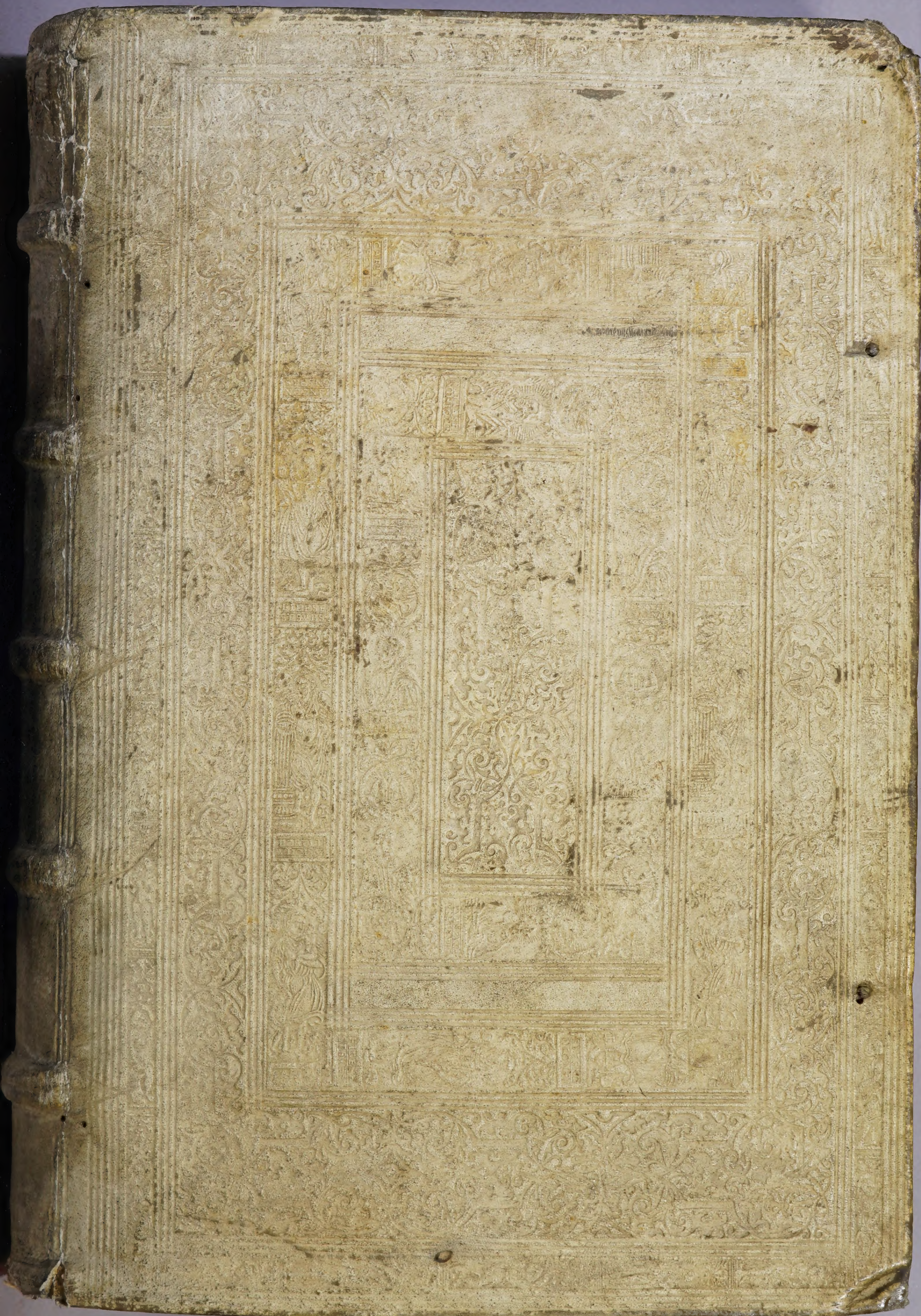
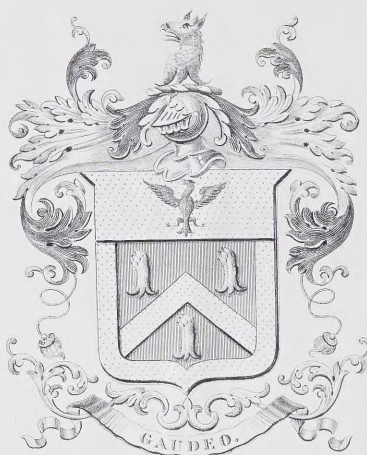

GAUDEO.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRICII FLORENTINI HISTORIARVM SVI TEMPORIS LIBRI VIGINTI, EX ITALICO in Latinum sermonem nunc primùm & conuersi, & editi,

CAELIO SECVNDO CVRIONE INTERPRETE.

Ad CAROLVM *Nonum Galliæ Regem potentißimum & Christianißimum.*

Monastery Andecensis.

Habes humanis. Lector historiæ scriptorem, omnibus historicis numeris absolutum, nulli veterum postponendum, multis seu potius omnibus nouis fide, diligentia, prudentia, ceterisq; virtutibus anteponendum. nec tamen quod alij quidam eorundem temporū historiam scripserint, hunc superuacaneum putes. nam præter eas quas dixi virtutes historiæ quibus ceteris præstat, innumera habet in rerum gestarum memoria, in consilijs explicandis, in hominum naturis notandis, in personis describendis, in concionibus orationibusq; referendis, quæ in alijs desiderantur. Lege modò & plura ipse reperies, quàm nos polliceri posimus.

BASILEAE

Cum gratia & priuilegijs Cæsareæ Maiestatis & Regis Christianißimi ad Decennium.

1566

TYPOGRAPHVS LECTORI.

CAVTVM est priuilegijs Imperatoris & Regis Galliæ, vtroque ad decennium, nequis hosce viginti historiarum libros Francisci Guicciardini Patritij Florentini Latinè, vel Germanicè excudat, aut excudendos curet, néue excusos alibi, quàm à nobis, vendere audeat, sub X marcharũ auri puri mulcta & amissione librorum. Qui secus faxit, Deos sentiet iratos. Hoc te scire volui, Lector, vt quandoquidem inter viros bonos benè agier oportet, ab alieno manus cohibeas, & res tuas agas.

Vale.

CAELIVS SECVNdus Curio

CAROLO NONO GALLIAE REGI Christianissimo ac potentissimo S. P. D.

ISTORIAM, *Rex Christianissime, tibi affero, monumentum minimè leue, sed omnium in ista vestra ciuili regiaq; vita maximum, vt non frustrà vir ille in Romana quondam rep. tantus, scriptum reliquerit: Historiam testem esse temporum, lucem veritatis, vitam memoriæ, magistram vitæ, nuntiã vetustatis. itaq; non sine causa apud vetustissimas gentes Ebreorũ, Caldeorum, Aegyptiorum, Persarum ac Romanorum, Regum & Sacerdotum erat munus, annalium, historiæue confectio. id autem non modò propter magnitudinẽ rei, verùm etiam propter dignitatem: arbitrabantur enim tantam rem non nisi ab ijs qui ea gessissent, aut qui propter potentiam & opes, plura quàm reliqui scire potuissent; & quorum maximè interesset, hanc vitæ magistram intueri, posteritati prudenter ac fideliter tradi posse. Hæ igitur caussæ me, Rex, vt hanc Francisci Guicciardini historiam tibi in Latinum sermonem conuerterem, & conuersam donarem impulerunt, nam si Regum est, aliorumq; qui ceteris imperant, quæ in rep. administranda, fugienda sequendaq; sint nosse, atq; tenere; & hæc potissimũ non nudis ac frigidis præceptis, sed illustribus & viuis exemplis docet historia, si minus eam scribere, at certè in eius lectione versari, vestri prorsus muneris esse negari non potest. Quòd si quis alius hoc seculo, hacq; ætate rerum gestarum memoriam prudenter, ac fideliter explicauit, ausim hunc nostrum non modò ceteris æquare, verùm etiam longè anteferre. Prudentia in consiliorum diligenti indagine, atq; acumine cernitur; in qua hic noster non modò nouos, verùm etiam veteres omnes superauit: tanta in eo sagacitas, tanta vel reconditarũ rerum cognitio inest. Fides autem, quæ in rerũ gestarum explicatione versatur, fecit, vt ne quid falsi scribere sciens auderet; ne quid veri, nõ auderet: ne qua suspicio gratiæ esset in scribendo, ne qua simultatis. Accedit his, quòd ea tantùm sibi explicanda sumpsit, quæ suo tempore gesta sunt: & quibus maiorem partem aut interfuit, aut etiam præfuit. Nam à Carolo octauo, qui tot ac tãtas res tam breui tempore gessit, vnde tu nomen habes, exorsus, in Henrici patris tui nuptijs suam historiam terminauit; reliqua etiã scripturus, quæ pòst sunt gesta, si vita ei suppeditasset. Ad te igitur, Rex potẽtissime, hæc historia potissimum pertinere visa est, nõ solùm illis quas suprà commemoraui caussis, verùm etiam quòd maiorum tuorum præcipuè res gestas complectitur sic, vt Francorum tantùm caussa hanc scriptionem suscepisse videatur. In hac enim longè illustrius, & verius quàm in alia, rerum humanarum vicissitudinem cernes: exemplorum in omnem vitæ partem admirabilem copiam obseruabis: casus admirandos obstupesces: cõsiliorum, sententiarumq; varietatem notabis: reip. administrandæ multiplicem rationem attendes: bellorum exitus incertos metues: rei benè gerendæ occasiones arreptas & omissas minimè negliges: principum ac nationum multarum mores & instituta considerabis. omitto regionum, vrbium, & aliorum locorum certissimam, tanquam in rem præsentem veneris, cognitionem; clarorum virorum*

ac temporum quibus floruerunt, notitiam: ex qua rerum silua, quid sequẽdum, quid vitandũ sit, si modò idoneum nactus eris vitæ tuæ ducem, disces. Et quanquam, neq; ingenium tibi, neque viri sapientes desint, tamen nisi Deum, cuius nutu & voluntate regnas, ducem habueris, parum ingenium, parum quoq; prudentium virorum consilia proderunt. nam multi ingenio pollentes, meliora viderunt, deteriora sunt sequuti: neq; pauciores sapientum consilia contempserunt, atq; præcipites ruerunt. Nam quòd Herculi accidisse ferunt, vt quum primùm pubesceret, quod tempus à natura ad deligendum quam quisq; viuẽdi viam sit ingressurus, datum est, solus diu secum multumq; cogitaret, quum duas cerneret vias, vnam voluptatis, alteram virtutis, vtram ingrederetur, Deũ affuisse, quo duce vritutis sit ingressus viã; id tibi quoq;, ac multo magis Regi Christianissimo faciendum est: neq; enim id meditanti, atque flagitanti tibi vitæ dux atq; magister Deus ille pater, & rex regum Christus, qui via veritas, & vita est; quem qui sequitur ducem, nec in tenebris ambulat, nec aberrat, est defuturus. Quòd aũt ad meos in hac historia vertenda labores pertinet, id tibi possum affirmare, me vt duo assequerer conatũ fuisse: primum vt fideliter, secũdum vt planè ac dilucidè verterem: quæ si sum assecutus, est quòd læter; sin minus, est quòd humanæ imbecillitati, atq; etiam meæ non modò ingrauescenti ætati, verùm etiam iam annis laboribus, curisq; planè grauatæ ista tua regia facilitate condones; & me omnia præclarè, vel tua, Rex Christiamissime, caussa, præstare voluisse existimes. Ut autem plenius hoc munus haberet Maiestas tua; cum Guicciardino, duos præclaros historiæ scriptores copulauimus, Barptolomæũ Facium, & Iou. Pontanum: quorum ille quæ à maiorib. tuis in regno neapolitano in Alfonsum primũ Aragonium gesta sunt; hic reliqua bella vsque ad Alfonsum secundum & Ferdinandum, à quo Guicciardinus suæ historiæ initiũ fecit. Hæc igitur omnia simul sic accipies, Rex optime, vt istam tuam suauissimam ætatem regiamq; magnitudinem decet.

Vale. Ex inclyta Basilea, Cal. Aprilis. M D LXVI.

CÆLIVS

Cælius Secundus Curio

Ad Lectorem.

OFFICII esse aiunt, Lector humaniss. unumquemque suarum actionum rationem quà possit, reddere: id nos in hac historiæ uersione conabimur efficere. neque enim dubito aliquos fore, qui non satis sint probaturi, quòd in hac historia uertenda, locorũ, officiorum, armorum & machinarum noua uocabula retinuerimus: uerùm si quis secum reputauerit, quãta in his rerum & nominum facta sit mutatio (nam nihil in rebus humanis in eodem statu diu permanet) is sine dubio nobis æquior erit & lenior. nam primùm hac in re nihil à ueterum consuetudine alienum fecimus: qui in scribenda potissimum historia, siue hi Græci siue Latini fuerint, sui temporis nominib. in huiusmodi appellandis semper sunt usi. hinc nata est illa uarietas, ut alius alio nomine eandem urbem aut locũ pro seculi sui more appellarit: quod exemplis confirmarẽ, ni uel geographos, uel historicos legenti passim occurrerent. Deinde tanta est plerunque ueterum à nouis dissimilitudo, ut nisi quis omnis antiquitatis sit peritissimus, nihil omnino aut parum admodũ sit in his rebus intellecturus. Dicat aliquis, utroque, & ueteri & nouo uti debueras; scilicet, ut historiam qua nihil clarius, nihil certius esse debet, aut obscurarẽ, aut mendosam facerem. quis enim nescit, quàm facilè sit, in nouis cum ueterib. copulandis hallucinari? id quod in nostris scriptorib. facilè uel in Sabellico, Bembo & Iouio constat: qui interdum sic inter se dissentiunt, ut aut non unum eundemque locũ esse dubitare cogaris, aut cui potius sit assentiendum ignores. Idem de magistratuum, officiorum & munerũ publicorum, siue castrensibus, siue urbanis appellationib. dico: idem de armorũ & machinarum, quæ pro ratione gẽtium, ciuitatum & temporum sunt mutata. hinc Suffetes Cartagine, qui Romæ Consules; & Ephori apud Lacedæmonios, qui apud Romanos Tribuni pl. quibus nominib. cùm de illis scriberent, liberè ueteres scriptores utebantur: idque nulla alia de causa, quã ut intelligerentur. ergo & nos eorum exẽpla secuti, Duces, Marchiones, Comites, Ammirallios, Marischiallos, Balliuos, Cardinales, Episcopos, Abbates, & id genus reliqua rectè usurpabimus. Illud modò uidendum, ut ea omnia siue locorũ siue officiorum uocabula leniter, & ex ueterũ usu ad Latinam consuetudinẽ deflectamus, atque ut Horatius ait, parcè detorqueamus: cuius rei exempla multa in Liuio, nõ pauca in Cæsaris Comentarijs inueniemus. Superest unum, in quo nonnullos errare uideo, qui in historia non ferũt, si quis de sua gente, etiam si uerissimum sit, aut crudeliter, aut perfidiosè, aut auarè, aut flagitiosè factum apertè aliquid scripserit: At hi nimiũ teneras ac delicatas habent auriculas; neque uident, si hoc ualeat, omnem prorsus historiæ scriptionẽ tolli: quæ se quicquid gesserint homines, siue boni siue mali fideliter explicaturam profitetur: quum illa, ut ueteres scriptum reliquerunt, prima lex historiæ sit, ut nequid falsi audeat, nequid ueri non audeat; alioqui quomodo appellaretur lux ueritatis, & magistra uitę, si hominum scelera pariter & benefacta non complecteretur? An Salustius, Liuius, Tacitus, Suetonius Romanis orbis terrarum dominis pepercere? Le-

gat qui uolet non uniuersam historiam, sed procemia tantũ & principia, & an pepercerint, cognoscet. nos unũ aut alterũ locum adscribemus. Salustius per initia coniurationis Catilinę, de suis Romanis: Igitur primò, inquit, pecuniæ, deinde imperij cupido creuit: ea quasi materies omnium malorum fuere: pòst, ubi contagio quasi pestilentia inuasit, ciuitas est immutata: imperiũ ex iustissimo atq; optimo, crudele intolerandumq; factum est; & quæ sequũtur: ubi ne nominibus quidem magnorum uirorum parcit. Quid in Iugurtino suo? an ueritus est alieno ore, quod ipsemet ostenderat, Romam uenalem appellare? nã de Iugurta sic scribit: Sed postquam Roma egressus est, fertur eò sæpe tacitus respiciens, postremò dixisse: Vrbem uenalem, & maturè perituram, si emptorem inuenerit. Quid uerò Liuius? Labentè, inquit, paulatim disciplina, uelut desidentis primò mores sequatur animo, deinde ut magis magisq; lapsi sint, tũ ire cœperint præcipites, donec ad hæc tempora uentũ est, quibus nec uitia nostra, nec remedia pati possumus. Hæc illi, sed longè maiora in ipso historiæ cursu, ubi ne sumorum quidem ciuium, ac belli ducum proditiones describere, ac proditores tales appellare ueriti sunt. Ecquis unquam eis diem dixit? quis lege XII Tabularum, quę Cornelia de Infamia, siue Valentiniana de Famosis libellis, ullum historicum appellauit? Quid igitur mirum si & nostri homines, noui q; historici, historiæ leges, ueterumq; historiæ principum morem secuti, uitia corruptelasq; hominum & nationum describunt? Et in his Guicciardinus hic noster? qui ingenua libertate & candore, nullius, siue gentis, siue personæ habita ratione, quæ laudanda sunt laudat, & uituperãda uituperat. Illud modò uideant qui sic affecti sunt, ne magis ægrè ferant malefacta uituperari, quàm malefacere, malintq; boni haberi, quàm esse. Iam si historici ipsi reprehendendi non sunt, multo minus interpretes; qui etsi illi reprehensione digni essent, reprehendi nullo modo debent; utpote qui non ipsi ea dicant, sed ab alijs dicta, ijs qui ea cognoscere uolunt, interpretantur: quanquam quod ad nos attinet, si quid asperius dictum uidebatur, id emolliuimus potius interpretatione, quã exasperauimus. Quamobrem in illud potius quisq; mihi animum intendat, quod præcipuè in cognitione rerum salubre ac frugiferum est, ut exemplorum documenta in illustri posita monumento intueatur, unde sibi suæq; reipub. quod imitetur capiat: inde fœdum inceptu, fœdum exitu quod uitet: & quod probi faciunt, non modò ipsis historicis, uerùm etiam eorum interpretibus faueat, plaudat, gratiam si minus referendo, at agendo, habendoq; reponat.

FRANCISCI

FRANCISCI GVICCIARDI-NI VITA.

Vicciardina familia nobilis atq; opibus pollens, Florentiæ à uetustis temporibus semper fuit: nam ex ea homines tam armis quàm literis domi & foris clari prodiere. Et vt complures Senatores qui in ea familia claruere, prætercam, illud tãtùm dicam, patrem huius Petrũ Guicciardinũ, magni in rep. nominis fuisse. nam & varia in rep. munera est adeptus, & Florentinæ ciuitatis nomine legationes cõplures obiuit: quibus laudatissimè functus, haud paruam existimationem & gloriam apud suos ciues sibi comparauit. Ab hoc, Franciscus hic noster natus est, magni vir ingenij, quiq; ab omnibus celebretur dignus. Hic ab ineunte ætate, literarum studijs deditus fuit, in quibus mirificè profecit: verũ, quum ad imperandum natus esse videretur, atq; in reip. administratione agnosci cuperet, videretq; suos fratres in reip. muneribus sibi anteponi, animum ad iuris Ciuilis studia conuertit: cuius scientiam si adipisceretur, fratribus se antepositum iri sperabat. Pisis igitur ac Bononię ciuitatibus bonarum artium studijs clarissimis, fuit: vbi, in ipso ætatis feruore, in id vnum, vt animi bonis ditesceret intentus, moderatè se gerens, incredibili celeritate legum & iuris cognitionem est consecutus, tametsi ea studia ei non admodum arriderent: propterea quòd ad ea capescenda, nec delectatione, nec lucri cupiditate moueretur: sed honoris, atque vt sibi ad remp. aditum, vt dictum est, patefaceret. In patriam igitur cum laude reuersus, atq; à multis ad magnas res gerendas aptissimus inuentus, maturè à suis ciuibus ad negotia adhibitus, ad Aragoniæ regem de rebus magnis legatus ea, ætate qua per leges patriæ quæ certam ætatem legatis statuunt, legationem obire non licebat, missus est: tanta erat tũc in ciuibus de eius præstantia opinio. quibus rebus cum sibi autoritatem non paruam conciliasset, atq; in magnis rebus seuerus, in iure dicũdo incorruptus, vt qui regali planè animo, & sincero in omni actione cognosceretur, à Medicea familia magno fauore susceptus est: nec multo pòst à Leone decimo Flaminiæ Æmiliæq; præfectus: quæ prouincia, propter Valentini Borgiæ superiora bella, tum etiam quòd diu diuersis dominis paruisset, discordijs & facinorosis hominib. tota referta erat: ex quo fiebat, vt inter finitimas vrbes innumera quotidie maleficia à magnis sceleratorum hominum cateruis cõmitterẽtur. quibus de causis, nec non ob eorum populorum feritatem, & bellicæ rei studium, nemo qui eam prouinciam gubernandam vellet suscipere, inueniebatur. ea igitur Guicciardino fuit mandata: quã animo inuicto susceptam, non modò tutò adijt obiuitq;, verumetiam breui tempore vniuersam pacauit: nam illi homines qui antea pontificis uires contemnebant, Guicciardini nomine audito, ad eius seueritatis famam conterriti, arma posuerunt, eiq; prouinciam ab omni scelere tutam cesserunt: ipse quoque nulla vel nobilitatis, vel dignitatis, vel audaciæ cuiusquã habita ratione, eos omnes qui se factionum autores & duces profitebantur, extinxit. Diu præterea Ecclesiæ Romanæ nomine Mutinam & Regium Lepidi, Parmamq; gubernauit: quam etiam aduersus Gallos strenuè defendit, vt ex hac eius historia liquidò cõstabit: ex quo apparet illum non modò Consilio, verumetiam manu valuisse. Accidit pòst vt Ioannes Medices ex vulnere moreretur: qui quantus belli dux fuerit, nemo est qui nesciat. is Legionem ex selectissimis Italiæ militibus instituerat, quæ à nigris vexillis, Nigra appellabatur: hiq; milites omnes diuersis tẽporibus præstantissimi duces euasere. Horum igitur Ioãne mortuo, dux & legatus Guicciardinus fuit: id summo militũ studio, quod nemo animo & ferocitate Ioãni similior inueniri posse videretur. Itaq;, cũ Rex Galliæ ob res Mediolanenses in Italiam descendisset, Leoq; pontifex ad eius principatus tutelam cum Cæsare faceret, Guicciardinum suis copijs vniuersis cum imperio præesse iussit; sic vt Prospero Columnæ, & Marchioni Mantuano summis ducibus imperaret: quam prouinciam quanta virtute prudentiaq; gesserit, & ij norunt, qui videre, quiq; audiuere, & hæc ipsa aliorumq; historia fidem facit. Bononiæ quoq; præfuit: qua in ciuitate, Quadragintauiros in ordinem redegit: eiusq; populi contumaciam, non sine aliquo sui periculo depressit; vbi nominis sui memoriam sempiternam reliquit. nam & in negotijs expeditus, & in iudicando solertissimus, & in exequendo seuerissimus fuit. Dicta eius varia iudiciaq; Salomonis iudiciorum haud absimilia memorantur: quin hoc in genere atq; alijs, quæ in politico viro requiruntur, talis extitit, vt Sapientum eius tempestatis in Italia vnus è septem numeraretur. Honos ei ab omnibus tum Italis, tum exteris principibus habitus est: verũ iam gloria satur, in patriã reuersus, reliquam vitam in tranquillo ocio degere statuit, & suis amplis opibus honestè frui. Sed cũ eius admirandum ingenium magnis rebus tractandis assuetum torpere non posset, anno salutis 1527 cum Iacobo Nardo intimo suo, qui etiamnum viuit, Senex venerandus ac totius ferè Florentinorum qui Venetijs agunt, nationis oraculum, quandam animi sui cogitationem contulit. cogitabat autem Cæsaris imitatione res suas in commentarios referre: verùm enim à Nardo ad sui potius temporis res gestas scribere est inductus, idq; vt inuidiam declinaret: quam si res suas tantum literarum monumentis mandaret, subire potuisset. Itaq; in id tota mente conuersus, hosce historiarum libros confecit: quã verò feliciter, omnes qui legunt, vident. Hanc historiã ab anno M CCCC XCIII exorsus, ad MD XXXII perduxit: nec ab eo tempore diu superstes fuit. iunior enim decessit, quàm tanti uiri virtus meruisset: verùm qui huiusmodi monumenta post se relinquunt, non mortui, sed immortalitatem adepti existimari debeat.

INDEX LOCORVM
HVIVS HISTORIÆ, IN QVO NOVIS ET PERVVLGATIS, VETERA LATINAVE NOMINA, QVO *ad fieri potuit, apponuntur.*

Bisagna.

D

E

F

Otranto,

Soncino

INDEX ALTER EX PRIORE INVERSUS, *vbi vetera prius, deinde noua ponuntur.*

Nomenta-

FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER PRIMVS.

Origo & caussæ bellorum quæ in Italia cœperunt Anno MCCCCXCIIII. Caroli VIII Galliæ regis in Italiam aduentus, ab Ludouico Sfortia euocati: Florentia, Petro Medice eiecto, liberata: Pisanorum à Florentinis defectio: eiusdem regis, Pisas, Florentiam, & Romam ingressus: Alfonsi & Ferdinandi regum Neapolitanorum fuga: & quomodo eo regno potiti sint Galli.

ES in Italia memoria nostra gestas, scripturus sum, ex quo arma Gallica à nostrismet principibus euocata, eam ingenti motu perturbare cœperunt: quæ res varietate & magnitudine sua maximè memorabiles sunt, casibusq; atrocissimis refertæ: cum tot annos omnibus eius calamitatibus Italia sit afflicta, quibus miseri mortales nunc Dei ira iustissima, nunc aliorum hominũ impietate & sceleribus vexari solent. Ex quarum rerum cognitione, tam varia tamq; graui, poterit quiuis & sibi priuatim, & reipubl. documenta salutaria capere: vnde exemplis innumeris perspicuè constabit, quantis mutationibus, haud secus quàm mare ventis agitatũ, obnoxiæ sint humanæ res; quàm sæpe sibi, semper autẽ populis perniciosa sint malè considerata consilia eorum qui dominantur, cum nihil aliud quàm aut vanos errores, aut præsentes cupiditates ob oculos habentes, fortunæ crebras mutationes nõ recordãtur; potestatemq; sibi ad communem salutem concessam, in aliorum perniciem conuertentes, se ipsi, siue prudentia destituti, siue nimia ambitione detenti, nouarum perturbationum autores cõstituunt. Sed calamitates Italiæ (vt qui eius tum esset status, atque vnà quibus ex caussis tot tantaq; mala orta sint, aperiam) eo maiore cum omnium molestia, ac terrore initia sumpserunt, quo res vniuersæ tunc lætiores felicioresque videbantur. Nam primùm omnium illud satis constat, postquam imperium Romanum ex commutatione præsertim veterum morum debilitatum, cœpit à sua illa magnitudine, ad quam admirabili virtute, fortunaq; ascenderat (quod ante mille annos factum est) deficere, Italiam nunquam tanta felicitate vsam, tamq; optabili rerũ statu, quantus erat ille, in quo anno Christianæ Salutis MCCCCXC. ijsque qui huic tum ante tum post coniuncti fuerunt, securè quiescebat. 1490 Alta nanq; pace & tranquillitate vndiq; parta, tota non minus in locis mõtosis & sterilibus, quàm in planis & fertilibus culta, nullius imperio, præterquàm suorũ subiecta, non modo habitatoribus atq; opibus refertissima, verumetiam multorum principum magnificentia, nobilissimarum & pulcherrimarum vrbium splendore, religionis sede & maiestate summopere illustrata, viris in reipubl. administratione præstantissimis, ingenijs in omni scientia atque arte præclara nobilissimis, florebat: nec pro eius ętatis vsu & disciplina, rei militaris gloria vacua, tot tantisq; dotibus ornatissima, meritò apud omnes nationes nomen & famã clarissimam retinebat. In hoc felici statu quem varijs ex caussis erat consecuta, eam conseruabant cùm alia multa, tum verò non exigua laus omnium ferè consensu tribuebatur industriæ virtutiq; Laurentij Medicis, ciuis vsque adeò supra priuatam hominis sortem in Florentina ciuitate eminentis, vt eius vnius consilio illius reipubl. negotia gererentur: cuius reipubl. potentia magis opportunitate situs, ciuiũ suorum ingenijs, & pecunię copia, quàm amplitudine imperij continebatur: cumq; idem noua affinitate sibi Innocentium VIII pont. Rom. conciliasset, isque Laurentij consilijs plurimùm vteretur, fiebat, vt magnum eius esset in tota Italia nomen, magna in consilijs de repub. autoritas: qui cum & reipub. Florentinorum, & sibi valde periculosum fore

animaduerteret,si cuius potentiorum opes augerentur,omni adhibito studio,vt res Italiæ in ea æquabilitate consisterent,vt nō magis in hanc quàm in illam partem propenderent,procurabat; quòd quidem sine pacis conseruatione,summaque,ne quid quod eam perturbare posset,oriretur,vigilantia,& attentione,obtineri nullo modo poterat. In hāc communis tranquillitatis propensionem consentiebat Ferdinandus Aragonius Neapolitanorum rex,maxima certè prudentia atque autoritate princeps; etsi antea sæpe animi ambitiosi,atque à pacis consilijs alieni edidisset signa, & hoc quoq; tempore ab Alfonso Calabriæ duce liberorum suorum natu maximo,ad res nouas assiduè extimularetur; quòd inuitus ferret Ioannemgaleacium Sfortiam, Mediolanensium ducem,generū suū iam annis viginti maiorem,etsi animo ad principatum capessendum minimè apto,ducis nomine tantum retento,ab Ludouico Sfortia patruo suo deprimi,ac suffocari : qui cum ante annos decem,imprudentia & parum pudicis moribus matris eius Bonæ,pueri tutelam suscepisset, hacq; occasione paulatim arces,milites,gazam, omneq; principatus instrumentum,in suam potestatem redegisset; administrationem non quidem vt tutor aut vicarius,sed ducis titulo excepto,tanquam iustus ac legitimus princeps in omni actione cum summa dignitate retinebat. Ferdinandus tamen præsentis vtilitatis maiore habita ratione,quàm filij ad bellum propensionis,&quantumuis iustę indignationis;siue quòd paucis antè annis regni sui procerum & populorum non sine grauissimo suo periculo cō tra se odia sensisset;siue quòd ex rerum præteritarum memoria,suorum in Gallicum nomen studia cognosceret,atque idcirco dubitaret,ne qua ex Italiæ discordijs regni Neapolitani inuadendi occasio Gallis præberetur; siue Venetorum potentiæ tunc toti Italię formidabili fręnum inijcere cupiens,suam cum reliquis,ac cum Mediolanensium& Florentinorum potissimum imperijs,societatem necessariam esse cognosceret,ne qua res in Italia nouaretur,optabat. Nec Ludouico Sfortiæ viro alioqui inquieto & ambitioso, alia poterant consilia placere; tum quòd haud leuiora Mediolani dominantibus, quàm alijs,ab senatu veneto pericula imminerent; tū quòd ei facilius esset in pacis otio,quàm belli molestijs partam autoritatem conseruare;& quanquam ei omnes Ferdinandi,&Alfonsi cogitationes essent suspectæ,nihilominus tamen perspecta Laurētij Medicis ad pacem voluntate,& metu simul quo idem ex eorum magnitudine & potentia afficiebatur: adhæc cum sibi ex animorum dissimilitudine, atque ex veteribus inter Ferdinandum & Venetos odijs persuasisset,nullam inter eos posse firmam amicitiam constitui,existimabat,neminem præterea fore qui cum Aragonijs coniungeret sese ad id in se tentandum, quod solus obtinere se posse nullo modo confideret.In Ferdinando igitur,Ludouico& Laurentio,cum partim ijsdem,partim diuersis de caussis,eadem esset ad pacem propensio,facilè fœdus Ferdinandi regis,Ioannisgaleacij Insubrium ducis,& reip.Florentinorum nomine ad sua cōmuniter tuenda contractum perseuerabat: quod fœdus cum multos ante annos cœptum esset, pòst varijs euentis interruptum , demum anno Salutis M CCCCLXXX. consentientibus in id omnibus ferè Italiæ regulis & ciuitatibus, in annos quinque & viginti fuerat renouatum; cuius fœderis is pręcipuus erat finis,ne Venetorū potentiam vlterius crescere permitterent;qui singulis quidem socijs maiores, cōiunctis autem simul omnibus multò inferiores,consilijs à communibus separatis, suas res agebant; atque ex aliorum discordijs & malis crescere cupientes,intenti& parati in omnem occasionem stabant,quæ eis viam ad totius Italiæ imperium aperire posse videretur. Ad quod quidem imperium eos aspirasse,cum alijs temporibus perspicuè cognitum fuerat, tum verò maximè cum ex Philippimarię Vicecomitis Mediolanensium ducis morte occasione sumpta,illorum libertatis defendendæ prætextu,eius vrbis dominatum occupare tentarunt; sed recentiore memoria cum aperto marte Ferrariensis ducis fines inuaserunt. Hoc fœdere cupiditati veneti senatus facilè quidem fręnum inijciebatur, verùmenimuero animi sociorum in sincera amicitia & fideli minimè continebantur;propterea quòd æmulationis atque inuidiæ inter se pleni,pro se quisque intenti,alij aliorum obseruare consilia non cessabant;interrumpebantq; sibi inuicē ea omnia, per quæ cuiuis ipsorum vel imperium vel autoritas posset accedere:ex quo tamē pax haud minus firma redebatur; quin potius in omnibus alacritas maior excitabatur, vt eas scintillas extingui procurarent,ex quibus noua incendia possent excitari.Hic rerum status erat,hæc Italiæ tranquil-

tranquilitatis fundamenta, ſic conſtituta ac librata, vt non modò præſentis mutationis nullus eſſet metus; verùm ne ſuſpicari quidem facilè quis poſſet, quibus aut conſilijs, aut caſibus, aut armis turbari tanta quies poſſet; quum menſe Aprili anno MCCCCXCII. 1492
mors Laurentij Medicis ſuperuenit; mors acerba ipſi propter ætatem, quę annum quartum & quadrageſimum nondum expleuerat: acerba patriæ, quæ & autoritate, & prudentia, & ingenio ipſus ad omnem laudem & excellentiam aptiſſimo, opibus, iiſq; bonis, & ornamentis omnibus mirum in modum florebat, quibus humanis in rebus pax diuturna ſtipata eſſe conſueuit: toti præterea Italiæ incommodiſſima, cùm ob alia quæ ab eo ad communem ſecuritatẽ continenter fiebant, tum verò maximè quòd ſequeſter, & tanquã frenum eſſet in diſſidentibus conſilijs & ſuſpicionibus moderandis, quę inter Ferdinandum & Ludouicum Sfortiam, principes ambitione ac potentia propemodum pares, diuerſis de cauſſis ſæpenumero exoriebantur. Laurentij obitum, gliſcentibus indies magis & magis imminẽtium calamitatum cauſſis, pontificis mors eſt conſecuta; cuius vita inutilis alioqui publicis rebus, ob hoc ſaltem non incomoda, quòd armis quæ ſtimulis quorundam regni Neapolitani procerum infelicitet in Ferdinandum mouerat depoſitis, animoq; prorſus ad ocium & voluptates conuerſo, iam nec ſua nec ſuorũ cauſſa quicquam magnopere cogitabat, ex quo felicitas Italiæ turbari poſſe videretur. Innocentio ſucceſſit Rodericus Borgia, patria Valentinus (eſt enim Valentia regiarum Hiſpaniæ vrbium vna) antiquus cardinalis, atq; inter primos curiæ Romanæ purpuratos; verùm ad pontificatum ob diſſidia, quæ inter Aſcanium Sfortiam, & Iulianum Rouereum ſancti Petri in Vincula cardinales interceſſerant, aſſumptus; ac multò etiam magis quòd nouo eius ętatis exẽplo, partim pecunia, partim officijs ac ſacerdotijs, quæ habebat ampliſſima, repromiſſis, cõplurium cardinaliũ ſuffragia palã coëmit; quos tanquã diuini pręcepti contemptores minimè puduit vendere facultatem ſacros theſauros in celſiore templi parte cœleſtis autoritatis nomine nundinandi: pleroſq; illorum ad tam nefariam negotiationem induxit Aſcanius cardinalis, ſed non iam magis hortationibus & precibus, quàm exemplo: qui infinita opum cupiditate corruptus, ſibi tanti ſceleris precium pontificij tabularij procurationem, quam Vicecancellariam vocant, munus in Romana curia præcipuum depactus eſt; nec eo contentus, ſacerdotia, oppida, illiusq; quam Romæ habebat magnificentiſſimam domum, precioſſima ſupellectile refertam adiecit. Sed non ideo tamẽ nec pòſt diuinum iudicium, nec tunc infamiam & iuſtum hominum odium effugit; quos ea pontificis electio terrore atque horrore compleuit, non tam quòd artibus turpiſſimis eſſet pertractata, quàm quòd pontificis eſſet pleriſque & natura & conditio magna ex parte nota: atque inter ceteros manifeſtum eſt, regem Neapolitanum, etſi palam conceptũ animo dolorem diſſimularet, reginæ vxori ſuæ cum lacrymis à quibus vel in filiorũ morte abſtinere conſueuerat, ſignificaſſe, eum creatum eſſe Pontificem, qui non Italię modò verumetiam toti chriſtianæ reipub. pernicioſiſſimus eſſet futurus. præſagium Ferdinandi prudentia nõ indignum. Nam in Alexandro ſexto (ſic enim voluit nouus pontifex appellari) ſolertia & ſagacitas ſingularis, conſilium excellens, vis ad perſuadendum admirabilis, & ad res graues pertractandas diligentia ac dexteritas incredibilis fuit; ſed has virtutes longo interuallo vitia moreſq; turpiſſimi ſuperabant; non ſinceritas in homine, non pudor, non veritas, non fides, non religio, ſed inſatiabilis auaritia, ambitio immoderata, crudelitas pluſquam barbara, & ſitis ardentiſſima, ſuos, qui non pauci erant, filios, quacunque ratione euehendi; in quibus aliqui ne ad praua conſilia, praua deeſſent inſtrumenta, erant nulla in parte minus deteſtabiles patre. Tantam mutationem fecerant Innocentij octaui morte pontificiæ res: ſed non minorem Laurentij Medicis interitu res Florẽtinorum; qua in ciuitate ſine vlla repugnãtia patris magnitudini ſucceſſerat Petrus trium filiorũ natu maximus admodũ adoleſcens; ſed qui nec per ætatẽ, nec per alias eius conditiones tanto oneri ſuſtinendo par eſſet, nec ad res domi & foris procurãdas ea moderatione præditus, qua fuerat pater; qui inter ſocios principes prudenter, vt tempora ferebant, agendo, publicas priuataſq; fortunas & viuens amplificauerat, & moriens eam de ſe opinionem in animis omnium reliquerat, quaſi ipſius potiſſimum opera, pax in Italia fuiſſet conſeruata. Nam vix primùm Petrus ad reipub. gubernacula manum admouerat, quum conſilio, paternis conſilijs prorſus aduerſo, nec re cum optimatibus ci

uitatis, sine quibus res graues decerni non solebant, communicata, Virginij Vrsini consilijs inductus propinqui sui (mater enim vxorque Petri ex familia Vrsina erant natæ) sic se Ferdinando Alfonsoque à quibus Virginius totus pendebat, addixit, vt Ludouicus Sfortia iustam haberet timendi causam: vt quandocunque sibi Aragonij nocere vellent, Petri Medicis autoritate, reipublicæ secum Florentinorum vires coniunctas haberent. Hæc societas omnium malorum seminarium ac principium, quanquam initio & tractata & confirmata occultè admodum fuisset, per initia statim ferè, obscuris quibusdam vestigijs percepta, Ludouico principi vigilantissimo, atque ingenio peracuto, suspecta esse cœpit. Nam cum inueterato christianæ reipublicæ more, legati essent ad nouum pontificem mittendi, qui eum tanquam Christi in terris vicarium adorarent, eique se obtemperaturos promitterent, Ludouici Sfortiæ, cuius proprium fuit ab alijs minus prouisa consilia excogitare, quo reliquos omnes prudentia superare videretur, consilium fuerat, vt omnes sociorum legati vno eodemque die Romam simul ingrederentur: simul in publico conuentu se coram pontifice sisterent: vtque oratorum vnus omnium nomine verba faceret: quòd eo facto maxima cum existimationis omnium accessione, vniuersæ Italiæ, ostenderetur esse inter ipsos non modò beneuolentia & fœdus, sed tanta potius necessitudo, vt vnus duntaxat princeps, vnumque corpus viderentur. huius consilij vtilitatem non minus ratione, quàm recenti exemplo demonstrari: nam, vt creditum fuerat, pontifex è viuis qui proximè excesserat, sociorum animos parum inter se consentire, ex eo colligens, quod ad se colendum & venerandum separatis consilijs, diuersisque temporibus venissent, eo ad regnum neapolitanum inuadendum promptior extiterat. Ludouici consilium facilè Ferdinandi lenitas comprobauit: comprobarunt amborum autoritate inducti, nec Petro Medice in publicis consilijs contradicente Florentini, quamuis id priuatim malestissimè idem ferret Petrus; qui cum reipublicæ Florentinorum orator esset disignatus, decreuissetque suam legationem superbo admodum & regio ferè apparatu illustrem reddere, animaduertebat si Romam vnà cum alijs sociorum oratoribus intraret, atque in pontificis veniret conspectum, suæ pompæ splendorem in tanta multitudine in oculis hominum incurrere non posse: quæ vanitas iuuenilis ambitiosis hortationibus Gentilis episcopi Aretini, qui vnus fuit oratorũ, corroborabatur: nam cùm ad eum, tum propter sacram dignitatem, tum propter studia literarum quæ vocant humanitatis, in quibus versatus fuerat, orandi Florentinorum nomine prouincia esset delata, sibi ostentandæ eloquentiæ occasionem illo inusiato & nouo modo eripi in tam ornato & celebri consessu, incredibiliter dolebat: idcirco Petrus partim sua leuitate, partim aliorum ambitione impulsus (nolebat tamen ad Ludouici Sfortiæ notitiam venire, se eum esse qui eius consilio repugnaret) ab rege petiuit, ostenderet se re diligentius expensa, animaduertisse eam legationem sine multa confusione communiter obiri non posse: itaque suaderet, vt singuli per se superiora exempla secuti, suam legationem obirent. qua in re cum rex ei ita gratificari cuperet, magis ei re satisfecit quàm gratificandi modo: neque enim Ludouicum celauit, se haud alia de causa ab eo quod primùm comprobauerat, discedere, quàm quòd à Petro Medice ad id esset stimulatus. Ex hac mutatione maiore molestia se affectum Ludouicus ostendit, quàm res ipsa per se mereri videbatur. Expostulabat vehementer, quòd cum iam notum esset pontifici totique Romanæ curiæ primum institutum, quique eius autor extitisset, nunc, vt ipsius minueretur autoritas, irritum fieri: quòd quidem ei eo molestius accidit, quòd ex hoc leuissimo ac nullius ferè momenti euentu cœpit olfacere, Petrum Medicẽ cum Ferdinando clandestina agitare consilia; id quod ex ijs quæ sunt consecuta, indies clarius apparauit. Possidebat Anguillariam, Cereueterem, aliaq; nonnulla exigua castella Romę vicina Franciscus Cibo Genuensis, Innocentii pontificis ex concubina filius: qui cum post mortẽ patris Petri Medicis vxoris suæ Magdalenæ fratris amicitia fretus, Florentiam se ad habitãdum contulisset, vix primùm eam vrbem attigerat, cum Petri opera ea castella Virginio Vrsino aureis numis quadraginta millibus vendidit re cum Ferdinando precipuè deliberata; qui ei bonam eius summę partem clàm mutuò dederat; in suum commodum cessurum ratus, quo magis Virginij suam militiam sequentis, ac propinqui opes circa Romam diffunderentur. Nam rex secum reputans, pontificum potentiam instrumentũ esse per-

se peropportunum ad regnum neapolitanum, quod est in veteri pontificum Romanorum iure; quodque per longissima spacia ditioni eorumdem finitimũ est, perturbandum nec non memor controuersiarum quas tum pater ipsius, tum ipsemet sæpenumero cum pontificibus habuissent: semperque expromptam esse nouarum contentionum materiem, finium iura, census, beneficiorum collationem, procerum perfugia, multaque alia quæ inter vicinos non rarò, neque minus sæpe inter eum qui alterius beneficio aliquid possidet, & ipsum dominum oriri solent: semper suæ securitatis firmamentum esse duxit, si vel omnes vel potentiores saltem Romanæ ditionis proceres sibi addictos retineret: quod quidem hoc tempore faciebat libentius, quoniam Ludouici Sfortiæ, cardinalis Ascanij fratris ipsius gratia, autoritatem apud pontificem magnam fore existimabat. Neque minus fortè regem mouebat (vt plerique putarunt) metus, ne in Alexandro hæreditaria essent cupiditas atque odium Callisti III pontificis patrui sui; qui effrænato Petrum Borgiam nepotem suum ad principatum euehendi desiderio, illico, nisi mors eius consilijs interuenisset, Alfonso patre Ferdinandi mortuo, arma mouisset, vt eum regno neapolitano, quod in pontificatus iura reciderat, spoliaret; parum memor (vsqueadeò breuis est sæpenumero in hominibus acceptorum beneficiorum memoria) Alfonsi opera, in cuius erat natus regnis, & cui diu inseruierat, se cum ceteros obtinuisset suę dignitatis gradus, tum verò ad pontificatum adipiscendum, haud leuia adiumenta cõsecutum. Sed illud profectò verissimum est, Non semper homines sapientes videre perfectè aut iudicare: signa enim non rarò imbecillitatis humanæ mẽtis existãt necesse est. Rex etsi magnæ prudentiæ princeps haberetur, non intellexit quanta ea res esset reprehensione digna, quę vllo tempore nulla præterquam leuissimæ vtilitatis spe proposita, ex altera parte grauissima afferre detrimenta poterat: quippe illa castellorum abalienatio ad res nouas eorum animos incitauit, cuia intererat communi concordiæ conseruandę operam dare. Pontifex enim cum existimaret ex illa se incolsulto venditione, ea castella iure & legibus ad pontificiam sedem esse deuoluta; cumque eo facto pontificis maiestatem non mediocriter imminutam censeret; ad hæc quid Ferdinandus in eo spectaret, reputans, cõtra eum, contraque Petrum Medicem & Virginium, Italiam vniuersam querelis impleuit; affirmans se quantum ei vires suppeditarent, nullam prætermissurum operam, vt & suam dignitatem, & illius sedis iura retineret. Sed neque minus commouebatur Ludouicus Sfortia: qui cum sibi inaniter persuasisset, suis & Ascanij consilijs pontificem omnia administraturum, id omne sibi detrahi dicebat, quod de Alexandri potentia diminuebatur. In primis verò illud angorem cõceptum augebat, dubitari iam non posse, quin Aragonij & Petrus Medices, quando in eiusmodi rebus ijsdem consilijs progrederentur, arctissimo inter se societatis vinculo coniuncti essent; quorum consilia tanquam suis rationibus periculosa vt infrigeret, vtque eo magis hac occasione pontificis ad se animum flecteret, eum ad suæ ipsius dignitatis conseruationem, quanta maxima potuit animi cõtentione incitauit: sibi ob oculos poneret, non id modò quod in pręsentia ageretur, verumetiam quàm graue esset in ipsis pontificatus auspicijs, ab ipsismet clientibus suis, tanti gradus maiestatem fuisse cõtemptam: ne crederet aut cupiditatem Virginij, aut castellorum momenta, aut aliquid eiusmodi Ferdinandum permouisse; sed quòd vellet iniurijs, quæ initio paruæ viderentur, ipsius patientiam atque animum tentare; mox, si ad hæc nihil sese commoueret, indies maiora tentaturus: eius ambitionem nihil esse à cæterorum regum neapolitanorum diuersam, qui Romanę sedis hostes perpetui fuissent: idcirco ab ijsdem regibus põtifices armis fuisse sępissimè vexatos; vrbem Romam occupatam: hunc ipsum regem bis contra duos pontifices exercitus quibus filium præfecisset, ad Vrbis vsque muros misisse: semper ferè cum superioribus pontificibus apertas inimicitias exercuisse: irritari eundem etiamnum contra ipsum, non modò superiorum regum exemplo, suaque innata dominandi libidine, sed multò magis vindictæ cupiditate, ex memoria offensionum quas à Callisto patruo suo accepisset: hæc secum diligenter expenderet ac reputaret: qui si primas iniurias, fuco tantùm atque inanibus titulis honoratus, patienter toleraret, futurum vt reipsa ab omnibus contemneretur, viamque ad consilia magis periculosa patefaceret: sin maturè opponeret sese, pristinam maiestatem amplitudinemque ab vniuersis pontifici Romano debitam, facilè con-

seruaret. Verbis adiecit pollicitationes efficacissimas, sed facta longè efficaciora: nam ei libras auri quadringentas, hoc est, ducatorum vt nunc loquuntur, quadraginta millia promptissimè mutuo dedit; atque vnà cum eo communibus impensis trecentos grauis armaturæ equites conduxit; sed ea lege, vt vbi iuberet pontifex, ibi consisterent: quo tamen nauarum molestiarum necessitatem vitaret, Ferdinandum hortabatur, Virginio suaderet, pontificem honesta quapiam ratione mitigaret, innuens ni faceret, ex hoc leui principio, ingentes exoriri motus posse. Longè verò etiam liberius & vehementius Petrum Medicem monuit, cogitaret quàm opportunum ad pacem Italiæ retinendam fuerit, Laurentium patrem ipsius se tanquam medium Ferdinandum inter & se amicumq; cõmunem gessisse; domesticum potius imitaretur exemplum, cùm præsertim à tanti nominis ac virtutis viro summendum esset potius, quàm nouis consilijs aures præbendo, alijs occasionem siue necessitatem potius præbere ea consilia capere, quæ singulis tandẽ essent perniciosa futura; in memoriam reduceret, quanta ex diuturna Sfortiæ & Medicis familiæ amicitia, securitas autoritasque vtrique accessisset: & contrà, quantis iniurijs tum patrem, tum maiores suos, tum Florentinorũ remp. Aragonij affecissent; ac deniq;, quoties Alfonsus primùm, deinde Ferdinandus eius filius, iam insidijs, iam armis tentassent Ethruriæ imperium occupare: verumenimuero, his monitis plus detrimenti quàm emolumenti caussæ importabatur. Nam Ferdinãdus indignum ratus, si Ludouico Ascanioque cederet, quorum stimulis põtificis indignationem excitari sibi persuadebat; & præterea ab Alfonso filio concitatus, Virginio suasit, ne castellorũ possessionem emptionis iure capere vltra differret; pollicitabaturque se eum, à quocunque ei molestiam inferente, defensurum: cæterùm, suas innatas artes secutus, Pontifici varios compositionis modos proponebat; Virginium nihilo secius monens, ne modum vllum admitteret, eis exceptis, quibus pontifici summa pecuniæ aliqua persoluta, castella ipsa sibi retineret. Hac re confirmatus Virginius, pòst sæpe conditiones nõnullas recusauit, ex ijs quas Ferdinandus, ne pontificẽ tantopere irritaret, vt acciperet sedulò monebat. His in rebus, cum Petrum Medicem pertinaciter regis autoritatem sequi, omneq; studium, vt is ab eo remoueretur, collocatum, irritum esse constaret, Ludouicus Sfortia secum ipse reputans quantum referret suos ab ea ciuitate hostes pendere, cuius temperamentum securitatis suæ præcipuum esse fundamentum solebat; atque ob id multa sibi pericula imminere existimans, statuit suæ saluti nouis remedijs prouidere; præsertim cum ei minimè obscurum ardens desiderium Aragoniorũ esset, vt ipse à nepotis gubernatione summoueretur: quod quidem desiderium, quamuis Ferdinandus simulandi ac dissimulandi in omni sua actione artifex incredibilis esset; Alfonsus tamen, homo natura in primis apertus, nunquam intermiserat de iniuria genero facta palam expostulare; ac maiore libertate quàm prudentia, contumeliosa minarumque plena verba iactare. Intelligebat pręterea Ludouicus, Isabellam Ioannisgaleacij vxorem virilis animi fœminam, nullum finem facere patremque auumque stimulandi; vt si mariti indignissimè oppressi, suaque infamia eos non mouebat, saltem vitæ discrimen, cui vnà cum filijs erant expositi, permoueret. Verùm illud magis animum angebat ipsius, cum reputabat, nomen suum cunctis Mediolanensis imperij populis esse summopere inuisum, tam ob multas inusitatas exactiones numarias, quàm quòd Ioannisgaleacij legitimi principis calamitate nemo ferè non vehementer permoueretur. Et quanquam Aragonios affectati in Insubria principatus nomine suspectos reddere niteretur, quasi veteri iure ex Philippimariæ Vicecomitis testamento, à quo Alfonsus Ferdinandi pater hæres fuerat institutus, ad eos pertineret, quasique hoc prætextu ab nepotis tutela remouere satagerent, tamen his artibus odium in se conceptum nihil mitigabat; nec efficere poterat, quin plerique omnes cogitarent, ad quæ scelera dominandi sitis pestifera mortales soleat impellere. Quamobrem, postea quamdiu rerum statum, impendentiaque pericula animo volutasset, omnibus alijs curis postpositis, omnes suas cogitationes ad noua conquirenda præsidia, nouaque fœdera conuertit; ad quod cum magna opportunitatem ostenderet tum pontificis cum Ferdinando simultas, tum quòd existimaret Venetum senatum cupere fœdus dissolui, cuius vi consilijs ipsius obuiã itum iam multis annis erat, noui fœderis rationẽ, quæ esset è re comuni, vtrique proposuit. Verùm in pontifice odium atque alij omnes affectus

affectus ab effrẹnata filios suos extollendi cupiditate vincebantur; quos cum ardenter amaret, omnium pontificum primus,qui suæ infamiæ ex parte velandæ causa, nepotes eos solebant appellare,& filios appellabat,& cunctis mortalibus tanquã filios ostentabat:cui cum nulla sese offerret occasio, qua ipsius desiderio via sterneretur, Alfonsi natarum vnam ex ijs quas extra legitimum cõnubium susceperat, vni filiorum vxorẽ conciliare satagebat,cui dotis nomine aliquis in regno neapolitano principatus non ignobilis assignaretur. A qua spe donec prorsus cecidisset,aures potius quàm animũ pactioni ab Ludouico propositæ præbuit:cui desiderio si esset satisfactum, forsitan pax Italiæ non tam repentè fuisset perturbata:à qua re,etsi Ferdinandus haud abhorreret, Alfonsus tamen cui pontificis ambitio fastusque erat inuisus,vt assentiretur nunquam adduci potuit: idcirco dum connubium quidem se non improbare simulant,sed in dotali fundo impedimenta inijciunt,Alexandro minimè satisfaciunt.Itaque indignatus statim sibi Ludouici consilia esse sequenda,partim cupiditate,partim ira,partim etiam nonnullo timore; propterea quòd Ferdinandi stipendia merebat, non modo Virginius Vrsinus, qui summo Florentinorum regisque fauore, nec non autoritate, qua in Guelforum factione pollebat,valde tunc in tota Põtificia ditione erat potẽs,sed& Prosper Fabriciusque Columniẹ familiẹ principes; itemq; Iulianus Rouereus sancti Petri in vincula Cardinalis,summẹ existimationis viri; qui sese quòd Pontificem vitæ suæ insidias struere suspicaretur,in Ostiensem arcem,quam tanquã eius vrbis episcopus obtinebat,receperat, ex inimicissimo factus erat amicissimus Ferdinãdi,in quem olim prius Xistum patruum, dein Innocentium pontifices cõcitarat.At nõ ita facilis senatus Venetus ad hoc fœdus, ac ipse putarat,fuit:propterea quòd, etsi pergrata ei erat aliorum discordia,eum tamen pontificis iam omnibus indies magis suspecta perfidia,nec non fœderum,quæ ipsi cum Xisto atq; Innocentio qui hunc antecesserant,memoria retardabat : ab hac enim molestias satis multas citra vllum commodum acceperant: Xistus verò in ipso belli Ferrariensis ad quod eos concitauerat,feruore,mutata sententia, non modò sacris eos armis,verumetiam istis profanis ac ferreis,ad hoc ipsum etiam reliqua Italia concitata,est persecutus.Sedenim omnibus impedimentis,Ludouici industria ac diligentia tum apud senatum,tum singulis senatoribus prẽsandis superatis,nouum deniq; fœdus mense Aprili, anno MCCCCXCIII inter pontificẽ,Venetum senatũ,& Ioannemgaleacium Mediolanensium ducẽ(eius enim nomine omnia illus imperij negotia expediebantur)ad communem defensionem,ac nominatim ad Ludouici dignitatis cõseruationem, ictum est: 1493
ea tamen conditione,vt Veneti & Mediolanenses,ad pontificiæ ditionis, ipsiusq; pontificis securitatẽ,omni remota cunctatione ducentos singuli grauis armaturæ equites Romam mitterent;hisq; ac maioribus,si quidem opus esset,viribus, eum ad castella ab Virginio occupata,recuperãda iuuarent.Suspensos hæc noua consilia totius Italiẹ animos haud mediocriter habuerunt:videbant enim ducẽ Mediolanensem ab illo fœdere quo per annos amplius duodecim Italiẹ securitas constiterat, se remouisse : in eo enim,ne a quoquã fœderatorũ,sine aliorũ consensu noua aliqua pactio fieret, expressis verbis interdicebatur. Quamobrẽ,cum ea societas in qua cõmunis æqualitas continebatur,inæquali diuisione rupta,principumq; animi suspicione atq; ira pleni cernerentur,quid sperandũ erat,nisi ad communẽ perniciẽ fructus his seminibus germanos,nascituros?Itaq; dux Calabriẹ,Petrusq; Medices tutius reb. suis fore anteuertere quàm anteuerti existimantes,magna animi propẽsione Prosperum Fabriciumq; Columnios audiuerunt; qui ad illud ipsum ab Iuliano Cardinale clam impulsi, Romã se equitũ turmis quas haberẽt ipsi,nec non Gibellinæ factionis auxilijs,capturos pollicebantur;ea lege,vt Vrsinorũ copiæ subsequerentur; & dux ipse eò vsq; procederet,vnde triduo postquam Romam essent ingressi,eis subsidio venire posset.Sed Ferdinãdus cum mittigare potius quàm irritare animũ pontificis,& corrigere quod ad eam diem imprudenter cõmiserat, cuperet, reiectis prorsus eiusmodi cõsilijs,quæ non securitatem,sed grauiores molestias ac pericula paritura iudicabat,sibi omnibus neruis,nõ iam simultatẽ,sed sincerè enitẽdum statuit,vt castellorum controuersiam componeret;illud ratus, sublata tanti dissidij caussa, exiguo labore,imo per se propemodum Italia in pristinum statum esset reuersura. Verùm,nõ semper caussis sublatis,ea quẹ ab illis sunt orta primùm remouẽtur. Nam,quod

ſæpe accidit, vt conſilia timore ſuſcepta, periculo inferiora ei qui timet, videantur:
haud exiſtimabat Ludouicus ſe ſatis idoneũ ſuæ ſecuritati remediũ inueniſſe, ſed veri-
tus propter fines põtificis, & Veneti ſenatus à ſuis diuerſos, vt fœdus cũ ipſis initũ, diu-
turnũ foret; ideoq; res ſuas varijs caſibus poſſe in nõ paucas difficultates deuenire, om-
nẽ ſuam cogitationẽ ad eum, qui ob oculos obuerſabatur morbũ radicitùs extirpandũ,
his neglectis quę pòſt exoriri poſſent, conuertit: quàm ſit perniciosũm, quàm aut morbi
natura, aut ęgroti vires ferre poſſint, fortiorẽ medicinã adhibere, quaſiq; illud eſſet vni
cũ pręſentibus periculis remediũ, maiora ſubire pericula, vt ſecuritatẽ ſuam externis cõ
muniret armis; quãdoquidẽ nec in viribus proprijs, nec in Italorũ amicitijs ſatis haberet
ſpei, omnia experiri ſtatuit, vt Carolũ VIII Galliæ regẽ ad Neapolitanũ regnũ, quod ve
teri Aniouinorũ iure ſibi vendicabat, inuadendũ cõmoueret. Regnũ neapolitanũ, quod
in priuilegijs & Rom. pontificũ diplomatibus, in quorũ clientela vetuſtiſſimo eſt iure, Si
ciliæ cis fretũ regnũ abſurdè nominatur, à Manfredo Federici ſecundi Imperatoris ex
cõcubina nato, nullo ferè iure fuit occupatũ, in clientelam vnà cum Sicilia inſula gemi-
næ Siciliæ nomine, quarũ altera cis, vltra fretũ altera diceretur, anno Sal. MCCLXIIII.
ab Vrbano IIII pontifice Romano, traditũ fuit Carolo prouinciæ Narbonenſis, & An-
iouinorũ comiti, eius Ludouici Galliæ regis fratri, qui clarus quidem potentia, ſed vitæ
ſanctimonia clarior, in diuorũ numerũ poſt mortẽ relatus eſt. Hic cum armorũ vi reipſa
obtinuiſſet id quod ei verbo erat pontificia autoritate attributũ, regnũ Neapolitanũ Ca
rolo filio, quem Itali, vt à patre ſeiungant, Carolũ II appellant, tradit: à quo ad eius ne-
potẽ Robertũ peruenit. Verùm cũ mortuo ſine prole maſcula Roberto, Ioãna Caroli Ca
labriæ ducis, qui iuuenis ante patrẽ ex hac vita migrarat, filia ſucceſſiſſet, cito nõ minus
obſcœnitate morũ, quàm ſexus imbecillitate nouę reginę autoritas cõtemni cœpit. Qua
ex re, cùm varia eſſent tum diſſidia tum bella, progreſſu tẽporis, inter Caroli primi ex di
uerſis Caroli ſecũdi filijs exorta, Ioanna alia ratione ſe tueri poſſe deſperans, Ludouicũ
Aniouinũ Caroli V Galliæ regis fratrẽ, eum cui quòd fortunę periculũ non ſæpe feciſſet
ob multas eius victorias, nomẽ ſapientis Galli dederũt, adoptauit. Hic validiſſimo exer-
citu in Italiam ducto, Ioanna iam prius interfecta, regnoq; in Carolũ cui à Dyrrhachio
cognomen fuit ex Caroli primi ſimiliter poſteris, tranſlato, febri in Apulia iam ferè vi-
ctorię compos deceſſit; ita vt ad Aniouinos ex hac adoptione venerit aliud nihil, quàm
prouinciæ Narbonenſis dominatus, cuius poſſeſſionẽ à Carolo primo poſteri ſemper
tenuiſſent. Ab ea tamen originẽ habuit pręteхtus, quo pòſt & Ludouicus Aniouinus pri
mi Ludouici filius, & alio tempore eiuſdem nominis nepos à pontificibus, ſi quando ab
ijſdem regibus diſſiderent impulſi, regnũ neapolitanum ſæpe, etſi parum feliciter, inua-
ſerũt. Carolo autẽ Dyrrhachino, eius filius Ladiſlaus ſucceſſerat; qui cum anno ſeruato
ris MCCCCXIIII ſine liberis deceſſiſſet, regnũ ad eius ſororem alteram Ioannam, no-
men non modò regno, verumetiã ipſi alteriq; Ioannæ infauſtum, quæ inter ſe nec impru
dentia, nec morũ obſcœnitate differebant, peruenit. Etenim cum Ioãna regni guberna
cula ijs traderet, quibus etiam corpus ſuũ impudicè committebat, ſubitò in tot ſe mole-
ſtias coniecit, vt ab Ludouico tertio Martini quinti Pontificis auxilio vexata, Alfonſum
Aragoniæ & Siciliæ regem adoptare tandem cogeretur: ſed cum paulò poſt inter eos ſi-
multas orta eſſet, eum adoptione reſciſſa, tanquã ingratũ abdicauit, eundemq; Ludoui
cum adoptauit; eiuſque præſidium cuius armis ad priorem adoptionem fuerat compul
ſa, aduerſus Alfonſum implorauit: quo armis toto regno exacto, id pacatè viuens conſer
uauit, & ſine liberis moriens, hæredem, vt fama eſt, Renatum Aniouinorum ducem &
prouinciæ Narbonenſis comitem, Ludouici quem ipſe adoptarat, quíque eodem fortè
anno erat mortuus, fratrem teſtamento reliquit. Sed cum pleriſq; regni principibus Re
nati ſucceſſio minus probaretur, eſſetq; fama teſtamentum illud à Neapolitanis factum
& ſubiectum eſſe, factũ eſt, vt à quibuſdam regni proceribus, & populis, Alfonſus denuò
accerſeretur. Hinc bella inter Alfonſum & Renatum, quibus per multos annos nobiliſſi-
mum regnũ afflictum eſt, quę bella magis regni ipſius, quàm proprijs ſunt geſta viribus,
originẽ auxerunt. Hinc diſſidentibus inter ſe animis factiones, ne hoc quidem tempore
prorſus extinctę, Aragoniorum Aniouinorumq; mutatis etiã ſucceſſu tẽporis tum nomi
nibus tum coloribus, quibus iura ſua pręteхũt, extiterũt: propterea quòd pontifices ſuas

magis

magis cupiditates temporúmue necessitatem, quàm æquitatem secuti, diuersa inter se eius regni diplomata concesserant. Cum autem ex his cum Renato bellis victor Alfonsus, vtpote maiore & potentia & virtute princeps extitisset, ac sine legitimis liberis è vita discessisset, nulla facta Ioãnis fratris, atq; in regni Siciliȩ Aragoniæq; successoris mẽtione, testamento regnũ neapolitanum tanquam ab se partum, atq; idcirco ad Aragonium regnum nihil pertinens, Ferdinando ex non iusta vxore suscepto, legauit: quem, etsi statim ferè patre mortuo, regni procerum ope fretus, Ioãnes Renati filius armis est aggressus, tamen felicitate & virtute sua non modò se defendit, sed eum etiam ita afflixit, vt nunquam viuo Renato, qui diu filio superstes fuit, ei fuerit cum Aniouinis quicquam aut contendendum, aut metuendum. Mortuus est denique Renatus, nulla virili sexus prole relicta, hæredemq; omnium fortunarum suarum & iurium Carolum fratris filium instituit: qui & ipse paulo pòst absq; liberis moriens, sua bona Ludouico XI Galliæ regi omnia testamento legauit: ad quem tanquam supremum dominum non modò Aniouinus principatus, à quo, quòd regni membrum sit, fœminȩ excluduntur, deuolutus erat: sed etiam (quamuis Lotharingiȩ dux Renati filiæ proles, successionem ad se pertinere affirmaret) in prouinciæ Narbonensis possessionem venit: eiusdem quoq; testamenti vi, iura Aniouinorum in regnum neapolitanum, vniuersa ad se translata esse affirmare poterat: quo mortuo, cum ad Carolum VIII eius filium deuenissent, potentissimum aduersariũ Neapolitanus rex Ferdinandus habere cœpit; magnaq; opportunitas quibuscunq; eum lȩdere cupientibus, oblata est. Nam regnum Galliȩ ea tempestate, viris, armorum gloria, potẽtia, opibus, autoritate, regnis omnibus forsitan, qui à Carolo Magno extitissent, anteibat: propterea quòd nuper ad singulas illas treis parteis, in quas vniuersa Gallia apud veteres fuit distributa, magna erat accessio facta. Quadraginta enim ante hanc tẽpestatẽ annis, Carolo qui ob multas non sine grauissimis periculis victorias, Felicis cognomentum obtinuit, regnante, ad illud imperium Normandia, Ghiennaque, quas prouincias antea Angli obtinuerant; postremis autem Aloisij vndecimi temporibus Prouinciæ comitatus, ducatusq; Burgundiæ, vnà cum tota ferè Picardia accesserunt: pòst etiam Caroli VIII potentiæ ex recenti cõiugio Britaniæ in Armoricis ducatus accessit. Nec Carolo regni neapolitani, tanquã ad se iure spectantis armis acquirendi animus defuit iã inde à puero, naturali quodã instinctu susceptus, pòst etiam familiariũ quorundam hortationibus sustentatus, qui inanibus eum cogitationibus replentes, hanc esse occasionẽ, qua maiorum suorum gloriam superaret; quòd regno neapolitano subacto, Turcarum imperium facilè subigi posse videretur. Quȩ res, cum esset iam nota multis, Ludouicum Sfortiam in spem erexit, nullo negotio suum regi desiderium persuaderi posse, haud parum præterea Sfortiani nominis in aula regis notitia fretus: quoniam & ipse semper, & prius Galeacius eius frater, multis cùm signis tũ officijs à Frãcisco Sfortia patre in choatam amicitiam conseruassent: qui cum ab Aloisio XI, cuius semper animus ab rebus Italiæ alienus fuit, Sauonam vrbem beneficiariam, iuraq; quæ se in Genuam, cui pater eius imperauerat, habere existimarat, accepisset, nunquam ei in suis periculis, nec consilio nec auxilio defuerat; nihilominus tamen Ludouicus rem periculi plenam, siquidem solus tantum motum excitaret, arbitratus, vtque in Gallia maiore fide autoritateq; tractaret, pontifici primùm idem persuadere non minus ambitionis aculeis, quàm iracundiæ morsu tentauit: demonstrabat enim ei, nec Italiȩ principũ fauore, nec armis, aut Ferdinandum vlcisci, aut filijs suis principatum aliquem sua persona dignũ posse parare, nullo modo sperandum esse. Quem cum ad id animatum siue rerum nouarum cupiditate, siue vt ab Aragonijs metu id extorqueret, quod ei sponte cõcedere recusabant, communicatis consilijs, clàm homines fidos ad regis animum eorumque qui ei intimi à cõsilijs erant, explorandum miserunt. quos cum à suis consilijs haud alienos reperissent, Ludouicus ad hoc ipsum tota mente defixus, in Galliam, alijs tamen sparsis eius legationis caussis, Carolum Barbianũ Belgioiosi comitem palàm proficisci iubet; qui vbi per dies aliquot & cum Carolo rege priuatim, & seorsim cum præcipuis agens, eis expeditionem illam esset persuadere cõatus, in regium consilium, vbi præter regẽ regiosq; ministros, proceres plerique tum sacri tum profani, aulæq; nobiles erant, tandem admissus, verba vt fertur, in hunc modum fecit.

Si cui fortè,quacunq; de caussa,christianissime Rex, suspecta animi fideiq; integritas esset,qua Ludouicus Sfortia pecuniarũ etiam & militũ suorum auxilijs oblatis,te ad arma in regnum neapolitanum mouenda hortatur; is facilè ab sese hanc malè fundatam suspicionem remouebit, si memoria repetet antiquam omnium temporum Ludouici, Galeacij fratris,ac Francisci patris sui primùm,in Aloisium XI patrem tuum,pòst etiam semper in tuum gloriosissimum nomẽ, obseruantiam;ac multò etiam magis,si cogitabit, ex hoc bello maxima in Ludouicum,cum tenui admodum emolumenti spe,detrimenta posse redundare;tibi autem omnia secus,cui ex victoria pulcherrimum regnum,cum immortali gloria,& res maiores gerendi opportunitate;ipsi verò aliud ferè nihil quàm contra insidias atq; iniurias Aragoniorum iustissima vindicta obueniret. Quòd si fortè susceptæ expeditionis fructu frustrari contingeret,haud propterea tua, potentissimè Rex,magnitudo minueretur: at Ludouicum quis nescit inuisum multis,omnibus contemptum, suis periculis ob hoc ipsum fœdus nullum perfugium inuẽturum? Quî potest igitur eius esse suspectum consilium,qui in quauis fortuna rebus tanta inæqualitate comparatis, & conditione tanto inferiore sit vsurus? Quanquam rationes quæ te ad tam gloriosam expeditionem inuitant,adeò perspicuæ sunt,per seq; efficaces,vt nullam admittant dubitationem:etenim ea in se continent,atque amplissimè complectuntur omnia,quæ in bellis suscipiendis præcipuè consideranda sunt,& quasi deliberationis fundamenta ponenda; rei nimirum quæ suscipitur æquitas, vincendi facilitas , & victoriæ fructus amplissimus. Principio nemo est qui nesciat,quàm efficacia sint Aniouinorum , quorum tu legitimus hæres in regnum neapolitanum iura , quamq; iusta successione à Carolo oriundi, ad id regnum aspirent; qui primus è regia Gallorum stirpe satus,& pontificum Rom.autoritate,& suorum inuicta armorum virtute,illud regnum adeptus est. Verùm haud minor acquirendi facilitas , quàm iuris æquitas est. Quis enim nescit,quanto rex Neapolitanus , maximo atque potentissimo christianorum regum omnium rege , viribus atque autoritate inferior sit? quàm magnum,quàm formidabile cunctis mortalibus Gallicum nomẽ; quantoq; terrori tua rex arma exteris nationibus sint. Nunquam armis regnum Neapolitanũ parum potentes Aniouini duces inuaserunt,quin id in extremum discrimen adduxerint. Recens est Ioannis Renati filij memoria, cuius contra hunc ipsum Ferdinandum erat in manu victoria,nisi Pij pontificis,ac multo magis Francisci Sfortiæ opera,qui id egit (vt omnes norunt) quo Aloisio XI patri tuo obsequeretur, è manibus esset erepta. Quid igitur nunc tanti regis arma atque autoritas facient ? aucta præsertim opportunitate,impedimentisq; quibus Renatus ac Ioannes distinebantur, sublatis; cum tecum earũ principes prouinciarum,à quibus illorum fuit impedita victoria,consentientes habeas; quiq; summa facilitate regno neapolitano possint obesse? Pontifex, propter suæ ditionis propinquitatem terrestribus copijs; dux Mediolani maritimis propter Genuensis classis opportunitatem,ei regno infesti esse poterunt. Nec erit in Italia qui se opponat: Veneti enim se nec impensis ac periculis volent obijcere,nec amicitia quam tamdiu cum Galliç regibus tenuerunt,priuari,quo Ferdinandum nomini veneto acerrimum hostem conseruent. Florentinos verò credibile nõ est,ab ea obseruantia qua semper reges Galliç quasi quodam naturæ instinctu coluerunt,recessuros : qui si maximè velint, quid quæso aduersus tantam potentiam conari poterunt? Quoties,vel tota renitente Italia,alpes gens ista bellicosissima superauit,& cum incredibili gloria ac felicitate tot victorias triũphosque reportauit? quando autem huius regni felicitas,gloria,potentia extitit maior? quàndo ei facilior pacis cum finitimis constituendæ occasio fuit? quæ si antehac sic obuia fuissent,pronior forsitan ad hoc ipsum suscipiendum bellum pater tuus extitisset . Sed nec minus aduersarijs difficultates sunt auctæ,quàm tibi sint imminutæ , atque opportunitates adiunctæ. Sunt enim in eo regno Aniouinorum partes etiamnum potentia non contemnendæ;magnæ sunt tot principum virorum ac nobilium vires, qui in exilium paucis ab hinc annis ire sunt compulsi ; adeò etiam acerbæ Ferdinandi in eius regni proceres & populos,in eos etiam qui Aragoniæ factionis essent,omnium temporum iniuriæ: tanta est perfidia,tam insatiabilis auaritia,tam horrenda atq; expressa crudelitatis exempla nõ modò ipsius,verumetiam Alfonsi filij natu maximi,vt toti sint regno notissima. Hi omnes incredibili odio in eos concitati,& recenti Galliæ regum liberalitatis , integritatis, humani-

humanitatis,iustitię memoria inuitati,ad tui aduentus famam,infinita alacritate ad arma concurrent; ita vt sola expeditionis fama ad victoriam satis esse videatur. Nam simulac tuæ,rex,copiæ montes transierint;& classis in Genuæ portum conuenerit, Ferdinandus eiusq; filij scelerum conscientia perterrefacti, magis de fuga quàm defensione cogitabunt.ita summa cum felicitate regnum tuo generi comparaueris;quod etsi magnitudine cum hoc tuo Galliæ regno comparari non potest,regnum tamen est amplitudine & opibus non contemnendum, sed longè pluris æstimandum ex fructu & commodis infinitis ad hoc regnum peruenturis:quę omnia,nisi perspicuum esset,Gallicæ virtuti fines maiores esse propositos,recenserem:præstantiores enim altioresq; cogitationes sunt tam magnanimi tamq; gloriosi regis,non propriam vtilitatem spectantis, sed totius reipu.christianæ communem dignitatem.Ad hoc autem,quæ opportunitas maior?quæ occasio amplior?qui locus commodior,atque ad bellum contra nostrę religionis hostes gerendum aptior inueniri posset? Mare quod inter neapolitanum regnũ Græciamq; interest, haud amplius alicubi,quàm passus septuaginta milia patet: ex qua prouincia Turcica tyrannide oppressa & lacerata, quæ nihil ardentius quàm christianorum signa conspicere cupit, quàm expeditus est in eius gentis viscera transitus ? quàm facilè sedem & caput eius imperij Constantinopolim petere ? Ad quem autem magis pertinet quàm ad te, rex potentissimè,animum & cogitationem ad hanc sacram expeditionem conuertere?qui& potentia à Deo tibi concessa admirabili polles, & Christianissimi cognomento appellaris,& clarissimis maiorum tuorũ exemplis excitaris? Quoties armati ex hoc regno,nunc ad ecclesiam Dei à tyrannis oppressam, liberandam ; nunc ad comunes fidei nostræ hostes inuadendos,&sepulcrum Christi sacratissimum recuperandum,profecti maiores illi tui,Galliæ regum maiestatem in cœlum vsque tulerunt ? His cõsilijs,his artibus,his factis,his propositis finibus,Magni cognomen,& Romanorum imperium adeptus est Carolus ille gloriosissimus;cuius vt obtines nomen,sic tibi occasio eius tum gloriæ,tum cognominis parandi proponitur. Sed quid ego tempus in eiuscemodi rationibus explicandis insumo? quasi non sit conuenientius,ac naturæ ordine præclarius parta conseruare, quàm acquirere noua.Quis ignorat ad quantam spectaret infamiam,tanta præsertim occasione ostentata, tale ac tantum regnum à tuæ stirpis regibus continuata successione annis ferè ducentis possessum,perspicuoq; atque optimo iure tuum,ab Ferdinando vi occupari ac teneri vltra sustinere ? Quis non videt dignitatis tuæ esse id regnum recuperare?pietatis eos populos qui inuictum nomen coluntuum,qui sunt iure tui,ab Catelanorum acerbissima tyraninde,in libertatem vindicare? Est igitur hoc bellum æquissimum, facillimum,& necessarium;nec minus gloriosum & sanctum cùm per se, tum verò quòd viam ad res gerendas Christianissimo Galliæ rege dignissimas patefacit; ad quas non homines modò,verumetiam Deus, ô magnanime rex,is est qui te tam magnis & manifestis opportunitatibus, initio statim summa felicitate proposita,vocat. Nam quæ felicitas maior principi cuipiam potest contingere,quàm si consilia è quibus propria gloria& magnitudo proficiscitur,illa comitentur & consequantur, ex quibus eluceat ea non minus ad communem omnium vtilitatem & salutem , verùm multo etiam magis ad reip. christianæ dignitatem esse suscepta?

Haud læto animo hæc oratio à Galliæ principibus,atque ab ijs præsertim qui & generis nobilitate,&prudentiæ opinione,maiore pollebant autoritate,accepta fuit:existimabant enim illud bellum innumeris difficultatibus & periculis implicatum fore ; cum per alienam regionem,tam procul ab Galliæ regno,& contra hostes potentia & viribus claros,essent exercitus ducandi.Maxima enim erat apud omnes Ferdinandi prudentiæ fama,nec minor virtutis Alphonsi,atque in re militari scientiæ:erat præterea opinio,Ferdinandum,quòd triginta regnasset annis,quodq; tot regni principes & nobiles diuersis tẽporibus spoliasset,ac funditùs euertisset,magnam pecuniæ vim coaceruasse.Aduertebãt insuper regem per se tanto ponderi sustinẽdo imparem esse:in bellis autem& regnis administrandis debile consilium,&peritiam non magnam eorum qui apud eum plurimum possent.His accedere pecuniæ inopiam,cuius ingens numerus requiri putabatur:adhæc Italorum astus & artes esse in memoriam reuocandas:denique illud pro explorato tenẽdum,non solùm ceteros, sed ne Ludouicum quidem Sfortiam , hominem alioqui fidei

fluxæ in Italia habitum, regnum Neapolitanum in regis Galliæ potestatẽ esse, æquo animo laturum: vnde & vincere difficile, difficilius verò parta conseruare. Itaque Aloisium Caroli patrem, qui semper magis res ipsas, quàm rerum vmbras secutus esset, nunquam rerum italicarum propositas spes amplecti voluisse, nec regni Neapolitani iura magnifecisse; sed affirmasse semper, exercitus trãs alpes mittere, aliud esse nihil, quàm molestias & pericula infinito regni Galliæ auro & sanguine cõparare: esse ante omnia necessariũ, siquidem hoc bellum suscipiendum sit, cum finitimis regibus controuersias cõponere: cum Ferdinando Hispaniæ rege dissidiorum caussas suspicionesque non deesse: cum Maximiliano Romanorum rege, eiusque filio Philippo archiduce, vt hodie vocant, Austriæ, non solúm æmulationes, verumetiam iniurias intercedere: quorum animi reconciliari, nisi rebus concessis Galliæ regno detrimentosis, nullo modo possent: qui nihilominus specie magis quàm re & veritate in gratiam essent redituri. Nam, quæ pactio satis securos posset reddere, eos, si quid aduersi regijs copijs in Italia accideret, in Galliæ regnum non inuasuros? In Henrico autẽ septimo, Angliæ rege, natiuum in Gallicum nomen eiusq; gentis odium, maiores, quàm recentem cum eo cõstitutam pacẽ, vires habiturum, non esse vllo modo dubitandum: Manifestum esse, ad eam pacem nulla res magis fuisse pertractum, quàm quòd regis Romanorum apparatus non responderet promissis, quibus vt castra ad Bononiam Belgarum vrbem poneret, inductus fuerat. Hęc atque huiuscemodi alia à principibus partim inter se, partim cũ rege ipso, quo eum à bello deterrerent, disserebantur, in quibus longè vehementius in id incumbebat Iacobus Grauilla maritimarum rerũ præfectus, quem Armiralium vocant, cuius autoritatem celebris apud omnes sapientię fama, etsi nõnihil esset eius dignitatis magnitudo imminuta, conseruabat. Carolus tamen aures contraria suadentibus auidiores accommodabat: qui cum duos & viginti esset natus annos, & rerum gerendarum parum sciens, imperandi, & glorię cupiditate inflammatus, leuitate potius atque impetu quodam, quàm consilij grauitate ferebatur: cumq; siue proprio quodam sensu, siue exemplo & monitis paternis impulsus, principibus ac nobilibus regni parum crederet, postquam sororis Annæ Borbonię tutela exijsset: nec iam Armiralij aliorumq; qui in regni administratione præcipui fuerant, consilia vellet audire, nouorum quorundam hominum, qui ei à puero ministrauerant, sequebatur nutum: ex quibus qui maiore apud eum pollebant gratia, pars largitione & promissis (vt sæpe venalia sunt principum consilia) Ludouici oratoris corrupti, à quo nulla diligentia, nulla ars fuerat prætermissa, vt sibi eos conciliaret, quos in ea deliberatione alicuius momenti esse arbitraretur; pars spe ducti, alicuius in regno Neapolitano principatus assequendi; alij dignitatis cuiuspiam, siue opimi sacerdotij à pontifice obtinendi, regem ad id bellum hortabantur. Caput & dux horum omnium erat Stephanus Versius á Linguadoca, vt nunc loquuntur, obscuro loco natus, sed apud regem, cui à cubiculo minister fuit, multos annos educatus, atq; ab eodem Belcarij præfectura auctus; quod munus qui gerunt, Sinischali siue Balliui, eius gentis more appellantur. Cũ hoc faciebat Gulielmus Brissonetus, qui è mercatore, summus Galliæ quæstor, mox etiã Maclouiensis episcopus factus, non modò regio fisco, quem Finantiarum illi vocãt, præerat, verumetiam cum Stephano coniunctus, ad omnia grauiora negotia (quanquam rei pub. gerendæ parum admodũ peritus) aditum habebat. Accedebant his Antonelli, Bernardiq; Sanseuerinatum stimuli; quorum hic Bisiniani, ille Salerni erat princeps, aliorũ item è regno Neapolitano procerum, qui complures in Gallia iam exulantes annos, Carolum ad hanc expeditionem continenter incitauerant, regni totius Neapolitani calamitatem, siue desperationem potius, amicos pręterea & clientes suos quorum sibi opem & studia pollicebantur, memorantes. In tanta sententiarum varietate suspensa per multos dies deliberatio fuit, non alijs solùm quid statuendũ esset ambigentibus, verumetiam regis animo huc atq; illuc fluctuante, qui nunc glorię atque imperij stimulis agitatus, nunc timore quasi fræno retractus, iam hoc, iam illud probabat; interdumq; in contrarium eius ferebatur quod prius statuisset: postremò tamen, prima eius propensione, Italięq; infelicissimo vincente fato, pacatis cõsilijs prorsus repudiatis, pactio cum Ludouici oratore, omnibus præter Versium atque Belcariũ, remotis arbitris, facta est: cuius capita menses aliquot occulta fuere; horũ tamẽ summa fuit: vt si Rex ipse in Italiã veniret, aut exercitum

citum Neapolim mitteret, Mediolanensis dux per suam ditionem iter expeditum concederet: cum regijs copijs quingentos grauis armaturæ equites suis stipendijs mitteret: regi permitteret vt Genuæ classem quantam vellet, instrueret: ducatorũ ducenta milia, priusquam è Gallia discederet ei mutuo daret. Ex altera parte, rex Mediolanense imperium aduersus omnes tueretur: & priuatim Ludouici autoritatem in eo principatu conseruaret: ducentos item cataphractos Astæ Aurelianensis ducis vrbis, toto belli tempore haberet: qui præsto ad omnem eius principatus opportunitatem essent: ac tunc seu non multo pòst, literis sua ipsius manu subscriptis, rex promisit, vbi primùm regno esset Neapolitano potitus, se Tarenti principatum Ludouico concessurum. Est operæ preciũ non leue, si quis temporum varietatem, atq; humanarũ vicissitudinem rerum attendat. Franciscus Sfortia Ludouici pater, raræ prudentiæ & virtutis princeps, quamuis ob grauissimas ab Alfonso Ferdinandi patre acceptas iniurias, Aragonijs esset infensus, veteri autem amicitia cum Aniouinis coniunctus, nihilominus tamen, cum Ioannes Renati filius anno MCCCCLVII in regnum Neapolitanum inuasit, tanta alacritate Ferdinando affuit, vt ab eo præcipuè victoria agnosceretur: id autem fecit, quòd minimè tutum sibi Mediolanensium duci arbitraretur, si Galli usq; adeo vicini, tam opulento in Italia regno potirentur: quę res Philippummariam Vicecomitem induxerat primùm, vt relictis Aniouinis, quibus antea semper studuisset, Alfonsum hostem suum à Genuensibus in pugna nauali ad Gaietam captum, & cum suorum nobilitate vniuersa Mediolanũ adductum, liberũ abire permitteret. præterea, Caroli pater Aloisius, à multis sæpe, nec leuibus de caussis, ad res Neapolitanas impulsus: à Genuensibus insuper ad suæ patriæ, à patre suo Carolo possessę dominatũ flagitatus, semper Italicarũ rerũ curam recusauerat, ratus rem esse sumptus infiniti, molestiarum plenam, ac deniq; regno Galliæ perniciosam. Nunc autem hominum sententijs, nec tamen forsitan rerũ naturis commutatis, Gallos cis alpes Ludouicus euocabat, nec periculum à potentissimo Galliæ rege si Neapolitano esset potitus imperio formidabat: quod pater ipsius vir bellicosissimus timuerat, si id tenuis Prouincię Comes obtinuisset. Carolus item belli in Italia gerendi cupiditate flagrabat: hominum infimorum atque imperitorum temeritatẽ, patris sui longo rerum vsu periti ac prudentis consilijs anteponens. Certum est Ludouicum ab socero Hercule Estensi Ferrariæ duce ad tantam rem pariter fuisse incitatum: qui Polesini Rodigiani Ferrariæ vicini, atq; ad eius vrbis securitatem admodum opportuni, quod Veneti bello decem & octo annos ante cum eo gesto occupauerant, recipiendi desiderio incensus, videbat sibi uiam unam ad eius recuperationem patere, si Italia motibus maximis vniuersa concuteretur. Illud quoq; creditũ à plerisq; fuit, Herculem, etsi erga generũ beneuolentiã non paruã pręse ferret, eundem tamen clam vehementer odisse. Nam cum eo bello reliqua Italia, quæ pro Hercule arma sumpserat, Venetis multo esset superior, Ludouicus qui iam rem Mediolanensem administrabat, suis cõmodis permotus, reliquos ad pacẽ cõpulit, ea tamen lege, vt Polesinus, siue rectius Polinesus, in potestate Venetorũ permaneret: eam ob rem Herculem, cum tantã iniuriã armis persequi nõ posset, pernicioso consilio vindictam comparasse. Cum autem eius rei quæ trans alpes agitabatur, resonare (etsi primúm in certis antoribus) in Italia cœpisset, cogitationes variæ, variaq; consilia in hominum mentibus sunt excitata: plerisq; enim Gallici regni opes, eius gentis ad nouos motus celeritatem, Italorumq; diffidia reputantibus, res maximi momenti videbatur: alij regis ætatem naturamq;, propriam item Gallorum negligentiam atq; impedimenta magnarum expeditionum secum expendentes, hunc iuuenilem potius impetum esse, quàm firmũ consilium existimabant: qui vbi paulùm efferbuisset, euanesceret. Sed nec Ferdinandus ipse, in quem ista machinabantur, magnum præse timorem ferebat: durissimam eam expeditionem fore affirmans: propterea quòd, si mari in se impetum facere cogitarent, idonea classe instructum, ad pugnam in alto conserendam essent inuenturi, portus munitos, insuaq; omnes potestate: nullũ in toto regno regulum esse, ad quem Galli receptum habere possent, vt Ioannes Aniouinus apud Russani principem, atq; alios regulos habuerat: terrestre uerò iter, incommodum, multis suspectum, & cum per totius Italiæ longitudinem tenedum sit, longum: ita vt quisque pro se caussam haberet metuendi: ac supra cæteros Ludouicus Sfortia, quamuis vt demonstraret aliorum pro-

prium esse periculum,quod esset commune omnium,contrarium simularet: etenim, ex propinquitate Mediolanensis ditionis cum Galliç regno,occasionem maiorem,& ex eo eius occupandi cupiditatem: cumq; dux ipse Mediolanensis sanguinis cum rege Galliæ esset coniunctissimus,quî posset Ludouicus securus esse,quin rex haberet in animo eum, ab eius tyrannide liberare: cum præsertim paucis annis ante asseuerasset, se non passurum Ioannemgaleacium consanguineum suum adeo indignè oppressum iri: non esse eo loco Aragoniorum res,vt eorum spes imbecillitatis,animos addere Gallis ad se inuadendum queat: se multis ac florentibus militibus instructum esse: ab equis bellicosis,à machinis & tormentis,omnibusq; alijs ad bellum necessarijs instrumentis optimè paratum: pecuniæ uerò tantam sibi esse copiam,ut illa citra vllum incommodum,augere quantumuis,posset: ac præter complures belli peritissimos duces centurionesúe, se suarum copiarum & armorum imperatorem habere Calabriæ ducem filium,magni nominis imperatorem,nec virtute inferiorem,omnibus Italiæ bellis iam per multos annos exercitatum: suis autem ac proprijs viribus exprompta suorum auxilia accedere: neq; enim verendum esse sibi regis Hispaniæ cognati,& vxoris suæ fratris,non tam quòd secum duplici cognationis vinculo esset coniunctus,quàm quòd Gallorum ob Siciliæ regnum ei esset suspecta,subsidia defutura.Hæc Ferdinandus in hunc modum palam disserens,suam potentiam amplificabat:& ex aduerso vires atq; opportunitates aduersariorum quantum poterat,extenuabat: verùm vt erat prudentia singulari,& maxima experientia,molestissimis curis intus torquebatur,cum in animo fixam molestiarum memoriam haberet,quas regni sui initio ab hac gente passus esset.Secum enim pressius reputabat,sibi cum bellicosissimis ac potentissimis hostibus bellum futurum: equitatu, peditatu,classibus,bellicis tormentis,pecunia,viris ad pericula pro regis sui gloria, & maiestate adeunda,ardentissimis,se longè superioribus: sibi autem contrà,omnia suspecta,odia in toto ferè regno in Aragoniorum nomen flagrantissima: in exules ac perduelles studia nõ mediocria, reliquos bonam partem,nouorum regum, vt semper,cupidos:in quibus plus fortuna quàm fides virium esset habitura: opinionem quàm virium neruos,esse maiorem: pecuniam repositam in ærario,ad belli sumptus necessarios non esse satis: cumq; bello defectionibus,tumultuq; omnia repleantur,momento tributa regia omnia deficere:sibi in Italia esse multos inimicos,amicitiam stabilem ac fidelem,nullam.Nam, quis aliquando aut armis ipsius,aut artibus non fuerat læsus? Nec ab Hispania tum superiorum temporum exemplo, tum eius regni consuetudine doctus alia suis periculis subsidia expectanda non putabat,quàm promissa largissima,& magni apparatus ostentationem: verùm facta paruissima atq; tardissima.Timorem augebant regi inauspicatæ vatum prædictiones,suæ domui dira minitantes,diuersis temporibus ad eius notitiam perlatæ,partim veteribus literarum monumentis exaratæ,recensq; repertæ: partim hominum ore prolatæ:qui sæpenumero præsentium incerti,certam futuri sibi arrogant scientiam: quæ quidem res in secundis rebus parum creditæ: vbi fortuna reflare incipit, ac tristiorem vultum ostendere, nimium faciles inueniunt approbatores. His igitur curis discruciatus,ac timore spem longissimè superante,nullam tantis malis aliam medelam inueniri posse vidit,quàm aut regis animum ab illis consilijs quamprimũ aliqua interposita compositione remouere: aut ea fundamenta subducere,quibus ad bellum suscipiendum incitabatur.Itaq;,cum haberet in Gallia oratores suos,vt de Carolotæ Federici filij secundo loco geniti filiæ cum Scotiæ rege nuptijs agerent: quæ res,quòd è Caroli sorore puella esset nata,atq; in Galliæ aula educata,à Carolo tractabatur,eis de imminentibus negotijs noua dedit mandata: ac præter eos, Camillum Pandonium,qui ibidem aliâs regis nomine legatione functus erat,constituit, ut eis qui præcipua apud regem autoritate pollerent,priuatim largiendo & maiora pollicendo,delinitis: dein regi,siquidem alia ratione mitigari nequiret,tributi conditione,alijsq; subiectionis officijs proposítis,ab eo pacem impetrare contenderent.Adhæc,non solum omnem diligentiam, autoritatemq; suam interposuit,vt controuersia ex illa Virginij Vrsini oppidorum emptione nata,componeretur: (nam ex Virginij pertinacia mala omnia orta esse querebatur) verumetiam tractationem prius cœptam de affinitate cum filio pontificis contrahenda, renouauit: præcipuum tamen eius studium & sedulitas consumebatur in mitigando atque

que ad securitatem adducendo Ludouici Sfortiæ animo totius mali autore, & suasore: ratus eum timore magis quàm vlla alia ex caussa, ad tam periculosa consilia compelli: idcirco neptis commodis, & filij ex ea nati saluti, suam propriam præferens securitatem: ei per diuersos internuntios significauit, se de Ioannisgaleacij rebus, deq; Mediolanensium imperio, omnia ipsius voluntati permittere: qua in re Alfonsi filij consilium non est secutus: qui ex natiua Ludouici timiditate sumpto animo: illud nequaquam recordatus, Non minus ad temeraria consilia timidum ex desperatione, quàm temerarium sua temeritate conuerti: existimabat, terrorem & minas remedia esse opportuna, quibus Ludouicus ab his nouis consilijs reuocaretur. Composita tandē post varia impedimenta à Virginio potius quàm à pontifice profecta, oppidorum illa controuersia fuit Federici interuentu, quem pater ad hoc ipsum Romam delegarat. Conuentum est, vt Virginius oppida retineret, ea tamen lege, vt pontifici tantidem quanti à Franciscoto Cibo emerat, penderet: simulq; sponsalia inter Sancem Alfonsi extra coniugium filiā, & Giuffredum, siue mauis Gothifredum pontificis natu minimum, cum vterq; per ætatem ad cōnubiales amplexus esset ineptus. Conditiones fuere, vt Giuffredus intra paucos menses Neapolim migraret: Principatum Scillaceum dotis nomine, è quo ducatorū decem milia quotannis caperet: stipendia sub Ferdinando, cum centū cataphractis mereret. Ex his rebus complurium opinio confirmata est: existimantium, id quod in Gallia pontifex egereat, huc spectaret in primis, vt Aragonios ad has pactiones iniecto metu compelleret. Tentauit insuper Ferdinandus cum pontifice fœdus ad communem vtriusque defensionem ferire: sed pontifice varias difficultates interponente, aliud obtinuit nihil, quàm diplomatis occultissimi confectionem, qua se ad regni Neapolitani tutelam obstrinxit: siquidem Ferdinandus vicissim repromitteret se idem in pontificiæ ditionis periculis esse facturum. His in hunc peractis modum, equitum turmæ à Venetis duceq; Mediolani ad pontificem missæ, à pontifice dimissæ ex pontificia ditione discesserunt. Hæc minore spe felicis successus cum Ludouico agere Ferdinandus cœpit, qui subtilissimo artificio, nunc regis Galliæ ad res Italicas propensionē quasi Italis omnibus periculosam damnans: nunc Genuæ quam regis beneficio teneret, veterisq; cum Galliæ regibus fœderis necessitatem escusans, qua illius regis (ut ipse dicebat) postulata audire impulsus fuerat: iam Ferdinando, interdum pontifici separatim, Petroque Medici pollicendo, se pro sua virili Caroli ardorem restinguere conaturum: eos in hac spe consopitos retinere nitebatur, ne priusquam res in Gallia bene compositæ, ac stabilitæ forent, aliquis in ipsum motus excitaretur: atq; hæc quidem ei facilius credebantur, propterea quòd consilium de rege in Italiam adducendo, erat vel ipsimet Ludouico tantopere periculosum, vt fieri haud posse videretur, quin tandem (periculo diligentius expenso) ab incępto pedem esset relaturus. Tota ea æstas in huiuscemodi negotijs consumpta est, Ludouico sic negotium sine vlla regis suspicione moderātе, vt nec Ferdinandus, nec pontifex, nec Florentini de ipsius promissis omnino desperarent, nec eis planè confiderent. Interea tamen in Gallia futuræ expeditionis fundamenta solicitè iaciebantur: in quam dehortantibus ferè cunctis regni principibus, maiore indies ardore rex ferebatur: qui, quo esset expeditior, controuersias, quas cum Ferdinando & Isabella Hispaniæ regibus habebat, composuit. Fuerunt enim hi principes ea tempestate à fama prudentiæ admodum celebres & clari: quòd ex maximis motibus sua regna in summam tranquillitatem atque obedientiam reduxissent: quòdque nuper bello decem annos continuato, Granatæ regnum à Mauris annos circiter octingentos possessum, ad Christianam religionem compulissent. Fuit in hoc fœdere, magna ceremonia & iureiurando ab vtraq; parte in templo publicè sancito, expressum, ne Ferdinandus & Isabella (ab his enim Hispania communibus auspicijs regebatur) néue directè néue obliquè Aragonios iuuarent: affinitatem cum eis nouam non contraherent: nec vllo modo ad Neapolitani regni defensionem Carolo sese opponerent: hæc ut ille obtineret, initio facto à iactura certa, in spem rei incertæ adipiscendæ, Perpennianum, cum vniuerso Ruscinonensi agro: multis ante annis à Ioanne Aragoniæ rege Ferdinandi patre, Aloisio patri oppignorata, gratis restituit: quæ quidem res toti Galliæ regno molestissima fuit: quòd illa regio ad radices Pyrenæi montis sita, idcirco ex antiqua diuisione ad Galliam pertinēs, Hispanos ea ex par-

te Galliæ aditu prohibebat. Cum Maximiliano quoq; rege Romanorum, & cum Philippo Archiduce Austriæ eius filio, eandem ob caussam pacem fecit: siquidem cum his grauissimæ veteres & nouæ inimicitiæ caussæ intercesserant: quibus initium dederat huius Caroli pater Aloisius: qui occasione sumpta à Caroli Burgundiæ ducis, Flandriæ aliarumque circumiacentium regionum comitis morte, Burgundiam totumq; Artosij, qui Atrebatum olim fuit, tractum, aliaq; multa ab eo possessa, occupauit. Quamobrem, cum grauia inter Aloisium & Mariam vnicam Caroli filiam, quæ paulo pòst patris necem Maximiliano nupserat, bella essent exorta: Maria ipsa iam mortua, Philippo eius Maximiliani filio hærede relicto, concordia inter eos magis Flandriæ populi, quàm Maximiliani voluntatem erat consequta: cui vt firmamentum adiungeretur, Carolo Aloisij filio Margarita Philippi soror desponsa est: quæ quamquam ætate minor, tamen in Galliam est perducta: vbi cum annos aliquot mansisset, Carolus ea repudiata, Annam ad quam Francisci patris morte, quòd marem filium reliquisset nullum, hæreditate Britania peruenerat, duxit: quare duplici iniuria affectus est Maximilianus, eodem tempore & filiæ & suo matrimonio priuatus: vtpote prior per internuntios & legatos suos Annam sibi despondisset: nihilominus tamen, bello per se sustinendo impar, quod huius iniuriæ caussa erat inchoatum: nec Flandri, qui, quòd Philippus per ætatem imperium administrare non poterat, consilio & autoritate propria omnia gubernabant, cum regno Galliæ bellum vellent gerere: videretq; Hispaniæ & Angliæ reges arma in Gallos sumpta posuisse, in pacem consensit, cuius vi Carolus Margaritam Philippo sororem, ad eam diem in Gallia retentam, atq; vnà ditionem Artosiam, seu Atrebatensem restituit: arces tamen retinuit ea conditione, ut quatuor annis exactis, quo tempore Philippus iam natu grandior, concordiam confirmare poterat, eas restitueret: In ea nanq; pace quam Aloisius fecerat, tota illa ditio de communi consensu, dotis nomine eidem Margaritæ fuerat attributa. Pace Galliæ regno ab omnibus finitimis reddita, bellum Neapolitanum in annũ proximum est constitutum: indictumq;, vt interea omnia ad id bellum opportuna compararentur: ad quod quidem perficiendum Ludouicus Sfortia continenter excitabat: qui, vt hominum consilia cupiditatesq; gradatim ascendunt, non iam solum id cogitans vt se in ea nepotis tutela tutum conseruaret: sed altiora spectans in animo habebat belli in Aragonios occasione Mediolanensis imperij ius omne in se transferre: vtq; tantum scelus aliquo iustitiæ colore adornaret, suasq; res maioribus firmamẽtis in omnes euentus stabiliret: Ioannisgaleacij sororem Blancammariam, neptẽ suam Maximiliano, qui mortuo patre suo Federico, Romanorũ Imperator nuper erat renuntiatus, in matrimonium collocauit: cui dotis nomine se ducatorum quadringenta millia certis temporibus numeraturum repromisit: his addidit gemmas atque alia ornamenta pretiosa, ducatorum quadraginta millibus æstimata: ex altera parte Maximilianus in hoc connubio pecuniam magis quàm affinitatem secutus, promisit se Ludouico (Ioannegaleacio nouo affine, iure suo fraudato) Mediolanense imperium, eius filijs, & reliquæ stirpi (quasi à Philippimariæ obitu principatus ille legitimo duce caruisset) autoritate imperatoria concessurum: nec non vniuersa pecuniæ summa persoluta, se eius rei diploma amplissimum traditurum. Vicecomites patricij Mediolanenses in partium sanguinaria dissensione, qua Italia vniuersa Ghibellinorum & Guelforum appellationibus erat incensa, pulsis ad extremum Guelfis, qui ante partis unius in sua ciuitate capita erant (est hic ferè ciuilium dissensionum finis) totius ciuitatis dominatum occuparunt: quem cum multos annos tenuissent, communi tyrannorum more, vt quod iniuria erat, iure occupatum videretur, corroborare primùm veris coloribus, mox amplissimis appellationibus suam fortunam illustrare studuerunt: idcirco ab Imperatoribus, quorum iam Italia nomen potius quàm potestatem cognoscere incipiebat, Capitanei primũ (sic enim vulgo vocantur militum ductores) pòst Vicarij imperatorij nomine impetrato: tandem Ioannesgaleacius, qui à Ioanne Galliæ rege Socero suo Virtusij accepto comitatu, Virtutis comes appellabatur, à Venceslao rege Romanorum suo & masculæ stirpis suæ nomine ducis Mediolanensis adeptus est dignitatem: quem duo eius filij Ioannesmaria, & Philippusmaria continuata successione sunt secuti: verùm in Philippo mascula deficiente prole, quamuis Alfonsum Aragoniæ, & Neapolitanorum regem necessitudine arctissima ex illa liberatione,
de qua

de qua alibi diximus,contracta,impulsus: ac multo magis ne Mediolanense imperium à potentissimo principe defensum,à Venetis,ad id iam manifestò aspirantibus,occuparetur, testamento hæredem fecisset: Franciscus tamen Sfortia vir eius ætatis in re militari, peritissimus: nec pacis artibus, quàm belli inferior, multis simul tum concurrentibus caussis adiutus: nec minus quòd apud eum plus regnandi ambitio,quàm fidei obseruantia valuit,Mediolanense imperium,quasi ad Blancammariam vxorem suam,Philippi verò haud legitimam filiam,spectaret,armis subegit: quem fama est non magna pecunia ab Federico imperatore priuilegium obtinere potuisse: sed ratus se quibus artibus principatum illum sibi pepererat,iisdem posse conseruare,in eo Cęsaris autoritatem contempsisse.Ita,sine priuilegio Galeacius eius filius, & Ioannesgaleacius nepos imperarunt: sed Ludouicus simul & in viuū nepotem sceleratus: & in patris fratrisq; sui mortuorum memoriā iniurius,ausus etiam neutrū ipsorum legitimū fuisse Mediolani ducem affirmare,priuilegium,quasi principatus ad imperij iura deuoluti,à Maximiliano habere voluit: quamobrem se non septimum,sed Quartum Mediolani ducem appellauit: quæ tamen res ad paucorū,quoad vixit nepos,notitiā peruenerūt:Dicere præterea Cyri qui Artaxerxis Persarum regis frater minor natu fuit,exemplo,atq; id plurium iurisconsultorum autoritate roborans,solebat: se Galeacium fratrem anteire non ætate quidem,sed nascendi felicitate, quòd primus esset patri iam Mediolanensium duci natus: quæ ratio unà cum priore expressa in priuilegio Imperatoris fuit: cui separatis literis, ad Ludouici tegendam cupiditatem,ridiculo tamen colore, adiunctum: non esse in Romani imperij more,cuiquam principatum aliquem conferre,qui eum prius aliorum autoritate possedisset: idcirco Ludouici preces de priuilegio Ioannisgaleacij nomine impetrando,à Maximiliano non fuisse auditas,quòd is primùm Mediolanense imperium,eius populo acceptum retulisset.Hæc Ludouici cum Maximiliano affinitas spem auxit Ferdinando,Ludouicum ab regis Galliæ amicitia alienatum iri: ratus ex eo quod sese cum tanto eius æmulo, & tot de caussis inimico coniunxerit: eiq; tam grandem pecuniam subministrauerit,fore ut inter eos fides labasceret,suspicio gigneretur: ipsum quoq; Ludouicum elato ex ista recenti coniunctione animo,ab eo discederet audentius: quam spem maximo artificio fouebat Ludouicus: & tamen (tanta eius erat sagacitas, ac dexteritas) eodemmet tempore & Ferdinando,atq; Italis reliquis uerba dare norat: & Romanorum Galliæq; regum gratiam conseruare.Sperabat pariter Ferdinandus, Veneto senatui, ad quem legatos miserat,molestum fore,in Italiam,vbi ipsi primum potentiæ locum tenerent,principem tantò ipsis maiorem,venire: nec eum ab regibus Hispaniæ animi spesúe deficiebant: qui,siquidem hanc expeditionem dissuasione autoritateúe sua impedire nequirent,ei firma auxilia pollicebantur.Ex aduerso rex Galliæ impedimentis trans alpes submotis,difficultates ac pericula,quibus impediri in Italia posset,conabatur auertere: quamobrem Peronem Baccieum hominem rerum nostratium nō imperitum in Italiam,vbi sub Ioanne Aniouino fuerat,misit:qui pontifici,Venetis,& Florentinis regis sui de regno Neapolitano recuperando voluntate indicata omnibus vt se cum Gallo coniungerent persuadere conatus est:verùm nec quicquam retulit,præter spes incertas,atq; ambigua responsa: nam cum non prius quàm in annum proximum esset bellum constitutum,recusabant omnes tanto antè qui animus ipsorum esset,aperire. Postulauit insuper rex à Florentinorum legatis antea de regis Ferdinandi consensu ad se,quo se excusarent de eo quod ad Aragonios inclinare dicerentur, missis, vt transitus sine maleficio, commeatus suis copijs per illorum fines honesto precio præberentur: ut præterea cum ipso centum grauis armaturæ equites,mitterent,quos se postulare dicebat, vt argumento essent,remp.Florentinorum suam amicitiam sectari: qui etsi ostenderent, hanc demonstrationem priusquam eius copiæ Italiam attigissent, sine graui periculo fieri non posse: asseuerarentq; eum sibi de illa ciuitate polliceri in omnem euentum debere, ea omnia quę eius in reges Galliæ obseruantiam cultumq; decerent: tamen Gallica importunitate ea promittere cogebantur: quod nisi facerent, minabantur se eo commertio, quod maximū in mercimonijs atq; amplissimū Florentinorū natio in eo regno haberet, prohibituros: quæ consilia, sicuti pòst cognitum fuit, omnia ab Ludouico Sfortia,duce tum atq; autore omnium quæ per ipsos cum Italis agebantur manabāt. Adnixus est Pe-

trus Medices Ferdinando persuadere,has petitiones ad belli summam haud magni refer re: eius rationibus prodesse magis posse,si respub.& ipse in Caroli fide persisterent: qua fortè eis opportunitas ad aliquam compositionem inter ipsos tractandam præberetur: quàm si eis negatis,Gallorum hostes sine vllo eius commodo se apertè profiterentur. commemorabat adhæc quantam sibi apud suos conflaret inuidiam, quantum odium, si Florentini negotiatores Gallia pellerentur: fidei conuenire, quæ fundamentum præcipuum sit fœderum,vt quisq; fœderatorum aliquid incommodi patienter ferret, ne alius in multò maiora incurreret detrimenta.Verumenimuero Ferdinandus,qui quantum de sua existimatione ac securitate,si Florentini ab se diuellerentur decéret, cogitabat, eiusmodi consilia nequaquam admittebat: idcirco grauissimè expostulauit, constantiam & fidem Petri tam repente in ijs quæ de eo sibi pollicebatur,labascere inciperent. quamobrem Petrus cum sibi ante omnia Aragoniorum amicitiam conseruare statuisset, varijs artibus responsum à Gallis tantopere expetitum,diu sustineri fecit: ac deniq; eò res adducta est,vt Florentini dicerent se nouos oratores ad regem missuros,qui eum de Reip. voluntate certiorem facerent.In huius anni fine cœpit inter pontificem & Ferdinandum ictum fœdus vacillare: seu quòd pontifex nouis difficultatibus inducendis,viam sibi ad maiora ab eo obtinenda muniret: siue quòd sibi persuaderet Ferdinandum hac ratione posse moueri,ut Iulianum Ostiensem cardinalem ad suam obedientiã reuocaret: quem Romam venire,Collegij cardinalium, Ferdinandi, & Venetorum fide interposita, summopere cupiebat: quòd ei vehementer eius absentia esset suspecta: propter Ostiensis arcis opportunitatem: quodq; circa vrbem Romam Roncilionẽ,& Grottã siue Grittamferratam teneret: & quòd multas haberet clientelas,essetq; magnæ in aula pontificis autoritatis: siue postremò quòd rerum nouarum esset naturæ quodam instinctu cupidus: animoq; ita pertinaci,vt quoduis periculum mallet adire,quàm vel tantillum de suis consilijs decretisq; remittere. Adhæc Ferdinandus validissimas afferebat rationes, quibus ostenderet à se Vinculam flecti non posse, propterea quòd is in tantam suspicionem adductus esset,ut quæuis securitas & fides,ei periculo inferior esse videretur: suam quoq; Aragonius infelicitatem accusabat,qua fieret,vt pontifex semper ipsi ea ascriberet, quæ ab alijs proficiscerentur: ea quoq; factum esse,ut crederet Virginium suo impulsu suaq; pecunia castella coemisse, quamuis se inconsulto ea emptio facta esset: se uerò eum qui dem fuisse à quo Virginius persuasus compositionem admisisset: cuius rei gratia ei pecuniam commodasset,quæ in compensationem castellorum fuerat numerata: quas excusationes dum non admittit pontifex,sed potius acerbis,ac ferè minacibus uerbis de Ferdinando queritur,nullum poni in eorum reconciliatione stabile fundamentum posse videbatur.In huiusmodi animorum affectione rerumq; in nouas perturbationes impendentium confusione,exordium sumpsit annus Romano more millesimus quadringentesimus nonagesimus quartus,annus Italiæ infelicissimus,ac reuera annus calamitosorum
1594. primus: quòd eo anno porta sit ad innumerabiles atq; horribiles calamitates patefacta, quæ postea per varios casus atq; euentus in magnam orbis terrarum partem redundarunt.Huius anni initio Carolus à Ferdinandi concordia alienissimus,suis oratoribus,tan quam regis hostis nuntijs,regno Galliæ protinus excederent, edixit: acciditq; vt iisdem ferè diebus Ferdinandus apoplexia repente moreretur,curis magis quàm ætate confectus.Rex fuit industria prudentiaq; insigni,quibus ducibus secunda comite fortuna, regnum à patre nuper partum multis difficultatibus,quæ per regni initia extitere,superatis, conseruauit: eoq; magnitudinis euexit,vt superiorum regum multis ante annis nullus fortè id regnum tanto splendore cumulatum possederit: rex equidem bonus, si quibus artibus imperare cœperat,iisdem perpetuò vsus esset: verùm temporis progressu, siue nouis moribus admissis, dominandi impotentiam (qui mos est ferè omniũ principum) frenare nescius: siue,vt pleriq; omnes existimarunt,natura ad pristinos mores, quos antè magno artificio celauerat,recurrente,dubiæ fidei,tantæq; crudelitatis fuit notatus,vt vel eius familiares,immanitatis potius quàm crudelitatis nomine appellandam esse iudicarent.Ferdinandi mortem rebus communibus nocuisse pro certo creditum est:nam, præterquam quòd is aliquid aptum ad Gallorum in Italiam transitum impediendum ten tasset,illud nequaquã ambigitur,difficilius futurum eò adducere Ludouicum Sfortiam,

vt

vt Alfonsi naturæ superbæ atq; immoderatæ fideret, quàm ei persuadere vt cum Ferdinando amicitiam renouaret: cùm præsertim sciret eundem Ferdinandum superioribus temporibus sæpe, ne vllam cum Mediolanensi principatu contrauersiam haberet, fuisse paratum sese ad eius flectere voluntatem: atq; inter cætera illud est perspicuum: cum Isabella Alfonsi filia ad maritum est adducta, Ludouicum ea conspecta subitò sic exarsisse, vt eam sibi coniugem à patre dari concupierit: atq; in hunc finem magicis artibus (sic enim in tota Italia tunc creditum est) effecisse, vt Ioannesgaleacius per multos menses impos fuerit ad coniugij arcana peragenda: & annuisset Ludouico Ferdinandus, nisi Alfonsus restitisset: Quare hac spe exclusus Ludouicus, aliam vxorem duxit: ex qua cum liberos suscepisset, omnes suas cogitationes eò conuertit, vt in eos Mediolanensis imperij iura transferret. Quidam præterea scribunt, Ferdinandum quoduis incommodum indignitatemúe vt bellum imminens vitaret, subire paratum, vbi primùm per anni tempus liceret, constitutum habuisse, nauibus Genuam, inde pedibus Mediolanum proficisci, vt Ludouico quacunq; vellet ratione satisfaceret: neptemque Neapolim reuehi, sperans se non modò factis, verumetiam hac publica confessione, qua ei salutem suam per omnia ferret acceptam, animum eius mitigaturum: res enim erat apud omnes comperta, quàm effreni atq; impotenti ambitione cupiditateq; flagraret, vt vniuersæ Italiæ arbiter, ac tanquam oraculum haberetur. At, Alfonsus illico defuncto patre quatuor ad pontificem oratores misit: qui signis ostendens se ad pristinam Gallorum amicitiæ propensionem reuertisse, ijsdem ferè diebus diplomate de cardinalium collegij autoritate, rege Galliæ petente, Macloiuensi pontifici punicei galeri dignitatem promiserat: communibusq; cum Mediolanensium duce stipendijs, Prosperum Columnã, qui prius regis erat militiam secutus, & quosdam alios belli duces conduxerat: nihilominus tamen, facilem se ad concordiam ineundam prębuit conditionibus amplissimis ductus, quas ei Alfonsus ne quid sibi ab eo metuendum foret, vtq; eum ad suam defensionem obligaret, proposuit. Fœdus igitur inter eos in hæc capita palam sancitum est: vt societas inter eos ad vtriusq; ditionis tutelam, certo numero militum esset: concederet pontifex Alfonso regni iura cum census diminutione iam Ferdinando ab alijs pontificibus quandiu viueret, concessa, apostolicumq; ad coronam ei imponendam legatum Neapolim mitteret: Ludouicum Henrici Alfonsi fratris minimè legitimi, filium, qui post cardinalis ab Aragonia dictus est, in cardinalium collegium cooptaret: rex illico pontifici ducatorum triginta millia numeraret: Candiano duci in regno Neapolitano assignaret principatum, è quo ducatorum duodecim millia quotannis acciperet, atq; vnà prima quaq; occasione è septem vnum ex præcipuis regni officijs eidem attribueret: eundem suis stipendijs quandiu viueret pontifex trecentis grauis armaturæ equitibus præficeret, quibus vtriq; pariter operam dare teneretur: Gothifredus verò obses paternæ fidei apud socerum maneret: concederet præter ea quæ in priore pactione promiserat, Protonotarij dignitatem: vnum pariter è septem regni officijs, alia item in regno sacerdotia Cæsari Borgiæ pontificis filio paulo antè in cardinalium collegium à patre cooptato attribueret: quem cum esset spurius, quibus ad eam dignitatem aditus patere non consueuerat, falsis testibus alterius legitimum filium esse, fecit comprobari: Adhæc Virginius Vrsinus, qui cum regio mandato huic interfuit pactioni, promisit regem ad arcem Ostiensem recipiendam, si fortè cardinalis sancti Petri in vincula Romam venire recusaret, auxilio futurum: quod quidem promissum sine suo consensu rex factum fuisse asseuerabat: cumq; existimaret tempore usq; adeo periculoso alienum esse tanta potentia in Genuensium rebus præditum cardinalem ab sese alienare, quas ab ipso impulsus tentare cogitabat: & quoniam in tam graui agitatione, de concilio forsitan, siue de rebus ad sacrosanctam sedem spectantibus agendum esset, magnam vt eum pontifici reconciliaret, curam adhibuit: cui cum nulla re, nisi Romam Vincula ipse rediret, fieri satis posset: cardinalis verò pertinacissimè negaret, se, vitam suam fidei (his verbis vtebatur ipse) Cathalanorum vnquam commissurum, Alfonsi labor omnis ac desiderium irritum fuit: nam Cardinalis, vbi in ferè certam spem concordiæ regis animum simulatè erexisset, nocte intempesta bireme instructa, repente Ostia (arce tamen prius idoneo præsidio munita) discessit: ac paucis diebus Sauonæ, deinde Auenione cui præfectus erat moratus, tandem Lugdunum se recepit, quo

pauló antè Carolus,vt commodius maioreq; cum dignitate belli apparatum,ad quod se ipse venturum iam denuntiabat, procuraret,venerat: à quo ingenti lætitia acceptus, sese alijs,à quibus Italiæ motus procurabantur,adiunxit.Non negligebat Alfonsus, cui timor bonus fuerat magister,eadem cum Ludouico,quæ à patre fuerant inchoata,vrgere: eiq; easdem conditiones offerre:verùm Ludouicus à suo more nihil discedens,varijs spebus animos pascere studebat: ostendebatq; magna sibi dexteritate ac prudentia agendum: ne bellum in alios susceptum,in se primùm conuerteret: interea tamen in Gallia belli apparatum accelerare non cessabat: atq; vt id efficacitate maiore ageret, firmiusq; quæ constituenda erant,singula stabiliret:neue earum rerum quæ essent constitutæ confectio tardaretur, Galeacium Sanseuerinatem filiæ suæ spuriæ maritum, hominem apud ipsum fide & gratia summa pollentem, in Galliam, tanquam ab rege accitum, misit: ac Ludouici consilijs factũ est,vt Carolus quatuor oratores ad pontificẽ legaret,ijsq; mandaret,ut Florentia iter facientes,operam darent,vti ea respublica sese quarum esset partium,declararet,Eberardum Obigneum natione Scotũ,belli clarum ducem, Quæstorũ item summũ in Gallia magistrum,& vnà prouinciæ Narbonensis præsidem, ipsumq; Peronem Baccieum,quem anno superiore in Italiam miserat,qui mandata Mediolani præcipuè confecta,secuti,in vtroq; loco iura quibus rex Galliæ nixus, tanquam Aniouinæ domus hæres,cum præsertim Caroli primi genus quod ad mares attinet, defecisset, regnum Neapolitanum peteret: atq; vt rex ipsemet eo ipso anno in Italiam transire decreuisset,exposuerunt: haud equidem quo aliena inuaderet,sed quod ad se iure spectaret, obtineret: quanquam non tam regni Neapolitani possessionem haberet propositam, quàm vt inde pòst arma in Turcas ad nominis Christiani propagationẽ & gloriam, posset conuertere.Florentię,exposuerunt quantum ei ciuitati fideret rex,quam Carolus Magnus dirutam instaurasset: progenitores eius reges sua beneuolentia essent complexi: & quam recenti memoria pater eius Aloisius contra iniustissima Xisti pontificis, Ferdinandi proximè defuncti,atq; Alfonsi præsentis arma tutatus esset: in memoriam reuocarent commoda,quæ ad Florentinorum nationem ex Galliæ regni commercio & negotiatione maxima peruenirent: vbi non secus acsi natura Galli essent,Florentini humaniter acciperentur: hoc exemplo doceri, eadem beneficia & commoda ab eis ex regno Neapolitano sperari posse,si quando in eius fuerit potestate: cum contrà ab Aragonijs nihil vnquam aliud quàm detrimenta iniuriasq; accepissent: se igitur petere vt signo aliquo se cum eo in ea expeditione coniunctos esse testarentur. Quòd si qua fortè iusta caussa hoc facere eo tempore impedirentur,transitum saltem per suos fines,& commeatum Gallici exercitus impensis concederent. Hæc cum rep.egerunt: at Petro Medice priuatim multa beneficia honoresq; in eum patremq; suum ac reliquos maiores ab Aloisio vndecimo collata commemorarunt: qui difficillimis temporibus multa pro eorum amplitudine conseruanda fecissent: eorum insignia,domus Franciæ insignibus, vt Galliæ regum in Mediceam familiam beneuolentiæ extarent argumenta,decorasse: contrà verò Ferdinandum omnia fecisse:qui cum eos armis esset apertè persecutus,eo non contentus ciuilibus sese coniurationibus immiscuisset, in quibus & eius patruus Iulianus esset interfectus, & pater grauiter vulneratus. Hæc atque huiusmodi illi cum Petro egerunt: nec tamen vllum certum ad suas petitiones responsum ab ea ciuitate extorquere potuerunt. Romam igitur profecti, pontifici antiqua Galliæ regum in sacrosanctam sedem merita perpetuamque obseruantiam in memoriam reuocarunt, quibus cum vetera tum recentia monumenta referta essent:ex aduerso, Aragoniorum contumaciam,frequentesque iniurias: quibus expositis, regni Neapolitani diploma Caroli nomine,tanquam iure debitum postularunt: simulque pontificem multa spe,multisque promissis implerunt, si quidem huic expeditioni se propicium exhiberet: quam quidem non minus eius suasionibus,atq; autoritate motus rex,quàm alias ob caussas suscepisset.Ad hanc petitionem respondit pontifex,cum eius regni possesio à tot pontificibus ante se fuisset tribus Aragonijs regibus ordine data (nam in Ferdinandi diplomate,Alfonsus nominatim erat comprehensus) minimè æquum esse vt Carolo eam traderet,donec disceptatione declaratum esset, eum iure esse potiore: cui, Alfonso traditum diploma nihil derogaret: propterea quòd in eum finem expressum in ipso fuisset diplomate,

mate, ea lege concedi, vti ne cuiusquam iuri derogari intelligatur. Commemorauit regnum Neapolitanum directò ad sedem Apostolicam pertinere: cuius autoritatem, regem, contra morem institutaq; maiorum suorum, qui semper eius pręcipui defensores extitissent, velle violare, sibi persuadere non posse: quod quidem faceret, si vi armata regnum adoriretur: rem facturum magis è sua dignitate, ac bonitate, si quid iuris habeat, id disceptationi iudicioque permittat: quod quidem ei tanquam fundi dominus, ac solus eius caussę iudex se daturum pollicebatur: alienum esse à Cristianissimo rege, aliud ab Romano pontifice postulare, cuius sit munus prohibere, non vim inter Christianos principes bellaq; fouere: quòd si maximè secus vellet facere, difficultates & pericula, tum ab Alfonsi cum Florentinis vicinitate quorũ concordiam omnis Hetruria sequebatur, tum tot regulorum ab rege ipso dependentium caussa, quorum ditiones vsq; ad Romanæ vrbis portas pertinerent, demonstrabat: atque hæc ille ita dicebat, vt eis tamen non omnem penitus spem præcidere videretur: quanquam secum ne ab fœdere quod cum Alfonso haberet, ullo modo discedere constituisset. Magna erat Florentinorum in reges Galliæ propensio, tum ob tot ciuium suorum in illo regno commercia: tum ob inueteratam, quamuis falsam opinionem, Florentiam, à Totila Gothorum rege dirutam, ab Carolo Magno instauratam fuisse: tum propter coniunctionem arctissimã, diutissimè à maioribus suis tanquam Guelfis habitam cum Carolo primo Neapolitanorum rege, compluribusq; ab eodem ortis Guelfæ factionis in Italia patronis: tum bellorũ memoria, quæ senior Alfonsus primũ, deinde Ferdinandus anno MCCCCLXXVIII. misso ad id Alfonso cum illa gesserat ciuitate: quibus de caussis populus Carolo transitum concedi cupiebat: sed non minus id prudentissimi quiq; ciues, & qui maiore in rep. pollebant autoritate, cupiebant: qui extremę dementię esse ducebant, tanti periculi bellum ob aliorum dissidia in ditionem domumq; suam pertrahere: dum sese potentissimo exercitui, atq; adeo ipsimet Galliæ regi conantur opponere, qui Mediolanensium fauore, ac si minus consentiente, saltem conniuente Veneto senatu, in Italiam intraret. Hi sententiam suam Cosmi Medicis omnium Italorum suæ ætatis facilè sapientissimi habiti, autoritate confirmabant: qui bello quod inter Ioannem Anjouinum & Ferdinandum gestum est, etsi cum Ferdinando pontifex, & Mediolanensium dux facerent, semper tamen consuluerat, ne ea ciuitas sese Ioanni opponeret: Laurentij exemplum Petri genitoris commemorabant: cuius in omni Aniouinorum reditus fama, eadem semper fuisset sententia: Verba quibus sæpe Gallorum potentia territus vsus fuerat postquam hic idem rex Britania potitus esset, proferebãt, cum diceret: Italię ingentia impendere mala, si rex Galliæ suas nosset vires. Verùm Petrus Medices res magis voluntate quàm prudentia metiri solitus, sibiq; nimium tribuens, & existimans hunc motum magis in vanos rumores, quàm in res ipsas abiturum, ad hoc ipsum à suo quodam familiari Alfonsi donis, vt fama fuit, corrupto: pertinacissimè decreuit in Aragonij amicitia persistere: cuius sententiæ propter viri potentiam reliquos ciues assentiri deniq; omnes necesse fuit. Autores habeo minimè contemnendos, Petrum, autoritate quam pater in rep. obtinuerat nõ contentum, quæ tamen talis erat, vt ad eius nutum magistratus crearentur, à quibus nulla res paulò grauior sine eius voluntate decernebatur, ad maiorem potestatem atque ad principis absoluti appellationem aspirasse: qua in re parum prudenter ciuitatis conditiones admetiebatur: quæ cum ea tempestate potentia atq; opibus floreret, essetque tot iam seculis in reip. quadam specie nutrita: honestiores præterea ciues socijs magis similes quàm subiectis reip. administrationis participes esse consueuissent, haud videbatur nisi vi adhibita maiore, tantam tamq; repentinam commutationem latura. quoniam verò Petrus ad hanc suam cupiditatem sustentandam externis adminiculis opus esse videbat, sese, vt ad noui principatus conseruationem sibi firmamentum adiungeret, cum Aragonijs arctius quàm par esset, constrinxerat: decreueratq; vnà cum ipsis eandem fortunam experiri. Accidit autem vt ante paulò quàm Galli oratores Florentiam appellerent, quædam Laurentij & Ioannis Medicis ditissimorum iuuenum, ac Petro sanguinis cognatione coniunctissimorum, consilia in lucem proferrentur: qui ab eo leuibus de caussis abalienati, Cosmi Rucellai Petri patruelis opera, cum Ludouico Sfortia, atque eiusdem ductu, cum Galliæ rege egerant de Petri potentia minuenda: quam ob caussam à magi-

ſtratibus detenti,leuiſſima affecti pœna,in ſuas fuerant villas relegati: nam ciuium moderatio Petrum,etſi non ſine magna difficultate,ad conſentiendum induxit,ne in eius propinquos ſeueritate legum vterentur: qui cum hoc facto certò cognouiſſet, Ludouicum Sfortiam exitiũ ſibi machinari,eo magis ſibi cum Aragonijs vt cœperat perſeuerandum eſſe exiſtimauit.Oratoribus igitur ornatiſſimis honorificentiſſimisq; verbis, reſponſum, non tamen quale ipſi cupiebant,datum: hinc naturalem Florentinorum in Galliæ reges obſeruantiam,immenſumque tam glorioſo regi gratificandi deſiderium: illinc impedimenta demonſtrantes: Nihil eſſe principe aut Rep.indignius, quàm fidem datam non ſeruare:quam ni turpiter fœdare vellent,eorum poſtulatis aſſentiri nullo modo poſſent: neq; enim dum eſſe ad finem perductum fœdus,quod regis Aloiſij patris ſui autoritate cum Ferdinando ictum fuerat: ea lege vt ab eius morte ad Alfonſum pertineret: hoc etiam expreſſe adiecto,vt non modo regni Neapolitani defenſionem ſuſcipere,verùm etiam tranſitu per illorum fines prohibere,ſi qui ad illud inuadendum accederent, tenerentur: ſe,quòd aliter decernere non poſſent,ſumma affici moleſtia: verùm ſperare ſapientiſſimum ac iuſtiſſimum regem,eorum optima voluntate perſpecta, quòd non promitterent,id iuſtiſſimis eorum impedimentis attributurum.Hoc reſpõſo indignatus rex, vt legati Florentinorum tota excederent Gallia actutum imperauit: Lugduno autem, non reliquos mercatores,ſed Ludouici Sfortiæ conſilium ſecutus, ſolos Petri Medicis menſarios miniſtros expulit: quod quidem eò factum eſt,vt Florentini, regem hanc iniuriam Petro tantùm,non Florentinorum communi, acceptam ferre interpretarentur. Sic omnibus Italiæ principibus inter ſe diſiunctis,dum alij cum rege Galliæ, alij contrà facerent, ſoli Veneti neutram partem ſecuti rerum exitum ocioſi expectare ſtatuebant: ſiue quòd eis moleſtum non eſſet Italiam perturbari,ea ſpe,vt ex aliorum diuturnis diſſenſionibus,ſuum augerent imperium: ſiue quòd ſua potentia freti,victori ſe prædæ futuros cum non magnopere timerent:inſipientium eſſe ducerent,aliorum bella ſua propria,citra euidentem neceſſitatem facere: quamquam & Ferdinandus nullum eos ſtimulandi faceret finem: & rex Galliæ cùm anno ſuperiore,tum hoc ipſo tempore legatos eò miſiſſet,qui dicerent inter eos & Gallię reges nunquam aliud quàm amicitiam,beneuolentiã,atq; ab omni parte,vbi ſeſe occaſio dedit,amoris ac benignitatis officia extitiſſe: quæ ſtudia cum rex ſtuderet augere,orare ſapientiſſimum ſenatum,ad illam expeditionem ſibi tum conſilio tum fauore adeſſe vellet: cui orationi prudenter & breuiter reſponderant: Chriſtianiſſimum illum regem tanta eſſe ſapientia præditum,tanta grauitate & maturitate apud ſe viros habere,vt qui ei conſilium dare auſus eſſet,is nimium ſibi ſumeret & arrogaret: Senatui Veneto omnes eius proſperos ſucceſſus,qua ſemper in Galliæ reges obſeruantia fuerunt,fore gratiſſimos: idcirco eſſe ipſis moleſtiſſimum,non poſſe factis animi alacritati reſpondere:imminere ipſis Imperatorem Turcarum, cui neque cupiditas neq; opportunitas eos infeſtandi deeſſent: hanc ob cauſſam neceſſitate compelli,tot inſulas,tot loca maritima eius imperio finitima,maximis impendijs munita tenere:ea re fieri,quo minus alienis bellis ſeſe poſſent immiſcere.Verùm multo maioris erant momenti quàm oratorum orationes ipſiſq; data reſponſa,maritimi terreſtreſq; apparatus,qui iam paſſim incaleſcebant: Carolus enim Petrum Orpheum, archippocomum,quem Galli magnum Eſcuerium uocant,Genuam præmiſerat: quam vrbem dux Mediolanenſis Adurniæ factionis,Ioanniſq; Fliſci ope tenebat, vt ibi claſſem nauibus onerarijs,& triremibus ornatiſſimam ac validiſſimam compararet: alias præterea naues ipſe in Villafranchæ Maſſiliæq; portu armari curabat: ex quo in eius aula ferebatur, regem in regnum Neapolitanum mari inuadere, vt contra Ferdinandum Ioannes Renati filius fecerat,conſtituiſſe: In ipſa quoq; Gallia,etſi pleriq; regis tum animi imbecillitate, tum eorum à quibus ad eam expeditionem impellebatur humili conditione,tum pecuniæ inopia adducti exiſtimarent, hoſce apparatus deniq; inanes futuros, nihilominus, tantus erat regis ardor,qui quorundam ſuorum quorũ maximè conſilia ſequebatur ſuaſione,regis Hieroſolymæ,atq; vtriuſq; Siciliæ (ea enim erat tunc regis Neapolitani appellatio) nomen recenter aſſumpſerat,vt in id bellum opportuna magno feruore omnia cõpararentur:pecunia cogenda,delectibus habendis,conſilijs cum Galeacio Sanſeuerinate,in cuius pectore omnia arcana,omnia conſilia actioneſq; Ludouici Sfortię concludebantur,

debantur,constringendis.Cęterùm,Alfonsus,qui nullam rem ad bellum opportunam terra mariq; prætermiserat,ratus Ludouici verbis nullam amplius habendam fidem esse: magisq; profuturum,si eum terreret atq; infestaret,quàm si blandiendo mitigare conaretur: Legato Mediolanensi Neapoli abscederet, imperauit: suum Mediolani agentem, reuocauit: Barijq; possessionem,totiusq; eius ditionis vectigalia,à Ludouico per multos annos Ferdinandi dono possessa,occupauit: nec his contentus signis potius animi infensi,quàm offensionibus,totis in id viribus incubuit,vt Genuensium ciuitatem ab Ludouico Sfortia abalienaret,rem illis in motibus maximi momenti:eius namq; status mutatione,facultas haud sanè parua Mediolanensis status contra Ludouicum perturbandi,præbebatur: & Galliæ rex, regni Neapolitani mari infestandi opportunitate priuabatur: cum Paulo igitur Fregoso cardinale,qui Genuensium dux antea fuerat: quem non pauci eiusdem familiæ sequebantur: & cum Obietto Flisco,ambobus magnis in ea ciuitate, eiusdemq; litoribus clientelis pollentibus: præterea cum alijs quibusdam Adurnijs, omnibus diuersis de caussis Genua exulantibus,re deliberata,decreuit valida classe tentare, an eos posset in patriam reducere: illud dictitare solitus: Anteuertendo ac diuertendo, victoriam ex bellis reportari solere:constituit pariter cum firmo exercitu ipsemet in Flaminiam Aemiliamq; proficisci,vt inde repente in Parmensem agrum duceret, vbi Ioannisgaleacij nomine proclamato,eiusq; vexillis ostentatis, Mediolanensis imperij populos tumultum in Ludouicum excitaturos sperabat: quòd si maximè aliqua difficultas obstaret,commodissimum tum existimabat,procul ab suo regno bellum inchoari: ratus ad rei summam plurimum interesse,Gallos in Longobardia adhybernam usq; tempestatem distineri: vtpote qui bellis tantùm Italicis assuetus,in quibus milites pabuli equorum maturitate expectata,ante extremum Aprilem in castra prodire non consueuerant,existimabat eos,vt eius tempestatis asperitatem vitarent,in amica regione necessariò hyematuros: sperabatq; interea temporis occasionem aliquam suæ salutis facilè exoriri posse:ac ne quid relinqueret intentatum,legatos Constantinopolim ad Baiasettum Othomannum Turcarum principem misit,auxilia tanquam in communi periculo petitum,ex eo quòd de Caroli proposito in Græciam traijciendi eo debellato, ferebatur: quod quidem periculum norat à Baiasetto,minimè contemptum iri; nam ex præteritorum memoria bellorum, quæ ab Gallica natione contra Christianæ religionis hostes in Asia erant gesta,Gallorum illi arma non parum formidabant. Hæc dum parte in omni procurantur,pontifex suas copias ductore Nicolao Vrsino Petiliani comite Ostiam misit,terra mariq; Alfonso auxilia submittente: cumq; oppidum haud difficulter in suam potestatem redegissent,cœpissentq; tormentis arcem percutere,præfectus arcis, Fabricio Columna intercedente, & Ioāne Rouereo vrbis pręfecto,Iuliani cardinalis Ostiensi fratre consentiente,paucis pòst diebus deditionem fecit,ea conditione,ne pontifex cardinalem præfectumúe sacris interdiceret, neúe armis persequeretur,nisi nouis delictis ipsi occasio præbita esset: Fabricio autem in cuius potestate Grittaferratam reliquerat cardinalis,concessum fuit,vt ducatorū decem millibus pontifici persolutis, eam eodem iure possideret.At Ludouicus Sfortia,cui cardinalis Sauona iter faciens, quæ suo consilio,& opera cum exulibus Alfonsus clam ageret,patefecerat,quantis impedimentis eius consilia turbarentur cum Carolo demonstrasset,eum induxit, vt Heluetiorum duo millia qui Genuam in officio continerent,decerneret: vtq; sine omni cunctatione, trecentos grauis armaturæ equites in Italiam transire iuberet: vt sub Obignei imperio,qui tum Roma reuersus,regis iussu Mediolani consederat,Longobardiam tutari, atq; vlterius, si necessitas occasioúe posceret,progredi possent: his adiungerentur quingenti Itali equites eodem tempore regijs conducti stipendijs,quibus Ioannes franciscus Sanseuerinâs Gaiaci,Galeotus picus Mirandulę comes,Rodulfusq; Gonzaga præficerentur: alij item quingenti,quos Ludouicus ex pacto conducere suo ære debebat: qui tamen nihil de consuetis artibus prætermittens,de sua ad Italiæ quietem ac securitatem propensione pontificem Petrumq; Medicem confirmare non cessabat: nunc hoc nunc illud ad illorum alendas spes comminiscens:cuius rei breui,aiebat,argumenta minimè obscura apparitura.Fieri vix potest, quin,quod efficaciter asseueratur,ambiguos reddat animos,etiam eorum qui secus credere constitutum habent: itaq;,etsi Ludouici verbis iam nulla

fides haberetur,illud tamen assequebatur,vt eius promissis,decreti apparatus tardarentur: pontifici enim Petroq; Medici res Genuensium mouere vehementer placuisset: quoniam verò ea re status Mediolanensium directò offendebatur, pontifex ab Alfonso de triremibus,deq; secum suis copijs in Flaminia coniungendis appellatus, vt pro communi defensione in Flaminia coniungerentur, annuebat: at, vt vlterius procederent, non concedebat: de triremibus verò,difficultates opponebat,asserēs nondum tempus esse Ludouicum in tantam desperationem conijcere: quin & Florentini vt regiam classem intra Liburni portum reficiendi gratia admiterent,requisiti,eadem de caussa hærebant suspensi: & quoniam ad regis Galliæ petitiones,fœdus quod cum Ferdinando haberent,excusauerant,haud facilè,vt vltra quàm fœderis necessitas cogeret, aliquid facerent,moueri poterant.Cum autem res procrastinationem iam ferre non possent,tandem regia classis Federico maris præfecto duce,Neapoli soluit: Alfonsus autem ipse omnes suas copias in Brutijs,vt in Flaminiam transiret,coegit: sed prius quàm vlterius procederet,visum est cum pontifice idem cupiente in colloquium venire, quo de summa rerum, deq; ijs quæ ad communem salutem pertinerent,semel statueretur: idcirco decima die Iulij Vicouarium,Virginij Vrsini castellum,conuenere:vbi triduo commorati,admodum concordes abiere.Hoc congressu constitutum fuit,ne rex ipse vltra progrederetur: sed partem exercitus,qui à rege centum ferè turmas equitum vt vicenos equites singulis turmis assignes,atque vnà hippotoxotarum qui balistarij hodie dicuntur leuis armaturæ equitum plusquam tria millia continere ferebatur,secum in Brutiorum,siue, vt antiqui, Præcutinorum finibus,quo tutam præstaret pontificis suamq; ditionem,retineret: Virginius verò in agro Romano,vt Collumnij in officio continerentur,maneret: atq; eandem ob caussam ducenti cataphracti pontificij,regis item turmæ aliquot leuis armaturæ, Romæ consisterent: in Flaminiam verò cum turmis septuaginta,cum reliquis leuis armaturæ equitibus,cumq; maiore parte pontificis copiarum,quæ & defensionis tantùm gratia erant attributæ,Ferdinandus Calabriæ dux(ea omniũ erat regum Neapolitanorum,maximi natu filii appellatio) altæ spei adolescens,transiret: isq; secum tanquam iuuentutis suæ moderatores haberet Ioannemiacobum Triultium,regiarum copiarum ducem: Petiliani comitem,qui à pontificis stipendijs ad regem transierat, peritissimos belli duces & fama celeberrimos. plurimum autem referre videbatur, cum in Longobardiam ducendum esset,Ferdinandum adesse,propterea quòd cum Ioannegaleacio Isabellæ sororis suæ marito,atq; eodem Galeacij Hippolytæ,quæ Ferdinandi mater fuerat, fratris filio,arcto dupliciq; cognationis vinculo, coniunctus esset. Verùm ex rebus grauissimis quæ inter pontificem & Alfonsum agerentur, de Columnensium rebus vnum fuit, propterea quòd non obscuris signis aduertebatur, eos noua consilia spectare: nam cum Prosper & Fabricius stipendia regis defuncti meruissent, ab eoque prouincias & honores obtinuissent, eo mortuo non modò Prosper post multa promissa Alfonso de eius sequendis stipendijs facta, sese Ascanij cardinalis opera cum pontifice, Mediolanensique duce coniunxerat: nec se vni pontifici id ab eo petenti adijcere voluerat: verumetiam Fabricius,qui in Alfonsi stipendijs perseuerauerat, pontificis ac regis in Prosperum odio perspecto, ægrè adduci vt cum duce Calabriæ in Flaminiam proficisceretur,poterat, ni prius Prosperi totiusque Columniæ gentis res in tuto ponerentur. Hic prætextus difficultatum erat: sed re vera vterque ab Ascanij cardinalis amicitia qui paulò antè insidias veritus pontificis,sese Roma subduxerat,atq; in eorum ditionem receperat,trahebatur: nec non maiorum spe premiorum : multoq; magis dolore, quòd primum locum apud Alfonsum,ampliores q; ipsius felicitatis partes Virginius Vrsinus aduersę factionis princeps obtineret,sese Regis Galliæ stipendijs addixerant : quod vt occultum tenerent,donec citra periculum se eius mereri stipendia profiteri possent,desiderium præseferentes cum pontifice Alfonsoq;,qui omnia tentabant,vt Prosper eadem conditione ab ipsis accepta,quòd aliter ab eo securi esse nequirent,Mediolanensium ducis stipendia relinqueret conueniendi,continenter cum ipsis agebant: sed ne res ad exitum perduceretur,nunc hoc nunc illud in ijs quę proponebantur conditionibus, mouebant:qua in re diuersa erant Alexandri regisq; consilia : Alexandro enim, eos castellis quæ in agro Romano tenerent,spoliare cupienti,grata erat occasio eos inuadendi : Alfonsus

fonsus verò qui nihil aliud quàm vt se tutum præstaret,spectabat,in bellum nisi extrema adductus necessitate,minimè propendebat: sed pontificis cupiditati sese opponere non audebat: itaq; vno consensu eos armis esse cogendos statuerunt: illud etiam inter eos deliberatum,quibus viribus,quoq; ordine id esset aggrediendum, verùm prius re tentata,si paucis diebus res eorum componi tandem possent.Hęc atq; alia multa ab omni parte agebantur: uerùm Italiæ bellis tandem primordia Federici Aragonij in Genuenses profectio dedit,maiore proculdubio classe atq; instructiore,quàm multis ante annis vlla Tirrhenũ mare percurrisset: quinq; enim ac triginta triremes habuit,onerarias naues decem & octo,aliaq; minora nauigia nõ pauca: & in his complura tormenta,peditumq; quæ in terram exponerentur,tria milia: hac classe confisus,quodq; secum Genua exules haberet,Neapoli magna uictoriæ spe soluerat: verùm profectionis tarditas, ex difficultatibus quas plerunq; magni motus secum trahunt: ex parte quoq; aliqua ab Ludouici Sfortiæ artificiosis,quibus spes aleret,dolis orta: nec non quòd in Senensium portubus,donec militum quinq; milia numerum expleret,consederat,difficile factu reddidit, id quod mensem vnum antea tentatum,facillimum extitisset: nam cum hostes satis temporis ad res suas confirmandas habuissent,iam Diuionensis præfectus cum Heluetiorum duobus milibus regio stipendio conductis,Genuam arat ingressus: iamque naues triremesq; complures in eo portu dispositæ armabantur: pars item nauium Massiliæ instructarum appulerat: nec Ludouicus vllis parcebat impensis: qui Gasparrum Sanseuerinatem cognomento Fracassam,fratremq; eius Antoniummariam cum peditum cohortib.aliquot,eò miserat: utq; non minus Genuensium beneuolentia quàm externis viribus vteretur,partim donis,partim stipendijs,partim promissis varijs præmijs Ioannis Ludouici Flisci Obiecti fratris,Adurniorum quoq; aliorumq; nobilium & popularium non paucorum animos,quorum opera studia eius ciuitatis erga se retineret, confirmauerat: Ad hæc Genua alijsq; eius litoris oppidis exulum clientes Mediolanum euocauit. His per se validis apparatibus plurimum existimationis & firmitudinis Aloisij Aurelianensis ducis præsentia adiunxit: qui ijsdem,quibus Aragonia classis in Genuensium mari conspecta fuerat,diebus,in eam vrbem regis Galliæ iussu erat ingressus,cum priùs Alexandriæ cum Ludouico Sfortia de re communi egisset: qui vt tenebrarum plenæ sunt mortalium res,eũ lætanter & magno cum honore,verùm vt parem,acceperat: nescius quàm breui tum principatus,tum vita ipsius eius in potestatem esset ventura.His rebus permoti Aragonij,qui prius sese in Genuæ portu cum classe conspiciendos præbere, sperantes ab exulum clientibus & amicis motum aliquem excitatum iri,constituerant,mutato consilio litora infesta habere decreuerunt: ac post aliquam sententiarum varietatem,vtrum litus,orientaléne an occiduum esset prius inuadendum,Obiecti sententiam secuti, qui plurimum sibi de litoris orientalis incolis pollicebatur,classem ad portum Veneris direxere: cuius Oppidum,quòd ab Genua pedites quadringenti præsidij caussa venerant: oppidanorumq; animi ab Ioannealoisio Flisco,qui Spediam venerat, confirmati erant, multis horis frustra oppugnarunt: sed expugnandi spe amissa, sese in Liburni portum, quo & commeatum renouarent,& augerent militum numerum, receperunt: nam cum intelligerent litoris oppida præsidijs bene munita esse,maioribus opus esse viribus iudicarunt: itaq; Federicus vbi Gallicam classem sua triremibus inferiorem,sed nauibus superiorem,sese è Genuæ portu vt emitteret,comparare percepisset,quò triremium celeritate vsus,si fortè in se tota classe Gallus impetum faceret,summouere se expeditius periculo posset,naues suas Neapolim remisit: ea tamen spe,vt si aut casu,aut voluntate contingeret hostium triremes à nauibus seiungi,eis sese opponeret.Eodem tempore Flaminiam versus dux Calabriæ,eo animo vt prima consilia secutus, pòst in Longobardiam transiret,contendebat: verùm quo sibi liberum aditum pararet,nec impedimentum ullum à tergo relinqueret,Bononiam sibi atq; Imolam, & Forumliuij adiungeret necesse erat: Nam Cesena pontificij iuris ciuitas,& Fauentia Astorri Manfredo puero subiecta, qui in stipendio & tutela Florentinorum erat,ad omnia Aragoniorum commoda paratæ erant.Forumliuij atq; Imolam Ecclesiæ vicarij nomine Octauianus Hieronymi Riarij filius,sub tutela tamen Catarinæ Sfortiæ matris suæ,obtinebat: cum qua pontifex & Alfonsus iam menses aliquot de Octauiano communibus stipendijs conducendo,egerãt,

ea conditione, vt ditionis suæ defensionem susciperent: verùm, ea res ad exitum perduci non potuit: partim impedimentis ab ea, quo meliore conditione vteretur, interpositis: partim quòd Florentini prima decreta secuti, quibus se aduersus regem Galliæ nihil amplius facturos esse, quàm ex fœdere quod cum Alfonso haberent, tenerentur, constituerant: ei pactioni ad quam eorum consensus requirebatur, non assentiebantur: pontifex enim & rex, eum sumptum soli suscipere recusabant: atque id eo magis, quòd Catarina eam vrbem periculo se expositvram ni vnà cum cęteris Florentini ad Filij sui res tutandas obstringerentur, prorsus negabat: Hæc impedimenta Ferdinandi & Petri Medicis colloquium in Burgosansepulcri, dum Ferdinandus Ariminensi via quæ nunc Marcchia dicitur in Aemiliam ducit exercitum, habitum remouit: nam primo statim congressu ei patris sui Alfonsi nomine, se suasq; copias obtulit, quo eis ad libitum suum in Florentinorum, Senensium, & Fauentinorum rebus vteretur: qua re primus in Petro ardor accensus est: itaq; Florentiam reuersus, prudentioribus etiam ciuibus dissuadentibus, ei pactioni subscriberetur, quod id summopere esset à Ferdinando rogatus, voluit: qua communibus pontificis, Ferdinandi, & Florentinorum impensis confecta, in suas non multo pòst partes Bononiam, suis stipendijs eodem modo Ioanne Bentiuolo conducto, cuius autoritate atq; arbitrio tum ea ciuitas gubernabatur, traxerunt: cui promisit regis & Petri Medicis fide interposita pontifex, se filium ipsius Antoniumgaleazium tunc protonotarium apostolicum, in cardinalium collegium cooptaturum. Magnam horum accessio existimationem Ferdinandi copijs conciliauit: multo maiorem conciliatura, si his successibus in Flaminiam maturius ingressus esset: verùm tum profectionis è regno tarditas, tum Ludouici Sfortiæ vigilantia perfecerat, vt non prius Cesenam peruenerit Ferdinandus, quàm Obigneus, & Sfortianarum ductor copiarum Gaiazzus cum exercitus in Aragonios destinati parte, itinere per agrum Bononiensem citra vllum impedimentum peracto, in Imolensem agrum sese effudissent. quamobrem, primis Ferdinandi consilijs de ducendo in Longobardiam exercitu, perturbatis, bellum in Aemilia gerendum necessariò fuit: vbi cęteris vrbibus Aragonensium partes sequentibus, Rauenna & Ceruia, Veneti imperij vrbes, neutri parti adhęrebant: parua autem illa Eridano flumini adiacens ora, quam Ferrariensium dux tenebat, Gallorum ac Sfortianorũ copijs nulla cõmoda denegabat. Verùmenimuero, neq; difficultatibus quibus à Genuensium expeditione reiecti fuerant, neq; impedimentis in Aemilia obiectis, Petri Medicis temeritas frenabatur: qui clam & inconsulta rep. cum se cum pontifice & Alfonso coniuxisset, obstrinxissetq;, se palam regi Galliæ oppositurum, non modò vt classis Neapolitana receptum & commeatum in Liburni portu, facultatem præterea militem ex omni Florentinorum ditione euocandi haberet, permiserat: sed cum nullis iam terminis contineri posset, perfecit, vt Annibal Bentiuolus Ioannis filius, qui Florentinis militabat, cum suis & Astorris Manfredi copijs, sese cum Ferdinandi exercitu simulac is Foroliuiensium agrum attigit, coniungerentur: ad quem etiam vt mille pedites atque tormenta aliquot à Florentinis mitterentur, effecit. Similis in pontifice animus continenter apparebat: qui supra armorum apparatum Carolum à transitu alpium epistola deterruisse, monuisseq; disceptatione non armis ageret, minimè cõtentus, ei post altera epistola eadem sub pœna sacrosanctæ censuræ imperauit: per episcopum item Calaguritanum suum apud Venetos nuntium, vbi eandem ob caussam Alfonsi, ac, tametsi postulatis haud ita apertis, Florentinorum agebant oratores, Venetum Senatum magnopere extimulauit, vt ad cõmunem vtilitatem armis sese Galliæ regi opponerent: aut saltem Ludouico Sfortiæ seriò denuntiarent, sibi hanc rerum nouarum agitationem molestam esse: verùm senatus per suum ducem dato responso, haudquaquã prudentis officium principis esse, bellum vt ab domo aliena remoueat, in propriam & suam pertrahere, nullo modo adduci potuit, vt aut verbis aut factis quicquam susciperet, quod partibus displicere posse videretur. Ad hæc, quoniam Hispaniæ rex à pontifice & Alfonso requisitus, classem milite instructam se in Siciliam, vt regno Neapolitano si opus esset, succurreret, sed tardius fortè propter rei numariæ difficultatem, missurũ spondebat: pontifex ipse supra certam summam ab Alfonso ad eum missam, concessit, vt in hunc vsum pecuniam omnem sedis apostolicæ autoritate in Hispania belli sacri, quod Cruciatam vocãt, nomine coactam, posset

ſet conuertere: quam pecuniam in alios vſus,quàm contra religionis Chriſtianæ hoſtes, nefas erat inſumere: à quibus opprimendis, vſq;adeò alienæ cogitationes erant ipſorum,vt Alfonſus,præter alios antea ad Turcam ſubmiſſos,denuo Camillum Pandonum miſerit: quicum clam à pontifice Georgius Bucciardus Genuenſis quem aliâs quoq; Innocentius pontifex miſerat,profectus eſt: qui à Baiſetto maximo honore affecti, atq; illico ferè dimiſſi,auxiliorum magnifica promiſſa retulerunt: quæ,etſi non multo pòſt per legatum Neapolim à Baiſetto miſſum,confirmata eſſent, tamen,ſine locorum interuallo,ſiue quòd non ſatis Turca fideret Chriſtianis, nullum effectum habuerunt. Eodem tempore Alfonſus & Petrus Medices,cum parum proſperos terra mariq; ſucceſus haberent,Ludouicum Sfortiam ſuis artibus decipere, ſed haud feliciore induſtriæ euentu, quàm viribus,tentarunt.Opinio multorum fuit,Ludouico ex proprij periculi conſideratione,moleſtum fuiſſe regem Galliæ regno Neapolitano potiri: verùm,propoſitum eius fuiſſe,vbi ſe Mediolani ducem feciſſet,Gallorumq; exercitus in Ethruriam penetraſſet, ſeſe ad aliquam compoſitionem interponere,per quam ſe Alfonſus regis Galliæ ſtipendiarium agnoſceret: deq; pactorum obſeruantia & fide regi cautione data: ac forſitan ab Florentinis oppidis quæ in Lunigiana tenerent,ereptis,rex in Galliam reuerteretur: Sic Florentinis concuſſis, regno Neapolitano viribus atque autoritate diminuto, ipſe dux Mediolanenſium factus,tantum eſſet conſecutus,quantum ſatis eſſe ad ipſius ex periculis quæ ei ex Gallorum victoria imminere videbantur, ſecuritatem videretur: Speraſſe Carolum hyeme præſertim aduentante,in aliquam difficultatem venturum, qua ei victoriæ curſus impediretur: perſpectaq; naturali Gallorum impotentia,regemq; à pecunijs imparatum: multorum item ſuorum voluntate ab hac expeditione aliena: facilè fieri poſſe ſperabat,vt modus aliquis compoſitionis inueniretur.Quicquid horum ſit verum,illud tum eſt certum,quòd,quamuis initio Ludouicus quo Petrum Medicem ab Aragonijs diſiungeret,multum laboraſſet,cœpit pòſt eum occultiſſimè vt in ſua ſententia perſiſteret,hortari: eidemq; polliceri,ſe daturum operam,vt aut ne rex Galliæ tranſiret: aut ſi id non poſſet,breui & quidem prius quàm quicquam cis alpes tentaret,in Galliam reuerteretur: nec per legatum ſuum Florentiæ manentem, id ipſum negare non intermittebat: ſiue ea eius eſſet mens: ſiue iam in Petri exitium totus incumbens,eum eò vſq; in regem ferri cuperet,vt ei ad reconciliationem nullus aditus pateret.Petrus igitur cum de Alfonſi conſenſu eiuſmodi Ludouici conſilia regi Galliæ patefacere decreuiſſet,Mediolanenſem oratorem domum ſuam,quaſi ipſe parum integra valetudine vteretur, acceſiuit: prius tamen regis legato,qui Florentiæ agebat,vnde facilè eorum inter ſe ſermones exaudire poſſet,occultato: ibi Petrus claris verbis omnibus Ludouici ſuaſionibus ac promiſſis repetitis: atq; vt eius autoritate ductus, pertinaciter obſtiterat quo minus Caroli poſtulatis aſſenſus præberetur,grauiter expoſtulare cœpit, quòd is tam ſolicitè eius in Italiam tranſitum procuraret: ac,quando facta verbis minus reſponderent, ſibi neceſſarium eſſe ſtatuebat,aliquam rationem inuenire,ne ſe tanto periculo obſtringeret.Reſpondebat Mediolanenſis,de Ludouici fide Petro ſi non ob aliud,ob id ſaltem, quòd ei æquè pernicioſum eſſet,Carolum Neapoli potiri,nihil eſſe dubitandum: vtq; in eadem ſententia perſeueraret hortabatur: à qua ſi diſcederet, ſe Italiamq; vniuerſam in ſeruitutem pertracturum.His auditis Gallus orator ſtatim omnia regi ſuo patefecit, aſſerens eum ab Ludouico prodi: hæc tamen techna eum exitum nequaquam habuit,quem Alfonſus & Petrus ſperauerant: quin potius id à Gallis Ludouico patefactum,iram atq; odium prius in Petrum conceptum: ſolicitudinem præterea regis ne vltra tempus cunctando inutiliter tereret,ſtimulando,ardentiorem reddidit,atq; inflammauit. Iam verò non modò apparatus terra mariq; comparati,verumetiam aſtrorum hominumq; conſenſus futuras calamitates denunciabant Italiæ.In Apulia treis ſoles noctu,in medio,ſed nubilo per circuitum cœlo,cum fulgetris ac tonitruis horribilibus viſi: in agro Aretino innumerabiles armati viri equis ingentibus inſidentes terribili cũ ſtrepitu,ſonituq; timpanorum ac tubarum per medium aerem tranſire conſpecti: compluribus in Italia locis ſacras imagines & ſtatuas ſudaſſe,hominum aliorumque animantium monſtra complura paſſim nata: alia item non pauca præter naturæ ordinem diuerſis in partibus accidiſſe ferebantur: quæ omnia incredibili terrore mortales implebant,iam primùm ad Gallorum

potentiæ famam eiusq; nationis ferocitatẽ,qua (vt ex multis ſcriptoribus cogneſceba-
tur) olim vniuerſam ferè Itiliam percucurrerant prædatiq; fuerant : vrbem Romam in-
genti abdu&ta prȩda,ferro flammisq; vaſtauerant:non paucas in Aſia prouincias ſuo im-
perio ſubiunxerant: ac vix eſſe vllam orbis terrarum partem,quæ ipſorum armis tentata
non eſſet. Verumenimuero cœleſtibus ſignis, prædi&tionibus, & prodigijs maiorem
indies fidem appropinquantes exercitus conciliabant: Carolus enim ſuum propoſitum
ſecutus,Viennam Delphinatus vrbem venerat: quem neq; totius regni preces, nec pe-
cuniæ difficultas,quæ tanta erat,vt præſentibus negotijs, niſi quibuſdam gemmis, quas
tum ab Sabaudiȩ duce tum à Monferrati domina,quam Marcheſiam,ſiue Marcheſanam
vocant,tum ab alijs aulæ principibus mutuò acceperat, oppignoratis, magnam pecuniæ
ſummam contraxiſſet,proſpicere non poſſet,quin ipſemet in Italiam tranſiret, poterant
remouere: nam,quam pecuniam ex Galliæ tributis coegerat: quamquè ab Ludouico
mutuò acceperat partim in maritimis apparatibus,in quibus magnam victoriæ ſpem ab
initio Galli repoſuerant,inſumpſerat: partim antequàm Lugduno diſcederet, in varios
homines temerè effuderat: cumq; eo tempore principum in extorquendis pecunijs,vt
pòſt dei hominumq; pudore conculcato auaritia immoderataq; cupiditas docuit, nõ eſ-
ſet prompta ſolertia,haud facilè erat, nouam pecuniam cogere: uſq; adeò tenues erant
apparatus,ac tanti belli fundamenta: quòd rex temeritate magis atq; impetu,quàm pru
dentia & conſilio moueretur: Verùm,vt ſæpenumero euenire ſolet,vt quum ad rerum
nouarum,magnarum,ac difficilium expeditionem uentum eſt,quanquam omnibus iam
conſtitutis,hominum tamen mentibus,quæ in contrarium excogitari poſſunt,obuerſen-
tur: cum iam iam rex profe&tionem adornaret, quin potius iam equitatus,alpes verſus
procederet,graue in tota aula extitit murmur,dum alij communes tanti belli difficulta-
tes ad calculos reuocarent: alij ab Italorum ac Ludouici præſertim fraude, pericula: ab
Florentia quoq; de eius dolis nuntium commemorantes:quam ſuſpicionem illud etiam
augebat,quod tum fortè certa pecunia quam is mittere debebat,non expediebatur:qui-
bus rebus fiebat,vt non modò auda&ter contradicerent (quemadmodum vbi conſilia,
rerum euentis confirmantur,fieri ſolet) qui ſemper eam expeditionem repudiauerant:
verumetiam ex ijs nonulli qui eis præcipui hortatores extiterant: atq; inter cæteros Ma-
clouienſis epiſcopus,vehementer nutare cœperunt: ac tandem cum ad regis aures is ru
mor perueniſſet,talem in tota aula atq; adeò in ipſius regis animo commotionem exci-
tauit,tantamq; ad belli ſtudium remittendum propenſionem,ut illico ſiſteret miles gra-
dum imperarit: quamobrem,procerum non pauci qui iam in itinere erant, cum nequis
in Italiam tranſiret,edi&tum eſſe audirent, in aulam reuerterunt: quæ quidem mutatio
rerũ facile,vt creditur,proceſſiſſet,ni Iulianus cardinalis,& vt prius ſic etiam tunc pòſtq;
Italiæ calamitatum fatale inſtrumentum,ſua tum autoritate, tum vehementia, regis ſpi-
ritus qui iam fere congelarant,accendiſſet,animumq; ad prima conſilia reuocaſſet,ei nõ
modo rationibus quibus ad tam glorioſam expeditionẽ fuerat excitatus, in memoriam
reuocatis: ſed & ob oculos infamia qua apud cun&tos mortales, ab leui tam magnifici
conſilij mutatione notaretur,grauiſſimis ſtimulis propoſitis. Quam igitur ob rem Arteſij
oppidis reſtitutis,ſui regni fines ea ex parte debilitaſſe? Quid tanta cum moleſtia non
modò nobilitatis,verùm etiam populorum,regi Hiſpaniæ ditione Ruſcinonis tradita a-
ditum in Galliam patefeciſſe? Cæteros reges aut quo ſe imminentibus periculis exi-
mant,aut vt maxima ex eo commoda conſequantur,talia aſſentiri ſolere:verùm,quȩ ne-
ceſſitas,quæ pericula mouiſſe? quod premium expe&tare? qui ad eum fru&tus redunda
re,niſi ingenti precio,ignominiam multo maiorem ſibi comparare? Qui caſus exorti?
quæ difficultates natæ? quæ pericula pòſt expeditionem apud omnes mortales promul-
gatã in lucem prolata? quin potius vi&toriæ ſpem fundamentis in quibus hoſtes omnem
defenſionis ſpem poſuerant,eluſis,indies fieri maiorem: nam Aragoniorũ claſſem poſt
vanam portus Veneris oppugnationem,in Liburni portum nòn ſine ignominia refugiſ-
ſe: nec eam contra Genuam,à tantis copijs atq; ab firmiore claſſe defenſam,aliquid iam
poſſe: terreſtres verò copias in Aemilia paucorum Gallorũ occurſu vltra progredi non
audere:quid agerent,ſi regẽ cum tanto exercitu iam alpes ſuperaſſe,fama per totam Ita-
liam diſſiparetur? qui tumultus paſſim excitarentur? in quantum pontifex terrorem, vt
ex Vati-

ex Vaticano suo Columniorum arma in ipsis vrbis Romæ portis cerneret, conijceretur? Petri verò Medicis pauor, quantus? cum suosmet consanguineos, sibi infensos, patriam suam Gallico nomine addictissimam, cupidissimamq; libertatis ab ipso oppressæ, recuperandæ, videret? Regis impetum nulla re impediri ad regni Neapolitani fines vsq; posse: quò vbi primùm accesserit, eosdem tumultus terroresq; fore: nec aliud quicquam omni ex parte, quàm, aut defectionem, aut fugam: Vereri forsitan pecuniam sibi defuturam? quæ audito suorum armorum strepitu, tormentorumq; fulminantium horribilibus tonitruis, ab vniuersa Italia certatim ad eum sit afferenda: quòd si quis tamen ei sese vellet opponere, spolia, præda, opes de victis relata ad exercitum alendum satis superq; futura: propterea quòd in Italia, complures iam annos magis ad belli imaginem, quàm ad vera bella assueta, nerui nõ essent ad Gallicum impetum sustinendum. Itaq;, qui metus? quæ perturbatio? quæ somnia? quæ vmbræ inanes eius pectus occupasse? quo tam repente illam eius animi altitudinẽ abijsse? quo ferocitas, qua quatriduo antè se cunctam simul coniunctam Italiam vincere posse iactabat? Cogitaret sibi nequaquam esse integrum sua mutare consilia: res longè nimium processisse, propter oppidorum ab alienationem: propter auditos, missos, eiectosq; legatos: propter tam immanes quos iam fecisset sumptus, tantosq; apparatus: propter famam passim dissipatam: quòd ipsemet iam penè alpium iuga conscendere cœpisset: ac tametsi ea expeditio plena periculi foret, necessitate ad eam persequendam impelli: propterea quòd inter gloriam atq; infamiam, inter dedecus & triumphos, nullum reliquum esse medium: alterutrum prorsus esse necessarium, vt aut omnium regum maximus, aut contemptissimus habeatur. Quid igitur victoriam tam certam, triumphum tam illustrem temerari? Hæc in summa à Cardinali natura ipsius magis ac sententia, & gestibus violenta accensaq;, quàm verborum ornatu prolata, regis animum usq; adeò permouerunt, vt ijs modò auditis qui ipsum ad id bellum cohortabantur, eo ipso die Vienna, omnibus regni Galliæ regulis ac ducibus, Borbonio cui totius regni procurationem commisit, & Armiralio, nec non paucis alijs, quibus prouinciarum, quas maximè periculis opportunas esse rebatur, custodiam demandauit, exceptis, comitatus discederet: atq; per montem Genebrã, quòd his multo faciliorem transitum, quàm mons Cenisius, per quem olim, verùm difficultate incredibili, Annibal Cartaginensis, transierat (illę Cottiæ, hæ Pœninæ alpes hodie vocantur) præberet, in Italiam transiret: ac nona die Septembris anno Christi MCCCCXCIIII. Astam vrbem ingrederetur: quæ res secum calamitatum innumerabilium horribiliumque euentuum, atq; omnium penè mutationum seminarium in Italiam importauit: nam ab eius aduentu, non modò statuum mutationes, euersiones regnorum, regionum vastationes, vrbium excidia, cædes crudelissimæ, verumetiam inusitata noua vestimentorum genera, mores inauditi, noui & cruenti belligerandi modi, morbi ad eam diem incogniti, originem duxerunt: quietisq; & concordiæ in Italia instrumenta adeò turbata sunt, ut quòd in ordinem iterum restitui non possent, externæ gentes barbarorumq; acies eam conculcandi vastandiq; habuerint facultatem: atq; vt nostra esset infelicitas maior, neúe victoris virtute nostra dedecora minuerẽtur, ille cuius aduentu tot mala sunt inuecta, quamuis tantis fortunæ donis esset cumulatus, idem tamen omnibus ferè naturæ animiq; dotibus vacuus erat: certum enim est, Carolum à puero constitutione admodum infirma, corporeq; male affecto fuisse: statura breui, vultu verò, excepto uigore, atq; oculorum dignitate, turpissimo: reliquis autem corporis partibus ita compositis, vt monstro similior quàm homini videretur: neq; solùm notitia bonarum artium prorsus caruit, verumetiam communium literarum notas ignorauit. Imperandi quidem cupidissimus fuit, sed ad quiduis potius quàm ad imperandum aptus, propterea quòd à suis perpetuò circumactus, cum eis neq; maiestatem neq; autoritatem vllam retinebat: à laboribus & negotijs omnibus alienus: in ijs tamen quibus operam accommodabat, omni prudentia iudicioq; destitutus: quòd si fortè quid in eo laude dignum apparebat, si quis penitus introspiceret, à virtute quàm à vitio id remotius esse comperisset: erat in eo quædam ad gloriam propensio, verùm impetu magis quàm consilio: liberalitas quoque, at inconsulta & sine modo ac delectu: immutabilis interdum in deliberationibus, verùm ita vt pertinacem potius sine modo, quàm constantem diceres: ac quam alij bonitatem

appellant, ea verius stupor atq; animi remissio quædam erat appellanda. Quo die igitur rex in vrbem Astam venit,eodem sese ei lætissimo auspicio fortunæ benignitas cœpit ostendere.Nam Genua optatissimi nuntij statim affuerunt,nuntiantes Federicum Aragonium,postquam sese à Veneris portu in Liburni portum recepisset,ibiq; classem recreasset,nouos milites conduxisset,ad eadem litora reuersum,Obiectum Fliscum cum tribus peditum millibus in continentem exposuisse: qui citra difficultatem Rapallo, quod ab Genua milliaribus viginti distat,occupato,circumuicinā oram infestam habere cœpisse: quod initium cum haud parui momenti esset,quòd in ea ciuitate partibus infecta,omnis,quantumuis exiguus motus,periculosissimus est: ijs qui in vrbe erant, vt maiores ab hostibus progressus fierent,vltra perferre visum non fuit: idcirco militum parte vna ad Genuæ custodiam relicta,pedibus cum reliquis copijs Rapallum versus Sanseuerinates fratres mouerunt: Ioannes verò Adurnius Augustini Genuensium præfecti frater cum Italorum cohortibus: Auerelianensis autem dux cum mille Heluetijs in classe, in qua triremes decem & octo,longæ naues sex,aliaq; maiora nauigia nouem: qui ad Rapallum omnes coniuncti,magno impetu in hostem qui ad pontem inter Rapalli suburbium,& planiciem quandam angustam ad mare vsq; protensam constiterant, inuadērunt: Aragonijs non parum adiumenti loci asperitas afferebat: cuius caussa magis quàm vlla hominum opera,illius oræ loca munita sunt: hac de caussa initium pugnæ non satis auspicatum hostibus videbatur: & iam Heluetij quòd loco essent ad suas acies explicandas inepto,pedem relaturi videbantur: verùm cum ab omni parte oppidani Adurniæ factionis homines inter illa saxa montesq; asperrimos,pugnare boni,tumultuose concurrerent:Aragonij præterea ab classe Gallica quæ ad litus quantum poterat accesserat,tormentis per latus peterentur,difficulter hostium impressionem sustinere cæperunt: cumq; iam de ponte repulsi essent, Obiecto,cuius factionis homines nundum sese commouerant,nuntiatum est Ioannemaloisium Fliscum cum non parua manu aduentare : quamobrem,ne à tergo inuaderentur veriti,fugam capessere,ipseq; Obiectus, exulum more, primus,per viam quæ in montes ducit,cœperunt: è quibus partim in pugna, partim in ipsa fuga supra centum cecidere : quæ clades nequaquam exigua pro ea pugnandi ratione,quæ tunc in Italia erat in vsu,censenda est: multi eodem modo capti fuerunt : inter quos Iulius Vrsinus,qui Alfonso militans cum quadraginta cataphractis atq; aliquot hippotoxotis,classem sequebatur: item Fregosinus Fregosij cardinalis filius,& Orlandinus ex eadem familia natus.Hac victoria Genuensium res in tuto prorsus positæ sunt: propterea quòd Federicus Aragonius,qui simulac milites in continentem exposuisset, ne in Rapallensi pugnare sinu cum hostili classe cogeretur,sese in altum receperat,quòd se aliquid tunc proficere posse desperaret, iterum classem in Liburni portum reduxit: ac quanquam ibi nouos milites comparasset,variaq; animo de quopiam alio litoris loco inuadendo agitaret,nihilominus tamen,vt ex aduersis expeditionum initijs animus cum existimatione amittitur,nihil vltra memorabile tentauit,Ludouico Sfortiæ iusta occasione gloriandi relicta,sua industria & consilijs aduersarios irrisos esse : quòd nulla re alia Genuensium res essent conseruatæ,quàm expeditionis mora : suis artibus atq; inani spe procurata.Ad Carolum autē qui Astæ erat,statim Ludouicus Sfortia cum vxore sua Beatrice ingenti pompa atq; splendidissimo nobilium & forma præstantissimarū ex tota Insubria mulierum comitatu,conuolauit : cui & dux Ferrariensium Hercules aderat : ibi cum de re communi ageretur, constitutum fuit, vt quamprimum fieri posset, exercitus procederet : atq; vt id fieret diligentius,Ludouicus veritus ne tempestatis asperitate aduentante,rex eam hyemen in Mediolanensium ageret terris,regi denuo pecuniam mutuo,qua non mediocriter egebat,dedit: is tamen eo morbo,quas variolas nostri vocāt, veteres papulas appellabant,correptus,Astæ mensem vnum morari coactus est: itaque exercitum partim in vrbe,partim in circumuicinis oppidis disposuit: cuius militum numerus,quantum ex varijs multorum sententijs uero propius colligere licet, præter ducentos nobiles ad regis præsidium destinatos,Heluetijs qui præfecto Diuionensi (Balliuum illi vocant) duce,Genuam venerant,eosq; qui in Flaminia sub Obigneo militabant computatis,mille & sexcentos cataphractos,quibus singulis Gallico more bini armigeri attribuuntur,ita vt singuli cataphracti, quos ipsi Lanceas vocant, equos sex ducant:

cant, continebat: sex item millia Heluetiorum peditum,totidem Gallorũ, è quibus tria millia erant ab Aquitania, ex qua prouincia, iudicio Gallorum, pedites ad bella gerenda aptiores, quàm ab vlla Galliæ parte,educuntur: tormentorum præterea ingens numerus,tam muralium quàm campestrium nauigijs Genuam aduectus fuerat, in eum finem vt cum exercitu coniungerentur: quæ quidem tormenta erant eiusmodi,vt eis pares nunquam vidisset Italia.Hæc pestis complures annos ante in Germania inuenta, in Italiam à Venetis primùm eo bello quod circa salutis annum millesimũ trecentesimum & octuagesimum cum Genuensibus gesserunt,inuecta fuit: quo bello classe Veneti superati,& Clodia amissa,vehementer afflicti,ad victoris arbitrium res componere cogebantur,nisi tam præclarę occasioni moderatum consilium defuisset.In his machinis,quę maiores erant,Bombardæ vocabantur: quarum postea vsu per Italiam vniuersam dissipato,ad oppidorum oppugnationem adhiberi cœperunt: quarum aliæ è ferro, ære Cyprio aliæ conflabantur,verùm usq; adeo ingentes,vt partim mole sua, partim hominum imperitia,atq; instrumentorum ad eas regendas non satis apta confectione, tardissimè, nec sine maxima difficultate vehebantur: eadem difficultate ad oppugnationes firmabantur: quod vbi erat factum,tanto interuallo displodebantur, rursumq; ad nouos ictus instruebantur,vt exiguo admodum successu,præ eo qui postea vsu magistro secutus est,multum temporis insumeretur: ex quo illud sequebatur,vt locorum quæ oppugnabantur propugnatores,satis ad munitiones ociosè restaurandas temporis haberet: cum tamen nitri (salnitrum uocant) quo puluis tormentarius conficitur, violentia, apposito igni,vsq; adeo horrendo fulminis tonitru atq; impetu globi per inane volarent, vt hoc tormentum etiam prius quàm tantam perfectionem obtinuisset,omneis machinas, quibus ad oppidorum oppugnationes,magna cum Archimedis aliorumq; inuentorum gloria,veteres vsi erant,ridicula faceret. Verùm Galli,machinis huiusmodi agilioribus, nec alia ex materia,quàm æris quadam mistura,quam cuprum vocant,nos paulo antè æs Cyprium latinè nominauimus,quos canones appellabant,conflatis: pilis præterea ferreis, cum antè lapideis,eisq; longè maioribus grauioribusq; vterentur, eas carris impositas, non quidem boum iugis vt in Italia mos erat,sed equis ea hominum atque instrumentorum agilitate,vt pari ferè cum exercitibus gradu incederent: & muris admotæ incredibili celeritate statuebantur: cumq; paruo admodum interuallo disploderentur, vsq; adeo crebris atq; violentis ictibus verberabant,vt quod prius in Italia multorum dierum spacio fieri solebat,ab his,paucissimis horis perficeretur: qua tartarea pocius quàm humana machina non minus in campestri pugna, quàm in oppidorum oppugnationibus, vtebantur: ijsdem igitur,atq; alijs minoribns tormentis sed eadem agilitate celeritateq; pro rata cuiusq; portione & conflatis,& aduectis,fiebat,vt Caroli exercitus toti Italiæ valde formidabilis esset: præterea verò etiam,non tam numero quàm virtute hostium nostri non parum terrebantur. Nam cum equites omnes ferè ex Gallię oppidis,neq; tamen plebeis,sed nobilibus, qui haud prorsus ducũ arbitrio admitterentur,remouerentur vè constaret: stipendia quoque non ab ipsis ducibus sed ab regijs præfectis caperent, turmas habebant non modo numero integras,verumetiam robore & virtute florentes, equis bonis armisq; preclarè instructas,cum & per inopiam id facere minimè prohiberentur: & certatim quisq; alterum superare partim honoris,quem in hominum pectoribus generis claritas alit,impulsu cõtenderet:partim quòd ex fortiter factis pręmia tum extra militiam,tum in ipsa militia sperare poterant: quę ita erat constituta,vt per gradus ad ducis munus pateret ascensus: Ijsdem stimulis centuriones omnes ferè proceres,& reguli,quiq; generis nobilitate cæteris præstabant,cunctiq; alij regis Galliæ imperium agnoscentes,agebantur: qui suæ turmæ certo equitum numero definito (nemini enim illius regni more supra centum cataphractos ductare vlli licitum fuit) nihil magis in votis habebant,quàm suo regi probari,eiusq; fauorem emereri: ex quo fiebat,vt nec mutandi domini ex inconstantia cupiditas:nec ambitio aut auaritia,qua cum reliquis duabus, vt maiore militum numero eos anteirent,æmulatione certarent,inter eos locum habebat: quæ omnia secus habent in Italorum militia,in qua equitum pleriq;,siue rustici,siue plebei,quiq; alius principis imperio subiecti,prorsusq; ex suorum ducum nutu pendentes,cum quibus de stipendio agendum erat,in quorum erat arbitrio eos & in militiam a-

ſcribere,& ornare ſtipendijs,hi neq; natura,neq; caſu ad nauiter militandum impellebantur: quin & ipſi duces ac centuriones rarò eius qui eos conducebat, erant ditionis: qui ſæpenumero ſua commoda finesq; diuerſos propoſitos haberent: æmulatione, atq; odijs inter ſe mutuis pleni: quorum militiæ nullus eſſet terminus definitus: verè ſuorum militum domini,numerum cuius gratia ſtipendia capiebant,non habebant:nec honeſtis conditionibus contenti,quauis occaſione precia dominis cupidè imponebant : atq; in eodem munere inſtabiles,ſæpe ad alia ſtipendia tranſitiones faciebant : ambitione interdum aut auaritia,aut alijs rebus,vt non modò inconſtantes eſſent,verùm etiam infideles, impellente .Nec minor inter Italos,& eos qui cum Carolo erant pedites,diuerſitas apparebat: Itali enim ſtataria pugna certo ſeruato ordine minimè pugnabant, ſed per campos diſperſi ſeſe plerunque ad aggeres & foſſas recipientes : verumenim , Heluetij gens bellicoſiſſima,quiq; longo militiæ vſu,multisq; præclariſſimis victorijs,veteris ferocitatis famam renouauerant,ſtatario ordine ſeruato,ordinibusq; ad certum militum numerum conſtitutis,in pugnam deſcendebant : ac nemine ſuum ordinem deſerente, muri inſtar firmi atq; penè inuicti ſeſe,ſi quidem pugnæ locus talis eſſet,vt acies ſuas explicare poſſent,hoſtibus opponebant : eadem quoq; diſciplina & ordine,ſed non eadem virtute, Galli Aquitaniq; pedites depugnabant.Dum verò rex aduerſa valetudine præpeditus,moram Aſtæ trahit,nouus circa Romam tumultus exoritur : nam Columnij, qui, etſi Alfonſus eorum iniqua poſtulata admiſiſſet,ſimul ac Obigneus cum Gallicis copijs in Flaminiam eſſet ingreſſus,nihil iam diſſimulantes ſe Galliæ regis partes ſequi, Oſtiæ arcem quorundam Hiſpanorum,qui in præſidio arcis erant,opera, occuparunt . Coegit hoc factum pontificem,vt apud omnes principes,præſertim verò Hiſpaniæ regem,Venetumq; ſenatum,de iniuria ab Gallis illata,expoſtularet : à quo, etiam, etſi fruſtra,auxilia ex fœdere ſuperioris anni poſtulauit:quare,animo conſtanti ad belli apparatum conuerſus,ac Proſpero Fabricioq; citatis,cum non parerent,ædes quas Romæ haberent, demoliri iuſſit,copijsq; ſuis,cũ parte earũ quę Alfonſo Virginio duce militabãt, ad flumen Teueronẽ propè Tibur,coactis,in Columnenſium fines:qui ducentos tantum grauis armaturæ equites,& mille pedites habebant, iuſſit inuadere : ſed poſtea veritus pontifex ne Gallica claſſis, quam fama erat Genua vt Oſtię opem ferret,proficiſci, ad Neptunũ,Columnenſium portum receptum haberet, Alfonſus copijs omnibus quas pontifex ipſeq; in eis locis,haberent,Terracinę collectis,ibi caſtra,eius expugnationem haud difficilem ratus,poſuit : verùm enim,Columnijs ſtrenuè propugnantibus : cumq; in eorum fines Camilli Vitelli à Ciuitatecaſtello,eiusq; fratrum qui recens in Gallicas partes tranſierãt, copiæ ſine impedimento iam penetraſſent,pontifex ſuarum partem copiarum quæ cum Ferdinando in Aemilia erant,Romam reuocauit : cuius res non eo felicitatis curſu procedebant,qui initio ſeſe oſtentare videbatur : nam cum Villafrancam inter Forum Liuij & Fauentiam perueniſſet,indeq; Imolam verſus via regia iter arriperet,hoſtium exercitus qui prope Villafrancam conſederat,quòd viribus eſſet impar,ſeſe inter Luci & Colombariæ ſyluam, ad Genioli foſſam , locum natura munitiſſimum,in Herculis Eſtenſis ditione,à qua commeatum capiebat,recepit : quam obrem cum Ferdinandus pugnandi citra grauiſſimum propter ſitus difficultatem periculum,facultatem ſibi ereptam videret,copias Tuſcanellam haud procul ab Sanpetri caſtello,in Bononienſiũ fines eduxit : cum enim pugnandi cupiditate teneretur,Bononiam verſus ſimulata profectione, quo minus eis progredi liceret,hoſtibus neceſſitatem in locis non uſq; adeo munitis caſtrametandi imponere ſatagebat : verùm illi paucis diebus pòſt Imolæ appropinquantes, ad Santerni flumen,Lucum inter & Santagatam à tergo Padum habentes,caſtrorum loco diligenter munito,conſtitere . Caſtra Ferdinandus poſtridie ad idem flumen Mordano & Bubano haud procul,ab hoſtium verò caſtris ſex paſſuum millibus poſuit : atq; inſequenti die exercitum ad pugnam inſtructum mille ab hoſte paſſibus produxit : Vbi autem eos horas aliquot fruſtra,in planicie ſua amplitudine ad explicandas acies commodiſſima,expectaſſet : exiſtimaretq; nõ ſine manifeſto periculo caſtra eo loco inuadi poſſe,Barbianum Cotignolæ prædium ſuburbanum,non quidem montes verſus , vt antea fecerat,ſed ad hoſtilium caſtrorũ latera ſe recepit,eodem ſemper conſilio, vt eos ſi quo modo fieri poſſet,ex tam munitis caſtris eliceret.Ad eam diem Calabriæ ducis res maiore

iore autoritate, quòd & hostes, se potius castrorum munitionibus, quàm armorum virtute defendentes, pugnam detrectassent: & si quando leuis armaturæ equites vtrinq; concurrissent, Aragonij potius superiores euasissent, processisse videbantur: at, cum pòst indies Gallicæ & Sfortianæ copiæ, ijs militibus qui initio retrò remanserant superuenientibus, creuissent, belli fortuna cœpit commutari: quam ob caussam, Ferdinandus, ardore, ducum qui apud ipsum erant consilijs, refrigerato, ne se fortunæ nisi meliore loco cōmitteret, ad Santagatam Ferrariensis ducis oppidum copias reduxit: vbi, cum peditatu se atq; parte equitatus, quam pontifex reuocauerat diminutum, inq; Ferrariensis ditionis medio cerneret, vt se muniret, operã dabat: quo in loco dies paucos commoratus, cum ducentos cataphractos, atq; unà Heluetios pedites mille, in hostium castris ab rege Galliæ simul ac Astam vrbem attigisset missos, expectari didicisset, sese intra Fauentiȩ suburbana recepit, qui locus inter vrbis mœnia & fossam circiter mille ab vrbe passus circunductam habens, totam ambit vrbem: eumq; situm bene munitum præstat locus, Cerca, à Fauentinis appellatur: ex hoc Fordinandi facto, hostis castrorum ab eo derelictum ad Santagatam locum occupauit. pugnandi voluntatem vterq; exercitus præ se quidem tulit, vbi hostem inferiorem vidit: verùm æqualis viribus, pugnæ aleam vterq; vitabat: ex quo id accidit, quod rarissimè solet, vt vnum idemq; consilium duobus contrarijs exercitibus probaretur: Existimabant Galli sese id obtinere, quamobrem ex Mediolanensium finibus processerant, si, vt ne Aragonij vltra progrederentur, obtinerent: Alfonsus quoq; rex, non parum se profecisse ratus, si hostium progressus ad vsq; hyemem distinerentur, & filio seriò mandauerat, & Ioannijacobo Triultio Petilianoq; iniuxerat, ne in fortunæ potestatem sine magna occasione regnum Neapolitanum, quod illo amisso exercitu, amissum existimaret, poneret: verùm hæc ad eius salutem remedia erant infirma: quoniam Carolus, neq; anni tempore, neq; vlla præterea difficultate eius impetu retardato, simulatq; ex morbo conualuit, exercitum mouit. Grauissimo oppressus morbo in Papiæ arce decumbebat Ioannesgaleacius Mediolanensium dux, regis consobrinus (ambo enim ex duabus sororibus, Ludouici II. Sabaudiæ ducis filiabus erant nati) quem rex Papia iter faciens, inque eadem arce receptus, humanissimè adijt. sermo quidem nihil habuit peculiare, propter Ludouici præsentiam: tantùm se ex eius aduersa valetudine molestiam capere demonstrauit: eumq; est ad sanitatem bona spe procurandam hortatus; verùm tum regis, tum eorum qui cum eo erant animus miseratione non parum commouebatur: cum nemo esset qui non certò sibi persuaderet, miseri iuuenis vitam patrui insidijs breuissimam fore: augebat etiam dolorem Isabellæ vxoris eius præsentis conspectus, quȩ non solùm de mariti paruuliq;, quem ex eo susceperat, filij, salute solicita, verùm etiam ex patris aliorumq; suorum periculo mœstissima, sese in omnium conspectu ad regis pedes admodum miserabiliter abiecit: eiq; cum lacrymarum flumine patrem suamq; Aragoniam domum commendauit: cui rex, etsi eius ætate eximiaq; pulcritudine moueri se ad misericordiam minimè dissimularet, nihilominus tamen, cum tam graues motus leui occasione sisti nequirent, respondit, res eò vsq; adductas esse, vt expeditionem vrgere, atq; in ea persistere cogeretur. Papia profectus rex, Placentiam venit: vbi cum constitisset, nuntij de Ioannisgaleacij morte superuenerunt: quamobrem, Ludouicus qui regem erat secutus, magna celeritate Mediolanum reuersus est: vbi à Senatus principibus ab ipso ad id subornatis, relatum ad consilium fuit, ut cum propter imperij Mediolanensis magnitudinem, tum etiam temporum quæ Italiæ imminerent, difficultatem, rem fore pernitiosissimam, si Ioannisgaleacij filius quinq; annorum puer, succederet patri: principem hîc requiri prudentia atq; autoritate magnum: idcirco publicæ salutis ac necessitatis caussa, à lege, quod & ipsa iura permittunt paululum deflectendum, Ludouicumque vt huius imperij dignitatem nomenque, onus hisce temporibus grauissimum, communis boni caussa velit suscipere, cogendum esse: quo prætextu honestate ambitioni cedente, etsi nonnihil per simulationem reluctaretur, manè insequentis diei, nomen atq; insignia Mediolanensis imperij suscepit, prius seorsim contestatus, se ea tanquam ad se ex regis Romanorum diplomate, iure spectantia suscipere. Rumor à nonnullis fuit dissipatus, Ioannisgaleacij interitum ex veneris vsu immoderato, prouenisse: creditum tamen in tota fuit passim Italia, eum non naturali morbo, non aliqua intemperan-

tia,sed veneno eius mortem procuratam fuisse: quin & Theodorus Papiensis, qui vnus è regijs medicis fuit,quiq; aderat cum à Carolo visitaretur,se manifestissima veneni signa deprehendisse affirmauit: nec quisquam fuit qui ambigeret,si venenum fuit,quin patrui opera ei datum fuisset: qui absoluta gubernatoris in Mediolanensium imperio potestate non contentus: ac pro communi magnorum hominum cupiditate,insignibus atq; honoribus fieri cupiens illustrior,multoq; magis quòd ad suam ipsius securitaté,filiorumq; successionem,legitimi principis mortem necessariam esse existimaret,in se transferre ac stabilire ducis tum potestatem, tum nomen voluisse: qua cupiditate, ad tantum scelus patrandũ eius alioqui mansueta atq; à sanguine abhorrens natura,fuerit impulsa: fuitq; ab omnibus ferè creditum,hac eum mente iam tum fuisse cum primùm de Gallis in Italiam adducendis agere cœpit: opportunissimam occasionem ratus dirum propositum perficiendi,eo tempore,quo,quòd rex Galliç in Iusubria tanto cum exercitu esset, animum vnicuiq; defuturum ad tantum scelus vlciscendum,existimaret.Fuerunt qui recens hoc consilium crederent,ex metu regis exortum: veritus, vt sunt repentina Gallorum consilia,ne rex ad Ioannemgaleacium à tanta seruitute liberandum temere procederet: siue sanguinis propinquitate atq; ætatis misericordia commotus, siue quòd ad securitatem suam magis facere arbitraretur,Insubriæ imperiũ in consobrini potestate esse, quàm Ludouici:cuius fidem,qui apud regem suspectam reddere conarentur,minimè deerant. Verumenimuero,quòd Ludouicus superiore anno diploma procurasset: pauloq; ante nepotis obitum monumẽta tam solicitè expediri ab imperatore postulasset,id arguit potius rem præmeditatam ac voluntariam,quàm subitam præsentisq; periculi metu, constitutam.Substitit aliquot dies Placentiæ Carolus,non sine animi propensione vltra montes redeundi: nam,tum quòd à pecunia satis esset imparatus,tum quòd nihil in Italia noui sua caussa existere animaduerteret: quæ res non parum ancipitem regis animum de rerum suarum successu reddebat: accedebat etiam suspicio ex nouo duce concepta: quem fama erat,tametsi ab rege discedens,se rediturum promisisset,minimè rediturum. Nec absurdum est,cum transalpinis gentibus sceleratus ille homines veneno tollendi mos,in multis Italiæ locis vsitatus,penè sit ignotus, Carolum totumq; eius comitatum, præterquam quòd eius fidem suspectam habebant,Ludouici nomen horruisse: quinetiam se graui affectum iniuria existimasse, Ludouicum,quo facinus tam detestandum citra periculum perficere posset,suum in Italiam aduentum procurasse:constituit tandem nihilominus procedere,quemadmodum à Ludouico continenter vrgebatur: qui & regi se intra paucos dies rediturum subinde confirmabat: quippe & in togata Gallia diutius hærere,& trans alpes domum temere redire,ab eius consilijs prorsus erat alienum. Quo die rex Placentia mouit,ad eum Laurentius & Ioannes Medicei venerunt: qui è suis villis clam fuga elapsi,regi instabant vt Florentiam accederet,magnifica de præstanti Florentinorum erga reges Galliæ voluntate pollicentes: neq; minora de ipsorum in Petrum Medicem odio,in quem ex nouis offensionibus non parum aucta erat regis ira: nam cum rex ex Asta vrbe legatos Florentiam misisset,qui,si regi liberum transitum permitterent,atq; in posterum ab Alfonsi defensione desisterent, multa pollicerentur: sin perstare in pristina sententia mallent,graues adderent minas: eisq; mandasset, ni actutum assentirentur,discederent: Florentini dilationis prætextum quærentes, responderant: quoniam optimantes,vt erat eo anni tempore consuetum,in suis essent villis, certum se tam repente responsum dare non posse: verùm breui oratorem missuros, qui de ipsorum mente regem certiorem faceret.Erat in regio consilio constanter decretũ, melius esse illud iter tenere,quod per Hethruriam & Latium rectà Neapolim ducit, quàm quod per Flaminiam Picenumq;,Truento amne transmisso,in Brutios exit: haud equidem quòd se copias Aragoniorum,quæ vix Obigneo resisterent, pellere posse diffiderent: sed quòd tanti regis magnitudine,suorumq; armorum gloria indignum videretur, cum se pontifex Florentiniq; hostes essent professi,occasionem hominibus præbere existimandi,idcirco regem iter illud vitare,quasi inuitis hostibus se posse perrumpere, desperaret: atq; id eò magis quòd bellum in regno Neapolitano,Hethruria pontificisq; ditione à tergo relictis,gerere,periculosum censeretur: itaq; Hethruriæ iter ingressi,Apenninum,Parmæ iugis superatis,transire potius,vt Ludouicus Sfortia Pisani imperij cupidus.

dus Astæ iam suaserat,quàm recta per Bononiensem agrum, decreuerunt: idcirco primùm agmen Gilbertus Mompenserius è Borbonia gente,regij sanguinis princeps,præfectus erat,Rege cum reliquis copijs subsequente,Pontremulum Modiolanensis imperij oppidum ad radices Apennini Macræq; fontem situm,quo Genuensium imperium, quę Liguria veteribus fuit,ab Hetruria dirimitur,peruenit.Pontremulo,in Lunigianę fines Mompenserius ingressus est: cuius pars Florentinis, pars Genuensibus parebat: reliqua Malaspinæ reguli,quos Marchiones hodiè vocant,obtinebant: quorum alij Mediolanensis ducis,alij Florentinorum,pars etiam Genuensium tutela,suas exiguas sedes tuebantur. His in locis Heluetij qui in præsidio Genuæ fuerant,tormentaq; bellica,pelago Spediam conuecta ei se adiunxerunt: qui cum Fiuizano, Florentinorum castello, quo eos Gabriel Malaspina Fossenouæ Marchio ipsis commendatus, adduxerat, appropinquassent,vi ceperunt,ac diripuerunt,cunctis militibus externis qui ibi erant,atq; vnà oppidanorum non paucis trucidatis: quæ res noua,maximoq; terrori toti fuit Italię, diu iam bellis pompa atq; apparatu speciosis magis,ludisq; similibus ferè,quàm periculosis & cruentis,assuetæ.Resistendi præcipuum conatum Florentini in Serzana reposuerant,paruum oppidum atq; ab eis benè munitum,verùm non equidem vt par fuerat aduersus tanta hostis potentiam: propterea quòd neq; ad bellum gerendum ducem idoneum: neq; manum satis firmam imposuerant: nam milites qui in præsidio erant ad solam Gallici exercitus appropinquantis famam, animos abijcerant: nihilominus tamen haud facilè expugnari posse videbatur,arx præsertim,ac multo minus Serzanellum, arx munitissima,Serzanæ,è vicinio colle in quo sita est,imminens.Neq; enim diu his in locis exercitus morari poterat, regione videlicet sterili, & angusta, vtpote inter mare montemq; coarctata,atq; ad tantam multitudinem alendam minimè idonea: sed neq; aliunde, nisi è remotis locis, commeatus eò importari poterat: quæ res faciebat vt præsenti necessitati minimè opportunè succurri posse videretur.Vnde apperebat regias res in nō paruas angustias adduci facilè posse: nam,etsi impediri non poterat, quo minus Serzanæ oppido, Serzanelliq; arce à tergo relictis,Pisas inuaderet: aut per Lucensium fines, qui Ludouici opera regem recipere occultato consilio decreuerant, in aliam Florentini imperij partem ingrederetur: tamen inuitus ad id descendebat: quòd existimaret, nisi primum oppidum quod sese ei opposuerat,expugnaret,tantum de sua autoritate detraheretur,vt alij facilè ad idem audendum inducerentur.Verùm,in fatis erat, vt aut fortunæ b eneficio,aut altioris potestatis decreto (si quidem mortalium stultitiæ peccataq; tales merentur excusationes) his impedimentis,subitum remedium superueniret:propterea quòd in Petro Medice,neq; animus maior,neq; constantia in rebus aduersis: quàm aut moderatio,aut prudentia in prosperis,fuit. Creuerat indies dolor quem ab initio Florentina ciuitas ex eo quòd sese regi opponerent,conceperat,non tam quòd vniuersi Florentini mercatores denuò tota Gallia exclusi essent, quàm quòd Gallorum potentiam metuerent: qui metus,vbi regiæ copiæ Apenninū superare intellectum est,deinde etiam ex ea crudelitate qua in expugnatione Fiuizani vsi Galli fuerant, auctus in immensum fuerat: quamobrem,omnibus inuisa palam Petri Medicis temeritas erat, qui nulla adductus necessitate,magisq; sibi,& quorundam ministrorum temerarijs consilijs, in pace arrogantium,in periculis timidorum atq; inutilium,quàm ciuibus paternis amicis, sana consilia dantibus credens,tanta temeritate potentissimi Galliæ regis arma,Mediolanensis ducis auxilijs aucta,prouocasset: præsertim ipso rei militaris imperito: neq; vrbe,neque cæteris Florentini imperij locis satis munitis: à militibus atq; alijs quibus tantum impetum sustinere possent,nudis: cum neq; ab Aragonijs quorum caussa se tanto periculo exposuissent,aliud nihil se ostenderet,pręter Calabrię ducem,in Flaminia vnà cum suo milite vnius tantùm Gallici exercitus particulæ occursu,impeditum: idcirco eorum patriam ab omnibus destitutam,ingenti odio & prædæ manifestæ eorum qui tanto studio ne eis nocere cogerentur,procurabant,exponi.Hæc totius ferè ciuitatis studia,à plerisq; nobilibus,quibus tum is qui tunc erat reip.status,summopere: tum quòd vna familia vniuersæ ciuitatis potestatem iuraq; sibi arroganter sumpsisset, displicebat: hi, & timore augendo eorum qui sua sponte timebant: & audacia eorum qui res nouas desiderarent,accendenda,ita vulgi animos commouerant,vt iam ne quis in ciuitate tumultus

existeret, omnes metuerent: ad quod quidem magis Petri superbia, naturæq́; impotentia incitabat: qui multis in rebus à ciuitatis moribus atq; à suorum mansuetudine maiorum discedens, iam ferè à puero semper ciuium multitudini fuerat inuisus: & quidem inter omnes constat patrem eius Laurentium filij natura perspecta, sæpenumero inter intimos suos de eius imprudentia atq; arrogantia questum esse: quam dicebat suæ domus ruinam aliquando parituram. Periculo igitur Petrus, quod antè temere contempserat, consternatus, cum se pontificis atq; Alfonsi subsidijs quæ promiserant, tunc ob amissam Ostiam, & Neptuni oppugnationem, classisq; Gallicæ metum, irretitis, destitutum, animo præcipitante decreuit eam salutē ab hostibus petere, quam se ab amicis accipere posse desperabat: in eo patris exemplum secutus: qui cum anno salutis MCCCCLXXIX. ob bellum à Xisto pontifice Ferdinandoq; Neapolitanorum rege Florentinis illatum, in grauissimo periculo versaretur, Neapolim ipse ad Ferdinandum profectus, & publicam pacem, & priuatam securitatē Florentiam reportauit. Verùm, est omnino periculosum, actiones exemplis moderari, nisi eędem rationes non in vninersum, sed singulatim omnes concurrant: deinde nisi eadem prudentia gubernentur: & postremò nisi præter cetera omnia, suas eadem fortuna partes agat. Hoc consilio Florentia profectus, cum haud multum processisset, Pauli Vrsini equites cum peditibus trecentis à Florentinis Seresanam præsidij caussa missos, ab aliquot Gallis, qui vltra Macram excurrerant, maiorem partem aut cæsos, aut captos fuisse accepit. Progressus tamen Petrasanctam, Fanum Feroniæ olim dicebatur, ibi publicam regis fidem quam postulauerat, expectauit: quò, vt eum tutò deducerent, Maclouiensis Episcopus vnà cum aliquot alijs aulæ principibus, venit: his comitatus, eodem die ad exercitum peruenit, quo die rex cum reliquis copijs, se cum eo agmine qui præcesserat, coniunxit: quod quidem agmen positis ad Seresanellum castris, eam arcem oppugnabat, sed non eo successu, vt se expugnaturos sperarent. Petrus in conspectum regis adductus: ab eoq; regia comitate, frontè tamen magis quàm animo acceptus, haud parum eius iram omnibus eius postulatis, quæ magna atq; immoderata fuere, assentiendo, mitigauit: nimirum, vt Petræsanctæ Seresanæq; arces, nec non Seresanellum ipsum: quæ ab ea parte Florentini imperij, tanquam claustra erant: itemq; Pisanæ, portusq; Liburni, eiusdem imperij firmissima munimenta, in regis potestatem traderentur ea cōditione, vt rex suo chirographo promitteret, se quamprimùm regno Neapolitano potitus esset, ea omnia restituturum: procuraret Petrus vt Florentini ducatorū ducenta millia regi commodarent: vicissimq; eos rex in fœdus fidemq; reciperet: quarum rerum puris tantùm verbis promissorum monumenta Florentiæ, per quam vrbem rex iter facere constituerat, conficerentur: verùm in arcibus tradendis nulla fuit mora: illico enim Petrus Seretsanam, Seresanellumq; & Petramsanctam, ei tradi iussit: ac paucis diebus pòst, idem ipsius mandato cum Pisanis Liburnicisq; portubus est factum, cunctis valdè admirantibus Gallis, Petrum tam facilè de rebus vsqueadeo magnis assensum fuisse: qui scirent regem conditionibus longè inferioribus fuisse conuenturum. Hoc autem loco illud mihi nequaquam silentio prætereundum videtur, quòd Petro Medici Ludouicus Sfortia, qui postridie ad exercitum peruenerat, argutè respondit: Nam cum Petrus excusans, quòd cum ei obuiam honoris caussa processisset, quoniam Ludouicus de via aberrasset, factū esse, vt frustra id itineris suscepisset: Ludouicus promptè admodum respondit: ita quidem est: proculdubio alter nostrum aberrauit de via: sed vereor ne tu ipse potius aberraueris: quasi exprobrans, quòd suis consilijs minus obsecutus esset, idcirco eum in tantas angustias periculaq; incidisse: quanquam, quæ pòst sunt consecuta, vtrumq; à recto itinere deflexisse demonstrarunt, verùm maiore infamia calamitateq; illius qui in loco sublimiore collocatus, se omnium aliorum ducem sua prudentia profitebatur. Petri factum, regem non modò ab Hethruriæ rebus redidit securum, verumetiam cuncta Flaminiæ impedimenta, vbi iam vehementer res Aragoniorum inclinabant, prorsus remouit. (nam vt difficilè est ei qui ægrè se ab imminentibus periculis tuetur, eodem tempore aliorum periculis cauere,) dum Ferdinandus securus in munitis Fauentini Suburbani campis, sedet, hostes in Imolensem agrum reuersi, posteaquam cum exercitus parte Bubanum castellum: tum quòd à paucis vtpote exiguum benè defendebatur: tum quod loca illa depressa, aquis erant inundata, frustra oppugnassent:
Morda-

Mordanum vi expugnarunt, quanquam satis munitum, & militum iusto præsidio firmum: sed is fuit tormentorum impetus, eaq; Gallorum in oppugnando ferocitas, ut quamuis non pauci, dum fossas aquis plenas transire satagunt, submersi perijssent, tamen, qui in oppido erant, reliquorũ impetum sustinere nõ possent: à quibus tanta barbarie in omnem ætatem sexumq; promiscuè sæuitum est, ut Aemiliam, Flaminia vniuersam maximo terrore compleuerit: quo casu Cakarina Sfortia, omni præsidij spe destituta, vt præsens periculum declinaret, cum Gallis composuit, omnia commoda à filij sui ditione eorum exercitui pollicita: ex quo Ferdinandus, de Fauentinorũ uoluntate ambigens: periculosumq; ratus, si diutius Imolam inter & Forumliuij castra haberet, eoq; magis, quòd iam ei Petri Medicis esset Seresanam nota profectio, sese ad Cesenæ mœnia recepit, tantum præ se terrorem ferens, ut ne prope Foroliuij præteriret, exercitum per montium iuga, iter nimirum tum longius, tum molestius non procul à Castrocario, Florentinorum castello, circunduxerit: nec multo pòst Petri Medicis cum Gallis compositione cognita, cuius causa Florentinorum firmæ ab eo discesserant, Romam versus progredi cœpit: eodem quoq; tempore Federicus Aragonius, è Liburni portu soluens, classem Neapolim versus reduxit: ubi ea arma, quæ tanta cum spe ad aliena inuadenda expedierat, Alfonso ad sui tutelam, qui haud minus infeliciter res suas in eis locis gereret, erant necessaria. Nã cũ ei Neptuni oppugnatio nequaquã ex voto successisset, copias Terracinam reduxerat: classis uerò Gallica, cuius erant duces Salernitanus princeps, & Serenonius, sese supra ostiam ostenderat, quæ palàm contestata, se Pontificis ditioni nusquam damnum illaturam, milites in continentem non exponebat: neq; ullum animi infensi signum in Pontificem edebat: tametsi rex ipse paucis diebus antè Franciscum Picolhominium cardinalem Senensem, Pontificis legatum, audire recusasset. Pactione quam Petrus Medices cum Galliæ rege tanta cum Florentini imperij diminutione, tamq; graui atq; infirmi Reip. uulnere Florentiam nunciata, feruentissimi motus in tota ciuitate extiterunt: nam, præter tantam Reip. iacturam, illud uehementer cõmouebat, Petrum nouo atq; maioribus suis inusitato exemplo, nobilissimam Florentitini imperij partem sine ciuium cõsilio, sine magistratuum decreto, alienare ausum fuisse: idcirco acerbissimæ erant in eum querelæ: passimq; ciuium uoces se uicissim ad libertatem recuperandam excitantium exaudiebantur: nec quisquam ex ijs qui Petro studebant, uerbis aut factis se tantæ tempestati obijcere audebat. Verùm cum neq; ad Pisas, neq; ad Ligurnum defendendum satis haberent uirium, etsi regem se ab earum arcium cupiditate posse remouere minimè confiderent, nihilominus, ut à consilijs Reip. Petri consilia seiungerent, utq; saltem priuato, nõ ferretur acceptum, quod ad Remp. pertineret, illicò multos ad regem legatos ex ijs quibus grauis Mediceorum erat potentia, miserunt: id Petrus cum Reip. commutandæ principium esse cognosceret, quo rebus suis priusquam maiores existerent motus, consuleret, ab rege discessit: hoc prætextu, quòd ea quæ promiserat, uellet ad exitum perducere. Quo etiam tempore & Carolus Seresana, ut Pisas proficisceretur, discessit: & Ludouicus Sfortia certo auri numero persoluto, cum ab rege Genuensis imperij iura quæ paucis antè annis Ioannigaleacio eiusq; posteris concesserat, ut in se posterosq; suos transferrentur, impetrasset, Mediolanum reuersus est: uerùm animo in regem indignabũdo, quòd ei Petram sanctam Seresanamq;, quas, ut is aiebat, eius custodiæ traditurum promiserat, tradere renuisset. ea enim oppida, quo suæ ardentissimæ cupiditati gradum ad Pisas obtinendas faceret, quasi iniustè paucissimis annis antè à Genuensibus ablata, à Florentinis repetebat. At Petrus Medices Florentiam reuersus, magistratuum maiorem partem ab se abalienatam: amicorum uerò præcipuorum animos, quòd omnia contra ipsorum consilia imprudenter gubernasset, suspensos reperit: populum item tanto percitum furore, ut cum postero die, qui fuit Nouembris nonus, in curiam, ubi Reip. summi magistratus residere solent, ingredi uellet, à certis magistratibus, qui armati aditum custodiebant, in quibus præcipua autoritate erat Iacobus Nerlius, iuuenis nobilitate atq; opibus pollens, prohiberetur: quod ubi in uulgum dimanauit, populus, maiore impetu cõcitatus, quòd Paulus Vrsinus cum suis equitib. à Petro accitus appropinquabat, ad arma pręcipiti furore cucurrit: quo tumultu audito, Petrus qui domum iam se receperat, consternatus, cum accepisset se per-

duellem à magiſtratibus iudicatum, Florentia ſe maxima celeritate Ioanne cardinale, Iulianoq; fratribus ſuis ſequentibus, ſubduxit, Bononiamq; recepit: ubi à Ioanne Bentiuolo, in alijs eam animi conſtantiam, quam ipſe poſtea in ſuis non præſtitit malis, requirente, acriter primo ſtatim congreſſu reprehenſus fuit, qui nõ modò in ſuã ipſius perniciem: verùm etiam omnium eorum qui patriæ ſuæ libertatẽ opprimerent, exemplũ, uſq; adeò timidè, ne vnius quidem hominis cęde cõſpecta, tantum deſeruerit dominatũ. In hunc modũ unius iuuenis temeritate, Medicea domus ab ea cecidit potentia, q̃ nomine & ſpecie ciuilis adminiſtationis per años ſexaginta cõtinuata ſucceſſione, Florentię obtinuerat: quæ cũ in Coſmo huius proauo cœpiſſet, ſingularis prudentiæ, imméſiſq; opibus ciue, atq; ob eas res in omnibus Europæ locis celebratiſſimo: multoq; magis, quòd magnificentia planè admirabili, animoq; verè regio, nominis ſui magis æternitatẽ ſpectans, quàm nepotũ utilitatẽ, aureorum numûm vltra quadringenta millia in templorũ, ſacrorumq; collegiorum, aliorũ præterea regia magnificentia ædificiorũ ſtructuris non modò in patria, verùm in alijs quoq; orbis terrę partibus, inſumpſit, ad Laurentium eius nepotẽ peruenit: qui nec magnitudine ingenij, cõſilijq; præſtantia, nec animi altitudine proauo inferior: in rep. verò adminiſtranda etſi nõ tantis opibus fultus, vitaq; breuiore, autoritate tamen maiore, magnæ in tota Italia, necnon apud pleroſq; exteros principes dignitatis fuit: quæ ab ipſius morte longè extitit clarior, quòd vnà cum eius vita, cõcordia & felicitas Italiæ interijſſe viderentur. Eodem verò die, quo Florentinæ reip. forma eſt immutata, dum Carolus eſſet Piſis, ad eum Piſani turmatim libertatẽ poſcentes, grauiterq; de iniurijs in ſe Florentinorũ conquerentes, concurſum fecerunt: cumq; ex Caroli familiarib. quidã tum pręſentes æquã eſſe Piſanorũ petitionẽ, quòd acerbius eis Florentini dominarentur, affirmarent, Rex quid ea petitio ſecũ traheret, parũ expendẽs: neq; cogitans eam, ijs quæ Sereſanæ acta erãt repugnare, Piſanos liberos eſſe iuſſit: qua voce audita, populus ad arma cucurrit: atq; ex locis publicis Florentinorum inſignibus deiectis, ſeſe incredibili cupiditate in libertatem vindicauit: nihilominus tamen rex ſibi ipſe cõtrarius, nec quid conceſſiſſet, attẽdens, ut in vrbe Florentinorũ magiſtratus manerẽt, ſolitaq; obirẽt munera uoluit: Piſanis aũt vetere arce q̃ Citadellã vocant, tradita, nouã quæ longè erat firmior, ſibi reſeruauit. In his Piſanorũ Florentinorũq; motibus, id quod cõmuni ſermone iactatur, elucere potuit: homines nimirũ, eorũ appropinquantibus malis, prudentiam in primis, cuius ope imminentes vitare calamitates potuiſſent, amittere. nam & Florentini omni tempore de Piſanorũ fide maximè ancipites, bellũq; tã periculoſum in forib. habentes, Piſanorũ præcipuos, quẽadmodum ad ſuã ſecuritatẽ in quouis leuiſſimo motu eorũ numerũ haud exiguũ ſolebant, Florentiam nõ euocarũt: nec Petrus Medices tot imminentib. periculis, externo milite forũ curiamq; muniuit, ut in multo leuiores ſuſpicione ſępenumero alijs fuerat factũ: quę ꝓuiſio, magna inieciſſet hiſce mutationib. impedimẽta. Quod aũt ad Piſanas res attinet, illud cõſtat, Piſanis Florentini nominis, natura infenſiſſimis, Ludouici Sfortiæ autoritatẽ ſtimulos addidiſſe: q̃ cũ prius clã cum quibuſdã Piſanis ciuib. ob priuata maleficia exulibus, ea de re egiſſet, eodẽ die Galeaci⁹ Sanſeuerinás, q̃ ab eo apud regẽ relictus erat, populũ ad tumultuãdũ cõcitauit: qua ex re Ludouicus dominatũ Piſanũ breui ad ſe ꝑuenturũ ſibi perſuadebat: ignarus, eã ipſam rẽ non multo pòſt, omniũ ipſius calamitatũ cauſam futurã. Sed & illud perſpicuũ eſt, cum priore nocte Piſani quidã, quod animo agitabant, cum Oſtienſi cardinale communicaſſent, eum qui ad eam diem nunquã forſitã pacati conſilij autor extitiſſet, graui oratione eos diligentius nõ modò ſpeciẽ primordiaq; rerũ, ſed interitus q̃d tẽporis proceſſu parere poſſent, expenderent, hortatũ fuiſſe: Libertatẽ, rẽ eſſe deſiderabilem ac precioſam: talẽq;, quę digna ſit, ut nullũ periculũ defugiamus, ſi quà ſpes affulgeat minimè friuola, nos eam poſſe aliqua ſaltẽ ex parte, tueri: ſed Piſanam vrbem uiris opibuſq; ſpoliatam, vires non habere, quas Florentinorum potentię poſſit opponere: ſpem quoque illam eſſe fallacem, qua ſe Galliæ regis autoritate tutos eſſe, ſibi polliceretur: propterea quòd, tametſi apud eũ nõn plus Florentinorum pecunia poſſet, ijs præſertim quæ Sereſanæ tractata fuerãt, ad calculũ reuocatis, Gallos in Italia non eſſe perpetuò manſuros: ex præteritis enim facilè futura poſſe prouideri: ſtultumq; admodum eſſe, ſi quis ſe perpetuo exponat periculo, adiumentis minimè perpetuis obnixus: ſpeq;

ſpeq; incertiſſima, cum hoſte infinitò potentiore, certum bellum ſuſcipere: in quo de aliorum auxilijs ſibi certò nihil, quod ex aliena uoluntate, & quod eſt maius, ex euentorum magna uarietate penderent, poſſent polliceri: quæ quamuis obtinerent, non idcirco effugerent, ſed multò atrociores, uno eodemq; tempore, & ab hoſtium militibus uexati, & amicorum grauatè rem gerentibus, belli calamitates, efficerent, quæ eò eſſent amicis acerbiores, quòd ſcirent ſe, non propriam libertatem defendere, ſed pro alieno imperio, ſeruitutis tantum nomine, non ſeruitute ipſa commutata, decertare: nullũ eſſe principẽ qui moleſtias ſumptusq; alicuius belli uellet ſuſcipere, niſi vt eis dominaretur: quod quidem bellum, propter opes uicinitatemq; Florentinorũ, qui dum aurã uitalem traherent, nunquam ab eis uexandis ceſſaturi, ſuſtinere, niſi ſumma cum difficultate, non poſſet. In ea rerum omnium perturbatione Piſis, itinere Florentiam uerſus ſuſcepto, diſceſſit Carolus, incertus omnino quem modum Piſanorum rebus uellet imponere: ac Signiam uenit, qui locus Florentia diſtat miliaria ſeptem: ibiq; ſe continuit, vt antequam vrbem ingrederetur, Florentini populi tumultus aliquantum conquieſceret: qui arma eo die quo Petrus Medices vrbe fuerat exactus, ſumpta, nõdum poſuerat: nec non quo Aubigneo ſpacium ueniendi daret, quem, vt maiorem Florentinis terrorẽ, in ipſo urbis ingreſſu incuteret, ea lege acciuerat, vt bellica tormenta Caſtrocarij relinqueret: quingentosq; Italos equites, quos ſecum in Aemilia habebat, ſimul Sfortianas copias exautoraret: excepto Calatino, quem Gaiazzum vocant, comite, qui cum trecentis leuis armaturæ equitibus eum ſecutus eſt: nam non paucis neq; lenibus ſignis aduertebatur, regis animum fuiſſe, armorum terrore Florentinos eò impellere, vt ſibi liberum atq; abſolutum ciuitatis cederent imperium, quod ne diſſimulare quidem cum eorum oratoribus potuit, qui ſępius Signiam, vt cum eo de eius in vrbem introitus forma, deq; fœdere, quo de agebatur, certius aliquid conſtituerent, ventitabant. Non eſt autem dubium, quin rex, propterea quòd ſeſe ei oppoſuiſſent, Florentino nomini eſſet vehementer infenſus, maximumq; odium concepiſſet: & quanquam liquidò conſtaret, eam rem à reip. voluntate nõ eſſe profectã: & ciuitas ea de re ſe apud eum accuratè purgaſſet, tamen ex eius animo ea offenſio deleri minimè poterat: in eam enim opinionem, vt creditur à pleriſq; ſuorũ erat inductus, qui occaſionẽ eius vrbis dominatũ occupandi, nequaquam prætereundam eſſe ducebant: ſiue auaricia moti, opportunitatẽ tam opulentæ vrbis diripiendæ, amittere nolebant: eaq; uox per totum exercitum erat peruagata, eam urbem, vt cæteris eſſet exemplo, puniendam eſſe, quòd prima Italicarum ciuitatum Gallorum potentię obuiam ire auſa eſſet: nec ex cõſilij regij principibus deerant, qui vt Petrum Medicem in priſtinum gradum reſtitueret, hortarentur, atq; in primis Philippus Breſcius Sabaudiæ ducis frater, cùm priuatis amicitijs, tum promiſſis ad id inductus: quo factum eſt, ſine horum ſententijs obtinentibus (etſi Maclouienſis pontifex contrarium ſuaderet) ſine hoc terrore iniecto, facilius ſe Florentinos ad ſuam uoluntatem flectere poſſe ſperarent: ſiue vt in ipſo facto, id quod magis arrideret, minore negotio arripiendi occaſionem haberent, rex ad Petrum ſcripſit: atq; vt Breſcius ſcriberet, effecit: quibus literis eum vt ad Florentiam accederet, hortabantur: ſe tum eius amicitiæ, quæ inter patres ipſorum extiterat, memoria: tum propter præſtantem in ſe animum, quem in arcium deditione demonſtraſſet, velle eum in priſtinam autoritatem reſtituere: ſed hæ literæ Petrum non iam Bononiæ, ut crediderat rex, inuenerunt: propterea quòd is Ioannis Bentiuoli uerborum aſperitate permotus: ueritusq; ne à Mediolanenſium duce, ac forſitan ab rege ipſo ſibi inſidiæ ſtruerentur, Venetias, ſua infelicitate, profectus erat: quo tamen ei à Cardinale fratre ſuo, qui Bononiæ ſubſtiterat, miſſæ fuerunt. Florentiæ de regis uoluntate admodum ambigebatur: verùm cum non viderent, quibus viribus quàue ſpe ei poſſent reſiſtere, eum in vrbem minus periculoſo conſilio admittere cõſtituerant, ſe aliquo modo poſſe placare ſperantes: & tamen ut in omnẽ eſſent euentũ parati, fecerant vt pleriq; ciues ſuas domos clam viris è Florentina ditione implerent: atq; vt duces qui reip. ſtipendijs militabant, cum multis è ſuis militibus, diſſimulata cauſa, ſeſe in vrbẽ reciperent: vtq; tam in vrbe, quàm in uicinis locis, quiſque ad maioris campanæ pulſum, arma ſumere paratus eſſet. Rex igitur cum exercitu magna cum pompa atque apparatu, ſummo ſtudio & magnificentia, tam aulæ ſuæ,

quàm ciuitatis,dispofito,atq; ut victoris modo ingredi videretur,armatus ipfe, equusq; ipfius ,haftam erectam femoriq; innixam geftans , in vrbem eft inuectus. Hic ftatim de compofitione cœptum eft agi:verùm multis difficultatibus interuenientibus.nam præter quorundam è regijs familiaribus, in Petrum Medicem ftudia immoderata , poftulataq; intolerabilia pecuniarum , Carolus palàm Florentiæ dominatum poftulabat: affirmans,ex eo quòd armatus effet in vrbem ingreffus , militaribus regni Galliæ inftitutis,fibi deberi. à qua petitione etfi deniq; difceffit,certos tamen vefte longiore vtentes (fic enim Galli doctores fiue togatos homines vocant) fuos legatos relinquere volebat , ea autoritate , vt Galliæ inftitutis , ei haud exigua in ea ciuitate poteftas in perpetuum attributa videri poffet: contrà verò , Florentini pertinaciffimi erant , nullum periculum adire recufantes,in fua libertate farta tecta conferuanda: quare,cum inter fe tam diuerfis agerent fententijs , animi partium magis magisq; accendebantur:nihilominus tamen neutra pars ad diffidia armis terminanda parata erat:nam populus Florentinus mercaturæ longa confuetudine potius , quàm rei militaris exercitationibus deditus, cum intra vrbis fuæ muros regem potentiffimum tanto cum exercitu ex ignotis ac ferocibus nationibus conflato cerneret, vehementer formidabat : Gallis autem non mediocrem inijciebat metum Florentini populi ingens multitudo : qui quo tempore ftatus reip.fuerat mutatus,argumenta audaciæ maiora quàm quifquam crediffet,oftenderat:is quoq; rumor peruulgatus non parum eos terrebat,nimirum , ad campani æris quod in turribus fufpendi folet , ingentem fonitum , infinitam armatorum uim ex toto Florentinorum agro concurfu facturam:in hoc communi metu, ad inanes fæpe rumores , utraque pars magno tumultu repentè ad arma concurrebat:verùm , neutra alteram inuadebat , aut prouocabat.Irritum fuit de Petro Medice regis confilium: propterea quòd , Petrus inter fpem quæ facta fuerat & metũ,ne aduerfarijs prædæ dederetur, fufpenfus , confilium fuper regijs literis petiuit à Veneto fenatu. Nihil profectò magis neceffarium in rebus arduis:nihil rurfum periculofius , quàm ex alterius pendere confilio:nec cuiquam eft dubium,alieno confilio minus egere prudeutes, quàm imprudentes:& tamen , fructum maiorem ex confilio capiendo fapientes percipiunt:quis enim tanta præditus eft fapientia , qui per fe omnia perfpiciat,& cognofcat,atq; in contrarijs fententijs,quæ fit potior,dijudicare valeat ?Verùm quis alium cõfulens certò fcit, fe fidele cõfilium auditurum?Nam,qui dat confilium,ni valde fit fidelis,aut bene erga eum qui petat,affectus:non modò infigni utilitate impulfus,uerùm exiguo quouis propofito commodo , quauis leui cupiditate, fæpe confilium in eum dirigit finem,qui maximè fibi accommodatus effe videatur : cumq; hi fines non rarò ab eo qui confilium capit,ignorentur,confilij infidelitatem , nifi prudens fit,non animaduertit. Hoc ipfum Petro Medici accidit : quippe Veneti exiftimantes Petri in patriam reditũ,Carolo omnia quæ à Florentinis optabat,faciliora effecturum,id quod tanquam rebus ipforum aduerfum, ipfis moleftiffimum fuiffet:idcirco fibi magis quàm Petro confulentes , ne fe regis poteftati , qui fe ab eo iniuria affectum duceret , committeret,grauiffimis uerbis monuerunt, vtq; maiorem ei fui confilij fequendi anfam præberent,fe eius res complexuros, omneq; ftudium & operam,fi quando tempus id pofceret,pofituros, vt in patriam reftitueretur,promiferunt:nec hoc contenti, ne is tunc fortè Venetijs difcederet,ei(fi quod pòft fuit peruulgatum , à uero non aberrat) occultiffimam cuftodiam appofuerunt.Interea Florentiæ erant ab omni parte exulcerati animi , ac propemodum ad manifeftam cõtentionem deuoluti:dum neq; rex à fuis poftremis poftulatis,nufquã uult difcedere: neq; Florentini ad intolerabilẽ pecuniæ fummã fe obftringi patiuntur : neq; vt iuris aliquid aut poteftatis in Florentina rep. habeat rex,vllo modo uolunt affentiri: quas controuerfias , exceptis armis inextricabiles , Petri Caponij virtus explicauit. Fuit Petrus vnus ex quatuor felectis ciuibus ad res cum rege tractandas , vir ingenio atq; animo magno : easq;ob res magnæ apud fuos autoritatis : tum etiam quòd ex familia effet honeftiffima : atque ab ijs ortus , qui plurimum in ciuitate potuiffent. Itaque , cum is eiusq; collegæ aliquando coram rege effent , atque à regio fcriba compofitionis capita iniquiffima , ab rege tanquam poftremo propofita , recitarentur, Caponius rei indignitate vehementer commotus , libellos è fcribæ manu abreptos , rege fpectante, difcerpfit:

discerpsit: uoceq; concitata subiunxit: Quandoquidem tam iniqua postulantur, u estras uos inflabitis tubas,nos campanas pulsabimus nostras:illud haud obscurè innue n s,eas controuersias armis esse decidendas: eodemq; impetu, collegis ipsum sequentibus, è regio cubiculo discessit. Certum est,huius ciuis iam prius Carolo totiq; aulæ noti,quòd paucis antè mensibus legatus Florentinorum in Gallia extitisset,uerbis magnum terrorem Gallis iniectum fuisse, secum præsertim reputantibus, tantam in eo homine confidentiam nequaquam sine causa esse: quamobrem eo reuocato, postulatisq;,quibus assentiri Florentini recusabant,relictis:Rex & Florentini in hanc sententiam fœdus pepigêre, ut præteritis obliteratis iniurijs, ciuitas Florentinorũ amica,fœderata,atq; in perpetua Galliæ regum tutela esset, vt Pisana vrbs,Ligurnum,cum suis arcibus in regis essent potestate, quas rex sine ullo prorsus sumptu Florentinis restituere statim bello Neapolitano confecto teneretur. Cõfectum aũt intelligi debere, vbi Neapolim vrbem occupasset:aut rebus pace cõpositis, aut quacunq; ex causa rex ipse Italia discederet:utq; regij præfecti præsentes iurarent se eis conditionibus restituturos. Interea uerò temporis,dominatus, iurisdictio,administratio,oppidorum vectigalia,ut consuerant,Florentinorum essent:ut ijsdem cõditionibus Petra sancta,Seresana,Seresanellumq; comprehenderentur:uerùm,quoniam Genuenses in hęc se ius habere existimarent,regi eorum controuersias vel pactione,vel iure definire satageret,permitti:quas nisi intra suprà scriptum tempus composuisset, eas Florentinis restitueret: vt rex duos Florentiæ legatos relinquere posset, sine quorum interuentu, dum id bellum geritur, nihil quod eò pertineat, tractare liceret: nec eodem tempore, nisi re cum eisdem communicata,suarum copiarum Imperatorem deligere: illicò omnia alia Florentini imperij oppida,quæ aut defecissent,aut vi capta essent,restituerentur: eadem armis recuperare, siquidem Florentinos recipere recusarent,licitum esset. Regi in belli Neapolitani subsidium,aureorum numûm intra dies quindecim, quinquaginta millia: quadraginta millia per totum mensem Martium: triginta millia per totum Iunium proximè sequentes,donarent: Pisanis perduellionis crimen, aliaq; post commissa delicta condonarentur:exilij pœna Petrus Medices,eiusq; fratres absoluerentur: bonorum publicatio aboleretur: ea tamen lege, ne Petrus ad Florentinorum ditionem propius quàm passuum centum millia(id quod fiebat, vt Romæ habitandi facultate priuaretur) eius uerò fratres totidem ab vrbe Florentia accederent. Hæc fuerunt præcipua Florentini cum Carolo fœderis capita: quod quidem fœdus, præterquam quòd legitimè præscriptum est, maxima etiam ceremonia fuit in augustissimo vrbis fano in ipsa sacrorum celebritate promulgatum, atque sancitum, ubi rex ipse,ad cuius petitionem hoc factum est, vrbisq; magistratus, cunctis regijs proceribus, Florentinoq; populo astante, solenni sacramento,manibus aræ maximæ admotis,se quod fœdere contineretur, seruaturos promiserunt. His in hunc modum actis,biduo pòst Carolus Florentia decimo ab ingressu die profectus,Senas uenit: quæ ciuitas, fœdere cum rege Neapolitano Florentinisq; coniuncta, eorum autoritatem secuta erat, donec Petri Medicis Seresanam profectio, Senenses ut de sua salute cogitarent,adegit. Senæ, ciuitas frequens,agroq; admodum fertili:quæ etiam primum opibus & potentia, post Florentiam, locum in Hetruria diu quondam tenuit,suis legibus uiuebat:ita tamen ut nomen potius libertatis, quàm rem ipsam agnosceret:quippe in multas siue factiones, siue membra ciuium, quos ipsi ordines appellant,distracta,ei obtemperabat parti,quæ aut temporum casibus,aut principum externorum fauore,reliquis potentia præstabat:ea verò tempestate,is ordo, qui à monte nouo nomen habet, primas obtinebat. Senis igitur paucissimos dies cõmoratus, ibiq; præsidio relicto,propterea quòd,cum ea ciuitas iam ab antiquis temporibus propenso animo imperij respiceret maiestatem,regi erat suspecta,Romam uersus iter suscepit,indies insolentior,rerũ successu multo maiore, quàm spes unquam extitissent,factus: tempestatesq; benigniores, & clarius quàm anni ferret tempus,cœlum nactus,hoc uti beneficio sine ulla intermissione decreuit,formidabilis nõ modò apertis inimicis,uerumetiam ijs qui aut ab eo aliquando steterant:aut à quibus nulla in re fuerat prouocatus: quamobrẽ, tum Venetus senatus, tum Mediolanensium dux, tanto rerum successu perterriti:ueritiq; præsertim, quòd & arces Florentinorum in suam potestatem redegisset, & Senis præsidium

imposuisset,ut eius cogitationes,nequaquã in uno regno Neapolitano conquiescerent, ut communi periculo occurrerent, de nouo inter se fœdere percutiendo,agere cœperunt:citiusq; rem ad exitũ perduxissent,si res Romanę contra Carolum firmiores,quod pleriq; sperarant,extitissent:nam Calabrię ducis,cui se pontificis copiæ prope Romam, Virginiusq; Vrsinus cum reliquo Aragonensium exercitu,adiunxerat,consilium fuit,ut Carolo iter intercluderent, Viterbij consistere,ad quod,præter alia multa,loci opportunitas, quòd is circũquaq; Pontificis ditione septus esset: Vrsinorumq; castellis propinquus,inuitabat:sed toto iam Latio,propter Columniorũ ultra Tiberim excursiones, tumultuante,& propter impedimẽta,quæ ab Ostia, ne cõmeatus Romam,ut solitũ erat, mari importaretur, exhibebantur, ibi nõ est ausus consistere:dubitabat pręterea Ferdinandus de pontificis mente:qui audita Petri Medicis mutatione,iã tum Gallorũ postulatis aures præbere cœperat:de quibus tum Romam Ascanius Cardinalis, ut cum eo ageret(cũ prius Cardinalis Valentinus fidei obses Marinum Columnẽsiũ oppidũ iuisset) uenerat. Ac,quanquã Ascanius sine certo responso discessisset, quòd in Alexandri pectore illa pugnabant, primùm quòd Caroli fidem eius mentis inscius,suspectam haberet:deinde,quòd proprijs uiribus diffideret: nihilominus ubi Carolũ Florẽtia profectũ audiuit, Pontifex,ad eum Concordiensem ac Terniensem episcopos, magistrum item Gratianum,qui audiendę Pontificis confessionis munere fungebatur, ut suis regisq; Alfonsi res componere satagerent,legauit. At Caroli alia erat sententia,ut qui cum Pontifice solo rem cõponere constituisset:idcirco Træmoliam regulum, & Gannaiũ regij senatus Pręsidẽ ad eum misit:qua etiã de causa,Ascanius Cardinalis,Prosperq; Columna eò venerunt:qui simulac Romã attigerunt,Alexander,qua de causa,nescitur,mutata sententia, Calabriæ ducem cũ toto exercitu illicò in vrbẽ immisit:captisq; Ascanio & Prospero,eos in Adriani mole,quę olim Castellũ Crescentij,nũc S.Angeli dicitur,custodiri mãdauit:ab eisq; ut sibi ostia restitueretur, postulauit:quo in tumultu Galli oratores ab Aragonijs capti fuerunt: sed hos extemplò dimitti iussit:nec multo pòst,Ascaniũ etiam & Prosperum,sed hos ea cõditione, ut è uestigio Roma discederent:ad regẽ postea,qui Nepete constiterat, Federicũ Sanseuerinatem Cardinalẽ,misit,cœpitq; de suis tantum rebus agere,animo tamen ualde ambiguo : nã iam Romã tueri ac propugnare cõstituebat. itaq; Ferdinando & ducibus reliquis permittebat,ut debiliora urbis loca munirẽt: iam eã tueri,tum quòd cõmeatu maritimo ab ijs qui Ostiæ erant,prohiberetur,tũ quòd vrbs peregrinis hominibus, quorũ variæ solent esse uoluntates, esse referta:tũ diuersas Romanorũ factiones metuens,difficile existimãs, Roma discedere cogitabat:idcirco in collegio à singulis purpuratis chirographũ exegit,quo se obstringerent,sese Põtifici comites fore:nunc difficultatib.& periculis suis omnib. consilijs imminentibus,perrterefactus,ad concordiã animũ conuertebat:dum his cogitationibus suspensus fluctuat, Galli Transtiberinã regionem uniuersam, iam hoc,iam illud oppidum occupantes percurrebant:nemo enim erat qui resisteret,nemo qui illorum furori nõ cederet,etiam ijs aliorũ exemplum sequentibus, qui maximè resistere debuissent:uel ipse Virginius Vrsinus,tot tantisq; uinculis Aragonijs obligatus, nimirũ regij exercitus imperator,equitum totius regni magister,qui uulgo Conestabilis appellat,Alfonso arctissima affinitate deuinctus, quòd eius filio Ioanni Tordano,Ferdinãdi regis demortui filia extra legitimũ thorũ suscepta,nupsisset:à quib. etiã Castella in regno, honoresq; acceperat:horum omniũ oblitus, nec minus etiã quòd ab ipsius cõmodis omnes Aragoniorum calamitates originẽ traxissent,ita res suas Gallis, Italorum militũ subtilibus eiuscemodi sectionibus parum assuetis,ac mirantibus,ita cõposuit,ut ipse quidem regis Neapolitani stipendia faceret: eius uerò filij, Galli signa sequerentur:quinetiã,se Gallis, in suis,quæ in Pontificis ditione locis haberet, receptum,transitum, cõmeatum daturum:Campaniarũ item nonnullaq; alia loca depositi nomine Gurcensi Cardinali traditurum : qui repromitteret se ea simulatq; regius exercitus,Latij agriue Romani fines excessisset,restituturũ.Eodẽ modo simul Petiliani Comes,Vrsinæq; gentis cęteri,conuenêre.His in hunc cõpositis modum,Carolus Nepete, Braccianũ præcipuũ Virginij oppidũ,uenit:Ostiam uerò Ludouicum Ligninũ, & suam Alegrium cum cataphractis quingentis duobusq; Heluetiorũ millibus,ire iussit:quo traiecto Tiberi,& Columnijs iã omnia percurrentibus,cõiuncti,
Romam

Romam occupare conarentur: qui Romanorum quorundam suæ factionis opera, se uoti compotes futuros, & si tempestatibus commutatis, impedimenta aucta fuissent, omnino sperabant. Et iam ciuitas uetus, Cornetũ, ac deniq; totum ferè Latium, in Gallorum uenerat potestatem: iam tota Pontificis curia, iam Romanus populus uehementer consternatus, concordiam ardentibus uotis expetebant: quamobrem Pontifex ad maximas redactus angustias, sentiensq; paulatim defensionis fundamẽta deficere, nulla re alia retinebatur, quàm quòd memoria teneret, se inter primos regẽ ad res Neapolitanas incitasse: pòst etiã sine ulla prorsus causa, autoritate, cõsilijs armis ei pertinaciter restitisse: quibus de causis, meritò existimabat, eam fidẽ quam ab rege acciperet, eodẽ robore futuram, quo ea fuerat, quam ab eo rex accepisset: terrorem augebat, quòd apud eum haud exiguo in honore esse Ostensem, multosq; alios cardinales, sibi pariter infensos, uideret: quorũ suasionibus, Christianissimiq; regis Galliæ appellatione, ac iã tot seculis inueterata eius gentis religionis opinione, nec non expectatione, quæ semper eorũ qui nomine tantum noti sunt, maior esse consueuit, ne rex animum ad Ecclesiam corrigendam conuerteret, metuebat: quæ res Pontificẽ mirum in modũ terrebat: utpote, qui quãta cum infamia Pontificatum esset adeptus, recordaretur: quẽ etiã moribus atq; artibus nequaquã à tam fœdis initijs abhorrentibus, perpetuò administrasset. Hanc Pontificis hæsitationẽ regis sedulitas, promissaq; efficacissima sustulerũt: qui profectionẽ suam in regnũ Neapolitanum accelerare summopere cupiens: nec quicquã prætermittẽs, quo Pontificis impedimenta posset amouere, ad eum denuò legatos misit Belcariũ Siniscialbum Marcalumq; Giensem (illum Prætorem, hunc Tribunũ militũ possumus dicere) & quem antea miserat, Gannaiũ præsidẽ, qui ei persuadere satagentes, nõ esse regis mentem, ut se eis rebus immisceret, quæ ad Pontificiã autoritatẽ pertinerẽt, nec ab eo aliud petere, quàm quantũ ad transeundi securitatem opportunũ uideretur, in id incubuerũt, vt regẽ spõte uolensq; in vrbẽ admitteret: affirmãtes hoc ab eo maximè expeti: nõ quia nõ in eius potestate esset, armis sibi aditũ patefacere, sed ne quicq̃ de ea obseruãtia detraheret, qua sui maiores Põtifices coluissent: quodq; simul ac rex in vrbe pedẽ posuisset, quæ inter ipsos fuissent, cõtrouersiæ, hæ statim in sincerã beneuolentiã coniunctionemq; conuerterẽtur. Duræ Pontifici partes uidebantur, se primũ omniũ amicorũ auxilijs nudare: seq; in hostis potestatẽ, eo in vrbẽ prius quàm res suas cum eo composuisset, recepto, tradere: uerùm tandem, omnium periculorum hoc minimum ratus, regijs postulatis annuere decreuit: ergo Calabriæ ducem ex vrbe, publica tamen fide prius à Carolo impetrata, quo securè per Põtificis ditionem iter habere posset, emisit: uerùm Ferdinandus ea re magno animo spreta, per diui Sebastiani portam, quo Latinè Roma loqueretur, Latinã appellatam, die postremo anni Christiani M.CCCC.LXXXXIIII. eadem prius hora egressus est, qua per portã, quæ nũc à S. Maria populi nomẽ habet, Flumẽtana olim dicta, cum omnibus copijs rex armatus hastã femori innixã gerens, quo modo Florentiam quoq; ingressus erat, in vrbẽ intrabat: quo etiã tempore Põtifex incredibili timore plenus, ęstuansq;, se in arcem Angelicam, duob. tantũ cardinalibus comitatus, Baptista uidelicet Vrsino, Oliuerioq; Caraffa Neapolitão, recepit. Regi aderãt Ostiẽsis, Ascanius, Columna atq; Sabellus, cardinales, ac pleriq; alij, qui nullũ finẽ faciebãt regẽ obtestandi, vt Pontifice tot tãq; fœdis uitijs cooperto, cunctisq; mortalib. inuiso, ab illa sede submoto, alius in eius locũ crearetur, ostẽdẽtes nõ minus ipsi fore gloriosum, remp. Christianã tã scelerati Pontificis tyrãnide liberare, quã Pipino Caroloq; Magno suis maioribus fuisset, sanctos Põtifices ab eorũ iniurijs, à quib. iniustè opprimebantur, uindicare: hanc rẽ, nõ minus esse ad ipsius securitatẽ necessariã, quàm optabilẽ ad gloriã: nã qui posset Alexandri promissis fidẽ habere, hominis ex fraude dolisq; conflati, in cupiditatib. insaciabilis:, piecte in cunctis actionib. impudẽtię, atq:, vt res ipsa docuerat, odio in Gallicũ nomẽ ardentissimi? quiq; regi nõ sponte neq; ingenuè, sed necessitate metuq; coactus recõciliaretur? Horum hortatibus, & pręterea, quòd Pontifex ex regis postulatis Angelicam arcem, tanquam promissorũ obsidẽ tradere recusaret, bis è Marcianis ædibus, in quibus rex ipse erat, tormenta bellica, ut ad arcem uerberandam collocarentur, fuerunt educta: uerùm neq; rex sua natura ad Pontificem uiolandum erat propensus: & in eius secretiore consilio plus illi poterant, quos Alexander donis, &

promissis sibi conciliarat:itaq; demum inter eos fœdus in hunc modũ ictum est: ut inter Pontificem & regem amicitia perpetua,fœdusq; ad utriusq; defensionem esset : ut regi ciuitatis ueteris, Terracinæ,& Spoleti arces dederentur,quas tenerent Galli,donec rex Neapolitano regno potiretur:quanquam arx ei Spoletana tradita postea non fuit : cardinalibus & regulis Pontificium imperiũ agnoscentibus, qui regis partes essent secuti, omnes offensiones iniuriasq; remitteret Pontifex:regni Neapolitani regi diploma possessionemq; tribueret : Gemen Othomannum Baiasetis fratrem, traderet, quem Baiasetes barbaro Othomannorum gentis more, quæ regni successionem fratrum ac proximorum suorum sanguine sanciunt, persequebatur: atque ob id Rhodum aufugerat: illincq; in Galliam ductus , erat deniq; Innocentij pontificis potestati traditus: quapropter Baiasetes Christi uicarij auaricia tanquam instrumento quo imperium reip. Christianæ inimicum in pace contineretur,usus: quot annis Pontifici sumptus,qui in eo,tum alendo,tum custodiendo fieret,nomine , aureorum numûm quadragena millia persoluebat,quo ad eum dimittendum , sine alijs principibus,ut eo in se uterentur,tradendũ, essent tardiores : hunc sibi à Pontifice tradi, omnino uoluit rex,ut eius autoritate expeditione, quam in Turcam moliebatur , reddere faciliorẽ : eam se uanis assentationibus suorum inflatus , deuictis Aragonijs , obire cogitabat : & quoniam aureorum numûm quadraginta milia,quę in eius anni sumptus à Turca mittebantur,Senogalliæ ab Romanæ urbis pręfecto,intercepta fuerant,uolebat rex ut pontifex sibi tum pœnam,tum etiã illius pecuniæ restitutionem condonaret. His omnibus,illud quoq; erat adiunctum,uti cardinalis Valentinus, specie quidem , ut Pontificis legatus , re autem uera paternæ fidei obses,regem tres menses sequeretur. Pontifex sancita cõcordia,in Vaticanum , ubi Pontificia est domus , reuersus est:deinde ea pompa & ceremonijs,quibus magni reges accipi consueuerunt, in diui Petri templo regem accepit: qui cum ueteri consuetudine Pontificis pedes abiectus osculatus esset, pòst etiam ad eius uultum osculandũ admissus,alio die ipso Pontifice sacra peragente,interfuit:locus ei ad sedendum secundũ primum episcopum Cardinalem,est datus : qui etiã antiquo ritu Põtifici sacra procuranti, aquam lauandis manibus effudit.Has ceremonias Pontifex,quo posterorum memorię mandarentur,in Angelicæ arcis quodam porticu,nobili pictura exprimi uoluit.His peractis,Pontifex,rege id poscente,episcopos Maclouiensem & Vniansium,ex Luceburgẽsium familia,Cardinales pronunciauit:nec quicquã omisit,quo se animo sincero & candido regi reconciliatum esse,demonstraret.Romæ Carolus mensem ferè egit, præmissis tamen ad regni Neapolitani fines ex suis non paucis : quo in regno iam omnia erant tumultibus plena: adeò ut Aquilani omnesq; Aprutij prius quàm rex Roma discederet, iã Gallica signa extulissent: & Fabricius Columna Albẽsem ac Tahacotiensem tractũ occupasset:nec reliquæ regni partes erant pacatiores:nam simul ac Ferdinandus Romam deseruit,illicò populorum in Alfonsum odia sese proferre cœperunt: quæ multarũ Ferdinandi patris sui acerbitatum memoria acuebat, ob eas causas de superiorum temporum iniurijs,atq; Alfonsi crudelitate ac superbia,ardentissimè conquerentes,Gallorum desiderium palàm ostendebant,ita ut Aniouinæ factionis reliquiæ,tametsi cum memoria & multitudine tot regulorum,quos diuersis temporibus regno expulerat,atq; in uincula coniecerat (quod quidem perse magnum ualidumq; ad status mutationem instrumentum erat)coniunctæ,parui essent hoc tempore momenti, cum alijs causis comparatæ:adeò sine his stimulis,totius regni uoluntates erant in Alfonsum inflammatæ:qui cognito Ferdinandi filij ab Roma discessu , in tantum est terrorem coniectus , ut famæ & gloriæ pristinæ, quam longo usu,in multis Italiæ bellis sibi non paruam pepererat,oblitus:neq; ullo modo sperans se huic fatali tempestati posse resistere,sese regno abdicare constituerit,nomenq; regium atq; maiestatem in Ferdinandum transferre:fore sperans, unà secum odio tam acerbo remoto : summæq; expecta tionis iuuene,à quo nemo fuerat læsus:quiq; per se gratia apud omnes polleret,ad regiam dignitatem euecto,desiderium Gallorum in suis fortè imminutum iri : quod quidem consilium antea usurpatum, forsitan aliquid profuisset:in ea tempora dilatum, in quibus res erant non solùm uehementer agitatæ , uerùm etiam præcipites ruere incipiebant , non satis erat ad tantam sistendam ruinam. Fama etiam est(si modò non prorsus hæc spernere fas est)Ferdinandi spectrum

ſpectrum ter diuerſis noctibus Iacobo regiæ domus chirurgo apparuiſſe: & primò lenioribus uerbis, pòſt admodum minacibus mandaſſe, diceret hæc ſuo nomine Alfonſo: ne ſperaret, ſe regi Galliæ poſſe reſiſtere: quòd in fatis eſſet, eius progeniem infinitis caſibus uexatam, ac demùm tam præclaro regno ſpoliatam, extinctum iri: eius rei cauſam eſſe, cùm multa ab ipſis patrata ſcelera, tum uerò illud maximè, quòd ipſius ſuaſu Puteolis rediens, in diui Leonardi fano, quod in via eſt, quę Ghiaia, hoc eſt Glarea dicitur, prope Neapolim, cõmiſſum eſt, cuius quidẽ ſceleris nomen cum ille nõ expreſſiſſet, exiſtimarunt homines, Alfonſum eo loci, Ferdinando perſuaſiſſe, vt nõ paucos regu los, quos diu in carcere detinuiſſet, clàm necari iuberet. Quicquid eius rei ſit, certũ eſt, Alfonſum ſuæ conſcientiæ ſtimulis agitatum, cum neq; dies, neq; noctes animo quietẽ inueniret, in ſomnoq; eorum nobilium quos occiderat umbræ obuerſarentur: populus item pœnas ab eo repoſcens turbulentiſſimè concitaretur, re tantũ cum regina ſua nouerca cõmunicata, cuius precib. ne fratri quidẽ aut filio ſuũ conſiliũ aperire uoluit, nec duos tresúe dies, quo ſui regni annũ uertentẽ terminaret, ſuperſedere, quatuor triremibus precioſa ſuppellectile oneratis, Neapoli diſceſſit: tantũ in ipſo diſceſſu pauorẽ p̃ſe ferens, vt ſi iã à Gallis eſſet circũuentus: quaſi in ſe cœlum atq; elementa conſpiraſſe ſuſpicaretur, ad omnẽ ſtrepitũ pauidè reſpectans, Mazarim oppidũ ipſi à Ferdinando Hiſpaniæ rege donatũ, in Siciliã fuga ſe recepit. Huius fugæ nunciũ rex eadem hora, qua Roma proficiſcebatur, accepit: qui cum Velitras perueniſſet, cardinalis Valentinus occultè profugit: qua de re, quamuis pater grauiter quereretur: regiq; ſe quomodocunq; uellet, ſatisfacturum oſtenderet, ipſius tamen iuſſu & conſilio factum, creditum eſt: vt qui pacta cũ rege facta ſeruare, aut contrà, non ſeruare penes ſe eſſe vellet. Velitris primùm agmen Montemfortinum Pontificij iuris in Latio oppidum ſe contulit, cui Iacobus è comitum familia, & è Romana nobilitate vir imperabat: qui primò Caroli ſtipendijs conductus, cum plus in eo poſſet Columnenſium odium, quàm proprij honoris ratio, ad Alfonſum tranſierat. Id oppidum, tormentis illis fulmineis verberatum, quamuis ſitu munitiſſimum, paucis horis expugnarunt Galli, omneſq; qui in eo erant, tribus Iacobi filijs cum paucis alijs exceptis, trucidarunt: qui cum in arcem refugiſſent, & Galli eò tormenta libraſſent, deditione facta capti ſunt. Ex hoc loco exercitus ad Montẽ ſancti Ioannis Piſcariæ, Marchionis oppidum in eodem Latio regno Neapolitano finitimum, eſt progreſſus. Erat hoc oppidum & ſitu & arte munitiſſimum, neq; defenſoribus minus inſtructũ, cum in eo eſſent aliunde acciti milites trecenti, & oppidanorũ quingẽti, extrema omnia ſubire parati: quamobrẽ exiſtimabatur, expugnari, niſi multorũ dierũ ſpacio nõ poſſe: uerùm Galli eo paucis horis tormentorũ globis petito, tanta ui ac pertinacia rege qui Verulis eò ſe contulerat ſpectante oppugnarunt, vt omnibus difficultatibus ſuperatis, id vi eodẽ die expugnauerint: ubi, cum inſito à natura furore, tũ vt hoc exemplo, alios à reſiſtendo deterrerent, ingentẽ ſtragem ediderunt: ac cũ omni reliqua barbara feritate vſi eſſent, flammis quoque in ædificia ſęuierunt: qui belligerandi mos multis retrò ſeculis inauditus in Italia, totum regnum incredibili terrore compleuit. In victoria enim quouis modo parta, victoris furor non vltra ſæuiebat, quàm victos milites diſpoliare, eoſq; ſic liberos dimittere: loca vi capta, diripere: incolas, vt pecunia data ſe redimerent, captiuos abducere: uitæ hominũ parcere, qui in ipſo pugnæ feruore nõ cecidiſſent. Nemo deinceps auſus eſt ſe Gallis opponere: neq; vſquã præterquã hoc loco ad tantũ, tamq; nobile regnũ obtinendũ fuit Gallis pugnandũ: ad cuius defenſionem, non virtus, nõ animus, nõ conſiliũ, non honoris cupiditas, nõ potentia, nõ fides in quoquam enituit. Itaq; Ferdinandus, qui Roma profectus, ſe ad regni fines contulerat, Neapolim ob patris fugam euocatus, aſſumptis ſolenniter, ſed non ſolito cum apparatu ac lætitia, regia autoritate ac nomine, exercituq; congregato, in quo turmę equitum erant quinquaginta, & ſelectorum militum ſex milia, quibus pręerant clariſſimi Italię duces, ad Sangermanum, vt ibi hoſtes tranſitu prohiberet, conſedit: hoc autẽ fecit loci adductus opportunitate: quẽ quidẽ ab vna parte montes alti ac prærupti cingunt, ab altera paudes & ſtagna: à fronte uerò Garilianũ, quem veteres Lirim appellabãt, decurrit: etſi eo loci non tam pleno alueo, quin interdũ vado tranſitum præberet: his de cauſis, lociq; anguſtijs, is locus meritò vnũ è portus Neapolitani clauſtris, appellatur. Montẽ quoq;

proximum, vt Cancellarū aditum tueretur, præsidio muniuit. Verùm hæ omnes copiæ, ad Gallicum nomen perterritæ, iam nullum uigorem præse fereb ant: duces quoq; ipsi, pars de suà suarumq; rerum salute solliciti, vt qui regnum posse defendi, nullo modo sperarent: pars cupidi rerum nouarum, nutare non minus fide quàm animo incipiebāt: nec aberat metus, toto admodū tumultuante regno, ne à tergo periculosus aliquis motus exoriretur. Metu igitur consternati, vt monte sancti Ioannis expugnato, Gyensem trib. milit. cum tercentum cataphractis & peditum bis mille, appropinquare accepe-runt, turpiter Sangermanum, tantoq; cum terrore deseruerūt, ut in itinere octo magnis tormentis sine præsidio relictis, se Capuam receperint: quam vrbē, nouus rex, tum Capuanorum in Aragonios beneuolentia, tum situs opportunitate, quòd à fronte flumen Vulturnum, eo loco admodum profundū habeat fretus, se tueri posse sperabat: eodēq; tempore, suis uiribus minimè alijs locis distractis, Neapolim, Gaietamq; tenere. Eum Galli, sed sparsi confusiq; sequebantur, more potius iter facientium, quàm bella gerentium, progredientes, quacunq; prædæ occasio sese ostenderet, eà iter suum dirigentes, sine ordine, sine uexillo, sine duce: sæpenumero plerisq; ipsorum ibi pernoctantibus, unde mane Aragonij discesserant. At, ne Capuæ quidē maior uirtus fortunæ sese ostendit. nam, posteaquam Ferdinandus ibi exercitū posuisset, qui à Sangermania fuga, numero erat non parum imminutus, Reginę literis certior factus, Neapoli ex ea fuga, talem animorum mutationem factam esse, vt nisi ipsemet ueniret, res ad tumultum specta re sine dubio uideretur: statim eum paucis, vt imminenti periculo sua præsentia occurreret, eò contendit: data tamen fide, se postridie Capuam reuersurum: sed Ioannes Iacobus Triultius, cui eius vrbis cura ab Ferdinando erat cōmendata, occultè iam ab rege Galliæ caduceatorem, vt tutò ad eum deduci posset, postulauerat: qui ubi venisset, Triultius vnà cum quibusdam nobilibus Capuanis venit Caluium, quò eo ipso die Carolus uenerat: quod quidem Triultius non paucis Capuanorum fidē Ferdinando seruare paratis, conuicio etiam contradicentibus fecit. Ibi, ad regem sic armatus vt venerat, introductus, ciuium Capuanorum & militum nomine, regem sic est affatus, vt diceret, se cum videret Ferdinandum viribus, quibus regnum tueretur, destitutum esse, cui dum aliqua spes fuit, fidelem operam nauassent, regis fortunā, siquidem honestis conditionibus acciperentur, sequi decreuisse: illud quoq; adiecit, se minimè diffidere, quin Ferdinandum ipsum ei esset adducturus, modò eum, quemadmodum eius dignitas merebatur, uellet agnoscere. Cui rex verbis quàm humanissimis respondit, se Capuanorum, militumq; pollicitationē accipere, Ferdinandi quoq; aduentum sibi gratissimum fore, modò sciret, se nullam partem regni Neapolitani, quamuis minimā, retenturum: sed in Gallia opes & honores accepturum. Quid ad fœdam transitionem Ioannem Iacobum Triultium insignem belli ducem, quiq; honoris rationem in primis habere consueuisset, impulerit, in obscuro latet. Affirmabat is, se Ferdinandi voluntate ad regem venisse, vt res ipsius cum eo componere tentaret: à qua spe prorsus exclusus, constaretq; regnū Neapolitanum armis non posse defendi, visum fuisse, non modò licitum, uerùm etiam laudabile, simul & Capuanorum ciuium, & militum saluti cōsulere. Verùm enim, secus eo de facto mortales existimarunt: nam creditum est Triultium, quòd uictoria potiri regem Galliæ cuperet, ad id fuisse compulsum: ea spe ductum, vt regni Neapolitani potitus rex, animum ad Insubriæ imperium esset conuersurus: in quo, cum esset ex clarissima familia natus: nec apud Ludouicum Sfortiam, siue principis in Sanseuerinates nimio fauore, siue alia de causa, se eo loco haberi, quo ipsius virtus, atq; in principem merita poscerent, cerneret, ab eo prorsus animum abalienasse: qua etiam de causa, pleriq; eum Ferdinando primum suasisse, cautius, quàm fortassis interdum occasiones ipsę poscerent in Aemilia procederet, suspicabantur. At Capuæ, iam ante Triulcij reditum, Ferdinandi domus equiq; à militibus direpti fuerunt: equitum alæ in varia loca dilabi cœperant: iam Virginius & Petilianus cum suis turmis Nolam, vrbem quam Petilianus Aragoniorum beneficio possidebat, prius tamen pro se & suis fide publica impetrata, receperant. Redibat ad dictam diem Ferdinandus, Neapolitanorum animis ad tempus, Capuanæ defensionis spe, nonnihil pacatis & erectis: iamq; ad secundum ab Capua lapidē accesserat, antequam id quod post ipsius discessum acciderat, percepisset: cum cognito eius

eius reditu,populus vniuersus,ne eum reciperet,ad arma cucurrit: quam ob causam de communi consilio è nobilitate quidam ei obuiam sunt missi, qui ne vlterius procederet, denunciarent:propterea quòd ciuitas,cum & ab ipso desertam cerneret se,& Triulcium suarum copiarum præfectum ad regem Galliæ transiuisse, eius domum à proprijs militibus direptam: Virginium Petilianumq; abijsse:exercitum ferè omnem dilapsum esse, necessitate compulsa,vt suæ saluti cõsuleret,victori cessisset. Ferdinandus igitur,ubi ad lacrymas vsq;,vt se admitterent frustra instititisset,Neapolim redijt:certus,regnũ vniuersum Capuanorum exemplũ secuturũ:quo exemplo Auersa inter Neapolim & Capuam sita,illicò ad Carolũ oratores suos, qui ciuitatis nomine deditionẽ facerent,misit.Cũq; Neapolitani idẽ iam palàm agerẽt, statuit infelix rex, tam repentinæ tempestati minimè reluctari.Itaq; in arcis nouæ,quæ regum sedes fuit,aream, multis nobilibus ac populari bus cõuocatis,ad eos hiuiusmodi verba fecit:Deum immortalẽ omnesq;,eos homines quibus mea cõsilia nota fuêre,testari possum,me nulla de causa tantopere hanc regiam personam mihi imponi,expetiuisse,quàm vt cunctis mortalibus ostẽderem,me à patris auiq; mei imperij acerbitate semper abhorruisse:vtq; benefaciendo eã mihi apud meos omnes beneuolẽtiã compararẽ,è qua illi sua acerbitate excidissent:nõ permisit domus nostræ infelicitas,vt hunc fructũ,regno ipso longe præstantiorẽ,possem colligere.Nam regẽ esse,à fortuna plerunq; datur:verùm eum regẽ esse,qui salutem ac felicitatẽ suorũ ciuium,quasi vnicum regnandi finẽ,rebus omnibus anteponat,id ab ipso tantum,atq; à propria virtute proficiscitur.Res nostræ in angustissimũ locum redactæ sunt:possimusq; potius queri nos regnum perfidia,atq; ignauia ducũ militumq; nostrorũ,amisisse,quàm possint hostes gloriari,se id propria virtute quęsiuisse: neq; tamẽ spe prorsus destitueremur,si vel ad breue tẽpus nos sustineremus : propterea quod & ab Hispaniæ regibus,& ab Italiæ principib.vniuersis,auxilia potentissima cõparantur:iam enim eorũ sunt aperti oculi,qui antea non peruiderant incendiũ, quo regnũ nostrũ conflagrat,ad eorũ quoq; status,nisi maturè occurrerint,peruenturũ:mihi verò saltem animus nõ esset defuturus, regnũ vitamq; ea cũ gloria,quæ iuuenẽ regẽ,à tot regib.lõga serie ortũ, eaq; quã de me ad hũc vsq; diẽ,expectationẽ habuistis,decet,terminandi : verùm,quoniã hęc fieri iam nõ possunt,quin simul cõmunis patria in grauissima pericula vocet, fortunæ cedere potius cõstitui,virtutẽq; occultã habere , quàm meũ hoc regnũ retinere conãdo,ei fini cõtraria accersere, propter quẽ optauerã ad regiã dignitatẽ cõscendere.Itaq; suadeo,hortorq;,ad Galliæ regẽ legatos de pace mittatis:quod vt citra vestræ existimationis labem facere possitis,vobis fidẽ iusq; iurandũ , quo vos mihi paucis antè dieb.obstrinxistis,liberè remitto:moneoq; obsequijs atq; alacritate in eo accipiendo,innatã eius gentis superbiã mitigare studeatis:quòd si barbaris ipsorũ morib. fiat,vt aliquando eorũ domina tum auersemini,meũ uerò reditum expetatis : in eis ero locis vnde vestræ volũtati ferre opem valeã,semper ad omnia pericula vitã vestra omniũ causa profundere paratus : verùm si tales erga vos fuerint,vt imperandi lenitate & clementia,vobis satis faciant,à me nec ciuitas hæc,nec regnum hoc nobilissimum,vllam vnquam sentiet molestiam.A` nostro bono meæ calamitates leuamẽ accipient : idq; multo fiet magis,si in vobis aliquam memoriã superesse cognouero , à me neq; regiorũ dum essem filiorũ primus: neq; pòst, regio nomine assumpto, quemq̃ iniuria affectũ fuisse:in me nõ auariciæ,nõ crudelitatis vlla vestigia vnquã extitisse: mihi non mea,sed maiorum meorum peccata nocuisse:me nunquã , siue retinendi , siue recuperandi regni causa, vt vllus huius regni ciuis aliquid patiatur,causam præbiturum , mihi molestius esse facultatem vitia patris auiq; mei corrigendi amittere,quàm regia dignitate regno ue,priuari.Harum, inquam,rerum memo ria,si in vobis viguerit , si etiã me regẽ Alfonsi senioris proaui mei similem potius q̃ Ferdinandi,atq; huius postremi Alfonsi,futurũ ꝑsuasum habueritis,tametsi exul,patriaq; & meo regno spoliatꝰ,me tamẽ haud omnino infelicẽ existimabo.Audiri hæc verba absq; misericordia minimè potuere:quinetiã constat,plerisq; ea lacrymas excussisse:verùm enimuero tantũ erat vulgi ac totius ferè nobilitatis in duos postremos reges odiũ,tantum Gallorũ desideriũ , vt hac oratione nulla ex parte tumultus sedari potuerit, sed vbi is se in arcẽ recepisset,vulgus regia equilia,quæ in arcis erãt area,diripere, nobilissimosq; equos abducere cœpit : quam insolentiã,cũ rex ferre nõ posset, paucis comitatus,magna

animi constantia ex arce quo id prohiberet, erupit, tantumq; in ciuitate iam prorsus ab eo alienata, maiestas, regisq; potuit nomen, vt omnes impetu represso, ab equilijs retrocederent: at in arcem reuersus, idq; ageret, vt naues quæ in portu erāt, quando aliter eis hostes priuare nequiret, deprimerentur in mari, cœpit aliqua adductus coniectura suspicari, Germanos qui in arcis præsidio quingenti fuerant, de se capiendo cogitare: quare, repentino consilio, eis suppellectilem, quæ in arce asseruabatur, condonauit: quam dum illi inter se partiuntur, rex è custodia omnibus, Russanio principe, comiteq; Populensi exceptis, regni proceribus, qui è paterna auitaq; immanitate superessent, emissis, ex arce militari subsidiariáue porta egressus, triremes, à quibus in portu expectabatur, vnà cum Federico reginaq;, olim aui coniuge, & Ioanna filia, conscendit: ac paucis è suis comitatus, ad insulam Isdriam, quæ antiquis Aenaria fuit, quęq; ab vrbe Neapoli triginta miliaria distat, nauigauit: identidem, dum in conspectu Neapolim haberet, Vatis uersum clarissima uoce pronuncians, cuius ea est sentētia: Frustra homines vigilarunt ad ciuitatis custodiam, quæ à Deo non custodiatur: cumq; iam nihil præter difficultates laboresq; obijcerentur, ei suæ uirtutis periculum, simulq; alterius ingrati animi ac perfidiæ, quæ in eos quos fortuna perculit, existere consueuit, faciendum fuit: nam cum arcis præfectus, cum vno tantum comitatum in arcē admitteret, rex vt intromissus fuit, sese in eum tanto impetu coniecit, vt & ferocitate, & regię maiestatis recordatione, sic ceteros perterrefecerit, vt euestigiò tum præfectum ipsum, tum arcem in suam redigeret potestatem. Ferdinandi ab vrbe discessu, omnes passim tanquam concitatissimo torrenti ád uictoris tantum famam ea consternatione cedebant, vt ducenti è Lignini turmis equites Nolam profecti, quò se Virginius ac Petilianus cum cataphractis quadringentis receperant, eos minimè resistentes caperent: illi enim, partim publica regis fide, quam regem concessisse à suis acceperant: freti partim eodē quo & cæteri, terrore perculsi, nihil reluctantes, se dediderunt: sic ipsi in Mondraconis arcem captiui ducti: ipsorum uerò equites prædæ expositi fuerunt. Interea Carolus Neapolitanis oratoribus Auersæ, qui dedendę vrbis causa uenerant, repertis, eisq; in fidē receptis, ac multis regia liberalitate priuilegijs concessis, postridie, quę fuit Februarij dies uicesima prima, Neapolim est inuectus: tantoq; omnium applausu ac lætitia susceptus, vt qui id eloqui tentaret, is eum esset laborem in cassum sumpturus: concursus incredibili cum gaudio factus est sexus, ætatis, conditionis, generis, factionis, quasi ad patrem, atq; eius vrbis conditorem: nec alijs cedere in eo studio qui aut ipsi, aut maiores ipsorum ab Aragonijs ad honores euecti essent, ac beneficijs affecti voluerunt: qua celebritate ac frequentia primùm ad vrbis augustissimum templum, pòst in arcem Capuanam, quæ Gallię regum sedes olim fuerat (nam arx noua ab hostibus tenebatur) deductus est, cum admirabili inauditæ felicitatis cursu, vel supra Iulij Cæsaris exemplum, prius uicisset, quàm conspectus extitisset: tanta deinde facilitate, vt nec tentoria quidem in ea expeditione, aut explicare hastam vnam frangere necesse fuerit: multi præterea apparatus minimè necessarij: cum & ipsa classis tam immani sumptu comparata atq; instructa', maris tempestate quassata, atq; in Corsicam insulam delata, non prius ad Neapolitanum litus accederet, quàm rex in vrbem reciperetur. Ita, intestinis diffidijs, quibus celeberrima nostrorū principum sapientia obscurata erat, præclara ac præpotens Italiæ pars, summa cum ignominia, Italicæ militiæ irrisioneq;, grauissimo omnium cum periculo atq; infamia, ab Italorum imperio, ad Transalpinarum gentium dominatum translata fuit: nam quoniam Ferdinandus senior, etsi natus ipse in Hispania esset, tamen quòd ab ineunte ætate aut rex, aut regis filius ipse in Italia semper egisset: quodq; in alia prouincia principatum non haberet: essentq; eius tum filij tum nepotes Neapoli, & nati & educati inter Italos iure optimo censebantur.

PRIMI LIBRI FINIS.

FRAN-

FRANCISCI GVICCIARDINI HISTORIAE ITALICAE, LIBER SECVNDVS.

In hoc secundo Libro Pisanorum à Florentinis defectio manifesta narratur: Florentinorum rege cum Galliæ de recuperandis Pisis actiones: noua Reipublicæ Florentinorum ex Hieronymi Sauonarolæ consilio, forma: Venetorum & Ludouici Sfortiæ aduersus Gallos, apparatus: & eorundem cum Gallis ad Tarum pugna: Ferdinandi Aragonij in regnum Neapolitanum reditus: pax inter Mediolanensem ducem, & Galliæ regem: eiusdem regis trans Alpes in Galliam suam reditus: quando primùm, & vnde in Italia Gallicus morbus cœpit apparere.

DVM hæc Romæ atq; in regno Neapolitano geruntur, in alia Italiæ parte exigui ignis scintillæ, maximum tandem incendium, in multorum, sed illius præcipuè qui nimia dominandi libidine, eum & excitauit, & fouit, perniciem parituri crescebant: nam etsi Carolus Florentiæ de re Pisana ita transegisset, vt ipse Pisas, quoad regnum Neapolitanũ subegisset, retineret: iuris autem dictio, vectigaliaq; omnia in Florentinorum essent potestate: nihilominus, Florentia discedens, vt hæc seruarentur, nihil constituerat, mandaueràtue: quamobrem, Pisani in quos tum præfecti tum militum, quos rex ad eius vrbis præsidium reliquerat, studia propendebant, cum excutere Florentinorum iugum constituissent, omnes magistratus, Florentinosq; vniuersos, qui ibi remanserant, partim expulerant, partim carceribus custodiæq; mandarant: bona fortunasq; illorum omnes occupauerant: signisque & factis defectionem prorsus confirmarant: in qua vt possent persistere, legatos non modò ad regem postea quàm Florentia erat profectus, qui ipsorum causam tuerentur: verùmetiam, vt ab omnibus obtinerent auxilia nihil præter mittentes, ab ipsa statim defectione, Senam Lucamque miserunt: quæ ciuitates nomini Florentino infensissimæ, Pisanam defectionem libentissimis ac propensissimis animis acceperunt. Itaque simul eis certam pecuniæ summam destinarunt: & insuper Senenses equites aliquot extemplò submiserunt: quinetiam Veneti senatus animum missis oratoribus, tentarunt: à quo, etsi benignè accepti, nullam tamen spem certam retulerunt. Præcipuum verò suæ defensionis firmamentum, in Ludouico Sfortia repositum habebant: quem vt ipsis defectionis autor extitisset, sic ad eos tuendos promptum fore minimè dubitabant: qui quamuis Florentinis aliter ostenderet, clam tamen eos multis & hortationibus & pollicitationibus confirmauit: Genuensibus quoque, vt Pisanos armis cæterisq; ad bellum necessarijs munirent: mitterent prætere a Pisas præfectum, peditesque trecentos, persuasit: qui odio Florentinorum incensi, tum ex eo quòd Pisas suo imperio adiecissent, tum quòd Liburni portũ Thomæ Fregosio Genuensiũ duce, quẽ ipsi possidebant, emissent, nato: postremò etiã cum Florentini Petrã sanctã Seresanamq; occupassent, aucto, non modò ad ea perficiẽda prompti extitere, verùm etiam bonam partem oppidorum occupauerant, quæ Florentini in Lunigiana possidebant: iamq; vnius regiæ epistolæ prætextu, quam de restitutione quorundam bonorum, quæ publica fuerant, acceperant, in Petræ sanctæ reb. sese immiscebant: quibus de rebus Florentinis Mediolani expostulantibus, dux ipse respondebat, nõ esse in sua potestate, ex pactis quæ cũ Genuẽsib. haberet, ea prohibere: dũq; verbis eis satisfacere conatur, variaq; eos lactat spe, factis contraria prorsus agitare non cessat: vt qui speraret, Florentinis à Pisarũ recuperatione reiectis, se facilè eius vrbis imperio potiturum: id quod eius vrbis opulentia atq; opportunitate, allectus ardẽtissimè cupiebat: quę cupiditas in eo minimè erat noua, sed iam tum nata cum Mediolano paulo pòst Ga-

leacij fratris sui necem, propter affectati regni suspicionem, qua paruuli ducis mater, atque alumna Bona tenebatur, pulsus ibi menses complures fuit, relegatus: stimulabat præterea illa recordatio, cum cogitabat, Pisas, antequam in Florentinorum potestatem venirent, Ioāni Galeacio episcopo è Vicecomitū familia, primo Mediolanensium duci paruisse: quare & sibi gloriosum fore ducebat, id postliminiò recuperare, quod aliquādo à suis maioribus possessum fuisset: existimabatque aliquo iuris colore id posse defendi, tanquam Ioanni Galeacio minimè licuisset in successorum suorum Mediolanensium ducum detrimentum Pisanum imperium ab eo quidem, sed pecunia & viribus Mediolanensis imperij, partum Gabrieli Mariæ filio extra matrimonium suscepto, testamento relinquere. Nec contenti Pisani, ciuitatem à Florentinorum dominatu, remouisse, oppida insuper Pisani agri occupare studebant: quæ omnia ferè, vrbis autoritatem, quemadmodum plerunque solent, secuta, primis defectionis diebus ipsorum præfectos: Florentinis à principio grauioribus, dum cum rege componunt, dumque ab eius discessu expectant, vt is publico solemnique sacramento obstrictus, ei rei prouideret, curis intentis, eis malis sese minimè opponentibus, receperunt: verùm quandoquidem ab eo remedium differri videbant, missis eò militibus partim vi, partim pactione, quæ amiserant, Cascina, Buto & Vicopisano exceptis, quibus in locis suas Pisani vires coegerant, recuperarunt: nec Carolo Pisanorum actiones erant molestæ, quorum causa apud regem multos apertè fautores habebat: quorum alij misericordia, ex opinione quæ iam regis familiarium animos occuparat, Pisanos à Florentinis acerbius fuisse tractatos, mouebantur: alij quo se Cardinali Maclouiensi opponerent, qui se Florentinis studere demonstrabat: sed præter cęteros, Belcarius, pecunia emptus Pisanorum: quem tamen Cardinalis honores aucti præcipuè vrebant: quam ob causam, incipiebat, vt est aulæ mobilitas, eadem ambitione ab eo diffidere, qua eum vt haberet qui cum alios deijceret, antè fouisset: ergo, hi tanti regis existimationis & fidei nulla habita ratione, regi suadebant, vtilius esse, Florentinos in ea necessitate continere: Pisasque eo in statu, saltem donec regno Neapolitano potitus esset, conseruare: quorum consilijs inductus rex, cum vtranque partem varia spe sustentare conaretur, Florentinorum oratores dum Romæ ageret, vt coram se Pisanorum querimonias audirent, introduxit: Pisanorum causam egit Burgondius Lollius, ciuis Pisanus, curiæ Romanæ vocatus: is acerbissimè querebatur, Pisanos per annos octuaginta, vsque adeò iniqua atque atroci seruitute oppressos fuisse, vt ea ciuitas, quæ quondam nobilissimis victorijs, in Orientem vsque imperium suum extendisset, quæque Italicas inter vrbes potentia & fama in primis viguisset, nunc crudelitate atque auaricia Florentinorum, ad extremam sit vastationem redacta: Pisas habitatoribus vacuas esse: quòd bona ciuium pars, tam asperum iugum fere non valens, eam sponte deseruisset: quorum consilium prudentissimum fuisse, eorum quos amor patriæ in ea retinuisset, miserias declarasse: qui & acerbis magistratuum exactionibus, & priuatorum à Florentia insolentibus rapinis, omnibus propemodum fortunis nudati essent: nec vllam iam ipsis superesse vitæ tuendæ rationem, quandoquidem inaudita impietate atque iniquitate, mercaturam facere, artemque vllam, præter eas quæ manu & opera fiunt, exercere prohiberentur: omnes Pisanos à publicis muneribus, etiam ijs ad quæ extranei admittuntur, excludi: iam in salutem vitamque ipsorum seuitiam adhiberi: atque ut funditùs Pisanorum reliquias deleant, aggerum & fossarum in toto Pisano agro tuendorum procurationem, semper à maioribus summa diligentia conseruatam, intermitti voluisse: qua re intermissa, fieri non posse, quin, quòd regio tota sit depressa, & stagnantibus immodicè aquis insalubris, quotannis uarijs & grauissimis morbis conflictentur: hac de causa templa, ædesq; amplissimas, aliaque nobilissima tum publica tum priuata ædificia, magnificentia atq; pulchritudine inæstimabili à maioribus extructa, passim corruere: non esse ignominiosum præclaris ciuitatibus, si post multorū annorum curricula, tandem in seruitutem cadant: cum sit hoc fatale, vt omnia quæ orta sunt, intereāt, & aucta senescant, atq; mutentur: verùm, nobilitatis & magnitudinis ipsarum

rũm memoria, misericordiam potius in eorum qui vicissent, mentibus ingenerare debuisse, quàm acerbitatem asperitatemq; augere: præsertim verò, illud vnumquemq; secum reputare debere, quòd omnibus & ciuitatibus & imperijs fato quodam euenturum est, idipsum quoq;, aliquando sibi accidere posse, imò necessariò futurum, nihil Pisanis iam reliquum esse, quo se Florentinorum immanitas insatiabilisq; cupiditas vltrà possit efferre: iam tot tantasq; calamitates ferri non posse: itaq;, cunctos vno animo non modò patriam, verùm etiam vitam ipsam deserere potius constituisse, quàm sub tam iniquum, tamq; impium dominatum reuerti: Regẽ se cum lachrymis, quas populi Pisani vniuersi ad eius pedes suppliciter proiecti, exuberantissimas esse existimaret: orare recordaretur, quanta pietate ac iusticia libertatem, qua iniustissimè fuerant à Florentinis spoliati, Pisanis restituisset: hoc suum in eos beneficiũ, quod tanti principis constãtia atq; animi magnitudine dignum esset, conseruaret: velletq; potius pater & liberator eius ciuitatis appellari, quàm eisdẽ in tam pestiferã seruitutẽ cõiectis, sese Florentinorum rapacitatis & crudelitatis ministrum præbere. Ad has criminationes, haud minore dicendi vi, Franciscus Soderinus pontifex Volaterranus, qui postea fuit Cardinalis, ex Florentinis oratoribus vnus, respondit: Florentinorum in Pisanos ius æquissimum esse, vt qui anno M.CCCC.IIII. Pisanorum vrbem à Gabriele Maria Vicecomite, legitimo eius vrbis domino, emissent, à quo vix in possessionẽ adducti, à Pisanis vi de possessione fuissent depulsi: idcirco Florentinos necessitate fuisse cõpulsos, bello sanè diuturno interceptã possessionẽ recipere conari: cuius belli haud minus felix exitus extitisset, quàm belli gerẽdi causa: nec minus Florentinorũ pietas gloriosa, quàm victoria: qui cum occasionẽ habuissent, Pisanos fame iã penè enectos, sic perire sinere, quo eis spiritum iamiam euanescentẽ, restituerent, cum exercitu in vrbẽ ingressi, maiorẽ secũ vim cõmeatus inuexerunt, q̃ armorum, nullo vnquam tempore Pisanã ciuitatẽ in cõtinenti principatum tenuisse: quin ne Lucam quidẽ vrbem tam propinquam, vt eis pareret, obtinere vnq̃ potuerunt: itaq; se intra suos angustissimos fines semper inclusam cõtinuisse: maritimam potentiam breuem fuisse: propterea quòd Dei iusta vindicta, ipsorũ multis iniurijs & scelerib. prouocati: ciuilib. itẽ discordijs diuturnisq; inter se odijs, multis antè annis quàm Florẽtinis venderetur, iã omni exciderat dignitate, opibus & habitatorib. nudata, atq; vsq; adeò debilitata, vt Iacobo Appiano ignobili ex agro Pisano scribæ, minimè fuerit difficilè Pisanorũ dominatum inuadere: eumq; annos complures retẽtum, pòst filijs suis hęreditarium tradere: nec Florẽtinos Pisanũ dominatũ magnifacere, nisi ob situs opportunitatẽ, marisq; commoditatem: quòd vectigalia, quæ illinc extrahebãtur, parui essent momẽti, exactionesq; adeò leues, vt impensarũ rationẽ, quæ necessariò fierent, haud multũ excederent: quarum tamẽ maior pars ab externis mercatoribus ad Ligurni portum tuendum, exigeretur: quod autem ad mercaturã, artes, & reip. munera, non esse Pisanos alijs legibus obstrictos, quàm cęteræ Florentini imperij ciuitates, quæ moderato ac mansueto se gubernari imperio cõfitentes, dominum mutare: quòd nec ea superbia atq; pertinacia essent, quæ propria est Pisanorum: nec ea perfidia, quæ in eis adeò nota est, vt vetustissimo totius Hetrurię ꝓuerbio celebrẽ, minimè cupiebãt: quòd si cum primũ Pisana ciuitate potiti sunt Florentini, multi Pisanorũ statim vrbem sponte deseruerunt, id ab illorũ impotente superbia, qua factum est, vt proprijs viribus & fortunæ seruire noluerint, non culpa Florentinorum, esse profectum, qui eos iustissimo ac mansuetissimo imperio rexerant, itaque tractauerant, vt eis imperantibus, ea ciuitas neque diuitijs, neq; viris esset imminuta: quin potius, Ligurni portus maximo sumptu recuperatus, sine quo ea vrbs omni commodo atq; emolumento nudata remanserat: omniũ præterea artium ac disciplinarum in eã publico introducto studio, alijsq; multis, nec nõ fossarum atq; aggerum diligenti procuratione cõtinuata, Florentinos semper eam frequentissimam reddere studuisse. Hæc esse tam manifestè vera, vt fictis & falsis lamentationibus obscurari non possent: omnibus meliorem sortem desiderare permissum esse, verùm debere etiam vnumquemq;, quod cuiq; dedit sors patienter tolerare: alioqui, si cuiuis alterius imperio subiecto, ad libertatem aspirare licitum sit, omnia dominatus, atque imperiorum iura peruerti atque confundi: Florentinos minimè necessarium ducere, in eo elaborare, vt Carolo Christianissimo Francorum regi, quid eum facere

deceat,persuadeant, qui cum rex sapientissimus ac iustissimus sit, se certò scire, eum vanis querelis & calumnijs à recto se abduci minimè passurũ: per seq; quid prius quàm eius exercitus in vrbem Pisanam reciperetur, promisisset: quid item Florentiæ in tanta celebritate solenniterq; iurasset,in memoriam reuocaturum,cogitaturũq;, quò quis potentia ac maiestate maior est, eò ipsi gloriosius esse,ad iusticiam & fidem conseruandam, potentiæ suæ amplitudinem explicare. Manifestè apparebat,à Carolo Pisanos benignioribus aliquanto auribus auditos fuisse:eorumq; beneficio cupiuisse,vt quam diu bellum Neapolitanum gereretur, ab vtraque parte arma suspenderentur:aut Florentini vt rex Pisanam ditionem vniuersam retineret, affirmabatque quamprimùm Neapoli potitus esset,se quæ Florentinis promisisset,omnia repræsentaturum: id Florentini,quibus omnia iam regis verba suspecta erant, constanter recusabant:obnixè vt promissis staret, postulantes:quibus vt se velle satis facere,ostenderet autem vera quo ab eis ante præscriptum tempus auri libras septingentas, quas ex pacto debebant,extorqueret: eodem quo Roma discessit tempore, cardinalem Maclouiensem Florentiam misit: cui rex occultè mandauit, vt Florentinos spe sustentaret, donec aurum extorsisset: quo facto denique res eodem instatu sineret:de qua fraude, etsi Florentini haud parum dubitarent, nihilominus ei quadringentas auri libras, quarum dies aduentabat,tradiderunt:quas vbi accepisset,Pisas quasi eius ciuitatis possessionem Florentinis daturus, profectus, Florentiam re infecta redijt,ex cusauitq;, Pisanos se tam obstinatos reperisse, vt eius autoritas parum ad eos flectendos ponderis extitisset: cogere verò eos non potuisse,quòd eiusmodi mandatum à rege non haberet:nec sibi,vtpote sacerdoti, fas esse ea consilia capere,è quibus Christianorum sanguis fundendus esse videretur.noua tamen præsidia, in arcem quam nouam Citadellam vocant, imposuit:in veterem etiam impositurus,si Pisani quorum animi vnà cum viribus quotidie crescebant, assentiri voluissent: nam Ludouicus Sfortia, existimans maiore præsidio, nec non peritiore quopiam ac strenuo duce ibi opus esse, Pisas ipse, quanquam consuetis artibus nomen Genuensium prætexeret,Lucium Maluetium cum nouis militum turmis immiserat: nec vlla occasione qua Florentinorum molestias fouere posset, præterita: quo eos à Pisanis infestandis magis remoueret, Iacobum Apianum Plombini regulum, Ioannemque Sabellum communibus cum Senensibus impensis conduxit, vt Senenses maiore animo Montem Politianum, quod oppidum cum recens à Florentinis defecisset, nulla fœderis quod cum Florentinis haberent, ratione habita, in suam fidem receperant, tuerentur: nec leuioribus Florentini angustijs molestijsque ab intestinis rebus, conflictabantur: qui vt reipublicæ statum ordinarent, simul ac rex Florentia discesserat, in comitijs, quæ veteri more populo vniuerso in curiæ campum conuocato, apertis suffragijs de ijs quæ per summum magistratum proposita erant, peragebantur, quandam reipublicæ formam constituerant, quæ popularis status nomine, multis partibus ad paucorum potentiam magis, quàm ad multitudinis propendebat: quæ res cum plerisque,qui maiorem animo licentiã conceperant,molesta esset:atque ad idipsum priuata alicuius præcipui ciuis ambitio accederet: de reip. forma denuò agendũ fuerat: de qua cum certo die principes magistratus,ciuesque primarij deliberarent,Paulus Antonius Soderinus ciuis & sapiens & grauis, verba,vti fertur,in hũc modum fecit:Etsi ab ijs qui de rep.scripserunt,pręstantissimi ciues popularis status minus laudatur, quàm is in quo aut ad vnum principem, aut ad optimates, omnia referuntur: tamen quoniam desiderium libertatis in hac ciuitate antiquum est,ac penè cum ipsis ciuibus natum:sintque ciuium nostrorum rationes ad æqualitatem, popularis reipublicæ fundamentum maximè necessarium,accommodatæ: multitudinis imperium omnibus reliquis à nobis anteponendum esse, facilè demonstrari posset. Verùm enimuero, ea de re prolixius differere, superuacaneum arbitror, quandoquidem in omnibus superiorum dierum consultationibus, semper omnium consensu,decretum est, vt resp. populi nomine atq; autoritate gubernetur: sententiarum autem varietas hinc nata est, quòd plerique in comitijs, ad eas reipublicæ rationes libenter accesserunt, quibus ciuitas, antè quàm eius libertas à Medicea familia opprimeretur,regebatur(quorum de numero me vnum esse fateor)existimantes,
statum

statum, hoc recenti modo constitutum, multis in rebus nomine potius quàm re, popularem esse, casibusq; qui ab huiusmodi imperijs sæpenumero existunt, perterriti, perfectiorem aliquam formam, per quam ciuium concordia & securitas conseruetur, requirunt: quæ quidem res, nec rationibus, nec documentis superiorum temporum in hac ciuitate sperari potest, nisi in ea reip. forma quæ tota à populi potestate, sed ordine & modo constituta, pendeat: quæ quidem duobus firmissimis fundamentis nititur. Primùm, vt omnes tam huius ciuitatis, quàm reliquæ ditionis magistratus & munera suis temporibus communi consilio eorum qui nostris legibus, ad reip. gubernacula aditum habent, decernantur: sine cuius consilij autoritate, nouæ leges ferri non possint: ita vt cum in priuatorum ciuium potestate non sit, neq; cuiusquam priuatæ conspirationis, factionis, dignitates imperiáue distribuere, nemo aliorum cupiditate studióue excludetur: sed ex virtute & meritis hominum distribuentur: itaq; vnumquemq; virtute, bonis moribus, publicè & priuatim benemerendo, sibi viam ad honores patefacere oportebit: abstinere præterea à vitijs, ab inferenda alteri iniuria, ac denique ab omnibus ijs quæ in bene institutis ciuitatibus, odiosa molestaq; esse videantur. neq; in vnius paucorúmue potestate erit, siue nouis legibus, siue vnius magistratus autoritate, aliam reip. formam introducere: quoniam nisi semel recepta, conuiciorum suffragijs mutari non poterit. Alterum est, vt grauiores deliberationes, cuiusmodi sunt de bello & pace, de nouis legib. ponderandis atq; explorandis, ac generatim omnia ad huius ciuitatis atq; imperij administrationem opportuna, à magistratibus ei muneri destinatis, atq; ab consilio ex ciuibus peritissimis ac prudentissimis populi suffragijs selecto & conflato, tractentur: nam, quoniam horum cognitio negociorum, in quemuis minimè cadit, ab ijs gerantur oportet, qui earum sunt rerum capaces: quæ res cum nō rarò celeritatē taciturnitatemq; requirant, de his cum populo agi non potest: sed nec ad libertatis conseruationem necessarium est, vt hæ res in magno admodum numero hominum, deliberentur: propterea secura etenim libertas erit, dum modo magistratuum distributio, legumq; nouarum deliberatio, à consensu multitudinis pendeat. His duobus ritè cōstitutis, status verè popularis erit constitutus, iacta libertatis fundamenta, reip. forma laudabilis ac diuturna stabilita: nam cōplura alia quæ ad formam de qua agitur, omnibus numeris absoluendam spectant, præstat in aliud tempus differre, ne statim initio hominum mentes tyrannidis præteritæ recordatione suspensi, quiq; liberæ ciuitatis consilijs parum assueti, quæ ad libertatis tutelam necessaria sunt, satis peruidere non possunt, perturbentur: quanquam ea eiusmodi sunt, vt citra periculum, in commodius tempus, opportunitatemq; maiorem differri posse videantur. Hanc autem reip. descriptionem, in dies magis ciues amabunt, & complectentur: vsuq; magis facti veritatis capaces, expoliri quotidie eum statum, donec ad suam perfectam formam redigatur, optabunt. Interea eis quæ iecimus fundamentis, sustinebitur: quæ, quanta facilitate poni constituiq; possint, quantamq; vtilitatem sint allatura, non modò rationibus ostendi potest, verùm etiam exemplis. Nam Venetorum resp. quamuis è sola constet nobilitate, non sunt tamen in ea ciuitate nobiles aliud, quàm priuati ciues, numeroq; tot ac tam diuersis conditionibus, & generibus, vt quin ad popularem statum plurimum accedat, & quin eam nos multis in rebus imitari possimus, negari non possit: at ea resp. hisce duobus fundamentis maximè nixa est, quibus per tot secula libertate simul & ciuili concordia conseruata, ad tantam gloriam & magnitudinem conscendit: quæ res non, vt multi credunt, ab vrbis situ profecta est: propterea quòd in eo situ & loco potuerunt esse, ac reuera interdum discordiæ ac seditiones extiterunt, verùm ab reip. forma sic temperata, tantaq; proportione constituta, vt ab ea effectus tam præstantes, atq; admirabiles necessariò proficiscantur. Nec minus mouere nos nostra debent exempla, quàm aliena: verùm contrario modo considerata: nam quoniam in nostram ciuitatem nunquam huic similis forma introducta est, ea fuit causa, quamobrem res nostræ tam crebris mutationibus fuerint obnoxię: ac modò à uiolenta tyrannide conculcatæ, modò ab paucorum ambitiosa auaraq; dissensione laceratæ: nunc ab effrænata multitudinis licentia, quassatæ: ita cum propter quietem ac felicitatem incolarum ciuitates initiò fuerint ædificatæ, nostræ reip. fructus, nostræ felicitates, nostra ocia, fuerunt publicationes bonorum, exilia, miserorū ciuium

cædes:non est in comitijs forma ab ijs diuersa proposita,quæ alijs temporibus in hac ciuitate extitêre,quę dissidiorum & calamitatũ plena fuerunt:quæq; post infinita tum publica tũ priuata mala,tyraños deniq; nobis pepererũt:vnde enim, nisi ab his causis factũ est,vt apud maiores nostros dux Athenarũ libertatẽ opprimeret:post etiã sequẽtib.temporib.Cosmus Medices eandẽ oppressam retineret?quod quidẽ minimè est mirãdũ: nã vbi magistratuũ descriptio,legũq; latio,non de cõmuni ciuiũ quotidianoq; cõsensu,sed paucorũ arbitrio peraguntur,tunc ciuib⁹ nõ iã in publicũ bonũ, sed in suas cupiditates, finesq; priuatos intẽtis,factiones & partes,quib.adiunctæ sunt toti⁹ ciuitatis seditiones, pestes atq; interitus certissimi rerũp.imperiorũq; omniũ,existunt. Quanto igitur maiore prudẽtia videbimur præditi,si eas reip.administrãdæ rationes fugerimus, quas & ratione & domesticis exẽplis,perniciosas esse possumus cognoscere?ad easq; accesserimus, è quibus salus ac felicitas ciuitatis prouenire,& rationibus & documentis aliorũ,perspicitur?Quippe veritate impulsus,illud dicã:In hac nostra ciuitate,eum gubernandi modum,in quo pauci autoritate immoderata remp. gerant, paucorũ semper tyrannorum remp. fore: qui eo erunt vno tyranno perniciosiores,quo pernicies omnis capitalior ac nocentior est multiplicata, quàm sola: quod si nihil aliud insit mali, in eo saltem,propter opinionum diuersitatem,ambitionem,variasq; hominũ cupiditates,diuturna concordia in eo sperari non potest:discordia verò omni tempore perniciosissima,in hoc esset perniciosior, in quo ciuem tanta potentia suffultũ,proscripsistis:quo tã præstanti vestri imperij parte mutilitati estis: in quo Italia, externo milite fœta, tota in grauissimis periculis cernitur: rarò equidem, ac fortassis nunquam antea in ciuitatis potestate penitus fuit, se ipsam suo arbitratu componere : quæ potestas, quoniam vobis Dei benignitate concessa est,nolite per Deum, vobismet ipsi nocendo, Florentinorumq; prudentiæ famam cum ignominia sempiterna obscurando,occasionem amittere liberi status in ciuitate constituendi, qui non modò vos beatos faciat, sed cuius perpetuitatem vobis polliceri possitis:atq; ita vestris liberis ac nepotib. eum thesaurum,eamq; felicitatem relinquere, quã nec vos, nec maiores vestri,aut possederũt vnquã,aut cognouerũt. Hæc Pauli Antonij verba fuerunt:verumenimuerò, Guidantonius Vespucius,clarissim⁹ iurisconsultus, vir ingenio:ac dexteritate singulari, ad ea huiusmodi orationem habuit, Si resp.eo modo,qui à Paulo Antonio Soderino propositus est,præstãtissimi ciues,optatos fructus tãta facilitate ederet, quanta describuntur,palato admodum corrupto is esset,qui alium in patria nostra reip.statum desideraret:perniciosus ciuis esset,qui eã reip. descriptionem non adamaret,in qua uirtutes,merita, hominum dignitas,præter cætera omnia,præmijs & honoribus afficerẽtur:verùm equidem videre nequo,quî fieri queat, vt ea resp.quæ in multitudinis potestate penitus sit posita,tot tantisq; bonis circumfluere redundareq; possit: nam satis constat, quod & ratio docet, & vsus demonstrat,& sapientum autoritas confirmat, in tanta multitudine talem prudentiam, talem vsum,talem ordinem minimè inueniri, quibus nobis polliceri valeamus,sapientes ignaris,bonos malis,rerum vsu peritos,ijs qui negocia nunquam tractarunt,antepositum iri:quippe,vt ab iudice rudi & imperito,recta iudicia expectari nequeunt,sic à multitudine confusa,& imperita,consilium,sententiáue prudentia & ratione munita, nisi fortè casu,sperari nullo modo potest: & nos, quod à viris sapientibus nullisq; alijs negotijs intentis, vix diiudicari atque explicari potest, id ab ignara atq; imperita turba,ex tanta ingeniorum generum,morum varietate conflata, suisq; priuatis negotijs tantum intenta,distingui & cognosci posse,credẽmus? Accedit his,immoderata de se cuiusq; opinio,qua nemo non,ad honorum cupiditatem excitabitur: nec honestis libertatis fructibus in populari administratione erunt contenti, sed ad primos honorum gradus omnes aspirabunt:volentq; in rerum grauiorum ea difficilium deliberationibus locum habere: cuius rei ea est causa, quòd minus apud nos quàm in vlla alia ciuitate illa animi moderatio, qua prudentiori, ac præstantiori ceditur, locum habet.Itaq;,persuasi,iure omnes in omnibus æquales esse debere, honorum gradus qui virtuti, ac meritis,debentur,cum in multitudinis erunt potestate,confundentur:istaq; in maiorem partem cupiditas diffusa, eos armabit potentia, qui aut sapient minus, aut minus erunt digni:nam cum numero vincant, plus etiam in ea rep.in qua sententiæ numerantur,non appenduntur,poterunt.

Quam-

Quamobrem quis hoc præstabit, vt contenti ea forma quam vos hoc tempore introdu-cetis, nouis inuentis, legibusq; nulla prudentia constitutis, quib. homines sapientes resistere nequibunt, modos reip. gubernandæ sapienter excogitatos, non sint breui perturbaturi? quæ res cum semper, in huiusmodi rep. sunt periculosæ, tum verò maximè hoc ipso tempore: cum ea sit hominum natura, vt vno extremo, in quo nolentes detenti fuerunt, declinato: in aliud extremum medio præteruecto, sine cunctatione volentes, decurrant. Sic qui è tyrannide sunt elapsi, sese, nisi retineantur, in effrænatam licentiam præcipitant: quæ quidem & ipsa iure tyrannis potest appellari: nam & populus, cum indignis dat, quod adimit dignis: cum gradus, & merita ciuium cōfundit, tyranno est similis: cuius tyrannis eo fortè pniciosior est, quo periculosior ignorātia, quæ nec pōdus, nec mensuram, nec legem habet, quàm malicia: quæ tamen ipsa aliqua regula, aliquo fræno, aliquo termino gubernatur: neq; vos Venetorum exemplum moueat: apud quos & situs momenti aliquid habet: & reip. institutio inueterata plurimum valet: estq; ita cōposita, vt rerū grauiū deliberationes, penes paucos sint potius, quàm multos: adde illorum ingenia, quę cum non sint fortè eo acumine prædita quo sunt nostra, multo sunt pacatiora, ac faciliora: nec illis duob. tantū, quæ proposita sunt, fundamētis Veneti nitūtur, verùm ad perfectionē & stabilitatē eorū plurimū refert, eos perpetuū ducem aliaq; instituta complura, habere: quę si quis in hanc ciuitatē vellet inducere, innumeros qui repugnarent, inueniret: propterea quòd nō nūc primū exoritur ciuitas nostra: neq; modò primā institutionē capit: idcirco inueterata consuetudine sæpenumero cōmuni vtilitati repugnante: nec nō hominibus, ne cōseruandæ liberatis prætextu, noua tyrannis quæratur, suspicantibus, haud sanè multū prodesse sana consilia possunt: ut corpori malè affecto, & noxijs humorib. redundanti, medicinę nō tantū prosunt, quantū euacuato ac purgato: quibus de causis, atq; etiam ob rerum humanarum conditionē, in peius semper ferè vergentium, magis timendum est, ne quod in hoc principio minus perfectè erit cōstitutū, temporis progressu penitus perturbetur, ac dissoluatur: quā sperandū, vt aut tēpore aut occasione perficiatur. Quid? an non domesticis exemplis abundamus, sic vt minimè aliunde sint petenda? quando enim reip. gubernacula penes populum penitùs fuerunt, quin ciuitas illicò plena discordijs tota sit conuulsa: & status mutatio consecuta? Quòd si etiā aliorū exempla intueri libet, cur non in memoriam reuocamus, populi illā absolutā potestatem, tot tantosq; in vrbe Roma motus excitasse: vt nisi scientia, & virtus militaris obstitisset, illius reip. vita breuis esset futura? cur itē non recordamur, Athenas florentissimam ac potentissimam ciuitatem, nulla alia de causa imperium amisisse, inq; suorum ciuium atq; externorum seruitutem incidisse, quàm quòd res magnæ & graues multitudinis arbitrio decernerētur? Illud autem videre nequeo, qua ratione dici queat, in ea reip. forma quæ in publico ciuium concilio proposita est, libertatem integram minimè reperiri, propterea, quòd omnia ad magistratuum autoritatem referātur: qui quidem perpetui non sunt, sed temporibus cōmutantur: nec paucorum suffragijs creati, sed à multis comprobati, sortis arbitrio, ex veteri ciuitatis consuetudine, relinquuntur. Itaq; qui possunt aut factione aut ciuium propria libidine distribui? Illud quidē certius nobis persuadere poterimus, res grauiores, à prudentioribus, peritioribus & grauiorib. expēsum ac tractatū iri: qui eas alio modo, alia taciturnitate ac grauitate gubernabūt, quàm populus harū rerū planè rudis & imperitus, atq; vbi minus est opus, sępenumero profusus: vbi aūt res ipsa largitatē poscit, vsq; adeò tenax, vt dū minimis parcere vult, in maximos sumptus, grauissimaq; pericula incurrat. Grauissimus est, vt Paulus Antonius dixit, Italiæ morbus, ac nostræ potissimùm patriæ: quamobrē, quæ esset imprudentia, cū medici doctiores ac peritiores requiruntur, ijs se cōmittere, qui minore eius artis scientia, vsuq; sunt præditi? Postremò, illud est tenendum, vos populum longè pacatiorem faciliorem q; ad salutaria sibi consilia, atq; ad commune bonum amplectendum habituros: si ei in rep. moderatum locum, autoritatemq; attribueritis: nam si eius arbitrio & potestati omnia subieceritis, verendū erit, ne insolētior, ac difficilior, atq; ad uestrorū sapiētum bonorumq; ciuium consilia, contumacior fiat. In eo consilio in quo non ita magnus ciuium erat numerus, ea sententia quæ reip. descriptionem non tam popularem & laxā probabat, obtinuisset, si hominū deliberationibus, diuina autoritas, Hieronymi

Sauonarolæ Ferrarienſis,ex ea ſodalitate, quæ Prædicatorum appellatur, ore,non in-
terueniſſet. Hic cum iam annos complures Florentiæ rerum diuinarum interpres exti-
tiſſet,atq; ad ſingularem doctrinam, ſanctimoniæ famam celeberrimam adiunxiſſet,ſi-
bi apud maiorem populi partem vatis nomem atq; autoritatem vendicarat. Nam quo
tempore in Italia nullum niſi ſummæ tranquillitatis ſignum apparebat , pro concione
ſæpenumero prædixerat, externos exercitus in Italiam tanto cum mortalium terrore,
venturos,vt nulli muri, nullæ armatorum copiæ eorum furori pares eſſent futuræ:aſſe-
rebatq;,ſe hæc atq; alia multa, quæ quotidie prædicebat,neq; humana coniectura,neq;
ex cuiuſquam ſcriptoris ſcientia, ſed Dei ſolius inſtinctu atq; afflatu prænunciare:quin-
etiam de reip. Florentinæ commutatione aliquid innuerat: atque hoc eodem tempore
eam libertatis rationem in comitijs ciuitatis agitatum , palàm deteſtabatur : affirmans,
Dei eſſe voluntatem , vt talis forma reip.conſtitueretur , quæ prorſus & abſolutè eſſet
popularis:ne vnquam in paucorum ciuium eſſet poteſtate,vel ſecuritatem aliorum ,vel
libertatem labefacturę.Itaq;,cum ad multorum deſiderium,tanti nominis autoritas ac-
ceſſiſſet, qui ſecus ſentiebant, tantæ animorum inclinationi,reluctari nequiuerunt : id-
circo,ea re multum diuq; deliberata , & agitata , tandem in eam ſententiam itum eſt,vt
ex omnib. ciuibus,nō quidē(vt in multis Italiæ locis fuit diuulgatum)ex plebis fece,ſed
ex ijs tantum, quibus , antiquis ciuitatis legibus,aditus ad remp.conceditur,conſilium
conſtitueretur:cuius conſilij ea modò poteſtas eſſet, ciuitatis atq; imperij Florētini ma-
giſtratus omnes creare:pecuniæ cogendæ decreta,legesq; à magiſtratibus,& ſelectiori-
bus conſilijs conſtituta,confirmare.Vt ciuilium autem diſſenſionum cauſę tollerentur,
omnisq; metus ex ciuium animis eximeretur , publico decreto Athenienſium videlicet
exemplo ſancitum eſt,vt ea delicta quæ in reip.ſtatum ad eum vſq; diem commiſſa fue-
rant,perpetua obliuione in poſterum abolerentur:his iactis fundamētis , reſp. forſitan
bene compoſita , & ſtabilis fuiſſet conſtituta , ſi eodem tempore ea omnia introducta
fuiſſent, quæ ad eam diem in hominum prudentium conſultationem venerant : verùm
cum de eis ſtatuere ſine multorum , qui propter rerum præteritarum memoriam,ſuſpi-
cionum erant pleni,decretum fuit, vt magnum illud conſilium tanquam recentis liber-
tatis fundamentum tunc conſtitueretur : quæ deeſſent,in temporum opportunitates,&
quum publica vtilitas vſu atq; experientia ab ijs cognoſceretur , qui eam rationum in-
ductione cognoſcere non poterant. Hoc modo Hetruriæ res laborabant : interea rex
Neapoli potitus,vt victoriæ faſtigium imponeret, in duas res potiſſimùm animum intē-
debat : vna erat, vt duas arces Neapolitanę vrbis,quæ Ferdinandi nomine adhuc tene-
bantur,quarum vni nouæ,alteri ab ouo erat nomen, expugnaret : turrim enim quę ſan-
cti Vincētij dicitur,vt portus eſſet propugnaculum extructam,paruo negocio iam obti-
nuerat : altera vt vniuerſum regum ad ſuum imperium reuocaret: quibus in rebus for-
tuna eandem ipſi benignitatem oſtentabat: nam & arx noua regum ſedes in maris lito-
re poſita,quingentorum Germanorum,qui in præſidio erant,ignauia atq; auaricia, leui
facta defenſione,ea lege deditionē fecit,vt incolumes,cum ijs quæ ipſi poſſent expor-
tare,exire permitterentur:qua in arce cum magna vis commeatus eſſet,Carolus parum
futuri ſolicitus , eum commeatum quibuſdam è ſuis condonauit:& arx altera,quam di-
ximus nomen ab ouo ducere , ſcopulo impoſita,olim continenti coniuncta fuit:verùm
Luculli opera inde dirempta,ponte anguſto cum proximo Neapoli litore, coniungitur
hæc quoq; aſſiduis tormentorum ictibus verberata,quibus etſi muri corona lędebatur,
infra coronam tamen illęſa perſtabat moles,paucos poſt dies & ipſa cum Gallo conue-
nit,vt ſi intra octauum diem nemo ferret ſuppetias,in regis poteſtatem concederet:prę
fectis uerò militum,ipſisq; militibus in diuerſas regni partes miſſis,obuiam aliquot die
rum itineribus proceres , & ſyndici ciuitatum certatim(dum omnes ad Gallos accipien
dos primi eſſe volunt) procedebant,tanta cuiuſq; vel propenſione,vel terrore, vt & ar
cium præfecti penè omnes,eas citra vllam tergiuerſationem dederent:& arx Caietana
omnibus neceſſarijs rebus inſtructa , leuiter oppugnata,ſeſe hoſtis miſericordiæ com
mendauit:atq; hoc pacto paucorum dierum ſpacio,regnum vniuerſum,præter Iſchiam
inſulam, præterq; Brunduſinam & Gallipolitanam in Apulia , & Heginam in Calabr
arces , Carolo vrbem ipſam in extremo Italiæ angulo ex aduerſo Siciliæ ſitam, tenent

mi

mira facilitate, in Caroli potestatem venerunt: idem & Trupia, & Mantia fecerunt, quæ initio statim Gallica erexerant vexilla: verùm cũ rex eas certis suis familiarib. donasset, illæ quéuis aliũ, præter regem ipsum recusantes, mutata sententia, ad pristinum dominũ redierunt: idem pòst fecit ciuitas Brundusina: ad quam cum Carolus neminẽ misisset, quin socordia quadã non modò non expeditis, sed vix Syndicis, quos ciuitas Neapolim, ut cũ rege transigerẽt, miserat, auditis, qui Ferdinandi nomine arces tenebant, spacium ciuitatis ad Aragoniorũ fidẽ persuasione reuocandę habuerunt: cuius exẽplo, Hydruntinorũ ciuitas, quæ Gallicũ nomen cõclamauerat, cũ nemo ad eã accipiendã venisset, in proposito nõ perstitit. Ad Carolũ omnes totius regni proceres ac reguli, Alfonso Daualo Piscariæ marchione excepto, qui à Ferdinando in arce noua relictus, vt Germanorũ ad dedendã arcẽ inclinationẽ agnouerat, in Siciliam cum paucis alijs quorum bona suis donarat Carolus, profugerat: se vt nouũ regẽ reciperent, cõtulerunt: qui tanti regni possessionẽ, pactione prorsus stabilire cupiens, prius quàm arcẽ ab ouo appellatã obtineret, ad se Federicũ Aragoniũ, fide data, vocarat: q tũ quòd in eius patris aula diu egisset, tũ quòd regi esset affinitate cõiunctus, toti Gallicæ nobilitati erat acceptus: cum hoc de pace in hunc modũ egit, vt Ferdinando se amplũ, Gallia principatum, magnaq; vectigalia daturũ polliceretur, si modò is quæ reliqua in regno teneret, relinqueret: ipsi quoq; Federico, pro ijs quæ possideret, maiora repositurum: verùm cum Federico nepotis esset voluntas cõperta, qui nullas omnino conditiones admittere, nisi ei Calabria relinqueretur, decreuisset, grauibus respondit verbis: Quandoquidẽ, Dei, Fortunæ, omniumq; mortalium cõsensione, regnũ Neapolitanum adeptus esset, Ferdinandũ huic diuino consilio nequaquam reluctari in animo habere: nec tanto regi cedere sibi turpe ducere: itaque se haud minus quàm reliqui, ipsi in eodem regno parere velle, modò ei pars aliqua regni (Calabriam innuens) concederetur: in qua, non quasi rex, sed tanquã è suis proceribus & clientib. vnus manens, regis Galliæ clementiã animiq; magnitudinẽ posset colere: in cuius gratiã aliquando se occasionem eam virtutem declarandi, quàm aduersa fortuna in suã ipsius salutem exerere prohibuerat, habiturũ speraret: hoc consilio nihil gloriosius esse Carolo posse: taleq; esse, qualia antiquorũ regũ fuisse memorantur: qui huiusmodi operib. suum nomen immortalitati consecrarant: diuinosq; apud mortales erãt honores cõsecuti: neq; minus tutũ quàm gloriosum esse: propterea quòd, Ferdinando in suam fidẽ recepto, regnũ esset firmum habiturus: neq; fortunæ vllam cõmutationẽ in posterum formidaturus: cuius esset proprium, quotiescunq; victoria moderatione ac prudẽtia munita nõ esset, inopinato aliquo casu gloriã tanta molitione partam, inquinare. Verùm cum Carolo videretur, si quam regni partẽ suo æmulo concederet, reliquũ quoq; in apertissimũ discrimen vocari, Federicus ab eo re infecta discessit: & Ferdinandus, cognita arciũ deditione, cum longis nauibus 14. malè instructis, cum quibus Neapoli soluerat, in Siciliã, vt ibi in omnẽ occasionẽ intentus esset, in Ischiana arce Inico Daualo Alfonsi fratre, viris virtute & fide præstantibus, relicto, nauigauit. At verò Carol⁹, quo eo receptaculo ad regnũ infestãdũ peropportuno hostes priuaret, classem, quæ tandẽ in portũ Neapolitanũ appulerat, eò iussit contendere: verùm cũ desertũ oppidũ reperisset, atq; arcis expugnationẽ difficilimã esse videret, ne oppugnare qdẽ voluit: quamobrẽ, statuit rex è prouincia Narbonensi, Genuaq; alias naues ad Ischiæ oppugnationẽ atq; ad mare, quod interdũ Ferdinand⁹ infestũ habebat, tutũ pręstandũ, accersere: sed enim fortunę, diligẽtia consiliũq; paria nõ erãt: ꝗ omnia frigidè admodũ negligẽter & ꝑturbatè administrarentur: etenim Galli tanto rerũ ꝓuentu solito insolentiores facti, grauioribusq; negotijs, fortunę temeritati ꝑmissis, ludis tantũ & voluptatib. intẽti erant: q verò apud regẽ plus poterãt, vnũ illud agebãt, vt q̃ vberrimũ possent, fructũ, nulla sui principis vel dignitatis vel vtilitatis habita ratione, ipsi ꝑciperent. Eo tempore Gemes Othomãnus Neapoli mortẽ obijt, sũma cũ Caroli molestia, ꝓpterea ꝙ ad bellũ, quod in Turcarũ imperium animo agitabat, eũ hominẽ maximũ atq; aptissimũ instrumentũ fore existimaret: eius mors à Pontifice lento veneno procurata fuisse constanti hominũ opinione, credita est: siue quòd eum inuitus regi concessisset, atq; idcirco se libris auri quadringentis, quas quotannis à Baiasete ei⁹ fratre acciperet, priuasset, sui doloris remediũ duceret, vt per quẽ eo priuatus esset, is ab eodẽ nullũ cõmodum perciperet, siue, quòd

Caroli gloriæ inuideret: metueretq́;, si fortè aduersus Turcas res ei prosperè cederent, mox, suas cogitationes, quemadmodum à multis, etsi priuatæ vtilitatis gratia, extimulabatur, ad ecclesiã Romanam, quæ quòd ab antiquis & moribus & ritibus penitùs descîuissent, magis indies Christianæ religionis autoritas imminuebatur, corrigendam conuerteret, omnibus certò metuentibus, eam labem in eius Pontificatu, multo maiorem futuram: qui Põtificatus turpissimis artibus partus, nunquam fortè post hominum memoriã deterioribus fuit administratus: nec defuere qui crederẽt (nihil enim tam iniquum est, quod in eius pontificis scelesta natura, non facilè crederetur) Baiasetem cognito regis Galliæ in Italiam apparatu, per Georgium Bucciardum pontificem pecunia corrupisse, vt Gemenuita priuaret. Verùm enim, nihil eius morte Carolus intermittens, quanquam alacritate animi, quàm prudentia & consilio maiore, de bello Turcis inferendo, cogitare, archiepiscopum Dyrrhachinum, natione Epirotam, in Græciam misit: qui per quosdam exules de aliquo motu in illa prouincia excitando, spem faciebat. At, noui atq; inopinati casus, eum noua agitare animo consilia coegerunt. Suprà dictum est, imperij Mediolanensis obtinendi cupiditate, Aragoniorumq́; ac Petri Medicis, metu Ludouicum Sfortiam adductum esse, vt regis Galliæ in Italiam transitum, procuraret: cuius aduentu, cum voti sui compos factus esset, Aragoniјq́; in tantas angustias cõpulsi, vt difficulter propriam salutem tueri possent, ob eius oculos, nouus metus, priore longè grauior ac iustior, obuersari cœpit, nimirum sibi, totique Italiæ impendens seruitus, siquidem ad regis Galliæ potentiam regnum Neapolitanum accederet: eam ob rem, vt Carolus in Hetruria omnia difficiliora inueniret, optauerat: sed cum vidisset eum sibi & summa facilitate Florentinorum remp. adiunxisse: & Pontificis conatum elusisse: quodq́; nemine repugnante, iam in regnum Neapolitanum penetraret, tanto ei maius indies suum periculum videbatur, quanto maior ac facilior victoriæ Gallorum cursus euadebat. Idem timor animos quoq; Veneti senatus cœperat occupare: qui primum suum propositum constanter secutus, vt se à partium studijs integer conseruaret, tanta diligentia se nõ modò ne quid faceret, verùmetiam ne vllam significationem daret, vnde aliqua suspicio moueretur, eum in alterutram partem magis inclinare, contineret, vt ad regem Galliæ Antonio Lauredano, & Dominico Triuisano legatis, tamen non prius quàm regem Alpes superasse accepisset, decretis, tamdiu eos mittere distulerat, vt rex Florentiam prius esset ingressus, quàm illi ad eum peruenissent: conspecto pòst tantæ felicitatis cursu, regemq́; fulminis in modum sine obstaculo vniuersam percurrere Italiam, aliena detrimenta, propria pericula ducere cœpit: timereq́; ne aliorum exitio, suum quoq; adiũgeretur, præsertim verò, quòd Carolus Pisas aliaq́; Florentinorum munita loca occupasset: Senis præsidium imposuisset: idem in Pontificis ditione fecisset, argumentum esse videbatur, eum præter regnum Neapolitanum, aliud animo agitare: his de causis factum est, vt Ludouici Sfortiæ suasionibus faciles aures præberet: qui simulac vidit Carolo cedere Florentinos, Venetos hortari, vt vnà secum communibus periculis occurrerent, cœperat: crediturq́;, si vel in Latio, vel in regni Neapolitani finibus Carolo aliqua difficultas obiecta fuisset, hosce arma in eum sumpturos: sed victoriæ celeritas, quæ ad eam impediendam comparabantur, omnia irrita fecit: & Carolus, cui Ludouici actiones iam essent suspectæ, Ioannem Iacobum Triultium cum centum cataphractis, atq; honorifico stipendio conduxerat: multis præterea promissis Fregosium cardinalem Obiectumq́; Fliscum in suas partes pellexerat: hos quasi idonea validaq́; ad Genuensium res commouendas, instrumenta: illum, quòd Guelforum factionis Mediolani princeps esset, animum ab Ludouico alienissimum gereret: his accedit quòd Tarentinum principatũ rex ei tradere recusabat: ea, vt ille aiebat, de causa, quòd nisi toto regno in suam potestatem redacto, minimè esset obstrictus: quæ res cum Ludouico essent molestissimæ, naues longas duodecim, quę Genuæ armabantur, retineri iussit: ac ne vllæ naues regis nomine instruerentur, edixit: hinc factum esse, questus est rex, quo minus Aenariæ, quæ nunc Ischia dicitur, denuò expugnationem maiore apparatu tentaret. Gliscentibus igitur ab omni parte suspicionibus, atq; odijs, tamq́; repentina de regno Neapolitano victoria Veneto senatui, Sfortiæq́; maius ac propinquius periculum ostentante, nihil vltra differre, sed consilia sua exequi sunt compulsi: quod quidem vt

maiore animo aggrederentur,sociorum potentia faciebat:ad id enim haud minus Pontifex Gallorũ territus armis,Cęsarq; Maximilianus erãt animati:cui cùm ob multas odij in Gallicũ nomen causas,tum propter grauissimas à Carolo acceptas iniurias, omni tẽpore plus quàm cęteris omnibus res secundę Gallorũ molestissimæ fuerunt.In Ferdinãdo aũt atq; Isabella Hispaniæ regum,rei benè gerendæ firmamentum maioremq; spem Veneti Ludouicusq; collocabant:qui cum paulo antè nulla alia de causa, quàm vt Ruscinonis comitatũ reciperent,se ei ad regnũ Neapolitanũ subigendũ,nullo impedimento futuros obligasset,ad id tempus liberã sibi cõtraria moliendi,facultatẽ callidè reseruarant:nam(siquidem verum est, quòd ipsi diuulgarunt) in eius restitutionis capitibus ea exceptio adiecta fuit:ne vlla re teneri intelligerẽtur,qua Põtificis iuribus aliquo modo derogaretur:ex quo inferebant,si à Pontifice sui iuris tuendi causa ad regnum Neapolitanum defendendum, appellarentur,in ipsorum esse potestate,id fide integra promissisq; facere. Pòst etiam illud adiunxerunt,eiusdem pactionis verbis vetari ipsos sese Carolo opponere, ea lege,si regnum illud ad Carolum iure spectare constaret.Verùm enimuerò cuiusque modi hæc sint, certum est,eos cum primùm illas terras recepissent, non modò spes Aragoniorum fouere cœpisse, auxilia promittere: Pontifici ne eorum causam desereret, occultè instare: verùm etiam ab initio regem Galliæ lenibus verbis, quasi eius gloriæ studiosi, studioque religionis incitati, fuisse hortatos, arma potius in religionis hostes, quàm in eius cultores conuerteret: quod quidem facere non destiterunt, sed maiore vi, verbisque ad suspicionem mouendam aptioribus, quo magis ea expeditio procedebat: quæ, quo maiorem haberent autoritatem, quoque Pontificis atq; Aragoniorum spes magis sustentarent (nihilominus tamẽ ex aduerso rumore dissipato, se tantũ de custodienda Sicilia cogitare) classem comparabant,quæ post captam Neapolim,in Siciliam appulit, quanquam apparatus ostẽtatione, vt moris est illorum, maiore quàm re,vtpote quæ octingẽtos tantũ hastatos equites (quos Giannettarios ab hastæ cuiusdã forma nominant)milleq; pedites Hispanos aduexerit.His simulationibus egerant illi,donec Ostia à Columnijs occupata,minæq; Gallorum in Pontificẽ, eis honestiorem id quod animo cõceperant,emittendi occasionẽ dederunt:quã illicò amplexi,per Antonium Fonsecam ipsorũ legatum,regi apertè dum Florentiæ esset,denunciarunt,se Pontificis regniq; Neapolitani, quod Pontificis Romani iuris esset,patrociniũ, pro Christianorũ principũ officio,suscepturos: qui cum iã cũ Venetis Mediolanensiũq; duce,de fœdere agere cœpissent,cognita Aragoniorũ fuga, eis, vt pro cõmuni in Gallos tutela,secũ facerent,vehemẽter instabant.Itaq; tandẽ mense Aprili Venetijs,vbi horum principũ omniũ erant legati, fœdus inter Pontificem, regẽ Romanorũ, reges Hispanię,Venetũ senatum,ac Mediolanensium ducẽ, percussum est:specie quidem ac nomine ad cõmunem sociorum defensionem,loco eis qui adiungi vellent,idoneis conditionibus, relicto: verùm cunctis existimantibus faciendum esse,vt ne rex Galliæ regnũ Neapolitanum teneret, occultioribus consilijs decretum fuit,vt Hispani milites qui in Siciliã venerant, Ferdinandũ Aragoniũ,qui magna populorũ voluntatis spe adductus, in Calabriã ingredi tentabat,ad regnũ recuperandũ iuuarent, vtq; eodẽ tẽpore Veneti classe,maritima inuaderent loca:conaretur dux Mediolani, quo si fortè ex Gallia noua subsidia venirẽt, ea impedire posset, Astã vrbẽ,in qua exiguo cũ præsidio,Aurelianẽsis dux remanserat,occupare:Regib.aũt Romanorũ,Hispanięq; regũ pecuniæ summa à socijs,vt valido exercitu in regnũ Gallię arma mouerẽt,contribueretur. Cupiuerunt præterea idẽ socij,vniuersam Italiã in idẽ fœdus cõsentire:eãq; ob rem Florentinos ducẽq; Ferrariæ in societatẽ pertrahere vehementer institerunt. negauit dux antè quàm fœdus inuulgaretur inuitatus, se arma in regẽ Galliæ sumpturũ:cęterùm,Italico astu, vt Alfonsus,maximus natu filius, stipendia Mediolanensium ducis, ipsi centum quinquaginta cataphractis legati eius copiarum nomine attributis, faceret, permisit. Diuersa erat Florentinorũ causa,qui & ad societatem magnis promissis erant inuitati,& causas iustissimas habebãt,ab rege discedendi:quibus statim fœdere promulgato,Ludouicus Sfortia sociorum omnium nomine, siquidem fœderi se vellent adiungere, totis viribus ipsis affuturos,si rediens Neapoli Carolus, eos lædere tentaret,repromisit:daturosque operam,vt primo quoq; tẽpore,Pisas Ligurnumq; recuperarent.Rex præterea, spretis quæ

Florentiæ fecerat,promiſſis, nec initio eos in oppidorum poſſeſſionem reduxerat:nec Neapoli potitus, arces reſtituerat:fide ac iureiurando,eorum conſilio poſthabitis, qui Piſanorum cauſæ ſtudentes, Florentinos ſimul ac ſua recepiſſent, cum reliquis Italiæ principibus conſenſuros affirmabant:quibus Maclouienſis cardinalis(etſi magnam pecuniæ vim accepiſſet)frigidè,ne ipſorum cauſa,cum reliquis aulæ proceribus in contẽtionem veniret,reſiſtebat.Neq; in eo tantum,ſed multis alijs in rebus quoq; rex, ſe nec fidem magnifacere, nec quantum Florentinorum amicitia, eo tempore ipſi prodeſſe poſſet,cogitare,demonſtrauit: vſq; adeò,vt oratoribus ipſorum apud ſe de Montis Politiani defectione querentibus flagitantibusq́;, vti,quemadmodum tenebatur,Senenſes ad eius reſtitutionem adigeret, ſubridens reſponderit: Quid ego facerẽ,ſi veſtri homines, à vobis aſperius tractati,deficiunt? His tamen omnibus ſpretis,Florentini,rati maiorem ſuæ vtilitatis habendam eſſe rationẽ,quàm doloris, fœderatorum vocib. minimè auſcultandum eſſe duxerunt, partim ne in regis reditu Gallica in ſe arma denuò prouocarent,exiſtimantes ſe facilius ſua ab ijs qui ea tenebant,poſſe recipere,quàm ab alijs: partim quòd illorum promiſſis parum fiderent, haudquaquam ignari,ſe Venetis, quòd illorum conatibus diuerſis temporibus obuiam iuiſſent,inuiſos eſſe:partim quòd ſatis intelligerent, Ludouicum iam dudum ad Piſanorum dominatum aſpirare. Interea Galli Neapolitanis delitijs deliniti atq; eneruati, caſuq́; magis quàm prudentia recti,vt Aragonios ex paucis locis, quæ adhuc ipſorum nomine tenebantur, exigerent (quod quidem fortunæ aſpirantis flatum ſequentibus, facillimum extitiſſet) minimè inſtiterunt.His de cauſis factum eſt,vt in regno Neapolitano eorum exiſtimatio ac multo magis etiam gratia paulatim elangueſceret: nam etſi rex populus ac ciuitatibus ſe facilem ac benignum priuilegijs atq; immunitatibus per totum regnum concedendis, ex quib. quotannis aureorum numûm vltra ducenta milia percipere poterat,præbuiſſet,reliqua tamen regni negocia, eo ordine ac prudentia, quam poſcebant, nequaquam gerebantur:rex enim à laboribus, atq; à querelis & poſtulatis hominum audiendis alienus,negociorum pondus omne in ſuos prorſus reiecerat: qui partim ignorantia, partim auaricia,omnia corruperunt: nobilitas nec humanitate,nec præmijs delinita,aditus ad regẽ,atq; ad eius familiares,difficilis:hominũ pſonarúmue nulla diſtinctio, nulla meritorum, niſi caſu,gratia: animi eorũ q.ab Aragonijs erãt alieni natura, minimè confirmati: in reſtituendis in ſuum ſtatũ regni proceribus,multæ difficultates,ac dilationes interpoſitæ:Aniouinæ factionis atq; aliorum primę nobilitatis hominum,quos ſenior Ferdinãdus eiecerat,bona ijs qui ea donis,alijsq́; inuſitatis artibus ambirent,condonata: in alios temerè, in alios ſine cauſa multa profuſa: omnia ferè totius regni munera magiſtratúſue, & multorũ fortunæ Gallis attributa:oppida, & ciuitates,quæ nullũ præter reges, dominum agnoſcere conſueuerant, magno cum ciuium ſuorum dolore,maiorem partem Gallis dominis parere iuſſæ:quæ omnia eò moleſtiora erant omnibus,quo pruden tioribus rectioribusq́; inſtitutis, per Aragonios reges erant aſſueti:quantoq́; maiora omnia à nouo rege ſibi pollicebantur: his accedebat innatus Gallicæ genti plenus arrogãtiæ ſpiritus,victoriæ felicitate inflatior atq; turgidior:quamobrem tantam de ſe opinionem conceperant, vt omnes Italos præ ſe contemnerent, nihiliq; facerent:adde,in capiendis hoſpitijs impetum atq; inſolentiam, tam Neapoli,quàm in alijs regni partibus,in quas milites erant diſtributi:qui omnibus in locis, ſuos hoſpites malè multabãt: vnde fiebat vt illud quo flagrauerant omnes ferè mortales, Gallorũ deſiderium,iam in ardentiſſimum odium cõmutatum eſſet: viciſſimq́; in odij quod contra Aragonios conceperant locum,Ferdinandi miſericordia: eiuſdem virtutis expectatio, quæ paſſim in animis ferè omniũ ſemp fuerat:eius deniq; diei,quo tanta cũ manſuetudine & cõſtantia, qua Neapolitanos ante ſuum diſceſſum,erat affatus,memoria,irrepſerat:ex quo & vrbs ipſa,& totum ferè regnum, haud minore deſiderio, Aragonios reuocandi occaſionem præſtolabuntur,quam paucis diebus antè eorum euerſionem concupierant: quinetiam Alfonſi nomen tantopere inuiſum,iam gratis auribus accipiebatur, iuſtam ſeueritatem appellantibus,eam quam,dum rem domeſticam regni viuo patre procuraret,crudelitatem ſolebant appellare:& quam per multos annos ſuperbiam atq; elationem vocarant, eam animi veridici ſinceritatem nominabant. Ea eſt vulgi natura, ad plus quàm par ſit, ſperan-

ſperandum,minusq; quàm neceſſe ſit,patiendum,propenſa:rerum verò præſentiũ ſemper pertęſa: quod quidem regni Neapolitani incolarum eſt maximè proprium:qui inter omnes Italiæ populos, inconſtantiæ nouarumq; rerũ cupiditatis notantur.Ante nouum Italiæ fœdus iam ferè in Galliam quamprimùm redire, leuitate magis ſua,ſuorũq; ardenti cupiditate incitatus,quàm cõſilij maturitate: in regno enim innumerabilia grauiaq; principum & regionum negocia inchoata remanebant:nec dum victoria plenè regno nõdum penitùs ſubacto,ad faſtigium perducta. Vbi verò tot principum in ſe initum fœdus accepit, animo vehementer commotus,cum ſuis,quid in tanto caſu,agendum eſſet: omnibus præſertim veriſſimè affirmantibus, multis retrò ſeculis inter Chriſtianos nullam vſq; adeò potentem ſocietatem eſſe confectam, deliberat:quorum fuit ſententia,primo quoq; tempore,illinc eſſe diſcedendum:quòd vererentur,ne quo diutius ibi moram traherent,eo maiora fierent impedimenta : fœderatis enim ad maiores apparatus expediendos,tempus præberetur:& iam fama erat,eorũ accitu magnas Germanorũ copias in Italiã venturas: iamq; de ipſo Cæſare,rumores incaleſcebant:idcircò faceret rex,vt ex Gallia recentes copiæ Aſtam celeriter contenderent:tum quo illa ciuitas conſeruaretur, tum verò etiam quo dux Mediolani ſua tueri cogeretur:eſſentq; vlterius progredi paratæ,ſi quidẽ rex ſic expedire iudicaret.In eodẽ quoq; cõſilio decretũ fuit, omni adhibito ſtudio,ampliſſimisq; promiſſis, enitendũ eſſe Pontificẽ ab illa ſocietate abſtrahere,atq; ad regni Neapolitani poſſeſſionem ſuo diplomate confirmandã inducere:quam,etſi Romæ ſe citra tergiuerſationem conceſſurum promiſiſſet,ad eam diẽ eius confectionem, vel cum ea adiunctione, ne quid ea conceſſione de aliorum iure detractum intelligeretur, recuſarat: nec tamen in tam graui deliberatione, tantisque curis, res Piſana memoria excidit: nam cum multis de cauſis cuperet,penes ſe eſſe de ea ſtatuere, vereretúrque ne ſociorum auxilio arx quæ Citadella dicitur, ſibi à Piſanis eriperetur, eò ſexcentos pedites Gallos in naues impoſitos vnà cum Piſanorum legatis,qui apud ſe erant,miſit: qui vbi Piſas appulerunt, eodem modo affecti,quo & reliqui in ea vrbe relicti,prædandiq; cupiditate incenſi pecunia à Piſanis accepta,cum alijs Piſanorũ militibus in caſtra ad Librę factę caſtellũ,venerunt:vbi Piſani Lucio Maluetio duce, paucis antè diebus poſitis caſtris, quòd Florentini ſuarum partem copiarum Montem Politianum verſus miſerant, audaciores facti, cum poſtea hoſtes appropinquare cognouiſſent, ante lucem diſceſſerant: ſed eò cum hoc Gallico præſidio denuò reuerſi,eã breui ex pugnarunt: nam Florentinorum copię,quæ vt ei præſidio eſſent,redibant, quo minus id facere poſſent, Serchio flumine quod aquarum inundatione intumuerat, ſic vt tranſmitti non poſſet, impediebantur:alterum verò iter,quòd præter Lucæ mœnia ducit,arripere, Lucenſium metu,qui Piſanorum libertati impenſius fauebant,non erant auſi: quorum copijs poſt Libram factam occupatam,Gallis qui ſibi Libram factam retinuerant, per vniuerſum Piſanorum agrum, tanquam Florentinorum hoſtes manifeſti,ſubſidio fuerunt: quibus hiſce de rebus apud Carolum expoſtulantibus,nihil aliud reſpondebat Carolus, niſi ſe cum primum in Hetruriã perueniſſet,promiſſa ſeruaturum hortans, hanc breuem moram ſine moleſtia tolerarent. Verumenimuerò,Carolo non ita facilis erat diſceſſus deliberatio,vt expromptum erat abeundi deſiderium:quòd tantæ eius copiæ non erant, vt in duas partes diſtractæ,poſſent ſine periculo inuitis ſociorum armis,eum Aſtam deducere:& quæ relinquerentur, ſatis eſſent ad regnum Neapolitanum,in tãtis motibus, qui iam iam imminebant,facilè tuendum. His anguſtijs circumuentus, ne regnũ defenſoribus nudatum dereret, & de ſuæ ſalutis propugnatoribus partẽ detrahere:& ne ſe in tam manifeſtum diſcrimen prorſus conijceret, ad regni defenſionẽ, minora præſidia quàm neceſſitas poſceret,relinquere coactus fuit.Itaq;,Heluetiorum dimidias copias cum Gallici peditatus parte,& cataphractos octingentos,cum circiter quingentis equitibus Italis,quibus præerant vrbis Romę præfectus,Proſper & Fabricius Columna, Antonellusq; Sabellus,in regno relinquere ſtatuit: qui duces omnes ab eo beneficijs affecti in illa omnium ferè regni oppidorum ac regionũ diſtributione,fuerant, Columnij præſertim:nam Fabricio Albenſem ac Taliacotij ditionem à Virginio Vrſino prius poſſeſſam, conceſſerat:Proſpero Traiecti ducatum Fondanamq; vrbem vna cum multis Caietanę familiæ caſtellis,Montẽ præterea

Fortinum, atque alia vicina oppida, quibus familiã Comitum spoliarat, attribuit. cum his igitur copijs existimabat, si opus foret, eorum regulorum vires coniunctum iri, qui vel propriæ securitatis causa, suam magnitudinem optare cogebantur: præsertim verò Salernitani principis à se ad maris præfecturam, restituti, nec minora rex à Bisiniano principe expectabat. Proregem in toto regno, Gilbertum Mompenserium ducem, generis potius claritate (erat enim è regia stirpe ortus) quàm propria virtute commendatum, constituit: alios item duces compluribus regni locis, quibus singulis oppida prouentusq; donarat, pręfecit: inter quos pręcipui fuere, Obigninus ab rege Magister equitum creatus, cui Calabriam attribuit: Caietæ, Belcarium imposuit, quem etiam magnum ærarij Quæstorem nuncupauit. Samnitibus (qui hodie Abrutij nomine appellantur) Gratianum Guerram, magnæ virtutis & nominis ducem. His omnibus se pecuniam quidẽ & militum supplementa subsidio breui missurum spopondit rex: verùm, vnde in bellũ sumptus interea fierent, nihil præter regni vectigalia, quorũ exactio vacillantibus iam populorũ animis, atq; Aragoniorũ memoria plerisq; in locis reuiuiscente, reliquit: quippe, Ferdinandus, quibus diebus rex Neapoli discessum adornabat, in Calabriã, eis Hispanis qui nauibus in Siciliam venerant comitatus, descendit: ad quẽ illicò multi eius regionis incolæ cõfluxerũt: nec mora, Rhegyni ei vrbẽ, cuius arx in eius fide semper manserat dedidere: atq; per eosdem dies Veneta classis Antonio Grimano, viro magni in ea ciuitate nominis, pręfecto apparere cœpit. At, neq; his rebus, neq; alijs imminentis defectionis signis profectionis cõsilium aut intermissum aut retardatũ vlla in parte fuit, quoniam præter quàm quod necessitate forsitan impellebatur, incredibili in Galliam redeundi tum rex ipse, tum eius familiares ac ministri omnes ardore flagrabant: quasi eadem fortuna cuius beneficio tantam erant victoriã adepti, satis ad eam cõseruandam videretur. Eo tempore Ischiam, Liparamq; regni Neapolitani, quamuis Siciliæ propinqua, membra: itemq; Rhegyum nuper receptum: atq; in eadem Calabria, Terram nouam vnà cum arce, nec non alia per eum tractum loca Ferdinandus obtinebat: præterea Brundusium vbi constiterat Federicus, Gallipolis, Martia, Trupiaq;: prius quàm rex abiret, varia Pontificem inter & regem, nec citra cõcordiæ spem agitata fuerunt: de quibus à Pontifice ad regem, ab eo rursum sancti Dionysij cardinalis ad Pontificem reuersus est: ad quem rex quoq; Francium Antistem familiarẽ suum misit: etenim rex Neapolitani regni diploma à Pontifice sibi tradi vehementer cupiebat: adhæc, vt Pontifex si secum facere nollet, saltem cum hostibus suis ne faceret: seq; Romam quasi amicum recipere, ne recusaret, postulabat: quibus postulatis, quanquam Põtifex initio aures præberet, tamen vt ei fidem haberet, in animũ suum inducere nunquam potuit: idcirco, cum neque se à socijs vellet seiungere, neque ei diploma, quòd id non satis ad gratiæ cum eo reconciliationem pignus firmum arbitrabatur, tradere: reliquis petitionibus varia impedimenta obijciebat: ad eam verò, qua rex regni Neapolitani iura in se transferri volebat, etsi ea conditione contentus erat, vt saluis aliorum iuribus, id faceret, Pontifex respondebat, velle se prius legitima disceptatione, ad quem spectarent, cognoscere: interea tamen, cum in animo haberet, ne rex Romam ingrederetur, armis prohibere, Venetum senatum ducemque Mediolani de auxilijs ad se mittendis appellauit: qui ei mille equites leuis armaturæ, cum duobus peditum millibus, submiserunt: receperuntque se mille alios grauioris armaturæ equites submissuros: quibus subsidijs cum suis viribus vnà coniunctis, Gallorum potentiæ obuiam iri posse sperabat, sed postea nimis periculosum, tam longè ab suis imperijs suas copias abesse, rati: nec dum totum exercitum destinatum haberent in promptu, parsq; etiam tum in Astensi expeditione distineretur: præterea, in memoriam Pontificis perfidiam reuocantes: quodque Carolo transeunte Ferdinandum cum exercitu euocasset, pauloq; pòst, eundem abire iussisset, mutato cõsilio, ei vt se in locum aliquem tutum potius reciperet, quàm dum Romã tueri conatur, sese tam graui periculo obijciat: præsertim cũ etsi Romã rex ingrederetur, illinc euestigiò esset, nullo ibidẽ relicto præsidio, discessurus, suadere cœperunt: quæ res spem regi, alicuius cum Pontifice cõpositionis, auxerũt. Neapoli igitur rex vicesima die Maij discessit: verùm quoniam primum solito ritu nomen, & regia insignia nondum cęperat, paucos antè quàm proficisceretur dies,

dies, solenniter maximoq; apparatu ac celebritate in primario vrbis templo de more superiorum regum, ea cum honoribus & iureiurando nouis regibus præstari solitis, accepit. Nomine totius ciuitatis verba fecit Iohannes Iouianus Pontanus, cuius nomini propter excellentem hominis doctrinam, ciuiles actiones moresque clarissimo, haud paruam hæc actio notam inussit: quippe cum Aragniæ regum diu scriba princeps, atque à secretis fuisset, magnæque apud eosdem autoritatis & gratiæ, Alfonsi etiam in literis præceptor, visus est, siue vt munus oratoris expleret, siue quo Gallorum gratiam magis sibi conciliaret, se nimium in illorum regum vituperatione dilatare, à quibus tantis fuerat honoribus affectus: vsq;adeò difficile interdum est eam moderationem, eaque præcepta tenere & conseruare, quæ alijs ipse præscripseris: etenim Pontanus, magnitudine ingenij, orationisq; facultate omne doctrinæ genus complexus, scriptis etiam de moribus libris, cunctos mortales erudiuerat, atque ad sui admirationem conuerterat. Carolus igitur discedens secum habuit grauis armaturæ equites, quas Galli lanceas vocant, octingentos: ducentos itē è Gallica nobilitate ad regis custodiam delectos: Triultium præterea ipsum, cum grauis pariter armaturæ equitibus, centum: Heluetiorum peditum tria millia, Gallorum atque Vasconum duo millia: mandauit præterea rex, vt in Hetruria sibi Camillus Vitellius, eiusque fratres, cum ducentis & quinquaginta cataphractis, præstò essent: vtque triremes Liburnum versus procederent. Regem sequebantur sine vlla custodia, præterquam, quòd se nusquam abituros promiserant Virginius, Vrsinius, & Petiliani comes, quorum causa, quòd se iniustè captos esse quererentur, primum regio consilio commissa fuerat: apud quem ita egerant, vt dicerent, quo tempore se dediderant, iam hominibus ab se missis fidem publicam, non modò regis ipsius ore concessam, verùmetiam in tabulas relatam, regisq; manu subscriptā, fuisse: qua de re per suos nuncios qui diploma ipsum expectabant, certiores facti, eaq; fide freti, ad primùm Nolam Gallorum nuncium, regis insignia extulissent: atq; primo equitum Gallorum præfecto, qui secum paucissimos equites traxerat, claues tradidissent: quibus tamen, quadringētis cataphractis muniti, facilè resistere eo tempore potuissent. Ad hæc veterem Vrsinæ gentis fidem, quæ cum semper Guelforum patrocinium suscepisset, ipsi natiq; ipsorum, & quicunq; ex ea gente nasciturі essent, nomen insigniaque Galliȩ regum in animo insculpta atque impressa, haberent: ex quo etiam factum, vt regem tanta alacritate, in eorum oppida, quæ in Latio haberent, recepissent: idcirco, nec conuenire, nec iustum esse, fide regia, suisq; actionibus propositis, atque expensis, vt captiui retinerentur. Verùm non minus expeditè, Lignini nomine, à cuius militibus Nolæ capti fuerant, ex aduerso respōdebatur: fidem regiam, quamuis inchoatam atq; ab rege subscriptam, perfectè tamen concessam intelligi non posse, nisi regio signo obsignata, atq; à libellorum magistris subscripta, eiq; cuia interfit, tradita fuerit: hunc esse in omnibus priuilegijs & publicis monumentis, vetustissimum cuiusuis aulæ morem: idque in eum finem obseruari, vt si quid ab ore principis, siue curis & negocijs occupati, siue parum de re & negotio edocti fortè cecidisset, corrigi posset, neq; Vrsinos hac fiducia, vt se tam exiguo militum numero dederent, motos, sed necessitate timoreq; impulsos, quod nec defensionis, nec fugæ tota regione iam vndique victricibus armis occupata, vlla facultas reliqua esset: quod verò de suis in Gallicum nomen meritis afferebant, id esse falsum: quæ si vel maximè extarent, vel ab alijs prædicarentur, ab ipsis honestius potuisse dissimulari, quàm iactari: esse autem cunctis mortalibus exploratum, eos non sua voluntate, sed periculi vitandi causa Aragonijs à quibus dum secunda vterentur fortuna, maximis fuerant beneficijs affecti, desertis oppida regi sua aperuisse. Itaq;, cum hostis stipendia facerent, atq; ab Gallico nomine alienissimi: nec dum integram fidem accepissent, optimo belli iure captos esse. Hæc aduersus Vrsinos dicebantur: quæ & Lignini potentia, & Columniorum autoritate, à quibus tum veteri æmulatione, tum factionum diuersitate apertè oppugnabantur, suffulta, eò rem adduxerant, vt nunquā eorū causa ad exitum perduci potuerit: sed vt regem sequerentur, eis fuerat iniunctū, facta tamen spe, eos cū primùm rex Astam peruenisset, liberatum iri. At Pontifex, quamquam, quòd socij vt Roma discederet suaderēt, à reconciliatione haud quaquam alienus cum rege continēter ageret, nihilominus, metu deniq; superante, etsi regi non-

nullam spē eius aduentus expectandi prębuisset, biduo quàm Romā ingrederetur, purpuratorū collegio, ducentisq; grauis armaturæ, & mille expeditis equitibus, peditū verò tribus millib. stipatus, idoneoq; in Angelica arce præsidio relicto, Oruietū discessit: Romæ ad regē cum honore & pompa, accipiēdū diuę Anastasiæ cardinalē suo nomine esse iussit: qui vt Angelicā arcē vitaret, per Transtiberinā regionē ingressus, ibi castra posuit: nec in Vaticanum ipse, quod ei nomine Pontificis deferebatur, diuertere voluit. At Pontifex, vbi regem Viterbium appropinquare cognouit, etsi ei denuò spem fecisset, se cum eo in commodum quempiam Viterbium inter & Oruietum locum conuenturum, Perusiam tamen, eo consilio profectus est, vt si rex iter illud teneret, ipse Anconam veniret, quo inde maris commoditatem secutus, se in locum tutissimum posset recipere: rex nihilominus, etsi ei erat iratus, Centumcellanā, hoc est, ciuitatis veteris, Terracinensemq; arcem Pontifici restituit: Ostiam retinuit, quam discedens in Rouerei cardinalis Ostiensis episcopi potestate reliquit. Iter quoq; per Pōtificiā ditionē tenuit pacatè atq; amicè, præter Tuscanellā, quæ quòd primū copiarū agmen accipere recusaret, vi capta, non sine multorū cęde, prædæ militib. fuit. Sex postea dies rex Senis sine vlla causa contriuit: parū nec per se, nec ab Ostiensi Triultioq; admonitus cogitans, q̃ perniciosum esset, ea mora tantū spacij hostibus, ad se comparandum, viresq; coniungendū, pręberé: nec idcirco tamen, temporis iacturā consiliorū vtilitate pensauit: Senis enim actum de arcibus Florentinorum, restituendis fuit: quod rex Neapoli discedens tanta asseueratione promiserat: totiesq; in itinere cōfirmauerat: ob quam restitutionem Florentini, præter aureorum numûm triginta millia, quæ de summa Florētiæ regi promissa restabant, ei septuaginta millia se mutuo daturos pollicebantur: ad hæc, cum eo Franciscum Siccum suorum militum præfectum cum trecentis cataphractis, & duobus millibus peditum Astam vsq; dimissuros: ad quod quidem efficiendū, regē qui ei erant à consilijs, ferè omnes vehementer hortabantur: mouebat enim eos rei numariæ difficultas, exercitus augendi opportunitas, & regia cum iureiurando fides: retineret modò Petrā sanctam, & Seresanam, quasi quoddam instrumentū, quo facilius animos Genuensium ad obsequiū suum fidemq; conuerteret: sed facta obstabant Italiæ, vt in ea nouarū calamitatū succēsa materies remaneret. Ligninus aūt iuuenis, & imperitus, nisi quod è regis matris sorore natus, & ob id in summa apud regē gratia, siue lenitate quadā motus, siue molestè ferens, Florētinos cardinalis Maclouiensis autoritatē esse secutos, eā restitutionem impediuit: nulla re alia se moueri affirmans, quàm Pisanorum misericordia: quod aūt ad Florentinorum auxilia attinet, eis se facilè posse carere dicebat, quòd satis essent Gallicæ copiæ ad cunctas Italiæ vires simul coniunctas, verberandas: cum Lignino Pienes regulus faciebat, sperans sibi ab rege Pisanum & Ligurnicū dominatum cōcessum iri. Actum est etiam Senis de eius ciuitatis administrandę forma: nā, pleriq; ex populari censorioq; ordine, ad eius ordinis, qui à monte nouo habet nomen, potentiā deprimēdam, id vnū agebant, vt noua reip. forma introducta, præsidioq; quod ad prætoriū mōtis noui nomine tenebatur, remoto, ibidē Gallicū præsidiū cui Lignin⁹ præesset, collocaretur: quę quidē res quāuis in regio cōsilio, tanq̃ nō diu mansura, reijceretur, nihilominus tamē, Ligninus vt qui (etsi frustra) speraret se eius vrbis dominatu potiturū, id obtinuit, vt Carolus eius ciuitatis patrociniū certis conditionibus susciperet: seque eorum quæ possiderent, Monte Politiano excepto, cuius causam dixit se nec Florentinorū nec Renensium nomine velle suscipere, defensorem fore promitteret: Senenses verò, etsi ea de re nihil in compositione expressum fuerat, Lignino præfecturam, assentiente Carolo, detulerunt: eiq; aureorum numûm viginti millia, in annos singulos decreuerūt, ea conditione, vt is vicissim in vrbe vicarium cum Prætoriana cohorte trecentorum militum perpetuò haberet: quam quidem ex ijs qui in Gallico exercitu erant, reliquit: horum vanitas consiliorum citò apparuit: propterea quòd non multo pòst, noua montana factio, armis autoritate recepta, & præsidiū vrbe deiecit, & Lillanum quem rex ibi legatum suum esse iusserat, dimisit. Sed iam in Gallia togata res vehementer laborabant, quòd tum à Venetis, tum à Ludouico Sfortia, qui per eos dies Mediolanensis imperij diplomata iuraq; magna cum pompa augusta autoritate susceperat: vicissimq; ipse Cæsaris legatis se eius maiestatem conseruaturum, sacramento obstrinxerat, magni

gni fiebant apparatus, ad regis in Galliam reditum intercludendum:vel saltē,quo Mediolanense imperium,per quod tanto regionum spacio ei erat iter tenendum, à Gallorum iniuria viq; tuerentur:in eumq; finem suas quisq; lustrauerant copias:nouos delectus partim in commune, partim proprios equitum habuerant: & post varias difficultates tandem Iohannem Bentiuolum communibus stipendijs couductum, in societatem vnà cum vrbe Bononia, pertraxerant. Genuæ quoq; Ludouicus ad eius vrbis tutelam triremes decem proprijs sumptibus, quatuor item magnas naues Pontificis, Venetorum, & suis, armabat:in id præterea intentus quod ex fœdere tenebatur, vt Astam expugnare conaretur, duo milia peditum in Germania conscribi mandauerat:atq; ad Astensem expeditionem Galeacium Sanseuerinatem cum septingentis cataphractis, & tribus peditum milibus delegarat,victoriæ vsque adeò sua opinione securus, vt homo natura in rebus secundis insolentissimus, Aurelianensem ducem ludibrio habens,moneret, ne in posterum ducis Mediolanensis appellationem: quam post Philippi Mariæ vicecomitis mortem,pater eius Carolus assumpserat,vsurparet:ne in Italiam nouę Gallorum copiæ transirent, permitteret:quæ Astæ erat, eas in Galliam redire iuberet: atq; vt hæc se facturum atq; seruaturum promitteret, Astam vrbem pignoris nomine Galeacio Sāseuerinati traderet: cui rex haud minus posset confidere,quàm ipsi,vtpote quem superiore anno in Gallia in diui Michaelis sodalitatem atq; ordinem cooptasset:adhæc suas præter modum vires eâdem iactantia extollere,sociorum, vt regi in Italia resisterent,prouisionem,regis Romanorum, Hispaniæq; ad regnum Galliæ inuadendum apparatus. verùm,Aurelianensem parum huiusmodi minarum vanitas permouebat: qui simulac noui fœderis consilia perceperat,Astam munire instíterat, magnaq; diligentia perfecerat, vt noui milites ex Gallia mitterentur: qui cum ab rege quoq; ad suummet subsidium venirent,accerserentur, celeriter Alpes transire incipiebant:quamobrē,Aurelianensis nihil hostes veritus, educto ex oppidis milite,in Saluciarum marchionatu oppidum & arcem Valsineriam, quam Antonius Maria Sanseuerinus possidebat,cępit: qua re Galeacius, qui prius castella quædā parua occupauerat cognita, sese cum exercitu Anonium Mediolanensis imperij Astæ propinquum, oppidum, nec se hosti nocere posse sperans, nec ab eo sibi damnum inferri timens,retraxit. Verùm enimuerò,Ludouici natura ad res quæ maximos exigerent sumptus,suscipiendas propensissimæ: & contrà à sumptibus faciendis vel in summis necessitatibus, alienissima causam ei,vt suas fortunas omnes in summum discrimen adduceret,præbuit:etenim stipendiorum paruitate factum erat, vt paucissimi Germanorum militum venissent: eademq; de causa,qui cum Galeacio erant,paulatim dilaberentur:cōtraq; Gallorum copię nouis è Gallia delectibus cōtinenter augebantur:qui, quòd ad regi suo suppetias ferendas acciti essent, magna celeritate contendebant: & Aurelianensis, iam trecentos cataphractos, Heluetiorum tria milia, & todidem Vasconum coegerat:ac quanquam à Carolo ei seriò fuisset iniunctum, vt ab omni expeditione liber,si quando aduocaretur,sibi vt occurreret, præstò esset,tamē vt est difficile propria commoda negligere, Nouariæ occupandæ occasionem amplecti decreuit:in quam eum se introducturos eius ciuitatis nobiles duo Opicini,quibus inuisus admodum erat Ludouicus,propterea quòd ipsos aliosque non paucis Nouarienses fictis criminib. iniquisq; iudicijs, certis aquarum emissarijs agrisque,vt sua prædia quæ ibi apparabat, huberiora atq; ampliora faceret,spoliauerat:itaq; Aurelianensis re cum ipsis composita,Ludouico Saluciarū marchione comitatus,Pado noctu ad Pontem sturiæ, Montisferratensis marchionis oppidum, traiecto,à coniuratis ipse cum suis copijs nemine resistente, Nouariam est receptus:vnde illicò Vigleuanum vsq; suorum equitum parte excurrere iussa, opinio fuit,si cum omnibus copijs celeriter Mediolanum versus contendisset,magnos in vrbe motus excitatum iri:nam & Nouarię amissione nunciata, Mediolanensium animi ad res nouas erecti: & Ludouicus, homo haud minus timidus in aduersis, quàm in secundis insolens,vt ferè insolentia cum timiditate coniungi solet, inutilibus lacrymis suam ignauiam cōsternationemq; ostendere: & copiæ quæ cum Galeacio erant,in quibus solis eius erat sita defensio,ab hostibus interclusæ,nusquam apparere. Verùm,cum nū semper hostium conditiones offensionesque sint ducibus notæ,in bellis sæpenumerò pulcherrimæ occasiones amittuntur: sed

ne verisimile quidem videbatur,principis tanta potentia suffulti res , tam subita cõuer-
sione posse mutari.Aurelianus,quo rem Nouariensem stabiliret, vt arcem expugnaret,
ibidem constitit:quæ quinto oppugnationis die , in vnius diei interuallo subsidio iuua-
retur,deditionẽ fecit:quo temporis spacio,Sanseuerinati facultas præbita est, se Vigle-
uanum suis cũ militibus recipiendi:& Ludouico,qui vt sibi vulgi animos reconciliaret,
vectigalia pleraq; nuper imposita præconis voce sustulerat,suas copiàs augendi : Aure-
lianus tamẽ admotis ad Vigleuani muros castris,hostem ad pugnamprouocauit:ex quo
tantus inuasit Seuerinates terror, vt oppidũ deserere,Ticinũq; ponte nauibus imposito
transire in animo haberent : at , Sfortianis pugnam detrectantibus, Aurelianus Treca-
sium copias reduxit : quo facto Sfortianæ res meliore loco esse cœperunt: nam ad eius
copias alij subinde equites peditesq; accedebant:quòd Veneti,sibi totam ferè prouin-
ciam Carolo obuiam eundi relinqui , gaudentes,vt Ludouicus partem copiarũ quas in
Parmensem agrum miserat,reuocaret,annuerunt: quibus & ipsi de suis,quadringentos
equites epirotas adiunxerunt : adeò vt Aureliano vlterius progrediendi sit præcisa fa-
cultas:cumq; denuò quingentos equites Vigleuanũ vsq; procurrere imperasset,& Sfor
tiani equites ex oppido egressi in eos impetum fecissent , Aureliani graui accepto de-
trimento,in castra redierũt.Iam Sanseuerinas viribus superior , Trecasium copias edu-
xit,Aurelianoq; copiam pugnandi fecit : ac postremò,omnibus collectis copijs quibus
præter Italos milites,nuper equites mille , & duo millia peditum Germanorum acces-
serant,ad Nouariam , in quam Aurelianus cum omnibus se copijs receperat,mille pas-
sus castrametatus est.Nouariensis defectionis nuncio,Carolo qui tum Senis erat, stimu
li additi , at iter accelerannum:idcirco,vt quicquid moram inijcere posset , declinaret,
cognito Florentinos præteritis periculis admonitos, ac quòd Petrus Medices regem
sequeretur,nihil boni ominantes,etsi Carolum maximis honoribus accipere decreuis-
sent,vrbem tamen armis & viris ad sui tutelam implere. Pisas per Florentinorum ditio-
nem,Florentia ad dextram relicta,contendit:cui in oppido Poggibonzio factus est ob-
uiam Hieronymus Sauonarola:qui , vt consueuerat,autoritate nomineq; diuino inter-
positis,eũ verbis efficacissimis,vt sua Florẽtinis restitueret,hortabatur,grauissimè quoq;
interminatus,ni quę tanta ceremonia & religione,manib. etiã Euangelij codice conta-
cto,& tanquam in Dei conspectu iureiurando promiserat,seruaret, breui Deo vindici
grauissimas pœnas daturum. Variè & illic, & die sequenti in Castello Florentino , pro
sua incõstantia respondit rex:nunc se vbi Pisas venisset,restituturũ promittens: nunc fi-
dem datam in contrarium retorquens: nimirum se , priusquam Florentiæ iurasset,Pisa-
nis promisisse suam ipsius libertatem conseruaturum:nihilominus tamen,Florentinorũ
oratoribus restitutionis faciebat spem,vbi primùm Pisas peruenisset. Pisis igitur denuò
ea res ad regium consilium delata fuit:nam gliscente indies magis & magis apparatuũ
fama , atq; ad Parmam sociorum vires conuenire, difficultates in Galliam togatam pe-
netrandi,reuocari tamẽ ad calculos incipiebãt:idcirco pecunia atq; auxilia per Floren-
tinos oblata,à plerisq; desiderabãtur : verùm quo minus admitterentur,per eosdẽ stetit,
per quos etiam Senis reiecta fuerant:qui ita differebant , vt dicerent,si quid tamen ad-
uersi hostium incursu pati cogerentur, siue per Galliam togatam iter facere prohiberẽ-
tur , eam ciuitatem in sua potestate esse præstare,in quam se possent recipere , quàm in
Florentinorum manu relinquere:qui eis receptis oppidis , haud meliore essent in Gal-
los fide,quàm cęteri Italorum extitissent : atq; etiam illud addebant,ad regni Neapoli-
tani securitatem , Ligurnici portus opportunitatem,optabilem esse:si namq; regi consi-
lia de Genuensium statu commutando(vt sperandum erat)succederent,eum in sua po-
testate ab Massiliæ portu in Neapolitanum vsq; portum, Maria omnia habiturum.Pote-
rant equidem in regis animo , parum ad saniorem partem eligendam comparato , hæc
consilia nonnihil:verùm multo efficaciores tum preces,lacrymæ Pisanorũ:qui frequen-
tes cum mulieribus & paruulis infantibus,nunc ad regis pedes abijcere,nunc cuiuis au-
licorum militúmue minimo se cõmendare:planctibus ac miserabili vlulatu futuras suas
calamitates , Florentinorum insatiabile odium,extremam patriæ vastitatem deplorare:
quæ illud vnum queri & lamentari posset:regem eis libertatem concessisse:se eam ipsi
conseruaturum promisisse: qui Christianissimi regis Galliæ verba firma & rata esse cre-
dentes,

dentes,ipsis occasionem,Florentinorum in se odium magisq; prouocandi atq; inflammandi dedisset: quo eiulatu & clamoribus vsq; adeò vel turmales equites, ipsosq; hippotoxotas,ac plerosq; Heluetiorũ commouerunt,vt magno numero ac tumultu regem adirent:atq; omnium nomine Salasartes è regijs clientibus vnus, vehemẽter flagitaret, vt honoris sui ipsius causa, pro regni Gallici gloria,& suorum qui singulis horis vitã pro eo parati erant profundere, solatio, quiq; ipsi fide meliore, quàm qui Florentinorum pecunia erant corrupti,cõsulebant, ne Pisanos eo beneficio quo ipsemet eos affecerat, spoliaret:quod si pecuniæ causa,ad tantæ infamiæ cõsilia,se adduci pateretur aureas singulorũ catenas,omneq; argentũ potius acciperet : stipendiaq; & pensiones,quas ab eo capiebant,sibi retineret:atq; eò vsq; militaris processit impetus,vt hippotoxotarũ vnus, Macloniensi cardinali minari sit ausus: & quidã alij insolentioribus verbis Giensem tribunũ equitum, & Gannaiũ præsidem, acceperint,quos eam restitutionem suadere,cõstabat:itaque rex tanta suorum varietate confusus,suspensum negocium reliquit:tam ab omni certa sentẽtia procul,vt hoc ipso tempore,& Pisanis de more promitteret,se nunquam eos in Florentinorum potestatem traditurum : & Florentinorum oratoribus, qui Lucæ præstolabantur,significaret, quod in præsentia iustis de causis non faciebat,id simulac Astam appulisset,se esse facturum:quocirca, ne id agere prætermitterent, vt eorum ciuitas eò suo legatos ire iuberet. Pisis discessit, arcis præfecto mutato,& præsidio opportuno in arce quæ Citadella dicitur, relicto:idem in aliorum oppidorum arcibus fecit:cumq; incredibili Genua potiundi cupiditate per se arderet, & ab Rouerea cardinali,à Fregosio,& Obiecto Flisco,atq; alijs exulibus,qui ei facilis commutationis spem faciebant,incitaretur,ab Seresana cum eis,toto eius consilio tantam exercitus diminutionem improbante, Philippum Brescium Osabaudiæ ducis fratrem,cum cẽtum viginti cataphractis, & peditib. quingentis,qui recentes è Gallia venerant,misit,mandauitq;, vt Vitelliorum equites, qui quòd retrò longius abessent,secum esse iam non poterant, eos sequerentur: vtq; alij quidã exules, cum ijs copijs quas eis Sabaudię dux attribuerat,in litus se occiduum immitterent: ac deniq;, vt maritima classis,in qua reliquæ erant naues longę septẽ, onerariæ magnæ duæ,totidemq; biremes,quib.omnibus Miolansiũ præfecerat,litora radens, terrestribus copijs præsidio esset.Iã primũ agmẽ Giensi duce Pontremulũ appulerat, quæ ciuitas trecẽtis auxiliarijs peditib. dimissis,citò deditionẽ, Triultio ad id hortante,ea lege fecit,vt ne quid detrimẽti hominib. eorũ fortunis miles inferret:verùm irrita fuit ducũ fides:Heluetij enim per tumultũ magno impetu ingressi, cunctis habitatorib.ad internecionem cæsis,oppidũ direptum incenderũt, atq; id se facere vlciscendę iniurię causa,dicebant.Nam Gallis Neapolim proficiscentibus,dum per Lunigianã iter faciunt,& rixa quædã casu esse exorta, circiter quadraginta Heluetiæ gentis homines,à Põtremulensib. cæsi fuerant. Eodẽ tempore,circa Parinã sociorũ copiæ intentè admodum colligebantur:equitũ grauis armaturę duo millia & quingenti, peditũ octo millia,equitũ leuis armaturæ vltra duo millia,Epirotæ maiore ex parte,atq; alijs finitimis Græcorũ nationib.qui in Italiã à Venetis conducti,patrio nomine omnes Stratiotę appellãtur.Hui⁹ exercitus robur,præcipuè in Venetis copijs erat:nã Sfortianę, ꝙ dux ipse cunctas ferè vires suas Nouariã vertisset, vix quartã toti⁹ exercitus partẽ implebant.Venetorũ legionib.in quib. multi clari nominis ductores militabãt,imperabat Gubernatoris generalis nomine Francisc⁹ Gonzaga Mantuæ marchio,admodũ adolescens,sed cuius expectatio,quòd animo magno & gloriæ cupido existimabatur,ętatem superabat:cui legati duo aderant viri clarissimi à senatu dati,Lucas Pisan⁹, & Melchior Triuisan⁹.Sfortianis eodẽ gubernatoris appellatione præerat Calatię comes,cui Ludouic⁹ multũ cõfidebat,qui militari gloria Roberto Sãseuerino patri suo nequaꝗ par,cauti potius ꝗ magnanimi ducis laudem erat cõsecut⁹:cũ eo erat Francisc⁹ Bernardin⁹ Vicecomes Gibellinæ factionis Mediolani princeps, atq; ob eã causã Ioãni Iacobo Triultio opposit⁹. Inter hos atq; alios exercit⁹ principes,cũ disputarẽt,an ad Fornouũ siue Forũ nauũ paruulũ vicũ,ad mõtis radices sitũ,loc⁹ castris esset capiẽd⁹:visum est,cũ ꝓpter loci angustias,tũ(quod postea diuulgarũt)quo hosti facultatẽ in plãiciẽ descẽdẽdi ꝑberẽt, ad Glareolã trib.ab Fornouo miliarib.castrametari: ꝗ res primo Gallorũ agmini, quod multo antè reliquũ exercitũ montẽ supauerat,apud Fornouũ castrametandi locũ dedit:

reliquæ enim copiæ, diu conuehendis maioribus tormentis, hæserant, quòd difficillimè per aspera & confragosa Apennini iuga traherentur: quę multo difficilius educta essent, nisi Heluetij illius maculæ, quam regio nomini in Pontremulensi clade inusserant, delendæ cupidi, vt transportarentur humeris suppositis, magna alacritate laborassent. Vbi Fornouum prima agmina peruenerunt, Giensis ad Italorũ castra præconẽ misit, qui regis nomine iter liberũ atq; expeditũ postularet: diceretq;, regẽ citra maleficiũ cõmeatu æquo precio persoluto, copias suas traducturum, vt sese quamprimùm in Galliam reciperet: atq; interea aliquot equites, ad speculanda hostium castra, & regionem iussit excurrere: qui in fugam ab equitibus Grecis, quos Franciscus Gonzaga eis obuiam misit, cõiecti sunt: qua occasione, si Italorum acies sese ad castra vsq; Gallorum extendissent, creditum est ab eis prima eorum agmina facilè potuisse debellari: quo facto, reliquæ regis copiæ vlterius progredi nullo modo potuissent: nec die sequenti eadem occasio, quamuis Giensis, periculo cognito, suos in loca editiora contraxerat, prætererat: verùm Itali duces partim situs munitione territi, partim ea agmina firmiora rati, partim etiam veriti, ne reliquus exercitus in propinquo esset, in eos signa inferre non sunt ausi: illud certè constat, eo die nondum vniuersas Venetorum copias cõuenisse: quæ tam serò ad Glareolæ castra conuenerant, vt manifestum sit, Carolum, ni tam diu Senis, Pisis, alijs in locis citra vllam necessitatem hæsisset, citra impedimentum aut hostilem occursum, potuisse transire: qui deniq; cum primo agmine coniunctus, die proximo ad Fornouum cum omnibus copijs castra posuit. Nunquam fœderatorum principes, regem tam exiguis copijs, iuga Apennini recto itinere superare ausurum crediderant: eamq; ob rem à principio sibi persuaserant, eum maiore exercitus parte, Pisis relicta, cum reliquis classe in Galliam reuersurum: Pòst autem vbi cognouissent eum, terrestre iter tenere, existimarant, ne ad ipsorum castra propius accederet, per viam Burgi, quod Castellum à Tarri valle nomẽ habet, ac montem Centicrucium, asperum ac difficilem, in Derthonensium fines, cogitare, sperans Aurelianum ducem circa Alexandriam sibi obuium futurum. Vbi autem cognitum est, Fornouum rectà contendere, Italorum acies, quæ prius cùm ducum hortatione, tum hostium paucitatis fama, admodum alacres fuerant, hebescere multumq; de pristino vigore remittere cœperunt: in ipsorum enim animo obuersabatur Gallici æquitatus robur, Heluetiorum virtus, quibus Italicus peditatus citra controuersiam longè inferior censebatur: æneorum tormentorum expeditus vsus, & quo maximè homines cum secus cogitarũt, permouentur, inexpectata Gallorũ audacia, qui numero tanto inferiores, tam propè auderẽt accedere. His cogitationibus, etiam animis ducum refrigeratis, quid Giensis præconi respondendum esset, in consilio disputari cœptum: hinc periculosum admodum videbatur, in fortunæ temeritatem totius Italiæ statum ponere: illinc in magnam infamiam Italicam militiam vocari, si vllum metum præse ferrẽt, quo minus Gallicis copijs, quæ tanto inferiores numero, in ipsorum oculis transire auderent, sese opponerent: qua in deliberatione cum variarẽt ducum sententiæ, post multam disputationem deniq; decretum est, vt de regis petitione Mediolanum scriberent, id omnino facturi quod illic ab duce atq; oratoribus sociorum inter se cõsentientibus, decerneretur: interim cum ea res agitaretur, dux & Venetus orator, periculo propiores, in eandem sententiam descenderunt, nimirum, vt hosti abire volenti, iter minimè intercludendum: sed potius, vt est in communi prouerbio, Argenteũ ei pontem esse faciendum: alioqui verendum esse, ne in desperationem conuersa necessitas, quòd innumeris exemplis demonstrare poterat, viam sibi multo cum sanguine eorum, qui se parum prudenter opponerent, aperiret: at Hispanię regum legatus, cupiens absq; suorũ regum periculo, fortunæ periculum fieri, vehementer & cum obtestatione, instititit, ne vllo modo abire permitterentur: néue illius exercitus profligandi occasio dimitteretur: qui si euaderet, Italam rem in eisdem periculis, atq; adeò maioribus relinqui, quàm prius fuerit: nam cum Astam & Nouariam rex teneret: obsequentes Taurinos, qui hodie Pedemontani vocantur, haberet: Galliæ præpotens atq; opulentissimum regnum à tergo, finitimos Heluetios, paratos quanto vellet numero, eius stipendia facere: regem denique ipsum autoritate, atque animis auctum cernerent: si sociorum exercitus, Gallicis copijs tanto superior, ei tam abiectè liberum iter permitteret, eum Italiam maiore spiritu inuasurum.

ſurum: quam ob cauſam ſuis regib. propemodũ neceſſariũ fore, noua cõſilia inſtituere, quandoquidẽ ſatis animaduerterẽt, Italos aut nolle, aut nõ audere cum Gallis acie decertare: nihilominus tutiore ſententia in eo conſilio obtinente, Venetũ ſenatũ, qui proculdubiò idem cenſuiſſet, ea de re conſulere decreuerunt: verùm fruſtra iam erat omnis deliberatio: propterea quòd exercitus principes, poſtquam Mediolanum ſcripſerunt, vix fieri poſſe, vt in tempore reſponſum haberent cogitantes, quantaq; ad ignominiam ſempiternã turpitudinis nota Italicæ militiæ inureretur, ſi ſic Gallos abire ſinerent, præcone ſine certo reſpõſo dimiſſo, hoſtem progredientem infeſtis ſignis inuadere, Venetis legatis, magis tamẽ Triuiſano quàm eius collega aſſentientibus decreuerunt: ad hęc, Galli inſolẽtia atq; audacia pleni, vt qui cum ad eam diem qui eis occurreret, neminem reperiſſent, exiſtimabant hoſtẽ nequaquam ſe eis oppoſiturum: qui, ſi maximè auderet nullo negocio à ſe in fugam coniectũ iri (tantus erat armorum Italicorũ cõtemptus) tamen, cũ è monte deſcendentes, Italorũ caſtra infinitis tentorijs & papilionibus referta: in tam amplo ac patenti loco, vt Italiæ more, in eo totus exercitus ad pugnam inſtrui poſſet, cernerent: cumque ſecum hoſtium numerum tam grandem reputarent, qui niſi pugnare vellent, locum vſque adeò vicinum haud cępiſſent, eorum ingentes ſpiritus elangueſcere tãtopere cœperũt, ut prolato nuncio eſſent habituri, ſi modò Itali ipſos ita abire permiſiſſent: atq; id eò magis, quòd cũ Carolus Aureliano ſcripſiſſet, vſq; eò procederet, donec ei occurreret: vtq; tertia die Iulij cum quanto maximo poſſet militũ numero Placentiæ eſſet, atq; is reſpondiſſet, ſe in tempore affuturum: pòſt ab eodem accepit, Sfortianum exercitum ipſi oppoſitum, in quo noningenti grauis, mille & ducenti leuis armaturæ equites, & peditum quinq; millia erant, adeò validum eſſe, vt abſq; certiſſimo periculo, cum præſertim ſuarum copiarum partem ad Nouariæ atq; Aſtæ præſidium relinquere cogeretur, vlterius progredi nõ poſſet. Itaq; rex ad noua cõſilia animũ vertere cõpulſus, Philippo Argẽtono, qui paucis dieb. antè regis nomine ad ſenatũ Venetũ legatus, Venetijs diſcedens, Piſano & Triuiſano iam ad caſtrenſem legationẽ deſtinatis, ſe daturum operam, vt regem ad pacem flecteret, receperat, mãdauit, vt ad eoſdẽ legatos præconẽ cum literis allegaret, quibus nunciaret ſe cum eis pro cõmuni vtilitate cupere ſermonẽ conferre: qui & receperunt ſe inſequenti die mane in cõmodũ inter vtrunq; exercitum locum, cõuenturos: verùm Carolus, ſiue quòd eo in in loco cõmeatu deſtitueretur, ſiue alia de cauſa mutata ſententia eius cõgreſſus exitũ minimè ſibi expectandũ eſſe duxit. Inter vtranq; caſtrorũ frõtẽ minus quã tria miliaria aberãt: atq; in dextra Tarri fluminis ripa (tametſi torrens potius, quã flumẽ dicẽdus ſit) qui in Appennini iugis ortus, perq; anguſtam vallẽ inter geminos colles cõpreſſam, aliquouſq; delapſus, in patentẽ Gallię togatæ quã Lõgobardiã vocant, planiciẽ emiſſus, in Padũ influit, protendebantur. In horũ colliũ dextera, ad vſq; fluminis ripã ſociorũ exercitus tendebat, in hac parte potius q̃ in ſiniſtra qua hoſtis iter factur⁹ erat, de principũ cõſilio cõſtiterat, ne facultas ipſi Parmã verſus flectendi relinqueretur, cui ciuitati ꝓpter factionũ ſtudia diuerſa dux Mediolani nõ ſatis fidebat: atq; eò minus, ꝙ à Florẽtinis rex Franciſcũ Siccũ Aſtã vſq; obtinuerat, cuius filia in nobilẽ, atq; in toto Parmẽſi tractu potentẽ Torellorũ familiã nupſerat. Erãt caſtra ſociorũ foſſis atq; aggerib. munita, bellicisq; tormẽtis egregiè inſtructa: ꝑter quæ, Galli Aſtã petentes, tranſmiſſo ad Fornouũ Tarro, tranſire cogebãtur, ita vt inter eos flumen tantũ intereſſet. Eã noctẽ Galli haud mediocri cũ moleſtia peregerunt. Itali enim & ipſi ꝑuigiles, Illyricos equites in caſtra Gallorũ vſq; excurrere iubebant, qui ad quẽuis ſtrepitũ excitati ad arma cõclamabant: nimbi præterea maximi cum fulguribus tonitruis, frequentibusq; & horribilib. fulminibus repentè ingenti cũ fragore exorti, q̃ quidẽ omnia triſte aliq̃d portendere videbãtur: his Galli magis quàm Itali terreri, nõ modò ꝙ mõtibus atq; hoſtib. ſepti, eoq; loci eſſent, vt ſi quid aduerſi eis accideret, ſpes nulla ſalutis reliqua eſſet: in ãguſtias multo maiores erãt redacti: & ideo iuſtiorẽ habebant terroris cauſam: verùm etiã quia veriſimilius videbatur, eas cœli minas, non niſi ob res magnas apparere ſolitas, eam potius partẽ innuere, vbi tantæ maieſtatis potentiæq; rex verſaretur. Die igitur 6. menſis Iulij primo diluculo Gallicæ copiæ flumẽ trãſire cœperunt, præmiſſis tamẽ æneis machinis quãplurimis, quas primũ agmẽ, cui rex, hoſtes rat⁹ in id primã impreſſionẽ facturos, trecẽtos quĩquaginta cataphractos:

centum item alios, quos Triultius ductare cōsueuerat: Heluetiorum prȩterea tria milia illius exercitus neruumq; spemq; adiunxerat, pariter sequebatur: cum his Engelbertus ducis Cleuensis frater, Diuionensisq; præfectus, qui Heluetios adduxerat, pedites erāt: his rex trecētos è Prætorianis equitibus suis, quos illi Arcierios, Latini & Sagittarios, & Arquitas vocant, dimissis equis: atq; vna hippotoxotas aliquot, nec non quicquid reliquum erat apud se peditatus, adesse iussit. Hæ primi erant agminis acies: has sequebantur in secundo agmine principes, in quorum medio erat rex ipse armis firmissimis vndique protectus, equo præferoci insidens, & cum eo, qui prudentia atque autoritate eam partem exercitus gubernaret, Tramolia magni in Gallia nominis dux. Nouissimum agmen ducebat Foisseus dignitate comes: quem impedimenta non procul insequebantur. His in hunc modum constitutis, rex tamen à pacificatione non alienus, eodem tempore quo castra moueri cœperunt, per Argentonem cum Venetis legatis agere voluit: sed enim, cum propter eius profectionem, iam totus Italorum exercitus esset in armis, ducesq; pugnam committere omnino statuissent, iam nec temporis exigui tas, nec exercituum propinquitas, vllum spacium, vllámue colloquendi cōmoditatem relinquebant: & iam vndique expediti equites concurrere, iam omni ex parte tormenta cum horribili fragore, displodi: iamq; Itali è castris suis erumpentes, ad pugnam in fluminis ripa acies explicare: ob id tamen Galli procedere pars in fluminis crepidine, pars, quòd in angusta planicie, ordines explicari non poterant, per collis plagas minimè intermittebant: cumq; legio prima iam eò peruenisset, vt ex aduerso hostium castra spectaret, Mantuanus Italicarum copiarum imperator, cum delecto grauis armatnræ equitum agmine, cumq; firma Græcorum equitum turma, alijs item expeditis equitibus, adiunctis sibi peditum quinq; millibus, flumen post Gallorum postremam legionem traiecit, in altera ripa Antonio Monfeltrio, Federici olim Vrbini ducis ex non iusta coniuge filio, cum nō parua manu, vt signo dato extēplò flumine traiecto, primȩ pugnæ succederet, relicto: mandarat præterea, vt pugna statim cœpta, pars vnà expeditorum equitum, & reliqua Grȩcorum Tarro ad Fornouum transmisso, Gallorum impedimenta quæ sine militum penuria, siue (vt fama fuit) Triultij callido consilio, sine præsidio prædæ exposita ponè sequebantur, impetum faceret. In alia parte Tarrum cum quadringētis cataphractis, in quibus erat Alfonsi Estensis equitum turma ipso Alfonso, vt voluit pater absente: & cum duobus peditum millibus Calatiæ comes transmisit, quo Gallorum primas acies inuaderet, in altera & ipso ripa Annibale Bentiuolo cū ducentis cataphractis, ad subsidium opportunè ferendum, collocato: vbi autem castra Itali habuerant, duæ valido equitum grauis armaturæ turmæ, & pedites mille remanserunt: propterea quod Veneti legati, in omnem euentum subsidium sibi adesse voluerunt. Vbi autem rex extremum agmen à tanto robore premi, contra quàm sibi sui duces persuaserant, est conspicatus, à tergo primò agmine relicto, extremis ordinibus opem laturus accurrit: tantoq; vna cum acie, reliquas medij agminis turmas anteuertit, vt cum inire pugnā inciperent, ipse in suorum fronte inter primos pugnans inueniretur. Quidam memoriæ tradiderunt, Mantuani copias non sine confusione, propter riparum altitudinem arborumq; & stirpium, & virgultorum, quibus passim torrentium ripæ vestiuntur, impedimenta, flumen transmisisse: addunt alij eiusdem pedites cùm ijsdem de causis, tum verò flumine pluuia nocturna aucto, tardius ad pugnam peruenisse: neq; omnes flumen tamen traiecisse. Quicquid sit, certum est, Mantuani aggressionem fuisse admodum grauem, ac præferocem: nec minore impetu ac virtute Gallos eius impressionem excepisse, turmis ab omni parte permistè in pugnam ruentibus: non militiæ Italiæ more, vt binȩ acies inter se committerentur: alteriq; defessȩ aut cedere coactæ, altera succederet: nec nisi ad extremum vno ex multis cohortibus agmine facto, in hostem procederent: ita vt sæpenumero prælia, in quibus semper paucissimi cadebant, integrum ferè diem absumerent: ac non raro nox ipsa pugnam dubiam victoriam relinquens, dirimeret. Fractis hastis, quarum concursu non pauci cum equitibus equi ab omni parte cecidere, res eadem virtute ferratis clauis, gladijs, atq; alijs breuioribus armis geri cœpta: equis haud segnius quàm viri, calcibus, dentibus, ac toto corpore decertantibus: Italis virtutē suam initio Mantuani ducis præcipuæ exemplum imitati, egregiè demonstrantibus: qui validam se-

dam secum nobilium iuuenũ, & lectissimorum equitum, quas Itali Lanceas Spezzatas appellant (sunt hi milites fortissimi extra ordinem stipendia merentes) aciem ducens, atque in omnia pericula intentus, nullum fortissimi imperatoris munus prætermittebat. Tam ferocem impetum magna virtute Galli sustinebant: sed tanto maiore numero admodum pressi, iam manifestè, non sine regis sui periculo, inclinare incipiebant: apud quem non magno interuallo, Borbonius nothus, quamuis strenuè dimicans, captus fuit: cuius casu Mantuanus similem successum in regem ipsum, in tantum discrimen imprudenter sine eo præsidio & ordine, quæ tantum principem decerent, adductum, ad eum penetrare cum multis è suis, totis viribus nitebatur: aduersus quos rex paucis suorum stipatus, magno animo egregiè se magis sua equiq; ferocitate, quàm suorum tuebatur: cui in tanto periculo ea cõsilia quæ metu suadente in rebus difficilibus in hominum mentes venire solent, minimè defuerunt: nimirum cum se tantum non à suis desertum videret, ad diuina præsidia conuersus, Dionysio & Martino Gallici regni dijs tutelaribus habitis nouit, si se cum exercitu incolumen in Taurinos educerent, simulac trans Alpes redijsset, se ad eorum fana, quorum alterum Lutetię Parisiorum, apud Turones alterum, cum maximis donis venturum: ad hæc, anniuersarijs magna cum solennitate ac ceremonia sacris, tanti ab eis accepti beneficij memoriam celebraturũ: quib. votis nuncupatis, quasi vigore auctus, supra solitas uires, supraq; naturæ habitũ, maiore animo pugnã capessit. Verùm regis periculo perspecto, qui ab eo minus aberant procul: ita fuerunt inflammati, vt ad regem suum suis corporibus protegendum conuolantes, Italos reprimerent, donec principum legione regem stipare consueta, quæ retrò manserat, superueniente, aliquot ex ea turmæ, tanto impetu in hostium latus impulerunt, vt eorum vis non mediocriter infringeretur: accessit etiam, quod Rodulfus Ganzaga, Marchionis patruus, experientissimus belli dux, dum suos cohortatur, ordinesque quos perturbari videbat, restituit, atq; nunc huc, nũc illuc exurgens egregij ducis munere fungitur, & Galeam fortè aperit equestri gladio in facie à Gallo vulneratus, ex equo cecidit: cumque sui in tanta confusione ac tumultu, & confertissima ferocissimorum equorum multitudine eum subleuare nequirent: atque in eum alij super alios viri equique ruerent, conculcatus potius quàm hostilibus armis cæsus, vitam amisit, qui casus eo certè viro indignus est visus: nam in consultationibus, tum prioris, tum eiusdem diei, imprudentiæ esse tantam rem in fortunæ arbitrio, absque necessitate ponere iudicans, aduersus nepotis sententiam, à pugna committenda abstinendum esse censuerat. Ita casibus diuersis pugnæ alea commutata, cum nec quicquam sese ostenderet, quo alteri alteris superiores esse viderentur, vtri victores essent futuri, minimè constabat: idcirco speique timorisque examine æquato, incredibili ardore omni ex parte pugnabatur: vnoquoque existimante in sua dextera suaq; virtute victoriam repositam esse: Gallorum animos regis præsentia & periculum accendebat: quòd non secus apud eam gentem consuetudine inueterata venerabilis atq; augusta est regis sui maiestas, quàm natura illa suprema, numénue diuinum: deinde, quod eo loco essent, vt in sola victoria sperare salutẽ possent: Italos verò incitabãt prædæ opimæ cupiditas, sui imperatoris virtus & exemplum, arridentis initio pugnæ successus, militum ingens, vnde sperare opem possent, numerus: quod sperare Galli non poterant, quoniam eorum acies aut erant omnes in cõflictu implicatę, aut hostis impressionẽ singulis momentis expectare cogebantur. Verùm, maxima est, vt omnes norunt, in rebus humanis omnibus fortunæ potestas: maior in bellicis rebus: sed incredibilis, immensa, infinita in ipso martis conflictu: vbi si quid temerè factum, si qua vox vel à gregario milite inaniter missa, ea victoriam ad eos transfert, qui iam victi videbantur: vbi repentè casus innumerabiles accidunt, quos nec prospicere, nec gubernare cõsilio duces vllo modo possunt. Quapropter in tam ancipiti Marte sui moris nequaquam oblita, id effecit, quod nec dum militum virtus, nec armorũ vis efficere potuerat: nã cũ Gręci, equites, ad impedimẽta Gallorũ inuadenda emissi, ea citra negociũ diripere cœpissent, & alij mulos, alij equos agminales, aliaq;, vt fieri solet, trans flumẽ abducerẽt, nõ modò altera Græcorũ pars, cui Gallos à latere inuadere iniunctum erat, sed et, qui in ipsum certamen erant ingressi, suos commilitones præda onustos in sua castra redire conspicati,

prædæ cupiditate incitati, ad impedimenta diripienda & ipsi sunt conuersi : quorum exemplum equiq; peditesq;,eadē de causa è pugna turmatim discedebant:ex quo,Italis non solùm suo subsidio destitutis, verùm etiam per fœdam confusionē numero decertantium diminuto : nec se Antonio Monfeltrio commouente : quòd mortuo Rodulfo Gonzaga,cuius erat muneris,eũ,vbi opus esset,euocare,à nemine vocaretur,vsq; eò procedere Galli sunt ausi,vt nihil iam Italos apertè cedentes, præter Mantuani virtutē,sustineret:qui acerrimè pugnans,hostium impetum tamē sustinebat: suos iam exemplo,iam vocibus feruentissimis hortabatur, mallent prius vitæ, quàm honoris iacturam facere: at,vt pauci multos sustinerent, fieri iam non poterat:cumque omni ex parte pugnantes aucti in eos incumberent,& iam pars cęsi,pars vulnerati essent,præsertim qui cum Mantuano pugnam sustinebant, fugam omnes traiecto iterum Tarro,capessere coacti sunt: qui cum nocturno imbri, tum diurno dum pugna committitur cum grandine mugituq; cœlesti,vsq; eò excreuerat, vt multum negocij fecerit ijs qui denuò trāsire cogebantur. Eos magno furore ad flumen vsq; Galli,passim eos sternentes,captiuum nullum facientes,prædam lucrúmue susq; deq; facientes,sunt insecuti:illud modò crebrò inclamantes:Redeat vobis in mentem,commilitones,Guineguastium.Est aūt Guineguastium in Morinis,quorū hodie regio Picardia vocatur, prope Taruannam locus,vbi postremis Aloisij vndecimi annis, Gallorum copiæ in pugna cum Maximiliano rege Rom.cōmissa,iam propemodū victrices,prædandi studio perturbatæ,fusæ fugatæq; sunt.Interea tamen, dum in hac exercitus parte tanta virtute pertinaciaq; pugnatur,prima Gallorum acies,in quam Calatinus comes alam equitum vnam mouerat, tanto impetu in hostem ferebatur, vt Itali pauore consternati,ordines sua sponte desererent : ita vt iam aliquot ex ipsis trucidatis, inter quos Ioannes Picininus,& Caleacius Corregius,sese ad maximum suorum agmen,manifestè fugientes,reciperent. At Giensis tribunus,præter quas secum haberet Calatinus turmas,in vlteriore fluminis ripa alteram equitum grauis armaturæ aciem,ad pugnam instructam conspicatus,suis ut Galatini equites insequerentur,minimè permisit:quod cōsilium pòst à plerisq; prudens habitum est : ab alijs minus forte,rationem magis quàm euentum considerantibus,abiectum potius quàm prudēs: etenim minimè ambigitur, si eos esset insecutus, comitem cum sua manu terga daturum : quo facto,tanto pauore eos qui vltra flumen remanserant, compleuisset, vt retineri, quin se fugę mandarent,nullo modo potuissent.Nam Mantuanus,qui alijs fugientibus, cum parte suorum flumen quo potuit ordine, restrictus superauit,eos ita dubios atq; attonitos reperit,& de se suisq; rebus in tutum collocandis solicitos,vt iam via quę Placentia Parmam ducit,viris, equis, impedimentis, Parmam se recipientibus,referta esset:qui tumultus ex parte ipsius Mantuani præsentia atq; autoritate sedatus fuit: nam milites ad signa coactos, in ordinem redigere insistebat: verùm multo magis Petiliani aduentus, qui ex pugnæ tumultu arrepta occasione, ad Italorum castra peruaserat: vbi cohortando asseuerandoq; hostes maiore in perturbatione consternationeq; versari, militum animos perturbatos restituit,& confirmauit:quod si factum non esset,communis fuit omnium sententia,Italorum copias vniuersas, aut eadem hora,aut nocte saltem insequenti, ingenti terrore perculsas, vasa conclamaturas. Italis igitur in sua castra reuersis,illis exceptis qui(vt in huiusmodi rebus accidere solet) perturbatione ac tumultu acti,nec non inflato flumine territi, vagi palantesq; fuga in varia loca dilapsi,in Gallos totis ferè campis sparsos incurrentes,ab eis cæsi fuerant: rex cum suis ad primum sui exercitus phalangem, quæ à sua statione nusquam se dimouerat,accessit: ibiq; cum ducibus deliberauit, an illicò flumen quo in suis castris hostem inuaderet, esset traijciendum: quod quidem tum Triultius tum Camillus Vitellius,qui suis equitibus eos qui ad tentandam Genuam profecti erant,sequi iussis, ipse cum paucis regem,vt pugnæ interesset,secutus erat, suadebant: quod quidem etiam vehementius Franciscus Siccus faciebat,viam quæ procul cernebatur, viris equisq; plenam ostensi:quod quidem arguebat,eos aut Parmam versus fugere,aut in castra ex fuga reuerti.Verùm,& flumen superare id demū magni erat laboris : & miles qui partim pugnauerat,partim in acie armatus steterat,adeò erat fessus, vt principum Gallorum consilio decretum fuerit,locus castris caperetur:sicq; ad Medesanū oppidum in colle, ab eo loco vbi pugnatū fuerat,circiter

citer mille passus sitũ,constitere:vbi sine ordine, neq; satis cõmodè,quòd impedimentorum bona parte ab hostibus exuti essent,eam noctem egere. Hæc fuit illa inter Italos Gallosq; ad Tarrum memorabilis pugna: quòd ea fuerit prima, in qua longissimo interuallo in Italia cum strage & sanguine pugnatũ sit:ante hanc enim paucissimi in conflictu interibant: hîc autem quanquam ex Gallicis copijs vix ducenti, ex Italicis supra trecentos grauis armaturæ equites desiderati, totque alij, vt tria millia perijsse constet: inter quos Rinũccius Franesius alæ equitũ à Venetis præfectus,multi præterea nobiles & clari viri: Bernardinus Montonius & ipse in Venetorum exercitu copiarum ductor, claua ferrea percussus,etsi capite galeato, semianimis cecidit, Braccij Mõtonij aui sui fama,qui inter primos Italicæ militiæ instauratores numeratur,quã propria fortuna aut virtute clarior: fuitq; Italis ea strages admirationi longè maiori,tum quòd præliũ haud vltra horam productũ est:tum quòd propria virtute armisq; vtrinq; decertantibus, tormenta vix locum habuere. Victoriam eiusq; diei gloriam vtriq; ad se pertrahere conati sunt: Itali, quòd eorum castra atq; impedimenta intacta atq; integra fuere,cum Galli bonam partem, & in his regis ipsius tentoria, amisissent:gloriabantur præterea,se hostes debellaturos fuisse, nisi pars ipsorum ad pugnandum destinata, prædę cupiditate à conflictu, quod quidem verum esse haud abnuebant Galli,abstinuisset: atque vsque adeò hanc sibi gloriam ascribere, Veneti admittebantur,vt in omnibus eius imperij ciuitatibus,ac Venetijs præcipuè ipsorum iussu ignes de more atq; alia lætitiæ signa edita fuerint: nec segnius publicũ exemplũ priuati sunt secuti: in sepulchro enim Melchioris Triuisani quod est in Franciscinorum, quos Minores vocant,fano, in eius morte verba illa exarata fuere, eam ad Tarrũ flumen cum Carolo rege Francorũ prosperè pugnasse: nihilominus tamen, omniũ ferè mortaliũ consensus, palmã Gallis adiudicauit,tum ex eorum qui in ea pugna cecidere numero tãto minore,quàm in parte aduersa:tum quòd hostem trans flumẽ profligauerunt: tum quòd ipsis expeditũ vlterius progrediendi iter, de quo erat contentio, & propter quod in certamen erat ventum, remansit.In ijsdẽ castris sequentem diem egit rex:quo etiam die per Argentonũ cum hostibus aliquod colloquium fuit: vnde induciæ vsq; ad noctem pactæ fuerunt: hinc enim rex itineris securitatem optabat, vtpote qui sciret complures superesse ex Italorum copijs,qui non pugnauerant: quos cum in ijsdem castris manere videret, tot dierum per Mediolani imperij regiones iter, hoste continenter à tergo imminente,periculosum videbatur,illinc præ ingenij imbecillitate, certi aliquid statuere nesciebat:quod melioribus consilijs repudiatis,sæpenumero in suis deliberationibus factitabat.Eadẽ ambiguitas,in Italorum animis versabatur:qui, etsi initio admodum territi essent,eò venerant securitatis,vt vespere eiusdẽ quo pugnatũ erat die,aliqui fuerint, referẽte,ac multũ hortante Petiliano, sermones de Gallorũ qui in loco erant incõmodo,ac minimè castris noctu inuadendis: tamen plerisq; contradicentibus, id cõsilium tanquam nimis periculosum,reiectũ fuit. Rumor eodẽ tẽpore per totã Italiam peruagatus est,Ludouici Sfortię homines,eius occulto mandato,pugnare noluisse: propterea quod,cũ in ipsius ditione tantæ essent Venetorum copiæ, nõ minore forsitan ex eorũ victoria metu afficeretur,quàm Gallorum: quos nec victos nec victores esse cuperet:vtq; in omnẽ euentũ esset tutior,vires suas integras conseruare voluisset:affirmabaturq; illud ipsum obstitisse,quo minus Italorũ exercitus victoria potiretur:quæ opinio à Mantuano cęterisq; Veneti exercitus præfectis, quo sibi maiorẽ existimationẽ cõciliarẽt,fomenta capiebat, quã etiã libẽter amplectebantur ij qui Italicæ militiæ gloriã augeri cupiebant. Verùm audiui ipse ab homine grauissimo,q tũ Mediolani eo gradu erat,vt integrã negociorũ noticiã haberet,hũc rumorẽ validis rationib.cõfutari:aiebat is,quod cũ Ludouic⁹ vires ferè vniuersas ad obsidendã Nouariã cõuertisset,eũ tantas copias ad Tarrũ nõ habuisse,quæ ad victoriã cõsequendã magnũ possent momentũ affere: quã sociorũ exercitus obtinuisset,nisi ei plus pprij errores nocuissent,quã quòd maiorẽ militũ numerũ nõ haberent:cũ præsertim cõstet, nõ omnes Venetas copias in aciẽ pugnãq; descendisse:quod si Calatinus vnã modò suarũ partẽ copiarũ in hostẽ immisit, eãq; frigidè satis:id ea potuit fieri de causa ꝙ prima Gallorũ acies erat adeò firma,vt is rẽ magni esse periculi cognosceret, si se fortunę cõmitteret:& in eo homine fortia facta,quam secura,maiorẽ cõmuniter admirationẽ excitasset:

neq; tamen Sfortianæ copiæ non fuerunt prorsus inutiles:nam, etsi minimè pugnarũt,
tamen obsistere quo minus Giensis cum sua prima acie,regi qui cum minore debiliore
que exercitus parte,suo maximo periculo illius pugnæ pondus totum sustinebat,opem
ferret, Quid? quod non minus ratione quàm autoritate hæc opinio confirmatur ? ete-
nim,quæ verisimile est, vt, siquidem hoc in Ludouici Sfortiæ animo fuisset,non potius
præfectis & legatis suis mandasset, dissuaderent,ne se Italorum acies ad iter Gallis in-
tercludendum, opponerent:cum, si rex victoria potitus esset,haud magis eius copiæ
hosti tam propinquæ, etiamsi pugnæ se minimè miscuissent, incolumes,quam aliorum
extitissent:ac,quo consilio, qua ratione,quo vsu rerum,sibi polliceri poterat,si in certa-
men ventum esset,fortunam ita parem futurã, vt nec victus nec victor rex esset futurus?
quin & illud extra controuersiam est,contra ipsius nutum minimè Venetos pugnã fuis-
se commissuros:quippe,qui acies suas in Insubriã nulla alia de re miserant, quã vt eius
securitatẽ & salutẽ tuerentur.Mane ante lucẽ Carolus nullo edito tubæ, ad profectio-
nẽ occultandã,signo,suas omnes copias eduxit:nec eo die est eũ sociorũ exercit⁹ secut⁹.
qui etsi maximè voluisset,aquis fluminis qui recenti pluuia noctu intumuerat impedit⁹,
minimè potuisset:tantũ sole in occasum iã inclinante, nec sine periculo Calatiæ comes
cũ expeditis equitib. ducentis,eorũ vestigia est ꝑsecut⁹: eisq; in Placẽtina via, proximo
præsertim die,admodũ infestus fuit:illi nihilo secius,quãuis fessi,suũ iter sine vlla cõfu-
sione tenuerũt:quippe cõmeatus à vicinis oppidis & castellis partim metu,partim Triul
tij opera,abundè suppeditabatur: qui cũ expeditis equitib.in hoc pręcurrens,homines
nũc minis,nũc sua,q̃ apud omnes Insubres erat magna, sed apud Guelfos maxima auto
ritate & gratia,valde permouebat.Sed nec sociorũ copiæ,postridie quã discesserát Gal-
li,è suis castris ꝓdeuntes,ita erant animatæ, p̃sertim Veneti legati, vt sese fortunæ arbi-
trio iterũ vellẽt cõmittere: nec Gallis tantũ appropinquarũt, vt vel minimũ eis negociũ
facerẽt: quin secũdis castris,ad Trebiã nõ ꝓcul ab vrbe Placẽtia castrametati:atq; vt cõ-
modi⁹ haberẽt, cũ ducẽti cataphracti,itẽq; Heluetiorũ cohortes,& omnia ferè tormẽta
inter flumẽ & Placẽtiã cõstitissent,sic ea nocte fluui⁹ imbrib.intumuit,vt vel extrema ad-
hibita diligẽtia nec pedes,nec eques, nisi post multas diei horas:ac ne tũ qdẽ citra ma-
gnã,etsi minui cœpisset,difficultatẽ,flumẽ superare potuerint,tamẽ nec ab hostili exerci
tu lõgè dissito,nec ab Calatino,q ne mot⁹ aliqs ibi fieret,metuens,Placẽtiã erat ingres-
sus,quicq infestũ sensere : cuius metus nequaq̃ sine causa fuit : nã creditũ est,si Carolus
Triultij cõsiliũ secut⁹,vexilla explicasset, Francisci Ioãnis Galeacij paruuli filij nomẽ
iussisset inclamare, facilè in Insubria facta mutatio aliqua fuisset: adeò eius,quẽ vt verũ
dominũ agnoscebãt,nomẽ apud omnes erat gratiosum : tyrãni verò odiosum atq; inui-
sum:tãtiq; Triultij autoritas & gratia momẽti: verũ cũ rex in id modò intent⁹ esset,vt vl-
tra progrederetur,aurib.ab huiuscemodi cõsilijs auersis, quanta maxima potuit celeri-
tate iter suũ,cũ non parua cõmeatus primis diebus exceptis,inopia, est persecutus:quo
enim magis procedebat,eo meliorib.præsidijs oppida custodita reperiebat: ꝗ Ludoui-
cus Sfortia Derthonã Gaspare Sanseuerino cognomẽto Fracassa, duce, nec nõ Alexã-
driã nõ paucis eqtib. peditibusq;,ex Nouariæ castris eductis,munierat:cũq; Galli,Tre
bia supata,Calatinũ qui ad suos leuis armaturę equites, quingẽtos Germanorũ pedites
è Placẽtino præsidio eductos, semper à tergo infestũ habuissent, (neq; enim vt è castris
sibi reliqui equites expediti,atq; vnà quadringẽti cataphracti mitterentur,obtinere po-
tuerat,quòd Venetorũ legati, periculi in quo ad Tarrũ versati erant,memores,ei rei as-
sentiri noluerunt)tamen vbi prope Alexandriã accessissent, itinere montes versus, qua
Tanarus minore alueo decurrit,capto, nulla neq; militis,neq; alterius rei iactura facta,
octauis castris Astam incolumes peruenerunt: quam in vrbem rex ingressus, exercitum
foris metari castra iussit, eo consilio,vt auctis copijs tandiu in Italia consisteret, donec
Nouariam obsidione liberasset: sociorum verò exercitus,qui regem Derthonam vsq;
secutus erat, cũ videret se ei nocere non posse,cum Sfortianis copijs sese ad Nouariam
adgregauit:quæ quidem vrbs fame iam incipiebat laborare,propterea quòd ne ab Au-
reliano duce,nec à suis commeatus,qua par fuerat,diligentia, in eam introductus erat:
quod quidẽ facere,in magna regionis vbertate,facillimè potuissent: quin,periculi ma-
gnitudinem, nisi remedij facultate amissa, minimè expendentes, quæ in vrbe erant,
ad victum

ad victum opportuna, nullius rei habita ratione, omnia cõsumpserant. Per eosdem ferè dies, ad Carolum cardinales, & militũ præfecti, rebus Genuensibus infeliciter tentatis, redierunt: quoniã regia classis Spedia primo appulsu capta, Rappallum cõtendit: quem locum etiam citra negocium occupauit: verùm è Genuæ portu octo longarum nauium, vnius onerariæ, cum duabus Cantabricis nauibus classis profecta, noctu pedites sexcentos exposuit: qui nullo negocio suburbium Rappalli, cum Gallico præsidio cęperunt: moxq; Gallicam classem accedentes, eam post longam pugnam cum præfecto captam incenderunt, qua victoria ea loca clariora facta sunt, in quibus superiore anno victi Aragonij fuerãt. Nec fuit hæc iactura ab ijs qui terrestri itinere venerant sarta: nam per litus orientis in Bisannicam vallem, atq; ad Genuæ suburbia progressi, spe sua quam de tumultu Genuensi cõceperant, frustrati, nuncioq; de amissa classe accepto, iter mõtanum asperum sanè ac difficile fugientibus similes tenuerũt, atq; in Potiferam vallem sese, quæ in aduersa vrbis est parte, demiserunt: vnde, quanquam & agresti manu, & militibus ab Sabaudiæ duce subsidio missis aucti, eadem celeritate in Taurinos contenderunt: nec dubium est, quin nisi qui in vrbe erant Fregosiorum factionem veriti, se intra mœnia cõtinuissent, eos prorsus fudissent fugassentq;. His rebus cognitis, Vitellij qui Clauorũ venerant, tumultuosius, nec sine periculo Seresanam redierunt: sic omnia litorea oppida ab exulibus capta, præter Spediam, ad Genuensium fidem redierunt: quod etiam in occidentis litore Albintimilium ciuitas, ijsdem diebus à Paulo baptista Fregosio, atq; à quibusdam alijs exulibus capta fuerat, fecit. Bellum hoc eodem tempore, sed maiore fortunæ ludibrio, haud minus in regno Neapolitano, quàm in Longobardia, gerebatur: Ferdinãdus enim Rhegyo capto, vicinorum locorum recuperationẽ moliebatur: habebat secum militum circiter sex millia, qui tum ex ipso regno, tum è Sicilia illum sponte sequebantur, equitesq; & pedites Hispanos, quos Herrandus Consaluus, ex familia Aghilara, patria Cordubensis, ducebat, vir impiger, & Beticis bellis multum exercitatus: qui cum primùm in Italiam venit, Hispanica iactantia, Magnus, ad supremã in ipsius potestatẽ innuendã, est appellatus: pòst, ob pręclaras victorias, omniũ ferè consensu ea appellatio ad insignem eius virtutem, atq; in re militari scientiam singularem declarandam, perpetua mansit. Huic exercitui, à quo non exigua eius regionis pars ad res nouas excitata fuerat, obuiam iuit ad Semenariam, propinquum mari oppidum, Obigninus cum ijs Gallorum copijs quę in Calabria præsidij causa relictæ fuerãt, cumq; equis & peditibus, quos regni Neapolitani reguli, Gallica arma secuti, suppeditauerant: quibus in certamen adductis, quantũ miles veteranus & exercitatus, à tyrone atq; imperito distet, apparuit: quippe nõ modò Itali Siculiq; sine delectu à Ferdinando Aragonio collecti, verùm etiam Hispani tyrones erant, belliq; satis expertes: tamen ferociter aliquandiu pugnatum est: quoniam virtus atq; autoritas ducum, qui suo muneri nulla in parte deerant, eos qui alioqui inferiores erant sustentabat: ac præter cęteros Ferdinandus ita rem gerebat, vt eius persona uirtuteq; erat dignum: cumque eius esset equus interfectus, ibi occisus proculdubiò, aut captus fuisset, nisi Ioannes Capuanus, Termini ducis frater, qui à puero ipsi ministrauerat, atque ab eo in ipso ætatis flore vehementer amatus, è suo equo exiliens, in eum regem insilire fecisset: memorabilique eximiæ fidei atque amoris exemplo vitam suam, vt domini vitam conseruaret sui, impendit: nam illicò fuit interfectus. Consaluus per montium tramites fugiens, Rhegyum, Ferdinandus Palmam, quæ ad mare prope Semenariam sita est, euasit: vbi in classem receptus, Messanam nauigauit: hac belli offensione animo ac desiderio fortunam iterum tentandi, aucto: quod non modò intelligeret magno sui desiderio Neapolitanos teneri, verùm etiam à compluribus primæ nobilitatis viris, & bona populi parte occultè vocari: idcirco veritus ne mora, suique in Calabria exercitus profligati fama, hunc suorum ardorem fortè restingueret, collectis, præter eas triremes, quas ab Ischia duxerat, easque quatuor, quibus pater ipsius Alfonsus Neapoli soluerat, nauibus Hispaniæ classis, ac quanto maximo potuit numero, è Siciliæ ciuitatibus & regulis, è Messanæ portu, nihil quod viris quibus eas instrueret destitueretur, moratus, vtpote qui viribus ad rem tantam destitutus, haud minus specie atq; rerum ostentatione, quàm rebus ipsis vti cogeretur, soluit. E` Sicilia igitur cum se-

xagenis maioribus,& vicenis minoribus nauibus,cumq; Ricaiensio Catelano Hispanicæ classis præfecto,viro magnæ in rebus maritimis virtutis, & peritiæ,verùm tam paucis ad pugnandum viris, vt in maiore nauium parte nulli essent,præter eos qui naualib. munijs obeundis erant destinati. In hunc igitur modum paruæ eius erãt vires,sed fauor erga eum studiaq; populorum pugna:idcirco vbi ad Salernitanũ litus naues appulisset, illicò Salernitani,Melfiani,& ipsa Caua ciuitas Aragonia signa extulerũt:biduũ deinde classem præter Neapolim circunduxit, expectans sed frustra,vt in vrbe aliquis motus à suis excitaretur: nam Galli sumptis extemplò armis, præsidijs firmioribus in locis opportunis dispositis, tumultum qui iam efferuescebat,represserunt:quinetiam omnibus suis periculis occurrissent, si eorum consilium audacter essent secuti, qui Aragoniorum naues militibus malè instructas conijcientes, Mompeserio,vt milite Gallica classe quæ in portu stabat,repleta, in hostem incurreret,suadebant. Ferdinandus igitur tertia die spe sua frustratus, in altum quo se in Ischiam reciperet,egit naues,quod Aragoniæ factionis homines conspicati,ratiq; coniuratione penè detecta,Ferdinandi causam iam propriam ipsorum factam,simul coeuntes,necessitatẽq; in virtutem conuertere statuentes, clàm ad eum reuocandum schapham submiserunt,oraruntq;,quo negociũ facilius procederet,animosq; ijs qui eius causa vellent,adderet, in continentẽ aut omnes suas copias, aut partẽ exponeret: quãobrẽ denuò Neapolim postridie eius diei quo ad Tarrũ pugna cõmissa est reuersus, classem ad litus appulit,vt ad diuæ Magdalenæ fanũ, quod mille ab vrbe passus abest, qua paruus riuus potius quàm fluuius Sebetus appellatus omnibus ignotus, nisi Neapolitanorum poetarũ carminibus fuisset celebratus,in mare ingreditur,militẽ exponeret:qua re conspecta Mompenserius,haud minus ad audendum quum erat timendũ, quàm ad timendũ vbi pridie erat audendũ,promptus,ex vrbe cum omnib.ferè suis copijs,vt eius in terrã descensum prohiberet,sese effudit:quę quidem res tantã occasionem opportunitatemq; Neapolitanis rei perficiendæ præbuit, quantam vix optare potuissent:quapropter malleo æneis machinis,quæ nostro more in turribus tẽplorum suspensæ sunt, percussis,populus ad arma concitatus,à Carmelitana æde vrbis mœnibus vicina,initio facto,quam & reliquæ tota vrbe sunt secutæ, moxq; portis occupatis, palàm Ferdinandi nomen conclamarunt. Gallos hic repentinus tumultus sic perterrefecit,vt inter vrbem iam rebellantẽ,& inimicũ exercitum esse, parũ tutum rati,neque eadem qua exierant via se posse reuerti sperantes, circa vrbis muros via sanè longa,montosa, valdeq; difficili circunductis copijs,in vrbem redire per proximam arci nouæ portam decreuerunt. At Ferdinandus Neapolim interea ingressus, equoq; cum è suis aliquot, à Neapolitanis impositus, totam vrbẽ incredibili omnium lætitia & plausu inequitauit:faustis acclamationib. tota vrbs personabat:nec satiari poterant mulieres florum aquarumque odoriferarum nimbis regem conspergere:quin è nobilioribus complures in viam accurrentes, eum complexæ ab eius fronte sudorem abstergebant: neque segnius tamen quæ ad defensionem erant opportuna, comparabantur:nam Piscariæ Marchio cum eis copijs, quæ cum Ferdinando ingressæ fuerant, necnon cum Neapolitana iuuentute,intercludere ac munire omnes viarum aditus,vnde ab noua arce Galli urbem possent inuadere,nõ intermittebat: Galli vbi in arcis areã conuenerũt,omni vi adhibita, in vrbis vicos perrumpere tentarunt:verùm balistis atq; igniuomis tormentis minoribus verberati, omnia verò viarum capita, idoneis præsidijs firmata nacti, nocte superueniente, equorum partim vtilium,partim inutilium ad duo millia in ipsa arca, quod in arce neque locus, neque pabulum ad eos alendos esset, relictis, miles, cum Mompenserio, Iuo Alegria non paruæ existimationis duce,Antonello Salerni principe, alijsq; nõ paucis tũ Gallis tum Italis insignibus viris,in arcẽ sese incluserũt:& quãquã per dies aliquot crebris & in arcis area,& circa portũ eruptionib. infesti essent, edificiaq; vrbis tormentis verberarent, nihilominus ab hoste semper repulsi,omni spe vrbis per se recuperandæ ceciderunt.Neapolitanæ vrbis exemplum Capua,Aueria, Mondraconis arx,aliaque circumiecta oppida secuta sunt,maioreq; regni pars nouis rebus studere cœpit: inter quas Caietana ciuitas, maiore animo quàm viribus sumptis armis, quòd triremes aliquot Ferdinandi ante portum comparuissent, fuit à Gallis qui in præsidio erant,magna cum strage superata,atq; eadem victoriæ insolentia,

lentia, direpta. Eodem tempore Veneta classis, Monopolim Apuliæ vrbem, expositis Græcorum equitum alis, & non paucis peditum cohortibus, terra mariq; cœpit oppugnare: qua in oppugnatione Petrus Bembus Trierarchus, tormenti ex vrbe emissi ictu est interfectus: sed tandem vrbem Veneti ui expugnarunt, arce quoq; Gallo præfecto metu consternato tradente, potiti sunt: moxq; Pulygnanum pactionē obtinuerunt: sed Ferdinandus vt noua, atq; Oui arcibus potiretur, erat intētus. Sperabat enim breui deditionem facturas, quòd ad tantam quæ ibi erat, hominum multitudiuem alendam perexiguus esset commeatus: cumq; in id continenter incūberet, vt proxima circa arcem loca occuparet, eos in maiores subinde angustias redigere conabatur: nam Galli, cum eorum classis, in qua quinq; erant onerariæ naues, triremes quatuor, biremis vna, & vna magna nauis, in portu tuta esse nequiret, eam inter Vicentinā turrim, Oui, & Picifalconis arces, quæ ab ipsis Gallis tenebantur, reduxerant: cumq; ea loca tenerent, quæ à tergo arcis nouæ sunt, vbi regum erant horti, ad Capellam vsq; extendebantur: ac fano crucis munito, vsq; ad Pedegrottam (quam Pedē cryptæ licet appellare) diuumq; Martinum excurrebant: aduersus quos Ferdinandus capto & munito hippodromo, quem locum Canalleriam vocant, perq; Incoronatam ductis vijs, sancti Hereni montem post etiam Picifalconis tumulum, castellum in summo positum obtinentibus Gallis, occupauit: quod castellum vt auxilio priuarent, quoniam si eo potiri possent, hostiles classes è loco eminenti infestandæ, facultatem habuissent, Ferdinandi milites crucis ęedem oppugnarunt: verùm tormentorum ictibus magno cum detrimento repulsi, expugnatione desperata, proditione obtinere, quæ autori exitium attulit, tentarunt: nam cum Maurus quidam, qui intus erat, Piscario suo olim domino dolo se eum locum tradi- turum recepisset, atque ob id ei persuasisset, vt noctu appositis ad murum cœnobij scalis, de eiusdem noctis hora atq; intrandi modo cōstitueretur, secum ad colloquium veniret, idque fecisset, ibi telo ballista emisso, perq; guttur adacto, insigni perfidia fuit iugulatus. Nec Ferdinandi rebus prosperi prius, pòst etiam Fabritij Columnæ transitio parum commodauit: qui etsi nondum militiæ sacramento quo se regi Galliæ obstrinxerant, liberati, statim ferè Neapoli recepta, ad Ferdinandi stipendia trāsierunt, hoc prætextu, quòd stipendia ipsis non essent idoneis temporibus persoluta: quodq; Virginius Vrsinus Petilianusq; essent ab rege liberaliter accepti: suorum verò in regem meritorum, petexigua esset habita ratio: quæ quidem causæ plerisq; beneficiorum ab rege acceptorum magnitudine inferior essent visæ: sed fortè illud quis verius existimabit, id quo tanquam fræno retineri debuerunt, calcar potius extitisse, quo, vt secus facerent, sint impulsi? quippe, quo maiora erant præmia quæ possidebant, tanto forsitan in eis, Gallorum res iam inclinari cernentibus, ea conseruandi cupiditas potentior extitit. Arce igitur huncin modum obsessa, mariq; Ferdinandi nauibus intercluso, indies magis cōmeatus obsessis deficiebat: solaq; ea spes eos sustentabat, quod è Gallia opem mari sibi allatum iri confiderent: nam Carolus vbi primùm Astam venit, Perone Bascho Villafrancam, quæ haud longè abest, à Nicæa misso, è portu classem quæ duo millia partim Vasconum, partim Heluetiorum, atq; vnà commeatum ferret, euocarat: cui Arbanum, virum quidem bellicosum, sed maritimis rebus parum assuetum: quæ ad insulam Porezam appulsa, classeq; circa ea loca Ferdinandi, in qua triginta erant vela, duæq; magnæ Genuensim naues conspecta, extemplò se fugæ mandauit: quam hostes ad Iluam (quæ nunc Elba dicitur) insulam vsq; persecuti sunt: vnde illa parua naui Cantabrica amissa, tanto terrore in Ligurni portum sese immisit, vt in præfecti potestate non fuerit vetare, quo minus maior militum pars in continentem descenderent: mox etiam eius imperio contempto, Pisas contenderent. Huius classis fuga, Mompenserius, alijq; qui cum eo erant, commeatus inopia coacti, de arce in qua iam obsessi tres menses fuerant, Ferdinādo dedenda pacti sunt, ni triginta dierum spacio, subuentum esset, saluis omnibus qui in arce essent cum suis fortunis, se in Prouinciam Romanorum abiturum: atq; in eius rei fidem, obsides Iuo Alegrius, tresq; alij sunt dati. At, tam breui tempore opem nullam, nisi ab ijs ipsis qui in regno erant, expectare poterant: itaq; Persiuus è regijs præfectis vnus, cum Heluetiorum cohortibus, vnaq; Gallici equitatus parte, & cum Bisiano principe compluribus itum alijs proceribus, Neapolim versus contendit: cuius aduentu co-

gnito, Ferdinandus ei obuiam Ebulum vsq; Metalonæ comitem, cum exercitu maiorem partem tumultuariò, ex necessarijs & amicis collecto misit: qui quamuis numero longè superiore cum hostem ad Paruum Lacũ (oppidum id est, Ebulo vicinum) offendissent, eumq; propius accedere cõspexissent, sese in fugam dederunt: qua in fuga Venantius Iulij Varani Camerinatum reguli filius capitur: verùm Gallis eos haud longè persequentibus, paruo accepto detrimento, se Nolam, mox Neapolim receperunt. Victores suum deferenda arcibus ope institutum persequuntur, tanto ex ea victoria hosti iniecto metu, vt Ferdinandus de Neapoli iterum deserenda cogitaret: verùm Neapolitanorum, qui haud minus proprio, ex defectionis memoria, metu, quàm Ferdinãdi beneuolentia commoti, hortatibus confirmatus, ad Capellam quod templi nomẽ est, cõstitit: vtq; hostẽ ad arcẽ accedere prohiberet, ducta fossa iam antea à sancti Eremi monte ad arcem Oui cępta, omnes colles ad Capellam vsq;, & supra tormentis virisq; muniuit: adeò vt quamuis Galli qui uia Salernitana Nuceriã per Cauã & Pedegrottę montẽ ad Glareã, quã illi Ghiarã appellãt, prope Neapolim venissent: tamẽ quod omnia bene munita essent, & Ferdinandus se illis fortiter ostẽderet: ipsi verò tormẽtorũ pilis, ijs pręsertim quæ in Picifalconis vertice, qui arci Ouatæ imminet, & eis locis vbi olim deliciæ magnificaq; Luculli ædificia tantopere celebrata fuerunt, erant collocata, vltra procedere, & ad Capellã accedere propius nequiuerunt: cũq; ibi diutius hærere nõ possent, quòd natura eis locis omnib. reliquis amœnitatibus affatim suppeditatis, dulces ac puros latices negauit, citius quàm fecissent, retrocedere duobus tribúsue relictis tormentis, partemq; commeatus, vt in arces immitteretur, aduecti, compulsi sunt: ac sic Nolam versus abierunt: quibus vt se opponeret Ferdinandus, relictis qui arcem obsidere pergerent, cum suis copijs se in Palmę planicie prope Sarmum cõtinuit. At Mompenserius suorũ discessu omni auxilij spe prorsus abiecta, trecentis hominibus, qui numerus proportione tã cõmeatus inopiæ, quã defensioni responderet, in noua arce relictis: idoneo quoq; in Ouata disposito præsidio, noctu cũ reliquis qui erãt ad duo millia & 500, militibus nauib. suis conscensis, Salernũ nauigauit: qua re cognita, Ferdinandus grauissimè conquestus est: aiebat enim, minimè deditionis tẽpore pendente licuisse cũ arcis nouæ militib. discedere, ni prius vtrãq; arcẽ nouã & Ouatã tradidisset: quamobrẽ parũ abfuit, quin pactionis seueritatẽ secutus, hac iniuriã & Mompenserij fraudẽ obsidiũ sanguine, vlcisceretur: propterea ꝙ arces non præscripto tẽpore, sed circiter mẽsem vnũ pòst, traditæ fuerũt. Qui in arce noua remãserant, fame coacti, eã illa cõditione, vt obsides dimitterẽtur, tradiderunt: ijsdem quoq; ferè diebus, qui in Ouata arce erant, eadẽq; de causa, se arcẽ prima proximæ quadragesimæ die, ni antè subueniretur,radituros promiserunt. Per eosdẽ fermè dies Alfonsus Aragoniꝰ Messanæ diẽ obijt suũ in quo ad regiã dignitatẽ euecto, eã gloria & felicitas, qua, dũ Calabriæ dux esset, nomẽ eius per illustre apud omnes mortales extiterat, in summã infamiã, infelicitatẽq; fuit cõmutata. Fama est, eum paulo antequã è vita migraret, cũ filio seriò admodũ egisse, vt Neapolim, vbi odiũ aduersus eũ olim conceptũ, in beneuolentiã propemodũ cõuersum erat, reduceretur: Ferdinandũ verò, magis regnãdi cupiditate, quàm paterna pietate ductũ, argutè, nec sine aculeo respondisse, tam diu expectaret, dum ab se ita regnũ esset constabilitum, vt ne iterũ ipsi esset fugiendũ. Vt aũt res suas arctiore cum Hispaniæ rege vinculo stabiliret Ferdinandus, uxorẽ impetrata à Pontifice venia, amitã suam Ioannam aui sui & Ioannæ eiusdem regis sororis filiã, duxit. Dum varijs euentis, sicuti ostensum est, arces Neapolitanæ obsidentur, Nouariæ quoq; dura obsidione premebatur: quòd & Mediolani dux eã validissimis copijs circũuallasset, & Veneti subsidiũ tanta alacritate illic habebãt, vt hominum memoria vix vlla in expeditione, sumptibus minus pepercisse viderẽtur: nam breui temporis spacio in sociorum castra cõuenerunt, equitum grauis armaturæ tria millia, totidem expeditorum, Germanorum mille: peditum Italorum quinquies mille: in quo autem præcipuũ robur situm erat, fuerunt Germanorum peditũ, quos Lancichenechos appellant, decem millia, ferè omnes Ludouici Sfortiæ stipendia merentes, vt Heluetijs opponerentur, quorum nomen, ne dum aliud, peditatus Italicus sustinere non poterat: vsq; adeò Italorum virtus atq; existimatio ab aduẽtu Gallorum erat diminuta. Has duas Germanorum legiones fortissimi centuriones pręfectiq; ducebant, in quibus principatum-

tum obtinebat Georgius à Petraplana,in Auſtria natus, qui paucis antè annis ſub Maximiliano Rom. rege merens, in Belgis fanum Odennari magna cum laude regi Galliæ ademerat. Venetus ſenatus nõ modò diligens multis militibus ad eam obſidionem mittendis fuerat,verùm etiã quo ſuos milites ad fortia præclaraq; facinora magis animaret ex pfectura,ad imperiũ militare Mantuę Marchionẽ euexerat,vt eo honoris gradu ipſius virtutẽ in Tarrenſi pugna declaratã,cõmendaret:quinetiã,grato admodũ exẽplo,laudeq; ſempiterna digno, nõ ſolũ ſtipendia ijs auxit,qui fortiter egerãt,ſed & cõpluriũ,qui in acie ceciderant filijs ſtipendia aliaq; prȩmia,filiabus verò dotem decreuit. His tantis copijs Nouaria obſeſſa tenebatur:quòd fœderatorum eſſet conſilium,in hoc, præcipuè Ludouici Sfortiæ nutum ſequẽtium,ne certaminis fortunam cum Gallis, niſi neceſſitate compulſi,tentarent:verùm locis opportunis circa vrbem munitis,commeatũ importari prohiberent:ſperantes,ꝙ in ea parũ pro hominũ multitudine eſſet,eam nõ multos dies poſſe ſuſtinere:nã prȩter ciues & incolas,eosq; qui ex agro illuc cõfugerãt, Aurelianus partim Gallorũ partim Heluetiorũ vltra ſeptẽ millia delectorũ militũ,habebat.Itaq; Galeatius Sãſeuerinus, Sfortiani exercitus ductor, abiecta omni vrbis ob tantũ propugnatorũ copiã oppugnandæ cogitatione, caſtra ad Mugnias habebat, loco in Vercellẽſi via ad cõmeatus,ſi q̃ Vercellis aduehererẽtur, impediendos, admodũ opportuno: Mantuanꝰ verò cũ Venetis copijs, primo aduentu aliquot oppidis circa Nouariã vi captis:ac paucis dieb.pòſt,Brionæ,quȩ quidẽ alicuius erat momẽti,arce,Camarianũ, ſiue Campum Marianum & Burgarum loca inter Nouariam Vercellasq; ſita, munierat: ac quo facilius cõmeatꝰ intercluderet,copias circa vrbẽ cõplurib.lócis diſpoſuerat, eademq; loca diligenter cõmunierat.Rex quoq; viciſſim,quo propius Nouariã eſſet,Aſta ſe Taurinũ cõtulerat:& quanq̃ ſæpenumero Cheriũ nobilis cuiuſdã fœminȩ,quæ in eo erat oppido,captus amore cõmearet, belli tamẽ apparatus hac de cauſa minimè intermittebantur:ſed qui è Gallia veniebant milites,vt quã celerrimè Alpiũ iuga ſuperarent vrgebantur,eo cõſilio vt duo millia cataphractorũ in aciẽ producerent:nec minore ſtudio procurabatur,vt Heluetiorũ dena millia deſcenderẽt,ad quos cõducendos Diuionẽſis prætor erat miſſus,eo cõſilio vt ſimulatq; appuliſſent,omnia conari quo Nouariæ ſubueniretur:ſine quorũ auxilijs nihil memorabile tentare auderent:ꝓpterea quòd regnũ Galliæ equitatu hoc tẽpore potẽs, & magna tormentorũ copia, eorũq; tractãdorũ peritia inſtructiſſimũ,peditatu ꝓprio deſtitueretũ:nã armis,militaribusq; exercitationib. in nobilitate tantũ retentis,in plebe & vulgarib.hominib.longo ocio emollitis,opificibusq; & pacis quæſtui deditis, antiqua illiꝰ gẽtis ferocitas defecerat:nã pleriq; regũ ſuperiorũ varijs illius ꝓpopuli cõſpirationib.rebellionibusq; edocti,furorẽ metuentes,eos exarmare,atq; ab exercitationibus militaribus remouere ſtuduerant:quamobrẽ,Galli de ſuorum peditũ virtutȩ diffiſi,timidè ſe pugnæ, niſi in eorum exercitu cohortes Heluetiorum aliquot eſſent,cõmittebãt: ea natio omni tempore inuicta & ferox,ſuã annis antea circiter viginti,exiſtimationẽ plurimũ auxerat: ꝓpterea quod à Carolo Burgũdiæ duce validiſſimo exercitu appetiti(hic eſt ille Carolꝰ qui potẽtia ac feritate, regno Galliæ cũctisq; finitimis maximo terrori fuit)eũ ter paucis menſib.acie vicerãt:vltimo verò conflictu,ſiue pugnans,ſiue fugiens (nam quo id modo acciderit,obſcurum eſt) etiam vita priuarant. Eorũ igĩt virtute,quodq; inter eos & Gallos nulla eſſet æmulatio aut cõtentio:nec ex cõmodorũ reſpectu,vlla,quẽadmodũ de Germanis,ſuſpicandi cauſa,nullum externũ peditẽ præter Heluetiũ cõducebãt: quorũ opera cũ in omnib. grauiorib. bellis,tũ eo tempore libentius,quòd intelligerent,rẽ plenã eſſe periculi Nouariȩ tantis copijs circũſeſſæ,& cõtra tantã Germanorũ,qui bellica diſciplina pares erãt Heluetijs, vim opitulari.Inter Taurinũ & Nouariã media eſt Vercellarũ vrbs,Mediolanenſis olim imperij membrũ: verùm à Philippomaria vicecomite,in diuturnis,quæ cum Venetis ac Florẽtinis geſſit,bellis,Amideo Sabaudiæ duci,quo ab eis deſciſceret,conceſſa: qua in vrbe neutra pars adhuc erat ingreſſa:quòd paruuli ducis mater, quæ filij quoq; tutelam gerebat, quamuis animo in Gallos penitùs propenſa, ſuum tamen ſtudium donec rex firmiores copias haberet,occultabat,atq; interea Mediolanenſiũ duci grata verba dabat, ſpeque eundem fouebat:verùm vbi rex copijs auctus,ſe Taurinum,eiuſdem ducis vrbem,trãſtulit,annuit,vt Vercellis eius milites acciperẽtur.Itaq; ex loci opportunitate,

in ſpem venerat maiorem,Nouariæ , vbi omnia ſubſidia auxiliaq; conueniſſent,afferri opem poſſe : quamobrem & ipſi fœderati iam non mediocriter ſuſpenſi, hæſitare incipiebant : idcirco Ludouicus Sfortia vnà cum Beatrice coniuge ſua , quæ ei non minus in rebus grauioribus , quàm in iucundioribus comes aſſidua eſſe ſolebat,vt maturitate maiore , quo nam pacto in his difficultatibus agendum foret,cõſtitueret,in caſtra venit: in cuius conſpectu, atq; vt fama fuit, eiuſdem potiſſimùm conſilio,poſt multas diſputationes ab vniuerſis ducibus ac præfectis decretum fuit,vt ad ſecuritatem omnium maiorem,Venetorum copiæ cum Sfortianis in omnibus circa Nouariam locis ad obſidionẽ opportunis,idoneis præſidijs relictis,ad Mugnias coniungerentur:vt Burgaro præſidiũ educeretur:quod cum Vercellis tria diſtet miliaria,ſi fortè Galli validis copijs oppugnatum venirent,aut cum ignominia deſerendum,aut contrà quam decretum eſſet,cum vniuerſis copijs defendendum:vt Cameriani à Mugnianis caſtris paſſuum tria millia poſiti,præſidium augeretur : vtq; aggere & foſſa,itemq; tormentorum magno numero caſtris munitis ac ſeptis,alia ex occaſione atq; ex hoſtiũ progreſſib. deliberanda relinquerẽtur:eo tamen nequaquam prętermiſſo,vt totus ager Nouarienſis vaſtaretur,omneſq; arbores ad vſq; Nouariæ mœnia , deijcerentur: vt & homini & prædatorij equi,quorũ in vrbe ingens erat numerus , eo damno atq; incommodo afficerentur. His rebus hunc in modum conſtitutis,totoq; exercitu circumquaq; perluſtrato,redijt Mediolanum Ludouicus,quo facilius res neceſſarias, compararet:quoq; etiam autoritate armiſq; ſacratis , humanis viribus fauorem conciliarent, Veneti cum Ludouico à Pontifice impetrarunt , vt is Fecialem vnum ex ijs qui clauam argenteam præferunt , ad Carolum mitteret,qui ei præciperet, intra decimum diem ipſe cum eis copijs quas ſecum haberet,Italia diſcederet : aliud item breue temporis ſpacium præſtituit,quo ſuos omnes è Neapolitano regno deduceret, alioqui , pœnis illis quas Eccleſia minari ſolet , propoſitis,ſeſe Romam coram ipſo ſiſteret : quo remedio Pontifices olim veteres vſi ſunt:nam,vt legitur,haud alijs armis Adrianus eius nominis primus,Deſiderium Lõgobardorum regẽ, qui cum ingentibus copijs Romam turbatum ibat , vt Interamna (hanc nunc appellant Terni)quò iam proceſſerat Papiam , quam Ticinum quoq; nominant,rediret , coegit: verùm ea veneratione ac maieſtate , quæ ex vitæ ſanctimonia Pontificum, in hominum pectoribus gliſcebat, extincta , difficile erat ex moribus & exemplis vſq; adeò contrarijs,eoſdem effectus ſperare : itaq; eius irridens mandatum,reſpondit:ſe Neapoli redeuntem , quo ei pedes reuerenter oſcularetur,Romam veniſſe:ſed Pontificem ibi expectare noluiſſe:ſe mirari,eum nunc tantopere, vt Romam veniat,vrgere:verùm tamen,vt ei pareat,in id incumbere , vt ſibi viã quæ Romam ducit, aperiret:rogare,ne fruſtra hoc incommodi ſuſciperet, ſe expectare in vrbe ne grauaretur.Per eos dies Carolus Taurini cum Florẽtinorũ legatis nouas pactiones, ijſdem qui & aliâs aduerſati fuerant,valde repugnantibus fecit: quibus contradicendi maiorem occaſionem dedit,quòd alijs Piſanorum montanis caſtellis , quæ in Caroli reditu amiſerant receptis, atq; ad Pontem ſaccum poſitis caſtris,eoq; pacta militum ſalute potiti,omnes tamen Vaſcones ferè,qui cum Piſanis erant cõtra fidem datam,exeuntes,trucidarant:atq; in mortuos multa crudeliter fecerant : quod etſi contra præfectorum Florentinæ ciuitatis voluntatem acciderat,à quibus aliquot ægrè fuerunt conſeruati,ſed militum quorundam opera,qui antea Gallorum captiui , acerbiſſimè fuerant accepti , tamen in regis aula hoc factum ab aduerſarijs in eam partem accipiebatur, vt perſpicuum eſſet animi in Gallicum nomen infenſiſſimi argumentum:difficiliorem compoſitionem,quæ tamen deniq; perfecta eſt, reddidit , omnibus alijs rebus antepoſita,non promiſſorum quidem, & iuriſiurandi,ſolenniter præſtiti,memoria, ſed præſens pecuniarum egeſtas,& regni Neapolitani tuendi neceſſitas.In hanc igitur ſententiam conuentum eſt,vt citra vllam dilationem Florentinis omnes arces,omnia oppida , quæ in Caroli eſſent poteſtate,reſtituerentur:Florentini intra biennium Genuenſibus , ſiquidem illi in regis fidem & poteſtatem venirent, Petraſanctam Sereſanamq; , ſi ita regi videretur , traderent:ea tamen lege,vt & ipſi ab rege idoneam compenſationem acciperent : vt Florentinorum legati illicò aureorum numûm triginta millia ex pactione Florentiæ facta , repræſentarent : ipſi viciſſim ab rege Gemmas pignori acciperent , vt ſi qua fortè occaſione ſuprà dicta Florentinorum

loca

loca nõ restituerẽtur, ipsi pecuniã suã possent recipere: vt facta locorũ restitutione, Florentini aureorũ numûm septuaginta millia regi mutuo dare tenerentur: quos ipsis restituere quatuor regni Galliæ supremi Quæstores (hos illi Generales Franciæ appellant) repromitterent: hanc summã regis nomine regijs præfectis in regno Neapolitano tunc agẽtibus, atq; inter cęteros, portionẽ vnam Columnijs ducibus, si modò cũ Ferdinando non conuenissent: qua de re, etsi de Prosperi transitione aliqua extarent indicia, rex nõdum certò cognouerat, numerarent: vt Florentini, siquidẽ in Hetruria omnia pacata haberent, Neapolim ad Gallicũ exercitum subsidio, cataphractos ducentos quinquaginta mitterent: quod si in Hetruria bellum aliud nullum præterq̃ Montis Politiani causa haberent, tunc Vitelliorum copias, quæ in agro Pisano agebant, in regnum Neapolitanũ vsq; illis ijsdem equitibus comitarentur: verùm id nisi per totum ab eo quo profecti essent tempore Octobrem facere cogerentur: vt Pisanis omnia delecta ad eum diem cõmissa, remitterentur: vt certus modus in restitutione bonorum quæ ablata fuerant, constitueretur: vt quod ad artes & opificia attinet, Pisanis ad ea exercẽda, aliqua facultas honesta concederetur: vt in omniũ horum fidem, sex obsides è præcipuis Florentinorũ ciuibus, quos rex nominaret, regi traderentur: qui certũ temporis spacium in regis aula manerent. His hunc in modum transactis, Gemmisq; acceptis, & triginta millib. qui extemplò ad Heluetios cõducendos missi fuerunt, persolutis: literæ & regis mãdata ad arciũ præfectos, vt eas sine vlla tergiuersatione illicò Florentinis traderent, confectæ fuerũt. At Nouariæ indies duriora omnia ac difficiliora fiebant: tametsi militũ virtus magna esset, & maxima ex rebellionis memoria, Nouariensiũ in defendẽdo pertinacia: nã cõmeatus vsq; eo iam erant diminuti, vt cibarijs necessarijs destituerentur: & quãuis Aurelianus, postquã se arctius obsessum sensit, inutiles atq; imbelles ex vrbe dimisisset, id tamẽ haud tantum erat, vt fame reliqui omnino leuarentur: quin & ex Gallis & Heluetijs minus ad hæc incõmoda patiẽda aptis, cõplures iã morbis tentari incipiebant: quãobrẽ & ipse Aurelian⁹ quartana febri vehemẽter afflict⁹, crebris nũcijs & literis Carolo instabat, opẽ laborantibus ferre ne vltra differret: qui quòd nondũ ea supplemẽta militũ haberet, quib. tutò rẽ posset gerere, tanta celeritate vti nõ poterat, quæ tã vrgẽti necessitati satis faceret. Sæpe tamẽ cõmeatũ noctu in vrbẽ validis equitũ peditũq; pręsidijs inferre tentarũt Galli: verùm semper ab hostib. deprehensi retrocedere, interdũq; cũ nõ exiguo eorũ, qui cibaria cõuehebant, detrimento, sunt cõpulsi: vtq; obsessis vias omnes cõmeatus habendi intercluderet, Mantuanus, Sodaliũ Franciscinorũ ædẽ Nouariæ muris propinquã inuasit: qua capta, ei ducẽtos cataphractos, & Germanorũ peditũ tria millia imposuit: quo facto cum exercitus multis laborib. leuabantur, ꝙ via ad cõmeatus ipsorum cõuehendos tuta reddebatur: tum verò via portæ quæ ad montẽ Blandranã vergit, quæ in vrbẽ faciliorẽ aditũ præbebat, claudebatur: Vallũ quoq; à Gallis ad caput suburbani vici, qui à diui Nazarij fano appellatur, cõstructũ, pulsis inde Gallis, sequẽti die occupauit: vbi Petilian⁹ comes à Venetis cũ Gubernatoris honore conductus, sclopeti glande circa ilia sauciatus, haud lõgè à mortis periculo abfuit. His hostiũ successib. Aurelianus, se alia suburbana loca quæ cũ se in vrbẽ receperat munienda curauerat, posse tueri desperans, sequenti nocte iussit incendi: suosq; omnes ad vrbẽ modò tuendã, ac propugnãdam reuocauit: atq; in extrema fame subsidij aduentãtis spe, sese sustẽtabat: nã Heluetijs paulatim appellentib. Gallorũ exercitus Scesia omne traiecto, ad primũ extra Vercellas lapidẽ exierat: Burgaroq; pręsidio firmato, reliquas Heluetiorũ cohortes pstolabatur, eo cõsilio, vt quũ primũ illi ad exercitũ venissent, Nouariæ opẽ ferrè conarẽtur: quę res secũ nõ paucas difficultates trahebat: quippe Italorũ copię loco se natura & arte mũito cõtinebãt: iterq; quo Vercellis Nouariã itur, aquis redũdabat: &, quod difficultatẽ augebat camporum, fossis valde latis & profundis frequẽs & impeditũ: adhæc Burgarũ inter, quod à Gallis tenebatur, atq; Italorũ castra, Camarianũ ab Italis munitum, erat, quibus impedimentis fiebat, vt nec in rege, nec in alijs magna rei conficiendæ alacritas eluceret: & tamẽ si omnes Heluetiorũ copiæ, simul citius affuissent, Galli Martis fortunã tentassent: cuius euẽtus anceps vtriq; parti erat omnino futurus: cognito igitur vtrinq; periculo, nunq̃ inter regẽ & Sfortiã deerãt clandestina p internuncios de pace colloquia: tametsi perexigua spe, tum ꝙ neuter alteri fideret, tum quòd vterq;, quo suam existima-

tionem tueretur,compositionis desiderium dissimularet:verùm casus aliam ad tantę rei confectionem viam aperuit:nam cum per eosdem dies Monferatensis regina(Marchesiam,vt alibi diximus, vocant) è viuis excessisset: ageretur q; de paruuli filij ab ea relicti tutore,& Saluciarum Marchio, Constantinusq; demortuæ frater,ex antiqua regũ Macedoniæ, quam multis antè annis Maumetes Otomannus occupauerat, stirpe ortus,ad id munus aspirarent, rex eius principatus quietis cupidus, vt de ordinum consensu res componeretur,Argentonum Casaleuasium delegauit:quò cum etiam ad suum de eiusdem principis fœminæ morte dolorem declarandum Mantuanus aulæ suæ magistrum misisset,inter eos, vt fit,incidit sermo de pace,& quæ quantaq; bona ex ea ad vtramque partem essent peruentura:qui sermo eò processit,vt Argentonus quo sibi ipse satisfaceret, ea de re ad Venetos legatos,eis quæ ad Tarrum cum ipsis agi erant cœpta repetitis, literas daret:qui quidẽ aurẽ præbentes,req; cum Ludouici Sfortiæ præfectis cõmunicata,tandem effectum est, vt omni consensu ad regem,qui tum Vercellis erat,mitterent petitum,vt aliquos è suis delegaret, qui cum cõmodo in loco, possent agere,qui ab eis quoq; delegarentur:cui petitioni annuente rege, postridie inter Burgarum & Camarianum conuenerunt Venetorũ nomine Mantuanus & Bernardus Contarenus,Græcorum equitum legatus:ducis verò Mediolanensis nomine,Franciscus Bernardinus, Vicecomes:ab rege verò, cardinalis Maclouiensis,Aurengiusq; princeps,qui recens cum è Gallia venisset, regis mandato totius exercitus præcipuam procurationem susceperat:cum his quoq; erant Giensis,Pienes, & Argentonus:qui cum sæpius conuenissent, & ipsorum nonnulli diuersis diebus ad alterius castra vltrò citroq; commeassent negotij controuersiæ ad Nouariæ restitutionem reuocabantur : etenim rex, in restitutione quidem se facilem prębens,in restitutionis autem modo,vt quàm minima suę existimationis iactura fieret,laborans, instabat vt regis Romanorum nomine, ad quem Mediolanensis imperij iura directò spectarent,Nouaria cupiam è Germanis pręfectis qui tum in castris erant, depositi iure traderetur:contra verò socij,vt libera relinqueretur,vrgebant:cumq; hæc controuersia aliæq; emergentes tam repentè componi nequirent, velut qui Nouariæ obsessi tenebantur, ad tantam necessitatẽ redacti,vt partim fame, partim ex ea morbis enatis,iam ad duo millia eorũ,qui cũ Aureliano erãt,interijssent,opus habuissent induciæ in dies 8.factæ:Aureliano & Salutio Vercellas cum paruo comitatu irẽt,permissum:sed ea lege, vt nisi pax fieret,cum eodẽ comitatu Nouariam redirent:& quoniam per ea loca quæ hostes tenerent eis erat iter faciendum, id tutò se facturum non dubitarent, Mantuanus in quandam turrim Burgaro haud procul sitam,quam Foisseus tenebat, se custodiendum tradidit:nec qui Nouariæ erant milites Aurelianum abire permisissent, nisi ipse fidem eis dedisset,se intra treis, ad summum sex dies,aut rediturum,aut eos ipsius opera,exeundi facultatem habituros:in cuius rei fidem Giensis, qui Nouariã, vt Aurelianum deduceret, venerat, nepotem obsidem reliquit:nam,non modò cibi quibus homines vesci consuerunt,absumpti erant,verùm etiam immundi & fœdi,à quibus homines in tanta cibariorum egestate nequaquam abstinuerant. Verùm vbi Aurelianus ad regem peruenit, induciæ in paucos dies prolatæ,ea conditione sunt, vt præsidio Nouaria educto, vrbs in populi potestate relinqueretur: isq; iuraret se eam neutri parti, nisi de communi consensu traditurum:in arce triginta milites remanerent, quibus in diem victus ab Italorum castris suppeditaretur. Ita Nouaria omnes præsidiarij milites,ab Mantuano, & Sanseuerinate Galeacio in locum tutum deducti,exiuerũt: verùm ita fame debilitati,& consumpti, vt eorum non pauci vix Vercellas appulsi,interierint: reliqui ad illud bellum prorsus inutiles remanserint.Iisdem verò diebus Diuionensis prætor cum reliquis Heluetiorum phalangis in castra venit : qui etsi decem tantum millia postulasset, tamen ad auri Gallici famam, quin integri ferè pagi oppidaque cõcurrerent,prohibere nequiuit,ita vt vicenum millium numerum explerent:è quibus dena millia sese cum exercitu prope Vercellas coniunxerunt: reliqui, quòd parum tutum videretur,tantas eius gentis copias simul in eodem exercitu coniungi, duodecim ab castris miliaribus constitere: horum aduentus si dies aliquot antè fuisset, facilè compositionis consilia interrupisset: quippe in regio exercitu , præter hos , erant Gallicæ gentis peditum octo millia : Heluetiorum duo ex ijs qui Neapoli remanserant:& mill

octingento

ốctingentorum grauis armaturæ equitum turmæ: ſed cum tanti in negocio progreſſus eſſent facti, iamq; Nouaria relicta, etſi Aurelianus contrà totis viribus niteretur, atque in eius ſententiam complures alij concurrerent, non ſunt tamen intermiſſa colloquia: idcirco quibus id negocij commiſſum erat, quotidie in Italorum erant caſtris, vt cum Ludouico Sfortia, qui nuper, quò tanti momenti rem ipſemet, quanquam ſemper coram ſociorum legatis ageret, redierat: ac deniq; regij legati, ad regem redierunt, atq; illa, in quibus inter eos poterat conuenire, retulerunt. Vt inter regem Galliæ & Mediolani ducem pax perpetua atq; amicitia eſſet: nec tamen ob id dux cęteris ſuis fœderibus quicquam derogaret: vt rex aſſentiretur, à populo Nouarieſi duci Mediolani Nouaria, à præſidiarijs militibus arx reſtitueretur: Spedia atq; alia loca ab vtraq; parte occupata, redderentur: Regi licitum eſſet Genuæ, quæ eum ſupremum dominũ agnoſceret, quot quot ipſi viſum eſſet, naues armare: omnibusq; eius ciuitatis cõmodis vti quacũq; in re, eo excepto, ne quid in eius reip. hoſtiũ fauoré: atq; vt in huius regi fidẽ, Genuenſes certos obſides regi traderent: dux Mediolani naues ad Rapallum amiſſas, itẽq; naues longas duodecim Genuæ retentas, ei reſtituendas curaret: in pſentia verò binas Genuẽſes naues onerarias, quas Caraccas vocãt, magnas, ſuis ſumptib. armaret: eas cũ quatuor alijs, vt ſuis opẽ ferrent, in regnũ Neapolitanũ rex mittere cogitabat: vt anno inſequenti ei tres eiuſdem modi dare teneretur: terreſtribus copijs quas rex eôdem mitteret, iter expeditum, modò ne plures ſimul per eius terras iter facerent, quàm ducenti cataphracti, præberet: quòd ſi rex ipſe ad eam expeditionem rediret, dux eum cum certo numero militũ cõmitaretur: Venetis intra duos menſes in hanc pacẽ venire liceret: quod ſi facerent, ſuã è Neapolitano regno claſſem deducerent: nec Ferdinando vllã opẽ ferre fas eſſet: quod ſi non ſeruarent, & regi in eos arma mouere videretur, tũ dux Mediolani ei auxilio eſſe teneretur: ad quẽ quicquid ex Venetorũ imperio caperetur, pertineret. Dux per totum ſequentem Maium ducatorum quinquaginta millia Aureliano propter impenſas Nouariæ factas, repræſentaret: de ſumma verò quam regi in Italiam deſcendenti commodarat, ducatorũ octuaginta millia detraheret, eiq; remitteret: reliqua ſumma duci, ſed laxiore tẽpore, redderetur: Triultio remitteretur exilij pœna, eiq; bona ſua reſtituerentur: Baſtardus Borbonius in Tarenſi prælio, & Miolanſius ad Rapallũ capti, reliquiq; captiui omnes, redderẽtur: Fracaſſam quem paulo antè miſerat, omneſq; ſuos, ac Genuenſiũ homines dux Piſis euocaret: nec Florẽtinos vllo modo quo minus ſua recuperarẽt, impediret: arcẽ Genuenſem, quã Caſtelletũ vocant, in ducis Ferrariæ manum, qui ab vtraq; parte ad hoc accitus in Italorũ venerat caſtra, intra menſis ſpaciũ, deponeret: qui eã bienniũ cõmunib. partiũ impenſis cuſtodiret: ac ſacramẽto ſeſe obſtringeret, eam vel dicto tẽporis ſpacio, ſiquidẽ Ludouicus promiſſa nõ ſeruaret, regi Galliæ traditurũ: Ludouicus, ſe dicto tẽpore Caſtelletũ depoſiturũ ſtatim pace cõfecta promitteret, atq; in eam rem regi obſides daret. Has conditiones ab ijs qui eas tractauerant, ſibi expoſitas, rex ad ſuum conſilium retulit: in quo fluctantibus multorum animis, in hanc ſententiam Tremollia locutus eſt: Si in hac deliberatione, Magnanime rex, ageretur aliud nihil, quàm fortibus factis nouam gloriam regno Francorum comparare, remiſſius fortaſſis, quo temetipſum nouis periculis exponeres (etiamſi tuum, rex inuicte, ipſius exemplum tibi ſecus ſuadere deberet) hortarer: neque enim vlla re alia quàm gloriæ cupiditate impulſus, aduerſus totius fermè regni tui conſilia & preces, te in Italiam ad regnum Neapolitanum recuperandum velle proficiſci, anno ſuperiore ſtatuiſti: vbi tanta cum fama & gloria expeditione iſta tua ad felicem atque optatum exitum perducta, perſpicuum eſt in deliberationem venire non ſolum, an noui honoris & gloriæ parandæ occaſio ſit reſpuenda: ſed an ea quam tam grauibus impenſis, totque periculis es conſecutus, contemnenda ſit, & per ignauiam amittenda: honoſque partus, in maximam ignominiam conuertendus? ac ſis ne is tu, qui conſilia, qui res tuo nutu ſuſceptas damnes ac reprehendas? poteras enim rex poteras, ſine vlla exiſtimationis iactura tuę, in Gallia pacatus agere: nec, quod iam ab omnibus mortalib. ſummæ formidini atque animi infirmitati tribuitur, tunc alij rei aſcribi, quàm aut negligentiæ, aut ætati ſuis iucunditatibus occupatæ poterat. Licuiſſet ſimulac Aſtam perueniſti, minore tuo dedecore in Galliam Nouarienſibus rebus, quaſi ad ſe nihil perti-

pertinentibus omiſſis redire: nunc quandoquidem cum exercitu hîc conſediſti, peruulgaſtiq; te hîc eſſe, vt obſidione Nouariam liberes: eaq; de cauſa, è Gallia tot nobiles euocati, tantoq; auro Heluetij conducti, quis dubitet, ſi id minus præſtiteris tuam totiusq; regni tui gloriam, in infamiam atq; ignominiam ſempiternam abituram? Verùm enimuerò, ſunt rationes acriores (ſi quis in fortium regum pectoribus, aculeus laudis & gloriæ cupiditate acrior eſſe poteſt) aut ſaltem magis neceſſariæ: quippe, receptus noſter in Galliam hoc tempore, Nouaria concordiæ prætextu relicta & amiſſa, aliud eſt nihil, quàm totius Neapolitani regni amiſſio, quàm tot belli ducum fortiſſimorum, tot Galliæ nobilium interitus: qui cum ea ſpe ac fide quam tu rex eis dediſti, te ſupplementa ad eius regni defenſionem breui tranſmiſſurum, illic remanſerint, vbi te inuictiſſimo in limine Italiæ exercitu fultum, hoſtibus ceſſiſſe acceperint, de ſubſidio deſperantes, ſpem omnem defenſionis abijcient. Ab autoritate atq; exiſtimatione magnam partem (quod ignorat nemo) bellorum ſucceſſus pendent: quæ vbi inclinat, ſimul etiam inclinat militum virtus: imminuitur populorum fides: deficiunt ad bellum ſuſtinendum impoſita tributa: & contrà, hoſtibus animus creſcit: dubij alienantur: in infinitum difficultates augentur: ad hunc igitur tam infelicem nuncium priſtino uigore noſtris in militibus ſeneſcente, hoſtium verò viribus autoritateq; augeſcentibus, potéſtne aliquis dubitare, quin breui totius regni Neapolitani rebellionem, citò noſtri exercitus calamitatem: atq; illam expeditionem, tanta cum gloria cœptam, & geſtam, nobis aliud nihil, quàm damnum atq; infamiam longè maximam peperiſſe, ſimus audituri? Etenim, qui ſibi hanc pacem fide bona fieri perſuadet, is ſe rerum præſentium ſtatum parum expendere: parum eorum qui cum agitur naturam cõpertam habere, demonſtrat. cum ſit cognitu facilè, ſimulac Italiæ terga verterimus, nihil eorum quæ proponuntur, ſeruatum iri: eaq; auxilia quæ nobis erunt promiſſa, Ferdinando mittentur: & illi ipſi, qui ſe nos Italia expuliſſe gloriabuntur, Neapolim vt noſtrorum ſpolijs locupletentur, contendent: quam ignominiam equidem facilius ferrem, ſi qua probabili ratione dubitari de victoria poſſet: verùm quî huiuſmodi hæſitatio in cuiuſquam venire mentem poteſt, qui noſtri exercitus magnitudine, regioniſq; in qua ſumus opportunitate perſpecta, recondetur, nos itineris longitudine feſſos, commeatu omni deſtitutos, numero pauciſſimos, in regione inimica, tanta virtute ac ferocitate contra maximas Italorum copias ad Tarnum cõflixiſſe? qui fluuius eo die hoſtium ſanguire quàm proprijs aquis plenior, magno impetu, redundauit: viam nobis ferro aperuimus: victoreſq; dies octo per Mediolanenſis imperij campos, in quibus nil niſi hoſtile occurrebat, iter noſtrũ tenuimus: nunc duplo maiorem equitatum habemus, tot pedites Gallos, quibus tunc carebamus: proq; tribus Heluetiorum millibus, nunc duo & viginti millia noſtrum nutum imperiumq; ſequuntur: hoſtes, etſi Germanico peditatu aucti, tamen illud perparum eſt, ſi cum noſtris conferantur: equitatus præterea ipſorum idem eſt, ijdem duces: ſemel à nobis malè mulctati, in certamen timidi pauenteſq; redibunt. An fortè tam parua ſunt præmia victoriæ, vt à nobis ſint contemnenda? ac nõ potius talia & tanta, vt vel cum aliquo periculo ſint expetenda? neq; enim hîc tantum parta agitur gloria, regni Neapolitani cõſeruatio, tot tuorum ducum equitumq; nobiliſſimorum ſalus, ſed totius Italiæ imperiũ in medio poſitum eſt: quæ, ſiquidem hîc fortiter agendo vicerimus, tota paſſim erit noſtræ victoriæ præda. Nam, quæ aliæ gentes? qui exercitus hoſtibus reliqui ſunt (quorum in caſtris, cuncta ſunt arma, cuncti duces ac centuriones, quos ex omnibus locis cogere potuerunt: vna foſſa, ſuperata vallum vnum, perruptum, nobis res tam magnas, Italiæ vniuerſæ, poſſeſſionem atq; opus tot iniurias vlciſcendi poteſtatem, ante pedes, in manum atq; in ſinum reponet: qui ſtimuli homines imbelles atq; ignauos accendere ſoliti, ſi noſtram bellicoſiſſimam & ferociſſimam nationem non mouent, equidem dicere poterimus nobis potius virtutem, quàm fortunam defuiſſe: quæ nobis occaſionem præbuit in tam exiguo campo, tam paucis horis præmia tam magna, tantæq; dignitatis conſequendi, quibus nec maiora, nec præſtãtiora potuiſſemus optare. Finem dicendi Tremollia fecerat, cum Aurengius contra eius ſententiam, in hunc eſt exorſus modum: Si res noſtræ, rex Chriſtianiſſime, in tantas temporis anguſtias redactæ non eſſent, ſed eo conſiſterent gradu, vt nobis vires cum prudentia atq; induſtria coniungendi ſpacium relin-

relinquerent,nec in eam necessitatem impellerent,vt siquidem in armis pertinaces esse velimus,cum impetu & furore,contraq; omnia militaris scientiæ præcepta,nobis agendum sit,essem & ipse ex illis vnus,qui pacē respuendam esse sentiunt:etenim,haud pauca sunt,quæ nos ad eam reijciendā hortantur:cū negari non possit,quin in bello gerēdo perseuerare,nobis sit honestissimum, atq; ad res Neapolitanas valde opportunū:sed enim, angustiæ ad quas Nouaria eiusque arx redacta est, vbi ne in vnum quidem diem cibaria sunt, eos, siquidem ei subuenire volumus, vt repentè hostem inuadamus, cogunt: quòd si ea amissa, tamen in aliam Mediolanensis imperij partem bellum transferre cogitamus, tempestas iam instat hyberna, bellis in his depressis atque aquis redundantibus locis gerendis admodum incommoda,militum nostrorum natura,Heluetiorum multitudo ingens, quæ sic est comparata, vt nisi eis quamprimùm vtamur, nobis quàm hosti nocentior esse posset:pecuniæ summa penuria,qua fiet vt hîc diutius nos tueri nō possimus,nos,siquidē pacem nō admittimus, vt bello finē citò imponamus impellunt:id quod aliter fieri nequit,quam vt in hostes recta signa inferantur:quæ res, tum ipsorū tum regionis conditione & statu,adeò & periculosa,vt hac ratione agere,summā & temeritatem & imprudentiam esse, negare possit nemo:nam, castrorum locus(cuius muniendi ac sæpiendi tantum temporis habuerunt) vsq; adeò & natura & arte munitus est,loca circumiacentia in quib. præsidia collocarunt, ita sunt ipsorū defensioni opportuna,itaq; operibus cōmunita: regio tota crebris fossis aquarūq; impedimentis tot tantasq; nostris equitibus difficultates obijciūt,vt qui cogitat continuato rectoq; itinere in eos tendere,ac non potius paulatim captata occasione,& spacijs, & regione,vt dicitur, locisq; castrorum sensim occupatis,ad eos accedere,is aliud agit nihil,quàm sese temerè in maximum, ac tantum non certissimum discrimen conijcere.Nam,quo cōsilio,qua belli disciplina, quo præstantium imperatorum ducúmue exemplo, tanta temeritate, tantum exercitum,in tam bene munitis castris, tot circumuallatū tormētis,inuademus? Si quis non temerè & casu agere velit, eum oportet hostem è suis castris, aut quopiam superiore occupato loco, aut intercluso commeatu, depellere:quarum rerum nullam, nisi maturè & longo temporis progressu, sperari posse video: cuius quidem rei quam facultatem habeamus,nemo non videt:quid,quòd ne noster quidem equitatus,eo numero ac robore est, quo eum esse pleriq; fortè existimāt? multi enim,vt omnes scimus, morbis affecti sunt: non pauci partim accepto commeatu,partim sine cōmeatu in Galliam redire:bona pars eorum quos habemus,diuturno militiæ labore fessi,abeundi cupidiores sunt,quàm pugnandi: numerus ille ingens Heluetiorum, qui nostri exercitus præcipuus neruus est, tam fortè nobis est perniciosus, quàm inutilis,si paruus esset. Si quis enim eius gentis naturæ morumq; peritus est: nouitq; quàm difficile sit,cum simul omnes vnum in locum conuenēre, eos regere & moderari, is nobis,eos tumultum aliquem periculosum non excitaturos,rebus præsertim lento gradu(vt necesse est)procedentibus, spōdeat:quo rerū statu,tum stipendiorū causa,quib. expleri nunquā possunt, tum alijs euentis mille possunt occasiones,quibus commoueantur incidere: sic,eorum auxilia num remedia nobis salutaria sint futura, an noxia venena, prorsus ignoramus, at,in huiusmodi ambiguitate, quì nostra consilia firmare possumus, quî aliqua de re gloriosa,& magna certi quicquam constituere? Victoriam laude dignam maiore,atque ad regni Neapolitani defensionem tutiorem, quàm compositionem, fore,nemo ambigit: verùm, in omnibus humanis rebus, ac bellicis præsertim,consilia ex necessitate capienda sunt: nec eius partis obtinendæ, quæ vel difficillimè fieri, vel fieri ne potest quidem,cupiditate, omnia in extremum apertumq; discrimē adducenda:nec minus est boni imperatoris,sapienter,quàm fortiter agere. Neq; enim Nouariēsis expeditio tua, rex,præcipuè fuit: nec ad te, qui ad Mediolanense imperium directò minimè aspiras, nisi aliorsum spectes,pertinet:nec Neapoli discedere placuit,quo in Taurinis consistēs, bellum gereres, sed vt in Galliam quamprimùm reuersus, pecuniam denuò ac militem cogeres, quo validioribus præsidijs regno Neapolitano ferre opem posses: quòd quidem,& nauibus Nicæa profectis, & Vitelliorum copijs,adiunctis Florentinorū auxilijs ac pecunijs,tam diu sustentabitur, vt validos firmosq; apparatus ac supplementa, quæ tua rex diligentia, vbi in Galliam redieris comparabit, facilè expectare posse vi-

deatur. Equidem is non ſum,qui ducem Mediolani pacta ſeruaturum eſſe præſtare ve-
lim:verùm,cum & ab eo,& ab Genuenſibus obſides acceperit rex,& Genuenſe caſtel-
letum ex pactionis formula depoſitum fuerit, aliquod tum eius fidei pignus habebis:
nec eſſet vſq; adeò mirum, ſi is, ne ſemper primus tuis armis peteretur,pacem optaret:
nec fœdera inter multos icta,ea firmitate & conſenſione animorũ ſua natura ſunt,quin
ſperari poſſit, quempiam aut remiſſiorem fore, aut ab alijs diſiunctum iri:in quibus ri-
ma quantumuis paruula ageretur, feneſtra quamuis exigua ſe nobis oſtenderet,victo-
ria facili tutaque potiremur. Quæ cum ita ſint, concordiam vt amplectare, rex Chri-
ſtianiſſime,hortor: haud equidem quòd per ſe vtilitatem laudemq; contineat,ſed quo-
niam ſapientis eſt principis, in difficilibus moleſtiſq; cõſilijs,eam partem pro facili atq;
optabili ducere,quæ aut neceſſaria ſit,aut quæ difficultatis minus,ac periculi habere vi-
deatur. Aurengij principis verba dux Aurelianus tanta acerbitate ſuſcepit, vt ambo ira
efferueſcẽtes, atq; ab iurgijs ad conuicia excurrentes,Aurelianus coram omnibus eum
mentiri dixerit: nihilominus maior cõſilij pars, ac totius ferè exercitus,ad pacem incli-
nabat,tanta erat omnium, nec minor regis quàm aliorum in Galliam reuertẽdi cupidi-
tas,vt eorũ mentes obcæcaret,quo minus regni Neapolitani pericula,quãq; turpe eſſet
Nouariam ipſis ſpectantibus & conſentientibus amitti: deniq; Italia eis conditionibus
tam incertis, tamq; iniquis cedere, cognoſcerent.Hæc cauſa tanto feruore fauoreq;ab
Aurẽgio acta fuit,vt pleriq; exiſtimauerint,eũ quo regi Romanorũ cui erat addictiſſim⁹,
gratificaretur, haud minus ducis Mediolani commoda, quàm Caroli regis ſpectaſſe:&
quidem magna eius apud Carolũ erat autoritas,partim ingenij ac virtutis opinione cõ-
parata:partim,quòd à principibus illi facilè ſapientes habẽtur, qui ad eorum ſenſum &
voluntatẽ magis accedũt,ac loquuntur.Pax igitur cõfecta eſt,quæ vix à Ludouico Sfor-
tia ſacramento confirmata erat, quũ rex nihil aliud quã in Galliã ſuam cogitans,Tauri-
num conuolauit:quanquam,vt Vercellis quamprimùm diſcederet,ea quoq; fuit cauſa:
quòd ea pars Heluetiorum, quæ in regijs agebat caſtris:quo ſibi de trimeſtri ſtipendio,
quemadmodũ ſecũ ſemper egiſſe Ludouicũ vndecimũ,quamuis ipſis promiſſum non
fuiſſet,nec tam diu cum illo meruiſſent, aſſerebant,de rege ipſo deque aulæ præcipuis
retinendis agebãt: equo periculo tametſi repentino diſceſſu euaſiſſet, tamen cũ illi Di-
uionis præfectum, alioſq; à quibus cõducti fuerant,captiuos retinuiſſent, vt eis obſidi-
bus datis & promiſſis,de eo quod petebãt deniq; caueret,neceſſe fuit. Taurino rex pa-
cis cõſtabiliendæ cupidus, Gienſem Trib.militũ Gannaiumq; pręſidẽ,& Argentonũ ad
Mediolani ducẽ,quo eum inducerent,vt cum ipſo in colloquiũ veniret,allegauit:quod
quidẽ is ſe cupere oſtẽdebat, ſed de aliqua fraude dubitare: &,ſiue id ipſum metueret,
ſiue dedita opera difficultates, ne ſocijs aliqd ſuſpicandi anſam præberet, ſiue ambitio
ne,quaſi nequaquã inferior ipſo rege,eò adduci vellet,petebat,vt is cõgreſſus in cuiuſ-
piã fluminis medio fieret:vbi pons aut nauibus,aut alia ex materia ita fact⁹ eſſet,vt inter
vtrũq; ligneum vallũ firmũ ac robuſtũ intercederet: quo modo Galliæ atq; Angliæ re-
ges,alijq; principes occidentales,in colloquiũ aliquando deſcenderunt:id cũ rex quaſi
ſua indignũ perſona recuſaſſet, obſides verò accepiſſet,Peronẽ Baſchum Genuã miſit,
quo ibi naues binas ex pacto acciperet: quoq; quatuor alias ſuis impẽſis armaret,quib.
Neapolitanis arcibus ſubueniret:iãq; certior factus, ſubſidiũ Nicæa miſſum,Neapolim
peruenire nõ potuiſſe:idcirco deditionẽ,ni intra triceſimũ diem auxilio iuuarentur,pa-
ctos, in has naues tria Heluetiorũ millia imponere,eaſq; cum ea claſſe,quæ ſe Ligurnũ
receperat, & cum aliquot alijs quæ ex prouincia expectabantur, coniungere cogita-
bat,quæ ſine magnis Genuenſiũ nauibus,ad hanc expeditionẽ,Neapolitano portu vali
da claſſe iã occupato,nõ erant idoneæ: præter enim à Ferdinando eò adducta nauigia,
Veneti triremes vicenas,& quaternas ibidẽ onerarias naues habebant.Venetias itẽ Ar-
gentonũ rex miſit hortatũ,vt & ipſi in idẽ fœdus tranſirẽt: moxq; iter in Galliã tanta ce-
leritate ardoreq; ipſe cũ ſuis omnib. cępit, vt in Italia ne paucos quidẽ dies morari, do-
nec Genuenſes,obſides darent,quemadmodum proculdubiò, niſi tã citò abiuiſſet,fe-
1495. ciſſent,ſuſtinuit:atq; in hunc modũ ſub Octobris menſis finẽ anni M. CCCC. XCV. in Gal-
liam victo,quam victori(etſi victor ijs clarus rediret)ſimilior,reuerſus eſt:Aſtę quidem,
quam ſe de Aureliano emiſſe ſimulauit, Triultium cum quingẽtis Gallicis cataphractis
præfecit:

præfecit:qui omnes paucis pòst diebus,suo proprio iure regem sunt secuti: ad regni verò Neapolitani subsidium aliud nihil quàm naues,quæ Genuæ & in prouincia instruebantur,itemque auxilia pecuniamque,quarum rerum suprà mentionem fecimus,à Florentinis promissam,reliquit.His rebus expositis, mihi nequaquam memoria indignum videtur (cum hoc tempore fatale esset Italiæ , calamitates ipsius ab aduentu Gallorum aut originem ducere , aut saltem eis ascribi) ostendere, eodem tempore, cum morbum qui à Gallis Neapolitanus , ab Italis passim Gallicus dicitur , principium habuisse:nam Galli ea luce dum Neapoli agerent,correpti,eam, pòst in patriam redeuntes,per Italiam vniuersam diffuderunt: qui quidem morbus,siue nouus omnino, siue in hoc nostro orbe ad hanc vsque ætatem , nisi fortè in quibusdam suis remotissimis extremisque partibus ignoratus,vsque adeò per multos annos fuit horribilis , vt tanquam grauissima calamitas memoriæ posteritatis tradendus esse videatur. Nam cum sese vel pustulis fœdissimis , quæ sæpenumerò vlcera agebant, vsque adeò malefica, vt omnem curationem respuerent : vel doloribus in ipsis totius corporis articulis & neruis , acerbissimis, proderet:nec per medicos accommodata remedia,sed non rarò prorsus contraria , ac talia quibus is morbus potius irritaretur adhiberentur, complures mortales , nec ætati nec sexui parcens, vita priuauit: plures aspectu penitùs deformatos , inutiles, & cruciatibus ferè perpetuis obnoxios,reliquit: quin & bona eorum pars,qui sanati videbantur, breui temporis interuallo, in eandem miseriam recidebant. Post autem aliquot annorum curricula, siue cœlesti siderum, vnde ortum habuerat,diro aspectu mitigato : siue longa experientia remedijs opportunis ad eius curam inuentis , multo mitior esse cœpit:in plures etiam species, atque à prima diuersas,suapte natura commutatus:de qua calamitate nostri seculi homines iure queri possent, si in eos citra propriam culpam perueniret: propterea quòd,omnium eorum consensu qui huiusce morbi naturam sedulò explorarunt,compertum est , aut nunquam omnino,aut perquàm rarissimè,in aliquem nisi Veneris contagione peruenire. Verùm , æquum est hanc ignominiam à Gallico nomine remouere : nam pòst, eam luem scabiemque fœdissimam ex Hispania Neapolim importatam fuisse , constitit: nec tamen eius gentis fuit propria,sed eò quoque ex illis insulis allata: quæ (vt alio magis opportuno loco referetur)Christophori Columbi Genuensis nauigatione, manifestari ijsdem ferè annis in nostro orbe cœperunt : quibus tamen in insulis hic morbus naturæ benignitate,præsentissimum habet remedium : quippe tantum cuiusdam nobilissimi atq; alijs multis dotibus memorabilis ligni,quod ibi nascitur, succi haustu, facillimè curantur.

SECVNDI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI HISTORIAE ITALICAE, LIBER TERTIVS.

Veneti Pisanorum tutelam aduersus Florentinos suscipiunt: Guelfi & Gibellini apud Perusinos tumultuantur. Quo tempore Cypri regnum in Venetorum ditionem venerit. Aragoniorum & Gallorum de regno Neapolitano certamina. Caroli octaui in Italiam bellum meditantis, apparatus. Federicus Aragonius rex Neapolitanorum inauguratur. Maximiliani imperatoris in Italiam aduentus. Alexandri Pont. Ro. in Ursinos bellum. Coniuratio Florentiæ Mediceorum causa facta, deprehenditur: eamq́ ob causam multi capitali supplicio afficiuntur. Carolus Francorum rex moritur, atq; in eius locum Aloisius XII. ad regnum assumitur.

ALLIAE regis trans Alpes reditus parum decorus, etsi ab imprudentia potius prauisq́ue consilijs, quàm virium imbecillitate timoréue susceptus, in hominum animis spem haud mediocrem reliquit, Italiam tam graui vulnere affectam, citò ab Gallorum insolenti imperio ac dominatu prorsus liberam fore: ex quo senatus Veneti, Insubriæque ducis laudes passim resonabant: qui sapienti atque magnanimo consilio sumptis armis, ne tam præclara orbis terrarum pars, externis hominibus seruire cogeretur effecissent, qui nisi priuatis cupiditatibus obcæcati, vel in suum ipsorum & detrimentum & dedecus, publicum bonum corrupissent, nemo dubitat quin Italia ipsorum tum consilijs tum viribus in pristinum splendorem restituta, per multos annos ab externarum gentium impetu tuta esset futura. Verùm enim, ambitione, quæ vt quisque ipsorum suis finibus contentus esset, non permisit, factum est, vt citò Italia in nouas perturbationes incideret: quoq́ue minus fructu victoriæ quam profligatis è regno Neapolitano Gallis, obtinuerunt, fruerentur: quam victoriam, negligentia regisq́ue consilij socordia, vt facilè consequerentur effecit: nam subsidium ab ipso rege ex Italia discedente decretum, irritum fuit: quòd nec classis apparatus, nec Florentinorum auxilia præstò fuerunt. Neque enim syncera fide cum Carolo Ludouicus pacem fecerat: propterea quòd recordatus, vt eorum mos est, qui alterum læserunt, iniuriarum quib. eum affecerat, se eius fidei tutò posse cõmittere, sibi nullo modo persuadere poterat, sed Nouariæ recuperandæ, à belloq́ue suum imperium liberandi desiderio, eum vt id promitteret, quod obseruare nequaquam cogitabat, induxerant: cui simulationi, quin senatus Veneti se immensis, quas ea respublica in re Nouariensi sustinebat sumptibus citra infamiam leuare cupientis, consensus accessisset, minimè dubitabatur. At Ludouicus ne tam repentè, omni abiecto pudore, sed aliquo prætextu tamen à fœdere discederet, ea perfecit, quæ in sua esse potestate negare non poterat: obsides dedit, captiuos, de suo mulcta persoluta, dimitti iussit: naues ad Rapullum captas, reddidit: Fracassam, quem suo merere stipendio dissimulare non poterat, Pisas remouit, & Castelletum arcem Genuensem, intra definitum tempus, Ferrariæ duci depositi nomine tradidit. Verùm, ipsis Lucium Maluetium quasi Genuensium stipendia merentem, cum non parua manu, reliquit: duas naues Ferdinandi nomine Genuæ tum instructas, Neapolim ire permisit, quod quidem sic excusabat: quòd eas ante confectam pacem conduxisset, vt ei negarentur, Genuæ minimè permitti: clàm impediuit, quo minus ab Genuensibus obsides regi traderentur: & quod arcium Neapolitanarum deditionem maximè promouit, postquam quatuor illæ naues regis impensis fuerant instructæ: ipseq; Ludouicus binas quas ex pacto debebat comparasset, effecit vt Genuenses simulato metu, siquidem illæ Franco milite complerentur, in prius sibi satis daretur, regem eas restituturum, nec eis Genuensem statum commutare, tentaturum: quibu de rebus tanquam maliciose excogitatis, cum rex per suos apud Ludouicum ex postu

laret

laret, nunc, se quidem naues daturum promisisse, respondebat, sed vt milite Gallo instruerentur, vt permitteret minimè teneri: nunc, se in Genuenses absolutum imperium non habere, sed eo modo definitum ac circunscriptum, vt in sua potestate non esset, eos ad quidcunq; vellet, adigere: ad ea præsertim quæ ipsi suæ reip. ac ciuitati periculosa esse censerent: atq; vt his maius firmamentum adiungeret perfecit, vt Pontifex Genuensibus, & sibi cum sacrosanctæ censuræ denunciatione mandaret, ne regem Galliæ vllum nauigij genus Genua deducere vllo modo permitterent: his de causis, hoc subsidium summo desiderio ab Gallis in regno Neapolitano agentibus, expectatum, quemadmodum etiam pecunia à Florentinis promissa, irritum fuit: nam rebus Taurini compositis, cum Guidoantonius Vespucius è Florentinorum legatis, qui rebus componendis interfuerant, vnus cum necessarijs monumentis omnibus, subitò discesisset: perque Mediolanensium fines sine suspicione, quòd Florentina resp. nemini se aduersam declarauerat, iter faciens, Alexandriæ ducis mandato retentus fuit: atq; cunctis literarum monumentis ablatis, Mediolanum perductus: vbi tota compositione, Florentinorumq; promissis compertis, à Venetis Mediolaniq; duce decretum fuit, Pisanos perire, nullo modo esse permittendum: qui simul ac rex Pisis esset profectus, res suas Venetis & Ludouico noua legatione commendarant: vtriq; autem Pontificis atq; aliorum fœderatorum oratoribus consentientibus mouebantur: quorum is erat prætextus, pecuniam militemq;, quæ Florentini, Pisis alijsq; oppidis receptis, in Neapolitanum regnum missuri erant, impediendi, quodq; cum rege Galliæ coniuncti, atq; ea vrbe recepta potentiores facti, eoq; impedimento liberati, Italiæ saluti obesse multis modis possent. Verumenimuerò, Pisanæ vrbis dominatus consequendi cupiditate potissimùm incitabantur: ad quam prædam multo antè ab Ludouico cupiditate præceptam, Veneti quoque, vtpote, qui dissoluta cæterorum Italiæ potentum veteri concordia, vnaq; parte eorum, qui se ipsis opponere consueuerant debilitata, cogitatione iam & spe Italiæ totius imperium complectentes, oculos incipiebant conuertere: ad quam quidem rem Pisanæ vrbis possessio peropportuna esse videbatur: vt nimirum portus commoditate, quem non posse diu Florentinos Pisis exclusos retinere existimabant, in mare inferum sese extenderent, vrbisq; opportunitate pedem vnum haud parui momenti in Hetruria ponerent. Promptiora tamen ducis auxilia fuerant: qui eodem tempore varijs artibus Florentinos retinens, mandarat vt Fracassa suorum negociorum prætextu (nam prædia in eo agro habebat) Pisas proficisceretur: & Genuēses denuò militē submitterent: interea Veneti Pisanos auxilijs promittendis, sustentabant: itaq; Genuam certū hominē militis conscribendi causa, Genuensesq; cohortandi, ne Pisanos desererent submiserant: quāquam de milite Pisas submittēdo, lentius ageretur: quòd dum Citadella regio præsidio teneretur, multoq; magis dum rex in Italia ageret, haud magnam in hisce rebus curam ponendam esse iudicabant. Ex altera parte Florentini nouis cum rege pactionibus per suos oratores Taurini confectis, suas auxerant copias, quo simulac regia mandata proferrentur, Pisanos cogere ad se recipiendos possent: quæ dum suis oratoribus retentis, retardantur, Palaiam castellum occuparunt: & ad Vicopisanum copias admouerunt: verùm huius castelli oppugnatio irrita fuit, partim quòd militum præfecti siue prauo cōsilio, siue suis viribus, si qua parte Pisa est, castra posuissent, diffisi: præsertim quòd Pisani in loco eminentiore, satisq; vrbi propinquo, vallum erexerant, in parte inferiore Bientinam versus metati fuerant, loco parum ad oppugnationem opportuno: vbi consistentes Cascina & Pisis ad obsessos iter apertum relinquebatur: partim quòd Paulus Vitellius cum suis & fratrum turmis tribus millibus aureorum numûm à Pisanis acceptis, in vrbem erat receptus: affirmans, se ab rege atq; ab Linguadochę summo Quæstore, Maclouiensis cardinalis fratre, qui Petræ sanctæ ægrotus remanserat, habere mandata Pisas, Pisanamq; ditionem, donec aliud mandatum acciperet, tuendi ac propugnādi: res equitem erat permira, Pisanos eodem tempore simul & ab regijs hominibus, & ab Sfortianis defendi, & ab Venetis in spem erigi firmioris defensionis: tametsi tum is senatus, tum Sfortia apertum cum rege bellum gererēt. Vitelliorum subsidio, facilè Vicopisanus defendebatur, idq; cum non paruo Florentini exercitus detrimento, qui loco tam aperto constiterat, vt tormentis in vicum à Pisanis inuectis, non parum lædere-

tur:itaq;,cum ibi complures dies constitisset,coacti sunt castrorum præfecti:illinc exercitum non sine dedecore,abducere. Verùm cum regia mandata diuersis itineribus,eaque duplicata occultè allata essent, illicò Ligurni oppidum, eiusq; & portus arces à Salientio Florentinis restitutæ fuerunt: erat enim is Bemontij vicarius cui ab rege earum erat custodia demandata: Lillanus verò vt Taurinensem compositionem à Florentinis confirmari, eisque oppida restitui curaret,delegatus, cum Entrage Citadellæ Pisanæ arciumque Petræsanctensium,& Mutronensium præfecto, de die & restitutionis modo agere cœpit. Verùm, Entrages,siue cõmuni Gallorum in Pisanos studio,siue Lignini,cuius nomine atq; auspicijs eis erat arcib.rege Pisis abeunte pręfectus,occultis mandatis inductus siue puellæ cuiusdam, Lucæ Lantei ciuis Pisani filiæ amore stimulatus(neq; enim credibile est illũ pecuniæ solũ cupiditate permotũ,cũ à Florentinis vberiorẽ sperare posset)varia impedimẽta cœpit interponere:nunc regijs mãdatis absurdiè interpręt ãdis:nũc se ab initio mandatũ accepisse affirmans,ne illinc se dimoueri,nisi arcanã quandã tesserã ab Lignino acciperet,pateretur: quibus de reb.cũ per aliquot dies disceptatũ esset, necesse fuit Florentinos ea de re denuò regẽ,qui Vercellis etiã tũ erat, appellare,vt huic malo quod in tantã eius & ignominiã & detrimentũ,natũ erat, remedium adhiberet.Hanc Entragis contumaciam se molestissimè ferre ostenditrex: idcirco non sine indignatione Lignino imperauit,eum ad parendum cogeret:decreuitque vna cum nouis mandatis,literisq; grauissimis Aurelianensis,ducis cuius is erat iuris, virum autoritate conspicuum mittere:sed enim, cum Lignini pertinacia eiusq; studia plus quã debile regis consilium,possent,eares aliquot dies producta fuit:ac tandem,non aliquis in quo esset autoritas, sed nobilis quidam priuatus cui Lanciaimpugno nomen erat, missus:cum eo Camillus Vitellius,vt in regnum Neapolitanum cum pecuniarum parte quam à Florentinis acceperat,copias suas duceret,profectus est:quæ simulac regia mãdata comparuerunt, ad eorum se exercitũ aggregauerant.Haud maiorẽ hæc mandata, quam priora fructum pepererunt: etsi præfectus Citadellæ iam à Florentinis ducatorũ duo millia, quibus milites præsidiarios dum regis responsum affertur,sustentaret,accepisset: & Camillo ducatorum tria millia fuissent numerata:nam Entrages præfectus,qui vt,creditur, occultiore via ab Lignino tontraria mandata acceperat:sed pòst multorum dierum altercationem,cum pręfectus existimaret Florentinos,quòd in vrbe præter oppidanos & agrestẽ multitudinẽ, mille externi milites essent,nõ satis virium ad suburbiũ Marcianũ, portæ Florentinæ Citadellæ contiguæ, coniunctum in cuius fronte iam antea ipso annuente vallum pregrande construxerant, vi expugnandum habere: sic se voti compotem, sine manifesta in regis mandata contumacia, fieri posse sperans, Florentinorum præfectos, vt exercitum ad portam Florentinam admouerent, monuit: quod quidem nisi suburbio expugnanto, facere non poterant:quòd si Pisani eos in vrbem nollent admittere, eos se portam deserere,quòd ea Citadellæ tormentis sic obnoxia esset,vt inuitis ijs qui eam tenerent, defendi nullo modo posset, coacturum: qua re audita Florentinorum præfecti magno apparatu, atque ausu, nec non totius exercitus,qui ad Remigij fanũ considebat locum suburbio vicinum inflãmato desiderio, tãta vi à tribus partibus in vallum, cuius totam rationem à Paulo Vitellio acceperant impetum fecerunt, vt propugnatoribus extemplò deiectis,atq; in fugam conuersis,dum eos insequuntur,simul cum eis permixti in suburbium per pontem,qui tolli in altũ poterat, vallo coniunctum, alios occidendo, alios capiendo, ingrederentur: nec dubium est quin eodem impetu, citraque Citadellæ opem, eodem tempore per portam in quam aliquot iam equites sese immiserant,Pisis essent potituri:nam Pisani in fugam coniecti, nihil iam resistebant:verùm,Entrages cum rem contra quam cogitasset succedere videret,Florentinos tormentorum pilis petere cœpit: qua re inopinata legati ducesq; Florentinorum cõterriti,cum iam multi interfecti,plures quoq; vulnerati essent,inter quos Paulus Vitellius in crure vulnus accepit, seq; eo die vrbe potiri posse, Citadella repugnante,desperantes, signo receptui dari iusso, milites à pugna reuocarunt:& suburbiũ quidem paucos dies retinuerunt: nam tormentis è Citadella continenter verberati, Cascinam versus omnes suas copias contraxerunt: ibique quid contra tam manifestam suorum contumaciam facturus esset rex,præstolabantur:quòd dum faciunt,Florentinis

alia

alia ex parte nouæ & periculosæ molestiæ ab fœderatis principibus præcipuè excitatæ, non desunt: qui vt Pisana recuperatione Florentinos excluderent, fœderique Gallico renunciare cogerent, Petrum Medicem hortati sunt, vt Florentiam Virginij Vrsini, qui in Tarensi pugna è Gallorum custodia elapsus, Braccianum reuerterat, ope redire tentaret: quæ res facilè vtrique persuaderi potuit: quippe, Virginio percommodum quomodocunque is conatus cecidisset, erat, suos veteres milites & clientes alieno ære re colligere, seq; in pristinum militiæ gradum restituere: Petro quoque pro communi exulum more variæ spes per amicos quos Florentiæ habebat, vbi etiam multis nobilibus populi potentiam molestam esse intelligebat, perq; peramplas clientellas, quas ex inueterata Mediceæ familiæ potentia, in toto Florentinorum imperio, retinebat, animum augebant. Hæc consilia Mediolani primum nata esse creditum est: quoniã Virginius, cum è manibus Gallorum aufugisset, illicò se ad Mediolani ducem contulerat: sed Romæ post constituta fuerunt, vbi apud Pontificem ab Veneto oratore Ascanioque cardinale, cui id à fratre suo Ludouico mandatum erat, per multos dies agitata fuerant. Huius autem expeditionis fundamenta spesq; fuerunt, vt præter copias quas Virginius ex veteranis suis militibus cogeret, vna cum decem millibus ducatorũ, quos Petrus Medices ab se atq; ab amicis collegerat, Ioannes Bentiuolus Venetorum & Ludouici stipendia merens, è Bononiensium finibus in Florentinorũ fines inuaderet: vtq; Catarina Sfortia, cuius liberi Mediolanensium ducis stipendia faciebant, ab Imola Foroq; Liuij, ciuitatibus Florentino imperio finitimis, molestiã aliquã eisdẽ inferret, cõfidebant præterea non inaniter Senenses inueterato Florentinorũ odio accensos, atq; ex eo quòd Montem Politianum retinere cupiebant, quod quidẽ suis viribus facere posse diffidebant, in sua vota propensos futuros: qui cum paucis ante mensibus & proprijs viribus, & Plombini domini Ioãnisq; Sabelli, suis, ducisq; Mediolani cõmunib. stipendijs conductorum, Glanicæ paludis aditum occupare, quæ ab ea parte longo tractu inter ipsos & Florentinos finitima erat, tentassent, eamq; ob causam vallum ad pontem Valianum, vt turrim Florentinorum in extremo Mõtem Politianum versus sitam percuterẽt, construxissent, sua spe frustrati sunt: nam Florentini periculo commoti, quòd eo ponte amisso, Montalcini infestandi facultate priuarentur: hostibus autem in Cortonæ, Aretij atq; aliorum locorum fines, qui in altera Glanis parte Florentinorum sunt ditionis, aditus præberetur, valido præsidio misso, vallum à Senensibus inchoatum corruperũt: vtq; sibi prorsus transitum illum vendicarent, trans Glanim amnem iuxta pontẽ vallũ multorum militum capacẽ, extruxerunt: cuius opportunitate, ad vsq; Mõtis Politiani portas excurrebãt: omnia itẽ oppida quæ Senenses in ea parte haberent, vexabãt: his successib. accedebat, quòd post paulo quã rex Galliæ transiuisset, Senensiũ copias ad Montẽ Politianũ fuderãt: ac Ioannẽ Sabellum copiarũ ducẽ ceperant. Sperabant præterea Virginius & Petrus Medices, se receptum aliquẽ & commoda à Perusinis habituros, nõ modo quia Balliones, qui armis & clientelis suis dominatũ ferè in ea vrbe obtinebant, Virginio vtrisq; factionẽ Guelforũ sectantibus, coniuncti erant: & quia cũ Laurentio Petri patre, ipsoq; Petro dum Florentiæ fuit, arctissima necessitudinis iura tenuerunt: atq; ab ipsis semper aduersus suorum inimicorum motus adiuti, verùmetiam, quod Pontificatus beneficiarij, quanquam specie magis quàm re cum essent, credebatur in hoc quod ad statum ipsorum præcipuæ non spectaret, Pontificis voluntati, accedente præsertim Venetorum ac ducis Mediolani autoritate, cessuros. Hac igitur spe Virginius Vrsinus, & Petrus Medices Roma profecti, ratiq; Florentinos intestinis dissidijs inter se laborantes, atque ab omnibus vicinis fœderatorum nomine armis petiti, vix posse resistere, vbi dies aliquot Ternium inter & Todium, locisque circumpositis, dum Virginius factione Gibellina diuexata, à Guelfis pecuniam & militem cogit, constitissent, castra in Perusinorum gratiam ad Gualdium Folengiorum castellum, verùm à Perusinis non tam eius possidendi desiderio accensis, quam partium studio quibus omnia circuniecta loca tunc maximè conflagrabant, de Pontifice aureorum numûm sex milibus emptũ, posuerunt. Paucis namq; diebus ante, Oddij Perusia exules, aduersæq; Ballionum factionis, principes ab Folengijs atque Ascisatibus, alijsque vicinis, Gibellinas partes sectantibus, adiuti, Corcianum munitum oppidum quinque milliaria Perusia

pulciani

remotum, cum trecentis equitibus, & peditibus quingentis, occuparunt: quo facto, tota
regio est commota: nam Spoletum, Camerinum, atq; alia Guelforum loca Ballionum
partes sequebantur: itaq; haud multo pòst, Oddij furtim Perusiam noctu sunt ingressi,
quo repentino casu Balliones tanto pauore correpti fuerunt, vt sui defendendi spe ab-
iecta, iam fugam capessèrent: sed improuiso atq; minimo momento, eam victoriam quã
eis eripere hostis potentia nullo modo poterat, corruperunt: cum enim iam, nemine re-
sistente, ad primarij vrbis fori aditum peruenissent: velletq; ipsorum vnus securi quam
in hunc finem attulerat, catenam, qua vrbis factionum morbo infectæ, vias transuersas
claudere consueuerant, perfringere: isq; à suorum multitudine ita premeretur, vt bra-
chia explicare ad securim attollendam nõ posset, clara voce, Retrocedite, ingeminauit:
quo verbo eos, vt sibi locum ad explicandam securim darent, admonebat: quæ vox ab
ijs qui sequebantur, repetita, atq; sic accepta, quasi de capessenda fuga admonerentur,
cunctos citra hostem, aliúdue impedimentum, in fugam coniecit, quibus persequenti-
bus aut quam ob causam fugerent, prorsus ignaros: quod cum aduersarij animaduer-
tissent, recepto animo, globoque facto, multos in fuga ipsa trucidarunt: & Troilum Sa-
bellum qui ab cardinale Sabello eodem partium studio, vt Oddijs opem ferret, missus
fuerat, cęperunt: & fugientes Corcianum vsq; persecuti, eodem victoriæ cursu id oppi-
dum receperunt: nec eorum sanguine qui in fuga cæsi fuerant, satiati, immanitate qua se
factiosi homines mutuò persequuntur, alios præterea complures Perusiæ laqueo su-
spensos necarunt. Ex his motibus cum cædes complures in locis vicinis patrarentur,
quòd partes suspectis temporibus, siue inimicos vlcisc ẽdi cupiditate, siue ne ab illis an-
teuerterentur metuentes, Perusini in Fulginates commoti, copias Gualdum miserant:
quo frustra oppugnato, suis viribus se eo potiri posse diffisi, Virginij, quæ, vt facilius ad
belli & prædæ famam confluerent milites, ipsis detulerat, auxilia admiserunt: & tamen
ab eo atq; à Petro Medice, vt suę causæ palàm adesse vellent, stimulati, aut saltem aliqua
tormenta & ad Castellionẽ lacus, agro Cortonensi finitimum suis militibus receptum,
nec non commeatus opportunitatem concedere, nihil horum, etsi id ipsum cardinalis
Ascanius Mediolanensium ducis nomine flagitaret: & Pontifex literis minacibus & ful-
mineis mandaret, assentiri voluerũt: nam, quoniam post Cortiani occupationem à Flo-
rentinis aliqua pecunia adiuti fuerant, atq; ab ijsdem Guidoni ac Rodulfo Balliniæ fa-
miliæ principibus annuę pensiones constitutæ: præterea Ioannes Paulus Rodulfi filius,
suis stipendijs conductus, cum ipsis sese coniunxerant: alieni præterea à Pontificis ami-
citia, siue eius fauorem in suos aduersarios propensiorem esse veriti, siue ex eorum di-
scordijs occasione capta, eam ciuitatem in Põtificatus potestatem omninò subiungere
cogitaret. Eodem tempore Paulus Vrsinus, qui cum sexaginta cataphractis ex veterib.
Virginij equitibus per multos dies in Monte Politiano fuerat, pòst ad plebis castellum
sese transtulerat, Cortonæ Petri Medicis consilio clàm de capienda vrbe cum quibus-
dam agebat, eo animo, vt simulac Virginij milites quorum nec numerus, nec virtus pri-
mis consilijs respondebat, eò accederent, rem ad exitum perduceret: sed dum moram
trahunt, proditione, quæ per quendam obscuræ conditionis exulem tractabatur pate-
facta, iam eorum pars fundamentorum deficere, obstaculaq; maiora sese ostẽdere cœ-
perunt: nam Florentini periculis depellendis inuigilantes, trecentis in agro Pisano gra-
uis armaturę equitibus, peditum bis mille relictis, ducentos equites graues, mille item
pedites, Rinucio Martiano duce, qui prope Cortonam consisterent, miserant: vtq; Se-
nensium copiæ cum Virginio coniungi, quemadmodum inter eos erat cõstitutum, ne-
quirent, ad Pogium imperiale, Seneusibus finitimum Guidobaldum à Montefeltrio
Vrbini ducem ab ipsis paulo antè conductum, cum trecentis catraphractis, mille &
quingentis peditibus ire iusserant: adiunctis etiam multis Senensibus exulibus, qu
eam ciuitatem maiore in metu retinerent. Verùm Virginius Gualdo sæpius frustra op
pugnato, vbi scloppeti glande Carolus eius nothus percussus fuit, acceptis clàm, vt cre
ditum est, à Fulginatibus pecunijs, castra inde, nulla Perusinorum detrimentorum fact
mentione, mouit, atq; ad Tabernulas posuit, post Panicale in agro Perusino, denuò vr
gens, vt se Florentinorum hostes declararent: quod non modò ipsi est negatum, verùn
etiam ex Gualdiana oppugnatione in eum commoti, minacibus ferè verbis eum ex a

gro su

gro suo exire coegerunt.Itaq; cum Petrus ipseq; primùm Vrsariã pagum Cortonæ propinquum, cum equitibus quadringentis venissent:sperantes,ea in vrbe,quæ vt militum detrimenta vitaret, Florentinorum præsidia respuerat, aliquem motum excitatum iri, postquam ibi omnia pacata viderunt, Glanim cum trecentis cataphractis ac tribus peditum millibus maiore ex parte, quòd exigua pecunia conducti essent, armis haud sat bene instructis, traiecerunt: seque in Senensem agrum prope Montem Politianum inter Cantianum, Turritam, & Asinam longam receperunt: vbi dies complures ociosi, quibusdam excursionibus exceptis,atque aliqua abacta præda:propterea quòd Florẽtini ad Pontem Valianum Glani transmisso, in Sansouino colle atq; alijs circunpositis locis confidentes, eorum conatus impediebant:nec à Bononia,vt sperabant,motus vllus apparebat:quòd Bentiuolus, cum aliorum commodis bello sese cõtra potentem ac finitimã ciuitatẽ implicare nullo modo decreuisset(etsi Iuliano Medici,qui Bononiã venerat,vt veteres clientes & amicos, quos in Bononiæ montibus habebant,cõmoueret, multa permitteret) arma mouere noluit: cumq; ad id à fœderatis extimularetur,varias excusationes causasq; comminiscebatur:quin ne inter fœderatos quidem ipsos eadem erat voluntatũ studiorumq; consensio:nam Mediolani duci,Florentinos vsq; eo premi, vt infirmiores ad rem Pisanam redderẽtur, erat gratum: at Petrum Medicem ab se tantopere læsum Florentiam redire,minimè gratum erat:& si ille vt se in posterum ab eius autoritate pendere totum velle ostenderet, fratrem suum cardinalem Mediolanum misisset: Veneti verò soli hoc bellum suscipere detrectabant: his accedebat præterea quod dux Mediolani & ipsi toti erant in apparatibus comparandis, quibus Gallos regno Neapolitano profligarent. Quamobrem, cum Petro Virginioq; non modò spes quas sibi proposuerant, verùm etiam pecuniæ ad militem sustentandum deessent, pedite equiteque multum diminuti, ad balneum Rapolanum Clusini agri, quæ ciuitas Senensibus paret, reuerterunt: quò paucis diebus pòst Virginium suo trahente fato, Camillus Vitellius, ac Gemellius ab rege Galliæ missi, vt illum in regias partes traherent,Neapolimque perducerent, venerant: vbi rex Columniorum defectione cognita,Virginij opera vti cupiebat: quam prouinciam,etsi plerique è suis dissuaderent,hortarenturque potius se fœderatis, à quibus magnopere inuitabatur, adiungeret, aut ad Aragoniorum obsequia rediret, accepit, siue ea ratione speraret se facilius Albensem ac Talliacotiensem possessionem recuperaturum: siue quæ in regni Neapolitani amissione acciderant recordaretur, videretque magnam esse æmulorum suorum Columnensium apud Ferdinandum autoritatem :eaque de causa se in antiquam apud eum fidem, atque autoritatem posse redire desperaret, siue moueretur, vt ipsemet affirmabat, quòd principes fœderati parum ipsi satis fecissent, in eo quòd promissis ijs quæ ipsi fecerant, de Petro Medice restituendo, non stetissent. Fuit igitur Virginius à Gallis conductus, ipsique ac Vrsinę gentis reliquis grauis armaturæ equites sexcenti fuerunt attributi : ea tamen lege vt Carolum filium obsidem in Galliam mitteret (hi sunt fructus eorum, qui fidem suam semel suspectam reddiderunt) acceptaque pecunia,vt cum Vitellijs in regnum Neapolitanum,vbi tum ante,tum post arcium amissionem varijs casibus & locis continenter fuerat laboratum, & tum quoque laborabatur, transirent. nam cum initio Ferdinandus in Sarnensi planicie Gallis se opposuisset, illi relicta Pedegrotta, Nuceriæ ab hostium castris quatuor miliaria, constiterant : vbi quòd vtriusque partis copiæ essent propemodum pares, tempus leuibus pugnis incassum terebatur: nec memorabile quicquam gerebatur: eo excepto, quòd circiter septingenti partim equites, partim pedites Ferdinandi ancipiti proditione, quasi in Gifonis Castellum, locum Sanseuerino oppido vicinum, intromittendi ducti, omnes ferè aut cæsi aut capti fuere. Verumenimuerò Pontificijs militibus ad Ferdinandum appulsis, Galli inferiores facti, Nuceria sese remouerunt: eam ob rem ea vrbs vnà cum arce à Ferdinando capta magna cum eorum cæde qui Gallorum partes erant secuti. Interea Mompenserius eos quos secum ex arce noua eduxerat, equis alijsque ad bellum necessarijs instruere satagebat: quibus instructis ac decuriatis, cum alijs coniunctus, Arianum oppidum commeatu refertum, venit:ex aduerso Ferdinandus hostibus iam inferior factus,

Monte Fusculi consedit, vt ibi fortuna minimè tentata, opperiretur, donec à socijs maio
ra auxilia mitterentur: cępit Mompenserius oppidum, mox etiam arcem Sanseuerini: &
fecisset proculdubio maiores progressus, ni difficultate numaria impeditus ac retarda-
tus fuisset: propterea quòd, cum neq; è Gallia pecunia mitteretur, neq; ex Neapolitano
regno cogendi potestas esset, stipendia militi persolui non poterant: cumq; hac de cau-
sa milites, præsertim Heluetij, alieni à rebus gerendis essent, res gerere viribus pares
Mompenserius nequibat. In hunc igitur modum vtriusq; exercitus affectis rebus, men-
ses tres ferè consumpti sunt: quo tempore, & in Apulia illius prouinciæ auxilijs, atq; o-
pibus adiutus, bellum gerebat Federicus, cum quo erat Cæsar Aragonius: contra quem
reguli & populi partes Gallorum sequentes, pugnabant: & in Aprutijs Gratianus Guer-
ra à Populensi comite, atq; ab alijs regulis Ferdinando studentibus, infestis armis peti-
tus, magno animo se defendebat: & Romanæ vrbis præfectus, qui ducentos cataphra-
ctos regis nomine ducebat, è suæ ditionis locis, Montis Cassini tractum, cũ circuniacen
tibus oris, infestum habebat: vbi Gallorum res inclinare incipiebant: in causa erat An-
bignei diuturna grauisque admodum ægritudo: qua factum est, vt impigro alioqui duci
victoriæ cursus, etsi Calabria vniuersa principatusq; in regis Galliæ fide manerent, in-
terrumperetur. At Consaluus Hispanis, alijsq; Aragonensium amicis iterum collectis,
qui & ob Neapolim receptam erant aucti, aliquot oppida cęperat: atq; in ea prouincia
Ferdinandi nomen tuebatur: in qua prouincia eadem numaria difficultate Galli labo-
rabant, qua in castris eos paulo antè laborare diximus: nihilominus Cosentiam, quæ ab
eis defecerat, recuperarunt, & diripuerunt: nec tamẽ in tantis angustijs & periculis suo-
rum, aliqua ex Gallia prouisio aut subsidium comparebat: propterea quòd rex Lugdu-
ni ludicris certaminibus ac decursionibus, alijsq; ludis, belli cogitationibus sepositis,
operam dabat: ac tametsi identidem se rerum Italicarum denuò curam suscepturum af-
firmaret, re tamen ipsa nullam se rerum illarum memoriam tenere, satis ostendebat: &
quanquam ab Argentone qui recens Venetijs redierat, accepisset Venetum senatum
respondisse, nullam se cum rege Galliæ inimicitiam habere, quòd arma nisi post Noua-
riam occupatam, nec aliam ob causam, quàm pro ducis Mediolanensium socij sui defen
sione cępisset: idcirco superuacaneum videri, noua pace veterem amicitiam confirma-
re: præterea cum idem senatus per quosdam intermedios pollicitus esset, Ferdinandum
se ad id inducturum, vt ei certam pecunię summam repręsentaret: ac tributi nomine au-
ri pondo quingenta quotannis pensitaret: vtq; eius promissi certus esset, Ferdinandum
Tarentum ad certum tempus regi relicturum, rex quasi in promptu validum subsidium
quod Neapolim mitteret, haberet, aures huic compositioni præbere recusauit: tametsi
præter rerum Italicarum difficultates, à Galliæ finitimis, bello impeteretur: Ferdinan-
dus enim Hispaniæ rex, Perpenianum ipsemet venerat: suosq; in Tolosates vsq; excur-
siones facere, & prædari, & quæcunq; possent, detrimenta inferre iusserat: nec grauiora
minari cessabat: Galliæ præterea Delphinus vnicus regis filius nuper è viuis excesse-
rat: quæ omnia, siquidem in eo sensus aliquis fuisset, satis erant ad eum excitandum,
quo facilius, aut pacem, aut bellum susciperet, aut ad aliquam saltem concordiam ani-
mum flecteret. In huius anni fine Citadellæ Pisanę negocia finẽ habuerunt: rex præfecti
pertinacia cognita, Gemellium postremò cum minacibus atrocibusq; mandatis, non
ad ipsum modò arcis præfectum, verùm etiam reliquos qui in eius arcis erant præsidio,
Gallos miserat: ac non multò pòst Bonum affinem ipsius, quo ei per hominem cui fide-
re certò posset, facultate qua præditus erat obedientia, superioris temporis contuma-
ciam peccataq; abolendi: & ex aduerso, in quæ incommoda, siquidem in vetere persi-
steret contumacia, incurreret, demonstratis, facilius ad regis exequenda mandata se
compararet, is nihilominus in eadem contumacia persistens, Gemellij verba contem-
psit: qui paucos ibi dies commoratus, cum Camillo Vitellio, Virginioq;, vt ei iniunxerat
rex, in regnum Neapolitanum est profectus. Nec Boni aduentus, qui Seresanæ ducis
Mediolani iussu detentus multos fuerat in itinere dies, præfectum à sua obstinatione
remouit: quin, Bono in suam sententiam pertracto, cum Pisanis Lucio Maluetio ducis
nomine interueniente, transegit: atq; ita Cal. Ian. anni M. CCCC. XCVI. Citadella à præ-
1469. fecto Pisanis, prius tamen aureorum numûm pro se duodecim millibus, & octo milli-
bus in

bus in præsidiarios milites distribuẽdis, acceptis, tradita est: quam summam cum Pisani conficere totã non possent, à Venetis quatuor millia, à Genuensibus & Lucensib. totidem: totidẽq; ab duce Mediolani acceperunt: qui quidem dux, eodẽ tempore suis artib. vsus, tametsi parua ei fides haberetur, cum Florentinis agebat de amicitia, cõsiliorumq; cõmunicatione, contrahenda: iamq; cũ eorũ oratoribus ipsi de conditionib. cõuenerat. Verisimile aũt nullo modo videbatur, aut Ligninum, Entragémue, aut quemuis alium, tanta cõtumacia vti sine regis voluntate, ausum fuisse: cum id præsertim in suum nõ paruum cederet detrimentum: propterea quòd etsi Entrages ita rem composuisset, vt Pisana ciuitas in regis Galliæ fide maneret, manifestò tamen in fœderatorũ potestate remanebat: & quia Florentinis non restituebatur, Galli qui in regno Neapolitano agebant, militum & pecuniæ subsidijs priuabantur, in conuentione Taurinensi compromissis: Florentini tamen, qui summa vigilantia omnium harum rerum progressus obseruarant, quanquam initiò multum dubitarent, in eam opinionem deniq; venerunt, vt crederent omnia aduersus regis voluntatem fuisse transacta: quę res prorsus incredibilis ei videri posset, cui regis natura, ingenijq; & morũ conditio ignota essent: quamq; nulla ferè autoritate apud suosmet esset, quantũ itẽ homines ausint in eũ principẽ qui se ipse cõtemnendũ præbeat. Pisani Citadella accepta, illicò eã funditùs facto totius populi cõcursu, exciderunt: & quia se impares esse videbãt, ad se tuendos, eodẽ tẽpore ad Pontificẽ, ad Rom. regẽ, ad Venetos, ad Mediolani ducẽ, ad Genuẽses, ad Senenses atq; ad Lucenses legatos de auxilijs ab omnib. rogandis miserũt: verùm ab Venetis atq; ab Insubriæ duce ardentius, in quẽ ducẽ primo vrbis imperiũ sponte transferre, propensi fuerant, propterea quod se eò adigi viderentur, vt nõ tã de libertate tuenda sibi cogitandũ putarẽt, quã vt ne sub Florentinorũ dominatũ redire cogerentur: cumq; in eo magis quã in alio sperarent, tũ quòd is primũ eos ad rebellionẽ incitasset, tum ob vicinitatẽ, tũ quòd, cum ab alijs fœderatis spes modò inanes retulissent, ab eo opportuna præsidia obtinuissẽt: dux aũt, etsi eius vrbis potiundæ cupiditate arderet, tamen an eam acciperet, ne sociorũ in se odia concitaret, suspensus hęserat (nam in eorũ consilijs Pisanorum res, quasi cõmunes omniũ agi cœperant) nunc eos vt id facere differrent hortando, nunc vt deditio palàm in Sanseuerinorum nomine fieret, quo denique re ipsa in suo nomine factam esse, vbi tempus opportunum iudicaret, aperiret, suadendo: nihilominus, vbi rex in Galliam reuertisset, arbitrareturque se sociorum necessitate leuatum, eam accipere decreuit. Verùm, in Pisanis ea propensio, ex magna quam de Veneti senatus auxilijs conceperant spe, deferuescere cœperat: neq; deerant etiam qui eis demonstrarent, facilius ipsos ope multorum se posse conseruare, quàm vnius: quibus ex causis in eam opinionem erant inducti, vt hoc modo maiorem tuendæ libertatis spem sibi proponerent: quibus consilijs post adeptam Citadellam, roboratis, se cuiusuis fauore, atq; ope munire promiscuè nitebantur: ad quam rem, omnium Italiæ principum studia admodum erant opportuna ac propensa: etenim Genuenses Florentinorũ odio, Senenses Lucensesq; partim odio, partim metu, aliquid subsidij prębere semper erant parati: vtq; quod instituerant, ordine perficerent maiore, certis adhoc cõditionibus cum singulis agere, seq; obstringere deliberabant: Veneti aũt Insuberq; dominatus Pisani cupiditate allecti, vt sub Florẽtinorũ redirent iugum, nequaquã laturi videbantur: apud Pontificẽ verò Hispaniæq; regum oratores, Florentinos deprimẽdi debilitandiq; desideriũ, vtpote qui nimiũ Gallicis partibus studere viderentur, Pisanorum causam apud eos commendatiorẽ faciebat: quas ob res singulis in locis benignè auditi: diplomateq; à Cæsare quo ipsis libertas confirmabatur, impetrato, Venetijs & Mediolano eadem promissa de libertate conseruanda reportarunt, quæ antè de communi consensu, vt ab Gallis liberarentur, acceperant: Pontifex quoque ipse, omnium sociorum nomine & consensu, epistola ad illud ipsum eos est hortatus, eisq; repromisit, fore ut ab omnibus potenter defenderentur: nihilominus tamẽ, validiora præsidia ab Venetis Insubriumq; duce extiterũt: ab hoc adauctis quæ illic prius haberet, copijs: ab illis, haud paruo militũ numero submisso: qua in re si pariter perseuerassent, eò necessitatis Pisani nõ essent adducti, vt ipsorum alteris magis quã alteri, sese applicuissent: ex quo cõmunis concordia cõseruari facilius potuisset. Verumenimuerò, citò accidit, vt Mediolanẽsis semper à sumptibus faciendis alienissimus,

naturaq; ad simulatè & callidè agendum pronus, ratus tunc se ad Pisanorum dominatum minimè posse peruenire, eaq; de causa, quæ Pisani ab eo peterent, parcius suppeditare inciperet, occasionem ipsis præbuit, vt in Venetos à quibus necessarijs omnibus liberaliter suppeditarentur, animo essent propensiore: ex quo factum fuit, vt paucis mensibus pòst quàm Galli Citadellam reliquissent, Venetus senatus à Pisanis ad id vehementer rogatus, ciuitatis Pisanæ patrocinium, Ludouico Sfortia potius hortante, quàm sibi molestum esse demonstrante, susciperet: idq; re minimè cum alijs fœderatis communicata, etsi ab initio eos ad copias mittendas essent hortati: qui post se promissis quæ Pisanis de auxilio ferendo fecerant, liberatos esse, dixerunt, quandoquidem citra ipsorum consensum cum Venetis priuatim conuenissent. Certissimum est, nec desiderium aliorum libertatis conseruandæ, quàm in sua patria tantopere amant: nec communis salutis ratio, vt & tunc, & pòst magnificis verbis prædicarunt: verùm sola Pisani dominatus potiundi libido, Venetos ad ea compulit decreta: quibus non dubitabant fore vt breui, vel Pisanorum voluntate, qui, vt se in perpetuum à Florẽtinorum seruitute vindicarent, Venetorum imperio libenter subijcerentur. Ea tamen res diu fuit in senatu agitata, quòd communis ferè propensio quorundam, tum ętate, tum etiam existimatione præstantium senatorum autoritate retardaretur: qui vehementer contradicerent, ostenderentq;, si Pisanam defensionem soli reciperent, rem esse multarum difficultatum plenam: quòd ea vrbs terrestri itinere procul admodum ab eorum finibus esset, multo verò etiam maritimo magis: ad quam nisi per alienam ditionem & portus, longoq; duorum, quibus Italia cingitur marium ambitu, peruenire nequirent: idcircò sine maximis impensis ab continuis Florentinorum molestijs, defendi non posse. Se nõ negare, quin Pisani dominatus accessio, Veneto imperio admodum esset opportuna: sed ante omnia conseruandi difficultates, multoq; magis temporum præsentium conditiones esse considerandas: tum quid ea res esset paritura: propterea quòd, cum tota Italia naturali quodam instinctu, propter eorum magnitudinem suspectos animos gereret, fieri nõ posse, quin talis accessio omnibus esset summopere displicitura: quæ res facilè maiores & periculosiores páreret motus, quàm pleriq; fortè putarent: eos non parum falli, qui sibi persuaderent, cæteros principes ociosè laturos, eorum imperio cunctis Italis formidabili, tantam Pisani dominatus opportunitatem accedere: qui si minus, vt olim, ad prohibendum proprijs essent viribus pares, habere eos ex alia parte, postea quàm Transalpinis gentibus itinera, quibus in Italiam transirent, erant commonstrata, maiorem resistendi, exteris euocatis, occasionem: ad quorũ opem implorandam, siue odio siue metu proculdubio illicò essent decursuri: præsertim cum illud cõmune humani generis vitiũ sit, vt seruire externis malint, quàm cedere suis. quî credi posset, Ludouicum Sfortiam, tantum de se nunc cupiditati, & spei, nunc timori permittere solitum, in præsenti verò non minus ira quàm æmulatione eum excitante, ne ad Venetos ea præda, quam tot artibus sibi destinasset, deueniret, nõ prius denuò Italiam esse omnem turbaturum, quàm vt Pisana vrbs, ab ipsis occuparetur, passurum? qui quanquam verbis & consilijs suis secus demonstraret, perspicuè admodum animaduerti posse, hunc non esse verum eius animi sensum: sed insidias, atq; in minus sinceros fines, artificiosa consilia: cum quo eam ciuitatem defendere, prudentiæ esse: si minus aliam ob causam, ob eam saltem, vt impedimẽto sint Pisanis, ne se Ludouico tradant: at eam causam sibi quasi propriam assumere, seq; tanta inuidia, tantoq; onere grauare, id certe à sapientum consilio vehementer abhorrere: illud esse cogitandum, quàm hæc consilia eis operibus aduersarentur, in quibus tot mensibus insudarant, & insudarent etiam num: propterea quòd nullæ aliæ causæ eum senatum ad arma tantis cum impensis & periculis capienda, quàm se atque vna Italiam vniuersam à barbaris asserendi desiderium, impulissent: cuius rei cum tam felici successu & gloria iecissent fundamenta, nihilominus cum rex Galliæ vix trans Alpes sese recepisset, maiorq; regni Neapolitani pars valido exercitu eius nomine teneretur, quæ imprudentia, quæ infamia foret, vbi libertatis Italiæ securitatisq; constabiliendæ tempus erat, nouarum calamitatum semina spargere, quibus Galliæ regis in Italiam reditus, Romanorum verò regis, qui, vt omnibus erat notum, nihil ardentius eius quod se in eorũ imperium iuris habere existimat, causa, cuperet, introitus facilior, redderetur,

deretur:haud eo loco Venetam remp.esse,vt ad periculosa cõsilia suscipienda,nundum ad maturitatem perductis occasionibus, sese offerre,cõpelleretur:imò neminẽ in Italia opportunitates temporũ,occasionumq; maturitates facilius posse præstolari:subita dubiaq; consilia ijs conuenire quibus aut res difficiles,aut aduersæ admodũ obijcerentur: aut etiam ijs qui ambitione, suiq; nominis illustrandi cupiditate impulsi,ne ad id tẽpus fortè deesset,vererentur:nõ ei reip.quæ in tã sublimi potẽtiæ,dignitatis,autoritatis gradu esset collocata,vt reliquę Italię omni formidolosa esset & inuidiosa:& quæ regũ atq; aliorum principum comparatione immortalis propemodũ esset,ac perpetua:cumq; idẽ semper esset Veneti senatus nomen,nihil esse causę,quamobrẽ sua ante tẽpus p̄cipitare cõsilia vellet:eius Senatus sapientiæ & grauitatis magis esse, pericula ista spe & cupiditate infuscata ac lemniscata,nec non fines ipsos rerum,quam principia(quod quidẽ hominũ erat verè prudentiũ)expendere, ac temerarijs cõsilijs reiectis,tam in Pisanis quã in alijs occasionibus,ab aliorũ animis perterrefaciendis & irritãdis, saltẽ donec Italia à Barbarorũ periculis,& suspicionibus aliquanto esset securior,abstinere:præcipuè verò ne illis vlla redeundi causa præberetur, cauere: propterea quòd res ipsa paucis mensibus ostendisset,cunctam Italiam, cum ab exteris non opprimebatur,semper ferè Veneti senatus autoritatem fuisse secutam : verùm, Barbaris in Italia agentibus, factum esse vt nec qui se sequeretur, nec qui formidaret, haberet, sed necesse fuisse vnà cum cæteris, vt externorum vires armaq; timeret. Hæc atque eiusmodi rationes,vt numeri maioris cupiditatem taceã,Augustini Barbadici eius reip.ducis suasionibus vincebantur: cuius autoritas eò vsq; creuerat, vt supra ducum superiorum reuerentiã euecta,potentiæ potius quàm dignitatis nomen mereretur : nam præterquam quòd cõplures iam annos in ea principis dignatione secunda egerat fortuna,præterq; multas pręclaras dotes atq; ornamenta quibus erat præditus, illud quoq; magno erat artificio consecutus, vt multi senatores qui perlibenter se ijs qui tum prudentiæ fama, longoq; rerum vsu tũ etiã,ꝙ in ea rep.summos dignitatũ honores erant consecuti,in ea ciuitate maioris erant autoritatis se opponebant,ipsi cõiuncti, eius consilia partium potius studio quàm senatoria grauitate integritatéue frequẽtes sequerentur:qui vnà cum imperij propagatione, sui quoq; nominis clarissimã memoriã relinquere ardens : nec ea gloria cõtentus,quòd Cyprus insula, regibus è Lusiniana familia deficientibus, eius principatu,ad Venetum imperium accesserat,quamcunq; augendi imperij occasionem amplectendam esse suadebat:idcirco, eis q in Pisano negocio ei⁹ cupiditati aduersa cõsilia afferebant, sese opponens,verbis efficacissimis quàm vtilis quamq; opportuna Veneto imperio Pisanæ ciuitatis accessio,demonstrabat: quantumq; haberet momenti,si ea ratione Florentinorũ audacia reprimeretur: quorũ opera in Philippimariæ vicecomitis, morte,Insubriæ dominatus adipiscendi occasionem amisissent: qui etiam propter rei numariæ expeditam facultatem,in Ferrariensi bello, atq; in alijs expeditionibus,magis ipsis quàm cęteri omnes Italiæ potentatus maiores, nocuissent: quam raræ eiusmodi occasiones essent, quanta cum infamia amitterentur : & quàm graues pœnitentiæ aculeos neglectæ relinquerent,commemorabat:Italiæ conditiones eas non esse, vt ipsis cæteri potentatus per se possent opponere:nec vt hac siue indignatione siue formidine impulsi,ad Galliæ regem confugerent metuendũ:quòd,nec dux Mediolani à quo tantis esset iniurijs affectus rex,ei fidere vnquam auderet:nec Põtificis animũ his cogitationibus moueri : nec regem Neapolitanum,quanuis regnũ recepisset suum,iã Gallicum nomẽ audire posse: nec ipsorũ in Pisanã vrbem ingressũ,quantumuis alijs molestus esset,rẽ esse tam atrocẽ, nec tã periculũ propinquũ vt ab reliquis principibus ad ea remedia quę extremis ac desperatis reb. adhiberi solent, pręcipiti cõsilio esse recurrendũ duceret:lentis enim morbis periculosa remedia, quòd tẽpus nequaquã sibi eis vtendis defuturũ homines arbitrentur,nõ statim procurari: quòd si in ea imbecillitate ac dissidio reliquorũ Italorũ ipsi tantã occasionẽ contẽnerent, frustra maiorẽ rei gerendæ securitatẽ,aliis principibus in pristinũ vigorẽ restitutis,atq; ab transalpinarum gẽtiũ metu liberatis,expectari:ad nimij timoris remediũ,cogitãdũ esse, omnes humanas actiones multis p̄iculis obnoxias esse, verùm homines prudẽtes cognoscere,nequaquã omnia mala semper euenire,q̃ possint accidere:fortunę beneficio pleraq; pericula euanescere:multa,prudentia atq; industria

vitari:idcirco timiditatē cū prudentia,quod pleriq; rerū cū nomina tū naturā ipsam parū attēdentes faciūt, cōfundendā nō esse:nec ij sapientes ducēdi,q omnia pericula,q̄ quidē dubia sunt,ꝓ certis habentes,atq; ob id omnia formidantes,sua cōsilia sic gubernāt, quasi omnia sint certò futura:neq; enim vllo modo prudētes sapientésue illos habēdos esse,q quę futura sunt,supra quā par est,timent: hoc nomē hácq; laudē multò meli⁹ fortib.magnoq; animo viris cōuenire: q pericula quidē cognoscentes,eaq; ponderātes,in quo à temerarijs qui ea nec cognoscūt,nec pōderāt,differūt:tamē,q̄ sępe homines nunc casu,nūc virtute è multis difficultatib.sese explicāt,etiā animaduertunt.Itaq;,dū in deliberando nō minus spē quàm formidinē in consiliū accersunt: nec incertos euentus pro certis habent,haud tā facilè atq; illi,occasiones quę secū vtilitatē cum dignitate afferūt, respuunt: igitur,aliorū Italorum debilitate dissensioneq; ante oculos positis,potentiam ex altera parte fortunáq; Venetæ reip.patrū maiorūq; animi celsitudinē gloriosaq; facinora,Pisanorū patrociniū magno animo susciperēt:qua ex re ad eos eius vrbis dominatus esset omnino vēturus, gradus proculdubiò inter cætera maximè opportunus ad totius Italiæ imperiū obtinendum.His persuasi patres, senatusconsulto Pisanorum patrocinium suscipiunt: promittūtq; disertis verbis,se eorū libertatē propugnaturos: quæ res ab initio minus fuit ab Ludouico Sfortia, quàm tanta res debuit,expensa : qui ob id ne Pisis sua præsidia haberet,exclusus,gaudebat se eo sumptu liberari:præterea à suis in eā ciuitatem meritis minimè alienum ducebat, vt eodem tempore Pisanæ ciuitatis causa, tum Veneti tum Florentini grauissimis sumptibus grauarentur: ad hæc, sibi persuadebat, Pisanos propter imperij sui tum amplitudinem, tum vicinitatem:deinde etiam ob eorum quæ ipsorum libertatis causa fecerat, memoriā sibi tantopere deuinctos esse, vt se reliquis omnibus semper essent antepositur. Has cogitationes spesq; fallaces,ea persuasio, qua inconstantiæ rerum humanarū parum memor,se ipse nutriebat,quaq; se fortunam tantū non sub pedibus tenere existimabat:cuius etiā se filiū esse palàm asseuerabat:vsq; adeò fortunæ blandientis aura ebrius atq; inflatus erat:quòd ipsius & opera & cōsilijs Galliæ rex in Italiam descendisset:sibi quoq; ascribebat, quòd Petrus Medices parum ipsius obsequens voluntati,eiectus è Florentinorū dominatu esset:Pisanorū itē à Florentinis defectionē:& Arogoniorū è regno Neapolitano, qui sui erāt hostes,expulsionē:quodq; post mutata sentētia,suis & autoritate & cōsilijs,tot principū aduersus Carolū cōspiratio secuta esset:Ferdinandi in regnū reditus:regis Gallię cōditionib.tāta maiestate indignis,ex Italia discessio : ac deniq; ꝙ apud Citadellę Pisanæ præfectū plus ipsius siue industria,siue autoritas, quàm proprij regis voluntas præceptaq; potuissent: his actionib.atq; euentis quasi certissimis regulis futura dimentiēs : aliorūq; & prudētiā & ingeniū præ sua prudentia ingenioq; contemnens,sibi res Italiæ omnes suo arbitratu moderaturū esse,suaq; industria quemuis circū agere posse,ꝓmittebat:quę vana persuasio nec ab ipsomet,nec à suis,nec verbis,nec factis dissimulata : quin potius cū ipsi pergratam esset sic ab omnibus & credi & prædicari, Mediolanū noctes atq; dies inanibus vocibus passim resonabat : passimq; Latinis Italicisq; versibus & orationibus ad assentationem compositis,Ludouici Sfortiæ admirabilis sapientia celebrabatur:è qua pax bellumq; Italiæ penderent : nomen ipsius & Mauri cognomentum laudibus in cœlū ferebatur:quod quidē cognomentū ipsi iam inde ab adolescentia,quòd fusco esset colore, atq; ex opinione quæ tum iā de eius calliditate diuulgabatur, libēter quoad in imperio mansit,retinuit.Haud minor Mauri huius autoritas in alijs Florētinorū arcibus,q̄ in Pisana fuerat:ita vt nō amici modò,verùm etiā inimici eius arbitrio gubernari viderentur: quippe, etsi rex grauissimis per legatos Florentinorū querimonijs auditis,grauiter fuisset commotus : atq; vt reliquæ saltem ipsis arces restituerentur,cum nouis mandatis & cum Lignini literis Robertum Vestium cubicularium suum misisset, nihilominus cum eius autoritas haud plures apud alios quàm apud semetipsum fieret, tanta fuit Lignini audacia, qui multis affirmabat se non sic sine regis nutu agere,vt propter ipsius mandata accedente mala præfectorum, quibus arces erant commendatæ, voluntate, regis ipsius imperia parui fierent : idcirco Bienensis Bastardus,qui Lignini nomine Seresanæ pręsidium tenebat,postquam eò copias & legatos Florentinorū ad possessionē recipiēdam adduxisset,Genuensibus vigintiquinq; millib.ducatorū acceptis,tradidit:idē fecit

certo

certo auri numero accepto, Seresanelli custos, autore atq; intercessore Mauro: qui Florentinis Fracassa cum centum equitibus, & peditibus quadringentis sub nomine tamen Genuensium, opposito, obstitit quo minus oppida quæ in Lunigiana amiserant, recuperarent: quarum iam partem ijs copijs quas ad Seresanam recipiendam miserant, recuperauerant: pauloque pòst Entrages, in cuius custodia Petræ quoq; sanctæ Mutronisq; arces erant: & ad cuius manus Librafacta similiter peruenerat, hac retenta, quam haud multis pòst mensibus Pisanis concessit, eas Lucensibus ducatorum sex & viginti millibus, quantum ab ipso Mediolani duce constitutum fuerat, vendidit: qui cum prius Genuensibus tradi optasset, pòst mutata sentētia, Lucensibus gratificari maluit, quo ad Pisanos iuuandos prōptiores redderentur: quoq; hoc beneficio eos magis sibi obstringeret: quæ omnia in Galliam delata, quanuis rex se Lignino iratū ostenderet: Entragéq; toto regno interdiceret, tamen vbi Bonus redijsset, qui præterquā quòd Pisani auri particeps fuerat, Genuæ Seresanæ venditionē procurauerat, eius purgationes admissę fuerunt: benigneq; à Pisanis legatus cū eo missus, qui regi persuaderet Pisanos velle regib. Francorum parere: fidemq; suam ad hoc iureiurando obstringere: tametsi paulo pòst, eius mādatis inanibus cognitis, dimissus fuerit: nec Lignino alia inflicta pœna, quàm, vt regia gratia exclusus videretur, interdicta in regis cubiculo cubandi, quemadmodum consueuerat, facultas: quæ ei citò fuit restituta: Entrages verò sola contumacia notatus, in qua non diu tamen relictus est: nam in huiusmodi rebus, præter regis naturam, aliaq; media & studia, plus potuit non falsa persuasio, Florentinos ne se ab eo seiungerent, necessitate teneri: propterea quòd cum apud omnes Venetorū ducisq; Mediolani nota cupiditas, illud pro explorato tenebatur, nisi Pisis receptis, eos ad Italię defensionē fœdus cum illis nunquā percussuros: quā ad rē eos inducere minis, ac terrorib. satagebāt: nihil tamen aduersus eos tentabant: quòd satis esse arbitrarentur ijs præsidijs quæ Pisis imposuissent, eius ciuitatis vitam tueri: nec permittere, vt omni prorsus ditione agri priuarentur: quòd regni Neapolitani periculū ab omni alia eos cogitatione auertebat: nam Virginius ad Balneum Rapolanum, deinde etiam in Perusino agro, vbi aliquot dierum moram traxit, multis militibus collectis, vnà cum alijs Vrsinę gentis: Aprutiū versus procedebat: quò etiam Camillus Paulusq; Vitellij cum suis copijs contendebant: quibus cum Montis Leonis castellani, commeatū denegassent, id castellum diripuerunt: qua re cętera pontificij iuris oppida in eo itinere posita, perterrefacta, nihil Pontificis prohibitione moti, omnibus in locis castrametari permittebant, cōmeatumq; suppeditabant: quamobrē, multoq; magis ꝙ è Gallia nouæ copiæ mari Neapolim venire nunciarētur, viderēturq; Gallicæ res in regno Neapolitano magna incrementa accepturæ: nec Ferdinandus à pecunia imparatus, multisq; difficultatibus irretitus, tam grande pondus sine maioribus subsidijs sustinere posset: ad noua remedia, quo se tueretur, animum conuertere compulsus est. Ferdinandum reliqui potentatus initio suo fœdere nō comprehenderant: & quanquā, recuperato regno, Hispaniæ reges vehemēter cōtendissent, vt in id fœdus amitteretur, Veneti prorsus recusarant: rati eius angustias ipsorum consilijs promouendis aptas esse, nimirum vt eius regni portio aliqua in eorū potestatē deueniret: quapropter Ferdinandus omni reliqua spe destitutus, quod ex Hispania noua subsidia minimè expectabat: nec cęteri fœderati oneri tā graui sese vellent submittere, cum Veneto senatu conuentū est, vtriusq; partis sponsoribus Pontifice regūq; Hispaniæ oratoribus, regum suorum nomine: vt Veneti in regnū Neapolitanum Mantuæ Marchionem cum grauis armaturæ equitibus septingentis, leuis armaturæ quingentis, ac tribus peditum millibus Ferdinando subsidio mitterēt: classem præterea quam circa ea loca haberent, eadem ibidē tenerent: verùm ea cōditione, vt hæc auxilia, si quando ipsi eis opus haberent, reuocare possent: ad hæc, regi ad præsentem egestatem subleuandam, auri pondo C.L. commodarent: vt aūt sumptus recuperandi ratio cōstaret, ijdem sponsores se effecturos vt eis Ferdinandus Hydrontem, Brundusium, & Tranum pignori traderet: vtq; Monopolim & Pulignanum, quæ in ipsorum etiam tum erant potestate, retinerent, assentiretur promiserunt: ea tamen lege, vt impensis in id bellū, receptis, ea omnia restituerent, impensarū verò nomine siue in bello, siue in præsidijs, siue in munitionib. factarū, supra duo millia auri pondo petere nō possent: quibus portub. quòd in mari supero

positi sint,atque ob id Venetæ vrbi multum opportuni, Venetorũ potẽtia valde auge-
batur:quæ cum qui se opponeret, nemo iam esset:nec iam post Pisanorum susceptũ pa-
trocinium, eorum cõsilia qui ventis vsq; adeò prosperè flantibus,lentius vela explicari
dariq; voluissent, audirentur, in omnes Italiæ partes sese proferre ac dilatare incipie-
bat:nam pręter res Neapolitanas atq; Hetruscas, Astorrẽ Fauentiæ dominũ recens cõ-
duxerant:eiusq; regni patrocinium susceperãt:quod quidem ad Florentinos,Bononiã,
Aemyliamq; reliquã in metu cõtinendam admodũ erat opportunum: his Venetorũ au-
xilijs,alia quoq; fœderatorũ auxilia accedebãt:quæ,Põtifex,Veneti,duxq; Mediolani,
communibus impensis,Ferdinando submittebant:quanquam Ludouicus Maurus, nõ-
dum prorsus à simulata Vercellensis cõpositionis obseruatione discedẽs, quamuis eius
consilijs bona horũ negociorũ pars ageretur, suumq; his in rebus nomẽ proferri nolẽs,
clàm se auri libras centum singulis mensibus appensurum in regni Neapolitani subsi-
dium,repromiserat. Vrsinorum ac Vitelliorum profectio,res Aprutiorũ, iam in Gallos
apertè cõmotas,confirmauit: iam enim Teramũ,ciuitasq; Teatina rebellauerant:ac,ne
Aquila vrbs eius regionis præcipua,idem exemplũ sequeretur: metuebant, qua in fide
Gallorum confirmata,Teramoq; pactione recepto, non Iulia noua direpta,omne ferè
Aprutium Gallorum nomen sequebatur: atq; his de causis Ferdinandi res in toto regno
palàm inclinare videbantur:nam Calabria ferè tota in Aubignini erat potestate: tametsi
diuturnus eius morbus, cuius causa Ieracij constiterat, Consaluo tum Hispano milite,
tum regulorum prouinciæ viribus, bellum in ea prouincia accensum tenendi,faculta-
tem præberet. Caieta cum non paucis circumpositis oppidis, Gallis parebat:Romanæ
vrbis præfectus cum suis copijs, cumque suæ ditionis viribus, Montiscassini castellis re-
ceptis,Leboriã terram, Campaniam olim dictã,ab ea parte infestabat:& Mõpenserius,
etsi rei numariæ difficultas magno ipsi erat ad res gerẽdas impedimento,Ferdinandũ in
loca munita compellebat,quem quidã eadẽ pecuniæ inopia laborantem,multisq; alijs
ad bellũ opportunis destitutũ,Venetorum præsidiorũ spes valde sustentabat:quæ quidẽ
præsidia recẽti fœdere cõstituta,tam citò quã opus fuisset,expediri nequibant.Beneuẽ-
tum Mompenserius proditione occupare tentauit:sed Ferdinandus aliquid ea de re su-
spicatus,repentè in eã vrbẽ cũ suis copijs est ingressus.Ad vrbẽ Galli accesserũt:castraq;
ad Pontẽ feniculi posuerunt:captoq; Fenezano,Apice,alijsq; cõplurib. circuniectis lo-
cis,in quib. cõmeatu destituti:ꝙ vectigalia pecuaria in Apulia exigendi tẽpus instaret,q̃
quidẽ vel totius regni maxima ad summã ducatorũ octuaginta milliũ ascẽdebat,quæ o-
mnia vnius mensis spacio cogebantur, Mõpenserius tũ vt hostes hoc cõmodo priuaret,
tum vt suorũ egestatẽ subleuaret, in Apuliam copias suas conuertit:cuius regionis pars
vna ipsius nomine:altera hostiũ tenebatur:cuius vestigia ponè Ferdinandus sequebatur,
in id magis,vt aliqua arte aut diligẽtia hostis progressus impediret, quã vt pugnaret,in-
tentus,dũ eius auxilia adessent. Interea, classis magnarũ nauiũ quindecim,& septẽ mi-
norum Caietam peruenit:in quã Sauonæ octingenti è Geldria pedites, ijq; Heluetij &
Vascones quos rex primũ magnis illis nauib. quæ Genuæ armari debuerant,portari cõ-
stituerat, conscenderant, cui classi Ferdinandi classis quæ supra Caietam,vt in ea com-
meatũ importari prohiberet, speculabatur:pecuniæ defectu,rebus necessarijs malè in-
structa,cesserat:sic vt Gallica classis sine impedimento in portũ inuecta,turmas nauales
in continentẽ exposuit,à quib. Itriũ, aliaq; vicina oppida capta fuerunt,multaq; abacta
præda: ac de Suessa Ioannis Baptistæ Carracioli opera, qui se eos occultè intromissu-
rum receperat,obtinenda, speratum: verùm Federicus,qui prius cum suis copijs,circa
Tarentum cõsederat, pòst à Ferdinando ad Neapolim custodiendam erat missus,re in-
tellecta,repentè in eam sese immisit: vbi episcopum aliquotq; alios proditionis cõscios
captos custodiæ tradidit. In Apulia, vbi summa totius belli versabatur, varia fortuna v-
triusq; exercitus res gerebatur: dum temporis iniquitate in oppida & castella miles di-
stributus,quòd vno contineri non posset, in id vnũ incumbebat,vt validis excursionib.
armenta gregesq; abigeret, & prædaretur, magis industria & celeritate, quàm armis &
virtute vsus. Foggiæ Ferdinandum cum suorum militum parte:reliquis partem Troiæ,
partim Nuceriæ dispositis, consederat: vbi,cum inter sanctum Seuerum, quò cum tre-
centis cataphractis Virginius Vrsinus, vt cum Mompenserio coniungeretur, nouerat,

interq;

interq; Porcinæ oppidum,in quo cum centum cataphractis Marianus Sabellus erat, ouium aliarumq; bestiarum greges penè innumerabiles errare accepisset, cum sexcentis grauis armaturæ, octingentis leuioris equitibus, & peditibus mille & quingentis, eò processit:ac circa auroram in Sanctiseueri conspectum venit:vbi cum cataphractis,quo Virginio,si se commoueret, resisteret,cōsistens,leuis armaturę equites excurrere iussit: qui per totam regionem discurrentes, ad sexaginta millia bestiarum abegerunt: ac Marianum Sabellum, qui Porcina ad eos infestandos eruptionem fecerat,in oppidum,triginta amissis cataphractis,compulerunt.Hoc detrimento ignominiaq; accepta,compulsus Mompenserius, vniuersis suis collectis copijs, Foggiam versus,quo prædam existimationemq; recuperaret,duxit: vbi fortuna felicius quàm ab initio sperarat, aspirante, inter Noceriam & Troiam in octingentos pedites Germanos primum mari Ferdinandi stipendijs,conductos: qui cum Troia vbi fuerant collocati,profecti,sua temeritate magis quàm regis mandato, contraq; Fabricij Columnæ cōsilium, qui & ipse Troiæ considebat,quo se cum rege coniungerent, iter faciebant:hi cum neq; fuga,neq; armis salutem suam tueri possent,nec se dedere vellent,omnes ad internecionem pugnando:non tamen hostibus victoria sine sanguine relicta, cæsi fuerunt, progressus pòst Mompenserius in Foggiæ conspectu exercitum ad pugnam instructam posuit:sed cum Ferdinandus leuem tātum armaturam exiri permitteret, Galli ad Saltum Incoronatæ castra sunt metati:vbi cum biduum non sine commeatus difficultate mansissent,maiore pòst prędę parte recepta, denuò ad Foggiam rediere:ibiq; vnam noctem commorati,sequenti die ad Sanseuerum haud tota cum præda, quippe dum redeūt,à Ferdinandi equitibus vna parte spoliati,rediere:atq; in hunc modum bestijs dispersis,& abactis,vtriq; ex vectigali exiguam admodum vtilitatem percepere. Paucis pòst diebus Galli commeatus difficultate acti,in Campobassum quod per ipsos tenebatur,profecti sunt:quo ex loco Coleonessam siue Grigonisam vicinum oppidum vi cęperunt: vbi ab Heluetijs ducum autoritate contempta,ea crudelitate sæuitum est,vt tametsi regioni magnum terrorem incusserit, animos tamen multorum abalienauit:& Ferdinandus qua poterat res suas tutatus,Mantuaniq; reguli aduentum expectans,copias suas sexdecim aureorum millib. à Pontifice acceptis, ijs adiunctis quos ipse conficere potuit,instaurabat:quo tempore Heluetiorum cohortes, alijq; pedites qui classe Caietam appulerant, ad Mompenserium accessere: ab alia verò parte Mantuanus in regnum ingressus,Capuamq; via Sangermana multis eo itinere partim vi, partim deditione castellis oppidisq;,quanquam haud magni momenti,occupatis,profectus:sese cum rege circa Iunij mensis initium,ad Nuceriam coniunxit: quo Cæsar Aragonius copias quæ circa Tarentum fuerant,conduxit:sic omnibus ferè tam Gallorum quàm Aragoniorum viribus vnum in locum cōtractis, illis peditatu, his equitatu superioribus, rei euentus anceps admodum videbatur:quòd quam in partem victoria inclinatura esset, dijudicari non posset. In Gallia verò per regem de subsidijs in regnum Neapolitanum mittendis agebatur:nam vbi de arcium Neapolitanarum amissione rex accepit, & quoniam Florentinis arces non essent redditæ,suos pecunia, & cęteris auxilijs destitui, tanquam è veterno cum quo in Galliā redijsse videbatur, excitatus,denuò ad res Italicas animum cœpit conuertere. vtq; magis liber ab eis rebus omnibus esset, quibus retineri posset,atq; vt se gratum de beneficijs in suis periculis acceptis declararet, equis ad celeritatem comparatis,Torsium primùm, mox etiam Lutetiam Parisiorum votis in Tarensi pugna nuncupatis diuo Martino ac Dionysio satisfacturus,contendit: vnde ea celeritate Lugdunum reuersus,indies magis ac magis in hac cogitatione & cura accendebatur: quam ad rem sua sponte propensissimus erat: sibi ad maximam gloriam ascribens, quòd tam nobile regnum acquisiuisset: quodq; Galliæ regum primus post multa secula ipse præsens in Italia armorum & victoriarum Gallicæ gentis renouasset:cumque sibi persuaderet,difficultates quibus Neapoli rediens laborauerat,ex mala suorū disciplina potius,quàm ab Italorū potentia aut virtute,quorum nomen in re militari apud Gallos iam nullum erat,fuisse profectas: eius præterea animum Florentinorum oratores, cardinalis Hostiensis,& Triultius, qui hac ipsa de causa in aulam redierat, extimularent, cum quibus idem vrgebant Vitellocius & Carolus Vrsinus,nec non Montorij comes,eandem ob causam ab regulis qui in

regno Neapolitano Francorum partes sequebantur,missus : ac denique Belcarius ipse Caieta mari ad regem profectus : magnam spem victoriæ, modò citra vllam moram idonea auxilia mitterentur : & contrà, eius regni res,auxilijs destitutæ diu sustineri non posse,demonstrabat : præter hos etiam haud minima procerum Galliæ pars, antea ab rebus Italis abhorrens, idem propter ignominiam quæ Gallico nomini inureretur, si quidem quod partum erat per socordiam amitteretur, multoq; magis ne tãta Francorũ nobilitas, quæ grauissima esset omnium iactura, in regno Neapolitano periret,suadebant : nec huiusmodi consilia motibus qui Hispaniæ regum nomine à Perpeniano gliscebant, frænabantur : propterea quòd,cum nomine quàm re apparatus illi maiores essent : eorumque regum vires suis regnis tuendis, quàm aliorum inuadendis essent firmiores, ei malo remedium idoneum putabatur, quod Narbonem, atque ad alia Hispaniæ finitima loca, satis valida equitum Gallorum ac peditum Heluetiorum præsidia fuerant missa : itaq;, procerum omnium & regulorum qui tum in aula erant coacto concilio, decretum fuit, vt quanta maxima celeritate posset, Astam Triultius cum proregis appellatione, atque honore, cum cataphractis octingentis, Heluetiorum duo millia, & totidem Vasconum,reuerteretur : Aurelianus item paulo pòst, cum alijs copijs Alpes superaret: ac denique cum reliquis omnibus ad bellum opportunis rex ipse:cuius nutu, siquidem potenter descenderet, non ambigebatur Sabaudum, Salucium, & Monferratensem, ad bellum Insubribus faciendum admodum opportunos esse secuturos : credebaturq; omnes Heluetiorum pagos, Berna excepta, quæ Ludouico Mauro fidem dederat,se nihil contra ipsum moturam, regis stipendia summa alacritate facturos : quæ consilia eo maiore consensu decreta sunt, quòd rex eius rei desiderio ardere videretur : qui prius quàm in consilium veniret,Borbonium vehementer orauerat, vt magna verborum vi, bellum illud omnibus regni viribus, necessariò esse faciendum : post etiam in consilio eodem feruore verborum Ammiralio refutato,qui paucis consentientibus,non tam directò contradicendo,quàm multis obiectis difficultatibus,aliorum animos ab ea expeditione obliqua oratione auertere, conatus erat,rex palàm est contestatus,in sua non esse potestate,aliud statuere,quòd Dei voluntate atque instinctu, in Italiam ipsemet redire cogeretur. Fuit quoque in eodem consilio decretum,vti naues triginta in quibus vna maxima erat Normana appellata,itemque altera & ipsa magna, Rhodiorum equitum,ab oceani occidentalis litore, in prouinciȩ portus transirent: vbi triginta partim triremes,partim quos vocauit Galeones,armarentur:quo tam magna classe in regnum Neapolitanũ,militũ, cõmeatus,pecuniæ,aliarumq; munitionũ validissimũ subsidium importaretur:ac nihilominus,dum ista parantur,sine vlla mora aliquod nauigium viris & commeatu onustum, mitteretur : ad hæc, vt Mediolanum Rigaultus regiæ domus magister, proficisceretur: quoniam dux, quamuis duas naues,vt promiserat,non dedisset,nec vt regis nomine Genuæ naues instruerentur, permisisset, ac naues tantum ad Rapallum captas, restituisset, sed non naues longas duodecim in Genuæ portu retentas,excusare id factum esse Genuensium contumacia, studuerat : ac varijs artibus suos homines continenter apud regem tenuerat : ad quem Antonium Mariam Palauicinum recens miserat, se pacta seruaturum confirmans : petensque sibi quinquaginta millium aureorum numûm solutionem, quos ex compositione Aureliano duci deberet, prorogari: quibus ex artibus, tametsi perexiguum fructum reportaret,quòd eius mens regi esset, cum ex alijs actionibus, tum quòd ex literis alijs monumentis & indicijs, quæ intercepta fuerant, inuenerat, ab eo continenter Romanorum, Hispaniæque reges ad bellum in Galliam mouendum extimulari : nihilominus sperans eum timore fortè ad id induci posse, à quo voluntate alienus erat, Rigaulto mandatum fuit,vt sine vlla rerum præteritarum altercatione, duci significaret, in sua esse manu præteritarum memoriam offensarum abolere, siquidem promissa facere inciperet,triremibus restituendis, nauibus duabus tradendis, regi Genuæ armare permittendo: his præterea regis in Italiam reditum adiunxit : qui quidem ipsius cum grauissimo detrimento foret, si dum ad pristinam amicitiam redire facultas præbetur, eam contemneret:quam rex ab eo inanibus suspicionibus potius quàm aliam ob causam imprudenter spretam esse, existi-

existimaret. Iam tantorum in Gallia apparatuum, in Italiam delata, sociorum ani-
mos vehementer perturbarat, ac præter cęteros Ludouicus Sfortia, primus hostium
furori expositus,maximis curis afflictabatur: cum præsertim cognouisset ab rege post
Rigaulti ab aula discessum, suos procuratores omnes cum verbis & signis satis a-
speris,esse dimissos:quamobrem,periculi magnitudinem animo voluens,quodque o-
mnia belli incommoda, in se vnum suumque imperium deuolutum iri, regis postula-
tis facilè annuisset, nisi in regem offensarum conscientia,retentus esset:his enim tanta
in eius animo diffidentia ingenita erat, vt difficilius fuisset medium ad vtrius securita-
tem inuenire, quàm in controuersiæ capitibus conuenire: nam cum id ab vnius securi-
tate auferretur, quod ad alterius securitatem concederetur, neuter in alterius fide
ponere volebat, id quod alter in sua ponere recusaret: sic cum Ludouicus id con-
silium capere quod ipsi molestius erat,quo saltem pericula differret, necessitate co-
geretur, cum Rigaulto ijs artibus vti perrexit, quibus ad eam horam vsus erat: vehe-
menter asseuerans, se Genuenses coacturum, modò rex per idoneos sponsores Aue-
nione de nauium restitutione caueret: atque vtraque pars obsidibus datis repro-
mitteret, nihil alteram partem noui in alterius partis detrimentum tentaturam: quæ
res multis diebus agitata, eum demum finem propter varias cauillationes ac difficul-
tates interpositas habuit, quem aliæ pariter habuerant: verùm Ludouicus nequaquam
inutiliter id temporis terens,dum hæc colloquia pendebant,certos homines ad regem
Romanorum misit, qui eum vt in Italiam suo atque Venetorum auxilio veniret, indu-
cerent: cum Venetis verò per suos legatos egit, vt in hos sumptus,communis periculi
vitandi causa, concurrerent: atque ad Alexandriam versus ea præsidia mitterent,quæ
Gallis opponi posse viderentur: quod illi se facturos esse facilè promiserunt: at non
eandem facilitatem in regis Romanis transitu ostenderunt: quòd is parum esset eius
reipublicæ amicus, propter ea quæ ipsi in continenti possiderent, quæ ad imperium
atque ad Austrios pertinerent: nec assentiebantur, vt communibus impensis in Italiam
exercitus conduceretur, qui in omnibus ab Ludouici nutu penderet: nihilominus ve-
hementer id vrgente Ludouico, quòd præter cætera quæ illum mouebant, Venetorum
vires solæ in Insubria ei erant suspectæ. Venetus senatus ne is qui vehementer,vt consta-
bat,perterritus erat, cùm Gallo reconciliaretur,veritus,tandem ei est assensus:legatos
eandem ob rem, ad Cæsarem misit. Metuebant præterea Veneti & Ludouicus,ne Flo-
rẽtini simul ac rex Alpes superasset,in Ligustico litore aliquid mouerent: idcirco cũ Io-
anne Bentiuolo egerunt, vt cum trecentis grauis armaturæ equitibus, cum quibus erat
à fœderatis conductus, Florentinos qua parte Bononiensibus finitimi sunt, infestis ar-
mis inuaderet:pollicebanturq; eodẽ tempore,ab Senensibus,atq; ab ijs qui Pisis erant,
infestatum iri: sese præterea obligaturos,si fortè is Pistorium vrbem occuparet, ipsi ad
eam retinendam auxilio futuros: cuius rei etsi Bentiuolus eis spem faceret, tamen cum
animo esset alienissimus, ac non parum Gallorum aduentum pertimesceret,clàm ad
regem misit qui præterita ex loco in quo posita Bononia est, excusaret: polliceretur q;
Bentiuolos ab eius nutu velle pendere: eiusq; causa à Florentinis infestandis abstine-
re. Verùm enim, non satis erat regis voluntas, quanuis ardentissima,ad ea quæ in consi-
lio erant constituta perficienda: etsi regis honor, & regni Neapolitani pericula celeri-
tatẽ maximè poscerent:propterea quòd Maclouiensis in cuius manu non mõdò rei nu-
mariæ explicandę,verumetiam totius regni summa administratio posita erat,etsi palàm
nihil repugnaret,nihilominus solutionib.necessarijs prolatandis expeditiones in tantũ
retardabat, vt nulla prouisio ad exitũ perduceretur:quòd quidẽ facere putabatur,siue
quòd ea ratio ad suam autoritatẽ perpetuandã,potior videretur,si nullũ sumptum face-
ret,qui aut præsentẽ vtilitatẽ,aut ad regis voluptates pertineret:siue ne quotidie nouas
rerũ difficultates,reiq; numariæ angustias ꝓponere cogeretur, siue,vt nõ pauci dubita-
bãt, largitionibus & promissis corruptus,arcana cõsilia cũ Põtifice,aut Mediolani duce
haberet: nec huic cessationi regis cohortationes p̃ceptaq; interdũ iracundię verborũq;
cõtumeliosorũ plena,medebãtur:nã cũ eius naturã cõpertã haberet,ei ꝓmissis reb.ipsis
prorsus aduersis satisfaciebat, atq; in hũc modũ rerũ cõstitutarũ effectione retardata,o-
mnia ferè cõsilia casu quodã inopinato,cõciderũt.nã rex cũ omnes expectarẽt,vt paulo

pòst in Italiam moueret, circa finem mensis Maij, Lutetiam proficisci decreuit: cuius profectionis eas causas afferebat: primùm quòd veterum regum more, antequam è Gallia discederet, Diuum Dionysium Parisijs, Torsij verò D. Martinum solita cum ceremonia salutare vellet: deinde, cum in Italiam transire pecunia exuberantissimus, decreuisset, ne in eas rei numariæ difficultates incideret, quibus anno superiore erat conflictatus, opus esse vt & alias Galliæ ciuitates Lutetiæ exemplo, à qua nisi ipsemet adesset, extorqueri nihil posset, ad pecuniam expediendam, induceret, quodq; quo magis ipse in interiora Galliæ procederet, eò magis equites qui è Normania & Picardia mouebantur, vt iter accelerarent, vrgeret: affirmabatq; ante suum Lugduno discessum, Aurelianum se expediturum: seq; intra mensem Lugduni futurum. Verumenimuerò, verior ac potior eius profectionis causa credita est, quòd amore cuiusdam in reginæ cubiculo puellæ amore teneretur: quæ regina paulo ante Torsium cum omnibus suis erat profecta: nec suorum consilia, nec ardentes ac lugubres Italorum preces, eum ab huiusmodi proposito auertere potuerunt: qui ei quàm damnosum esset tempus bello opportunum amittere, in tantis præsertim suorum in regno Neapolitano angustijs, demonstrabant: quamq; perniciosa fama per Italiam dissipata, eum tunc remissiorem factum, cum Italiæ appropinquare maximè deberet: minimis momentis, quouis vel leuissimo rumore, maximarum rerum momẽta verti, expeditionumq; existimationem amitti, quam, vbi semel cœpit inclinare, quamuis illi pòst multo gererent maiora ijs quæ prius homines sibi de ipsis promisissent, erigere ac recuperare diffillimum esset: hæc monita cum ille contemneret, mensemque amplius Lugduni fuisset, se ad illud ipsum iter accinxit, Aureliano minimè expedito, sed Triultio tantùm cum paucis Astam, non ad belli apparatum, quam vt Philippũ, qui paruuli ducis nepotis sui interitu, in Sabaudiæ ducatum nuper successerat, in sua amicitia confirmaret, dimisso: nec ante regis discessum de rebus Neapolitanis effectum est aliud, quàm quòd sex naues cum commeatu Caietam sunt missæ: spe facta, citò validam classem secuturam: procuratum præterea, etsi serò, per mercatores Florentiæ est, vt Mompenserio aureorum numúm quadraginta millia persoluerentur, propterea quòd Heluetij Germaniq; milites, ni ante calendas Iulias sua stipendia acciperent, se in hostium castra transitiones facturos, minati contestatiq; fuerant. Lugduni Aurelianus & Malclouiensis, totumque consilium remansit, cum mandatis, vti bellicum apparatum accelerarent: quas res, si cardinalis Maclouiensis rege præsente lentè procurauit, multo etiã eo absente lentius administrauit: at Neapolitanæ res horum remediorum tarditatem expectare iam non poterant, quòd bellum, tum propter vtriusq; partis copias vndiq; congregatas, tum ob multas difficultates quæ ab vtraq; parte nudabantur, eo loci redactum erat, vt id sine vlla dilatione terminari necesse esset. Ferdinandus, postquam Venetas copias sibi adiunxisset, Castellum Frãcũ occupauerat: vbi cum ducentis cataphractis Ioannes Sfortia Pisauri dominus, & Ioannes Gonzaga, Mantuani Marchionis frater, fœderatorum duces se ei adiunxerunt: ita vt in eius castris in summa essent, mille & ducenti grauis, mille & quingenti leuis armaturæ equites: peditum verò quatuor millia: Galli quoq; eodem tempore ad Circellas, decem prope Beneuentum milliaria, suas copias admouerunt: ad quas cum Ferdinandus quatuor millia passus accessisset, ad Frangetas Monfortianos copias duxit: quem locum, quòd bene munitus esset, primò impetu capere nequiuerunt: Circellis quo eis opem ferrent, mouerunt Galli: sed in tempore non affuerunt: quòd secundum oppugnationem veriti Germani milites, qui in præsidio erant, oppido ad voluntatem hosti relicto, iam deditionem fecerant: quæ occasio si à Gallis cognita fuisset, eorum felicitatis causa extitisset, nisi aut imprudentia, aut aduerso fato eam amisissent: nam eo die facilè (quod omnes ferè fatentur) hostem in oppidi direptione magnam partem occupatum, debellassent: miles enim prædæ intentus, præfectorum imperia non attendebat: qui præfecti cum viderent inter Gallos, suaq; castra, vnam modò vallem interesse, omni adhibita cura, militem ad signa reuocare conabantur. Hanc tam grandem tam ostentatam occasionem cognouit Mompẽserius, cognouit Virginius: quorum alter imperabat: alter, certa victoria demonstrata profluentibus lacrymis rogabat, vt vallẽ quãta possent celeritate, dum in Italorum castris omnia erant confusionis ac tumultus plena: dum

na: dum miles pars rapere, pars rapta exportare intentus, ducum & præfectorum non audit imperia, transmitterent. Sed enim Persiuus vnus Gallici exercitus, post Mompenserium princeps, siue iuuenili leuitate motus, siue, quod magis est creditum, Mompenserij inuidens gloriæ, allata vallis transmittendæ difficultate, quòd ferè sub pedibus hostis esset ascendendũ: præterea castrorũ situm natura munitum: ac deniq; apertè militem à pugna dehortando, consilium vsq; adeò salutare impediuit: existimatũ etiam est, Heluetios Germanosq; ab eo instigatos, stipẽdijs importunius postulãdis, tumultuatos esse: quamobrẽ, Mompenserius pedẽ referre cõpulsus, Circellas est reuersus: quas cum postero die oppugnare cœpisset: & Camillus Vitellius circa muros egregij & ducis & militis munia obiret, saxo caput percussus, vitæ finem habuit: quo casu Galli non expugnatis Circellis, castra inde mouerunt, atq; Arrianum versus duxerunt, eo tum animo, vt oblata occasione, pugnæ fortunam tentarent: cui consilio contrarium prorsus erat Aragoniorum consilium, in qua sententia maximè Venetorum legati firmiter stabant: qui cum scirent hostem commeatus difficultate iam laborare, & pecunia penitùs carere, in Gallia quoque subsidia lentius expediri, indies eorum res deteriores, & incommoda maiora futura sperabant: in alijs etiam regni partibus, maiores molestias habituros: quippe, in Aprutijs, quo Annibal Camerini reguli spurius recens ad Ferdinandi iuuandas partes sua voluntate cum quadringentis equitibus suo ære conductis profectus, Bitontinum Marchionem debellauerat: ad hæc, dux Vrbini cum trecentis cataphractis, nuper à fœderatis conductus, expectabatur: quorum fortunam, præmiaque maiora secutus, Florentinorum stipendia, quibus in annum & amplius futurum erat obligatus, reliquerat, ea vsus excusatione, quòd cum esset Pontificis beneficiarius, non poterat non Pontificis mandatis obtemperare: aduersus quem cum Gratianus Guerra procederet, in Sermonetæ planicie cum Celani Populique comitibus cum quibus erant trecenti equites, peditum tria millia, ex agris collectorum, congressus, eos in fugam conuertit. Verùm, amissa ad Frangetas vincendi occasione, simul etiam fortuna Gallorum apertè cœpit inclinare, vno eodemq; tempore innumeris propemodum difficultatibus concursantibus: extrema pecuniæ inopia, cõmeatus caritas, populorum odium, præfectorũ discordia, militũ cõtumacia, multorũq; ab castris partim necessitate, partim voluntate, discessio: nam & ab regno cogẽdæ pecuniæ, nisi perquàm exiguæ, facultas fuerat: nec ex Gallia summa aliqua saltẽ tolerabilis, suppeditati: quòd vel quadraginta millium aureorum Florentiam missorum, sera nimis fuerat explicatio. His igitur de causis, atque insuper propter vicinitatem multorum locorum, quæ hostis propinquitate sustẽtabantur, cum ad cõmeatus conuectionem opportuna remedia inuenire nequirent: & castra confusionis essent plena: militum animi abiecti, Heluetij cum Germanis quotidie stipendia non sine tumultu flagitarent: consilijs denique omnibus Persiui & Mompenserij dissidium, plurimum obesset, Bisiniani princeps, vt ad suum tutandum regnum cum suis omnibus copijs Consalui, qui circa ea loca suas habebat acies, metu, discederet, compulsus est: complures etiam milites pagani, manipulatim difluebant: quippe, præterquam quòd nullam vnquam pecuniam acceperant, malè à Gallis atque ab Heluetijs in prædæ commeatusq; distributione accipiebantur: quibus difficultatibus, maximè verò ob commeatus angustiam, Gallicæ copiæ paulatim de loco in locum retrocedere, quod magnopere eorum apud omnes existimationem imminuebat, cogebantur, quanquam hostis eorum vestigia perpetuò insequeretur, nulla tamen pugnæ cõmittendæ, quod summopere Mõpenserius Virginiusq; cupiebant, facultas præbebatur: Aragonij enim, ne pugnare cogerentur, castra semper in locis munitis, & vbi suis commoditatibus prohiberi non possent, metabantur: ad quos cum Philippus Ruffus, qui centum cataphractos Venetorum nomine ducebat, vt cum his se coniugeret, progrederetur, à præfecti Romani turmis fuerat debellatus. Tandẽ cum Galli sub Montem Caluulũ & Casalarborem prope Arrianum cõstitissent, Ferdinandus castris ab eis ad sagittæ iactũ, in loco tamẽ natura munito, positis, ad commeatus summam angustiam, aquatione etiam interclusa eos redegit: ex quo Apuliam vbi commeatus commoditatem se posse nancisci sperabant, proficisci statuentes: veriti in tanta præsertim hostis vicinitate, ne in eas difficultates inciderẽt, in quas facilè exer-

citus discedentes incidunt: prima statim noctis vigilia vasis collectis, passuum viginti-quinq; millia, antequam consisterent, confecerunt: quos cum mane Ferdinandus inse-qui cœpisset: se autē eos consequi posse desperaret, ad Giesualdum castra posuit: quod oppidum cum alio tempore quatuordecim mensium obsidionem sustinuisset, vno die expugnatum fuit: quæ res valde Gallos fefellit: qui cum Venusiæ consistere loco & natura munito, & fertili, decreuissent, existimarentq; à Ferdinando Giesualdū haud tam citò captū iri, in causa fuit, vt Attellæ tempus inaniter, dum eam captam diripiunt, consumerent: quapropter, priusquam inde discederent, Ferdinandus, qui capto Giesualdo iter accelerauerat, superuenit: & quamuis ipsius copiarum partem quæ præcesserat, repulissent, cum se Venusiam quæ octo passuum millibus inde aberat, recipere non posset, Attellæ, vt ibi, si fortè alicunde subsidia compararent, expectarent: atq; ob Venusiæ multorumq; circà oppidorum, quæ ab ipsis tenebantur, propinquitatem, commeatus commoditate vti posse sperantes, constitere: vbi Ferdinandus illicò positis castris, in id tantum, vt eos commeatu, quandoquidem certam victoriam citra periculū & sanguinē, se adipisci posse sperabat, prohiberet: itaq; fossis circūquaq; ducendis, & vicinis oppidis occupandis, sedulò incumbens, nulli diligentiæ, nulliuo labori, aut operę parcebat. Verùm, Gallorum res aduersæ, rem illi faciliorem indies reddebant: nam Germanorum cohortes, cum ab eo tempore quo domo discesserant, nisi in duos menses stipendia accepissent, omniaq; solutionum tempora inaniter expectata, præterijssent, in Ferdinandi castra transierunt: ex quo, aucta ipsi hostis infestandi, atq; latius euagandi facultate, difficilius in Gallorum castra commeatus, Venusia alijsq; ex circuniectis locis, importabantur: ne Attellæ tantum erat commeatus, vt Gallis multos dies sustentandis, satis esse posset: nam, frumenti copia perquam exigua ibi erat: cumq; ab Arágonijs molæ frumentariæ in flumine muris proximo, corruptæ essent, molendi facultate priuabantur: nec præsentia incommoda, futurorum commodorum spe, leuabantur: quādoquidem nulla ex parte alicuius opis aut subsidij signum apparebat. At enim, calamitas, in Calabria accepta, res illorum omnes prorsus prostrauit: quippe, cum Consaluus, occasione ex Obignini diuturna valetudine, quamobrem multi ad Mompenserij se castra contulerant, accepta, in ea prouincia complura oppida cæpisset, postremò cum Hispanis, ac nō paucis eius prouinciæ militibus, ad Castrouillarium consederat: vbi, cum Meleti comitem, Alberigumq; Sanseuerinum, multos præterea alios regulos Laini, militum numero, suis ferè parem, esse: qui continenter augescentes, statuebant, vbi validiores contraxissent copias, in se impetum facturos, accepisset, anteuertere statuit, se illos incautos, loci natura fretos ac securos, sperans: propterea quòd Laini arx ad Saprini flumen, quo Calabria à principatu separatur, posita est: oppidum verò in aduersa fluminis ripa: in quo ipsi castris positis ab arce, si quis eos recto itinere inuasisset, defendebantur: inter Lainum verò, & Castrouillarium, Muranum, nonnullaq; alia Bisiniani principis castella, quæ ipsi tenebant, intererant. Verùm, Consaluus diuerso prorsus consilio, Castrouillario cum copijs suis vniuersis secunda noctis vigilia, mouit: rectoq; itinere relicto, latum iter, etsi multo longius ac difficilius, quòd montes quidam erant superandi, cæpit: atque vbi ad flumen peruenisset, peditum cohortes, via quæ ad pontem ducit, Laini arcem inter & oppidum, iri iussit: qui pons eadem quam paulo antè commemoraui, securitate, negligenter custodiebatur: ipse verò cum equitatu, amne duobus supra pontem milliabus, vado transmisso, ante ad oppidum quàm luceret, peruenit, hostemq; sine vigilibus, & sine custodibus nactus, eum momentò oppressit, vndecim regulis, omnibusque ferè militibus, qui arcem versus fugientes, in pedites, qui iam pontis transitum occuparat, captis. Hac nobili victoria, quæ prima Consaluo in regno Neapolitano fuit, alijs quibusdam Calabriæ oppidis receptis, viribusque adauctis, Consaluus cum sex millibus militum in Ferdinandi castra, quæ circa Attellam erant, concessit: quò etiam paucis diebus antè centum cataphracti Candiani ducis fœderatorum auspicia sequentis, venerant: nam ipse cum reliquis suis equitibus, in Latio remanserat, Consalui aduentu, arctius Attella à tribus partibus circunsessa, obsideri cœpit: nam ab vna parte Aragoniorum copiæ, ab altera Venetorum, à tertia Hispanorum positæ erant: quo fiebat vt omni ferè commeatu inferendo, præsertim longè lateq; equitibus Græcis, quos Veneti misse-

miſerant,diſcurrentibus,intercluderetur:à quibus equitibus multi Galli Venuſia commeatum adducentes,capti fuerunt,ſic vt qui intus erant,nullam iam facultatem prædatum exeundi,niſi certis horis,magnoq; comitatu,qua etiam re omnino priuati fuerunt, haberent: cumq; Paulus Vitellius cum centum grauis armaturæ equitibus circa meridiem erupiſſet, à Mantuano regulo, in inſidias pertractus, ſuorum partem amiſit. In hunc igitur modum omni commoditate priuati,in tantas demùm anguſtias adacti ſunt, vt ne cum præſidiis quidem flumine ad aquandos equos vti poſſent: in oppido verò aqua vſibus hominum neceſſaria deſtituerentur: quibus tot tantiſque malis victi, omniq; ſpe prorſus deſtituti, iam duobus & triginta diebus obſidionem paſſi, ad deditionem compulſi,fide publica impetrata, Perſiuum,Barptolemæum Aluianum,vnumq; ex Heluetiorum præfectis ad Ferdinandum miſerunt: cum quo induciæ in hanc ſententiam ſunt conſtitutæ: vt in triginta dies vtrinq; offenſæ ceſſarent: quo tempore nulli obſeſſorum diſcedere liceret: vt Aragonijs ſingulis diebus ad victum neceſſaria obſeſſis pręberentur: liceret Mompenſerio ſuum regem de hac compoſitione certiorem facere: ſi eo triginta dierum ſpacio, opem nemo ferret,Attellam,atque vnà quicquid in regno Neapolitano in ſua eſſet poteſtate, cum omnibus militaribus tormentis, quæ in eis locis eſſent, ſaluis tamen militibus, eorumque fortunis, relinqueret: quibus terra mariue in Galliam abire, Vrſinis quoque alijſque Italis militibus vnà cum ſuis copijs quocunque extra regnum vellent, liceret: regulis verò & alijs qui partes Gallicas erant ſecuti, ſi intra dies quindecim ad Ferdinandum irent, omnis pœna remiſſa eſſet, omniaque quæ belli initio poſſidebant,reſtituerentur: quibus diebus exactis, Mompenſerius cum omnibus Gallis, multiſque Heluetijs, Vrſiniq; ad Caſtellum quod ad mare Stabianum eſt, deducuntur: ibique diſputabatur, an Mompenſerius vt regis legatus ſummusque in eo bello imperator, omnia quæ in toto regno regis Galliæ nomine poſſiderentur, vti ea reſtituerentur efficere,quemadmodum volebat Ferdinandus,teneretur:quippe, Mompenſerius ad ea tantum ſe obligari, quæ in ſua eſſent poteſtate,aſſeuerabat:aiebatq; autoritatem ſuam eò non pertinere,vt illis pręfectis & arcium cuſtodibus parendi neceſſitatem imponeret,qui in Calabria,in Aprutijs,& Caietę, multiſq; præterea alijs & oppidis & arcib. eſſent,quarũ cuſtodiam ab rege ipſo,& non à ſe accepiſſent:qua de re,poſtquã aliquot dies fuit altercatũ, Baias, quaſi inde Ferdinandus eos dimiſſurus eſſet,ſunt deducti:vbi eo prætextu,quaſi naues quibus vehendi forent,nundum inſtructę eſſent,tam diu fuerunt detenti,vt inter Baias & Puteolos ſparſi, tum aeris graui affectione, tum multis alijs incommodis expoſiti, grauibus morbis infici cœperunt,adeò vt Mõpenſerius ipſe ibi vitam amitteret:atque è ſuis qui erant ſupra quinque millia,tot interiêre, vt vix quingẽti incolumes in Galliam redierint:Virginius autem Pauluſq; Vrſini,petente Pontifice,qui eam iam familiam fortunis omnibus euertere ſtatuerat,in Oui arcem incluſi fuerunt:horũ quoq; copię, quas Ioanneſiordanus,Virginij filius, & Aluianus ducebat, eiuſdem Pontificis mandato,ab Vrbini duce in Aprutio armis equiſq; exutæ fuerũt:ad hæc,Ioanneſiordanus,Aluianuſque,qui Ferdinandi iuſſu copijs in itinere relictis, Neapolim redierant,in carcerẽ ſunt coniecti:quanquã Aluianus,ſiue ſua induſtria,ſiue occulto Ferdinandi,cui admodũ carus extiterat, fuga euadendi facultatem inuenit. Poſt Attellanã victoriam Ferdinandus copijs ſuis ad reliqua recuperanda, in varias partes diſtributis, ad Caietam obſidendam Federicum Aragonium, Proſperumque Columnam miſit:in Aprutium, vbi iam Aquila ad Aragonium fidem redierat, Fabricium Columnam:ipſe verò Sanſeuerini arce vi capta,atque ad aliorum terrorem præfecto vnà cum filio capite multatis,ad Salernum copias eduxit:vbi Biſiniani princeps, cum eo in colloquium venit:in quo res ſuas, Salernitani principis, & Capaccij comitis,nec aliorũ quorundam regulorum cõpoſuit, ea conditione vti omnes res ſuas poſſiderent, ſed Ferdinandus arces ad certum tempus teneret:quibus rebus compoſitis,Neapolim ſe contulerunt.In Aprutio non admodum eſt laboratum:quòd Gratianus Guerra,qui ibi cum equitibus octingentis erat,ſui defendẽdi facultate priuatus,ſeſeCaietã recepit.In Calabriã,cui bona pars à Galli tenebatur,Conſaluus redijt:vbi,etſi Obigninus nonnihil oſtaret, tamẽ ad extremũ ſe Groppolim recepit:cumq; Manfredoniam Coſentiamq; primùm à Gallis direptã amiſiſſet,

omni reliqua ſpe diſtitutus, pactione totam Calabriam reliquit: eiq; vt terreſtri itinere in Galliam rediret, conceſſum. Certum eſt, pleraq; ex ijs quæ diximus, negligentia ſocordiaq; Gallorum accidiſſe: nam etſi Manfredonia munita eſſet, atq; in fertili regione ſita, ſic vt commeatu probè inſtrui poſſet: in eaq; rex Gabrielem à Monte Falcone, qui eam cuſtodiret, quòd eum hominem ſtrenuum exiſtimaret, reliquiſſet, nihilominus poſt non longam obſidionem, fame deditionem facere eſt compulſus: alij aut cum ſe tueri poſſent, timore, aut incommodorum quæ obſeſſis propoſita ſunt impatientia, in hoſtiũ manus deuenere: quidam arcium præfecti, commeatum quem in arcibus copioſum inuenerant, initio diſtraxerunt: quapropter, hoſte conſpecto, illicò deditionem facere cogebantur: quas ob res, Galli in regno Neapolitano eam exiſtimationem, quam eius virtus, qui ab Ioanne Aniouino arci Ouatæ præfectus fuerat, nomini Gallico conciliarat, amiſerunt: is enim poſt Ferdinandi victoriam, eam per annos multos tenuit, donec abſumptis omnibus, quibus vita ſuſtentari poterat, neceſſitate extrema compulſi, eam reliquerunt. Cum igitur Aragonijs ad totius regni recuperationem, nihil iam præter Tarentum, Caietamq;, nec non quædam à Carolo Sanguine poſſeſſa, Sanctique angeli montem, vnde Iulianus Lotharingus ſumma cum laude vicina loca infeſtabat: Ferdinandus in ſummo gloriæ faſtigio collocatus, magnaq; ſpe ſe maiorum ſuorum magnitudini parem futurum, Sommam ſe contulit, oppidum in Veſeui Montis radicibus poſitum, vbi regina coniunx ipſius tum erat, conceſſit: hîc, ſiue militiæ laboribus exantlatis, ſiue nouis offenſionibus corporis temperamento diſſoluto, in tam grauem morbum incidit, vt Neapolim ſine vlla propemodum ſpe ſalutis delatus, huius vitæ curriculum, nec dum anno à morte Alfonſi finito, concluſit: ſuæ virtutis, tum ob recentem victoriã, tum ob animi generoſi indolem, tum ob multas regias virtutes, quæ in eo haud mediocriter elucebant, non modò in toto ſuo regno, verùmetiam per totam Italiam maximã opinionem relinquens. Deceſſit ſine liberis: idcirco ei Federicus patruus ſucceſſit: cum quinq; trium annorum ſpacio reges in eo regno fuiſſent: cui ſtatim è Caietana obſidione redeunti, regina eius nouerca, arcem nouam, etſi permulti dubitarent, eam regis Hiſpaniæ Ferdinandi fratris ſui nomine retenturam, tradidit: qua in re non modò populi Neapolitani voluntas egregia in Federicum ſeſe oſtendit, verùmetiam principum Salerni & Biſiniani, comitiſq; Capaccij: qui primi Neapoli eius nomen proclamarunt: eumq; è naui deſcendentem obuiam progreſſi, regem ſalutarunt: eo multò cõtenti magis, quàm mortuo: propter animi ipſius manſuetudinem: quodq; haud exigua ſuſpicio ſuborta eſſet, Ferdinandum, vt primùm res ſuas confirmaſſet, eos qui quouis modo ſe Gallico nomini ſtudere oſtendiſſent, omnes acerbiſſimè perſequi, in animo habuiſſe: at Federicus, quo eos ſibi integra fide reconciliaret, omnibus ſuas arces magna cum laude liberaliter reſtituit. Hæc autẽ quæ tanta confuſione, tantaq; Gallici nominis cum ignominia & detrimento acciderant, nec animum, nec apparatus regis Galliæ commouerunt: qui voluptatibus irretitus, ſuum Lugdunum aduentum quatuor menſes diſtulit: & quanquam interea ſæpe ſuis qui Lugduni reſtiterant, inſtaret, vt maritimi terreſtreſq; apparatus accelerarentur, duxq; Aurelianus ad profectionem eſſet accinctus, nihilominus ijſdem Maclouienſis artibus, & miles ſerò ſtipendijs repræſentatis, Italiam verſus lentè procedebat: & claſſis quæ Maſſiliæ conuenire debuit, tanta tarditate inſtruebatur, vt ſocijs ſpacium ſit datum Villafrancam primùm, portum prope Niceam ampliſſimum, pòſt ad Pomicas Maſſilienſes vſq; claſſem, quam Genuæ communibus impenſis coniunxerant, mittendi, quò, ne qua nauis Neapolim è Gallia mitteretur, impedirent: ad hanc tantam moram Maclouienſis opera iniectam, aliquam occultiorem cauſam, in regis pectore multa & diligentia & arte nutritam ab ijs qui varijs de cauſis adnixi fuerant regis animum ab rebus Italiæ remouere, accedere homines non inſulſi opinabantur: itaq; ſuſpicabantur, regem Aureliani felicitati nonnihil inuidere, ad quem ex victoria Inſubriæ imperium perueniſſet: erant præterea qui regi perſuaderent, ni prius cum Hiſpaniæ regibus aliquo modo controuerſias componeret, qui vt voluntatem cum eo in gratiam redeundi oſtenderent, legatos miſerant, qui ei inducias, alioſq; concordiæ modos proponerent, è Gallia non eſſe vllo modo diſcedendum. Alij vt Reginæ partum propinquum expectaret, hortabantur: eius prudentiæ non eſſe, neque amoris quo ſuos popu-

populos complecti deberet, vitam suam tot periculis exponere, ni prius filium tanti regni hęredē susciperet: quæ ratio reginę partu roborata est: quippe breui mortuus est ex ea natus filius. Sic, partim negligentia, debilique regis consilio: partim difficultatibus magno quorundam artificio interpositis, in tantum dilati sunt apparatus, vt suorum qui in Italia erant extremum exitium, cum totius regni Neapolitani amissione secutum sit: idemque suis in Italia amicis accidisset, nisi ipsi res suas constanter defendissent. Suprà dictum est, Gallicorum apparatuum metu, de Maximiliano in Italiam euocando, Ludouici potius causa, quàm Venetorum, agi cœptum fuisse: cum quo eodem metu permanente conuentum est, vt Veneti & Ludouicus in singulos menses aureorum numûm vicena millia, idq; per tres tantùm menses, numerarent: vt is certum equitum peditumque numerum secum duceret: qua pactione confecta, Ludouicus sociorum oratoribus comitatus, Manzium locum vltra Alpes Germaniæ finitimum, colloquendi cum eo gratia, profectus est: quo in loco cum diu essent collocuti: eodemq; die sese Burmium cis Alpes imperij Mediolanensis castellum recepisset, postridie Cæsar per speciem venationis in eum locum venit: quibus bidui colloquijs, tempore & modo in Italiam transeundi cum eis constituto, in Germaniam redijt, vt quod inter eos erat conuentum, perficeret. Verùm enimuerò, cum interea apparatus Gallici rumores deferuescerent, sic vt Cæsarē in Italiam ea de causa educere iam opus esse minimè videretur: Ludouicus ad ambitionem eo vti decreuit, quod ad propriam securitatem procurauerat: idcirco eum vrgere vt in Italiam descenderet, non cessabat: cumq; Veneti eò adduci nō possent, vt ei vltra illa sexaginta millia, triginta millia aureorum numûm, quæ Cæsar petebat cōpromitterent, Ludouicus ea se appensurum repromisit: in huncq; modum tandem in Italiā paulo quàm Ferdinandus moreretur prius venit: cuius morte cum iam Mediolano appropinquaret, cognita, in animo habuit pro sua virili conari, vt regnum Neapolitanum ad Ioannem vnicum regis Hispaniæ generi sui filium, perueniret: sed cum ei ab Ludouico ostenderetur, id toti Italiæ molestum fore, sic vt socij ab se inuicem disiungerentur: atq; ob id, Galliæ regis consilia promouerentur, non solùm abstinuit, sed etiam Federici successionem literis cōprobauit. In Italiam secum perexiguū militum numerum duxit: breui tamen, reliquos, quos ex pacto ducere deberet, secuturos, erat rumor: ipse Vigeueni cōstitit, vbi corā Ludouico & Sanctæ crucis cardinali pontificis legato, alijsq; sociorum oratoribus, dictum fuit, rem videri omnibus commodam, si Maximilianus in Taurinos duceret, & vt Astam vrbem occuparet, & Sabaudiæ ducem, Marchionemque Monferratensem, ab Galliæ rege quasi imperij membra diuelleret atq; abalienaret: à quibus postulauit, vt aliquò in Taurinis ad se colloquij causa venirent: verùm cum eius vires contemnendæ viderentur: nec res ipsæ tantæ maiestati & nomini responderent, neuter ad eum venire voluit: nec erat spes, Astensem expeditionem prosperè cessuram. Multum quoq; institit, vt Ferrariæ dux ad se veniret: qui tanquam beneficiarius imperij, Mutinam Regiumque possidebat: vtque tutius id faceret, ei Ludouici generi eius fidem proponebat: qui & ipse venire recusauit: afferebatque, suæ integritatis salua existimatione fieri non posse, quòd depositi nomine Castelletum Genuense retineret. Itaque Ludouicus, qui inueterata sua illa cupiditate stimulatus: veritusque ne Pisana ciuitas ab se tantopere cupita, cum totius Italiæ periculo in Venetorum potestatem veniret, hoc ipsum impedire summopere studens, Cæsarem vt ad eam vrbem proficisceretur, est hortatus: sibi inaniter persuadens, Florentinos Cæsaris & sociorum viribus impares, ab regis Galliæ amicitia necessariò discessuros: nec ausuros Cæsaris arbitrium recusare: qui si compositione non posset, disceptatione saltē ipsorum cum Pisanis cōtrouersias definiret: atq; ad hoc ipsum Pisæ vnà cum tota eius ditione in Cæsaris manū deponerentur: quibus conditionibus vt Pisani assentirentur, sua autoritate facturum sperabat: Venetos autem, reliquis præsertim fœderatis consentientibus, nequaquam se rei quæ præ se tantam cōmunis boni speciem ferret, suaque natura æquissimæ, opposituros: nam cum Pisana ciuitas in veteri imperij iure esset, videri nullum præter Cæsarem ipsum, eius vrbis controuersiarum cognitorem legitimum dari posse: Pisis autem in Cæsaris manum depositis, sperabat Ludouicus tum pecunia, tum qua apud Cæsarem pollebat autoritate, se facilè ab eo eius vrbis dominatum impetraturum. Hæc

ſententia ad conſilium eo colore relata:vt,quandoquidem Gallici belli metus ceſſaret,
Cæſaris aduentu ad id vtendum eſſe,vt Florentini aduerſus Galliæ regem,cum reliquis
fœderatis conſpirare, cogerentur : Cæſari placebat qui moleſte ferret,ſuum in Italiam
aduentum nihil tanto nomine dignum pareret : adhæc,cum vaſtiſſimus eius animus in-
finita conciperet,ſemperq́ue pecunia,non minus propter immoderatum quodam vitæ
genus,quàm infinitis profuſionibus,egeret,Piſanam ciuitatem inſtrumẽtum fore, quo
aut à Florentinis,aut ab alijs ingentem pecuniarum numerum cogere poſſet, ſperabat.
In eam ſententiam pariter omnes fœderati, tanquam multum ad Italiæ ſecuritatem fa-
ceret,Veneto quoq; oratore minimè contradicente, deſcenderũt:nam etſi Venetus ſe-
natus videret quorſum Ludouici cõſilia ſpectarent,ſperabat nihilominus ſe ea impedi-
re facilè poſſe : confidebatq́; Cæſaris præſentia Ligurni portum Piſanis acquiri facilius
poſſe:qui Piſis adiunctus, Florentinos omni ſpe eius vrbis recuperandæ priuare vide-
batur.Fœderati antea ſępe Florentinos in fœdus ſecũ pertrahere conati erant,& eo tẽ-
pore quo Gallorũ aduentum maximè formidabant,ſe ita effecturos,vt Piſani ſub illorũ
imperium redirent ſpem fecerant: ſed quum Venetorum & Ludouici cupiditas,Floren
tinis eſſet ſuſpecta,nec ſe leuiter ab Galliæ rege alienare vellent, hæc haud magna pro-
penſione audierant:mouebantur præterea Petræ ſanctæ,& Sereſanæ regis aduentu re-
cuperandi ſpe, quod quidem ab ſocijs ſperare minimè poterant, multoq́; magis meri-
ta ſua,& ea quæ regis cauſa patiebantur, quàm illius naturam conſuetudinemq́ue me-
tientes,ſibi ex eius victoria non modò Piſas, ſed reliquam Hetruriam quoque ferè om-
nem pollicebantur, hanc in ſpẽ Hieronymi Sauonarolæ ſermonibus inducti, qui mul-
tas res proſperas & imperij incremẽtum,poſt multas calamitates ei reip.deſtinatas,aſſi-
duæ in concionibus,ingentia verò mala Romanæ curiæ, reliquiſque Italiæ principibus
omnibus denunciabat: cuius orationi,etſi qui contradicerent non deeſſent,tamen ma-
xima pars populi magnã fidem adhibebat:& multi è ciuitatis primoribus,aut bono ſtu-
dio, aut ambitione, aut metu ducti ei adhærebant: itaq; cum Florentini in Galliæ regis
amicitia perſeuerare ſtatuiſſent, haud ab ratione alienum videbatur,vt fœderati,eos vi
ad id,à quo animo erant alieni, compellere conarentur,idq́; negotium minimè diffici-
le cenſebatur,quòd eſſent omnibus vicinis inuiſi:ab Galliæ rege opem ſperare nõ po-
terant, nam cum is ſuorũ ſalutem deſeruiſſet, eum aliorũ quoq; obliuioni traditurum
credibile erat:& grauiſſimis ſumptib. iam per trienniũ cum vectigaliũ imminutione,fa-
ctis,ita erant exhauſti,vt belli moleſtias diu ferre poſſe minimè crederentur:& hoc ipſo
anno cõtinenter cũ Piſanis bellũ geſſerant, in quo varij euentus fuerãt, ac magis ob rei
bellicæ peritiã, vtrinq; in multis militarib. factis declaratũ,& pertinaciã qua res gerebã
tur,quã ob exercituũ magnitudinẽ & locorũ circa quę pugnabatur nobilitatẽ(erãt enim
obſcura quędã,paruiq́; momẽti caſtella)memorabiles.nã cũ Florentinorũ copię,paulo
pòſt q̃ Citadella Piſanis tradita fuit,& ante quàm Venetorũ auxilia à Piſas aduentarent,
Butium caſtellum cepiſſent, & deinde circa Calcim caſtra locaſſent,atque antequam
id caperent, vt commeatus facultatem ſibi tutam facerent, in Doloroſæ monte propu-
gnaculum ædificare cæpiſſent, pedites qui eum locũ cuſtodiebant,ob ſuã negligentiã,
ab Piſanorum militibus fuſi fuerunt: & paulo pòſt cum Franciſcus Siccus cum multis e-
quitibus,in Butij uico vt commeatus tuto ad Herculem Bentiuolum,qui cum Florenti-
norum peditatu paruam verruculæ montis munitionem obſidebat, conuehi poſſet,ca-
ſtra haberet,repente ab peditibus Piſis egreſſis, in loco vbi equorum difficilis erat vſus
oppreſſus, non paruam illorum partem amiſit : quibus ſucceſſibus cum Piſanorum res
fauſtæ magis viderentur, maiorisq́ue felicitatis ſpes affulgeret, (iam enim Venetorum
auxilia aduentare incipiebant) Hercules Bentiuolus,qui in Bientinæ caſtello caſtra ha-
bebat,Ioannem Paulum Manfronium,Venetorum militum ducem cum primo agmine
ad Vicopiſanum,qui duobus paſſuũ millibus à Bientina diſtat,veniſſe certior factus,ti-
more ſimulato,& modò in aciem prodiens, modò quam primum Venetæ copiæ conſpi
ciebantur,Bientinã recedens,vbi illũ audacia & temeritate plenũ animaduertit,magno
aſtu quodam die eum in inſidias pertractum, cum bonæ peditum atq; equitum partis
iactura fregit, & ad Vicopiſani muros vſq; eſt perſequutus, ſed ne victoria prorſus læta
eſſet,cum ſe recipere voluerunt Franciſcus Siccus, qui ſe eo die Herculi coniunxerat,
ſclopetti

sclopetti glande ictus cecidit:superuenerunt deinde reliquæ Venetorũ copiæ,in quibus erant octingenti Epirotæ,& cum illis Iustinian⁹ Moresinus legatus: quocirca, cũ Pisani longè superiores essent, Hercules Bentiuolus regionis peritissimus,qui se nec periculo obijcere,nec prorsus cãpis excedere volebat,loco munitissimo inter Põtaderã castellũ, Erãq; fluuiũ castra locauit, quorũ oportunitate,hostiũ impetũ nõ parũ cohibuit,q toto hoc tẽpore nihil ꝑter Butiũ castellũ,quod illorũ arbitrio deditũ fuit,cęperũt,& regionẽ vniuersam suis Epirotis diripiebãt,ex quib.trecenti,qui in Erę uallẽ excurrerãt,ab militib.ab Hercule eis à tergo missis, fusi fuerũt.Florẽtini eodem tẽpore ab Senẽsib.infestis armis petebãtur,q ex molestijs quas in Pisano agro habebãt, occasione capta,& socijs incitati,Plũbini principẽ,& Ioannẽ Sabellũ,ad Valiani pontis propugnaculũ oppugnãdum miserũt,sed Rinuciũ Marcianũ cũ auxilijs aduẽtare audientes,tormẽtorũ parte ibi relicta tumultuariè discesserũt: quãobrẽ Florentini reb. ab illa parte in tuto collocatis, Rinuciũ cũ copijs in Pisanũ agrũ miserũt,adeò vt virib. ferè æquatis, bellũ ad castella in collib. sita trãslatũ fuerit:q quia Pisanis fauebãt,res poti⁹ Florentinis fiebãt deteriores: accidit quoq; vt Pisani Saccipontis castellũ ꝓditione ingressi,grauis armaturæ equitum turmã spoliarẽt,& Ludouicũ Martianũ captiuũ facerent,quãuis Florentinarũ copiarũ q̃ nõ ꝓcul aberãt metu,statim id deseruerint, & vt melius collibus,q magni ꝓpter cõmeatum,qui inde Pisas ferebatur,momẽti erãt,potirẽtur, & Florẽtinis Ligurni port⁹ cõmercium impedirẽt,pleraq; ex illis castellis munierũt: ex quib. fortuito casu nobilitatũ fuit Soianũ:nam cũ Florentinus exercitus,cũ eius eodẽ die expugnãdi spe eò esset ꝓfectus, ideoq; omnia Cassinæ fluminis vada corrupissent, atq; grauis armaturæ eqtes ne hostes opẽ ferre possent,in fluminis ripa ad pugnã instructos collocassent:dũ Petrus Caponi⁹ Florentinorũ legatus,tormenta collocari curat,sclopetti globo ex oppido ictus, repẽtè interijt,finẽ profectò ob loci obscuritatẽ, & expeditionis paruitatẽ,haud sua virtute dignũ sortitus:quãobrẽ exercit⁹ nulla alia rẽ tẽtata discessit: eodẽq; tẽpore Florẽtini,milites in Lunigianã ad Verruculę arci,quãMalespinij marchiones,Genuẽsiũ auxilijs fulti oppugnabãt,opẽ ferẽdã,mittere fuerũt coacti:vnde facilè illos repulerunt.Pisanorũ vires ꝑ aliquot mẽses validæ fuerãt: nã ꝑter ciues & agricolas,iã longo vsu bellicosos multos Venetorũ ac Mediolanensiũ ducis equites peditesq; habebant, quãuis longè maior esset Venetorũ numerus:pòst aũt quia Sfortianis copijs stipẽdia nõ ꝑsoluebãtur, minui cœperũt: & ideo Vẽeti denuò centũ grauis armaturę eqtes,& sex triremes cũ cõmeatu miserunt:nec ulli sumptui,q ad eius vrbis securitatẽ esset necessari⁹,& Pisanorũ beneuolentiã captandã opportunus,parcebãt,Pisanorũ aũt animi quotidie magis ab Ludouico alienabãtur,cũ ei⁹ in sumptibus, & apparatib.parcitatẽ,tũ etiã incõstantiã odio habẽtes: nã modò se in reb.ipsorũ ardentem ostẽdebat,modò frigidè ꝓcedebat,adeò ut ferè ei⁹ voluntatẽ suspectã habentes,illi tribuerent quòd Ioãnes Bentiuolus, velut à fœderatis ipsi erat iniunctũ,cõtra Florentinos exercitũ nõ duxisset: ꝑsertim qa illi magnã stipẽdiorũ partẽ,ipsius culpa,siue id auaricia, siue quod ei Florentinorũ molestiæ,sed nõ tamen sum̃a oppressio grata esset, defuisse notũ erat:quas ob res ipsemet, suæ menti atq; fini,in Pisanis reb.cõtraria fundamẽta iecerat,cuius gratia,vt in sociorũ cõsilio Cæsari Pisana profectio decerneretur,autor erat:quod vbi decretũ fuit,Cæsar duos legatos Florentiã miserat,qui ipsum, ad expeditionẽ quã magnis virib.cõtra Christianæ religionis hostes facere in animo habebat, necessariò sibi in Italiã ad eã pacandã, atq; in securũ statũ reponendã,veniendũ censuisse, significarẽt:eãq; ob causam ab Florentinis,vt se ad Italiæ defensionẽ cum reliquis socijs declararent,peteret: ꝙ si tamẽ aliud in animo haberent, mentẽ suã aperirent,velle se eandẽ ob causam, & quia id ad Cæsareã autoritatẽ pertineret,illorũ cũ Pisanis cõtrouersias cognoscere,ideoq; cupere vt donec ipse omniũ rationes audiuisset,ab iniurijs abstineretur,quẽadmodũ Pisanos facturos certò sciret, quib. idẽ mandasset: seq; ad ius omnib. æquè reddendũ, paratũ esse lenib. verbis affirmabat: cui orationi honorificis verbis Cęsaris voluntate cõmẽdata,quantãq; eius æquitati fidẽ haberent,demonstrantes, se per lagatos quos statim missuri essent,animũ suum penitùs ei aperituros responderunt.Interea verò Veneti, ne Cæsari aut Mediolanensiũ duci Pisis occupandis facultatẽ relinquerent, denuò cum Pisanorũ cõsensu Annibalem Bentiuolum cum centum & quinquaginta grauis armaturæ equitibus eò miserunt, & paulo

pòſt,alios Epirotas & mille pedites, duci ſe hos milites ideò miſiſſe quòd ipſorum reſp.
liberarũ ciuitatũ ſtudioſa, Piſanos ad agrum ſuum recuperandũ iuuare vellet ſignifican
tes,quarũ copiarũ ope Piſani ferè omnia in collib. poſita caſtella recuperarunt:ob quæ
beneficia,& ob Venetorum in eorũ petitionibus,quibus modò militẽ modò pecunias,
modò commeatum tormentariumq́; apparatum ſæpe flagitabant explendis,promptam
beneuolentiam, Piſanorum ſtudia,ita Venetorum ſtudijs erant cõiuncta,vt ea fide,eo-
q́ue amore quo Inſubriæ ducem proſequi ſolebant, in eos conuerſis, eum ſenatum in
ipſorum patrocinio perſeuerare ſummopere cuperent, & nihilominus Cæſaris, quia,
ijs copijs quæ Piſis erant, & quas ſecum ducturus eſſet, ſe facilè Ligurno potiri poſſe
ſperabant, aduentum vrgebant. Florentini autem, qui præter reliquas difficultates
tunc temporis grauiſſima annonæ penuria præmebantur, cum ſe ſolos contra tot
principum potentiam eſſe cernerent, magno in metu verſabantur: nemo enim in
Italia erat qui eis opem ferret, & oratorum quos in Gallia habebant literis, ab rege,
quem vehementiſſime, vt ipſos in tantis perculis poſitos aliqua ſaltem pecuniæ ſum-
ma iuuaret,rogarant,nullam opem ſperari poſſe,certiores facti fuerant:ſola Petri Me-
dicis moleſtia carebant, quòd ſociorum conſilium fuit, hoc in motu eius nomine gra-
tiáue non vti, quia Florentinos hoc metu, ad propriæ libertatis conſeruationem ma-
gis coniungi, re ipſa compererant. Nec deſinebat Ludouicus Sfortia, ſalutis ipſo-
rum ſtudij ſpecie, & Venetorum potentiæ odiò, illos vehementer vt ſe Cæſaris iu-
dicio ſubijcerent hortari: multa pericula & terrores oſtendere, nullamq́ue præterea
Venetos Piſis eijciendi rationem eſſe proponebat: ex quo ſtatim ipſorum in integrum
reſtitutio,res ad Italiæ quietem valde neceſſaria:eamq́; ob cauſam ab Hiſpanię regibus
ceteriſq́ue omnibus fœderatis expetita, ſequeretur, ſed tamen Florentini,neque his
inſidioſis verbis, blandaq́ue leuitate moti, neque tot difficultatibus atque periculis
territi, vllam cum Cæſare animi declarationem facere,neq; ſua iura eius arbitrio com-
mittere, niſi Piſis antea ipſis reſtitutis, quoniam eius neque voluntati, neque autho-
ritati fidebant ſtatuerunt:notum enim erat illum quòd per ſe nec vires,nec pecunias ha-
beret, ex Mediolanenſium ducis voluntate pendere: neque in Venetis Piſas de-
ſerendi voluntas, aut neceſſitas cernebatur: ideo forti animo Ligurno muniendo,
atque inſtruendo & copijs ſuis omnibus in Piſano agro colligendis operam dabant:
nihilominus ne ſe ab concordia alienos oſtenderent, & vt Cæſaris animum ſi quo-
modo fieri poſſet mitigarent, cum ipſe iam Genuam perueniſſet,legatos ad eum miſe-
runt, qui ad ea quæ eius oratores Florentiæ expoſuerant reſponderent, quorum man-
data fuerunt, vt ei nulla declaratione opus eſſe perſuaderent:quòd ea obſeruantia qua
eius nomen proſequebantur, ſibi ab Florentina rep. quæcunq; optaret polliceri poſſet:
monerent illum, nihil ad eius ſanctiſſimum Italiæ pacandæ propoſitum magis oppor-
tunum fore, quàm vt Piſæ ſtatim Florentinis reſtituerentur, ex hoc enim fonte omnes
deliberationes ipſi & fœderatis moleſtas manare: quoniam verò Piſana res erat in
cauſa vt quiſpiam alius ad Italiæ imperium aſpiraret, ideò vt eam in continuis moleſtijs
retinerent, procurare:quibus verbis,quamuis non exprimeretur,Venetos denotabant:
neq; iuſticiæ ipſius eſſe,vt qui per vim ſpoliatus fuerat,contra Cæſarearũ legum ſenten-
tiam antequam poſſeſſionem ſuam reciperet, iura ſua arbitro dijudicanda permittere
cogeretur:illud tandem concludentes remp. Florentinã ſi hoc primum ab illo impetra-
ret cum nulla præterea cauſa aliquid præter communẽ pacem expetendi ſupereſſet,o-
mnem declarationẽ quæ illi æqua videretur facturam: eiusq́; æquitatẽ per omnia fretã,
iuriũ ſuorum cognitionẽ ipſi promptè permiſſurã:quod reſponſum quũ Cæſari, ante o-
mnia fœderi Piſarũ poſſeſſionis intra æquũ tẽpus recipiẽdę fide ab ipſo accepta,adhęre
rẽt cupido nõ ſatisfaceret,aliud poſt longã deliberationẽ, nullũ ab ipſo reſpõſum acce-
perũt,niſi quod in Genuẽſis portꝰ mole cũ iã mari ſe cõmitteret ipſos ab Põtificis legato
qui Genuæ erat mentẽ ſuã intellecturos: à quo ad ducẽ, qui Dertona quò Cæſarẽ erat
comitatus,Mediolanũ redierat reiecti eò cõtenderũt, cũq́; iã ab eo audiri poſtulaſſent,
mandatũ Florẽtia, vbi legationis ipſorũ progreſſus cognitus fuerat, vt nullo alio reſpõ-
ſo quæſito in patriam redirent, acceperunt:quamobrem cum conſtituta hora ad ducem
veniſſent, reſponſi petitionẽ in id cõuerterunt,vt ſe cũ Florentiã eſſent reuerſuri,itineri
quo

quo eum antequã imperij ipsius fines egrederẽtur, quemadmodum reip.ipsorum cum illo amicitia postularet,reuerenter salutarent,parcere noluisse significarent. Dux illos responsum petituros ratus, vt quemadmodum sæpe solebat,eloquentiam artesq; suas ostentaret, & ex aliorum calamitatibus voluptatem caperet,omnes sociorum oratores, omnemq; suum senatum conuocauerat, sed hac oratione in admirationem perturbationemq; coniectus, cum dolorem suum celare non posset, quod nam responsum ab Cæsare accepissent,interrogauit:cui cum illi,se reip.suæ legibus,mãdata sua alteri principi quã illi ad quẽ legati essent destinati,communicare non posse respondissent, totus turbatus dixit: Ergo si nos responsum cuius causa vos ab Cæsare ad nos reiectos fuisse scimus,vobis dederimus,vos id non audietis ? cui illi, ipsis quo minus audirent non interdici,neq; alios quin loquerẽtur prohiberi posse respõderunt. at ille: Placet nobis illud vobis exponere,sed hoc,nisi vos ea nobis enarretis quæ illi dixistis,fieri non potest: cumque oratores sibi id easdem ob causas non licere, idque superfluum esse, quòd ipsorum petitionem ab Cæsare ijs quibus responsum suo nomine reddendum commisisset, expositam fuisse necesse erat, respõdissent, ipse qui iam indignationem nec verbis nec gestibus tegere poterat, eius ludibrij quo alios accipere volebat, parte in se accepta,& oratores & reliquos omnes quos conuocauerat dimisit.Cæsar interea è Genuensi portu cum sex triremibus quas Veneti in Pisano sinu habebant, & multis Genuensium nauibus, quæ tormentis,sed non militibus abundabant, neq; enim plures erãt quàm mille Germani pedites,profectus, ad Spediæ portum vsq; nauigauit,& inde pedibus Pisas petijt,vbi quingentis equitibus & mille Germanis peditibus, qui terrestri itinere venerant,collectis, cum his & cum Mediolanensium ducis copijs, & Venetorum militum parte,Ligurnum exercitum ducere statuit, eumq; locum terra marique oppugnare: & vt reliquæ Venetorum copiæ ad Saccipontem castra ponerent,ne Florentinorum exercitus, qui non admodum potens erat,vel Pisanos molestia afficere,vel Ligurno opem ferre posset:sed nulla expeditio Florentinos minus quàm quæ contra Ligurnum fieret terrebat: erat enim oppidum illud militibus atque tormentis satis instructum, & quotidie auxilia ibi expectabantur,quoniam non multò antè, vt vires suas ea existimatione in qua tunc Gallorum arma in Italia erant,augerent, ex Galliæ regis consensu Albigionij vnum ex ipsius ducibus, cum centum cataphractis & mille partim Heluetijs,partim Aquitanis peditibus, ad stipendia sua adsciuerant,vt mari,quibusdam nauibus quæ ipsorum mandato, vt annonę penuriam,qua in vniuerso Florentino imperio laborabatur, subleuarent, frumento oneratæ erant,Ligurnum venirent: quæ deliberatio alio consilio, & in alium finẽ quàm vt se contra Cæsarem defenderent facta, etsi multa impedimenta habuit:nam & Albigionius, cum suis militibus, quum iam ad naues venisset, mari se committere recusauit: & ex peditibus sexcenti solummodò naues conscenderunt: nihilominus tam propitiam habuit fortunam, vt nec maius auxilium,nec opportunius exoptari potuerit: eodẽ enim die quo Pisanus quidam legatus, ab Cæsare cum multis peditibus atq; equitibus, ad pontes faciendos,& itinera copijs quæ venturæ erant, complananda præmissus,Ligurnum peruenit:naues ex Prouincia, quinq; oneraria, & nonnullæ longæ magnæ quas Galeones vocant,& cum illis magna Normana oneraria, quam rex ad Caietam commeatu & militibus muniendam mittebat,supra Ligurnum tam secundis ventis sunt conspectæ, vt Cæsariana classe,quia tempestate supra Meloriam, scopulum ob Pisanorum vires olim ab Genuẽsibus nauali pugna prope eum commissa,in perpetuum attritas celebrem, altum petere est coacta,minimè impediente,nullo alio detrimento, nisi quòd vna longa nauis frumento onusta, ab reliqua classe disiuncta ab hostibus capta fuit affectæ, portum sint ingressæ: hoc tam opportunum auxilium, ijs qui Ligurni erant valde spem auxit, & Florẽtinorum animos vehementer confirmauit:censebant enim hunc tam opportunum aduentũ indicio esse, vbi ipsos humanæ vires deficerent, diuinum auxilium affuturum, vt illis diebus in maximo aliorum terrore,sæpe in concionibus publicis Sauonarola asseuerauerat.Sed non ideo Romanorum rex ab exercitu Ligurnum ducendo destitit, quo quingentis grauis, mille leuis armaturæ equitibus, & quatuor peditum millibus terrestri itinere missis, ipse nauibus longis ad stagni quod inter Pisas & Ligurnum est ostium,vsque vectus, &

vnius oppidi partis oppugnandæ cura Galatiæ comiti, quem Mediolanēsium dux cum eo miserat demādata, ipse ad alterā cōsedit: quāuis primo die ob magnā ab Ligurni tormētis acceptā molestiā difficillimè castra locarit, vt qui primò omniū portu potiri cupiebat, militib. ante lucem ad eam partē vbi fons est admotis multis tormentis, Magnanum quem oppidani munierāt, & cū primum exercitum ad eam partē admoueri cōspexerūt, Pallazzottum, & turrim q̃ ad mare erat, vt quæ defendi nō possent, & nouæ turris iactură parere possent diruerāt, verberare cœpit: eodēq; tēpore, vt maritimā quoq; partē verberaret, classem suā ad portum appellere iusserat, quoniā Gallicæ naues, militib. & frumenti parte expositis, vectionis munere perfecto precib. in contrariū factis nihil proficientibus, vt in Prouinciā redirēt, discesserant, & Normana, vt suum Caietam versus iter sequeretur. Magnani oppugnatio vt oppidum deinde etiā mari oppugnaretur, parum proficiebat: erat enim loc⁹ ita munit⁹, vt ei tormēta parum obessent: & oppidani sępe ad leuia certamina egrediebantur: sed illud in fatis erat, vt Florentinorum spes ex ventorū aura cōcepta, eorundē quoq; beneficio expleretur: graui nāq; tempestate orta, classis ita cōcussa fuit, vt Grimalda nauis Genuensis, qua Cæsar ipse vectus fuerat, diu ventis agitata, è regione nouæ Ligurni arcis cum omnib. qui in ea erāt viris & tormētis sit submersa: idem & duæ Venetæ triremes ad Iacobi promōtorium passæ sunt, reliquę verò naues in varia loca dissipatæ tantū damni acceperunt, vt ad hanc expeditionē inutiles fuerint: quo casu oppidani longā nauem quæ antea in hostium potestatē venerat, recuperarūt. Ob classis naufragium Cæsar Pisas redijt, vbi post multam deliberationem, omnib. Ligurnum iam expugnari posse diffidentibus, vt exercitus inde abduceretur, & bellum in aliam partem transferretur decretum fuit: ideo Cæsar Vicopisanum contendit, & ponte ad Arnum inter Cascinam, & Vicum, altero ad Cilecium fieri iusso, cum transmissurus crederetur, repentè vasis collectis, nullo alio progressu in Hetruria facto, nisi quod quadringenti ipsius equites Bulgherium ignobile, in Pisarum maritima ora castellum diripuerunt, Mediolanum versus terrestri itinere redijt. Hunc suum repentinum discessum eo excusabat, quòd subinde difficultates augerentur: nec crebris eius nouæ pecuniæ petitionibus satis fieret: quum nec Veneti legati, de eius fide dubitantes maiorem exercitus partem amplius Pisis egredi paterentur, neq; etiam Veneti de septuaginta millibus aureorum numûm portionem suam integrè soluerant: quamobrem Mediolanensiū ducem valde extollens, illos grauiter accusabat. Papiæ, quò ipse se transtulit, noua consultatio habita fuit, & quamuis se in Germaniam redire velle diuulgasset, tamen se per totam hyemē cum mille equitib. & duobus peditum millibus, si modò ei singulis mensibus vinginti duo Rhenensiū aureorum numûm millia numerarentur, mansurum assentiebat: cuius rei dum responsum à Venetis expectatur, eo tempore quo Mediolani expectabatur, in Laumellinam est profectus: erat enim illi, vt eius progressus sequentibus temporibus melius declararunt, fatale, vt in eam vrbem non veniret. Ex Laumellina mutato consilio Cusagum ad sextum ab Mediolano lapidem redijt: vnde inopinato duce atq; oratoribus qui aderant inscijs Comum est profectus, vbi cum in prandio sedens Pontificium legatū, cui ne se sequeretur per nuncios significauerat, venisse cognouisset, mensa relicta, tanta celeritate nauē cōscendit, vt vix legat⁹ ei pauca verba ad nauim dicere potuerit: cui, sibi in Germaniā necessariò proficiscēdū, sed statim reuersurū, respōdit: & nihilominus vbi Comensi lacu Bellasium peruenit, Venetos ijs quæ Papiæ agitata fuerant assentiri certior factus, denuò Mediolanū redeundi spem fecit, sed post paucos admodum dies, naturæ suæ insita varietate vsus, equitum ac peditum suorū parte relicta & virium suarum tenuitate, parua cum Cæsarei nominis dignitate, Italiæ, quæ iam diu armatos Cæsares non viderat, ostensa, in Germaniam contendit. Ludouicus Sfortia, Pisarum, nisi noui casus inciderent amplius, suo imperio adijciendarum, vel ex Venetorum manibus eripiendarum, ob eius discessum spe amissa, omnes copias suas reuocauit: & quum ex vtriusq; partis defatigatione, temporis successu, sibi aliquam exoptatā occasionem dari posse speraret, eo quòd Veneti soli in bello cum Florentinis implicati relinquerētur, dolorem suum ex parte solabatur. Quarum copiarum discessu, Florētini in Pisano agro hostibus potentiores relicti, omnia collium castella recuperarunt, ideoq; Veneti, ad nouos, vt illorum progressus impedirent, apparatus faciendos coacti, ijs copijs quæ

pijs quæ aderant,tot addiderunt,vt in vniuersum essent quadringẽti grauis, septingen-
ti leuis armaturæ equites,& plusquam duo millia peditũ.Interea verò in regno Neapo-
litano,ferè omnes Gallici belli reliquiæ sunt dissolutæ, quoniã Tarentina ciuitas cum
arcibus,fame oppressa sese Venetis qui illã sua classe obsidebãt dedidit: qui ea per mul
tos dies in potestate sua retenta, iamque suspicio esset, eos eam velle suam facere,tan-
dem Pontifice atq; Hispaniæ regibus id vehementer flagitantibus, eam Federico resti-
tuerunt:& quũ Normanã nauim,supra Herculis portũ cum nonnullis Genuensib.naui-
bus in quas inciderat,congressam,deinde iter suum sequentem,maris tempestate victã
submersam Caietæ nunciatum esset, Galli qui in ea ciuitate erant,quam nouus rex de-
nuò obsidebat, etsi (vt fama erat) tantum cõmeatus aliarumq; rerum necessariarum, vt
aliquot menses obsidionem sustinere possent, haberent, regem tandem,ad opem ipsis
ferendam,haud diligentiorẽ fore,quàm tot nobilibus viris,totq; ciuitatib.quę eius par-
tes tuebãtur auxilio iuuãdis,fuissent rati,Obignini qui ob aliquas difficultates,in Cala-
labriæ arcib.tradendis ortas, nõdum Neapoli discesserat opera,cũ Federico,vt ciuitatẽ
& arce relicta,cum rebus suis omnib.mari in Galliam incolumes redeundi facultatem
haberent,conuenerunt,quare Galliæ rex, auxiliorum in regnum Neapolitanũ mitten-
dorum cura liberatus, & ab altera parte detrimenti atq; infamiæ stimulis accensus,Ba-
ptistini Fregosij qui antea Genuæ dux fuerat factione, & clientelis quas Hostiensis Sa-
uonæ,in qua natus erat fretus,Genuã inuadere statuit,tum opportunitatẽ,discordia eo
tempore inter Ioannem Ludouicum Fliscum & Adurnios orta: tum quòd in vniuersum
Genuenses, nõ satis æquo in Mediolanẽsium ducẽ,quia vt in Petræ sanctæ venditione
Lucenses ipsis pferrentur autor fuerat: & quia cum postea se vt in eorum potestatẽ re-
diret effecturũ promisisset, eaq; in re vt cõceptam indignationẽ mitigaret,Venetorum
autoritate esset vsus, multos menses ipsos vana spe fouerat,animo essent,augeri existi-
mabat.Huius regiæ deliberationis metus,Ludouicũ qui ob Pisanas res ab Venetis ferè
erat alienatus, vt se denuò illis cõiungeretur, eumq; illos equites ac pedites Germanos
quos Cæsar in Italia reliquerat, Genuã mitteret, coegit:quibus nisi hæc necessitas inci-
disset,nulla re prospectum fuisset: Quæ dum agitantur, Põtifex se Vrsinorũ oppida oc-
cupandi magnã opportunitatem nactum, ratus, quoniam eius familiæ capita Neapoli
detinebantur,Virginium & reliquos,in purpuratorum senatu,quòd cõtra sua præcepta
ad Gallorum stipendia essent profecti, perduelles declarauit, & illorum bona fisco ad-
dixit: quo facto anni nonagesimi septimi supra millesimum & quadringentesimum ini- 1497.
tiò,ditionem illorum inuasit,& vt Columnij pluribus ex partibus vbi fines cum Vrsinis
communes habent, idem facerent mandauit. Fuit hæc expeditio ab Ascanio cardi-
nale ob veterem eius cum Columnijs amicitiam, & cum Vrsinis dissensionem, Medio-
lanensium consentiente duce valde commendata, sed Venetis qui eius familiæ bene-
uolentiã promereri cupiebant molesta,sed tamen quum nulla ratione,quo minus Pon-
tifex ius suum persequeretur impedire possent, nec illum eo tempore ab se alienare
vtile esset, vt Vrbinatium dux, qui & Pontifici & ipsis militabat, se Pontificijs copijs,
quibus Candiæ dux imperabat, & quarum legatus erat Lunensis cardinalis patria Pa-
piensis,qui prorsus ab Ascanij autoritate pendebat, coniungeret,annuerunt,& Federi-
cus rex ei Fabricium Columnam auxilio misit. Hic exercitus multis castellis deditio-
ne captis,Triuinianum obsedit: quod oppidũ vbi se per aliquot dies strenuè defendis-
set,ad illorum arbitrium deditionem fecit:sed dum hi se tuerẽtur Barptolemæus Aluia-
nus,Braciano egressus, ad octauum ab vrbe lapidem, quadringentos equites qui tor-
menta ad Pontificium exercitum ducebãt fudit:& alio die,cum prope Marianimon-
tis crucem vsque excurrisset, parum abfuit quin Valentinum cardinalem Roma ad
venationem egressum ceperit: sed is fuga saluti suæ consuluit. Triuiniano capto,
exercitus ad Insulam contendit, vbi arcis parte tormentis verberata, deditione ea
potiti sunt: & tandem belli impetus omnis circa Bracianum collectus est: vbi omnis
Vrsinorum defensionis spes erat collocata. Locus enim per se firmus, bene muni-
nitus ac reparatus fuerat: & suburbium operibus confirmatum:cuius in fronte vallum
construxerant: in quo propugnatorum satis magnus erat numerus,Aluiano duce,qui
iuuenis adhuc,sed ingenio feroci, incredibili celeritate,& in armis exercitatus,eam sui

ſpem faciebat, cui inſequentibus temporibus eius res geſtæ minimè inferiores extiterunt. Nec Pontifex exercitum ſuum quotidie augere deſinebat, cui denuò octingentos Germanos pedites ex ijs qui in regno Neapolitano militauerant, adiunxerat: certatum eſt per multos dies magna vtrinq; contentione, quum obſidentes pluribus in locis tormenta collocaſſent: & qui intus erant ſumma vbiq; diligentia & fortitudine, prouiderent atq; occurrerent, nihilominus intra paucos dies ſuburbium deſerere ſunt coacti: quo capto, Pontificij oppidi oppugnationem ferociter agreſſi ſunt: ſed quanuis iam ſigna in muris fixiſſent, magna accepta clade, recedere coacti fuerunt: qua in oppugnatione vulneratus fuit Antonellus Sabellus. Qui intus erant eandem & contra alteram oppugnationem, hoſtibus, ex quibus pluſquam ducenti partim cæſi, partim vulnerati fuerunt, maiore cum clade repulſis, virtutem oſtenderunt: idq; ſumma cum Aluiani, cui huius propugnationis gloria præcipuè tribuebatur, laude: nam & intus ad omnia neceſſaria munia obeunda promptiſſimus erat, & foris hoſtilem exercitum crebris excurſionibus, aſſiduis moleſtijs die nocteq; afficiebat. Illud quoq; eius laudes auxit, quod cum quoſdã expeditos eqtes quodã die Cereuetere, quod Vrſinorũ erat, in caſtra vſq; excurrere iuſſiſſet, huius tumultus occaſione egreſſus, pedites qui tormenta cuſtodiebant fudit: & aliquot minora tormenta Bracianum traxit, & nihilominus die nocteque oppugnati atq; afflicti, auxilij potiſſimùm ſpe foueri incipiebant, quoniam Carolus Vrſinus & Vitellotius, ob Guelfam factionem Vrſinis coniuncti, qui pecunia ab Galliæ rege, vt copias ſuas, in regno Neapolitano diſſipatas inſtaurarẽt accepta, nauibus, q̃ ex prouincia Ligurnum appulſæ fuerãt, in Italiam venerant, ſeſe vt tantum periculum amouerent comparabant. Quamobrem Carolus Sorianum profectus, militibus veteranis, & Vrſinorum amicis atq; clientibus colligendis operam dabat: & Vitellotius in Ciuitatecaſtelli, idẽ cum ſuis militibus, & regionis peditatu faciebat: quib. collectis, cum ducentis grauis armaturæ equitibus, & mille & octingentis ex ſuis peditibus, & tormentis in curribus Gallico more impoſitis, Soriani ſe Carolo coniunxit: quare Pontificij duces, ſi illi vlterius progrederentur inter illos & eos qui Braciani erant poſitos eſſe periculoſum iudicantes, ac ne totam circumiectam oram in qua iam aliquot caſtella diripuerant, eis prædæ relinquerent: caſtris Braciano motis, & maioribus tormentis Anguillariam vectis, contra hoſtes iter direxerunt: cum quibus inter Sorianum & Baſſanum, congreſſi, per aliquot horas ferociter dimicarunt. Sed tandem Pontificij, quanuis in principio pugnæ Franciottus Vrſinus ab Columnijs captus fuerit, tamen impedimentis tormentisq; amiſſis, & partim captis, partim verò cæſis pluſquam quingentis, fuſi fuerunt: inter quos capti fuere, Vrbinatium dux, Ioannes Petrus Gõnzaga Nogarolæ comes, & multi alij magni viri, & Candiæ dux leui in facie vulnere accepto, vnà cum Pontificio legato, & Fabritio Columna, Roncilionem fuga petierunt. Huius victoriæ præcipuam laudem Vitellotius retulit: quoniam Ciuitatiscaſtelli peditatus, antea ab fratribus & ab ipſo tranſalpinæ militiæ more, edocta: eo die plurimùm ab eius induſtria adiuta fuit: nam cum illos haſtis, communem menſuram ad ſeſquipedem exce dentibus armaſſet, id commodi, cum ab illo contra hoſtilem peditatum perducti ſunt habuerunt, vt ob haſtarum longitudinem illæſi ipſi hoſtes vulnerarent: eoſq; facilè profligarent, idq; tanto maiore cum laude, quod in hoſtili agmine erant octingenti Germani pedites, quę gens ſemper poſt Caroli regis aduentum Italis peditibus maximo terrori fuerat. Poſt hanc victoriam cœperunt victores abſq; impedimento per omnem ciſtiberinam regionem excurrere: deinde copiarum pars flumine infra Montemrotundum tranſmiſſo, per illud iter, quod ſolum tutum erat relictum, excurrebant: ob quæ pericula Pontifex multis militibus denuò conſcriptis, Conſaluum & Proſperum Columnam, ad opem ſibi ferendam ex regno Neapolitano euocauit: & nihilominus pòſt paucos dies Venetorum oratoribus Vrſinæ gentis beneficio, & Hiſpano quod ne ex hoc initio maior in ſociorũ rebus perturbatio oriretur metueret, ſeſe magno ſtudio interponentibus, admodum prompta tam Pontificis ſumptibus faciendis natura alieniſſimi, quàm Vrſinorum, qui quum pecunia carerent, & ab omnibus deſererentur, ſibi tandem Pontificis potentiæ neceſſario cedendum animaduertebãt voluntate, pax inita eſt. Pacis capita hæc fuerũt, vt Vrſinis in regio ſtipendio, ad pacti temporis finem vſq; perſeuerare liceret: ea tamen lege, ne

lege ne contra Pontificum imperium arma capere cogerentur:omnia oppida hoc bello capta eis restituerentur : sed quinquaginta aureorum numûm millia Pontifici numerarent:ex quibus triginta millia, quamprimũ ab Federico Ioannesiordanus & Paulus Vrsini liberarentur: (Virginius enim antè paucos dies, vel febre, vel vt aliqui existimarunt Veneno, in Oui arce ex hac vita migrarat) reliqua viginti millia, intra octo menses repræsentarentur: sed Anguillaria, & Cereuetus, interea pignoris nomine, in Ascanij & Sanseuerinatis cardinalium manus deponerentur : qui in Soriano prælio capiti erat dimitterentur, prærer Vrbinatium ducem, pro quo liberando etsi sociorum oratores laborarint, Pontifex quia Vrsinos pecuniæ quæ ab eis petebatur soluendæ, nisi ex eius ducis mulcta facultatem non habere sciebat, id non vrsit: eius autem mulcta paulo pòst quadraginta millia aureorum numûm fuit constituta : & insuper additum, vt non antè dimitteretur quàm Paulus Vitellius, qui in Atellæ deditione, ab Mantuano marchione captus fuerat, absque vllo pretio libertatem esset consequutus. Pontifex itaque parua cum dignitate Vrsinorum bello liberatus stipendio militibus quos Consaluus ducebat persoluto suisq; adiunctis, illum ad Ostiæ, quam etiam tum sancti Petri in Vincula cardinalis obtinebat, expeditionem misit, vbi antequam vix tormenta essent collocata, arcis præfectus sese ad Consalui arbitrium dedidit. Hostia capta Consaluus triumphum ducenti similis, cum centum grauis, ducentis leuis armaturæ equtibus, mille ac quingentis peditibus, qui omnes Hispani erant, arcis præfectum velut captiuum, quem paulo pòst dimisit, antè se ducens Romam est ingressus, & ab multis antistitibus, Pontificis atque omnium cardinalium familijs, cum totius populi & aulæ ducem, cuius nomen iam per totam Italiam clarissimum erat, videre cupientium concursu, ad Pontificem, in senatu sedentem est perductus: qui illum maximo cum honore accipiens, in eius virtutis testimonium, rosam quotannis ab Pontificibus donari consuetam, ei dono dedit:ille verò deinde ad Federicum regem redijt, qui vrbis præfecti, ditionem agressus, omnia oppida, quæ ab Galliæ rege, quum regnum illud occuparet, Piscariæ marchioni adempta, ei tradita fuerant, cœperat:& Sora, Arcioq;, sed non illarum arcibus captis, Roccaguiliemiam obsidebat: quoniam Vliueti comitis ditionem, iam antè quàm eum ducatum, Præfecto nimirum Sorano duci venderet, pactione obtinuerat. Et nihilominus in hac secunda fortuna Federico molestiæ quamplurimæ minimè deerant, non modò ab amicis (Consaluus enim Calabriæ partem regum suorum nomine retinebat) verùm etiam ab reconciliatis inimicis: nam cum quadam nocte Bisiniani princeps, in Castelli noui Neapolitani egressu, ab quodam Gręco grauiter esset vulneratus, tantus Salernitanum principem, ne hoc regis iussu, ad præteritas iniurias vlciscendas factum esset, terror inuasit, vt statim suspitionis caussa minimè dissimulata, Neapoli Salernum se contulerit: & quamuis Gręcum à quo ob iniuriam, vt constabat, ab eo ante multos annos in vxoris corpore acceptam, fuerat vulneratus, captum rex, in eius potestatem misisset, nihilominus vt in veteribus grauibusque odijs firmam pacem constituere, quòd ea vel suspitione, vel vltionis cupiditate impediatur, difficile est, nunquam amplius princeps vt ei fideret flecti potuit: quæ res quum Gallis, qui Angelimontem & nonnulla alia munita loca tuebantur, nouorum in regno motuum excitandorum spem faceret, vt in defensione constantius perseuerarent, in causa erat. Maiora pericula hoc tempore, ex Gallorum, qui tunc ab Hispanorum minis tuti erant, motibus, Insubriæ imminebant: nam cum inter eos potius leues incursiones & belli minæ, quàm aliquid memorabile, præterquam quod ab Gallis breuissimo temporis interaullo Salsium & captum & exustum fuerat, factæ fuissent, pacis colloquia inter eos reges introducta fuerant, quæ vt commodius tractari possent, duorum mensium induciæ constitutæ: qua occasione Carolus cũ Genuæ & Sauonę rebus liberius operam dare posset, mille cataphractis, tribus Heluetiorum, & totidem Vasconũ millibus, Astam missis, Triultio suo in Italia vicario, vt Baptistino, & Hostiensi cardinali opem ferret mandauit, & præter hos paulo pòst Aurelianum ducem cum magno exercitu, ad Mediolanensis imperij expeditionem proprio nomine faciendã mittere in animo habebat, & vt Genuensem expeditionem faciliorem redderet, Octauianum

Fregosium ad Florentinos, qui vt eodem tempore Lunigianum & orientale litus inuaderent, ab eis peteret, misit, & Paulo Baptistæ Fregosio, occidui litoris sex nauibus longis turbandi curam dedit. Cœpit hic motus tanto cum Mediolanensium ducis, qui per se non satis erat instructus, nec dum ab Venetis promissa auxilia acceperat, terrore, vt si ea ratione qua debebat perseuerasset, aliquid magni pariturus fuerit, & in Mediolanensi imperio facilius quàm Genuæ: Genuenses enim, quum Ludouici opera, Ioannes Ludouicus Fliscus, & Adurnij reconciliati essent, multos pedites conscripserant, & maritimam classem Venetorum, & Ludouici sumptibus instruxerant, cui sex triremes ab Federico missæ accesserunt: Pontifex autem, magis consilijs atq; ostentatione, quàm factis fœderati nomen retinens, nullius nec terra, nec mari sumptus in hisce periculis particeps esse voluit. Huius expeditionis progressus fuerunt, vt Baptistinus, & cum eo Triultius, Nouium exercitum ducerent, cuius oppidi, cum Insubrium duce eo spoliatus fuisset, arcem obtinebat, ob quorum aduentum Calatiæ comes, qui cum sexaginta grauis, ducentis leuis armaturæ equitibus, & quingentis peditibus eius custodiæ præerat, de eo defendendo diffisus, Serrauallem se recepit. Nouio occupato exulum existimatio non parum creuit: nam præterquam quòd oppidum multorum hominum capax erat, itineri quo Mediolano Genuam itur, impedimento est: & situ suo, ad circuniecta loca, infesta reddenda valde est oportunum. Baptistinus deinde alia oppida huic propinqua occupauit, eodemq; tempore Cardinalis cum ducentis cataphractis & tribus peditum millibus, Albintimilio capto, Sauonę exercitum admouit, sed ciuibus motum nullum excitantibus, & Ioannem Adurnium cum multis peditibus appropinquare certior factus, Altarium Monferratensis marchionis oppidum, quod octo passuum millia Sauona distat, se recepit. Maioris autem ponderis fuit Triultij initium, qui occasionis ad bellum in Mediolanensi imperio accedendum, inueniendæ cupidus, etsi rex vt prius Genuę & Sauonæ rebus opera daretur mandarat, Boscum, magni momenti castellum in Alexandrino agro, eo prætextu cępit, quòd ad militum, qui in Liguriam erant profecti securitatem, Mediolanensium ducis militibus, Alexandria in Genuensem ditionem perueniendi facultatem necesse esset intercludere: sed tamen ne apertè regis mandata excederet non vlterius est progressus, sicq; maximam occasionem amisit: quoniam omnis circuniecta regio, Bosco capto, pars timore, pars verò rerum nouarum cupiditate erat concitata: nec dux in ea parte plus quàm quingentos grauis armaturæ equites, & sex peditum millia habebat, & Galeatius Sanseuerinas, qui Alexandriæ erat, eius, nisi maiores vires haberet, defendendæ spem amittere incipiebat, iamq; Ludouicus, non minus in hac aduersa fortuna quàm in alijs omnibus esse soleret timidus, Ferrariensium ducem, vt de pace aliqua ratione inter Galliæ regem & se concilianda intercederet rogabat. Sed Triultij inter Boscum & Nouium mora, Ludouico sui comparandi, & Venetis, qui promptissimis animis ad eius defensionem concurrentes, antea mille & quingentos pedites Genuam miserant, multos grauis & leuis armaturæ equites Alexandriam mittendi spacium concessit: & postremò Pitiliani comiti ipsorum exercitus imperatori, quoniam Mantuanus marchio ab Venetorum stipendijs discesserat, vt maximam copiarum partem ad eius imperij auxilium duceret mandarant: sic ijs quæ magna spe cœpta fuerant, deferuescentibus, Baptistinus nulla re Genuæ, quæ ciuitas ob apparatus factos nullum motum excitauit, confecta, se iterum Triultio coniunxit: consilia sua ideo vana extitisse afferens, quòd Florentini orientale litus non inuasissent. qui sese antequam Gallorum res feliciores validioresq; apparerent, bello immiscere minimè prudens consilium existimarant: Hostiensis, quoq; nulla re, nisi quòd aliqua Finarij marchionis oppida, quòd is se Sauonæ defensorem ostendisset, cęperat, gesta, se Triultio coniunxit. Gallicæ itaq; copiæ coniunctæ, aliquot excursiones Castellacium versus fecerunt: quod oppidum Bosco vicinum iam ab Ludouici militum præfectis munitum fuerat: cumq; sociorum exercitus qui Alexandriam conueniebat, assiduè augeretur, & vicissim Gallis pecuniæ & commeatus deesse inciperet, nec reliqui duces Triultio libenter parerent, Nouio & Bosco præsidio munitis, cum exercitu prope Astam se recipere coactus fuit. Huic expeditioni copiarum in plures partes distributio, vt sæpe vsuuenire videmus, obfuisse creditur: quòd si omnes initio Genuam petijssent, forte

forte meliorem successum sortiti essent:nam præter factionũ studia,indignationẽ Petræ sanctæ caussa natã, Germanorum equitũ ac peditum quos Mediolanensiũ dux miserat pars,cum paucos dies ibi fuissent repentè in Germaniã redierant.Fieri etiã potest vt illi ijdem,qui superiore anno Gallię regis in Italiam aduentũ & regni Neapolitani subsidia impedierant,ijsdẽ artibus,vt & hanc expeditionẽ,apparatuum difficultate impedirent, vsi sint: & eo magis quia fama erat Mediolanensiũ ducem, qui sibi subiectis graues exactiones imperabat,multa Borboniorum duci, atq; alijs qui autoritate apud regẽ pollebant donare: quæ nota etiã ad Maclouiensem cardinalem perueniebat. Vtcunq; aũt se res habeat, illud certũ est Aurelianorum ducẽ,vt Astam veniret destinatũ & vehemẽter ab rege incitatũ, omnia quæ ad huiusmodi expeditionẽ erant necessaria cõparasse:sed siue quòd necessaria sibi pòst subministratũ iri minimè fideret,siue, vt multi interpretabãtur,quòd cum rex semper corpore æger esset, regnũq; si ille absq; liberis excederet, ad eum spectaret, inuitus ex Galliæ regno discederet, cunctatus est.Rex aũt Genuæ & Sauonæ mutationis spe frustratus,cũ Hispaniæ regibus cæpta colloquia,maiore studio prosequi cæpit,quæ vnica tantũ difficultas remorata fuerat,quod rex Galliæ, ad cisalpina bella liber esse cupiens, Italiæ res inducijs quæ tractabantur cõprehendi nolebat:& Hispaniæ reges,se nullã ob aliã quàm honoris caussam eius voluntati repugnare ostendentes,vt & ille cõprehenderentur, instabant:nam cum omnibus idem induciarum,vt facilius de pace agi posset faciendarũ animus esset,honestius deinde ab Italorum fœdere discedere possent: quamobrem vbi sæpius legati vltro citroq; missi fuerunt,Hispanis artibus tandem,vt ferè semper,superantibus, inducias pro se, subiectis atq; clientibus suis,& pro ijs quoque quos quiuis eorum nominarent fecerunt. Quæ induciæ quinto Martij die inter eos,sed inter nominatos post quinquagesimum diem incipientes,in totum Octobrem proximũ extenderentur. Vnusquisq; illorum eos principes & status in Italia,qui sibi fœdere vel clientela iuncti erãt nominauit:& insuper Hispaniæ reges Federicum regem & Pisanos addiderunt: præterea proprios homines qui de pace agerẽt Mompessulũ mittere cõstituerũt, quib. colloquijs reliquorũ sociorũ oratores interesse possent:& in hoc negocio Hispaniæ reges se aliqua iusta occasione arrepta, cõtra Italos cũ Gallię rege fœdus inituros spẽ faciebãt: & iã tũ de regno Neapolitano inter se diuidẽdo proponebant:quæ inducię etsi absq; Italiæ sociorũ cõsensu factę essent,omnib.tamen,& præsertim Mediolanensiũ duci,vt bellũ ab finibus suis auerteretur cupidissimo, gratæ fuerunt.Sed quum se inuicem infestandi facultas in Italia ad vigesimum quintum vsq; Aprilis diem libera esset,Triultius & Baptistinus & cũ eis Serenonius, cum quinq; militum millibus in occiduum liguriæ litus reuersi, Albigaunum oppidum inuaserunt: quod etsi primò ferè totum occuparint, nihilominus in eius ingressu dissipati,ab paruo hostiũ numero inde pulsi sunt:deinde Finariẽsem marchionatũ, vt Italis eò subsidia mittendi caussam præberent,se inde eius ad prælium alliciendi occasionem habituros sperantes sunt ingressi:quod cum eis non successisset,nihil amplius præclari gesserunt,cum præsertim ducum discordia creuisset:& ob inducias factas stipendia indies magis deficerent.Quo tempore socij Nouio excepto,omnia prius amissa oppida recuperarant,& tandem Nouium quoq;, etsi Calatinus comes castris admotis repulsus fuisset,deditione receperunt: neq; ex locis occupatis, vllus præter parua quædam in Finariensi ditione oppidula, in Gallorum potestate relictus est. Quibus in molestijs Allobrogum dux, ab vtraq; parte magnis promissis tentatus,& Monferratensis,cuius administratio ab Romanorum rege,Constantino Macedoni confirmata fuerat,sese nec Galliæ regi,nec fœderatis fauere ostenderunt. Hoc anno nihil magni inter Florentinos & Pisanos, quamuis assidue bellum gestum sit,effectum est, nisi quod quum Pisani Ioanne Paulo Manfronio duce cum quadringentis expeditis equitibus , & mille ac quingentis peditibus, ad uallum ab ipsis ad stagni pontem factum , quòd cum Cæsar Ligurno discessit amiserant, recuperandum essent profecti,Rinuncius comes, ea de re certior factus,Ligurnensi itinere , multos equites ad id tuendum duxit: & Pisanis nullum impedimentum nisi Pontaderensi itinere expectantibus,cũ illos iam vallũ oppugnãtes offendisset,multis captis facilè eos fudit. Sed ob inducias factas,etsi eas Florẽtini inuiti admiserint, inter eos quoq; arma sunt deposita:suis etenim rebus, Pisanis respirandi spaciũ cõcedere

inutile existimabant: quia etsi induciæ essent, ob Petri Medicis qui semper aliquid moliebatur suspicionem, & Venetarum copiarum quæ Pisis erant metum, eosdem sumptus facere cogebantur. Sic armis vbiq; depositis vel iam deponendis, Ludouicus quãuis in proximis periculis sibi ab Veneto senatu ob prompta auxilia ab eo accepta optimè satisfactum ostendisset, & palàm magnificis verbis Venetam virtutem ac potentiam extulisset, atq; Ioannis Galeatij primi Mediolanensium ducis, qui testamentum suum eius senatus fidei exequẽdum commisisset prouidentiam cõmendasset, nihilominus quum Pisanam prædã quam ipse tanto labore, totq; artibus excitasset persecutusq; esset, illis vt manifestè futurum apparebat relinqui, ferre non posset, ideoq; vt id quod viribus adipisci non poterat, consilio assequeretur, cum Pontifice & Hispaniæ regum, quibus omnibus tanta Venetorum potentia molesta erat, oratoribus egit, proponerent ad Gallos omnibus adiumentis in Italia priuandos, atq; eam totam ad concordiam reducendam, necesse esse Pisarum restitutione Florentinos, postquam id alia ratione fieri non poterat, in commune fœdus allicere: quòd dum ab alijs erant seiũncti, Galliæ regem, vt in Italiam veniret cohortari non desisterent: qui si venisset, posse illos pecunijs & copijs suis, cum præsertim in media Italia sint collocati, res non paruas efficere. Sed huic sententiæ, vt communi saluti valde perniciosæ, ab Veneto oratore repugnatum est: afferebat enim eam esse Florentinorum in Galliæ regem propensionem, vt vel hoc beneficio in eos collato, nequaquam, nisi promissorum seruadorum idoneam cautionem dedissent, illis esset fidendum: in tanti autem momenti rebus, nullam nisi Ligurnum in fœderatorum manus deponerent cautionem idoneã esse: quod illi artificiosè, vt, cum illos nunquam locum tanti ad imperium ipsorum momenti depositùros sciret, maiorem contradicendi facultatem haberet, proponebat: quo vt cogitauerat facto, tanta vehementia sese opposuit, vt cum Pontifex & Mediolanensium ducis orator, ne illos ab fœdere suo alienarent, repugnare non auderent, id colloquium omissum sit, & noua ab Pontifice & Venetis, ad Florentinos vi ab Gallica societate diuellendos, ratio introducta, quia ijs qui de eis lædendis cogitabant, peruersus eius ciuitatis status, animum augebat: erat enim inter ciues non parua dissensio ex reip. forma orta: nam cum primò popularis status est constitutus, ea temperamenta adhibita non fuerant, quæ & libertatem idoneis modis firmarent, & ne resp. multitudinis imperitia atq; licentia perturbaretur prohiberent: ideo cum amplioris census ciues minoris quàm æquum videretur fierẽt, & vicissim illorum ambitio populo esset suspecta, multiq; sæpe grauibus deliberationibus interessent, qui ea non satis intelligebant, & altero quoq; mense supremus magistratus ad quem dificillimarum quarunque rerum summa referebatur, mutaretur, resp. magna cum perturbatione administrabatur, quib. accedebat magna Sauonarolę autoritas, cuius auditores ferè tacitè conspirauerant, cumq; multi inter eos honesti ciues essent, & contrariam factionem numero etiam superarent magistratus & honores, multo magis in eos qui eum sequebantur, quàm in alios distribui videbantur: eamq; ob causam cum ciuitas manifestè esset diuisa, altera pars alteram in publicis consessibus impugnabat: neq; vllam publici boni rationem: vt in diuisis ciuium studijs accidit, quo aduersariorũ existimationem euerterẽt habebant. Harum perturbationum periculum augebat, quòd præter longas molestias & graues sumptus ab ea ciuitate perpessos, summa eo anno erat annonæ penuria: ex quo existimari poterat, plebem fame oppressam, res nouas exoptaturam: quæ omnia Petro Medici præter has occasiones ab nonnullis ciuibus incitato, ad exoptatum finem facilè perueniendi spem fecerunt: quare consilijs suis cum Sanseuerinati cardinale sibi veteris amicitiæ iure coniuncto, & cum Aluiano communicatis, clàm etiam ab Venetis, qui Pisanas res Florentinorum molestijs firmari existimabant, incitatus, vt per insidias Florentiam ingrederetur, conari statuit: præsertim verò certior factus, vbi Bernardum Nerium, grauem & magna autoritate virum, veterem & parentis & suum amicum, vexilliferum, quæ summa est in rep. dignitas, creatum, & nõnullos alios, quibus ob veteres clientelas potentiam suam gratam fore censebat, ad eundem magistratum euectos. Huic consilio & Pontifex qui postquam Florentinos ab Galliæ rege beneficijs disiungere non potuerat, iniurijs facere cupiebat, est assensus: nec dux Mediolani, quòd se, ob præsentis status perturbationem, firmum aliquod fundamentum,

damentum, societatémue cum ea ciuitate habere non posse censeret, quamuis nec Petri cũ ob iniurias ei illatas, tum quia ne nimiũ ex Venetorum autoritate penderet metuebat, reditus ei non placeret, repugnauit. Petrus igitur quanta pecunia potuit ex suis & amicorum opibus collecta: &, vt opinio fuit, parua summa ab Venetis subministrata, Senas est profectus, eumque Aluianus cum equitibus & peditibus semper vt eius profectio Florentinis esset occultissima, noctu per deuia iter faciens sequutus est. Senis Ioannisiacobi, & Pandolfi, Petruciorum eius reip. summorum ciuium paternorum sibique amicorum fauore, clàm alios milites habuit, adeò vt cum sexcentis equitibus, & quadringentis selectis peditibus, biduum post cæptas inducias quibus Senenses non comprehendebantur, Florentiam versus ea spe, vt quum repente in ipso diluculo eò peruenisset, se facilè vel perturbatione, vel tumultu quem pro se exoriturum sperabat, ingressurum existimaret, est profectus: quòd consilium fortasse vanum non extitisset nisi fortuna eius aduersariorum negligentiam adiuuasset: nam quum prima noctis vigilia, ad tabernulas quæ sunt nonnullæ domus in regia via positæ, eo cõsilio vt per maximam partem noctis ambularet, castra posuisset, magna pluuia superuenit, quæ tantum ei impedimenti attulit, vt nisi multas horas pòst solis ortum Florentiam peruenire non potuerit: quæ mora, ijs qui se eius peculiares hostes profitebantur (plebs enim & ferè omnes reliqui ciues, otiosi rei exitum expectabant) cum amicis & clientibus arma capiendi, & vt magistratus suspectos ciues in prætorium vocarent ibique eos detinerent, curandi, & ad portam qua Sens itur ad quam ab eis rogatus & Paulus Vitellius, qui Mantua rediens, forte fortuna superioris diei vespere Florentiam peruenerat, accurrit, globum faciendi spacium concessit: adeò vt cum nullus in ciuitate motus oriretur, nec Petrus portam, cui ad arcus iactum appropinquarat, vi perrumpere posset, vbi quatuor horas ibi hæsisset, ne suo periculo Florentinorum equitatus, quem vt res erat, ex Pisano agro accersitum existimabat, superueniret veritus, Senas redijt: vnde Aluianus profectus, & Todium ab Guelfis introductus omnes Gibelinorum domus diripuit, tresque & quinquaginta eius factionis principes interfecit: quod exemplum sequutus Antonellus Sabellus, Ternium ingressus, & Gateschij Columniorum ope Viterbium ingressi, eadem in vtroque loco, & circumiecta regione Guelfis damna intulerunt: nec Pontifex à sumptibus in huiusmodi res faciendis abhorrens, suaque natura ex aliorum calamitatibus exiguam molestiam capiens, ijsq; rebus quæ honorem ipsius attingebãt, modò vtilitas aut voluptates nõ impedirẽtur, minimè ꝑturbari solitus, tantis Pontificij imperij malis obuiam ibat. sed tamen domesticam calamitatem, quæ domum eius tragicis exemplis, & libidine atq; crudelitate, vel in quauis barbara regione horrenda perturbauit, effugere non potuit: nam cum vsq; ab initio sui Pontificatus, omnem profanam potentiam & opes, in Candianum ducem suum maximum natu filiũ cõferre statuisset, Valentinus cardinalis qui animo prorsus ab sacerdotio alieno, ad rem militarem aspirabat, quum sibi hunc locum ab fratre occupari ferre non posset, præterea etiam illum ab quadã nobili muliere, quæ ab vtroq; amabatur, magis sibi anteferri ægrè ferens, libidine & ambitione, ad quoduis magnum scelus perpetrandum, potentibus ministris concitatus, noctu cum solus per Vrbẽ equitaret clàm eum necari, & deinde in Tiberim proijci curauit. Candiani mors Pontificẽ in filiorum amore, si quisquã alius, ardentissimum, nec fortunæ ictibus sentiendis assuetum, vehementissimè afflixit: certum enim est, eum à teneris ad eam vsq; ætatem secundissimo fortunæ cursu vsum fuisse: quare eo casu tantopere fuit commotus, vt in senatu, quod ipsi consistorium vocant, postquam maxima animi commotione & lacrymis, suam miseriam grauiter deplorasset: multasq; suas actiones & vitæ modum quẽ ad eum vsq; diẽ tenuisset, grauissimis verbis se aliam rationẽ vitæ & morum in posterum instituturũ, asseuerauit: simulq; è purpuratorũ numero certos delegit, quorũ consilio atq; opera in morib. atq; ordinibus curiæ corrigendis, vteretur: cui rei cum per aliquot dies operã dedisset, autorq; necis filij sui, quæ initio Ascanij cardinalis atq; Vrsinorũ opera procurata putabatur, patescere inciperet, laudabili prius proposito, deinde etiã lacrymis depositis, ad eas cogitationes, eaq; opera, in quibus ad id vsq; tempus ætatẽ contriuerat, impotentiore quàm vnquam antea animi impetu reuersus est. Ex Petri Medicis motib. nouæ calamitates per ea tem-

pora Florentiæ extiterunt:nam paulo pòst quorundam in Petrum studia patefacta sunt: quamobrem non pauci nobiles ciues capti, alij fuga elapsi:qui,coniurasse conuicti, rei capitalis condemnati fuerunt,non solum Nicolaus Ridulfus, Laurentius Tornabonus, Ioannotius Puccius,& Ioannes Cambius,qui Petrũ vt ad vrbem veniret,solicitauerant, & Laurentius qui ei ad hoc pecuniam cõmodauerat,verumetiam Bernardus Nerius ob eam tantùm caussam, quòd cum de coniuratione intellexisset, eam non patefecisset: quod peccatum alioqui legibus Florentinorũ,& iurisperitorũ sententia capitale,eò grauius fuit,quòd cum Petrus Florentiam venit,ipse reip.vexillifer esset:quòd in magistratu,magis publicæ personæ munus,quàm priuatæ obire teneretur:verùm cum damnatorum propinqui magnũ populi cõsilium, legis cuiusdam vi,quum populi potestas fuerat constituta,latæ, appellassent, qui eius condẽnationis autores,veriti ne ætatis ac nobilitatis misericordia, propinquorumq; multitudine,in populi animis iudicij seueritas mitigaretur, obtinuerunt vt in minore ciuium numero consultaretur, essétne appellationis persecutio admittenda, an prohibenda: vbi eorum autoritate & numero,qui rem periculosam,atq; ad seditionem excitandam facilem esse dicerent, vincente:afferrentq; legibus ijsdem concedi,vt tumultus vitandi caussa,in eiusmodi re,leges silerent,quidã ex ijs qui in supremo dignitatis gradu sedebãt, impetu quodam,& propemodum vi & minis assentiri, vt eadem nocte interficerentur,compulsi fuerunt:hoc ipsum vehementius Sauonarolæ fautoribus poscentibus,non sine ipsius infamia,qui sui studiosos saltẽ non deterruisset ab ea lege violanda, quam ipsemet paucos ante annos,quasi admodum salutarem,atq; ad libertatem conseruandam necessariam,rogasset.Hoc ipso anno Federicus rex Neapolitanorũ, regni à Pontifice diplomate accepto, ac solemni ritu inauguratus,Montemangelicũ ab Iuliano Lotharingo,quem ei rex Galliæ præfecerat, fortiter defensum,pactione,nec non Ciuitatẽ(id enim est oppidi nomen)vnà cum alijs aliquot oppidis, quæ Carolus cui à Sanguine cognomẽ fuit,tenebat,recepit:& induciarũ tempore finito, Romano præfecto toto regno exacto,in Salerni principem arma conuertit: qui deniq; in Diani arce obsessus, atq, ab omnibus desertus, vt incolumis vnà cum suis rebus abiret obtinuit: ea sui imperij parte quam nundũ amiserat, in Bisiniani principis potestate,ea conditione relicta,vt eam Federico traderet simulac se Senogalliam incolumen peruenisse intelligeret. In huius anni fine, cum immoderatis Hispaniæ regum petitionibus, conuentus qui è Montepessullo Narbonem translatus erat, prius esset interruptus, ad noua consilia, ijsdem tamen difficultatibus permanentibus,ijdem reges redierunt:nam rex Galliæ, nullam cõpositionem admittere cõstituerat,in qua Italia cõprehenderetur: Hispaniæ verò regibus graue videbatur,si ei Italiæ subigendæ liberã facultatem relinquerẽt: nec tamen cum eo bella vltra Alpes gerere cupiebant:quib. ex bellis plus molestiæ,quàm fructus sperare posse videbantur.Tandem induciæ inter eos quandiu ab alterutris non renunciarentur,& insuper menses duos,pactæ: quibus induciјs nulli Italorum principum, aut ciuitatũ cõprehensi fuerunt:quas Hispaniæ reges factas esse ipsis significarunt, eamq; rationẽ sui facti attulerunt:nimirũ,tam sibi licuisse id eis non appellatis facere,quàm Ludouico Sfortiæ sine ipsorũ consensu pacẽ Vercellensem cõponere:& cum,icto cum eis fœdere,bellũ in Galliã mouissent,idq; multos menses gesissent, nec tamen sibi pecunia à socijs promissa persoluta:etsi iustam caussam haberent eos deserendi, à quibus deserti fuerant: sæpenumerò tamen eis denuntiasse, se mille & quingenta pondo auri, quæ sibi ex peractis bellis debebãtur,persoluere vellẽt, se eam summã in bella futura accepturos fuisse, eo animo vt in Galliã cum validissimis copijs essent ingressuri: sed cũ socij super his nec suæ fidei, nec cõmuni vtilitati satisfecissent,viderẽtq; fœdus pro Italiæ libertate percussum, ad eã vsurpandã & opprimendã verteretur,cũ Veneti tot portub.in regno Neapolitano occupatis minimè cõtenti,Pisanã quoq; ciuitatẽ sine iure tenerẽt, sibi æquũ esse visum,quandoquidẽ alij rem cõmunẽ dissoluerent ac perturbarẽt,suis induciarũ beneficio prospicere,sed eo tẽperamento,vt admonitio potius quàm à fœdere discedẽdi voluntas dici posset: ꝑpterea quòd in eorũ esset potestate eas renuntiando,dissoluere:quod quidẽ essent facturi,si in Italiæ principibus alia ad communem vtilitatem consilia, aliosq; apparatus cernerent. Pacis dulcedinem integrè gustare reges illi, propter Ioannis Hispaniæ principis amborum vnici

filij

filij mortem nõ potuerunt. Mortuus eſt eadem tempeſtate Allobrogum dux Philippus paruulo filio vnico relicto,qui poſt longã deliberationẽ deniq; cum fœderatis ſenſurus videbatur:nã ei aureorũ numûm 20.millia quotannis ſe appenſuros receperant: nihilominus eius apud omnes fides adeò anceps erat,vt & ipſi,ſi quãdo rex Galliæ valida expeditione aliquid aggrederetur,nõ multũ ſibi ab eo pollicerẽtur. Eiuſdẽ anni extremo dux Ferrariæ, cũ iam bienniũ arcẽ Genuẽſem depoſiti nomine tenuiſſet, Ludouico genero ſuo reſtituit: prius tamẽ ab rege Galliæ poſtulauit,vt ſibi impẽſarũ quas in eius arcis cuſtodiã feciſſet, mediũ reponeret:ſe id perſoluturũ rex affirmabat,ſi modò ſibi dux Caſtelletum traderet:quod quidẽ facere ipſum debere rex aiebat,quòd Mediolani dux pacta non ſeruaſſet:reſpondebat ille, hoc ipſum nundũ eſſe demonſtratũ,atq; vt Ludouicus contumaciæ reus fieret, interpellationẽ intercedere oportuiſſe:ſe eã ſummã rex depoſiturũ polliceri, vt antè ſolutionẽ, an ſibi arcẽ tradere deberet, cognoſceretur:verùm apud Herculem potiora fuerunt Venetorum generiq́ue ſui poſtulata: mouebatur enim nõ ſolum precibus ac delinimẽtis Ludouici,qui paucis diebus antè,Archiepiſcopatum Mediolanenſem in Hippolytũ cardinalẽ filium ſuum contulerat: ſed multò magis quòd periculoſum exiſtimaret, odium vicinorũ præpotentiũ,in tempore præſertim quo indies Gallorum aduentus ſpes magis ac magis imminuebatur,prouocare:itaq; ex Gallica aula Ferrando filio ſuo reuocato,Caſtelletũ Ludouico prius impenſis,etiam ea portione quam rex perſoluere debuiſſet,acceptis,reſtituit:quamobrẽ,Veneti,quo ſe ei debere præ ſe ferrent, eum Ferrandum ſuis ſtipendijs centum grauis armaturæ equitibus præfecerunt:quæ reſtitutio parum æquè facta,etſi ad regis exiſtimationem in Italia magni eſſet momenti, tamen rex æquiore animo eam tulit,quam rei grauitas poſceret: quin imò, cum Hercules oratorem qui ſe apud regem excuſaret, miſiſſet, diceretq́ue, quòd eius imperium Venetis,duciq; Mediolani finitimum eſſet,qui ei tantum non bellum indixiſſent, ſe neceſſitati parere coactum fuiſſe : eum rex eadem negligentia, qua ſi de leui aliqua re egiſſet, audiuit: vt qui præter quàm quòd omnibus ſuis actionibus caſu & temere procedere conſueuiſſet,in conſuetis anguſtijs ac difficultatibus verſabatur, quòd in Italiam tranſeundi cupiditate flagraret:maioresq́; quàm vnquam antea occaſiones haberet, cum Hiſpaniæ regibus inducias,Heluetij fœderis nouam confirmationem, multas fœderatorum Italiæ principum diſcordiarum cauſſas:ſed artibus bonę partis eorum qui circa eum erant,impediebatur:alij ei varias proponere voluptates:alij ad eam quidem expeditionem hortari, verùm tanto terra mariq; apparatu, tantaq́; rei numariæ confectione,vt ad ea perficienda longo admodum tempore opus eſſe videretur:alij quauis difficultate occaſioneq; vti negociũ protelarẽt,abuti:nec Maclouiẽſis nõ & ipſe ſolita ſua in expeditionibus numarijs tarditate, moras interponere:ſic vt nõ modò in Italiam tranſeundi tempus magis quàm antea incertus eſſet,verumetiã,quæ penè ad faſtigiũ erant perducta,concidere permitterentur.Nam Florentini cum eo ita conuenerant,vt ſimul atq; ipſe bellum cœpiſſet, ipſi ab altera parte arma mouerent:atq; vt in hoc Obigninus cum centum quinquaginta cataphractis,quorum rex centum ſtipendia ſolueret, ipſi quinquaginta, mari in Hetruriam, vt ipſorum exercitus imperator eſſet, tranſiret : Mantuanus quoque ab Venetorum ſtipendijs, quum victor è Neapolitano regno redijt, quòd eum cum rege Galliæ de ſe conducendo agere, ſuſpicarentur, importunè remotus, nunc reuera ea de re cum eo agebat: & Sabaudiæ nouus dux, in regis amicitia erat confirmatus: Bentiuolus quoque, vbi rex Italiam attigiſſet, ſe ipſius potificisq; autoritatem ſecuturum promittebat: an cum eo facere, vt continenter cum ipſo agebatur deberet,ambiguus,ſaltem ſe regi non oppoſiturum,promiſerat. At, regis conſueta tarditas ac negligentia, omnium ardorem reſtinguebat:nam,nec in Italiam, vt Aſtæ congregarentur copiæ, vt ab eo promiſſum erat, tranſibant:nec Obigninus mittebatur: nec pecunia qua Vrſinis ac Vitellijs ſtipendia perſoluerentur, explicabatur: res, ſiquidem bellum erat gerendum,magni momenti: idcirco cum Vitellij Venetorum facturi ſtipendia viderentur, Florentini, regem ea de re certiorem faciendi tempus non haberent, communibus ſuis & regis ſtipendijs eos in annum conduxerunt: quæ res pòſt cognita ab eo fuit laudata: verùm nec confirmata, nec in eam pecunia miſſa: quin miſſo ad eos Gemellio, vt ſibi auri pondo mille & quingenta in

eam expeditionem commodarent, postulauit. Denique, aliorum voluntatē ex sua, vt
sæpenumerò solebat, æstimata, Lugduno repente ferè discedens Tursium, inde Am-
bosiam, se breui rediturum, vt solebat, promittens, profectus est: quas ob res om-
nium qui in Italia partes ipsius sequebantur, spe frustrata, Baptistinus Fregosius ad
Mediolani ducem reconciliata cum eo gratia, se contulit: qui animo ex his rebus
recepto, indies magis suam in Venetos ob Pisanorum res indignationem conce-
ptam, aperiebat: pontificemque & Hispaniæ reges instigando, vt denuò, se ardorē
maiore de Pisis restituendis postulata sermonesque renouarent. His consilijs Floren-
1498. tini ab eo sic persuasi, ineunte millesimo quadringentesimo nonagesimo octauo Ro-
mam suum oratorem miserunt: cui vt ita rem tractarent mandarunt, vt & Pontifex
& alij possent cognoscere, si Pisana ciuitas ipsis restitueretur, ipsos cum reliquis
ad Italiæ defensionem, contra Gallos conspiraturos: & nihilominus rex Galliæ,
si res minus procederet, aliquid de ipsis suspicandi caussam non haberet. Hæc res
per multos dies Romæ fuit agitata, Pontifice, & oratoribus Hispaniæ regum, ducis
Mediolani, & Neapolitani regis, cum Venetorum legato aperte agentibus: cum di-
cerent ad communem securitatem necessarium, hac ratione Florentinos sibi aduersus
Gallos adiungere: Venetum senatum cum reliquis, assentiri debere, vt omnium offen-
sionum radicibus extirpatis, nemo in Italia restaret, qui transalpinas gentes euocandi
occasionem haberet: cuius concordia, si hac re impediretur, alijs fortè noua consilia in-
eundi: è quibus aliqua grauis rerū immutatio cum omnium detrimento posset existere,
eam rem esse ansam præbituram. Sed enim prorsus diuersa erant Veneti senatus cōsilia:
qui suam cupiditatē varijs coloribus prætexens, atq; vnde præcipue tantum eius rei stu-
dium manaret, animaduertens, per eundem suum oratorem sic respondebat, vt grauis-
simè expostularet, eam rem nequaquā cōmunis boni caussa excitatā esse, sed & alicuius
fœderatorū aduersus eos maleuolētia: propterea quod, cū Florentini animo essent cum
Gallis cōiunctissimi: sibiq; per illorum in Italiam reditum bonam Hetruriæ partē occu-
paturos persuasum haberent, sine dubio restitutionē Pisanam non satis esse ad illorū in
Gallicū nomen studia remouenda, quinpotius, rem esse periculi plenā, si ea ipsis resti-
tuatur: quoniam, quo essent potentiores, eò magis Italiæ securitati nocerent: in hac re-
stitutione, omnium existimationem & fidem agi, sed præcipuè ipsorum reipublicę, quia
cum omnes socij concordes Pisanis se illorum libertatem propugnaturos cōpromisis-
sent, pòst, cum reliqui omnes in publicum bonum sumptus inuiti cōferrent, onere ipsis
solis relicto, qui ad hoc nullum sumptum aut molestiam recusarunt, turpe admodū forè
si eā deserant, datamq; fidem infringant: quā si ceteri non magnifacerent, ipsi eam sem-
per seruare soliti, violare nullo modo vellent: esse molestissimū Veneto senatui, quòd
sine vllo respectu ab alijs carperentur ea de re quam de communi omnium consensu
incępissent: & communis vtilitatis caussa in incœpto perseuerassent: ac tanta cum in-
grati animi significatione, benefaciendo, malè mulctarentur: hanc mercedem im-
manes quos in eam rem totq; alias sumptus fecissent: tot præterea molestias, & peri-
cula, quæ post ictum cum illis fœdus sustinuissent, minimè mereri: quæ res fuerant,
vt audacter possent dicere, ipsorum opera fuisse Italiam liberatam: quòd nec ad
Tarum alijs erat pugnatum armis: nec alijs armis Neapolitanum regnum recupera-
tum, quàm suis: & qui nam exercitus Nouariam ad deditionem compullisset: quis
Galliæ regem trans Alpes abire coegisset? cuius vires quoties redire tentauerat in
Taurinis obuiam iuissent? Negari verò non posse, quin hæ actiones ex salutis Italiæ desi
derio potissimum profectæ sint: nam nec primi vnquam ipsi periculis expositi fuerant:
nec ipsorum caussa errores extiterant, quos ipsi corrigere tenerentur: quòd nec Galliæ
regem in Italiam ipsi euocassent: nec eum cis montes eductum, comitatos esse: nec
vt suo parcerent ærario, res communes in discrimen venire permisisse: quinetiam sæpe-
numerò necessarium fuisse, Senatum Venetum eis malis adhibere remedia, aliorum
culpa ad omnium perniciem oxorta: quæ opera si minus erant cognita, aut tam citò
obliuioni tradita, nolle ipsos ob id aliorum parum laudabili exemplo imitantes, neq;
fidem, neque suæ reip. dignitatem fœdare: eam præsertim ob caussam, quòd cum Pisa-
norum libertatis incolumitate, Italiæ vniuersæ securitas, bonumque coniunctum esse
videatur.

videatur. Hęc dum inter fœderatos aperto cum diſſidio tractantur, nouus ſuperueniens caſus, res longe ab hominum cogitationibus diuerſas peperit: nam nocte quæ octauum diem Aprilis antecedit, apoplexia Carolus rex, Amboſiæ repente mortuus eſt: quod quidem ei accidit, dum pila ludentes ſpectat, tanta vi, vt eodem in loco vitam terminarit, qua maiore impetu quàm virtute orbem terræ perturbauerat: & erat denuò turbaturus: permulti enim exiſtimarunt, quòd in Italiam redeundi deſiderio arderet, ſemel tandem ſiue ſua ſponte, ſiue eorum monitis quibus Maclouienſis magnitudo erat inuiſa, eum ſe ex ijs quæ obijciebantur difficultatibus explicaturum: & quanquam in Italia modò augeret, modò minueret, propter actionum ſuarum inconſtantiam, ſui aduentus opinionem, non ob id tamen eius expeditionis metus tollebatur: itaq; Pontifex, ſuos filios euehendi cupiditate ſtimulatus, iam cum de rebus nouis clàm agere cœperat: pòſt etiam rumor ſiue falſus ſiue verus increbuit, ducem Mediolani, ne in perpetuo timore vitam ageret, idem feciſſe. Regnum Galliæ, quod Carolus ſine liberis deceſſiſſet, ad Ludouicum Aureliæ ducem, à ſtirpe maſcula proximum peruenit: ad quem illico Carolo mortuo regij ſtipatores Bleſiacum, vbi ille tum erat, totaq; aula contendit: mox omnes regni proceres, regem ſuum & ſalutantes & agnoſcentes: tametſi non defuerint qui tacitè ſubmurmurarent, eum antiquis eius regni inſtitutis, à regia dignitate, aduerſus quam Britonico bello arma ſumpſiſſet, arceri. Poſtridie eius diei quo Carolus viuere deſijt, qui Chriſtiano ritu palmarum celebritati ſacer eſt, Hieronymi Sauonarolæ autoritas Florentiæ concidit: qui prius apud Pontificem in crimen vocatus, quòd non ſine offenſione in Sacerdotum curiæque Romanæ mores pro concione inueheretur: quòd Florentiæ diſcordias aleret: quòd eius doctrina nequaquam per omnia ſana eſſet: quas ob res cum Romam breuibus Pontificis literis eſſet accitus, nec tamen vnquam eò ſe cõferre, certis vt ipſe afferebat cauſſis, voluiſſet, tãdem ſuperiore anno Ptõificis cenſura ei rebus ſacris fuerat interdictum: huius rei cauſſa, cum à concionibus aliquot menſes abſtinuiſſet, facilè, ſi abſtinere perſeueraſſet, abſolutionem obtinuiſſet: nam Pontifex ſuapte hominem parui faciens, vt in eum ſua fulmina vibraret, id magis eius aduerſariorum ſtimulis, quàm alia de cauſſa mouebatur: verùm cum is exiſtimans, ſi conciones diutius omitteret, ſuam autoritatem imminutum, aut eum finem, propter quem mouebatur, quæ potiſſimum concionandi vi augebantur, interruptum iri, Pontificis præceptis contemptis, denuò ad idem concionandi munus redijt: aſſerens diras in ſe à Pontifice contortas, diuinæ voluntati repugnare: ac tanquam publico bono pernicioſas, iniquas eſſe, nulliusq; momenti: quæ dum pro concione detonaret, Pontificem totamque Pontificis curiam vehementiſſimis verbis caſtigabat: qua ex re cum magnus eſſet motus excitatus: quòd eius aduerſarij, quorum autoritas in populo indies magis creſcebat, iſtam eius contumaciam deteſtabantur: improbabantq; quòd eius temeritate Pontificis animus turbaretur, eo præſertim tempore, quo de Piſana reſtitutione cum ceteris ſocijs agebatur: quo tempore nihil non erat faciendum, vt eum in propenſione confirmarent: contra hos eius fautores eum tuebantur, dicebantq;, hominum gratia haud eſſe diuina opera turbanda: nec aſſentiendum, vt huiuſmodi prętextu Pontifex in Florentinæ reip. negocijs immiſceretur. Qua in contentione cum permulti dies conſumpti fuiſſent, indignante mirum in modum Pontifice, & nouis epiſtolis fulminante, dirarum item denunciatione ciuitatem vniuerſam terrente, ei tandem per magiſtratus interdictum concionibus fuit: quibus etſi ipſe paruiſſet, complures tamen è ſodalibus ipſius diuerſis in templis idem facere non ceſſabant: cumque haud minus feruerent ſtudia ſacerdotum, quàm aliorum, reliquarum ſodalitatum monachi aduerſus eum vehementiſſime concionari minimè deſiſtebant: ac deniq; in tantum furorem prorupere, vt vnus è Sauonarolæ ſodalibus eius ſectæ ſtudioſus, & ex altera parte vnus ex ijs ſodalibus qui Minores appellantur, cõuenerunt, vt ambo in flammas populo vniuerſo ſpectante, ingrederentur: vt aut incolumni, aut flammis abſumpto Sauonarolæ ſodali, ex euentu eſſet ne is verus Dei vates, an falſus, & impoſtor, omnes liquidò cognoſcerent: id autem idcirco afferebatur, quòd is ſæpius pro concione aſſeueraſſet, ſe in ſuæ doctrinæ teſtimonium à Deo impetraturum, vt incolumnis per medias flammas tranſiret: nihilominus, quòd ſe inconſulto eius experimenti facta mẽtio eſſet, moleſtè ferens, id impedire

magna dexteritate tentauit:ſed cum res iam multũ proceſſiſſet, atq; à multis ciuibus ci-
uitatẽ tantis moleſtijs liberari cupientibus, vrgeretur, vlterius omnino progredi neceſ-
ſe fuit. Quamobrẽ cum ad dictam diem duo monachi cunctis ſodalibus ſuis comitanti-
bus, in prætorianũ forum campúmue conueniſſent, quo non modò Floretinus populus
vniuerſus, verùm etiam è vicinis vrbibus cõplures cõcurrerant: ad Minorum ſodalium
aures peruenit, Sauonarolã, vt eius ſodalis inflammas ingrediens corporis Chriſti cru-
ſtum, quod ſacramentum dicitur, manu geſtaret mandaſſe: cui rei cum illi reclamare in-
ciperet: diceretq; hac ratione Chriſtianæ perſuaſionis autoritatem in diſcrimen vocari:
quæ, ſi cruſtũ (hoſtiam illi vocant) igni abſumeretur, in imperitorũ animis multũ immi-
nueretur: Sauonarola verò qui aderat, in ſua ſententia perſeuerãte, atq; ita inter eos diſ-
ſenſione exorta, in id res non eſt adducta diſcrimen: quàm ob cauſſam tantum de eius
autoritate detractũ eſt, vt inſequenti die, cũ caſu tumultus quidã eſſet exortus, eius ad-
uerſarij ſumptis armis, adiuncta ſumi magiſtratus autoritate, D. Marci domũ vbi cũ ſuis
ſodalib. habitabat, expugnarunt: eumq; cũ duob. eiuſdem ſodalitatis captum, in publicũ
carcerẽ duxerũt: quo in tumultu propinqui eorũ qui anno ſuperiore ſecuri fuerãt pro-
pter Petrum Medicẽ percuſſi, Franciſcũ Valorium ciuẽ primariũ, Sauonarolæ factionis
principẽ, quòd is qua ſupra ceteros autoritate pollebat, in cauſſa fuerat, vt perſequẽdæ
appellationis ad populũ facultate priuarẽtur occiderãt. Fuit de Sauonarola habita quę-
ſtio etſi minimè grauis, atq; ipſius edita cõfeſſio: quæ remotis omnib. calũnijs quib. graua
batur, ſiue auaritię, ſiue flagitiorũ ac libidinis, ſiue quod clandeſtina haberet cũ principi
bus cõſilia, illud continebat: Sauonarolã quæ prædixiſſet, non inſtinctu inflatuq; diuino
ſed ſua opinione ſacrarũ literarũ doctrina obſeruationeq; nixa, prædixiſſe: nec in eo ſe
aliquid improbum ſpectaſſe: nec vt ea via ſacrũ aliquẽ honoris gradũ aſſequeretur: ve-
rùm ſe illud ſummopere expetiuiſſe, vt ipſius opera totius Chriſtianæ reip. conciliũ con
uocaretur: in quo ſacerdotũ corrupti mores corrigerentur, eccleſięq; dei ſtatus, qui tan-
topere à maiorũ inſtitutis receſſiſſet, quàm maximè fieri poſſet, ad eius tẽporis formam,
quæ Apoſtolorũ temporibus proximè accederet, reuocaretur: Hoc opus tam præclarũ,
tamq; ſalutare, ſi ad exitũ perducere potuiſſet, ſibi longe glorioſiꝰ atq; diuinius duxiſſe,
quàm ſi ſummũ pontificatum eſſet conſecutus: propterea quòd illud niſi excellẽtis do-
ctrinæ virtutisq; admiratione, reuerentiaq; mortaliũ omnium ſingulari aſſequi non po-
tuiſſet: ſed pontificatũ ſæpius aut malis artibus, aut fortunæ beneficio homines adipiſci.
Super hac confeſſione ab ipſomet coram multis ſacratis etiam ſuæ ſodalitatis viris, ſed
verbis (ſiquidẽ verum eſt, quòd poſt eius ſectatores inuulgarunt) conciſis, quæq; varias
& multiplices interpretationes poſſent recipere, de ſodalitatis dominicanæ ſummi prę-
fecti (Generalẽ illi vocant) Romuliniq; antiſtiti, qui poſtea Surrentinus cardinalis fuit,
ſententia: qui huius cauſſæ à Pontifice cognitores erãt dati, ceremonijs ab Romana ec-
cleſia cõſtitutis ſeſe ſacerdotio vnà cum duob. ſuis ſodalibus, abdicare coactus eſt: quo
facto in magiſtratus poteſtate relicti: à quibus rerum capitaliũ iudicibus traditi, ſuſpen-
ſi, combuſtiq; fuerunt: ſed ad abdicationis & ſupplicij ſpectaculum, haud minor morta-
lium concurſus eſt factus, quàm eo die qui ad Sauonarolæ doctrinam igni explorandã
tantiq; ab eo promiſſi miraculi expectationem, in eundẽ locum cõcurriſſent. Hoc mor-
tis genus ab eo conſtanter perpeſſum, nulla tum alia vel delicti, vel innocentiæ ſignifi-
catione data, iudiciorum varietatem hominumq; ſtudia minimè ſuſpendit: nam à mul-
tis fallax, ab alijs verus & pius fuit iudicatus, qui confeſſionem editam, & inuulgatam,
aut falſo conſcriptam & commentitiam, aut in eius conſtitutione corporis admodum
molli ac delicata, plus tormentorum vim, quàm veritatem potuiſſę: eamq; imbecillita-
tem principis Apoſtolorum exemplo excuſabant: qui nec cuſtodiæ traditus, nec acer-
bitate quæſtionis, aut alia externa vi compulſus, ſed ad ancillarum aut ſeruorum
ſimplicem ſermonem, eius ſe magiſtri diſcipulum eſſe, à quo tot
ſalutaria præcepta audierat, diuinaq; viderat patrari
miracula, non ſemel negauit.

TERTII LIBRI FINIS.

FRAN-

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE, LIBER QVARTVS.

Galliæ regum in Mediolanensem ducatum iura: Florentinorum in Reguliana valle clade, eorundem cum Ludouico Sfortia fœdus: belli inter Columnios & Vrsinos origo: Alexandri Pontificis regni Neapolitani occupandi consilia: Pisani ad Cascinam fusi: inter Senenses & Florentinos induciæ: Cæsar Borgia se Cardinalis dignitate abdicat. Ludouici regis cum vxore diuortium: Venetorum cum Galliæ rege fœdus: Ferrariensium dux à Venetis ac Florentinis rerũ Pisanarum arbiter factus: Ludouici Sfortiæ in Germaniam fuga: Paulus Vitellius ob Pisanas res à Florentinis securi percursus: Valentini bella: ducis Mediolani in Insubriam reditus, eiusdem regni & vitæ iactura.

AROLI Galliæ regis obitus, quia Ludouicus XII. nouus rex in regni sui initio Cisalpinis bellis implicari velle minimè credebatur, Italiam periculorũ ex Gallorũ potentia imminentiũ metu liberauit: at eorũ qui futura perpendebant animi, quòd regẽ annis maturũ multis bellis exercitatũ, in sumptib. temperatũ, & proculdubio magis quàm superior rex ex se pendentem, ad tantũ imperium peruenisse cernerent, & ad quem non modò, vtpotè Galliæ regem eadem regni Neapolitani iura spectarent: verùm etiam ob Valentinæ auiæ suæ successionem, sibi peculiari iure Insubriæ imperium arrogaret, ne dilatum malum temporis successu maius grauiusq; redderetur suspicione non sunt liberati: quoniã cũ Valentinã Ioannes Galeatius Vicecomes pater, antequã ex Cæsareo vicario Mediolanensium ducis appellationem esset adeptus, Ludouico Aurelianensium duci, Caroli VI. Galliæ regis fratri desponderet, doti, qua Asta cum eius agro & ingens pecuniæ vis continebatur, vt quocunq; tẽpore, mascula proles deficeret, Valentina, vel illa defuncta ordine proximi, in Mediolanẽsis regni iura succederẽt, expressis verbis cauerat. Quam pactionẽ per se leuem (si quod Galli asserũt verum est) vtpote in imperij interregno, quo tempore imperij administrationem sibi Romani Pontifices vindicant pontificia autoritas confirmauit, quare cum postea Philippimariæ Vicecomitis interitu, Ioannis Galeatij virilis proles esset extincta, Carolus Valentinæ filius Aurelianensium dux, eius regni successionem sibi deposcere cœpit, quam sibi eodem tempore (vt principum ambitio facilè quemuis prætextũ arripit) & Federicus Cæsar, quasi progenie, quæ in Ioanne Galeatio, à Venceslao Romanorum rege concesso priuilegio, nominata erat, extincta, iterum ad imperium deuolutum: & Alfonsus Aragoniæ & Neapolis rex, Philippi testamento hæres institutus, arrogabant. Sed cum Francisci Sfortiæ, qui vt arma aliquo colore muniret, Blancam coniugem suam, Philippi vnicam sed notham filiam debere succedere aiebat, arma, artes, felicitasque plus valuissent: Carolus Aurelianensis, qui in bellis inter Gallos & Anglos, Dangicortino prælio captus viginti quinque annos in Anglia captiuus fuerat, ob inopiam & aduersam fortunam, nec per se id bellum moliri, nec ab Ludouico vndecimo Galliæ rege, quamuis cognatione coniunctissimo, aliquod auxilium vnquam impetrare potuit: quia cum illi in regni sui initio, Galliæ proceres, qui publici boni specie, priuatis de causis atque odijs in eum coniurarant, infesti fuissent, semper rex ille potentiorum depressione, securitatem magnitudinemque suam confirmari duxit. Quam ob caussam Ludouicus Aurilianensis Caroli filius, quamuis eius gener esset, nullam ab illo opem assequi potuit: & socero defuncto, cum in Caroli octaui tunc pupilli tutela, Annam Borboniorum ducem regis sororem sibi anteponi ferre non posset, rebus nouis exigua fortuna in Gallia excitatis, minore felicitate in Britãniam citeriorem transijt: nam ijs qui Carolum Annæ, quæ Frãcisco patre sine liberis maribus defuncto, eius ducatus hæres erat, matrimonio

Britannia citeriori potiri nolebant cōiunctus, imò eidem matrimonio occultè inhians, in pugna quæ inter Gallos, & Britannos, prope Santalbinum, in citeriore Britannia commissa fuit, captus & in Galliam perductus, ibiq; bienniū in carcere custoditus. Itaq; prius facultate, deinde regio beneficio liberatus, Caroli ope destitutus id negocium non tentauit, nisi cum regis iussu Astæ moratus, tenui successu Nouariam est ingressus. Rex aūt Galliæ factus, nullo vehementius, quàm Mediolanensis ducatus velut hæreditario iure ad se spectaret, occupandi desiderio flagrauit: in quo à pueritia educatus, rebus ad Nouariam gestis, & arrogantibus signis sibi cum Astę esset declaratis, non mediocri in Ludouicum Sfortiam suscepto odio, multo magis accensus fuerat. Ideò paucos dies post Caroli regis obitum, ea re consilij sui autoritate firmata, non modò Galliæ, & regni Neapolitani ratione, Ierosolimæ, & vtriusque Siciliæ rex, verùm etiam Mediolanensium dux appellari voluit: atq; vt suam ad res Italicas propensionem omnibus declararet, statim per epistolas Pontificem, Venetos, ac Florentinos suæ ob regnum adeptum lætitiæ participes fecit: & proprios homines qui rerum nouarum spem facerent, apertè sibi Mediolanense imperium in suam potestatem redigere, in animo esse ostendens misit. Cuius rei, Italorum propensione Caroli morte longe è priori immutata, occasio minimè parua offerebatur. Pontifex enim proprijs cupiditatibus, quas Italia pacata explere non posse animaduertebat agitatus, res denuò turbari cupiebat: & Veneti, timore quo ob iniurias Carolo illatas affecti fuerant sublato, à noui regis fide animo minimè erant auersi: quæ propensio indies incrementum erat habitura: nam etsi Ludouicus Sfortia se duriorem immitioremq; hostem habiturum cerneret, eadem tamen spe nixus qua Federicus Aragonius, illum videlicet non tam cito cisalpinis rebus operam nauare posse, & præsenti indignatione, à futuri periculi cognitione remotus, quo minus se illis in Pisanis rebus opponeret, non erat omissurus. Soli Florentini animo à Gallica amicitia alienari incipiebant: quoniam etsi nouus rex illis antea fauisset, nunc ad regnum euectus, nullo ipsis vel fidei vel beneficiorum acceptorum, quemadmodum defunctus ob Florentię & Astæ factas pactiones, & quòd potius multas molestias & pericula subire, quàm eius necessitudinem relinquere voluissent, vinculo deuinctus erat: & inter Venetos ac Mediolanensium ducē indies gliscens dissensio, in causa erat, vt fœderatorum potentię metu sublato, potius in propinqua ac certa Longobardiæ societate quàm Galliæ remotis incertisq; auxilijs spe collocata, eam amicitiā paruì facerent. In hac igitur diuersa animorum propensione, variæ etiam actiones fuerūt: Senatus enim Venetus statim vnum ex suis scribis, quem apud Allobrogum ducem habebant ad eum misit: & vt his initijs eius amicitiæ quam communes res indies poscerēt, cum eo firmandæ fundamenta iacerent, tres oratores, qui illi, regni successionem gratularentur, & ea quæ aduersus Carolum gesserant, non alia de causa quàm quòd cum multis inditijs illum regno Neapolitano minimè contentum animaduertissent, ne ad totius Italiæ imperium occupandum consilia sua direxisset metuerent, gesta excusarent, electi fuere: Et Pontifex cum animo ad altiora consilia elato, Cæsarem filium ex sacræ purpuræ dignitate ad profanam amplitudinem euehere constituisset, missis statim legatis, sacra munera profanorum imperiorū pretio vendere cogitauit: sciebat enim regem Ioannam coniugem sterilem & monstruosam, quam ab Ludouico XI. penè coactus duxerat, repudiare vehementer cupere: nec minore Annæ, quæ superioris regis morte vidua erat relicta, non tam ob pristinæ beneuolentiæ iam antè Santalbini prælium inter ipsos contractæ reliquias, quàm vt hoc matrimonio Britannia citeriore, magno & Galliæ regno admodum opportuno imperio potiretur, in matrimonium ducendæ desiderio flagrare, quæ absq; pontificia autoritate obtineri, non poterant. Nec Florentini, ob antiquum eius vrbis cum Galliæ regno institutum, & vt merita sua obligationesq; defuncti regis confirmarent, à legatis ad eum mittendis abstinuerunt, ab Mediolanensium duce ad hoc ipsum impulsi, vt per ipsos, Venetorum (cum ab vtraque rep. de Pisanis rebus esset agendum) negocijs difficultas interponeretur: & si fortè fidem vel aliquid autoritatis sibi cōparassent, aliqua occasione ad gratiam inter ipsum & Galliæ regem reconciliandam, quam ipse summopere exoptabat, vti possent: qui omnes ab rege hilari fronte accepti sunt: & quamuis antequam Galliæ regnum nouis cum finitimis regibus,

gibus, fœderibus firmasset, nihil in Italia mouere statuisset: tamen statim cum singulis negocia tractare cœpit. Sed fatale erat, vt Pisano incendio, Mediolanensium ducis immoderata dominandi libidine excitato & nutrito, tandem autor ipse conflagraret, quoniam is & ob æmulationem, & ob periculum quod ex nimia Venetorum potentia sibi ac cæteris Italiæ principibus imminere videbat, suarum artium laborumque fructum, ab illis colligi patienter ferre non poterat, cumque ex Florentinorum, in Pisanis quocumque casu & ratione lædendis pertinacia, occasionem haberet, sibique Sauonarolæ casu & Francisci Valorij, qui contrariam sibi factionem tuebatur interitu, maiorem quàm antea in ea ciuitate spem locare posse videretur, Florentinos ad Pisas recipiendas, postquam sua & aliorum consilia atque autoritas, id efficere nequiuerant, armis iuuare statuit: vana opinione persuasus, vel antequam rex aliquem motum facere posset, Pisas seu vi, seu pactione in Florentinorum potestate forè: vel Senatum Venetum ea prudentia, quæ in ipsomet vim non habuerat, retentum nunquam, aut indignatione, aut leuioribus de caussis, Gallica arma, in quibus pellendis tantum laborasset communi omnium cum periculo in Italiam redire, exoptaturum: quod imprudentissimum consilium, clades à Florentinis in Pisano agro accepta, accelerauit: cum enim copiæ illorum quæ ad Eræ pontem erant, circiter septingentos equites, & mille pedites, Pisis egressos, cum opima præda ex Volaterræ maritimis locis redire comperissent, penè omnes Ranutio, & Gulielmo Paccio Florentini exercitus legato, ducibns, vt prædam recuperarent, ad iter illos intercludendum contenderunt: cumque illos in Reguli valle offendissent, impetu facto perturbarant: & prædæ maximam partem receperant, quum centum & quinquaginta grauis armaturæ equites, qui Florentinarum copiarum motu percepto, vt suis opem ferrent, Pisis profecti erant, superuenerunt: à quibus fessi: & in diripiendo turbatis ordinibus reperti, cum Ranutij autoritas suos cataphractos ad pugnam sustinendam conuocate non posset, aliqua defensione per pedites facta, multis peditibus cæsis, plerisque ducibus cum maxima equitum parte captis, fugati sunt: adeò vt non sine difficultare legatus & Ranutius, cladis acceptæ culpam (vt in rebus aduersis fieri solet) sibi inuicem obijcientes, in Reguli fanum euaserint. Hæc clades Florentinos afflixit, qui vt extemplo periculo prospicerent, cum tam repente nouos milites comparare non possent, & Ranutij existimatio esset imminuta omnium copiarum imperatoris, exercitus esset dissipatus, Vitellios qui in Aretino agro erant, Pisas conuertere statuerunt, sed Paulo suarum copiarū omnium imperatori tribuere coacti sunt. hic casus etiam ab Mediolanensium duce auxilia flagitare coëgit: & eò magis quia statim post cladem, Galliæ regem ad ipsorum pericula viribus & autoritate auertenda, trecentos cataphractos in Hetruriam mitteret: de Vitellijs Carolo viuente pactum stipendium confirmaret: suamque portionem tribueret, & Venetos ab iniurijs abstinere moneret, supplices rogarant. Ex quibus rebus, quoniam rex se Venetis odiosum suspectum'ue reddere nollet, vel quidquam in Italia, antequam bellum in Insubria inciperet, mouere, grata verba absque factis retulerant. Dux autem in re, ne Veneti, victoriæ occasione eò vsque progrederentur, vnde eos postea repellere nimium difficile esset, veritus, minimè lentus fuit: ideò firma auxilij spe Florentinis facta, prius qui apparatus non modò ad defensionem, sed etiam ad Pisanum bellum, in quod, quia eo anno nullus Galliæ regis motus timebatur, totius Italiæ tunc ab omni alia perturbatione immunis, oculi conuersi erant, conficiendum essent necessarij, cum ipsis deliberare voluit: nam etsi in Romano agro inter Columnios & Vrsinos ad arma ventum esset, tamen ipsorummet prudentia, citò odia & simultates superauerat. Huius belli origo fuerat, quòd Columnij atque Sabelli Iacobi è Comitum familia Mattiæ turris occupatione incitati, Comitum gentis oppida inuaserant: & ab alia parte Vrsini ob factionum necessitudinem, arma pro illis sumpserant. adeò vt multis vtrinque castellis viciſſim occupatis, tandem totis viribus ad Monticelli radicem in agro Tiburtino dimicarint: vbi pòst longum acreque prælium non minus factionum ardenti affectione, quàm gloriæ atque imperij caussa incitati, Vrsini, qui duo millia peditum & octingentos equites habebant, signis amissis, & Carolo

Vrsino capto fugati sunt: & ex Columniorum parte, Antonius Sabellus clari nominis dux læthali accepto vulnere, intra paucos dies expirarit: quo successu Pontifex, regionis Vrbi propinquæ perturbationem sibi molestam esse ostendens, se ad concordiam conciliandam interposuit: quod dum minus bona fide, (vt erat vafer) agit, Vrsini nouis viribus collectis, ad Palumbariam nobile Sabellorum oppidum castra posuerũt: & Columnij, qui post victoriam multa comitum familiæ castella occuparant, se ad auxilium oppido ferendum comparabant. Sed cum vtraq; pars, Pontificem modò Columnijs modò Vrsinis fauendo, vt tandem attritis ipsorum viribus omnes opprimere posset, bellum fouere animaduertisset, Tiburi absq; aliorum intercessione ad colloquium conuenere: vbi eodem die pacem confecerunt, qua Carolus Vrsinus liberatus, cuiq; oppida in hac contentione adempta, restituta, Albensis & Talliacotiensis ditionis controuersia, Federico regi, cui Columnij militabant promissa. Hoc motu statim sedato, cum nusquam in Italia, nisi in Pisano agro arma miscerentur, Mediolanensium dux, quamuis ab initio Florentinos nullis appertis auxilijs, sed clandestina pecunia iuuare decreuisset, indies maiore indignatione ac dolore concitatus, nec superbis minacibusq; verbis in Venetos parcens, palàm se nullius habita ratione declarare statuit, ideò illorum copias quæ Parmensi & Pontremulensi via Pisas contendebant itinere prohibuit: & per Ferrariensium ducis imperium, longius ac difficilius iter facere coëgit, vt Cæsar omnes oratores qui apud se essent, præterquàm Hispaniæ regis discedere iusserit, & intra paucos dies omnes præter Venetorum reuocarit effecit, trecentos sagittarios Florentinis misit, & ad trecentorum cataphractorum partim sub Plumbinatium principe, partim sub Ioannepaulo Ballione, stipendium contribuit, & pluribus vicibus, supra trecenta ducatorum millia semper si opus esset maiora auxilia pollicitus mutuò dedit. Præterea cum Pontifice, vt à Florentinis rogatus aliquod eis auxilium daret, egit, qui Venetorum Pisis potentia firmari, Pontificio imperio perniciosum ab se animaduerti ostendens, centum grauis armaturæ equites, & triremes tres, quæ Villamarino duce ipsius stipendijs militabant, vt commeatus Pisas mari vehi impediret, se missurum promisit, sed vbi varijs excusationibus distulisset, tandem apertè negauit, quoniam quotidie magis alijs consilijs reiectis Galliæ regi, non mediocria & vsitata præmia, sed regnum Neapolitanum, (cum plerumq; hominum proprium sit, quod ratione difficile cognoscunt, id sibi cupiditate & spe facile fingere) ab eo sperans, adhærere statuit, & penè fatale erat, vt ab Aragoniæ regibus affinitatum passæ repulse, illi nouarum rerum originem adferrent: nam antequam prorsus Galliæ regi coniungi statuisset, ab Federico rege petierat, vt filiam Valentino cardinali prima occasione se abdicare parato, in matrimonium, & pro dote Tarentinum principatum traderet, filium ingenio & animo magno, si tanto eius regni membro potiretur, & regiam filiam in matrimonio haberet, Pontificijs viribus ac iuribus adiutum, socerum parum potentem ac pecunia exhaustum, & à quo multorum regni procerum animi alienati erant facilè regno spoliare posse persuasus: cui negocio quàmuis Mediolanensiũ dux vehementer faueret, & per Marchesinũ Stampam, quem hac de caussa Romã & Neapolim legauerat, validis rationibus primùm, deinde asperis verbis Federico ostenderet, quanto cum ipsius periculo, Pontifex eiusmodi desiderio deiectus, in Galliæ regis amicitiam præceps ruiturus esset, & quàm imprudentis abiectique animi esset, vbi de totius salute agitur, indignitatis rationẽ habere, nec se ipsum, ad imperij conseruationem propriæ voluntati anteponendam cogere posse: Federicus tamen Pontificis alienatione, regnum suum in discrimen conijci fassus, quòd etiam se si filiam cum Tarentino principatu Valentino nuptui daret, eodem in periculo versari videret, semper obstinatè negnauit, seq; ex duobus periculis, id potius cui maior honor coniunctus esset, quodq; ex nulla sua actione manaret, subire velle dixit: quare Pontifex toto animo ad Galliæ regis amicitiã cõuersus, cum & Venetos idem facere optaret, ne illos læderet, ab Florentinis, qui Mediolanensium ducis tam promptis auxilijs, & Pauli Vitellij virtutis fama freti, nihil erãt prætermissuri armis iuuãdis abstinuit, quamuis res difficilis censeretur: nam præter Pisanorum ciuium & agricolarum numerũ, experientiam, atq; animum: Veneti quadringentos grauis armaturæ, octingentos Epirotas equites, & duo millia peditum Pisis habebant: cumque ij qui ab initio Pisanorum patro-

patrocinium suscipiendum negarant, tunc publici honoris gratia, non minus quàm reliqui ad Pisanos iuuandos essent propensi, maiores copias mittere parati erant. Tandem communi Ludouici ac Florentinorum consilio exercitum ita augendum, vt ad Pisani agri oppida expugnanda esset idoneus, & omni ratione, vt omnes vicini à Pisanis iuuandis, vel Florentinis ex Venetorum voluntate ab alia parte infestandis desisterent nitendum, decretum fuit. Ideò cum Ludouicus antequam se declarare statuisset, Ioannem Bentiuolum cum ducentis grauis armaturæ equitibus, communibus cum Venetis auspicijs conduxisset, tantum effecit, vt eum vnà cum Bononiensi republica sibi soli obstrinxerit, & quo magis eum confirmarent Florentini Alexandrum eius filium conduxerunt, & vt si Veneti qui Fauentiæ domini patrocinium habebant, ex Aemilia aliquem impetum facerent, obstaculum inuenirent, Florentini Octauianum Riarium, Imolæ & Foriliuij dominum, qui Catarinæ Sfortiæ matris, quæ pluribus de caussis, sed præcipuè quia clàm Ioanni Mediceo, quem Mediolanensium dux populari administratione minimè contentus, vnà cum fratre Florentiæ potentem facere cupiebat, nupserat, palàm Ludouici ac Florentinorum partes sequebatur, consilijs parebat cum centum & quinquaginta cataphractis ad stipendia sua pertraxerunt. Egit quoque Ludouicus cum Lucensibus, apud quos plurimum autoritate valebat, ne (vt semper fecerant) Pisanis amplius fauerent, quod quamuis non penitùs fecerint, in eius gratiam tamen plurimum abstinuerunt. Relinquebantur Genuenses, & Senenses, antiqui Florentinorum hostes, & cum quibus controuersiarum caussæ, intercedebant, cum his ob Montempolitianum, cum illis propter Lunigianam: & de Senensibus metuendum erat, ne odio excæcati, quemadmodum proprio periculo aliàs sæpe fecerant, cuiuis per suam ditionem ad Florentinos turbandos iter expeditum concederent: & quamuis Genuensibus, ob antiquas inimicitias Venetorum potentiam Pisis confirmari molestum esset, tamen, vt in ea vrbe publici commodi parua solet haberi ratio, ob multorum priuatorum commoda, Pisanis & Venetorum nauibus litorum suorum commercia permittebant, ex quo ad Pisanos maxima commoda perueniebant. Quapropter Ludouici consilio, à Florentinis legati, Genuam & Senas, qui de controuersijs per ipsum componendis agerent missi sunt: sed cum Genuensibus omnia frustra fuerunt, quoniam Seresanæ iura, nulla vicissim nisi quod Pisanos regionis ipsorum opportunitate frui se prohibituros promiserunt, compensatione data, sibi liberè cedi postulabant: Florentinis verò tam certæ iacturæ comparatione, quæstus tam paruus tanq; dubius videbatur, vt illorum amicitiam hoc pretio emere recusarint. Sed dum hæc varijs in locis aguntur, Florentinus exercitus magis equitibus qàum peditibus potens, sub nouo imperatore in campum prodijt: quare Pisani qui post Regulianam victoriam, cum Epirotis ad libitum totam regionem percurrerant, à Ponte sacci vbi postremò castra posuerant recesserunt: & Paulus Vitellius, capta Calcinaria, dum plurium peditum copiam expectans cunctaretur, propè Cascinam, quò se Venetæ copiæ, quæ sub Marci Martinengi imperio, nec disciplinam nec ordinem seruabant, contulerant, ex insidijs positis eos adortus, multos Epirotas & Ioannem Gradinicum cataphractorum ducem interfecit, & Francum Epirotarum præfectũ, cum centũ equitibus captiuum fecit. Quapropter Venetorũ copiæ cum Cascinæ morari non amplius tutũ videretur, in Martianum vicum, nouas Venetia copias expectãtes se receperunt. At Paulus Vitellius, peditibus comparatis, cõplanationibus, Cascinæ inuadendæ significatione data, idq; credentibus Pisanis, Arno flumine repente traiecto, ad Butium castellũ tribus peditũ millibus, ad proximos colles occupandos antea missis, castra posuit, & ingenti fabrorum copia tormentis montana via, ob itineris asperitatem miranda difficultate aduectis, secundo die tormenta collocata, castellum expugnauit. Id à Paulo factum est, quia cum Pisas, in qua vrbe incredibilis, tam populi quàm agricolarum, qui in eam confugerant, & iam longo vsu omnes bellicis rebus facti erant idonei, pertinacia vigebat, expugnari nullo modo posse existimaret, quòd Venetorum valida adessent auxilia, & ciuitas per se mœnibus valde munita eius vires consumere, quàm vim adhibere satius duxit, & bello ad eam regionis partem quæ ad Arni dexteram est translato, ijs locis capiendis, & situ, vnde auxilia quæ ex peregrinis

regionibus venirent impedire posset occupando incumbere: ideò post Butij expugnationem, in montibus qui supra Sanioannem Venæ sunt, propugnaculo extructo, propugnaculo quod prope Vicum Pisani extruxerant, tormentis eadem difficultate conuectis castra admouit, eodemq; tempore tota Calcis valle occupata, & supra vicum Pisanum, eo loco qui Petradolorosa dicitur, alio propugnaculo vt omnia auxilia ingredi prohiberet cõstructo, Verrucolę quoq; arcem obsidebat: & vt Pisani ne Librafactam, & Serccij vallem inuaderet metuentes minus audacter ab vrbe recederent, comes Rinutius, cum alijs copijs in Neuolis valle castra habebat, & tamẽ quadringenti pedites Pisis egressi, milites qui ad Verrucolæ obsidionem in Michaelis templo negligenter versabantur fuderunt. Sed Paulus, propugnaculo quod tormentorum ad Vicumpisanum conuehendorum facultate accepta deditionem fecit, occupato Vico, nõ ab ea parte ad quã cum ipse tueretur Florentini posuerant, sed Sanioannem Venę versus, vnde Pisana auxilia impediebantur castra admouit, & mœnium haud exigua parte tormentis diruta, qui intus erant auxilij spe amissa, & ab pertinaci ad extremum vsq; defensione, quia Vitellius Butio expugnato, victoria crudeliter vsus ad terrorem ceteris incutiendum, tribus Germanis tormentorum iaculatoribus qui intus erant manus amputari iusserat, territi, fortunis hominibusq; saluis deditionem fecerunt. Vico capto statim alterius felicitatis occasionem habuit, quoniam copiæ quæ Pisis erant, Petrædolorosæ propugnaculi expugnationem repente si adorirentur facilem forè sperantes, ante lucem cum ducentis leuis armaturæ equitibus & multis militibus eò venerunt: cùm verò maiora impedimenta quàm opinati erant offendissent, plus etiam temporis quàm propositum erat consumpserant, adeò vt dum oppugnationi incumberent, Paulo qui cum parte exercitus ad opem propugnaculo ferendam accurrebat in illis montibus conspecto, Pisas versus concedere volentes, in planitie Calcim versus Vitellotium, cum altera exercitus parte, vt reditum intercluderet, in eum locum profectũ offenderint: cum quo dum pugnant, Paulo aduentante, multis equitibus & magna peditum parte amissis fugati sunt. Interea verò Florentini aliquo inditio ab Ferrariensium duce & alijs Venetos ad concordiam propensos esse, sed, si vt tantæ reip. dignitas postularet, non tanquam cum æqualibus verùm maioribus cum eis ageretur, facilius induci posse, percepto, ad illorũ animos explorandos, Guidantonium Vespucium, & Bernardum Rucellaium, summæ apud ipsos existimationis ciues, legatos Venetias miserunt, à quo, tum ne Hispani regis animum irritarent, tum etiam quia dum se ad Pisanos opprimendos nimis tenues cognouêre, preces sine existimatione ac viribus inutiles censuerant, ad hoc vsque tempus abstinuerant, nunc verò cum arma illorum foris vigerent, & Mediolanensium dux penitus Venetorum hostis declaratus, honestæ compositionis aliqua ratione adipiscendæ spe minimè carebant: quare legati honorificè accepti, ad ducem & patrum senatum, quem collegium vocãt, intromissi, vbi legatos, varijs de caussis, ex temporum qualitate & diuersis suæ ciuitatis casibus ortis, non antea missos excusassent, vt à Pisanorum defensione abstinerent liberè petiuerunt, se, cum Florentina resp. nullam eis lædẽdi caussam dedisset, cumq; Venetus senatus semper summæ æquitatis famam obtinuisset, nec à iusticia recedendum viderent, quam, cum omnium virtutum sit basis & fundamentũ, omnibus alijs rationibus anteponi deceret, id consequi magnopere sperare ostendentes. Quibus dux respondit, ipsos quidem nullam à Florentinis his temporibus iniuriam accepisse, nec senatum lædendi desiderio Pisanorum patrocinium suscepisse: sed cum soli Florentini in Italia Gallorum partes sequuti essent, omnes fœderis principes communis vtilitatis ratione adductos, Pisanis se libertatem eorum defensuros, fidem suam obstrinxisse, quòd si cæteri datæ fidei obliti essent, nolle ipsos contra suæ reip. consuetudinem, in re tam indigna illos imitari, verùm si qua ratio proponeretur, qua Pisanis libertas conseruaretur, se nec priuata cupiditate, nec proprij commodi gratia, in Pisanorum defensione perseuerare, cunctis mortalibus declaraturos. Deinde per aliquot dies qua ratione vtrique parti satisfieri posset disputatum fuit: cum verò nec Veneti nec Florentini oratores, aliquid proponere vellent, Hispaniæ regis legatum, qui eos ad cõcordiam hortabatur intercedere contenti fuêre, à quo cum propositum esset vt Pisani in Florentinorum clientelam, non tanquam subiecti, sed commendati, ijsdem captibus
qua

quæ Pistoriensi ciuitati concessa fuerant, quasi medij inter seruitutem ac libertatem redirent. Veneti se in vrbe, in qua munita loca & iuris administratio in aliorum potestate essent, nullam libertatis partem cognoscere responderunt, quocirca Florentini oratores nihil consequi sperantes, Venetos nisi necessitate coactos Pisanorum patrocinium nunquam deserturos satis certi Venetijs discesserunt: Veneti autem quotidie copias Pisas mittebant, nec ab initio multum Florentinorũ res timuerant: quod cum in Veris initio bellum esset cœptum, & Pisanus ager, vtpotè admodum depressus aquarum inundationibus valde obnoxius, diu in agris versari minimè posse cogitarent, & quia sub Vrbinatium duce cui recenter copiarum præfecti titulum dederant, & nonnullis alijs ducibus quingentos grauis armaturæ equites compararant, & cum multis occulta consilia agitabant, vt Florentinos à Pisanorum offensione auerterent, bellũ aliunde inferre decreuerant, Petrum Mediceum, cuius cõsilio Carolum Vrsinum & Bartolomeũ Aluianũ, cum ducentis cataphractis stipendio cõduxerant, deinde impellere in animo habentes. Nec defuit spes efficiendi, vt Ioannes Bentiuolus, Florentinis ab Bononia moueri pateretur, quoniam Mediolanensium dux, in Annibale eius filio ad stipendia mittendo, Venetos sibi ab illo antepositos indignatus, & hac noua offensione veteribus ininrijs, quas vt aiebat, cum Ferdinandus Calabriȩ dux in flaminiam Aemiliamq; transiuit, ab illo acceperat, memoria repetitis, nonnulla castella quȩ Alexander eius filius dotis nomine in Insubria possidebat, occupauerat, neq; ab eo quauis ratione irritando abstinebat: verùm enimuerò tandem Florentinorum intercessione castellis restitutis, belli ab ea parte inferendi consilium exclusum fuit, idcirco Veneti Senensibus, vt ex ipsorum finibus arma moueri paterentur, suadere conabantur, & præter cõsuetum in Florentinos odium, ciuium quoq; in ea vrbe dissensio, huius rei obtinendæ spem faciebat: cum enim Pandolfus Petruccius, ingenio & astu, sibi maximam autoritatem comparasset, Nicolaus Borghesius eius socer, & Belantiorum familia, quibus illius potẽtia erat molesta, Vrbinatium duci & Vrsinis, qui cum quadringentis cataphractis, duobus peditum millibus, & quadringentis Epirotis, Venetorum iussu ad Fratam agri Perusini castrum hærebant, iter concedi volebant, & cum Florentinis inducias pacisci, quemadmodum Mediolanensium dux postulabat, & Pandolfus hortabatur, nihil aliud esse aiebant, quàm illis Pisani belli conficiendi commoditatem præbere, quo confecto eò potentiores contra ipsos essent: quare vt prudentes viros deceret, ex occasionibus fructum accipi debere, nec alia pactione quàm pacis, qua Florentini Montispolitiani iuribus cederent, conueniendum in eaq; sententia constanter persistendum, quibus iuribus, Florentinos nullo modo cessuros sciebant, ex quo necessariò sequebatur, Venetis assentiendum, apud quos cum illi primùm gratiæ locum occupassent, se facile Pandolfi autoritatem depressuros sperabant, qui Mediolanensium ducis hortatu, contrariæ sententiæ autor factus, non parum in sententia sua defendenda laborauit: in populo namque naturale in Florentinos odium vim habebat, & Montispolitani iura hoc terrore obtineri posse admodum verisimile videbatur, quæ cupiditas odio coniuncta, plus poterat, quàm Pandolfi, molestiarum, quæ bellum proprijs tectis propinquum secuturæ essent, & periculorum, quæ ex Venetorum in Hetruria potentia imminerent commemoratio, cuius rei exempla ab exteris minimè quærenda aiebat, cum recens esset memoria, quòd Ferdinandi Neapolitanorum regis, anno M. CCCC. LXXVIII, in Florentinos coniunctione, nisi Ferdinandus ob Hidruntum in regno Neapolitano, ab Mahumete Ottomanno occupatum, Alfonsum filium cum copijs quæ Senis erant reuocare coactus fuisset, penitus in seruitutem redacti forent, præter quod ex ipsorummet historijs scire possent, eandem Florentinos per Virtusij comitem lædendi cupiditatem, & odium, propter eundem Politianum montem conceptum, in caussa fuisse, vt ipsimet propriam patriam illius imperio subiecerint. Quæ rationes quamuis veræ, tamen cum ad illorum ardorem & affectus comprimendos, non satis essent idoneæ, non extra alicuius tumultus ab aduersarijs in se concitandi periculum erat, sed ille vt præueniret, repente multos ex agro amicos & clientes in vrbem introduxit, & trecentos grauis armaturæ equites cum mille peditibus, à Florentinis ad Pogium Imperialem mitti curauit, quarum virium existimatione, aduersariorum compressa

audacia , quinque annorum inducias cum Florentinis fieri obtinuit , qui præfen-
tium periculorum metu,dignitatis rationi antepoſito , Valiani pontis partem , & pro-
pugnaculum Senenſibus tam moleſtum ſe diruturos receperunt , ac præterea intra
certum tempus , inter Glanici annis alueum & Montispolitiani oppidum quaſcunque
munitiones vellent ædificare conceſſerunt. Qua re Pandolfus potentior factus,
paulo pòſt Socerum , qui nimis audacter eius conſilijs obſtabat , potuit interficien-
dum curare , hocque æmulo ſublato , & reliquis perterritis indies magis tyrannidem
ſuam confirmare. Veneti hac concordia , per Senenſium agrum Florentinos à Piſano
bello auertendi ſpe deiecti , cum nec à Peruſinis vt per illorum agrum arma inferre
liceret impetrare potuiſſent,Petri Medicis gratia & veteribus clientelis,loca quæ Flo-
rentini in Apennini iugis poſſiderent , facilè occupari poſſe ſperantes , ab ea parte
quæ Aemiliam ſpectat illos turbare ſtatuerunt , idcirco itineris per Lamonis val-
lem facultate à Fauentiæ regulo impetrata , cum copiarum quas in Aemilia habe-
bant parte , quibus coniuncti ſunt Petrus & Iulianus Medicei,Marradium vicum in
Apennini iugo , quà Aemiliam vergit poſitum , abſque impedimento occuparunt,
quoniam Dionyſius Naldius homo ex eadem valle natus , in trecentos pedites à Flo-
rentinis , vt eum locum vnà cum incolis tueretur accepto ſtipendio , tam paucos pedi-
tes ſecum adduxit , vt ibi hærere non ſit auſus : deinde ad Caſtilioni arcem eminenti
loco ſupra eum vicum ſitam , propter multarum rerum & præſertim aquæ inopiam qua
eum locum laborare ſciebant, ea potiri ſperantes,qua capta in Mugellanum Florentiæ
vicinum agrum liberum iter haberent,caſtra poſuerunt:verùm pro tenui apparatu præ-
fecti conſtantia , & pro aquarum penuria cœleſte auxilium ſatisfecit , quoniam vna
nocte tantum pluit , vt vaſis puteisque omnibus repletis , hac difficultate ſint liberati:
interea verò Ranutius , cum Plumbini regulo , & aliquot alijs ducibus , per Mugella-
num prope hoſtium caſtra venêre , & quia illi celeritate freti non admodum inſtructi
venerant,quaſi fugientes retrocedere coêgerunt, & iam Gaiatij comes,à Mediolanen-
ſium duce cum trecentis grauis armaturæ equitibus , & mille peditibus Cotinio-
lam miſſus , & Fracaſſa eiuſdem ducis miles qui cum centum cataphractis Foroliuij
erat,ſe ad illos à tergo inſequendos comparabant, idcirco vt hoc periculum euitarent,
ad Vrbinatium ducem,qui ex Peruſino agro diſceſſerat,& reliquas Venetorum copias,
contenderunt , quæ omnes vnà inter Rauennam & Forumliuij cum parua alicuius pro-
greſſus ſpe caſtra habebant,quia in Aemilia præter Florentinorum vires,erant quingen
ti grauis armaturæ equites,quingenti Hyppotoxotæ,& mille pedites Mediolanenſium
ducis,& Forumcornelij atq; Forumliuij plurimum obſtabant. Interea verò Paulus Vi-
tellius,vbi poſt Piſani vici expugnationem , aliquot dies in res neceſſarias comparãdas
conſumpſiſſet , in eadem Piſanis auxiliorũ facilitatem impediendi ſententia perſiſtens,
ad Librafactam occupandam conuerſus erat,& vt ad eam oppidi partem quæ minus eſ-
ſet munita accederet , & moleſtias quibus exercitus tormẽtis impedimentisq; grauatus
affici poſſet vitaret , via quæ per montes in Piſarum planitiem deſcendit, & ea quæ, per
Lucæ planitiem montis radices ambit , relicta , magna fabrorum multitudine,noua via
per montes facta , & eodem die ex itinere , Montis maioris propugnaculo quod Pi-
ſani in cacumine montis fecerant expugnato,tutiſſimè in Librafactæ planitiem deſcen-
dit,cui ſequenti die caſtris admotis , & peditibus qui in Potiti , & Caſtelli veteris (quæ
duæ turres ordine poſitę paruo ſpatio à Librafacta diſtant)præſidio erant,facilè ad dedi
tionem coactis,in ſecunda turri,& alijs locis aliquot tormenta,contra oppidũ benè mu-
nitum & cuſtoditum collocauit , erant in enim eius præſidio ducenti Venetorum pedi-
tes,quib. ex locis cum mœnia ſupra & infra verberaret,ſe primò die expugnaturũ ſpera
bat,ſed muri arcu caſu nocte diruto,ea materies munitionem cæptam,quatuor vlnas in
altum auxit,adeo vt cum Paulus triduum fruſtra ſcalis conſcendere tentaſſet,de ſucceſ-
ſu non mediocriter dubitare cæperit,cum etiã exercitus à tormento quo ex oppido per
depreſſam feneſtram iaculabantur , magnum detrimentũ caperet : verùm ipſius indu-
ſtria & virtus , fortunæ beneficio ſine cuius ope ducum conſilia ſæpe ſunt fallacia,fui
adiuta: vnius etenim tormenti ictu ex caſtris,id tormentum fractum fuit, & vnus ex opt
mis tormẽtorũ iaculatoribus qui intus eſſent interfectus,globusq; per totum oppidum
pertran

pertransiuit, quo casu propugnatores perterriti, quoniam propter tormenta ad secundam turrim posita difficilè ad mœnia venire poterant, quarto die deditionem fecerunt, & paulo pòst arx, paucis tormentorum ictibus expectatis idem fecit. Librafata occupata, nonnullis propugnaculis in vicinis montibus faciendis operam dedit, pręcæteris verò vnum extruxit munitum, & multorum hominum capax supra Mariam in castello, à monte in quo positum erat Venturæ propugnaculum nuncupatum, ex quo in vniuersam circumiectam regionem excursio patebat, vbi fama est olim à Castrucio Lucensi suorum temporum nobilissimo duce, aliud exædificatum fuisse, vt hoc & Librafata custoditis, commoda quæ Lucensi & Petræsanctæ itinere Pisas peruenire possent impedirentur. Veneti autem omnia quæ ad eam vrbem vel auxilio, vel bello aliò transferendo iuuandam essent oportuna, excogitare non desinebant: cuius rei difficultates inter Mediolanensium ducem & Mantuæ marchionem, denuò ad eius stipendia accersitum ortæ, spem illis auxerunt: quoniam dux Mediolanensium, ne Galeatium Sanseuerinatem, qui magis ob gratiam quàm virtutem, multum apud ipsum poterat, suarum copiarum imperatoris titulo defraudaret, Marchioni, intra tres menses, suarum & Cæsaris, vel Pontificis, vel Federici regis, vel Florentinorum copiarum simul imperatoris titulum se daturum promiserat, quo intra præscriptum tempus, quia huic quoq; rei Galeatius repugnabat, minimè facto, accedente etiam stipendiorum difficultate, Marchio ad Venetorum, qui de eo cum trecentis grauis armaturæ equitibus ad opem Pisanis ferendam mittendo agebant, stipendia animum conuertit: quod cum Ludouicus præsentiret, Galeatij consensu, suarũ ac Cęsaris copiarum imperatorem eum declarauit: sed iam Marchio Venetias profectus, & maxima, Florentinorum copiarum impedimento minimè obstante, Pisas ingrediendi confidentia, Senatui demonstrata, denuò cum illis cõuenerat, & pecuniarum parte accepta, Mantuamq; reuersus se comparabat, & si Veneti eadem in eius expeditione celeritate, qua in cõducendo essent vsi, mox iter esset aggressus, ad quam rem lentè progredi cœperunt, quia cum ipsis Bibienæ, quod Casentini siue (vt veteres appellabãt) Clusentini agri castellũ est, per aliquos Mediceorum veteres clientes occupandæ, denuò spes fieret, ob Pisas transeundi difficultatem, bellũ aliò transferre, auxilio, vtilius fore censuerunt: qua tarditate indignatus Marchio, demũ cum Ludouico cum trecentis grauis & centum leuis armaturæ equitibus, & Cęsaris ipsiusq; copiarũ ducis titulo, pecunia à Venetis accepta, pro pristinis stipendijs quæ illi debebant retenta, conuenit. Florentini nõ sine suspitione eius coniurationis fuerãt, imò præter multa cõmunia inditia, ante non multos dies Bononia certiores nuntios ea de re acceperãt. Verùm diligentia prudentiaq; consilia, negligenter imprudẽterq; exequuta, inutilia sunt. Pręfectus quem ad hoc periculũ auertendũ statim miserunt, vbi eos de quibus maior erat suspicio, & qui conscij erant cœpit, verbis illorum imprudenter fide adhibita liberauit, & in reliquis actionibus fuit tam parum diligens, vt Aluiano, cui eares conficienda demandata erat, facilè negotium reddiderit, quoniã is aliquot equitibus viatorum vestitu præmissis, qui vbi totam noctem equitassent, sub diluculum ad portam peruenerunt, quam cum præfectus nullo præsidio muniuisset, nec saltem vt serius quam pacatis temporib. soleret aperiretur, prospexisset, sine difficultate occupa runt: hos alij deinceps equites paulatim sequuti sunt, qui in itinere se Vitelliorum milites esse diuulgarant, & coniuratis pro illis arma sumentibus, statim toto oppido potiti sunt: eodemq; die aduentauit Aluianus, qui quamuis paucos milites haberet, vt sua natura semper incredibili celeritate occasiones arripiebat, statim ad Poppium, nobilissimum eius vallis castellum inuadendum contendit, verùm difficultate offensa, ad loca Bibienæ proxima, quamuis parua, exiguiq; ponderis occupanda hæsit. Casentina regio, quam Arnus fluuius interfluit, angusta, sterilis & montuosa est, ad Apennini Alpium, quętunc quòd hyemis initium esset, niuibus erant tectæ radices sita, sed Florentiam petentibus, si Aluiano Poppij oppugnatio feliciter successisset, oportunũ iter, nec in Aretinum agrum & Arniuallem minus commodum, quæ regiones quòd amplis oppidis & castellis refertæ sint, ad Florentinorum imperium magni erant ponderis, qui in tanto periculo minimè negligentes, apparatibus repentè vbicunq; opus erat factis, coniurationem quæ Aretij parabatur oppresserunt, & cum impedire ne Veneti in Casentinum

nouas copias mitterent reliquis rebus anteferrent, Ranutium comitem ex Pisano agro reuocatum, statim ad Apennini itinera, inter Bagniuallem, & Stephaniplebem occupanda miserunt, & tamen quo minus Vrbinatium dux & Carolus Vrsinus, alijq; duces, transirent impedire minimè potuerunt, qui cum septingentos cataphractos, & sex millia peditum, atq; inter hos aliquem Germanorum numerum in ea valle haberent, paucis locis exceptis totum Casentinum occuparunt, & denuò, sed frustra, Poppium capere tentarunt. Ideò Florentini, prout Venetorum mens fuerat, Paulum Vitellium cum suis copijs ex Pisano agro, idoneo præsidio in munitis oppidis, & Venturæ propugnaculo relicto eò conuertere coacti fuerunt, cuius in Casentinum aduentu, Venetorum duces, qui vt eodē die circa Pratumueterem castra ponerent mouerant, retrocesserunt. Quamprimùm Paulus Vitellius in Casentinum venit, & Fracassa, qui à Mediolanensiū duce, cum quingentis grauis armaturæ equitibus, & totidē peditibus in Florentinorum gratiam mittebatur, illi cōiunctus fuit, statim hostes, cum ob castrorum angustiam, tum quia vt Casentini exitū ingressumq; patentē sibi conseruarent, Verniæ, Clusij, & Montalonis angustias, loca in alpibus edita, custodire cogebantur, in varia loca distractos, in multas difficultates redegit, & acerbissimo tēpore in ea valle inclusi, nullius neq; isthic neq; alibi progressus faciendi spem habebant, quoniā Comes Ranutius cum ducentis cataphractis Aretij manebat: & in Casentino, postquam ab initio Poppium occupare non potuerant, nec Mediceum nomen aliquid mouebat, cùm regionis in qua vix aliquis est equorum vsus, incolas infensos haberent, iam ante Vitellij aduentum, multa ab incolis detrimenta acceperant, & idcirco ipsius & Fracassæ aduentu cognito, impedimentorum & tormentorum parte trans alpes remissa, quantum locorum natura patiebatur copias simul coniunxerunt: contra quos Vitellius consuetudinem suam seruare statuit, quæ erat, potius vt tutam victoriam pararet, nec tempori, nec multis laboribus parcere, nec vt à sumptibus abstineret, absque multis apparatibus progredi, quàm vt facilis celerisque victoriæ gloriam compararet, vnà cum exercitu rei exitum in discrimen conijcere: ideò ipsius in Casentino consilium fuit, non statim munitiora loca petere, sed hostes ad minus munita deserenda compellere, & alpium angustias, aliaque regionis itinera, præsidijs, propugnaculis, vijs obstruendis, alijsque munitionibus claudere, ne nouarum copiarum auxilia habere possent, néue ex vno loco eos qui in alio essent iuuandi facultatem haberent: hac ratione multorum opprimendorum occasionem, & maiorem numerum qui Bibienæ erat, si nō alia re, equorum incommoditate, & commeatus inopia, consumptum iri sperans: quo consilio aliquot locis prope Bibienā, parui per se momēti, verùm ad eam rationem qua sibi belli victoriam proposuerat opportunis recuperatis, & quotidie magis progressus, multos grauis armaturæ equites, in quibusdam paruis vicis Bibienæ propinquis spoliauit, & vt Venetorū copias quæ ad opem his ferendā trans alpes colligebantur itinere prohiberet, omnibus locis quæ circa Verniæ montem sunt occupandis, & fossis in omnibus vijs, quæ circa ea loca sunt faciendis operā dedit, adeò vt hostium difficultatibus & cōmeatus penuria perpetuò crescentibus, multi eorum, ordinibus relictis abirent, qui plerumq; ob itinerū asperitatem vel ab incolis, vel à militibus diripiebantur. Hi erant inter Venetos & Florentinos armorum progressus. Eodemq; tempore quamuis Florentinorum legati, absq; vlla concordiæ spe, Venetijs discessissent, tamen Ferrariæ noua pacis consilia à Ferrariensium duce Venetorum opera proposita agitabantur, quoniam multi, summæ in eo Senatu autoritatis, iam bello, quod graui sumptu, & multis difficultatibus gerebatur fessi, maiorumque rerum in Casentino gerendarum spe amissa, Pisanorum defendendorum molestijs, dummodò aliquo honesto colore fieri posset liberari cupiebant. Dum verò Italia ob Pisanas res in his molestijs versatur: nouus Galliæ rex ad Venetos qui Insubriæ imperium sequenti anno inuadendum, incredibili in Mediolanēsium ducem odio flagrantes magno studio fœdus cum eo moliebantur, sibi coniunctos fore sperans se comparare non cessabat: sed maiori studio agebant rex, & Pontifex, qui à Federici affinitate exclusus, in eadem regni Neapolitani cupiditate perseuerans, toto animo ad Gallicas spes conuersus, Valentino cardinali, Carolotam, Federici filiam, quæ nondum nupta, in Gallica aula viuebat, copulare procurabat, cuius rei ab rege, in cuius potestate

testate illam locare esse videbatur spe accepta, Cardinalis, mane sacrum senatum ingressus, patrem & purpuratos reliquos, vt cum ipse nunquam animo ad sacerdotia procliuis fuisset, dignitatis cum habitu deponendæ facultatem sibi concederent, quò fata sua sequi posset supplex rogauit: sicque pallio & sago pro toga sumptis, iter in Galliam quamcitissimè adornabat, cum iam Pontifex regi diuortij cum vxore sua autoritate faciendi, facultatem promisisset, & rex vicissim, quamprimùm Mediolanense imperium occupasset, se eum ad ciuitates ab Aemiliæ Flaminiæq; vicarijs possessas pontificio imperio subijciendas iuuaturum, & trecentas auri libras maioris ad custodiam suam præsidij alendi specie, in præsentia numeraturum suscepit, quasi ipsius cum rege coniunctio, multos in Italia ad insidias quibus ipsum oprimerent parandas, esset impulsura. quare rex vt promissa prestarentur pecuniam numerare cæpit, & pontifex diuortij caussam, Setensi Episcopo nuntio suo, & Parisiensi ac Rotomagensi archiepiscopis demandauit, quo in iudicio regis vxor per suos procuratores ab initio contradicebat, sed tandem, cum iudices, non minus quàm aduersarij potentiam, suspectos haberet, Berrensi ducatu, cui triginta millium francicorum, ad victus sui sustentationem prouentu accepto, lite cedere cum illo conuenit, sicq; diuortio iudicum sententia confirmato, ad liberationem, & nouum matrimonium perficiendum nihil aliud, quàm Cæsaris Borgiæ qui iam ex cardinali, & Valentiæ archiepiscopo, miles ac Valentinus dux factus erat, aduentus expectabatur: quoniam rex illum centum cataphractis cum viginti millium francicorum stipendio præfecerat, & Valentiam Allobrogum vrbem, cum viginti francicorum millibus annuis ducis titulo concesserat: qui Ostiæ ab rege missis nauibus conscensis, sub anni finem ad aulam, pompa ac fastu incredibili peruenit, ab rege quoque magno honore acceptus, & purpureum galerum, Georgio Amboisio, Rotomagensi archiepiscopo, qui cum antea periculorum, eiusdemq; cum rege fortunæ particeps fuisset, summæ erat apud eum autoritatis, secum attulit: tamen ipsius ab initio actiones minimè gratæ fuerunt, quoniam paternum consilium sequutus, liberationis desiderium regem magis ad consilia sua propensum, quàm accepti beneficij memoria, redditurum sperans, se diploma secũ attulisse negabat: sed cum ab Setensi episcopo, clàm regi veritas esset patefacta, ipse coram deo diploma confectum esse sufficere ratus, eo non amplius petito, nouam vxorem apertè sibi matrimonio iunxit, quod in causa fuit, vt dux Valentinus cum diploma amplius retinere non posset, resciuissetq; ab Setensi episcopo eam rem fuisse patefactam, alio tempore pòst veneno illum clàm sustulerit. Nec rex in vicinis principibus pacandis minus erat sollicitus, ideò cum Hispaniæ regibus pacem inijt, qui rerum Italicarum consilijs depositis, non modò omnes legatos, quos in Italia habebant, præter eum qui apud pontificem versabatur, reuocarunt, sed omnibus Calabriæ locis, quæ ad eam vsq; diem retinuerant, Federico concessis, Consaluum cum omnibus copijs in Hispaniam redire iusserunt. Maior difficultas erat in concordia cum Romanorum rege concilianda, qui, non parua pecuniæ summa ab Mediolanensium duce, cui, vel Cœsarianum bellum, Galliæ regem ab Italiæ rebus auersurum, vel, vt ab Cæsare certò promittebatur, concordia inter eos orta se quoq; inclusum iri, persuasum erat, adiutus, nonnullarum defectionum in regione ortarum occasione, in Burgundiam irruperat. Sed post longas agitationes atq; consilia, rex nouam pacem Artesiæ comitatus oppidis restitutis, cum Archiduce inijt, quæ res vt ad filij commodum perficeretur, Romanorum rex, Mediolanensium ducis, cum quo quia infinitis suis pecuniæ petitionibus non semper satisfecerit, videbatur hoc tempore indignatus, nulla facta mentione, in multos menses inducias cum eo pactus est. Rex præterea pacem cum Angliæ rege à superiore rege factam confirmarat, & omnibus rationibus, quæ vt Mediolanensium ducem, qui ingentibus promissis & maximis largitionibus in id nitebatur, vt aliquas pacis leges admitteret proponebantur, reiectis, vt Venetos ac Florentinos eodem tempore sibi adiungeret operam dabat, ideoq; vt Pisano bello remoto Veneti Pisas in ipsius manus deponerent, vehementer instabat, & vt Florentini assentirentur, clàm se illis breui restituturũ promittebat: quod negocium difficultatibus plenum, varijs propositis finibus & caussis, per multos menses variè agitatum fuit: quoniam Florentini, cum eos hac ratione Galliæ regi adhærere esset necesse, & ob promissorum ab Carolo rege

non præſtitorum memoriam, ne nunc quoque idem accideret veriti, inter ſe non in vnam ſententiam conueniebant, propterea quòd ciuitas, potentiorum ciuium ambitione, & popularis ſtatus licentia agitata, & ob Piſanum bellum Mediolanenſium duci coniuncta, ita in ſe ipſa diuiſa erat, vt res graues præſertim nonnullis ciuium Galliæ regis victoriam optantibus, alijs contrà Mediolanenſium duci fauentibus, magna difficultate pacatè decerni poſſent. Veneti autem, etiam reliquis omnibus fœderis cum rege ineundi difficultatibus remotis, depoſito, minimè aſſentiri ſtatuerant conſilijs, quæ ea de re Ferrariæ agitabantur, & ſumptuum pro Piſarum defenſione factorum reſtitutionem ampliorem, & minorem in deſeranda notam ſperantes, quod negotium Ludouicus Sfortia, ne ſi apud Galliæ regem depoſitum fieret, hæ reſpublicæ ambæ regi adhærerent veritus, & hac controuerſia in Italia ſedata, Venetos ſui lædendi conſilia depoſituros ſperans, vehementer vrgebat: quam ob cauſſam & Galliæ regi Ferrarienſe conſilium ſummopere diſplicebat, & Pontifex vt ex aliorum moleſtijs commodum ſuum eliceret, quia cum in omnibus Italiæ negotijs maxima apud regem autoritate polleret, ſi depoſitum in regis manus fieret, aliquo modo particeps fieri ſperabat, obliquè id conſilium perturbare nitebatur. Interea verò Venetijs, vtrum rege à depoſiti petitione (quam non concedere decreuerant) recedente in Mediolanenſium ducis detrimentum fœdus, quemadmodum is magnopere inſtabat, cum Cremonam, & vniuerſam Giaradadam regionem, victoriæ præmium, ſe conceſſurum promitteret, cum illo eſſet ineundum diſcutiebatur, quæ etſi omnibus ſummopere optanda viderentur, tamen multis deliberatio tanti ponderis, & Galliæ regis in Italia potentia, ipſorum imperio tam periculoſa videbatur, vt in Rogatorum conſeſſu, qui apud illos Senatus locum obtinet, variæ ea de re ſententiæ dicerentur, in quo cum aliquando vt quid tandem agendum eſſet deliberarent, conuocati eſſent, Antonius Grimanus, magnæ autoritatis vir in hanc ſententiam eſt loquutus.

Quum, præſtantiſſimi Senatores, beneficiorum à noſtra republica in Ludouicum Sfortiam collatorum magnitudinem, quæ proximis annis toties ei imperium conſeruauit intueor, & quum contrà, quanta ille ingratitudine vſus ſit, grauiſſimasque iniurias, quas, vt ad Piſanorum defenſionem ad quam nos antea & hortatus fuerat, & impulerat, deſerendam cogeret, nobis intulit, memoria repeto, adduci non poſſum, vt aliquem eſſe credam, qui non videat, nobis omni ratione quatenus fieri poſſit, vt eas iniurias vlciſcamur neceſſariò incumbendum: nam quod dedecus, quæ infamia maior eſſe poteſt, quàm tot iniurias patienter ferendo à maiorum noſtrorum magnanimitate, nos vniuerſo orbi degeneres declarare? qui nunquam vel leuiſſimis offenſionibus prouocati, vt Veneti nominis dignitatem conſeruarent, pericula ſubire recuſarunt: & iure quidem, quoniam rerumpublicarum deliberationes, abiecta priuataque conſilia minimè poſcunt, neque omnia ad vtilitatem referri, verùm ad excelſos magnanimosque fines, per quos illarum ſplendor augeatur, & dignitas conſeruetur, ſpectant, quæ nulla re magis extinguitur, quàm ſi in hominum mentibus opinio gignatur, animum, aut vires ad propulſandas iniurias deeſſe, nec ad vltionem eſſe paratos, quæ ſummopere eſt neceſſaria, non tam ob vltionis voluptatem, quàm vt eius qui læſit pœnitentia, tale reliquis exemplum præbeat, vt te prouocare nemo audeat: ſicque gloria cum vtilitate coniuncta ſequitur, & generoſa magnanimaque conſilia, commoditate quoque & fructu plena oriuntur: ſic vna moleſtia, multas tollit, & ſæpe vnicus ac breuis labor, à multis ijsque longiſſimis liberat. quamuis ſi Italicarum rerum ſtatum, multorum principum in nos odia, & inſidias, quæ ſemper à Ludouico Sfortia parantur ponderabimus, nos non minus præſenti neceſſitate, quàm alijs de cauſſis ad hanc deliberationem trahi videbimus: nanque is, naturali ambitione, & odio, quo in hunc ampliſſimum Senatum flagrat impulſus, nihil aliud ſtudet, in hoc vnum incumbit, vt omnium Italorum animos, nobis infenſos paret, vt Romanorum regem, Germanicamque gentem in nos concitet, imò ad hoc idem, iam cum Turcarum imperatore conſilia agitare incipit, iam illius opera quantis difficultatibus, & ferè ſine ſpe Piſanorum defenſionem,

nem,ac bellum in Casentino sustineamus cernitis,in quo si perseueramus,in grauissima incōmoda periculaq; incurrimus: si nullo alio rebus nostris iacto fundamento deserimus,cum tanta existimationis diminutione fit,vt eorum qui nos opprimere cupiunt animi nimis augeantur, & quanto facilius sit eos qui iam declinare inceperunt, quàm qui adhuc existimationis culmen tuentur opprimere, nostis: quarum rerum fructus clarissimi apparerent, & citò imperium nostrum tumultibus,rumoribusq; bellicis refertum sentiretur,nisi nostræ cum Galliæ rege coniunctionis metus Ludouicum suspensum retineret,qui tamen metus diu suspensum tenere minimè potest:quis enim est qui non videat, regem à fœderis nostri spe exclusum, vel trans alpes res nouas aggressurum, vel Ludouici artibus, corruptelis,medijsq; potentissimis, quæ in ipsius aula habet,victum, aliquam cum illo compositionem facturum? itaque antiquæ dignitatis & gloriæ nostræ tuendæ necessitas, nos ad coniunctionem cum Galliæ rege cogit,sed multò magis imminens grauissimumq; periculum, quod alia ratione vitari non potest: & hac in re fortuna se nobis valde propitiam præbet, quæ efficiat vt à tanto rege ad id rogemur,quod nobis ab illo petendum esset, tam amplis insuper tamque magnificis victoriæ præmijs propositis, ex quibus potest hic Senatus semper sibi maximas spes polliceri, in mente sua amplissimas cogitationes facere, præsertim verò cum tanta facilitate obtineantur: nam quis dubitat à Ludouico Sfortia aduersus duplices tam magnas tamque vicinas vires nullam defensionem fieri posse?à qua deliberatione non debemus, nisi fallor,Galliæ regis vicinitate remoueri, nec vt Insubriæ imperio occupato nobis periculosa formidabilisque fiat vereri: nam qui diligenter cogitauerit, multa quæ nunc nobis contraria sunt, tunc profutura animaduertet, quoniam tantum illius regis incrementum,toti Italiæ erit suspectum, Romanorum regem,gentemq; Germanicam,quòd tam nobile Imperij membrum ab illo occupetur, æmulatione, atq; indignatione irritabit, adeò vt illi quos nunc Ludouico ad nostram perniciem coniungi veremur, tunc proprij commodi gratia conseruare, nobisque coniungi, sint exoptaturi: cunque imperij nostri existimatio vbique terrarum magna sit,ingens diuitiarum fama,atque concordiæ nostræ, & ad imperij conseruationem constantiæ tam crebris illustribusque exemplis confirmata opinio maior, non audebit Galliæ rex,nisi multis vel saltem Romanorum regi coniunctus nos inuadere, quæ res multis de caussis tot difficultates habet, vt vel spem, vel metum inde concipere vanum sit: neque pax quam nunc à vicinis principibus trans alpes impetrare sperat, perpetua erit, quin inuidia, inimicitiæ, ipsius incrementi timor, omnes eos cum quibus aut odium aut æmulatio intercedit, excitabunt: & quam Galli ad acquirendum promptiores quàm ad conseruandum prudentes sint, quamque citò, impetu & insolentia, subiectis odiosi fiant, omnibus notissimum est, ideò Mediolano occupato, erit illis magis necessarium conseruationi operam dare, quàm nouis rebus studere oportunum:nouum namque non benè constitutum imperium, nec prudenter gubernatum, ei qui id acquirit potius graue est,quàm vt potentiorem eum reddat, cuius rei quod nam recentius atque illustrius exemplum haberi potest,quàm superioris regis victoria,contra quem,incredibile desiderium quo in regno Neapolitano acceptus fuerat, in summum odium conuersum est? Periculum itaque quod intra aliquod tempus ex Galliæ regis victoria ad nos peruenire potest nec tam certum, nec tale est,vt ad id vitandum, in præsenti maximique momenti periculo manere velle debeamus, & futurorum incertorumq; periculorum metu, tam opulentam,tanq; oportunam Insubriæ partem recusare nisi animo pusillo abiectoque in priuatis hominibus, nedum in omnium quotquot vnquam vlla in mundi regione fuère, rerumpublicarum post Romanam potentissima & celeberrima, vituperando tribui posset: raræ sunt atq; fallaces tam magnæ occasiones, estque prudentium & magnanimorum,cum offeruntur arripere, & è contrà negligere summa reprehensione dignum,ac sæpe nimis curiosa sapientia,& futuri nimium ponderatrix, vituperatur: quoniam res humanæ,tot tanque varijs casibus subijciuntur, vt rarò id eueniat, quod viri etiam sapientes existimarant: & qui præsens bonum,futuri periculi timore quum id nec certum nec propinquum est, negligit, summo sæpe dolore, & infamiæ nota, eorum periculorum quæ post vana fiunt metu, vtilitatis & gloriæ

plenas occaſiones amiſiſſe reperitur. quas ob cauſſas, mihi fœdus aduerſus Mediolanenſium ducem accipiendum videretur, quia præſentem ſecuritatem nobis adfert, dignitatem apud omnes principes, & tantum incrementum, quantum nos alijs temporibus, moleſtijs ſumptibusq; immenſis, cum ob magnitudinem, tum quia erit aditus & ianua ad huius potentiſſimæ reipublicæ gloriam & imperium mirum in modum augendum, obtinere poſſe niteremur.

Huius ſententiæ autor magna attentione, & admodum æquis auribus auditus fuit, eiusq; animi magnitudo & in patriam amor à multis laudatus. Sed contrà dixit Marchio Triuiſanus. Iniurias, ſapientiſſimi Senatores, à Ludouico Sfortia, noſtræ reip. illatas grauiſſimas, & cum maxima dignitatis noſtræ offenſione eſſe negari minimè poteſt, nihilominus quo illæ maiores ſunt, quoq; magis nos commouent, eò magis proprium prudentię eſt, iuſtam indignationē, iudicij maturitate, & vtilitatis ac publici com modi conſideratione moderari: quoniam ſeipſum temperare, & proprias cupiditates vincere, quo pauciores ſunt qui id poſſint, & quo iuſtiores ſunt cauſſæ, quibus hominum indignatio & appetitus concitatur, tantò maiorem habet laudem: ideò ad hunc Senatum, qui apud omnes gentes tam clarum ſapientiæ nomen obtinet, quiq; proximè ſe Italiæ à Gallis liberatorem profeſſus eſt, ſpectat, infamiam quæ ſi nunc illorum reditus cauſa fuerit manabit, & multò magis periculum, quod perpetuò nobis imminebit, ſi Mediolanenſe imperium in Galliæ regis poteſtatem peruenerit, ſibi ob oculos proponere, quod quidem periculum qui per ſe non perſpicit, quantum terrorem regnum Neapolitanum à Carolo occupatum nobis incuſſerit in memoriam reuocet, à quo non antè nos tutos duximus, quàm in illum penè omnes Chriſtiani principes nobiſcum cō-iuraſſent: & tamen quæ comparatio inter hoc & illud? quia rex ille ferè omnibus regijs virtutibus carens, erat quaſi ridiculus princeps, & Neapolitanum regnum, tam à Gallia longinquum, illius vires ita diſtrahebat, vt ferè magis hebetaret ipſius potentiam quàm augeret, & ea occupatio ob regnorum tam propinquorum metum, pontificem atq; Hiſpaniæ reges illi inimiciſſimos reddebat, quorum vnum diuerſos nunc fines habere, & reliquos Italicarum rerum pertæſos, niſi maxima neceſſitate compulſos ijs immiſceri velle notum eſt. Hic autem nouus rex ob propriam virtutem multò magis timendus quàm contemnendus eſt, & Inſubriæ imperium Galliæ regno eſt ita coniunctum, vt propter auxiliorum opportunitatem, nunquam niſi vniuerſum orbem concitauerimus nos illum inde pellere poſſe ſit ſperandum, quare nos tam admirandæ potentiæ vicini, pacis tempore in grauiſſimis ſumptibus ac ſuſpitione erimus, & in bello illius iniurijs ita expoſiti, vt nos tueri difficillimum ſit futurum: & profectò non ſine admiratione eum qui ante me ſententiam dixit audiebam, ab vna parte Gallię regem, Inſubriæ dominum non timere, ab altera tantùm Ludouici Sfortiæ, principis viribus longe nobis inferioris, quiq; timiditate & auaritia, res ſuas ſemper in grauiſſima pericula coniecit, metum præſe ferre: terrebant eum aliorum auxilia, quaſi in tanta animorum voluntatumq; diuerſitate, & tanta conditionum varietate, talem coniunctionem conciliare facile eſſet, vel quaſi non multo magis eſſet metuenda magna potentia tota coniuncta, quàm multorum vires, quæ vt diuerſos motus habent, ſic etiam facta diuerſa & repugnantia: in ijs qui odio varijsq; de cauſſis noſtram cupiunt depreſſionem, illam ad indignationes cupiditatesq; vincendas prudentiam, quam in nobis ipſis ad has ambitioſas cogitationes cohibendas deſideramus, inuenire ſperabat. Nec ſcio quam ob cauſſam nobis pollicer[i] debeamus, in Romanorum rege, atq; in illa gente æmulationem, & antiquam ac recentem in Galliæ regem ſi Mediolanum occuparit indignationem, maiorem vim habitu[ra]m, quàm inueteratum in nos, qui tot loca ad Auſtriacam domum & ad Imperium ſpe[c]tantia poſſidemus odium. Et cur Romanorum rex, libentius nobis cum aduerſus Gal[]liæ regem, quàm cum illo contra nos, fœdus ſit initurus ignoro, imò Barbarorum, Ita[]lici nominis æternorum hoſtium & ad faciliorem prædam coniunctio verſimilior eſt quoniam potius illi coniuctus ex nobis victoriam ſperare poterit, quàm nobis ex illo præterea illius in ſuperiori fœdere quum in Italiam venit actiones eiuſmodi fuêre, cur illum nobis coniungi adeò optandum ſit non videam: laceſſiuit nos grauiſſimè Ludouicus, nemo negat, verùm vltionis deſiderio, res proprias in tantum diſcrimen coni[]

cer

cere, minimè prudentium est, neq; dedecet, casus & occasiones quas resp. sperare potest, ad vlciscendum expectare: imo admodum turpe est, indignatione vinci, & in rebus ad imperia spectantibus, summa infamia est, quum imprudentiam detrimentum comitatur: non dicetur nos his rationibus ad tam temerariam rem moueri, sed omnes nos Cremonæ occupandæ cupiditate trahi censebunt, ideoque ab omnibus huius Senatus prisca sapientia & grauitas desiderabitur, omnes nos in eandem Galliæ regis in Italiam accersiti, temeritatem, in quam Ludouicum Sfortiam deuenisse tantopere mirabamur, incidisse clamabunt: præmium magnum est, & ad multa oportunum, sed num maior sit iactura Galliæ regem Insubriæ dominum habere perpendatur, potentia existimatioque nostra quando maior sit cogitetur, quum summum principatum obtinemus, an cum in Italia est tantò maior tamq; nobis vicinus princeps: cum Ludouico Sfortia aliàs & discordias & pacem habuimus, idem potest inter nos & illum quotidie accidere, nec Pisanæ caussæ difficultas talis est, vt nullum remedium inueniri possit, nec vt nos hac de caussa ita præcipites demus meretur, at cum vicinis Gallis semper erunt diffidia, quia semper eædem caussæ regnabunt inter Barbaros atque Italos, animorum diuersitas, Gallorum superbia, odium quo principes semper respublicas persequuntur, & ambitio, qua fit vt potentiores semper minus potentes opprimere cupiant: quapropter, me non modò Cremona non inuitat, verùm etiam deterret, quia tantò maiorem ad nos lædendos occasionem & aculeos habebit, eò magis à Mediolanensibus qui Cremonæ ab illo ducatu alienationẽ ferre non poterunt concitabitur, eademq; caussa gentem Germanicam & Romanorum regem irritabit, quoniam pariter Cremona & Giaradada, Imperij membra sunt: Saltẽ nostra ambitio, non ita vituperaretur, nec nouis occupationibus nobis quotidie nouos hostes pararemus, omnibusq; suspectiores redderemur: quamobrem oportebit tandẽ, vel omnes à nobis superari, vel nos ab omnibus affligi, vtrum aũt facilius sit ei qui se ipsum decipere noluerit facilè erit iudicare: huius Senatus sapientia & maturitas, per totam Italiam, & vniuersum orbem agnoscitur & celebratur, nolite eã tam temeraria tamq; periculosa deliberatione cõmaculare: indignatione contra propriam vtilitatẽ ferri, leuitatis est, parua pericula maximis anteferre, imprudentiæ: quæ duo cum ab huius Senatus sapientia & grauitate alienissima sint, mihi aliter persuadere nõ possum, nisi deliberationem quæ fiet iuxta consuetudinẽ vestram, moderatam circumspectamq; fore. Hæc sententia tam validis rationibus, & multorũ senatus principũ & sapientiorum autoritate corroborata, non tantã vim habuit, quin contraria odio & dominandi cupiditate, quæ ad quamuis periculosam deliberationẽ vehementer impellunt, concitata, longè plus potuerit: erat enim immensum in singulorum animis aduersus Ludouicum Sfortiam conceptum odium, nec minus Cremonæ cum eius agro, & tota Giaradada Veneto imperio adiungendæ desiderium, quæ accessio, cum quòd singulis annis ad minimum centum ducatorum millia inde perciperentur, tum propter oportunitatem magnifiebat, quia hoc incremento ferè totum Olium fluuium cõplexi, fines suos ad Padum vsq; proferebant, & longo spacio ad Abduã extendebant: cumq; ad quindecim millia passus Mediolano apropinquarẽt, & aliquantò magis Placentiæ & Parmæ, via ipsis ad totum Insubriæ imperium quotiescunq; Galliæ rex vel noua consilia, vel magnam difficultatem trans alpes haberet occupandum aperiri videbatur: quod breui euenire posse, Gallorum magis ad acquirendum, quàm ad tuendum apta natura, ipsorum reip. perennitas, & in Galliæ regno ob regum mortem, consiliorum & administrationis crebra varietas, subiectorũ beneuolentiẹ propter sanguinis, & Gallicorum ac Italicorũ morum diuersitatẽ, conseruandẹ difficultas, spem faciebant: hac itaq; sententia plurium suffragijs confirmata, suis oratoribus qui apud regem erant, hoc fœdus dummodò de Pisanis rebus in eo nihil ageretur, oblatis legibus perficerent mandarunt: hæc exceptio regis animum non mediocriter turbauit, sperabat enim per depositum se Venetos ac Florentinos ad bellum suum coniuncturum, & cùm Venetos à Pisanorum defensione pactionibus deserenda iam minimè alienos sciret, id ita ab illis potius fieri debere existimabat, vt Mediolanensis imperij victoria, quæ ipsis communis esset futura, ea re facilior redderetur, quàm vt paulò meliorem in concordia conditionem haberent, vt Florentini Ludouico Sfortiæ coniuncti manerent,

in caussa esse, cuius opera cum Ferrariæ consilium promoueri sciret, non parum vere-
batur, ne si ipso intermedio perficeretur, tandem nec Venetos nec Florentinos secum
esset habiturus. Quare id consilium, quam de vtraq; rep. dubius relinqueretur parum
prudens esse ratus, & ob diffidentiam ab ipsis declaratam indignatus, potius ad pacem
quæ cum Romanorum rege, his legibus vt vni cum Ludouico Sfortia, alteri cum Vene-
tis bellum gerere liceret, assidue tractabatur, inclinauit. Itaque per delectos homines
qui ipsius nomine cum Venetis oratoribus agebant, se nisi simul Pisarum depositum
perficeretur, cum illis conuenire nolle respondit, & Florentinorum legatis ipsemet di-
xit, certò scirent se nunquam alia ratione cum Venetis conuenturum. Sed dux Valen-
tinus, & reliqui Pontificij procuratores S. Petri in Vincula cardinalis, Ioannes Iacobus
Triultius, & omnes illi Itali, qui proprijs de causis ad bellum concitabant, illum in hac
sententia permanere non sunt passi, quin multis validisq; rationibus, ostendebant, pro-
pter Venetorum potentiam, & Mediolanensis imperij lædendi opportunitatem quam
haberent, nullum perniciosius cõsilium esse, quàm propter Florentinorum qui ob per-
turbationes, & quòd ab eo imperio procul abessent, paruo illi adiumento esse possent,
amittendorum metum, illorum auxilijs priuari, idq; facile in caussa futurum, vt Ludoui-
cus Sfortia, quo se Venetis iterum conciliaret Florentinorum amicitia, quæ omnium in-
ter illos dissidiorum caussa fuerat, relicta, iterum illis coniungeretur, Ludouico antem
cum Venetis coniuncto quæ difficultates inde oriri possent, si non alia re, saltem præte-
ritorum annorum experientia demonstrari, nam etsi in fœdus aduersus Carolum tot
regum nomina concurrissent, tamen solas Venetorum & Ludouici vires, illi Nouariam
ademisse, & semper Mediolanense imperium aduersus ipsum defendisse: Maximi-
liani coniunctioni niti, fallax periculosumq; consilium esse monebant, in quo ad eum
vsq; diem, facultate vel adornandi prudentia, maiora consilia visa essent, & si etiam fe-
liciores quàm hactenus successus esset habiturus, perpetui tanq; acerbi Gallici regni
hostis incrementum quàm è re esset considerari debere: quibus rationibus ita regem
commouerunt, vt mutata sententia, Pisanis rebus omissis, fedus cum Venetis perfici,
annuerit, quo fœdere conuentum est, vt quo tempore ipse potenti exercitu Insubriam
inuaderet, ipsi quoq; ex suis finibus idem facerent, & omni reliqua regione ipsi parta
Cremona cum tota Giaradada excepta, Abduæ ripa quadraginta vlnas lata, Venetis ce-
deret, Mediolanensi autem ducatu ab rege occupato, Veneti, ad certum tempus, consti-
tuto equitum ac peditum numero ad eius defensionem tenerentur, & vicissim rex pro
Cremonæ, & omnium quæ in Longobardia ad Veneta stagna vsq; possiderent defen-
sione, esset astrictus: quæ res adeò clàm acta fuit, vt Ludouicum Sfortiam, vtrum inter i-
psos ad defensionem tantùm, quemadmodum ab initio in Gallica aula & Venetijs diu
vulgatum fuerat, fœdus initum esset, an etiam aliqua capita contra se essent inclusa,
multos menses latuerit: nec ipsemet Pontifex tam regi coniunctus, nisi serò certior esse
potuit. Rex fœdere cum Venetis icto, nulla amplius Pisarũ mentione facta, leges à prio-
ribus admodum diuersas Florẽtinis proposuit, quam ob caussam & ob molestias, quas
à Venetis accipiebant, eò magis Mediolanensium duci adhærere cogebantur, cuius
auxilijs semper res in Casentino feliciter succedebant, vbi hostes, multis sæpe à mili-
bus & incolis incommodis acceptis, & cum commeatus & præcipuè equorum alendo-
rum difficultate pugnantes, Bibienam se & in nonnulla alia parua oppidula contule-
rant, Apennini tamen itinerum vt auxilij accipiendi via, & si tandem cogerentur Casen-
tini minore incommodo deferendi facultas esset aperta, custodiendorum diligentia
minimè intermissa. Idcirco ad Montalonis angustiæ custodiam manserat Carolus Vrsi-
nus cum suis cataphractis & centum peditibus, & inferiores Verniæ angustiæ, ab Aluia
no obtinebantur: contrà verò Paulus Vitellius, iuxta morem suum maturè procedens,
vbi illos in tam pauca loca redegit, à Montalonis aditu pellere conabatur, eo cõsilio, vt
pòst & eos qui Verniæ angustias tuebantur, in fugam cõijceret, sicq; Venetorum copiæ
Bibienã tantùm possidentes, vndiq; ab hostibus montibusq; septæ, vel facilè superaren
tur, vel se ipsas consumerent, cum præsertim admodum essent imminutæ: nam præter
eos qui hic atq; illic spoliati fuerant, ob commeatus penuriam, & tutorum castrorum
difficultatem, paulatim, supra mille quingentos equites, & multi pedites discesserant,
quorum

quorum maxima pars in alpiũ transitu maximis ab incolis cladibus affecta fuerat. Tandem hæ difficultates Carolũ Vrsinum cum suis ad Montalonem deferendũ,non sine cladis periculo coëgerunt:nam cũ illum diutius ibi hærere nõ posse sciretur,multi Florentinorũ milites,& regionis incolæ,qui huic occasioni inuigilabant,in itinere impetum in eos fecerũt,sed ipsi locis superioribus occupatis,quamuis impedimentorũ parte amissa cum nõ parua eorum qui inordinatè persequebantur clade se defenderunt. Caroli Vrsini exemplum,ijsdem de caussis qui ad Verniam & Clusium erant, sequuti sunt,qui illis angustijs desertis Bibienã se receperunt, vbi Vrbinatium dux,Aluianus,Astorius Balio, Petrus Marcellus Venetus legatus, & Iulianus Medices,sexaginta equitib.& septingentis peditibus ad eius oppidi quod solum in Casentino possidebant custodiam retentis, manserunt,nec aliud illos fouebat prçter auxilij quod Veneti,Casentinũ bellum nõ penitus deserere ad honoris conseruationẽ, & multò magis ad pacis leges meliores reddendas minimè parum interesse rati comparabant spem:& ideò Pitiliani comes Rauennæ summa celeritate decretas ad auxilium ferendum copias, crebris Vrbinatium ducis & aliorum querelis vrgentibus colligebat,qui commeatum deficere significantes,se ad talem inopiam redactos attestabantur, vt si vitam tueri vellent,mox cum hostibus pacisci cogerentur: & è contrà Ludouicus, & duces qui in Casentino erant,Bibienæ expugnatione auxilium præuenire cupiebant, ideoque exercitui quatuor millia peditum addi postulabant: illorum autem desiderio multæ difficultates repugnabant, quoniam in frigida & alpina regione, asperrimę tempestates, militares actiones plurimum impediebant, & Florentini ad hunc apparatum, tum quòd grauibus longisque factis, & quos assiduè faciebant, sumptibus fessi essent,tum etiam quia in vrbe alijs de caussis parum concordi, noua erat orta dissensio, non admodum prompti erant, cum alij ciues Paulo Vitellio fauerent, alij ad Ranutium comitem veterem & fidum, quique magnæ autoritatis propinquos Florentiæ haberet, illius reipublicæ exercituum ducem extollendum propensi essent, qui ob Regulianam calamitatem, summi gradus spe deiectus, in Paulum translatum esse ægrè ferebat, & cum in Casentino suum agmen haberet,ad ea ex quibus illius, quem deprimere voluisset existimatio augeri posset exequenda minimè promptus erat. Has difficultates Pauli natura in stipendijs auida,cum Florentinis legatis difficilis,& qui sæpe in deliberationibus, & rerũ expeditonibus maiorem sibi quàm decere videretur autoritatem arrogaret, augebat, & tunc quoq; legatis inscijs Vrbinatium duci ægroto, tuto ex Casentino discedendi facultatem cum fide dederat, qua fretus præter ipsum etiam Iulianus Medices cum graui Florentinorum molestia discesserat, quibus si duci abeundi difficultas fuisset imposita, illum valetudinis in regno suo recuperandæ desiderio ad copias Bibiena abducendas conuenturum fuisse persuasum erat, querebantur etiam Iuliano antea perduelli, & qui post cum armis contra patriam venisset, ipsis inscijs talem concessam facultatem. Hæ res Florentiæ Pauli consilijs ac postulatis fidem adimebant, & multò magis quòd bellum non cum magna ipsius apud populum existimatione procedebat: nam & nonnulla præclarè, magis ab incolis quàm à militibus gesta erant, & propter magnam ipsius virtutis opinionem, longe citius victoriam sibi ex hostibus promiserant, vt populorum natura est, voluntati id tribuentes, quòd potius temporum asperitati, & apparatuum defectui tribuendum erat:quocirca, dum quatuor millia peditum mittere cunctantur, Pitiliani comes Elcium Vrbini ducatus castellum Florentinorum finibus proximum veniendi tempus habuit, quo prius venerant Carolus Vrsinus ac Petrus Medices, & vbi omnes copiæ ad Apennium transeundum colligebantur, quæ veluti ad regionis asperitatem & inopiam aptiores, peditatu longe quàm equitatu copiosiores, ijq; potius leuis quàm grauis armaturæ cõparabantur.Hic fuit extremus Venetorum ob Casentini res conatus, quem Paulus Vitellius vt impediret, leui circa Bibienam obsidione & necessario ad opportuna itinera præsidio relicto, cum reliquis copijs ad Stephaniplebem Florentinorum oppidum ad pedes alpium situm, vt se hostibus in earum descensu opponeret contendit: at Pitiliani comes, cum alpes niuibus obtectas ante se,ad alpium pedes validam oppositionem, & itinerum angustias cum nihil est obstaculi,miti tempestate,nedum sic,superatu difficiles

haberet, quamuis grauibus querelis ab senatu Veneto (vt ipse aiebat) ad accusandum quàm ad prospiciendum, vehementiori, multum vrgeretur nunquam transitum ausus est experiri: & si etiam aliqua diuertendi consilia proponerentur,& in Balneiualle iam Florentinorum loca aliquantum infestari inciperent, id tamen nihili fecit.Sed quò res bellicæ lentius procedebant, eò pacis varijs de caussis ab vtraq; parte expetitæ consilia vehementius tractabantur,quam non minus optabat & vrgebat Mediolanensium dux, qui fœdere inter Galliæ regem ac Venetos inito territus,huius concordiæ successu Venetos minus Gallorum aduentum optaturos sperabat, & insuper illos hac in re voluntate factisq; suis contentos, aliqua saltem ex parte indignationem in se conceptam mitigaturos persuasum habebat: ideo apud Herculem Atestinum socerum suum medium se inter illos gerens,Florentinos,non tam autoritate(quoniam apud illos qui ipsius cõsiliũ animaduerterent,iam eius intercessio suspecta esse incipiebat)quàm quòd,nisi cõcordia iniretur,se Galliæ regis metu,si non omnes,saltem partem copiarum suarum,ab eorum auxilijs detrahere coactum iri significaret, vt alicui Venetorum desiderio cederent cogebat. Ea res multos menses Ferrariæ fuit agitata,varijsq; interpositis difficultatibus,Veneti ab Hercule quo res facilius transigeretur,vt Venetias iret postularunt,qua in re se ipse nonnihil difficilem præbebat, sed multo magis Florentini, quia Venetos Herculem arbitrum fieri, à quo ipsi valde erant alieni,optare sciebant, sed tantum Ludouicus Sfortia institit, vt Hercules tandem ire: & Florentini, Ioannem Baptistam Ridolfium,& Paulum Antonium Soderinum, summos & prudentissimos illius reip.ciues cum illo mittere statuerint. Venetijs primum disputatum fuit,vtrum Herculi,arbitri autoritate cõtrouersia dirimenda permitteretur, an tanquam communis amicus medium se inter partes gerens, conciliare niti deberet, quemadmodum hactenus Ferrariæ factum, & præcipua grauissimaque capita ad paruam difficultatem redacta fuerant. Hoc Florentini, Herculẽ in ijs quæ ex ipsius arbitrio penderent,maiorem Venetorum quàm ipsorum amplitudinis rationem habiturum, & cum sententia Venetijs esset pronuncianda,tanto magis illis fauere cogi,& quod per se non esset facturus,ad id Mediolanensium ducem,qui suã operam Venetis hac in re vtilem tãtopere declarare cuperet ipsum impulsurum, cernentes cupiebant, & quamuis multæ difficultates,Ferrariæ ferè determinatæ fuissent, tamen & in vltima transactione,& in multis peculiaribus capitibus,nõ parua relinquebatur arbitri potestas, præter quòd caussa illi permissa,ab ijs quæ antea tractata fuerant discedere in ipsius erat potestate.Veneti verò nisi arbiter fieret,non tam quòd sibi de arbitro plus quàm Florentini pollicerentur,quàm quia id negotium inter ipsos met multas habebat difficultates, nihil agere statuerant:nam cum omnes grauissimis,cum exigua fructus spe sumptibus,fessi,concordiam exoptarent,iuniores tamen in Senatu & præsertim ferocissimi quiq;,nisi Pisanis libertas integrè,& saltem ea pars agri quam cum in clientelã accepti sunt possidebant,conseruaretur, eam nolebant:in quam sententiam multas rationes afferebant, sed ea erat præcipua, quòd cum tunc publica sanctione,Pisanis libertatem se conseruaturos promisissent,nisi reip.splendorem commaculare vellent,desistere non possent.Nonnulli alij,in reliquis rebus minus difficiles, in sumptuũ quos Pisis desertis à Florentinis resarcire postulabant summa, erant immoderati. Sed ferè omnium sapientiorum, & maioris autoritatis senatorum contraria erat sententia, qui tot sumptibus fessi,& omni Bibienæ defendendæ, ac Pisanarum rerum sine ingenti molestia,propter difficultates in auxilijs mittendis,& bello diuertendo repertas tuendarum spe amissa, cum maiore quàm ab initio persuasum habuissent Florentinorum vires comperissent, & præterea quamuis bellum in Mediolanensium ducem facile existimaretur, tamen quum Galliæ rex,cum Romanorum rege nondum pacem inijsset,variaq; trans alpes impedimenta oriri possent,multa illum à bello inferendo remorari posse,& si etiam moueret, multas quotidie & inopinatas difficultates & pericula in rebus bellicis accidere cogitarent,pręcipuè verò ingentibus terrestribus ac maritimis apparatibus, quos Baisetus Ottomannus,vt illorum in Græcia loca inuaderet adornare dicebatur territi,si secus fieri non posset, potius necesse esse vt honestum aliqua ex parte vtili cedere paterentur, censebant, quàm vt datam fidem obstinatè seruarent,in tantis molestijs perseuerare:quare cum eas deliberationes ad quas iam initio

deue-

deueniendum esse animaduerterant, maxima difficultate in ipsorum senatu ferri posse certò scirent, quum Ferrariæ id negocium agi cœptum est, prudenter ab Senatu, in Pisanis rebus & Florentinorum pace, Decemuiris amplissimam autoritatem dari curarant, quo in consessu numero longe minori, omnium grauissimi maximaque autoritate præditi conueniunt, in quibus eorundem qui concordiam expetebant maxima pars erat, nunc autem negocio Venetias perducto, Senatum in capita Ferrariæ tractata, perducere posse diffisi, & cum Decemuiros tantùm assentiri, ijs qui interfuissent magno oneri fore animaduerterent, homines iudicij culpam magis in arbitrum quàm in ipsos translaturos, & eam sententiam quæ iam lata esset facilius, quàm si ad conciliandas partes proponeretur comprobandam rati, arbitrum fieri instabant, ideò pòst aliquot dierum disceptationem, Mediolanensium duce, Florentinis qui rem arbitro permittere recusabant, omnes copias suas ex Hetruria se statim abducturum minante, caussa Herculis Ferrariensium ducis iudicio arbitrioq; liberè & absolutè ad octo dierum spatium permissa est, qui post longam deliberationem, Sexto die Aprilis, legem tulit, vt intra octo proximos dies iniuriȩ inter Venetos ac Florẽtinos tollerẽtur: & proxima diuo Marco sacra die, omnes vtriusque partis copiæ & auxilia discederent, & ad proprias sedes redirent: & Veneti eodem die, Pisis & eius agris omnes quas isthic copias habebant deducerent, & Bibienam cum omnibus Florentinorum locis quæ occupauerant desererent: Florentini Bibienensibus errata condonarent: & ad sumptus quos Veneti ad octo millia libras auri ascendere asserebant resarciendos, per annos duodecim Florentini illis quotannis centum & quinquaginta auri libras penderent: Pisanis omnium delictorum venia, & cuiusuis artis vel mercaturæ terra marique exercendæ facultas concederetur: Pisanæ vrbis & locorum quæ eo die quo lex lata erat possidebant munitiones ab ipsis custodirentur, ea verò conditione vt custodes vel Pisani essent, vel ex alio loco Florentinis minimè suspecto, eisque ex prouentibus quos Florentini Pisis haberent stipendia numerarentur, nec hominum numero aucto, nec sumptibus ante defectionem consuetis: omnes Pisani agri munitiones à Florentinis dũ Veneti Pisanos tuebantur receptæ, si ita Pisanis visum esset euerterentur: Pisis prima ciuilia iudicia, à prætore peregrino, à Pisanis ex loco Florentinis minimè suspecto fierẽt: & præfectus à Florentinis delectus tantummodo prouocationum caussas cognosceret, nec vlla ratione de criminibus, vbi de sanguine, exilio, & bonorum proscriptione agere tur, absq; vnius assessoris ab Hercule vel eius posteris, ex quinq; iuris interpretibus qui ex ipsius imperio à Pisanis proponerentur delecti consensu iudicare posset: suppellex fundi, domus, pecora, aliaq;, vtrinq; occupata, fructibus ijs qui eos perceperant concessis, dominis restituerentur: & in omnibus alijs rebus Florentinorum Pisis & in agro, iura inuiolata essent: Pisanis quod ad munitiones & quȩ vis alia spectat nihil in remp. Florentinam moliri liceret. Arbitrio Venetijs promulgato, per totam vrbẽ & in nobilitate multæ in Herculem, & eius consilij principes querelæ audiebantur, plerisq; quòd ingenti reip. infamia, Pisani fide data fraudarentur vituperantibus, & sumptuum in bello factorum, non æquam rationem habitam querentibus, quas querelas illorum oratores, qui ante sententiam latam, à Venetis artificiosa inuiolatæ libertatis conseruandæ, & nõ modò reliquum agri ipsorum, sed fortasse etiam Ligurni portum ipsis adiudicatum iri, spe fouebantur, plurimum accendebant, & quò exitus ipsorum expectationi magis contrarius apparebat, eò magis libertatis tuendæ toties ab illo Senatu datam fidem, qua freti, omnium reliquorum principum amicitiam contempserant, & sæpius longè meliores à Florentinis oblatas conditiones reiecerant, tam indignè violari & vanis tantùm coloribus ipsorum securitati prospici dolebant. Qua enim ratione, qui in Florentini magistratibus Pisis restitutis, eorumq; mercatoribus ac subiectis ad commercium reuersis: agricolis autem qui potissimùm eius vrbis defensionis membrum fuerant, ad propria tecta, & culturam abeuntibus, aliqua fraude absolutum imperium occuparent, quòd illis, portarum præsertim custodia ipsorum potestati permissa, facilimum factu foret, securi esse possent? & quæ tandem esset ea securitas, munitiones possidere, si earum custodibus à Florentinis stipendia darentur, nec in tanto metu liceret maiora præsidia habere, quam tutis pacatisque temporibus alere consueßent? rerum commissarum

veniam quoque vanam eſſe,cum Florentinis, ipſos in iure & iudicijs perdendi facultas
concederetur, mercium namq́ue & reliquæ ſupellectilis, defectionis tempore captæ
precij ſummam tantam eſſe, vt non modò omnia ipſorum bona,eo iure eſſent occupa-
turi, ſed ne homines quidem ipſi à carceribus tuti forent: has querelas ſenatus prin-
cipes vt extinguerent, effecerunt vt poſtero die,etſi arbitrij tempus præterijſſet Hercu-
les, qui tanta totius ferè vrbis indignatione cognita,ſibi metuebat, ſententiæ latæ Flo-
rentinis oratoribus inſcijs, declarationem adiungeret,vt munitionum appellatione Pi-
ſanæ vrbis & reliquorum munitorum locorum portæ intelligerẽtur, pro quarum cuſto-
dia, & pro Aſſeſſoris ſtipendijs, certa Piſanorum prouentuum portio Piſanis tribuere-
tur,& loca non ſuſpecta,quorum in arbitrio mentio fiebat,eſſent pontificum,Mantuæ,
Ferrariæ & Bononiæ regna, aliorum tamen ſtipendiarijs excluſis: ſupellectilis verò &
mercium reſtitutioni perpetuum imponeretur ſilentium: Præfecti collegam ex quouis
non ſuſpecto loco nominare in Piſanorum poteſtate eſſet: præfectus de nullo quamuis
minimò crimine ſine Aſſeſſore cognoſceret: Piſani à Florẽtinis iuxta aliarum nobilium
Italiæ vrbium conſuetudinem bene tractarentur: nulla noua onera illis imponeren-
tur. quæ declaratio non ideò procurata fuit, quòd Veneti illam ſeruari cuperent,
ſed vt Piſanorum oratorum ardorem mitigarent, & vt ſe in Senatu defenderent:
quòd ſi Piſanorum libertas non eſſet conſeruata, ſaltem illorum ſecuritati & com-
modo ita conſultum erat,vt prædæ dati vel deſerti dici minimè poſſent: quo in Senatu
pòſt multas diſputationes, temporum tandem ratione, & Piſanos tuendi difficultate,
præſertim verò Thracis tyranni armorum metu ſuperante, arbitrium expreſſo conſen-
ſu non comprobare, ſed quòd omnibus in rebus efficacius eſt,offenſionibus intra dies
octo remotis, copijsq́ue præſcripto tempore, Hetruria eo animo, vt ſe huic negocio
non amplius immiſcerent deductis, factis exequi decreuerunt, imò potius quàm ea
vrbs in Mediolanenſis ducis poteſtatem veniret, multi in Senatu, eam à Florentinis re-
cuperari cupere incipiebant. Nec Florẽtiæ ſententiæ latæ ſumma audita,minor animo-
rum motus apparuit,ijs à quibus iniuſtè fuiſſent laceſſiti,ſumptuum partẽ reſarciendam
ægrè ferentes:idq́; eò magis quòd cum munitiones à Piſanis eſſent cuſtodiendæ, & cri-
minũ iudicia,præcipuũ conſeruandis imperijs inſtrumentũ,Magiſtratibus ipſorum non
liberè concederentur,nihil aliud quã nudum imperij nomẽ ſibi aſſequuti videbãtur:ta-
men ijſdẽ Mediolanenſiũ ducis atteſtationibus, quæ vt cauſſam arbitro cõmitterent ef-
fecerant,ad comprobandũ cogentibus,ſeq́; breui induſtria & erga Piſanos humanitate,
res ad meliorẽ formã redacturos ſperantes, ſententiã latã exceptis adiunctionibus illis
nondum ipſis notis, expreſſè confirmarunt.Maior fuit Piſanorum indignatio atq; hæſi-
tatio,qui mirum in modũ in Venetum nomen concitati,& maiorẽ fraudem metuentes,
quamprimùm quæ arbitrio continerentur,intellexerunt,eorũ milites ab vrbis munitio
nib.& portis remouerunt:nec amplius in vrbe eſſe voluerũt, multosq́; dies magnopere
vtrum arbitrij conditionibus acquieſcere deberent dubitarunt, in illam partem cum ſe
ab omnibus deſertos cõſpicerent timore flectente,in hanc Florentinorũ odio,& multò
magis propter iniuriarũ magnitudinẽ, & quòd ingentiũ illis ſumptuũ cladiumq́; cauſſa
fuiſſent, ac ſæpius in propriæ libertatis diſcrimen conieciſſent,veniæ vnquã conſequẽ-
dæ deſperatione pertinaciter retinẽtem:qua in dubitatione,& ſi Mediolanenſiũ dux, ſe
vt arbitrij cõditiones à Florentinis mitigarentur apud illos curaturũ recipiens,ad cedẽ-
dum hortaretur,tamen vt nũ antiqua cupidítas adhuc in illo vigeret experirentur,& ad
liberam illi tunc deditionẽ faciendã parati,legatos ad eum miſerunt:& deniq́; poſt lon-
gam conſiliorum agitationẽ,potius quæuis extrema experiri quàm ſub Florentinorum
imperium redire ſtatuerũt: ad quod etiam à Lucenſibus,Genuenſibus,& Pandulfo Pe-
trucio clàm impellebantur. Nec Florentini, etſi res contrà ſe haberet,à Mediolanen-
ſium duce ad idem hortatos(tam parua integritas,& fides ab eis quos fraude & artibus
creuiſſe opinamur expectatur) ſuſpicione carebant. Florentini verò,Piſarum pactione
obtinendarum ſpe excluſis, opportuna eius ciuitatis expugnandæ occaſio dari viſa eſt
idcirco Paulo Vitellio in Piſanum agrum reuocato, apparatus ab illo poſtulatos dili
gentiſſimè adornabant. interea vero Ludouici Sfortiæ pericula indies augebantur
quoniam nec ipſius de pace preces Venetorum animos, odio & lucri ſpe, in ipſiu
euertendi

euertendi desiderio constantes, nulla ex parte placarat: nec Maximilianus, ita ad bellum aduersus regem Galliæ promptus erat, vt ad pecuniam sæpe ab ipso petendam sollicitus, imò contrà sæpius iterata promissa, in totum Augusti proximum mensem inducias prorogauit, auxilium suum plus illi quàm diuertendi consilium profuturum: eodem tempore spe adempta, & Sueuico fœderi coniunctus, Heluetijs, ob varias inter ipsos ortas controuersias, Imperij perduellibus declaratis bellum intulit: quod vtrinq; magnis viribus gestum, hinc atq; illinc, varios progressus & magnas cædes habuit: ita vt Ludouicus, iam se, si opus esset, antequam hoc bellum vel victoria vel pactio ne absolueretur, auxilia non posse habere certus esset: & tamen cum Maximilianus se nunquàm cum Galliæ rege vel cum Heluetijs, nisi ipso incluso conuenturum promitteret, ne illum alienaret sæpe nouas pecunias subministrare cogebatur, quam occasionem cum rex Galliæ cognosceret, quantumq; referret, Venetos ac Pontificē coniunctos habere, multorū qui quòd rex nouus & parum pecuniæ abundans esset, Insubriæ bellū in sequentem annū differri consulebant suasionibus neglectis, & cum paucorum mensiū spacio sibi victoriā polliceretur, non magnam pecuniȩ summā necessariam ratus, aliqua pecunia, vt Maximilianum occupatum teneret clàm Heluetijs data, apertè se comparabat: quare Mediolanensium dux, cum bellum sibi imminere perspicuè animaduerteret, summa diligentia & sollicitudine ne in tantis periculis solus esset nitebatur: nam & concordiæ ratione inuenienda, & de reconciliatione cum Venetis iam prorsus diffidebat: neq; in Hispaniæ regib. à se vehementer rogatis, aliquā salutis suæ curam inueniebat: ideò vt omniū aliorum animos eodem tempore experiretur, Galeatium Vicecomitem ad Maximilianum & Heluetios, vt se ad concordiā inter eos conciliandam interponeret misit: & cum Pontifici, Carolotæ pro Cæsare Borgia filio, negocium, quòd puella, vel amore, vel paterna autoritate, vel occultis Galliæ regis consilijs, quamuis ipse secus simularet, ducta, nisi simul Federici patris qui Galliæ regi annuum tributum, & amplas conditiones offerebat res componerentur, ei matrimonio iungi obstinatè recusabat, minimè succedere sciret, illum à rebus trans alpinis se alienaturum sperauit, & vt secum in fœdus alliceret magnopere conatus est, in quod fœdus præter Federicum regem, Florentinos quoque, conuenturos, seq; & reliquos fœderatos illi aduersus Pontificij, imperij vicarios auxilia, & magnam pecuniæ vim, qua aliquod amplum imperium filio emeret daturos promittebat: quæ etsi initio ab Alexandro simulatè audirentur, mox vana apparuerunt: nam ille multo maiora præmia ex Galliæ regis societate sperans, quàm nisi Italia denuò transalpinis exercitibus repleretur consequuturus esset, vt filius Carolatæ matrimonio exclusus, Alibretti, qui quòd ex regia stirpe esset, & ob regnorum suorum amplitudinem, nulli totius Galliæ regulorum erat inferior, filiam duceret annuit. Nec verò Ludouicus de mala Venetorum in se voluntate indies certior factus, qui iam per se maximos faciebat apparatus, Turcarum regem per proprios homines, Federico rege ad idem concurrente, clàm in illos concitare destitit, ratus, ipsos cū eo occupatos, Insubriæ imperio minimè molestos fore, & cū Florentinorū ad Pisanam vrbem expugnandā apparatus cōpertos haberet, ijs auxilijs quæ exoptare possent oblatis, cum trecentis cataphractis & duobus peditum millibus, ea vrbe expugnata, ad se defendendum, deuincire conatus est: & ab altera parte rex Galliæ, vt sibi qningentos grauis armaturæ equites in annum vnum concederent postulabat: se quoq; vicissim Insubriæ imperio occupato, eos mille cataphractis ad illorum bella conficienda annū iuuaturum: & nisi eodem tempore Pisas & reliqua oppida recuperassent, cum Ludouico non conuenturum, quòd si antequàm Insubriam occupasset, ab aliquo molestia afficerentur, Pontificem ac Venetos ipsos defensuros recipiebat: quibus in contrarijs postulatis, cum ob rei difficultatem, tum ob animorum dissensionem, magna erat in Florentinis hæsitatio: nam quum Ludouicus Pisis tantùm recuperatis illorū auxilia postularet, ipsius auxilium longe præsentius & certius erat, quàm quòd Galliæ rex, quod ad Pisanas res attinebat parui momenti habitus promittebat: quia cum illa ciuitas ab omnibus esset deserta, omnes illorum cogitationes ad illam ea æstate consequendam erant conuersæ: mouebat etiam non parum multorum animos recordatio quòd Ludouicus ipsos in periculis iuuisset, vt Venetus senatus cum Galliæ rege fœdus aduersus

illum faceret, in caussa fuisse: & longe magis ne ipsius petitionibus reiectis indigna- tus, Pisanam expugnationem, quod haud difficulter potuisset impediret, metu mo- uebantur. Contrà verò, cum illum Galliæ regi ac Venetis, imparem fore censerent, regem cuius arma intra non multos menses totam Italiam peruagatura videbantur, irritare deliberatio periculosa videbatur: & beneficiorum ab Ludouico, Veneto bello acceptorum, ex quibus verè pericula sua manare aiebat memoria, illius o- pera Pisanorum defectionem primum ortam, ipsum eius vrbis potiundæ cupidum per multos menses illos fouisse, & ab alijs tuendos curasse, ac Florentinos eo tem- pore multis iniurijs persequutum, recordatione facilè delebatur: adeò vt maiores fuissent offensiones quàm beneficia: ad quæ non aliam ob caussam deuenerat, nisi quia Venetos ea quæ spe & ambitione ductus in animo suo propria censebat occu- passe ferre minimè poterat: verebantur etiam ne si Ludouico palàm adhæsissent, rex per pontificem & Venetos sibi fœdere iunctos Pisarum recuperationem im- pediret: idcirco tandem, nec Galliæ regi, nec Mediolanensium duci adhærere, sed interea Pisanum bellum cui proprias vires sufficere arbitrabantur conficere, & ta- men ne Ludouico impediendi caussam præberent, ipsius artibus cum illo vten- tes, eius spem quo ad possent fouere statuerunt: quare, vbi responsum in multos dies distulissent, reipublicæ scribam, qui reipublicæ mentem re ipsa eandem cum ipsius esse, verùm aliquam in peragendi ratione differentiam significaret miserunt, decre- uisse quidem ipsos Pisis recuperatis, auxilijs quæ postulasset illum minimè destitue- re, sed, quòd in liberis ciuitatibus huiusmodi negocia absque multorum consensu non transigantur, ideoque occulta esse non possint, cum illo palàm ea de re conuenire ad- modum perniciosum censeri: quoniam re diuulgata, Galliæ regi, vt pontificem ac Ve- netos Pisanis opem ferre curaret, occasio daretur, quæ res promissum ipsis pernicio- sum, illi verò inutile redderet: Pisis enim non expugnatis, ipsum iuuare nec tene- rentur nec possent: eam ob caussam, fidem quæ verbis, cum summorum ciuium, ex quorum autoritate omnes publicæ deliberationes penderent, consensu daretur, satis esse existimari: nec alia de caussa, scripto secum conuenire recusari: denique ad am- pliorem animorum declarationem, si ipse aliquam rationem, qua tanto periculo vita- to eius desiderio satisfacere possent ostenderet, exequi paratos fore. Quo responso quamuis arguto & artificij pleno, quia auxilia à se oblata non accipiebant, Ludouicus nullam sibi in illorum copijs spem collocandam cognouit, & simul vndique spes defi- cere animaduertit, quoniam ab Romanorum rege semper promissum auxilium, cum ob illius naturæ varietatem, tum ob Heluetij belli impedimentum, valde erat in- certum: & quamuis Federicus quadringentos grauis armaturæ equites, & mille quin- gentos pedites, Prospero Columna duce se missurum promisisset, non tam de volunta- te, quia Insubriȩ defensio ipsius quoque intererat, quàm de facultate & tarditate illius dubitabat: & Hercules Atestinus socer ad auxilium ferendum rogatus, ferè antiqua iniuria, quòd illius opera Rodigiam Polinensium Veneti retinuissent exprobrata, sibi quòd, cum Venetorum fines Ferrariæ portis ita essent vicini, vt propria tecta custodire cogeretur auxiliũ ferre non posset, displicere respondit. Omni igitur spe quæ ex ipso nõ penderet amissa, Anonio, Nouariæ, & Alexandriæ, quæ loca primis Galliæ regis moti- bus erant exposita, muniendis, sollicitè operam dabat, eo consilio vt Galeacium San- seuerinatẽ cum maxima viriũ parte eius furori, & reliquas copias sub Mantuano regulo Venetis opponeret: etsi non multo post vel imprudentia, vel auaritia, vel quòd diuinis consilijs obsisti non possit, à se hoc auxiliũ alienarit: nam cum Venetos, quibus Baisettus Ottomannus, terra mariq; incredibili apparatu bellũ inferebat, aduersus tantum hostẽ rebus proprijs tuẽdis occupatos, sibi minimè molestos fore, vana persuasione credere incȩpisset, & Galeatio Sanseuerinati, qui marchionem honoris gradu sibi anteponi æ- gre ferebat, satisfacere cuperet, difficultates mouere, quorundã veterũ stipendiorum re- liquũ persoluere nolle, & fidei atq; obseruantiæ insolita sacramentum & cautiones po- stulare cȩpit: & quàuis cum postea Venetos, quotidie in Brixiensem agrum copias, vt ad arma eodẽ cum Gallis tẽpore mouenda parati essent, mittere animaduerteret, per Fer- rariensium ducem cõmunem socerum, illum reconciliare tentarit, difficultates non tam citò

citò sublatæ sunt, quin pericula, quæ semper maiora apparebant citius aduentarint: quia in Taurinos, vbi Allobrogum dux denuò se regi coniunxerat, copiæ quæ circa Astam hærebant continenter transibant: & Ludouici spes semper minuebantur: nam Federicus rex, siue impotentia, siue negligentia, auxilia promissa mittere differebat, & spes quæ relinquebatur aliqua, Florentinos Pisis expugnatis Paulum Vitellium, cuius virtus in tota Italia maximè celebris erat missuros, Galliæ regis diligentia interrupta fuit, qui asperis verbis ac penè minis cum illorum oratoribus vsus, vt resp. clam scripto, nullum Ludouico auxilium se daturam, nulla ab illo vicissim promissione accepta, promitteret, effecit. Quocirca Ludouicus leui ad Venetorum fines sub Calatiæ comite, defensione relicta, Galeatium Sanseuerinatem, cum mille sexcentis grauis, mille quingentis leuis armaturæ equitibus, decem millibus Italis & quingentis Germanis peditibus, in transpadanam regionem, potius vt oppida vrbesq; tueretur, quàm vt acie se opponeret misit: multis enim de caussis moram trahere vtile ducebat, præcipuè verò quia quotidie pacis quam ipsius nomine inter Maximilianum & Heluetios Vicecomes procurabat, negotium perfici sperabat, qua facta, valida ab illo statim auxilia promittebantur: secus autem, non modò auxilium sperare non poterat, verùm etiam milites in illis partibus conscribere difficile erat, quoniam motus qui maximi erant, incolas ad id bellum pertrahebant. Nihil vtrinq; in bellicis rebus, donec omnes copiæ ad bellum decretæ, Ludouico Lignino, Eberardo Obignino, & Ioanne Iacobo Triultio ducibus alpes superassent, præter leues excursiones gestum est: nam etsi rex Lugdunum, si opus foret in Italiam transiturum rumore diuulgato, veniret, per legatos bellum gerere in animo habebat. Gallico autem exercitu omni in quo erant mille sexcenti cataphracti, quinq; Heluetiorum millia, quatuor Vasconum, todidemq; ex alijs Galliæ partibus simul coniuncto, statim duces decimatertia Augusti, ad Garessij arcem in Tanari ripa positam metati sunt, quam, & si quingenti pedites in ea essent, non minus defensorum ignauia quàm tormentorum impetu tantam celeritatem adiuuante, breuissimo temporis spatio cœperunt: ea capta ad Anonium Castellum in regia via inter Astam & Alexandriam in Tanari, Garessio opposita ripa collocatum, situ munitum, quodq; ante aliquot menses à Mediolanensium duce etiam arte valde confirmatum fuerat, castra mouerunt: & quamuis Sanseuerinas, qui prope Alexandriam in campis castra habebat, Garessij iactura cognita, nouos ac meliores pedites mittere cupiuisset, quia septingenti quos antea imposuerat tyrones erant, & rei bellicæ expertes, id tamen quia Galli, vt auxilium eò venire prohiberent, ex Monferratensis marchionis eius loci domini consensu, in Feliciano oppido, inter Alexandriam, & Anonium sito, milites posuerant, exequi minimè potuit: ideò ijs qui Anonij erant nihilo melioribus re ipsa quàm sperabatur nuentis, Galli primùm suburbio, deinde oppido à quatuor partibus verberato, biduo expugnarunt: deinde arcem quoque omnibus peditibus, qui in eam confugerant cæsis occuparunt: quo magis repentino quàm credidisset successu, territus Sanseuerinas, quòd ad timorem excusandum inutilem peditatum se habere, & populos, in Ludouici fide parum firmos animos ostendere diceret, cum omnibus copijs Alexandrinam in vrbem se recepit. Quare Galli eo audaciores facti ad quartum ab vrbe lapidem castra locarunt: eodemque tempore Valentiam in qua multi milites ac tormenta erant, Donati Raffagnini Mediolanensis, in ea vrbe arcis præfecti, Triultij promissis corrupti opera cæperunt: ab eo enim per arcem in ciuitatem introducti, omnes milites, partim ceperunt, partim interfecerunt, inter quos Octauianus Sanseuerinatis nothus frater captus uit: & erat notatu dignum, hunc eundem præfectum, ante annos viginti, principi Bonę, & paruo duci Ioanni galeatio fide fracta, eodem die quo Gallos in Valentiam vrbem ntroduxit, Ludouico Sfortiæ Dertonæ portam tradidisse: Gallis deinde fulminis more egionem percurrentibus, Bassiniana, Vicheria, Castellonouum, & Ponscoroneus leditionem fecerũt: idem paucos pòst dies fecit ciuitas & arx Dertonensis, ex qua Aniusmaria Palauicinus, qui eam custodiebat, nulla vi expectata trans Padũ se recepit: uarum rerum nuntijs Mediolanum perlatis, Ludouicus Sfortia, cum se ad tantas anustias redactum, imperiumq; suum tanto impetu ruere conspiceret, vt in tam repentiis calamitatibus accidit, non minus animo quàm consilio destitutus, ad ea remedia

deueniebat,ad quę afflictis in rebus & ad extremam penè desperationem redactis mor
tales confugientes , periculi potius magnitudinem omnibus notam faciunt, quàm fru-
ctum aliquem consequantur : primùm in vrbe quotquot arma ferre possent conscribi
iussit:deinde populo , cui ipsius nomen ob multas exactiones odiosissimum erat con-
uocato , parte onerum illum liberauit , vehementissimis verbis subijciens , si quando
nimium se grauatos fuisse existimarent , id nec naturæ suæ , nec auri cumulandi cu-
piditati , sed temporibus atque Italiæ periculis,quæ primum propter Venetorum po-
tentiam , deinde ob Caroli regis aduentum , se eius imperij in pace & securitate
conseruandi , & ijs qui id inuadere vellent obsistendi cupidum , ad ea facienda
coëgissent , tribuerent : quòd se nullum patriæ ac populis suis maius beneficium,
quàm si vt bellis non infestarentur prospiceret , facere posse existimaret : id autem
consilium mirum in modum vtile extitisse , fructus inde perceptos clarissimè de-
monstrasse , quòd tot annos se gubernante in summa pace & tranquillitate essent
versati : qua eius vrbis magnificentia , opes , ac splendor, maximè aucta erant,cuius
rei,ædificia , pompas,tot ornamenta , & artium incolarumque penè infinitam mul-
titudinem auctam , manifestissimam fidem facere : quibus rebus Mediolanensis
ciuitas eiusque imperium reliquum, non modò non cederent , sed omnes reliquas
Italiæ vrbes regionesque superarent : se nulla in ipsos crudelitate vsum recor-
darentur : quantaque mansuetudine ac benignitate , semper quoslibet audiuisset,
& à se solùm inter omnes eius ætatis principes , nullis corporis laboribus vel mo-
lestijs vitatis , per se ipsum publico iuridicundo constitutis diebus,omnibus æquum
ius citra vllam moram administrasse : patris , qui illos potius vt filios quàm vt
subiectos rexisset merita beneuolentiamque memoria repeterent : & quàm
Gallorum superbum insolensque imperium acerbum esset futurum , sibi ob ocu-
los ponerent : qui propter Galliæ regni vicinitatem , si eam regionem occupassent,
quemadmodum aliàs eadem gens de tota Longobardia fecerat , veteribus habi-
tatoribus pulsis firmam perpetuamque populorum suorum sedem essent facturi: id-
circo rogare illos , vt animis à barbaris inhumanisque moribus alienatis , simul
& patriam & propriam salutem defendendam susciperent : nec dubitandum esse,
quin si ad breuissimum tempus , prima pericula sustinere niterentur , facilè esset
obsistere , quòd Galli maiore ad inuadendum impetu ferrentur , quàm in per-
seuerando constantes essent : quòdque ipse absque mora ab Romanorum rege,
qui rebus iam cum Heluetijs compositis , vt ipsemet auxilio veniret se compa-
rabat , valida auxilia expectaret : & copias quas Neapolitanus rex cum Prospe-
ro Columna mittebat , iam in itinere esse , Mantuanum verò , omnibus difficul-
tatibus cum illo compositis iam cum trecentis grauis armaturæ equitibus Cremo-
nensem agrum ingressum se certò existimare : quibus rebus si populi sui ala-
critas & fides accederet , se ab hostibus etiamsi præter illum exercitum , totius
Galliæ vires simul coniunctæ essent , tutissimum censeret : quæ verba maiori at-
tentione quàm fructu audita , non magis quàm arma Gallis opposita profuerant,
quorum metu , periculi à Venetis qui bellum in Giaradada mouerant , & Cara-
uagium oppidum aliaque Abduæ vicina occuparant , imminente contempto , Ca-
latiæ comitem , cum maiore copiarum ad eam regionem tuendam missarum parte
reuocauit , & Papiam vt Galeatio ad Alexandriæ defensionem iungerentur , ire
iussit : sed iam ab omni parte illius pernicies accelerabatur : nam Calatinus comes,
Galeatium minorem natu fratrem , militari quoque exercitatione inferiorem , in
exercitus imperio omnibusque honoribus & gratia , sibi anteponi indignatione,
innumerorum ab se & fratribus beneficiorum ab Ludouico acceptorum memo-
riam in illo superante, antea clàm cum Galliæ rege conuenerat. Aliqui huius frau-
dis nuncium , iam aliquot menses ante ad illius aures peruenisse afferunt , quo
audito cum aliquandiu tacitus cogitabundusque fuisset , tandem cum gemitu
ei qui id significauerat , non posse sibi tantam ingratitudinem persuadere re-
spondisse : quæ si tamen vera foret , qua nam ratione cauendum esset , si vel ab

inti

intimis pluribusque beneficijs affectis proderetur, cui amplius fidere posset ignorare, se non minorem minus'ue pernitiosam calamitatem existimare, vana suspitione, se fidorum hominum opera priuare, quàm incauta credulitate, illorum se fidei committere, qui suspecti esse debebant. Sed dum Calatinus pontem ad Padum vt fratri coniungatur facit: & rem artificiosè protrahit: dum ponte facto transitum differt, cum interea Galli iam biduum circa Alexandriam fuissent, eamque tormentis percuterent, Galeatius cum quo erant mille ducenti grauis, totidem leuis armaturæ equites, & militum tria millia, tertij diei nocte cum nullo alio præfecto præterquam cum Lucio Maluetio, consilio communicato, leuis armaturæ equitum parte comitatus clàm Alexandria diffugit, magnoque suo dedecore, nec minore Ludouici prudentiæ infamia, quantum generosum equum tractare, aut in ludicris equitum certaminibus publicisque spectaculis magnas hastas vibrare, (quibus in rebus cunctos Italos superabat) & exercitui præesse inter se differant, & quanto cum proprio detrimento principes qui in ijs quibus res grauissimæ committuntur eligendis, magis gratiam quàm virtutem intuentur & spectant, decipiantur, documento fuit. Quamprimùm autem Galeatij discessus per vrbem Alexandriam notus fuit, reliquæ copiæ omnes aut in fugam se conijcere, aut latebras quærere cæperunt: qua occasione Gallicus exercitus sub solis ortum ingressus, non modò milites qui reliqui erant spoliauit: sed militari licentia totam vrbem diripuit. Fama est Galeatium literas cum Ludouici Sfortiæ nomine scriptas ac eiusdem signo obsignatas, quibus quoniam motus aliquis Mediolani esset exortus, quamcitissimè cum omnibus copijs eò aduolaret imperabatur, accepisse, & aliqui postea à Calatino, vt hac arte Gallis victoriam faciliorem redderet, conscriptas suspicati sunt: quas deinde Galeatius quasi illis literis, non vt exercitum incolumen, idque si effici posse animaduerteret adduceret, sed vt temere eum desereret, iniunctum fuisse, ad defensionem suam ostendere solebat: id autem non tam certum est, quàm quòd si in Galeatio, vel imperatorium consilium, vel militaris animus fuisset, facile ijs copijs quas habebat Alexandriam, & maximam transpadanarum rerum partem defendere potuisse omnibus notum est, imò fortasse etiam aliquo felici successu vsus fuisset: quia cum antea paucos dies Gallici exercitus pars, Burmiam amnem traiecisset, & maximis imbribus, inter duo flumina Burmiam & Tanarum interclusa esset, Galeatius quamuis, aliquot ipsius leuis armaturæ equites, ponte qui Tanaro impositus suburbium vrbi coniungit egressos, & in illos profectos, penè primum agmen fugasse, illi significatum esset, eos inuadere non est ausus. Alexandriæ iactura, omnem reliquam Insubriam nouis calamitatibus singulis horis oppressam terruit: nam & Galli Pado traiecto, ad Mortariam castra posuerant, vnde Papienses cum illis conuenerant, & Venetorum copiæ Carauagij arce capta, & Abdua fluuio nauali ponte traiecto, Laudem Pompeiam vsque excurrerant, iamque penè omnia reliqua oppida tumultuabantur: nec Mediolani minor quàm alibi erat perturbatio ac terror, quoniam tota ciuitas consternata, arma sumpserat, idque tam parua erga principem suum reuerentia, vt cum meridie Antonius Landrianus summus ipsius ærarij præfectus ex arce, vbi cum illo fuerat, prodiret, siue priuato odio, siue eorum qui rebus nouis studebant voluntate, in publica via fuerit interfectus: quo casu Ludouicus, maximo vitæ suæ metu correptus, & omni obsistendi spe deiectus, Mediolanensi arce cum firmo præsidio relicta, vt presens periculum vitaret, & quemadmodum aiebat, Maximilianum, qui iam pacem cum Heluetijs vel confecerat, vel certè pro facta habebat, ad se iuuādum vrgeret, cum liberis in Germaniā ire statuit. Hoc consilio capto, statim filios Ascanio, qui nō muultos dies ante vt fratris rebus quatenus posset opem ferret Roma venerat, & Sanseuerinate Cardinalibus comitibus adiunctis, discedere iussit, & vnà cum illis Gazam solito valde diminutā misit: manifestum enim est, annis octo ante id tempus, quum Ludouicus ad potētiam suam ostentandam,

legatis alijsq; multis ærarium ostendisset, in numerata pecunia & aureis argenteisque vasis, ad quindecim millium auri pondo summam ascendere repertum fuisse: præter gemmas quarum magna erat copia: hoc autem tempore hominum opinione duo millia auri pondo non multum excedebat. Post filiorum discessum, omnibus domesticis ac familiaribus dissuadentibus, Bernardino Curtio Papiensi veteri suo alumno, qui tunc quoq; arci præerat, huius fide Ascanij fratris, qui se eam curam suscepturum pollicitus erat fidei antèposita, arcis custodiam commisit, & tria peditum millia sub fidis ducibus cum commeatu, tormentorum puluere, pilis, alijsque rebus necessarijs, & pecunijs, ad multorum mensium defensionem idoneis reliquit: cumq; in Genuensibus rebus, Augustino Adurnio tunc præfecto, & Ioanni fratri, cui Sanseuerinatium soror matrimonio iuncta erat fidere statuisset, arcis tesseram ad eos misit. Borromeis Mediolanẽsibus nobilibus, Angleriam, Aronam, aliaq; ad Verbanum lacum oppida quæ illis occupauerat restituit: & Isabellæ Aragoniæ, quondam Ioannis Galeatij ducis vxori, dotis ipsius nomine Barriensem ducatum, & Rosanensem principatum pro triginta ducatorum millibus donauit, quamuis illa paruum Ioannis Caleatij filium, quem ipse cum suis in Germaniam duci cupiebat, concedere noluisset: & vbi his rebus constitutis tandiu moratus esset, quàm se id tutò facere posse duxit, ciuitate iam se ipsam gubernante, secundo Septembris die, Atestino cardinale, & Galeatio Sanseuerinate, & vt iter tutum haberet Lucio Maluetio, cum grauis armaturæ equitum ac peditum non paruo numero comitatus, cum multis lacrymis Germaniam versus contendit: & vix dum arce egressus erat, quum Calatinus perfidiam suam colore aliquo tegere conatus, illi obuiam factus dixit, postquam ipse imperium suum deserebat, se ipsius militari sacramento liberatum suiq; ad quamuis conditionẽ arripiendam iuris esse, existimare: & repente se nomine & signis Galliæ regis militẽ declarauit, & cum eadem turma quam Ludouici ære cõpararat conseruaratq;, ad illius stipendia transiuit: Ludouicus aũt Como, vbi arcem in populi potestate reliquit, lacu Bellagium vsq; profectus est: deinde pedibus Bormium, & per ea loca, in quibus olim quum in tanta gloria & felicitate collocatus esset, Maximilianum potius tanquam suum ac Venetorum exercitus ducem, quàm vt Romanorum regem in Italiam venientẽ acceperat iter fecit, inter Comum ac Bormium Gallicæ copiæ & Calatiæ comitis turmæ illum persequutæ sunt, ex quibus locis, præsidio in Tirani arce, quam post paucos dies Rheti occuparunt relicto, Oenipontem versus, vbi Cæsarem esse audiebat contendit. Post Ludouici discessum Mediolanenses, legatis statim ad exercitus duces, qui iam cum copijs ad sextum ab vrbe lapidem aberant, missis, illos sponte admittere pacti sunt, compositionis conditionibus in regis aduentum dilatis, à quo suæ vtilitatis tantummodò ratione ducti, immoderata priuilegia immunitatesque sperabant: idem absq; mora omnes reliquæ Mediolanensis imperij vrbes & oppida fecerunt: Voluit & Cremonensis ciuitas, (quum à Venetorum copijs à quorum imperio abhorrebat obsideretur) idem facere: sed quum rex pacta cum Venetis facta nollet infringere, illis se se dedere fuit coacta: Genua, populo, Adurnijs, & Ioanne Ludouico Flisco singulis certatim, eam sua opera regi dedi volentibus, eandem propensionem sequuta est. Et vt in Ludouicum, non modò tam repentina tamq; magna, adeo nobili ac potenti imperio, viginti dierum spatio amisso calamitas, verùm etiam omnia ingratorum exempla extarent, Mediolanensis arcis præfectus, quem ipse inter omnes suos velut fidissimum elegerat, ne vnò quidem tormenti ictu, vel aliqua oppugnationis specie expectata, duodecimo post eius discessum die, arcem quę expugnari minimè posse credebatur, Galliæ regi, magna pecuniæ summa, centum cataphractorum præfectura perpetua, & multis alijs muneribus ac priuilegijs in tantæ perfidiæ præmium acceptis tradidit, sed cum tanta infamiæ nota, tantoq; etiam apud Gallos odio, vt illius familiaritate, velut pestiferæ atq; abominandæ feræ ab omnibus reiecta, quocunq; venisset contumeliosis verbis irrisus, pudoreq; & conscientia potentissimis certissimisq; facinorosorũ hominum flagellis cruciatus, non multò pòst dolore confectus, vitam reliquit. Huius infamiæ, duces qui cum illo erant in arce relicti, & præsertim Philippinus Fliscus, qui cum ducis esset alumnus, & ab illo tanquam fidissimus relictus, quum præfectum ad tuendam arcem hortari debuisset ingentibus promissis obcæcatus, contrarium suasit: & cum

& cum Antoniomaria Palauicino, qui regis nomine intererat, deditionẽ tractauit, participes fuere. Rex aũt tantę victoriæ, longè citius quàm sperauerat partæ, Lugduni acceptis nuncijs maximis statim itineribus Mediolanum contendit, vbi ingenti plausu acceptus, multorum vectigaliũ immunitatẽ concessit, qua tamen populo in desiderijs intemperanti, qui omnium rerum immunitatem animo conceperat, non penitùs satisfactũ est. Multis Insubriæ nobilibus viris prouentus dedit, inter quos, Ioãnis Iacobi Triultij meritis perspectis, Vigeuenum cum multis alijs rebus ei cõcessit. Eodem verò tẽpore, quo rex Galliæ in Mediolanensium ducem arma mouebat, Paulus Vitellius, Florentinorũ copijs apparatibusq; collectis, quo facilius deinde Pisarũ expugnationi incũbere posset, ad Cascinã castra metatus est: quam etsi propugnatoribus, alijsq; reb. necessarijs, & fossis, aggeribus, ac propugnaculis satis esset munita, tamẽ vbi tormẽta collocata fuerũt 26. horis cepit, quia oppidanis, magno tormẽtorum in debilibus muris progressu territis, peregrini milites qui intus erant, vt illos anteuerterent, suam tantùm & rerum suarũ incolumitatẽ pacti, oppidanis ac Pisanis militib. & legatis, victoris arbitrio permissis, deditionẽ fecerũt. Deinde, Tubicinis internũcio, turris, ad Arni hostij custodiã ędificata, & Stagniuallum à Pisanis desertum, dedita sunt, adeò vt in toto agro, Pisani præter Verrucułæ arcem & paruam Ascani turrim, propter Arni, expugnare eas volentibus traijciendi incommoditatem, & auxilij ex vicina vrbe capiendi facilitatem, & quia tempus ibi terere nullius ad rerum summam momenti erat, ab hostibus non tentata, nil possiderẽt. Solæ itaq; Pisæ expugnandæ relinquebãtur, quæ res ab ijs qui prudenter ponderarent, ob vrbis munitiones, & propugnatorum numerum, virtutem, & pertinaciam, minimè facilis factu credebatur: nam etsi Pisis præter Gurlinum Rauennatem & alios paucos, qui Venetorum stipendijs eò perducti, post Venetarum copiarum discessum sponte remanserant, nulli essent peregrini milites, ciuium tamen & agrestiũ hominum numerus erat copiosus, & virtute haud contemnẽdus, quoniã quinquennij perpetua experientia, penè omnes bellis apti erant, tamque obstinato sub Florentinorum iugum minimè redeundi proposito, vt quamuis aliam grauissimam calamitatem minorem existimaturi essent. Vrbis mœnia fossas nullas habebant, sed erant admodum crassa, & ex lapide antiqua structura, ob calcis quæ in ea regione fit vim, ita conglutinata, vt cum magis quàm reliqui muri, soliditate sua tormentorũ impetum sustinerent, ijs qui defendebant, prius quàm diruerentur, multum ad prouidendũ spatij præberent: & tamen Florentini, Paulo Vitellio, & Ranutio Martiano idem suadentibus, & eius quindecim dierum spacio capiendæ spem facientibus, eam oppugnare statuerunt: quare decem peditum millibus, multisq; equitibus collectis, & ex ducis præscripto, multis apparatib. factis, ipse vltima Iulij, non quemadmodũ à multis monebatur, & vt Florentini instabant, ab ea Arni parte qua Lucensium auxilia impediri poterant, sed ab altera fluuij parte, contra Stampatium propugnaculum, siue quòd eo propugnaculo occupato victoriam faciliorem reddi arbitraretur, siue ad maiorem commeatus qui ex castellis in collibus sitis ferebatur opportunitatem, siue quòd Pisanos illum nunquam ad eam partem accessurum ratos, nullũ propugnaculum: quemadmodũ ab alia parte ædificare cæpisse, cõperisset, exercitum admouit. Stampatiũ propugnaculũ cum mœnibus, longissimo ad dextrã & sinistrã tractu, hoc est à D. Antonio, ad Stampatium, & inde ad Portam, quæ maritima dicitur, iuxta Arni ripam positam vsq;, viginti maioribus tormentis verberari ceptum est: Pisani verò contrà, assiduis dierum ac noctium absq; intermissione laboribus, mulieribus etiam, huic operi pertinacia, & animo, minimè viris inferiori incumbentibus, paucissimorum dierum spacio, intra murum qui verberabatur, aggerem, magnitudine & altitudine insignem, & profundissimam fossam, multorum dum operabantur, ex tormentorum vel directis vel repercussis ictibus, vulneribus ac cæde, quæ pestis, pariter & in castris milites, ab Vrbanis tormentis, & præcipuè vno quem passauolantem vocitant in Martiana turri collocato ita percutiebat, vt totis castris vel terram quò se tegerent extollere, vel in fossis delitescere cogerentur, minimè territi fecerunt. Res plures dies, hac ratione processerunt: & quamuis à diuo Antonio ad Stampatium, magna pars muri esset diruta, & id propugnaculum, eò redactum, vt Vitellius id absque magna difficultate capi posse speraret, tamen vt victoriam sibi faciliorem compararet, à Stam-

patio ad maritimam vſq; portam verberando perſeuerabat, leuioribus interea crebro,
inter percuſſum murum & aggerem, tanto ſpacio, vt Stampatium totum extra aggerem
relinqueretur à mœnibus diſtantem, prælijs comiſſis, in quorum vno, Ranutius ſclopet
ti glande vulneratus fuit: ducis conſilium erat, Stampatio occupato, in eo, & in verbe-
rato muro tormenta collocare, quibus cum tota ea pars quam Piſani tuebantur, à late-
re peteretur, penè certam victoriam ſperabat: eodemq́ue tempore, muri partem inter
Stampatium & aggerem interiectam, quæ prius ſcalpris exciſa, ligneis fulcris ſuſtineba-
tur, aggerem verſus, vt foſſa repleta aſcenſus militibus facilior eſſet, deijcere. At Piſani
qui in defenſione Gurlini conſilia ſequebantur, Sanctantonium verſus, nonnullas ſub-
terraneas cellas in foſſa, quibus hoſtes ſi fortè deſcenderent, ab ea replenda prohibe-
rent fecerant, & in munitionibus multa tormenta ibidem collocarant: & vt ſi res in an-
guſtum deueniret, propria corpora hoſtibus obijcerent, pedites iuxta aggerem eſſe iuſ-
ſerant. Tandem Paulus Vitellius, decimo obſidionis die, cum Stampatij expugnatio-
nem vlterius differre nollet, mane ſub auroram oppugnatione incæpta, etſi milites ab
arcis, quam veterem Citadellam vocāt, tormentis læderentur, celerius faciliusq́; quàm
ſperauerat, eo potitus eſt: idq́; tanto cum Piſanorum terrore, vt aggeribus deſertis tota
vrbe in fugam conijcerentur: & multi, atq; inter eos Petrus Gambacurta, nobilis ciuis,
cum quadraginta Hyppotoxotis, qui ſub illo militabant, Piſis aufugerent: & niſi ma-
giſtratus ad portas obſtitiſſent, longè plures aufugiſſent: manifeſtiſſimumq́; eſt, ſi vlte-
rius progreſſi eſſent, eo die ſumma cum imperatoris gloria victoria potituros fuiſſe: cui
is dies, qui ipſius calamitatum origo fuit, feliciſſimus extitiſſet: is enim, inſperata occa-
ſione quę offerebatur, vt ipſe poſtea excuſabat, minimè cognita, nec opugnationem o-
mnibus copijs eo die adoriri, nec aliud quàm turrim illam occupare conſtituiſſet, non
modò milites ad aggerem vbi obſtaculum nullum reperiſſent inuadendum non miſit,
ſed maximam peditum partem, qui Stampatij occupatione audita, vrbis diripiendę cu-
pidi tumultuariè vt eam ingrederentur accurrebant, reuocauit: intera verò Piſani, ho-
ſtes victoriam minimè ſequi, fama per vrbem volitante, miſerabilibus mulierum ad
mortem potius oppetendā quàm ſub Florentinorum iugo vitā conſeruandam hortan-
tiū fletibus clamoribusq́; concitati ad aggerum cuſtodiā redire cæperunt: quò reuerſus
Gurlinus, ex parua Stampatij turri quæ in vrbem ſpectat, viam quæ ad maritimam por-
tam, quam antea terra & lignis obſtruxerant, & caſtra verſus, ſed non ab altera parte,
qua Stampatium ſpectat munierant, tenderet, eſſe animaduertens, ſtatim id latus, mu-
niri ac repleri curauit, tumulo aggeſta terra extructo, tormentis quæ latus verberabant,
ingreſſum ab ea parte impediebat. Paulus Stampatio occupato, aliquot minora tormen
ta, quos falconettos & paſſauolantes vocant, eò attolli curauit, quæ per totam vrbem
iaculabantur, ſed munitiones non lædebant, quæ etſi ab infra poſitis tormentis verbera
rentur: non tamen à Piſanis deſerebantur: eodemq́ue tempore ſubterranea cella Anto-
nij fanum verſus, & maritima porta, cum munitionibus impetebantur: nec Paulus Vi-
tellius, vt foſſam lignorum faſciculis, quo aggeris expugnatio facilior redderetur re-
pleret conari deſinebat: contra quæ Piſani, ad quorum auxilium proxima nocte trecen
ti pedites Luca miſſi erant, animo aucti, artificioſos ignes in foſſam proijciebant, & cùm
ſummo ſtudio, vt hoſtes ad Stampatiū propugnaculum deſerendū cogerent niterentur,
ingens tormentū, Bufalū nuncupatum eò direxerūt, quo paucis ictibus, vt tormenta in
ſummitate poſita remouerentur effecerūt, in quo & ſi Paulus aliquot tormenta, quorū
ictibus anterior eius pars fracta fuit, direxiſſet, tamen à iaculando minimè deſiſtens plu
ribus diebus turrim ita lacerauit, vt Paulus tandem tormenta inde abducere eamq́; de-
ſerere coactus ſit: nec ſucciſus murus alium habuit euentum, quoniam cum eum Piſani
quoq; ab interiori parte, vt in foſſam caderet ſuffulciſſent, quum Paulus eum deijcere
vellet immotus ſtetit. Hic euentus ducem, victoriæ tandem adipiſcendæ ſpe minimè de-
iecit, quam cum morem ſuum ſecutus, tutiſſimam & quamminimo exercitus detri-
mento quæreret, quàmuis pluribus locis, iam ſuprà quingētas muri vlnas diruiſſet, per-
petuò magis verberando, vrbis foſſis replendis, & Stampatio propugnaculo, vt iterum
tormenta quibus magnos à Piſanis extructos aggeres à latere verberare poſſet, ibi col-
locaret, muniendo incumbebat, omniq́; peritia & arte ſua ſemper tutiorem ad eā quam

totis

otis castris & viribus moliebatur oppugnationē, viam munire nitebatur, quam, & si res
ò perduxisset, quotiescunq; fieret victoriam valde speraret, & Florētini legati, quibus
quælibet minima cunctatio erat molestissima, continuis Florentia literis ac nuntijs inci-
ati, vt accelerando impedimenta quæ singulis horis oriri possent anteuerteret assiduè
rgerent, tamen quo magis & magis vt exercitus incōmoda minuerētur, certiorq; esset
victoria, libenter differebat: quod Pauli consiliū, fortè prudentius & magis ex militari
disciplina, contrariam habuit fortunam: nam quum Pisanus ager, inter proximā mariti-
nam oram & vrbem, stagnis paludibusq; plenus, ea anni tempestate, & præsertim in ea
arte vbi castra habebat, pestiferis ventis sit obnoxius, biduo innumerę ægritudines ex-
rcitū inuaserunt: quibus quum Paulus oppugnationē adoriri voluit, quod fuit XXIIII.
Augusti, tantum militum numerum inutilē factum animaduetit, vt qui bona erant vale-
udine non satis multi essent: quod incommodum quamuis Florentini, & ipse morbo vt
eliqui oppressus, nouis militibus conscribendis sarcire conarentur, tamē aëris intēpe-
ies adeò superabat, vt diminutio quotidie supplemēto maior esset: quare ad extremū,
victoriæ consequendæ spe deiectus, aliquam etiam cladem veritus, Florentinis qui vt
doneo in Stampatij propugnaculo præsidio posito, cum exercitu prope Pisas morare-
ur cupiebant, vehementer repugnantibus, exercitum retrahere statuit: ac quòd Stam-
patia turris, primùm ipsius deinde Pisanorum tormentis vehementer cōcussa, defendi
on posset, illorū votis minimè acquieuit: ea igitur deserta quarto Septēbris die omnes
opias ad maritimā orā perduxit, & quia itinera imbribus inundata erant, tormenta ter-
a Cascinam vehi posse diffisus, ad Arni ostiū, vt Ligurnum veherentur nauibus impo,
uit, & fortuna se omnibus in rebus aduersa præbente, illorū pars submersa est: quæ nō
multo pòst in Pisanorum à quibus eodē tempore turris quæ ad ostij custodiā posita est,
apta fuit, manus peruenerunt: qui casus, à populo Florentino iam de Paulo sinistrā cō-
eptam opinionē ita auxerunt, vt intra paucos dies, copiarū per æstiua distributionis cō-
tituendæ specie, ab legatis Cascinā vocatus, supremi vrbis Magistratus imperio ab illis
aptus: indeq; Florentiā missus, & eadē nocte qua eò perductus est, quæstionibus acer-
bè vexatus, sequenti die eiusdem Magistratus iussu securi percussus fuerit, & parum ab-
uit quin vnà cum ipso & frater ipsius ad quē legati eodem momento, qui eum caperēt
miserunt, in eandē calamitatē, inciderit: sed Vitellotius, ita vt erat, morbo circa Pisas cō-
racto æger, dū imperio se parere velle fingens strato egreditur, dum se induendo tem-
pus interponit: aliquot suorū qui accurrerūt ope equo conscenso, Pisas vbi summa cum
lætitia acceptus est, contulit. Præcipua Pauli damnationis capita hæc fuerunt, quo mi-
nus Pisę quo die Stampatium propugnaculum captum fuit, caperentur, ipsius factū esse
voluntate: eadē de caussa ipsorū oppugnationē tādiu distulisse, sæpius Pisanos homines
ad se missos, illorū legationibus nunquam legatis cōmunicatis, audiuisse: contra pub-
licum imperiū exercitū remouisse: Stampatiumq; deseruisse: aliquē ex alijs militū præ-
fectis, ad Cascinam, Vicum Pisanum, & tormenta, quo in stipendijs aliisq; cōditionibus
Florentinos vt visum esset tractare possent, secū occupāda inuitasse: in Casentino occul-
ta cum Mediceis cōsilia habuisse: eodēq; tempore cū Venetis egisse ac penè cōuenisse,
quamuis vt illis statim sacramenti sui cum Florentinis tempore exacto, cuius iam prope
finis aderat militare inciperet, quod eam ob caussam perfectum non fuit, quia Veneti,
pace cum Florentinis inita, illum neglexerant: his de caussis Vrbinatium ducem, & Iu-
lianum Medicem cum publica fide dimisisse: quibus de rebus interrogatus, nihil quod
illi obesse posset fassus est: & tamen ne Galliæ rex qui iam Mediolanum venerat, i-
psum sibi condonari peteret veriti, supplicium accelerarunt: diutius interrogatus non
fuit: nec quisquam ex ipsius ministris, qui post eius necem commodius in quæstionē vo-
cati sunt, aliud fassus est, quàm illi ob Ranutio ad æmulationem ipsius concessam au-
toritatem, ob necessariarum rerum quas petebat ministrandarum, interdum etiam
difficultatem, necnon ab ea quæ vulgo Florentiæ in ipsius ignominiam iactabantur,
eum haud parum in Florentinos fuisse comotū: vnde etsi apud aliquos, illū quasi ad Pi-
sarum principatū, & ad aliquā aliam Florentini imperij, in quo multos cōscios & amicos
fouebat, partem occupandam aspiraret, non sincerè se gessisse, opinio resideret: tamen
in maxima parte contraria fuit opinio, qui sibi persuaderent, illum gloriæ, quæ belli du-

cum pręcipuus ſcopus eſt, quanquam ea re geſta maximã adipiſcebatur, cauſſa Piſarum
expugnationis ſummoperè cupidum fuiſſe. Ad regem verò, qui Mediolanum venerat,
præter Federicum omnes Italiæ principes, aut ipſimet, aut per legatos, alij vt tantum-
modò victoriam gratularentur, alij vt maioris in Ludouicum Sfortiam quàm in ipſum
propenſionis crimina diluerent: alij vt res ſuas in poſterum cum illo firmarent, concur-
rerant: quos omnes benignè accepit, & cúm omnibus fœdera, pro ſtatutuum varieta-
te, & pro commodorum quæ ab illis ſperare poterat ratione, diuerſa. Mantuanum mar-
chionem in clientelam ſuam recepit: eumq́ue centum cataphractis præfecit, & diui
Michaelis equeſtri ordine, honeſtoq́ue ſtipendio donauit. Ferrarienſium verò ducem
(nam & is & Mantuanus ad eum iuerant) quia ex eo tempore quo Genuæ arcem Lu-
douico Sfortiæ tradiderat, ſemper à rebus Gallicis animo alieno habitus fuerat, non ſi-
ne ſumptu & difficultate, in clientelam admiſit. Admiſit etiam præterea, accepta tamen
ab illo pecunia, Ioannem Bentiuolum qui Annibalem filium miſerat: ſed maiore ſum-
ptu ac difficultate Florentinorum res, quibus penè tota aula, illorum meritis, & ijs quæ
Gallicę amicitię cauſſa ſuperioris regis tempore paſſi erãt obliuioni traditis, & illorum
rationibus, quòd ne Ludouicum Sfortiam in Piſanis rebus in ſe prouocarent, nullius
partis eſſe coacti fuiſſent, minimè probatis infenſa erat, compoſitæ ſunt: in Gallorum
namq; pectoribus, opinio eo tempore, quo Carolus rex Piſanis libertatem conceſſe-
rat concepta, adhuc vigebat: & in præfectis ac militaribus viris, Piſanos in armis ſtren-
nuos eſſe fama vbiq; peruagata, propẽſionem erga ipſos auxerat. Oberat præterea Flo-
rentinis Ioannis Iacobi Triultij autoritas, qui cum Piſarum imperium affectaret, illo-
rum cauſſæ fauebat: illi verò vel ipſum vel quemuis alium, qui ſe à Florentinis tueri poſ-
ſet, libentiſſimè dominum accepiſſent: ob Pauli quoq; Vitellij necẽ, quaſi tantum belli
ducem, cui Gallia quòd dum in regno Neapolitano Caroli ſtipendijs militarent, fra-
ter eius interfectus & ipſe captus fuiſſet, deberet, ſine cauſſa obtruncaſſent, à tota aula
lacerabantur: ſed tandem vanis rebus in regis animo propria vtilitate ſuperatis, fœ-
dus ictum eſt, quo rex illos ſexcentis cataphractis, & quatuor peditum millibus, aduer
ſus quemuis iuuandos ſuſcepit: & Florentini viciſſim, ad illius in Italia regna tuenda,
quadringentos grauis armaturæ equites, & tria peditum millia promiſerunt: rex verò
quotieſcunq; petijſſent, tot cataphractos ac tormenta, quod ad Piſas & oppida à Senen
ſibus & Lucenſibus occupata, (excipiebat enim rex ea quæ Genuenſes poſſiderent)
recuperanda opus eſſent, illis ſuppeditare teneretur: quòd ſi hæ copiæ non antè ab illo
peterentur quum exercitum ad Neapolitanum bellum miſſurus eſſet, totum vel partem
ad hoc bellum conficiendum conuerteret: ipſi verò Piſis receptis, quingentos grauis
armaturæ equites, ad Neapolitanum bellum, & quingenta auri pondo quinque Helue
tiorum millibus in tres menſes conducendis penderent, trecentas & ſexaginta auri li-
bras, quæ ab Ludouico Sfortia mutuò acceperant, ex Ioannis Iacobi Triultij ſententia,
ijs quæ pro ipſo ſoluerant vel inſumpſerant detractis, reſtituerent: Romanæ vrbis præ-
fectum, Hoſtienſis cardinalis fratrem, in cuius gratiam hoc poſtulatum fuit, omnibus
copijs ſuis præficerent. Pontificis ambitio in tanta opportunitate minimè dormitabat
quo promiſſorum obſeruationem vrgente, rex Valentino duci qui vnà ſecum ex Gal
lia venerat trecentos cataphractos ſub Iuone Alegria proprijs ſumptibus, & quatuo
Heluetiorum millia, ſub Diuionenſi præfecto pontificijs ſtipendijs, contra Aemiliæ Fl
miniæq; vicarios conceſſit. Aemiliæ Flaminiæq; vrbes, vt & aliæ pontificio imperio ſub
iectæ, varijs caſibus vexatæ, iam multos annos reipſa ferè tanquam à Pontificum impe
rio diſiunctæ ſuas res agebant: quoniam nonnulli vicarij, ſupremo domino tributum n
pendebant: alij difficulter & ſæpe extra tempus, omnes autem æquè abſq; Pontificu
vęnia, nulla aduerſus põtificium imperium militandi exceptione interpoſita, ſui etia
contra Pontificum autoritatem armaq́ue defendendi ſtipulatione ab illis accepta, ali
rum principum ſtipendia ſequebantur: à quibus, vt illorum regnorum armis & opport
nitate frui poſſent, nec non, vt Pontificum potentiæ incrementum impedirent cupi
admittebantur: Hoc autem tempore, Rauenna & Ceruia in Aemilia à Venetis poſſid
bantur: quibus ante multos annos, Polentanæ familiæ homines, qui cum primum p
uati Rauennæ eſſent ciues, patriæ ſuæ tyranni, deinde vicarij facti fuerant, priuauera
Faue

Fauentia, Forumliuij, Imola & Arimium, singulæ suis Vicarijs parebant: Cesena diu à Malatestiorum familia possessa, non multos annos ante Dominico postremo eius vrbis vicario sine liberis defuncto, sub Pontificum imperium redierat. Idcirco Pontifex, illas vrbes varijs de caussis ad Pōtificatum deuolutas, seq; eas in pristina iura restituere velle asserens, re autem vera, vt Cæsari filio subijceret, cum Galliæ rege, vt Insubriæ imperio occupato, sibi ad eas tantùm quæ à vicarijs possiderentur, & præterea Pisaurum, in qua vrbe Ioannes Sfortia olim gener ipsius erat vicarius, capiendas, auxilium daret conuenerat: neque enim Venetorum magnitudo, hæc consilia ad ipsos extendi patiebatur: nec tunc ad parua quidem illa oppidula, quæ Pado flumini adiacent, in Ferrariensium ducis potestate posita spectabant. Valentinus igitur copijs ab rege acceptis, ijsque Pontificijs militibus additis, Aemiliam ingressus statim sub anni 1499. finem, Imolam deditione cepit: quo anno Italia tot motibus concussa, Turcica quoque arma senserat: nam quum Baisetus Ottomannus ingenti classe, mari loca quæ Veneti in Græcia possidebant inuasisset, sex equitum millia terrestri itinere ad Forijulij regionem diripiendam misit: quam absque præsidio vtpote nihil tale metuentem inuentam, diripiendo & incedendo ad Liquentiam amnem vsque excurrerunt, & innumeris mortalibus captis, quum in regressu ad Tiliauenti ripam peruenissent, vt in itinere expeditiores essent, ea parte quam secum ducere posse existimarunt conseruata, reliquos omnes crudelissimè trucidarunt: & rebus in Græcia quoque parùm prosperè succedentibus, Antonius Grimannus Venetæ classis, quam Turcicæ opposuerunt imperator, quòd hostes, quum ab Sapientiæ portu egrederentur, & iterum, ad Lepanti sinus fauces, vincendi occasione vsus non esset, accusatus, successore ei dato Senatusconsulto Venetias est reuocatus: caussaque Senatui Rogatorum permissa, in quo multos menses summa expectatione, hinc illius autoritate & amplitudine defendente, illinc accusatoribus, multis argumentis ac testibus persequentibus acta est: tandem quum, siue viri autoritate, & propinquorum multitudine, siue quòd in eo Senatu, cui multi prudentes viri intersunt, non tam publici rumores, & non satis probatæ calumniæ, ponderarentur, quàm maturo iudicio rei veritas indagaretur, fuit hæc caussa per tribunos plebis quos communis Aduocatores appellant, ad maiorum comitiorum iudicium deducta, vbi vel gratia cessante, vel multitudinis leuitate Senatoriam grauitatem superante, non tamen ante sequentis anni finem, perpetuo exilio in Ossaram insulam relegatus fuit. Tantos motus habuit annus 1499. sed non minus varius & memorabilis fuit annus 1500, etiam absoluta delictorum venia, 1500.
quam Iubileum vocant, nobilis: quæ res initiò à Pontificibus, Mosseæ legis exemplo centesimo quoque anno, non ad delectationem vel pompam, vt apud Romanos seculares ludi erant, sed ad animorum salutem instituta: eo enim anno pia Christiani populi persuasione, peccata sua examine detestantur, ac Romæ Apostolorum principibus dicata templa, atque delubra adeunt, omnia delicta aboleri arbitrantur: deinde vt quinquagesimo anno celebraretur constitutum fuit, & tandem ad vigesimum quintum redactum: tamen ob primæ originis memoriam, centesimo anno frequentia longè maiore, quàm alijs temporibus celebratur. Huius anni initio Valentinus sine obstaculo Foroliuiensi vrbe potitus est: quoniam, Matrona illa liberis cum pretiosiore supellectile Florentiam missis, ceteris rebus quæ tueri non poterat desertis, ad Citadellam tantùm & arcem Foriliuij, viris ac tormentis abundè instructas, defendendas se contulit: itaque Citadellam ingressa, virili ferocique animo multa cum gloria eius defensionem curabat, Valentinus autem frustra illam ad deditionem flectere conatus, magno tormentorum numero Citadellæ muro verberare cæpto, magnam eius partem deiecit, quam aggesta terra sequuta, fossam magna ex parte repleuit: hostibusque facilem ascensum reddidit. Qua re propugnatores animo fracti, ea deserta, in arcem se recipere tentarunt, quò domina prius illos omni ratione ad defensionem sistere conata, se contulit, factoque in ingressu à trepidantibus tumultu & perturbatione, à Valentini militibus oppressi, penè omnes cæsi sunt, qui illis permixti, eodem impetu arcem ingressi occuparunt, omnesque defensores, paucis quibusdam ex principibus qui se vnà cum matrona in turrim quandam receperant, quiq; cum ea capti sunt exce-

ptis trucidarunt: & Valentinus maiore in illa fortitudinis quàm sexus habita ratione, captiuam Romam misit: vbi in Angelica arce custodita fuit, quamuis non multo pòst in Iuonis Alegrij gratiam libertate sit donata. Valentinus Imola & Foroliuij captis, nisi nouis repentinisque casibus impeditus fuisset, ad reliquarum ciuitatum oppugnationem progressus esset: Rex etenim, partis rebus in eum ordinem qui oportunus videretur redactis, idoneo præsidio relicto, inducijsque cum Romanorum rege, Insubriæ quoque imperio, & ijs omnibus quæ in Italia possideret inclusis, ad proximum Maium vsq; prorogratis, in Galliam redijt: quo paruum Ioannis Galeatij filium, à matre illi imprudenter traditum duxit, & religiosæ vitæ, quam monasticam vocant, dicauit: & Ioannem Iacobum Triultium, cui ob virtutem & merita, ac Ludouici Sfortiæ odium plurimū tribuebat, toti Insubriæ præfecit: eius autem imperij populi, tum quòd multis Gallorum mores studiaque displicerent, tum etiam quòd in rege non eam liberalitatem inuenissent, nec omnium vectigalium quemadmodum multitudo sibi imprudenter persuaserat, immunitatem essent adepti, minimè in fide permanserunt: multum quoque intererat, quod Gibellinæ factioni, Mediolani & in alijs vrbibus potentissimæ Ioannem Iacobum Guelfæ factionis principem, administrationi præesse, valdè molestum erat, qui morbus ab illo, qui natura factiosus, animoque elato & inquieto, Magistratus autoritate, multò plus quàm deceret, suæ factionis hominibus faueret, vehementer augebatur: plebis præterea animos, aliquot laniorum, qui cum ceterorum plebeiorum temeritate, vectigalia à quibus immunes nō erant persoluere recusantes, exactoribus, armis se opponebant, in macelli foro propria manu cæde cōmissa, magnopere à se alienauit: quas ob caussas, à maiori nobilitatis parte, totaq; plebe, suapte natura rerum nouarū cupidissima Ludouici reditus optabatur, iáq; verbis vocibusq; minimè occultis eius nomen implorabatur: qui vnà cum Cardinale Ascanio ad Cęsarem profectus, & magna humanitate visi acceptique optimum in illo animum, & maximo, ob ipsorum calamitates dolore affectum inuenerant: quin etiam frequenter magnis viribus, ad imperium ipsis recuperandum ipsemet profecturum promittebat, iam enim penitùs bello cum Heluetijs finem imposuerat: hæ verò spes ob eius naturæ varietatem, & quòd male innixa consilia sua, inuicem perturbare ac permiscere consuesset, in dies leuiores apparebant: quin & consueta egestate oppressus, sæpe pecunias ab illo petere non desinebat. Quare Ludouicus & Ascanius, illius auxiliorum spe deiecti, perpetuoque à multis Mediolanensibus nobilibus incitati, octo Heluetiorum millibus, & quingentis Sequanis grauis armaturæ equitibus conscriptis, per se ipsos rem aggredi statuerunt: quo motu percepto Triultius, statim ab Senatu Veneto vt copias suas Abduæ admouerent petijt: & Iuoni Alegrio, vt Valentino relicto, cum Gallis cataphractis, ac Heluetijs summa celeritate Mediolanum rediret significauit: atque vt primum hostium impetum reprimeret, copiarum partem, Mediolanensis populi metu, omnes vires eò conuerti minimè permittente, Comum misit. Sed Sfortianorum fratrum celeritas, omnem aliorum diligentiam superauit: quippe non omnibus copijs quas conscripserant expectatis, sed sequi iussis, summa celeritate montes superarunt: & nauibus quæ in Lario lacu erant conscensis, Como appropinquarunt: quæ ciuitas, Gallis ob ciuium animos perspectos abeuntibus, statim eos accepit. Comi amissio Mediolani nunciata, ita populi & penè omnium Gibellinæ factionis principum animos erexit, vt iam à tumultu minimè abstinerent: adeò vt Triultius, quum regijs rebus nullam salutem superesse cerneret, repentè in arcem se receperit, & sequenti nocte, vnà cum cataphractis, qui in septum arci contiguum se contulerant, populis in discessu tumultuariè ad Ticinum vsque persequentibus, Nouariam versus contendit: & quadringentis cataphractis Nouariæ relictis, ipse & reliqui duces, magis de imperio, si noua auxilia ex Gallia venirent, recipiendo, quàm de propugnando cogitantes, ad Mortariam castra locauit. Post Gallorum discessum, primùm Cardinalis Ascanius, deinde Ludouicus Mediolanum ingressi sunt: quam vrbem arce excepta, eadem facilitate quæ amiserant recuperarunt: maiusque populi Mediolanensis in eorum reditu, desiderium & lætitia, quam in discessu, perspecta sunt quod studium quum in reliquis populis quoque esset, Papienses & Parmenses
absq;

absque mora in Ludouici fidem redierunt: & Laudapompeia, atque Placentia, nisi Venetæ copiæ, quæ prius ad Abduam erant, statim ingressæ essent, idem fecissent. Alexandrini, & penè omnes Transpandani, quòd Mediolano longius abessent, & & Astæ regiæ ciuitati propinquiores, ex rerum progressu maturius consilium expectaturi, nullam mutationem fecerunt. Ludouicus Mediolano recuperato, sine vlla cunctatione, magnum Italorum peditum numerũ, & quotquot grauis armaturæ equites posset conscribere; eosque omnes à quibus in tanta necessitate auxilia sperabat, precibus, promissis, & varia spe impellere. Ideò Seuerinatem cardinalem, qui prosperum initium significaret, & vt milites ac tormenta mitteret suplex rogaret, ad Cęsarem misit: cumque Venetum Senatum minimè inimicum habere cuperet, ab Ascanio cardinali Cremonẽsem Antistitem, qui fratris, ad quascunque leges optare possent accipiendas, promptam voluntatem offerret, statim Venetias mitti curauit; sed frustrà quia Senatus à regio fœdere discedere minimè statuit. Genuenses quamuis ab Ludouico vehementer rogati, sub eius imperium redire recusarunt: nec Florentini pecuniæ ab ipso mutuò acceptæ petitionem audire voluerunt: solus Mantuanus fratrem cum aliquot grauis armaturæ equitibus illi auxilio misit; cum quo Mirandul, ę Carpij & Corregij reguli concurrerunt, & Senenses exiguam pecuniæ summam miserunt, subsidia in tantis periculis penè contemnenda, quemadmodum etiam parui momenti fuerunt, Philippi Rossij, & Vermineorũ auxilia; quorũ patres, etsi ab illo veteribus suis bonis spoliati fuissent, Rossij San secundo, Torciaria, & multis alijs Parmensis agri castellis; Verminei, Bobiensi ciuitate alijsque in Placentiæ montanis circumiectis locis; nihilominus Philippus à Venetorum stipendijs sine venia discessit, & ad oppida sua recuperanda contendit; ijsque in potestatem redactis, Ludouici se exercitui coniunxit: idem & Verminei fecerunt, vtrique vt hac occasione illius beneuolentiam captarent. Ludouicus autem collectis, præter Sequanos, mille quingentis grauis armaturæ equitibus, & plurimis Italis peditibus Heluetijs adiunctis, Ascanio cardinale ad arcis obsidionem relicto, Ticino amne traiecto, Vigeuenoque oppido cum arce deditione capto, ad Nouariam castra posuit; hoc potius quàm Mortariæ oppugnationem, vel quia Galli Mortariæ se præclarè muni erant; vel quòd Nouarię celebris atque abundantis vrbis expugnationem, magis ad belli summam & existimationem pertinere arbitraretur; vel vt Nouaria capta, commeatus inopia Gallos Mortariam deserere cogeret; vel vt Iuonem Allegrium ex Aemilia reuersum, Nouariam venire prohiberet, aggressus: Iuo enim, dum cum Valentino duce ad Pisauri oppugnationem contenderet, acceptis à Triultio nuntijs, statim cum omni equitatu & Heluetiorum cohortibus regressus, Mediolanensium prope Parmam defectione audita, iter summa velocitate sequutus, cum Parmensibus & Placentinis illos, modò ne itinere prohiberent se non læsurum pactus, Dertonam perueniens, ac eius ciuitatis Guelfis, Gibellinos, qui sub Ludouici imperium reuersi ipsos expulerant, vlciscendi cupiditate ardentibus incitatus, ciuitatem ingressus, Guelfis frustra querentibus, quòd fidissimi regis serui non secus ac perfidi hostes tractarentur, fidem implorantibus totam diripuit. Dertona Alexandriam profectus, ibi consedit; quia Heluetij qui cum illo venerant, siue quòd stipendia non darentur, siue alia re impulsi, in Mediolanensium ducis exercitum transierunt: qui quum se hostes militum copijs superare conspiceret, summo studio Nouariã tormentis verberare accelerabat, vt ante quàm Galli, qui ab rege auxilia expectabant, se illi acie opponere possent, ea potiretur: quæ res feliciter illi successit: quoniã Galli qui Nouariæ erant, defensionis spe amissa, incolumes cum rebus suis abeundi fide accepta, vrbem dediderunt: qua ille fide, etsi, quòd illorum militum cædes magni ad victoriam momenti esset, à multis qui si magnorum virorum autoritate & exẽplis, imperij augendi gratia fidem violare liceret, multò magis conseruandi licere aiebãt ad frangendam impelleretur, constanter seruata, Vercellas vsque comitatos dimisit. Nouaria capta, ad arcem expugnãdam hæsit: sed opinio fuit, si Mortariam cõtendisset, Gallicas copias Triultio & Lignino nonnihil diffidentibus, trans Padum ituras fuisse. Sed dum Ludouicus hæc solicitè curat, non minor fuit regis diligentia & solicitudo, qui Mediolanensi defectione audita, indignatione & pudore ardens, statim Tramoliam cum

sexcentis cataphractis in Italiam properè ire iussit, magnumque Heluetiorum numerum conscribi curauit: & quo maiori celeritate res necessariæ compararentur, Rotomagensem cardinalem suum in cisalpinis rebus legatum, constituit; statimque Astam iussit contendere: ita rebus his mira celeritate comparatis, initio mensis Aprilis mille quingenti cataphracti, peditum Heluetiorum dena, Gallorum sena millia, Tramolia, Triultio & Lignino ducibus in Italia conuenere: quibus copijs ad Mortariam simul coniunctis, non minus dolis, quàm viribus freti Nouariæ appropinquarunt: Heluetij namque duces qui cum Ludouico erant, quamuis in Nouariæ expugnatione fidem ac virtutem ostendissent, Heluetiorum tamen qui in Gallicis castris erant præfectorum opera clàm cum illis conuenerant: quòd Ludouicus nonnullis coniecturis suspicatus, quadringentos equites, & octo peditum millia qui Mediolani conscribebantur sibi adiungi vrgebat: Heluetij Nouariæ à ducibus incitati, quod stipendijs constituta die, pecunia non numeraretur, tumultuari cæperunt. Dux autem ad tumultum subitò accurrens, humanissimis verbis, & huiusmodi precibus quæ minimè mediocrem misericordiam excitarent, omni etiam sua argentea supellectile illis dono data, vt donec Mediolano pecuniæ afferrentur patienter expectarent effecit: duces verò illorum, ne vbi duci copiæ quæ Mediolani comparabantur coniunctæ forent, excogitata impedirentur veriti, vt Gallicus exercitus, acie instructa, Nouariæ mœnibus, maxima parte circundata appropinquaret, aliquotque equitibus inter vrbem & Ticinum amnem missis, duci & reliquis Mediolanum confugiendi facultatem adimerent, effecerunt: qui semper deteriora suspicatus, cum exercitu præmissis iam leuis armaturæ equitibus & Sequanis qui pugnam inciperent, vt cum hostibus prælium inirent, Nouaria egredi voluit; cui ab Heluetiorum ducibus apertè repugnatum fuit, qui se absque suorum magistratuum mandato, cum propinquis, & proprijs fratribus, cæterisque suæ gentis hominibus pugnare nolle, ijsque paulòpòst, quasi eiusdem essent exercitus permixit, quamprimùm in patriam redire velle dixerunt: cum autem dux, nec precibus, nec lacrymis, nec infinitis promissis illorum animos flectere posset, se illis vt saltem in tutum locum perducerēt vehementer commendauit: sed quia cum Gallis ducibus illo secum non abducto se discessuros conuenerant, illius petitione reiecta, Heluetij peditis amictu sui si non agnosceretur seruandi gratia fortunam tentaturus se ipsis immisceret concesserunt: quæ conditio, ab ipso in extrema necessitate cōstituto accepta, ad eius salutem irrita fuit: quoniam illis ordine per Gallicum exercitum incedētibus, siue eorum quibus hęc cura mandata erat diligenti inuestigatione, siue à quibusdam proditus, dum agmini permixtus Heluetio more vestitus & armatus pedes incederet, cognitus, & statim captus fuit: vsque adeò miserando spectaculo, vt vel hostibus ipsis lacrymas expresserit: fuerunt pręter ipsum capti, Galeatius Sanseuerinas, Fracassa, & Antoniusmaria fratres, Heluetijs eodem vestitu permixti: & Itali milites, cum Nouariam, tum Ticinum versus fugientes, spoliati & capti, quia Galli, ne gentes illas irritarent, Sequanos equites, & Germanos pedites incolumes abire permiserunt. Duce capto, & exercitu dissipato, quum nihil iam obstaret, omniaque terroris & fugæ plena essent, Ascanius Cardinalis, qui iam copias Mediolani comparatas ad exercitum ire iusserat, tanta calamitate audita, repentè Mediolano, vt se in tutum locum conferret, multis ex Gibellina nobilitate, qui Ludouici partes immoderatè professi, de venia à Gallis impetranda desperabant, sequentibus discessit: sed quia in duorum fratrum calamitate, cum aduersa fortuna fraudem immisceri in fatis erat, proxima nocte, vt se aliquantisper à labore itineris celeritate suscepto recrearet, ad Riuoltam, in Placentino agro, Conradi Landi, eius vrbis patricij, ipsi affinitate, & longa necessitudine coniuncti castrū moratus est, qui mutato cum fortuna animo, Carolo Vrsino, & Sonzino Benzonio Venetorum ducibus, statim Placentia accersitis, illum atq; vnà Hermetem Sfortiam Ioannis Galeatij defuncti ducis fratrem, & nobilium qui cum eo venerant partem tradidit, reliqui nobiles vtiliori consilio, quum ibi pernoctare noluissent, vlterius progressi erant. Ascanius statim captiuus Venetias perductus est, sed rex illum in sua potestate habere, quanti ad Insubriæ imperij securitatem interesset animaduertens, absq; mora illum ab Senat

Veneto

Veneto, additis, etiam vbi cunctari animaduertit minis attestationibusque sibi tradi, quòd in suæ dictionis loco captus esset, ad se spectare affirmans, postulauit: quæ petitio quamuis admodum acerba, & Veneto nomine minimè digna videretur, tamen ad illius armorum furorem vitandum ei traditus est, & vnà omnes Mediolanenses qui cum illo capti fuerant: quin etiam, Baptistam Vicemomitem, aliosque nobiles, qui eandem ob caussam Mediolano aufugerant, & publica securitatis fide Gallis in ea nominatè expressis accepta, in Giaradadæ oppidis manserant, eodem metu in regis potestatem tradere coacti sunt: tanto plus Gallicorum armorum timor, quàm reipublicę dignitatis ratio, hoc tempore in Veneto senatu potuit. Mediolanenses autem, omni spe deiecti, statim legatos ad veniam apud Rotomagensem cardinalem deprecandam miserunt, qui illos clementer complexus est, & regis nomine, rebellionem condonauit, ita tamen vt illi tria millia auri pondo persoluerent, cuius pecuniæ deinde rex maximam partem eis condonauit: eodemq; exemplo Rotomagensis cæteris vrbibus quæ defecerant ignouit, & singularum status & facultatum habita ratione, pecunia mulctauit. Sic bello feliciter confecto, copijsq; dimissis, quatuor Heluetiarum ciuitatum, quæ Bellizonæ oppido in montibus posito propinquiores sunt, milites in patriam redeuntes, id oppidum auidè occuparunt: quem locum rex ab initio parua pecuniæ summa ab illis redimere potuisset: sed quemadmodum sæpe sua natura, vt exiguæ pecuniæ parceret rerum magnarum occasiones amittebat, recusauit: secuta pòst sunt tempora & occasiones, quibus sæpe, & libenter magna vi auri id ab ipsis redemisset: est enim locus ad Heluetios, in Insubriam descensu prohibendos valde opportunus. Ludouicus Sfortia Lugdunum vbi tunc erat rex perductus fuit, & in eam vrbem meridie introductus, infinita multitudine, ad tantæ paulo antè amplitudinis & maiestatis principem, cui multi inuiderent, quique nunc in tantam miseriam corruisset visendum accurrente: vnde, vt ad regis conspectum quemadmodum summopere cupiebat, admitteretur, minimè consequutus, post biduum in Loccensem turrim ductus est: in qua circiter decem annos, quibus vitam terminauit, illius cogitationibus & ambitione, quæ ante vix totius Italiæ terminis continebantur, angusto carcere inclusis, captiuus fuit. Princeps profectò, eloquentia, ingenio, multisq; animi & naturę ornamentis excellentissimus, ac nisi nepotis necis infamia, hanc laudem maculasset, mansueti & clementis nomine dignus: sed vicissim, ingenio vanus, ac inquietis ambitiosisq; consilijs plenus, & promissorum fideiq; cõtemptor, quiq; tantum suæ ipsius sapientiæ tribueret, vt aliorum prudentiam & consilia celebrari molestissimè ferens, sua industria & artibus cuiussuis mentem quò vellet impellere posse sibi persuaderet. Sequutus est illum non multo pòst Ascanius cardinalis, qui maiori humanitate & honore acceptus, & ab Rotomagensi cardinali benignè salutatus, honestiore in custodia habitus est, nimirum in Biturigum turri: in qua idem rex, à quo nunc captiuus tenebatur, biennium inclusus fuerat: ea est humanæ sortis varietas ac miseria: vsq; adeò omnibus incertum, quæ sit in posterum futura sua cuiusq; conditio.

QVARTI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE, LIBER QVINTVS.

Pisani belli continuatio, eiusq; successus: Fauentia à Valentino obsessa: Hispaniæ & Galliæ regum, in regno Neapolitano bella: qua ratione Plumbini dominatus, à Borgia fuerit occupatus: Magni Consalui in regno Neapolitano, res præclarè gestæ: inter Hispanos & Gallos discordiarum origo: Aretinorum à Florentinis defectio: multorum principum in Valentinum coniuratio, eorumq; mors: Gallorum ad Terram nouam clades: tredecim Gallorum & totidem Italorum certamen: pax inter Hispaniæ & Galliæ reges à Consaluo reiecta: ad Semenariam vna, altera item ad Cirinio-lam pugna.

TANTA, tamq; felici Insubriæ victoria, Galliæ regis ambitio & audacia ita creuerat, vt nisi eum Germanorum motuum timor repressisset, facilè eadem æstate regnum Neapolitanum inuasurus fuerit: nam etsi antè de Mediolanensi quoq; imperio, à Maximiliano Cęsare inducias impetrasset, tamen quum postea rex ille, quantum imperij maiestas, tanti regni alienatione minueretur, quantaq; ignominia, ad se qui penè sub patrocinio suo, & spe data, tanta pecuniæ vi accepta, Ludouicum Sfortiam priuari passus esset, inde perueniret, diligentius perpendisset, Galliæ regis ac Venetorum legatos, velut eorum qui imperij iura occuparent, non amplius audire voluerat: ac demum duorum fratrum miseranda calamitate multò magis accensus, veteri æmulatione, iniuriarumque à Galliæ regibus & Veneta republica varijs temporibus sibi & maioribus suis illatarum, memoria in eius animo excitata, vt Septemuiros augustales & reliquos Germanos principes, ad tantam iniuriam, non minus Germanorum genti, cuius imperij dignitas propria est, quàm sibi illatam, armis vlciscendam concitaret, crebros conuentus peragebat: quin etiam ne rex Galliæ, tanta imperij principum patientia audacior factus, & tanto fortunæ fauore elatus, vt aliqua obliqua ratione, Cæsaream coronam, Galliæ regibus quorum aliàs fuerat, restitui curaret, animum intenderet, periculum imminere ostendebat: qua in re Pontificis consensum, cum necessitate, vt qui illius potentiæ repugnare non posset, expressum tum ob filij euehendi cupiditatem, esset habiturus. Quæ in caussa fuerunt, vt rex, quem hæc consilia finem essent habitura incertus, Neapolitani belli cogitationem in aliud tempus distulerit, ideoque quum eius copiæ alio bello non essent occupatæ, copias à Florentinis ad Pisarum & Petræ sanctæ oppugnationem petitas non sine multa difficultate ac dubitatione, concessit: qui Pisani, & cum illis Genuenses, Senenses, & Lucenses, centum ducatorum millia, si Pisæ, Petra sancta & Monspolitianus, à Florentinorum molestijs liberarentur, in præsentia regi numerare, & si ipsius autoritate Pisani, Ligurni portus munitione & toto Pisano agro potirentur, quinquaginta millia insuper singulis annis in perpetuum pendere promittentes contrà vehementer instabant: ad quæ regis animus pecuniæ cupiditate, non mediocriter flecti videbatur: tamen vt in rebus grauibus solebat, hanc deliberationem Rotomagensi cardinali, qui Mediolani erat, commisit: apud quem præter supra dictos, pro Pisanis agebant Ioannes Iacobus Triultius, & Ioannes Ludouicus Fliscus, vterque regni in Pisanos occupandi cupidus, quiq; regi vt id permitteret non paruam pecuniæ summam offerebant, atque Florentinos, cæterosque Italiæ principes, quum occasio daretur, deprimere, ad illius securitatem pertinere docebant. Sed apud Cardinalem

linalem, regiæ fidei ratio, & Florentinorum, qui regi ad Insubriæ recuperationem, pro copijs quas ei mittere debebant, ex ipsius petitione pecunia numerata, presto adfuissent, recentia merita, maiorem vim habuerunt: quare vt Florentinis ad Pisarum oppugnationem, sexcenti cataphracti, regio stipendio: & illorum sumptibus, quinque Heluetiorum millia Diuionensi præfecto duce, & certus Vasconum numerus, & omnia tormenta cum eorum apparatu ad id bellum necessaria, Cardinalis illos prætereuntes Petram sanctam, & Mutronem restituturos promittente, mitterentur, decretum fuit: & contra regis ac Florentinorum voluntatem, ex illorum mote, accesserunt duo Heluetiorum millia: quibus copijs Bemontium, à Florentinis petitum eius fidei plurimùm tribuentes, quòd in Ligurno restituendo promptus fuisset, parum considerantes in exercitus imperatore etsi fides requiratur, autoritatem pariter, & rei militaris peritiam necessariam esse, præfecit: etiamsi rex saniori tiliorique consilio, Allegrium, reibellicæ longe peritiorem, quique quòd nobiliori gente natus esset, & maioris existimationis, exercitum ad imperia promptiorem esset habiturus, destinasset. Sed mox molestiæ ac difficultates quæ Gallica auxilia comitabantur apparere cæperunt: nam quum peditum stipendia Kalendis Maij. deberi inciperent, totum eum mensem, ad regis commodum, qui harum copiarum transitus occasione, à Mantuæ marchioni, Carpij, Corregij & Mirandulæ regulis, quòd Ludouico Sfortiæ opem tulissent, pecunias mulctæ nomine extorquere cupiebat, in Longobardia manserunt, adeo vt Florentini suspitione ex hac mora concepta, nimium præterea temporis Pisanis ad se muniendos & comparandos dari rati, de negocio deserendo cogitarint: tamen quum huiusmodi occasionem non libenter prætermitterent, secunda stipe numerata, progressum quammaximè vrgebant: tandem, quum Carpij, Mirandulæ, & Corregij domini, Ferrariensium duce pro illis deprecante, viginti ducatorum millia spopondissent, nec ad Mantuanum, qui dum se muniret, pecuniæ inopia excusata, Legatis ad regem missis veniam supplex petebat, cogendum, tempus terere possent, ad Montemcheruculum Torellæ familiæ quæ Ludouicum Sfortiam iuuerat in Parmensi agro castellum, non tam quòd illos mulctare cuperent, quàm vt Bononiæ appropinquantes Ioanni Bentiuolo pariter ob auxilia Ludouico data minarentur, exercitum duxerunt: Bentiuolus autem vt periculum vitaret, quadringentas auri libras repromisit, eumque rex denuò cum Bononiensi vrbe, pontificij imperij in eam ciuitatem iuribus expressè exceptis, patrocinio suo complexus est. Bononiensi re composita, & Montecheruculo expugnato, copiæ vt Apenninum Pontremulensi via superarent regressæ sunt: & Lunigianam ingressi, magis cupiditates & propria commoda quàm honestum sequuti, in Fregosiorum gratiam, Albericum Malespinam qui in Florentinorum patrocinio erat, Massa castello reliquisque eius oppidis expulerunt: cumq; vlterius essent progressi, Lucenses, quamuis plebe repugnante, grauiter inter se dissiderent, Petramsanctam, Bemontio regis nomine tradere sunt compulsi: qui præsidio in arce relicto, illorum magistratus in oppido manere passus est, quoniam Rotomagensis cardinalis, ijs quæ Florentinis promiserat in hoc contemptis, certa pecuniæ summa à Lucensibus accepta, ea lege, vt rex Petram sanctam tamdiu donec ad quem iure spectaret dijudicasset, depositi loco teneret, illos in regis clientelam acceperat. Pisani verò hoc tempore, animis ad defensionem obstinatis, à Vitellotio, cum quo propter commune in Florentinos odium, maximè coniuncti erant, aliquot architectos, qui munitiones ipsorum in quibus vnà viri ac mulieres operabâtur instaurarent, acceperant: & nihilominus Gallos consuetis artib. demulcere minimè pretermittentes, in totius populi comitijs vrbem regi subiecerant: cuius deditionis publicas tabulas non modò ad Bemontium miserunt, sed etiam ad Philippum Rauestenium, regium Genuæ præfectum, qui temerè regis nomine accepit: cumque Bemontius, Fœcialem Pisas qui sibi ciuitatē tradi posceret misisset, se nihil magis cupere, quàm sub regis imperio viuere, ideoque, dummodo ipsos Florentinorum imperio non subijcere promitteret, ad deditionem paratissimos esse, mulierum lachrymis & omni arte, se Galliç regum à quibus libertatem acceperant, obseruantissimos addictissimosq; esse, Fœciali persua

dere conati, responderunt: Bemontius verò Pisanorum legatis eadem de caussa ad se
missis exclusis, penultima die Iunij castra vrbi, inter Plagarum portam, & Calcesanam,
contra angulum Barbagianni nuncupatum, admouit: & cum eadem nocte ad maiorem
diei partem vsq; magno impetu mœnia verberasset, tormentorum vi, circiter sexaginta
muri vlnæ conciderunt, & quamprimùm iaculari destiterunt, equites ac pedites, absq;
ordine, vlla'ue disciplina permixti, antequam cogitassent qua ratione profundissimam
fossam, à Pisanis inter dirutum murum & interiorem munitionem factam superaturi
essent, vt in vrbem conscenderent, statim accurrerunt: sed conspecta eius latitudine al-
titudineque territi, reliquum diei potius difficultatis spectatores quàm oppugnatores,
contriuerunt. Post quem diē, semper victoriꝫ spes est diminuta, tum quia ob munitionis
naturam, ac defensorū pertinaciam, Gallica audacia deferbuerat, tum etiā quia consue
tis artibus, eius gentis pristina in Pisanos propensio denuò erat excitata, ita vt loqui &
familia:iter cum ciuibus, qui eodem pacto regi se, modò ne sub Florentinorum iugum
redirer:, dedere velle, sæpius iterabant, versari inciperent: multiq; illorum Pisas tanquā
amicam vrbē tuto ingrederentur egrederenturq; totis castris, qui apud duces Pisano-
rum caussam defendebant, ac pleriq; eos ad defensionem hortabantur: & ad hoc præ-
ter Gallos, haud parum animos auxerunt Franciscus Triultius, Ioannis Iacobi vicarius,
& Galeatius Palauicinus qui cum sua acie in Gallorum castris erat: quarum perturba-
tionum occasione, ijs qui obsidebant permittentibus, Tarlatinus, ex ciuitate castelli,
cum aliquot militibus bello expertis, à Vitellotio Pisanis auxilio missus, vir tunc obscu
rus, sed qui deinde ab illis ad militiæ gradus euectus, non parua cum laude ad extremū
vsq; in eius vrbis defensione permansit, ab maritima parte Pisas ingressus est. Hanc tàm
peditum quàm equitum communem propensionem, multa mala sequuta sunt: cum e-
nim discedendi occasionem quærerent, commeatum qui ad castra ferebatur diripere
inceperunt, ad quos errores reprimendos cum ducis autoritas minimè esset idonea, in-
dies ita creuerunt, vt tandem Aquitani pedites confusè ab exercitu discesserint: quo-
rum exemplum reliqui omnes sequuti sunt: & in discessu nonnulli Germani pedites,
qui regis iussu Roma venerant, Lucam Albitium Florentinum legatum, quòd sibi aliâs
quàm Florentinis Ligurni militarent, non satis factum fuisse dicerent, ceperunt. Hel-
uetij & reliqui pedites statim discesserunt, sed cataphracti prope Pisas hæserūt: vbi pau-
cos dies immorati, regia voluntate non expectata, Florentinorum, qui vt Heluetiorum
& Aquitanorum stipendia persoluere possent, omnem suum peditatum dimiserant, re-
bus in graui perturbatione relictis, in Longobardiam redierunt: qua occasione perspe-
cta, Pisani ad Librafactam exercitum duxerunt, quam nō minus hostium imprudentia
quàm proprijs viribus facilè expugnarunt: quoniam dum oppugnatio fieret, & omne
pedites qui intus erant, in eum locum vbi pugnabatur accurrissent, nonnulli ex oppu-
gnantibus, scalis arcis editissimum locum qui non custodiebatur conscenderunt: qu
re territi pedites deditionem fecerunt: dein statim castris, ad Venturæ vallum positis
dum oppugnatur, milites, Sanbrandani Florentinorum præfecti, patria Lucensis, vel i
gnauia, vel fraude, se dediderunt: quorum locorum expugnatio Pisanis, quia quà part
Luca est liberati, fines extenderant, valde vtilis fuit. Hic Pisanarum rerum successus
plus quàm credibile sit, regis animum turbauit: vt qui animaduerteret, quantum ea r
exercitus sui existimatio esset imminuta: nec Gallorum armis, qui tanto omnium terro
re totam Italiam peragrarant, vnicam vrbem, nullius quàm proprij populi defension
nixam, in qua nullus esset celebris belli dux, restitisse, ferre æquo animo poterat: & v
plerumq; in rebus molestis homines solent, se ipse fallens, à Florentinis, idoneos com
meatus, instrumētorum ad tormenta spectantium, & fabrorum apparatus, non suppe
tatos, quemadmodum sui vt culpam ab se reijcerent afferebant, victoriæ non adept
caussam fuisse: militique omnia præter virtutem defuisse, sibi ipse persuadere nitebatu
querebatur etiam Florentinos, quòd imprudenter potius sub Bemontio quàm sub A
legrio copias mitti postulassent, multorum errorum caussam prębuisse: deinde amissa
existimationem recuperare cupiens, Corcutum cubicularium suum, non tàm vt quæ
ducibus referebantur vera essent nec ne exploraret, quàm vt à Florentinis melioris
posterum successus spe minimè amissa peteret, suos cataphractos in Pisano agro, qu
cam v

am vrbem sequenti hyeme perpetuò infestare possent, donec ineunte Vere, iusto exer
itu, ducibus atq; imperio ad oppugnationem melius instructo redirent, considere ite-
um paterentur, Florentiam misit: quæ res à Florentinis, Gallorum armis meliora effi-
i posse desperantibus, reiecta fuit: ex quo sors illorum indies deterior facta est, & quia
egem ab illis alienatum esse fama erat, Genuenses, Senenses, & Lucenses, Pisanos
alàm, militibus ac pecunia iuuare, & quicunque Florentinos lædere cupiebant, ani-
num sumere cæperunt. Florentiæ verò etiam ciuium factiones ita crescebant, vt non
nodò amissa recuperare non possent, sed ne proprij quidem imperij perturbationibus
ccurrerent: quum enim Pistoriæ Panciatica & Cancellaria contrariæ factiones arma
mpsissent, atq; inter eos in vrbe & in agro, maximis incendijs ac cædibus, ferè ad aper
m bellum, etiam cum peregrinis auxilijs res venisset, magno reip. dedecore, nulla ra-
one huic malo obuiā ibant. Interea Cæsaris Borgiæ res feliciter succedebāt: nam etsi
x parum æquo in Pontificem esset animo, quòd se ad Insubriæ imperium recuperan-
um non iuuisset, in auxilijs, ad cæptum aduersus Aemiliæ Flaminiæq; vicarios bellum
onficiendum, mittendis moram traxisset, nihilominus tandem pontificis beneuolen-
æ, ob Germaniæ motuum timorem, cōseruandæ desiderio, quum nullam cum Cæsare
oncordiæ rationem inueniret, & longè magis Rotomagensis cardinalis, qui Galliæ re-
ni legationem ambiebat autoritate, in aliam sententiam est perductus. Pontifex igitur
gi quotiescunque neapolitanum bellum aggredi vellet, copias & ipsummet filium
uxilio mittere promisit; & Rotomagensi cardinali in decem & octo menses Galliæ re-
ni legationem concessit: quod munus quia nouum erat, & quia, quamuis citeriorem
ritanniam non complecteretur, multa negocia, & plurimos quæstus à Romana curia
d se pertrahebat, valdè amplum existimabatur. Rex autem vicissim trecētos cataphra-
os, & duo peditum millia Allegrio duce ad eius auxilium misit; omnibusque se eos
ui Pontificis negocio se opponerent, eo loco, quasi sibi ipsi iniuriam fecissent habi-
rum significauit. Qua autoritate & proprijs viribus, quibus septingenti grauis arma-
uræ equites, & sex peditum millia continebantur, Valentinus Flaminiam ingressus,
osque difficultate, Pisaurum atque Ariminum illarum ciuitatum dominis fugienti-
us, in suam potestatem redigit; deinde Fauentiam versus nullius præterquàm ciui-
m suorum auxilio nixam, contendit: quia non modò Ioannes Bentiuolus, Astorris
aruuli infantis auus maternus, ne Pontificis eiusque filij arma irritaret, nec non regio
ssu, ab auxilijs mittendis abstinebat: nec Florentini solùm atque Ferrariensium dux,
isdem ab causas idem faciebant, verùm etiam Veneti ad illius defensionem obstri-
i, quoniam ita rex ab illis petierat, se eius patrociniū deserere, ei significarunt; quem-
dmodum etiam prius eadem de caussa, Pandolfo Malatestæ, Ariminensium domino
cerant: imo quo se magis Pontificis rebus fauere ostenderent, eodem tempore Va-
ntinum ducem iure comitiorum in ipsorum repub. donarunt, quæ res ab ea repub.
el ob acceptorum beneficiorum gratiam, vel ob summæ beneuolentiæ testificatio-
em fieri solet. Valentinus, Dionysium Naldinm, Bersigellensem, qui magnas in Lamo
is valle clientelas habebat, ad stipendia sua pertraxerat, eiusq; opera sine labore Ber-
gellam oppidum ac penè totam vallem occupauit; & veteri arce expugnata, noua præ-
ecti deditione potitus est, & eiusdem Dionysij cum Fauentinæ arcis præfecto, homine
n eadem valle nato, quiq; diu Astorris imperium administrarat proditione cōposita,
us vrbis arce potiturū esse sperauit: sed proditione patefacta, à Fauentinis captus fuit,
ui, neq; quòd ab omnib. deserti essent, neq; vallis graui iactura territi, vt se sub Manfre
ę familię, quę multos annos in ipsos dominatū obtinuerat imperio cōseruarēt, quod-
s periculum subire statuerāt; ideoq; maxima solicitudine vrbē munierāt: ex qua sen-
tia quū illos Valentinus, nec pmissis, nec minis remouere posset, prope vrbis mœnia,
ter Lamonā, & Martianū amnes metatus, tormenta ab ea parte quę Foroliuiū spectat,
uęq; etsi muro circūdata sit, vulgo suburbiū appellatur, collocauit; vbi Fauētini munitū
opugnaculū extruxerāt: quūq; satis mœnia, & prępertim portā q̄ inter suburbiū & ciui
tē est, pulsarēt, quinto die oppugnationē est aggressus, ex qua ciuib. strenuè pugnāti
us, magna clade qua Honori⁹ Sabellus interijt accepta, receptui canere iussit. Nec dies
quentes, exercitu perpetuis ex ciuitate tormentorū ictib. infestato, & ciuibus quāuis

admodum exiguum peregrinorum militum numerum haberent, crebrò ferocissimè, ad leuia certamina prodeuntibus, mitiores fuerunt: præcipuè autem, etsi mensis Nouember nundum esset exactus, temporibus præter eius anni partis consuetudinem acerbissimis impediebatur: erāt enim niues maximæ & ingentia frigora, quibus ferè penitùs militaria munia sub dio castra habentibus impediebantur: quoniam Fauentini, antequam exercitus vrbi appropinquaret, omnia ædificia ciuitati propinqua incenderant, arboresq; omnes deiecerant: quibus rebus coactus Valentinus, decimo die obsidione relicta exercitum per proxima oppida in hyberna distribuit: quòd quum præter Gallicas vires, exercitum Italis ducibus atq; militibus valde florentem haberet, (aderant enim illi Paulus & Iulius Vrsini, Vitellocius, & Ioannes Paulus Ballio, cum multis delectis viris) sibiq;, nec maria nec montes repugnatura ingenti animo promisisset, militiæ suæ initiorum famam, à populo qui in diuturna pace vixisset, quiq; tunc temporis non alium quàm puerum ducem haberet obscurari, ferre non poterat; multisq; gemitibus, se quamprimùm tempus ferret, animo aut ad mortem aut victoriam comparato ad eandem oppugnationem rediturum grauissimè iurabat. Quo tempore Alexander eius pater, vt omnes ipsius actiones eundem finem spectarent, sibique inuicem responderent, duodecim, non quidem ex magis benemeritis, sed ex ijs qui pretium maius obtulerant, in Cardinalium numerum hoc ipso anno summa cum infamia allectis, ne quod lucri genus prætermitteret, per totam Italiam & exteras prouincias delictorū veniam, quam Iubileum vocant, Romæ magno transalpinarum præsertim gentium concursu celebratam, cunctis mortalibus etsi Romam non venissent, aliquam modò pecuniam darent, eius adipiscendi facultate data spargebat: quam pecuniam omnem cum alia quam siue ex sacris ærarijs, siue ex Pontificio imperio elicere poterat, Valentino dabat, qui Foroliuij commoratus, res ad oppugnationem in proximum annum necessarias comparabat: nec minori diligentia Fauentini vrbi muniendę operam dabant. Hec anno M D. gesta sunt: sed longè maiora à rege Galliç in millesimum quingentesimum primum or-
1493 diebantur; ad quæ vt expeditior esset, semper pacem cum Romanorum rege, qua pręter Mediolanensis imperij ius, quod ab illo impetrare cupiebat, neapolitanum regnum sibi inuadere liceret, quæsierat, Archiducis illius filij, hac in re opera vsus; qui, quoniam eius populi, ne mercaturæ commercium impedirent, haud libenter cum Gallis bella gerebant: & quia rex quum mascula prole careret, Cluadiam filiam suam, Carolo Archiducis filio in matrimonium dare, & dotis nomine, quum ad ætatem qua procreandis liberis dare operam possent peruenissent, (neuter enim triennium attigerat) Insubriæ imperium se traditurum esse promittebat, ad pacem erat propensus: cuius opera, quum multæ difficultates quæ in pacis negocio inueniebantur, non tam citò tolli possent, anni 1501. initio inducias in multos menses, certa pecunia numerata, à Maximiliano impetrauit: quibus neapolitani regis, quamuis Maximilianus quadraginta ducatorum millibus ab illo acceptis, & si opus esset quindecim millium in singulos menses soluendorū stipulatione, nullā se pactionem sine ipso admissurū, & si opus foret, ad periculum ab illo auertendū bellum in Insubria moturum promisisset, nulla facta fuit mentio. Itaq; Galliæ rex tunc à Germaniæ motibus tutus, & breui per eundem Archiducem imperij Mediolanensis diploma pacemque adipisci sperans, omnia sua consilia ad neapolitanum bellum conuertit: in quo, ne Hispaniæ reges aduersos haberet, illisq; potentiæ illorum metu Veneti, & fortasse etiam Pontifex coniungerentur veritus, negocia, Caroli regis tempore, de regni illius diuisione, in quo & Ferdinandus Hispaniæ rex ius se habere asserebat, agitari cæpta renouauit: nam etsi Alfonsus Aragoniæ rex, peculiari & ab Aragoniæ regno separato iure, id adeptus esset, ideoque tanquam rem propriam, Ferdinando filio notho tradidisset, tamen apud Ioannem eius fratrem qui illi in Aragoniæ regno successit, & Ferdinandum Ioannis filium, quum Alfonsus id Aragoniæ regni armis & pecunijs adeptus esset, iure ad id regnum spectare, ad illud tempus vsque tacita querela fuerat: quam Ferdinandus, Hispanica arte & patientia, non modò debitis inter propinquos officijs, cum Ferdinando Neapolitanorum rege, & successoribus non prætermissis, sed etiam nouæ affinitatis vinculo auctis, texerat: Ferdinando enim neapolitano regi, Ioannam sororem suam in matrimonium dedit, & vt altera Ioanna illius
filia

filia Ferdinando iuniori nuberet assensus est : nec tamen efficere potuerat, quin cupiditas sua, multo ante neapolitanis regibus innotesceret. Eadem itaque cupiditate, in Ferdinando, & in Galliæ rege conspirante, alter vt impedimenta & difficultates remoueret, alter verò, vt eius quod diu optauerat partem adipisceretur, quum ad totum occupandum nulla occasio appareret, Neapolitanum regnum eodem tempore inuadere pacti sunt, quod inter ipsos hac ratione diuideretur, vt Galliæ regi Neapolis ipsa cum tota Leborij agri regione Aprutijque prouincia: Ferdinando verò Apulia, & Calabria obtingerent: suam verò quisq; partem, altero nec iuuante nec impediête, occuparet: hoc autē fœdus tandiu donec Galliæ regis exercitus quem ad id bellū missurus esset Romā peruenisset, quàm maximè occultū esset: quo tempore vtriusq; legati, id ad Christianæ reip. cōmodum, contra religionis hostes factum asserentes, simul à Pontifice diploma ex partitione inter ipsos facta, vt Ferdinando videlicet, Apuliæ & Calabriæ ducatus, & Galliæ regi non amplius Siciliæ, sed Hierosolymitani & Neapolitani regni nomen attribueretur peterent, quæ regni Hierosolymitani appellatio, semel Federico secundo Romanorum Imperatori, & Neapolis regi, in vxoris, quæ Ioannis, nomine sed non re, Hierosolymitani regis, filia erat in dotem data, à sequētibus regibus perpetuò vsurpata fuerat, etsi eodem tempore, varijs de caussis, Cyprij reges, ex Lusiniana familia eandem appellationem sibi non minus auidè arrogassent, vsq; adeò principes cupide colores ac prætextus amplectuntur, quibus aliqua honesti specie, quamuis plerumq; iniustè, aliorum regna vexare possint. Quo fœdere inter duos reges inito, Galliæ rex palàm exercitum comparare cæpit: interea Valentinus, quum primis anni diebus, noctu cum magno scalarum numero Fauentiæ suburbium adijsset, & vt credebatur conscios intus haberet, frustrà id occupare tentauerat. quare fraudis spe exclusus, pòst paucos dies Russium & reliqua eius agri oppida cæpit: ac tandem ineunte Vere, cum exercitu redijt, & propè arcem castris positis, mœnibusq; ab illa parte verberatis, Gallos & Hispanos qui ipsius stipendijs militabant, permixtos oppugnationem aggredi iussit: qui absq; vllo ordine impetu facto, sine fructu recesserunt: sed triduò pòst, totius exercitus viribus aliam impressionem fecit: cuius primus impetus Vitellotio & Vrsinis obtigit, qui militum suorū flore selecto, magna virtute atq; ordine eò vsq; sunt progressi, vt aliquam victoriæ spem habuerint: sed non minor erat ciuium virtus, & valida munitio intus ab illis facta: adeò hostis ingenti fossa conspecta, magnaq; tormentorum copia à latere verberatus, Ferdinando Farnesio, & multis magnis viris amissis, & cum magno sauciorum numero pedem referre coacti sint, & tamen Fauentini, non parua in oppugnatione clade accepta, qua tandem ratione se à tanto exercitu, omni ope destituti, tueri possent, quantoque cum detrimento & iniquis legibus, vel vi expugnati, vel extrema necessitate compulsi, in victoris potestatem peruenturi essent, sic animo voluere incæperunt, vt tanto ardore extincto, timoreq; subeunte, intra paucos dies, hominibus ac fortunis conseruatis, & Astorris eorum principis libertatem, & ei vti quocumque vellet ire liceret, vtque propriorum prædiorum fructibus frueretur, pacti, Valentino vrbem dediderint: quæ Valentinus quòd ad Fauentinos attinebat, inuiolata fide seruauit, sed Astorrem qui nondum decimum octauum annum attingebat, excellenti forma præditum, ætate & innocentia, victoris perfidiæ crudelitatique cedente, quasi illum in sua aula habere vellet, honorificè apud se retinuit : sed non multo pòst Romam perductus, alioquorum (vt dictum fuit) prius libidine expleta, cum fratre notho clàm interfectus fuit. Fauentia in potestatem suam redacta, Valentinus Bononiam versus non modò vt eam vrbē occuparet, castra mouit, verùm etiam vt Florentinis, quorum res recentibus ad priorem Galliæ regis indignationem caussis additis, vehementer inclinabant, posteà molestias inferret: nam grauibus sumptibus, quos fecerant, quosq; ob Pisanum bellū, & ob Pontificis ac Valentini virium metum, indies facere cogebantur defatigati, regi quamuis maximè vrgenti, reliquam à Mediolanensium duce mutuò acceptā pecuniam, & quam pro Heluetijs in Pisanos missis petebat, minimè persoluebant : nam quum Florentini, quòd Heluetij multos dies ante accepti stipendij tempus exactum discessissent, pro vt Mediolani cum Rotomagensi Cardinale pacti fuerāt, mensis vnius stipendium quo in patriam redirent, soluere noluissent, rex vt eius gentis

beneuolentiam retineret, de suo numerarat: & acerbissimis verbis, nulla inopiæ excusatione admissa, à Florentinis repetebat: quæ omnia ciuilis discordia, ex popularis status confusione orta difficiliora reddebat: in quo quum nemo qui certam rerum curam haberet, & plerique ciuitatis principes, vel tanquam Mediceorum amici, vel tanquam alterius reipublicę status cupidi, suspecti essent, magis temeritate quàm consilio respublica administrabatur, ex quo quum regis postulatis non satisfacerent, imò temporis prorogatione ab illo impetrata sine effectu elabi permissa, maxima illum indignatione accenderant: qui præterea etiam, vt pecuniam & auxilia ad Neapolitanum bellum promissa compararent postulabat: nam etsi ex pacto nisi Pisis receptis non deberentur, sibi, quum illorum culpa factum esset quo minus adepti essent, perinde esse ac si recuperassent, aiebat: ad id vel pecuniæ, cuius natura admodum auidus erat cupiditate, vel quòd præscriptis temporibus non persoluissent, indignatus, vel quòd ob status perturbationem, & multos Mediceorum amicos nullam rebus suis firmam spem in ea vrbe locare posse, persuasum haberet, impulsus: & vt atrocitate acerbitateq; quò autoritate minimè potuerat illos impelleret, palàm illorum legatum quem apud se habebat, sinistrè excipiebat: se non amplius ad illorum patrocinium teneri asserens, quòd sibi Mediolanensis pactionis capita, pecunia ijs comprehensa debito tempore minimè persoluta, non seruassent: quare Iulianum Medicem, qui Pontificis hortatu, vt suo ac fratrum nomine, maxima pecuniæ vi promissa, pro restitutione in patriam illum supplex rogaret, ad se venerat, libentissimè audiuit, & perpetuo cum illo de eorum reditu agebat: ideò Valentinus his rebus audacior factus, & à Vitellotio atque Vrsinis, militibus suis, & Florentinorum, ille ob fraternæ necis iniuriam, hi ob Mediceorum necessitudinem grauissimis hostibus incitatus, antea Liuerotum Firmanum cum centum leuis armaturæ equitibus Pisanis auxilio miserat: & pòst Fauentiam captam, Florentinos armis inuadere, quamuis nec ipse nec pater vllam, à Florentinis iniuriam, imò potius beneficia commoda accepisset: quia ad illorum petitionem, Riariorum patrociniũ, cui obstricti erant deseruerant: & quotidie commeatus ex Florentino imperio ad illorum castra ferri patiebantur, decreuerat. Hoc itaq; animo, iam post Fauentiæ deditionem, à Pontifice ex sacri Senatus consensu Flaminiæ, Aemiliæq; dux declaratus, eiusq; rei diplomate accepto, Bononiensem agrum, magna eius vrbis occupandæ spe, cum exercitu ingressus est: sed eodem die quo ad Castellosanpetrum, Imolam inter ferè & Bonononiam situm, castra locauit, à Galliæ rege, ne Bononiam oppugnare, neue Ioannẽ Bentiuolum inde pellere contenderet, mandatum accepit, quòd se & ad vrbis & ipsius defensionem teneri diceret, eamq; exceptionem, in patrocinij suscepti pactione expressam: ne videlicet, in Pontificij iuris fraudẽ fieret, de ijs rebus eaq; potestate intelligendam, quæ tunc Pontificatus possidebat: si enim promiscuè non autem iuxta verborum sonum quemadmodum volebat Pontifex intelligeretur, frustra Bononienses, & Bentiuoli, in ipsius patrocinium suscepti fuissent: quocirca Valentinus cum maximis Pontificis ac suis querelis ea spe ad tempus deposita, per Paulum Vrsinum cum Bentiuolo, vti sibi per Bononiensem agrũ, iter & commeatus concederet, singulis annis nouem ducatorum millia penderet, certum grauis armaturæ equitum & peditum numerum secum in Hetruriam mitteret, Castellum Bononiensem, quod oppidum inter Imolam & Fauentiam positum in Bononiensium ditione est sibi traderet: quòd ipse Paulo Vrsino dono dedit pactus est: quibus ita constitutis, Bentiuolus siue propria suspitione, siue quòd Valentinus vt fama fuit quo illum odiosiorem in ea vrbe faceret, se ab Mariscotta familia, quæ clientelis & factione potens erat, quæq; tum eam ob caussam, tum propter ipsorum insolentiam erat illi valde suspecta, vt Bononiæ appropinquaret inuitatum ei patefecisset, penè omnes ex ea familia qui Bononiæ essent, multorum nobilium adolescentum vnà cum Hermete filio suo opera abusus, vt tanti facinoris in Mariscottorum cæde patrati memoria eius familiæ inimici facti, sui imperij conseruationẽ optare cogerentur, interfici curauit. Gallicæ copiæ Valentinum non vlterius sequutæ sunt, quia regium exercitum, qui numero mille cataphractorum, & decem peditũ millia, Obignino duce, ad Neapolitanum bellum contendebat, vt ei coniungerentur expectabant. Valentinus autem per Bononiensem agrum, cum septingentis grauis armaturæ

turæ equitibus, & quinque selectis peditum millibus, & præterea, centum cataphractis & duobus peditum millibus, quos Bentiuolus Protonotario filio suo ductore mittebat, in Florentinorum ditionem progressus est: ac transitu & commeatu à Florentinis per illorum fines petito, nec tamen responso expectato, legatos à Florentinis ad se missos, donec Apenninum transiuisset benignis verbis demulcens vltra processit: sed vbi ad Barberinum peruenit, benignitate in acerbitatem commutata, vt secum fœdus inirent, seq; cum ijs equitibus ijsq; conditionibus quæ gradum ac personam ipsius deceret, ad stipendia sua conducerent, & præsenti statu mutato, aliam reip. formam cui magis fidere posset constituerent, postulauit: ad hæc verò petenda, non tam potentia sua, quum minimè magnas copias nec tormenta ad mœnia pulsanda secum haberet, quàm ex Florentinorum male affectis rebus, audax fiebat: quum illi paucos equites nec alios pedites quàm regionis incolas quos quotidie cogebant, haberent: Florentiæ verò, propterea quòd Vitellotius & Vrsini in ipsius exercitu essent, & Petrus Medices eius iussu Loiani in Bononiensi agro hæreret timoris, suspicionis ac diffidiorum omnia erant plena, & populus, optimates, vt formam reipublicæ ex suo arbitrio constituerent, illius aduentum procurasse, vehementer suspicabatur. Sed in Valentino, quòd Vrsinorum ac Vitellotij, quibus Petrum in patriam reuersum coniunctissimum fore sciebat, potentiam sibi commodam non censeret, nullum erat Petri restituendi desiderium: præterea ex fide dignis viris accepi, in ipsius animo, antiquæ indignationis, quum Pompelonæ Archiepiscopus, patre nondum ad pontificatum promoto, in Pisano Gymnasio Pontificio iuri operam daret, in eum conceptæ memoriam fixam insedisse: nam quum de cuiusdam familiaris sui capitali caussa ad eum Florentiam iuisset, vbi multas horas frustrà, donec illum vel negocijs, vel voluptatibus occupatum, alloqui posse daretur, expectasset, re infecta, se contemptum, & non mediocriter læsum existimans Pisas redierat: & nihilominus vt Vitellijs atque Vrsinis gratificaretur, & multò magis vt Florentinorum terrorem atque discordiam, quo instrumento, vel meliores ab illis conditiones, vel alicuius magni momenti oppidi in eorum imperio occupandi, occasionem sperabat, augeret, secus simulabat: sed quum irruptionem suam Galliæ regi molestam esse iam subolfaceret, quamprimùm Campium, sex à Florentia passuum millibus peruenit, in hunc modum cum illis pactus est. Inter rempub. Florentinam & ipsum fœdus ad vtriusque defensionem esset: neutri parti alterius rebelles iuuare, & nominatim Valentino Pisanos liceret: Florẽtini omnia delicta à quouis in ipsius aduentu cõmissa condonarent: neue ad Plumbini principis qui sub illorum patrocinio erat defensionem se illi opponerẽt: ipsum Florẽtini trecentis grauis armaturæ equitibus, quos quotiescunq; siue ad propriam defensionem, siue ad bellum alijs inferendum opus haberent illis auxilio mittere teneretur, in proximos annos tres præficerent: atque hanc ob caussam ei quotannis triginta sex ducatorum millia penderent: qua compositione facta, paruis itineribus, singulis castris aliquot dies moram trahens, & regionem præda & incendijs nõ minus ac si manifestus hostis esset infestans, Signiam contendit, insuper pro stipendiorũ quæ cataphractis persoluuntur consuetudine, annui stipendij quartam partem, & tormenta quæ ad Plumbinum duceret sibi commodari petebat: quorum vnum Florentini, quòd non tenerentur, apertè recusabant: alterum quòd quæ coacti promiserant, minimè præstare in animo haberent, differebant: & nuntijs ab ipsorum apud Galliæ regem oratore acceptis, eius autoritate se hac molestia liberatum iri sperabant: quæ spes minimè eos fefellit: regi enim, Valentinum eis minatum esse, gratum fuerat, at inuasisse minimè: cui etiam præsentis status mutatio molesta fuisset: aut saltem si aliam reip. formam Florentiæ constitui cupiuisset, id alijs viribus aliáue quàm sua autoritate factum ægrè tulisset: idcirco quamprimùm Valentinum Florentinorum fines ingressum cognouit, vti statim discederet, & Obignino qui iam cum exercitu in Insubria erat, si non paruisset, totis viribus ad eum pellendum contenderet imperauit: quare Valentinus, nec stipendij quadrante, nec tormentis acceptis, Plumbinum versus progressus est: & Pisanos, qui Vitellotij opera, ab ipso vt tormenta ad exercitum duceret Pisas missi ad Ripomarantias, Florentinorum Castellum exercitum duxerant, illinc abirent, mandauit: Plumbini agrum ingressus Sugeretum & Scarlinum castella, Iluam, Pla-

nosiamque insulas cepit: & præsidijs in locis captis ad ea defendenda, & Plumbinum perpetuò infestandum, idoneis relictis, cum reliquis copijs, vt regium exercitum in Neapolitano bello sequeretur, Latium petijt: regij verò exercitus pars, cum Obignino, Castrocarino itinere Hetruriam erat ingressa, reliqui per Lunigianam eodem contendebant: omnes autem copiæ simul coniunctæ, erant, mille cataphracti, quatuor Heluetiorum millia, & partim Vasconum, partim Francorum peditum sex millia, & ex eorum more, magnus tormentorum apparatus: illud verò notatu dignum fuit, eam copiarum partem quæ per Lunigianam venit, Pisis ingenti tàm Gallorum, quàm Pisanorum lætitia, amicè iter fecisse: eodemque tempore maritima classis, quæ tribus Genuensibus nauibus quas Caracchas vocant, sexdecim alijs, & multis minoribus nauigijs, cum magna peditum copia, constabat, ad idem bellum Rauestenio Genuæ præfecto, duce, ex Prouīcia soluebat: aduersus quos motus Federicus rex, qui Hispanica arma, amicitiæ specie, in se parata esse ignorabat, Consaluum Ferrandum, qui cum Hispaniæ regum classe, auxilij ferendi simulatione in Sicilia hærebat, vt Caietam veniret, aliquot Calabriæ oppidis, ab illo vt partem suam facilius occupare posset, suarum tamen copiarum securitatis colore, petitis, eius potestati permissis vrgebat: Federicus autem Consaluo copijs suis, quas partim à se, partim à Columnijs Marini conscriptas, septingentos grauis, sexcentos leuis armaturæ equites, & sex peditum millia, fore existimabat, coniuncto, se satis validum aduersus Gallos exercitum habiturum, nec oppidis sese includere coactum iri sperabat: quamuis ab Turcarum Imperatore, à quo ijsdem & maioribus ex huius regis, quàm quæ ex superioris victoria timuerat periculis ostensis, opem obnixè petierat, sperata auxilia deficerent: & vt se à fraude tutum redderet, Bisiniani principem, & Meleti comitem, occulta cum Calatiæ comite, qui cum Gallico exercitu erat, consilia habere apud se accusatos, in carcere includi curarat: qua spe nixus prius tamen Ferdinando filio natu maximoque etiam tum puero, Tarentum, magis ad ipsius si quid sinistri accidisset securitatem, quàm ad vrbis illius defensionem misso, cum exercitu suo ad Sangermanum consedit: vbi Hispanica auxilia, & copias quas Columnij adducebant expectans, feliciori successu, quàm in Caroli aduentu Ferdinandus eius nepos fecisset, se regni claustra defensurum sperabat. In quo rerum statu, proculdubio vniuersa Italia omnibus id bellum grauissimarum calamitatum initium forè iudicantibus, ancipiti dubitatione plena erat: neque enim Galliæ regis exercitus tam potens videbatur, vt Federici, & Consalui coniunctas vires facilè superare posset: & tantorum regum animis irritari cæptis, vtraque pars bellum maioribus viribus persequutura existimabatur, ex quo per vniuersam Italiam, ob varia ceterorum principum studia, graues ac periculosi motus facilè oriri possent. Sed quamprimùm Gallicus exercitus in Romanum agrum peruenit, hæ cogitationes vanæ apparuerunt: quoniam Galli, atque Hispani oratores, vnà Senatum ingressi, Pontifici & Cardinalibus fœdus inter suos reges, regnique diuisionem, vt (quemadmodum aiebant) in Christianæ religionis hostes ducere possent, factam, atque pro eius diuisionis ratione, sibi diploma concedi petentes, notam fecerunt: quod sine mora à Pontifice consequuti sunt: quare de huius belli fine dubitatione sublata & hominum metu in summam admirationem conuerso, Galliæ regis, quòd potius eius regni mediam partem in Hispani regis manus peruenire, regemque æmulum suum, in Italiam vbi antea solus omnium rerum arbiter erat, ad quem omnes ipsius hostes, quibus ne ab illo non satis esset factum possent confugere: Romanorum præterea regi arctissimis vinculis coniunctum, introducere, quàm Federicum ipsius beneficio, tributo, quemadmodum varijs modis quæsierat, dato, regnantem pati voluisset, prudentia desiderabatur. Nec minus communi hominum sententia in Ferdinando cunctis hominibus, quod eius regni partis occupandæ cupiditate, in consanguineum suum coniurasset, quemque quo facilius posset euertere semper falsis auxilij promissis fouisset, & Catholici regis, quem ipse cum Elisabetha regina, ante paucos annos à Pontifice erant adepti, splendorem, eamque gloriam

gloriam qua quòd non minus religionis ſtudio, quàm proprijs de cauſſis, Mauros Granatæ regno expuliſſent, nomen illorum in cœlum vſque efferebatur, obſcuraſſet, summopere mirantibus, fides integritasque deſiderabatur: quibus vtrique regi obiectis calumnijs, pro Galliæ rege nihil aliud reſpondebatur, niſi Gallorum tantam eſſe potentiam, vt cùm tempus foret, omnibus erroribus obuiam ire poſſent: pro Ferdinando, dicebatur, quamuis à Federico iuſtâ belli inferendi cauſſam accepiſſet, quòd illum multò ante cum Galliæ rege occulta in ſuum detrimentum cõſilia agitaſſe ſciret, tamen non hac de cauſſa motum fuiſſe, ſed quòd, cum regem illum prorſus Neapolitanum regnũ inuadere ſtatuiſſet animaduerteret, ſe aut ad illum tuendum, aut deſerendum cogi: ſi defenſionem ſuſcepiſſet, tam grauis incendij initium fore, vt Turcarum præſertim armis terra mariq; tanta vi Venetos impetentium, Chriſtianæ reipub. valde pernicioſum eſſet futurum: ſin deſeruiſſet, ſuum Siciliæ regnum in graue diſcrimen conijci: præterea, his omiſſis Neapolitanum regnum, quod ad ipſum iure ſpectaret, quodque etiam Federici poſteris deficientibus, nouo iure ad ipſum peruenire poſſet, à Galliæ rege occupari, manifeſtè ipſi inſigni detrimento fore. In hac igitur ancipiti deliberatione diuiſionis viam elegiſſe, qua ex Gallorum peruerſa adminiſtratione illorum quoque partem ſperare poſſet: quod ſi contingeret, ex publicæ vtilitatis ratione, ad quam ſemper plus quàm ad proprium commodum conſilia ſua direxiſſet, conſilio capto, vel ſibi retineret, vel Federico, ſiue potius eius liberis, quòd eius nomẽ ſe iam penè odiſſe, vt qui illum iam antequam Galliæ rex Inſubriam occuparet, cum Turcis conſilia agitaſſe ſciret, negare nõ poſſet, reſtitueret. Horum regum concordiæ nuntius, ita Federicũ terruit, vt quamuis Conſaluus, quæ Romæ promulgata erant contemnere fingens, ſe illi opẽ laturum aſſeueraret, à primis nihilominus conſilijs diſcederet: & Sangermano Capuã verſus regreſſus copias à Columnijs ſuo nomine cõſcriptas expectaret, qui præſidijs Ameriæ, & in Roccapapæ relictis, reliqua omnia quæ in Latio poſſidebant deſeruerunt: Pontifex enim ex Galliæ regis conſenſu, ad illorum fortunas occupandas arma mouerat. In his difficultatibus, cum tandem Conſaluus, quamprimùm Gallicum exercitũ vltra Romam proceſſiſſe intellexit, ſua patefeciſſet mandata, & ſex triremibus Neapolim, quæ duas ſeniores reginas, quarũ vna ſoror, altera neptis ſui regis erat aſportarent, miſiſſet, Proſper Columna Federico eas triremes vt retineret, & omnib. viribus ſuis collectis, acie ſe hoſtib. opponeret ſuadebat: quòd in tentanda fortuna, quum præliũ euentus omnium humanarũ actionũ incertiſſimi ſint, aliqua victoriæ ſpes eſſe poſſet: hoc conſilio omiſſo, nullã ipſi prorſus duobus potentiſſimis regibus, qui ſe ex diuerſis regni partibus adorirentur, obſiſtendi, facultatem reliquam eſſe: nihilominus Federicus qui id conſilium quoque tenuiſſimæ ſpei cenſebat, oppidorum præſidijs operam dare ſtatuit: quare quum iam antequam Obigninus Roma exiret, Sangermanum aliaq; vicina loca defeciſſent, primum impetum Capuæ expectare ſtatuit, qua in vrbe Fabritium Columnã, & cum ipſo Rinutium Martianũ, qui recenter ad eius ſtipendia venerat, cum trecentis grauis, aliquot leuis armaturæ equitibus, & tribus peditum millibus poſuit. Ad Neapolis præſidium, Proſperum Columnam reliquit: ipſe verò cum reliquis copijs, Auerſæ conſtitit. Obigninus autem Roma profectus, quia Fabritius Romæ, nonnullorum Neapolitani regni procerum, qui Gallicas partes ſequebantur, nuntios, ad ſecum paciſcendum miſſos, interfici curarat, indignatus, Marinum, Cauium, & nonnulla alia Columniorum oppida incendi iuſſit. Deinde ad Montefortinum, quem locum Iulium Columnam defenſurum arbitrabatur contendit: ſed quum illum parua cum laude deſeruiſſet, Obigninus vlterius progreſſus, omnia in Capuano itinere circumiecta oppida ad Vulturnum vſque occupauit: quem quum prope Capuam vado tranſire non poſſet, vt in ſuperiora loca montem verſus, exercitum traijceret profectus eſt: quo cognito Federicus, Auerſa relicta Neapolim ſe contulit. Auerſa verò, cum Nola, & multis alijs locis Gallis ſe dediderunt; quorum vires omnes circa Capuam conuenere: vbi pars, cis, [illegible]ia trans flumen, ad ſuperiorem partem, vbi ad vrbem fluere incipit, caſtra poſuit: & mœnibus vndequaque magno impetu concuſſis, ferocem admodum impreſſionem fecerunt: quæ quamuis non feliciter ſucceſſerit, imò magna clade accepta à mœnibus receſſerint, tamen quum non abſque defenſorum graui periculo fuiſſet, ducum

& militum animi,prçcipuè quia in populo,& regionis incolis quorum maximus nume-
rus eò confugerat, magnam consternationem animaduertebant, ad deditionem incli-
nare cæperunt: cumque octauo obsidionis die, Fabritius Columna ex propugnaculo,
cum Calatiæ comite,de deditionis captibus loqui cæpisset,militum in custodiendo ne-
gligentia,vt sæpe,in propinqua pacis spe accidit,hostibus irrumpendi occasionem prç-
buit, qui ob prædæ cupiditatem, & ob cladem in oppugnatione acceptam ira perciti,
totam vrbem multa cum cæde diripuerunt, eosq; qui ipsorum crudelitati superfuerant
captiuos fecerunt. Nec minor fuit efferata in mulieres impietas,quæ ex omni statu, e-
tiam quæ religioni sacræ erant, victorum libidini & auaritiæ, misera præda fuere: qua-
rum multæ postea minimo pretio Romæ venditæ sunt: & fama est aliquas Capuæ,mi-
nus mortem,quàm honoris iacturam horrentes, alias in puteos,alias in flumen se præci
pites dedisse: Et præter alia scelera infamia digna sempiterna, diuulgatum est,ducem
Valentinũ,qui regij vicarij appellatione castra tantummodo cum suis nobilibus & stipa-
toribus sequebatur, quum multæ quæ primum impetum effugerant, in turrim quan-
dam confugissent, omnes inspicere voluisse: iisque diligenter inspectis, quadraginta,
omnium formosissimas retinuisse. Fabritius Columna, Vgo Cardonius,& omnes re-
liqui duces, virique insignes captiui fuerunt:inter quos Rinutius Martianus,qui in op-
pugnatione balistæ iaculo vulneratus, cum in Valentini ministrorum potestatem per-
uenisset, non absque procuratæ necis suspitione,biduo extinctus est. Capuæ iactura,
omnis vllius rei defendendæ spes sublata est. Caietani absque mora vrbem dedide-
runt, cumque Obigninus, cum exercitu Auersam venisset, Federicus Neapolitana
vrbe relicta, quæ sexaginta ducatorum millibus victori promissis deditionem fecit,in
arcem nouam se recepit: ac post paucos dies cum Obignino sic composuit: vt oppida
atque arces quæ ex partitione facta ad Galliæ regem spectarent, & in sua potestate es-
sent, intra sex dies ei sola Ischia insula ad sex menses retenta traderet: quo temporis
interuallo, quocunque vellet præterquam per regnum Neapolitanum ei ire: centum
grauis armaturæ equites Tarentum mittere: omnia præter tormenta à Carolo rege
relicta, ex arce noua, atque altera quæ Oui dicitur asportare liceret: omnibus, quæ
postquàm Carolus Neapolim venerat commisissent,condonarentur: Cardinales Co-
lumna & Aragonius, sacerdotiorum prouentus, quos in eo regno habebant,perci-
perent.Sed in Ischiæ arce, omnes certè Ferdinandi primi posterorum miseriæ misera-
bili spectaculo, comulatæ cernuntur: quoniam præter Federicum, recenter tam præ-
claro regno spoliatum, ac multo magis de tot paruulorum liberorum, & de primi sui
nati Tarenti obsessi,quàm de propria sorte sollicitũ,erat in eadẽ arce eius soror Beatrix,
quæ,post Matthiæ celeberrimi Vngariæ regis viri sui obitum, ab Vladislao Boemiæ re-
ge, quo ab illa ad id regnum occupandum iuuaretur, matrimonij fide accepta, ab illo
vbi voti compos fuit, ingratissimè repudiata fuerat, qui post Alexandri pontificis
permissu, aliam vxorem duxit: ibidem quoque erat Isabella Mediolanensium dux,
haud minus quàm ceteri omnes calamitosa, quòd penè eodem tempore, marito,
regno, atque vnico filio orbata esset. Illud fortè, vtpote maximum nequaquam
prætermittendum est: quod quidem eò rarius est: quo temporibus his filiorum in
parentes amor minus est frequens: Puteolos ad paternum sepulchrum visendum
vnus è Gilberti Mompenserij liberis venerat: qui grauissimo mœrore commotus,
innumeris effusis lacrymis, supra idem sepulchrum exanimis cecidit. At Federi-
cus, extremo quo in Hispaniæ regem flagrabat odio ductus, quum ad Galliæ regis
clementiam potius confugere statuisset, ad regem fidem publicam postulatum misit:
eaque accepta, suis omnibus in Ischiæ arce relictis, vbi etiam manserunt Prosper
& Fabritius Columnij, qui mulcta persoluta à Gallis liberatus fuerat, & insula Vastij
marchionis & Francheuillæ dominæ fidei, vt antea fuerat, commendata: & copia-
rum suarum parte ad Tarenti defensionem missa, cum quinque triremibus in Gal-
liam infelici sanè consilio traiecit: si enim libero in loco fuisset, fortasse in bellis,
quæ post inter duos reges orta sunt, multas in regnum suum redeundi occasiones ha-
buisset: sed tranquilliorem vitam sequutus, ac fortè hanc optimam rationem ratus, con
ditionem oblatam, vt in Gallia maneret,ab rege accepit: ea autem fuit, vt Aniouino-
rum

dux esset: ac præterea aureorum numûm triginta millia quotannis acciperet: quibus rebus confectis ijs quos Ischiæ præfecerat, vti eam Galliæ regi traderent mandauit: qui parere recusantes, diu, sub Federici tamen in signibus eam tenuerunt. Eodem tempore Consaluus in Calabriam transierat, vbi quamuis regio vniuersa Gallorum potius imperium exoptaret: tamen quum nullum defensorem haberet, omnia oppida & vrbes præter Manfredoniam atq; Tarentum, sponte illum admiserunt: Manfredonia cum arce obsidione capta, exercitum Tarentum, vbi maior apparebat difficultas duxit: qua nihilominus tandem quoq; deditione potitus est, quoniam Potentiæ comes, cuius custodiæ paruus Calabriæ dux à patre commissus fuerat, & Leonardus Neapolitanus, Rhodius eques Tarenti præfectus, quum nullam amplius defensionis spem viderent, nisi intra quatuor menses auxiliũ acciperent, vrbem cum arce ei tradidere: isq; vicissim solemni ad sacra altaris misteria sacramento confirmauit, se Calabriæ ducem liberum abire permissurum: qui occultum à patre mandatum habebat, si fortunæ amplius repugnare non posset, ad se in Galliam contenderet, sed nec Dei metus, nec apud homines suæ existimationis ratio, plus quàm regni caussa potuere: quum enim Consaluus, ipsum Hispaniæ regis potestate non esse, olim plurimum interesse posse animaduerteret, iureiurando contempto abeundi facultatẽ minimè dedit: sed quamprimùm potuit bene comitatum in Hispaniam misit: vbi à rege benignè acceptus, apud ipsum si externam quandam speciem spectes, in regio penè honore fuit. Hoc eodem tempore res Pontificis solitum felicitatis cursum obtinebant, quia mira facilitate omnem Columniorum & Sabellorum, in Latio ditionem, in potestatem suam redegerat: cuius partem Vrsinis dono dedit: & Valentinus in bello aduersus Plumbinum perseuerans, Vitellotium, & Ioannempaulum Balionem, cum nouis copijs eò misit: quorum aduentu Iacobus Appianus qui regnum illic obtinebat territus præsidio in arce & oppido relicto, maritimo itinere, vt num à rege, qui multo antè illum in suam clientelam receperat, vt proprij honoris caussa, se pessundari non permitteret, impetrare posset experiretur, in Galliam contendit: cui rex infamia sua nullo artificio tecta, se Pontifici non repugnaturum promisisse, nec sine suo ipsius detrimento facere posse, admodum apertè respondit. Sed interea oppidum, Pandolfi Petrucij opera Valentino deditum fuit: idemq; intra paucos dies & arx fecit. Pontifex etiam Lucretiam filiam, quæ iam tribus viris desponsa fuerat, & tunc Gismundi Biseliorum principis, Alfonsi Neapolitani regis, nothi filij, quem Valentinus trucidauerat, obitu, vidua erat. Alfonso Herculis Estensis natu maximo, cum centum millibus aureorum numûm in pecunia numerata dotis nomine, multisq; maximi prætij muneribus, connubio iunxit, cui matrimonio Estensis familia, nobilissimis affinitatibus contrahendis assueta indigno Hercules & Alfonsus, quia rex Galliæ, Pontifici in omnibus obsequendi cupidus, id summopere vrgebat, consenserunt, sui etiam regni, ab Valentini armis & ambitione, (si tamen aliqua aduersus tantam perfidiam erat idonea cautio) muniendi desiderio ducti, qui Pontificatus pecunijs & autoritate, nec non Galliæ regis fauore potens: iam magnæ Italiæ parti erat formidabilis: vtpote quæ cerneret, eius dominandi libidinemn, nullo iam termino aut fræno contineri. Eadem tempestate Galliæ rex, maxima diligentia non modo, sumptuum ac suspicionum vitandarum, & Mediolanensis imperij diu exoptati diplomatis impetrandi spe, verùm etiam, vt Venetos infestandi facultatem haberet, pacem cum Maximiliano Cæsare procurabat: ad quod quidem, quia suam felicitatem illis molestam esse sciebat, eosq; vt pacem inter Cæsarem & ipsum impedirent operam dedisse sibi persuaserat, impellebatur: sed multo magis Cremonæ & Giaradadæ, quas ipsemet paulo antè concesserat: & Brixiæ, Bergomi & Cremæ, quæ vrbes olim Mediolanensis imperij fuerant, & à Venetis in bellis quæ cum Philippomaria Vicecomite gesserant, occupatæ, imperio suo adiungendarum cupiditate, qua & per se, & Mediolanensium stimulis flagrabat, mouebatur: & vt hæc ex propinquiori loco tractaret, resq; ad Neapolitanum bellum necessarias cõpararet, Cardinalem Rotomagensem, cuius lingua & autoritas regis ipsius lingua autoritasque erat, multo ante Mediolanum miserat, qui cum ob Romanorum regis crebras mutationes, nihil adhuc cum illo firmi statuere potuisset, plures menses ibi moram traxerat. Hoc tempore Florentini per cardinalem, vt denuò in regis clientelam admitteren-

tur egerunt, sed frustrà, quoniam difficiles admodum leges perponebat, imò animo ab illis prorsus alieno ostenso, seque pactionibus Mediolani factis non amplius teneri ratus, Lucensibus denuò in clientelam admissis, Petramsanctam & Mutronem, tanquam veteri iure ad eam vrbem spectantes, eis quatuor tamen & viginti millibus aureorum numûm ab illis velut Genuensiũ dominus acceptis, eis tradi iussit: quia Lucenses olim Petræsanctæ domini, quadam necessitate impulsi tanta pecuniæ summa mutuò accepta Genuensibus oppignorarant: ex quorum manibus postea iure belli ad Florentinos peruenerat: egit etiam cum Senensibus, Lucensibus, & Pisanis, vt ad Mediceos Florentiam reducendos coniungerentur, regem ex singulis non paruam pecuniæ summam inde consecuturum sperans: quæ consilia etsi ferè ad stipulationem perducta fuerant, non tamen exitum habuere: quia non omnes ad postulatam pecuniam soluendam parati erant. Tandem certior à rege Romanorum spes allata fuit, ideoque Cardinalis Tridentum ad transigendum cum illo, se contulit; vbi multa ad Claudiæ Galliæ regis filiæ, & Caroli Archiducis natu maximi matrimonium Mediolanensis ducatus iuribus vtrique concessis firmandum spectantia tractarunt: agebatur etiam de bello Venetis inferẽdo: quo vnusquisq; ea quæ ab illis vsurpari sibi existimabat recuperaret: & de vniuersali concilio, ad res Ecclesiæ non modò vt aiebant in membris verùm etiam in capite corrigendas, conuocando: & in hoc Romanorum rex, vt Rotomagensi Cardinali, Pontificatus, ad quem ipse vehementer aspirabat, & regem eius rei propriæ potentiæ gratia non minus cupidum habebat, adipiscendi spem faceret, consentire simulabat: ab Galliæ rege quoque in clientum & fœderatorum capite, ea exceptio, saluis imperij iuribus concedebatur: qua Maximiliano, etiam in eos qui vel tunc ab rege nominati essent, vel prius in ipsius clientelam admissi, agere licebat, tantùm præcipua priuilegij controuersia relinquebatur, quòd Cæsar maribus, si quos rex suscepturus esset concedere recusabat: & in Insubriæ exulum restitutione aliqua erat difficultas: quam quum Cæsar vehementer peteret, quia multi erant, & factione atque autoritate potentes, rex non admittebat, quamuis eiusdem precibus impulsus Ascanium Cardinalem liberarit: & de Ludouico Sfortia, cum viginti millium ducatorum stipendio, quo in Galliæ regno honestè viueret, pariter liberando spem fecerit: quibus in rebus quum non penitùs inter eos conueniret, sed alicuius tamen commodæ rationis inueniendæ spes esset, eamque ob caussam inducijs denuò renouatis Cardinalis res tractatas breui prorsus transigi posse ratus in Galliam redijt: quæ spes ideò aucta fuit, quia non multo pòst, Archidux, in Hispaniam, vt sibi & Ioannæ coniugi suæ, Hispaniæ regis natu maximæ velut hæredibus, populorum fidem sacramento obstringeret, profecturus, cum vxore terrestri itinere facto, Blesiaci Galliæ regem conuenit, vbi maximo honore acceptus, de filiorum connubio concordes fuere. Hoc ipso anno Augustinus Barbadicus Venetorum dux, principis munere felicissimè, tantaque autoritate, vt in multis rebus superiorum suorum gradum excessisse videretur functus obijt: ideò successorum potestate, nouis legibus coarctata, republica, ob præstantem administrationis formam, nec principis morte, nec noui electione vllam mutationem passa, Leonardus Lauredanus in eius locum suffectus est. Eodem hoc anno præter superiorum annorum consuetudinem, arma inter Florentinos ac Pisanos satis pacata fuerant: quia Florentini, quum non amplius in Galliæ regis clientela essent, semperque Pontificem ac Valentinum metuerent, magis proprijs rebus tuendis, quàm alienis infestandis operam dederant: Pisani verò per se, ad lacessendum imbecilles, aliorum auxilio, quia nemo nisi ad illos quum in periculo essent tuendos mouebatur, id facere minimè poterant. Anno autem millesimo quin-
1502. gentesimo secundo, ad consuetos motus redierunt, quoniam Florentini sub eius anni initium omnibus difficultatibus magis fortunæ beneficio, quàm regis benignitate, vel alijs de caussis superatis, denuò cum Galliæ rege fœdus inierunt: rex etenim Romanorum, post Rotomagensis Cardinalis discessum noua consilia ingressus, & Insubriæ regni diploma, etiam pro filiabus regi concedere recusans, Hermetem Sfortiam, ab Galliæ rege in Romanorum reginæ sororis suæ gratiam carcere liberatum, & Brixinæ præpositum, oratores in Italiam, vt cum Pontifice reliquisque princi-

principibus, de suo ad Imperij coronam accipiendam aduentu agerent misit: qui aliquot dies Florentiæ immorati, vt ea ciuitas illi quamprimùm Italiam attigisset centum grauis armaturæ equites, & trecentas auri libras dare vellet, effecerant: quare rex, ne Florentini amicitia sua exclusi, ad Maximiliani res animum conuerterent veritus, immoderatis postulatis omissis, ad æquiores conditiones deuenit: Quarum hæc fuerunt capita: Rex eos patrocinio complexus per tres proximos annos proprio ære, à quouis qui seu iure seu iniuria eam quam tunc possiderent ditionem infestaret, armis tueri teneretur: Florentini eo triennio, mille ducentas auri libras regi darent: ita vt singulis annis tertiam penderent partem: omnia reliqua fœdera inter illos facta, & quæ ex ijs penderent obligationes, sublatæ extinctæque essent: Florentinis Pisanos aliosque qui ipsorum oppida occuparent armis persequi liceret. Quo fœdere audaciores facti, vt postquam oppugnatio infeliciter tentata fuerat, Pisanos temporis longitudine & fame ad deditionem cogerent, agros vastare decreuerunt. Hoc consilium primo illorum defectionis anno ab aliquo sapienti ciue, qui hac, quamuis longiori, certiori tamen via, minori sumptu ac periculo, Pisanos affligendos atque atterendos suadebat, propositum fuerat: quoniam pecunia conseruata, in tam perturbato Italiæ situ, multis occasionibus vti possent, si autem illos vi cogere conarentur, quum ea ciuitas mœnibus munita, & incolis ad eam defendendam pertinacibus plena esset, expugnatu rem factu difficilem fore: & quia quotiescumque illa in periculo versaretur, omnes illi qui eam non opprimi cuperent, qui multi quidem erant, opem essent laturi, sumptus graues, spes autem exiguas, imò cum manifesto grauium molestiarum in discrimine forè: quod ab initio velut pernitiosum reiectum, plurium annorum cursu, sed eo tempore quòd ad victoriam adipiscendam, iam ingentem pecuniæ vim insumpserant, & plurima pericula subierant, vtilè repertum est. Agris igitur vastatis, regij patrocinij respectu neminem arma moturum sperantes, ad Vicopisanum exercitum miserunt: quia illud oppidum ante paucos dies, nonnullorum militum qui in præsidio erant proditione, in Pisanorum potestatem peruenerat, & arcis præfectus, auxilio, quod intra paucas horas adfuisset minimè expectato per summam ignauiam arcem quoque dediderat: nec de victoria facilè consequenda, quòd illos quindecim dierum commeatum non habere scirent, & quo minus inferretur se prohibituros sperarēt, dubitabant: quare propugnaculis in montibus extructis, & pluribus in locis itineribus occupatis, quum eodem tempore Fracassam, qui pauper & sine stipendio in Mantuano agro degebat, Maximiliani penè mendicatis literis & nomine fretum cum paucis equitibus Pisas petere comperissent, in Bargensi agro ei insidias posuerunt: quibus in itinere oppressus quamuis in propinquum Ferrariensium ducis imperij templum confugisset, à persequentibus captus fuit. Hæc in Hetruria gerebantur, nec dum quid præter hominum expectationem paritura essent apparebat. Sed maiores longeq; periculosiores motus, & ex quibus maximi momenti res manaturæ erant, in regno Neapolitano, ob diffidia iam superiore anno inter Gallos & Hispanos duces orta, gliscere incipiebant: quorum origo fuit, quòd quum ex illa regni diuisione, vni Leborij campi, & Aprutium, alteri Apulia & Calabria prouinciæ adiudicatæ essent, prouinciarum fines & termini, non benè expressi fuerant: ex quo vterq; eam partem quæ nunc Capitanatus dicitur, sibi deposcere cæpit, cui controuersiæ, priscorum nominum, ab Alfonso Aragonio eius nominis primo Neapolitano rege immutatio facta occasionem præbuit, qui vt censuum ac vectigalium exactionem faciliorem redderet, regnum vniuersum in sex præcipuas prouincias distribuit, hoc est, Leboriam terram, Principatum, Basilicatam, Calabriam, Apuliam, & Aprutium, ex quibus Apulia, in tres partes diuidebatur, videlicet in Hydruntinam, Barensem, & Capitanatum, qui Capitanatus quum Aprutio sit coniunctus, ab reliqua Apulia Lofanto flumine qui olim Aufidus dicebatur, seiungitur. Galli igitur qui nouæ apellationis non habita ratione, in diuidendo veterem spectauerant: Capitanatum aut sub nulla quatuor dictarū prouinciarum cōprehendi, aut potius Aprutij quàm Apulię partē esse volebant: nec tam regionis magnitudine mouebantur, quàm quod nisi Capitanatum possiderent, nullum ex pecore vectigal, magnū eius regni vectigalium membrum ad ipsos perueniebat: & quia Aprutium & Leborij campi frumento

quod in capitanatu nascitur spoliati, sterilibus temporibus, quoties ab Hispanis ex Apulia & Sicilia accipere prohiberentur facilè ad extremam penuriam redigi poterant. Sed in contrariam partẽ, quòd Aprutium locis montanis terminatum ad planitiem minimè protendatur, & quia in controuersijs de prouinciarum nominibus, & terminis, semper præsens consuetudo spectatur, Capitanatum minimè ad Gallos pertinere adducebatur. Quibus in altercationibus, anno priore, vectigalia in æquas partes diuidere contenti fuerant: sed anno sequenti eadem diuisione minimè contenti, quantum quisq; potuerat arripuerat, & nouæ contentiones accesserant: iam tunc, (sic fama erat) magis præfectorum voluntate, quàm regum consensu excitatæ, quoniam Hispani Principatum, & Basilicatam Calabriæ, quæ duplex est, Calabria citra, & Calabria vltra, id est superior & inferior, includi, & Beneuentanam vallem quam Galli possidebant Apuliæ partem esse volebant: & ideò magistratus, qui iurisdictionem exercerent ad Tripaldam, duobus ab Auellino, vbi Galli magistratus erant, passuum millibus procul miserunt: quæ apertè dissensionis initia quum regni proceribus molesta essent, inter Consaluum Hernandem & Ludouicum Arminiacum Nemurij ducem Galliæ regis vices gerentem, operam suam interposuerunt: qua effectum est vt Ludouicus Melfiam, & Consaluus Atellam, Melfiani principis oppidum venerit, & post aliquot mensium agitationes, quibus etiam duo imperatores simul collocuti sunt, nulla inter eos concordiæ forma inuenta, suorum regum mandata expectare statuerunt: ita vt interea temporis nihil innouaretur. Sed Gallus prorex, quòd viribus longe superior esset superbia elatus, intra paucos dies alia lata sententia Consaluo ni illico Capitanatum relinqueret bellum indixit, deinde statim milites suos ad Tripaldam excurrere iussit: ex qua incursione, quæ decima nona die Iunij facta fuit bellum initium habuit, in quo semper perseuerantes Galli, sine respectu, oppida quæ Hispani in Capitanatu & alibi possidebant vi occupare cæperunt: quæ ab suo rege non modo repressa non fuerunt, verùm etiam quum Hispaniæ regem, Capitanatu non cedere decreuisse iam certior factus esset, toto animo ad bellum conuersus, duo Heluetiorum millia, mari suis auxilio misit: & Salernitanum, atq; Bisinianum regulos, cum nonnullis alijs nobilium primoribus, ad stipendia sua pertrahi curauit: præterea vt ex propinquiori loco, res ad totum regnum imperio suo subijciendum ad quod iam locis quæ in controuersia erant minimè contentus, palàm aspirabat, necessaria suppeditare posset, & si opus foret in Italiam transiret, Lugdunum venit: ad id autem citò efficiendum, noui tumultus in Hetruria exorti, Vitellotij, Ioannepaulo Ballione & Vrsinis conscijs opera, & præcipuè Pandulfi Petrucij consilio & autoritate concitati, qui omnes Petrum Medicem Florentiam reducere cupiebant, illum coëgerunt. Res hanc habuit originem: quum Gulielmo Paccio, Florentinorum Aretij præfecto, nonnullos ciues eam vrbem, ipsorum opera à Florentinis defecturam, cum Vitellotio pactos esse innotuisset, ipse omnium animos corruptos esse minimè ratus, & publici nominis autoritatem, pro virium defectu satis fore persuasus nullo idoneo ad cõiuratos, & eos qui repugnare vellent opprimendos subsidio comparato, quod breui temporis spacio facere poterat, repente duos ex conscijs in carcerem conijci curauit: quare populus à cæteris coniuratis concitatus, & alioqui semper sinistro in nomen Florentinum animo, tumultuans duos captiuos recuperauit, & præfectum cum reliquis magistratibus cepit, & per totam vrbem libertatis nomine cõclamato, apertam defectionem declarauit, sola arce in Florentinorum potestate relicta: in quam, tumultus initio Cosmus, eius vrbis episcopus præfecti filius confugerat: quo facto Aretini statim ad Vitellotium accersendum miserunt, cui id antè ab se cum coniuratis statutum tempus accidisse quia nundum vires, quibus Florentinorum copijs, si vt verisimile erat, Aretium per arcem ingredi voluissent obsisteret, collegerat, non placebat: cuius metus gratia, quamuis statim cum sua equitum ala, & multis peditibus quos à ciuitate castelli expectabat, Aretium contenderit, & Ioannespaulus Ballio milites aliquot Perusia miserit, & Pandulfus Petrucius clam aliquam pecuniæ summam suppeditarit, tamen illis copijs, cum mandato, vt arci ne ex ea in vrbem aditus pateret obstruendæ diligenter operam darent, ibi quasi mox maioribus viribus Aretium esset rediturus relictis, Ciuitatem castelli reuersus est. At Florentiæ, ab illis, ad quos huius rei cura pertinebat, quanti momenti

esset hic motus, non satis ab initio animaduersum fuit: nam quum ciuitatis principes quorum consilio grauibus reip. negocijs deliberari solebat, copias quæ ad Vicopisanũ castra habebant, numero tantas, vt si citò perrexissent, validum obstaculũ non essent habituræ, statim Aretium mitti suasissent, multi imperiti qui maiores magistratus gerebant, hanc rem leuem esse, cuiq; ei vrbi vicinorum viribus occurri posset: sed ab ijs qui animo à præsenti statu alieno, ne eo anno Pisarum recuperationi incumbi posset, Vicopisanum non expugnari cupiebant, periculum maius fingi vociferantes tandiu copiarum profectionem distulerunt, vt Vitellotius ex illorum tarditate, resumpto animo, & iam viribus auctus Aretium redierit: quem Ioannes Paulus Ballio, Fabius Pauli Vrsini filius, Cardinalis & Petrus Medicei, cum alijs copijs sequuti sunt: & tormentorum apparatu Senis accepto, arcem verberare cæperunt: in qua more quorundam, qui in nouis munitionibus ædificandis quàm in iam extructis conseruandis, diligentiores sunt, commeatus & reliqua omnia ad defensionem necessaria deficiebant: præterea ab exteriori latere, vt auxilij admittendi facultatem adimerent, fossis aggeribusque præsepiuerunt: adeò vt qui intus erant, necessarijs rebus destituti, Florentinorum copias, quibus Hercules Bentiuolus imperabat, tandem castris ad Quaratam castellum Aretio propinquum positis, vlterius progredi non audere scientes, auxilij spe frustrati, quarto decimo post ciuitatis defectionem die, coacti, ea lege vt cæteris liberis, Episcopus, cum octo alijs ab Aretinis nominatis, quo eos cum nonnullis ciuibus suis qui Florentiæ in carcere detinebantur permutare possent, captiui essent, arcem dediderunt: quam Aretini statim facto concursu diruerunt: & Florentinus exercitus, ne Vitellotius & Ioannespaulus, iam ipsis potentiores in se ducerent veritus, omnia circum posita oppida capiendi hostibus potestate relicta, Montemuarchium se receperunt. Opinio fuit hanc irruptionem absq; Pontificis & Valentini, quibus Petri Medices, propter ipsius cum Vitellotio & Vrsinis, quos iam opprimere clàm in animo habebant, necessitudinem, Florentiam reditus molestus fuisset, consilio factam fuisse: nihilominus semper contrarium simulantes, Vitellotium, Ioannempaulum & Fabium, suos milites eam expeditionem persequi permiserunt: nec summam se ex Aretij defectione voluptatem cępisse dissimularunt, facile fieri posse, vt ex Florentinorum molestijs sperantes, vel ipsi aliquam illorũ imperij partẽ adipiscerentur, vel illos ad aliquas duras conditiones sibi vtiles accipiendis cogerent. Florentinis autem illos eius rei autores non fuisse difficile persuasu erat: ideoq; tanto magis territi, & proprijs virib. diffisi, quòd propter peruersum ciuitatis statum, paruũ equitatũ haberent, nec tam cito, quàm in tã repentino periculo necesse fuisset, cõparare possent, summa diligentia Gallię regis auxilia implorarũt, nõ modo quòd tam recẽter ipsorum patrociniũ suscepisset, de ipsius honore, verùm etiã de periculo, si Pontifex & Valentin⁹, quorũ opera hos motus excitatos, dubitandum minimè esset Hetruriæ imperio potirentur, Insubriæ imminenti agi, cõmemorãtes: illos armorũ potẽtiã, & exercitu delectis ducib. ac militibus florenti vigere: iãq; ad illorũ immẽsam ambitionem explendã, nec Aemiliã Flaminiãq;, nec Hetruriã omnẽ satis esse, sed vastos immensosq; fines sibi proposuisse, luce meridiana clarius apparere: & quandoquidẽ, regis maiestatẽ, eos qui sub illius patrocinio erãt, adorti læsissent, cogi nunc illos non minus de propria salute, quàm facultate qua tantam iniuriam vlcisci possit, ei adimenda cogitare. Regem cui iam antea, Pontificis ac filij insolentia ambitioq; molesta esse cæperat, hę rationes vehementer commouerunt: quumq; bellũ in regno Neapolitano cum Hispaniæ regibus cæptum esse, tentatam cum Maximiliano pacem, impeditam, nec se multas ob caussas Venetis fidere posse animaduerteret, vereri cæpit ne Hetruriæ motus occulto aliorum cõsilio, maiores in se fines habiturus esset: quam suspicionem, Caroli Ambosij Ciamontij domini, Rotomagensis cardinalis nepotis, regijq; in Insubria vicarij, qui ex hoc nouo motu suspicione capta, vt proprio periculo solicitè obuiã iret hortabatur, literæ vehementer confirmarunt: quocirca in Italiam quamprimùm transire, & in Florentinorum rebus defendendis, moram nullam interponere statuit: eidemq; Ciamontio, vti statim illis quadringentos cataphractos auxilio mitteret imperauit, ac Normandiam fœcialem suum celerrimè mutatis equis, qui Vitellotiũ, Ioannempaulum, Pandolfum & Vrsinos, atq; vnà Valentinum ducem, à Florentinorũ iniurijs desistere iuberet: misit,

& ipsemet cum pontificio oratore vehemēter ea de re egit, Iulianoq; Mediceo Pandolfiq; ac Vitellotij procuratoribus qui in ipsius aula erant admodum contumeliosis verbis minatus esset. Intereà verò Valentinus, qui post Aretij tumultum, Camerini expugnationi quo prius Grauinæ ducem, & Liuerotum Firmanum cum copiarum parte, ad agros vastandos, & ciuitatem obsidendam miserat, se velle operam dare simulans, re autem vera, Vrbinati imperio insidijs occupando intentus, cum exercitu Roma egressus erat: reliqua copiarum parte in Perusini agri finibus collecta, à Guidobaldo Vrbinatiū duce, tormenta, & militum auxilium petijt. quia verò principi qui tam propinqua arma haberet denegare minimè tutum erat: & quia controuersia quædam quam de tributis cum pontifice habebat, fuerat iam ante composita, timendi caussam non habebat, eius petitioni facilè annuit: sicq; viribus illi ad defensionē ademptis, repentè Nuceria tanta celeritate profectus, vt ne cibi sumendi quidem militibus suis in itinere spacium cōcesserit: eodem die copias Callium, quæ ciuitas in Vrbinati imperio est, duxit: qui repentinus illius aduentus, illos omnes imparatos ita terruit, vt dux cū Frācisco maria Ruuereo vrbis præfecto suo nepote, vix euadendi facultate habita, sic in fugam coniecti fuerint, vt pręter sancti Lei, & Maioli arces, Valentinus, ingenti Pandulfi Petrucij, Vitellotij, & Vrsinorum, qui ex aliorum malis proprium periculum cernere incipiebant, cum dolore atq; terrore, paucarum horarum spacio totum illud regnum in potestatem suam redegerit. Vrbinati regno occupato, varia fuerunt eius consilia, an ad Camertinum bellum conficiendum se cōuerteret, an verò palàm Florentinos inuaderet, ad quod quidē toto animo propensus fuisset, nisi iam ab rege acceptum mandatum, & quod illum, Pontificis ne se his motibus opponeret præcibus posthabitis prorsus animo ad illorum defensionem obfirmato cataphractos illis auxilio mittere sciret, & quod magis illum mouebat, quia ipsummet regem in Italiam venire audiebat, obstitisset. Quę dum secum animi dubius voluit, Vrbinique ex rerum euentu consilium capturus, moratur, varia eodem tempore à Pontifice & ipso cum Florentinis, quos aliqua ex parte in sua vota pertrahi posse sperabant, agebantur: & simul suos milites semper in Vitellotij castra ire patiebatur, qui octingentis equitibus & tribus peditum millibus collectis, & quo maiorem rebus autoritatem cōciliaret, copias suas Pontificium exercitum appellans post Aretinæ arcis deditionem, montem Sansouinum, Castellionem aretinum, & Crotonem ciuitatem, cum ceteris omnibus Glanicæ vallis oppidis atque castellis occupauerat: quorum nullum, quòd Florentinorum parata auxilia non viderent, quodque messis tempore instante fructus nollent amittere, oppugnationem expectauit: seq; non ideò à Florentinis, quum in castris esset Petrus Medices pro cuius restitutione ea geri dicerētur deficere excusantes, aiebant. Nec dubium est quin si Croton capta, Vitellotius extemplo Casentinum agrum ingressus esset, ad Florentiæ mœnia vsq; progrediendi facultatem, quum nondum Galliæ copiæ aduentassent, & maxima Florentinorum peditatus pars, singulis quòd ex captis ab hostibus locis pene omnes essent ad propria domicilia reuersis, dissipata esset habiturum: sed Sansepulcri Burgum Ciuitatecastelli propinquum occupandi cupiditas, quamuis eius tegendæ gratia, nullum hostilem locum à tergo relinquendum diceret, melius consilium impediuit: quare Anglarium conuersus quod oppidum in hac constantia solum, quum tamdiu donec tormenta collocata essent expectasset, nulla re ad defensionem comparatum, cum aliquot militibus absq; vlla exceptione victoris arbitrio se dedidit. Anglario capto, mox Sansepulcri Burgum pactione accepit: deinde Casentinum versus redijt, & castris ad Rassanam villam positis, per præconem Poppiū oppidum sibi dedi postulauit: in quo natura munito, pauci milites erant: sed Gallicorum armorum existimatio, id effecit, quod illorum vires nundū efficere potuissent: nam quum iam ducenti cataphracti Imbaltio duce, prope Florentiam venissent, nec, quia peditatu carebant, hostibus appropinquare auderent, ad Sanioannem in Arni valle, vt eo in loco omnes copiæ cōiungerentur, castra posuerant: Vitellotius autem illorum in Arni vallem cognita profectione, Aretij rebus se absente metuens, summa celeritate, ex Vernia, in Cecilianum collem duobus à Quarata passuum millibus distantem se recepit: deinde, vt animum ostenderet, Rondinemq; & alia vicina loca confirmaret, tria milliaria progressus, aliquot peditibus ad Gargonsæ & Ciuitellæ, qui erant aditus quibus

Floren-

Florentinus exercitus eam regionem ingredi poterat, custodiam relictis, prope Rondinem tuto in loco castra locauit: Florentinorum autem copiæ, quum iam alij ducenti cataphracti Lanireo duce venissent, inter Montemuarchium & Laterinam, vt quamprimùm tria peditum millia collegissent, in aliquo eminenti colle propè Vitellotium castra metarent, congregabantur: quod quum ipse expectare nollet, quia pòst nec manere, nec sine maximo periculo abire potuisset, ad Aretij mœnia regressus est. Sed Gallis cũ toto exercitu in aciem progressis, & in Quaratæ fronte positis, Aretium ingressus est: & quamuis se in ea vrbe defendenda memoria dignã operã nauare velle semper dixisset, tamen nouis casibus ingruentib. noua consilia sequi coactus est: quoniã Ioannespaulus Ballio, Vrbiniatium rerũ exemplo proprijs rebus metuens cum suis militib. Perusiam se cõtulerat: quo etiã exemplo, nõ minus Camertinarũ rerum successu, Vitellotij, Pandulfi Petrucij & Vrsinorũ animi valde erant perturbati: quoniã Valentinus, dum de pactione cum Iulio Varano Camertiũ principe agit, vrbe fraude capta, Iuliũ cũ duob. liberis qui in eius potestatẽ venerant, eadem immanitate qua in ceteros vtebatur, strangulari curauit. Id autem Vitellotio maiorẽ incutiebat terrorẽ, quòd Galliæ rex qui iam Astam peruenerat, Ludouicum Tramolliam, cum ducentis cataphractis, & plurimis tormentis in Hetruriã mittebat: isq; Parmæ tria Heluetiorum millia, quæ ab rege ad Aretij recuperationem Florentinorũ ære mittebantur expectabat: quia rex mirum in modum Pontifici iratus, Valentinũ Flaminia Aemiliaq; & alijs locis quæ occupauerat, spoliare in animo habebat: hancq; ob caussam, ijs omnibus, qui vel eius potentiam metuebant, vel ab illo læsi fuerant, accersitis, se ad id bellũ contendere velle asseuerabat: & palã maximo ardore, id bellũ tam pium, tãq; sanctum esse, vt nec magis piũ, nec sanctius, aduersus Turcas bellum esset futurũ, aiebat, simulq; Pandulfum Petruciũ, quòd Ludouicũ Sfortiã, quũ Mediolanũ redijt pecunia iuuisset, & post semper Cæsaris partes esset professus, Senis pellere in animo habebat: at Põtifex & Valentin⁹, quũ se tã grauẽ tempestatẽ sustinere non posse cognoscerent, artibus suis vsi, Aretinum tumultũ à Vitellotio, ipsis inscijs concitatũ affirmabant: ne se tanta autoritate fuisse vt illũ remouere, vel ne Vrsini & Ioannes paulus Ballio quãuis suis stipendijs militarẽt, priuatis de caussis ei auxiliũ darẽt, possent efficere: quin etiã quò regis animũ magis placaret Valentinus, Vitellotio misit qui ni statim Aretium & reliqua Florẽtinorũ oppida desereret, se exercitũ suum aduersus illum ducturũ minaretur: quibus rebus territus Vitellotius, ac ne (vt plerũq; fit) potentioribus inter se cõciliatis, regis ira in se minus potentem verteretur veritus, cum Imbaltio duce Aretium accersito, Florentinis, qui capta loca statim sibi liberè restitui volebant, frustrà repugnãtibus, pactus est vt ipse statim cũ suis copijs discedens, Aretiũ & omnia reliqua oppida Gallorũ ducum potestati regis nomine tandiu custodienda, donec Vrsinus cardinalis qui in Galliã proficiscebatur regẽ esset alloqut⁹, traderet: interea verò tẽporis nulli milites, præter vnũ ex Gallis ducib. cum 40. equitib. Aretiũ ingrederentur, ad cuius securitatẽ, & promissorum seruandorũ cautionẽ, Vitellotius duos nepotes suos Imbaltio obsides daret: hoc facto statim cũ omnib. copijs & tormẽtis quę Aretij erãt, omnibus oppidis in Gallorũ potestate relictis, discessit: quæ regis iussu quãprimùm Florentinis restituta fuerũt: sicq;, quod, dum de pace ageretur, Imbaltius nõ absq; irrisione illorum querelis responderat, se vbi Florentinorũ tam celebre ingeniũ esset nõ videre: qui ad victoriã statim sine periculo & sumptu adipiscẽdã, & ad perturbationũ pericula, quæ Gallorũ natura, à cõmeatus inopia, alijs ue de caussis oriri possent, vitanda, Aretium in regis manus quouis modo peruenire, qui ea quæ sui duces Vitellotio promisissen, nisi quatenus videretur rata nõ esset habiturus, optandũ esse nõ animaduerterẽt: Florentini in hũc modũ facillimè, quãuis nõ paruo sumptu, tã graui ac repẽtino periculo liberati, ad reip. formã statumq; corrigendũ, animũ cõuerterunt, ex cuius vitio & perturbatione tantũ periculũ profectũ, iam vel ipsi multitudini experientia notum erat: quoniã ob crebram magistratuum mutationẽ, & quòd paucorum nomen populi suspectum esset, nec publici magistratus, nec priuati homines erant, qui perpetua rerum curam haberent, sed quia ciuitas ferè vniuersa tyrannidem detestabatur, & optimatum autoritas multitudini erat suspectissima, nec perfecta reip. forma, quum imperiti homines solis rationib. conuinci non possent, vnica deliberatione constitui poterat: quare tunc, vnam tantum-

modo nouam legem ferre decretum fuit,nimirum, vt Iustitiæ Vexillifer, Senatus princeps, quiq; cum eo in duos tantùm menses creabatur, in posterum,toto vitæ suæ tempore eum magistratum gereret, vt perpetuis cogitationibus reip.inuigilaret, & publicum bonum procuraret,ne respub.neglecta deinceps in tot pericula rueret:ac sperabatur eum tum suis virtutibus, tum quòd in tanta dignitate perpetuò esset futurus,tantam sibi apud populum fidem conciliaturum,vt paulatim,reliquas reip.partes facilè constituere, & dignioribus ciuibus in honesto aliquo gradu collocatis, medium inter se & multitudinem inuenturũ,quo populari imperitia atq; licẽtia temperata, ijsq; qui illi in ea dignitate successuri essent si nimiũ sibi arrogare vellent fræno constrictis administratio prudens,& multis ad concordiam in ciuitate conseruandam rebus oportunis, exornata firmaretur:qua lege lata in maioribus comitijs,Petrus Soderinus,vir ætate matura satis amplis opibus,nobili genere, integritatis & cõtinentiæ fama celebris,quiq; in publicis rebus plurimum laboris insumpserat ,& quod ad ambitionis occasionem vitandam magni erat momenti,liberis carens,magno ciuium cõcursu atq; consensu Vexillifer creatus est. Sed vt ad res communes reuertamur,ad Galliæ regem, quamprimùm Astam venit,ex more,omnes Italiæ principes,& liberæ ciuitates,alij ipsimet, alij per legatos concurrerunt : inter quos fuere Ferrariensium dux,& Mantuæ marchio:quamuis hic nec fidẽs, nec gratus aduenerit:& Baptista Vrsinus cardinalis inuito Pontifice vt suis ac Vitellotio de Aretinis rebus obiecta crimina dilueret:& regem aduersus Pontificem ac Valentinum concitaret profectus : in quos, pro regis pristino ardore, Gallica arma motum iri, summo totius Italiæ desiderio expectabatur. Verùm quæ à multis optantur rarò euenire, res ipsa verissimum esse docet:nam quum humanarum actionum fines, plerumq; ex paucorũ pendeant voluntate,horumque mens & fines,ferè semper à multorum mentibus atq; finibus diuersi sint,vix res secus quàm ex autorum ipsorum mente geri possunt:sic & in hoc negocio accidit,in quo propriæ caussæ & fines,regem ad contrarium communi omnium desiderio consilium sequendum impulerunt. Regem non tam Pontificis,qui nunquam proprijs hominibus missis,vt eius animum placaret conari destitit, diligentia mouit: quàm Rotamagensis cardinalis,tunc vt semper fuerat amicitiæ inter Pontificem & Galliæ regem, non modò propter regiam, verùm etiam propter suam vtilitatem, conseruandæ cupidi consilium : nam & à Pontifice,Gallica legatio in decem & octo menses ei prorogata fuit: & quia sibi ad Põtificatum fundamenta sollicitè parabat,propinquos & clientes,ad purpurei Galeri dignitatem,ab illo promoueri impetrare volebat : sibiq; Pontificij imperij amantis & defensoris famam,ad idem profuturam censebat. Præsentium quoq; temporum status, ad regem in hanc sententiam facilius pertrahendum, accedebat: quia & de Cæsare,qui animo minimè pacato, denuò multos equites & certum peditum numerum Tridentum miserat,& multa Pontifici vt ab illo,ipsius in Italiam, ad imperij coronam capiendam trãsitus iuuaretur promittebat,suspicabatur:& eo maioris omnes Cæsaris motus faciendi erant,quòd rex Insubriam & Neapolitanum regnum in sua potestate esse, Venetis molestum sciret:accedebat etiam cum quatuor Heluetiorum pagis dissidium, qui Bellizone iura sibi cedi, Turrenam vallem,Scafusiam, aliaq; immoderata,tradi postulabãt:quod ni faceret,cum Maximiliano fœdus inire minabantur, hasce difficultates augebat, quòd omni pacis cum Hispaniæ rege spe exclusus erat:nam etsi rex ille,Federici,in regnum restitutionem proposuisset, ideoq; ipse illum secum in Italiam adduxisset:de inducijs quoque ad certum tempus singulis quæ possiderent retinentibus faciendis agitatũ esset,tamen vtrumque negocium tot habuit impedimenta, vt Galliæ rex, vehementer indignatus,Hispanos oratores ab aula sua dimiserit:quas ob caussas,quem Pontifex nouissimè,per Troccesium, fidissimum cubicularium suum, ad illum missum,se & Valentinum,ipsi totis viribus in Neapolitano bello affuturos promisisset, in Pontificis amicitia permanere statuit:idcirco quamprimùm Troccesius Romam redijt, Valentinus illius responso fretus, clàm permutatis equis,ad regem qui Mediolanum venerat contendit:à quo contra expectationem grauissimoq; omnium mœrore,humanissimè, ingentiq; honore acceptus fuit:quare,quum milite in Hetruria non iam opus haberet,Senensibus & Pandulfo Petrucio, ea lege vt partim statim, partim certis temporibus quadraginta aureorum nu-
mûm

nûm millia soluerent, in clientelam acceptis, in Insubriam copias illas reuocauit. Deerbuerunt deinde mox Maximiliani motus, adeò vt regi penè neapolitanarum rerum ura tantummodo relinqueretur: quæ tunc satis feliciter succedere videbantur, maiórque in posterum felicitas sperabatur, quoniam rex quamprimùm in Italiam peruenit, duo Heluetiorum millia & totidem vel plures Vasconum, mari miserat, quibus proregi, qui præter Manfredoniam, & Santangelum, vniuersum Capitanatum imperio uo subiecerat, coniunctis, ad Canusium in quo erat Petrus Nauarrus cum sexcentis Hispanis peditibus castra posuit: quod oppidum vbi aliquot dies egregiè se defendisset, Consalui, qui ne illorum militum iactura fieret, vt extrema pericula non expectaret imperarat, mandato, Nauarrus, hominibus ac fortunis saluis Gallis dedidit: quocirca quum Hispani, neque in Apulia, neque in Calabria, neque in Capitanatu vllum oppidum, præter supradicta, & Barlettam, Andriam, Gallipolim, Tarentum, Cosentiam, Hieracem, Semenariam, & pauca alia mari proxima possiderent, & Consaluus copiarum numero longè inferior esset, cum exercitu sine pecunijs, exiguo commeatu, & tormentarij pulueris inopia, Barlettam se contulit: puluere tamen Veneti Senatus, qui magnam nitri copiam Venetijs Consalui nomine coemi minimè vetuit, tacito consensu adiutus est: qua de re quum Galliæ rex questus esset, se inscijs à priuatis mercatoribus id factum, Venetijs autem, tanquam in libera ciuitate, nulli vnquam quo minus negotiationes & commercia sua exerceret interdictum fuisse responderunt. Canusio capto, Galli duces quòd multas ob caussas & præcipuè aquæ penuriam, omnes copias circa Barlettam hærere non posse dicerent, quamuis (vt multi aiunt) contra Obignini sententiam attestationemq;, copiarum, in quibus fama erat, mille ducentos cataphractos, & partim Italorum, partim transalpinorum militum decem millia esse, parte, circa Barlettam ad diuturnam obsidionē relicta, reliquos ceteris regni locis recipiendis operam dare statuerunt: quæ res, vt multi crediderunt, Gallorum addita negligentiæ, rebus illorum maximum attulit detrimentum. Hoc ergo consilium sequutus prorex, totam Apuliam, præter Tarentum, Hidruntum & Gallipolim, in potestatem suam redegit: deinde ad Barlettæ obsidionē rediјt: eodemq; tempore, Obigninus cum altera exercitus parte Calabriā ingressus, Cosentiam, Hispanis arcem tuentibus cepit, atq; diripuit: deinde cum omnibus Hispanis qui in ea prouincia erant, & alijs copijs quæ ex Sicilia venerant simul coniunctis cōgressus, eos debellauit. Hæc omnia dum rex esset in Italia vel iam feliciter gesta, vel in ipso cursu posita, non modò illum, ad necessarios apparatus in quibus perficiendis si diligenter perseuerasset, hostes facilè toto regno expulisset, negligentem fecerunt, verùm etiam omnem sui in Galliam reditus ambiguitatē sustulerunt: idq; eò magis, quia iam ab Romanorum rege quas paulo pòst impetrauit diuturnas inducias sperabat: sed in eius ex Italia discessu, magna omnium admiratione quid cum Valentino duce egisset elucescere cæpit: quem Aretinarum rerum excusatione admissa, non modò in gratiam suam receperat, verùm etiam à Pontifice & ipso, auxilij si opus foret ad neapolitanum bellum ferendi promissione & fide accepta, vicissim ei, ad Bononiā Pontificio imperio adijciendam, & Ioannempaulum Ballionem, ac Vitellotium opprimēdos, trecentos cataphractos promiserat: ad Pontificis potentiam, tam immoderatè promouendam, vel quòd illum tot beneficijs deuinctum sibi ex animo amicum fore, eaq; necessitudine stante, neminē in Italia res nouas in se moliri ausurum, imprudenter existimaret: vel quòd non tam illius amicitiæ fideret quàm inimicitiam metueret impulsus: huc accedebat peculiare, in Ioannempaulum, Vitellotium & Vrsinos, quòd omnes sua iussa vt Florentinis infestandis desisterent neglexerant, odium: & præsertim Vitellotius qui tormenta Aretij capta restituere recusauerat: & ad regē tutò veniendi fide petita, acceptaque, postea cōtempserat: neq; rex Italos duces opprimi, rebus suis inutile ducebat: præterea siue Pontificis & Valentini astu, siue aliorum suasionibus, ne hi cum Vrsinis tandē Hispaniæ regi auspicia stipendiaq; sequerentur vereri incęperat. Valentinus igitur Astæ à rege, quamuis antea ijs qui illum metuebant se communis tranquillitatis gratia eum in Galliā secum ducturum spem fecisset, dimissus, in Aemiliā Flaminiamq; rediјt. Quæ res non modò illorum qui primùm illius impetum expectabant, sed multorum aliorum animos cōmouit: quia Pandulfus Petrucius & Vrsini, in eadem cum Vitellotio, & Bal-

lione caussa coniuncti, in eodem metu erant: & Ferrariensium ducem magis eius & Patris perfidia & ambitio terrebant, quàm affinitas solaretur: Florentini autem etsi oppida regis ope receperant, quia equitatu nō satis erāt instructi, in magno timore versabātur, quoniā rex Mantuano, propterea quòd eius arma metuens, Cęsarem respexerat, quāuis Mediolani eum in gratiam recepisset, parū fidens, vt illum copijs suis pręficerēt minimè consenserat: & illos eodē semper in se animo esse, multis signis agnoscebat: præsertim verò, quia vt Florētini in perpetua suspitione essent, omnes qui Aretio vel alijs oppidis exularent, in proximis locis recipiebant. Horum omniū formidinem augebat cogitatio, quantum hi hostes armis, pecunia, & autoritate possent: quàm fortuna se illis omnib. in rebus propitiam exhiberet: quòdq; tot rebus partis, illorū cupiditas nulla ex parte esset diminuta: quin potius perinde ac si igni noua semper alimenta subministrarētur, immodicam infinitamq; factam: verebantur ne illi quantū sibi ab Galliæ rege condonaretur animaduertentes, quiduis etiam contra regis voluntatem essent ausuri: iamq; pater & filius palam dicebāt pœnitere se quòd nimiū religiosi in Aretinis rebus fuissent, nimisq; hæsitassent, affirmantes regem, prout est Gallorum natura, propter magna quorundā in regis aula erga se studia, semper quæ facta essent quamuis molesta, laturū. Nec aliquem horum qui in metu erant, ab rege promissum patrociniū tutum reddebat: erant enim recentia exempla, quòd Plumbini regulū quem defendendum suscepisset, regno spoliari passus erat: nec idem Vrbinatiū duci, quem quum exercitū Neapolim misit, quia quinquaginta grauis armaturę equites tradiderat in clientelam acceperat, factum vlciscebatur. Sed recentius magisq; formidandum erat Ioannis Bentiuoli exemplum: nam etsi rex proximis annis, fœdus quod cum Pontifice habebat, ad ea tandummodo iura autoritatemq; qua Pontificatus eo tempore quo fœdus ictū est possidebat, extendi afferēs, Valentino ne Bononiam infestaret mandarat, tamen hoc tempore, Bentiuolo contra ea arma quæ in se comparabantur auxilium flagitante, verborum interpretatione, pro suorum consiliorum varietate mutata: & fœderis conditiones magis iurisconsultorum, quàm regio more expositis, patrocinium quo eum defendendum susceperat, Pontificis caussam, nisi priuatim ipse eiusq; priuata bona, in discrimen vocarentur, non impedire respondit: quoniam etsi verba generatim & vniuerse scripta sint, adiecta tamē esset exceptio, id fœdus in Pontificij imperij fraudem non esse intelligendum, ad quod Bononiam pertinere, nemo negaret: tum etiam illud addebat, in fœdere quod cum Pontifice omnibus Italiæ antiquius icisset, se quibuscunq; fœderibus icturus esset, illā exceptionem additurum promisisse, ne quid iuri & imperio Pontificis derogaret: Itaq; in ea sententia adeò impudēter permansit, vt Rotomagensi suadente, reliquis omnibus in regio consilio repugnantibus, Bononiam certum hominem miserit, qui denunciaret: quum ea ciuitas ad Pontificem pertineret, se, quin eius expeditionem promoueret, facere non posse, licere tamē Bentiuolis regis clientelæ nomine, priuatim Bononię habitare, bonaque sua possidere. Nec verò his tantummodo tanta Valentini felicitas suspecta esse incipiebat, verùm etiam Venetis, indignatis quoque quòd ante paucos menses, illius Senatus autoritatem parui se facere ostendens, Ioannis Baptistæ Carracioli, qui illorum peditatui imperabat, coniugem, Vrbino ad maritum per Flaminiam iter facientem, rapi curauerat: ideò vt regi caussam qua illi moderatius faueret præberent, se tanquam amicos, & ipsius honoris cupidos moueri ostendentes, oratione tantæ reipub. grauitate digna, per oratores suos monuerunt, cogitaret quantæ ignominiæ esset, tantum fauoris Valentino præstare, & quàm parum Francorum stirpis splendorem, Christianissimique regis tam illustre cognomen, talem tyrannum, populorum, prouinciarumq; vastatorem, humanum sanguinem immoderatè sitientem, & vniuerso orbi horrendæ immanitatis perfidiæque exemplum, à quo velut à publico latrone, tot nobiles & principes viri contra datam fidem crudelissimè interfecti fuissent: quique nec fratrum ac consanguineorum sanguini parcens, nunc ferro, nunc veneno, in ætatem vel Turcicæ immanitati miserabilem sæuijsset, fouere deceret: ad quæ rex fortè Venetorum intercessione magis in sententia sua confirmatus, se Pontificem quo minus de ijs locis quæ ad Pontificium imperium spectarent, quicquid libitum esset faceret, impedire nec velle, nec debere respondebat, itaq; quum reliqui eius caussa, à Valentini armis impediēdis abstinerent

lerent, qui iam incendio propinqui erant, sibi ipsis consulere statuerunt: quare Vrsini, Vitellotius, Ioannespaulus Ballio, & Liuerottus Firmanus, quamuis tanquam Valentini, qui se tantummodo Bononiensibus bellum inferre velle simulabat, milites, recenter ab illo pecunias accepissent, vt ad communem defensionem simul coniungerentur, suos singuli copias in tuta loca reduxerunt: quam rem vt accelerarent, Sancti Lei arcis iactura impulit, quæ cuiusdam eius regionis incolæ, qui ad quandam muri partem custodiendam positus fuerat, opera, in Guidobaldi Vrbini ducis potestatem redijt: hoc ille initio, penè omnibus eius regni populis reuocantibus, Venetijs quò confugerat mari Senogalliam profectus, repentè, arcibus exceptis, suum omne regnum recepit. Itaque Cardinalis Vrsinus, qui post regis discessum, Romam redire minimè ausus, ad Montemrotundum constiterat, Paulus Vrsinus, Vitellotius, Ioannespaulus Ballio, Liuerottus Firmanus, pro Ioanne Bentiuolo Hermes filius, & Senensium nomine Antonius Venafranus, Pandolfi Petrucij fidissimus minister, ad Mansionem in Perusino agro conuenerunt, vbi apertissimis periculis suis ponderatis, & opportunitate ex Vrbinatis imperij defectione oblata, tum quia Valentino ab ipsis deserto paucissimi milites relinquebantur, fœdus ad communem & Vrbinatis defensionem aduersus Valentinum percusserunt, ea conditione, vt omnes simul septingentos grauis armaturæ equites, & nouem peditum millia conscriberent: & Bentiuolus, in Imolensi agro bellum moueret: & reliqui maiori conatu, Ariminum & Pisaurum versus ducerent: quo in fœdere, quum ne Galliæ regis animum irritarent maximam rationem haberent, eique fortè Valentinum aliorum armis infestari, minimè molestum fore sperarent, se quotiescunque rex posceret, exercitum, in quemuis promptè ducturos expresserunt: eandemque ob caussam Columnios quamuis tantos Pontificis hostes, atq; ita ab illo vexati, in hoc fœdus non admiserunt: præterea Venetorum ac Florentinorum fauorem postularunt, his Pisarum restitutionem, quam in Pandulfi Petrucij, propter illius apud Pisanos autoritatem potestate esse dicebāt deferentes: sed Veneti, Galliæ regis propensionem expectantes dubij hæserunt: Florentini verò, cum eandem ob caussam, tum quia quum vtramq; partē sibi aduersam existimarent, vtriusquis victoriam metuebant. hic repentinus casus Valentinum eo tempore, quo totus alienis regnis occupādis intentus, nihil minus quàm vt suum regnum inuaderetur expectabat obruit: sed nec animo nec consilio ob periculi magnitudinem amisso, & vt aiebat, secunda fortuna sua magnopere fretus, summa industria atque prudentia opportunis remedijs incubuit: præsertim cum penè inermis esset, sine vlla mora, ab Galliæ rege auxilium, quantum ei quouis euentu magis Pontificis & sua opera, quàm hostium suorum, vsui esset futura, quamque parum Vitellotio & Pandulfo, qui reliquorum omnium præcipuum caput atque consultor esset, quique prius Mediolanensium ducem iuuisset, deinde semper in Romanorum regis fide fuisset, posset fidere commemorans implorauit: & nihilominus, nouis copijs comparandis, non tamen ipseque paterque insidiarum dolique obliti diligenter operam dabat: Pontifex namque nunc res apertas excusans, nunc dubias negans, Cardinalis Vrsini animum per Iulium eius fratrem diligentissimè placare nitebatur: & Valentinus varijs blanditijs & promissis modò hunc, modò illum mitigare, securumque reddere conabatur, cum vt illos in apparatibus negligentiores efficeret, tum, quòd hæc separata consilia inter ipsos suspitionem atque diffidium paritura speraret: ac donec validum exercitum haberet, Imola non discedere, sed nullo ad Vrbinates res auxilio misso, ei cum reliquis Aemiliæ Flaminiæque ciuitatibus custodiendis operam nauare statuerat: quocirca Vgonem Cardonium, & Michaëlem suos homines, qui in eius regionis finibus cum centum grauis, ducentis leuis armaturæ equitibus, & quingentis peditib. erant, Ariminum se recipere iussit: cui illi, Pergulæ, & Forisempronij ab arcium præfectis recipiendi, diripiendique occasione oblata, minimè paruerunt: at quanto vtilius fuisset ducis imperium sequi, exitus ostendit: nam cum Callium versus contenderent, prope Forumsempronij Paulum & Grauinæ ducem, ambos ex Vrsina familia cum sexcentis Vitellotij peditibus, obuios habuerunt: cum quibus congressi, Valentiniani multis ex suis cæsis, multis captis, fusi fuerunt: inter quos occubuit Barptolomæus Capranicanus septuaginta grauis arma-

turæ equitum dux,& Vgo Cardonius captus fuit:Michaël Fanum confugit,vnde Valen tini iussu,Fano tanquam magis fideli ciuitate,quòd tantas vires non haberet vt vtramq; tueri posset,in populi potestate relicta, Pisaurum se recepit:ijsdem quoque diebus Bononiensium copiæ quæ ad Castellū sancti Petri castra habebant ad Docciā locum Imolæ propinquum excurrerunt: & certè, si fœderati maiori in eo persequendo celeritate essent vsi, Valentini res in magnum discrimē adduxissent: sed dum illi siue quòd copijs in ipsorum conuentu decretis nondum essent instructi, siue pacis consilijs suspensi, se inuicem intuentur,occasio quę prius propitiam se ostenderat,elabi cæpit:quoniam rex Galliæ Ciamontio vti quadringentos cataphractos Valentino mitteret,omniq; ratione rebus illius autoritatem adiungere niteretur imperauit:quo audito fœderati magnopere perturbati, singulis de proprijs rebus soliciti esse cæperunt : quare Vrsinus Cardinalis negocia cum Pontifice cœpta pertractabat, & Antonius Venafrius à Pandulfo Petrucio Imolam missus cum Valentino de pace agebat,cum quo pariter & Ioannes Bentiuolus,eodem tempore Carolo Ingrato oratore suo ad Pontificem misso,rebusque ad Docciam direptis restitutis,agebat : quæ consilia ab Valentino summo artificio fouebantur adiuuabanturque:cumque Paulum Vrsinum,ad reliquos flectendos aptum fore censeret, plurimum ei fidere fingens,illum Imolam accersiuit:ad cuius securitatem, Cardinalis Borgia in Vrsinorum oppida profectus est : cum Paulo Valentinus suauissimis verbis vsus est,nec tam illum & reliquos, qui quum ad eum vsque diem tanta fide sibi militassent, vana suspitione ab se tam leuiter alienati fuissent, quàm propriam imprudentiam, quòd non ita se erga illos gerere sciuisset, vt has vanas suspitiones, admittendi caussam ademisset, accusabat: sperare autem, se hanc contentionem nulla prorsus de caussa ortam, pro inimicitia inter se & illos perpetuam & nunquam dissoluendam necessitudinem parituram: ipsos autem, se ad cuius potentiam tuendam Galliæ rex ita paratus esset, opprimere minimè posse, debere iam animaduertere, se quoque vicissim huiusce motus experientia edoctum, ex ipsorum consilijs armorumque robore felicitatem existimationemque suam prouenisse, ingenuè fateri, atque ideò pristinæ in illos fidei redintegrandæ cupidissimum, quacumque ratione vellent ipsos securos reddere, illorumque arbitrio modò cum aliqua sua dignitate, Bononiensem controuersiam componere paratum esse. Huic orationi quæ ad omnes pertinebat, summæ in Paulum fidei testificationem adiunxit, eumque peculiari spe & promissis impleuit: tantoque artificio id egit, vt facilè omnia quæ dicebat persuaserit: erat enim natura in verbis efficax,& ingenio promptus. Hæc dum aguntur, Camerinates, Ioannem Mariam Varanum superioris principis filium qui Aquilæ erat reuocarunt: & Vitellotius ipsius, & Pauli Vrsini graui cum expostulatione, Forisempronij arcem cepit: cumque Vrbini pariter, deinde Callij, atque Eugubij arces essent amissæ, nihil in illo regno aliud præter Santagatam ei relinquebatur, præterquàm quòd etiam Fanensem ditionem omnem amisisset: & tamen Paulo in cæpto negocio perseuerante, quum sæpius, vt Bentiuolorum affinium suorum res componeret (eius enim filia Hermeti Ioannis filio nupta erant) Imola Bononiam vltro citroque commeasset, in hanc sententiam, ea tamen lege, si Vrsino Cardinali cuius autoritatem reliqui ferè omnes sequebantur, probaretur cum eo reconciliatio facta: vt concepta odia & præteritarum iniuriarum memoria delerentur: fœderatis pristina stipendia confirmarentur: ipsi verò tanquam Valentini milites,ad Vrbini regnum, & reliqua quæ rebellauerant recuperanda proficisci tenerentur: sed illorum securitatis gratia nó ipsimet omnes vnà, sed singuli ei militarent: neque Vrsinus Cardinalis in Romana aula manere cogeretur: Bononienses res, liberè Valentini ducis,Cardinalis Vrsini,& Pandulfi Petrucij arbitrio commiterētur:his transactis quum Paulus Vrsinus, indies de Valentini bono animo certiore facto, ad reliquos,vt ad pacem confirmandam illos flecteret profecto, Bentiuolus res suas aliorum arbitrio committi, nec tutum, nec decens, nec æquum ratus,filio suo Protonotario, acceptis vicissim ab Valentino hominibus Imolam misso, pacem cum Pontifice & ipso fecit: cui illi,quòd Galliæ regem, siue rei indignitate motum, siue quantum interesset Bononiam in eorum potestate esse diligentius perpendentem, reiecta priore sententia, Pontificios ea ciuitate potiri non
ampliu

amplius permissurum animaduerterent, facilè assensi sunt:pacis hæ fuerunt leges,inter Valentinum ab vna parte, & Bentiuolos cum Bononiensi populo perpetuam fœdus esto: Bononienses Valentinum suis stipendijs cum centum grauis armaturæ equitibus in annos octo conducunto:duodecim aureorum numûm millia quotannis ea de caussa danto: ijdem in annum vnum duntaxat proximum, ei centum cataphractos & totidem hyppotoxotas cōmodanto: Galliæ rex & Florentini,pro vtraq; parte de his omnib. fide iubento:ad maius pacis firmamentū,Lunensis episcopi,Pōtificis nepotis soror Annibalis Bentiuoli filio nubito. Nec tamē interea Valentinus Gallicarum copiarum,& trium millium Heluetiorum ære suo conscriptorum aduentum vrgere desinebat:id autem eo colore quasi ijs non aduersus socios, sed ad Vrbini, & Camerini imperia recuperanda vti vellet:quoniam socij Vrsino cardinale qui ad Hospitaletū in Senensi agro erat Pauli suasionibus,& Pandulfi Petrucij hortatu,in hanc sententiam pertracto,compositionem factam ratam habere iam decreuerant:cui Vitellotius quoque & Ioannespaulus Ballio, quibus Valentini fides erat suspectissima,vbi diu repugnassent consenserant: post quorum approbationē,quum Pontifex quoq; cōprobasset,Vrbinatium dux,quamuis à populo,qui pro ipsius salute vitam impendere se velle pollicebatur,vt non discederet rogaretur, tamen magis militaria arma veritus,quàm popularibus verbis confisus,omnibus eius imperij munitionibus, præter Sanctilei & Maioli arces dirutis,Venetias reuersus,hostium furori cessit:quare Vrbinates, Antonio Sansouino,qui postea fuit cardinalis, Valentini iussu, cum veniæ eis concedendæ facultate eò profecto, sub eius iugum pacati redierunt: idem & Camerinates principe suo, quia Vitellotius & reliqui,copijs ex Fanensi agro deductis, vt eò tanquam Valentini milites contenderent se comparabant territo, & in regnum neapolitanum fuga profecto,fecerunt. Quo tempore Pontifex,exercitum ad Palumbariam, à Sabellis horum motuum occasione, vnà cum Senzano & alijs illorum castellis recuperatam, misit:at Valentinus sua occulta consilia exequi cupiens,Imola Cesenam petijt, quò quamprimùm peruenit, Galli cataphracti,qui ante non multos dies venerant, à Ciamontio,non quidem regis iussu, sed vt ferebatur vel priuato inter ipsum & Valentinum odio : vel quòd ipse quo minus formidabilis esset, ijs quos maximè securos reddere cupiebat, sic procurasset,reuocati repente ab illo discesserunt. Ipse Cesenæ copijs suis quarum numerus famam superabat, (etenim de industria paucas legiones, sed multos equites nobilesq; priuatim conscripserat, quotidieq; conscribebat) instruendis operam dabat: eodemq; tempore Vitellotius & Vrsini, eius mandato castris Senogalliæ admotis, oppido & arce potiti sunt: quo ex loco vrbis præfecti vxor, Vrbinatium ducis soror,omni ope spoliata aufugit,quamuis pupillus filius in Galliæ regis fide esset, sed rex se illi ideo opem non ferre excusabat,quòd fœderi,ad Mansionem facto adhæsisset. Senogallia capta Valentinus Fanum petijt,vbi aliquot dies,vt omnes copias suas colligeret moratus,Vitellotio atq; Vrsinis,se postero die Senogalliam ingredi velle indicauit: quocirca milites suos qui in ciuitate castra habebant, educerent, quod illi statim,peditibus in suburbijs, & equitibus per agrum distributis,fecerunt. Constituta die Valentinus Senogalliam venit, cui Paulus Vrsinus, Grauinę dux,Vitellotius & Liuerottus Firmanus,obuiam progressi sunt,ab eoq; humanissimè accepti,ad portam ciuitatis vsq; illum sunt comitati, ante quàm omnes Valentini copiæ instructa acie constiterant: quo in loco cum illi quòd maiores eum quàm opinati essent copias habere animaduerterent,iam suspicari aliquid inciperent,atque se in castra sua quæ extra ciuitatem erant recipere vellent,vt ingrederentur,se enim quòd cum ipsis loqueretur habere petijt: quòd cum denegare non possent, quamuis animo iam ferè futurum malum præsagiente, eum in eius hospitium sunt secuti:cumq; eo cubiculum ingressi,post pauca verba, quoniam vestium mutandarum prætextu,mox ab illis discessit, à certis hominibus idem cubiculum ingressis,omnes quatuor capti, eodemq; tempore milites illorum castris exuti prædæ Valentinianis fuerunt: dieque insequenti, qui fuit vltimus Decembris, quo in hanc tragœdiam annus M. D I I. exiret, ceteris in vinculis retentis,Vitellotium & Liuerottum in quodam cubiculo strangulari iussit: quorum alter familiæ suæ fatum vitare non potuit, vt videlicet violenta morte periret, quemadmodum omnes reliqui eius fratres,quum in re mlitari iam magnum & vsum &

Ioannes tormenti globo in
nomen sibi comparassent, alius post alium ætatis ordine, Camillus dum Gallis militaret, lapide circa
castris Innocentij Pōtificis Osimum missis: Sed Liuerottum nemo
Circellas ictus: & Paulus Florentię securi percussus, interierant: quid enim iustius quàm eum qui
suis sceleribus dignū exitum inuenisse negare potuit: Ioannem Frangianum patruū suum, cum
paulo antè Firmi, vt in ea ciuitate potens esset, in domum suam per speciem cōuiuij perductos,
multis alijs summis in ea vrbe ciuibus, Hic annus nihil aliud memoria dignum
crudelissimè trucidarat, fraude quoque perire? ante ab Ioanne Frā-
habuit, nisi quod Ludouicus & Federicus Pici, Mirandulæ comites, eadem tamen ad se iura quæ ipse habe-
cisco fratre pulsi, qui etsi ille natu maior esset, ex cuius sorore notha nati erāt,
ret, spectare asserebant, auxilijs ab Ferrariensium duce, fratrem vi expulerunt, quæ res
& ab Ioanneiacobo Triultio, Ludouici socero acceptis, horum fratrum contro-
non tam per se memoria digna, quàm quia sequentibus annis, M. D. I I I. rebus memoratu
1503. uersiæ, alicuius momenti turbas ediderunt. Sequitur annus abundans, quibus Christianæ reli-
dignis, grauissimisq́; casibus supra omnes superiores effet ignari, perfidia
gionis principis, quid sibi rebusq́ue suis hoc ipso anno euenturum quemadmodū inter eos cōuenerat,
impietasq́; initium dedere: nam quum Valentinus, habuissent Pontifici signi-
summa celeritate, quamfelicē exitum suę insidię Senogalliæ posset opera data,
ficasset, ipse nuncio occultato, acne alia ratione ad alios permanare compositione quæ in-
statim aliorum negociorum prætextu, Vrsinum Cardinalem, qui cunctis erat mortalib.
ter eos intercesserat, fideq́; illius quem nunquam fidem habuisse Romam venerat, in Va-
notum fretus, suo potius quàm ratione ductus, ante paucos dies tempore Ri-
ticanum vocauit: quo ille cum venisset, extemplo ibi captus fuit: eodemq́; Abbas Aluianus Bar
naldus Vrsinus, Florentiæ Archiepiscopus, Protonotarius Vrsinus, factionis principes, in
tolomei frater, & Iacobus Sanctacrux patricius Romanus, eiusdē Pontifex, Scylla
suis singulis ędib. capti, atq; in Angelicam arcē perducti sunt: quo facto Protonota
ceum principē filium suum, ad Pauli & aliorū oppida occupanda, & cum eo iuberēt
rium & Iacobū Sanctacruciū qui postea eidē custodiæ mandati sunt, vt ea tradi Paulū Vrsinū & reliquos
misit: Pōtifex Hispanica argutia in filij factū luserat, vt diceret quonia
quum ad illum singuli tantum ex pacto ire deberent, omnes simul iuisse: in quo varias tam
primi fidē fregissent, nō minus ei fidē frangere licuisse: Cardinalis Pontifice, circiter vigint
antiqui, ea ætate, atq; autoritate cardinalis captiuitatis caussas afferente, mortuus in Vaticano est, vene
dies in carcere fuit, ac tandē illū ægrotare rumore sparso, quamuis infami
no, vt firma fuit opinio, sublatus: quam opinionē vt eleuaret Pontifex, sua & omniū Cardinali
notas minimè curare consuesset, illum interdiu aperto feretro, iudicio s
familijs comitantibus ad tumulū efferri voluit: reliqui captiui non multò post, sceleſtus esse
sistendi vadibus datis liberati sunt. Valentinus verò quòd sine præmio ab ijs qu
nollet, absq́; mora Senogallia profectus Ciuitatemcastelli petijt: qua ciuitate, fugæ s
ex Vitelliorum gente reliqui erant, deserta inuenta (nam Vitellotij morte audita qui quòd tardi
dederant) iter Perusiam versus direxit: vnde Ioannes Paulus aufugerat, Senogalliam proficisc
ri quidem, sed grauiori supplicio destinatus, ceteris, quo minus Carolo Ballic
retur, cautior fuerat: vtranq́; ciuitatem sub Pontificatus nomine reliquit, cumq́; tant
ne, Oddijs, & reliquis Ioannispauli inimicis omnibus, Perusiam reductis: aliquot eius ciuitatis exu
occasione oblata Senis principatum occupare, tentare vellet, accesserant, a
bus sequentibus, exercitum, cui recenter auxilia à Bentiuolo promissa Grauinæ du
Plebis castellum duxit, vbi Vrsinum Cardinalem captum certior factus, Pandulfum P
cem, & Paulum Vrsinum strangulari curauit: & legatos Senas misit vti postularent: s
trucium, velut hostem suum, & quietis in Hetruria turbatorem pelli profecturum pr
q́ue illo pulso cum exercitu, finibus illorum inuiolatis in Latium reliquoru
mitterent: & ab alia parte Pontifex & ipse vt Pandulfus quemadmodum ijsdem ar
in vita socius fuerat etiam in morte esset, desiderio incredibili flagrantes, valde humar
bus quibus reliquos consopiuerant, breuibus epistolis atque literis suauitatis pler
ad illum scriptis, & per proprios homines verbis beneuolentiæ & populum Senensem i
allocuti, & ipsum consopire nitebantur: sed suspitio quæ aduersus Pandulfum consi
uaserat, illos de ciuitate occupanda cogitare, illorum

diffi-

difficiliora reddebat: quoniam multi ciues, etsi eius administratione minimè essent contenti, tamen potius vnius ciuis tyrannidem ad tempus ferre, quàm in externi hominis seruitutem ruere malebant: quare inde ab initio nullum responsum quo Pandulfi discessum sperare posset accipiebat: ipse verò semper se nihil aliud quàm id velle fingens, in eorum fines progrediebatur, iamque Pientiam & Clusium peruenerat, & reliqua proxima oppida, pactione se illi dediderant. Itaque timore Senis aucto, quum iam in populo, atque etiam inter nonnullos præcipuos ciues diuulgari inciperet, minimè æquum esse, vt vnius ciuis potentiæ tuendæ gratia, tota ciuitas in tam graue periculum conijceretur: Pandulfus, quòd ne tandem communi omnium odio, maiori periculo, & proprio detrimento facere cogeretur metuebat, omnium cum benouolentia & gratia facere statuit: quocirca eius consensu ciuitatis publico nomine Valentino significatum fuit, velle se illi in eo quod potierat, dummodo cum suis copijs ipsorum finibus excederet, satisfacere: quam conditionem, etsi Pontifex & ipse maiora animo concepissent, tamē ob eius vrbis expugnandæ quam perspiciebant difficultatem acceperunt: est enim ea vrbs ampla, loci natura munita: in qua erant Ioannespaulus Ballio, & multi milites: & populus qui si Valentinum alium præter Pandulfi discessum finem spectasse comperisset, ad vrbis defensionem conspirasset. Huc accedebat quod Pontifici, ad propriam securitatem, filium exercitum in Latium vbi non absque alicuius motus suspicione erat reducere necessarium videbatur: quoniam Iulius & nonnulli præterea ex Vrsina gente, Pitilianum conuenerant, & Cereueteri cum multis equitibus erant Fabius & Organtinus Vrsini, & Mutius Columna, ex regno Neapolitano profectus Palumbariam, vt Sabellis qui denuò se Vrsinis animis affinitateque coniunxerant, opem ferret, ingressus erat: sed Pontifex & filius de Senis occupandis, multò magis desperarunt, quia Galliæ regi, etsi ab initio diu anceps fuisset, eam proditionem molestam esse iam animaduertebatur: vt qui quamuis Vitellotium & reliquos fœderatos castigari optasset, tamen extrema illorum pernicie, cum tot prouinciarum accessione, Pontificis & Valentini potentiam nimium augeri censeret, cumque Senensis ciuitas vnà cum Pandulfo Petrucio in sua essent clientela, neque ad Pontificatum, sed ad Imperium pertineret, iure sibi eius vrbis occupationem impedire posse videbatur. Sperarūt etiam Pandulfi discessu, ciuitatem in aliqua perturbatione, qua progressu temporis consilij sui aliquo colore prætexendi occasio daretur, relictam iri: Quamobrem & Pandulfus eodem præsidio, eademq; amicis & clientibus autoritate relicta, ita vt nulla administrationis mutatio facta videretur Senis discessit: & Valentinus Romam versus, ad Vrsinorum excidium iter suscepit: qui vnà cum Sabellis Lamentani pontem occuparant, & totam regionem percurrebant: sed Valentini aduentu repressi sunt, qui statim Ioannisiordani ditionem, nihil pensi habens, eum qui se illi hostem non ostenderat, regis esse præfectum, equestri diui Michaëlis ordine donatū, regis clientem, tuncque in regno Neapolitano ipsi regi militantem inuasit: cuius rei Pontifex apud regem eam purgationem afferebat, non moueri videlicet se eius ditionis occupandæ cupiditate: sed quum sibi cum Vrsina gente tot iniuriæ & offensiones intercederent, non posse illum tutò tam propinquum pati: ideò velle ei pro ijs Scyllaceum principatum, & alia oppida quæ horum præcium æquarent tradere: nihilominus rex his rationibus non admissis, ea de re grauiter questus est, idque non tam quòd apud eum patrocinij ratio plus consueto posset, quàm quia rebus suis in Neapolitano regno, non amplius ita feliciter succedentibus, Pontificis & Valentini, audaciam atq; insolentiā, superioris anni in Hetruriam irruptione, & quid postea contra patrocinium suum in Senensibus rebus moliti essent, in memoriam reuocatis, suspectam habere incipiebat: atq; illos quo plura ab se adepti vel deinceps adepturi essent, tāto eorum cupiditatem magis auctam fuisse, & maiorē futuram animaduertebat: quare acerba oratione Valentino per nuntiū, vt ab Ioannisiordani qui per ignota itinera non sine graui periculo Braccianum peruenerat ditione infestanda abstineret imperauit: præterea Hetruriæ res cum præsertim Senis aliquod ciuilis dissidij initium apperare audiuisset, ita componere vt nulla mutatio oriri posset, necessariū ratus, Florentinorum consilio, Pandulfi Petrucij, qui Pisis hærebat Senas reditum procurare cœpit: atque vt inter Florentinos, Senenses & Bono-

niensés,fœdus pro communi defensione,Montepolitano Florentinis quò omnes diffidiorum caussę tollerentur restituto,fieret: & horum vnusquisq; pro virili equitatum,ad mutuam defensionem compararet,vt Pontifici ac Valentino in Hetruriam amplius veniendi facultas adimeretur. Interea Valẽtinus cum copiarum suarum parte,Vicouariũ, vbi erant sexcenti Ioannisiordani pedites ceperat : sed regio mandato accepto , magna Pontificis & sua cum molestia,Bracciano relicto,ad Cere exercitum duxit,vbi cum Ioanne Vrsino eius loci domino, erat Rentius eius filius,Iulius & Franciotus ex eadem familia:eodemq; tempore pater,in vniuersam Vrsinam gentem Ioanneiordano, & Pitiliani comite,quem Veneti tentari nolebant,exceptis,forensi disceptatione agebat.Cere vetutissimũ oppidum est,& ob locum natura munitissimũ valde celebratũ:est enim in tumulo vel potius saxi solidi fastigio positum : eam ob caussam Romani à Gallis ad Alliam fluuium,qui hodie Caminates dicitur, fracti,de vrbe tuendą desperantes,Vestales virgines,& deorum arcana,augustioraq; simulacra,cum multis alijs sacris religiosisque rebus,eò tanquam in tutissimum locum miserunt:& eadem de caussa,sequentibus temporibus Barbarorum ferocitate in Romani imperij inclinatione, tota Italia tanto impetu inundante, minimè violatum fuit:hanc igitur ob caussam , & quia fortissimorũ militũ copia abundaret , ea oppugnatio Valentino difficilis reddebatur , qui vt id expugnaret nec diligentiã nec industriam vllam prętermittebat:nam præter cõplures alias belli machinas,ad mœnium altitudinem superandam vineis,quas nunc Gattos vocant,alijsque varijs ligneis instrumentis vtebatur: vbi dum moratur Franciscus Narniensis,ab Galliæ rege Senas missus , regis mentem esse vt Pandulfus , qui prius regi se in eius fide permansurum,filiumq; natu maximum obsidem in Galliam missurum,quod adhuc ex quadraginta pactis aureorum nummum millibus debebat soluturum, & Montempolitianum Florentinis restituturũ promiserat, rediret significauit:quo nuntio Senis audito , ad regij nominis autoritatem aperto Florentinorum fauore , & ciuium eius amicorum studijs accedentibus , qui armis nocte ea quæ illius aduentus diem præcessit sumptis eos omnes qui secus sentirent represserunt , haud multum de eius reditu laborandum fuit:id cum magno Pontificis cuius res alioqui secundis fortunæ flatibus vehebantur, dolore accidit: quoniam Palumbaria & reliquis Sabellorum oppidis deditione potitus erat : & qui Ceri erant, dies noctesq; varijs modis,crebrisq; impressionibus vexati, tandem ea lege oppidum dediderant,vt Ioanni oppidi domino à Pontifice certa pecuniæ summa numeraretur:isq; cum reliquis omnibus incolumes Pitilianum ire permitterentur:quæ præter Pontificis consuetudinem , communemque expectationem,sincerè obseruata fuerunt.At Gallorum in regno Neapolitano res iam ab huius anni initio difficiles fieri cęptæ, minimè parẽ felicitatis cursum obtinebant:nã Mileti comite,cum Salernitani & Bisiniani principum copijs , ad Terranouam castra habente , Messana in Calabriam Vgo Cardonius , cum octingentis Hispanis peditibus,quos Valentini stipendia antea meritos Roma accersiuerat , & cum centum equitibus & octingentis partim Siculis,partim Calabris militibus traiecit:cumq; Semenariam peruenisset,Terranouam versus, vt ei oppido opem ferret duxit:quo cognito Mileti comes Terranoua profectus illius obuiam processit:Hispani per planitiem,monte & flumine quodam qui exiguo alueo fluit , sed viæ aggere coniungitur interclusam incedebant. Galli vero numero superiores,infra fluuium, obuiam illos in latum locum pertrahendi cupidi gradiebantur: sed quum densatos agmine quadrato eos progredi animaduerterent, nisi iter ipsis præciderent incolumes ad Terranouam peruenturos veriti , flumine traiecto impetum in eos fecerunt : vbi Hispanorum peditum bellis assuetorum virtute superante,& aggere Gallis vehementer incommodante , Galli victi fuerunt.Nec multo pòst ducenti grauis armaturæ , totidem minoribus hastis vtentes equites, & duo peditum millia,Manuello Benauida duce, cum quo tunc in Italiam venit Antonius Leua,qui post ex gregario milite per omnes militiæ gradus,Cæsarei exercitus summum imperium adeptus,multis in Italia victorijs potitus est:mari ex Hispania Messanam peruenerunt. Qui Messana Rhegium Calabriæ oppidum,nõ multò ante ab Hispanis Obignino in alia Calabriæ,quam pene totam obtinebat parte versante,captum,transuecti,ad Losarnum quinq; ab Callimera milliaribus castra posuerunt, in quod oppidum ante biduum Ambricurtius cum trigint

triginta cataphractis,& Mileti comes cum mille peditibus ingressi erãt,& sequenti mane in aurora mœnia,quæ portas nõ habebant sed tantummodo septa quædam aggressi, secunda impressione quamuis illi se strenuè tuerentur, expugnarunt: vbi Spiritus centurio,cæsus,Ambricurtius captus fuit.Mileti verò comes qui in arcem confugerat,euasit:quoniam victores,Obigninum,qui cum trecentis cataphractis tribus peregrinorum, & duobus incolarum militum millibus , aduentabat metuentes , mox Terranouam se contulerunt:his in hunc modum gestis , quum Obigninus ad Pollistrinem vicinum castellum constitisset,Hispani cõmeatu destituti,noctu clàm Hieracem petituri castra mouerunt : sed Obignini copijs ad asperi cuiusdam montis ascensum vsq; persequentibus, sexaginta cataphractos & multos pedites amiserũt:ex Gallis aũt, Grunius magni apud illos nominis vir,qui eam alã quæ Calatini comitis paulo pòst Capuæ expugnationẽ ex aduersa valetudine mortui fuerat,ducebat,quòd nimiũ progressus esset, occubuit.Hoc ipso tẽpore alia classis qua ducẽti graues,totidemq; leues equites,& duo peditũ millia, quibus Portus Carrera præfuerat: sed eo Rhegij quò cũ exercitu iter faciebat defuncto cura ad Ferrandũ ab Andrada eius vicarium deuenerat,vehebantur, ex Hispania ad Siciliam appulsa est , quorũ aduentu Hispani qui Hieraciũ se receperãt,audaciores facti, ad Terranouã reuersi, in ea oppidi parte quæ arcẽ quam ipsi obtinebant attingit,se munierũt:quæ pars ad caput vallis,cui reliquũ oppidũ coniungitur est, nõ frustra Obignini aduentũ metuentes,is enim statim Pollistrine profectus , in ea parte quã Hispani vacuã relinquebãt castra locauit, sicq; vterq; suam partẽ cùm alijs rebus,tum septis oppositis, cõmuniuit:Obigninus aũt postea, Hispanos qui Rhegium classe appulerant, vt reliquis coniungerentur aduentare certior factus , Losarnũ concessit:& hostes cõmeatus opportunitatem sequuti,omnes vnà Semenarię consederunt.Dum hęc ita in Calabria geruntur,Gallus prorex Barlettã reuersus in id incumbens vt cõmeatũ impediret , & propter pestẽ atq; annonæ caritatem,quibus Barletta infestabatur,Hispanos minimè diutius ibi permanere,vt Traniũ vbi eadẽ obuersebantur incõmoda,se conferre posse ratus,Materæ castrametatus,milites per circũposita loca distribuerat.Sed admirabilis erat illorũ in tantis incõmodis atq; periculis perseuerantia,Consalui virtute diligentiaq; confirmata: qui modò bis mille Germanorũ peditum , ad quos conscribendos Octauianũ Columnam in Germaniã miserat,aduentus,modò aliorum auxiliorũ spem faciens,modò mari Tarentum se recipere velle,fama diuulgata,sed multò magis suo ipsius exẽplo,qui omnes labores,omnẽ victus ac necessariarum rerum inopiam,hilari animo perferens,illos sustinebat. Bellicis rebus in hunc statum redactis , Gallorũ negligentia , & petulantia, qui ad eam vsq; diem inferiores fuerant , superiores esse incæperunt:nam Castellanetæ (quod oppidum prope Barlettam est)homines,detrimẽtis atq; iniurijs,quas à quinquaginta Gallis cataphractis qui illic castra habebant patiebantur , perciti , armis consternatione sumptis,illos spoliarunt:& post paucos dies,Consaluus,Palissam qui cum centum cataphractis & trecentis peditibus, Rubosij oppido,duodecim à Barletta milliaribus castra habebat negligentes habere excubias , certior factus , nocte Barletta egressus,Rubosiumque profectus, & tormentis quæ quòd planum iter esset facilè secum duxerat , summa celeritate dispositis , tanto impetu inuasit , vt Galli qui quiduis aliud expectabant,repentino impetu territi , leui facta defensione , Palissa cum reliquis capto, victi fuerint: eodemque die Consaluus, nullius à Nemurio , qui ante paucos dies Canusium venerat periculi metu Barlettam redijt : quoniam Nemurij copiæ, vt Barlettam ex pluribus lateribus obsessam tenerent, & fortè maioris commoditatis gratia,in varia loca distributæ , tempestiue conuenire non poterant : huc accessit quod quinquaginta Galli cataphracti,ad quandam pecuniam quæ Tranio Barlettam ferebatur intercipiendam missi,à militibus quos Consaluus ad pecuniæ præsidium miserat fusi fuere.Hæc omnia,alius casus , qui Gallorum audaciam magnopere depressit,insequutus est:neq; enim poterant,id quod proprium virtutis opus fuerat fortunæ malignitati tribuere: nam quum de nonnullis militibus qui Rubosij capti fuerant redimendis, præco Barlettã venisset, à nonnullis Italis grauis armaturæ equitibus, quædam in Gallos dicta fuere,quæ præcone,in Gallorũ castris relata, vicissimq; ab illis respõsum Italis esset,sic vtriq; accensi fuere,vt ad suæ vtriusq; gentis honorẽ tuẽdum,tredecim Galli,totidẽ Itali grauis

armaturę equites,tuto in loco,ad extremum vsq; ſpiritum inter ſe ferro decernant,conuentum ſit:locus ad pugnæ in loco plano ac patenti, inter Barletam , Andriam & Quadratum conſtitutus : quem ad locum certo militum numero vtriq; comitati venirent: tamen vt inſidiæ abeſſent vtriusq; partis Imperator , cum maxima exercitus parte ſuos ad medium iter deduxit:atq; dum proficiſcuntur , hortatur , vt quum ex omni exercitu ſelecti eſſent , animo & factis conceptæ expectationi,quæ talis eſſet, vt in eorum manibus & virtute,cõmuni omnium conſenſu, nobiliſſimarũ nationum honos poſituseſſet, reſponderent.Gallus prorex ſuos monebat,hos eoſdem illos Italos eſſe,qui Gallicum nomen ſuſtinere non auſi , quotieſcunq; ab alpibus, ad extremam vſq; Italiæ oram cucurriſſent,nullo vnquam ſuæ virtutis facto periculo, ſemper ipſis ceſſiſſent,quos ne nũc quidem noua animi generoſi magnitudo , aut virtus excitaret , ſed quum Hiſpanorum ſtipendijs militarent,eorumq; imperijs ſubiecti eſſent, illorum voluntati repugnare nõ potuiſſe:qui non virtute,ſed fraude & inſidijs pugnare aſſueti,libenter alienorum periculorum otioſi ſpectatores eſſent : ſed quamprimùm Itali in arenam adducti eſſent,eorum à quibus ſemper percuſſi fuerant , armis & ferocitate ex aduerſo conſpectis,quum aduerſus victorum ferrum, Hiſpanorum vanis iactabundisq; verbis nixum fundamentum minimè idoneus clypeus ſit,ad timorem conſuetum reuerſos, vel pugnare non auſuros,vel timidè pugnantes facilem ipſis prædam futuros.Italos viciſſim Conſaluus,nõ minus pungentibus aculeis incitabat priſtinos gentis honores , & armorum gloriam, quibus olim orbem terrarum domuiſſent , commemorans,nunc in horum paucorum, qui à maiorum ſuorũ virtute minimè degeneres eſſent poteſtate poſitum , cunctis mortalibus patefacere:ſi Italia cunctarum gentium victrix,à paucis annis externorum incurſiones paſſa erat,eius rei non aliam quàm ſuorum principum imprudentiam qui ambitione inter ſe diſſidentes,vt ſe inuicẽ deprimerent externa arma accerſiuerant,cauſſam fuiſſe.Gallos nullam in Italia victoriam vera virtute adeptos, ſed vel Italorum conſilio, vel armis adiutos , vel tormentorum fulminibus ceſſum fuiſſe,quorum terrore quòd ea res noua in Italia eſſet, non illorum virtutis metu,viam illis patefactam fuiſſe:iam oblatam eſſe occaſionem coràm pręcipuis Chriſtiani orbis gentibus ,totq; ſuæ nationis nobiliſſimis viris , qui ab vtraq; parte , ſummopere ipſorum victoriam exoptarent ad tam illuſtre ſpectaculum animis oculisq; conuerſis ferro & propria virtute dimicandi meminiſſent, ſe omnes apud totius Italiæ celeberrimos duces educatos,perpetuoq; in armis vixiſſe,& varijs in locis ſingulos præclara virtutis documenta dediſſe. Itaq; aut ipſis palmam Itali nominis in eam gloriam,in qua non modò maiorum ſuorum temporibus fuerunt , verumetiam ipſimet vidiſſent, reponendi à dijs immortalibus datam,aut tantum decus iſtis manibus obtineri non poſſet , Italiam alio in ſtatu quàm ignominioſæ perpetuæq; ſeruitutis futuram , deſperandum penitùs eſſe. Nec minus vehementes erant reliquorum vtriuſq; exercitus ducum, ac militum ſtimuli,quibus vt ſibi ipſi ſimiles eſſent,& propria virtute gentis ſuæ gloriam & ſplendorem extollerent,ſingulos accendebant. his adhortãtium vocibus in campum deducti,animo ardoreq; pleni, in diuerſa ſepti parte , vtriq; conſtitere : datur ſignum:infeſtis haſtis velut acies , ternideni equites concurrunt: quo in cõcurſu,cum nullus ſuperior extitiſſet, magno animo atque impetu alijs ſumptis armis,ſinguli virtutem ſuam, omnibus ſpectatoribus , ex vtroque exercitu tacitè confitentibus , ad tam illuſtre certamen , nec magis ſtrenuos, nec magis dignos milites eligi potuiſſe , egregiè oſtenderunt:ſed quũ iam minimè paruo temporis interuallo pugnatum,& ſolum multis armorum fruſtis plurimoq; vtrinq; vulneratorum ſanguine tectum , & adhuc anceps prælij euentus eſſet, ſpectatoribus magno ſilentio, ne fere minore quàm ipſimet,animi angore atq; ſolicitudine intuentibus,accidit vt Gulielmus Albimontius Italus , ab vno Gallorum equo deijceretur , dumq; Gallus ferociter eum interficiat,equo in eum incurrit , Franciſcus Salomonius,ad ſocij periculum accurrens, Gallum , qui ad Albimontium opprimendum intentus ſibi ipſe ab illo non cauebat,ingenti vulnere interfecit:mox vnà cum Albimontio,& Miale,qui ſaucius humi iacebat,erectis,venabulis quę in hunc finem attulerant correptis,pleroſque hoſtium e quos confodere:quare Galli iam inferiores facti, ſingulis à ſingulis omnes ab Italis capti fuerant,qui magno à ſuis lætitia recepti , poſtea Conſaluum qui illos ad medium itineri

eris spacium expectabat obuium habuerunt, à quo incredibili plausu atque honore unctis illis tanquam Italicæ gloriæ assertoribus gratias agentibus, accepti, ac Triumphantium more captiuos præ se ducentes, tubarum atq; tympanorum sonitu, tormentorum tonitruis, militaribusq; acclamationib. ac gratulationibus, cælo reboante Barlettam ingressi sunt: verè digni viri, quorum nomina ab Italis omnibus posterorum memoriæ literarum monumentis cõmendentur. Fuerunt autem hi, Hector Feramusca Capuanus, Ioannes Capoccius, Ioannes Bracalo, & Hector Iuuenalis Romani, Marcus Carellarius Neapolitanus, Marianus Sarnẽsis, Romanellus Foroliuiensis, Ludouicus Aminalis Terniensis, Frãcifcus Salamonius, & Gulielmus Albimõtius Siculi, Mialis Troianus & Ricius atq; Tanfulla Parmenses, omnes in armis, aut sub Aragonijs regibus, aut sub Columnijs educati: est autem incredibile, quantum hic conflictus Gallici exercitus animum depresserit, & contrà Hispanici auxerit, dum vtriq;, ex hoc paucorum experimẽto otius belli fortunã exitumq; præsagiunt. Hoc ipso tempore, Heluetij Galliæ regi in Insubria negocium facessebant, initio non ab vniuersa gente, sed à tribus qui Bellizonã occuparant pagis facto: qui vt eum ad id oppidum ipsis velut propriũ concedendũ cogerent, in Locarnum, & Muratam, vbi murus est insigni longitudine, ad Verbanũ Lacum prope Locarnũ ductus, quo descensus ex illis montibus in planitiẽ, nisi per portã quæ in muro vnica est prohibetur, impetũ fecerunt: & quamuis propter Gallorũ præsidium ab initio potiri nequiuerint, & Ciamontius, qui cũ octingẽtis cataphractis & trib. peditum millibus Varelij & Galerati castra habebat, eũ locũ tueri posse speraret, tamẽ Heluetij postea numero aucti, quoniã à Rhetis auxilia acceperãt, post multas impressiones frustra factas, pars eorũ, aspero monte, qui muratæ imminet conscenso, custodes discedere coëgerũt: deinde Locarno excepta arce, capto, indies crescebant: quia reliqui nouem pagi, & si initio regi fœdere quod cum illo habebant, milites obtulerant, tribus pagis, quòd socios suos destituere se minimè posse dicerent, quib. antiquis inter se fœderibus, quæ omnia cum alijs fœdera antecedunt tenerentur, auxilia mittere incæperunt: cumq; iam circiter quindecim millia circa arcem conuenissent, & Galli ob itinerũ angustiam, & illorũ in ijs custodiendis diligentiã suis auxiliũ ferre nõ possent, per circumiectam regionẽ prædabantur, indignatiq; quòd Mesauciacæ arcis præfectus, qui Io. Iacobo Triultio parebat, tormẽta ad Locarni arcẽ oppugnandã, accõmodare nollet, Mesauci arce, quòd inexpugnabilis esset nõ tentata, oppidum diripuerunt. Galli aũt hunc motũ minimè parui faciẽtes, omnib. quas in Insubria habebãt virib. collectis, auxilijsq; Bononia, Ferraria, & Mantua accersitis, à Venetis quoq; ad Insubriæ defensionẽ debita auxilia quæ ab illis prõptè promissa, tam serò expedita sunt, vt necessaria nõ fuerint. Ciamontius montanis arcibus, & proq; pugnaculis reb. oportunis optimè instructis Heluetios, qui quòd neq; equites neq; tormẽta haberent, in aperta loca descendere nõ audebant, cõmeatus, & pecuniæ inopia, & quia vllius magnæ rei gerendæ spe carebant, defatigatum iri sperans, exercitũ in planitiẽ detinebat: quo in statu quũ Heluetij multos dies versati essent, & quia Galli multis nauagijs armatis, multas naues quæ cõmeatũ ad Heluetios ferebant submerserant, & quo minus per lacũ adueheretur prohibebant, cõmeatus penuria subinde augescẽte, quodq; ea res ad eos tãtũ pagos qui Bellizonã possidebant spectabat, dissensione inter eos gliscẽte, præfectis quoq; Gallica pecunia corruptis, tandẽ omnibus quæ hoc bello occuparant Mesauco, vtpote quod ad regem non pertineret, excepto, restitutis: & vicissim ab rege Bellizonæ ad certum tempus non infestandæ, fide accepta, recesserunt: adeò erant Galli ab Heluetiorum inimicitia alieni, vt eos, non modò hoc tempore, quo cum Hispaniæ regibus bella gerebant, Romanorũ regem metuebant, & Venetos suspectos habebant, verùm etiam quouis alio annuis publicè ac priuatim pensionibus illorum amicitiam mercari, indignisque legibus pacisci non puderet: ad quod quidem præter quàm quòd peditum Gallorum virtuti parum fidebant, illa quoque eos mouebant, quòd magno incommodo cum ijs, qui quod amittant non habent, bellum geri animaduerterent: sic Galliæ rex Heluetico tumultu liberatus, haud minus se eodem tempore ex neapolitano bello extricare sperabat: nam post multa pacis consilia serio inter vtrumque regem agitata, quum Philippus Austrius ex Hispania in Flandriam redire vellet, contra multas vtriusque soceri preces

terreſtri itinere reuerti ſtatuit, à quibus amplam pacis cum Galliæ rege conficiendæ, in quam dum in Hiſpania fuit vehementer incubuerat, facultatem liberamq; poteſtatem obtinuit: verùm duobus illorum regum legatis ei adiunctis, ſine quorum conſilio, nihil vel agi vel confici volebant. Incredibile eſt quanta magnificentia & honore regis iuſſu per vniuerſum Galliæ regnum acceptus fuerit, non modò vt eum ſibi in pacis negocio propitium redderet, ſed etiam vt eius principis, qui & iuuenis erat, & in ſummæ potentiæ expectatione (erat enim Romani imperij ſucceſſioni proximus, & Hiſpaniæ regnorum cum omnibus ad ea regna pertinentibus hæres) animum ſibi in perpetuum deuinciret: pari liberalitate qui plurimum apud eum poterant accepti: multa ijs munera data: quibus rebus regia animi magnitudine reſpondit Philippus: nam quum rex præter fidem publicam qua per totum Galliæ regnum iter faciens tutus eſſet, nonnullos ex ſummis regni proceribus, tanquam obſides in Flandriam, vt ibi tamdiu donec ipſe iter confeciſſet manerent miſiſſet, Philippus quamprimùm Galliam attigit, vt ſe penitùs eius fidei committere oſtenderet, obſides liberari iuſſit: nec verò hæc tanta amicitiæ ſigna, quantum in ipſis fuit, minores fructus conſecuti ſunt: quoniam Bleſiaci collocuti, pòſt aliquot dierum deliberationem, pacē his legibus Sanxerunt: Vti regnum neapolitanum, prouincijs de quibus ad arma ventum erat, Philippo depoſiti loco traditis, ex primę diuiſionis conſtituto poſſideretur: & nunc ſtatim Carolus Philippi filius, & Claudia regis filia, inter quos connubium ſuperioribus temporibus inchoatum, confirmabatur, neapolitani reges, Apuliæ & Calabriæ duces nuncuparentur: parti quæ Hiſpaniæ regis erat, Archidux in poſterum præeſſet: ei verò quæ ad Galliæ regem ſpectabat, quē cunq; rex voluiſſet: ita tamen vt vtraq; duorum infantium nomine gubernaretur: quibus quamprimùm Hymenæi ſacra peregiſſent, rex in filiæ dotem, partem ſuam traderet: quæ pax in Bleſiaci auguſtiſſimo templo ſolenni ritu promulgata, & regis ac Philippi tanquam regum procuratoris, ſacramento confirmata fuit: quæ pax certè, ſi firma per manſiſſet, maximi extitiſſet momenti: quoniam non modò inter tam potentes reges arma quieuiſſent, ſed hanc inter Romanorum & Galliæ reges pax, quoq; eſſet conſecuta: ex quo noua aduerſus Venetos conſilia orta eſſent: & Pontifex omnibus ſuſpectus, & infamis, conciliorum aliorumq; ipſius autoritatis deprimendæ inſtrumentorum metu non caruiſſet: ſed quum rex & Philippus, ad pacem in regno neapolitano nuntiandam, & ducibus, vt donec Hiſpaniæ regū confirmatio afferretur, ea quæ habebant poſ ſidentes, ab iniurijs abſtinerent, imperatum miſiſſent: Gallus quidem præfectus ſe reg ſuo pariturum dixit, ſed Hiſpanus, ſiue quod magis de victoria ſperaret: ſiue quòd ſol Philippi autoritas illi non eſſet ſatis, ſe donec idem ab regibus ſuis mandatum acciperet, bello abſtinere non poſſe reſpondit: ad quod magis accendebatur quia Gallia rex, prius pacis agitationibus, deinde ipſa pace perfecta fretus, idq; quod adhuc incer tum erat, certum eſſe ratus non modò reliquos apparatus prætermiſerat, verùm etian ter mille pedites, quos antea Genuæ nauibus imponi iuſſerat, & trecentos cataphra ctos Perſiuo duce, ad id bellum deſtinatos, remoratus erat: & contrà, Barlettam bis mil le Germanorum pedites peruenerant, qui Romanorum regis conſenſu conſcripti, na uibus Tergeſti cōſcenſis, Galliæ rege grauiter expoſtulante, per ſinum Venetorum tut enauigarant: quare Nemurius, quum ſibi inducias polliceri non poſſet, & cladibus pau lò antè acceptis debilitatus, vt ſi forte occaſio daretur, vel neceſſitate cum hoſtibus co fligere cogeretur paratus eſſet, omnes Gallicas copias, quæ per varia loca erant diſtr butæ (ijs exceptis quæ Obignino in Calabria militabant) omniaq; regni procerum au xilia euocauit: verùm in ijs colligendis fortunam parum habuit proſperam: nam cu Atriæ dux, & Ludouicus Arſius Gallus, militum præfectus, qui copias ſuas per Hydru tinum agrum diſſipatas habebant, quia Petrum Nauarrum, cum Hiſpanicis peditu copijs, eo loco eſſe vnde, ſi diſiuncti iuiſſent, ipſos lædere potuiſſet cognouerant, vn ad proregem contendere ſtatuiſſent, accidit vt Ludouicus Arſius, oportunitatem qu ſolus tutò proficiſci poſſet, nactus, Atriæ ducis periculo neglecto diſceſſerit, Atrius vé rò Petrum Nauarrum, Materam verſus vt ad Canſaluum contenderet, caſtra mouiſ certior factus, & ipſe cum ſuis copijs itineri ſe dedit. Sed humana conſilia aduerſus fo tunam non ſatis habent virium: nam cum Rutilianenſes (quod oppidum, in Barenſi

gro est) qui ijsdem diebus à Gallis defecerant, Petrum Nauarrum accersiuissent, ille ab cæpto Materensi itinere Rutilianum deflectens, Atriæ ducem obuium habuit: qui hoc casu perterritus, quid sibi agendum esset dubitauit: tamen cum fuga non satis tuta esset: & quamuis peditum numero inferior, plures se equites habere animaduertens, atque Hispanicum peditatum quòd ea nocte longum iter confecisset, defatigatum ratus, prælium inijt: in quo quum vtrinque fortiter pugnatum esset, tandem eius milites succubuerũt: Ioannesantonius patruus eius cæsus, ipse verò captus, ac quemadmodum plerunque accidere videtur, vt aduersæ res solæ non veniant, quatuor Gallicæ triremes, quibus præerat Preiannes ex Prouincia, eques Rhodius, Veneto magistratu, qui se illas ab Hispanica classe, quæ Villamarina duce proxima loca circumibat, vexari non passurum promisit, permittente, Hydruntinum portum inuectæ sunt: sed classe paulo pòst eundem portum ingressa, Preiannes viribus inferior, ne se inuaderent veritus, vt saltem clades sua hostibus nullum adferret emolumentum, turma nauali liberata, triremibusque submersis, ipse cum suis terrestri itinere euasit. Galliæ rex ducibus suis, vt defensioni incumbentes, pugnam euitarent, mox enim vel pacis confirmationem, vel magna auxilia habituros significarat. Sed cum exercitus vtrinque validi essent & propinqui, Gallorum ardorem temperare, & vt bellum produci paterentur efficere difficile erat: imò fatis, vt de rerum summa nulla amplius interposita mora decerneretur trahebantur: cuius rei in Calabria initium fuit: Hispanis enim Semenariæ coniunctis, Obigninus omnibus suis & principum qui Gallicam factionem sequebantur copijs collectis, peditatum in Gioia oppido quod tribus à Semenaria miliaribus distat, & equitatum, Losarni totidem à Gioia millaribus, castra metari iussit: & quatuor tormentis in fluminis ripa, ad quam sita est Gioia collocatis, vt se hostibus, si flumen transire tentarent opponeret, paratus erat. Hispani autem aliud consilium sequuti, eo die quo transire statuerunt, primùm agmen, cui Manuel Benauida præerat recto itinere ad flumen duxerunt: isque quum ad ripam peruenisset, cum Obignino qui omnem exercitum suum ad oppositam ripam duxerat, loqui cæpit, atque interea nouissimum agmen Hispanorum quod media acies subsequebatur, alio itinere ad fluuium mille & quingentos supra Gioiam passus traijciendum conuersum est: quòd animaduertens Obigninus, celerrimè, & vt eos antequam omnes traiecissent offenderet, absque tormentis eò contendit: at iam omnes trans flumen quamuis tormentis carerent, acie ad pugnam instructa atque densata constiterant: quo facto in Gallos longè minore (vt quidam aiunt) peditum numero, nullo ordine procurrentes impetum fecerunt: sicque citò antequam prima acies flumen transiret, eos debellarunt: quo in conflictu, Ambricurtius cum aliquot alijs Gallis ducibus, & Sommæ princeps cum multis regni proceribus capti fuerunt: & Obigninus quamuis in Angitolæ arcem confugisset, in ea inclusus sese dedere fuit coactus, in ijsdem locis debellatus & captus, in quibus paucis annis antè tanta cum laude Ferdinandum regem & Consaluum superauerat: vsq; adeò mobilis est fortunæ blandientis aura. Nec ei viro qui fuit ex præstantissimis ducibus quos Carolus in Italiam duxerit, liberoque & nobili ingenio, aliud quidquam obfuit, quàm nimio impetu ad victoriæ spem properare: quæ res & proregi in Apulia nocuit: qui fortasse etiam cladis in Calabria acceptæ nuncio magis accensus est: quoniam Consaluus suorum victoriam ignorans, quum fame atque peste pressus vltra Barlettæ morari non posset, paruo præsidio relicto discessit, & ad Ciriniolam, decem milliaribus procul, & penè inter Canusium, vbi erat prorex atque Barlettam trianguli figura positam, exercitum duxit. Antea in proregis concilio, vtrum prælij occasio quærenda, an fugienda esset disceptatum fuerat, multique duces in hac sententia fuerant: cum Hispani militũ numero aucti essent, ipsi verò imminuti, & propter ea quæ prius Rubosij & Castellanetæ, deinde in Hydruntino agro, & postremò in Calabria acciderant, timidiores fieri cæpissent, non esse perclitandam fortunam, sed Melfium vel aliam amplam, & commeatu affluentem ciuitatem ingrediendam: ibique vel noua ex Gallia auxilia, vel pacis certum nuntium expectandum: & ad huiusmodi cunctationem se etiam recenti regis imperio cogi: sed habuit hæc sententia contradicentes multos, quibus donec Calabriæ victor exercitus Consaluo coniungeretur, vel ad aliquam ma-

gni momenti rem, vbi aduersarium non esset inuenturus gerendam conuerteretur, expectare, periculosum videbatur. Quem fructum Mompenserij exercitus qui se oppidis potius continere quàm dimicare voluerat, attulisset commemorantes, præterita exempla, quid de longis atque incertis Galliæ auxilijs sperare possent, admonere: quòd si rebus adhuc ambiguis, nec Consaluus ab iniurijs abstinere voluerat, nec Hispaniæ reges pacem comprobarant, eo minus nunc facturos cum tantam victoriæ spem haberent. Habere se exercitum robore ac virtute hostibus minimè inferiorem, neque clades propria negligentia acceptas, cum eo experimento quod ferro atque animi fortitudine, non autem astu & fraudibus, aperto marte caperetur comparandas: rem esse ad securitatem & gloriam aptiorem saltem æqua spe fortunam experiri, quàm ea vitata suisque viribus paulatim attritis, victoriam hosti sine sanguine & periculo concedere; & regis qui procul esset iussa, potius pro monitis quàm præceptis accipienda: quæ si ab Obignino seruata fuissent, prudenter data erant, sed belli conditione eo errore immutata deliberationes quoque mutandas esse. Hæc sententia in concilio superauit: ideò quamprimùm Hispanos aut omnes aut partem Barlettam egressos per exploratores cōpererunt, Nemurius quoq; Ciriniolam versus progressus est, quod iter vtrique exercitui valde incommodum erat: est enim ea regio siccissima, & aquis indigens: æstas autem initio Maij, longè citius quàm soleat aduenerat. Fama est eo die multos vtrinque siti perijsse; & Galli num totus exercitus an verò pars tantùm egressa esset ignorabant: quoniam Fabritius Columna cum expeditis equitibus nullam ad illos eius rei notitiam peruenire permittebat: & cataphractorum erectæ hastæ, atque fœniculum quod ea in regione ad maximam altitudinem crescit, visum eis adimebant. Hispani primi Ciriniolam, quàm Galli obtinebant, peruenerunt, & in quibusdam vinetis castrametati, Prosperi Columnæ consilio fossam quæ in castrorum fronte erat dilatarunt: dum verò castra muniebantur, Galli superuenerunt, & nocte iam ingruente, vtrum statim prælium esset ineundum, an in crastinum differendum dubitarunt: Iuo autem Allegrius, & Malfianus princeps in sequentem diem differri suadebant, quo die Hispanos commeatus inopia coactos castra moturos sperabant; quo fieret, vt præter noctis vicinitatem, illos in proprijs castris, quorum præsertim situs ignoraretur, inuadendi, incommodum euitaretur: sed Nemurio magis salutare consilium vehementer contemnente, Hispanos magno impetu Heluetijs eadem ferocitate pugnantibus, adorti sunt, cumq; Hispanorum tormentarius puluis, siue casu, siue alia quauis ratione accensus esset, Consaluus omen forti animo amplexus, vicimus, Deus nobis apertè victoriam pollicetur, exclamauit: hoc enim signo tormentis nihil iam opus fore demonstrat. Varia est huius pugnæ fama: Galli, suos primo congressu Hispanorum peditatum fudisse, atq; ad tormenta vsq; progressos, puluerem incendisse, & tormentis potitos; sed nocte adueniente, cataphractos errore in proprium peditatū impetum fecisse; hoc errore Hispanos vires resumpsisse diuulgarunt. Alij Gallos fossæ transeundæ difficultate, perturbari, nec ordines seruare cæpisse; sicq; præcipuè Nemurij, qui dum inter primos ferociter pugnat, suosq; ad fossam transeundā accendit scloppetti glande ictus cecidit, morte territos, non minus ordinum suorū perturbatione quàm hostium virtute in fugā coniectos fuisse dixerunt. Alij verò diligentius edocti, affirmant, Nemurium fossæ superandæ spe deiectū, cum copias ad castrorum latus, vt ab ea parte experiretur, cōuertere vellet, retrocederent, proclamari iussisse; quæ vox caussam ignorantibus fugæ signū dabat: quam ipsius qui in prima acie erat mors statim sequuta, vniuersum exercitum in apertam fugam conuertit. Nonnulli, pugnæ contra reliquorum sententiā initæ notam à prorege remouent, & in Allegriū transferunt: quē aiunt, timiditate proregi qui eo die pugnare nolebat obiecta, in contrariā sententiam traxisse. Paruo admodū spacio pugnatum est: & quāuis Hispani fossa superata eos persequuti fuerint, tamen quòd iam obscura nox esset pauci præsertim equites capti vel cæsi fuerūt: inter quos interfectus fuit Ciandeus; reliqui impedimentis tormētisq; amissis, ducibus passim atq; militibus in varias partes dissipatis fuga elapsi sunt. Fama est hostibus vndiq; pulsis, Consaluo cum nusquā Prosperum Columnā videret, ne in pugna occubuisset verenti, diligenterq; de eo percunctanti, Fabritium, quòd illum timiditatis arguere vellet, subridentē respondisse: ne peri-

ericulum aliquod adijsset, verendum non esse. Parta fuit hæc victoria octauo post)bignini cladem, eoque vtraque die qui à Venere appellatur: quem diem Hispani sibi austum sæpe fuisse obseruarunt. Galli vbi ex fuga vnum in locum conuenerunt, varia onsilia ceperunt, aut cum exercitus reliquijs in aliquem se locum, ad victores neapolitano itinere prohibendos oportunum, conferre: aut in Neapolis defensione hærere: tamen quemadmodum in rebus aduersis metus & eorum qui victi sunt difficultates in dies augentur, neutrum horum fecerunt: nam & alibi consistere difficile erat, & Neapolim propter commeatus inopiam defendi non posse censebant: cui vt prouiderent Galli antea, magnam frumenti copiam Romæ coemi curarant: sed populus Romanus, siue vt sibi conseruaret, siue vt multi crediderunt, occulto Pontificis onsilio, asportari prohibuit. Quare Allegrius, princeps Salernitanus, & multi alij proceres, inter Caietam & Traiectum, quo maxima exercitus reliquiarum pars, illorum omen sequuta conuenisset castra posuerunt. Consaluus tantam victoriam adeptus ecundæ fortunæ cursum sequutus, Neapolim versus exercitum duxit: & præter Melam iter faciens, principi si Hispanorum partes sequi vellet, imperij sui retinendi facultatem obtulit: qui potius cum coniuge ac liberis discedendi facultate arrepta, ad Ludouicum Arsium qui Venusiæ consederat, contendit. Malfia capta Consaluus Neapolim versus iter est sequutus, quò vt appropinquare cæpit, Galli qui ibi erant in arcem nouam se receperunt: & Neapolitani deserti, quarta decima Maij Consaluum admiserunt: quod eodem tempore & Auersani & Capuani fecerunt.

QVINTI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE, LIBER SEXTVS.

Galliæ regis ad Italicum bellum apparatus: Hispanorum in Neapolitano regno progressus: Alexandri Pontificis obitus: Iulij Secundi ad pontificatum electio: eiusdem belli Venetis inferendi consilia: & eorundem in Aemilia atq; Flaminia progressus: inter Hispanos & Gallos ad Garillianum pugna: Petri Medices obitus: de noua ad Indos nauigatione: Valentini ducis captiuitas: inter Hispanos & Gallos induciæ: Florentinorum in Pisanos res gestæ: Federici Arogonij interitus: Florentinorum ad Osolem clades: Hippolyti Estensis Cardinalis in fratrem suum immanitas.

ALLIAE rex, tantæ cladis nuntijs, eò tempore quo magis pacis spe quàm bellicis cogitationibus deditus erat acceptis, tam nobilis regn iactura, suorum exercituum, in quibus tot nobiles, totq; fortissimi viri e rant calamitate, & periculis quæ reliquis rebus quas in Italia possideba imminebant: nec minus, quia turpissimum sibi ducebat, ab Hispaniæ re gibus, proculdubio potẽtia inferioribus vinci, grauissimè cõmotus, seq pacis spe deceptum fuisse vehementer indignatus, vt amissam gloriã regnumq; recupe raret, & tantã iniuriã armis vlcisceretur, totis viribus niti statuebat: sed antequàm quid quam aliud ageret, cum Archiduce qui nondum Blesiaco discesserat grauissimè que stus est: petijtq; vt si fidem honoremq; suum tueri vellet, quemadmodum decebat pro uideret: qui quum culpa vacaret, apud soceros, hæc tanto cum suo dedecore in omni mortalium oculis in hunc modum gesta fuisse supra modum questus magnopere roga bat, vti facta corrigerent: illi autem ante victoriam, nunc se non ambos quemadmodun necesse erat vno in loco esse, nunc alijs negotijs valde occupatos afferentes, vt quibu pax, siue quòd gener ipsorum mandata excessisset, siue quòd post illius ex Hispania di scessum maiorem de belli euentu spem concepissent, siue quòd illum absque vlla fil matrimonij propter vtriusq; tam teneram ætatem perficiendi certa spe, regni partẽ i se conuertisse ægre tulissent, non satisfaceret, varijs excusationibus pacis confirmatio nem distulerant; sicq; nõ negantes sed semper spem facientes & differentes, quàm diu tissimè poterant, consilij ex rerum euentu capiendi liberam sibi facultatem reseruaran suorum autem victoria audita, suam tamẽ mentem nondum Archiduci declarabant, quò diutius Galliæ rex anceps esset, eò serius auxilia ad Caietã & alia oppida quæ Gal retinebant, tuenda, cõpararet: sed tandẽ à genero, qui alioqui Blesiaco discedere min mè vellet, coacti, nouos legatos miserunt, qui post aliquot dierũ colloquia, ad extrem regibus suis eam pacem, quæ ita erat facta, vt ipsis nec honesta nec tuta esset, cõprobar in animo non esse declararunt; & controuersia inter illos & archiducẽ orta, dixerunt e soceros magnopere miratos esse, quòd ipse in pacis capitib. illorũ voluntatẽ esset trã gressus: nã etsi honoris caussa potestas libera amplissimaq; ei data fuisset, debuisse tan ipsum libellos in quib. ipsorũ esset expressa voluntas, & mãdati amplitudo limitata, i tueri: ad quæ Philippus, libellos haud minus liberos fuisse quàm mandatum respond bat, imò vtrunq; socerũ sibi in discessu, se pacẽ eius opera fieri optare & velle, efficaci mis verbis dixisse, & omnia quæ ipse spopondisset, rata habituros, sacro Euãgelij libr & Christi crucifixi imagine tactis asseuerasse; nec tamẽ se tam ampla tãq; libera facult te, absq; duorũ hominũ quos secũ miserant, cõsensu & approbatione vti voluisse. Or tores ijsdẽ artib. se ad regnũ Federico restituendũ propensos ostendentes, nouas cõco diæ rationes proposuerunt: quæ quũ non modò vana verùm etiã insidiosa, quia ad Ph lippi, qui id regnum filio parare nitebatur, animũ ab Galliæ rege alienandũ spectaba esse animaduerterentur, ipsemet rex in publico cõsessu, se nullo modo, antequam p cem factam cõprobassent, & sibi ea quæ gesta erant displicere signis declarassent, no

coll-

olloquia audire velle, respondit: sibique eos reges qui Catholicorum nomine tanopere gloriarentur, proprium honorem, fidem,& religionem tam parui facere: neue Archiducis, tanta amplitudine, nobilitate & virtute principis,filij atq; hæredis vlam rationem habere, non modò mirum sed etiam detestandum execrandumq; videi: quo responso illis eodem die aula discedere iussis, toto animo ad belli apparatus, quos terra mariq; maiores,quàm ab quoquam eius regni rege,à multis annis facti fuissent adornare cogitabat,se conuertit. Itaq; maximum exercitum,& validissimam classem in neapolitanum regnum mittere, & ne interea Caieta atq; neapolitanæ arces carerentur, quàm celerrimè mari nouas copias resq; necessarias subministrare, & vt ex Hispania auxilia, quæ omnium malorum caussa fuerant mitti prohiberet, duobus terestribus exercitibus, quorũ alterum in Russinonensem agrum qui mediterraneo mari adiacet,alterum verò,Fonterabiam versus & ad circumiecta loca,ad Oceanum sita mitteret, Hispaniæ regnum inuadere,eodemq; tempore valida classe Cataloniæ & Valentiæ oram infestare statuit:quæ dum ingenti ardore comparantur, Consaluus neapolitanarum arcium expugnationi intentus, tormenta contra arcem nouam, ad Sammartini montis radices posuit,vnde ex edito loco, Citadellæ murus verberabatur,quæ dictum montem versus sita, muros habebat vetustos,fundamentisq; iam penè suprà solum extantibus:eodemq; tempore Petrus Nauarrus cuniculum,ad Citadellæ murum euertendum agebat,& arcis muri,ex Vincentij turri, quam ante paucos dies Cõsaluus ceperat, pulsabātur. Arx noua,siue vt nunc appellant, Castelnouum,tunc alia quàm nunc forma erat: quoniã nũc Citadella diruta vbi eius muri erant,nouus murorum ambitus, qui per arcis areà ad mare protenditur,incipit:hic ambitus à Federico incæptus, & ab eodẽ ad coronamentũ vsq; erectus,solida ex materia comstructus,beneq; fundatus est:ac,quòd vbiq; cuniculis,hostiũ cuniculos excipiat,quodq; aquę extremitas terrę penè extremitatem attingat, cuniculis euerti difficulter admodum potest:erat aũt Consalui consilium, vbi Citadellã cepisset,arcis muri substructioni appropinquare,conariq; eam nouis cuniculis euertere: sed Gallorum vel temeritate, vel aduersa fortuna,maior illi occasio oblata est: nam cuniculo iam perfecto quum Petrus Nauarrus ignem applicari curasset, pulueris impetus Citadellæ murum aperuit: quo facto statim Hispani pedites, qui instructa acie hoc expectabant, pars per muri hiatum,pars scalis ex pluribus partibus cõscendentes, ingredi: Galli contrà arce egrdi,ac ne illos in Citadella cõsistere permitterent,illis obuiam ire:quorum viribus breui tempore superati, dum se in propugnaculũ recipiunt, Hispani illis permixti eundem locum subire,eodemq; impetu portam petere:vbi noua illa ingensque turris quam postea ædificauit Consaluus,nondum erat:quo facto Gallos iam animo fractos tantus terror inuasit, vt ante semihoræ spacium animo prorsus consternati,arcem cum omni supellectile, cuius ingens copia eò ab alijs vt seruaretur,importata fuerat, & hominibus ipsis, hostiũ arbitrio tradiderint: vbi Montorij comes aliique multi principes viri capti fuerunt. Eoque magis hæc res eò opportunior accidit,quia postero die classis in qua sex grandes onerariæ naues erant,multa præterea minora nauigia, commeatu, armis, & tormentario puluere onusta, cum duobus peditum millibus Genua,arci opem latura conspecta est: quæ dum appropinquat,Hispanica classis quæ in neapolitano portu erat, Ischiam concessit:quò illam Gallica classis arcis nouæ deditione audita sequuta est: sed quum Hispani ne pugnare cogerentur, nonnullas naues ante se submersissent,vbi se inuicem aliquot tormentorum globis petiuissent,altera classis Caietam se contulit:altera verò illius discessu secura in neapolitanum portum redijt.Consaluus arce noua potitus,totius regni occupationi intentus Calabriæ exercitu, qui vt omnia progressus impedimenta tolleret,ad Ariani vallem occupandam hæserat, minimè expectato, Prosperum Columnam in Aprutium misit:& ipse Petro Nauarro ad Ouatæ arcis oppugnationem relicto,cum reliquo exercitu Caietam versus contendit,in cuius expugnatione belli summa erat sita: quoniam Gallorum spes, atq; desperatio, penitùs ex eius munitissimæ vrbis maritimæ,quæq; portum habet tam amplum,& classibus quæ Genua atq; ex Prouincia mittuntur,tam opportunum,defensione,amissionéue pendebat. Nec tamen Galli Caietam solum, sed præter circumiecta loca in Aprutio Aquilam, Euandri arcem, & pleraq; alia oppida obtinebant:& Ludo-

uicus Arſius,multis equitib.atq; peditibus collectis,cum Amalfitano principe, Venu-
ſiam munierat,& totam vicinam regionem infeſtabat , & Ruſſanum , Atalona, multaq;
præterea munita oppida, quæ Aniouinæ factionis principũ erant, conſtanter in Galliæ
regis fide permanebant.Interea Nauarrus aliquot tectas naues faciebat,quibus arci O-
uatæ muro tutius ſuccedens , cuniculum ijs qui intus erant minimè ſentientibus,ab ea
parte quæ Picifalconem reſpicit, egit: cui igni iniecto , muri pars vnà cum hominibus
qui ſupra erant magno impetu in altum exilijt:quo caſu reliquis territis,ſtatim arx capta
fuit,tanta cum Nauarri laude , tantoque hominum terrore , vt,quemadmodum nouæ
lædendi rationes , quia nondum defenſionum modi excogitati ſunt,magis terrent,opi-
nio fuerit eius ab cuniculis , nullum amplius murum munitionémue tutam fore: & erat
certè admodum horrendum , tormentarij pulueris in cuniculum poſiti vi,ingentes mu-
ros euerti : quo expugnationis genere primi omnium in Italia Genuenſes vſi ſunt , qui-
bus vt quidam aiunt,tunc tanquam gregarius miles Nauarrus militabat , quum anno
M. CCCC. LXXXVII. ad Sereſanelli arcem, quam Florentini poſſidebant caſtra poſuerunt:
vbi cuniculo ſimili ratione acto,muri partem aperuerunt: ſed arce quia cuniculũ quan-
tum neceſſe fuiſſet muri fundamenta non ſubierat,minimè capta , tunc eius rei exem-
plum nemo eſt ſecutus. Sed Conſaluo Caietæ appropinquante , Allegrius qui qua-
dringentos cataphractos & quatuor millia peditum , ex ijs qui ex prælio incolumes ſu-
perfuerant in Caietam,Fundos,Itrium,Traiectum , & Gulielmiam arcem diſtribuerat,
omnes Caietam coegit,quò vnà ingreſſi ſunt Salernitanus & Biſinianus principes,Tra-
iecti dux , & multi regni proceres,qui antè ſe illi adiunxerant. Quo ab illis facto, Con-
ſaluus,omnibus ijs oppidis & Sangermani arce potitus , caſtra in Caietæ ſuburbio po-
ſuit: tormentiſque collocatis , magno impetu mœnia quà portum , quaque montem
quem vulgo Orlandi vocant,qui vrbi proximus imminet , quique ab eo pòſt muro cin-
ctus , tunc à Gallis vallo atque aggeribus munitus fuit , reſpiciunt verberauit : biſque
fruſtrà(acie tamen non inſtructa)impreſſione facta,tandem propter defenſorum nume-
rum & virtutem expugnationem difficilem fore ratus , animaduertens quoque quòd &
ſi ſui milites vi in montem irrupiſſent , tamen in maiori adhuc periculo verſabantur,
quia tormentis, è cœnobio atque alijs editioribus eius montis locis fulminantibus,ex-
poſiti fuiſſent, ab inſtituta oppugnatione eo die quo ſtatuerat abſtinuit : ſed tamen
vrbem , mari quoque obſeſſam(nam ante portum erant decem & octo Hiſpanicæ trire-
mes , quibus Raimundus Cardonius imperabat) quatere, atque affligere non deſine-
bat.Sed poſt paucos dies claſſis quæ ſex magnas naues onerarias Genuenſes quas Ca-
raccas vocant , totidem alias naues , & ſeptem triremes habebat,commeatu & magno
peditum numero referta miſſa eſt , qua vehebatur Salutiarum marchio , Nemurio de-
functo ab Galliæ rege,quàm maximè fieri poſſet , de Caietæ defenſione ſolicito, quiq;
eam ob cauſſam , cum his nauibus,tum alijs quæ non multo pòſt venerunt , paucorum
dierum ſpatio mille Corſos pedites,& tria Vaſconũ millia miſit , in regni exercituumq;
adminiſtratione ſuffectus:huius aduentu,Hiſpanorum claſſis Neapolim ſe recipere co-
acta fuit : & Conſaluus vllius fructus reportandi ſpe amiſſa,copias ad Molam Caietani
agri caſtellum & Caſtellonem , contraxit : vnde Caietam quaſi lata obſidione cingeba-
multis hominibus cum in leuibus prælijs, tum in diſceſſu amiſſis,inter quos Vgo Card-
nius ab ijs qui in vrbe erãt tormẽti glande ictus cecidit: ſed interea omnia reliqua in re-
gno feliciter illi ſuccedebant:Proſper namq; Columna , Euandri arcẽ ceperat, & Aqu-
lam cum omnibus reliquis Aprutij oppidis , Hiſpanorũ imperio ſubiecerat,& Calabri-
penè tota,Capacij comitis recẽti pactione,eidẽ imperio acceſſerat, neq; quidquã aliu-
præter Ruſſanum , cum Sanctaſeuerina vbi Ruſſani princeps obſeſſus erat, relinqueb-
tur. Quo tẽpore ceteræ Italiæ partes,à metu & laboribus minimè erant immunes:qu-
niam Florentini , iam ante Gallorum in regno neapolitano clades,Pontificis & Vale-
tini vires atq; inſidias veriti, præter alios bellicos apparatus,Camẽſem præfectum,m-
gni in bello nominis ducẽ , cum quinquaginta Gallis cataphractis,vt omnibus ſuis c-
pijs,excepto appellationis honore , imperaret,eos quos ipſi metuebãt,propterea quo-
is Galliæ regis miniſter eſſet,& 50.cataphractos ſibi ab rege traditos, ex regis volunta-
duceret,timidius progreſſuros : præterea regia auxilia ſi quando eſſet opus promptio-

fo

fore rati, suis stipendijs conduxerunt:in cuius aduentu,omnibus copijs collectis, Pisanorum agros iterum depopulati sunt: nec tamen omnes quoniã Seresanæ vallis ingressus, quòd ea vallis inter montes & aquas,medio Lucam inter & Pisas itinere sita sit,periculo nõ carebat.Depopulatis agris,exercitus ad Vicopisanum contendit, quo sine labore potiti sunt: quia præfectus,centum Gallis peditibus qui intus erant, tanquã regijs hostibus pœnã interminatus, & si egrederẽtur menstruo stipendio promisso,vt discederent effecit,quorum discessu:oppidani liberam deditionem facere coacti sunt. Vico capto,statim Verruculam vbi pauci milites erãt, ne alij ingrederentur obsederunt:deinde tormentis per asperos illorũ montium tramites summo labore aduectis,qui intus erant paucis petiti globis vita & fortunis conseruatis deditionẽ fecerunt.Verrucolæ situs,quæ parua arx est,in editissimo mõte,in diuturnis bellis quæ in Pisano agro gesta sunt extructa,magni momenti est:nã cum quinq; tantummodo passuũ milibus Pisis distet nõ modò ad circumpositã regionem,ad eius vrbis portas vsq; infestandam,verùm etiam ad omnem equitatũ,& eos qui Pisis egrediantur speculandos oportuna est:& hoc in bello à Paulo Vitellio & alijs sępius frustra tentata fuerat: sed Pisanorũ,Vicipisani quo non capto Florentini Verrucolæ castra admouere minimè poterant,defendendi spes,vt nõ satis eam munierint in caussa fuit.Pisanos Verrucolę iactura magnopere terruit:& tamen, quamuis tanta detrimenta accepissent,paucos admodum exteros milites haberent,pecuniæ inopia, & cõmeatus penuria laborarent, vt sub Florentinorum imperium redire vellent,veniæ, iniuriarum, quas grauissimas Florentinis intulerant, conscientia, impetrandæ desperatione præsertim adducti, non flectebantur: quam affectionem,eos qui summæ in repub.autoritatis erant, maxima cura & infinitis artibus tueri, & conseruare necesse erat:agricolis enim,sine quibus se tueri non poterant,messes suas amittere graue videbatur, idcirco varia spe eos fouere studebant,& simul etiam plebeios homines, qui magis pacis, quàm belli artibus alebantur, fictis literis varijsque artibus fallendo, & falsis vera miscendo,& si quid noui in Italia accidisset, interpretatione ad suum propositum accommodando, modò hunc,modò illum principem ipsis auxilio venturum, mentiendo retinebant. Nec tamen in hisce angustijs aliquo Genuensium & Lucensium Florentini nominis antiquorum hostium, atque Pandulfi Petrucij, acceptorum beneficiorum parum memoris, auxilio penitùs destituebantur: & quod maioris erat ponderis,aliqua etiam occulta ope,sed longe maiore spe à Valentino fouebantur: qui quum diu ea vrbe, ab ipsismet Pisanis sibi oblata potiri exoptasset, sed ne Galliæ regis animum læderet abstinuisset, nunc ex illius in regno neapolitano calamitatibus audacior factus, patris consensu cum Pisanorum ad id Romam missis legatis,de accipiendo dominatu agebat:hoc animo, vt totius Hetruriæ imperium occuparet:quod etsi Florentini & Senenses maximè suspicarentur, tamen priuatis caussis,publicum bonum impedientibus,fœdus ab Galliæ rege inter Florentinos, Bononienses & Senẽses propositũ, non progrediebatur:quoniã Florentini,nisi Monspolitianus queẽadmodũ ab initio actũ promissumq; fuerat restitueretur societatẽ inire nolebant, & Pandulfus Petruccius,animo ab ea re,quãuis verba contrariũ sonum ederent,alienus,eius restitutione tantũ in se Senensis populi odium concitatum iri aiebat,vt denuò vrbe excedere cogeretur, ideò vtilius omnibus forè,quò meliori occasione fieret, aliquantulum differre,quàm eo nũc restituto,Senarum occupationẽ Valentino faciliorẽ reddere,sicq; nihil denegando,sed prolatando,Florentinis vt spem pro facto acciperent persuadere nitebatur: quæ excusationes ab ipsis reiectæ, Francisci Narniensis, qui regis iussu Senis morabatur opera,in Gallica aula admittebantur & credebantur.Sed Pontifici & Valentino,id negociũ,nisi quatenus exercitus qui à Galliæ rege parabatur progressus suaderent, & prout magis vni quàm alteri regi adhærere statuissent, alicui cõmittere non erat in animo: cuius rei varia erant illorum hoc tempore consilia ac quantũ poterant animi sensum minimè in regẽ Galliæ nisi timore coacti propensum,occultãtes: Bononiensiũ enim Hetruscarũq; rerum experientia, eius fauore plura adipiscendi spẽ adimebat:ideo iã ante Hispanorũ victoriam,indies magis animo ab illo alienari cæperant: & post victoriã audaciores facti,consuetã eius voluntatis autoritatisq; rationẽ nõ amplius habebant:& quamuis statim post Gallorũ clades,se Galliæ regis partes sequuturos asseuerassent,& milites quos

in regnum neapolitanum mitterent conſcribere oſtendiſſent,nihilominus nouarum rerum cupiditate tracti, quum neq; oculos,neq; animum ab Hetruria remouere poſſent, regi vt ſe ſuarum partiũ apertè profiterentur poſtulanti, Pontifex tam ambigua reſponſa dabat, vt ipſe & filius indies ſuſpectiores fierent:quorum ſimulatio atq; diſſimulatio in Romana curia adeò nota erat, vt commune prouerbium inde ortum eſſet: Pontificem nunquam quod diceret facere: Valentinum verò nunquam quod faceret, dicere: neq; illorum cum Ioanneiordano controuerſia adhuc finem habebat: nam etſi Valentinus regis iram veritus, quum illius mandatum accepit,ab moleſtijs ei afferendis abſtinuiſſet,tamen Pontifex ſummam ex eo moleſtiam præ ſe ferens,nunquam regi aut vt armis omnem Ioannisiordani ditionem poſſe occupare ſibi concederet, aut illum ad permutationem faciendam cogeret, inſtare deſierat: ſed ad id non ambitione, ſed iuſtiſſimo eius vicinitatis metu moueri oſtendens: nam quum in Cardinalis Vrſini ſcriptis vacuum folium Ioannisiordani propria manu ſubſcriptum eſſet inuentum, id arguere, illum, in rebus ad Manſionem tractatis,eadem in ſe voluntate, eorundemq; cum Vrſinis conſiliorum participem fuiſſe. Qua in re,rex vtilitatis maiore quàm honeſtatis habita ratione, variè pro temporum diuerſitate ſe geſſerat, nunc ſe vt antè Ioanniiordano fauere, nunc aliquo modo Pontifici ſatisfacere velle oſtendens:quare quum Ioannesiordanus, Braccianum, in regij oratoris qui Romæ agebat manibus deponere recuſaſſet, rex hanc controuerſiam ſibi ea lege vt Ioannesiordanus, intra duos menſes ſe in Galliam conferret, nec ante ſententiam ab ſe latam quicquam innouaretur, permitti poſtulauit: cui Ioannesiordanus qui tum paternis,tum ſuis in regem meritis,ſe omnino hac moleſtia liberatum iri ſperauerat,neceſſitate coactus: & Pontifex,petitione eo tempore facta, quo Archidux Hiſpaniæ regum nomine pacẽ cõfecerat,potius metu quàm alia de cauſſa aſſenſi erant: ſed rerum ſtatu Hiſpanorum victoria immutato, Pontifex quantum rex ſua opera indigeret animaduertens, omnem illius ditionem,ea permutatione quàm rex declaraſſet petebat:rex autem eandem ob cauſſam Ioannemiordanum, quamuis inuitum,ad conſentiendum induxerat, effeceratq; vt ſuæ fidei de eo,quòd rex pronuntiaſſet filium obſidem daret: erat enim regi in animo, eam ditionem Pontifici, niſi eodem tempore ſe in neapolitano bello ſecum facere apertè declararet,non tradere:ſed cum Pitilianenſes vbi filius erat, Tranſiuo regio oratori qui ad Portum Herculis eius recipiendi gratia venerat, eum tradere recuſaſſent, ipſemet Ioannesiordanus qui redierat,Portum Herculis petijt, ſeq; ipſum oratori obtulit,qui illo imprudenter accepto,naui impoſuit: quod quamprimùm rex cognouit eum liberari iuſſit. Interea apparatus bellici quibus cis & trans alpes vti conſtitutum erat, accelerabantur, quoniam Alibrettus & Gienſis Tribunus,cum quadringentis cataphractis,& quinq; partim Heluetiorum,partim Vaſconum peditum millibus,in Ghiennæ regionem,vt Fomterabiam verſus bellum mouerent, profecti erant,& in Linguadoccam,Ruiſius Britto Tribunus, Ruſſinonenſem agrum infeſtaturus,octingentos cataphractos,& octo Heluetiorum,atque Gallorum peditum millia duxerat: eodemq; tempore claſſis quæ Cataloniæ,& Valentini regni oram infeſtam redderet ſoluebat: & in Italia rex Tramuliam,cui tũc communi omnium conſenſu,primus in re bellica totius Gallici regni locus tribuebatur,exercitus imperatorem deſtinarat: & Diuionenſem pręfectum,ad octo Heluetiorum millia adducenda miſerat: cataphracti autem & reliquus peditatus iter accelerabant: nec tamen tantæ erant copiæ, quantæ initio fuerant decretæ: id autem fecit rex non quòd facultas deeſſet, aut vt ſumptus minores faceret,ſed tum,vt,quemadmodum valdè vtile cenſebatur, citius in regnum neapolitanum ducerentur: tum etiam quia Allegrius, quum rerum quæ illic gerebãtur ſtatum indicaret, exercitus reliquias validiores & oppida, atq; principes qui adhuc in eius fide permanebant firmiores eſſe quàm reuera eſſent affirmauerat:ac deniq;, quòd ab omnib.ijs qui ſuarum in Italia partium eſſent, auxilia poſtularat: quare Florentini Camenſem præfectum cum quinquaginta cataphractis & centum quinquaginta alijs, ſuo ære ei conceſſerunt. Ferrarienſium dux,Bononienſes & Mantuanus,qui regis accitu,ipſemet ad id bellum proficiſcebatur, ſinguli centum grauis armaturæ equites, & Senenſes totidem tradiderunt: quæ copiæ octingentis cataphractis,& quinq; Vaſconum,quos Tramulia in Italiam ducębat, & octo Heluetiorum

rum millibus qui expectabantur,ijsq; militibus qui Caietæ erant,additæ,mille & octin-
gentorum, partim Gallorum partim Italorum numerum,& inſuper decem octo peditũ
millia cõſtituebant:præter quos,terreſtres apparatus,& validiſſima claſſis ſoluerat,adeò
vt omnes ab nullo Galliæ rege, viribus terra mariq; cis atq; trãſalpes collectis maiores
potentioréſue apparatus factos memoriæ traditum fuiſſe faterentur. Sed regium exer-
citum ante quàm regi ab Pontifice & Valentino cautum eſſet Romam pertranſire mi-
nimè tutum cẽſebatur,cum præſertim multas ob cauſſas plurimaq; inditia, & quia Va-
lentini ad Conſaluum multo ante interceptis literis,inter eos,vt ſi Conſaluus Caietam
expugnaſſet,regni rebus in tuto collocatis,cum exercitu progrederetur,Valentinus Pi-
ſas occuparet, & Conſaluo coniunctus Hetruriã ambo inuaderent, tractatũ fuiſſe ani-
maduertebatur, ſuſpicandi iuſtiſſimam cauſſam haberet: idcirco rex exercitum iam in
Inſubriam traducto,vt tandem animum ſuum declararent ſummopere vrgebat; qui etſi
audirent,& cum omnibus agerent,tamen ex aliorum moleſtijs quæſtum facere & mer-
caturã exercere commodum tempus adeſſe rati, magis in Hiſpanos propenſi erant,ſed
manifeſto cũ periculo, ne Gallicus exercitus imperiũ ſuum inuaderet: ſicq; vnde præ-
mia,& dignitates conſequi ſperaſſent, dãna & moleſtias perciperent,retinebãtur. Qua
in dubitatione, ſententiam ſuam quoad fieri poſſet, ſuſtinentes,vtramq; partẽ,palã mi-
lites Romæ conſcribere patiebantur:ſed tandem rege acrius inſtante, Valentinum,cum
quingentis grauis armaturę equitibus,& duobus peditum millibus,ſi rex illi non modò
Ioannisiordani ditionem, verùm etiam vt Senas occupare poſſet concederet,regia ca-
ſtra ſequuturum promittebant:tamen cum ad tranſactionem ipſam deueniendũ erat,vt
qui quo ex rerum euentu ſuo more conſilium capere poſſent, ab ijs quæ inter eos tra-
ctata fuerant, nouis introductis difficultatibus variare,ſuamq; denuò mentem occulta-
re,ideò alia ratio inuenta fuit, qua Pontifex,vt cõmunis omnium pater maneret,neutri
parti ſe fauturum, ſed Gallico exercitui per pontificiũ imperiũ.iter cõceſſurum; & bello
in regno neapolitano durante,nec Florentinis,nec Senẽſibus,nec Bononienſibus, mo-
leſtum futurũ promittebat:quas conditiones rex tandẽ,quamuis parũ decoras,neq; ſibi
neq; ijs quos in Italia in fide ſua haberet tutas agnoſceret,vt exercitus ſine lõgiori mora
in regnũ tranſiret,admiſiſſet;verùm quoniã certus non erat,ſi quid ſuis in regno accidiſ-
ſet,Pontificẽ & Valentinum ſe ſe ipſius hoſtes nõ declaraturos,præterea nec ſatis ſecu-
rus erat quo minus copijs ſuis Latio digreſſis, ipſi fide neglecta,Hetruriã,quæ proprijs
ſubſidijs & ob auxilia regi data debilis ac penè inermis relinquebatur aggrederẽtur:ve-
riſimile enim erat,quũ ſibi ex tantis occaſionib.immoderatos quęſtus propoſuiſſent,eã
rem vel quãuis aliã aggreſſuros. Sed ecce tibi in ſumo maioris ſpei faſtigio, vt inania &
fallacia ſunt hominũ cõſilia,Pontifex repente,ex vinea prope Vaticanũ,quo ſui ab æſtu
recreãdi gratia ad cœnam ſe cõtulerat, penè exanimis in regiã ſuam, ac paulo pòſt eius
quoq; filius eodẽ modo fertur:ſed Pontifex poſtero die, qui fuit XVIII Auguſti,mortuus
Pontificio ritu,in diui Petri ędẽ,niger,tumefactus,totusq; deformatus,quæ apertiſſima
ſunt veneni inditia elatus fuit:ſed Valẽtinus ætatis vigore,optimis ſtatim atq; ei veneno
accomodatis remedijs vſus, longa & graui ægritudine oppreſſus, vitã tamen conſerua-
uit.Huius caſus venenũ cauſſam fuiſſe cõſtans opinio fuit: & communi fama,res in hũc
eſt acta modum:Valentinus,qui eidem cœnę interfuturus erat,Adrianum Corneti Car-
dinalem,in cuius vinea cænaturi erant,veneno tollere conſtituerat: neq; enim ignotum
eſt, hanc fuiſſe patris & ipſius frequentem conſuetudinem, vt veneno non modò ad-
uerſus hoſtes vltionis,vel metus gratia vterẽtur,verùm etiam nefaria, diuitum proprijs
facultatibus ſpoliandi cupiditate, in Cardinales & alios aulicos, etiamſi nullam vnquã
ab illis iniuriã accepiſſent,cuiuſmodi fuit ditiſſimus ille S.Angeli Cardinalis:quin etiam
amiciſſimos coniunctiſſimosq; eodẽ modo acceperũt:vt Capuanum & Mutinẽſem Car
dinales, qui eis vtiliſſimi fidiſſimiq; miniſtri fuerant.Valentinus igitur ſuũ ſecutus morẽ
cuum lagenas quaſdã vino venenato plenas pręmiſiſſet,easq; miniſtro cuidã rei mini-
mè conſcio,cũ mandato ne cuiquã daret tradidiſſet, fortè fortuna Pontifex ante cœnæ
tempus eò venit,qui ſiti,ex ingẽtiq;,vt tunc erat ęſtu victus,potũ petiuit:ſed quia nondũ
ex Vaticano ea quę ad cœnã erant neceſſaria allata fuerãt, miniſter is,qui id vinũ velut
præſtãtius cõſeruari crederet,ex eis lagenis, quas Valẽtinus pręmiſerat,Põtifici infudit;

Valentinus patre bibente eò superuenit, atq; ex eodem vino bibit. Ad defuncti Alexandri spectandum corpus,in diui Petri templum vrbs tota incredibili lætitia accurrit: nec cuiusquam oculi Draconem illum, qui immoderata ambitione, & pestifera perfidia,omnibusq; horrendæ crudelitatis,monstruosæ libidinis,& inauditæ auaritię exemplis, sacris atq; profanis rebus absq; discrimine venditis vniuersum orbem venenis infecerat, extinctum spectando expleri poterant: qui nihilominus ab ineunte ætate, ad extremũ vsq; vitæ suæ diem,singulari ac penè perpetua felicitate,maximaq; semper appetens,& plura quàm optaret perpetuò adipiscens elatus fuerat:quod exemplum,ad illorum,qui humanorum oculorum imbecillitate diuinorum iudiciorum arcana se videre arbitrantes,quicquid mortalibus vel fausti vel aduersi accidit, ex bene maléue factorum caussis manare aiunt,arrogantiam retundendam potentissimum est:quasi non quotidie multos bonos iniustè vexari, & contrà, plerosq; improbos ad non meritos honores euehi,cerneremus:quasi secus interpretando,de Dei iusticia potentiáue detraheretur,cuius amplitudo,breuibus ac præsentibus terminis minimè inclusa,alio tempore & loco, larga manu æternis præmijs atq; supplicijs,iustos ab iniustis discernit. Sed Valentinus in palatio grauiter decumbens,omnes copias suas circa se contraxit:& cum antea semper in patris obitu partim armorum suorum terrore, partim Hispanorum Cardinalium qui vndecim erant,suffragijs Pontificẽ ex arbitrio suo eligere cogitasset,tunc temporis, propter grauissimam ægritudinem, & hoc, & reliqua omnia longe difficiliora quàm prius cogitasset inueniebat: quare vehemẽter indignatus,querebatur,quòd cum aliàs sæpius omnia quæ in parentis morte accidere possent cogitasset, omnibusque remedia inuenisset,sibi,vt & ipse eodem tempore tam periculoso morbo detineretur fieri posse,nunquam in mentem venisset:ideò cum consilia non ad ea quæ antè cogitarat, sed ad præsentem necessitatem accommodanda essent,se eodem tempore Columniorum & Vrsinorum odium sustinere non posse ratus, & ne in se conspirarent veritus, ijs potius quos in fortunis tantùm, quàm ijs quos in fortunis & sanguine læserat fidere statuit: quapropter Columnijs & Vallensi familiæ quæ eandem factionem sequebatur statim reconciliatus, ijs vt in propria regna redirent inuitatis, arces quas magno sumptu Alexander munierat, auxeratq; restituit.Sed hæc neq; ad eius securitatem,neq; ad Romanæ vrbis, vbi omnia timore, & tumultu erant plena, tranquillitatem satis habebant momenti: quoniam Prosper Columna in Vrbem venerat,& tota Columniorum factio arma ceperat: & Fabius Vrsinus, suæ familiæ ædes in Monteiordano ingressus, cum magna Vrsinæ factionis turba aliquot tabernas,& mercatorum, atq; Hispanorum aulicorum domos incenderat:in cuius gentis nomen propter tyrannidis in Alexandri pontificatu ab illis vsurpatę memoriam, ferè omniũ animi erant concitati: & Valentini sanguinem sitiens, multos peregrinos milites conscribebat:& Bartholomeum Aluianum, qui tunc Venetis militabat,vt cum reliquis Vrsinis suis ad tot iniurias vlciscendas prop raret vrgebat.Suburbium & Quintiana prata Valentini copijs erant referta:& Cardinales se non tutò in Vaticanum conuenire posse rati, ad Mineruæ conueniebant: quo i loco,præter antiquum morem,Alexandri exequias,sed serius consueto celebrare incę perunt. Consalui Romam aduentus timebatur, præsertim quia Prosper Columna cer tum Hispanorum militum numerum Marini reliquerat, & quia Valentini cum Colum nijs reconciliatione,Hispanicam factionem se sequuturum promisisse credebatur. Se multò magis Gallici exercitus aduentus formidabatur,qui ad eum vsq; diem lentè pro cesserat, quia publica Heluetiorum concilia,infaustis eius gentis in regno neapolitan successibus territa, ante quàm regijs ministris pedites apud se conscribendi facultate dedissent diu dubitarant:& ferè omnibus ducibus & delectis peditibus eadem de cau sa ire recusantibus,serius conscripti,& in itinere lenti fuerant. Sed Pontificis morte,ex ercitus, cui Mantuanus velut regis vicarius, & cum eo, & si non nomine, re tamen ips Camensis præfectus, & Sandricurtius præerant: quoniam Tramulia æger Parmæ hæs rat, Heluetijs minimè expectatis,in Senensem agrum, vt Romam contenderent vene rant, sic enim rex imperauerat, atq; etiam Gallicam classem quæ Caietæ erat,Hostian vt Consaluum si fortè,quemadmodum ferebatur,exercitum Romam quo Cardinal ad libitum suum Pontificem eligere cogeret,ducere voluisset impediret, petere iuss

rat: ta

rat:tamen quia mercatores, in literis quibus pecunia ex Gallia repreſentari iubebatur, recipiendis propter Romanarũ rerum perturbationẽ ſe difficiles exhibuerant:& Heluetij qui iam in Senenſem agrũ peruenerant,niſi prius ſtipendia accepiſſent,vlterius progredi recuſabãt;aliquot dies inter Bonconuentũ & Viterbiũ morati ſunt. Quo tempore nõ minores erant in Latio, & in plerisq; alijs Põtificij regni & Valentini locis tumultus: quoniã Vrſini,& omnes Romani principes,in ſuas quiſq; fortunas redibãt. Vitellij Ciuitatemcaſtellũ redierant,& Ioannespaulus Ballio,coniuratione fretus,Peruſiã oppugnauerat:& quamuis ab hoſtib. fugatus recedere coactus ſit,tamẽ cum multis copijs & publicis Florẽtinorũ auxilijs denuò reuerſus,valida impreſſione facta,nõ ſine aliqua hoſtiũ & ſuorũ cæde ingreſſus eſt.Plumbinates quoq; arma ceperãt; & quãuis Senẽſes id oppidũ occupare conati ſint,tamẽ Florẽtinorũ ope prior dominus redijt: idẽ in ſuis regnis Vrbinatiũ dux,Piſauri,Camerini,& Senogalliæ principes faciebãt:ſola Aemilia, etſi Venetorũ, qui Rauennæ magnas copias cõparabant metu,nõ careret,in Valentini fide pacata permanebat:quòd reipſa quanto ei regioni tolerabilius fuiſſet vni tantùm principi eiq; potenti parere, quàm cũ ſingulæ ciuitates propriũ principẽ habebant,qui nec propter imbecillitatẽ eos tueri, nec propter inopiã beneficijs afficere poterat: quin potius cum ſe paruis vectigalibus quæ haberet alere non poſſet,illos opprimere cogebatur:illud etiam homines in memoriã reuocabant, propter illius autoritatẽ atq; potentiam,& ſinceram iuris adminiſtrationẽ,eam regionẽ à factionum tumultib, quib. antea ſemper crebris hominũ cædibus vexari ſolebat,immunẽ fuiſſe;quibus rebus & beneficijs quoque in multos illorũ collatis,in militares homines ſtipendijs;in togatos,ſui & Pontificij imperij magiſtratibus diſtribuendis;& ſacerdotibus,apud patrẽ ad ſacra beneficia obtinenda,cõmendãdis, populorum animos ſibi deuinxerat:quare nec aliorũ exempla qui omnes rebellabant,nec veterum principum memoria,eos à Valentino alienabat;quem vel tot anguſtijs oppreſſum, tamen & Hiſpani & Galli, amplis promiſſis ſibi adiungere ſummopere nitebantur:nam præter ipſius copiarũ vſum,Hiſpanorum cardinaliũ ſuffragia ad futurã pontificis electionem adipiſci ſperabant. Ipſe verò etſi propter Columniorum recõciliationẽ,illum Hiſpanis adhęſiſſe opinio fuerit, nihilominus cũ nulla alia re quàm metu ne Vrſinis cõiungerentur ad id eſſet impulſus: tunc verò quemadmodũ aiebat,ſe ad nullã rem in Galliæ regem tentandã teneri velle declaraſſet,quia & Romæ vbi Galli tam propinquum exercitũ habebant, & in alijs ſuis fortunis,magis ei & nocere & prodeſſe poterant quã Hiſpani,Galliæ regis partes ſequi cõſtituit:idcirco primo Septẽbris die cum Sanſeuerinati cardinale, & Tranſiuo regio legato,pro rege ſtipulantibus, cõuenit,copias ſuas ad neapolitanum & quoduis aliud bellum in quemcunq;, excepto Põtificis imperio gereretur,promittens;& viciſſim regij procuratores,regẽ ad eius cum omni ditione quam poſſidebat defenſionẽ, & ad auxilia quib. ea quæ amiſerat recuperare poſſet ſubminiſtranda obligarunt. Præterea Valentinus,ſe plurimorũ Hiſpanorum cardinaliũ ſuffragia,pro cardinale Rotomagenſi capturũ ſpem faciebat;qui Pontificatus ſui regis autoritate,opibus,& armis adipiſcẽdi ſpei plenus,ſtatim poſt Põtificis obitum,ex Gallia vt Romã contenderet profectus erat;ſecumq; præter Aragoniũ cardinalem,Aſcanium quoq; adducebat; qui ante bienniũ è Bituricẽſi turri liberatus,poſtea in aula,in honore habitus,& ab Rotomagẽſi valde humaniter acceptus fuerat,quòd veterem eius autoritatẽ qua in Romana curia pollere ſolebat,& maximas amicitias atq; clientelas,ſibi primo pontificatus interregno profutura ſperaret:quæ fundamenta nõ admodum firma erant,quia nec Valẽtinus ſibi de Hiſpanis cardinalibus, qui magis hominum more propriæ vtilitatis,quàm gratiæ ob beneficia tum ã patre tum ab ipſo accepta referendæ ſtudioſi erant: & quia plerią; illorũ,regum ſuorum animos offendere nolentes,nũquam id cõmiſiſſent,vt Gallum cardinalẽ pontificẽ crearent:nec Aſcanius ſi maximè potuiſſet,vt Rotomagenſis ad ſpes omnes quæ ſibi & familiæ ſuæ relinquebantur reprimendas,& extinguendas ad pontificatũ aſcenderet,aſſenſus eſſet. Noui Põtificis creatio cũ quia defuncti exequię,ante quarũ finẽ(ſunt aũt nouendiales)Cardinales,ex veteri more locũ ſuffragijs ferendis deſtinatũ,quem ipſi cõclaue vocant, nõ ingrediuntur:tũ ꝙ ad ſeditionis,in tãta rerũ ꝑturbatione, & tã graui principũ diſſenſione,occaſiones & pericula vitanda, Cardinales qui pręſentes aderant, abſentib.cardinalib.veniẽdi

tempus concedi voluerant, qui cum venissent, Senatus, propter Valentini copias, &
quia Gallicus exercitus, tandem totus inter Nepet atque Insulam collectus, quiq; Ro-
mam vsq; castra extēdere cogitabat: siue quòd ne aduersa factio Collegium ad libitum
suum facere cogeret, vererentur, siue quòd Rotomagensis ad maiorem sui securitatem,
vtq; eis copijs Pontificatum consequendum se vsurum speraret, Tiberim antequam no-
uus pontifex creatus esset, transire recusabat, electionem minimè liberam fore vereba-
tur: quæ tandem post multas cōtentiones collegio, se alioqui conclaue ingressurum ne-
gante, hac ratione sunt composita, quòd Rotomagensis pontificum collegio, Gallicum
exercitum Nepetis atq; Insulæ fines minimè excessurum, fidē suam obstrinxit, & Valen-
tinus Nepet profectus est: deinde, ducentis grauis & trecentis leuis armaturæ equiti-
bus, Ludouico Mirandulano, & Alexandro Triultio ducibus in Gallica castra missis ad
Ciuitatemcastellanam se contulit: & collegium multis militibus ad vrbis præsidium cō-
scriptis, & tribus antistitibus conclauis custodiæ præfectis, si quem tumultum percipe-
rent, eius aperiendi autoritatem dedit, vt singulis Cardinalibus liberam quocunq; vel-
lent proficiscendi facultatem habentibus, omnes eos cogendi spem amitterent. Cardi-
nales tandē numero triginta octo, Conclaue ingressi sunt, vbi dissidium quod alijs tem-
poribus moram afferre solebat, in caussa fuit vt intra paucos dies nouum pontificem
crearint: nam propter alias singulorum cupiditates, & præcipuè propter contentionem
quæ Gallicæ factionis Cardinalibus cum Hispanis vel Hispaniæ regibus fauentibus e
rat, non de homine cōuenientes, sed proprio periculo, cum res Romana in tanto metu
atq; tumultu esset, & casuum qui tam difficilibus temporibus, interregno in Pontifica
tu existente, accidere possent cogitatione territi, Rotomagensi quoq; Cardinale, in qu
indies magis eius adipiscendi spes minuebatur consentiente, Franciscum Picolhom
neum, Senensem cardinalem, quem quia senex erat, & tunc temporis infirma valetud
ne, omnes breuissimo tempore supremum diem obiturum existimabant, Pontificer
crearunt: qui Cardinalis certè erat integræ famæ, alijsque dotibus tanto gradu minim
indignus censebatur: hic vt Pij Secundi, patrui sui, à quo in Pontificum collegium co
optatus fuerat, memoriam renouaret, Pius tertius nuncupari voluit. Pontifice creat
Gallicus exercitus, cum nullam vltra moræ caussam haberet, antea destinatum iter i
gressus, statim Tiberim traiecit: & tamen nec Pontificis electione, nec exercitus disce
su, Romani motus sedabantur: Aluianus enim & Ioannespaulus Ballio qui coniuncti
Perusino agro milites conscribebant, expectabantur: & Valentinus graui adhuc valet
dine oppressus, illorum aduentum metuens, cum ducentis & quinquaginta grauis a
maturæ, & totidē expeditis equitibus, & octingentis militibus, fide à Pontifice, res se
liqua pactione sedare melius posse sperante accepta, Romam venit. Sed cum Valen
nus, & Vrsini iustissima eius sanguinis siti accensi, quiq; nouas perpetuò copias consc
bebant, intra eadem mœnia essent, hiq; à Pontifice, pontificumq; collegio, ius sibi ci
administrari postulassent, præcipuum tamen vltionis fundamentum in armis salt
quamprimùm Ioannespaulus Ballio & Aluianus aduenissent, ponebant: ex quo Vr
& suburbium in quo Valentinus castra habebat, perpetuò ferè tumultuabantur: q
contentio, non modò populum Romanum & curiam perturbabat, sed, vt creditur, G
lorum rebus plurimum obfuit: nam cum Vrsini se vt Valentini rebus confectis, ad G
liæ aut Hispaniæ regis stipendia proficiscerentur adornarent, & illorum arma, ad b
victoriam non parui momenti fore existimarentur, ab vtraque parte amplis condit
nibus inuitabantur: sed cum sua natura magis Gallici nominis studiosi essent, Roton
gensis Cardinalis cum Iulio Vrsino, qui totius familiæ nomine, Aluiano, cui locus l
nestus relictus fuit, excepto agebat, pactus est: Sed Aluiani aduētu omnia sunt turb
nam etsi initiò cum eodem Cardinale ferè conuenisset, tamen temporis fermè mom
to cum Hispano oratore loquutus, se cum vniuersa Vrsina familia, Ioanneiordano
cepto, cum quingentis grauis armaturæ equitibus, & sexaginta in singulos annos au
rum numûm millibus Hispanis addixit: in quam sententiam, vt ipse constanter asse
bat præcipuè fuerat impulsus, quòd indignè ferret, Rotomagensem Pontificatus
piditate etiam tum flagrantem, Valentino quòd eius opera Hispanorum Cardinali
suffragia maxima ex parte consequi speraret, fauere: quamuis Cardinalis culpā quæ
ascri-

ſcribebatur in alios transferens, Venetos eius rei autores fuiſſe, ſibi perſuaſum eſſe
ræſe ferret, qui, quòd Galliæ regem neapolitano regno excludi cuperent,non modò
n hunc finem illum à ſuis ſtipendijs diſcedere,ſe eundem illi, vt ferebatur, locum ſer-
ıaturos promittentes, paſſi eſſent: verùm etiam vt prima ſtipendia promptiora eſſent,
Hiſpano oratori quindecim aureorum numûm millia mutuò dediſſent; quod etſi non
penitùs certum eſſet, tamen Venetum legatum, huic negocio ſe aperte immiſcuiſſe
negari non poterat. Alij ampliores ab Hiſpanis conditiones propoſitas in cauſſa fuiſ-
e aiebant; quia ipſis & reliquis ex eadem familia, oppidorum in regno neapolitano
quorundam ius, & fratri, opima ſacerdotia ſe daturos, ac,quod ille magni faciebat,
bello confecto, duo Hiſpanorum peditum millia, ad bellum quod contra Florenti-
nos, in Petri Medices gratiam gerere in animo habebat auxilio miſſuros promiſerant.
Opinio fuit Ioannempaulum Ballionem,qui vnà cum Aluiano Romam venerat quem-
admodum eius exemplo, eodem tempore cum Gallis & cum Hiſpanis agebat, ſimili-
ter in conditione capienda ſequuturum. Sed Rotomagenſis Cardinalis Vrſinorum
alienatione, qua ſpes Gallorum antea ferè certæ in dubium reuocatæ eſſe animaduer-
tebantur, permotus, ſtatim omnibus quæ petijt conceſſis ad regis ſui ſtipendia, cum
centum & quinquaginta grauis armaturæ equitibus, quamuis ſub Florentinorum no-
mine, ſic enim voluit Ioannespaulus vt certior eſſet, ſtipendia quæ ex ea ſumma quam
illi ex fœdere regi debebant deducenda erant, ſe debitis temporibus accepturum,per-
traxit: & tamen Ioannespaulus Peruſiam ad militem conſcribendum reuerſus, & cen-
tum quadraginta auri libris acceptis, magis ex communi rerum euentu agens, ſuaque
ſtudia & commoda,quàm honeſti, & militaris fidei rationem ſequutus, nec non varijs
doloribus profectionē ad exercitum ſuam protrahens,Peruſia pedem non mouit:quod
Rotomagenſis cardinalis ideò fieri cenſuit,quòd Ioannespaulus,eius tēporis Italiæ du-
cum parum integram fidē imitatus,iam tum cum ſecū pactus eſt, Bartolomęo Aluiano
& Hiſpanis ſe ſic facturum promiſiſſet. Vrſinorum conuentioni coniuncta fuit pax in-
ter illos & Columnios, eadem hora in Hiſpani oratoris domo confecta,quem vnà cum
Veneto,vno animo,ſuarum cōtrouerſiarū arbitros fecerunt: quorum coniunctione ter-
ritus Valentinus, quum Roma diſcedere ſtatuiſſet,& iam iam Braccianum, quia Ioānes
Iordanus ſe illum inuiolatum eò perductur ū Rotemagenſi fidē dederat, iturus eſſet,Io-
annespaulus,& Vrſini,qui illum adoriri ſtatuerant,cum per Angelicæ arcis pontē ſubur
bium ingredi nō potuiſſent,Roma egreſſi ,& longo circuitu ad portā quæ Turrionis di-
citur,quæ tum clauſa erat,profecti,eam incendunt,ingreſſiq; , cum nonnullis Valentini
equitibus pugnam ineunt;& quamuis multi Galli milites qui nondū Roma diſceſſerant,
ı auxilio venerint, tamen cum hoſtium vires maiores eſſent & ingens impetus,milites
autem ipſius quorū numerus iam antea valde imminutus erat,fugæ ſignum darent, vnà
cum Scyllaceo principe, & aliquot Hiſpanis purpuratis in Vaticanū confugere coactus
eſt,vnde ſtatim in Angelicam arcem pontificis conſenſu ab arcis præfecto, qui adhuc i-
dem erat qui ſuperioris pontificis tempore fuerat,quandocunq; diſcedere vellet in ſua
poteſtate fore fide accepta, ſe recepit:eius autem copiæ diſſipatæ ſunt. In hoc tumultu
Camenſis præfectus leuiter vulneratus fuit:& Rotomagenſis Cardinalis,eo die magno
in metu fuit: offenſionum cauſſa hoc facto remota, & tumultus pariter Romæ ſedatus,
adeo vt pacatè noui Pontificis electioni operam dare cæperint, quoniam Pius,cardi-
nalibus ſpe in ſua creatione concepta minimè fraudatis,vigeſimo ſexto pòſt die, quàm
erat ad pontificatum aſſumptus, ex hac vita migrarat.Poſt cuius obitum,cum pontificū
collegium aliquot dies Conclauis ingreſſum diſtuliſſet,(voluerunt enim Vrſinos qui vt
legionis ſuæ numerū explerent,ibi manſerant,prius Roma diſcedere)electio extra con-
claue decreta fuit:nam Hoſtieſis,qui ſancti Petri in vincula cardinalis apellabatur ami-
cis,autoritate,& opibus potens,tot ſuffragia ſibi obſtrinxerat,vt ijs qui cōtra ſentirent ſe
opponere non audentibus, iam certus & decretus Pontifex conclaue ingreſſus, nouo
q; hominū memoriæ antea inaudito exemplo,ante quàm conclaue clauderetur,eadē
nocte, quæ fuit poſtrema Octobris, ad pontificatum aſſumptus fuerit:qui vel primùm
cum Iuliani nomen intuitus,vel vt fama fuit,quo cogitationum ſuarum magnitudinem
indicaret,vel ne etiam nominis pręſtantia Alexandro cederet,Iulius,eius nominis inter

omnes quotquot fuerant pontifices Secundus appellari voluit, Magna certè fuit om-
nium mortalium admiratio; Pontificatum tanto consensu, Cardinali, quem difficili ad-
modum natura esse, cunctis formidandum, & omni tempore inquietum, notissimũ erat,
quiq; ætatẽ in continuis molestijs cõsumpserat, necessitate coactus multos læserat, odia
& simultates cum multis magnis viris exercuerat, delatum fuisse: sed mox singula per-
pendenti, caussæ, quibus, omnibus impedimentis superatis ad tantum gradum euectus
fuisset, apparebant: cum enim diu Cardinalis admodũ potens fuisset, magnificentia qua
reliquos omnes superauerat, & animi magnitudine non modò amicorum multitudine,
verùm etiã inueterata admodũ in curia autoritate pollebat: pręterea põtificię dignitatis
libertatisq; defensor princeps habebatur; sed multò magis illũ promouerũt immodica
atq; infinita promissa quæ cardinalibus, principibus, nobiliũ primoribus, & ijs qui sibi
hac in re adiumẽto esse possent, in omnib. quæ petere potuerunt facta: adhęc, pecunias,
multa sacerdotia, & dignitates, tam ex suis, quã ex alienis distribuendi facultatem; quia
pmulti eius liberalitatis fama permoti accurrere, spõte ei pecunias, nomẽ, officia & be-
neficia, quibus ad suam voluntatẽ vteretur, certatim offerre: nec fuit aliquis qui cogita-
ret eius promissa longè maiora esse quàm vt ea Põtifex factus præstare posse, aut debe-
re videretur: diu enim liberi ac veracis famã obtinuerat, ita vt Alexander VI. eius tam
cerbus inimicus, in reliquis illum carpens, veridicũ hominẽ esse fatebatur; quam laudẽ
ille, cum sciret à nullo homines facilius decipi quàm ab eo qui decipere nunquã solitus
fuit, vel huiusmodi nomẽ habuit, vt pontificatũ adipisceretur, parui fecit. Huic electioni
assenssus est Rotomagensis cardinalis, quia cum se pontificatum adipisci non posse ani-
maduerteret, hunc quemadmodum hactenus fuisse existimabatur, sic in posterum sui
regis amicum fore sperauit. Ascanius quoq; cardinalis, prius illi, veterum contentionũ,
cum vterq; purpuratus ante Alexandri põtificatum, Romanam curiam sequebatur, me-
moria deposita, reconciliatus, assensus est; quia cũ eius naturã melius quàm Rotomagen
sis agnosceret, illũ pontificẽ factum perinde, ac multò etiã magis quàm in minori fortu-
na, inquietum fore, eaq; consilia quę sibi ad Insubriæ imperiũ recuperandũ viam aperi-
re possent, habiturum sperauit: Hispani quoq; etsi primùm animo essent alienissimo, tot
tamẽ alia suffragia concurrere animaduertentes, ideoq; se eius dignitatis impedienda
impares rati, assentiendo mitigare, quàm repugnando irritare tutius existimarunt: & ali-
qua ex parte ingentibus ipsius promissis, freti, & Valentini suasionibus precibusq; per-
moti, consenserunt: qui ad tantam calamitatem redactus erat, vt quoduis periculosum
consilium sequi cogeretur, non minus quàm ceteri spe frustratus: eius namq; filiã, Fran-
ciscomariæ Ruuereo vrbis præfecto suo nepoti se matrimonio iunctурũ, Põtificatus co-
piarum imperiũ confirmaturũ; & quod maioris erat momenti, ad Aemiliæ, Flaminiæq;
possessionẽ quæ arcibus exceptis iam ab eius imperio defecerant, recuperanda, auxili
daturum promisit: quarum prouinciarũ res, nouis rebus, & cõmutationibus plenæ, Pon
tificis, qui se tunc imparem ad eas ex arbitrio suo constituendas perspiceret; & Veneto
rum imperium in ea Italiæ parte dilatari vix ferre posset, animum varijs cogitationibu
angebant: quamprimùm enim Valentini in Angelicã arcẽ fuga, & copias quę cum illo e
rant, dissipatas, in Amilia cognitum fuit, ciuitates quæ antea illũ constanter expectaue
rant, spe amissa diuersas rationes inire cæperunt: Cesenates, ad pristinam pontificij im
perij fidem redierant. Imolenses, arcis præfecto, nonnullorũ ciuitatis principum oper
interfecto, alijs pontificium, alijs Riariorũ, veterũ dominorum dominatum exoptantib
ancipites erant: Foroliuienses qui diu, antequam Xysti põtificis diplomate Riarijs subij
cerentur, Ordelaffis paruerant, Antonium Riarium reuocauerant, qui prius Venetorun
ope redire conatus, deinde ne illi, vt ea vrbe ipsi potirentur suo nomine abuterentu
veritus, ad Florentinos conuersus illorum auxilio redierat. Pisaurum Ioannes Sfortia
Ariminum Pandulfus Malatesta, vterque à populo vocatus redierant. Sed Dionysiu
Naldius veteranus Valentini miles, ab Ariminensis arcis pręfecto accitus, ei opem latu
rus eò se contulit: idcirco Pandulfo eiecto, ciuitas sub Valentini dominatum redijt: fo
Fauentini diutius in eius fide permanserant; sed tandem illius reditus spe deiecti, a
Manfredorum veterum dominorum reliquias conuersi, Astorrem iuuenem ex ea fa
milia, sed nothum, quia nullus erat ex legitimo toro natus, accersiuerunt. Veneti a
totiu

otius Aemiliæ imperium aspirantes, statim post Alexandri obitum multos milites Ra-
ennam miserant, cum quibus noctu ex tempore Cesenam adorti sunt: at populo for-
ter vrbem tuente, ipsi qui sine tormentis, & magis insidijs quàm viribus freti venerant,
n Rauennatem agrum redierunt, in omnia quæ imperij in ea prouincia augendi oc-
asionem dare possent, intenti; quam mox Dionysij Naldij cum Fauentinis dissensio
peruit: nam cum Dionysio Fauentinos sub Manfredorum à quibus cum Valentinus
am vrbem oppugnauit defecerat, imperium redire molestissimum esset, Venetis ac-
ersitis vallis Lamonis arces quibus ipse præerat eis tradidit: qui paulo pòst Fauentinæ
rcis præfecto pecunia corrupto, trecentos pedites in eam miserunt: eodem quoque
empore Foripopilij arcem, & pleraque alia Aemiliæ castella occuparunt; & copia-
um partem ad Fanum fortunæ oppugnandum miserunt; sed populus se Pontificis no-
nine constanter defendit. Ariminum quoq; populi consensu, antea cum Pandulfo Ma-
atesta se illi Citadellam Patauini agri oppidum, annuum stipendium, & grauis arma-
uræ equitum turmam in perpetuum daturos pacti, intromissi sunt: mox summo stu-
io ad Fauentiæ oppugnationem conuersi sunt: Fauentini enim arcis, quæ quòd in de-
resso loco sita est, & ipsi eam statim profunda fossa à ciuitate separassent, parum illis
besse poterat, iactura minimè territi, & bene in Manfredorum nomen affecti, atq; Fa-
entiæ dominatum, ab Lamonis vallis incolis, alijs promitti ægrè ferentes, strenuè se
uebantur: sed cum vires ad defensionem deficerent, quia Veneti Christophoro Mauro
egato exercitum & tormenta vrbi admouerant, & optima quæq; agri loca occuparant,
b Iulio iam Pontifice, cui hæc audacia molestissima erat, opem flagitabant: cum autem
s in ea sede nouus esset, opibusq; & virib. careret, nec ab Galliæ aut Hispaniæ regbus
um grauioribus rebus occupatis, tum quia neutri illorũ adhærere volebat, auxilia spe-
aret, nulla alia ratione quàm pontificij nominis autoritate, prospicere eis poterat: quæ
t quanti vnà cum amicitiæ, qua diu ei reip. coniunctus fuerat ratione, apud Senatũ Ve-
etum esset experiretur, Tiburtinum episcopũ Venetias, quòd cum Fauentia in Pontifi-
atus iure esset, ipsi ab hac iniuria pontifici, qui antequã ad eum gradũ ascenderet, sem-
er ipsorũ reip. coniunctissimus fuerit, & à quo nunc ad ampliorem fortunã euecto, vete-
is beneuolentiæ vberrimos fructus sperare possent, inferenda, nõ abstinerent, expostu
atũ misit. Credibile est eos ipsos qui antea vt se Pisanis reb. nõ immiscerent, regni nea-
olitani portus pignori ne acciperent, Insubriã cum Galliæ rege ne diuiderent suaserãt,
n Senatu fuisse: qui, si indies multis magis odiosi atq; suspecti fierent, & reliquorũ odijs
ontificũ quoq; inimicitiã adiungerent, quid tandẽ inde futurum esset, cogitarẽt: sed cũ
mbitiosa cõsilia tam felices exitus habuissent, omnib. velis tam propitio fortunę vento
atis, eorũ qui contrariũ suadebant, verba non audiebantur: ideò summo cõsensu pon-
ficio legato tale responsum datũ est: eum Senatũ semper S. Petri in vincula cardinalẽ,
ropter diuturnam amicitiam, innumeris, mutuis vtrinq; officijs atq; beneficijs confir-
natam, ad Põtificatũ euehi summopere exoptasse: neq; vllo pacto dubitandũ esse, quin
uem Cardinalem ita obseruassent, eundẽ, nunc multò magis Pontificẽ obseruaturi es-
ent: verùm se qua in re, si oblatã Fauentiæ adipiscendæ occasionẽ amplecterentur, eius
lignitatẽ læderent non animaduertere: quòd ea ciuitas nõ modò nõ pontificũ nomine
ossideretur, sed etiã ipsimet Pontifices se eius omni iure spoliassent: atq; in sacro colle
io ac senatu, omnem dominatũ in Valentinum ducem plenè transtulissent: illud quoq;
n memoriã reuocabant, ne ante quidẽ eam cõcessionẽ, pontifices post hominũ memo-
iã vnquam Fauentiam possedisse; sed nouis semper vicarijs, nullũ aliud pręter censum,
uendam quem ipsi quoq; si quidem tenerentur, pendere promittebãt, imperij signum
gnoscentes, concessisse: nec Fauentinos Pontificũ dominatũ exoptare; imò ab eo ab-
orrentes, Valentini nomen ad extremũ vsq; coluisse; & eius omni spe sublata, ad Man
edæ familiæ nothos accersendos præcipites fuisse: ad extremũ rogare, vt Pontifex ean
em in Senatum Venetum, qua Cardinalis eum prosecutus erat, beneuolentiam cõser-
are vellet. Pontifex de Venetorum animo certior factus, Valentinũ ducem, qui ab illo
uamprimùm ad Pontificatũ ascendit, magno honore & magna beneuolentiæ significa
one acceptus, in Vaticano cum pontifice habitabat, in Aemiliam misisset; sed ne eius
rofectio quæ ab initio omnibus populis grata fuisset, nunc cum omnes iam ab illo de-

fecerant valde inuisa esset veritus, id nō fecit. Fauentinis igitur vnica in Florentinis spes reliqua erat: qui tam propinquam ciuitatem, in Venetorum potestatē venire ægrè ferentes, initio ducentos pedites eò miserant; & vt eos ad se donec Pōtifex auxilium mittere posset tuendos accenderent, aliarum copiarum mittendarum spe fouerant. sed Pontificem ad arma capienda promptum non esse, nec Galliæ regis, qui Venetos vt Valentini ditionē non attingerent hortatus erat autoritatē eos cohibere posse animaduertentes; quum ipsi soli se bello cum pontenti hoste implicare nollent, auxilia mittere desierunt: quocirca Fauentini omni spe exclusi, cum Venetus exercitus, qui ad Obseruātiæ fanum castra habebat, iam vrbis mœnia tormentis quatere incępisset, coniuratione etiā in vrbe detecta, & aliquot qui vt Venetos introducerent cōspirarāt captis, cōmoti, vrbē eis dederūt: Veneti aūt, Astorri aliquod quāuis exiguum ad vitā tuendā subsidium promiserunt. Fauentia capta, facilè Imola, & Foroliuij potiti essent, sed ne pontificē qui mirū in modū querebatur magis irritarent, militibus dimissis, tunc tēporis, cum in Aemilia, præter Fauentiam & Ariminum cum suis appendicibus, Monteflorē quoq;, Santarchangelum, Verrucium, Catteriā, Sauinianum, Metulā, Cesenatium portum: & in Imolensi ditione Tussinianū, Solariolum, & Montebatalliam occupassent, vlterius progredi destiterunt. Valentini nomine in Aemilia, tantummodo Foriliuij, Cesenæ, Foripopilij, & Bertinori arces tenebantur; quas ille quamuis in Aemiliam proficisci summopere cuperet, ne in Venetorū potestatē peruenirent, Pōtifici ea lege vt eas pòst pacatas reciperet custodiendas tradidisset: sed Pontifex veteri candore nondum dominandi libidine superato, cum diceret se occasiones quæ ad fidem fallendam allicerent, sponte arripere nolle, recusarat: tandē vt aliqua ratione tamē Venetorū progressus, sibi propter pōtificij imperij periculū molestissimos impediret; Valentinū præterea Roma discedere cupiens, cum eo suo & pōtificij collegij nomine egit, vt mari Spediā, & inde terrestri itinere Ferrariā, deinde Imolam contenderet, quo etiā ducerentur centum grauis, & 150. leuis armaturæ equites, qui adhuc eius signa sequebantur: quo cōsilio cum Valentinus Hostiā. vt naues cōscenderet esset profectus, Pontifex, cum arces nō accepisse pęniteret, & iam mutata sententia quacumq; ratione ijs potiri posset, retinere statuisset, Volaterranum & Surrentinū cardinales, qui ei persuaderēt vt ne illa oppida in Venetorū manus peruenirent, eadē conditione qua Romæ tractatū fuerat, ipsi traderet, misit: quod cū Valentinus facere nollet, Pontifex iratus, in triremibus quas iam conscenderat eū capi, deinde honestè in Mallianū duci iussit, vnde, vniuersa aula, & tota vrbe ob eius captiuitatē lætitia exultāte, in Vaticanū ductus est: & quāuis diligēter custoditus, honorificè tamē atq; humaniter acceptus fuit: verùm quia Pontifex ne arciū præfecti, de sua salute desperantes, arces Venetis venderēt veritus, humanitate atq; blāditijs tesseras ab illo accipere nitebatur. Sic Valentini potentia, non minus crudelitate & fraudibus, quā pontificij imperij armis & potentia, ferè repente euecta, ipso in se eas insidias quibus pater & ipse tot alios vexauerant experto, magis repentina clade corruit. Nec verò eius milites meliorem fortunam habuerunt: qui cum in Perusinum agrum à Florentinis & alijs publicam fidem sperantes peruenissent, Ballionum, Vitelliorum, & Senensium copijs à tergo conspectis vt euaderent Florentinorū ditionē confugerunt: vbi cū inter Castellionē & Crotonam, numero quadringenti equites cum paucis militib. constitissent, Florentinorum iussu omnib. rebus exuti sunt: & Michael illorū dux captus, quē illi postea pontifici, qui cum omnes eius pontificatus ministros odisset tum maximè illū, quod omniū Valentini scelerū fidissimus minister & perfector fuisset, vehementer petenti concesserūt: quamuis, vt natura erga eos, in quos sęuire in sua potestate esset, mitis erat, nō multo pòst eum dimiserit. Hoc tempore Rotomagensis Gallicę legationis cōfirmatione, ab Iulio potius quia negare nō ausus erat quā libera voluntate impetrata, vt in Galliā rediret Roma discessit: at Ascanius, quamuis cum ex Gallia discederet regi se redditurū sacramento quo ab pontifice clàm liberatus est, confirmasset, illū nō est sequutus. Nec tamen suæ credulitatis ab Ascanio delusæ exemplum, Rotomagensem, in Pandulfi Petrucij rebus cautiorem effecit: qui eo Senis magno honore accepto, miroque astu artificiosisque consilijs sibi conciliato, & se Montempolitianum Florentinis restituturum promittens, tantum effecit, vt Cardinalis in Galliam reuersus, se nullum in vniuersa Italia Pandulfo sapien-

sapientiorem virum reperisse asserens, apud regem egerit vt Borghesius eius filius, ad paternæ fidei in Gallia obses, Senas redire permitteretur. Hæ fuerunt in Italia ob Pontificis mortem factæ mutationes. Eadem verò tempestate bella ab Galliæ rege tanta spe trans alpes cępta, ad magnas difficultates redacta erant: quoniam exercitus in Aquitaniæ fines missus, pecuniæ defectu, & eorum qui præerant incuria, citò dissolutus fuerat: & classis, Hispaniæ oram exiguo fructu prætervecta, in Massiliensem portum redierat: exercitus verò Perpenianum versus profectus, de cuius progressu, quòd omnibus necessarijs rebus optimè esset instructus, rex sibi plurimum pollicebatur, ad Salsium, locum munitum prope Narbonem ad Pirenei radices, in Russinonis ditione situm castra posuerat: quod oppidum quum optimos defensores haberet, strenuè resistebat: & quamuis Galli fortiter oppugnarent, & omni studio mœnia tormentis concutere, & cuniculis euertere niterentur, nunquam tamen potiri potuerunt: imò maximo exercitu ex omnibus Hispaniæ regnis vt obsessis opem ferrent Perpiniani, quò rex ipse venerat congregato, & propter Gallorum qui Fonterabiam versus missi fuerant, dissolutionem, copijs quæ ad eos fines tuendos iuerant, huic exercitui coniunctis, omnesq; vnà aduersus Gallos venirent, duces se impares viribus esse animaduertentes, cum iam circiter quadraginta dies Salsium obsedissent, Narbonem versus copias reduxerunt: quos sequuti Hispani, Galliæ regis fines ingressi sunt, & aliquot parui momenti oppidis captis cum Galli Narbonæ constitissent, paucos dies commorati, regis sui iussu, qui eius qui inuaditur proprium finem assecutus, præsertim cum ipsius regna ad vim Gallorum repellendam potentissima, ad inferendam essent imbecilla, non libenter bellum vltra montes fouebat, in suos se fines receperunt. Haud multos dies pòst Federico rege intercedente, quinq; mensium inducias solummodo de transalpinis rebus pacti sunt: nam Federicus, spe sibi ab Hispanię rege de neapolitani regni restitutione facta, idemq; Galliæ regem, apud quem misericordia cõmota Galliæ regina pro eo vehementer laborabat, facturum speraret, pacis tractationem inter eos seruerat: quamobrem dum bellum in Italia arderet, Hispaniæ regis legati in Galliam venerunt, qui tanto artificio agebant, vt Federicus, suæ restitutionis, cui Aniouinæ factionis principes magnopere repugnabant, difficultatem præcipuè ex Galliæ rege manare sibi persuaderet. Omnibus igitur duorum regum bellis in regnum neapolitanum conuersis, omnium oculi & cogitationes in eam partem intendebant: Galli etenim Roma profecti, per Valmontonis & Columniorum loca, in quibus commeatus illis sponte datus est, itinere facto, per pontificiam ditionem Sangermanum versus contendebant, vbi Consaluus, Roccasecca, & Montecassino præsidio munitis, non quidem vt fortunam experiretur, sed vt vlterius progredi prohiberet, quòd propter loci qui natura munitus est opportunitatem, facilè se facturum sperabat, castra posuerat. Gallis ad Pontecoruũ & Ceperanum castra metatis, Salutius marchio, cum copijs quæ Caietæ erant, antea Traiectensi ducatu, & Fundano comitatu ad Garilianum fluuium vsq: Consalui discessus occasione recuperatis, adiunctus est. Primus Gallici exercitus labor fuit, Roccaseccana oppugnatio, qua frustrà tentata, in tantum contemptum adducti, vt in Hispanorum castris, eum diem neapolitanum regnum ab Gallis securum reddidisse palàm affirmaretur, abierunt: eamq; ob caussam se hostes Sangermanno pellere posse diffisi, ad maritimum iter deflectere statuerunt: quare Aquini, quod ipsi ceperant, biduum commorati, septingentis peditibus, in Gulielmia arce relictis, Põtecoruum regressi, Fundano itinere, ad turrim quæ in Gariliani fluminis transitu posita est, castra locarunt; quo in loco fama est olim Minturnas vetustissimã vrbem fuisse: qui locus non modò ad pontem iaciendum, & fluuium traijciendnm, vt illis erat in animo, verùm etiam, si fortè ibi hærere coacti fuissent, cum Caietam & classem à tergo Traiectum, Itrium, Fundos, & omnem regionem ad Garilianum usq; amicam haberent, oportunus erat. Si Galli fluuium traiecissent, quòd Consaluus tanto inferior viribus esset, vt se aperto in loco opponere non posset, Gallis Neapolim vsq;, quo & classis quę nullum mari impedimentum habebat venisset, liberum iter relinquebatur, plurimum ad victoriam referre existimabatur: ideò Consaluus Sangermano profectus, ad alteram Gariliani partem, vt Gallos totis viribus transitu prohiberet, venit; se id, propter incommodum & laborem in quo exercitus, in fluminibus quæ vado

ſuperari nequeunt,cum hoſtes ſe opponunt ſuperandis verſantur , facilè facturum ſpe-
rans:ſed vt ſæpe accidit,quod prius difficillimũ exiſtimabatur id facillimum fuit,& con
trà,quòd omnes facillimum cenſebant,difficilius: Galli namq; etiã ſi Hiſpani prohibe-
re conati ſint,ponte facto,tormentis partim in earipa in qua caſtra habebant,quæ oppo
ſita nonnihil altior erat, partim in nauibus quas ex claſſe aduerſo flumine ſubuexerant,
collocatis,fluminis tranſitũ ſibi vendicarunt:ſed cum poſtero die tranſire cæpiſſent,Hi-
ſpani ſe oppoſuerunt; & in eos qui iam tranſierant impreſſione facta,magno animo ad
medium pontẽ vſq; repulerũt:& niſi tormentorũ vi retrocedere coacti fuiſſent,vlterius
eos eſſent perſequuti. In hoc conflictu ex parte Gallorũ,Diuionenſis præfecti vicarius
cecidit:ex altera parte Fabius , Pauli Vrſini filius,iuuenis nõ paruæ inter Italos milites,
expectationis. Fama fuit Gallos,ſi cum tranſire cæperũt,fortiter progreſſi eſſent,eo die
victoria potituros;ſed dum lentè & cum timoris ſignificatione procedũt,nõ modò eius
diei victoriæ occaſionẽ amiſerunt,ſed etiã magna ex parte futurę ſpem debilitarunt: nã
poſt eam diem res illorũ parum feliciter ſucceſſerunt: iamq; inter duces potius erat per
turbatio quàm concordia,proq; Gallorũ militũ erga Italos duces cõſuetudine,Mantua
no regio legato,parum erant obſequẽtes, adeò vt ille vel hac de cauſſa,vel quòd reue-
ra,vt aiebat,ægrotaret,vel quòd periculo prius ad Roccaſeccã,deinde,quo die pontem
tranſire tentarunt,facto,de victoria deſperaret,ab exercitu maiore apud Galliæ regẽ,fi-
dei quã fortitudinis vel militaris in exercitu adminiſtrando peritię,opinione relicta diſ-
ceſſit.Poſt cuius diſceſſum Galli duces,quorũ præcipui erãt,Saluciarũ marchio,Camẽ-
ſis prefectus,& Sãdricurtius,pontis capite ex altera fluminis parte, prius carris munito,
vallum multorũ hominũ capax,cuius ope ab hoſtibus,pontẽ tranſeuntes haud amplius
inuadi poterant,extruxerunt:ſed alia impedimẽta,partim ipſorũ culpa,partim ex hoſtiũ
virtute & tolerantia,partim ex fortunæ iniquitate orta,quo minus vlterius progrederẽ-
tur eos remorabantur: quia Conſaluus,qui magis,vt eos hyemis,& regionis ſitus occa-
ſione,quàm virib.impediret operã dabat,ad Cinturã vicũ,editiore loco ſitũ,paulò plus
mille paſſibus ab flumine diſtantẽ,peditatu & reliquis copijs circũcirca diſpoſitis,caſtra
locarat:idq; magno incõmodo:nam cũ deſerto in loco,vbi,agricolarũ caſę,& paſtorum
tuguria rariſſima ſunt,caſtra haberent,vix tectũ aliquod inueniebãt:planiciesq; ipſa na-
tura depreſſa,atq; ob anni tẽpus,pluuijs obnoxia aqua & luto redundabat:idcirco mili
tes qui vbi cõſiſterent non habebant, magnũ faſciculorũ numerũ in editiora loca com-
portantes,ſolũ ijs ſternere conabantur:quas ob res tũ quod militi ſtipendia nõ dabãtur,
tum etiã quia Galli fluminis tranſitũ prorſus ſibi liberũ fecerant, vt milites minus incõ-
modi perciperent,vtq; periculũ in quo militũ numero hoſtib. inferiores, perpetuo ver-
ſari videbantur,vitarẽt,Capuã eſſe recedendũ præfectorũ quorundã ſententia fuit; quã
Cõſaluus his æterna memoria dignis verbis,magno animo reiecit;cũ diceret, optare ſe
potius ſepulcrũ ſuũ eadẽ hora pedẽ vnum vlterius habere,quã paucos cubitos retroce-
dendo,vitę ſuæ ſpacio centũ annos addere:ſicq; res aduerſas animi cõſtantia pferens,&
caſtrorũ frõte alta foſſa, & binis vallis munita,ſe Gallis obiectus tuebatur,qui etſi vallũ
& ipſi feciſſent nõ tamẽ caſtra mouere tentabãt;nã cũ regio vniuerſa imbribus,& flumi-
nis aquis redũdaret(hũc locũ T.Liuius, ob Sinueſſæ vicinitatẽ,Sinueſſanas aquas apel-
lat;& fortaſſe ſunt Minturnæ paludes,in quib. C. Marius, Syllã fugiẽs ſe occultauit)niſi
anguſto,ac bene lutulento ſtagnantib.vbiq; aquis,itinere,nec ſine periculo ne ab Hiſpa
norũ expedito peditatu, qui admodũ prope caſtra habebat,à latere inuaderentur,pro-
gredi poterãt;& forte fortuna ea hyeme tẽpeſtas erat frigidiſſima, atq; aſperrima,& ſu-
pra eius regionis cõſuetudinẽ,niuib.& pluuijs abundãs , vt fortunaq; cœlũq; in Gallos
cõſpiraſſe viderentur;qui cunctando,nõ modò tẽpus inutiliter terebant,verùm etiã ob
ſuam naturã,ferè idẽ detrimentũ ex mora percipiebant, quòd ex veneno paulatim ero-
dente capiunt humana corpora:nam etſi minore incõmodo,quàm Hiſpani in illis locis
erant,propterea quòd antiqui cuiuſdã theatri reliquiæ, quib. multa lignea tecta adiun-
xerant,& vicinæ ædes atq; diuerſoria militũ partẽ tegebãt;& locus circa turrim nõnihil
Sinueſſana planitie altior,minus aquarum iniuriã ſentiebat; & maxima pars equitatus,
Traiectũ atq; in alia vicina oppida ſe cõtulerat:nihilominus quia Gallorũ & Heluetiorũ
corpora diuturnos labores & incõmoda,nõ tam facilè quã Hiſpani perferunt,animorũ
impetus

mpetus atq; ardor in eis indies deferuescebat magis: quæ difficultates, eorũ qui ab re-
ge cõmeatui, & stipendiotũ solutioni pręfecti erant, auaritia augebantur; qui ꝓprio quę-
tui intenti, nec vllũ fraudis genus prætermittentes militũ numerũ imminui patiebãtur;
eq; vt cõmeatu exercitus abundaret curabãt: quas ob caussas multę ægritudines exer-
itũ inuadebant; & militũ numerus, quãuis ad stipendia accipienda ferè idẽ esset, re ipsa
amẽ longè minor erat: Italis etiã militib. sua sponte ex parte dilapsis; quas perturbatio-
es præfectorũ dissensio augebat, qua fiebat vt exercitus nec ordine, nec decenti disci-
lina regeretur: hac ratione Galli, hyberni tẽporis asperitate detenti in Gariliani ripa
tiosè hærebant; nulla re, præter leuiora quędã certamina, ad rẽ summã parũ cõducẽtia,
emorabili gesta, nisi quòd Hispani semper è certamine superiores discedere videban-
r: his quoq; dieb. accidit, vt pedites qui à Gallis ad Gulielmiæ arcis præsidiũ relicti e-
nt, quũ molestias quæ ab ijs qui in Roccasecca atq; alijs circa ea loca præsidio erant,
sis ꝑpetuò inferebãtur, sustinere nõ possent, ideoq; ad castra redirent, in itinere ab il-
s funderentur: Sed cũ res permultos dies hoc in statu fuissent, Bartolomęus Aluianus,
ceteri Vrsini, cũ suis copijs in Hispanorũ castra superuenerunt, quorũ aduentu Cõsal-
us virib. ita auctus noningentos grauis, mille leuis armaturæ equites, & 9. militũ Hispa
rũ millia in castris haberet, iam nõ de defensione, sed de hostib. lacessendis cogitare
pit: ad quod eo magis accẽdebatur, quòd sciret Gallos equitatu quidẽ superiores, pe-
tatu verò inferiores, per vicina oppida ita dissipatos esse, vt eorum castra paulò minus
ecem millib. passuũ paterent; adeò vt circa Gariliani turrim Salutius prorex, & reliqui
æcipui duces cum minore tantũ exercitus parte mansissent, eaq; etsi cõmeatus copia
peruenisset, morbis tamen, quib. multi, & inter reliquos Camensis præfectus interie-
nt, indies magis crescentib. quotidie minueretur: idcirco fluuiũ furtim si posset, transi-
cum statuisset; quod si succederet de victoria minimè ambigebatur, Aluiano eius cõ-
ij, vt aliqui aiunt, autori, pontẽ clàm faciendũ curaret cõmisit: cuius opera, cũ in quo-
vico prope Sinuessam naualis pons magno silentio factus esset, eo ad Garilianũ no-
vecto, & ad Suuij vadũ quatuor milliarib. supra Gallorũ pontẽ posito, vbi illi nullũ
æsidiũ habebãt quãprimùm pons positus fuit, quod factũ est die XXVII. Decẽb. totus
ercitus & cũ eo Consaluus ipse traiecit, eadẽq; nocte Suuij quod oppidũ ad fluminis
á positũ est, à primis trãseuntib. occupatũ castra locauit; maneq; sequẽti, qui erat dies
neris Hispanis faustus, Cõsaluus cũ nouissimũ agmẽ, quod inter Mondragonis arcem
Carinulã, quatuor passuũ millia infra Gallorũ pontẽ castra habebat, ad pontẽ illorũ
pugnandũ contendere imperasset, ipse cũ prima acie cui Aluianus præerat, & media,
æ vnà cũ ipso flumẽ traiecerat, vt Gallos insequeretur, qui eadẽ nocte Hispanos põte
to copias iam traducere certiores facti, vt qui antequàm mitiora tẽpora adessent, ni-
amplius moliri statuissent: existimarentq; eandẽ hostib. negligentiã atq; ignauiã in-
e, ingenti terrore occupati; & hac audacia atq; repentino motu, eo magis perturbati
t, progressus est: quamobrẽ prorex ad quẽ mulri Traiecto & ex vicinis locis per quæ
sipati erant, conueniebant trepidans potius (vt in repentinis casib. fieri solet) quàm in
ediũ cõsulens aut deliberãs, etsi Allegriũ cum aliquot peditib. equitibusq; Suuiũ ver-
ad hostes transitu prohibẽdos ire iussisset, vbi tamẽ serò hæc fieri secũ reputaret, me-
; in omni eorũ cõsilio & deliberatione superãte, media nocte à Gariliani Turri, vt se
ietã recpierent, castra rerũ Castrensiũ tumultuãtes, magna parte, nouẽq; magnis tor-
ntis, & vulneratis cũ magno ægrotorũ numero ibi relictis, mouerunt. At Consaluus
rũ cognita fuga, cũ exercitu eos persequens Prosperũ Columnã cum expeditis equi
s, vt ab illis infestati tardius incederẽt, ꝓmisit: qui cũ ad Scandiũ eos essent assecuti,
llis semper incedẽtibus, sed tamẽ sępe ad põtes, & angusta itnera, ne ordines pertur-
ẽt hęrentibus, leuib. prælijs simul dimicare cęperũt, ex quib. Galli semper vbi aliquã
er impressionẽ sustinuissent, aliqua clade accepta recedebant: hic aũt erat illorũ pro-
sus ordo, tormẽta pręcedebãt, q̃ pedites sequebãtur, vltimo aũt loco equites, quorũ
remi ꝑpetuò cũ hostib. pugnabant: cũ hac ratione modò hęrẽtes, modò leuiter pu-
es, ad pontẽ vsq; qui ante Caietę Molã est, ꝓgressi essent, necessitas proregẽ, vt equi
s partẽ in loco quo tormẽtis suis, quæ cũ ea celeritate qua milites, iter cõficere non
ent, iam ipsis permiscebantur præcedendi spacium cõcederet, sisteret coëgit; quarę

acri eo in loco inita pugna, paulo pòſt, poſtremum Hiſpanorum agmen, flumine abſq;
vllo impedimento ijſdem nauibus, quæ ad ponté ab Gallis fractum erat traiecto, recto
itinere Caietam petebat, Conſaluo cum reliquo exercitu ſemper cliuum tenente. Ad
Molanum ponté, Gallis loci muniti beneficio præſertim, etſi plurimo timore pleni pu-
gnam ſuſtinentibus, & Hiſpanis qui ſibi iam victoria potiri videbantur, magno impetu
in eos irruentibus, aliquandiu ferociter pugnatum eſt: ſed tandem Galli, cum hoſtes
iam ſuſtinere nō poſſent, & ne ab hoſtilis exercitus parte, quam Conſaluus per cliuoſa
loca ad id miſerat, iter ipſis impediretur veriti, ordinibus perturbatis retrocedere ince-
perunt; hoſtibus autem continuò perſequentibus, cum ad biuij caput, cuius pars vna I-
trium, altera Caietam ducit perueniſſent, tormentis cum omnibus equis à quibus trahe-
bantur relictis, multis mortalibus cæſis, inter quos fuit Bernardinus Adurnius qui cata-
phractos quinquaginta pro alio ducebat, & plurimis captis; reliquos ad Caietæ portas
vſq; fugientes ſunt victores perſecuti. Eodem tempore Fabritius Columna, à Conſaluo
miſſus, cum quingentis equitibus & mille peditibus, flumine tranſmiſſo, circa Pōtecor
uum, & Fracias, plurimis caſtellis, & regionis incolis operam nauantibus, Ludouici Mi
randulani, & Alexandri Triultij turmas debellauit: multi præterea eorū qui Fundis, Itrij
alijs item propinquis locis caſtra habebant, & cum pontem ab Hiſpanis iactum audi
uiſſent, ad Gariliani Turrim vt cum ſuis coniungerentur, non contenderant, ſed quo ſi
bi conſulerent, diſſipati, ac trepidantes varia loca diuerſis itineribus petebant, capt
ſpoliatiq; ſunt. Maius infortunium habuerunt Petrus Medices, & aliquot alij nobile
Gallorum caſtra ſequentes: qui gallicis copijs ab Gariliano diſcedentibus, cum qua
tuor tormentis quæ Caietam veherent nauigio non magno conſcenſo, tum nimio por
dere, tum quia in fluminis oſtio ventos aduerſos habuerunt, cum naui omnes ſubmer
ſunt. Sequenti nocte Conſaluus cum exercitu, ad Caſtellonem & Molam caſtra habui
& poſtero die Caietæ quo præter Gallos duces, Salernitanus & Biſinianus princip
confugerant, appropinquauit, ſuburbiumq; & montem à Gallis derelictum occupau
qui, etſi ciuitas militibus & commeatu ſatis ad defenſionem eſſet inſtructa, & locus h
iuſmodi qui facilè maritima auxilia accipere poſſet, tamen conſternati, nec ad incer
ſubſidia expectationis moleſtiam ferre parati, ſtatim animum ad deditionem conuert
runt: & ideò Diuionenſis præfectus, Sanctacolumba, & Theodorus Triultius, de re
1504. quorum conſenſu ad Conſaluum profecti, die prima anni milleſimi quingenteſi
quarti, Conſaluo Caietam cum arce, terra mariq; è regno neapolitano cum omnib
rebus ſuis, tutò abeundi accepta facultate; & vt Obigninus, cæteriq; captiui vtrinq;
mitterentur, tradiderunt: Sed hoc non tam perſpicuè expreſſum fuit, quin Conſalu
huius pactionis vi regni neapolitani proceres liberati minimè intelligerentur, cauill
di anſam habuerit. Hæc eſt illa ab Galliæ regis exercitu ad Garilianum fluuium, ad
ius ripam quinquaginta dies moratus erat, accepta clades; non minus ex proprijs err
bus peruerſaq; diſciplina, quàm ex hoſtium virtute profecta: quæ ſanè memorabilis
ob illud eſt, quia tam nobilis tamq; opulenti regni integra amiſſio & Hiſpani imperij
mamentum ſequutum eſt: magis autem quòd cum Galli, hoſtibus potentia longè ſu
riores, & omnibus terreſtribus maritimiſq; ad bellum neceſſarijs apparatibus inſtru
in regnum inuaſiſſent, tam facilè & ſine ſanguine victorumq; periculo debellati ſin
quia quamuis pauci hoſtili manu perierint, tamen ex tanto exercitu varijs caſibus, p
ciſſimi euaſerunt: ex peditibus enim qui fuga elapſi ſe conſeruarunt, & ex ijs qui de
tione facta, terreſtri itinere Caieta diſceſſerunt, pars in itinere frigoribus & morbis
ſumpta eſt: & qui viui Romam peruenerunt, pleriq; nudi ac miſerabiles, pars in publ
pauperum hoſpitijs: pars noctu frigore & fame in foris & vijs perierunt: huius au
rei, ſiue fata Gallis aduerſa, nec minus nobiliati quàm plebi contraria, ſiue morbi ex
commodis ad Garilianum paſſis, contracti, cauſſam præbuerint, pleriq; eorum qui
ditione facta nauibus Caieta vbi maximam equorum partem reliquerunt diſceſſer
vel in itinere vel quamprimùm in Galliam perueniſſent, interierunt; inter quos Salu
rum marchio, Sandricurtius, & Montis præfectus, multiq; alij magnæ nobilitatis
fuerunt. Præter id autem quod diſcordiæ, ducumq; ſocordiæ, temporum acerbitati,
Gallorum Heluetiorumq; naturæ, ad cunctationis moleſtias animo, & labores atq

comm

commoda corpore non ita vt Hiſpani perferenda aptæ tribui poterat, duo in primis regi victoriã intercepiſſe, exiſtimatũ eſt: nempe exercitus propter pontificis mortẽ longa circa Romã mora: qua factũ eſt vt Hyems ante ſuperuenerit, & Conſaluus Vrſinos ad ſtipẽdia ſua, quàm ipſi regni fines ingrederentur, adſciuerit: neq; enim ambigitur, quin ſi ipſi dũ tractabile miteq; cœlũ fuit, ingreſſi eſſent, Cõſaluus tunc viribus longè inferior, nec tẽpeſtatis acerbitate adiutus, maxima regni parte deſerta, in pauca munita loca ſe recepturus fuiſſet: alterũ fuit regiorũ quęſtorũ rapacitas, qui regẽ in militũ ſtipẽdijs fraudãtes, & eandẽ ob cauſſam cõmeatũ impedientes non parũ eũ exercitũ minuerunt: rex etenim ſumma celeritate talẽ omnium neceſſariarũ rerum apparatum fecerat, vt certũ ſit, eo tempore quo pugna cõmiſſa eſt, magnã pecuniæ vim & ingentẽ cõmeatus copiã, ab ipſo miſſam, Romæ fuiſſe; & quãuis poſtremò, ob innumeras ducum & totius exercitus querelas vberior eſſet cõmeatus copia, tamẽ tanta antea fuerat penuria, vt ea ceteris incõmodis addita, tot ęgritudinũ, & multorum militum diſceſſus, vtq; cõplures per vicina loca diſſiparentur, cauſſa fuerit, quibus ex rebus tanta miſeri exercitus clades manauit: nam vt ad corpus tuendũ non ſatis eſt ſi caput ſanũ ſit, ſed & cetera membra munere ſuo fungi neceſſe eſt: ſic non eſt ſatis principẽ ipſum culpa vacare, niſi in miniſtris debita diligentia & virtus proportione reſpondeant. Eodẽ anno quo hæc tam grauia in Italia geſta ſunt, pax inter Baiſettum Otomannũ, & Venetos confecta eſt, quam vtraq; pars cupidè amplexa eſt: quoniã Baiſettus princeps manſueto ingenio & à patris ferocitate admodum alienus, literis quoq; ac religionis ſuæ ſtudijs deditus, natura ab armis erat alieniſſimus: idcirco bellũ potentiſſimis terreſtribus atq; maritimis apparatib. cæptum, quo primo biennio Naupactũ, qui hodie Lepantus dicitur, Methonẽ, Coronẽ, & Iuncum in Peloponneſo, quæ nũc Morea dicitur, occuparat, ſiue ocij ſtudio motus, ſiue ne vel propria pericula, vel religionis amor, Chriſtianos principes in ſe concitaret veritus, non eadẽ vehemẽtia poſtea geſſerat: nam & Alexander Põtifex, aliquot longas naues Venetis auxilio miſerat; & vnà cum ipſis Vladiſlaũ Bohemiæ atq; Pannoniæ regem, ad bellum in Turcarum finibus mouendũ pecunia concitarat: & Galliæ atq; Hiſpaniæ reges, ſinguli ſuas claſſes, ſed non eodẽ tempore, ad Venetorũ claſſem adiunxerãt. Sed maiori ſtudio Veneti, quib. maximo reip. & priuatorũ detrimento, negotiationũ quas homines ipſorũ in multis orientis partibus exercebant, cõmertium bello impediebatur, pacem amplexi ſunt: nam cum Veneta reſp. ſingulis annis maximam frumenti copiã ex ijs regionib. quæ Turcarum faſces agnoſcunt, accipere ſoleret, ea oportunitate priuari, illis non paruas difficultates afferebat: ſed multò magis, quia cum imperiũ ſuum in bellis cum alijs principibus augere conſueſſent, nihil magis horrebant quàm Otomannorum potentiam, à quibus quotieſcunq; bella cum illis geſſerant, cladibus affecti fuerant: nam & Amurates Baiſetti auus, Theſſalonicam vrbem quæ hodie Salonich nuncupatur, Veneto imperio ſubiectam occuparat: deinde Maumetes eius pater, ſedecim continuos annos bello cum illis geſto Negropontum inſulam, magnã item Peloponnenſi partem, Scodram, & multa præterea oppida in Macedonia & Albania eorum imperio ademerat: itaq; cum Turcicum bellũ magno incõmodo, ingẽti ſumptu, & ſine fructus alicuius ſpe gereretur; ad hæc veriti ne interea à Chriſtianis principibus inuaderentur, ſemper pacis cum illis ſanciendæ erant cupidiſſimi: Baiſetto, pacis legibus, omnia quæ occuparat retinęre licuit: & Veneti, Cefalonia Inſula, quam veteres Leucadem appellabant, retenta, Neritũ, quæ hodiæ Sanctæ Mauræ inſula vocatur, ei tradiderunt. Sed non tam moleſtum fuit Venetis Turcicum bellum, quàm ab Luſitaniæ rege, aromatum quæ ipſorum mercatores & naues, Alexandria nobiliſſima Aegypti vrbe, Venetias vehentes, magno quæſtũ per omnes Chriſtiani orbis prouincias diffundebant, commertium interceptum graue & pernicioſum fuit: quæ res cum omnium quæ à multis ſeculis acciderint, memoria ſit digniſſima, atque ob detrimentum ab Veneta vrbe acceptum, aliquo modò Italiæ rebus coniungatur, non prorſus ab re alienum fuerit, aliquanto fuſius eam explicare. Qui ingenio & miris cogitationibus, cœli motum & deſcriptionem cõtemplantes, poſteris ea nota fecerunt, in cœli ambitu, ab ortu in occaſum, lineam, vbiq; & in omni parte ab auſtrali & ſeptentrionali vertice æquè diſtantem deſcripſerunt: eamq; quòd dies cum ſol ſub illam venerit, noctibus æquales ſint, Aequinoctialem appellarunt; cuius

longitudinem, in trecentas & sexaginta partes quas gradus vocitarunt cogitatione partiti sunt: quemadmodum & alter cœli per vertices ambitus quoq; todidem partes patet. Horum normam sequuti Cosmographi, terram metientes & partientes, in ea quoq; æquinoctialem lineam, quæ ad perpendiculum, cœlesti lineæ ab Astronomis descriptæ, respondet finxerunt: eam pariter cum terræ circuitu linea directè sub verticibus posita, in latitudinem trecentorum & sexaginta partium diuidentes, ita vt à nostro vertice ad australem, centum & octuaginta, & ab vtroq; vertice ad æquinoctialem lineam nonaginta graduum interuallum cõstituerint. Hæc à Cosmographis generatim tradita sunt: sed quod ad terræ quæ incolitur peculiarem descriptionem attinet, ea vnius terræ partis quæ in nostro orbe est cognitione, quam habebant posteris tradita, eam partem quæ sub torrida plaga quam astronomi in cœlo describunt, in qua æquinoctialis linea continetur, est, veluti soli proximam æstu inhabitabilem, neq; ex nostro ad eas regiones quę sub torrida plaga, vel vltra illam Australem verticem versus sunt, quas Ptolemeus omnium consensu Cosmographorum princeps, ignotas terras & maria appellabat, transitum patere crediderunt: quare & ipse & reliqui, ijs qui ex nostro orbe, ad Arabicum Persicumq; sinum, vel ad eas Indiæ partes quas Alexandri magni victoriæ primùm nostris hominibus notas fecerunt, ire vellent; aut terrestri itinere, aut vbi per mare nostrum quantum possent progressi fuissent, reliquum iter pedibus conficiendum existimarunt. Has opiniones atq; sententias falsas fuisse, nostro æuo Lusitanorum nauigatio declarauit: quoniam Lusitaniæ reges, iam à multis annis, quæstus cupiditate, Africæ litora peragrare cæperunt: ac paulatim ad Capitisuiridi insulas vsq; à veteribus, vt pleriq; existimant Hesperides appellatas quæ quatuordecim gradibus citra æquinoctialem, septentriones versus sunt, progressi, & indies audentiores facti longo circuitu, meridiem versus nauigantes, ad Bonæ spei promontorium, quo nullum in Africa magis ab æquinoctiali remotum est, cum triginta octo gradibus ab eo distet, ab eoq; in Ortum flectentes, per Oceanum, ad Arabicum & Persicum sinum vsq; peruenerunt: quibus in locis Alexandrini mercatores, aromata, partim ibi nata, partim ex Moluchijs insulis alijsq; Indiæ partibus allata, emere; deinde terrestri, longo, incommodo, & maximis sumptibus itinere, Alexandriam ferre; ibiq; Venetis mercatoribus, qui ea Venetias aducta, ingenti quęstu per vniuersam Europam diffundebant, vendere solebant: nam cum soli aromata in manibus Veneti haberent, pretia ex arbitrio suo constituebant: & ijsdem nauibus quibus ex Alexandria asportabãt, multas merces eò ferebant, eædemq; naues, quę aromata in Galliam, Flandriam, Angliam, & alia loca vehebant, Venetias pariter alijs mercibus refertæ redibant: quæ res reip. quoque opes ex vectigalibus & portorijs mirũ in modum augebat. At Lusitani, Lisbona regia vrbe mari ad remotas illas partes profecti, & cum Calicutio & aliorum locorum regibus in Indico mari societate contracta, deinde paulatim ad interiora loca penetrantes, arcibusq; temporis progressu in opportunis locis extructis, & nonnullis eius regionis ciuitatibus sibi fœdere coniunctis, alijs verò armis imperio suo parere coactis, aromatum quæ antea Alexandrini mercatores habere solebant negociationẽ in se rranstulerunt; eaque mari in Lusitaniã vehentes, ad eadem loca ad quę Veneti mittere solebant, nauibus ipsi suis mittunt. Quæ nauigatio sanè mira est, in sex & decem milliarium millia protensa per maria penitus ignota, sub alijs sideribus, alio cœlo, alijsque instrumentis peragenda: nam vbi æquinoctialem lineam transgressi sunt, nostram arcton non amplius ducem sequuntur: & magnetis vsu priuantur, tantoq; itinere, nullas terras nisi ignotas, lingua, religione, & morib. diuersas, prorsus barbaras, & peregrinis infensissimas attingere possunt: nihilominus tanta difficultate minimè impediti, temporis progressu, hanc nauigationem sibi tam familiarem fecerunt, vt quò prius decem mensibus perueniebant, nunc longè minori periculo, sex mensium spacio nauigent. Sed magis etiam miranda fuit Hispanorum nauigatio, anno millesimo quadringentesimo nonagesimo, Christophoro Columbo autore cæpta. is cum sæpius per Oceanum nauigasset, & quorundam ventorum obseruatione, id quod postea reuera successit, coniectasset, aliquot nauibus ab Hispaniæ regibus impetratis, & Occasum versus nauigans, triginta trium dierũ spatio, in vltimis orbis nostri finibus, aliquas insulas, quarum prius nulla cognitio habebatur repperit, cœli temperie, soli vbertate

bea

›eatas: nam quibuſdam immaniſſimis populis, qui humanis carnibus veſcuntur exce-
›tis, ferè omnes incolæ, moribus ſimpliciſſimi, & ijs quæ naturæ benignitas fert conten-
i, neque auaritia, neque ambitione cruciantur: ſed quia, cum homines illi neque cer-
am religionem, neq; literarum ſcientiam, non artium peritiam, non arma, non milita-
em diſciplinam, non ſcientiam, nullum deniq; rerum vſum habeant, non ſecus atque
nanſueta pecora omnium qui eas inuaſerint facillima præda fiunt, infeliciſſimas: qua-
›ropter Hiſpani occupandi facilitate, & prædæ opulentia allecti, in illis enim copioſiſſi-
næ auri venæ ſecturæque ſunt inuentæ, multi eas veluti propria domicilia incolere cæ-
›erunt: vlteriusque progreſſus Chriſtophorus Columbus, & poſt illum Americus Ve-
pucius Florentinus, deincepsque multi alij, alias inſulas & ampliſſimas continentis
egiones, & in nonnullis, etſi in pleriſque ſecus, in publicis ac priuatis ædificijs, in ve-
titu, & commercio, mores, & ciuilem cultum, ſed omnes imbelles, atque omnium præ-
læ facilè expoſitas gentes inueſtigarunt: tanta autem eſt noui huius orbis vaſtitas, vt
ioc noſtro habitabili, antea noto, infinito latius pateat. Ad has igitur oras cum nouis
opijs nouisque itineribus aſpirantes Hiſpani, & modò aurum atque argentum, ex fo-
inis quæ pluribus in locis ſunt, & fluuiorum arenis eruentes: modò rerum viliſſima-
um permutatione ab incolis ementes; modò iam collectum rapientes, multi priua-
s nauigationibus & proprijs ſumptibus, ab rege tamen accepta poteſtate, & quinta
idem appenſa eius quod aut eruiſſent, aut alia quauis ratione in eorum manus perue-
iſſet, portione, ingentem copiam in Hiſpaniam attulerunt: quin eo vſque progreſſa eſt
Iiſpanorum audacia, vt aliquæ naues auſtralem polum verſus per tres & quinquaginta
radus, ſemper continentis oram legentes progreſſæ, deinde, fretum quoddã ingreſſę,
: ab eo per ampliſſimum pelagus in orientẽ velificantes, atq; inde per Luſitanorũ naui
atione redeuntes, vt res ipſa docet vniuerſum terrarũ orbem circuniuerint. vtriq; vide-
cet, Luſitani atq; Hiſpani, & præſertim Columbus huius magis admirandæ, magisque
ericuloſæ nauigationis inuẽtor, digni ſunt, quorũ peritia, induſtria, magnanimitas, vi-
ilantia, & labores, quibus tantarum, tamq; ignotarum rerum cognitio noſtro æuo pa-
:facta eſt, ſempiternis laudibus celebrentur: verùm laude digni maiore ſi eos ad tanta
ericula tantosq; labores ſubeundos non auri & diuitiarum ſitis immoderata, ſed vel
uius cognitionis ſibi ipſis adipiſcendę & alijs tradendæ, vel Chriſtianæ religionis ꝓpa
andę ſtudium, impuliſſet: quamquã & hoc aliqua ex parte pòſt conſequutum ſit; pluri-
mis enim in locis homines illi noſtram ſunt amplexi religionem. His nauigationibus
:eteres in terræ cognitione, pluribus in rebus deceptos fuiſſe eſt cognitum, vltra æqui-
octialem aditum patere, ſub torrida zona habitari: quemadmodum & aliorum naui-
itionibus, etiam contra eorundem opinionem, terras polis proximas quas immodera-
s frigoribus, propter cœli ſitum ab Solis curſu ita remotum, inhabitabiles eſſe aiebant,
icoli repertum eſt. Patuit etiã id quod veterũ aliqui crediderunt, alij verò reprehende
ant, ſub pedib. noſtris alios homines eſſe, quos illi, Antipodas appellabãt. Sed vt ad nar
itionem noſtrã, & res quæ poſt Caietã Hiſpanis deditã, anno M.D.IIII. geſta ſunt reuer-
amur. Cladis ad Garilianũ acceptæ, totq; calamitatũ quæ pòſt ſequutæ ſunt nuntij, ob
orum perierãt multitudinẽ, & præcipuè ob tot nobiliũ virorum amiſſionem, totũ Gal-
æ regnũ lacrymis & planctibus repleuerunt: ex quo regia vniuerſa ex veſtitu, & multis
lijs doloris ſignis, mœrore, & afflictatione plena cõſpiciebatur, & per totum regnum,
rorum ac mulierum, eũ diem, quo primùm infauſta imperij in Italia adipiſcendi cupi-
itas, regum ſuorum quaſi tanto imperio quod poſſidebant, contenti non eſſent, ani-
os inuaſit, execrantiũ voces audiebãtur: in primis verò regis animus tam nobilis regni
ıquam recuperandi deſperatione, & tantam exiſtimationis autoritatisq; ſuæ diminu-
one vehementer angebatur: magnifica verba toties in Hiſpaniæ regem iactata, & va-
e tantorum ad eum vndiq; oppugnandũ apparatuum perſuaſiones in mentem venie-
ınt: eius quoq; dolorẽ atq; indignationẽ augebat cogitatio, quòd cum ipſe ſumma di-
gentia, nulli prorſus rei parcens, tantos apparatus feciſſet, & cum pauperrimis, omni-
nq; rerũ egenis hoſtibus bellũ gereret, miniſtrorũ ſuorũ auaritia & fraudibus, tam tur-
ter ſuperatus eſſet: quare vociferationib. cœlum implens, efficaciſſimo etiã ſacramen-
addito, ſe poſtquã ſuorum met tam negligentem & perfidam operam eſſet expertus,

nullum amplius bellum ducibus suis commissurum, sed se ipsum ad omnia præsente
futurum,confirmabat. Sed magis etiam eum angebat discruciabatq; quia quantum v
res suæ tanti exercitus clade, & tot ducum totq; illustrium virorum interitu, imminut
essent, animaduertebat: ita vt si vel Maximilianus aliquem motum in Insubria excita
set, vel Hispani regno neapolitano egressi,vlterius processissent,ipsemet de eo imper
defendendo maximè diffideret: præsertim, si cui horum Ascanius Sfortia,cuius dom
natus ab omnibus populis vehementer expetebatur adhæsisset. Romanorum verò r
gem tanta opportunitate non excitari, cum eius esset inueterati moris, sæpissimè ten
pora & occasiones permutare,nemo miratus est:at de Consaluo omnes cõtrarium ex
stimabant;quo fiebat, vt quicunq; in Italia Gallis fauerent,in magno terrore versare
tur,ne ille,victori pecunias occasionésue nõ defuturas sperans, nulla interposita mor
ad Insubriæ imperium euertendum,& Hetrurię statum ex itinere mutandum,victoria
sequeretur:quod si fecisset,Galliæ regem pecunia exhaustum,& animo deiectum,pra
sertim cum suorum animi ab transitu in Italiam essent alienissimi:& qui Caieta rediba
regijs mandatis quæ Genuæ acceperant contemptis,alpes transissent;ei tempestati si
vlla defensione cessurum fuisse,certò credebatur: Illud quoq; palàm cernebatur, re
omnibus belli cogitationibus omissis,totum in concordia cum Maximiliano tractan
versari: nec minus pacis negotio cum Hispaniæ regibus intentũ,cuius rei gratia,in be
ardore nõ intermissæ,Hispani oratores apud eum semper & fuerant & etiam tum erar
Sed Consaluus, quem deinceps postquam cognomen sibi ab Hispanica iactantia t
butum, tam illustribus victorijs confirmauit, sæpius magnum apellabimus, siue qu
cum prorsus pecunia careret, & plurima stipendia militibus suis deberet, eos qui s
pendia & statiua petebant,futuri lucri, aut stipendiorum post longum tempus spe,m
uere nullo modò posset;siue quòd ex regum suorum voluntate progredi cogeretur;si
quòd antequã hostes toto regno pelleret exercitum educere non satis tutum censer
tanta occasione non est vsus, quia Ludouicus Arsius vnus ex Gallis ducibus, qui p
pugnam Ciriniolanam cum huiusmodi debellati exercitus reliquijs, quæ non penit
erant contemnendæ,Venusiæ consederat: quiq; dum exercitus in Gariliani ripa hær
bant,Troiam,& Sanseuerum occuparat,totam Apuliam suspẽsam retinebat: & aliqu
Andiouinæ factionis principes,Galliæ regis nomen apertè sequentes,loca sua tueba
tur:his omnibus accessit magni imperatoris grauis paulò post victoriam,ægritudo;q
factum est, vt cum nulli rei gerendæ interesse ipse posset,Aluianum cum copiarum p
te ad Ludouicum Arsium debellandum mitteret. Hac eius victoriæ extra neapolita
regnum eo tempore non sequendæ, siue deliberatione,siue necessitate, reliquæ Ital
res potius in metu quàm periculo relinquebantur: nam Veneti more suo, suspensi
rum exitum expectabant;& Florentini satis sibi fecisse videbantur,si quo tempore n
lum penitùs ab Galliæ rege auxilium expectabant, à Magno Consaluo non oppugn
rentur: & Pontifex vastis consilijs suis in aliud tempus dilatis, id vnum efficere nitel
tur,vt sibi ab Valentino,Foriliuij,Cesenæ, & Bertinorij arces quas solas in Aemilia p
sidebat concederentur: quoniam Antonius Ordelaffius, ante paucos dies Foripop
arcem præfecto prætio corrupto,in potestatem suam redegerat:Valentinus Cesenæ
cis tesseram Pontifici dedit,cum qua profectus Petrus Douiedus Hispanus,vt eius p
sessionem Pontificis nomine acciperet, præfecto,domino suo, dum esset captiuus,
rêre sibi turpe videri: cumq; qui talia petere ausus esset supplicio dignum esse dicen
ab eo suspensus fuit:quare Pontifex, illarum absq; Valentini libertate adipiscendar
spe frustratus, cum eo pactus est,eiusq; pactionis, quo firmior esset,diploma in pon
ficum collegio confectum fuit: vt Valentinus in Ostiensi arce, in Bernardini Caruai
Hispani,Cardinalis Sanctæcrucis,absoluta eum liberandi potestate,quamprimùm C
senæ,& Bertinorij arces Põtifici restituisset,eidemq; Foroliuianæ arcis tesseram, & p
quindecim aureorum numûm millibus Romæ numularios fideiussores dedisset, co
stitueretur: eius namq; arcis præfectus,statim vbi tesseram, cum ea pecuniæ summa
sumptus quos se fecisse asserebat accepisset, se eam restituturum promittebat. Sed a
erat pontificis mens,qui etsi datam fidem palàm violare nollet,tamen siue metueret
liberatus efficeret vt Foroliuianæ arcis præfectus eam dedere recusaret:siue iniuriar

à pa

patre & ab ipſo acceptarum memoria, ſiue odio quo illum meritò omnes proſequebantur, eius liberationem differre in animo habebat: quod Valentinus ſuſpicatus, clàm Magno Conſaluo tuto Neapolim eundi fidem publicam, & duas triremes quibus eò veheretur petijt: quibus à Conſaluo conceſſis Cardinalis Sanctæcrucis, qui idem ſuſpicabatur, quamprimùm, in eam ſummam fideiuſſores Romæ datos, & Ceſenæ atque Bertinorij arces à præfectis traditas intellexit, inſcio Pontifice ei abeundi facultatem dedit: qui triremibus quæ à Magno mitti debebant minimè expectatis, clàm Neptunum pedibus contendit: vnde parua naui ad Mondraconis arcem, & inde terreſtri itinere Neapolim peruenit, vbi à Conſaluo hilari fronte & magno honore acceptus fuit. Neapoli dum crebrò arcana colloquia cum Magno Conſaluo haberet, ſibi Piſas eundi facultatem dari poſtulauit: quoniam ſi in ea vrbe ſedem poſuiſſet, regum ſuorum rebus magna inde commoda eſſe peruentura: quod dum Conſaluus ſe probare fingit, & triremes quæ ipſum vehant offert, militumque quos ſecum ducere volebat, in regno conſcribendorum poteſtatem facit, & quotidie de Piſanis atque Hetruriæ rebus cum eo colloquia habet, & Aluianus, ob Mediceorum in patriam reſtituendorum deſiderium, ſe eodem tempore Florentinis bellum illaturum pollicetur, tandiu illum hac ſpe fouit, donec reſponſum ab regibus ſuis, cum eo quod ipſe facere in animo habebat conſentiens, accepit. Itaque cum iam triremes & milites, vt ſequenti die ſoluerent, paratæ eſſent, Valentinus veſperi diu cum Conſaluo loquutus, & ab illo cum magna amoris ſignificatione dimiſſus, & in diſceſſu amplexus fuiſſet, eadem ſimulatione qua Ferdinandus Aragonius ſenior, in Iacobum Picininum vſus dicebatur, quamprimùm cubiculo egreſſus eſt, eius iuſſu in arce retentus fuit; eademque hora, qui fidem ei antequam oſtia diſcederet ſcripto datam auferrent, ad eius hoſpitium miſſi: Conſaluus autem ſic factum excuſabat: ſibi vt eum cuſtodiæ traderet, à ſuis regibus imperatum; illorum præceptum ſuo priuilegio potiorem eſſe: quòd fides à miniſtro propria autoritate data, non pluris ſit facienda, quàm domini voluntas: præterea neceſſarium fuiſſe eum ſic retineri, qui tot ſceleribus hactenus perpetratis minimè contentus, aliorum quietem in poſterum turbare, res nouas moliri, offenſiones & diſcordias ſerere, ac pernicioſa incendia in Italia excitare cogitaret: & paulo pòſt naui longa impoſitum nullo ſuorum præter puerum vnum qui ei miniſtraret adhibito, captiuum in Hiſpaniam miſit: vbi in Medinæ Campenſis arcem cuſtodiæ traditus fuit. Circa hæc ipſa tempora, induciæ, terra marique, tam de Italiæ quàm de tranſalpinis rebus, inter Galliæ & Hiſpaniæ reges factæ ſunt; quas ab Galliæ rege valde exoptatas, Hiſpaniæ reges, res partas hac ratione tutius pacatiuſque quàm nouis bellis, quæ moleſtiarum ſumptuumque plena, ſæpe diuerſum à ſpe concepta finem ſortiuntur, confirmare potius eſſe rati, libenter conceſſerunt. Capita fuerunt, vt vnuſquiſque quæ poſſidebat retineret: eorum hominibus in omnibus vtriuſque partis regnis ac Prouincijs liberum commercium, præterquam in regno neapolitano eſſet: qua exceptione Magnus Conſaluus obliquè id aſſequutus eſt, quod ei directo prohibebatur; quoniam in locorum quibus Galli potiebantur finibus; erant autem hæc tantùm loca, in Calabria Ruſſanum; in Hydruntino tractu, Orea; in Apuliæ Venuſia, Conuerſanum, & Caſtellummontis: præſidia, quæ illarum regionum milites vel incolas in Hiſpanorum locis commertia habere prohiberent, poſuit: quæ res breui eos ad tantam anguſtiam redegit, vt cum Ludouicus Arſius, & reliqui eorum oppidorum milites ac reguli, homines ne tanta incommoda ferre cogerentur, ſeſe Hiſpanis dedere ſtatuiſſe animaduerterent, diſceſſerint. Et nihilominus regnum neapolitanum, quamuis hoſtes vndique pulſi eſſent pacis fructibus minimè fruebatur; quoniam Hiſpani milites, quibus iam pluſquam vnius anni ſtipendia debebantur, à Magno, vt ſe donec pecunias comparaſſet, alere poſſent, in varia loca in quibus populorum ſumptibus, ijſque immoderatiſſimè ad arbitrium ſuum abutentes (quod hoſpitij genus milites arbitrarium ſiue immune appellarunt) diſtributi, non contenti, ruptis diſciplinæ frænis, inuiti Magni dolore Capuam & Caſtellomarinum ingreſſi erant, vnde ſe antequam debita ſtipendia numerata eſſent, diſceſſuros negabant, neque huic rei quòd in ingentem pecuniæ ſummam creuiſſet, niſi immenſo regni iam diuturnis bellis exhauſti,

atque conſumpti , incommodo proſpici poſſet; propterea quòd haud minus grauis
eſſet medicina quàm morbus , cuius cura quærebatur , miſera erat hominum condi-
tio; quæ quo magis noua , & præter ſuperiorum temporum exempla, eo erant mole-
ſtiora. Nam etſi poſt priſca illa tempora quibus militaris diſciplina ſeuerè conſerua-
batur , milites ſemper inſolentes & populis graues fuerant , tamen rebus nondum
penitùs deprauatis , magna ex parte proprio ære victum ſibi comparabant ; neque
eorum licentia , ad non ferendos terminos procedebat : ſed Hiſpani primi omnium
in Italia, prorſus ex populorum fortunis, ſtipendijs ab ſuis regibus propter inopiam n
ſolutis , tantæ licentiæ cauſſam neceſſitatemque præbentibus , viuere cæperunt: ex qu
initio , quia mali imitatio ſemper exemplum ſuperat, quemadmodum contrà, boni imi
tatio ſemper eſt inferior , aucta corruptela , poſtea ijdem Hiſpani nec minus Itali , ſiu
ſtipendia numerentur , ſiue non , idem facere inſtiterunt : adeò vt ſummo cum huiu
æui militiæ dedecore , amicorum fortunæ non magis quàm hoſtium , à militum ſcele
re tutæ ſint. Induciæ inter Galliæ & Hiſpaniæ reges , cum pacis non multo pòſt ſe
quuturæ opinione factæ , & aliqua ex parte Valentini caſus , Aemiliæ res prorſus ſe
darunt : nam cum primùm Imola , eius ciuitatis principum voluntate , nec ſine Ca
dinalis Sanctigeorgij , quem ipſe eius vrbis ipſius nepotibus reſtituendæ vana ſp
fouebat conſenſu , in Pontificis poteſtatem veniſſet : ijsdemque diebus cum Anto
nij Ordelaffij obitu , Ludouicus eius frater nothus Forumliuij ingreſſus eſſet , ea c
uitas in Venetorum quibus Ludouicus, quòd ſibi ad tuendum vires non adeſſe pe
ſpiceret eam offerebat , manus perueniſſet , ſed temporum ſtatus illos ab ea accipie
da ne Pontificis ira magis accenderetur , deterruit; qui cum neminem qui ſe opp
neret haberet , Ludouico elapſo ciuitate , & pariter quindecim aureorum numûm m
libus ſolutis citadella potitus eſt , quam præfectus Valentino fidus nunquam trade
voluit , donec per proprios homines Neapolim miſſos de eius calamitate certior f
ctus eſt. In hunc igitur modum bellis in omnibus alijs Italiæ partibus quieſcentibu
tamen Florentinorum in Piſanos arma , eius æſtatis initio de more , non quieueru
qui Ioannepaulo Ballione , & alijs Columnijs atque Sabellis ducibus , ad ſtipend
ſua adſcitis , viribusque conſueto maioribus collectis , ad Piſanorum agros depop
landos miſerunt ; id autem eo maiore animo faciebant , quia ab Hiſpanis ſe impe
tum iri non metuebant : non ſolùm quòd Piſani ab Hiſpaniæ regibus in inducijs q
bus vtrique parti amicos & clientes nominare licuerat , non eſſent nominati ; verù
etiam quia Magnus Conſaluus , poſt victoriam aduerſus Gallos partam , etſi ant
magnam ſpem Piſanis feciſſet , humaniter ſe cum Florentinis geſſerat , ſe fortè eos
artibus ab Galliæ regis amicitia ſeperaturum ſperans ; & quamuis poſtea hac ſpe f
ſtratus eſſet , tamen quia eos ita prouocare nolebat , vt omnibus in rebus magis
Galliæ regis voluntatem præcipites ruerent , Proſperi Columnæ opera , puris tam
verbis , quodammodo tacitum fœdus cum eis contraxerat, vt ſi contingeret Galliæ
gem denuò regnum neapolitanum inuadere , nulla re illum iuuarent : & ipſe viciſ
Piſanis, niſi Florentini exercitum cum tormentis ad eam vrbẽ expugnandam miſiſſe
qua illos dum Galliæ regis amicitiam ſequebantur non potiri cupiebat , nullum
xilium ferret. Florentinorum exercitus non modò ad eas Piſani agri partes , in c
bus hactenus quoque fuerant depopulandas, verùm etiam , ad Sanroſſorem, & Bar
ricinam , pòſt in Serchij , & Doſoli valles , loca vrbi coniuncta : quæ cum exercitus
nus erat firmus , ſine periculo adiri non potuere , progreſſus eſt : quo facto , ca
circa Librafactam , vbi paruum erat præſidium poſitis , paucorum dierum ſpatio
qui intus erant ad liberam deditionem coëgerunt : neque dubium fuit quin Pi
eo anno , niſi à vicinis & præſertim Genuenſibus atque Lucenſibus adiuti fuiſſ
Florentinorum iugum ſubire coacti eſſent : quoniam Pandulfus Petrucius ad a
cohortandos promptiſſimus , & qui ſe ſumptuum participem fore facillimè pro
tebat , ad facta tardiſſimus erat : quorum ære Rainerius Saſſetanus , Magni Ca
ui miles , & nonnulli alij duces venia ab illo accepta ducentos equites , mari
ſas duxerunt : & Genuenſes legatum vnum cum mille peditibus miſerunt : pr
quæ auxilia , Bardella ex Portu Veneris , Tirhreni maris celeber pirata, quique à

nis stipendium & ducis nomẽ obtinebat magna naui quam Galeonem apellant, & is biremibus, assiduè commeatum Pisas importabat: quare Florentini, præter molestias quæ illis terra afferebantur, maris quoq; vsum adimere necessarium existimantes, es Federici regis naues longas quæ in Prouincia erant, cõduxerunt: cum quibus quam rimùm Dimas Ricarensius, illarum præfectus, Liburni appropinquauit, Bardena, uamuis aliquando ventorum oportunitate arrepta, aliquas naues commeatu plenas d Arni ostium, vnde facilè Pisas ingrediebantur appelleret, longius recessit: Pisani vero nterea magnas molestias à terrestri parte patiebantur: quia Florentinus exercitus, Lirafacta capta, in plures eius agri partes distributus, agrorum in proximum annum cultum & commeatum ne Luca mariue importaretur, prohibere nitebatur: præterea sub statis finem, milij, atq; huiusmodi aliarum frugum quibus ea regio abundat, agros depopulati sunt. Neque tantis sumptibus fatigati Florentini, nihilq; quod exoptationes sequendi spem faceret, fieri nõ posse existimantes, nouam Pisanis nocendi rationem xcogitarunt: Arnum fluuium, qui Pisas interluit, à Fagiana turri, quæ ad quintum ab rbe lapidem sita est, nouo alueo in stagnum, quod inter Pisas & Ligurnum est, ducere onantes; quo fiebat vt nihil ex mari per Arnum amnem Pisas vehi posset: & cum pluæ aquæ, in depressa regione exitũ quo in mare exonerarentur, haberent, vrbs quasi in aludis alicuius medio relinquebatur: neq; ob Arni traijciendi difficultatem Pisani deceps excursionibus per colles, commertium inter Ligurnum & Florentiam impedire otuissent: præterea eam vrbis partem qua fluuius ingrediebatur egrediebaturque, ne ostium iniurijs pateret, Pisani munire fuissent compulsi. Hoc autem opus maxima e inchoatum, & longè maiori sumptu aliquousque perductum vanum extitit: nam vt lerunque accidit, huiusmodi res quamuis mensuris ferè ad tactum demonstrentur, taen experientia fallaces inueniuntur (quod certissimum nobis, quantum designatio ipso opere distet, exemplum præbet) nam præter alia complura, prius non animadrsa impedimenta, ex fluminis decursu manantia, & quia dum coarctare eũ voluissent, odendo ipse suum sibi alueum deprimebat: stagniq; in quod fluere debebat, alueus, ntra id quod multi architecti aquæq; ducendæ periti promiserant, Arni alueo altior uentus est: & insuper fortuna, præter vehementẽ eius vrbis adipiscendæ expectatioem, se Florentinis aduersam ostẽdente, cũ ipsi longas naues quas diximus Villafranca nductas, ad Pisanorum nauem quæ frumentum ferebat intercipiendam misissent, in ditu ventorum impetu agitatę prope Rapallem, vix duce cum nautis seruato, nafragiũ cerant. Florentini ne quid intentatum relinquerent, armorum terroris asperitati, begnitatis & gratiæ lenitatẽ addiderunt: noua enim lege sanxerunt, vt quicunq; Pisanus ue ciuis siue colonus, intra certũ tempus se ad sua prędia, domiciliaue incolenda conlisset, omnium quæ hactenus perpetrasset veniam & bonorum suorum restitutiom consequeretur: cuius tamen legis gratia sincero animo Pisis egrediebantur: sed ulti, hiq; ferè inutiles reliquorum consensu, simul & annonæ penuriã qua ciuitas preebatur, minuentes; & facultatem qua in posterũ, ijs fructibus, eos qui in vrbe manseint, quemadmodũ clàm faciebant, iuuare possent, adepti discedebant. His rebus Pisarũ egestas, aliqua ex parte est imminuta, sed non tantùm quin summa paupertate, & annæ caritate, in maximis angustijs versarentur; sed cùm nihil æquè ac Florentinorum omẽ horrerent, quamuis interdum agricolarũ animi titubarent, tamẽ extrema omnia te quàm se dederent, experiri statuerunt; ideò se Genuensibus, cum quibus toties de perio & salute dimicarant, & à quibus olim ipsorũ potentia afflicta fuerat, dedere volerunt. Id Lucenses & Pandulfus Petrucius, qui vt assiduos sumptus & molestias vitant, Genuenses ad Pisas defendendas obstringere cupiebãt, quoq; facilius assentirent, per triennium aliqua sumptuũ parte se eos leuaturos proponebant: cui rei etsi multi enuæ repugnarent, & præsertim Ioannes Ludouicus Fliscus, tamẽ ciuitate approbanapud Galliæ regem, sine cuius consensu ea de re statuere in illorum potestate non e, vt id concederet, quampericulosum esset ne Pisani hac ferè vnica spe exclusi, Hispa regibus se dederent, vnde maximo eius incommodo, & Genua in perpetuis moles periculisq; foret, & Hetruria penè vniuersa Hispaniæ partes sequi cogeretur, ostentes egerunt; quæ rationes etsi ab initio regem ita mouerint, vt ferè illorum petitioni

cederet,tamẽ cũ poſtea in eius Senatu põderaretur,ſi Genuenſes,per ſe bellis & fœde
ribus cum alijs principibus ſeſe immiſcere,& imperio augendo ſtudere inciperent,futu
rum eſſe vt indies cogitationib.ad maiora elati,pòſt non multũ tẽpus ad abſolutã liber
tatem aſpirarent, Piſanũ dominatũ accipere eis diſertè prohibuit: ſed tamẽ grauiſſimi
Florentinorũ querelis poſthabitis,vt in eis iuuãdis perſeuerarẽt ꝑmiſit.Hoc ipſo tẽpor
de pace inter Galliȩ & Hiſpaniȩ reges vehemẽter agebatur:hi verò fictè,vt regnũ Fed
rico autCalabriȩ duci eius filio reſtitueretur,quib.Galliȩ rex iura ſua cõcederet,& duc
vidua regina,eius regis neptis,quȩ iã Ferdinandi Aragonij iunioris vxor fuerat nubere
proponebant.Nec dubiũ erat quin Galliæ rex à regni neapolitani rebus ita animo eſſe
alienus, vt quod ad ipſum attinebat quaſuis pacis leges admiſſurus eſſet:ſed in propo
ta conditione duæ illũ difficultates morabantur:vna leuior,quod principes,qui quòd e
ius factionẽ ſecuti eſſent, regnis ſuis ſpoliati erant,quib.duræ ac difficiles leges propo
nebãtur,ipſum deſerere pudebat:altera,qua magis mouebatur erat,quòd vereretur n
ſi Hiſpaniȩ reges,aliud in animo habentes,cõſuetis artibus id in aliquem finẽ propon
rent, etiã ſi conſenſiſſet res nõ perficeretur: & ſic tamẽ Archiducis,qui regnũ neapoli
nũ filio cõparare cupiens, vt pax aliàs ab ſe cõfecta procederet inſtabat,animũ à ſe ali
naret:idcirco generatim pacẽ ſe quidẽ optare, ſed ſua in id regnũ iura Aragoniæ gent
homini cedere,ſibi dedecori fore reſpondebat;interea, vetera negotia cum Romano
rege,& Archiduce tractabat; quæ vt exitũ habitura propemodũ certus fuit,ne ea ince
to Hiſpaniȩ regũ negotio impediret,honoris ſui gratia,ob neapolitanorũ principũ cau
ſam ſe moueri oſtendẽs,Hiſpanis oratorib. ad ſe vocatis,in regia ſede,corã vniuerſa a
la ſedens,ſolemnibus,quȩq; raro adhibeãtur ceremonijs,eos reges verbis pacis, à q
animo eſſent alieniſſimi deſideriũ præ ſe ferre, queſtus eſt:eãq; ob cauſſam cũ vanis n
gotijs tẽpus terere rege indignũ eſſet,vt è Galliæ regno diſcederent,magis decere.P
horũ diſceſſum,Maximiliani & Archiducis oratores, vt agi cæpta perficerent veneru
quib.cõſilijs quia maiores fines ſpectabant,Siſteronenſis epiſcopus Pontificis apud
gẽ certus internuntius, & Finarienſis marchio à Ponifice, huius negotij cauſſa prop
miſſus intererãt:quod fœdus aliàs ſæpe agitatũ omnibusq; his principibus magna vti
tate demonſtrata,facilè in hunc modũ confectũ eſt:vt Claudiȩ Galliæ regis filiæ,cũ C
rolo Archiducis filio natu maximo, antea tractatũ matrimoniũ ad exitũ perduceret
& ad maiorẽ eius rei fidẽ,Galliæ regis ſacramento,& ſubſcriptione; itemq; Frãciſci A
goliſmenſiũ domini; qui ſi regi mares filij nõ naſcerentur, tanquam ſanguine proxim
ei erat ſucceſſurus;& multorũ præterea Galliæ regni procerũ ſubſcriptione confirm
tur:Maximilianus,iuſtis & honeſtis de cauſſis, omnib.Mediolanenſis imperij diplor
tis ad eum vſq; diẽ cõceſſis, reſciſſis,Galliȩ regi pro ſe,& liberis maribus,ſi qui naſce
tur:ſin mares nõ ſuſciperet,matrimonij iã dicti gratia,Claudiæ & Carolo:quòd ſi Ca
lus ante matrimonium perfectum decederet è vita,Claudiȩ atq; vnà Archiducis nat
quidẽ illa ei nupſiſſet,Inſubrici imperij diploma cõcederet: inter Põtificẽ verò,Ro
norũ,Galliȩ item regẽ,& Archiducẽ,fœdus ad cõmunẽ defenſionẽ & cõtra Veneto
ea quȩ ſingulis horũ illi occupabant recuperarentur,percuſſum intelligeretur:Cæſ
Italiã aduerſus Venetos tranſiret, deinde Romã ad Imperij accipiendam coronã pe
re poſſet:Galliæ rex pro diplomate quamprimùm id cõſcriptũ & confectum eſſet, ſ
ginta Rhenenſiũ aureorum numûm millia; & poſt ſex menſes totidẽ Cȩſari perſolue
& ſingulis annis,Domini noſtri natali ſacro die, bina aurea calcaria eidem daret: H
niæ regibus quatuor menſes in hoc fœdere locus relinqueretur; illud autẽ expreſ
non fuit: ſi forte illi fœderi non adiungerentur, vtrum Galliæ regi neapolitanun
gnum inuadere liceret,nec ne: Galliæ rex, Comitem Palatinum qui ab illo incitat
eius auxiliorum ſpe fretus, cum Romanorum rege graue bellum gerebat, non amp
iuuaret: Veneti, quamuis illorum oratores ſemper ab rege admodum humanite
direntur, & Rotomagenſis, vt eos ſuſpitione liberaret, regem nunquam fœdus c
cum illis iciſſet violaturũ, ſemper efficaci oratione, & iureiurando promitteret,ex
fuerunt. Hæc ſcriptis ſtipulatis continebantur: præter quæ actum fuit vt Cæſar &
in locum aliquem de quo alio tempore decerneretur,conuenirent: promiſitque
Ludouicum Sfortiam è carcere exempturum: eique vt honeſtè in Galliæ regno v

pe

osset,prospecturum : cuius salutem non procurare Cæsarem, vt qui illum ob sua pro-
nissa, & spem frustra in se collocatam, eius euersionẽ acceleratam fuisse recordaretur,
onnihil pudebat : idcirco & cum Rotomagensis eum Tridenti conuenit, de angustia,
n qua prius custodiebatur multùm remitti curauerat: & nunc vt liberè in regia aula,vel
n ea Galliæ parte in qua rex maluisset versaretur,instabat:rex etiam in eius gratiam In-
ubriæ exulum in patriam restitutionem, quæ in Tridentino colloquio multum negotij
ecerat,repromisit: Hoc fœdus Maximiliano & Archiduci adeò vtile, quia Pontifex eo
omprehendebatur, & Galliæ regis non tam quòd tunc nouarum rerum cupidus esset,
quàm quia Mediolanensis imperij diploma obtineret,& se ab Cæsaris & filij iniurijs se-
curum reddere cupiebat, gratum erat, crebris Maximiliani mutationibus minimè ob-
stantibus,progressum habiturũ credebatur. Iisdem ferè diebus,Federicus rex,omni re-
gni neapolitani compositione recuperandi spe penitùs deiectus,obijt;quamuis antea,
(vt hominum natura fert)desiderio deceptus,Hispaniæ reges,magis quàm Galliæ regẽ,
d id propensos esse persuasum habuisset;parũ considerans, tanti regni adeò magnificã
estitutionem,cuius etiam priscis temporibus,quæ ad præclara & generosa virtutis faci-
ora nostris longè magis propensa erant,tam rara extent exempla,nostro hoc æuo spe-
are vanum esse: & eos qui tot insidijs mediam partẽ occupassent, cum toto potirentur
o priuari velle,ab omni verisimili ratione prorsus abhorrere;sed deniq; ex rerũ vsu,nõ
ninorem in vno quàm in altero difficultatem positam, imò minus sperandum esse vt
ui possidebat restitueret,quàm vt qui non possidebat assentiretur, animaduerterat. In
iusdem anni fine obijt Elisabeta Hispaniæ regina,honestissimis morib.fœmina, quæq;
nagnum in suis regnis magnanimitatis & prudentiæ nomen obtinebat, ad quam iure
pectabat Castellæ regnum,longè maxima & potentissima Hispaniæ pars, cuius illa ob
Ienrici fratris sui mortem hæres fuerat, sed non sine sanguine & bello: nam etsi diu,
Ienricum natura ad procreandos liberos ineptum esse, ideoque Beltramigiam, ex e-
us vxore natam, & ab illo multos annos pro filia educatam eius filiam esse non posse,
pinio fuisset;& hanc ob caussam Elisabeta Henrico adhuc viuente Castellæ princeps,
ui titulus proximo hæredi dari solet, salutaretur; nihilominus multis Castellæ princi-
ibus, in regis morte Beltramigiæ fauentibus, & Lusitaniæ rege,ei coniuncto armis il-
m iuuante, partibus tandem ad pugnam perductis, Elisabetæ caussa, prælij euentu
otior est declarata, Ferdinando Aragonio eius viro exercitum ducente, qui & ipse ex
astellæ regum stirpe natus,& Elisabetę tertio consanguinitatis gradu iunctus erat:qui-
ue cùm postea Ioanni patri suo defuncto, in Aragoniæ regno successisset,se Hispaniæ
egem,illa reginam appellabant: nam cum Aragoniæ regno, Valentiæ quoq; regnum,
Cathaloniæ comitatus coniunctus esset, vniuersa Hispaniæ prouincia, quæ Pireneis
ontibus Oceano, & Mediterraneo mari continetur, cuius appellatione,quòd in ea o-
m multi Mauri reges regnarint, quemadmodum singuli illorum suum sibi nomen tri-
uebant,multorum regnorum nomina comprehenduntur:Granatę tamen regno, quod
inc Mauri obtinebãt,quibus postea ab illis magna cum gloria pulsis, sub Castellæ im-
erium redactum est,& paruo Lusitaniæ regno,& quod longe minus est Nauarræ, quæ
egna proprios habebant reges exceptis, illorum imperio parebat. Sed Aragoniæ re-
num,cum Sicilia,Sardinia & alijs insulis ad id spectantibus, quia Ferdinandi propriũ
rat, illi soli,reginæ nomine autoritateue nõ immixta,parebat: secus autem in Castellæ
egno: nam cum id regnum, Elisabetæ hæreditarium & Ferdinandi dotale esset,com-
nuni vtriusq; nomine,signis,& factis administrabatur; nec quicquam gerebatur, quod
on vtroq; deliberatum,constitutum,& subscriptum esset:Hispanię regni nomen com-
une erat; communi nomine legationes expediebantur; in commune exercitus com-
arabantur;bella communibus auspicijs gerebantur;& neuter altero maiorem sibi au-
ritatẽ,administrationẽmue in eo regno vindicabat. At Elisabeta absq; mascula prole
ortua,eius regni legibus,quæ maiore ꝓpinquitatis quàm sexus habita ratione,fœmi-
as nõ excludunt, Castellæ successio,ad Ioannam communem Ferdinandi & Elisabetę
iam,Archiducis coniugem pertinebat:quoniam & maxima natu filia, quæ Emanueli
usitaniæ regi nupserat, paruus infans ex ea natus multò ante ex hac vita migrauerant:
are Ferdinando cum regni administratio non amplius ad eum spectaret, in paruum

Aragoniæ regnum redeundum erat: paruum inquam,ſi cum Caſtellæ regno cõparatur,
tum ob regionis & vectigalium paruitatẽ,tum quia Aragonię reges,non in omnibus re-
bus liberam & regiam habent autoritatem,ſed in multis eius prouinciæ legib.moribus,
quæ regiam poteſtatẽ valde coarctant,ſubijciuntur.Sed Eliſabeta iam morti propinqua
Ferdinando quamdiu viueret Caſtellani regni adminiſtrationẽ teſtamẽto reliquit: ſiue
quòd ſemper cũ eo coniunctiſſimè vixiſſet,eum in priſtina dignitatis magnitudine con-
ſeruari cuperet; ſiue quòd vt aiebat, Ferdinandi prudentia diutius gubernari,populis
ſuis vtilius fore cenſeret: nec minus genero & filiæ, qui Ferdinando nihilominus ſuc-
ceſſuri eſſent, cõmodum fore,vt omnia regna tandiu donec Philippus in Flandria vbi
res ſecus adminiſtrantur natus & educatus, ad maturiorem ætatem, maioremq; Hiſpa-
niæ legum, & morum cognitionem perueniſſet,ipſis pacata & bene conſtituta admini-
ſtratione cuſtodirentur: atq; interea Caſtellæ & Aragoniæ regna velut vnum corpus re-
gerentur: reginæ mors nouos motus in Hiſpania peperit,ſed Italiæ rebus, vt infra dice-
1505. tur,nouę pacis tranquilliorẽ propenſionem attulit.Annus M. D. V. eandem tranquilitatẽ,
quæ anno ſuperiore fuerat habuit, ſic vt niſi caſus propter Florentinos & Piſanos orti,
eam nonnihil turbaſſent,cum principũ vna pars pacem expeteret;illi verò qui magis ad
bellum propenſi erant varijs de cauſſis impedirentur,hoc anno prorſus ab armorũ mo-
tibus ceſſatũ eſſet:quoniã Hiſpaniæ regi(hanc enim appellationem retinere perſeuera-
bat) cogitationibus quæ ex reginæ morte ſucceſſerant occupato, ſatis erat ſi induciarũ
vi regnũ neapolitanum retineret:& Galliæ rex,quia Cæſar,in hoc vt in alijs rebus natu-
ram ſuam ſecutus,pacem nunquã cõfirmarat, animo valde dubius erat:& Pontifex no-
uarum rerũ cupidus,niſi magnorũ principũ armis adiutus,motum facere, nec audebat
nec poterat:& Veneti non parum ſibi affecuti videbantur,ſi in tantis contra ipſos rebus
agitatis,& in tanto Pontificis odio,ab alijs non vexarentur:ad cuius animũ placandum,
ante aliquot menſes Ariminũ ei, & omnia quæcunq; poſt Alexandri Pontificis obitũ in
Aemilia occupaſſent,modò Fauentia cũ ſuo agro ipſos potiri pateretur obtulerãt;id aũt
tum Galliæ regis metu,tũ quia Cæſar, Iulij poſtulata per legatũ Venetias miſſum,vt Põ-
tificij imperij ciuitates reſtituerent,hortatus erat: ſed cũ Pontifex pro animi ſui conſtan-
tia,liberaq; mentis ſuæ aperiendæ natura,ſe vt vel minimã quidẽ turrim retinerent paſſu-
rum non eſſe,quin etiã de Rauenna & Ceruia,quas vrbes nõ minus iniuſtè quàm Fauen-
tiam poſſidebant,ante obitũ ſuum recuperandis ſpẽ habere,reſpondiſſet,nihil amplius
actum fuerat: ſed huius anni initio timore aucto Vrbinatium ducem cõmunem amicũ
omnia quæ occupaſſent ad Fauentiæ, vel Arimini ditionem nõ ſpectantia, dum modo
Pontifex,qui nunquam ipſorũ oratores ad obedientiã præſtandam admittere voluerat
eos nunc admitteret, obtulerunt:cui petitioni Pontifex,quãuis quòd à dignitate ſua,&
tot querelis atq; minis ab ſe factis aliena videretur,nõnihil difficilem ſe præberet,tamẽ
Imolenſiũ,Foroliuienſiũ,& Ceſenatiũ,qui maxima agrorũ ſuorum parte ſpoliati magn
incõmoda patiebantur, moleſtijs,cum aliud propinquũ remediũ nullũ cerneret, poſt
quam Cæſaris & Galliæ regis res tam tardè procedebant,tandẽ ei rei in qua re ipſa lu-
crum abſq; iactura erat,cũ nec verbo nec ſcripro vlli ſe rei obligaret, aſſenſus eſt.oppi
dis itaq; prius reſtitutis,octo legati,ex præcipuis ſenatoribus,iam ab initio eius Pontifi
catus deſtinati,qui numerus maior erat, quàm ea reſp.ad vllũ vnquam Põtificẽ qui Ve
netus non eſſet,miſiſſet, profecti ſunt:qui obedientia cõſueto ritu præſtita,nullũ tamẽ
aut maioris facilitatis,aut mitioris in Pontifice animi ſignũ Venetias retulerunt. Hac tẽ
peſtate Galliæ rex,fœderis perficiendi cupidus,Rotomagenſem,Agnoã inferioris Ge
maniæ ciuitatẽ,in qua recenter Palatino comiti adempta, à Cæſare & Archiduce expe
ctabatur,miſit: cuius aduentu fœdus promulgatũ & ſollenni ſacramento ſancitũ eſt; &
Cardinalis pecuniæ promiſſæ dimidiũ dedit; alterã partẽ,quamprimùm Cæſar exercit
in Italiã traduxiſſet accipere debebat; nihilominus & tunc ſe eo animo propter occup
tiones quas in Germania habebat tranſire nõ poſſe innuebat, & paulo poſt declaraui
Hac igitur de cauſſa, quia Galliæ rex nihil noui abſq; Romanorũ rege moliri in anim
habebat,eò magis belli ſuſpiciones deſinebant: ſolummodo ferè perpetuò inter Flo
tinos & Piſanos bellũ in Italia reliquũ exardeſcebat: quod dum lentè, nec certa aliq
expeditione definitũ,ſed ex occaſionibus,quæ modo huic,modò illi parti oſtendeba

tt

ur,geritur,accidit vt Lucas Sabellus & nonnulli alij duces ac præfecti Florentinorum, um 400. equitib. & multis peditibus,Cascina in quo oppido Florentini belli sedē col- ocarant,vt cōmeatum Librafactam ducerent,& quædam Pisanorū armenta,quæ trans erchiū amnem in Lucensi agro erant,diriperent,idq; nō tam prædæ cupiditate,quàm Pisanos ad pugnā eliciendi studio,se quòd in campo illis fortiores essent,eos debellatu os sperantes,egrederētur:cūq; cōmeatu Librafactā importato,& præda vt erat cōstitu- ū ab acta, vt Pisanis ad se adoriendos spacium præberent,eadē via lentè reuerterentur, Tarlatinus Pisanorū militū præfectus,statim huius rei nuntio accepto secū nō pluribus q̃ 5.grauis armaturæ,40. expeditis equitibus,& 60. militibus, quod opus esset celeritate umptis relquisq; sequi iussis Pisis egressus est:cūq; aliquot Florentinorū equites, ad Ia- obi fanū vsq; prope Pisas progressus cōperisset,eis obuiā processit;quuib.vt se reliquis opijs,quæ ad Capellesiū pontē,supra Osolium fluuiū,ad tertiū ab Pisis lapidē,constite unt,ibiq; pecora, & mulos quib.cōmeatū intulerant,expectarent,retrocedētibus,cūq; mnes trans pontē essent quē primi pedites occuparāt,& aggeres atq; fossas munierāt, Tarlatin⁹ eos ad pontē vsq; persequutus;nec ante omnes hostiū copias eo in loco castra osuisse animaduertit,quā eò progressus esset,vt sine manifesto periculo recedere non osset:quocirca pontē oppugnare statuit: suisq; id ad quod necessitate coacti essent,nō bsq; victoriæ spe esse ostendit,quòd in loco angusto,vbi pauci pugnare poterāt hostiū naior numerus nihil obesse:adeo vt etsi pontem transire nō possent,tamē facilè tandiu ostiū impetū sustinerēt, vt Pisanus populus ad cuius aduentū accelerandū miserat,au- ilij ferendi tēpus haberet:si verò pontē transirent,victoriā facillimā fore:cum enim via ans fluuiū inter pontē & montē angusta sit, hostiū multitudinē,iumentis & raptis peco bus implicatā, loco & ad pugnā & ad fugā impedito,facilè se ipsam perturbaturā:exi- is verba cōprobauit:ipse primus equo acriter stimulato,pontē inuasit;sed ipso recede- e coacto alius idē fecit, quē tertius sequutus est, cui cū equus vulneratus esset,dux in- enti impetu ad illū iuuandū reuersus,armorū vi,&'equi ferocitate pontē eius custodi- us cedentib.transiuit: idem & quatuor alij eius equites fecerūt;quib.omnib.cū hostiū editatu,trans pontē in angusto prato pugnantibus,aliquot Pisani pedites aqua ad hu- eros vsq; pertingente,equitib. pontē iā derelictū, absq; impedimento transeuntibus, uuiū traiecerūt, & reliquis copijs quæ dissipatæ & nullo ordine Pisis veniebāt,iam ap- ropinquantibus, Florentini milites in angustū locum redacti,ordinib.perturbatis ma- moq; pauore & maiore cataphracti quā pedites,cum cōsternati,nec ducē alicuius au- oritatis,qui eos vel sisteret,vel in ordinē redigeret,haberēt, qui virib.longè præstabāt, q; instructa acie incedebant, victoria ijs relicta,qui paruo admodū numero dissipati, otius vt se ostentarent,quā vt pugnarēt venerant,multis centurionib. & claris viris cæ- s,captis,& vulneratis relictis,in manifestā fugam coniecti sunt:& qui aufugerunt maxi a ex parte in fuga ab Lucensis agri colonis spoliati fuerunt.Hac clade Florentinorum es in Pisano agro valde perturbatę fuerūt: cum enim pauci equites Cascinæ remansis- ent,per multos dies,quin Pisani victoria elati,totā regionē percurrerēt & prædarentur rohibere nō potuerunt:& quod maioris fuit momēti,Pandulfus petrucius Florētinos uo minus ea ęstate Pisanorū qui cōsuetis difficultatib.pressi à Genuensib.ac Lucensib. uamuis parcè,iuuabantur (Senenses enim potius cōsilia, quàm pecunias aut cōmeatū abant)agros depopularētur,impediri posse,ex hoc casu spe cōcepta, curauit vt Ioan- espaulus Ballio,in quo Florentini, quia eius Perusiā reditus præcipui autores fuerāt, urimū spei collocabant,præfecturæ suæ tēpore nondū exacto,se se ab eorū stipendijs moueret;eo prętextu, ꝙ cum M.Antonius & Mutius Columnij,& Lucas atq; Iacobus abelli,qui omnes simul cōiuncti,maiores quàm ipse copias habebant,ijsdē stipendijs ilitarent,se propter factionū diuersitatē, sine periculo ibi nō esse; atq; vt eis minus tē- oris quo rebus suis cōsulerēt relinqueretur, prius quàm sentētiā suā penitùs aperiret, antū potuit distulit: quoq; maiorē res fidem inueniret,Florentinis se arma aduersus os non sumpturum promisit:qua de re,vt minus illi dubitarent,Malatestam filium suū neræ admodū ætatis, cum quindecim grauis armaturæ equitibus tanquam obsidē in rum stipendijs reliquit; ipse nec prorsus stipendio careret cum septuaginta grauis ar- aturæ equitibus à Senensibus stipendium accepit: & quoniam illi tantis sumptibus

impares erant,Lucenſes huius conſilij participes, Troilum Sabellum,qui antea Senenſibus militabat,cum totidem equitibus ad ſua ſtipendia adſciuerunt. Florentini eo anno propter repentinum Ioannispauli diſceſſum, & cladem ad Capellenſium pontem acceptam cum paruis copijs relicti, Piſanum agrum minimè vaſtarunt, quin potius ad maiora pericula remedia comparanda cogitare cogebantur; nam cum in Pandulfo & Ioannepaulo antiqua cupiditas excitata eſſet,cum Mediceo Cardinale de Florentinorum ſtatu turbando occulta conſilia agitabant: præcipuum ſpei fundamentum,in Barptolomæo Aluiano,qui ſe ab Magno Conſaluo alienatum præ ſe ferens,in Latium profectus,plurimos milites varia ſpe atque promiſſis ad ſe pertrahebat,collocantes: quorum conſiliorum Aſcanius quoque Cardinalis conſcius eſſe putabatur;vt videlicet rebus in Hetruria feliciter ſuccedentibus,Florentinorum & aliorum qui eum motum probarent coniunctis viribus, Inſubriam inuaderent,rati eam, ſi quis impetus fieret, quòd pauci Galli equites adeſſent,multi nobiles exularent,populi in Sfortianum nomen propenſi eſſent:& Galliæ rex graui morbo correptus ita ad extremum redactus fuerat,vt per multas horas de eius ſalute deſperaretur; qui quamuis poſtea nonnihil ab extremo mortis limine receſſiſſet,tamen ita affectus videbatur,vt parua eius vitæ ſpes eſſet,facilè mutationem facturam:qui verò diligentius res ponderabāt, Aſcanium qui hoc tempore Romæ ab Veneto oratore frequentaretur,non modò cum Magno Conſaluo,verùm etiam cum Venetis,qui tunc,quia Galliæ rex nouis ſuſpitionibus conceptis Romanorum regi & filio minimè fidebat, & Archiducis potentia quanta eſſet futura poſt Hiſpaniæ reginæ mortem,animaduerſa,apertè ab illis alienatus,Gheldrenſium duci acerrimo Archiducis hoſti, contra illum auxilia ſuppeditabat: atq; ſuis conſilijs cum Hiſpaniæ rege ſeorſim coniungendis,cogitabat:ad Gallos laceſſendos promptiores quàm antea,& maiore animo fuiſſent,occulta conſilia habere ſuſpicabantur,ſed quàm ſunt fallacia conſilia & fluxæ hominum ſpes:dum hæc aguntur,Galliæ rex cuius ſalus ferè erat deſperata,in dies conualeſcebat;& Aſcanius repentè Romæ peſtilentia interijt;cuius morte Inſubriæ periculo ſublato, non tamen Florentinorum vexandorum conſilia prorſus impedita ſunt; cuius rei gratia Pandulfus Petrucius,Ioannespaulus Ballio,& Barptolomæus Aluianus, non quo ſe amplius Mediceos Florentiam reducere poſſe ſperarent, ſed vt Aluianus Piſanorū voluntate Piſas ingreſſus,pro eius vrbis ſecuritate,Florentinorum finibus eſſet infeſtus:& prout ſibi occaſiones darentur,vlterius progrederetur:quib.rebus pateſcere incipientibus, Florentini de Magni Conſalui voluntate,tum quia Aluianum Hiſpaniæ regis ſtipendia ad proximum Nouembrem vſq; facturum ſciebant: tum quia Pandulfus Petruccius,qui pecunia quam Galliæ regi promiſerat nunquam ſoluta,eoq; ſæpe varijs artibus deluſo, ab Hiſpaniæ rege penitùs pendebat,abſq; cuius cōſenſu res nouas aggreſſurus nō credebatur,dubitabant:auxit etiam Florentinorum ſuſpicionem quòd quia Plumbini regulus, qui in Hiſpaniæ regis fide erat, ſibi ab Genuenſibus metuebat, Conſaluus ad eius ſecuritatem mille Hiſpanos pedites,Nunio Campenſi duce Plumbinum, & in eum maris ſinum, tres onerarias, duas longas naues,& aliquot alia nauigia miſerat:quæ copiæ Florentinis tam propinquæ,ne Aluiano,quemadmodum ille ſibi promiſſum fuiſſe aiebat,coniungerentur, metuendi cauſſam præbebant.Res autem ita ſe habebat, quòd quum Hiſpaniæ rex,poſt inducias cum Galliæ rege factas, vt ſumptus minueret, vnà cum aliorum ſtipendiorum diminutione, Aluiani quoq; ſtipendium ad centum cataphractos redigi imperaſſet, ipſe indignatus, non modò nouo ſacramento obligari recuſabat, ſed etiam quia debita ſtipendia non ſoluebantur,& quia Magnus Conſaluus duo peditum millia quæ ſe ei poſt regni neapolitani victoriam,quibus pro Mediceis aduerſus Florentinos vteretur, daturū promiſerat, denegabat,priori ſe ſolutum ſacramento aſſerebat: erat autem Aluiani ingenium natura rerum nouarum cupidum,& quietis impatiens. Florentini vt hunc impetum propulſarent,ab Galliæ rege qui ex fœdere ipſos quadringentis cataphractis iuuare debebat, vt ducentos in auxilium mitteret petierunt,qui magis pecuniæ cupiditate, quàm veterum fœderatorum precibus aut miſericordia motus,ſe nullum illis auxilium ante quàm triginta aureorum numûm millia quæ ex fœdere illi debebant numeraſſent, daturum reſpondit:& quamuis Florentini, quòd ſe infinitis ſumptibus ad defenſionem ſuam neceſſarijs premi dicerent

cerent

erent, vt nonnihil differret supplices rogarent, ille tamẽ pertinaciter in eadẽ sententia ermansit: adeò vt plus adiumenti illorũ saluti attulerit qui suspectus erat, quàm cui fiebant, & beneficijs affectus erat: Magnus etenim Cõsaluus, siue ne pacis cõsilia denuò ter duos reges agitari cœpta impedirentur: siue quòd iam Reginæ mortuæ & futuræ ter socerum atq; generum dissensionis occasione aliquid de regno neapolitano sibi ndicando cogitaret, Italiæ tranquillitatis cupidus, nõ modò vt Aluianũ qui mandato Põtifice vt vel copias dimitteret, vel Pontificij imperij terris excederet accepto, Pitianum venerat, sibi denuò adiungeret, omnẽ operam dabat, verùm etiam illi velut reis sui beneficiario eiusq; militi, vt in omnibus quæ in regno habebat ex quibus septuainta auri põdo quotannis percipiebat, priuari vellet, vlterius ne progrederetur edixit: mulq; Pisanis nõ multò antè ab se in regis sui fidẽ clàm acceptis, nec nõ Plumbini reulo, ne eum admitterẽt significarat, Florentinis verò vt peditibus suis qui Plumbini eant, quos Marco Antonio Columnæ qui ipsorũ milites ducebat parere volebat ad defensionẽ suam si vellent vterentur, permisit: petijt quoq; à Pãdulfo Petrucio vt Aluianũ õ foueret: & Ludouico, Pitiliani comitis filio, Francisco item Vrsino, Ioanniq; Ceriti, iis militibus, ne illũ sequerentur edixit: & nihilominus Aluianus, cum quo erant Ioanesludouicus Vitellius, & Ioannesconradus Vrsinus, trecenti grauis armaturæ equites, : quingenti voluntarij pedites, cõmeatu à Senensibus accepto, per Senensium maritiiam oram, in Scarlini, quod oppidum in Plumbinati agro, parui diei itinere ab Florennorũ finibus distat, planitiem, paulatim peruenerat, cum nuntius à Magno, cum nouis iandatis, ne Pisas cõtenderet, neu Florentinos læderet missus eum offendit; cui cum se uando Magnus promissis non stetisset, sui iuris esse respondisset, ad Campiliã Florennorum oppidũ castra promouit: vbi leue inter ipsum & Florentinorũ copias, quæ Bibonæ colligebãtur, certamen cõmissum est: deinde ad Corniam, in Florentinorũ & Suereti finibus, spe atq; cõsilijs admodũ incertis, maioribus semper difficultatibus occurentibus, venit; quia neq; Plumbino amplius cõmeatũ accipiebat, neq; Ioannespaulus allio & Vitellij, quorũ cõsilia plerũq; ex rerum euentu pendebãt, pedites, quẽadmodũ romiserant, mittebant: Pandulfũ Petruciũ, à reb. suis vt antea faciebat adiuuandis abinere videbat; nec se à Pisanis admittẽdũ esse, ne Magno minus obtẽperasse videretur, tis certus erat: quas ob caussas, & quia semper de se denuò cõducendo inter ipsum & lispaniæ regẽ, & quidẽ maiore spe quã antea (neq; enim se centũ cataphractis cõtentũ ore iã negabat) agebatur, se responsum postremũ Neapoli expectare præ se ferens Vieale Plũbini reguli oppidũ cõcessit. Interea verò Pisanorũ, de se in vrbẽ admittendo, ccepto cõsensu, Vineale, vbi decem dies cõsederat profectus, mane 17. Augusti die, ad Caldanas, mille passus infra Campiliã, eo animo vt cũ Florẽtino exercitu, qui pridie eis diei in eum locũ venerat, prælio decertaret, acie instructa se ostendit: sed Florentini ius motu ab exploratorib. qui ex Aluiani castris venerãt, cognito, eadẽ nocte, ad Campiliæ mœnia se receperant; vbi cum se Aluianus absq; magno incõmodo pugnare non osse animaduerteret, via quæ à Vincentij turri nomẽ habet, quæ quinq; milliarib. Cãpilia distat, Pisas versus contendit. At Florentinorũ copiæ, quibus Hercules Bentiuolus ræerat, qui vt erat regionis peritissimus, propter loci opportunitatẽ, aliud nihil quã eo n loco præliũ cõmittere cupiebat, via quæ Campilia ad eandẽ Vincentij turrim ducit, expeditis equitib. in duas partes distributis, quarũ vna, nouissimũ eius agmen perpetuò acessens Aluiani exercitũ sequebatur: altera eodẽ itinere quo reliquus Florẽtinus exercitus sequebatur, vt hostib. obuiã iret præcedebat, eò cõtenderunt; & hi cum ad turrim nte Aluiani copias peruenissent, cum primis cõgressi ab ijsq; facilè repulsi, paulatim ad xercitũ, qui iã nõ longius quingentis passib. inde aberat, retrocedentes, maximã hostiũ artẽ turrim iam præterijsse retulerunt: quare Hercules lentè incedens, ad nouissimũ illorũ agmẽ, in Vicentinis ruinis, vbi illorũ cataphracti & pedites globũ fecerãt peruenit: tq; in transitus planitie fuit, cum dimidia copiarũ parte in eorũ latus validã impressioem fecit, vbi cum aliquãdiu strenuè pugnasset, Aluiani acies cæpit inclinare: ac mox eis peditatus ita fusus, atq; ad mare vsq; pulsus fuit, vt post nullo modo pugnã redintegrare ausus sit: sed equitatus qui ad arcus iactũ, vltra Vicentij fossam Bibbonã versus recesserat cum se acie redintegrata cõglobasset, Florentinorũ exercitũ magno impetu

adortus eſt,ferociterq; ad foſſam vſq; repulit: tunc Hercules reliquis copijs productis,
& toto exercitus robore vtrinq; huc collecto, diu ancipiti atrociq; marte pugnatum eſt
Aluiano, qui dum non minus militis quàm ducis munere fungitur equeſtri grauiq; gla-
dio duo vulnera in facie acceperat, hoſtes ex eo loco deturbare conante; quod ſi ſuc-
ceſſiſſet victoria potitus eſſet:Hercules autem,qui ante multos dies,ſi prælium eo in lo-
co committeretur, ſe induſtria, & ſine periculo victoria potiturum prædixerat, in foſſa
quæ circa turrim erat margina, ſex minora tormenta,falconetos vocant,quæ ſecum ve-
hebat collocari iuſſit: quibus in hoſtes iam diſplodi cæptis,cum eos iam tormentorum
impetu diſſipari atque perturbari cerneret, huic occaſioni ex qua ſibi ſemper victoriam
promiſerat intentus,totius exercitus viribus,id eſt expeditis equitibus ad maritima ora,
cataphractis regia via,& peditatu ab ſuperiore latere per ſiluam, magno ſe in eos impe-
tu intulit:quo illos facilè fudit fugauitq;:Aluiano cum pauciſſimis equitibus ad curſum
expeditis vix euadente:cum quibus Monterotundum in Senenſi agro confugit:reliquæ
eius copiæ ferè omnes à Vincentij turri ad Cecinnæ fluuium ſignis omnibus amiſſis &
valdè paucis equitibus ſaluis captæ & ſpoliatæ fuerunt. Hunc exitum habuit Barptolo-
mæi Aluiani motus diuturnis deliberationibus,verborum iactantia,& ferocitate mina-
rum in hominum oculis,quàm viribus aut expeditionis ſtabili firmamento,maior. Hac
victoria elati Hercules Bentiuolus,& Antonius Iacominus Florentinorum legatus,ve-
hementibus literis & crebris nuntijs,Florentinos hortati ſunt,vt victor exercitus,rebus
antea ad expugnationem neceſſarijs, quàmmaxima celeritate fieri poſſet comparatis,
ad Piſana mœnia admoueretur: ſe ſperare eam vrbem,quòd ad multas anguſtias reda-
cta eſſet, & Aluiani aduentus ſpes ſublata,&,vt omnia victoriæ exiſtimationi cedere vi-
dentur,haud difficulter obtineri poſſe:quam ſpem vehementer fouebant nonnulla cum
aliquibus Piſis occulta conſilia. Sed Florentiæ Decemuiris qui bellicis rebus præſunt
illorum ciuium, cum quibus de rebus grauibus deliberare conſuerant,ea de re ſenten-
tiam rogantibus, ab omnibus vno ore hæc ſententia reiecta fuit: exiſtimabant enim in
Piſanis eandem pertinaciam eſſe:cumq; tot annos bellis experti eſſent,victoriæ aduer-
ſus alios partæ quàm illorum vires nulla ex parte eſſent imminutæ, nomen exiſtimatio-
nemque ad illos ſuperandos minimè ſufficere; ſed nunc quoq; vt aliàs ſemper viribus
quas ſolas militares viri metuunt,vincendos;idq; plurimis difficultatibus plenum vide-
ri:cum enim Piſarum vrbs firmiſſimis mœnibus, ſi qua alia Italiæ vrbs ſepta ſit, nouisq;
operibus probè munita, fortibus item atq; obſtinatis viris defenſa, eam expugnari niſi
magnis copijs & militibus, qui virtute & fortitudine illis minimè cedant,poſſe,ſperan-
dum nõ eſſe; ac ne ſic quidẽ,impreſſione aut breui oppugnatione capi poſſe, ſed mul-
tos dies quo tutius accedatur, oppugnando,& occaſiones arripiendo, potius eos defa-
tigare, quàm impetu cogere neceſſarium fore: his autem rebus anni tempus obſtare
neq; enim tam repentè aliud, quàm tumultuarium & collectum peditatum cogi poſſe
neque propter cœli maritimis ventis,qui ſtagnis & paludibus exhalantibus peſtiferi fi-
unt,inclementiã,exercitibus, vt Paulo Vitellio obſidenti accidit,pernitioſam; tum quia
Piſanus ager, menſe Septembri iam pluuijs obnoxius eſſe incipit: quibus ob ſitus hu-
militatem,inundatur, eo tempore citra perniciem obſideri poſſe:neq; in tanta omnium
pertinacia, priuatorum occultis conſilijs coniurationibúſue nitendum; aut enim res fi-
ctas inſidioſasq; futuras, aut ab eiuſmodi hominibus tractari, qui quod promiſiſſent
perficere non poſſint:huc accedere, quòd etſi Magno Conſaluo fides publica data non
eſſet, tamen Proſperum Columnam, quamuis velut ſuo iure,quaſi tacito ipſorum con-
ſenſu, hoc anno cum tormentis ipſos Piſarum mœnia non acceſſuros ei ſpem dediſſe
quare id certò credẽdum, illum cùm hac re indignatum,tum propter ea quæ ſæpius Pi-
ſanis promiſerat, tum quia hic Florentinorum ſucceſſus rebus ſuis parum conduceret
eam rem impediturum: ad id verò facultatem ei non deeſſe, qui paucarum horarum
ſpacio eos pedites Hiſpanos qui Plumbini eſſent,quemadmodum ſe, ſi eius vrbis expu-
gnatio tentaretur,facturum ſæpè aſſeruerat,Piſas mittere poſſet:præſtare victoriæ occa-
ſione eo loco vti,vbi etſi fructus minor eſſet,facilitate tamen,nec ſine inſigni emolumẽ-
to, ſuperaret; neminem magis ipſorum conſilijs vnquam obſtitiſſe atq; etiam num ob-
ſtare, neminem magis Piſarum recuperationem impediuiſſe; neminem deniq; magis

quàm

âm Pandulfus Petrucius præsentis status mutationem procurasse: illum Valentinum armatus Florentini imperij fines ingrederetur hortatum esse: illum Vitellotij irruonis & Aretinę defectionis præcipuū autorē ducemq; fuisse; eius cōsilio Genuenses q; Lucenses cum Senensibus ad Pisanorū defensionem cōspirasse: ab eodē Consaluū Plumbini patrocinium susciperet & Pisanis se atq; Hetruriæ rebus immisceret impulsn fuisse:quem verò alium huius Aluiani motus,autorē,impulsorē,adiutorēq; fuisse? q; exercitum in eum conuertendū: Senensem agrum vbi nullum inueniretur impedientum,totū percurrendū,atq; diripiendū;horum existimatione armorū aliquem mom in ciuitate,in qua multos inimicos haberet,aduersus illum exoriri posse;saltem alius vtilis castelli, quē pro Montepolitiano,permutationis aut pignoris loco teneret, eo tractu occupandi occasionē non defuturam;& quod beneficijs nō erant assecuti, videlicet eum in posterū ad se lacessendos cautiorem redirent, id hac ratione effici sse sperandū esse.eodēq; postea modò,Lucensiū, quibus tot res condonare pernicion fuisset,agros percurrendos;sic ex parta victoria honorē & fructum sperari posse;ex sana verò oppugnatione,sese ostendere aliud nihil,quàm sumptū cum ignominia cōnctū. Hæ rationes omniū consensu allatæ,populi,qui sæpe magis voluntatē quàm ranē ducē sequitur, illa quoq; inueterata opinione occœcati nimirum multis ciuitatis ncipibus ambitiosa spectantibus,Pisas recuperari nō placere,ardorē quo minus dernerer,vt exercitus eò duceretur,nō restrinxerunt:qua in sententia Petrus Soderinus xillifer nō minus ceteris omnib. vehemens,populi comitijs ad quæ huiusmodi delirationes referri nō solebant,cōuocatis,iuberent nè exercitū Pisas duci,interrogauit; i cum penè omniū suffragia duci iussissent,temeritate prudentiā superante , melioris rtis autoritatē,maioris voluntati cedere necesse fuit:itaq; cū nō minus Magni auxilia, ā imbriū pericula anteuertere cuperēt, incredibili celeritate reb. necessarijs cōparā incubuerūt:quapropter,sexta Septemb.die,exercitus in quo erant 600. grauis armaæ equites,7.peditū millia,16.maiora, & multa alia minora tormēta,Pisarū mœnibus propinquauit:& castra inter Crucis & Michaelis,eodē quo olim Galli loco,collocaat:tormētisq; sequēti nocte celerrimè dispositis,proximo die,ab Calcia porta ad Frāci turrim, vbi mœnia in angulū intus inflectuntur magno impetu cōcusserūt,cūq; ab u solis, quo tēpore tormēta displodere cęperant,ad tertiā ante eiusdē occasum horā ora triginta muri vlnis dirutis in eā partē grauis impressio, sed fructu perexiguo,quia tantū muri spatiū, quatū ad ciuitatē in qua homines cōsueto animo & virtute sese oberant,expugnādā necessariū fuisset,disiectū erat,facta est:idcirco,postridie eius diei ine:quo maiorē sibi ad irrumpendū aditū patefacerent alium locū parū ab eo distanea mœniū parte,quā Galli verberarāt interiecta, tormētorū globis quatere ceperūt; i cū tantū muri quantū satis esse videbatur diruissent, Hercules peditatū qui in acie in acta stabat,ad vtrāq; diruti muri partē vbi Pisani mulierib. de more nō minore,quàm i animo operā nauantib. dū quateretur, aggerē cū fossa duxerāt,fortiter oppugnādā pellere voluit. At in Italico peditatu,raptim collecto,nō is anim⁹ eaq; virtus erat,quę tantā rē esset idonea: quare cum ea peditū legio,cuius sorte inter eos iacta,prima imessio erat, ꝑpter animi imbecillitatē mœnia accedere recusaret, neq; imperatoris & orētini legati autoritas & preces,neq; proprij vel cōmunis Italicæ militiæ honoris ra progredi vellent,efficere potuerunt:quorū exemplū sequuti quibus secundus locus tigerat, copiæ, nulla re gesta,nisi quòd Itali pedites maxima infamia per vniuersam ıropam parta,victoriæ in Aluianum felicitate corrupta,imperatoris legatiq; existimane conculcata:quæ apud Florentinos,siquidem parta gloria contenti,propriæ fortu moderari nouissent maxima erat,militem in castra reduxerunt: quo facto, quin vasa lligenda essent, præsertim cum eodē die Magni Consalui iussu,sexcenti Hispani petes ex his qui Plumbini erant Pisas venissent,minimè dubitatū fuit:quare postero die, orentinus exercitus, magno cū dedecore Cascinā cōcessit;pòst paucos verò dies milpræterea & quingenti Hispani pedites Pisas ingressi sunt:qui cum illorum præsidium cessariū non esset, Bientinę oppidi Pisanorū hortatu oppugnatione frustra tentata,in spaniā quo à Magno mittebantur,nauigarūt;iam enim inter Gallię regē & Ferdinan Hispanię pax erat facta; ad quā difficultatib.q̄ prius impedimento fuerāt,id est Gal regis honoris ratione, & Archiducis ab se alienādi metu,remotis, Hispaniæ reginæ

obitus facilem viam aperuerat:nam & Galliæ rex nimiam eius potentiam ægerrimè fe
rens, eius consilia infringere cupiebat; & Hispaniæ rex, cum Archiducem socrus con
tempto testamento de se Castellæ regno pellendo cogitare cõpertum haberet, nouari
socie tatum fundamenta iacere cogebatur: idcirco connubium inter ipsum & German
Foiiseiam, Galliæ regis sororis filiã, ea lege, vt ille rex Galliæ, regni neapolitani parten
quæ ad se spectabat dotis nomine daret; & Hispaniæ rex vicissim illi decem annorũ spa
tio, septies centena aureorum numûm millia, pro sumptibus resarciendis persolueret
& nouæ nuptæ doti tria millia auri pondo adderet, contractum est: cui matrimonio cum
pax coniuncta esset, conuentum est vt Aniouinis regulis, illisq; omnibus qui Gallican
factionem sequuti erant, gratis libertas, patria, imperia, dignitates, & bona, eodem sta-
tu, quo ea die qua bellum inter Gallos atq; Hispanos primùm cæptum fuit, erant, resti-
tuerentur; quem diem eam esse, quo Galli ad Tripaldam excurrerunt, declaratum fuit
omnes bononrum publicationes ab Hispaniæ rege & Federico factæ tollerentur: Ruſ
sanus princeps, Bitontij & Gesualdi Marchiones, Alphõsus & Honoratus Sanseverin
tes, omnesq; reliqui proceres Hispanorum in regno neapolitano captiui liberi dimitte
rentur: Galliæ rex, Hierosolymorum & Neapolitanorum rex deinceps ne appellaretur
panagia & procerum recognitiones conditionibus fœderis suprà dictis responderent
eademq; ratione diploma ab Pontifice peteretur: si regina Germana marito viuente si-
ne liberis decederet, eius dotalis pars Ferdinando cederet: quod si illa eo mortuo su-
perstes esset, ad Galliæ regnum rediret. Ferdinandus rex, Gastonem Foissei comitem
nouę coniugis fratrem, ad regnum Nauarræ, cuius eum Catharina Foisseia, & Ioannes
Albretti filius eius maritus, reges appellarent, ad se spectare asserebat recipiendum, iu-
uare teneretur: Galliæ rex, Federici regis viduam coniugem, cum duobus liberis quos
apud se habebat, in Hispaniam, vbi facultates quibus honestè possent viuere, eis assigna
rentur, proficisci cogeret: quæ si renueret, nulla ipsi eiúsue liberis amplius pẽsione sub-
sidióue dato, eam Galliæ regno excedere iuberet: neutri quidquam contra eos qui ab
vtrouis illorum nominati essent moliri liceret: nominarunt autem ambo in Italia Pont
ficem; & Galliæ rex Florentinos: ad pacis autem firmamentum æternum inter eos fœ-
dus ad regnorum defensionẽ ictum esse intelligeretur: Galliæ rex Hispanum mille ca-
taphractis & sex peditum millibus; vicissim Ferdinandus Galliæ regem, trecentis cata-
phractis, duobus equitum, quos Iannettarios vocant, minoribus hastis vtentium, & sex
peditum millibus iuuare teneretur. Hac pace hunc in modum confecta, cuius, vtriusq;
partis nomine sponsor fuit Angliæ rex, Aniouini proceres qui in Gallia erant, abeundi
facultate ab rege, qui pro sua innata tenacitate perquam exigna illis in discessu grati ani
mi signa ostendit, impetrata, ferè omnes cum Germana regina in Hispaniam conten-
derunt: & Isabella, Federici olim vxor, quia filios suos catholici regis fidei committere
noluit, ab Galliæ rege, regno excedere iussa se Ferrariam contulit: qua in vrbe Hercule
Estensi paulo antè defuncto, Alphonsoq; eius filio succedẽte, sub anni finem tragicum
quiddam, veterum Thebanorum casibus, sed leuiori de caussa, si modò effrenatus amo-
ris impetus, ardenti regnandi ambitione leuior est, simile accidit: nam cum Hippolytus
Estensis cardinalis, vehementi iuuenculæ sibi sanguine coniunctæ arderet amore, quæ
non minori ardore Iulium Hippolyti ex cõcubina genitum fratrem, amabat; cumq; ipsa
met se ad tantum amorem præcipuè Iulij oculorum pulchritudine accendi, Hippolyto
fassa esset, Cardinalis furore correptus, temporis opportunitate captata, cum Iulius in
venatione extra vrbẽ esset, in agris eum sepsit, equoq; descẽdere iusso, per aliquos suos
à pedibus seruos, animo à tanti sceleris immanitatem spectare ausus, oculos
ei velut amoris sui æmulos, erui iussit: ex quo postea inter fratres
grauissimæ offensiones sunt consecutæ. Hunc finem
annus quintus supra millesimum quin-
gentesimum habuit.

SEXTI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER SEPTIMVS.

Multorum Christianorum principum contra Venetos apparatus: Philippi regis classis naufragium: Castellæ regis Neapolim aduentus: Pontificis cum Galliæ rege fœdus: Ioannis Bentiuoli Bononia fuga: Genuense bellum: Galliæ regis in Italiam ob Genuensium res aduentus, & eiusdem contra Genuenses victoria: Aragoniæ regis cum Galliæ rege congressus Sauonæ habitus: conuentus imperij Constantiæ habitus: Maximiliani Cæsaris in Italiam aduersus Venetos aduentus: eius in Carnis progressus: ac eorundem cum Cæsare induciæ.

HAEC anno millesimo quingentesimo quinto gesta fuerant, qui annus & si Italiæ pacem, bellis quæ de regno neapolitano erant exorta extinctis stabilem futuram, spem reliquissent, tamen ab alia parte minimè parua imminentium incendiorum semina apparebant: quoniam Philippus qui se iam Castellæ regem nuncupabat, id regnum ab socero administrari non cōtentus, & à multis proceribus incitatus, leges ad regni administrationem post mortem suam seruandas præscribere in defunctæ reginæ potestate non fuisse, vt verissimum erat, asserens, iter in Hispaniam illo inuito adornabat: & Romanorum rex filij potentia elatus, in Italiam transcendere cogitabat: Galliæ verò rex, quamuis superiore anno Pontifici, quòd se ne appellato quidem, sacra beneficia, quæ Ascanij Cardinalis & aliorum morte in Insubria possessoribus vacua fuerant relicta, alijs contulerat: quòdque cum multos sacræ purpuræ dignitate donasset, Ausensem & Baiucensem episcopos, hunc Tramoliæ, illum Rotomagensis cardinalis nepotem, quorum nomine ipse vehementissimè flagitarat, vnà cum alijs cooptare noluerat, iratus fuisset, eamque ob caussam sacrorum beneficiorum quæ Sancti Petri in Vincula Cardinalis, alijque Pontifici grati Antistites in Insubria possidebant, fructus retineri imperasset, tamen cum sibi ab Cæsare & filio metuere inciperet, ideoque Pontificis amicitiam cuperet, fructibus dari permissis, huius anni initio Sisteronensem episcopum pontificium apud se nuntium, qui ei varia consilia proponeret, & multa aduersus Venetos in quos eius vehemens odium propter Aemiliæ locorum recuperandorum cupiditatem, permanere sciebat, polliceretur misit; quamuis Pontifex ad eam vsq; diem omnibus in rebus tam moderatè se gessisset, vt admirationem minimè mediocrem in hominum mentibus excitasset, quod is qui Cardinalis cum esset, semper vastis immoderatisq; cogitationibus turgidus extitisset: Xysti quoq, Innocentij, & demum Alexandri Pōtificis temporibus, sæpius Italiæ turbandæ instrumentum fuerat, nunc ad pontificatum qui plerunque ambitione, & malè pacatis consilijs administratur, promotus, hos tam ardentes spiritus deposuisset; & animi magnitudinis, quàm semper ambitiosè ostentarat oblitus, nullum ne iniuriarum quidem vlciscendarum, seque sui similem esse signum ederet. At in Iulio longè alia mens erat, & in hominum de se expectatione superanda animo fixus, contra pristinam magnanimitatis suæ consuetudinem, vt ingentem pecuniæ vim cumularet omni studio operam dederat, dabatque, quo belli accendendi cupiditati qua flagrabat, eius sustinendi facultas & neruus accederet; cumque hoc tempore iam auro non parum abundaret, consilia sua res maximas spectantia, aperire incipiebat: quare Sisteronensem episcopum, hilari fronte acceptum & auditum, magna celeritate ad nouam inter ipsos necessitudinem contrahendam remiserat: ad quod vt regis ac Rotomagensis animos propensiores haberet, breui epistola quam idem Sisteronensis ferebat, Ausensi & Baiucensi episcopis sacram purpuram promisit; & tamen in tanto ardore, eius animus in varios scrupulos difficultatesque distrahebatur, quoniam siue odio occulto in regem eo tempore quo Alexandri insidias fugiens in Gallia egerat concepto; siue quòd se regis potentia

atque importunitate Rotomogensi Galliæ legationem relinquere penè cogi summo
pere ei displiceret: siue quòd vereretur ne idem Cardinalis, cuius consilia manifest
ad Pontificatum dirigebantur, mortis suæ expectandę impatiens, vijs extra ordinarij
eum adipisci conaretur, Gallię regi, absque cuius coniunctione, sibi tunc temporis nul
lam alicuius momenti rem succedere ex sententia posse animaduertebat, adhærere nō
penitùs statuerat: idcirco alia via, Baldassarem Biasciā Genuensem, suæ classis præfectū
Pisas ad duas triremes, quas Alexander Pontifex ibi fieri mandarat instruendas, vt si
fortè rex Galliæ, quemadmodum credebatur, morbi reliquijs non parum grauatus
expirasset, ad Genuam Gallorum dominatu liberandam paratior esset, miserat. In
1506. hoc igitur statu tantaque rerum ambiguitate, primus anni M. D. VI. motus fuit, Philipp
regis, vt magna classe in Hispaniam transiret, ex Flandria profectio; quam vt sibi facilio
rem redderet, ne socer Galliæ regis auxilijs, impediret veritus, Hispanis artibus vsus, se
maximam rerum omnium partem ex eius voluntate administraturum promittens, cum
illo conuenerat: Hispaniæ regni appellatio quemadmodum regi cum defuncta regina
fuerat, sic & ipsis communis esset: regni vectigalia certa ratione diuiderentur: qua pa-
ctione fretus socer, quamuis illum ea seruaturum non satis certum haberet, multas na-
ues quibus veheretur ad eum in Flandriam miserat; itaque cum vxore & Ferdinando,
secundo filio suo, nauibus cōscensis prosperis ventis Hispaniā versus nauigauit; quibus
post bidui nauigationē in aduersissimos conuersis, eius classis ingenti tempestate iacta-
ta, vbi diu maris furori restitisset, per varias Angliæ atq; citerioris Britāniæ oras dissipata
est; ipse quoq; cum duabus vel tribus nauibus maximo periculo, in Angliæ portum qui
Antona dicitur eiectus est: qua re cognita Henricus septimus eius insulę rex qui Londi-
ni erat, multis statim principibus viris, qui eum maximo honore acciperent missis, vt
Londinum veniret petijt, quod quidem negare, in Philippi, qui penè solus esset, & na-
uibus careret, potestate minimè erat: hæsit autem apud illum tamdiu, donec classis
iterum colligeretur, instrueréturque: interea verò nouum inter illos fœdus ictum est:
quo in loco Philippus cetera in regio honore habitus, vna tantum in re veluti captiuus
fuit; videlicet quòd Suffolciæ ducem, quem ipse in Namurij arce habebat, tradere fuit
coactus: eum enim quòd in Angliæ regnum ius aliquod sibi arrogabat, Henricus sum-
moperè in sua potestate habere cupiebat; se tamen eum vita non priuaturū fidem dedit:
quare in carcere dum Henricus vixit custoditus, postea filij iussu securi percussus fuit.
Philippus deinde secundioribus in Hispaniam nauigauit: vbi cum proceres ferè omnes
ad eum accurrerent, Socer, qui quòd proprijs viribus ei resistere non posset, & Gal-
lorum promissis niti non satis tutum existimaret, penè ab omnibus desertus, quique
Generum nisi magna molestia ac difficultate videre potuit, nihil vnquam aliud quàm
de pace cogitauit, eas leges, quæ priori pactione contempta ipsi proponebantur, acci-
pere coactus fuit: quamuis hac in re propter Philippi naturæ insitam benignitatem, &
& multo magis propter eorum, qui se acerbissimos Ferdinandi inimicos declarauerāt,
suasiones, nihil durius actum sit: illi namq;, ne Ferdinandus sua prudentia & autoritate
fidem apud generum inueniret metuentes, semper quantū poterant eius ex Castellę re-
gno discessum vrgebant. In hunc igitur modum conuentum est: vt Ferdinandus regni
Castellæ administratione coniugis testamento sibi relicta, omnique iure quod in id re-
gnum habere posset cederet, statimque ab eo regno discederet, seq; non amplius reuer
surum promitteret: neapolitanū regnum idem Ferdinandus sibi propriū haberet: quam
uis non deessent qui eodem iure, quo ipse Ferdinandus sibi vendicare solebat nimirum
id regnum Aragoniæ armis viribusq; partum esse, ac fortasse æquius cùm Castellæ ar-
mis atque potentia partum fuisset, ad Philippum spectare dicerent; eidem Indiæ insu-
sularum vectigalia dum viueret, tres item sacri equitum magistratus, videlicet diui
Iacobi, Alicantaræ, & Calatrauæ, sunt attributi: ac denique ex Castellano regno,
vingentiquinque aureorum numûm millia quotannis haberet. Quo facto Ferdinan-
dus quem deinceps vel Catholicum, vel Aragoniæ regem appellabimus, statim in
Aragoniam, eo animo, vt quamprimùm Neapolim nauigaret, concessit: non tam eius
regni videndi atque componendi cupiditate, quàm vt Magnum Consaluum quem de
eo regno sibi vendicando, vel potius Philippo tradendo, cogitare sæpius post regina
obitum

bitum suspicatus erat, cumq; eum in Hispaniam frustra reuocasset, ipse varijs excusatio ibus impedimentisq; profectionẽ protrahebat, inde amoueret: verebatur enim ne nisi psemet eò proficisceretur, quamuis pace facta Philippus debere illũ prorsus Aragonię egi parere ei significasset, difficulter eum posse ab eius regni administratione remoue-. Interea in Galliæ regis ex morbo conualescentis pectore, varię, imò inter se contrarię ogitationes versabãtur. Hinc enim in Venetos, propter tum odium bello neapolitano onceptũ, tum eorum quæ in veteri Mediolanensis imperij iure sunt, recuperandorum upiditatẽ, tum quòd illorum potentiã, varijs casibus sibi periculũ creare posse cẽseret, nouebatur: quę res eum fœdus cum Romanorũ rege & Philippo eius filio ineundũ po- issimũ impulerat: illinc eiusdem regis in Italiam, quo iam vt magnis viribus transiret se omparare audiebatur, profectio, illi minimè erat grata; ob Philippi namq; potentiam uæ tot regnorum successione crescebat: & quia illum cum in Anglia fuit nouo fœderis ecessitudinisq; vinculo sibi eum regẽ coniunxisse suspicabatur: quodq; pace cum Hi- pano rege, qua regni neapolitani cogitationes deposuerat facta, vna ex pręcipuis caus- s quarũ gratia cum illis fœdus inierat, sublata esset, plus consueto sibi metuebat. Dum gitur in hac cogitationũ consiliorumq; varietate & fluctuatione versatur, Maximiliani egati, qui eum in Italiam exercitum traducere statuisse significarent, & vt quingentos ataphractos quos se illi auxilio missurum promiserat compararet, Insubriæque exules rout pollicitus fuerat in patriam restitui, peterent: atque vt pecuniam quæ intra pau- os menses ei debebatur, nunc numerare vellet, rogarent, mittebantur, ad eum vene- ınt: quæ etsi rex minimè præstare in animo haberet, secus tamen præ se tulit: de ijs di- o quæ tunc nihil aliud quàm verba exigebant; se namque conuenta perfici vehemen- er cupere ostendit, & ad ea omnia ad quæ obstrictus erat suo tempore perficienda pa- itum esse, confirmauit; sed de pecunia ante tempus numeranda varijs excusationi- us allatis denegauit. At vicissim Romanorum rex, qui non melius de Galliæ regis a- imo, quàm ille de suo speraret, & Romam proficisci præsertim vt Imperij coronam aperet, quo postea filium Romanorum regem eligi procuraret, vehementer cupe- et, eodem tempore alijs quoque instrumentis vt finem suum adipisceretur tentabat: leo & Heluetios sibi adiungere nitebatur, qui post multas vltro citroque disputatio- es fœdus quod cum Galliæ rege habebant, biennium duraturum conseruare statue- int; & ab Venetis per eorum fines itineris faciendi facultatem petierat; quibus quum ius cum tam potenti exercitu in Italiam aduentus molestissimus esset, Galliæ regis ui eos vt se illi vnà secum opponerent hortatus est, promissa, ad ambiguum respon- ım dandum, animum addiderunt: iamque rex ab fœdere cum illo & cum Philip- o facto, se apertè alienum ostendens, Claudiam filiam suam Francisco Angolismen- um principi, ad quem post suum absque liberis masculis obitum, regnum spectabat, espondit: se tamen id suorum precibus facere simulans, cum hanc ob caussam antea b omnibus Galliæ concilijs & precipuis ciuitatibus legatos, qui id ad se velut regno tilissimum, postquam in illo indies masculæ prolis spes magis deficeret, supplices eterent, mitti curasset: quod statim per proprios legatos, se tam vehementi totius re- ni & omnium populorum suorum desiderio repugnare non potuisse, Philippo regi gnificauit: Gheldrensium quoque duci aduersus Philippum auxilia, vt Maximilia- um qui iam per se hæc consilia deposuerat, Italia auerteret, misit: nam cum Maximi- anus Vladislaum Vngariæ regem grauissimo morbo laborare cognouisset, antiquam atris suamque eius regni, propter iura quæ se habere aiebant, adipiscendi cupidita- m sequutus, ad eius fines accesserat. Vladislao enim Vngariæ atque Bohemiæ rege, lberti qui Federici imperatoris frater fuerat filio, absque liberis ante multos an- os defuncto, Vngari rege suo sine liberis mortuo, cognatione proximorum successio- em locum non habere, sed noui regis eligendi ius in sua potestate esse rati, paternæ rtutis memoria ducti, Mathiam illum, qui pòst tanta cum tam parui regni gloria po- ntissimum Turcarum imperium toties afflixit, sibi regem crearant; qui vt regni sui itio bellum cum Federico vitaret, se vt post suum obitum id regnum ad Federicum iusue filios perueniret, vxorem non ducturum promisit; quod etsi minus seruarit, ni-

hilominus sine liberis ex hac vita migrauit;nec tamen Federicus voti compos fuit, quia Vngari Vladislaum Poloniæ regem assumpserunt:ex quo nouis bellis ab Federico & Maximiliano cum illis geri cæptis tandem conuenerant,idque regni proceres solemni iureiurando cõfirmarant,vt quandocunq; Vladislaus sine liberis moreretur,Maximilianum sibi regẽ asciscerent; itaq; is ad eam successionem aspirans Vladislai cognita ægritudine, in Italiam profectionis cogitatione ad tempus deposita, Vngariæ finibus appropinquauit, quæ dum tanta varietate inter principes transalpinos agitantur, Pontifex cum se ad Venetos absque Galliæ regis ope inuadendos non satis potentem animaduerteret, nec pontificatus sui annos diutius inglorius terere posset, ab rege petiuit, vt se ab Bononiam atque Perusiam pontificio imperio subijciendas iuuaret: quæ cum veteri iure ad pontificatum pertinerent, altera Ioannispauli Ballionis, Ioannis Bentiuoli tyrannide altera præmebatur: quorum maiores ex priuatis ciuibus, in ciuilibus dissensionibus factionis vnius duces facti,aduersarijsque partim pulsis,partim cęsis suarum ciuitatũ prorsus domini euaserant:nec ab legitimi principis nomine assumendo,aliud quàm pontificũ reuerentia eos cohibuerat: pontifices enim in vtraq; ciuitate paulò plus quàm nudũ imperij nomẽ obtinebant, certãq; portionẽ eamq; perexiguam vectigaliũ accipiebant, & põtificat⁹ nomine præfectos in eis habebãt:qui, cum potẽtia, omniũq; grauiũ rerũ deliberatio penes ipsos essent,ferè potius ad vmbrã & ostentationẽ,quã ad aliquod munus obeundũ ibi erant. Perusia verò siue ,ppter Vrbis propinquitatẽ,siue alias ob caussas,longè diutius pontificio imperio paruerat:quoniã Bononienses pontificũ aduersis temporibus,crebras mutationes fecerãt,modò libertatis nomine remp.gerentes, modò ciuiũ suorũ tyrannidẽ patientes,modò externis principib.parentes,modò ad vnã pontificũ obedientiã reuocati;ac demũ,Nicolai V.pontificis tẽpestate sub pontificiũ imperiũ huiusmodi tamẽ additis limitib. autoritatisq; inter pontifices & ipsos cõmunione redierant,ita vt progressu tẽporis,nomine & inanib.signis pontificib. relictis,rerũ summa in Bentiuolorũ potestatẽ peruenerit:ex quib.qui tum tẽporis regnabat Ioannes,reb.omnib.paulatim sibi attributis,ijsq; familijs potentioribus, quę maioribus suis & sibi, in tyrannide fundanda atq; firmanda aduersæ fuerant, depressis,quatuor quoq; liberis, quorũ petulantia & sumptus ferri iam nõ possent grauis,ideoq; ferè omnib.inuisus,exiguo mansuetudini atq; clemẽtiæ loco relicto,potentiã suã magis crudelitate & armis,quàm mansuetudine & benignitate tuebatur. Pontificẽ ad has res gerẽdas præcipuè glorię desideriũ incitabat,cuius gratia, ambitione sua pietatis colore & religionis amore tecta, pontificũ imperio ea omnia,quæ quouis modo ei adẽpta fuisse dicerentur,restituere in animo habebat; ad Bononiã verò recuperãdã magis etiã recẽti in Ioannẽ Bentiuolũ odio mouebatur:nam cũ eo tẽpore quo Romę versari nõ audebat, Centij, quòd in Bononiensi ditione sui episcopatus oppidũ est,hæsisset,nuntio seu vero seu falso accepto,Ioannẽ Alexandri pontificis madato,eũ capere imperasse,fugę se noctu tradere fuit coactus. Hæc pontificis petitio regi grata fuit, ꝙ sibi eius beneuolentiæ cõseruãdæ occasionẽ nactus videretur: quũ enim suã cũ Venetis societatẽ ei valde molestã esse sciret,ne quid ille in se breui moliretur,nõ parũ metuere iucipiebat; iãq; quãdam cõspirationem de se Genuensi imperio deturbando ab Octauiano Fregosio pontificis cõsensu factam,suspitione minimè carebat: Bentiuolũ præterea quamuis in fide sua esset,magis Cęsari quã sibi fauere existimabat. Huc accedebat in Ioannempaulum Ballionem odium quòd 14.aureorũ numûm millibus acceptis, suis se ad Garilianũ fluuium cõiungere noluisset, & Pandulfi Petrucij offendendi,exercitus qui in Hetruriam mitteretur occasione, desiderium,quòd toties promissam pecuniam nunquam repræsentarat,seq; Hispanorũ fortunę prorsus coniunxerat: has igitur ob caussas pontifici auxilia alacriter obtulit: & Pontifex vicissim purpureum galerum Ausensi atq; Baiucensi, atq; vnà sacra beneficia per totam Insubriam conferendi regi potestatem ,qualem olim habuerat Franciscus Sfortia,breuibus de more literis:quibus rebus per Sisteronensem episcopum qui recens ad Aquarum sestiarum Archiepiscopatum promotus erat, quique hanc ob caussam vtrumq; illorum sæpius adierat,confectis; earum rerum effectus tardiores extiterunt: nam cum Pontifex expeditionem ad aliquot menses distulisset, acci-

accidit vt Maximilianus, qui bello Vngariæ regi illato, suæ in Italiam profectionis cogitationem intermiserat, successionis cõpositione redintegrata, denuò cum illo reconciliaretur, in Austriamq; rediret; vnde se in Italiam velle transire signis & apparatu demonstrabat: sed cum Venetos infestos habere minimè cuperet, quatuor oratores, qui suæ Romam ad imperij coronam accipiendam profectionis voluntatem indicarent misit; postularentq; sibi & exercitui suo iter liberum per suos fines permitterẽt; se sine maleficio iter facturum, eiusq; rei idoneam cautionem daturum: se cum ea rep. societatis, cuius facilè ratio, non modò vtriq; parti tuta, verùm etiam vtilis & gloriosa esset futura, inueniri posset, ineundæ cupidum esse ostenderent; illud tacitè innuens, vtrisq; vtile forè, si aduersus Galliæ regem coniungerentur. Huic orationi post multam deliberationem, gratissimis verbis responsum est; ostensumq; quantum Veneti senatus, voluntati ipsius obsequendi, atq; in omnibus, quæ quidem citra suum insigne aliquod detrimentum possent, satisfaciendi, desiderium esset: nullum autem maius manifestiusq; periculum hoc quod ab illo proponeretur, imminere posse, cum Italia vniuersa tot calamitatibus vehementer exacerbata, atque ad eius cum potenti exercitu aduentus famam, admodum suspẽsa, ne viam nouis molestijs aperiri pateretur, arma capere cogitaret. quod & rex Galliæ vt Insubriæ imperium tueretur facturus esset. Itaq; eum armatum copijsq; munitum, in Italiam venire, nihil aliud esse, quàm magno ipsorum periculo aduersus quos si ei iter concederent, vniuersa Italia vnà cum illo rege, veluti in eos qui propria commoda communi vtilitati anteposuissent, concitaretur, potentissima sibi obstacula comparare: rem longè cum omnibus tutiorem, tum ipsi quoq; honestiorem fore, si cum ad pacificam rem omnibusq; gratiosam veniret, in Italiam pacatus transiret, vbi imperij maiestate non minus benigna quàm potenti demonstrata, maximam gratiam sibi apud omnes conciliaret, Italicæq; tranquillitatis conseruator summa cum gloria esset, si eodem modo ad coronam capiendam quo ante eum ipsius pater, multiq; ex eius maioribus, descenderet: quod si faceret, senatum Venetum omnibus eum officijs atq; honoribus, quæ ipsemet exoptare posset, prosequuturum. Hi bellici apparatus & hæc negotia quæ à Cæsare tractabantur, in caussa fuerunt, vt Pontifex, qui tunc Bononiensem expeditionem suscipere decreuerat, ab rege promissa auxilia postularet: ipse verò cum tempus ad huiusmodi motus minimè opportunum videretur, eum amicè vt ad tempus differret hortabatur, ne ob eam caussam tota Italia concitaretur: ad quod quidem etiam suspicione mouebatur, ne Veneti, qui se ad Bononiæ defensionẽ, nisi prius Põtifex ipsis iura quæ pontifices in Fauentiam haberent, concederet, arma sumpturos ei significarant, irritarentur: sed pontificis impatiens, præcepsq; natura, contra omnes difficultates omniaq; obstacula magno impetu, voti sui compos fieri conata est: quare, collegio pontificum conuocato, ibiq; caussa, qua vt Bononiam atq; Perusiam tanta tamq; nobilia eius sedis membra, à tyrannorum iugo liberare cuperet mouebatur allata, semet ad eas vrbes venturum significauit: seq; præter suas copias ab Galliæ rege, Florentinis multisque alijs Italiæ potentatibus auxilia habiturum, neq; Deum iustum vindicem, cum qui caussam suam iuuaret, deserturũ affirmauit: quare in Gallia nunciata, Pontificem, absq; regis certo responso sibi copiarum suarum opem polliceri, regi tam ridiculũ est visum, vt cum risu in mensa eius ebrietatem omnibus iam notam, taxare volens, Pontificem priore nocte vino nimium incaluisse diceret: nondum enim se hac præcipiti deliberatione, vt vel cum eo in apertam contentionem veniret, vel etiam inuitus illi suas copias concederet, cogi animaduertebat. At Põtifex nullo alio responso expectato, cum quingentis grauis armaturæ equitibus Roma egressus erat: & Antonio Montano, qui Bononiensibus suum aduentum significaret, misso, & vti se ad eum accipiendum, & quingentas Gallicas lanceas in agrum admittendas pararent, imperaret, ipse lentè procedebat: nam nisi prius de Gallicis auxilijs aduentantibus certior esset factus, vltra Perusiã progredi, in animo non habebat: cuius aduentum metuens Ioannespaulus Ballio, Vrbinatum ducis & aliorum amicorum hortatu, & fide ab illis accepta Oruietum ei obuiam processit, vbi cum se penitus eius voluntati commisisset, & eum cum centum & quinquaginta grauis armaturæ equitibus comitari, Perusiæ eiusq; agri arces munitionesq; & vrbis custodiam eius potestati tradere, promisisset, duosq; filios Vrbinatiũ duci obsi-

des dedisset, in gratiam redijt: quo facto Pontifex Perusiam inermis ingressus est, adeò
vt in Ioannispauli potestate fuerit, si eam perfidiam quæ eius nomen in tanto minori-
bus rebus fœdauerat, in tanta re per vniuersum orbem celebrem facere nouisset, eum
cum tota aula captiuum facere. Perusiæ Narbonensem Cardinalem ab Galliæ rege,
vt ei rem in aliud tempus differri suaderet, & regem, quamuis auxilia mittere cuperet,
tamen ob Cæsaris metum Insubriam spoliare non posse excusaret, missum audiuit;
qua legatione mirum in modum commotus, nec tamen se sententiam velle mutare o-
stendens, nouos pedites conscribere, omnesque apparatus augere cæpit: & nihilomi-
nus multorum opinio fuit, si Bentiuolus, qui per legatos se omnes filios suos qui qua-
tuor erant missurum obtulerat, ipsemet quemadmodum Ioannespaulus fecerat ad
eum venisset, aliquam rebus suis tolerabilem rationem inuenturum fuisse: in quo dum
nihil certi per se statuit, aut, vt aliqui aiunt, dum coniuge repugnante dubius hæret,
Galliæ regem Ciamontio vt cum quingentis cataphractis ad pontificem iuuandum
contenderet mandasse, certior fit: nam & si rex Rotomagensi Cardinale tunc absen-
te, non concedere in animo habuerit, tamen Rotomagensi postea secus suadente, &
quantum Pontifex molestè laturus esset, si id quod ei non modò ab initio promiserat,
verùm etiam vt eo vti vellet incitarat, nunc denegaret, cogitans, sententiam muta-
uit; ad id etiam facilius impulsus, quia Maximiliani res pro eius consuetudine iam
deferuescere incipiebant: & Pontifex vt regi aliqua ex parte satisfaceret, non qui-
dem scripto sed puris verbis, se nunquam Aemiliæ oppidorum caussa Venetis mole-
stum fore promiserat, tamen cum intimum animi sui sensum dissimulare nollet, Pe-
rusia Cesenam proficiscens, qui si per planitiem iuisset, Ariminensem agrum quem
Veneti occupabant vitare non potuisset, per montes iter tenuit. Cesenæ Bentiuo-
lum, grauissimis dirarum minis, pœnisque diuinis & humanis propositis, Bononia
discederet, admonuit: quam etiam pœnam in eos qui illi adhærerent, vel cum eo ver-
sarentur irrogauit: quo in loco cum Ciamontium cum sexcentis cataphractis, & tri-
bus peditum millibus, quibus ab Pontifice stipendia numerabantur, in itinere esse,
accepisset, maiore animo plenus absque mora iter suum sequutus est: & eandem
ob caussam propter quam Ariminum vitarat, Fauentino agro euitato, montano iti-
nere quamuis difficili & incommodo, per Florentinorum trans apenninum posita,
oppida, Imolam vbi ipsius exercitus colligebatur venit: in quo præter multos pedi-
tes quos conscripserat, ipsius stipendijs quadringenti grauis armaturæ equites mili-
tabant: Ioannespaulus Ballio cum centum & quinquaginta, centum à Florentinis
sub Marcoantonio Columna, totidem ab Ferrariensium duce mutuo accepti: multi
præterea Græci in regno neapolitano conscripti, & ducenti expediti equites à Man-
tuano marchione copiarum vicario destinato adducti. Bononiæ verò Bentiuoli
multos apparatus facere non cessarant, à Gallis si non defenderentur, saltem nul-
lum incommodum sperantes: nam cum opem ab rege suscepti eorum patrocinij iu-
re implorassent, is se Pontificis negotium armis impedire non posse, sed nec copias,
nec auxilia aduersus ipsos daturum responderat, ex quo se facilè Pontificium exerci-
tum sustinere posse sperabant: sed Ciamontij aduentu omni spe frustrati sunt; qui etsi
in itinere hominibus illorum varia responsa dedisset, nihilominus eo die quo Ca-
stelfrancum in Bononiensi agro peruenit, quod fuit eodem die quo Mantuanus Pon-
tificijs copijs Castellum Sanctipetri occupauit, Ioanni Bentiuolo, regem qui ei in ijs
ad quæ patrocinij suscepti iure tenebatur deesse nollet, bona ipsi sua conseruari vel-
le: & vt Ciuitatis administratione Pontificio imperio relicta, suis bonis retentis vnà
cum liberis Bononiæ tuto habitare posset: dummodò intra triduum pontificis iussa
fecisset, curare velle significauit. Hoc nuncio accepto Bentiuolus & filij, qui antea ple-
no ore minitantes se suam dignitatem fortissimè propugnaturos passim iactauerant, pe-
nitùs animo fracti, oblitique quo pacto Petrum Medicem, qui nullo sanguine effuso
Florentia aufugerat increpassent, velle sese prorsus eius arbitrio committere, id vnum
saltem vt tolerabiles leges sibi imponi curaret supplices rogantes, responderunt: ipse
igitur qui iam ad Rheni pontem, ad tertium à Bononia lapidem venerat, cum Pontifice
vt Ioanni Bẽtiuolo cum liberis & vxore Geneura Sfortia, tutò Bononia abire, & in quo-
ui:

s Mediolanensis imperij loco manere liceret, omnem suam supellectilem vendere t abducere possent: neq; ob reliqua bona quæ iusto titulo possidebant, molestia vlla icerentur egit: quibus transactis, statim fide publica eaque amplissima à Cyamontio i duodecim aureorum numûm millia dederunt, quique etiam scripto se omnia ad ıæ rex eorum patrocinij caussa tenebatur præstare curaturum promisit, atq; vt in Meolanensi imperio liberè degendi facultatem dedit, accepta, Bononia discesserunt. entiuolis Bononia profectis populus Bononiensis, statim oratores qui ciuitatem Pon ici liberè dederent misit: illud modò petentes, dirarum decreta tolleret: & ne Galli ononiam ingrederentur rogarent: qui disciplinæ impatientes cum ad muros accessisnt ingredi sunt conati, sed à populo repulsi, prope mœnia, inter Felicis & Saragotiæ rtas, iuxta riuum, qui ab Rheno flumine deductus Bononiam perfluens, naues Ferriam versus ducit, castra posuerunt, ignari in Bononiensium potestate esse eo in loco i riuus vrbem ingreditur, ferrea cataracta demissa, totam circumiectam regionem undare: quod cum fecissent riuus repletus atque tumefactus, depressum locum, in o Galli castra habebant, inundauit: illi verò tormentis plurimisque impedimentis luto relictis, tumultuantes se ad Rheni pontem contulerunt: vbi donec Pontifex Boniam ingrederetur hæserunt, qui maxima pompa, omnibusq; pontificalibus ceremonijs, diuo Martino sacro die insignem ingressum fecit: sic maxima Bononiensium feitate, Bononia in Pontificum potestatem venit: quæ ciuitas, populi frequentia, agri ertate, & situs opportunitate, meritò inter nobilissimas Italiæ vrbes numeratur: in qua i Pontifex nouis magistratibus veterum exemplo constitutis, multis in rebus liberis signa atque imaginem reliquerit, re tamen ipsa eam prorsus Pontificio imperio iecit: in hoc aũt liberalissimus extitit, quòd multis immunitatibus concessis, vt & in alijs ciuitatibus fecit, populum Pontificij dominatus amantem reddere conatus est. amontio qui illicò in Insubriam redijt, Pontifex octo aureorum millia, decem item llia militi dono dedit, ac de Albiensi episcopo eius fratre in pontificum collegium optandi prius factam promissionem, scripto confirmauit: & nihilominus toto animo, Venetos infestandos conuersus, quo plures aculeos regi & Rotomagensi ad se iuuan m relinqueret, Ausensem atque Baiucensem, quemadmodum rogabatur, & ipse litepromiserat, tunc cardinales nuncupare noluit. Hoc tẽpore Aragoniæ rex mari in Itam traiecit; ad quam antequã Barcellonæ naues cõscenderet, ab Magno Cõsaluo nuns, qui eum ad ipsum accipiendũ, & eius dicto parendũ præsto esse polliceretur venit: i rex, nõ modò Sanctiangeli ducatũ quem iam illi dono dederat Federicus rex, sed & nnia quę, vnde supra viginti aureorũ numûm millia perciperet, in regno neapolitano ssidebat, & eiusdẽ regni Magistri equitũ, munus cõfirmauit: scripto item propria conto manu diui Iacobi equestris ordinis pręfecturã, quam Maestralgũ vocant, ei promi ideoq; maiori spe nauibus Barcelonæ cõscensis, & Galliæ regis mandato vnà cum vre in omnibus Prouinciæ portubus honorificè acceptus, eodem honore in Genuenortu, vbi eum Magnus Consaluus non sine multorũ admiratione obuiam profectus pectabat, affectus fuit: neq; enim plebei homines tantùm, sed & Pontifex ipse, illum æteritæ cõtumaciæ, & suspitionũ ab rege fortasse nõ leuibus de caussis de se concepta m cõscium, metu eius conspectũ vitantem in Hispaniã traiecturum existimarant. Gea profectus quia triremib. ab littore recedere nollet, quòd prosperos ventos nõ haret, multos dies in Delphinio portu hęsit, vbi dum morã trahit, ecce tibi rex Philippus ıs gener, iuuenis, firmissimo corpore, optimeq; affecto, in ętatis flore, in tanta felicitacõstitutus, vt fortunę vicissitudine sæpe mirandam se ostendente paucorũ dierum fe, Burgij ex hac vita migrasse nunciatur: nihilominus rex, quẽ multi Castellæ adminiationis arripiendæ cupiditate, illicò proras Barcelonã versus directurum credebant, ptũ iter sequutus, eodẽ die quo Pontifex Bononiam proficiscens Imolam peruenit, ietæ portũ est inuectus: vnde neapolim prouectus, in ea vrbe Aragonijs regibus conciendis assueta, regali apparatu atq; honore, longeq; maiore quàm alijs omnes, desirio & expectatione acceptus fuit: omnib. enim regis tot victorijs aduersus sacrosan religionis hostes, nec non aduersus Christianos partis celebris, prudentię opinionẽ cipiendi, & quem regna sua singulari iustitia, & tranquillitate moderatum esse fama

clarissima personabat, opera & manu regnum neapolitanum, ex tantis molestijs & op-
pressionibus instaurandum, & in pacatum felicemq; statum redigendum esse, & portu
quos Veneti minimè paruo totius regni dolore in eo possidebant recuperandos, pe
suasum erat. Neapolim mox totius Italiæ oratores, non modò vt tanto principi gratu
larentur, eumq; honore afficerent, verùm etiam ob varia negotia & caussas, accurrerũ
quia omnes illum sua autoritate atq; prudentia, multas res in ordinem æqualitatẽq; re
dacturum existimabant. Nam & Pontifex quamuis sibi male ab illo, quia nunquam, v
moris est, legatos ad obedientiam præstandam miserat, esset satisfactum, eum vt Apuli
portus recuperaret ipsorum depressionis cupidum ratus, in Venetos concitare niteba
tur, contrà Veneti eum sibi amicum conseruare conabantur: Florentini verò ac reliq
Hetruriæ populi propter Pisanas res hoc anno à Florentinorum armis consueto minu
afflictas, varia cum illo tractabant. Florentini enim siue sumptibus exhausti, siue quò
superiorum annorum experientia docti eam rem vanam ducerent, cum præsertim Ge
nuenses atque Lucenses vnà ad eam vrbẽ in annum certo ac determinato sumptu tuer
dam conuenisse scirent, ad quod eos Pandulfus Petrucius Senenses idem facturos po
licitus, primùm hortatus fuerat: sed ab alia parte illorum consilijs consuetis artibus vsu
Florentinis quæ agerentur, patefaciendo, ab illis, vt ab alijs disiungeretur, induciæ qu
inter Florentinos & Senenses erant in triennium ea lege proregarentur, vt Senensibu
Pandulfoq; Pisanos nulla re iuuare fas esset, impetrauit: qua excusatione à sumptibu
pro illis faciendis abstinebat: nec tamen eos alijs in rebus cõsilio & fauore pro sua viri
iuuare desinebat, messem illorum minimè impediuerant. Hoc ipso anno ex tragędia su
periore anno Ferrariæ cæpta nouus & grauis extitit casus. Ferdinandus enim Alphon
ducis frater, & Iulius cui ab Cardinale oculi eruti, sed celeri & diligẽti medicorũ cura
absque luminis iactura in locum suum repositi fuerant, in ducis necem conspirarant; e
Ferdinandus quidem natu secundus, eius imperij occupandi cupiditate: Iulius autem
tum quòd Alphonsus iniurias suas minimè vltus erat, tum quia nulla alia ratione se in
iuriam ab Cardinale illatam vlcisci posse sperabat, mouebantur: quorum consiliorum
particeps erat Comes Albertinus Buschettus Mutinensis; cumq; nõnullos abiectæ for
tis homines, qui voluptatum caussa cum Alphonso erãt assidui, corrupissent; sæpius ma
ximam eius interficiendi opportunitatem habuerunt: sed fatali quodam metu retent
semper occasiones elabi permiserunt: adeò vt quemadmodum plerumq; vbi res in co
iuratione cõstitutæ protrahuntur accidere solet, re in lucem prolata, Ferdinandus cum
reliquis sceleris cõscijs in carcerem coniecti fuerunt: & Iulius qui re cognita Mantuam
ad sororem confugerat, Marchionis iussu, eius vitæ conseruandæ fide ab illo accepta
captiuus ad Alphonsum missus est: & paulo pòst Albertino, & reliquis coniuratis in pa
tes quatuor discerptis, fratres ambo æternis vinculis, in arce noua Ferrariensi custodiæ
que mandati sunt. Nec verò Valentini audacia atq; industria silentio est prætereunda
qui his ipsis temporibus subtili artificio è Medinę campestris arce fune delapsus, in Na
uarræ regnum ad Ioannem regem coniugis suæ fratrem confugit: vbi, ne eius vlla dein
ceps mentio facienda sit, aliquot annos in sorte satis humili, quia Galliæ rex, qui priu
Valentiæ ducatum fisco suo addixerat, eumque viginti millium Francicorum pension
quam ei ad promissæ pensionis supplementum destinauerat, priuarat; ne Aragoni
regi rem ingratam faceret, in Galliam ire non est passus, commoratus; tandem dum cum
regis Nauarræ copijs quæ ad Vianam eius regni ignobile castellum, castra habebant e
set, cum hostibus qui ex insidijs prodierant pugnans, hastæ ictu occisus fuit. Sub huiu
anni finem, ne nouus annus, absq; nouorum bellorum caussa initium haberet, sequut
est Genuensium ab Galliæ regis fide defectio, non ab alijs quàm ab ipsismet concita
ta; nec ex defectionis studio orta, sed ex ciuilibus discordijs, quæ homines vlterius qu
primò constituissent, traxerunt. Genua vrbs equidem eo in loco ad maris imperium
obtinendum, nisi tanta oportunitas pestilenti ciuilium discordiarum veneno impedi
retur, ædificata, non vt multæ aliæ Italiæ vrbes, vni tantùm diuisioni est obnoxia, sed i
plures factiones diuisa; in ea enim adhuc veterum in Guelfos atq; Gibellinos faction
reliquiæ supersunt: viget inter patritios & populares dissensio, quæ multas iam vrbes i
Italia & præcipuè in Hetruria concussit: populares etenim, cum patritiorum arrogan
tian

m ferre nollent, multis seuerissimis asperrimisq; legibus illorum potentiam refræna-nt:atq; inter cetera ferè in omniũ reliquorũ magistratuum atq; honorum certa portio eis relicta, ab ducis dignitate qui magistratus omnium supremus cuicunq; obtige-t, cum eius vita, quamuis ob eius ciuitatis varietatem, nemini fortasse vel admodum ucis, in tanto honore ad extremum vsq; perseuerare datum fuerit, vnà terminabatur; s expressè excluserunt. Nec Adurniorum Fregosiorumq; factio minus est potens, qui plebe ad patritiorum ordinem (tales Genuæ qui ad magnam potentiam peruenerũt apellaccij apellantur) transierunt, de principatu, qui per multos annos semper in alte tra harum fuit simul contendunt: quoniam Guelfæ atq; Gibellinæ factionis nobiles m legibus ab eo honore arcerentur, ad suæ vtriq; factionis populares deferri procu-bant; dumque Gibellini Adurnijs, & Guelfi Fregosijs fauent, temporis progressu hæ æ familiæ, illis quorum nomen autoritatemq; prius sequi solebant illustriores ac po-ntiores euaserunt: hæ autem factiones ita permiscentur atq; perturbantur, vt sæpe qui teri contrariam factionem sequuntur, in varias & ipsi factiones abierint: & contra in am factionẽ, cum ijs qui alteram sequuntur coierint. Hoc autem anno inter nobiles plebeios altercatio accendi cæpit, quæ ex nonnullorum nobilium insolentia orta, m vtriusque partis animos vt consueuerant malè affectos reperisset, mox ex priua-contentione, in publicas dissensiones, quæ huiusmodi in vrbibus qualis tũc erat Ge-a, diuitijs valde affluentibus, facillimè gignuntur, est conuersa: quæ eò vsq; progres-sunt, vt populus per tumultum ad arma concitatus, & vno ex Auria familia interfe-o, aliquotque nobilibus vulneratis vi potius, quàm libero ciuium consensu obti-erit, vt in publicis consilijs in quibus pauci ex nobilitate interfuerunt, sequenti die nstitueretur, vt ex magistratibus qui antea inter nobiles plebeiosq; æquè diuideban-r, deinceps plebi duæ portiones cederent, nobilitati vna relinqueretur: cui sententiæ ccalbertinus qui pro Philippo Rauestenio regio præfecto tunc absente, vrbi præe-t, ne maior tumultus oriretur veritus assensus est: nihilominus plebei, hoc minimè cõ-nti, nouo tumultu intra paucos dies excitato, nobiliũ domos diripuerunt: quare ma-na nobilium pars quod sibi non amplius in patria vitã degere tutum esse duceret, di-essit: Præfectus his rebus cognitis celerrimè ex Gallia cum centũ & quinquaginta e-itib. ac septingentis peditibus Genuam redijt: sed neq; autoritate, neq; suasionibus, q; viribus, res vlla ex parte ad meliorẽ statum reuocari potuit: imò sæpe plebis volun tem sequi coactus, nonnullas alias copias quę illum sequebantur regredi iussit. Ex qui s initijs cum multitudo indies insolentior fieret, & vt plerumq; in seditiosis ciuitati-s solet, administratio, contra multorum è populo honestiorũ voluntatem, ferè tota plebis fecẽ cecidisset, ac per se ipsa vt furoris sui caput haberet, nouum octo plebeio-m hominũ magistratũ amplissima cum autoritate creauerat; quos, vt ipso nomine ad aiorem insaniã concitarentur, tribunos plebis appellabant, Spediã, & reliqua orienta s littoris oppida, quibus regis nomine Ioannesludouicus Fliscus præerat occuparunt. is de rebus & totius patricij ordinis nomine, & propria de caussa, Ioannesludouicus ud regem manifesto, Genuensis imperij amittendi, quandoquidẽ multitudo eo vsq; meritatis deuenerat, vt pręter tot alia delicta aduersus regiam maiestatẽ maritima op-da occupare ausa esset, periculo demonstrato quæstus est: cui furori si apta remedia tò adhiberentur, facilè dum nullum adhuc ab vllo auxilium opémue haberent, oc-rri posse; sin verò cunctanter prospiceretur, malum maiores indies radices acturum: enuæ namq; terra mariq; opportunitatem eam esse, vt facilè aliquem principem ad incendium eius imperio tam pernitiosum fouendum allectura sit, & plebem vbi eam æ fortasse ab initio seditio fuerat, in rebellionẽ cõmutatam esse animaduertisset, cui-s qui modò defendendi spem faceret adhæsurã. Ab alia verò parte oratores ab Genu-si populo ad regẽ missi, caussam suam æquam ostendere studebant: aiebant enim sola bilium superbia populum fuisse cõmotum, qui honoribus nobilitati cõuenientibus n contenti, tanquam vrbis domini haberi vellent; populũ diu illorũ insolentiam per-isse; sed tandem non modo in fortunis, verùm etiam in proprijs corporibus iniurijs ectos, sese continere diutius non potuisse: & tamen nihil aliud, quàm id quod ni

fecissent, libertas ipsis tuta non fuisset, egisse: dum enim nobiles in magistratibus a quam portionem habuissent, illorum tyrannidi magistratuum & iudiciorum ope obsi non potuisse: & Ioanneludouico maritima loca, sine quorum commertio Genua velu obsessa erat, obtinente, quonam pacto plebei tuto ibi versari, & agere possent? Popu lum semper regiæ maiestati obseruantissimum fidelissimumq; fuisse, & Genuæ mutatio nes omni tempore magis à nobilitate quàm à plebe ortas esse; supplices regem rogar vt ijs delictis quæ contra communem voluntatem, in contentionum ardore, ab aliqu bus priuatis commissa erant condonatis, legem de magistratuum distributione latar confirmaret, & maritima oppida publico nomine gubernari permitteret; hac ration patritijs honorificè gradus & dignitates suas obtinentibus, populum decenti libertat securitateque qua nulli fraus fieret fruiturum esse, eiusq; autoritate, hanc tranquillita tem adeptos, regis clementiam, bonitatem atq; iusticiam in perpetuum obseruaturos Regi hi tumultus, siue quòd ei multitudinis licentia esset suspecta, siue ob communen Gallorum in nobilitatis nomen propensionem, valde molesti fuerant: ideoq; libente harum rerum autores puniuisset, resque in pristinum statum redegisset: sed veritus ne aspera remedia adhibuisset, Genuenses ab Cæsare quem filio nundum defuncto, ma gnopere metuebat, auxiliũ implorarent, humaniter eos tractare statuit: quocirca dum modo maritima oppida quæ occuparant, suæ potestati traderent, omnia delicta cond nabat; & nouam de magistratibus legem confirmabat: ac quo populo facilius hæc per suaderet, Michaëlem Riccium iurisperitum, neapolitanũ exulem, qui eos vt benignita tis suæ occasione vti potius quàm contumacia erroribusq; multiplicatis, se ad imper seueritatem adhibendam cogere vellent, hortaretur, Genuam misit: sed in animis, im moderatis cupiditatibus occæcatis, prudentia à temeritate oppressa locum nullum ha bebat: itaq; plebs & tribuni, quamuis legitimi magistratus secus sentirent, non modò re gis mansuetudine neglecta, oppida restituere recusarunt, sed insuper ad deteriora aff duè ruentes, Monœcum castellum ab Luciano Grimaldo possessum, siue communi omnes Genuenses patritios odio, siue quòd maritimis rebus admodum opportuno lo co situm, magni ad res Genuenses momenti sit, siue priuato odio, quia qui eo loco po titur, loci opportunitate maximè allectus, vix à maritimis rapinis abstinere solet; siu quòd vt aiebant, iure ad rempublicam spectet, expugnare decreuerunt: ideoq; præfect frustra repugnante, multas copias terra mariq; ad id obsidendum miserunt: quare Ph lippus Rauestenius se inutiliter, & propter casus qui exoriri poterant, nõ sine periculo ibi morari animaduertens, Roccalbertino, suo in loco relicto, discessit: rex autẽ rerum i meliorem formam redigendarum spe amissa, eas verò ita relinquere, nec dignitatis ne securitatis suæ, & si vlterius excurrere permitterentur maius periculum fore ratus, te restres ac maritimas vires vt Genuenses iterum imperio suo subijceret palàm apparar cæpit: quæ res consilia quæ inter pontificem & ipsum aduersus Venetos agitabantu valde ab rege Philippi morte armorum Maximiliani suspitione liberato expetita, se multo magis à Pontifice, tum ob Aemiliæ oppida ab illis occupata, tum quia nulla Pon ficiæ autoritatis habita ratione Veneti imperij episcopatus distribuebant, multaque a pontificium ius spectantia vsurpabant, vehementer irato, impediuit: eas enim ob cau sas Pontifex prorsus ad regis amicitiam conuersus, præter id quod Ausensem, & Bai censem episcopos, cardinales, vt antea vehementer postulatum fuerat pronuntiauit, a rege vt in Italiam secumq; ad colloquium veniret petierat, idq; rex se facturum annu rat: sed postea Pontifex regem, pro patritijs aduersus populum Genuensem arma su mere statuisse certior factus, cum veteri propensione contra patritios populo fauere, maximam inde molestiam sensit: egitq; cum rege vt populari statu non immutato ei vrbis imperio contentus esset: vtq; ab armis, cum multas alias ob caussas tum præcipu ne aliquo incendio in Italia hoc motu excitato, constitutum in Venetos bellum impe diretur, abstineret magnopere est eum hortatus: quibus rationibus cum regem non a sentiri animaduerteret, seu indignatione ac dolore superatus, seu antiqua Rotomager sis cupiditatis suspitione, siue per se, siue subtili aliorum artificio excitata, ideoq; ne for te si in congressum venissent, ab rege captiuus retineretur veritus, & fortasse vtraqu

caus

ussa concurrente, repente initio anni M.D.VII. contra omnium expectationem, nulla 1507.
a de caussa, nisi Bononiensis cœli cōstitutionē saluti suæ perniciosam esse, seq; ab vr-
abesse, minimè paruum suis emolumentis detrimentū afferre, se Romā redire velle
uulgauit. Hæc res omnibus atq; in primis regi ipsi, quòd sine vlla caussa negotia quæ
operè expetiuerat, colloquio cuius ipsemet hortator & flagitator fuerat impedito in-
oata relinqueret, multum admirationis attulit: eaq; vehemēter cōmotus rex, nihil vt
ab hac noua cogitatione reuocaret prætermisit: verùm eius ea in re opera noxia po-
us quàm vana erat: quoniā Pontifex in maiorem ex regis solicitudine suspicionē con-
ctus, eò magis in sententia sua cōfirmabatur: in qua pertinaciter insistens, cum odium
regē conceptum dissimulare minimè posset, sub Februarij finē Bononia discessit. Sed
tequā ex ea vrbe abiret, prima arcis quæ eius iussu infelicibus auspicijs prope Gale-
portam qua Ferrariam itur, eodem in loco vbi olim ijsdem auspicijs alia arx à Phi-
pomaria Vicecomite Mediolanensium duce extructa fuerat, erigebatur, fundamen-
ecit: & antiquo in Venetos odio, recenti in Galliæ regem indignatione nonnihil mi-
ato, cum ab recto itinere deflectere nollet, Fauentia iter fecit, nouis subinde alterca-
nibus inter ipsum & Galliæ regem gliscentibus: nam etsi Bentiuolis ipsius consensu,
Insubria degendi facultas concessa fuerat, eos tamen inde pelli postulauerat: neque
otonotario Ioannis filio, suorum sacrorum beneficiorum possessionē eadem pactio-
atq; consensu promissam restituere voluerat: tam sæpe plus in eo animi impotentia
àm ratio poterat: quam Galliæ rex nulla arte diligentiáue mitigare tentabat, sed tan-
varietate indignatus, & illum, vt res erat, clàm Genuensem populum concitare suspi-
ne concepta, ei generis obscuritatē qua pontificē obscurissimo loco natum per mul-
annos in abiectissimo statu educatū fuisse nemini dubiū erat, contumeliose obijciēs,
apertis minis minimè abstinebat: imò tanto magis in priore, quod ad Genuenses res
nebat, sententia confirmatus, quantū interesset vtrum ipsemet bellū præsens gereret
ducibus cōmitteret, rerum neapolitanarum experientia edoctus, summa diligentia
ercitū quem ipsemet duceret comparabat. Hi apparatus tamen Genuenses Monæci
pugnationi intentos, vbi multas naues, legionemq; vnam ex plebe & ex agro raptim
lectam habebant, quibus Tarlatinus Pisanarū copiarum quæ ab illis vna cum Petro
mbacurta, & nonnullis alijs militibus, Genuensib. auxilio missi fuerant, minimè mo-
bāt: & Genuæ dum in erroribus persistunt eosq; subinde augent, arcis quę Castelletū
itur præfectus, qui ad eam vsq; horam pacatissimus fuerat, neq; vllā molestiā à popu
cceperat, aut regis iussu, aut prædę cupiditate, repentè multos ex populo captiuos fe
atq; tormentis portū & ciuitatem infestare cæpit; quare Roccalbertinus sibi metuens
jt: qui in prætorij præsidio erant, in Castellettū confugerunt: paulo pòst obsidio quæ
ltos menses Monæcum cinxerat, finem habuit: nam cum qui obsidebant, Iuonē Al-
riū, pręcipuos patritios, cum tribus peditū millibus ab ipsis conscriptis, & alijs copijs
Allobrogū duce missis oppidanis auxilio aduētare cognouissent, eos expectare mini
ausi, abierūt: & iam fama erat vbiq; diuulgata, exercitū ab rege destinatū subinde in
ubriam traduci; quare illorum qui meliorū consiliorum caussa esse debebant furore
censo, multitudo quę ad eum vsque diem verbis eam defectionem, quàm re ipsa mo-
batur, Galliæ regis nomine inuocato, eiusq; signis à publicis locis non amotis dissi-
lauerat, Paulum Nonium, serici tinctorem infimæ plebis hominem, Ducem crea-
: hac re manifestissimam defectionem ostendens: duce namq; creato, ciuitas nullum
lium principem agnoscere declarabat: quibus rebus regis animo ad maiorem indi-
tionem incitato: tum etiam quia à Patritijs, pro suis Gallicis insignibus Cæsarea po-
esse ei significatum fuit, his accessit quod Cæsar, ab Genuensibus & fortasse etiam
m ab Pontifice impulsus, ne Genuæ vtpote imperij ciuitati molestus esset, eum erat
tatus, se cum populo vt ad æquas conditiones deueniret acturum: quibus rebus cō-
tus rex, prius constitutos apparatus adauxit. Noui ducis & Tribunorū audaciā, pro-
ri successus in orientali littore habiti aliquandiu fouerūt: nam cum Hieronymus Io-
isludouici Flisci filius, cum bis mille peditibus & aliquot equitibus Rapalle recupe
et, & noctu ad Reccū oppugnandū duceret, militib. qui Genua ad eum locū tuendū
tebātur, obuiā factus, nulla pugna cōmissa eius milites absq; ordine in fugā cōiecti

sunt.

sunt: quorum fuga ad Orladinum Ioannisludouici nepotem, qui cum alijs copijs Re
cum descenderat,perlata, & ipse fugæ se dedit:quare dux & Tribuni audaciores fact
Castellatium,antiquã arcem,ab Mediolanensibus principibus in Genuæ imminenti
iugis,quum ea vrbe potiebantur,vt cum necesse esset copię quas ex Insubria mitterent
Genuæ appropinquare, & Castelletto opem ferre possent, ædificatam, oppugnarun
eoq; quia infirmum inerat præsidium facilè potiti sunt:nam pauci illi Galli qui aderant
vitæ & fortunarum incolumitatem pacti, deditionem fecerunt;sed qui fidem dederan
eis cæsis, quanti apud eos ea fieret declararunt: nam qui eiusmodi scelus perpetraran
gloriantes, cruentasque manus ostentantes cum incredibili lætitia Genuam redierun
eodemq; tempore Castelletum & Francisci fanum illi coniunctum tormentis verbera-
re cæperunt. Sed iam rex in Italiam venerat,& exercitus subinde vt sine mora Genuam
oppugnaret colligebatur: & nihilominus Genuenses,quoniam Hispanus rex,quamui
illorum salutis cupidus esset, ab Galliæ rege alienari nolens eum nauibus longis qua
tuor iuuarat;& Pontifex nulla alia re quàm occultis hortationibus & promissis animum
suum ostendere audebat; ipsi verò cum solummodo trecentos peregrinos pedites ha
berent, bellicarum rerum peritis ducibus carerent, & tormentarij pulueris penuria la
borarent, omni ope spoliati, itinerum angustijs,& regionis difficultate, asperitateq; s
facilè hostes,quo minus Genuæ appropinquarent prohibituros sperantes, eaque vana
spe freti,multorum & præsettim Finariensis cardinalis,qui regem sequutus, crebris eo
nuntijs atque literis vt se eius voluntati committerent, veniæ & æquarum legum facil
adipiscendarum spem faciens hortabatur, consilijs neglectis, pertinaciter in sententi
perseuerabant: exercitu verò iam Burgifornariorũ & Serrauallensi itinere aduentante
Genuensium consilia,non ab viris rei bellicæ peritis,sed abiectæ atq; imperitæ multitu
dinis clamoribus iactantiaque leui, excogitata & ponderata,vana apparere cæperun
itaq; hominum animis in præsenti periculo, ijs quæ timore procul existente sibi temer
promiserant, minimè respondentibus, sexcenti illorum pedites, qui primas angustia
custodiebant,Gallis appropinquantibus turpiter aufugerunt,ex quo reliqui omnes iti-
nerum custodes consternati itineribus in Gallorum potestate relictis, Genuam recess
runt: Gallicus verò exercitus, montium iugo iam sine impedimento superato,in Poci-
feram vallem ad septimum ab Genua lapidem,maxima Genuensiũ,quòd contra quàm
illis ineptè persuasum fuerat, in ea valle asperrimis saltibus & hostili regione vndiqu
circumsepta, castra locare auderent,admiratione descẽderat. Quo tempore regia clas
sis,quæ octo triremes,totidem longas naues magnas quas Galeones vocant,multas bi
remes & cœloces habebat, vbi se ante Genuam ostendisset, Genuensium classem,qua
septem triremes, & sex naues alias continebat, & cum in Genuensi portu hærere no
auderet,Portumueneris & Spediã versus se receperat,ea loca petebat.Ex Pocifera val
le,exercitus ad Riuarolum vicum ad alterum ab Genua lapidẽ & prope Petri Arenari
fanum quod mari alluitur, castra promouit: & quamuis in itinere multis in locis Ge
nuensium pedites offenderint, illi tamen omnes minimè maiorem quàm alij fecissen
virtutem ostendentes regressi sunt; eodemq; die rex ipse in castra peruenit; qui maxim
Gallicę nobilitatis parte,innumerisq; Insubriæ proceribus,atq; Mantuano marchione
quem rex ante paucos dies diui Michaëlis equestris ordinis principem pronuntiarat
eiq; vexillum quod post Ludouici vndecimi obitum nemini vnquam traditum fuerat
dedit,comitatus,in Boschetti cœnobio è regione Riuarolij suburbij tentorium fixit. E
rant in regio exercitu octingenti cataphracti, quia rex asperæ regionis habita ratione
reliquos in Insubria reliquerat: mille & octingenti leuis armaturæ equites,sena Helue
tiorum millia,& totidem aliarum gentium pedites. Genuenses,ne iter quo per montes
breuiori via,quàm Petri Arenarij mari proxima,ad Castellatium,deinde Genuam itur
liberum relinquerent,in montis qui Promontorij mons nuncupatur iugo, Riuarolium
inter & Petri Arenarij fanum, vallum ex quo per collis dorsum ad Castellatium ibatur
construxerant.Ad hoc propugnaculum exercitus eodem die quo Riuarolij castra meta
tus erat contendit:ab alia parte Genua egressa sunt octo peditum millia,quos Iacobu
Corsus Tarlatini vicarius ducebat,quoniam Tarlatinus & Pisanorum milites cum exer
citu Moneco discessit, Albintimilij subsistentes, cum ab Genuensibus qui Demetr
Iustinia

stiniani nauim qua veherentur miserunt,reuocati sunt, neque terrestri itin ere propter allorum impedimentum , neq; maritimo propter aduersos ventos redire potuerant: ed cùm Galli iam ascendere inciperēt,Genuensiū pedites , qui vbi per collē per quem d propugnaculū ibatur montē cōscendissent, pòst cum bona eorū pars alia ex parte de cendisset,in quodā tumulo medio in monte posito cōglobati cōstiterant, cōspexerunt; n quos Ciamontius multos nobiles viros,& magnū peditū numerū misit,quos Genuē- es ob multitudinē,& situs oportunitatē strenuè, nec paruo cum Gallorum detrimento stinebant: Galli etenim,hostes veluti ferè omnes ex opificibus& colonis collectos,lo- i natura minimè expensa cupidè in eos impressionē faciebant:iamq; Palitia, quamuis on graue,in gutture vulnus acceperat; Ciamontius autē eo loco illos pellere cupiens, uo tormēta in altum trahi iussit, quibus cum ab latere peterentur,eos montē versus in uo reliquæ illorū copiæ remanserant,pedē referre sunt compulsi; vbi Gallis eos instru a acie persequentibus , qui ad valli custodiā erant , quamuis loci natura & munitione iti tormentorum fulmina possent contemnere , tamē ne inter se & copias quæ in colle rant aliqua Gallorum pars se immiteret veriti , summo cum dedecore id deseruerunt: uocirca qui ex colle ad vallū iam se recipiebant,cum iter sibi interclusum animaduer- rent,per deuia & tramites,perq; rupes ac præcipitia,circiter trecentis dū retrocedunt hostib. cæsis,Genuam contenderunt. Quo successu ciuitas vniuersa,quæ ex infimæ ebis voluntate pendens,neq; militari consilio , neq; ciuili prudētia gubernabatur in- edibili terrore consternata, duos oratores qui de deditione æquis legibus agerent,in stra misit : qui ad regis conspectum non admissi, ab Rotomagensi auditi fuerunt ; & illo regem eos alia lege , nisi vt se ipsos & omnes suas fortunas liberè absque vlla ctione eius arbitrio permitterent , non accipere statuisse, responsum retulerunt : sed ım hæc cum illo tractant, plebis vna pars quæ deditioni non consentiebat,per tumul- m Genua egressa , cum multis peditibus , in tumulis & colle à Castellatio veniens nspecta est ; quæ ad duo stadia propugnaculo,vt eum recuperaret appropinquauit: i cum Gallis qui eis obuiam ierant , per tres horas dimicassent , neutra parte alteram perante, ad Castellatium regressi sunt. Interea verò rex maiorem motum veritus, mper cum multis copijs armatus & in equo , in planitie inter Pociferum amnem & stra stetit : sed nihilominus sequenti nocte,Genuenses rerum suarum desperatione, mq; populi præcipuos,clam cum rege quum adhuc Astæ erat conuenisse,fama esset, ebe se deceptam fuisse conquerente,dux cum multis ex ijs qui ob res perpetratas ve- am desperabant,& cum ea Pisanorū parte quæ aderat,Pisas versus est profectus: ma- e verò quamprimùm illuxit, ijdem legati in castra reuersi,cum bellum non plus quàm to dies sustinuissent,maximo populorum qui leui spe & vanis consilijs nixi,cum peri- ulum procul est feroces sunt,sed mox periculo imminente animo fracti nullam mode tionem retinent,imperitiæ confusionisq; exemplo,vrbem regis arbitrio permiserunt. uo facto rex cum exercitu vrbi appropinquauit, & peditibus,in quibus, & præsertim eluetijs,quominus ciuitatem direpturi ingrederentur retinendis , non parum fuit la- oris , in suburbijs collocatis , Ciamontius deinde cum maxima reliquarum copiarum arte,præsidio prius Castellatio imposito,Genuam est ingressus:cui Genuenses omnia iblica & priuata arma,quæ in Castellettū lata fuerunt , & tria tormenta ab Pisanis ad- ēcta , quæ pòst Mediolanum missa sunt , tradiderunt ; & proximo die qui fuit XXIX. prilis,rex ipse cum omnibus cataphractis,& Hyppotoxotis stipatoribus suis Genuam t ingressus ; ipse quidem pedes sub Vmbella cadidis armis totus obtectus , nudum anibus gladium tenens : cui obuiam facti sunt vrbis regionum præfecti (Antianos cant) cum magna ciuium honestissimorum multitudine , quibus , cum multis la- ymis ad pedes eius prostratis , vbi nonnihil silentij factum est , vnus ex illis omnium mine,sic est locutus.

Quamquam,Christianissime & clementissime rex, contentionib. cum patritijs no- is initio maior ferè populi pars interfuit, tamen earum insolentem persecutionem & ulto magis in regia mandata cōtumaciam, ex infimæ plebis fęce profectam esse,affir- ire possemus;cuius temeritatē,neq; nos neq; alij ciues mercatores , artificesq: hone- vnquam cohibere potuimus : ideoque si pœna ciuitati vel nobis imponeretur,eam,

absq; vllo eorum qui tantorum delictorum autores participesque fuerunt detrimento,
quiq; omniũ rerum egentes, & vagi, apud nos ne in hominum quidem, nedum ciuium
numero habentur, neq; hanc miserã ciuitatẽ ipsi pro patria habent, innocentes affige-
ret. sed nõ id est nobis propositũ, verùm omnib. excusationibus omissis, tantũmodo ad
tanti regis magnanimitatẽ misericordiamq; confugere; maximam in ea spem collocare,
illam supplices orare, vt eo animo quo longè maiora delicta Mediolanensibus condo-
nauit, clementibus illis oculis, Genuenses paulò antè felicissimos, nunc omnium mi-
seriarum exemplũ, intueri dignetur: recordare quanta cum nominis tui gloria, clemen-
tia tua per vniuersum terrarum orbẽ tunc celebrata fuerit, quamq; præstantius sit, simili
pietate eam cõfirmare, quàm acerbitate obscurare; recordare etiã à Christo totius hu-
mani generis seruatore, te Christianissimi cognomẽtum habere, idcirco eius exẽplo, tibi
clementiam atq; misericordiam quæ dei propriæ sunt, colendas esse. Sint delicta perpe
trata quantumuis magna, sint immensa, nunquã tamẽ clementiã bonitatemq; tuam su-
perabunt: tu noster rex dignitate atq; potentia nobis instar summi Dei es (quid enim a-
liud quàm dij sunt reges apud suos?) quocirca tanto magis eum etiã voluntatis & facto-
rum similitudine referre debes: in quibus nihil gloriosius, nihil gratius, nihil deniq; ad-
mirabilius misericordia est. hac si nos cõplexus fueris, te vnum in terris regem Deo im-
mortali simillimum iudicabimus. Hæc verba sequutæ sunt omnium claræ voces, Miseri-
cordiam implorantium: rex aũt quamuis eos surgere iusserit, & gladio quẽ strictum ma-
nu tenebat deposito, animi potius ad placabilitatẽ propensi signa daret, nullo reddito
respõso progressus est. Deinde ad totius vrbis augustissimũ templũ peruenit, vbi mulie-
rum atq; infantiũ ingens numerus se ad eius pedes abiecti, qui omnes candidis vesti-
bus induti, maximis clamoribus & miserandis eiulatibus, eius clementiam misericor-
diamq; implorabant. Hic aspectus, vt ferebant, regis animum nõ mediocriter commo-
uit, qui etsi Genuensibus omnẽ administrationẽ autoritatemq; eripere, eosq; pecuniã
quæ diui Georgij nomine ad priuatos pertinet, in regiũ ærarium inferre, & omni liber-
tatis imagine spoliatos, ad eam seruitutẽ in qua Mediolanensis imperij oppida sunt red
gere statuisset, tamen post paucos dies, quòd ea ratione nõ modo multos innocente
plecti, verùm etiam omnium nobilium animos alienari, faciliusq; esse eam aliqua man
suetudine, quã desperatione in officio posse retineri cogitasset, pristinũ statũ qualis ant
hanc postremã seditionẽ erat, restituit: sed ne prorsus seueritatis in tantis delictis obliui
sceretur, remp. mille auri libris mulctauit, quib. nõ multo pòst, bis mille libras certis tẽ
poribus soluendas, ad sumptus sarciendos & munitionẽ apud Codifensem turrim, qu
parum ab Genua distat, & ad mare supra suburbiũ per quod in Pociferã vallem, & a
Petri Arenenarij itur sita est, ædificandã; quæ quia totũ portũ & partẽ ciuitatis verberar
potest, non immerito Briglia, hoc est Frænũ nuncupatur, adiecit: voluit etiã vt præsidi
maius cõsueto alerent, & semper in portu tres instructas triremes sibi obsequentes ha
berent: Castellettum, & Castellatium munirent, omnes pactiones ante id tempus inte
se & illos factas aboleuit, iisdem tamen ferè rebus iterum, sed vt tanquam priuilegia
non pacta, essent concessis, quo eos ad libitum suum ijs priuare posset: à Genuensibu
monetis antiqua signa remouit, & suum in posterũ imprimi iussit, quo absolutũ in eos
imperium habere declararet: quibus rebus addita est Demetrij Iustiniani condemna
tio, qua est capite mulctatus: qui in quæstionibus omnia Pontificis cum illis consilia &
spes detexit, in quod supplicium pòst paucos menses incidit Paulus Nouius paulò an
tè Genuensiũ dux, qui dum Pisis Romã nauigaret, à quodã Corso qui eius miles fuer
deceptus, Gallis venditus fuit: his rebus peractis, & fidelitatis solemni sacramento a
Genuensibus accepto, omnibusque exceptis circiter sexaginta, quos iudicio tradidi
venia concessa, rex exercitu quamprimùm Genua potius est, dimisso, Mediolanum cõ
tendit: quo exercitum cum reliqui omnes imparati essent, facilè ei fuisset victoriæ cu
su continuato, quoscunq; voluisset in Italia opprimere; sed idcirco eum tam citò dim
sit, vt Pontifici, Romanorũ regi, & Venetis, qui in maxima suspitione versabãtur, se nu
lam aliam ob caussam, quàm Genuæ recuperandæ gratia in Italiam venisse ostendere
sed nulla res ad Pontificis animum mitigandum erat idonea, qui omnibus rebus i
deteriorem partem acceptis, denuò non mediocriter de rege conquerebatur: quasi ei

oper

pera factum esset, vt Annibal Bentiuolus, cum sexcentis peditib. in Mediolanensi imperio conscriptis, illis diebus Bononiam ingredi conatus esset: quod si successisset, illum in Pontificium imperium vlterius progressurum fuisse affirmabat: qua re indignatus, quamuis antea difficillimè Ausensem & Baiucensem episcopos in pontificum collegium cooptasset, Albiensem episcopum ab Ciamontio eius fratre, Bentiuolos in Insubria habitare permitti questus, Cardinalem pronuntiare recusabat: quod verò maioris erat momenti, non minus odio quàm suspitione incitatus, cum rex se Genuenses armis ad obedientiam reuocare velle diuulgauit, Romanorũ regi atq; Septemuiris Augustalibus per nuntios, & literas, Galliæ regem cum potentissimo exercitu, Genuensiũ tumultum, quos sola autoritate compescere posset, sedandorũ specie, re autẽ vera Pontificij imperij opprimendi, & Cęsareę dignitatis vsurpandę gratia, iter in Italiã adornare significauit: & præter pontificẽ idem & Veneti eiusdem Galliæ regis cũ tantis copijs in Italiã aduetus timore impulsi nuntiarũt: quib. rebus auditis Maximilianus suaptè natura rerũ nouarum studiosissimus, eo tempore ex Flandria vbi frustra nepotis administrationem sumere tentauit, reuersus, Germaniæ principũ & liberarum ciuitatum couentũ Constantiæ indixerat (liberas ciuitates eas apellãt, quæ certo ac definito censu imperij autoritatem agnoscentes, in reliquis omnibus suis legibus, nõ imperio suo augendo, sed propriæ libertati conseruandæ operam dantes viuunt) quò totius Germaniæ nobilium priores, & principes atq; populi, fortasse promptiores ac frequentiores, quàm diu antea ad aliquẽ comitiũ conuenissent, confluxerãt: omnes enim Septemuiri Augustales ipsi et conuenerũt; omnes Germanię sacri atq; profani principes, ijs exceptis, qui aliquod iustum impedimentum habuerant, eorum tamen nomine aut filij aut fratres, alijúe ipsis coniunctissimi interfuerunt: omnes quoq; liberæ ciuitates legatos miserunt: quibus cõgregatis, Cæsar Pontificis epistolã, alias item literas, quibus varijs ex locis idem ei nunciabatur; atq; in nonnullis expressum erat, Galliæ regis mentem esse, Rotomagensem in pontificia sede locare, & ab illo imperij coronam accipere, legi iussit: quibus nuntijs, omnium animis iam ad maximam indignationem concitatis, Cæsar vbi strepitus desijt, hanc sententiam est loquutus:

Iam cernitis Septemuiri & principes nobilissimi, vosq; clari oratores, quid nostra patientia, qua hactenus vsi sumus effecerit; quem fructum meæ tot conuentibus cõtemptæ querelæ tulerint, iam inquam, cernitis Galliæ regem, qui antea res ad Sacrum imperium spectantes, nisi magnis occasionibus, & conspicuis coloribus tentare non audebat, apertè se non ad perduelles nostros vt aliàs fecit tuendos, nõ ad Imperij iura aliquo loco occupanda, sed ad Germaniam imperij dignitate, ab maioribus nostris tanta virtute tantoque labore parta & conseruata spoliandam, comparare: ad tantam verò audaciam, non eum vires auctæ, non nostræ imminutæ, non quòd quanto Germania citra controuersiã Gallia potentior sit ignoret, incitãt; sed quòd nobis ipsis nos similes futuros dissenssiones aut ignauiã nostrã, maiorẽ in nobis quàm gloriæ, imò verò salutis acuros, vim habitura sperat: nos ijsdẽ de caussis, ob quas, tanta cum ignominia Insubrię imperiũ ab illo occupari, ab illo discordias inter nos foueri, ab eodẽ deniq; imperij rebelles defendi passi sumus, imperij etiam maiestatẽ ab illo nobis eripi, & nostræ gentis ornamentum atq; splendorem in Galliã transferri permissuros. Quanto minus esset nominis nostri dedecus, quanto minore animus meus dolore afficeretur, si Germanorum potentiam Gallica inferiorẽ esse vniuerso terrarũ orbi constaret; minus enim me excruciaret detrimentũ, quàm infamia; quoniam saltẽ id quod vel ex temporũ statu, vel ex fortunæ iniquitate manaret, nostræ ignauiæ imprudentiæue non ascriberetur. & quænam maior infelicitas, quæ maior calamitas inueniri potest, quã ad eum statũ redigi, in quo nobis vt non simus potentes optandũ sit? quàm ad ęternũ nominis nostri dedecus ignominiamq; vitandam, maximũ detrimentũ (quãdo secus fieri nequit) nobis sit eligendũ? quamuis vestra singulorũ animi magnitudo, toties in priuatis rebus explorata: quanuis ferocitas huius gentis propria atq; præcipua; quanuis antiquæ virtutis, & à patribus nostris (qui quondã omnibus reliquis gẽtibus terrorẽ pauorẽq; & metũ incusserunt) actorum triumphorũ memoria, bellicos atq; inuictos vestros spiritus in tam graui caussa extitũ iri mihi spem faciunt, penè certissimam. non hîc agitur de Mediolanensis imperij

iactura, non de Heluetiorum rebellione; quibus in rebus tantis tamque grauibus fue-
rit mea autoritas leuis propter affinitatem quæ mihi cum Ludouico Sfortia intercede-
bat, & propter peculiares Austriæ familiæ caussas: nunc autem quæ excusatio fingi? quo
velo ignominia nostra tegi posset? agitur nunc, num Germani, quorum arma olim
fere vniuersum orbem domuerunt, quorum nomen etiam nunc omnibus Christian
orbis regnis formidabile est, Romani imperij non fortuna sed virtute possessores, tan
ta dignitate se turpiter spoliari permittere, infamiæ exemplum esse, qui primi & cla
rissimi omnium gentium sunt, ij inter omnes infimi, ridiculissimi, contemptissim
fieri debeant: & quæ caussæ, quæ detrimenta, quæ iræ vos vnquam mouebunt, si hæ
vos non mouent? quæ erant illa quæ maiorum vestrorum, fortitudinis, & magnanimi
tatis igniculos in vobis excitabunt, si hæc non excitant? quanto cum mœrore, futuri
temporibus, filij atque nepotes vestri, nominum vestrorum memoriam audient, nis
illis Germanicum nomen ea in amplitudine atque autoritate, in qua vobis à patribu
vestris conseruatum fuit cõseruaueritis? Sed hortationes atq; persuasiones omittamus
neque enim me à vobis in tanto honore collocatum, verbis copiosum esse decet, sed
potius facta exemplaque proponere. Ego, Cæsareæ coronæ accipiendæ prætextu (qu
pompa magis quàm re, vt vobis notum est, continetur: Cæsarea namque dignitas a
que autoritas, prorsus ex voluntate vestra pendet) sed re vera vt hæc Gallorum nefan
da consilia infringam, & vt quando alia ratione nos ab illorum insolentia tutos red
dere non possumus, eos Mediolanensi imperio pellam, in Italiam exercitum tradu
cere statui. Neminem vestrum, ijs subsidijs quæ imperatoribus vestris ad coronam acc
piendam euntibus dari solent, mihi exhibendis difficilem fore certò scio; quibus, v
ribus meis adiunctis, quin omnia sim victor peruagaturus, & quin maxima Italiæ par
alij priuilegiorum confirmandorum gratia; alij vt ab tyrannide qua opprimuntur, iu
sticiæ nostræ ope liberentur; alij victoris iræ deuota submissione placandæ caussa, m
hi supplex obuiam sit ventura minimè dubito: rex Galliæ, solus armorum nostroru
nomine territus, cedet, cum à me adolescentulo ac penè puero, Guinægastij Ludoui
regis exercitum, vera virtute magnanimitateque fusum ab debellatum recordabitu
ex quo tempore, arma nostra experiri recusantes, nunquam Galliæ reges, nisi insidi
& fraude mecum pugnarunt. Sed quæso vos cogitate ea generositate, animique m
gnitudine, quæ Germanorum est propria, num famæ honorisque vestri sit in comm
ni tamque graui periculo, tam lentè excitari: neque in tam nouo & inaudito casu, n
uos etiam & inauditos apparatus facere. Nónne nominis vestri gloria & magnitud
cuius semper proprium fuit, Romanorum pontificum dignitatem, ac sacrosanctæ p
testatis autoritatem, quæ nunc pari ambitione atque impietate ab Galliæ rege scele
violantur, postulat, vt communi totius Germaniæ decreto, arma ad id potentissimè c
piantur? Hæc caussa prorsus ad vos pertinet; ego enim, cum vos promptè vt de cõmu
periculo commonefacerem conuocarim, & voluntatis meæ exemplo concitauerit
satis me munere meo functum arbitror: mihi non animi ad quæuis pericula subeun
fortitudo, non corpus assidua exercitatione ad quosuis labores ferendos habile, dee
neq; etiam meum in rebus bellicis consilium, ob ætatem & rerum vsum, huiusmodi e
vt vobis ad hanc expeditionem omni ratione idoneus imperator deesse possit: S
quo maiori autoritate regem vestrum ornabitis, maiori potentia, copijs eum sepie
tanto facilius summa cum vestra laude, Romanæ ecclesiæ communis matris libertas d
fendetur: Cæsarea dignitas, amplitudo, splendor, vobis omnibus atq; huic potentissi
ac ferocissimæ nationi cõmunis, vnà cum Germanici nominis gloria, efferetur in cœ

Hæc oratio omnium auditorum animos mirum in modum commouit, puduitq
eos illius querelas alijs conuentibus auscultatas nõ fuisse: nec difficile fuit iam cõcita
animis nouos iracundiæ aculeos addere: itaq; cũ in omnib. idẽ ardor esset, imperij m
iestatẽ sua negligentia, ad alias gentes transferri minimè pati, magna omniũ cõsensic
de ijs quæ necessaria viderentur, cœptũ est agi: omnibus, potentissimũ exercitum, qu
etiã si rex Galliæ cum vniuersa Italia opponerentur, ad pristina Imperij in Italia iura,
periorũ Cæsarũ vel inopia vel culpa vsurpata, redintegranda atq; recuperanda idon
esset, cõparari debere asserentibus, id Germanici nominis gloriã, id tot principũm, c
niur

niumq; liberarum ciuitatum concursum postulare; semel esse cunctis mortalibus ostendendum, Germaniam etsi per multos annos animorum studiorumq; dissensione laborasset, non tamen idcirco non eandem potentiam animiq; magnitudinem, quę maiores suos cunctis gentibus formidabiles fecerat, vnde nomini ipsorum communi maxima gloria & imperij Maiestas, priuatim verò multis nobilibus dominatus & potentia parta erant, habuisse: nam quot illustres familiæ diu in Italia in ijs quæ propria virtute occuparant, regnarunt? quæ res tãto feruore tractari sunt cæptę, vt manifestum sit iam à multis annis nullos conuentus, ex quibus maiores motus expectarentur, peractos fuisse: omnibus præter alias rationes, sibi persuadentibus, ea spe quam ob Philippi regis filiorum teneram ætatẽ, Cæsarea dignitas quę in Alberto, Federico, & Maximiliano, qui tres ex Austria familia erant, ordine producta, tandem ad aliam aliquam familiam transiret, habebant, Septemuiros ceterosque principes promptiores futuros. Hæc igitur ad Galliæ regis aures perlata, effecerunt, vt statim Genua capta, quo huiusmodi suspicionem tolleret, exercitum dimitteret: & ipse quoq; eadem celeritate transalpes redijsset, nisi cum Aragoniæ rege colloquendi desiderio retentus fuisset: qui totus ad Castellæ administrationem iterum assumendam intentus, reditum in Hispaniam adornabat; quoniam Ioanna eius filia, non tam ob sexus imbecillitatem, quàm quia melancholia, in mariti morte patefacta, mentis compos non erat, ad tantam administrationem minimè erat idonea: neq; etiam Philippi regis, ac Ioannæ communes filij, quorum natu maximus nondum decimum attingebat annum, ad id erant apti: mouebatur pręterea etiam quòd ob regni iustè administrati, quodque regna sub illius imperio diuturna pace floruissent memoriam, à multis expetebatur atq; vocabatur; hoc desiderium augebant iam inter regni proceres orta dissidia, & futurarum perturbationum ex multis partibus manifestissimè apparentia signa: sed non minus à filia expetebatur, quæ cum in alijs rebus sui ipsius minimè compos esset, in patris reditu exoptando semper constans fuit, nec vnquam etsi à multis importunè instigaretur, adduci potuit, vt vlli negotio nomen suum propria manu subscriberet; sine qua subscriptione ex illorum consuetudine regnorum negotia perfici non poterant. His de caussis Aragoniæ rex è regno neapolitano discessit: vbi non plus quàm septem menses moratus erat, neque maximæ de se conceptæ expectationi, non modò ob temporis breuitatem, & quia hominum votis plerumq; non satis consideratis, suaq; proportione dimensis, difficulter responderi potest: verùm etiã quia multæ difficultates impedimentaq; interuenerunt, satis fecit: quorũ caussa, neque ad commune Italiæ commodum quidquam laude memoriáue dignum fecit: neq; regnum neapolitanum aliqua vtilitate beneficióue affecit: nam de Italiæ rebus eum cogitare, ad Castellæ administrationem quod eius potentiæ præcipuum erat fundamentum, redeundi desiderium, non permisit: eius enim rei gratia, Romanorum & Galliæ regis amicitiam omni ratione conseruare cogebatur: ne alter quòd paruulorum defuncti regis filiorum auus esset, autoritate, alter vicina potentia, ijs qui animo ab se essent alieni, sese opponendi audaciam accendendo reditum suum impedirent: in regno autem neapolitano bene cõstituendo sibiq; deuinciendo, impedimento fuit quòd pacis cum Galliæ rege factæ capitibus, Anjouinæ factionis proceribus suas fortunas ablatas restituere tenebatur: quæ aut pactione, aut remunerationis gratia, in eos distributæ fuerant, qui eius partes erat sequuti; hos verò, nisi suosmet ab se alienare vellet, vel alia eiusdem emolumenti bona, quæ ab alijs erant emenda, ipsis condonando, vel pecunias numerando remunerari oportebat: quam ad rem cum opes eius tenuissimæ essent, non modò regia vectigalia quauis ratione excitare, & contra nouorum regum consuetudinem, nihil gratiæ condonare, nullas immunitates concedere, nullum deniq; liberalitatis genus ostendere cogebatur: verùm etiam incredibili omnium querela populos, qui à tantis malis leuarentur & recrearentur expectabant aggrauare; nec minores vtriusque partis procerum quærelæ exaudiebantur: ijs enim qui possidebãt, præterquã quòd non libenter possessiones relinquebant, compensationes necessariò parcæ ac definitæ erunt; alijs verò in omnihus rebus in quibus controuersia oriebatur, restitutionis beneficium quantum fieri poterat coarctabatur: quoniam quanto minus illis restituebatur, tanto minus alijs compensandum relinquebatur. Cum eo discessit Mangnus Con-

saluus: sed incredibili beneuolentia & fama relicta, cuius præter aliorum temporum
laudes, valde celebrabatur liberalitas, maximis munerib. ante suũ discessum declarata:
cuius rei gratia cum alioqui non satis esset opulentus, ne hoc honore careret, fortuna-
rum suarum haud paruam partem vendidit. Nec verò Neapoli discedente rege inter
ipsum & pontificem magna fuit beneuolentia; nam cum ab eo regni diploma petijsset,
Pontifex id nisi eo censu quo veteribus regibus datum fuerat concedere recusabat:
rex verò censum eadem diminutione qua Ferdinando patrueli suo, & filijs atque ne-
potibus concessum fuerat, sibi concedi postulabat: & totius regni velut Alfonsi Senio-
ris successor, quemadmodum Neapoli panagium, & iusiurandum acceperat, quamuis
pacis cum Galliæ rege legibus, constitutum esset, vt quod ad Leborios campos, & A-
prutium attineret, reginæ quoq; nomen agnosceretur, proprio nomine diploma postu-
labat. Opinio fuit ea re factum fuisse, vt rex cum Pontifice, qui eodem tempore plu-
res dies in Ostiensi arce, quemadmodum ferebatur, quo eum transeuntem præstolare-
retur, hæserat, ad colloquium venire noluerit. Quæcunq; autem caussa fuerit, Aragoniæ
rex nauigationem suam Sauonã, vbi cum Galliæ rege colloquium erat constitutum, di-
rexit: Galliæ verò rex qui hanc ob caussam in Italia hæserat, quamprimùm illũ Neapoli
soluisse cognouit, se Mediolano eò contulit. In hoc congressu omnia vtrinq; libera, &
raræ fiduciæ plena fuerunt; & talia, vt post hominum memoriam nullo in congressu simi-
lia fuerint: quoniam ceteri principes, inter quos aut æmulatio, aut veteris iniuriæ, aut
suspicionis caussę erant, huiusmodi ordine conueniebant, vt neuter in alterius potesta-
tem veniret: hic autem omnia secus: nam, quamprimum Aragonia classis ad Sauonen-
sem portum appulsa est, Galliç rex qui ea conspecta in portus molem descenderat, per
ligneum pontem ad id extructum, cum paucis è suis, & absque custodia, in regiæ
triremis puppim transijt, vbi incredibili lætitia ab rege & regina nepte sua acceptus,
cum aliquandiu iocundissimis verbis inter se confabulati essent, per eundem pontem
egressi, pedibus, non mediocri per ingentem virorum ac mulierum, qui ex omnibus vi-
cinis locis concurrerant, multitudinem transeundi difficultate, vrbem sunt ingressi.
Regina mirum in modum gemmis, alijsque præciosissimis ornamentis splendidissima,
maritum ad dexteram habebat, & patruum ad sinistram: duos reges Rotomagensis Car-
dinalis, & Magnus Consaluus sequebantur; post hos, multæ nobiles puellæ & adole-
scentes ex reginæ aula, omnes sumptuosissimè ornatæ, antè & pòst duorum regum auli-
ci, prætiosissimarum vestium, & aliorum exquisitissimorum ornamentorum, incredibili
magnificentia & pompa incedebant: hoc commitatu Aragoniæ rex & regina ab Galliæ
rege, ad arcẽ quæ illis excipiendis erat destinata, & exitum ad mare habet, deducti sunt:
& illorum aulicis media ciuitatis pars arci vicina attributa, & Galliæ rex in episcopi æ-
des quę è regione arcis sunt, diuertit: spectaculum profectò memorabile: duos omnium
Christianorũ principum potentissimos reges, qui paulo antè acerbissimi hostes fuerant,
non modò reconciliata gratia & affinitate cõiunctos videre, sed odij & offensionũ me-
moriæ signis penitùs depositis, simul vtrumq; propriam salutẽ alterius arbitrio, nõ mi-
nore fiducia ac si semper concordissimi fratres fuissent committere; quę res spectatorib.
vter ex duobus regibus maiorem fiduciam præse tulisset, differendi occasionem dabat:
à multis magis Galliæ regis animus cõmendabatur, qui primus se nullo alio quàm fidei
munimento tutus, alterius potestati credidisset; alter verò pudoris maiorem occasio-
nem quòd ipsi prius seruata fides fuisset, habebat: & erat verisimilius Ferdinandum
quo melius regnum neapolitanum sibi stabiliret, in regem Galliæ aliquid meditatum
ab alijs verò magis Ferdinandi fiducia prędicabatur, qui non ad breuissimum tempus v
rex Galliæ, sed per plures dies, se eius potestati tradidisset: cum enim illum tali regno
tanta cum eius copiarum clade, tantaque eius nominis ignominia spoliasset, odium &
vlciscendi desiderium, magnum esse vereri debebat; huc accedit, quòd vbi maius era
perfidiæ præmium, ibi maior erat suspicandi caussa: si Ferdinandus Galliæ regẽ captiui
abduxisset, cum regnum illud legibus & moribus suis ita sit constitutum, vt non ide
multum regni viribus autoritatique detraheretur, minimè magnum inde fructum retu
lisset: at Ferdinando capto, cum hæredes penè infantes haberet, & regnum neapolitan
ei nuper accessisset, & Castellæ regnum vnà cum ceteris varijs de caussis conturbati fuis-
sent

ent, minimè dubium erat Galliæ regem per multos annos ab Hiſpanorum potentia & rmis nullum impedimentum habiturum: Verùm enimuerò,haud minorem hominum ermonibus anſam præbebat Magnus Conſaluus,nec minus in eum hominum oculi e-ant conuerſi, ob virtutis famam,& tot victoriarū memoriam,quæ efficiebat,vt Galli,& toties ab illo victi eſſent,eiusq; nomē ſūmoperè odiſſe atq; horrere ſolerent, nunquā o intuendo atq; colendo explerentur: & ijs qui in regno neapolitano non fuerant cō-nemorare,alius incredibilē eius celeritatē, atq; aſtum cū in Calabria proceres, qui ad ainū caſtra habebant,repente adortus eſt:alius cū Barletæ, in peſtilētia & fame obſide atur,in tantis difficultatibus atq; incōmodis perferendis animi cōſtantiā, & tolerantiā; ius in hominum animis ſibi deuinciendis diligentiā, & efficaciam,qua milites tandiu oſq; pecunia retinuiſſet;quàm fortiter ad Ciriniolā pugnaſſet, quanta virtute atq; ani-i conſtantia, tanto viribus inferior, exercitu nullo ſtipendio affecto, inter innumeras fficultates ab Garilliano flumine nuſquam recedere ſtatuiſſet; qua militari induſtria, uibúſue ſtratagematis eam victoriam adeptus eſſet; quàm ſemper ad commoda ex ho um erroribus capienda vigilans extitiſſet: hominū autem admirationē augebat, eius ſpectus excellens maieſtas, verborū magnificentia,geſtus & actio grauitate plena,mi-quadā ſuauitate condita; præſertim verò Galliæ rex, qui illū eadē menſa in qua Fer-nandus,regina, & ipſe cænarunt,eum quoq; vnà cœnā ſumere voluit:atq; vt Ferdinā-is eum aſſidere iuberet obtinuerat;veluti attonitus eum intuebatur, alloquebaturq;, leò vt omnium iudicio, is dies Magno non minus glorioſus fuerit,quàm is quo victor penè triumphans, cum vniuerſo exercitu Neapolim eſt ingreſſus.Fuit is dies Magno lebriū dierum poſtremus; poſt enim nunquā amplius Hiſpania eſt egreſſus,neq; vir-tis ſuæ vel in bello, vel rebus in pace memoria dignis exercendæ facultatē habuit: hi io reges triduum vnà fuerunt; quo tempore occultiſſima longiſſimaque colloquia,ad æ nemo præter Cardinalē ſanctę Praxedis Pōtificiū legatū generatim nec admiſſus, c honore affectus fuit,habuerūt:in eo colloquio ex ijs quæ partim tunc cognita ſunt, rtim poſtea in lucem prodierunt; præcipuè de perpetuæ amicitiæ conſiliorūq; cōmu-catione conſeruanda, mutuæ promiſſiones fuerunt:& vt Ferdinandus Cæſarē Galliæ gi conciliaret; vt omnes deinde cōiunctis viribus Venetos adorirentur;atq; vt ſe non nus cōmunia quàm propria curare oſtenderent,de eccleſiæ ſtatu corrigendo,& con-io ad id cōuocando egerunt:qua in re non ſatis candidus erat Ferdinandus,ſed Roto agenſem pontificatus cupidiſſimū hac ſpe fouere nitebatur: quib. artibus ita ſibi eius imū deuinxit, vt fortaſſe non paruo regis ſui detrimento ſerò,ac pòſt multa in cōtra-m ſigna,quàm in illo principe verba à factis eſſent diuerſa,& quàm eſſent eius conſi-tecta animaduerterit.Actum eſt etiā inter illos de Piſanorū cauſſa,ab Florentinis per um eum annū cum vtroq; rege agitata; quoniā rex Galliæ,cum ſe aduerſus Genuen-; comparabat,illis ob auxilia quæ Genuenſibus dabant iratus,& Florentinos ea vrbe tiri rebus ſuis oportunum ratus,exercitus Genua capta eò mittēdi ſpem fecerat:quo exercitu atq; in tota aula eandē ob cauſſam antiqua in Piſanos beneuolentia in odiū at cōuerſa:Genuenſi aūt bello confecto,eaſdem ob cauſſas ob quas exercitū dimiſit, ne Aragoniæ regis,qui ſe vt Piſani ſponte ſub Florentinorū imperium redirent effe-urum pollicebatur,qua ex re Galliæ rex magnā pecuniæ ſummā ab Florentinis ſpera-t,animum offenderet,ſententiam mutauit. Ad eundem hunc ſcopum etſi diuerſas ob uſſas tendebat Aragoniæ regis animus,cui Florentinos Piſas nō recipere gratius qui-m fuiſſet;ſed quum ea vrbs ſine ſumptu & difficultate amplius defendi non poſſet,ne alliæ regis opera ea potirentur veritus, cum Neapoli eſſet,ſe Piſanis ſua autoritate vt orētinorū imperium honeſtis legibus admitterēt perſuaſurū ſperauerat; quod ſi face ,Florentini ſe cum illo fœdus inituros,& certis temporū interuallis centum & vigin-ureorum numûm millia ei pollicebantur: ſed cum in Piſanis eam propenſionem cu-antea ſpem fecerant,nō inueniſſet, vt ne eius rei præmium totum Galliæ regis eſſet pediret, Florētinorū oratoribus,ſe quouis modò abſq; ſua ope Piſas recuperare ni-entur,manifeſtè obſtiturū,apertè denuntiarat:& Galliæ regi(quo illū ab armorū cō-is remoueret)nunc illos ad aliquā pactionē flectendi ſe ſperare oſtendebat; nūc Pi-os in fide ſua eſſe aiebat,quamuis id falſum eſſet: Piſanos quidem id ſæpius petijſſe,

& liberum eius vrbis dominatum ei obtulisse negari non potest: verùm is semper qua cos esset recepturus, in spem erigens, & ab Magno idem liberalius fieri curans, nunquam acceperat. Sauonæ autem hac caussa diligentius expensa, Pisas sub Florentinorum imperium redire melius esse, sed ita vt vterq; ipsorum præmium acciperet, statuerunt. Quæ res in caussa fuerunt, vt Florentini ne Aragoniæ regis animum offenderent, eo anno Pisanorum agros minimè vastarint, qua in re magnam eius vrbis obtinendæ spem collocarant: erat enim ea ciuitas commeatu valdè exhausta, & viribus ita fracta, vt Florentini milites, per totum agrum ad portas vsq; excurrerent, & rustici Pisis numero ciuibus potentiores, cum totius anni laborum fructus amittere illis molestissimum esset, de solita pertinacia plurimum remittere incipiebant. Neq; ad Pisanos iam consueta vicinorum auxilia concurrebant: quia in Genuensibus tot calamitatibus afflictis non amplius eædem erant cogitationes: Pandulfus Petrucius sumptus facere recusabat: & Lucenses, quamuis semper clam illos aliqua re iuuarent, soli tantos sumptus sustinere minimè poterant. Sauona hi duo reges ijsdem concordiæ atq; amoris significationibus quarto die discesserunt; alter quidem mari Barcellonam versus, alter verò terrestri itinere, Italiæ rebus in eodem statu relictis in Galliam redijt: sed Pontificis animo minus placato, qui ex Annibalis Bentiuoli motu, denuò arrepta occasione, per Sanctæ Praxeidis Cardinalem Sauonæ ab Galliæ rege Ioannem Bentiuolum & Alexandrum eius filium qui in Insubria erant sibi captiuos tradi postularat: nam quoniam illi pactionem per Ciamontium Bononiæ factam violassent, regem ad fidem illis seruandam non amplius teneri: quod si concederetur, purpureum galerum Albiensi episcopo se missurum repromittebat. Rex horum culpam constare negabat: quam quia punire decreuerat Ioannem permultos dies in Mediolanensi arce detineri curauerat; sed cum nullum delicti ipsorum inditium appareret, fidem qua se obstrictum existimabat frangere nollet, sed vt Pontifici gratificaretur, ipsum censuris atq; pœnis, in eos velut in Pontificij imperij perduelles, agere passurum dixit: vt etiam Bononiæ in huiusce motus feruore illorum ædes funditus demolitas fuisse questus non etat. Interea verò comitia Constantiæ conuocata, eadem hominum expectatione qua initium habuerant: quam expectationem Cæsar varijs artibus & magnificis verbis fouebat, seque tantas copias in Italiam traducturum diuulgabat, vt longè maiores quam Galliæ regis & Italorum coniunctæ vires sibi impdimentum non essent allaturæ: & quo maiorem caussæ suæ dignitatem autoritatemq; conciliaret, Pontificatus patrocinium sibi in animo fixum ostendens, literis suis Pontifici & pontificum collegio, se Galliæ regem, quòd vt Pontificatum in Rotomagensem, & Imperium in se transferret, omnemq; Italiam in acerbam seruitutem redigeret, in Italiam venisset, sacri Imperij perduellem hostemq; declarasse; iter Romam ad imperij coronam accipiendam, & communem securitatem libertatemq; firmandã: sibi verò pro Cæsarea dignitate, Pontificij imperij patrono, & propria pietate sacrosanctæ sedis extollendæ cupidissimo, (quum pontificem tantorum periculorum metu Bononia aufugisse, eundemq; timorem nec ipse, nec eius collegium pericula sua indicarent, opemq; implorarent in caussa esse sciret) donec ea de re flagitaretur rogaretúrue minimè expectandum fuisse, significauit. Rebus igitur quæ in Germania agitabantur varijs internuntijs in Italia auditis, & fama quoque supra veritatem auctis, & maximis Galliæ regis qui non sine caussa metuere censebatur, apparatibus, ijs quæ ferebantur fidem addentibus, omnium animi, aut rerum nouarum cupiditate, aut spe, aut timore vehementer commoti sunt, ita vt Pontifex Cruceium Cardinalem legatum ad Cæsarem miserit: ad quem & Veneti, & Florentini, &, Mantuano marchione excepto, quotquot in Italia sui iuris erant, aut legatos, aut alio nomine proprios homines miserunt. Quæ res Galliæ regis de Venetorum voluntate incerti, & de Pontificis, cùm ob alias veteres caussas, tum maximè, quòd Cruceium Cardinalem veteri studio Cæsaris potentiæ cupidissimum legatum ad eum destinasset, incertissimi, animum vehementer angebant: & certè Pontificis voluntas ipsimet nota non erat nedum alijs; nam cum animum malè erga Galliæ regem affectum, & suspicionibus plenum gereret, interdum vt se eo metu liberaret, Cæsaris aduentum exoptabat; interdum autem veterum inter Pontifices & Cæsares controuersiarum, cum easdem caussas adhuc perseuerare animaduerteret,

ret memoria terrebatur: quia in dubitatione, quid in Germaniç conuentibus decerne
etur expectans, deliberationẽ differebat; ideoq; communibus verbis vsus, legato Cæ-
rem suo nomine, vt in Italiam absq; exercitu veniret hortaretur mandauerat: quod si
ceret, maiores illi honores quàm ab vllo vnquam Pontifice in Cæsaribus inauguran-
is prçstiti fuissent, pollicebatur. Sed non multo pòst, quid illa Comitia paritura essent,
xpectatio minui cæpit: quamprimùm enim Galliæ regem statim post Genuenses sub-
ctos exercitum dimisisse, transq; alpes redijsse in Germania cognitum est, timoreq; de
ontificatu atq; imperio inuadendo sublato; cumq; reliquæ publicç caussæ nõ tanti fie-
t, quin vt plerumq; accidit priuatis cõmodis pòst haberentur, principum ac populorũ
rdor magnopere deferbuit: nam præter cæteras caussas per vniuersam Germaniã erat
ueteratum studium, ne Cçsarum potentia tanta esset, vt reliqui eis parere cogerentur.
lec verò Galliæ rex caussæ suæ vlla in parte defuerat: Cõstantiam enim clàm proprios
omines miserat, qui ibi latitantes atq; quamoccultissimè agentes, clandestino princi-
um amicorum fauore, infamiæ notas quibus grauabatur, factorũ demonstratione pur-
atis, quòd statim Genua domita, tã cito exercitũ dimisisset: quòd etsi Italia inermis es-
t, tamen quamprimùm transalpes redijsset, quòd nõ modò semper factis ab Romano
nperio violando abstinuisset, sed in omnibus etiã fœderibus, pactionibus, obligationi
us quas fecisset, semper se nulli rei aduersus sacri imperij iura obstringi velle expres-
isset, reliquorum animos mitigare nitebantur: nec tamen tantùm his purgationibus
eti quiescebant, quin summo studio, liberalissimaq; manu, vt Germanorũ ferocitatem
morum temperarẽt. Tandem vigesima Augusti die conuentus finem habuerunt, qui-
us post multas altercationes, decretũ fuit, vt Romanorum regi, octo equitũ, & viginti
uo peditũ millia, quæ ipsum in Italiã deducerent cum semestri stipendio, & in tormen-
orum aliosq; qui extra ordinem fiunt sumptus, centum & viginti Rhenensium aureorũ
umùm millia, penderentur: quæ copiæ vt proximo diui Galli die, qui circa medium
ctobrem est, prope Constantiam congregatæ essent, cõstitutum fuit: tuncq; fama fuit
os, si Maximilianus bellum quamuis ipsius administratione atq; consilijs, prorsus im-
erij nomine geri, atq; duces imperij iussu eligi, eiusdemque nomine milites conscribi,
parta loca ex comitiorum præscripto distribui voluisset, fortasse maiora auxilia de-
eturos fuisse; sed cum Maximilianus nullum sociorum, aliudue quàm suum nomen
lmittere, victoriæue præmia aliorum quàm suorum quamuis imperij nomine esse
ollet: magisque hoc auxilio hac, quàm alia ratione maiori contentus esset, nihil aliud
ecretum fuit: quæ expeditio etsi hominum prius conceptæ expectationi non respon-
eret, non tamen eius aduentus timeri in Italia desinebat: cogitabatur enim illum sub-
ctorum suorum auxilijs, & ijs quæ ipse per se colligere poterat ijs copijs quæ in co-
iitijs ei decretæ erant adiunctis, militum qui omnes feroces belloque experti es-
nt, validissimum exercitum cum innumeris bellicis tormentis habiturum; quæ om-
ia magis formidanda faciebat, quòd ipse natura & diuturna armorum exercitatione,
ilitaris disciplina peritissimus, & ad quamuis rem magnam corporis laboribus, ani-
iique solertia gerendam idoneus, eamque ob caussam maioris, quàm vllus Impera-
or iam à centum annis extitisset, nominis erat. Huc accedebat, quòd continenter de
uodecim Heluetiorum millibus ad stipendia sua pertrahendis agebat, cui rei etsi Di-
ionensis præfectus alijque ab Galliæ rege missi, in eius gentis comitijs, tot anno-
ım cum Galliæ regibus fœdus, cumque hoc ipso rege paulò antè confirmatum; vti-
tatem quàm ipsorum homines inde percipiebant: contra verò, inueteratam cum Au-
ria familia simultatem, & graue bellum cum Maximiliano gestum; quamque ipsis im-
erij magnitudo pernitiosa esset commemorantes, se vehementer opponerent: tamen
ninimè paruam Cæsaris postulatis satisfaciendi, vel saltem arma aduersus illum non
mendi, atque hoc quidem, vt credebatur, ne communis Germaniæ nomine, quòd
uic motui affine videbatur, offenderent, propensionem ostendebant: quare multi
alliæ regem, si ab Heluetijs desereretur, aut Veneti se illi non coniungerent, cum
editatum qui hostium peditatui opponi posset non haberet, & Germanicum furorem
orrentis instar in Italiã ingressum, pecuniæ inopia citò dissoluendum speraret, copias
as ad oppidorũ præsidia reuocaturũ suspicabantur; iamq; Mediolani suburbia, aliaq;

eius imperij maioris momenti loca, summa celeritate muniri cernebantur. Quibus i negotijs apparatibusque in Veneti Senatus minimè minor quàm in aliorum mentibu dubitatio erat: cumq; illorum deliberatio maximi momenti esset, maximam omnes d ligentiam operamq;, vt illos sibi adiungerent adhibebant: quocirca Cęsar ab initio tr oratores magnæ autoritatis viros, qui per ipsorum fines iter sibi cōcedi postularent m serat; imò hac petitione minimè contentus, ad fœdus secum ineundum victoriæ pra miorum parte oblata, eos inuitabat, & è contrario, cum Galliæ rege ijs in ipsorum d trimentum legibus quæ toties diuersis temporibus propositæ fuerant conuenire in su potestate esse ostendebat: & vicissim Galliæ rex per suos apud illum Senatum legat & per Venetum legatum qui apud ipsum agebat, nullam operam, vt illos ad Cæsaris a uentum tanquam sibi æquè & ipsis perniciosum armis impiendum flecteret, viribus su omnibus & perpetuo fœdere ad idem oblatis prætermittebat. At Senatui veneto, It liæ quietem hoc tempore perturbari non placebat; neq; imperij augendi spes propo ta, quum Cremonæ adeptæ lucrum suspitiones atque pericula, in quibus postquam r gem Galliæ tam vicinum habuerant versati erant, minimè æquare, experientia didic sent, eos ad nouos tumultus exoptandos mouebant: quare libenter neutri parti adh rentes, quieuissent: verùm Cæsare vrgente atq; infestante, aut ei itineris facultatem n gare, aut concedere cogebantur: si negarent, ne primi molestias sentirent metueban concederent, Galliæ regem offendebant: quoniam in fœdere vtrisq; ne alterius hos bus iter concederent expresse cauebatur: si illum offendere cępissent, vbi Maximil nus venisset, in otio belli exitum spectare, & illouum quorum alter Veneto nomini i micissimus, alter nullo alio quàm itineris concessi beneficio accepto, non valde a cus esset futurus, victoriā expectare, imprudentiæ fore animaduertebant: quas ob ca sas omnes in eo Senatu alterutri parti apertè adhærendum esse censebatur; vtri aut adhærendum esset, admodum diuersæ erant in tam graui caussa sententiæ: vbi autē l ius rei deliberationem quantum potuere distulissent, nec iam eos qui vrgere non ce bant, ferre possent, cum in Rogatorum Senatu tandem certum aliquid esset decern dum, Nicolaus Fuscarenus in hanc sententiam verba fecit:

Si in nostra esset potestate, præstantissimi Senatores, huiusmodi deliberatione qua in motibus atq; molestijs quæ nunc parantur, nostra respub. in pace conseruare facere, certò scio, nullam inter nos nunc sententiarum varietatem fore, nullamq; sp propositam ad tanti sumptus atq; periculi bellum, quale hoc quo de nunc agitur fut videtur, nos inducturum: verùm, quoniam ob eas caussas quæ hisce diebus totie hoc loco allatæ fuerunt, nos in hac quiete conseruari posse sperandum non est, præ pua ratio qua deliberatio nostra niti debet, mihi esse videtur, vt aliquando nobisc statuamus, vtrum inter Galliæ & Romanorum regem, vbi ab amicitia nostra exclu fuerit, concordiam orituram, an verò simultatem quæ inter ipsos est, tam potentem firmam esse, vt illorum reconciliationem sit impeditura, credendum sit: si enim ab l periculo tuti essemus, ego proculdubio ab Galliæ regis amicitia recedendum mini censerem; nostris enim illius viribus bona fide ad communem defensionem coni ctis, facilè imperium nostrum tueremur, essetq; honestius in fœdere quod cum illo bemus permanere, quàm sine conspicua caussa ab eo discedere, & bellum quod p in Italia conseruandæ titulum haberet suscipientes, maiorem apud cunctos mort laudem gratiamq; promereremur, quàm ijs armis quæ apertè ad maximas perturba nes in Italia excitādas sumuntur adhærentes: sin verò huius recōciliationis aliquis tus esse cēseretur, neminem credo esse qui anteuertendum negaret: longè enim vti esset, cum Romanorum rege aduersus Galliæ regem facere, quàm dum vterq; in conspiret expectare: vtrum autem horum sit futurum, certo iudicare difficile est; p pterea quòd non solùm ex aliorum voluntate, sed ex multis euentis & caussis, quæ h deliberationem vix in eius qui consilium capit potestate relinquunt: tamen quantum iecturis assequi possumus, quantumq; ex præteritis futura colligere, mihi hęc res ad dum periculosa, atque admodum timenda videtur: nam quòd ad Romanorum re attinet, haud verisimile est, eum cum vehementer in Italiam venire cupiat, idq; nisi Galliæ regem, aut nos sibi coniunctos habeat difficulter facere possit, diu suspen

futur

urum; & quamuis nostram magis ambiat amicitiam, quis potest dubitare cum alia ra-
ne cogitata sua perficere non possit, quin à nobis exclusus, necessariò se cum Galliæ
e sit coniuncturus ? Quòd verò ad Galliæ regis animum attinet, maiores ad hanc
icordiam difficultates apparent; sed tamen meo iudicio non huiusmodi, vt nobis
quid firmi polliceri possimus; quoniam suspitio ambitioque potentissimi aculei at-
e singuli per se longè maiores motus facere soliti, illum in hanc sententiam impel-
e possunt: Romanorum regem nostram amicitiam flagitare ipsi compertum est, atque
se ipso mentē cupiditatesq; nostras, etsi falsò æstimās, vereri potest, ne suspitio nostra
o minus ille anteuertat, vt nos illum anteuertere velimus efficiat, cum præsertim quid
diu vnà contra nos deliberauerint, nobis notum esse sciat: potest etiam timere ne
ibitione moueamur; neque enim amplissimas conditiones nobis offerri ignorabit,
n nihil natura magis suspitionibus obnoxium sit, quàm regna; quæ res, quæ securi-
ei hunc scrupulum eximat? ac præter suspitionem, potest & Cremonæ adipiscendæ
piditate, qua illum flagrare scimus, moueri, Mediolanensibus nec minus totius ve-
is Vicecomitum imperij occupandi libido; ad quod, vt & ad reliquum totius Insu-
æ dominatum ius hæreditarium prætexit, illum incitantibus; id autem nisi cum
manorum rege consentiat, quoniam nostra respublica per se potens est, se adeptu-
n esse sperare non potest: quod si rex Galliæ solus nos adoriretur, Maximiliano
hærere semper in potestate nostra esset: has autem cogitationes existere posse,
semper in illo fuisse, manifestam fidem facit, quod nunquam nisi cum eo con-
ctus, nos opprimere conari est ausus; cum igitur hæc sit recta via quæ illum ad
atum finem potest perducere, cur nos illum tandem non eò deflexurum credere
bemus ? Nec nos hoc metu liberet, cogitantes illi duarum vel trium ciuitatum
pisscendarum gratia, Romanorum regem, suum naturalem hostem, & à quo tan-
a molestias & bella, neque vnquam amicitiam nisi incertam, quamque ingenti
uniæ vi emere ac fouere cogatur, sit habiturus, in Italiam introducere, inutile
silium fore: si enim veretur ne nos cum Romanorum rege faciamus, præoccupan-
e non in periculum conijcere, sed potius eo se eximere existimabit: quin etsi de hoc
lere nihil timeret, fortasse vt se à molestijs atq; periculis quæ sibi ab illo, vel Germa-
auxilio, vel aliorum coniunctione, & occasionibus imminere possent, liberet, cum
œdus inire necessarium censebit: & quamuis in maiora pericula, si Romanorum rex
em in Italia figere inciperet, ruere posset, tamen illud est communi hominum
uræ insitum, vt prius propinquiora pericula timeant, & præsentia pluris quàm
et faciant, futurarum verò rerum atq; remotarum minorem habeant, quàm debent
onem: quoniam ad ea multa remedia & casibus & temporibus sperari possunt.
nde etsi hoc fœdus Galliæ regi vtile non esset, nemo tamen illum id non factu-
um præstare nobis potest. Nónne nos quantum aut metus, aut cupiditas homi-
1 mentes oculosque obtundant, scimus? Nónne Gallorum naturam nouimus? ad
nouas, leues, quique nunquam spem cupiditate minorem habent? Nónne hor-
ones, pollicitationesque ad quemuis tranquillum animum accendendum po-
es, quibus à Mediolanensibus à Pontifice, à Florentinis, à Ferrariensium duce, &
ntuano marchione aduersus nos incitatur, nobis notæ sunt? Non omnes homi-
sunt sapientes, imò paucissimi sunt qui sapiant; & qui multi de alienis consilijs con-
re, nisi falli velit, non tam quid sapientem facturum verisimilè sit, quàm quod sit
silium capientis ingenium, eiusque natura, cogitare debet. Idcirco qui, quid Gal-
ex facturus sit iudicare velit, non tam quid prudentia suadeat, quàm Gallos le-
& minimè quietos esse, magisque impetu quàm consilio ferri consuesse, con-
rabit, & magnorum principum mores indagabit: qui nostris minimè similes sunt,
tam facilè cupiditatibus suis, ac homines priuati imperant: quoniam in suis re-
coli, & ad nutum intelligi atque obediri assueti, non modò tumidi & insolen-
unt, sed vt ea quæ ipsis iusta videntur non obtineant, ferre non possunt; iu-
utem illis videntur quæcumque expetunt, se vno verbo omnia impedimenta tol-
& rerum naturam superare posse existimantes, imò ab suis cupiditatibus, difficul-
removeri sibi dedecori ducunt; & plerumq; res maiores eodem pede quo in mino-

ribus vti consueuerunt metiuntur, non ex prudentia & ratione, sed ex libidine atq; a
rogantia consilium capientes; quibus vitijs omnibus qui alijs imperant, communibu
nemo Gallos affirmarit. Nónne recenter regni neapolitani exemplum vidimus? cui
dimidium ab Galliæ rege, ambitione inconsiderantiaq; ducto, vt ipse altera parte po
retur, quantum potentia sua antea inter Italos omnes vnica, altero rege sibi poten
autoritateq; æquato in Italia minueretur, miminè animaduertente, Hispaniæ regi co
cessa fuit: sed quid nos in ijs rebus quarum certam notitiam habemus coniecturas qu
rimus? Nónne ea quæ Rotomagensis cum hoc ipso Maximiliano de imperio nostro i
ter ipsos diuidendo Tridenti egit, notissima sunt? Nónne idem negotium postea Bl
inter ipsos transactum fuisse constat? eundemq; purpuratum eam ob caussam in G
maniam profectum, Cæsaris confirmationem iusq; iurandum retulisse? Atqui hæc f
dera exitum non habuerunt, (fateor) aliqua re quæ impediret intercedente: sed cu
præcipuus scopus idem fuerit, quin ad difficultates quæ commune desiderium impe
uerunt tollendas aliqua ratio inueniri possit, quis præstabit? Quocirca, dignissimi Se
tores, ingruentia pericula, reprehensiones, & infamiam, quæ apud cunctos mortale
præsentium rerum statum malè æstimantes, alios ijs armis, quæ nobis ad imperij no
securitatem atq; incrementum offeruntur, nobis formidabiles fieri permiserimus, c
rissimum huius Senatus prudentiæ nomẽ obscurabit, diligenter expendite, & ad pat
vestræ commodum, quantum alijs bellum inferre, & domi id ab alijs expectare; de al
rum imperio diuidendo agere, & sui diuisionem metuere; aduersus vnum, socium
bere, & solum aduersus multos relinqui, inter se distent cogitate: si enim hi duo re
fœdus contra nos percusserint, illos Pontifex propter Aemiliæ oppida; Aragoniæ
propter regni neapolitani portus; ac deniq; vniuersa Italia, aut recuperandi, aut rer
suarum in tuto collocandarum gratia sequentur. Quid tot annos Galliæ rex contra
cum Cæsare agitarit, nemo homo nescit: quare si arma aduersus eum qui nos decip
uoluit sumpserimus, nemo nos perfidos apellabit, nemo mirabitur, sed ab omnib. p
dentes existimabimur, & summa cum nostra laude in periculo cernetur is, quem om
norunt nos fraude in id conijcere conatum esse. Sed in contrariam sententiam
dreas Grittus vir multis nominibus suspiciendus, sic loquutus est:

Si in eadem caussa semper, in eorum de quibus non liquet vrnam suffragium in
re liceret, equidem clarissimi Senatores, id ipsum hoc tempore proculdubiò facer
hæc enim deliberatio vndequàq; tot difficultatibus est inuoluta, vt ego sæpe ijs me
plicare vix possim; tamen cum sententia dicenda sit, neq; id certis rationibus atq; ar
mentis fieri possit, rationibus quæ inter se pugnant ponderatis, probabilia magis ac
ma sunt sequenda momenta rerum; quæ dum diligentius expendo, regem Galliæ,
ne à nobis anteuertatur, metuens, siue eorum locorũ quę olim ad Mediolanense in
rium spectabant cupiditate, cum Romanorum rege vt contra nos in Italiam exerci
ducat, fœdus initurum, nullo modo mihi persuaderi potest: quoniam pericula ac d
menta quæ inde ad illum peruenirent, proculdubio nostræ cum Cæsaræ societatis
riculo, aut præmijs quæ ex ea re sperare posset, longè sunt maiora atq; apertiora;
præter inimicitias grauissimasq; iniuras quæ inter illos vigent, intercedat etiam di
tatis atq; imperiorum æmulatio, quæ vel inter amicissimos gignere odium solet. Qu
ca à Galliæ rege, Romanorum regem in Italiam accersiri, nihil aliud est, quàm reip
cæ pacatæ, & cum qua semper pacem habuit, quæque nullam cum ipso controu
caussam habet loco, regem iniuria affectum, immitem, milleq; autoritatis imperij,
tionis gratia cum ipso controuersiarum caussas habentẽ, vicinum habere velle. Ne
hi aliquis dicat, Romanorum regis pecunia egentis, inordinati, & non satis in rebu
rendis felicis vicinitatem, Galliæ regi timori esse non posse: nam ob veterum Itali
ctionum studiorumq; quæ multis in locis & pręsertim in Insubria etiamnum vigent
moriam, nullus vnquam Romanorum imperator tam paruum nidum in Italia hab
quin id graui cum aliorum periculo sit coniunctum, præsertim verò Cæsar tum o
tionem quam habet Italiæ finitimam, tum quòd magni animi, magnæ in re militari
tiæ atq; vsus princeps existimetur, tum quia Ludouici Sfortiæ filios secum haber
test, qui ad multorum animos concitandos plurimum valent, præter quàm quòd
tiesc

ęſcunque bellum cum Galliæ regē gereret, Hiſpanum regem ſi non alia de cauſſa,ſal-
m quia vterq; eoſdem habet hæredes,ſecum facturum ſperare poſſet.Nouit rex Gal-
e quàm Germania potens ſit, quamq; facilius ſit futurũ vt tota vel pars eius cõiunga-
ıtur, cum aditus patebit, & prædæ ſpes aderit:nónne quantum is ſemper Germanorũ
huius tã inopis atq; inordinati regis motus formidauit, vidimus?qui ſi in Italia eſſet,
nihil aliud cum illo quàm aut periculoſum bellum, aut dubiam & ſumptuoſiſſimam
acem habere poſſe certò ſciret:fieri quidē poteſt vt Cremonam recuperare cupiat, &
ortaſſe etiam alia oppida, ſed tamen minoris lucri cupiditate,longè maioris detrimēti
ericulum ſubire velle minimè eſt veriſimile; & prudentia illũ potius quàm temeritate
ac in re vſurũ credibilius eſt: nam ſi errata quæ hic rex cõmiſiſſe dicitur percurremus,
aliunde quàm ex nimio rerum ſecurè gerendarũ ſtudio originem non habuiſſe cer-
mus: quid enim aliud illum ad regnum neapolitanum diuidendum impulit? quid a-
ıd ad Cremonam nobis condonandam,niſi quòd illorũ victoriam bellorum faciliorē
ddere ſtudebat?credibilius igitur eſt illum nunc quoq; prudentiora cõſilia conſuetu
nemq; ſuam potius,quàm temeraria ſequuturum;præſertim cum voti ſui alio tempo-
,maiori ſecuritate, occaſioneque meliori compos fieri,ſpe prorſus excludatur:hæc e-
n homines ideò ſibi facilè polliceri ſolent, quia minus errat qui rerum humanarum
ciſſitudinem,quàm qui conſtantiã ſibi pollicetur.Nec verò ijs,quæ inter hos reges, a-
s agitata fuiſſe dicuntur,terreor:eſt enim hoc in noſtrę ætatis principũ more poſitũ,vt
er alterum vana ſpe, & fictis conſilijs foueat;quæ cum tot annis exitum nõ habuerint,
endum eſt,aut ea vel ficta fuiſſe,vel aliquam difficultatē quæ explicari non poſſit ha-
re;nam vt hęc inter ipſos ſuſpicio diffidētiaq; tollatur, repugnat ipſa natura:ſine quo
ıdamento hæc ſocietas inter ipſos coire non poteſt: non igitur vereor vt rex Galliæ,
pidorũ noſtrorum cupiditate, in tam præceps tamq; imprudens conſiliũ ruat:neq; e-
m,meo quidē iudicio,ſuſpitione de nobis cõcepta, in eam ſententiã cadet:nam præ-
longam animorũ noſtrorũ experientiã, cum nobis multi ſtimuli multæq; ab eius fœ-
re diſcedendi occaſiones nõ defuerint;eædem rationes quæ nos de illo ſuſpicari ve-
it,ipſius viciſſim de nobis ſuſpicionē extinguent.nihil enim nobis,tum ob imperij au
itatē,cuius incrementũ ſemper nobis ſuſpectum eſſe debet:tũ Auſtriæ familiæ cauſſa
æ in aliquot noſtra loca ius ſe habere exiſtimat:tum ob Germaniæ cuius inundatio-
imperio noſtro nimium periculoſę ſunt,propinquitatem,pernitioſius foret,quàm ſi
manorũ rex aliquod imperium in Italia haberet: & nos quidem deliberationes no-
s maturare,ac tarditate potius, quàm celeritate peccare dicimur:Hæc ego cõtra ho-
num opinionem contingere poſſe; ideoq; ſi quis ſe in tutum collocare poſſet,id o-
e præcium fore,minimè inficior : ſed cum id abſq; grauiſſimis periculis difficultati-
ſque fieri non poſſit,ſæpe vanos timores, non minus quàm nimiã confidentiam no-
e,eſt cogitandum:ſi enim cum Romanorum rege aduerſus Galliæ regem ſocietatem
erimus,bellũ noſtro ære incipiendũ ac ſuſtinendum erit: eodē omnes eius largitio-
atq; errores erunt ſarciendi,alioqui vel cũ hoſtibus paciſcetur,vel nobis ſolis omni
s onerib.atq; periculis relictis, in Germaniã ſe recipiet. Bellũ erit nobis cum Galliæ
ge potentiſſimo,Mediolanenſium duce,Genuę principe,equitatu, bellicisq; tormen
ſupra omnes alios principes valido & copioſo,& ad cuius pecuniarũ nomen omniũ
ıtium pedites cõcurrunt,gerendũ.Qua ratione igitur cõſilia noſtra in eum felicē ſuc
ſum habitura ſperari poteſt?cum etiã non leuibus de cauſſis vereri poſſimus, ne om-
qui in Italia, vel ſua à nobis occupatum iri metuunt, vel potentiã noſtram ſuſpectã
bent,cõtra nos ſint cõſpiraturi:ac Pontifex præſertim,cui pręter odiũ quo in nos fla-
ob inſitum à natura diſſidium inter pontifices Ro. & Imperiũ, cuius cauſſa illi non
ıus in profanis rebus Cæſares metuunt, quàm in ſacris Turcas;nunquam Cæſaris in
ia potentia placebit:hæc autem ſocietas fortaſſe nobis periculoſior eſſet,quàm quæ
r Galliæ atq; Romanorũ regem timetur:nam vbi plures principes qui ſe pares exiſti
nt,coniunguntur,facilè inter ipſos ſuſpiciones cõtrouerſiæq; exiſtũt;ex quo ſæpe fit,
s magna ſpe cęptæ,in multas difficultates incidant,ac tandē euaneſcant. Neq; illud
oſtremis habendũ eſt,quòd quamuis rex Galliæ,conſilia fœderi noſtro contraria a-
rit,nõ tamē facta,quib.nos fefelliſſe dici poſſit,extiterunt: quocirca bellũ aduerſus

illũ susceptũ absq; fidei nostræ macula esse nõ poterit; cuius hic Senatus honoris, & ne-
gotiorũ quæ quotidie cũ alijs principib. habemus gratia, summã rationẽ habere debe
neq; nos semper de omnib. vicinis opprimendis cogitare, nos ad Italiæ regnũ aspirar
opinionẽ augere nobis vtile est: vtinã antea maiorẽ huius rei rationẽ habuissemus: et
nim omnes ferè suspitiones quibus nunc laboramus, ex eo quòd nimis multos antè ha
læserimus, manant: neq; nos ad nouum bellum aduersus Galliç regem nobis fœdera
metu, sed Mediolanensis imperij partem, cum Romanorũ rege contra ipsum, quemad
modũ ei contra Ludouicũ Sfortiã coniuncti fecimus, adipiscendi cupiditate trahi cre
deremur: quo tẽpore si maiorẽ reb. nostris moderationẽ adhibuissemus, neq; leues su
spitiones nimiũ timuissemus, Italiæ res in his motib. nõ essent; & nos maioris modesti
grauitatisq́ue fama conseruata, nunc bello nos cum hoc aut illo nobis potentiori prin
cipe immiscere nequaquam cogeremur: qua in necessitate quoniam versamur, maior
prudentiæ esse censeo ab Galliæ regis fœdere non discedere, quàm si vano timore, a
incerti ac detrimẽtosi quæstus spe ducti, bellũ amplectamur, quòd soli sustinere nõ po
simus; & socij quos haberemus, nobis deniq; grauiores quàm vtiliores essent futu
Variæ fuerunt in tanta rationum varietate in Senatu sententiæ: sed tandem Roman
rum regis eas ciuitates & loca, quibus ipsi potiebantur, & ille vel ad imperium, vel a
Austriam familiam spectare opinabatur, quamprimùm occasio daretur recuperan
cupiditatis memoria, qua illũ semper exarsisse sciebant, superauit: quocirca senatus c
sultum in eam sententiã factũ est, vt si absq; exercitu venisset, ei liber in Italiã aditus p
mitteretur; sin armatus, negaretur; quã sententiã in responso quod eius oratorib. ded
runt, potius ob fœdus quod cum Galliæ rege habebant, & præsentium temporũ statu
necessitate expressum esse, quàm quòd nulla in re illum offendere cuperẽt, quantũ p
tuerunt eis persuadere sunt conati: illud addentes, se eodẽ fœdere, illũ ad Mediolan
sis imperij defensionẽ certo militum numero, qui in fœdere expressus esset, iuuare c
gi; se verò in hoc summa moderatione vsuros, neq; vlla ex parte ea ad quæ tenerent
excessuros: ijs autem quæ hac ratione pro Insubriæ defensione facere cogerentur e
ceptis, nullum alium ipsius progressum impedituros; vt qui quantũ in ipsorum potes
te esset, ea officia eamq́ue obseruantiam quæ Senatum Venetum tanto principi, & cu
quo nunquam nisi amicitiam, coniunctionemq́ue habuisset, præstare deceret, mini
essent prætermissuri. Nec tamen ideò nouum cum Galliæ rege fœdus percusserunt, a
se nouis cõditionibus obstrinxerũt: quã minimũ fieri posset se bello inter ipsos, immi
re cupientes, & Maximilianũ ne sibi impedimenta augeret, fortasse finibus ipsorũ in p
ce relictis, arma sua, aut in Burgundiam, aut in Insubriam conuersurum sperantes. At R
manorũ regi, coeundæ cum Venetis societatis spe destituto; alia impedimenta obu
sari cæperunt: quę etsi cogitationũ mole superare, maiores semper quàm ipsa essent i
pedimenta sibi fingere consuetus, studeret, tamen eius consiliorum exitus magnop
tardabantur: quia neq; per se tantam pecuniæ vim quæ ad Heluetios conscribendos,
tot alios sumptus qui ad tantũ bellũ erant necessarij ferendos, sufficeret, habebat: n
pecuniariũ subsidiũ in Comitijs decretũ huiusmodi erat, vt vel minimam bellicæ vo-
raginis partẽ explere posset; & fundamentũ illud in quo ab initio plurimũ spei collo-
rat, videlicet Italię ciuitates atq; principes, eius nominis aduentusq; terrore secũ pac-
ros, seq; pecunia iuuaturos, indies magis minuebatur: nã etsi ab initio multi ad id ꝓp
fuerant, tamẽ cum decreta Cõstantiensis cõuentus expectationi quæ habebatur, b
potius imperij & totius ferè Germanię, quàm ꝓprio nomine gerendũ minimè respõ-
set; & potentes Galliæ regis apparatus cernerẽtur, & noua Venetorũ declaratio cog a
esset, suspensi hęrebãt: nec ea re qua maximè indigebat illũ iuuãtes, Galliç regẽ tã gr
ter lędere audebãt; neq; Maximiliani petitiones, eo tẽpore quo maximè timebatur, -
les fuerãt, vt facilitate sua homines allicerẽt: nã & ab omnib. ꝓ ratione facultatũ m ũ
petebat; & ab Alfonso Ferrariensiũ duce, quã Blancæ vxori suæ, Annæ eius sororis, a e
multos annos in Alfonsi matrimonio defunctæ dotẽ debere aiebat, immẽsa petebat &
à Florẽtinis nõ ferenda, à quib. Brixiniẽsis cardinalis qui Romę eius negotia ꝓcura t,
cui id negotiũ à Cęsare demandatũ erat, auri pondo quinquies mille petierat; q̃ im o-
derata petitio effecit, vt tãdiu donec eius ꝓgressus melius cernerẽtur, cunctandũ de- r-

ner

rent:& tamen cum eius offensionẽ vitare cuperent, se apud regẽ qui auxilia ipsorum
tebat, dare nõ posse responderunt, quòd cum copijs suis ad Pisani agri depopulatio-
m, quæ eo anno magno apparatu fiebat, vterẽtur, &, quia cũ Genuenses & reliqui vi-
i illos denuò iuuare cæpissent, semper cõtra ipsos parati esse cogerentur. Cum igitur
ɛsar nõ quemadmodũ existimauerat Italorũ pecunijs iuuaretur, quia tantùm à Senen
us sexaginta auri libras accepit; à Pontifice saltẽ mille pondo ex ea pecunia, quæ in
ermania belli aduersus Turcas nomine collecta, & in hũc finẽ ibidem custodita, abs-
e Pontificis consensu in aliũ vsum minimè conuerti poterant, sibi concedi postulauit;
quamuis eius petitioni, vt sine exercitu in Italiam veniret, satis facere non posset, ta-
n quamprimùm Ludouici Sfortiæ filios, quorum patrocinium, vt sibi Insubres ma-
beneuolos, atq; iter suum minus odiosum redderet, præ se ferebat, in Mediolanense
perium reduxisset, omnibus copijs ibi relictis, sine militaribus copijs Romam ad Cæ-
eam coronam accipiendam iturum pollicitus, sed & id illi à Pontifice, qui nullam in
rtem inclinare cernebatur, & se Galliæ regis arma in hoc rerum statu sine graui peri-
o in se prouocare nõ posse ostendebat: nihilominus Maximilianus in his difficulta i
s constitutus, vt erat vigilans, cõfidens, quiq; incredibili labore per se res gerere ve-
nihil quod ad expeditionis suæ famam retinendam faceret, prætermittere; tormen a
ribus in locis ad Italię fines mittere; duodecim Heluetiorum millia conscribendorũ,
varijs postulatis interpositis, multisque propositis immunitatibus, nihil adhuc certi
pondebãt, negotium vrgere, promissas copias accelerari iubere; ipseq; quotidie huc
; illuc diuersarum expeditionum gratia se transferre: adeò vt hominibus in magna
biguitate versantibus, si in vlla vnquam re in hac certè varia erant in Italia iudicia; in
s enim huius motus opinio maximè augebatur; alij potius res deferuescere quàm
geri censebant; quam dubitationem ipse augebat, quoniam natura occultissimus ne-
i cogitationes suas aperiebat: & quo minus in Italia notæ essent, Pontificium lega-
n & ceteros Italos ne se sequerentur, certo in loco extra aulam separatos esse iusse-
Iam diuo Gallo sacer dies militum delectui destinatus aderat; sed exigua tantùm
s constantiam conuenerat; & vix alij eius quàm tormentorum apparatus: ipseque
mo studio pecunijs diuersis rationibus colligendis incumbere, cernebatur: quo cir-
quum quibus viribus, quo tempore, qua ex parte impetum facturus esset, an Forum-
i ingressurus, an verò Tridento in Veronensium fines irrupturus, alijs illum per Al-
roges, aut Comensi itinere Insubriam, cum multi ex ea regione exules eum seque-
tur inuasurum censentibus, incertum esset; nec non alijs ne in Burgundia aliquem
tum faceret verentibus, qui sibi ab illo metuebant magnos diuersis in locis appara-
faciebant. Idcirco rex Galliæ magnum equitum ac peditum numerum in Insubriam
erat, & præter reliqua ad eius imperij defensionẽ comparata, Hispano rege, de quo
sar hac de caussa grauissimè questus est, permittente, duo millia & quingentos Hi-
nos pedites in regno neapolitano conscripserat: & Ciamontius eodem tempore de
omeorum fide dubitans, Aronam eius familiæ castellũ ad Verbanum Lacum situm
entè occupauit. In Burgundiam quingentos cataphractos Tramolia eius prouinciæ
efecto duce miserat, atque vt Cæsaris cogitationes & vires plures in partes distrahe-
, perpetuò Gheldrensium ducem qui Caroli Cæsaris nepotis regionem infestabat,
abat atque fouebat: præterea Ioannem Iacobum Triultium cum quadringentis ca-
hractis & quatuor peditum millibus Veronam vt Venetis auxilio esset miserat: Ve-
i autem Roueretum versus, vt motus qui ab Tridento fierent impedirent, Pitiliani
nitem cum quadringentis grauis armaturæ equitibus, & multis peditibus, & in Fo-
lij octingentos graues equites Bartholomeo Aluiano, qui iam dudum ad ipsorum
endia redierat, duce, constituerunt: At primùm periculum ex ea parte ex qua nemo
itarat apparuit: quoniam Paulusbaptista Iustinianus, & Fregosinus Genuenses exu-
mille Germanos pedites Gatiolum, quod oppidum Ludouici Gonzagę Cęsaris be-
ciarij est, duxerunt: qui inopinatò, summaq; celeritate per montes atq; asperrima Ve
imperij loca, eo consilio vt Pado flumino transmisso per iuga Parmensia Genuam
us contenderent iter fecerunt: sed Ciamontius id suspicatus statim multos equites
edites qui illos itinere prohiberent Parmam misit; quorum aduentu Germani Ge-

nuæ aliquid geri posse spe amissa, eodem itinere sed non eadem celeritate, nec sine pe
culo, in Germaniam redierunt: Veneti enim publici commodi gratia, tacito consen
eos regredi passi sunt. Erant eodem tempore Bononiæ multi Genuenses exules, eam
ob caussam rex, id Pontificis consensu agitatum fuisse non mediocriter est suspicatu
de cuius voluntate multa alia eum suspicari cogebant; quoniam Cruceius Cardinal
quamuis potius proprio studio quàm alia de caussa Cæsarem vt in Italiam veniret ho
tabatur, & cum accidisset vt Foroliuienses exules, Fauentia egressi quadam nocte F
rumliuij occupare essent conati, Pontifex id Galliæ regis & Venetorum consilo f
ctum querebatur. Huc accedebat quod quidam monachus Mantuæ in carcere
coniectus, se cum Bentiuolis de Pontifice veneno tollendo egisse; & Ciamontij n
mine, se vt quod Bentiuolis pollicitus erat præstaret, stimulatum fuisse confessus er
quare Pontifex quæstione habita, & re in iuris formam redacta, cum ea Achillē Cr
sium Bononiensem, Pisaurensium episcopum, qui pòst fuit Cardinalis, ad regem mi
qui rei veritatem inquiri, & tanti sceleris conscios puniri postularet, cuius rei cùm Al
xander Bentiuolus præ ceteris reus censeretur, regis iussu in Galliam ad caussam d
cendam vocatus est. In his actionibus atque ambiguitate, finem habuit annus M. D. V
1508. Anni aūt M. D. VIII. initio, cum Bononiensium mobilia ingenia quiescere non posse
Annibal & Hermes Bentiuoli, cum nonnullis iuuenib. Pepulæ familiæ, alijsq; nobil
adolescentibus cōspiratione facta, repentè Bononię appropinquarunt; qui motus pe
culo minimè caruit, quoniā coniurati vt illos introducerent, iam Māmoli portam occ
parant; sed populo pro pontificio imperio ad arma concitato, iuuenes territi portam d
seruerunt, & Bentiuoli recesserunt: hic aūt motus pontificis in Galliæ regē animū pot
mitigauit, quàm accenderit: rex etenim eā rem sibi molestissimā esse ostendens, Cian
tio, vt quotiescunq; opus foret cū omnib. cataphractis Bononiensibus rebus opē fer
nec Bentiuolos Mediolanensis imperij vlla in parte versari permitteret, imperauit
quibus tunc Ioannes animi mœrore obierat: antequam Bononia pelleretur, fortuna
cerbitatem ferre minimè assuetus, cum prius diu omnium Italiæ tyrannorū felicissim
ac secundo aspirantis fortunæ flatu exemplum extitisset, quoniam quadraginta ann
spacio quo Bononiæ ad arbitrium suum regnauit, nunquam alicuius ex suis obitum,
dum aliud, senserat: semper tum ipse tum filijs militiæ gradibus stipēdijs, & maximis h
noribus ab omnib. Italiæ principibus affectus: semperq; se omnib. rebus à quibus p
culum ipsi imminere videbatur facillimè liberauerat: quàm felicitatem, præter eius
bis situs oportunitatē, fortunæ præcipuè acceptā ferre debere videbatur: cōmuni e
hominū iudicio, nec ingenij, nec prudentiæ, nec præstantis fortitudinis ei laus tribu
tur. Eiusdē anni initio Cęsar cum armorū motū differre iam nollet, fæcialē qui ipsum
Cæsareā coronam accipiendā in Italiā transire velle significaret; & quatuor equitū m
lia recipi postularet Veronā misit; cui Veronæ magistratus, ea re prius Venetijs discu
responderunt; si eius aduentus nulla esset alia quā coronæ accipiendæ caussa, se ill
maximo cum honore accepturos; sed cum tormenta aliosq; bellicos apparatus ad ip
rū fines duxisset, facta ab eius oratione diuersa apparare. Maximilianus igitur Tride
profectus, vt belli initium faceret, tertio Februarij die supplicationes tota vrbe ind
quibus ipsemet imperij fœciales & Cæsareū ensem vagina vacuū ante se habens in
fuit: quarū fine, Matthæus Langus, qui illi ab epistolis erat, & postea Gurcensis Pont
fuit, eminenti suggesto conscenso, Cęsaris nomine, illum nō amplius Romanorū reg
sed quemadmodum regis Romanorum, quum ad coronā accipiendā veniunt apel
consueuerunt, Imperatorem designatum nuncupans, eius in Italiam hostiliter exer
traducendi decretū promulgauit, eodemq; die vt nemo Tridento exiret cauit: & ma
panis copia, multisq; ad belli vsum ligneis machinis cōparatis, plurimisq; lintrib. re
necessarijs onustis Athesi flumine pręmissis, sequenti nocte paulo antè lucem, cum
le & quingentis equitibus, & peditum quatuor millibus, quas copias nō ex conue
decreto, sed ex propria aula regnisq; suis habebat, Tridento est egressus: idq; iter c
quod per eos montes Vicetiā ducit: eodemq; tempore Brandeburgensis marchio,
quingentis equitibus & duobus peditum millibus ex ijsdem regionibus, Roueretū
sus cōtendit: Brandeburgensis sequenti die nulla alia re, nisi quòd Rouereti se oste

it,& frustra intromitti petierat,confecta rediit. Cæsar autem Siagium montem,cuius radices,ad duodecim vsq; ab Vicetia passuum millia protendūtur ingressus, & Septem communium oppidis, qui populi sic nuncupati,montis summum iugum multis ab Veneto Senatu immunitatibus atq; priuilegijs donati,incolūt, captis, ac multis itinerū aggeribus & fossis,quas vt se defenderent eumq; itinere prohiberent fecerant,complanatis, aliquot tormenta conuexit; ex quo cum indies feliciores successus expectarentur, quarto postquam Tridento discesserat die, omnium animis ob tantam vel inconsiderantiam,vel inconstantiam summa admiratione repletis, repente Bolgianum,quæ ciuitas ab Italiæ finibus longius quàm Tridentum distat, regressus est. hoc tam debile initium Venetorum animos excitauit, quare cum multos pedites conscripsissent,Gallicas copias quæ cum Triultio Veronæ erant,Roueretum accersiuerunt,maioribusq; apparatibus cæptis,Galliæ regem ad idem faciendum incitabant: qui Italiam petens quinque Heluetiorum millia suis, & tria millia Venetorum stipendijs præmittebat; quoniam ea gens cum Maximilianus pecuniam numerare non potuisset, tandem prorsus ad regis stipendia erat conuersa; qui nihilominus vbi acceptis stipendijs conuenissent,Venetorum imperium ingredi,se nulla alia in re quàm ad Mediolanensis imperij defensionem, aduersus Cæsarem militare velle profitentes, noluerunt. Maior, sed infeliciori & ad longè maiorum rerum caussam destinato euentu, motus in Foroiulij excitatus est; quo Cæsaris iussu quadringenti equites & quinq; peditum millia, omnes in Tirolensi tractu conscripti venerunt; qui Cadorensem vallem ingressi, castellum cum arce,vbi paruum erat presidium,& Venetum magistratum cæperunt:qua re Venetijs audita,Aluianum, & Georgium Cornarium legatum, qui in Vicetino agro erant, statim ei regioni opem ferre iusserunt; & vt ipsi quoq; hostes vicissim ab ea parte infestarent, quatuor triremes atq; nauigia Tergeste versus miserunt: eodemq; tempore Maximilianus, qui Bolgiano Brunecium se contulerat, cum sex millibus peditum in ea regione collectorum,ob itinerum & latioris regionis oportunitatem in Carnos conuersus, per quasdam valles supra quadraginta millia passuum iter in Venetorum fines irrupit: & Cadorensi valle ea Taurisium versus iter est occupata,ac Bostaurēsi castello, quod olim in Aquilegiensi patriarchæ iure erat,à tergo relicto, Sanmartini, & Plebis castella, & vallem quam Sauiniani comites custodiebant, cum alijs vicinis locis cępit: hocque progressu potius centurione aliquo quàm rege digno, eas copias in Taurisinum agrum duci iussis,ipse vt gemmas pignori daret, alijsq; rationibus,nummos quos cum effunderet potius,quàm numeraret,nullus numerus ei satis esse videbatur,compararet; ad Februarij finem Oenipontem rediit:sed quum Heluetios Galliæ regis stipendia accepisse in itinere certior factus esset,in eos indignatus, Vlmam Sueuiæ ciuitatē, vt Sueuicum fœdus,ad se,quemadmodum aliàs fecerant in bello contra Heluetios, iuuandum incitaret petiit, & apud Septemuiros auxilia Constantiensibus comitijs promissa in sex alios menses sibi prorogari instabat:& simul, suas proprias copias quæ numero ad nouem millia,partim pedites partim equites, Baioccum castellum è regione Rouereti in regia via quà Tridento in Italiam itur ad dexteram Athesi flumine inter illud & Roueretum quod ad sinistram est,labente situm, tormentis prius verberatum deditione ad arbitrium facta, in potestatem suam redegerant.Aluianus autem summa celeritate ad opem Carnis ferendam ductis,montibus qui niue obtecti erant superatis,biduo prope Cadorium peruenit;vbi militibus qui suam celeritatem æquare non potuerant expectatis,angustias quasdam,quibus in Cadorensem vallem iter patet ab Germanis non custoditas occupauit:cuius aduentu regionis incolæ, qui libenter sub Veneto imperio erant, audaciores facti, alias vallis angustias,quibus Germani recedendi facultatem habuissent,occuparūt: qui cum se clausos ac circunuentos esse, neque aliam salutis spem quàm in armis superesse animaduerterent, Aluianumq; copias suas indies aucturum existimantes, maximo animo eum sunt adorti; cumq; ab eo certamen non recusaretur, atrocissima pugna est cæpta; in qua Germani qui potius cum gloria intereundi cupiditate, quàm salutis spe ferociter pugnabant, magno agmine in cuius medio mulieres collocarant facto, aliquot horis magna vi dimicarunt: sed quum tandem hostium numerum atq; virtutem sustinere non possent,supra mille cæsis & reliquis captis prorsus victi fuerunt: post quam victoriam

Aluianus Cadorenſem arcem à duabus partibus adortam expugnauit;vbi Carolus Ma-
lateſta, è veteribus Ariminenſium dominis vnus, lapide ex turri proiecto ictus interijt:
mox victoriæ occaſionem ſequutus, Portumnauonis,deinde Cremonſam,in edito col-
le ſitam cæpit: ea capta ad Goritiam ad Iuliarum alpium radices ſitam, loci natura, &
arte bene munitam, quæque arcem aſcenſu arduam habet, exercitum duxit,& ponte
prius capto,deinde tormentis contra oppidum collocatis,quia armorum,aquę & com-
meatus penuria laborabant, quatriduo deditione ea potitus eſt:& oppido capto arcis
præfectus & milites qui in arce erant, quadraginta auri libris acceptis, arcem dedide-
runt: quam Veneti ſtatim, vt veluti propugnaculum & frenum,ad Turcas ab Liſontio
flumine tranſeundo deterrendos eſſet, diligenter munierunt:quoniam eius loci opor-
tunitate facilè eis recedendi facultas adimi poſſet: Goritia occupata,Aluianus Tregeſte
caſtra admouit, quæ ciuitas eodem tempore & à mari claſſe premebatur, nec absque
Galliæ regis qui ne Romanorum regem tam grauiter irritarent ſuadebat, moleſtia,fa-
cilè ea potiti ſunt; verùm cum ob Veneti ſinus vſum eorum commertijs valde eſſet op-
portuna,nec nõ fortunæ fœlicitate elati, victoriæ curſum ſequi decreuerant:quare Ter-
geſte cum arce potiti, Portum Nauonis deinde,Flumen Illyriorum oppidum, quod è
regione Anconæ eſt, occuparunt: & quia naues quæ vectigalibus ab ipſis impoſitis non
ſolutis per Adriaticum ſinum nauigare volebant recipiebat, incenderunt: Alpibus de-
inde ſuperatis Poſſonium in Pannoniæ finibus expugnarunt.Hęc in Iulij foro gereban-
tur. At Tridentum verſus Germanicus exercitus, qui ad Callianum vicum Venetorum
clade,quia prope eum antè paulò plus quàm viginti annos, Robertus Sanſeuerinas i
pſorum exercitus celeberrimus imperator debellatus & cæſus fuerat, celebrem vene
rat:in tria millia Venetorum peditum, qui Iacobo Corſo, Dionyſio Naldio,& Vitelli
Tifernate ducibus in Montisbretonici pręſidio erãt,impetum fecerunt:qui etſi ſatis be
ne muniti illicò tamen in vicinum montem aufugerunt: & Germani,Italorum peditun
ignauiam meritò deridentes, multis ædibus combuſtis, & aggeribus qui ad monten
facti erant corruptis, Callianũ redierunt: quo ſucceſſu allectus Tridentinus epiſcopus
duobus peditum millibus coactis, & cum copiarum quæ Calliani erant parte, ad Tri
dentinam ripam caſtellum ad Benaci ripam poſitum,quò Triultius iam idoneum prę
dium miſerat duxit:cumq; Franciſci templum biduum tormentis verberaſſet,& intere
aliquot excurſiones in vicos,qui prope Lodronem ſunt feciſſet, duo Rhetorum milli
quæ in Germanicis caſtris erãt,parui momenti diſſenſione in ſtipendiorũ ſolutione o
ta,concitati,caſtrorum commeatum diripuerunt;quo facto cum omnia in perturbatic
ne eſſent, & Rheti ferè omnes diſceſſiſſent,reliquæ copiæ ſemptem militum millia cõ
tinentes retrocedere coactæ fuerunt: quorum diſceſſu,Venetorum copijs in proxime
vicos excurrentibus,cum tria illorum millia peditum,ad quaſdam Agreſtini comitis vi
las incendendas irent,ab incolis in fugam cõiecti ſunt,& circiter trecenti cæſi.Sed cu
Germanorum ab Ripa diſceſſu ferè omnis exercitus eſſet diſſolutus, & equites qui
rant mille ducenti, ab Callianenſibus caſtris Tridentum ſe recepiſſent,Venetorum c
piæ ob Seruatoris noſtri ab inferis excitati memoriam ſacro die,matutino tempore,P
tram, qui locus ad ſextum ab Tridento lapidem ſitus eſt,oppugnarunt: ſed copijs qu
Tridenti erant ad eum locum defendendum exeuntibus, regreſſi ſunt, indeq; in Cr
ſtenſem arcem, locum magni momenti impetum fecerunt; quæ antequam auxilia q
Tridento mittebantur aduentaſſent, deditionem fecit:quare Germani qui iterum p
ditatu erant inſtructi, cum mille equitibus & ſex peditum millibus ad Calliani caſt
quæ baliſtæ iactu à Petra diſtabant redierunt; cumq; ducenti Virtembergenſium du
equites ab illis diſceſſiſſent,Veneti cum quatuor equitum & ſedecim peditum millib
ad Petram caſtra poſuerunt,& ſexdecim tormenta collocarunt.Petra,arx eſt ad mon
cuiuſdam radicem, Rouereto Tridentũ eunti ad dexteram ſita;& ab ea murus ſatis m
nitus, per baliſtæ iactum ad Atheſim vſq; deducitur: in cuius muri medio porta eſt,
qui hunc aditũ non habet,vix Petræ infeſtus eſſe poteſt:diſtabant inter ſe ambo exer
tus mille paſſus: & vtriq; arcem ac murum à fronte,& ab vno latere Atheſim fluuium
altero montes, à tergo verò tutos receſſus habebant:& quia arx & murus in Germar
rum erat poteſtate, Venetum exercitum quotieſcunque vellent ad pugnam capeſſe

m cogere,ipsi verò minimè cogi poterãt:sed quia numero longè inferiores erant,for-
nę se cõmittere nõ audebant: solummodò vt arcẽ ab hostium qui eam sollicitè verbe-
bant impressionibus tuerentur operam dabant: verùm cum aliquando tormenta non
ne custodirentur,inde occasionẽ nacti,maximo furore in ea impetu facto, & militib.
i ea custodiebant fusis,magna ferocitate duo in castra sua pertraxerunt:quare Veneti
imo deiecti, & oppugnationem in qua multis erant desiderati inanem rati,hi Roue-
tum, Germani verò Tridentum se receperunt: ac paulo pòst Germanorum maxima
rs dissipata est: & Comitiorum copiæ,ex quibus quòd alij citius,serius alij venissent,
nquam quatuor millia vnà fuerant; quoniam qui Tridentum,& Cadorum conuene-
nt, ij ferè è vicinis erant regionibus,sex mensibus exactis domos quisq; suas reuerte-
ntur,& pleriq; ex imperatis peditibus idẽ faciebant:neq; Maximilianus ob varia con
a & apparatus huc atq; illhuc eundo occupatus, his rebus vnquam interfuerat: imò
mensi conuentu in magis oportunum tempus dilato perturbatus, & difficultatum
dorisq; plenus, Coloniam versus profectus,per multos dies vbi nam ipse esset igno-
um fuit: cumq; propijs viribus hunc impetum sustinere non posset,omnibus quæ in
ij foro possidebat,& reliquis vicinis oppidis amissis,ab omnibus desertus,& Triden-
is rebus, si Gallicæ copiæ cum Veneto exercitu ad eum offendendum coire voluis-
nt, in periculo relictis: sed Triultius, regis cui potius eum placare quàm prouocare
imus erat, iussu, vlterius quàm ad Venetorum defensionem necesse esset progredi
luit. Cæsar igitur cum se omni auxilio destitutum cerneret, sui aliqua ratione à peri-
lo liberandi cupidus,iam cum eius copię ad Cadorium debellatæ fuerant,Prelucam
minem suum, qui trium mensium inducias peteret,Venetias miserat;quæ petitio ab
natu qui breuiores quàm vnius anni inducias, neq; eas vlla ratione,nisi & rex Galliæ
cõprehenderetur admittere minimè statuerat,contempta fuit: sed periculis suis cre-
ntibus, Tergeste iam amisso, rebusq; omnibus in peius ruentibus,Tridentinus epi-
pus veluti per se id faceret, Venetos ad inducias,hoc fundamento pacẽ sperari pos-
roponens,inuitauit:cui Veneti quando negotium non iam ipsis solis,sed ita vt etiam
Galliæ includi posset proponeretur, se animo minimè alieno esse,responderunt:ex
o initio colloquio introducto, Tridentinus episcopus & Serentanus Maximiliani ab
stolis,& pro Galliæ rege Triultius, & Carolus Iufredus Mediolanensis Senatus prin
ps,ab Ciamontio ad hoc negotium missus,& pro Venetis Zacharias Contarenus ora-
,hanc ob caussam peculiariter destinatus conuenerunt; in reliquis facilè inter illos
nueniebat:nam vt in triennium essent induciæ consentiebant:vt ea quæ quisq; in præ
s possidebat, cum ædificandi & capta loca muniendi facultate possideret:in hoc aũt
t controuersia, quòd Galli inducias generales,ita vt etiam fœderati quos quisq; ex-
Italiam haberet, præsertim Gheldrensium dux comprehenderentur,fieri volebant;
c rei Maximiliani, cuius animus ad eius ducis excidium prorsus erat conuersus,pro
ratores pertinaciter repugnabant: & cùm bellũ totum in Italia esset,de alijs quàm de
licis reb. agi nec decere,nec necesse esse aiebant;qua in re Veneti vt Galliæ regis de-
erio satisfieret,omnem operam ponebant:sed cum Germanos ad id flecti posse non
nplius sperarent, ad inducias ea ratione in quam ipsi consenserant accipiendas erant
openſi,ad id belli quod totum in ipsorũ finibus gereretur ab se amouendi,& hoc mo-
partorum oppidorũ, trium annorum inducijs sub imperio suo confirmandorũ cupi-
ate allecti:& cum Gallis verissimã excusationis rationẽ afferebant, nempe cum neu-
ipsorum ad aliud quàm ad rerũ quæ in Italia obtinebant defensionẽ alteri esset ob-
ctus, hocq; fundamento fœdus ipsorum niteretur,transalpinarum rerum cogitatio-
n ad ipsos non spectare: quas si armis defendere non tenebantur,neq; etiam de illis
lucijs firmandis cogitandum ipsis erat: ob quam controuersiam quum Triultius in
lliam,& Veneti oratores ad Senatum scripsissent,ab Senatu responsum est allatum,si
us fieri non posset, induciæ de Italiæ rebus loco & tempore Galliæ regi, si ijs cõpre-
ndi vellet ad deliberandum relicto,paciscerentur: cui rei quamuis nec Triultius nec
redus assentiri vellent,imò quòd ne regis quidem responsum expectare vellent gra-
r expostularent, & Carolus Iufredus,rem communem nisi communi consensu de-
ninandam non esse, & paruam amicitiæ atq; coniunctionis rationem haberi attesta-

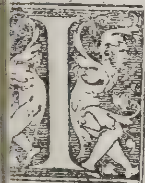
retur; Veneti tamẽ Maximiliano & ipſis proprio tantùm nomine ſimpliciter ſtipulanti-
bus, eaq́; lege vt ab Maximiliano, Pontifex, Hiſpanię, Angliæ, Pannoniæq́; reges, omnes
ſacri imperij principes atq; ſubiecti, quocumq́; in loco eſſent, omnesq́; Maximiliani &
nominatorum principũ, atq; imperij ſtatuum fœderati, intra tres menſes nominandi; ab
Venetis verò Galliæ, atq; Hiſpaniæ reges, & omnes Venetorum, Galliæ atq; Hiſpaniæ
regum amici & ſocij in Italia duntaxat conſtituti, trium menſium interuallo nominandi
comprehenderentur, tranſegerũt. Quibus indutijs vigeſima aprilis die ſtipulatis ac ferè
ſtatim ab Romanorum rege & Venetis confirmatis, arma inter illos cum multorum ſpe,
Italiam aliquandiu hac tranquillitate fruituram ſunt poſita. Quo facto rex Galliæ Flo-
rentinorum animos erga ſe minimè candidos, ſed potius erga Cæſarem ſi eius res feli-
cis ſucceſſus initium habuiſſent, propenſos fuiſſe ratus; cumque id nulla alia ex cauſſa
quam Piſarum quouis modo recuperandarum deſiderio, & quòd ipſe neq; illorum fi-
dei neq; officiorum præſtitorum habita ratione, non modò illos vel autoritate vel armis
non iuuiſſet, verùm etiam Piſanos ab Genuenſibus ſuis iuuari paſſus eſſet, ex indigna-
tione manare ſciret, vt aliqua honeſta ratione voti compotes fierent, cogitare ſtatuit:
ſed cum ei rei ex primo conſilio propriam vtilitatem coniunctam eſſe vellet, ad maio-
rem pecunię vim eliciendã, metum, ſpe meliorem fore ratus, Michaëlem Riccium, qui
quòd proprios homines vt cum Cæſare eius hoſte fœdus inirent miſiſſent, quòd nulla
temporum ſtatus, ſuſpitionum periculorumq́; ipſius habita ratione, Piſani agri vaſtandi
colore, valido exercitu conſcripto, neq; vnquam in tam graui motu qui parabatur, ani-
mis integre declaratis, ipſi ad quem finem hi apparatus ſpectarent non mediocrem du-
bitandi cauſſam præbuiſſent: quod ipſi in tam grauibus periculis ſuarum copiarum au-
xilium petenti id præter omnem eius expectationẽ denegaſſent, quereretur; & nihilo-
minus, beneuolentiæ qua ſemper eam rempublicam proſequutus erat, gratia, & ob re-
rum quas ante id tempus pro ipſo geſſerant memoriam, ipſum ad has recentes iniurias
dummodo ad cauſſas quibus Italiæ tranquillitas turbari potuiſſet tollendas, in poſte-
rum Piſanos non amplius abſq́; eius conſenſu moleſtijs afficerent, condonandas para-
tum eſſe diceret, miſit. Ad quæ Florentini, ſe ad Cæſarem non ſponte ſed coactos, neq
id vt cum illo aduerſus regem ſocietatem coirent, ſed vt ſi fortè in Italiam veniſſet, re
ſuas, quas rex ipſe in fœderis quod cum ipſis haberet capitibus, aduerſus Cæſarem de-
fendendas ſuſcipere noluerat; ſed ea verba expreſſerat, ſaluis Imperij iuribus, in tut
collocarent miſiſſe; nec tamen pactionem vllam cum illo feciſſe: exercitus in Piſano
miſſi querelam æquam non eſſe; cum enim pro ipſorum conſuetudine mediocres co
piæ haud alium in finem, quàm vt quemadmodum aliàs ſæpe fecerant, meſſem impe
dirent, fuiſſent, neminem iuſtam ſuſpicandi cauſſam habuiſſe: eam rem vnà cum auxi
lijs à Genuenſibus alijsque vicinis ad Piſanos miſſis, in cauſſa fuiſſe; vt copias ſuas re
auxilio mittere nequiuerint: ad quod etſi minimè obſtricti erant, tamen ob perpetuam
eius nominis obſeruantiam, etiamſi non petijſſet, id officij prætermiſſuri non fuiſſent
ſe quòd rex Piſanos, quos ſi cum Florentinis compararet, & quid in Genuenſium defe
ctione contra ipſum feciſſent recordaretur, nihili facere & prorſus odiſſe deberet, mo
leſtia non affici optaret, ſupra modum mirari; neq; regẽ quo minus Piſanos infeſtaren
ipſis poſſe vetare, quod id in ipſorum cum illo fœdere, ne faceret eſſet expreſſum, re
ſponderunt. Ex his initijs vt Piſæ ſub Florentinorum imperium redirent agi cœptum
eſt, ad quod ſi efficeretur, vt Genuenſes atq; Lucenſes nullam illis opem ferrent, ſuffi
cere videbatur; cum ad eam commeatus & virium inopiam eſſent redacti, vt vrbe am
plius egredi non auderent, præſertim verò ruſticorum ob meſſis iacturam malè affecti
animis accedentibus; quorum maior quàm ciuium numerus erat, adeò vt niſi ab Ge
nuenſibus atq; Lucenſibus aliquam pecuniam, qua qui rempublicam adminiſtraban
aliquot externos milites Piſis alentes, & reliquum in ciuium iuuentutem & ruſticoru
diſtribuentes: horumque armis eos qui cum Florentinis paciſci cupiebant, deterrente
eam vrbem pacatam conſeruabant, accepiſſent; ipſi ſe tueri non poſſe cenſerentu
Huic negotio ab Galliæ rege cæpto, Hiſpani regis, qui ſine ſua opera rem non perfi
cupiebat acceſſit autoritas: quare quamprimùm Michaëlis Riccij Florentiam prof
ctionem cognouit, & ipſe legatum miſit; qui primùm Piſas ingreſſus, eos hortatus eſt,
& ſ

i nomine ad se tuendos incitauit; idq; nō aliam ob caussam, nisi vt dum pertinaciores sua sententia essent, maiori prætio vendi possent. Hæc colloquia paulo pòst duorum gum consensu, ad Galliæ regis aulam translata sunt; vbi Hispanus patrocinij toties omissi nulla habita ratione, cum eos nisi defenderentur in Florentinorum potesta- m necessariò venturos animaduerteret; tuncq; à nouis rebus præsertim contra Gal- regis voluntatem aggrediendis, animo esset alienus, id summoperè vrgebat: nam i quamprimùm in Hispaniam redijt, Castellæ administrationem assumpserat, tamen m ob varia procerum studia, tum quia Romanorum rex, nepotis nomine non erat as- nsus, eam non prorsus firmauerat: sed vbi Pisanorum res in Gallia diu agitatæ fuissent, ob multas difficultates quæ inciderunt; cum vterq; rex sibi venditionis prætium deposceret, tandem cum nulla pactionis ratio inueniretur, re infecta negotium tractari desijt.

SEPTIMI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER OCTAVVS.

Cameracensis conuentus: omnium ferè Christianorum principum aduersus Venetos bellum: Giaradaddæ pugna: Veneti toto continentis imperio hoc bello spoliati: eorundem erga Cæsarem, reliqui imperij amittendi metu, submißio: Patauium ab ijsdem Andreæ Gritti opera recuperatum: postremus Florentinorum contra Pisanos conatus: Pisæ captæ: Galliæ regis transalpes reditus: Carnicum bellum: Patauinum bellum à Maximiliano Cæsare illatum: eiusdem belli progressus: Pitiliani comitis obitus: Venetorum contra Frrarienses bellum: eorundem claßis ad Polisellam fracta: ijdem interdicto liberati.

ITALIAE morbi, non huiusmodi erant, neq; eius vires tam parum debilitatæ, vt leuibus medicamentis curari possent: imò vt sæpe in corporibus prauis humoribus repletis accidit, vt medicamentum vni parti sanandæ accōmodatum, pernitiosiores maiorisq; periculi morbos afferat: sic induciæ inter Romanorum regem ac Venetos factæ, Italis pro ea quiete tranquillitateq;, quam multi sequuturam sperauerant, innume- calamitates, & bella superioribus longè atrociora & cruenta magis pepererunt: nam in Italia iam à quatuordecim annis tot bella totq; rerū mutationes fuerant, tamē re- sæpe vel sine sanguine trāsactis, vel cædibus potius inter ipsosmet factis, populi mi- a quàm principes mala passi erant: sed nouis in posterū diffidijs aditu patefacto per uersam Italiā, & contra ipsosmet Italos crudelissimi casus, innumeræ cędes, diriptio- , vrbium oppidorumq; euersiones, militaris licentia nō minus amicis quàm hostib. itiosa sequuta sunt: violata religio, res sacræ minori reuerentia, atq; ratione quàm phanę, à conculatæ: tantorū malorū caussa, si generatim inspicias, fuit eadē quæ ferè per est principū ambitio atq; cupiditas; si verò diligentius animaduertas, ex Veneti atus temeritate, nimiaq; insolētia originē habuerunt: qua difficultates quæ ad id tē- vsq; Romanorū & Galliç reges, quo minus cōtra ipsos fœdus inirent impediuerant atæ sunt; quorū regum alterū immodicè exacerbatū, in maximā desperationē conie nt; alterū verò eodē tempore ad summā indignationē concitarūt; vel saltē ei id quo xoptauerat honesto colore aperiendi, facultatē dederunt: quoniā Cæsar tāta igno- a, tantaque clade accepta irritatus; cumq; dum aliena occupare in animo habet, & quidem hæreditaria amisisse cernit, nihil quod ad tantam infamiæ notam, tan- ; detrimentū sarciendum faceret, prætermissurus videbatur: quā voluntatē denuò

post factas inducias Veneti imprudenter auxerunt: etenim non minus inanibus signi
quàm factis ab eo prouocando minimè abstinentes, Aluianum Venetijs maxima pom
pa & penè triumphantem exceperunt: & Galliç rex quamuis ab initio se inducias com
probaturum spem fecisset, postea tamen se, ijs mirum in modum commotum oste
dens, Venetos ipsum velut socium nominare ac fœdere comprehendere ausos fuisse,
propria tranquillitate procurata, se in belli molestijs reliquisse querebatur: sed non d
quid vterq; animo agitaret, declarare distulit: Cæsar enim, vt qui proprijs viribus mi
mè fideret, neq; Germaniæ principes ciuitatésue iniurias suas vltra persecuturos spe
ret, ad fœdus cum Galliæ rege aduersus Venetos velut ad vnicum honoris & reru
amissarum recuperandarum instrumentum, ineundum, propensus erat: in rege aute
offensionum quas se neapolitano bello ab illis accepisse existimabat, memoria hac
centi indignatione renouata, & veteri Cremonæ aliorumq; oppidorum quibus Medi
lanensium duces diu potiti fuerant, adipiscendorum cupiditate incitato, idem planè
siderium erat: idcircò vt minorũ rerum impedimentis remotis, grauioribus rebus sur
incumbere possent, de controuersijs inter Archiducem & Gheldrensium ducem, cui
salus ob antiquum fœdus & commoda accepta ab Galliæ rege magni fiebat, comp
nendis inter eos agi cæptum est. Galliæ regis animum eodem quoq; tempore aduer
Venetos concitabat Pontifex, qui præter veteres caussas nouo odio accensus erat; il
rum enim opera Foroliuienses exules, qui Fauentiæ receptum habebant, eam ciui
tem ingredi tentasse existimabat: & quia Bentiuolis ab rege Insubria pulsos: in Vene
rum terris reciperentur: huc accedebat, quòd Romanæ curiæ autoritatis multis in
bus minorem, quàm vnquam antea rationem haberent: quibus in rebus nouissimè
Pontificis animum vehementer turbarat, quòd cum ipse Vicetinum episcopatum, Sa
cti Petri in vincula Cardinalis nepotis sui morte vacantem, Xysto itidem nepoti suo
demortui locum & dignitatis & sacrorum beneficiorum ab eo surrogato contulis
Senatus Venetus ea collatione contempta, Venetum patritium episcopum legerat:
tametsi Pontifex eum confirmare recusaret, se episcopum ab excellentissimo Roga
rum Senatu electum, temerè nuncupare audebat. Quibus rebus accensus primò Ma
mum Narbonensis cardinalis ab epistolis ministrum, deinde ipsummet Cardinale
qui recẽter Ausensis morte eius episcopatũ adeptus, Ausensis Cardinalis vocabatur
regẽ misit: qui hilari fronte ab rege auditi, varia & sine Cæsare, & coniunctim cũ Cęs
perficienda ad eum retulerunt. Sed Pontifex ad conquerendum quàm ad sententi
suam proferendam, erat promptior; hinc enim vt arma in Venetos mouerentur ard
desiderium in eius mente pugnabat: illinc ne ex aliorum potentia immodicè pend
cogeretur metus: & longè magis antiqua inde Rotomagensis æmulatio: qua re fieba
magnos regis exercitus in Italiam traduci illi molestissimum esset; eum suspensum re-
nebant: res quoq; maiores aliqua ex parte illud turbabat, quod Pontifex paulo antè
scio rege, Astæ atq; Placentiæ episcopatus contulerat: & quòd rex, nouum Sancti P
in vincula Cardinalem, in quem ob alterius mortem, Claræuallis cœnobij, benefici
opulentissimum prope Mediolanum situm, collatum fuerat, eo frui nolebat. Quibu
difficultatibus, id in quo Pontifex dubius hærebat, tandem à Cæsare & Galliæ rege
stitutum fuit: qui consilijs inter se contra Venetos occultissimè agitatis, vt tractata pe
cerent, Cameraci conuenerunt, pro Cæsare Margarita eius filia, cuius autoritate t
Flandria, & reliqua imperia quæ materna hæreditate ad Philippum regem perue
rant, gubernabantur, cui ad hoc ipsum negotium destinatus, aderat Matthæus Lang
Cęsari acceptissimus ab epistolis minister: pro Galliæ rege Rotomagensis: verùm vt
consilia Venetos celarent, & ne vera huius conuentus caussa ad eorum aures peru
ret, se de Archiducis Gheldrensis inter quos quadraginta dierum induciæ pactæ e
conuenire, diuulgarunt: itaq; Veneto oratori Rotomagensis, regem in fœdere cum
lis perseuerare velle, grauissimo iureiurando confirmabat. Cardinalem potius non
pugnantem quàm consentientem Aragoniæ regis legatus sequutus est; nam etsi rex
primus horum inter Cæsarem & Galliæ regem colloquiorum autor fuerat, tamen
illo postea erant persecuti, quod vterq; sibi persuaderet, ei regi, Galliæ regis felic
tem molestam esse; & ob Castellæ administrationem, omne Cæsaris incrementum
spect

ectum: eamq; ob caussam eius consilia verbis nō respondere: Cameraci paucissimo-
m dierum interuallo res cōfecta est, nulla re nisi omnibus peractis, cum Catholici re-
; oratore communicata; quæ postero die qui fuit Decembris decimus, in maiori tem-
o, Margaritæ, Rotomagensis, & Hispani legati solenni sacramento sancita fuit, nulla
a re tunc in vulgum prolata, nisi inter pontificē & hos principes singulos, perpetuam
cem fœdusq; contractum: verùm occultioribus monumentis res maximè graues cō-
ehendebantur, quæ ambitiosa, atq; in multis, quæ Cæsar & Galliæ rex cū Venetis ha-
bant pactionibus contraria, quasi verborū diuersitas rerum naturā immutare posset,
ordio admodū ad pietatem composito tegebantur: quo aduersus Christiani nominis
stes belli inchoandi cōmune desiderium, & impedimenta, quæ ex pontificij imperij
itatibus ab Venetis ambitiosè occupatis in hoc negotiū redūdabant, exponebantur:
æ cum remouere cuperent, vt ad tam sanctā tamq; necessariā expeditionem progredi
niunctius possent, pontificis quoq; cohortationib. atq; cōsilijs, Rotomagensem, velut
ntificis & Galliæ regis procuratorē, Margaritam item Archiducis & Flandriæ guber-
tricem, Romanorū regis nomine, & Aragoniȩ regis oratorem, omnes cum eorū quo-
n agerent nomine mādatis de bello Venetis inferendo vt quisq; res suas ab illis oc-
patas reciperet, conuenisse: numerabantur autem hȩc à pontifice, Fauentia, Ariminū,
uenna, Ceruia; ab Romanorū rege Pataium, Vicetia, Verona, imperij nomine; Fo-
niulij & Taurisium ad Austriacā familiam spectantes: ab Galliæ rege Cremona, Gia-
lada, Brixia, Bergomū & Crema: ab Aragoniæ rege portus & oppida ab Ferdinando
apolitano rege oppignorata: Galliæ rex, ipsemet in bellū proficisceretur, idq; proxi-
s calendis Aprilis auspicaretur: quo tēpore simul & Pōtifex & Hispanus arma moue-
nt: vt aūt Cæsar inducias non seruandi iustā caussam haberet, Pōtifex ab illo velut pō-
catus patrono opem imploraret; quo facto Cȩsar saltē vnum belli ducem ei mitteret,
quadraginta dies pòst quā Galliæ rex bellū inchoasset, ipsemet ad Venetorū imperiū
pugnandū duceret: quicumq; illorū res suas recuperasset, ceteris donec sua prorsus
episſent, auxiliū ferret: omnes ad vniuscuiusq; ipsorū cui Veneti ob recuperata oppi
molestias afferrēt, defensionē tenerentur, nec cuiquā cū Venetis absq; cōmuni con-
su pacē inire liceret: intra tres menses Ferrariensiū dux, Mantuanus marchio, & qui-
ūq; aliquod suū aliquid ab Venetis occupari censeret, huic fœderi nomina sua dare
ssent: quo facto, perinde atq; ipsi fœderis principes cōmodorū participes fierent, &
guli amissa per se recuperandi facultatem haberent: Pontifex grauissimis interpositis
nis atq; censuris, Venetos vt res ad pontificatum spectantes restituerent moneret; &
ntrouersiæ quæ inter Blancammariam Romanorum regis coniugem, & Ferrariensiū
cē, ob Annæ eius sororis quæ ducis vxor fuerat hȩreditatē orta erat, iudex esset: Cæsar
Galliæ regi suo & Francisci Angolismensis eorumq; masculæ prolis nomine Mediola
nsis imperij diploma cōcederet: cuius rei gratia rex ei mille auri pondo persolueret:
Cæsar, nec Archidux durāte bello, & sex menses pòst, in Aragoniȩ regē, ob Castel-
administrationē regniq; titulū aliquid noui molirentur: Pontifex Pannoniæ regē, ad
fœdus hortaretur: singuli quadrimestri spacio, socios ac fœderatos suos, dummodo
Venetos, vel alicuius federatorū imperio subiectos beneficiariosúe nominarent: vt
æ singuli fœderis principes, id intra sexagesimū diē fœdus ipsi cōfirmarent. Huic fœ-
ri addita est, inter Archiducē & Gheldrensiū ducē pax: qua cōuentū est vt oppida eo
lo Archiduci adēpta restituerētur: Gheldrensi aūt quæ essent adempta minimè red-
entur. Nouo fœdere hac ratione firmato, sed ijs quæ ad Venetos spectabant quantū
i poterat celatis, Rotomagensis cardinalis, Lutetiano episcopo, & Alberto pio Car-
nsi comite prius ad Cæsarē, vt Galliȩ regis nomine ab eo fœderis approbationē acci-
ēt, missis, sequenti die discessit: Cæsar aūt id statim iureiurando eodē ritu, quo in Ca-
racensi tēplo promulgatū fuerat, cōprobauit. Hoc fœdus, etsi in scripto cum pōtificis
Aragoniæ regis mandato atq; cōsensu id factū esse expressum fuerit, tamen sine illo-
n mandato vel cōsensu factum fuisse, certū est: quòd Cæsar & Galliæ rex, illos partim
priæ vtilitatis ratione, partim quia ob præsentium rerū statū, ipsorum autoritati neu-
illorum repugnare esset ausurus, consensuros minimè dubitarent: præsertim verò
goniæ regem, cui etsi hoc fœdus molestum esset, quia Galliæ regis potentiam ni-

mium augeri metuens, totius regni neapolitani ſecuritatem, eorum quæ Veneti po
debant recuperationi anteponebat, tamen quæ in animo habebat tegens, & con
quàm ſentiret, præ ſe ferens, ſtatim eodem modo comprobauit. Maior in Pontifice e
hæſitatio, cùm pro eius conſuetudine, hinc Aemiliæ oppidorum recuperandorum
piditas, & in Venetos odium, illinc Galliæ regis metus; præter quàm quòd Cæſaris
tentiam in Italiam extendi ſibi Pontificioque imperio periculoſum cenſebat, in eo
gnarent: quare eius quod optabat partem pace quàm totum bello conſequi vtilius
tus, Senatum Venetum, vt ſibi Ariminũ atq; Fauentiam reſtitueret flectere conatus
pericula quæ ex tot principum coniunctione imminebant, Pontifice in fœdus coeun
longè maiora fore oſtendens, quòd illos ſacris atq; profanis armis perſequi cogere
ſin verò oppida Pontificio imperio ipſo regnante adempta reſtituerent, ſe cum oppi
honore recuperato, ea quæ ſuo nomine, ſed absque ſuo conſenſu tranſacta fuerant, n
comprobandi iuſtam cauſſam habiturum; idq; fœdus quod per ſe multa impedime
habuerat Pontificia autoritate remota facilè vanum euaſurum; quòd ipſum quant
autoritate atq; induſtria poſſet, ſi non aliam ob cauſſam, ſaltem ne in Italia Barbaror
potentia, non minus pontificatui quàm alijs periculoſa augeretur, curaturum, certò
perſuadere poſſent: qua de re variæ erant in Senatu Veneto ſententiæ: alij enim po
ficem ab alijs ſeiungi rem magni momenti futurum exiſtimabant: alij eam rem indi
neq; ad bellum arcendum idoneam ducebant: tandem illorum qui ad meliorem tu
remq; partem hortabantur ſententia ſuperaſſet, niſi Dominicus Triuiſanus magnæ
toritatis Senator, & ex Martiæ opulentiſſimæ ædis procuratoribus vnus, qui hono
Veneta rep. poſt principem ſummus eſt, ſurgens contrarium ſuaſiſſet; qui multis rati
bus, magnaq; dicendi vi, Pontifici cuius cum ceteris fœderatis coniunctione vel ali
tione, ipſorum pericula parum augerentur minuerenturúe, repetita reſtituere, ab
clariſſimæ ampliſſimæq; reipublicæ dignitate & vtilitate valde alienum eſſe, perſuad
conatus eſt: nam quamuis ipſi, quo ipſorum cauſſa minus turpis videretur, pontific
fœdere percutiendo nomine eſſent vſi, re ipſa ſine illo cõueniſſe, eamq; ob cauſſan
res conſtitutas perficiendas nihilo lentiores remiſſioresúe futuros: è contrario au
Pontificis arma non eius virtutis eſſe, vt tanto prætio ea ſiſtere deberent: nam etſi
dem tempore ab alijs oppugnarentur, eas ciuitates mediocri præſidio defendi p
quas Pontificiæ copiæ, quæ trito vulgi prouerbio militiæ dedecus eſſent, per ſe neq
pugnare, neq; vllum ad belli ſummam momentum afferre poſſent: nec in profano
armorum motu atq: feruore, ſacrorum telorum reuerentiam mináſue percipi, quæ
magis hoc bello ipſis nocere poſſent, quàm in multis alijs, & præſertim Ferrarienſ
cuiſſent; quo, quin pacem ipſis honeſtam, & vniuerſæ reliquæ Italiæ, quæ tanto conſ
eo tempore quo maximè opibus, armis, & virtute florebat, aduerſus ipſos conſpir
rat, ignominioſam adipiſcerentur, efficere nõ potuerant; & iure quidem: neq; enim
riſimile eſſe Deum opt. max. ſeueritatis & clementiæ, iræ atq; pacis ſuæ effectus, a
tioſiſſimi ſuperbiſſimiq; hominis, vino multisq; alijs turpibus voluptatibus obſeq
tis, qui ijs ad cupiditatum ſuarum arbitrium, non ad iuſtitiæ Chriſtianæúe reip. com
di rationem vteretur, poteſtati velle permittere: iam ſi in hoc Pontifice ſacerdota
des, conſtantior quàm ferè ſemper in alijs fuerat, exiſteret, quo minus Fauentia A
noq; adeptis, ſe Rauennæ & Ceruiæ recuperandæ gratia reliquis copularet, quę c
haberi poſſet ſe minimè cernere, ni datæ fidei maiorem quàm pontificum, qui vt m
ſuum legibus tuerentur, inter ceteras leges Eccleſiam etſi omnes contractus, omni
miſſa, omniaque commoda percepta intercederent, ſuorummet Antiſtitum, rite f
obligationes reuocare, & ijs prorſus cõtraria facere poſſe ſanxerunt, ſemper prop
fuit rationem haberet: fœdus inter Maximilianum & Galliæ regem magno ardo
ctum, ſed reliquorum fœderatorum animos minimè ſimiles eſſe; catholicum nam
gem inuitum adhærere; in Pontifice verò conſueta inconſtantiæ atq; ſuſpitionum
apparere; ideò non magis Cameracenſe fœdus, quàm ea quæ aliàs Trdentinum,
deq; Bleſiacum eodem ardore ab eodem Maximiliano eodemq; Ludouico icta
metuendum eſſe, quòd conſtitutis rebus perficiendis multæ difficultates, quæ ſ
natura vix explicari poſſent, repagnent: idcirco præcipuum Senatus ſtudium ſum

dil

ligentiam, in eo esse ponendam, vt Cæsarem ab eo fœdere disiungant: quod ob is naturam, inopiam, & antiquum in Gallos odium facilè sperari possit; eoque anato, nullum belli periculum esse, quod rex Galliæ ab eo desertus, non plus àm hactenus fecisset, ipsis bellum inferre esset ausurus; in omnibus publicis res principia diligenter consideranda; quod postea sine summo probro & periculo iam constitutis, diuque retentis, discedere in hominum potestate non esset: pas ipsorum ipsosque semper, apertè se ad maiora aspirare profitendo, omnibus casionibus imperio augendo operam dedisse; hinc omnibus partim timore, parn amissarum rerum dolore inuisos euasisse: quod odium etsi magnam quampiam rbam gignere posse, multo antè sit animaduersum, tamen neque tunc ipsos occanes oblatas neglexisse, neque nunc imminentibus periculis, etsi partem eorum quæ ierent cederent occurri posse, quòd eorum quibus essent inuisi animi hac ratio- minimè, sed potius audacia ex ipsorum metu sumpta, accenderentur: cum enim neti Senatus per vniuersam Italiam, quod semel arripuisset nunquam dimittere, ineratum esset, quis si nunc tam timidè contrarium fieret, id ex suprema sui ab inentibus periculis defendendi desperatione manare non videret? si rem quantum minimam cedere inciperent, antiquam eius reipublicæ existimationem atque endorem minui, & pericula vehementer augeri; & longè difficilius esse, ei qui innare cæperit, ea quæ relinquuntur vel à minimis periculis conseruare, quàm ei qui gnitatem gradumque suum tueri satagens, nullo cedendi indicio dato promptè se eos, qui se opprimere conantur conuertit: aut igitur audacter prima postulata reijnda, aut ijs concessis, alia multa concedenda esse; ex quibus breuissimo tempore perij euersio, & propriè libertatis iactura sequerentur, cogitandum. Rempublin Venetam, & patrum & ipsorummet memoria grauissima cum Christianis prinibus bella gessisse, & ob constantiam animique magnitudinem semper retentam, riosum finem retulisse. Debere ipsos ex præsentibus laboribus etiam si fortasse iores viderentur, eundem successum sperare; quòd & potentia & autoritas ipson maior esset; & bellorum quæ à multis principibus contra vnum geruntur, terem periculo maiorem esse solere; citò primos impetus deferuere; citò sententian varietate inter eos exorta, fidem debilitari: præterea debere eum Senatum spee, præter defensionem & apparatus quos ipsi per se facturi essent, Deum iudicem iusimum, rempublicam in perpetua libertate natam, atque altam, totius Europæ ornantum atque splendorem minimè deserturum: neque eam ciuitatem quæ tanta piee, tantaque religione tot annos Christianæ reipublicæ agger ac propugnaculum, falso belli aduersus Christianæ religionis hostes adornandi colore à principum bitione conculcari passurum. Dominici Triuisani verba, ita maximæ partis anis commouerunt, vt quemadmodum iam ab aliquot annis ferè fatale in eo Seu erat, contra multorum prudentia autoritateque insignium patrum sententiam, erius consilium comprobatum fuerit. Idcirco Pontifex, qui fœderis comprobanem ad vltimum vsque præscripti temporis diem distulerat, tandem comproba: sed cum expressa declaratione, si nihil hostile in Venetos, nisi post bellum à Gal- rege cæptum, gerere velle. Cum his grauissimorum bellorum seminibus finem habit annus millesimus quingentesimus octauus; quo tempore Pisanorum res ad maxis angustias redactæ erant, indiesque magis redigebantur, quoniam Florentini, præquàm quòd superiore æstate agros illorum demessuerant; & præter quàm quòd eon milites assiduè ex vicinis oppidis ad Pisanas portas vsque excurrebant, vt comatum mari importari prohiberent, Bardellæ ex Portu Veneris filium cum aliquot ibus ad stipendia sua acciuerant; quare Pisani ferè terra marique obsessi, cum ob piam peregrinas naues militesue accersendi facultatem non haberent, & lentè ab nis iuuarentur, vix vllam amplius sui tuendi spem habebant: quibus rebus permoti nuenses atque Lucenses, vt magnam frumenti copiam Pisas importarent, tenstatuerunt; quod multis nauibus impositum, & duabus Genuensibus onerarijs, & s longis nauibus magnis, comitatum Spediam, deinde Viaregium vectum fuerat,

vt inde Pisanorum mandato quatuordecim biremibus alijsque compluribus nauigi Pisas ferretur. At Florentini, quia in eo frumento importando vel excludendo, P sarum eo anno adipiscendarum, spes desperatioúe omnis posita erat, id prohiber volentes, classi quam prius habebant, nauem vnam Anglicam quæ fortè fortun in Ligurni portu erat, atque aliquot myoparones celocesque, addiderunt; & vt cla sem quantum poterant terrestri apparatu iunarent, omnem equitatum, & magnu peditum numerum è suis hominibus collectum, ad omnia ea loca, quibus hostilis cla sis siue per Arni, siue per Mortui fluminis ostium Arnum ingressa Pisas peruenire po set miserunt: ad Arni ostium hostes venerunt; cumque Florentina classis inter i ostium & Mortuum fluuium esset, & terrerrestres copiæ omnia opportuna lo occupassent, & tormenta in vtraque fluminis ripa qua transituri erant collocassen se vlterius progredi non posse rati, tribus celocibus amissis, in Genuensium ora redierunt. Quo successu quum victoria ob commeatus penuriam certa propem dum videretur, Florentini quo facilius commeatum fluuio vehi prohiberent, po tem ligneum Arno imposuerunt, eumque vtrinque propugnaculis munierunt: & eodem tempore vicinorum auxilia remouerent, copiarũ parte prius quo Lucensiu audaciam reprimerent Cascina, ad Viaregiensem portum & tabernas, in quibus m gna erat Lucensium mercatorum serici panni copia diripiendas missa, cum Lucen bus, qui carè territi legatos Florentiam miserant, tandem conuenerunt, vt inter tramque rempublicam fœdus ad mutuam defensionem per tres annos esset; Pi nos quouis modo iuuandi facultate Lucensibus nominatim adempta; quod fœd si Florentini intra annum Pisis potirentur, in annos duodecim prorogatum intel geretur: hocque fœdere vigente à Florentinis (quod tamen ipsorum iuribus fra di non esset,) Lucenses ob Petræsanctæ atque Mutronis possessionem, nulla m lestia afficerentur. Sed longè maioris, ad Pisas facilius adipiscendas momenti fu fœdus ab illis cum Galliæ atque Hispaniæ regibus ictum; quod multos men tractatum, varijs erat difficultatibus impeditum: nam Florentini præteritarum reru memoria cautiores facti, ne id ad magnam pecuniæ vim ab ipsis emungendam i stumentum esset, & Pisanæ res nihilominus in eodem statu manerent, vehementer m tuebant: contrà verò Galliæ rex, moram ea spe vt Pisani, quorum angustiæ notissin erant, sua sponte cederent artificiosè trahi existimans, nolletq; Florentinos nullo m do, nisi sibi mercedem soluerent ea vrbe potiri, Bardellam sui imperij hominem ab rum stipendijs discedere iussit; & Ciamontio vt sexcentos cataphractos Mediolano sanis auxilio mitteret imperauit; quare omnibus difficultatibus impedimentisque motis, in hanc formam conuenerunt: Galliæ Aragoniúe reges, nullam Pisanis op auxiliumúe ferunto; ne quis subiectus, aut ex fœderatis patrocinióue ipsorum co mendatis locis commeatu, pecunia, milite vlláue alia re iuuanto: Florentini si tra annum vnum proximum Pisas recuperarent, singulis quinquaginta aureor numûm millia, certis temporibus numeranto: ex eo die quo Pisas receperint, triennium fœdus inter ipsos esto: quo tempore Florentini ad ea quæ illi in It habent tuenda trecentos grauis armaturæ equites dare tenentor; & ab quouis lorum vicissim ad suam defensionem trecentos cataphractos accipiunto. His publ constitutis, Hispano rege inscio, noua capita, quibus se Galliæ regi, ijsdem temp bus ijsdemque legibus, alia quinquaginta aureorum numûm millia daturos prom runt, addere necesse fuit: præterea duorum regum ministris aureorum numûm qui & viginti millia, quorum maxima pars ex Rotomagensis cardinalis arbitrio distribu da erat, promittere coacti sunt: quæ pacta etsi cum grauissimo Florentinorum sum essent, maiorem nihilominus apud omnes mortales illis regibus, quorum alter pe niæ gratia eam ciuitatem, quam sæpius in fide sua esse dixerat, & cuius vt postea gnitum fuit, sponte deditæ Magnus Consaluus eius nomine imperium accepe deserendam statuit; alter eorum quæ sæpius Florentinis promiserat immemor, iustam Pisanorum libertatem turpi pretio vendidit, vel Florentinos, vt prop rum rerum iustè recuperandarum facultatem ab se emerent coëgit, infamiæ no

a

ulerunt; tantum hodie passim plus auri vis, quàm honesti ratio potest. Sed Pi- orum res in quas antea totius Italiæ oculi conuersi esse solebant, hoc tempo- hominum animis ex maiorum rerum expectatione suspensis, parui fiebant: Ca- racensi nanque fœdere ab omnibus socijs comprobato, Galliæ rex statim ma- nos apparatus moliri cæpit, & quamuis nondum ad minas & bellum indicen- m deueniſſet, tamen cum res amplius dissimulari non posset, Rotomagensis co- n vniuerso regio Senatu, cum Venetorum oratore, quod is Senatus regio fœ- re amicitiaque contempta, Cerretense cœnobium in Cremensi agro muniret; in a cum olim arx fuisset, pacis anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo- arto, inter Venetos & Franciscum Sfortiam nouum Mediolanensium ducem factæ pitibus, ea lege ne Venetis vllo tempore eum locum munire liceret, diruta fue- : ad cuius pacis capita, fœdus inter regem & ipsos facta, in hoc atque in pleris- e alijs referebatur, vehementissimis verbis questus est: cumque post paucos dies Lugdunum venisset, iam eius copiæ ad alpes superandas accedebant: & sex Hel- tiorum millia eius nomine conscripta eodem tempore in Italiam descensum ador- bant: ac præter proprias aliorum quoque viribus vsus, à Genuensibus quatuor erarias naues, à Florentinis quinquaginta aureorum numûm millia, ex illa sum- quæ Pisis adeptis debebatur, obtinuerat: à Mediolanensibus verò oppidorum æ Veneti occupauerant recuperandorum auidissimi, mille auri libræ ei dono datæ rant: multi præterea è Mediolanensi nobilitate, atque beneficiarij equos & arma regem ornatissimo comitatu sequerentur adornabant. At Veneti ingenti animo ad ntum bellum sustinendum se comparabant, pecunijs, autoritate, & totis imperij viribus, tanta republica dignos apparatus facere conati, idque eo alacriori- s animis, quòd admodum verisimile videbatur, si primum impetum sustinerent, rum principum malè concinnatam societatem facilè ardorem remissuram, vel solutum iri: quibus in rebus summa cum Senatus gloria, idem ardor, in ijs qui us frustra, vt secunda fortuna moderatè vterentur suaserant, quàm in contrariæ tentiæ autoribus cernebatur; publicam enim salutem priuatæ ambitioni ante- nentes, autoritatem suam, alijs pernitiosa consilia exprobrando, remediáue quæ riculis ex illorum imprudentia natis adhibebantur impediendo, minimè au- e nitebantur. Sed nihilominus cum penè vniuersum Christianum orbem, in se citatum arma sumere animaduerterent, Pontificis ab alijs separandi, præser- cum illum si modò Fauentiam ei restituissent, contentum fore sperassent, oc- ionis neglectæ iam pœnitentes, quo ad eius fieri posset, tantum consensum infrin- e sunt conati: idcirco cum illo prima colloquia renouarunt, & noua cum Cæsare & ge Catholico introduxerunt: cum Galliæ verò regi, siue odio, siue quòd nullam s flectendi spem haberent, nihil tentarunt. Sed Pontifici quæ prius exoptauerat iam nittere non erat integrum; & Catholico rege, etsi fortè voluntas non deesset, deerat nen aliorũ remouendorum facultas: Cæsar verò accerbissimo in Venetum nomen io plenus, non modò non assensus est, sed ne illorum quidem postulata audire vo- t; quoniam Ioannempetrum Stellam Senatus ab epistolis ministrum cum amplissi- s mandatis missum, in suum conspectum admittere recusauit. Quare omnibus co- ationibus ad arma conuersis, vndique ingentem equitum ac peditum numerum nscribebant; & multas naues ad Aemiliæ Flaminiæque oram, & Apuliæ oppida nda, & vt in Benacum Lacum, Padumque, & alia vicina loca, è quibus Ferrarien- m ducis, & Mantuani marchionis iniurias metuebant, immitterent, instruebant. l præter hominum minas multi illos vel fatales, vel fortuiti casus terrebant: Bri- nsis arx de cœlo tacta, nauis à Senatu cum centum auri libris Rauennam missa, mari submersa: tabularium reipublicæ scriptis ac monumentis refertum, to- repentè corruit: illud autem ingenti eos terrore compleuit, quod eo die eadem- hora qua comitia habebantur, siue casu, siue occulta alicuius fraude, ignis in ar- mentario, inque eo loco in quo nitrum seruatur accensus, quamuis ingens homi- n multitudo ad eum extinguendum accurrerent, venti vi & fomento ad eum nu-

triendum augendumq; apto adiutus, duodecim triemium corpora, & maximam torm
tarij pulueris copiã abſumpſit. His acceſſit quòd cum Iulium & Rentium Vrſinos, Tro
lumq; Sabellum cum quingentis grauis armaturæ equitibus, & tribus peditum mil
bus ad ſtipendia ſua acciuiſſent, Pontifex acerbiſſimis edictis, velut Pontificij impe
beneficiarios atq; ſubiectos eos è Latio ne diſcederent coëgit: & ad quindecim aure
rum numûm millia ſtipendij nomine accepta retinenda, ſe ea Venetis ex eo quod
Aemiliæ vectigalibus perceptis pontificatui debebant, ſatisfacturum promittens, ho
1509. tatus eſt. Senatus apparatus ad Galliæ regis imperij fines præcipuè conuertebantur; c
ius armis magis celerem ac validam impreſſionem expectabant; quoniam ab Arag
niæ rege, etſi reliquis ſocijs multa pollicitus eſſet, vt eius erat mos, ſigna tantũ & rum
res ſine vllo magni momenti apparatu conſpiciebantur; nec Cæſar in Flandria, vt à p
pulis nepotis ſui imperio ſubiectis, voluntariam pecuniam cogeret, occupatus, bellu
cõſtituto tempore incepturus credebatur: Pontifex verò magis aliorum victoria qu
proprijs armis fretus, ex ſociorum progreſſu conſilium capturus exiſtimabatur: qu
primus Galliæ regis impetus in Giaradadda, Abdua fluuio prope Caſſianum traiec
eſſet futurus, dubium non erat: idcirco ad Ponteuicum ad Ollium amnem Venetus e
ercitus colligebatur; cuius imperator erat Pitiliani comes, & Barptolomæus Aluian
caſtrorum magiſter, & Senatus nomine legati, Georgius Cornarius, & Andreas Gr
tus patricij ambo clari, & cum ob cæteras virtutes tum ob gloriam ſuperiore anno
altero Carnicis victorijs, ab altero verò Germanis Rouereto pulſis partam, inſign
qui de belli gerendi ratione deliberantes, non modò inter ſe, ſed & Imperator & M
giſter caſtrorum, ſententijs diſſidebant. Aluianus ingenio ferox, ſuperioris anni fe
ſucceſſu elatus, ad perſequendas ſperatas occaſiones promptus, & tam in conſi
capiendo, quàm in eo exequendo incredibili celeritate præditus, vt belli ſedes p
tius in hoſtili regione poneretur, quàm in propria ditione expectaretur, in Medio
nenſe imperium ante quàm rex ipſe Galliæ in Italiam deſcenderet, irruptionem
ri ſuadebat. Sed Pitilianus ſiue (vt aiebat Aluianus) animi vigore ſenio hebeta,
ſiue periculis longo vſu, maiori prudentia ponderatis, & à fortuna ſine maxima
periclitanda alienus, ſuadebat, vt Giaradaddæ oppidorum quæ nullius ad b
ſummam momenti erant, iactura neglecta, exercitus prope Vrceos, quemadmod
olim in bellis inter Venetos & Mediolanenſes, Franciſcus Carminiola, & pòſt
cobus Piciniinus ſuorum temporum clari nominis duces fecerant, caſtra metaren
quæ caſtra quòd inter Ollium & Serium amnes ſita ſint valde ſunt munita; atque
omnia Veneti imperij oppida tutanda maximè opportuna; ſi enim Galli ipſos in
lis caſtris oppugnare tentarent, ob loci naturam tuti certam ferè victoriam ſperari p
ſe; ſin Cremonam, Cremam, Bergomum, Brixiamúe peterent, ad illarum vrbium
fenſionem exercitum tutum in locum admouere: tantoque leuis armaturæ & Ep
tarum equitum, commeatu ceteriſque commodis interceptis, vllius momenti, o
di capiendi facultatem illis adimere; hacque ratione ſe fortunæ minimè permit
do, imperium Venetum facilè à tam valido tamque feroci Galliæ regis impetu p
defendi. Quæ ſententiæ ambæ à Senatu reiectæ fuerunt: Aluiani quidem co
lium vt nimis audax, Imperatoris autem vt nimis timidum, quodque præſentium
riculorum naturam non ponderaret; Senatui enim ex inueterata eius reipublicæ c
ſuetudine, cautè progredi & quamminimum fieri poſſet ex ſuamet poteſtate eg
magis placuiſſet: ſed ab alia parte cogitabatur, ſi dum penè omnes ipſorum vire
Galliæ rege repellendo eſſent occupatæ, & Romanorum rex valido exercitu in i
rum fines irrumperet, quæ arma, qui duces, quæ vires illi opponi poſſent? quar
cauſſam eam rationem quæ per ſe cautior tutiorq; videbatur, incertam magis, ma
periculoſam fieri. Quare vt ſæpe in contrarijs ſententijs fit, mediam ſequuti, vt ex
tus Abduæ fluuio appropinquaret decretum fuit; ne Giaradaddam hoſtibus præd
linquerent, ſed cum expreſſo Senatus Veneti mandato, atq; iuſſu, ne ſine magna ſp
neceſſitate cum hoſtibus prælio decertarent. Longè alia erat Galliæ regis pugnæ
derio ardentis mens, qui Lotaringiæ duce & vniuerſa Gallici regni nobilitate c
t

us,vt primùm alpes ſuperauit,Mongioiam fœcialem ſuum ad bellum Senatui Vene-
indicendum miſit:&,vt quo citius bellum indictum dici poſſet,Cremona iter faciens
m cum Venetis magiſtratibus faceret,mandauit:& quamuis nondum omni exercitu
llecto; donec ipſemet Caſſianum veniſſet,nihil tentandum eſſe ſtatuiſſet, nihilomi-
s vel Pontificis qui tempus in fœdere conſtitutum elapſum querebatur ſtimulis,ſiue
quadraginta dierum tempus,quo Galliæ rex bellum mouiſſet,Cæſari ad inferendum
eſcriptum elabi inciperet, priore ſententia mutata,Venetorum copijs,quia non om-
s collectę erant,nondū Ponteuico profectis, Ciamontio vt belli initium faceret,im-
rauit. Primus tanti incendij motus fuit xv. Aprilis die,quo Ciamontius Abdua fluuio
Caſſianum cum tribus equitum millibus vado traiecto; & ſex peditū millibus quos
menta ſequebantur, lintribus tranſuectis, Treuium quod tribus Caſſiano paſſuum
llibus diſtat, iter direxit:in quo oppido erat Iuſtinianus Maurocenus vetus Epirota-
n legatus; & cum eo Vitellius Tifernas, & Vincentius Naldius,qui militum quos in
ina oppida diſtributuri erant delectum habebant:hi Gallos qui in plures partes per
os diſſipati erant,non ad oppidum inuadendum, ſed ad excurſiones in agris facien-
inſtructos eſſe rati, ducentos pedites & nonnullos Epyrotas equites in eos miſe-
; cum quibus congreſſa Gallicarum copiarum pars, leui certamine eos vſq; ad por-
propugnaculum perſequuta eſt: & paulo pòſt reliquis aduentantibus, tormentiſq;
loca is, cum minoribus tormentis propugnatores peterent,ſiue ducibus tam repen
impetu territis, ſiue abiecta animi conſtantia,vel oppidanorum defectione coacti,
montij arbitrio ſe dediderunt; & ſic Iuſtinianus legatus,Vitellius,Vincentius & mul-
ij., & cum illis centum leuis armaturæ equites,& circiter mille pedites,qui ferè om-
ex Lamonis valle erant, tantummodo ducentis Epyrotis fuga elapſis capti fuerunt;
ide Ciamontius cui nonnulla vicina oppida deditionem fecerant, cùm omnibus
ijs trans Abduā redijt:eodemq; die Mantuanus marchio, velut regius miles, à quo
tum cataphractis præfectus erat, ad Caſalemaius, quod caſtellum ſine defenſione
ppidanis vnà cum Ludouico Bono Veneto Magiſtratu ei traditum fuit, excurrit.
lem quoq; die Roccalbertinus cum centum quinquaginta cataphractis & tribus pe
m millibus, nauali ponte Abdua fluuio vbi in Padum influit traiecto Placentia in
monenſem agrum excurrit: in cuius agri alteram partem, milites qui in Laudenſi
ſidio erant, Abduæ ponte impoſito, & omnes Briantiæ montis incolæ Bergomum
irruptionem fecerunt:quæ impreſſio eodem die quinq; ex locis facta,hoſtibus nul-
loco conſpectis, maiorem ſtrepitum quàm facinora edidit: quoniam Ciamontius
m vt regis qui iam appropinquabat aduentum expectaret, Mediolanū reuerſus eſt;
lantuanus marchio qui Caſalemaiore capto, Aſulam fruſtra tentauerat, Aluianum
multis copijs ad Molarium pontem Ollium traieciſſe certior factus, Caſalemaius
ruit. Hoc belli initio facto, Pontifex ſtatim admonitionis nomine horrendum e-
um diuulgauit, in quo omnes oppidorum ad Pontificium imperium ſpectantium,
eti Senatus occupationes,& in epiſcopatibus,multiſq; alijs ſacerdotijs diſtribuen-
& in ſacris alijſq; ad ſacroſanctæ ſedis iudicium ſpectantibus cauſſis apud profanos
ces tractādis,in eiuſdem ſedis libertatis,eiuſq; iurium fraudem, autoritas vſurpata,
niaque præterita Pontificiæ maieſtatis læſæ imperijq; contempti crimina enumera-
tur. præterea etiam, illos antè paucos dies, vt Bononiæ res contra eandem ſedem
arent,Bentiuolos perduelles,quibuſq; vnà cum illis qui eos acciperent,ſacris inter
am eſſet Fauentiam accerſiuiſſe: & vt intra viginti quatuor proximos dies oppida
upata cum omnibus vectigalibus ab ipſis perceptis, reſtituerent monebantur;
d ni facerent, non modò Venetam vrbem, verùm etiam omnes qui imperio il-
m parerent, qui ve illis non ſubiecti, Venetum aliquem admitterent, ſacro in-
cto ſubiectos fore; eoſque læſæ ſacroſanctæ maieſtatis reos, atque ab omnibus
ſtianis pro ſempiternis hoſtibus habendos declarauit: illorum bona vbiq; terra-
occupandi,homineſque in ſeruitutem abducendi,facultate conceſſa. contra quod
um, fuit ab ignotis hominibus, poſt paucos dies ſcriptum quoddam Principis &
ſtratuum Venetorum nomine Romam allatum,in quo poſt longam acerbiſſimam-
n Pontificem & Galliæ regem orationem,ab edicto ad futurum concilium: & hu-

mana iustitia deficiente, ad Christi iustissimi iudicis, & omnium supremi principis pe
des, appellabant. Quo tempore vt profanæ minæ sacro edicto adiungerentur, Mon
gioia fœcialis, Venetias peruenit; & ad ducem atque patrum collegium introductus
bellum iam cæptum, potius vehementibus quàm veris iustisque caussis id exaggerar
Galliæ regis nomine denuntiauit: cuius orationi vbi nonnihil deliberassent, ab duc
breuissimis verbis responsum fuit: postquam rex Galliæ ipsis eo tempore quo ob fo
dus quod ipsi nunquam violauerant, & quia ne ab eius amicitia discederent, Romano
rum regem contra se prouocarant, maximam spem in eo habebant, bellum inferre sta
tuisset, vt se tuerentur operam daturos, sperantes id se viribus suis cum caussæ æquita
coniunctis præstare posse. Hoc responsum magis ex reipublicæ dignitate visum es
quàm multis rationibus & uanis quærelis contra eos qui se iam armis inuaserant v
essent. Sed quamprimùm Venetus exercitus, in quo erant duo grauis, & tria parti
leuis armaturæ, partim Illyricorum equitum millia, peditum ex omni Italia selectoru
quindecim millia, quæ verè non minus ob militum forditudinem, quàm ob ducum p
ritiam atque virtutem Italicæ militiæ flos erant, & totidem ex proprijs agrestium d
lectibus, cum maxima tormentorum copia, ad Ponteuicum conuenit, ad Fontanella
ad sextum ab Laudepompeia lapidem, sedem, ad Cremonam, Cremam, Carauagiu
& Bergomum tutanda opportunam, posuit: vbi Ciamontij trans Abduam regress
quodque regius exercitus nondum totus esset coniunctus, Treuij recuperandi se o
casionem nactos rati, ex Senatus voluntate, sed contra Aluiani, vt ipse pòst aiebat, se
tentiam; qui hæc inter se pugnare dicebat, ne prælium cum hostili exercitu commit
retur cauere; & ab alia parte eo in eos vsque progredi, vnde pedem referre in ipsoru
fortè potestate non foret; quod etsi maximè possent, cum tanta ex eius exercitus exi
mationis diminutione fore, vt nimis magnum ad totius belli summam detrimentum
res esset allatura; eamque ob caussam, cum proprij tum maximè totius Italicæ mili
communis honoris gratia, se potius quàm tantæ ignominiæ assentiretur, mortem su
turum. Exercitus Ripaltam, vbi Galli nullum præsidium reliquerant, prius occupa
ibique quinquaginta equitibus & trecentis peditibus positis, Treuium oppidum
rum ab Abdua remotum, & nonnihil edito loco situm, in quo Ciamontius quinq
ginta cataphractos & mille pedites, Imbaltio, Fontalia Vascone, & Blanco equite d
cibus reliquerat, accessit: & tormentis ab ea parte quæ ad Cassianum vergit, vbi mu
minus munitus erat collocatis, cum tormenta magnum progressum facerent, qui in
erant sequenti die, saluis militibus, sed inermibus, ac ducibus captiuis, & vt oppidum
bero victoris arbitrio permitteretur, quod statim maiori eorum qui vicerãt, quàm e
qui victi erant clade direptum fuit, deditionem fecerunt: quoniam rex Galliæ vt ho
lem exercitum circa Treuium esse cognouit, eius loci penè ante oculos suos iactu
multum de existimatione sua detrahi ratus, statim, vt oppidanis opem ferret, Med
lano castra mouit; & cum sequenti post Treuium captum die qui fuit Maij nonus, A
fluuium propè Cassianum, vbi prius ob Cassiani oportunitatem absque difficult
tres nauales pontes facti fuerant, peruenisset, totum exercitum traduxit: hostibus n
lum impedimenti signum facientibus, cum summa omnium admiratione, illos o
sè tantam, primæ partis quæ fluuium traiecisset inuadendæ occasionem amittere &
Triultio vbi copias sine impedimento traduci vidit, exclamante, hodie ô rex Chri
nissime, victoriam adepti sumus: quam occasionem Venetos quoque duces cogno
se, & arripere voluisse manifestum est: sed neque autoritate, neque precibus, neque i
nis vnquam milites direptione & præda occupatos educere potuerunt; cui rei
nulla alia ratione prospici posset, Aluianus vt illos ad exeundum cogeret, oppi
incendi iussit, id autem remedium tam serum fuit, vt Galli iam, hostium ignauiam
prudentiamque deridentes, summa lætitia penitùs traiecissent. Rex cum exercitu,
lò plus mille passibus ab Venetorum castris, quæ loco nonnihil edito, & loci nat
atque arte ita munito, vt sine manifesto periculo oppugnari non possent, sita erant
stra locauit; vbi cum de progressus ratione, inter duces deliberaretur, multi ex ij
regijs consilijs intererant, Cæsaris arma mox sonitum editura rati, vt cunctanter
grederetur suadebant: nam cum in prælijs melior sit eius qui oppugnationem e

, quàm oppugnantis conditio, necessitatem Venetos duces, cum se id imperium ex partibus tueri non posse animaduerterent, ad prælium ineundum, impulsuram. autem, siue quòd Romanorum regis motus seros fore metueret; siue quòd cum met cum omnibus regni sui viribus adesset, non modò magnam de victoria spem ciperet, verùm etiam nominis sui gloriam, nisi per se absque aliorum ope bellum ficeret, vehementer minui; & contrà, sua potentia atque virtute reliquos socios non us se victoriæ præmijs frui, sibi maximæ laudi fore censeret, dummodo pugnæ lo- cuius situs pugnantium virtutem superare non posset, nanciscerentur, secus sentie- : ab alia parte Senatus atque Venetorum duces, consilia sua Cæsaris metu minimè elerantes, locis tam sibi quàm hostibus æquis, nunquam, sed semper in tutis ac mu- s castra metantes, eodem tempore prælij necessitatem vitare, & Gallos ab alicuius menti progressu faciendo impedire statuerant. His consilijs vterque exercitus per grum diem immotus stetit; & quamuis crebræ inter expeditos equites excursiones ent, & Galli tormentis vlterius promotis, pugnæ occasionem quærerent, maior ta- motus non est factus. Postero die rex Ripaltam versus, vt num eius oppidi tuendi derio Itali mouerentur periculum faceret, castra mouit: quos cum non moueri cer- et, vt saltem eos ad pugnam venire non audere tacitam confessionem exprimeret, omni exercitu ad pugnam instructo per quatuor horas ante illorum castra, illis lum alium motum, nisi quòd munitis castris minimè desertis, instructam aciem ad lorum frontem conuerterunt, facientibus constitit: interea verò tormentis ab re- um copiarum parte ad Ripaltæ muros conuectis, paucarum horarum spatio expu- ta fuit: in eaque rex, non parum ob hostium belli gerendi rationem, quorum con- m quanto magis displicebat, tanto laudabat magis, animi anxius, eadem nocte omni exercitu castra habuit: sed vt eos ad id quod sponte facere nolebant, trahe- entaret, vbi vnum diem Ripaltæ moratus esset, ea in discessu incensa, vt ad Vailam Pandinum proxima nocte metaretur, se ex quouis horum duorum locorum facilè ibus commeatum, qui Cremona & Crema vehebatur impedire posse; sicque ad ra in quibus hactenus fuerant deserenda cogere posse sperans castra mouit. Quæ essent regis consilia Veneti duces agnoscebant; nec quin castra munita hostibus na, vt in ijsdem laboribus impedimentisque detinerentur, habere necesse esset itabant: sed Pitiliani comes castra ante sequentem diem non mouenda esse suade- tamen Aluianus tam vehementer in contrariam sententiam omnino præoccupan- esse afferens institit, vt tandem statim castra mouere statuerint. Duo erant iti- a, quibus ad supra dicta loca perueniri poterat; vnum depressius Abduæ fluuio vi- um, sed quum obliquum esset, longius erat: alterum ab fluuio remotius sed bre- , quoniam rectum erat, & (vt dici solet) hoc quasi per arcus funem, illud per ipsum m: inferius iter regius exercitus tenebat: in quo supra duo cataphractorum, sex uetiorum peditum, & duodecim partim Vasconum, partim Italorum millia esse ebantur; tormentis optimè instructus, & cum magna fabrorum copia. Superiori iti- e & ad dexteram hostem versus progrediebatur Venetus exercitus: in quo duo gra- armaturæ equitum, supra viginti peditum millia, & magnum partim Italorum, par- ab Venetis & Græcia expeditorum equitum numerus esse ferebatur: equites Græ- ræcurrebant, sed non quantum solent extendebantur, vepretis enim arbusculis- quibus inter vtrumque exercitum regio erat referta, impediebantur: quod etiam aussa erat, vt duo exercitus se inuicem non viderent: quo modo dum progrediun- , & Venetus exercitus semper maiorem itineris progressum facit, eodẽ tempore Gal exercitus primùm agmen, cui Carolus Ambosius, & Ioannes Iacobus Triultius præ- nt, in quo erant quingenti cataphracti & Helueriorum cohortes, & Venetorũ nouissi m, cui Barptolomæus Aluianus imperabat, in quo erant octingenti grauis armaturæ ites, & ferè totius exercitus peditũ selectissimi, sed qui nõ satis seruatis ordinib. Al- no eo die pugnandum fore non opinante incedebant, valde inuicem appropinqua- t: quod vbi Aluianus animaduertit, siue consueto ardore incitatus, siue quòd se eo redactum, vt prælium committendũ necessariò cerneret, statim sua vel necessitate, consilio, Pitiliano qui cum altera copiarum parte præcedebat, significata; vt ad se

iuuandum veniret petijt: cui Comes vt incederet & prælium vitaret, sic enim belli r
tioné postulare, & hanc Veneti Senatus mentem esse, respondit. Aluianus autem int
rea peditibus suis cum sex tormẽtis, in paruulo quodam aggere ad torrentis cuiusdar
qui tunc aqua carens inter vtrumque exercitum erat, cursum impediendum facto, co
locatis, tanta virtute tantoq; impetu impressionem in hostes fecit, vt eos perturbarit: h
in re adiutus quòd pugna in vinetis quibusdã cæpta erat, vbi Galli propter vites equ
suis expeditè vti non poterant: sed Gallici exercitus robore, in quo erat rex ipse, hui
periculi caussa progresso, duo prima agmina in Aluiani milites impetum fecerunt; q
maxima victoriæ spe ex felici principio cõcepta, huc atq; illuc volitans milites suos v
hementissimis verbis accendebat & incitabat: vtrinq; Gallis suorum ope vires animũ
resumentibus; & prælio in apertũ locũ vbi equis quib. longè superiores erant liberè
poterant, pertracto, valde ferociter pugnabatur: regis quoq; qui non maiore ac si pri
tus miles fuisset, sui habita ratione, tormentorum periculo expositus, suis opus erat in
perare, hortari, atq; minari non desinebat, præsentia non parum incensi: ab alia par
Itali pedites primo successu audaciores facti, incredibili virtute dimicabant; neq; Alu
nus in vllo præstantissimi militis atq; imperatoris munere abeundo deerat; tandem v
circiter tres horas summa virtute pugnatum esset, Venetorum copiæ ingenti aperto
loco ab hostium equitatu clade accepta, præterea solum copioso imbri dum pugnab
batur incumbente, ita lubricum factum, vt milites pedem figere non possent, minir
paruum impedimentum afferebat: præsertim verò suorum auxilio destituti magno cu
incommodo pugnare cęperũt; nihilominus eximia virtute, sed iam vincendi spe amis
potius pro gloria quàm pro salute pugnantes, Gallis victoriã cruentã, & aliquo tẽpo
spacio dubiam fecerunt: & ad extremũ amissis potius viribus quàm animi virtute, te
go hostibus nunquam obuerso, omnes ferè eodem in vestigio cæsi occubuerunt: in
quos valde celebratum fuit Petri nomen, qui erat è Montissanctæ Mariæ in Hetru
marchionum familia vnus, Pisanis bellis Florentinorum merens stipendia exercita
peditum dux; & tunc in Veneto peditatu vni legioni præfectus: ob hanc igitur tam fo
tem vnius tantummodò exercitus partis virtutem, tunc multorum constans opinio fu
si totus Venetorum exercitus prælium inijsset, victorem futurum: sed Pitilianus cu
maxima copiarum parte, siue quòd, vt ipse aiebat, cum pugnam initurus se conuertiss
ab agmine fugiente fuisset impeditus; siue, vt fama fuit, quòd cum vincendi spem n
haberet, & Aluianum contra autoritatem suam pugnare ausum fuisse ægretulisset, e
copiarum partem conseruari, quàm totum exercitum alterius temeritate amitti mel
duxisset, prælio abstinuit. In hac pugna pauci equites perierunt; maxima enim strag
in Venetorum peditatu fuit: ex quibus nonnulli octo millia, alij vtrinq; tantùm sex m
lia aiunt cecidisse. Barptholomæus Aluianus captiuus altero oculo, & facie tota con
sa & liuida, ad regis tentorium perductus est: viginti magna tormenta capta, reliqu
exercitus nemine persequẽte euasit. Hęc fuit celebris illa Ghiaradaddæ, siue vt alij ap
lant Vailæ pugna, quarto decimo Maij die commissa, in cuius memoriam, rex eo in lo
in quo pugnatum fuerat, Sacellum, cui Sanctæ Mariæ Victoriæ nomen indidit, ædific
iussit. Tantam victoriam adeptus rex, ne occasionem virtute atq; fortuna partam neg
gentia corrumperet, sequenti die Carauagium exercitum duxit; & oppido statim de
tione capto, tormentis arcem verberauit, quæ vnius diei spacio ad eius arbitrium de
ta est. Proximo die Bergomates exercitus aduentu minimè expectato sese illi dedi
runt, vbi quinquaginta cataphractis & mille peditibus ad arcis oppugnationem relic
Brixiam iter direxit; quo antequam peruenisset, Bergomensis arx vnum diem tormen
petita, ea lege deditionem fecit, vt Marinus Georgius & reliqui Veneti magistrat
captiui essent: quoniam rex non tam odio, quàm multæ pecuniæ eliciendæ spe duct
in locorum deditionibus nullam legem qua patritij Veneti seruarentur admittere
tuerat. In Brixianis vetus illa propensio, quã auorum suorum temporibus in Philip
mariæ Vicecomitis bellis, grauissimam obsidionem, vt se sub Veneto Imperio cons
uarent, sustinuerant, non amplius vigebat; sed partim gallicorum armorum terro
partim Ioannisfrancisci Gambaræ comitis, Gibellinæ factionis principis suasionib
ad sese Gallis dedendos propensi, die quę pugnam sequuta est, vrbis portas occupa
rat,

t, Georgio Cornelio, qui summa celeritate eò profectus præsidium imponere vo-
at, aperte repugnantes: deinde cum Venetus exercitus numero non tam ob cladem
pugna acceptam, quàm quia vt in huiusmodi temporibus accidere solet, multi spon-
discedebant, plurimùm imminutus, vbi appropinquasset, Andreæ Gritti, qui Bri-
m, vt eos ad præsidium admittendum flecteret ingressus erat, autoritatem & pre-
contempserunt: quare exercitus cum se eo in loco minimè tutum existimaret, Pi-
eriam versus contendit: & Brixienses Gambaræ familiæ hominibus huius consilij
oribus, Galliæ regi vrbem dediderunt: & idem similiter de arce biduo, omnibus
qui intus erant, præter patritios Venetos, liberè abire permissis, factum est. Cum
o tantæ cladis nuntius Venetias allatus est, quantus fuerit omnium communis mœ-
atque terror, quamque omnium animi, tam aduersis rebus minimè assueti, imò
è semper ex omnibus bellis victoriam reportare soliti, perturbati obstupuerint, ne
gitari quidem, nedum monumentis mandari posset: & pro tanta gloria amplitu-
ieque, qua ante paucos menses totius Italiæ imperium animo præcipiebant, im-
rij iactura atque extremæ patriæ ipsorum euersiones periculo ob oculos versante,
omnibus ciuitatis partibus, cum maximis clamoribus & miserandis lamentationi-
s ad Martianam ædem concursus fiebat; vbi Senatoribus quid in tam graui casu fa-
ndum esset deliberantibus, post multam consultationem rerum desperatione con-
um vincebatur: tam imbecilla atque incerta erant remedia; tam exigua & ferè nul-
salutis spes; se alios duces aliasúe copias ad defensionem præter illas, quæ ex pu-
a animo & viribus exutæ supererant, nullas habere: populos imperio ipsorum subie-
s, vel ad defectionem propensos, vel incommodis periculisq; ipsorum caussa feren-
alienos esse: Galliæ regē cum potentissimo exercitu victoria elatum, cuius solo no-
i omnes cessuri essent, ad secundæ fortunæ cursum sequendum paratū esse cogitan-
us: quòd si illū solum sustinere non potuerant, quid Romanorū rege, qui iam finibus
rum appropinquare audiebatur, & nūc tanta occasione allectus, iter acceleraturus
t, arma infesta inferente fieret? vndiq; pericula & desperationē cum paucissimis salu
nditijs apparere: & quis præstare possit, quo minus in ingenti hominum multitudi-
referta ciuitate, partim prædæ cupiditate, partim plebis in patritios odio, perniciosus
uis tumultus excitaretur? Iam quod extremi terroris est, omnia aduersa quę sibi eue
posse proposuerant, certissima existimabant; & tamē animis in tanto pauore vt po-
ant resumptis, summam vt quauis ratione cum Pontifice, Romanorum rege, atq; Hi-
no in gratiā redirent, diligentiā adhibere statuerunt, de Galliæ regis animo mitigan
nihil cogitantes: quoniā non minus eius in se odio diffidebant, quā eius arma metue
t; & tamē interea defensionis consilijs minimè abiectis, pecunijs comparandis ope-
n dare, nouas copias terrestres conscribere, & classem quæ Genuæ parari dicebatur
tuentes, classem suam cui Angelus Treuisanus præerat, vt triremes numero quinqua
ta essent, augere. Verùm enimuero Galliæ regis celeritas omnia ipsorū consilia præ-
tebat; cui post Brixiam captā Cremona (arce excepta) dedita fuerat; quæ arx etsi mu-
issima erat, aliarum tamen exemplum sequuta esset, cum præsertim ijsdem diebus Pi-
itonensis arx idem fecisset, si rex omnes liberos incolumesq; abire permisisset: sed
n multi Veneti patritij in eam se cōclusissent, & inter ceteros Zacharias Contarenus
no ditissimus, nisi isti in suam potestatem venirent, deditionem admittere nolebat;
irco militibus ad eam obsidendā missis, cum Venetorum copiæ quæ quotidie minue
atur, in campo Martio prope Veronā, quòd eas Veronenses intromittere noluissent,
ra haberent, rex Pischeriam quæ iam deditionē fecerat, ad arcem oppugnandā pro-
ssus est; quam vbi tormentis verberare cæpissent, Heluetij atq; Vascones, per angu-
muri ruinas maximo impetu in eam irruperunt; & militibus qui circiter quadrin-
ti in ea erant cæsis, arcis qui & oppido præerat præfectum, patricium Venetū cepe-
t, qui regis iussu vnà cum filio ad muri pinnas suspensus fuit, quod vsq; adeò imma-
facinus ab rege ideò factum est, vt qui in Cremonensi arce erant, hoc exemplo ter-
se non ad extremum vsque tuerentur. Sic rex Galliæ quindecim post victoriam die-
spacio, præter Cremonensem arcem, quæ ex diuisione Cameracensi ad se specta-
bant

bant adeptus erat; ad Mediolanense quidem imperium valde opportuna,& quibus r
gijs vectigalibus singulis annis vltra mille auri pondo accedebant. Quo tempore,cu
Romanorum regis arma nullo adhuc in loco sentirentur, Pontifex cum quadringent
grauis, totidem leuis armaturæ equitibus, & octo peditum millibus,cumq; Ferrarie
sium ducis tormentis,quem Pontificij imperij Vexilliferum nuncuparat, qui honos
temporum nostrorum consuetudine plus habet dignitatis quàm potestatis, Aemil
oppida inuaserat: huic exercitui præerant Franciscus ex Castello Riui,Papiensis car
nalis,cum Pontificij legati honore, & Franciscusmaria Ruuereus,Ioannis Potificis f
tris nepos,qui Guidobaldo Vrbinatium duce auunculo adoptatus,eaq; adoptione p
tificia autoritate in pontificio Senatu confirmata, superiore anno, illi sine alijs libe
defuncto, successerat. Cùm hoc exercitu Cesena Ceruiam versus progressi,inde in
Imolam Fauentiamque venissent, Solariolum oppidum ceperũt;& aliquot dies ad
stiam,quæ ad tertium à Fauentia lapidem est, commorati, Bersigellam, vallis Lamo
præcipuum oppidum contenderunt, quo ingressus erat Ioannespaulus Mamfron
cum octingentis peditibus,& equitibus aliquot, qui ad certamen egressi,in insidias
ducti,tã ferociter ab Ioannepaulo Ballione,& Ludouico Mirandulano,qui in Pótific
exercitu ordines ducebant, petiti sunt, vt in oppidum fugientibus hostes eis permi
vnà ingrederentur:idq; tanto impetu, vt Manfronius ex equo delapsus, vix tantum
beret temporis vt in arcem posset confugere: contra quam cum tormenta essent col
cata,primo ictu tormentarius puluis qui in ea erat conflagrauit: quo casu territi def
sores, absq; vlla pactione victoris se arbitrio permiserunt. Valle tota occupata,exe
tus in planitiem descendit;& Granariolo omnibusque alijs Fauentini agri oppidis
ptis,ad Russium, castellum inter Fauentiam & Rauennam positum,expugnatu verò
nimè facile, quoniam amplis atque altis fossis circundatũ, ac præterea sexcentis op
bus ac prẹsidiarijs militibus munitum,castra locauit:expugnationem verò difficilior
reddebat,quòd in Pontificio exercitu id consilium eaq; concordia quæ necessaria f
set,quamuis vires abundarent,non erat:recenter enim tria Heluetiorum millia pon
cio stipendio conducta venerant:eam ob caussam etsi Veneti in Aemilia minimè po
tes essent,haud magni progressus aduersus eos fiebãt;cumq; Ioannes Græcus, cum
Epirotarum turma Rauenna egressus esset, ab Ioanne Vitellio vno ex Pontificij exe
tus ducibus debellatus captusq; est;nihilominus cum decẽ dies circa Russium fuiss
deditione eo potiti sunt: & victoria hoc ipso tempore ab Galliæ rege parta, Fauen
qui quod pauci Venetorum milites adessent, sui iuris erant, nisi intra 15.dies auxili
acciperent,se pontificiũ magistratum admissuros pacti sunt:quo facto, quingenti Ve
torũ pedites,sub Pontificij legati fide egressi, Vrbinatiũ ducis iussu spoliati fuerunt.
& Rauennates quãprimùm exercitus appropinquauit,fecerunt. Sic Pontifex potius
ctoriæ ab Galliæ rege partæ existimatione,quã proprijs armis, tantopere exoptata
miliæ oppida adeptus est: qua in prouincia Veneti nihil amplius præter Rauennæ
obtinebant; aduersus quos quotidie noui hostes exoriebantur; quoniã Ferrariensi
dux,qui se ad eam vsq; diem declarare noluerat, repentè Vicedominũ (sic enim app
lant magistratum quem Veneti veteri fœdere Ferrariã vt suis ibi controuersias habe
bus ius diceret,mittere solebant)Ferraria eiecit;& sumptis armis absq; vllo impedi
to,Rodiginam Polinesum recuperauit:atq; Venetorum classem,quæ in Athesi erat,
mentis submersit: & Asula atque Lunatum, quæ oppida Veneti olim in bellis quæ
Philippomaria Vicecomite gesserunt,Ioannifrancisco Gonzagæ Mantuani marchi
proauo ademerant,marchioni se dediderunt. In Istria Christophorus Frangipanius
sinium,Duiniũq; occupauit;& Bransuicensium dux Cęsaris iussu Forumiulij,cum d
bus coactorum militum millibus ingressus, Feltrium atq; Bellunium cepit: cuius
uentu & ad Gallorum victoriæ famam, Tergeste, cæteraq; oppida quorum causs
mala aduersus Venetos originem habuerant, sub Cæsaris imperium redierunt:Lo
nenses quoque comites nonnulla ipsis vicina castella, & Tridentinus episcopus,
motu Ripam Tridentinam & Agrestum occuparunt: Sed nulla res Venetos post V
cladem ita terruerat, vt Pischeriæ arcis expugnatio,circa quam,ob eius munitio

toris impetum hæsurum sibi persuaserant: quare tot rebus aduersis perterriti, & ne
lliæ rex vlterius progrederetur summopere metuentes, rerum suarum desperatione,
metu potius quàm consilio ducti, copijs suis, quæ absq; disciplina vllóue ordine, ad
de exiguum numerum redactæ erant, Mestrium contractis, ne tot hostes haberent,
tè nimis præcipiti consilio, continentis imperio cedere statuerunt: atq; etiam vt Gal-
regi Venetias appropinquandi occasionem adimerent, neq; enim extra metum e-
it, quin aliquis in ea vrbe tumultus, vel à populo, vel ab innumera peregrinorum qui
agunt multitudine concitatus oriretur, his quidem prædæ cupiditate tractis, illis ve-
quòd cum ciues sint, longa successione in eadem ciuitate nati, imò multi eiusdem san
nis, ex ijsdemq; familijs ab honoribus excludantur, ac penè omnibus in rebus patri-
parere cogantur, ferre nolentibus; cuius etiam rei hæc in Senatu ratio adducta fuit,
ponte præsentium periculorum vitandorum gratia de imperio cederent, secunda
tuna si id aliquando contingeret redeunte, facilius recuperaturos; quoniam populi
nte ab ipsis sacramento soluti, non tam inuiti sub pristinum imperium redirent, ac si
rtè rebellassent: quibus rationibus permoti, Venetæ virtutis & tam illustris reipub.
endoris obliti, falsarum aquarum imperio contenti, magistratibus, qui Patauij, Vero-
alijsq; Maximiliano destinatis in oppidis erant, vt ijs in ciuium potestate relictis in-
discederét, imperarũt. Et pręterea vt illum aliqua ratione ad pacem flecterent, sum-
celeritate Antonium Iustinianum legatum ad eum miserunt; qui ad Cæsaris con-
ctum, in publico consessu admissus, miserè & submissè admodum, sed frustra, quia
sar nulla de re absque Galliæ rege pacisci volebat, loquutus est. Nec ab instituto
tro alienum videtur, si, vt quàm animo consternata esset ea ciuitas quæ iam ab ducen
vel pluribus annis huic parem aduersam fortunam non senserat, melius perspiciatur,
ipsam orationem quam ille latinis verbis coram Cæsare habuit, hîc inseruero, quæ
usmodi fuit: Veteres philosophos, atq; summos illis temporibus viros, cùm eam glo
n, quæ ex sui ipsius victoria cõparatur, veram, firmã, æternã, immortalemq; esse affir-
runt, eamq; supra omnia regna, trophęa, atq; triumphos extulerunt, minimè errasse
nifestũ certissimumq; est: hæc Scipioni maiori tot victorijs claro, maiorẽ splendorem
m Africa deuicta & Cartago domita dedit. Nónne hęc eadem res magnũ illum Ma-
onẽ immortalitate donauit? quũ Darius maximo prælio ab illo victus, deos immor-
s vt regnum suum stabilirent rogauit: quòd si secus statuissent, se non alium succes-
m quàm tam benignum hostem, tam mansuetum victorem ab illis petere. Cæsar di-
or, cuius tu nomen habes, & cuius fortunam, liberalitatem, magnificentiam aliasq;
utes, obtines, nónne concedendo, remittendo, condonando, qui in deorum nume
referretur dignus est iudicatus? Deniq; Senatus populusq; Romanus ille, mundi
nitor, cuius imperium in terrris in te solo est, cuiusq; amplitudo & maiestas in te con
itur, nónne plures populos atq; prouincias, clementia, æquitate, & mansuetudine,
m bello armisq; imperio suo subiecit? Quæ cum ita sint, minimè inter postremas
des id tibi adscribetur, Cæsar, si cum victoriam aduersus Venetos in potestate tua
beas, quàm humanæ res caducę sint memor, ea moderatè vti noueris, magis ad pacis
dia, quàm ad dubios belli euentus propensus fueris: quanta enim rerum humanarũ
onstantia sit, quàm incerti casus, quam dubius, varius, fallax, obnoxiusq; periculis
nortalium status, externis priscisq; exemplis ostendere non est opus; satis superque
neta resp. docet: quæ paulo antè florens, splendens, clara, atq; ita potens erat, vt eius
nẽ & fama, nõ iam Europæ finib. contineretur, sed egregia pompa Africam, Asiamq;
curreret; atq; in extremis orbis terræ terminis magno cũ plausu resonaret: hæc eadẽ
vnico eoq; leui aduerso pręlio, rerũ gestarũ gloria orbata, opibus spoliata, lacerata,
ulcata atq; euersa, omniũ rerum ac præsertim cõsilij egens, ita corruit, vt omnes pri-
æ virtutis imago consenuerit, omnisq; armorũ ardor deferbuerit. Sed falluntur pro-
lubio, falluntur Galli, si hæc propriæ virtuti tribuunt: antehac enim Veneti grauio-
is incõmodis agitati, maximis detrimentis cladibusq; perculsi atq; consumpti, nun-
m animũ amiserunt; & tunc præcipuè quũ maximo periculo cum sæuissimo Turcarũ
nno, multos annos bella gesserunt; imò semper ex victis victores facti sunt: idem &

nuuc sperassent, nisi maiestatis tuæ tremendo nomine, copiarumq; tuarum viuida inu
ctaq; virtute audita, ita omnium animi concidissent, vt nulla nō modò vincendi, sed n
obsistendi quidem nobis spes relicta fuerit, quocirca armis abiectis, in maiestatis tu
incredibili clementia, vel potius diuina pietate spem omnem locauimus; quam nos r
bus nostris perditis inuenturos minimè diffidimus. Itaq; principis, Senatus, populiqu
Veneti nomine, humili deuotione suplices oramus, obtestamur atq; obsecramus, vt c
mentiæ tuæ oculis res nostras afflictas respicere digneris, ijsque salutarem medicina
afferre; omnes pacis leges quas tu nobis imposueris amplectemur: omnes iustas, hon
stas, & ab æquitate rationeq; minimè alienas ducemus: sed fortasse qui nobis ipsis mu
ctam imponamus digni sumus. Ad te verum & legitimum principem, omnia quæcun
maiores nostri sacro Imperio & Austriæ ducatui ademerunt redeant: quibus vt dece
tius veniant, omnia quæcunq; in continenti possidemus adiungimus, quarum reru
iuribus quocumq; modo partis cedimus: præterea quotannis tuæ maiestati, & legitim
imperij successoribus in perpetuum quingenta auri pondo tributi nomine pendem
imperijs, decretis, legibus, preceptisque tuis libenter obtemperabimus: defende n
quæso ab illorum, cum quibus paulò antè arma nostra coniunximus, insolentia; qu
nunc sæuissimos hostes experimur; qui nihil aliud expetunt, quàm Veneti nomi
interitum. tua ista clementia conseruati, te vrbis nostræ parentem, genitorem, condit
remque apellabimus: ingentia beneficia tua in annales referemus; & filijs nostris p
petuo memorabimus: nec verò parua erit laudibus tuis accessio, te primùm esse ad c
ius pedes Veneta respublica, suplex se humi prosternat, cui ceruices supponat, qu
velut Deum de cœlo delapsum colat, reuereatur atq; obseruet. Si Deus optimus ma
mus eam mentem maioribus nostris dedisset, vt res aliorum attingere non studuisse
iam nostra respub. gloriæ plena, reliquas Europæ ciuitates longè superaret; quæ nu
in squallore, sordibus, & fetore languescens, ignominia, probroq; deformis, ludib
atq; contumelia referta, vnico momento, omnium victoriarum laudem amisit. Sed
vnde incepit, eò mea reuertatur oratio, in tua potestate est Cæsar, Venetis tuis ignosc
do & condonando, nomen laudemq; comparare, qua nemo vnquam vincendo ma
rem splendidioremq; adeptus est: hoc monumentum nulla vetustas, nulla antiquit
nullus temporum cursus, ex mortaliū mentibus delebit: sed omnia secula te pium, c
mentem, omnium principum gloriosissimum appellabunt, prædicabunt, confitebunt
nos tui Veneti quòd viuemus, quòd auras cælestes carpemus, quòd hominum comn
tio fruemur, id omne tuæ virtuti, felicitati, clementiæq; tribuemus.

Veneti eodem consilio proprium hominem in Apuliam miserunt, vt eius prou
ciæ portus Aragoniæ regi traderet, qui cum alienorum laborum fructu sine sumpt
sine periculo frui nosset, exiguam classem ex Hispania miserat, quæ nonnulla paruin
mēti oppida in illarum vrbiū agris occupauerat. In Aemiliam quoq; publicum Sena
ab epistolis ministrū, cum mandatis, vt Pontifici, si Ioannespaulus Manfronius & ce
captiui dimitterentur: si tormenta abducere liceret, & milites qui in Rauennati arce
rant, incolumes exirent, quæ adhuc possidebant traderet miserūt: in quibus dum Po
fex ne socios offendat, se difficilem præbet, Rauennatum arx deditionem fecit: quo
milites qui in ea erant, Venetorum ab epistolis ministro qui eam ingressus erat repu
te, eam ipsi dediderunt: nam qui ipsorum Romæ negotia procurabant, Pontificem t
dem ijs conditionibus, quibus restitutionem obtulerant, consensurum spem facieb
sed Pontifex interea, ipsos magis in se, quàm in Cæsarem, Aragoniéue regem contu
ces fuisse, grauiter expostulabat: ideoq; Grimano, Cornarioq; Venetis cardinalibu
natus nomine, vt eos interdicto, quemadmodum iure deberet, cum intra præscrip
viginti quatuor dierum tempus restitutionē obtulisset, liberaret petentibus; illos, q
non absolutè sed limitatis legibus obtulissent: & quia, vt præter oppida, fructus qu
perceptos, & omnia bona ad templa, sacrásue personas spectantia, quæ possiderent
stituerent, moniti fuerant, non paruisse respondit. Hoc pacto Venetæ reipub. res m
mo & penè stupendo impetu in præceps ruebant, calamitatibus alijs super alias co
nenter cumulatis, quauis spe proposita deficiente; neq; vllo iudicio, ex quo falte

ſt tanti imperij iacturam, propriam libertatem retenturos ſperare poſſent, apparen-
Hac tanta tamq; præcipiti ruina, Italorũ animi variè afficiebantur:pars enim ſummã
luptatẽ capiebat; illos ſumma ambitione vſos, iuſtitia fideq; poſtpoſitis, omnia qua-
nq; occaſione occupare auſos, atq; ad totius Italiæ imperium manifeſtè aſpiraſſe re-
dantes : quæ res illorum nomen inuiſum paſſim faciebant;ac multo etiam magis,ob
s gentis natura inſitæ animi elationis opinionem,quæ vbiq; terrarum, perſtrepebat.
j verò rerum ſtatum & ſaniori mente quàm vniuerſæ italiæ,prorſus externorum im-
io ſubijci turpe & miſerum eſſet perpendentes, tantam ciuitatem, tam inuetera-
libertatis ſedem, Italici nominis per vniuerſum terrarum orbem gloriam,in tan-
calamitatem cadere, vt nullum amplius frenum tranſalpino furori cohibendo reli-
um eſſet,& nobiliſſimum membrum,quodque ſupra omnia alia,communem famam
nenque conſeruaret, extingui,incredibili dolore afficiebantur. Sed præ ceteris om-
us tanta inclinatio, Pontifici,cui Romanorum & Galliæ regum potentia ſuſpecta e-
, quiq; illos vt ab ſui opprimendi cogitationibus remouerentur, alijs rebus implica-
eſſe cupiebat,moleſta eſſe cæpit:quàm ob cauſſam,cum,ne eius reipublicæ calami-
s vlterius progrederentur,quantum poſſet,(occultè tamen) impedire ſtatuiſſet, li-
s Venetæ reip.ducis nomine ad ſe ſcriptas, quibus eum demiſſiſſimè orabat, vt ſex
tos ex præcipuis Senatoribus delectos, qui ſupplices veniam, atq; vt ius ſacrorum
s reſtitueret peterent, admittere dignaretur, accepit: quibus perlectis,& petitione
cro ſenatu propoſita,veteri Pontificatus qui ſe nunquam erga eos quos commiſſo-
errorum pœniteret veniam petunt, durum oſtendere conſueuerit, more adducto,
ſaris & Galliæ regis oratoribus valde repugnantibus, & illum Cameracenſi fœde-
xpreſſe ad eos ſacris atq; prophanis telis tamdiu perſe quẽdos teneri,donec ſinguli
lerati quæ ad ſe ſpectarent recuperaſſent, in memoriam reuocantibus, eos admi-
ratoribus verò, ſe illos eo animo admiſiſſe,vt interdicto non antè eximeret, quàm
ar, qui ſolus non omnia recuperarat,quæ ad ſe ſpectarent conſequutus eſſet, re-
ndebat. Hæc res Venetis aliquod ſpei atq; ſecuritatis initium attulit; ſed multò ma-
xtremo eos terrore quo premebantur regis Galliæ decretum liberauit: qui ſe bo-
de fœdus quod cum Cæſare haberet ſeruaturum dixerat : atque ijs quæ ad ſe per-
ent,receptis,vltra fines ſuos exercitũ non ducturum:nam Galliç rex,cum non mo-
Veronam cuius ciuitatis legati, Piſcheria ab illo capta,vt vrbẽ dederent ad eum ve-
nt,capere,ſed & Patauium aliaq; oppida ab Venetis deſerta occupare,in eius pote
eſſet,voluit vt Veronenſiũ oratores Cæſaris legatis, qui in ipſius caſtris erãt, vrbis
es traderent;hancq; ob cauſſam,cum omnibus copijs Piſcheriç hæſit:quod oppidũ
oportunitate allectus, quamuis ad Mantuanum ſpectaret,quòd Veneti id vnà cum
a & Lunato ei ademerant,marchione,cui oppidi vectigalia permiſit,& alia re ſe cõ-
aturũ promiſit,repugnare nõ audente,ſibi retinuit. Iiſdemq; diebus Cremonẽſem
m, ea lege, vt omnes milites,ijs exceptis qui ex locis eius imperio ſubiectis eſſent,
ſuis rebus incolumes abirent, & Veneti patritij,quibus ſe vitam ſeruaturum fidem
it,eius captiui eſſent, deditione accepit.Veronæ exemplũ,Vicetia,Patauium,alia-
oppida ſequuta ſunt,præter Taruiſium,quç ciuitas iam à Venetorum magiſtratibus
ibusq; derelicta, ſi Cæſaris vel minimæ vires, aut ſaltem vir aliquis autoritate præ-
s conſpectus fuiſſet, idem erat factura : ſed cum ad eam ciuitatem eius nomine ac-
ndam,abſque viribus, abſq; armis,abſq; vlla imperij maieſtate, Leonardus Triſſi-
Vicetinus exul, qui & Patauium eodem modo acceperat,iuiſſet, iamque intromiſ-
ſſet, eius ciuitatis exules recenter ab Venetis reſtituti,& huius beneficij cauſſa Ve-
nominis amantes,tumultuari cæperunt;quos plebe benè erga Venetum imperium
ta, quodam Marco ſutore duce, qui immoderatis multitudinis clamoribus atque
urſu, Venetorum vexillum in nobiliſſimum ciuitatis forum tulit, ſequuta, ſe nul-
liud imperium aliumúe principem agnoſcere velle aſſerentes, vno ore Martium
n inclamare cæperunt; quam propenſionem,quidam Pannoniæ regis orator mi-
parum auxit;qui cum Venetias proficiſceretur, Taurifio iter faciens, cum caſu in
tumultum incidiſſet,populum vt nõ deficeret hortatus eſt,idcirco Triſſino pulſo,
tingẽtis Venetorum peditibus in vrbem acceptis,paulo pòſt exercitus,qui pediti-

bus ex Illyrico accersitis,& ijs qui ex Aemilia redierant auctus, castra munita inter Ma
gheriam & Mestrium locare volebat,Taurisium ingressus est,ad quod muniendum di
ligentissimè incubuerunt:& equites totam vicinam regionẽ percurrebant,& quàm ma
ximam commeatus copiam poterant, cum ad eius ciuitatis,tum ad Venetiarum,in qu
vrbe pariter vndiq; maxima annonæ copia cumulabatur, vsum importabant. Huiusc
rei speiq; Venetis se aliquam imperij partẽ retinere posse restituendæ,multorumq; gra
uissimorũ casuum qui post sequuti sunt, potissima caussa fuit Cæsaris negligentia,& cõ
fusa rei bellicæ administratio: cuius ad eam vsq; diẽ,in tanto victoriæ cursu,nihil prętei
nomen auditũ fuerat;quamuis Gallicorũ armorum terrore,tot ciuitates & oppida se ill
dedidissent,quæ cõseruare illi facillimum fuisset;sed post Cameracense fœdus,aliquo
dies in Flandria pecunias in id bellũ vt antè diximus cogeret,moram traxerat; quas nõ
antè accepit,quàm pro more suo inutiliter cõsumpserit:& quamuis armatus,cũq; omn
Cæsarea pompa atq; ceremonia Molino profectus, & Italiæ appropinquans,se ante tẽ
pus fœderis capitib.præscriptũ bellũ illaturũ diuulgasset,nihilominus cõsuetis suis im
pedimentis cõfusioneq; oppressus, vlterius nõ progrediebatur;neq; illũ pontificis,qu
Gallicorũ armorum metu in quo versabatur,assiduè vt in Italiã descenderet,vrgebat,&
quo melius id facere posset,Cõstantinũ Macedonẽ cum 500.auri libris ad eũ miserat;&
prius mille auri libras quæ ad bellũ cõtra religionis Christianæ hostes gerendũ ante al
quot annos in Germania seruabantur,ei cõcessit,stimuli mouere poterant.Pręterea eti
ab Galliæ rege mille auri pondo in Mediolanẽsis imperij diploma acceperat:cum pro
pe Oenipontem esset,de Vailana pugna nuncios accepit;& quamuis statim Bransuicen
sium ducẽ ad Forum Iulij recuperandũ misisset,tamen pecuniæ inopia,cum quas ex to
locis collegerat,eius effusionibus nõ sufficerẽt,impeditus,quemadmodũ in tanta occ
sione decuisset, nõ mouebatur: tandem Tridentum venit,vnde Galliæ regi,quòd eiu
opera oppida sua recuperasset,gratias egit;atq; vt ei maiorem beneuolentiam declar
ret, vtque veterum iniuriarum memoria prorsus deleretur, librum qui Spiræ conseru
batur, in quo omnes iniuriæ quas ante id tempus Galliæ reges Imperio & Germanic
genti intulerant,scriptæ erant, concremandum mandasse ferebatur: Tridentum tert
decima Iunij Rotomagensis, vt de communibus rebus ageret, ad eum venit;qui max
mo honore acceptus,ei quingentorum cataphractorum auxilium regis nomine prom
sit;ac ceteris rebus cum vtriusque consensu transactis, vt Cæsar & rex ad colloquium
apertos campos, prope Gardam oppidum,in vtriusque imperij finibus situm,venirer
statuerunt:quocirca Galliæ rex,vt ad constitutam diem adesset, castra mouit; & Cæs
eandem ob caussam ad Tridentinam Ripam se contulit duas horas ibi moratus, repe
tè Tridentum rediјt, & simul Galliæ regi, se nouis casibus in Foroiulij exortis disc
dere coactum fuisse, significauit, & vt Cremonæ hęreret, se enim citò ad constitutu
colloquium rediturum, rogauit; quam varietatem, si tamen in tanta in constantia v
ritas inueniri potest, multi suspitioni, ei ab alijs,vt natura credulus erat iniectæ tribu
bant;alij illum, quòd exiguam aulam & paucas copias secum haberet, sese ea dignit
te & existimatione, quæ Galliæ regis pompam magnitudinemque æquaret, ostendo
non posse, censuisse interpretabantur: rex autem vt se tanto sumptu leuaret, exe
citus citò dimittendi, nec non in Galliam redeundi cupidus, quamuis à Matth
Lango Gurcensi episcopo, & à Maximiliano ad id misso Cremonam vsque eum
cuto,& Cæsarem proculdubio reuersurum confirmante, vt expectaret vehementer
garetur, eo non expectato Mediolanum versus contendit.Galliæ regis cum suo exer
tu, ab Cæsaris finibus discessus, plurimum existimationis eius rebus detraxit; tam
quamuis tantas copias secum haberet, vt facilè Patauiũ cæteraq; oppida munire po
set, siue ob naturæ suæ varietatem, siue aliarum rerum prius gerendarum consilio, si
quòd cum in Italiam descenderet, maiorem exercitum secum habere sibi honest
duceret, nullum in ea præsidium misit; imò quasi reliqua omnino confecta esse
vt coniunctis sociorum viribus, Veneta vrbs oppugnaretur proponebat; quæ re
Galliæ rege libenter audita, sed Pontifici molesta fuit; Aragoniæ verò rex apertè
pugnauit. Ea tempestate Florentini bello Pisano supremam manum imposueru
cum enim frumentarium subsidium Pisas importare prohibuissent, nouis copijs c
scrip

ptis;omnem induſtriam omnemq; conatum,vt neq; terra neq; mari commeatus im-
tarentur adhibuerunt:quod quidem ob Lucenſium, qui quacunq; in re clàm pote-
t, fœdus poſtremò cum Florentinis ictum minimè integra fide ſeruabant, propin-
tatem, non ſine difficultate fiebat. Piſis autem quotidie annonæ penuria creſcebat:
m quum agricolæ iam ferre nollent, illi ciuitatis principes in quorum poteſtate e-
t publicæ deliberationes, quosque Piſanorum iuuenum maxima pars ſequebatur,
gricolas conſuetis artibus conſopirent, Plumbinatium reguli opera vſi, pacis cum
rentinis colloquia introduxerunt;in quibus multos dies artificioſè conſumpſerunt,
olao Machiauello qui Florentinis ab epiſtolis erat, & multis Piſanorum legatis ex
um & agreſtium numero delectis,hanc ob cauſſam Plumbinum profectis. Sed Pi-
obſidere, quia latos cõpos ac montoſos, foſſis & paludibus plenos habet,quibus fit
reſertim noctu,ob Lucenſium ex ſuo agro ſubminiſtrandi prompta ſtudia,& Piſano
,qui eius rei cauſſa ſe omnibus laboribus omnibusq; periculis exponebant,feroci-
n vix commeatus prohiberi poteſt,valde difficile erat;quas difficultates, vt ſupera-
Florentinorum duces, exercitum in tres partes partiri conſtituerunt;vt in plura lo-
ſtributus,commodius Piſas cõmeatum inferri prohibere poſſent.Vnam igitur par-
ad Metianam extra Plagariã portam collocarunt; alteram ad diui Petri ad Renam
m,& ad Iacobi,Lucenſi portę oppoſitam;tertiam prope vetuſtiſſimum diui Petri in
du templum, quod Piſas inter & Arni oſtium eſt; & in ſingulis caſtris bene muni-
ræter ſatis magnum equitum numerum, mille pedites poſuerunt: atque vt monta-
iter,per Oſolenſis vallis viam,quæ ad Sanctiiuliani montem ducit,melius cuſtodi-
, Magnam hoſpitalem domum verſus vallum ducentorum & quinquaginta pedi-
capax conſtruxerunt; ex quo quotidie Piſanorum penuria augebatur:qui dolis id
equi conantes, quòd iam ſe viribus adipiſci poſſe diffidebant, effecerunt vt Al-
us Mutolus Piſanus, obſcuri generis iuuenis, qui non multo antè ab Florentinis
ibus captus, maximis beneficijs ab eo cuius captiuus erat affectus fuerat, ſeſe
portam qua Lucam itur furtiuè traditurum polliceretur, eo conſilio, vt eodem
ore quo exercitus qui ad Iacobi erat, noctu ad eam capiendam iret, non modò
m vnam intromiſſam opprimerent, ſed ſimul etiam in vnam aliam partẽ quæ vr-
propius accedere, vt erat conſtitutum, debebat, impetum facerenr:qui cum non
rè nec perturbatè acceſſiſſent, Piſani ex hoc conſilio nihil aliud quàm paucorum,
t dato ſigno vrbem ingrederentur, intra primam portam venerant, cædem conſe-
i ſunt: inter quos occubuit Canacius ex Pratoueteri, (id illi cuius captiuus fuerat
nſus Mutolus nomen erat:cuius fiducia ea proditio cõpoſita fuerat) cæcidit etiam
enti glande Paulus Parrana,expeditorũ equitũ turmæ dux,qua ſpe ſublata,& exi-
dmodũ frumenti copia,eaq; clàm, & maximo eorũ qui id tentabant periculo im-
retur, neque Florentini inutiles homines Piſis egredi paterentur, (varijs enim
licijs eos qui exiuiſſent afficiebant,) res ad humanum victum neceſſariæ immenſo
o emebantur, cumque tanta earum non eſſet copia, vt omnibus ſatis eſſet, multi
ame peribant:& nihilominus illorum ciuium qui rempublicam adminiſtrabnt per
ia, tantam neceſſitatem ſuperabat; qui cum potius patriæ extremum exitium cer-
, quàm tam horrendæ neceſſitati cedere ſtatuiſſent, quotidie, multitudinem mo-
ac,modò illa re propoſita in ſpem erigere conantes, præſertim verò cum Cæſaris
liam aduentus ſingulis horis expectaretur, qui Florentinos ab ipſorum mœni-
rceret, deditionem differebant; ſed agricolarum pars, & præcipuè ij qui cum
bini fuiſſent, quænam eſſet illorum ſententia cognouerant, tumultu concitato,
nuò cum Florentinis id negotium tractarent coëgerunt: quæ res cum Alamano
ato, illorum caſtrorum, quæ ad Sancti Petri in gradu erant legato agitata,pòſt va-
iſceptationes,ijſdem illis ſemper omni ſtudio vt impedirent adnitentibus,concor
quidem legibus Piſanis valde lenibus, & amicis,tranſacta eſt:non ſolùm enim o-
publica & priuata delicta illis condonata fuerunt,verùm etiam multæ immunita-
nceſſę,& bonorum mobiliũ quæ Florentinis in defectione rapuerant reſtitutione
pti,vſq; adeò Florentini ea vrbe potiri cupiebant:tantus erat metus,ne ab Maximi
, qui in Cameracenſi fœdere Piſanos,quamuis Galliæ rege minimè cõprobante,

nominauerat,aut alicunde aliquod in expectatum impedimentũ existeret; & quamu
Pisanos intra paucos dies fame coactos,cessuros certò scirent,potius iniquis legibus
bi cautum,quàm vt ea liberè absq; vlla lege potirentur, vllam securitatis partẽ fortu
arbitrio committere voluerunt:hæc autẽ concordia in castris quidem tractari cæpta e
sed deinde à Pisanis legatis Florentiæ confecta; & in ea insignis fuit Florentinorum
des,qui tanto odio pleni,& tot iniurijs irritati,non minus in promissis seruandis cõsta
tes,quàm in concedendis faciles atq; clementes fuerunt. Et certè Romanorũ rex Pi
nos Florentinis se subiecisse non parũ molestè tulit:sibi enim persuaserat,vel eius ciui
tis imperium ad multas occasiones optimum instrumentũ fore; vel ea vrbe Florenti
cõcessa,se minimè mediocrem pecuniæ vim ab eis accepturũ: cuius inopia amplissim
occasiones quæ sine vllo eius labore industriaúe sese illi offerebãt,è manibus elabi p
tiebatur:quas dum tam leuiter adiuuat,vt Vicetię atq; Patauij vix sit aliquis eius miles;
ipse cunctatione sua oppidanorũ ardorem deferuescere permittit; ac sæpenumero cu
paucis copijs repentè se huc atq; illuc transfert, Veneti Patauij recuperandi oblatã o
casionem minimè neglexerunt;ad id multis rationibus impulsi;quoniam Taurisium r
tentum, quàm inutile consilium fuerit, tam præcipiti consilio de continentis imper
desperare, eos docuerat: & quia ob Maximiliani apparatuum tarditatem, quotid
minus timebatur: eo etiam nonnihil incitati, quòd cum prædiorum quæ multi priu
Veneti, in Patiuino agro possidebant fructus, Venetias ferre vellent,id Patauini proh
buerant:adeò vt priuatorum indignatione cum publica vtilitate coniuncta;ad hæc cù
Patauij exiguum præsidium esse scirent, & ob Patauinorum nobilium erga plebe
insolentiam, multos Venetorum in gubernando lenitatis memores, iam priorem d
minatum exoptare, & vtrum eam vrbem recuperare possent experiri statuerunt: ad
autem non paruam illis occasionem præbebat,quod Patauini agri colonorum maxin
pars Venetis studebat: quare constitutum fuit, vt Andreas Grittus è legatis Castren
bus vnus,copijs quæ quadringentorum grauis,supra duo millia Græcorum & leuis a
maturæ equitum, & quinq; millia peditum erant,à tergo relictis,Nouale Patauini ag
castellum se transferret, ac peditum parte, quæ cum multis rusticis ad Miranum v
lam missa fuerat, sibi in itinere adiuncta, Patauium versus contenderet, & Codalu
gæ portam oppugnaret: eodemque tempore, duo agrestium millia,cum trecentis m
litibus, & nonnullis equitibus, quo magis eorum qui intus erant animos perturb
rent, Portellum in opposita ciuitatis parte adorirentur: vt autem hæc consilia maxin
occulta essent, Christophorus Maurus alter legatus, se ad Citadellam exercitum d
cere fingeret: quod consilium bene meditatum, non tamen maiorem ordinem quà
felicitatem habuit: quoniam pedites quum ad multam diem venissent, Codalung
portam semi apertam inuenerunt: casu enim paulò antè nonnulli rustici, cum ca
ris fœno onustis per eam ingressi erant:ea igitur citra negotium occupata,& reliqu
rum copiarum quæ propè erant, aduentu absque strepitu expectato, eam vrbem ar
bitu maximam, & incolis vacuam, antequam rumor perciperetur, non modò sunt i
gressi,sed Vulpio equite,cũ expeditis equitibus,& Citolo Perusino,atq; Lactantio B
gomate cum peditum parte præeuntibus,ferè in forum vsq; peruenenerunt:sed rumo
ad Citadellam perlato Trissinus qui Patauij pro Maximiliano erat, cum trecentis Ge
manis peditibus, neque enim plures in eius vrbis præsidio erant, in forum prodi
idem & Brunorus Seregius cum quinquaginta equitibus fecit, vt si fortè interea du
ipsi hostilem ibi impetum sustinebant, qui Patauij Germanicum imperium amaba
arma cepissent, expectarent; sed hæc & omnis alia illorum spes erat inanis: quoniam
ciuitate tam repentino tumultu oppressa, & quàm multæ iam copiæ sese immiserat
nemo se commouebat: itaque ab omnibus deserti,citò magna clade accepta,in arce
Citadellamq; confugere compulsi sunt; quæ cùm non satis munitæ essent, intra pauc
horas victoris arbitrio se dediderunt; sicq; Veneti tota vrbe potiti, vt tumultum sed
rent & vrbem conseruarent operam dederunt: cuius maxima pars aliorum imprude
tia insolentiaque illis amica facta erat; nec quisquam præter Hebræorum,& nonnull
rum Patauinorum, qui se primi Veneti nominis hostes declararant domos, detrime
tum accepit:qui dies Marinę sacer,Venetijs publica legę quotannis,velut felicìssimus

impe

erij ipsorũ recuperandi initiũ, festus habetur, solemniq; ritu celebratur. Tota vicina o huius victoriæ fama commota est; & maximum erat periculum, ne Vicetini per se n facerent; nisi Constantinus Macedo, qui fortè fortuna nõ procul aberat, cum pau- quibusdam militibus eò venisset. Patauio recepto Veneti statim, quòd plebeiorum ppidis hominum, & agricolarum animos sibi fauentes haberent, toto agro potiti : eodemque impetu Lineacum oppidum cum arce, ad Veronensem, Patauinum & etinum agros turbandos locum valde opportunum, expugnarunt. Præterea Mar- sanam turrim, quæ octo passuum millibus Patauio distat, ad Rodigiã polinesum in- endam, & in Mantuani marchionis regionem irrumpendum aditum opportunum, ugnare conati sunt: sed quia Estensis cardinalis statim copias ad eam defendendam t, ea potiri non potuerunt. Patauinus casus Galliæ regis trans alpes reditum, non, vt ti opinabantur, remoratus est: qui in discessu, Biagrassi cum Papiensi cardinale Pon- io legato, nouum fœdus percussit, quo Pontifex atq; rex, matua sibi defensione, vt libet ipsorum cum quouis alio principe, dummodo in huius fœderis fraudem non et, fœdus inire posset, pacti sunt. Rex se nulli, qui Pontificij imperij subiectus, bene- rius, quiúe quouis modo ex Pontificatu penderet, patrocinium præstiturum, vel nceps in fidem suam, cunctis quæ ad eam vsq; diem suscepisset, obliteratis, quen- m accepturum promisit: quæ res tanti regis dignitatem parum decebat; quoniam multo antè, cum Ferrariensium dux ad eum venisset, quamuis primum quòd Pon- atus vexillum se inscio accepisset iratus fuerit, tamẽ deinde illi placatus, triginta au- rũ numûm millib. acceptis, eum in fidẽ suam tutelamq; acceperat. Illud quoq; inter côuenit, vt episcopatus qui tunc per omne regis imperiũ vacabant, ad pontificis ar- ium tribuerentur; qui verò intra certum tempus vacarent, ijs quos rex nominasset lerentur: cui vt magis satisfaceret, Pontifex per eundem Papiensem cardinalem, Al- nsi episcopo sacræ purpuræ priuilegium misit; seq; illum quamprimum Romam ve- et, eius dignitatis insignibus ornaturum promisit. His in hunc peractis modum, rex mora, ex Italia magnam ex tam plena celeriq; aduersus Venetos victoria gloriam m in Galliã referens, profectus est: & tamen vt in rebus diu expetitis homines ferè quam ijs adeptis, eam iucunditatem felicitatemq; quam sibi prius proposuerant in- ire solent, neq; maiorem animi tranquillitatem retulit, neq; res suas magis in tuto locauit: quin maiorum sibi periculorum ac turbarum messem paratam videbat: & d sibi in recenter exortis motibus statuendum esset, magis animo dubius erat, si res sari feliciter succederent, multo magis illum metuebat, quàm prius Venetos timuis- si Venetorum potentia resurgere inciperet, in perpetuo metu, perpetuisq; sumpti- , vt res illis ademptas conseruaret, versari cogebatur: neq; hoc solùm, sed & Cęsarẽ itibus & pecunia iuuare oportebat: quem si deseruisset, ne cum Venetis in se fœdus ret, atq; Hispanus, & fortasse etiam Pontifex ad idem concurreret, metuendum erat; ; ad Cæsaris amicitiam conseruandam mediocria auxilia requirebantur, sed ea eius- di esse oportebat, quibus victoria in Venetos potiretur: ea verò præter quàm quòd gno cum detrimento suppeditabantur, ipsum in eadem Cæsaris potentiæ pericula ijciebant: quæ dum cogitaret, primùm, vtrum Patauinarum rerum mutatio sibi mo- a an grata esse deberet, dubitauerat: sed postea, securitate qua si Veneti continentis erio spoliarentur frui posset, cum molestijs atq; periculis, quæ ex Romanorum re- potentia metuebat, & cum Veronæ, quam vtpote ad Germaniæ motus reprimendos ortunam summopere exoptabat, ab illo egestate coacto, pretio adipiscendæ spe com ata; tandem res eo statu esse, vt bello quemadmodũ futurum verisimile erat, diu in- Cæsarem & Venetos vigente, vtraq; pars assiduis sumptibus defatigata, vires amitte- sibi tutius vtiliusq; ducebat: qua in sententia fœdere cum Pontifice icto, multo ma- confirmabatur, quia illum secum fœdus amicitiamq; firmam seruaturum sperabat: en in Veronensium finibus septingentos cataphractos Palicia duce, vt Cæsaris tam ebus partis tuendis, quàm in ijs quæ Veneti possidebant inuadendis uoluntatem uerentur reliquit: quorum Vicetiam ex Cæsaris iussu profectione, Veronenses res ob paruum præsidium in periculo non mediocri versabantur, in tuto sunt colloca- & Venetus exercitus, qui ad Citadellam castra locarat, inde discessit. Ante regis di-

ſceſſum alius caſus Venetis propicius contigit:equitibus namq; illorum,qui Lineac
rant,aſſiduè totam regionem ad Veronæ portas vſq; percurrentibus, & maxima illis
commoda afferentibus,quos milites,qui Veronæ erant,cum non plus quàm ducen
quites,& ſeptingenti pedites eſſent,impedire nō poterāt,Tridētinus epiſcopus,qui
Cęſare ei vrbi præerat,cū Lineaci caſtra admouere ſtatuiſſet, Mantuanū accerſiuit,
vt apparatus expectaret,tū equitum turma quam ab rege habebat,caſtris ad Scalā in
lam Veronenſis agri vicū ſatis magnū, neq; muris,neq; vllo munitionis genere ſeptū
ſitis,dum ibi nihil ſuſpicans moratur,omnib.belli ducibus, quā in omni tēpore & lo
ita vigilantes ac parati eſſe debeant, vt proprijs viribus freti,nec longinquitate,nec
bilitate hoſtiū ſe tutos eſſe putent, inſigne exemplū dedit:nam quum Mantuanus c
nonnullis Veneti exercitus Græcis equitibus egiſſet, vt eum in locū ad ſe venirent,
ad ſua ſtipendia tranſirent,ipſi verò ſtatim eā rem ducibus ſuis patefeciſſent, hacq;
caſione illū repente adoriri ſtatuiſſent,Lucius Maluetius cum ducentis expeditis eq
bus,& Citolus Peruſinus cum peditibus octingentis,clam Patauio Lineacū profecti
copijs quæ Lineaci erant,mille & quingentis agricolis ſibi cōiunctis, & aliquot eq
bus qui crebris vocibus, Turcū(id rat Mantuani cognomen)vt expectatos Græcos
uentare opinaretur inclamarent,præmiſſis, ad conſtitutam diem matutino tempore
aurorā,ad Scalæ inſulā nemine quicquam ſuſpicante peruenerūt: & ſine impedime
ingreſſi,cū omnes milites, & reliquos marchionis famulos,ac domeſticos,ſine excu
dormientes inueniſſent,eos diripuerunt:vbi inter ceteros captus fuit Boiſius,march
nis vicarius,Rotomagenſis nepos, & Marchio tumltu percepto,cum ferè nudus per
neſtram euaſiſſet,ſeq; in ſaginæ agro(grani ſiue milij cuiuſdam rufi proceriq; admod
genus eſt)occultaſſet,ab eiuſdem loci agricola,qui pro cōmuni incolarū ardore,Vene
rum commodum propriæ vtilitati præferens, dū ſimulanter ingentibus marchionis
miſſis auditis,ſe vt illū ſeruaret operam dare fingit,cōtrariū facit,hoſtibus proditus f
vnde Patauiū & deinde Venetias perductus,maxima totius ciuitatis lætitia,in Marti
dis turriculā coniectus fuit.Cæſar Venetorū progreſſus nulla adhuc ex parte imped
rat impediebatúe, quia nōdum tantas copias haberet vt in campis caſtrametari aude
& multos dies in Vicetinis ſaltibus occupatus fuerat, vbi montani homines,Veneti
minis ſtudioſi,locorum anguſtijs freti, manifeſtè ab eo defecerant:deinde quum in p
nitiem deſcenderet,Patauina defectione iam ſequuta,non ſine ſuo periculo in innu
ram agreſtium multitudinem,qui illum munito in loco qua ei iter erat expectabant,
cidit:vnde cum eos expuliſſet, ad Scalam Vicetini agri,cuius Venetus exercitus ma
partē recuperauerat, & Serrauallē alicuius momenti loco expugnato,magna in Ger
nos crudelitate vſus fuerat,peruenit Maximilianus,& intra paucos dies Serrauallē r
perato, eadē in Italos milites & regionis incolas immanitate vſus eſt:ſic cum nōdun
ius vires auctæ eſſent, paruis rebus gerendis ſeſe,exigua cum Cæſarei nominis dign
te exiſtimationeq; implicabat,modò hoc caſtellum,modò illud oppugnans,& (vt ſe
per eius cogitationes viribus & occaſione maiores erant)ceteris fœderatis, vt omni
coniunctis viribus,maritimis etiā Galliæ atq; Aragoniæ regum claſſibus cum Pontifi
triremibus,quæ tunc ſimul erant,præter terreſtres apparatus adhibitis,Veneta vrbs
pugnaretur,proponebat. Quod etſi in Cameracenſi fœdere tractatum non fuiſſet,G
liæ rex dummodo huiuſmodi conditiones proponerentur, vt eius expugnationis co
moda in omnes ſocios redundarent annuiſſet,ſed Pontifici id moleſtum erat: Hiſpa
verò & tunc & aliàs cum diutius id negotiū agitatum fuit, ſemper quia Galliæ regi
le fore cenſebat, rem quaſi ab ęquitate honeſtateq; vehementer alienam deteſtatus
iecit.Sed dum Patauinus,Vicetinus,& Veronenſis ager Germanorum atq; Italorum
mis ita vexantur,miſerius etiam Carni atq; Iſtri qui Venetorum imperio parebant,la
rabantur: quoniam Analtenſis princeps Cæſaris iuſſu cum decem militum millibu
jis qui in prouincijs Cæſaris imperabantur, Iulijforum ingreſſus,vbi fruſtra Montis
conis expugnationem tentaſſet,Cadorum oppidum cum arce magna cum defenſor
cæde expugnauit: & viciſſim aliquot expediti Venetorum equites,multis regionis
colis ipſos ſequentibus, Valdiſeriam oppidum vi ceperunt, & Bellona vbi nullum
Germanicum præſidium,deditione potiti ſunt: ab alia verò parte Branſuicenſium

&ie

ipse ab Cæsare missus, cum Vtina, nobilissima Fori Iulij ciuitate potiri nõ potuisset, ad uitale Austrium oppidũ edito loco, ad Natisonẽ fluuium situm exercitum duxit, cu- s custodiæ Federicus Contarenus paruo cum præsidio, sed populi ad defensionem omptissimi viribus fretus præerat: cui quum Ioannespaulus Gradinicus Fori Iulij præ ctus, cum octingentis equitibus & quingentis peditibus auxilio veniret, ab Germa- s militibus fugatus est: & tamen quamuis Ciuitale tormentis concussissent, neque fe- ci oppugnatione, neque eorum qui ipsis auxilio veniebant in fugam coniectorum fa- a expugnare potuerunt: & in Istria Christophorus Frangipanius, ad Vermineum ca- llum Venetos magistratus quos regionis incolæ sequebantur fregit: cuius secundi ccessus occasione, totam regionẽ cladibus incendijsq; compleuit; & Castellonouum m Raspruchio oppido occupauit: quare Veneti Angelũ Triuisanum, classis prefectum m sexdecim nauibus longis eò miserunt: qui Fluminensi oppido primo aduentu ex- gnato, Tergesti expugnationem tentauit: quod cum non succederet, Raspruchium vi uperauit: deinde Carnorum atq; Istriæ statu flebili relicto, cum triremibus Venetias rsus se recepit: nam cum modò Veneti, modò Germani in ijs prouincijs superiores ent, quæ oppida prius hi cœperant atq; diripuerant, mox illi rursum recuperabant di- iebantq;; & idem sæpius ab vtrisq; fiebat: itaq; cum hominũ fortunæ & corpora sem- r his aut illis prædæ essent, vniuersa regio miserè absumebatur vastabaturq;. Quibus profanorum armorũ motibus, Romæ de sacris armis disputabatur; quo iam ante Pa- ium recuperatum, sex Veneti Senatus oratores, lugubri vestitu, modisq; venerant: i cum maximo fastu & pompa, vniuersaq; ipsis obuiam accurrente eam vrbẽ ingredi nsueffent, tunc nõ modò neq; honorificè accepti, neq; vllo comitatu fuerant, sed no- (sic enim Pontifex voluit) ingressi, neq; ad eius conspectum admissi sunt: sed in nea- itani cardinalis ædibus, cum ipso & alijs Cardinalibus, antistitibusq; quibus id nego n commissum erat, colloquebãtur; Romanorum, Galliæ, ac Hispaniæ regum legatis, sacris interdictis liberarentur, vehementer adnitentibus: & contrà Eboracensi Archi scopo, ab Henrico VIII. qui antè paucos menses patri suo Henrico septimo defun- successerat, hanc præcipuè ob caussam misso, palàm pro ipsis agente. Sed longè ma rerum expectatio hoc tempore omnium mortalium animos occupabat; quoniam sar, omnibus viribus suis, quæq; à multis cõcedebantur collectis; potentissimum ex- tum quo Patauium oppugnaret præparabat: at Venetus Senatus, vt qui salutem suã rsus in eius vrbis defensione sitam existimaret, summa diligentia rebus ad eam dè- dendam necessarijs apparandis incumbebat; ac præter eos milites qui ad Taurisij sidium iam destinati erant, exercitum suum cum omnibus ijs copijs quas vndiq; co- otuere, in eam vrbem immisit: ingentem præterea variamque tormentorum vim, o- is generis commeatum in multos menses comportarant; & agricolarũ fabrorumq; umeram multitudinem in eam adduxerant, quorum opera, præterquàm quòd ag- ibus & magna lignorum, ferramentorumq; copia, ne ijs aquis quæ prope Liminum idum, Patauium deducuntur, priuarentur, prospexerant, vrbis mœnia mirũ in mo- m munierant, quotidieq; muniebant: & quamuis tales essent apparatus, vt vix maio- exoptari possent, nihilominus in tam graui re, illius Senatus solicitudo anxietasque redibilis erat; Senatoribus neq; interdiu neq; noctu, de ijs quæ opportuna fore du- ant cogitare, admonere, proponere, intermittẽtibus: quibus de rebus quum assiduè enatu ageretur, Leonardus Lauredanus dux, vir ætate, & tanti gradus in quo iam ltos annos sederat dignitate venerandus, stans in hanc sententiam verba fecit: i, ut omnibus notissimum est, præstantissimi Senatores, in Patauinæ urbis conserua e, non modò imperij recuperandi, verùm etiam libertatis nostræ conseruandæ spes is sita est: & cõtrà, si eius iacturam, huius nostræ patriæ, ut certissimũ est, extremum um sequitur, apparatus ad hũc usq; diem factos, quãuis maximi & admirandi sint, ad eius urbis securitatẽ, neq; ad nostræ reip. dignitatẽ idoneos esse necessario fatẽ- est: quoniã in tanti momenti tantiq; periculi re, apparatus tales esse, ut Patauiũ de- m iri maxima spes haberi possit, nequaquã est satis, sed huiusmodi apparatus esse tet, vt quatenus humana diligentia atq; industria prouideri potest, eã ab omnibus us quos aduersa fortuna, quę cũ in omnib. humanis reb. tũ maximè in bello domi-

natur, ex tempore parere poſſit,tutam atq; incolumen præſtaturos, certò nobis perſua-
dere poſſimus:nec verò priſca Veneti nominis fama & gloria dignum conſilium eſt,pu-
blicam ſalutem,honorem, noſtramq; & coniugum ac librorum noſtrorum vitam,pere-
grinorum hominum & mercenariorum militum virtuti prorſus à nobis cōmitti; noſq;
ipſi nō ad eam pectoribus lacertisq; noſtris defendendam ſponte omnes accurramus:
nam ſi nunc ciuitas illa non ſuſtinetur, nullus nobis amplius pro nobis ipſis laborandi,
non virtutis noſtræ declarandæ,non opum noſtrarum pro ſalute noſtra exponendarum
locus relinquitur: quocirca dum patriæ noſtræ iuuandæ nundum tempus effluxit,nulla
opera,nullus conatus prætermittendus eſt;nec tandiu expectandum,donec ijs qui for-
tunas noſtras diripere, ſummaq; immanitate ſanguinem noſtrum haurire cupiunt,præ-
dæ ſimus:neq; enim patriæ ſalus publicum modò bonum comprehendit,ſed in reipub-
licæ ſalute ſimul & priuatorum omnium commoda ſalusq; agitur ; quæ ita inter ſe apta
connexaq; ſunt,vt alterum ſine altero ſtare non poſſit:cadente enim republica & in ſer-
uitutem ruente , quis priuatorum fortunas,honorem,vitam,hoſtium auaritiæ,libidini,
crudelitati, prædæ relinqui ignorat? verùm etſi in reipublicæ defenſione , nihil aliud
præter patriæ ſalutem cōtineretur,nónne id generoſis ciuibus dignum præmium, apud
homines gloria ſplendoreq; plenum , ac Deo gratum?eſt enim vel ethnicorum ſenten-
tia,omnibus qui patriam iuuerint,conſeruarint, auxerint,certum eſſe in cœlo ac defini-
tum locum,vbi beati ęuo ſempiterno fruantur:& quęnam patria vnquam fuit,quæ à ſuis
filijs magis iuuari conſeruariq; digna fuerit,quàm hæc noſtra?quæ inter omnes vniuerſi
terrarum orbis ciuitates principatū obtinet,& per multa ſecula obtinuit , & ex qua eius
ciues maxima innumeraq; commoda,emolumenta,honoresq; percipiunt?quę ſiue na-
turæ dotes,ſiue ea quæ ſecundæ fortunæ ferè perpetuam amplitudinem oſtendunt,ſiue
ea ex quibus incolarum , animi virtus, nobilitasq; elucet,inſpicias,admirabilis eſt:eius
etenim ſitus maximum ſtuporē hominū mentibus affert , ſola ex omnib. quas ſol videt
in ſalſis vndis poſita:cuius partes omnes ita coniunctæ ſunt,vt eodem tempore,& aqua
commodis,& terræ amœnitate perfruatur , quodq; non in continenti ſita ſit,à terreſtri-
bus iniurijs tuta;& quia non in alto mari eſt, à maritimis incurſionibus libera;quæ verò
ſunt admiranda,tùm publica,tum priuata ędificia,incredibili ſumptu magnificentiaque
extructa , ornatiſſimisq; ac peregrinis marmoribus, alijsq; raris lapidibus,ex omnibus
partibus in hanc vrbem aduectis referta ; mitto eximias picturas , ſtatuas , ſculpturas
teſſellata & vermiculata opera : taceo tot pulcherrimas columnas,aliaq; huiuſmodi,in
numera. Quæ verò ciuitas hodie reperitur,vbi maior peregrinarum gentium concur
ſus ? quorum alij vt in hac libera & ferè diuina patria tuto vitam degant, alij verò vt ſu
commercia exerceant ſe conferunt; hinc Venetiæ varijs mercibus negotiationibusqu
redundant; hinc ciuium noſtrorum opes aſſiduè creſcunt;hinc reſpublica ex ſolo huiu
ciuitatis ambitu,tanta vectigalia percipit,quanta multi reges ex ſuis integris regnis no
habent:prætereo nunc in omni ſcientia ac diſciplina eruditorum hominum copiam,in
geniorum bonitatem , virorumq; virtutem , ex qua cum alijs dotibus coniuncta,rerum
ab hac rep. noſtrisq; hominibus geſtarum, quibus nulla maiores poſt Romanos patri
geſſit , gloria nata eſt:nihil dico quàm admirandum ſit in ciuitate in qua nihil ad victu
oritur quæq, habitatoribus ſit frequentiſſima, omnium rerum copiam videre. Fuerun
huius noſtræ ciuitatis auſpicia in his ſterilibus nudisq; ſcopulis coarctata : nihilominu
noſtrorum hominum virtus,primum in proxima maria & circumiecta oppida protenſ
deinde felicioribus ſucceſſibus , in remotiora,prouinciasq; dilatata,ad extremas vſq
orientis partes prouecta, tantum terra marique imperium eſt adepta,idq; tamdiu obt
nuit,ſuamq; potentiam ita auxit,vt quum diutiſſimè reliquis omnibus Italiæ ciuitatib
formidabilis, ad eam deprimendam, omnium Chriſtianorum principū fraudes vires
concurrere neceſſe fuerit:quæ proculdubio Dei opt.max.ope facta ſunt; quoniam iur
quod in hac ciuitate omnibus æquè adminiſtratur iuſtitiæq; fama per terræ orbem vn
uerſum celebratur;cuius ſolo nomine multæ ſe ſponte gentes populiq; imperio noſtr
ſubiecerunt:& cui ciuitati , cuiúe imperio patria noſtra erga Deum opt.max.pietate r
ligioneq; cedit ? vbi tot ſunt ſacra virorum ac virginum collegia?tot,magnificentiſſim
prętioſiſſimisq; ornamentis,vaſis tanta admiratione dignis,apparatibusq; diuino cult
dica

itis referta templa?vbi tot ſunt pauperum gratuita hoſpicia,piaq; loca,in quibus in-dibili ſumptu, & incredibili egenorum cõmodo charitas exercetur:quas ob res pa- noſtra meritò reliquis omnibus præfertur; ſed eſt & præter has alia cauſſa,qua ſola nes ſuas laudes ſuamq; propriã gloriam ſuperat.Habuit patria noſtra eodẽ tempore riginẽ ſuã & libertatẽ; neq; vnquam Venetijs ciuis aliquis natus mortuusúe eſt,qui liber & natus & mortuus ſit; neq; eius libertas vnquam turbata fuit;tanta felicitate iuili concordia manante,quæ ſic in hominũ pectoribus radices egit,vt eodẽ tempo ſenatum noſtraq; cõſilia ingrediantur,& priuata diſſidia controuerſiasq; deponant: uſce rei cauſſa eſt adminiſtrationis forma,quæ ex optima quaq; reip. ratione tempe ,itaq; compoſita, vt omnibus inſtar ſuauiſſimi concentus, optima proportione ſibi icem reſpondentibus,tot iam ſeculis,ſine ciuili ſeditione,ſine armis,ſine ſuorum in-e ciuium ſanguine inuiolata immaculataq; perſtiterit,quæ laus noſtræ reip. propria quòd nec Roma, nec Cartago , nec Athenæ, nec Sparta, nec vlla ex ijs rebuſpub. apud veteres clariores fuerunt,maioremq; famam obtinuerunt gloriari poteſt:imò s reipub. forma apud nos reipſa conſtituta cernitur, qualem illi, qui ciuili ſapientia eris præſtiterunt, neque excogitare,neq; deſcribere vnquam potuerunt. Huic igitur a, tamque illuſtris patriæ, quæ diutiſſimè religionis propugnaculum,& Chriſtianæ .lumen extitit,filiorum ciuiumq; ſuorum virtus defuiſſe prędicabitur?& erit aliquis ſuã liberorumq; ſuorũ vitam pro eius ſalute,periculis obijcere recuſet? quæ quum Patauij defenſione ſita ſit,quis erit qui non ipſemet ad eam vrbem tuendã velit accur ? & quamuis eas vires quæ ibi ſunt ad eam tuendã idoneas eſſe certiſſimi eſſemus, ne ad decus noſtrũ pertinet, nónne ad Veneti nominis ſplendorem ſpectat,vt vbiq; arum cognoſcatur, nos ipſos ad eam vrbem defendendã & cõſeruandã accurriſſe? uit huius ciuitatis fatum, vt pauciſſimorũ dierum ſpacio,tantũ imperiũ è manib.no-elaberetur; qua quidẽ in re nõ tam Fortunæ malignitatẽ accuſare debemus(ſunt e- omnium rerump.omniumq; regnorum cõmunes caſus)quàm quòd noſtræ ad eam diem inuictæ conſtantiæ obliti, quòd tot à maioribus noſtris relicta generoſæ virtu xempla glorioſa minimè recolentes, nimis repẽtina deſperatione potenti fortunæ i ceſſerimus; neq; eam virtutem nos liberis noſtris demonſtrauerimus quàm nobis es noſtri repræſentarunt. Nunc eius ornamenti,quòd ſi viri eſſe voluerimus,non a-imus,ſed dimiſimus, recuperandi occaſio ad nos redit: nam ſi nos ipſos ſponte peri s obijcientes,aduerſæ fortunæ obuiã iuerimus, acceptã infamiæ notam delebimus; q; priſtinam in nobis animi magnitudinem virtutemq; minimè extinctam eſſe ho-es viderint, is error potius fatali cuidã tempeſtati,cui nec humanum conſilium nec antia repugnare poteſt,quàm noſtæ culpæ ignauiæúe aſcribetur.Quocirca ſi liceret mnes populariter Patauium iremus , vt abſque eius defenſionis, ac reliquorum grauiſſima vrgent,negetiorũ publicorum,detrimento,hæc ciuitas per aliquot dies eri poſſet,ego primus veſtra ſententia non expectata iter arriperem: equidẽ neſcio in re poſtremos hoſce ſenectutis meæ dies,melius collocare poſſem,quã præſentia culis tam præclaræ victoriæ particeps fieri:vel(quod animus dicere horret)vnà cum mortem oppetendo,patriæ excidio ſuperſtes nõ eſſe:ſed quia nec Venetiæ publico atu,quo cõſulendo,prouidendo & imperando,nõ minus defenditur Patauiũ,quàm ũ qui ibi ſunt armis,carere poſsũt:& inutilis ſenũ turba ei ciuitati magis oneri quàm idio eſſet,nec ad quemuis euentum è re eſt,Venetias omni iuuentute nudare.Idcir-ortor atque ſuadeo, vt his omnibus de cauſſis eligantur ducenti patritij, è noſtræ entutis præcipuis,quorum quiſque ſecum amicorum & clientum qui arma tractare int,numero quem cuiusque facultates ferent, ſe Patauium conferant,ibi quamdiu ius ciuitatis defenſionem neceſſe fuerit manſuri: duo mei liberi cum magno comi-,id quod ego pater illorum & princeps veſter primus ad vos retuli, primi exequen- quorum corpora in tam graui periculo libenter patriæ deuoueo: ſic Patauina ci- ſecurior erit: ſic qui illic ſunt mercenarij milites, iuuenes noſtros, ad vigilias,o-ique militaria munia alacres conſpicientes, incredibilem lætitiam allacritatem-concipient: certò perſuaſi, cum filij noſtri ipſis coniuncti ſint, nos nullum appa-,nullumúe conatum prætermiſſuros. Iuuenes & ceteri qui non ibunt, hoc ex-

emplo, ad omnes labores periculaque vbi opus fuerit ſubeunda, eo magis accen der
tur: vos Senatores, quorum dicta factaque toti ciuitati exemplo & in oculis ſunt, qu
quis veſtrum idoneas facultates habet, vt liberi veſtri huic numero inſerantur inter v
certate, quo tantæ gloriæ participes fiant: ex hoc enim non modò Patauij ſecura & cer
defenſio conſtabit, verùm etiam hanc apud omnes gentes gloriam nobis conciliab
mus, nempe nos eos eſſe, qui cum propriæ vitæ periculo omnium totius terrarum orb
digniſſimæ nobiliſſimæq; patriæ, libertatem ſalutemq; defendimus.

Maxima attentione & approbatione principis conſilium, auditum & ſumma cel
ritate perfectum fuit; quo factum eſt, vt Venetæ iuuentutis patritiorũ flos, ſinguli quan
plurimis amicis familiaribusq; rei bellicę idoneis collectis, Patauium proficiſcerentu
omnibus reliquis nobilibus, & innumera aliorum multitudine eos ad naues vſq; com
tantibus; qui omnes tantam ad patriam iuuandam propenſionem ſummis laudibus c
lebrabant, & pijs votis proſequebantur: nec minore omnium letitia & plauſu Patau
accepti fuerunt, ducibus atq; militibus, hos nobiles iuuenes, quòd quum nec laboribu
nec militiæ periculis exercitati eſſent, patriæ charitatem propriæ ſaluti anteponeren
laudibus in cœlum vſq; ferentibus; atq; ita mutuis cohortationibus accenſi, lætiſſim
animis Cæſaris aduentum expectabant: qui copias quæ ex multis partibus confluent
colligens, ad Brentæ pontem, ad tertium à Patauio lapidem venerat; & Limino expug
nato, curſuq; aquarum impedito, tormenta, quæ ingentis magnitudinis & innumera e
Germania vehebantur expectabat: ex quibus cum pars Vicetiam eſſet aduecta, & Ph
lippus Roſſius Federicusq; Gonzaga Bozolus cum ducentis expeditis equitibus,
ea comitarentur ijs obuiam proceſſiſſent, ab quingentis leuis armaturæ equitibus, q
ruſticis toto eo bello Venetis mirum in modum ſtudentibus, itineris ducibus, Patau
egreſſi erant, ad quintum ab Vicetia lapidem fracti ſunt, & Philippus captus, Federicu
verò vix, noctis beneficio pedes, & lintea tantũ tunica interiore indutus euaſit. A` Bren
tæ ponte Maximilianus, vt ſibi commeatus opportunitatem magis patefaceret, duode
cim paſſuum millibus Rodigiam Polineſum verſus ab vrbe receſſit, atque Ateſte caſte
lo expugnato atq; direpto, ad Monſilicium exercitum duxit: vbi quum oppidum quo
in planitie eſt deſertum reperiſſet, ſecundo die arcem in editæ rupis apice ſitam expu
gnauit: deinde Montaniana deditione potitus eſt; vnde Patauium verſus regreſſus, a
Baſſanelli pontem prope Patauium caſtra locauit: ibique Brentam quæ inde Patauiun
fluit auertere fruſtra conatus eſt, quo in loco quum omnia tormenta & apparatus quo
expectabat conuecta eſſent, omnibus copijs, quę in varia loca erant diſtributę, collectis
cum omni exercitu vrbi appropinquauit; & quatuor peditum millibus in eo ſuburbi
qui ſanctæ crucis dicitur collocatis, oppugnationem ab ea parte aggredi in animo hab
bat; ſed poſtea ciuitatem eo in loco ſitu, muro, alijsq; operibus munitiorem eſſe certio
factus, & quia etiam in illis caſtris magna à Patauinis tormentis clade afficiebatur, a
portam quæ Portellum dicitur, & Venetias reſpicit, quia vrbem ab ea parte minus mu
nitam eſſe audiebat; & vt auxilia quæ nauibus vel terreſtri itinere Venetijs mitti poſſen
impediret, omnes copias transferre ſtatuit: ſed quum ob loca paluſtria & aquas totan
regionem inundantes, niſi longo circuitu eò peruenire non poſſet, ad Boualentæ pon
tem ſeptem paſſuum millibus procul à Patauio venit, vbi ſunt paſcua ad Bachilionen
amnem, qua ad mare vergit, inter Patauium & Venetias ſita: quem in locum quia aqui
circundatus, & in tutiſſima Patauini agri parte eſt, tria ruſticorum millia, cum ingent
pecorum multitudine ſe contulerant: qui ab primo Hiſpanorum atque Italorum pe
ditum agmine oppreſſi, omnes penè vel cæſi vel capti fuerunt; neq; per duos proximo
dies aliud niſi quod totam regionem, pecorum infinita copia refertiſſimam, excurſioni
bus percurrerunt, & in Brenta multas naues quæ commeatum Patauium vehebant cæ
perunt, factum eſt: tandem decimoquinto Septembris die, vbi tantùm temporis inuti
liter conſumpſiſſet, & hoſtibus vrbis muniendæ commeatuq; replendæ ſpacium dediſ
ſet, Patauio ad Portelli portã copias admouit. Italia, nec ea ætate, nec fortè multis ſupe
rioribus vllam oppugnationẽ, quę cum ob vrbis nobilitatem, tum ob res grauiſſimas qu
eius vel victoriam vel iacturam conſequuturæ erant, maioris expectationis, & in quan
magis mortalium oculi conuerſi eſſent, tentari viderat: Patauium enim nobiliſſima &

anti

quissima vrbs, Gymnasij præstantia celebris, triplici muro circũdata, & quam Bren-
rq; Bachilio amnes alluunt, ambitu fortasse tanto, quanta alia vel è maximis Italiæ
ibus, in fertilissimo solo sita, vbi aër salubris est ac temperatus; & quamuis tunc iam
ra centum annos Venetorum qui Carrarienses expulerunt imperio premeretur, ta-
n superba atque ampla ędificia, multaque antiquitatis vestigia memoranda retinet,
quib. pristina vrbis amplitudo splendorq; cognoscitur: & ex tantæ vrbis expugnatio-
vel defensione, nõ modò Germanici imperij in Italia firmamẽtũ imbecillitásue pen-
bant, verum etiam quid de ipsa Veneta vrbe futurum esset: Patauio nanque defenso,
respublica maximis diuitijs referta, & promptissimis animis in se ipsa cõiuncta, neq;
tationibus quibus principum res subiectæ sunt obnoxia, facilè se breui tempore ma
m imperij sui partem recuperaturam sperare poterat; idque eo magis, quia maxima
s eorum, qui res nouas exoptauerant, quum ea quæ sibi proposuerant in ijs minimè
erissent, & quantum moderata Venetorum administratio, ab Germanico imperio,
talorum moribus alieno, ac perturbato differret, edocti, atque eo etiam magis, bel-
onfusione ac detrimentis excitati, ad priorem dominatũ oculos conuertere incipie-
t: & contra Patauio amisso, Veneti omnem suæ reip. splendorẽ redintegrandi spem
ttebant: quin etiam timendum erat vehementer, ne ipsa Veneta vrbs tanto imperio
iata, & publicis uectigalibus imminutis, totque bonis quę priuati ciues in continen
ossidebant amissis, multis opibus vacua, uel se ab hostibus sociorũ principum armis
endere non posset, vel saltẽ progressu temporis, nõ minus Turcarũ, quos tot in locis
imos habent, & cum quibus continenter est illis aut bellũ, aut infida & malè secura
, quàm Christianorũ principum præda fieret. Sed non minor erat hominũ hęsitatio,
niam ualidissimi apparatus qui vtrinq; cernebantur, omniũ mentes oppugnatióne,
ropugnatio feliciorem euentũ esset habitura incertas ancipitesq; detinebãt: In Cæ-
nãq; exercitu præter septingentos Galliæ regis cataphractos, quibus Palitia præe-
erant ducenti grauis armaturę equites ab Pontifice, totidẽ ab Ferrariensiũ duce sub
nsi Cardinale, quamuis nõdum cõtrouersiæ inter illos sedatę essent, missi; & sexcen-
li grauis armaturæ equites sub varijs ducibus ab ipso conscripti. Nec minor erat pe
tus quã equitatus neruus: habebat enim decẽocto Germanorũ, sex Hispanorum,
tem ex varijs gentibus voluntariorum militum, & duo Italorum, quos Estensis Car
lis eodem nomine proprijs sumptibus ducebat, millia: sequebatur incredibilis tor-
torum apparatus, & reliquarum ad belli vsum ingens rerum copia, cuius partẽ rex
liæ miserat: & quamuis proprij eius milites plerumq; stipendia non acciperent, ni-
minus ob tanti Imperatoris magnitudinẽ auctoritatemq;, & ob Pataulj expugnan-
iripiendiq;, & ea omnia quæ adhuc Veneti possidebant, ipsis prędæ futura, spem, nõ
illum deferebant; imo numerus quotidie augebatur, quum præsertim omnes sci-
, illum natura liberalissimum atq; erga suos milites humanissimum, non auaritia seu
ntate, sed inopia stipendia non persoluere. Tam potens erat Cæsareus exercitus,
non modò ex proprijs, uerùm etiam ex aliorum viribus auxilijsque collectus; sed
tenus ad Pataulj propugnationem necesse erat, nõ minus potentem exercitũ Vene-
ea vrbe habebant: erant enim sexcenti grauis, mille & quingenti leuis armaturæ, itẽ
e & quingenti Gręci equites, quibus Pitiliani comes omnibus præerat; Bernardi-
verò Montonius, Antonius Pius, Lucius Maluetius, Ioannes Græcus clari peritiq;
es, alijq; minores suas singuli turmas ducebant. Huic equitatui accedebant duode-
ex totius Italiæ exercitatissimis optimisq; peditum millia, Dionysio Naldio, Cito-
erusino, Lactãtio Bergomate, Saccoccio Spoletano, & multis alijs ducibus: decem
icorũ, Gręcorũ, & Epyrotarũ peditum millia, ex naualibus turmis educta; in quibus
magna inutilis, & ferè collectitia turba esset, erat tamen aliqua pars vtilis: pręter hos
t Veneti adolescentes, cum ijs qui eos sequuti erant, qui etsi ob nobilitatẽ, & erga
iam pietatem clariores quã alias ob causas essent, nihilominus, quia promptè se pe-
lis obijciebant, alijsq; exemplũ pręberant, minimè parui erant momenti. Pręter mi
omnes quoque reliqui necessarij apparatus abundabant; ingens tormentorum nu
is, mira omnis generis commeatus copia; quia non minus regionis incolæ in fru-
s securitatis suæ gratia eò comportandis, quàm Veneti magistratus in curando

&imperando,vt assiduè venirent,solliciti fuerant:& penè innumera agrestium mul
do, qui pretio conducti nunquam opera intermittebant; adeò vt ea vrbs,tanto pr
gnatorum numero atq; virtute munitissima, mirum etiam in modum omnibus in l
refecta atque munita esset: aquam enim quæ circum Patauina mœnia fluit,ad mag
altitudinem per totam fossam, vndequaq; auxerant; & ad omnes vrbis portas,alijs
in locis oportunis multa propugnacula extrinsecus, sed mœnibus cōiuncta,quæq;
tum ab interiori parte habebant construxerant: vnde tormentorum copia refertis,
in fossam se demisissent, petebantur: & ne vallis fortè amissis ciuitas in periculo e
omnibus subter cuniculos egerant: & multa vasa tormentario puluere referta,vt
amplius defendi non possent, euerti & in altum tolli possent immiserant, nec vet
muri magnitudine firmitudineq; prorsus freti,etsi prius eum diligenter inspexissen
que vbi opus erat reparassent,pinnasq; deiecissent, ab interiori parte, arboribus al
materia per totius vrbis ambitum septa quædam à muro quanta ipsius erat crassit
remota confecerant: idque vacuum quod inter vrbis muros septaq; intererat,ad n
vsq; summitatē terra ingesta, beneq; solidata expleuerant: cumq; hoc admirabile o
incredibilisq; laboris, quo ingens hominum multitudo se exercuerat,nundum ijs
bus vrbis tutela fuerat demandata omnia satisfacerent,muro in hunc modum auct
duplicato, fossam sexdecim altam vlnas totidemq; latam duxerant: quæ cum in
angustior esset, atq; in omni parte subterraneas casas ac turriculas tormentis instru
haberet, vrbem sic muniebat, vt capi nullo posse modo videretur.Hæc autem ædi
vallorum instar erant,cuniculis subter vacua,eò modò constructa,vt ignis impetu e
ti facilè possent: nihilominus, vt ad omnia paratiores essent, post fossam, eiusdem
maioris amplitudinis aggerē,qui quantū vrbs ipsa, paucis locis ad quæ tormenta n
modo dirigi posse cernebatur,exceptis patebat, tantum extendebatur, erexerunt; a
quā aliud munimentū cōstruxerunt,septem vlnarū; quo qui aggerem tuebantur ab
stilibus tormentis tuti redderētur:& vt militum ciuiumq; animi, tantis apparatibus
nitionibusq; promptè responderent, Pitilianus omnibus in diui Antonij campum c
uocatis, & grauibus, ac virilibus verbis, ad salutem honoremq; suum tuendum coh
tatus, se ipse cum omnibus ducibus exercituq; vniuerso,& Patauinis ad extremum
spiritum eam vrbem optima fide atq; cōstanter defensuros, inuiolabili sacramento
strinxit. Cum tanto igitur apparatu & contra tantum apparatum, Cæsaris exercitus
Pataauij muros accessit,& à Portelli porta ad eam quę à Sanctis omnibus nomen hab
qua Taurisium itur, castrametatus est; eaq; ad Codalungæ portam qua Citadellam i
est, vsq; protendit:ita vt tria passuum millia in longitudinem occuparent: ipse verò
Helenæ,duobus ab vrbe stadijs,& ferè in medio Germanici peditatus Prętorio suo
sito, cum omnibus pro castrorum gentiumque varietate quid faciendum esset iniun
set,tormenta collocari iussit:quę,quia innumera erant,& nonnulla ingentis ac penè
mirandæ magnitudinis; & quia tota castra ac præsertim ea loca in quibus tormenta c
locare nitebantur, ab vrbis tormentis magnopere infestabantur; sine multo temp
atq; indefesso labore, quamuis ille animo inuictus,& laborum patientissimus,dies
ctesq; per omnia loca discurrens, omnibusq; rebus præsens, vt res perficerentur ma
ma cura vrgeret, collocari non poterant: iam tormenta ferè omnia erant collocata,
demq; die Galli & Germani pedites ab ea parte cui Palitia præpositus erat, portæ p
pugnaculum,potius tentandi quàm instructa acie pugnandi gratia, oppugnarunt;qu
quū strenuè defendi animaduertissent, nec mora in castra redierūt:postero die,torm
ta vbiq; muros ferociter quatiebant, quorum pleraq; cum ob inusitatā magnitudine
tum ob pulueris copiā,aggeribus munitionibusq; transgressis,mœnibus proximas
diruebant; & iam multis in locis amplum muri spacium disiectum erat,& propugna
lum quod ad Omniumsanctorum portam erat ferè funditus dirutum;nec tamē aliqu
in ijs qui intus erat metus inditium apparebat,qui tormentis omnem exercitum infe
bant: & Epyrotæ, qui forti animo castris in suburbijs positis,in vrbe castra habere n
luerant,atque alij expediti equites, excursionibus assiduis omnia infestantes, mod
fronte, modò à tergo,ad hostilia castra vsq; decurrebant; & nunc commeatus impe
mentorumq; pręsidia inuadebant,nunc per totam regionem excurrentes atq; diripi

omnia itinera præter id quo Patauio ad Aponis balnea itur infesta reddebant, & ni-
ominus castra commeatu abundabant; cuius vbiq; & domus & agri erant pleni; quia
q; incolarum metus, neq; Venetorum solicita diligentia, neq; innumera ab militibus
iusq; partis illata detrimenta, illius amœnissimi vberrimiq; agri eximiam copiam ex-
urire potuerāt: Lucius quoq; Maluetius illis diebus cum multis equitibus, vt quadra-
ta aureorum millia quæ Venetijs mittebantur introduceret, egressus est; qui etsi ho-
s in nouissimum eius agmē, dum redirent, impressionem fecerint, cum nonnullorum
suis cataphractis iactura, pecuniam integram introduxit. Nono die tormenta tantum
ecerant, vt illis vlterius procedere minimè necessarium videretur; ideò sequenti die,
ercitus acie instructa, vt in mœnia insileret, prodijt: sed quum vrbis propugnato-
eadem nocte fossæ aquam quæ prius depressa fuerat iterum auxisse animaduertis-
t, neque Cæsar milites in manifestissimum periculum conijcere vellet, omnes in ca-
redierunt. Aqua rursum diminuta, postero die propugnaculum quod ad Codalun-
portæ angulum erat paruo successu oppugnari cæptum est; quare Cæsar, quum sum-
m diligentiam, vt id expugnaret adhibere statuisset, tormenta quæ in parte Gallo-
n, qui inter omnium sanctorum & Codalungæ portas castra habebant, collocata e-
t, contra id direxit; quibus quum partem eius diruisset, pòst biduum Hispanos Ger-
nosq; pedites, cum nonnullis grauis armaturæ equitibus equis relictis oppugnatio-
n tentare iussit; illi verò ferociter pugnantes propugnaculū conscenderunt, & duo si-
ibi fixerūt; sed tam munita erat fossa, tanta propugnatorū virtus, inter quos Citolus
usinus, summa cū laude dimicans graue vulnus accepit; talis non modo tormento-
n, verùm etiam lapidum, artificiosarumq; facum, aliarumq; machinarum erat copia,
nultis vulneratis atq; cæsis, celerrimè descendere coacti fuerint: quare exercitus qui
ropugnaculo quemadmodum credebatur capto, mœnia oppugnaret instructus e-
, nulla re tentata arma deposuit. Cæsar hoc experimento facto, victoriæ spem pror-
amisit: ideoque quum discedere statuisset, vbi tormenta tutum in locum contulit, ad
ninum oppidum quod Taurisium versus est, decimosexto obsidionis die se cum om-
us copijs cōtulit; deinde pluribus castris Vicetiam peruenit; vbi populo Vicetino sa-
mento obligato, & penè omni exercitu dissoluto, quia eius consilia factaque suc-
u caruerant, & multo magis, quia & in exercitu & per omnem Italiam mirifici ser-
nes de eos spargebantur, contemptus Veronam petijt: neque enim quin vt Taurisio
n potiretur, & Patauium amitteret eius culpa factum esse dubium erat; pari quoque
one eius aduentus tarditate Patauinam expugnationem difficilem factam, hinc e-
n Venetos ad militem comparandum, Patauium commeatu cumulandum, & admi-
iles illos apparatus munitionesque faciendas, tempus habuisse: neque ipse hanc
issam quo minus ea vrbs expugnari posset, fuisse negabat; sed culpam à sua varieta-
erroribusque remouens, & in alios transferens, Pontificem & Galliæ regem accusa-
: quòd alter Venetis oratatoribus Romam eundi potestate facta, alter verò in auxi-
mittendis mora interposita, ipsos à se alienatos esse omnibus credendi occasio-
n dedissent; ex quo montani agrestesque homines supra Vicetiam rebellandi ani-
m sumpsissent; in quibus domandis dum multos dies consumpsissent, pòst ean-
n ob caussam eadem in plantie impedimenta inuenisse; & vt commeatus accipiendi
ultatem sibi liberam tutamq; redderet, seq; multis molestijs liberaret, omnia regio-
oppida expugnare coactum fuisse; neque in hoc tantum sibi Gallorum tardum ad-
tum nocuisse, verùm etiam quia si idoneo tempore venissent, Patauium non defe-
t; & cum hoc, tum quòd classes ab Galliæ, Aragoniæq; regibus essent dimissæ, Vene
omni alio timore liberatis, Pataui diligentius cōmodiusque instruendi muniendiq;
ultatem dedisse: præterea, Aragoniæ regi, suas difficultates quo facilius ad Castellæ
i administrationem ei concedendam flecteretur, gratas esse querebatur: quæ ta-
querelæ, eius statum nihilo meliorem reddebant; neq; illi autoritatem amissam,
d tam raris occasionibus nesciuisset, augebant; imò hanc in hominum animis paf-
le illo opinionem esse, Galliæ regi gratissimum erat, nec Pontifici molestum; qui fu-
ax & nemini fidens, quàm ille pecuniæ egens, quamque in ea petenda molestus
, considerans, eius nomen in Italia augeri non libenter videbat. Veronæ fideli-

ratis ſacramentum accepit, & in ea ciuitate Florentinorum legati, inter quos fuit P
trus Guicciardinus pater meus, reipub. nomine, quæ præter alias cauſſas, Galliæ reg
hortatu id fecit, ſe illi breui quadringentas auri libras daturos promiſerunt: quamo
rem ampliſſima priuilegia tam ad libertatis Florentinæ ciuitatis, quàm ad imperij & i
ris eorum quæ poſſidebant confirmationem, vnà cum omnium quæ illi ad eam vſq
diem debuiſſent abſolutione, obtinuerunt: cumq́ue Cæſar in Germaniam, vt quema
modum aiebat, ſe ad bellum proximo Vere ineunte gerendum compararet, redire ſt
tuiſſet, Ciamontium vt de præſentibus rebus cum illo ageret ad ſe vocauit; cui quum
Arſium Veronenſis agri villam veniſſet, periculum ne Veneti Citadellam atque Baſſ
num, ad quæ maximi momenti loca, Patauij defenſione elati, oppugnanda ſeſe comp
rabant, recuperarent; idemq́; ne poſtea Monſilicio, Montanianę, atq; Ateſte fieret, oſt
dit: ac præter horum oppidorum conſeruationem, de Lineaco etiam recuperando co
tandum eſſe: quum autem ipſe perſe ea quæ ad hæc conficienda neceſſaria erant co
parare ſolus non poſſet, ſe ab rege iuuari oportere, cuius res, niſi ſuæ ſuſtinerētur, in p
riculo eſſent futuræ: quibus poſtulatis quum Ciamontius certum reſponſum dare n
poſſet, ſe ad regē relaturum dixit, & reſponſum ab eius deſiderio non alienū fore, ſpe
fecit. Poſt hoc colloquium Maximilianus Brandeburgenſi marchione ad Veronæ cu
diam relicto, Cluſiam ſe contulit; & paulo pòſt Palitia, qui cum quingentis cataph
ctis in Veronenſi agro manſerat, caſtrorum difficultate multisq́; incommodis adduct
cum importunius inſtaret, diſcedendi facultatē impetrauit, ſeq́; in Mediolanenſis i
perij fines recepit; quoniam regis voluntas erat, vt ſi ſuis copijs ocioſè in præſidijs v
ſandum eſſet, in ſui imperij finibus manerent; redirent autem ad nauandam Maxi
liano operam quacunque in re illi viſum fuiſſet, ac præſertim in Lineaco expugnand
quod cum ipſe ſummopere cuperet, atq; vrgeret, ob conſueta eius impedimenta, ta
diu dilatum eſt, vt quum maximæ pluuiæ ob anni tempus veniſſent, bellum in ea reg
ne, quæ cum ſitu admodum ſit depreſſa, valde aquis inundatur, geri nó amplius poſ
quare, Cæſar ad has ánguſtias redactus, aliquot menſium inducias cum Venetis paci
cupiuit: ſed ipſi ex eius erroribus animum ſummentes, quum illum tam frigidè à ſo
iuuari cernerent, bello moram interponere è re ſua eſſe non duxerunt. Tandem C
ſar rebus ſuis in graui periculo, & Italiæ ſtatu in non parua ambiguitate relicto, Trid
tum redijt: noua enim inter Pontificem & Galliæ regem controuerſia orta erat, quæ
leuibus ex cauſſis initium habere videretur, grauiores cauſſas latere ſuſpicio erat: qu
tunc apparebat, id erat, quòd quum epiſcopatus quidam in Prouincia, epiſcopo in R
mana curia defuncto, vacaret, Pontifex ei alium contrà Galliæ regis, qui id pactio
per Papienſem Cardinalem inter ipſos initæ repugnare aiebat, voluntatem ſurro
rat; qua in pactione, etſi ſcripto, vt idem in ijs qui in Romana curia, quod in ijs qui
bi morerentur expreſſum non eſſet, tamen Cardinalem id voce promiſiſſe; qu
quum Cardinalis fortaſſe potius metu quàm alia de cauſſa verum eſſe negaret,
rex contrà affirmaret, Pontifex ſe quid clam actum eſſet ignorare dicebat; ſ
quum in confirmatione ſua, ad ea ſe quæ ſcripto apparebant retuliſſet, & ſing
capita nominatim incluſiſſet, neque hæc cauſſa quum epiſcopi in Romana cu
moriuntur ijs comprehenderetur, ad alia non teneri: idcirco creſcente indigna
ne, rex contra conſuetudinem ſuam Rotomagenſis, qui ſemper concordiæ c
Pontifice autor fuerat contempto conſilio, omnium beneficiorum quibus in Rom
curia agentes in Mediolanenſi imperio fruebantur, fructus retineri iuſſit: & Ponti
viciſſim, Albienſi epiſcopo purpureum Galerum dare recuſabat; qui vt eum que
admodum regi Pontifex promiſerat, acciperet, Romam ſe contulerat: & quam
Pontifex multorum precibus victus, tandem Prouinciæ epiſcopatum ex regis vol
tate dederit, & quomodo in beneficijs, qui in poſterum in Romana curia vacarent
gendum eſſet, denuò cum illo tranſegit, ideoq́; alter fructus ſequeſtres liberaret; al
Albienſi ſacram purpuram cōcederet: tamen hæc ad Pontificis animum, multis de ca
ſis irritatum, ſed pręcipuè, quia quum iam pontificatus ſui initio Rotomagenſi Gallic
legationem, velut Romanæ curiæ pernicioſam, ſeq́ue indignam inuitus conceſſiſſet,
ni regis animum irritare vellet, vt in ea perſeueraret, aſſentiri cogi illi moleſtiſſim
e

at; & quia quum illum Cardinalem omnia sua consilia & artes ad Pontificatum adi-
scendum dirigere persuasum haberet, omnem Gallorum progressum motumque
etuebat, mitigandum minimè erant idonea:hæ erant eius indignationis quæ appare-
nt caussæ; ex ijs verò quæ postea eius cogitationes aperuerunt, quum maiores fines
animo propositos haberet, siue gloriæ cupiditate, siue occulto in Galliæ regem odio,
ie Genuensium libertatis desiderio ductus, vt rex ea quæ in Italia possidebat amitte-
;,vehementissimè cupiebat:neq; de illo ac de Cardinali apertè cõqueri desinebat:ita
nen,vt hæ querelæ ex timore præcipuè manare viderentur; & nihilominus, vt natu-
erat inuictus & ferox, quique ad animi sui sensum, plerunque externas significatio-
s adiungeret, quamuis tanti momẽti, tamq; factu difficilem rem sibi proposuisse, sibi
i fidens, & reuerentia autoritateq; qua sacrosanctam sedem apud principes pollere
ebat, fretus, ex nullo pendens, neminique coniunctus, imò verbis & facto se omnes
ui facere præ se ferens, nec Cæsari adhærebat, nec cum rege Catholico coniungeba
; sed ab omnibus alienus erga neminem præter Venetos se propensum ostendebat;
; ut eos diris absolueret, indies magis ac magis in suo proposito confirmabatur:pro-
rca quod, illos non perire, Italiæ saluti, & suæ securitati amplitudinique valde vtile
e censebat: cui rei vehementer repugnabant Cæsaris & Galliæ regis oratores, Ara-
iæ quoque regis oratore publicè quidem cum illis sentiente; quamuis quòd regni
politani caussa, Galliæ regis potentiam metueret, nec Cæsari ob eius inconstantiam
eret, occultissimè contrarium cum Pontifice procuraret:afferebant autem non dece
t Pontifex in eos quos armis persequi teneretur, tantum beneficium cõferret; quum
meracensi fœdere singuli fœderati alios tandiu iuuare tenerentur, donec quisq; om-
quæ nominatim essent expressa obtinuisset: quocirca, quum Cæsar Taurisiũ nundũ
t adeptus, neminẽ ex ipsis ea obligatione liberatũ; præter quàm quod iure Venetis
orum restitutio denegari posset, quoniam nec spònte, nec intra præscriptum tem-
Aemiliæ ciuitates Põtifici restituissent; imò nec ad eam vsq; horam integrè eos pa-
se: quia, præter oppida, fructus quoq; perceptos, vt eis erat iniunctum minimè red-
issent: his autem Pontifex respõdebat, quum illi ad frugem bonam redijssent, ac de-
sè admodum veniam petijssent, Christi vicarij non esse, eos amplius in tot animarũ
tis detrimentum sacris armis persequi, quum præsertim oppida consequutus esset;
bq; dirarum caussam sublatam: fructuum enim restitutionem, potius ad crimẽ ampli
ndũ, quàm alia de caussa additam insertamq; fuisse; neq; eius tantam rationẽ haben
:diuersam esse ciuilium armorũ caussam, ad quę, quòd in Cameracensi fœdere per
re in animo haberet, vt cũ alijs cõcurreret paratus esset; quãuis ab eo possẽt omnes
lerati iure discedere; cum Romanorum regis culpa fuisset, quo minus Taurisiũ habe
quum primas Venetorũ oblationes, per Antoniũ Iustinianũ legatũ ab ipsis, vt ei quę
q; in continenti possidebant traderet, missũm, factas reiecisset; & postea sæpius pro
risio, idoneã cõpensationem oblatam repudiasset: itaq; etsi eum legatorum aduersa
ntas nõ retineret, sola animi elatio quædã illum retinebat; quà fiebat vt quãuis Ve-
os absoluere sibi vtile & suis cõsilijs opportunũ duceret, tamẽ id nisi cum magna sa-
edis dignitate, & ita vt res ad pontificiũ imperiũ spectantes, omnino illorũ domina-
berarentur, nõ cõcedere statuerat: ideoq; quũ Veneti duo capita quæ cũ alijs propo
at cõcedere recusarent, eos nõ liberabat: horum aũt capitũ vnum erat, vt Pontificij
erij hominib. Adriatici maris nauigationẽ liberã permitterent, à qua omnes eos qui
m rerũ quas vehebant ipsis vectigal nõ soluissent, arcebant: alterũ erat, vt Ferrariæ,
ciuitas ex Pontificio imperio pendebat, Vicedomini magistratũ deinceps nõ habe
: Veneti aũt id ab Ferrariensibus, Clemente sexto Romano pontifice, qui ea tẽpesta
m curia sua Auinioni agebat, minimè repugnante, permissum fuisse aiebant: Adria-
erò sinus imperiũ atq; custodiam, ab Alexandro IIII. pontifice, quòd armis, virtute,
tibusq; maximis eam nauigationẽ ab Saracenis atq; prædonibus defendissent, se-
nq; reddidissent, amplissimis priuilegijs concessam ipsis fuisse: ad quæ pro pontifi
spondebatur nõ potuisse Ferrarienses in põtificij imperij fraudem assentiri, vt alij
riæ magistratũ haberent iusúe administrarent, neq; id sponte concessisse, sed graui
noq; bello coactos, & pòst pontificis cuius fulmina Veneti contemnebant, opem

frusta imploratam, pacem ijs legibus quas illi plus armis quàm iure poterant imposui
sent, accepisse; Alexandri verò concessionis, neq; in historijs, neq; vllis alijs monume
tis, vllam memoriam fidemúe extare, præter Venetorū testimoniū, quod in propria tā
graui caussa, suspectum merito esset; cuius rei & si aliqua memoria inueniretur, verisin
lius esse, quem ab illo Venetijs id concesisse dicebant, minis terroreq; extortum fuisl
quàm Romanū pontificē, ad quem præ ceteris iusticiæ patrocinium, & oppressorū cu
pertineret, rem tam imperiosam & in omniū cōmune detrimentū concessisse. Hoc igit
rerum statu, hac principū varietate, paruaq; Romanorū regis potentia existimationeq
Veneti exercitum cuius legatus erat Andreas Grittus Vicetiam, vbi imperium suum
populo experi sciebant, miserunt; quò quum noctu venissent, Pusterlensi suburbio to
mentis verberato, eo potiti sunt; & nihilominus quamuis pauci milites in vrbe essent,
ea expugnandā non magnam spem habebant, sed oppidani, vt fama fuit, Fracassæ ho
tatu, legatis ad illos media nocte missis eos introduxerunt; & Analtensis princeps cu
Fracassa in arcem se receperunt: & constans opinio fuit, si Vicetia capta, Venetus exe
citus statim Veronam petijsset, Veronenses idem facturos fuisse; sed ducibus, ant
quam arcem expugnassent, Vicetia discedendum non est visum; qua etsi quarto die p
titi sint, quoniam Analtensis princeps atque Fracassa, quòd non satis munita esset, ea
deseruerunt, interea nouæ Cæsaris copiæ, & trecenti Galliæ regis cataphracti Obign
no duce Veronam venerunt; adeò vt quum in ea essent circiter quingenti cataphr
cti, & quinque partim Hispanorum, partim Germanorum peditum millia, eius exp
gnatio non amplius facilis esset. Venetus deinde exercitus in duas partes, in quaru
vnaquaq; erant trecenti grauis, quingēti leuis armaturæ equites, & tria peditum milli
diuisus Veronæ appropinquauit, quamprimum visi fuissent motum in ciuitate exc
turum sperantes; sed quum non eodem tempore vtriq; copias admouissent, qui in ci
tate erant, primæ parti quæ trans Athesim fluuium veniebat, & iam suburbium erat i
ingressa obuiam progressi, eam retrocedere coēgerunt; & quum paulo pòst Lucius M
uetius cum altera parte ad alteram fluminis ripam aduentaret, & ipse retrocessit: qua
vtriq; simul coniuncti in diui Martini villa, ad quintū à Verona lapidem castra posuer
vbi dum morantur, duo Germanorum peditum millia Bassiano Citadellā prædæ cau
petijsse certiores facti, ad eam partem profecti, in Fidata valle illos intercluserunt: s
Germani auxilijs Bassiano acceptis, vi, sed ob angūsta itinera non sine clade erupeiu
& Bassianum ab illis desertum Veneti occuparunt: Bassiano pars copiarum Feltrium
Ciuitatem petijt, illisque oppidis receptis, Scalæ arcem tormentis admotis expugn
uit. Eodemq; tempore Antonius & Hieronymus Sauorniani nobiles viri, qui Venet
partes in Foroiulij sequebantur, Castellonouum in aspero monte in Patriæ medio (
enim Forumiulij trans Tiliauentum nuncupant) situm expugnarunt; nec interea de C
sare qui Vicetina re cōmotus, statim ad Petram venerat, quidquam præter vanos rum
res, crebros celeresq; huc atq; illuc sine fructu excursus audiebatur. Postea Venetus e
ercitus Monsiliciū, & Montanianā versus vt Rodigiā Polinēsum recuperaret, & in Fe
riensem agrū vnà cum classe quam Senatus prudentiorū Senatorū, qui nouis bellis i
plicari temerariū ducebāt, cōsilio neglecto, in Ferrariensem ditionē Pado flumine m
tere decreuerat, irrumperet, contendit: ad id autem nōtam præsentium rerum vtilita
quàm odio incredibili in eum cōcepto mouebantur: quòd de ijs quidē quę sui ab Vi
domini iugo liberandi, & Polinesi recuperāde gratia princeps ille fecerat, iure cōqu
non debere satis animaduerterent: sed quod iam illud ferre non possent, quòd ijs q
iure ad se spectare dicebat non contentus, quum Cæsar exercitum Patauio abducer
Este siue Ateste Castellum, vnde antiqua Estensis siue Atestinæ familiæ origo atq;
gnomen manauit, ab illo beneficij nomine, & Montanianam pecuniam mutuo data
gnori, in quæ duo loca nullum ius habebat, accepisset: huc accedebat memoria qu
eius copiæ, quum Polinesum recuperarent, summo in Venetum nomen odio conci
tæ, patritiorum bonis maxima damna intulerant, etiam in ædificia, incendijs, ruinisć
sæuientes: itaque constitutum fuit vt classis ipsorum, Angelo Triuisano præfecto
qua erant decem & septem triremes, cum maxima minorum nauigiorum copia, &
ris bellicosis benè instructa, Ferrariam versus contenderet; quæ Padum per Fornaci
osti

ım ingreſſa, Corbula cum alijs Padanis vicis incenſa, totam regionẽ ad Obſcurum
ım vſq; deprędata eſt; quo ex loco expediti equites, qui eam terreſtri itinere comi-
ıntur, Ficariolum vſq; magnificã domum potius quàm arcẽ, Roberti Sanſeuerinatis,
ıetarum copiarũ ducis, in bello quod contra Herculem Alfonſi patrẽ geſſerunt diu-
ıa oppugnatione celebre, excurrerunt; huius claſſis aduentu & terreſtris exercitus
entantis fama Ferrarienſis eſt magnopere conſternatus; qui quum pauciſſimos mili-
ıaberet, nec Ferrarienſis populus vel numero, vel belli peritia, qui tanto periculo
ırreret par eſſe videretur, dum auxilia quæ à Pontifice & Galliæ rege ſperabat ad-
:arent, nullam aliam ſui defendendi rationem habebat, quàm creberrimis tormen-
m in Padi ripa collocatorum ictibus, quo minus hoſtes vlterius progrederentur,
edire: quare Triuiſanus fruſtra tranſire conatus, quum ſe abſq; terreſtribus auxilijs
ɔrẽ progreſſum facere non poſſe animaduerteret, in Padi fluminis medio, poſt par-
inſulam quæ è regione Puliſellæ ſitam, qui locus vndecim paſſuum millibus Fer-
diſtat, & ad eam infeſtandam valde oportunus, cum claſſe, vt ibi exercitum opperi
;, conſtitit, cui iam citra negotium tota Rodigia Polineſus ſe dediderat, prius tamen
aniana pactione recepta, qua Ferrarienſium magiſtratus, & peditum duces, qui in-
rant captiui, ſunt eis permiſſi: vt autem claſſis ad exercitus aduentum vſq; tutior eſ-
Triuiſanus vallo vtranq; Padi ripam munire cæpit; quorum alterum in ea parte in
Ferraria eſt, alterum in oppoſita erigebat: atq; vt ei vallo quod Ferrariam ſpectabat,
ılari claſſe poſſet, pontem nauibus impoſuit; quod vt perfici prohiberet dux, con-
fortè magis audaci quàm prudenti, quamplurimis iuuenibus ex ciuitate, & militi-
qui frequentes ad eius ſtipendia accurrebant collectis, repentè ad id oppugnan-
miſit; ſed qui in vallo erant claſſe adiuti, eruptione facta, eos in fugam vertere cæ-
nt: & quamuis dux cum multis equitibus ſuperueniens, eos hortatus reuocaret, &
ım militum, qui magna ex parte tyrones erant, ordines reſtitueret, is tamen hoſtis
tus fuit, pro quibus & locus, & multa parua tormenta pugnabãt, vt tandem, pedem
re fuerit compulſus; multis ex ſuis non tam ex imperita & obſcura turba, quàm ex
iſſimis militibus, & Ferrarienſi nobilitate partim cæſis, partim captis: inter quos
ules Cantelmus, eximiæ expectationis iuuenis, cuius maiores olim in regno nea-
ano Soræ fuerant duces, à quibuſdam Illyricis militibus in triremem captiuus per-
ıs; ac dum cuius ipſorũ eſſe deberet diſſidium inter eos ortum eſſet, ab vno illorũ
lito barbaræ immanitatis exemplo, ei miſerè caput eſt truncatum: quare quum Fer
minimè extra periculum eſſe omnibus videretur, Ciamontius Caſtellionem cum
ım & quinquaginta Gallis cataphractis illi auxilio miſit: & Pontifex, Venetos Põ-
imperij in ea iuris poſthabita ratione eam oppugnare indignatus, ſuos ducentos
s armaturæ equites qui ad Cęſaris auxilium miſſi erant ad Ferrariam tuendam cõ-
mandauit: ſed fortaſſe hi apparatus ſerò facti fuiſſent, niſi Veneti de propriarum
n defenſione cogitare fuiſſent coacti: Difficultates in quibus Maximilianus verſa-
, vt ſupra dictum eſt, Galliæ regi, cum ob eius felicitatis perpetuum metum, tum
Veronæ adipiſcendæ deſiderio ardens, illum tandem egeſtate coactum, eam ſibi
endìturum, vel pignori daturum ſperabat, minimè moleſtę fuerant: ſed contrà, Ve-
um potentiam, ex qua ſemper moleſtiæ perpetuaque pericula in res ſuas redunda-
ſſent, iterum erigi ægre ferebat; quare quum ob pecuniæ inopiam Cæſaris vires
ıæ valde tenues eſſent, rex alio quàm cataphractorum quæ ſubmiſerat auxilia, ne
itas in illorum poteſtatem rediret, procurare coactus fuit: huic rei initium dedit
ontius, poſt Vicetiæ iacturam in Veronenſis agri fines profectus; nam quum bis
Hiſpani pedites, qui Veronæ erant, ob ſtipendia non numerata tumultuari incipe-
ɔſe illos regis ſtipendijs retinuit; & inſuper maioris ſecuritatis gratia alios pedites
ıac in re Triultij conſilium ſequutus, qui Ciamontio ne regi hic ſumptus mole-
ſet verenti, reſpondit: minus metuendum eſſe ab rege ob impenſam pecuniam,
ɔb imperium vel amiſſum, vel cum periculo retentũ, accuſari. prætere a octo au-
ı numûm millia ad ſtipendia militibus qui Veronæ erant perſoluẽda Cæſari mu-
dit; Vallegio tamen oppido, quod quia ex Mincij fluminis traiectus vnus eſt, imo
oppido & Piſcheria potitur, Mincij traiectum in poteſtate ſua habet; & ſex mil-

liaribus Brixia distat, ob Brixiæ securitatem, magni ab rege fiebat: ob has atq; alias qu
ad eius cõmodum expensurus esset pecunias, ab eo pignoris nomine accepto: Ciam
tij quem maxima cataphractorũ qui in Insubria erant pars sequebatur, aduentus, cop
Veronam missę, & illos ad Vicetiæ expugnationẽ se comparare fama diuulgata, in ca
sa fuerunt, vt Venetus exercitus, 400. expeditis equitibus, & totidem peditibus ad Po
nesi defensionem, & classis auxilium relictis, ex Ferrariensi agro discederet; & in Lin
cum, Soauium, atq; Vicetiam distribueretur: cumq; Veneti, Vicetiã, & circumiectam r
gionem, à copijs quæ Veronæ erant tutã reddere cuperẽt, eam memorandi operis fos
lata, & aquæ plena munierũt; eamq; aggere, & multis vallis diuersis in locis positis, c
cundederunt: ea à montis quod supra Soauium est radicibus incipiẽs, per quinq; mil
passus ducta, per planitiẽ qua Rodigio Monfortium itur ad paludes quasdam Athesi fl
uio proximas pertingebat, & Soauio atq; Leonico munitis, totam regionẽ dum custo
retur præsertim hyeme tutam reddiderant: Venetarũ copiarũ discessu, Ferrariæ peric
lum nonnihil leuatum, sed nõ prorsus sublatũ fuit: nam etsi expugnationis metus des
rat, tamen suspicio ne grauissimis detrimentis, vel nimiũ vires eius frangerentur, vel p
pulus in extremam desperationem adduceretur, minimè sublata erat; quoniã classia
milites, & qui classem cõmitabantur, quotidie ad ciuitatis portas vsq; procurrebant
aliæ Venetorũ nauales copiæ, Ferrariensium ducis ditionẽ ab alia parte aggressæ, C
machium ceperat. Interea Pontificis & Galliæ regis auxilia superuenerunt; & ideo d
qui clade prius in valli oppugnatione accepta doctus, copias suas in munitis castris p
pe Ferrariã collocarat, crebrò obequitando, atq; excurrendo hostes ad pugnã allic
cæpit; illi verò exercitũ suum redriturũ sperantes, antè pugnã capessere recusabant: ac
dit aũt vt quum aliquando Estensis cardinalis ad prouallũ vsq; procurrisset, in eius r
tu tormenti globo è classe emisso, Ludouico Mirandulano comiti vni ex pontificior
militum pręfectis, nemine vel illo vel alio ictu in tanta multitudine pręter eum læso,
put tolleretur: tandem regionis, atque fluminis naturæ oportunitatisq; peritia, quod
initio periculosum atq; difficile visum fuerat, facile reddidit; nam quum dux & Card
lis, se classem, modò tormenta in fluminis ripa tutò collocari possent, facilè torme
depressuros sperarẽt, Cardinalis cum copiarum parte ad vallum oppugnandum re
& hostibus qui ad certamen prodierant, cum aliquorum ex ipsis cæde repulsis, prox
aggeris partem occupauit atq; muniuit: adeò vt hostibus inscijs, in principio noctis,
menta in ripam classi oppositam trahi curauerit; ijsq; maximo silentio collocatis, ho
bili cum fragore eã quatere cæperit; & quãuis omnes naues vt fuga sibi cõsulerent
uerentur, nihilominus quia multa inusitatæ magnitudinis tormẽta longũ ripæ tractũ
sposita occupabant, & à peritis tractabantur, procul admodũ globos emittebãt, ade
hostes potius periculi locũ mutarent, quàm ipsum periculum vitarent: quum præser
dux ipse, tormentorum faciendorum, eorumq; vsus peritissimus superuenisset; seq;
rum in modũ exerceret: quibus ictibus omnes hostium naues, quamuis & ipsi ab i
lando non desisterent, sed frustra, quoniam qui in ripa erant aggere tegebantur, v
horrendisq; casibus absumebantur; quarum aliæ quum huiusmodi fulmina iam sust
re non possent, sese dedebant; aliæ igne tormentorũ pilis accenso, vnà cũ ijs qui in e
rant miserè cõburebantur: alij ne in hostium manus venirent, in aquis perire maleb
classis verò præfectus, iam ferè ab initio pugnæ schapha cõscensa fuga euasit: eius
triremis per tria milliaria fugiẽs, semperq; iaculans, seq; defendẽs, ac nauigij detrir
quo ad eius fieri poterat farciens, tandẽ tota perforata submersa est: demũ quum om
sanguine, igni, & cadauerib. plena essent, 15. triremes, aliquot magnæ naues, & bire
aliaq; minora nauigia ferè innumera in ducis potestatẽ venerunt: circiter duo milli
minũ tormentis, igne, & aquis perierunt, sexaginta signa capta, sed nõ prætoriũ ve
quod cum ipso præfecto seruatũ est: multi in terrã fuga sibi cõsuluerũt, ex quibus a
ab Venetorũ expeditis equitib. seruati, pars ab hostibus persequentib. capti: pars
incõmoda fugientes ab colonis perpessi: captæ naues Ferrariã perductæ sunt, vbi a
ctoriæ partę memoriã multos annos conseruatæ fuerunt; donec Alfonsus Veneto S
tui gratificandi cupidus, illas Senatui concessit. Hac classe debellata Alfonsus illic
centos equites & quingentos pedites, ad alteram classem quæ Comachium occu
d

pellandam misit; qui Laureto, quod Veneti munierant, recuperato, classem, vt opinio
t, debellassent, nisi illa periculo perspecto, ad Bebias se recepisset. Hunc finē habuit
ius mensis spacio Ferrariense bellum, in quo exitus, sæpe rerū minimè imperitus ar-
ter, quanto paucorum, qui vt reliquis rebus omissis, pecunijsq; ad maiorem opportu-
atem reseruatis, Patauio, Taurisioq; & reliquis locis, quæ recuperata fuerant tantum
odo tuendis incumberetur hortabantur, consilium prudentius fuerit, quàm illorum
i plures numero, sed prudentia inferiores, odio indignationeq; concitati, facile se tot
pus gerendis immiscebant: quæ temerè inceptæ, tandem grauissimos sumptus cum
n mediocri reipub. ignominia atq; detrimento pepererūt, ostendit. At circa Patauium
enetorū res potius feliciter quàm secus succedebant: nam quum Cæsar cum quatuor
ditum millibus in Vicetino agro esset, Veneti exercitus pars non admodum magna,
sticorum eius regionis auxilio, ferè ante eius oculos, Scalæ angustias, deinde Coco-
m, atq; Bassianum, loca ad eos qui ex Germania in Italiam venire vellent itinere pro-
bendos opportuna, cepit: ipse verò Palitiæ discessu multa sibi aduersa accidisse con-
erens, vt ad Comitia quæ Oeniponti indixerat, se transferret, Bolgianum petijt: cuius
emplum sequutus Ciamontius, vehementibus Vicetiæ atq; Lineaci oppugnandi co-
ationibus quas habebat omissis, Loca etiam bene munita esse, & tempestatem valde
uersam cogitans, Brixia, Pischeria atq; Valiegio, præsidijs optimè munitis, & sexcen-
cataphractis, cum quatuor militum millibus, Veronæ ad eius ciuitatis, quam Cæsar
r se tueri non poterat, defensionem relictis, qui à Cæsarianis militibus separati, in di-
Zeni suburbio, arce quoque vt tutiores essent in sua potestate retenta, castra habe-
nt, Mediolanum se contulit. Verona nobilis atq; antiqua vrbs, Athesi fluuio, alto atq;
enissimo intersecatur; qui ex Germaniæ montibus ortus, vt in planitiem peruenit, ad
istram montes radens incuruatur; ac Veronam alluens, ea egressus à montibus rece-
ns per amœnam fertilemq; planitiem euagatur: ea vrbis pars, quæ in iugo cum aliqua
am planitie sita est, ab Athesi Germaniam, altera pars quæ tota in planitie est, cis A-
esim Mantuam respicit: in monte ad diui Georgij portam diui Petri arx est; ad iaculi
rò geminum iactum, supra in summo collis vertice, est Feliciana arx, vtraq; longè ma-
s loci natura, quàm arte munita; & tamen illis captis, quia ciuitati valde imminent, Ve-
na in graui periculo versaretur: hæ ab Germanis custodiebantur; sed in altera parte,
iam fluuius ab hac dirimit, est arx quæ castellum vetus dicitur Pischeriam versus, ferè
media vrbe posita; quæ amnis vtramque ripam ponte coniungit: ad tertium verò ab
ac arcus iactum Vicetiam versus est alia quam Citadellam vocant: & inter vtramq;, vr-
s mœnia extrinsecus in semicirculi formā coniunguntur: ab interiori verò latere, mu-
is inter duas amplissimas fossas extructus ad eas adiungitur; spacium verò quod inter
os duos muros positū est, diui Zeni suburbium apellatur; quod vnà cum Citadellæ cu-
odia Gallis ad castra locanda attributū fuit. Vbi dum arma penè silent, Maximilianus
ōtinenter de inducijs cū Venetis agebat, Pontifice per Achillē Crassum Pisaurensem
piscopū, nuntiū suum, ad id vehementer adnitente: quamobrē eius oratores, & Ioan-
es Cornelius & Ludouicus Mocenicus Venetorū oratores, ad Hospitaletū supra Scalā
d colloquium venerunt: sed ob altas Cæsaris petitiones, Pontifice qui Venetos omnib.
nolestijs liberari cupiebat, id ægerrimè ferente, vanus labor extitit; Pontifex aūt vt inter
e & Venetos nullus controuersiæ locus relinqueretur, vt Ferrariensium duci Coma-
hium quod prius incenderant restituerent, seq; eius ditionē non amplius infestaturos
bi promitterent, effecerat: tunc enim Ferrariensium ducē Pontifex, beneficiorū ab se
cceptorum, quæq; accepturus erat memorem fore, potiusq; secum, quàm cum Galliæ
ege sensurum sperans, patrocinio vehemēter complectebatur: aduersus quem regem,
um de firmissimis adiumentis cōparandis dies noctesq; cogitat, hominē suum clam ad
ngliæ regem miserat; & cum Heluetijs inter quos & Galliæ regem controuersiæ quæ-
am iam gliscebant, agere cæperat: quocirca, cum Sedunensis episcopus, regi infensus,
uique his instrumentis ad sacram purpuram aspirabat, ad se venisset, lætissimo animo
lum acceperat. Sub huius anni finem Romanorum, & Hispaniæ reges, ob Castellæ re-
ni administrationē inter se diffidentes, conciliati sunt; ea controuersia diu in Galliç re-
s curia agitata, cū multas difficultates haberet, Rotomagēsis imprudentia, quā hæc cō-

cordia regis sui rebus perniciosa esset futura minimè cogitantis, ad exitum perducta fuit: nam si eius perficiendæ autor extitisset, sibi fortasse ad Pontificatum adipiscendum profuturum ratus, summa diligentia atq; labore in id incubuit; quibus cum eius autoritas accessisset, tantum effecit, vt Maximilianus Catholico regi, nisi masculam prolem susciperet, illorum regnorum administrationem tandiu, donec Carolus vtriusque nepos vigesimum quintum annum attingeret, permiserit, ea lege vt nepos matre quæ regina appellabatur (quoniam in Castellæ regno fœminæ à maribus non excluduntur) viuente, regiam appellationem non assumeret: Hispanus rex Cæsari quinquaginta aureorum numûm millia persolueret; eum, donec sua recuperasset, vt ex Cameracensi fœdere tenebatur, iuuaret; & Carolo quotannis quadringentas auri libras penderet: quare Aragoniæ rex in Castellæ regni administratione confirmatus, controuersijsq; sublatis, atq; in ambobus, eodem communis nepotis amore vigente, fidei sibi apud Cæsarem conciliandæ facultatem adeptus, audacius vt Galliæ regis potentiam quæ in regni neapolitani caussa semper illi erat suspecta impediret, operam dare potuit. eodem tempore Pontifex, Protonotarium Bentiuolum, qui Cremonæ erat, furtim Bononiam reditum quærere veritus est: eam ob rem Iulianum Medicem per aliquot dies in Bononiẽsi curia detineri iussit; & omnia, Galliæ regis odio in se tribuens, se ne is Italiæ in seruitutem redigendæ caussa, vtq; Rotomagensem vi armata pontificem fieri cogeret, in Italiam veniret, timere ostẽdebat; & nihilominus eodem tempore palam de Cæsaris dignitate, quasi is ad tantam personam sustinendam minimè esset idoneus, quiq; eam ob caussam Imperij nomen in maximum contemptum adduxisset, detrahebat. In huius anni fine, Pitiliani comes Venetarum copiarum imperator mortem obijt, vir admodum senex, & longo militiæ vsu valde peritus, cuius fidei plurimum Veneti tribuebant, ac vt imperium ipsorum temere in discrimen adduceret minimè metuebant. Sequitur in hac rerum ambiguitate annus MDX. in cuius initio, bellicæ res, vt etiam anni tempus ferebat, ab omni

1510. parte frigebant: quoniam Venetus exercitus qui ad Sanctum Bonifacium in Veronensi agro castra habebat, Veronam penè obsidione premebat: quare quum Carolus Ballio, Federicus Bozolus, & Sacramorus Vicecomes ad commeatum introducendum egressi essent, ab Epyrotis fusi sunt; & Carolus atq; Sacramorus capti; Federicus autem Gallorum, qui vt eis opem ferrent Verona eruperant, opera euasit; & paulo pòst aliam Gallorum equitum alam fregerunt; in eaq; Clesius captus fuit; ab alia parte ducenti Galli cataphracti cum tribus peditum millibus Verona profecti, vallum Soauium versus, in quo erant sexcenti pedites, expugnarunt: atq; in reditu magnum agrestium hominum numerum fuderunt: bellicis autem rebus ita frigescentibus, principum animi grauissimis curis angebantur; ac præsertim Romanorum rex, qui quanam ratione de Venetis victoriam reportare posset, nõ inueniens, & res suas, vt solebat, ex vnis in alia comitia transferẽs, comitia Augustæ Vindelicorum indixerat & Pontifici, quia Imperij Septemuiri eius autoritate moti, vt in comitijs prius de pace cum Venetis ineunda, quàm de belli apparatibus ageretur instabant, iratus, Pisaurensem episcopum eius nuntium Augusta discedere iusserat; & comitiorum deliberationes, incertas, tardas, atq; difficiles esse, imo vnius conuentus finem, alterius initium parere: & Galliæ regem, ad Cæsaris postulata resque propositas modò tempestatis asperitatem afferentem, modò certum in sumptus quos faceret pignus petentem, modò se Cameracensi fœdere nequaquam solum ad eum iuuandũ, sed pontificem quoq; & Aragoniæ regem teneri; cum quibus vt commune erat fœdus atq; obligatio, sic quoq; æquum esse, vt res omnes communibus pariter auxilijs gererentur; commemorantem varias excusationes adferre animaduertens, nullam rebus suis certiorem salutem fore censebat, quàm Galliæ regẽ ad Patauij, Vicetiæ, ac Taruisij oppugnationem proprijs viribus æqua remuneratione accepta suscipiendam impellere: quæ res in regio Senatu multis, qui regem donec Veneti prorsus à continentis imperio excluderentur, semper in continuis sumptibus atq; periculis futurum cogitantes eum ad se magno semel sumptu eo metu liberandum hortabantur, probabatur; neque rex ab hoc consilio eadem ratione motus prorsus erat alienus: idcirco quum vt ipse met in Italiam cum valido exercitu transiret inclinaret (validum verò exercitum appellabat in quo essent, plusquam mille & sexcenti cataphracti, præter eos quos ipse pensionibus

sui

obnoxios haberet, præterquã nobiles)& nihilominus alijs rationibus in diuersam
entiam distractus, animo dubius erat; & consuetò etiam magis confusus; quia Roto-
ensis, vir efficax & magni animi, longo grauiq; morbo oppressus, negotia quæ eius
ilio ad exitum perduci solebant, non amplius curabat; regem natura à sumptibus
e alienum, & Veronæ adipiscendæ ardens cupiditas retrahebant: ad quod efficien-
Romanorum regem perpetuis molestijs implicari satius esse ducebat; & oportunè
quum Cæsar Germanis militibus qui in eius vrbis præsidio erant stipendia persol-
non posset, rex illi decem & octo aureorum numûm millia iterum mutuo dederat;
ad quinquaginta millia vsq; daturũ promiserat; ea tamen lege vt nõ modò Citadel-
pignoris loco obtineret, verùm etiam Castellumuetus eiq; proximam vrbis portã,
gressum atq; exitum liberum haberet, ea conditione vt nisi ea pecunia intra annum
tueretur, Vallegium oppidum in perpetuum gubernaret, eiusq; & Citadellæ Cæsa-
mptibus muniendæ facultatem haberet: hæc regis animum ancipitem reddebant,
nulto magis ne Pontificem si nouum in Italiam exercitum vel duceret, vel mitteret
sus à se abalienaret, metus eum retinebat: quoniam Pontifex suspitione plenus, &
onæ dominatum ab illo occupari ægrè ferens, præterquam quòd ad Venetos à cen-
liberandos semper propendebat, omnẽ operam vt sibi Heluetios adiungeret ad-
bat: quocirca Sedunensem episcopum cum pecunijs quas ei genti largiretur, & fa-
urpura illi promissa, in patriam remiserat; & Angliæ regis animum ab Galliæ regẽ
ari diligentissimè nitebatur; qui etsi à patre morti propinquo vt tranquillitatis secu
isq; suæ gratia, amicitiam, quamobrem quotannis quingentæ auri libræ ei pende-
tur, cum Galliæ regno conseruaret, præceptum accepisset: nihilominus ætatis feruo
q; ingenti pecunia à parente relicta fretus, eorum qui rerum nouarum cupidi, & o-
quo plerunq; illa gens in Gallicum nomen accensa fertur, cõcitati, eum ad bellum
abantur, cõsilia minimè minoris quàm patris qui cum Gallis dissidia fouens, quam-
d nouum perturbatissimumq; regnum assumptus esset; id tamen maximo cum suo-
obedientia, ac tranquillitate gubernarat: prudentiã atq; exemplum facere videba-
quæ res cum Galliæ regis animũ vehementer angerent, qui vt Italiæ rebus propius
piceret, Lugdunum se contulerat, ac veritus, ne suus in Italiam aduentus, quem Põ-
palam detestabatur, eius opera res nouas excitaret, Aragoniæ quoq; rege eam pro-
onem dissuadente, quamuis se velut amicum & cõmunis tranquillitatis studiosum
adere simularet, nullum certius præsentiusq; in ijs tantis difficultatibus, quibus ani
eius vndiq; præmebatur, inuenit, quàm vt omni studio atq; diligentia põtificis ani-
n ita mitigare niteretur, vt saltẽ sibi illum aduersum atq; inimicum nõ fore certus es-
cui rei occasio satis cõmoda sese offerre videbatur; nã Rotomagensis cardinalis mor
ius ægritudo tam grauis erat, vt eum diu in uita futurũ sperari nõ posset, illam suspi
em, ex qua præcipuè eius alienationẽ ortam homines existimabant, sublatam iri crẽ
at: & quia rex Auscium cardinalẽ Rotomagensis nepotem, & reliquos qui sua nego-
n Romana aula procurabant, pontificis mentẽ temere, verbis atq; factis potius irri-
e, quàm vt opus erat mitigasse nouerat, quum illorũ opera amplius vti nollet, Alber
Pium Carpensem comitẽ, magni ingenij atq; industriæ virum per dispositos equos
nã cum amplissimis mandatis misit; non modò vt ei quocunq; casu, vel vbi vellet re-
vires atq; autoritatẽ polliceretur, vtq; cũ eo sic ageret, eum sic respiceret tractaretq;,
d eius voluntatẽ naturamq; se accõmodaret; sed etiã vt omniũ rerum quæ agerentur
i, & Romanorũ regis postulata sincerè cum eo cõmunicaret; præterea sibi ne in Ita-
veniendũ, vel non veniendũ esset, promptius an lentius Cęsaris res iuuare deberet,
nia in eius arbitrio poneret & potestate. Eidẽ vt Venetos ab interdicto liberari dis-
ceret mandatũ fuit, sed id ante eius aduentũ iã à Pontifice cõstitutũ atq; promissum
at: quia Veneti postquã inter delegatos ab põtifice viros, & ipsorũ oratores, multos
ses disputatũ est, in eas conditiones in quibus controuersia erat consenserant: neq;
salutis suæ aliã rationẽ quàm vt cum illo cõiungerẽtur videbant. Legis igitur qui-
censuris eximendi erant, Venetis oratorib. pręsentibus, & legitimè cõfecto reip. i-
um mandato, tabulisq; rite confectis confirmato, in sacro Senatu 4. & 20. Februarij
hanc sentẽtiam sunt lectæ: Veneti sacerdotia, sacrasúe dignitates nemini tribuun-

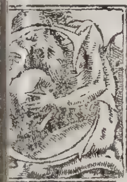
to,vel quouis modo concedunto :quicquid de eis in curia Romana ſtatutũ decretum
fuerit,nulla interpoſita difficultate,aut impedimento,ratum firmumq; habento:Bene
ciorum cauſſas aliáue ad eandem curiam ſpectantia,quo minus in ea agitentur,ne pr
hibento : decumas aliáue onera eccleſiarum bonis,locisúe à profana poteſtate exe
ptis,ne imperanto:prouocationi contra pontificis cenſuram,omniq; iuri quouis mo
in Pontificij imperij oppida parto , & nominatim Vicedominij Ferrariæ habendi po
ſtati renuncianto : Pontificio imperio ſubiectis eorumq; nauibus Adriatici ſinus na
gationem liberam permittunto; eamq; tam ampla cum facultate,vt etiam aliarum ge
tium merces nauibus illorum vectæ , moleſtijs ne afficiantur , neq; ad vectigal ſolue
dum cogantur : nulla ratione ſe Ferrarienſibus rebus, vel eius ditionis oppidis ex Po
tificio imperio pendentibus immiſcento : omnia pacta in Pontificij imperij frauden
cum aliquo pontificatus beneficiario,vel ſubiecto facta nullius momenti ſunto:Duce
proceres,aliosúe Pontificio imperio ſubiectos vel beneficiarios ſacroſanctæ ſedis pe
duelles hoſtesúe nullos admittunto:omnem pecuniam ex ſacris vectigalibus exacta
reſtituunto : & templis omnia detrimenta accepta ſarciunto : quibus obligationibu
promiſſis,ceſſionibus,in Senatu acceptis , Veneti legati,conſtituto die,vetera exemp
ſequuti , in diui Petri porticum venerunt ; ibique ad Pontificis pedes,qui prope æne
portas in pontificia Sella omnibus purpuratis & innumeris antiſtitibus præſentib
ſedebat,humi proſtrati , contumaciam errataque ſua confitentes , demiſſiſſimè venia
flagitarunt:deinde nonnullis precibus de more recitatis, conſuetisque ſolennibus pe
actis ceremonijs,Pontifex illos in gratiam recipiens, cenſuris dirisq; liberauit;eisq; ſ
tisfactionis gratia ſeptem auguſtiſſima vrbis templa adirent iniunxit.His peractis à ſu
mo pœnitentium magiſtro in diui Petri Baſilicam introducti ſunt , vbi ſacris quibus a
tea illis interdictum erat auditis , honorificè non iam vt execrati ſacrisúe excluſi, ſed
verè Chriſtiani,& ſacroſanctæ ſedis pij filij ab antiſtitib. alijsq; aulicis compluribus,
ſuas ædes deducti fuerunt:ac paulo poſt Hieronymo Donato è Venetis oratoribus
vno,excellenti doctrina viro ,Romæ relicto,qui ſuis preclaris virtutibus, ingenijque facilitate Pontifici acceptiſſimus , in ijs rebus quæ poſt cum ipſo agendæ fuerunt, patriæ ſuæ plurimum profuit , Venetias redierunt.

OCTAVI LIBRI FINIS.

FRAN

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER NONVS.

Heluetiorum ab Galliæ rege alienatio: Rhetorum cum Gallis fœdus: Iulij Pontificis in Alfonsum Ferrariæ ducem bellum: Cæsaris in Veneto bello progressus: eiusdem Pontificis in Genuenses bellum, eiusq; in Gallos animus: Mirandula a Pontifice capta: Venetorum claßis in Pado debellata: eorundem aduersus Gallos progressus: Pontificis exercitus ad Bastiam, & ad Santernum fluuium fusus: communis pacis consilia: Bononiensium à Pontifice defectio: Concilium Pisis ad ecclesiam instaurandam, & Pontifici pacis cum Galliæ rege ineundæ cogitationem inijciendam, indictum.

AESAR, ob Venetos tanta cum Pontificis constantia sacris restitutos,
ad quem ea res maximè spectabat, vehementer est commotus: sed haud
multo minus Galliæ rex, vt qui suo ipsius commodo, Venetorum poten
tiam suscitari minimè cuperet: nec tamen qui Pontifici finis propositus
esset satis animaduertebat: sed vana spe in eis difficultatibus quę ipsi pa-
rabantur, enutritus, Pontificem suæ cum Cæsare societatis suspicione
eri opinabatur: quòd si cunctando cum eo progrederetur, nec maioris suspicionis
sionem daret, eum absolutione contentum non vlterius processurum sperabat: ve-
Pontifex indies magis in sua sententia cõfirmatus, ecclesiæ beneficiarijs subiectis-
sociorum oratoribus maximè repugnantibus, concessit Venetorum stipendijs mi-
ent: qui Ioannem Paulum Ballionem, suarum copiarum, quæ comitis Pitiliani obi-
nperatore carebant, ducem constituerunt; & Ioannem Aloisium, Ioannemq; Vitel-
olim Ioannis & Camilli filios conduxerunt; ac Rentium Ceritem peditibus suis o-
ous præfecerunt: Venetorumq; patrocinio ita apertè suscepto eorum cum Cæsare
ordiam procurabat, sperans se hac ratione eum non modò à Galliæ rege abaliena
n, sed sibi & Venetis coniunctum vnà ipsi bellum illaturum. Quæ res quo facilius
aris necessitate succederet, suam cum Imperij electoribus, ac liberis ciuitatibus, ne
Augustanis comitijs aliquid subsidij decerneretur, interponebat autoritatem. Quo
m id negotium magis agebatur, eò durius difficiliusque repericbatur: Cæsar enim
am, nisi Veronam retineret, concordiam admittebat. Veneti verò in quibus Ponti-
naiorem facilitatem fore sperauerat, cum se Patauium in quauis fortuna defensu-
eamq; vrbem dum tuerentur, multas sibi à tempore occasiones datum iri pollicerē-
Veronæ restitutionem maxima pecuniæ vi oblata, obstinato animo poscebant. Nec
Pontifex Angliæ regem, ad bellum Galliæ inferendum, impellere desinebat, vete-
inter ea regna discordiarum memoria renouata, felicissimorumq; euentuum occa-
e demonstrata. Si enim arma aduersus regem sumeret, multos pręterea quibus eius
ntia aut suspecta aut odiosa esset sumpturos; eumq; hortari, vt pontificiæ sedis quæ
qui Galliæ regis ambitione in aperto discrimine versaretur, protectoris & conserua
oblatam gloriam, ea religione quæ propria Angliæ regum fuerat complectere-
d quam rem eadem ratione Aragoniæ regem, sed valde clam, hortabatur. Quod
m maioris erat ponderis, Pontifex negotio quòd cum Heluetijs per episcopũ Se-
ensem, cuius apud eam gentem autoritas maxima erat, agi cæptum fuerat, qui, tum
blicis conuentibus, tum in Templis, ad hoc summa eloquentia orare & conciona-
n desinebat, minimè intermisso, tandem vt Heluetij mille in singulos Pagos quot-
s Rhenensium aureorum, accepto stipendio, ipsum & pontificatus ditionem tuen-
susciperent, consequutus erat, ita vt liceret ei inter ipsos certum militum numerum
i tutelam stipendio conducere: quæ res faciliorem illi, inter ipsos & Galliæ regem
liscentem discordiam reddiderat. Heluetij enim communi hominum de se opinio

ne elati,cum victorias quibus ipſe proximeq́; rex Carolus in Italia potiti fuerāt, pra
puè ab ipſorum virtute, ſuorumq́; armorum terrore profectas, ſeq́; eam ob cauſſam
Galliæ regno non parum meritos exiſtimarent, à rege fœdus innouare petente, ſib
pendia ſexaginta millium Francicorum in ſingulos annos, à rege Ludouico vndec
cæpta,& ad ea vſq; tempore perducta,præter ea quæ clam multis priuatis dabantur
geri poſtulauerant: quæ cum audacius flagitarent,rex eorum inſolentia,& quòd à r
cis ac montanis hominibus (hæc enim eius erant verba) ſibi adeò imperioſè tribu
imponeretur motus,magis è regia dignitate,quàm ex præſenti ratione,verbis iracu
eos reijcere,ac ferè contemnere cæpit:ad quod maiore animo accendebatur,quòd
dem tempore Valleſij Sedunenſibus ſubiecti,qui ſeptem communitatibus,quæ ab
curiæ nuncupantur,gubernantur,Georgij Supraſaxi opera,priuatim ac publicè,larg
nibus ſtipendiorumq́; pollicitationibus capti, ſecum fœdus iniuerant;ea condition
regijs copijs per eorum agros tranſitum concederent,hoſtium prohiberent,eiusq́u
pendio tantum peditum numerum, quantum ſuppeditare poſſent, darent:eodem
modo trium fœderum domini, qui Rheti appellantur,cum eo pacti fuerant : & qu
uis Valleſiorum vna pars nondum has conditiones comprobaſſet,rex iiſdem artibu
los ad comprobandum adduci poſſe ſperabat:quo fiebat, vt ſibi Heluetiorum ami
non iam adeò eſſe neceſſariam putaret, cum præter Valleſiorum Rhetorumq́; co
Germanos quoq; pedites in bellis cōducere decreuiſſet: eorumq́ue motus,quòd i
Mediolanenſe imperium niſi per Bellizzonæ fines,aliasq́ue valde anguſtas vias,in
bus multi à paucis facilè commeatu priuari paucíq; à paucis repelli poſſent,parui
ens,inuadere poſſe non exiſtimabat;cumq́; obſtinato animo ſtipendia augere noll
Heluetiorum conuentibus de fœdere renouando etſi pleriſq; eorum ad quos priu
maxima emolumenta peruenirent ad id hortarentur, nihil obtinebatur; eamq́u
cauſſam facilius in fœdus à Pontifice poſtulatum conſenſerunt:quo nouo icto fœd
cum ſe magna ad ſua conſilia fundamenta ieciſſe arbitraretur, cumq́ue in rebus o
bus ſua natura ita ſe gereret, quaſi omnibus ſuperior omnesq́ue neceſſitate cōpul
leges accipere deberent,nouarum diſcordiarum cum Ferarienſium duce,ſiue mot
mnino ea de cauſſa quæ inter ipſos in controuerſiam venerat, ſiue odio aduerſus
concepto, quòd tot beneficijs & honoribus acceptis, potius Gallorum regi quàm
adhæreret,ſemina iaciebat. Quæcunq́; tandem cauſſa fuerit cum controuerſiarum
tium quæreret, Alfonſo vt Comachij à Sale conficiendo deſiſteret, imperioſè
dauit: non enim æquum eſſe, vt quod Venetis Ceruiam poſſidentibus ei non licu
ſacroſancta ſede cuius directum Ferrariæ Comachijq́; ius eſſet, eandem poſſiden
ceret, quæ res magni emolumenti eſſet;propterea quòd ex Ceruiæ ſalinis,dum C
chij non conficeretur,ſal in multas circumuicinas ciuitates diffunderetur. At ver
fonſus magis regiæ neceſſitudini ac tutelæ fidebat, quàm pontificis vires extimeſc
cumq́; ſe à colligendo fructu qui in propria domo paruo labore naſceretur, proh
imò ad id ab alijs ſuorum vſum emendum cogi, quò poterat exteras regionis re
quereretur, nec id quod à Venetis,nō iure,ſed armis coactus,paſſus erat,in exem
trahi debere diceret, huic mandato parere recuſabat: qua de cauſſa Pontifex mi
graui denunciata pœna,cenſuraq́; imperaret,ab incepto deſiſteret:Hæc erant pon
ad Venetos ſubleuandos toto animo intenti conſilia & opera : at ex altera parte R
norum Gallorumq́ue reges æquè eorum depreſſionis cupidi, ac quæ in eorum gr
Pontifex agitabat moleſtè ferentes,eoq́ue magis vnà coniuncti conſtituerunt ea
magnis viribus Venetos inuadere, ſic vt Gallorum rex ab vna parte Ciamontium
valido exercitu, cui Germanicæ copiæ quæ Veronæ erant coniungerentur,mitter
altera parte Cæſar copijs quas Auguſtanis comitijs ab imperio ſperabat Forumiu
gredderetur:quo occupato ad alia prout tēpus & occaſio ferrent progrederetur;ad
pontificem tanquam Cameracenſi fœdere obſtrictum,armis vnà cum ipſis conſpi
poſtularunt:is autem cui id ſummopere moleſtum eſſet, ſe eo fœdere quod iam e
tum eſſet, cum in Cæſaris poteſtate fuerit Tauriſium prius,deinde pecuniæ comp
tionem habere,non teneri apertè reſpondit: ſimili quoque modo Maximilianus
Catholico, ex eadem Cameracenſi pactione, & ex peculiari ſecum eo tempore

ei Castellæ administrationem assensus est, subsidia flagitabat, eo tamen rogato se
unia potius quàm copijs iuuaret: ille verò cum non ea re qua plus indigeret eum iu-
decreuisset, quadringentos equites, quod auxilium, Cęsari parum vtile erat, se mis-
m promisit; in Gallico enim ęquè ac Cęsariano exercitu equitatus abundabat. Quo
pore cum vrbs Verona à præsidiarijs militibus, propterea quòd illis stipēdia nō sol-
entur, magnopere vexaretur, Venetorum copiæ à nonnullis ducibus clam accersitæ,
nbonifatio digressæ vt diui Petri arcē scalis ingrederentur, noctu vrbi apropinqua-
t, & Georgiana porta ingressi, vbi dum vt scalas quæ singulæ per se muri altitudinem
æquabant, vnà coniungerent, morantur, siue ab arcis Felicianæ custodibus auditi,
vano strepitus terrore perculsi, relictis scalis recesserunt, exercitusq; ad Samboni-
um reuersus est: Veronæ autem patefacta coniuratione multi pœnas dederunt. Hoc
pore Pontificis animus non sponte, sed timore impulsus, eò quòd Maximilianus ab
rroganter ducenta ducatorum millia mutuò peteret, minatus se alioqui cum Gallo
rege aduersus eum coniunctum iri, ad redintegrandam cum Galliæ rege coniun-
nem inclinabat; & quia fama erat in Augustanis Comitijs magna Cæsari auxilia de-
nenda fore, denuoq; inter Angliæ & Galliæ reges facta, ac magna solennitate pro-
lgata pax erat, ideò diligentius cum Alberto Carpensi, quem ad eum vsque diem
ois & spe produxerat, tractare cœpit, sed non diu in hac sententia permansit: Comi-
enim Augustana, sine quorum viribus Cæsaris minæ parui fiebant, expectationi cum
imè paria facerent, nullum aliud nisi trecentorum millium Rhenensium aureorum,
us pecuniæ spe multos iam sumptus fecerat, illi subsidium decreuerunt; ab Angliæ
em rege in pacificatione eam conditionem expressam esse, quoties Galliæ rex pon-
iam ditionem læderet, tota pacis ratio corruisse intelligeretur, ei significatum fuit.
bus ex rebus resumpto animo, & ad prima consilia reuersus, nouas in Ferrariæ du-
querimonias adiunxit: is enim dux maris sinu liberato, mercibus, quę Pado flumine
netias vehebantur, noua imposuerat vectigalia; quæ cū Pontifex à beneficiario absq;
di domini permissu, ex legū præscripto imponi posse negaret, præsertim cum in Bo-
iensiū, qui eius parerent imperio detrimentū, vt tollerentur, additis armorū minis
abat; suasq; copias, quo maiorē ei terrorē incuteret, in Bononiensem agrū Aemiliāq;
smisit. Regis animū hæc maximè perturbabant; hinc enim cum Pōtifice inimicitias
ere ei molestissimū erat; illinc Ferrariensium ducis ad cuius patrociniū triginta duca
um millib. acceptis obstrictus erat, deserti infamia; nec minus propriæ vtilitatis ratio
mouebatur: cum enim Alfonsus prorsus ex ipso penderet, eiusq; in regē propensio
magis se à Pontifice vexari videret, eò augeretur magis, cumq; eius regio ad Longo
diæ res valde esset opportuna, ipsius salutē sua interesse ducebat: ideò de concordia
er eos aliquomodo cōcilianda cū pōtifice agebat; Pōtifici aūt, vt rex se ab eius defen
ne remoueret, ęquū videbatur; quā aduersus Cameracenses cōditiones susceptā aie-
t: quibus eorū quæ à pontificatu erepta fuerant restitutionis prætextu factis, ne quis
deratorū, eius qui ab altero nominaretur patrociniū summeret, interdicebatur; à se
rò Ferrariensem nominatū esse: pręterea etiā ne quis se rebus ad pōtificiū ius spectan
us interponeret, idē quoq; peculiari inter ipsos Biagrassi inito fœdere cōfirmari; quo
oressè ne rex cuiusquā eorū, qui ex pontificatu penderent patrociniū retineret, in po-
rumúe susciperet: præterea omnia quæ antea suscepisset, aboleret, cauebatur: ad quæ
regis nomine responderetur eadē pactione cōtineri, vt episcopatus Cisalpini ad re-
arbitriū tribuerentur, quod à potifice in primo vacante violatū esset, eundē in Vene
um gratiā contrà Cameracensis fœderis capita fecisse: his de caussis sibi quoq; pro-
sa nō facere, fas esse: tamē ne Ferrariensis caussa sibi cū pontifice ad arma veniendū
t, conditiones quib. eius dignitate, nō omnino nec directò imminuta, pontifici in ijs
e ad ipsius pōtificatusúe iura in Alfonsum pertinerēt maiori ex parte satisfieret; præ-
a petitioni à pontifice factæ, ne Gallicæ copiæ flumē Padū, nisi quatenus ad Floren
rū defensionē, aut ad Pandulfum Petruciū & Ioannēpaulum Ballionē infestandum
uniæ ab altero promissæ, ab altero interceptæ nomine teneretur, traijcerēt, assentiri
d renuebat: quę dū agitātur, Ciamontius mille & 500. cataphractis, & 10. millib. pe-
m, ex varijs gentibus, inter quos nonnulli Heluetij erant, priuatim nō ex pagorū as-
u conducti, quos magna tormentorū bellicorū copia, & tria fabrorū millia, cum pō-

tibus ad traijcienda flumina paratis sequebantur, quib. se Ferrariensis dux cum ducen
tis equitib. grauis, & 500. leuis armaturę, duobusq; millib. peditũ adiunxit, Rhodigina
Polineso à Venetis deserta citra negotiũ occupata, Turriq; Marchesana ad Athesis rip
Patauiũ versus posita expugnata, cũ ad Castellobaldũ peruenisset, solis internũtijs Mo
tanianã & Atheste oppida ad Alfõsum, alterũ ex Maximiliani dono, alterũ ob pecuni
mutuata pignori traditum, spectantia, ad primũ nũtiũ in suã potestatẽ redegit. Quibu
locis recuperatis Alfonsus quarundã Venetarũ triremiũ, quæ aduerso Pado vehebãtu
prætextu, maximã suarũ copiarum partẽ remisit. Princeps Analtensis Cæsaris vices ge
rens, Verona egressus, cũ 300. grauis armaturę equitibus Gallis, 200. cataphractis, & tri
bus Germanorũ millibus, se Ciamõtio cõiunxit; eum ita insecutus, vt nunquã plus vni
castris ab eo abesset, & post se relicto Monsilicio Venetorũ ditionis oppido, Vicetinor
agrum peruenerũt; vbi Leonicũ cum tota regione nemine repugnante in deditionẽ a
ceperũt: exercitus enim Venetus, qui 600. grauis, & 4. milliũ leuis armaturę equitũ cu
Epyrotis, ac peditũ octo millibus, Ioãnepaulo Ballione duce, & Andrea Gritto legato
esse dicebatur, primũ Soauio profectus, ac perpetuo prout hostiũ ꝓgressus animadue
tebat, in tuta loca regressus, tandẽ Taurisij valido præsidio, & Mestrij mille peditib. im
positis, ad Brentellas, trib. à Patauio passuũ millibus, locũ admodum munitum, quod e
regio aggerib. sit referta; is aũt locus tribus fluminib. Brenta, Brentella, Bachilioneq; ci
cundatus, se receperat: quã ob caussam Vicetini prorsus deserti, & ad sui defensionẽ p
se imbecilles, nulla ipsis, præter victoris misericordã, spe relictar, ati se eam Ciamont
opera facilius obtenturos, publicã fidẽ de mittendis ad eũ atq; ad principẽ Analtense
legatis ab ipso flagitarunt; qua impetrata, sordidati, mœroreq; simul ac terrore pleni a
Barbaranũ pontẽ, 10. millib. passuum à Vicetia, corã vtroq; steterũt; vbi omnib. belli d
cib. astãtibus, exercitũq; proceribus, legationis princeps, vt fertur, talẽ habuit oration

Si quid Vicetina vrbs suis opib. felicitateq;, olim multis vicinis ciuitatib. inuidi
sa, ex eo tẽpore quo errore, stultitiaq; hominũ, & fortasse fato quodã potius, quã alia r
tione, sub Venetorũ redijt imperiũ, passa sit, & infinita intolerabiliaq; ab ea accepta d
trimẽta omnibus nota essent, nobis, inuictissimi Imperatores, in pectorib. vestris calam
tatum nostrarũ miserationẽ, indignatione atq; odio rebellionis nostræ memoria conc
pto maiorẽ, nobis certò persuademus, si eius noctis error rebellio dicenda est, qua sub
urbio Pusterlensi ab inimico exercitu vi armata expugnato, populoq; nostro perterrit
nõ quo Cæsaris mansuetũ imperũ vitaremus, vel eius essemus perduelles, sed vt vrbe
nostrã à direptione extremisq; malis liberaremus, legati ad pactiones cũ hostib. ineu
das exierunt; cum præsertim nostros homines armis belliq; periculis minimè assueto
Fracassę moueret auctoritas, qui dux tot bellis exercitatus, & Cęsaris miles, seu fraud
seu timore (quod nostrũ nõ est inquirere) vt pactione coniugũ, liberorumq; nostrorũ
aflictæ patriæ saluti consuleremus, suaserat: ex quo patet nos non prauitate, sed timo
tanti ducis autoritate aucto, nõ vt deliberaremus, sed potius breui temporis interpos
spatio, in tanto tumultu, tantoq; armorum strepitu inter tot aurib. nostris inaudita to
mentorum tonitrua, ad deditionem Venetis faciendam præcipites rueremus, imp
sos fuisse; quorum felicitas ac potentia, non ea erat, quæ per se nos ad id allicere d
beret: quantum autem delicta quæ timore atq; errore, ab ijs flagitijs quæ fraude & m
leuolentia committuntur distent, cuiuis perspicuum esse potest; etsi id quo impulsi f
mus, non timor, sed rebellandi voluntas, consiliumq; & cõmunis omnium consens
ac non paucorum potius in tanta perturbatione motus & audacia, ab alijs non imp
dita fuisset, atque illius miseræ ciuitatis peccata, nullam penitùs admitterent excu
tionem, nostræ tamen ex illo tempore calamitates eiusmodi fuerunt, vt verè dici pos
pœnam delicto longè maiorem extitisse: etenim præsidiariorum militum rapinis i
tra mœnia omnibus facultatibus miserè spoliati sumus; & quis ea quæ extra vrbe
continuò bello passi sumus ignorat? quid nobis in hac misera regione integrum
lictum est? ædificia rustica omnia flammis absumpta, arbores deiectæ, pecora am
sa, messes iam toto biennio non ad maturitatem perductæ, magna ex parte sement
impeditæ; nulla messis, nullæ fruges; amissa spe hanc desertissimam regionem vnqu
in pristinum statum posse reuocari; ad tantas angustias tantamque miseriam redacti
mus, vt ijs quæ nobis occultata supererant omnibus, ad vitam tuendã necessarijs, quo

immi

nensos sumptus quos necessitate compulsi fecimus,sustinere possemus consumptis,
de in posterum nos familiasque nostras alamus non perspicimus : Veniat quiuis
antum libet inimicos crudeliq; animo,qui modò patriam nostram alijs viderit tem-
ibus,eamq; nunc inspiciat, certi sumus eum à lacrymis minimè temperaturum,cum
gitauerit eam ciuitatẽ , quæ quamuis circuitu angusto pateret, frequentissima esse
ebat,vestium ornatu superbissima,tot magnificis & opulentis ædibus illustris,omniũ
egrinorum perpetuum amicumq; hospitium, eam vrbem quæ nulli rei nisi cõuiuijs,
is equestribus, alijsq; iucunditatibus operã dabat,hoc tempore habitatoribus penè
uam , viros ac mulieres vilissimè indutos,nullam amplius domum patere,nullũ tan-
opibus esse qui se suamq; familiã saltẽ in mensem tueri posse sibi possit polliceri;pro
splendore,pro ludis,rebusq; iocundis,nihil aliud vel videri vel audiri,quàm mise-
,publicas omnium hominum lamentationes,fletus,miserosq; in omnibus vijs cun-
um mulierum eiulatus , quæ maiora etiam forent,nisi nobis,gloriosissime princeps
altensis,in mentem rediret,ex tua voluntate , vel extremum exitium, illius afflictissi-
nostræ patriæ,pendere,aut spes qua possimus sub Cæsaris vmbra,sub sapientiæ cle-
ntiæque tuæ tutela , non dicimus respirare aut resurgere (id enim fieri non potest)
vitam per omnia extrema trahentes , saltem vltimum vitare excidium speramus;
a nobis benignitas humanitasque tua nota est , quia verisimile est,te velle Cæsa-
,cuius clementiæ ac mansuetudinis exemplis tota est Europa referta, imitari : con-
ptæ sunt fortunæ nostræ , omnes spes sublatæ,nihil nobis præter huius vitæ corpo-
que vmbram reliquum est , in quæ crudeliter sæuire, qui fructus ad Cæsarem, quæ
ad te perueniet?te demississimis precibus,quas omnis sexus,omnium ætatum,om-
n ordinum nostrę ciuitatis lacrymis permixtas tibi ob oculos ponito,supplices ora-
, velis infelicem Vicetiam reliquis omnibus , Germanici imperij mansuetudinis
mplum esse ; clementiam magnanimitatemque maiorum vestrorum imitare , qui
in Italia victores essent , subactas ciuitates conseruarunt ; ita vt multi eorum pro-
sibi in illis domicilia delegerint, vnde cum magna Germanicæ gentis gloria,tot il-
es in Italia familiæ Gonzaghæ , Carrariæ,Scalæ , nostri quondam veteres domini,
inem traxerunt , sit eodem tempore exemplo Vicetia à Venetis quos in minoribus
culis fouimus ac sustentauimus , in suis grauioribus quibus eam defendere debe-
,turpiter deserta:à Germanis autẽ qui aliquam habebant lædendi caussam,gloriosẽ
eruata : suscipe tu inuictissimè Ciamonti,patrocinium nostri,tuiq; regis exemplum
memora,cuius in Mediolanenses ac Genuenses,qui non aliqua de caussa necessita
impulsi,sed sponte rebellarant clementia, illorum delictis longè extitit maior, qui
cum omnia condonauerit,illi tanto beneficio redempti,semper summa in eum ani-
euotione ac fide extiterunt : Vicetia,ô princeps Analtensis,conseruata,si Cæsari nõ
commoda,erit saltem gloriosa, velut eius benignitatis exemplũ relicta;euersa nulli
tilis esse poterit,& seueritas in nos toti Italiæ erit molesta:clementia,Cæsaris nomẽ
d omnes reddet gratius;atq; vt in reb.militaribus,exercitibusq; ducẽdis prisci illius
Cęsaris similitudo perspicitur,pariter & clemẽtia,cuius gratia ipse magis in cœlũ,
que nomen inter diuos relatum est , memoriaque diuturnior ad posteros est trans-
a,quàm ab armis agnoscetur : Vicetia vrbs antiqua,clara,& quondam tanta nobili-
florens,in manu tua est;ex te salutem aut vastationem, vitam aut mortem expectat:
ere tot innocentium , tot miserarum mulierum,paruulorumq; infantium calamita-
ui illa calamitosa,insaniæq; & errorũ plena nocte,nulli rei interfuerunt:quiq; nunc
anctu & miseris eiulatibus, tuam expectant sententiam, emitte illam tam ab omni-
xpetitam misericordiam clementiæq; vocem;qua rediuiua infelicissima nostra pa-
e semper patrem & conseruatorem suum apellabit.

Nec tanta miseratione digna oratio , nec pietas erga infelicem vrbem , Analtensis
um mitiorem reddere potuerunt, quin barbara insolentia, & feritate tumens,cum
õ posset temperare, vt saltem verba factis minus haberent ferocitatis,inhumanis-
n daret responsum;quod eius iussu in hanc sententiam,à quodam qui ei erat à con
urisperito fuit prolatum:

Ne credatis Vicetini perduelles, vestris blandis verbis memoriam delictorum in

maximam Cæſariani nominis contumeliam commiſſorum deleri poſſe , cuius magn tudinis benignitatiſque , qua vos ſuſceperat, nulla habita ratione,totius Vicetinæ v bis communi conſilio Venetum exercitum intra mœnia euocaſtis ; qui ſumma d ficultate expugnato ſuburbio, de ciuitatis victoria diffidens , iam diſceſſum medi batur:vos contra eius principis qui Cæſariani imperij vices gereret voluntatem reu caſtis;eundem principem vt ſe in arcé reciperet coëgiſtis , & rabie venenoq; pleni, C ſaris tormenta cum reliquis ad ea ſpectantibus diripuiſtis : eius tentoria tot bellis e panſa , tot victorijs glorioſa laceraſtis : Non hoc fecerunt Veneti milites, ſed popu Vicetinus,immenſa Germanici ſanguinis ſiti declarata: per veſtram perfidiam non ſ tit , quin ſi Venetus exercitus cognita occaſione , victoriam ſecutus eſſet,Verona po retur:nec verò fuerunt hæc Fracaſſæ conſilia hortationéſue , qui veſtris fictis calumn circumuentus, apertè ſuam innocentiam declarauit:fuit veſtra maleuolentia,fuit od quo ſine cauſſa in nomen Germanicum flagratis:ſunt ſcelera veſtra eiuſmodi,vt null admittant excuſationem,nullam veniam mereantur: eſſet non ſolùm maximi detrim ti,verùm etiam vituperanda ea clementia,qua quis in vos vteretur:facilè enim perſp tur vos quauis occaſione deterius eſſe facturos : nec ſunt veſtra,errata,ſed ſcelera , detrimenta à vobis accepta delictorum pœnę fuerunt,ſed veſtræ in ſuſcepta rebelli pertinacis contumaciæ præmia: & nunc cum à Venetis deſerti, nullam habeatis tu di facultatem,Cæſaris quem prodidiſtis miſericordiam clementiamq; imploratis: c ſtituerat princeps,ex Cæſaris ſententia mandatoque vos non audire;non potuit tan Ciamontij voluntati id denegare;ſed non ideò ea ſententia,quę à veſtrę defectionis in Cæſaris mente fixa fuit mutabitur : Nulla alia ratione recipit vos princeps, niſi v cultates , vita, honor, eius arbitrio permittantur : nec id quo maiorem ad clement ſuam declarandam facultatem habeat fieri exiſtimetis , ſed quo liberius poſſit vos terrarum orbi,pœnę,quę in eos conuenit,qui tanto ſcelere datam principi ſuo fidē larunt,exemplum ſtatuere. Vicetini tam atroci reſponſo attoniti , vbi aliquantiſper moti velut omnibus ſenſibus carentes ſtetiſſent, denuò lacrymis ac lamentabili v victoris ſe miſericordiæ commendare cæperunt: ſed inhumanioribus atque aſperi bis verbis, ab eodem Doctore,cum obiurgatione reiecti,quid reſpondendum,qu cogitandum eſſet,penitus ignorabant;niſi eos Ciamontius,neceſſitati parerent,dar que operam vt principis indignationem, libera in eius arbitrium deditione placar hortatus eſſet : Cæſaris ſummam eſſe manſuetudinem , nec credere fas eſſe, princi illuſtri genere natum,bellique ducem eximium,ſua aliquid nobilitate , virtuteq; n mè dignum commiſſurum : nec debere illos reſponſi acerbitate terreri ; imò vt a generoſi verbis incaleſcant, propterea quòd ſæpe cum hac ratione indignationis efferbuerit , de factorum atrocitate remittunt,optandum eſſe:ſe ad principis iram gandam,ſi prius ipſi ſe liberè eius cōmitterent poteſtati, medium obtulit:cuius Vic cum neceſſitate cōiunctū ſequuti conſilium,humi proiecti, ſe,vrbemq; in victoris p ſtatē dediderunt:quorū Ciamontius repetitis verbis,principē vt in puniendis , Cæ potius famę,magnitudinisq;, quàm delicti rationē haberet hortatus eſt:nec tale co qui eiuſmodi delicta cōmiſiſſent,vel deinceps poſſent cōmittere exemplū propon vt deſperata miſericordia,ad extremū vſq; pertinaciter perſeuerarēt: clementiā pi pibus ſemper,beneuolentiā auctoritatēq; cōciliaſſe; contraria ſemper ex nō nece crudelitate manare;nec vt multi imprudenter arbitrarētur,impedimenta difficulta immanitate remoueri , ſed augeri;cuius auctoritate,additis præterea ad miſeras V norum lamentationes, multorum precibus , Analtenſis tandem vt ſalutē,fortun nibus in eius arbitrium voluntatemq; permiſſis,eis promitteret,adductus eſt;ſed p opinione longè minor fuit:ciuitas enim iam hominib.rebuſq; erat vacua; quæ du litum feritas quæreret , intellexiſſetq; multos ex vrbe agriſq; cum ſuis rebus,ad dam montē non procul in duos ſpecus, qui Maſani Grotta nuncupantur,cōfugiſ loci natura aditusq; difficultate ſe tutos exiſtimabant ; Germani eo ad diripiendu fecti, maioriq; ſpecu incaſſum nec ſine ſuo detrimento diu oppugnato, ad minor uerſi , cum expugnare alia ratione non poſſent,maximis accenſis ignibus,fumi fama eſt,plus mille perijſſe , eo potiti ſunt. Vicetia capta reliquarum rerum diffic

m ab initio propoſita eſſet,maior apparebat; propterea quòd Maximilianus,nõ ſo-
in Venetos,vt promiſerat,non ducebat, verùm etiam copiæ quas in Italia habebat,
uniæ inopia continenter minuebantur;adeò vt Ciamontius cum de Vicetiæ tantùm
odia cogeretur eſſe ſolicitus, tamen ad Lineacum, quo oppido non occupato,om-
ad eam vſq; diem geſta, nullius eſſent futura momenti,caſtra ponere conſtituit. Di-
itur Lineaci oppidum Atheſi flumine, minore oppidi parte,quæ ab eis Portus apel-
r, Montanianam verſus relicta, vbi Veneti,non tam loci munitione, propugnato-
úe virtute, quàm aquarum impedimento confiſi,flumen vno in loco ſecauerant:ab
ra fluminis ripa maior poſita eſt oppidi pars,à qua duob.locis ita flumen foſſis dedu
int,vt ijs egreſſus,inq; inferiora loca aliquot riuis delapſus, circũiectã regionẽ adeò
daſſet, vt cum multos menſes redundantium aquarum copia tota paluſtris eſſet
cta.hanc difficultatem,Venetarum copiarum temeritas atq; ignauia,faciliorem red-
t; Ciamontius enim ad Mineruium, quod tribus Lineaco milliaribus diſtat, caſtris
tis, præmiſſisque aliquot equitibus ac peditibus,qui in vltimi riui,quod quingentis
uum millibus ab oppido abeſt, tranſitu, pedites ex Portus cuſtodia egreſſos offen-
int: Vaſcones autem Hiſpaniq; pedites,ſumma ferocitate,pectore tenus aquam in-
ſi eos repulerunt,tantoq; impetu ſunt inſequuti,vt illis permixti portum ingrederẽ-
exigua illorum peditum parte ſuperſtite:pars enim in pugna ceciderunt;maior verò
, dum ſummo ſtudio Lineacum fuga contenderet,in Atheſis tranſitu ſubmerſa eſt.
o euentu Ciamontius, ad Mineruium caſtrametandi mutato conſilio, ſub eiuſdem
veſperam in ipſo Portu caſtra poſuit; maioribusq; tormentis ſub aqua ipſa quòd ea
li ſolum ſuſtineret vectis, eadem nocte fluminis foſſam obſtrui curauit; cumque Li-
cum,ab ea parte qua Portum ſpectat tam lati fluminis interuentu,quamuis inter Li-
cum Portumq;, propterea quòd inter aggeres fluat,non ſit vſq; adeò latum,vt infra
entis vix peti poſſit, expugnari non poſſe animaduerteret,Pontem ad tormenta &
orem exercitus partem in alteram ripam traijciendam, iaci iuſſit:ſed vbi quas vexe-
aues,fluminis laditudini minimè pares comperiſſet,exercitu ad flumen in parte Li-
o oppoſita collocato,Molardum cum quatuor Aquitanorum peditum millibus,&
ormentis flumen nauibus traijcere iuſſit: quo facto,ab vtraque fluminis parte, val-
in aggere ad ſuperius oppidi caput poſitum,tormentis peti cæptum eſt,eiusq;, & ſi
es qui pro vallo ſtabant, diruta reficere ſolicitè procurarent, parte vna diruta, ſe-
ti nocte Venetus legatus, quum magis hoſtium pertimeſceret vim quàm ſuorum
et defenſioni,cum aliquot Venetis patricijs ſe ex tempore in arcem recepit: quo
nprimum dies illuxit audito, peditum dux, qui in vallo erat ſe Molardo ſaluis for-
s virisq; dedidit; qui nihilominus egreſſus,fuit cum ſuis peditibus ab exercitu ſpo-
s. Capto vallo oppidum prædæ Molardo fuit;milites autem qui in alterius valli
d in altero oppidi extremo erat præſidio fuerant collocati,per paludes,armis abie-
fuga ſaluti ſuæ conſuluerunt: hocque pacto,eorum qui intus erant ignauia Lineaci
ugnatio opinione facilior celeriorq; fuit.Nec verò arx ſe oppido acrius tutata eſt:e-
n ſequenti die tormentorum ictibus defenſione impedita,turrisq; angulo ſcalpris
feriori parte, vt ignis poſtea inijceretur, ſcindi cæpto, ea conditione deditionem
runt, vt patritijs Venetis in Ciamontij poteſtate retentis, milite inermes abirent.
montij in hac victoria lætitiam fortuna felle permiſcuit: hic enim de Cardinalis
omagenſis patrui ſui morte, cuius ſumma apud Galliæ regem auctoritate,ad maxi-
opes honoresque ſublatus, indies maiora ſperabat, nuntios accepit. Quoniam
Germani, vt Lineaci præſidium imponerent,impares erant, Ciamontius centum
es & mille pedites, ad cuſtodiam loci reliquit: deinde Rhetis Valleſijsq; dimiſſis,
iuſſu ad tantos ſumptus quibus,quòd Cæſarianorum apparatus promiſſis non re-
deret, nihil adeo magni efficiebatur,vltra ferendos minus propenſi, in Mediola-
um terras cum reliquo exercitu reditum adornabat.Sed rex poſtea,quoniam Cę-
enipontem non modò difficultatum ex more plenus,verùm etiam conſiliorum, &
oundans profectus, ſe quamprimùm in Italiam tranſiturum pollicebatur,ac ne di-
ret inſtabat, per totum Iunium menſem moraretur mandauit: quo tempore cum
iani Maroſticum, Citadellam, Baſſianum,aliaq; circumpoſita oppida quo Cæſari

faciliorem ab ea parte aditum patefacerent, recuperare cuperent; Ciamontius vt V
netas copias Vicetiæ, quæ paruo cum præſidio relicta fuerat aditu, atque etiam
Germanis obuiam ire poſſent prohiberet, ad Lungariam propter Bachilionem a
nem caſtra poſuit; vbi cum audiuiſſet Venetorum exercitum Patauium ſe recepiſ
denuò Germanis coniunctus, ad Turriculas, in regia via quæ Vicetia rectà Patauiu
ducit, venit; vnde ad dextram relicto Patauio, cum non parua annonæ, quæ à leuis
maturæ equitibus, tum Patauij tum Monſilicij commorantibus impediebatur, per
ria, Citadellam peruenerunt: Citadella ſine repugnantia deditionem fecit; idem qu
que Moroſticum, Baſſianum aliaque vicina oppida, à Venetis militibus deſerta, p
ſtea fecerunt; ideò vtriuſque ducis copiæ rebus omnibus ab ea parte confectis,
Turriculas reuerſæ, Patauio ad dexteram relicto, & ad ſiniſtram montem verſus
flectentes ad Brentam amnem prope montem decem ab vrbe Vicetia paſſuum mi
bus conſtiterunt: in eum locum vt Germanis gratificarentur, profecti, qui Scalam
Germania venturis militibus tranſitum oportunum, quique ſolus inter Tauriſium
Vicetiam in Venetorum poteſtate eſſet, occupare cupiebant: ex quibus caſtris Pr
ceps Analtinus cum Germanis & centum cataphractis Gallis profectus, ad Scalam q
paſſuum vigintiquinque millibus diſtabat, iter cepit: ſed cum montanis itineribus à
ſticis obſeſſis, qui incredibili in Venetos propenſione, etiam capti, mortem pot
quàm Venetorũ nomen denegare cõtumelijsúe afficere malebant, Caſtello nouo
pariter ex montis itineribus pactione occupato, ad caſtra Brentana reuerſus eſt, m
tis peditibus alio itinere ad Scalam miſſis; qui ex eius præcepto Baſſiani itinere, vt
uolum locum in illis montibus munitum euitarent relicto, inferius Feltrenſi via circ
uecti, Feltrioque, quòd paucos in eo reperiſſent direpto atq; incenſo, ad Scalam
uenerunt, quam cum Couolo ab omnibus derelictam inuenerunt. Hoc autem tem
pore haud minora Foroiulienſibus detrimenta afferebantur: dum enim modò à Ve
tis, modò à Germanis inuaderentur, & à nobilibus regionis incolis, aut defendere
aut diriperentur; dumq; iam hi progrederentur, iã illi cederent, vt occaſio ferebat,
omni ex parte præter cædes, direptiones, incendia, audiebatur; ſæpeq; idẽ locus ab
parte prius direptus, ab altera poſt & diriperetur & incenderetur: & bene paucis m
tis locis exceptis, reliqua omnia huic miſeræ vaſtationi erant obnoxia: in quibus
nihil fieret memorabile, ea diligentius recenſere ſuperuacaneum eſſet; & lectori
varias viciſſitudines, quæ ad totius belli ſummam & finem nullum adferebant mo
tum, intelligere moleſtum. Cum verò tempus Gallici exercitus profectioni con
tum aduentaret, denuò inter Cæſarem & Galliæ regem, vt exercitus per totum
quentem menſem moraretur conuenit; ita tamen, vt ſumptus extraordinarij, id e
præter eorum militum quæ ad eum vſq; diem à rege numerata fuerant ſtipendia, i
ſterum à Cæſare perſoluerentur: idem quoque de peditum ſtipendijs per eundem
ſem intelligendum: ſed quoniam Cæſar pecunia carebat, ſubducta ractione eorũ
ptuum ad ſummam vſque quinquaginta millium aureorum numûm rex ei mutuò c
quòd ſi Cæſar intra annum vertentem, hæc & alia quinquaginta millia antè mutu
cepta non reſtitueret, rex Veronam cum tota eius ditione, tandiu, donec eam pe
recepiſſet, in ſua poteſtate retineret. Ciamontius regis ea de re accepto mandato
Monſilicis expugnationem animum conuertit; eamque ob cauſſam quam primùm
dringenti Hiſpani cataphracti, quibus Termini dux præerat, qui ad Maximiliani
liũ à rege Catholico miſſi, conſuetis artibus, tardiſſimo greſſu venerant, Germani
iuncti fuerunt, exercitus, flumine Brenta, deinde ad Purlæ villam Bachilione
que ab vrbe Patauio milliaribus transmiſſo, Monſilicium peruenerunt: multa ho
pore in commeatu & impedimentis, equitum qui patauij Monſilicijque erant exc
nibus paſſi, à quibus etiam Sonzinus Benzonius Cremenſis, regius dux, qui cu
cis equitibus ad commeatus præſidia recognoſcenda ibat, captus fuit: quem
Cremenſis defectionis autor fuerat, Andreas Grittus, quòd Venetorum eſſet in
ſubiectus, magis quàm quòd hoſtibus militaret habita ratione, ſtatim in crucẽ t
ſit. Monſilicius in planicie poſitus eſt, in cuius medio quaſi ſaxeus mons ſurgit
Monſilicius appellatus; qui valde in altum erigitur, in cuius faſtigio arx eſt, & pe

dorsum,quod subinde angustius fit,tres sunt murorū ambitus,quorum infimus tantū acij cōplectitur,vt duo peditum millia,ad eum à iustę magnitudinis exercitu tutandū nt necessaria.Hostes illicò oppidū deseruerunt; in quo Galli, castris positis,tormenta duersus primum muri ambitū collocarunt,quo diu atq; vnà multis partibus concusso, ispani Aquitaniq; pedites,non seruato ordine, muro apropinquare cæperunt, multis cis ingressum quęrentes:erāt in arcis custodia septingenti pedites,qui totis copijs eos duenisse rati,cum ad locum si à multis partibus inuaderentur tutandum impares esse, ui facta defensione,inter ipsos,vt creditur, prius inito cōsilio, retrocedere cæperunt, d tanta ordinum perturbatione, vt hostes qui iam ingrediebantur, eos leui pugna per gū montis insequuti,ijs mixti per reliquos murorum ambitus, in ipsam arcē penetrant;vbi maxima præsidiariorū parte cæsa, reliqui qui in turri remanserant, se ita dedevellent vt incolumes abire liceret,à Germanis nō recipiebantur; qui tandē turri ignē biecere, adeò vt ex septingentis peditibus quinq; præfectis,& Martino à Burgo Sanpulchri in Hetruria præcipuo,paucissimi euaserint, omnibus minore propter ignauiā si misericordia digni:nec verò Germanica feritas in ædificia murosq; minor apparuit; enim non solùm quòd milites ad præsidium imponendum nō haberent, arcem euerrunt,sed etiam oppidum incenderunt: post quem diem nihil præclari ab his exercitius actum est,pręter quadringentorum Gallorum cataphractorum ad Patauinas vsque rtas incursionem. Hoc tempore Ferrariensium dux ab exercitu discessit; cum quo à iamontio missus fuit Castellio cum cataphractis ducētis & quinquaginta ad Ferrarię, uæ in non paruo ob pontificis copiarum propinquitatem metu versabatur, pręsidium: ermani tamē Ciamontium vt ad Taurisium prout antea conuenerant castra poneret, gebant;& ea quæ tantis sumptibus gesta essent,propterea quòd Patauium expugnari sse nulla spes habebatur,nisi ea ciuitate potirentur,parui esse momenti ostendebant. d quæ Ciamontius,Cæsarē non eo apparatu quo pollicitus fuerat in Venetos venisse; os qui cum eo essent ad paruum numerum redactos; Taurisij magnum esse præsidiū; uitatem magno apparatu munitam;cōmeatum in ea regione non amplius reperiri,ex nginquis autem regionibus conuehi, propter continuas leuis armaturæ Epyrotarum e, qui Venetis militarent equitum molestias, haud facilè posse; quòd illi rusticorum ligentia vel minimos ipsorum motus exploratos haberent;totq; essent,vt passim ipsis cere possent, conspicerentur: hæ altercationes, nouo ex Gallia Ciamontio acceo mandato, vt quadringentis cataphractis, Hispanisque peditibus mille & quinntis, præter eos qui in Lineaci præsidio essent, regio stipendio cum Germanis rectis, statim cum exercitu in Mediolanensium fines, quòd iam Pontificis opera motiæ periculaque multa apparare inciperent, rediret, sublatæ sunt.Ideo Ciamontius, ersiuo harum copiarum duce relicto,regis paruit imperio:Germani verò rei bene gendæ spe amissa Leonici constiterunt.Pontifex in animum induxerat suum,in eoq; per naciter omnia sua consilia fixerat, vt non solùm multa ad pontificatum spectantia, vt e putabat,recuperaret, verùm etiam Galliæ regem omnibus locis quæ in Italia possiebat pelleret; siue occulta & antiqua simultate cum eo habita,siue multorum annorū spicione in accerrimum odium conuersa, siue ,vt pòst dicebat,eius gloriæ cupiditate, ua Italiam à barbaris liberasse prædicaretur,impulsus.In hunc finem Venetos censuris erauerat: cum Heluetijs se stricto fœderis vinculo coniunxerat,quæ se magis sui tundi quàm alterius lædendi gratia gerere simulabat:his de caussis cum Ferrariensiū dum à Galliæ regis clientela remouere non potuisset, eum ducatum omnino occupare creuerat; & vectigalium salisq; controuersia se tantùm moueri aiebat:& tamen vt sua nsilia,donec omnia melius apparasset,occultarentur,semper de cōcordia cum Gallo m rege concilianda cum Alberto Pio agebat; at Galliæ rex cum nullam, præter Ferriensium ducis susceptum patrocinium,discordiarum caussam esse arbitraretur,pontcisq; inimicitiæ vitandæ suprà modū esset cupidus, nouas cum eo pactiones facere nimè repugnabat;Cameracensis fœderis legibus,quibus ne cui fœderatorū se rebus pontificatus iura spectantibus immiscere liceret,exprimebatur retentis,illud interneretur,pontifici quantum ad vectigalia salemq; pertineret in ducem agere liceret; o solummodo pontificis putabat rex consilia spectare,ducis susceptum patrocinium

sic interpretatus, vt hoc pacto quasi iure fieri posse videretur. Sed quò magis rex a Pontificis postulata accedebat, eò ille magis recedebat; nec vlla ex parte Rotomagensis morte flectebatur: ijs enim qui suspicionem sublatam ostendentes, eum ad pacem hortabantur; eundem regem viuere, idcirco eundem metum vigere respondebat: huius rei argumento esse pactionem à Cardinali Papiensi factam, quam omnes scirent à rege, proprio consilio, contra Rotomagensis voluntatem atq; sententiam esse violatam: imò eius progressus acutius perpendentibus, eò maiore animo concitari, eiusque spes augeri videbantur; nec sine caussa, cum enim rex talis esset, vt potius rectore indigeret, quàm ipse alijs regendis esset aptus, dubium non erat, quin Cardinalis morte eius vires essent imminutæ; in eo enim præter longum rerum vsum, magnum robur cum virtute, tantamq; apud regem auctoritatẽ fuisse, vt ferè nunquam ab eius sententia discederet: quamobrem ille sua potẽtia fretus, sępe de rebus deliberare, & per se negotia expedire audebat: quæ cum in nullo eorum qui illi in regni administratione successerant essent, non modo quidquam statuere non audebant, sed nec regem de rebus quæ illi molestæ essent futuræ appellare, nec ipse eorum consilijs eandem adhibebat fidem: cumq; plures essent: quorum alter alterum respiceret, auctoritatiq; adhuc recenti non satis fiderent, lentius ac frigidius quàm rerum tunc præsentium magnitudo, & pontificis vehementia impetusq; postularent, omnia tractabant; qui nullis à rege propositis conditionibus contentus, tandem vt absq; vlla conditione vel exceptione, simpliciter & absolutè Ferrariensium ducis desereret patrocinium apertè postulabat: cum verò rex nimiam sibi inde infamiam redundaturam ei persuadere conaretur, respondit se, si rex hoc recusaret cum eo nolle conuenire, nec tamen ei aduersarium esse, sed ab omni obligatione liberum, vt pontificiam ditionem tranquillè tueretur operam daturum; de Ferrariensium duce grauius quàm vnquam antea questus, quòd à suis amicis, vt à sale conficiendo abstineret admonitus, se id consilium, quod imperij iuri ad quod Comachium directò pertineret, derogaret, sequi non posse responderat: fuit præterea dubitatum idque multorum opinione, quæ postea temporis progressu creuit, Albertum Pium regium legatum legationis munere non bona fide functum, vt pontificem in Ferrariensium ducem concitaret operam dedisse; ad idq; ardentissimo desiderio in quo ad mortem vsq; permansit impulsum, vt Alfonsus ducatu Ferrariensi spoliaretur: cum enim Hercules Alfonsi pater, antè paucos annos à Gilberto Pio, dimidiam Carpensem ditionem accepisset, eique Sassoli castellum, cum nonnullis alijs oppidis permutatione dedisset, Albertus ne tandem, vt sæpe necesse est, minus potentem potentioris vicini cupiditati cedere, ei alteram partem quæ ad se spectaret, concedere cogeretur, metuebat: quæcunq; autem in hac re vera caussa fuerit, Pontifex parũ placabilibus in Alfonsum animi signis ostensis, cum iam arma mouere in animo haberet, cẽsuris eum persequi parabat; quarũ caussas vt iustas esse comprobaret, operam dabat, præcipuè cum, vt aiebat, inter pontificiæ curiæ scripta, pontificum priuilegij monumenta reperisset, quibus Atestinæ familiæ Comachium attribuebatur. Hę erant pontificis publicæ artes, verùm clam multò maiores motus incipere meditabatur: se enim, quòd cum Heluetijs amicitiam inijsset, quòd Venetos à se stantes, ac suis nutibus obsequentes haberet, quòd Aragoniæ regem aut eodem spectare, aut saltem non syncerè Gallorum regi cõiunctum videret, Cæsaris vires auctoritatemque adeò tenuem, vt timendi caussam nullam haberet, nec penitùs de Angliæ rege concitando desperaret, optima rebus suis se fundamenta iecisse arbitrabatur, sed in primis, quod eum mitiorem reddere debuisset, id ei spiritus augebat; nempe quòd Galliæ regem à bello cum pontifice gerendo alienum, pacem summopere expetere videret, adeò vt semper etiam postquam ei bellum intulisset, pacis leges in sua potestate futuras arbitraretur. Quibus reb. indies insolentior factus, & querelis ac minis in Galliæ regẽ ac Ferrariensiũ ducem palam multiplicatis, die festo diui Petri, quo die veteri consuetudine census sacrosanctæ sedi penduntur, ducis Ferrariensium censum accipere recusauit; Alexandri VI. concessionem, qua in filiæ matrimonio ex quatuor ducatorum millibus, ad centum modò annuum censum reuocarat, quòd in eius esset sedis detrimentum, nullam vim habere affirmans; eodemque die, cum antea Cardinali Auscensi, cęterisq; Gallis Cardinalibus, in Galliam redeundi potestatem negasset, audisset que

Auscen-

ſcenſem,cum canibus & retibus venatum prodijſſe, vano ne clam diſcederet me-
eritus ,precipiti furore miſſis qui eum caperent, in Mole Adriani captiuum tenuit:
que iam ſe apertè Gallorum regis hoſtem profeſſus, eamque ob cauſam ad maiora
iamenta comparanda coactus, regi Catholico neapolitani regni poſſeſſionem eo-
n cenſu,quo Aragonij reges obtinuerant,cum antea,niſi quadringentas octuaginta
libras,quo cenſu Galli reges poſſidebant,penderet,ſe cōceſſurum negaſſet,permi
qua in conceſſione Pontifex non tam obligationem, qua ex antiquorum diploma-
more, rex quotannis ad Pontificij imperij quoties poſtularetur tutelam, trecen-
cataphractos alere cogebatur,quàm beneuolentiæ eius aucupium,& ſpem,hęc au-
aliqua occaſione, apertam cum Galliæ rege inimicitiam ei parere poſſe,cuius iam
ſa erant ſemina,ſequutus:etenim rex Catholicus Galliæ regis magnitudinem ſuſpe-
n habens,eiusque ambitionem,quòd Cameracenſis fœderis terminis minimè con-
us, Veronam imperio ſuo adiungere ſtuderet, ſolicitè timens,atque etiam antiqua
tus æmulatione,aliquid impedimenti eius rebus opponi, non mediocriter exopta-
ideoque concordiam inter Cęſarem & Venetos valde à Pontifice expetitam,ſuade
on deſinebat. Quæ etſi occultiſſimè tractaret, fieri tamen non poterat,vt eius con-
penitùs laterent.Eius igitur claſſis quæ ad Gerbim inſulam,quam Latini Syrtim ma
m apellant,inuadendam erat comparata,ad Siciliam appulſa,Regi ſuſpicionem af-
bat, & in animis hominum quibus eius calliditas nota eſſet,varias gignebat dubita-
nes: Gallorum autem Regis, moleſtiæ inde originem habuerunt, vnde minus vere-
ur,eoque tempore quo nullus armorum motus in eum parari poſſe videbatur: Pon-
x enim clandeſtinis artibus agens vt Genua eodem tempore terra mariq; inuadere
vt in Mediolanenſium fines duodecim Heluetiorum millia deſcenderēt; vt Veneti
nibus viribus ſuis collectis, ad oppida quæ Cæſaris nomine tenebantur recupe-
da ducerent;ipſius verò exercitus in Ferrarienſem agrum irrueret, procurabat; eo
ſilio,vt ſi Heluetij feliciter rem gererent,ſuas mox copias in Mediolanenſis imperij
s mitteret;ſperans Genuā infeſtis armis repentè tentatā,quòd multorū animi à Gal
imperio abhorrerēt, & Fregoſia factio motum eſſet factura,facilè mutationem ali-
m,eo protexu,quòd Octauianum cuius pater patruusq; in eadem fuiſſent dignita-
ucem vellent conſtituere,facturam: Gallos item Genuenſi motu, & Heluetica irru-
ne perterritos omnes copias quas in Cæſaris,ac Ferrarienſium ducis haberent auxi
Mediolanum reuocaturos: quo facto Veneti facilè Veronam eſſent recepturi, qua
pta,in Mediolanenſes progrederentur: idem eius copiæ facilè,vt ſperabat,Ferraria
lorum ope deſerta occupata,facerent; adeò vt Mediolanum à tot hoſtibus tamque
entino bello circunuentum,defendi minimè poſſet. Bellum in Ferrarienſem & Ge-
nſes eodem tempore cæptum eſt; nam etſi Ferrarienſis,in quem vt tanquam in iam
am damnatū, animaduerſionē magis accelerarer, procedebat, omnē ſalē Comaclij
fectū ſe ei traditurum,ac ne in poſterum ibi fieret curaturum polliceretur,eius ora-
bus ex curia dimiſſis,copias ſuas in eum duxit: quæ vnica tubicinis denunciatione
ntū & Plebē nihil repugnante Alfonſo obtinuerunt:quæ caſtella,antea Bononienſis
ſcopi ab Alexandro ſexto,cum filiam Ferrarienſi traderet,alijs vectigalibus Epiſco-
ui tributis,Ferrarienſium imperio adiuncta fuerant. In Genuenſes profectæ ſunt vn
im Venetorum triremes, quibus Grillus Contarenus præerat, Pontificisque vna,
bus Octauianus Fregoſius,Hieronymus Auria,multique præterea exules veheban-
eodemque tempore terreſtri itinere,Marcus Antonius Columna,cum centum gra-
armaturæ equitibus, & ſeptingentis peditibus, qui à Florentinorum ſtipendijs ad
tificia tranſitione facta, delectus habendi ſpecie,ſe deinde Bononiam profecturū
ore diuulgato,in Lucenſi agro hęſerat:quæ res etſi Ciamontio aliquam rerum Ge-
nſium ſuſpicionem attuliſſet, nihilominus cum claſſis aduentum propterea quòd
operaque pontificis fama erat, Heluetiorum bellicos motus, Marcique Antonij
am eò fieri,vt repentè Ferrariam inuaderent penitùs ignoraret, nullum alium Ge-
apparatum niſi quòd paucos pedites eò miſerat, fecit: Marcus Antonius ad vnum
are ad Genuæ muros in Biſamnis valle etſi nec Serezanæ, nec Spedię,vt Pontifici
uaſum erat,receptus fuiſſet, acceſſit:claſſis quoq; Segeſtro Clauaroq; occupatis ex

Rapalli ſinu ad Entelli fluminis hoſtium, quod prope Genuenſem portum in mare d
currit, ſub idem tempus venerat; quam vrbem ad primum hoſtium aduentus rumoren
pro Galliæ rege Ioannisalouiſij Fliſci filius, cum octingentis viris agreſtibus, nec min
ri numero cardinalis Finalenſis nepos, ingreſſi erant: quibus præſidijs firmata ciuita
nullum intus motum fecit: qua re exulum ac pontificis ſublata ſpe, continenterque e
Longobardia, & occiduo litore ſuperuenientibus copijs, & Preianno cum ſex long
nauibus portum ingreſſo, longior ſine fructu, nec tamen ſine periculo viſa eſt mora: it
que claſſis, & Columnius terreſtri itinere, in reditu Portusdelfinij expugnatione, in qu
Franciſcus Bolanus Venetæ triremis præfectus occubuit, tentata, Rapallum ſe recep
runt: claſſe deinde ad Ciuitatemueterem proficiſcente, cum ſe Marcusantonius terren
itinere incolumen, tota regione, in milites (vt mos eſt agreſtium) cum offenſione retro
dentes, exardeſcente, eò peruenire poſſe diffideret, cum ſexaginta delectis equitibu
triremibus cõſcenſis reliquos terra Spediam remiſit; qui maiori ex parte in Genuen
deinde Lucenſi agro, ac Florentinorũ finibus ſpoliati fuerunt. Res hęc parua cum Gr
li & Octauiani laude tranſacta eſt; timore enim à Preianni claſſe inuadenda, quam cu
numero ſuperarent, opinio fuit antequam portum caperet, potuiſſe illos ſuo commo
adoriri, abſtinuerunt. Poſt eorum diſceſſum Preiannes cum ſeptem nauibus longis
quatuor onerarijs, Genuenſi portu egreſſus, Venetam claſſem, quæ illi triremium nun
ro ſuperior, nauium alijs inferior erat, inſequutus eſt: vtraq; claſſis Iluam attigit inſular
Veneta quidem ad Lungonem portum, Gallica verò ad Ferratum; deinde Gallica h
ſtilem vſq; ad Argentarium montem à latere inſequuta, Genuam redijt. Interea ponti
cię copiæ Vrbinatium duce aduerſus Ferrarienſem Imperatore, in Aemiliam peruen
rant, vbi Lugo, Bagnacauallo, omnibusq; ijs quæ dux cis Padum poſſidebat occupat
ad Lugi arcem caſtra habebant: quam dum parum diligenter neq; ex diſciplina ob
dent, acceptis nuntijs, Ferrarienſem cum Gallicis copijs & centum quinquaginta ca
phractis ac multis leuis armaturæ equitibus, ad arcem obſidione liberandam aduen
re, Vrbinás repentè diſceſſit, & tribus tormentis in hoſtium poteſtate relictis, Imolam
contulit: hacq; occaſione Alfonſus, omnia quæ ei in Aemilia adempta fuerant recup
rauit. Verùm pontificius exercitus denuò collectus & auctus, facilè eadem oppida it
rum recepit, pauloq; pòſt etiam Lugi arcem multis diebus concuſſam vi cepit: qua e
pugnata maiora gerendi occaſio eis oblata eſt: cum enim Mutinæ nullum eſſet præ
dium, quòd dux, alijs rebus vbi maius periculum imminere videbatur, tuendis occup
tus, nec per ſe potuerat prouidere; nec à Ciamontio, vt ducentos eò equites mitte
obtinere, cardinalis Papienſis, Caſtellofranco cum exercitu itinere facto, ſtatim eam
uitatem deditione obtinuit; vt eò veniret à Gheardo, & Franciſco Maria Rangon
Mutinenſibus tantæ autoritatis nobilibus, vt poſſent, præſertim Gherardus ſuo arbit
eam gubernare, magis ambitione vt ferebatur, & rerum nouarum cupiditate, quàm
lia de cauſſa impulſis, inuitatus. Mutina amiſſa, cum dux idem regio Lepido pertime
ret, ſtatim præſidium impoſuit; & Ciamontius damno accepto id faciens, quòd ab i
tio vtilius feciſſet, ducentos Gallicos equites, & ſi iam ob Heluetiorum motum e
occupatus, eò miſit. Fœdus Heluetiorum cum Galliæ rege menſibus aliquot antè fin
habuerat: rege in ſua ſententia de non augendis penſionibus perſiſtente, quanquam
contra omnium ſuorum conſilia feciſſet, qui eum monebant, vt quanti eſſet momen
ea arma in ſe concitare, quibus antea cunctis terrorem incuſſiſſet, cogitaret: eamq;
cauſſam ipſi, promiſſis autoritateq; pontificis permoti, & à Sedunenſi concitati, præ
tim verò quòd ipſorum poſtulata ab rege eſſent contempta, indignatione accenſi, m
mo, in Lucernatibus comitijs, multitudinis conſenſu, ei bellum inferre decreuera
quorum Ciamontius præuiſis motibus, aditus Comenſes præſidijs munierat, è lacu
ues omnes remouerat, commeatus in loca munita contraxerat, molendi ferrament
ſportauerat; atq; incertus vtrum Heluetij in Mediolanenſem agrum deſcenſuri eſſe
an verò diui Bernardi iugo ſuperato, per Auguſtanam vallem in Taurinates ingreſſu
vt inde Sauonam ad Genuenſium res perturbandas, aut Apennino ſuperato, in Ferr
enſium ſuum ducem impetum facturi; Subaudiæ duci, vt eos itinere prohiberet, perſ
ſerat; eamque ob rem ex ipſius quingentos graues equites, Eporedam miſerat, nec

meni

interea vt gentis principes muneribus ac promissis delinitos ab incepto motu re-
ret,omni opera niti desinebat; sed tantum erat odium, tantaque omnium,& præ-
è multitudinis, in regium nomen concitatio, vt hæc omnia irrita redderentur: a-
r, quamuis Pontifex propterea quòd Fuggeri, Germani mercatores,solutionem
a promissam, ne Romanorum regis animum offenderent,denegabant,summa pe-
e mittendæ difficultate laboraret, perinde ac si propria caussa ageretur, ineunte
se Septembri, sex millia eorum à Pontifice euocati,inter quos erant quadringenti
tes, quorum ducenti erant sclopetarij, peditum duo millia, & quingenti minori-
clopetis, & quinquaginta maioribus vtentes, sine campestribus tormentis, sine
ium nauiumúe apparatu, ad Bellizonæ iter conuersi,Tresiæque ponte,quem sex-
pedites Galli in eius præsidio positi deseruerant, occupato, Varesij,Sedunensem
opum,vt ipsi aiebant, cum nouis copijs expectantes constiterunt.Ea res cum Hel-
rum solito terrore, tum quòd eo tempore Mediolani exiguus esset copiarum
rus, quòd in Brixiæ, Lineaci, Vallegij, & Piscariæ præsidia essent distributæ, &
nti equites ad Ferrariensem missi, quingenti cum Germanorum exercitu in Vene-
ant,Gallorum animos vehementer angebat.Ciamontius tamen collectis viribus
stellioni planitiem, duobus ab Varesio passuum millibus cum quingentis cata-
tis,& quatuor millibus peditum Ioanneiacobo Triultio in Briantiæ montem mis-
fectus est, vt non modò suis copijs, quæ paucæ erant,verùm etiam incolarum o-
e Heluetij eo itinere erumperēt,impedire conaretur, qui quamprimùm Varesium
nerant,ad Ciamontium transitum petitum miserant;se enim ad ecclesiæ auxilium
isci; ideoque ne aut per Mediolanenses terras Ferrariam contenderent, dubita-
; in quo itinere præter Gallicarum copiarum impedimentum,Padi, Olijque flu-
m difficultates nacti essent;aut ad sinistram conuersi per colles Como, deinde
subiectos circumirent, vt ijs locis Abduam amnem,vbi angustior est,neque tam
è fluit,traijcerent,& inde per Bergomatium Brixianorumque colles,Olio flumine
nisso,per Brixienses vel per Giaradaddam, in Mantuanum agrum latè patentem,
nec oppida nec vires essent, quibus impediri possent, descenderent: quacun-
tem ratione, etiam si in planitiem descendissent, (tanta erat eius gentis feroci-
nilitarisque disciplinæ opinio) Ciamontio non congrediendi, sed equitibus ac
bus, cum multis castrensibus tormentis simul coniunctis, eorum latera insequi,
commeatu prohiberet, fluuiorumque vada, quantum non tentata fortuna pos-
ifficiliora redderet, in animo erat:interea verò, locis circa Varesium equitibus ac
bus præclarè munitis, crebris ac vanis rumoribus noctu excitatis, ipsisque ad
capienda compulsis, totas noctes eos lacessebant. Varesium,vbi iam annona la-
batur, denuò quatuor Heluetiorum millia conuenerunt; post quorum aduentum
a pars omnium, Castellionem versus castra mouit; & ad sinistram per colles densi
cie ad pugnam instructa lento gradu iter ceperūt, ita vt singuli ordines octuaginta
ntum cōtinerent:in vltimis autem ordinibus sclopetarij, quo ordine incedentes,
iè se a Gallico exercitu, qui eos continenter,modo à latere,modò à fronte,modò
o lacessebat, defendebant:quin sæpe,centum, vel centum & quinquaginta Hel-
x agmine egrediebantur,ac ne minimum quidem perturbato ordine, progrediē-
ntes atque cedentes,dimicabant. Hoc ordine primo die ad Vedani pontem, qui
ardo cum Aquitanis peditibus custodiebatur,peruenerunt: vnde cum illum sclo-
etrocedere compulissent, nocte ad Appianum, octo à Varesio milliaribus castra
runt; & Ciamontius ad Assaronem magnum ad Briantiæ montes castellum sex
piano milliaribus constiterat: die sequenti per colles Cantuum versus iter ce-
Ciamontio semper eos cum ducentis equitibus insequente,propterea quod tor-
& pedites ad eorum custodiam ob locorum asperitatem in humilioribus locis
ant. Sed cum ad medium itineris peruenissent, siue, vt Ciamontius gloriaba-
molestias eo die à Gallis acceptas, siue quod ita in animo habuissent, Cantui
relicto, magis ad sinistrā flectentes,altiora loca Comum versus concesserunt,in
uitatis suburbio, ac proximis vicis ea nocte quieuerunt: ex Comi suburbio,al-
stris ad Clasiium tria milliaria progressi, Gallos, vtrum per Lugani vallem Belli-

zonam reuerſuri, an ad Abduam fluuium venturi eſſent, vbi etſi pontes non habere
multorum erat opinio eos ratibus flumine conſtrato omnes vno tempore tranſitũ t
taturos, ancipites tenuerunt; verùm poſtero die hac dubitatione ſublata, ad Treſiæ p
tem peruenerunt, & inde iam ad extremam panis pecuniarumq; inopiam redacti, ſ
quiſq; domos redierunt: quam ſubitã retractionẽ, à pecuniarũ inopia, fluminũ diffic
tate, & multo magis commeatus neceſſitate, factam eſſe creditum fuit: ita Galli eo pe
culo, quod ipſi non parui faciebant, eo tempore liberati ſunt, quamuis rex, rebus ſ
ſupra veritatem elatis, an ſibi vtile foret, eis iter concedere, quidúe pontificem ma
debilitaret, armis carere, an ea arma habere quæ ipſum læderent, cuiuſmodi Hel
tiorum, quos ipſe tantis viribus, tot pecunijs, ſumma cum difficultate in officio conti
iſſet, non ſatis conſtare affirmaret; verùm, ſi omnia quæ Pontifex in Gallos compara
rat, vno tempore concurriſſent, in maiori eſſent periculo verſati; ſed vt Genuę inuad
dæ conatus Heluetiorum motum præceſſit, ſic Venetus exercitus, ſerius quàm conſti
tum fuerat, etiamſi valde oportunam habuiſſet occaſionem, eſt progreſſus: quoni
Germanorum copijs, quæ in Ciamontij diſceſſu, cum Hiſpanis peditibus, & cataph
ctis Gallis quingentis, in Vicetino agro permanſerant, valde imminutis, Venetus ex
citus Patauio egreſſus, ſine labore, Ateſte, Monſilicium, Montanianam, Moroſticu
Baſſianumq; recepit; & vlterius profectus, Germanis ſemper Veronam verſus retro
dentibus, Vicetiam ab illis deſertam occapauit: itaq; omnibus ijs quæ tantis Gallor
ſumptibus tantoq; labore per totam æſtatem amiſerant, excepto Lineaco, recupera
ad Sanmartinum quinque à Verona, in quam hoſtes ſe receperant milliaribus ve
runt; quorum fuga, ĩi (vt Veneti aiunt) in Lucio Maluetio, qui tum propter Ioannispa
Ballionis ab Veneto ſtipendio diſceſſum, ipſorũ copijs præerat, maior fuiſſet anim
non erat abſque periculo: nam cum Veneti ad Turris Villam veniſſent, hoſtes, ma
commeatus copia in caſtris relicta, Veronam, Veneto exercitu toto eos perſequent
leuis armaturæ equitibus laceſſentibus contendebant; & nihilominus Gallis, præ
tim verò tormentis, extremum agmen ſtrenuè tuentibus, Arpano flumine traiecto,
columes Villanouam, Venetis ad medium milliare conſidentibus peruenerunt: poſt
luce Venetis, quòd pedites equorum celeritatem aſſequi non poſſe dicerent, minus
licitè inſequentibus, Veronam integri ſe intulerunt. Vbi cum aliquot dies ad Sanma
num non abſque inutilis moræ ignominia, commorati eſſent, Veronæ accedentes, t
mentis, in Felicianæ arci, eiq; proximo muro, oppoſito monte, collocatis, quatere cę
runt; eo fortè loco, ideò delecto, quòd difficulter defendi, quodq; equorum vſus niſi
commodè adhiberi poſſet: erant in exercitu Veneto octingenti cataphracti, leuis
maturæ equitum tria millia, bona pars Epyrotæ, peditum verò decem millia, pra
magnam agreſtium copiam: Veronæ autem trecenti cataphracti Hiſpani, centum p
tim Germani partim Itali, plus quadringenti Galli, quingenti pedites regio ſtipendio
quatuor Germanorum millia, qui Analtini principis ante paucos dies defuncti impe
parauerat: populus Veronenſis malè erga Germanos affectus, arma in manibus ha
bat, in quo Veneti magnã ſpem collocauerant; quorum leuis armaturæ equitatus, e
tempore prope Veronam Atheſi vado traiecto, totam regionem excurſionibus per
labant. Venetorum tormenta magno impetu mœnia concutiebant, etiamſi intus à G
lis collocata & ſuis munitionibus tecta, obſidentibus nulla re tectis, maximum afferr
nocumentum; quorum ictu Lactantius Bergomas, præclari inter Venetos peditum
ces nominis, natibus ablatis, intra paucos dies obijt. Tandem cum obſidentium tor
ta mirum in modum proficerent, magna murorum parte vſq; ad ſubſtructionis initi
diſiecta, omnibuſque tormentorum feneſtris adeò vt propugnantium tormenta n
amplius efficere poſſent, percuſſis, Germani arcis, quantumuis benè munitæ, amitt
dæ, ſine metu non erant: Cuius iacturæ ne vrbis quoque iactura coniungeretur,
creuerant, ſi neceſſitate compellerentur, ad quaſdam munitiones, quas non procu
de in id extruxerant, vt tormentis quæ iam ibidem collocauerant, ſtatim interiore
cis partem percuterent, confugere; quam ſe ita aperturos ſperabant, vt hoſtes ibi hę
minimè poſſent; at militum qui Veronæ erant virtus longe ſuperior erat; in exerci
nim Veneto, nulli erant præter Italos pedites; hiq;, vt mos eſt, quadrageſimo quoq
m

ſtruum ſtipendium capientes,illis potius idcirco militabãt,quòd alibi minorẽ con-
pnẽ inuenirent,quàm alia de cauſſa;cum Italicus peditatus,tranſalpinorũ diſciplinę
imè aſſuetus ; atq; in acie parum firmus,tunc ferè ab ijs reijceretur,qui externorũ &
ſertim Heluetiorũ,Germanorum ac Hiſpanorũ peditum copiã habere poſſent:qua-
pter cum maiori virtute propugnaretur quàm oppugnaretur, mille & 800. pedites,
aliquot Gallis equitibus noctu ad tormenta inuadenda facta eruptione,& cuſtodi
peditib.facilè fugatis, duo tormenta clauis obſtruxerũt,eaq; in vrbẽ abducere ſunt
ati:iãq; totis caſtris rumore excitato, Citolus Peruſinus cum multis peditib.accur-
ui fortiſſimè pugnãs, multa cũ gloria mortẽ oppetijt;verùm Dionyſij Naldi,cũ ma-
exercitus parte aduentu, qui ciuitate egreſſi fuerant,relictis tormentis recedere co-
ſunt,ex eoq; primùm quòd tormentorũ pręſidium fugaſſent,deinde partẽ eorũ qui
i opem ferebant cecidiſſent,demum penè omnes incolumes pedẽ retuliſſent,non
ã laudem reportarũt. Poſtremo Veneti duces hoc euentu perterriti,cum nullũ po-
motũ conſpicerent,moramq; eo in loco nõ modò inutilẽ,verùm etiã periculoſam,
is,quòd pedites montẽ, equites verò vallẽ ſatis procul à peditib.tenerent, nõ ſatis
cenſerent,ad priora Martiniana caſtra redire cõſtituerũt;quod, cũ Ciamõtius poſt
ietiorũ diſceſſum,Veronæ periculo audito, ad opẽ ferendã aduentare ferretur,ac-
ratũ fuit:in exercitus diſceſſu,Veronenſes pręedatores valido præſidio ſepti,Pollié-
vallẽ Feliciano monti ſubiectã ingreſſi ſunt: ſed multis Venetorũ leuis armaturæ e-
b.qui vallis occuparunt aditũ auxilio venientibus, quotquot Verona egreſſi erant,
cæſi,pars capti fuerunt.Sanmartino,ob Ciamontij aduentus famam,Venetus exer
ad Sanbonifaciũ ſe recepit:quo tempore milites qui Tauriſij in præſidio erãt, Aſſi-
pidũ Muſoni amni propinquũ, in quo erant 800.Germani pedites,pactione obti-
ũt; deinde etiã arcẽ:& in Iulij foro eadẽ varietate conſuetaq; immanitate res gere-
ur;nec iam cũ hoſtib.bellũ gerebatur,ſed ab omni parte ędificijs diruendis,agriſq;
ndis incumbebatur;quę mala Iſtriã quoq; eadẽ ratione inuaſerant.Hoc tẽpore ac-
vt Mantuanus marchio è cuſtodia modo admodũ memorabili eximeretur:quãrẽ
ifex beneuolentia qua eũ antea proſequebatur,& vt eius opera vteretur,eiuſq; re
s ad Gallicũ bellũ opportunitate impulſus procurabat; ac fama in tota fuit Italia,
eius libertatis auctorẽ fuiſſe:ego tamẽ viro fide digno auctore, & per quẽ tũc res
tuanæ adminiſtrabãtur,longè aliã fuiſſe rationẽ cõpertum habeo:nam cũ verendũ
etur,vt re ipſa erat,ne Veneti odio & ſuſpicione in eũ accenſi, in ſempiterna cuſto-
ũ eſſent retẽturi,multis remedijs fruſtra tẽtatis,vt ad Baiſetũ Turcarũ principẽ,cuius
itiã marchio crebris nũtijs,varijſq; munerib.multos annos fouerat,cõfugeretur,in
tu Mãtuano decretũ fuit:qui eius calamitate audita,mercatorũ Venetorũ,qui Perę
tiantur præfecto accerſito,vt marchionẽ liberatũ iri promitteret, poſtulauit;is ve-
quod minimè in ſua poteſtate eſſet,pmittere recuſans, ſeq; ea de re Venetias,vbi
ubitaret ex eius ſententia decretũ iri literas daturũ pollicens, Baiſetto aũt ſe omni
lle,vt ſine exceptione promitteret, imperioſè reſpondente, coactus fuit pollice-
iòd à præfecto Venetias cũ eſſet perſcriptũ, Senatus tã potentis principis irritandi
us nõ eſſe ratus,eũ libertate donare ſtatuit:verùm dedecoris ſui tegẽdi, fructuſq;
ius ex ea re percipiẽdi gratia,põtificis deſiderio aures prębuit;quo auctore,quãuis
,cũ decretũ eſſet,vt ad Venetorũ,ne marchio arma aduerſus eos moueret, cautio-
imus filius eius apud pontificẽ cuſtodiretur,marchio Bononiã perductus,filio iſt-
ntificijs procuratorib.obſide dato,liber Mantuã pfectus eſt;& apud Cęſarẽ Gal-
regẽ,quòd in eorũ caſtra ipſis,vt alterius beneficiarius,alterius verò miles (nam à
rege ſemper ei fuerat priſtinus cũ ſtipendio locus cõſeruatus) operã daturus, nõ
t,rerũ ſuarũ cõponendarũ neceſſitatẽ excuſauit:re aũt vera neutrius eſſe volebat.
fauſtè tentatæ,neutiquã pontificis ſpes imminuerant,qui cũ Genuenſiũ rerũ mu-
ẽ indies magis animo cõciperet,denuò eã inuadere cõſtituit.Ideò cũ Veneti, qui
coacti,quã quòd hos vehementes motus probarent,claſſem quam ad Veterẽci-
habebant,4.magnis nauib.auxiſſent, nomẽ ſuũ facilius Genuenſes ad rebellan-
npellere poſſe perſuaſus, ſua quadã longa naui magna,cũ nonnullis alijs addita,
è pontificio ſolẽniq; ritu ſuo vexillo bene eſt precatus, idq; deuouit,cunctis ad-

mirantibus eum ſuis iam conſilijs patefactis, Genuā magno præſidio, portu valida
ſe munito, id aſſequi ſperaret, quod portu claſſe nudato, & ciuitate paruo pręſidio
ta, nemineq; de eo ſuſpicante, obtinere nō potuiſſet. Maritimis apparatibus, quos ij
exules ſequebantur, & præterea Epiſcopus Genuenſis, Obietti Fliſci filius; terre
quoque coniungendæ erant vires. Federicus enim Archiepiſcopus Salernitanus, O
uiani Fregoſij frater, Pontificio ære in Lunigianæ oppidis equites militesq; conſcr
bat; & Ioannes Saxatellus, Rainerius q; Saxetanus eius ductores ad Porretæ balne
ſuis cohortibus morarentur, mandatum acceperāt, vt cum eſſet opus Genuam po
accedere; at in ea ciuitate, terra mariq; validi apparatus facti erant: ideoq; ad famā
uentus hoſtilis claſſis, quæ 15. triremes, tres longas naues vnā quadriremem, & tres
fabricas continebat: Gallica claſſis, duabus & 20. triremibus, nauiū in aduerſa parte
rietate freta, Genuenſi portu egreſſa, ad Portū Veneris cōſtitit; quoniam hoſtibus
coniunctis inferior, ſed hoſtiū triremibus ſuperior, vel ſaltē par, ſemper recedendi
citate ſe à nauibus ſubtrahere poterat. Hę claſſes ſupra portū Veneris ad tormenti
inuicem appropinquarunt; & cum aliquandiu inter ſe tormentorū fulminibus egiſ
Pontificia claſſis Segeſtrum orientis cōtendit: ex quo loco Ioannes Fregoſius, bi
ante Genuæ portum ſe oſtendit, etiā portum ingreſſus: at vrbe ita cuſtodita, vt qui
riæ factionis eſſet, nullam haberet motus excitandi facultatem, & Godifenſi turri
ſem maximis tormentorū ictibus petente, diſcedere coacta fuit. Deinde ad Veneri
tum profecta eſt, quo per aliquot horas incaſſum oppugnato, totius rei benè ger
ſpe amiſſa, ad Ciuitatē veterem redierunt: vnde Veneta claſſis, Pontificis conſenſu
ſua maria rediret, profecta, ad Meſſanę fretum grauiſſima exorta tempeſtate, qui
triremibus amiſſis, reliquæ ad Numidiæ littora perlatæ, tandem admodum qua
ventis in Venetorum portus peruenerunt. Terreſtres apparatus in hoc conatu non
currerunt: etenim milites qui in Lunigiana conſcribebantur, orientalis littoris ad
propter Gallorū apparatuum famam periculoſum rati, nihil ſe mouerunt; & qui ad
rettæ balnea erant, ſibi à Florentinis iter denegatū excuſantes, vlterius nō ſunt pro
ſi; ſed Mutinenſiū montana, quę adhuc Ferrarienſi parebant, ingreſſi, Fanani oppi
uaſerunt: quod etſi nō ſtatim obtinuerint, nihilominus tandē tota montana regio,
auxilio diffiſa, deditionē fecit. Itaq; in hunc vſq; diem, nihil eorū, quæ Pontifex in
liæ regē molitus fuerat, exitum habuerat: neq; enim Genuenſium res, vt ipſe pro
ſibi pollicebatur, mutationem fecerant: nec Veneti, fruſtra Verona tentata, vllun
plius ab ea parte progreſsū ſperabant: nec Heluetij potius oſtentatis quàm illatis a
vlterius proceſſerant: nec Ferraria Gallorū ope diligenter adiuta, imminente hyer
aliquo periculo verſari cenſebatur: ſola Mutina præmiū tantis motibus minimè d
furtim in eius poteſtatem venerat: nihilominus Pontifici tanta ſpe fruſtrato idem
batur euenire, quod de Anteo fabularum ſcriptores poſteris memoriæ prodider
quoties Herculis robore domitus tellurē attigiſſet, toties maior in eo vis apparer
in pontifice res aduerſa efficiebat, vt quò magis deiectus ac proſtratus videretur, e
iore animi firmitudine ac pertinacia plura ſibi in poſterū, quàm vnquam antea p
tus reſurgeret; cum tamen nuſquam penè quàm ſe ipſo niteretur, & quod (vt pala
cebat) cum nihil priuati commodi gratia gereret, ſed vnico puroq; Italię liberand
derio, ſibi perſuaſum haberet, ſua conſilia Deo bene iuuante, fēlicē exitū habitur
ipſe validis fidisq; armis exutus, nullos præter Venetos, qui coacti eandē ſubibar
tunam certos amicos habebat: à quibus quod pecunijs eſſent exhauſti, multisq; d
tatibus & anguſtijs oppreſſi, nō multa ſperare poterat: ab Catholico autem rege,
occulta cōſilia, quàm aperta auxilia accipiebat: is enim pro ſua calliditate, eū varij
miſſis, ſed multis exceptionibus, dilationibusq; ſuſpenſis, demulcebat, & ex alter
te, cum Maximiliano & Galliæ rege amicitiam tuebatur: pontificis diligentia lab
in Cæſare, à Galliæ regis amicitia alienando, & ad concordiā cum Venetis adduc
poſiti, indies inutiliores apparebant; nam Cæſar cum pontificius exercitus, in F
enſem profectus eſt, Fæcialem, qui ne ei eſſent moleſti denunciaret, miſerat; &
ſtantinum Macedonem Pontificis nomine ad pacem inter Cæſarem & Venet
ctandam miſſum, Cæſar audire noluerat: & vt ſe magis Galliæ cum rege facer

nderet, Gurcensem episcopum, qui de rerum summa cum eo conueniret, mittere bat. Nec imperij electores, etsi erga pontificium nomen, ac sacrosanctam sedis obantiã propensi à sumptibus faciendis alieni, suis consilijs res tantũ Germanicas spetes, vllius in his perturbationibus erant momenti: nec magis de Angliæ rege, quam uuene, rerumq; nouarum cupido, & qui se pontificatus potentiã amare profitebaquiq; haud sine animi propensione legationes audiuerat, sperare posse videbatur: enim tanto terrarũ marisq; interuallo ab Italia esset disiunctus, non poterat solus liæ regẽ deprimere; præterquam quòd pacẽ cum eo factam confirmauerat, & maica ad hoc missa legatione, eius vicissim acceperat confirmationẽ. Nemo certè qui imbecilla fundamenta totq; impedimenta habuisset, nõ animũ remisisset; cum præm pacis à Galliæ rege ijs cõditionib. maioribusq; quã victor vix optare debuisset, sequendæ facultatẽ haberet: nam rex, si minus (honoris sui gratia) apertè, saltẽ tectè obliquè caussa disceptationi permissa, sed ijs iudicibus, qui ex põtificis volũtate iurent, Ferrariensiũ ducis patrociniũ deserere annuebat; qui vbi se hoc cõsequi posse ertũ habuit, vt Genuã liberã relinqueret velle se adiũxit; atq; in his reb. tãta erat eius acia, vt nemo, ne ex suis quidẽ intimis quisquã ei contradicere auderet; imo ex regis dato à Florentinorũ oratore tentatus, mirũ in modũ exarsit, cumq; ob alia negotia llobrogũ ducis ministris quidã ad eum venisset, suiq; principis, si ei ita videretur, in cõcilianda operã polliceretur, in tantã prorupit indignationẽ, vt eũ ad explorandũ negotiandũ missum exclamaret; eamq; ob rem in carcerẽ conijci, & quæstionibus ci iusserit: ac tandẽ, indies in difficultatibus ferocior factus, cum nulla impedmẽta culaúe agnosceret, cumq; ceteris omnibus cogitationib. aliquantisper omissis, toribus in Ferrariȩ expugnationẽ incumbere vellet, quò sua prȩsentia acrius vrgeret; aior rebus autoritas adiungeretur, nec nõ vt ducum ardorẽ impetu suo inferiorem eret, Bononiam se conferre decreuit, sibi ad Ferrariæ expugnationem suas & Verum vires satis fore asseuerans: qui ne tandem fausti exitus spe amissa, Galliæ regi iliaretur veriti, idem ei persuadere conabantur. At rex Galliæ, tot iam experimenontificis in se comperto animo, cum sibi necessario, ne imperio suo noua imminepericula prospiciendum esse animaduerteret, Ferrariensem tueri, fœdus cum Cæquo ad eius fieri posset, firmare, eiusq; cõsensu pontificem sacris armis persequi; & s ad Ver nouum protractis, tunc, cum pontentissimo exercitu ad Venetos aut ponem adoriendum, prout res tunc postularent, in Italiam traducere constituit. Quamm, non solùm Cæsari, se maiore vi quàm hactenus in Venetos ducturum propoverùm etiam, ad Romam totamq; pontificiam ditionem velut iure ad Imperiũ spetem, vt eum iam diu optare notum erat, vniuersamque Italiam, Mediolanensi, Gensi, Florentino, ac Ferrariensi imperijs exceptis, occupandam opem laturum; quæ one eum in suam sententiam facilè perduxit: præsertim verò, vt autoritate vtriusq; ermanicæ Gallicæq; gentis generale concilium indiceretur; non sine spe, Aragoniȩ m, quòd à sua & Cæsaris voluntate recedere non auderet cum Hispanorum genidem conuenturum: cui rei maximũ præterea accedebat firmamentum, quòd muldinales Itali ac transalpini, animo ambitioso ac minimè pacato, se palam autores ros pollicebantur. Ad hæc constituenda, rex magno desiderio, Gurcensis episcoCæsare ad se destinati, aduentum expectabat: interea verò, vt concilij institutioni m daret, & quamprimùm regnum suum à pontificis obedientia retraheret, omGalliæ Antistites, vt ad medium Semptembrem Aureliam conuenirent, conuocari at. Hæc erant Galliæ regis consilia & apparatus; haud per omnia senatui & curiæ grata; qui, quantum possit detrimentum adferre, hosti spacium concedere aniertentes, ne vsque ad Ver arma inferre protraheret, vrgebant: quorum si sequutus consilium, Pontificem in tantas subito molestias coniecisset, adeoque res eius per sset, vt non tam facilè ei futurum fuisset, vt postea fuit, tot principes in eum con-. At Rex vel victus auaritia, vel timore retentus, ne si solus Pontifici bellum intuliseteri principes indignè ferrent; vel fortè velut rem Christianissimi cognomento, lesiæ defensoris famæ, quam semper eius maiores antiquis temporibus obtinueduersam perhorrescens, in altera sententia permansit. Pontifex ad finem Septem-

bris,vt omnibus suis ac Venetorum copijs terra aquisq; Ferrariam inuaderet animo
paratus,Bononiam ingressus est. Ideò Veneti eius postulato binas classes in Ferrari
sem miserunt;quæ in Padum,vna per Fornaces,altera per Primarij portũ inuectę,Fe
riensi agro magna afferebant incõmoda: eodem tempore pontificijs copijs totã reg
nem populari nõ intermittentibus, Ferrariæ tamen,in qua ciuitate præter ducis cop
erant ducenti & quinquaginta Galli cataphracti,non appropinquabant:nam etsi pon
ficij in 800.cataphractos,600.leuis armaturæ equites, ac peditum sex millia stipen
acciperent, tamen præterquam quòd pleriq; erant tumultuarij milites,numerus etia
vt plerunq; pontifices in rebus bellicis defraudantur, erat multo minor:his accedeb
quòd cum Ciamontius Mutina amissa inter regium,& Ruberiam ducentos & quinq
ginta lanceas, & duo peditũ millia misisset, Marcus Antonius Columna,& Ioannis
tellius, cum ducentis cataphractis, & trecentis peditibus, iussu pontificis, ab exerc
ad Mutinæ prędidium profecti erant:eam ob rem Pontifex,vt Veneti exercitus,qui C
saris viribus Veronæ & vbique imminutis, absq; negotio penè totum Forumiulij re
perat,pars in Ferrariensium fines, vbi recenter Rhodiginam Polinesum, molestijs q
bus dux circa Ferrariam premebatur, desertam, occupauerat,transiret,instabat. Ex
ctabat præterea Pontifex trecentos Hispanos cataphractos,quos priuilegij iure peri
Aragoniæ rex,Fabritio Columna duce,mittebat;habebatq; in animo,vt hi cum suis
iuncti ab vnà parte Ferrariam inuaderent, & ab altera Venetorum copiæ,populum F
rariensem, quamprimùm exercitus ad mœnia accederet, in ducem arma sumptur
sperans; quamuis belli duces,tale in ea præsidium esse,vt facilè & ab hostibus tueri
bem,& populum etiam tumultuari volentem cohibere posset, docerent:idcirco inc
dibili solicitudine,multis in locis quammaximam peditum copiam comparabat. Ve
tæ autem copiæ,propterea quòd, cum in Mantuanorum fines multas naues ad pont
Pado imponendum vexissent,Ferrariensium dux cum Gallicis copijs improuiso ad
tus eas omnes ceperat, diutius quàm voluisset aduentum protrahebant. Cepit eti
in quibusdam Polinesi riuis multas naues, aliaque vnà ligna cum Veneto legato, q
tempore Brixiæ proditione,quam Veneti, vt à Galliæ rege deficeret struebant,dete
Comes Ioannes Maria Martinengus capite pœnas dedit. Sed longè diutius morab
tur cataphracti Hispani, qui vsque ad regni neapolitani fines progressi,Regis iussu,
tequam regio legato regni beneficiarium diploma datum esset, Truentum amn
transire recusabant; quod Pontifex ne equites accepto diplomate non venirent su
catus, ægrè antequam Bononiam peruenissent concedebat: nihilominus nec belli
cum orationibus, nec his impedimentis Ferrariæ suis tantummodo copijs occupa
dæ spes minuebatur: itaque omnibus belli negocijs admirabili vigore operam dab
etsi eodem tempore graui correptus esset morbo, quem spretis medicorum consil
non minus quàm cetera contemnens, eius vt belli victoriam sibi promittebat: Af
mabat enim Deum sua opera velle Italiam in libertatem vindicari. Curauit etian
Mantuanus, quem Bononiam accersitum Ecclesiæ Signiferum nuncuparat, Vene
rum quoque stipendia cum summi ducis honore mereret; eique Pontifex cent
cataphractos, & mille ducentos pedites adiungeret; ea tamen conditione, vt (
postulante Marchione,) id occultum esset, eo prætextu, quòd sibi ante res mant
nas componeret, atque in tutum collocaret; quo minorem in se aliquid tenta
Galli facultatem haberent: re autem vera, quia cum hoc onus non sponte, sed p
missis coactus subiret, vt si fortè aliqua occasio daretur, liberari posset, moram int
ponere studebat: Pontificis verò in alijs infestandis ardor, in rerum suarum tuen
rum necessitatem est conuersus; quæ etiam & maturior & maior fuisset, nisi nouar
rerum euentus Ciamontium ad sua consilia in aliud tempus differre coëgissent: n
Veneto exercitu à Veronensi obsidione profecto, Ciamontius qui Pischeriam,vt ei
uitati opem ferret, venerat, statim cum exercitu ad Mutinam vbi copiæ quæ Ru
riæ erant Formigiani oppidum vi expugnarant, recipiendam ire constituit; quo
fecisset, facilè, vt creditur, ea potitus fuisset: in ea enim parua erant præsidia; v
minimè munita, nec omnes pontificio imperio fauentes: verùm accidit, vt cum
stra moturus esset, Germani pedites qui Veronæ erant, quòd eis à Cæsare non satis

ret

tumultuarentur; quare Ciamontius ne ea ciuitas deserta relinqueretur, donec eo-
n animos confirmasset, manere fuit compulsus: quamobrem etiam nouem ducato-
n millia eis stipendij pręsentis nomine numerauit, seque in sequentē mensem numē
arum promisit: vix dum autem huic malo medelam adhibuerat, cum alius casus eum
pentè inuasit: nam cum Venetæ copiæ Patauium versus concessissent, Grotta, qui Li-
aco præerat, Montanianæ diripiendæ se occasionem nactum ratus, omnes cataphra-
s cum quadringentis peditibus eò misit; à quibus dum se oppidani direptione per-
riti tuentur, multi Veneti leuis armaturę equites superuenerunt, quos cum perturba-
reperissent, facilè fuga, ponte ab hostibus rescisso, impedita, magna clade affecerūt:
o casu, Lineaco penè militibus nudato, dubium non est, quin si Venetorum milites
emplo eò conuersi essent, occupaturi fuissent; qua opportunitate citò elapsa, Cia-
ntius re percepta, summa celeritate nouum misit præsidium. Verùm hæc impedi-
nta ei Mutinæ recipiendæ occasionem interceperunt; quàm interea temporis multi
ites ingressi erant; multaq; diligenter ad muniendum comparata; nihilominus eius
Ruberiam aduentu, Pontifex exercitum in Ferrariam comparatum, Mutinam mitte-
ompulsus fuit: vbi omnibus suis viribus sub Vrbinatium ducis imperio, Papiensi
dinale legato suo, Ioannepaulo Ballione, Marco Antonio Columna, Ioanneque
ellio, magnæ autoritatis ducibus, coniunctis, vt cum hostibus prælio dimicarent in-
at: à qua re duces, quòd dubio procul Gallorum copiæ numero & virtute præsta-
t, maximè abhorrebant: nam pontificius peditatus erat raptim collectus, in exercitu
o nec militaris disciplina, nec decens ordo apparebat; atq; inter Vrbinatem, & Car-
alem Papiensem erat aperta dissensio, quæ eo vsq; progressa est, vt dux, cum eum a-
pontificem proditionis insimulasset, vel sua autoritate, vel pontificis mandato, tan-
m captiuum Bononiam perduxerit: sed omnibus criminibus sua præsentia dilutis,
aiori, quàm antea, apud eum dignitate autoritateque permansit: dum hæ copiæ in
c modum inter se propinquæ manent, Ciamontius cum equitatu, ad Ruberiam, pe-
s ad Martialiam, pontificij, in Mutiensi suburbio quà Ruberiam spectat, crebrisque
r se excursionibus, leuioribusq; decertant prælijs; Ferrariensis qui prius citra nego-
Rhodiginam Polinesum receperat, cum Castellione & Gallico equitatu facilè Fi-
recuperauit; deinde per arcem quam adhuc possidebat, Centēse oppidum à pōti-
prius occupatum ingressus, diripuit & incendit; seque vt Ciamontio coninugeret,
parabat: quod veriti pontificij, peditum parte in suburbio quod ad montes vergit
ocata, Mutinam sunt reuersi. sed dux vix dum castris moti ad sua tuenda fuit reuo-
s: Veneti enim cum trecentis cataphractis, cumq; leui armatura peditumq; quatuor
ia, vt Padi transitum occuparent, moxq; cum pontificijs coniungerentur, ad Ficario
Castellum propter Padum situm paruum ac debile, verùm ex eo bello quod Vene
m Hercule duce gesserunt, diuturna Roberti Sanseuerinatis oppugnatione, ac Fe-
ci Vrbinatium ducis defensione, eius ætatis insignium belli ducum, celleberrimum
a posuerunt: idq; prius tormentis verberatum deditione obtinuerunt: deinde Sel-
m oppidum in aduerso litore ceperunt: cumq; Eridani transitum liberum haberēt,
l ad traijciendū, nisi vt pons iaceretur deerat; quod ne fieret, Alfonsus qui post Stel
iacturam, cum exercitu Bondinum se contulerat, tormentis in quodā editiore an-
o, vnde facilè locus ille peti posset, collocatis, prohibebat: præterea Eridanum binis
mibus percurrebat, quæ tamen citò retrocedere sunt compulsæ: nam cùm Veneta
is, ab initio Padum hostijs ducis præsidio munitis ingredi impedita, aduerso Athesi
a, ingressa est, adeò vt Ferrariensis regio binis Venetorum classibus grauiter infe-
tur. Hæc autem molestia mox desijt: dux etenim Ferraria egressus, eam quæ Prima
gressa Adriam, geminis triremibus totidemq; biremibus, multisq; minoribus na-
s appulerat, adortus est; qua sine difficultate fracta, ad eam, quæ cum biremes tan-
& minores naues haberet, per Fornaces inuecta ad Pulisellam venerat, se conuer-
uæ cum vicino quodam riuo Athesim vellet ingredi, aquarū defectu impedita fuit;
impetu, & hostium tormentis petita, cum milites eam tueri nequirent, ea deserta,
ormentaq; conseruarent, institerunt. In his profanorum motibus armorum, sacra
vndiq; audiri cœperunt: pontifex enim palam Alfonsum Estensem atq; vnà quot-

quot ei aut opem tulissent aut ferrent, nominatimq; Ciamontium, cum omnibus G
lici exercitus principibus, censuris subiecerat: In Gallia verò, Antistitum cõuentus A
relia Torsum translatus, quamuis potius ne regis repugnaret voluntati (quod sæpe f
solet) quàm sponte iudicióue, multis criminibus in pontificem propositis consense
hoc tantùm addito temperamento, vt antequam ei obedientiam denegarent, orato
qui ei conuentus Gallici decreta denuntiarent, vtiq; ea in posterum seruaret monere
mitterentur; quibus si deinceps non pareret, ad Conciliũ citaretur; ad quod, cum pr
cipibus ageretur, vt omnes Christianæ nationes conuenirent; dederunt quoq; regi p
statẽ, vt Gallicis sacerdotijs graues imponeret census; & paulo pòst in altero cõsessu,
XXVII Septembris habitus fuit, in principium Martij proximè venturi cõsiliũ Lugd
indixerũt; quo die Gurcensis episcopus Torsum ingressus, tanto honore acceptus f
vt facilè appareret, eius aduentum diu, & optatum, & expetitum fuisse: & iam cardin
aduersus pontificẽ factio detegebatur; quoniã Cruceius & Cosentinus Hispani, & B
locasiensis, Maclouiensisque Galli, ac Federicus Sanseuerinas, pontifice qui per Fla
niam ex itinere Lauretanũ fanum innumeris prodigijs nobilissimũ, visens, Bononiã p
ficiscebatur, relicto; cum eius venia in Hetruriã cõtenderunt: cum aũt Florentiã per
nissent, fide publica à Florẽtinis, nõ ad aliquod certũ tempus, verùm donec rescinde
tur, & 15. dies post rescissionẽ denuntiatam accepta, varijs colorib. iter suũ procrasti
bant: quæ mora cũ pontifici suspecta esset, post multos nuncios vt Bononiã venirẽt n
sos, ad Maclouiensem, Bellocasiensem siue Baiucensem & Sanseuerinatẽ scripsit br
epistolã, vt ni suæ indignationis pœnã subire vellent, ad se venirent; Cardinalẽ verò
sentinũ, & Cruceiũ nobilitate, eruditione, moribus, ac põtificiæ sedis legationib. cla
mitius, breui epistola vt idem facerent, hortatus est: qui cum nõ parere decreuissent
stra tentatis Florẽtinis, vt nõ ipsis tantùm, sed omnibus cardinalibus qui eò venire
lent, firmam ad longũ tempus fidem publicã concederent, Lunigiano itinere Medi
num cõtenderunt. Interea Ciamontius, vt Carpium antè à põtificijs copijs occupat
reciperet, Albertum Pium & Palitiam cum 400. cataphractis peditumq; 4. millibu
misit: quos cum Albertus tubicine & paucis equitib. comitatus anteuertisset, oppid
qui eum vehementer diligebant, audito eius aduentu tumultuari cæperunt: qua re,
tificij, qui numero quadraginta leuis armaturæ equites, & quingenti pedites in pręsi
erant, consternati, Mutinam contendebant: sed Galli qui paulo pòst superuenerant
insecuti, ad Cortilis pratum, quod penè medio itinere Carpium inter & Mutinam
equitibus dilapsis, peditibus verò magna ex parte cæsis, eos fuderunt, Ciamontio,
te quàm Hispani equites, quorum aduentum vt vrgeret pontifex priuilegij monume
apud Cardinalẽ Rheginũ deposuerat, aduentarẽt; & antequã Venetę copiæ, quæ nõ
lis aggerib. contra Alfonsi tormẽta erectis, mox pontẽ à se iactũ iri sperabant, eis cõ
gerentur, cũ hostib. pręlio decernere cõsultũ videbatur: quapropter Mutinã propius
cessit; vbi diu vtrinq; à leuis armaturę equitibus, leuiorib. cõmissis prẹlijs, Pontificij
se impares agnoscerent, nunquã omnes copias educere voluerunt: hac spe amissa, i
quod multi & pręcipuè Bentiuoli varijs promissis, eũ impellebãt exequi decreuit; v
licet nõ esse tẽpus circa res paruas, quarũ difficultas vtilitate lõge maior esset, inuti
terendũ; verùm belli sedẽ, & pręcipuum caput, ex quo tot molestię periculaq; mana
improuiso adoriendũ; huic rei oportunã præberi occasionẽ, quòd Bononię pauci e
milites externi, in populo multi Bentiuolorũ clientes, aliorũ pleriq;, potius ad rerũ
tum præstolandũ, quàm ad arma capienda, quibus pericula subirent, aut nouas cõt
rent simultates, propensi; si nũc periculũ nõ faceret, præsenti occasione amissa, vani
borem fore: vbi enim Veneti aut Hispani qui expectabantur venissent, etiã si validis
exercitu iretur, non posse id sperari, quod nunc multò minorib. viribus cõsequi esse
cillimũ. igitur omnib. copijs simul collectis, Bentiuolis aliquot equitib. & militib. n
proprio ære cõscriptis cum sequentibus, itinere inter montẽ & regiã viam directo,
limbertũ, Rangoniorũ comitũ Castellũ, inuasit; in quo erant 400. milites à põtifice
si; quod vbi aliquot tormentorũ ictibus verberassent, eodẽ die pactione obtinueru
sequenti die Castellofranco deditione accepto, ad Crespolanũ castellũ, quod Bon
10. milliaribus abest, eo animo castra posuit, vt proxima luce ante eius ciuitatis port
os

deret;in qua tum eius aduentu,tum q Bentiuolos cum eo esse cognouissent, omnia ernatione,tumultu, ac factionibus inter nobiles & populũ illis formidantibus, his Bentiuolorũ reditũ cupientibus,sunt repleta.Sed maior perturbatio, multoq; grametus Antistitũ & aulicorũ, qui nõ bellicis discriminibus, verùm otio ac Romanis tijs erãt assueti, animos corripiebat; acurrebant purpurati mœstissimi ad pontificẽ, rentes quòd se,Sacram sedẽ,& ipsos in tantũ adduxisset periculũ; vehemẽter rogãvt aut ea cõpararet quæ ad iustã defensionẽ idonea viderẽtur, quod in tanta tẽporis itate fieri nõ posse censebãt;aut minus grauib.cõditionib.cũ hostibus quos nõ alie fore existimabant tentaret,aut vnà cũ ipsis Bononia migraret,si deniq; proprio peri nõ moueretur,cogitaret,quãtũ sacratissimę sedis totiusq; Christianæ religionis inesset,si in eius psonã aliquid durius caderet: idẽ omnes familiariores ministri ac serus supplices orabãt: ipse solus in tãto tumultu omniumq; rerũ cõfusione,de populi ncertus,& Venetorũ tarditatẽ ægrè ferens, adeò pertinaciter has molestias perfet,vt ne ægritudo quidẽ qua corpus cõflictabatur, animi fortitudinẽ posset flectere: itio Marcũ Antoniũ Columnã cũ parte militũ qui Mutinæ erãt accersiuerat;& Hiemo Donato Venetorũ legato ad se vocato,vehemẽtissimis exclamationibus,quòd s promissorũ auxiliorũ tarditate,se,ditionẽq; suã,in tãtũ cõiecissent discrimẽ, expouerat,nõ solũ erga se,qui pręcipuè vt eos cõseruaret bellũ susceperat,& grauissimis ptib.ac periculis, Imperij & Gallorũ regis,in se odio prouocato,ipsorũ libertatis ad q; diẽ cõseruatę caussa fuisset,detestãdã animi grati significationẽ ostẽdissent; verũ n seipsos incredibili imprudẽtia extitisẽt;se enim vel victo,vel aliqua pactione cecoactó,qua spe salutis, quo loco esset futura ea resp.?ad extremũ ardẽtissimis verisi per totũ insequentẽ diẽ eorũ copiæ auxiliares,quæ pontis ponendi difficultate, varijs nauibus alijsq; machinis traiecto ad Stellatã erãt, Bononiã ingrederentur, ordiã cum Gallis initurũ contestatus:cõuocauit etiã Senatũ & tribunos Bononienosq; graui oratione hortatus est,vt præteritæ tyrannidis malorũ memores, quamq; iciosiores reuersuri essent tyranni semel exacti,vellẽt pontificiũ imperium conserin quo tantam comperissent benignitatem; & vt eos promptiores redderet, præm concessas immunitates, mediam partem vectigalium, quæ ex importatis rebus manum victum spectantibus eliciuntur,in posterum maiora pollicitus remisit: ijspublico edicto promulgatis,quo etiam populũ ad arma pro imperij pontificij deone capienda hortabatur; sed sine fructu: nemo enim mouebatur: nemo in eius am signum aliquod ostendebat: Ideò cum tandem ad quantum discrimen esset reus animaduertisset, tot hominum importunitate & querelis expugnatus,præterea aris, Catholici,Angliæq; regis, oratoribus vrgentibus, Cardinalium precibus asus est, vt ad Ciamontium mitterentur nuntij,qui vt Ioanni Francisco Pico Miranno Comiti, Pontificis nomine tutò ad se veniendi facultatem concederet, postula: & paucis horis ipsemet vnum ex suis cubicularijs,vt Albertum Carpensem quem abesse ignorabat,ad se venire iuberet,postulatum misit:eodemq; tempore,vt quouentu, pontificatus res magis preciosæ seruarentur, Laurentium Puccium,suum à lis magistrũ,cum regno(sic enim præcipuã pontificis Thyarã appellãt)quod nobilnis gemmis erat refertũ,Florentiã,vt in celeberrimo velatarũ fœminarum septo curetur transmisit: His de caussis Ciamontius sperauit pontificẽ ad concordiã quàm quòd talem esse regis animũ sciret,magnopere exoptabat,inclinare:quam propenẽ ne perturbaret, postero die exercitũ in ijsdẽ castris continuit;quamuis permiserit ntiuoli magno amicorũ & clientum equitũ comitatu, centũ & quinquaginta Galtaphractis longius sequentibus,vsq; ad Bononię mœnia excurrerent;quorũ aducsi Hermes natu minor,sed ferocitate fratribus maior, ad Portæ latus se ostenderet, is in vrbe est motus excitatus.Ioannẽ Franciscũ Mirandulanum Ciamontius beniudiuit; eodemq; die ad capita quibus conuenturus esset, significanda Bononiam it: Pontifex Alfonsum Estensem, & eos omnes qui quauis de caussa in eo defeno vel pontificia ditione inuadenda operã suam nauassent,censuris solueret;Benti quoq; censuris pœnisq; eximeret, bonaq; quæ ad eos spectare liquebat,restitueliqua quæ ante exiliũ possedissent iuris disceptatione permitterẽtur;eisq; vbicũq;

videretur, modò ne intra octuageſimum à Bononia milliare habitare liceret: In re
Venetorum nihil eorum quæ Cameracenſi fœdere eſſent conſtituta immutaretur
ter Pontificem & Alfonſum ſex menſium vt minimum induciæ fierent; & vterq; o
pata retineret: induciarum tempore eorum diſſidia iudicibus vtriuſq; conſenſu d
ctis dijudicarentur: Mutinenſium rerum cognitione Cæſari reſeruata; eaq́; ciuitas
tim in eius manũ deponeretur: Cotiniola chriſtianiſſimo regi, reſtitueretur: Cardina
Auſcenſem liberaret: abſentibus Cardinalibus ignoſceret: & beneficiorũ totius Ga
dominatus collationes in eos fierẽt, quos rex ipſe nominaſſet; cum quo reſpõſo, ſec
men non ſine ſpe, Ciamontium non vſq; adeò ſeuerè omnibus his permanſurum, re
ſum Mirandulanum Pontifex præter ſuam conſuetudinem patienter referentem, &
mul Cardinalium qui incredibili ardore, vt ſi melius aſſequi non poſſet, huiuſcem
pactionẽ admitteret, ſupplices orabant, preces audiebat: at ex alia parte, res ſibi ni
ab æquitate alienas proponi queſtus, & ſingulis verbis grauiſſimis ob Venetos quer
interpoſitis, dum ſe dubium fingit, nec quid conſilij captet, aperit, diem extrahi v
bat: eius ſpem erexit Cappinus Vitellius cum ſexcentis leuis armaturæ equitibus
netorum, vnaq́; Turcarum ala, qui eorum merebant ſtipendia ad extremum diei Bo
niam ingreſſus, qui noctu à ſtellata profectus, ob ſummam feſtinationem ſibi à Ve
to præfecto impoſitam, totum iter curſu confecerat. Sequentis diei matutino temp
Ciamontius cum toto exercitu ad Rheni pontem tribus à Bononia paſſuum milli
caſtra locauit: quò ſtatim oratorum Romanorum regis, Aragoniæ, Angliæq́; à ſecr
miniſtri ad eum venerunt: & paulo pòſt ipſimet oratores, qui eo die, cumq́; ijs Albe
Pius Carpio reuerſus, ſæpius ad pontificem & ab eo ad Ciamontium vltro citroq
dierunt: ſed in vtroq; non mediocriter mutata erat propenſio: Ciamontius enim pri
diei experientia, populi Bononienſis per Bentiuolos cõcitandi ſpe imminuta, cum
cõmeatus anguſtia, quæ indies maior futura timebatur, premeretur, de victoria diff
bat: & Pontifex tum quia populus tandem palam põtificijs rebus ſtudens, eodẽ die
ma ſumpſerat; tum quia expectabatur vt ante noctis initium, præter ducentos Epyr
Venetorum, Fabritius Columna, cum ducentis leuis armaturæ equitibus, & Hiſpa
rum cataphractorum parte Bononiam ingrederentur, non modò ſe periculo libera
perſpiciebat, ſed cõſueta animi elatione reſumpta, quamprimùm omnes Hiſpanicæ
piæ quæ propè erant perueniſſent ſe cum hoſte ſigna collaturum minabatur: qua
fretus ſemper eo die, nullam eſſe concordiæ rationem, niſi vt rex Galliæ prorſus Fe
riæ tutelam defereret, reſpondit. Poſtero die noua capita cõpoſitionis allata ſunt, qu
gratia ijdem legati ad Ciamontium redierunt; ſed varijs difficultatibus interpoſitis n
eſt effectum: quare Ciamontius, vel armis, vel colloquijs pacis fructus cõſequendi
amiſſa, cum ibi morari commeatu deficiente, ac hybernis tempeſtatibus ingrue
bus difficile eſſet, eodẽ die ad Caſtellumfrancum, & proximo Ruberiam, quaſi id
torum precibus ageret, atq; vt pontifici de rebus propoſitis deliberandi, ſibi verò r
mentem cognoſcendi, ſpacium concederet, redijt. Hoc tempore pleriq; Ciamont
deliberando imprudentiam, in conficiendo negligentiam accuſabant: nam quòd
Bononiam expugnandam cum non ſatis virium haberet, (nam in eius exercitu non
res erant quàm tria peditum millia) exulum cohortationibus quorum ſpes magi
cupiditatis, quàm rationis normam exactæ plerunque euaneſcunt, ſe commoui
præceps conſilium fuiſſe, ſaltem, ſi omnino id tentare volebat, agendi celeritate vir
imbecillitatem compenſare debuiſſe: contrà verò ipſum feciſſe, ac tarditate oppo
nitatem corrupiſſe: nam quòd pòſt Piſcherianam moram, dum ſui exercitus impo
tia conſiderata, per ſe ne experiri, an Ferrarienſis copias & Caſtellionem cum G
equitibus expectet, tribus quatuorúe diebus abſumptis ſuſpenſus hæret, hoc f
defendi poſſe; qua autem ratione, quòd Caſtellofranco occupato, non ſtatim ad Bo
niæ portas copias admouerit, quodq́ue ciuitati, in qua nullum dum eſſet impoſit
præſidium, populus anceps, & vt in rebus repentinis accidit, conſternatio terror
maximus, vnicum, ſi modò aliquod erat, vel victoriæ, vel honeſtæ pactionis conſequ
dæ inſtrumentum, reſpirandi ſpacium dediſſet, excuſari poſſit? at eorum qui res inf
citer geſtas reprehendũt autoritas, fortaſſe minor ſæpius eſſet, ſi eodem tempore, q

ſiq

idem ſecus actum fuiſſet, euenturum erat, ſciri poſſet. Pontifex poſt Ciamontij diſum, ſupra modum in regem incenſus, Galliæ regem iniuſtè & contra factorum vem, Christianiſſimi honore & nomine abuſum, fœderaq; quod ſolemni ritu Caaci ictum fuerat contempto, Italiæ occupandæ ambitione, ac ſcelerata Pontificis nani ſanguinis ſiti impulſum, exercitum qui ipſum cum vniuerſo Cardinalium colo, cumque omnibus Antiſtitibus Bononiæ obſideret miſiſſe, apud omnes Chriios principes queſtus eſt: ac multo maiori animo ad belli conſilia reuerſus, legaui colloquia cum Ciamontio incæpta ſequuti, de concordia cum eo agebant, ſe quam ei Ferraria dederetur, aliquid amplius auditurum negauit: & quamuis labus in tam graui caſu corpore animoque exantlatis, eius morbus magnopere cret, denuò milites conſcribere, ac Venetos, qui tandem inter Ficariolum & Stellapontem iecerant, vt Mantuano duce copiarum ſuarum partem Mutinam, quæ ſuis ungeretur mitterent, reliquis Ferrariæ res infeſtarent, vrgere cœpit; ſe pauciſſimis us Regio, Ruberia ac Ferraria potiturum aſſeuerans: Venetorum copiæ periculo, uod ſi (vt verendum videbatur) Pontificis obitus contigiſſet, incidiſſent admonitæ, inis tranſitum diſtulerunt: ſed tandem eius voluntati cedere coacti, reliquis coin tranſpadanis litoribus relictis, quingentos grauis, mille & ſexcentos leuis aræ equites & peditum quinque millia Mutinam verſus progredi iuſſerunt; ſed Mantuano; qui cum Sermidi ad equites ac pedites conſcribendos, vt poſtea, quem odum aiebat (etſi eius tarditas iam Venetis eſſet ſuſpecta) ad exercitum proficietur, hæſiſſet, ad Sanfelicem Mutinenſis agri caſtellum venit; vbi Gallos qui Vee erant, in Mantuanos fines prædatum iuiſſe certior factus, ſui regni defendendi ſſitate adducta, cum pontificis venia, ſed grauiter Venetos accuſans, Mantuam reiam etſi citò ſe rediturũ promiſerat, de eius fide dubitantes, Ciamontium, quemodum per totam Italiã exiſtimatum quoq; fuit, vt ei occaſionẽ ne ad exercitum pro eretur præberet, ex eius voluntate Gallos milites in agrum Mantuanũ excurrere ſe, credebant: quam ſuſpitionẽ eius literę, quibus ſuum reditũ graui ęgritudine imum excuſabat, Mantua ad pontificẽ ſcriptæ auxerunt. Pontificis, ac Venetorum co& Hiſpanis equitibus, circa Mutinam coniunctis, nemini dubium eſt, quin ſi ſtatim a mouiſſent, Ciamontium, qui cum ex agro Bononienſi receſſit, vt ſumptus minuealos milites dimiſerat, Regij ciuitatem arce retẽta, deſerturum fuiſſe; ſed cum lenos progredi cerneret audacior factus, denuò tãtùm Saſſoli, Ruberiæ, Regij, ac Par uſtodiendæ conſilio, peditatum comparare cæpit. Dum verò ille exercitus circa nam incertus vlteriúsne progredi, an Ferrariam verſus ire deberet, immoratur, nõe pontificiæ equitum alæ à Gallis Regium verſus excurrentes fuſæ, centum equites ere, & Matelicę comes captus fuit. Quo tẽpore Ferrarienſi & Caſtellione cum Gal copijs ad Eridanum flumen, inter Hoſpitaletum & Bondinum è regione Venetacopiarũ, quæ vltra Eridanum erant caſtrametatis, eorũ claſſis cum tempeſtatis acer e, quodq; Venetijs res neceſſariæ nõ ſuppeditarentur, recedere vellet, à multis Fernſiũ nauigijs, quorum tormentis octo naues depreſſæ fuerunt, petita, difficulter ad ellonouũ padanũ, ad foſſam quę in Tanarum Atheſimq; ducit ſe recepit, moxq; di eſt. Iuſſit deinde Põtifex, vt exercitus cui Mantuano abſente Fabricius Columna rat, Vrbinatiũ duce ad Mutinę præſidium relicto recta Ferrariam contenderet; duſq;, qui vno ore id cõſilium damnabant, penè certam ſpem populum tumultuatufaciebat: at eodẽ die quo eius iuſſu iter aggreſſi ſunt, omnib. quid eum relictis priõſilijs ad tam repentinã mutationẽ induxiſſet ignorantibus redierunt; & ad Saſſoidum, quò Ciamontius quingentos pedites Aquitanos miſerat, caſtra poſuerunt: vbi maxima cũ põtificis lętitia q. ex eodẽ cubiculo, vnde ante paucos dies ingenti oleſtia hoſtilium circa Spilimbertum tormentorũ tonitrua ſenſerat, ſuorũ aduerſſolum bombos audiret, biduũ tormẽtis quaſſaſſent, expugnationẽ aggreſſi ſunt; aruo negotio feliciter ſucceſſit: milites enim qui intus erant conſternati ſe in arcẽ erunt: ſed cum tormentis repentè ad eã admotis verberari eſſet cæpta, illicò ferè lla pactione deditionem fecerunt: eadem infamia infelicitateque Ioannis Caſaeorum ducis, quam tum ſenſerat, quum Foroliuianam arcem Valentinus occupa-

uit;homo obscurissimo quidē genere natus, sed quoniam in ætatis flore Ludouico S
tiæ gratus fuerat,ad aliquem dignitatis gradum peruenerat. Sassolo expugnato,exer
tus Formiginem cepit: cum verò Pontifex vellet vt ad Monteccium munitum magn
res gerendas momenti oppidum, inter viam regiam ac montem,in Parmensium & R
giensium finibus,verùm in Parmensi ditione positum; quod Ferrariensis possidebat
piendum irent, Fabricius Columna,quòd à rege suo ne imperij ditionibus esset mo
stus sibi iniunctum esse diceret, recusauit. His incommodis non prospiciebat Ciamo
tius, qui Obignino cum quingentis cataphractis, duobusq; duce Molardo Vasconu
peditū millibus,Regij relictis,Parmæ nouis à rege,vt sumptibus parceret, acceptis m
datis hærebat:rex etenim in eadem vsq; in vernum tempus cunctandi sentētia obfir
tus,in rebus Cisalpinis tunc nihil moliebatur: quarè cum eius in Italia autoritas incli
ret,& hostium animi ex eo augerentur,Pontifex suas copias non vlterius progredi æg
ferens, nec quas temporis aliarumq; difficultatum excusationes sui duces affereba
admittens,omnibus Bononiam conuocatis,vt ad Ferrariam castra ponerentur impe
uit,solis Venetorum legatis,siue ne cōtradicendo irritarent,siue vt ipsorum milites n
gis suis finibus apropinquarent, eius sententiam probantibus, ceteris verò omnib
sed frustra, (non enim deliberabat,sed imperabat)improbantibus:fuit itaque consti
tum,vt copiæ ad Ferrariam ducerentur;hoc tamen addito,vt quò Gallis Ferrariæ iuu
dæ facultas adimeretur, nisi nimium difficilis appareret, Mirandulæ expugnatio ten
retur :quæ ciuitas vnà cum Concordia,Ludouici Pici comitis filiorum,& Franciscæ e
rum matris quæ filiorum tutelam gerebat, dominatu,in Gallorum regis Clientela,n
tre,Ioannis Iacobi Triuultij,cuius erat extra coniugium filia,cuius opera parui infan
à Cæsare priuilegium erant assequuti , autoritatem sequuta conseruabatur: eos Pon
fex,vt in quadam breui epistola cōstabat,multo antè in suam clientelam receperat: v
rùm præsentium temporum statu se,vt ne ea oppida ab ijs qui sibi essent suspecti ten
rentur procuraret,cogi excusabat;quòd si vltrò sibi sponte concederentur,se quamp
mùm Ferraria potitus esset restituturū promittebat : fuit iam tum suspicio,quæ pòst e
multò magis creuit, Cardinalem Papiensem iam occulta cum Galliæ rege habere co
silia suspectum, huius sententiæ vt Mirandulano negotio Ferrariensem obsidionem
uerteret artificiosum autorem fuisse: quæ ciuitas tunc nec mœnibus, nec præsidio e
valde munita,& milites Galli corpore & animo,laboribus fessi, dux impotens,Rex a
tem à maioribus sumptibus alienus. Dum verò Pontifex tanto ardore rebus geren
incumbit, Galliæ rex magis consilijs quàm armis deditus, cum Gurcensi episcopo
pta pertractabat; quæ ab initio admodum visa facilia, Cæsaris in respondendo tardi
te longius sunt producta:& quoniam de Aragoniæ rege,qui præter cetera recenter p
caussam Turcicæ classis circa Hydruntum visæ, milites suos qui Veronæ erant in re
num neapolitanum reuocauerat, ambigebant, Cæsar & Galliæ rex eius mentem, ta
de Cameracensi fœdere conseruando, quàm in ijs quæ cum pontifice si in Venetoru
amicitia,& in Ferrariensis dominatus, ecclesię Rom.omnino vindicādi cupiditate p
sisteret, essent agenda,explorandam censuerunt: quibus aliquot dierum interuallo
spondit rex Catholicus,simulq; eadem occasione multa sibi à Cęsare Gallięq; rege
iecta crimina diluit : trecentos cataphractos quos tantùm ad pontificium imperiū tu
dum, eaq; quæ in antiquo eius iure essent recipienda,priuilegij iure debebat,ponti
concessisse : copias & si tempus in quod Cæsari eas promiserat esset elapsum,tamen
Turcarum incidisset metus Verona nō fuisse reuocaturum : suum oratorem cum cet
oratoribus Bononiæ apud Ciamontium,non vt pontificijs auxilijs tempus daret, sed
tantum incendium à Christiana rep.amoueret : cum præsertim bellum cum pontific
regi molestissimum esse sciret, de pace egisse:semper se in eadem Cameracensis fœ
ris seruandi sentētia permansisse,& in posterum multò magis permansurū,Cęsare qu
gentis cataphractis,ac duobus peditum millibus contra Venetos iuuando; sibi quid
tum quòd nullam videret idoneam caussam, tum etiam quòd suæ libertatis ad bell
Africanum contra religionis hostes gerendum conseruandæ cupidus, Christianæ re
quæ quiete indigeret, pericula & calamitates augere nollet, in noua fœdera coire,
nouis pactionibus astringi suæ mentis non esse : sibi concilium & ecclesiæ emendat
ne

si modò vniuersalis esset,& tempora non repugnarent,placere; huius verò suæ vo-
atis ex ijs quæ Sauonæ simul collocuti erant,nullum esse Galliæ rege testē locuple-
em; tempora verò admodum esse aduersa:pacem enim & Concordiam inter Chri-
ios fundamentum esse conciliorum;quòd sine armorum coniunctione,nihil ad co-
nem vtilitatem decerni posset: nec verò concilium tali ratione ac tempore, vt magis
atq; vltionis gratia,quàm vel diuini honoris,vel salutaris reip. Christianæ status a-
eindictum videatur incipere, laude dignum esse: præterea separatim Cæsarianis
oribus dicebat,sibi ad ea oppida quæ post precio Galliæ regi concessurus esset(ex-
sse Verona denotata)tuenda ei auxilium ferre,graue videri.Igitur hoc responso Ca-
ici regis cognita voluntate, hinc Cæsaris nomine Gurcensis, illinc verò Galliæ rex
tifici si vnà in fœdus coire vellet duobus mensibus,Catholico verò & Vngariæ re-
is quatuor ad deliberandum concessis,statim nouum fœdus percusserunt:Rex cen-
ducatorum millia,(fundamentum ijs quæ cum Cæsare agerentur necessarium)par
præsenti pecunia numerata,partim certis temporibus numeranda promisit. Cæsar
ineunte Vere se cum tribus equitum, & decem peditum millibus, contra Venetos
aliam transiturum, eiq; tunc rex, proprijs sumptibus, mille & ducentos cataphra-
cum octo peditum millibus, iustoq; tormentorum apparatu; mari verò, duas tri-
es & nothas,id est, naues longas maiores quatuor,mittere teneretur; Cameracense
us tuerentur, ac pontificem cum rege Catholico communi nomine ad idem hor-
ntur; quòd si pontificem Ferrariensis res impediret, Rex ei quod iuri consenta-
m videretur, acquiesceret: quòd si Pontifex eorum postulata reijceret, Concilium
geret: cuius rei gratia Cæsar, quemadmodum Galliæ rex in suo regno fecisset,
maniæ Antistites, vt vlterius prout deinde eis videretur, progredi possent, conuo-
t. His promulgatis, Gurcensis magno honore maximisque muneribus acceptis,
ıum principem rediјt; Rex autem, cum quo quinque Cardinales qui concilium
urabant,vt nec ipse sine eorum, nec illi sine ipsius consensu, Pontifici conciliaren-
recenter conuenerant: seipsum tanta potentia in Italiam transeundi cupiditate ac-
um verbis ostendens, qua res suas inlongum tempus in tuto collocarentur; quæ
nte eius aduentum maiorem paterentur diminutionem, Ciamontio ne Ferrarien-
desereret imperauit;qui ducentis cataphractis, quibus præerat Castellio, octingen
Germanos pedites adiunxit. At Pontificius exercitus, necessarijs rebus lentè com-
itis, Marco Antonio Columna,cum centum grauis, quadringentis leuis armatu-
equitibus, & peditum duobus millibus ac quingentis, ad Mutinæ præsidium re-
, ad Concordiam castra posuit: qua eadem die,quo tormenta fuerunt disposita,
apta, & deinde arce deditione occupata, Mirandulam accessit. Iam Decembris
ısis finis instabat,eiusq; anni temperies fortè solito erat rigidior:quare cum & oppi-
a esset munitum,nec Gallos adeò opportuni loci iacturam passuros crederetur,bel-
ices summopere se eo posse potiri diffidebant, & tamen Pontifex tantam de totius
i victoria spem conceperat, vt cum,propter dissidium quod inter Vrbinatem & Pa-
nsem erat, nouum legatum cardinalem Senogalliensem ad exercitum mitteret, co-
multis ei mandaret,vt cum exercitus Ferrariam ingrederetur,in primis eam ciuita-
quoad fieri posset cōseruari curaret. Die quarta, post castra ad Mirandulam posita,
nentis eam petere cæperunt: verùm multa aduersa & incōmoda tempestatis ac cō-
atus,qui parcè ex Mutinensi agro ad castra cōuehebatur,patiebantur: nam cum Va-
læ 50. cataphracti Galli essent impositi, totidem Corregij, Carpij ducenti & quin-
ginta,pontibus omnibus disiectis, itineribusq; quibus ex Mantuano agro conuehi
erat occupatis,aliunde comportandi facultatem prorsus adimebant: sed citò ea an-
tia aliquantum est imminuta;nam qui Carpij erant,hostiles copias ad se inuadendos
entare falso rumore persuasi, quòd tormenta non haberent perterriti discesserunt.
huius anni exitum Pontifex,quasi vt per Mediceum cardinalem,cum Marco Anto
Columna, & nonnullis Florentinis adolescentibus de Petri Soderini Florentinorū
illiferi, cuius opera Florētinos Gallicā factionē sequi ferebatur,cæde ageretur cō-
s & fautor fuisset, aliqua infamia notatus fuit: nam cum Pontifex multis rationibus
sibi rempub. coniungere tentasset, omnis opera irrita fuerat, imo multò ante in

Galliæ regis gratiã,maxima Pontificis molestia Senensibus inducias remiserant,qu
uis ante sextum post recusatas inducias mensem, vt rex ad terrorem populo incuti
dum optabat,arma mouere recusassent:præterea ducentos grauis armaturę equites
ad Mediolanensis imperij custodiam manerent, sic à rege fœderis iure non tam au
lij momento, quàm vt eos à Pontifice alienaret cupiditate postulatos, ad regem mi
1511. rant. In hoc rerum statu annus supra M. D, decimus exactus est. Sed noui anni auspi
res cunctis seculis inexpectata inauditaque summopere notauit ac memorię comm
dauit:cum enim Mirandulę oppugnatio lentius procedere Pontifici videretur,idq;
cum ac præsertim nepotis,partim imperitiæ, partim perfidiæ tribueret quod potius
multis impedimentis oriebatur,impetu, ardoreque animi omnibus rationibus ante
sito,sua præsentia rem accelerare cõstituit:nec quàm tantę maiestatis sublimitate ips
met Romanum pontificem in castra contra Christianorum oppida proficisci esset in
gnum, & periculosum;fama ac mortaliũ omniũ de se iudicio contempto,ijs qui pra
cipuè eius administrationem Ecclesiæ perniciosam,erroresque omnibus offensioni
tales qui nulla ratione corrigi possent esse asserentibus, concilium cogere ac princi
in eum concitare studerent,conspicuum colorem,& penè iustam caussam præbere
cogitatione eum cõtinebat.His verbis tota curia personabat;omnes mirabantur; ne
erat qui non vehementer improbaret; nec minus alijs Venetorũ legati; Cardinales
plices ne iret vehementer instabant; sed vanæ erant omnium preces, vanæ suasion
Secunda Ianuarij, tribus comitatus cardinalibus Bononia discessit;cumq; in castra
uenisset,in rustici cuiusdã paruulam casam, hostilium tormẽtorũ fulminibus expo
quòd à Mirandulę mœnibus nõ vltra geminum iaculi iactum distaret,diuertit: hic
non minus corpus quã mentẽ & imperiũ defatigaret exerceretq;,huc atq; illuc sem
castris ob equitando vt tormenta vniuersa aptè collocarẽtur, quorũ minima pars a
vsq; diem erat posita; propterea quòd omnia militaria munia,acerbissimis tẽpestati
ac penè cõtinua niue fuerant impedita;& quia fabri,cum præter tẽpestatũ acerbitat
oppidanorũ tormentis vehemẽter læderentur, nulla diligentia à fuga cõtineri pote
vrgebat:ideò cũ ad eorũ qui circa ea versabantur securitatẽ,in ijs locis quibus torm
collocanda erant,nouos aggeres facere, aliosq; fabros comparare esset necesse,P
fex dum hæc cõparantur, vt tantisper castrensia incommoda vitaret,ad Concordia
contulit; quò,Ciamontij iussu, Albertus pius varijs allatis pacis ineundæ rationibu
eum venit;quæ,etsi sæpius vtrũq; accesserit,siue pontificis cõsueta pertinacia,siue q
Albertus cuius semper augebantur suspiciones, non eo candore quo decebat vtere
frustra fuerunt tentata. Eadẽ impatientia,eodemq; ardore ad castra eũ impellente
cos dies Cõcordiæ moratus est:quem nec ingens in itinere nix quæ cõtinenter de c
ruebat, nec adeò immensa frigora,vt ea vix milites ipsi ferre possent,vel minimũ re
gerabant;qui in sacello quodã suis tormentis proximo mœnibusq; priori casa pro
quiore tabernaculum fixit,nulloq; eorũ quę facta erant quęq; administrabantur c
tus,vehementissimis verbis omnes duces,præter Marcum Antoniũ Columnam de
Mutina acersitum, accusabat:nec minore impetu per castra alios increpando,alios
tando, & re ac verbis ducis munus obeundo discurrebat:etiam militibus si strenuan
peram nauarent,se nulla pactione Mirandulam recepturum,sed eis diripiendã con
surum promittebat;erat aũt notatu dignum,hominumq; oculis admodum nouũ,G
regem profanum principem,ætate satis florentẽ, tuncq; benè valentẽ, ab ineunte æ
in armis educatũ,eo tempore domi quiescentem, bellũ quod præcipuè in se gerer
per duces administrare; summũ verò põtificem,Christi in terris vices gerentẽ,senẽ
ægrotũ,in delicijs voluptatibusq; nutritum,ipsummet in bello à se ipso contra Chri
nos excitato, atq; adeò in ipsis castris ad obscuri oppidi obsidionẽ stare; vbi velut
piarum imperator, laboribus periculisq; aditis, nihil præter ornatum nomenq; p
ficis retineret. Res summa ipsius vigilantia, querelis,promissis,minisque celerius q
alioqui fecissent administrabantur: & nihilominus multis difficultatibus cõtra pug
tibus segnius omnia procedebant. Fabroum, tormentorumq; in castris paucitas er
quibus ne Venetorũ quidem satis erant;magna his accedebant tẽpestatis humidio
cõmoda,qua fiebat vt tormentarius puluis vim consuetã minimè ostenderet. Oppi
qu

us Alexander Triultius cum quandringentis externis peditibus præerat, ſtrenuè
ugnabant; & ſpe auxilij à Ciamontio promiſſi, maiori virtute pericula ſuſtinebant:
eum oppidum Pontifici occupãdum relinqueret, Regio accepto mandato, Hiſpa-
peditibus qui Veronæ erant accerſitis, & ſuis copijs vndique collectis, pedites alios
tidie conſcribebat; idemque Ferrarienſi faciendum mandabat, ſeque ante vigeſi-
n Ianuarij diem hoſtilia caſtra inuaſurum promittebat. Verùm multa erant quæ hoc
ium difficile periculoſumque reddebant; temporis ad tot res comparandas breui-
caſtra muniendi ſpacium hoſtibus conceſſum; tormentorum pulueris glãdiumque
mmeatus, tempeſtate tam rigẽti, difficillimis itineribus, & niuibus maioribus quàm
ltis annis fuiſſent, conuehendi difficultas: is autem qui temporis iactura gerendi
citate compenſata, hæc impedimenta leuiora reddere debebat, auxit: Ciamontius
quòd rem numariam aliaque neceſſaria comparare diligentius velle diceret, cum
en nobilis Mediolanẽſis fœminæ amore eò allectus palam ferretur credereturque,
ntè mutatis equis Mediolanum contendit. Eius profectio, etſi citò redierit, magno-
militum ſuorum animos, & eorum qui Mirandulam tuebantur ſpes deiecit: quare
i, non minus forte quàm negligentiam aut ignauiam Ciamontij, ipſius in Ioannem
bum Triultium odium obeſſe apertè dicebant; ideoque proprijs ſtudijs, vt ſæpe-
ero fit, Regiæ vtilitati antepoſitis, gratum ei fore, ſi eius nepotes eo loco pelleren-
At Pontifex vt victoriam conſequeretur nulli rei parcebat, eò etiam maiore incen-
urore, quòd in eius culina duo viri tormenti glande ex oppido emiſſa interierant:
periculo cum inde migraſſet, quia ſibi ipſi temperare nõ poterat, poſtero die reuer
ouis periculis, in cardinalis Rhegini tentorium diuertere fuit coactus; quò oppida
rtè eius cognita præſentia, non ſine eius vitæ diſcrimine magnum tormentum di-
runt. Tandem omnis auxilij penitus amiſſa ſpe, & tormentis magnum detrimentũ
entibus, foſſarum præterea aquis tanto gelu concretis, vt glacies milites ſuſtineret
um impetum qui intra biduum parabatur, ne poſſent ſuſtinere veriti, eodem die
e Ciamontius venturum promiſerat, legatos de deditione ad Pontificem miſerũt,
ge, vt homines & bona ſeruarentur: qui quamuis initio militum vitæ ſe nolle par-
reſponderet, tamen ad extremum, ſuorum omnium precibus victus, propoſitis cõ-
nibus eos recepit; eo excepto quòd Alexandrum Triultium cum nonnullis pedi-
ducibus, ſibi captiuos dedi voluit; & ciues certa pecunia numerata ſe à direptione
ibus promiſſa redimerent: nihilominus cum quod promiſſum fuerat deberi ſibi
marent, non parum Pontifici ne diriperetur laborandum fuit; qui ſupra mœnia
is (portæ enim terra obſtructæ erant) inde in oppidum deſcendit. Arx quoque,
inæ cum tota ſua ſupellectile diſcedendi data facultate, deditionem fecit. Miran-
m Pontifex Ioanni Franciſco reſtituit; in eumque filiorum Ludouici iura, velut iu-
ello parta tranſtulit, ea tamen lege, vt intra certum tempus aureorum nummûm vi-
millia ſumptuum factorum nomine pontifici perſolueret, atq; ea de re filium ob-
n daret: ne autem eam educto exercitu Galli occuparent, quingentos Hiſpanos, &
entos Italos pedites impoſuit. Mirandula, Sermidum in agro Mantuano ad Padi ri-
poſitum caſtellum maxima Ferrariæ ſtatim occupandæ ſpe profectus eſt: quare ea-
die qua Mirandula potitus eſt, ſe, niſi ante quàm reliqua capita pacis proponeren-
bi Ferraria dederetur, nullum de pace ſermonẽ auditurũ admodum explicatè Al-
Pio reſponderat. At nouis Gallorum conſilijs, eius quoque ſunt mutata conſilia:
tenim cum quantum Mirandula amiſſa, rerum ſuarũ eſſet autoritas imminuta ani-
ertiſſet; Pontificis verò animũ ſponte ad pacata cõſilia conuerti poſſe deſperaret,
ontio mandauit vt non modò in Ferrariæ defenſionem incumberet, verùm etiam
mmoda occaſio daretur, ab pontificio imperio infeſtando minimè abſtineret: quo-
cum Ciamontius vndiq; copias compararet, Pontifex ducum conſilio Bononiam
epit: vbi paucos dies commoratus, ſiue timore, ſiue quemadmodum aiebat, vt ex
ropinquiore Baſtiæ Genioli oppugnationem, ad quam aliquot milites quos in
lia habebat mittere cogitabat, vrgeret, Lucium venit: ac tandem, fortè quòd tam
m negotium ſua præſentia dignum non exiſtimaret, Rauennam profectus eſt. Ve-
um copiæ, cum hoſtium propinquitate Ferrariam inuadere prohiberentur, ad

Bondinum conſtiterant; Pontificiæ verò atque Hiſpanicæ,quæ etſi trimeſtre ſpaciũ
ſet elapſum,Pontificis precibus inter Centum& Finale ſuperſedebant.Ciamontius
tem,exercitu hoſtibus peditum numero atque equitum virtute ſuperiore, ſed mult
dine equitum inferiore comparato,de belli gerendi ratione deliberabat.Galli duce
Ferrarienſis copijs,ſuis coniunctis hoſtes adorirentur,qui etſi locis munitis caſtra h
rent,armorum virtute,& tormentorum fulminibus eos facilè ad retrocedendum c
pelli poſſe ſperandum eſſe dicebant; quo ſuceſſu non modo Ferraria omni pericul
berabatur,ſed exiſtimatio quoque ad eum vſq; diem amiſſa penitus recuperabatur:
eandem etiam ſententiam dum per Mantuanum agrum exercitum ducerent, marc
nis excuſationes impedimentaque, quibus quò minus tanquam Cæſaris beneficia
ac regis miles arma cepiſſet detentum ſe affirmabat,remoueri poſſe differebant; eiu
nomen ad Ferrariæ ſecuritatem magnopere conducere,hoſtibus verò in hoc bello p
rimùm obeſſe,propterea quòd inde Venetorum exercitus nõ exiguis commeatus,
tium,ac locorum ad traijcienda flumina opportunitatibus priuaretur; & Marchio
tim milites quos in Pontificio exercitu habebat reuocaret. Sed contrà Triultius,
ijſdem diebus quibus Mirandula capta fuit ex Gallia redierat,hoſtilem exercitum i
caſtrorum ſuorum opera munitionesque inuadere periculoſum eſſe oſtendebat,ex
ſtium verò progreſſu,ſuos quotidie progreſſus inſtituere pernitioſum; Mutinam
Bononiam verſus ſe conuertere,vtilius tutiusque fore;nam ſi hoſtes,alicuius earum
uitatum amittendæ timore mouerentur, Ferrariæ à belli iniuria liberandæ opta
finem aſſequuturos; ſi manerent, facilè alterutram occupari poſſe; quò facto m
neceſſitas eos ad propria tuenda pertraheret; quòd ſi è ſuis munitiſſimis caſtris exir
rei benè gerendæ occaſionem forte quampiam datum iri. Hæc erat Triultij ſenten
tamẽ Ciamontij ceterorumque Gallorum in eius autoritate minuenda propenſion
ctum eſt, vt aliud conſilium Alfonſo præſertim Eſtenſe in id ſummopere elabora
fuerit receptum: ſperabat enim fore vt hoſtes cogerẽtur ex ſuis finibus diſcedere,q
afflictos & exhauſtos tam graue onus vlterius ſuſtinere vllo modo poſſe negabat:na
Galli longius conceſſiſſent, ne hoſtiles copiæ Ferrarienſem Polineſum ingrederer
metuebat;ſicque eius ciuitatis ęgritudo omni reliquo ſpiritu adempto,inſanabiliter
geretur.Itaque Lucerenſi Gonzagenſique itinere,copiæ ad Razzolum & Moiam ca
poſuerunt: vbi tempeſtatis acerbitate,quia in agris nulla ratione metari poterant, &
Pontificis diſceſſu ſuburbia cum omnibus vicinis ędificijs fuerant combuſta,eorum
Mirandulam inuadendam proponebant conſilio reiecto,triduum ſunt commorati.
dem quoq; ratione,ne in re parui momenti tempus inaniter cõſumeretur,Concord
quinque milliaribus diſtantem adoriri non placuit: ideo Quiſtellos venerunt; & S
cię fluuio nauali põte traiecto,proxima luce Rouereum ad Padi ripam metati ſunt:
res in cauſſa fuit,vt Andreas Grittus,qui prius Rhodigiana Polineſo recepta,& Ven
rum copiarum parte,Bernardino Montonio duce, Montanianæ vt militibus qui in
ronenſi præſidio erant obſiſteret relicta,cum trecentis grauis & mille leuis armatur
quitibus totidemque peditibus Padum amnem vt ſe Pontificijs copijs coniungeret
cerſerat, Vaſtallæ oppido ante direpto Montanianam ſe contulerat. Rouereo prof
Galli,Sermidum contenderunt; ibique in vicinas villas ordine ſunt diſtributi:quo f
Ciamontius cum nõnullis ducibus,ſed ſine Triultio,ad Stellatam oppidum:quo in l
Alfonſus Eſtẽſis vt qua arte cũ hoſtibus qui omnes ad Finale caſtra locarant,progre
dum eſſet decerneretur,eum expectabat,profectus eſt: & vt Alfonſi copijs Gallici
ca Bondinum coniunctis,omnes in quibuſdam villis tribus paſſuum millibus à Fina
motis caſtra ponerent; vt deinde ex locorum natura atque rebus quę ab hoſtibus g
rentur conſilium caperent decretum fuit. Ciamontio autem quamprimùm Sermi
redijt,ad ea caſtra peruenire admodum difficile eſſe indicatum eſt:aquarum enim i
dimento, quibus regio circa Finale eſt referta, niſi publica via,& riui aggeribus,
hoſtes pluribus in locis ſciderant,& vt tranſitum impedirent pręſidijs munierant,e
ueniri minimè poterat: quòd his difficultatibus, aduerſis adiunctis tempeſtatibus,
cillimum fore videbatur; quare Ciamontio vehementer hæſitante, Alfonſus qui n
nullos architectos & regionis peritos homines apud ſe habebat, locorum ſitu natu

oſt

a contrarium persuadere conabatur; & eos qui aditus aggerũ custodirent,tormẽ vi facilè deturbari,eamque ob caussam facilè vbi necesse esset,pontes iaci posse bat. Quibus à Ciamontio ad consilium relatis, & vtrinque disputatis, Triultio non impugnante quàm assentiente,in Alfonsi sententiam ibatur: forte verò eius rnitas magis,quàm contraditio fecisset,homines mouit:diligentius enim perpen ous difficultates maiores apparebant; eumque veteranum ducem tam longa ex tia,semper talem profectionem improbasse; quòd si inde aliquid sinistri conti , à rege eum,qui contra eius sententiam suasisset,reprehensum iri animaduerte Ciamontius altera luce, eadem de re conuocato concilio, Triultium,ne silentio admodum priore die fecerat,sed perspicua oratione suam sententiam aperiret,ve nter rogauit. Is igitur cùm hac oratione, tum rei magnitudine incitatus,omnibus diendum intentis, talem habuit orationem.

quoniã re ipsa sæpenumero cõperi cõsilium meum parui fieri,hesterna die tacui; si ab initio receptũ fuisset his in locis, hoc tẽpore nõ essemus;nec tot dierum,qui transigi poterant, superuacaneã iacturã fecissemus;vt nisi me rei grauitas impel hodie quoque in eadem tacendi sententia persisterem:agitur enim de hoc exerci Ferrariẽsium Mediolanensiumq; imperio,summa nimis grandi,cum ea ex posita superfit,vnico aleæ iactu periclitãdo: præterea quòd Ciamontium, vt ego primus ententiam quæ iam ei arridere incipit feram,cupere videor animaduertere,me ad dum inuitat: quæ res mihi nequanquam accidit noua,quòd aliàs cõsilia mea,tunc de aliqua re forte non satis maturè deliberata reuocãda disputatur,minus quàm primum res ad consilium referuntur negligi animaduerti. Nos de prelio cum ho cõferendo agimus:ego verò illud maximorum Imperatorum firmamentũ perpe semper esse,quod & ipse vsu verum esse cõperi,nunquam nisi vel magna rei ben dæ occasio inuitet,vel necesitas cogat pugnæ fortunam esse periclitandam :& est ea militaris disclipinæ,vt hostes qui,quoniam Ferrariam sibi bello deposcunt,a sunt,nos inuadere cogitent,non vt nos quibus vim repellere satis est,contra om ilitares leges,eos inuadere conemur.Sed quæ nam occasio vel necessitas nos im videamus.Mihi quidem sic se res habere videtur,ac,ni fallor,habet, id quòd Fer siũ dux proponit,nisi ingenti nostro incõmodo tentari nullo modo posse:nõ enim castra nisi per aggerẽ & angustũ ac difficillimũ aditũ adire possumus,vbi nõ omnes s copias explicãdi locus est, & vbi illi paruis viribus longè maiorẽ numerũ possũt ere,per aggerẽ nostri equites singuli incedãt necesse erit:per aggeris angustias tor ,impedimenta,carros,& pontes trahamus:& quis ignorat in angusta & difficili via d tormentum,si currus impingat,per horam omnes copias moraturum? nosq; tot ltatib.implicatos quouis casu mediocriter aduerso facilè posse turbari?hostis sub ,commeatu & pabulo abundantes castra habent; nos sub dio penè omnes castra bimur; & pabula nobiscum ferre necesse erit; nec nisi ingenti labore aliquã partẽ ecessariarũ vehere poterimus. Non debemus architectorũ vel rusticorũ regionis rũ verbis fidẽ habere;bella enim militũ armis,& ducum consilio geruntur:in acie ãdo,nõ figuris quę ab hominibus rei bellicę imperitis in cartis notãtur, vel digito, rga in puluere describũtur:hostes ego nõ tam imbecilles fingo,nec res eorũ adeo rbatas,nec in castris capiendis ac muniendis,aquarũ & situs oportunitate tam pa nosse,vt quãprimũ ad ea castra quæ designãtur peruenerimus,etiamsi vt cõmodè niremus daretur,eos inuadere in nostra potestate mihi futurum pollicear: multæ ltates nos vel inuitos biduum aut triduum morari poterunt; & si non aliud,ni uuiæue in tam aspera incertaque tempestate retinebunt: quòd si diutius hære tingat, quomodo commeatum pabulumue comparabimus? & si etiam eos in e esset in nostra potestate,quis est qui tam facilẽ sibi victoriam ausit polliceri?quis let quàm sit periculosum,hostes in loco munito castra habentes adoriri,eodemq; cum ipsis,& cum locorũ situsq; difficultatibus pugnare? Nisi eos statim ea castra uere cogamus,nos retro cedere cogemur;atq; id in regione penitus inimica & vbi vis periculum atque offensio fieret grauissima, quantis difficultatibus fiet? Nec nos impelli necessitate video,cur omnes regis in Italia fortunas vno momento

tantũ conijciamus diſcrimen:propterea quòd nos pręcipuè nullã aliã ob cauſam
nimus,niſi vt Ferrariam tueremur; in quam ſi maius pręſidium intro miſerimus,e
totum exercitum poſtea dimitteremus,de ea nos eſſe ſollicitos minimè opus erit
ſi quis dicat adeò exinanitam eſſe, vt ſi hoſtiles copiæ diutius eam preſſerint, qu
ſe corruat fieri nõ poſſe,non ne diuerſionis remedium in bellis valentiſſimum, q
vno quidem equo in periculum coniecto, eos Ferraria recedere cogemus
ſemper ſuaſi, ac nunc ſuadeo multo magis,vt aut Mutinã,aut Bononiam verſus la
nere ſumpto,& Ferraria per hoſce paucos dies benè munita (neq; enim pluribus
erit)relicta contendamus. Nunc Mihi Mutinam petere magis placet,ad quam no
dinalis Eſtenſis tantus vir,quique ſe conſcios in ea habere aſſerit,admodum facil
ptione propoſita impellit:iam tanti momenti loco occupato, hoſtes ſubitò Bono
verſus ſe recipere compellerentur; & quamuis Mutina non caperetur, eius reru
Bononienſium metus eos ad idem faciendum impellet,quemadmodum procul d
ſi ab initio hanc ſententiam ſequuti eſſemus,iam ante multos dies feciſſent.

Omnes ex difficultatibus ante oculos poſitis,ſapientis ducis validis rationibus a
cti,id quòd ille cum procul eſſent præuiderat,cognouerũt: ideo eius ſententia om
probata,Ciamontius maiori copiarum numero Ferrarienſi ad eius ſecuritatem re
exercitum eodem itinere Carpium verſus duxit, cum nondum vt Mantuanus ani
ſuum aperiret, conſequutus eſſet; quæ fuerat vna ex pręcipuis rationibus ab ijs a
ctis,qui cõtra Triultij ſententiam ſenſerant: cum enim Marchio in ijs perturbation
immumem ſe à ſtudio partium conſeruare cuperet,tempusque quo declarandi ſpe
cerat appropinquaret,varijs adductis cauſis ſibi aliquot dies differre liceret,poſtul
Pontifici manifeſto periculo,quod ſibi à Gallico exercitu ingruebat oſtenſo;ab C
tio autem,ne ſpem, qua ſibi breuiſſimo temporis interuallo filium à Pontifice
tuendum nixus erat,vellet corrumpere,flagitabat. Sed nec Mutinę occupandę co
Aragonum Regis aſtu, occultisq; cõſilijs magis, quàm Pontificijs armis impedien
feliciter ſucceſſit. Mutinam vrbem longiſſimo tẽpore iuris imperij iudicatã,& ab E
familia multos annos Ceſarũ beneficio poſſeſſam,à Pontifice occupatã eſſe Cæſar
leſtum fuerat:& quamuis multis querelis vt ſibi cõcederetur inſtitiſſet,Pontifex q
eius ciuitatis iure ſecus,aut ſentiebat,aut prætexebat,ab initio,pręſertim verò,dum
Ferrariæ occupationẽ facilem fore ſperauit,repugnauerat:at gallicis armis apertè F
ſium cõmodo fauẽtibus,cum nec Mutinã niſi graui ſumptu tueri poſſet,Aragonię r
cõſilium guſtare cæperat; qui vt ad tantas moleſtias vitandas,Cæſaris animum miti
dum,& ſi fieri poſſet, diſcordias inter Galliæ regem & ipſum ſerendas concederet
tabatur;pręcipuè cum ſi commodiori tẽpore eam recuperare optaret,ſemper medi
pecunię ſumma Cęſari numerata facilè voti compotem fore:qui ſermo propterea q
Pontificis voluntas ex ſpei variatione mutabatur,in multos dies protractus fuerat,ſ
per autem hęc difficultas fixa pmãſerat,quòd Cęſar,niſi in reſtitutionis diplomate,
ſpicuè eam ciuitatẽ ad Imperiũ ſpectare exprimeretur,recipere recuſabat;idq; Pont
duriſſimũ videbatur:vt autem occupata Mirandula, vidit Ciamontiũ potentẽ in ac
prodijſſe,& eaſdem difficultates atq; ſumptus Mutinæ tuendæ ad ſe redire,verborũ
trouerſia omiſſa,vt in diplomate Mutinam Cæſari ad quem iure ſpectaret reſtitui d
retur permiſit:cuius poſſeſſionem quamprimum Vitfruſtius Cæſaris apud Pontifi
orator accepit,quòd Cæſarea autoritate tutam fore crederet,Marcum Antonium C
mnam,cm copijs quibus antea Pontificio nomine cuſtodierat dimiſit;& Mutinam
amplius ad Pontificem pertinere,ſed legitimè ſub Cęſari imperium redijſſe Ciamo
ſignificauit. Id Ciamontius verum eſſe non credidit;eamq; ob cauſam,Cardinalẽ E
ſem ad coniurationis quam ſe in ea ciuitate habere dixerat,exitum vrgebat:cuius m
dato cum Galli milites quos Ciamontius ad Ruberiæ præſidiũ reliquerat, quanto
tio potuerat,quadã nocte ad vnũ Mutina miliare acceſſiſſent,rebus ab ijs qui intus
ſignificatis,vel aliqua interiecta difficultate,vel quòd Galli ante tẽpus veniſſent,nõ
ſpõdentibus,eadem nocte Ruberiã redierunt. Exiuerunt pòſt & alia nocte Ruberi
Mutinam accederent, verùm aquarum copia atq; furore, quò minus Secciam am
qui præter Ruberiã fluit tranſire poſſent fuerũt impedit. Quibus ex rebus in ſuſpici
addu

ctus Vitfrustius nõnullis Mutinẽsibus, qui quòd cũ Estẽsi Cardinale occulta habe
cõsilia accusabãtur, in carcerẽ coniectis, à Pontifice vt Marcus Antonius Columna
eodẽ præsidio rediret impetrauit: quòd Ciamontiũ qui iam Carpiũ venerat, quo mi
ò castra transferret nõ retinuisset, nisi aduersa tẽpestas tormẽta eo itinere, quod nõ
ius decẽ millibus passuũ inter Ruolũ & Carpiũ est, vehi prohibuisset; quod iter o-
totius Longobardiæ itinerũ, quę hyeme aquis inundata, & lutulenta sunt, deterri
st: præterea Ciamontius indies magis Mutinã reuera Cæsari datã esse certior est fa-
deo cũ Vitfrustio de Mutina deq; eius finibus nõ tentandis fidẽ dedisset, vicissimq;
quòd is in motibus inter Põtificẽ, & christianissimũ regẽ, neutri parti esset adhęsu
dẽ accepisset, quieuit. Post paucos dies Ciamõtius in grauẽ ęgritudinẽ incidit; ideo
egium delatus 15 die supremũ vitæ suæ diẽ clausit; ante obitũ tamen religiosè ad-
ise suarũ in ecclesiã offesionum pœnitere declarauit, publicoq; scripto a Pontifice
iciter petiuit, offensas cõdonari; quod quidẽ eo viuo cõcessum, ad eius notitiã mor
erueniẽte peruenire minimè potuit: qui dũ vixit, propter summã Rotomagẽsis Car
is potentiã, & propter penè liberã Insubrię omniũq; Regiorũ exercituũ potestatẽ
iæ in Italia autoritatis; virtute autem tanto oneri admodũ impar; nam in tanto ho-
gradu constitutus, nec bellicas artes ipse per se norat, nec scientibus fidẽ habebat;
m pòst patrui obitũ imperitia ipsius nõ iam subleuaretur à gratia, tandẽ penè in cõ
tum apud milites venerit: quibus ne se apud regẽ deferrent, maximã licentiã per-
bat: quare Triultius dux in antiqua disciplina educatus, sæpius, se nunquã in poste-
Gallorũ castra, nisi aut rex adesset, aut ipse cunctis præesset, iturũ sacramẽto confir-
at. Decreuerat tamen rex antea ei Longauillã regia stirpe quamuis extra matrimo
rognatum, successorẽ dare; nõ tã virtute, quàm ex nobilitate atq; opibus, hominis
itatẽ exstimationemq; sequutus. Ciamontij obitu, ex Gallię institutis, vsq; ad nouũ
decretũ exercitus imperiũ ad Ioannẽ Iacobum Triultiũ è quatuor eius regni [illegible]
bunis vnum peruenit, qui cum an in ea potestate esset permasurus nec ne, ign[illegible]a-
ihil magni moliri audebat. Nihilominus cũ exercitu Sermidũ, vt inde ad Bastian
oli tuendã tẽderet redijt: quã Pontifex copijs quę in Gallia togata erãt infestaba :
Venetorũ quoq; classis, quæ tredecim triremes, & multa minora nauigia cõtinebat
tẽpore eò accederet procurauerat; sed vlterius progredi opus nõ fuit: dũ enim ter
s copiæ parua obedientia & ordine obsident, ecce repentè Ferrarriensis & Castel
Gallis militib. aduentãt, qui maiori militũ numero eruptione Ferraria facta, ped
uidẽ secundo flumine Pado, duces verò cũ equitib. terrestri itinere secundũ ripam
nternũ amnẽ peruenerũt; ponteq; quem secũ vexerant imposito, momẽto tẽporis
tu facto hostes in eos nihil pugnãtes pręter trecẽtos Hispanos pedites qui tormẽto
custodię erant destinati ꝑturbarũt, & fuderunt, adeo vt ęgrè Guido Vaina, Brunorus
liuiensis, eiusq; frater Meleager equitũ duces, signis tormentisq; amissis, euaserint:
e Veneta classis ad vitandũ periculũ regressa in Padũ se recepit. Hac ratione res bel
ta varię erant, vt nundũ aliquod indiciũ, ex quo certo, qui nã belli exitus futurus es-
erspici posset, appareret: at nõ minus nec minori ambiguitate nutabant principum
ia, præsertim Cæsaris; qui inexpectatò, Episcopũ Gurcensem Mantuã, ad agendum
ace mittere cõstituit. Hoc internuntio vt supra dictũ est, inter Galliæ regẽ & Cæsarẽ
nte Vere, graue bellũ Venetis inferre; & si Pontifex Cameracẽsi fœderi nõ staret, cõ
cõuocare constitutũ fuerat: ad quod Cæsar admodũ ꝑpensus, pòst Gurcensis redi
trimonij sui Antistites, vt qua ratione, quoue loco celebrandũ esset deliberarẽt cõ
uerat: verũ vt natura varius, incõstãs, & gallico nomini infensus erat, Aragonię regi
le aures prębuerat; qui cũ ex Cęsaris Gallorũq; regis cõcordia, & Venetorũ cõmu-
rmis depressione, Põtificis quoq; per concilũ pernicie, Galliæ regis potentiã supra
i auctum iri animaduerteret, cõmunẽ pacẽ modò per eã vel omnia vel maiorẽ par
ũ cõsequeretur, quę Veneti occupassent, vtiliorẽ fore ei persuadere studuerat; hor
q; erat, vt ad hoc virũ aliquẽ insignẽ cum ampla potestate Mantuã mitteret; atque
lliæ rex idẽ faceret curaret, se quoq; missurũ, eaq; ratione pontificẽ idẽ facere non
aturũ; nec deniq; à tot principũ voluntate discessurũ: cuius cõsilijs cum Venetorũ
penderẽt, nisi soli deseri vellent, eius autoritatem sequi cogerẽtur; Cęsarem sine

labore,ſine armis,ſine Galliæ regis exiſtimationis potẽtiæúe incremẽto,ſumma cũ
ria,& cõmuni omniũ pace ſua obtenturũ meritò ſperari poſſe ; & ſi etiam nõ id eue
quod iure deberet,nõ ideo belli conſtituto tẽpore,eademq; oportunitate inferen
cultate priuari: imo cũ ipſe omniũ chriſtianorum principũ caput ſit, Eccleſiæq; p
nus,eius rationes magnopere auctũ iri,gloriãq; hoc cõſilio vehemẽter cumulatã;i
namq; paci & Chriſtianorũ cõcordiæ præcipuè cupidũ fuiſſe,ad bella verò aliorũ
nacia peruerſiſq; conſilijs impulſum, cunctis mortalibus perſpicuũ futurum. Rati
à catholico rege adductæ Cæſari placuerunt, ideoq; tẽpore eodem ad Pontificẽ
regẽ Galliæ ſcripſit : ad Pontificẽ, ſe Gurcenſem Epiſcopũ in Italiã mittere decre
quòd vt principẽ religioni deditũ,proq; Imperatoria dignitate Eccleſię patronũ,o
umq; Chriſtianorũ principũ caput deceret,quantum poſſet ſacroſanctæ ſedis tranq
tatẽ,& chriſtianæ reip. pacem promouere ſtatuiſſet;eumq; hortari vt quemadmod
verũ Chriſti vicariũ ſpectaret eundẽ animum indueret,ne ſi pontificio munere fung
ipſe Chriſtianorũ quieti neceſſaria remedia excogitare cogeretur. Quòd Cardinal
ſentes purpurei galeri dignitate priuare moliretur,ſe nõ probare. ſi enim nec mali
ſilijs,nec eius odio abſceſſiſſent, eos eiuſmodi pœnã nõ mereri,nec Cardinalium a
cationẽ ad Pontificem ſolũ ſpectare. Monere etiam,rẽ eſſe valde indignã,inutilem
tãta rerũ perturbatione nouos Cardinales creare;quod etiã legibus quibus à Card
libus eſſet ad pontificatũ aſſumptus,facere prohiberetur:hortari huiuſmodi negot
magis tranquiliũ tẽpus, quo nec neceſſitas, nec cauſa ulla eſſet , vt ad tantã dignita
niſi viri prudentia,doctrina,moribus probatiſſimi promouerẽtur,differret. Ad Gall
rò regẽ ſe cum eius in honeſtã tutamq; pacẽ propenſionẽ notam haberet, Epiſco
Gurcenſem Mantuã ad agendũ de cõmuni pace legare cõſtituiſſe;ad quã nõ leuib
gumentis ducebatur, vt Pontificẽ cuius autoritatẽ Veneti ſequi cogerẽtur,propen
eſſe crederet,idẽ quoq; Aragonię regis oratores promiſſuros,eamq; ab cauſſam,ſe
ipſe legatos amplis cum mandatis eò mitteret, poſtulare;quibus cõgregatis, Gurcẽ
pontificẽ idem faceret rogaturũ : qui ſi nolit omniũ nomine cõcilium ei indicturũ;
maiori æquitate fierent,comunibuſq; cõtrouerſijs finis imponeretur, Gurcenſem
niũ cauſſas auditurũ:quouis autẽ euẽtu,id regi promittere ſe nunquã cum Venetis
initurũ,niſi eodem tẽpore eius cõtrouerſiæ cum Pontifice finẽ haberent. Ea res Põ
fuit grata,haud equidẽ pacis cõcordiæúe cauſſa,ſed quia cũ Senatũ venetũ,vt cum
ſare paciſceretur,flecti poſſe perſuaſum haberet,Cæſarẽ hac ratione ſocietatis cũ G
rege neceſſitate liberatũ,ab eo diſiunctũ iri ſperabat: vnde facilè multorũ principũ
gẽ cõſpiratio oriri poſſet. Regi verò Gallię hęc improuiſa deliberatio moleſtiſſima
cum enim cõmunem pacẽ inde peruenturã nõ ſperaret,rebus inter ſe ac Cęſarẽ cõ
tis morã interpoſitam minimũ de malis fore cẽſebat,ac ne Pontifex ad Mediolanẽ
ducatum occupandũ auxilio Cęſari promiſſo,Gurcenſi autem galeri dignitate alijs
beneficijs eum à ſe alienaret,vel ſaltẽ cõpoſitione cũ Venetis maiore cõmodo Cæ
procurata,ſe in pacis vel ignominioſiſſimis legibus accipiẽdę neceſſitatẽ conijceret
rebatur. Cæſaris cum Heluetijs,quãuis tantũ ad defenſionẽ recenter initum fœdus
picionẽ augebat : Hiſpanũ regem, de cuius animo multis de cauſſis vehementer ſu
cabatur,huius noui cõſilij Cæſari autorem fuiſſe exiſtimabat: eius Oratorẽ palam a
Cæſarẽ de concordia inter ipſum ac Venetos vehementer egiſſe,atq; etiam nunc ag
nõ ignorabat;eundem clam pontifici in cuius exercitu ipſius copiæ longè diutius qu
regni neapolitani beneficiũ poſtularet fuiſſent,ſtimulos addere credebat:eundem
actiones ſuas impediret,vehemẽter cõcilij indictioni intercedere, & honeſtatis ſpe
quòd Italia bellis flagrante,atq; armata vi tale de eo opere inſtituendo ageretur,quò
ne omnium principũ cõcordia,nihil aliud niſi pernicioſiſſimos fructus ædere poſſet
lam damnare ſciebat : validiſſimã claſſem in mari recenter ab eo parari cõpertum h
bat;& quamuis ſe in Africam traijcere velle palam prædicaret,vtrum tamen in aliun
nem pararetur ſciri nõ poterat. Eius item dulciſſima verba ſuſpicionẽ multo magis
gebãt,quibus regem vt cum Pontifice pacem iniret,atq; etiam ſi aliter fieri nõ poſſe
liquid de ſuo iure remitteret,ne ſe contra antiquam Gallię regũ pietatem, Eccleſiæ
ſtẽ oſtenderet,neq; ſibi pro Chriſti nominis gloria aduerſus Africæ Mauros deſtina

bell

llum impediret; eodemq; tēpore omnem christianam remp. turbaret, penè fraterna
tione rogabat:ac semper in christianorū principū cōsuetudine fuisse, cum aduersus
pios arma pararent,in tam pia caussa ab alijs auxilium petere;sibi verò si nō impedia
satis esse;nec aliam opem ab eo petere,nisi vt Italiā pacatam esse pateretur. Quę etsi
i ab eius oratore,&regio apud eum legato,ab ipsomet admodum leniter, cumq; ma
amoris significatione essent exposita,tamen tacitam armorum pro Pontifice sumen
rū attestationem cōtinere videbantur; quod quidē regi,nisi sperasset se Cæsarē in e-
lē sententiam adduci posse,ausurum minimè verisimile videbatur. Hæc regis animū
mediocriter angebāt,ac suspicione onerabant, ne pacis negotiū per Gurcensem aut
um,aut perniciosum esset futurū:tamē quo minus Cęsari indignationis causam prę-
et, Parisiensem Episcopum,summæ autoritatis Antistitem,& in Iurisprudentia ver-
m,Mantuā legare decreuit. Eodem tēpore Ioanni Iacobo Triultio qui Sermidi cō-
ratus,ad maiorē castrorū, & cōmeatus cōmoditatem, in plura circumposita oppida
ias distribuerat,sē per eum bellū geri velle ea norma, ne propter aduentus Gurcen
xpectationē pōtificias res inuaderet significauit,cui rei etiā tēpestatis inusitata aspe
s obstabat;cuius caussa etiā si iam Martius incæpisset,fieri nō poterat vt sub Ioue fri-
o metarentur:Ideo Triultius postquā aliud moliēdi occasio nulla dabatur,eratq; in
s adeo propinquis,vtrum hostilis exercitus qui quo tēpore Ciamontius Sermido
pium redierat,regressus,penè omni peditatu ad Bondinum,equitatu ad Finale & in
pinquis locis castra locauerat, lædi posset,tentare statuit: quare regis accepto man-
o,sequenti die ad Stellatam,altero aliquanto vlterius cōtendit; vbi in vicinos vicos
tectis exercitū disposuit,ac pontem nauibus in Pado flumine inter Stellatā & Fica-
ū fieri iussit: & vt Ferrariensis dux mille passus infra, eo loco qui Puncta appellatur,
a Eridani parte quæ Ferrariā decurrit,alterum poneret:cumq; tormētis ad Hospita-
i, locum in Ferrariensi Polineso è regione Bondini veniret,mandauit.Interea Triul
per suos exploratores cōplures leuis armaturę equites,ex ea Veneti exercitus parte
trans Eridanum erat,proxima nocte prope Mirandulam ad nōnullas insidias struē
venturos comperit: idcirco equitum aliquot turmas eò clam misit, qui quum Bella-
n mirandulani agri magnificum suburbanum peruenissent, Fraleonardum neapoli
i,Venetorum leuis armaturæ equitum præfectum,virum in eo exercitu clarū, ibi in-
erūt:is de hostiū aduentu nihil suspicatus,cum centū& quinquaginta equitibus mul
qui sequuturi erāt expectās,ibi descēderat:verùm improuiso oppressus,dum se tueri
, cum multis ex suis interficitur. Alfonsus Estensis quemadmodū constitutū fuerat,
Hospitalettū venit,nocteq; sequenti cæpit tormentis Bondinū pulsare :eodemq; tē-
e Triultius,Gastonē Foisseum regis sororis filium,qui adolescens anno superiori in
ra venerat, vsq; ad hostiliū castrorum munitiones cum centū cataphractis, quadrin
tis leuis armaturæ equitibus,militibusq; quingentis excurrere iussit,is quingētos pe
s ad eius frontis custodiā positos fudit:quare ceteri omnes pręsidio ad Bondinū po-
,trans flumen in situm munitū se receperunt: Triultio autē nihil eorum quæ cōstituta
successit; tormentorum enim cōtra Bondinū Pado interiecto iactus,propter loci di-
tiam irriti erant;eoq; magis quòd flumine aucto, & ab ijs qui Bondini erant aggere
rupto,adeò regionem inundauit, vt à gallicorū castrorum fronte ad Bondinū transi
si nauibus non posset: sic eo itinere ad hostium castra perueniendi spe amissa, duo
ia Germanorū peditum Verona accersiuit; & tria Rhetorū millia conscribi impera-
vt nisi Gurcensis opera pax intercederet,Feliciana via ad eos accederet: cuius aduē
deo aliquāto tardior fuerat, quia Salone ad lacum Benacum, cōplures dies frustra
tificis,quē literis vt legatos ad agendū negotium mitteret,rogauerat,responsum ex-
auit. Tandem Petro Vrrea Aragoniæ regis apud Cæsarem assiduo legato comita-
Mantuam venit:quo paucos post dies & Parisiensis Episcopus,quòd Galliæ regi
vt pacis negotijs, & belli apparatibus esset propinquior Lugdunum, Pontificem
q; eò missurum persuasus venerat,peruenit: at Pontifex,non tam quòd id magis ex
tificia dignitate esse duceret,quàm quòd& honore &,pmissorū multitudine,& prę
æ suæ vi,atq; autoritate,in suam sententiā magis quàm antea vnquam à concordiā
ace alienissimam eum pertrahere speraret,Gurcensi vt ad se veniret,instabat:quod

vt ei facilius perſuaderet, vt Hieronymus Vichius Valentinus, Catholici regis apud ſe
rator, ad eũ iret curauit. Gurcenſis ad Pontificẽ ire non recuſabat, ſed id à ſe primũ p
ſtulari aiebat, quod pòſt eſſet agendũ; & difficultates ſi prius Mantuę eo animo tracta
tur, vt rebus deindè digeſtis àc penè cõfectis ad Pontificẽ iretur facilius amoueri poſ
ad idem quoq; nõ minus neceſſitate, quã facilitatis ratione cõpelli aſſerebat; qui en
cõueniret Pariſienſem epiſcopũ à Galliæ rege in Cæſaris gratiã Mantuam miſſum ſo
relinqui? qua ſpe ab eo regi ſui negotia agi poſſent? qua fronte vt ſecũ ad Pontificẽ i
ab eo poſtularet? neq; enim ex mandato, nec ex dignitate regis in hoſtis domũ, anteq
eorũ cõtrouerſiæ aut omnino, aut penè cõpoſitæ eſſent, ire poterat. Contrà duo Arag
nenſes legati arguentes, omnẽ ſpem pàcis ex Ferrarienſiũ rerum cõpoſitione pender
ſtendebant: ijs etenim cõpoſitis, nullã àmplius Venetos fouendi cauſſam Pontifici re
quam eſſe, qui quibus legibus Cæſar ipſe vellet, paci cedere prorſus cogerẽtur, ſacroſ
ctã ſedẽ in Ferrariẽſem ciuitatẽ potentiſſima iura habere; Alfonſum Eſtenſem pręte
in ſe ingratiſſimum extitiſſe, multasq; ſibi iniurias intuliſſe à Pontifice exiſtimari: &
plàcandũ eius animum vehementer cõmotum, ęquius eſſe, vt beneficiarius domini c
mentiã imploret, quã vt de iure diſceptet. Quare cum clemẽtia ſit exoranda, nõ modò
ſe honeſtũ, ſed propemodũ neceſſariũ ad eum ſe conferre; quod ſi fieret, quin mitior
ctus de ſeueritate multũ eſſet remiſſurus, nõ eſſe dubitandũ: nec ſe eam diligentiã, in
ſtriã, autoritatẽq; qua erga Pontificẽ vt ad pacẽ flecteretur vtendũ erat, in perſuadẽdo
mitteret inſumi vtile exiſtimare: elegãtiſſimis deinde verbis ſubijciebãt cõtrouerſias,
partes àdſint, nec diſputari nec tolli poſſe; Mantuæ verò vnã tantũ adeſſe: Cæſarẽ eni
regẽ chriſtianiſſimũ & Catholicũ ita fœderibus, affinitatibus, & amore eſſe cõiunctos
tanquã fratres cenſeri debeant, ſingulorũq; cauſſę omnibus cõmunes. Gurcenſis tan
Pariſienſem epiſcopum, quid ſua profectio eſſet paritura Parmæ expectaturum rat
aſſenſus eſt. Interea Pontifex ob pacis quæ agebantur negotia, belli conſilia non de
fuerat: nam Baſtiæ Genioli expugnationem Ioanne Vitellio ei negotio prępoſito, den
tentabat; ſed cum ob ſtipendiorũ anguſtiam peditum numerus multò quàm putaue
minor eſſet, ingentibusq; pluuijs & Padi aggeribus ab ijs qui Baſtię erant effractis, cir
uicina regio aquis redundaret, nullus fiebat progreſſus; naualib. autẽ rebus Alfonſus e
ſuperior: cum enim triremium biremiumq; claſſe comparata propè Sanctalbertum V
netorũ claſſem inuaſiſſet, illa, quoniam dum pugnabat, minorũ nauigiorum claſſe q
Comaclio veniebat cõſpecta perterrita eſt; ac binis biremibus, tribus nauibus quas I
botas vocant, & plus 40 minoribus nauigijs amiſſis, in Rauennæ portũ confugit: ex q
Pontifex Baſtiæ capiendæ ſpe fruſtratus, eos milites in caſtra ad Finale in quibus ped
numerus ob parciſſima ſtipendia vehementer erat imminutus, miſit. Eodem tẽpore p
tifex tum vt ſibi principum animos conciliaret, tum vt ſe contra cõcilij minas doctis, p
ritis, & magnæ in Rom. curia autoritatis, ſibiq; fidis hominib. armaret, octo Cardina
creauit, inter quos fuit Archiepiſcopus Iorchenſis, quẽ latini Eboracẽſem appellãt, A
glię regis legatus; & epiſcopus Sedunenſis; hunc tanquã virum ad gentẽ Heluetiorũ
citandã aptiſſimũ, illum quia ab ipſius rege, quẽ iam in Gallos cõmouere nõ parũ ſpe
bat, fuit rogatus; & vt Gurcẽſi penè certũ eiuſdẽ dignitatis pignus exiberet, eaq; ratio
faciliorẽ eum ſibi redderet, ex Cardinaliũ cõſenſu, vnius præterea nominãdi ſibi facu
tẽ; quem animo incluſum haberet ſuo reſeruauit: cũ autem Gurcẽſem ad ſe venturũ
tior eſſet factus, eum ſummo honore accipere decreuit; nullũ autem honorẽ maiorẽ
tus, quàm ſi ipſemet Roman. Pontifex ei obuiã procederet, àc in magnifica ciuitate q
etiam honorẽ augeret eum acciperet, Rauenna Bonoiam cõtendit: quo tertio poſt ipſ
aduentum die Gurcenſis peruenit, tanto honore acceptus, vt ne rex quidem vllus f
maiore accipi poſſet: nec minor in Gurcenſi pompa & magnificentia enituit: cum en
Cæſaris in Italia vicarij nomine veniret, principum ac nobilium cum eorum omni
familijs admodum ſplendidè indutis atque ornatis, magnum ſecum habebat comita
ad vrbis portam Senatus Veneti apud Pontificem legatus, ingentis ſubmiſſionis ſig
oſtenſis, ei obuiam proceſſit, aduerſus quem ille incredibili faſtu plenus, oratione ac
ſtu admodũ ſuperbo, eum qui Cæſaris hoſtium perſonã gereret, ante ſuum conſpe
ſe auſum fuiſſe oſtendere indignatus, ſe conuertit: hac pompa in Senatum vſque,
ei

m omnibus ſuis purpuratis præſtolabatur. Pontifex deductus, breui ſed ſuperbiſſima
atione, ſe à Cæſare, rerum ſuarum, potius pacis quàm belli artibus conſequendarum
ıdio in Italiam miſſum: pacem verò niſi à Venetis omnia quę quauis ratione ad eum
ectarent reſtituerentur, locum habere non poſſe propoſuit: poſt publicũ conſeſſum,
orſim cum Pontifice in eandem ſentẽtiam eodemq́; faſtu loquutus eſt; quibus verbis
ſignis poſtero die non minus ſuperba facta adiunxit: cum enim Pontifex ex ipſius cõ-
ıſu tres cardinales, qui cum eo agerent delegiſſet, nẽpe, Sangeorgium, Rheginum, ac
ediceũ, quibus conſtitutam cõuentus horã expectantibus, ipſe quaſi cũ alio quã cum
ntifice quicquã agere ſe indignum eſſet, tribus ex ſuis nobilibus qui cum eis agerent
ſis, ſe alijs negotijs occupatũ excuſauit: quam indignitatẽ Pontifex incredibili in Gal
odio naturam ſuã vincente, cum multis alijs deuorabat: in Cæſaris autem cũ Vene-
cõcordia, de qua prius agi cæptũ eſt, multæ erant difficultates: nã etſi Gurcenſis qui
e omnia oppida poſtularat, tandẽ vt Pataúium atq; Tauriſiũ cum eorũ omnib. agris &
endicibus retinerent, aſſentiretur, nihilo tamen minus eos Cæſari maximã pecuniæ
pro eis nu merare; beneficiũ ab eo tanquã à domino agnoſcere; eiq́; reliquorũ loco
ıura cedere volebat; quę in Veneto Senatu reijciebantur, vbi omnes vna voce pőſt
Pataúium Tauriſiumq́; ita munierãt, vt earum vrbiũ iacturam nõ timerẽt, pecunias
eruare reip. vtilius eſſe decernebant: nam ſi vnquã tẽpeſtas hęc ſedaretur, aliquã im
ij facilè recuperandi occaſionẽ dari poſſe. At Pontifex quoniã Cęſaris à Galliæ rege
nationẽ hinc orituRã ſperabat, ipſorũ cũ Cæſare concordię ſtudio ardebat: ideo par-
precib., partim minis eos ad propoſitas leges accipiendas vrgebat. Eius verò auto-
s apud illos eo erat leuior, tum quòd vnde tantũ ſtudiũ manaret intelligebãt, tũ etiã
a cũ ſcirent quã illi eorũ ſocietas, niſi regi Gallię cõciliaretur eſſet futura neceſſaria
o eo nunquã deſertos iri certò arbitrabãtur, tamẽ poſtquã multos dies eſſet diſputa
Gurcenſi aliquid de pertinacia ſua remittente, & Venetis vehementiſſimæ Pontificis
tioni pluſquã decreuiſſent cedentibus; Aragonię regis quoq; oratoribus, qui omnib.
lijs intererant interpoſitis, tandẽ ſic cõuenturi videbantur; vt Venetis ad Pataúiũ Ta
ũq; ex Cæſari voluntate retinendas magnũ quendam pecuniæ numerũ, ſed longis
ribus perſoluerẽt. Reliqua erat Pontificẽ inter ac regẽ Galliæ cõciliationis cauſſa;
quos nulla alia niſi ob Ferrarienſiũ res cõtrouerſia apparebat; quã Gurcẽſis, quo-
Cæſar abſq; hac nõ cõuenire ſtatuerat, vt dirimeret, Pontificẽ quẽ rariſſimè cõuene
pe à Cardinali Papienſe & Catholici regis oratoribus facta, negotiũ minimè diffici-
tus adijt: nam & Galliæ regem minori dignitatis quã quietis habita ratione, multis
Duci nõ paruũ allatura eſſent detrimentũ aſſenſurum ſciebat. Pontifex autem eius
ione ferè ſtatim ab initio interrupta, contrà vt reb. cũ Venetis cõpoſitis Ferrarienſiũ
ıncipites dimitteret, hortari cæpit; ſimulq́; Cæſarẽ, tot à Gallis acceptas iniurias ali-
viribus opibusq; vlciſcẽdi paratiſſimã occaſionẽ nõ agnoſcere, eumq́; id quod meri
ıre ipſe ſummopere ſupplex orare deberet, vt rogaretur expectare, querebatur: ad
Gurcenſis cum multis adductis rationibus reſpõdiſſet, nec ab ea ſentẽtia eum poſ
educere, ſe pacis cũ Venetis negotio minimè perfecto diſcedere velle ſignificauit
busq; de more oſculatis, eodẽ die, qui fuit ab eius Bononiã ingreſſu decimus quin
ruſtra quamprimũ vrbe egreſſus eſt, qui eum reuocarent à Pontifice miſſis, Mutinã
ctus eſt: vnde Mediolanũ verſus multa de Põtifice queſtus profectus eſt: præſertim
, quòd dum eius in Italiã aduẽtu arma penè eſſent ſuſpenſa, ad Genuenſiũ res tur
s Albintimiliũ Epiſcopũ Pauli olim Cardinalis Fregoſij filiũ clã miſiſſet: cuius ꝑſe
is nuncio ad Gallos perlato, ita incognitũ vt erat, in Monteferrato eũ capi curarũt;
Mediolanũ ꝑductus itineris ſui cauſſas cõſiliaq́; oĩa patefecit. Gurcẽſis cũ Bono-
iſcederet ab Aragonijs legatis, qui cũ vt videbatur multũ de cõmuni pace cõtendiſ
e Põtificis ꝑtinacia valde cõmotos oſtẽdebãt, vt trecẽtos Hiſpanos cataphractos
ıpolitanũ regnũ redire iuberẽt petijt; cui ipſi promptè aſsẽſerũt. Quare nemo erat
õ ſummopere miraretur, Pontificẽ quo tẽpore de cõcilio agebatur, & gallica ger-
aq́; arma duorũ regũ pręſentia in Italia valida fore credebãtur, pręter Gallię regis
citiã, Cæſarẽ quoque à ſe alienare, ſeq́; Catholici regis auxilijs priuare. Nõnulli in
ut in pleriſq; alijs reb. Aragonię regis cõſilia, ab ijs quę oſtẽdebãtur diuerſa eſſe,

Pontifice egiſſe ſuſpicabantur:nam c
eiusq́ue oratores aliud palàm,aliud clàm cum
nouis offenſionibus Galliæ regem prouocaſſet,ijsq́; antiquarum memoriam ſuſcitaſ
ne ceterorũ omnium pacem Venetis ditione, opibus,atq; exiſtimatione debilitatis I
manorũ rege in Italia parum potenti, vario,incoſtanti, & pluſquã antea vnquã prodi
ſibi maxima allaturã pericula metuẽdũ videbatur: alij ſubtilius differẽtes ,fieri forte
ſe,vt Põtifex,etſi rex Catholicus ſe eum deſerturũ atteſtaretur,ſuosq́; milites reuoca
illũ tamen vbi quãtum ipſi eius calamitas eſſet nocitura cogitaſſet,ſemper in maiori
periculis ſe ſuſtentaturũ confideret,interpretabantur.Paci ſpe Gurcenſis diſceſſu p
turbata,& ſi Pontifex quatriduo pòſt Morauiæ Epiſcopum Scotiæ regis apud ſe orat
vt de pace cum Galliæ rege cõcilianda ageret,ad eũ miſiſſet,ſublatæ ſunt cauſę,quę I
nem Iacobum Triultium moratę erant;qui honeſta alicuius virtute ac priſtina gloria
digni facinoris patrandi cupiditate ardens, ex quo Regi oſtẽderetur,quanto cũ prop
detrimẽto rerum bellicarũ adminiſtratio ex omnibus humanis actionib.in primis ar
ac per quãdifficilis, quaq́; nulla eſt,quę maiorẽ prudentiã vſumq́;requirat,nõ vetera
ducibus,ſed iuuenib.imperitis,ijsq́; quorum de virtute nulla res præter gratiã fidem
cit,cõmittatur.itaq;in ſua prima ſententia perſiſtens,etſi Rheti pedites,quia Norma
prouinciæ ſummus Quæſtor à quo expeditiones pendebant pacis ſpe fretus,cum ſu
ptuum parſimonia regis gratiam promereri vellet,delectum diſtulerat, Maij menſis
tio mille & ducentos cataphratos,& ſeptem millia peditum ad Concordiam duxit,
eodemmet die potitus eſt:nam ſimul ac oppidani tormentorũ fulmina ſenſerũt,leg
de deditione miſerunt:ea de cauſa dum eſſent minus in cuſtodiendo diligentes,ped
repente ingreſſi oppidum diripuerunt. Concordia capta,ne ſuis æmulis,quòd prop
vtilitatis magis quàm regis eſſet ſtudioſus,ſui criminandi occaſionem daret, Miran
à tergo relicta Bõportũ vicum propter Panarium amnẽ poſitum , quo tãtum hoſtibu
propinquaret,vt commeatu intercepto,aut ad migrandum,aut extra caſtrorũ munim
pugnandum compelleret,Mutinenſem agrum ingreſſus,caſtrisq́; ad Ciauetium pag
poſitis,quum Ioannẽ Paulum Manfronũ cum trecentis Venetis leuis armaturæ eq
bus,ad Maſſam prope Finale caſtra habere comperiſſet, Gaſtonẽ Foiſſeium cum t
tis peditibus&quingẽtis equitibus eò miſit,cõtra quos Ioãnes Paulus rumore perc
inſtructa acie pontẽ occupauit:ſed cum ſuorum virtus, ſuæ ipſius virtuti animiq́; m
tudini minimè reſponderet,ab eis deſertus cum paucis captus eſt.Exercitus deinde
ultio pontem ea parte qua riuus ſupra Mutinam à Panario deductus fluuio iterum c
iungitur,ponere cogitante,Bomportum acceſſit;ſed iam hoſtiles copię,vt eum flum
tranſitu prohiberent tam propinquo loco caſtra poſuerant,vt tormentis ſe inuicem
terent;quorum ictu, Peraultus Hiſpanus qui in Pontificio exercitu centurio milita
dum per fluminis aggerem inambularet, concidit.Sunt eo in loco altiſſimæ ripę; q
obrem hoſti erat facile eum impedire : quare Triultius nouo capto conſilio , mille
ſus ſupra eum locum ad riuum tantummodo pontem iecit:quo traiecto,per Panari
gerem vt locum ad iaciendum pontem faciliorem quæreret, Mutinam verſus iter c
ita vt ſemper,hoſtium qui in Aemilia via prope Caſtellofrancum , loco aggeribus
quis cincto,caſtra habebant,equites ac pedites in conſpectu haberet: ad Foſſaltę
tem , duobus à Mutina miliaribus eandem viam ingreſſus eſt , atque ad dexte
montem verſus deflectens , abſque impedimento Panarium, qui eo in loco latum
ne ripa alueum habet,vado tranſiuit; quo facto ad eum locum qui Panarij Glare
citur,tria à Pontificijs caſtris milliaria caſtra locauit: poſtero die Plumacium verſus
meatu à Mutinẽſibus Vitfruſti permiſſu accepto perrexit:eodemq́ue die Pontifici
piæ,cum ſe cum hoſte congredi aperto marte non auſæ , ſed Bononiam propius a
cedere,ne propterea quòd Bentiuoli gallica caſtra ſequebantur, motus aliquis in
uitate exoriretur,neceſſariam cenſerent, ad Caſaleccij pontem tria milliaria ſupra
noniam caſtra tranſtulerũt, in eum ipſum locum,in quo proaurorũ noſtrorum m
ria,Ioãnes Galeacius Vicecomes potẽtiſſimus Mediolani dux,hoſtibus potentia l
ſuperior cõtra Florentinos,Bononiẽſes, aliosq́; fœderatos ingẽti victoria potitus e
ſtris autẽ ſitu valde munito,inter Rhenũ fluuium&riuum,qui montes à tergo habe
ne Bononia eius riui qui à flumine deductus eam ciuitatẽ interfluit cõmoditate pr

t,prohibetur.Insequēti die Castellofrancū Triultio deditionem fecit;qui imbrium
ı,&vt de cōmeatu,cuius haud magna aderat copia,prospiceret,triduū in Plumacij
is cōmoratus,in viam regiam inter Samoggiam & Castellofrancū castra promouit:
in loco,ob multas difficultates quę illi in quauis deliberatione occurrebāt,quid si-
let agendū suspēsus cōstitit:Bononiā etenim,nisi intus populus tumultuaretur inua
vanum esse cognoscebat; quòd si popularium motuū spe fretus accessisset,ne sibi,
ıadmodū Ciamontio acciderat, existimatione imminuta, citò retrocedendū esset
batur:cū hostib.verò castris adeò munitis cōgredi imprudētius periculosiusq; cēse
x inferiori deniq; parte Bononiā propius accedere nullā preterea spem habere,nisi
stes ne ipse in Aemiliā inuaderet veriti,forte illinc mouerētur;qua ex re vel sibi pu-
i,vel Bononiensibus tumultus ciendi occasio dari posset;tamen ad extremum,cum
vel cōmunis ciuitatis propensio,vel priuatæ Bentiuolorū conspirationes aliquid pa
e essent tētare decreuisset, exercitū cuius primum agmen ducebat Theodorus Tri
,medium ipse,postremum Gasto Foisseius , Laini pontem , locum in via Aemilia
intum Bononia lapidem,Lepidi,M.Antonij,&Octauiani congressus memoria no
ı,qui hoc in loco(scriptores asserūt)Triumuiratus nomine, Romanam Tyrannidē
q; nunquā satis detestatā proscriptionē conflarunt,castra perduxit.Pontifex hoc tē
non amplius erat Bononiæ;qui post Gurcensis discessum,modò nimiam ostendēs
ciam,modò timorem,quamprimum Triultium castra mouisse audiuit,quamuis nō
us adessent Hispani equites,Bononia vt ad exercitū proficisceretur,ducesque sua
ntia ad dimicandum cum hostibus penitus induceret,ad quod nec literis neclega
ous eos flectere potuerat,discessit: eo autē animo profectus,vt primo die Cēti per-
ret,verùm in Plebis oppido hęrere coactus fuit:nam mille ex ipsius peditibus Cē-
ressi,nisi accepto stipendio se illinc discessuros negarunt: qua re fortè turbatus,vel
ılo propius inspecto mutata sentātia,altero die Bononiā redijt;vbi ob Triultij ad-
timore augescente ,cum se Rauennā cōferre statuisset, Quadraginta virorū magi-
ad se vocato, eis Pontificij imperij beneficio,suaq; opera & labore ipsos ex acer-
ę Tyrānidis iugo in libertatē vindicatos esse,multas immunitates assequutos,à se
im ac publicè maxima beneficia accepisse, in memoriā reuocauit, indiesq; plura
uuturos;quib. rebus cū antea dura seruitute oppressi,atq; à Tyrannis cōtumelio-
ulcati in ceteris Italię locis nihil fierent,nūc honorib.ac diuitijs nobilitatos,vrbē
ijs mercaturisq; refertā ; & nōnullos eorū ad amplissimas dignitates euectos ; Bo-
vbiq; in ptio existimationeq; haberi;liberos suiq; iuris esse;Bononię eiusq; agri to
ominos;Bononiensiū esse Magistratus; Bononiensiū honores, vectigalia,ciuitatē;
ifices penè solo nomine cōtentos tantùm honoris specie in ea Legatū Gubernato
ıabere,qui sine ipsis de rebus grauibus statuere nihil posset,& in ijs quę suo tamē
t permissa arbitrio,pleraq; ad ipsorū iudiciū voluntatēq; referri :quòd si ob hęc be
ia,felicemq; quo fruerētur statū propriā libertatē tueri statuisēt,à se nō secus auxi
efensionēq; expectarēt,quàm si Roma ipsa simili in discrimiue versaretur:se vt Ra-
ā proficiscatur grauibus de rebus cōpelli,nec tamen ideo Bononiensiū salutis obli
vel obliturū esse, cuius gratia Venetas copias quæ cū Andrea Gritto trans Padum
hancq; ob cassam Sermidi pontē iaciebāt,cū suo exercitu cōiungi mandasset.Hos
atus ad ipsos tuendos satis superq; esse,sed tamen animū suum,nisi etiā belli mole
os liberaret,nō cōquiscere: qua propter vt Gallos iterū ad propria defendēda cō-
ret,decem Heluetiorū millia quę in Mediolanēsem agrū descenderent,iam esse in
tu;qui vt statim mouerētur,viginti aureorū numûm millia à se Venetias missa;toti-
; à Venetis cōferri;nihilominus si sub Bentiuolorū iugum redire,quàm pontificię
atis suauitate frui ipsis esset gratius,rogare se vt sibi liberè voluntatē suam aperirēt,
se quoq; esset sequuturus: illud autē eos monere,quod si vrbē propugnare statue
pus opportunū aduenisse,quo sui animi magnitudinem ostendere sacrosanctam
e atq; omnes futuros pontifices sempiterno beneficio deuincire possint. Cui ora
x ipsius more,maiori vehementia quàm eloquentia habitæ vbi inter se consultas
enatus princeps Bononiensi magniloquentia communi omnium nomine respon
lem ipsorum beneficiorum acceptorum gratam memoriam, & erga eius nomen

infinitam propensionem magnificè extollens;feli cem in quo versarentur statum ag
scere; quantumque tyrannis exactis, eius ciuitatis splendor atque opes creuissen
cum antea vitam ac facultates aliorum arbitrio subiectas haberent,nunc vndique tu
patria tranquillè frui;admistrationis participes,participesq; vectigalium nec quenqu
ipsorum esse qui nõ priuatim multa beneficia honoresque ab eo se accepisse libente
gnosceret: videre in sua ciuitate sacræ purpuræ dignitatem renouatam: videre in ciui
suorum familijs multa sacerdotia, multaque præcipua Romanæ curiæ officia;ob q
innumera beneuolentiæ argumenta beneficiaque eximia, antè omnes facultates i
pendere; antè coniugum liberorumque famam ac salutem in discrimem vocare: a
propriam vitam ac sanguinem amittere paratos esse,quàm ab eius & sacro sanctæse
obseruantia discedere: iret lætus ac felix, absque rerum Bononiensium aliquo
metu vel scrupulo: prius enim ipsum auditurum, riuum populi Bononiensis sangui
exundasse,quàm eam Vrbem aliud nomen inuocare,aut alteri Principi quàm Iulio P
tifici parere.Hæc verba maiorem Pontifici quàm oportebat spem dederunt,qui Pap
Cardinale ibi relicto,etsi Hispanis equitibus qui Neapolim reuertebantur comitatu
set,Rauennam non recto itinere sed Ferrariensis metu longior via per Forumliuij c
tendit.Triultij ad Lainum pontem aduentu, maxima in Bononiensi ciuitate commo
ostendebatur,hominum animis multis varijsque cogitationibus distractis: multi nan
Tyrannidis licentiæ aliorumque opibus ac pecunijs vitam tueri assueti,Pontificium i
perium perosi, maximo ardore Bentiuolorum reditum expetabant: alij acceptis de
mentis,quæque se accepturos metuebant, cum in suis prędijs, instante messis tempo
duos tãtos exercitus viderẽt in grauem redacti desperationem, omnia quæcunque
ab huiusmodi malis liberare possent exoptabant: alij verentes ne aliquo tumultu in
ciuitate exorto,aut Gallorum felici successu,quorum cum primum Ciamontio duce I
noniam venerunt, impetus memoria adhuc ob oculos versabatur, ciuitas diriperet
huius periculi liberationem omnibus imperijs anteponebant:pauci qui se antea Be
uolorum hostes declararant voluntate magis quàm factis pontificio imperio faueba
toto autem populo,partim rerum nouarum desiderio,partim suę ipsorum securitatis
salutis ad arma concitato,omnia metu ac terrore erant referta; & in Papiensi Cardin
Bononiæ legato nec animus,nec consilium tanto periculo par aderat: cum enim in t
magna ac frequenti ciuitate,vltra ducentos leuis armaturæ equites,& mille pedites
bebat,vehementiusque in discordia cum Vrbinatium duce qui Casalecci cum exerc
erat perseueraret,seu casu seu fato ductus,ex ciuium numero quindecim belli pręfec
delegerat:quibus cum eorum cohortibus ac populo,vrbis & portarum custodiam c
miserat; quorum cum in eligendis prudentia non esset vsus,magnam partem ex ijs
qui Bentiuolis studebant; & inter hos Laurentius Ariostus,qui prius Romæ coniura
nis cum Bentiuolis initæ suspicione in carcerem coniectus,questionibus habitis, di
Adriani mole custoditus fuerat; qui quamprmum arma in manibus habuere, occu
colloquia & conuenticula habere; seditiososque in vulgus sermones spargere cœ
runt: quibus rebus cognitis legatus serò propriam imprudentiam cœpit agnoscere;
periculum in quod se ipsum conieceratvitaret, Vrbinatem cum ceteris belli duci
sic postulare fingens,vt cum suis cohortibus in castra irent, voluit: cum autem illi se
bis custodiam nolle deserere responderent, Ramazzotum cum mille peditibus in
ducere tentauit,qui populo prohibente ingredi non potuit:quare Cardinalis mirun
modum animo cõsternatus,cum administrationem suam populo summopere odio
esse,seque in nobilitate,quoniam nõ multò antè,(quamuis vt dicebat,Pontificis iu
regia potestate vsus tres honestos ciues securi percutere iusserit, multos inimicos
bere recordaretur, quamprimum nox fuit, clàm per occultum ostium vestitu incog
Palatio egressus,in arcem tam præcipitanter se recepit,vt gemmas pecuniamque su
auferre obliuisceretur: quibus (cum ad ea tollenda misisset) acceptis,per auxilia
portam Imolam versus, Guido Vaina sororis suæ marito,equitum ad custodiam su
delectorum duce,cum centum equitibus comitatus contendit; & paulò post ipsum
ctauianus Fregosius vno tantùm itineris duce comitatus arce egressus est. Legati f
cognita, per totam vrbem ingentibus tumultibus populi nomen inclamari ceptum
q

m occasionem ne amitteret, Laurentius Arioſtus,& Franciſcus Rinuccius,& ipſe ex ndecim ducum numero vnus, & ex Bentiuolorum factione, multis eiuſdem factio- hominibus ſequentibus, ad portas Felicianam, & Lamariam, Gallorum caſtris ad- ndis commodiores, currentes, ſecuribus eas fregerunt;ijsq; occupatis ſine mora ad ntiuolos accerſendos miſerunt; qui acceptis à Triultio multis Gallis equitibus, vt enipontis, ad cuius præſidium erat Raphael Paccius,pontificiorum ducum vnus,di- tum iter vitarent,inferiore loco flumine traiecto, per Lamarum portam,ſtatim intro ſi fuerunt. Bononiæ rebellioni exercitus fuga fuit coniuncta; nam ad tertiam noctis ram,Vrbinas,cuius copiæ à Caſaleccij ponte vſque ad portam quæ Saragoza dicitur endebantur,legati (vt creditur) fuga & populi motu cognito,cũ toto exercitu,ijs ex- tis qui ad caſtrorum cuſtodiam conſtituti, ab ea parte fluminis erant quæ ad Gallos gebat, quibus de ſuo diſceſſu nihil ſignificauit, tentoriorum maiori parte relicta, ultuoſè diſceſſit. Cuius Bentiuoli qui iam in vrbe erant motu cognito, Triultio ſta- indicarunt; & populi partem ad eos perſequendos emiſerunt:qui vnà cum ruſticis, iam vndique ingentibus clamoribus ac ſtrepitu deſcendebant, exercitu qui præ- nœnia tranſibat, adorti, tormenta cum eorum apparatu, & magna impedimento- multitudine ceperunt; quamuis Gallorum interuentu, populo ac ruſticis prædæ or pars ſit ablata:iamq; Theodorus Triultius,cum primo agmine,ad Rheni pontem uenerat; vbi eos Raphael Paccius, ſtrenuè pugnando, aliquandiu ſuſtinuit:ſed tan- cum tanto maiorem numerum ſuſtinere nõ poſſet,pontificijs militibus, ſua pugna parua, quemadmodum omnes fatebantur, euadendi data occaſione, captus fuit: ietorum autem copiæ, cumq; ijs Ramazzotus, qui in eminentiori diui Lucæ monte ra habebat, Vrbinatis fuga ſerius audita, montana via vt ſaluti conſulerent ſuæ iter erunt:qua via, etſi magno detrimento accepto, in Aemiliam tamen peruenere. In victoria ſine certamine parta, quindecim maiora tormenta,multaque minora,par- Pontificis, partim Venetorum; ipſius item met ducis vexillum,cum pluribus alijs: edimenta pontificiorum pleraque & Venetorum ferè omnia capta fuere; aliquot tificij equites ſpoliati;Venetorum autem plus centum & quinquaginta, & vtriuſq; rcitus penè omnes pedites diſſipati: Vrſinus Mugnanenſis, Iulius Manfronus, ac ti minores duces capti. Bononiæ nullæ cædes factæ: nemini neque ex nobilitate, ue ex populo vis illata:tantummodo Cluſinus Epiſcopus, & multi alij Antiſtites, à etis, alijque legati miniſtri, qui in eius ædibus relicti fuerant (omnes enim ſuum eſſum celauerat) capti. Eadem nocte & ſequenti die populus Bononienſis, æneam tificis ſtatuam correptam, per forum multis contumelijs ac ludibrijs, ſiue eius rei tiuolorum ſatellites autores fuiſſent, ſiue calamitatum ac detrimentorum belli fa- o,vt ſuapte natura eſt ingratus,rerumque nouarum cupidus populus,eius qui ipſo- patriæ libertatis fecilitatisq; autor fuiſſet, nomen ac memoriam odiſſet,traxit. Po- die, qui fuit vigeſimus ſecundus Maij, Triultius ijsdem caſtris ſe continuit, altero onia à tergo relicta, ad Lidicem fluuium perrexit; deinde ad caſtellum Sanpetri in Bononienſis extremis finibus poſitum conſtitit; vt antequam vlterius progredere- quænam eſſet Galliæ regis mens;vlterius ne in pontificis ditionem progredi,an Fer am periculo liberaſſe,& pontifici Bononiam,quam ſua opera acquiſierat, ademiſſe tentus,victoriæ curſum terminare vellet,expectaret. Ideò cum Ioannes Saxatellus tificiorum & ipſe militum ductor;quiq; Ghibellina factione Imola eiecta,tanquam elforum caput ferè ei ciuitati imperabat, Imolam ipſi clam tradere vellet, noluit, ec à Rege reſponſum haberet, accipere. Relinquebatur Bononienſis Citadella (id eſt nomen) in qua erat Epiſcopus Vitellius,ampla quidem & munita, ſed vt arces tificiæ ſolent, à reliquis bellicis rebus imparata: pauci enim erant in ea milites,pa- commeatus,& ferè nullus tormentorum apparatus,in quam dum obſideretur,Vit- ius Bononienſi re audita, noctu Mutina venerat, vt magnis pollicitationibus Epi- o vti eam Cæſari traderet perſuaderet: Epiſcopus verò, die quinto,eorum qui in- rant,vnà cum fortunis ſalutem pactus, triumq; ducatorum millium ſibi certo tem- ſoluendorum cautione accepta, eam Bononienſibus tradidit: qua accepta ſtatim lus ad eam diruendam cucurrit, Bentiuolis ad idem, non tam, vt ciues ſibi bene-

uolos redderent, quàm quòd vererentur, ne eam Gallię rex in sua potestate, vt iam
nullorum ducum de ea petenda sententia fuerat, incitantibus: sed Triultius, cre
gem Bononiæ imperium affectare, à regis vtilitate alienum ratus repugnauit. Huiu
ctoriæ occasione Ferrariensis, pręter Centum & Plebem, Cotiniolam quoq;, Luci
alia oppida in Gallia Togata recepit: eodemq; tempore, Albertum Pium Carpio,
paribus auspicijs secum possidebat, expulit. Bononiensi iactura Pōtifex vt par erat
mam sensit molestiã, non modò eam ob caussam dolore affectus, quòd totius pon
imperij post Romam, præcipua & nobilissima ciuitas ipsi esset erepta, quodq; ea g
quam apud omnes, sua præsertim ipsius opinione, magnam in ea obtinenda com
uerat, spoliatus videretur, verùm etiam ob timorem, ne victor exercitus, victoria
tunam sequeretur: cui cum se obsistere non posse cognosceret, occasiones quæ
terius persequendum inuitarent, tollendi cupidus, vt venetarum copiarum reli
iam à Senatu reuocatæ, ad Cesenaticum portum naues conscenderent, vrgebat: e
que de caussa, sibi viginti ducatorum millia, antè Venetias, ad Heluetios con
dos missa, quæ adhuc in ea ciuitate erant restituerentur, mandauit. Effecit etiam v
dinalis Nanetensis, natione Britto, velut proprio motu Triultium ad pacem ho
tur: doceretque eius tractandæ tempus oportunum adesse: qui hoc modo agi non
uenire, sed particulatè & expressè ad ipsa capita necessaria veniendum esse resp
Regem cum pacem expetebat capita proposuisse: nunc Pontificem, quando i
rum status ferret, vt ipsius esset optare, idem facere debere. Hoc modo ageba
tifex, magis vt præsens periculum euitaret, quàm quòd reuera animo esset
tùs ad pacem comparatus, vnà in eius pectore, metu, pertinacia, odio atque in
tione conflictantibus. Quo simul tempore alius casus superuenit, qui ei dolore
plicauit. Multi Cardinalem Papiensem apud eum accusabant, alij perfidiæ, alij ti
alij imprudentiæ: qui sponte ad diluenda crimina Rauennam profectus, quampr
venit, misit qui illi aduentum suum nutiarent, & horam qua se esset auditurus pe
qua re, Pontifex, qui eum summopere diligebat, vehementer lætatus, vt secum
sum veniret, inuitauit: quò cum iret, Guidone Vaina, suorumque equitum præfi
patus, Vrbinatium dux, ob veterem quam cum illo gerebat simultatem, iraque
eius culpa (sic aiebat) Bononia rebellasset, atque ex ea re exercitus fuga vehe
accensus, cum paucis illi obuiam factus, per medios equites eius stipatores, c
noris caussa ei aditum dabant, propius accedens, Cardinalem, fortasse ob t
dignitatem minimè violandum, ob sua autem insignia atque innumera scelera
uis acerbissimo supplicio dignissimum, manu propria stricto pugione confodi
ius cædis rumore repentè ad Pontificem perlato, clamoribus miserandis, eiul
que in cœlum vsque sublatis lamentari cœpit, eius Cardinalis quem vnicè a
ret, interitu supra modum commotus; ac multo magis quòd ante oculos suos
nepote, inusitato exemplo, sacrosancti ordinis dignitas esset violata: quæ res
erat molestior, quo magis sacrosanctæ sedis autoritatem conseruare & ex
nitebatur: quem dolorem cum perferre non posset, nec furorem temperare,
die Rauenna vt Romam rediret discessit; cumque vix dum Ariminum peruenit
eodem tempore infinitæ & grauissimæ calamitates cum vndique circumual
Mutinæ, Bononiæ, & in multis alijs vrbibus, ad publica loca libellos, quibu
cilij conuocatio indicebatur, & vt ipsemet eò veniret denuntiabatur, affix
certior factus est: quoniam Episcopus Gurcensis, etsi Mutina digressus, aliqu
vt à Scotiæ regis oratore, qui rerum, quas ipsemet Pontifex proposuisset grati
noniam redierat, responsum expectaret, lentè proficisceretur, tamen cum
ta admodum responsa retulisset, statim Cæsaris nomine tres procurator
diolanum misit, qui Cardinalibus & Galliæ regis procuratoribus coniun
primum proximi Septembris diem Concilium Pisis indixerunt. Cardinal
animum conuerterunt, velut ad locum maris propinquitate, multis qui a
cilium venturi erant oportunum, ac Florentinorum erga regem Galliæ fide
neuolentia tutum; tum etiam quòd alia loca alioqui capacia atque idonea,
incommoda vel suspecta erant; vel quæ Pontifex iusto colore improbare p

Gallia autem alioue in loco regi subiecto, honestum non videbatur. Constantia, vna liberis Germaniæ ciuitatibus à Cæsare proposita, quamuis illius celebris cōcilij quo ous qui se pro pontificibus gerebant, abdicare iussis, dissidium religionis quod annos adraginta in ecclesia viguit, memoria illustris, vtriq; parti incōmoda & suspecta videtur. Taurinum, ob Heluetiorum & Galliæ regis propinquitatē: Bononia ante à pontiio iure alienata, cardinalibus tuta non erat, pòst etiam pontificis caussa. fuit etiā in de- gendis ad concilium Pisis, aliqua ex parte ominis felicitas duorum conciliorum, quæ ea ciuitate feliciter habita fuerunt, memoria spectata; vnum quum penè omnes Carnales, Gregorio XII & Benedicto XIII qui de pontificatu disceptabant reiectis, in ea be Alexandrum V. ad pontificatum assumpserunt: alterum antiquius, circa annū milimum centesimum tricesimumsextum, ab Innocentio II quum Petrus Leonis Roma- Antipapa, qui Anacletus II nuncupatus huiusmodi seditione non modò Innocentiū, rùm vniuersam Christianam remp. vehementer vexauerat, damnatus est. Florentini antea Galliæ regi, qui Concilij conuocationis non minus Cæsarem quàm se autom esse, cui etiam Aragoniæ rex assentire affirmans ab eis petierat, cōcesserant, maiori rtasse ex silentio, quàm ex prudētia vel fortitudine animi laude digni: nam siue regi id uod eis molestum erat denegare non essent ausi, siue quot difficultates quantaque peula concilium quod contradicente pontifice celebraretur parere posset, non cogirent, hanc rem in frequenti 100 & 50. ciuium Senatu decretam, ita occultarunt, vt Carnalibus quibus Gallię rex eius rei spem, non tamen certam faciebat, vtrum concessisnt nec ne esset incertū; ad Pontificē verò nulla notitia peruenerit. Cardinales, se sine ontificis autoritate concilium conuocare posse ideò afferebant, quòd Ecclesiam dicent, non solùm in membris, sed etiam in capite, hoc est, in pontificis persona emendaone indigere: qui (vt illi affirmabant) in sacrorum venditione, quam Simoniā vocant, infandis perditisq; moribus inueteratus, nec ad pontificatum gerendum idoneus; tot æterea bellorum autor correctionem nullam (vt cunctis erat mortalibus notum) cum tius Christianę reip. offensione admitteret; cuius saluti, nulla alia medicina præter cōij conuocationem esset idonea: quam rem cum Pontifex ipse contempserit, ad ipsos e cōuocandi potestatē deuenisse; accedente præsertim Cæsaris designati autoritate, Christianissimi regis consensu, cū Germanię Gallięq; sacri ordinis cōcursu. Subijcient Ecclesię corpori morbo grauissimo affecto, hac medicina frequenter vti nō modò ile, verùm etiam necessariū esse ad veteres errores cōuellendos; ijs qui recenter pularent supprimendos; ad dubitationes quę quotidie exorirentur declarandas & enondas; ac denique ad eam quę ab initio in bonum finem instituta, vsu magistro prorsus rniciosa apparebant corrigenda: ideò patres in Constantiensi concilio salubriter contuisse, vt in posterum decimo quoq; anno cōcilium cogeretur. & quonam alio fræno ontifices, ne de recta via deflecterent, continerentur? quáue alia ratione in tanta morium imbecillitate, in tot vitæ nostrę ad malum inuitantib. illecebris, si is qui haberet mmā licentiam, nunquam sui ipsius sibi reddendā rationē sciret, tuti esse possemus? aduerso, alij non pauci has rationes impugnantes, magisq; Theologorū quàm ponicij iuris peritorum sectantes doctrinam, conciliorum conuocandorum autoritatem, Pōtificis modò persona positam afferebant, etiam si is omnibus vitijs esset infectus, odò ab hæreseos suspicione esset immunis: quæ res si secus intelligenda esset, in paurum potestate fore (quod nulla ratione esset concedendum) vel ambitione, vel priatis odijs iudicium corruptum falsis coloribus velando, quotidie tranquillum reipub. hristianæ statum immutare: omnia medicamenta sua natura esse salutaria, at nec suis oportionibus, nec idoneis temporibus exhibita, venena potius quàm medicamenta esse: idcirco eos qui secus sentirent damnantes, hunc conuentum, non concilium, sed Apostolicæ sedis, quæ vna esset, diuidendæ materiam, seditionis in Ecclesia Dei seminarium, tartareumq; conuenticulum appellabant.

NONI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER DECIMVS.

Pacis inter Pontificem & Galliæ regem ineundæ consilia: Lateranense concilium Romæ ab Iulio Pontifice indictum: Monspolitianus Florẽtinis restitutus: Germanorum aduersus Venetos progressus: Iulius Pontifex pro mortuo habitus: in Florentinos atq; Pisanos, propterea quòd Pisano consilio assensi essent, diræ: Pontificis, Chatholici regis atq; Venetorum aduersus Gallos fœdus: de bello, quod Pontifex Florentinis inferre volebat, disputatio: Pisanum Concilium Mediolanum translatum, atq; dissolutum: Heluetiorum inutilis in Italiam aduentus: fœderatorum in Ferrarienses atq; Bononienses bellum: Venetorum, & Foissei in Gallia Cisalpina progressus: Rauennensis pugna: Gallici imperij in Italia inclinationis initium.

MAXIMA omnium totius Italiæ animorum, Christianique orbis [...] uinciarum magna ex parte suspensione, quid Galliæ rex parta vic[...] agendum esse decerneret, expectabatur: cum enim Pontificis & m[...] magis Venetorum copiæ penè omnes fusæ ac dissipatæ fuissent; ne[...] arma essent in Italia, quæ victoris impetum possent retinere, Pontif[...] sola pontificia maiestate tectus, omni alia ratione, fortunæ arb[...] relictus videretur, Romam cum toto Pontificis imperio occupare, in ipsius pote[...] esse facilè omnibus constabat: & tamen Galliæ rex, siue religionis reuerentia cohi[...] te, siue quòd si vlterius processisset, ne omnium principum animos in se conci[...] metueret, victoriæ occasione sibi minimè vtẽdum esse statuit: ac magis forte pio, q[...] vtili consilio, Ioanni Iacobo Triultio, vt Bononia in Bentiuolorum potestate re[...] & si quid aliud Pontificij iuris occupasset, ipsi restituto, quamprimùm exercitum in [...] diolanensium fines reduceret, imperauit: mansuetis factis humanissimas demor[...] tiones verbaque adiunxit: ne quòd publicæ letitiæ signum in suo regno ederetur, [...] hibuit: sæpiusque coram multis, se, etsi nec in sacrosanctam sedem, nec in Po[...] cem ipsum peccasset, nec quidquam nisi prouocatus & coactus egisset, tame[...] sedis illius reuerentiam, se demissè veniam petere velle affirmauit; persuasus ipsu[...] difficultatum, quas eius consilia haberent, experientia edoctum, vanaque de se [...] cepta suspitione, remota, pacem toto animo exoptaturum: cuius nunquam pe[...] interposita fuerat tractatio, quia Pontifex iam antequam Bononia discederet [...] de caussa Scotiæ regis legatum ad regem miserat, vt id ipsum quod per eunde[...] piscopum, cum Gurcensi agi cæptum fuerat, persequeretur. Regis autoritate[...] quuti Bentiuoli, se nec contumaces nec rebelles in Romanam sedem esse velle [...] tifici significabant; imò in ea obedientia, in qua tot annos pater ipsorum per[...] rasset, velle permanere: in cuius rei signum Episcopum Clusinum libertati restitu[...] ex pristino more velut pontificium legatum, in Prætorio collocauerant. Discess[...] tur Triultius cum exercitu, & Mirandulam vt recuperaret accessit, quamuis Io[...] Franscisci Pici precibus, Vitfrustius quasi eam Cæsaris nomine obtineret ingressus [...] ultio, vt cum sub imperij esset iure, ab ea abstineret, attestaretur: qui tandem vanam [...] ritatem nõ satis esse edoctus, nonnullis promissis, potius ad Cæsaris maiestatẽ spec[...] quàm grauibus acceptis discessit: idem fecit Ioannes Franciscus, fide publica de [...] pellectile & hominibus impetrata: Triultius autẽ cum iam nihil gerendum supper[...]

ngentis cataphractis, & mille trecentis Germanis peditibus duce Iacobo, ad Vero-
præsidium missis, ceteros exceptis duobus millibus & quingentis Aquitanis, Molar-
& Mongirone ducibus, quos vnà cum grauis armaturæ equitibus in Mediolanensis
perij oppida distribuit, dimisit. At regis desiderio ac spei Pontificis voluntas non re-
ndebat; qui ob reuocatum exercitum, qua re mitior fieri debere verisimile videba-
, ea factus durior, ideoque cum Arimini podagra premeretur, totq; angustijs septus,
ius vt victor quàm victus, per eundem Scotum proponebat: vt in posterum dux Fer
iensis tributum ante diminutionem ab Alexandro Pontifice factam, cōsuetum pen-
et: vt Pontificatus nomine Vicedominus, vt antea habebant Veneti, Ferrariæ perpe-
s esset: Lucium cum reliquis oppidis, quæ Alfonsus Estensis in Aemilia possidebat
ntifici traderentur: quæ leges etsi regi admodum graues viderentur, tamen tantum e-
pacis cum pontifice ineundæ desiderium, vt se, modò Cæsaris accederet consensus,
e omnibus his postulatis assensurum responderit. Pontifex autē Romā reuersus sen-
tiam mutauerat; eius audaciam, præter id quod sibi ipse summebat, Aragoniæ regis
tationibus augentibus; qui ex Galliæ regis victoria aucta suspicione, statim omnes
entissimos apparatus, ad traijciendum in Africam, vbi cum Mauris perpetua bella
ebat, factos dimiserat; ac Petrum Nauarrum cum tribus Hispanorum peditum milli-
inde reuocatum in neapolitanum regnum miserat: eodem tempore & res suas tu-
es reddens, & Pontificem à concordia alienum in sua sententia confirmans. Itaque
vnà & Veneti res suas cum Cæsare componerent, nisi Alfonsus Estensis præter pri-
postulata sumptus etiam in bello factos satisfaceret; nisi rex Bononiæ recuperatio-
n se non impediturum polliceretur; quam vrbem, tanquam à pontificatu rebellem,
diris subiecerat, & ad agros eorū depopulandos, Marcum Antonium Columnā &
nazzotum in Aemiliam miserat; qui vix dum Bononiensem agrum ingressi, facilè à
pulo pulsi fuere. Pontifex nihilominus cum Romam redijt, Cardinalium precibus
us, vt Auscensis cardinalis è custodia emitteretur (ad eam enim vsq; diem in arce An
ica custoditus fuerat) ea lege assenserat, ne antequam omnes Antistites ac ministri
Bononię capti fuerant liberarentur Vaticano egrederentur; & pòst sub quadraginta
lium ducatorum pœna, idoneis sponsoribus datis, Roma exire non attentaret; quam
non multo pòst vt in Galliam rediret, modò ne eadem interposita pœna concilio
eresset, permiserit. Pōtificis responso Rex eò magis commotus est, quò magis ipsum
as leges, quas ipsemet proposuerat cōsenturum sibi persuaserat: quocirca, cum Bo-
iæ recuperationem impedire decreuisset, quadringentos cataphractos eò misit; &
cis diebus pòst, eam vrbem cum Bentiuolis, nulla ab eis, vel militum, vel pecunia-
suppeditandarum accepta obligatione, in patrocinium suum recepit: cumq; Cæsa-
coniunctionem, sibi tunc maximè necessariam esse animaduerteret, cum antea co-
s in fœdere per Gurcensem inito promissas, nisi ipsemet in Italiam veniret, (hac e-
lege promiserat) non tradere animo agitaret, vt ex Mediolanensi ditione, Palicia
e (nam Triultius quem Cæsar petiuerat ire recusabat) copiarum promissarum nume
traderetur imperauit. Cæsar hinc ad bellum aduersus Venetos inflammatus, illinc
ijs in animo consilijs agitatus Oenipontem venerat; cum enim, nisi Pataio potire-
, omnes suos conatus tandē leues fore animaduerteret, ad quod tot viribus tantisq;
paratibus opus esse, vt vix comparari possent; modò ad concordiam cum Venetis ex
endam, ad quam vehementer eum rex Catholicus hortabatur, cogitationes conuer
at; modò suorum consiliorum varietate impulsus, cum exercitu Romam, vt, quemad
dum iam diu exoptabat, totum pontificium imperium occuparet, ire meditabatur,
ter Gallicas copias, validum exercitum secum ex Germania ducturum sibi pollici-
At cum ob impotentiam confusionemq; effectus consilijs ipsius minimè responde-
, nunc se ipsum quotidie venturum; nunc copias missurum promittens, nihil geren-
empus terebat; ideoq; Galliæ regi totum in se onus incumbere admodum graue vi-
atur: quæ ratio ab eius tenacitate non aliena, sæpe plus in ipso poterat, quàm quòd
ltis in contrariam partem ostendebatur: Cæsarem, nisi ab ipso potenter iuuaretur,
lem hostibus ipsius adhæsurum: qua re, præterquàm quòd longè maiores sumptus
nere cogeretur, eius in Italia imperia in grauissima pericula essent ruitura. In his

ambiguitatibus difficultatibusq;,profanorum armorum tumultus frigescebant; sa
rum verò, tam ex Cardinalium qui Concilij autores erant parte,quàm Pontificis,p
tùs in hoc malo,antequã maiores progressus faceret opprimendo intenti, magis ac
gis incalescebant. Conciliũ vt supra dictum fuit,Romanorũ, Galliæque regum au
tate,Crucei ,Maclouij,Baiucensis,Cõsentiniq; cardinalibus interuenientibus,& S
uerinate etiam palàm consentiente , indictum & denunciatum fuerat: consulation
ac decretis vtriusque regis procuratores intererant: verùm quinque huius pestis a
res Cardinales , quò maiorem autoritatem conciliarent , indictioni aliorum Car
lium quoque nómina adiunxerant;inter quos Alibretus Gallus,quamuis inuitus a
sus fuerit, non potuit regis sui imperio non parere ; ex reliquis verò ab illis nomin
Cardinalis Adrianus , & Cardinalis Finarensis , palàm , sine suo mandato & cons
factum fuisse affirmabant: quare cum in hac re non plus quàm sex Cardinales ma
.starentur , Pontifex eos sponte ab hac insania remoueri posse ratus , rerum comm
rum tali cum securitate , vt eis nulla offensio esset timenda , venia oblata contin
cum illis agebat; quæ omnia Cardinales simulatè audiebant. Nec tamen ideò
tentioribus remedijs abstinebat:imò Antonij à Sansouini monte , vnius ex Cardi
bus postremò Rauennæ creatis , vt ferebatur consilio,quò negligentiæ notam dilu
vniuersale Concilium , in proximi Maij calendas , in vrbe Roma, in diui Ioannis L
ranensis templo indixit; qua conuocatione , Cõcilium ab aduersarijs conuocatum
solutum ; inq; concilium ab se indictum iure , omnium potestatem authoritatẽq; t
latam esse censebat;quãuis Cardinales cõtra arguerent , quòd etsi hoc ab initio v
fuisset, tamen postquam ipsi anteuertissent , debere concilium ab ipsis conuocatu
que indictum locum habere. Concilio promulgato , iam magis suo iuri fidens; &
dinalem Cruceium,qui pontificatus assequendi cupiditate , magna ex parte huius
tus autor fuerat, conciliari posse diffisus ; idemq; de Macloiensi & Cosentino pe
sus (de cæteris enim nundum quin eos ad suam obedientiam esset reducturus, sp
miserat) contra hos tres edictum,quo,nisi intra sexagesimumquintum diem se co
pso sisterent , eos purpurei galeri honore cunctisq; beneficijs,quæ tenerent,priu
monebat , promulgauit: quo autem ad id facilius flecterentur,à pontificum colle
fori pontificij auditoribus vnus est missus , qui eos inuitaret ac rogaret, vt priuatis
tentionibus depositis,ad Ecclesiæ concordiam redirent:quamcunque securitatem
rent,se eis impetraturum polliceretur. Quo simul tempore,siue quòd ambiguus
bius esset animo,siue alia de caussa impulsus,perpetuò de pace cum Galliẹ rege i
da agentes audiebat;de qua apud ipsum Regij oratores agebãt , apud regem verò
Scotiæ regis legatus , & Tiburtinus episcopus pontificius internuntius: at ex alia
cum Aragoniæ rege ac Venetis,nouum in Gallos fœdus moliebatur. Eodem tem
Montempolitianum Florentinis restitui curauit; non quidem beneuolentia erga
sed ne illorum cum Senensibus inducijs elapsis , vt ad id oppidum recuperandũ
potentiores, Gallos in Hetruriam euocarent veritus:& quamuis Florentinos Mo
politianum recipere pontifici esset molestum, ad eosq; impediendos Ioannem V
cum centum cataphractis Senensiũ & suo stipendio, & Guidum Vainam cum ce
uis armaturẹ equitibus iam Senas misisset,tamen re diligentius expensa,quòd qu
ior difficultas appareret,eò magis Florentini ad illos euocãdos incitarentur,ne re
piarum in loca Romæ vicina mittendarum occasio daretur , huic periculo contra
hibere remedium constituit: cui rei Pandulfus Petruccius,à Florentinis artificio
dem imbutus suspicione assentiebatur. Per multos dies ea res acta fuit:nam vt ple
res paruæ,non minores habent difficultates , nec minus inexplicabiles quàm ma
Pandulfus, ne in Senẽsis populi odium incurreret,sic agi volebat,vt nullũ aliud
lum auertendum , & pontificis animum retinendum remediũ inueniri posse vid
Volebant præterea Pontifex ipseq; Pandulfus , vt eodem tempore inter Florenti
Senenses,ad eorum imperia tuenda fœdus percuteretur: sed vicissim metuebãt
litiani quod agebatur animaduerso,ipsi vltro deditione facta , Florẽtinorũ gratia
occuparent; qui quod optarent assecuti, ad fœdus essent postea difficiles;ideo Io
Vitellius Montempolitianũ missus fuit; & Pontifex Iacobum Simonetã curiẹ por

litorem, qui non multos annos poſt inter purpuratos cooptatus eſt, eò miſit; vt per i-
m Mõtispolitiani negotiũ cõponeretur: ita vt tandem eodem tempore, inter Floren-
os ac Senenſes fœdus in vigintiquinq; annos ictum ſit; & Mõſpolitianus, Simoneta,
venia & priſtinarũ immunitatũ ac priuilegiorũ cõfirmatione deprecante, in Florenti-
rum poteſtatẽ redijt. Res inter Romanorũ regem Venetosq; aliquot menſes conſue-
pacatiores fuerant: quoniã Germani copijs non abundantes, & pecunijs egentes, nõ
um ſibi præſtitiſſe videbantur, ſi Veronã tuerentur: Venetorũ exercitus, cum ad eam
ẽ expugnãdã impar eſſet, inter Soauiũ & Leonicũ caſtra habebat; atq; ita nocte qua
ab vtraq; Atheſis parte, magnã partẽ Veronẽſis meſſis incẽderũt: quãuis in regreſſu,
hoſte circunuenti, 300. peditum iacturam fecerint. Sed ad Paliciȩ cum mille ducentis
aphractis, & octo millibus peditũ, Veronam appropinquantis famã, eorũ exercitus
etiã, & Lineacũ in locũ munitũ, & tanquã in Inſulã propter nõnullas aquas, & foſſas
eis ductas ſe cõtulit; quib. in caſtris nõ multos dies cõmoratus eſt: nam quũ Palicia,
n copiarũ parte Veronam perueniſſet, ſtatimq; nec omnib. expectatis, vnà cum Ger
nis in aciẽ prodijſſet, illi fugientibus ſimiles Leonicũ ſe receperunt: deinde eodẽ ter
e Vicetia cum ceteris oppidis, & Rhodigina Polineſo, nunc Venetorũ, nunc Ferrari-
ium prȩda, deſertis, pars Patauiũ, pars Tauriſium diſtributi ſunt; ad quas vrbes defen
ndas, eodem modo quo antea fecerant, Patauium multi ex nobilitate Veneta adole-
ntes venerunt: à Gallis & Germanis Leonicum direptum: eiſdemq; Vicetia, eorum
extra munitionẽ ſuperiores eſſent miſera præda, deditionem fecit. Sed omnis co-
us, omnisq; acceſſio ad rerum ſummam dum Veneti Patauium atq; Tauriſiũ tueren-
, parui erat momenti; illarum namq; ciuitatum opportunitate, quamprimùm Germa
Gallicis auxilijs deſtituebantur, ſine difficultate amiſſa recuperabant: ideò exercitus
t hos progreſſus, cõplures dies ad Barberanum pontem conſedit, Cæſaris vel aduen
, vel mandatũ expectans; qui Tridentũ inter & Roueretum profectus, ſimul, ex mo-
uo & feris venandis, & militibus ad exercitũ mittendis, intentus, nunc Patauij, nunc
uriſij, nunc Romæ occupandæ negotio propoſito, Montanianam ſe venturũ promit-
at: in his omnibus & ſuo more vacillabat, & præ inopia difficultates inueniebat; nec
omana profectione minus quàm in alijs: nam tanto Gallorum comitatu eò conten-
e, ſibi parum tutum parumq; decorum videbatur: & periculum ne eo exercitu lon-
s diſcedente, Veneti Veronã inuaderent, illam valido præſidio munitam relinquere
ebat: & Galliæ rex tanto locorũ interuallo, copias ſuas Mediolano abducere ægrè
eſſurus putabatur; propterea quod perexigua Concordiæ cũ Heluetiis ſpes regi re-
quebatur: qui præterquã quod in pontificis voluntatẽ ſe propenſos oſtendebãt, Gal-
regis oratori Venetorũ calamitatẽ genti ipſorũ, propter rerump. ſimilẽ rationẽ, mo-
iſſimã eſſe apertè dicebant. Tandem vaſta Cæſaris conſilia & cogitationes, pro eius
qua conſuetudine ipſius nomine minimè digna facta pepererunt: additis namque
rcitui trecentis Germanis grauis armaturæ equitibus, & ex alia parte Venetorũ au-
s oratoribus, cum quibus ſemper agebat, Paliciaq; primùm Lungariam prope Vice-
a, deinde ad Sanctamcrucẽ venire iuſſo, ad Caſtellonouum locũ infra Scalam, Fo-
alium verſus, & viginti à Feltrio milliaribus, expugnandum, quo ſibi ab ea parte fa-
m deſcenſum pararet ire iuſſit: ea de cauſſa Palicia ad Montebellonam decem à
uriſio paſſuum millibus contendit: vnde ad Caſtellinoui iter aperiendum, quingen-
equites & duo peditum millia miſit; quo aperto ad Scalam profecti ſunt. Quo tem-
e Venetorum leuis armaturæ equites, qui ſine obſtaculo totam regionem percur-
ant, prope Moroſticum circiter ſeptingentos pedites, & multos Gallos atque Italos
ites fregerunt, qui vt tutò in caſtra peruenire poſſent, Verona Soauium vt trecentis
lis equitibus, qui Paliciam ſequuti eo loco eius imperium expectabant coniunge-
ur, ibant; & quamuis intio, rebus Gallorum ac Germanorum feliciter ſuccedenti-
, Guido Rangonius Venetorum ductor captus fuerit, nihilominus multis agreſtibus
Venetis auxilio venientibus, circiter quadringentis Gallis peditibus cȩſis, & Mon-
ne, ac Ricimarro eorum ducibus captis, Veneti victores extiterunt. Sed iam indies
ratus frigeſcebant; nam & Galliæ rex, Cæſaris apparatus promiſſis non reſponde-
imaduertens, ab Italia recedens ex Delfinatu, vbi multos dies moram traxerat

Blesium redierat: & Cæsar eo animo Tridentum reuersus, vt in castra non rediret,
eo quod se omnia quę Veneti in continenti possiderent, vel Romam cum vniuerso p
tificio imperio occupaturum cogitauerat, vt Germani in Forumiulij & in Tauriorui
nes inuaderent proponebat, non tam vt Venetos vexaret, quàm vt regionis opp
quò se à præda & direptione redimerent, ad pecuniam numerandam cogeret: & C
ne suos aliquid impediret, progressi, Veronæ, vbi pestilentia vehementer grassaba
ducentos cataphractos imponerent; ex suis enim si Forumiulij inuadere vellet,
præter eos qui ad munitorum locorum custodiam erant destinati, manere poterant
rebus omnibus Palicia assensus est; & Obignino Trecentorum cataphractorum qu
Suauium erant, præfecto sibi adiuncto, ad Plauiam fluuium constitit. Præterea Ger
ni ad maiorem Veronæ securitatem, ducentos equites ad Suauium reliquerũt; qui
negligentissimè sine vigilibus ac præsidio ibi morantur, vnà nocte penè omnes, à
dringintis leuis armaturæ equitibus, & totidem peditibus Venetorum, cæsi aut
fuerunt. Hic annus ex more Foroiuliensibus, Istris, Tergestinis, ac Fluminẽsibus, v
terra marique paruis nauigijs calamitates attulit; miseris his regionibus iam ab hac
ab illa parte direptis: Germanicus deinde exercitus Forumiulij ingressus est; cumq
nam prouinciæ caput, vbi Venetorum magistratus sedem habent, accessisset, illis t
ter dilapsis, ciuitas statim deditionem fecit; deinde eodem victoriæ cursu totum
forum occuparunt; ita vt singula oppida pro facultatum ratione certam pecunian
merarent. Relinquebatur Gradisca ad Lisontium amnem sita, vbi erat Aloysius M
nicus Foroiulij præfectus, cum trecentis equitibus, multisq; peditibus; quæ torm
petita, cum primum impetum sustinuisset, præsidiariorum militum importunitate,
fecto capto in hostium manum deditione peruenit. Ex Foroiulij, Germani ad Palic
quinq; à Taurisio passuum millibus castra habentem redierunt; quam ciuitatem,
Cæsar eius expugnationem tentari vehementer instabat, coniunctis copijs accesse
cum verò eam vndiq; valde munitam reperissent, fabrisq; tormentorum globis ac
uere, & alijs necessarijs apparatibus carerent, omni victoriæ spe penitùs amissa rec
runt. Post paucos dies Palicia regis iussu, quoniam indies nouorum fœderum, & m
Heluetiorum metus augebatur, in Mediolanensium fines rediturus discessit. Que
regressu Venetorum Epyrotæ saltem in Athesis & Brentæ fluuiorum transitu se p
lædere sperantes, semper à tergo insecuti sunt; nihilominus ducentis Venetorum
tibus, qui extra Patauium castra habebant antequam Brentam traijceret, direptis; &
tro Lungarensi eorum duce capto, incolumis iter fecit. Eius discessus Germano
modum perturbatos reliquit: cum enim, vt ad Veronæ præsidium, super alios tre
Galli cataphracti relinquerentur obtinere non potuissent, omnibus quæ ea æsta
cupauerant hostibus prædæ relictis, Veronam se recipere fuerunt coacti. Ideò Ve
rum copiæ, quibus ob Lucij Maluetij obitum, Ioannes Paulus Ballio imperabat,
Vicetiam receperunt: deinde Forumiulij ingressæ, Cremonsa diruta, totam regio
præter Gradiscam frustra oppugnatam recuperarunt; quamuis paucis diebus post
nulli pedites in Tirolensi comitatu conscripti, Cadorum expugnarint, Bellonam
ripuerint. Hac ratione, leuibus, paruiq; momenti rebus gestis, ea æstate bellicæ re
tum habuerunt, sine vtilitate, sed non sine Cæsarini nominis ignominia, Venetoru
tem existimationis incremento; vt qui biennium iam à Cæsaris Galliæq; regis exe
bus oppugnati, ad extremum easdem vires idemque imperium retinerent: quæ e
directò in Cæsarem tenderent, multò tamen magis Galliæ regi nocebant: dum
vel Cæsaris felicitatem & incrementum nimis timens, vel ex falsis iactis fundan
consilium capiens, nec iam proxima pericula cernens; vel auaritia prudentiam
mente, non ea auxilia Cæsari dat, ex quibus optatam victoriam sperare posset; p
illi occasionem, ac penè coëgit, vt ijs qui eius ab se alienationem moliri nunqua
sistebant, aures accomodaret: eodéq; tempore Venetis in eo statu conseruatis, vt
ribus viribus ijs se coniungere possent, qui eius potentiam deprimere cupiebant
iam in Cæsaris mente, præsertim verò in Concilij negotio, noua consilia germina
quod signum incipiebat elucere: quo in negotio, præcipuè post Concilij Latera
promulgationem refrixisse videbatur: cum non vt sæpius promiserat aliquos G

Antistites Germaniæ nomine mitteret;nec procuratores qui suo nomine sederent: Galliç regis exemplo moueretur,qui cõmuni ecclesiæ Gallicæ nomine,viginti qua Episcopos eò delegauerat: reliquos omnes regni sui Antistites, vel ipsosmet pro-ci,vel procuratores mittere iusserat:& nihilominus,siue vt hanc dilationem excusa siue quòd reuera tale esset eius desiderium, hoc tempore,vt pro maiori Germano- Antistitum cõmoditate, & quòd se interesse velle diceret, concilium Pisis indi-n,aut Mantuam,aut Veronam, aut Tridentum transferretur, postulare cæpit: quæ tio varijs de caussis reliquis omnibus molesta,tantummodò Cruceio cardinali erat a:qui pontificatus cupiditate inflammatus,in quem finem hæc dissidia seruerat,Cç-gratia,cuius erga se beneuolentiæ plurimum confidebat,facilè eò se peruenturum abat:tamen cum concilij caussa sine Cæsaris autoritate debilitata, ac penè manca nqueretur, de communi consensu Sanseuerinatem cardinalem legarunt; qui eum aret,vt Antistites,& procuratores toties promissos mitteret, fidemq; omnium nomi aret, eos quamprimùm concilium Pisis incæptum esset,in eum ipsum locũ, quem met nominaret,translaturos; quod si ante fieret,communi caussæ plurimum obfu-m ostenderet:præsertim verò illud maximi esse momenti,concilium à pontifice in-ũ anteuertere. Cum Cardinale ad idem Galliæ regis nomine petendum,eius frater eacius profectus est, qui felicitate ab Ludouici Sfortiæ prioris domini infelicitate mili, Archipocomi munere ab ipso ornatus fuerat.Rex autem eum misit,præcipuè arijs pollicitationibus,nouisq; conditionibus Cæsaris animum confirmaret; ob cu-varietatem,in maxima ambiguitate ac suspicione versabatur; etsi eodẽ tempore pa-cum Pontifice spe non careret; quæ cum Romæ per Nanetensem & Strigoniensem dinales,in Gallia verò per Scotum & Tiburtinum Episcopos ageretur, eò vsq; per-ta erat, vt penè omnibus capitibus compositis, Pontifex conficiendi autoritatem urtino Episcopo miserit; quamuis mandato aliquas leges interposuerit,quæ non liocrem voluntatis à verborum sono discrepantis,cum præsertim illum eodem tem e penitùs his contraria cum multis principibus consilia miscere compertum esset, icionem dabant. Qua in ambiguitate dum ea aguntur, parum abfuit,quin pontifi-epentinus casus,omnia cõsilia, & malorum quæ parabantur initia truncarit:qui de-aseptima Augusti in morbum incidens, quarto ægritudinis die adeò ingenti animi ctu oppressus fuit, vt per aliquot horas à suis ministris pro mortuo fuerit habitus; e ipsum diem supremum clausisse, vndiq; fama peruagata,multi Cardinales absen- & inter reliquos, qui concilium conuocauerant, Romam versus iter ingressi sunt. verò Romæ minor concitatio fuit,quàm in pontificum morte soleat esse;imò maio tumultuum semina apparuerunt: quoniam Pompeius Columna Episcopus Reati-, Antimusq; Sabellus, iuuenes in Romana nobilitate seditiosi, populo Romano in itolium conuocato, turbulentissima oratione eum ad libertatem capescendam in-mare conati sunt.Sed dum nimia ambitione populum Rom.ad publicam rebellio-n excitare conantur,Pontifex à tam periculoso casu respirauit;quo aliquantulum le-us, maiore tamen ipsius vitæ metu quàm spe,sequenti die Cardinalibus quasi in iu-n Senatum congregatis, nepotem à cardinalis Papiensis cæde haud quidem caussa dicio(quòd temporis exiguitas non patiebatur)acta, quemadmodũ antè fuerat cõ tum,sed tanquam facti pœnitentẽ,gratia∫atq; indulgentia absoluit:& in eodem Se-n successoris electionẽ legitimè fieri procurauit: cumq; alios eis artibus quibus ipse s fuerat ad tantum gradum ascendere prohibere vellet, legem ambitus in eos qui pecunijs,vel alijs prçmijs ad pontificatum aspirarent, horrẽdis pœnis refertam pro gauit;qua electionem aduersum hanc legem factam prorsus sustulit: & cuiuis cardi ad eam electionem impugnandam admodum facilem aditum patefecit: quam le-n,iam tum cum Bononiæ esset,in nonnullos Cardinales qui palàm,vt post eius obi- ad pontificatum assumerentur, cum alijs Cardinalibus paciscebantur,indignatus ulerat. Ex eo die, siue id ex eius admodum firma corporis constitutione proueni- siue fatis eum diuturniorum & maiorum in Italiæ calamitatum autor ac præcipua sa esset conseruantibus, sanitatis signa euidentiora enituerunt; neq; enim medico-curç aut remedijs, quibus in supremo ægritudinis ardore, crudis pomis rebusq; il-

lorum præceptis contrarijs vescens, nulla ex parte parebat, eius salus tribui pote
Quamprimùm mortis periculo liberatus fuit, ad consuetos labores cogitationesq
dijt;simulq; & pacem cum Galliæ rege,& ad Gallorũ perniciem fœdus cum rege A
niæ ac veneto Senatu moliebatur: & quamuis animo magis ad bellum quàm ad pa
propenso esset, aliquando tamen multis rationibus modò in hanc, modò in illam
tentiam distrahebatur: ad bellum,præter inueteratum in Galliæ regem odium,& q
non omnia quæ cupiebat in pace cõsequi posset, regis quoq; Aragoniæ tunc potis
ne Galliæ rex rebus cum pontifice compositis statim data occasione regnum neapo
num inuaderet, metuentis,contrariæ suasiones incitabant; & quo maiorem hæc cõ
haberent autoritatem,prętęr priorem classem,Petro Nauarro duce,ex Africa in Ita
transuectam, denuò aliam ex Hispania miserat;qua quingenti grauis armaturæ,sex
ti leuioris quos Giannettarios appellant,equites, & peditum tria millia vehi diceb
quæ vires alijs additæ, nec numero, nec hominum virtute erant parui momenti:
men idem rex consuetis artibus vsus, bellum in Mauros magis cupere,nec vtilitate
proprij commodi gratia,aut alia re, quàm sua perpetua pontificiam sedem obseru
ab eo remoueri præ se ferebat: cum verò solus suos milites fouere non posset, Po
cis & Senatus veneti auxilium sibi esse necessarium;ad quę quo facilius acquiesce
eius copiæ quæ omnes in Capręas insulam prope Neapolim descenderant,transitu
Africam comparare fingebant: Verùm immoderatæ petitiones pontificem terre
hæ artes molestiam afferebant; & quòd is rex contrarias spes Galliæ regi dare no
sabat,ipsi notum esset,suspitionem mouebat: Venetos à sua voluntate non defle
sciebat; verùm grauissimo bello sumptuum faciendorum facultatem exhaustam e
Senatum per se tunc temporis potius ad res suas tuendas,quàm ad nouum bellũ,
nisi maximis & penè infinitis sumptibus geri posset suscipiendum,propensum esse
ligebat: Heluetios propter communem multitudinis propensionem Galliæ reg
stes se declaraturos sperabat;sed cum nullam eius rei certitudinem haberet,eosq;
quam Galliæ regis actiones penitùs reiecisse, & multos ex principib. gentis,ad qu
Gallica amicitia maxima emolumenta perueniebant, totis viribus incũbere,vt in
tijs quæ proximè erant futura,cum rege fœdus renouaretur, notũ esset,non videb
incerta spe tot pericula subeunda: de Cæsaris animo,quamuis vehementer à Cath
rege incitaretur; & suapte natura Gallico nomini infensissimus esset, minus spe
quàm timebat: cum præsertim sciret ingentia recenter tum in se,tum in Venetos ill
se oblata; & simul Galliæ regem maiora posse præstare, quàm quiuis alius prom
quòd si Cæsar ei regi coniungeretur, illius autoritate Concilium admodum form
le futurũ;eiusq; armis bona fide,Galliæ regis virib. ac pecunijs,& cum vtriusq; re
oportunitate iunctis nulla victoriæ spes Pontifici relinquebatur, quæ aduersus
Galliæ solum valde etiam difficilis erat: animum ipsius erigebat, quod Angliæ reg
tholici regis soceri sui consilijs & cohortationibus,nec nõ sacrosanctæ sedis auto
quæ tunc in Anglia erat maxima;& cuius nomine ardentissimis precibus illius op
uersus Gallię regẽ,tanquam ecclesiæ tyrannum & euersorem implorauerat,imp
Galliæ regno bellum illaturum speraret. Sed enim illum regem insitum à natura
regibus cunctis & populis,in Gallicum nomen odium,iuuenilis ætas,atq; ingens
niarum copia à patre relicta;quam fama erat non à leuibus orta autoribus, ad vir
dibilem ascendere,multò magis incitabant: quæ res adolescentem,nouum rege
que in domo sua nihil vnquam nisi prosperum fortunæ cursum viderat, maiorun
gloriæ renouandæ cupiditate inflammabant, qui Galliæ reges apellati varijs æ
victores eo regno maximis bellis vexato, non modò Ghiennam Normaniamq;
tas potentesq; prouincias diu possederant, ac prælio apud Pictones commisso
Galliæ regem cum duobus liberis, multisque regni principibus cæperant;verùn
Lutetiam Parisiorum,totius Gallię caput,cum optima regni parte,tanto successi
rore occupauerant, vt constans opinio sit,Henricum quintum ipsorum regem,n
tatis flore atq; in ipso victoriarum cursu morbo esset extinctus, totum Galliæ r
occupaturum fuisse. Quorum triumphorum memoriam,cum nouus rex animo
ret,etsi pater eius moriens, pacem cum Galliæ rege in primis tueretur præcepiss

Angliæ reges tutò ac feliciter regnare possent, incredibili ardore mouebatur:bel- verò ab Anglis, regi Galliæ præsertim eodem tempore alijs bellis implicato,illa- ,quod & illius regni viscera peteret, & rerum præteritarũ recordatione, Anglicum nen Gallis admodum esset formidabile,maximi momenti esse nemini dubium erat: amen Pontifex ob barbaræ fidei inconstantiam,& regionũ longinquitatẽ,sua consi- tabilire non poterat. Hæ erant pontificis spes,atq; his cogitationibus agitatę.Ex al- parte rex Galliæ à Põtificio bello abhorrebat, pacẽq; exoptabat, cuius interuentu nimicitiã pontificis amouebat,& se ab importunis Cęsaris petitionibus,ac seruiendi essitate liberabat:nec in cõcilio Pisano, à se solummodò vt põtificis animũ hoc me- d pacem flecteret,introducto,modò cardinalibus alijsq; qui vel cõsensissent,vel ad issent ignosceretur,tollendo,difficilis erat.Contrà verò,Bononiæ restituendę postu- o,quòd eius ciuitatis situs ad se infestandũ esset maximè opportunus, eũ suspensum ebat;verebatur enim ne Pontifex nõ sincerè pacem acciperet,nec si occasiones redi ,animo ad tuendã prompto,sed vt se à præsenti concilij armorumq; periculo libera- Cæsaris tamen animũ magna pollicendo se posse confirmare sperabat;quòd etiam nõ tanquam alienatus,sed velut socius de cõmunibus rebus secum ageret, & inter era ne Bononiam tanti ponderis vrbem in pontificis potestatẽ redire sineret,hortare Aragoniæ verò & Angliæ regibus, etsi vnius iam penè apertæ essent actiones, & de rius mente sparsi rumores; & quamuis eorũ legati simul coniuncti,prius moderatis bis,atq; in speciem officiosis & amicis,mox vehementioribus,vt Cardinales regniq; Antistites ad Lateranense conciliũ ire iuberet,& ad pontificem Bononiam sacrosan- edis ciuitatẽ redire permitteret hortati essent,non penitùs diffidebat:quoniam hinc glo in fœdere se permanere velle simulãte, multisq; ex suis eius rei fidẽ facientibus, aliquid in se moliturũ non credebat:illinc Aragonij artes & simulationes, eiusmodi nt, vt rex minore factis quàm verbis quibus se nunquam aduersus ipsum arma sum- rum asserebat,habita fide, regem illum cum hostibus,aperto marte nõ esse facturũ, emadmodum occultis cõsilijs faciebat, ex parte sibi persuaderi permitteret.Quibus is opinionib.ita decipiebatur,vt cũ ab ijs qui apud Heluetios factionẽ ipsius seque- itur,eam gentẽ si de augendis pensionib.assentiretur, reconciliari posse spes fieret, od sibi mulctã imponi nolle diceret,denuò ꝑtinaciter denegarit;imò remedijs aspe- rib.vbi mitiorib. erat opus adhibitis,ne ex Mediolanensi agro cõmeatũ habere pos- t vetuit:quo cũ ob regionis sterilitatẽ maximè indigerẽt,illos ea ratione ad fœdus ve bus cõditionib. redintegrandũ flecti posse sperabat. Interea dies primus Septẽbris eruenit,Pisani concilij auspicijs destinatus: quo die procuratores Cardinaliũ, Pisas fecti,illorũ nomine quæ ad aperiendũ conciliũ requirebantur peregerũt:quare Põ- x vehementer cõmotus,quòd Florentini vt id cõciliabuli in sua ditione fieret,assen- ssent(hoc enim nomine semper apellabat)Florentiã & Pisas,& quotquot ei cõcilia- o fauerent,sacris interdixit,dirisq; deuouit, omnibusq; eis pœnis, quæ seuerissimis ib. in schismaticos,atq; hęreticos(consecratis enim verbis mihi est vtendũ)sunt latæ, iecit;eisq; armorũ vim minatus,Mediceum cardinalẽ Perusiæ legatum legit: & post ucos dies defuncto cardinale Rhegino Bononiæ legato,ad eã legationẽ transtulit: vt rũ imperij æmulo tãta cũ autoritate in finib.illorũ propemodũ cõstituto, eos in metũ nfusionẽq; conijceret;ex eo enim statu in quo tunc illa ciuitas erat,facilè id fieri posse erabat:nam præter quã quòd Mediceæ familię reditũ nõnulli optabant,inter optima- discordię factionesq;,antiquæ eius vrbis ægritudines regnabant,hoc tẽpore ex reip. xilliferi potentia & autoritate suscitatæ:quã alij ambitione & ęmulatione incitati fer- non poterant; alijs ipsum in deliberationibus fortè plus quàm eius dignitati conue- et sibi sumere, reliquis eam partem non relinquere quam eorum dignitas mereba- molestum erat; querebanturque ciuitatis statum in duobus extremis, hoc est, in plico capite, & populari consilio positum,secundum rectam rerumpublicarum for- m, bene constituto Senatu carere: cuius beneficio, præterquam quod esset velut oddam intet duo extrema temperamentum,optimates, quiq; virtute præstarent,di- orem in republica gradum assequerentur: Vexilliferum autem præcipuè ad hoc m ordinãdum delectum,vel ambitione, vel inani suspicione contrà facere aiebant:

quod desiderium quamuis æquum , non tamen tanti ponderis, vt illorum animos in
ctiones distrahere debuerit:nam etiam sine hoc honestum locum obtinebant; nec
illis publica negotia deniq; perficiebantur : quæ res in ea ciuitate grauissimorum m
rum origo & pręcipua caussa fuerunt.Ab his initijs inter ciues orta dissensione, cum
xilliferi æmulis, ipse eiusq; frater Volaterranus cardinalis è Galliæ rege pendere,e
que amicitiæ plurimùm fidere viderentur , quantum poterant ea quæ in regis gra
decernenda erant, Pontificem superiorem esse cupientes,impedire conabantur. H
quoq; fiebat,vt Mediceæ familiæ nomen minus odiosum esse in ea vrbe inciperet:q
niam potentiores ciues, qui reditum illorum non cupiebant, ob Vexilliferi æmul
nem, non amplius cum alijs ad eos persequendos,nec(vt aliás factum erat)ad reliq
rum ciuium cum illis commercia impedienda conspirabant: quin vt Vexilliferum
rent, se ab illorum amicitia non alienos ostendentes,alijs ad eorum dignitatē expe
dam ferè ansam præbebant : ex quo illud oriebatur, vt non modò ij qui reuera illo
erant amici , qui quidem magni nō erant momenti,rerum nouarum spem concipe
sed etiam multi nobiles adolescentes vel immoderatis sumptibus,vel priuatis odij
alios dignitate superandi cupiditate incitati,status mutationem ex illorum reditu a
terent:hanc autem animorum affectionem,per multos annos summo astu nutriera
xeratq; Cardinalis Mediceus : nam post Petri fratris,cuius nomen formidabile &
sum erat,obitum, Florentinis rebus sese immiscere nolle,nec ad pristinam suorum
plitudinem aspirare fingens , semper omnes Florentinos qui Romam irent huma
me acceperat: omniumq; negotijs promptè susceptis,nec minus quàm aliorum,eo
qui se fratris inimicos ostenderant , omnem culpam in eum transferens , quasi o
& offensiones illius morte essent extinctæ: quo in agendi modo cum plures annos
scuerasset,fama quam in Romana curia comparauerat comite,hominis erga omne
tura liberalis , comis & humani , Florentiæ multorum gratiam promeruerat:& ide
lius , illius imperij perturbandi cupidus , non imprudenter illum ei legationi præ
Florentini à Pontificis sententia ad sacrum (suppressa Pisani vt minus læderent a
latione)& vniuersæ Ecclesiæ concilium prouocarunt : & perinde ac si sententiæ la
prouocatione esset suspensa , supremi magistratus præcepto , quatuor præcipu
templorum sacerdotes , res sacras in suis templis publicè peragere coëgerunt : e
magis ciuium dissensio , cum sacrosanctam autoritatem vel obseruare,vel conten
in cuiusq; esset arbitrio positum,apparebat.Quocirca Aragoniæ Angliæq; regum
ti denuo apud regem Gallię agere cæperunt,pace cum Pontifice oblata,ea condi
si Bononia Pontifici redderetur; & Cardinales ad Lateranense concilium profici
tur;quibus veniam Pontificis nomine pollicebantur.At rex cum propter Bononi
sentiri nollet,se vrbem contumacem & ab ecclesia alienam non tueri respondit,c
ius imperio ac nutu nunc,quemadmodum & per multos annos ante Iulij pontifi
gubernaretur : qui maiorem autoritatem quàm eius maiores habuissent sibi depo
non deberet; Concilium quoque Pisanum , honestissimo ac sanctissimo consilio
ductum fuisse , ad corrigendos apertos & non ferendos errores, qui in ecclesia e
cui,si Pontifex,vt æquum erat,ad id concilium veniret,sine seditionis vel diuisior
riculo antiquus splendor facilè reddi posset : se ipsius immiti natura,animoq; ac
& offensiones accenso coactum fuisse Bononiæ patrocinium suscipere ; quam h
sui caussa non secus tueri vellet , quàm Lutetiam ipsam Parisiorum vrbem es
fensurus. Pontifex igitur omnibus pacis cogitationibus depositis, ob antiqua od
miq; impotentiam , ob Bononiæ cupiditatem , & consilij odium ac metum,ac de
in deliberando diutius hæreret, ne ab omnibus desereretur veritus ; quia iam H
milites quasi in Africam essent traiecturi ; ad Capræas insulam naues conscend
fœdus quod cum Catholico rege & veneto Senatu tractabatur perficere statuit:
quinto Octobris die coram Pontifice, Pontificumque collegio in diuæ Mariæ P
ris, solemni ritu promulgatum fuit:cuius hæc erant capita: Fœdus hoc præcipuè
clesiæ concordiam tuendam fieri; & ad Pisanum concilialibum schismatis immi
anteuertendi caussa,extirpandum: Bononiam quæ optimo iure ad sacrosanctam
pertineret, reliquaq; oppida & loca quocunq; modo ad pontificatum spectanti

verbis Ferraria comprehendebatur)recuperanda, atq; ad eos qui ſeſe his rebus op erent,aut quouis modo impedire niterentur(his verbis rex Galliȩ notabatur)Italia endos validus inſtrueretur exercitus;in quo Pontifex quadringentos grauis,quintos leuis armaturȩ equites,ſex millia peditũ aleret:Senatus venetus octingẽtos cahractos, mille leuis armaturæ equites, militũ octo millia: Aragonius verò cataphras mille & ducentos ,equites leuis armaturæ mille, & Hiſpanorũ peditũ decẽ millia, quos fouendos Pontifex toto belli tẽpore in ſingulos menſes viginti ducatorũ millia neraret;totidemq; venetus Senatus,duorum menſium ſtipendio in præſentia nume o:intra quos menſes in Aemiliam,vel quocunque fœderati conueniſſent,& ipſi conuirent; Aragoniæ rex duodecim triremes armaret, Veneti quatuordecim,qui eodem ore in Inſubria Galliȩ regi bellum inferrent; his copijs vniuerſis Raimundus Cardo s,patria Catelanus,tunc temporis regni neapolitani Prorex prȩeſſet;ſi in Inſubria ali od oppidum, quod imperij Venetorum fuiſſet, caperetur,eius eſſet,cui à Pontifice udicatum eſſet : Sed Pontifex ſtatim peculiari ſcripto Venetis reſtitui debere larauit : Cæſari & Angliæ regi in hoc fœdere eſt relictus locus; in ſpem, dubiam nen,eum à Galliȩ rege tandem poſſe diſiungi; huic expreſſo Eboracenſis Cardinalis ſenſu,qui ſemper fœderis conſilijs interfuit: quo fœdere icto,Hieronymus Dona- Venetus orator,prudẽtia ac dexeritate ſua pontifici admodum gratus, quique eam cauſſam patriæ in ſua legatione valde vtilis fuerat,obijt. Hoc fœdus à Pontifice,Ita- à Barbaris liberandæ ſpecie percuſſum,varias in hominum animis pro ſtudiorum in iiorumq; varietate interpretationes excitauit : multi enim nominis ſplendore ſuaui- eque capti, tam ſublime conſilium ſummis laudibus in cælum efferebant, & mu- s reuera pontificia maieſtate dignum apellabant ; nec Iulij animi altitudinem, ge- oſum magis negotium, nec minus prudentiæ, quàm magnanimitatis plenum potu- ſuſcipere, cum ſua induſtria Barbarorum arma in Barbaros commouiſſet: vnde ma- externi quàm Italici ſanguinis copia aduerſus Gallos effuſa, non modò ſanguini, tro parceretur, verùm vna partium pulſa, facilè admodũ foret Italicis armis alteram debilitatam eneruatamque tota Italia profligare : alij forte interius rerum naturam ati,nec oculos ſibi nominis ſplendore præſtringi ſinẽtes,verebantur ne bella Italiȩ à baris liberandæ gratia incȩpta,multo magis vitales huius corporis ſpiritus exinanit, quàm illa quæ apertè & certiſſimo eius opprimendæ conſilio cæpta fuerant ; & ioris temeritatis quàm prudentiæ eſſe,ſperare,Italica arma, virtute, diſciplina, exiſti tione,& ducum autoritate vacua,nec principum ſuorum animis coniunctis,ad victo Italia pellendum fore idonea:quibus etſi omnibus reliquis remedijs deficeretur, ultas victis,ſe iterum ad cõmunem omnium Italorum perniciem coniungendi,nunm eſſet defutura,multoq; magis verendum eſſe, ne hi noui motus, nouis gentibus iæ diripiendȩ occaſionẽ darent,quàm Pontificis ac Venetorum cõiunctione Gallos Hiſpanos domari poſſe ſperandũ: Italiæ optandum eſſe vt diſcordia & Principum no rum malè ſana conſilia externis armis aditum non patefeciſſent; verùm poſtquam infortunio duo nobiliſſima membra ab Galliȩ,Hiſpaniæq; regibus eſſent occupata, iorem calamitatem ducendam,ſi vterq; tandiu manſiſſet,donec diuina clemẽtia,vel unæ benignitas maioribus fundamentis nixas occaſiones adducerent : quoniam ex erius regis ad alterum æquilibrio,eorum qui nondum ſeruiebant libertas defendeba quàm ſi inter ſe hoſtilia arma miſcerent; quibus, vigente bello, partes adhuc inte- ,direptionibus,incendijs,ſanguine,miſerandisque caſibus lacerarentur;ac denique illorum victor exiſteret,totam acerbiori atrocioriq; ſeruitute aflicturus eſſet.Ponti verò qui ſecus ſentiebat,ſpiritibus ſuis nouo fœdere auctis magisq; inflammatis ſta elapſo tempore,Cardinalibus cõcilij autoribus ad reſipiſcendum prȩſcripto,publi- Cardinalium Senatu,ſolemni ritu conuocato,ornatu pontificio in aula quam Regiã cupant ſedens;Cardinales,Cruceium,Maclouienſem,Coſentinũ, & Bellocaſiẽſem uratorum ordine decidiſſe,& omnibus pœnis,quibus hȩretici ac ſchismatici ſubij- tur,obnoxios declarauit:prȩterea admonitionem eadem forma in Sanſeuerinatem dinalem,cui ad eum vſque diem non fuerat moleſtus,promulgauit:eodemq; ardo- armorum conſilia progreſſus, Hiſpanorum aduentum continenter vrgebat :& vt

ante omnia infestis armis Florentini peterentur in animo habebat, vt eam remp. Me
cea familia in pristinum restituta, in sociorum vota induceret:nec minus vt immens
odium aduersus Petrum Soderinum Vexilliferum conceptum exaturaret,quasi ill
autoritate factum esset,vt Florentini nunquam voluerint à Galliæ rege diuelli; ac de
de concilium Pisis celebrari permiserint: cuius consilijs multis indicijs Florentiam
que perlatis,cum ad bellum sustinendum varij apparatus fierent,fuit inter cetera pr
situm,valde æquum esse,vt bello à Pontifice iniustè illato,templorum sacerdotum
fortunis obuiam iretur,eamque ob caussam ad maximam pecuniæ summam depro
dam sacerdotũ natio adigeretur;ita tamen vt tuto loco deposita,ea,nisi bellum esse
tum nõ vterẽtur;belli verò timore sublato ,ijs qui dedissẽt,restitueretur:cui rei à m
ciuibus cõtradicebatur:atq; ab ijs præsertim qui pœnas pontificijs legibus in liber
ecclesiarũ violatores cõstitutas formidarẽt:maxima verò pars, vt res à Vexillifero c
autoritate præcipué hoc consiliũ manare notũ erat,propositas impugnarẽt:sed cũ V
liferi diligentia,&multorũ prçterea propensione,noua lex ad hoc cõstituta in min
cõuentibus esset recepta;nec aliud prçter maioris Senatus, qui ad hoc ipsum erat
catus,approbationẽ,quidquã deesset, Vexillifer ꝓ lege in hanc sententiã loquutu

Nemo est,præstantissimi ciues,qui qualis semper Pontificis in vestram libertate
nimus fuerit iure possit ambigere,non modò ex ijs quæ in prçsentia apparent,quò
præcipitanter,multis vestris verissimis rationibus non auditis , nec spe , qua nos
cturos esse pollicebamur,vt intra paucos dies concilium Pisis tolleretur,admissa,
sacris omnibus interdixerit; sed multò magis ex totius pontificatus illius actionu
cordatione,quarum vt breuiter partem aliquam commemorem(omnes enim in r
riam reuocare nimis longum esset)quis est qui ignoret,nos in bello quod cõtra Pi
gessimus, etsi sæpius supplices rogauerimus, & causæ æquitas id mereretur;eum
gnem qui non multis annis ante grauissimarũ perturbationum caussa fuerat extin
ad Pontificij imperij securitatem,&totius Italiæ quietem pertineret,nullam ope
apertam,nec occultam ab eo cõsequi potuisse?imo,quemadmodum iam tunc su
fuit,&post nostram victoriam semper certiores facti sumus , quoties Pisanorum
ad illum veniebant,benignè audiebat,varijsq; pollicitationibus eorum pertinaci
uebat,quæ res in illo non erat noua,sed iam tunc Cardinalis cum esset incæpta:
cuiuis vestrum notũ est , gallico exercitu Pisis remoto, quantũ potuit apud rege
liæ & Cardinalem Rotomagensem,vt nobis exclusis Pisanorum patrocinium susc
procurauit. Pontifex factus,nunquam aliquid quod illorum munerum, quæ Po
largiri liberaliter solent,nostrç reip.cõcessit,in tantis enim nostris difficultatibus
stijs,nunquam permisit,vt vel semel sacerdotum fructibus iuuaremur,vt sæpius
der sextus,quamuis tantus huius reip. hostis concesserat; sed in rebus minoribu
animo quem in maioribus gerebat ostenso, etiam à sacerdotibus pecuniã qua
Gymnasium foueremus accipere vetuit,quamuis esset exigua summa;& tot Po
continuatis priuilegijs confirmata, quęq; in pium doctrinæ ac literarum vsum v
tur.Quod per Barptolomeũ Aluianũ Romæ cum Ascanio Cardinale,nõ sine P
consensu tractatum fuit; cuius rei tunc non pauca neque obscura indicia,moxq
festi effectus existitissent,nisi qui intererant reliqui potentiores , Cardinalis in
morte pedem retulissent;& sublatis etiam primis fundamentis, nunquam æqui
precibus assentiri voluit,vt Aluianum in Romano agro milites cõscribere aut a
hiberet; quinimò Columnijs atq; Sabellis, per quos paruo sumptu pericula n
tissemus,eorum qui in nos arma infesta cõparabant,oppida inuadere prohibu
nẽsibus rebus,Pãdulfi Petruccij semper aduersus nos patrocinio suscepto,min
inducias protendendas astrinxit; nec deinde aliam ob causam, vt Montẽpoliti
cuius defensionem milites Senas miserat,recuperaremus procurauit, nisi quò
bat, ne Gallicus exercitus à nobis in Hetruriam euocaretur : A nobis auter
vnquam offensionem acceperat,quin semper decenti reuerentia nos erga Pon
gessimus , illi peculiariter in omnibus postulatis, quæ in potestate nostra esse
cati sumus, nullo obligationis vinculo astricti , imò contra propriam vtilitate
noniense negotium copias concessimus ;at nulla officij, nulla obsequij ration

s placari potuit; cuius cùm multa alia extent signa, tum illud euidentissimum, quod odio videar impulsus, & quia in vniuscuiusque memoria esse scio, tacitus præterire ; cum de eo dico quod ijs qui se me interfecturos (vt lenissimis vtar verbis) pollicetur, aures accomodauit; non quidem odio mei, à quo nulla est vnquam iniuria affe, & quem Cardinalis cum adhuc esset, semper honorificè acceperat, verùm ardenti vestræ vobis libertatis adimendæ cupiditate flagrat: nam cum semper studuerit vt respublica immoderatis iniustisque suis cupiditatibus acquiesceret, suarum expen m periculorumque esset particeps; nec ex consiliorum vestrorum moderatione ac uritate, temerarium aliquid aut præceps decerni posse speraret, ad tyrannidem in c vrbem inuehendam finem suum direxit, tyrannidem inquam, quæ ex illo pende- uæ non ad vestra commoda consilia dirigat, remúepub. gerat, sed ex illius libidinis etu ducatur; quibus, dum sibi vasta infintaq; proponit, pertractus, nihil aliud, nisi bel x bellis serere, perpetuaque incendia in christiana rep. fouere cogitat: & quis est possit dubitare, nunc cum arma vsq; adeò valida se illi cõiuncta ostendunt, cum Gal togatæ imperat, cum Senẽses illius iussa faciunt, vnde vsq; in nostra viscera apertum enetrandum aditum habet, quin nos inuadere in animo habeat? quin apertis virib. uod iam insidijs clam tentauit, quod tãto ardore tamdiu exoptauit, eoq; magis quo minus ad defensionem essemus comparati, cõsequi sit conaturus? Sed si nihil aliud rei fidem faceret, quod recenter Cardinalem Mediceum Bononię Legatum, vt eun n exercitui præficiat destinauit; quem Cardinalẽ nunquam in honore habuit, in quẽ lavnquam beneficia contulit, & cui nullo vnquam tempore se vlla in re fidere prę se t, nonne eius cõsilia satis patefacit? Quid hoc aliud sibi vult, nisi dum ei qui ad tyrã- em in vos aspirat, autoritatẽ dat, dum finibus vestris illum proximum collocat, imo n illum tanta dignitate, tanta existimatione, armisq; munitum penè ceruicibus ve- imponit, ad ciues (si qui sunt adeò perditi vt tyranidem libertati præferant) animã- , ad vestri imperij populos hoc nomine concitandos? Quæ cum ita sint, hi mei hone imi collegę, multiq; alij boni atq; integri ciues, ad hanc libertatem tuẽdam, eosdem aratus qui ad certissimum bellum faciendi essent, fieri necesse censuerunt, & quam- egem Gallię, saltem proprij commodi gratia, valida nobis auxilia daturum sit verisi e, non debemus tamen hac spe freti, ea remedia quę in nostra sunt potestate pręter- tere: nec obliuisci multa impedimenta facilè incidere posse, quæ nos aliqua ex par- sius auxilijs priuarent. Hoc cõsiliũ salutare ac necessariũ esse, aliquẽ esse qui neget, imè credimus, & si quis forte neget, fieri possit, vt alia quàm comunis vtilitatis caus oueatur: sunt tamen nonnulli qui cum vtrum nobis Pontifex bellum inferre in ani habeat incerti simus, aiunt inutile consiliũ esse, illius autoritate læsa, & sacerdotibus ributa pendẽda coactis, põtifici iustam indignationis caussam exhibere, ac penè ad essarium in nos bellum prouocare; quasi tot tamq; perspicuis signis & argumentis fit eius mens non satis perspiceretur, aut quasi prudentiã reip. rectorum sit appara- donec irruptionis initiũ fiat, differre, ante ab hoste lętale vulnus accipere velle, quã essaria ad defensionẽ arma induere. Alij, ne diuinam irã Pontificis irę adiungamus, ratione saluti nostræ esse consulendum censent; cum nobis nõ ea necessitas ingru- ne qua nefas est pontificio iure, sacerdotibus, eorumúe fortunis homines profanos uniã imperare. Hæc quoq; ratio, à nobis atq; alijs qui hanc legẽ suaserunt fuit expen d; cum publica vectigalia quẽadmodũ scitis ad sumptus qui erunt faciẽdi parua sint; ra verò cuiusq; marsupia tam diu tamque grauiter exinanita fuerint, certumq; sit de- in bello esse premenda, quis non videt magnopere æquum & necessarium esse, vt ptus qui nobis in bello à religiosis illato defendendis fient, aliqua ex parte religio- m pecunijs subleuentur? quod quidem aliâs sæpe & in nostra ciuitate, & multo ma pud omnes alios principes & ciuitates vsurpatum est: verùm nunquam neque hic ue alibi maiori moderatione & circumspectione, cum in alios vsus insumi non de- t, imo in tutum locum reponi, vt si fortè timor noster vanus fuerit, ijsdem religiosis uantur. Si igitur Pontifex bellum nobis non intulerit, sacerdotum pecunia intacta quetur; nec re ipsa aliquod onus illis erit à nobis impositũ; sin infestus nos adorie- uis queri poterit, si, quibuscunque possimus modis, à tam iniusto bello nos defen-

damus? quam caussam præbet illi hæc respublica, quæ non sponte, sed coacta, vt ei
tissimum est, concilium Pisas conuocari passa est, quamobrem illum à nobis prou
tum aut irritatum esse dici possit? nisi fortè dicatur prouocare aut irritare, qui h
impetenti iugulum vel pectus nudatum non porrigat, quamuis non is illum prou
aut irritat, qui se ad defendendum cõparat; qui se vt illius iniustam vim nõ possit re
lere componit; sed nisi nos compararemus, tunc illum prouocaremus atq; irritare
quoniam rei facilè gerendæ spe, vestræ libertatis funditùs euertendæ impetus & a
augeretur. Nec diuini numinis violãdi timor vos moretur: tam enim graue atq; eui
periculum est, eò loco res nostræ sunt, eò necessitatis redactę (neq; enim res vlla m
aut in qua magis res agatur vestra, in consultationem adduci potest) vt non tantù
huiusmodi fructuũ portione, quę in pios vsus non vertitur, vti liceret, verumetiam
tis rebus munus inijcere fas esset: defensio enim est ex lege naturæ, cunctis mortal
communis, & summi Dei voluntate omniumque gentium consensu comprobata
cum mundo & orta, & desitura: cui neque ciuiles neque pontificiæ leges, hominum
luntate nixæ, & cartis exaratæ derogare possunt: est enim hæc non ab hominib
cta lex, sed ab ipsa natura in totius humani generis pectoribus atque animis inscr
sculpta, infixa: nec verò donec ad extremam necessitatem redigamur expectandu
ad talem enim statum redacti, & ab hostibus septi ac penè oppressi, sera essent r
dia, sera auxilia vbi venenum ad ipsa pręcordia vsq; penetrasset, præterea quî neg
test in priuatis hominibus maximam esse egestatem? cum onera quę imponuntur,
am sumptuum tenuitatem plerosq; sine quibus, nisi maximo incommodo, multar
rerum, quæ ad illorum conditionem necessaria sunt, diminutione, viuere non po
cogant? Hęc est illa necessitas legibus excepta; quę leges donec ciues vestri in
periculum, ad eumque rerum suarum statum redigantur, vt nec se, nec familias su
tueri possint, expectari nolunt. Quid quod hac lege nullum incommodum reli
affertur? qui ea suorum fructuum parte leuantur, quæ vel inutiliter conseruare
in superuacaneos vsus consumerent; vel fortasse plerique illorum (liceat mihi h
verbo) in parum religiosas parumque honestas voluptates impenderent. Omniu
pientum communis est sententia, Liberas ciuitates Deo summopere placere: qu
ijs magis, quàm in alio reipublicæ genere, commune bonum conseruetur: ius
vnicuique æqualiter tribuatur; ciuium animi vehementius ad virtutem & laude
cenduntur; religio colitur, sacra peraguntur: & vos existimatis Deo posse displic
ad tanti pretij rem defendendam, pro qua qui proprium sanguinem effundit sum
dibus effertur, exigua caducorum aliarumque rerum portione vtamini? quæ qu
templis attributa sint, omnia tamen ex maiorum nostrorum in pauperes miseric
ex donis ac legatis eò perenerunt; & quæ æque ad sacrorum, quæ in bellis non
quàm pro fanę res militum crudelitati atque auaritiæ subiacent; quibusq; non m
pontificio, quàm si ab quouis impio tyranno Turcisue fieret, bello parcetur, sa
tutelamque expendentur. Ferte opem ciues patriæ vestræ: vestram libertate
potestis defendite: nihil vos Deo opt. Max. gratius acceptiusque facere posse
persuadete, quàm bellum à tectis, à prædijs, à templis, à sacrorum sacrarumq
ginum septis auertere: remedium efficacius nullum est, quàm si ijs qui vos
cogitant, ostenderitis, vos nihil quod ad defensionem vestram facere videatu
prætermissuros.

Vexilliferi oratione audita, quo minus lex maioris senatus consensu approb
nihil fuit impedimento; quo facto etsi pontificis indignatio supra modum creu
gisque ad fœderatos, vt Florentinis bellum inferretur, impellendos fuerit con
nihilominus & ipsum, & eos qui pro Aragoniæ rege in Italia agebant, Pandulfi
cij suasiones ab hac sententia remouerunt: qui Bononiam peti hortatus, bellum
truria geri detestabatur; quòd Bononiam per se ad defensionem infirmam, Ga
gis viribus tantùm defensum iri diceret: pro Florentinis verò & ipsorummet p
& propriæ vtilitatis gratia, non minus quàm pro Bononiensibus, idem rex e
gnaturus. Florentinos, etsi animo in Galliæ regem propensi essent, tamen vt
tes, & status sui cõseruandi cupidos, neminem in illius gratiam, in tantis motibu

asse,nec alia re illi adiumento fuisse,nisi quòd ad Longobardię imperium tuendum ne ex communi cum Catholico rege atque ipso fœdere, eum ducentis cataphractis ssent. Galliæ regi nihil gratius vtiliusúe fieri posse,quàm Florentinos cogere à par- æqualitate discedere , illorumque caussam cum sua caussa coniungere , summæ rudentiæ esse;quos rex nullius precibus ac promissis suas partes profiteri,impellere it,eos ab ipsiùs regis hostibus,ad id compelli, quod ille sua autoritate consequi nō isset: concilium Pisis celebrari,Florentinis molestissimum esse,multis signis ab om is perspici; sibi verò certò compertum esse; nec aliam ob caussam assensos ess ,ni òd Gallię regis postulatis,statim post Bononiæ defectionem factis,cum nulla arma pposita in Italia cernerentur, Cæsarisque autoritatem consilio adiunctam esse cer- esset,& Catholici quoque regis cōsensus accedere crederetur , repugnare non sint se pari ratione scire Florentinos non laturos esse,vt sub eorum imperio Galli mili- norarentur: eis minari , aut eos irritare , valde perniciosum fore ; imò contrà,man- dine cum eis agere; & quasi excusationes eorum admitterentur,præseferre,vtilissi esse ; tali namque progressu,vel temporis successu, vel aliqua occasione id conse posse,quod nunc non esset sperandum ; vel saltem timore ad noua consilia capien inimè compulsi, ita sopirentur , vt periculosis temporibus non nocerent ; & parta ria,eam Florentini reipublicæ formā præscribere,quam aptiorem censerent in so um potestate fore. Pandulfi in hac caussa autoritatem minuebat, quòd illum pro- vtilitatis gratia in Hetruria tam graue bellum,quo siue ab amicorum exercitibus, ab hostium copijs,æquè omnes agri ac regiones vastarentur,minimè inchoari cupe imaduertebant ; verùm eius rationes visæ sunt tam validæ , vt facilè Florentinos non inuadere decretum fuerit: quod consilium,contentione non multos post dies Florentinos & cardinales orta,magis probatum fuit. Cardinales quemadmodum dictum est,primi concilij actionibus non interfuerant , quoniam ad Burgum San- num,siue vt Antistites qui ex Galllia veniebant,siue quos Romanorum rex mittere isserat expectarent,siue alijs de caussis hæserant: quo ex loco cum diuersis itineri- bijssent, duos Hispanos qui Bononiensi itinere profecti erant, Pontifici reconci- cupere fama fuit ; quòd illos semper cum Aragoniæ regis legato,qui apud Pontifi- erat,consilia habere cognitum esset:& quòd publicam fidem,vt tutò Florentię ma possent, à Florentinis petierant,obtinuerantque, hanc opinionem augebat. Sed n Mugellanum agrum peruenissent,repentè Lucam versus vt alijs coniungeren- er ceperunt : siue quòd reuera sic semper in animo habuissent; siue quòd in Cru- cardinali tandem antiqua ambitio plus potuerit , quàm recens metus ; siue quòd riuationis accepto nuntio,de concordia iterum cum pontifice sarcienda desperarit. em tempore tres Galli cardinales, Maclouiensis, Alibretus, & Belocasius,cum- js Galliæ Antistites, Pontremulensi itinere Apenninum transibant,quos ex Lon- rdia , ad eorum petitionem sequebantur trecenti Galli cataphracti, Odetto Fois- Lautreccij domino , duce , cui à cardinalibus concilij custodia erat demandata; vel l sine tali præsidio Pisis esse periculosum censerent; vel vt concilium Galliæ regis s munitum,maiorem haberet autoritatem; vel quemadmodum aiebant, vt eos qui um decretis repugnare aut non parere auderent,cohibendi haberent facultatem. lorentini hac re cognita,quæ donec copiæ in itinere fuerunt ipsos latuerat, Pisano in se odium considerantes,superiorem defectionem Carolo rege præsente & con- nte factam,quamq; Galli milites in Pisanū nomen propensi fuissent memores;prę ne militari insolentia,aliqua grauis commotio oriri posset veriti;sed multo magis Galliæ regis copiæ Pisas venirent , fieret (occulto fortasse regis consilio) vt He- esset belli sedes,in tanta vrbe , tantum militum numerum non recipere decreue- Itaque statim regijs significarunt ,eam oram, ob angustiam & sterilitatem vix mul- ni quæ ad concilium conueniret alendæ, nedum alijs accipiendis sufficere: neque esse , cum ea vrbs ab ipsis ita gubernaretur & custodiretur , vt Cardinales in ea lo vel foris , vel intus periculi metu , commorari possent : & Maclouiensi Car- cuius voluntatem in his rebus Galli sequebantur , se milites Pisas non admit- atuisse indicarunt: qui verbis assensu simulato, ab alia parte , milites separatim

& quàm minimo strepitu fieri posset,pgredi iubebat,ratus vbi Pisas propius accessiss
aut vi,aut arte, aut Florentinis tanta cum regis iniuria prohibere minimè audentibu
in vrbem sese immissuros:sed cum rex, se contentum esse vt non venirent apertè resp
disset,Florentini ad Maclouiensem Cardinalem superbię illius parem miserunt lega
nem,Franciscum Victorium,qui illum certiorem faceret,si cardinales cum armis fin
ipsorum ingrederentur,non modò Pisas nõ admissuros,sed tanquam hostes persequ
turos: idem si cathaphracti Apenninum Hetruriam versus transirent; quoniam cense
non aliam ob caussam fieri,quàm vt clam,vel aliqua fraude Pisas ingrederentur: q
legatione motus cardinalis, copias trans Apenninum redire iussit: Florentini,vt cu
eo pręter Lautrechij & Castellionei copias centum & quinquaginta hippotoxotę ma
rent,permiserunt. Cardinales omnes Lucam conuenerunt:cui vrbi pontifex hac de
ussa sacris interdixit: vbi Cosentino, qui intra paucos dies supremum suum vidit
em,ægro relicto, reliqui quatuor Pisas contenderunt: nec lætis Magistratuum anin
nec multitudinis reuerentia obseruantiaúe accepti: quoniam Florentinis eorum
uentus erat molestissimus; & concilij caussa christianis populis, nec grata erat,
alicuius precij: nam etsi ecclesiæ corrigendæ titulus esset honestissimus, maxime
vtilis, imò vniuersæ christianæ reip. non minus necessarius quàm gratus, tamen au
res ambitione moueri, & rerum fragilium cupiditate irretitos, communis bonis sp
de priuatis commodis contendere, eosque (quicunque tandem illorum pontifex
ret) non minus correctione egere,quàm ij de quibus corrigendis agebatur: & pr
sacerdotum ambitionem,principum & regnorum controuersias concilium excitass
fouere, omnibus notum erat. Has Galliæ regem ad id procurandum impulisse;
regem Romanorum ad consentiendum; has Aragonię ad id ipsum optandum excit
Cum igitur concilij caussæ præcipuè armorum imperiorumque caussam adiunctam
se palã animaduerteretur,pijs rerum religiosarum nominibus,bellorum,offensionu
instrumentis,res prophanas procurari populi perhorrescebant: ideo non solùm
pso vrbis ingressu manifestè apparuit commune odium atque contemptus, se
ipsius concilij actionibus apertius.sacerdotibus namque ad primam sessionem in
cipuum vrbis templum conuocatis, nemo religiosus interesse voluit: & illiu
templi sacerdotes, cum Patres vellent iuxta conciliorum ritum, sacra quibus d
spiritus numen inuocatur celebrare, apparatus eis commodare recusarunt: de
ad maiorem audaciam progressi, clausis templi foribus aditum prohibuerunt. Q
cardinales Florentiæ per suos questi essent,templa instrumentaque ad sacra perag
destinata,illis minimè negari debere imperatum fuit; ea tamen conditione, ne sa
tes interesse cogerentur: his penè inter se repugnantibus decretis ex ciuium diu
manantibus,quibus hinc consilium in suas vrbes recipiebant; illinc idipsum con
permittebant,vno eodemq; tempore & pontificem offendebant,& Galliæ regi n
tisfaciebant: idcirco cardinales Pisis sine armis morari periculo minimè carer
concilijque autoritatem in vrbe quæ ipsorum decretis non pareret imminui, qua
mũ concilij fundamenta iecissent, inde discedere cogitabant: verùm casus quida
quamuis esset fortuitus, habuit tamen ex mala hominum affectione principiu
accelerare coegit:nam cum Gallus quidam miles meretrici publico in loco nesc
iniuriam intulisset,à circunstantibus clamore sublato, multi Galli, tam milites,
cardinalium,reliquorumque Antistitum familiares, cum armis ad rumorem a
runt: concurrere vicissim multi Pisani populares & Florentini milites,& illis ga
nomen,his verò Marzochi, quod est reipublicæ Florentinæ Leonis insigne,acc
tibus, cæptum est inter eos acre certamen: sed Gallorum ac Florentinorum
concursu, multis iam vtrinque vuulneratis, & inter ceteros Castellioneo, qui
tio sine armis vt periculũ auerteret accurrerat,&Lautrechio,qui eandem quoq;
sam aduolarat,quamuis vterque leuiter vulneratus tumultus tandem sedatus fu
autem casus,cardinales,qui fortè eadem hora in propinquo Michaëlis templo c
rant,tanto terrore repleuit, vt postero die secunda habita sessione, qua conciliu
diolanum transferre statuerunt, summa celeritate ante quintum decimum ab
tu ipsorum diem discesserint, ingenti cum Florentinorum Pisanorumque læti

iore Antiſtitum qui concilium ſequebantur gaudio,qui ſe in locum ædificiorum in-
ımmoditate,multiſque alijs ex belli diuturnitate acceptis detrimentis,ſacerdotum
llorumque delicatæ opiparæque vitæ minimè aptum,veniſſe ægrè ferebant; & mul-
nagis,quia cum regio imperio contra propriam voluntatem veniſſent:loci mutatio-
& quemuis caſum,quo concilium difficilius redderetur,interponeret,produceretur
ſolueretur ue exoptabant. Mediolani verò populorum contemptu & odio vbique
dinales perſequente,eadem vel maiora impedimenta inuenerunt: quoniam Medio
enſium ſacerdotum natio,quaſi eam vrbem nõ eccleſiæ Romanę cardinales vbiq; ſe
onorati,ac penè pro numinibus culti ingreſſi eſſent, ſed homines profani, & exe-
ndi ſtatim per ſe à ſacris celebrandis abſtinuit: cumq; in publicum prodirent,vulgus
am illis imprecabatur, incompoſitisq; geſtibus ac verbis ingnominia afficiebat;præ-
im verò Cruceium cardinalem, qui huius rei autor habebatur; quique, quòd in
trema Piſis facta ſeſſione, concilij præſes factus eſſet, magis erat hominibus inui-
Per omnes vias plebis murmura exaudiebantur: concilia,fauſtas precationes, pa
ı, concordiam adducere ſolere: hoc,imprecationes, bella, diſcordiasque adferre:
concilia ad remp. chriſtianam diſſidentem copulandam conuenire ſolere: hoc
em ad copulatam diſſipandam eſſe conuocatum. Huius peſtis contagium in o-
es,qui eos acciperent,qui parerẽt, qui fauerent,qui quouis modo cum illis verſarẽ-
,quiue audirent aſpicerentue manare; nec ex illorum aduentu aliud quàm ſangui-
n,famem,peſtilentiam,&tandem corporum animorumq; iacturam expectari poſſe.
s penè iam ſeditioſos ſermones cohibuit Gaſto Foiſſeius, qui paucos menſes ante
ngauillę diſceſſum, Mediolanenſium imperio exercituique præfectus fuerat: graui
nis enim legibus ſacerdotes ſacra munera obire iterum,& populum in poſterum mo
tè loqui coegit. His difficultatibus parum feliciter concilij auſpicia procedebant:
dinalium verò ſpe illud multò magis turbabat,quòd Cæſar procraſtinãdo,nec Anti-
es, nec procuratores mittebat, quamuis præter tot antea facta promiſſa, cardinalis
nſeuerinati ſe miſſurum confirmaſſet, Galliæque regi continenter confirmaret: imo
dem tempore,ſiue vt ſe excuſaret,ſiue ab alijs perſuaſus,ex ipſius dignitate non eſſe,
opriorum regnorũ Antiſtites ad concilium Piſanum mittere,niſi totius quoque Ger
nicæ gentis nomine idem fieret, Germaniæ Antiſtites Auguſtæ Vindelicorum, vt
a ratione in illius concilij rebus progrediendum eſſet in commune deliberaretur,
nuocauerat; Gallis tamen ſe hac ratione vt omnes mitterent effecturum aſſeue-
s. Angebat quoque regis animum conſiliorum varietate; nam præter tarditatem in
ncilij rebus declaratam, concordiæ cum Venetis ineundæ ſermonibus,de qua mul-
pollicitationibus pontifex atque Aragoniæ rex ſatagebant, palam aures accommo-
bat.querebatur præterea regem nõ puduiſſe, tam apertè Cameracenſe fœdus viola
& in hac recenti non compoſitione ſed proditione,ſe velut appendicem nominare;
Galeatio Sanſeuerinio, vt ipſemet tanquam pontificis hoſtis Romam peteret: ſed
i partem copiarum, & maximam pecuniæ vim rege ſuppeditante, proponebat; nec
men hæc ea animi firmitudine,quin adhuc etiamſi omnia ſua poſtulata aſſequeretur,
id ſibi deliberandum eſſet dubitaret. In regis igitur animo ſolitæ cogitationes,curę-
e pugnabant:ſi Cæſarem deſereret, eum cum hoſtibus ſuis facturum :ſin eum ſuſtine
t,illius amicitiam ingenti precio empturum: quę res quẽ fructus eſſet paritura ignora
tur,quod ex rebus pręteritis illud aduertebatur,ſępenumero plus ei malam admini-
ationem nocere,quàm iuuarent vires.His fluctibus rex agitatus,vtræ res ſecundę ne,
aduerſæ Cæſaris,magis ſibi eſſent nocituræ, apud ſe conſtituere non poterat. Eius
bitationẽ Catholicus rex quantũ poterat augebat,& quò eius bellicos apparatus re-
raretur,ſociorũ arma quietura eſſe dicebat:idem quoq; ijsdem de cauſſis rex Anglię
iebat;qui Gallię regis oratori ea de re cum eo agenti,ſe fœderi Romano aſſenſum eſ
negauit;& fœdus quod cũ rege haberet,ſe ſeruaturũ affirmauit:eodẽq; tẽpore Tibur-
us epiſcopus,pontificis nomine pacẽ ꝓponebat,modò rex cõcilio fauere deſiſteret,
Bononię patrociniũ deſereret:quib.cõceſſis,ſe põtificẽ nihil noui in eũ moliturũ,vel
pręſtare pollicebatur.Regi minus pax vel iniquis legib.quã belli pericula ſumptusq;,
i & hoſti reſiſtẽdo, & Cæſare ſuſtentãdo penè ingẽtes apparebãt, ſubire diſplice-

bat: tamen quòd ab Aragoniæ rege, armorum terrore penè ad hoc cogeretur, indign
batur: mouebat etiam quòd pontificem, Bononia recepta, & concilij metu liberatu
pacem seruaturum esse, difficile sibi promittere posset: quodque dubitaret, ne si p
positis legibus se assensurum ostenderet, pontifex vt aliâs fecerat, pedem referret: atq
ita sua dignitate læsa, existimationeque imminuta, Cæsar, quòd se in bello cum V
netis derelicto, ipse pro se tantùm pacem facere voluisset, iniuria affectum se cense
Ideo Tiburtino episcopo, nolle se Bononiam aliter sub pontificatu esse, nisi que
admodum olim solebat, disertè respondit: eodemque tempore, vt cum Cæsare,
Brunechij erat, quod oppidum Tridento non longè abest, certum aliquid constit
ret, Andream Burgium Cremonensem, Cæsareum apud se oratorem, qui à se ei
nia polliceretur summa celeritate ad eum misit: quo tempore nonnulli Cæsaris im
rio subiecti ex Tirolensi comitatu, Batistenum, valde munitum castellum in Cal
rensis vallis aditu occuparunt. Pacis consilijs penitus interruptis, prima regis cogita
fuit, vt quamprimum Palicia relictis Veronę, ad Cæsarem ob discessum suum iratum
tigandum, tribus peditum millibus, reliquas copias in Mediolanensium fines red
set, nouis peditum delectibus habitis, omnibusque copijs simul coniunctis, in Ae
liam, antequam Hispani appropinquarent, duceret, vel totam vel partem à suis occ
tam iri sperans; deinde aut vlterius progredi prout se occasiones darentur, aut bell
in vernum tempus vsque in alieno agro gerere; quo dein tempore, si ipsemet totis
gni viribus in Italiam transiret, vbique se hostibus superiorem forè sperabat. C
dum animo voluit, esset; in deliberando tardior quàm occasiones forte postular
regemque à multis apparatibus præcipuè à nouis peditibus conscribendis, ipsi
sumptibus alienissima natura retraheret, suborta est de Heluetiorum motibus susp
de qua gente, quoniam sparsim multis in locis facta est mentio, admodum è re vide
ac penè necessarium, separatim differere. Suizzeri ijdē sunt quos veteres Heluetios
pellabant: hæc gens editiora montis Iuræ, loca qui nunc Sancti claudij dicitur, Brig
Gothardi tenet: homines natura feroces, rusticani, & ob agri sterilitatem potius pa
res, quàm agrorum cultores. Quondam Austriæ principibus paruerunt, verùm eo
excusso dominatu, iam dudum se in libertatem vindicarunt: proprijs legibus vi
tes, nullum obedientiæ signum vel Cęsaribus, vel alijs principibus præstant: sunt in
decim siue populos, siue pagos, quos Cantones vocant, distributi, qui suis singuli
gistratibus, legibus, ac institutis vtuntur. Quotannis vel sæpius, prout necessitas
scit, in vnum locum, quem modò hunc modò alium, singulorum populorum lega
ligunt, congregati, de communibus rebus deliberant: hos conuentus ex Germ
vsus Dietas appellant; in quibus de bello, de pace, de fœderibus, de eorum q
publico decreto milites sibi concedi, aut voluntarios permitti petunt, postulati
denique de rebus ad omnes spectantibus agitur. Cum publico decreto milites
cedunt, ipsi è suis aliquem omnium copiarum præfectum legunt, cui communi o
um nomine cum insignibus vexillum datur. Huius tam feræ, tamque incultæ gent
men, concordia, & armorum gloria celebrarunt; quibus à natura insita ferocitat
militari in seruandis ordinibus disciplina, non modò suam regionem fortiter d
derunt; verùm militiam extra suos fines summa cum laude exercuerunt: quæ p
dubio longè maior extitisset, si proprij imperij caussa, non autem stipendijs atque
liena imperia propaganda eam exercuissent: & si generoso animo præstantiores
quàm pecuniæ studium sibi proposuissent; cuius amore eneruati, occasionem qu
Italiæ potuissent esse formidabiles amiserunt: cum enim nunquam nisi velut m
narij milites fines suos egrediantur, nullum publicum ex victorijs fructum retul
lucri cupiditate in bello immoderatis mulctis imponendis, aliaque ex alijs petent
nè intolerabiles facti; præterea in commercijs, & eorum quorum stipendijs milit
perijs exequendis, admodum morosi, & contumaces. Domi qui sunt inter eos prę
à muneribus pensionibusq; à principibus accipiendis, vt in conuentibus illorum
bus faueant, easq; sequantur, nō abstinēt: quare dum publicas res ad priuatā vtili
ferunt, pecunijs studēt, largitionib. obnoxij fiunt, paulatim inter ipsos discordiæ i
rūt: quib. factū est, vt dum nō omnes, quod in comitijs maiori parti probatū fuera

pere inciperent, proximis annis ciuile inter ipsos bellum summa cum autoritatis, um sibi apud omnes comparauerant, diminutione exarserit. Infra hos sunt nonnulla pida & pagi, quorum incolę quòd valles incolant, Vallesij appellantur: hi numero, oritate, virtute, omnium communi iudicio Heluetijs inferiores sunt. Est & alia gens e duabus editiora alpium iuga incolens, Grisones vulgò appellati, Latini Rhetos ninant: hi tres Cantones siue Curias habent; ideoque trium fœderum domini dicun Gentis caput Curia vocatur: Heluetiorum plerunque socij sunt: cum ijs vna in lo proficiscuntur; ac penè ijsdem institutis, & moribus vtuntur: bellica virtute Vals præferuntur, Heluetijs autem, nec numero, nec virtute pares habentur. Itaque uetij cum nundum à maiorum institutis longius discessissent, pontificis impulsu. 1 Mediolanensem agrum descenderent se comparabant: hunc motum non ab oum populorum communi consensu oriri, sed Sutios, Friburgensesque eius autores spargebant; quòd illi quererentur, tabellarium suum, dum per Mediolanensem onem iter faceret, à Gallis militibus fuisse interfectum: hi quòd alias priuatas inis se accepisse dicerent: horum ac totius pariter gentis publica consilia, etsi and regis aures peruenerant, non tamen eum, vt eius familiares assiduè hortabantur, amici quos inter ipsos habebat obtineri posse spem faciebant, ad conueniendum illis impulerant, consueta difficultate, quo minus veteribus illorum pensionibus, cicorū adderet vicena millia, quę summa aureorum numûm dena millia efficere nō est, retentus: sicque ob minimum precium, eam amicitiam quam post sæpius inmabili auro redemisset, recusauit: illos vel non moturos, vel si mouerent, quon pedestri militiæ assueti, equitibus ac tormentis carerent, parum obfuturos persua Præterea, (iam enim Nouember aderat) ea tempestate flumina redundare, ipsis pontes nauesque deesse, commeatum Mediolanensis imperij Gastonis Fossei in loca munita repositum: vicina oppida bene custodiri; ipsis in campestribus lo quitatum opponi posse; quibus impedimentis necessariò futurum, vt si venirent, paucos dies recedere cogerentur: & tamen Heluetij his difficultatibus minimè ti, ad Varesium descendere cœperant; quo in loco perpetuo augebatur numerus: m habebant septem castrensia tormenta, aliaque minora non pauca equis imposinec prorsus à commeatus erant imparati: quorum aduentum multò magis formiilem reddebat, quod Gallis militibus solito licentioribus factis, eorum imperium ulis non mediocriter graue esse inciperet: quoniam rex auaritia detentus, pedicomparari noluerat; nec equitatus qui tunc in Italia erat, quique non vltra mille & entos cathaphractos ducentosque nobiles continebat, totus Heluetijs opponi erat: cum pars in Veronæ Brixiæque præsidijs esset; & Foisseius denuo ob Mei cardinalis, & Marciantonij Columnæ ad Fauentiam aduentum, ducentos caractos misisset; vbi etsi conscriptos pedites non haberent, tamen tum ob ciuitaactiones, tum quia illis diebus arcis Sassillioniæ præfectus, quod castellum in oniæ montanis est, sponte eam arcem legato dediderat, hoc præsidium eo mitnecesse visum fuerat. Varesio Heluetij per pręconem ad bellum regio Vicario cendum miserunt: qui cum paucos equites, quòd eis comparandis tempus defuisfecum haberet, nec plus quàm duo millia peditum, nec tamen alios conscri-, ne regi displiceret, auderet; ad Assaronem oppidum, quod tredecim milliaria Me ano distat venerat, haud quidem pugnandi animo, sed eorum latera, vt commeaohiberet, persequendi; in quo solo cum inter Varesium Mediolanumque nec ina transitu difficilia, nec oppida quæ defendi possent inuenirentur, eos impedi spes erat posita. Varesio Heluetij iam vsque ad decem millia aucti, Galerate runt; & Gasto, quem sequebatur Ioannes Iacobus Triultius, ad Lignianum quaà Galerate milliaribus consedit: quibus rebus Mediolanenses perterriti, prosumptibus ad vrbis præsidium pedites conscripserunt; & Theodorus Triultius s refici curabat: & quasi exercitus Mediolanum se esset recepturus, pomeria ab ini parte circa munitiones quibus suburbia cinguntur, vt equitum esset aliquis vmplanari fecit. Tamen Gasto Foisseius, cum quo erant quingenti cathaphrac ducenti nobiles ex regia aula, cum multis tormentis ante Galeratis oppi-

dum se ostendit: quibus conspectis, Heluetij instructa acie prodierunt; nihilomin
quòd donec plures essent, loco aperto prœlium committere nollent, statim intr
receperunt: interea illorum numerus continenter augebatur: quare cum prœlium
amplius recusare statuissent, ad Bustium vbi centum erant cataphracti venerunt,
impedimentis cum parte equorum amissis, vix se ipsi conseruarunt. Galli tand
semper prout illi vlterius progrediebantur retrocedentes, in Mediolanensia sub
bia se receperunt, ita vt incertum esset ad ea ne defendenda vellent consistere,
secus: aliud enim illorum verba sonabant, aliud arcem commeatu solicitè munire de
rabat. Apropinquarunt deinde Heluetij suburbijs ad duo milliaria, sed timor iam
hementer remiserat: equites enim Mediolanum reuocati, multíque pedites, qui con
bebãtur subinde aduentabant; & in singulas horas Molardus cum Vasconibus, & I
bus cum Germanis peditibus, alter Verona, alter Carpio accersiti expectabantur: &
tempore Heluetiorum ad suos Magistratus literæ, quibus Gallorum vires tenues es
gnificabant, à Pontifice se nullos nuntios accepisse mirabantur: nec quid Venetus
citus faceret scire; se nihilominus prout cõstitutum fuerat progredi, interceptę fuer
Erant iam numero sedecim millia; & Modoetiam versus deflexerant, qua nihil ten
sed magis ad Abduam fluuium hærentes, Gallis se transitum tentare velle metun
incutiebant: ideo vt oppidi & pontis oportunitate illos transitu prohiberent, ad C
num pontem iaciebant: vbi dum morantur, vnus ex Heluetiorum ducibus, impe
prius publica fide, Mediolanum venit; qui mensis vnius stipẽdium totius exercitus
uetij nomine postulauit; quod si obtineret, eos domum redituros pollicebatur: sed
longè minor summa esset oblata, re infecta abijt: at sequenti die, cum longè maior
postulatis redijt, & quamuis longè maiora quàm priori die illi essent oblata, tame
suos reuersus, statim præconem qui Heluetios nullam iam concordiã velle signific
remisit: & postero die contra omnium expectationem Comum versus profecti, i
triam redierunt; sicq́ue vtrum ad Mediolanense imperium inuadendum, an in ali
cum profecturi descendissent, quamúe ob causam, nulla mañifesta difficultate imp
reuersi essent; vel cur cum domum redire vellent, pecuniam præsertim petitam nõ
pissent, homnium arbitrio iudicandum reliquerunt. Vtcunque se res habeat, illu
tum est, dum se reciperent, duos Pontificis ac Venetorum nuntios superuenisse,
prius venissent, fama fuit Heluetios non fuisse discessuros. Nec dubium erat,
eodem tempore, quo illi in Mediolanensium fines peruenerunt; Hispani prope B
am fuissent, Gallorum res quòd tot locis, periculis occurrere minimè possent, sub
na concidissent: quo periculo rex, id quod antea ratione non præuiderat, experi
edoctus, antequam de eorum reditu certior esset factus, Foisseio vt ad eos concil
nulli pecuniæ parceret mandauit: cumq́ue, etiamsi Heluetij conciliarentur, quin
set validus impetus sustinendus iam nõ amplius dubitaret, omnem equitatum q
Gallia haberet, pręter ducentas lanceas quas in Belgis retinuit, alpes transire imp
nouum præterea Vasconum peditum supplementum misit: Foisseio exercitum It
Germanis peditibus compleret, mandauit. Vehementer quoque Florentinis q
auxilia cum in propinquis locis bellum esset gerendum, & Pontificij imperij e
rum finibus turbandi, hostiliq́ue exercitui si Bononiæ appropinquasset comme
liaq́ue commoda adimendi opportunitate, magni erant momenti, vt apertè to
viribus secum ad bellum gerendum concurrerent instabat: quod rerum præs
necessitas, aliud quàm parua vel dimensa auxilia, vel vt se intra fœderum limit
tinerent postularet; neque vnquam maiorem sui deuinciendi occasionem ip
bere, neque præclarius beneficium & cuius memoria magis in perpetuum ad
ros suos permanaret conferre posse; præterquam quòd si rem diligentius ex
rent, dum se tuerentur & iuuarent, eos propriam caussam tueri, ac iuuare:
am possent certò cognoscere, quantum esset Pontificis in ipsos odium, quan
tholici regis in ea ciuitate dominatum prorsus sibi obsequentem constituendi
tas. Florentiæ verò multi secus sentiebant, sumptibus in præsentia parcend
tate obcæcati, quid futurum tempus secum ferre posset non cogitabant: in
lebat recordatio, fidem & opera illius reipublicæ nec ab hoc rege, neque à

emuneratione vnquam fuisse compensata: quodque vt Pisas recipere eos non beret magno precio ipsis vendidisset: quo exemplo, eius promissis & pollicitabus non esse habendam fidem: nec quocunque illum beneficio afficerent, graesset vllo modo expectandum: idcirco non paruæ temeritatis esse id bellum iendum decernere: quòd si infaustos exitus haberet, omnium malorum plus rata one laturi essent: si prospere succederet, ne minimam quidem commodorum m percepturi. Sed maioris erant momenti illi qui vel odio, vel ambitione, vel us administrationis cupiditate, iam dictas rationes extollentes, nouasque adntes, Vexillifero se opponebant: præsertim illa si medij essent, neutrarum parodium in se concitaturos: neque cuiuis duorum regum iustam querendi ansam os, quia nec regi Galliæ alia, quàm trecentorum ad propria regna tuenda gra maturæ equitum, auxilia deberent, quæ iam præstiterant; nec id Aragoniæ releſtum esse posse, qui non paruum lucrum duceret, si se huic bello non imminti; imo semper laudari, & in maiori precio haberi eos, qui fidem seruant: præ quia hoc exemplo, sibi quoque, si opus esset, id quod pactione cum Galliæ, & cum ipso æquè facta, promissum erat, nos seruaturos esse speraret. Si ita erent, & fortè inter principes pax oriretur, ciuitas ab vtroque nominaretur & ruaretur; sin verò vnus altero potiretur, cum se non læsum existimaret, nec pecuodij causam haberet, illius amicitiam eadem pecunia, & fortasse minori quam llo expensuri fuissent, redimere non fore difficile: qua ratione magis quàm armis maiores ipsorum libertatem conseruassent: si secus agerent, vigente bello alio caussa, nullaque impellente necessitate, grauissimos sumptus esse laturos; & si rsa pars victoriam consequeretur, patriæ libertas atque salus in apertissimo diine esset futura. Sed alia prorsus erat Vexilliferi sententia, qui arma pro rege iæ sumi reipublicæ magis salutare esse censebat: eamque ob causam antea confauerat, & Pontifici indignationis materiem subministrauerat; vt ciuitas ab illo ocata, vel in suspicionem coniecta, ad hanc sententiam penè cogeretur; hoc autempore in otio, belli quod in ipsorum finibus inter tot potentiores principes retur, euentum expectare, non nisi perniciosissimum consilium esse posse ostent: quoniam in aliorum bellis medium esse, tunc laudari solere, ob idque multas stias & sumptus euitari, cum vires non adeo sunt tenues, vt cuiusuis partis via sit metuenda; tunc enim securitatem, & sæpenumero illorum defatigatio im augendi facultatem adfert: neque neminem læsisse, nemini iustam querelarum iam dedisse, tutum esse fundamentum; raro enim & fortasse nunquam victoris lentiam, iustitia, vel prudentes cogitationes cohibent; nec magnos principes, quod optant illis denegatur, his rationibus minori se iniuria affectos existimare, illis omnibus qui eorum voluntatem non fuerint sequuti, cumque fortuna eorum prias fortunas non coniunxerint, irasci solere: regem Galliæ, cum inter tot peri derelictum se conspexerit, cum facta, spei quam in Florentinos collocauerat, ijs e sine dubio de illis sibi sponderet, ijs quæ ab ipsimet toties confirmata & prædicaissent, non respondere animaduerterit, non se læsum existimaturum credere stul esse, longè stultius, si Pontifex atque Aragoniæ rex victores forent in eam remp. oria immoderatè non vsuros sibi persuadere; alter insaturabili odio vterq;, domina qui ex ipsorum arbitrio geratur constituendi cupiditate, rati liberam ciuitatem sem magis erga Gallos, quàm erga se propensa fore: hoc verò apertè videri, cum Ponx Catholici regi consensu Cardinalem Mediceum exercitus legatū destinarit: Meigitur esse, nihil aliud prę se ferre, quàm cuiusuis victoris prædā se exponere: quod si ri illorum adhęrerent, saltem ex illius victoria securitatem ac tutelam præmiū rebus nta pericula redactis maximi momenti cōsecuturos; & si pax fieret meliorē sortem ituros: cui autem parti adhęrendū esset disputare, superuacaneum videri; nemini du esse, quin vetus amicitia, à qua si resp. nullā remunerationē præmiumúe accepisset, sępius & defensam & conseruatā fuisse potius sit sequēda, quā nouæ experiundæ, semper infidæ, semper suspectę forent. Hęc verba Vexillifero incassum fundebant s sententiā ijs pręsertim impediētibus, quibus Gallię regē illius operis Florētinorū

societatem acceptam referre molestum erat, in quibus contentionibus, vna parte
rius sententiam impugnante, nec vnam partem profiteri, nec prorsus medios esse d
nebatur: ex quo sæpe incerta cōsilia, sententiæq; inter se repugnantes oriebantur,
nec gratiam, nec meritum vllum apud aliquem promerebantur; imo hac varietate
gressi, summo cum regis Galliæ dolore, FRANCISCVM GVICCIARDINVM
has Historias conscripsit, Iurisconsultum, adeò iuuenem vt per ætatem patrijs instit
ei ad nullum Magistratum gerendum aditus pateret, legatum ad Aragoniæ re
miserunt; nec tamen huiusmodi mandata dederunt, quæ vlla ex parte sociorum
mos irritatos mitigarent. Sed nō multò post Heluetiorum ad domos suas reditum,
pani ac Pontificij milites in Galliam togatam ingredi cæperant; ad quorum adue
omnia oppida quæ Ferrariensis cis Padum possidebat, excepta Bastia ad Geniol
sam posita, sola præconis petitione audita deditionem fecerunt: verùm quia nond
mnes copiæ ac tormenta, quæ prorex Imolę expectabat, in Galliam peruenerant,
est, ne tempus frustra tereretur, vt Petrus Nauarrus qui Hispanis peditibus impe
ad Bastiæ expugnationem contenderet; qui cum tribus tormentis eam petere cæ
& expugnationem difficiliorem quàm crediderat, quod benè esset munita, & à ce
quinquaginta peditibus strenuè defendi reperisset, vt militibus fossas aquis plena
sire facilius possent, duos ligneos pontes fieri curauit; quibus tertio obsidionis d
fuit anni vndecimi supra millesimum quingentesimum vltimus dies, constructis, f
ter oppugnationem agressus est, adeo vt post longum strenuumque certamen, p
mœnibus scalarum adminiculo conscensis, penè omnibus pręsidiarijs, & Vestitel
rum duce interfectis, tandem oppido potiti sint. Petrus Nauarrus, Bastiæ Ioanne
tellium, qui eam tormentorum ictibus adeò debilitatam asserebat, vt sine noua r
tione defendi nō posset, contradicentē cum ducentis peditibus reliquit: sed vixd
proregis castra redierat, quum Ferrariensis dux cum nouē maioribus tormentis
fectus, tanto impetu adortus est, vt exiguo illo loco in multis partibus discerpto,
die partim in ipsa pugna, partim vt suorum cædem vlcisceretur, pòst duce cum or
militibus interfectis ui recuperarit; ipse autem caput lapide percussus, quamuis
beneficio non fuerit lęsus. Interea omnes tam Pontificiæ quàm Hispanicæ copia
conuenerant, militum numero ac virtute, & ducum fortitudine potentes, quoni
Aragoniæ rege erant (sic fama ferebat) mille grauis armaturę, octingenti leuiore
tes, & octo millia Hispanorum militum, & pręter proregem ipsum multi regni ne
ni principes, quorum fama armorumq: peritia clarissimus erat Fabritius Colur
legati nomen obtinebat, propterea quòd Prosper Columna, quod in bello pror
perio ipsi parendum esset, indignatus ire recusauerat. Pontificij erant octingenti
totidem leuis armaturę equites, militum Italorū octo millia, Marco Antonio Co
Ioanne Vitellio, Malatesta Balione Ioannis pauli filio, Raphaelo Paccio, alijsq
bus; qui omnes Medicei Cardinalis legati imperio subiacebant; neq; præfectu
bant, quoniam Termini dux, velut Aragoniæ regis familiaris à Pontifice copijs
fectus, dum castra peteret, ad Ciuitatem castellanā expirauerat: & Vrbinatium d
gradum obtinere consuetus, siue quòd sic Pontifici visum fuisset, siue quòd in
cio præsertim regno, Proregi omnium totius fæderis copiarum imperator
sua persona minimè dignum existimaret, non veniebat. His copijs, tormen
omnibus ex regno neapolitano conuectis, abundè instructis, ad Bononia
ponere decretum fuit; non quòd rem ob Gallorum in auxillijs submittendis fa
admodum difficilem non cognoscerent, sed quia nihil aliud geri poterat, quo
res difficultates impedimentaque non haberet: cum tantis copijs in otio versa,
manifestum metum arguebat; & Pontificis talis erat ardor, vt quicunque d
tes expendendas proposuisset, is causam dedisset vt iam Hispanorum ar
desque apparere credidisset, & quereretur. Quare prorex, castris mot
Lidicem fluuium Bononiamque constitit; vbi rebus ad vrbis oppugnatione
sarijs comparatis, riuisque, qui ex Rheno Sapique fluminibus Bononian
deductis, mœnibus deinde appropinquauit, maiore copiarum parte inter m
viam quæ Bononia in Flaminiam tendit, quòd ab ea parte commeatus o

n haberet collocata. Inter Rheni pontem in Aemilia via, qua in Insubriam itur, po-
n, & Felicianam portam in eadem via, Fabritius Columna cum primo agmine, in
erant septingenti grauis, quingenti leuis armaturæ equites, & peditum legio, castra
it; quo facilius Gallorum, si forte mitterent, auxilia impedirent; & vt montes in po-
te haberent, copiarum partem in diui Michaëlis in Bosco, vt appellant, æde impo-
unt; qui locus vrbi est admodum propinquus; sed sublimis adeò, vt vrbi vniuersæ
ineat: ædem similiter diuæ Mariæ in monte occuparunt. Bononiæ præter popu-
bellicosum, etsi fortè magis consuetudine quàm natura, & aliquot equites ac pedi-
Bentiuolis comparatos, venerant à Foisseio duo Germanorum peditum millia,
icenti cataphracti Odetto Foisseio & Iuone Allegrio, claris ducibus; hic quidem
ongum bellicæ rei vsum, ille ob generis nobilitatem, & quia militaris in eo indo-
lucebat: erant & duo alij duces, Faietta & Vincentius cognomento Grandiabo-
& tamen, ob amplum vrbis ambitum, situ montem versus admodum incommodo,
nulli munitionis apparatus, præter eos qui ob præsens periculum repentè facti e-
adessent, multæ de nobilitate ac populo in Bentiuolos suspiciones, & vetus Hispa-
um peditum, in locorum oppugnationibus eximiæ ob agilitatem leuitatemq; virtu-
us recenter ad Bastiam Genioli confirmata, defensionis spem magis in auxilio à
seio promisso, quàm in proprijs viribus collocabant. Animos verò eorum hostium
itas non parum confirmauit; qui nouem dies circa mœnia versati sunt ociosi, an-
am quidquam adorirentur, nisi quòd quatuor minoribus tormentis, quæ sacros
lubrinas vocant, ad Michaëlis fanum collocatis, casu, & sine certo scopo, nisi vt
ines atque ædificia læderent, in vrbem iaculari cæperunt: verùm ijs ictibus, hostes
lædi, nec aliud fieri quàm puluerem globosque inutiliter consumi, experientia e-
i, citò abstinuerunt. Tantæ tarditatis caussa fuit quòd eo die quo castra posuerant,
seium Finale vndique copias colligere compererant; & verisimile videbatur, vt
n fama ferebat, illum quantum regijs rebus nocerent, quantumque de existima-
e, tam oportunæ ciuitatis iactura detraheret animaduerso, eius conseruandæ gra-
mnia pericula subiturum; quapropter, non modò qua in parte facilius, & cum ma-
expugnationis spe tormenta librari possent, verùm etiam qua ratione Gallorum
lium, quo minus ingrederetur prohiberi, necessariò disputandum erat. Ideò pri-
ententia fuit, vt Fabritius Columna, commeatu prius comparato, ad alteram vr-
partem transgressus, in colle qui Mariæ Montanæ subiacet castra poneret: ex quo
ijs qui Bononiam ingredi vellent, facilè posset occurrere: nec tantum à reliquo
rcitu distaret, quin aliquo ingruente periculo, posset in tempore adiuuari: eodemq;
pore, ex ea parte vbi castra habebant, vel parum remoto loco, vrbs tormẽtis peti in-
ret: atq; huius sententię autores illud afferebant, credibile non esse, cùm ex copiarũ
te, omnium quæ Galli in Italia possiderent conseruatio penderet, Foisseium aliquid
liturum ex quo ad pugnam cogi posset; neq; etiam quamuis se id tutò facere posse
nosceret, omnibus copijs Bononiæ vti velle; seq;, Mediolanensis imperij non pror-
ab Heluetiorum motibus tuti, sed in maiore suspitione ne à Veneto exercitu inua-
etur, qui in Veronensium fines profectus, Brixiæ minabatur, defendendi facultate
are: sed postero die, hæc sententia penè ab ijs omnibus qui probauerant, reiecta
:dum cogitant Gallos non venturos minimè certum esse; qui si venirent, primum a-
en solum ad obsistendum non satis esse validum, neq; id consilium quod tali funda-
nto niteretur, vt euariare ac mutare in hostiũ potestate esset, laudari posse: ideò à pro
Petri Nauarri sententia, quam cũ eo solo cõmunicauerat, cõprabata fuit; qui suade
n quinq; dies cõmeatu cõparato, præsidioq; tantũ in Michaëlis templo relicto, to-
exercitum ad oppositũ ciuitatis latus transire, vnde hostilẽ exercitum ingressu pro
re posset; cumq; ciuitas ab ea parte non esset munita, (quoniam nunquam inde op-
ationẽ timuerant) quinq; dierum spacio sine dubio expugnaretur: sed cum hoc cõ-
n ad ceterorum notitiam peruenisset, nemo extitit, qui non ad alterã partem, in lo-
cõmeatu, qui totus ex Aemilia vehebatur, neq; alio sustentabantur, penitùs caren
xercitũ traducere, adeò vt nisi quinq; dierum spacio victoria potirẽtur, dissoluere-
el consumeretur, apertè improbaret: & quis (aiebat Fabritius Columna) ille est,
H

qui tam breui tempore eam ſibi certò poſſit polliceri?& quomodo debemus,ſpe ſu
tura fallaciſſima,totq; caſibus ſubiecta,in tantū nos diſcrimen conijcere?& quis no
det fieri non poſſe,vt dimenſis horis deficientibus,Bononia in qua populus eſt ing
& multi milites à fronte poſita,à tergo Gallis,& hoſtili regione,copijs noſtris fam
bilitatis, confuſis, & conſternatis, ſine pernicie noſtra nos hinc diſcedamus. Fu
etiam qui laudarent, vt maiore peditum numero primo agmini adiuncto, vltra B
niam, ferè ad montis radices, inter Saragotianam & Felicianam portam,caſtris,v
aggeribus, alijsq; munitionibus ſeptis, conſiſteret;& ciuitas ab ea parte percute
ex qua non modo mœnibus & propugnaculis erat debiliſſima, ſed etiam aliquo
mentis in monte collocatis, dum oppugnatio fieret,eorum qui iam dirutam parte
rentur latera peti poterant:quod conſilium quoq; velut ad Gallorum aduentum p
bendum minimè aptum, & periculoſum reijciebatur:quoniam ſi inuaderentur,n
terat exercitus, etiam ſi montes in eorum poteſtate eſſent, breuiori quàm trium h
interuallo illis opem ferre.In hac ſententiarum diuerſitate,cum aliorum conſilia v
re improbare facilius eſſet, quàm ea afferre quæ approbatione digna eſſent,duce
dem Vrbem, ab ea parte in qua metati erant inuadendam inclinarunt: ad id p
mum inter reliqua moti,quòd iam Foiſſeium,quandoquidem tam diu diſtulerat,v
rum minimè putarent: idcirco & vt tormenta muris admouerent, ſolum æquare
runt, & primum agmen in aliorum caſtra reuocatum. At paulo pòſt Gallicas co
nale ſubinde augeri multis acceptis nuntijs, eamq; ob cauſſam priſtino eorū adu
metu redintegrato,ſententiarum varietas denuò pullulare cæpit;omnibus enim
conſentientibus,ſi Foiſſeius appropinquaret,illum antequam Bononiam ingred
eſſe inuadendum; multi monebāt,ſi tunc tormenta iam collocata à mœnibus eſſ
trahenda, eam rem multas exercitui difficultates impedimentaq; allaturā,quo q
rebus in tam anguſtū locum redactis, nec periculoſius, nec pernitioſius quidqua
poterat: alij tot dies ocioſè circa ea mœnia verſari,ſimulq; hoſtium qui intus eſſe
mos confirmare,& ijs qui foris auxilij ferendi ſpatium dare,rem eſſe non minus t
quàm pernicioſam adferebant, ideò tormentorum collocationē non amplius di
dam:verùm eo in loco,vnde citò retrahi,æquationemq; ſoli,quo Gallis obuiā iri
adeò latam faciendā,vt tormenta ſimul & exercitus moueri poſſent:eorum qui v
uadendā monebant ſententiæ,legatus,iā tot dilationes pertęſus:nec iā ſine ſuſp
quin hæc agendi ratio ab Hiſpanorū artificio ex ipſorū regis præſcripto proficiſc
cupidiſſime adhærebat;querebaturq; ſi ſtatim ab aduentu vrbē oppugnare cæpi
fortaſſe ea potitos fuiſſe,iam nō vltra errores eſſe cumulandos,nec hoſtili more
obſidendam,& ab alia parte eius inuadendæ metū ſignis declarandū,ſe quotidi
larijs & nuntijs à Pōtifice vrgeri,nec quid reſpōdeat,prætexatúe habere;nec leu
miſſis & ſpe amplius illū poſſe foueri. Quib. verbis prorex cōmotus,vehemēter
eſt,quòd cum ipſe in armis bellicisq; exercitationibus non eſſet educatus,tot ſu
lis in præcipitē aliquam deliberationem conaretur impellere:totius vniuerſi hi
ſilijs cauſſam agi,nec tanta maturitate agi poſſe,quin maior requiratur, Pontifi
rebuſpublicis moris eſſe,bella cupidè ſuſcipere;ſuſcepta autē,cum ſumptus & m
mox graues eſſe incipiant, nimis citò velle conficere; deliberationem relinqu
cibus,qui eundem quem ipſe animum haberēt, ſed belli peritia præſtarent.At
Petrus Nauarrus cui prorex plurimum tribuebat, in tanti ponderis deliberatio
rum triumúe dierū rationem nō eſſe habendā commemorauit:quocirca & ad B
expugnationē,&ad prœliū cum hoſtibus cōmittendū neceſſarios apparatus fa
vt quod conſilium Gallorum progreſſus darent ſequi poſſent:duorum dierum
lo nullum melioris ſententiæ lumen affulſit: quoniam Foiſſeius, cui Centum
que,& cōplura alia Bononienſis agri caſtella deditionem fecerant,adhuc Fina
lites colligeret morabatur,qui cū per varia loca eſſent diſtributi, nec pedites
ſcripſerat tam citò venirent,nō ſine tarditate colligebantur:quare cū iam vlter
rendi nulla eſſet cauſſa,tormēti tandē cōtra mœnia,circiter triginta vlnis à D.
porta,qua Florentiā itur,vbi murus ad portā Caſtellionā quę montes reſpicit
angulum facit, diſpoſita fuere; & ſimul Petrus Nauarrus, cuniculo Caſtellion

is,ad eam muri partem, vbi intra murum exiguum sacellum, Baracanum appella-
, extructum erat, agendo operam dabat; vt eodem tempore oppugnatione cæpta,
uersam distracti, difficilius, quàm si coniuncti vnum tantùm locum tuendum habe-
, obsisterent: præterea Gallis obuiam eundi consilio non relicto, primum agmen in
ra castra redire voluerunt. Tormentis vno die muri vlnæ ad centum sunt deiectæ:
s quoq; portæ imposita, vsq; adeò quassata fuit, vt iam defendi nullo modo posset,
propugnatores eam deserere cogerentur; nec quicquam iam obstabat, quo minus
bem introitus tentaretur, nisi quòd dum cuniculus perficeretur supersedendum
ebant: quanquam parum abfuit, quin multitudinis temeritate eodem die inordina-
ignaretur: quoniam aliquot Hispani pedites, foramen in turri factũ vnis scalis in-
i, inde in domunculam ab interiore parte mœnibus coniunctam in qua nullũ erat
idium descenderunt: qua re à ceteris peditibus conspecta, ferè omnes sine ordine
currere, nisi duces ad rumorem aduolantes cohibuissent: sed cum qui intus erant,
ori tormento in eam domunculam directo, partem illorũ interfecissent, reliqui ex
in quem inconsideratè ingressi erant fuga saluti suæ consulerunt: & dum cuniculo
ciendo laboratur, exercitus ligneis pontibus faciendis, fossisq; fasciculis replendis
am dabat; vt quasi plano itinere pedites fracto muro apropinquare, & per ruinas
od tormentum trahere possent, quo qui intus erant, cum oppugnatio fieret, à pro-
natione pellerentur: qui cum à Gallis ducibus cernerentur, populusque iam tre-
re videretur, statim ad auxilium à Foisseio petendum miserunt; qui eodem die mil-
dites, & proximo centum octuaginta cataphractos misit: quæ res hostibus ipsum
venire decreuisse, firmam attulit spem; neque enim verisimile videbatur, si secus
imo habuisset, partem à se dimissurum fuisse; & re vera hæc fuit ipsius mens: nam
hæc auxilia ad Bononiam defendendam satis esse existimaret, nulla necessitate
ulsus pugnæ fortunam experiri nolebat. Tandem perfecto cuniculo, exercitu-
ad pugnam statim capescendam comparato; quæ vt maioribus viribus fieret, pri-
agmen è sua statione reuocatum fuerat, Nauarrus cuniculo ignem implicari cu-
: qui impetu strepituque ingenti sacellum adeò in altum sustulit, vt per illud spa-
quod inter solum murumque sublatum relinquebatur, ab ijs qui foris erant, in-
r ciuitas, militesque ad propugnandum parati apertè conspecti fuerint: sed illicò
dens integer murus, in eundem locum, vnde ignis impetu diuulsus fuerat, recidit;
e coagmentatus iterum est, ac si nunquam motus fuisset: quocirca cum ab ea par-
uadi iam non posset, duces ab altera tantùm parte oppugnationem non adorien-
censuerunt. Bononienses prodigio eam rem tribuerunt, fieri non posse existiman-
vt penitùs ijsdem fundamentis, sine diuino numine coniungi iterum potuisset:
nobrem sacellum id pòst magnificentius extructum fuit, nec parua populi reli-
e frequentatum. Hoc successu, quasi Bononiæ rebus non esset amplius metuen-
, Foisseius Brixiam ducere cogitabat; quòd Venetum exercitum ad eam vrbem
gredi compertum haberet: nam quoniam propter Bononiense periculum leuia ibi
idia reliquerat; & quia occultas fraudes intus latere suspicabatur, non mediocri-
rat solicitus: sed ducum qui Bononiæ erant preces, qui si discederet, se in maiore
m antea periculo relinqui, sin veniret in vrbem, totum hostilem exercitum debel-
posse demonstrantes, illum ab ea sententia deduxerunt: quapropter & si in concilio
omnes duces repugnassent, die iam ad noctem inclinante, castris Finale motis,
ientis diei secunda à solis ortu hora, omnibus copijs ad pugnam comparatis ince-
, niue ventisque asperrimis ingruentibus, Feliciana porta Bononiam, cum mille
ntis cataphractis, & Germanorum peditum legione, quos omnes in primo agmi-
ollocauerat; Gallorum verò & Italorum octo millibus est ingressus: quo facto Fo-
s de hostilibus copijs postridie mane inuadendis egit; vt milites tribus portis egre
atur, & populus montana via; quos sine vlla sui aduentus suspicione offendisset,
certum est duces neque eo die, neque maiorem proximi diei partem, cognitum
isse: sed Iuo Allegrius, quòd nec ipse, nec quisquam alius, tantum exercitum, de
Romana via, vrbem quam illi obsiderent ipsis insciis ingressum esse, fieri posse
naret, copias itineris difficultate fessas diem vnum quiescere suasit: quæ igno-

ratio in alterum vſque diem perueniſſet, niſi caſu Græcus quidam vnà cum alijs equ
tibus ad excurſionem egreſſus, captus fuiſſet; qui interrogatus quid Bononiæ ager
tur, ab ſe, qui præcedenti die cum Gallico exercitu veniſſet, pauca cognituros reſpo
dit; quare maxima admiratione diligentius à ducibus interrogatus, ac in reſponden
conſtans repertus, eiq; habita fides eſſet, cum militibus tempeſtatis atrocitate vexat
vrbeque, quam tantus exercitus eſſet ingreſſus, tam propinqua, diutius ibi hærere pe
culoſum rati, exercitum abducere decreuerunt: idcirco ſequenti nocte, quæ in decim
nonum obſidionis diem incidebat, tormentis tacitè ſubductis, copiæ multa nocte Im
lam verſus mouerunt; & per complanata loca per quæ venerant, quæ viam regiam cu
tormentis in medio habebant, incedentes, copiarum flore in nouiſſimo agmine collo
to tuti receſſerũt; quia Bononia nulli præter aliquot Gallos equites egreſſi ſunt, qui to
mentorum apparatus & cõmeatus parte direpta, ideoq; iam ordinibus perturbari c
ptis, fuerunt, nec ſine clade à Malateſta Ballione, qui in poſtrema exercitus parte erat
vrbem repulſi. Obſidione ſoluta Foiſſeius trecentis cataphractis, & 4. peditum millib
ad Bononiæ cuſtodiã relictis, ſtatim vt ſumma celeritate Brixiæ arci opem ferret diſc
ſit; quoniam ciuitas eo die qui eius Bononiã ingreſſum anteceſſit, in Venetorũ poteſ
tem peruenerat: nam Andreas Grittus, Senatus imperio, ab Aloiſſio Aduocato comi
nobiliq; Brixiano, & penè totius regionis hominibus, nec nõ quòd aliquẽ ſua cauſſ
vrbe motum exoriturũ ſperaret impulſus, 300. grauis armaturæ, mille trecentis leui
quitibus, & tribus peditum millibus, Atheſi flumine ad Alberũ, qui locus prope Lin
cum eſt, traiecto, deinde Mincio ad Molam Voltæ inter Goitum & Vallegium vado
perato, & ſucceſſiuè ad Monteclarum profectus, nocte ad Caſtanetum pagum, qu
que à Brixia milliaribus caſtra poſuit: quo ex loco ſtatim leues equites ad portas vſq
excurrere iuſſit: eodemque tempore, per totam regionem diui Marci nomine reſon
te, comes Aloiſius cum octingentis viris ex Eutropię Sabiæq; vallibus concitatis, po
adijt, filio cum alijs peditibus in alteram ciuitatis partem ad portas vſq; miſſo: Andr
verò Grittus nec nuntijs quos ab illis qui intus erant expectabat, nec vllum è conſti
cum eis ſignis acceptis, quin vrbẽ vndiq; diligenter cuſtodire cernens, vlterius ſibi p
grediendũ non eſſe cenſuit; quo in motu Aduocatus filius, ab ijs qui intus erant cap
eſt. Grittus ad Montanianã, vnde antea diſceſſerat, idoneo ad pontẽ Atheſi impoſitũ
licto preſidio ſe recepit: ſed intra paucos dies reuocatus, cũ maiorib. tormentis duob
& 4. minorib. quos falconettos vocant, denuò Atheſim trangreſſus, ad Caſtanetum
ſtra poſuit, cũ iam Aloiſius eodẽ tempore, cum ingenti virorũ ex illis vallib. numer
primũ Brixiæ lapidẽ appropinquaſſet: & quãuis nullus ex vrbe motus ꝑciperetur, G
tus maiori quã antea cõcurſu inuitatus, vim experiri ſtatuit: quare cum omnib. regi
incolis copias admouit; tribusq; ex partib. vrbẽ oppugnare cœpit: qua re ad Turris p
tam infeliciter tẽtata, ad Pilarũ portã quam Aduocatus oppugnabat, & ad Garzulæ p
milites quib. Baldaſſar Scipionis imperabat (vt aliqui volũt) ferrea crate, ꝑ quã flu
eiuſdẽ cũ porta nominis in vrbẽ fluit ingreſſi erant, proſperè ſucceſſit, Gallis fruſtra
ſtẽtibus, qui cũ hoſtes in vrbẽ ingredi cernerẽt, proq; illis Brixianos moueri, qui ant
ipſis arma ſumere prohibiti, quieuerãt, vnà cũ Luda præfecto equis impedimentis
miſſis in arcẽ ſe receperunt: in quo tumultu ea pars quæ Citadella dicitur, à reliqua
ſeparata, quã omnes ferè Gibellini inhabitãt, Guelforũ domib. cõſeruatis direpta
Brixia recepta, mox Bergomi deditio ſequuta eſt: nam duab. arcib. exceptis, quarũ
in media vrbe, altera quingentos paſſus procul poſita, nonnullorũ ciuium opera
tionem fecit: idẽ Vrcei & noui & veteres, Ponteuicũ, multaq; alia vicina oppida fe
ac fortaſſe maior factus progreſſus, vel ſaltem victoria firmior extitiſſet, ſi Venet
incredibilis fuit lætitia, tanta in militibus ac tormentis, quæ ad arcis non admodu
reſiſtendum validæ expugnationẽ erant neceſſaria, mittendis diligentia fuiſſet, c
ta in magiſtratibus, qui vrbes oppidaque recepta regerent, creandis & mittendis
quæ negligentia tanto pernicioſior fuit, quanto Foiſſei diligentia & celeritas e
maior: qui Pado ad Stellatam ſuperato, ex eo loco centum quinquaginta cataphr
& quingentis Gallis peditibus, ad Ferrariæ præſidium miſſis, per Pontemolinum
tium tranſijt; atq; eodem penè tempore, ad Mantuæ marchionem qui trãſeundi

n peterent misit; siue vt improuisa petitione illius consilijs nullum locum relinque-
iue vt aduentus sui nuntij serius ad Venetorum copias peruenirent; inde postero
ad Nugaram in agro Veronensi peruenit: altero ad Pontepeserem & Treuillas, tri-
à Scala milliaribus; vbi cum Ioannem Paulum Ballionem, qui aliquot Venetorum
:es ac tormenta Brixiam profectos comitatus erat, cum trecentis grauibus, quadrin-
is leuibus equitibus, & mille ducentis peditibus à Castellofranco, ad Scalæ Insu-
venisse, ibiq; constitisse comperisset, illicò cum trecentis cataphractis, septingen-
yppotoxotis, reliquis copijs, quòd tantam celeritatem assequi non possent, sub-
entibus, ad eum adoriendum conuolauit: cumque illum ante horam discessisse in-
sset, eadem illum insecutus est celeritate. Ioannespaulus, Bernardinũ Montonium,
ius custodia erat pons ad Alberum factus, Gallorũ aduentu cognito, ne ab ipsis &
nanis qui Veronæ erant, vbi Cæsar, Foroiulij custodia leuatus (nam præter Gradi-
omnia in Venetorum redierant potestatem) paulò antè tria millia peditum, quos
; in ea regione habebat, miserat, intercluderetur metuentem, pontem dissoluisse
iouerat; quamobrem Ioannespaulus Brixiam contendisset, nisi paulò infra Vero-
fluuium vado transiri posse ostensum fuisset; quò cum transiturus pergeret, Fois-
ı à longè cõspexit; cuius incredibilis celeritas, quia famam superauerat, nihil aliud
n militum qui Veronæ erant partem posse esse iudicauit: quare agmine instructo,
agnanini turrim, prope Athesim, nec procul ab Scalæ turri illum præsenti animo
ctauit. Hastarum ex vtraq; parte concursus admodum ferox fuit; deinde alijs armis
horam strenuè pugnatum: sed qui sequi iussi fuerant, militibus subinde superueni-
ous, Marcianorum sors subinde deterior fiebat; & tamen turbati, sæpius ad ordi-
uos redire; tandem, cum maiorem numerum sustinere iam non possent, fracti fu-
capessere; hostes nocte iam incipiente eos ad amnem vsq; insequi: quem Ioannes-
us multis ex suis in eo submersis, incolumis transiuit: ex Venetis fuere partim cæsi,
m capti; circiter nonaginta grauis armaturæ equites; inter quos captiui fuerunt
lo Ramgonius, & Baldassar Signorellus Perusinus; pedites dissipati, & duo minora
enta quæ sola secum habebant amissa; Gallis ea victoria penè incruenta fuit: po-
die Meleagrum Foroliuiensem, cum aliquot Venetorum leuis armaturæ equitibus
um habuerunt; qui, Meleagro capto, facilè fugati sunt: & ne horæ quidem iactura
, nono ab suo Bononia discessu die, Foisseius cum primo agmine, in Brixiæ subur-
d geminum balistæ iaculum procul à turris longæ porta, castra locauit; reliqua ex-
us pars longius propter viam qua Pischeriam itur: mox ne sibi quidem respirandi
o concesso, peditũ partem ad Sanfridiani ædem in montis medio sitam sub quo i-
astra habebat, multorũ vallis Eutropiæ agrestium præsidio munitum, oppugnatum
: igitur ex multis partibus ascensione facta, ingenti pluuia quæ tormentorum in eo
gio positorum vsum ademit adiuti, eos perturbarunt, & bonam partem eorum cæ-
runt: proximo die, præcone, qui ciuitatem fortunis corporibusq; omnium præter
n Venetorum saluis sibi dedi postularet, in vrbem misso, ferocique coràm Andrea
to accepto responso, exercitu ad alteram ciuitatis partem, quæ arci est propinqua
erso, in portæ quæ Sancti Ioannnis dicitur suburbio castra locauit: vbi diei inse-
tis diluculo, plus quadringentis cataphractis, omnibus candidis protectis armis,
millibus peditum partim Vasconum partim Germanorum, ex toto exercitu dele-
pse vnà cum ipsis pedes, ab ea parte quæ ad Pilarum portam vergit ascendens, ne-
aduersante primum arcis ambitum est ingressus: vbi militibus aliquantisper quie-
ectis, eos breui oratione hortatus est; audacter in ditissimam opulentissimamque
n, in qua gloria & præda, citra controuersiam, labore ac periculo longè esset ma-
tura, descenderent; pugnam cum venetis militibus, numero & virtute multo infe-
us esse conserendam: populi enim multitudinem, bellis minimè suetam, quæque
otius fugam quàm pugnam meditaretur, omnino esse contemnendam; imo spe-
sse, illam ob ignauiam consternatam, ceteris quoq; omnibus consternationis an-
turam: ad extremum obsecrare, cum illos tanquam totius exercitus florem dele-
ne sibi ipsi iudicioq; suo iniuriam facerent; cogitarentq; cum se eos esse profite-
, qui hostium vrbes contra militum, tormentorum, munitionumque vim ingredi

auderent,niſi nunc tanto aditu patefacto , nec quicquam præter homines ſolos ad
ſos haberent deſiderio cõpotes fierent, quàm infames quamq́; contẽpti futuri. Ha
bita oratione,peditibus præmiſſis,arce egredi cæpit,in cuius egreſſu,aliquot pedit
qui tormentorum progreſſum impedire conabantur inuentis , ijsq́; facilè depulſis
iugum in præfecti cognomento Burletti domus forum ferociter deſcendit , in qu
netorum copiæ globo facto fortiter expectabant : vbi conſertis manibus , illis pr
ſalutis cauſſa , his non modò pro gloria, verùm etiam tantis diuitijs refertæ ciuita
ripiendæ cupiditate dimicantibus , diu acre admodum & formidabile prælium
nec minori virtute duces ipſi,quàm gregarij milites decertarunt; inter quos Foiſſe
tus & ferocitas admodum illuſtris emicuit: tandem Veneti milites fortiſſimè dim
tes,foro pulſi ſunt. Victores deinde in duas partes diſtributi,pars per ciuitatem,pa
Citadellam ingreſſi ſunt ; quibus ferè ad ſingulos angulos & vias,milites & popu
gregiè reſiſtebant ; ſed ſemper victores vbiq; hoſtes perpulerunt; neq; vnquam n
ta vrbe occupata (ſic enim priuſquam deſcenderent ipſe mandarat) ad diripie
ſe conuerterunt : imò ſi quis fortè præcepto non parebat, ſtatim ab alijs interfic
tur. In his certaminibus ex parte Gallorum multi pedites , nec pauci equites ſun
derati : ex hoſtibus verò circiter octo millia hominum , partim ex populo , par
Venetis militibus , qui erant quingenti grauis , octingenti leuis armaturæ equit
octo millia peditum ; & inter hos Federicus Contarenus , Epyrotarum equitum
tus , qui dum in foro pugnat , ſclopi glande traiectus interijt; reliqui omnes capti
ter ducentos Epyrotas, qui per portulam , quæ eſt ad Nazarij portam,ſed haud m
fortuna egreſſi,cum in eam partem Gallici exercitus , quæ extra vrbem manſerat
riſſent,penè omnes aut cæſi , aut capti fuerunt: qui deinde citra negotium per ea
portam ingreſſi,cæperunt & ipſi aliorum laboribus ac periculis vſi,diripere.Cap
re Andreas Grittus , & Antonius Iuſtinianus , ab Senatu prætor in eam vrbem m
Ioannespaulus Manfronus cum filio , Vulpius eques, Baldaſſar Scipionis,vnus
tonij Pij liberis, Aloiſius Aduocatus , & alter eius filius,Dominicus Buſechius
rum equitum præfectus : Vrbs direpta,ſed Foiſſei iuſſu ſacrarum virginum in ſuis
pudicitia conſeruata;bona tamen & qui ſeſe ex vrbe in ea ſepta receperant, ducũ
fuere : Aloiſius Aduocatus comes in publico foro,Foiſſeo proprios oculos eo ſu
ſaturante,capite pœnas luit:duo illius liberi etſi tunc dilatum ſit , non multo p
dem pœnam luerunt.Sicq́; Gallorum manibus , à quibus Brixienſes oriundos ſ
bant , ea ciuitas , nobilitate & dignitate nulli Longobardiæ vrbium inferior ;
autem,Mediolano excepto , reliquis omnibus anteponenda, tandem cladem p
quæ ſacris profaniſq́ue rebus , nec minus hominum vita & pudicitia quàm
prædæ datis , ſeptem continuos dies militari auaritiæ , libidini & crudelitati fui
ſita. His rebus in huncmodum geſtis , Foiſſei nomen , quòd virtute ac celerit
quindecim dierum ſpacio pontificium Hiſpanicumq́ue exercitum à Bononiæ
bus diſcedere coëgiſſet; Ioannempaulum Ballionem cum parte Venetarum cop
acie fudiſſet ; Brixiamq́ue tanta militum populiq́ue ſtrage recepiſſet,ſumma cu
per totam Europam celebratum fuit: adeò vt communi omnium iudicio,Italiam
tis ſeculis in rebus bellicis tale aliquid non vidiſſe confirmaretur. Brixia cum
oppidis recuperata , ex quibus Bergomum, paucorum opera ad defectionem
tum , antequam Foiſſeius Brixiam ingrederetur, populi conſenſu Gallos reuo
Foiſſeius vbi res conſtituiſſet , militiq́ue tam longis grauibusq́ue laboribus feſ
præda partim conſeruanda,partim diuendenda diſtracto,quieſcendi ſpacium
eumq́ue in ordinem redegiſſet, Regis præcepto contra fœderatorum exercitu
creuit: qui Bononiæ mœnibus relictis , in agro Bononienſi conſederat : Rege
multi grauiſſimi caſus ad hoc impellebant, quibus pro rerum ſuarum ſalute no
ſilia ſequi cogebatur. Iam ab Angliæ rege bellum manifeſtè apparere incipieb
quamuis rex ille prius apertis verbis negaſſet , pòſt dubijs diſſimulaſſet , tame
diuerſa facta iam tegi non poterant : Roma enim ad initi fœderis confirmatio
ploma tandem allatum audiebatur. In Anglia copias nauigiaq; cõparari ; & in
naues quæ in Angliam tranſirent : omnium populorum animos ad bellum Gal

dum accensos esse sciebatur: & oportunè pontificia nauis longa Falerno vino, ca-
,suminibusq; onusta aduenerat; quæ ipsius nomine, Regi, & multis principibus, an-
tibusq; donata, ab omnibus miro applausu accipiebantur; & plebs, quam plerumq;
n minus leuia quàm grauia mouent, ad eam nauem videndã summa cum voluptate
urrebat; & antea nunquã in ea insula nauim vllã cum pontificijs vexillis conspectam
riabantur. Deniq; cum Morauiæ episcopus, qui inter pontificẽ & Galliç regẽ de pa-
egerat, siue conscientia, siue purpurei galeri desiderio motus, in quodã totius insulæ
cilio, admodũ beneuolè cum ampla pontificiæ æquitatis testificatione retulisset, An-
ites regni nomine ad Lateranense concilium mittendos esse in Senatu constitutum
; & Rex pontificijs legatis postulantibus, Galliæ regis oratorem abire iussit: neque
m decere, apud regem & in regno ecclesiæ addictissimo, conspici eum, qui Regis il-
s personam gereret, qui tam apertè sacrosanctam sedem persequeretur: iamque oc-
ta consilia erumpebant, quibus erat constitutum, vt rex Angliæ, maritimo apparatu
rmaniæ Britãniæq; citerioris litora infestaret, & octo millia peditum in Hispaniam
tteret, vt cum Aragoniæ rege coniunctis armis bellum in Aquitania moueretur: quæ
picio Galliæ regem mirum in modum torquebat: nam cum veterum bellorum me-
oria Anglicum nomen suis formidabile esset, Hispaniæ virium adiunctione, pericu-
n maius reddi cognoscebat; & tanto magis, quòd præter ducentos cataphractos, om-
m militiã in Italiam misisset, qua vel tota vel ex parte reuocata, Mediolanense impe-
m ipsi tam carum in apertum discrimen conijceretur; & si ne ita imparatus offendere
, veteribus legionibus octingẽtos cataphractos adderet, quam spem in tantis pericu-
, in hominibus imperitis, & militiæ tyronibus collocare posset? Accedebat suspitio in
es crescens de Cæsaris alienatione; quoniam Andreas Burgius ingenti desiderio ex-
ctatus redierat; qui quamuis Cæsarem, ad fœdus conseruandum in eoq; permanen-
m propensum referret, tamen admodum duras leges varijs permixtas querelis pro-
nebat: nam quæ ex Cameracensi fœdere ad se spectarent, sibi restitutum iri, cautionẽ
stulabat: neq; cum & ab initio & pòst semper Patauium suo imperio adijci regi mo-
tum esse, libentique animo singulis annis ducenta ducatorum millia, dummodo i-
e cui quinquaginta millia insumere grauius esset, consumeretur, atque in continuis
olestijs detineretur, exposuisse perspexerit, solis promissis iam fidem habere posse:
periore anno, Triultium, quòd & animo & rei militaris peritia, ad bellum citò con-
iendum aptus esset, sibi denegasse: Regis secundam filiam biennio minorem, Bur-
ndia dotis nomine tradita, nepoti suo despondi, statimque filiam ipsam tradi; res
nonienses, Ferrarienses, atque Concilij, suo iudicio permitti postulabat; & Gal-
um exercitum Romam versus contendere vetabat; seque Regis in Italia impe-
am vlla ex parte augeri non passurum attestabatur. Quas per se grauissimas ac penè
tolerabiles leges, longè grauiores reddebat, quòd tot tantisque rebus concessis,
sum vel ex occasionẽ, vel ex consuetudine sua non mutaturum, sibi certò promit-
re non posset: imò petitionum iniquitas, illum iam animo à Galliæ rege alienatum,
iquo colore sui declarandi occasionem quærere apertum inditium faciebat; cum
æcipuè non modò in verbis, sed etiam in factis multa malè affecti animi signa
imaduerterentur: quia neque cum Burgio, procuratores totiens Concilio Pisano
romissi venerant; & Autistitum Augustæ habitus conuentus, tandem publico de-
eto Pisanum Concilium seditiosum ac detestandum esse responderat: hoc tamen
dito moderamine, si pro contraria parte validiora adducerentur argumenta, sen-
ntiam mutare paratos esse; & tamen quo tempore maximè regi vires suas collige-
opus fuisset, ducentos cataphractos, & tria peditum millia ad Veronæ præsidium,
mille ad Lineaci custodiam alere cogebatur. Angebat præterea vehementer re-
s animum Heluetiorum metus: nam etsi Ambianorum præfectum ad eorum comi-
mittendi potestatem habuisset, cui, prudenti consilio (si modo prudens consilium
ellari potest quod iuuandi occasione elapsa capitur) ad quamuis pecuniæ summam,
m eos ad suam amicitiam pertraheret impendendam paratus amplissima manda-
dederat: tamen ardentissimo plebis odio, validisque Sedunensis Cardinalis sua-
nibus, eorum qui singulis comitijs consilia illi contraria sequi prohibuerant autori-

tate ſuperata, ipſos ſex peditum millia ad fœderatorum ſtipendia miſſuros audieba
quos illi, vt Germanorum ordinatis firmisq; aciebus opponerent,petebāt.Rex inſu
ſe à concordiæ ſpe penitùs excluſum conſpiciebat : de qua etſi in ipſo bellorum ar
re , Cardinalis Nannetenſis , & Strigonienſis , vngarici regni potentiſſimus anti
nunquam agere deſijſſent: quia Pontifex poſtremò reſponderat,ſi attentius quàm a
audiri vellent , Piſanum conciliabulum aboleri,Pontificio imperio Bononiam Ferr
amq; vrbes ſuas reſtitui procurarent : nec minore factis aſperitate oſtenſa, denuò n
tos Gallos antiſtites,qui ei concilio interfuiſſent , ſuis dignitatibus priuauerat : & F
lippum Decium , illius ætatis præſtantiſſimum Iuriſconſultum,quia pro cauſſæ illiu
quitate ſcripſerat ac diſſeruerat , & Cardinales vt quæ iure eſſent agenda dirigeret
quebatur,condēnauerat: nec in difficultatibus & periculis quæ ex tot locis oſtende
tur,Rex in vlla Italiæ parte, vbi firmum ac certum pedem figeret habebat:nam Ferr
& Bononia fuerant & erant ei ſumptuoſæ ac moleſtæ: & à Florentinis apud quos, vt
ſecum bellum in Flaminia mouerent, denuò agebat,nihil niſi communia reſpōſa el
repoterat;imò de illorum animis nonnihil ſuſpicabatur:quoniam Florentię ſemper
rebat proregis neapolitani legatus , & multò magis quia ad Catholicum regem or
rem miſerant:quòdq; nō iam vt ſolebant res ſuas ſecum conferrent : maximè verò
cū nulla petita pecunia, aliaúe graui re fœdus quod intra paucos menſes terminab
prorogari poſtulaſſet,illi vt ad eas conditiones quę illo tempore commodiores ipſi
derentur,arripere ipſorum in poteſtate eſſet, rem protrahebāt:quam propenſionē
tifex vt augeret,néue nimia aſperitate ad Galliæ regis fortunam armis ſequendam
impelleret,nemine publico nomine id poſtulante , dirarum decretum induxit;& I
nem Gozzadinum Bononienſem,ex Pontificij cubiculi clericis vnum , cum huma
mis mandatis , internuncium ſuum Florentiam miſit,ſuſpicionem de ſe conceptan
tigare conatus. Rex itaq; cum ſe ſolum aduerſus tot vel iam apertos hoſtes, vel fut
conſpiceret, nec ſi eodem tempore tot moleſtiæ incumberent,niſi difficillimè,ſe ſu
re poſſe animaduerteret,Foiſſeium, quanta poſſet maxima celeritate,in hoſtis exe
ducere iuſſit : de quibus quòd imbecilliores cenſerentur , victoriam ſibi polliceb
qua parta , nulla habita ratione Romam & pontificem inuaderet:quod ſi feliciter ſ
deret,ſibi ſe tot periculis liberatum exiſtimabat: & vt hæc res,ad leuandam inuidia
cauſſam ſuam æquiorem oſtendendam , concilij Piſani nomine gereretur , à quo
tus aliquis decerneretur , qui cum exercitu eſſet;& capta oppida concilij nomine
peret. Foiſſeius igitur Brixia profectus, ad Finale venit: vbi cum per aliquot dies,
meatum qui ex Inſubria vehebatur , acciperet , & ad omnes quas rex in Italia hab
præter eas quæ in neceſſarijs locorum præſidijs erant,copias colligendas,pluuijs
tempeſtatibus impeditus moratus eſſet , ad Sangeorgium in agrum Bononiēſem
quem in locum venerunt ad eum recenter ex Gallia mille Vaſcones pedites, mill
luntarij , & mille Belgæ delecti pedites;alij præterea magni nominis Galli:ita vt o
ſimul collecti vero numero eſſent cum illo quinq; millia Germanorum peditum.
dem Vaſconum , & octo millia partim Italorum partim Francorum , & mille ſex
cataphracti,ducentis illis nobilibus quorum alibi quoq; mentio facta eſt , connu
tis:Ad has copias Ferrarienſis cum centum grauis , ducentis leuis armaturæ equi
cumq; optimorum tormentorum copioſo apparatu accedere debebat; quia Foiſ
difficultate à ſuis terreſtri itinere vehendis impeditus,ea ad Finale reliquerat. Ven
quoq; ad exercitum cardinalis Sanſeuerinius , à concilio Bononiæ legatus conſti
homo ferox,magisq; ad arma , quàm ad ſacra tractanda propenſus. Rebus in hun
dum conſtitutis,Foiſſeius, tum ob regia quibus quotidie magis vrgebatur imperi
ob inſitam animo ferocitatem & gloriæ cupiditatem,pręteritorum euentuum feli
auctam, pugnæ deſiderio flagrans,aduerſus hoſtes progreſſus eſt:nec tamen hoc
re ita impulſus , vt eos temerè inuadere haberet in animo;ſed illorum caſtris ſic a
pinquare,vt num ſponte loco, vbi ſitus res ſuas non redderet deteriores,prælium
vellent experiretur;vel commeatu impedito pugnæ neceſſitatem imponeret.Lon
rò alia hoſtibus mens erat;in quorum caſtris,poſtquam rixæ cuiuſdam prætextu ,
natium ducis turma diſceſſerat,in exercitu, vt ferebatur,relinquebantur,mille qu

i grauis armaturæ, mille leuis equites, septem millia Hispanorum peditum, & tria rum millia recenter conscriptorum; & Galli præterquam quòd numero supera-, firmiorem equitatum habere censerentur, æquo loco decertare tutum illis non batur, saltem donec sex Heluetiorum millia aduenissent, quos cum eorum magi-us denuò concedere assensi essent, de illis communibus Pontificis ac Venetorum tibus conducendis, Venetijs, quo ad hoc Cardinalis Sedunensis, & duodecim il-gentis legati venerant, agebatur: accedebat Aragoniæ regis voluntas, qui & literis oprijs nuntijs, quantum per eos fieri posset prælio abstinerent, præceperat: ea nam-præsertim re fretus, quam Galliæ rex summopere metuebat; hoc est, si tandiu pro-eretur, donec inter ipsum Angliæq; regem bellum in Gallia geri cœptum esset, Re-vel omnes vel maximam copiarum partem trans alpes reuocare coactum iri; sicq; lia belli victoriam, sine sanguine & sine periculo consequuturos: quam ob caussam ontificis petitionibus, & grauibus querelis commotus fuisset, iam ab initio Bono-xpugnationem tentari prohibuisset. Itaque neapolitanus prorex, & reliqui duces, er Gallicum exercitum, ne Flaminiæ Aemiliæque vrbes illi prædæ relinqueren-eue iter Romam pateret, castra habere decreuerunt; sed semper locis vel situ, vel a magna vrbe à tergo posita, munitis, ne Galli sine maximo incommodo se adoriri ent; ideoq; quotiescunq; opus esset minimè detrectare, aut se difficiles in retroce-lo præbere, quippe qui, vt militares viri, ostentationes rumoresq; non esse curan-udicarent, sed victoriam præcipuè semper spectandam, quæ autoritatem, gloriam, idem mortalium secum trahit: quo consilio, eo die quo Gallicus exercitus ad ellogue lfum & Medicinam castra posuit, ipsi qui prope ea loca castra habebant nolæ mœnia se contulerunt. Postero die, Galli ad sesqui milliare prope Imolam, bus instructa acie in loco suo consistentibus, progressi sunt; sed cum tam iniquo lo-s nollent inuadere, vlterius progressi, primum agmē ad Bubanum, quod ab Imola uor milliaribus, distat processit: reliquus exercitus ad Mordanum & Bagnaram, quę da paulò plus mille passibus inter se absunt, sub regia via, propter commeatus qui ado flumine tutò conuehebatur opportunitatem, castris delectis: quia Lugum, Ba-auallum, & circumuicina oppida, Foissei in agrum Bononiensem ingressu, ab Hi-is deserta, ad Ferrariensis imperium redierant. Sequenti die Hispani, in Imolæ arce eo præsidio relicto, & in vrbe sexaginta grauis armaturæ equitibus Ioanne Saxa-duce, ad Castellum Bononiensem contenderunt, ad viam regiam montem versus ensis castris metati; & eodem die Galli Solariolū vi, & Cotiniolam, Granariolumq; tione ceperunt: vbi proximum diem morati sunt, & hostes in loco qui dicitur Cam nuscarum hæserunt: in quibus paruis mutationibus, tamq; propinquis locis, vterq; citus, instructa acie, cum tormentis à fronte, & facie in hostes conuersa, quasi singu-oris esset concurrendum: vtrisq; tamen admodum cautè, atq; ordine progredienti-; alteris ne ad decernendum, nisi loco vbi situs opportunitas, numeri ac virium in alitatem compensaret, cogerentur; alteris vt hostem in prælij necessitatem ita com erent, sed ita vt ne simul & armorum & situs importunitatem subirent. In his castris Foissius noua à rege prælij accelerandi ijsdem de caussis quæ ad primum mandatum ulerant auctis, mādata accepit: nam cum Veneti quamuis Brixiensi infortunio debi-, & prius precibus, deinde etiam attestationibus & minis Pontificis atq; Aragoniæ s coacti, nisi Vicetia ipsorum imperio permitteretur, pacem cum Cæsare obstinatè sassent, tandem coram Pontifice octo mensium inducias cum eo fecerunt; ea lege uòd quisq; possideret, id teneret; & quinquaginta Rhenensium aureorum millia Cę-numerarent: quocirca cum iam rex de illius alienatione non dubitaret, fuit eodem ore de transalpino bello certior factus; quoniam Hieronymus Cabauillius Arago egis apud ipsum orator, cum coram Senatu eum alloquendi facultatem postulas-ab rege suo discedendi mandatum accepisse significauerat; & vt à Bononiæ tyran-ontra sacram sedem protegendis abstineret, néue ob tam iniustam caussam tam em, tamq; reip. Christianæ vtilem pacem turbaret, hortatus fuerat; quòd si ex Bo-æ restitutione aliquod detrimentum metueret, omnibus modis quibus ipsemet et ei cauere pollicebatur: ad extremum subijciebat, se, vt omnes Christiani prin-

cipes deberent,Ecclesiæ defensioni deesse non posse. Quare Foisseius hostibus ap
pinquare è re non esse iam certus; propterea quòd ob Aemiliæ Flaminiæque vrb
quam habebant oportunitatem, non poterat eis nisi magno labore commeatus in
diri, nec ipsi sine ingenti incommodo ad prælium compelli; atq; etiam quia in ijs l
in quibus erat,exercitus commeatus inopia laborabat,ducum suorum consilio,Ra
næ castra admouere constituit, hostes, ne tantum de eorum existimatione diminu
tur,ante oculos suos tantæ vrbis iacturam non passuros ratus;sicq; æquo loco dimi
di sibi occasionem oblatam iri: & vt hostilem exercitum,si fortè hoc præsentiret,Ra
nam accedere prohiberet,inter Cotiniolam & Granariolum,septem ab ipsorum ca
milliaribus constitit: vbi quatriduum duodecim maiora tormenta totidemq; mi
Ferraria expectans moratus est: cuius consilium hostes coniectura assequuti, Mar
antonium Columnam Rauennam miserunt: cui antequam se iturum recipere vo
rit,oportuit legatum, proregem, Fabritium, Petrum Nauarrum, & omnes reliquos
ces,vnumquenq; fidem suam obstringere,si Galli castra admouerent,cum vniuers
ercitu opem laturos; cum Marcoantonio iuere sexaginta grauis armaturæ equites
psius turmis:Petrus Castrensis cum centum leuis armaturæ equitibus, & Scallaza
Paradesiusq; cum sexcentis Hispanis peditibus,reliquus exercitus ad Fauentiæ m
prope eam portam,qua Rauēnam itur, castra posuit:vbi dum essent,cum hostibus
penè prælio acriter decertarunt. Hoc tempore Foisseius centum cataphractos,&
quingentos pedites, ad Russiorum Castellum expugnandum misit, castellanorum
tùm præsidio munitum;qui etsi ab initio pro multitudinis consuetudine,audaciam
se ferrent, tamen in eius locum timore subeunte, eodem die de deditione agere c
runt;quibus colloquijs cum Galli diligentiam in custodiendo remitti animaduer
magno impetu ingressi oppidum diripuerunt; in quo supra ducentos interfectis,
quos captiuos fecerunt.Russio, Foisseius Rauennam accessit;& postero die prope
nia,inter duo flumina, quibus illa vrbs vtrinq; clauditur,castra locauit.Ex Apenni
gis, qua Aemiliam Flaminiamq; ab Aetruria diuidunt,Roncus amnis,à veteribus
apellatus, & Montonus:ideò celebratus,quòd excepto Eridano,fluuiorum qui ex
stro Apennini latere oriuntur, primus est, qui proprio cursu in mare feratur, orig
ducunt. Hi Liuij forum vtrinq; complexi, Montonus ad sinistram penè mœnia a
Roncus ad dexteram,sed circiter duo milliaria procul ab vrbe, prope Rauennam
breui spacio distant, vt vnus ab vna parte,alter ab altera,eius mœnia alluant; infra
aquis simul cōmixtis mare ingrediantur,trib.nunc ab vrbe milliaribus;olim,vt fam
ipsa mœnia alluebat.Spacium inter hæc duo flumina Foissei exercitus occupabat
castrorum frons Adrianam portam Montonis ripæ ferè copulatam respiceret. Pro
nocte tormenta partim contra turrim quæ Roncona dicitur, inter portam Adrian
Roncum sitam, partim trans Montonem,vbi ponte fluuio imposito,exercitus pars
fierat, collocarunt; & vt ante hostis, quem iam castra mouisse sciebant,aduentu
gnam tentarent, quantum poterant tormentorum vsum accelerabant;nec minus
quòd ad maximam commeatus difficultatem essent redacti; quia Venetorum c
quæ armatis nauibus ad Ficariolum constiterant, commeatum qui ex Insubria v
tur impediebant;& nonnullis nauibus,ad riui,quod duodecim ab Rauenna milli
Padum ingreditur, & ad duo prope Rauennam perducitur,hostium submersis, e
quæ Ferrariensium nauibus Ferraria vehebantur in riuum ingressum impediebāt
terrestri itinere carris vehere difficile ac periculosum erat: valde præterea incom
erat prædatum ire; cogebantur enim septem aut octo milliaria à castris discedere
re Foisseius eodem die etsi ingressum difficilem cognosceret, quòd percussis n
bus non plus quàm triginta vlnas in longum diruissent, per quas ruinas quòd tres
vlnæ aut amplius in altum essent superandæ, nisi scalis admotis in vrbem aditus r
batur, copias in pugnam producere constituit:quas difficultates,vt virtute & ordi
peraret,& ipsos milites mutua ęmulatione inflammaret,Germanos,Italos,& Ga
tria distincta agmina distribuit; & ex singulis cataphractorum turmis decem fort
delectis,ijsdem armis quibus in equis pugnant tectos,pedibus milites præcedere
qui mœnibus subeuntes,terribili impetu vrbem inuaserūt; qui intus erant, summ

iantonij Columnę laude,egregiè propugnãtibus;qui nec labori nec periculo par
nũc huc nũc illuc,vbi magis opus erat,ſuccurrebat: tandẽ Galli hoſtiũ deijciendo
amiſſa,& ex colubrina (tormenti cuiuſdã eſt genus)in vallo quodã collocata gra-
de accepta, cum per tres horas pugnaſſent,circiter trecentis peditibus & nonnul-
aphractis amiſſis, nec minore vulneratorum numero, & inter ceteros Caſtellio-
ac Spinoſa,tormentorũ præfectus,qui à propugnatorum tormentis icti intra pau-
ies obiere,in caſtra redierunt: Federicus quoq; Bozzolenſis leue vulnus accepit.
enti die ab vrbis oppugnatione, ad prælium cum hoſtibus committendum conſi-
nuerſa ſunt;qui ad Gallici exercitus motum,cum fidem Marcoantonio datam ſer-
vellent,à Foroliuij intra eadem flumina aliquot milliaria progreſſi, pòſt Ronco flu
traiecto, Rauennam verſus procedebant. Interea ciues ſuperioris diei pugna ter-
larcoantonio inſcio, vnum ex ſuis ad deditionem tractandam miſerunt; qui dum
citroq; cum reſponſis curſitat, ecce hoſtilis exercitus qui iuxta fluuium procede-
uo conſpecto ſtatim Gallicus exercitus ingenti ſtrepitu arma capere; ſua quiſque
na currere; tormenta ex templo à muris retrahere; atq; ea in hoſtes conuertere.
eius interea nùm eadem hora, vt Rauennæ ingreſſu hoſtem prohiberent, flumen
traijciendum, ad reliquos caſtrorum duces refert: quod quidem vel non decre-
it,vel ſaltem militari ordine, & neceſſaria celeritate fieri nõ poterat:illis verò per
tæ ſaltum, quæ eſt inter mare & vrbem,eo die Rauennam ingredi facilè erat: quo
, Gallos commeatus inopia laborantes,turpiter ex Aemilia diſcedere coëgiſſent.
pſi, ſeu occaſione non perſpecta, ne,dum vadunt, campeſtribus in locis pugnare
rentur veriti,ſeu Rauennam,quod eam oppugnare non eſſet auſurus ſua præſentia
utam rati, cõtra omnium expectationem,tribus à Rauenna milliaribus,qui locus
naccius dicitur, caſtra poſuerunt: deinde reliquum eius diei cum ſequenti nocte,
trorum fronte foſſæ tam latæ tanque profundæ, qua exiguitas temporis patieba-
ciendæ operam dederunt. Quo tempore inter Gallicos duces non ſine ſententia-
diuerſitate, cõſultabatur:quoniam denuò vrbem inuadere,cum paruã ante ſe mœ
ruinam, & hoſtes à tergo haberent, admodum periculoſum cenſebatur:ſine ali-
rei gerendæ ſpe immorari non ſolùm inutile, verùm etiam ob commeatus ino-
, id fieri nullo modo poſſe; ſi verò retrocederent, maiorem Hiſpanis exiſtimatio-
quàm ipſi ſuperioribus diebus progrediendo comparaſſent,conceſſuros: eos au-
n ſuis caſtris, quæ ab eis munita eſſe,exiſtimandum erat,adoriri periculoſiſſimum
& omnibus ſuperioribus conſilijs repugnare:in omnibus autem periculis ea potiſ-
m vitanda eſſe, ex quibus maiora mala poſſent ſequi; nullam autem offenſionem
erniciem eſſe maiorem, quàm acie debellari. Quibus in difficultatibus,demùm
ſcio ad id maximè velut glorioſiſſimum tutiſſimumq; cohortante,vt quamprimùm
ret,hoſtes inuaderent conſtitutum fuit: quo conſilio noctu ponte Ronco impoſito,
parum aggeribus vt tranſitus facilior eſſet ab omni parte complanatis, primò dilu-
,diei vndecimi Aprilis, qui dies ob Domini reſurgentis ſacroſanctam memoriam
berrimus eſt, Germani pedites per pontem, omnes autem ferè primi & medij ag-
s milites flumen vado traiecerunt:poſtremum agmen quod Iuo Allegrius ducebat,
io erant quadringenti cataphracti, vt ſi opus eſſet exercitui opem ferre,etſi vel mi-
vel populus Rauenna eruptionem faceret ſeſe opponere poſſent, in fluminis ripa
ennam verſus remanſit: ad pontis verò, qui antea Montoni impoſitus fuerat cuſto-
, Paris Scotus cum mille peditibus relictus fuit: quo facto Galli hunc in modum
ad prœlium inſtruxerunt. Primum agmen, cui præibant,tormenta ſub Ferrarien-
ducis imperio cum ſeptingentis cataphractis & Germanis peditibus, in fluminis
uæ illis ad dexteram erat, ita vt pedites ſiniſtrum equitum cornu clauderent, col-
um fuit; ad primi agminis ſecundi agminis pedites, octo millia partim Vaſcones,
n Belgæ poſiti fuere; deinde à fluminis ripa ſubinde longius,Italorum peditum ex
acies cui Federicus Bozzolenſis imperabat, in qua non plus quàm quinquies
pedites erant:nam etſi Foiſſeius, cum ante Bononiam tranſiret, eos qui in præſi-
rant collegiſſet, multi ſtipendiorum anguſtia dilapſi fuerant: huius agminis latus
otoxotæ omnes & leuis armaturæ equites, qui trium millium numerum excede-

bant, clausere: post hæc agmina omnia, quæ non ad rectam lineam extensa,sed i
xa semilunæ figuram efficiebant: ad fluminis ripam, secundi agminis sexcenti
phracti collocati erat, quibus Palissa & cardinalis Sanseuerinas concilij legatus in
rabant;qui ingenti corpore vastoq; animo,à capite ad pedes splendissimis armis te
multò magis ducis quàm Cardinalis aut legati munus obibat:Foisseius nullum sib
culiarem locum curamúe reliquit, sed ex omni exercitu triginta fortissimis nobil
delectis, vt omnibus prospiceret succurreretq; liber esse voluit; armorum splendo
pulcritudine, paludamentoque inter ceteros maximè conspicuus, vultu hilarissim
culis vigore plenis,ac penè præ lætitia scintillantibus; vbi copias omnes ad pugna
structas cõspexit,amnis aggere conscenso,facundia(sic fama tulit)plusquam milita
militum animos accenderet in hunc modum loquutus est:

Quod tantopere exoptauimus,Milites,vt in patentibus campis cum hostibus
gredi liceret, ecce fortuna,quæ nobis in tot victorijs benigna extitit mater,hoc di
gita est;victoriæ omnium post hominum memoriam magnificentissimæ cum imm
gloria cõsequendæ occasione proposita:neq; enim sola Rauenna,aut Galliæ toga
bes solæ, vestræ potestati relinquentur, sed minima virtutis vestræ præmiorum p
runt:nemine enim amplius qui se armis vestris opponere possit, in Italia relicto,si
lo impedimento Romam vsq; percurremus; vbi immensæ illius sceleratæ curiæ d
tot seculis ex Christianorum visceribus erutæ,vestra erunt præda, tot superbissima
menta,tantum argenti,tantum auri,tantum gemmarum,tot opulentissimi captiui,
uersus orbis fortunæ vestræ sit inuisurus:Roma, eadem facilitate Neapolim vsq; t
ceptas iniurias vlciscentes excurremus, quam felicitatem cum virtutem,cum fort
vestram, cum gloriosas victorias paucorum dierum interuallo partas perpendo
vultus & opera intueor, cum paucissimos vestrûm,qui ante meos oculos non ali
gregio facinore clarum virtutis suæ documentum dederit, esse memoria repeto,
quod eam nobis intercipere possit in mentem venit. Hostes nostri ijdem Hispan
qui aduentu nostro ignominiosè noctu Bononia aufugerunt; ijdem sunt qui ant
cos dies, non secus quàm fuga, ad Imolæ & Fauentiæ mœnia, vel in loca mont
difficilia, sese à nobis eripuerunt: nunquam hæc natio in regno neapolitano ape
quóue loco cum exercitibus nostris manus conseruit, verùm semper aut munitio
aut fluminum, aut fossarum adiumento;nunquam virtute,sed fraude insidijsq; fr
metsi non hi sunt Hispani illi in neapolitanis bellis inueterati,sed gens noua & in
ta, & quæ nunquam aduersus alia arma, quàm Maurorum arcus,sagittas,obtusas
stas pugnauit:& tamen ab illa gente,corpore inualida,animo timida,inermi,omn
bellicarum artium ignara, superiore anno,ad Gerbarum insulam tanta cum igno
victa: vbi hic ipse Petrus Nauarrus tanti apud illos nominis dux,quid tormenta
ueris impetu mœnia cõcutere, & vera audacia fortitudineq; pugnare intersit, fu
morabile exemplum dedit: nunc fossa quàm hac nocte ingenti metu fecerunt
pedites agere tecti, falcatis curribus freti manent, quasi prælium his puerilibus
mentis ineundum esset,non autem animi virtute,& pectorum lacertorumq; rob
tò, mihi credite,ex istis illorum cauernis eos extrahent tormenta nostra,in apert
nosque campos compellent: in quibus quantum Gallicus impetus, Germanica
tas, & generosa Italorum virtus, Hispanorum calliditati & fraudibus præstet,el
Nulla res nostram gloriam minuere potest, nisi quòd numero tanto illos, nimir
nè duplo superamus: & tamen hoc commodo vti nobis à Fortuna indulto, i
nostræ minimè tribuetur, sed illorum imprudentiæ ac temeritati,quos ad pugn
animus aut virtus, sed Fabritij Columnæ,ob temerè Marcoantonio facta promi
toritas seu potius diuina iusticia, ad Iulij ementiti pontificis superbiam,ac nefa
gitia;totq; perfidi Aragoniæ regis, in regis nostri bonitatem,fraudes & proditio
stissimis pœnis afficiendas trahit: verùm quid ego pluribus vtor verbis?cur apu
virtutis milites, non necessarijs hortationibus tantum victoriam differo,quantu
poris vobiscum loquendo consumo?progredimini macte, virtute milites consti
dine, certi hunc diem regi meo imperium, vobis opes totius Italiæ daturum;e
dux vester,semper vbiq; locorum vobiscum ero; & quemadmodum soleo vitam

bus periculis exponam; omniũ qui vnquam fuerunt, belli ducum fortunatissimus, do huius diei victoria meos milites, omnium vel militum vel exercituum qui à tre- annis fuerint, gloriosissimos, opulentissimosque sum facturus. Hac oratione ha- cœlo tubarum & timpanorum strepitu, totiusq; exercitus lætissimis acclamatio- resonante, ad hostium castra quæ minus duobus milliaribus, ab eo loco vbi am- ransierant, distabant, progredi cæperunt: quæ castra secundum fluminis ripã quæ nistra erat protensa, fossa quantũ temporis breuitas fieri permiserat alta, ad dexte- ota muniebat: nisi quòd à fronte vt cũ equis ad excursiones egredi possent, viginti um spatium apertum reliquerant: in quibus castris, vt primùm Gallos flumen re senserunt, hoc modo aciem instruxerant: Primum agmen octingentorum gra- maturæ equitum, quod Fabritius Columna ducebat, secundum fluminis ripam catum fuit: huic ad dexteram sex millia peditum adiuncta: hos secundum fluuium r alterum agmen sexcentorum cataphractorum erat, cuius latus quatuor pedi- nillia claudebant: huic agmini prorex ipse præerat; & cum ipso marchio Paluda- in hoc agmine erat Mediceus cardinalis, natura magna ex parte oculorum lumi- ptus, moribus mansuetis, pacis ornatu, specie reque ipsa, à Sanseuerinati cardi- nodum dissimilis: Secundo agmini, postremum ad eandem fluminis ripam suc- bat Caruaiallo Hispano duce; in quo erant quadringenti grauis armaturæ equi- & quatuor millia peditum, cum leuis armaturæ equitibus, quorum Ferdinandus lus Piscariæ marchio admodum adolescens, verùm eximiæ spei præfectus erat; xterum peditum latus à tergo muniebant, vt ei parti quæ inclinaret subuenirent: enta ad cataphractorum frontem erant collocata; & Petrus Nauarrus, qui cum gentis delectis peditibus, nulli se loco obstrinxerat, ad fossam in fronte pedita- riginta currus, falcatis veterum similes, minoribus tormentis onustos, longissi- eruto ad Gallorum impetum facilius sustinendum super imposito collocarat: quo e intra fossæ munitionem firmi hostilis exercitus impressionem expectantes; consilium vt exitu non fuit vtile, sic in principio admodum perniciosum appa- quoniam Fabritij Columnæ sententia fuerat, vt quum primùm flumen transire in- ent, infestis in eos signis inuaderent; commodius ratus cum vna modò parte redi, quàm parua fossa castra muniri: at Petro Nauarro cuius consilia prorex ve- acula sequebatur repugnante, parum prudenter vt traijcere permitterentur, sta- fuit. Ideò Galli iam circiter ducentos passus prope fossam progressi, vt hostem s se continere, nec vsquam pedem mouere cernunt, ne eam opportunitatem ipsi cupiebant hosti concederent, constiterunt: ita vterque exercitus vltra duas immotus stetit; innumeris tormentorum globis interea vtrinque iaculatis: à qui- Galli pedites, quia Nauarrus tormenta in loco vnde eos maximè læderet collo- , non paruum detrimentum patiebantur: sed dux Ferrariensis, tormentorum par- ost exercitum retracta, ad alterum Gallorum cornu summa celeritate in eum ip- ocum in quo hippotoxotæ erant collocati perduxit: quod cornu quia exercitus am figuram habebat, hostibus à tergo fere imminebat: vnde eorum latera atroci- etere cæpit, cum maximo præcipuè equitatus detrimento; quoniam Hispani pedi- Nauarro in depressum locum secundum fluminis aggerem reducti, eiusque iussu strati, percuti non poterant: Fabritius Columna clara voce clamabat, & crebris js proregem vrgebat, vt antequam tormentorum ictibus absumerentur, in præ- prodiretur; sed Nauarrus peruersa ambitione ductus repugnabat: nam cum sibi riam peditum Hispanorum virtute vel reliquis omnibus extinctis promitteret, gis gloriam suam augeri existimabat, quo magis reliqui exercitus detrimenta au- tur: verùm iam tantam stragem grauis leuisque armatura à tormentorum fulmi- acceperat, vt ferri amplius non posset, & miserando spectaculo horrendis cla- us permixto nunc equites, nunc equi mortui corruere, nunc capita, & brachia uo corpore auulsa per aërem volitare cernebantur: quare Fabritius exclamans, nobis omnibus vnius Marrani pertinacia & peruersitate turpiter moriendum? exercitus penitùs nullo ex hostibus à nobis cæso perdendus? vbi sunt tot no- uersus Gallos trophea? an Hispaniæ Italiæque decus vnius Nauarri gratia inte-

rire debet? & hæc dicens, nihil proregis vel ſignum vel imperium moratus, ſuos e
tes vltra foſſam impulit, quem cum reliquus equitatus ſequeretur, Nauarrus pe
bus ſuis ſignum dare coactus fuit: qui magna ferocitate erecti, cum Germanis pe
bus, qui iam ipſis appropinquauerant congreſſi ſunt: ſic omnibus agminibus permi
ingens prælium cæptũ eſt; & proculdubio ex maximis quæ à multis annis Italia vid
nam & Tarenſis pugna, vix aliud fuit quàm validus equitum concurſus, & regni
politani prælia, potius ordinum perturbationes aut temeraria conſilia quàm pugn
ad Giaradaddam, minima Veneti modò exercitus pars pugnauerat; hic verò in p
tie abſq; aquarum aut munitionum impedimento omnes permixti, duo exercitus
mis vel ad victoriam vel ad mortem obſtinatis, pugnabant, nõ modò periculo, glo
ſpe, verùm etiam gentium mutuo odio accenſi: In Germanorũ peditum cum Hiſp
congreſſu, duo magni nominis duces memorabile ſpectaculum præbuerunt, Iac
Emſer Germanus, & Zamudius Hiſpanus, qui extra acies progreſſi, quaſi prouocati
dimicarunt: quo in certamine Hiſpanus hoſte interfecto extitit victor, fœderatorũ e
tatus Gallico equitatui pars prorſus non erat; & tormentis eo die ita fuerat concuſſ
diſcerptus, vt longè inferior factus eſſet: idcirco cum aliquandiu potius animi vi
quàm corporis viribus hoſtium impetũ ſuſtinuiſſent, & ſuo Allegrius cum poſtrem
gmine, & mille peditibus qui ad Montonem relicti fuerant, à Palicia eſſet accerſit
eorum latus impetum feciſſet; iamq; à Ferrarienſis militibus Fabritius Columna e
giè pugnans captus eſſet; nec iam ſuſtinere poſſent, ducũ quoq; exemplo edocti t
verterunt: quoniam prorex Caruaiallus, ſuorũ militum virtutis extremo periculo
mè facto, in fugam ſe coniecerunt, tertium agmẽ penè integrũ abducentes; cum qu
& Antonius Lena, vir tunc humilis ſtatus, ſed qui pòſt per multos annos, omnibus
tiæ gradibus exercitatus, clariſſimus imperator euaſit: Iam omnes leuis armaturæ
tes fuſi, & Piſcarius illorum dux, ſanguine ac vulneribus madens captus erat: c
etiam Paludis regulus, qui per campum foſſis rubiſque refertum, magna ord
perturbatione ſecundum agmen in pugnam deduxerat: iamque tellus equis, viri
cæſis erat cooperta: & tamen Hiſpanicus peditatus, ab equitibus deſertus incre
ferocitate pugnabat: qui quamuis primo cum Germanis concurſu à firmis haſtaru
dinibus aliquantum repulſus fuiſſet, tamen pòſt cum ad enſium longitudinem illis
pinquaſſent, & multi Hiſpanorum clipeis protecti, inter Germanorũ crura pugio
ſubijſſent, ingenti cæde facta iam penè ad medium agmen peruenerant: apud quo
ſcones pedites, via inter fluuium & aggerem occupata, Italos inuaſerant; qui etſi n
ex tormentis cladẽ acceperant, tamen ſumma cum laude illos repuliſſent, niſi cum
tum ala Allegrius maiori virtute quàm fortuna impetũ in eos feciſſet; nã cũ illicò f
uerroem filium ante oculos ſuos interfectum cerneret, ne tanto dolori ſuperſtes
equo in confertiſſimã hoſtium turbam immiſſo, vt fortiſſimũ ducem decebat pug
multis iã cæſis interfectus fuit. Itali pedites cum tantã multitudinẽ ſuſtinere nõ po
inclinabant, cum pars Hiſpanorum illis auxilio accurrens, eos in pugna retinuit: &
mani pedites, ab altera Hiſpanorum parte oppreſſi, vix amplius cõſiſtere poterãt;
omni equitatu iam in fugã conuerſo, Foiſſeius ſe in eos magna eum equitũ multit
infeſtus immiſit: quare Hiſpani potius recedentes, quàm acie pulſi, nulla in part
nibus perturbatis, viam quæ eſt inter fluuium & aggerem ingreſſi, æquis paſſibu
dentes, fronte denſata, ideoque eius robore Gallos repellentes diſcedere cæp
quo tempore Nauarrus mortis potius quàm ſalutis cupidus, eamque ob cauſſa
lio non decedens, captus fuit; ſed Foiſſeius cum Hiſpanicum peditatum victori
integris ordinibus incolumen abire ferre nõ poſſet; & victoriam niſi iſtis quemad
& reliquis fuſis minimè perfectam eſſe animaduerteret, cum equitum agmine
mos magno furore adortus eſt; à quibus extemplo circumuentus, equoq; deiect
vt nonnulli aiunt, dum pugnaret equi lapſu oppreſſus, haſta in latus adacta inte
eſt: quod ſi, vt creditur, ijs qui ad ſummũ felicitatis gradum peruenere mors eſt o
huius profecto mors tam glorioſa parta victoria fortunatiſſima fuit. Interijt adm
uenis, iam apud omnes mortales famã adeptus immortalem, quòd vix trium me
pleto curriculo, prius imperator penè, quã miles, incredibili celeritate ferocita

rias esset consecutus.Lautreccius viginti vulneribus saucius penè exanimis prope iacuit: qui pòst Ferrariam perductus,diligenti medicorum cura seruatus est. Pro- Foissei obitum Hispani pedites sine molestia abire sunt permissi ; reliquus exer- iam dissipatus fugatusque erat, impedimenta capta, signa item & tormenta; cap- ontificis legatus, qui ex Epyroatrum manibus, in Federici Bozzolensis potesta- ranslatus, ab ipso Concilij legato fuit traditus: capti Fabritius Columna, Nauar- aludensis item & Bitontinus & Piscarius marchiones,multique alij principes,no- n primores, & clari nobiles Hispani, & neapolitani. Nihil in pugnis desideratorũ ero incertius:tamen in multorum varietate pleriq; asserunt,ex vtroque exercitu,vt num,decẽ millia cecidisse:nimirũ tertiam partem Gallorũ, reliquam hostium:alij s cecidisse aiunt:sed proculdubio cõmuni Martis more fortissimos & præstantissi- quosq;:inter quos ex pontificijs fuit Raphel Paccius clari nominis dux,& innume nerati. Verùm in hac parte citra controuersiam longè maior fuit victoris iactura; ter Foissei, Allegrij,multorumq; ex Gallica nobilitate virorum,& Iacobi,aliorum- x Germanico peditatu fortissimorum ducum interitum: cuius virtuti, cum multo ine empta victoria magna ex parte tribuebatur; multi quoq; vnà cum Molardo Va im & Belgarum duces cecidere; quæ gentis eo die apud Francos omnem gloriam runt:sed omnẽ iacturam Foissei mors superauit, cum quo illius exercitus neruus ocitas penitùs extincta est.eorũ qui victi ex pugna euasere,maior pars Cesenã ver- ga cõtendit,& inde ad remotiora loca:nec prorex antequam Anconẽ peruenisset um substitit, in quem locum cum paucissimis equitibus peruenit:multi in fuga spo- & cæsi fuere; quoniam agrestes homines omnes vias percurrebant; & Vrbinatium qui cum ante multos dies Balthassarẽ Castellioneũ ad Galliæ regẽ misisset; & pro- homines apud Foisseium haberet,clàm contra patruũ conspirasse credebatur: nõ ò regionis homines in fugientes cõcitauit,sed milites qui in Pisaurensi agro idẽ fa- t misit: illi soli qui per Florentinorũ loca fugerunt, ministrorum deinde reip. iussu umes euasere. Victore exercitu in sua castra reuerso,Rauennates statim ad deditio faciendã miserunt:sed seu dum paciscuntur,seu iã pacti cõmeatũ qui in castra mit- ur instruunt,mœnium custodiendorũ diligentia intermissa, Germani & Vascones uri ruinam vrbem ingressi,præter naturale in Italicum nomẽ odium, cladis quoq; gna acceptæ indignatione, ad maiorẽ crudelitatẽ incitati crudelissimè vastarunt. to pòst die Marcusantonius Columna, Citadella,in quã confugerat re & hominb. ,tradita,abire permissus:ea tamen lege,vt nec ipse,nec qui cũ eo erant duces,ante mum Mariæmagdalenæ sacrum diem, nec in regẽ Galliæ, nec in concilium Pisa- arma sumerent:& paulo pòst Vitellius episcopus,cum centum quinquaginta pedi arci prępositus, eadẽ illi facultate concessa, deditionem fecit. Victoriæ fortunam es vrbes,Imola,Forumliuij,Cesena,Ariminum,omnesq; Galliæ togatæ arces,præ- nolensem & Foroliuiensem sequutæ sunt: quæ omnes à legato concilij Pisani no- e acceptæ fuere. At Gallicus exercitus, Foissei morte,tantaq; clade accepta veluti itus relictus, quatuor prope Rauennam milliaribus ociosus morabatur:& legatus Palicia,ad quos,quia Alfonsus Estensis iam Ferrariam redierat,imperium delatum de regis voluntate incerti, eius mandata expectabãt:cum neq; apud milites tantæ ritatis essent, quæ ad exercitum,direptis rebus partiendis, vel in tuta loca mitten- nplicatum, mouendum esset idonea; & victoria tanto sanguine parta,ita viribus & o deiecti,vt victis quàm victoribus similiores essent: quare omnes milites querelis rymis Foissei nomẽ implorabant; quem nulla re impediti, vel territi quocunq; ter- n secuti essent; nec dubitabatur quin ille ferocitatis suæ impetu, & promissis vt fe- ur à rege factis, sibi regnum neapolitanum caperet, tractus, statim post victoriam eta celeritate Romam cursu petiturus fuisset; & pontificem cum ceteris nulla alia s spe relicta, præcipites fugæ se daturos. Decimatertia Aprilis die, Romam de pu- b Octauiano Fregosio, qui mutatis equis à Forosempronij aduolauit, nuntiatum: es ingenti totius curiæ metu ac tumultu accepta fuit:quamobrẽ cardinales statim ntificem accurrentes, summis precibus instabant, vt accepta pace, quàm ab rege e satis honestã impetrari posse nõ dubitabant, tandem sacrosanctam sedem,seq; à

tantis periculis liberaret: satis pro Rom. ecclesiæ maiestate, proq; Italiæ libertate l
rasse; magnamq; gloriam isto suo sancto proposito cõparasse; in tam pio munere, di
numen, quemadmodum tot signis ostensum fuerat, ei aduersum extitisse, cui qui s
ponere vellet, nihil aliud facere, quàm ecclesiã vniuersam in extremam ruinam co
re: ad Deũ magis quàm ad ipsum sponsæ suæ curã spectare: idcirco Dei voluntati o
cõmitteret; atq; ex euangelij pręcepto pacẽ amplexus, suam senectutẽ, ecclesiæ sta
atq; aulam suam totã, quę nihil aliud quàm pacẽ exoptaret, aut inclamaret, tot mol
tandẽ liberaret; victores iam Romã versus mouisse, credibile esse, quibus ipsius n
coniunctus foret; adiuncturos se pariter Rubertum Vrsinum, Pompeium Colum
Antimũ Sabellum, Petrum Marganum, & Rentium Mancinũ (hos ab rege Galliæ
pta pecunia, iam ante prælium ad Romam infestandam se cõparare constabat) qu
periculis quodnám aliud remediũ superesse quàm pacẽ? ab altera parte Aragonię
& veneti Senatus legati in contrarium vehementer nitebãtur: res nõ adeò afflicta
ita ad extremum redactas persuadere satagẽtes; nec exercitũ adeò dissipatum, quin
uissimo tempore, ac non graui sumptu reparari posset: illud certò constare, proregẽ
maxima equitatus parte euasisse; hispanicum peditatum, simul collectum integris
nibus è pugna recessisse; qui si vt verisimile erat, incolumes essent, omnem aliam i
ram parui esse momenti; nec Gallos tam citò Romam venire posse, vt tempus
comparandum non haberet, esse metuendum: propterea quòd cum Imperatoris
tum, multas perturbationes, multaq; mala coniuncta esse oporteret: Heluetiorum
terea metum illos suspensos habiturum, quos pro fœdere apertè facturos, & Insul
descensuros non esset amplius dubitandum; nec pacem à Galliæ rege nisi iniqui
atque ignominiosis legibus sperari posse; atque etiam à Bernardini Caruaialli s
bia, & Federici Sanseuerinatis insolentia leges accipiendas fore: ideo reliqua o
magis probanda, quàm tanta indignitate, tantaque cum infamia in acerbissiman
dissimamque seruitutem se conijcere: seditiosos illos nunquam ipsius dignitatem
tam persequi desituros: malorum illud minimum esse, si secus fieri non posset, Ro
deserere, & cum tota aula, aut in regnum neapolitanum, aut Venetias se transfer
eadem cum securitate, eodem honore, eadem magnitudine versaretur: neque
Romanæ vrbis iactura pontificatum semper quouis loco pontificis personæ
xum amitti: retineret modò consuetam constantiam animiq; altitudinem: Deum
mum maximum qui mentes hominum perspicit, ipsius sanctissimæ menti non es
futurum; nec Petri nauiculam marinis fluctibus vexari, sed nunquam submergi
tam, deserturum: christianos præterea principes, religionis amore, & nimiæ Gal
gis potentiæ timore concitatos, totis viribus & proprijs corporibus ipsius defensi
suscepturos. Quæ pontifex summa ambiguitate atq; animi suspensione audiebat:
ita vt in eo hinc odium, indignationẽ, pertinanciã vinci flectiúe minimè assuetam
periculum & metum conflictari facilè animaduerti posset; & ex responsis legatis
non tam illi Romam deserere, quàm in nullum locum vbi in aliorũ non esset pot
se non posse transferre, molestum esse, perspiciebatur. Idcirco cardinalibus se p
velle respondebat, Florentinos vt apud Galliæ regem de pace agerent appellari
sus; nec tamen eo modo, vel ita apertis verbis, quæ animi sui plenam fidem facere
spondebat: à ciuitate veteri, Biasciam Genuensem triremium suarum præfectum
fierat; ex quo illũ Roma discedere in animo habere interpretabantur; & paulo pòs
dem remiserat: de Romanorum proceribus, qui cum alijs non conspirassent, stip
conducendis agebat: duorũ legatorum cohortationes libenter audiebat; sed ita
runque verbis contumeliosis & indignatione plenis responderet. Interea venit
Medices eques Rhodius, qui pòst Pontifex fuit, quem cardinalis Mediceus, à Sa
rinati cardinale accepta facultate, sui in tanta calamitate cõmendandi specie, re a
ra vt rerum statũ edoceret, ex castris mittebat: à quo quã Galli debilitati essent p
edoctus, quot ducib. orbati, quot fortes viros amisissent, quot per multos dies vu
acceptis inutiles essent futuri, innumeros equos occisos, partẽ exercitus in var
Rauennensis prędæ caussa dissipatam: duces dubios & de regia voluntate incerte
admodum inter se cõcordes, quòd Palicia, Sanseuerinatis, qui & legati & ducis n

i volebat, insolentiam ferre recusaret: obscuras de Heluetiorum aduentu voces au-
neq; illum exercitũ se citò moturum, aliquo signo perspici: qua re magnopere Pon
confirmatus, illum in Cardinalium senatum introductum eadem coram purpura-
ponere iussit: huc accessit, quòd Vrbinatium dux, quæcunq; illum caussa impule-
utato consilio, ducentos grauis armaturæ equites, & quater mille pedites ei obla-
misit. Cardinales nihilominus in eo ad pacem cohortando persistebant; à qua etsi
s non se alienum ostenderet, eam tamen nisi velut extremum remedium accipere
euerat: imò etiamsi præsenti malo, præsens medicina non ostenderetur, Roma pro-
re, modò ne caussam suam principum armis defensum iri, prorsus esset desperan-
ac præsertim si Heluetij mouerentur malebat; qui vt se ad eius nutum paratos esse
derent, aliquot dies antè, Galliæ regis legatos, ad eum locum ad quem, vt de Pon-
s postulatis deliberarent, singularum ciuitatum legati conueniebant, ire vetuerant.
c rerum statu aliqua spes pacis affulsit; quoniam rex Galliæ antequam prælium cō-
retur, tot periculis, quæ ex tot partibus imminebant admonitus, & Cæsaris varie-
egibusq; duris quas proponebat, commotus, ideoq; tandem in multis potius pon-
s voluntati cedere, Fabritium Carrectum Cardinalis Finariensis fratrem, clàm ad
etensem & Strigoniensem cardinales, qui pacis colloquia nunquam penitùs ab-
ant, miserat; proponens vt Bononia pontifici restitueretur, Alfonsus Atestinus,
m & omnia reliqua oppida quæ in Aemilia possidebat, traderet, antiquo se censui
ingeret; nec sal amplius in eius oppidis fieret; cōcilium extingueretur assensurum;
issim nihil à Pontifice præter pacem poscere: Alfonsus censuris eximeretur, & in
na iura ac priuilegia postliminio rediret: Bentiuolis, qui exules essent, propria bo-
onseruarentur: Cardinalibus atq; Antistitibus qui concilio adhæsissent, dignitates
uerentur: quæ capita quamuis duo Cardinales metuerent, ne parta victoria à rege
aberentur, aliter proponere non sunt ausi; nec Pontifex, cum sibi tam decora es-
nec dum occultum illud consilium quod in animo gerebat patefacere vellet, ea
sari ab rege posse censuit; imò fortasse vtilius esse his colloquijs regia arma suspen-
, vt plus temporis ad eorum, in quibus reliquas spes suas collocauerat, progressus
piciendos haberet. Quare cunctis Cardinalibus idem vrgentibus, nono post pu-
n die his capitibus subscripsit; fide cardinalibus se si rex confirmaret ea accepturum
icta; & ad Finariensem Cardinalē qui in Gallia, sed remotus ab aula ne pontificē
ret, degebat, & ad Tiburtinum Episcopũ, qui Auenione legati locũ obtinebat, lite-
andauit, ad regem se de hisce rebus transferrent: sed neq; solemne mandatum, nec
ciendi facultatem misit. Huc vsque progressum habuere Pontificis mala; ad hunc
e diem ipsius calamitatum cumulus peruenit; sed ab eo die, semper ei maiores spes
fere; & fortuna absq; vllo fræno, ad illius magnitudinem conuerti cœpit. Huic tan-
utationi Paliciæ ex Aemilia discessus initium dedit, qui à Normaniæ Quęstore, ob
etiorum aduentus crescentem rumorem reuocatus, trecentis cataphractis, totidē
armaturæ equitibus, & sex millibus peditum, cum octo magnis tormentis, sub co-
legati imperio in Aemilia relictis, Mediolanum versus cum reliquis copijs conten-
Heluetiorum aduentus metum augebat, quod idem Normaniæ Quęstor, potius re-
ratiam promereri, quàm vtilitatem procurare cupiens, contra quam res præsentes
ulabant, statim parta victoria, Italos pedites, & partem Gallorum imprudenter di-
rat. Paliciæ discessus pontificem eo metu quo magis premebatur liberauit, in per-
ia cōfirmauit, & Romanas res confirmandi facultatem dedit: propter quas aliquot
litatis principes, cum trecentis grauis armaturæ equitibus conduxerat; & Prospe-
Columnam omnibus copijs suis præficere meditabatur: quoniam eorum qui res
s moliebantur animis fractis, Pompeius Columna, qui se Montefortini coparabat,
pero deprecante, ad pontificis cautionem pecunia quam à rege acceperat turpiter
ta, Montemfortinum in M. Antonij Columnæ potestatem daturum recepit. Quo
plo & Rubertus Vrsinus, qui ante Pitiliano in Columniorum loca vt arma moue-
nerat, eodem modo regia pecunia retenta, paulo pòst Iulij Vrsini opera, Rhegij in
ria Archiepiscopatu, perfidiæ præmium, à Pontifice accepto, conuenit. Vnum
m Marganum acceptam pecuniam retinere puduit, honestiore felicioreque con-

silio:quoniam nō multo pòst, ab istius regis successore in bello captus debito suppl
fraudis pœnas dedisset. Quibus rebus pontificis animo admodum confirmato, ex
rum domesticorumq; hostium præsenti timore sublato, tertia Maij solenni ritu in B
lica Ioannis Lateranensis concilium auspicatus est:iam certus non modò maximam
liæ partem,sed & Hispaniam, Angliam, & Vngariam conuenturas;cuius auspicijs i
met pontificio ornatu, cardinalium collegio, & magna episcoporum multitudine
mitante interfuit: vbi præter multas alias preces, ex antiquo more Spiritui sancto s
celebratis, & patribus publica oratione, vt toto corde publicum bonum & christi
religionis dignitatem tueri ac promouere curarent cohortatis,vt cæterarum rerum
in posterum statuendæ essent fundamenta iacerentur,concilium id verum, legitim
& sanctum,in eoq; proculdubio vniuersæ Ecclesię omnem autoritatem potestatem
positam esse promulgatum fuit: pulcherrimæ proculdubio sanctissimæque ceremo
quæque humanorum pectorum intima penetrare deberent, si tales cogitation
nesque harum rerum autoribus propositi esse, qualia sunt verba,crederentur.His
bus post Rauennensem pugnam vtebatur Pontifex. At rex Galliæ, quamuis Foisse
longè carissimi interitus, victoriæ lætitiam nonnihil perturbaret,statim legatum &
liciam exercitum Romam ducere imperauit: tamen primo ardore remisso, toto a
ad pacis desiderium redire cæpit; quod nimis grauem tempestatem, & nimis ex
tis partibus rebus suis imminere iudicaret: nam etsi Cæsar se in fœdere permansu
promittere non desineret, & inducias cum Venetis suo nomine pactas absque
consensu fuisse, nec se eas probaturum assereret,nihilominus rex,præter illius in
stantiæ metum, tum quòd has res simulata mente dici suspicabatur,ob leges quas
ponebat, socium in bello grauem, & in pace detrimentosum habere videbatur:
enim interuentu se ad indigniores leges admittendas adactum iri metuebat: p
rea quin Heluetij cum hostibus essent facturi iam nihil dubitabat;& ab Angliæ reg
tum bellum expectabat: quoniam rex ille fecialem, qui omnia fœdera rupta es
nunciaret,miserat: quòd in omnibus, ne cum ecclesia aut Catholico rege socer
bellum gereret, contineretur. Itaque rex summa voluptate, Florentinos vt de p
gerent interpellatos fuisse cognito, statim Gratianopolitanum præsidem cum a
simis mandatis, vt ex propinquiore loco ageret, &,si ita res ferret, Romam ire p
Florentiam misit: deinde ex capitum subscriptione, maiore, vt videbatur, Pon
propensione cognita, penitùs ad pacem inclinauit; quamuis metuens ne exercit
scessu ad consuetam pertinaciam rediret, Paliciam qui iam Parmam peruenerat
copiarum parte in Aemiliam redire, & vlterius progredi velle rumores spargere
rit.Bononiam concedere, non tam Cæsarianorum contrarijs suasionibus, quàm
etiam pace inita, eundem in se pontificis animum futurum metuebat, graue illi
batur. Et ideò Bononia,quæ Mediolanensem ducatum tanquam propugnaculum
retur, priuari sibi periculosum esse, præterea cum Finariensis cardinalis, & Ti
nus episcopus, sine mandato ad peragendum venissent, verisimile signum vide
pontificem tunc,velut tot angustijs periculisque circumuallatum, simulatè conse
tamen eas leges accipere tandem decreuit cum nonnullis adiunctionibus, q
men non tales erant, vt præcipua capita turbarent, cum quo responso is qui Tib
episcopo ab epistolis erat Romam contendit, regis nomine à pontifice petens,
episcopo & cardinali transigendi potestatem mitteret; vel Grationopolitanum
sidem, qui eius rei amplissimam autoritatem habebat, Florentia aduocaret. Ang
gis mandatum allatum erat, quo iam Nouembri mense confecto, Eboracensi
nali fœderis potestatem dabat, propter longum maris circuitum (ante enim in
nia fuerat) tandiu immoratum: & Cæsar demùm post longas dubitationes, in
cum Venetis approbauerat, Mediolanensis imperij ac Burgundiæ obtinendi à C
lico & Angliæ regibus spe facta accensus. Pontificis quoq; spem Aragoniæ reg
missa non mediocriter confirmarunt; qui de pugnæ successu primùm Galliæ reg
ris ad reginam scriptis, quibus Gastonem Foisseium fratrem suum cum summ
ria in victoria aduersus hostes cecidisse significabat, certior factus, deinde fusiùs
met nuntijs, qui ob maris difficultatem serò perferebantur, cum neapolitanum r

raui periculo versari censeret, Magnum Consaluum, cum nouarum copiarũ supple-
nto in Italiam mittere statuerat: ad hunc enim aliorum inopia confugiebat:nam etsi
m specie in honore haberet, ob res in regno neapolitano gestas parum illi gratus,&
pter potentiam autoritatemq; suspectus erat.Itaq; quum Tiburtini episcopi ab epi-
is minister,ad pontificem tot rebus confirmatum,cum pacis legibus peruenit,etiam
eptiones à rege ad Bononiæ tutelæ desertæ infamiam moderandam additas, ipsius
intati permissum iri spe data, cum penitùs abnuere decreuisset, sed subscriptionis
,& fidei collegio datæ,habita ratione,contrarium simulans,quemadmodum contra
eritatis suæ famam aliquando solebat,capita in purpuratorum senatu, quasi consi-
n peteret, legi iussit: post quæ verba cardinalis Arborensis Hispanus, & Eboracen-
(sic prius clàm cum illo conuenerant) alter Aragoniæ, alter Angliæ regis nomine
uutus, Pontificem vt in constantia permaneret, nec pontificatus caussam quam
a cum dignitate amplexus erat desereret, hortati sunt: præsertim, necessitatibus,
vt ijs consilijs aures adhiberet impulerant,sublatis; cumque Deum qui aliqua de
ssa nobis incognita, nauiculam suam fluctibus agitari permiserat, illam submergi
le apertè conspiceretur; neque pacem sibi peculiarem inire, vel si communis esset
ira, sine reliquorum fœderatorum consensu tractare, honestum æquumúe esse: ad
remum monentes, diligenter expenderet, quantum sacrosanctæ sedi,sibique pos-
fferre detrimentum, à veris fidisque amicis, vt reconciliatis hostibus adhæreret,
nari. His consilijs pontifex se persuasum ostendens, concordiam apertè recusa-
& intra paucos dies impetu suo vsus, in senatu, monitum ad regem Galliæ,ni pœ-
sacris pontificum legibus constitutas subire vellet, Mediceum cardinalem dimit-
t pronuntiauit, quamuis promulgationem differri concesserit; quoniam purpura-
um Senatus, quantum posset seuerissima remedia differret rogans, literis communi
nium nomine datis, quibus eum hortarentur & supplices rogarent, vt quemadmo-
n Christianissimum principem deceret, illum liberaret, se idem effecturos polliciti
t. Cardinalis Mediceus Mediolanũ ductus fuerat,vbi honestè custodiebatur; & ta-
n quamuis in aliorum potestate esset, in ipsius persona pontificiæ Sedis autoritas &
gionis reuerentia elucebant:& simul Pisani concilij contemptus,cuius caussam ani-
& fide deserebant, non modò reliqui, verùm etiam illi ipsi, qui & armis & fauore
rant prosecuti: nam cum pontifex illi facultatem misisset, qua posset milites, qui se
amplius aduersus pontificatum armis ituros pollicerentur, à censuris eximere, &
nibus defunctis,pro quibus peterentur,sacra loca ad sepeliendum concedere, in-
dibilis erat concursus, miraque religio, qua hæc & petebantur & promittebantur,
ijs ministris minimè repugnantibus, sed cardinalibus grauissimè indignantibus:
od ante ipsorum oculos, in eo ipso loco vbi sedes Concilij esset, regij homines &
ites contra ipsius dignitatem vtilitatemque in ipsius oppidis, concilij autoritate pe-
ùs contempta, Ecclesiæ romanæ adhærerent: captiuum Cardinalem,velut pontifi-
m legatum summa veneratione prosequentes.Propter inducias à Cæsare comproba
,quamuis ab eius procuratoribus, qui Veronæ erant,negaretur, rex partem copiarũ
s in eius ciuitatis præsidio habebat,quasi nõ amplius essent necessariæ,reuocauit:&
oniã ducentis nobilibus,& suæ custodiæ Hippotoxotis, cum ducentis alijs cataphra-
propter Anglię regis minas,ab se in Galliam reuocatis,in Insubria Heluetiorũ metu
escente,maiori pręsidio opus esse cognoscebat:eã ob caussam Florentinos trecẽtos
uis armaturæ equites in Insubriam,quemadmodum ab ipsius in Italia regnorum de-
sionem ex fœdere tenebantur, mittere compulerat: quod fœdus quia intra duos
nses finem erat habiturum, victoriæ existimatione adhuc recenti, illos ad fœdus de-
in quinquennium renouandum adegit, sexcentis cataphractis ad illorum imperij
ensionem promissis;& Florentini vicissim ad eorum omnium quæ in Italia possideret
lam, quadringentos grauis armaturæ equites darent: quamuis ad omnem bello se
pontifice implicandi occasionem vitandam, ab vniuersali defensionis obliga-
e,Cotiniolam,quasi pontificatus aliquod ius habere posset,eximerent.Sed iam re-
rebus grauissima pericula imminebant, quoniam Heluetij tandem sex millia pe-
m ad pontificis stipendia mittere decreuerant: quos hoc nomine petierat,vt eorum

opera contra Ferrarienſem vteretur; cum qui Galliæ regis partes ſuſtentabant, nihil
liud quàm eius rei dilationem ad eum vſq; diem efficere potuiſſent:contra quos,in
mitijs multitudo,miro odio in Gallicum nomen accenſa, magno furore vociferaba
regem ingratum eorum ſtipendijs, quorum virtute & ſanguine, tantam exiſtimatio
tantumq; imperium ſibi peperiſſet,paruam ſummam addere recuſaſſe minimè cont
tum, ſed inſuper contumelioſis verbis ipſorum ignobilitatem contempſiſſe; quaſi n
omnium hominum ab initio vna fuiſſet origo, vnusq; ortus, & quaſi qui nunc ſunt
biles & magni,ſuos maiores non aliquando,inopes,obſcuros, atq; humiles habuer
Germanos, vt ipſorum operam non amplius ſibi neceſſariam oſtenderet, ad ſtipen
ſua conducere cæpiſſe;ipſos ſuo ſtipendio priuatos, vt fame abſumantur in illis m
bus,ocioſè laturos, perſuaſus. Itaq; cunctis mortalibus oſtendendum illius conſilia
na,falſas opiniones, ingratum animum ipſi ſoli pernicioſa fuiſſe,nec militares viros
la difficultate quominus virtutem declarent ſuam retineri poſſe; ac denique aurum
pecunias ijs qui ferrum & arma haberent ſeruire: eſſe præterea ſemel toti terrarum
bi declarandum, quàm imprudenter loqueretur, qui Heluetiæ genti Germanos p
tes anteferret. Hoc ardore ita efferebantur, vt tanquam popriam cauſſam agentes,
tantū Rhenenſi aureo ſingulis dato,domo diſcederent: cum prius ſoliti eſſent regijs
pendijs nō moueri,niſi peditibus multa ſtipendia promitterentur, & duces multis
neribus afficerentur. Curiam,quæ eſt Rhetorum præcipua ciuitas,conueniebant:R
verò Galliæ regis fœderati,à quo perpetuas penſiones accipiebant,ad regem qui e
ſarent miſerant:quod antiquis fœderibus,quæ cum ſuperioribus Heluetiorum ciui
bus habebant, quin cētum peditum numerum cum illis mitterent negare minimè
ſent. Hic motus Gallorum animos, quorum vires valde imminutæ erant,veheme
perturbabat:nam Italis peditibus à Normaniæ Quęſtore dimiſſis,non plures quàm
cem millia peditum habebant: & grauis armaturæ equitibus,à rege in Galliam reu
tis, haud plures quàm mille trecenti cataphracti relinquebantur; ex quibus tre
Parmæ erant: & tamen Normaniæ Quęſtor, magis ærarij præfecti, quàm viri mili
officio functus, nouos pedites ſine regio mandato conſcribi non permittebat, ſe
pias,quæ vt Paliciæ duce in Aemiliam tranſirent, iam Finale peruenerant, redire i
rat: & Sanſeuerinatem Cardinalem cum ijs quæ in Aemilia erant,idem facere ma
rat,quorum diſceſſu Ariminnm atq; Ceſena cum arcibus,& ſimul Rauenna ſine di
tate ad pontificis imperium rediere: cumq; Galli Inſubriā milite ſpoliare nollent,
nia,pro cuius defenſione tot moleſtias tulerant, tanquam deſerta in periculo relin
batur.Heluetij quamprimùm cōuenere, Curia Tridentum à Cęſare per illius impe
itineris faciendi accepta poteſtate,profecti ſunt; qui ſua conſilia,quo ad eius fieri
ſet,Galliæ regem celare conatus, ſe fœdere quod cum illis habebat,iter denegar
poſſe aiebat. Tridento in Veronenſem agrum deſcenderunt;vbi à Venetorum(qu
cum Pontifice ad illorum ſtipendia perſoluenda concurrebant) exercitu expecta
tur: & quamuis non tanta adeſſet pecuniæ ſumma, vt omnibus ſtipendia perſolu
ſent; quoniam præter illa ſena millia poſtulata, multi præterea acceſſerant,tam a
erat multitudinis in Galliæ regem odium,vt contra ipſorum morem omnes difficu
patienter ferrent. Ab altera parte Palicia,quòd eo itinere in Italiam deſcenſuros c
ret,prius ad Pontemolium vt eos itinere prohiberet, cum exercitu venerat:pòſt c
liud illos in animo habere animaduerteret,ad Caſtilionem Striuerium, quod opp
ſex à Piſcheria milliaribus abeſt conſtiterat,incertus quænam eſſent Heluetiorum
ſilia;Ferrariámne verſus,vt ferebatur,an in Mediolanenſem agrum eſſent venturi
dubitatio fortaſſe mala quę poſt ſecuta ſunt,accelerauit:quia nō dubitabatur,quin
rarienſem agrum verſus iter ſequuturi fuiſſent, niſi Gallorum aduerſa ſorte,literæ
netorum Epyrotis interceptæ,ſententiam mutare ſuaſiſſent:quibus literis Palicia
manię Quęſtori,qui Mediolani remanſerat, rerū ſtatu ſignificato,ſi illi ſe verſus id
rium conuerterent, obſtare admodum difficile fore oſtendebat:ob quas literas,
nalis Sedunenſis, qui Venetijs venerat, & duces ſimul,ratione,quæ rarò fallit,ea
gerendam eſſe, quam hoſtibus moleſtiorem cognoſcebant,decreuerunt:idcirco
na Villafrancam ſe contulere,vbi cum Veneto exercitu coniuncti ſunt;in quo ſub

auli Ballionis imperio erant quadringenti grauis, octingenti leuis armaturæ equi- & sex millia peditum, cum multis tormentis muralibus, & castrensibus: hæc fuit Ta cur Palicia Vallegio, quòd locus esset minimè munitus, relicto, Gambaram, vt Ponteuicum consisteret, se reciperet; cum non plus quàm septem millia peditum qui enim Brixiam, Pischeriam, & Lineacum erant distributi) & mille cataphractos xercitu haberet: nam etsi trecentos cataphractos qui Parmæ erant reuocare in ani- habuisset, manifestissimo tamen Bononiæ periculo post multas Bentiuolorum pre- , vt eam vrbem ferè sine præsidio relictam ingrederentur, mandare fuerat coactus: erò periculis & spei, qua decepti fuerāt, vanitate animaduersis, & supra omnia Nor iæ quæstoris auaritiam & peruersa consilia lacerantes, illum vt Federicum Bozo- em, & nonnullos alios Italos duces, quàm maxima celeritate possent, sex millia pe- m comparare pateretur, coëgerunt: quod remedium haud citius quàm decem die- spacio comparari poterat: & Gallicum exercitum præter paruum militum nume- eneruabat etiam inter duces dissensio; quoniam reliqui ferè indignabantur Pali- parere; & cataphracti tantis laboribus, tamque diuturnis molestijs fatigati, potius, Galliam redire possent, Mediolanense imperium amitti, quàm tantis angustijs & culis tueri cupiebant: statim post Paliciæ Vallegio discessum Venetorum copiæ Heluetijs ingressæ sunt; & deinde Mincio trasmisso, in agro Mantuano castra po- e, vbi marchio debilitatem excusans, omnibus iter concedebat. In his difficultati- ducum sententia fuit, campestribus locis penitus desertis, munitiora loca custodi- a; non sine caussa tantum Heluetiorum numerum cunctando dissolutum iri speran- quoniam pontifex non minus ad sumptus frigidus, quàm ad bellum ardens, etiam arum copiarum stipendia se persoluere posse diffisus, admodum lentè pecunias ebat: ideò duo millia peditum, centum quinquaginta cataphractos, & centum Flo- inorum grauis armaturæ equites, Brixiæ collocarunt; Cremæ quinquaginta cata- ctos & mille pedites, Bergomi mille pedites & centum Florentinos grauis arma- equites: reliquus exercitus, qui erat septingentorum cataphractorum, duorum ium Gallorū peditum, & 4 millium Germanorū, ad Ponteuicū locum natura mu- m, & Mediolano, Cremonæ, Brixiæ, ac Bergomo opportunum, vbi se facilè posse istere sperabant se contulit: sed postero die à Cæsare ad Germanos pedites literæ mandatis, statim à Galliæ regis stipendijs discederent, allatæ sunt: qui cum penè o- s ex Tirolensi comitatu essent, neque in proprium principem contumaces haberi ent, eodem die discesserunt: quorum discessu, Palacia & reliqui duces omnem Me- anensis imperij defendendi spem amiserunt; idcirco statim Ponteuico Picighito- se contulerunt: quare Cremonenses prorsus derelicti, fœderatorum exercitui, qui appropinquabat, vrbē suam dediderunt: Heluetijs quadraginta ducatorum milli- promissis: de qua vrbe cum disputatum esset cuius nomine esset accipienda, & Ve- sibi reddi postularent, tandem fœderis & Maximiliani, Ludouici Sfortiæ filij nomi- cui pontifex atq; Heluetij Mediolanense imperium acquiri volebant, accepta fuit, lis tamen arcem retinentibus. Per eos dies Bergomensis vrbs à Gallis alienata in eratorum potestatatem venerat: nam cum copias quæ ibi erant, Palicia, vt eas ex- tui coniungeret, reuocasset, statim illis egressis, aliquot exules ingressi defectionis sa fuerunt. Picighitone Palicia Abduam amnem traiecit; quo in loco ad eum acces- nt illi trecenti cataphracti, ad Bononiæ defensionem destinati, quos periculo aucto ocauerat, etsi pedites quos conscribere statutum fuerat aduenissent, hìc fluminis situ hostem se posse prohibere sperabat: sed hoc consilium vt cetera, vanum appa- t: nam cum Normaniæ quæstor numerata pecunia careret, nec rationem inueni- in tantis periculis fide penitus amissa, qua regijs, vt solebat, vectigalibus addictis niam explicaret, persolui stipendia nequibant: vbi quatuor dies ibi moratus esset, nprimum hostes tribus infra Picighitonem milliaribus fluuio appropinquarunt, nctangelum, vt sequenti diem Papiam contenderet, se recepit: itaque Mediola- s imperij tuendi nulla spe relicta, iamque vniuersa regione planè rebellante, & ltuante, Ioannesiacobus Triultius, Normaniæ quæstor, Antoniusmaria Palauici-

nus, Galeatius Vicecomes, cum multis alijs nobilibus, & omnibus regijs magistrati
& ministris, Mediolano, vt in Taurinos euaderent discesserunt: & aliquot dies antè,
dinales, quamuis in decretis quàm in alijs rebus ferociores, ferè eodem tempore, q
abdicationem minantes pontifici omnem tam sacram quàm profanam pontificatus
ministrationem interdixissent, non minus tamen populos quàm hostes veriti, fugam
puerunt. Hi tumultus Mediceo cardinali fatis ad summam felicitatem reseruato pro
runt: cum enim in Galliam duceretur, mane ad Padi transitum, qui è regione Bassi
næ est, quæ veteribus Augusta Bacienorum fuit, in ipso nauis ingressu, à nonnullis
sticis pagi qui Plebs Cairi dicitur, quorum caput fuit Rinaldus Zallus, cum quo al
cardinalis familiares, nocte apud eum hospitio excepti conuenerant, ex Gallorum
eum custodiebant militum manibus ereptus fuit: qui perterriti, & ad quemuis leu
mum motum trepidantes, strepitu audito, fugæ quàm pugnæ studiosiores fuerunt. P
cia autē Papiam ingressus, ibi hærere constituebat; ideoq; Triultium & Normaniæ
storem vt eò venirent postulabat; ad quem missus Triultius (sic Quæstor & reliqui
ceres mandarant) consilij vanitatem ostendit: cum exercitus peditibus careret, ta
ruinæ nulla ratione occurri posse; nec ob temporis exiguitatem nouos, nisi ex locis
modum longinquis, & summa difficultate milites euocari: quòd si nihil aliud obsta
pecunias deficere; fidem vbiq; concidisse, amicos terrore plenos; populos diuturna
litum immoderataque licentia auersos: his dictis Triultius, vt copijs commodum
transitum pararet, ad pontem, vbi amnis procul à Valentia Astam versus coarct
iaciendum profectus est. Sed iam fœderatorum exercitus, cui Laudensis ciuitas
arce, quum Galli Abduam reliquerunt, deditionem fecerat, Santangelo Papiam
pius accesserat; quò quamprimum peruenerunt, Venetorum duces tormentis ar
petere cæperunt: & pars Heluetiorum nauibus fluuium, qui vrbi coniunctus est, tra
Galli autem veriti ne lapidei pontis, qui ad Ticinum est, per quem solum effuger
terant, aditum hostes impedirent, vt Papia exirent, pontem versus contenderunt
antequam nouissimum agmen, in quo ad equitum præsidium, postremi positi fue
nonnulli Germani pedites, qui cum reliquis non abierant, egressum esset, Helu
Porta noua & arce iam deserta, illos pugnando per totam vrbis & pontis longitudi
Germanis peditibus præter ceteros egregiam operam nauantibus sunt perseq
dum verò pontem Graualonis, qui ligneus erat, transirent, tabulis equorum pon
fractis, omnes Galli atque Germani, qui nondum transierant, vel capti vel cæsi f
Papienses se ad magnam pecuniæ summam numerandam obstrinxerunt: idem ia
cerant Mediolanenses ad longè maiorem; & præter Brixiam & Cremam omnes re
ciuitates idem æmulatione quadam faciebant: tota regione imperij nomen inclan
tur, sancti fœderis nomine, & recipiebatur, & administrabatur (hoc nomine de cō
consensu appellabatur) rerum summa Sedunensis cardinalis Pontificij legati, autc
permissa: sed pecuniæ omnesque mulctæ Heluetijs erant attributæ: illorum eran
nia emolumenta, omnes quæstus: quarum rerum fama, vniuersa natio statim, conu
qui Tiguri hanc ob caussam agebatur, commota, nouæ cohortes non paucæ ad p
accesserunt. In tanta rerum mutatione, & Placentini & Parmenses sponte suas
pontifici dediderunt: quas veluti Rauennensis Exarchatus membra, ad pontificiu
perium spectare asserebat. Heluetij Locarnum, & Rheti Vallemturenam, Clauenn
loca ipsorum rebus valde opportuna occuparunt: & Ianus Fregosius in Venetoru
ercitu dux, cum equitibus ac peditibus ab ipsis impetratis Genuam profectus,
fuit, vt Gallo præfecto fugiente ea ciuitas deficeret; cuius ciuitatis ipse dux creatu
qua dignitate olim pater ipsius functus fuerat. Eodem fortunæ impetu omnes
liæ Flaminiæque vrbes & arces sub pontificis imperium redierunt: & Vrbinatium
Bononiam cum pontificijs copijs accedente, Bentiuoli omni spe destituti deseru
quos Pontifex acerbissimè persequutus, omnia loca, quæ in posterum illos accip
sacris interdixit: nec minore odio vrbem est persecutus, quòd tot beneficiorum
tam ingratè defecisset; quòd in statuam suam multis probris insultassent; & nom
innumeris contumelijs, ludibrijsq; affecissent: quare nullos eis denuò magistrat

nec ad vllam administrationis partem aditum permisit; per acerbos ministros, à mul
iuibus velut Bentiuolorum clientibus magnam pecuniam extorsit: quas ob res, seu
vera seu falsa, fama fuit, nisi ipsius consilia morte fuissent præcisa, habuisse
in animo illa vrbe vastata, incolas Centum
transferre.

DECIMI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER VNDECIMVS.

Ferrariensium ducis cum Pontifice simulata pax: fœderis inter Aragoniæ regem, Venetos, & Iulium pontificem dissolutio: Mantuana comitia & leges in illis factæ: bellum ab Aragonij prorege Florentinis ob Mediceos in patriam restituendos illatum: Pratensis direptio: Petri Soderini expulsio: Mediceorum Florentiam reditus: Maximilianus Sfortia in paternum regnum Mediolani restitutus: Gallorum insignis ad Nouariam ab Heluetijs accepta clades: Iulij II obitus: Leonis X ad Pontificatum assumptio: Gallorum in Italiam Mediolanensis imperij recuperandi caussa aduentus: bella inter Cæsarem & Venetos: eorundem bellorum progressus: Venetorum in Vicetino agro clades.

IN Pontifice cum in rebus suis maximè aduersis summisq; periculis, insperato successu victoriam ex hostibus reportasset, pontificiumq; imperium recuperasset auxissetq;, antiqua Ferrariæ occupandæ libido quæ tanti incendij caussa fuerat, adhuc insidebat: in quam ciuitatem etsi arma conuertere vehementer cuperet, nihilominus, siue quòd concordiæ faciliorem, quàm belli rationem duceret; siue magis occultis artibus quàm apertis factis fideret, primùm, Mantuano marchioni, qui eum vt Alfonsum tinum, ad veniam petendam Romam ad se venire pateretur, eumq; honesta aliqua ditione gratia sua cōplecteretur, supplex rogabat, aures accōmodauit: deinde Araiæ regis oratori, qui pro illo, vt pro regis sui consanguineo (erat enim Alfonsus ex dinandi senioris Neapolitani regis filia natus) & quia regis rebus illum sibi tanto eficio obstringere, quàm vt Pontificatus potentiæ etiam Ferraria accederet pati, nmodius erat, orabat. Eius caussam & Columnij Alfonso amicissimi facti, agebant: ppe cum rex Galliæ post Rauennensem pugnam ab illo Fabritium Columnam eius tiuum petijsset, ipse primò eum tradere recusauerat; deinde varijs excusationibus in ositis, tamdiu distulerat, vt facta rerum mutatione, illi gratissimè & absq; vllo onere, rtatem restituere, in eius potestate fuerit. Alfonsus igitur tutò eundi ac redeundi fi- pontifice, & quo tutior esset, pontificis cōsensu Aragoniæ regis nomine ab eius ora accepta, Romam est profectus: quò quamprimùm peruenit, quum Pontifex censuuspendisset, in Senatum admissus, demississimè veniam petijt, eademque submissio- vt pristinæ suæ ac sacrosanctæ sedis gratiæ restitueretur, orauit: seque ea omnia quæ issimum clientem ac beneficiarium ecclesiæ decerent, semper præstiturum, repro-: Pontifex illum satis benignè audiuit, & sex cardinales qui de pacis legibus cum igerent legit; qui pòst multorum dierum disputationem, pontificem nullo modo siam Ferraria postquam iure ad eum recidisset, priuare velle ei significarunt: ro illa Astam ciuitatem daturum, quæ quum ob Gallorum discessum in fœdeum potestatem venisset, pontifex omnia cispadana loca ad pontificium imperium are asserens, Agrigentinum episcopum ad eius possessionem capiendam frustra at: quod Alfonsus constanter recusans, hac petitione à spe prius ostensa vsque

adeò diuersa; nec non ab ea quæ recenter Regij acciderant, ne ab pontifice Ferrar
eodem tempore inuadendæ caussa Romæ artificiosè detineretur, timere cæpit. Po
tifex Regienses qui in tanta rerum perturbatione non mediocriter metuebant, vt Pa
mensium & Placentinorum exemplum sequuti, ecclesiæ sese dederent, hortatus erat:
quo maiorem cohortationes vim haberent, Vrbinatium ducem copias in Mutinense
agrum ducere iusserat: idem & Cæsar per Vitfrustium, qui Regium se contulerat, tent
bat: Cardinalis verò Estensis, qui fratre absente eius regni curam gerebat, quum se ea
ciuitatem tueri non posse animaduerteret, illamque in Cæsaris, qui nullum in Ferr
riam ius prætexebat, & in cuius rebus maior varietas sperari poterat, potestatem v
nire, rebus suis minus perniciosum duceret, Regienses vt potius imperij nomen am
plecterentur hortabatur: sed ipse se ducis qui ad pontificem, non autem ad Cæsare
iuisset exemplum sequi velle respondentes, pontificias copias in vrbem introdux
runt; quæ & arcem, quamuis Vitfrustius iam aliquot ex suis peditibus in ea posuisse
arte occuparunt. Tandem Carsiniana regio tota Vrbinatium duci deditionem fec
qui deinde Bononiam reuersus, omnem peditatum dimisit: nam quum Parmam atq
Placentiam à pontifice occupatas fuisse, omnibus fœderatis molestissimum esset, S
dunensis Cardinalis Vrbinatium duci cum victoria contra communes hostes parta e
set, vt ipse vlterius procederet minimè necessarium esse significauit. At Ferrariensiu
dux, ex pontificis duritie, Regijque iactura, non mediocri suspicione concepta, per H
spanum oratorem, & Fabritium Columnam, qui semper Romæ cum illo fuerat, à pon
fice Ferrariam redeundi facultatem petijt: ad quod quum pontifex, fidem de contr
uersia quàm cum pontificatu haberet, priuatis creditoribus, quorum multi sibi ius a
ministrari postularent, fraudi minimè esse debere afferens, se duriorem ostenderet,
rator & Fabricius, ne duci atq; ipsis fidem violandam esse, sibi persuaderet, apertè r
sponderunt: & sequentis diei mane, vt si quid fortè noui pontifex moliturus esset, ar
uerterent, Fabritius, equo conscenso, ad Ioannis Lateranensis portam, duce, & Marc
antonio Columna haud procul sequentibus, contendit: & pluribus quàm moris es
custodibus, qui exitum prohibebant ad portam inuentis, ipse potentior illis, duce
portam expectato, eum incolumen Marinum perduxit: quo facto, ab omnibus liber
tis ab illo acceptæ gratiam retulisse iudicatus fuit: neque enim vlli dubium fuit, q
pontifex, nisi Columnij impedimento fuissent, illum in carcerem coniecturus es
inde igitur quum terrestre iter sibi minimè tutum esset, non multo pòst mari Ferrar
redijt. Dum hæc gerebantur pontifex, vt prius odio in Florentinorum libertatem, vt
piæ quas Galliæ regi concesserant diriperentur, cum Sedunense egerat: ex quibus
Luca Sabello duce in castris erant numero centum & viginti grauis, & sexaginta le
armaturæ equites (quoniam Franciscus Taurellus cum alijs ad Brixiæ custodiam m
serat) antequam Galli Padum transirent, fide pro reditu in Hetruriam à Sedunensi
Ioannepaulo Ballione, atque ab omnibus ferè Venetorum ducibus acceperant:
quum prope Cremonã, vt ab ipsis præceptum acceperant, constitissent, Veneti mili
de Sedunensis consensu eos spoliarunt; qui vt id facilius possent facere, eò duo pe
tum millia (vt quidam affirmant) miserat: præsertim quòd cum ipsis Triultiorum & C
liæ Archipocomi turmæ erant; qui cum omnes ferè Itali essent, & ipsi fidem public
impetrarant, Sedunensis illicò manubias velut ad Heluetios spectantes Christoph
Mauro, & Paulo Contareno legatis, postulatum misit: quibus non concessis, quum
quenti die in Heluetiorum castra, vt Sedunensem alloquerentur venissent, ferè vt ca
ui ad Iacobum Staflerium legionis prefectum, & ab illo ad cardinalem perducti, sex
reorũ numûm millia pro manubijs promittere coacti sunt: neq; enim cardinalis alij
ius laudis egregiæ præmium deberi, quàm sibi, existimauit: eadem fide cum Nicc
Caponio Florentinorum oratore egit: qui cum fide ab eo accepta Casaleuasium p
fectus esset, vt sibi captiuus traderetur, à Monferratensi marchione postulauit.
terea Senatus Brixiæ atque Cremoniæ recuperandæ cupidus, vt copiæ suæ, quas
dinalis, eo prætextu, quasi eas cum Heluetijs in Taurinos aduersus Allobrog
ducem, & Salutiarum marchionem, qui Galliæ regis partes sequuti erant, cont
derent, missurus esset, detinebat, redirent, vrgebat: hac tamen caussa postea cessa

quòd Heluetiorum numerus auctus vehementer esset, tum quia Gallos milites alpes ire notum erat, sublata, vt discederent nec concedebat, nec prohibebat; id ab eo Cæsare petente ne ea oppida reciperent, facere credebatur: tandem quum etij Alexandriæ essent, Veneti repente Bosco castello profecti, absque impedio ad Cauam Cremonensis agri, cardinale, vt creditur (quem eos impedire potuisset) pontifici gratificaretur, dissimulante, Padum traiecerunt: quo facto in partes distributi sunt: quarum vna Brixiam, altera Cremam, quæ à Gallis teneba etijt: cumque Galli qui Brixiæ erant, ad Paternam villam in eos impetum fecisplusquam trecentis militibus amissis Galli in vrbem se recipere coacti fuerũt: Helautem soli in Insubria & Taurinis relicti, omni Gallorum metu penitus liberati, re vniuersæ mulctas, tributaque imponebant: nam etsi rex Galliæ, ob ardentissimum olanensis imperij desiderium, nõ libenter Italiæ res prorsus derelinqueret, tamen sitas illum, vt illorum, qui vt hac cogitatione in aliud tempus dilata, ea æstate, Galgno tuendo operam daret hortabantur, consilia audiret coegit: quoniam rex Anquemadmodum cum Catholico rege conuenerat, sex Anglorum peditum millia, Fonterabiam, Hispaniæ oppidum ad Oceanum positum, vt illius regis copijs con i, Ghiennæ ducatum inuaderent miserat: & præterea Normaniæ atque Britanniæ oris litora, classe magno incolarum terrore infestare incipiebat: neque Cæsaris n amicitiã suam pertrahendi spes vlla relinquebatur: nam ex Massiliensis episcoi legatione apud eum functus erat verbis, illum animo ab se alienissimo esse, nec ob caussam spe diuturna illum fouisse, totque negotia summa cum simulatione se tractasse, nisi vt se incautum opprimendi, vel saltem lætalis vulneris infligendi, vt in nanis peditibus reuocandis se fecisse gloriabatur, occasionẽ captaret, intelligebat. e Italia, per hunc annum ab Galliæ regis metu liberata, etsi eius milites Brixiam, iam, & Lineacum, Genuæ arces Castelletum, Laternamq;, nec non Mediolanentq; Cremonensem, nonnullaq; alia eius imperij munita loca tuebantur, dissidiorũ iscordiarum inter fœderatos, quorum voluntates atq; fines valde diuersi erant, si pparebant. Veneti Brixiam & Cremam, quæ illis tum fœderis caussa, tum quia tam elli pericula atque molestias pertulerant debebantur, recipere cupiebant: quod & fex in eorum gratiam exoptabat: at Cæsar ab cuius voluntate Aragoniæ rex miniterat recedere, sibi vendicare illa, & preterea Venetis omnibus ijs quę sibi Camesi fœdere adiudicata fuerant spoliare cogitabat. Cæsar adhæc, idemque rex, de olanensi imperio vni ex communibus nepotibus attribuendo, sed occultis consiebant: contrà pontifex & Heluetij, vt quemadmodum semper ab initio dictum fu Maximilianus Ludouici Sfortiæ filius, qui post patris calamitatem semper in Gera versatus erat, in paternum gradum restitueretur apertè operam dabant: ad quod fex ne Italia prorsus in Germanorũ atq; Hispanorũ seruitutem rueret, mouebatur: etij verò, quia proprię vtilitatis caussa id imperium nõ tam potentes principes, sed nodi, qui ipsorũ auxilijs carere non possent, habere cupiebant: quę res quum ferè x ipsis in quorum potestate id imperiũ erat, & ob armorũ ipsorũ terrorem pendeontifex vt eos in hac volũtate cõfirmaret, & vt hoc frænũ, quo Cęsaris & Catholici ambitionẽ moderari posset, ad omnia paratũ haberet, omnem industriam artemq; orum sibi beneuolentiam conciliandam adhibebat: ideo præterquam quòd publi luetiæ gentis virtutem ad sidera vsque efferebat, & res pro pontificij imperij salutas extollebat; honoris gratia pontificia signa illis dederat: & valde illustri nomicoratos, libertatis ecclesiæ Defensores Propugnatoresque appellabat. Ad alias ouersias accedebat, quòd quum prorex Hispanicas copias, quæ post pugnam ... m illo in regnum neapolitanum cõfugerant collegisset, illasque in Gall... n secum esset traducturus, pontifex & Veneti, quadraginta in singulos menses au m numũm millia, quæ post pugnam solui desierant, se vltra persoluturos esse ant; afferebantque se, quum Gallicus exercitus alpes transiuisset, haud iam ligatione teneri, quæ vt in fœdere expressum erat, quandocumque Galli Itacti essent, finem inueniret: ad quod pro Aragoniæ rege dum Brixia, Crema, tota munita loca in regis potestate essent, regem Italia pulsum dici minimè posse

respondebatur.Prӕterea Aragoniӕ rex vna cum Cæſare,pontificem,ſibi ipſi comm
victoriæ præmia tribuendo,& ea quæ manifeſtè ad alios ſpectarent vſurpando, ſi
ctis,ſiue vetuſtate conſumptis iuribus, Parmam atque Placentiam, quas ciuitate
Mediolani imperauerant diutiſſimè,velut Imperij beneficiarij obtinuerant, occu
querebantur. In Ferrarienſium quoq; ducis rebus animorum varietas elucebat: p
fice eadem cupiditate ardente; & contrà Aragoniæ rege eum conſeruare cupiente
vt credebatur etiam ea de cauſſa erat iratus,qòud cõtra datã fidẽ vt captiuus Rom
tineretur,tentatum fuiſſet. Quare pontifex,fortaſſe donec res maiores componer
expectans,ab Ferraria infeſtanda abſtinebat: quibus rebus pertractandis quum C
ſe immiſcere vellet,Gurcenſem epiſcopũ,iam tunc quum poſt Rauennẽſem pugna
pace inter pontificẽ & Galliæ regem agebatur,huic legationi deſtinatũ, in Italiam
tebat:timebat enim ne rerum ſuarũ ratione poſthabita, pax inter eos fieret:ſed rer
ſtea mutatione facta,in eius mittendi ſententia permanſit. Florentinorum quoq;
mentẽ veniebant,qui ſuſpicione pleni,fructus ex eo quod improuidè neutrius pa
ſe voluiſſent, ſentire incipiebant: iamq; vbi prudentia defuerat cauſſæ æquitatem
plecti,non ſatis idoneum præſidium eſſe animaduertebant: quoniam in hoc bel
deratos non læſerant,nec Galliæ regi,niſi quantum ad Inſubriæ defenſionem,fo
quod cum Catholico rege& ipſo cõmune habebant tenebantur,auxiliũ vllum de
Hiſpanos milites qui ex pugna Rauennenſi euaſerant in imperio ſuo moleſtia affic
permiſerant:qua de re ipſemet Aragoniæ rex Florentino legato gratias egerat;qui
omnib.eius poſtulatis integrè ſatisfecerãt:nam poſtquam conciliũ Piſis diſceſſit,&
miniſtri qui in Italia erant,& rex ipſe legato ipſorũ , ſe eam remp. modò ſe Bonon
defenſuros,arma aduerſus pontificatũ nõ moturos, neq; Piſano conciliabulo fau
pollicerentur,aduerſus quemuis hoſtẽ propugnaturum promiſerat:verùm ipſi ciu
diſcordijs à meliori pate eligenda impediti,neq; regi Galliæ,neq; alijs adhæſeru
perq; ambiguis interruptisq; cõſilijs,neutros ſe profitentes , nunquam vnà omne
berantes,neq; vtrum in ea ſententia perſeuerare vellent declarantes, Galliæ regis
bi ab initio multa de illis promittebat,animũ nõ mediocriter offenderũt:pontifici
non mitigarũt:& Aragoniӕ regẽ nullo accepto prӕmio,ſuӕ ambiguitatis fructu fr
miſerunt;cuius fruendi gratia cupidè cum ipſis cõueniſſet. Pontifex igitur odio in
liferum, & autoritatis in ea rep. conſequendæ,veteri omniũ pontificum deſideri
tatus,vt Medicea familia in priſtinam amplitudinẽ reſtitueretur inſtabat: in quam
tiam & Aragoniæ rex quamuis cum Florentino oratore aliud clauſum in pectore
promptũ in lingua haberet,quod ne quouis motu oborto,Vexilliferi autoritate i
liæ regis partes flecterẽtur,metuerat; quin etiam quòd Vexillifero amoto,in libe
ob recentes veteresq; factiones idem ſtudium permanſurũ ſuſpicabatur inclina
ius autem rei deliberatio vnà cum alijs,ad Gurcenſis,cum quo, vt prorex & reli
rum ſociorum miniſtri Mantuæ conuenirent,conſtitutũ erat:aduentum ſeruabat
dum in itinere erat,pontifex Laurentium Puccium Florentinũ,ſupplicum libello
curia ſua magiſtrum, qui poſtea in pontificũ collegium cooptatus,Sanctorum q
cardinalis eſt nũcupatus,qui vnà cum proregis oratore,vt ſumptuum qui aduerſ
los fierent parte ferentes,fœderi ſe coniungerent, peteret, Florentiã miſit:hic e
rationis fucus,re autem vera,ad ciuium animos explorãdos mittebatur : qua pe
multos dies agitata,Florentinis certã pecuniæ ſummam fœderatis offerentibus
fœderis contra Galliæ regem percutiendi petitionem dubiè reſpondentibus,nil
ſtatuebatur;cuius ambiguitatis cauſſa ex parte erat,quod hӕc(vt res erat)artifici
poni crederentur: ſed multo magis id ex reſpõſo ab Gurcenſi ipſorum oratori q
obuiam miſerant, Tridenti dato perſpexerunt:nam cum ſe eorum quæ ipſi in m
reuocabantur,nullam rationem habere oſtenderet, nimirum Cæſarem comp
ipſius manu ſcripta,ad eorum defenſionẽ teneri,pontifici ipſos moleſtijs afficere
mo eſſe aſſerebat; quòd ſi Cæſari quadraginta aureorum nummûm millia dare
opera ab hoc periculo liberos fore : his addebat,fœdus inter Cӕſarem & Gallia
adhuc vigere; quamobrem hortari,ne fœdere ſe aſtringi, antequam in id aſcrib
paterentur. Non fuiſſent Florentini à tranquillitate ſua pecunia redimenda al

n Cæſaris nomẽ quãuis Gurcẽſis Hiſpanos quoq; eius voluntatem ſequuturos af-
ret,ad aliorũ malam mentẽ remouendã haud ſatis idoneum fore metuentes,vt ma
ri conſilio,ijs qui ægritudini ipſorũ prodeſſe poſſent,delinimenta ſubminiſtrarent
hęrebant.Hoc fortaſſe prudẽter excogitatũ erat,ſed quod exercitatos milites,qui
nelius repentinã irruptionẽ repellere,vel ſaltem facilius cũ fœderatis,vbi ipſos dif-
er cogi poſſe animaduertiſſent, cõuenire potuiſſent, non cõpararint, id certè vel
prudẽtia,vel ex ijsdẽ diſſenſionibus, vel ex eo quòd imperij ſui peditũ delectibus
quã par erat tribuerẽt,proficiſcebatur:quæ dum tractantur,iam prorex cũ Hiſpanis
ibus in Bononienſem agrũ peruenerat:quo in loco quũ ſtipendia militibus promiſ
re nõ poſſet, tanto tumultu ad eius tentoriũ necem minitantes cõcurrerunt, vt vix
ltè Mutinã verſus fugiendi tẽpus habuerit: peditũ verò pars in Florentinorũ regio-
iter cepit,reliqui caſtra non mutarunt,ſed ſine lege,ſine ordine,ſine imperio mane
tamen triduo ſeu quatriduo pòſt,animis illorum promiſſę pecunię parte numerata
is,& prorege omnibusq; cohortibus in caſtra reuerſis,ſe illum edoẽ in loco donec
tua quò iã peruenerat Gurcenſis rediret, præſtolaturos promiſerunt: Gurcẽſi verò
eronẽſiũ fines iter facienti, Galli qui Lineacũ cuſtodiebant,multis Venetorũ cõdi
b.reiectis,mãdato, vt opinio fuit,prius ab Palitia qui,nõ modò illis ſed & reliquis
ũ oppidorũ cuſtodibus,vt ſic diſcordias Cæſarẽ inter & Venetos foueret,idẽ impe
,accepto,id oppidũ quod amplius tueri nõ poterant dediderant; quãuis id militib.
iciter ceſſerit:quoniã Lineaco egreſſi,fidei ab Gurcẽſi acceptę nulla habita ratione
eneto exercitu qui,circa Brixiã erat,ſpoliati fuerunt.Veneti namq; Boſco reuerſi,et
omo absq; labore recuperato circa Brixiã caſtra poſuerant:ſed tamen,quòd vt dice
r,à Sedunenſi cardinale vetitũ ipſis eſſet,ciuitatẽ nõ oppugnabant.In Mantuano cõ
u vt Maximilianus Sfortia à populis vehemẽter expetitus, Cęſare atq; Aragonię re
b pontificis & Heluetiorũ conſtantiſſimã voluntatẽ concedentib. ad Mediolanẽſe
riũ veniret,decretũ fuit:tẽpus verò modumq; Gurcenſis cum pontifice, ad quẽ, vt
itiã eius cum Cæſare firmaret,& cõcordiæ cu Venetis conficiendæ ratione ageret,
munis conſenſionis beneficio Italiæ ſecuritatẽ contra Galliæ regẽ cõfirmaret,itu-
rat,ſtatuerent.In eodẽ conuentu de bello Florentinis inferendo Iuliano Mediceo,
cardinalis nomine petente; & eius ſtatus ob ciuiũ,quorũ multi reditũ ipſorum ex
pant, diuerſia ſtudia; & ob occulta conſilia,quæ ſe cum nõnullis claris potẽtibusq;
habere aiebat;& quia Florentini ſuorũ grauis armaturę equitũ parte in Gallia ciſal
diſſipata,altera Brixię incluſa,vires quibus ſe à tam repentino impetu tueri poſſent
abebant,mutandi facilitatẽ proponente, ac pręterea fructũ præter pecuniã quam
cebatur,ex ipſorũ reditu manaturũ oſtendẽte;nẽpe eius vrbis potentiã ex vnius ho
s qui penitus ex Galliæ rege penderet manibus ereptã,in eorũ manus perueturã,
b illo rege lęſi atq; iniurijs affecti,nullũ pręter fœderatos patronũ ſociumúe eſſent
turi,tractatum fuit:in idem pontificis nomine Bernardus Bibiena,qui pòſt fuit Car
lis,à pontifice hanc ob cauſſam miſſus,ſed vnà cum fratibus à pueritia in Medicea
o educatus,incũbebat. Erat apud Gurcenſem Florentinorũ legatus: Ioãnes uicto-
Soderinus Iuriscõſultus,Vexilliferi frater,cui nec prorex,nec quisquã ſociorũ no-
quidquã dicebat rogabatúe;ſed Gurcẽſis hæc pericula oſtendens,vt cum Cęſare
petitiones antea factas cõuenirent,eum hortabatur:& Cæſarẽ atq; Aragonię regẽ
patrocinium ſuſcepturus pollicebatur: legatus autem quũ paciſcendi poteſtatem
beret,nihil aliud niſi ad remp.referre,&reſponſa expectare poterat,itaq; neq; per
eq; per alios de Mediceorũ cõſilijs infringendis apud proregẽ agebatur,diligẽtia-
a adhibebatur:& tamen res ipſa multas difficultates cõtinebat,quoniã prorex tam
ũ exercitũ non habebat,vt niſi coactus vires ſuas periclitari vellet; & Gurcenſis vt
tos à Brixia recuperada maioribusúe progreſſibus faciendis prohiberet,Hiſpanos
primũ in Longobardiã tranſire cupiebat: idcirco fama eſt,ſi Florentini,parcitate,
ninentia pericula poſtulabant,depoſita,Cæſari petitam pecuniã dediſſent,& pro-
n ſumma neceſſitate conſtitutũ aliqua auri ſumma iuuiſſent,facilè hanc tẽpeſtatem
ros:& Gurcenſem atq; proregẽ,fortaſſe libentius cũ rep.quàm promiſſa præſtatu
ò ſciebant,quàm cum Mediceis, qui antequã armorũ ope Florentiam redirent,

nihil date poterant,pactionem facturos fuiſſe: ſed quum,ſiue negligentia,ſiue ho
peruerſitate,eius ciuitatis cauſa prorſus ferè deſerta eſſet,vt Hiſpanus exercitus cũ
irent cardinalis & Iulianus Medicei,Florentiã verſus progrederentur,& cardinalis
põtifex hoc bello Hetruriæ legatũ cõſtituebat,pontificios milites, & ex vicinis loci
magis ei probarentur accerſeret,decretũ fuit.Conuentu dimiſſo prorex in Bononi
agrũ reuerſus,ſtatim cõtra Floreninos,quibus ,quòd quæ Mantuæ decreta erant n
tea ſciuiſſent,breuiſſimũ ad neceſſarios apparatus faciẽdos tẽporis ſpatium relicti
exercitũ duxit; cui propè Florentinorũ fines ſe adiunxit cardinalis,qui quũ Hiſpan
menta ad mœnia cõcutienda nõ haberent,duo Bononia vehi iuſſerat:&ad eum F
tus Vrſinus , atq; Vitellij pontificij duces ſine ſuis copijs venerant: nam id & ipſos
quos põtificios duces Vrbinatiũ dux prohibuerat: qui etſi Iulianus Medices aliqu
nos in eius aula educatus eſſet,ſemperq́; ſe illorũ potentiæ cupidũ oſtendiſſet;& q
pontifex amplis literis ipſi & reliquis vicinis oppidis pontificio imperio ſubiectis
trariũ mandaſſet,quæcunq; cauſſa fuerit,tormẽtis aliquóue militũ è ſua ditione a
illos iuuare recuſarat. Ad proregẽ,quamprimũ Florentini imperij fines attigit, ve
gatus ab rep.miſſus,qui obſeruantiã qua ſemper Aragoniæ regẽ proſequuti erãt,&
modo ipſi ſe in proximo bello geſſiſſẽt,quidúe ipſius rex,ſi illã ciuitatẽ in amicitiã
admitteret, ex ea ſperare poſſet oſtendens,vt antequã vlterius progrederetur,qui
Florentinis peteret,ſignificare vellet rogauit:æquis enim petitionibus,& quæ vire
rũ non ſuperarent,ab ipſis liberaliter ſatisfactũ iri.Cui prorex ſe nõ tantũ Hiſpanię
ſed omniũ ſociorũ iuſſu pro cõmuni Italiæ ſecuritate veniſſe reſpondit:dũ enim V
fer illã adminiſtrationẽ haberet,nullã cautionẽ, quin quauis occaſione Galliæ reg
tes ſequerẽtur,haberi poſſe;ideo ſe omnium nomine petere vt Vexillifer magiſtr
dicaretur,eaq́; reip.forma,quæ ſocijs minimè ſuſpecta eſſet,cõſtitueretur:quod,n
dinalis& Iulianus Medices in patriã reſtituerentur,fieri non poſſet:his conceſſis i
quis facilè cõuenturos;hæc igitur referret,mentemq́; ſuã Florentiæ ſignificaret,
nolle donec reſponſum adferretur expectare.Florẽtiæ Hiſpanorũ aduentu audit
ab alia parte põtificis copias irrupturas perſuaſi eſſẽt,ob ciuiũ diſſidia,& multorũ
nouas propenſionẽ,maximus totã vrbẽ terror occupauit:paucos grauis armaturę
tes,neq; alium peditatũ quã vel raptim collectũ, vel ex ipſorũ delectibus quorũ
rei bellicę imperiti erant; nec quem ſuis copijs præficerent,in cuius virtute autor
poſſent acquieſcere habebant: reliqui duces tales erant,vt nunquã poſt hominũ
riã,minoris expectationis illorũ ſtipẽdia meruiſſent : nihilominus vt in tanta tẽpo
uitate ſolicitè proſpicientes , grauis armaturæ equites per varia loca diſtributos
bant, pedites quales poterant conſcribebant, & ex omni delectu vtiliſſimas co
ſeligentes,omnes vires Florentiã cùm ad eius vrbis ſecuritatẽ,tum vt inde quo ſe
vertiſſent prę ſidia mitterent,cõtrahebant:& quamuis ſerò pacis rationẽ minimè
mittentes,præter ea quæ aſſiduè per oratorẽ cum prorege tractabant,ad Volater
cardinalẽ,qui Graduli in Latio erat,vt ad pontificẽ profectus illũ promiſſis,prec
omni arte placare niteretur ſcripſerũt:qui obſtinatus,aliud verbis& aliud reipſa
reſpõdebat,illa neq; à ſe proficiſci,neq; à ſuis copijs geri:ſed ne omnes fœderat
cõcitaret aſſẽtiri, & vt Mediceus cardinalis tormenta Bononia vehi curaret,per
fuiſſe cõpulſum:ante quàm bellũ inciperet,ſe auertere nõ potuiſſe,multò minus
ptũ remouere poſſe.Interea prorex quũ ex montib.adBarberinũ,quod oppidũ
cim paſſuũ millibusFlorentia diſtat deſcendiſſet,per ſuũ hominẽ,fœderatos ne
neq; ciuitatis libertatẽ,dummodò propter Italiæ ſecuritatẽ Vexillifer magiſtrat
neretur,turbare velle,vt Medicei nõ veluti adminiſtrationis principes,ſed tanq
ti legibus magiſtratibusq́; ſubiecti,omnibus in rebus reliquis ciuibus ſimiles,pa
poſſent,optare,Florentinis ſignificauit:quę petitio,quũ vrbi vniuerſę nota eſſet,
ſunt iudicia,ſtudia,& metus,variæ quoq; erant homniũ ſententiæ : aliqui vnius
modo cauſſa,omnes ciues, totumq́; imperiũ in tantũ diſcrimẽ conijci vituperat
etiãſi magiſtratu ſe abdicare cogeretur , nec populare conſiliũ,nec publica lib
men amitteretur: quam à Mediceis autoritate opibusq́; ſpoliatis,ſi priuatorũ g
cedere vellent,inuiolatam conſeruare minimè difficilę eſſet futurum:& quo na

tas tanti fœderis autoritati & viribus repugnare posset,cogitandum esse dicebant;
m nō posse;Italiam omnem aduersam habere,Gallorum,qui Italia turpiter deserta
in regno suo defendendo essent occupati,& imbecillitatis suæ cōscij,Florentinorū
ulatis,se,vt cum fœderatis paciscerētur,annuere responderant,auxilij spem penitus
ssam:Alij contrà,riduculū esse differebant,si quis tantum motū solo Vexilliferi odio
vt Mediceis,velut priuatis ciuibus Florentiæ versari liceret,fieri crederet;aliam esse
orū mentem,qui vt ciuitatē libidini suæ obsequentē haberent, & ingentē pecuniæ
ab ea extorquere possent,nō aliū,quàm vt Mediceos in tyrannide collocarent,finē
ere;sed mentē suam minus acerbis petitionibus quę tamen idem re ipsa cōtinerent,
ret:quid enim aliud esset hoc tēpore minis atq; armorū terrore Vexilliferū pretorio
uere,quàm gregē dissipatū sine pastore relinquere? Quid aliud Mediceos in tāto tu
tu in vrbē admittere,quàm vexillū quod illi qui nihil aliud cogitarût,quàm vt comi
i,quibus sublatis libertas nulla esset,nomē,memoriā,vestigiaq; extinguerēt,seque-
r,erigere?& qua nā ratione ꝓhiberi posset,quo minus Medicei Hispanicū exercitū
habentes,intus seditiosis ambitiosisq; sequentib. eode die quo Florentiā ingrede
ur libertatē opprimerent? Quid rerū initia,&si iniustis perniciosisq; postulatis cede
ciperent,parere possent,cogitandū esse: neq; pericula adeò esse timenda,vt ciuita-
lutē,quamq; acerbū esset in libertate natis atq; educatis,in seruitute viuere obliuio
aderent: quanta animi magnitudine libertatis conseruandę gratia se Carolo Gallię
,qui in ea vrbe cū tam potenti exercitu erat,opposuissent,in memoriā reuocarēt:co-
rent quanto facilius esset,se à tā paruis copijs tueri,pecuniæ egētibus,cōmeatu carē
s,pauca tormenta habentibus,& quæ bellū,si primū impetū sustinerent,in longū tē
ꝓtrahere minimè possent,queq; breui in Hetruria morari coactæ,spe ab exulib. fa-
vnica impressione victoria potituros,impulsę,simul ac fortiter obsisti animaduerte-
d pacē honestissimis legibus inclinarēt. hæc passim in circulis& plateis inter ciues
bātur:sed Vexillifer quū de respōso à magistratu ꝓregis nūtio dando à populo deli-
ri vellet,eo ad comitia cōuocato,ciuibusq; cōgregatis,in hāc sentētiā loquutus est.
proregis petitionē mea solius interesse,neq; longius spectare arbitrarer,ego ipse id
isse,quod à meo proposito nequaquā aberraret.quū enim id semper propositū ha-
im,vt ad mortē vestro beneficio oppetendā paratus essem,longè mihi facilius esset
s belli periculis incōmodisq; liberarē,Magistratu mihi à vobis tradito me abdica-
orpore pręsertim atq; animo per tot annos quibus hāc personā me gerere voluistis,
oolestijs atq; laboribus fesso:sed quoniā fieri potest,vt hac petitione aliud,quā mea
gatur,visum est his meis honestissimis collegis, & mihi, quæ res omniū plurimū in-
t,ea de re absq; publico cōsensu nō esse deliberādū:& rem tā grauē tamq; cōmunē,
ad consuetū ciuiū numerū,cum quibus reliqua tractari solent,sed ad vos,qui huius
atis principē agitis,& ad quos solos tam grauis deliberatio spectat,esse referēdam.
idem vos nō magis ad hanc quàm ad illā sententiam hortari statui;vestrum sit cōsiliū,
rum iudiciū;quod vos statueritis,ab me probabitur & laudabitur; qui vobis nō mo-
unc magistratū,qui vester est,sed & me ipsum,vitāq; meam in vestrā potestatē trado;
; beatum ducerem,si hoc ipsum vestræ salutis remediū esse arbitrarer. Quid prore-
petitio ad libertatē vestrā ponderis habeat,diligēter expendite:Deum optimū Max.
vestris sic illuceat mētibus,vt,quę vobis vtilia sunt,perspiciatis,eaq; statuatis.Si Me
i hanc vrbē vt priuati ciues,magistratuū legumq; vestrarū iudicia ferentes,incolere
imū induxissent,illorū reditus laudandus esset,vt cōmunis patria in vnum cōmune
us coniungeretur:sin alia est illorū mens,periculum vestrū attendite,neq; sumptus
ores libertatis vestræ,quę quanti sit facienda melius,sed sine fructu,si(quod dice-
rreo)ea priuaremini,agnosceretis,cōseruādæ gratia ferre,vob.graue videatur: nec
quis qui Mediceorū administrationē talem futurā,qualis nundū eis exactis fuit,sibi
adeat:quoniā & rerū forma,& fundamēta ipsa mutata sunt:tunc enim inter nos,&
t priuati ciues educati, pro gradu in quo erant opulentissimi,neq; ab vllo læsi,ciui
eneuolentia nitebantur:de publicis rebus cum summis viris deliberabant,& ciuili
amplitudinē suam potius tegere, quàm ostentare studebant:nunc verò tot annos
vrbem versati,peregrinis moribus assueti,eamq; ob caussam ciuilium rerū parum

intra duos menſes;ipſi verò viginti millia,eã lege, vt prima ſumma accepta,ſtat
quæ occupauerat relictis,Florentini imperij finibus excederet.Præterea cum Ara
rege,cum mutua certi grauis armaturę equitum numeri ad vtriusq; partis defenſio
promiſſione fœdus inierunt: & vt Florentini ducentos grauis armaturæ equites ex
regis hominibus ad ſtipendia, ſua conducerent,quę prouincia etſi nõ nominaretu
ludano marchioni,cui cardinalis Florentinorũ militiæ præfecturam promiſerat,v
tem ſpem fecerat,deſtinabatur.Vexillifero exacto,& belli periculis cõpoſitione r
tis,ciues reip. in ijs rebus,in quibus prior forma inutilis habita fuerat,corrigendę,
bus tamen pauciſſimis,ijsq́; vel adoleſcentibus,vel nõ magni ferè momenti homin
exceptis,libertatẽ &populi comitia retinere ſtudentibus,operã dederunt.Itaq; no
gib.vt Vexillifer nõ iam perpetuus,ſed annuus eſſet,ſanxerũt;& octuaginta virûm
tui,qui ſemeſtri quoq; tẽpore mutabatur,cuius autoritate res grauiſſimæ decerneb
vt ſemper ampliſſimi quiq; ciues intereſſent,omnes qui ad eum vsq; diẽ primos h
res domi vel foris geſſiſſent,in perpetuũ adderẽtur:& domi quidẽ,qui vel Iuſtitiæ V
liferi,vel ex Decẽuiris,qui magiſtratus ſummæ in illa rep. autoritatis erat,extitiſſen
ris autẽ omnes illi qui in octuaginta virûm Senatum lecti,aut legationibus ad prin
functi erant,aut vniuerſi exercitus in bello legati fuerãt,in reliquis eadẽ forma eius
formæ inſtituta retinerentur. Quibus rebus ſic cõſtitutis,in primũ annũ Vexillife
tus fuit Ioannesbaptiſta Ridolfius,nobilis ciuis,& prudẽtiſſimus habitus: qua in re
pulo(vt in turbulentis tẽporibus fit)nõ tam is qui popularibus artibus gratior eſſe
qui maxima autoritate,qua in vrbe præſertim apud patritios pollebat, & propria vi
nutantẽ reip. ſtatum firmare poſſet,quęſitus eſt.Sed nimiũ res progreſſæ erant:nim
tẽtes hoſtes habebat publica libertas,in imperij viſceribus ſuſpectũ exercitũ;in vrb
daciſſimos iuuentutis eius opprimendæ cupidos:idem,etſi verbis contrariũ oſtend
erat Medicei cardinalis ſtudiũ;qui iam ab initio ſuorum veluti priuatorũ ciuium re
tionẽ, tantis laboribus dignũ præmiũ nequaquã cenſuiſſet: nunc magis etiã cogit
ne hoc quidẽ diuturnũ fore,quòd vna cũ ſuo nomine omnib.eſsẽt vehemẽter inui
eã ſuſpicionẽ,quę reliquos ciues cõtinẽter ſtimularet,ne fortè illi libertati inſidiar
ſed multò etiã magis,ꝓpterea quòd Hiſpanicũ exercitũ cõtra patriã duxiſsẽt:quòd
ſimę Pratis direptioni cauſsã prębuiſſẽt:quòd armorũ terrore,tã indignas tamq́; ini
leges accipere ciuitas coacta fuiſſet. Ad idem,qui prius cum illo cõſpirarant, & nõ
alij qui in benè cõſtituta rep. honeſtum locũ non habebant,illum incitabant: ſed
ſarius erat proregis cõſenſus, qui primũ pecuniæ partem,quæ in eo ciuitatis ſtatu
lè cogebatur,expectans,Prati adhuc hærebat: nec(quæcunq; tandẽ cauſſa eſſet)a
uos motus in vrbe excitandos animũ propenſum habebat: nihlominus cum ei ca
lis ciuitati,quę tãtam iniuriã accepiſſet Hiſpanicũ nomen neceſſario inuiſum fore,
q́; quauis occaſione cum Catholici regis hoſtibus ſenſurã:quin etiam,ne quampri
exercitus abiret,Vexilliferũ,quem coacta eiecerat,reuocaret,eſſe metuendũ oſtẽ
idemq́ue cum eo facerent Paludanus marchio,& Andreas Caraffa,SantæSeuerin
mes,in eodem exercitu duces: præterea,pecuniæ explicandæ difficultate motus,
prõptior extitiſſet,in libera rep. plus ſpei poſuiſſet,cardinalis cupiditati eſt eſſenſu
rebus cum illo cõſtitutis,extẽplò Florentiã ad ædes ſuas venit,quo partim cũ ipſo
tim ſeparatim multi duces ac milites Itali irrepſerunt:neq; enim magiſtratus ob Hi
rũ propinquitatẽ illos ingreſſu prohibere audebant: deinde cum poſtero die in p
rio,ob res quę incidebant multorũ ciuium conſiliũ,cui Iulianus Medices intererat
niſſet,milites porta repentè occupata,& gradibus cõſcenſis,prætoriũ occuparunt
teaq́; vſa,quæ ad magiſtratuum vſum ſeruabantur, diripuerunt: qui vnà cum Vexil
illorum,qui plus armis,quã ipſi magiſtratus inermi reuerentia autoritateq́; poterã
tati cedere coacti,ſtatim Iuliano Medice ſic iubente, maioris cãpanæ ſonitu po
in prætorij campum ad concionem Vexillifer cõuocauit; quò qui venerunt milit
ciuitatis iuuenum,qui pro Mediceis arma ſumpſerant,armis ſepti, vt quinquagint
bus ex cardinalis voluntate delectis,eadem in publicis rebus,quam populus vni
habebat, autoritas daretur, conſenſerunt (hanc tam amplam poteſtatem Flor
Baliam apellant) quorum decreto republica ad eam formam,in qua ante annu

les

um quadringentesimum nonagesimum quartum esse solebat redacta: & firmo mi
praesidio ad pretorium posito, Medicei eandem potentiã resumpserunt, qua tamẽ
riosius, & potestate ampliore, quàm pater ipsorum fecisset, vtebantur. Hoc modo
entinorũ libertas armis oppressa fuit; ad hunc statũ praecipue ciuiũ suorum diffidijs
cta; ad quẽ non fuisse deuenturã creditur, nisi (vt quòd imprudenter nullius partis
oluerũt, & quòd Vexillifer popularis status inimicos nimiũ audacia sumere passus
ittã) postremis etiam tẽporibus publica caussa negligẽter procurata fuisset: quo-
Aragoniae rege ab initio non tantum erat libertatis euertendae, quantũ ciuitatis ab
ae regis amicitia removendae, atq; alicuius pecuniae in militũ stipendia ex illa elici
studiũ: ideo quamprimũ Galli Insubria cesserunt, proregi mãdauit, vt quotiescũq;
ebus ingruentibus ad alia traheretur, vel alia de caussa Mediceorũ restitutionẽ diffi
fore animaduerteret, cõsilio ex tẽporum statu capto, cum rep. ageret, vt magis o-
nũ videretur: hoc fuerat ab initio eius mandatũ, sed postea pontifici ob ea quae
ae in Alfonsum Estensem molitus erat, iratus; & ex ijs, quę palam Barbarorũ nomini
batur, suspectũ animum gerens, Florentinorũ legato, qui iam ab initio belli ad illũ
ctus erat, apertè ostendit, & proregi, siue quòd Vexilliferũ à pontifice alienatũ con
re tutius censeret, siue quòd Mediceũ cardinalẽ restitutũ magis pontifici, quàm sibi
surũ suspicaretur, ne statum perturbare videretur imperauit: sed hęc postrema sen
a, nisi postero die postquã resp. in cardinalis potestatẽ redacta est proregi nota nõ
Quę cum ita sint, perspicuũ est, si Florẽtini, post Gallos exactos, vt res suas cõcordia
o collocarent diligenter operã dedissent, vel se veteranorũ militũ armis mũniuis-
proregẽ aut cõtra ipsos non venturũ fuisse, aut in eis opprimendis difficultate inuẽ
cilè pecunia conuenturũ fuisse: sed fato quodã, ne ea facerent, detinebantur: nam
er ea quę humanis iudicijs deprehendi poterant, etiã de caelo imminentia pericula
ficata fuerunt: non multò enim antè, in porta qua Pratũ itur aurea lilia Galliae re-
signe, ex veteri marmoreo clypeo in quo erant, fulmine deiecta sunt: aliud itẽ ful-
in pretorij culmen iactũ, in Vexilliferi cubiculũ peruasit; vbi aliud nihil, nisi magnã
team pyxidem, in quo summi magistratus suffragia colligebantur, tetigerat: inde
imã pretorij partẽ lapsum, magnũ lapidẽ, qui ad imos gradus adificij molẽ sustine-
a percussit, atq; illaesum loco mouit, vt à peritis architectis magna arte exẽptus vide
. His ipsis tẽporibus, vel paulò antè, Genuensibus, eius vrbis arcẽ, quę Castelletum
r, tormẽtis, quae illis pontifex cõmodarat verberantibus, eius praefectus, quũ auxi-
nõ haberet, quoniã classis ex Prouincia, ante quã rex de eius vrbis defectione cer
actus esset, ad eam defendendã missa, cum descensionẽ facere milites nõ auderẽt,
alliã redierat, decem aureorũ nummũ millibus acceptis, eam Genuẽsibus tradidit:
regis potestate adhuc erat Pharia turris, quam Laternã vocant, in quam ijsdẽ die-
Galli cõmeatum, aliaq; necessaria importarant. Florentinis rebus expeditis, & pro-
a pecunia accepta, prorex, Brixiã versus iturus, castra mouit: quam ciuitatẽ Venetus
citus, qui ad Ioãnis portã castra habebat, oppugnabat; eodemq; tẽpore ciuitatẽ tor-
tis & ex opposito mõte arcẽ verberabat: sperabant etiã quorundã opera sese Pila-
ortã introductũ iri; verùm dolo patefacto, ea res irrita fuit. Sed quamprimũ Hispa
s exercitus Gairũ castellum Brixiae propinquũ peruenit, Obigninus Gallorũ, qui in
rant dux, ciuitatẽ cum arce ea lege, vt omnes milites qui in ea erant cum rebus suis
lumes, sed vexillis cõplicatis, hastisq; depressis, ac tormẽtis relictis abirent, proregi
ere statuit; & creditur Obigninus mãdato prius ab rege, vt potius Hispanis vel Cęsari
ederet, accepto, proregẽ Venetis anteposuisse, nõ quidẽ Venetorũ odio, sed ut cõ-
ersiarũ inter Cęsarẽ & Aragoniae regẽ materiam subministraret: idem consiliũ, ante
n Hispani in Galliã cisalpinã venirent, secuti erãt Galli qui Lineacũ custodiebant;
ultis Venetorũ promissis contẽptis, id Gurcẽsi episcopo cui eodẽ tẽpore, quo pro-
rixiã est ingressus, Pischeria eadẽ ratione dedita fuit, tradiderãt: & Gurcẽsis Brixiae
ssionẽ petebat, sed pregi visum est tũc foederis nomine, quo eã acceperat, retinere.
rsum suscessum res Cremẽses habuere: quam ciuitatẽ Rentius Ceres cum Veneto
litũ parte obsidebat: nã quũ quatuor Heluetiorũ millia ab Octauiano Sfortia, Lau
episcopo, Mediolaniq; praefecto, ad eã pro Maximlliano Sfortia futuro duce capi
, missa appropinquarẽt, Benedictus Cribrarius munerib. corruptus, atq; in Venetã

nobilitatē cum iure comitiorū adſcriptus,Dyrrhachij Domino arcis pręfecto,qui ſa
ſuā Heluetiorū fidei cōmittere nolebat,cōſentientē,eā Venetis tradidit. Gurcēſis
de epiſcopus Romā profectus eſt: cuius animū quū pontifex ſummopere ſibi deuin
cuperet,per totū imperiū ſuum illū omni honoris genere excipiendū(reluctante ta
ac repugnante natura)curauit; eiq; & omnibus ijs qui illū ſequebātur toto itinere l
ſimis ſumptib. ſuppeditatis, ſingula oppida illū eximijs,imò inuſitatis honorib.acci
bant,omnes vię obuiā illi procedentium erant plenæ : multis in locis noui Antiſtit
rorumq; virorum à pontifice legationibus ſalutabatur: & voluiſſet vt pontificū coll
ad Vrbis portam obuiam proceſſiſſet, ſed collegio eam rem velut nō modò nouā,ſe
ſummę indignitatis plenā recuſante, Agenēſis ac Strigoniēſis cardinales ad eū pōti
nomine accipiendū, ad quatuor ab vrbe ſtadia in prata vſq; ſunt progreſſi : à quibus
dius tanquā Cæſaris vicarius incedēs,ad Mariæ populi perductus fuit: ex quo loco
cardinales ab illo diſceſſiſſent,ingenti omniū multitudine ſtipatus,ad Pontificē qui
in publico purpuratorū ſenatu, pontificali in ſolio ſolēni ornatu expectabat,venit:
in loco pontifex etiā ante paucos dies admodū honorificè duodecim Heluetiorū l
tos,ab omnibus illorū ciuitatibus,ad obedientiā illi publicè promittendā,& vt ger
lā eccleſiæ ſtatum in perpetuū defenſurā pollicerētur,eiq; quod ipſos tanto honore
ſem,pileo clypeo,vexillo,& pōtificię liberatis Defenſorū appellatione donaſſet gr
agerēt,miſſos acceperat. Poſt Gurcenſis aduentū , de cōmunibus rebus ſtabiliēdi
cæptū eſt:cuius rei fundamentū,in priuatis cōtrouerſijs,cōtentionibusq; tollēdis p
erat ; vt Italia ſic cōparata eſſet,vt vno animo atq; conſilio Galliæ regi occuri poſſ
hoc autē omniū difficillima erat inter Cęſarē & Venetum ſenatū toties tractata pax;
niā Gurcenſis,vt Veneti Patauium,Tauriſiū,Brixiā,Bergomū, & Cremā retinerent
nuebat,modò ipſi viciſſim Cęſari Vicetiā reſtituerēt,illorū oppidorū quæ Cæſar po
bat iurib.cęderēt,ducēta Rhenēſiū aureorū nummùm millia in pręſentia,& ſinguli
nis in perpetuū triginta millia,cēſus nomine eidē numerarēt:Venetis autē ob ea op
quæ tot annos velut ꝓpria obtinuerant tributū pēdere graue erat: graue tantā pe
pendere,quāuis pontifex ſe eius partē illis mutuò daturū polliceretur, longè autē
uius Vicetiā reſtituere:quòd Cęſare eā obtinēte,imperij ipſorū corpus diſtraheretu
q; ipſis ab capite alijsq; nobiliorib. mēbris tranſeundi opportunitas adimeretur : e
ob cauſſam Brixiæ,Bergomi,& Cremæ,dominatū incertū, nec ſatis tutū relinquer
præterea vt honeſtiorē recuſandi cauſſam prætexerent,ſe Vicetinis cū poſtremo eo
ciperent,nunquam illos ab ſe diuelli paſſuros, fidem dediſſe aiebant. Alia inter p
ficem & Aragoniæ regis legatos tractabātur,quorum pars potius vt aliorum querel
tisfieret,quàm quòd de his impetrādis ſpes eſſet,proponebatur.pontifex enim pet
vt rex ille(vt in fœdere expreſſū erat)ſe ad Ferrariā occupandā iuuaret:vt Fabritij
Antonij Columnę,quos,quòd Lateranēſem portā violaſſent,& Alfònſum Eſtēſem
duellē in oppida,quorū ſupremum imperiū ad eccleſiam ſpectaret accepiſſent,ſac
mis perſequi cœperat,itemq; Florentinorū,Seneſiū,Lucenſiū & Plūbinatium in H
ria ſuſcepta patrocinia,vt quę in Imperij fraudē eſſent,& Italię cōmuniter,ac pecu
ter eccleſiæ Rom. ſuſpecta deſereret: neq; enim ceteris potentatibus illū tot clien
in Italia habere vtile eſſe: eccleſiæ verò prouinciā imperio ſuo cōiunctā,ex eius a
tate pendere admodū periculoſum. Ad quæ Hiſpani,auxiliū contra Ferrariā,dūm
ex eiuſdē fœderis legibus,pecuniā quę hactenus exercitui debebatur perſolueret
poſterū ne deeſſet prouideret,nō denegari:Fabritium & M.Antoniū Columnios
qui,quòd tum ob patrocinia quibus fulti erāt,tum quòd magnę autoritatis duces
noui incendij cauſſa ex eo eſſet oritura,minimè laudandū eſſe:nō poſſe Catholicū
abſq; graui ſui honoris macula illos deſerere:neq; res ab vtroq; illorū in bello ad
Galliæ regē pro pontifice & pro ſe geſtas huiuſmodi præmiū mereri.Neq; patroc
in Hetruria ſuſceptorū querelam iuſtā cauſſam habere ; ſed vt Senæ,Luca,& Plu
illius cupiditati prædæ relinquerentur,in his tamen regē Cæſaris arbitrium ſequ
innuentes reſpondebāt. Omnes fœderati in hoc vnanimes conſentiebant,vt Me
nenſi imperio potiretur Maximilianus Sfortia; Cęſare tamen illi diploma vel du
pellationem , aliudúe legitimum nomen tribuere recuſante. Sed rurſum Gu

e Hiſpanorum,ob Parmam & Placentiam, in Imperij iurium fraudem ad nimiam ificum potentiam,& Mediolanenſis imperij,cuius quòd ſemper primi Gallorum ıtus illi eſſent ſuſtinendi,potentia augenda fuiſſet,nimium debilitatam à pontifice patas,querela reſurgebat: pontificem in fœderis capitibus nullius rei præterquam oniæ & Ferrariæ mentionem feciſſe; nunc iuribus quorum nulla fide digna memo- pareat,id ſibi vindicare,quod eccleſiam Romanã nunquam ne vetuſtiſſimis quidẽ oribus poſſediſſe certò conſtaret:nec de Cæſarum donatione aliud, quàm ſimpli- ſcripturam,quæ ad cuiuſuis arbitrium fingi potuerit,oſtendi: & nihilominus pontĩ ı quaſi res eſſet manifeſta & nota,occaſione ex Gallię togatę Longobardięúe moti umpta,ſibi ipſum ius adminiſtraſſe.Hę altercationes omnes difficulter cõponeban ed longè magis omnia controuerſia inter Cęſarẽ & Venetos turbabat,in qua nunc tionibus,nunc precibus, nunc minis pontifex vehementer laborabat, Venetorũ s,vt antea quoq;,cupidus,tum publici Italię boni gratia,tũ quod illorũ auxilijs abs ſpanorum armis ſe Ferrariã expugnare poſſe ſperabat: in hoc & Aragoniæ regis le e cõmuni periculo,Venetis,vt animum ad fœdus cum Galliæ rege renouandum erterent,cauſſa præberetur metuentes,incumbebant: ſed ne Cæſarẽ ad fœdus cũ is,quod rex ipſorũ tanto labore diſſoluerat,redintegrandũ prouocarent,&quia ali cauſſas ab eius amicitia diſcedere nolebat,cautè agere cogebantur: idem & Hel- rũ legati totis viribus agebant:nam cum Venetos qui illis hanc ob cauſſam quotã- igintiquinq; aureorum numum millia pendebant, tueri tenerentur, eò rerũ,vt vel iſſa nõ ſeruare,vel Cæſari ſi illis bellũ inferret, ſe opponere cogerentur, minimè ci cupiebant.Tandem quũ nec Gurcenſis, à Vicetiæ petitione remoueri,nec Ve- ad eã concedendã flecti poſſent; nec dum etiã de pecuniæ ſumma inter eos conue ,pontifex qui vt Piſani conciliabuli nomen autoritatẽq; extingueret,Lateranenſe iliũ à Cæſare cõprobari ſummoperè cupiebat,Venetorũ oratoribus,ſe eam remp. atq; profanis armis perſequi coactũ iri, atteſtatus eſt:qua atteſtatione cum illi nõ erentur,fœdus cũ ſolo Cęſare percuſſit;quoniã Hiſpanus orator,ſiue quòd manda- rege ſuo non haberet,ſiue quòd rex ille,etſi Cæſarẽ iuuare vellet, Venetos aliqua uere niteretur,intereſſe noluit. In fœderis,quod poſtea publica ceremonia in Ma puli baſilica eſt promulgatũ exordio exponebatur,quòd cum Veneti pertinaciter recuſaſſent,&pontifex chriſtianę reip.neceſſitate ſe illos deſerturũ eſſet atteſtatus, rẽ fœdus anno quingenteſimo vndecimo ſupra milleſſimũ inter pontificẽ,Arago- egẽ & Venetos ictum,quemadmodũ ei tunc facultas eſſet relicta amplecti,ſeq; La enſi concilio mandato reſciſſo omnibusq; procurationibus,& actionibus abiectis Piſano conciliabulo cõfectis,deinceps adhæſurũ,ſpondere:nullũ ſacroſanctę ſedis ctũ,hoſtem´ue,& nominatim alfonſum Eſtenſem atq; Bentiuolos,Ferrariã atq; Bo ã occupantes,ſuo fauore & auxilio complexurũ:ac Germanos & Fredericũ Bozolẽ- beneficiariũ ſuum,ab Alfonſi ſtipendijs reuocaturũ promittere: pontificẽ autem vi nſe Cæſarẽ aduerſus Venetos, ſacris atq; profanis armis tandiu donec omnia quæ eracẽſi fœdere cõtinebantur recuperaſſet,adiuuaturũ repromittere:Venetos à fœ atq; inducijs cum Cæſare factis,propterea quòd ea multis modis violaſsẽt,prorſus ndi:& pontificis,Cęſaris & Catholici regis,cui in fœdere locũ ad certum tẽpus,cer legibus relinquebant,hoſtes declarari:põtifici abſq; Cæſaris cõſenſu, vel niſi Cæ- a quæ ad ſe ſpectarent, vt ſupra dictũ eſt, recuperaſſet, cum eis nullã pacẽ inire li- nec Cæſarẽ nec pontificẽ,cum vllo chriſtiano principe abſq; alterius cõſenſu fœ- nire poſſe:bello aduerſus Venetos vigẽte põtifex Fabritiũ,&M. Antoniũ Columni ılla prorſus moleſtia afficeret: facultatẽ tamẽ põtifici Pompeiũ& Iuliũ, reliquosq; lles declaratos perſequẽdi relinqui. Hoc fœdere tametſi põtifici vt Parmã, Regiũ centiã poſſideret ꝑmitteretur,id tamẽ imperio fraudi ne eſſet, fœderis legib.pro- atis,Gurcẽſis,ꝓximo Lateranẽſis cõcilij cõſeſſu, Cęſaris nomine cõcilio in terfuit: quã eius per totã Italiã vicarius mandato procurationib.actis omnib.reſciſſis corã rſo cõcilio,Cæſarẽ nunquã Piſanũ cõciliabulũ cõprobaſſe,eos omnesqui eius no viſi eſsẽt deteſtãs eſt atteſtatus.Gurcẽſis deinde vtMaximilianoSfortię quiCęſaris to Veronã venerat,quũ mediolanẽſis impij poſſeſſionẽ caperet adeſſet,Roma di- :cuius aduentũSedunẽſis cardinalis& totius Helueticę gẽtis legati quiMediolanĩ

erant,ægrè expectabant: in ijs enim quæ facienda erant, quod re ipſa verum erat
los ab Heluetijs Mediolano exactos eorundemq́ue virrute & opera Maximiliani
accipere,extare volebant: ſed tamen prorex magis artibus & induſtria quàm auto
vt expectarent effecit:Gurcenſis igitur fœdere quod Prati ictum erat Florentię C
nomine ſancito,& certa pecuniæ ſumma ab Lucenſibus quorū patrocinium ſuſce
accepta,Cremonam quo in loco Maximilianus Sfortia & prorex illū expectaban
uenit:vnde vnà omnes vt conſtituta die apparatu,atq; honore qui nouis principib
beri conſueuit,ciuitatē ingrederētur,Mediolanū ſunt profecti:in cuius ingreſſu,c
inter Sedunenſem cardinalē & proregē, vter ipſorum ei claues apud portā poſſe
traditę ſignū dare deberet,nō parua altercatio fuerit,nihilominus tandē à rege c
cardinalis communi Heluetiorum nomine, claues ei tradidit: & eo die qui fuit
nem Decembris, omnia quibus Maximilianus ab ipſis imperiū accipere ſignifica
munia obiuit:qui incrededibili omnium populorū lætitia,tum proprij principis h
feruentiſſimo deſiderio,tum quia illum auo,patriúe,quorum alterius memoria o
ſtantiſſimas eius virtutes in illo regno erat clariſſima; alterius verò odium externi
natus tædium in beneuolentiā cōuerterat,ſimilem fore ſperabant,acceptus fuit:n
huius cōmunis lętitię diebus exactis Nouarienſis arx,ijs qui in ea erant deditionē
tibus, eſt recuperata. Fœdus Romæ ictum concordiæ inter Cæſarem & Venetos
non penitus ſuſtulerat: pontifex enim ſtatim Iacobum Stafileum ſuum internu
Venetias miſerat; cum quo tres Heluetiorum legati, vt Venetos ad concordiam
rent,iuerant: & viciſſim Senatus vt pontificis beneuolentiam retineret,nec Ca
armis inuadendi cauſam præberet,legatis ſuis vt Lateranenſi cōcilio adhærer en
dauerat: & copias ſuas,ſtatim poſt fœdus ictum in Patauinum agrum reduci iu
ideo prorex quia pacis ſpem turbare nolebat, exercitum Mediolanum verſus co
terat: ſed tamen ijsdem adhuc Vicetiæ reſtituendæ,& pecuniæ numerandæ diffi
tibus permanentibus,incaſſum erant hi labores: quæ res in cauſſa erat,quominu
tifex Ferrarienſi bellum inferret: ſi enim pax inter Cæſarem & Venetos proce
vires ſuas Venetorum auxilijs fultas,ſola Hiſpanos, ſi opus eſſet,admouendi fan
victoriam adipiſcendam ſatis fore exiſtimabat: ſin minus in vernum tempus expe
nem differre conſtituerat:cum enim Ferraria,ſitu,quod fluuio ambiatur,ſit munit
q́ue Alfonſus arte valde muniuiſſet,aſſiduéq́ue muniret, hyberno tempore diffi
expugnari poſſe videbatur. Ab eo quod mihi propoſui,nimirum vt ea quæ extr
am geſta ſunt non attingerem,ſi nunc eorum quæ anno eodem in Gallia geſta ſu
tionem fecero,alienum forte videatur; verúm quia illa ex his pendent,& quia vn
ceſſibus ſæpe alterius conſilia, ac ſucceſſus coniuncta erant,ea à me non erant ſi
no tacitè præterunda.Iam per ipſa Maij initia Anglorum & Hiſpanorum nauibus
ſex Anglorum peditum millia ad Fonterabiam,locum in Oceani litore ſitum,ex
Hiſpanię Galliam verſus oppidū peruenerant,vt fœdere inter ſocerum ac gener
cum Hiſpanorum viribus cōiunctis,Ghiennæ ducatum ex veterum diſtribution
mine,Aquitanię prouincię partem,inuaderent:contra quem motū Galliæ rex,n
à Belgarum parte tutus,nouum octingentorum cataphractorum delectum ado
& ex inferioris Germaniæ partibus,quæ Cæſari non parent, magnum peditum
rum conſcribebat: & quanti momenti ad Ghiennæ defenſionem eſſet regnum
ræ,quod cum Catharinæ Foiſſeiæ dotale eſſet,Ioannes Alibretti filius,eius mari
cum illa poſſidebat,animaduertens,patrem illius ad ſe vocauerat; illiumq́ue ſibi
gere diligentiſſimè conatus erat: ad quod quidem Gaſtonis Foiſſei mors,cuius
quum illud regnum nō ad fœminas,ſed ad ſe,qui ex Foiſſeia familia proximus i
res eſſet,ſpectare diceret, Galliæ rex Ioannem erat perſequutus,maximam pra
opportunitatem.Ab alia verò parte Catholicus rex,qui iam oculos in illud regn
uerterat,ab rege Nauarræ, vt inter ſe & Galliæ regem neutram factionem ſequ
copijs ſuis quæ Galliam petebant, iter per regni ſui fines liberum permitteret
ad horum fidem nonnulla munita loca,quæ ſe ſtatim confecto bello reſtiturū
tebat: ab eo ſibi tradi petebat: quæ poſtulata cum rex Nauarræ quorſum ſpecta
telligeret (antiquum enim Hiſpaniæ regum Nauarræ occupandæ deſiderium

se periculo incerto exponere,quàm certam iacturam facere malebat; quòd spe- sibi à Galliæ rege, cuius rebus bellum in Nauarra detinere commodissimum erat, nissa auxilia minimè defutura; & simul, siue vt auxilijs sibi destinatis plus spatij venire possent,daret, siue vt se,si posset,his postulatis liberaret,cum Aragoniæ re- ui pro more suo magna in his rebus arte vtebatur,hoc negotium tractabat.Sed non s regi Nauarræ, Aragoniæ regis industria & vigilantia,quàm Galli negligentia,ob- qui ex eo,quòd Angli,qui Fonterabiam dudum venerant,nihil effecerant,securior s; & Nauarræ regem se aliquandiu proprijs viribus tueri posse ratus, in auxilijs ndis remissior fuit: quare quum Aragoniæ rex, qui Nauarri spes callidè fouerat, as, quę vt Anglis coniungerētur erant cōparatę, summa celeritate eò conuertisset, arrus quòd esset imparatus, belli sustinendi spe amissa,in Biernam regionem trans neos montes fugit: sic Nauarræ regnum, nonnullis munitis locis,quæ pro fugitiuo custodiebantur, exceptis,derelictum absq; vllo sumptu,& labore;ac magis Anglo qui haud procul erant, metu, quàm proprijs viribus,in Aragoniæ regis potestatem : qui quum se illud legitimè possidere alio nomine affirmare non posset,occupatio iure pontificij imperij factam esse, sacrosanctæ sedis autoritate differebat: ponti- nim rebus in Italia feliciter gestis minimè contentus, paulo antè edictum in Gal- gem promulgarat,quo illum nō amplius Christianissimum, sed illustrissimum ap- ns,eum & quotquot illi studerent,omnib.hęreticorū & schismaticorū pœnis subij- at: cuius fortunas, regna,resq; illorum omnes iure occupandi facta potestate,dam s declarabat:eadéq; acerbitate,quòd cardinales & reliquos Antistites qui Medio- aufugerant,Lugdunū recepti fuissent,indignatus,grauissimo edicto mādauerat,vt linę, quæ quatuor quotānis maximo mercatorum concursu Lugduni celebrari so- deinceps Geneuæ,vnde prius illas Ludouicus XI ad regni sui cōmodum transtule- elebrarētur;ac demum vniuerso Galliæ regno sacris interdixerat. At Aragoniæ rex arra occupata,quòd regnū quamuis sit paruum,exiguaq; vectigalia habeat, tamen um valde est opportunū, & magnā Hispaniæ rebus securitatem affert: quod bellū Galliæ rege trans alpes sibi vtile non duceret,vlterius sibi nō progrediendum esse imo fixerat:idcirco in Anglorum aduentu serò vires suas collegerat; & pòst,Nauar cupata,Anglis vt copias suas cum illis cōiungeret,sicq; vnà Baionam ciuitatē Fon- bię proximam, ferè ad Oceanum positam peterēt vrgentibus,alias expeditiones in à mari remotis proponebat,Baionam adeò munitam,sicq; militibus instructā esse, lla eius expugnandæ spes haberi posset; quibus rebus quum Angli,qui reliqua o- præ Baiona in Ghiennensi ducatu cōtemnebant, contradicerent,multumq; tem- in his altercationibus triuissent,Angli id molestè ferentes,seq; ludibrio haberi ra- sq; principis sui iussu mandatóue nauibus cōscensis,in Angliam redierunt;quocir- x Gallię ab illa parte tutus,neq; iam Anglos qui se mari inuaserant metuens,ac de- classe tam potens,vt maris imperio ab Hispanico ad Anglicum littus potiretur, Na- recuperandę,ad id etiam præter Anglorum discessum,impulsus,quòd ob res ma- Italia gestas, copias suas omnes in Galliam contraxerat,operam dare statuit. Ara- æ rex eo tempore quo Anglis belli gerendi spem faciebat,vt Nauarræ regnum vni- m occuparet,nōnullos milites ad sanctum Ioannem Pedeportum,extremum Na- ci regni ad Pyrenei radices qua Galliam spectant,oppidum,miserat:deinde Gallo viribus in proximis locis crescentibus, Federicum Aluæ ducem,copiarum omniū ctum,cum omni suo exercitu eò miserat:tandem verò quum Gallicus exercitus ad Delphinus,Carolus Borboniorum dux,& Longauilla præcipui Galliæ principes ant,longè superior factus esset, Aluæ dux exercitu in castris munitis inter montē niciem collocato, se,si Gallos Nauarræ ingressu prohiberet,satis facturum cense- ii quum illum ob loci munitionem inde pellere non possent,constituerunt,vt rex rræ cum septem ex suæ regionis incolis peditum millibus, & cum eo Palicia cum tis cataphractis Saluatierra,quod oppidum ab sancto Ioanne Pedeporto, vbi to- ercitus castra habebat,non longè distat, digressi, per Roncalis vallem Pyreneos ent,& Pompelunę,quæ ciuitas Nauarræ regia est,in qua populi ex Gallorum pro itate audaciores facti,iam ob regis sui desiderium,sæpius tumultuabantur,appro

pinquantes,Roncinuallenſe iter occuparent, quo ſolo commeatus in Hiſpanorum
ſtra ferebatur, cum ipſi eo in loco ob regionis ſterilitatem, eius inopia laborarent:
autẽ in hunc eſt geſta modum.Rex Nauarræ & Palicia, aditu quodã in ſummis Pyr
iugis prius occupato,Borghettum,ad eorundem montium radices poſitũ,in cuius p
ſidio erat Baldes Aragoniæ regis ſtipatorũ præfectus,cum multis peditib.expugnar
& ſi ea celeritate qua debebant, ad Ronciſuallenſes anguſtias occupandas cõtendi
ſola fames Hiſpanicum exercitũ, vndiq; ab hoſtibus & regionibus præter modũ dif
libus ſeptum,debellare poterat;ſed anteuertit Aluæ ducis celeritas,qui mille pediti
tormentiſque in Ioẽniſpedeporti oppido relictis,Ronciſuallenſi itinere ante quàm
eò peruenirent Pompelonam contendit: quocirca Nauarrus atq; Palicia, ad quos
phinus denuò quadringentos cataphractos,& ſeptem Germanorũ peditum millia
ſerat,hac ſpe fruſtrati, cum quatuor tormentis,quæ ob montium aſperitatẽ difficil
vexerant, Pompellonæ appropinquarunt; deinde ea nec quicquam oppugnata,
tempeſtate(erat enim menſis December)atq; ob regionis ſterilitatem,commeatus
pia compulſi,trans Pyreneos, in quibus ob itinerum difficultatem & incolarum im
mentum tormẽta relinquere ſunt coacti, redierunt:eodemq́; tempore Lautrechius
cum trecentis cataphractis,& trib.peditum millibus,Biſcaiã vniuerſam prædas age
atq; incendendo percurrerat,Sanſebaſtiani oppido fruſtra oppugnato, alpibus ite
ſuperatis,ad exercitum rediјt:qui vndiq́; timore,ac ſpe ſublatis, Nauarræ regno,Ar
niæ regi libero & pacato relicto, diſſolutus eſt. Eadem tempeſtate, quum patefact
ſet Ferdinandum Federici neapolitani regis filium, qui ſe Calabriæ ducem profit
tur,cum Gallię rege clàm pactum,fugam in Gallorum caſtra,quæ non procul ab L
nio oppido,in quo tunc rex erat,poſita erant,meditari;ab illo in Sciatiuæ arcẽ, qua
gonij reges,tanquam eorũ qui aut generis nobilitate,aut virtute clari eſſent,carcer
bantur,miſſus eſt: & eãdem ob cauſſam Philippus Copula neapolitanus,qui de hi
bus clàm ad Galliæ regem iuerat, in quatuor partes eſt diſſectus:fortuna ſic homi
ſtatum immutante,vt ipſe eius cauſſa tam graue ſuppliciũ ſubiret,ab cuius paterno
Sarnenſis comes ipſius pater ſecuri fuerat percuſſus. Hæc autem coniuratio det
nonnihil Italiæ rebus momenti afferebat; quæ à quodam monaco,quem Ferrarien
dux occultè ad Ferdinandum miſerat, originem habuit:quo facto, rex Catholicus
ad pontificis obſequium propenſus, ira eſt accenſus multo maiore; adeò vt prore
ſuo apud pontificem oratori mandaret, vt quandocunque pontifici viſum eſſet,
citum ſuum in Ferrarienſem ducerent; neque aliam pecuniam, præter eam quæ a
ercitum fouendum eſſet neceſſaria,peterent.Hæc illo anno in Italia, Gallia,& Hiſ
1513. ſunt geſta. Sequitur annus quingenteſimus decimus tertius ſupra milleſimum, no
nus quàm ſuperior, rebus memoria dignis plenus:in cuius initio, quia nec Veneti
laceſſebant,nec quiſquam contra illos mouebatur, armis vndique quieſcentibus
rex cum tribus peditum millibus Tretium profectus, arce ea lege potitus eſt,vt q
tus erant cum rebus ſuis incolumes abirent: ſed rerum futurarum cogitatio om
animos premebat; cùm præſertim Galliæ regem, regno ſuo ab externis armis li
to,& multis Germanis conſcriptis, cataphractorumq́ue numero non parum auct
daciorem factum, nulla de re magis,quàm de Mediolanenſi imperio recuperan
gitare, notum eſſet: quod ſtudium quamuis in rege ardentiſſimum eſſet, & ſu
pere bellum,dum Mediolanenſis & Cremonenſis arx in ipſius poteſtate eſſen
celerare cuperet, nihilominus quum quantum impedimenti ſibi tot hoſtes aff
cogitaſſet, nec quin proxima æſtate ab Angliæ rege maximis copijs oppugna
ſatis tutus eſſet, niſi aut fœderatorum aliquem à communi concordia diſinngere
cum Venetis fœdus haberet, nihil mouere ſtatuebat: quorum alterutrum fie
ſe,iam anno ſuperiore varijs indicijs in animum induxerat: quoniam Gurcenſis,
Roma Mediolanum contenderet, quodam Sanſeuerinatis cardinalis familiar
Galliæ reginæ nomine ad eum miſſus fuerat,in itinere benignè audito, vnum
poſtea occultè in Galliam miſerat, per quem hæc proponebat: vt rex Cæſarem
tra Venetos iuuaret: vt Secunda regis filia Carolo Cæſaris nepoti nuberet:
dotis nomine Mediolanenſe imperium daret:eidemq; filiæ, ac futuro genero,iu

gnum neapolitanum haberet, concederet:& ne Cæsari nudis verbis atq; promissis im cautum esset, sponsa statim in eius potestatem transiret: cumque rex Mediolane imperium recuperasset, Cæsar Cremonam & Giaraddadam possideret:sperabat erea rex,Venetos ob Brixiam à porege occupatã, & multò magis ob ea quæ Romę pontificem & Cæsarem transacta fuerant iratos,sibi adiungere:ideò iam tunc Anm Grittum,qui Brixiæ captus in Gallia captiuus detinebatur,occultissimè ad se adiusserat;vt Ioannesiacobus Triultius,in quo magnam Veneti spem habebant,alionegotiorum specie suum ab epistolis ministrum Venetias mitteret, effecerat:offetur quoq; illi aliqua pacis cum Aragoniæ rege spes;qui vt sæpe sua per homines reni deditos tractare solebat, binos monacos, qui se publici boni studiosos ostenes, aliquid quod ad pacem vel communem, vel peculiarem inter duos reges peret, cum regina tractare inciperent, occultè in Galliam miserat: huius autem rei, n Galliæ rex illum sibi Nauarram retinere velle sciret, ipsi verò eum regem,qui vt amicitiam ipsiusque auxiliorum spem sequeretur in tantam calamitatem esset reus, deserere, durum valde,summæque indignitatis plenum videretur,exigua spes : nihil autem magis Galliæ regem premebat, quàm Heluetiorum sibi iterum conndorum desiderium; quod ex hac re certissimam victoriam pendere animaduer-;ob maximam autoritatem, quàm tunc gens illa armorum suorum terrore,& quia amplius velut mercenarij milites, neque vt pastores, sed vt homines in benè conta republica in imperiorum administratione educati, vigilantes, rerumque succesbseruantes, nec vllum motum nisi ex arbitrio suo fieri permittentes, rempub.adstrare cæpisse videbantur:idcirco omnium Christianorum principum legati in Helım concurrebant:Pontifex,& ferè omnes Itali principes, vt in fœdus illorum admittur,& quotiescunq; illis opus esset, sui defendendi gratia milites ex illa gente conere liceret, quotannis certam pecuniæ summã illis pendebant:quibus rebus elati, arolum Galliæ regem ipsorum armis primum fèlicem Italię statum euertisse,ipsorũ q; armis Ludouicum eius successorẽ Mediolanense imperium occupasse, Genuam perasse,& Venetos debellasse memoria repetentes,cum omnibus imperiosè atque se gerebant:& nihilominus Galliæ regi,cùm pręter multorum eius gentis hominũ ortationes,tum quòd se illos magnam pecuniam pollicendo flexurum existimabat, l spem faciebat,quòd quum,qui Mediolano præerãt, Maximiliani Sfortiæ nomine ıetiorum oratoribus,quamprimùm Mediolanense imperium & arces in eius potessent, centum & quinquaginta aureorum numûm millia,atq; in vigintiquinq; anquotãnis quadraginta millia, si ipsi vicissim se eius patrocinium suscepturos, & miad ipsius stipendia daturos se obstringerent,Heluetiorũ tamen pagi id nunquã rase habere testati erant:idcirco huius anni initio,etsi anteà,vt legati,quos ad hæc trada mittere volebat,audirẽtur, frustra tẽtasset, Lugani ac Locarni arciũ pactione, liq; cessione,vt in comitijs audirentur impetrauit; tanta indignitate magni principes is illius amicitiam ambiebant. Itaq; regis iussu Tramollia Lucernã,quo in loco coa ad illum audiendum erant indicta, venit: & quamuis fronte hilari acceptus esset, tamẽ labores suos,quod ad Mediolanẽse imperiũ attinebat, vanos esse cognouit: niam ante paucos dies sex pagi fœdus cum Maximiliano Sfortia ictum signo addito probauerant: tres comprobare decreuerant: reliqui tres amplius deliberandũ esse ebant:quare iam nihil de Mediolanensibus reb. agens, vt saltẽ regem ad Genuã & m,quæ Maximiliani fœdere non comprehendebantur,recuperandas iuuarent,pro ebat:quæ vt promoueret, Triultius,propriorum negotiorum tractandorum specie, i aditus ad comitia pateret, petijt: cui fides publica ea lege concessa, ne vlla de re ad Galliæ regem spectaret ageret: imò quamprimùm Lucernam peruenit,Tramolloquio siue publico,siue priuato est illi interdictum:tandem communi consensu ıs cum Mediolanensium duce ictum,ab omnibus ciuitatibus est comprobatum;o- Galliæ regis postulata reiecta; & insuper,ne illi pedites ex ipsorum gente quibus ı Italia aut extra vteretur conscribere liceret, additum. Rex igitur ab Heluetijs exs,pacem sibi aut cum Cæsare,aut cum Venetis, qui eodem tempore de ea cum Cæ gebant,necessariam esse animaduertebat: quum enim in sociorum animis,Vene-

torum cum Galliæ rege reconciliationis ſuſpicio augeretur, Gurcenſis,vt ipſi Vice
retinerent, aſſentiebatur: ſed quum eædem rationes quæ hoſtibus timorem inc
bant,Senatui ſpem afferrent,niſi Verona, pro qua ipſi maiorem pecuniæ vim Cæſa
ſent daturi, ipſis reſtitueretur, pacem ſe velle negabant; quam petitionem quum
cilem inuenirent, eò magis ad Gallicum fœdus propenſi,cum Triultij ab epiſtolis
niſtro, ſe ex prioris cum rege fœderis legibus quib. Cremona & Giaradadda illis d
tur,cum rege fœdus ſanciturος conuenerunt;qui in fœdere diſertè addidit,vt id nu
vim haberet, niſi intra certum tempus ab rege eſſet comprobatum; in regio auten
natu,pax nè cum Cæſare,an fœdus cum Venetis magis eſſet optandum,variȩ erant
tentiȩ:hanc Rubertettus magnȩ autoritatis regius ab epiſtolis miniſter,Triultius,&
omnes regij Senatus principes magis laudabant:Cæſaris inconſtantiã tanto cum d
mento præſenti experientia perſpectã;odium,quo in regẽ flagrabat,& vlciſcendi ſtu
cum præſertim minimè leuibus autoribus, hoc tempore,nonnunquam hæc illius v
fuiſſe accepiſſent,quibus diceret,ſe 10 & 7 iniuriarũ ab Gallis acceptarũ memoria
xam in animo habere,quarũ vlciſcendarum ſibi oblatã occaſionẽ nullo pacto eſſe
termiſſurus; nec aliam ob cauſſam hæc ab illo tractari, niſi vt vel doloſa pace mai
nocendi opportunitatẽ haberet, vel ſaltẽ vt ea,quæ cum Venetis agi ſciebat,impe
vel deniq; belli apparatus remoraretur: quin verò ſemel ab aliquo deceptus eidẽ
incautè fideret,eum nullam habere excuſationem,neq; miſeratione dignum eſſe c
rebant:quibus contrà cardinalis Sanſeuerinas,potius,vt aduerſarij aiebant,factio
uerſus Triultium ſtudio,quia Mediolani cum fratribus ſemper Gibellinã factione
quutus erat,quàm alia ratione ductus, reſpondebat; nihil regi vtilius eſſe poſſe, c
cum Cæſare reconciliata gratia, hoſtium concordiã infringere:præſertim ſi tali vin
cõiungerentur,quod diuturnum fore ſperari poſſet:quum principum proprium ſit
per in ſuis deliberationibus vtilitatem,beneuolentiæ,odijs,alijsq́ue cupiditatibus
ferre: quid autem Cæſari vtilius quàm præſens contra Venetos auxilium & ſpes,n
tem Mediolanenſis imperij ſucceſſorem fore? Cæſare ab alijs diſiunctó, Cathol
regem,nepotis, aliarumúe rerum gratia ſeſe illius autoritati opponere non poſſe
quidquam vna hac re excepta, magis pontificem terrere? & contrà, fœdus cum V
tis, quo illis Cremona & Giaraddadda, tam propria Mediolanenſis imperij mem
quæ vt recuperaret,rex orbem vniuerſum cõcitauerat,concederentur,indignitati
num eſſe; nec tamen Venetorum amicitia niſi reliquorum ſocietas diſſolueretur a
ctoriam conſequendam ſatis eſſe. Tandem hæc ſententia obtinuit, ob reginæ,qua
amplitudinis erat ſtudioſa, autoritatem, modò illud obtineri poſſet, vt apud ma
donec adoleſceret cuſtodiretur,quæ fidẽ ſuam obſtringeret, ſe Cæſaris nomine ta
ſponſam eius nepoti deſtinatã cuſtodiret, & marito quamprimùm ætas ad connu
eſſet apta,tradituram;ſed poſtea rex,Cæſarẽ,hanc limitationẽ non admiſſurũ, qui
tius hæc ab illo artiſicioſè, vt alijs eius cõſilijs moram inijceret,ꝓpoſita fuiſſe,certi
ctus,hoc conſilio reiecto Aſparotum Lautrechij fratrem,qui iam ab aula vt ad Gu
ſem cum hiſce mandatis proficiſceretur diſceſſerat,reuocauit. Ceterùm, fœderis
regem & Venetos timore creſcente, Aragoniæ rex Cæſarem ad Veronam Venetis
dendam hortabatur; & vt ea pecunia quam à Venetis acciperet,& cum Hiſpanico
citu bellum in Burgundiam transferret,proponebat:idem & Gurcenſis ſentiebat,
ſua præſentia Cæſarem mouere poſſe ſperans, in Germaniam redijt; quem non
Petrus Durrea,qui cum illo venerat,ſequutus eſt,verùm etiam Ioannesbaptiſta S
lus Carriati comes, eiuſdẽ regis apud Venetos legatus,qui(prius tamẽ,ne nouis d
tatibus negotia ſuſcepta impedirentur,Senatu ad inducias cum Cæſare per totũ M
paciſcendas inducto) Ceſarẽ, ſi illi intra certum tempus bina auri pondo millia &
genta,quotannis autem etiam quingenta pondo penderentur, Veronam reſtitu
dem dederunt.In hac rerũ agitatione,tamq́ue grauibus temporibus,pontificem c
tatibus curisq́ue magis quàm antea vnquam extitiſſet, plenum (neque enim ſi
potitus fueris, cupiditates minuuntur, ſed indies magis & magis potius augentur
bus inuaſit. Vere namq́ue ineunte,tandiu exoptatam Ferrariæ, quæ ciuitas om
xilio deſtituta, quum præter ipſius copias Hiſpanus quoque exercitus eſſet acce
te

em propugnationem factura credebatur, expeditionem aggredi decreuerat: Se-
rbem triginta aureorum numûm millibus clàm ab Cæſare, vt ei dominum impo-
t Vrbinatium ducem, emerat; cui vt ſibi eccleſię potentię amplificandæ deſiderij in-
m gloriam conſeruaret, Piſauro excepto, nihil vnquam quod ad pontificiam ſe-
ſpectaret, concedere voluerat: Cæſari, Mutina pignoris nomine ab illo accepta,
ringentas auri libras mutuò daturus erat: Lucenſibus, quòd in Ferrarienſium ducis
nitatibus Carfinianam occupaſſent, eam ſibi tradi poſtulans, minabatur; & Medi-
cardinali, quòd is magis Catholico regi quàm ſibi adhærere videretur: & quia ſe
poſſe quemadmodum crediderat, Florentina vti ciuitate animaduertebat, iratus,
iouas cogitationes nouaq; conſilia ad Florentiæ ſtatum immutandum agitabat: &
dunenſem quoq; cardinalem, quia ex diuerſorum fortunis boniſq; in Mediolané-
perio ſibi plusquam trecenta auri pondo annua conflauerat, indignatus, illum le-
iomine priuauerat, Romamq; venire iuſſerat: vt Vrbinatium ducis res Senis vicino-
fœdere firmiores eſſent, Carolum Ballionem, vt Ioannempaulum cum Pandulfi
ıccij filijs paternæ potentiæ ſucceſſoribus affinitate coniunctiſſimum, Peruſia pel-
, denuò ad ſtipendia ſua accerſiuerat: Genuæ ducem nouum Octauianum Frego-
, Iano inde remoto, reliquis Fregoſijs, quia gradus quem eorum maiores habuerãt
s ad illum ſpectare videbatur, in hoc conſentientientibus, cõſtituere volebat: quo-
o, Heluetijs quos ſolos extollebat amplectebaturq; iuuantibus, Hiſpanicum exer-
n aut Italia pellere, aut opprimere poſſet, aſſiduè cogitabat: vt regno neapolitano à
cupato, Italia (ſic non raro dicere ſolebat) à barbaris libera, ocio perpetuo fruere-
& hanc ob cauſſam, ne Heluetij cum Catholico rege fœdus icerent, impediuerat:
hilominus quaſi in eius poteſtate eſſet, orbem terræ vniuerſum eodem tempore
tere, in conſueto aduerſus Galliæ regem ardore perſiſtens, quamuis Reginæ nun-
urem præbuiſſet, Angliæ regem ad bellum concitabat: in quem Lateranenſis con-
lecreto Chriſtianiſſimi regis titulum tranſtulerat; qua de re iam diploma erat con-
m; quo etiam Galliæ rex regia dignitate atq; nomine ſpoliabatur; & regnum illud
cribebatur, prædęq; obijciebatur. In his talibus tantiſq; cogitationibus, & fortaſſe
n alijs occultioribus maioribuſq;, (neq; enim in tam efferato animo vlla quantũuis
atq; immenſa cupiditas incredibilis erat) poſt multorũ dierũ ægritudinẽ mors illũ
eſſit: qua ſe corripi ſentiens, purpuratorũ Senatu, cui ob ægritudinẽ ipſe intereſſe
oterat, conuocato, edictũ antea à ſe in eos qui pontificatum ſimoniacis artibus &
tione adepti eſſent, promulgatũ ſanciri: & ſucceſſoris eligendi ius penes pontificũ
gium, non aũt penes concilium eſſe; & ſeditioſos cardinales quibus ſe iniurias ſibi
s condonare, deumq; vt eccleſiæ ſuæ factas quoq; condonaret orare dixit, ei con-
intereſſe non poſſe declarari voluit: deinde totum collegium vehementer rogauit,
rem gratam facere vellent, Vrbinatium duci Piſaurum vicarij iure in perpetuum
endum concederent; eius ducis opera, potiſſimum in Ioannis Sfortiæ obitu pon-
imperio ciuitatem illam reſtitutam, in memoriam reuocabat: nulla pręterea in re,
tas propriasúe cupiditates præſe tulit: imò Felici filiæ ſuæ, multiſq; alijs eius gra-
Guidum Montefalchium, quòd eadem matre nati eſſent, in pontificum collegiũ
taret, vehementer ſupplicantibus, illum eo gradu dignum non eſſe apertè reſpon-
andemq; in rebus omnibus qua ante morbum præditus eſſe ſolebat conſtantiam,
itatem, & iudicium, animiq; vigorem retinens, ſacramentis religioſè acceptis, no-
lei viceſimæ primæ Februarij, cum iam lucere inciperet, præſentium laborum curri
n abſoluit: fuit autem princeps incredibili audacia atq; conſtantia præditus, ſed
nens, quiq; immenſa animo agitaret: quibus quo minus præceps rueret, magis põ-
us maieſtate, principum diſſenſionibus, & temporũ conditione, quàm ipſius mo-
ione aut prudentia factum eſſe: magna quidem gloria dignus ſi profanus aliquis
eps fuiſſet; aut ſi qua vigilantia atque animi contentione, eccleſiam, terrenis im-
, belli artibus vſus, exaggerare conatus eſt, eadem in ea diuinis rebus augẽda atq;
ida, pacis artibus ac ſtudijs vſus eſſet: & tamen omnes priores pontifices clariſſi-
q; ornatiſſima memoria ſuperauit; apud eos præſertim, qui veris rerum vocabulis
s, rectaq; loquendi ratione confuſa, magis pontificum munus eſſe cenſent, armis

& christianorum sanguine pontificię sedis imperium augere, quàm ad illorum salut
cuius gratia ipsi se à Christo in terris vicarios constitutos iactitant, vitæ exemplo, &
prauatis moribus corrigendis atq; medicandis operam dare. Pontifice defuncto,
politanus prorex cum Hispanis militibus Placentiam profectus, illam ciuitatem
Mediolanensium ducum imperium, vt esse solebat, redire coëgit: quorum exemplu
iusdem metus caussa & Parmenses sequuti sunt; & Ferrariensium dux statim, Aen
oppidis recuperatis, Regio appropinquauit; sed quum nullus in ciuitate motus exc
tur, quia Hispanicus exercitus inter Placentiam & Regium castra habebat, ibi hæ
non est ausus. Nullus præterea motus in pontificio imperio fuit; neq; Roma, vel por
cum collegium, vllam ex ijs difficultatibus sensit, quas in duorum proximorum po
cum morte senserat: quocirca exequijs de more absolutis, cardinales vigintiquatuo
claue (sic locum in quem ad nouum pontificem creandum includuntur vocant) p
tè sunt ingressi; sed tamen prius Mantuani marchionis filio qui apud Iulium obses
iurisiurandi vinculo soluto, ad parentem redire permiserunt: Prima cura in con
fuit, in futuri pontificis autoritate, qua defunctum nimis immoderatè vsum aiebar
ctissimis legibus moderanda: quamuis non multo pòst, vt inter mortales alij se pri
opponere non audent, alij verò illum sibi beneuolũ reddere student, ipsimet ferè
nes eas leges abrogauerint; septimo die nemine dissentiente, Ioannẽ Mediceum c
nalem, triginta & septem annos natum, qui Leo X appellari voluit, pōtificem crea
quæ res inueteratam cōsuetudinẽ intuentibus miranda videbatur: cuius iuniorum
dinalium, qui multo antè occultè primùm pontificem ex suo numero creare simul
stituerant, industria, potissima caussa fuit. Ex ea re penè vniuersa christiana resp. ma
percepit voluptatem: omnibus enim tum ob patris ipsius claram virtutis memo
tum eius liberalitatis comitatisq; famam, quæ passim exaudiebatur, tum quia castu
que optimis moribus præditus habebatur; tum denique quia patris exemplo eru
rum omniumq; illustrium ingeniorum amans futurus sperabatur, illum præstant
pontificem fore persuasum erat: quam expectationem augebat, quod candidè al
largitione, aut maculæ vllius suspitione lectus erat: iamq; deus huius pontificatu
nutu probare incœpisse videbatur: quoniã quarto die postquam assumptus fuerat
dinales abdicati, Cruceius & Sanseuerinas in eius potestatem venerunt; qui Iulij
te audita, cum Galliæ regis legato mari Romam contendebant: sed quum in L
portu ad quem naues appulerant, Mediceum cardinalem nouum pontificem cre
intellexissent, eius lenitate freti, & præsertim Sanseuerinas ob necessitudinem q
cum ipso eiusq; fratre intercesserat, fide ab Ligurni præfecto, quæ extra ipsius pr
ræ terminos non extendebatur, impetrata, in continentem descenderunt; deinc
la alia cautione quæsita, sponte Pisas sunt profecti: qua in ciuitate honorificè ac
deinde Florentiam perducti, honestè ita custoditi fuerunt, vt discedendi facultat
haberent, sic cupiente pōtifice; qui per Orbitensem episcopũ hãc ob caussam m
admodum benignis verbis, vt propriæ securitatis, & pontificatus tranquillitatis
donec quo pacto illis Romam esset veniendum, decerneretur, Florentiæ mora
cumq; è cardinalium cōsortio iuris forma essent exclusi, eaq; res in Lateranensi
lio confirmata fuisset, cardinalium ritu non amplius incederent: humilitatis nanc
ostendentes, res suas in tutum portum perducendi, quemadmodum in animo ha
facilem ipsi viam patefacturos monuit. Noui pontificis prima actio fuit, coronam
maiorum, in Ioannis Lateranensis basilica accipere: quod quidem tanta cum no
dò ipsius familiæ & aulæ, sed & omnium Antistitum, & multorum principum qui
currerant, populiq; Romani pompa factum est, vt Romam post barbarorum inu
nes, eo die magnificentiorem, splendidioremq; non vidisse omnes faterentur:
spectaculo Alfonsus Estensis, qui vt interdictum suspenderetur adeptus, magna
rum suarum ob pontificis mansuetudinem componendarum spe Romam vener
tificium vexillum tulit: Rhodiorum verò equitum signum ferebat Iulius Medice
tus generoso equo insidens; natura ad arma propensus, sed fatis illum ad sacerd
vitam, in qua fortunæ vicissitudinis admirabile exemplum esset, trahentibus: h
tem diem magis memorabilem, atq; admirandum fecit, quòd is qui tunc tanto

magnificentia tantæ dignitatis insignia capiebat, eodē die superiore anno miserè
us fuerat. Hæc magnificentia planè regia, apud plebem expectationē de illo conce
n confirmauit: omnes enim Romam sub pontifice tanta liberalitate tantoq; splen-
ornato, fortunatā fore persuasum habebant: constabat proculdubio eo die centū
orum numûm millia ab eo effusa fuisse: sed prudentes viri, tantum luxum minimè
ifices decere, neq; præsentium temporum statum, vt pecuniæ à defuncto pontifice
ulatæ inutiliter consumerentur postulare, censentes, maiorem grauitatem mode-
onemque desiderabant. Verùm nec pontificis mutatio, nec vlla res alia Italiæ quie-
constabilire poterat, imò iam res apertè magis ad bellum, quàm ad pacem inclina-
debantur: quoniam Cæsar prorsus à Veronæ restitutione alienus, quòd Italiam in-
iendi facultate priuari videretur, quamuis induciæ in totum Aprilem prorogatæ
it, pacis capita Mediolani agitata contempsit; & Catholici regis oratorum in pace
enda ardorem molestè ferens, Carriatij comiti dixit, ipsum, quandoquidem erga
etos tantopere affectus erat, dignum esse, qui potius Venetus orator, quàm Hispa-
appellaretur. Hanc autem propensionem multò magis auxerunt induciæ in an-
inter Christianissimum & Catholicum regem de transalpinis modò rebus factæ;
us Galliæ regi Hispanorum metu ab ea parte liberato, belli in Insubria renouandi
ma oportunitas dabatur. Catholicus rex semper à bello cum Gallis trans alpes
ndo abhorrebat: nam quum pecunia non abundaret, ideoq; Hispaniæ principum,
e populorum viribus vti cogeretur, aut minus prompta auxilia habebat, aut belli
pore ferè illis subiectus esse cogebatur; præsertim verò hoc tempore vetus eius
ilium confirmabatur; quoniam regnum Nauarræ recenter partum, melius quiete
rat stabiliri; sed multò magis quia quum post Isabellæ reginæ mortem non iam Ca-
æ regni possessor, sed administrator tantùm esset, turbulentis temporibus non tam
am autoritatem habebat; cuius rei exemplum recens in Nauarræ defensione vide-
n qua & si faustum exitum habuerat, nihilominus ob auxiliorum tarditatem in non
a pericula penè incidisset: quæ quum vitare deinceps vellet, antequam de pontifi-
norte nuntios accepisset, inducias pactus est; quæ tamen non prius quàm de noui
ificis creatione certior fieret promulgatæ fuerunt: vt verò huius inexpectati consi-
prehensionem effugeret, fœdus sibi à pontifice & Venetis violatum fuisse affere-
quia post Rauennensem pugnam, nunquam illi quadringēta auri pondo, quæ dum
Galliæ aliquid in Italia possideret ipsi debebantur, dare voluerant: se vnum com-
i sociorum vtilitati studuisse; neque communis victoriæ præmia sibi vindicasse; ac
urriculam quidem in Italia possidere, supra id quod antea possideret: Pontificem
proprium commodum quæsiuisse; resque communes sibi vindicasse; Parmam,
entiam, & Regium occupasse; neque aliud quàm de Ferraria occupanda cogitare:
psius cupiditate factum esse, quo minus Mediolanenses arces, & Genuensis, quæ
na dicitur, potuerint obtineri: se omnem diligentiam, autoritatemque suam vt pa-
inter Cæsarem & Venetos conciliaret, adhibuisse: pontificem verò proprij com-
gratia, illos à fœdere præcipiti consilio exclusisse; eaque in re oratores suos im-
enter egisse; qui quum ipsius nomen in eo capite quo de fœdere ineundo ageba-
uòd hanc eius scirent esse sententiam, inseri nō permisissent; in eo deinde quo Ve-
xcludebantur, eundem nominari permiserint: neq; Venetos hac in re, in eo quod
iam tanti fecerint, vt potius belli molestias quàm eius iacturam ferre voluerint,
entiæ ipsorum opinioni satisfecisse: se nullo modo exercitum quem in Italia ha-
t, nisi promissa stipendia persoluerentur, alere posse; & multo minus omnem belli
n regni sui finibus, quemadmodum reliquos omnes optare ac procurare animad-
bat, sustinere posse: nec pontificem cogitationes suas de regno neapolitano ipsi
endo iam dissimulare posse: se tamen hisce iniurijs ad sacrosanctam sedem, reli-
que Italiam deserendam minimè moueri, si modò ipsi quoque parem animum,
erat, ostenderent: sperare se illos his suis cum rege inducijs commotos, se cum
ommuni defensione paratiores fore. Induciarum tabulis, Cæsaris & Angliæ regis,
ihil cum ipsis ea de re communicasset, nomina inseruit: illud verò ridiculum fuit,
ijsdem diebus quibus solemni ritu induciæ per totam Hispaniam promulgaban-

tur,venit Angliæ regis nuntius,vt ei ſignificaret,quantis apparatibus rex ille in Gall
eſſet irrupturus;moneretq́; , vti & ipſe quemadmodum promiſerat, in eam Galliæ
tem,quæ Hiſpaniæ finitima eſt, arma inferret. Hæ induciæ in Italia illorum animos
bus Gallorum imperium moleſtum erat, magnopere terruerunt: omnes enim Ga
regem,exercitum quamprimùm in Italiam miſſurum,Venetosq́; ob Cæſaris in pace
cienda pertinaciam, cum illo fœdus inituros fore exiſtimabant:quos ſimul coniun
ſuſtinere admodum difficile videbatur;quoniam Hiſpanicus exercitus,quamuis ex
diolanenſi imperio infinitis ſumptibus exhauſto,aliquando nonnihil pecuniæ exto
ſet, vnde ſe aleret non amplius habebat. Noui pontificis nondum erat exploratus
mus:vt Galliæ regis potentiã alpes terminarent, clàm cupere videbatur;tamen in p
tificatu recens, & inducijs ab Hiſpano rege,eo tempore quo conſilia ſua ad bellum
rigere credebatur,factis, non minus quàm ceteri perturbatus,animi admodum du
hærebat;eam quoq; ob cauſſam indignatus,quòd quum Parmam atq; Placentiam p
tificio imperio reſtitui vehementer vrgeret,reliquis illas ciuitates Mediolanenſi im
rio conſeruare cupientibus,& fortaſſe illum earum recuperandarum deſiderio,eius
perij patrocinium ſuſcepturum ſperantibus, verba quæ ſpem facerẽt in promptu e
res ipſa lentè procedebat. In Heluetijs certius potentiusq́; præſidium poſitum vid
tur; ſed quia nec Maximilianus Sfortia,nec quiſquam alius pecuniam,quæ ex pact
illos mouendos erat neceſſaria,explicare poterat,metuebant,ne,cum maximè opu
ſet,in Inſubriam deſcendere recuſarent. At rex Galliæ ſtatim pactis inducijs,ration
ſupra dictis victoriæ ſpem facientibus, exercitum in Italiam mittere ſtatuit: quib
tionibus accedebat, quòd Mediolanenſes tot tributis,mulctis,penſionibus,rapin
pendijs ab Heluetijs Hiſpaniſq́; vexatos, imperium ſuum vehementer exoptare
bat, quum ex aliorum acerbitate, Gallicum imperium illis comparatum,expeten
eſſe cognouiſſent; quin etiam multi nobiles viri per proprios nuntios ad regem &
ultium,quem rex vt ex propinquiori loco cum Mediolanẽſibus ageret, Lugdunu
ſerat,vt quamprimum exercitum mitteret, hortabãtur: ſe ſtatim vbi alpes tranſiuiſ
pertè arma ſumpturos: nec Triultij cæterorumq́; exulum deerant ſtimuli;qui pro
illorum qui extra patriam exulant,rem valde facilem fore,præſertim Venetis ſibi a
ctis,differebãt:illud etiã illũ accelerare cogebat,quòd ſe huic bello ante finem im
turum ſperabat,quàm Angliæ regis bellum inciperet,quod niſi poſt aliquot menſe
tium habere non poterat; quoniam regnum illud,quum multos annos in ocio vi
armis,tormentis, atq; omnibus ferè rebus ad bellum neceſſarijs carebat; & quia
nullam præter pedeſtrem militiam norunt, equites non habebat:cumq́; etiam pe
minimè bello eſſent experti, cogebatur rex (validiſſimum enim exercitum in Ga
ducere volebat) aliquot Germanorum phalanges conſcribere; quæ omnia ſine l
temporis ſpacio fieri non poterant. His accedebat ille metus, ne arces ob comm
inopiam dederentur, & præſertim Genuenſis Laterna, in quam ante paucos die
ad hoc miſſa commeatus immitti non potuerat;quæ Albigauno,quouſq; illam tre
onerariæ naues,& vna magna longa comitatæ erant,proſpero vento in altum lata
vi inter Genuenſium naues tutò inuecta, arci appropinquarat; ancoriſq́; iactis,
alligata, iam commeatum & reliqua quæ attulerat exonerare incipiebat;cum An
Auria,is,qui poſtea in maritimis rebus tã felix & celebris fuit, magno ſuo pericul
gna naui,cuius ipſe erat dominus, inter Laternam & Gallicam nauim ingreſſus
qua arci erat alligata,& ancorarum rudentibus amputatis, ſtrenuè pugnans,vuln
tiam in facie accepto,ea potitus eſt. Itaq; rex,quum bellum incipere ſtatuiſſet,atq
omnem euentum pararus eſſet, prius multis equitum turmis in Burgundiam, at
Delphinatum miſſis, res iam multos menſes cum Venetis agitatas,ſed ab vtraque
nonnihil intermiſſas, preſſius vrgere cœpit: nam regem nunc pacis cum Cæſar
nunc Venetis Cremonam & Giaradaddam pertinaciter petentibus, dubium ten
qua de re in veneto Senatu variæ fuerant ſententiæ: multi enim magnæ in rep.au
tis viri cum Cæſare concordiam ſuadebant; vtilius eſſe tantos ſumptus eo temp
tare; ſeque periculis liberare, quo deinde ad occaſiones amplectendas paratio
ſent,quàm defatigata rep. & priuatorum fortunis exhauſtis, vnà cum Galliæ rege

itia,quàm fida tutaq; esset, tam recenti exemplo discere potuerint,nouis se bellis icare demonstrantes; nihilominus cum maxima Senatus pars,talem pristini impecuperandi occasionem raró dari posse, nec se vel pace cum Cæsare facta, si Veroretineret, molestijs periculisq; liberari censeret,fœdus cum Galliæ rege,Cremo- Giaraddadæ cogitatione deposita, ferire statuerunt: quæ per Andream Grittum, um potius legati quàm captiui personam sustinebat, in regia aula, his legibus conm fuit: qua Barptolomæo Aluiano & Andrea Gritto dimissis, Veneti Galliæ regi ra quemuis qui illum in Asta,Genua,& Mediolano recuperandis impedire vellet, tingentos grauis, mille & quingentos leuis armaturæ equites, & decem peditum a auxilio daturos receperunt:Rex vicissim illis,donec omnia prorsus,quæ ante Cacense fœdus in Longobardia & Marca Taurisina possidebant, recuperassent, olaturum repromisit: quibus in hunc modum constitutis, statim Ioannesiacobus tius, & Aluianus Segusium sunt profecti;alter vt inde quàm tutissimo itinere Ves contenderet;alter verò vt ibi copias in id bellum destinatas,quæ cotinerent milingentos cataphractos,octingentos leuis armaturę equites,& octo Germanorum um millia,septem Gallorum colligeret:quibus vniuersis Tramollia prorex, vt malignitate res gererentur,imperabat.Hoc ipso tempore rex summis precibus à pon-, ne se in suo ducatu recuperando impediret,contendebat; se non modò post viam vlterius non progressurum, verùm etiam semper pacem ad eius arbitrium faım promittebat: quæ etsi pontifex benignè audiret, &quo verba sua maiorem fidē nirent, in negotijs cum rege tractandis Iuliani fratris sui opera vteretur, multa taillum regi suspectum reddebant: rerum ante pontificatum gestarum memoria;de-, quòd quamprimùm pontificatum est adeptus,Cinthium familiarem suum, cum nis literis atq; mandatis, sed adeò communibus vt eius animum erga illum miniropensum ostenderent,miserat: deniq; quòd Prosperum Columnam Mediolanen ducis copiarum summum præfectum fieri, quòd Iulius odio quo in Columnios ıbat, semper prohibuerat, permisisset: suspitionem quoq; multo magis augebat, l pōtifex Angliæ regi,se in fœdere,quod cū Cæsare,& Catholico rege, & ipso ictū permanere velle significarat; & ad Heluetiorū ciuitates ita scripserat, quasi illos ad defensionem hortaretur: neq; fœdus ab Iulio cum illis ictum,quo viginti aureoumûm millibus quotannis ab ipso numeratis pontificij imperij patrocinium fu-rant, se ratum habere velle,in eoq; perseuerare dissimulabat:illud etiam eius aniditium erat,quòd Ferrariensium ducē in suam gratiam nō recepisset; sed Regij reonem varijs excusationibus tamdiu distulerat, dum cardinalis eius frater, qui vt ram,& Galliæ regis vt ad Pisanum concilium iret stimulos euitaret,Agriam ad suū nnonia episcopatum se contulerat,Romam veniret.Illud verò maximè suspectum ficem reddebat, quòd(quamuis occultissimè) venetum Senatum vt cum Cæsare poneret,hortatus erat;quæ res regis consilijs penitùs aduersabatur,quin etiā,quòd fex se non alia quàm pontificij muneris de caussa moueri præse ferens,breuem eam, qua ipsum vt arma non moueret,vt bello honesta pactione finem imponeret batur, ad se misisset,sinistrè interpretabatur: quod quidem rex per se non vitupe-, si eodem pacis studio Angliæ regem ad Galliam non infestandam hortatus escertè minimè vana erat regis suspitio,quoniam pontifex,siue quòd id ad commucuritatem,aut ad pontificatus amplitudinem vtilius duceret:siue quòd iniuriarum alliæ regibus acceptarum memoriā in animo fixam haberet: nam quamuis pater resq; ipsius illis addictissimi fuissent, varijsq; occasionibus emolumenta honoresb illis accepissent, recentius tamen erat,quòd Caroli aduentu ipse & fratres Flo pulsi fuerant; &quòd hic ipse rex populari gubernationi fauens,aut ipsos semontempserat, aut si quando se erga ipsos propensum ostenderat,id eò fecerat, vt elut instrumentis ad Florentinos, ea suspitione,in leges sibi ipsi vtiles,Mediceorū us oblitus,pertrahendos abuteretur. Huc fortè accedebat,quòd post Rauennenugnam captiuus Mediolanum perductus fuerat: quòdque rex ipsum in Galliam usserat. Sed quamuis vel has,vel alias ob caussas sic esset animo affectus,quum fir valida ad obsistendum firmamenta,quemadmodum cupiebat, non videret, cau-

tius omnia agere, & quantum poterat consilium suum tegere, semper postulata,
quæ cōtra regem afferebantur, cupidè audire: nam Heluetij ad arma pro Mediola
imperio tuendo capienda vehemēter propensi, dummodò mediocris pecunię sum
quæ ob reliquorum inopiam ab vno pontifice sperari poterat, ipsis daretur, copijs
gè maioribus se descensuros pollicebantur: proregis autem incerta erant cōsilia,
ac tecta verba: nunc enim pontifici si modò & ipse apertè se ostenderet, & copias
suis coniungerentur mitteret, ac pedestres copias numero validas per tres menses
ret, sese Gallis obuiam iturū aiebat: quod quò facilius crederetur, militibus suis ex
mensi & Regiensi agro aduocatis, ad Trebiam amnem castra locarat: cumq; nonn
suis militibus in Dertonæ atq; Alexandriæ præsidio essent, eos nunquam reuoc
nunc se à rege suo, eo ipso tempore, quo inducias factas sibi significasset, mandatu
exercitum Neapolim reduceret, accepisse aiebat: secus autem loquebatur Hieron
Vichius orator apud pontificem; qui tamen eatenus cum illo consentiebat, quò
gem suum, si pontifex Mediolani patrocinium susciperet, nulla induciarum habi
tione, se bellum Galliæ illaturum, quod ei etiam integra fide licere dicebat, polli
tur. Ideò multorum opinio fuit, regem illum, induciarum caussa neminem fore
Galliæ regi opponeret, veritum, proregi mandasse, vt nisi reliquos ad Mediola
imperij defensionem vehementer concurrere videret, Galliæ rege nullis nouis in
lacessito, exercitum Neapolim reduceret: quam etiam ob caussam se ad pacem
pensum regi ostendebat; & Cæsarem atq; Angliæ regem ad idem adducturum po
batur: & quo illum sibi minus acerbum, si fortè Mediolano potiretur, redderet, e
tum suum sese illi non oppositurum tantùm non certò promittebat. Prorex igitur
discedere in animo haberet, milites qui sub Piscario Alexandriæ atque Dertonæ
reuocauit; simulq; (vt fama fuit) vt ab Gallię rege gratia sibi pro discessu haberetu
facturus esset Triultio significauit; verùm quia Heluetij ad Mediolanensis impe
fensionem vehementissimi, publico decreto quinq; millia peditum miserant, & s
to maiorem numerum missuros spem faciebant, id non statim fecit; imò siue quò
sari eas inducias molestissimas fuisse certior factus esset, siue quòd noua ab rege
pontificis voluntati obtemperaret mandata accepisset, contrarium ostendens, P
rum Columnam, qui, cum Heluetijs de loco in quo contra Gallos conueniend
set, constitueret, misit: pontifex verò, hinc exigua spe, illinc propria propensione
tus, in eadem ambiguitate versabatur; & nihilominus quum Heluetij in Derton
agrum, in quem locum Prosper proregem vt se illis coniungeret venturum osten
venissent, varijs interpositis excusationibus vt ad Trebiam venirent postulauit:
petitione, ipsi à verbis diuersum eum animum habere olfacientes, ferociter resp
runt, proregem non hoc, vt hostibus frontem ostenderet, sed vt tutius terga verte
tere: nihil Heluetios morari, si ille pugnam cum Gallis formidaret; se eodem hab
co, siue abiret, siue maneret, siue aufugeret: se solos Mediolanense imperium
quemuis tueri posse. Sed iam regio vniuersa tumultuabatur, & Mesuaci Come
nisiacobi filius, nemine resistente, Astam, & deinde Alexandriam erat ingressus
Segusio profecti appropinquabant. Mediolanensium dux quum tardius vt Alex
ingrederetur venisset, se cum Heluetijs prope Dertonam coniunxit: quo ex loco
prorex se discedere statuisse illis apertè significasset, Nouariam vnà contenderu
diolanenses ob proregis discessus famam, legatum, qui se duci excusaret, si qui
lum qui se tueretur haberent, quo extremum exitium vitarent, cum Gallis paci
tur, Nouariam miserunt: ipse autem benignè se excusationem ipsorum admittere
dit; quin etiam laudauit, quòd communis patriæ saluti piè consulerent: qua oc
Sacromorus Vicecomes, arcis obsidioni præfectus, ad Gallorum fortunam con
commeatum in eam immisit. Prorex igitur à Trebia cum omni exercitu, in qu
mille ducenti grauis armaturæ equites, & octo peditum millia, vt qui velut Insul
bus desperatis, de exercitus tantùm salute esset solicitus, in regnum reuersurus d
sed eodem die acceptis in itinere inter Placentiam & Florentiolam ab Roma li
gnis statim conuersis in eadem castra redijt: eius rei caussa fuit, quo pontifex, cu
ferè diebus Placentia & Parma restitutæ fuerant, quum experiri statuisset, num

m opera Mediolanense imperium defendi posset, Hieronymo Moronio, ducis a-
e legato, quadraginta duo aureorum numûm millia, quæ ad Heluetios mitteren-
ccultissimè dederat: id autem si forte alijs innotesceret, eo nomine, vt viginti mil-
nuæ pensionis, reliqua tribus Heluetiorum pagis, qui ea à defuncto Pontifice, qui
uam illis satisfacere voluit, sibi deberi aiebant, attribuerentur: ob proregis ad Tre-
reditum, & aliorũ Heluetiorũ aduentus famam, Mediolanenses præcipitis cõsilij
enitẽtia ducti, Maximiliano Sfortię, se, quotiescunq; Heluetiorũ atq; Hispanorum
coniungerentur, sub ipsius imperium redituros, spem faciebant: quam spem vt fo
prorex, apud quem erat Prosper Columna, se transiturum promittens, sed nun-
præstans, Pado pontem imponebat: cum enim potissimùm exercitus saluti stude-
Gallos à fronte, à tergo Venetum exercitum, qui Cremona iam occupata, & pon-
Cauam Pado imposito prope aderat, habere, periculosum ei videretur, ex rerum
tu consilium capere volebat. Aluianus longis itineribus Segusio Venetias erat pro
s; vbi quum in Senatu, postquam nemine contradicente Giaradaddæ pugnæ
m in Pitiliani comitem coniecisset, & de præsenti bello magnificè disseruisset, ab
tu omnium copiarum imperator ijsdem legibus, quibus Pitiliani comes eum gra-
habuerat, & fortasse (tam sæpe fortuna socordiæ mortalium illudit) eodem die
nte quatuor annos, in hostium potestatẽ venerat, est salutatus: vnde statim ad ex-
m, qui ad Sambonifacij Castellũ in Veronensi agro colligebatur, profectus; Theo
m Triultium tanquam Galliæ regis vicarium secum habens, summa celeritate eo-
die quo Gallicus exercitus Segusio mouit, Veronæ portis, qua in ciuitate nonnulli
m intromitterent coniurarant, appropinquauit: sed postero die quingenti Germa
dites, Athesi fluuio Veronam sunt ingressi; & coniuratione patefacta, Aluianus eius
ndæ spe amissa, contra Veneti legati autoritatem ad Padum, vt Hispanos transitu
iberet, aut prout rerum progressus postularent, se Gallis coniungeret, exercitum
re statuit: neq; hoc consilium, nisi cum iam vnis castris procul à Verona esset, Se-
significauit: nam etsi totius belli euentum, ex Mediolanẽsis imperij successu pror
endere diceret, in quo si Gallis fortuna esset aduersa, quicquid alibi conarentur
scerenturúe vanum esset; ideoque totis viribus, Galli victoriam ibi esse adiuuan-
tamen non sine caussa, ne Senatus repugnaret, metuebat: id autem nõ tam ob Ve-
& Brixiæ prius recuperandæ studium, quàm quia nonnulli alij duces, si quid sini-
cideret, quàm difficile esset incolumes per Veronensium & Mantuanorum fines,
Cæsaris imperio aut parerent aut fauerent, pedem referre, ostendentes, vt ante
Gallorum progressus melius essent explorati, Mincius transiretur, nõ probabant:
gienses & Pischerienses eius minis territi, oppida dediderant: quare & arcis præ-
s territus, exigua pecunia pro se, & nonnullis Germanis qui intus erant accepta,
tradidit. Iisdem diebus, nonnulli ex montanis locis præcipui viri, cum multis a-
bus Brixiam in Venetorum gratiam sunt ingressi; & nihilominus Aluianus, quam-
Brixianis legatis, qui illum Gambaræ inuenerũt, rogatus, Veneto etiam legato sua-
, Brixiam, vt vel vnum diem ad arcem, quæ proregis nomine custodiebatur, recu-
dam, ibi moraretur, ire noluit; tantus erat prioris consilij citra moram exequendi
: qua celeritate, quum ad Cremonæ portas peruenisset, ibiq; Galeacium Palauici-
, qui à nonnullis Cremonensibus accersitus fuerat, pro Galliæ rege ingredientem
disset, nec eius vrbis recuperatæ gloriam sibi cum alio communem esse vellet, il-
opias fudit atq; diripuit; & vrbem ingressus, Cæsarem Fieramuscam, qui cum tre-
s equitibus, & quingentis peditibus à Mediolanensium duce ad eius vrbis præsi-
relictus fuerat, spoliauit. Nec verò opus erat in arce recuperanda tempus terere,
llam semper Galli obtinuissent: & paulo antè ab Rentio Cerite commeatu fuisset
cta: qui quum Cremam, cuius præsidio erat præfectus, reuerteretur, & ducentos
ndri Sfortiæ equites ad Cerianam obuios habuisset, illos fregerat: Inde igitur ca-
d Cauam, cum ponte ad Padum traijciendum parato, positis, milites quin aliquan
ntificis oppida infestarent, non continuit: deinde cum iam ob Cremonæ mutatio
Soncinum, Lauda, & reliqua circumiecta oppida Gallorum signa erexissent, Pici-
um contendit: sed prius, quamprimùm Cremona potitus est, Rentium Ceritem

cum copiarum parte Brixiam,vt eius ciuitatis ſtatum firmaret,arcemq́; reciperet,&
tò magis , vt Germanorum ſecundos curſus cohiberet,miſerat: nam ferè ſtatim vb
Verona receſſit,Roccandulphus Germanorũ peditum dux,& cum illo Federicus G
zaga Bozolenſis , cum ſexcentis equitibus,& duobus peditum millibus Verona eg
ad Bonifacij fanum,vbi Aluianus trecentos expeditos equites,& ſexcentos pedite
giſmundo Caballo, & Ioanne Forti, ducibus reliquerat,contenderunt:illi verò ab
vlla militari diſciplina per agros diſpalati, hoſtium cognito aduentu,Coloniam co
gerant; vbi Germani eos perſequentes , vi ingreſſi,illis omnibus captis, oppidum
puerunt atq; incenderunt:idem poſtea Soauij fecerunt:pontem à Venetis Atheſi i
ſitum reſciderunt;eodemq́; impetu Vicetiam occupaſſent,niſi repentè maxima ag
hominũ copia in eã conueniſſet:quos progreſſus,maioris põderis faciebat, quòd
pedites ex Tirolenſi comitatu Veronã aduentare rumor erat. Quo tẽpore Gallica
ſis cum nouem triremibus,alijsq́; nauibus Genuæ appropinquauit : terreſtri verò i
re,Antoniotus & Hieronymus Adurnij fratres,cum litoralib. ſuæ factionis homin
alijsq́; militibus regio ære conſcriptis,maxima occaſione, propter diſcordiam inte
ſcos & Genuenſium ducem, cum quo antea contra Adurnios coniuncti fuerant, c
moti:nam ſiue caſu orta rixa , ſiue ob ſuſpicionem conceptam,Hieronymus Ioann
loiſij Fliſci filius,prætorio egrediens , ab Ludouico, & Fregoſino ducis fratribus i
fectus fuerat ; ob quam iniuriam Ottobonus & Sinibaldus eius fratres , ad caſtel
profecti,paulo pòſt cum Galliæ rege conuenerant; & cum Adurnijs conſpiratio
cta,ab altera parte cum quatuor peditum millibus Genuæ appropinquarunt. Du
ſe Fliſcam atq; Adurniam factiones ſimul coniunctas ſuſtinere non poterat; neq
aduerſariorum celeritatem auxilium ab prorege petitum, in tempore adeſſe pote
mille ipſius pedites in proximis montibus, quum maiorem numerum ſuſtinere n
ſent,fuſi,res penitùs perdiderunt. Quare dux vnà cum Fregoſino,vix tantum tem
vt propriæ ſaluti conſulere poſſent nacti, Ludouico altero fratre ad Caſtelleti cu
relicto,mari aufugerunt:victores autem Genuam ſunt ingreſſi;vbi Fliſci fratres v
impetu impulſi, Zachariam ducis fratrem, qui in pugna in montibus commiſſa
fuerat,& vnà cum reliquis fratris cædi interfuerat,interfici, & deinde equi caudæ
tum per totam vrbem raptari crudeliter fecerunt.Genua ſub Galliæ regis imperi
dacta,Antoniotus Adurnius eius nomine præfectus vrbis eſt cõſtitutus; & Gallic
ſis Laternam militibus commeatuq́; muniuit : deinde Spedia direpta,ad portum
ris hæſit. Nihil amplius Galliæ regi , quin omnia quæ ſuperiore anno amiſerat r
raſſet,deerat , præter Nouariam & Comum:quæ duæ ciuitates ſolæ in vniuerſo M
lanenſi imperio Maximiliani Sfortiæ nomen tuebantur.Sed huius belli gloria,m
cum reliquorum omnium dedecore , non Gallis,non Germanis peditibus,non
norum,non Venetorum armis erat deſtinata; verùm,ſolis Heluetijs,contra quos
cus exercitus idoneo præſidio Alexandriæ ad transpadanas res tuendas relicto,
ceſſibus,hoſtium,qui ſe mœnibus incluſerant,confeſſione , & Hiſpanorum iam
metu,ferox Nouariã contendit;præterea hominum memoriæ,quaſi quædam pr
rum rerum imago & ſimilitudo obuerſabatur:hanc eandem eſſe Nouariam, in q
douicus Sfortia huius ducis pater captus fuerat:eoſdem eſſe in Gallico exercitu
Tramolliam & Ioannemiacobum Triultium;& cum filio quædam eſſe vexilla,a
eorummet pagorum militare,apud quos pater proditus ferebatur:quas ob cauſ
mollia,ſe eodem in loco, in quo patrem captiuum dederat, filium pariter ipſi ca
daturum ſuperbè ad regem ſcripſerat. Galli magno impetu mœnia verberarun
huiuſmodi loco,vnde in vrbem deſcenſus difficilis admodum , & periculi plen
Heluetijsq́; adeò illos contemnentibus , vt vrbis portam eam,quæ caſtris aduer
quam claudi ſint paſſi; itaque ſatis magno mœnium ſpacio diruto, Galli valde fe
impreſſionem in eam fecerunt;quam ſumma virtute qui intus erant propulſarun
Galli in caſtra reuerſi, & nouos Heluetios eodem die Nouariam ingreſſos,atq;
xum,magni nominis ducem,cum longè maioribus copijs expectari certiores fa
expugnandæ ſpe deiecti,magis iam victoriam ex hoſtium perturbatione,& pecu
pia, quàm armorum impetu ſperantes, ſequenti die ad alterum ab Nouaria lapi

runt.Has verò ſpes fregit,Mottini vnius ex Heluetiorum ducibus ferocitas,virtus-
rdentiſſima; qui multitudine in Nouariæ forum conuocata, ac vehementiſſimis
s,vt Altoſaxi, qui proximo die venturus erat, ope minimè expectata,hoſtes in ca-
ia adorirētur,illos eſt hortatus; neque gloriam atq; victoriam, quam ſibi propriam
parare poterant,cōmunem,imò prorſus aliorum fieri paterentur : propterea quod
uētia ea quę prçceſſerunt ad ſe trahunt,& acceſſio id ipſum cui acceſſit, tegit& ob
t; ſic non ipſi,ſed ijs,qui ſuperuenirent laus eius victoriæ omnis tribueretur. Quò
iebat Mottinus)difficilior periculoſiorq; videtur,eò faciliorem tutioremq; exitum
bit: nam quanto euenta magis improuiſa atq; inexpectata ſunt,tanto magis homi-
rrent ac perturbant:nihil minus nunc Galli quàm noſtrū impetum expectant, cū-
die tantúm caſtra mutarint,ea non poſſunt niſi cōfuſa,& ſine munitione eſſe:ſole-
Galli abſq; noſtro peditatu pugnā capeſſere nō audere,ab aliquot autem annis ſi-
bis,ſed nunquā cōtra nos pugnare ſunt auſi. Quantus,dij immortales,pauor, quā
cōſternatio,quum ſe tāto furore,tam improuiſo ab ijs,quorū virtus atq; ferocitas
cor & vires eſſe ſolebant,inuadi cernent? nec vos illorum equi tormentaq; mo-
,quibus quantum illi cōtra nos fidant aliâs experti ſumus. Gaſto Foiſſeius tam fe-
elli dux,cum tot cataphractis,tot tormentis,nōne ſemper nobis in planicie iter li
reliquit,quū ante duos aňos nō alijs armis quàm iſtis haſtis armatis ad Mediolani
s vſq; deſcendimus? habent nunc ſecū pedeſtres Germanorū copias; & hoc illud
od me mouet,quod me accendit,quum eodē tēpore ei qui tāta auaritia,tam ingra
mo labores ſanguinemq; noſtrū contēpſit,ipſum nunquam ſibi regnoq; ſuo peius
uiſſe,& ijs qui illorū operam ad victum noſtrū nobis eripiendū idoneam exiſtima-
Germanos Heluetijs nequaquā pares eſſe: eandem quidē linguam,eandem diſci
m habere,ſed nō eandem virtutē,eandemq; ferocitatem oſtendendi occaſionem
mus: vnicus labor erit in tormentis occupandis;eum autē leuiorē faciet,quòd nō
o in loco ſint poſita,inexpectata impreſſio,noctis tenebrę,inuadēdi impetus:bre-
ū tēporis ſpatiū eſt,quo nos poſſunt lædere; idq; tumultu,timore,& ſubita cōfuſi-
terruptū,reliqua facillima ſunt:nō audebunt equites in haſtas noſtras incurrere;
minus ignaua illa Gallorū atq; Vaſconū turba ſeſe nobis immiſcebit: non minus
ntia quā ferocitas noſtra in hac deliberatione elucebit: ad tantā rei militaris famā
oſtra aſcendit,vt nō minus noſtri gloria,niſi aliquid extra omniū hominū expecta
& cōmunem conſuetudinē aggrediamur,iam cōſeruari nō poſſit: & quādo Noua
us,locus nos admonet,nos alia ratione veterem infamię notā in hac eadem vrbe
iæ cum Ludouico Sfortia contractā delere nō poſſe: eamus igitur,Dei opt. max.
ū,execratorū,nominiſq; ſui hoſtiū,vltoris ope freti:eamus in nō dubiam facilēq;
rimus,victoriā,è qua,quo periculū grauius videtur,tanto erit nomen veſtrum illu
& maius:quāto maiore ſunt illi numerō quàm nos,tanto magis illorū ſpolijs dita-
Ad Mottini verba omnis multitudo ferociter acclamauit,ſingulis erecto brachio
tiā eius approbantib. ipſe verò certa eis victoria promiſſa ,vt quieti ſe darēt,&cor
urarent,mandauit,quo tympanorū ſonitu exciti in ordines ſuos ſinguli ſe cōfer-
Nunquā neq; ſuperbius,neq; ferocius gens Heluetiorū cōſilium cepit: pauci cō-
ltos,abſq; equitatu,abſq; tormentis,aduerſus exercitū his rebus inſtructiſſimum
eceſſitate impulſi:Nouaria enim periculo erat liberata,& in diem ſequentem nō
n militū acceſſionē expectabant;ſponte eam rationē potius,in qua eſſet ſecuritas
ſed glorię ſpes maior,quàm eam in qua maiorē ſecuritatē minor gloria ſequere-
eriri ſtatuerunt. Maximo igitur impetu,poſt mediā noctem ſexta Iunij die,Noua
nero circiter 10 millia hominū eruperunt,hoc ordine diſtributi:vt 7 millia ad tor-
circa quæ erant Germani pedites,inuadenda procederēt,reliqui vt haſtis erectis
is equitatū cōſiſterent:Gallorū caſtra, tum ob tēporis exiguitatē, tum quia nō tā
tus motus expectabatur,cōmunita nō fuerant: & primo tumultu quū à vigilibus
adeſſe indicatū fuit,res improuiſa,& noctis tenebræ,cōfuſionem terroremque
nt:nihilominus & equeſtres copiæ ad ſigna quæq; ſua turmatim extēplò cōuene
Germani pedites quos reliqui ſequebantur,acies ſuas illicò inſtruxerunt. Iam
a ingenti ſtrepitu in Heluetios qui ad ea inuadenda properabant, magna cum

illorum clade diſplodebantur;quæ potius ex hominum clamoribus & voluntate,
oculorum,quorũ vſum nox impediebat,beneficio agnoſcebatur;& tamẽ admirab
rocitate præſentẽ mortem cõtemnentes,neq; illorum qui circa ipſos cadebant ca
riti,neq; ordines ſoluentes,velociſſimè cõtra tormẽta procedebant, ad quę quũ p
niſſent,cum Germanis peditibus,vtriſq; acerrimè & multo etiã acrius propter mu
vtriusq; gentis,& glorię cupiditatẽ dimicãtibus,ſunt cõgreſſi.vidiſſes(iam enim ſ
radijs cuncta nundabat)nunc hos,nunc illos inclinare;ſæpe illos qui prius inferio
debãtur,ſuperiores videri;ab vna eademq; parte & eodem tẽpore alios inclinare
progredi,alios difficulter reſiſtere,magna vi alios in hoſtes inſilire;vndiq; omnia
vulneribus,ſanguine plena: duces nunc hoſtes percutiendo, & ſe ſuoſq; defend
militũ munere fortiſſimè fungi: nunc hortando,prouidendo,ſuccurrendo,ordin
tuendo,imperando,ducũ munia prudẽtiſſimè obire:in altera parte,in qua equita
pugnã paratus cõſiſtebat,ſumma quies & otiũ:nam quũ in militibus Tramolliæ a
ultij autoritas,cohortationes,imperia,preces,acclamationes,minæ timori cedere
quã in hoſtes quos in cõſpectu habebãt impreſſionẽ facere ſunt auſi. Heluetij aut
vnũ ſpectabãt,vt equites à ferenda peditibus ope deterrerent:tandẽ in tanta fero
in tanta vtrinq; pugnantiũ virtute, Heluetiorũ virtus ſuperior extitit; qui torment
ſſimè occupatis,ijſq; in hoſtes cõuerſis,propria virtute & tormẽtorũ ope, eos fug
peditũ fugæ,equitum pariter fuga cõiuncta fuit, quorũ nulla virtus lauſúe emicu
lus Robertus Martianus paterno ardore impulſus,cum equitũ turma, vt Florang
Daneſium filios ſuos, Germanorũ peditum duces,qui multis vulneribus accepti
iacebant,ſeruaret,ſeſe in Heluetios immiſit tãtaq; ferocitate pugnans vt Heluet
nedũ alijs,permirum videretur,viuos tanto periculo eripuit. Pugnatum eſt circit
horas maxima cũ vtriusq; partis clade. ex Heluetijs circiter mille quingenti ceci
inter quos Mottinus,tã præclari cõſilij autor,haſta dum ferociter pugnat in gutt
pta occubuit:ex hoſtibus longè plures(ſunt qui affirment 10 millia)deſiderati:ſe
manorũ maxima pars in ipſo conflictu,Gallorũ & Vaſcorũ peditum pleriq; in fu
omnis ferè equitatus euaſit: neq; enim Heluetij illos perſequi poterãt: qui ſi eq
buiſſent,facilè illos(tanto cum terrore fugiebant)fudiſſent.Omnia impedimen
tiduo maiora tormenta,cũ omnibus equis tormentorũ vſui diſtinatis, in victorũ
te remanſerunt: Victores tanquã triũphum ducentes eodẽ die Nouariã redieru
facto tantũ ſibi apud cunctos mortales nomẽ cõciliarunt,vt multi cõſilij magni
mortis euidentiſſima cotẽptione,in pugnando virtute,& exitus felicitate exper
facinus,omnibus ferè præclaris Græcorũ & Romanorũ quæ leguntur rebus geſ
ferre auderent. Galli Taurinos fuga petierũt,vnde Triultio fruſtra reclamãte, ſta
alpes ſunt profecti. Hac victoria parta,Mediolanũ & reliqua oppida quæ Galliſ
rãt,legatos ad veniã petendã miſerunt: quæ illis ea lege cõceſſa fuit,vt magnã p
vim munerarent: Mediolanẽſſes auri pondo bis mille,reliqui pro cẽſus ratione
cunia Heluetijs vniuerſa fuit attributa:quibus victoriæ ipſorũ virtute & ſanguin
merito nõ minus vtilitas, quàm gloria omnis debebatur: qui vt fructũ omnem
fieri poſſet perciperent, in Montemferratũ, deinde in Taurinos ob id quod G
xercitũ excepiſſe dicebantur,ſuus ingreſſi: vbi tũ diripiendo,tum miſeros popu
ctando,(vitæ tamen & honori parcentes)huberrimũ quęſtũ fecerunt.Nec verò
victoriæ præmijs prorſus caruerunt:nã quũ Ianus proximè Genua pulſus & Oc
Fregoſij,quorũ vterq; ſuę patrię principatũ ambiebat,poſt pugnã ad proregẽ cõ
ipſe Octauiano,pro quo veteris neceſſitudinis gratia pontifex vehemẽter inſta
lato,& de 50 aureorum numũ millibus vbi Genuã veniſſet repræſentandis cau
cepta,tria peditũ millia Piſcario duce illi cõceſſit:ipſe cũ reliquo exercitu,Claſ
neceſſe foret,vlterius progreſſurũ oſtendens petijt: ſed vbi Marchio & Octaui
nuæ appropinquarunt,Adurnij fratres ſibi vires ad obſiſtendũ deeſſe animadu
diſceſſerunt;& Octauianus ingreſſus eius ciuitatis Dux creatus fuit: quæ ciuita
demq; anno,Gallos,Ianũ Fregoſiũ,Adurnios, & Octauianũ ſuæ adminiſtratio
ctos vidit. At Barptolomæus Aluianus,Gallici exercitus clade audita,ne ſe Hi
tim perſequerentur veritus,absq; mora aliquot tormentis quæ lentius veheb

is iacturam faceret in itinere relictis, Ponteuicũ se recepit: inde Rentio Cerite Cre
licto, Brixiaq; quia inutile erat, exercitũ, in quo adhuc erant sexcenti grauis, mille
armaturæ equites, & quinq; peditũ millia, imminuere, deserta, eadẽ celeritate, tan
imore, & regionis incolarũ alienatione progrediens, vt si quantũuis pauci illos es-
secuti, ipsi per se dilapsuri seséq; perturbaturi fuerint, antequã vllo in loco, nisi quã
ominũ atq; equorum recreandorũ necessitas cogebat, quieuissent, ad Tombã pro
hesim se cõtulit; ibiq; metu (nemo enim illũ insequebatur) cessãte hæsit: vbi vt quã
sset maxima cõmeatus copia ex Veronensi agro Patauiũ atq; Taurisiũ importare-
perã dedit: eodẽq; tẽpore Ioannẽ Paulũ Ballionẽ cũ 60 grauis armaturę equitib.
00 peditibus Lineacũ misit: qui ab oppidanis (nullum enim aderat præsidiũ) sta-
dmissus, arcẽ quam 100 & 50 partim Hispani, partim Germani pedites custodie-
tormentis prius ab ea parte quæ forũ spectat concussam, inuadere est aggressus:
n re virtus ne an fortuna plus potuerit, mihi dubiũ est: Eetenim dũ pugnatur, igne
pugnationibus artificiosis instrumentis in tormentariũ puluerẽ iniecto, arcis pars
grauit: quo in tumultu peditũ qui oppugnabant pars per dirutũ murũ, pars scalis
ssi, Hispano duce capto, omnes quotquot intus erãt aut interfecerũt, aut ceperũt.
aco capto Aluianus pontẽ ad Athesim posuit; deinde à nõnullis Veronensibus tu-
us cõtra Germanos cõcitandi spe facta, ad Ioãnis vicũ, ad quartũ ab vrbe lapidẽ ca
osuit: vnde postero die mane, portæ quæ à diuo Max. nomen habet, exercitu ad-
, ingenti furore tormẽta contra portę turrim & murũ illi coniunctũ, attentè num in
in ciuitate aliquis tumultus exoriretur obseruans, collocauit; & circiter 40 muri
præter turrim, quę ita corruit vt tutissimũ aggerẽ circa portã faceret, deiectis, fero-
admodũ oppugnationẽ est aggressus: sed in ciuitate erant 300 equites, & tria Ger-
rũ peditũ millia sub Roccãdolfo magni nominis duce, qui strenuè se defendebãt:
i ruina ad solũ vsq; nõ paruum erat interuallũ; nec Veronenses, prout spẽ fecerant
motum excitabant: quare Aluianus eius expugnandę difficultatẽ animaduertẽs,
tui canere iussit: & iã tormenta amouere incœperat, cũ repentè nuntio (vt credeba
ciuib. accepto, mutato cõsilio, peditib. ad mœnia redire iussis, maiori quàm antea
itate oppugnationẽ instaurauit: sed eædẽ quæ prius erant difficultates, eadẽ in ijs
ũ vocauerant segnities, adeò vt victorię spe penitus abiecta, & plus quàm ducẽtis
militib. cæsis, inter quos fuit Thomas Faber Rauẽnas peditũ dux, tormẽtis admi-
celeritate à mœnibus remotis, eodẽ die in ea castra ex quibus manè discesserat re
, eo die nullã neq; cõsilij, neq; euẽtus laudẽ adeptus, sed per vniuersam Italiã cele
suam celebrẽ fecit, vt qui vnico die ea fecisset, quę vix alij duces tribus vel quatu-
bus facere solent. Agros deinde populatus est, vt hoc terrore an Veronenses ad
onẽ cogere posset experiretur. Sed iam Hispanicus exercitus aduẽtabat; quoniã
Lineaci cognita iactura, nulla iã re, Genuæ rebus feliciter succedentibus, impe
e auersis ciuiũ animis Veronenses portas Venetis aperirẽt veritus, Cęsaris rebus
nora opem ferre statuit: ideo Pado ad Stradellã traiecto, & Bergomo, Brixia atq;
ria absq; difficultate deditione captis, Pischeriæ arcẽ quam 200 & 50 pedites cu-
bant cinxit: quæ etsi (vt cõmunis opinio erat) aliquot dies defendi potuerit, tamen
o legato, & militibus qui in pugna nõ ceciderant captis, vi in eius potestatẽ venit.
us Hispanis appropinquantibus, ad Alberẽ trans Athesim nõ modò aliquot pedi
qui in Rhodigina Polinesо erant, sed & ijs quos Lineaci reliquerat, vt quoad eius
osset exercitũ augeret reuocatis, se recepit: & paulo pòst, quũ Germani pedites ad
i fanũ sese proregi adiunxissent, & Lineaco recuperato Montanianã peterẽt, Ve
uibus nihil in illis locis præter Patauiũ atq; Taurisium reliqui erat, nulli rei, nisi il
bium custodiæ operã dantes, exercitũ in illas dispartiri iusserunt: vt Taurisij essẽt
ues, 300 leues equites, & duo peditũ millia, Ioannepaulo Ballione duce; apud
erant, Malatesta Solianius, & Vulpius eques: Patauij Aluianus cũ reliquis copijs
nitionibus, & propugnaculis instruendis operã dabat: præterea quoq;, vt hostes
ximo labore & periculo, ingentiq; fabrorũ numero appropinquare nõ possent,
milliaria circumquaq; omnia ædificia solo ęquari, arboresq; omnes excindi cu
ed dum res bellicæ hunc in modum se habent, pontifex, ecclesiæ seditionẽ à Pi-

ſano cōcilio introductam,ſumma induſtria tollere conabatur:quod quũ penitus ex
liæ regis arbitrio penderet,multis artibus eius animũ placare nitebatur;aiebatq́; fa
fuiſſe pecunię à ſe ad Heluetios miſſæ rumorē;ſe aliud nihil quàm cōmunem pacē
cōmunis omnium chriſtianorũ principum pater eſſet exoptare oſtendens,moleſti
quod eius cum eccleſia diſſidio,ſibi,quantũ ſua natura ad eius amicitiã eſſet prope
oſtendēdi facultas adimeretur;quòd ob ſacroſanctæ ſedis ſuæq́; perſonæ dignitatē
ſeparatim agere cogeretur,donec ipſũ ad eccleſiæ Rom. obedientiã reuerſum ta
Chriſtianiſſimũ regē recipere,& vt primogenitũ filiũ amplecti fas eſſet. Rex propr
modi gratia regni ſui cũ eccleſia Rom. concordiã, ab omnibus populis & vniuerſa
vehementer flagitatã,& ad quam ab regina maximè incitabatur exoptabat; & præ
ſe nunquã in profanis rebus concordiam cum pontifice, niſi rerũ ſacrarum contr
ſijs antea cōpoſitis ſperare poſſe videbat: quamobrē,ſiue eius verbis fidem haber
ue habere ſimularet, Maſſilienſem epiſcopum qui hiſce de rebus cum illo ageret,
miſit; ad cuius aduentum,pontifex cōcilij decreto, Gallis epiſcopis alijsq́; antiſti
quos tanquam ſeditioſos defunctus minis ac denunciationibus acerrimè erat p
quutus,cōtumacię per totũ Nouēbrem proximũ diluendę facultatē reſtitui curau
déq́; hora qua ſic decretũ eſt,lectum fuit in cōcilio ſcriptũ quoddam Bernardini C
iallis,& Federici Sanſeuerinatis manu ſubſcriptũ,quo cardinaliũ nomine ſuppreſſ
nia Lateranenſis cōcilij decreta cōprobabant: ſeq́; illi adhæſuros,& pontifici pari
eſſe promittebant:quibus verbis,ſe iure è cardinaliũ numero expunctos,quod ab
factũ ipſo viuente ab eodem cōcilio confirmatũ fuerat,fatebantur. Antea de illis
tuendis agitatũ fuerat,ſed pòſt Cæſaris & Aragoniæ regis oratoribus,atq́; Sedun
Eboracenſi cardinalibus cōtradicentibus dilatũ: qui tantæ offenſionis,tamq́; per
execrandiq́; delicti autoribus,venię cōcedendę conſilij Iulij in illis perſequendis
aliã quàm publici boni cauſſam,ad extremũ vsq́; vitæ ſpiritũ cōſtantiam cōmem
tes tanquã rem ſacroſanctę ſedis maieſtate indignã,peſſimiq́; exēpli deteſtabantu
pontifex Piſani cōcilij nomen clementia facilius quã ſeueritate penitus extingu
ratus,& ne Gallię regis qui vehemēter pro illis deprecabatur animũ irritaret,in m
ſententiã inclinabat: neq́; vllo priuato odio ab ea remouebatur,cũ ea iniuria ipſi
ſet facta;quin potius ipſe & fratres ante pontificatũ ſuũ Federico cōiunctiſſimi fu
quas ob cauſſas propriũ iudiciũ ſequutus, illorũ deprecationē corã cocilij patrib
gi iuſſerat;deinde reſtitutioni diē ſtatuit,quę hunc in modũ facta eſt: Bernardinu
dericus clã noctu abſq́; cardinaliũ veſtitu & ſignis Romã ſunt ingreſſi, maneq́; ſe
cũ ſe corã pontifice in ſenatu cũ omnibus cardinalibus præter Heluetium & An
intereſſe recuſarunt ſedente ſiſtere deberent,ſimpliciũ ſacerdotũ amictu,capite
tiaris cooperto,per omnia Vaticanę curię,in qua pernoctauerãt,publica loca in
minũ multitudine ad eos videndos accurrente, omnibusq́; hanc tã publicã igno
immenſę Bernardini Caruaiallis ſuperbię,& Federici nō minori arrogãtiæ, acer
cruciatũ eſſe affirmantibus tranſiuerunt. In ſenatũ admiſſi genibus in terrã poſiti
cti ac ſordidati,omnia ab Iulio facta,& nominatim quòd ipſos collegij dignitat
ſet,nouiq́; pontificis creationē velut legitimè factã cōprobantes,& Piſanũ cōci
tanquã ſeditioſum & execrandũ damnantes,à pontifice totoq́; pontificũ collegi
petierunt: quæ res vt in tabulas ipſorũ manu ſubſcriptas eſt relata, erecti ſingul
dinales qui ſe ſuis ſedibus nō mouebant,reuerēter ſunt amplexi,& deinde ſacr
ra induti in eundē locũ in quo antea ſedere cōſueuerant, ſunt admiſſi: purpure
dignitate hunc in modũ recuperata nō tamen ſacerdotia,ac beneficia quibus an
ſolebant recuperarũt: illa enim multo antè tanquã vacantia in alios trãſlata fuer
re pōtifex ſaltē ex parte Gallię regi ſatisfecit, ſed alijs in rebus nequaquã ſatisf
quia pacē inter Cæſarē & Venetos vt rē ob ea quæ acciderant factu minimè dif
ſolicitè procurabat:credebat enim Cæſarē,quò liberius Burgundiæ rerũ trans
ne gerēdarũ ocaſione inuitatũ nepoti recuperandę operã dare poſſet,libēter h
depoſiturũ;& multò magis Venetos Gallorũ clade territos,quiq́; noſſent Galli
multis periculis proprio regno imminentibus,eo anno de Italiæ rebus nō iam
gitare. Hiſpanicũ exercitum,cui qui Veronæ erant milites acceſſuri ferebãtur,a

rent ipsi pecunijs exhausti, militibus, prę sertim peditatu nō satis instructi, soli totū impetū sustinere haberent, nulla propinqui luminis scintilla micante, id optare spe tur: & tamē senatus se nullā nisi Vicetia & Verona restituerentur pacis legē admis- constantissimè respondebat. Hoc tēpore Cæsar à Pontifice 200 grauis armaturæ tes cōtra Venetos postulauit: quæ res etsi pontifici quia Galliç regē id si cōcederet laturū verebatur, neq; se tam leui de caussa Venetis suspectū fieri è sua vel Cæsaris se duceret, fuerit molestissima, nihilominus Cęsare pertinaciter vrgēte, quod pete- Troilo Sabello, Achille Taurello, & Mutio Columna ducib. ei misit: nolebat enim gādo eius qui in fœdere quod cū defuncto pōtifice ictū fuerat perseuerare nollet a ostendere, præsertim cū se nulla re Venetis obstrictū duceret: qui prę terquā quòd rū exercitus quū Aluianus prope Cremonā ageret, parū amicè è Parmensi & Placē agro prædas egisset, nunquā legatos qui sibi pro veteri more obedientiā præstarēt, postquā Galli victi trans alpes redijssent, decreuerāt, Venetos ea res terruit nō tam ius auxilij vim, quàm quòd ne pōtifex ex hoc initio vlterius procederet verebātur; etiā apertè conijcētes, illū nunquam ab hostibus disiunctū iri, nec tamen à priore entia vel latū vngnē discesserunt: imò quū superciliū quantū possent fortunę ostē- decreuissent, maris præfecto qui Corciræ erat, vt quanto maximo posset nauium ero collecto, maritima Apuliç loca inuaderet, mandarūt; quāuis paulo pòst, quantū ret Aragoniæ regē ita prouocare, ob eius potentiā, & quia semper se Cæsarē ad pa ortari ostenderat diligentius perpendentes, hanc sententiā velut magis audacē quā entē reuocarint. Prorex quid faciendū esset incertus, Montanianæ hærebat: Ger- orū enim cogitationes magnę erant, expeditiones quæ solæ Patauij vel Taurisij ex ādi supererāt arduæ, & vires difficultatib. longè inferiores: in toto namq; exercitu ant supra mille grauis, nec multi leuis armaturæ equites, & peditū Hispanorum & nanorū simul 10 millia: quæ deliberatio quū ex Gurcensis episcopi qui breui in ca- enturus erat voluntate penderet, eius expectabatur aduentus. Quo tēpore quum anus quidā quæstor, qui 25 milliū aureorum numûm mulctā ei ciuitati, quum sese egi dederet impositam exigebat, Bergomi esset, Rentius Ceres, Crema militū suo- partē eò misit, qui nonnullorū ciuium ope noctu ingressi, quæstore cum ea pecu- iam iam exegerat capto Cremā redierunt. Eodem quoq; tēpore ad Genuę res de erturbandas apparatus fiebant, Mediolanensiū duce & Heluetijs in id cōsentienti d quos Antoniottus & Hieronymus Adurnij quū cōfugissent, duci parentū suorum douicū ipsius patrē officia in memoriā reuocabant; in primis verò quòd Adurniorū enuę imperiū recuperasset, multosq; annos eò pacatè potitus fuisset, quo demū siorū ducū fraude spoliatus fuerat: & Adurnios Sfortianorū aduersæ fortunæ par s fuisse: eodem enim tēpore quo Ludouicus Mediolanense imperium amiserat, nios Genua pulsos fuisse: quare æquum etiā esse, vt secundæ eius fortunæ partici- rent; eādem beneuolentiā eandemq; fidem adhuc in ipsis esse, neq; eā ob rem re sione dignos esse, quòd nusquā auditi, omni spe deiecti, nō spòte sed coacti, ad eū quo antea exacti fuerant, cōfugissent: vicissim antiquū Fregosiorū odiū, quot in- patrē ipsius affecissent, quotq; dolis illum circumuenissent, Baptista & cardinalis sij, ambo ordine Genuensiū duces fuerant, memoria repeteret; & qua ratione O- no Fregosio, qui prę ter antiquū odium, superiorē in ea ciuitate nullū habere vole lere posset, cogitaret: Heluetijs verò vtilitatis, securitatis, atq; honoris stimulos fuerant: se si illorū opera in patriā restituerentur, tantā pecuniæ summā quantam sius Hispanis dederat eis daturos: ipsorū virtute Mediolanense imperiū cōserua- e, & ad ipsos eius patrociniū spectare: eam ob caussam quàm ab eius imperij secu sset alienū, Genuam vicinam tantamq; ciuitatē, duci, qui prorsus ex Aragoniæ re deret, parere, ipsos debere cogitare: rem fuisse ipsorum nomine & gloria indignā Genua Nouariensis victoriæ fructus, Hispanorum vtilitati cesserit: qui dum Hel- ta fortitudine in gallicorū tormentorum fulmina incurrebant, dum, vt verius di necem properabant, ociosi ad Trebiam, tanquā ex specula rerum exitum, vt vel r fugerent, vel victoriæ aliorum sanguine partę prę mia dolosè furarentur expe- sedebant. His de causis accēsi, iam dux copias suas, & Heluetij quatuor peditū

millia mittebant: ſed proregis in ducem minæ, & pontificis cui Octauiani res max
cordi erant, autoritas eos retinuit. prorex interea ad Battaliam ſeptem à Patauio mi
ribus locum erat profectus; vbi Caruaialus cum paucis equitibus ad regionis ſitum
plorandũ imprudenter obequitans, à Mercurio expeditorum equitum ſub Venetis
fectum, captus fuit. Quo tẽpore quum Gurcenſis in caſtra veniſſet, quid agendum
deliberabatur: Gurcenſis Patauium obſidendũ eſſe docebat, ſeq; tantum Germa
& Hiſpanorum virtuti tribuere oſtendebat, vt omnes difficultates tandem ab illis ſ
ratum iri crederet: paulò minus laborioſam eſſe Tauriſij expugnationẽ; ſed longè c
ſum victoriæ præmiũ; quòd Tauriſio tantùm capto ad rerum ſummã parum acced
ſed Patauio expugnato oppida Cęſaris belli periculis moleſtijsq; prorſus liberatu
Venetisq; omnem amiſſi imperij recuperãdi ſpẽ penitus adimi. Contraria erat pro
& ferè omnium ducũ ſententia: Patauij namq; expugnationẽ, ob penè incredibile
nitiones, quòd tormentis omnibusq; rebus ad defenſionẽ opportunis maximè ab
ret, militibusq; optimè eſſet inſtructa; in quam etiã, vt & aliàs fecerant, multi ex V
nobilitate iuuenes venerant, potius fieri nõ poſſe, quàm difficilẽ eſſe exiſtimabãt
ambitu ampliſſimã eſſe dicebant; eamq; ob cauſſam, atq; ob propugnatorũ copiã
q; difficultates, binis exercitibus eam obſidere atq; oppugnare opus fore, quũ ip
vnũ idoneum haberẽt: militũ enim numerũ paruum eſſe; in eoq; Germanos ſtipen
more impatientes, machinis bellicis minimè abundare, fabrorũ qui ad tam arduã
gnationẽ maximè requirãtur inopia laborare. ſed enim tandẽ rationes à prorege
adductas Gurcenſis voluntati cedere neceſſe fuit: quam ob cauſſã exercitus Pata
propinquãs, ad Baſſianellũ, in dextera emiſſarij ripa, 1000 & 500 paſſus à Patauio
locauit; quo in loco quũ caſtra à nõnullis longiſſimis tormẽtis, in quodã vrbis val
ſitis valde infeſtarentur, emiſſario traiecto, aliquãto longius ab vrbe metati ſunt
peditibus ad Antonij fanũ quod 500 paſſus à Patauio aberat, miſſis, quo minore
lo propius poſſent accedere, aggerẽ prope Antonij portã moliri cœperunt: ſed o
mẽſum erat, & in regione ex qua omnes incolæ aufugerãt, ſumma operarũ pauci
eo opus lentè nec ſine periculo progrediebatur; quoniã milites crebris interdiu &
repentinisq; eruptionibus operas clade afficiebant: his acceſſit cõmeatus penuri
quũ minima tantũ vrbis pars ab hoſtibus obſideretur, Epyrotę quũ ab alijs ciuita
tibus egrediendi facultatẽ haberent, per totam regionem liberè excurrentes, o
quæ ad caſtra ferebantur impediebant: idem etiã nonnullæ naues armatæ ad h
netis in Atheſim miſſę factitabant: homines enim qui illis vehebantur, modò hic
illic agros omnes infeſtare nõ ceſſabant: quas ob res quũ prorex denuo rerum
proceres retuliſſet, omnes, exercitu inde abducto imprudens conſiliũ minore
corrigi poſſe, quàm in errore perſiſtentes, maioris detrimenti cũ maiori ignom
uſſã præbere apertè cẽſuerunt: qua ſentẽtia à prorege corã multis ducibus Gur
cõcilio intereſſe noluerat expoſita, reſpondit, quum militarẽ diſciplinã ſibi nõ
ret, nequaquã ſibi turpe ducere, ſi ſe in bellicis rebus iudicio carere fateretur:
tẽ vt Patauiũ obſideretur ſuaſiſſet, in eo ſe nequaquã ſuum iudiciũ, ſed proregis
tẽ ſequutũ; qui & literis & nuntijs ſępius Cæſarẽ ad id hortatus, eius capiendæ
ſpẽ feciſſet: tandẽ quum difficultates, nec querelis nec diſputationib. amouerẽ
expugnationis ſpes ſingulis horis minueretur, exercitus vbi decẽ & octo dies a
uina mœnia ſtetiſſet, diſceſſit: quumq; in diſceſſu et in itinere aſſiduè ab Græci
retur, Vicetiã, quæ tunc habitatoribus vacua erat, & eorũ qui cãpeſtria obtiner
da, ſe recepit. Interea Mediolanenſiũ ducis copiæ, quibus prorex Antoniũ Leu
mille peditibus auxilio miſerat Ponteuicũ cœperunt: in cuius oppidi pręſidio
Venetorũ pedites, qui nec tormentis, nec cuniculis territi, quum oppugnation
ſuſtinuiſſent, intra menſem cõmeatus penuria ad deditionẽ fuerunt coacti: &
ipſum tẽpus Rentius Ceres Crema egreſſus, Siluiũ Sabellum, qui à Mediolan
ce miſſus, cum ſua turma & 400 Hiſpanis Bergomũ petebat, fudit: & paulo
quæſtor Hiſpanus ad pecuniã exigendam Bergomũ redijſſet, Rentius 300 equi
pedites eò miſit, qui ſimul & quæſtorẽ, & arcem in quam cũ pecunia accep
rat, quia pauci milites intus erant, cœperunt: quamobrem Mediolano ad Be

randum missi sunt sexaginta graues, trecenti expediti equites, & septingenti pe-
um duobus millibus Briantij montis hominibus, Siluio Sabello & Cæsare Fiera-
ducibus: qui quũ in itinere 500 expeditos equites & trecentos pedites qui ab Rẽ
gomũ mittebantur obuios habuissent, facilè eos fugã capessere coegerunt: quam
ssam reliqui qui Bergomum occuparant, pręsidio in ea tantùm arce quæ in mõte
rbem posita Capella dicitur relicto, ciuitatẽ deseruerunt. Prorex atq; Gurcensis
:dies Vicetiæ cõmorati Hispanorum partẽ Prospero Columna duce, ad Bassianũ
osticum, nõ ob aliquod ipsorum delictum, sed vt miserorum populorum fortunis
us cui stipendia deerant, vt tum poterat aleretur, diripienda miserunt: Cæsar e-
nper ijsdem difficultatibus opprimebatur: Aragonię rex solus tantum onus fer
oterat: & Mediolanenses nimium ab Heluetijs præter modum grauati nihil alijs
itare poterant: Vicetiæ exercitus maximo cum incõmodo erat ob assiduas Græ-
molestias, qui dies noctesq; totam regionem percurrẽtes, cõmeatum, nisi valido
præsidio (quo munere quum paucos admodum expeditos equites haberent ca
cti fungi cogebantur) eò ferri prohibebant: quare Gurcensis, vt hanc molestiam
, cum Germanis peditibus non satis æquo erga proregem animo Veronam pe-
rex verò lentius eum sequutus, ad Alberem prope Athesim castra posuit: vbi, vt
ensibus vindemię atq; sementis faciendę spatiũ cõcederet, aliquot dies, Græcorũ
qui ad Veronę portas Germanis boues tormenta trahentes, rapuerunt, molestijs
è cessantibus hæsit. prorex antea de exercitu in Brixiensi & Bergomensi agro in
na distribuendo, eodemque tempore Crema, quam solam Veneti vltra Minci-
nem obtinebant, infestanda cogitauerat, idq; diuulgatum circumiectam regio-
leo securam reddiderat, vt Patauinus ager incolis cõmeatuq; plenus esset: quam-
prorex, qui nullam præter prędam exercitus alendi facultatem habebat, mutato
o, Germanisq; peditibus accersitis Montanianam atque Ateste petijt: vnde ad
ntam vicum profecti, maximaq; pecoris abacta præda, milites eum vicum com-
ue magnifica ædificia, quæ circa erant, incenderunt: Boualenta prædæ cupidi-
s alliciente, & quòd Venetorum pedites in Patauij atque Taurisij præsidia erant
ti, audaciam augente, prorex, Prospero Columna eam rem vt temerariã pericu-
; improbante, Venetijs appropinquare statuit: ideo Bachilione superato, & Sac-
e frequenti abundantiq; castello direpto, Mestriũ deinde Margheriam ad aquas
rofecti, quo huius expeditionis memoria clarior esset, decem maiora tormen-
etias versus disploserunt: quorum globi ad templum qui Diuo Secundo sacer
ie peruenerunt; eodemque tempore regionem vniuersam cuius omnes incolæ
rant bellum iniquissimè contra muros gerentes, prædabantur & vastabant:
genti pecoris atque supellectilis præda non contenti, summa immanitate Mestri
rgheriam, & Liciafusinam, cum omnibus eius regionis oppidis atq; vicis, & prete
nia ædificia quæ communem pulchritudinem & speciem excedebant, incende-
ibus in rebus haud minor apparebat pontificiorum reliquorumq; Italorum mili
pietas; imò tanto maior, quanto minus decebat illos, quàm Barbaros, in commu
riæ magnificentiam ornamentaq; sæuire: at Venetijs quum per totam regionem
m prædiorumq; suorum conflagrantium interdiu fumum, noctu verò flammam
ent, inq; proprijs ædibus atq; domicilijs hostilium tormentorum, quæ non aliam
ssam collocata fuerant, nisi vt ignominiã ipsorũ clariorẽ facerent, tonitrua audirẽt
ũ animi maxima indignatione doloreq; accẽdebantur: omnibus enim fortunam
cõmutatam, vt pro tanta gloria totq; victorijs ante id tempus in Italia & foris ter
iq; partis, tunc exercitum si quum pristinis ipsorum viribus atq; potentia cõpara-
aruũ, tam illustris reip. nomen tam ferociter atq; cõtumeliosè cõculare cernerẽt
odũ acerbũ videbatur. Qua indignitate eius Senatus qui ad eum vsq; diẽ fortu-
uis vel maxima spe proposita periclitari minimè decreuerat, deliberationi cũ es-
llata, vehementibus Aluiani suasionib. motus, vt militibus omnibus cõuocatis cũ
ãpestribus ac mõtanis hominibus cõmotis, reditum hosti pręcludere conaretur,
quod Aluianus admodũ facile fore ostẽdebat: nam quum temerè tantum essent
ssi, vt inter Venetias, Taurisium atq; Patauium se cõiecissent, absq; maximo peri-
culo

culo(quum præsertim tanta præda essent onusti)ob cõmeatus penuriã, & fluuior
fficiliumq; itinerum impedimenta nequaquam retrocedere poterãt: & iam Hi
hoc motu percepto Citadellã peruenerãt, quam quũ occupare, quia multi milit
ea erant,nõ potuissent, infra Citadellã prope Brentam, vt ad Conticellã villã quo
co fluuius vado transiri poterat trãsirent,castra posuerũt:sed eos trãsitu prohibuit
nus,qui acie instructa in altera fluminis ripa & tormẽtis dispositis solicitè nõ mo
locũ sed& plura alia in quibus nisi obstitisset,facilis erat trãsitus,munierat:sed pro
ab inferiori parte ad quã Aluianus vires suas omnes cõuerterat,trãsire velle finge
quẽti nocte absq; impedimento, ad vadũ quod Nouæcrucis dicitur,tria milliaria
Citadellã traiecit;vnde quàmcelerrimè Vicetiã versus cõtendebant:sed Aluianus
illis in Bachilionis transitu opponere statuerat,illos anteuertit:adiunxerũt se illi
cetiã 200 & 50 grauis armaturę equites,& duo peditũ millia,qui sub Ioãnepaulo
ne &Andrea Gritto Taurisio venerant.erat autẽ Venetorũ ducum cõsiliũ, cum ho
qui Venetiã versus procedebant acie aperto in loco instructa nõ pugnare, sed an
intinera & opportuna loca custodire, & in quamcumq; partẽ se cõuerterent, itine
los prohibere:hanc ob caussam Ioannẽpaulum Manfronũ cum 4 millibus coacto
litũ Monteciũ miserãt; Barberanũ verò ad montanũ iter intercludendũ 500 equi
multis alijs regionis incolis,& rusticos omnia itinera quib. in Germaniã iri poter
cupare,eaq; fossis,aggeribus,lapidibusq; & arboribus cõgestis munire iusserãt:ad
tię custodiã Aluianus Theodorũ Triultiũ cum idoneo prȩsidio reliquit, ipse cũ re
copijs ad Vlmum,ad alterum ab Vicetia lapidẽ,in via qua Veronã itur situm,ea via
vicina,secturis, fossis & tormentis opportunis in locis collocatis, adeo impedita,
vlla superesset transeũdi facultas,castra locauit:sic destinatò Veronam versus itine
pedito,Hispanis qui secundem montes incedebant,etiam per regionem palustrẽ
q; refertam,sese explicare difficile erat; difficile item montanum iter angustũ, &
armatis obsessum tenere,adeo vt ab hostibus ferè vndiq; à fronte,à tergo,à latere
& magno expeditorũ equitum numero assiduè illos persequẽte, nullum,nisi diffic
maximè periculosum consiliũ inire possent:nocte ingruente, post leuia aliquot ce
na quingentos passus procul ab Venetorũ castris metati sunt: vbi quũ noctu duces
in tantis difficultatibus atq; periculis faciendũ esset,simul deliberasset,signa Ger
versus,vt deinde Tridentino itinere Veronã redirent,cõuertere minus periculos
visum,quamuis ob itineris longitudinẽ,& leue ibi relictum prȩsidium, Venetos pr
occupaturos ferè certò existimarent. Itaq; circa diluculum,hostibus(quo nihil e
tibus periculiosius magisq; horrendũ esse potest)terga vertentes,Bassianum vers
uerunt: & quamuis ordinibus instructis incenderent, tam parua cum salutis spe,
pedimentorum & minus vtilium equorum iacturam,minimum detrimentum du
Aluianus discessum illorum tacitè absq; tubarum tympanorum'ue sono factum n
citò cognouit;nebula enim matutini temporis densissima,visum intercipiebat:sed
primum id animaduertit cum toto exercitu,in quo mille grauis armaturæ,mille
tæ equites & sex peditum millia esse dicebantur, Epyrotis & ingenti rusticorum
montibus descendentes scloppis illos petebant,multitudine semper eos vndiq;
te,est persequutus: quo fiebat vt cum periculo incedendi difficultas assiduè auge
quam etiam carrorum impedimentorumq; multitudo,prædæ copia, itinera angu
fossis interrupta,& quæ complanationibus dilatare nõ potuerant,augebant: sed
uis festinanter incederent, ordines tamen cõseruabat militum virtus, & ducum
diligentia;& nihilominus quũ circiter duo milliaria in tãtis angustijs essent progr
diu pseuerare ipsismet difficillimũ videbatur:sed hostiũ temeritas donec tã pręcl
casio iã ferè ad maturitatẽ perducta prorsus maturesceret expectare nõ potuit:Al
enim qui nunquã sibi animi quadã impotẽtia moderari poterat, nõ tumultuaria,
ad prœliũ acie instructa,& tormentis in nouissimũ hostium agmen,quod Prospe
mna ductabat,impressionem fecit:certior fama est,quum Aluianus cunctaretur,
danum vnum ex legatis, vehementibus verbis illum cur non impressionem face
iam fractos hostes incolumes abire pateretur, carpendo eum impulisse: quibus
præceps actus ferocissimus imperator ,pugnæ signum ingenti furore dedit: ali

autorem fuisse Prosperum Columnam aiunt,cuius consilio prorex potius pugnę
am fortunam experiri,quàm alia ratione periculosissimam euadendi spem sequi
rit:adduntq; Aluianum quum illi se Vicetiam versus redire velle finxissent,in vice
iburbijs Ioannempaulum Ballionem cum copijs quæ Taurisio venerant hærere
:; ipsum cum reliquis copijs Creatiæ ad alterum ab Vicetia lapidem cõstitisse: eo
o est paruus collis,ex quo cõmodè tormentis aduersus hostes vti poterat: ad eius
s est vallis instructi exercitus capax; ad quam vnica eaq; angusta prope colles via
ibus ferè septa aditus patebat: quem locũ quum Prosper hostibus magis incõmo
ore animaduertisset,vt eo in loco prœlium cõmitteretur est hortatus. Vtcunq; se
oebat,Prosper fortiter pugnare cœpit;&proregẽ,qui medium agmen ducebat vo
ffit:cumq; eodem tẽpore hinc Piscarij iussu Hispani pedites,illinc Germani mo-
:ur, Veneti milites maximo impetu perculsi extẽplò ferè in fugam sunt coniecti:
s enim quum impressionis ferocitatem sustinere nõ possent,hastis abiectis statim
:r fugæ se dederunt: huius verò tanti dedecoris primi,qui ceteris exemplũ darent
s ex Aemilia,quorum dux erat Bàbo Naldius Bersigellensis,fuerunt:idem turpe
im reliqui nemine pugnante,vel hostibus frontem ostendente sunt sequuti;hacq;
pentina fuga ipsius etiam Aluiani virtus,nedum aliorum,concidit: qui absq; con
ne victoriam hostibus quibus etiam tormenta cum omnibus impedimentis cesse
eliquit:pedites in varia loca sunt dissipati: equites pars montes,pars verò Patauiũ
iurisium quo etiã se cõtulerunt Aluianus & Grittus fuga petierũt.Cęsi sunt Fran-
Calcionius, Antonius Pius dux veteranus vnà cum Cõstantio filio,Meleager Fo
nsis,& Ludouicus Palmensis,& paulò minus quàm mortuus Paulus à Sancto An
ui totus saucius euasit: capti autem Ioannes paulus Ballio,& Iulius Ioannispauli
oni filius,Malatesta Solianensis, & pleriq; alij duces atque insignes viri: sed for-
iagis aduersa Lauredanus legatus, qui duobus militibus vtrius captiuus esse
:t, inter se dimicantibus, ab altero illorum immaniter fuit interfectus. In vni-
i partim cæsi,partim capti fuerunt circiter 400 grauis armaturæ equites,& qua-
editũ millia;multis enim palus fugiendi facultatem ademit;& præterea illud fugę
i auxit, quod Theodorus Triultius, ne victores cum victis vnà permixti ingre
ur,clausis Vicetiæ portis neminem admisit: quo factũ est,vt multi transire cupien
icino flumine perierint,inter quos Hermes Bentiuolus & Sacromorus Viceco-
ere. Hæc fuit illa clades quam Veneti septima Octobris die prope Vicetiã acce-
eam ob caussam memorabilis,quod documẽto belli præfectis sit,ne pedestribus
copijs statarijs prælijs minus exercitatis fidant: & quia ferè tẽporis momento vi
ad eos qui minimã salutis spem habebant peruenit,quæ aut Taurisiũ aut Patauiũ
iancAluianus,in illã Grittus cũ exercitus reliquijs cõfugerant,in discrimen addu
isi præter vrbiũ munitionẽ anni tẽpus iam imbribus vicinũ; & quòd milites qui-
edia nõ dabantur à ducibus ad nouas expeditiones ex arbitrio flecti minimè po
repugnasset:& nihilominus Veneti tot malis afflicti, atq; euentu spei ipsorũ vsq;
duerso territi,nihil intentatũ relinquebant, vt illis vrbibus prospicerẽt: in quas
reliquos apparatus,quemadmodũ in grauiorib. periculis cõsueuerãt,multos pa
dinis iuuenes miserunt.Post pugnã res ab armis ad pacis cõsilia,quę apud ponti
ctabantur deuenit;ad quem Gurcensis eo præsertim nomine,vt ei Cæsaris & Ar
is nomine obedientiam exiberet profectus erat: cui se Franciscus Sfortia Barien
ıx,vt idem Maximiliani fratris sui nomine faceret,adiunxerat: & quamuis Gur-
Cæsaris in Italiã,vt aliàs vicem gereret,tamen consueto fastu posito,Romam mo
rat ingressus: neq; in itinere cardinalis insignibus Pogibonzium vsque à ponti-
e missis vti voluerat. In Gurcensis cardinalis aduentu pontifex ab ipso & ve-
atoribus omnium controuersiarum quæ inter Cæsarem & ipsorum remp. erant
est cõstitutus:id verò potius nomine & signis quàm reuera:nemo enim tanti rem
ti suspecto arbitro,nisi clam & seorsim eum absq; suo consensu sententiã laturũ
ide ab illo accepta,committere voluit.Quo facto pontifex edicto promulgato,
riusq; partis suspendit,atq; iniurijs abstinere iussit:quod etsi omnes hilari fronte
àrint,malè tamen ab prorege seruatum est:nam quum post victoriã nihil præter

prædas excurſionesq́ue feciſſet,caſtris inter Montanianam & Ateſte poſitis,& mi
partem in Rhodigiam Polineſum miſſa,omnibus his locis nunc Cæſaris ditionem
prætexens,nunc ſe Gurcẽſis literas expectare,magnas clades afferebat. Neq; iudi
finem ſortitum eſt feliciorem,quàm medium atq; principium habuiſſet,ob difficul
quæ in rerum tractatione extiterunt: quoniam Cæſar nullam aliam pacis rationem
aliquas vrbes retineret,& pro reliquis maximã pecuniæ vim acciperet,admittebat:
trà verò Veneti omnes vrbes petebant,& exiguam pecuniã offerebant:opinio autẽ
Catholicum regem,quamuis palam ſe hanc concordiam,vt antea quoq; fecerat,ex
re fingeret,clam tamen eam diſſuadere,dicebantq; illum,quo difficilius res comp
retur,eodem tempore Brixiam, quam prorex à ſe,vt eum ad pacem propenſiorẽ re
ret, retineri affirmans,ad eum vſq; diem nũquam Cęſari concedere voluerat,cõce
cuius rei variæ afferebantur cauſſæ; ſiue quod quum Venetos tantopere offendiſſe
ſibi cum illis ſinceram amicitiam deinceps eſſe non poſſe cenſeret; ſiue quòd ſua
Italia exiſtimationem atq; potentiam in eo poſitam,vt exercitum illum aleret, eſſe
maduerteret,quem pecuniæ inopia aliter quàm amicos populos opprimendo atq;
ctando,hoſtium agros percurrẽdo diripiendoq́; alere non poterat. Pontifex igitur
imperfectam reliquit,& paulo pòſt Germani furtim exulum opera Maranum mari
in Foroiulij oppidum occuparunt:deinde Montefalconẽ ceperunt:& quamuis Ve
Marani,quod ſexaginta milliaribus ab vrbe diſtat,recuperandi cupidi,terra mariq
oppugnarint,tamen fortuna ipſorum vbiq; ſimili,ab vtraq; parte cladem acceperu
lus hoc tempore Rentius Ceres ſumma cum laude illorum nomen nõnihil ſuſtine
qui quamuis Cremæ,cuius cuſtodiæ præerat,peſtis & annonæ penuria nõ leuis eſſ
Mediolanenſes atq; Hiſpanicæ copiæ,ob anni tẽpeſtatẽ per vicina oppida in hybe
eſſent diſtributæ,adeo vt ea ciuitas penè eſſet obſeſſa,tamen repentè in Calcinariã
gomenſis agri oppidum irrupit: & Cæſarem Fieramuſcam cum quadraginta grau
ducentis leuis armaturę equitibus ex Proſperi Columnæ turmis,fudit,& ſpoliauit;
cosq́; dies pòſt,noctu Quintianum ingreſſus, Sanctæſeuerinæ comitis vicarium c
& quinquaginta grauis armaturæ equites debellauit: Treuij verò decem ex Prof
cataphractis.In reliqua Italia res hoc ipſo tempore pace fruebantur;niſi quòd Adu
atq; Fliſci cum tribus incolarum millibus,& fortè occulto Mediolanenſium ducis
lio,Spedia atq; alijs orientalis litoris locis captis,ad Genuæ mœnia ſucceſſerunt:ſe
male geſta,militum quos eò adduxerant parte,& aliquot tormentis amiſſis penè d
lati diſceſſerunt. In Hetruria quoq; nouarum diſſenſionum initia apparuerunt:Fl
tini enim Lucenſes metu pontificis,Petræſanctæ atq; Mutronis reſtitutione pacem
dempturos ſperantes,moleſtia afficere cæperunt: quòd illos eius fœderis, quod c
Piſanis auxilia dantes violauerant beneficio frui,minimè æquum eſſe dicerent: qu
re quum Lucenſes apud pontificem & Catholicum regem in cuius fide erant ex
ſtularent,nec malum auerti cernerent,tandem vt grauiora vitarent, pontificem arb
conſtituerunt: qui & à Florentinis poteſtate accepta,huiuſmodi ſententiam tulit: v
cenſes qui antea Ferrarienſium duci Carfinianam reſtituerant, illa oppida Floren
relinquerent,& inter ipſos perpetua pax atq; fœdus eſſet. Sub huius anni finem M
lanenſis atq; Cremonenſis arx, quum antea,quia cõmeatus iam deficere cœperat,
intra certum tempus auxilium haberent,deditionem pacti eſſent, in Mediolanen
ducis poteſtatem venerunt;neq; iam aliud quidquam rex Gallię in Italia præter G
enſem Laternam obtinebat: quam Genuenſes ſub eiuſdem anni finem cuniculis
euertere ſunt conati:ad quam ligneo pontone triginta cubitorum longo & viginti
trecentorũ hominum capaci, totoq́; vt tormentorum ictibus reſiſteret,laneis to
mentis munito,acceſſerunt: quæ res magno artificio erat facta
atq; inuenta, ſed vt in huiuſmodi machinis ſæpe
accidit,periculo facto irrita fuit.

VNDECIMI LIBRI FINIS.

FRA

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER DVODECIMVS.

Anglorum in Gallia bellum: Taruannæ & Tornai obsidio expugnatioq́: inter Hispanos & Gallos induciæ: Riuialti Venetijs incendium: Foriiulij bella: inter Anglos & Gallos pax, eiusq́ leges: Aluiani in Gallia cisalpina progressus: Ludouici duodecimi Galliæ regis obitus, & Francisci primi inauguratio: inter Venetos & Franciscum regem fœdus: eiusdem regis in Italiam aduentus: eiusdem ad Marinianum, siue ad S. Donatum cum Heluetijs pugna: Mediolanensium ducis cum rege pactio, atque in Galliam transitio: Leonis decimi & Francisci regis Bononiæ colloquium: Cæsaris in Italia progressus: pontificis in Vrbinatium ducem bellum: Veronæ obsidio; & quomodo ea in Venetorum potestatem redierit.

Hoc ipso anno in transalpinis regionibus periculosissima bella, quæ à me eandem ob caussam, eademque breuitate, qua superioris anni attigi, recensebuntur, extiterunt. His motibus Angliæ regis, ea æstate Galliæ regni maximis viribus terra marique oppugnandi consilium, initium dedit: cuius expeditionis, vt sibi victoriam faciliorem redderet, centum & viginti aureorum numûm millia Cæsari, vt eodem ore, tribus equitum, & octo partim Heluetiorum, partim Germanorum peditum ius in Burgundiam irrumperet, promiserat: Heluetijs quoque vt idem cum e coniuncti facerent, certam pecuniæ summam promisit: & Cæsar vt Burgæ partem tandiu, dum omnia stipendia illis penitus persoluerentur pignoris ne retinerent, assentiebatur. Existimabat præterea Angliæ rex, Catholicum reocerum suum, Cæsaris & suo fœderi, quemadmodum semper se facturum conat, adhæsurum: eodemque tempore ex finibus suis bellum Gallis illaturum: idnduciarum ipsius cum Galliæ rege nuntium, quamuis ardorem ad bellum geren ion mitigarit, non modò ab ipso, sed & ab omnibus Angliæ populis tanta cum intione auditum fuit, vt manifestum sit, nisi Angliæ regis autoritas obstitisset, futut Hispanus legatus multitudinis impetu trucidaretur: his accedebat Archiducis ij opportunitas, non tam quia suos contra Gallos stipendia accipere non proat, quàm quia se ex eius imperij locis commeatum ad Anglorum castra conuehi ssurum promittebat. Contra tantos apparatus, grauissimasque minas nihil Gal x, quod ad belli apparatum faceret, omittebat: etenim validissimam classem, Anglicæ opponeret comparabat, atque vt terrestribus copijs abundaret, vnmilitem colligebat, & præcipue, quammaximum posset Germanorum pediumerum sibi comparare conabatur: Heluetios quoque antea rogarat, vt postipsum in Italia bellis iuuare nolebant, saltem ad Galliæ defensionem militem derent: illi verò ad Mediolanense imperium firmandum penitus intenti, se si ad ecclesiæ concordiam rediret: Mediolanensem arcem quæ nondum dedita lesereret; & eius imperij iuribus cedens; se neque Mediolanum, neque Genuposterum tentaturum sponderet, non concessuros respondebant. Et vt Anegi propriarum rerum metum inijceret, rex, Suffolciæ ducem, tanquam eius competitorem in Galliam euocauerat: qua ex re vehementer concitatus Anex, eius fratrem postquam à Philippo Castellæ rege, in Hispaniam nauigante atri traditus fuerat, ad eam vsque diem in carcere custoditum securi percuti

iussit. Neque spes pacis cum Hispano rege Galliæ regi deerat: is etenim rex vbi
dus inter illum & Venetos ictum cognouit, Mediolanense imperium defendi posse
sus, ex suis ab epistolis ministris vnum, qui noua fœderis capita proponeret, in G
am miserat: & opinio erat, illi, quòd Cæsaris atque Archiducis potentiam sibi Ca
læ administrationem perturbare posse animaduerteret, Galliæ regni depressio
non penitùs placere. Excitauit præterea Iacobum Scotiæ regem, sibi veteri fœdere
ctum, vt Angliæ bellum inferret; qui quòd Galliæ res aduersæ, regno suo pericu
afferrent, multo magis propria caussa motus, quinquaginta solummodo francico
millibus, ad commeatum & tormentarium apparatum ab rege petitis, se magna
critate comparabat. Sed tamen Galliæ rex in his apparatibus, tum quia ad Medi
nensem expeditionem consilia conuerterat, tum ob consuetam negligentiam, tum
nique ob eam, quam ex inducijs cum Hispano rege pactis inaniter audaciam conc
rat, lentius processerat; Angliæ rex multos menses in his apparatibus consumpsit:
cum Angli complures annos bellis caruissent, & militiæ ratio longè esset immut
arcusque & arma quibus superioribus temporibus vti consueuerant, iam inutilia
sent, rex maximam armorum, tormentorum, rerumque ad ea spectantium copiam
parare, pedestres Germanorum copias vtpote bellis exercitatas; & quia Angli ve
more pedites tantùm in bellum proficisci consueuerant, multos equites conducere
gebatur. Ideo non ante Iulium mensem Angli mare traiecerunt: cumq; plures dies
pe Bononiam Belgicam constitissent, Taruannæ (quod oppidum in Belgarum fini
in ijs populis quos Latini Morinos appellarunt positum est) castra admouerunt. P
post rex ipse qui in exercitu suo in vniuersum quinq; equitum ad pugnam, & supra
draginta peditum millia habebat, traiecit; his copijs metati veteri Anglorum m
fossis, carris, alijsque ligneis septis, atque circumcirca tormentis castra munierunt, v
tra alicuius oppidi mœnia esse viderentur; oppidum multis ex partibus torme
verberabant, cuniunculosque agebant; sed virtute, tantis apparatibus, ferocita
úe suæ famæ nequaquam respondentes, ab oppugnatione abstinebant. In ipso
pido, præter tormentorum ingentem apparatum, erant ducenti & quinquaginta c
phracti, & duo peditum millia, paruum quidem præsidium, sed non absque auxilij
quoniam Galliæ rex, constituto exercitu in quo essent duo millia & quingenti c
phracti, decem Germanorum peditum millia sub Gheldrensium ducis imperio
totidem Gallorum peditum, comparando sollicitè incumbens, vt ex propinquo
co obsessorum spem foueret, Ambianum venerat: illi enim præter commeatus
fectum (eo enim, excepto pane, Taruanna non satis instructa fuerat) metuentes
es noctesque hostilem exercitum tormentis infestabant, à quibus occisus fuit
mus regiæ magister, & Talbotho Caletij præfecto crus ablatum; Regem Taruа
periculum vehementer angebat; sed quia serò & Gallica negligentia se compa
cæperat, atque etiam ob Germanorum peditum difficultatem, nondum copias om
collegerat: itaque omni ratione pugnam cum hoste vitare decreuerat; quoniam
ctus fuisset, vniuersum Galliæ regnum in manifestissimum discrimen coniecisset
rei plurimum hyemem, in illis frigidis regionibus iam ferè instantem profuturam c
debat: sed vbi copiæ omnes conuenere, eas sub Longauillæ, qui alio nomine Rote
marchio appellabatur, ex regia stirpe principis, & regiæ nobilitatis præfecto, nec
& Paliciæ imperio, Here locum Taruannæ proximum cum huiusmodi mandatis
sit, vt quamuis prœlij occasione subterfugientes, circumiectis oppidis quibus ea
negligentia, ad eam vsq; horam nõ satis prospectũ fuerat, muniendis & pręsidio atq
meatu si qua ratione possent Taruannę introducendo, operã darent: quodcũ per se
cile esset, exigua ducũ cõcordia difficilius reddebatur: quorũ vterq;, alter quidẽ ob
ris nobilitatẽ, alter verò ob longũ bellicarũ rerum vsum sibi imperij summã arroga
sed tamen quum qui Taruannę erant, militũ auxiliũ peterent, ab ea parte quæ mag
Anglorũ castris distabat, mille & quingẽti cataphracti accesserunt, & quũ oppidani
mentis tria Anglorũ millia, qui itinera quædã obsidebant, ita verberassent, vt eis in
dimẽto esse nõ possẽt, nec reliquus exercitus quibusdã aggeribus atq; fossis ab o
danis factis, obstãtibus, eos prohibere posset, Frõtalia, militum dux ad portã profe

octu a

ginta grauis armaturæ equites absque equis vt ipsi petierant introduxit: quo fa-
m reliquis copijs incolumis abiuit: eodem modo commeatum si secum habuiſ-
ntroducere potuiſſent: qua re Galli duces audaciores facti, alio die cum magna
neatus copia, vt eodem modo introducerent acceſſerunt: ſed Angli ea re præuiſa,
munitione ab ea parte facta, illos appropinquare nõ permiſerunt: & inſuper equi-
ſuum cum quindecim Germanorũ peditum millibus, qui redeuntibus viam præ-
rent miſerunt; ita, dum illi nihil ſuſpicantes redeunt, quum iam vt commodius in-
ent paruos equos conſcendiſſent, vt hoſtium impetum ſenſerunt, ſtatim nulla de-
ne facta, fugæ ſe dederunt: qua in perturbatione trecẽtos cataphractos Galli ami
; cum quibus capti fuere Longauilla, Baiardus, Folietta, & multi alij clari viri; ca-
uerat etiam Palicia, ſed forte fortuna euaſit: opinio eſt, ſi victoria vti nouiſſent,
n ſibi ad Galliæ regnum occupandum patefacere potuiſſe: retro enim Germa-
n validum agmen cataphractos ſequutum ſubſtiterat: quo debellato, tanta affere-
Gallico exercitui clades, vt certum ſit regem, primo huius rei nuntio accepto,
hos quoq; debellatos crederet, rerũ ſuarum deſperatione ductum, cum miſeris
lis atq; fletibus, iam de fuga in Britanniam citeriorẽ cogitaſſe: ſed Angli, equitib.
am coniectis, de Taruanna capienda cogitãtes, ſigna & captiuos ante mœnia du-
quare milites qui Tauarannæ erant auxilij ſpe amiſſa, quum Germani extremã cõ-
is penuriam ſine ſpe ſuſtinere nollent, niſi intra biduum auxilium acciperent, vt
ris equis incolumes exirent, pacti ſunt. Neq; vlli dubium eſt, quin obſidio circi-
inquaginta dies ab illis perpeſſa, Galliæ regi admodum ſalutaris fuerit. Venerat
aucos dies in Anglorũ caſtra Maximilianus; eaq; loca recognouit, in quibus, ſibi
anc diſſimilis, olim adoleſcens Ludouici XI Galliæ regis exercitum tanta cũ glo-
bellarat; dum ibi fuit, exercitus ex eius imperio pendebat. Nec verò in hac parte
Galliæ regis res fluctuabant; imò maiori periculo ab Heluetijs moleſtia afficieban
orum multitudo, vt Galliæ rex Mediolanenſis imperij iuribus cederet, deſiderio
ns, ideoq; donec id faceret, incredibili aduerſus eum odio accenſa, multas priua
ucernæ ciuiũ domos, quos Galliæ regis rebus immodicè fauere ſuſpicabatur, in-
rat: & aſſiduè ſimili ſuſpicione notatos perſequens, omnes præcipuos, penſiones
in commune poſituros, iurare coëgerat; deinde armis publico decreto ſumptis,
ro ad viginti millia ferè populatim, tormentis & mille equitibus à Cæſare, qui
varietate, vel quòd illos ſuſpectos haberet, quamuis id & Angliæ regi, & ipſis
ſiſſet, ipſemet cum illis ire noluit, acceptis, in Burgundiam irruperunt; & ad Di-
n Burgundiæ primariam vrbem, vbi erat Tramollia cum mille cataphractis & ſex
m millibus, caſtra admouerũt: cumq; multitudo ne qua ab ducibus, qui iam cum
colloquio habere incipiebant, fraus fieret, verita, tormenta accepiſſet, ciuitatem
are cæperunt; de cuius defenſione non parum dubius Tramollia, ad extrema re-
decurrens, ſtatim regio mandato nõ expectato, cum eis conuenit, ea lege, vt rex
olanenſis imperij iuribus cederet; & certis temporibus ſexcenta aureorũ numûm
ipſis perſolueret; atq; eius rei fidem, quatuor obſides claros magnoſq; viros de-
q; Heluetij ſe vlli rei obſtrinxerunt, niſi vt ad proprias domos redirent; ex quo in
um Galliæ regis amici eſſe non cogebantur; imò licebat eis quotieſcunq; vellent,
num eius iterũ inuadere. Itaq; obſidib. acceptis, illicò diſceſſerunt: quòd aũt ſine
e rege conuenerant, eam cauſſam afferebant; quòd promiſſam ab eo pecuniã ad
ictã nõ accepiſſent. Hanc pactionẽ Galliæ regno ſalutẽ attuliſſe plerią; exiſtima-
m Diuione capto, in Heluetiorũ poteſtate erat, abſq; vllo impedimento ad Lu-
ortas vſq; excurrere: & veriſimile erat, Angliæ regẽ, Sõma fluuio traiecto, ſeſe illis
turũ fuiſſe; quod Galli prohibere nõ poterant: nam quũ tunc temporis nõ plus
ex Germanorũ peditum millia haberent, nec dum Gheldrenſiũ dux aduẽtaſſet,
s incluſi eſſe cogebantur: & nihilominus regi moleſtiſſimum fuit, & de Tramol-
promiſſæ pecuniæ ſummã, & multò magis, quòd ſe ad iurium ceſſionẽ, rem nimis
, & eius regni amplitudine & gloria indignã obligaſſet, vehemẽter querebatur:
quamuis periculum ſi Heluetij indignati denuò erumperẽt, grauiſſimũ eſſet fu-
nihilominus hyemis propinquitate, & quòd non facilè tam citò iterũ conuenire

possent,fretus; certus præterea vel extrema potius pericula subire, quàm vt se eius i
perij,quod mirum in modum appetebat iure priuaret, non comprobare statuit;sed n
ua eis capita proponere cœpit; à quibus illi alienissimi,minabantur,nisi confirmatio
tra certum tempus adferretur,se obsides interfecturos. Taruanna, quam Archidux
se veteri quodam iure pertinere dicebat, Angliæ verò rex,vt iusto bello partã ad se t
hebat,capta, Cæsari & ipsi,vt dissensionum semina extinguerentur,visum est, quam
id pactione,cum Taruannensibus facta vetitum fuisset, mœnia diruere. Cæsar dei
statim Anglos,ex eo quod re ipsa in illis compererat,rei bellicę parum peritos,& ter
rarios esse asserens,ab exercitu discessit.Taruanna,Anglię rex ad Tornacũ munitissi
opulentissimam,& veteri propensione Gallorum regum amantissimã vrbem, sed A
ducis regione cinctam, quæq; eam ob caussam à Gallis dum in campestribus locis s
riores non essent,opem accipere non poterat,obsidendã exercitũ duxit:quæ res Ga
regi gratissima fuit:metuebat enim, ne potiores regni sui partes peterẽt; quod ipsu
multas difficultates coniecisset: nam etsi iã validum exercitũ collegerat (habebat e
præter quingentos cataphractos, quos in Quintini fani præsidio collocarat, duo c
phractorum millia,octingentos Epyrotas leuis armaturæ equites, decem German
peditum millia, mille Heluetios, & octo Gallorum peditum millia) longè tamen
ior erat Anglorum exercitus, in quem quum quotidie noui milites concurrerent, p
lica fama octuaginta militum millia esse ferebantur: quocirca rex,cum paruam Bo
niæ, & reliquæ trans Sommam positæ regionis, quò se anglos conuersuros metue
tuendæ spem haberet,Abeuillæ, Ambiani,reliquorumq; quæ ad Sommã sunt oppi
rum defensioni,& vt eius fluminis transitu eos prohiberet,sicque donec aut hybern
tempus adesset, aut Scotiæ regis bellum, in quo magnam spem habebat, aliquem
ctum pareret,moram traheret, operam dabat: atque interea eius copiæ, ne hosti t
situm liberum relinquerent, secundum Sommam incedebant. Huius Anglorum c
militaribus viris, tantoque exercitu indigni consilij, aut Cæsaris, qui si caperetur,
vel tunc,vel temporis successu,in nepotis ad quem iure spectare aiebat,potestatem
uenire posse speraret,suasiones;aut quòd si alia loca petijssent,commeatus penuriã
ne ab hostibus auxilio iuuarentur,metuerent,in caussa fuisse creditũ fuit. Tornace
quum externum militem non haberent, & auxilij nulla spes esset,mœniaque plur
ex partibus tormentis verberarentur, non diu restiterunt: verùm vt se ciuiumque
tunas à calamitate redimerent, mille auri libras pacti,deditionem fecerunt. Nec
Gallorum fortuna se se magis benignam ostendebat; quoniam rex Scotiæ,prœlio
Anglico exercitu in quo erat Catharina Angliæ regina, congressus, maxima cum
cidione victus fuit: eo namque in prœlio supra duodecim Scotorum millia, vna
ipso, & filio ex concubina nato, Andreæ fani Archiepiscopo, multisque alijs
regni antistitibus atque nobilibus viris ceciderunt. Post quas victorias, cum ia
ctobris mensis finis adesset, Anglus rex, magno præsidio Tornaci relicto, Germ
que equitibus ac peditibus dimissis, nullum ex bello tantis apparatibus atque
ptu incredibili confecto fructum, præter Tornacum captum referens (Taruann
nim mœnibus spoliata, in Galliæ regis potestate relinquebatur) in Angliam r
Impulit eum ad mare traijciendum, quòd quum in frigidissimis illis regionibus n
tra bellum geri posset, tanto cum sumptu ibi hærere erat inutile; & præterea, de
Scotiæ regis pupilli, sororis suæ filij,administratione constituenda,quò etiam Alb
dux ex eadẽ regia stirpe natus profectus erat,cogitabat. Ob cuius discessum Galli
Germanis peditibus retentis,reliquum exercitum omnem dimisit:præsentium qu
periculorum cura, sed non grauiorum in proximum annum metu liberatus: quon
Angliæ multis cum minis ex Gallia profectus, se proxima æstate reuersurum asser
imò ne tam serò belli initium faceret, iam nouos apparatus moliebatur: sciebat
in Cæsare eandem in se voluntatem esse; & verebatur ne Catholicus rex, qui
modis inducias factas excusauerat, quo minus illos à se penitùs alienaret, vn
illis arma caperet; cuius etiam rei magna extabant indicia: fuerant enim literæ
dam ab illo rege ad suum apud Cæsarem legatum scriptæ interceptæ, in quibu
mum à verbis,quibus semper belli cõtra Christiani nominis hostes gerendi,& ad

solymi

itanam expeditionem proficiſcendi, ſe vehementi deſiderio ardere præ ſe ferre euerat, admodum alienum oſtendens; vt coniunctis viribus operam darent, quo olanenſe imperium, ad Ferdinandum communem nepotem Archiducis minoatu fratrem perueniret, proponebat; oſtendebatque hoc facto, ipſos reliquæ Itages daturos: & Cæſari, auxilijs præſertim ſuis coniunctis, quod poſt vxoris obiemper exoptauerat, pontificatum adipiſci facile fore: quo adepto, Cæſaream con Archiduci traderet. Sed tamen res tam graues, niſi tempore & occaſionibus perfici poſſe ad extremum addebat. Notum etiam Galliæ regi erat Heluetiorum, is ampliſſimas conditiones offerebat in ſe animos, nulla ex parte mitigari; imò ter, quia obſides à Tramollia dati, ne rege promiſſa non ſeruante capite plecte-, veriti, clàm in Germaniam aufugerant, irritatos fuiſſe; ex quo iure verebatur, iam, vel ſaltem proximo anno, tot aliarum moleſtiarum ſuarum occaſione, in ndiam aut in Delphinatum impetum facerent: Hæ anguſtiæ aliqua ex parte in fuerunt, vt ſacrarum rerum concordia pontifici aſſentiretur: cuius præcipuum erat, vt Piſanum concilium funditùs tolleretur: quæ res multos menſes agitata, impedimenta habebat; præſertim verò ea, quæ vel ex eius concilij auctoritate, vel a pontificis auctoritatem acta fuerant: quæ probare, pontificia dignitate indinum videbatur: ijs verò improbatis, non erat dubium, quin maxima confuſio eſutura: eam ob rem tribus cardinalibus ea cura demandata fuerat, vt quánam rahuic malo obuiam iri poſſet cogitarent: nonnihil etiam difficultatis illud affe-, quod regem niſi id peteret, cenſuris liberari, haud æquum videbatur: rex aue ſibi atque Galliæ regno ſchiſmatici (ſic enim appellant) notam inureret, id ſe rum negabat. Sed tandem rex ab hac moleſtia defatigatus, & omnium regni pulorum, qui eccleſiæ Romanæ reconciliari ſummopere cupiebant, voluntate ciatus, reginæ etiam, quæ ſemper ab his controuerſijs alieniſſima fuerat, precinpulſus, pontificis voluntati cedere ſtatuit: neque id ſine aliqua ſpe, pontificem ontrouerſia ſublata, quemadmodum artificioſe ei ſpem fecerat, ſe ab ipſius reinimè alienum declaraturum: quamuis ad veteres offenſiones noua acceſſiſſet; am pontifex, Scotiæ regi, ne Angliæ moleſtus eſſet per epiſtolam imperarat: niinus in octauo Lateranenſis concilij conſeſſu, qui ſub anni finem fuit, Galliæ procuratores, ipſius nomine eiuſque mandato oſtenſo, Piſanum conciliabunt deteſtati, & Lateranenſi concilio adhæſerunt; & ſex antiſtites, ex ijs qui Pinterfuerant, Romam vt totius Gallicanæ eccleſiæ nomine idem facerent, & inalios quoque antiſtites, qui de pragmatica ſanctione eo animo, vt concilij ſenſe ſubmitterent, diſputarent, venturos promiſerunt; à quo in eodem conſeſſu im quæ contra Romanam eccleſiam commiſiſſent, ampliſſimam veniam ſunt i. Hæc anno decimo tertio ſupra milleſimum & quingenteſimum, in Italia, Gal-Anglia ſunt geſta. Sequentis anni initio, Anna Galliȩ regina, que vix dum tantope ptata eccleſiæ concordia guſtauit, obijt: quæ certè fuit regina admodum præ- 1514.
ac religioſa; obijt autem maximo cum totius regni & ſuorum Britanniæ citeriopulorum mœrore. Galliæ regno ad eccleſiæ Romanæ obedientiam reuocato, que concilij auctoritate & nomine iam vbique extincto, nonnulli ex ijs qui Galgis potentiam formidarant commoueri, & ne eadem nimium deprimeretur, vereerunt: & præſertim pontifex, qui etſi Mediolanenſe imperium ab illo non reari cuperet, nihilominus veritus, ne rex tot periculis territus, & ſuperioris anni rente oculos verſantibus, ad pacem cum Cæſare quemadmodum aſſiduè ex Cæoluntate, Catholicus rex moliebatur; quo, filia vni ex illorum regum nepotibus nſa, Mediolanenſe imperium ei dotis nomine concederet, ineundam præaeret, Heluetijs ſuadere cæpit, cauerent, ne nimio in Galliæ regem odio, eò eum ent, vt conſilium, non minus ipſis quàm ſibi perniciosum caperet: nam cum & irent, quàm malè in eos eſſent Cæſar rexque Catholicus affecti, & pacem qua illi olanenſe imperium adipiſcerentur, non minus ipſorum libertati atq; autoritati, eccleſiæ, & totius Italiæ libertati periculoſam fore; debere quidem in eadem ſenpermanere, vt Mediolanenſe imperium à Galliæ rege recuperari non paterentur;

sed & illud cauendum esse, ne (vt sæpe in rebus humanis accidit) vnius extremi vitan
nimio studio, in aliud æquè, & fortasse magis periculosum atque perniciosum incurr
rent: vel ne supra quàm opus esset, vt illud imperium in Galliæ regis potestatem n
rediret cauentes, in caussa essent, vt tanto maiori omnium periculo atq; pernitie, qua
to minus, qui illis obsisteret inueniri posset, quàm qui Galliæ regis potentiam refri
geret inuentus erat, in aliorum manus deueniret: debere Heluetiorum rempublica
quum tot præclarè gestis rebus nobilissimisque victorijs nomen suum in bellicis ar
bus ad cœlum vsque extulerit, ex præsenti rerum statu futura pericula prouidendo, i
que prudentia & consilio occurrendo, neque res eò vnde nisi armorum ferocitate a
virtute restitui non possint, ruere permittendo, conari vt id pacis artibus nō minus ill
stre reddatur: in bellis ením vt exemplis omnium temporum edocemur, sæpe euenir
vt hominum virtus nimia fortunæ potentia opprimatur: melius consilium esse Diui
nensem pactionem aliqua ex parte moderari, cum præsertim rex maiorem pecuniæ su
mam, & trium annorum cum Mediolanensi imperio inducias offerret, modò iurib
suis cedere non cogeretur: quæ res cum specie maior sit, quàm re ipsa (quotiescunq;
nim regi eius recuperandi occasio daretur, ipsa cessio non plus quàm ipsemet vellet i
pedimenti esset allatura) nō debere eius gratia res in tantum discrimen vocari. Et vic
sim Galliæ regem, vt maioris incōmodi vitandi gratia potius pactionem Diuione fa
comprobare, quàm proxima æstate tot hostes intra regni sui fines expectare vellet, va
dis rationibus hortabatur. Sapientis principis esse, vt maius periculum vitetur, mi
malum tanquam bonum & vtile amplecti; nec vnius periculi aut incōmodi declinan
gratia, in aliud grauius ignominiosiusq; incurrendū: quam enim laudē sibi cōpararet
ijs qui natura ipsius hostes sunt, quiq; ipsum tot fraudib. circumuenerunt, Mediolane
imperium tam manifesta abiecti animi nota concederet? quam quitem, quamúe secu
tatem sibi promittere posset, existimatione sua adeò imminuta, eorumq; qui nihil ali
quàm Galliæ regnū euertere ac delere dies noctesq; cogitant, potentia aucta? à quib
ipsemet sciret, nulla promissione, nulla fide, nullo deniq; iureiurando se tutū fore, vt g
uissimo suo detrimento præteriti tēporis ratione edoctus erat: durum quidē esse de
iure decedere, sed infamia minore; quòd aduersarij eius exiguo scripto nihilo poten
res redderentur: cumq; ea promissio absq; ipsius consensu ab eius ministris facta fue
eam ipsius ab initio voluntatem fuisse minimè dici posse; sed maiorem tamen ad ea p
missa seruanda excusationem habere, quasi promissis, & aliqua fidei obseruatione co
tur: neminem esse qui nesciat, quanto periculo, ea pactione tunc Galliȩ regnum sit lib
ratum: quod Heluetios alijs conditionibus in sententiam suam pertrahere conaretur
se laudare: se quoq; vt ob regni ipsius securitatem, aliqua concordiæ ratio inter ipsos
ueniatur, desiderio ductum, omni studio atq; officij genere in id incumbere, vt Hel
tios ad eius voluntatem flectat: sed si illi pertinaces esse vellent, paternè ipsum hort
vt temporibus atque necessitati parere velit, cum alias ob caussas omnes, tum ne se
hostium fœdere discedendi excusatione priuet. Has rationes rex veras esse cognos
bat (etsi pontificem suasionibus tacitè minas immiscuisse quereretur) & sibi aliqu
consilium quo hostium numerus minueretur, necessariò capiendum fatebatur, sed
mnia potius pericula subire, quàm à Mediolansis imperij iure discedere, in ani
fixum habebat; atque ad idem illum omnis regius Senatus, & vniuersa aula horta
tur: quibus etsi bella ab rege deinde in Italia geri molestissimum fuisset, nihilomi
cum Galliæ regni dignitatis rationem haberent, illum tam turpiter cedere cogi, l
gè molestius erat. Haud absimilis pertinacia in Heluetiorum comitijs cernebat
quibus etsi rex quadringenta aureorum numûm millia in præsentia, & deinde va
temporibus octingenta millia se persoluturum polliceretur, & cardinalis Se
nensis, multique ex præcipuis viris, imminens periculum, si Galliæ rex cum C
sare & cum rege Catholico conspiraret, animaduertentes, ad has conditiones
cipiendas propenderent, tamen multitudo Gallico nomini infensissima, quæ
tot victorijs elata, se contra reliquorum principum omnium conspirantem po
tiam, Mediolanense imperium tueri posse existimabat: nam & apud eam Sedun
sis autoritas multùm iam erat imminuta; & reliqui duces ob annuas pensiones q

à Fr

nco accipere solebant suspecti, pertinacissimè, vt Diuionensis pactio confirmare-
istabat: quin etiam maxima temeritate concitata, de Burgundia denuò inuaden-
ebat; quamuis Sedunensis, & reliqui duces, non quidem aperta autoritate, sed va-
tibus, rationibusq; obliquis, huic deliberationi se opponentes, rem ex vnis comi-
alia protrahebant: quocirca rex Galliæ ab illis nec læsus, nec tutus, affinitatis cum
olico rege negotium non intermittebat; in quo, vt & aliâs, præcipua difficultas e-
vtrum puella apud patrem, an apud socerum, tempus ad matrimonium perficien-
aptum expectare deberet: si enim pater eam retineret, Cæsar nullam sibi rei perfi-
læ securitatem habere videbatur; & rex, dum aliqua spes esset, huius negotij fa-
, quam ipse studiosè diuulgabat, posse aliorum animos sua ipsorum commoda spe-
es, suo proprio beneficio mitigare, impedimenta quæ exoriebantur libenter foue-
Venit ad eum Quintana, Catholici regis ab epistolis minister, is qui easdē ob caus-
superiore anno apud eum fuerat; deinde ex eius consensu ad Cæsarem profectus,
ò ad Galliæ regem redijt: ad cuius reditum, quò commodius pacis impedimenta
ossent, rex & Quintana, Catholici regis nomine, inducias superiore anno factas,
erum annum ijsdem legibus prorogarūt: quibus occultè admodū adiunctūm fuit,
o induciarum tempore, Galliæ regi Mediolanense imperiū infestare non liceret:
ōditio neq; Genuam, neq; Astam cōplectebatur: quod caput ab ipso occultatum,
spano per totam Hispaniam promulgatum, & solemni ritu proclamatum fuit, ho-
ous interea, huius ne affirmatio, an illius negatio verior esset, incertis. Fuit eadem
ctione Cæsari & Angliæ regi, quos ambos Quintana in eam consensuros affir-
t, trimestre tempus, si adiungi vellent, reseruatum: quod, quantum ad Angliæ re-
ttinebat, vanum erat, sed Cæsari Aragoniæ rex, qui semper bellum ab Hispania
l remouere decreuerat, connubium, quo de agebatur, alia meliori ratione impe-
on posse persuaserat. Auxit hæc prorogatio pontificis suspitionem, ne inter hosce
incipes, maiorum rerum ad Italiæ perniciem consilia, aut iam inita, aut propin-
lent: sed cum nō ideò à priori sententia, communi videlicet libertati valde perni
n fore, nō modò si Mediolanense imperium in Cæsaris & Hispani potestatem ve-
ed etiam si ab Galliæ rege recuperaretur, sibi discedendum duceret; ita progredi,
ponderare, vt ea instrumenta, quæ ex vna parte prodessent, ex altera nō obessent,
cillimum erat; cum periculorum alterum ex Galliæ regis depressione, atq; metu;
m ex eiusdem potentia & securitate existeret: quare, vt eum regem hac cum illis
is paciscendi necessitate liberaret, Heluetios, quibus hæ induciæ suspectæ erant,
illo conuenirent, hortari non desinebat: atq; vt in quemuis euentum, aditum illi
am intercluderet, de concordia inter Cæsarem & Senatum venetum plusquam
m antea laborabat: sed is quòd Cæsaris in eis oppidis quæ retinebat, res inducijs
i censeret, constanti animo, aut integram pacem facere, aut in armis perseuerare
bat; nullo casu, nulloúe infortunio ab hac animi magnitudine dimotus: nā præter
rimenta, totq; res bello infeliciter gestas; præterq; id, quod Galliæ regem eo an-
taliam exercitum missurum esse sperare non poterat, cum etiam, vel cœli iram,
tuitos casus, qui ex fortunæ potestate pendent, aduersos haberet, eius anni initio
losissimum incendium Venetijs fuerat: quod noctu ab Riuialti ponte initio facto,
nibus eius impetum augentibus, nulla hominum diligentia laboreúe fieri po-
in in longissimum tractum flamma peruagata, eius vrbis frequentissimam opulen
mq; regionem incenderit. Pontificis de pace intercessione, ipse denuò inter Cæ-
& illos arbiter, nullo certo tempore præscripto, cumq; ampla & minimè definita
te est constitutus; sed tamen cū occulta promissione, ipsiusmet chirographo con-
, se absq; vniuscuiusq; consensu sententiā non esse laturum: hoc cōpromisso cō-
triq; parti, ab armis abstineret, breui epistola imperauit; cui Hispani atq; Germa-
m obtemperarūt: nam Hispani, qui in Polineso Rhodigina, atq; Ateste in hyber-
it, omnem circumiectam regionē diripuerūt: & prorex milites Vicetiam misit, vt
mpore sententia pronuntiaretur, ipse in eius possessione inueniretur. Frangipa-
oq; eodē tempore Foroiuliēsibus multa intulit damna; & Venetis nō cauentib.
ni nonnullorū exulum cōspiratione, Maranum, maritimū in Furoiulij oppidum

prope Aquileiam ceperunt: idcirco Veneti Baldaſſarem Scipionium , cum certo m
tum numero,& Hieronymum Sauornianum cum multis alijs agreſtibus terreſtri itin
eò miſerunt; quibus oppidum obſidentibus , & à mari claſſe idem oppugnante,q
genti Germani equites,& duo peditum millia oppidanis auxilio venerunt; quorum
uentu qui intus erant eruptione in Venetos facta , eos non parua cum occidione fu
runt,& tormenta ceperunt: quin etiam ab aliquot nauibus,eis triremis vna,cum mu
alijs nauigijs adempta fuit:poſt quam victoriam , Monfalconem quoq; vi obtinuer
Maranenſibus copijs poſt paucos dies additi ſunt quadringenti equites,& mille ac
centi Germani pedites , qui Vicetiæ fuerant; hiq; alijs peditibus atq; equitibus,qu
center in Forumiulij venerant coniuncti,totam regionem percurrebant;ideò Malat
Solianenſis eius regionis præfectus,cum ſexcentis equitibus & duobus peditum m
bus, & Hieronymus Sauornianus cum duobus regionis incolarum millibus,qui ſe
num quod illis reſiſtere non poſſent, contulerant, vbicunque poterant opem feren
Liquentiam fluuium traiecerunt:ſed Germani in duas acies diuiſi,Feltrio ab altera
cupato, arma per circumiectam regionem circumferebant:at Veneti,qui itinera om
obſederant , in alteram illorum aciem Baſſiani,vbi imparatos eos offenderunt, imp
ſione facta , cum numero inferiores eſſent,ex quingentis(tot enim erant)trecentos
dites ceciderunt, multisq; militibus , & ducibus captis,eos fuderunt:altera Germa
rum acies ad Oſopium , in aſperi montis vertice ſitum caſtra poſuerat; vbi quum ar
tormentis verberaſſent, & oppugnationem ſæpius fruſtra tentaſſent,aquæ penuria
intus laborabatur freti , deditione capi poſſe rati,ad obſidionē ſunt conuerſi:ſed qu
aquarum incommodo cœli benignitate proſpectum eſſet (illis namq; diebus creb
copioſi imbres fuerunt)denuò oppugnationē ſunt aggreſſi, ſed fruſtra;adeò vt & ex
gnationis & obſidionis ſpe amiſſa , inde caſtra mouerint.Hæc pontifici erant moleſt
ma; ſed longè moleſtius erat,quòd nullam concordiæ rationem inueniret,quæ vtri
parti ſatisfaceret:nam ex crebra rerum mutatione., quum ſpes ex illarum progreſſi
mutarentur , factum erat,vt cum Cæſar Verona retenta Vicetiam vellet relinquere,
neti niſi Verona reſtitueretur,pacē recuſarint:cum verò Veneti tot calamitatibus cō
ſi,ſola Vicetia cōtenti erant, Cæſar Verona non contentus,Vicetiā quoq; vellet:qui
difficultatibusfeſſus pontifex , etſi ſententiā ſuam minimè probatā iri exiſtimaret, t
ne ipſius culpa eſſe videretur,pacem inter illos eſſe debere pronuntiauit,ea lege,vt
tim vtrinq; arma deponerentur; ſibi pacis leges intra annum declarandi facultate c
ſeruata:quæ pax , & armorum depoſitio, Hiſpanum quoq; comprehenderet:Cæſar
cetiam,& quicquid ipſe atq; Hiſpani in Patauino & Tauriſino agro poſſidebant; ite
Veneti Cremam,in ipſius manus depoſiti nomine:reliqua,ad ſententiæ vſq; promu
tionem quiſq; , vt poſſidebat, ſic obtineret:hanc ſententiam intra menſem omnes c
firmarent: quo facto Veneti tunc Cæſari vigintiquinq; aureorum numûm millia,& t
dem intra tres proximos menſes repræſentarent : quòd ſi ſententiam latam non om
comprobarent , ea nulla eſſe intelligeretur. hanc ille nouam diiudicandi rationem
neutri parti diſpliceret,eſt ſequutus;& quia qui Hiſpani regis nomine comproband
cultatem haberet (etſi eius orator illum aſſenſurum promitteret) nemo aderat, tan
vnicuiq; ad ratum habendum temporis conceſſit , vt mitti mandatum poſſet;ſed q
Veneti ratum habere haud ſtatuiſſent(eodem enim tempore pacis leges declarari
iſſent)irritum fuit iudicium.Interea illorum in Cremæ,quæ intus peſtilentia,& ann
penuria, & foris hoſtili obſidione vexabatur,defenſione res proſperè cedebant:ab
nanq; parte Proſper Columna,cum ducentis grauis,ducentis & quinquaginta leui
maturæ equitibus,& duobus peditum millibus,Efenengum,ab altera Vmbrianum
uius Sabellus cum ſua equitum turma , & duobus peditum millibus,venerat: vter
verò locus duo millia paſſuum à Crema diſtabat;vnde ſæpe milites ad leuia cum h
bus prœlia committenda erumpebant:qui dum in Vmbriani caſtris incauti ſedent,
tius Ceres noctu cum militum ſuorū parte egreſſus, caſtris expugnatis, multisq; pe
bus cæſis, eos fudit: quamobrem Proſper ſuas copias longius abduxit ; & pòſt pa
dies Rentius,Abduæ ex aquarum depreſſione traijciendæ occaſionem nactus,Caſt
nem in Laudenſi agro profectus , quinquaginta grauis armaturæ equites,qui illic e
de

Hauit:tantamq; laudem ex his tam secundis,tamq; industrijs rebus gestis retulit,vt nuni omnium consensu,iam inter summos totius Italiæ duces numeraretur:Venende Iulijforum recuperare statuerunt, ideoque Aluianum cum ducentis grauis, ringentis leuis armaturę equitibus & septingentis peditibus eò miserunt;qui Poraonis versus,vbi Germanorum pars erat,incedens,ipsius expediti equites qui prę bant,Rizzano duci germano, qui ducentos grauis armaturæ,& trecentos expediquites secum habebat, ante oppidum occurrentes, cum eo consertis manibus rebantur;sed Aluiano cum reliquis copijs superueniente,acre certamen est cæptum; exitus donec Rizzanus vulnere in facie accepto à Malatesta Solliano captus est, us fuit. Milites fusi ad Portumnaonis confugerunt; sed de oppido tuendo dubis aufugerunt, & oppidum desertum, cum multorum incolarum cæde direptum Deinde Aluianus Osopium denuò ab Frangipanio, atque ab altera Germanorum ne obsessum contendit: qui eius aduentu cognito abierunt; sed expeditis equititergo instantibus impedimenta atque tormenta amiserunt: quibus successibus egio ferè vniuersa sub Venetorum imperium redijsset, Aluianus Goritiæ expuone frustra tentata, ducentis grauis, totidem leuis armaturæ equitibus,& duobus um millibus(vt ipse Romam perscripsit)partim captis,partim cęsis,Patauium cum s redijt; Germani verò eius discessu denuò aucti,Cromonium & Monfalconem unt; & Venetos à Marani obsidione discedere coëgerunt, vbi ante paucos dies gipanius ex insidijs captus fuerat, ac Venetias perductus; sed auxilij aduentu co-,fractis similes discesserunt: & paulo pòst Epyrotis in fugam coniectis, Ioannes rius ipsorum legatus cum centum equitibus captus fuit: hæ verò vicissitudines in ulij ob Germanorum qui imperatis tantùm militibus in ea regione vtebantur, vité sæpe fiebant:illi enim,cum regionem diripuerant, atq; percurrerant,vbi Venecopiarum quibus multi regionis incolæ coniungebantur aduentum audiebant, lomos suas redibant;mox prout occasio ferret,reuertebantur.Veneti denuò alias s miserunt: quamobrem prorex,Alarconem,vnum ex Hispanis ducibus,qui inter ,Montanianam, & Coloniam castra habebant, cum ducentis cataphractis,cenxpeditis equitibus, & quingentis peditibus, in Forumiulij contendere iussit: sed vindemiæ gratia inducias in regione factas in itinere cognouisset, ad priora cadijt. Sic Italicis bellis lentè procedentibus,pacis atque concordiæ consilia miniermittebantur: rex etenim, Heluetios pro iuris cessione pecuniam accepturos on penitus amissa, id apud eos vehementer admodum agebat;à quo adeò abhormultitudo, vt quum obsides aufugissent, Geneuæ magistratum minis, ad Gratiaitanum iuris præfectum ab rege in eam vrbem, vt cum ipsis negotium tractaret n, dedendum coëgerint; eumque postea multis quæstionibus, vt num aliquis ex m gente pensiones acciperet, consiliaúe occulta cum Galliæ rege haberet eli-, subiecerint: neque vlla humanitas vllaúe legitima purgatio illorum immanitaomprimere poterat: nec verò rex extra suspicionem erat, à pontifice quoque qui ium sibi propositorum diuersitatē, inter tot scopulos maximè circumspectè nauiogebatur,clàm vt Heluetij absq; ipsius opera secum non conuenirent prouocari: uidem vt eos ad bellum incitaret (ab eo enim assiduè illos dehortabatur) sed n Diuionensi pactione persisterent, vel quòd ne hoc initio, ab sua societate disentur,metueret:quocirca rex se quòd non iam solus omnium mortalium impetũ re vellet,nimijs etiam sumptibus, & militũ petulãtia fessus, se in fœdus cum alijs itaturũ minabatur:nam quũ viginti millia Germanorũ peditũ in Galliã duxisset, mnes habere,nisi cum Anglię rex Tornacũ obsidebat,potuisset,vt illos deinceps, foret,in tẽpore haberet,in Gallia retinuerat;qui ingentia regioni incõmoda affe :& querebatur rex quòd pontifex ipsum in Italia,reliqui vero principes in Gallia nollent.In his difficultatib. tantaq; rerum cõfusione,indignatio incredibilis, ab e rege ex inducijs à socero contra id quod sæpius ei se nullã pactionem cum Gale absque ipsius consensu facturum promiserat, renouatis concepta, viam illi ad atem, & in pristinã potentiam existimationemque redeundi spem aperire cœpit; iniuria publicè conquerens,seq; ter à socero deceptum aiens, à belli contra Gal

los innouandi consilijs indies magis & magis alienabatur: qua re ad pontificem perl
vel ne rex Gallię, si fortè ab illo molestia afficeretur, cum duobus regibus, quemdm
semper minabatur, pacē affinitatemq; contraheret, suspicione motus; vel quòd pac
mnino inter illos coiturā existimaret, ex eo quod prohibere non poterat, aliquā sibi
interponendi apud Gallię regem gratiā promereri cuperet, Eboracensem cardinalē
gi suo, vt parta gloria cōtentus, & fide, quā in Cęsare, Hispano atq; Heluetijs inuene
in memoriā reuocata, Galliæ regno deinceps armis infestus ne esset, persuaderet, h
ri cæpit: certum est, pontificem, quum Galliæ regē Anglorum bello liberatum, statim
tra Mediolanense imperium arma moturū, ei ostenderetur, se id periculum, videre
spondisse; sed etiā periculū, quod vicissim ex illorum regum discordia oriretur, cons
randum esse; atq; in tam grauibus caussis difficillimū esse, res tam perfectè pōderare
consilium quod his periculis prorsus careret, inuenire: Mediolanensi imperio Helu
rum patrocinium in omnem euentum relinqui; & in tam incertis atq; difficilibus d
berationibus alteram partem casus & fortunæ arbitrio necessariò permittendā: vt
que se res habeat, siue pontificis autoritate, siue proprio partium studio, pacis sermo
inter Galliæ, atq; Angliæ regem mox haberi cæperunt: qui à pontifice cum Eborac
cœpti, statim in Angliam sunt translati; quò hanc ob caussam Normaniæ quæstor, se
Rotellini marchionis liberatione agendi prætextu, ab Galliæ rege missus fuit: in c
aduentu, vt arma in continenti tantum, dum quæstor in Anglia esset, inter vtrumque
gem quiescerent, promulgatū fuit. Angliæ regis ad pacem propensio nouis iniurijs
gebatur: quoniam Cæsar, qui se inducias ab Hispano factas sine ipso non confirm
rum ei promiserat, confirmationis tabulas ad eum regem misit; qui tabulis, vt simula
nibus artibusq; suis vti posset, apud se retentis, epistola ad Galliæ regem scripta Cæ
nomine inducias confirmauit. Negotio hoc inter duos reges agitari cæpto, pont
vtriusq; illorum gratiæ promeredę cupidus, Tricaricensem episcopum, vt omnem s
autoritatem atq; operam polliceretur, ad Galliæ regem per dispositos equos misit
eius consensu eandem ob caussam in Angliam traiecit. Hac in re initio multæ diffic
tes apparebant; quoniam rex Angliæ Bononiam in Belgis sibi tradi, & magnam p
niæ summam petebat: tandem controuersia ad Tornaci negotium solùm redacta (
rex Angliæ id retinere volebat) & Galliæ rex difficilem se in eo ostenderet, rex ille
caricensem episcopum mutatis equis ad Galliæ regem misit: sed qua in re maximè
ficultas esset posita non indicata, ei mandatum fuit, vt eius nomine regē hortaretu
tanti boni ratione habita, ne tam subtiliter in quibusdam rebus insisteret: quam ob
Galliæ rex, qui in populorum suorum reprehensionem incurrere nolebat, eo quod
nacum nobilis ciuitas esset, & admodum notæ in Galliæ reges fidei, rem ad Senat
cui omnes aulę principes interfuerunt, retulit: qui vno ore ad pacem etiam hac lege
plectendam eum sunt hortati: & quamuis eo tempore Hispanus, vt eam omni indu
impediret, multa Galliæ regi polliceretur; & præsertim se illi ad Mediolanense im
rium occupandum auxilia daturum, tamen vbi regem in Tornacensi re assentiri re
sum in Angliam est allatum, initio Augusti pax inter vtrumq; regem dum viuerent, p
que annum vnum confecta est, ijs legibus: vt Tornacum Anglus retineret, cui Fra
sexcenta aureorum numûm millia persolueret; ita vt ex ea summa quotannis cen
Francicorum millia numeraret: alter alterum ad suum imperium defendendum, si
lum terra gereretur, decem peditum millibus, si mari, sex, iuuare teneretur. Galliæ
mille & ducentos cataphractos Angliæ regi ad quamuis expeditionem, & vicissim
Galliæ regi decem millia peditum daret; sed tunc eius, qui opus haberet, sumptibu
vtroq; eorum nominati fuere, Scotiæ rex, Archidux, & imperium; Cæsar autem &
spanus silentio præteriti: Heluetij quoq; nominati sunt, sed ea lege, vt quicunq; Me
lanense imperium, vel Genuam vel, Astam contra regem Galliæ tueretur, ab ho
mero esset exclusus. Quæ pax summa alacritate facta, affinitate corroborata est:
niam Angliæ rex sororem suam Galliæ regi, ea lege in matrimonium dedit, vt se
dringenta aureorum numûm millia dotis nomine accepisse fateretur. Sponsalia st
in Anglia sunt celebrata; quibus rex ob ingens odium, quo Hispanum prosequeb
eius oratorem interesse noluit. Et vix dum hæc pax erat confecta, cum induciaru
C

re confirmationis tabulæ, ad Galliæ regem ſunt allatæ; & ſimul eius atq; Hiſpani ,de affinitate inter Ferdinandum Auſtriam, & regis ſecundam filiam,quatuor tan- nnos natam qua de agebatur contrahenda mandata; quod negotium ob pacem m prorſus excluſum fuit; quin etiam rex vt Angliæ regi ſatisfaceret, Suffolciæ du- qui omnibus Germanis peditibus,qui ei militabant præerat,Galliæ regno excede luit:is tamen ab rege honore affectus,& amicè tractatus,contentus diſceſſit. Quo ore & pontifex noua fœdera fecerat; quoniam artibus & ſimulatione plenus, & iolanum à Galliæ rege recuperari nolebat; & illum ac ceteros principes pro ſua varijs artibus retinere cupiebat: ideò per cardinalem Sanſeuerinatem,qui Galliæ negotia Romæ procurabat, regi ſic propoſuerat, vt poſtquam non ea erant ora,quæ maiorem, apertioremq; neceſſitudinem inter ipſos contrahi paterentur, n huiuſmodi initium ac fundamentum iaceretur, ex quo alio tempore arctiſſima inctio ſperari poſſet: itaq; capitum ſummam miſerat: ad quæ cum Francus, etſi id ratum eſſe oſtenderet, non tam citò reſpondiſſet (nam ſiue alijs occupationibus ditus, ſiue aliquod reſponſum aliunde,vt ex rerũ progreſſu conſilium caperet ex- ret,quindecim dies ſuſpenſum tenuit)Pontifex nouum cum Cæſare & Hiſpano in m vnum fœdus inijt; quod tamen nihil aliud quàm communium ſtatuum mutuam ſionem complectebatur; cùm antea Hiſpanus illum ad regnum neapolitanũ pro o fratre aſpirare, non fruſtra eſſet ſuſpicatus;qua de re iam aliqua cum Venetis a- erat: & vix dum illud fœdus confecerat,cum Galliæ regis reſponſum eſt allatum; a omnia quæ pontifex propoſuerat, comprobabat;illud vnum addens;vt poſtquã lorentinorum,Iuliani eius fratris,& Laurentij Medices nepotis, quẽ pontifex Flo e adminiſtrationi præfecerat,patrociniũ eſſet ſuſcipiendum; ſe quoq; viciſſim pe- t ipſi ſe ad ipſius defenſionẽ obſtringerent:quo reſponſo accepto,pontifex,quòd Cæſari atq; Hiſpano coniũxiſſet excuſauit:propterea quod cum in tam æqua pe- e reſponſum tam diu differri videret,quin aliquid ſuſpicaretur facere non potuiſ- d tamẽ id fœdus ad breue tempus ictum eſſe;nec quicquã quod in eius detrimen ſſet eo contineri; nec cæptum inter ipſos negotium impediri: quibus rationibus ge admiſſis, pactionem inter ſe quandam, non publicis tabulis,quo res occultior ed vtriuſq; manu ſubſcripta ſchedula firmarunt.Pax inter Galliæ & Angliæ reges, m opinione celerius ac facilius facta,nemo enim vnquam tantum odium tam ci- eneuolentiam affinitatemque conuerſum iri poſſe crediderat: fortaſſe pontifici, i,vt & alij,inducias potiuſquam pacem futuras,vel ſi tamen pacem, eã Galliæ re- iores leges, vel ſaltem vt per aliquod tempus in Inſubria bellum non moueret turam perſuaſerat, minus grata fuit:Cæſari autẽ vehementer diſplicuit;& Hiſpa- i vt nullum eſt in rebus humanis malum, cui non aliquod ſit adiunctum bonum, em ſe inde voluptatem percipere aiebat; alteram quidem quòd Archidux eius , ſororis Galliæ regi in matrimonium locandæ ſpe excluſus,& ab Angliæ rege a- us, omnibus in rebus conſilium autoritatemq; ſuam ſequi cogeretur;alteram ve- d cum rex Galliæ facilè filios mares habere poſſet, Angoliſmẽſium ducis,quem uoniam Nauarræ regis in regnum ſuum reducendi cupidiſſimus erat, ſummo o- ſequebatur,ſucceſſio in dubium reuocaretur:ſoli Heluetij etſi priſtinum in Gal- em odium retinerent,tamen,quòd rex ille,vt credebatur,reliquis moleſtijs libe- ellum in Inſubria moturus videretur, ipſi virtutis ac fidei ſuæ cunctis oſtenden- uam habituri eſſent occaſionem,eam pacem ſibi gratam eſſe aſſeuerabant. Neq; bium erat, quin Galliæ rex,moleſtiarum trans alpes penè omni timore ſublato, tum Mediolanenſis imperij recuperandi deſiderium haberet;ſed an ſtatim arma oturus, an verò in proximum annum dilaturus,incertum erat;occaſio enim præ- e,ſed apparatuum ſigna nulla cernebantur: qua in ambiguitate pontifex,quam- d imperium à Galliæ rege recuperari ei moleſtiſſimum eſſet,vehementer,ne mo rpoſita præſentes occaſiones corrumperet, eſt eum hortatus; reſq; malè ad reſi- m eſſe comparatas,oſtendit: Hiſpanicum exercitum imminutum eſſe ſtipendijs- rere: Mediolanenſes omnes inopes,atq; ad extremam deſperationem redactos; emquam eſſe qui pecuniam ad Heluetios euocandos conferre poſſet: quæ ra-

tiones idcirco maiorem habebant autoritatem, quia non multo antè quàm pax c
Angliæ rege coiret, se, vt ipse Genuam recuperaret, cupere ostendens, Octauiani
gosij vt cum eo pacisceretur flectendi aliquam spē fecerat. Certum est pontificem
parum candidè egisse, sed vel quòd cum res malè comparatas videret, & regem Ga
etiam absq; suis hortationibus hanc expeditionem suscepturum suspicaretur, præ
tim quòd videret eum cataphractos & multos Germanos pedites in promptu hab
huiusmodi arte eius amicitiā antè capere vellet; vel maiore astu vsus, id quod Cęsar
Hispanus afferebant, & Galliæ rex negabat, nō licere ei vigentibus inducijs, bellum
Insubria mouere, verum esse sciret; ideoq; regem eam expeditionem detrectaturū
suasus, bonā in eo suæ voluntatis opinionē gignere, sibiq;, si fortè alio tempore aux
ab se peteretur, excusationē parare vellet: cessit aūt ei res ex sententia: nam rex cum
ob eam quam diximus caussam, siue ob pecuniæ inopiā, siue ob hyemis propinquit
ante Ver arma non mouere statuisset, etiam eo tempore sibi pontificis opem non d
turam sperare se ostendens, varijs adductis moræ caussis; ea verò quæ fortasse potiss
erat induciarum, silentio præterita, respondebat. Sed tamen ad Genuæ res tentan
vel saltem Laternæ quæ eius mandato eodem anno sæpius à paruis nauigijs quæ,
Genuæ portum tendere fingentes, furtim ei appropinquarant, aliquem commea
acceperat, opem ferendam, propensus erat: sed tanta erat commeatus penuria, vt
arx illa subsidium expectare non posset, qui in ea erant sese Genuensibus, qui ing
regis mœrore eam funditùs euerterunt, dedere coacti fuerint. Laternæ iactura re
à Genuæ tunc tentandæ consilio prorsus remouit; & totus ad apparatus quibus pr
mo anno Mediolanum inuaderet est conuersus; & adhuc pontificem ob beneuo
quem ostendebat animum; ob studium quod in negotijs cum Angliæ rege & Helu
declararat; & quia se ad eam expeditionem incitarat, sibi coniunctum ac fautorem
sperabat; præsertim cum vicissim pontifici polliceretur, nominatimq; se illi ad reg
neapolitanum, siue pontificio imperio, siue Iuliano fratri mallet subijciendum, au
futurum: sed noui casus de eo suspicari regem coēgerunt. Pontifex, Ferrariensium
cis res, etsi initio sui pontificatus magnam ei Romæ spem fecisset, & Regij restituti
vbi cardinalis eius frater ex Pannonia redijsset, promisisset, nunquam componere
luerat; vbi autem ille redijt, varijs iniectis impedimentis distulerat: eadem tamen
missa ei non modò verbis, sed etiam tabulis confectis confirmauerat; & vt Regij v
galibus, tanquam breui ad eius imperium rediturí frueretur, concesserat; longè a
alia eius erat mens, ad Ferrariæ imperium occupandū inhians; & ad id ab Alberto
pensi Cæsareo oratore, accerbissimo ducis inimico, & plerisq; alijs, qui sempitern
Iulio, ob pontificium imperium ita auctum, adeptæ gloriæ exemplum proponeban
citatus: nunc oportunam perampli dominatus Iuliano fratri tradendi occasionem
qui immodica spe sibi proposita, sponte Laurentio nepoti Mediceæ familiæ auto
tem quam Florentiæ habebat, concesserat. Pontifex igitur hæc consilia sequutus, à
sare, qui semper pecunia egebat, vt sibi Mutinam quadraginta aureorum numûm
bus acceptis pignori traderet, quemadmodum paulò ante Iulij obitum cum eo a
tum fuerat, facilè obtinuit; eo consilio, vt eam ciuitatem, Regio, Parmæ atq; Plac
adiungeret; earumq; perpetuum vicarium vel præfectum Iulianum constitueret: &
quando posset, Ferrariam adderet. Ea emptio non mediocrem Galliæ regi susp
nem mouit: videbatur enim magnæ cum Cęsare necessitudinis inditium, & ei pecu
dari ægre ferebat; quamuis Pontifex eam sibi à Cæsare ob pecuniam antea accep
concessam excusaret: illud quoq; suspitionem auxit, quòd cum Turcarum princeps
gnam contra Sophum Persarum regem victoriam esset adeptus, pontifex tanqua
re Christianis omnibus periculosa, ad omnes principes literas dedit; quibus vt a
quibus in mutuam perniciem abuterentur, in communem religionis hostem conu
rent hortabatur; illud autem pontificem totum patefecit, quod eodem colore Pe
Bembum suum ab epistolis ministrum, qui postea fuit cardinalis, Venetias vt eum
tum ad pacem cum Cæsare flecteret misit: quo in negotio cum eædem quæ hac
difficultates versarentur, non modò ei nō sunt obsequuti, verùm etiam Galliæ reg
aduentus caussam indicarunt; quamobrem Francus, illum cum iam belli gerend

taret,se sociorum auxilijs spoliare conatum,molestè ferens,antea cępta cum Hi-
negotia, vel vt pontificem hoc terrore moueret,vel si hoc non posset,vt ea perfi-
enouauit: tanto Mediolanensis imperij præ cæteris rebus omnibus recuperandi
rio flagrabat. Hoc autem ipso tempore nulli prætcrea,nisi contra Venetos in Ita-
tus extiterant, in quos etiam occultissimè insidiæ paratæ fuerant : si enim quod
scriptores narrant verum est,nonnulli Hispani pedites,se ex hostiũ castris trans-
imulantes,Patauium ingressi,ducum suorum mandato Aluiano necem machina
:eo namq; interfecto, si statim exercitum Patauio tanti ducis morte perturbato
ierent, se facilè ea ciuitate potituros sperabant:adeò præsentis militiæ ratio à ve-
virtute discessit:qui tantum abest vt percussores subornarent, vt si quod scelus in
arari intelligerent,id ei illicò patefacerent;propterea quòd hostem virtute supe
lcrius ducerent, & se id posse facere confiderent:sed ea machinatione detecta,
ti milites meritas pœnas luerunt. Hispanicus exercitus non parum numero im-
us,inter Montanianã,Coloniam & Ateste castra locarat: quem vt in regnum nea-
num redire cogerent,Veneti classem cui Andream Grittum præfecerant,exorna-
quæ ad Apuliam inuadendam decreta, tandem varias ob caussas dissoluta,& si-
obruta fuit.Hispani deinde à Germanis qui Veronæ erãt, ad Patauinorum agros
m eis depopulandos inuitati, ad Turrim prope Vicetiam venerunt: sed vbi mul-
s eos in illis castris frustra expectassent,quia ad paruum numerum erant redacti;
romissa ob quæ eos vocauerant præstanda minimè idonei, vastationis agrorum
o deposito, & mille & quingentis peditibus ab eis impetratis, cum septingentis
,totidem leuis armaturæ equitibus, & tribus millibus ac quingentis Hispanis pe-
s, ad Citadellam oppugnandam,quo in oppido erant trecenti expediti equites,
derunt:eò igitur cum ad secundam diei horam pęruenissent(totam enim noctẽ,
iti iter confecerant)statim tormentis admotis eam percutere cœperunt: eodem-
e secunda oppugnatione eam expugnarunt, omnesq; illos equites ceperunt, &
em castra ad tertium à Vicetia lapidem redierunt.Aluianus verò quòd pugnandi
atum ab Senatu non haberet,cum septingentis grauis,mille leuis armaturæ equi-
& septem peditum millibus, loco munito, iuxta Brentam amnem castra locarat:
is rebus vsquam mouebatur; sed ex suis castris expeditis equitibus semper hosti-
gotium facessebat: nihilominus autem postea ob maiorem exercitus securitatẽ,
cilionem ferè ante Patauinas portas castra promouit:cum verò regio vniuersa
; partis excursionibus direptionibusq; esset consumpta,Hispani commeatu defi-
,Vicetia,& Brendolę arce quæ septem milliaribus Vicetia distat desertis,ad prio-
a ex quibus discesserant, redierunt : neq; alijs subsidijs stipendijsúe, quàm mul-
as Veronæ, Brixiæ, Bergomi, & alijs circumiectis locis imponebant,alebantur.
is regressis inter Batalliam & Patauium Aluianus in loco munitissimo metatus
o ex loco Ateste paruo eoq; negligenti præsidio munitum esse certior factus,qua
ntos equites & mille pedites noctu eo misit;qui antequam audirentur ingressi,&
inta Coruerię ducis qui in arcem confugit leuis armaturæ equitibus captis, in
redierunt: sed quum Veneti noua supplementa militum ad exercitum misissent,
us Montanianam profectus, proregi pugnæ potestatem fecit; qui quoniam viri-
ngè erat inferior, ea detrectata, in Rhodiginam Polinensum se recepit:quamob-
luianus omni prorsus trans Athesim obstaculo liberatus,quotidie ad Veronenses
vsq; excurrebat:quæ res in caussa fuit,vt prorex eius ciuitatis periculo motus,tre
cataphractis & mille peditibus in Polineso relictis,cum reliquo exercitu in eam
tulerit.At in longè maioribus angustijs versabatur Crema,à Mediolanensium du-
ijs,quæ in vicinis oppidis & pagis erant, penè obsessa, & intus annonæ caritate,
ingenti pestilentia oppressa, in qua milites multos menses absque pecunia fue-
rmentario puluere, alijsque rebus necessarijs sæpius postulatis carebant: quam
n,Rentius,diutius obsistendi spe amissa, id Venetis cum obtestatione denuntia-
& tamen eadem fortuna sese ei adhuc benignam exhibente, Siluium Sabellum
centos graues, centum expeditos equites, & mille & quingentos pedites habe-
pentè aggressus,illicò fudit.Siluius autem cum quinquaginta grauis armaturæ e-

quitibus,Laudem euasit. Veneti deinde Cremam iterum commeatu munierunt,&
colaus Scottus comes mille & quingentos pedites imposuit;quo præsidio cum R
animus & vires auctæ essent, post paucos dies à ciuibus vocatus,Bergomum est in
sus; Hispani verò in Capellam confugerunt:eodemq; tempore Mercurius,& Mala
Ballio trecentos equites qui extra vrbem castra habebant, ceperunt. Sed quum
paucos dies Nicolaus Scottus cum quingentis Italis peditibus, Bergomo Cremam
tens, in ducentos Heluetios incidisset, ab eis fusus, & captus,atq; ad Mediolanen
ducem, cuius iussu securi percussus est, ductus fuit: Bergomi amissio proregem &
sperum Columnam excitauit, qui Hispanicis ac Mediolanensium copijs simul con
ctis, cum quinque peditum millibus eò profecti,tormenta ad diuæ Catharinæ po
collocarunt; quibus cum multùm in muro diruendo profecissent, Rentius qui int
rat,vbi se eos sustinere non posse animaduertit, ciuitate ad illorum arbitrium relic
cum omnibus suis militibus & rebus eorum, sed absq; tubarum clangore, atq; ve
depressis,abire posset pactus est.Prorex Bergomenses octingentis auri libris mulct
Dum autem hæc Cremæ & Bergomi gererentur, admodum illustre facinus,magna
industriæ & celeritatis Rodigij Aluianus patrauit: nam quum plures quàm ducent
spani cataphracti illic castra haberent, seq; quòd inter ipsos ac Venetas copias At
fluuius interesset, tutissimè ibi degere arbitrarentur,Aluianus ponte prope Anguil
oppidum repentè iacto, cum expeditis militibus,incredibili celeritate fluuium tra
& ad oppidum, cuius portam iam centum pedites rustricano more induti, ab ipso,
catus qui eodem die celebrabatur occasione præmissi occuparant, peruenit; & in
sus omnes eos captiuos fecit:qua re territi reliqui Hispani qui in Polineso erant, ad
diam velut totius regionis munitissimum locum confugerunt: deinde Polineso o
atq; etiam Lineaco deserto, Ferrariam versus contenderunt.Rhodigio capto Alui
cum exercitu Oppianum, quod prope Lineacum est,fluuiatili quoq; classe eò add
& inde Villacercam, quæ non procul ab Verona abest,petijt:quo ex loco si minus
nam,in quo erant duo millia Hispanorum peditum, & mille Germani,capere pos
per totam hyemen negocium facessere instituerat:sed trecentos graues, quingent
peditos equites, & sex millia peditum ex hostili exercitu Lineacum versus conten
certior factus,ne sibi commeatum interciperent,vel vt ad pugnam cogerent veritu
de discessit;& eos à latere est insequutus: petebant autem illi Athesim, cumq; ad A
retum magna cum commeatus ob expeditorum equitum, & fluuiatilis classis mol
penuria, traiecerunt: quo in loco quum Hispanicum exercitum, Bergomo recup
Veronam redire cognouisset, eum non expectare statuit; ideoq; equitatum terrest
nere Patauium misit:ipse cum peditatu,impedimentis ac tormentis,vt pluuias atq
lenta loca vitaret,nocte secundo Athesi flumine vectus est;nec hostilis incursionis
caruit; sed illis aquarum copia impedimento fuit:ipse autem nauibus deinde rel
consueta celeritate incolumis pedibus Patauium peruenit, quo ante duos dies g
equitatus venerat;& exercitum Patauij atq; Taurisij distribuit:Prorex autem Pros
Columna, copijs in Rhodigia Polineso in hyberna collocatis, Isprucam,vt cum C
de rebus quæ incidebant deliberarent, sunt profecti. Hoc ipso anno Iulijforum,
Frangipanio capto,iustrumentum illud,quod eam regionem præ ceteris turbabat
remotum,consueto pacatius fuit:quamobrem Veneti quanti interesset eum retin
lum cum Ioannepaulo Ballione permutare recusarant: at Ioannespaulus,quum
de eo cum Caruaialle permutando ageretur, ab Hispanis,nisi permutatio fieret in
manus redeundi fide data, Romam proficiscendi potestatem acceperat: sed Caru
dum de permutatione agitur defuncto, Ioannespaulus se hoc casu liberatum asse
in eorum quorum captiuus fuerat potestatem redire noluit. Ijsdemq; diebus,quo
ca anni finem fuit,Adurnij & Flisci,occulta,vt opinio erat,Mediolanensium ducis
adiuti, noctu proditione Genuam iugressi, quum ad prætorij forum peruenisser
Octauiano Fregosio, qui cum prætoria sua cohorte eis extra septa occurrit,& ip
ceteris acriter pugnans, paruum vulnus in manu accepit, in fugam sunt coniecti
capti fuerunt Sinibaldus Fliscus,Hieronymus Adurnius,& Ioannes Camillus ne
tanus. Præter ea quæ dicta sunt memoria dignum videtur, quòd hoc ipso anno
Ele

antos vidit, quæ belua fortasse post Romanorum triumphos & publicos ludos in visa non fuerat: nam quum Emanuel Lusitaniæ rex amplissimam legationem, ad entiam pontifici præstandam mitteret, multa munera vnà misit: & inter cetera elephantos,quos ei ex India naues eius aduexerant; quorum in Vrbem introitus no concursu celebratus fuit. At Galliæ rex hoc ipso tempore alijs rebus quàm s ac spectaculis animo intentus, omnia ad bellum necessaria diligenter compara e pontificis animi certò explorandi cupidus, sed qualiscunq; is esset in destinata itione persequenda obfirmatus, vt suum erga se studium declararet, postulauit; ue, quæ ipsi antea pollicitus fuerat,confirmauit: qui si ab eius amicitia exclude- e à Cęsare atque Hispano iam reiectas conditiones accepturum:regni sui poten- enetorum fœdus,& ab eisdem promissa auxilia,ei in mentem reuocabat:tenues mporis in Italia Cæsaris & Aragoniæ regis vires esse;& vtrumque illorum pecu- entissimũ:neq; ad proprios milites alendos, nedum ad Heluetios,qui nisi stipen- ceptis ex montibus suis non essent descensuri, mouendos,satis opum habere:o- Insubriæ populos postquam acerbum aliorum iugum essent experti, nihil aliud Gallorum imperium exoptare:nec pontificem sui, vt victoria in eum hostiliter v- ,prouocandi caussam habere; quòd Galliæ regũ, & sua ipsius in Italia potentia, r sacrosanctæ sedi vtilis fuerit:quia ipsi semper ijs quę iure ad eos spectabant con unquam,quemadmodum toties res ipsa docuerat,de reliquæ Italiæ imperio oc- do cogitarant: at longè aliam esse Cæsaris atq; Hispani mentẽ;qui nihil vnquam ogitarant, nisi vt vel armis,vel affinitatibus,vel insidijs, totius Italiæ imperiũ oc- nt; & sacrosanctam sedem, ipsosque Romanos pontifices,non minus quàm reli- n seruitutem redigerent,antiquum esse Cęsaris desiderium omnibus notum erat: odẽ tempore,& pontificij imperij securitati,& cõmuni Italiæ libertati, & suæ Me- amiliæ amplitudini cõsuleret;quam occasionẽ nullo alio tempore,alióue quàm dere esset habiturus. Nec verò pontifici in cõtrariã partem Cæsaris & Aragoniæ t se illis ad Italiæ defensionẽ coniungeret, vehementissimæ cohortationes dee- quibus se qui simul coniuncti Galliæ regem Insubriæ imperio expellere potue- ultò magis ad idem contra eum tuendum idoneos fore ostendebant:iniuriam ei re anno,ob pecuniam ad Heluetios cum eius exercitus in Italiam venit missam, atam memoria repeteret;& existimaret regem si victoria potiretur,vno eodem- npore de iniurijs à quouis acceptis vlciscendis, & se à futuris periculis ac metu do cogitaturum.Sed magis pontificem Heluetiorum,qui in pristino ardore per- s,se,si eis sex Rhenensium aureorum numûm millia singulis mensibus darentur, ,& Genebræ mõtis,& Finarij itinera,sex peditum millibus obsessuros ac defen- : si ipsis quadraginta eorundem aureorum numûm millia singulis mensibus nu- ntur, cum viginti peditum millibus in Burgundiam irrupturos pollicebantur, is & promissa mouebant. His fluctibus agitatus pontifex, animi dubius, quia n cupiditas impellebat,inde retrahebat metus, singulis communia responsa ac eddens, mentis suæ sensum aperire quantum poterat differebat: sed quum iam rex ferè importunè vrgeret,tandem respondit neminem quantopere eius rebus melius illo scire; qui quàm vehementer ipsum ad Italicam expeditionem eo tẽ- io absq; cæde & periculo victoria potiri poterat,esset hortatus,nosset; easq; hor s, propterea quòd arcanũ toties ab se repetitũ,seruatum non esset,cum vtriusq; ento ad aliorum aures permanasse;ex quo factũ sit,vt & ipse ne ab eis læderetur, ulo fuerit; & regis expeditioni aucta sint impedimenta; quòd cæteri res suas ita fuerint, vt victoria absque grauissimo periculo, & plurimi sanguinis effusione am non possit: cumq; Turcarum principis potentia recenter tanto successu cre- Christianos principes ad mutua bella accendere,eisq; fauere,neque naturæ suæ aneum, neque pontificij muneris esse;neque aliud quidquam posse,nisi eum vt meliori occasione,opportunitateúe expectata supersederet, hortari;quæ vbi ap- , idem illum in se eius gloriæ & amplitudinis studium, quod superioribus men- rspicere potuerat, reperturum: quod responsum,etsi mentem eius non expres- d Galliæ regis aures peruenisset, non modò illum eius societatis spe priuasset,

ſed etiam pontificem & conſilijs & armis hoſtibus ſuis adhæſurum, certum pen
didiſſet.hæc anno decimoquarto ſupra milleſimum & quingenteſimum geſta ſu
mors, quæ ſæpe vana hominum conſilia in maxima ſpe præcidere ſolet, bello ia
minenti moram iniecit: nam Francus, dum ætatis ſuæque imbecillitatis oblitus
nuptæ decimumoctauum annum agentis, formæ atque ætati præſtanti cupidè o
1515. dat,febre oppreſſus, & alui profluio accedente,anni M. D. XV. primùm diem mor
memoria notans, repentè ex hac vita migrauit: fuit autem rex iuſtus, & popul
valde gratus, ſed qui nec antè,nec poſtquam regnum eſt adeptus,vel aduerſam,
cundam fortunam vnquam conſtantem & firmam habuit: nam quum ex paruo
lianenſium duce, Caroli ipſo iunioris & duorum eius liberorum morte feli
Galliæ regnum eſſet conſequutus, Inſubriæ imperium,& deinde neapolitanum
ſimè occuparat; ita vt Italia vniuerſa per multos annos ferè ex eius arbitrio pen
Genuam rebellantem ſumma felicitate recuperauit: Venetosglorioſiſſimè vicit
his duabus victorijs ipſemet interfuit. contrà verò iuuenis adhuc, ab Ludouico
cimo eius filiam ſterilem ac penè monſtroſam vxorem ducere coactus fuit; nec
eo matrimonio ſoceri beneuolentiã patrociniumúe ſibi comparauit;& poſt eius
ob Borbonij dominæ potentiam, ad noui regis pupulli adminiſtrationẽ non adi
atq; in Britãniam citeriorẽ cõfugere penè coactus; deinde in Santalbini prælio c
duos annos captiuus fuit:his addenda ſunt,Nouarienſis obſeſſio & fames,tot cl
regno neapolitano acceptæ;Mediolanenſis imperij,Genuæ,& omniũ locorum V
ademptorũ iactura; bellũ à potentiſſimis hoſtibus Galliæ regno intra proprios f
latum:quo tempore imperiũ ſuum ad grauiſſima pericula redactum vidit:ſed tan
tempore obijt,quum ſecũda fortuna ad eum redire videbatur:ſuum enim regnũ
derat:cum Angliæ rege pacẽ,affinitatẽ,maximamq; neceſſitudinẽ contraxerat,&
gnam Inſubrici imperij recuperandi ſpem venerat. Ludouico XII Franciſcus A
menſis,illi inter regię ſtirpis mares cognatione proximus,atq; ex eodẽ Aurelian
ducũ genere prognatus,defuncti regis filiab. in regni ſucceſſione,Salicę legis in
regno vetuſtiſſimæ,qua dum ex eadẽ ſtirpe mares ſuperſunt,fœminæ ab regia di
excludũtur,beneficio antepoſitus ſucceſſit:de cuius virtute,animi magnitudine,
atq; generoſo ingenio, tantam omnes ſpem conceperant,vt nullus eſſet, qui ne
multis annis maiore expectatione ad regnũ perueniſſe, nõ fateretur:ſummam e
gratiã conciliabant ætatis,cum 20 duorum annorum eſſet,flos,corporis egregia
ingens liberalitas,eximia erga omnes humanitas,& plena multarũ rerũ cognitio
mis verò nobilitati cuius ſe ſummũ fautorẽ oſtendebat, vnà cum Galliæ regis a
tione Mediolanenſiũ quoq; ducis nomẽ, vtpote quod nõ modò veteri Aurelia
ducũ iure,ſed etiã diplomatis à Cæſare in Cameracenſi fœdere cõceſſi beneficio
ſpectaret,aſſumpſit:nam & eodẽ quo ſuperior rex,eius imperij recuperãdi deſid
grabat: ad quod nõ modò ipſum,ſed & omnis Gallicæ iuuentutis flos, Gaſtonis
gloria,& tot à proximorũ regũ in Italia victoriarũ memoria incitabat:quamuis d
conſilio ne alios ante tempus,qui ſibi reſiſterẽt inuitaret,eam cupiditatem diſſi
interea vt in regni nouitate fit,amicitiæ cũ alijs principib.cõtrahendæ operã dab
rum multi ſtatim legatos ad eũ miſerunt:quos ille hilari fronte,ſed præcipuè eo
Anglo mittebãtur accepit:qui,quũ iniuria ab Hiſpano accepta recens eſſet,cœp
Ludouico rege amicitiã cum eo cõſeruare cupiebat:venit & eodẽ tempore ab A
ce legatio,cuius princeps fuit Naſſouius regulus,cũ magnę ſubmiſſionis tanquã
premum dominũ,quòd Flandrię comitatũ Galliæ regũ beneficio poſſideret, ſi
tione:vtraq; legatio citò ac feliciter dimiſſa: nam cũ Anglo fœdus inter ipſum a
ctum regẽ ictum,ijſdem legibus dum vterq; viueret, confirmatũ eſt,& Scoto tr
norũ ad deliberandũ num fœdere comprehẽdi vellet ſpatium cõceſſum: cũ Ar
verò multa quę pleriſq; cõcordiã impeditura videbãtur ſunt remota: ſed Archi
tutelã egreſſus,recenter regnorũ ſuorũ adminiſtrationẽ ſumpſerat,multæ ad h
impellebant:Flandriæ populorum bello cum Galliæ regno abſtinere cupient
tationes:impedimentorum quæ ſibi in aui morte,ad Hiſpaniæ regni ſucceſſion
lis afferri poſſent amouendorum ſtudium: & quia abſq; amicitiæ vinculo ſe me

æ & Angliæ reges fœdere iũctos relinqui periculosum existimaret: viciſſim quoq; cus,omnes occaſiones quæ illum ad aui paterni vel materni autoritatẽ cõſiliumúe ndum cogere poſſent amouere ſummopere cupiebat.Itaq; Lutetiæ Pariſiorũ pax eos & fœdus perpetuũ ictum: & Cæſari atq; Hiſpano,ſine quorũ autoritate Archi- l agebat,locus in trimeſtre tẽpus relictus:quod toties agitatũ fuerat,vt Renata Lu- regis filia,Archiduci in matrimoniũ daretur, de eo ſic cõuenerunt,vt ei ſexcenta orum numũm millia,& Berrienſis ducatus, ipſi eiusque liberis in perpetuum dotis ne traderentur; eaque quia tunc admodum erat paruula,vbi ad nonum ætatis an- perueniſſet, ſtatim ei daretur; ea tamen lege vt omnibus quæ ad eam ex paternis aternis bonis hæreditario iure peruenire poſſent,& nominatim Mediolani,& Bri æ citerioris iuribus cederet:Francus verò eum poſt Catholici regis obitũ nauibus litibus quibus in Hiſpaniã duceretur iuuaret. In Franci gratiam Gheldrenſiũ dux natus fuit,& pręter ea quæ dicta ſunt,nonnulli aiunt,pactũ fuiſſe,vt poſt tres men- gati vtriuſq; nomine ad Aragoniæ regẽ mitterentur; qui,vt Archiducem illorũ re- i principem (ſic illi eum ad quẽ regni ſucceſſio ſpectat appellant) proclamari;eiq; los ſacramẽto obſtringi iuberet.Nauarræ regnũ reſtitueret,& ab Inſubriæ imperio o abſtineret,ab eo peterent. Nec dubium eſt quin hi duo principes in fœdere in- o,magis pręſentis cõmodi,quã eius in poſterũ obſeruãdi rationẽ habuerint:quod fundamentũ in cõnubio,quod pactũ fuerat, quũ ſponſa nondũ 4 annũ attigiſſet, oterat? & quomodo Galliæ regi, Renatam Archiduci in matrimonium tradi pla- oterat,cui cum ipſe eius maiorẽ natu ſororem vxorẽ haberet,in Britannię ducatũ cõpetebat? Britanni enim proprij ducis aliquando denuò recipiendi cupidi, quũ princeps ipſorũ ad ſecundas nuptias tranſiuit, vt ſi maximus natu ex eius poſteris regnũ adipiſceretur, ad ſecundũ ducatus ille tranſiret,pacti erant.cum Hiſpano Francus,de inducijs cum ſuperiore rege factis (ſed Mediolanẽſis imperij illis vi- ous nõ infeſtandi lege ſublata) prorogandis agebat,ſperabatq; ſe poſtea facilè cũ e cõuenturum: quã ob cauſſam Venetis qui ſe ad fœdus cum ſuperiore ictum re- ndũ paratos offerebant,quia ad fœdus cum Cæſare cõtra illos ineundũ liber eſſe at,nihil certi reſpondebat. At Hiſpanus rex,etſi vt ſemper bello in Hiſpaniæ fini- rere cupiebat, nihilominus quia quantã ſuſpitionẽ induciæ prorogatæ Heluetijs allaturę,idq; quum iam nec eius verbis fides haberetur,nec cõſilia audirentur,in fore vt pontifex,qui ad eam vſq; diẽ anceps fuerat, Franci ſocietatẽ amplectere- gitabat;tandẽ ſe inducias niſi iiſdem legibus quibus eas cum ſuperiore rege reno prorogare nolle reſpondit. Franciſcus igitur hac ſpe excluſus,& Cæſarem Hiſpa- ſuadente ſecum minimè cõuenturum ſperans, fœdus cum veneto Senatu iiſdem s quibus cum ſuperiore ictum fuerat ſanxit. Relinquebãtur pontifex & Heluetij: vt ſuos legatos admitterent petijt;ſed ipſi in eadem pertinacia perſiſtentes,publi- dem eis recuſarunt:cum pontifice ex cuius arbitrio prorſus pendebat Florentini, nc aliud egit,niſi illũ,vt ſe integrum liberũq; conſeruaret,quò vbi rerũ ſucceſſus d ſeſe declarandũ allicerent,meliorẽ partem poſſet eligere,eſt hortatus; illud ad- um nunquam ab vllo quàm à ſe ſibi & familiæ ſuæ candidiorem beneuolentiam, orem fidem, ampliores conditiones habiturum.His igitur rerum ſuarum funda- iactis,rex magno ſtudio maximam pecuniæ vim comparare,ſuum equitatum ad a ſupplere: hæc verò non quòd eo anno alios laceſſere vellet, ſed vt ſe Helue- ii ei, niſi ea quæ defuncti regis nomine Diuione promiſſa fuerant præſtaret, bel- l in Burgundiam, vel in Delphinatum minabantur, opponeret,ſe facere aiebat: nulatio apud multos veritatis fidem inuenerat;idque proximorum regum exem- i ſemper primo regni anno noua bella vitarant:ſed non eadem in Cęſaris & Ara- regis animis opinio imprimebatur: quib.regis adoleſcentia, & totius Galliæ re- uo tanta gratia atq; exiſtimatione pollebat,viribus vtendi,qua præ ceteris regi- lebat,facilitas erat ſuſpecta; & noti ingentes apparatus ab Ludouico relicti;quo uſſa Angliæ regis metu ſublato, non nouum bellum decernere, ſed potius iam m exequi videbatur: idcirco ne repentè opprimerentur, pontificem & Helue- fœdere coniungere nitebantur:ſed pontifex omnibus bona verba dans,omnes

varia ſpe fouere nitebatur; ſeq́; quarum nam eſſet partium, prodere differebat.In H
uetijs primus ardor non modo perſeuerabat, verùm etiam continenter augebatur;
niam eius cauſſæ quæ ex publico dolore, nimirum ob penſionum auctum denegat
ob Germanos pedites ab Ludouico rege ad ſtipendia accerſitos; & ob contumelio
faſtus plena verba, quibus in illá gentẽ vſus fuerat, originem habuerant; dolore, ang
bus, & cupiditatibus priuatis auctæ, ob inuidiã qua multitudo in multos priuatos c
qui Franco donatiua, penſionesq́; accipiebãt ferebatur: & quia illi qui ſe Gallicę fa
nis principibus, quos tunc vulgò Gallizantes apellabant, vehementius oppoſueran
ob cauſsã plebis fauore, exiſtimationẽ potentiáq; adepti, ne ſi reſp. denuo Gallis c
geretur, ipſorũ autoritas minueretur metuebãt, adeò vt cũ hæc nõ reip. caritate, ſed
bitione & ciuilib. diſſidijs agitarẽtur ac diſceptarẽtur; hi Gallicæ factionis ſtudioſos
toritate ſuperarẽt, effecerint, vt Galliæ regis maximæ imò immenſæ pollicitationes
cerentur. In hoc animorũ rerumq́; ſtatu, Cæſaris, Arogoniæ regis, & Mediolanenſiũ
cis legati, apud Heluetios ſimul cõiuncti, principum ſuorũ nomine cum eis fœdus
taliæ defenſionẽ, pontifici quinquaginta dierum ſpacio ad deliberandũ relicto, per
ferunt: quo decretũ fuit, vt Heluetij 30 aureorũ numûm millib. ſingulis menſibus a
quis acceptis fœderatis, quo Galliæ regẽ Inſubrici imperij iurib. cedere cogerent,
Burgundiam vel in Delphinatũ erumperent; & Hiſpanus magnis copijs aut Perpe
num, aut Fonterabiam verſus, Galliæ regno bellũ moueret, vt Francus proprium r
tueri compulſus, ſi forte aliud in animo haberet, Mediolanum inuadere non poſſe
gis conſiliũ ad Iunium menſem vſq; latuit, ſed tandem ob apparatuũ magnitudin
diligentiam, tantus motus iam diſſimulari non poterat: erant enim immodici pec
apparatus; maximum Germanorum peditum numerum conſcribebat; multa torm
Lugdunum verſus vehi iubebat; & demum Petrũ Nauarrum recenter ad ſtipẽdia ſ
ſcitum, in Aquitaniam, vt in finitimis Nauarræ locis 10 peditum millia cõſcriberet
rat: nam quum Aragoniæ rex, quia prœlij aduerſi exitus culpa magna ex parte illi t
batur iratus, ducentorum auri pondo ei impoſitã mulctam, quam defunctus rex L
uillano, vt ei aliqua ſaltem ex parte auri mille librarum mulctam quam in Anglia
ſoluerat, ſarciret, dono dederat, nunquam vt eum liberaret ſoluere voluiſſet; nou
qui eius opera vti volebat, quum regnum eſt adeptus mulctam pro eo ſoluerat; de
quum Nauarrus prius honoris ſui tuendi gratia ſe apud Aragoniæ regem excuſ
ſi ab illo deſertus neceſſitati cederet, & ſtatum quem eius beneficio in regno nea
tano poſſidebat, renunciaſſet, illum ad ſua ſtipendia adſciuerat. Quum itaque b
in Inſubriam parari, & regem ipſum eò contendere ſtatuiſſe omnibus notum eſſet
apertè à pontifice vt ſecum faceret petere cæpit: & ad id præter multas rationes
ſtrumenta, Iuliani eius fratris opera vtebatur, qui recenter cum Philiberta C
Sabaudiæ ducis ſorore, & regis matertera matrimonium contraxerat, eiq́ue ex p
ficis pecunia mille auri pondo dotis nomine dederat, quæ res pontificem ipſius
citiæ cupidum eſſe, quum ſe illi tanta affinitate coniunxiſſet, ei ſpem fecerat; idq
magis, quia quum antea cum Catholico rege de Iuliano cum quadam eius co
ex Cardonia familia coniungendo egiſſet, magis ipſius gratia quàm aliam ob cau
has nuptias illis antepoſuiſſe videbatur: nec dubitabat quin Iulianus, alicuius
natus, quo tanto matrimonio dignos ſumptus ferre, & perpetuam ſibi recenter à
tifice, Mutinæ, Regij, Parmæ & Placentiæ traditam præfecturam, qua niſi pote
principum fauore niteretur, poſt fratris obitum potiturum exigua ſpes erat, meli
firmare poſſet, eius ope adipiſcendi ſtudio, eam rem eſſet promoturus. Sed citò
ſpes turbari cæpit, quoniam pontifex Aragoniæ regi, Hiſpanici regni duorum
rum in ſacrum bellum pecuniam deſtinatam, quæ ſupra decem millia auri pon
tura credebatur, conceſſerat, & Albertũ Carpenſem, atq; Hieronymũ Vichium,
ris & Hiſpani oratores, qui ita aſſidui apud illũ erant, vt omnium eius conſiliorũ p
pes eſſe viderentur, magna propenſione audiebat. Hanc dubitationẽ põtifex, gra
ba reddens, mentemq́; benignam ijs qui pro rege agebant oſtendens, fouebat: ſe
decernebat, vt qui prę ceteris reb. omnibus, Mediolanẽſe imperiũ ad exteros de
peruenire minimè cuperet: quamobrem Francus qui eius mentem exploratam h
cup

bat, nouos ad eum legatos misit: inter quos fuit Guilielmus Budæus Lutetianus, humanioribus literis tam Græcis quàm Latinis, inter omnes nostrorum temporum homines summa ac fortasse singulari eruditione præditus: post quos Antonium Palauicinum, hominem pontifici gratum misit: sed irriti erant hi labores, quoniam ante eius aduētum, mense Iulio sese cum alijs occultissimè ad Insubriæ defensionem cōiunxerat, & quia id donec necessitate vrgente sese declarare cogeretur, occulum esse, & eius rei aliquem prætextum habere cupiebat, modò vt Parmam atque Placentiam pontificio imperio permitteret, modò alia ab rege petebat, vt si aliquid eorum sibi denegaretur, magis coactus quàm sponte cum regis hostibus facere videretur; regem sibi aliquid eorum, quæ non penitùs absq; honesti aliqua specie propone erat denegaturum, diffidens, varia, ambigua & dubia responsa dabat: sed erant vialij qui iisdem artibus & calliditate cum eo certarent: nam Octauianus Fregosius ensium dux, potentissimos Galliæ regis apparatus veritus, cum etiam vicissim fœorum ob Mediolanensium ducis ac Heluetiorum erga suos aduersarios propenn, victoriam suspectam haberet, per Borbonium clàm cum Franco conuenerat, tamen & dum id ageret, & postquam perfectum est, semper constantissimè conn pontifici asseuerasset; qui quoniam Octauianus ipsi & Iuliano fratri veteri beentia coniunctissimus fuerat, & ab ipsis ad Genuę principatum adipiscendum adtantam eius dictis fidem habuit, vt quum Mediolanensium dux suspitione ex ea concepta cum quatuor Heluetiorum qui iam Nouariam venerant millibus, & As atq; Fliscis coniunctis ei bellum inferre statuisset, pontifex ne vlterius progrer autor fuerit. Fregosius in hunc modum pactus est: regi Genuæ imperium vnà Castelletto restituitor: Octauianus ducis nomine deposito, perpetuus pro rege e magistratuum ac munerum concedendorum cum potestate esto: ab rege centaphractis præficitor: diui Michaëlis equestri ordine, ac quoad vixerit, annuo sti donator: rex Codifensem arcem Genuensibus valde odiosam ne instaurato: eiitati omnia capita & priuilegia quæ ab Ludouico rege sublata, & combusta fuestituito: Federico Salernitano Archiepiscopo Octauiani fratri, certa è sacerdotigalia, certasúe pensiones assignato: & Octauiano si quando contingeret vt Gelleretur, nonnulla Castella in Prouincia dato: quibus in lucem proditis Octaquia omnes illum meritò Mediolanensium ducem & Heluetios metuere norant ui iustam caussam afferre, minimè difficile fuit: illud solummodo aliquam ei norebat, quòd toties pontifici à quo tot beneficijs affectus fuerat, verum negasset; ulla citra eius consensum pactione cum quoquam facienda datam fide non sersed tamen copiosa epistola quam postea hac de caussa ad eum scripsit, omnibus quibus motus id fecerat, omnibusq; excusationibus, quibus apud eum famam sq; suas, & quod obseruantiam qua eum velut pontificem, & à quo multa beneceperat, non neglexisset tueri posset, accuratè enumeratis, tandem huius notæ nem sibi, si ad priuatos homines, vel ad principem qui priuatis rationibus regno metiretur scriberet, difficiliorem fore affirmauit: sed quum ad omnium eius æncipem sapientissimum, quiq; pro sua sapientia, suum ipsum statum alia ratione ari non potuisse perspiceret, literas daret, apud eum qui quid liceret, vel saltem ncipes non modò cum ad eum statum sunt redacti, verùm etiam imperij augen meliorem statum redigendi gratia, facere consueuerint, optimè cognosceret, se excusare superuacaneum esse. Sed iam res ex verbis & consilijs ad facta & onem deueniebat: rex cum omnibus Galliæ nobilibus, & Lotaringiæ ac Gheln ducibus Lugdunū profectus, exercitum alpes versus mouebat, omnium qui ultis annis ex Gallia in Italiam transiuissent maximum & florentissimum, ab otransalpinis perturbationibus tutus: quoniam Aragoniæ rex qui antè ne tanti is in se conuerterentur veritus, fines suos munierat; & vt populi ad Nauarræ dem alacriores essent, eam Castellæ regno in perpetuum coniunxerat; statim vbi ertè in Italiam progredi intellexit, omnes copias quas conscripserat, eius quod miserat, se eo anno bellum Galliæ finibus moturum, non maiore habita ratio eorum quæ iisdem socijs superioribus annis recepisset, dimisit. Ad regis ad-

nentus famam neapolitanus prorex,qui quum multos menses tacitas inducias cum
netis habuisset,in Vicetinum agrum,vt hostibus qui munitissimo loco prope Vlmo
procul ab Vicetia castra habebant appropinquaret, venerat, exercitum vt(quemad
dum aiebat)Insubriæ opem ferret Veronam duxit: & pōtifex vt & ipse ei regioni o
ferret,suum ac Florentinorum equitatum, sub fratris quem ecclesiæ copiarum im
torem constituerat imperio, in Galliam cisalpinam, quemadmodum ante multos
cum socijs conuenerat mittebat: quanquam in consuetis simulationibus persister
eas copias ad Placentiæ modò & Parmæ, & Regij custodiam mittere diuulgaret;
vsq; cum Galliæ regis oratoribus esset progressus,vt rex eius cōcordiam sibi certo
mittens, Lugduno ad legatos suos Parma atq; Placentia pontifici tandiu donec
compensationem à se acciperet,quam ipsemet pontifex probaret,concessa,transig
potestatem miserit:sed eas ob caussas,quæ pòst afferentur, erant hi labores inane
enim in fatis vt solo Heluetiorum periculo & sanguine, Insubriæ imperium vel d
deretur vel amitteretur: hi nulla negligentia nec pecuniæ paucitate impediti,soli
Insubriam descendebant:iamq; supra viginti millia illorum venerant;ex quibus d
millia ad alpes processerant:illorum nanq; consilium erat earum vallium,quæ ex
bus Italiam à Gallia diuidentibus in aperta loca deflectunt,faucibus occupatis G
distinere. Hoc Heluetiorum consilium regis animum vehementer turbabat, qui
sibi ob virium suarum magnitudinem,quia in eius exercitu erant duo millia & qu
ti cataphracti, viginti duo Germanorum peditum sub Gheldrēsium duce millia;
Vascorum(sic Petri Nauarri pedites apellabant) & octo Gallorum millia;ac tria
fabrorum, qui eodem quo reliqui pedites stipendio conscripti erant,certam vict
pollicebatur. rex etenim cum suis ducibus Heluetiorum virtute cognita, illos m
& angustis locis nisi longè maioribus copijs deturbari nulla ratione posse;maioru
rò copiarum in tam angustis locis nullum esse vsum,difficile esse aliquid præclar
tempore efficere, longè difficilius tanto cum exercitu in tam sterili regione diu
animaduertebat:quamuis maxima commeatus copia assiduè montes versus com
retur: quibus in difficultatibus nonnulli illos aliò diuertere quàm impetere tuti
vt octingenti cataphracti per Prouinciam, & Petrus Nauarrus cum decem Vas
millibus maritimo itinere qui Sauonæ conuenirent mitterentur,suadebant:alij ta
go circuitu nimiam temporis iacturam fieri,vires eneruari, & hostium existimat
eò quòd illis se non audere occurrere ostenderent,nimis augeri aiebant. Itaq; a
iter quo non multum ab eo deflecterent,& vel non obseruaretur,vel saltem min
genter ab hostibus custodiretur,inueniendum esse, & vt Ematius Prianeus cu
dringentis cataphractis, & quinq; peditum millibus Genuense iter teneret,non
illos inde amouendi spe, sed vt Alexandriam & reliqua cispadana oppida tenta
cretum fuit.Duo sunt in Alpibus Lugduno in Italiam itinera; alterum per Cenisi
tem,qui in Sabaudi ducis ditione est, breuius, rectius, & tritius:aliud quod L
Gratianopolim deflectens,per Genebram, Delphinatus montem; vtroque Su
planities amplior esse incipit peruenitur: sed Genebrensi itinere, etsi nonnihil
sit,quia facilius est,& ad tormenta vehenda commodius,semper solebant Galli
citus venire.Heluetij igitur ad horum duorum itinerum,& eorum quę in propin
ca deflectunt custodiam intenti, Susæ consederant:inferiora enim ad mare verg
tinera, adeò angusta & aspera erant, vt quum tanti exercitus equitatum per ea
admodum difficile esset, tormenta vehi nullo modo posse viderentur. At Triu
rex huius rei curam demandauerat, ingenti fabrorum numero stipatus,& hom
hendis tormentis industrios & expertos quos ad proposita loca exploranda m
secum ducens, quánam ex parte Heluetiorum obstaculo vitato facilior transit
niri posset scrutabatur: quam ob caussam exercitus magna ex parte inter Grat
lim & Brigantiam extensus, quid decerneretur expectans, lentè progredieba
quod etiam eos commeatus opperiendi necessitas cogebat: quo tempore ad r
Lugduno profectum,ab Angliæ rege missus nuntius peruenit, qui eum regis f
ne,vt ne Christianæ reip.pacem turbaret, in Italiam non contenderet vehem
hortatus: tantæ mutationis caussa ea fuit, quod cum ei regi, Galliæ regis cur

concordia, quia res illi ex eo nimis iam feliciter succedere videbantur, molesta t: ex hoc initio Hispani legatis qui quàm Galliæ regis, qui tum ob insitum naturæ m, tum quia militiæ suæ tyrocinium in eum exercuerat ei non inimicissimus esse poterat, potentia ipsi esset perniciosa, ostendere non desinebant, aures præbere t: sed longè magis æmulatione, & illius gloriæ, quæ, siquidem ex Insubria victo- reportaret, nimium ipsi augeri videretur, inuidia mouebatur: veniebat in mentem amuis regnum pacatum, & ob diuturnam pacem opulentissimum haberet, tan- que auri à patre congesti inuenisset, non tamen nisi post aliquot annos regnum iæ solum tot hostibus cinctum, tot molestijs fessum armis tentare ausum: hunc ve- gem, se quum ad regni administrationem peruenit aliquanto iuniorem, quamuis um tot bellis fatigatum atq; exhaustum inuenerit, primis regni sui mensibus expe- nem in qua tot principes aduersos erat habiturus, aggredi audere: se tantis appa- us totque occasionibus aliud nihil quàm Tornaci vrbem intolerandis tamen in- ibusque sumptibus, in Angliam retulisse: Galliæ autem regem, si, vt credi par erat, riam consequeretur, tam opulento dominatu parto gloriosissimum in regnũ suum urum; sibi quoque ad regnum neapolitanum inuadendum viam patefacturum, & isse antequam ex Italia reuerteretur eius rei occasionem capturum: qui stimuli & ei facilè antiquum odium in eius pectore excitarunt: sed quum ad eum armis impe- dum tempus non haberet, & fortasse etiam iustiorem aliquam caussam quæreret, legationem ad eum miserat: cuius gratia rex nihil immoratus Lugduno in Del- atum venit: quo ijsdem diebus Germani qui Nigræ legionis nuncupãtur, Roberto riano duce aduenerant, quæ legio ex inferiore Germania, ob virtutem & fidem per in Gallicis bellis declaratam, maximæ existimationis erat. Hoc ipso tempore nes Iacobus Triultius tormenta inter alpes maritimas & Coctias qua in Salutia- fines descensus est, transuehi posse regi significauit; vbi quamuis penè incredibilis difficultas, eam tamen hominum & instrumentorum ingenti copia tandem supe- m iri; & quum in hac parte neque in summis alpium iugis, neque in vallium fauci- vllæ essent custodiæ, melius esse, montium asperitatem & vallium prærupta loca, d hominum labore sed citra periculum fieret, conari superare, quàm vt adeò formi- s atque aut vincendum, aut ad moriendum obstinatos Heluetios, ab angustijs quas derent depellere tentare; cum præsertim si obstaculum inueniretur, diu ibi hærere possent; quòd nulla potentia apparatusúe ad commeatum tantis copijs suppe- ndum per tam aspera & inculta loca satis futura esset idonea: quo consilio com- bato, tormenta quæ in loco in quæ ad quamuis partem commodè verti possent cõ- ant, statim ad illud iter sunt conuersa: Transeundi difficultatem maximam fore Tri s quidem prædixerat, sed experientia longè maiorem ostendit: primo enim asper- os altissimosq; montes conscendere erat necesse, quorum ascensus difficillimus e- quia nullæ erant semitæ, interdumque tormentorum minimè capax locus, nisi tum paulatim operarum, quorum ingens numerus præibat, indefessus labor, an- oribus locis dilatandis, eminentioribus deprimendis, aperiebat: ex summis mon- iugis per valde præruptos scopulos, & ipso visu nedum incessu maximè horrẽdos, ofundissimas Argentariæ fluminis valles descendebatur; vbi quũ ea nec equi quo- ad trahendum copiosissimus erat numerus; nec operarum quæ comitabantur hu- sustinere possent, sæpe maximis funibus appensa peditum, qui in tantis difficulta- ; quosuis labores subibant, manibus demitti erat necesse: nec primis montibus & bus superatis labor finem habebat; alij montes, aliæ valles eodem labore supe- i erant: tandem quinque dierum spatio tormenta in Salutiarum aperta loca trans s sunt deducta: quo tanto labore peruenerunt, vt certissimum sit, si vel parua manus rrisset, aut alpes, vt plerumque esse solent, niuibus tectæ fuissent, omnem laborem m futurum: sed ab hominum incursu eos liberauit, quòd quum nemo vnquam enta per tam asperos montes traduci posse cogitasset, Heluetij Susæ morantes lo- er quæ qui Cenisium & Genebram, vel illis proximos montes transeunt iter fa- solent, custodiendis operam dabant; & anni tempus (erat enim circa decimum Au- diem) niuium quæ iam erant liquefactæ impedimẽtum remouerat. Iisdem diebus

non absq; magno labore equestres pedestresq́; copiæ, alij eodem itinere, alij eam
quæ Dragoneria dicitur; alij verò per Perottæ & Cunij præcelsa iuga ad Prouinci
gentia itinera tenebant: Hoc iter Palicia secutus, memorabilis facinoris patrandi
sionem habuit; Singlario enim cum quatuor equitum alis profectus, longissimo
re regionis incolis ducibus confecto, Villafrancam quod oppidum septem millia
sus Salutijs distat, quodq́; haud procul Padus ille tam celebris fluuius originem h
nomine clarius quàm oppidi conditio postulet, improuisus superuenit: in eo op
Prosper Columna cum suo agmine sine suspicione, quòd hostes longe abesse scir
quibus eam celeritatem qua ipse natura valde lentus haud vti consueuerat, mi
metuebat, morabatur: sunt qui affirment, illum eo die in Heluetiorum castra ire v
se; sed vtut se res habeat, certum est, illum quum Paliciæ milites non ante quàm
sam domum in qua erat peruenissent, ab quopiam auditi, quoniam oppidani cum
bus Palicia ad tantam prædam intentus antea occultè conuenerat, exploratores
ceperant, prandentem circumuentum fuisse: sic decimaquinta Augusti die Prospe
lumna, tam clari nominis dux, & cùm autoritate, tum etiam fide qua in Insubria
bat, magni ad id bellum momenti, non vt eius antiqua gloria postulabat captus fu
que vna cum illo Petrus Marganus Romanus, & militum ipsius pars, reliqui ad pri
tumultum dissipati, in varias partes aufugerunt. Gallorum transitus & Prosperi C
næ casus singulorum consilia & rerum omnium statum immutauit, nouaq́; studia i
tificis, Proregis, & Heluetiorum animis excitauit. Pontifex enim qui Heluetios G
regem alpium transitu prohibituros, sibi constantissimè persuaserat, & magnam i
speri Columnæ virtute spem collocarat, animo valde fractus, Laurentio nepoti Fl
tinarum copiarum præfecto: cui, quia Iulianus frater diuturna febre correptus F
tiæ manserat, exercitus in cisalpinam Galliam ducendi curam dederat: quiq́; tre
post Prosperi casum Mutinam venerat, vt lentius progrederetur mandauit: qui Ru
arcis, quam Guido Rangonius occupabat, pro qua tandem ei duo aureorum nu
millia numerauit expugnandæ occasione captata, multos dies in Mutinensi Reg
que agro consumpsit: & præterea ad artes suas confugiens pontifex, Cynthium fa
rem suum occultissimè ad Galliæ regem, vt res ad eam vsq; diem gestas excusaret;
lobrogum ducis opera de fœdere cum illo ageret misit; quo facilius ei esset ex ho
tio, si Mediolanensis imperij defensio aduersum haberet exitum, vlterius progre
ad magis præceps consilium pontificem impulerunt Bibiena cardinalis, & nonnu
potius priuatis affectibus, quàm principis sui commodi gratia impulsi: nam cum
tuendum esse ostenderent, ne rerum ab Gallis feliciter gestarum fama, & regis in
nibus & fortasse etiam auxilijs freti, Ferrariensium dux ad Mutinam Regiumq́; re
randum, & Bentiuoli vt Bononiam redirent arma caperent; quamq́; in tantis alijs
stijs cum tot hostibus pugnare difficile esset, melius & proculdubio prudentius c
fore affirmabant, illorum beneuolentiam beneficio antecapere, eosq́; sibi ad qu
rerum euentum fidos amicos reddere; quod fieri posset, si Bentiuolos Bononiam
re pateretur, & Ferrariensium duci Mutinam & Regium restitueret: quod quidem
persuaserant, vt absque vlla mora factum fuisset, nisi Iulius Medices cardinalis &
niæ legatus, quem pontifex vt in tam grauibus illarum regionum res tueretur, &
rentij adolescentiæ quasi moderator consultorque esset, Bononiam miserat,
sensisset: qui infamiæ notæ quæ ex tam abiecto consilio maior profecto quàm
tanto imperio ecclesię adijciendo gloria extitisset, pontificis nomini inureretur d
commotus, atq; etiam ne legationis suæ memoriam turpem atque infamen red
quod ea vix adita, Bononiam pontificij imperij nobilissimam ciuitatem, in pristin
tyrannorum potestatem restituisset, totq́; nobiles qui se contra illos pro sacrosan
de stare professi erant, prædæ reliquisset: idcirco proprijs hominibus ad pontifice
sis, rationibus ac precibus eum in honestiorem saniоremq́; sententiam reuocauit
fratrem pontifex quamuis ex non legitimo toro natum, Alexandri VI re, sed non
endi ratione exemplum sequutus, primis pontificatus sui mensibus sacra purpura
uerat: quoniam Alexander quum Cæsarem Borgiam filium suum in cardinalium
gium cooptauit, testibus productis quod res erat, quo tempore matrem eum gen

habuiſſe probauit;inde ex legum ſententia filium potius marito quàm adultero tri-
dum inferens: ſed in Iulio teſtes hominis gratiam veritati antepoſuerunt: proba-
enim matrem ex qua puella non autem nupta, natus erat, antequam Iulianum e-
trem ad complexus ſuos admitteret, occultam ab eo matrimonij fidem accepiſſe.
egis quoque hi noui caſus conſilia variarunt: tum quòd militem ſine pecunia inde
ere difficulter poſſent, tum etiam vt recentes copias à Cæſare qui Oenipontem ve-
, quòd Veronæ & Brixiæ idonea præſidia relinquere erat neceſſe, expectaret, non-
Verona profectus, his alijsq; coloribus, vt quínam Mediolanenſium rerum exitus
ſpecularetur, differe cœpit. Heluetios etiam hæc commouerunt; qui ſimulatque
à Gallis ſuperatas viderunt, Pinariolum regreſſi, poſtea tamen regem copias Lau-
oniungere certiores facti, quum Clauaſium veniſſent, ob commeatum ipſis de-
tum, illud oppidum expugnarunt ac diripuerunt: deinde rege Taurini agente, in i-
penè oculis, Vercellis idem fecerunt: tandem verò Nouariam profecti, eis qui à
cis rebus non ita erant alieni ex rebus aduerſis animum ſumentibus, de pace cum
co rege agere cœperunt: quo tempore illa Francorum exercitus pars quę Genuen
r tenebat, cui ſe quatuor peditum millia, quibus Octauiani Fregoſij opera à Ge-
ſibus ſtipendia pendebantur, ſe adiunxerant, primò Caſtellacium oppidum, dein-
exandriam & Dertonam quibus in ciuitatibus nullus erat miles ingreſſa, omnem
adanam regionem occupauit. Rex autem Vercellas venerat, quo in loco primùm
exit pontificem ſeſe illi aduerſarium declaraſſe, quod ei Allobrogum dux illius
ne ſignificauit: quæ res etſi ei ſupra modum moleſta fuit, tamen indignatione con-
i non perturbante, ne eum irritaret, per publicos præcones & in exercitu & militi-
ui Alexandriam occupauerant, ne quis pontificium imperium lædere aut violare
ret, edixit. Aliquot deinde dies Vercellis, vt rerum quæ cum Heluetijs tractaban-
xitum expectaret, eſt immoratus: qui negotij quidem tractationem nō intermitte-
ſed tamē varietate ambiguitateq; ſe plenos oſtendebant. Nouariæ tumultuari cœ-
nt, ex eo quod pecunia quam Aragoniæ rex promiſerat nondum eſſet allata occa-
ſumpta; ab pontificijs quęſtoribus pecuniam ab illo miſſam vi extorſerunt; eodem
irore vt in patriam redirent Nouaria diſceſſerunt: quòd multi illorum quum iam
nenſes in Italia fuiſſent, pecunijs ac præda onuſti, partas opes integras domum fer
iebant: ſed vix Nouaria diſceſſerant, cum pecunia quæ ab Aragoniæ rege debe-
eſt allata; quam etſi initiò occupaſſent, nihilominus quū quàm turpes eſſent tam
pites deliberationes cogitaſſent, nonnihil ad ſe reuerſi, & hanc & illam, vt eam
ſtoribus de more acciperent, reſtituerunt: deinde Galerate viginti millia pedi-
ui aduentare dicebantur opperientes ſe contulerunt; tria millia cum Sedunenſi
piam cuſtodiendam profecti ſunt: quocirca rex concordiæ ſpe tot variationibus
nuta, Vercellis Mediolanum verſus contendit; Vercellis Sabaudiæ duce, & Ba-
eius fratre, & Lautrechio, & Mediolani quæſtore relictos, qui cæpta cum Hel-
colloquia proſequerentur: & quia in Heluetiorum diſceſſu Nouariam obtinue-
ius arcem obſeſſam reliquit; quæ tormentis quaſſata, intra paucos dies cuſto-
ita ac rebus conſeruatis, deditionem fecit. Rex poſtea Papia ſimiliter deditione
ata, Ticinum amnem traiecit; eodemq; die Ioannesiacobus Triultius copiarum
n, ad Chriſtophori fanum Mediolano propinquum, & pòſt ad Ticinenſis portæ
bium vſq; produxit, ratus ciuitatem, quam Heluetiorum atq; Hiſpanorum rapinas
ctas pertæſam Gallorum imperium exoptare, nec milites habere ſciebat, ſe intro
am: ſed ingens erat in Mediolanenſibus Heluetiorum metus, & eorum quæ ſupe-
anno, quum Heluetij ſe Nouariam recepiſſent, ipſi verò ſe Galliæ regi ſtudere o-
ſſent, perpeſſi erant recens memoria: ideo, etſi regis victoriam exoptarent, rerum
exitum expectare certi, Triultium ne vlterius progrederetur rogarunt; & ſequen
egatos ad regem qui Bufalorij erat, qui eum vt Mediolanenſis populi ipſius im-
udioſiſſimi, quiq; ad commeatum ei ſuppeditandum paratus eſſet beneuolentia
ntus, magis apertam declarationem quæ ad belli ſummam nullius erat momenti,
dmodum nec quod ipſi ſe ſuperiore anno defuncto regi declaraſſent, ei quidquā
erat, ciuitati vero maximorum incommodorum cauſſa extiterat, ab ipſis non ex-

peteret,ſupplices rogarent miſerunt:Vaderet igitur & hoſtes ſuperaret,ac Mediol
ſes ipſum vbi acie victor extitiſſet,promptiſſimè admiſſuros exiſtimaret:ad quæ re
antea ob Triultium non intromiſſum valde erat iratus, illis humaniter acceptis,ſe
rum petitionibus ſatisfacturum reſpondit. Bufalorio rex exercitum Abiate duxit
dum moram trahit, Allobrogum dux viginti Heluetiorũ legatis quos ad ipſum Ve
las miſerant auditis, deinde Galerate Baſtardo alijsq; ab rege ad id delegatis ſec
tibus,profectus, regis nomine cum Heluetijs pacem his legibus ſanxit:Inter Gall
gem & Helueticam gentem quoad rex vixerit, annosq; decem poſt eius obitum
petua pax eſto:Heluetij & Rheti valles ad mediolanenſe imperiũ ſpectantes, qua
cuparunt,reſtituunto: Heluetij illud imperium à quadraginta milliũ aureorum nu
ſingulis annis perſoluendorum obligatione,liberanto:rex Maximiliano Sfortiæ N
rij ducatum, itemq; duodecim Francicorum millia annuæ penſionis nomine, &
per lanceas quinquaginta & coniugem ex regia ſtirpe,dato: Heluetij antiquam qu
ginta millium Francicorum penſionem reſtituito: omnibus Heluetijs qui tunc
Gallia ciſalpina, vel in itinere vt eò venirent erant, trimeſtre ſtipendiũ pendito:pa
pſorum commodis temporum ſpacijs,ſexcenta aureorum numûm millia in Diuio
pactione promiſſa;& ob Vallium reſtitutionem trecẽta millia perſoluito: quatuor
uetiorum millia regis ſtipendia perpetuò merento:in hoc fœdere de communi co
ſu,pontifex ſi Parmam & Placentiam reſtitueret,Cæſar,Sabaudiæ dux & Monferr
ſis marchio nominati fuere:neq; Hiſpani regis,neque Venetorum,vlliuſúe alteriu
vlla facta mentio. Hæc autem pax eodem ferè die facta,ac perturbata fuit; idq; o
rum Heluetiorum aduentum;qui ſuperioribus victorijs elati,nec ſe ijs quibus ſoc
nuſtos videbant minores diuitias ex bello adepturos ſperantes, animo à pace alie
mo erant,& vt eam impedirent, vallium reſtitutionem detrectabant:itaq; cum eos
res Heluetij ab hoc ardore remouere non poſſent,numero triginta quinq; millia,
Mediolanenſibus ſuburbijs hærerent Modœtiam petierunt; à quibus Comen
quam rex data opera apertam reliquerat,Albertus Petra magni nominis dux cum
tis ſignis diſceſſit:ſic pace non prius facta quàm turbata,rex in eaſdem difficultate
biguitatesq;, imò in longè maiores,quum nouæ vires nouiq; exercitus Inſubriæ a
pinquaſſent, redierunt: quoniam prorex tandem M.Antonio Columna,cum ce
grauis armaturæ,ſexaginta expeditis equitibus,& duobus Germanorum peditum
libus ad Veronæ præſidium,& mille ac ducentis Germanis Brixiæ relictis, cum ſe
gentis grauis,ſexcentis leuis armaturæ equitibus,ſex peditum millibus & ponte a
uium traijciendum parato,ad Padum prope Placentiam metatus erat;cui ne iuſta
querendi cauſſam præberet Laurentius Medices,qui data opera multos dies cum
citu in quo erant ſeptingenti cataphracti, octingenti expediti equites & quatuor
tum millia,Parmæ moram traxerat,Placentiam venit,prius tamen in Heluetioru
tiam quadringentis expeditis equitibus Mutio Columna & Ludouico Pitiliani c
ducibus,quorum alter Pontifici,alter Florentinis militabat;quibus ad commeatu
ligendum, dum in colloquio erant, vterentur miſſis: quos non tam communis
promouendæ ſtudio,quàm ne Heluetijs,ſi cum Galliæ rege componerent,pontif
fœdere prætereundi cauſſam præberet miſerat. Ab alia parte Aluianus qui ſe ta
Hiſpanico exercitui negotij allaturum, vt ei nocendi facultatem non eſſet habi
regi ſpem fecerat; quamprimum proregem Verona diſcedere audiuit,è Rodigia I
ſo profectus,Atheſi traiecto,& ſemper ſecundum Padum incedens cum nongen
uis,mille & quadringentis leuis armaturæ equitibus,& nouem peditum millibus
que idoneo tormentorum apparatu ſumma celeritate ad Cremonæ mœnia ve
quam noſtrorum temporum ducibus inuſitatam celeritatem ipſe iactitans,Claud
ronis,quum vt Aſdrubali ſe opponeret,partem exercitus expeditam ad Metauru
uium duxit,celeritati æquare ſolebat:ſic belli ſtatus non modò varius,ſed etiam p
batus valde atq; implicatus erat:prope Mediolanum ab vna parte Galliæ rex cum
citu omnibus rebus inſtructiſſimo, qui vt Aluiano facilem ad ſeſe ei coniunge
viam aperiret; pontificios verò atq; Hiſpanos quo minus ſe hoſtibus coniunger
ſent impediret, Marinianum venerat: ab altera triginta quinq; Heluetiorum mil

ro

ate plena,& ad eam vsq; diem contra Gallos inuicta:Prorex ad Padum prope Pla-
am , & in ea ipsa via qua Laudam itur,cum ponte ad traijciendum , vt se Heluetijs
ungeret,parato:Placentiæ autẽ vt se ad eum eandem ob caussam adgregaret, Lau-
us Medices cum pontificijs & Florentinorum copijs ; Aluianus vigilans ac ferox
Veneto exercitu, vt Galliæ regem aut coniunctis armis,aut pontificios atq; Hispa-
iuertendo iuuaret, in Cremonensi agro ad Padi ripam considebant: Media inter
olanum atq; Placentiam relinquebatur Lauda Pompeia ab omnibus deserta ; sed
entio Cerite primùm tanquam Venetorum milite in eam ingresso direpta : qui ob
ia inter ipsum & Aluianum orta , missione prius ab Senatu attestationibus ac ferè
impetrata,cum ducentis grauis & totidem leuis armaturæ equitibus ad pontificis
ndia transierat : sed quum eum milites ipsius,quia Veneti multos Patauio vbi erant
dere non patiebantur , tam citò sequi non possent, vt equitum suorum numerum
ret, Lauda discessit : at Sedunensis cardinalis,qui primò suorum cum Galliæ rege
quijs & Mediolanensium fluctuatione territus,cum mille Heluetijs & Mediolanẽ
ducis copiarum parte Placentiam confugerat, deinde Cremonam , vt proregem
ogrediendum vrgeret profectus , antequam à Gallis impediretur Medioladense
gressus , nonnullos ex suis,non tamen multos, ad Laudæ custodiam reliquit:qui
is Marinianum aduentum cognouerunt consternati , ciuitatem deseruerunt : sed
prorex ad Padum hæret, antequam Laurentius Medices Placentiam perueniret,
hius à pontifice ad Galliæ regem missus ab eius militibus captus fuit : apud quem
mandata & fidei literæ inuentæ essent , quamuis ob eius à quo mittebatur reue-
m statim sit abire permissus , tamen ne spes facta pontificium exercitum secum
Padum iturum vana esset, nõ mediocriter vereri cœpit:idq; eo magis quia ijsdem
is subolfactum fuerat , Laurentium Medicem vnum ex suis clàm ad eundem re-
nisisse , quod à vero minimè alienum erat: Laurentius enim vel proprio consilio,
ntificis iussu , se si contra eum pontifici parendi necessitate impulsus exercitum
et excusatum miserat;in ijs autem quæ absq; patrui offensione , & proprij honoris
osset , quemadmodum semper expetiuisset,nuncq; maximè studeret,vt ei gratifi-
ır omnem operam daturum : sed quamprimum Laurentius Placentiam peruenit,
n die inter proregem & illum,& homines qui eorum consilijs intererãt, num Pa-
nà vt se ad Heluetios conferrent traijcere deberent , varijs vtrinq; rationibus di-
i cœpit. Qui vt traijceretur suadebant, nullam rationem esse quæ ipsos Laudam
li prohiberet aiebant : vnde Aluiano quominus ad regem accederet,difficultates
turos : sibi verò siue Mediolanum versus ire placeret ; siue Heluetios præstolari,
is se coniungendi viam patefacturos : quod si Galli,vt eos facturos fama erat,iter
inter & Mediolanũ occuparent , vel iam occupassent, hisce exercitibus in tergo
m positis , eos nõ sine metu & periculo futuros:& fortasse etiam quamuis maiore
u , Heluetios conueniendi viam haud difficilem ipsis futuram: hoc consilium ad
mam,cùm vt Heluetijs omnes nouorum pacis colloquiorum occasiones adimẽ
um vt vires quibus contra tantum exercitum , equitatu præsertim quo carebant,
abebant, eis augerent , admodum vtile,imò necessarium esse:sed id quoq; pon-
& Catholici regis , qui ex fœdere Mediolanẽse imperium defendere tenerentur,
oties id Heluetijs,qui, si se deceptos sentirẽt,ex amicissimis inimicissimi essent fu
omisissent , fidei honorisq; rationẽ postulare.Idem præterea ad sui cuiusq; status
atem spectare : Heluetijs enim prœlio superatis , vel cum Gallo aliqua ratione
, nullas in Italia vires reliquas esse, quibus quo minus per vniuersum pontificiũ
um Romam vsq; excurreret prohiberi possit. In contrariam verò sententiam mul
nes afferebantur , ex quibus ea erat potissima,nullas à rege ad eam vsque horam
Laudem missas , minimè verisimile esse; quæ si ibi inuenirentur,cum dedecore,
isse non absq; periculo ; quòd eodem tempore & Gallos & Venetos,vel à fronte
tere habere possent; nec pons absq; mora & cõfusione aliqua iterum posset tran
e res,si periculũ digno pretio compensaretur,fortasse non esset reijcienda: quòd
Laudam desertam ingrederentur , quémnam ea res fructum ad rei summam es-
tura ? qua ratione tam potenti exercitu inter Mediolanum & Laudam colloca-

to,aut ipsi Heluetios, aut Heluetij ipsos adire possent?nec forte satis tutum esse,om
pontificis atq; Hispani regis vires, ex quibus omnium regnorum quæ possiderent s
penderet,temerariæ & ratione carentis gentis fidei committere, quum maximam i
rum partem cum Galliæ rege pacem inijsse, atque inter hos atq; alios qui repugnab
maximas versari controuersias notum esset. Denique vt proximo die vterq; exerc
impedimentis omnibus relictis, & Parma atq; Placentia ob Veneti exercitus cuius
pediti equites ijs diebus regionem vniuersam percurrerant diripuerantq; metum, v
do præsidio munitis,Padum traijcerent decretum fuit:quę res vt tunc multorum op
fuit,à neutra parte candidè est decreta: vterq; enim se transire velle simulando,ab
suo periculo de culpa in alterum transferenda cogitabat: Prorex enim quum ex C
thij profectione suspicionem cõcepisset, sciretq; quanto artificio pontifex in rebus
vteretur, vt Laurentius vlterius non progrederetur,eius mentem esse existimabat:
rentius verò, quàm inuitus prorex eum exercitum fortunæ arbitrio esset commissi
cogitãs,idem de alijs iudicium,quod alij de se,faciebat.Post meridiem Hispanicę c
ponte transire cœperunt, quas statim pontificiæ sequi debebant:sed quum nocte im
nente,in crastinũ differre cogerentur,nõ modò non transierunt,sed etiam prorex,q
à quadringentis expeditis equitibus, qui ab vtroq; exercitu ad hostium progressus
plorandos præmissi fuerant, præcedenti die centum Gallos cataphractos Laudam
gressos significatum esset, cum exercitu cis amnem redijt: quare quum prorex & L
rentius in priora castra redijssent, Aluianus cum suo exercitu Laudam petijt.Rex h
pso tempore Mariniano discedens Sandonatum, ad tertium à Mediolano lapidem
stra posuit:Heluetij verò omnes Mediolanum se receperunt:à quibus quum pars à
lo,pars à concordia abhorreret, crebri conuentus tumultusq; fiebant. Tandem
cum simul conuenissent, Sedunensis cardinalis,qui vt in bello perseuerarent arde
simè hortabatur, vehementissimis verbis, vt nulla interposita mora eodem die ad
pressionem in Galliæ regem faciendam erumperent, eos incitare cœpit;nec ita eis
stium equitatus ac tormentorum copiam ob oculos posuit,vt ea Heluetiorum fero
tis,& victoriarum aduersus Gallos partarum memoriam perturbaret. Ergo,inqui
dunensis,gens nostra tot labores pertulit,tot pericula subijt, tantùm sanguinis eff
vt vnica die tantam gloriam, tantum nomen,toties à nobis deuictis hostibus relin
ret? nónne hi sunt illi ijdem Galli, qui nobiscum tot victorias sunt adepti? finem
semper ab omnibus victi?nónne ijdem sunt isti Galli, qui superiore anno, ab ex
nostrorum copijs tanta cum gloria prope Nouariam fusi fuerunt?nónne illi sunt qu
stra virtute territi, maxima sua ignauia perturbati,Heluetiorum nomen ad cœlum
extulerunt? clarum quidem nomen quandiu cum illis fuimus, sed clarius longè
quam ab eis disiuncti sumus: qui Nouariæ erant equitatu ac tormentis carebant;
lij proximam spem habebant;& tamen Mottino Heluetiæ gentis ornamento atq;
dori parentes,eos in suis castris fortiter aggressi,in illorum fulminantia tormenta i
tu facto,tot Germanis militibus cæsis, vt & arma,& lacerti illorum occidione del
rent, eos fuderunt:& nunc illos quadraginta Heluetiorum millia, tam fortem tan
validum exercitum,vt quum reliquis mortalibus vniuersis simul coniunctis acie d
tare possit, expectare ausuros creditis? Fugient, mihi credite,ad solam aduentus
famam;nõ sua virtute,sed dissensionum vestrarum spe freti Mediolano appropinc
sunt ausi:non eos regis persona præsentiaúe retinebit; quoniam aut vitæ aut regni
discrimen conijciendi metu,primus erit qui saluti suæ consulat,& reliquis idem fa
di exemplum dabit:si hoc exercitu,hoc est totius Heluetiæ viribus,eos adoriri no
debitis, quibus præterea viribus,qua spe eis resistere poteritis?quem ad finem in
gobardiam descendimus? ad quem finem Mediolanum venimus,si hostium occu
exhorrescimus? vbi essent magnifica verba? vbi totius huius anni feroces minæ?
nos in Burgundiam irrupturos gloriabamur?quum Angliæ regis pace, pontificis
dus cum Galliæ rege ineundum propensione lætabamur; quo plures in Mediola
imperium coniurassent,eo maiorem nos gloriam consequuturos?melius erat,hisc
nis tot illustres victorias adeptos non fuisse; Gallos Italia nõ expulisse; intra veter
stræ famæ limites constitisse; si deinde omnes simul contra cunctorum mortaliu

pectatio

ionem tam abiecto animo eramus futuri: hodie num nobis Nouariensem victo-
irtus an fortuna tribuerit in totius orbis terrarum oculis declarandum est: si nos
n conspectum horrere ostenderimus, ab omnibus ea vel casui vel temeritati tri-
;sin eadem audacia vtemur, virtutem eam fuisse omnes fatebūtur: quòd si eodem
ı(de quo dubitandum non est)pugnabimus, non modò præsentibus formidabi-
rùm etiam posteris venerabiles erimus, quorum iudicio & laudibus Heluetio-
omen Romanorum nomini anteponetur: neque enim illos vnquam tanta auda-
s, neq; victoriam aliquam tanta virtute adeptos legimus, neque nulla necessitate
alsos prœlium committere conditione tanto deteriore, cum hostibus voluerint:
ois autem pugna prope Nouariam commissa legetur; vbi paruis copijs, sine tor-
s, sine equitatu, potentem omnibusque apparatibus instructum, cui duo summi
atores, quorum alter dubio procul in tota Gallia, alter in Italia primum obtinebat
,præerant, exercitum fudimus. Legetur hæc ad Sandonatum memorabilis pu-
sdem incommodis, contra ipsummet Galliæ regem pugnantem, contra tot Ger-
um phalanges depugnata, qui quo maiore numero sunt, eo magis odium nostrū
ount: tanto maiorem militiæ ipsorum in perpetuum delendę nobis facultatē præ-
it: tanto minus temerè cum Heluetijs in armorum certamen deuenire audebunt:
gem & pontificias copias nobis adiunctum iri certum non est; quin potius multis
ıssis fieri non posse videtur: ad quem igitur finem expectandi sunt? Quid quòd ne
n quidem aduentus nobis necessarius est? & hoc impedimentum nobis gratum
ebet. gloria enim tota nostra erit: nostra erunt spolia, nostrę diuitię, quibus tanti re
tra referta sunt: Mottinus gloriam nec cum nostris quidem, nedum cum alijs com
atam voluit; & nos tam ingnaui, nostræ virtutis contemptores erimus, vt etsi il-
is cōiungi possent, exteros quos tantę laudis tāti honoris participes faciamus, ex-
e velimus. maiorem morā longiora consilia nō fert Heluetiorum nomen, non re-
atus postulat: nunc exeundū est, nunc, nunc hostes sunt inuadendi: ista cōsilia timi
unt; qui nō ut se periculis obijciāt, sed ut ea fugiāt cogitant: at feroces bellicososq;
cuiusmodi vos estis, hosti ut primū cōspectus est occurrere decet: quamobrē Dei
allorū superbiam iusto odio persequitur, ope freti, consueta virtute hastas vestras
; tympana pulsate: quin statim citra vllam morā vadimus: quin inquam vadimus
na nostra delassanda, ad odiū nostrū illorum qui ob superbiā suam omnes vexare
t, sed ob ignauiam semper omnibus prædæ sunt, sanguine exaturandū. Hac ora-
ncitati armis statim furentiū more correptis, & vbi Romana porta egressi sunt ag
us suis instructis, quamuis loci nō multùm superesset, tanta alacritate totq; clamo
ad Gallorum castra contenderunt, vt eis rei nescijs magnam aliquam victoriā ade
eri possent: dux militem ad iter accelerandum hortabatur: milites ducem, vt cū
m hostiū castris appropinquassent, statim pugnę signum daret, monebant, velle se
os mortuorū cadaueribus tegere; velle eo die Germanorum peditum nomen ex
re; & præsertim eorum qui quodam mortis præsagio nigra signa gestabant: hac
tate quum ad Gallorum castra peruenissent, etsi duæ tantùm eius diei horæ su-
ınt, in tormenta munitionesq; impetu facto, pugnæ initium fecerunt: quo impetu
m consertis manibus, prima agmina perpulerunt fuderuntque; & tormentorum
n occuparunt: sed quum eis equitatus cum magna exercitus parte, & ipsemet rex
nobilium virorum agmine stipatus occurreret, & iam tantus impetus nōnihil re
s esset, atrox pugna est cœpta, quæ vario successu & maxima cum Francorū equi-
ui iam inclinabant clade, nōnullis ex Gallis ducibus iam cæsis, rege ipso multis
um ictibus appetito, ad quartam vsq; noctis horam protracta fuit: tunc quū neutri
am prę lassitudine manibus tenere possent, prælio absq; tubarum clangore ducū-
erio dirępto, Heluetij ijs in castris hæserunt: nec alter alterum lædebat, sed quasi
inducijs proximam lucem expectabant. Verùm cum prima Heluetiorum, quibus
alis vbi aliquantisper quieuissent cōmeatum Mediolano adferri curauit, impres-
n fausta fuisset, vt per totam Italiā nuntij mutatis equis hostium exercitum ab Hel
fusum nuntiantes peruolarint; Rex noctis tempus quod supererat, non otiosè
git: quoniam periculi magnitudine perspecta, tormentis ad loca opportuna con-

trahendis,ac diſpondendis:Germanorũ&Vaſconũ ordinibus inſtaurandis,equit
in ſuas turmas reſtituendis operã dedit:interea lux diurna ſuperuenit;in cuius init
uetij, totius Italicę militię ſimul cõiunctę,ne dũ gallici exercitus , contẽptores,e
petu& temerè admodũ hoſtem ſunt adorti;à quibus fortiter,ſed prudẽtius,& ma
ſciplina excepti,tormentis & Vaſconũ ſagittis, atq; ab equitatu oppugnabantur ,
fronte & lateribus cęderentur:& in ſolis ortu affuit Aluianus,qui ea nocte ab rege
ſitus,ſtatim cum leuis armaturæ equitibus,& magis expedita exercitus parte iter i
ſus,quum atrox maximè ſæuiret Mars, resq́; in ſummũ eſſent adductæ diſcrimen
quis copijs paulatim eum ſubſequẽtibus eò peruenit, ac Heluetios magno impet
go eſt adortus; qui etſi ſemper audaciſſimè fortiſſimèq́; pugnarent,tamen quum t
lidè hoſtem reſiſtere cernerent, & Venetorum copias adeſſe, de victoria deſper
quum iam ſol per multas horas terram illuſtraſſet,receptui cecinerunt;& tormẽtis
quæ ſecum aduexerant,humeris ſublatis,acies verterunt,& ſemper ordinibus cõ
tis lento greſſu, tantaque cum Gallorum admiratione, vt ex toto exercitu nullus
tum peditumúe eos perſequi ſit auſus,Mediolanũ verſus contenderunt; binæ tan
lorum cohortes,quę in villam quandam confugerant,àVenetorum expeditis equ
flaminis in eo loco extinctæ fuerunt:reliquus exercitus ordinibus ſuis integris,ea
in vultu & oculis ferocitatẽ ſpirans,15 maioribus tormẽtis quæ hoſtib. primo imp
ſtulerant,quòd ea vehere nõ poſſent,vt nõnulli aiunt in foſſis relictis,Mediolanũ
Cõmuni omniũ hominum cõſenſu nulla à plurimis annis in Italia ferocior , ac f
doloſior pugna cõmiſſa fuiſſe ferebatur: quoniã ob impetum quo Heluetij prœliũ
runt,deinde ob noctis errores quibus totius exercitus ordinibus perturbatis,per
absq; imperio,ſine teſſera pugnabatur, omnia fortunę penitus erãt ſubiecta:rex
pius in periculo verſatus,ſalutẽ ſuã magis proprię virtuti& ſorti quàm ſuorũ,à qui
pius in tantaMartis cõfuſione noctisq́; tenebris deſertus fuerat,auxilio,acceptã r
debebat : adeo vt Triultius dux qui tot res viderat, hanc nõ hominũ ſed Gigantu
gnã fuiſſe,& 18 pugnas quibus interfuerat,cum hac cõparatas,pueriles prorſus fui
firmaret:nec dubiũ erat,quin Heluetij primo impetu intra Gallorũ munitiones in
& maxima tormentorũ parte occupata ſemper vlterius erant progreſſi,niſi tormẽta
tiſſent,victores eſſent futuri: nec parui momenti fuit Aluiani aduentus; qui quum
piti marte adhuc pugnaretur ſuperueniẽs,Gallis animos addidit,&Heluetios om
netorũ copias cum illo eſſe opinãtes terruit. Cæſorũ numerus ſi qua in pugna,vt
let, incertus fuit,in hac fuit incertiſſimus : quoniã uarij admodũ erant de eo homi
vel ſtudio vel errore ſermones: nõnulli ſupra 14 Heluetiorum millia cecidiſſe dixe
alij decẽ,moderatiores 8 millia: nec defuerunt,qui ad tria millia cõtrahere vellen
nes tamen ferè ignobiles & obſcuri nominis: at ex Gallis in nocturno cõflictu ce
runt Franciſcus Borbonij ducis frater,Imbricurtius , Sanſerrius, Talamontius pri
Tramolliæ filius,Buſſius Rotomagenſis cardinalis olim nepos, Saſartij comes,Ca
thus Sabaudus,Buſichius, & Moia,qui regiæ nobiliũ turmæ vexillum ferebat , o
nobilitate,atque opibus vel honoris in militiæ gradu clari : ac de Gallorũ quoq; i
pugna deſideratorũ numero varię fuerunt ſentẽtię:alij eum ſex millia,alij non ſup
millia cecidiſſe aſſerunt: inter quos nõnulli Germanorũ peditum duces numera
Vbi Heluetij Mediolanum ſe recepiſſent , maxima inter eos,vtrum cum Galliæ
paciſcendũ,an Mediolanum defendẽdum eſſet,diſſenſione orta,duces illi qui ant
pace egerant,minus turpem diſceſſus cauſſam quærentes,à Maximiliano Sfortia,
dare nõ poſſe notiſſimum erat,pecuniã petierunt : deinde omnes Roſtio legionun
fecto ad id cohortante, ſequenti die Comenſi itinere in patriam reuerterentur,D
breui,vt arci in qua mille ac quingenti Heluetij& quingenti Itali pedites relinque
opem ferrent,reuerſuros polliciti,diſceſſerunt. hac ſpe fretus Maximilianus Sfort
Ioanne Gonzaga,Hieronymo Morono,& aliquot alijs Mediolanenſibus nobilib
ris,Franciſco Barenſium duci fratri ſuo,quamuis ægrè,in Germaniam proficiſcen
teſtate data,ſeſe in arcem incluſit: & Sedunenſis ſe intra paucos dies reuerſurun
data,ad Cæſarẽ vt auxilia acceleraret eſt profectus. Mediolanenſis autem ciuitas
præſidio nudata , ſeſe Galliæ regi maxima pecuniæ ſumma promiſſa dedidit:qui,

vi

m quæ tota non ſit in ipſius poteſtate ingredi rege indignum eſſet, dum hoſtes arce
entur ſe ingreſſurum negauit. Rex eo in loco in quo victoriam erat adeptus, per
dies ſolemnia ſacra peragi curauit: primo die vt Deo de victoria gratias ageret; ſecũ
t pro eorum qui prœlio ceciderant ſalute preces funderet; tertio pro pace conſe-
ıda; eodemque in loco tanquam victoriæ trophæum ædem ſacram erigi manda-
)mnes Mediolanenſis imperij ciuitates & arces victoriæ fortunam ſunt ſequutæ,
nonenſi arce excepta atque Mediolanenſi; cuius expugnationi quum præpoſitus
Petrus Nauarrus, non ſine omnium admiratione, quum arx eſſet munitiſſima, om-
ſq; rebus ad propugnationem & obſidionem ſuſtinendam inſtructiſſima, & in qua
ı duo militum millia erant, ſe minore quàm menſis vnius ſpatio eam expugnaturũ
nabat. Gallorum victoriæ nuntio accepto Cardonius prorex, paucos dies magis
tus, quòd ob pecuniæ inopiam difficulter exercitum mouere poſſet, quàm ſponte
dem caſtris moratus, tandem certa ſumma, & ſex aureorum numûm millibus ab La
tio Medice mutuò acceptis, in regnum neapolitanum proficiſcendi conſilio Pon-
rum ſe recepit: nam etſi pontifex rerum ſucceſſu audito, ſuperioris pontificis con-
iam mortalibus oſtentarat, & ſociorum oratores vt intrepidum vultum fortunæ
cerent, Heluetiosque in ea propenſione retinere conaretur; quòd ſi illi ſenten-
mutarent, vt Germani milites conſcriberentur hortatus erat, nihilominus ap-
tus omnes periculis ſuis non niſi ſeros eſſe poſſe, ſeque primum omnium appe-
um ratus, quòd, etſi eccleſiæ reuerentia regem ab eccleſiæ imperio violando de
ret, eum tamen à Parma atque Placentia tanquam Mediolanenſis imperij membra
dendis, & Florentinorum ſtatu, qua in re omnis reuerentia ceſſabat, tantique ea of
o à pontifice fiebat, ac ſi eccleſiæ imperium læderetur, turbando, non ea de
ſa temperaturum credebat. Nec vanus erat eius metus, quoniam rex Pado pro-
'apiam, vt ad Parmam atque Placentiam expugnandas mitteret, pontem impo-
m mandauerat: ijsque captis, ſi pontifex adhuc amicitiam ipſius ſperneret, Pon-
ulenſi itinere copias quæ Mediceos Florentia pellere conarentur miſſurus e-
ſed iam eius mandato Sabaudus & Tricaricenſis epiſcopus ipſius nuntius cum re
: pace agebant: qui tum ne noua in ſe fœdera inirentur metuens, tum ob Iulij dira-
in Galliam terrorem, qui totum Galliȩ regnum occupabat, ad ſacroſanctȩ ſedis ob
ntiam propenſus, pacem valde exoptabat: ideo repentè inter eos ad Italiæ defen-
m fœdus ictum eſt; & nominatim vt rex pontificis, pontificijq; imperij, Iuliani item
urentij Mediceorum & Florentini ſtatus patrocinium ſumeret: dominatum aliquẽ
allia atq; penſionem Iuliano daret: Laurentio quoq; penſionem, & quinquaginta
hractis eum præficeret: pontificem proregi per pontificium imperium in regnum
olitanum cum exercitu redeundi facultatẽ concedere pateretur: pontifex milites
Verona & ab Cæſaris contra Venetos auxilijs reuocaret: Parmam atq; Placentiã
æ regi à quo viciſſim cõpenſationis nomine acciperet: vt Mediolanenſis imperij
li ſalem quo vterentur, Ceruiæ accipere tenerentur; qua ex re magna emolumẽta
ficio imperio accedere credebantur (quod & iam pontifex in fœdere cum Medio
ſiũ duce pactus erat) reſtitueret: Sabaudiȩ duci num Florentini fœdus cum Ludo-
ege ictum violaſſent cõpromiſſo iudicandũ permitteretur, idemq; ſi eos violaſſe
iſſet, pœnã pronuntiaret; quod rex ſe magis honoris ſui gratia, quàm aliã ob cauſ-
etere aiebat. His hunc in modum cõſtitutis, Tricaricenſis ſtatim mutatis iumentis
ntificem ad ea confirmanda flecteret Romam contendit: & Laurentius, vt prorex
onius citius diſcedendi cauſam haberet, copias quæ Placentiæ erant Parmã & Re-
contraxit; & ipſe ad regem, vt eum ſibi conciliaret, eiq; ex patrui artificioſis manda
ſe in omni rerum euentu ex eo pendere velle perſuaderet, eſt profectus. Pontifex
facilè ad confirmandum flecti potuit: erat enim illi moleſtiſſima Parmæ & Placen
ctura; & libenter prius quid Heluetij decernerent, cognouiſſet: qui Comitij Tigu
quȩ ciuitas inter omnes Heluetios primũ locum obtinet Galliſq; eſt infenſiſſima)
ediolanenſi arce tuenda deliberabant; quamuis valles & Bellizzonam, atq; Locar
arcibus tamen exceptis, niſi quòd rex Locarnenſi arce ſex aureorum numûm milli
us præfecto datis potitus eſt, deſeruiſſent. Rheti verò Clauennam non deſeruerãt

nihilominus quum ei Tricaricensis, ne rex absque mora Parmam atque Plac
inuaderet, & copias in Hetruriam mitteret periculum ostenderet; & cladem a
uetijs in prœlio acceptam exaggeraret, ea moderatione tamen, ne ipse vel eius p
tores Parmam & Placentiam traderent, sed militibus ac ministris suis nuda
occupandas permitteret: pontifex ne Cæsarem hac iniuria afficeret, milites suo
na reuocare ne teneretur, se tamen citò eos aliqua opportuna occasione reuoc
occultè promittebat, & Florentini fœderis violati crimine liberarentur, confirma
ditum etiam fuit, vt rex nullius qui pontificio imperio beneficiarius subiectusú
patrocinium susciperet: non modò pontificem ab eis persequendis, & vt suprem
minum decet puniendis prohiberet, verùm etiam si id ab eo peteretur, ipsi auxili
ret: tractatum etiam est, ut pontifex et rex aliquo in loco vtrique commodo ad
quium venirent; quod ab rege propositum fuit, sed ab vtroque expetitum: a
quidem vt hanc amicitiam fortius stabiliret; amicorum quos in Italia habeba
tuto collocaret; & quia se sua præsentia, nec non amplis fortunis pontificis fi
nepoti promissis, vt eius consensu regnum neapolitanum quemadmodum veh
tissimè cupiebat, sibi inuadere liceret, consequuturum sperabat: à pontifice au
huiusmodi officio, & suis ad hominum animos sibi conciliandos aptissimis m
regem dum in tanta felicitate erat demulceret: quamuis multis id consilium vt
ficia maiestate indignum (affirmabant regis esse, si cum illo loqui vellet, Romar
re) improbarent. Sed pontifex se eò descendere aiebat, vt regem à regno nea
no infestando, saltem Hispano rege (cuius vita quòd iam ante annum in morb
ciderat, breuis futura credebatur) viuo, remoueret. Interea Petrus Nauarru
diolanensis arcis expugnationi incumbebat; & arcis testudine quadam qu
mensem portam respicit in fossa potitus, & ambulatorijs turribus, ac vineis ad
atque arcis murum subiens cuniculum eo in loco agebat: deinde impediendi
tate illis adempta, plures alios agere cœpit; & in arcis angulo magnam muri
scalpris succidit, eamque, vt quum ignis cuniculis inijceretur rueret, trabibus su
fulsit: quę etsi multorum iudicio ad arcem nisi longo temporis spatio magnisque
bus obtinendam non satis essent; & iam Heluetios se quemadmodum in Tigurin
tijs decretum fuerat ad opem ferendam comparare certò audiretur, tamen quu
Ioannem Gonzagam ducis militum præfectum, qui in arce erat, & Borbonium e
pinquum de deditione agi cœptum esset; quumque postea his consilijs cum Bo
duce Hieronymus Moronus & duo Heluetij duces ex his qui in arce erant, inter
magna omnium cum admiratione, & ingenti Hieronymi Moroni, quasi ipse vel
metu vel fluxa fide duci sua autoritate, quæ apud eum erat maxima, id pers
infamia: quam ipse in dissensionem inter Heluetios & Italos milites ortam ex
reijciebat, quarto Octobris die his legibus conuenerunt: Maximilianus Sfort
diolanensem & Cremonensem arces statim Galliæ regi tradito: omnibus eius
rij iuribus eidem cedito: rex illi certam pecuniæ summam qua æs alienum di
repræsentato: in Galliam, vbi ei rex singulis annis triginta aureorum numûm
penderet, vel eum pari conditione cardinalem fieri curaret, proficiscitor: rex
tio Vicecomiti & nonnullis alijs Insubriæ nobilibus viris, qui multùm pro Ma
no cotenderant ignoscito: sex aureorum numûm millia Heluetijs qui in arce eran
Ioanni Gonzagæ bona in Insubria ei à duce donata confirmato; eiq; certam pens
assignato: Morono pariter & propria & ab duce tradita bona, & in repub. offic
habet, permittito; eumque supplicum libellorum in regia magistrum facito. Qu
Maximilianus ob paternum nomen cognomento Morus, arce egressus, se Hel
rum seruitute, Cæsaris dilaceratione, & Hispanorum fraudibus liberatum aiens, i
liam contendit: omnes tamen fortunam magis, quòd illum citò è tanto gradu dei
quàm quòd antea hominem qui ob socordiam suam, cogitationes ignauas & so
simos mores, omni principatu erat indignus extulisset, laudabant. Sed ante M
nensis arcis deditionem, quatuor ex Veneti Senatus summis ornatissimisque ui
ti ad regem venerunt, Antonius Grimanus, Dominicus Triuisanus, Georgiu

is, & Andreas Grittus, vt ei victoriam gratularentur, atque ab eo peterent, vt madmodum fœdere tenebatur, ipsos ad sua recuperanda iuuaret; quæ res nul- præter Cæsaris & eorum militum copias, quas M. Antonio Columna nomine pon- Veronæ teneret, impedimentum habebat: quoniam prorex vbi ex Placentino copias eduxisset, aliquandiu vt num pontifex pacem cum Galliæ rege confirmaſ gnosceret, in Mutinensi agro expectaſſet, confirmatione audita per Aemiliam iniamque Neapolim contenderat: rex ſtatim ad illorum auxilium Sabaudiæ Ba- um & Theodorum Triultium cum ſeptingentis cataphractis, & ſeptem Ger- orum peditum millibus adlegauit, qui dum, siue vt Mediolanensis arcis euen- xpectarent, siue quòd rex eosdem milites ad Cremonensis arcis expugnatio- mittere vellet, diſceſſum protrahunt, Aluianus cui Veneti, quia ſi fieri poſſet abs- aliena ope Brixiam & Veronam expugnare cupiebant, vt proregem perſeque- non conceſſerant, exercitum Brixiam verſus duxit: ſed quum mille Germani es paulo antè eam vrbem eſſent ingreſſi, Aluianus quia Bergomum ante multos Venetis deditum fuerat, ad Veronæ expugnationem, tum quòd minus eſſet mu- um ob maiorem commeatus opportunitatem, tum quia Verona capta, Brixiæ ola relinquebatur, & eo in loco vbi difficile auxilia ex Germania poſſet accipere, s erat expugnatio, prius ducere ſtatuebat: ſed eum ab incœpto remorabatur, s, ne prorex & pontificiæ copiæ quæ in Regienſi & Mutinenſi agro erant, O- vt Veronæ rebus ſuccurrerent Padum traijcerent: qua ſuſpicione vbi proregis ſſus ſunt liberati, impedimento fuit morbus Aluiani, qui Ghedij in Brixienſi a- grotans ſexagenario minor, initio Octobris, magno cum Venetorum, ſed lon- iiore militum ſuorum mœrore exceſſit vita; qui quum eius deſiderium ferre non nt, eius corpus vigintiquinque dies in exercitu ipſum quocunque progrede- r, maxima pompa ferentes retinuerunt; quumque eum Venetias ferre vellent, ulit Theodorus Triultius vt fides publica, quemadmodum multi monebant, à M. nio Columna per Veronenſium fines tranſeundi peteretur; ne qui viuus nunquam s reformidaſſet, mortuus timoris ederet ſigna: Venetijs Senatusconſulto maximo honore in Diui Stephani templo, vbi hodie quoque eius ſepulcrum conſpicitur, tus fuit: funebrem orationem habuit Andreas Naugerius patritius Venetus mul- oquentiæ iuuenis: fuit autem (vt omnes fatebantur) magnæ audaciæ impe- , quique ea quæ à Senatu decreta erant ſumma celeritate conficeret: verùm s ſiue fortuna parum propicia, ſiue vt multi aiebant, quòd præcipitis conſilij , ab hoſtibus fuit ſuperatus; imò fortaſſe nulla vnquam victoria potitus, vbi ipſe ius eſſet exercitus imperator. Ob Aluiani obitum, rex à Venetis rogatus, Tri- n qui exercitui ipſorum præeſſet ob rei militaris peritiam, & autoritatem; & ob commune Gulfæ factionis ſtudium ſemper cum ea republica beneuolentia itudineque iunctus fuerat exoptatum, eis conceſſit; qui dum in caſtra profici- , Venetorum copiæ Piſcheriam expugnarunt: ſed prius aliquot equites & ntos Hiſpanos milites, qui vt Piſcheriæ ferrent opem contendebant, fuderunt: e Aſula & Lunato à Mantuano marchione deſertis, ſunt potiti. Ad Tri- duentum, Senatu ad id impellente, copiæ ad Brixiam ductæ, etſi expugna- ſque Gallicis copijs difficilis videretur: nam & ciuitas erat munita, & in ea duo partim Germanorum, partim Hiſpanorum peditum, maximus præterea Guelfo umerus ex ea pulſus: hyems autem iam imminebat, & aëris temperies pluuias atur; neque rei exitus imperatoris iudicium fefellit: nam quum mœnia tor- s ad foſſam ab ea parte vnde Garzeta effluit poſitis verberare cœpiſſent, qui in- nt, & ſæpe erumpebant, ſemel mille & quingentis partim Germanis partim Hiſ- peditibus ad tormentorum præſidia, vbi centum grauis armaturæ equites, & ſex m millia erant oppugnanda emiſſis, ſclopetariorum etiam, qui in ciuitatis mœ ad id erant collocati, grandine obruti, facilè omnes, etſi Ioannes paulus Man- cum triginta grauis armaturæ equitibus aliquandiu illorum impetum ſuſtinue- derunt, & circiter ducentos pedites interfecerunt; tormentarium puluerem

incenderunt, & decem tormenta in vrbem ex hoste capta traxerunt: quamobre
ultio cum exercitu donec Galli aduenirent recedendum esse visum est; & Cu
duodecim à Brixia milliaribus recessit; Venetis interea alijs tormentis & re
ea spectantibus mittendis operam dantibus: vbi verò Gallos adesse senserunt,
am oppugnatum redierunt. Binis igitur castris hoc est ad Pilarum prope arc
ad Sancti Ioannis portam collocatis, ita vt ab vna parte Gallicus exercitus, ac
Germanis peditibus, quia ciuitates quas Cæsar possideret oppugnare noleban
ssis, Petrus Nauarrus cum quinque Vasconum & Gallorum peditum millibu
rat, castra haberet: ab altera Triultius cum Venetis militibus, cui quòd Basta
castris æger discesserat, omnis ferè imperij summa relicta est: mœnibus concussi
qui intus erant multas munitiones construxerant, & summa diligentia atque vir
mnia quæ ad defensionem erant necessaria faciebant, oppugnatio non est te
quare Petrus Nauarrus ad consuetas artes conuersus, cuniculos agere & simu
nia scalpris succidere cœpit: quo tempore M. Antonius Columna cum sexc
quitibus & quingentis peditibus Verona egressus, quum Ioanni paulo Ma
& M. Antonio Buæ, qui cum quadringentis grauis & totidem leuis armatura
tibus in Vallegij præsidio erant in campis occurrisset, eos debellauit: qua in
Iulius Ioannis pauli filius equo eius occiso in hostium potestatem venit; & pat
itum fugit; deinde Lineacum vbi aliquot Venetos patritios cœpit, occupauit: t
quum oppugnatio, quia Petri Nauarri cuniculi eius promissis non respondebant
die durior difficiliorque appareret, & octo peditum millia ex Germania, quos, c
xiam obsidebant se impedire posse non sperabant, aduentare dicerentur, Vene
qua ratione discessus ignominiam tegerent, cum ij qui Brixiæ erant, vt nisi intr
ta dies auxilium acciperent, vrbem explicatis signis cum tormentis omnibusque
suis (sic Veneti permittebant) exeuntes desererent pacti sunt: quam pactionem
auxilia certò expectarent, omnes vanam esse norant: sed Brixiæ militibus inter
lestijs liberari minimè erat inutile: Veneti postea Brei Lodronensium comit
stello octo peditum millia imposuerunt: sed hi vbi Germanos quibus Anfo ca
deditum erat, progredi cognouerunt, turpiter ad exercitum sunt reuersi; ne
in ducibus fuit animus, qui ne eodem tempore ab his & ab illis qui Brixiæ er
à M. Antonio Columna cum militibus qui Veronæ erant opprimerentur verit
dium, quo antea iam hac de re certi maiora tormenta & ferè omnia impedimen
miserant, se receperunt; Germani autem Veronam absque impedimento ingr
eam commeatu & maiore præsidio confirmassent, in Germaniam redierunt.
pontifex & rex Bononiam conuenire statuerunt: quamobrem rex, ne Med
tam procul abesset, cum præsertim assiduè à Sabaudiæ duce de concordia inte
& Heluetios ageretur, potius quàm Florentiam elegerat: tum etiam, quòd si in
iam proficisceretur, quòd ipsum minore quàm olim Carolus rex fecisset pompa
tiam ingredi non deceret, multos milites secum ducere cogeretur: ad quam p
adornandam aliquot dierum mora opus esset: quę regi cùm alias ob caussas, tu
diutius totum exercitum, cuius etsi ingens esset sumptus, nullam adhuc par
miserat; nec, dum in Italia versaretur dimissurus erat, alere cogeretur, grau
pontifex igitur octauo Decembris die Bononiam est ingressus; biduo autem p
ad quem in Regiensis agri finibus accipiendum duo pontificij legati, Fliscus
diceus cardinales missi erant, absque militibus nec admodum frequenti aula
gressus, & pro more in purpuratorum senatum ad pontificem introductus,
summo Cancellario pro eo verba faciente, obedientiam quam antea non ex
præstitit: deinde triduum simul sub eodem prætorij tecto fuerunt; maximæ b
lentiæ & amoris signa sibi inuicem ostendentes: quo tempore, præterquam
verbis atque promissis iam ictum fœdus confirmarunt, multa de regno neapoli
mul egerunt: ad quod inuadendum quum rex tunc paratus non esset, effica
tifice se quotiescumque Aragoniæ rex moreretur, quod communi iudicio bre
credebatur, vel fœdus quod cum illo habebat, & intra sedecim menses fin

turum, esset extinctum, ei ad eam expeditionem auxilio futurum spe facta, conus fuit. egit etiam rex vt Mutina & Regium Ferrariensium duci restituerentur; d pontifex si ei dux quadrigentas auri libras quas ipse pro Mutina Cæsari dede- & præterea in sumptus in vtraque ciuitate factos, certam pecuniæ summam da- e facturum promisit. pro Franciscomaria Vrbinantium duce rex est deprecatus; quum pontifici cum ducentis grauis armaturæ equitibus militaret, & vnà cum Iulia- Mediceo ad exercitum proficisci deberet, quum postea ob illius aduersam valetu- m Laurentius exercitui præpositus esset, non modò se quòd contra dignitatis suæ nem, vt tanquam dux alterius autoritati subiectus in pontificio exercitu, cuius s summus imperator fuerat esse vellet veteri Iuliani amicitiæ concesserat, Lau- o concessurum negauit; verùm etiam quum se equitatuum suum missurum rece- t, eum ex itinere reuocauerat: iam enim clam cum Galliæ rege pactus fuerat, aut ci procurabat: & post regis victoriam, vt eum aduersus pontificem per proprios ines incitaret, nihil prætermiserat: quarum pontifex iniuriarum memor, & iam ius principatu familiæ suæ attribuendo cogitans, regis petitioni nomine annuit: dulcissimis verbis quàm ecclesiæ obfuturus esset, si tam pernicioso exemplo, ectorum ad defectionem acueret audaciam, demonstrauit: quibus rationibus, ontificis voluntati, rex patienter cessit, quamuis proprij honoris gratia, eos quòd ipsi adhæsissent in periculum inciderant seruare cuperet; eumque multi ex s senatu & aula, quàm imprudens fuisset superioris regis, in eo quòd Valentino os Italiæ regulos opprimi passus erat consilium, ex quo ille ad tantam poten- ascenderat, vt si diutius Alexander eius pater vixisset, proculdubio regis rebus ob us fuerit differentes, ad idem hortarentur. Promisit pontifex regi se ei pote- m daturum, vnius anni decumas à totius Galliæ regni sacerdotibus exigere. cessit quoque regi sacrorum beneficiorum nominationem, quæ antea ad eo- em templorum collegia conuentusque spectabat: quæ res quum inde tot opu- lentissimorum sacerdotiorum ex arbitrio suo tribuendorum facultatem habeant Gal- ges, magno eis est emolumento, & vicissim rex pontifici, vt annui sacerdotiorum us, quas Annatas vocant, non ex vetere censu, qui longè minor erat in poste- soluerentur, sed ex vero & nouo, in quo falsus est pontifex; nam quum ab eis erum censum occultabant, in Galliæ regno exigendus esset, ad idq; quæstores allia constituendi, nemo erat qui contra eos qui sacerdotium erant adepti age- llet, aut exigere; vnde factum est, vt omnes in eo veterem censum sequerentur. æc eò pontifex regem adegit, vt nullius in Hetruria ciuitatis patrocinium reci- nt, quamuis non multo post sibi Lucenses, qui ducentas & quinquaginta auri s pollicebantur in fide accipere, ad quod se superioris regis obligatione teneri t, ab eo concedi postularet; quod ei pontifex denegauit, se tamen nullam eis stiam allaturum promisit. Præterea Egidium Augustinianorum Sodalium prin n præstantissimum concionatorem, pontificis nomine, ad Cæsarem, vt eum ad am & Veronam certa pecunia accepta Venetis concedendas flecteret, mittere erunt: quibus rebus inter ipsos peractis, nullis tamen literarum monumentis rehensis, eis exceptis quæ ad sacerdotiorum nominationem, annatasque ex censu pendendas, pertinebant, pontifex in regis gratiam Adrianum Boyssiuum i Franciæ magistri fratrem, qui in reipublicæ administratione primum apud regem n obtinebat, cardinalem nominauit. Ab hoc colloquio rex animo admodum lætus ntificis in se beneuolentiæ spe plenus discessit: qui etsi eodem modo se affectum nirificè ostenderet, secus tamen sentiebat: quia vt antea illum Insubriæ imperio po molestum erat, Placentia & Parma cessisse molestius; nec minus molestum Muti & Regium Ferrariensium duci restituere, quamuis id non multo pòst vanum apparu nam quum pontifex Florentiæ vbi Bononia profectus circiter mensem vnum est tus, pecuniæ quamprimum ciuitatibus illis potiretur persoluendæ promissionem e accepisset, & tabularum quæ inter eos conficiendæ erant capita de communi nsu concepta essent, pontifex nihil negans, sed varijs excusationibus ac dil atio-

nibus interpositis semperque promittens, ea perficere recusauit: Rex Mediolanu
uersus, septingentis cataphractis, sex Germanorum peditum, & quatuor Gallorum
bus, ex ijs qui ab illis Venturerij quasi Venturientes & fortuiti dicũtur, à veterib
luntarij appellati, ad eius imperij præsidium retentis, illicò exercitum dimisit: ips
pontificio fœderi innixus, & quia ijsdem diebus cum Heluetijs conuenerat, se re
in Italia constabiliuisse ratus, & Carolo Borbonio cum imperio relecto anni M. D.
1516. initio maximis itineribus in Galliam contendit: Heluetij enim quamuis Angliæ r
ad bellum denuò Galliæ regi inferendum incitaret, fœdus cum illo renouauerant
semper & in Italiam & extra, ad defensionem & offensionem contra quemuis nom
signis publicis, eum peditum numerum quem petijsset, ad eius stipendia missuros
fice, Imperio, & Cæsare quòd ad offensionem attinet, exceptis, receperũt: & vicissi
eis veteres pensiones confirmauit, sexcenta aureorum numûm millia Diuione pr
sa se certis temporibus soluturum; & trecenta millia si ei oppida & valles ad Me
nense imperium spectantes restituerent, promisit: quod quum quinque pagi q
tenebant recusarent, nec concordiam ratam habere vellent, rex reliquis octo
pecuniam pro rata portione sua repræsentare cœpit; qui ea conditione expressa, n
tra quinque pagorum cohortes eius stipendijs militare cogerentur, eam accep
Eiusdem anni initio Petruccius episcopus pontifici veteri familiaritate iunctus,
Florentinorum ope, Borghesio Pandolfi Petrucij filio patruele suo, qui rempub
administrabat, Senis pulso, sibi eandem autoritatem vendicauit: quod pont
deo fecit, vt ei ciuitati inter pontificium & Florentinorum imperium sitæ, hom
fidus præesset: & fortasse multo magis quòd temporum opportunitate se ean
ipsius episcopi consensu, vel fratris vel nepotis imperio subiecturum speraret.
Italia inter Cæsarem & Venetos Brixiæ & Veronæ Galliæ regis ope recuper
rum cupidos, accensæ remanserunt: reliqua satis pacata videbantur: sed mo
tuum qui Aragoniæ regis opera excitabantur, initia apparere cœperunt; is eni
Galliæ regis potentiam regno neapolitano metuens, cum Cæsare & Angliæ re
li in eum denuò excitandi consilia agitabat: quod non modò Cæsari semper
nouarum studioso, quique per se vix ciuitates Venetis ademptas tueri poterat, p
dere haud difficile fuerat; verùm etiam Angliæ rex præsenti in Galliæ regem æ
latione & odio, fidei à socero violatæ memoriam superante assentiebatur: inc
præterea Anglum vt Scotiæ regis pupilli curæ præessent homines vel ab ips
vel ex ipsius autoritate pendentes, efficiendi desiderium; quæ maiori consilio
bus tentata fuissent, nisi dum agitarentur Aragoniæ regis mors incidisset: qui di
morbo grauatus mense Ianuario dum Sibiliam peteret, Madrigalegij obscurissi
co, obijt: rex certè præstantissimo consilio & virtute, in quo, si modò in promissis
dis constantiam retinuisset, vix aliquid reprehensione dignum inuenias: quonia
in sumptibus tenacitas quæ ei tribuebatur, mors facilè falsam declarauit: nam
quadraginta duos annos regnasset, nullam tamen collectam pecuniam reliquit,
deprauatum hominum iudicium plerumque accidit, vt in regibus magis profusio
uis ei rapacitas sit annexa, quàm parsimonia cum alieni abstinentia coniuncta, lau
Huius regis singulari virtuti accessit eximia perpetuaque totius vitæ (si vnici fili
tem excipias) felicitas, quoniam fœminarum & generi casus, vt ad mortem
potentiam suam retinuerit, in caussa fuerunt; & Castellæ regno post coniug
tum cedendi necessitas, potius fortunæ iocus quàm vulnus fuit: in reliquis
omnibus fortunatissimus. Cum secundus Aragoniæ regis filius, maiore fratre de
illud regnum est adeptus, matrimonio cum Isabella contracto ad Castellæ regnu
uenit; aduersarios eiusdem regni competitores cum victoria expulit: deinde G
regnum quo religionis nostræ hostes paulò minus octingentis annis potiti erant
perauit: neapolitanum, Nauarræ, Oraniq; regna cum multis locis in Africæ lit
opportunis, imperio suo adiecit: Victor ferè hostiũ suorum, ac domitor fuit: suas c
tes cunctas propè honesti religionis studij, & sanctæ ad commune bonum promo
mentis colore velauit: qua in re fortuna cum industria manifestè coniuncta ap
m

ſem ferè ante eius mortem, ſupremum diem clauſit Magnus Conſaluus extra au- nec ſatis æquo in eum animo: ſed tamen rex ob eius virtutis memoriam ei à ſe & erſo regno, honores in Hiſpania, niſi defunctis regibus fieri conſuetos exhibe- luit; idque maxima omnium populorum approbatione, quibus Magni Conſalui en ob eximiam eius liberalitatem erat gratiſſimum, & ob prudentiæ opinio- ,tum quòd in militari ſcientia omnium ſui temporis imperatorum virtutem ſupera- xiſtimarent,in ſumma erat veneratione.Hiſpani regis obitus Galliæ regis animum gni neapolitani expeditionem accendit:ad quam Borbonij ducem cum octingen allicis lanceis, & decem peditum millibus, ſe regno regis morte perturbato,nec ad defenſionem comparato,quum Archidux in tempore ei ſuccurrere non poſſet, victoria potiturum perſuaſus, mittere volebat: nec dubitabat quin pontifex ob ſibi in colloquio Bononienſi factam, & beneuolentiam illo colloquio contra- ; nec minus propria cauſſa, quaſi ei nimia Archiducis tot regnorum hæredis, & ri ſucceſſuri potentia moleſta eſſet, ſecum facturum ſperabat: præterea Archi- m quum ſibi eius inimicitiam in Hiſpaniæ regnis confirmandis,& præſertim in A- niæ regno, ad quod ſi cum æquitate coniuncta potentia fuiſſet,nonnulli ex eadem ia aſpiraſſent, plurimum obeſſe poſſe animaduerteret, moderatè ſecum acturum: etſi defuncto rege eiuſq; vxore Iſabella viuis, in totius regni concilijs veteres eius conſtitutiones fœminas ab regni ſucceſſione excludentes, maribus ex eis natis inter mares demortui, regis fratres, patrui, vel nepotes, vel qui eo qui ex eius- ſtirpis fœmina natus propior,vel ſaltem pari gradu eſſet,non reperiebantur,mini- beſſe; ideoque ſucceſſionem poſt Ferdinandi obitum ad Carolum Archiducem are,exemplo quod Martino Aragoniæ rege abſque maribus liberis mortuo,iudi- d id totius regni conſenſu delectorum ſententia, Ferdinandus huius Ferdinandi quamuis ex fœminina ſtirpe eſſet, Vrgellij comiti,alijsque Martino per maſculum ,ſed remotiori quàm Ferdinandus gradu coniunctis antepoſitus fuerat adducto, ratum fuiſſet; tamen ſemper tacita apud populos querela fuerat, Ferdinandi & læ potentiam in hac interpretatione ac declaratione æquo iure plus valuiſſe;quia minimè æqua interpretatio videbatur: vt fœminis excluſis, liberi earum admit : & in ſententia ſecundum Ferdinandum ſeniorem lata æquitatem armorum ipſi- tu fuiſſe ſuperatam: quæ quum Galliæ regi nota eſſent,& quum etiam Aragoniæ nciæ,Valentiæ,& Cataloniæ comitatus populos, qui omnes ſub Aragoniæ regno rehenduntur,proprium regem exoptare ſciret,Archiducem ne tantam hæredita- tque regna in diſcrimen adduceret, tandem ab regno neapolitano ipſi aliqua ta pactione concedendo,non alienum fore ſperabat: quo tempore, vt ſeſe præter ires benefaciendo quoq; communiret, Proſperum Columnam qui liberandi ſui trecentas & quinquaginta auri libras pollicebatur,media tantùm parte ſoluta li- dimitti voluit: quo factum eſt,vt multi crediderint Proſperum ei clam ſe arma eum non ſumpturum,vel fortaſſe ei in bello neapolitano adfuturum, ſed cum a- xceptione honoris ſui promiſiſſe.Rex itaque hęc animo agitans,& iam bello mo ullam interponere ſtatuens,nouis caſibus animum ad propriam defenſionem cō- e coactus fuit;quoniam Cæſar mille & ducentis auri libris ſecundum ea quæ pri- Aragonię rege agitari cœpta erant acceptis,ad Mediolanenſe imperium quem- dum cum illo rege conſtitutum fuerat, vbi Veronæ & Brixiæ rebus ſuccurriſſet, endum ſe comparabat: quoniam Veneti cum exercitu,cui Iacobo Triultio Me- um reuerſo, Theodorus Triultius præerat, ad ſextum à Brixia lapidem meta- Epyrotis regionem omnem percurrebant; quum verò qui Brixiæ erant milites onem die quodam feciſſent, & vtraque pars ſuis auxilio accurreret, multis ex ſis, & ciuitatis præfecti fratre capto, eos in vrbem compulerunt. Paucis die- ſt Lautrechius gallici exercitus imperator, & Theodorus Triultius tria mil- rmanorum peditum, qui pecuniam in ſtipendia militum comitabantur, Bri- duentare certiores facti, vt eos itinere prohiberent, Ianum Fregoſium, & Io- conradum Vrſinum cum militibus ex vtroque exercitu, ad Anſo arcem miſe-

runt,qui circiter octingentos ex illis interfecerunt;reliqui vnà cum pecunia Lod
confugerunt: miſerunt deinde Veneti duo milla & quingentos pedites in Sabiæ
vt Anſo caſtellum munirent,qui Lodronem & Aſtorium incenderunt. Ne B
preſſa& in tantis moleſtijs conſtituta dederetur periculum,Cæſaris aduentum a
uit; qui equitum quinq;,quindecim è quinq; pagis Heluetiorum,& decem part
panorum,partim Germanorum peditum millia ſecum ducens, Tridentino itin
ronam venit:quare Gallicus & Venetus exercitus Vicetia atq; Patauio præſidio
matis, ſe Cæſarem Mintij fluminis tranſitu prohibituros aſſerentes, Piſcheriam
tulerunt: ſed vt ſæpe accidit,exitus conſilio non reſpondit: nam vt hoſtes appro
re audierunt,ea audacia in acie ad perficiendum, quam ſub tentorijs ad deliber
habuerant,non retenta, hoſtis exiſtimationem audaciamq; augentes, ſuamq; ti
tes,trans Olium profecti Cremonam petierunt.Cęſar ſiue malo cõſilio,ſiue fort
tractus,ad Aſulæ quam centum grauis armaturæ equites & quadringenti Ven
pedites cuſtodiebant,oppugnationem hæſit; vbi multos dies fruſtra contriui
mora eum victoria priuaſſe certiſſimè creditur. Aſula profectus ad Orcinouos
fluuium traiecit,&hoſtes trecentis cataphractis & tribus peditum millibus Cre
lictis,trans Abduam eo conſilio vt eum tranſitu prohiberent, receſſerunt: quam
regio omnis inter Olium, Padum & Abduam poſita, Cremona & Crema,qua
teram Galli,alteram Veneti tuebantur exceptis,ſub Cæſaris imperium eſt reda
ſarem Sedunenſis cardinalis, & multi Inſubriæ exules,& M. Antonius Colum
tificis miles cum ducentis cataphractis ſequebantur: quas ob res tanto magis
metus creſcebat; quorum potiſſima ſpes erat, ſi decem Heluetiorum millia
trium menſium ſtipendium numeratum erat ſtatim veniſſent. Trans Olium p
Cæſar,ad Abduam vt eam Picighitonij traijceret acceſſit:vbi quum difficilem tr
inueniſſet, Riuoltam venit, Gallis ad Caſſianum trans fluuium metatis: qui ſ
die quum Heluetij non veniſſent, & Abdua pluribus in locis vado transmitt
Mediolanum receſſerunt; idq́ue non ſine Lautrechij, qui ſe Cæſarem cui ſt
traiecit Lauda dedita fuit, eius fluminis tranſitu prohibiturum iactauerat, &
gem ſcripſerat,infamia: deinde quum propius Mediolanum veniſſet fœciale
qui Mediolanenſibus ſe niſi intra triduum gallicum exercitum pellerent, ei
iorem quàm Federicus Barbaroſſa,qui eius incendio & ruina non contentu
ſuæ & ipſorum rebellionis memoriam ſalem in ea ſpargi iuſſit,feciſſet, claden
turum minatus, ciuitatem ſibi dedi poſtularet. Sed inter Gallos qui maximo
rore Mediolanum ſe receperant, varia fuerant conſilia; nonnullis quòd ſe
pares non cenſerent; nec Heluetios, quamuis iam in itinere eſſe ſcirentur, q
tates illorum vt ab vtriuſque ſtipendijs diſcederent, ipſis vel iam mandaſſe
dare velle audiebantur; & eos qui in itinere erant, ijs qui iam in hoſtium c
ens,ad parendum promptiores fore, magis ſuſpicandum videbatur, venturo
rent, ad Mediolanum turpiter deſerendum propenſis: alij verò qui diſceſſu
famiæ plenum deteſtabantur, & meliore Heluetiorum aduentus ac Mediola
ſpe freti, vt propugnationi incumberetur hortabantur; & vt pugnæ cogitatio
tus depoſita, omnibusq́ue peditibus cum octingentis cataphractis Mediola
tis, reliqua grauis leuisq́ue & ſua & Venetorum armatura per vicina oppida
ſtodirent, & hoſtibus commeatum interciperent diſtribuerentur: nihilomin
conſilium ſequuti eſſent, niſi Andreas Grittus, & Andreas Triuiſanus Ve
legati diſſuaſiſſent: quorum autoritas quum aliud efficere non poſſet, id effe
diſceſſu aliquanto lentius deliberaretur; adeo vt quum iam diſcedere veller
tij Albertum Petram ſequenti die cum decem partim Heluetiorum, part
torum millibus Mediolani adfuturum venerint:quamobrem reſumptis ani
non tamen ſe ſuburbia tueri poſſe ſperantes,ſuburbijs ex Venetorum legator
ſilio, qui ſiue quòd id ad vrbis defenſionem neceſſarium ducerent, ſiue quò
caſione antiquum inter Mediolanenſes & Venetos odium explere vellent
ſerunt incenſis, in ciuitate conſtiterunt: multos quoque ex Gibellinæ factio
cipibus,tanquam ad imperij nomen ob factionis ſtudium propenſos, & quia

em factione in castris erant, vrbe expulerunt, vel sub honesta custodia retinue-
. Cæsar autem Lambrate alterum ab vrbe lapidem metatus est : interea Hel-
Mediolanum peruenerunt; qui se ad eam vrbem tuendam paratos ostendentes,
alijs Heluetijs pugnare recusabant: eorum aduentus Gallis spiritus restituit sed
è maiorem terrorem Cęsari incussit, qui antiquum eius gentis in Austriam familiã
m secum perpendens, & quid Ludouico Sfortiæ, quòd Heluetij in vtroq; exercitu
t, accidisset memoria repetens, ne sibi idem accideret vereri cœpit: verisimilius ra-
os se, qui ad stipendia persoluẽda difficultate laboraret, quàm Gallos, quibus pecu
eq; ad stipendia persoluenda, neq; ad eos corrũpendos esset defutura, decepturos:
bat quoq; suspitionem, quòd Iacobus Staflerus Heluetiorũ militum in suis castris
ctus, arroganter admodũ stipendia ab ipso petierat; quæ præter alia impedimẽta, i-
quoq; protrahebãtur, quia pecunia quę ex Germania afferebatur, ab Hispanis pedi
qui Brixiæ erant, pro iam emeritis stipendijs retenta fuerat: quãobrem huius peri-
imore mirũ in modum cõmotus, vasis statim cõclamatis Abduam versus se recepit:
vlli dubiũ erat quin, si triduo antè (qud tẽpus circa Asulam consumpsit) Mediolano
admouisset, Galli de Heluetiorũ aduentu multo magis incerti & dubij trans alpes
uri fuerint, imò nisi tam citò discessisset, vel Gallos, quòd hi Heluetij eorum qui cũ
e erant rationẽ se habere ostendebant, nõ satis fidentes, prius consiliũ sequuturos:
sosmet Heluetios magistratuũ suorũ mandato, quod iam mittebatur prætextu, Gal
eserturos fuisse pro certo habetur. Cæsar sine Heluetijs, qui se nisi intra quatuor
tipendia repræsentarẽtur, discessuros minitantes, Laudæ constiterant, Abduam tra
& in Bergomẽsi agro moratus semper, quòd se pecunias ab Anglię rege expectare
et, satisfaciendi spẽ faciebat, & se Mediolanum reditorũ minabatur: quę res Gallis
eluetiorũ fide tunc maximè dubitantibus metum augebat: nam præterquam quòd
pera tardè venerunt, seq; cum hostilis exercitus Heluetijs pugnare nolle semper
ant, pagorũ mandata vt à Gallorũ stipendijs discederent erant allata; cuius rei causs
circiter duo millia ex eis discesserant: & ne reliqui quoq; idem facerẽt timebatur;
si ciuitates se suis contrariũ occultè mandasse regi affirmarent. Tandem Cæsar quĩ
eorum numûm millibus à Bergomensibus acceptis, cõiurationis cuiusdã spe Cre-
versus contenderat, re infecta in Bergomensem agrum reuersus, Tridentũ se reci-
tatuit: quamobrẽ consilio suo militũ præfectis indicato, seq; ad id pecuniæ cõpa-
gratia moueri asserens, cum qua, atq; cum ea quę ab Angliæ rege mittebatur, & iã
ere erat, statim esset reuersurus, vt ipsius reditũ expectarent eos est hortatus : qui
direpta, arceq; sine tormentis expugnata, ac Sãctangeli castello spoliato, cõmea-
nuria pressi in Giaradaddã se cõtulerãt. Post Cęsaris discessum aliqua spes fuit Hel
cum quibus ad Romanũ se totus exercitus coniunxit, quia Brandeburgensis mar
castra, & Sedunensis cardinalis cum trecentis auri libris quas Angliæ rex mitte-
rgomum venerat, Abduam denuo trãsgressuros: cuius metus caussa Borbonius à
rè omnes Heluetij discesserant, cum Venetis militibus exercitum ad alterã flumi-
am duxerat: sed hostium cõsilia facilè euanuerunt; quoniã Heluetij quum allata
ia ad præterita stipendia persoluenda minimè par esset, per Turrhenã vallẽ in pa-
euersi sunt: eandemq; ob causam tria partim Hispanorũ partim Germanorũ pedi
illia, in Gallorũ ac Venetorũ castra transierunt: qui Abdua fluuio traiecto per mul
s hostibus leuioribus prœlijs atq; excursionibus vario euentu negotiũ facessere
estiterunt: in quibus modò hi, modò illi grauius detrimentũ accipiebant: nam Gal
aui quadam prope Bergomum velitatione circiter ducentos cataphractos amise
x hostibus verò in simili incursione Cæsar Feramusca captus fuit; reliquæ copiæ
nummo in singulos tributo ad vrbem accesserũt; sed M. Antonius Columna quũ
m ab expeditis exquitibus incommodum acciperet, cum Germanis & nonnullis
is peditibus Veronam se cõtulit; reliqui omnes dissoluti sunt. Hunc finem habuit
s motus; in quo pontifex regi valde suspectus fuit: nam quũ ex fœdere quingẽtos
rmaturæ equites ad Mediolani defensionem, vel saltem ad eius fines mitteret,
nadmum eam Antoniomariæ Palauicino obtulisse aiebant, in tria Heluetiorum
tipendia daret, ob eo petijsset, pontifex quo ad Heluetiorum stipendia fri-

gidè respondens: & de copijs quoniam suæ non satis instructæ essent, se Florentin
copias missurum promittebat: quæ cum nonnullis ex ipsius militibus lentè admo
Bononiam & Regium versus ire cœperunt. Illum autẽ Cęsaris aduentus impulsorẽ
Bernardi Bibiennæ cardinalis, qui semper apud pontificem Gallorum res impu
solebat, vbi eum Italiæ fines attigisse cognouit, ad eũ legatio; & multò magis M. A
nio Columnæ Cęsaris exercitũ cum suis copijs sequendi potestas data suspitionẽ
sed re vera Cæsaris cum tantis viribus aduentus pontifici propria de caussa moles
it: verebatur enim ne si victor existeret, veterẽ propensionem suam sequutus Itali
uersam opprimere conaretur: sed metu ductus, & quia ea ratio naturæ ipsius cõu
bat, consilia sua occultans, se quanto minus poterat vtriq; parti odiosum reddere n
tur: eam ob caussam M. Antonium reuocare, regiúe debita auxilia mittere nõ est a
& legatum misit quum Cæsar iam Mediolano recessisset, vt legatus morbo simula
beriæ, vt antequã vlterius progrederetur, quam in partẽ res inclinarent speculare
reret effecit: deinde vt regis animũ mitigaret, voluit aut Laurẽtius nepos in cliente
mulatione quã Mediolani cæperat permanẽs, ei à Florentinis pecuniã, qua vnius
stipendiũ tribus Heluetiorũ millibus daretur, donari curaret: quam pecuniã etsi r
ceperit, tamen vt pontificis artes sibi notas esse ostẽderet, se postquã põtifex ipsi se
in bello esset aduersus, nec fœdus cũ illo ictum sibi periculorum tẽporibus prof
aliud fœdus quo in pace solũ & tutis tẽporibus teneretur, cũ eo inire velle diceba
saris exercitu dissoluto, Veneti Gallis minimè expectatis Brixiã exiguo propugn
numero freti (neq; enim plures quã 600 Hispani pedites & 400 equites in ea ciui
licti erant) noctu admotis scalis eam capere tentarunt: sed quũ scalæ nõ satis lon
sent, & qui in ciuitate erãt fortiter resisterent, nihil effecerunt. venit deinde Gallicu
citus Odetto Foisseio recẽter Borbonio qui sponte Mediolanẽsis imperij admini
ne se abdicauerat, suffecto duce. Hæ igitur Brixiã quatuor ex partibus, ne obsess
varias partes distracti sustinere possent, tormẽtis oppugnarunt· illi verò dum sep
lia peditũ qui ex Tirolẽsi comitatu Cęsaris iussu ad Montẽ vsq; venerãt vlterius p
suros sperant, oppugnationẽ sustinuerunt: sed vbi id Venetis ad Anfo arcẽ & alij
cis sese opponentibus, nõ successit, ipsi qui hostiũ impressionẽ quæ magna mœnii
iam diruta sequenti die erat futura, expectare nollent, pacti sunt, vt milites nisi in
vnum auxiliũ acciperent, cum rebus suis vrbe & arce excederent. Hoc ipso tẽpor
tifex qui se ad Franciscũmariam Ruuereũ Vrbinati imperio armis spoliandũ cõp
censuris in eum agere cœpit edictũ monendi caussa promulgauit; in quo hę pers
nis caussæ exponebantur: Vrbinatẽ militibus pro quibus stipendiũ acceperat qu
siæ stipendia mereret pontifici denegatis cum hostibus cõuenisse: antiquũ car
Papiensis interfecti crimen quo nõ iure, sed gratia exẽptus fuerat, alięq; cędes ab
missæ, eum in maximo belli feruore inter Iuliũ pontificem cuius & nepos & ben
rius & exercitus præfectus erat, & ad Galliæ regem Baldassarem Castilioner
eius stipendia transiret misisse: eodem tẽpore nõnullos milites qui se ecclesiæ e
coniungere volebant, itinere prohibuisse: & in ea ditione quam sacrosanctæ sed
ficio possidebat eiusdẽ sedis milites ex Rauẽnensi prœlio fugientes persequutũ e
tifex iam ante multos menses, præter recẽtes iniurias, etiam quia sibi & fratri vt
tiã reducerentur opem ferre recusauerat indignatione motus, eum bello perseq
mo habuerat: sed eum nõnihil pudor ab eius pontificis, cuius opera ecclesia tan
tiam erat adepta, nepote persequẽdo retrahebat; & multo magis Iuiliani fratris,
exilij ipsorum tẽpore multos annos in Vrbinatiũ ducum aula primũ apud Guid
de eo defuncto apud hunc ipsum egisset, eum ab ipsismet eo imperio in quo ip
stentatus & honore affectus fuerat spoliari ferre non poterat preces: sed Iulian
ce post diuturnum morbũ Florẽtię defuncto, quũ Cæsaris motus vanus extitis
tifex ab Laurentio nepote et Alfonsina eius matre, eius imperij sibi vendicar
dis, incitatus, nullam amplius moram interponere statuit, atque ad ingrat
quæ ei à multis obijcebatur diluendam, non modò iniurias ab illo acceptas
nas quibus ex iuris præscripto beneficiarius in dominum suum contumax, r
acramento obstrictus & pecunia accepta milites ei qui soluerat denegaret,

ducebat: sed multò magis quòd periculosum esse eum in sui imperij visceri-
re: qui quum iam ipsum nulla fidei & honoris habita ratione lædere incœpisset,
maior occasio daretur, tanto promptior ad idem in posterum patrãdum procul-
esset futurus. Huius belli progressus fuit, quòd quamprimùm Laurentius cũ exer
pontificij & Florentinorum imperij subiectis collecto, eius imperij fines attigit,
ates & reliquę ciuitates, duce, qui se Pisaurũ contulerat, vt postquam eos tueri nõ
, saluti suæ cõsulerent consentiente, sponte sese pontifici dediderunt. Pisaurenses
vbi hostilis exercitus appropinquauit, idẽ fecerunt: nam etsi in ciuitate essent tria
millia, vrbs ipsa munita, & mare apertũ, Franciscusmaria Tranquillo Mondolfiẽ-
idelissimo in arce relicto, siue quòd militib. quorũ maxima pars stipendiũ non ha
minimè fideret, siue vt pleriq; dicebãt, metũ amoris colore tegens, quòd vxoris
iã ferre nõ posset, Mantuam quo prius vxorẽ & filium miserat, petijt: sic Vrbini du
nà cum Pisauro & Senogallia 4 tantũ dierum spatio, Senogalliæ, Pisauri S. Lei &
arcibus exceptis, in pontificis potestatẽ venit: sed Senogalliẽsis arx statim dedi-
ecit; & Pisaurensis biduũ tormentis verberata, nisi intra 20 dies, quo tempore nul
unitionis genus circa eã fieret, auxiliũ accepisset, deditionẽ pacta est: quæ pactio
ruata, in caussa fuit, vt Tranquillus etsi intra præscriptũ tempus auxilia nõ acce-
eã tradere noluerit; & tormentis denuò iaculari incipiens, in obsidentes eruptio-
cerit: quamobrẽ durior eius fuit cõditio: nam Laurentio vbi ciuitate potitus est,
tiã reuerso, duces in exercitu relicti fossas circa arcẽ duxerant, & nauigia quædã,
liũ accipere posset, in mari posuerant. Itaq; 20 diebus elapsis statim eã verberare
unt: sed milites qui intus erant eodẽ die tumultu in Tranquillũ excitato, eũ vt se
arẽt ducib. tradiderunt; à quibus in pacti violati pœnã damnatus suspendio vi-
iuit. Post paucos dies & Maioli arx deditionẽ fecit: locus ad Sanleũ obsidendũ
rius, vt mille tantũ passus dissitus, atq; è regione positus. Ad S. Leum obsidẽdum
unt duo millia hominũ, quoniã ob munitissimũ situm, nulla eius nisi extrema fa-
cessitate capiendi spes erat; & nihilominus post tres menses furtim arx cuiusdã fa
arij artificio capta fuit: is quũ nocte quadã longissimis scalis difficillimã eius mõ
ascendisset, & scalis inde amotis, totã noctẽ eo in loco moratus, vbi primũ dies
it, quibusdã ferreis instrumentis ascendere cœpit, ita vt ad montis summum vsq;
erit, vndè postea descẽdẽs, & ferreis instrumentis ascensus difficultate lenita, se
nocte ijsdẽ scalis, vt ipse monuerat, appositis, in castra redijt: vbi ascẽdẽdi facul-
monstrata, constituta nocte per eosdem gradus centum & 50 delectis militibus
quentib. ascẽdit: cum quib. in rupe hęrens, vbi diluxit (neq; enim noctũ altius vl-
ne progredi poterãt) per angustissima illa loca singuli ascendere cœperũt: & iam
30 vno cum tympano & sex signis ad mõtis fastigium peruenerant; humiq; pro-
cios ascendentes operiebantur: sed quum iam multũ diei esset, vnus ex vigilibus
tione sua discedebat, eos sic prostratos vidit; cũq; is rumorẽ cõcitasset, illi se de-
nimaduententes socijs minimè expectatis, exercitui quemadmodũ cõuenerãt,
derũt: qui statim vt constitutũ fuerat, montẽ multis ex partib. plurimis scalis, vt
stodes distraherent, inuaserũt: illi aũt singuli ad loca sua currentes, quod 6 signa
is quæ montis planiciẽ percurrebant & nonnullos ex ipsis interfecerãt cõspice
riti; in arcẽ quæ in mõte ipso cõstructa erat, sese incluserunt: quũq; post primos
montẽ coscendissent, portã quã ascensus ad montẽ patebat aperuerũt: per quam
nondũ asceriderant ingressis, sicq; mõte occupato, qui in arce erant, quãuis illa
rebus optimè esset instructa, secundo die eã dediderũt. Ea igitur prouincia, quæ
Pisauro & Senogallia mẽbris ab Vrbinati ducatu seiunctis, nõ supra 25 aureo-
m millia pendebat, armis occupata, Leo cœptã actionẽ persequutus, sententia
ciscummariam eo imperio spoliauit: & pòst in Senatu id Laurentio nepoti suo
te ea de re cõfecto adiudicauit; & quo id vim haberet maiorẽ, ab omnibus car-
s propria manu subscribi voluit; quos tamen Dominicus Grimanus Vrbini e-
s, & duci illi valde amicus sequi noluit: quãobrẽ pontificis irã metuens pòst pau
Roma discessit, neq; est illo viuo reuersus. Galliæ regi Vrbinatium ducẽ ob ea
ipso tractauerat oppressum spoliatumq; fuisse molestum erat; & multæ aliæ

pontificis actiones molestiores: nam quum Prosper Columna ex Gallia rediẽs P
quod oppidum Palauicinorum est hæsisset;deinde ob Gallorũ metum Mutinam
Hieronymus Moronus sibi & ipse à Gallis qui cõtra promissa ipsum in Galliam
ferãt,nonnihil metuens confugerat,venisset,assiduè dum Prosper Mutinę & pos
noniæ fuit de aliquo magni momenti loco in Mediolanensi imperio nonnullor
lum opera furtim occupando consilia agitabant;quibus & Mutius Columna,cu
fex harum rerum conscius cum suis militibus in Mutinensi agro agendi potestat
rat,intererat:hortatus præterea erat pontifex Catholicũ regem(sic post aui mate
tum Archidux appellabatur)vt nullũ nouũ cum Galliæ rege fœdus iniret; & apu
uetios Ennius Verulanus episcopus põtificius internuntius, qui pòst penè decre
pontificũ collegium cooptatus fuit,præter multa alia regi molesta officia,quinq
ad Cæsaris amicitiam sequendam hortabatur:quocirca quum eodẽ tempore in
sarem qui inter Tridentum & Oenipontem hęrens,Gallos magis ostentatione c
quàm factis terrebat, Angliæ regẽ & Heluetios,de Mediolanensi imperio denu
dendo ageretur;Gallię rex hæc cum pontificis cuius ab ipso alienus animus alij
in rebus perspiciebatur,consensu agitari metuebat:varijs enim exceptionibus,i
rum Galliæ regni beneficiorũ decumas quas Bononiæ promiserat, ipsi cõceden
cultates interponebat: & nihilominus (tanta est pontificatus maiestas) rex eun
officijs placare nitebatur:quapropter quum post Cæsaris discessum Mirandulæ
& Corregij velut Cæsaris oppidis vt ab eis pecuniam eliceret, molestus esse ve
pontificis qui illorũ oppidorum dominos in fide acceperat querelas abstinuit:
ritanis inferum mare multis nauibus infestantibus, ei se ad eam oram tuendam
naues quas Petrus Nauarrus Massiliæ ex ipsius cõsensu,vt cum 6 millibus pedit
prædandi spe Africæ litora quæ Barbaria dicitur infestaret, adornabat missurũ
sed tamen pontifex in sententia sua permanens,quamuis hæc ex parte negaret,
excusaret, nunquam ei vt saltem Verulanum episcopum ex Heluetia reuocare
ipse vehementissimè petierat, est assensus: nec vnquam Mutium Columnam
nensi agro, in quo se propria autoritate agere fingebat, remouit, nisi quum P
Bononia profecto, & rebus omnibus quæ agitabantur euanescentibus,eius m
lius iam momenti esset:cui discessus infelicissimus extitit: nam haud multò pòs
lumniorum viribus & nonnullis Hispanis peditibus noctu per insidias Firmum
sus,intra paucos dies, vulnere eadem nocte dum ciuitati diripiendæ operam
cepto,interijt. In hoc rerũ statu veneto Senatu de Verona recuperanda satager
trechius qui sex Germanorum peditum millia pro quibus Veneti ad hanc exp
se stipendia daturos promiserant,in exercitu habebat,ad Athesim vt eum Vsoli
ceret, & vnà cum Veneto exercitu Veronam obsideret venit;sed pòst Heluetio
uentus fama crescente,& ob Prosperi Columnæ Mutinæ moræ suspitionem,qu
dem ciuitate cardinalis Bibienna hæserat auctam, non absque Venetorum qu
pijs cis & trans Mintium distributis Pischeriam se recepit: quo in loco etsi iam
spiciones sublatæ essent, & Verona supra duo partim Hispanorum partim Ge
peditum millia ad Venetorũ stipendia transiuissent,quotidieq; alij transirent,v
sem pecunias,vt aiebat,ex Gallia, & vt Veneti maiorem rei numarię,tormento
quorum apparatuũ copiam suppeditarent,expectans hæsit: verissima aũt huius
sa erat, quòd quid in rebus quæ inter suum & Catholicum regem agitabantur
esset pręstolabatur:quoniã Galliæ rex quàm sua amicitia regi illi,ad suę in Hisp
fectionis impedimenta remouenda, & regna constabilienda, necessaria esset
uertens, ijs quæ antea Lutetiæ transacta fuerant minimè contentus, duriore
imponere, & eius opera pacem cum Cæsare, quod nisi Verona Venetis resti
fieri non poterat,inire nitebatur:Hispanię verò rex Ceurensis consilio cuius a
quum 15. esset annorum prorsus sequebatur, consilia sua temporibus ac nece
cõmodare non recusabat:ideò Nouiodunũ pro Gallię rege Lutetianus episco
mus regię domus præfectus,& Lutetiani senatus princeps;& pro Catholico re
Ceurensis,& magnus Cęsaris Cancellarius:harum rerum exitum dum Lautre
pectat,arma in miseros colonos vt nostri æui militiæ mos est, cõtinenter exerc

& Latrechius ad Monzarbanium vicum ponte posito, Veronensis agri segetes de-
bat; ac expeditos equites vndiq; excurrere iubebat: quin etiã copiarũ parte in Man
im agrum missa, eam regionẽ maximis cladibus afficiebat; qua molestia, vt se libera
Iantuanus marchio, ei duodecim aureorum numûm millia dedit: & milites qui Ve
erant, quotidie, in Vicetinum & Patauianum agrum excurrentes, miseram Vice-
diripuerunt. Tamẽ posteà Lautrechius grauissimis Venetorũ querelis incitatus A-
m ponte Vsolingi facta transiuit; & ingenti in agris quia nunquã exercitum ad eam
em venturum crediderant præda facto; Clusio interea regionis incolarum ope, vt
ijs quæ ex Germania venirent difficiliorem transitum redderet occupato, Veronæ
citum admouit: sed eodẽ die, Germani pedites, siue sponte, siue clàm à Cæsare in-
, etsi iam tertium mensem Venetorũ pecunijs alerentur, se vbi non de ipsius Gal-
gis commodo præcipuè ageretur, ciuitatem qua Cæsar potiretur oppugnare nol-
nt attestati: quare Lautrechius trans Athesim denuò reuersus, mille passus ab Ve-
mœnibus recessit; & Venetus exercitus, in quo erant quingenti grauis, totidem
armaturæ equites, & quatuor peditum millia, se minimè in ea fluminis parte tutò
rati, sese illi coniunxerunt. Quo tempore duorum regum legati, decimaquinta
sti die Nouioduni his legibus fœdus percusserunt. Inter Galliæ atque Hispaniæ
n perpetua pax, & fœdus ad ipsorum regna & prouincias contra quemuis tuendas
Galliæ rex filiam annum vnum natam Catholico regi in matrimonium dato; eique
quæ in regnum neapolitanum secundum diuisionem ab ipsorum maioribus olim
n haberet, dotis nomine cõcedito: donec autem filia ad ætatem connubio aptam
nerit, Catholicus rex in eius sumptus quotannis Galliæ regi mille auri libras pen
quòd si ea antè ex hac vita migrauerit, & regi alia nata fuerit, ea ijsdem legibus
olico regi nubito: & si forte nulla superfuerit, Renata, quæ ei Lutetiæ desponsa
, vxor eius esto: quacunque autem illarum in matrimonio absq; liberis defuncta,
ni neapolitani pars, Galliæ regi restituitor: Catholicus rex, antiquo Nauarræ regi
certum tempus regnum restituito: quod ni fecerit, Galliæ regi eum ad id recupe-
m iuuare fas esto: sed vt pòst Hispani aiebant, si is prius se ius habere probasset,
intra duos menses huic fœderi sese adiungendi facultatem habeto; quod etsi fe-
amen Gallię regi Venetos ad Veronam recuperandam iuuare licitum esto: quam
Cęsar Catholico regi in manus deposuerit, cum potestate eã Gallię regi, vt quod
m fuerit de ea ex arbitrio suo statuat, tradendi, Galliæ rex ei mille auri libras re-
tato: & totidem Veneti partim quo tempore tradetur, partim sex post menses nũ
to; & circiter trium millium auri librarũ quas ab Ludouico rege quum fœd ere
essent accepit, obligatione Cæsar liber esto: quod si fiat, 10 & 8 mensium induciæ
Cæsarem & Venetos sunto: Cæsar Tridentinam Ripam, Roueretũ, cum ijs omnib.
Foroiulij possidet obtineto: Veneti verò Cæsaris castella vti tunc possidebãt, sic,
Galliæ & Hispaniæ regis finium inter ipsos controuersias composuerint, possi-
vtraq; pars pontificem nominauit. Veneti ob pacem Nouioduni factã, qua, num
pacem esset cõprobaturus incertum erat, & quia ob pecuniæ quæ soluenda erat
m, eam potius armis obtinere cupiebant, Lautrechiũ vt exercitum Veronę admo
rgere minimè destiterunt: at Galliæ regi vt pacẽ cum Cæsare sanciret, concordia
bellum erat gratior: sed tamen Lautrechius, quia Veneti magnum peditũ numerũ
pserant, & omnia quæ ille petierat comparauerant, nec Germani iam cum alijs
usabant, quum nullam amplius haberet excusationem, voluntati illorum est as-
quamobrem exercitus separatim Athesim fluuium superarũt: alter ponte supra,
fra ciuitatem posito. Gallici exercitus qui ad Tombam metatus erat tormentorũ
sanctæ Luciæ, altera cum Germanis ad sancti Maximi portam collocata fuit: vt
omnia eam partem vbi murus inter Citadellam & ciuitatem, cum vrbis muro
gitur, verberarent: sicq; quum eodem tempore & in Citadellam, & in vrbem pa-
gressus, qui intus erant, propter interiectum murum in duas partes sese diuide-
rentur: Venetus autem exercitus infra Veronam in campum Martium transiuit:
tibus ipsos lędendi facultatem adimeret, & episcopi portam, imbecilliores mi-
unitas partes verberaret, ad Michaëlis templum inter fluuium & riuum meta-

tus eſt: duobus primis diebus loca ſatis munita, ex quibus quæ offendi & quidem
re poterant, eis ſunt adempta; ſed difficilius à Venetorum caſtris, ex tribus propug
lis lædendi facultas adempta; quo facto cœpit vtraque pars, mœnia decem & oc
ioribus, & quindecim mediocribus ab vtraque parte tormentis concutere: ter
tem die vterq; ſeorſim exercitus ſeptuaginta muri vlnas diſiecerat; & vt ampliore
tum ſibi patefacerent, verberare nõ ceſſabant: & tamen Veneti à quorũ parte min
nita erant mœnia, quãuis ferè omnia propugnacula, munitionesq; diſieciſſent, n
tamẽ quo minus à latere lęderentur, penitùs tollere potuerunt: erant enim tam d
loca, & ferè in ipſa foſſa, vt tormentorum globi vel ſuperuolarent, vel antequam
uenirent, in terrã impingerent. Eodem quoq; tempore mœnia malleis ſcindebãt
etſi ſuffulta eſſent, ante tempus conſtitutum corruerunt. Veronæ erant octingen
tes, quinq; Germanorum peditum millia, & mille ac quingenti Hiſpani; quibus
bus præerat M. Antonius Columna, nõ iam pontificis ſed Cęſaris miles; hi ſolli
rupta reparantes, & vbi opus eſſet proſpicientes, ac fortiter propugnãtes, celſi a
tutem, cum M. Antonij Columnæ qui vulnere quamuis leui ſclopi glãde in hum
cepto, nõ tamen vlla diei vel noctis hora omnibus laboribus ac periculis intereſ
nebat, ſumma laude oſtendebant. Iam tormenta à Gallis quatuor in locis vbi t
rant, inter Citadellæ & ſanctæ Luciæ portã collocata, tantam ruinã fecerant, vt
in locis tantũ ſpacium eſſet, vt milites acie inſtructa recipi poſſent: nec multo m
progreſſum Venetorum tormenta fecerant; & tamẽ Lautrechius, Venetis fruſtr
mantibus, atq; vt in vrbem irruptio fieret, ſtimulantibus, libenter quamuis mor
ſionem amplexus, plura tormenta vt plus muri deijceret petebat: acciderat a
quum per Veronæ planitiem octingenta tormẽtarij pulueris dolia, cum alijs reb
tis ad ea neceſſarijs carris in caſtra veherentur, & qui boues ducebant ſibi i
præcurrere vellent, ita accelerarint, vt ignis ex rotarum colliſione excitatus
rem vnà cum carris & bobus conflagraret. Obſeſſis verò alia difficultas adiung
quoniam in ciuitate iam tot menſes hoſtium propinquitate vexata, commeatu
niſi in parua copia ex montibus accipiebant, deficere incipiebat. Veronæ re
in ſtatu poſitis, nouem Germanorum peditum millia à Cæſare, vt ei ciuita
ferrent miſſi, venerunt: qui quum Cluſium perueniſſent, id deditione obtinue
Coruariam caſtellum in monte prope Atheſim Tridentum verſus, quod ijs
inter Cæſarem & Venetos ſæpius ab vtraque parte captum fuerat, occuparu
rum militum aduentu, Lautrechius vel metuens, vel metum ſimulans, contr
torum voluntatem Villafrancam, & cum eo Venetarum copiarum pars ſe rece
quæ copiæ Ioannepaulo Manfrono duce ad Boſetum cum ponte parato ſe
runt: quare Veneti Veronæ expugnandæ ſpe amiſſa, omnia maiora tormenta
miſerunt. Itaque Germani pedites quum nullum haberent impedimentum,
bam vbi antea erat Gallicus exercitus, conſederunt: vnde pars illorum vrbe
greſſa, reliqui foris metati commeatu in vrbe importando operam dabant:
cto ſeptem aut octo Germanorum peditum millibus, quia maxima Hiſpano
cum Germanis non bene conueniens, Maldonato duce in Venetorum ca
ſierat, ad Veronæ cuſtodiam relictis, diſceſſerunt: quod ſubſidium, quia n
quam viginti Rhenenſium aureorum numûm millia ab Angliæ rege miſſa ſec
lerant, & dum illic fuerunt tantum commeatus, vt ferè eius quod importa
mam æquaret, conſumpſerant, omnes exiguum eſſe cenſuerunt. Copijs
cam, vbi Veronenſem & Mantuanum agrum deuorabant, profectis, Veneti,
quos regis imperium retinere non poterat, in patriam redirent, vt Brixienſe
nem neceſſarium commeatum donarent, curare ſunt compulſi: qui ſumpt
die mille aureorum numum ſummam ſuperabat: tandem res apertè ad pace
re cœperunt: intellectum eſt enim Cæſarem, quamuis antea nepotem à fœ
Franco incundo remouere magnopere eſſet conatus, demum tamen pecunia
te, odio quo ſuapte natura Gallicum nomen perſequebatur, & veteribus Itali
occupandi cogitationibus antepoſita, pacem & accepiſſe, & confirmaſſe, ac
iuxta eius pactionis formam reſtituere ſtatuiſſe: ex quo aliud Galliæ regis co

quutum; vt videlicet omnes Heluetiorum ciuitates arma inter Cæsarem & illum ni cernentes, quemadmodum antea Rheti fecerant, cum eo fœdus percusserint: rem Galeatius Vicecomes multùm promouit: qui quum exul esset, regemq; sibi m haberet, hanc ob caussam ab eo in patriam est restitutus, ac temporis progressu os honores commodaq; est adeptus. fœderis capita fuerunt hæc: vt rex Heluetijs tres menses ter mille & quingentas auri libras, in perpetuum verò annuam pensio Heluetij certum peditum numerum quotiescunq; petijsset ad eius stipendia pub-lecreto mittere tenerentur: in hoc autem diuersam rationem sunt sequuti: nam o-uitates etiam ad aliena inuadenda se concessuras promiserunt, cæteræ autē quin-uitates solùm ad proprium imperium tuendum. Lugani & Locarni arces loca i ad Mediolanensis imperij securitatem momenti, Galliæ regi restituere in Helue-n potestate esset; quòd si eas restituere vellent, rex eis trecenta aureorum numûm penderet: quas arces statim post fœdus initum diruerunt. Hæc in Italia anno 1516. esta. Sed primis sequentis anni diebus Tridentinus episcopus Veronā profectus, 1517. echio, cum quo inter Villafrancam & Veronam est loquutus, se Galliæ regi intra enses quemadmodum fœderis capitibus cōstitutum fuerat, eam ciuitatem quam paniæ regis nomine tenere aiebat traditurum est pollicitus: sed quum in eo con-rsia esset, num tempus illud ab eo die quo Cæsar fœdus cōprobarat, an ab eo quo ā in Hispaniæ regis potestate esse cognitum erat inciperet, ea de re aliquot dies atum est: sed quum milites qui Veronæ erant tumultu excitato stipendia peterent, ntinus episcopus rem accelerare coactus fuit: idcirco ab eo die quo Cæsar eius ndata & potestatem ei dederat initio sumpto, Veronam decimaquinta Ianuarij se traditurum promisit; quo die primis quinquaginta aureorum numûm milli-temque quindecim millibus, quæ ex pacto pedestribus copijs quæ Veronæ erant ant, à Venetis acceptis, quum Lautrechius se tormenta quæ Veronæ erant Tri-n missurum promisisset, Lautrechio Galliæ regis nomine recipiente eam ciuita-adidit: quam Lautrechius statim eiusdem regis nomine veneto Senatui, eiusque e Andreæ Gritto legato, patritijs ac populo Veneto quòd tam diuturni ac peri-belli, quamuis post ingentes sumptus ac molestias, tam felicem finem sortiti es-credibili lætitia affectis, restituit: nam vt quidam rerum ab illis gestarum scripto-runt, toto hoc bello post Cameracense fœdus confecto, quinquaginta millia au-o insumpserunt: cuius summæ quinq; millia auri pondo ex publicorū officiorum tione contraxerunt: sed non minus Veronenses & omnes reliquæ ciuitates ac pluli illius reip. subiecti gaudebant; pacis enim beneficio quiescentes, se à tot vexationibus ac molestijs, quot modò ab his, modo ab illis tandiu miserè pertulerant, liberatum iri sperabant.

DVODECIMI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER DECIMVSTERTIVS.

Hic liber Franciſcimariæ Urbinatium ducis, imperij recuperandi gratia bel-
lum continet: Leonis pontificis veneno tollendi detectam conſpirationem: Sely-
mi Turcarum imperatoris victorias: Triultij, & Maximiliani Cæſaris obitum
Caroli Auſtrij, & Franciſci Andiouini, imperij ambiendi artes: Caroli V. crea-
tionem: bellorum inter Cæſarem & Galliæ regem cauſſas: Lutheranæ ſectæ ori-
ginem: Ioannispauli Ballionis obitum: tumultum in Hiſpania peruerſæ Cæſaria-
norum adminiſtrationis cauſſa exortum.

TALIA tot malis vexata atq; concuſſa, armis inter Cęſarem ac V
depoſitis, belliq; cum Cæſare & Catholico rege gerendi occaſi
ab Galliæ rege remotis, per annos aliquot quietem habitura vid
nam & Heluetij, rerum ſtatum turbare cupientibus validum inſtr
tum, in veterem cum Galliæ rege amicitiam redijſſe, nec tamen
ab reliquis principibus alieno eſſe videbantur: & fœdus Nouio
ctum huiuſmodi ſpem faciebat, vt ad maiorem inter duos reges neceſſitudinem
hendam, vt Cameraci ad colloquium conuenirent ageretur; quo ad ea quæ ad i
congreſſum neceſſaria erant conſtituenda, Ceures, magnus Franciæ magiſter, &
tettus præceſſerant; nec minus in Cæſare, qui præterquam quòd Veronam reſt
duos etiam legatos qui pacem initam vel ſacramento addito confirmarent, ad
regem miſerat, pacis ſtudium apparebat. Non igitur ſine cauſſa concordia & p
tam potentes principes, omnium Italiæ diſſidiorum bellorumq; ſemina extincta
ſebatur: & nihilominus ſiue aduerſo quodam noſtro fato, ſiue quòd quum I
principes habeat, atq; in tot potentatus ſit diuiſa, ob eorum qui ei dominarent
ſtudia, cupiditatesq; vix aliter fieri poſſet, quin continuis moleſtijs eſſet obno
vix dum armis inter Cæſarem ac Venetos poſitis, imò Verona nondum reſtitut
rum tumultuum initia à Franciſcomaria Ruuereo profecta extiterunt: is namq
nis peditibus qui & Veronæ & in Gallico, & Veneto exercitu ad eius ciuitatis
nem militauerant, vt ſe ad ſuum vnde eadem æſtate à pontifice pulſus fuerat p
tum recuperandum ſequerentur, perſuaſerat: quod quidem facillimum fuit; ex
nim militibus, in bellis, oppidorũ direptionibus, regionumq; prædæ atq; rapin
tis, nihil pace ad quam omnes Italiæ res inclinatas videbant, moleſtius erat.
pter circiter quinq; Hiſpanorum peditum millia, quorum omnium dux erat M
tus, homo ex eadem gente natus, & multis in bellis exercitatus, eum ſequi ſta
quibus ſe adiunxerunt circiter octingenti leuis armaturæ equites ſub Federic
lo, Gaioſo Hiſpano, Zuchero Burgundo, Andrea Bua, & Conſtantino Boccola
ducibus exercitatis, & nominis in armis minimè contemnendi: inter quos cum
liæ ſplendorem, tum ob gradus quos iam à teneris annis in militia habuerat,
dignitatis erat, Federicus Gonzaga Bozoli dominus potiſſimum huius conſp
inſtrumentum fuit: non modò nominis ſui in re miltari nouis bellis augendi ſ
que intimæ cum Franciſcomaria neceſſitudinis cauſſa, verùm etiam odio in I
Medicem implſus, qui quum in eum ob Iuliani eius patrui ægritudinem omn
tificatus ac Florentinarum copiarum imperium eſt translatum, pedeſtrium
præfecturam, antea ab Iuliano conceſſam, ipſi denegauerat. Hic itaq; exerci
maioris ob virtutem, quàm ob numerum, vel apparatus ad bellum ſuſtinen
neos, faciendus, quia nec pecunias, nec tormenta, nec deniq;, præter equos &
ijs tantis apparatibus qui exercitus ſequi ſolent quidquam habebant; coder

na Venetis fuit restituta, vt in Vrbinatem ditionem contenderet castra mouit; quæ ontifici nuntiata vehementer eum perturbauit: exercitum enim ob ducum odium, spanorum virtutem nomenq; formidabile esse animaduertebat: & eius prouinciæ lorum erga Franciscummariam, quod diu sub mansueto Feltriæ familiæ, cuius stu- in eum qui apud eos educatus & ex Guidi ducis sorore natus erat transtulerant, inatu vixissent, beneuolentiam nouerat: illud præterea pontifici molestissimum e- uòd sibi cum exercitu qui quum nihil amittere posset, prædæ modò ac rapinarum ditate mouebatur; quarum suauitate ne multi milites ob pacem initam sine quæstu i se illis adiungerent metuebat, bellum gerendum esse videret: quod verò omniū mè animum eius angebat, erat metus, ne Galliæ rex huius motus particeps esset: præterquam quòd bellum contra Franciscummariam gestum ei molestum fuisse at, quòd minus æqui in se animi gerendi caussas dedisset sibi ipsi conscius erat: l in Cæsaris aduentu fœdus post Mediolanense imperium occupatum cum illo i- non seruasset; quòd Romam reuersus diploma de Galliæ atque Insubriæ sacer- orum collatione ab eo quod pactum inter eos Bononiæ, sed ob temporis exiguita- nō subsignatum fuerat, diuersum, quod rex indignatus accipere noluit, ei misisset, l cum alijs principibus & cum Heluetijs occulta contra illum consilia agitasset; l paulo antè, quum Veronæ expugnationem apertè impedire cuperet, Hispanos tes qui Neapoli ad eius auxilium mittebantur, se, quòd non satis ad eos itinere ibendos potens esset, vt coniuncti transirent, caussam præbere nolle excusans, per ificij imperij fines separatim iter facere passus esset; quòd ei decumas non quem- odum Bononiæ promiserat, sed implicatis conditionibus concessisset; quòd de- e Ferrariensium duci ciuitates non restituisset: quæ omnia illi iustissimam de regis ntate suspicandi caussam præbebant; sed nonnulla quoque eius animi alienati in- sibi animaduertere videbatur: nam quum hic motus in Veronæ obsidione esset paratus, quin ante multos dies ad Lautrechij aures peruenisset, fieri non posse: qui reticuisset, consensisse censeri poterat: huc accedebat quòd Federicus Bozolen- l eum vsque diem regis stipendia meruerat, nec quòd Lautrechius sui excusandi a afferebat, nimirum eius militiæ tempus exactum esse, verum esset, nec ne, igno- tur: dubitabat etiam pontifex de Venetorum voluntate, quorum legati, quòd is Se- s ob rerum præteritarum memoriam non satis æquo in se animo esset, neque eius nitudine lætaretur: qui pontificatus beneficio, tantam esset potentiam autorita- que adeptus, vt Florentinorum imperium ex arbitrio gubernaret, hac in re elabo- dicebantur: & hæc quidem illum terrebant, nec tamen eum solabatur in spemque ebat, reliquorum principum siue fiducia siue coniunctio: nam præterquam quòd nter cum Galliæ rege vel pacē vel fœdus inierant, nemini ipsius occulta atq; artifi- agendi ratio erat grata: in quibus etsi erga illos animo propensus fuisset, tamen n in se declarando difficilis extitisset, & in promissis, decretisque obeundis ac per- ndis lentus singulis parum satisfecerat; imò cum sæpe omnes metueret, paulo an- colaum natione Germanum, vitę genere monachum Mediceo cardinali ab episto inistrum ad Catholicum regem, vt eum à Galliæ regis colloquio quo de ageba- ne inter eos maius in fraudem suam fœdus iniretur veritus auerteret, miserat. In amen animi ambiguitate nec ipse nec Laurentius copias in Flaminiam partim ex s, quos ipsi habebant, partim ex Florentinorum delectibus mittere desinebant: vt io Ceriti, ac Vitellio qui cum suis militibus Rauennæ erant coniuncti, hostes redi prohiberent: sed ipsi Pado ad Ostiam traiecto, aliorum apparatus sua ce- te præuertentes, Centensi ac Butriensi itinere per Bononiensem agrum profe- n Ferrariensium ducis ditionem peruenerant; quibus ex locis Granariolo quod ntini agri castellum est direpto, Fauentiæ, vt num Fauentini in cuiusdam ex Man- orum familia iuuenis, qui in exercitu erat gratiam motum aliquem facturi es- xperirentur, exercitum admouerunt: sed quum nullus in ea motus exoriretur, ex reliquis Flaminiæ ciuitatibus, ad quarum omnium custodiam vel equites vel es erant, & quo Ariminum in officio retinerent, Rentius ac Vitellius eò se mari lerant tentata, ter suam sunt sequuti. Venit & Laurentius Cesenam vt illic &

Arimini copias suas colligeret; sed quum iam hostes transiuissent, nec tamẽ intere
tis in locis milites conscribere desinebat, quorum maior quàm voluisset cogit
copia ad eum confluxit: nam quum duo millia & quingenti Germani pedites, &
quatuor Vasconum millia à Lautrechio in patriam redituri discederent, Ioanne
pius Laurentij ab epistolis, qui multos menses eius nomine apud Lautrechium f
siue quod hunc peditatum, nisi ab aliquo stipẽdio acciperet, Franciscummariam
turum, sibi vanam suspitionẽ inijci permisisset; siue his viribus mox victoriam ol
posse leuiter persuasus, eos suo iure Lautrechij, cum ducibus autoritate vsus, co
& statim Bononiam versus duxit; adeò vt pontifici & Laurentio, quibus ob id qu
rege suspicabantur, molestissimum fuit, nec cum tantum progressi essent sese ho
coniungerent metuentibus, nullus eos recusandi locus relictus fuerit. Progredi
interea Franciscusmaria, & Vrbinatem ditionem ingressus, quum nullus in ciuit
miles esset, magno vbiq; populorum applausu accipiebatur: Laurentius enim
ad tot loca munienda non satis temporis habuisset, solùm de Vrbini quæ ciuita
imperij sedes & caput est defensione cogitauerat; eamq; ob caussam Vitellij co
duo ex Ciuitatecastelli peditum millia, & Vitellij qui id munus recusauit loco, I
Rossettum, qui & ipse indidem erat, eò miserat; qui multis, vt cum populus susp
mus esset, omnes eos qui ad arma tractanda erant apti ex ciuitate pelleret suader
facere recusauit. At Franciscusmaria nulla temporis iactura alibi facta, Vrbinum
& quamuis cum primo ad mœnia accessisset, vanus eius extiterit conatus; tamen
iterum redijsset, Iacobus Rossettus, siue vt multi crediderunt fluxa fide, siue quòd
lus vniuersus esset concitatus, metu motus (neq; enim hostes qui & tormentis
quæ ad ciuitates expugnandas necessaria sunt carebant, timendi caussam habeba
tatem ei dedidit. Milites, quemadmodum pacti erant, cum rebus suis incolume
runt: Vitellius episcopus qui noui ducis nomine eius imperii administrationi præ
cuius auspicijs nihil feliciter succedere videbatur, captiuus mansit: Vrbinatium
plum, Sancto Leo, quod ob munitissimũ situm paruo præsidio defendebatur, ex
sequuta sunt reliqua omnia eius imperij loca. Eugubini quoq; qui ab initio Fra
mariæ nomen inclamauerant, deinde conuersa voluntate, sub Laurentij imperi
dierãt, tam felicibus successibus visis idem quod reliqui fecerunt. Reliquæ erant i
rentij potestate, Pisaurũ, Senogallia, Gradaria, & Mondainũ, ab Vrbinati ducatu
ctæ. Vrbino in potestatem suam redacto, Franciscusmaria, ad aliquem maritim
cum occupandum animum conuertit: & quia Pisaurum ac Senogalliam multi n
confluxerant, se Pisaurum petere fingens, Fanum versus, cuius expugnatio sem
cilior fuit, & de qua quòd is nunquam ea potitus esset, minor erat suspicio, con
Sed Rentius Ceres qui Pisauri erat eius cõsilio cognito, statim Troilum Sabellu
centum grauis armaturæ equitibus ac sexcentis peditibus eò misit. Hostes cum
non admodum magnis tormentis quæ Vrbini inuenerant accesserunt; cumq; eti
ueris penuria laborarent, non plus quàm viginti muri vlnas, neq; eas absq; diffic
deiecerunt: sed tamen oppugnationem in qua circiter centum & quinquaginta
amiserunt, sunt aggressi: neque ea clade territi, sequenti die tanta virtute, vt mur
spacium ferè desertum fuerit oppugnationem instaurarunt; & proculdubio nisi
ni Gallesij, Troili vicarij virtus, qui cum paucis equitibus in mœnibus stans &
in modum propugnans eos sustinuit, obstitisset, vrbe potiti fuissent. Postero die
oppugnationem tentassent, sed ea nocte quingentos pedites mari Pisauro missos
tem ingressos esse certiores facti, inde discesserunt; & Montisbaroccij castellum
de arduo monte situm, ac loci natura munitissimum, vnde Forumsempronij ac Vr
versus facilis, at Pisaurum versus difficilis asperrimusq; est descensus petierunt;
loco manentes, quum nullam præterea tunc opportunam occasionem haberent
ni ducatum qui ipsis à tergo erat custodiebant. Ab altera parte, quum Germani
scones pedites Ariminum vbi Laurentius Medices erat venissent, multis præter
lis peditibus & mille ac quingentis alijs Germanis ex his qui in Veronæ præsidi
rant, conscriptis, & omni penè pontificis ac Florentinorum equitatu collecto
rentius qui rei bellicæ imperitus ex ducum consilio pendebat, cum graui equita

m profectus, pedites in hostium castris oppositis montibus metari iussit. Pisau-
rbs in vallis cuiusdam Vrbinum versus spectantis faucibus situm est: è qua fluuius
incolis, quòd sua profunditate è mari naues ingredientes admittat, Portus dici-
grediens, ciuitatẽ ab ea parte qua Ariminum spectat alluit: arx ad mare est; & inter
ac ciuitatẽ multæ sunt domus ad merces custodiendas factæ: quas Rentius ob ci-
s securitatẽ diruerat: maximã ciuitatis partem montes vndiq; ambiunt, qui non ad
vsq; protenduntur, sed inter mare & illos planities aliqua relinquitur; quæ ab ea
qua Fanũ itur circiter duo millia passus dilatatur: & in colle duo sese extollunt ver
nter se oppositi; qui magis ad mare est Candelaria, alter Vrbinum versus Nugola-
ncupatur; & in vtriusq; fastigio castellum est eiusdẽ cum monte nominis: itaq; Itali
es ad Candelariæ, Germani & Vascones ad Nugolariæ castellum magis hostibus
nquum castra locarunt: neq; id cum eis nisi leuibus prælijs congrediendi consilio
, sed vt eos liberè per regionem vagari, vel aliquid aggredi prohiberet. Pontificis
consilium erat, vt nisi ferè certa victoriæ spe traherentur, cum hostibus prœlio a-
non dimicarent, quòd & cum strenuis militibus, quiq; ob præmij inæqualitatem
se periculis obijcerent, pugnare periculosum etsi ipsius exercitus vinceretur, quia
icium ac Florentinorum imperium in apertum discrimen conijceretur, pernitio-
m: contrà verò, quum pecuniæ & in tam sterili ac inopi regione cõmeatus inopia
ssipatura esse manifestis rationibus sperari posset; nec non quia ipsius exercitus
su militari, tum quia paulatim lectioribus militibus supplebatur, melior fiebat;
uia res suas quotidie auctum iri sperabat, defensioni studentes, cunctari tutum es-
naduerteret: huius etenim motus initiò, etiam pontificali autoritate vsus, omnium
pum, cum illorum oratoribus qui Romæ erant, & cum ipsismet per literas conque
vehementer opem implorauerat: sed nõ eadem cum omnibus ratione: nam quum
i & Hispaniæ regi conspirationem ab Franciscomaria Ruuereo, & Hispanis pe-
s in Galliæ regis exercitu, atque adeò in eius Proregis oculis factam significaret,
nodi verba literis inseruit, ex quibus intelligi poterat, eum non obscurè suspicari
ius regis cõsensu facta esse, sed cum Christianissimo rege aliquam de Lautrechio
ionem præ se tulit; neque vlterius eius querelæ processerunt. Ea res hos principes
ffecit: Cæsar enim & eius nepos pontificem hanc sibi iniuriam ab Galliæ rege il-
existimare libenter audiuerunt: nam Cæsar ob vetus odium ac suam inconstan-
am ab Galliæ rege alienatus, denuò cum Angliæ rege fœdus pepigerat; & cum
e prope Antuerpiam loquutus, ne cum Galliæ rege in colloquium veniret, eum
ortatus: quod tandem cum vtriusque regis consensu intermissum est; & in Catho-
ge fœdus cum illo ictum, æmulationem suspicionemque delere minimè pote-
uamobrem pontifici operam suam promptè obtulerunt, omnibus imperij sui sub-
vt à bello quod contra pontificem gerebatur discederent mandarunt; & Catholi-
Potentiæ comitem, in regnum neapolitanum, vt grauis armaturæ equitum turmis
atis quadringentos cataphractos ad eius auxilium duceret misit; & ad maiorem
atis suæ declarationem, Franciscummariam tanquam perduellem Sorensi duca-
m à patre emptum, in Leborinis campis possidebat spoliauit: at Galliæ regi aliam
ssam põtificis vt principis qui animo esset à se alieno molestiæ gratæ erant: ideò
eius exemplum sequutus vana illum spe fouere statuens, magnam se ex eo mole-
ensisse respondebat; seq; vt Lautrechius illius reb. faueret effecturũ promittebat;
en pontificẽ ijs quæ pateretur caussam præbuisse subijciebat: neq; enim Hispanos
orum numerus ij qui illius consensu Neapoli Veronã venerant esset auctus, tantã
gredi ausuros fuisse. Hoc fuit primum regis consiliũ, sed quum postea põtificem
ertum, sine vllo fræno in Hispaniæ regis amicitiã præcipitem ruiturũ cogitasset,
n ferre, & simul aliquem ex eo fructũ percipere statuit: quocirca quum pontifex
uxilium peteret, trecentos cataphractos Mediolano mitti iussit; & simul propte-
od fœdus Bononiense, multis modis à pontifice violatum nullius amplius momẽ
nouum inter ipsos iniri debere proposuit; & pollicitationib. multas querelas ad-
modò enim se à pontifice apud ceteros principes suspicionibus grauari; modò
vt ipsi iniuriam & Sedunensi cardinali rem gratam faceret, Georgium Suprasa-

xum qui rebus ipſius apud Heluetios ſtuderet, ſacris interdixiſſet, querebatur
terea, regina regis mater magnæ apud eum autoritatis, pontificem, quod prin
proprio regno deieciſſe minimè contentus, eum poſtea cenſuris quoque ſubic
& dote, vel alimentis viduæ duci, iunioriq́ue principis vxori denegatis, ſic vt illa
vitá tuerentur non haberent, in cauſſa eſſet, impietatis apertè accuſabat: quæ ve
pontificis aures perlata, ei ſuſpicionem augebant, ſed in tot difficultatibus conſti
quum eius auxilia non ad aliquid gerendum, ſed ob illorum exiſtimationem ac n
cuperet, trecentis cataphractis, qui Mediolano veniebant, à pontifice qui ſuſpic
diſſimulare non poterat, multos dies in Mutinenſi ac Bononienſi agro, ac dein
Laurentio Arimini, quòd cum ea ciuitas ab hoſtibus eſſet remota, iſthic minore
cendi facultatem habebant, hærere ſunt iuſſi. Nec verò hæc ſuſpicio fœdere qu
rè hoc ipſo tempore Romæ eſt ictum, imminuta eſt; quia rex antequam fœdus
ret, nouas interpoſuit difficultates, quarum cauſſa res multos dies in dubio fuer
dem verò pontifice in multis cedente, rex id fœdus comprobauit. Fœdus id m
inter pontificem & regem cum certo militum numero defenſionem, & duodecin
gulos menſes aureorum numûm millium obligationem continebat: inter Gal
gem ac Florentinos, quibus Laurentij Medicis cum Vrbinati imperio autorita
iuncta erat, eadem ſed cum minore militũ numero; & ſex in ſingulos menſes aur
numûm millibus: rex pontifici quum ſacræ ſedis ſubiectos ac beneficiarios
qui vellet, opem ferre teneretur: regi ſacerdotiorum nominatio & decumæ ſecu
ea quæ Bononiæ ei promiſſa erant, ea lege vt pecunia ad bellum contra Turcas
dum (hic erat honeſtę conceſſionis prętextus) deponeretur conceſſæ fuerunt: ver
cita ſpe, vt vniuerſa pecunia depoſita, alia breui epiſtola conditione ſublata, li
regis vſum conuerti poſſet: Pontifex ſeparato ſcripto regi ſe nunquam ab illo au
contra Ferrarienſium ducem petiturum promiſit; imò vt rex eius patrocinium ſ
ret, permiſit: Longa altercatio ob Regij, Mutinæ & Ruberiæ reſtitutionem, qu
iuxta ea quæ ipſi Bononiæ promiſſa fuerant, vehementer vrgebat, fuit: nec pont
denegabat, ſed eas cum bello premeretur reſtituere ſe valde indignum & extre
ceſſitatis inditium eſſe afferens, in aliud tempus reijciebat: tandem verò quum
appareret futura, ſi rex magis vrgere vellet pontificis alienatio, & Franco Anglus
ſus eſſet, Cæſar, Hiſpaniæ rex & Heluetij ſuſpecti, vt pontifex diplomate quod i
deretur, ſe Ferrarienſium duci Mutinam, Regium, & Ruberiam intra ſeptem pro
menſes reſtituturũ ſponderet, annuit: ſed pontifex, ſi ipſius pericula ante id tem
nem habuiſſent, non maiorem diplomatis quàm verborum Bononienſium rat
habere ſtatuerat: regi autem quum ſine maximæ indignationis periculo nihil m
tinere poſſet, fidem & promiſſa ſcripto apparere, alicuius momenti videbatur
hæc agerentur, quũ Laurentij exercitus, qui præter multos Italos antè cõſcriptos
tifex Romæ mille Hiſpanos & mille Germanos pedites conſcripſerat, ſatis eſſet
iam tempus quo ſe hoc bello liberare niteretur adeſſe videbatur: ad quod effici
propter hoſtilium caſtrorum munitionem vnica ſpes erat, eos commeatus pen
diſcedendum cogere: eam itaq; ob cauſſam Camillus Vrſinus cum ſeptingentis
ditis equitibus, ad eam oram quæ Vicariatus nuncupatur, cuius commeatu max
parte alebantur percurrendam miſſus fuit: Quo tempore per præconem ex hoſt
citu Piſaurum miſſum, ab Laurentio publica fides qua Suares Hiſpanus dux &
vnà ſecum ducturus eſſet, tutò ad eum venire poſſet petita fuit: quam Laurenti
ducem cum quo occulta conſilia habebat ratus, facile conceſſit: ſed alius eiuſder
nis dux venit, & cum eo Oratius Firmanus Franciſcimarię ab epiſtolis; & in publ
quendi facultate petita, Suares Franciſcimariæ nomine expoſuit, quum ipſoru
trouerſiæ ſingulari certamine, vel certo aliquo cum quouis ipſorum numero
poſſent, æquius eſſe alterutrum eligere, quàm eam rationem ſequi, qua populi
& in eius qui illorum princeps eſſet futurus detrimentum affligerentur: idcirc
ciſcummariam ei vtrum vellet, optionem dare: poſt quæ verba quum ſcriptum
manu habebat legere vellet, id ei interdictum fuit. Laurentius ſuorum ducum
ſe dummodo Franciſcusmaria ea quę vi occupauerat relinqueret, libenter hanc

m amplexurum respondit:quibus dictis ab Rentio Cerite incitatus vtrumq; in car
n conijci iussit: eos enim quòd insolenter egissent, pœna dignos esse Rentius aie-
d quum ceteri duces fidem violatam reprehenderent,Suare liberato, Oratium so
etinuit, violatæ fidei infamiam falsis cauillationibus quasi Oratium in fidei literis
siæ quòd ad originem attinet subiectum, & hostis ab epistolis ministrum nomina-
esse fuerit,excusans; sed id vt ab illo Franciscimariæ arcana & præsertim cuiusnã
lio autoritatéue bellum incœpisset cognosceretur,fiebat. Quibus de rebus quum
estionem vocatus esset, fama increbuit eius confessionem eiusmodi fuisse, vt de
æ rege conceptam suspicionem auxerit: sed Laurentij Hispanis Vicariatus com-
m adimendi desiderium, maiores vires postulabat: nam expeditorum equitum
siones nihil quod magni momenti esset efficiebant; & iam exercitus talis erat,vt
ostibus audacter posset opponere:collegerat enim Laurentius mille grauis & mil
is armaturæ equites,& quindecim millia peditum ex diuersis gentibus;inter quos
supra duo millia Hispanorum Romæ conscriptorum,omnes pedites in armis exer
tq; selecti:nam & Itali pedites cum nusquam præterea esset bellum, & quia du-
o inutilibus peditibus primo tumultu collectis, paulatim vtiliores asciscendi, &
s reijciendi tempus habuerant,totius Italiæ peditatus flos ibi erat. Itaque Sorbo-
m Fanensis agri castellum, quinq; milliaribus à Forosempronij remotum, quo ex
acilè à Vicariatu commeatus hostibus impediebatur, castra tranferre statuit. Fo-
mpronij ad Metaurum Romanorum contra Asdrubalem Cartaginensem victo-
strem fluuium situm est;qui fluuius quum ad eum vsq; locum angusto inter mon-
eo decurrat, vbi Sempronij forum præterijt, per ampliorem vallem decurrere
: quæ quo magis ad mare quod ab Forosempronij 15 passuum millibus distat ac-
anto magis dilatatur:in quod mare Metaurus prope Fanũ ab ea parte qua Seno-
n spectat,ingreditur. Ad dexterã secundum flumẽ situs est is ager, qui Vicariatus
atur, totus vberrimis collibus & castellis refertus, qui longo tractu mare versus
ditur: & ad sinistram quoq; fluminis sunt colles;sed si quis longius recedat,altos
sq; montes inueniet: planities autẽ quæ Fanum versus extenditur supra tria mil-
n latitudine patet. Quum itaq; Laurẽtius Sorbolongũ castra transferre statuisset,
tis vbi ipsius exercitum moueri cognouisset id præoccuparet veritus, mane ante
Ioannem Medicem, Ioannembaptistam Stabium, & Brunorum Foroliuiensem
adringentis expeditis equitibus ad id castellum occupandum misit;& peditibus
ndelariæ & Nugolariæ erant, vt per montium tramites Metaurum versus quo se
s coniungerent contenderent, mandauit;ipse cum omni reliquo exercitu, Gui-
gonio cum centum & quinquaginta grauis armaturæ equitibus ad Pisauri custo
elicto, oriente sole Pisauro Fanum versus secundũ maris litus iter est ingressus,
msemprouij versus vbi vallis incipit deflectens,meridie ad locum quendam qui
m Madonnæ vulgò dicitur, ad fluuium situm, peruenit; quem omnes equites,
edites vado transierunt; sed Vascones & Germani,tanta tarditate per põtem ad
atum, vt quum exercitus eodem die quemadmodum constitutum fuerat, Sor-
um peruenire non posset,eos ad Sanctum Georgium,Orcianum, & Mondainũ
quingentos passus ab inuicem remota,metari necesse fuerit.Sed neq; quod ex-
equitibus mandatum fuerat meliore fortuna perfectum est:nam quum Ioannes
s, in quo in hoc iam militiæ tyrocinio futuræ ferocitatis ac virtutis signa eluce-
itinere, longiorem viam errore ducti sequi viderentur, ceteris qui eius consiliũ
bant relictis,aliquot horas ante noctem Sorbolongum peruenit:reliqui duo du
longum circuitum, ab itineris duce(vt aiebant) decepti,tandem ad exercitum
nt: nec Ioannes Medices cum sua tantùm ala relictus eam noctem Sorbolongi
otuit:nam eiusdem diei mane Franciscusmaria,hostium motu audito,quo ten-
nimaduertens,maxima celeritate cum omni exercitu castra mouerat:qui nulla
minis transitu,quia Forosempronij vbi lapideus pons est transierunt,impeditus,
tem Sorbolongum peruenit: quorum aduentu quum se Ioannes eos sustinere
se animaduerteret, hostium equitibus à quibus multi ex ipsius equitibus capti
persequentibus Orcianum se recepit: vbi Laurentij hospitium ingressus, maxi-

ma indignatione commotus,ei dixit:Brunorij & Ioannisbaptistæ Stabij qui coram a
rant,vel negligentiam,vel ignauiam eo die illum eius belli victoria spoliasse. Hæc
prima, sed non sola rei bene gerendæ occasio quam Laurentij exercitus amiserit: n
& pòst alias maiores elabi permisit; semperq; perniciosiores errores malis cõsilijs c
aduersa fortuna coniunctis,sunt sequuti. Orcianum & Sorbolongum castella edito
co sita, paulò plus duobus milliaribus inter se distant: in cuius tractus, qui colli
ac monticulis refertus est, medio, est quoddam castellum Barti nuncupatum, in
Franciscimariæ copiarum pars erat; qua exercituum propinquitate sequens dies v
tionibus totus est transactus. Varia erant Laurentij exercitus ducum consilia: aliqu
nim ijque præsertim à quorum sententia deliberatio non pendebat, fortè quòd n
nec alios periculo obijcientes, audacibus consilijs inaniter propositis, fortium sibi
men comparare existimarent, hostes adoriendos esse dicebant:sed Rentius & Vitel
à quorum sententia nunquam recedebat Laurentius,id dissuaserunt: hostes enim
stra munito in loco & castellum à tergo ad quod difficillimus erat accessus habeb
ijs etiam in locis morari tanquam inutile consilium, quodq; eum fructum cuius ca
Pisauro erant profecti non esset pariturum,improbabant:quum enim Sorbolongu
Franciscimariæ potestate esset,eis Vicariatus commeatum intercipere admodum
cile erat:quibus rationibus alijs sententijs omnibus reiectis,necessario retroceden
esse ostendebant; & ne id fugæ similitudinem haberet,non vt exercitus in priora c
rediret,sed vt Montebarotium, & ea loca ex quibus hostes discesserant,vnde Vrbi
versus progredi possent, occuparent proponebant:quo consilio exercitus sequent
diluculo castra mouit: verùm ea,non receptus, sed fuga censebatur;eaq; opinione
totum exercitum diuulgata,factum est,vt duo grauis armaturæ equites ad Francisc
mariam transfugientes, hostes terrore plenos instar fugientium vasa colligere ei n
tiarant: quapropter se ferè certam victoriam habere ratus,statim exercitum transn
per montes itinere, quo eis vt sperabat, vbi in planiciem descendissent occurreret
xit: existimabat enim illos breuiori ac faciliori itinere ituros: quod si fecissent, ne
pars pugnam euitare potuisset: sed fortuna voluit, vt tormenti cuiusdam quod pr
denti die ob rotam currus fractam relictum fuerat, conseruandi gratia,Laurentij e
citus, ad eandem Madonnæ molam qui locus quatuor milliaria infra eum ad que
los breuior ac facilior via duxisset erat,Metaurum iterum transiuit:ex tam leuibus
sis & euentis sæpe in bellis maximi momenti res immutantur:equites ac pedites or
vado,sed summa tarditate transierunt;& qui transierãt, statim ordine Forosempro
versus iter capiebant: iam peditatus transierat,cumq; grauis & leuis armatura, q
nouissimo agmine erat,transitum adornaret,ecce tibi hostium expediti equites qu
ti erant ijq; selecti, velitari cum illis cœperunt; qua in velitatione captus fuit Con
tinus Ioãnispauli Ballionis filius,quin etiã & nepos & filius: erat enim illi ex soror
tus; ideò Ioannespaulus qui ante non multos dies in castra venerat, & primum a
ducebat, omni opera vt eum recuperaret nitens,tandiu moratus est,vt primum a
postremum sit factum; & Laurentius qui medium agmen ducebat in eius locum
medij agminis locum Troilus Sabellus qui postremos ordines ducebat,successeri
tius enim atq; Vitellius cum pedestribus copijs præcedebant; sed vbi Franciscus
& eius duces,hostes, vbi fluuium transiuissent Forosempronium versus contende
derunt, illos non fugiendi sed Montisbarocij occupandi studio mouisse animadu
runt: ideò priore pugnæ cupiditate quæ cogitato hostium terrore nitebatur sedat
pedimentis relictis, statim summa celeritate absque vllo ordine,signa humeris pc
tes, vt angustum fluminis transitum qui Tauernellæ dicitur, vbi natura præruptar
sam, quæ totam planiciem transuersam ad montem vsq; secat fecit, nec alibi quà
in loco qui ad viam aperiendam factus est transiri potest, occuparent,contenderu
quem locum si Laurentij copiæ quæ vbi fluuium traiecerant, ad eam partem def
bant,ante illos venissent,Hispani ad manifestissimũ periculum redigebantur: & c
uis Ludouicus Liuerotti Firmani filius,qui eodem die cum mille peditibus in Lau
castra venerat, & quidam Hispanus regionis periti, Laurentium eiusq; duces ea
admonuerint,nihil profecerunt:nam etsi Germani & Vascones se ad pugnam pa

stenderent, idemq; à toto exercitu acclamaretur, nec Laurentius alienus esse vi-
ur, tamen Rentius Ceres & Vitellius, hostibus non occurrendum, sed in vicinum
lam collẽ, vnde nulli se periculo obijcientes, cum expeditis equitibus magnũ eis
inis transitu impedimentũ afferre possent, recedendum esse censuerunt: sic angu
itinere relicto, Rentius se mõtes versus conuertit; Hispani verò vbi eum locũ oc-
unt, Germanis quibus viciniores scloppettorũ tinnitu erant salutatis, clamore ad
e maximæ signum sublato, sese ex aperto periculo in salutẽ ferè certam redactos
cere significarunt: sic siue imprudentia, siue metu (nisi fortè malæ artes locum ha-
nt) Laurentius omnium iudicio eo die victoriç occasionem amisit: ea nocte ipsius
tus ad propinquum quoddam castellum, qui Saltaria dicitur, est metatus; sed Fran
ariæ exercitus, iter suum summa celeritate ad non paruam noctis partem vsq; se-
s, Montembaroccium peruenit; duobus peditum millibus quos Laurentius ad
ocum occupandum præmittebat anteuersis: Laurentius autem sequenti die, duo
passuum supra Saltariam Montembaroccium versus, depresso tamen loco, in ea
quæ ad mare vergit, castra locauit. His in locis duo exercitus circiter vnum mil-
nter se distantes consedere: sed maius incommodum sentiebat Laurentij exerci-
i sæpe commeatus penuria laborabat: nam cum Pisauro Fanum commeatus ma-
eretur, & aduersi venti nauigationem impedirent, terrestri itinere ferri necesse
d id autem plurimum impedimenti adferebant Franciscimariæ expediti equites,
incolis de quouis vel minimo hostium motu certiores facti, regionem vniuer-
ercurrebant. Quo tempore Franciscusmaria Tubicinem ad Vascones misit; qui
am literas inter Laurentij scribarum scripta, quæ eo die quo ab Saltaria castra
vnà cum eius impedimentorum parte ab hostili equitatu rapta fuerant repertas,
enderet: in quibus pontificem Vasconum quibus singulis mensibus stipendia im-
atissimè augere fuerat coactus nimia cupiditate fatigatum, omnem operam vt
lpes redire compellerentur adhiberi cupere, animaduertebatur: quam ob caus-
riculum erat, ne eodem die tumultum aliquem excitarent, nisi Carbo dux illo-
Laurentius Medices, literas fictas, & hostium dolos esse persuadere conati, eos
issent: sed tamen huius rei suspicio, commeatus penuria, & quòd eo in loco ca-
berent, vbi detrimenti periculum, emolumenti spem longè superaret, quamuis
ab hostibus recedere ignominia non carere videretur, in caussa fuerunt, vt inde
ere, & eam Vicariatus partem quæ mari propior est ingredi, ad finem vsq; Foro-
onium versus progredi statuerint: quod consilium exercitus omnis, non sine Ren
tellij nota comprobabat; omnium enim militum voces, si hoc ab initio factum
, hostes in magnam cõmeatus penuriam coniectos fuisse affirmabant: imò Lau-
ipse, magis quàm ceteri eos reprehendebat, & quòd vel vt bellum proprij com-
aussa protraherent, vel vt ipsum rei bellicæ gloria, fortè ex ipsius potentia eius-
pera, cuiusmodi in familias ipsorum Valentini ducis potentia ediderat metuen-
raudarent, tam potentẽ exercitum, & hostibus numero ac viribus tanto superio-
tantas angustias atq; pericula coniecissent, querebatur. Exercitus igitur Sancon-
n Vicariatus castellum petijt: cuius loci homines, etsi quum iam tormenta mu-
rcuterent, sese dedere vellent, tamen eius expugnandi facilitate cognita, Lau-
Vasconum tumidos animos mitigare cupiens, reliquis militibus omnibus ab
natione reuocatis, eis solis vt ab eis solis diriperetur, eius expugnandi faculta-
ribuit. Eo capto exercitus eodem die Mondolfium binis ab eo loco milliari-
ius Vicariatus munitissimum atque optimum castellum, in colle edito situm, fos-
ro ipso situ terra pleno, minimeque contemnendo cinctum, in cuius præsidio
centi Hispani pedites, petijt: tormenta eadem nocte ad meridiem; sed Rentij
, cui hæc cura demandata erat, vel negligentia, vel imprudentia, aperto in loco
ggere collocata fuerunt: adeò vt antequam sol horam vnam terram collustras-
astelli tormentis, octo homines tormentarij, & multi fabri fuerint interfecti: &
is Cruceius tormentorum præfectus vulneratus: qua re animo commotus Lau-
, quamuis omnes duces, vt quod per alios curare poterat, ipse tanto cum peri-
n exquereretur eum admonerent, ipsemet aggeri faciendo præesse voluit; vbi

cum ad meridiem vſq; laboraſſet, & opportunè proſpexiſſet, vt ſub quibuſdam a
bus, vbi ſe montis vertice tegi exiſtimabat quieſceret receſſit: ſed dum eò ſe con
collis altitudine deficiente, arcem ab latere ad occaſum ſitam vix conſpexit;
ſcloppo ignem admoueri animaduertit; cuius ictum vt vitaret, dum ſe pronum i
abijcit, ſed antequam ſe prorſus humi deieciſſet, glans quæ alioqui in corpus fuiſ
pacta, capitis verticem percuſſit, & inter cutem & caluariam lapſa, per occipitium
ſit. Laurentio vulnerato, duces etſi murus dirutus eſſet, nimis ſublimen terram re
animaduertentes, cuniculum agere cœperunt: quo turrim diruto muro coniu
ſubeuntes, quinto die ignem iniecerunt: qui quum in meridie maximo impetu t
& magnam muri adnexi partem euertiſſet, ſtatim oppugnationem, ſed confuſè
caſu ſunt aggreſſi; quæ non alium quàm eum quem plerunque oppugnationes
carentes parere ſolent, fructum peperit: ſed tamen quum nox iam adeſſet, necn
quia Franciſcusmaria ſiue ne eius loci iacturam faceret, ſiue aliam ob cauſſam, M
baroccio caſtra non mouerat, auxilium ſperarent, loci incolis turpiter prædæ r
vt ipſi cum ſuis rebus incolumes abirent, caſtellum dediderunt. Ob Laurentij
cuius cauſſa in maximo vitæ periculo verſabatur, pontifex cardinalem Bibien
gatum ad exercitum miſit; qui fortuna iam peruerſæ adminiſtrationi coniunct
licibus auſpicijs legationis ſuæ manus obire cœpit: nam poſtero die poſtquam ad
citum peruenit, certamine caſu inter Italum & Germanum peditem orto, & p
quioribus accurrentibus, ſingulisque gentis ſuæ nomen inuocantibus, tumul
tum exercitum peruaſit; adeò vt quum eius motus origo & cauſſa ignoraretur,
pedites tumultuariè armorum capiendorum gratia tentoria ſua peterent: ſed q
rea alterius ſermonis milites obuios habebant, magna ex parte ab eis interfic
tur; illud autem maioris perturbationis cauſſa fuit, quòd quum Itali pedites acie
cta, eum locum in quo tumultus erat cœptus petijſſent, illorum tentoria à Vaſc
direpta fuerunt: exercitus duces qui tunc in concilio erant, vt tantum tumultur
rent accurrerunt; ſed quum magnam & periculoſam conſternationem eſſe anim
terent, ſinguli propriç ſalutis cauſſa communium rerum cura relicta, ſe ad tent
receperunt, & equitibus ſuis extemplò collectis, nulla de re niſi de illorum ſalut
tantes, cum illis circiter mille paſſus ab exercitu receſſerunt; ſolus legatus Bibie
conſtantia ac ſolicitudine quam munus ipſius poſtulabat, ſeipſum ſæpius ob co
multitudinis furorem in nõ paruum vitæ diſcrimen conijciens, comunem cauſſa
deſeruit: cuius opera non ſine magno labore, multis peditum ducibus intercede
tandem tumultus, quo diuerſis in caſtrorum locis ſupra centum Germani pedite
viginti Itali, & aliqui Hiſpani, interfecti fuerunt, ſedatus eſt. Ea res in cauſſa fuit,
verebantur ne ſi exercitus ſimul maneret, milites offenſionibus acceptis irrit
quauis leuiſſima de cauſſa manus inter ſe confererent, tunc nihil aggredi, ſed
tum diſiunctum retinere ſtatuerint: quapropter pontificis ac Florentinorum vn
equitatus & Itali pedites Piſauri ſua caſtra habere ſunt iuſſi: Galli enim equites
controuerſiæ inter pontificem & regem nondum compoſitæ eſſent, nunquam A
ſe commouerant: Vaſcones in planicie quingentos à Piſauro paſſus, caſtra locar
liqui pedites in Imperiali monte qui ſupra Piſaurum, Ariminum verſus eſt, in q
magnificæ ædes ab priſcis Malateſtis ædificatæ, hoc ordine fuerunt diſtributi &
cati: Hiſpani in montes vertice, Germani infra in montis deſcenſu; & Corſi ad
radices: ſic viginti tres dies, nulla re præter expeditorum equitũ velitationes g
ſerunt: quoniam Franciſcusmaria quum tam magni exercitus prælio ſuperandi
ſpem haberet, nec ob illorũ propinquitatem vllius loci expugnationem tentare
partis conſeruandis operam dans, & ipſe loco ſe non commouebat: ſed quarto t
ac viceſimo die, noctu Montebaroccio profectus, in aurora ad ſummũ montis i
norum caſtra peruenit; cũ quibus ſi nõ cum omnibus, ſaltẽ cum parte illorũ ex e
rei progreſſus oſtendit, occultã conſpirationẽ habuiſſe creditus eſt: vbi eò veni
tim Vrbinatis Hiſpani ad ceteros, vt qui incolumes eſſe vellent, ipſos ſequerẽtur
runt: qua voce audita, maxima pars illicò viridium frondiũ ramuſculis ſinguli q
mõdũ illi habebãt capitibus ſuis impoſitis, eos eſt ſequuta: ſoli duces, cum circit

bus, Pisaurum se receperunt: illi sic coniuncti Germanorum qui Hispanorum aquitate freti nullas ab ea parte excubias habebant, castra petierunt; cumque il-cautos offendissent, supra sexcentos partim interfecerunt partim vulnerarunt, re-n Corsorum castra fugientes vnà cum illis Pisaurum versus profugerũt. Vascones multum audiuerunt, acie instructa nunquam locum mutare voluerunt. Germanis & maxima Hispanorum peditum parte ad se tracta, Franciscusmaria, inter Vrbinũ aurũ, Vascones cum ijs Germanis qui eodem tempore ex Lautrechij castris egres-per vnà cum illis iter fecerant, & castra cõmunia habuerant ad se transituros spei s, est metatus. Erat inter Vascones Ambra Carbonis ducis æmulus; qui iuuenis iori stirpe natus, & Lautrechij propinquus, maiori apud eos autoritate pollebat: is ultos dies de illis peditibus ad Franciscummariã ducendis occulta consilia agita-; eiq; occasionem dabat quòd illi stipendijs immoderatè auctis minimè contenti, insolenter longè maiora petebant; quæ cum à pontificijs ministris denegarẽtur, o & Gallorum equitum præfectus, qui eam ob caussam Arimino Pisaurũ venerãt, conciliarent, sese interponebant: sed quinq; vel sex dies post Hispanorum & Ger-rũ in Imperiali monte casum, Franciscusmaria cum exercitu vniuerso se illis pro-ũ ostendit: quorũ pars Ambram sequuta, cum sex tormentis eius generis quos fa-ocant acie instructa, & Germanis eos sequentibus, Carbone frustra eos precibus hementibus verbis retinere nitente, se illi coniunxit: cum Carbone manserunt se-duces cum mille 300 peditibus, reliqui omnes vnà cũ Germanis eum deseruerũt: n rebus bellicis semper offensionibus, nouæ offensiones accedunt; Itali pedites, ũ ipsis opus esset animaduertentes, sequenti mane tumultũ excitarunt; ad quẽ se-um, quũ nec maior pudor, nec minor auaritia in ducibus quàm in militibus esset, moderata stipendia promittere necesse fuit: & certè mirũ erat, in Franciscimariæ itu, in quo militibus nunquã stipendia dabantur, tantũ consensum, disciplinã atq; rdiã esse; nec verò id tam (quemadmodũ de Annibale Cartaginensi summa cum ude dicitur) ex imperatoris virtute autoritateúe, quã ex militũ ardore ac pertina-oficiscebatur: contrà verò in pontificio exercitu, vbi immodica stipendia suis tem-us nõ deerant, tantam discordiam ac perturbationẽ, tantumq; in militibus in ho-exercitum transeundi desiderium esse: ex quo facilè patet sæpe non tam pecunia, alijs caussis concordiã disciplinamq; in exercitibus conseruari. Legatus & ceteri onsilijs intererant, tot casibus territi, quum diu qua ratione esset afflictis rebus suc-ndũ perquisissent, nec in erroribus corrigendis prudentiores cõsilijsúe abundan-essent, quàm in ijs antequam contingerent auertendis fuerant, proprijs etiã cupi-bus & caussis moti, pontificem vt Bentiuolis antequam ipsi ex rerum inclinatione iores facti, vel ab alijs incitati aliquẽ motum facerent, Bononiam restitueret, hor-m esse statuerunt: cui motui an occurri posset, ex eo liquere, quòd tam difficulter n vnico in loco sustinerent; & quo maiorem ea sententia autoritatem haberet, agis in omnem euentum omnibus cautum esset, eam scripto explicatam, & lega-Vrsini archiepiscopi, quorum alter Bentiuolis veteri necessitudine, alter affinitate nctus erat, & omnium ducum manu subscriptam, per Robertum Buschetum patri Mutinensem & comitem, ad pontificẽ miserunt; quam ille non modò contempsit, etiã acerbissimis verbis, sibi à suis ministris, & ab ijs qui tot à se beneficijs essent, & singulis horis plura sperare possent, tam parua fide & amore consilia non mi-rniciosa, quàm quæ ab hostibus sibi inferrentur, mala proponi questus est: & in m Archiepiscopum forte quòd huius consilij præcipuus autor fuisset, vehemen-ehebatur: quæ indignatio fortasse eum purpureo galero, qui illi ab omnibus pri-oque tempore promissus fuerat, priuasse credita fuit. At Rouereus quum eius a essent auctæ, aduersariorum verò imminutæ, necessitate quoque impulsus, ani-ad maiora erexit: pedites enim qui cum eo venerant tres totos menses sine stipen-erant, & ijs qui postremò accesserant nullam pecuniæ dandæ facultatẽ habebat; ea regio exhausta esset, ac ferè penitùs spoliata, non modò milites prædandi fa-em non habebant, sed vix etiam satis ad victum commeatus: sed in expeditione e-a, aliorum voluntas ei fuit sequenda; ipse enim ad imperij sui firmamentum ante

quam quidquam aliud aggrederetur, Fanum vel aliquam aliam maritimam ciu
denuò oppugnare cupiebat: sed ob militum prædæ ac rapinis inhiantium cupid
se potius in Hetruriam, vbi quia regio plena, sine suspicione, & ad defensionem
rata erat opimam prædam sperabant, conuertere statuit: incitabat eum præterea
tionis Perusiæ & Senis per Carolum Ballionem, & Borghesium Petruccium fac
spes: ex quo res ipsius, ac pontificis & nepotis molestiæ magnum accepissent inc
tum: Itaq; postridie quàm Vascones collegisset, Perusiam versus castra mouit; sed
Eugubinam planiciem peruenit, suam de Maldonati atque aliorum quorundã p
suspicionẽ, imò ferè certam notitiã aperire statuit. Res in hunc modum originẽ h
rat, & ei innotuerat: Quum exercitus per Flaminiã iter faceret, Suares vnus ex H
rum præfectis ægritudinẽ fingens, retrò mansit, seq; data opera capi ab hostib. pe
captus Cesenam ad Laurentiũ perductus, Maldonati & duorũ præterea Hispano
ctorum nomine, ipsos nõ aliam ob caussam, nisi vt postquam hunc motũ impedi
psorum potestate nõ fuerat, pro põtifice & ipso aliquod insigne facinus edendi c
nem haberẽt, Franciscomariæ adhęsisse ei significauit; & suo ac illorũ nomine ips
primũ opportuna occasio daretur, id effecturos promisit: quæ cũ Franciscomaria
mè nota essent, ex quibusdã verbis ab Rentio Cerite cuidam Hispanorũ tympan
incautè dictis suspicionem arripuit: is enim quasi iocans in eum quando (inquit)
spani nobis ducem vestrum captiuum dedent? quæ vox altius in Franciscimariæ
immissa, num quæ in exercitu fraus esset diligenter obseruandi ei caussam præbu
dem verò ex scriptis cum Laurentij impedimentis interceptis, Maldonatũ alicuiu
dis autorem esse animaduertit; quod cum ad eum vsq; diem dissimulasset, neq; a
dissimulandũ censeret, Hispanis peditibus omnibus ad concionẽ conuocatis, ip
tiore in loco medius inter eos stans, vehementissimis verbis pro ijs quæ tanta a
propensione ipsius caussa gesserant, gratias eis agere cœpit; & nullius neq; recen
tẽporibus, neq; in veterũ historijs principis, ducisúe, qui tantũ militaribus viris,
ipse se illis debere agnoscebat, debuisset, memoriã extare fassus est; quòd cum i
pecuniam haberet, nec etsi imperium suum omne recuperasset, vtpote tenuis pri
eos remunerandi facultatem esset habiturus, nec aliquo beneficio eos vnquam
set, nec ex eadem gente esset, vel in ipsorum castris militasset, se tamen tam prom
tra tam potentem tantæq; autoritatis principẽ, neq; id, cum se in sterilem inope
gionem duci scirent, prædæ cupiditate essent sequuti: pro quibus factis, cum eis
luntatis & animi candore gratiã referre nõ posset, se quòd ipsi sibi nõ modò per
sam Italiã, sed per omnes quoq; Europę prouincias illustre nomẽ cõparassent, s
pere esse gauisum; ab omnib. enim ipsorũ, quòd numero paucissimi, absq; pecuni
tormentis, absq; vllo bellico apparatu, toties exercitũ pecunia & reliquis rebus
abundantissimũ, in quo tot bellicosæ gentes militabant, contra maximi pontifici
rentinorũ imperij, quibus Galliæ & Hispaniæ regũ nomen & autoritas coniunc
potentiã, terga vertere coëgissent; quòdq; militariũ virorũ fidei & famæ cõseruat
tia propriorũ principum imperia neglexissent, egregiam fidem & virtutẽ in cœl
extolli: ex quibus quemadmodum nominis ipsorum gloriæ caussa maximam vo
caperet, sic contrà ea omnia quæ tantũ splendorẽ obscurare possent, sibi sum
molesta fuisse & esse; se profectò inuitũ, & cum ingenti dolore ad ea quæ ipsos a
ex ijs quorum singulorũ antea dum spiritũ duceret, perpetuò & peculiariter fer
statuerat, lædere cogerẽt manifestanda deuenire; sed tamen ne cœptum malũ fu
tio augeretur, & ne aliquorũ peruersitas tantã gloriã ab illo exercitu partam ex
ret, cum etiã ipsum maiorem omnium famæ & honoris quàm paucorũ cõmodi
habere æquum esset, ipsis significare, quatuor in eo exercitu esse, qui omnium g
salutem proderent; de suaq; neq; dicere quicquam, neq; queri, propterea quòd
fluctibus agitatus, & sine sua culpa fortunã tam in se acerbam expertus, interdũ v
nus quàm mortis cupidus esset: sed neq; illorũ in se merita, neq; ingentẽ beneu
qua eos meritò prosequebatur ferre, vt eis morbũ non indicaret, Maldonatum
maior omniũ salutis & gloriæ cura esse debebat, & Suarẽ, illum qui vt tantã frau
ret, morbo simulato se in Flaminia hostibus capiendũ præbuerat, cũ duobus alijs

ratis consilijs ipsos Laurentio Medici prodituros promisisse: quæ consilia vigilan-
a impedita fuerant; qua vigilantia fretus non antea tantum scelus patefacere volue
nunc verò quum se & ceteros omnes non diutius in tam graui periculo detinendos
eret, id eis aperuisse, quod ipsi multo antè notum fuerat: hæc fide dignis literis in-
aurentij intercepta scripta repertis, & multis inditijs ac coniecturis constare; quæ
ia ipsis vt tanti sceleris iudices essent, & ijs auditis, quæ contra rei responderent
entes, id consilium quod ipsis æquum exercituiq; salutare & decorum videretur
re possent, proponere vellet. vbi finem dicēdi fecit, inditia recitari atq; exponi iuss-
uibus maxima ab omnibus attentione auditis, communi omnium iudicio Maldo-
s, Suares, & reliqui duo ordinum ductores, non auditi, tanquam de re compertissi-
unt condemnati; statimque inter hastatorum ordines transire iussi, militari more
interfecti. Hoc igitur supplicio omni scelere (vt aiebant) expiato, Perusiam versus
uum sunt sequuti; quò iam venerat Ioannespaulus Ballio; qui vbi cōsilium illorum
nouit, Pisauro eò profectus, amicis armatis, multisq; ex agro & vicinis locis intro-
is, sese ad defensionem comparabat: ad quem legatus Camillum Vrsinum generū
n, Florentinorum militum ducem cum turmæ suæ cataphractis, & ducentis ac quin-
ginta expeditis equitibus ei auxilio miserat; quibus viribus hostium impetum susti-
posse credebatur, cum præsertim multi apparatus ad illorum progressus impedi-
os iam facti essent: Vitellius enim cum suis grauis armaturę equitibus, & Siseus cum
cis lanceis, Galli enim quia fœdus inter pontificem & regem sancitum fuerat, nō
lius erant suspecti) Castelli ciuitatem petierant: & Laurentius Medices qui ex vul-
sanitati restitutus, paulo antè Ancona Pisaurū venerat mutatis equis, vt illinc quæ
us imperij & vicinarum ciuitatū conseruationem necessaria erant pararet, Floren-
cōtenderat; & legatum cum reliquis copijs, vt Franciscummariam ad Hetruriæ ex-
tionem deserendam cogeret, Vrbinatem ducatum, ad cuius custodiam nemo præ-
colas erat relictus, ingredi iusserat. Franciscusmaria non sine alicuius conspiratio-
e exercitum Perusiæ admouit; vbi Ioannespaulus obequitans, in media via à quo-
ciue telo petitus fuit, cui cum res non successisset, statim eorum qui Ioannempau-
comitabantur cōcursu, fuit interfectus: atq; hoc in tumultu is nōnullos alios sibi su-
os interfici curauit; sicq; ab insidijs liberatus extra omne periculum esse videba-
ostes enim qui iam multos dies Perusiam obsederant, vi capiendæ facultatem non
bant: & tamen Ioannespaulus quo tempore pontifex id minimè sperabat, Perusi-
populum cui ipse repugnare non posset agri vastationem amplius ferre nolle, sui
sandi gratia afferens, se decem aureorum numûm millia, & commeatum ad quà-
dies daturum; arma contra Franciscummariam eo in bello non capturum; vt ipsi sta
erusino agro excederent cum illo exercitu pactus est: quæ res pontifici valde mo-
atque in sinistram partem accepta fuit: opinionem enim iam eius belli initiò, cum
entè promissa auxilia ad exercitum duxit, de illo conceptam confirmauit; quod vi-
et ei Laurentij potentiæ minimè fidens, Franciscummariam Vrbinati imperio po-
peret. Fuerat quoq; Ballioni molestum, quòd dum in castris apud Laurentium fue
entius & Vitellius maiorem ipso autoritatem habuissent; quarum rerum memoria
sse sequentibus temporibus eius calamitatum potissima caussa fuit. Franciscusma-
m Perusinis pactus, Ciuitatemcastelli versus contendit; vbi quum Sansepulcri vr-
versus Florentinorum imperij aggrediendi consilio aliquot excursiones fecisset,
ij imperij periculum eum aliud cōsilium capere coëgit; legatus enim Bibiena pe-
ibus copijs denuò conscriptis, id quod Pisauri constitutum fuerat sequutus, reli-
exercitum Forosempronij admouerat; quæ ciuitas tormētis verberata, tertio die
atq; direpta fuit. Pergulam deinde exercitum duxit, vbi sequenti die Potentiæ co-
um quadringentis Hispanis cataphractis ab Hispaniæ rege ad pontificis auxilium
, se eius exercitui coniunxit. Pergulæ nullus erat miles, sed tantùm Hispanus qui-
centurio, & multi regionis incolæ, qui territi deditionem moliebantur: sed dum id
tur, cēturione qui in muro stabat in facie vulnerato, milites absq; vllo ordine du-
e imperio irruptione facta, oppidum expugnarunt. Pergula exercitum Callium
e cogitabant, sed Franciscummariam Forosempronij iactura audita, summa cele-

ritate in eam regionem redire certiores facti,retrocedere ſtatuerunt: quocirca e
nocte qua legatus eius rei nuntios accepit, Pergula diſceſſerunt,& Monteleonem
fecti,cum iam vt illic pernoctarent,metari incœpiſſent, nouis nuntijs hoſtium cel
tem opinione maiorem eſſe, eumque mille equites qui ſinguli peditem vnum in
bus ferebant, vt eis lentius ire coactis, tempus exercitui ad eos aſſequendos da
præmittere certiores facti, ſeptem millia paſſus ad locum quendam cui Boſco n
eſt ſunt progreſſi: quo ex loco ſequenti die ante lucem profecti, iam ferè à terg
ſtium equites, qui tanta celeritate venerant, vt ſi quatuor modò horis ſerius ſe re
ſent, vix pugnæ neceſſitatem vitaturi fuerint, habentes, Fanum ſe contulerunt. In
verò aliæ quoq; pontificis actiones haud feliciorem bellicis rebus ſucceſſum hab
cuius vitæ Alfonſus Senenſis cardinalis pontificem laborum ac periculorum quæ
dulfus Petruccius eius pater, vt ipſe & fratres Florentinum imperium recupe
pertulerat, & eorum quæ ipſe vnà cum alijs iunioribus cardinalibus vt eum ad p
catum promoueret in conclaui egerat oblitum, pro tot beneficijs, Borgheſium &
nis pelli curaſſet: quamobrem paternis etiam bonis ſpoliatus ſplendidè vt ſoleba
purei galeri dignitatem tueri minimè poterat, indignatus inſidiabatur; odioq; ard
ferè ad deſperationem redactus, iuuenili conſilio de eo per ſeipſum vi & armis
dando cogitauerat: ſed periculo & rei difficultate potius quàm exemplo vel com
per vniuerſum Chriſtianum orbem ſi cardinalis quiſpiam ſua manu pontificem i
ciſſet offenſione retentus, cogitationes ſuas omnes ad illum per Baptiſtam Verc
chirurgum celebrem ſibiq; familiariſſimum veneno tollendum conuerterat: cuiu
filij (ſi tam nefarius furor hoc nomine dignus eſt) hic debebat eſſe ordo; vt ipſe p
aliam occaſionem inuenire non poterat, eius peritiam ſummis laudibus celebra
pontifex qui ob antiquum vlcus quod ſub imis natibus habebat eius generis me
opera aſſiduè vtebatur, bona de eo cõcepta opinione illius opera vti vellet effice
naretur: ſed Alfonſi impatientia huius rei ſpem valde difficilem reddidit: dum e
hoc tractando multùm temporis interponitur, Alfonſus, qui ſe quin palam de po
ingrato animo quereretur continere non poterat, quotidie odioſior factus, & n
contra pontificis imperium moliretur ſuſpectus, tandem vt ſaluti ſuæ conſuleret
diſcedere penè coactus fuit: ſed Antonium Ninum ſuum ſcribam in vrbe reliquit
que inter eos aſſiduè literæ vltro citroq; mitterentur, pontifex ex nonnullis quæ
ceptæ fuerunt vitæ ſuæ inſidias parari animaduertit: quamobrem quaſi Alfonſi
conſulere vellet, publicæ fidei literis ei datis, & eius non violandi fide proprio o
ſpaniæ regis oratori data, Romam eum aduocauit: qua re fretus quamuis tanti ſ
conſcius eſſet, imprudens ad pontificem profectus, ipſe & Bandinellus Saulius
ſis cardinalis qui & ipſe Leonis ad pontificatum promotionem iuuerat, ſed tant
liaritate Alfonſo coniunctus, vt omnium conſiliorum particeps eſſe crederetur,
pontificis cubiculo capti, & inde in Angelicam arcem perducti ſunt; ſtatimq; vt B
Vercellius qui tunc Florentiæ artem ſuam exercebat, in vincula conijceretur, &
Romam mitteretur, mandatum eſt. Hiſpaniæ regis orator vehementiſſimis verbis
tionibusq; fidem ſibi vt eius regis oratori datam, non ſecus ac ſi regi ipſi dediſſet
dam aſſerens, vt Alfonſus liberaretur efficere conatus eſt: ſed pontifex, nullis qu
uis ampliſſimis, validiſq; ac peculiaribus promiſſis plenis fidei literis, vnquam e
põtificis vitam deliquiſſet, niſi eius delicti expreſſa mentio facta eſſet, cautũ eſſe
gi potuiſſe: eandem quoq; exceptionẽ & in veneni cauſſa requiri à qua diuinę &
næ leges tantopere abhorrerent, vt peculiari & ſingulari expreſſione opus habe
ſpondebat. Illis interrogandis pontifex Marium Peruſcum Romanum fiſci pro
rem præfecit, à quo ſeuerè habita quæſtione, delictum ab Alfonſo, Bandinello
machinatum, ſunt confeſſi; quod & Baptiſta Chirurgus, & Pocointeſta, Bagnaca
qui ſub Pandulfo eius patre, & Borgheſio eius fratre, diu præſidij quod Senis
habebatur præfectus fuerat, confirmarunt; eamq; ob cauſſam publicè in quatu
tes ſunt diſcerpti. Sed poſtquam id ſunt confeſſi, in proximo purpuratorum Sen
phael Riarius Sancti Georgij cardinalis ſacri ærarij præfectus, qui opibus, aulę m
centia, & longo tempore quo in ea dignitate fuerat, proculdubio primum in e

ocum obtinebat,captus, & in arcem perductus fuit:qui id consilium sibi non com-icatum fuisse, sed tamen Senensem cardinalem, secum de pontifice conqueren-eiq; minantem sæpius huiusmodi verba protulisse, ex quibus illum si occasio dare-tin eius vitam aliquid tentaret in animo habere, animaduertere potuerit, confes-st. Questus deinde altero consessu, in quo cardinales violari non assueti,omnes o deiecti & consternati erant, est pontifex, quòd tam crudeliter & nefariè, ab ijs n tanta dignitate constituti, quique quòd sacrosanctæ sedis præcipua membra es-, præ ceteris omnibus se tueri deberent, vitæ suæ insidiæ struerentur,aduersam sibi nam vehementer accusans: quodque nihil ipsi profuisset, in omnes etiam eò vsq; nultis vituperaretur, beneficum & gratum extitisse,& continenter esse:alios quo-cardinales huic delicto implicitos esse subiungens, quibus si antequam Senatus tteretur delictum sponte confiterentur, se ad clementiam,& eis ignoscendum pa-n esse: Senatu autem dimisso, iusticiæ seueritate in eos qui tanto sceleri essent affi-surũ. Ob quæ verba Adrianus Cornetanus,& Franciscus Soderinus Volaterranus nales genibus ante pontificis sedem flexis, Senensem cardinalem ijsdem secum is quibus cum Sancti Georgij cardinale vsum fuisse dixerunt. Quæstionibus habi-illorum responsis in Senatu publicatis, Alfonsus & Bandinellus sententia in pub-Senatu lata, purpurei galeri dignitate,& sacris exuti,& rerum capitalium iudicibus ti sunt. Alfonsus proxima nocte in carcere strangulatus fuit;Bandinelli verò suppli pontificis beneficio in sempiterna vincula cõmutatum est: quem etiam pontifex multo pòst,non modò è carcere liberauit, verùm etiam certa pecunia accepta,etsi rem in eum indignationis caussam haberet, quia semper beneficijs ab ipso affe-& benignè admodum acceptus,non aliam ob caussam nisi ob magnam quam cum so habebat necessitudinem, & quòd Mediceus cardinalis in quorundam benefi-m petitione ipsi antepositus fuisset, à pontifice alienatus fuerat, haberet,purpu-ei galerum restituit: nec tamen homines fortasse maligni, qui ei antequam è car-egrederetur pontificis iussu eius generis venenum,quod non statim hominem tol-d temporis progressu accipientis vitam paulatim absumit propinatum fuisse iudi-nt,defuerunt. Cum sancti Georgij cardinale quod leuius deliquisse videretur (etsi à principibus ad status sui securitatem latæ & explicatæ, in maiestatis crimine non eos qui machinati fuerint, sed & qui aliquem contra maiestatem nutum fecisse t,& multo magis cum de principis vita agitur,capitali pœnæ addictos esse velint) fex illius ætatis, autoritatis & maximæ necessitudinis,qua diu ante ipsius pontifi-coniuncti fuerant, ratione habita, mitius egit: ideò etsi vt seueritatis autoritas ruaretur, eodem iudicio purpureo galero exutus fuerit,statim ferè maxima pecu-mma promissa, priuilegio excepto suffragij vel ferendi,vel accipiendi iure,quod ei nec dum anno vertẽte fuit restitutum. Adriano, & Volaterrano nulla fuit alla-lestia; nisi quòd clàm certam pecuniæ summam pontifici persoluerunt:sed quum r se tutò vel cum sua dignitate Romæ agere posse speraret, Volaterranus accepta tifice venia Fundos, vbi sub Prosperi Columnæ patrocinio ad pontificis obitum vixit,se contulit:Adrianus verò clàm Roma profectus,quicquid tandem eo factũ lo vnquã amplius in loco,quod sciatur,vel inuẽtus vel visus fuit.Huius casus atro-pontificẽ quum totum ferè collegium horum supplicio,aliasq; ob caussas animo à ementer alienatũ animaduerteret, de nouis cardinalib. creandis cogitare coëgit: re tam immoderatus fuit, vt vnico die in Senatu cardinalibus metu & non volun õsentientibus 30 & vnũ cardinales pronuntiarit: qua in copia,multis suis consilijs uẽdi, & omnis generis homines in Senatum legendi facultatẽ habuit: duos enim m suarum filios,& nonnullos ex ijs qui cum ipsi & in põtificatu & ante operã de-t,& cardinali Mediceo atq; ipsi varias ob caussas grati fuissent, nullã aliã ob caus-nto gradu digni erant,promouit: in multorum cooptatione magnis principibus tificatus: cõplures quòd pecunijs exhaustus esset,& in maxima egestate,pecunia auit: fuerunt & nonnulli eruditionis fama clari, & tres, Augustini, Dominici, & isci sodalium principes(Generales inter illos quæ supremæ dignitatis appellatio cantur)& quod rarissimum fuit,duos eadẽ promotione ex Triultia familia, alterũ

quia ipſius cubicularius fuerat, & vt Ioanniiacobo ſatisfaceret, alterum ob erud
famam aliqua pecunia ſuffultam:quod verò maiorem admirationem peperit,fui
ciotti Vrſini,Pompeij Columnæ,& quinq; aliorum Romanorum ex præcipuis fa
qui vel hanc vel illam factionem ſequebantur promotio,conſilio defuncti ponti
creto prorſus contrario;quodq́; imprudens iudicatum eſt,atq; eius propinquis e
rum felix:nam quum Iulius quòd ſemper Romanorum procerum potentia por
depreſſerit ac turbarit, veteribus illarum familiarum quas Alexander VI vt prop
gnis ſpoliaret acerbè perſequutus fuerat, cardinalibus defunctis, neminem vi
ex illis in ea dignitate collocare voluiſſet,Leo tam immoderatè contrarium egit;
men eorum meritis impulſus fuiſſe dici poterat: Franciottus enim ex militia ad c
latum promotus fuit:& Pompeio qui quamuis epiſcopus eſſet, ex Iulij pōtificis
occaſione ſumpta,populum Romanum contra ſacerdotum imperium ad tumult
citare conatus fuerat, à quo hac de cauſſa epiſcopatu ſpoliatus fuerat,eius facti r
ria obeſſe debebat. Interea verò Franciſcusmaria,poſtquam ob hoſtium recept
fugam potius pugnandi facultatem nō habuerat, quum exercitum valde potent
beret,propterea quòd ad eam famam, quæ vbiq; erat diſſipata,eius copijs in ca
pugna qui ſe opponeret,eſſe neminem,noui ſubinde milites prædæ ſpe allecti a
bant,Picenum eſt ingreſſus; vbi Fabrianum ac pleraq; alia oppida agros ſuos à d
nis ac rapinarum periculo pecunia redimentes, cum eo conuenerunt:nonnulla
ripuit, in quibus fuit Ieſium ciuitas, dum de deditione ageret oppreſſa: deinde
nam, ad quam tuendam legatus copias miſerat acceſſit; circa quam magno cum
ſuarum ob temporis iacturam detrimento complures dies non pugnans,ſed de
ne cum Anconitanis agens hæſit:qui tandem ne iam maturam meſſem amittere
la alia in re à conſueta pontificij imperij fide declinantes,ei octo aureorum num
lia dederunt.Deinde Oſimum ciuitatem parum feliciter oppugnauit:tandem ve
rinaldo exercitum admouit; quo in oppido erant ducenti auxiliarij pedites,à qu
oppidanis tam fortiter propugnatum fuit,vt quum illud 20 duos dies obſediſſe
magna cum eius exercitus, quod nullū ex ijs locis quæ paciſci noluerant expu
terroris diminutione, eius occupandi ſpe amiſſa diſceſſit:cuius tamen rei neq; d
peritia, neq; militū ignauia cauſſa erat: ſed quòd tormēta niſi pauciſſima eaq́; p
haberent, ac rebus ad ea opportunis carerent;& nihilominus neceſſe fuerat vt
quæ ei cedere noluerant, ipſa per ſe conſtantiā virtutemq́; ſuam oſtenderent;q
pontificij exercitus duces, inter quos Potentiæ comes primum locum obtineb
milites ad Vrbini mœnia vſq; prædatum miſerant, & Siſeus ex Ciuitatecaſtelli i
niam reuerſus, Montemfeltrium pòſt erat aggreſſus,ac Seccianum cum nonnu
paruis oppidulis ceperat, ad quintum à Piſauro lapidem, ea mente vt nulli loc
ferre,neq; inde niſi retrocedere cogerentur,pedem mouere vellēt caſtra locara
cum res dum viribus tanto ſuperiores erant,tam infeliciter ſucceſſiſſent, nunc
tanto inferiores hoſtis appropinquantis famam, nedum aliud ſuſtinere non eſſ
qua in ſententia ex pontificis mente facta, ſex millium Heluetiorum quos pont
liæ regis conſilium ſequutus conſcribi iuſſerat, aduentus ſpes eos cōfirmabat:r
poſt fœdus ictum pontificis victoriam exoptabat, & ſimul tamen idem quod
illo ſuſpicabatur:eius ſuſpicionem alebant Galeatij Vicecomitis & M. Antonij
næ verba;quorum alter ab exilio in patriam reſtitutus, alter quòd labores ſuos
non remunerari videret, honeſtis conditionibus ad regis ſtipendia tranſierant,
cem,cum Cæſare & Heluetijs contra illum vehementer elaboraſſe ei retuleran
to magis regem mouebat, quòd pontifex occultè nouum cum Cæſare,cum Hi
Anglo fœdus inierat; quod etſi ei facere licuerat(erat enim ad defenſionē ſolu
factū)non parum tamen eius animum turbabat:vt eum bello liberari cuperet e
timor,ne pontifex ſi auxilia ſua prompta nō uidiſſet,cum ijſdem principibus ar
coniungeret: præterea Vrbinatis exercitus cuius neruus erant Hiſpani ac Ger
dites, ſecunda fortuna ei moleſta & ſuſpecta eſſe incipiebat: quapropter præt
quòd pontifici vt ſe Heluetijs peditibus armaret ſuaſerat,trecentos cataphract
Thoma Foiſſeio Scuti domino,Odetti fratre,duce miſſurus eſſet eum præter vi
ma

onem atq; virtutem, in Aquitanis peditibus, apud quos hi Foiſſeij fratres nobiliſ- in Aquitania ſtirpe nati maxima autoritate pollerent, à Franciſcomaria ſeparandis tilem fore afferens, obtulit. Pontifex eam oblationem acceperat, ſed, quòd, vt a, de regis voluntate dubitaret, animo valde dubio, cuius ſuſpicionem Aquitano- peditum fuga quam occulta Lautrechij opera factam eſſe ſuſpicabatur auxerat. Et qui eo tempore principum actiones ponderaſſet, mutuam illorum de alijs ſuſpi- em ex ipſorũ pectoribus nullo officij beneficijúe genere, nullo fœdere euelli poſſe tè cognoſcere potuiſſet: neque enim ſolùm inter Galliæ regem & pontificem reci- a ſuſpicio erat; ſed neq; Hiſpaniæ rex, vbi de Heluetiorum & Thomæ Foiſſeij pro- one agi audiuit, ne pontifex & rex ſimul coniuncti, de ſe regno neapolitano ſpoli- cogitarent, metu caruit; quæ res pontificis rebus profuiſſe creduntur: vterq; enim ne ei ab amicitia ſua diſcedendi cauſſam prætextumúe præberet, eum beneficijs lijsq; confirmare ac deuincire nitebatur. Sed Franciſcusmaria Corinaldo relicto, pulorum ſuorum meſſem tueretur, in Vrbinatium fines redijt; & cum, quemadmo ſemper fecerat, Piſauro qua in ciuitate Potentię Comes cum ſuis copijs erat, poti- 1ementer cuperet, ei exercitum admouit; & vt eos commeatu prohiberet, aliquot s in mari poſuit: ſed contrà Arimini ſexdecim partim Barchæ, vt vocant, partim Bri- ni, partim Schiratij, quæ ſunt nauigiorum huius temporis genera, inſtruebant: quæ ornatæ fuerunt, & naues quaſdam commeatu onuſtas Piſaurum comitarentur, iſcimariæ naues obuias habuerunt, cum quibus congreſſæ, præcipua illorum na- preſſa, reliquas omnes cœperunt: quamobrem ipſe Piſauri expugnandi ſpe deie- diſceſſit. Scutus interea cum trecentis cataphractis progrediebatur, ſed Heluetij, ciuitates illorum antequam vetera ab illo ſtipendia accepiſſent, militem ei conce- nolebant, cunctabantur; ex qua ſententia quum remoueri non poſſent, nec ponti- grauiſſimos ſumptus ſoluẽdo eſſet, eius miniſtri, vbi multos dies in hoc negotio mpſiſſent, duo priuatorum peditum millia ex ea gente abſq; publico decreto, & 1or partim Germanorum, partim Rhetorum millia conſcripſerunt: qui quum tan- veniſſent, & Arimini in ſuburbijs quæ ab reliqua ciuitate flumine interlabente diſ- a & mœnibus ſepta ſunt, caſtra poſuiſſent, Franciſcusmaria, noctu ſub egregij mar pontis, qui ſuburbium ciuitati coniungit fornices ingreſſus, fluuium maris reflu- ctum pertranſire non potuit. Pugna inter ipſius copias & milites qui in ſuburbijs atrox fuit; in qua cecidit Gaſpar pontificis prætorianæ cohortis dux, qui eos duxe l maior fuit hoſtium clades, Balaſtichino & Vinea Hiſpanis ducibus cæſis: & Fede ozolo vulnerato, atq; ipſo Franciſcomaria ſcloppi glande in lorica tacto: exer- deinde magis neceſſitate, quàm ſpe ductus, in Hetruriam duxit: neq; enim tantus tus in prorſus exhauſta regione ali poterat. In Hetruria aliquot dies inter Stepha- bem, Sanſepulchri Burgum, & Anglarium, Florentinorum ciuitates moratus, & edolio, minimè munito paruiq; momenti loco occupato, Anglarium ciuitatem fide & hominum virtute, quàm mœnium firmitudine alioúe munitionis genere am diu oppugnauit: qua non capta ſub Apenninum inter Sanſepulchrum, & Ca- uitatem ſe recepit, vnde quatuor tormentis Mercatello afferri iuſſis, minus quin- paſſibus ab Sepulchri Burgo remotus in ea via qua Vrbinum itur, quid ſibi agen- ſſet incertus caſtra locauit: nam quum hoſtes poſt illum in Hetruriam veniſſent, tali milites Sanſepulchrum erant ingreſſi; Vitellius cum altera Italorum parte in tecaſtelli hęſerat, Anglarium, Stephani plebem, aliaque circumiecta oppida, Ger Corſi, Rheti, & Heluetij pedites petierant. Venit quoq; quamuis ſerius & Lau- Medices Florentia ad Sanſepulchrum, circa quam ciuitatem Franciſcusmaria dies otioſè contriuit; quibus in locis cum commeatus penuria laborare incipe- c vllius rei bene gerendæ ſpem præſentem videret; cumque ipſius exercitus, qui & rapinis vitam tueri cogebatur, iam non minus amicis quàm hoſtibus formi- eſſet, ipſemet rerum ſuarum minimè felicem exitum videre incipiebat; & militi- i eum erant ſequuti, quum nec ſtipendia, nec, quia tormentis cum rebus ad ea unis ad ciuitates expugnandas carerent, opimæ prædæ ſpem amplius vllam ha- , & commeatus penuria laborarent; hoſtes verò, quibus ſe tot principes tanto ſtu-

cernerent,belli ex quo ia
dio fauere ostendebant,viribus & existimatione auctos cernerent,belli ex quo ia
que tempestiua pugna,neque temporis successu felicem exitum sperabant,diutu
molesta esse incipiebat:& vicissim pontifici pecunia exhausto,ad ea quæ exercitu
necessaria comparanda per se tenaci;& quemadmodum semper de regum & præ
de Galliæ regis qui cunctanter pecuniam ex fœdere debitam mittebat; & quia S
qui pontificis iussu in Flaminia hæserat, cataphractorum suorum, quòd se eos di
nolle diceret,partem in Hetruriam mittere recusarat, fide dubitanti idem vsu ven
idcirco & antequam exercitus trans Apenninum venirent, & multo magis rebus
statum redactis,varia inter legatum & Franciscummariam vnà cum eius ducibus,
& Vgone Moncada Siciliæ prorege, ab Hispaniæ rege in hunc finem misso interc
tibus, de pace colloquia habita fuerant: sed ob legum à Franciscomaria propos
duritiem,nihil ad eam vsq; diem effectum fuerat.Tandem verò Hispani pedites,
tatibus quæ apparebant, & Vgonis qui ad eos profectus, & minas autoritati ad
hanc esse expressam Hispaniæ regis voluntatem ostenderat, sermonibus moti, a
cordiam inclinarunt:quæ Franciscomaria quamuis non libenter consentiente,&
lini episcopo à legato misso, pro pontifice stipulante, Aquitanis quoq; peditibu
opera conniuentibus, hunc in modum componebatur: Pontifex Hispanis pe
aureorum numûm quadraginta quinq; millia, quæ, vt aiebant in quadrimestre
dium debebantur,Aquitanis & Germanis simul coniunctis sexaginta millia; om
tra octo dies Ecclesiæ, Florentinorum, & Vrbinati imperio excederent:Francis
ria ijs omnibus quę possidebat eodem quo erant statu relictis,tutò Mantuam ire
tormenta, omnemq; suam supellectilem, & nominatim celebrem illam biblioth
quæ tanto sumptu & diligentia à Federico eius materno auo,omnium sui tempo
li ducum clarissimo, sed & inter multas alias egregias virtutes literarum tutela,&
re claro, comparata fuerat,ei asportare liceret: Pontifex eum sacris censuris ex
omnib. Vrbinati imperio subiectis, alijsq; omnibus qui ei hoc in bello aduersi fu
ignosceret: quarum rerum summa dum prolixius in tabulas refertur, Franciscu
quædam verba, quæ Hispanos eos esse,qui pōtifici Vrbinatem ducatum promit
innuerent, inseri volebat:quod cum illi vt honori ipsorum contrarium recusaren
tentio est inter eos orta; quare Franciscusmaria ne se pontifici venderent veritus
tè cum expeditorum equitum parte,atque Italis,Aquitanis, ac Germanis pedit
quatuor tormentis in Sestinæ Piuierium se contulit: Hispani pacis negotio tra
pecuniaq; accepta,ad circiter sexcentos equites,& quatuor peditum millia quu
derent redacti,in regnum neapolitanum contenderunt:idem & ceteri pedites p
suæ præmio accepto fecerunt: solis Italis nihil vel datum vel promissum; ideo
ciscusmaria cuius salutis Scutus peculiarem curam habere est visus, à Federico
lensi & centum equitibus ac sexcentis peditibus comitatus, vbi se ab omnibus
conspexit, paci antea tractatæ adhærens, per Flaminiam Aemiliamq; & Bonon
agrum Mantuam est profectus.Hunc finem habuit Vrbinatis imperij bellum,o
ses maximo victoris sumptu & probro gestum: à pontifice enim octo millia aur
expensa fuerunt; cuius auri maximam partem Florentina resp.ob magnam ill
ciuitate potentiam persoluit;& duces penes quos rerum summa erat,ab omnib
mæ ignauiæ & perturbatæ admodū administrationis,& à nonnullis parum sinc
tis notabantur: in eius enim belli initio quum Laurentij vires valde magnæ ess
stium verò imbecilles, nulla vnquam,neq; apertæ virtutis,neq; industriæ vel pr
tię occasione sunt vsi:quibus initijs ob existimationem amissam,militum discipl
labente, belli progressu multarum rerum in castris penuria accessit; ac tandem
ex illorum erratis voluptatem capiens errores erroribus adeò cumulauit,vt bel
deuenerint, vt pontifex vitæ suæ insidijs detectis, in Ecclesiæ dominatu mole
gitatus, & aliquando non parum Florentino imperio metuens, omnium auxil
bus & nouis obligationibus implorare coactus;se tamen,nisi ex propria pecun
stilis exercitus copijs, quæ belli origo fuerant, vel ipsius stipendijs conscri
multas extorsiones arma in ipsum turpiter conuerterant,tot molestijs liberare
tuerit. Hoc ipso anno ac ferè sub eius finem, Hispaniæ rex felici nauigatione,

,inter quos (vtroq; internum animi consilium tegente) amica admodum vtrinque
. edebantur, vt sibi sex mensium spacium primam mille auri pondo quæ illi postre-
nter ipsos pactionis debebat, solutionem prorogaret, adeptus,regnorum suorum
essionem adijt: & Veneti fœdus, quod cum Franco rege ad mutuam defensionem
bant,in biennium renouarunt;cuius amicitia freti,ceterorum omnium amicitiam
i faciebant; ita vt nondum legatos ad pontificem adorandum misissent; qui quòd
bellum Polanum episcopum legatum Venetias misisset,quasi ipsius maiestate rem
gnam egisset, in hominum incidit reprehensionem.Sequitur annus MD XVIII. quo 1518.
,quod iam ante multos annos non contigerat, ne minimum quidem belli motum
; imò idem in omnibus Christianis principibus studium apparebat; inter quos
ifice autore, sed potius speciosis sermonibus,quàm grauibus consilijs,de commu-
nius Christianæ reipublicæ contra Selymum Turcarum principem expeditione a-
tur:qui superiore anno ita imperium suum auxerat,vt eius potentia nec minus do-
ndi cupiditate, virtute, ac ferocitate cognita, ne,nisi Christiani eum primo adori-
ur, intra non multum tempus, victricia arma in nos conuerteret, meritò dubitari
t. Selymus enim quum Baiasethum patrem suum,iam valde senem, de Ahcoma-
aximo natu filio in imperij successione firmando cogitare præuidisset, contra
coniuratione facta, prætorianis militibus largitione corruptis,armis illum, vt sibi
rij ius cederet coëgit: quin etiam communis opinio fuit,illum,quo prorsus ab illo
us esset, veneno eum nefariè sustulisse; & fratrem quidem prælio victum apertè
riuauit: idem & Corchuto minimo natu fratri fecit:neque nepotum atq; omnium
x illa stirpe viuebant ex Ottomannorum consuetudine cæde contentus, aliquan-
m fuit acerbo & immiti ingenio)de Solymano vnico filio necando cogitasse cre-
. Ex his initijs bella ex bello serens, Adulitis siue Aladulis montanis & ferocibus
lis deuictis, in Persidem contra Sophum progressus, eum prœlio vicit: Taurim
mperij sedem, cum maxima Persiæ parte occupauit,quam pòst, non quidem ho-
,qui ipsius exercitus timore sese in montana siluestriaque loca receperant virtute,
m eo anno summa sterilitas fuisset,commeatu deficiente,deserere coactus est.Ex
xpeditione Constantinopolim reuersus, & multis militibus qui seditionum auto-
erant supplicio affectis, copijs per aliquot menses refectis,ac suppletis, se iterum
rsas debellandos redire velle simulans, in Assyriç & Aegypti Sultanum arma con
. Erat is princeps non modò in ea religione vetustissima reuerentia & dignitate
nus, verùm etiã imperij amplitudine,maximis vectigalibus, & Mamaluchorum,
m armis imperium illud per trecentos annos summa cum dignitate possessum
,militia potentissimus; cum enim ei imperio Sultani,qui non successione,sed suf-
s ad supremum gradum euehebantur, ad quem nulli nisi spectatæ virtutis viri, &
nnes militiæ gradus ad prouinciarum exercituumque administrationem proue-
ollebantur,preęssent; cumque illorum militiæ neruus non ex mercenarijs exter-
e militibus, sed delectis viris qui ab infantia ex vicinis prouincijs abrepti, ac per
s annos in victus parcitate, laborum tolerantia, & assidua armorum equestris
que militaris disciplinæ exercitatione educati, in Mamaluchorum ordinem re-
ntur: defunctorum haud quidem Mamaluchorum liberis,sed alijs qui ab infan-
eruitutem abducti,eadem disciplina ijsdemque artibus,quibus priores,paulatim
debant,in eorum locum ordine succedentibus,constaret:hi numero non supra 16
millia,omnes Aegypti, Assyriæque populos armis omnibus spoliatos, & equo-
u interdictos accerbissimo seruitutis iugo premebant:& cum tanta virtute ac fero
essent præditi, vt ipsi per se bella gererent (ex illorum enim numero & ab ipsis
i creabantur)ac penes ipsos erãt omnes illius opulentissimi ditissimiq; imperij ho
emolumenta,& magistratus,nõ modò multas vicinas gentes domuerãt,Arabesq;
rant, sed multis etiam cum Turcis bellis gestis,complures victorias ex illis repor
ipsi autẽ raro,vel nũquam potius ab eis victi fuerant. Contra hos igitur cum exer
o profectus Selymus,eisq; pluribus pręlijs in quib. cæsus fuit Sultanus,& deinde
ælio alter Sultanus, qui illi successerat captus, & ab illo publicè turpi supplicio
s in acie deuictis,ingentiq; cæde facta;imò Mamaluchorum nomine penè extin-

ɛ̃to, Cayro frequentiſſima vrbe, in qua Sultani ſedem habebant expugnata, breu
temporis ſpacio omnem Aſſiyriam, omnemq; Aegyptum occupauit; adeò vt quu
breui tempore ita imperium ſuum auxiſſet, imperij Ottomannici vectigalia ferè
caſſet, ac tam potentes tantæq; exiſtimationis æmulos amouiſſet, nõ ſine cauſſa ch
nis eſſet formidabilis. Præterea illud quoq; meritò timorem augebat, quòd tan
tentiæ ac virtuti, ardens dominandi, nominiſq; ſui victorijs apud poſteros gloria i
di cupiditas coniuncta eſſet, qua (vt fama erat) quum ſæpe res ab Alexandro Ma
Iulio Cæſare geſtas legeret, quòd res à ſe geſtæ, nulla in parte tot illorum victori
triumphis eſſent comparandæ, mirum in modum animo excruciabatur: cumq; a
copias militiamq; ſuam ſuppleret, maximum nauium numerum fieri curaret, nou
ad bellum neceſſarios apparatus faceret, alij ne vbi paratus eſſet, Rhodum chri
reip. in oriente propugnaculum, alij Pannoniæ regnum quondam ob incolarum
citatem à Turcis formidatum, tunc verò, quòd pupillum regem, cuius curæ reg
tiſtites & proceres inter ſe diſſentientes præerant, haberet, eneruatum, oppug
vaderet metuebant. Alij verò eius cogitationes omnes in Italiam, vtpote ad quan
dendam, eum principum diſcordiæ, quodq; quàm diuturnis bellis eſſet lacerata
mè ignoraret, & Mahumetis aui ſui qui viribus longè minoribus paruaq; claſſe
gnum neapolitanũ miſſa, repentino impetu Hydruntum expugnarat: & niſi eum
obruiſſet, ianuam ſibi aperuerat, ſedemq; ad Italos aſſiduè vexandos fixerat, me
alliceret atq; inuitaret, conuerſas aiebant. Quamobrem pontifex vnà cum vniue
mana curia, tanto ſucceſſu territus, & ſe vt tam graui periculo occurreret, prius
opem implorare velle oſtendens, religioſiſſimas ſupplicationes, ad quas ipſe nu
dibus inceſſit, ad omnia vrbis templa ac delubra decreuit: deinde ad humanorum
liorum cogitationem conuerſus, ad omnes chriſtianos principes epiſtolas dedi
bus eos de tanto periculo admoneret; atq; vt diſſidijs contentionibusq; depoſit
gioni & communi ſaluti, quæ niſi animis omnium, viribusq; coniunctis bellum i
cici imperij fines transferretur, hoſtiſq; intra proprios parietes oppugnaretur, g
mis periculis aſſiduè eſſet ſubiecta, tuendæ promptè operam darent hortabatur:
re multorum militarium virorum, & regionum, ac prouinciarum ſitus, eiuſq; imp
rium & armorum peritiam habẽtium ſententijs rogatis, ſic decernebatur: Nece
vt maxima pecuniæ vi ex voluntaria principum contributione, & omnibus chr
populis impoſito cenſu, collecta, Cæſar Pannonico Sarmaticoq; bellicoſarum,
duis cum Turcis bellis exercitatarum gentium equitatu, & tali Germanorum e
& peditum legionibus quales tanta expeditio poſtularet, ſtipatus, Danubio i
nam, quæ veteribus Myſia dicebatur, nauigaret; inde in Thraciam tranſiret, & C
tinopolitanæ vrbi, Ottomanorum imperij ſedi appropinquaret: Galliæ rex cum
bus regni ſui & Venetorum, reliquorumq; Italorum viribus, & Heluetiorum p
bus copijs, ex Brunduſino portu in Epyrum facili breuiſſimaq; nauigatione tra
vt inde in Græciam chriſtianis incolis refertam, eamq; ob cauſſam, & ob Turcic
rij acerbitatem ad defectionem paratiſſimam irrumperet: Hiſpaniæ, Luſitaniæ, A
reges claſſibus ſuis Cartaginæ, & in vicinis Hiſpaniæ portubus coniunctis, duce
uibus Hiſpanis peditibus alijſq; militibus refertis Gallipolitanum fretum, vt
nellis ſiue caſtellis expugnatis, Conſtantinopolim oppugnarent peterent: quo
tifex ipſe cum centum roſtratis nauibus Ancona ſoluens nauigaret: quibus a
bus, quum terræ & maria tegerentur, Turcarumq;, qui præcipuam defenſionis
campeſtri pugna ponunt, imperium tot ex partibus oppugnaretur, diuino pr
præeunte præſidio, tam pij belli feliciſſimus exitus ſperari poſſe videbatur. Hæ
ctarentur, vel ſaltem ne pontificio muneri defuiſſe dici poſſet, Leo principum
prius exploratis, in purpuratorum Senatu inter omnes chriſtianos principes,
mis in eos qui non paruiſſent ſacroſanctæ poteſtatis adiectis minis, quinq; a
inducias promulgauit: & vt ea quæ ad tantam expeditionem ſpectabant, de q
tiam aſſiduè cum principum oratoribus agebat, probarentur & tractarentur, ſan
cardinalem ad Cæſarem, Bibienam ad Francum, Egidium, ad Hiſpanum, & I
tium Campegium ad Anglum reges, omnes aut negotiorum tractandorum pe

iæ opinione, aut pontificis familiaritate magnæ autoritatis cardinales legatos uit: quæ etsi magna expectatione cœpta fuerint, induciæque ab omnibus con-:, & omnes se contra Turcas si ceteri concurrerent, verborum ostentatione & icentia, ad tam iustam caussam paratos ostenderint, tamen cum ab omnibus pe- n incertum & valde remotum, magisque ad vnius, quàm ad alterius potestatem e censeretur; cumq; tantum omnium ardorem consensumq, conciliare difficile um esset, multumq; temporis postularet, priuatæ rationes & cõmoda vincebant: hæc nõ modò eò vsq; vt spes aliqua haberi posset nõ sint perducta, verùm etiam & ad ostentationem tantùm tractata fuerint; cum etiam hominum naturæ insitũ quæ initio terrori fuerunt, indies sic paulatim minuantur, ac deleantur, vt nisi no ; qui terrorem renouent incidant, exiguo tempore terrere homines prorsus fe- iant: quam in publicis rebus negligentiam, & propriorum commodorum immo- n studium, non multo pòst Selymi mors magis confirmauit; is enim cum ob diu- morbum bellicos apparatus distulisset, tandem eo consumptus, tanto imperio nno filio suo, ętate quidem iuueni, sed mitiori ingenio, & animo (quãuis res ipsa rium pòst ostenderit) nõ vsq; adeo bellorum cupiditate accenso habitus, relicto, vita migrauit. Quo tempore inter pontificem & Galliæ regem maximę necessitu gna apparebant: rex enim Laurentio eius nepoti Magdalenam ex Illustri Boloni miliæ stirpe natam, cum decem aureorũ numûm millibus in annos singulos par- regis liberalitate, partim ex sponsæ patrimonio, in matrimoniũ collocauit: cumq; us natus esset, à pontifice qui illum ipsius nomine ad sacrum fontem ferret, in-, mitteret petijt: quam ob caussam Laurentius, quò celerius institutas nuptias cõ per dispositos equos ad regẽ est profectus; vbi ab rege amicè admodũ acceptus, ore affectus fuit, apud quem ille sese totum ei tradere ostendens, seq; omnẽ eius m sequuturum promittens, plurimùm sibi gratiæ conciliauit. Attulit etiam regi cis diploma, quo ei pecuniam ex decumis & ad sacrum bellum collectam, ad ar- n suum tandiu, donec contra Turcas esset vtenda, modò se eam quotiescunque finem ad quem collecta fuerat, necessaria foret, restituturũ promitteret vtendã lebat; sed tamen ex ea 50 aureorum numûm millia in Laurentij vsum conuerti t: & rex qui Mutinæ & Regij quæ Ferrariensi fieri debuerat restitutionẽ quemad liplomate pontifex ipse promiserat, non factam ad eam vsq; diem etsi iam septẽ vltra pręscriptum tẽpus essent elapsi, dissimulauerat, nihil pontifici molestius ab n eam restitutionẽ vrgere, fieri posse animaduertens; & vt sæpe fit maiore habita orum ratione, quàm infirmiorum, promissi diploma in Laurentij manibus mane misit. Veneti quoq; ferè eodem tẽpore Galliæ regis opera inducias cum Cæsare quennium prorogarunt, ea lege, vt ei quotannis toto quinquennio, ducentas au-, & ciuitatum suarum exulibus, qui Cæsarem erant sequuti, quartam fructuum s quibus antea fruebantur partem; quæ ad summam 50 auri libras quotannis as- ant: & fortasse Cæsar si ei maiorẽ pecuniæ vim adiecissent, ad pacem inclinasset; , quo Veneti nõ prorsus securi, amicitiæ suæ diligenter cõseruandæ maiorem ca- aberent, & nec Cæsari ea pecunia quam ab illis acciperet, alicuius nouæ rei ten cultas daretur, gratiores erant induciæ; quinetiam rebus ab omni parte ad con- n spectantibus, controuersiæ inter Galliæ & Angliæ regem quoq; pace, vt firmior ua affinitate confirmata, sunt cõpositæ: quoniam Angliæ rex filiam suam vnicam n quum alios liberos non haberet, regni successio peruentura sperabatur, Del- egis maximo natu, cum 4 millibus auri libris dotis nomine despondit; qui ambo q; adeo tenera erant, vt antequam ad eam ætatẽ qua ad matrimoniũ perficiendũ oti peruenirent, innumeri casus exoriri possent: fœdus quoq; ad mutuã defensio us principes Cæsar & Hispanus, si id intra certum tẽpus ratum haberent, nomi- r, inter eos est ictũ; & Anglus se Tornacum, cuius custodia grauem ei sumptum t, si ei Gallus in sumptus factos duo millia & 600 auri pondo in præsentia nume n millia se dotis nomine accepisse fateretur, & alia tria millia 12 annorum spatio ret; et si neq; pax, neq; affinitas contraheretur Tornacum restituturũ promitteret gratia, legatis ad fœderis affinitatisq; cõfirmationem & fidem accipiendã vltrò

S

citroq́; missis, hæc in vtriusq; aula maximo cum gaudio & ceremonia sunt perac
stitutumq́; vt hi duo reges inter Caletũ & Bononiam ad colloquiũ cõuenirẽt: ne
pòst Tornacum restitutũ. Eodem quoq; tẽpore Galliæ regis filia quæ Hispaniæ
matrimoniũ erat destinata defuncta, pax inter eos & primum fœdus, cum alteriu
matrimoniũ dandę promissione, vtroq; principe hãc necessitudinem maximis in
beneuolentiæ signis celebrante, fuit confirmata. Hispaniæ rex qui ei iam mille a
do, Lugduni dari curarat, diui Michaëlis equestris ordinis torquẽ die qui eidem
li sacer est publicè gestauit: & vicissim Galliæ rex, die diuo Andreæ sacro pala
velleris insigne tulit. Sic Italiæ & transalpinis rebus pacatis, solus Ioannes iacob
ultius, illum neq; ętate iam penè ea ad extremã senctutẽ redacta, neq; virtute to
Gallię regibus explorata quicquam iuuante, exagitabatur: nam eius fortasse am
minimeq́; tranquillo ingenio aliqua ex parte occasionẽ prębente, occultissimis
æmulorũ insidijs oppugnatus, Lautrechio quoq; multis in rebus eum persequen
suspectus redditus fuerat, ne ipse cum sua familia, ob Gulfę factionis studiũ, vete
cessitudinẽ Venetis, quorũ copijs præerat Theodorus Triultius, quiq́; paulo ant
tum ex eadem familia conduxerant, nimis esset acceptus: quocirca rex quum p
cisci Bernardini Vicecomitis obitum, Galeatius Vicecomes Gibellinæ factionis
patum obtinuisset, quo eum maiori cum autoritate Triultio opponeret, Mich
questri ordine & annua pensione eum donauerat; & ipse & Lautrechius quauis
ne eius autoritatem augebant: quæ quum nõ sine Triultij qui dissimulare nõ pot
sæpe querebatur, depressione fierent, quotidie magis inuisus suspectusq́; reddeb
lud verò Lautrechio & alijs qui illũ apud regem caluminabantur occasionẽ aux
ab Heluetijs ciuitate donatus erat; quasi illorum patrociniũ aduersus regem susc
vel fortasse maiora animo versaret: ad quę crimina diluenda cũ in ea senectute s
liam contulisset, nõ modò Lautrechius, vbi ipse discessit regis mandato eius vx
nepote ex Mesauci comite eius vnico filio iam defuncto nato, Vigleuani sub
custodia retinuit, sed neq; ab rege consueta benignitate & honore acceptus fuit
lum quòd Heluetius esset factus reprehendẽs se ab eo vt dignus erat puniendo,
nisi eius in Galliæ regnum meritorum fama supra veritatem diuulgata retineri
quod fecerat rescindere coactus fuit: paulo antem pòst dum aulam sequeretur,
in morbum incidens, in aliam vitam migrauit: vir omnium iudicio (vt multis do
constat) magna in militari disciplina virtute prędítus, & toto vitæ suæ cursu fortu
illum modò secundis rebus amplectebatur, modò aduersis exagitabat, incostan
noxius; cuiq́; meritò id quòd ipsius mandato eius sepulcro inscriptum fuit, cõ
videlicet: Eo in tumulo Ioãnem iacobum Triultium quiescere qui antea nunqu
euisset. Hoc ipso anno Cæsar Imperij Rom. post obitum suum in alterum ex ne
sucessionis firmandæ cupidus, cum Septemuiris, vt vnum ex illis Rom. regem q
dum qui est cõsecutus Imperatore defuncto, statim absq; alia suffragatione vel
tione in Imperio succedit, crearent agebat; & quia id antequam, qui Imperator
tus erat imperij coronam sit adeptus, fieri nõ potest, apud pontificem, vt nouo e
sibi per aliquos cardinales ad id munus delegatos, coronam in Germania impo
ret, instabat. Et quamuis Cęsar Ferdinandum nepotem suum, quòd maior natu f
regna tantamq́; potentiam obtineret, hoc gradu sustentari ęquum censeret, & c
lia maiorem splendorẽ conseruaret, ac ob quęuis aduersa, quæ maximo natu
possent, duos potentes habere quàm vnum tantùm melius esse ratus, in ea dign
locari antea exoptasset; tamen multis familiaribus, ac Sedunensi cardinale præs
q́; omnibus qui Gallorum potentiã & formidabant & oderant contrarium suad
priore sententia reiecta, ad Hispaniæ regem ad eam dignitatem promoueri cu
animum conuertit: ostendebant enim illi, ad Austriæ familiæ amplitudinẽ lon
us esse potentiam omnẽ in vnum cumulare, quàm ea in plures partes distributa
cogitata perficienda minus potẽtes reddere: tanta & talia esse Caroli magnitu
damenta, vt eum, Imperij dignitate accedente, Italiam omnem & maximam
orbis partẽ sub vnum Imperium redacturum esse sperari posset: quæ res nõ mo
steriorum potentiã, verùm etiam ad subiectorum trãquillitatem, & ob sacrosan

hostes ad totius christianæ reip. cōmodum spectaret, eius munus esse de Cęsarea
ate quàm tot annos ipse & Austria familia obtinuisset, & quam (quum ad eam diē
sius, tum maiorū suorum tenuitatem, titulo & nomine maior quā re ipsa & factis
nisi in Carolū transferretur, eiusq; potentiæ adiungeretur, erigi atq; in pristinū
orē reuocari posse sperandum nō esse, augenda & extollenda cogitare; cuius res
onem naturæ & fortunę ordine oblatā, non debere ipsum impedire sed potius au
eterū imperatorum Cęsaris Augusti multorumq; eius successorū exemplis cerni,
um liberis alijsq; ex sua stirpe natis carerent, vt dignitas quam ipsi obtinuerant, nō
ueretur minueretur úe studiosos, cognatione remotos, vel etiā nulla ex parte san-
unctos, adoptionib. successores quæsiuisse: recēs esse Catholici regis exēplū, qui
rdinandū assiduè apud se educatū vt filium diligeret, neq; vnquā Carolū vidisset,
um in extrema sua ętate, præceptis suis parū obtēperantem esset expertus, tamen
uē vt filium amabat inopiæ minimè misertum, nullā ei tot regnorū suorum, ne ex
iidem de quibus cum ipsemet ea acquisisset, ex arbitrio suo constituere poterat
dedisset; imò ei quem ferè tantùm vt alienū agnoscebat, omnia legasset: memoria
Cęsarē se ab eodem rege semper vt Ferdinando noua regna pararet, sed Imperiū
o relinqueret hortatū fuisse, illumq; vt successoris potentiā maiorem redderet, cō
multis improbato, & fortasse iniusto, sed non aliā quàm hanc ob caussam, propriā
um tam nobilem tamq; illustrē Aragoniæ regno spoliasse, & contra ominum ferè
ne desideriū, familiæ suæ nomen extingui & in nihilum interire permisisse. Huic
s petitioni Galliæ rex, cui tot Hispaniæ regis regnis atq; imperijs Cæsaream di-
, quæ viribus ex tanta potentia recuperatis omnibus formidabilis fieret adiungi
issimū erat, omni arte atq; industria intercedebat, & id apud Septēuiros occultè
ire nitebatur; & apud pontificem ne nouo exēplo Cæsari coronam mitteret insta
ad Venetos vt secum ad hæc cōsilia infringenda facerent, pōtificem & illos peri
tanta potentia ipsis imminentis admonens, legatos miserat: sed tamen Septem-
n magna ex parte in Cęsaris sententiam pertracti erant; & iam ferè de pecunia ab
iæ rege eis in eum finē promissa certi: is enim bina millia auri pondo hāc ob caus
Germaniā miserat, nec honestè, nec fortè etiam sine offensionis periculo, pręteri
exēplorum ratione habita id ei denegare poterant; nec pontifex quāuis ei mole
i esset, vt Cæsar in Germania per legatos Imperij coronam acciperet, quum Ro-
d coronā capiēdam proficisci, etsi cum maiore sacrosanctę sedis dignitate fieret,
is omnes ob caussas, magis ad ritū quàm ad rem ipsam spectaret recusaturus cre-
ir. In his consilijs & actionibus sententia nondum à Septemuiris lata finē habuit
MDXVIII. ea verò deliberatio Cæsaris qui anni MDIX. initio obijt, morte ma- 1519.
eps ac difficilis est reddita. Obijt Lintij in Austriæ finibus, vt semper, ferarū vena-
is intentus, eademq; cum qua semper ferè vixerat fortuna comitante; quæ in ma
ccasionibus offerendis cum liberalissima fuisset, an vicissim quo minus eas arri-
i aduersa fuerit, an potius ijs quæ à fortuna illi in domū importabantur, eum in-
itia, & non satis moderata atq; ab reliquorū hominū iudicio sępe discrepantia cō
n immensa pecuniarum profusione cōiuncta, quæ illi omnes successus & occasi-
angerent, priuarit, nescio. Fuit autem alioqui princeps rei bellicę peritissimus, di-
acitus, laboriosissimus, clemens, benignus, multisq; egregijs dotibus atq; orna-
plenus. Maximiliano mortuo, Galliæ & Hispaniæ rex apertè ad Imperiū aspira-
erunt; quę controuersia etsi de tanti momenti re, & inter tam potentes principes
odestè tamen inter eos tractata fuit: ita vt nec ad verborū contumelias, nec ad ar
ninas ventū sit; sed vterq; sua autoritate & instrumentis Septēuirūm animos ad
re nitebatur: imò Galliæ rex admodū laudabili cōsilio, ea de re cum Hispaniæ
gatis verba faciens, vt vterq; ipsorum, honesta ratione se tantæ dignitatis, quæ di
poribus, in suis, maiorumq; suorum familijs fuerat splendore ornare niteretur,
dixit; sed nō ideo alterū sibi ab altero iniuriā fieri censere, vel beneuolentiā ne-
inemq; minui debere; imò exēplum quod aliquando in duobus amore captis
us cernitur, qui etsi eandem ament, & vterq; illorum omni arte & industria quā-
est adhibita, ea potiri nititur, non tamen ideo aliquod inter eos dissidium oritur

ab ipsis esse sequendum. Hispaniæ rex Imperiū quòd multos annos in Austria d
perseuerasset, nec Septēuiris eum esse morem, defuncti posteros absq; manifes
rū indignitatis caussa imperij dignitate priuare, iure ad se spectare existimabat: ne
quē in Germania tantæ vel potentiæ vel autoritatis esse, qui ea in re ipsius cōpetito
deberet: neq; æquum aut verisimile videri Septēuiros tantā dignitatem, quę iā à m
seculis in Germanica gente permāserat, in externū principē transferre velle; quòd si
pecunia vel alia ratione corruptus, aliā mentem haberet, & se illis armis opportun
pore paratis terrorē incussurum, & reliquos Septēuiros sese illis opposituros, vel sa
ceteros omnes Germaniæ principes ac liberas ciuitates, tantā omniū ignominiā ta
q; dedecus minime laturas sperare, pręsertim si de ea in Galliæ regē transferenda a
tur: quod quidē aliud esset nihil, quàm regis ipsorū nationis hostis potentiā auge
le, vnde certò sibi persuadere poterāt, eam dignitatē nunquā in Germaniā rediturā
quod ab auo agitatum fuerat, quū iam cum singulis Septēuiris de præmijs & dona
esset constitutū perficere facile existimabat. Ab altera verò parte Galliæ regis nec
ditas, nec spes minor erat: quę suffragiorū à Septēuiris maxima pecunię vi emendo
opinione præcipuè nitebatur; quorū aliqui ipsi veteri amicitia & pensionibus cōiu
rei facilitatem demonstrantes, eum ad rem aggrediendā incitabant, quam spē (vt m
limu animi facilè quod cupiunt sibi persuadent) rationibus potius verisimilibus q
veris fouebat: sciebat enim Germaniæ principibus nimiā Cæsarum potentiā, ne for
freti omnia vel saltem aliqua imperij iura autoritatēq; à multis occupata recogno
vellent, esse molestā: ideo illos nulla vnquam ratione Hispaniæ regē, ne se ipsos, or
quotquot post priscorū Cęsarum memoriā fuissent potētissimo Imperatori sponte s
cerant, admissuros persuasum habebat; quę quidē in ipso nō per omnia similia vide
tur: cum enim nec vrbes nec veteres clientelas in Germania haberet, eius potentia
tam suspecta esse nō poterat, qua etiā re in liberis ciuitatibus gentis gloriæ rationer
modò cōpensari, verùm etiam vt solent in hominibus proprij cōmodi stimuli, cōm
boni rationē longè superare, penitus opprimi existimabat: multis præterea illustribu
Germania familijs, quæ se ad eā dignitatem idoneas ducebant, Imperiū tot annos in
dem familia permanere: & id quod iam vni, iā alteri suffragijs tribuendū erat in eadi
pe ferè hęreditario iure permanere cœpisse, quòd is eligendi modus quo à proxim
defunctorū Cæsarum stirpe recedere nō auderent, successio appellari posset, moles
mū esse norat: sic ab Alberto Austrio imperiū ad Federicum eius fratrem, à Federic
Maximilianū eius filium venisse, & nunc de eo à Maximiliano in Carolū eius nepo
transferendo agi; quæ Germanię principum studia & indignationes, illorum inter s
sidia æmulationemq;, cum sępe in contentionibus accidere soleat, vt qui se vel eum
ipse studet excludi videt, omni ratione posthabita, potius ad aliquem externum assu
dum præceps ruat, quàm vt ei qui ipsius sententiæ est aduersatus cedat, causæ suæ p
turā ei spem faciebant. Pręterea Francus pontificem cum ob necessitudinem & ben
lentiam quam se cum illo contraxisse existimabat, tum quia Carolū tam potentem
cipem, quiq; quum regnū neapolitanū pontificio imperio finitimū haberet, ob Ghil
næ factionis procerū studium iter ad vrbis portas vsq; apertū haberet, Imperium qu
adipisci ei placere posse minimè credebat, sibi fauturum sperauit; neq; hanc contra
rolū verissimā rationem, sibi quoq; aduersam esse animaduertebat: neq; enim vel p
fici, vel cuiuis alteri, Imperiū in ipso cōiunctū minus formidolosum quàm in Carol
se debebat: non si fortè alter plura regna & plures prouincias obtinebat idcirco m
ris alter erat faciendus, quòd potentiā suam sparsam & in varia loca diuulsam nō ha
ret, sed regnum collectū atq; cōiunctum, cum populorum mira obedientia, & max
opibus refertum: tamen cum id in se non perspiceret quod facilè cernebat in alterc
pontificem conuersus, vt sibi, quo cum suis regnis semper vt proprio filio vti posset
re vellet, supplex ab illo petijt. Huius electionis caussa, quod quemuis illorum Imp
adipisci ob pontificatus & reliquę Italię securitatem, ei molestissimum esset, pontifi
vehementer angebat; eumq; non tantam apud Septemuiros autoritatem haberet
multum ea proficere posse speraret, in tam graui re prudentiam & artes necessarias
censuit: Galliæ regem à Septemuirûm aliquo delusum, nullam in ea re partem hab

ec vel in eiusmodi hominibus largitiones tãtam vim, vt Imperium ex Germanite in Galliç regẽ turpiter transferrent habituras, sibi persuaserat. Hispaniæ regem ex eadem gente esset, ob prensationem à Maximiliano cœptã, multasq; alias ob s, nisi validum admodum illi obstaculum inueniretur, facilè id cõsequuturum cẽ id autem nulla alia ratione, nisi vt Galliæ rex eadem instrumenta eandemq; pecupro se ipso vtebatur, ad vnum ex Septemuiris promouendum conuerteret inueisse; regi autem dum in vanæ spei ardore esset id persuaderi nulla ratione posse itur: idcirco illum quo vehementius & maiori spe, sese in eam prensationem imret, eo facilius vbi consilia sua irrita reddi animaduertere inciperet, se iam in æone detectum & irritatum animaduertens, ad tertium quempiam non minori aruàm pro se ipso fecisset, promouendum præcipitem ruiturum sperabat: interea, eri posse, vt vbi sibi apud regem quòd ei faueret, quodque idem quod ipse exofidem conciliasset, autoritas consiliumque suum admitteretur; fieri etiam posse tiò Galliæ regis partes validè promouerẽtur, alter rex desiderio suo difficultates oni animaduertens, & ne rex æmulus suus aliquam partem haberet metuens, tione in tertij alicuius sententiam se præcipitem daret: quocirca non modò se vt nperium adipisceretur summopere cupere Galliæ regi ostendit, verùm etiam rationibus adductis vt in id vehementer incumberet, se illi tota pontificatus au: affuturum largissimè promittens est eum hortatus; cumque eam esse mentem ulla alia ratione melius ostendere posse videretur, quàm si eo in negotio huiusominem adhiberet, quem Gallus magis ex se quàm ex quouis alio pendere exit, statim Robertum Vrsinum, Rhegiensem archiepiscopum, hominem regi dediium in Germaniam internuntium cum huiusmodi mandatis, vt & seorsim, & vnà gis procuratoribus qui illic erant, quãtum posset apud Septemuiros eius deside moueret, destinauit; monens tamen illum vt maiore, vel minore prout in Germaptemuirum studia & rerum statum inueniret, moderatione vteretur: quæ à ponrudenter excogitata, & summa simulatione tecta, in Galliæ rege & eius ministris Germania erant, maiore prudentia, in pontificis autem ministris maiori grauitafide opus habebant. Sed dum hæc consilio & armis tractantur, Galliæ rex, Pe-Nauarrum cum viginti triremibus alijsque nauibus in quibus erant quatuor penercenariorum millia, Maurorum myoparones quæ cum iam per multos annos resistente maria nostra percurrissent, eo ipso anno plusquam antea prædebanrimendi, et si pontifici visum esset, Mauros in ipsa Africa adoriẽdi colore; sed prę vt pontifex qui se prorsus ipsi in Imperij caussa fauere declararat, Hispaniæ regis, gis rerum suarum timore quàm alios lacessendi studio classem quam ad regni itani custodiam mitteret solicitè adornabat, vires metuendi caussam non habeortu soluere iussit; & nihilominus cum in his suspicionibus & mutua diffidentia rex in amicitiæ simulatione perseueraret, illorum nomine magnus Franciæ ma: Ceures in quibus singulis sui regis cõsilium & mens omnis sita erat, Montemm, vt de secundæ Galliæ regis filiæ cum Hispaniæ rege matrimonio firmando, & nagis vt de Nauarræ regni rebus cuius restitutio priori regi in pace Nouiodumi omissa, quamuis pro ea Galliæ rex vehementer institisset, ab Hispaniæ rege vasationibus, ad eam vsque diem dilata fuerat decernerent, conuenerunt: sed nagistri mors, quæ antequam simul loquerentur incidit, huius conuentus spem

Hoc ipso tempore & Laurentius Medices cum matrimonio infelicibus auseracto è Gallia redijsset (nam & vxor paucos dies antè enixa, moriens ei viam it) continuo fermè morbo oppressus obijt. Ob Laurentij mortem pontifex Florum potentiam dum viueret sacrę sedis cõiunctam cupiens, nonnullorum qui vt ræter ipsum nemo ex Cosmi Medicis qui tantæ potentiæ fundamenta iecerat, qui ab eo per mares ex legitimo connubio originem traherent superesset, æ libertatem restitueret suadebant, consilijs neglectis, siue familiæ suæ nonseruandi desiderio, siue odio in reipublicæ nomen ob exilium concepto dudiceum cardinalem eius imperij administrationi præfecit, & Vrbini ducatum lorum erga veterem ducem beneuolentiam, difficile filiæ vnicæ ab Laurentio

relictæ,quæ in diplomate patri concesso comprehendebatur nomine retineri pos tus,eum vnà cum Pisauro & Senogallia ecclesiæ restituit: cumque ne id quidem a pulorum ardorem reprimendum satis esse censeret,Vrbini aliorumq; eius imperij cipuorum locorum mœnia dirui iussit, Eugubio excepto, in quam ciuitatem qu tanquam Vrbini æmula non ita Franciscimariæ studiosa esset, quasi eius imperij constitutam gratiam omnem existimationemq; conuertit: & vt eius imperij vires in cilliores redderet,SanctiLei arcem,cum omni Montisfeltrij agro,& Sestinę Priue quod in Cesenatium ditione esse solebat,Florentinis ,quibus id minimè satisfaci sed eius voluntati repugnare non poterant,pro ea pecunia quam in Vrbinati bello ipso exposuerant,cuius eos antea in sacri ærarij tabulis creditores cōstituerat,tra Reliqua erat Imperij controuersia,quæ omnē christianā remp.maximè suspensam bat: in qua vterq; rex maiore quàm antea vnquam contentione persistebat:& Galli quotidie magis ingentibus Brandeburgensis marchionis Septemuiri,qui ingenti p nia promissa &fortasse aliqua ex parte repræsentata,clam nō modò suum,sed &M tini Archiepiscopi fratris sui,qui ex tribus Antistitibus Septemuiris vnus erat,suffrag illi policitus fuerat promissis,allectus decipiebatur. Plurimum quoq; rex sibi de a Septemuirûm parte pollicebatur; et si paria essent suffragia,in Bohemię regis suffra quòd reliquis sex,quorū tres sunt Antistites et tres principes,diffidentibus controu am dirimit,spem habebat; idcirco maximam pecuniæ uim quæ Septemuiris dar ad oræ maritimæ præfectum,quem Ammiralium vocant, qui antea hanc ob caussa Germaniam erat profectus,misit: & cum multas liberas ciuitates vnà cum Virtem bergensi duce ijs qui Imperium in externum transferre vellent minantes, multos lites conscribere audiret,alias pecunias vt sese ijs qui quo minus ipse eligeretur pr bere vellent armis opponeret, colligebat. Sed magnum erat Germaniæ populor vt Imperij dignitas ex ea gente non remoueretur, studium; quin etiam Heluetij maniæ communis patriæ amore ducti, pontificem vt nemini qui Germanici serm non esset, faueret rogarant: is tamen Galliæ regi, illum si se tam pro eo vehemen ostenderet,maiorem consilijs suis fidem habiturum sperans fauebat: & tandem vt perij adipiscendi spe deposita, eodem ardore pro quouis alio ex Germaniæ princ bus procuraret, ei persuadere est conatus; cuius consilij,quia Ammiralius & Robe Vrsinus, illorum qui vt pecuniam ex Gallorum manibus extorquerent certissim spem faciebant, promissis decepti, & factionis studio alter quod Gallico ingenio gis minister esset, alter natura leuis & gratiæ sibi apud eum conciliandæ cupidus o pati, quotidie magis illum leuibus nuntijs in spe confirmabant,nullum fructum ret Quibus consilijs, cum ij penes quos,non antiquiori consuetudine,illaúe firma ratic sed Gregorij Quinti Romani pontificis natione germani priuilegio, Romani Imp toris eligendi ius est,veterem consuetudinem secuti,Francofurti quæ inferioris Ge niæ ciuitas est, conuenissent, dum vt tempore institutis ipsorum decreto Cæsarem gant, varijs in altercationibus tempus terunt, ecce exercitus Hispaniæ regis,qui ad citum pecunia conscribendum, quàm ad eandem Septemuiris largiendam promp fuit,iussu collectus,Francofurto quasi eos qui Septemuiris vim afferre vellent proh turus esset,appropinquans,Septemuiris qui eius caussę fauebant,animum auxit,nu tes in aliorum sententiam pertraxit; & Brandeburgensem qui Galliæ regi fauebat terruit,vt reliquorum consensus spe amissa,totius gentis odium & infamiam apud metuens,mentem suam aperire non sit ausus: itaque cum ad deliberationem venis vigesima octaua Iunij die,Carolus Austrius Hispanię rex,quatuor Septemuirûm,ho Maguntini & Coloniensis Archiepiscoporum, Comitis Palatini,& Saxoniæ ducis fragijs Imperator est renuntiatus : sed Treuirensis Archiepiscopus , Brandeburg marchioni suffragium dedit,qui & ipse de se tulit: neque dubium est, quin si ob suf giorum æqualitatem res ad septimi iudicium deuenisset, idem euenturum fuisset, q niam Ludouicus Bohemiæ,qui idem & Pannoniæ rex erat,Carolo suffragium suum miserat. Ea res Galliæ regis & eorum qui in Italia ab illo pendebant animum mag pere depressit,& contra ijs qui contrariam spem consiliaúe habebant cum tantam po tiam in vno principe eoque iuuene; & cui maximum imperium & mira felicitas

vatici

inijs portendi audiebatur, coniunctã viderent, spem auxit: & quamuis non perinde alliæ rex pecunia abundaret, tamen exercitus suos Germanico Hispanicoq; pedi- qui magnæ existimationis & virtutis erant, replere posse maximi fiebat: quod in æ rege contrà accidebat: nam cum in regno suo pedites quos his opponeret non ret, grauibus bellis nisi maximo sumptu, & nonnunquam difficultate ab exteris na ous pedestres copias conduceret, sese implicare non poterat: quæ res eum magno tu & diligentia Heluetios demulcere, & multas ab illis ferre cogebat, cum tamen uã de constantia fideq; illorum certus esset; neq; vlli dubium erat quin inter duos ipes iuuenes, & inter quos multæ erant æmulationis ac controuersiarum caussæ, m grauissimum bellum esset exoriturum. Galliæ namq; regi regni neapolitani, in eius habere existimabat, recuperandi desiderium in animo fixum hærebat; & vt i regi Nauarræ regnum restitueretur: qua de re tandem vanam sibi spem factam aduertebat, illi curæ erat. Cæsari verò annua mille auri pondo Nouioduni pro- soluere molestum, & regem conuentione antea Lutetiæ facta contempta, suæ paniam necessariæ profectionis occasione immoderatè vsum se ferè ad nouam pa em coegisse cẽsebat: semper inter eos recens erat Gheldrensium ducis caussa: quę uòd rex Galliæ eius patrocinium sustineret, quem Flandri sibi inimicissimum iu- ent, eos ad arma concitare poterat: sed præcipuè Burgundię ducatus ab Ludouico imo Caroli Burgundiæ ducis, qui Cæsaris patris maternus auus fuit, mortis oc- ie occupatus, semper eorum qui successerant animos excruciauerat, ardentissimis s noui Cæsaris animum pungebat. Neque Mediolanensis imperij caussa stimuli ntrouersiarum semina deesse poterant: cuius nomine cum hic rex post Ludouici cimi mortem diploma nec obtinuisset nec petijsset, multęq; tum quòd non esset um, tum quòd caussa excidisset, exceptiones contra iura ex diplomate defuncto re esso manantia prætexerentur, hoc ad bellum inter eos excitandũ satis esse videba l tamen eos tunc aliquem motum cõcitare nec tempora, nec occasiones patiebant um præterquam quòd Cæsari, vt Aquisgrani aliorũ imperatorum more coronam et, in Germaniã redire erat necesse, accedebat, quòd cum vterq; illorũ potẽs esset, offensionis difficultas eos à bello antequã ceterorum principũ, & pręsertim si bel alia esset gerendum pontificis mentẽ exploratam haberent, inferendo retinebat: icis verò mens eius simulationibus artibusq; recondita quãuis potius quòd id nisi nimo grauiter offenso denegandi occasionẽ non haberet, quàm libera voluntate, o contra regni neapolitani diplomatis leges, quibus è veterum diplomatũ forma xpresse interdicebatur, Imperij ad se delati accipiendi potestatẽ cõcessisset, nemi- nota, ac ne ipsi quidẽ forte semper cõstabat. Italia igitur has ob caussas pace frue etsi sub huius ipsius anni finẽ pontifex Ferrariã nõ apertis armis, sed insidijs occu- t conatus. nam etsi opinio fuerit illum ob Laurentij nepotis sui mortem, cum iam miliæ viri potius quàm dominatus deessent, à Ferraria cui semper antea inhiaue- upanda, animum auersurum fuisse nihilominus vel odio in illum ducem cõcepto ij glorię aut æquandę, aut quantum posset ad eam accedendi cupiditate incitatus ac nepotis morte nullam huius ardoris partem deposuerat: ex quo facilè depre- potest, sacerdotum ambitionem nullum maius quàm ex se ipsa fomẽtum habere: temporum ratio, & eius ciuitatis quam Alfonsus mira diligentia munitissimã red t situs, & munitiones, vt de ea aperto marte expugnanda cogitaretur ferrent, ræsertim ille pulcherrimorum tormentorum, & pulueris ac globorum ingentem piam haberet, & sumptibus omnibus limitatis, nouis vectigalibus portorijsque , suisque fructibus omni ratione excitatis, ac multis in rebus industriæ sic exer- intentus, vt potius mercator quàm princeps videretur, maximam (vt opinio erat) æ vim cumulasset, nisi temporum status mutaretur pontifici nulla alia eius nisi s insidijs ac proditionibus consequendæ spes relinquebatur: quas cum antea colaum Estensem, & plerosque alios frustra tentasset, & Alfonsus quòd il- nplius his rebus operam dare non audiret, ferè non eius voluntatis, sed insi- suspicionem deposuisset, pontifici ob rationes propositas, & quod Alfonsus no morbo grauatus eò redactus esset vt de ipsius salute propemodum desperare-

tur, eius verò frater Hippolytus cardinalis ne parua cum gratia in Romana cur
ſaretur, in Pannonia ageret, alicuius rationis quæ à nonnullis Ferrarienſibus
bus,& illorum nomine ab Alexādro Fregoſio, Albintimilij epiſcopo, qui tunc Bo
agebat, proponebatur, tentandæ opportunum tēpus eſt viſum: nam cum Alexan
principatum in ſua ciuitate quem cardinalis eius pater obtinuerat aſpiraret, Octa
Fregoſio ſuſpectus erat; & qui in ſuis vt in propriā patriā rediret conatibus perfic
parum felix extitiſſet, eorum quæ pro alijs in aliena tractabat, feliciorē exitū poll
tur. Epiſcopus itaq; quaſi armis Genuā reditum quærere vellet, 10 aureorū numū
libus clam à pontifice acceptis, partim in pontificia ditione, partim in Lunigiana
ditum millia conſcripſit: ad cuius rei famā cum ſe Octauianus Fregoſius terra m
inſtruxiſſet, ipſe quaſi cōſilijs ſuis detectis, Genueſis reip. tunc turbandæ ſpe eſſet
tus, Federico Bozolenſi, cuius ope magna ex parte Concordia contra Ioannem
ſcum Mirandulæ comitem defendebatur, ipſum ijs copijs, donec mēſtruum ſtipe
cōfectum eſſet, vti poſſe ſignificauit; & ſic Apennino ſuperato, in Corregij agrum
greſſu Concordiā verſus tendens deſcendit; huius verò conſilij caput erat Padum
cere, ad quem finem quidam Alberti Carpenſis, qui huius conſpirationis conſciu
miniſtri, frumenti coëmundi ſpecie multas naues quæ in Seciæ fluminis ore (ſic
gionis incolæ locū illum vbi Seciæ aquæ in Padū fluunt appellant) erant, condux
quibus Pado traiecto, epiſcopus citiſſimè Ferrariā venire in animo habebat; vbi
ante paucos menſes fuiſſet, quandā ciuitatis partem ad Padum poſitam, vbi ſup
muri vlnæ ceciderant obſeruarat; qui locus apertus facilem admodū ingreſſum p
bat; & cum murus ille non multo antè corruiſſet, ideo non tam citò inſtauratus f
quia & fluminis propinquitas, & quòd nihil ſuſpicaretur, eius qui his rebus dilig
mè proſpicere ſolebat negligentiam fouerat: ſed vbi in circumiecta regione Albi
lium cum his copijs Apenninum ſuperaſſe eſt auditum, Mantuanus marchio non
aliqua peculiari ſuſpicione, ſed veteri alienos milites fluminum tranſitu prohiben
ſuetudine ductus, omnes naues quæ in Seciæ hoſtio erant Mantuam contraxit, a
Epiſcopus cum nauibus cōductis trāſire nequiret; nec tam citò alias pręſertim vic
pontificij iuris ciuitatum præfectis huius cōſilij minimè conſcijs, qui ne ſi conſcij
fuiſſent, ſeſe huic negotio immiſcendi mandatum habebant, inueniret, dum ipſe
berti miniſtri aliquam traijciendi rationem quærunt, cum ſuis militibus Corregij
circumiectis locis hærere cogeretur, vbi dum multis incautè locutus, conſilioq; ſu
nonnullis patefacto, Mantuanus ea de re certior factus, per miniſtrum ſuum rem F
enſium duci, qui adeo ab hac ſuſpicione erat alienus, vt difficulter crederet, ſed t
diruti muri inditio magis, quàm vlla alia re motus, ſeſe militibus munire cœpit: & q
uis ſecus ſentiret, nihil de pontifice ſuſpicari ſimulans, inſidijs quæ ſibi ab epiſcopo
bantur, ei indicatis, vicinis præfectis, vt ſi opus foret, ſibi auxiliū ferrent mandaret
ſupplex rogauit: quod pontifex benignis epiſtolis promptè pręſtitit, ſed tamen ſim
occulta mandata eis dedit. Apparatuum qui Ferrarię fiebant fama, Padi traijcien
ficultati addita, omnem epiſcopo ſpem ademit: quocirca copijs prope Concordia
ctis, dum cum ijs qui in ea erant, quibus iam ſuſpectus erat, de Mirandula oppugn
agit, vt hominibus ſe non Ferrariæ, ſed Concordiæ occupandæ cauſſa in ea loca v
perſuaderet, copijs repentè nocte quadam Concordiæ mœnibus admotis, oppug
nē tentari iuſſit: ſed ea irrita fuit; idcirco copiæ ex eius voluntate ſunt diſſolutæ, & i
tis atq; in ipſo Alfonſo talem de ſe opinionē reliquit, vt illū niſi ei Padi traijciendi
tas fuiſſet adēpta, Ferraria, vbi nullū pręſidium erat nullaúe ſuſpicio, dux graui mor
fectus, & populus tali in eum animo, vt pauciſſimi in penè repentino tumultu arm
pturi, vel ſe periculo oppoſituri viderentur, diruti muri ope potiturum fuiſſe crede
Sequitur annus M D X X. quo quum eaſdem ob cauſas quibus ſuperiore anno pax i
1520. lia conſeruata fuerat, tunc etiam perſeueraret, doctrinæ nunc demū cōtra Rom. ec
autoritatē excitatę vehemēter augeri cœperūt; quę res in Saxonia Germanię prou
ex Martini Luteri Auguſtinianā ſodalitatē profeſſi concionibus maxima ex parte v
Bohemorum ſectæ, quæ Conſtantienſi cōcilio damnata, & Ioāne Husſio ac Hieror
Pragenſi duobus huius ſectæ pręcipuis autoribus eiusdem autoritatē cōbuſtis, diu

miæ fines inclusa fuerat, excitatoris originem habuit. Vt autem hæc in Germania o excitarentur, occasionem dederat pontificatus autoritas, qua Leo nimis licen-ebatur; qui in ijs quas Indulgentias vocant, quæ à pontificibus in sacerdotijs & a-cris rebus concedi solent, Laurentij Puccij Quatuor sanctorum cardinalis consili-quutus, nullo temporum & locorum habito delectu, per vniuersum orbem am-na priuilegia, quibus non modò viuis delictorum veniã consequendi, sed & defun m animas eius ignis in quo delicta expiari dicuntur, pœnis eximendi facultatem ebatur, promulgarat: quæ quia pecuniæ tantum à mortalibus extorquendæ gratia di notum erat, & à quęstoribus huic negotio pręfectis impudenter administraban agnam plerisq; in locis indignationem, offensionemq; concitarant; & præsertim rmania, vbi à multis ex eius ministris huiusmodi mortuos pœnis liberandi facul-ruo pretio vendi, vel in cauponum tabernis aleæ subijci cernebantur: quam in-tionem auxit, quòd pontifex qui ob naturæ suæ facilitatem, multis in rebus parua aiestate pontificio munere fungebatur, multarum Germaniæ partium ex huius-venia exactionium emolumentũ Magdalenæ sorori suæ dono dederat; quæ cum boldũ episcopum eius muneris quod per summã auaritiam & extorsioné exerce gnum ministrum huic exactioni præfecisset, & per totam Germaniã eam pecuniã xtorqueretur, nõ ad pontificẽ sacrumúe ærarium, vnde fortasse vt aliqua eius pars nos vsus conuerteretur fieri potuisset, deferri, sed ad mulieris cupiditatem explen tinatã esse fama loqueretur, non modò eam exactionem & ministros ad eã dele verumetiam eius qui tam incõsultè ea concedebat nomen autoritatemq; detestã eddiderat: qua occasione arrepta Lutherus, hæc contemnere, & in his pontificis tatem accusare: cumque in hac caussa populorum auribus grata, magnus audi-numerus accurreret, pontificis autoritatem indies magis apertè conuellere cœ-x his initijs vel honestis, vel saltem ob iustam illorum occasionem, aliqua ex par-ndis, ambitione, populari aura, & Saxoniæ ducis fauore incitatus, non modò in icum potestatem, & Romanæ ecclesiæ autoritatem immoderatus fuit, sed etiam norum sectam incurrens, temporis progressu, imagines ex templis auferre, ca bonis spoliare, religionem sodalitatesque professis viris, & virginibus, ma-ia permittere, hancque sententiam non solúm autoritate & argumentis, sed & ius exemplo corroborare: pontificis potestatem extra Romanum episcopatum tendi, & cuiuis episcopo idem in suo episcopatu ius quod pontifex Roma habe-docere, omnia cõciliorum decreta, omnia illorum qui ecclesiæ doctores apellã pta, omnes Romanos canones & pontificum sanctiones, solùm veteris fœderis en, Euangelij libros, Apostolorũ acta, & quicquid noui Testamẽti nomine cõpre ur, & Diui pauli epistolas amplexus; sed ijs omnibus nouos & suspectos sensus, in ationesq; inauditas affingens, cõtemnere cœpit: nec se tamen huius ipsiusq; secta fantia hisce limitib. cõtinuit, sed vniuersa ferè Germania eos sequente quotidiẽ s progrediẽtes & errores erroribus addentes, ad Rom. ecclesiæ sacramẽta vulne-eiunia, pœnitentiã, confessionemq; contemnenda penetrarunt: quinetiam ex his lli, sed iam aliqua ex parte ab eius autoritate recedentes, eò procurrerunt, vt pesti nefanda in Eucharistia ex cogitarent: quæ quum ex conciliorum & sacrorum do autoritate reiecta manarent, cuiuis nouo cõmento pręposteræque interpretati-tum fecerunt: & quia huiusmodi doctrinam qua homines multis præceptis à cõ ontificum cõstitutionibus, Rom. canonũ autoritate, & doctorum sanis interpreta s ad cõmunem salutẽ introductis, liberati, ad liberũ, & ex arbitrio ipsorũ pendẽs ius reduci videntur, cõtinẽt, in multa etiam extra Germaniam loca sunt propaga-tifex initio hanc pestiferã doctrinã extinguere nitebatur, sed medicamentis & ra ad tantũ morbũ sanandis idoneis non vtebatur: nam Martinũ quidẽ Lutherum venire iussit, cõcionandi munere ei interdixit, & deinde ob eius cõtumaciã diris ntiationib. est persequutus; sed tamẽ à multis perniciosi exẽpli rebus quæ à Lu-re improbatæ omnib. erant molestissimę, nequaquã abstinuit: quo factũ est vt sa-a quibus illũ persequebatur, Martini apud populos autoritatẽ nõ diminuerint, erint potius, quasi ea magis ob vitę innocẽtiam, & doctrinę sanitatem, quàm alia

ex caussa ei infligerentur:pontifex multos religiosos homines qui cõtra illum cõci
rẽtur in Germaniã misit;multas quoq; epistolas ad principes & antistites scripsit: s
neq; id, neq; alia multa ad eum reprimẽdum,ob populorũ erga illum propẽsione
Saxoniæ ducis gratiã quidquam proficerent,hæc causa in Romana curia indies gra
videri,& ne ex ea pontificis potentię,Rom.curiæ emolumentis,& religionis conc
grauissimũ aliquod detrimentum importaretur,suspicio augeri cœpit: hanc ob cau
Romæ eo anno crebro senatus habebatur,multa cardinaliũ ac Theologorũ ad id
ctorũ in pontificis cubiculo,vt huic malo continenter gliscenti medicamenta inue
tur,colloquia fiebãt:& quamuis nõ deessent qui ea quæ ad eam vsq; diem aduersu
facta fuerant,quia in se ipsis quę damnari poterant nõ correxerant,ei existimation
neuolentiamq; populorũ auxisse,in memoriã reuocarẽt,& minore malo eam rem
fortè se ipsa esset dissolutura dissimulari potuisse, quàm ignem flatu accẽdere,atq;
re dicerent; nihilominus vt homines natura ad vehementia medicamenta adhib
magis sunt proni,nõ modò illũ & reliquos eius sectatores,quos vulgò Lutheranos
lant,acrius est persequutus, verùm etiam grauissimũ edictum minasq; in Saxoniæ
decretum,quo irritatus,illius caussæ vehementius fauit: quæ res aliquot annorũ cu
lo ita creuit,vt periculum fuerit,ne totius christianus orbis hoc cõtagio inficeretur:
res vlla ita eius cursum retardauit,quàm quòd huius doctrinæ sectatores nõ minus
cipum potestati,quàm Rom. pontificum autoritati viderentur infesti: quæ res in c
fuit,vt multi principes,proprij cõmodi caussa hanc doctrinam vigilanter & seuerè
gnorũ suorum finibus arcere sint conati: & contra nihil istorũ errorum pertinaciã
aliquãdo ob nimiã ipsius capitum insolentiã, & sententiarum varietatem, atq; etia
ter ipsos repugnantiam sese propemodũ confuderunt,& euerterunt; & nihil tam di
stinuisse censetur,quàm licentiosa viuendi ratio,quam sibi populi ex ea sumpserun
principũ auaritia,ne tẽplorum bonis quæ occuparunt,spolientur. Nihil hoc anno
moria dignum accidit,nisi quòd cum Ioãnespaulus & Gentilis ex eadem Ballionũ
lia Perusię essent;Ioãnespaulus,siue controuersia inter eos exorta,siue quòd maio
perij parte & autoritate minimè contentus,totũ sibi imperium arrogare vellet, Ge
Perusia expulit;quòd cũ põtifici molestũ esset, diem ei quo se Romę sisteret indici
qui sibi metuens Malatestã filium ad se purgandũ,& vt se in omnibus paritur ũ polli
tur misit: sed pontifice vt ipsemet veniret vrgente,vbi multos dies anceps fuisset, ta
partim veteri clientela qua semper eius familię iunctus fuerat, fretus,partim à Ca
Vrsino genero suo alijsq; amicis,qui autoritate sua & validis apud pontificẽ instrun
tis vsi,vel expressam ab illo,etsi non scripto, fidẽ impetrarunt, vel saltem pontifex
mo astu huiusmodi verbis est vsus,taliaq; indicia dedit, vt ij qui se eius mentem eli
posse censebãt,eum tutò venire posse rati ad id sint hortati:persuasus eò se conferre
tuit:sed vbi Rom. peruenit,pontificem,vt aliàs quoq; sæpe solebat, animi recreand
cie,ante paucos dies se in Angelicã arcẽ contulisse reperit: quo cum insequenti di
ne Ioãnespaulus,vt se corã illo sisteret,iuisset, antequam ad eius conspectũ peruen
ab arcis pręfecto in carcerẽ est cõiectus; deinde per iudices ad id delegatos,seuerè
stio habita esset,multa grauissima delicta,cùm ad tyrannidis cõseruationẽ,tum ad n
das voluptates,aliaq; eius priuata commoda spectantia est fassus;quorũ caussa vbi
duos menses in carcere fuisset, ex iuris præscripto capite pœnas dedit: quod pon
quia in Vrbinati bello multis inditijs Ioannẽpaulum à se alienatũ esse,cum Francisc
ria cõsilia habuisse,nec se quouis casu firmã in eo,nec dũ is eo in statu esset in Peru
rebus spem collocare posse animaduertit,fecisse credebatur; & vt Perusinorum
ex sententia sua cõponeret,quia Ioannispauli filij, vbi de eius captiuitate certiores
facti,aufugerant,Syluium Cortonensem cardinalẽ veterem suum familiarẽ & alum
ei legationi præfecit;& Gentilẽ,cui bona quę Ioannis pauli fuerant dedit, in eam c
tẽ restituit;ac valde imbecilli fundamẽto nixus,autoritatẽ potentiamq; in eum cõu
Hoc ipso quoq; anno pontifex occasionẽ ab Albintimilij episcopo amissã casui p
vel imprudẽtiæ,quàm alij rei tribuens,in nouis insidijs cõtra Ferrariensiũ ducẽ ten
perseuerauit,idq; per Vbertũ Gambarã pontificium protonotariũ,cum Rodolfello
mano principis satellitũ,qui & ipsi Germani erãt duce,qui se ei arcis Theobaldiana

eius arbitriũ traditurũ promiſerat; quo cũ milites qui Bononia & Mutina mitterẽtur
nõ alibi quàm ad ligneũ pontẽ qui ante illam portã eſt traiecto peruenire poſsẽt,
o Rãgonio & Mutinæ præfecto, vt copijs alio pretextu collectis illã portã repentè
parẽt; & tãdiu donec auxilia Mutina & Bononia, vnde cõſtitutũ erat vt populus pe
iuerſus moueretur, adeſsẽt, tuerẽtur mandatũ fuit: ſed iã die quo id fieret cõſtituta
lfellũ cui pontificis iuſſu ab Vberto Gambara circiter duo aureorũ numûm millia
uerãt, omnia iã ab initio cũ Alfonſo comunicaſſe cognitũ eſt: Alfonſus enim vbi ſa
ntificis mentẽ, eiusq; conſilia explorata habuit, cum rem vlterius progredi nollet,
dolfelli dolus diuulgaretur effecit. Eodem etiã anno Cęſar mari ex Hiſpania in Flã
ſt profectus, & ex itinere, nõ vt pater fecerat coactus, ſed ſponte Angliã vt regem
qui cum cõcordia firmata eſt, alloqueretur, attigit. Ex Flandria deinde in Germa
ofectus menſe Octobri Aquisgrani, antiqua Caroli Magni ſede ac ſepulcro nobili
maximo concurſu primã coronam, eam videlicet ipſam (vt fama eſt) quæ Carolo
o impoſita fuit, ex veteri more Germaniæ principũ autoritate impoſitam accepit;
verò eius felicitatẽ motus recenter in Hiſpania excitati turbarunt: illorũ enim re-
i populis eius ad Imperium promotio, quia illũ maximo omnium incõmodo & de
nto, varijs de cauſſis maximã tẽporis partem extra Hiſpaniam acturum animaduer
t, moleſtiſſima fuerat; ſed multo magis eos mouerat odium ingens in illorũ ex quo
õſilio pendebat auaritiã, & præſertim in Ceurem qui ſe inſatiabilẽ oſtendens, om-
rationibus maximã pecuniæ vim coegerat: idem quod Ceures & reliqui Flandri,
ſtratus Hiſpanis attribui cõſuetos exteris pretio vendentes, & omnes immunitates
egia, literas, & cetera quæ in aula petebantur venalia habebant, fecerant; adeo vt
bus populis in Flandrorũ nomen cõcitatis, in Cęſaris diſceſſu Valliadulitani tumul
itarint, & illo vixdũ ex Hiſpania profecto, omnes nõ (vt aiebant) contra regẽ, ſed
peruerſos miniſtros concitati, & cõſilijs ſimul cõmunicatis, regijs miniſtris nõ am
parentes maximæ populorũ partis conuentũ habuerant: ſicq; reip. forma cõſtituta
anctæ Giuntæ nomine (ſic populorum cõmunem conuentũ apellabant) admini-
t: cõtra quos cum regij pręfecti & miniſtri arma cœpiſſent, & res ad apertũ bellum
iiſſet, eò vsq; erant progreſſi, vt Cæſar exiguam autoritatẽ obtineret, quæ res in Ita
extra, illorũ qui tantam potentiã minui cupiebant ſpem augebat. Eius tamen con-
auros claſſis Gerbas Inſulã occuparat; & in Germania Franci regis exiſtimatio ali-
parte fuerat repreſſa: nam cum ille, vt diſcordias in ea prouincia aleret, Virtem-
nſiũ ducem à Sueuico fœdere diſſentientẽ adiuuaret, eius fœderis populi eũ prin
ſuo potenter expulerant: eamq; prouinciã Cæſari Franci clientes deprimendi cu
eſe ad eam cõtra quẽuis qui ei moleſtiam afferret tuendã obligantes, vendiderũt:
rem dux ille Galli auxiliorũ ſpe fruſtratus, fortunis omnibus euerſus, ad Cæſaris
ntiã confugere, atq; ab illo leges impoſitas accipere cõpulſus: nec tamen ideo in
patũ ſuum reſtitutus fuit. In eiuſdem anni fine circiter tria Hiſpanorũ peditũ millia
ultos menſes in Sicilia fuerant, cum ad Cæſaris mandatũ in Hiſpaniã redire nollẽt
n autoritate neglecta, Rhegiũ in Calabriã traiecerunt, & maxima paſſim damna in
es, pontificiũ imperium verſus progreſſi, grauem pontifici, in cuius animo Vrbina
um memoria erat fixa, metũ incuſſerunt; ne vel ab alijs principibus incitati, vel
iſcomarię duci, Ioãnispaulli Balionis filijs, & alijs ſuis inimicis cõiuncti, incẽdiũ
od excitarent; cum præſertim Neapolitani proregis & ipſius cõditiones, qui partẽ
ſe cõducturos, & reliquis aliquam pecuniã dono daturos pollicebantur, recuſa-
quibus rebus illi audaciores facti, Truentũ amnẽ verſus, nõ per anguſtã Capitina-
onẽ, ſed lato Apuliæ itinere cõtendebant; & alijs aſſiduè peditibus ac nonnullis
bus accedentibus, ſemper formidabiliores euadebant: ſed tamen hic motus homi
pinione facilius & citius finem habuit: nam cum Truentum vt Picenum quo
ex multos milites miſerat, ingrederentur traieciſſent, & ad Ripamtranſonam me-
ent, eius oppugnatione magna vi tentata, multis ex ipſis cæſis retrocedere ſunt
coacti: quapropter audacia exiſtimationeq; ipſorum valde imminuta, à Cęſa
ris miniſtris cõditiones, eis quas reiecerant longè
deteriores, cupidè acceperunt.

DECIMITERTII LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIÆ ITALICÆ LIBER DECIMVSQVARTVS.

Hoc libro Leonis pontificis incertus erga Galliæ, vel Hispaniæ regem animus Nauarræ bellum à Gallis gestum, idemq́ regnum priori regi ab ijsdem restitutum occultum inter Leonem & Carolum Quintum Cæsarem contra Galliæ regem fœdus: Gallorum in Italiam ad Mediolanensis imperij defensionem Scuto duc aduentus: Cæsaris & pontificis in Insubria bellum: eiusdem belli tam à Cæsaria nis quàm à Gallis Lautrechio duce progressus: Mediolanum à Cæsariani & Francisco Sfortia, Gallis pulsis, occupatum: Parmense bellum, & qua ratio ne Parma & Placentia in Pontificatus potestatem peruenerint: Leonis ponti ficis obitus: Adriani creatio: ad Bicoccam pugna: & multa alia bella in Um bria, Hetruria, & Cisalpina Gallia gesta continentur.

Hoc leui motu qui magis ob recentem Hispanorum qui in Vrbini
rium irruperant memoriã, quàm quòd probabiles timoris caussę
rerent, timebatur anni vigesimi primi supra millesimum & quing
1521. simum initio sedato, non multos menses post Italiæ res ambition
os potentissimos reges, mutua amulatione, odio, & suspicionibus
dos, ad potentiã suam omnẽ, odiumq; in Italia, quæ cum circiter
tres in pace quãuis dubia & suspicionibus plena vixisset, cœlum, propriũ fatum, &
nam, vel quietis suæ inuidos, vel ne si diuturniori pace frueretur, in pristinã suam f
tatem rediret metuentes, habere videbatur, exercendum incitante, longè diuturn
grauioribus, & magis quàm superiora periculosis bellis turbari cœperunt. Nouis
bus initium dederunt ij, qui cum magis quàm ceteri paci studere debebãt, sæpius
quiuis alius eam turbant, & omni industria autoritateq; sua adhibita, ignem, quem
ratione non possent, proprio sanguine extinguere conari deberent, accendunt: na
inter Cæsarem & Francum odia indies gliscerent, nõ tamen adeo graues ad præse
lum caussas habebant; neq; ita alter alteri potentia in Italia aliaúe oportunitate su
erat, vt absq; aliquorum Italorũ principum societate se inuicem possent offender
enim Galliæ rex Venetos ad Mediolani defensionem socios haberet, neq; Helue
plius ad bella proprijs auspicijs gerenda essent propensi, sed solùm aliorũ stipend
litum more merere parati, nullum Cæsaris neq; ex regno neapolitano, neq; ex G
nia motum metuendi caussam habebat; neq; vicissim Cæsari in regno neapolitan
pontificẽ quem vterq; varijs promissis & artibus sibi cõciliare nitebatur, ad eam e
tionem socium haberet, nocere facilè poterat; adeo vt opinio fuerit, si pontifex m
inter vtrunq; in odijs pontificia autoritate, & fide quam ei moderatio conciliaret
gandis, & inquietorum cõsiliorum origine reprimenda, vigilans & solicitus fuisset
potuisse cõseruari. Neq; vlla caussa quod illũ ad bellũ exoptandũ excitandũue c
cernebatur, nam & antea infeliciter arma tentauerat; & cum vteruis horum prin
tam potens esset vt is qui victor existeret, nullum impedimentum frænumúe quo
Italiam vniuersam imperio suo subijceret habiturus perspicuè animaduerteretur,
libet illorum victoria æquè erat ei formidanda: amplissimo sacræ sedis imperio
quillissimè & maxima obedientia potiebatur; Romaque & aula vniuersa in s
flore & felicitate erat collocata; plenam in Florentino imperio, quod tunc p
opulentissimumque erat autoritatem habebat: ipse autem natura otio & volu
bus deditus, tunc verò etiam ob nimiam licentiam potentiamque supra modum à
tijs alienus, musicis, iocis ac histrionibus totũ diem audiẽdis immersus, & præter d
vol

tatib.deditus, à bellis penitùs alienus esse debere videbatur: huc accedebat quòd in eius animo tanta magnificentia & splendor inesset, vt vel in quouis qui longissi- ccessione à potentissimis regibus oriundus esset, summa admiratione digna fuis- eque in sumptibus, muneribusúe dandis modum delectumúe seruaret, non mo- euissimo temporis spacio Gazam ab Iulio cumulatam, incredibili profusione ex- rat, verùm etiam cum ex ijs quæ in curia expediuntur, multisque nouis & ad pe- m emungendam excogitatis muneribus, ingentem auri copiam cumulasset, adeò sè sumptus fecerat, vt subinde nouas rationes quibus immanes illos sumptus, in is non modò perseuerabat, verùm etiam eos augebat, sustinere posset, excogitare etur. Aliquem ex suis euehendi stimulos non habebat: & quamuis Parmæ ac Pla- æ recuperandæ & Ferrariæ occupandę libidine premeretur, hæ tamē minimè ido- aussæ, quæ illum ad totius orbis terrarum tranquillum statum vertendum, sed po- d cunctandum oportunitatemque & occasionem opperiendam mouere debe- videbantur. Sed quod vulgò dici solet, nimia felicitate homines, maiorem ho- non habere, verissimum est: ea enim illos effrenatos suiq; præfidentes, ad malum ces, & proprij commodi nouis rebus turbandi cupidos facit. Leo igitur in huius- statu cōstitutus, siue quòd Parmæ & Placentiæ quas tanta cum gloria ecclesiæ im- adiecerat Iulius, iactura sibi maximo dedecori esse duceret, siue Ferrarię occupā- idine victus; siue quòd si antequam aliquid magni gessisset moreretur, pontifica- i memoriam sibi infamē relinquere videretur; siue (vt ipse aiebat) ne hi duo reges , à fœderis sui spe exclusi, eamq; ob caussam ad se mutuò lędendos non satis apti, m ad aliquod inter se fœdus quod ad pontificium imperium, & totam reliquam n deprimendam spectaret ineundum deuenirent metuens; siue (vt ego postea ex ceo cardinale omnium eius occultorum consiliorū cōscio audiui) quod se Gallis a & Mediolano pulsis, facilè Cæsarē regno neapolitano eiecturum; sicq; eam sibi liberatæ gloriam, ad quam antea apertè defunctus pontifex aspirauerat, vindica- sperαret: quod cum proprijs viribus præstare non posset, se Galliæ regis animo, prius homine illi grato in cardinaliū collegiū cooptato, atq; ad alia ei promptè denda se facilē ostendens, mitigato, ab eo contra Cęsarē, quasi is idem Cæsari cō- e quod sibi accidisset, solatij loco esset accepturus, auxilia impetraturū existima- uæcunq; verò tandē illum caussa mouerit, siue vna, siue plures, siue omnes simul, s cogitationes suas ad bellum & ad fœdus, cum horū principum altero, cui con- is arma in Italia contra alterum moueret ineundum cōuertit: ad quod vt paratior nec interea ab vllo opprimi posset, dum cum vtroq; id negotium, sed cum Franco is tractaret, Antonium Puccium Pistoriensem episcopum, qui pòst in pontificum ium est cooptatus, in Heluetiam ad legionem Heluetiorum conscribendam, & in icium imperium ducendam misit: quos cum ab illis ciuitatibus ob fœdus post Vr ellum cum eis renouatum facilè impetrasset, per Insubriam itineris faciendi facul cepta, in pontificium imperium duxit; & cōplures menses in Aemilia, Flaminiaq; eno aluit, cumq; omnibus, nullo in Italia motu apparēte, ad quem finem tantum um inutiliter faceret, dubium esset, ipse illos à se, cum sciret sacrosanctæ potestatis elles quotidie res nouas moliri, vt tutus viuere posset accersitos aiebat: quæ caus- minimè verisimilis videretur, variæ cogitationes hominibus in mentē veniebant: um ob Galliæ regis metum; alij aliquo Ferrariæ occupandæ consilio; alij verò Cę- gno neapolitano spoliandi studio, sese armis munijsse censebant. Sed inter illum de eo regno communibus auspicijs adoriendo occultè agebatur; ea lege vt Ca- quicquid inter Garilianum fluuium & pontificij imperij fines positum est, pōtifi- dijceretur: reliquum regni secundo natu Galliæ regis filio cederet; qui quòd im- esset, tandiu donec ad pubertatem peruenisset, vnà cum regno, pontificij legati apoli sedem haberet, tutelæ esset subiectus. Continebat præterea id fœdus, vt n contra pontificij imperij subiectos & beneficiarios iuuaret, quod caput nō mo orum quæ pontificatus possidebat firmamentum, sed & ad Ferrariæ adipiscendæ atem, qua pontifex ardebat, spectabat: quo tempore admodum ad hæc consilia

opportunè Galliæ rex Hiſpaniæ tumultuum occaſione inuitatus, & (vt poſtea con
rens aiebat) pontificis hortatu , exercitum Aſparoto Lautrechij fratre duce in Na
ram , vt illud regnum priori regi reſtitueret, miſit; eodemque tempore Robertus
cianus & Gheldrenſium dux in Flandriæ fines arma infeſta inferre cœperunt: Hiſp
diſſidia Aſparoto facilem ad Nauarræ regnum omni auxilio deſtitutum , & in quo
dum prioris regis memoria erat extincta , recuperandum viam fecerunt; qui præ
Pompelunæ arce tormentis expugnata, Cataloniæ regni fines ingreſſus , Fontera
occupauit; & Logronium vſq; excurrit: quo factum eſt, vt (quemadmodum ſæpe i
bus humanis accidit) Cæſari id quod homines illi maximè obfuturum credebant,
fuerit: quoniam Hiſpaniæ res ad eam vſq; diem variè agitatæ, in maximam perturb
nem erant redactæ: ab vna enim parte populares & plebei ſimul coniuncti erant; a
tera multi principes , qui rerum ſuarum cauſſa popularem licentiam metuebant,
ad apertam rebellionem perducta , alicuius autoritate præditi capitis habendi cu
Calabriæ ducem ex Sciatiuæ arce extraxerat; qui tamen contra Cæſarem arma ſu
recuſans, è carcere diſcedere noluit, pro Cæſare arma ſumpſerant. Sed Galliæ regis
pſorummet fines irruptio, ita populorum qui abſq; vlla moleſtia Nauarræ regni q
uis illud defuncti regis decreto ipſorum regni membrum eſſet factum, iacturā tule
animos commouit, vt cum hac de cauſſa, tum aliquo Cæſarei exercitus felici ſucce
mnia Hiſpaniæ regna mutuis inter ſe odijs facilè depoſitis, ad ſui regis obedientia
dierint. Huic Galliæ regis ob tam facilem regni Nauarræ victoriam felicitati, ma
occaſione vti nouiſſet) ſucceſſus acceſſit: nam Heluetij apud quos erant ipſius & C
ris legati , qui ſinguli illos ſibi coniungere nitebantur , Cæſaris amicitia, contra m
rum opinionem, & contra ſpem ei factam reiecta, Galliæ regis fœdus ſunt amplex
ſe illi quantaſcunque & ad quamcunque vellet expeditionem copias eius ſtipendi
præterea nemini contra illum conceſſuros , promiſerunt. Reliqua erat fœderis R
inter ipſum & pontificem, ſanctio; quæ cum ab ipſo peteretur, dubitatione illi à m
iniecta, anceps eſſe cœpit: pontificis ſimulationis & odij quod ſemper poſtquā po
catum erat adeptus, in ipſum oſtenderat habita ratione, fraudem aliquam eſſe me
dam; neq; enim veriſimile eſſe , pontificē vt regnum neapolitanum in ipſius filior
poteſtatem veniret cupere ; quòd cum eo regno & Inſubria potiretur , nimis ipſiu
tentiam eſſet formidaturus: tantam profectò tam repentè natam beneuolentiam
non carere; rebus ſuis diligenter à fraudibus caueret; ne cum ſe regnum neapolita
adepturum crederet, Inſubriæ imperium amitteret: ſi enim exercitum Neapolim n
ret, in pontificis qui ſex Heluetiorum millia haberet poteſtate fore, cum Cæſarian
ſpiratione facta eum extinguere; & ſic Mediolanum propugnatoribus nudare: ne
rum videri debere, ſi pontifex , qui vt ei illud imperium viribus eriperetur , tenta
eius alia ratione adipiſcendi ſpe fruſtratus, dolis id perficere niteretur. Hæ ration
gem ita commouerunt, vt cum de fœderis ſanctione dubitaret , & fortaſſe aliun
ſponſum aliquod expectaret, pontificē & legatos ſuos ancipites dimittens, nihil
ſcriberet: ſed pontifex, ſiue quòd re vera conſuetis artibus vtens, animū ab rege a
gereret, ſiue vbi omne reſpondendi tempus elapſum vidit, id quod res erat, ſuſpica
ne rex conſilia ſua Cæſari aperiret , ſicq; inter eos fœdus cōtra ſe hac de cauſſa ori
veritus; atq; etiam Parmæ & Placentiæ imperio ſuo iterum ſubijciendæ , & rei ali
memorabilis gerendę cupiditate incenſus; & pręterea Lautrechij, & Tarbenſis epi
eius miniſtri , qui nulla pontificia edicta mandataúe in Inſubria admittentes , ſup
ſimis inſolentiſſimisque verbis ea contemnebant, inſolentia commotus, fœdus c
Galliæ regem cum Cæſare , qui Nauarrico bello irritatus, à multis Mediolanen
exulibus incitatus , & à nonnullis ex ſuo Senatu Ceuris , qui ſemper ne à Galliæ
amicitia diſcederet ſuaſerat , autoritatis deprimendæ cupidis incitatus , idem c
uerat , inire ſtatuit: ad quod Cæſarem Heluetiorum cum Galliæ rege fœderis , po
cis & ſua autoritate, antequam rex id muneribus ac beneficijs corroboraret, facilè
mandi ſpes impuliſſe creditur. Pontificis quoq; animum in maiorem ſpem traxit,
Cæſar cum Martinum Lutherum ad ſe ſub publica fide vocatum , in Vormatien

C

ijs audiuiſſet, eiusque res à multis theologis, qui eam doctrinam erroribus ſca-
christianæ religioni pernitioſam eſſe retulerant, diſcuti iuſſiſſet, vt pontifici rem
faceret, illum Cæſarea autoritate proſcripſerat: quæ res ita Martinum terruiſſe
, vt niſi ſancti Xiſti cardinalis pontificij legati contumelioſa ac minarum plena
um irritaſſent, opinio fuerit, illum aliqua dignitate vel honeſta viuendi faculta-
ta, ab erroribus ſuis diſceſſurum fuiſſe. Sed quicquid in cauſſa fuerit, fœdus in-
tificem & Cæſarem, Ceuri, qui ad id vſque tempus ſumma apud eum autorita-
ierat, quique opportunè ijſdem ferè diebus obijt inſcio, ad communem etiam
æ familiæ & Florentinorum defenſionem ictum eſt; additumque, vt bellum in
a eo tempore & ratione qua inter ipſos conueniret, mouerent; eaque occu-
ırma & Placentia pontificatui à quo ijſdem iuribus quibus antea eas obtinue-
iderentur, cederent: cumque Franciſcus Sfortia, qui Tridenti exulabat, ius in
lanenſe imperium ob diploma patri conceſſum, & fratris ceſſionem haberet,
tinuiſſent, ei traderetur; & fœderati illum in imperio tueri ac conſeruare tene-
; nullo alio ſale in Inſubria niſi Ceruino vti liceret: pontifici non modò in ſubie-
beneficiarios ſuos agere permitteretur, verùm etiam Cæſar vbi Mediolanenſe
ı confeciſſet, ei contra illos, & nominatim ad Ferrariam occupandam opem fer-
gni neapolitani tributum auctum fuit: Mediceo cardinali quotannis decem au-
ı numûm millia, ex Toletani archiepiſcopatus, cuius archiepiſcopus paulo an-
tuus erat, cenſu; & Alexandro Medici Laurentij olim Vrbini ducis extra ma-
ium nato, in regno neapolitano principatus, è quo tantundem perciperet, pro-
: ad quarum rerum declarationem, quænam imperij in Mediolanenſem duca-
a hoc tempore Cæſar prætenderet, breuiter explicandum videtur. Cæſariani,
anorum ducum vetera in eum principatum iura, quòd Valentinæ ſucceſſionis
ı Cæſarea autoritate confirmatum non fuiſſet, nullius eſſe ponderis; nunc au-
òd diploma Luduico Sfortiæ, pro ſe & liberis ab auo ſuo conceſſum tot exce-
us adiectis reſciſſum, vt ea reſciſſio meritò in filiorum præſertim detrimentum,
n id nunquam obtinuiſſent, iuris ſpem, ſed non rem ipſam habebant, vim obti-
, illud directò ad imperium ſpectare aiebant; ideoque diploma Ludouico regi
& Claudia filia conceſſum, ſi ea Carolo nuberet, & ea lege, vt ſi minus matrimo-
bſque tamen Caroli culpa, perficeretur, id nullam vim haberet, & Mediolanen-
erium iurè ad Carolum cui ei ratione Philippo patre præſente eius traditum ius
nſiret, validum eſſe. Ex hoc autem ſequi ſecundum diploma eidem Ludouico
o ſe & pro eadem Claudia, & pro Angoliſmenſium duce in Caroli pupilli & ſub
iliani tutela conſtituti fraudem datum, nullius eſſe ponderis: quo cum hic rex
n poſſet, multo minus eum ducatum ſibi nouis iuribus arrogare poſſe; quod à
nunquam diploma vel obtinuiſſet, vel petijſſet; & ceſſionem à Maximiliano
, quum ei Mediolanenſem arcem tradidit factam, quia beneficiarium imperium
a voluntate alienatum ſtatim ad ſupremum dominum redit, & quia Maximilia-
amuis Cæſaris conſenſu admiſſus, cum antequam diploma vnquam accepiſ-
o ſtatu obijſſet, iura quæ ad ipſum non ſpectabant, in alium transferre minimè
t, ei prodeſſe non poſſe. Fœdere igitur occultè inter Cæſarem & pontificem
Galliæ regem icto, commune vtriuſque conſilium fuit, vt antequam apertè ar-
uerent, vel inſidijs vel repentina irruptione vno eodemque tempore exulum
Genuam & Mediolanum oppugnarent. Conſtitutum itaque eſt, vt Cæſaris tri-
, quæ Neapoli erant, & pontificiæ, duobus Hiſpanorum peditum millibus in-
, & Hieronymum Adurnium, cuius autoritate & clientelis litorum incolis Adur-
tionis, ſimul eius opera concitatis, tumultum in ea ciuitate exoriturum ſpera-
ſecum habentes, repentè ſe in Genuenſi portu oſtenderent. Ab alia parte à
ſco Sfortia, & Hieronymo Morono, qui cum multis potentioribus exulum Tri-
pud illum erat, conſtitutum fuerat, vt Parmæ, Placentiæ & Cremonæ repentè
os milites qui in ijs locis erant, & Mediolani quoque impreſſio fieret; & Manfre-
lauicinus, atque Mattus Brintius factionis in montanis illis locis princeps, Ger-
pedites per Comenſem lacum ducerent, eamque vrbem in qua occultam con-

ſpirationem ſe habere aiebant, oppugnarent: quòd ſi hæc omnia vel aliqua ſalte
grauioribus ſuccederent, Mediolanenſes exules, inter quos magnus erat nobilium
merus, qui ſe occultè Regium, vbi die conſtituta & Hieronymus Moronus erat fut
transferre debebant, tribus peditum millibus quanta fieri poſſet celeritate cõſcri
in Mediolanenſe imperium irrumperet: ad quem vſum põtifex decem aureorũ nu
millia Franciſco Guicciardino, qui iam à multis annis Mutinæ & Regij præerat,
ſit, Morono ad pedites qui ad harum rerũ ſucceſſum parati eſſent, clàm conſcriber
daret: quas res Guicciardinus, ſed tamen occultè, & ita vt Galliæ rex ex miniſtroru
ctionibus vel conqueri, vel minus bonam de pontifice opinionem concipere non
ſet, promoueret. Sed nulla harum rerum felicem exitum eſt ſortita. Claſſis ſepten
remium, biremium quatuor & aliquot onerariarum nauium Genuam miſſa, quia
goſius dux illorum aduentu antè cognito ciuitatem opportunè munierat, fruſt
portum acceſſit: quare cum nullum tumultum exoriri perciperent, in Orientale lit
ceſſerunt: & in Inſubria cum ea quæ parabantur & Hieronymi Moroni Regium ad
tus in multorum exulum ore eſſent, Federicus Bozolenſis ea re cognita Mediola
contendit: & id Scuto qui Mediolani fratris paulo antè in Galliam profecti locum
tinebat, ſignificauit: is autem equeſtribus copijs ex varijs locis in quæ erant diſtri
collectis, & Federico mille peditum ex ſuis caſtellis ducendorum cura commiſſa
tim cum quadringentis cataphractis Parmam petijt: quo in itinere ea quæ ſibi ab
derico narrata fuerant, vera eſſe ſingulis horis certius comperit; quoniam exul
quod conſtitutum fuerat, vt occultè conuenirent non ſeruantes, apertè in omnibu
cinis locis milites petentes, & ſe abſq; mora res nouas aggreſſuros vbiq; manifeſt
dicia edentes, Regium erant profecti: quam rei gerendæ rationem & Hieronymus
ronus, qui poſt illos venit, fortaſſe vt, quo res apertior fieret, eo maius odium inter
tificem & regem exoriretur, eſt ſequutus. Horum conſiliorum leuitas iam omnibus
nifeſtè conſtabat, & nihilominus Scutus vbi Parmam veniſſet, ſequenti mane, qui
Ioannis Baptiſtæ natiuitati ſacer erat, ſe vel omnes vel partem exulum, ſiue ipſiu
uentu cognito extra ciuitatem aufugerent, ſiue cum nulli peregrini milites adeſ
fortaſſe præfectus homo ab rebus bellicis alienus territus illos ipſi captiuos ded
ſiue in ciuitatis trepidatione aliquam ingrediendi occaſionem ſibi datam iri ſpe
capiendi facultatem habiturum ſperans, pro Regij portis ſe oſtendere ſtatuit. H
conſilij aliquam partem ſubolfecit præfectus, & quamuis cum Genuæ oppugnatio
dum eſſet nata, Scutum abſq; regis ſui mandato belli ferè initium facientẽ, in pont
imperij fines cum armis venturum, nequaquam ei veriſimile videretur; tamẽ quale
pe Gallorum impetus eſſe ſoleant perpendens, ne prorſus eſſet imparatus, ſtatim
do Rangonio qui in Mutinenſi agro erat, vt eadem nocte Regium veniret mandau
ex peditibus ab Morono conſcriptis, qui magis vicinis in locis erant, eadem qu
nocte in vrbem venirent; & vt ciues quos à Gallis alienos eſſe nouerat, ad camp
ſonitum portarum cuſtodiam vnicuique cura ſua attributa adiret, iuſſit: venit ſeq
die mane Scutus cum quadringentis cataphractis, quos, ſed aliquot milliarium i
uallo, Federicus Bozolenſis cum mille peditibus ſequebatur; cumque, vbi prop
bem veniſſet, Bonauallius vnum ex ſuis ducibus ad præfectum vt colloquij fa
tatem peteret, miſiſſet, vt Scutus ianiculum, quo in eius portæ, quæ Parmam
ſus ſpectat propugnaculum aditus patet, adiret, quo & præfectus mutua fide
tus veniret conuenerunt. Itaque Scutus progreſſus, pedes cum multis nobilibu
ris ad eam portam venit: è qua cum præfectus eſſet egreſſus, ſimul loqui cœpe
& ſic alter in pontificij imperij ciuitatibus contra fœderis capita, exules vt regis i
rium turbarent conuenientes recipi & foueri; alter quòd ipſe armato exercitu
tificij imperij fines repentè eſſet ingreſſus querebatur: quo in colloquio dum
cum aliqui ex populo contra imperium portam vnam, vt currum farina onuſtum i
ducerent aperuiſſent, Bonauallius qui è regione illius portæ erat, quia Scuti
tes circa mœnia diſpoſiti partem ambiebant, cum aliquot cataphractis vt ingre
tur eſt progreſſus; ſed cum magno ſtrepitu clauſa porta repelleretur, rumor ad
locum vbi Scutus & præfectus colloquebantur perlatus, in cauſſa fuit, vt ciues &

exules quibus propugnaculi murus plenus erat, scloppis in eos qui prope Scu-
rant displosis, Alexandrum Triultium grauiter vulnerarent, quo vulnere (hac pro-
calamitate qui eam Regium profectionem dissuaserat indignus) biduo post in-
reliqui fuga saluti suæ consuluerunt, neque aliud quidquam Scutum seruauit, nisi
n qui in eum iaculari volebant, ne præfectum attingerent metus: sed cum ille ter-
lenus esset, & fidem sibi fractam quereretur, neque vel consistendi vel fugiendi
ium capere sciret, præfectus eius manu arrepta, eumq; vt ipsius fide fretus seque-
hortatus, nemine ex suis præter Mottam nobilem Gallum illum comitante, in
gnaculum introduxit: illud autem mirari licet, quòd omnes cataphracti, vbi Scu-
gressum esse audiuerunt, illum captum esse rumore inter illos diuulgato, tanto
more fugæ se dederunt, vt multi ex illis hastas passim abiecerint, & paucissimi
m expectarint; qui post longum colloquium, tumultumq; à suis ortum edoctus,
ecto qui ob datam fidem, & mandata à pontifice ne aliquod contra regem alie-
nimi signum proderet eum retinere noluit, dimissus est; neq; si retinuisset, vt multi
narunt, Mediolanensis imperij defectio esset sequuta: nam equites tametsi in fu-
oniecti, nemine, quòd Regij paucissimi equites erant, illos persequente, cum in
nsium finibus Federicum Bozolensem, qui cum mille peditibus progredieba-
uium habuissent, constiterunt, & in ordinem redierunt; & terror Parmæ ac Me-
ni quòd primi nuntij Scutum captum, & equites fractos retulissent cœptus, vbi e-
incolumes esse cognitum fuisset, præsertim cum nullus in vicinis locis exercitus,
ne quæ motum aliquem excitare possent vires existerent, & multi alij equitum
cti superessent, desijsset. Scutus itaq; equitibus ac peditibus collectis Coriagum
nsis agri vicum ad sextum à ciuitate lapidē se recepit: vnde post paucos dies trans
m fluuium in Parmensem agrum est reuersus; & Mottam Romam ad pontificem
Regium profectionis caussas afferret, & regis perduelles iuxta fœderis inter regē
m initi capita pontificio imperio pelli postularet, misit. Iisdem verò diebus casus
n qui Mediolani accidit Gallorū animos quasi manifestis de cœlo signis futuras
itates portendentibus, valde terruit: nam eo die qui Apostolorum principis mor
moriæ sacer est, post Solis occasum sereno cœlo, instar ignis per aërem desuper
rcis portam, quò multa tormentario puluere referta dolia, ex arce vt in quasdam
rces mitteretur perlata fuerant, decidit: quocirca maximo repentè incendio cum
i fragore oborto, marmorea turris pulcherima, suprà portæ imposita, in cuius
o erat horologium, funditùs euersa est: nec turris tantùm, sed & arcis muri atque
ila turri coniuncta, omnibus arcis ædificijs & tota ciuitate eodem tempore, ob
nsum tonitruum tantamq; ruinam trementibus corruerunt; & saxa lapidesq; in-
ex ruinis huc atq; illuc per aëra, tremendum in modum incredibili impetu, nunc
s ictibus collidentes, nunc alios ruinis opprimentes, quibus saxis (mirum) tota
rea obtecta erat volitabant; & nonnulla ingentis magnitudinis saxa, vltra quin-
passus peruolarunt: erat autem eadem ipsa hora qua mortales refrigerationem
ore aucupātes, in ipsa area obambulabant, idcirco supra centum & quinquaginta
, ex ijs qui in arcis præsidio erant interierunt; & minoris arcis quæ Rocchetta di-
tq; etiam ipsius arcis maioris præfectus cum reliquis ita obstupefacti, animoque
ilio spoliati sunt, tantumq; muri spacium dirutum, vt populo si arma cœpisset ad-
n facile fuerit ea nocte arcem occupare. At pontifex vbi de Scuti ad Regij portas
tum certior factus est, inde actiones suas defendendi occasione sumpta, in cardi-
Senatu ea de re grauissimè est questus, & fœdus iam antea cum Cæsare occultè
& vtriusq; triremes ad Genuam oppugnandam missas reticens, ex eo quod Scu-
gium occupare voluisset, inimicam Galliæ regis in sacrosanctæ sedis imperium
n perspici ostendit; ideoq; ad eius defensionem, se ad fœdus cum Cæsare, cuius
vnquā nisi christiano principe, cum in alijs omnibus eius actionibus, tum quòd
nè religionis patrocinium tanto ardore Vormatiæ suscepisset, dignum facinus
um, ineundum cogi. Sic fœdus illud quod iam antea contractum erat, tunc pri-
m Ioanne Emanuelle Cæsaris oratore contrahi simulantes, statim Prosperum
nam cui vt eius expeditionis administratio committeretur constitutum erat, Ro-

mam vt cum illo qua ratione & quibus viribus arma postquam insidiæ non proc
sent, apertè essent mouenda deliberarent aduocarunt. Nam neq; Comi res feliciu
cesserant; quum enim Manfredus Palauicinus, & Mattus Brintius cum octingenti
tim Italis partim Germanis peditib. noctu ad Comi mœnia accessissent, Antoniũ
eius vrbis ciuem tantum muri spacium prope domum in qua habitabat vt ciuitat
qua quia pauci Galli erant se nullum qui resisteret inuenturos putabãt ingredi p
diruturum sperantes, & diu frustra expectassent, ciuitatis præfectus Gallis omnib
nonnullis Comensibus quos maximè fidos existimabat collectis, longè tamen m
quàm oppugnantes essent numero, illos repentè aggressus, tam facilè eos fudit, vt
ti militum Germanorum ducem ab illo vel pecunia vel promissis corruptum fuiss
diderint. Tres naues in lacu submerserunt; septem verò atq; ex hostibus complur
ter quos Manfredus & Mattus qui montes versus fugiebant cœperunt: German
rò omnibus dimissis, reliqui Mediolanum sunt perducti, vbi Manfredus & Mattus
tholomeum Ferrerium Mediolanensem, haud paruæ autoritatis hominem Moro
filiorum conscium esse prius fassi, publicè in quatuor partes sunt deffecti; & Bart
meus vnà cum filio in carcerem coniectus, quòd se ab Morono occultis nuntijs a
nouas contra regem solicitatum fuisse non aperuisset, eodem supplicio fuit affe
Quo tempore pontifex quantum Mantuæ imperium ad Insubriæ bella esset opp
num animaduertens, Federicum Mantuæ marchionem Ecclesiæ copiarum impe
rem appellauit: eiq; ducentos grauis & totidem leuis armaturę equites attribuit, q
tequam ab illo conduceretur se diui Michaëlis equestri ordine in quem ab Galliæ
cooptatus fuerat regi aureo torque remisso abdicauit. Romæ autem Prosperi Col
consilio, à pontifice & Cæsaris oratore belli gerendi ratio & modus constitutus f
videlicet quamprimùm fieri posset ex pontificij imperij finibus pontificis & Flor
norum cataphractis, qui Marchionis turmis adnumeratis in vniuersum sexcenti
simul collectis, & Cęsaris qui in regno neapolitano erant grauis armaturæ equitib
re totidem ijs adiunctis, ac sex Italorum peditum millibus cõscriptis, Mediolanen
perio bellum inferretur, & duo Hispanorum peditum millia qui cum Adurnio in
ria erant, ad exercitum qui inter Mutinensem & Regiensem agrum conuentur
venirent, duo item millia ex regno neapolitano adduceret Piscarius marchio: &
tuor Germanorum ac duo Rhetorum peditum millia communibus Cæsaris & po
cis sumptibus conducerentur: his duo Heluetiorum millia qui sponte ad pontific
pendia remanserant (reliqui enim tam diuturni ocij pertæsi tum quia messis temp
stabat, antequam Scutus Regium veniret, pontifice postquam centum & quinqua
aureorum numũm millia in eis alendis inutiliter insumpserat, frustra eos retine
nante, ad domos suas redierant) adiungerentur. Decretum præterea fuit vt pontif
Cæsaris autoritate coniuncta, cum Heluetiorum ciuitatibus ageretur, vt sex pe
millia (tot enim ex pontificis cum eis fœdere debebant) pontifici darent, & Galliæ
quod pontifex suum cum illis fœdus, Gallico fœdere antiquius esse diceret dene
his verò impetratis in Mediolanensem agrum Comum versus irruptionem facere
exulum enim ex honestissimis familijs multitudinem, & quia beneuolentia qu
puli Ludouici regis nomen prosequi solebant, in haud mediocre odium erat con
facilè defectionem exorituram sperabant: nam cum equitibus qui semper ad eiu
perij custodiã erant, regis qui partim necessitate coactus, partim voluntate nimijs
ptibus oneratus fuerat, culpa satisfactum non fuisset, magna licentia vsi erant: ne
gij præfecti, regis negligentia audaciores facti, ius quemadmodum defuncti reg
erga Mediolanenses optimè affectus, semper eius commodorum peculiarem rati
habuerat temporibus administrari solebat, administrabant. Illud præterea grau
erat, quod Galliæ more Gallos ministros atq; milites hospitio accipere cogeba
quod etsi nullum eis sumptum afferret, tamen cum perpetuum esset, maximè inco
dum molestumq; ducebant: & quamuis hoc idem onus defuncti regis qui Parisi
ciuitatis exemplo adducto, nunquam Mediolanenses eo liberare voluerat, tem
sustinuissent, nihilominus alijs malis coniunctum, grauius videbatur: his accedeba
pulorum rerum nouarum cupida natura; & mortalium se à præsentibus malis libe

ardens studium, vt quid in posterum sit futurum non cogitent. Belli à Cęsare & pon tantis apparatibus decreti fama ad Galliæ regis aures perlata, eum de Insubria nō ribus copijs tuenda cogitare compulit: in quo prima deliberatio fuit vt Lautre- s qui propriorum negociorum caussa ad aulam se contulerat, statim Mediolanum ret; qui etsi regis & illorum qui administrationi præerant varietatem & negligen- metuens, nisi prius ipsi trecenta aureorum numûm millia, quę sibi ad imperium il- uendum satis fore putabat, numerarentur, discedere recusaret; nihilominus maxi- egis & matris eius precibus victus, & fide ab illis & à ministris pecuniarum admi- tioni præpositis ipsum non antè Mediolanum peruenturum, quàm petita pecunia esset allata sibi data frustratus, summa celeritate rediſt; & ijs quæ ad defensionem t, cuius gratia vnà cum rege necessaria comparandis diligentem operam nauabat, at, vt regijs cataphractis qui tunc in Insubria erant, sexcentorum grauis armaturæ um & sex peditum millia ab Venetis qui ea promptè offerebant, & iam equitatum ronensem & Brixiensem agrum mittebant, adiungerentur; decem item Heluetio- nillia, quæ noui fœderis vi minimè defutura sperabant conscriberentur, & sex vo- riorum militum millia ex Gallia in Italiam mitterentur, quibus omnibus aliquis rum peditum numerus adderetur: quibus viribus se vel non magno periculo prœ- tunam experiri posse, vel si minus, satis magnas ad id vires haberet saltem ciuita- & oppidis idoneis præsidijs munitis, defensioni incumbendo hostes quorum al- naturæ suę insitam profusionem, & ob sumptus in Vrbinati bello factos pecunijs exhaustus; alteri sua regna non tantam copiam subministrabant, vt tam graue bel- liu sustinere posse crederetur se fatigaturum sperabat. Existimabant præterea Al- m Estensem, proprij imperij si pontifex victoria potiretur tuendi spe amissa, vel cuperare conaturum, vel saltem armis arreptis pontifici talem iniecturum suspi- m, vt multos milites ad vicinorum locorum finiumq; suorum custodiam relinque geretur. Hæc erant vtriusq; partis consilia & apparatus, rege tamen interea nulli i sed frustra, vt pontificis animum mitigaret parcente, nullamúe industriam omit- Erat hoc tēpore Prosper Columna Bononiæ, vnde copijs quæ ex regno neapoli- erant venturæ, neq; Germanis peditibus expectatis, ceteris militibus collectis, & na, Regio, Bononia, Rauenna & Imola ob Ferrariensium ducis metum præsidio tis, ad Lentium fluuium quinq; à Parma milliaribus, Gallos ab Heluetijs pedita- on impetraturos, illosq; cum hanc ob caussam tum ob populorum in eos odium s de Insubria deserenda, quàm tuenda cogitaturos spe plenus exercitum duxit: s secus successit, nam Heluetiæ ciuitates etsi Sedunensis cardinalis, & pontificis risq; oratores vehementissimè id dissuadere niterentur, regi quemadmodum po- o fœdere tenebantur milites dare statuerunt; qui dum colligerentur Georgius Su- cus cum quatuor Valesiorum millibus Mediolanum venerat: quare Lautrechius am tueri volens, Scutum fratrem suum cum quadringentis cataphractis, & quinq; um peditum millibus quorum dux erat Federicus Bozolensis eò misit. Audieba- ioq; Venetos copias suas ad Ponteuicum vt eas ad Galliæ regis auxilium mitte- olligere, & Ferrariensium principem milites conscribere: idcirco Prosper maiori- ribus opus esse animaduertens, septem dies in illis castris permansit; quo tempo- dringenti Hispani cataphracti Antonio Leua duce ex regno neapolitano profe- Mantuanus cum copiarum suarum parte in castra venerunt: nec tamen ob Man- pontificiarum copiarum præfecti aduentum, Prosperi Columnæ, cui ex pontifi- Cæsaris voluntate non nomine, sed re totius exercitus cura erat commissa, auto- nimutabatur; imò suprema omnibus pontificis copijs, & nominatim Mantua- rchioni imperandi potestas penes Franciscum Guicciardinum erat, qui totius ex- s legati nomen habebat, sed supra communem legatorum morem summam obti- autoritatem. Prosper deinde exercitum ad Lazari fanum, quod mille ab Parma distat, in Regiensi via, eo animo vt donec Piscarius qui cum trecentis cataphra- duobus Hispanorum peditum millibus ex regno expectabatur, & Germani pedi uenissent, vlterius nō progrederetur, duxit: quo tempore nulla alia molestia Par- bus afferebatur, nisi aquas auertere conando molasq; frangēdo molendi difficul-

tatem eis afferre. Hominum autem expectatio ad Germanorum aduentum erat
uersa,ad quos itinere prohibendos Veneti in Gallorum gratiam copiarum suarum
tem in Veronensem agrum mittebant: illi verò cum Oenipontem venissent,primi
sis stipendium sibi Tridenti dari , & aliquot equites ad Motisbaldi , per quem se
facere velle aiebant radices , quò tutius progredi possent , obuiam mitti postulab
quamobrem Prosper ducentos expeditos equites Mantuam miserat,vt duobus in
tuano agro peditum millibus imperatis cõiuncti,& cum Mantuani , qui omnibus in
bus vt pontificis ac Cæsaris gratiam promereretur , se non vt eorum miles,sed vt in
pria caussa gerebat , tormentis illis obuiam procederent. Difficile erat eis Trident
pendia numerare: nam cum pecunia omnis etiam quàm Cæsar debebat à pontific
poneretur,ea per Venetorum fines nisi graui periculo ferri minimè poterat.Audito
inde Venetorum apparatu Germani maiora auxilia flagitarunt , etiam in ipso m
transcendendi tempore & itinere sententiam variantes:& quamuis Piscarius qui in
tinensem agrum peruenerat , ad quem centum cataphracti & trecenti Hispani pe
ab exercitu missi erant,eam ob caussam in Mantuanum agrum deflecteret,tandem
mani temporis quod ipsi præscripserant expectandi impatientes, se quinq; dies an
nire velle , sed equitatum ad Montisbaldi radices vnum solummodo diem expec
ros;qui si eo die non venirent , se retrocessuros denuò significarunt:intra quod tem
cum Piscarius minimè eò peruenire posset , necesse fuit vt ex castris Guido Rango
& Ludouicus Gonzaga mitterentur; quæ omnia præter necessitatem fiebant : na
semper dixerat Prosper, Veneti sex peditum millia,quot erant hi partim Germani
tim Rheti,quorum phalanx illorum equitatus impetum sustinuisset,neque Itali pe
sese illis opponere essent ausi,itinere prohibere non poterant:quam etiam ob cau
& quia Senatus cum à belli intra proprios fines reuocandi occasionibus abhorre
magis signis quàm factis Gallis satisfacere voluerat : Venetorum copiæ eo die q
lum quo Germani erant transituri præcessit,Veronam versus se receperunt: quare
mani absq; impedimento Valegium,& altero die in Mantuanum agrum venerunt.
vbi Piscarius in castra peruenit, exercitus qui tredecim dies ad Lazari fanum fuera
quenti die ad Martini est metatus;cui eodem die se Germani & Rheti pedites adiu
runt.Cum itaq; omnes decretæ copiæ conuenissent,quid porrò agendum esset del
rari cœpit:pars autem,vt Parmæ,quòd ea prima finium ciuitas esset,& quam à terg
linquere neq; exercitui progredienti ob commeatus , & pecuniarum aliarumq; re
quæ in castra conueherentur incommoda,tutum; neque ciuitatibus quæ inter Par
& Bononiam relinquebantur vtile erat,expugnationi incumberetur,suadebãt: Pe
qui in ea ciuitate erant maiori ex parte ferè raptim collectos,haud magnifaciendo
se; & ex illis cum ob stipendiorum difficultatem,tum quia Parmæ farinæ penuria la
batur , quotidie aliquem in castra transfugere : magnum esse ciuitatis ambitum,p
lum malè affectum , qui etsi animo deiectus, vbi exercitum circa mœnia sentiret,a
cior esset futurus ; adeò vt cum ciuitas pluribus in locis oppugnaretur, Gallis fori
pugnantium impetum sustinere,& simul sibi ab ijs hostibus quos intra mœnia hab
cauere difficile esset futurum : alij verò ciuitatem optimè munitam esse; præsidij q
tum satis esset habere ; pedites qui transfugissent omnes inutiles ac viles esse ; vtil
& belli peritiores mansisse ; tot Gallos cataphractos omnes ad fortiter propugnan
paratos adesse:neq; enim alioqui Scutum, Federicũ Bozolensem , totq; alios duce
inclusuros fuisse ; quàm ciuitatũ expugnatio, ob militiæ rationem & propugnandi
breui temporis spacio mutatas difficilis esset reddita , omnes intelligere:& nisi pri
quod aggrederentur obtinerent , quo loco illius exercitus autoritas esset futura,
genter animaduertendum esse ; tormenta circa Parmam duobus in diuersis locis c
cari debere omnibus constare ; vbi autem in castris tormentorum & reliquorum a
ratuum satis ? neq; ea nisi aliquot dierũ spacio aduehi posse:quæ mora cum iam nin
temporis contriuissent , vt Lautrechio qui quotidie Cremonæ expectabatur , Ve
rum copiæ,& maior Heluetiorum quorum iam pars venerat numerus,& voluntar
lites qui ex Gallia expectabantur,qui omnes iam appropinquare audiebantur,co
gerentur,occasionem daret:quid futurum esset si exercitu circa Parmam occupato

icinum aliquem locum veniret? vnde se ad prœlium cogi non permittens, commea- qui quotidie Regio afferebatur impediret, & militibus qui commeatum ferentes itabantur, qui iam à militibus qui Parmæ erant assiduas molestias accipiebant, ne- ium facesseret. Melius consilium esse, aliquot dierum commeatu comparato & Par- relicta, repentè Placentiam petere, qua in vrbe circuitu longè maiore, pauci mili- rant, neque munitiones neque tormenta essent; populus autem eodem modo, quo mensis affectus; verùm quòd non perinde afflictus, & tam pauci milites adessent ad scendum aptior, quas ob caussas si eò accederent, quin statim eam caperent minimè itandum esse aiebant: in hanc sententiam Prosper admodum inclinabat; asserebat- se locum per quem ingressus prohiberi nulla ratione posset, nosse: erat autem is locus, per quem olim contra Venetos, qui eam post Philippimariæ Vicecomitis um occuparant, Franciscus Sfortia tunc Mediolanensis exercitus præfectus, vi- erat ingressus: Placentiam maximam esse commeatus copiam; locum adeò ad liolanum oppugnandum opportunum, vt Galli ferè omnes suas vires eum in lo- essent necessariò conuersuri; & sic ciuitates Parmæ propinquas in nullo pericu- re; imò Prosper sibi si modò cum expeditis equitibus Padum traijceret, celeri- ue Mediolanum peteret, illam ciuitatem suo nomine audito tumultuaturam esse icebatur: & hæc eadem fuerat eius iam antequam Bononia proficisceretur senten- cuius caussa sibi ad nullius loci expugnationem hærendum ducens, magnam tor- torum aliorumq; apparatuū copiam recusauerat. In hac sententiarum varietate ab ui eius rei autoritatē habebant, occultè admodum decretum fuit, vt quamprimum am panis & farinæ copiam, quanta ad exercitum saltem quatuor dies alendum sa- set comparassent, quingenti cataphracti, expeditorum equitum pars, Hispani pedi mille & quingenti Itali milites summa celeritate Placentiam versus contenderent: s reliquæ copiæ, quibus quum tormenta, commeatus totq; impedimenta secum nda essent, lentius procedendum erat, sequerentur: equidem credebatur ciuita- illam, vbi primi eò peruenissent, ecclesiæ nomen acclamaturam: quod si non succe t, saltem se ne præsidia ingrederentur prohibituros, adeò vt simulac reliquus exer- aduenisset, proculdubio vrbe essent potituri. Sed accidit vt pridie quàm exercitus moturus esset, aliquot Galli equites Pado traiecto, Bussetum vsq; excurrerint; ex fama fuit omnem Gallicum exercitum Padum traiecisse: quæ res propterea quòd ilium eorum impediret, tandiu donec eius rei veritas, ad quam indagandam Ioan- Medices pontificiorū leuis armaturæ equitum præfectus cū quadringentis equiti- nissus fuit, cognosceretur, profectio est dilata: sed nihil magis hoc consilium turba- quàm Prosperi & Piscarij, etiam ante id tempus inter se diffidentium, æmulatio: er se primum agmen ducere velle proponebat: Piscarius contrà, Hispanos pedi- ibus ipse omnibus præerat, nisi ipso præsente, ad vllam expeditionem ire æquum egabat: quæ inter duces (vt sæpe accidit) principum rebus perniciosa æmulatio, in a fuit, vt quamuis post non multas horas illam Gallorum partem trans Padum re- ; & Lautrechium castra non mouere cognitum fuerit, non tamen prius consilium quuti; imò ob sententiarum varietatē, & Prosperi innatam tarditatem fiebat, vt o- lentius administrarentur; nisi eos pontificius legatus vehementibus verbis, quàm ò pontifici ea cunctatio esset molesta; neq; eam tantā moram ad eam vsq; diem pri- Hispanorum, deinde Germanorū expectationis prætextu sustentatā, vllo amplius e apud illum tegi posse, demonstrando accendisset: quibus verbis vix ab illo di- umultuariè potius quàm maturo cōsilio, vt Parmæ exercitus admoueretur, ijsdem ui priori die contrarium suaserant, præsertim quia ob pecuniæ & panis penuriam pedites assiduè egrediebantur, victoriam sperandam affirmantibus, est decretum: lhuc aliquot dies vt duo tormenta Bononia adueherentur, multaq; alia ad oppu- onem necessaria, quæ vt antè dictum est, Prosper antea recusauerat, compararen- pectare fuit necesse: quæ siue negligentia siue consilij mutatio maximum expedi- detrimentum attulit: interea enim Lautrechius plus temporis ad copias quas ex , & à Venetis atq; Heluetijs expectabat colligendas habuit: vsq; adeo sapientum atorum est, quàm sæpe in bellis ex casuum varietate consilia sint immutanda per-

pendendo, apparatus ab initio quoad fieri poteſt ad omnes caſus conſiliaq; accon
dare. Quo tempore exercitu in ocio agente, nihil aliud præter leuiſſima certamin
ca Parmam fiebant. Tandem verò decimatertia die ex quo in Martini caſtris erant,
citus noctu trans Parmam annem profectus, in Romana via, & in eius portæ qua
centiam itur, quæ à ſancta Cruce appellatur, ſuburbijs quæ Scutus priore die de ill
aduentu aliquid ſuſpicatus incendi iuſſerat, eſt metatus. Parma ciuitas eiuſdem n
nis flumine non tamen tantis aquis, quin valde pluuijs temporibus exceptis, vado
ſiri non poſſit diuiditur; cuius minor pars à tenuioribus habitata, & quæ totius ci
tis tertiam partem proportione efficit, ab incolis Codiponte (id eſt pontis caput)
lata, Placentiam verſus ſita eſt. Hunc locum duces cùm vt facilius auxilia ingredi p
berent; tum verò quia mœnia ab illa parte non ſatis munita erant; eoq; modo poſ
hoſtium latera petere non poſſent, elegerunt. Piſcarius qui pridie cum aliquot du
ad locum explorandum iuerat, eodem die mœnibus verberandis initium fieri poſ
tulerat, ſed quia vt propugnandi facultas ciuitati adimeretur, turrim portæ impo
ex firmo ſolidoq; muro, prius verberare fuit neceſſe, totus is dies in eo eſt conſum
in quo & tormentum ex eo genere quod Colubrinas appellant, ſatis magnum
ptum eſt. Sequenti nocte tormenta contra mœnia ad ſiniſtram ingredientibus por
tus, ſunt collocata; & vt idem etiam ad dexteram fieret, & ſic porta vtrinq; oppug
tur conſtitutum erat: nam cum non plura quàm ſex maiora tormenta, & duo ex ijs
Colubrinas appellari diximus, magna ſatis aduecta eſſent, & idcirco tormenta in
diſiunctis locis collocari non poſſent, ex eo quòd propugnatores ſeſe in longu
cium ad defenſionem diſponere cogerentur, idem effectus proficiſci videbatur: i
ideo factum non eſt, quia in illa parte ad foſſam quæ mœnia cingit, agger erat tan
tudine, vt niſi prius complanaretur vel aperiretur (quod tam breui tempore hau
poterat) quo minus tormẽtorum globi mœnia attingere poſſent, obſtaret: murus
antiquus & minimè munitus eſſet, tormentorum ictus non ſuſtinebat: quæ cum ia
ſatis ampla foramina in muro feciſſent, de oppugnatione eodem die aggrediend
duces, quamuis dubitanter, agebatur: ſed cum Piſcarius, cui vnà cum Hiſpanis p
bus omnis oppugnationis cura erat commiſſa, quoſdam pedites ad foramen, vt
poſſet, qua ratione intus munitum eſſet viderent, miſiſſet, illi vbi dirutum murun
ſcendiſſent, clara voce vt exercitus accederet & ingrederetur clamare cœperun
re Hiſpani atqne Itali pedites per tumultum abſque ordine ad mœnia curſu cont
runt; quò cum veniſſent, & iam per muri ruinas vbi Hieronymus Guicciardinus
tum dux fuit interfectus, ingredi inciperent, duces ad eum rumorem accurrent
infirmam ac inordinatam oppugnationem, imò potius tumultum nullum fruct
rere poſſe cogitantes, receptui cani iuſſerunt: qui caſus aut ardorem reſtinxit,
pugnationis eo die ordine non aggrediendæ excuſationem attulit. Sequenti d
ro qui inter ambas ruinas integer manſerat, & turris quæ ad portam erat inter
teri concutiendo operam dederunt: ſed cum inter milites fama diſſipata eſſet,
ob magnas munititiones ab Gallis intus factas ſimplici oppugnatione exp
difficillimum fore, duces ex vnaquaque lingua binos pedites ad muri ruinam ex
dam miſerunt; qui uel nimio timore occupati, vel exigua diligentia, vel fortaſſe,
nulli ſunt ſuſpicati, ab alijs corrupti, ex diruto muro ad ſolum vſq; ſupra quinq
rum altitudinem ſupereſſe, altiſſimam foſſam in interiore parte, & eiuſmodi alias
tiones retulerunt, vt duces eam alia ratione expugnari poſſe diffiſi, cuniculos a
cti muri latera agendos, & coniunctum murum ſcalpris malleisq;, vt ijs ruinis fo
ab interiori parte facta dicebatur repleretur, & ingreſſus facilior redderetur, a
dum eſſe decreuerint: vt ijs perfectis, & duobus præterea tormentis quæ Mantu
hebantur, ijs quæ in caſtris erant additis, murus vbi ad portæ dexteram recta
longum ſpacium protenſus, tandem ſeſe inflectens, angulũ efficit, quateretur: pe
angulum, muro deiecto, qui pro muro ſtabãt à latere percuti poterant: ſic in ea p
murus deiectus fuerat, foſſa duci cœptus eſt, & item poſt paucos dies alia, vt mu
niculis ſubuerteretur: ſed opus propterea quòd quum aliud fuiſſet Proſperi con
nondum omnes apparatus ad huiuſmodi res neceſſarij in caſtris eſſent; tum ve

liendo propter ſoli duriciem ac ſoliditatem, vehementer laborabatur; lentè pro-
bat: cui operi dum eo conſilio opera datur, vt non antequam illa eſſent abſolu-
pugnationem aggrederentur, Lautrechius qui ob militum qui ad exercitum
bant tarditatem tamdiu hæſerat, cum iam maximam partem collegiſſet, quin-
illiaria vlterius, ſed tamen ſecundum flumen eſt progreſſus: habebat autem ſe-
quingentos cataphractos, circiter ſeptem Heluetiorum millia, quatuor alia pedi-
nillia qui eodem die Sanualerij regulo duce ex Gallia aduenerant, & ſub Theo-
Triultij Venetarum copiarum præfecti, & Andreæ Gritti eorũdem legati cura, qua
entos grauis armaturæ equites, & quatuor peditum millia; hunc verò exercitum
bantur Vrbinatium dux, & Marcus Antonius Columna, hic vt regius ſine impe-
iles, alter communes exulum ſpes ſecutus: præter has copias ſex Heluetiorum mil
illorum ciuitatibus conceſſa, quę in itinere erant, expectabantur; ſed hi more ſuo
& multis cum difficultatibus progrediebantur: quas copias vbi coniunxiſſet Lau-
ius, vt Parmæ ſuccurreret prœlij fortunam experiri minimè recuſaſſet: ideò illorũ
ntum vrgens, eosq́; expectans in itinere nuſquam à pado recedens cunctabatur:
interea frater cũ hoſtibus paciſceretur metuens, tarditatem ſuam ex eo quòd ma-
Heluetiorum qui iam propè aderant numerũ expectaret, & quòd ij quos ſecum
bat ſe ad Padum traijciendum difficiles redderent, per nuntios apud eum excuſa-
; ſe tamen in locum Parmæ propinquum venturum; eique pluribus tormentorum
uis ſignum daturum; & ſequenti die ad hoſtium caſtra vt eos oppugnaret, propius
urũ: & aliquot equites ad leuiora prœlia vt & ipſe interea exeundi, & ſe ipſi cõiun
facultatẽ haberet, præmiſſurum: ad hoc enim illum Scutus quòd non plusquàm
vel tres dies in ea ciuitatis parte, & deinde trans fluuium duos item dies ſe tueri
, vrgebat: propterea quòd vrbs ampla & parum munita eſſet; ipſe verò non ſupra
editum millia, quia plurimi diſceſſerant haberet; neque equites, cum non plures
treçenti eſſent, qui omnium laborũ onus ſuſtinerent, ſi pluribus ex partibus op-
rentur poſſent conſiſtere. Eo poſtmodum die quo ſe hoſtibus appropinquatu-
romiſerat, Gibellum caſtellum minus viginti milliaribus Parmæ propinquum ve
uo ex loco quadringentos equites, qui ad hoſtium caſtra vſq; excurrerunt, miſit:
m cuniculus cum iam ad mœnia vſque perductus, & deinde ad eam partem ad
ignis apponi debebat inflexus eſſet, Guido Rangonius cum Italis peditibus qui-
nnibus præerat, tormenta ad alteram mœnium partem collocauit: ſed Galli ſtre-
ui in ijs mouendis fiebat audito, duabus horis antè Codiponte deſerta, ordinatè
q; tumultu vnà cum ſuis tormentis trans amnem ſe receperant. Qua re ab obſidẽ-
nane ſub aurorã cognita, pars ſcalis, pars per muri ruinas ſunt ingreſſi; & à Parmẽ-
ub pontificium imperium redeundi cupidiſſimis ſumma lætitia, mox, quia domus
n non ſecus ac hoſtium direptæ fuerunt, in amariſſimum fletum conuerſa; ſunt
i. Nec dubium fuit, quin ſi ante aliquot dies eo in loco tormẽta fuiſſent colloca-
alli eodem modo Codipontem deſerturi fuerint. Deinde portis quæ terra erant
ctæ aperiendis ac frangendis operam dederunt, per quas tormentis ad fluminis
tractis, murus quo altera ripa eſt munita, verberari eſt cœptus; ſed cum ea eſſet
ra, vt in proximum diem vſque nihil magni geri poſſe animaduerteretur. Eo dem
ie Lautrechius, ad Tarum fluuium ſeptem à Parma milliaribus caſtra promouit,
aliqui illum vt prœlio dimicaret, alij vt cum fratre qui ſi ſe diutius tueri non poſ-
ctu Parma cum omnibus ſuis copijs egreſſus ab ipſo colligeretur, conſtitueret;
i cum hoſtibus paciſci vellet, cum omnibus militibus incolumis & ab omni obli-
e liber exire permitteretur, eò veniſſe conijciebant: & iam antè aliquot dies Fe-
s Bozolenſis, qui dum aggeres circumſpiceret ſclopi glande in humero læſus fue
Piſcario ea de re agere cœperat; ſed nondum colloquium eò vſq; erat progreſ-
Scuti certa voluntas conijci poſſet. Res autem, ex ijs quæ pòſt cognita ſunt, ſic ha-
autrechium niſi Heluetij venirent, pugnare noluiſſe: nam etſi equitum numero
te nonnihilo ſuperior, & tormentorum copia inſtructior eſſet, ab hoſtilis exerci-
itatu ſuperabatur, in quo numero ad rei veritatem exacto erant nouem partim
norum, partim Hiſpanorum, duo Heluetiorum & ſupra 4 Italorũ peditum mil-

lia.Sed hic mihi quiſq; ſecum reputet, quàm ex leuibus ſæpe momentis,maximæ r
bellis pendeant: nam ea ipſa nocte,quæ eum diem quo exercitus Codipontem e
greſſus ſecuta eſt,nuntij Mutina & Bononia ſunt allati, Alfonſum Eſtenſem, cum
tum grauis, ducentis leuis armaturæ equitibus,& duobus peditum millibus,ex qu
mille partim Corſi partim Itali ab Lautrechio ad eum miſſi fuerant, & duodecim
mentis Ferraria egreſſum,repentè Finalis & Sanfelicis caſtella expugnaſſe; & ne
rius progrederetur metuendum. quæ res etſi multo antè,cum quantum ad id ab G
vrgeretur notum eſſet, huius motus ſuſpicio fuerit, nec tamen Mutina tali præſidio
nita fuiſſet, quòd in huiuſmodi caſu ad eius ciuitatis ſecuritatem ſatis eſſet; quia
ſper ſemper contrariam opinionem pertinaciter defendens, ſiue quòd ducis ſibi
ciſſimi, cum quo etiam pontificis iuſſu ſe ad aliquam pacis rationem inueniendar
terpoſuerat, verbis fidem haberet; ſiue quòd non libenter exercitum eo tempore
hoſtium aduentus metuebatur, cum præſertim ipſe ea eſſet natura,vt res ſuas tut
pedire vellet, ideoq; ſemper maiores quàm opus foret vires exoptaret, minui pa
tur, ſiue quod ſi fortè clam aliud ſpectaret, hæc occaſio illi non diſpliceret, milit
exercitu Mutinam mitti nunquam voluerat, ducum animos valde perturbauit: it
ea nocte qua eius rei nuntium acceperunt, ducibus ſtatim conuocatis,vt Guido R
nius cum ducentis expeditis equitibus & octingentis peditibus, qui ſeptingentis p
tibus qui prius aderant, adiuncti,idoneum contra Alfonſi vires præſidium videba
Mutinam illicò peteret, decretum fuit:eo autem conſtituto, cum ad lucem vſq; p
horæ intereſſent, & paulo antè Lautrechium ſuperiore nocte ad Tarum caſtra lo
ſed vera falſis permiſcendo, nuntiatum eſſet; relatum enim fuerat,eodẽ die Helu
ſecum eo coniunxiſſe; neque quos ſecum habebat vel multis ab illo precibus co
haud vlterius quàm ad Tarum ſe venturos promiſiſſe, notum eſſet, quòd duces a
ob cauſſam conuenerant; neq; quum nondum luceret alijs negotijs ſeorſim operã
di occaſionem neceſſitatemúe haberent,vt inter illos ferè temporis fallendi gratia
deliberandi, quo in ſtatu res,ſi Lautrechius propius accederet,eſſent futuræ,ſerm
beri cœperit, occaſionem præbuit:quo in ſermone Proſperi,Piſcarij & Vitellij ver
hanc ſententiam inclinare videbantur. Videlicet Parmam,niſi ab altera quoq; ciu
parte mœnia concuterẽtur, difficulter capi poſſe:propterea quòd muro in eà parte
præcedenti die verberari erat cœpta diruto,non paruus à fluminis alueo in ripam
ſus reſtaret;nec eam ſine graui periculo tentari poſſe: quoniam tormenta & ſclopi
bus eius fluminis pontibus atq; in circumiectis ædificijs collocata oppugnantes à
re læderent: Lautrechij propinquitatem ſi aliquo propinquo in loco Padum verſus
taretur,etiamſi animo à fortuna periclitanda eſſet alienus,ne citra graue periculun
pugnatio fieri poſſet,effecturam:ad hæc cogitãdum eſſe,multos milites eius partis
capta erat præda onuſtos diſceſſiſſe; reliquos raptis rebus conſeruandis, quàm p
intentiores fore;nec ſine multis difficultatibus atq; incommodis, vel etiam ſine pe
lo ibi ſuperſederi poſſe; propterea quòd non modò ob prædatorum, verùm etiar
cuniarum & commeatus qui ſingulis diebus longiſſimo circuitu circa Parmæ m
adferebatur ſecuritatem,quotidie maxima præſidia emittere eſſet neceſſe;quibus
ſis, accidere poſſet, vt exercitui eodem tempore & cum Gallico exercitu qui for
ſet, & cum ijs qui in vrbe erant, eſſet pugnandum.Præterea ſi Ferrarienſis copiæ
rentur, maioribus viribus exercitum ob Mutinæ & Regij ſecuritatem minuendun
ceſſariò fore;eundem etiam ducem cum ijs copijs quas haberet, excurſionibus ip
meatum impedire poſſe; id verò ſi faceret,inde diſcedere cogerentur; quandoqu
rebus ita in anguſtum redactis, fortaſſe non abſq; periculo fieret.Hi ſermones an
ad caſtra inde mouenda propenſos declarabant; nec tamen ita afferebantur,vt al
eam eſſe ſententiam ſuam intelligi vellet.Tandẽ verò,vbi aliquandiu in huiuſmod
mone fuiſſent, Piſcarius ſe iam aliorum mentem animaduertiſſe ratus dixit. Vid
nobis omnibus eandem eſſe ſententiam, ſed ſinguli ſui tantùm rationem habent
cent, atque alium qui ſe ſuæ autorem faciat, expectant;me verò,ea res non terre
minus liberè proferam quod ſentio: Equidem nos hic cum periculo,& ſine fructu
verſari, ideoq; noſtro minore malo hinc cedendum eſſe aio.Subiecit Proſper,ma

id

xit, quod nisi ille occupaſſet ego eram dicturus; & Vitellius idem confirmauit: Sed
onius Leua vt diutius illic non manerent probans , num Lautrechium adoriri me-
eſſet, cōſiderandum eſſe proponebat: ad hoc autem reſpondebatur , hoſtes niſi dif-
imè ad pugnam cogi nō poſſe; ibi verò moram trahere, eadem impedimenta obſta-
ıę circa Parmam habebant, & maiora erant futura; & fieri etiam facilè poſſe, vt duo
ıetiorum millia quæ aderāt, ſequi nollent: nam præterquam quòd iam ante multos
à magiſtratibus ſuis vt à pontificis ſtipendijs diſcederent mandata acceperant, illos
exercitu in quo tot ex eadē gente pedites militabant pugnaturos minimè verſimi-
deri; neq; etiam negari poſſe, quin ob prioris diei prædā peditatū incompoſitū mo-
difficilius eſſet: quare hoc conſilio neglecto, omniū ducū ſententijs inde abeundū
decerni videbatur: ſed Proſper & Piſcarius multa ſeorſim loquuti, deniq; legatum
n pontificis mentē ſi inde diſcederent fore crederet interrogarūt; & legatus ad Pi-
um cōuerſus, quid? non igitur hodie quemadmodū heri veſperi aiebas Parmā ca-
poſſumus? Piſcarius Hiſpanicis verbis, neq; hodie neq; cras, neq; perendie inquit.
c legatus, dubiū nō eſſe quin is diſceſſus pontifici maximā moleſtiā eſſet allaturus,
ıę omnē ei victoriæ ſpem adimeret, huius aūt deliberationis ſtatū in veritate aut fal
e fundamentorū quę ipſi ieciſſent, ſitum eſſe; ſi enim mora cū periculo & ſine ſpe eſ-
ō eſſe dubiū, quin imprudētię ſit, inde nō diſcedere: ſin ſeſe res ſecus haberet, maxi
ı in diſceſſu errorē fore; quapropter exercitus ſtatū & rei magnitudinē, vtrū maius
ericulū an ſpes ponderantes, maturè diſcuterent, reſpōdit. Ad quę verba cū Proſper
archio, omnes belli rationes vt vaſa colligerēt, monere reſpōdiſſent, neq; legatus
ıtæ autoritatis ducibus opponere auderet, vt eodē die caſtra mouerentur, & ſtatim
ıenta à mœnibus remouerentur cōſtitutū fuit: quod vbi in exercitu eſt diuulgatū, vt
s timidū conſilium ab omnib. ijs qui conſilio nō interfuerant vituperatū fuit: quā-
m legatus & Moronus ſimul cōiuncti Proſperū ab hac ſententia reuocare ſunt co-
qui ſe ab ea iterū in cōcilio proponenda minimè alienū oſtendens, imò verbis ma-
& eo maiore quo ſapientiores ſunt qui ea dicūt laude dignis vſus, ſe eo ingenio prę
n eſſe dixit; vt quotieſcunq; meliores rationes oſtenderentur, ſententiā mutare nō
eret: ſimulq; eoſdē qui in cōſilio fuerant iterū conuocari iuſſit, ſed Piſcarius tormē-
trahēdis occupatus, & à priore ſententia mutāda alienus, venire noluit, ſicq; re po-
n incertū cōſtituta, quā certa deliberatione facta, id quod antea decretū fuerat ſunt
uti. Itaq; eodē die qui fuit 12 poſtquam eò venerant, in Lazari caſtra non ſine maxi-
ı caſtris mouendis perturbationis periculo redierunt: Germani etenim pedites, in
ıdijs tam iniqua vt concedi nō poſſent, poſtulantes , exercitum ſequi recuſabāt; &
ibus ducib. qui repugnabant reiectis, nouū ducē huius ſeditionis autorē elegerāt;
riculum erat ne cū Gallis conuenirent: ſed tamen tandē iam cū exercitus diſceſſiſ-
nemo illos ſententię mutaturos ſperaret, ſequuti ſunt. Qua in perturbatione, cum
itus ob tam repentinū motum & Germanorū tumultū terrore plenus eſſet, nullū
ım eſt, quin ſi Lautrechius veniſſet facillimè eos debellaturus fuerit. Id pontifici,
ıos Parma potiri ſperabat, quòd ſibi contra omnē rationem victoriæ ſpe decidiſſe
etur, & ſe profundiſſimo pelago immerſum grauiſſimoq; oneri ſubiectū cerneret,
n in modū fuit moleſtū; nam præter grauē equitatū & Hiſpanos, ipſe reliquū belli
tū omnem ſuſtinebat, & quod peius erat, de Cæſarianorū ducum fide dubitabat,
ı in dubitationē multi alij concurrebant; qui exercitum Parmā non metu ſed arte à
us, vt qui pontificē Parma & Placentia recuperatis, cum nihil amplius in Inſubria
ret, belli cogitationē remiſſurum; & aliorum cauſſa tantos ſumptus tantamq; mo-
n ferre recuſaturum ſuſpicarentur, abductum fuiſſe cenſebant; cuius rei fidem fa-
t, quòd tā lentè ei exercitū admouiſſent: ꝙ locū minimè aptū, ſi quidē minori ciui-
arte capta eadē in altera oppugnanda difficultas relinquebatur, elegiſſent; quòd
unctanter & lentè , quaſi ſtudio Gallis veniendi ſpacium concederent, oppugna
ε tandē cū iam ciuitatis parte potirentur, ſolo Lautrechij aduentantis nomine au-
uamuis ille minorē haberet exercitum, turpiter eam deſeruerāt; alij, Proſpero in-
iſcarij qui eius gloriæ inuidus erat, & quantū poterat de ea detrahebat, artē fuiſſe
ıbantur: ſed tamen fortaſſe ſanior ſententia illorū fuit, qui nullā fraudem ſubeſſe

neq; aliud quàm Lautrechij metum, illos primis nuntijs qui longè eius vires exagg
uerant, deceptos mouisse crediderunt. Certum est Gallos duces, quia Heluetij m
naturę suæ quã illorum à quibus stipendia accipiebant necessitati parentes, lentè a
dum progrediebantur, in exiguam Parmæ tuendæ spem redactos, magis quàm qui
alius, admiratos. Quare multi ex illis hostiũ discessum timori nõ tribuentes, potius
sperum tanquã callidissimũ imperatorẽ, quàm ciuitatũ direptio exercitatus pertu
soleat cogitantẽ, & milites à Parmæ direptione arcere difficile admodum fore, eiu
pugnationem hostili exercitu tam propè posito valde periculosam iudicasse inte
tabantur. Quæcunque tandem caussa fuerit, Lautrechius, Parma nouo præsidio m
ta, ad Fotanellam metatus, post tres dies exercitus partem ad Roccabianam Par
sis agri Pado vicinum castellum expugnandum misit; quod vbi tormentis verber
fuit, Orlandus Palauicinus eius loci dominus, auxilij spe amissa, oppidum & a
abeundi facultate accepta, dedidit. Exercitus deinde inter Sansecundũ & Tarum
hostium progressu consilium caperet, iam cum ob Parmæ opem latam, tum ob
quorum Heluetiorum Cremonam aduentum audacior factus, castra locauit. H
tiorum autem aduentus etsi Lautrechius eos Cremonæ subsistere iusserat, in caus
vt hostium exercitus se ad Sanlazarum haud tutum esse ratus, ad eam Lentij flu
partem quæ Regium spectat, eo cõsilio, vt si Galli progrederentur, longius recede
se contulerint: imò duces nisi eæ pontificis & Cæsaris procuratorũ querelæ, ei ign
nia quam apud totũ exercitũ ad se peruenire sentiebant retinuisset, eis minimè ex
tis longiorem receptũ fecissent. Exercitus in hunc modũ multos dies mansērũt, La
chij tamen interea & illorũ qui Parmæ erant equitibus, crebrò Regium vsq; per m
nam viam non paruo cõmeatus, qui Regio ad hostes ferebatur impedimento, & p
cum Prosperi in expeditis equitibus ad excursiones mittẽdis, & in omnib. vel mi
motibus natura lẽtissimi laude, excurrentibus. Haud dissimilẽ fortunam habeban
saris trans alpes res: nam cum ex Flandria in Galliæ regis fines cum potenti exerc
rupisset, & Maseriæ cũ magna eius capiendæ spe exercitum admouisset, difficilio
pugnatione inuenta, & valido Galliæ regis auxilio aduentante, maximo cum exe
sui amittendi periculo est regressus. In Italia verò belli cogitationes ob infaustos su
sus nihil deferbuerant; quia Gallorũ hostes, de Parmæ aliarumúe ciuitatum exp
tione nihil amplius cogitantes, tot Italis peditibus vt in vniuersum sex millia essen
conscribebantur exercitui additis, vlterius intra Mediolanensis imperij fines pro
statuebãt: ad quod illos audaciores reddebat, quod præterea 12 Heluetiorum mil
põtificis stipendia ventura sperarẽt: quos etsi ab initio Sedunensis cardinalis qui i
mitijs apertè cõtra Gallos agebat, & Ennius Verulanus episcopus pontificius inte
tius, ac Cæsarei oratores, quia ad põtificij imperij defensionẽ tantũ & cum expre
cõtra Gallię regis imperiũ irent, mandato cõcedebantur recusarant, tamẽ cũ alia
ne impetrari non posse viderẽt, se illos vbi in Italiã descẽdissent, natura eorũ mo
auidæ, corruptelisq; & artibus, quib. cum ducibus vterẽtur, adminiculantib. ad ex
in Mediolanense imperiũ sequendũ impulsuros sperantes, tandẽ etiã hac lege ac
rant. Nec verò hoc concesso quã in partẽ iter esset capiendũ magnopere ambige
in bello enim cis Padũ gerendo maxima impedimẽta apertè cõspiciebãtur: Parmę
gnandæ spes amissa, ea vrbe à tergo relicta cum hostib. prælium erat cõmittendũ,
manifestè perniciosum erat; quia castra munito in loco habebãt, & ijs maximã to
torum copiã opportunis in locis dispositã: inter Parmã & illos morari, vel vlteriu
gredi, nisi pugnaretur, nõ poterãt: cũ enim inter ciuitates imperio illorũ subiectas
ercitum essent, paucissimorũ dierũ spacio cõmeatus, qui neq; ex hostili regione h
neq; ex longinquis locis adferri posset defuisset; hæc omnia incõmoda si bellun
Padũ transferretur vitabantur: in ea enim regione suapte natura fertili, quæ belli
menta non senserat, magnã se cõmeatus copiã inuenturos, & nullũ ad Abduã fluu
impedimẽtũ habituros sperabãt, quoniã Cremona ad sinistrã relicta, & Ollio ap
quantes nulla erat ciuitas quæ ipsis posset resistere: & Senatũ venetũ copias suas
caussa prœlij fortunę nõ subiecturũ psuasi, Gallos in Abduę tantũ trãsitu se oppo
credebãt: imò multorũ spes erat, si exercitus Venetorũ fines adiret, illos propria
tuen

larum gratia,maximam auxiliorum partem à Gallis reuocaturos:ac præter ea omaud parui fiebat)Padi transitus ad se Heluetijs coniungendũ maximè erat opporsed dum multa ad hanc nouam deliberationem , vtpote tormenta & reliqua ad ea ntia,fabri,pontes & commeatus comparantur,dum in Hetruria, Flaminia,Aemitali pedites cõscribuntur , Guido Rangonius pontificis iussu cum millitũ qui iam ripti erant parte , & cum ijs quos secũ habebat,Mutinæ montana petijt: quæ loca lum Mutina sub Cæsare fuerat,neq; post sub pontificio imperio,aliũ quàm Ferraum ducem dominum agnouerant:sed vbi hunc motum & simul multos pedites in ria coactos aduentare audiuerũt,regionis incolæ,nulla oppugnatione expectata, siæ nomen inclamarunt. Eodem tempore Bonifacius Vicecomes Alexandrinus, iscibernardini Vicecomitis olim filius,quia quædã quæ contra Gallos agitabat in venerunt,Mediolano aufugit.Patefacta est etiã conspiratio Cremonæ per Nico-Varolũ, ex eius ciuitatis exulibus nõ postremũ facta: quam ob caussam de aliquot onensibus,qui conscij erant,sumptũ est suppliciũ.Et vtrum hos tẽpore maior fueersa Insubriæ exulũ quorum maximus numerus exercitum sequebatur , fortuna, ò temeritas & imprudentia , nõ facilè dixerim:quoniã nõ modò omnia quę ab iltabantur infelicẽ exitum habebant,verùm etiã regioni vniuersæ diripiendæ inten eatum difficilem reddebant:neq; hæc incõmoda aliqua diligẽtia(semper Moroxcipio)vel exploratione sarciebant;imò cum eos Prosper multo antè Placentiam misisset,vbi maxima detrimenta amicis & inimicis intulissent,dissensione inter ilprædæ diuisione orta , Petrus Scottus Placentius vnus ex pręcipuis inter illos ab e Vicecomite & nonnullis alijs cæsus fuit. Prosper hoc ipso tempore Gallorũ naæ paruo cũ pręsidio prope Cremonã ad pontem faciendũ erãt contractæ,vt dum chius naues ad pontẽ reficiendum necessarias colligeret,ipse tanto plus ad prondũ temporis haberet,incẽdere est conatus ; sed itineris longitudo in caussa fuit, nes Medices,ad hoc cum 200 expeditis equitibus & 300 Hispanis peditibus mise lucẽ eò peruenire non potuerit:quare nautæ rumore quẽ regionis incolæ exciaudito , naues in medium Padum, sic se ab hostibus in ripa hærentibus lædi non ati,cõtraxerunt.Tandem rebus omnibus ad Padum traijciendum cõparatis,exer rixellũ vbi erat naualis pons venit;sed antequã traijceret de suis rebus defendengitandi necessitate alios lędendi cogitationibus adiuncta,ad pontificij imperij ciquæ à tergo relinquebantur defensionem missus fuit è Vitellia familia Vitellius ntum & 50 grauis,totidemq; leuis armaturæ equitibus,& duobus ex Florentino lectu peditum millibus ; quò & Pistoriensis episcopus cum duobus Heluetiorũ s,quia illos cõtra Gallos cum quibus tot eiusdẽ gentis pedites publico decreto s dati militabãt,ducere minimè tutũ videbatur, est profectus;cũ præsertim quid luetij de quorũ progressu cũ Curiæ cõuenissent , singulis horis certi nuntij expeur facturi essent nõ cõstaret:episcopo & Vitellio nõ modò vt Mutinã & reliquas cij imperij ciuitates , si quis cõtra eas motus oriretur tuerentur,sed etiã vt Ferran ducẽ qui Parmę liberatę Finalis,& sancti Felicis occupati sibi gloriã tribuens, non progrediebatur,adorirentur mandatum fuit.Pontifex enim odio haciniuo,sacrę potestatis censuris & cõminationibus ad eum Ferrariensi ducatu spoliãogrediebatur.Exercitus prima Octobris die Padũ traiecit,& ad Casalemaius est s;quo in transitu ob incredibilẽ inutilis turbæ & impedimentorũ multitudinem, qui ante meridiẽ omnes transituros sibi persuaserant,iudicio hac in re decepto, liem & non paruam noctis partem consumpserunt:quo factum est,vt ob postredefatigationem & noctis tenebras,tormentorũ pars,multus illorum apparatus, neri milites , cuiuis vel minimo hostium numero prædæ expositi, inter Casale-& Padũ dissipati ea nocte substiterint:imò nulli dubiũ est quin si Lautrechius,qui js omnibus collectis Colornij , eodem die quo hostes Brixelli fuerunt , castra eo quoq; die quo illi traiecerunt ponte suo & ipse ad Casalemaius quod tribus ous Colornio distat traiecisset,vel meridie illam exercitus partem,quę nondum t esset adortus (Brixellum enim & Colorniũ sex millia passuũ inter se distant) præclaram occasionẽ habiturus fuerit:sed in bellis occasiones innumeræ,quia

ducibus non ſemper hoſtium errores & difficultates ſunt notæ, amittuntur. Caſale
ius eadem nocte Mediceus cardinalis à pontifice ad exercitum delegatus,venit:po
fex enim etſi iam occultiſſimè Galliæ regis legato aures accõmdare cœpiſſet,ne ad
ſæ res , & ferè totum belli onus ſibi relictum,Cæſari vel eius miniſtris ſe,vt tot mole
ac periculis liberaretur , animum ad noua conſilia conuertiſſe ſuſpicandi occaſio
daret , nihil illos magis quàm hac ſuſpicione liberare, ideoq; etiam ad bellum ard
tius gerendum incitare poſſe cenſuit: in quo , quòd pontifici ſanguine proximus
quodque etſi aſſiduè ferè Florentiæ ageret , nullum graue pontificatus negotium
eius conſilio tranſigebatur , eadem ferè autoritas erat quæ in ipſo pontifice. proc
hoc ipſum ad expeditionis iam declinantem exiſtimationem ſuſtinẽdam ; & vt tan
ri præſentia res à ducibus maiori conſenſu agerentur efficiebat:quotidie enim mag
perta inter Proſperum Columnam & Piſcarium diſſenſio apparebat; quam præter
etiam auxerat, quòd Piſcarius vbi exercitus Parma diſceſſit , vt eius rei notam in
transferret,id ſine ſuo cõſilio & ſe inſcio decretum fuiſſe Romam ſcripſerat. Caſale
ius exercitus vbi diem vnum quieuiſſet,per Cremonenſem agrum Ollium verſus c
mouit;quo quaternis caſtris peruenit : neq; interea aliquid memoratu dignum acc
niſi quòd dum ad vicum qui Corte de Frati dicitur metarentur,magna ſeditio inte
ſpanos atque Italos pedites eſt exorta;in qua Hiſpani , magis opportunitate vſi , q
viribus,multos ex illis interfecerunt; ſed tamen ducum autoritate & diligentia mo
ſedata: & præcedenti die Ioannes Medices contra hoſtes qui eodem die quo alij C
lemaiore caſtra habuerant,Padum magis Cremonã verſus traiecerãt, excurſione f
Venetorũ Epirotas , quibus Mercurius præerat,fudit:cũ quibus & nonnulli Galli e
tes erant,ex quibus captus fuit Ludouicus Caietanus Traiectenſis ducis filius;cuiu
men principatu Proſper Columna potiebatur:cum verò exercitus ad Olliũ fluuiũ
retur,fortuna pontificis ac Cæſaris res lætioribus oculis aſpiciens,ducum infauſtum
ſilium,qui vt exercitus ex fratrum Corte ad Bordellanũ oppidum octo milliaria pr
inde,ad eundem tamen fluuium ſitum,caſtra trãsferret, ſtatuerant,impediuit:fieri
ob viæ difficultatem non potuit,vt tormenta eò veherentur;ideoq; ad Rebeccæ op
in medio itinere inter quod & Ponteuicum Venetorũ oppidum Ollius tantùm flu
intereſt , hærere ſunt coacti: quo in loco dum metantur,Lautrechium Venetorũ c
eum ſequentibus,& impedimentis Cremonæ relictis,eodem die ad Martini fanũ,
quinq; milliaribus inde diſtabat,eo animo, vt ſi hoſtes vlterius progrederẽtur ſeq
die ſe illis acie opponeret,veniſſe eſt nuntiatũ. Id Medicei cardinalis & omniũ du
animos mirũ in modum turbauit : nam cum Venetus Senatus copias ſuas cũ Lautr
exercitu coniunxit,hanc deliberationẽ pontifici huiuſmodi verbis ſignificauit , v
Galliæ regis victoriæ deſiderio , ſed quòd iuſtã fœderis frangendi cauſſam nõ hab
moueri videretur : idcirco Andreã Grittũ occultũ mandatũ ne illas copias pugna
teretur habere,& antea ſibi perſuaſerãt,& hanc opinionẽ cardinalis aduentus cõf
rat:quod cũ falſum eſſe videretur , à priori ſententia recedere erat neceſſe : nemo
quin hoſtilis exercitus in quo præter validiſſimum equitatum , & ſeptem partim G
rum partim Italorum peditum millia,erant decem Heluetiorum millia, viribus ſup
eſſet dubitabat : in pontificio verò Cæſarianoq; exercitu, Germanorum numerus
rat imminutus,& aliqua ex parte etiam Hiſpanorum, vt vix ſeptem millia in vniu
eſſent;& in ſex Italorum millibus,quia recenter erant conſcripti,magis numerus
virtus ponderabatur.Proſper itaq; & ceteri eo in loco Heluetiorum aduentũ exp
ſtatuerunt;qui quòd iam in itinere eſſent , & quia Sedunẽſis cardinalis qui eos du
nullo in loco hæſuros ſignificauerat,intra tres vel 4 dies ad ſummum venturi cre
tur:quocirca ſequenti mane duces loci ſitu diligẽter inſpecto, caſtra veſperi ferè c
poſita,quòd ex oppoſito Põteuici oppido tormẽtis atrociter lędi poſſent,pericu
nimè territi,in meliorẽ formã redegerũt:quia Mediceus cardinalis in priore adhu
tentia perſiſtens,Venetos qui Gallię regi nihil aliud niſi copias ad Inſubriæ defe
debebant,vt ex ipſorũ oppidis pontificis ac Cęſaris exercitus moleſtia afficeretu
quam permiſſuros pro certo habebat. De Heluetijs opperiendis decreto cõmeat
nuria apertè repugnabat:quę cũ exercitu ferebãtur,multis dieb.nequaquã ſuffice

t; & ob detrimentorum quæ præsertim à Mediolanensibus exulibus regioni affe-
itur terrorem, & omnium incolarum fugam, exigua admodum commeatus copia
ebatur; eaq; decrescebat in horas; idcirco Guicciardinus legatus commonefece-
t quando ob commeatus penuriam eo in loco se sustentare non possent, multasq;
ussas vt Heluetiorum aduentus tardior esset fieri posset, fortasse melius fore vt diu
linc non hærerent; sed quinque aut sex millia passus ad eundem fluuium, ad Man-
agri fines vbi amicam regionem à tergo habentes commeatu destitui nõ possent,
cederent: & quod tunc tutò fieri poterat accidere posse, vt id hostibus appropin-
tibus, non sine graui periculo essent facturi. Hoc consilium re vera ducibus nõ di-
isset, sed tam recens è Parma receptus infamia, & quòd Heluetios breui affuturos
rẽt, qui quinq; vel sex dierum spacio Curia in Bergomensium fines, vnde ad exer
breuissimus erat transitus, venire poterant, quo minus liberè loquerentur reti-
. Cum itaq; illos Rebeccæ expectare statuissent, farina cum exercitu aduecta, ma-
atim proportione distribuebatur; ex qua quia in castris furni qui circumferuntur
abebantur, & domus in quibus erant, à militibus erant occupatæ, singuli partem
in prunis coquebant: quod incommodum, farinę distribuendę parcitati additum,
issa fuit, vt multi ex Italis peditibus, etsi vini & carnium abundè haberent, clàm
erent. Sed Lautrechius qui Bordellani hæserat, tormentorum partem meridie
Ollium vectam Veneto legato, etsi, contrarium simularet consentiente, Ponteui-
nisit; vnde eodem die sub noctem in hostium castra displodere cœperunt: quorum
manifestissimo periculo cognito, etsi se in locũ vbi nonnullis collibus tecti fuis-
ansferre potuissent, nihilominus commeatus penuria territi, & Heluetiorum tar-
metu crescente, vasis sequenti die ante auroram absq; tubarum ac tympanorum
collectis, impedimentisq; ante primam aciem constitutis, maximo ordine & qua
igmine incedentes, Gabionetã oppidum, quinq; milliaria procul inde, & in Man
rum finibus situm, omnibus se partim fortunæ beneficio, partim hostium impru-
grauissimo periculo liberatos confitentibus retrocesserunt: constat enim nisi
quo Bordellanum ire constituerant Rebeccę hæsissent, nullam vel exiguam salu-
n eis reliquam futuram, quia eædem vel maiores angustiæ illos retrocedere coë-
: qua in re, cum longius iter, & hostes propinquiores essent habituri, manifestissi-
ericulũ inerat. Illud quoq; certum est, Lautrechium si eo die quo tormenta Pon-
m misit, vt multi, & inter ceteros Heluetiorum duces suadebant, prope hostes ca-
fuisset, quibus ob eius propinquitatem tutò discedendi facultas non relinqueba
m præsertim à Ponteuici tormentis aciem instruere prohiberentur, neq; ob famẽ
oco supra tres vel quatuor dies morari possent, proculdubio victoria potiturum
sed dum pro more suo reliquorum omnium consilia contemnit, periculo prius
ito quàm illato, repentino discessu vitandi occasionem eis dedit. Itaq; non sine
Heluetiorum duces loci situ inspecto (Lautrechius enim vt hostibus appropin-
castris motis, vbi illos discessisse animaduertit Rebeccæ castra locauit) se stipen-
quod militibus qui prælio victores extiterunt, datur, quod per ipsos quin victoria
ur nõ stetisset, meritos esse ei dixerunt. Gabionetæ castris optimè munitis socio-
ercitus multos dies est moratus; sed cum Heluetiorum aduentus indies magis
ieretur, & Gallici exercitus, qui longè potentior, eos inuadere velle videbatur,
quitatem metuerent, Ollio traiecto Ostianum Ludouici Bozolensis castellum,
filio, vt ante Heluetiorum aduentum inde non discederẽt, se contulerunt: cui cõ-
udenter capto, fortuna quoq; non defuit, quoniam exercitus in Gabionetæ ca-
pressò admodum loco situs, imbrium ingenti copia quæ statim est sequuta, mini-
um incommodum accepisset: sed dum hi exercitus alter Ostiani, Rebeccæ alter
norantur, Pistoriensis episcopus & Vitellius, Heluetijs Italisq; peditibus simul
ctis, in Ferrariensiũ ducis copias quæ ad Finale castra habebãt, impetũ fecerunt;
uis in loco natura & arte valde munito essent, nihilominus Heluetij ferocissimè
im adeuntes, eos multis cæsis fuderunt: inter quos & Cauriana eques pugnans
rfectus, tanto cum Ferrariensium ducis qui Bondini erat, terrore, vt illo Castel-
deserto, nauibusq; quibus eodem in loco pontem imposuerat, eadem celeri-

tate ne se hostes persequerentur retractis, Ferrariã cõfugerit. Heluetij interea in B
mensem agrum descenderant; & nihilominus controuersiarum difficultatumq́; p
Mediolanense imperium, quemadmodum Sedunensis cardinalis & pontificij Cæs
q́ue procuratores postulabant, oppugnare recusantes, progressui moram interp
bant: quin etiam se cum exercitu qui illos Ostiani expectabat, vtpote qui contra G
regem esset progressurus coniungere difficiles præstabant: se in quemcunq; ecclesi
perij locum ad cuius defensionem stipendium acceperant, pontifex iussisset, itur
nihilominus (vt sæpe res imperitè interpretantur) se ad Parmã atq; Placentiam vt
tates apertè ad ecclesiæ statum, aut saltem incerto iure ad Galliæ regem pertine
oppugnandas ituros annuebãt. Petebant quoq; vt antequam castra mouerent, tre
expediti equites, quorum ope commeatum in regione per quam iter faciebant col
re possent, ab exercitu ad se mitterẽtur. Tandem cum equites qui repentè & summ
leritate per Venetorum imperij fines iter fecerant, ad eos venissent, vt in locum al
exercitui vicinum, vbi quid ipsis esset agendum commodius deliberari posset iren
stra mouerunt; & in itinere aliquas Gallorum ac Venetorum copias, quæ vt illos iti
prohiberent, ad Pontolium vel Eupilum lacum constiterant, fuderunt. Vbi propiu
cesserunt, eis persuadere conati sunt, vt se cum eis ad Gallos oppugnandos comp
rent, quam ob caussam multi nuntij & legationes vltro citroq́; mittebantur, & à M
ceo cardinale Capuanus archiepiscopus ad eos est missus: tandem Tigurini, qui vt r
re pollent autoritate, sic maiorem in rebus suis grauitatem profitentur, constanter r
sarunt: ceteri post multam hæsitationem, neq; expressè recusarunt, neq; petitioni
senserunt; exercitum enim sequi non recusabant, sed num eius vestigia in Mediola
se imperiũ essent sequuturi, non exprimebant: itaq; Sedunensis & illorum ducũ, qu
voluntas multis promissis victa fuerat consilio, illos cum sequi non recusarent, faci
quemcunque locum exercitus iuisset duci posse sperantes, progrediendum esse sta
runt. Sic Tigurinis qui numero erant quater mille, Regium versus conuersis, exer
qui partim Gabionetæ, partim Ostiani circiter mensem vnum fuerat, Gambaræ se
ris Heluetijs duobus legatis Sedunensi ac Mediceo cum argenteis crucibus, inte
arma ac tormenta (tantus est hodie religionis abusus) inter impios, homicidas, ra
resq́;, medijs procedentibus coniunxit. Ternis castris per Venetorum imperij fin
Vrceos veteres illorum castellum apud Senatum hoc iter ipsis necessarium esse,
illos lædendi desiderio fieri excusantes, peruenerunt; quemadmodum & illi Andr
Grittum legatum suum Lautrechio vt tormenta Ponteuicum mitteret coactum co
sisse excusarant. Ad Vrceos veteres, nuntij ab Heluetiorum magistratibus missi, qui
uetios ab exercitu discedere iubebant venerunt: nec dissimile mandatum per alios
tios, ijs qui in Gallico exercitu erant, miserunt; quòd nimirum nomine suo indig
esset, in duobus contrarijs exercitibus milites suos cum publicis signis inueniri: ho
verò mandatorum diuersi fuerunt exitus; quia nuntij qui ad fœderatorum exerc
mittebantur, de industria in itinere retenti, ad eos qui cum Sedunensi erant non pe
nerunt: at Heluetij qui cum Gallis erant ferè omnes, non tam (vt creditur) acceptis
datis, vel militiæ diuturnitate, cuius præ ceteris gentibus impatientes esse solent, q
quia Lautrechio, cum ei pecunia ex Gallia non mitteretur, nec quam acerbè in M
lanensi imperio exigebat satis esset, ipsis satisfaciendi facultas deerat moti, repent
scesserunt. Qua in re operæprecium est attendere, quantum malignitas & impru
tia apud principes possit, qui vel negligentia negotia non curant, vel imprudentia
consilia à malis per se non dignoscunt: nam cum trecenta aureorum numûm millia
Lautrechio quemadmodum ei promissum fuerat, parata essent, regis mater nõ tàn
tentiæ eius augendę cupida, quàm vt proprij filij cõmodum obliuioni traderet, ean
cuniam rege inscio per quæstores in alios vsus cõuerti curauit. Quare Lautrechiu
mo perturbatus, & curarum plenus, cum ob Heluetiorum discessum rerum succ
quem antea sibi faustum pollicebatur, valde dubius esset redditus, Cremona & Pic
tone præsidio munitis, cum reliquis copijs se exercitum Abduæ transitu, cùm ob
difficultates in quibus sunt exercitus in fluminibus traijciẽdis, cum in opposita rip
qui resistant, tum quòd eo in loco ripa Mediolanum versus tanto altior sit, vt maius

n tormentis hostibus inferatur,quàm ab illis accipiatur,prohibiturum sperans,Cas- ium petijt. Ab altera parte pontificij legati & duces ab Vrceis veteribus profecti,& io fluuio iterum traiecto, trinis castris commeatus penuriam,quia Giaradaddæ op- a à Gallis deserta, magnam eius copiam subministrabant, haud iam sentientes,Ri- tam peruenerunt. Hîc exercitibus altero flumen transire,altero eum prohibere co- ite,Prosper & reliqui duces se ad ponte͂ inter Riuoltam & Cassianum iaciendu͂ para- nt; quæ res ob hostium impedimentum anceps valde ac difficilis erat:vbi cum duos tres dies varijs disputationibus & consilijs triuissent, tandem Prosper consilijs suis cario,ne gloriæ particeps esset, non communicatis,& ne ei innotesceret,Hispanoru͂ litum opera reiecta, & duabus lintribus ex Brembo flumine occultè acceptis,noctu ximo silentio aliquot Italorum peditum cohortes ad fluuium è regione Vaprij oppi- raijciendum misit. Vaprium oppidum est apertum & sine mœnibus ad Abduæ ripa͂, nq; milliaribus ab Cassiano positum, locus ad fluuium traijciendum opportunus,& nedio paruum muri ambitum paruæ arcis instar habet. Huius loci custodiæ præerat ido Pepolus, qui Octauiano Fregosio equitum turmam ab Galliæ rege attributam eo ducebat:is strepitu audito, si hosti in ripa opposuit;sed scloppetorum grandine lè cedere coactus est; qui se equitibus quos secum habebat,aliquem scloppetario- n numerum, quemadmodum ipse se ab Lautrechio petijsse aiebat, coniunctum ha- ffet,facilè illos repulsurus fuisse creditur.Milites vbi traiecerant in editiorem quen- n oppidi locum atq; aliquo modo munitum, auxilium à Prospero promissum expe- ntes se contrahebant.Prosper autem vbi de felici initio est certior factus,ferè omne͂ rcitus peditatum, qui in varia Giaradaddæ castella erat distributus,cum huiusmodi ndato,vt qui primi eò peruenissent,& sic deinceps alij ordine statim fluuium ijsdem ibus, & duabus alijs quas cum exercitu ad flumina traijcienda vehebant,& eadem te terrestri itinere ad eandem ripam tractæ fuerant,traijcerent,eò conuertit; & ipse q; cum ceteris ducibus ac Mediceo cardinale,Riuoltæ,vt si Galli recederent statim s imponeretur mandato relicto, idem iter est ingressus.Vaprij verò per aliquot ho- nceps fuit Martis arbitriu͂: si enim Lautrechius quamprimum hostes traiecisse cer- est factus,exercitus partem eò conuertisset,quin eos oppressurus fuerit nulli dubiu͂ ed ille vbi per plures horas quid sibi esset agendum dubitasset, Scutum cum qua- gentis cataphractis & Gallis peditibus, & post illos aliquot tormenta misit;qui ce- er eò profecti magna vi locum in quem hostes se receperant eodem tempore quo tera ripa auxilia,quorum spe illi se fortiter defendebant,conspiciebantur,oppugna- æperunt:& Scutus cum omnibus grauis armaturæ equitibus equis relictis,in viaru͂ istijs fortissimè pugnabat: neq; dubium est quin si tormenta in tempore adfuissent, uerint debellaturi: sed iam ab altera ripa Teganes Rhetorum peditum præfectus, æ Hispanoru͂ cohortes Medicei cardinalis & ducum cohortationibus motæ,quan- nauiculæ ferre poterant assiduè transitum accelerabant: sed nullius hortatu, pro- animi magnitudine, & immensa gloriæ siti incitatus, Ioannes Medices Thracio e- insidens, ad alteram ripam transnatauit:eodemq; tempore hostibus terrorem in- t,& amicis spem auxit.Tandem Scutus, etsi eodem tempore torme͂ta sint aduecta, riæ spe, & vexillo vno amisso,se Cassianum recepit:vnde Lautrechius copias om- Mediolanum contraxit: quò vbi peruenit, vel ne concepti odij explendi occasio- amitteret, vel vt huius spectaculi atrocitate hominum animis terrorem incuteret, stophoru͂ Palauicinum, spectaculo ob familiæ splendore͂, viri amplitudinem,æta- & quia multos me͂ses ante bellum in carcere͂ coniectus fuerat miserando, publicè e plecti iussit.Abduæ transitus Prosperi nome͂ quod antea ob Parme͂sem receptu͂, eiusdem in rebus gerendis tarditatem, Romæ & per vniuersum exercitum infame ad cœlu͂ vsq; tulit:cum enim sæpe nouissimæ res præcedentium memoria͂ deleant, audes quòd sine sanguine & sine periculo,sed consilio & industria prorsus peritis- imperatore digna,eius fluminis transitum,quo Lautrechius tam certò se illum pro urum sibi pollicebatur, vt præter ea quæ palam prædicabat,id etiam per literas re- nitùs affirmasset,hostibus surripuisset,passim celebrabantur: nec tame͂ deerant qui eris aut verisimilibus rationibus huius facti gloria͂,quòd neq; in inueniendo, neq;

in perficiēdo virtus vlla rara,ſeu induſtria enituiſſet: propterea quòd ipſa natura per
omnes qui in fluminum tranſitu aut viarum anguſtijs impedimentum inueniunt , vt
ſupra vel infra vbi non eſt qui impediat, tranſire nitantur doceat , imminuere conar
tur : Vaprij tranſitum propinquum , maximè opportunum & ſemper tritum fuiſſe;La
trechium verò in eo muniendo negligentem extitiſſe;eiusq; negligentiam induſtrię
cum nullum reliquiſſe aiebant:qua enim alia in re Proſperi prouidentiam,niſi quòd n
ues occultè comparaſſet , & rem neceſſario ſilentio adminiſtraſſet commendari poſ
nimis diligentes rerũ iudices,& ad dubios errores reprehēdendos,quàm ad certa fa
laudandanda promptiores , eius induſtriæ famam minuiſſe non contenti,neq; prud
tiam neq; decētem ordinem in eo fuiſſe reprehendebant: nam cum militibus ad op
ferendam deſtinatis , qui Treuij , Carauagij & varijs in locis erant,vt ſe non antè itin
darent mandaſſet,quàm Vaprium à præmiſſis peditibus occupatum cognouit,primi
ante meridiem ad fluminis ripam vltra quatuordecim horas poſtquam alij tranſiera
peruenire potuerunt:ita vt dubium non ſit,quin ſi Lautrechius quamprimum id cogn
uit,idem quod pòſt multas horas fecit , ſtatim feciſſet,Vaprium recuperaturus,& pe
tes qui tranſierant,quia ſerò auxilia perueniſſent debellaturus fuerit. Hi tamen homi
ſermones,Proſperi gloriã minimè obſcurarunt: quanquam hoc plerunq; facimus,vt
ſilia euentis ponderemus:& cui benè quid proceſſerit,multùm illum prouidiſſe;cui
cus,nihil ſenſiſſe dicamus. ſic ſit, vt ſæpe numero quæ à conſilio profecta ſunt,fortun
& quæ à fortuna,conſilio tribuamus.Lautrechio ab Abduæ ripa recedente,quin hoſ
qui ſequenti die Riuoltæ & Caſſiani pontem iecerunt , quamprimùm fieri poſſet M
diolanum petere deberent , nulli dubium erat;& nihilominus Proſper,cuius conſili
à vulgo improbatũ,ab rei militaris peritis probabatur , primo die longiori circuitu M
riniani , quod oppidum æquè à Mediolano & Papia diſtat , metari voluit; cum enim
tempeſtatem iam frigidam,& pluuiã,in campis metari non poſſet,Mediolano ab ea p
te,à qua ſi(vt credebatur difficilis foret expugnatio)ſe illicò Papiam,vbi Lautrechius
vires omnes Mediolani collectas haberet,nullum præſidium reliquerat,vt in ea vrbe
mnium rerum copia affluente,atque opportuna,belli ſedem locaret conuertere poſſ
exercitum admouere magis opportunum duxit. Ab altera verò parte Lautrechius c
exiguas admodum peditũ copias habebat , primo de vrbe ſolùm tuenda cogitauer
poſt ſuburbijs deſertis hoſtibus locum caſtris oportunum & ſic expugnationi ocioſe
cumbendi facultatem relinqui animaduertens,ſuburbia quoq; tueri ſtatuit:quod co
lium certè ſi eam vigilantiam quam poſtulabat coniunctam habuiſſet , validum ac p
dens erat:& cuius ope ob improuiſos caſus qui intra pauciſſimos dies euenerunt,
longè diuerſum quàm habuerunt ſucceſſum habuiſſent: Fœderatorum verò exerci
cuius maxima pars Mariniani & Heluetij vlterius ad Claraualленſe cœnobiũ caſtra h
bebant, tres dies tormentorum quæ ob viarum difficultatem aduehi nõ potuerant
pectandorum gratia , ijs in caſtris moratus , decimanona Nouembris die Mediolan
verſus,niſi eodem die ciuitatem ingrederetur , ſequenti die Papiam ad quam occup
dam iam expeditorum equitum pars miſſa fuerat , petendi conſilio iter cœpit : acci
autem eius diei mane res memorabilis : nam cum legati & præcipui exercitus duces
prato quodam propè Claraуallem, vt Heluetijs prӕeundi ſpacium darent conſtitiſſe
ſuperuenit homo quidam ſenex,aſpectu & habitu plebeius,qui ſe à ſancti Syri curial
miſſum aiens,maximis obteſtationibus vt progrederentur vrgebat: ptopterea quod
dine ſic conſtituto nõ modò eius parœciæ curiales, ſed & vniuerſus Mediolanenſis p
pulus,vbi exercitus appropinquaſſet,ad omnium campanarum ſonitum contra Gal
arma ſumptutus eſſet; quæ res eo admiratione eſt viſa maiore,quòd quantacunque d
gentia perquiſitus,neq; qui fuerit,neq; à quo miſſus, inueniri vnquam potuit.Exerci
itaq; acie ad pugnam inſtructa Romanam portam verſus maioribus tormentis ad cu
dam viæ quæ Papiam ducebat caput hærere iuſſis , contendit ; cuius primum agmen
quo erant Hiſpanorum pedeſtres copię,quem Piſcarius ducebat nocte iam imminen
ad foſſam inter Romanam & Ticinenſem portas acceſſit; & ſclopetarijs contra vall
quod Vicentinnm dicitur prope eam portam quę Ludouica nuncupatur,magis tent
di gratia quàm victoriæ ſpe collocatis, Veneti pedites quibus eius valli cuſtodia c

comm

nissa,ne hostium quidē aspectu expectato,incredibili animi abiectione terga ver-
s,fugæ se dederūnt:idē & Heluetij qui prope illos erant fecerūt: & sic Hispani pe-
fossa sine difficultate valloq; superatis,suburbiū sunt ingressi; quo in motu Theo-
; Triultius qui inermis mulæ insidens ad rumorē accurrebat leui vulnere accepto
s fuit; qui pòst à Piscario libertatem viginti aureorum numûm millibus redemit:
eas Grittus difficillimè euasit; fugientes autem vnà cum Gallis longo circuitu in
n se receperunt: in qua quia nihil ad defensionem compararant, & paucos pedi-
ıbebant,populumq; ad defectionē pronum, circa arcem primùm substiterunt. At
rius secundam fortunam diligenter secutus, cum ad Romanam portam peruenis-
bis enim & suburbiorum portæ idem retinent nomen)à Gibellinę factionis prin-
us qui portam occuparant intromissus fuit;& paulo pòst per Ticinensem portam
iceus cardinalis,Mantuanus marchio, Prosper & exercitus pars eadem via sunt in
; ita vt victores quonam modo, quoúe errore tantam victoriam tam facilè essent
ti ferè ignorarent. Sed potissima caussa in Gallorum negligentia fuit: quantum e-
nimaduerti potuit, Lautrechius exercitum eo die castra mouisse non cognoue-
ıò opinio est vias maximis imbribus redundantes hostes eo die tormenta,sine qui
ıburbiorum propugnacula oppugnaturos minimè credebat, nō moturos ei spem
e;ideoq; eodem tempore quo illi sunt ingressi, cum alijs ducibus inermis & ocio-
er vrbem equitabat; & Scutus superioris noctis vigilia fessus, in hospitio suo dor-
at: & nihilominus opinio est illum postquam milites ex fuga in arcis area colle-
, minimè paruam hostes,quorum pars nullo ordine in vrbe erat,pars eodem mo-
suburbijs manserat,pars foris dispalata ac perturbata castra habebat,lædendi oc-
ıem habuisse;sed timore ac tenebrarum errore quo minus hostium statum tam ci-
gnosceret impeditus,eadem nocte cum exercitu Comū petijt,&quinquaginta gra
maturæ equitibus & sexcentis peditibus illic relictis, per Incini plebem itinere
, Abduaq; Leuci superata,& Mediolanensi arce idoneo præsidio firmata,& com-
ı munita se in Bergomensem agrum contulit.Mediolanensium exemplum Lauda
eia & Papia sunt sequutæ: Eodemq; tempore Pistoriensis episcopus & Vitellius,
arma à tergo relicta,Placentiam petierant,sponte in eam vrbem sunt admissi:ean-
; fortunam & Cremonenses sunt sequuti:quò cum non modò de Mediolanensiū
ı mutatione,verùm etiam Gallicum exercitum fusum esset allatum,populus ad ar
ncitatus, imperij & Mediolanensium ducis nomen inclamare cœpit: quod vbi
echius, qui iam in Bergomatium fines peruenerat cognouit,Scutum cum copiarū
ad eā vrbem recuperandam misit:quo à populo repulso, Lautrechius, etsi cum à
eluetijs qui Placentiæ erant facilè auxilium accipere possent, paruam felicis suc-
spem haberet,tamen cum omnibus copijs eò contendit:sed tamen prius quoniā
res sustinendas tenues vires sibi esse censeret, vt Federicus Bozolensis Parmam
eret mandauit;quæ res illi feliciter successit; quoniam Pistoriensis episcopus,quā-
Mediceo cardinale vbi Cremonensium defectionem audiuit,vt Heluetiorum par
d eos confirmandos mitteret mandatum accepisset,tamen quòd eos ad Genuen-
uæ decernebatur expeditionem ducere cuperet, eos diuidere cum se alijs nego-
plicare nollet, tandiu est cunctatus,vt Lautrechius arce potiretur;neq; aliud quā
i qui statim legatos ad delicti veniam deprecandam misit, præsidium adesset,fa-
am recuperarit: qua ex re animum recipiens, illicò Federico Bozolo vt Parmam
esereret, per nuntios mandauit:sed Federicus iam inde profectus cum copijs suis
m traiecerat;& Vitellius qui cum suis Placentiam petebat,quum Federicus disce-
haud procul agens,maximo populi cōsensu vocatus,erat ingressus,& Mediolano
ıis eius imperij locis occupādis, vt sumptibus modum imponerent operā dantes,
ius eodem tempore cum Hispanis,Germanis & Rhetis Comum fuit missus:quam
ı vbi tormentis quatere cœpit,qui in ea erant auxilium nō sperantes, ea lege vt &
milites,& ciues cum rebus suis seruarentur conuenerunt;& nihilominus Hispani
Galli essent discessuri, magna cum Piscarij infamia qui pòst à Ioanne Gabaneo,
m militum duce fidei fractæ insimulatus, ad singulare certamen fuit prouocatus,
tem diripuerunt. Eodem tempore Verulanum episcopum Mediolano ad Helue-

tiorum animos confirmandos miſerunt: quem illi quia milites ſuos contra Galliæ
progreſſos moleſtè ferentes, non modò Sedunenſem cardinalem ac pontificem &
nes eius miniſtros, ſed inter ceteros præcipuè Verulanum, quòd cum eo tempore
milites ſunt conſcripti pontificius apud ipſos internuntius fuiſſet, vt illos ad eam le
qua conceſſi fuerant transgrediendam induceret elaboraſſet, accuſabant; vbi Bil
nam peruenit in carcerem coniecerunt. Ad hunc ſtatum redactæ erant bellicæ res
gna cũ pontificis ac Cæſaris victoriæ firmandæ ſpe: quoniam Galliæ rex niſi multo
poris ſpacio nouas copias in Italiam mittere non poterat; & eorum qui ei Mediola
cum maxima eius imperij parte eripuerant potentia, non modò ad id tuendum, ve
etiam ad ea quæ etiam tum in hoſtium poteſtate erant expugnanda idonea videb
imò venetus Senatus tanto ſucceſſu territus, & ne bellum contra alios cœptum,
pſorummet tecta transferretur metuentes, ſe vt Gallicus exercitus imperij ſui fin
excederet effecturum pontifici ſpem faciebat: ſed ex inopinato caſu repentè inopi
conſilia originem habuerunt. Leo enim pontifex Kal. Decembris inexpectata mor
bijt: qui cum in Manliana villa quò ſæpe animi cauſſa ſe conferebat, Mediolani
nuntium accepiſſet, ex eoq; incredibilem voluptatem percepiſſet, eadem nocte le
bri correptus, ſequenti die ſe Romã ferri curauit: & quãuis eius morbi initiũ à me
parui fieret, intra pauciſſimos dies non ſine magna veneni ei, vt ferebatur, à Berna
Maleſpino ipſius cubiculario, atq; à poculis miniſtro propinati ſuſpicione interijt:
nabous verò, etſi huius ſuſpicionis cauſſa in carcerem fuit coniectus, res tamen
Mediceus cardinalis vbi Romam venit, ne maioris cum Galliæ rege, cuius opera
autoribus atq; coniecturis incertis Bernabous ei venenum dediſſe ferebatur, odij
trahendi occaſionem haberet, eum dimitti curauit, vlterius non fuit inquiſita. Obij
tem ſi hominum opinionem intueare, in ſumma felicitate & gloria, cum Mediolar
victoria periculis ac ſumptibus immenſis, quibus quamuis pecunia exinanitus, qu
ratione proſpicere cogebatur, eſſet liberatus; & multo magis quia paucos dies ant
tum ſuum Placentiam, & eodem quo obijt die Parmam captam intellexerat; quo
ita exoptabat, vt certum ſit illum quum bellum contra Gallos ſuſcipere ſtatuit, M
ceo cardinali id diſſuadenti, illas duas vrbes eccleſiæ iterum ſubijciendi deſideric
tiſſimum ad id impelli; quod ſi aſſequeretur, motem ſibi minimè moleſtam fore, d
ſe. In eo autem principe multa laude, & multa pariter vituperatione digna extite
de ſe quoq; expectationem cum ad pontificatũ eſt aſſumptus, vehementer fefellit:
ior enim in illo prudentia, ſed longè minor quàm ab omnibus cenſeretur probitas
ruit. Pontificis morte Cæſaris in Gallia ciſalpina res valde inclinarunt: neq; enim d
erat, quin Galliæ rex eo hoſte cuius pecunijs bellum & cœptum & geſtum erat e
cto, animum reſumens nouum in Italiam exercitum eſſet traducturus; & quin Ve
eandem ob cauſſam in fœdere cum illo eſſent permanſuri: ex quo Cremonę & Ge
oppugnandæ conſilia impediebantur; & Cæſaris miniſtri qui ad eam vſq; diem diffi
ter Hiſpanos milites aluerant, exercitum ſuum, quum Cremona, Genua, Alexan
Mediolanenſis, Nouarienſis, Tretij, Picighitonijs, Domoſſulæ, & Aronæ arces, cum
uerſo Lario lacu, ab regij miniſtris poſſiderentur, non ſine periculo minuere cogel
tur. Pontremulenſis quoq; arx, antea amiſſa à Sinibaldo Fliſco & Nuceti comite fui
cuperata, ſub eius imperium redierat. Nec verò Galliæ regis res trans alpes feliciter
ceſſerunt; Cæſar enim bello ei illato Tornacum, & paulo pòſt eiuſdem ciuitatis ar
in qua multa tormẽta eorumq; apparatus erant, cœpit. Ob pontificis mortem noua
miniſtratio, noua conſilia, & alius rerum ſtatus in Mediolanenſe imperium eſt intro
ctus: Cardinales Sedunenſis & Mediceus ſtatim vt in nouo põtifice eligendo adeſſ
ſe Romam contulerunt; Cæſariani ſibi mille & quingentos Heluetios pedites retir
runt, ceteri omnes, & Germani quoq; dimiſſi abierunt: Florentinorum copiæ in He
riam redierunt: Pontificiarum verò copiarum partem Guido Rangonius Mutinam
xit: altera pars cum Mantuano marchione in Inſubria manſit; id autem magis pro
conſilio quàm pontificij Senatus conſenſu fecit: illi enim inter ſe diffidentes nihil d
nere poterant; adeò vt cum Lautrechius quòd eccleſiæ milites in Galliæ regis, qu
res à maioribus ſuis tanta pietate pro eccleſia geſtas eccleſię patroni, eiuſdemq; pri

ge

filij nomen obtinebat,detrimentum in Insubria hærerent,apud illos quereretur,
n aliud responsum aliamúe sententiam tulit, nisi se id futuri pontificis iudicio per
e. Heluetiorum qui Placentiæ erant pars cum Pistoriensi episcopo,Mutinam pe-
t,vt illam ciuitatẽ & Regium cõtra Ferrariensium ducem tuerentur:qui post Leo-
itum, cum centum grauis trecentis leuis armaturæ equitibus & duobus peditum
us egressus,Bondino,Finali,Mutinæ montem & Caferoniana,ex incolarũ volun-
Luco ac Bagnauacauallo,alijsq; Aemiliæ oppidis paruo labore receptis, Cento
itum admouerat, Placentiæ ex Heluetijs Tigurini manserunt,à quibus quòd dis-
nollent, vt mille ad Parmæ custodiam irent impetrari non potuit: quæ ciuitas,
ferè deserta esset, Lautrechio qui cum sexcentis cataphractis & duobus ac quin-
peditum millibus Cremonæ erat,vt eam expugnare niteretur,præsertim Federi-
zolensi, cui quod peculiarem illarum rerum notitiam haberet, plurimum hac in
uebat, ad id eum incitante, animos addidit: idcirco vt Bonauallius cum trecen-
aphractis,& Federicus atque Marcus Antonius Columna,alter cum ijs quos Gal
duxerant, alter cum Venetorum peditibus, numero in vniuersum quinq; millia,
npore illam vrbem adoriretur, constitutum fuit:in qua septingenti Itali pedites &
uaginta Mantuani cataphracti erant, & populus pontificij imperij studiosus, sed
inermis, & ob Gallorum, & Federici acerbitatum memoriam animo deiecto:his
ebat, quòd illa ciuitatis pars quam pontificius exercitus expugnarat, muris deie-
tebat:inuitabat præterea pontificatus interregnum,in quo populorum animi nu-
& præfecti cuius gratia se periculis obijciant ignorantes, magis propriæ salutis
ciuitatum tuendarum studiosi esse solent. Hac igitur spe, Gallorum peditatu no-
cundo Pado Turricellam vsque misso,vbi se illis equites qui terrestri itinere Cre
venerant coniunxerunt, multisque nauibus Cremonia aduectis, noctu Padum
cellæ duodecim procul ab Parma milliaribus Marco Antonio Columnæ vt cum
o peditatu,qui ad Olliũ castra habebat,sequeretur, significãtes traiecerunt.quod
adem nocte subolfecisset Franciscus Guicciardinus, qui Mediolano Medicei car
s iussu, ad Parmæ custodiam erat profectus,noctu populo conuocato, eoq; ad sui
defensionem excitato, & mille hastis quas ante biduum,quæ accidere possent
ns, Regio adferri curauerat, distributis, multas difficultates ob paruum militum
erant numerum,ad eam sine populi auxilio in quo in rebus inopinatis ac pericu-
b multitudinis naturam firmum fundamentum iaci non potest,tuendam minimè
um animaduertens,rebus ad defensionem necessarijs comparandis diligenter o-
dabat:cumq; hostes Codipontis ingressu prohiberi non posse videret,milites &
omnes in alteram ciuitatis partem contraxit; quod non sine maxima difficultate
tum:propterea quòd cum multis ex populo,illam defendi posse leuiter esset per-
n, & eius partis incolis propria tecta deserere durum videretur, neq; rationibus
autoritate, nisi quum hostes appropinquarunt ad id flecti poterant; qui quòd
enses nimis diu distulerant parum abfuit, quin illis permixti alteram ciuitatis
n in qua multæ erant difficultates, & præcipuè pecuniæ minimè opportuno tem-
enuria (erat enim is ipse dies quo militibus qui se nisi intra vnius diei spacium
dia penderẽtur, vrbe egressuros attestabantur, satisfieri debebat)ingrederentur.
die Federicus Bozolensis, cum tribus peditum millibus & nõnullis expeditis e-
us Codipontẽ desertam est ingressus:sequenti die adfuit Bonauallius cum Gallis
bus, & M.Antonius Columna cum duobus ex Venetorum exercitu peditum mil-
duobus tantùm maioribus tormẽtis, quos Sagros ipsi vocant,aduectis; propterea
eo anni tẽpore in depressis& Pado vicinis locis eiusmodi viæ sunt,vt nulla ratione
tem summa cum difficultate murales huiusmodi machinæ,præsertim paulo gran-
,idq; non sine temporis iactura ipsorum consilijs in celeritate positis,prorsus ad-
ehi possint:nam si moram aliquam interposuissent,metuebant(& si frustra)ne vel
a vel Placentia auxilia mitterentur: populum tamen ex agricolarum fugientium
nibus maiora tormenta aduehi opinio inuaserat: qua re mirum in modum territi,
to magis quia Federicus Bozolensis cum quosdam ciues in agro cœpisset, eosq;
ndam Parmensium exulum quos secum habebat opera artificiosè, cum Marco
Anto-

Antonio Columna & Gallis magnas copias cum tormentis aduentare, opinio
buiſſet, Parmam ire permiſerat; qui cum multa ſupra veritatem de hoſtium viribu
liſſent, omnem populum tanto terrore repleuerunt, vt non modò plebs paſſim i
bus vijs ea de re ageret, ſed & ipſorum Senatus, & illi magiſtratus qui publicę rei
habebant, præfectum, vt quo ſe & milites ſuos captiuitatis & ciuitatem direptio
riculo liberaret, ipſos cum hoſtibus paciſci pateretur rogare cœperint: quibus du
fectus rationibus ac precibus obſiſtit, & tempus altercationibus teritur, noua
difficultas: milites enim cum ſtipendij numerandi tempus adeſſet, ſe exire velle
cantes tumultuabantur: præfectus tamen multis adductis rationibus à ciuitate v
niarum partem quam cum antè promiſiſſet pòſt dare neglexerat ſubminiſtraret
pſos apud futuros pontifices quodcunq; tandem conſilium capturi eſſent, non
excuſaturum oſtendens, impetrauit: qua pecunia tumultum, vt potuit, ſedauit:
in populo metus creſcebat; & milites ſe quòd pauci eſſent, in illorum poteſtat
qui animaduertentes, & totius ciuitatis animos vacillare intelligentes, in maxim
intus & foris eodem tempore oppugnarentur metum redacti, potius vt ciuitas i
uis pactione dederetur, quàm in hoc periculo manere cupiebant: qua in rerum
ua confuſione, valde neceſſaria fuit præfecti conſtantia; qui modò milites ſuo c
communicato periculo, confirmans, modò ciuitatis primores in conſilium conu
cohortans, & cum eis differens, timorem vanum eſſe oſtendebat; affirmans hoſ
gna tormenta non aduehere, ſine quibus illos ſcalis in ciuitatem cuius iuuenes
bus coniuncti longè maiorem impreſſionem repellere poſſent, irrupturos time
culum eſſet: ſe ad auxilium petendum Mutinam vbi Heluetij, Vitellius, & Guido
nius cum copijs ſuis eſſent miſiſſe; nec ſibi dubium eſſe, quin ad ſummum per to
ſequentem diem huiuſmodi auxilia eſſent affutura, quibus hoſtes recedere cog
illos nanq; honoris ſui ratione, & ne Parma amiſſa maiores errores ſequerētur
cum tantas copias haberent, ad id cogi: ad eundem quoq; finem Placentiam, v
eaſdem ob cauſſas maxima ſpes fieret miſiſſe: debere ipſos cogitare, ſibi ponti
à quo ornatus & euectus fuerat defuncto, nullam amplius cauſſam aculeumúe
quum eſſe, quo ſi res in eo ſtatu quem ipſi ſibi fingerent, eſſent, vt ſponte ſe tam
ſto periculo exponere deberet, propterea quòd, vt ſemper res ipſa docuerat, d
pontificis miniſtri ab futuro pontifice honores præmiaúe nulla expectare poſſe
facilè fieri poſſe, vt nouus pontifex Florentiæ patriæ ſuæ hoſtis eſſet futurus: qu
vt neq; publicis neq; priuatis de cauſſis ſibi pontificij imperij potentia eſſet exo
contra verò multa accidere poſſe ob quæ eius depreſſio gratiſſima ſibi eſſet fut
Parmæ neq; coniugem neq; liberos vllaúe bona, quæ ciuitate ſub Gallorum im
redeunte, illorum libidini, inſolentię, & rapinis ſubiecta fore, ſibi metuendum e
bere: quocirca cum ſibi neq; Parma defenſa proprium commodum vllum eſſet
dum, neq; ſi eadem dederetur, mala quæ ſub acerbo Gallorum iugo erant exp
tuenda: cumq; ſi ea vi caperetur, ipſe ijſdem periculis quibus ceteri eſſet ſubiect
ſtantiæ ſuæ nullā aliam cauſſam eſſe, niſi quòd hoſtes cum magna tormenta (vt
erat) non haberent, ad eam expugnandam minimè idoneos eſſe manifeſtè perſ
poſſe ipſos cogitare, ſi id metueret, ob commune in omnibus hominibus propr
tis ſtudium, ſe deditioni non repugnaturum; cum præſertim & quòd interregnu
& quòd ipſe tantas vires vt ſe populi voluntati opponere poſſet Parmæ non h
huius ipſorum conſilij culpa ſibi objici minimè poſſet: quibus rationibus nunc
ſeorſim alloquendo, nunc cum omnibus ſimul diſputando, nunc mœnia obeun
q́ue comparando, tempus fallens, totam noctem eos detinuerat: animaduerten
illos, etſi vehementer, non aliam ob cauſſam quàm ob ſummum expugnation
ptionisq; metum deditionem meditarentur, eo tamen retineri, quòd ſi abſq; ei
ſenſu deditionem facerent, perduellium notam ſe vitare non poſſe intelligere
diei qui Thomæ apoſtolo ſacer eſt aurora illuceſcente, cum iam ex duorū torm
quæ ea nocte collocata fuerant, pilis directorum, tormenta ad mœnia verberan
adeſſe cognoſci incœpiſſet, præfectus ſe ſi in Senatum rediret omnium ſentent
tatas, animosq́ue confirmatos, inuenturum credidit; ſed prorſus contrarium re

ı eo magis auctum, quo ipsi quòd iam lucis initium adesset periculo se propinqui
ſſe putabant, adeo vt iam nihil auscultantes, non modò apertissimè vrgere, verùm
ıttestationibus, & ferè tacitis minis vt deditioni assentiretur instare inciperent:
cum disertè respondisset, sibi cum ipsis hos sermones hęcq; consilia, quéadmo-
aiores vires Parmæ haberet esset facturus, impedire in potestate sua nõ esset, nul-
am iniuriæ quã sacrosanctam sedem & se eius ministrum afficere meditabãtur cõ
ionem relinqui, nisi quòd illos si deditionẽ facerent, in dominum suum perduel-
: fidei violatorum notam vitare non posse videret, sacramentumque quo se ante
s dies in augustiori ciuitatis templo pontificiæ sedi ipso stipulante solemni ritu
ıxerant, vehementissimis verbis exprobãs, ipsos certò sibi persuadere posse etiam
ſſimã sibi ob oculos necem proponerent, nisi aut nouæ copiæ, aut maiora tormen
ostium exercitum superuenirent, aliòue casu succumbendi periculum, quàm de-
nis spes maior esset, cerneret, nullam aliam à se sententiam extorsuros affirmauit.
: dictis cum partim vt maiori autoritate auribus pectoribusque illorum infixã mã
, partim vt multa quę si hostes (vt credebatur) eo die oppugnationem aggrederen
nt necessaria, constitueret, Senatu esset egressus, diu dubij & ferè attoniti hæse-
andem timore omnes alias rationes superante, cum in omnem euentum qui de
ɔne agerent emittere statuissent, aliquot ex suo numero ad præfectum, qui ipsos
eo obstinatè persisteret vt ipsos saluti suæ consuleret assentiri nollet, quo ma-
ſimum direptionis periculum vitarent suo iure id facere statuisse, illi signi-
t miserunt: sed eo ipso tempore quo legationem exposituri erant, illorum qui
tarum & mœnium custodiam erant clamores, & altissimæ turris campanæ hos-
e instructa Codiponte egressos, ad mœnia oppugnanda accedere significantes
cœperunt: quare præfectus ad illos, qui nondum loquuti erant conuersus, dixit:
nes maximè vellemus non est iam pacifcendi tempus; ncesse est vt aut nos for-
eamur; aut turpiter diripiamur; aut captiui simus; nisi Rauennam & Capuam
placeret, quæ dum cum hostibus in mœnibus paciscerentur, direptæ fuerunt.
ıc vsq; quod ab vno homine præstari poterat præstiti, vosq; comodi vestri caussa
duxi, vt aut vincere aut mori sit necesse; si nunc solus vrbem tueri possem, nulla
deessem; sed id sine vestra ope fieri non potest: quapropter videte ne ad vitam
ı vestra, & coniugum liberorumque pudicitiam, quod facilè potestis, tuenda mi
tes ac vehementes sitis, quàm in Gallorum, qui vt omnes nostis, vestri capita-
tes sunt, iugo nulla necessitate coacti expetendo importuni fueritis. Quibus
um equum in aliam partem conuertisset, omnibus timore, & quòd aliorum re-
um experiendorum non iam tempus esse eis videretur perturbatis, & deditionis
ıibus depositis, propugnationi operam dare fuit necesse, quoniam hostium
ım magno scalarum numero pridie ex agro collecto, ad propugnaculum, quod
ı versus Federicus fieri curarat, accesserat, idque fortiter oppugnabat: eodem-
npore altera pars, portam quã Regium itur acriter expugnare nitebatur; nec
interea in duobus alijs locis pugnabatur: quã in re tanto maiorem in pro-
ıdo qui in ciuitate erant laborem sustinebant, quo hostes minus fatigati, & ma-
um ac præsertim Federici verbis accensi, & ciues terrore pleni (paucis exceptis)
non accedebant: imò maxima ex parte quasi singulis momentis extremum ciui
cidium expectarent, domibus inclusi manebant. Hæc oppugnatio sæpius instau-
atuor horas continuit, ciuitatis periculo, non solum ob hostium quibus cum plu
x partibus verberarentur ac sauciarentur animus deficiebat, fatigationẽ, verume-
. cum ciues propugnationẽ feliciter succedere viderent, audaciores facti, paula-
mœnia accurrebant, subinde decrescente: nec præfectus interea omnibus rebus
rijs diligenter comparandis defuit; adeo vt antequam pugna finem haberet, non
ɔopulus vniuersus, & ipsi religiosi homines ad mœnia propugnanda accurerent,
etiam innumerę mulieres viris suis vinum, aliaq; ad eorum vires reficiendas adfe
taq; hostes victorię spe abiecta, cum multorum ex suis cæde ac vulneribus in Co
em regressi, sequenti mane abierunt: & vnum aut alterum diem circa Parmam
Federico se hac in expeditione, cuius autor fuerat, nulla alia re se deceptum af-

X

ſirmante,niſi quòd præfectum virum minimè militarem,quique paulo ántè in ea
uitatem venerat, pontifice mortuo, ſe potius absque vlla emolumenti ſpe per
obiecturum, quàm cum id abſque ſuæ exiſtimationis iactura infamiæúe nota fa
poſſet, ſaluti ſuæ conſulturum non crediderit, trans Padum redierunt. Parm
fenſio Gallorum rebus plurimum obfuit; quia Mediolanenſem, & ceteros eiu
perij populos ad ſe tuendos audaciores,quàm antea eſſent fecit; præſertim verò
paucos in ciuitate milites fuiſſe, nullaque auxilia acceſſiſſe notum erat: quoniam
Placentia ſe quisquam mouit, neque Heluetij qui Mutinæ erant, neque Guido
gonius Vitelliusúe Parmenſibus opem ferre voluerunt; & Guido quidem quò
ſi Ferrarienſis cum Centum,quod Bononienſes tuebantur, expugnare non potu
in Heluetiorum aduentu ſe Finale recepiſſet, tamen ne Mutinam præſidio nud
oppugnatum veniret periculum eſſe diceret: Piſtorienſis verò inter vehementiſſ
Guicciardini preces.& Vitellij, qui propria cauſſa illum vt cum Heluetijs ad Vrb
tium ducem itinere prohibendum in Flaminiam tranſiret incitabat,ſuaſiones, v
lans, & implicatus dubiusque hærens, tantum in conſilio capiendo temporis in
poſuit, vt neutrum fecerit: nam & Parma proprijs viribus fuit defenſa, & Hel
tandem ſtipendijs non acceptis, caſtra mouere noluerunt, Vrbinatium duci,null
Flaminia impedimento fuit: qui vt vnà cum eo Malateſta & Horatius Ballioni
tres, ille vt amiſſum imperium recuperaret, hi vt Peruſiam redirent, ducentis gr
trecentis leuis armaturæ equitibus,& 3 peditũ millibus,qui partim amicitiæ gratia
tim ſpe prædæ ſponte illos ſequebantur, Ferrariæ collectis ibant: neque enim
Gallis vel à Venetis aliam opem impetrare potuerunt,niſi quòd militibus ſuis illo
quendi poteſtatem fecerunt; & Veneti Malateſtæ & Horatio à ſtipendijs ſuis di
dere permiſerunt. Itaque Ferraria Lucium Pado profecti, nullo in pontificio in
rio qui obſtaret inuento, vbi ad Vrbini fines acceſſerunt dux à populis vocatus,
tim omnia (ijs quæ Florentini poſſidebant exceptis) ſua recuperauit: deinde Pi
rum conuerſus, eadem facilitate ciuitatem recepit: & paucorum dierum ſpacio e
arcem; ac fortunam ſecundam ſequutus Ioannemaria Varano veteri domino ciuit
qui quo illuſtrior fieret,ducis nomen à Leone erat adeptus Camerino pulſo,Sigiſ
dum adoleſcentem ex eadem familia, qui ſe in eo melius ius habere aiebat, priori
ce tamen,qui Aquilam confugerat,arcem obtinente, in regno locauit. His geſtis
Malateſta & Horatio Ballionijs ſe Peruſiam,quam ciuitatem Florentini non tam
prio conſilio,quàm Medicei cardinalis voluntate defendendam ſuſceperant con
tit.Mediceus autem cardinalis ad id vel odio & inimicitia,quæ illi cum Vrbinatium
ce & Ballionijs intercedebat, vel quòd illorum propinquitate ſuam Florentiæ au
tatem in diſcrimen conijci poſſe exiſtimaret, vel cum ad pontificatum aſpiraret,q
ipſe ſolus in interregno pontificij imperij defenſor eſſet, exiſtimationis ſibi concil
dę ſtudio motus;quoniam cardinalium collegium omni prorſus pontificij imperij
tis;ſiue cuiusquam in Gallia ciſalpina, ſiue in Hetruria, ſiue alibi eſſet tuendæ,
tum erat,partim quia cardinales in varias factiones erant diſtracti,& ſinguli in po
ficatus adipiſcendi cogitationibus immerſi; partim quia neque in ſacro ærario,ne
in Angelica arce vlla erat ab Leone relicta pecunia; qui vt erat in omni ſumptu
fuſus, non modò pecuniam ab Iulio relictam, & ingentem auri vim ex quibus
aulæ muneribus recens creatis quadringentorum auri pondo ex annuis pontif
tus cenſibus diminutione conſumpſerat, verùm etiam magnum æs alienum relic
rat; & inſuper omnes pontificiæ gazæ gemmas, aliasque precioſas res oppignora
rat: ita vt argutè à nonnullis dictum fuerit: reliquorum pontificatum pontifi
morte terminari, ſed Leonis pontificatum multos annos poſt in uita futurum: T
tum cardinalium collegium Vrſinum archiepiſcopum, vt Balliones inter ſe co
liare niteretur Peruſiam miſit: ſed cum is Gentili ob Ioannispaulis filiorum affi
tem ſuſpectus eſſet, & leges non ſatis tutæ proponerentur, nihil eſt factum,ſi
penultima anni die Vrbinatium dux, Melateſta & Horatius Balliones & Cam
Vrſinus, qui aliquot militibus ſponte ipſum ſequentibus, ſe iterum illis coniu
rat, ad ſancti Ioannis pontem ſunt metati; vnde Baſtiam vſque & ad vicina loca ca

sis, dies noctesque Perusiam infestabant; quò pręter quingentos pedites à Gen nscriptos, Florentini quibus dux dum se Pisaurum conuertit, spacium dedit, ditum millia, centum leuis armaturæ equites Guido Vaina duce, & centum ac grauis, cum centum leuis armaturę equitibus Vitellio duce miserant. Quo tem- Insubria in summo ocio viuebatur, & nihil vtrinque præter prædam excursio- fiebat; quas vt etiam in pontificij imperij locis facerent, Galli qui cum duobus is Cremonæ manserant, pontem Pado imposuerant, quo sæpe in Placentinum nensem agrum excurrentes, totam regionem infestabant: & quamuis Prosper à ducibus incitatus se ad Tretium oppugnandum ire velle diuulgasset, iamque ita præmisisset, id tamen quod vt si fortè Galli aliquem in pontificio imperio um habere cœpissent, ei opem ferre posset exercitum alicubi implicari minimè unum esse diceret, non perfecit: qua in re mentem à verbis dissimilem habere tur; nam cum ei exercitum Parmam proficisci esset significatum, nullo auxilij se igno ostenso, exitum expectandũ esse dixit: imò cũ Placentia, quia Heluetij Ti- magistratuum suorum iussu repentè discesserant, omni præsidio esset spoliata, r summa diligentia vt Mantuanus marchio Mediolano suis copijs ne disce- fficere est conatus: qui tamẽ Placentiam profectus suæ ditionis militibus, & pe- liquoties mutuo data, summa cum laude illam ciuitatem defendit. Neque tan- culis nouo pontifice creando obuiam ibatur; quæ tanto cum pontificij imperij ento, vt absentibus Cardinalibus Romam eundi spacium concederetur, tandiu ata; & postremò quia Eporediensis cardinalis, cum se Taurino Romam confer- osperi Columnæ mandato, ne, quia Gallis fauebat, conuentui interesset, in Insu- tentus fuerat, in collegio, vt tot dies in conclaue ingressus differretur, quot die- orediensi cardinali impedimentum esset allatum, afferendum'ue esset decretũ irco eo dimisso cõclaue vicesima septima Decembris est clausum; in quo fuerũt x cardinales; ita enim Leonis cuius creationi non plures quàm vigintiquatuor ales interfuerant, immoderata promotio numerũ auxerat. Primus anni MDXXII 1522.
fuit Perusiæ status mutatio communi hominum iudicio non minus propugnato hauia facta, quàm oppugnatorũ virtute; qui voluntariorum militum numero ad s grauis trecẽtos leuis armaturę equites, & quinq; peditũ millia vsq; aucto, & san ri suburbium à propugnatorib. desertum ingressi, quarto eius anni die plurimis i Petri, Soliorum, & Bronia portis multisq; alijs ex partibus septem campestri- mentis, quæ à Ferrariensium duce mutuo acceperant, prius vt eis propugnandi tem adimerent, varijs in locis collocatis oppugnationẽ sunt aggressi: quæ dilucu ta, & sæpius instaurata ferè totum diem tenuisse dici potest: & quamuis dua- bus'ue ex partibus in ciuitatem quam soli milites, quia populus non moue- lefendebant, irruperint, semper tamẽ cum multorum ex ipsis cæde repulsi sunt: Gentilis & Florentinus legatus audaciores facti, sese non minus feliciter alijs liebus defensuros sperabant: sed Vitellij timor, vt res longè diuersum exitum int in caussa fuit; quoniam ne populus magis Ioannis pauli filiorum quàm Gen diosus arma pro illis caperet metuẽs, & illos suburbium inter duas Petri portas sse minimè parui momenti esse ratus, sed præsertim quòd propriam vitam, si res ter succederent, propter Vrbinatis & Ioannispauli filiorum in se odium in peri- e suspicaretur, motus, illa nocte ceteris ducibus, se, quòd cum præcedenti die ugnatione sclopi glande in minori dexteri pedis digito læsus fuisset, ita dolore rat, vt decumbere cogeretur, nihil amplius sua præsentia prodesse posset, disce lle significauit: & quamuis Gentilis ac ceteri, quàm eius discessus militum ac po mos esset fracturus ostendentes, illum multis precibus ab hac sententia remo- t conati, cum in sententia persisteret, eum sequi statuerunt. Sic eadem nocte Ci icastelli se contulerunt: & Perusini incredibili cum illorum omnium qui cum li dem nocte scriptis de felici pręcedentis diei propugnationis successu certiores ssent, post paucas horas ciuitatem à Vitellio & reliquis turpiter desertam intel- t admiratione, Balliones fratres intromiserunt. Nondum hoc tempore nouus x ob cardinalium dissensionem ex eo potissimum ortam lectus erat, quòd Me-

ceus ad pontificatum aſpirans, & amplitudinis ſuæ, opumque exiſtimatione, &
ad Mediolanum parta potens, quindecim aliorum cardinalium qui ad id vel pri
cauſſis, vel amicitia qua illi iuncti erãt, vel beneficiorum ab Leone acceptorũ m
& nonnulli illum vbi pontificatus adipiſcendi ſpe excluſus foret, ijs qui ab ipſo
fauturum cogitantes mouebantur, ſuffragia ſibi adiunxiſſet. Huic autem Medic
nalis deſiderio multa repugnabant: multis enim defuncto pontifici alium ex ea
milia ſurrogari, vt quod quaſi hęreditario iure in pontificatu ſuccedendi exemp
ret, valde pernicioſum videbatur: opponebãt ſeſe omnes ſeniores cardinales, q
dignitatem ad ſe ſpectare exiſtimabant, neq; minorẽ quinquaginta annis eligi f
terãt: omnes illi qui Gallicam factionem ſequebantur, & nonnulli etiam ex Cæ
quia Columnius cardinalis, quamuis initiò ſe ei fauere velle oſtendiſſet, poſte
apertè admodum oppoſuerat, ei erant aduerſi: Cardinales verò quibus Leo gra
fuerat acerrimi hoſtes; & nihilominus in his difficultatibus efficaciſſima illum ſp
nebat, quòd cũ qui ipſum volebant, tertiã partẽ excederẽt, dum cõiuncti maner
illorum conſenſu nihil fieri poterat, ex quo temporis progreſſu aduerſarios int
multi ob ætatem diuturnum incommodum ferre minimè poterant, vel defatiga
diſiunctum iri ſperabat: & quia in ipſo non creando inter ſe conſentientes in alic
do dum quilibet vel ſibi vel amicis ſuis ſuffragari cogitat, multiq; ne alteri ceder
tinaciſſimè inſiſtunt, diſſentiebant. Medicei verò cardinalis pertinaciam, Peruſ
rerum mutatio nonnihil emolliuit: quia Petruccius cardinalis ex eorum qui il
bant numero vnus, cum Senenſis reip. princeps eſſet, ne eius ciuitatis ad qua
natium dux cum illis copijs ſe conuertere velle ferebatur, ſtatus ſe abſente mu
veritus, vt nouus pontifex eligeretur vrgebat: in cuius gratiam, atque etiam met
Senenſium ſtatu immutato, Florentinis quoque rebus periculi aliquid crearetu
ceus cardinalis in eandem ſententiam, ſed nondum penitùs cui ſuffragium dar
certus, inclinare cœpit. Sed cum quodam mane dum de more ſortitio in conc
ret, Adrianus Dertoſanus cardinalis natione Belga, ſed qui Cæſaris in pueritia
ptor, eiuſque opera ab Leone in pontificum collegium cooptatus fuerat, & eiu
ſpania vices gerebat, nemine de illo eligendo cogitante, ſed tantùm vt temp
extraheretur eſſet propoſitus, & aliquod pro illo ſuffragium apparere cœpiſſet
Xiſti cardinalis perpetua ferè oratione eius virtutes eruditionemque comme
quare nonnullis cardinalibus ei cedere incipientibus, reliqui ordine potius
quàm conſilio ducti, ſunt ſequuti: ita vt omnium ſuffragijs tunc ſummus ponti
rit lectus: ſic vt illi ipſi qui eum elegerant, cur in tantis eccleſiæ moleſtijs ac p
barbarum hominem, tanto regionum interuallo abſentem, & cui neque antea
merita, neque cum alijs cardinalibus quibus vix eius nomen erat cognitum, ali
ſuetudo, gratiam conciliabant, quique Italiam nec viderat vnquam, nec ſe viſu
ſperabat vel cogitabat, pontificem creaſſent, rationem afferre nullo modo p
quam præpoſteram electionem quum aliter excuſare non poſſent, eius cauſſa
uinum ſpiritum qui (vt aiebant) in pontificibus eligendis cardinalium mente
ſoleret, transferebant. Eius rei nuntium ipſe Victoriæ apud Cantabros ciuitate a
quo accepto priori nomine minimè mutato, Adrianus VI appellari voluit. Peru
immutato, vbi copiæ non paruo reliquarũ rerum ſuarum detrimento, aliquot di
in loco hæſiſſent, vt ab amicis pecuniam corrogarẽt, Peruſia & Todio in quam
Camillus Vrſinus exules reſtituerat, Vrbinatium dux & ceteri, Malateſta Peruſiæ
diſceſſerunt; & ſumma celeritate Lactãtium Petruccium qui ab Leone Soanenſi
patu ſpoliatus fuerat, quia Borgheſius & Fabius, Pandulfi Petruccij filij à Cæſari
ſtris Neapoli diſcedere fuerant prohibiti, ſecum habentes, Senas verſus conten
Senis qui remp. adminiſtrabãt, nullam præter Florentinorũ, Medicei cardinalis
auxilij ſpem habebant; in cuius gratiã, eius clientes qui illo abſente Florentinam
adminiſtrabant, vbi de ducis Peruſia diſceſſu certiores ſunt facti, ſtatim Guidun
cũ centum expeditis equitibus, & pecunia qua ab Senenſibus conſcriptis militi
quem peditũ numerum addere poſſet, Senas miſerunt: ſed præcipua illorũ ſpes
bus de quibus multos dies antè cogitarant nitebatur; nam vbi primum Vrbinati

llionum motum audiuerunt,Hetruriæ rebus metuentes,de Bernensis ciuitatis Hel
s,qui numero paulo plures quã mille,magistratuũ suorũ ut in Heluetiã redirẽt mã-
neglecto, cũ Pistoriẽsi episcopo Bononię mãserant, cõducendis agere cœperant:
n negotio etsi ob multa à Pistoriensi episcopo illas copias futuro pontifici offe-
cupido interposita impedimenta, plus quàm necesse fuerit temporis sit insum-
ãdẽ tamẽ grauissimo sumptu quadringẽtis quoq; Germanis qui se Heluetijs Bono
diũxerant conductis,ad finem est perductum: Ioannem Medicem quoq; ex cisal-
Gallia quin his præsidijs modò in tempore adessent, Senenses res in tuto essent
catuỉri non dubitantes,aduocarant: quæ,quòd maxima populi pars eum statum o-
aberet, et quia ob antiquum in Florẽtinos odium oẽs illorũ copias Senas ingredi
ferebãt,in maximum periculum erant redactę;quod etiam Petrucij Cardinalis ab
a agebat,ut pro quo, etsi Franciscus omnem operam ad res sustinendas quantum
t adhiberet,non tamẽ ea pollebat autoritate qua Cardinalis: idcirco ciuitatis prin
us, qui ut periculum quouis modo uitarent aut differrent operam dabãt, minimè
gnantibus, iam ad Vrbinatium ducem quamprimùm Senensis imperij fines attigit
os miserant;qui quamuis initio triginta aureorum numũm millia & status mutatio
postulasset,pòst tamen mitiora proposuerat,adeò ut ne uel eorum qui remp.admi
bant consensu,uel populi contra illorum uoluntatem motu,inter Senenses & du-
pactio aliqua fieret.non mediocriter timeretur:sed tamen quum assidue Florenti-
milites vrbem ingrederentur, quanquam Ioannẽ Medicem cũ Heluetijs iam pro-
esse fama ferret,qui à pactione erant alieni maiore animo impediebant. itaq; dux
itu in quo non supra septem millia hominũ,eosq; hinc inde collectos habebat,Se
mœnibus admoto,ubi diem unũ circa ea hæsisset,pactionis spe frigescente,& Hel
iam non longius quã unius diei itinere procul inde metatis,ut in suos fines reuer-
r à mœnib. recessit.Senis liberatis eædẽ copiæ Florentinis ad id quod magnope-
piebant,ex eo quod à cardinalium collegio cuius nomine pontifice absente Eccle
nperium administrabatur,ut id facerent rogati fuissent,occasionem capientib.Pe-
n uersus iter ceperunt: ideo Cortonensis cardinalis iam Leonis tempore Perusiæ
us ipse met cum exercitu procedebat:in collegio uerò non maior pòst pontificem
um erat concordia constantiáue, quàm in conclaui fuisset; imò magis conspicua
tas: constituerant enim ut singulis mensibus tres cardinales, qui Priores vocaren-
dministrationi præessent, quorum munus erat ceteros conuocare, & quæ decreta
nt perficere.Tres igitur ex istis paulo antè id munus adepti sese Mediceo cardina-
statim pontifice creato Florentiã redierat,opponentes,ne Florentinorũ copiæ põ
mperij loca infestarent exclamare cœperunt; quæ cum iam Pasinianum oppidũ,
eas recipere noluerat,diripuissent,&deinde Vlmi ad tertium ab Perusia lapidem
ere certa eius ciuitatis capiendæ spe castra locassent, nisi mox huius spei leuitatẽ
uissent,hæc mandata cõtempsissent, quoniam Balliones multos milites Perusiam
ocarant,longeq; maior erat illorũ,quã Gentilis qui exercitũ sequebatur apud po-
utoritas:quãobrẽ uictoriæ spe deposita,& pactione frustra tentata, quasi se Colle
luntati opponere nollent,ex Perusino agro discesserũt;&Monfeltrensem regionẽ
pta Sancto Leo & Maioli arce exceptis, sub Vrbinatiũ ducis imperium redierat,
gressi:qua facilè recuperata, arma in ea parte quasi tacito partium consensu sunt
ita:quia dux non satis ad bellũ cũ Florentinis diu gerendũ uiriũ habebat,neq; ipsi
oprij cõmodi caussa, uel aliorũ gratia eũ molestia afficiendi caussam habebãt:col
n enim in quo Medicei cardinalis aduersarij potentia præstabãt, eodẽ tẽpore cũ
donec põtifex in Italiã uenisset, & ulterius, si ei uideretur, recuperatũ imperium
eret,nec Florẽtinis,nec Senensib. esset infestus,nulli principi militaret, eiúe opẽ
cõuenerant.Huc usq; insubrię res quòd alteri parti milites,alteri pecunia deesset,
; Cæsariani milites stipendijs non persolutis castra mouere nollent,tranquillæ fue
ntũ ad Alexandriã expugnandã cũ sua acie & alijs militib. præsertim Mediolanẽ
nissus fuit Ioannes Saxatellus, qui in belli initio, certo bono cũ spe incerta per-
o,Venetorũ relicto stipendio,Mediolanensiũ duci exuli se adiũxerat, quo cum uc
Alexandrinorũ Guelforũ,qui magis quã Galli milites ciuitatẽ defendebãt, teme

ritas,id quod omnibus difficile uidebatur,facilè reddidit:quum enim hostes,in
ruptionem fecerant,sustinere non possent, ut ipsis permixti ciuitatem, quæ vi
prædæ fuit,ingrederentur, occasionem dederunt: eademq; facilitate post pau
nõnulli è Gallicis militib.à Guelfis Astam introducti,inde sunt pulsi.Sed iam h
ui dubiæque quieti magnarum molestiarum initia appropinquare cernebantu
quamuis in Heluetiorum comitijs grauis ob Galliæ regis postulata, Tigurinis
sibusq; illi pertinaciter aduersantibus, Lucernensibus prorsus fauentibus, reli
ter se dissidentibus, & priuatorum quorum alij pensiones, alij vetera stipendia
petebant,auaritia publicas res turbante,extitisset contentio, tandem tamen m
Mediolanense imperium recuperandum ei concesserant; qui numero supra de
lia iam Sabaudiæ Bastardo, & Galeatio Seuerinaté,quorum hic Archippocom
ille magnus Franciæ magister ductoribus, per Bernardi & Gothardi alpium
Insubriam descendebant. Contra hunc motum Cæsar non parua pecuniæ
ab Angliæ rege, qui à Galliæ regis amicitia iam erat alienatus, mutuo accepta
nymum Adurnium ut sex Germanorum peditum millia, unà cum ipso Francis
tia cuius aduentus eo tempore ad Mediolanum & reliquas eius imperij ciuitat
illum summopere exoptabant magis in officio retinendas, & ad pecuniam cui
ma erat penuria eius autoritate & gratia facilius exigendam, magni momenti c
tur,Mediolanum ducendos conscriberet, Tridentum miserat. Quo etiam temp
apparatus ab Cæsare factus Mediolani ignoraretur, Mediolanenses pecuniam
tuor peditum millia conscribendam Tridentũ miserant:qui quum eo tempore c
urnius eò uenit,iam essent parati,ipse dum reliqua sex millia colligerentur, stat
his Mediolanum uersus,ut per Turrhenam vallem Comum veniret contendit;
tis itineris faciendi facultatem denegantibus,repentè & tanta celeritate in Berg
sem agrum,& inde in Giaradaddã transiuit,ut Veneti magistratus qui Bergomi
tempore prohibere non potuerint; ijsq; Mediolanum perductis,eadem celerit
dentum vt Franciscum Sfortiam & reliquos pedites Mediolanum duceret red
in ciuitate præter ceteros apparatus magno studio ad populi in Gallos odium,
rat uehemens augendum,quo ad defensionem promptiores essent,& publicis
tatibus libentius pecuniam propriam contribuerent opera dabatur: quæ res fic
ris, & falsis legationib. alijsq; artibus,Moroni diligentia & calliditate excogitat
parum iuuabatur: uerùm multo etiam magis,quàm credi posſit Andreæ Barbat
lis Augustiniani conciones; qui cum maximo populi concursu concionaretur, i
hementissimè ad se ipsos tuendos,& ad patriam à barbarorum eius ciuitatis at
morum hostium iugo, Postquam à Deo opt. max.eius excutiendi facultatem a
rant, liberam conseruandam hortabatur.Parmæ paruæ atque imbecillæ,si cum
lano compararetur,ciuitatis exemplum afferebat: maiorum quorum nomen per
sam Italiam celebre fuerat res gestas commemorabat:& quid homines pro patr
te facere deberent,pro qua si gentes quæ nullum nisi gloriæ humanæ præmiu
ctabant sponte mortem oppetebant,quid Christianis quibus pro tam sancta cau
tem oppetentibus, præter gloriam apud mortales, immortalitas in cœlesti
proponeretur, esset faciendum? quod excidium ei ciuitati esset allatura Gallo
ctoria cogitarẽt; qui si antea nulla de caussa tã acerbi molestiq; fuerant, quid nu
se tam grauiter læsos iniuriaq; affectos censerent essent facturi? nulla populi M
nẽsis supplicia illorũ immanitatem & immensum odium saturatura:nullas opes
expleturas:nunquã sibi satisfacturos,nisi Mediolanensiũ nomẽ ac memoriã pro
tinxissent,nisi horrẽdo exẽplo Federici Barbarossæ ferã immanitatẽ superassent
tibus usq; adeò Mediolanensiũ odium inflammatũ fuit, & Gallorum uictoriæ f
aucta,ut iã magis moderãdi quã prouocãdi esse uiderentur. Prosper interea sum
gẽtia propugnaculis & fossarũ aggerib. instaurãdis reficiendisq;, quòd Mediola
stere cogitaret, operã dabat: qua in urbe etsi sex illa Germanorũ millia non ue
se aliquot mẽses tueri posse sperabat;& de reliquarũ quoq; ciuitatũ propugnati
citus,Philippum Torniellũ Nouariã, & Monsignorinũ Vicecomitẽ, Alexandri
cũ duobus millib.alterũ cũ mille & quingentis Italis peditib.qui quòd stipendi

nt ex populorum fortunis alebantur; Papiam Antonium Leuam cum bis mille manis & mille Italis miserat; Mediolani uerò septingenti grauis, totidem leuis aturæ equites & duodecim peditum millia retinuit. Reliquum erat imminens culum, ne Galli per Mediolanensem arcem ingrederentur, cui periculo ut obuiam, eademque opera commeatum alia'ue necessaria in arcem introducendi faitem adimeret, artificio summopere celebrato, & ferè hominum iudicio adndo extra arcem inter portas Vercellensem & Comensem binas fossas circiter iti passus inter se æquidistantes agebat, binumq; ex ea terra quæ effodiebatur, agm attollebat: harum longitudo circiter mille passus quantum hortorum pomarijost arcem inter binas illas uias spatium patebat; & ad fossarum capita vallum prænmunitumque, ut tormentis in illis collocatis, hostibus, qui ab illa parte accede, incommodum afferri posset, fieri curauit: inter has fossas, atque aggeres milites osuit: qui ne quisquam ab ea parte ingrederetur, egredereturúe, eodem tempore iberent: quod inuentum non minus felix, quàm ingeniosum futurum fortuna iniusto omine ostēdit; dū id opus, sine detrimento perfici posse dedit; nā cū nix altisterrā cooperuisset, Prosper cœli beneficio usus, ante lucem binos aggeres ad quoexemplum munitionem fieri uolebat, ex niue faciendos curauit; quibus fabri pòst iquis operibus faciēdis à tormentis quæ in arce erant defendebantur; ad quæ perida, maius adiumentum attulerunt copiosissimę in alpibus niues, quæ Heluetioransitum impediebant. Quo tempore Lautrechius quum aliquot militibus transm missis, Ludouici Gonzagæ expeditorum equitum turmā Florentiolæ negligendormientem spoliari curasset, exercitum suum instaurabat; & Venetotum copiæ ndrea Gritto & Theodoro Triultio circa Cremonam colligebantur; quæ tandem etijs coniunctæ Calendis Martijs, Lautrechio, cuius autoritas Magni Franciæ tri, & Archippocomi aduentu, nihil erat imminuta, totius exercitus imperatore am traiecerunt. Venit ad hunc exercitum eodem tempore Ioannes Medices, qui Francisci Sfortiæ stipendijs accipiendis vehementer ageret, iamque Mediolanū, ubi ob magnam eius ferocitatis expectationem summo desiderio expectabaer esset aggressus, nihilominus maioribus certioribusque Galliæ regis stipendijs us, & promissam pecuniam ad se Mediolano non missam excusans; ex Parmeno Busseto oppido propter hospicium denegatum, direpto, in Gallorum exerqui duo milliaria prope arcem inter easdem uias Vercellensem & Comensem tatus, transiuit. Tertio die ex quo uenerant, acie instructa quasi munitionem opre uellent processerunt; id tamen siue quòd ea fuerit ab initio Lautrechij senten e quòd militum qui intra munitiones erant numero, populi studio, & propugim alacritate cognita manifesta rei difficultate deterritus fuerit, non perfecerūt; dem die domus cuiusdam ab eorum qui in ciuitate erant tormentis verberatæ Marcum Antonium Columnam maximæ expectationis ducem, & Camillum Tri Ioannisiacobi ex non legitimo toro filium, qui prope illam domum inambuvallum è quo tormentis inter binas hostium munitiones iaculari possent, descrit, interfecerunt. Sed Lautrechius Mediolanum capi non posse existimans, temprogressu se uictoria potiturum sperabat; quoniam equitum suorum & tot exuui ipsum sequebantur multitudine, qui maximam regionis partem excursionirrebant, ne commeatus in urbem conueheretur magnopere impediebat; molas frangi curarat; & aquas ex riuis & emissarijs, ex quibus ea ciuitas plurimum com ercipit, auerterat: sperabat etiam militibus in urbe degentibus, qui quoniam à e ex regno neapolitano alijsque locis parcè admodum pecuniæ mittebantur, Me ensium pecunijs ægrè sustentabantur, stipendia defutura: sed incredibile erat po ediolanensis in Gallos odium, mirum noui ducis desiderium: quas ob res quodommodum patienter ferentes, non modò in tantis molestijs sententiam non mu, sed iuuenib. ad arma concitatis, & ducibus in singulis urbis regionib. cōstitutis, omptissimè dies noctesq; ad loca ab exercitu remota custodienda concurrenti ilites magno labore leuabant: quo tempore quum ob molas fractas farina defiolis trusatilibus mox huic incommodo occurrerunt: sic bello à celeris expugna

tionis ſpe, ad diuturnæ obſidionis curas laboresq; redacto, Mediolanenſium du
ius diſceſſus ob pecuniæ penuriam, multos dies dilatus fuerat, diutiusque fu
niſi ei Mediccus cardinalis nouem aureorum numûm millia commodaſſet, tande
ſex Germanorum peditum millibus Tridento profectus, & Croariæ arce quæ Ve
rum erat, ut ſibi iter aperiet occupata, abſq; impedimẽto per Veronenſium fines it
cit: unde per Mantuanum agrum Pado ad Caſalemaius traiecto Placentiam peru
& Mantuano marchione inde ipſum cum trecentis pontificijs cataphractis comi
Papiæ occaſionem Mediolanum penetrãdi intentus opperiens, facultas cõſtitit: in
nim urbe eius aduentus cupidiſſimè expectabatur: quippe, cum indies magis cog
pecuniæ facultas ad militem ſuſtentandum minueretur, neceſſarium cẽſebatur, q
primùm cum Germanis coniungi, ut in aciem prodeuntes, finem bello imponere
tarent: verùm difficilis erat tranſitus; quia Lautrechius vbi illos Placentiam perue
cognouit, Caſini ad quintum Mediolano lapidem, in Papienſi uia metatus erat: &
tos Binaſchi in eadem uia utriuſque exercitus caſtris bene munitis ac ſeptis colloc
ubi cum aliquot dies hæſiſſent, intereaq; Santangeli & Sancolumbani Caſtella c
ſent, Lautrechius Scutum fratrem ſuum ex Gallia, qui ad rerum ſtatum regi ind
dum erat profectus, cum pecunijs reuerſum, & militibus Genuæ conſcriptis in Inſ
am perueniſſe certior factus, Federicum Bozolenſem, cum quadringentis cataphr
& ſeptem partim Italorum partim Heluetiorum peditum millibus ei obuiam miſit
quorum aduentum Mantuanus Papia egreſſus Gambolate ut ſe illis opponeret
profectus; ſed cum illi (ut ipſe aiebat) metu ſeſe Ticinum uerſus contrahere ſim
ſent, ſuam Gambolate moram non amplius neceſſariam ratus, ſiue (ut potius cr
illos, quòd plures eſſent quã ipſi metuens, Papiam redijt: illi uerò Gambolate u
runt, & Scuto coniuncti Nouariam petierunt; atq; arcis qua ipſi potiebantur torm
captis, eaque oppugnata tertia impreſſione peditibus qui in ea erant magna parte
ſis, & Philippo Torniello capto, ſunt potiti. Quamobrem Mantuanus, qui crebris
nielli literis nuntijsque ut ſibi opem ferret incitatus iterum Papia erat egreſſus
tim ubi id cognouit, copijs ſuis Vigeuano deductis, & arce præſidio munita Pa
redijt. Gallis, quòd Scuto ſe coniunxerint, quodque Nouariam expugnarint, maio
re obfuit; quoniam Franciſco Sfortiæ cum Germanis Mediolanum eundi facult
aperuit: qui re cum Proſpero conſtituta noctu clam Papia, ad cuius cuſtodiam
peditum millia & trecenti equites Mantuano duce, qui tam procul ab pontificij
perij finibus recedere recuſans, vlterius progredi noluit, manſerunt, profectus
deuia Sextium peruenit; ubi à Proſpero qui ei cum copiarum parte obuiam proc
rat, exceptus, Mediolanum eſt deductus: quanta autem lætitia à populo Me
lanenſi fuerit acceptus, dictu incredibile eſt: obuerſabatur enim hominum o
eius felicitatis in qua is populus ſub eius patris & cæteris Sfortianis ducibus
rat memoria; & proprium principem ut populorum ſuorum magis amantẽ, quiq;
magis reſpicere, maiorisq; facere, neque ob nimiam potentiam contemnere c
retur, ſummopere habere cupiebant. Ducis Papia diſceſſus Lautrechio eam ur-
expugnari poſſe ſpem fecit; quocirca exercitu ſtatim collecto, eò contendit: quãob
Proſper, manifeſto periculo cognito ſumma celeritate mille Corſos pedites & ali
Hiſpanos manipulos eò miſit, qui quũ repentè ad Galica caſtra perueniſſent, parti
gnantes, partim incedentes multosque cędentes, incolumes Papiam, ubi præter
incommoda ſumma erat tormentarij pulueris penuria, peruenerunt. Interea La
chius Papiæ mœnia duobus in locis, hoc eſt ad Mariæ Perticariæ ſuburbium
nũ uerſus, & ad Burgorattũ verberabat; & deiectis ad triginta muris ulnis, fruſtra o
gnationem eſt aggreſſus; cunque eos qui in urbe erant ſtrenuè reſiſtere, & ad
fenſionem paratos animaduertiſſet, rei benè gerendæ ſpem amittere cœpit: n
præterea difficultates accedebant; pecunia enim quã frater ex Gallia attulerat def
incipiebat; nõ parua cõmeatus erat penuria ex maximis imbrib. orta; quorũ cauſa a
ercitũ terreſtri itinere uenire admodũ difficile erat: nec minus Ticino aduerſo veh
naues nimis aquarũ fluctib. uiolẽtis repulſę, cõtra fluminis curſum progredi nõ pot
Qua tempeſtate, Proſper cum omnibus copijs Mediolano ut Papiæ appropinqu

egre

essus, iisdem pluuijs impeditus Binaschi, quod medium inter Mediolanum & Papiam est, hæserat: vnde postea cum ad Cartusianorum sodalium cœnobium quod in ...iæ ferarum septo ad quintum ab vrbe lapidem est, omnium fortasse totius Italiæ cœnobiorum pulcherrimum progressus esset, Lautrechius nulla amplius Papiæ expugnandæ spe relicta, cum exercitu Landrianum ab hostibus in discessu nisi leuibus quibusdam velitationibus lacessitus recessit. Landriano quo facilius pecuniam quæ ...Gallia mittebatur, acciperet, Modoetiam est profectus; quæ pecunia Aronæ restitit, propterea quòd Mediolano in hunc finem Bustium prope Aronam Anchises Vicecomes missus, vt vlterius progredi non posset efficiebat. Hoc impedimentum Gallorum res ad extremam confusionem redegit: quoniam Heluetij quorum stipendijs ...torum dierum mora erat interposita, moræ vt solent, impatientes, duces suos ad Lautrechium questum miserunt; quòd cum gens illa semper pro Gallici imperij amplitudine proprium sanguinem profudisset, per summam iniuriam debitis stipendijs ...daretur; istaque ingrati animi atq; auaritiæ significatione, cunctis mortalibus quam ...i virtus fidesque ipsorum fieret, ostenderetur; cumq; tot dies frustra expectassent, diutius expectare, neque ijs promissis quæ ipsos toties fefellerant fidem habere ...isse, idcircò omnino in patriam redire velle; sed tamen prius vniuerso terrarum ... testatum velle, se ad hoc non metu quòd hostes in aciem prodierant, non pericu...m quibus militares viri sunt subiecti, quæ Heluetij semper, vt tot exemplis constabat contempserant, vitandorum studio impelli; quod vt certius cognoscerent, se paratos esse die sequenti collatis signis cum hoste dimicare; eo consilio vt perendie in patriam redirent: duceret ipsos in hostes, alacritatis ipsorum occasione vteretur; ipsosque ...tius exercitus fronte collocaret; sperare se qui longè minoribus viribus Gallicum ...citum in proprijs castris ad Nouariam fudissent, Hispanos quoque in suis castris ...ellaturos; qui etsi astu, dolis & insidijs Gallos superarent, tamen vbi animi ferocia armorumque virtute pugnandum sit, eos minimè superiores existimarent. Lautrechius quantum sit periculum hostes intra castrorum munitiones adoriri animaduertens, hunc furorem temperare est conatus; pecuniarum tarditatem, non regis culpa, sed ...nerum periculis profectam ostendens; quæ tamen intra paucissimos dies esset ad...ra; sed quum illos nec autoritate, nec precibus, nec promissis, nec rationibus vllis ...ere vel retinere posset, potius cum præsertim ipsi primi periculo essent objicien... maximo incommodo Martis fortunam experiri, quàm recusando belli vniuersam ...nem prorsus euertere: nam euerti manifestum esse; siquidem pugnæ alea recusata Heluetij discedere statuissent. Hostium exercitus ad Bicoccam villam, ad tertium à Mediolano lapidem castra habebat: vbi suburbanę ædes satis amplæ, ac non paruis circa hortis septæ, quorum limites sunt profundæ fossę, circumiecti campi fontibus ...is illius regionis moræ ad prata irriganda deductis, scatēt: ad quem locum Lautrechius Modoetia cum exercitu accedens, & hostes cum tam munita castra haberent, ad ...m propugnationem permansuros ratus, eos hunc in modum inuadere statuit: vt ...etij cum tormentis castrorum frontem & hostium tormenta, ad cuius loci custo... erant Germanorum legiones Georgio Fronspergio duce, oppugnarent: in sini...ornu Scutus cum trecentis cataphractis & Gallorum atq; Italorum peditum agmi...a quæ Mediolanum ducit, pontem versus, quò in hostium castra patebat ingressus ...ret: ipse sibi cum equitum agmine in illorum castra magis arte quàm aperta vi ir...endi prouinciam sumpsit: nam vt illos falleret, omnes suos rubram crucem Cæ...is militis notam pro candida, qua Galli milites insigniuntur, assumerent. At Pro... Columna, ob loci munitionem victoriam sibi certam pollicitus, idcirco hostes ...ebat) ad fossam opperiri certus, exercitu, vbi de illorum aduentu certior est fa...arma capere iusso, & singulis in loca sua distributis, statim Francisco Sfortiæ, ...m populi armata multitudine ad exercitum extemplò veniret, significauit: qui ...ringentis equitibus & sex peditum millibus ad Campanæ sonitum collectis, ab ...bi venit ad pontis custodiam fuit collocatus. At Heluetij vbi ad castra pro...ccesserunt, etsi ob fossarum supra ipsorum opinionem eminentium altitudinem,

tormenta vt primò sperauerāt adoriri non possent, audacia tamen non ideò immi
ta, in fossam magna ferocitate eam superare conantes impetum fecere: eodem
tempore Scutus pontem versus profectus, cum illum præter opinionem tam mag
præsidio munitum inuenisset, retrocedere fuit coactus: nec Prosperum diu Lau
chij latuere doli: ideoq; suis vt spicarum herbarum'ue manipulos capitibus impo
rent mandans, eius dolos irritos fecit: qua propter cum Heluetij qui ob loci iniq
tatem, & virtutem defensorum absque vllo fructu maximum detrimentum non
dò ab ijs qui in fronte pugnabant, sed & à multis Hispanis sclopetarijs qui in se
tibus iam penè maturis latentes ipsorum latera acriter petebant, accipientes labo
bant, totum prælij pondus sustinerent: vbi multo sanguine temeritatis suæ pœnas
dissent retrocedere coacti, Gallis coniuncti, omnes simul agminibus instructis & c
tormentis nullo in regressu detrimento accepto Modoetiam redierunt. Piscariu
ceteri duces Prosperum, vt postquam hostes terga dedissent eos persequendi sign
daret importunè vrgebant: sed ipse id quod erat, illos integris ordinibus non aut
fugientes abire ratus, & à nonnullis etiam qui ipsius iussu quasdam altas arbores c
scenderunt ea de re certior factus, se victoriam iam certò partam fortunæ arbit
committere, vel sua temeritate aliorum temeritatis memoriam delere nolle resp
dit: crastina lux, inquit, quid hodie sit factum vobis patefaciet: quoniam hos
vulnera vbi deferbuerint magis sentientes, animo fracti alpes transcendent: sic
periculo consequemur, id quod hodie cum magno periculo adipisci niteremur
Ex Heluetijs ad fossam circiter tria millia ex ijs qui vt fortiores ferocioresq
promptius sese periculo obijciebant, & viginti duo copiarum præfecti ceci
runt. Ex hostibus paucissimi, nec quisquam præter Ioannem Cardonium Cul
ni comitem, qui sclopi glande per galeam traiectus interijt, alicuius nominis præ
ctus est desideratus. Sequenti die Lautrechius omni penitus victoriæ spe amissa,
doetia vt Abduam prope Tretium traijceret castra mouit: vnde Heluetij per Bergo
tium fines iter facientes, numero & multo magis audacia, quia certum est illos cl
ad Bicoccam accepta ita afflictos fuisse, vt per multos annos consuetam virtutem n
ostenderint, imminuti, in montes suos rediere. Discesserunt vnà cum illis Archip
comus, & Galliæ Magnus magister multique alij Gallorum præfecti. Lautrech
cum equitatu Cremonā vt eam vrbem ad defensionem muniret redijt: vnde post p
cos dies fratre illic relicto, non victorias vel triumphos, sed sui ipsius defensionem
in alio pro tanti imperij partim ipsius culpa, partim eorum qui apud regem erant n
gentia & imprudentibus consilijs, partim, si licet vera fateri, fortunæ malignitate an
iactura querimonias referens, trans alpes est profectus. Mandauit quoque Lau
chius antequam Cremona discederet, vt Laudem Pompeiam, quæ toto belli tem
re semper regi paruerat, cum sex equitum alis, & idoneo peditum præsidio Bona
lius & Federicus Bozolensis peterent: quoniam Cæsarianis ducibus quo minus
tim arma eò converterent impedimento fuerat tumultus ab Germanis, qui cum F
cisco Sfortia Tridento venerant, menstruum stipendium in victoriæ præmium po
lantibus; quod quidem militiæ præfecti non iure postulari aiebant; propterea q
non idem sit, aliquem se contra impetum hostis tueri, & eum qui inuadit vincere:
hostes victos dici posse, qui non fugientes, sed aciebus instructis, tormentis at
impedimentis saluis retrocessissent, & tandem Germanorum insolentia, ration
autoritatemq; ducum superāte, se intra certum tempus satisfacturos promittētes, a
tiri sunt coacti. Sed quum plures dies ea in re insumpsissent, accidit vt eodem die
Galli equites quos pedites sequebantur, Laudē erant ingressi, ab alia parte Cęsaria
exercitus, & ante omnes Daualus cum Hispanico peditatu, antequam Galli excu
inter se distribuissent, imò cū omnia adhuc cōfusione & tumultu, vt quū equestres
piæ aliquod oppidū hospitij caussa ingrediūtur accidere solet, essēt plena, venerit
occasione arrepta, Daualus marchio summa celeritate ciuitatis suburbiū muro cir
est adortus: quod quia leuiter defendebatur, paruo labore obtinuit: quo casu Galli
in vrbe erāt territi, quia ipsorū peditatus nondū erat ingressus, nullo ordine pontē
Abduæ imposuerāt fuga petierunt: sed Hispani eodē tēpore in vrbē muris aggerib

superatis ingressi, eos ad fluuium vsque multis militibus, & præter Federicum onauallium, ducibus ferè omnibus in fuga captis, eos sunt persequuti; eodem- mpetu miseram illam ciuitatem diripuerunt. Laude, Marchio Picighitonem ectus deditione id obtinuit: & paulò pòst Prosper cum omnibus copijs Abdu- a vt Cremonam peteret traiecit; cui vbi exercitum admouit, Scutus ad concor- inclinauit: nam quum non aliam sustinendi, quàm in Ammirallij aduentu, quem orum quæ adhuc in ea prouincia possidebat tuendorum cupidus, cum quadrin- s lanceis & decem peditum millibus in Italiam mittebat, spem haberet, satis suis consulebat, si se periculo non obijciens, quid illius aduentus esset paritu- ciosus expectare posset; & vicissim Prosper vt antequam hostium auxilia in Ita- venissent, Adurnios fratres Genuam reducere niti posset, se citò Cremonen- rebus explicare cupiebat. Pacti igitur sunt, vt Scutus intra quadraginta dies, nte id tempus quod vigesima sexta Iunij die finem erat habiturum, huiusmodi au n veniret: quod vi Padum traijceret, vel vnam ex Insubriæ ciuitatibus in qua lium esset, caperet, cum omnibus militibus signis explicatis, & cum tormentis undi facultate data Cremona discederet; efficeret quoque vt ea omnia quæ re- men in Insubria, Mediolani, Cremonæ ac Nouariæ arcibus exceptis tueban- linquerentur: ad cuius rei fidem, quatuor obsides daret. Captiui tunc vtrin- stituerentur, & Gallis tutum cum tormentis fortunisque suis in Galliam iter deretur. Quibus rebus sic compositis, obsidibusque acceptis, Cæsariani mox am versus castra mouerunt; ad quam duabus ex partibus accesserunt: Piscarius Hispanis & Italis peditibus, ad eam partem quæ Codifaria dicitur; Prosper cum tu ac Germanico peditatu ad oppositam Bisamnis partem consedit. Genuæ tūc ianus Fregosius ducis autoritate præerat; qui princeps equidem præstantissimis bus ornatus, ob iustitiam aliasque insignes dotes tantum in ea ciuitate diligeba uantum princeps aliquis in factionibus plena ciuitate, & in qua pristinæ liber- nemoria nondum prorsus in hominum mentibus erat extincta, diligi possit. Is lle Italos pedites conscripserat, in quibus solis omnem defensionis spem collo- quia populus in partes diuisus, etsi tam potentem exercitum & tam varijs linguis m circa se haberet, ijsdem oculis quibus antea alias molestias in quibus sine il- qui arma non capiebant periculo, publica autoritate ex vna familia in aliam ta, nulla nisi aliorum in prætorio habitantium, aliorumque præfectorum ac mili- fori custodiam mutatio cernebatur, aspicere solebat; in ocio rei progressum in ur. Exercitu ciuitati admoto dux statim Benedicto Viualdio Genuense ad e- s præfectos misso de concordia agere cœpit: sed ea res Petri Nauarri, qui cum s triremibus à Galliæ rege ad Genuæ præsidium missus eodem tempore por- t inuectus, aduentu nonnihil deferbuit. Sed tamen vbi Daualus mœnia tor- quatere cœpit, maiori studio ad pacis colloquia redierunt: cumque iam con- ent, neque vlla difficultas amplius appareret, Hispani pedites qui eo die tur- ope portam quatefecerant, ijs qui intus erant fortasse ob pacis spem negligen- todientibus, eam occuparunt: & tum per illam, tum per muri ruinam extem- vrbem ingredi cœpere: qua propter tota illa exercitus parte occurrente, Mar- cie instructa, & rei successu Prospero indicato signoque dato vrbem occupa- qua militibus ciuibusque omnibus aut fugientibus, aut sese domibus inclu- us, nulla propugnatio fiebat: Salernitanus archiepiscopus, & præsidij mili- ax cum multis ciuibus ac militibus, nauibus conscensis à litore in altum se re- nt: Dux verò ipse, qui ob morbum mouere se non poterat, prætorio occludi se Piscarij marchionis apud quem non multos menses pòst obijt, potestati tra m misit: captus fuit Petrus Nauarrus, omnes ciuitatis fortunæ victoribus fuerunt: multæ diuites familiæ huic aut illi militum cohorti magna pecuniæ promissa, illisque vel pignoribus vel mercatorum chirographis cauentes, do- as à direptione redemerunt. Eodem modo & Catinus ille tam celebris, qui tanta ia in augustissimo vrbis těplo asseruatur, cōseruatus est: argenteorū vasorū gem-

marum,pecuniæ & opulentiſſimæ ſupellectilis præda, quòd ciuitas illa ob merca
frequentationem infinitis opibus ſit referta, fuit incredibilis. In hoc minus ac
fuit tanta calamitas, quòd Adurniorum fratrum precibus, quia ciuitas nullum
ſtilis animi inditium dederat, & quia iam compoſuiſſe dici poterat, duces vt n
Genuenſis caperetur fieret, & nulla mulier violaretur cauerunt. Dux Genuen
impoſitus fuit Antoniottus Adurnius, qui vbi exercitus diſceſſit, cum tormentis
à Florentinis commodatis Caſtelletto obſidione cincto, tertio die Cittadellam &
ciſci templum cepit: & ſequenti die Caſtellettum certis legibus à præfecto trad
obtinuit. Genuenſium rerum mutatio, Galliæ regi omnem penitus Inſubriæ re
ſuſtinendarum ſpem ademit; idcirco exercitus poſtremò ab ipſo miſſus, qui in A
ſem agrum peruenerat trans alpes redijt: & Scutus, etſi nonnullarum controuerſia
ob Tretij, Leuci, & Domoſſulæ arces ortarum cauſſa, aliquot dies vltra præſcrip
tempus hæſiſſet, his tamen expeditis cum copijs in Galliam eſt profectus: cui
modò fides eſt ſeruata, ſed etiam in omnibus locis per quæ iter fecit honorificè
ptus fuit. ſed dum hæc in Gallia ciſalpina geruntur, ob has moleſtias & pont
abſentiam Bononia non prorſus pacata fuerat, & multo minus Hetruria: Bon
enim Annibal Bentiuolus, & cum illo Annibal Rangonius circiter quatuor mil
millibus clam collectis, quodam die in aurora cum tribus tormentis ad illam
tem quæ ad montes vergit appropinquauit: cumque nullum in ciuitate motum
tari audirent, multi foſſam tranſiuere & ſcalas mœnibus admouere: ſed qui int
rant, & pridie illorum aduentum cognouerant, rumore quum opportunum eſt v
excitato, & igne tormentis admouere cœpto, multisque contra illos egredient
ſtatim tormentis relictis ſeſe fugæ mandarunt: qua in fuga Annibal Rangonius
nus in tergo accepit. Id Mediceo cardinale conſcio tentatum fuiſſe credebatu
ne pontifex vel proprio conſilio, vel aliorum ſuaſu, vbi in Italiam veniſſet, pot
am ſuam minuere conaretur veritus, vt tanta pontificij imperij iactura perturb
non modò alijs rebus quàm ſe perſequendo operam dare, verumetiam ab ipſo
conſiliumúe implorare cogeretur, cupiuiſſet. Sed longè diuturniores, & ma
fuerunt Hetruriæ moleſtiæ ac pericula: vix dum enim Seneſi imperio Vrbina
ducis moleſtia liberato, & Peruſiæ ac Montisfeltrij rebus pacatis, Galliæ rege
laterrani cardinalis hortatu Rentio Ceriti qui in Latio otioſus agebat, vt Flor
ſtatum, Volaterrani Cardinalis, qui ſe cum ſuis omnibus regis amicum fœdera
que declararat, fratribus atque nepotibus in eam ciuitatem reſtitutis imm
niteretur, mandatum fuerat, cuius expeditionis gratia, quia rex tunc in ſumm
cuniæ anguſtia erat conſtitutus, neceſſaria pecunia, eius certo tempore reſtitu
promiſſione ab rege accepta, ab cardinale explicanda erat. Quæ dum ſe Renti
id comparat, ad Medicei cardinalis aures perlata, ne & Vrbinatium dux moue
veritus, vt citra iuris quod Florentini & dux in Monsfeltrenſis regionis terras
rent, fraudem, dux eius reipublicæ copiarum imperator per annum vnum
& alterum vt libitum foret eſſet, quod tempus proximis Calendis Setembris in
ret, cum illo paciſci coegerunt. Eandem quoque ob cauſſam Horatium Balli
ad Florentinorum ſtipendia, ſed ea lege ne eius ſtipendij tempus ante Iunium
ſem, quòd eo vſque Venetis eſſet obligatus inciperet, conduxit: quæ pacti
Malateſtam quoque eius fratrem comprehenderet, ab illo tamen non fuit conf
ta, quia quum antea pecunias; vt ſe Rentio Ceriti cum duobus peditum millib
centum leuis armaturæ equitibus coniungeret, accepieſſet, neque apertè propri
nori deeſſe vellet, ne viciſſim nouis cauſſis cardinalis ac Florētinorum in ſe odiu
uocaret: quamobrem ſe in morbum incidiſſe fingens, duo peditum millia, cent
uis armaturæ equites, & quatuor campeſtria tormenta Rentio qui ad Plebis
lum venerat, ſe quo minus ipſemet veniret morbo impediri excuſans miſit: & care
ſe nullam deinceps pecuniam ab hoſtibus ſtipendij accepti tempore finito pacti
factam confirmaturum; interea verò in ijs quæ ob acceptam pecuniam ſubterf
non poſſet, quammaxima poſſet moderatione vſurum ſpem faciebat. Rentius

m quingentis equitibus & septem peditum millibus Senensium fines , iisdem ous qui Vrbinatium ducem erant sequuti, & ipsum sequentibus vt eius reipub-atum mutare niteretur est ingressus; quod si successisset, cum ex eo in Florenti-perij viscera eo modo penetrandi facultatem esset habiturus, quin idem in Flo-is rebus effecturus fuisset nemini dubium erat. At Florentini hoc periculo pro-: vt hostes Senis non appropinquarent cupidi, omnes copias suas Guido Ran-quem in hoc tumultu toti exercitui præfecerant duce , in Senensem agrum int; hoc consilio vt hostes, quibus pecuniam nisi aliquem felicem successum ent, mox defuturam certum erat, distinere, eodemque tempore quoad eius osset eis commeatum intercipere conaretur: quocirca ex hostium progressu con-capiens, modò huic modò illi ex magis vicinis Florentini ac Senensis impe-pidis præsidio muniendo operam dabat: qua in militum ex vno loco in alium nigratione accidit, vt dum Vitellij equites Turrita Asinalongam peterent, à tre-hostium equitibus funderentur; & Hieronymus Pepulus Vitellij vicarius cum iquinque grauis armaturæ equitibus & duobus signis caperetur. Primus Ren-tus in Clusium vrbem antiquitatis & rerum à Porsenna eius rege egregiè ge-n memoria, quàm ob præsentem statum clariorem, fuit: qua, quum quatuor n falconettos(id est tormenti genus non magni) haberet, quibus oppida à mi-s defensa expugnare admodum difficile erat, non expugnata, vlterius inter am & Asinalongam, vt Senis appropinquaret est progressus: sed quum inter es ciuitates commeatus penuria laboraret, Turritæ arcem à centum Gui-Rangonij grauis armaturæ equitibus, & centum ac quinquaginta peditibus litam expugnare est conatus; vnde re infecta discedens, iter suum sequutus elifrium, & inde ad Rapolani thermas, quæ duodecim à Senis milliaribus t, qua in vrbe Florentini iam ab initio Pitiliani comitem constituerant, pe-t Guido omnia eius consilia diligentia & celeritate anteuertens, eodem die ucentis expeditis equitibus exercitu qui sequebatur post se relicto, Senas est sus. Quapropter tum auxiliorum propinquitas, tum Rentij existimatio hac in itione & apud suosmet & apud hostes valde imminuta, tum quòd in magnam eatus penuriam redactus esse sciretur, eorum qui Senis mutationi studebant iam repressit; & nihilominus castra quingentos passus ab vrbe posuit: vnde nullus motus oriretur, post vnum diem discessit: quo die, sed post eius disces-Florentinorum copiæ Senas venerunt; & quamuis illum sequi cœpissent, ta-uia multum iam itineris confecerat, eius assequendi spe amissa, expeditis e-is & nonnullis peditibus qui antea Senis erant, à quibus parum incommodi t, illum insequi permissis, ibi constiterunt: sed quum ille fortasse non minus quàm timore impulsus celerrimè abiret, tormenta quæ magno eius cum de-in hostium potestatem peruenere, in via reliquit. Aquæpendenti, quia Flo-orum copias pontificij imperij fines attingere nolle sciebat tutus, vt exerci-lde imminutum recognosceret, consedit: sed pecunia iam deficiente, & Vola-o, Montano atque Comensi cardinalibus cum quibus Galliæ regis mandata s tractabat ipsum contemnentibus, cum illis paucis copijs quas reliquas ha-, ad Senensis agri maritimam oram, vbi Orbetellum frustra tentauit, diripien-xcurrit: quocirca Florentini qui exercitum suum ad Centinæ pontem, qui in ium & pontificij imperij finibus est miserant, exercitum ab Rentio non pror-solui animaduertentes, se eius oppida oppugnaturos minabantur: ideò car-m collegium cui hoc incendium intra pontificij imperij fines accendi mole-rat, sese ad pacem quæ omnibus æquè grata fuit, Florentinis quidem, vt sum-ui sine fructu fiebat vitarent, Rentio autem quia non satis erat paratus, & ma-virium colligendarum cum præsertim Gallorum res in Insubria declinarent ebat, conciliandam interposuit. Quæ pax nihil aliud complectebatur, nisi se n inter Florentinos atque Senenses ab vna parte, & Rentium ab altera non i mutuam promissionem, quæ vt seruaretur, in quinquaginta aureorum nu-

mûm millia fideiussores Romæ sunt dati; & quod ad prædas factas attineret, po ifi-
cis cum in Italiam venisset, sententiæ parerent. Lucæ hac ipsa hyeme grauis cas ac-
ciderat: quoniam Vincentius Poggius nobili genere natus, & Laurentius Tottu ri-
uatarum discordiarum colore, aut ambitione potius & egestate impulsi, arrep ar-
mis in curiæ prætorio eius ciuitatis Vexilliferum interfecerunt; deinde per vrbe ex-
currentes tanto omnium terrore, vt nemo se illis opponere auderet, nonnullos ios
ciues aduersarios suos occiderunt: sed tamen vbi primus impetus deferbuit, i qui
alijs terrori fuerant, ob commissi delicti magnitudinem sibi ipsi timere incip nti-
bus, & multis ciuibus intercedentibus, certis legibus ex vrbe discesserunt: q fa-
cto Lucenses illos vbique terrarum atrocissimè sunt persequuti. Galliæ cisa næ
Hetruriæque rebus vt dictum est sedatis, sed pontificij imperij cura ob pon icis
absentiam & cardinalium dissidia ambitionemque à collegio prorsus neglecta Si-
gismundus Pandulfi Malatestæ filius, antiquus Ariminensium princeps, illam ita-
tem ferè solus leui conspiratione in ea facta, occupauit: & quamuis Medice car-
dinalis à collegio rogatus, Bononiam tanquam eius ciuitatis legatus, vt Arim um
recuperaret, & ceteras Aemiliæ res valde perturbatas componeret, Mantuanum ar-
chionem pontificiarum copiarum imperatorem ipsi opem laturum fide à coll o
accepta se contulisset, nihil tamen ob pecuniæ penuriam, & quia car-
dinales illius aduersarij, omnia quæ eius autoritatem
augere posse viderentur impedie-
bant, est factum.

DECIMIQVARTI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER DECIMVSQVINTVS.

Pontificis Romam aduentus: Rhodus à Solymanno Turcarũ rege expugnata: inter Carolum V. Venetos, & Adrianum pontificem fœdus: Borbonij ducis ab Galliæ rege defectio: Gallorum in Italiam aduentus: Galliæ cisalpinæ bellorum successus: Adriani obitus: Clementis VII. creatio: inter Clementem & Franciscum primum Galliæ regem fœdus: Cæsarianorum contra Gallos victoriæ: Cæsaris in Gallia bella: Gallorum trans alpes reditus: Francisci Galliæ regis in Italiam reditus: Papiæ obsidio: prælium & Regis captiuitas hoc libro continentur.

NOVA contra Gallos victoria, etsi Insubriæ res pacauerit, non tamen id-
circo quin Galliæ rex, quum eius regnum pacatum integrumque esset,
ducesq; & equitatus quos in Italiam miserat, incolumes redijssent, bre-
ui Mediolanense imperium iterum esset oppugnaturus, quum præser-
tim Heluetij vt antea ad eius stipendia sequenda essent parati; & Sena-
tus venetus in veteri fœdere permaneret, suspicionem imminuerat: cu-
riculi ratione Cæsariani duces exercitum alere, eique stipendia persoluere coge-
r: quod quia neque à Cæsare, neque ex regno neapolitano pecuniam accipie-
& Mediolanense imperium ita erat exhaustum, vt ipsum per se solum neque tot
s alere, neque tantos sumptus ferre posset, difficilè admodum erat: idcirco popu-
ardinalium collegio frustra reclamantibus, maximam copiarum partem in pon-
mperij loca miserant: cumque Carolus Lanoius tunc recens ob Raimundi Car-
obitum, Neapoli prorex destinatus, Roma iter faceret, vnà cum Ioanne Emanu-
in tres proximos menses singulis mensibus à Mediolanensi imperio viginti au-
n numûm millia, à Florẽtinis quindecim, à Genuensibus octo, à Senensibus quin
Lucensibus quatuor millia soluerentur constituit: quam impositionem etsi om-
clamarent, nihilominus ob eius exercitus metum, illis propterea quòd ex illius
us conseruatione Italiæ salus penderet necessariam esse asserentibus, omnes fer
coacti: post quod tempus iterum, sed longè minori summa imperata. Quo in
statu Italia continuis malis oppressa, & maiorum in posterum metu territa, pon-
vtpote instrumenti ob pontificiam autoritatem ad multa dissidia componenda,
a mala auertenda opportuni, aduentum cupidè expectabat; qui à Cæsare ijsdem
mari in Hispaniam profecto, quique in itinere cum Angliæ rege loquutus erat,
rcinonæ quo ipsemet, vt illum videret, & tanquam pontificem coleret proficisci
t, expectaret rogatus; siue quòd ob Cæsaris qui adhuc in extremis Hispaniæ par-
rat longinquitatem, ne tantum temporis vt sibi deinde incommodis tempori-
et nauigandum tereret, vereretur; siue quòd Cæsarem suam in Italiam profectio-
fferre conari suspicaretur; siue vt multi dixerunt, ne opinionem de se initiò con-
eum tantopere Cæsari deditum fore, vt ipsi in communi inter christianos pacẽ
anda, quod in animo habebat, impedimento esset, augeret, id facere recusauit.
n igitur nauigauit, quam vrbem vigesima nona Augusti die maximo populi, & to-
æ concursu est ingressus: & quamuis eius aduentus, quia Roma pontificibus ab-
s, solitudini potius quàm ciuitati similis est, summopere exoptatus esset, hoc ta-
ectaculum quum se pontificem natione barbarum, Italicarum & curiæ rerum
imperitum, neque saltem ex illis gentibus quæ iam diuturno commercio Italiæ
res erant habere cogitarent, omnium animos commouit: quarum cogitationum
am auxit, quòd pestis quę Romæ in eius aduentu cœperat, id quod ad eius pon-

tificatus ſiniſtrum omen referebatur , per totum autumnum , innumeros mortale
ſtulit. Prima huius pontificis deliberatio fuit Arimino recuperando operam dar
controuerſias quas Ferrarienſium dux cum ſuperioribus duobus pontificibus ha
rat componere; ideò mille & quingentos Hiſpanos pedites , quos vt tutò nau
poſſet ſecum adduxerat, in Aemiliam miſit. Quibus rebus dum operam dat, Cæſa
netos ab Galliæ rege diſiungi, magni ad Italiæ ſtatum confirmandum moment
ratus , & illum Senatum Gallicarum rerum ſpe imminuta , animo ad quietem pro
ſum eſſe, neque aliorum cauſſa,belli in imperij ſui fines transferendi periculum ſu
velle ſperans , conſilijs cum Anglo rege , qui pecunia prius Cæſari contra Galli
gem clàm mutuò data , diſſimulatione pòſt depoſita iam apertè in cauſſam deſce
bat, comunicatis, legatos ad Venetos , qui vt fœdus cum Cæſare ad Italiæ defe
nem inirent ab illis peterent , miſerunt : fuerunt autem legati Cæſaris quidem H
nymus Adurnius , Angli verò Riccardus Pacceus : vbi & Ferdinandi Cæſaris f
Auſtriæ archiducis , quem quòd multæ inter Venetos & ipſum controuerſiæ e
cuiuis pactioni quæ cum illis fieret intereſſe erat neceſſe, legati expectabantur. E
gliæ rex fœcialem ad bellum Galliæ regi, niſi trium annorum per vniuerſum t
rum orbem inducias , quibus eccleſia Romana, Mediolanenſium dux, & Flore
comprehenderentur, paciſceretur indicendum; quodque quingentas auri libras
ipſi quotannis dare debebat ſoluere deſijſſet , queſtum miſit. Rex ſe inducias f
rum negauit , & pecuniam ijs , qui pecunia hoſtes ſuos iuuarent dari minimè æ
eſſe apertè reſpondit : quare odijs inter illos accenſis , legati vtrinque ſunt di
Hoc anno Ioannes Emanuellus qui ſumma cum autoritate Cæſaris Romæ orato
rat, ex Italia diſceſſit; isque in diſceſſu Florentinis chirographum confecit, in
cum expoſuiſſet Cæſarem quidem ſuo chirographo menſe Septembri anno M
confecto, Leoni pontifici ſe Florentinis ſtatus , autoritatis, & omnium quæ po
bant priuilegia , ſex menſes poſt prima comitia, quæ poſt coronam Aquiſgrani
ptam fierent , quod antea intra quatuor menſes poſtquam eſſet electus promi
confirmaturum, denuò conceſſurum promiſiſſe, eum id tunc iuſtis de cauſſis f
non poſſe : quibus rebus expoſitis , & ipſe Ioannes Cæſaris nomine idem repro
quod ſcriptum Cæſar menſe Martio anni M D XXIII. confirmauit; eorumque om
diploma ampliſſimum tradidit. Cæſar vt ſuprà dictum eſt, hoc anno in Hiſpania
profectus ; vbi complures ſeditionis autores ſeuerè eſt perſecutus ; reliquis om
condonauit, eosque pœnis omnibus exemit : atque vt cum iuſtitia & clementia
animi, remunerationisque documenta coniungeret, Ferdinandum Calabriæ du
concitatæ multitudinis ducatu recuſato , è Sciatiua arce diſcedere noluiſſe , m
ria repetens , magno cum honore illum ad aulam vocauit; eique non multo pòſt
manam quæ Hiſpani regis vxor fuerat, diuitem quidē , ſed ſterilem, vt in illo Alfo
nioris Aragoniæ regis progenies (nam duo eius fatres ætate minores antea alter ir
lia, in Italia alter ex hac vita migrarant) extingueretur , in matrimonium elocau
lud autem hunc ipſum annum ſumma cum chriſtianorum principum infamia
cem reddidit; quòd ſub eius finem Solymannus Ottomannus Rhodum Inſulā, ab
dijs equitibus, antea Hieroſolymitanis nuncupatis cuſtoditam cepit: qui poſtquan
roſolymis pulſi fuerant , eo in loco ſedem habentes , etſi inter Turcam & Sul
tanta potentia principes poſiti, maxima cum ordinis ſui gloria eam diutiſſimè cō
rant, & tanquam chriſtianę reipublicæ in illo mari propugnaculum extiterant: etſi
dum aſſiduè ad chriſtianæ religionis hoſtium naues deprædandas excurrunt
nunquam etiam in chriſtianorum naues licentius incurriſſent, infamiæ notam n
fugerint. Circa eam inſulam, ingens exercitus ipſeque Turca multos menſes co
ne minimo temporis momento nunc atrociſſimis oppugnationibus , nunc cu
& foſſis, nunc ingentibus ex terra & lignis tumulis, qui vrbis mœnia ſuperarent
infeſtandis deſiſtens; quibus operibus maxima cum ſuorum cæde perfectis , p
gnatorum quoque numerus valde erat immunitus, adeò vt aſſiduis laboribus f
tormentario puluere deficiente , quum magna mœnium parte tormentorum i
diruta , cuniculisque multis in locis in vrbem in qua ipſi primis partibus expu

iduè magis coarctabant, penetrantibus, tot molestias amplius sustinere non pos-
tandem in extremas angustias redacti, cum Turca his legibus conuenerunt: Ma-
eius ordinis præfectus ciuitatem dederet: ipse cum omnibus equitibus, & Rhodij
umes abeundi, & quicquid ferre possent secum auferendi facultatem haberent:
arum imperator vt ipsis aliqua ratione cautum esset, classem ex eo mari cedere iu-
; & terrestrem exercitum per quinq; milliaria ab Rhodo remoueret: cuius pactio-
Rhodus in Turcarum potestate mansit; & christiani fide ipsis non violata, in Sici-
mox in Italiam nauigarunt: & in Sicilia quidem quarundam nauium classem quæ
mùm secundum ventum nacta esset commeatū & tormentarium puluerem, aliaq;
ssaria Rhodum veheret, sed pontificis culpa serò nimis instruebatur, inuenerunt:
utem Rhodo profectis Solymānus ad maiorem christianæ religionis cōtemptum,
im ciuitatem eo ipso die qui in Dei filij natalis memoriā celebratur est ingressus;
lie qui in christianorum templis infinitis cantibus & musicis harmonijs celebra-
pse omnia Rhodiorum templa Christi cultui dicata, in Moscheas (sic illi sua templa
ant) conuertit; suoq; more omnibus christianorum ritibus eiectis, Mahumetis cul-
cauit. Hunc igitur christiano nomini contumeliosum exitum, hunc inter principes
os discordiarū fructum tulit annus M D XXII. qui quidem si saltem præteritæ cladis
plo in posterum docti fuissent, ferri poterat; sed diffidijs inter principes perseue-
bus, minimè minores fuerunt anni M D XXIII. calamitates: cuius anni initio Malate- 1523.
pontificis vires sustinere nequaquam posse animaduertentes, Vrbinatium duce
ueniente, se aliquod subsidium quo Pandulfus ali posset accepturos, quod factum
st, spe incerta tamē accepta, Arimino & arce cesserunt. Vrbinatium dux postea ad
ficē est profectus, à quo illustri Iulij pontificis memoria ei & apud illum & apud
nam aulicorum partem gratiam conciliante, vt censuris absolueretur, & Vrbina-
perij diploma, sed ne quid in Florentinorum quibus Monsfeltrius traditus fuerat,
ne se Leoni ad illud imperium tuendum trecenta & quinquaginta aureorum nu-
millia mutuò dedisse, & post eius obitum varijs in locis pro pontificij imperij con-
ione supra septuaginta millia exposuisse aiebant, fraudem fieret exceptione addi-
petrauit. Ferrariensium quoq; ducem pontifex in gratiam recepit; eiq; non modò
riensis imperij & eorum omniū quæ ante bellum ab Leone Gallis illatum ad pon-
m imperium spectantia possidebat diploma concessit; verùm etiam cum graui e-
l ministrorum qui ipsius imperitia malè vtebantur nota, Sanctifelicis & Finalis
a, quæ ab illo cum Leoni bellum intulit capta, & deinde ante eius mortem amis-
erregni occasione iterum occuparat, ei permisit. Ferrariensium dux se ad pontifi-
, quotiescunq; ad eius imperij defensionem opus foret, certo militum numero iu-
m obstrinxit; & si quid in posterum in sacrosanctam sedem committeret, grauissi-
œnis, etiam priuilegia & omnia sua iura amittendi subiecit. Non paruam quoq; ei
ex Mutinæ & Regij restituendi spem fecit: quamuis ab hac sententia rei magnitu-
& superiorum pontificum exemplis macula quæ inde in ipsius nomen redunda-
postea ostensa, indies magis ab ea sententia discederet. Quo tempore Me-
nensis arx, omnium rerum (pane excepto) penuria pressa, & morbis plena, nisi per
decimumquartum Aprilis diem subsidium acciperet, deditionem rebus & ho-
n vita conseruatis est pacta, quo tempore quum pactis stetissent, bonam eorum
tus erant partem interijsse constitit. Cæsar minimè parua apud Italos cum laude
rancisci Sfortiæ ducis potestati tradi est assensus: neq; Galli quidquam amplius in
præter Cremonensem arcem rebus necessarijs adhuc copiosè munitam posside-
ui tamen successus eius imperij ab Cæsariano exercitu, propterea quòd stipendia
cciperet, supra modum pressi populorum infelicitatem nihilo leuiorem redde-
am quum is exercitus Astam & in Astensium fines se cōtulisset, eandem ob caus-
multu excitato totam regionem Vigeuanum vsq; diripuit: adeò vt Mediolanē-
populorum calamitatem periculumq; auerterent, certa stipendia, quorum sum-
circiter mille auri pondo ascendebat, eis promittere fuerint coacti; nec tamen
erbitas eius populi in Gallos odium vlla ex parte mitigabat: illos partim iniu-
quibus Gallos affecerant, metu; partim spe fore aliquando vt Gallorum metu

ſublato, quia Cæſari non amplius milites in ea regione eſſent alendi, tot onera
rent,ſuſtentante. Hoc ipſo tempore aſſiduè de pace inter Cæſarem & Venetos a
tur:quæ ob multa impedimenta quæ oriebantur,& varias moras ab illis interpoſ
mnium animos futuri expectatione ſuſpenſos habebat. Huius rei moram, ac f
etiam difficultates auxit Hieronymi Adurnij mors; qui quum magni ingenij,mul
rerum vſu (etſi iuuenis) eſſet,eam rem magna autoritate & prudentia ſingulari
bat:cuius loco Cæſaris nomine Mediolano miſſus fuit Marinus Carracciolus Ro
ſedis protonotarius; qui poſt multos annos à Paulo tertio pontifice in cardinaliu
legium fuit cooptatus.Hæc Venetijs,quia ex altera parte Galliæ rex aſſiduè per ſu
gatos, maximam vt contrarium ſuaderet diligentiam adhibebat; & modò literis,
per proprios homines ſe mox cum maximo exercitu in Italiam venturum pollice
multos menſes ſunt agitata: magna enim erat inter patres ſententiarum varieta
duæq; diſputationes:multi enim Galliæ regis fœdus, illum citò exercitũ in Italia
ſurum ſperantes, non deſerendum cenſebant:quam ſpem rex ſumma diligentia
nitens, præter multos alios denuò Rentium Ceritem qui hoc idem polliceretur,
omnia parata eſſe oſtenderet, Venetias miſerat: alij verò eius regis in rebus per
dis negligentia ex præteritarum rerum memoria perſpecta, illum venturum non
bant: hanc opinionem Ioannis Baduerij ipſorum in Gallia oratoris literæ augeb
enim Borbonij ducis qui cum iam occultiſſimè in regem ſuum conſpiraſſet, Ve
cum Cæſare coniungi cupiebat, verbis credens, Galliæ regem eo anno in Italia
venturum nec exercitum miſſurum affirmabat. Alios Galliæ regis aduerſa & C
ſecunda fortuna terrebat: tum quòd in Italia Mediolanenſium ducem, Genu
& Florentinos cum tota Hetruria, quod & pontifex facturus credebatur, Cæ
ſequi, & extra Italiam Archiducem eius fratrem Venetorum imperij finibus p
quum, atque Angliæ regem qui aſſiduè bellum in Belgis gerebat, Cæſari coni
eſſe viderent. Qua in ſententiarum varietate, quæ non minus in Senatus princ
quàm in alijs erat, quum rebus iam ad maturitatem perductis, & Cæſaris lega
hementer vrgentibus deliberatio differri vltra non poſſet, Rogatorum conſili
dem hanc ob cauſſam conuocato, Andreas Grittus vir ob grauiſſimarum rerum
niſtrationem & res præclarè admodum geſtas ſummæ in ea rep.autoritatis, &
nis per vniuerſam Italiam atq; apud exteros principes valde clari, in hanc ſente
loquutus fertur:

Etſi animaduerto præſtantiſſimi Senatores, multos fore, qui ſi ne ab Gallia
fœdere diſcedamus ſuaſero, plus in me diuturnam cum Gallis conſuetudinem
quàm reip.vtilitatem poſſe, ſint exiſtimaturi,non tamen ideo à ſententia mea qu
ni ciuis eſt proprium liberè explicãda abſtinebo: inutilis eſt enim & ciuis & Sena
qui quauis de cauſſa ab eo,quod ipſe reip.commodum eſſe ducit,alijs ſuadendo
uetur:quamuis mihi ipſe perſuadeam,eã ſuſpicionẽ apud prudentes viros minim
habituram: illi enim non modò meos in omni tempore mores & facta pondera
verùm etiam me nihil vel cum Galliæ rege vel cum eius miniſtris, niſi tanquam
miniſter, veſtroq; mandato & iuſſu egiſſe vnquam cogitabunt: me præterea rat
quæ me in hanc ſententiam trahunt momenta,ni fallor,tuebuntur. Quæritur à
num nouum cum Cæſare fœdus,fidei à nobis datæ,& fœderi quod cum Francor
ge habemus contrarium ſit ineundum; quod meo quidem iudicio nihil aliud fi
niſi Cæſaris potentiam iam omnibus formidabilem, ita confirmare, vt quum nu
quam poſt hac ratione retineri,deprimiúe poſſit,continenter ad manifeſtiſſimam
ciem noſtram creſcat. Nullam cauſſam habemus quam huic deliberationi præ
poſſimus:quia rex ſemper fœdus nobiſcũ inuiolatum cõſeruauit: quòd ſi facta ac
in Italia renouandum non tam prompta fuerunt, quum ad id ſuarum rerum cauſ
taretur, id non aliunde quàm ex impedimentis quæ in Galliæ regno habuit, &
num habet manaſſe perſpicuè cernitur; quæ eius conſilia quidem differre potu
extinguere autem non poterunt:eſt enim in eo tam ardens Mediolanenſis imp
cuperandi ſtudium, tantaque potentia, vt vbi hos primos hoſtium impetus ſuſtir
quos quidem facilè ſuſtinebit,nulla illum res quo minus maximas iterum copias

mittat sit remoratura. Vtriusque rei exempla sæpius in Ludouico rege vidimus; qui n Gallia longè potentioribus armis quàm hæc quæ nunc molestiam ei afferre co- ur oppugnaretur, ac ferè vniuersus terrarum orbis in eum conspirasset, virium sua- magnitudine, locorum quæ in finibus sunt firmitate, & populorum fide, facilè his bus restitit; cumq; omnes homines illum tantis bellis fatigatum aliquandiu quietè habiturum arbitrarentur, repentè maximas copias in Italiam misit. Quid? nónne rex primis regni sui annis, quum nemo esset qui illum quòd nouus in regno esset, q; ærarium immensis prioris regis sumptibus exhaustum inuenisset, bellum in al- n annum differre coactum iri non crederet, idem fecit? Hęc itaq; mora nos minimè re debet; neq; ad incóstantiam nostram tegendam est satis idonea, quia socius non itate sed ingruentibus impedimentis retardatus, alteri socio iustam conquerendi am, vel honestum à fœdere discedendi colorem non dat. Hoc à nobis honesti, hoc i Senatus dignitatis, sed nec minus vtilitatis, imò nostræ salutis ratio exigit. Quis quàm vtile nobis sit, quot periculis nos liberet, quantamque quietem per multos s rebus nostris pariat Gallorum ad Insubriæ imperium restitutio ignorat? Hoc nos iorum annorum exempla docent: nam quòd eo hic rex potiretur, in caussa fuit, qui antè maximis sumptibus ac periculis vix Patauium atque Taurisium tueba- Brixiam & Veronam recuperaremus; vt dum ille id regnum tranquillè obtinuit, mni imperio nostro summa in pace securitateque potiremur; quæ exempla nos magis quàm antiqua Cameracensis fœderis memoria mouere debent; quoniam Galliæ reges quod rationibus non viderant, quantum ex eo quòd à fœdere nostro issent detrimentum acceperint, experientia didicerunt: quod etiam proculdubio melius hoc tempore cognoscent, quum hic rex æmulum habeat Cæsarem tot rum tantæque amplitudinis principem: cuius potentia illum ad societatem no- expetendam, gratamq; cogit: contra verò Galliæ rege ab Italiæ rebus penitus ex- in quanto periculo res nostræ essent futuræ, quis non videt? quis non agnoscit? nim Cæsarē quo minus Insubriam suam vel fratris propriam faciat prohibere po- cuius imperij diploma nunquam adhuc Francisco Sfortiæ tradere voluit: quod ice meridiana clarius est) id efficiendi potestatem habebit, quis est qui de eius vo- e aliquid certi affirmare possit? quis quum Mediolanensis ducatus sit ad totius imperium gradus æquitatis honestique rationem, ambitione & omnium magno- rincipum propria atque ipsorum naturæ insita cupiditate maiorem in Cæsare vim ram polliceri possit? Sed fortasse nos hoc metu liberabit eius in Italia ministro- oderatio & temperantia: atqui omnes ferè sunt Hispani, gens infida, rapacissima, a reliquas omnes insatiabilis. Quòd si Cæsar aut eius frater Ferdinandus Me- o potiatur, quo in statu erit imperium nostrum, ab illis quà Italiam quà Germa- pectat septum? quod nam nostris periculis remedium sperare possumus? quum n neapolitanum in eius sit potestate, pontifex & ceteri Italiæ principes ab illo ant; amici verò nostri omnes ita exhausti & viribus attriti vt nullam ab eis opem possimus? si autem Galliæ rex Mediolanensi imperio potiretur, rebus inter ntos principes æquatis, qui vnius potentiam metuendi caussam haberet, ob al- potentiam illæsus pacatusque relinqueretur: imò solus eius aduentus timor re- omnes tutos reddit, quia Cæsarianos sese non mouere nullique expeditioni ari cogit; idcirco eorum qui se nisi cum Cæsare faciamus, exercitum in nos rsuros minantur, leuitas mihi potius ridicula quàm formidabilis videtur; qua- to Senatui bellum mouere sit res facilis, & ex qua citò victoria sperari pos- quasi hæc regem in Gallia distinere posset, ac non potius ad expeditionem ci- am incitare: nam cui dubium est nos ab illis prouocatos, necessitate coactos gi proposituros, quæ etsi animo ab eo esset alienus, illum tamen vt in Italiam et, possent inducere? Nónne hoc ipsum Ludouici regis tempestate accidit, vt in- obis ab istis illatæ & proditiones, nos ad eum regem, quum ego exeius captiuo egatus sum factus, ita extimulandum coëgerunt vt eo tempore quo à finitimis ssimè inuadi in Gallia metuebat, exercitum suum, quamuis infelicibus auspicijs m miserit? Nolite credere Cæsarianos, si nos ad amicitiam suam pertrahendi, vel

Galliæ regis aduentum impediendi rationem, in bello nobis inferendo positam
marent, ad hunc vsq; diem eius initium dilaturos fuisse; quasi verò duces illorum
dis & bellorum quæstu ditari non cupiant: quasi vt amicam prouinciam oneribus
rent,ijsque remotis pecuniæ eliciendæ facultatem haberent, exercitum in aliena
opus non habuerint: sed potentiam nostram obstare quo minus ab eis cogi poss
atq; è re ipsorum nō esse,quum bellum à Galliæ rege quotidie metuant,sese alter
lo implicare;vel reip.viribus & pecunia potenti,Gallos magnitudine præmiorum
tandi caussam præbere,cognouerunt. Dum in his suspicionibus,ambiguitatibusq
sabuntur, Mediolanense imperium sibi non occupabunt;nos nisi inanibus minis
dere non tentabunt: si autem nos illos hoc metu liberabimus,vtrumque erit in ill
potestate;quòd si, vt verisimile est,fecerint,quem nos alium, quàm nosmetipsos
sare,quàm nimium nostrum timorem, pacisq; immoderatum desiderium,iustius
rimus? quæ quidem pax quum suspicionibus liberat, quum periculum non a
quum quiescendi, & sumptuum minuendorum facultatem adfert, expetenda san
est;sed quum omnia parit contraria,sub insidioso pacis nomine perniciosum bellu
tet,& salutaris medicamenti specie pestilens venenum. Si igitur nostrum cum C
fœdus rex Galliæ ab Italiæ rebus excludatur, Cæsari Mediolanensis imperij pro l
ne sua occupandi,eo occupato de nobis deprimendis cogitandi facultas datur;in
quitur nos maximo nominis nostri dedecore, huiusq; reip.fidei macula eius prin
cuius ambitio minimè arctioribus limitibus quàm potentia continetur, quiq; vn
fratre omne nostrum continentis imperium ad se spectare censeat,amplitudinem
re?& eum principem, qui sua potentia reliquorum omnium libertatē tutam redd
que nobis coniunctissimus esse cogeretur Italia excludere: qui igitur has ratione
euidētes tamq; solidas proponit,is certè partiū magis quàm veritatis studio, & pr
cōmodis magis quàm reip.charitate moueri dici non potest:de cuius salute si De
stris sententijs tantum felicitatis dederit, quantum sapientiæ huic præstantissimo
tui tribuit, nobis minimè dubitandum erit. In contrariam verò sententiam Geo
Cornelius patritius pari autoritate præditus, & prudentiæ fama æquè ac quiuis al
eo Senatu celebratus,huiusmodi habuit orationem.

Magna quidem res P. S. & difficilis admodum est ea quæ nunc in deliberatio
affertur;sed tamen quum huius tempestatis principum ambitionē perfidiamq;,&
illorum natura ab rerum publicarum more,quę non vnius libidine,sed multorum
sensu administratæ,maiore in rebus suis moderatione,pudoreque vtuntur:nec vn
vt illi sæpe faciunt, ab eo quod aliquem iusti honestiq; colorem habet impudent
scedunt,sit dissimilis,intueor,Mediolanense imperium in principis qui nobis pot
sit potestatem venire nobis perniciosissimum esse non fateri non possum: huiusm
nim vicinitas, nos in suspicionibus molestijsq; perpetuis versari;& quamuis pace
mur,ferè semper in belli cogitationibus esse quocunq; tandem fœdere aut pactio
iuncti cum eo simus,cogit. Huius rei in antiquis historijs innumera exempla leg
in nostris aliqua: sed quodnam maius clariusque eo, cuius acerba memoria in om
nostrûm animis mentibusq; est insculpta? Introduxit hic Senatus Aloysium Gall
gem in Insubriam,cui infaustæ deliberationi multi ex nobis interfuerunt;fœderis
quamuis ingentibus præmijs ab Hispanis & Germanis varijsq; oblatis occasionib
ab eo discederemus solicitati, & quamuis multa sæpe ab illo contra nos agitari
sciremus,ei semper incorruptam seruauimus. Eius verò animum tanta nobis no
libidine incensum, vt tandem hanc ob caussam veteribus acerbissimisq; hostibu
reconciliatus, perniciosissimum Cameracense fœdus contra nos percuteret,non
ptum beneficium, non data fides, non deniq; tot nostra perpetua in eum officia
re potuerunt. Quocirca ad pericula quæ rebus nostris ex magnorum principum i
sa & fraudulenta vicinitate assiduè imminerent vitanda cogimur(nisi fallor)omn
stra consilia ad hunc finem dirigere,vt neq; Gallius,neq; Germanus,sed vel Fran
Sfortia,vel quiuis alius qui maiora regna imperiaúe non habeat Mediolanensi i
rio potiatur, ex quo nunc securitas nostra pendet,& in posterum si præsentium te
rum status mutaretur,magnum imperij nostri incrementum oriri posset. Agitur à r

cum Galliæ rege amicitia sit conseruanda, an cum Cæsare fœdus faciendum; ho-lterum Franciscum Sfortiam à Mediolanensi imperio prorsus excludit, & Galliæ rincipi nobis tanto potentiori ad id aditum patefacit: alterum ad Franciscũ Sfor-ı eo imperio confirmandum & cõseruandum spectat; quem Cæsar vt præcipuum : fœdere proponit; eiusq; conseruationem Angliæ regi promittit: quare si illum eo io spoliare niteretur, non modò nobis & ceteris Italiæ principibus iniuriam face-animum ad Gallos conuertendi caussam præberet, verùm etiam Angliæ regi, cu-omnibus notum est maximam rationem habere cogitur: & omnes Insubriæ popu ancisci Sfortiæ studiosissimos in se prouocaret; sicq; sese multis periculis difficul-sque, & maximæ infamiæ subijciens, fidem suam violaret: cuius ab illo contem-quod equidem de Gallis dicere non possumus, nullum ad huc signum vidimus: uum post Leonis pontificis obitum, Franciscum Sfortiam in illud regnum resti-, arces paulatim vt captæ sunt, & postremò contra multorum opinionem Medio-sem quoque ei tradiderit, contraria fidei suæ inditia dedisse dici non potest. Quin non id potius consilium per quod nostri propositi compotes fieri possumus, quã per quod manifestè à proposito fine longius abducimur, sequi contendimus? At blicæ magis periculosum fuerit, Insubriam in Cæsaris quàm in Galliæ regis pote-sse; quòd is rex ob Cæsaris potentiam eiusque æmulationem ferè in nostro fœ-perseuerare cogeretur; in Cæsare verò tum ob potentiam, tum ob id quod ipse & se in nostrum imperium ius habere censent, secus omnino se res habet. Eos qui Cæsare sentiunt, equidem magnorum principum natura amoreq; perspectis, mi-falli credo. Vtinam non fallerentur ij qui idem de Galliæ rege non sentiunt. Mul-s quæ allata sunt in superiorem regem quadrabant, & nihilominus maiorem cu-s & ambitio quàm honesti & propriæ vtilitatis ratio vim habuerunt: Qui quòd il-ssæ quæ eum nobis amicum conseruare deberent, perpetuæ non sunt? sed pro re-umanarum natura singulis momentis variationi obnoxiæ? nam & Cæsar vt reli-omines morti est obnoxius; & quemadmodum multi principes qui illo maiores , varijs fortunæ casibus subiectus; & quamdudum est, quum vniuersa Hispania in oncitata, miseratione potius quàm inuidia dignus videbatur? ac saltem hæc peri-on tantum inter se differunt, quantum ea sententia, qua à proposito fine citra con-siam adducimur, ab ea qua ad ipsum scopum propius saltem accedere licuisset. rea hæ rationes futurum & longinquum tempus spectant; sed si præsentem rerum ı intueamur, dubium non est, quin Cæsaris societate reiecta, in maiores nunc mo-ac pericula incidamus: nobis enim à Galliæ rege disiunctis, illum ad meliora tem c occasiones bellum dilaturum credibile est: quod si cum illo fecerimus, fieri pos-e ad bellum gerendum statim conuertat, quæ res necessariò nobis molestias sum-adferet: sed qua in parte belli exitus sit nobis periculosior futurus videamus. Si Cæsare fœdus inierimus, victoria ferè certa ab hac parte sperari potest; quod quidẽ sperare cum Gallo coniuncti possumus: & nobis cum Cæsari coniunctis, regis a non ita periculosa foret, atq; in contraria parte; quia tunc omnia victoris arma conuerterentur; & Cæsar ad Insubriam occupandam non modò minore fræno, oribus impedimẽtis retineretur, sed ad id premendũ cogeretur. Ad id verò quod deris vinculo obijcitur, facilis est responsio: nos enim Galliæ regi ad ea quæ in Ita-sidebat tuenda, non autem ad amissa recuperanda auxilia promisimus: non hoc is nostri tabulæ loquuntur; nec eædem nõ tenent rationes: nos quod debebamus ræstitimus, quum Mediolano illorum negligentia ab hostibus capto, maiorem quàm Gallicus equitatus cladẽ accepit: præstitimus, quum Lautrechio cum Hel-redeunte, nostra illi auxilia misimus; excessimus autem quum tot menses vana e- ac promissis freti, eius exercitum expectauimus. Si eum voluntas retinet, cur eis pæ pœnam subire quærimus? Si necessitas, nónne hæc sola ratio etiam si tenere-tis est ad nos culpa liberandos? Quid amplius cum nos primi derelicti fuerimus, regi debeamus, ignoro. Quid vltra socius socio debeat, quidúe illi pericula no-odesse possint, nescio. Cæsarianos duces bellum contra nos nunc meditari non o; sed neque contrarium affirmare ausim; cum eorum in milite in aliena regione

alendo necessitatem mecum reputo ; spem qua forte tenentur, nos hac ratione dus suum pertrahi posse, præsertim si Galliæ rex non sit venturus : de quo qui du meo quidem iudicio haud sine ratione dubitat, ob eius gentis negligentiam; qu cunia desit; quòd bellum trans alpes cum duobus magnis principibus habet; n hac in re legato vestro fidem habent, reprehendi possunt: Legati enim & oculi & regnorum sunt : sed vt dicendi finem faciam, illud ipsum in quo meæ orationis su continetur, repetam : nobis videlicet summopere enitendum esse, vt Franciscus tia Mediolanensi imperio potiatur : ex quo sequitur, id consilium quod nos ad e nem perducere potest, eo quo prorsus ab hoc excludimur, vtilius esse.

Duorum tantæ prudentiæ virorum autoritas rationumq; momenta, senatoru mos magis dubios quàm certos reddiderāt; quare Senatus, tum sua natura, tum r gnitudine, tum Galliæ regis actionū progressum cognoscendi, desiderio, & multi cultatibus quæ ex pace cum Archiduce necessariò oriebantur, inductus, rem qua poterat protrahebat. Augebat quoq; in illorum animis suspensionem, quòd Gall se sollicitè ad bellum comparans, Baiocensem episcopum, eos vt per totum prox mensem, se ante eius finem, cum maiori exercitu, quàm illa ætas vnquam in Ita disset, venturum asserens, deliberationem protraherent rogatum miserat: qua in guitate dum versantur, Antonio Grimanno eius ciuitatis ducè defuncto, in eius l suffectus est Andreas Grittus, qui Gallicis rebus potius obfuit, quàm secus: quon pse in eo gradu collocatus, deliberatione patribus prorsus permissa, nūquam dei vel verbo vel facto se vllius partis studiosum ostendere voluit. Tandem verò, quu assiduè alios homines cum maximis promissis ad Senatum mitteret, & Anna Mem tius qui postea Galliæ equitum magister creatus est, ac Federicus Bozolensis ea ob caussam aduentare dicerentur, Cæsariani & Angli oratores, quibus mora erat ctissima, se post tres dies rebus omnibus infectis discessuros sunt contestati. Quan Senatus ad aliquid decernendum coactus, & quòd tot menses ipsos Gallus vana uisset, ac multo magis ijs quæ ipsorum apud eum legatus affirmabat, Galliæ regi missorum fidem eleuante, Cæsaris amicitiam amplecti statuit: cum quo his legib pigit fœdus: Inter Cæsarem, Ferdinandum Austriȩ archiducem, & Franciscum Sf Mediolanensium ducem ab vna parte, ac venetum Senatum ab altera, perpetua fœdus esto : Senatus vbi opus fuerit ad imperij Mediolanensis defensionem sexc grauis, totidem leuis armaturȩ equites & sex millia peditum mittito: idem ad regn politani (sed hoc si à christianis bellum inferatur, quia Veneti ne Turcarum arm prouocarent exceptionem addi voluerunt) defensionem facito: ad idem & Cæsa omnium quæ Veneti in Italia possiderent contra quemuis defensione tenetor: Ar ci octo annorum spacio, ob veteres controuersias & pacem Vormatiæ factam du aureorum numûm millia soluunto: quibus rebus constitutis, Senatus Theodoro tio iam à stipendijs suis remoto, Franciscummariam Vrbinatium ducem ijsdem l copiarum suarum omnium imperatorem creauit. Communis ferè omnium per v sam Italiam opinio fuit, Galliæ regem, quum ea auxilia quæ ipsi antea propitia e bebant, sibi contraria fore cerneret, à bello in Insubria gerendo eo anno quiet sed tamen quum pòst non modò in apparatibus perseuerare, verùm exercitus ia ueri audiretur, qui eius victoriam formidabant, nouum inter se, vt ei obsisterent, inierunt, pontifice vt eius fœderis caput & princeps esset inducto. Pontifex com pacis studiosus cum primùm in Italiam venit, Cæsarem, Gallum & Anglum, vt sec Turcarum successibus perspectis arma christianæ reip. tam pernitiosa deponerent guli suos oratores in his negotijs amplissima cum autoritate Romam mitterent p rat: quod ab omnibus vt videbatur promptè factum est; sed rebus postea diligenti ctari cœptis, labores irritos esse statim est animaduersum: quia in pace conciliand merainueniebantur impedimenta: breues induciæ, præter quòd ferè inutiles vid tur, Cæsari non placebant; longas autem Gallus reijciebat: quare pontifex, siue erga Cæsarem beneuolentia in eo excitata, siue Galliæ regis cōsilia à pace aliena plus consueto, ijs qui ne illum regem Insubria iterum potiri pateretur eum hortab aures accomodare cœpit. His de caussis Mediceus cardinalis qui antea æmulorur

& præcipuè Volaterrani cardinalis,cui pontifex magnam fidem habere videbatur, ionem metuens,Florentię agebat,animum resumens,Romam à tota ferè aula ma- honore acceptus,venit:vbi vnà cum Suessano duce Cæsaris legato,& cum Anglię oratoribus, huic ipsi caussæ apud pontificem studebat. Quo tempore Volaterrani nalis aduersa fortuna,quæ ferè semper eius prudentiam,calliditatem,& artes per- bat, ei damnum ac periculum, Mediceo autem cardinali maioris gratiæ autorita- e sibi apud pontificem,qui prius erga Volaterranum, quia calliditate sua & verbis ninus vehementibus quàm ornatis, se communis christianæ reipublicæ pacis ad- ım studiosum esse ei persuaserat, valde propensus erat,conciliandæ aditum pate- Nam cum Suessani ducis opera,Franciscus Imperialis exul à Sicilia qui in Galliã :iscebatur Castellonoui prope Romam captus fuisset,sunt apud illum inuentæ Vo- ani ad Santonum episcopum nepotem suum literæ,quibus Galliæ regem ad Sici- nsulam classe adoriendã accendebat;propterea quòd Cęsaris armis ad eam tuen- :onuersis, ipsi Insubriam occupare facilius esset futurum: quamobrem pontifex odum miratus, seque eius artibus delusum existimans,à Suessano quoque duce & ceo cardinale vehemẽter incitatus,illum ad se vocatum in Angelica arce custodiri deinde iudices qui de illo velut pontificiæ maiestatis violatæ reo,propterea quòd æ regem, ad Siciliam cuius insulæ supremum ius ad pontificium imperium specta- mis oppugnandam esset hortatus, quæstionem haberent constituit: qua in re etsi s actum cum eo sit, & quæstionibus habitis, eique per causidicos & procuratores dendi sui potestas data fuerit, non tamen eadem in bonis eius moderatio est ad- :eodem enim die quo cardinalis est captus,pontifex omnes quæ in eius domo e- pes occupauit. Eiusdem quoque Imperialis captiuitate coniuratio,quæ pro Gal- ge in Sicilia conflabatur, est detecta: cuius caussa Cameratæ comes, Magister lanus,& eius insulæ quæstor in partes dissecti fuerunt. Quas ob res pontifex tan- gis in Galliæ regem commotus, & quotidie cum Mediceo cardinale consilia agi- randem Gallorum aduentus fama quotidie magis crescente, quum sese illis op- e statuisset,in pontificum collegio consueto periculorũ à Turcarum principe im- itium exordio facto,Galliæ regem solum in caussa esse,vt tantũ periculum à chri- reip.finibus non arceretur exposuit:propterea quòd is inducijs,quę tractabantur, aciter assentiri recusaret: cumq; sui,vtpote Christi vicarij & Apostolorũ principis ssoris muneris esset, quantum posset vt pax cõseruaretur prouidere,se communis studio, cum ijs qui in id vt Italiæ status non turbaretur, quòd ex eius quiete vel batione totius terrarum orbis quies aut perturbatio oriretur, incumbebant face- i. Itaque hanc sentententiam sequutus,quum neapolitanus prorex eam ob caus- omam venisset,tertia Augusti die, inter pontificem,Cæsarem,Angliæ regem,Au- rchiducem,Mediolanensium ducem,& Mediceum cardinalem vnà cum Floren- nperio;item Genuenses,fœdus ad Italiæ propugnationẽ est ictum;& societas quę viuis & annum vnum post singulorum mortẽ staret, cõstituta: alijs omnibus dum- à pontifice, Cæsare, Angliæ rege & Archiduce admitterentur,& se suas contro- iure non armis disceptaturos cautionem darent, sese adiungendi locus est reser Vti exercitus qui bellum cuiuis sociorũ in Italia inferenti opponi posset collige- ıd quem pontifex ducentos grauis armaturæ equites,Cæsar octingentos,Floren- centos,Mediolanensiũ dux 200, & todidem leuis armaturę attribueret. Põtifex, & Mediolanensium dux,tormenta & omnem eorum apparatũ suppeditarent: ad res copias cõscribendas aliosq; sumptus in bellis necessarios faciendos, põtifex is mensibus 20 aureorũ numũm millia daret;todidẽ Mediolanensiũ dux, & Florẽ æsar 30 millia,Genuenses,Senenses & Lucenses simul 10 millia:ita tamẽ & Genu lassem atq; alios ad suã ipsorũ propugnationẽ necessarios sumptus facere tene- :ad hanc verò pecuniã omnes per tres menses, & tanto diutius quantũ pontifici, & Anglię regi visum esset persoluerẽt.In põtificis & Cęsaris potestate esset totius nperatorẽ eligere,q vt neapolitanus prorex esset,Mediceo cardinale,cuius apud anos summa erat autoritas,ob odiũ quo in Prosperũ Columnam flagrabat,pręci- id adnitente agebatur. Huic fœderi extra ordinẽ adiunctus fuit Mantuanus mar

chio,quem pontifex ac Florentini cõmunibus ſumptibus copijs ſuis omnibus præ
runt.Sed neq; Venetorũ cum Cæſare contracta ſocietas, neq; tot principum cum
apparatibus fœdus,Galliæ regis ardorẽ mitigarunt:is enim Lugdunũ profectus,ſ
maximis copijs in Italiam vbi iam ad illius aduentus famã noui tumultus exoriri i
bant veniret, cõparabat; & Leonellus Alberti Pij frater Carpium,ab Ioanne Coſ
Proſper Columna, cui Cæſar, Alberto velut Imperij Rom.perduelle eo ſpoliato,
pidum donauerat, ei præfecerat,negligenter cuſtoditum,furtim recuperauit. Se
uioris periculi circa Mediolanum res accidit: dum enim Franciſcus Sfortia Mod
Mediolanum mulæ inſidens veniret, eiusq; præſidij equites, vt conſueuerãt,quo
cipi puluis qui æſtiuis temporibus maximus ab equitibus in Galliæ ciſalpinæ pla
cis excitari ſolet,minus obeſſet, nonnihil ab eo longius procederent,Bonifacius
comes, iuuenis magis familiæ ſplendore quàm diuitijs,gradus dignitate, aliaúe
tus, odio ex Monſignorini Vicecomitis qui ante paucos menſes Hieronymi M
opera, nõ ſine(vt credebatur)ducis voluntate,Mediolani interfectus fuerat, mo
cepto,permotus, quum Turcico inſidens equo prope illum eſſet,vbi ad quadriui
uenerunt, equo in eum concitato,pugione caput eius petens eſt adortus;ſed mul
metu commouente, nec equo præ ferocitate conſiſtente,& Bonifacius ſua & equ
ceritate ſupereminerét, non caput principis,vt voluerat, ſed humerum ferro per
quo facto, gladium vt aliud ei vulnus infligeret ſtrinxit;ſed vulnus leuiſſimũ fuit v
cæſim inflictum: cumq; multi iam accurriſſent,in fugam ſe, equitibus præſidiarij
quentibus coniecit;ſed equi pernicitate præcurrens,in Taurinos incolumis euaſi
nus equidem ſi audaciæ atq; induſtriæ fortuna reſpondiſſet, eiuſmodi, vt raró ſi
fortaſſe nunquam contigerit;vt aliquis ſolus meridie,in publica via,tantum princ
tot armis militibusq; ſtipatum, in ipſis imperij ſui viſceribus occidiſſet,incolumis
giſſet.Dux vulneratus,quũ quin aliquaMediolani coniuratio eſſet factaſibi perſu
non poſſet, Modoetiam redijt: Mediolani verò Proſper & Moronus eiuſdem ſuſ
nis cauſſa ſtatim Alexandrinum epiſcopum Monſignorini fratrem cuſtodiæ tradi
qui quum ſe ſponte Proſperi fidei cõmiſiſſet, quæſtionibus habitis,pòſt in Crem
ſem arcem, hominibus vtrum huius facti cõſcius fuiſſet nec ne diuerſum ſentien
captiuus eſt miſſus. Per eos ferè dies accidit, vt Galeatius Biragus cum alijs Inſ
exulibus, & cum aliquot Gallorum militum,qui iam in Taurinis erant ope,ab Va
næ arcis præfecto natione Sabaudo in ciuitatem introductus fuerit:quo audito,
nius Leua, qui cum expeditorum equitum & Hiſpanorum peditum parte Aſtæ e
lico eò contendit: quumq; ciuitas quod hoſtes ob temporis exiguitatem facere n
tuerant,minimè eſſet munita,tormentis collocatis altero die eam expugnauit:pò
pulſata,eam pariter cepit:in vtraq; expugnatione viri circiter quadringenti ſunt c
multi, inter quos fuit Galeatius ipſe huius motus princeps,capti. Gallicus exerci
terea continenter alpes tranſcendebat; quem rex ſequi conſtituerat: eius verò c
Borbonij ducis detecta coniuratio turbauit: is enim quum & regiæ ſtirpis nobilit
principatus amplitudine, & Magiſtri equitum dignitate,nec non virtutis ſuæ cla
fama, omnium totius Galliæ principum maximus,maximæque autoritatis eſſet,
iam à multis annis regi minimè erat acceptus; idcirco nec ad eos gradus promo
tur, nec ad ea arcana conſilia admittebatur, quibus tanta amplitudo digna vide
his quoq; acceſſerat,quòd regis mater veteri quodam iure excitato in eum in Par
foro actionem intenderat,qua ab eo eius principatum repetebat:is igitur vbi null
rege huic rei remediũ adhiberi animaduertit,indignatione plenus, Beureni ſumm
ſaris cubicularij,cuiq; plurimum Cæſar confidebat opera,ante paucos menſes cu
ſare & Angliæ rege occultiſſimè cõſpirauerat; ea lege vt quo res arctiori vinculo
rentur,Cæſar ei Eleonorã ſororem ſuam,Emanuelis Luſitaniæ regis morte viduan
ctã,in matrimonium locaret.Ipſorũ conſilia eo fundamento nitebãtur, quòd Fran
rex ipſemet ad bellum proficiſci ſtatuiſſet: qua in ſententia vt permaneret, Angl
ſe eo anno Galliam non infeſtaturum ei artificioſè ſpem fecerat: Borbonius qua
mum rex alpes ſuperaſſet, cum duodecim peditum millibus,qui Cæſaris & Angl
gis ære occultiſſimè colligebantur, in Burgundiam irrumpere conſtituerat, nec

ſentiæ occaſionem, & ſuam in tota Gallia gratiam, quin maximum progreſſum
habiturus dubitabat. Ex ijs quæ occuparentur, Prouinciam ſibi, Comitis Prouin-
ppellatione in regis nomen commutato, retineret: cuius dominatum iure ab An-
nis repetito ſibi arrogabat: reliqua omnia Angliæ regi cederent. Quamobrem
gem in Italiam ſequi cogeretur, Molinij quod eſt Borbonij præcipuum oppidum,
morbum incidiſſe ſimulauit; quò cum rex ad quem iam aliquod huius conſpi-
nis leue indicium peruenerat, Lugdunum proficiſcens, veniſſet, alios ſibi hanc
ionem inijcere conatus minimè diſſimulans, eius virtutis ac fidei toties expertæ
onem apud ſe vim habere maiorem, quàm quorundam ſermones oſtendit: Dux
quòd tanta libertate & animi candore ſecum egiſſet, gratias cùm regi ampliſſi-
git verbis, tum Deo qui ſibi eiuſmodi regem conceſſiſſet; cuius grauitatem fal-
lationes & calumniæ minimè poſſent commouere; ſe quamprimùm (quod ob
i leuitatem, intra pauciſſimos dies fore ſperabat) conualuiſſet, Lugdunum vt
quocunque iret comitaretur, venturum promiſit. At rex vbi Lugdunum per-
in Burgundiæ finibus Germanum peditatum colligi certior factus, hacque ſu-
ne prioribus inditijs, & quibuſdam literis quæ clariorem notitiam adferebant
ceptis addita, Sanualerium, Boyſium Palitiæ fratrem, regiorum tabellariorum
trum, & Autunenſem epiſcopum, coniurationis conſcios in carcerem duci im-
it, & illicò Magnum regiæ magiſtrum cum quingentis equitibus & quatuor pedi-
illibus Molinum ad Borbonium capiendum miſit: at ſerò; quoniam ipſe iam id
àtus, & itinera cuſtodiri veritus, mutata veſte occultiſſimè in eam Sequanorum
n quæ Francus comitatus dicitur tranſierat. Hac igitur tam graui de cauſſa mo-
x, à profectione ſua ſuperſedere ſtatuit: ſed tamen copiarum ad nouum bellum
rum parte apud ſe retenta, Boniuetum Ammirallium, cum mille & octingen-
taphractis, ſex Heluetiorum, duobus Rhetorum, duobus Valleſiorum, ſex Ger-
rum, duodecim Gallorum, & tribus Italorum peditum millibus in Italiam tran-
ſit: cum quo exercitu quum alpibus ſuperatis ad Mediolanenſis imperij fines ve-
, ſe Nouariam petere velle oſtēdit: quare illa ciuitas, nec militibus, nec alia re ſatis
a, Mediolanenſium duce aſſentiente, & arce eius nomine retenta, deditionem
idem eandemque ob cauſſam Vigeuanum fecit: ex quo omnes ea regio quæ vl-
cinum amnem eſt, in Gallorum poteſtatem venit. Proſper Columna diuturno
orbo detentus, Galliæ regem Venetis contra illum facientibus, & pòſt Borbonij
coniuratione patefacta, in Mediolanenſis imperij eo anno inuadendi ſententia
nſurum non crediderat: idcirco milites per varia loca diſtributos, non ea qua
erat diligentia & celeritate collegerat; neque res contra tantum motum neceſ-
comparauerat: iam verò hoſtibus appropinquantibus totus ad hoſtes Ticini tran
ohibendos, quoniam quid ſibi contra Lautrechium ad Abduam ſucceſſiſſet obli-
n certò ſibi pollicebatur, vt Mediolanenſium ſuburbiorum propugnaculis agge-
j, quorum maxima pars quod neglecta fuiſſent ferè corruerat, inſtaurandis nul-
ram adhiberet, intentus, copias diligenter conuocabat, exercitumq; ad fluuium
Abiate, Bufalorium, & Turbicum loco ad id cōmodo, & Papiæ ac Mediolani op-
no colligebat. Galli verò qui Vigeuanum venerant aquis depreſſioribus, quàm
er exiſtimaſſet repertis, pars vado, pars nauibus quatuor milliaria procul à Cæſa-
um caſtris ponte etiam ad tormenta tranſuehenda in loco, vbi nec pręſidium nec
impedimentū inuenerunt facto, traijcere cœperunt: itaq; Proſper totam belli ge-
rationē hoc inopinato caſu mutare coactus, ſtatim Antonium Leuam cum centū
ractis & tribus peditum millibus ad Papiæ cuſtodiam miſit; ipſe cum reliquo ex-
Mediolanū conceſſit; vbi ducum concilio habito, omnes vna voce in hanc ſentē
enerunt: Mediolanū nulla ratione ſi Galli ſine mora venirent defendi poſſe: pro-
quòd ſuburbiorum munitiones poſt bellum neglectę maxima ex parte corruiſ-
mia enim Proſperi illos ſe Ticini tranſitu prohibiturum fiducia, vt illis inſtauran-
eram non dediſſent in cauſſa fuiſſe: nec minori quàm trium dierum ſpacio eò vt
li poſſent perduci poſſe: quocirca id conſilium capiendum eſſe, quod vtrumque
m ſpectaret, hoc eſt ſumma diligentia munitioni incumbendum, & nihilominus

ſi Galli primo,ſecundo, vel tertio die venirent,diſceſſum, vt ſi Papienſi itinere ve
Comum,ſi Comenſi,Papiam ſe recipere poſſent,adornandum.Sed Gallorum a
fata,mentibus illorum,vt aliàs quoque fecerant,occęcatis,illos tanta occaſione
permiſerunt:nam ſiue ſocordia,ſiue vt totum exercitum cuius minimè exigua pa
go manſerat,colligerent,tres totos dies ad Ticinum amnem hęſerunt:vnde pòſt,
inter Mediolanum,Papiam & Binaſcum collecti,ad Sanchriſtophorum ad primũ
diolano lapidẽ inter Ticinenſem & Romanam portã venerũt:& cõplanatis locis
tisq; in primo agmine collocatis,ſe ciuitatem oppugnare velle finxerunt;& tame
re tentata,eo in loco ſunt metati : ex quo paucis diebus pòſt profecti , ad Clarau
cœnobium caſtra locarunt; quo ex loco quia tunc Mediolani pręter multitudinẽ
inſtructiſſimã,in quo vetus in Gallicum nomen odium vigebat, erant circiter oct
ti grauis ac totidem leuis armaturæ equites ; & quatuor Hiſpanorũ peditum mill
millia & quingenti Germani , & tria Italorum millia, potius de obſidione quàm
pugnatione cogitantes,molas corruperunt,& vrbi aquam ademerunt. In hoc re
tu Adrianus pontifex quartodecimo Septembris die , non ſine ſociorum,quibus
pontificiam autoritatem,pecuniaria quoq; cõtributio,quam fœderis lege debe
fuit incommodo , è viuorum numero deceſſit. Obijt autem parua ſui ſiue ob te
quo regnauit breuitatem , ſiue quòd rerum eſſet imperitus opinione relicta;& c
tius aulæ(vtpote quę vel Italum,vel ſaltem in Italia educatum hominẽ in ea ſede
cuperet)incredibili voluptate.Pontificis morte,pontificij imperij ciuitates,in qu
ante eius ægritudinem,paruę quædam futuri incẽdij,quod niſi partim caſu parti
rum diligẽtia ei occurſum fuiſſet,vel ipſo viuente augeri poterat,ſcintillæ appare
perant,perturbari cœperũt:nam quum pontificũ collegiũ, ante pontificis in Itali
uentum , Regij & Ruberiæ cuſtodiam Alberto Pio cõmiſiſſet,ipſe adhuc illorum
rum arces Adriani vt eas reſtitueret poſtulatis , ex eius imperitia occaſione ſump
multos menſes varijs coloribus & diuerſis excuſationibus eluſis, retinebat. Era
que ab eodem Alberto cum Rentio Cerite conſtitutum , vt vbi primùm belli i
apparuiſſet, Rentius cum aliquot equitibus & multis peditibus Ruberiæ hærer
ius loci opportunitate Romanam viam inter Mutinam & Regium , quo pecunia
lia quæ Roma , Neapoli,& Florentia , Mediolanum mittebantur interciperet; &
occaſio ſeſe daret,ad maiora progrederetur,excurſionibus infeſtaret. Cum aute
ciſcus Guicciardinus illarum vrbium præfectus, hoc conſilium maturè præſenſi
pontifici ad quem finem Alberti dulcia verba preceſq; tenderent,ac periculum
vniuerſum eccleſiæ imperium ab illa parte eſſet futurum oſtendiſſet , tantum eff
vt pontifex iratus,& vim ſe adhibiturum minis ac ſignis declaraſſet,Albertum,q
lorum res nondum multum proceſſiſſe animaduertens , ſeſe illi opponere no
fuerat, ad eas reſtituendas coëgerit. Sed cum Pij poſtea Carpium oppidum
peraſſent, Proſper eius iterum occupandi cupidus , vt ſociorum nomine Guid
gonius cum centum grauis , ac totidem leuis armaturæ equitibus , & mille
bus conduceretur , & vt mille Hiſpani pedites quos Sueſſanus dux Romæ vt e
diolanum quo ceteris coniungerentur mitteret conſcripſerat , Mutinæ eand
cauſſam hærere iuberentur autor fuit : quæ dum parantur Rentius Ceres ad
ob eius autoritatem & prædæ ſpem , multi equites peditesque accurrebant,
curſionibus obſidere , ac regionem omnem infeſtam habere cœpit: & pontifi
defuncto, nocte quadam repentè Ruberiam oppidum cum duobus peditum
bus eſt adortus; oppidanis autẽ fortiter propugnantibus , quum expugnatio
lis admodum eſſet , eo non eſt potitus;& Triſtanus Corſus vnus ex eius peditu
bus captus fuit: hæ autem copiæ varijs de cauſſis in his locis collectæ,maioribu
occaſionem dederunt. Quoniam pontifice mortuo,Ferrarienſium dux de illar
ſtitutione promiſſis feſſus , & ex venia ab Adriano impetrata, minus difficile
rebus occupatis veniam,quàm de amiſſis reſtitutionem impetrare animaduert
idem quod vulgò omnibus erat perſuaſum , videlicet ob cardinaliũ diſcordias ſi
poſt Leonis mortem auctas futuri pontificis creationem diu protrahendam exiſt
Mutinæ & Regi; oppugnationi operam dare ſtatuit:ad quod præter alia Rentij

n ducentos equites & supra duo peditum millia collegerat sibi adiungendi op-
itas eum alliciebat : idcirco dux tribus peditum millibus conscriptis, & tribus
um numûm millibus Rentio missis, Mutinam versus contendit: qua in vrbe nul-
iud præsidium erat præter Guidum Rangonium cum ijs copijs, cum quibus à
atis conductus fuerat: & quamuis Estensis familiæ imperium populo esset odio-
nihilominus quia mœnia minimè munita, & veteri more absque propugnaculis
râ positis, extructa erant, fossæ plenæ, nec iam diu reparatæ, maiore præsidio o-
e videbatur: quapropter præfectus & Comes qui nonnullis dissensionibus quæ
llos fuerant depositis, vno animo res peragebant, vt quemadmodum antea con-
m fuerat, Hispani pedites, qui quum iam in Hetruriam peruenissent, vtrum Mu-
erere an progredi vellent varia & ambigua responsa dantes, lentè procedebant,
am venirent summam adhibebant diligentiam: tandem tamen multis preci-
Mutinæ essent annuerunt. Quæ res ad Ferrariensium ducem qui cum ducentis
, quadringentis leuis armaturæ equitibus & tribus peditum millibus Finale ve-
perlata, ferè illum ab incœpto reuocauit: sed tamen quum res integra non esset,
tio Cerite sibi adiuncto se saltem Regio potiri posse speraret, quum etiam in
n peditatu ob stipendiorum difficultatem aliquam perturbationem exorituram
nimè careret, progredi decreuit: nec verò hæ spes leuibus de caussis erant con-
; quoniam quum pontificum collegium, cui præfectus celerrimè imminentia
la significarat, nihil prospiceret; imò ne ad nuntios quidem & literas acceptas
deret, militibus ex publica pecunia satisfaciendi facultas non aderat: & forte
io Hispanis secundi mensis stipendium persolui debebat venerat: quod si e-
mnibus satisfieret, nulla erat plurium conscribendorum spes: his verò partim
æ, partim Regio attributis, neutra erat tuta: neque Regij milites vlli erant; po-
item studium à Mutinensium studio diuersum. Quibus in angustijs quum
tus & Comes Guido Mutinam præcipuè, vt maioris ob Bononiæ propinqui-
momenti vrbem ecclesiæ imperio magis coniunctam, & quo auxilia & res ne-
e facilius importari poterant, tueri statuissent; quingentos pedites sub Vincen-
ati Bononiensis Guidi militis cura, Regium miserunt; eique vt si vrbs defen-
posset, in arcem se reciperet mandarunt; & quia eam per aliquot saltem dies
gnari posse sperabant, Ioanni Baptistæ Smeraldo Parmensi eius præfecto pe-
n ad trecentos pedites conscribendos miserunt; & Regiensem populum quam-
tra, vt quum non minus de ipsorum quàm de pontificij imperij securitate age-
liquam pecuniam qua alij milites conscribi possent mutuo daret rogarunt. Mu-
riculo præfectus cum alia ratione ob pecuniæ defectum prospicere non posset,
ciuibus conuocatis, res eò esse redactas, vt nisi Hispano militi satisfieret, & pe-
d multa alia facienda haberentur, vrbem, quæ si pecuniæ adessent defendi pos-
cessariò Ferrariensium ducis potestati esse permittendam, ostendit: neque a-
ecuniæ inueniendæ rationem esse, nisi ipsimet præsenti necessitati succurre-
bi enim certò persuasum esse, ijs quæ in posterum deinde accidissent, aut no-
ontificem aut pontificum collegium prospecturum. Neminem in eo consessu
ui Ferrariensium ducis ac pontificium imperium non esset expertus; idcirco v-
x his duobus amabilius aut acerbius esset, ijs quos experientia docuisset, ra-
s aut argumentis ostendere velle superuacaneum fore: rogare se tantum-
llos ne exigua illa pecunia quæ mutuo petebatur commouerentur; propte-
od ea & reipublicæ & priuatorum vtilitatis ratione si cum eis commodis,
eo principe qui ipsis magis satisfaceret, habendo consequi possint confera-
d magni sit facienda. Quibus verbis ab illorum in quibus idem erat studium
libenter auditis, censu inter se ipsos habito, eodem die quinque aureorum
millia repræsentarunt: quibus quum Hispanis esset satisfactum, alijque ap-
facti, Ferrariensium ducis arma nihili faciebant; qui proprijs viribus non
àm par esset, tribuens, Mutina ad sinistram relicta, & Rentio Cerite secum
e adiuncto, Regio exercitum admouit; quæ ciuitas statim illum admisit; &

sequenti die arcis præfectus paucis tormentorum globis expectatis Vincentium
tum à se vocatum ingredi noluisse; & pecuniam à præfecto ad se missam, prop
mam quò ad militem conscribendum miserat interceptam fuisse,sui excusandi
afferens,deditionem fecit. Rentius Ceres,à Galliæ Ammirallio euocatus,ab du
tim post Regium captum discessit: quare ille cum paucis peditibus relictus,
aliquot dies ad Secciam amnem hæsisset,Ruberiæ oppido castra admouit; cui
stodiæ à Guido comite præfectus fuerat Vecchius Couianus cum ducentis ped
perexiguam verò dux eius obtinendæ spem habebat : Ruberia enim paruum
stellum, & fossarum altitudine latitudineque,ac quia mœnibus ab interiore pa
ra circumquaque aggesta est valde munita; nihilominus cum sequenti die n
qui portæ adhæret tormentis verberare cœpissent,militum præfectus, siue quò
sic conuenisset, siue quia oppidanis tumultum excitare incipientibus territus, d
nibus prosiliens, & oppidum ac seipsum ducis arbitrio potestatique tradidi
statim oppidum ingressus, tormentisque arci admotis,ita eius præfectum cui Tit
liaferro Parmensi nomen erat, terruit,vt quamuis arx munita, & militibus,torm
omnibusque necessarijs rebus satis instructa esset, ne vnico quidem tormenti i
pectato, ante noctem eam dediderit: qua capta dux, peditatum qui Mutinæ era
tificatus interregni diuturnitate dissolutum iri sperans, & simul vt infrà dicetu
rum quoque rerum spe, ibi cum exercitu constitit.Interea Boniuetus Mediolani
gnandi spe amissa, castris ad Sanchristophorum inter Ticinensem & Romanam
loco aquis & fossis munito positis,Modoetia capta, Baiardum, & cum eo Fed
Bozolensem cum centum cataphractis & octo peditum millibus ad Laudam exp
dam miserat: quo cum quingentis equitibus & totidem peditibus ex ijs quos a
ficatu & Florentinis, in sua habebat potestate venerat Mantuanus marchio: qu
psi metuens Ponteuicum concessit; & ciuitas derelicta Gallos intromisit.Lauda
Federicus ponte ad Abduam posito,cum ijsdem copijs in Cremonensem agrum
monensi arci, cuius fame oppressæ, illi qui in ea erant regium exercitum in Itali
nisse ignorantes, ijsdem diebus quibus Ammirallius Mediolano castra admouer
si intra vigesimum sextum Septembris diem auxilia acciperent deditionem era
cti, opem ferret transiuit. Arci absque vlla difficultate appropinquauit Bozolus
vbi commeatu aliisque rebus recreasset, eo quòd paruum à Prospero Columna
sidium esset relictum, quamuis Mantuanus id metuens, centum grauis totide
leuis armaturæ equites, & quadringentos pedites eò misisset, fretus,vrbem op
re statuit : sed quum se in vrbem per arcem operibus quæ ciuitatem ab arce d
bant, ab ijs qui in ciuitate erant, obiectis,ingredi non posse censeret,ad dexter
flectens, mœnia vbi minus firma erant verberare statuit. Mœnibus verò tor
concussis frustra expugnationem tentauit, & pòst maiori ruina tormentis edi
liam oppugnationem, sed eadem fortuna est adortus:quare se ad Sanmartinu
tulit;vbi Rentium Ceritem cum ducentis equitibus & duobus peditum millibus
giensi agro redeuntem expectauit: qui vbi venit ad mœnia reuersi,ea per multas
magno impetu verberarũt; sed imbribus admodum copiosis impeditus,& se diff
victoria potiri posse animaduertentes,ab incœpto destiterunt. Eo autem die Me
cum Venetorum quorum copiæ Ponteuicum conueniebant expeditis equitibus
traiecto ad illorum castra vsq; excurrit.His frustra tentatis, cum in castris cõmea
nuria laboraretur, & Rentij milites, quòd aliam pecuniam nisi eam quam Fer
stum dux Rentio dederat, non accepissent, diffluerent, Cremona profecti Son
haud dissimili fortuna petierunt: deinde Carauagium oppidũ vbi aliquot dies fu
rati diripuerunt: quæ mora veneto Senatui, quo minus quæ debebant auxilia M
nensium mitterent, vel excusationem vel impedimentum attulit:nam copiarum
gendarum tarditate, cõmuni etiam Cæsarianorum ducum opinione,qua existim
Gallos eo anno Venetorũ à rege separatione territos non venturos excusata,se, s
qui in Cremonensi agro erant trans Abduam redijssent missuros affirmabant.In
rum statu, vtraq; parte bello citò finem imponi posse diffidente, nemo rerum fu

imen adducere tentabat.Boniuetus de Mediolano oppugnando nihil cogitans, n copias vel pecunia deficiente dissolutum, vel commeatus penuria Mediolanũ e coactum iri confidebat:qua in vrbe etsi frumenti copia esset,tamen in tam fre- ciuitate illorum qui eo alendi erant penè innumera erat multitudo; cumque ipse is ademisset ac molas disiecisset,magna erat molendi difficultas. Quamobrem x Giaradadda reuocatis,vt Mediolanenses,quibus commeatus qui Laudensi & si via adferebatur erat ademptus, eo quoque quem ex Briantiæ monte accipere nt priuarentur, eas Modoetiam inter & Mediolanum hærere iussit: sed neq; hac exoptatum finem assequi poterat. Ab altera parte Prosperi Columnæ etsi cor- ui morbo pressum, nec minus animum,quòd ob primi loci obtinendi cupidita- apolitani proregis aduentũ ferre nõ posset,fatigatum haberet, cõsilio,vt hostib. tus qui ex altera Ticini parte adferebatur,impediretur,summa adhibebatur dili quia loci in quo castra habebant natura,nullã eos armis pellendi spem relinque o Prosper vt Mantuanus, ob cuius aduentum Galli ponti suo metuentes,alium n Torligij, vigintiquinq; millia passuum à Papia posuerunt, Papiam iret effecit. t præterea Vitellium, qui cum cataphractorum turma quam ab Florentinis,qui initio illum Genuam miserãt habebat, & cum tribus ex Genuensium stipendio n millibus, præter Alexandriam omnem transpadanam regionem occuparat, ım traijceret,quo commeatum qui ex Laumelina ad Gallorum castra ferebatur eret. Hoc autem Genuensium dux ob Fregosij archiepiscopi, qui Alexandriæ opinquitatem, rebus proprijs metuens,minimè concessit.Et quia Veneti quorũ is Ollium traiecerat,Bergomo dum ea Gallorum pars quæ Carauagio discesse- e Modoetiam castra haberet metuentes,Abduam traijcere recusabant,Prosper ringentos expeditos equites & quingentos pedites quibus commeatum quo ur eis interciperent,Tretium mitterent impetrauit: Quibus rebus dum vtrique dant,nihil in bellicis rebus præter leuia prælia, prædas excursionesq; in qui- lli ferè semper & nonnunquam cum insigni clade erant inferiores, fiebat; nam oannes Medices cum ducentis grauis, trecentis leuis armaturæ equitibus & mil ibus,commeatui qui Tretio Mediolanum afferebatur obuiam esset progressus, uaginta Gallos cataphractos, quorum maxima pars ex Bernaboi Vicecomitis rat incidisset, eosque persequi cœpisset,mox callidè retrocederet,eos in quin- ım scloppetariorum insidias ab se positas pertraxit;illisq; paruo labore fusis, ma partem aut interfecit aut cepit:alio quoq; prælio Zucherus Burgundus sexagin- hractos ex Archipocomo siue magni Scuderij turmis fregit: sæpius etiam Hi- edites, Gallos aggeres qui vt ad munitiones vsq; tutò penetrari posset fiebant entes, adoriebantur: nec paruum illorum numerum interficiebant:eodemque e Paulus Luzzascus, qui cum centum & quinquaginta expeditis equitibus Pi- nij manserat, in totam cicumiectã regionem excurrens, ijs qui Cremonæ erant ım molestiam afferebat. Nec verò Boniueti insidiæ felicius quàm cetera succe- nam quum clàm cum Morgante Parmensi, vno ex Ioannis Medices decurioni- nnicolo Lanzio eius leuis armaturæ equite, & quatuor alijs tantùm conscijs, vt nùm ei cuiusdam portæ valli quod extra munitiones omnes protendebatur cu- btigisset,milites suos intromitteret conuenisset,accidit vt destinata nocte,Mor- ibi pluribus ad id perficiendum socijs opus esse ratus,cum alio quodam ex suis rit; qui se huic perfidiæ assentiri simulans, vt Prosperi Columnæ nomine excu- quid audirent ne se mouerent mandaret,ei suasit: ne videlicet hominem quem es qui venturi erant accersendos missurus esset,impedirent:Quamobrem Boni idem nocte quinq; millia peditum ei parti,vt signo accepto parati essent, admo exercitum omnem instruxerat: sed dum Morgantes ad id exequendum it,alter ad rem Ioanni Medici aperiendam properat:qui ad vallum cum venisset,prodi- pit, qui interrogati, ex castrensis iuris more hastis sunt confossi. Et iam vndique m res inclinare videbantur:nam propter agri Mediolanensis vbertatẽ,& quod cis molis molendi difficultati occurrissent, eam ciuitatem commeatu priuandi otidie minuebatur; & ob crebras clades circa vrbem acceptas,mille & quingen

tos partim vtiles,partim inutiles equites amisisse credebantur: qua re territi, ca
cõmeatus & calonum præsidij caussa,non egrediebantur ; idq; semper magno n
cuius rei ignominiã,Ammirallius in gloriam suam conuertens,se bellum non re
Gallorum ducum impetu , sed Italica moderatione maturitateque administrare
solebat : & nihilosecius quotiescunque illorum aut equites aut pedites in host
debant, se longè ad fugam quàm ad pugnam promptiores ostendebant. Itaqu
rianos duces armorum & famis metu liberatos , imò se hostibus commeatus di
tem iniecturos sperantes , nulla res magis quàm pecuniæ difficultas augebat;
milites Mediolani alere difficile;ex vrbe verò,si ita belli vsus postulasset, educi n
rè ratione possent : cui rei quum multis rationibus mederi niterentur,inter cete
sper Neapolitano prorege & Suessano duce clàm consentientibus,ferè statim p
tificis obitum, cum Ferrariensium duce rem agere cœpit:qui multis sibi ab Am
propositis, post Regium captum , vt ad Cremonam oppugnandam duceret, co
nibus reiectis , tandem cum Prospero vt si Mutina eius opera potiretur , statim
aureorum numûm millia , & viginti millia intra duos menses ei daret conuenit
ctu facilis videbatur; quia si Prosper Guidoni Rangonio fœderatorum militi &
nis peditibus vt Mutina discederent mandaret, nihil obstare poterat,quo minu
uitas derelicta , non statim in ducis potestatem esset ventura : Prosperum ad id
publicam caussam,priuatæ cupiditates vehementius impellebant; nimirum cum
so Estensi necessitudo , commune in Romanis proceribus pontificum potentia
mendæ studium ; & Mutina atq; Regio à pontificatu alienatis , Parmam & Plac
facilius in Mediolanensium principis potestatem venturas,spes: quæ dum occu
tractâtur,ad Guidonis aures perlata,atq; ab eo Guicciardino indicata,alia ratio
vt Hispanis ducibus qui lautè accepti , & amplis stipendijs affecti libenter in ea
rant, vt se antequam ad exercitum peruenissent Prosperi Columnę autoritati su
esse negantes,Mutina nisi Suessani ducis cuius mandato venerant iussu discede
farent,persuaderetur impediri nõ posse animaduertit: nam etsi præfectus hæc S
consentiente agitari certò crederet, id tamẽ sibi pollicebatur,illum cum Cæsari
orator esset,pontificum collegio reclamante, non modò huiusmodi rem manda
ausurum , verùm etiam cardinalium vt apertè contrarium imperaret petitioni
repugnaturum : res vt cogitauerat successit ; quia quum Prosper Rangonio co
Hispanis & belli rebus sic postulantibus Mediolanum venirent mandauit,com
tis rationibus se pontificio imperio subiectum , & Mutinensem esse afferens ex
Hispani verò duces sic ab illo & à præfecto persuasi, se nemini in huiusmodi re
Suessano duci parere debere responderunt: quibus à præfecto pontificũ colleg
tiatis, quum illi Suessanum ducem statim ad conclaue vocassent,& ipse se & sim
sarem suspectum reddere nollet,quin literis suis ijs ducibus ne discederẽt mand
cusare nõ potuit:quin etiam vt sæpe res secus atq; homines cogitarant,cadunt,fa
vt nonnullis Prosperi literis à Præfecto interceptis, quib.totus rei progressus ap
tur in collegio lectis,Gallicæ factionis cardinales qui antea pecuniam quę Med
dinalis opera Mutinam mitti erat cœpta , impediebant, id perfici regi pernitios
animaduertentes, apertè pecunijs Mutinam mittendis fauerent:idem & Colum
dinalis , vt se pontificatus vtilitatem ceteris rebus omnibus anteferre ostendere
quæ diligentia etsi ijs quæ cum Alfonso Estensi constituta erant , moram interp
tamen quum horum consiliorum fundamentum minimè esset remotum , in an
bebant vt neapolitanus prorex,qui lento gressu cum quadringentis cataphractis
bus peditum millibus Mediolanum veniebat,Mutina iter faciens Hispanos pedi
duceret. Mediolani verò hoc ipso tempore commeatus copia creuit:nam Amm
ne à militibus qui Papiæ erant, pons ab se ad Ticinum quò res necessariæ ad
tum ferebantur factus occuparetur timens,minorem exercitum vt tria peditum
ad pontis custodiam mitteret Modoetia eduxit : ex reliquis partem ad se vocaui
quos partim Mariniani , partim Abiate prope pontem collocauit : quo fiebat vt
sarianos Modoetia recuperata maior commeatus copia perferretur. Erant ho
pore in Gallico exercitu, cuius munitissima castra à Clarauallensi cœnobio ad P

viam, ab hac Mediolano ad tormenti iactum propinqua protendebantur; octin-
i leuis armaturæ equites, sex Heluetiorum, duo Italorum, decem partim Vasconum
m Gallorum peditum millia : ad Ticini pontem mille Germanos pedites habe-
& mille Italos, totidem Abiate vbi erat Rentius Ceres, Nouariæ ducentas lan-
;Alexandriæ & Laudæ duo peditum millia : Mediolani verò erant octingenti cata-
cti, totidem leuis armaturæ equites, quinque Hispanorum, sex Germanorum, &
uor Italorum peditum millia, præter vrbanam multitudinem animo & factis in
os concitatissimam : Papiæ Mantuanus marchio cum quingentis cataphractis, sex-
is leuis armaturæ equitibus, duobus Hispanorum & tribus Italorum peditum mil-
: Castellonoui in Dertonensi agro cum Vitellio erant tria peditum millia; quam-
aulo pòst, quum nonnulli Galli milites Alexandriam versus iuissent, ne sibi Ge-
n redeundi facultas impediretur metuens, Serrauallem concesserit : & Veneti ha-
int sexcentos grauis, quingentos leuis armaturæ equites, & quinque peditum
a; ex quibus mille pedites à Prospero illorum auxiliorum fama vtendi cupido Me-
ınum, & paulo pòst alteram partem coniurationis cuiusdam metu Cremonam mi-
it. Tandem verò Ammirallius commeatus penuria, frigidissima tempestate ingen-
que niuibus, & Heluetiorum qui tot incommoda diutius ferre nolebant querelis
ationibusque coactus, Mediolano recedere statuit; sed prius quàm consilium
aperiret, vt Galeatius Vicecomes, Claram, genere atque eximia corporis forma
ssimam, sed multo magis eximio Prosperi Columnæ amore clariorem visendi fa-
tem peteret, curauit. Is igitur Mediolanum ingressus de inducijs colloquia serere
t, quorum caussa sequenti die prope mœnia simul conuenerunt Alarco, Paulus
rius Florentinorum legatus, & Hieronymus Moronus : pro Gallis verò Ammi-
s, Galeatius Vicecomes & Normaniæ quæstor, qui vt induciæ in totum Maium
em fierent proposuerunt; quod si fieret, se copias in oppida distributuros polli-
ntur; ac tandem etiam trans Ticinum se recipere annuissent : sed Cæsariani duces
cijs victoriæ spem impediri improbantes, se nihil absque protegis consensu con-
re posse responderunt : quare Ammirallius post duos dies mane ante auroram
enta Ticinum versus educi iussit, ipse vbi illuxit, cum omnibus copijs sic dispo-
vt pugnam minimè detrectare videretur est sequutus : quod ab ijs qui in vrbe e-
est perspectum, non modò milites & populus, altissimis vocibus se in eos duci
labant, verùm etiam duces ipsi & summæ autoritatis viri, idem à Prospero victo-
cilitatem ei ostendentes flagitabant: quòd viribus haudquaquam se hostibus in-
es, animo verò ac virtute longè superiores essent censerent : quòd fieri non pos-
quin is receptus maxime illius exercitus parti haud leuem timorem iniecisset:
& multi Itali milites eadem hora ab illorum castris profecti confirmabant. Pro-
bant illi infinitam gloriam, nominisq; ipsius immortalitatem, si tot iam partas vi-
s, hac postrema laude & triumpho confirmaret. At in Prosperi animo semper, vt
um posset ne se fortunæ arbitrio subijceret fixum erat, ideoque in sententia suà
secus ac firmissima turris contra ventorum impetum immotus permanebat; & mi-
sapientis imperatoris esse populi vocib. moueri, vel milites suos in eos hostes du-
quibus nulla alia præterquam defensionis suæ spes reliqua esset, respondebat: sa-
gnam victoriam, & satis amplam gloriam partam esse in eo quod hostes sine suo
ılo & sanguine discedere coëgissent; neq; hominum cupiditatem infinitã esse de-
posse vnumquemuis per se facilè videre, longè maius si res improsperè cederet
etrimentũ, quàm emolumentũ si prospere eueniret : Se res suas semper his arti-
d honoratũ finem perduxisse; semperq; plus ducib. temeritatis infamiã obfuisse,
victoriæ gloriã profuisse, experientia didicisse; propterea quod in eius partẽ ne-
niret, tota & integra imperatori tribueretur: rerum verò in prælijs feciliter gestarũ
n hominũ saltẽ opinione cũ multis cõmunicari. Nolle se quum iam morti proxi-
set noua consilia sequi, eaq; deserere, quibus in tota vita retentis gloriam, vtilita-
mplitudinemque esset adeptus. Galli in duas partes abiere: Boniuetus ipse cum
ia exercitus parte Abiate, quod oppidum quatuordecim millia passuum Medio-
istat, concedit: reliquos Rosate septem ab vrbe milliaribus situm misit. Paucis au-

tem diebus pòſt quàm Boniuetus ex illis caſtris exercitum mouerat, cum iam car
les quinquaginta dies incluſi fuiſſent, eſt nouus pontifex creatus: Cum enim init
gintaſex cardinales eſſent ingreſſi, poſt etiam tres acceſſiſſent, animis ipſorum n
dò diuerſis Cæſaris & Galliæ regis ſtudijs, verùm etiam Medicei cardinalis po
diuiſis, tantum temporis vanis contentionibus conſumpſerunt: is autem ab ijs om
qui regis autoritatem ſequebantur, & etiam à nonnullis qui ab Cæſare pendeban
pugnatus, ſexdecim cardinalium, qui ipſum omnino & præterea neminem abſqu
conſenſu eligere cōſtituerant, coniuncta ſuffragia in manu ſua habebat; & præter
culta à quinq; alijs cū de ipſomet eligendo ageretur, ſuffragij pro ipſo ferendi pro
acceperat: eidem & Cæſaris legatus & ceteri qui eius autoritatem ſequebantur o
ſtudebant: quæ adiumenta etſi in Leonis quoq; morte habuiſſet, nunc tamen in co
ue firmiore propoſito ingreſſus, ne ſuas ſpes, nec temporis longitudine, nec vllo p
rea caſu deſereret, eo fundamento potiſſimum nixus, quòd ad pōtificem creandun
dinalium qui interſunt ſuffragiorum duo tertia concurrere ſit neceſſe. Nec verò e
his diſſenſionibus vel commune Italiæ, vel eccleſiæ imperij proprium periculum
cabat; imò ad belli fortunam ſuffragationem accommodantes, vtraque pars ex ill
qui ipſis propitij erant victoria fauorem ſperantes, rem protrahebant, & longè d
protraxiſſent, ſi in cardinalis Medicei aduerſarijs, qui ferè omnes ex ſenioribus
idem in quouis alio eligendo qui in illo non eligendo erat conſenſus fuiſſet: & ſi
natis cupiditatibus poſitis eo fuiſſent contenti, vt Mediceus cardinalis pontificatu
adipiſceretur. Sed difficillimū eſt ea concordia cui diſcordia atq; ambitio eſt peri
ad optatum finem peruenire. Cardinalis Columna acerbiſſimus Medicei cardina
micus, ſed natura vehemens & ſuperbiſſimus, ſibi coniunctis cardinalibus, prop
quòd Iacouaccium cardinalem Romanum eiuſdem factionis hominē & valde ip
ditum pontificem eligere nollent iratus, ſponte Mediceo cardinali ſuam ad pon
tum adipiſcendum operam obtulit; qui ſcripto propria manu confecto, ei occult
Vicecancellarij munus quo ipſe fungebatur, & ſumptuoſiſſimas ædes quæ à S. G
cardinale ædificatæ, ipſi à Leone pontifice donatæ fuerant promiſit: quare, tanto
accenſus cardinalis Columna, Cornelium cardinalem & duos alios in ſuam ſen
induxit: quorum vbi nota fuit voluntas, multi alij, vt ſæpe eo in loco accidere ſol
metu vel ambitione ducti, ne in eo promouendo poſtremi eſſent certare cœperūt
vt eadem nocte cōmuni omnium cōſenſu pontifex ſit ſalutatus; & ſequenti die q
XIX. Nouembris, eo ipſo die quo ante duos annos victor Mediolanum erat ingr
mane ſtatim ſolenni ſortitione de more facta, pontifex Max. eſt renuntiatus. O
fuit, ei præter cetera ampliſſimorum eccleſiæ beneficiorum ac munerum opes ſuf
tas fuiſſe, quia cardinales quum in conclaue ſunt ingreſſi, de communi conſenſu c
tuerant, vt eius qui pontificatum eſſet adeptus ſacerdotia in ceteros æqua portio
ſtribuerentur. Iulij nomen retinere volebat, ſed à nonnullis cardinalibus obſeru
fuiſſe, eos qui pontificatum adepti nomen non mutaſſent, omnes intra annum o
admonitus, ſiue quòd eius diui feſtus dies propè adeſſet, ſiue ad id alludens quò
laterrano cardinali, ſimulac lectus fuit, offenſiones condonaſſet, eumq; cum ſuis i
tiam recepiſſet, Clementis ſeptimi nomen aſſumpſit: nam, etſi Volaterranum ext
vitæ diebus indignum qui conclaue ingrederetur Adrianus declaraſſet, collegio t
concedente erat ingreſſus; & ad extremum vſq; contra Iulium Medicem cum ſui
nibus fecerat. Maxima certè apud cunctos mortales erat noui pontificis opinio; c
cò electionis tarditate, maiore quàm à longiſſimo tēpore accidiſſet, viro ſummę a
tatis eximiæq; virtutis in ea ſede collocato, ſatisfactum videbatur; tum quòd am
mo eccleſiæ imperio Florentinorum potentiam ex arbitrio ſuo coniunctam hal
tum quòd Leonis tempore tot annos pontificatum adminiſtraſſet; tum quòd in co
ſuis grauis & conſtans haberetur: ac deniq; quòd quum multa Leonis facta illi tr
rentur, omnes illum ambitione plenum, animo elato & inquieto, ac rerum nou
cupidiſſimum eſſe affirmabant: quibus cum quòd à voluptatibus eſſet alienus, & i
gotij aſſiduus, accederet, nemo erat qui ab eo non ſingulares & maximas res exp
ret. Eius autem creatio ſtatim pontificio ſummam peperit ſecuritatem. Quoniam
rarie

sium dux tali pontifice in ea sede collocato territus, quum Mutinam neapolitani gis aduentu obtinere non amplius speraret, & minorem in Gallis qui antea per lorum Triultium, qui ad eius exercitum venerat, vt ipsis adhæreret multa ei pollitur spem haberet, idoneo præsidio Regij & Ruberiæ relicto Ferrariam rediјt. In ia & Flaminia quoq; quo aduersæ factionis opprimēdę colore, sed re vera à Galitatus, Ioannes Saxatellus, Adriano regnante Gibellinorū potentia pulsus, Gueli ope venerat, tumultus sunt sedati. Gallico autem exercitu partim Abiate, parosate constituto, Ammirallius apud quem non supra quatuor Heluetiorum millia rant, Delphinates ac Tolosates milites vt inutiles dimisit; & maiora tormēta trans um auxilia quæ ab rege parabantur, quia vim eo in loco non timebat, & cōmeatu labat, in illis castris expectandi animo misit; & tamen ne tempus omnino frustra t, Rentium Ceritem cum septem Italorum peditum millibus ad Aronam munitisn ad Verbani lacus fines oppidum ab Anchise Vicecomite possessum, ad cuius sub n Prosper Columna mille & ducentos pedites Mediolano misit, oppugnādum ire Aronę arx ita oppido imminet, vt inutile sit oppidum obtinere ei qui arcē non ob- idcirco Rentius arci verberandæ incumbebat, & oppugnatione sæpius cum mul- ex suis cæde tentata, tandem vbi circiter mensem vnum frustra posuisset, sic di- vt eam opinionem quæ iam à multis annis per totam Italiam diuulgata erat, vide eius facinora, famæ in Cremæ propugnatione adeptæ nulla in parte amplius re- ere, confirmaret. Interea verò Prosper Columna, qui iam octo menses non sine i vel amatorij poculi suspicione ægrotauerat, ad mortem tendebat; ideoq; cum ei proregis aduentus molestissimus fuisset, iam quum belli curas sustinere non pos- m subinde vrserat. Venit igitur prorex, sed quum ad vrbem venisset, vt se tāti im- oris virtutem & famam reuereri ostēderet, per aliquot dies ingressum suum distu- oi tamen illum ad extremum redactum, & iam mente alienatum esse audiuit, eius di desiderio paucis horis antè, quamuis alij illum post eius obitum qui penulti- us anni die fuit vsque distulisse dicant, est ingressus. Fuit sanè Prosper toto ætatis rsu clari nominis dux; postremis verò vitæ suæ annis, maximam existimationem tatemque erat adeptus; rei militaris peritus, maximeque in ea exercitatus; sed ad ones ab hostium erroribus imbecillitateúe profectas, celeriter arripiendas mini- omptus, quemadmodum vicissim semper cautus, haud facilem illis sui opprimen- asionem relinquebat; natura in expeditionibus suis lentissimus; & quem meritò itorem appelles; sed quòd bella magis consilijs quàm gladio gesserit, & regna rum fortuna nisi necessitate cogente, vitata tueri docuerit, ei laudem peperere. a enim ætate varia admodum fuit belli gerendi ratio: quoniam ante Caroli Gal- gis in Italiam aduentum, cum in bellis longè maior esset grauis armaturæ equitum oeditum vsus, & machinæ murales ad vehendum & tractandum incommodissi- sent, quamuis crebra prælia committerentur, exiguæ tamen erant strages, & rarò s fundebatur; & ciuitates oppugnatæ, non quidem propugnandi peritia, sed op- ndi imperitia, tam facilè defendebantur, vt nullum esset tam paruum vel tam pa- unitum oppidum, quod vel maximas hostium copias per multos dies non susti- adeo vt difficillimum esset ab alijs possessa occupare: Caroli autem regis in Ita- duentu, nouarum gentium terror, peditatus ad aliam belli gerendi rationem in- ferocitas, & præcipuè tormentorum tonitrua omnem Italiam tanto timore reple t, vt ijs qui acie se opponere non possent, nulla reliqua esset salutis spes: ciuitatum propugnandarū imperiti homines, vbi hostes adesse sentiebant, deditionē facie- et siqua ciuitas tamen obsistere conaretur, paucissimorū dierum spacio expugna- Sic regnum neapolitanum, & Mediolanense imperium eodē ferè die & victum ugnatum fuit. Sic Veneti vnico prælio profligati, statim omni continentis imperio unt. Sic Galli hostibus ne conspectis quidem vt alia taceā, Insubriam deseruerunt. runt deinde hominū ingenia, offensionū acerbitate perterrefacta, ad propugnan- ones inueniendas acui; oppida aggeribus, fossis, lateribus, vallis, alijsq; operibus e, vnde tormentorū etiam quæ magis in propugnandis oppidis quàm oppugnan- ent, copia adiuuante, vrbes quę defendūtur ad maximā quòd expugnari vix pos-

sint securitatē sunt redactæ. His artibus fortasse initium dedit in Italia patrum no
memoria Hydrunti quod Turcę occuparant, expugnatio; quam vrbem ingressus
Alfonsus Balabriæ dux, multas munitiones Italis ignotas à Turcis factas reppen
rum tamen magis apud homines memoria, quàm exemplum mansit. His igitur a
Prosper ipse idem vel solus vel primus hostibus commeatum adimendo & bellu
diu protrahendo, vt tædio, diuturnitate, inopia, offensionibus consumerentur, si
oppugnans & propugnans bis clarissimè Insubriam defendit; & nullo prælio co
so, nulla pugna, ne gladio quidem nudato, vel vnica tantum hasta fracta, illud imp
vicit, ac conseruauit. Itaq; ipso ijs qui sequuti sunt viam præmonstrante, multa bel
in multos menses protracta, magis industria, artibus, & occasionibus promptè a
confecta sunt. Hæc in Italia anno M D XXIII. sunt gesta. Eodem anno multa trans
maximæ expectationis parata fuerant, quæ tantis principibus dignos exitus non
rerunt: quoniam Cæsar & Anglus, vt alter in Belgis, alter in Aquitania magnis v
bellum moueret inter se constituerant, idque Borbonio duci promiserant: sed A
Belgis motus nullius ferè momenti fuere; & Borbonij in Burgundia conatus mo
nuit: illo nanq; pecunia qua Germano militi satisfaceret destituto, nonnulli ex du
cum Galliæ rege pacti militum partem abduxerunt: quare is Gallicarum rerum s
posita Mediolanum contendit, vbi Cæsar, illum, fortasse ne, vt ipse cupiebat, ma
nium perficeret, in Hispaniam transire minimè cupiens, sui per vniuersam Italian
rij honore per Beurenum ad eum misso, vt håreret est hortatus. Neque etiam Ca
Hispaniæ finitimis partibus res feliciter successit; qui etsi ad bellum vehemens, Po
lonam vt ipsemet in Galliam irrumperet, venisset, & iam exercitum trans Pireneo
tes qui Saluatierram non procul ab Ioannis Pedeporti fano occuparat misisset, n
minus cum maior fuisset audacia quàm potentia, quia ob pecuniæ inopiam tan
pias quantæ ad tantam expeditionem fuissent necessariæ alere non poterat, ean
ob caussam exercitum nisi ferè sub annni finem colligere nō potuerat, quo fiebat
gidis in locis anni pars difficultates augeret; commeatus etiam qui tanto itinere d
vehi poterat penuria impediente, exercitum contra omnium ferè sententiam col
dissoluere est compulsus: ita vt Federicus Toletanus Albæ dux, senex & magnæ a
tatis princeps, cum bellum ferueret, Cæsarem multis in rebus Ferdinando auo r
no similem, in hac magis Maximilianum paternum auum referre dixerit. Sequit
nus M D XXIIII. cuius initio Gallorum angustijs Cæsarianos duces ad finis bello
1524. nendi cogitationem inuitantibus, Vrbini ducem, & Petrum Pisaurium Venetum
tum, vt quo modo in bello esset progrediendum consilium caperent, Mediolanu
uocarunt; quo in concilio omnium consensu, vt vbi primùm sex Germanorum pe
millia, quos prorex conscriptum miserat Mediolanum venissent, Cæsaris ac Ve
exercitus simul coniuncti hostibus, vt eos vel armis vel fame ex eius imperij finib
lerent, admouerentur: ad quod cum se satis virium habere censerent, nihil præter
niæ inopiā impedimēto erat; cuius cum militibus ex præteritis stipendijs magna
beretur, nulla erat illos Mediolano & alijs ex locis, nisi eis prius esset satisfactur
cendi spes: cumq; exercitus in castris campestribus esset moraturus, vt deinceps
dia suis temporibus in promptu essent prouidēdum erat: huic difficultati aliqua
te Mediolanenses sese belli molestijs liberandi cupidi succurrerunt: qui pecuni
Lautrechius Mediolanum obsideret, quæ pòst ipsis ex ducis vectigalibus prom
stituta fuerat, mutuo datæ exēplo, facilius ad id impulsi, nonaginta auri pondo du
tuo dederunt. Tulit & pontifex opem aliquam: is enim quum ob præteritarum
memoriam Galliæ regis victoriam suspectissimam haberet, quamuis hominibus
ad se missis summo artificio contrarium ostenderet, Cæsaris oratori occultissimè
aureorum numûm millia numerauit; & Florentinos à quibus prorex fœderis A
regnante icti vi, nouam contributionem petebat, trecentas auri libras, quasi sum
bitæ reliquum, soluere voluit. Nec tamen pontifex se deinceps vnius magis quàn
rius partis studiosum ostendere in animo habebat: imò etsi Cæsar & rex, statim vb
tifex est factus, alter Beureno, alter Sammassanio ad eum misso, illum sibi adiunge
conati, præsentibus periculis remotis, ea moderatione quæ in christianorum di

cem decet vtens, vt qui neutri magis quàm alteri faueret, paci conciliandæ o-
dare statuerat: quod consilium regi qui ne pontifex factus eodem in se quo Car-
fuerat animo esset metuerat, gratum, Cæsari cui ob superiorum temporum ne-
linem, quodque ei post Leonis obitum, & in pontificatu adipiscendo fauisset, il-
se disiungi iniquum videbatur, displicebat: idcirco quòd illi pontificis nomine,
quamuis beneuolentiam qua illum ad eam vsque diem prosequutus erat animo
poneret, tamen quum priuati personam deposuisset, & communis patris assum-
, deinceps communia tantùm officia præstare cogi est significatum, molestissimè
Dum verò prorex se ad exercitum in hostes ducendum comparat, Ioannem Me-
Marinianum, quod oppidum vnà cum arce deditionem fecit, misit: & non multo
scarius marchio, qui quum sub Prospero Columna neutiquã militare statuisset,
itè quàm is in extremo vitæ esset constitutus, ad exercitum venerat, in Rebecci
o cum Baiardo trecentos expeditos equites & multos pedites esse certior factus,
e Medice ad se vocato, ac repentè eos adortus, maxima virorum equorumque
apta, reliquisque fusis ac fugatis, statim ne hostibus qui Abiate erant, se persc-
i spacium cõcederet, hoc industriç ac fortitudinis facinore, sed multo magis quia
cum non supra duo milliaria procul ab Abiate positum, Mediolano vnde erat
tus decem & septem milliarium itinere distat, celeritatis laudem adeptus, Me-
um redijt. Bellicis rebus in hunc statum redactis, vt Gallorum spes eo niteretur,
ostibus pecunia esset defutura: Cæsarianorum verò Gallis commeatus defutu-
eque enim se illos munitissimis Abiatis castris vi pellere posse sperabant; & ni-
nus vtrisque auxilia his Germanorum, illis verò Heluetiorum & aliorum pe-
expectantibus, Boniuetus Rosate incenso, copias illas Abiate contraxit, & vt
is incommodum adferret, regionem vniuersam excursionibus incendijsque va-
Tandem verò quum Germani pedites venissent, Cæsarianus exercitus, cuius
ui duces erant, Mediolanensium dux, Borbonius, neapolitanus prorex, & Pi-
marchio, cum mille sexcentis grauis, mille & quingentis leuis armaturæ equi-
septem Hispanorum ac duodecim Germanorum peditum millibus, & mille ac
entis Italis, quatuor peditum millibus ad Mediolani custodiam relictis, Binascum
nouit: vbi non multo pòst Vrbini dux cum Venetorum sexcentis grauis, totidem
maturæ equitibus, & sex peditum millibus, sese illis adiunxit. Quo tempore
onensis arx, quum famem amplius ferre non posset, & Federicus Bozolensis qui
erat frustra ei opem ferre esset conatus, Cæsarianis dedita est. Exercitus deinde
te oppidum quinque milliaria ad Abiate positum petijt: vbi Ammirallius Boni-
qui Laudæ, Nouariæ atque Alexandriæ ducentas lanceas & quinque peditum
listribuerat, cum octingentis cataphractis, octo Heluetiorum millibus, quibus
aucos dies accesserunt tria millia & quatuor Italorum ac duo Germanorum
nec dum commeatu cuius in castris & vicinis locis in duos menses copia sup-
t, exhaustus castra habebat: Galli in tam munitis castris sine maximo pericu-
ignari non poterant: quare Cæsariani cum sæpius Ticinum, vt commeatum ab
e ad eos ferri prohiberent, vt locis quæ illi trans Ticinum habebant potiren-
vt auxilia si qua ex Gallia venirent ad illos accedere prohiberent, traijcere ten-
, sed Mediolani periculo detenti fuissent, tandem Mediolanensis populi fide
iud magno militum præsidio opus esse rati, transire decreuerũt: ideò dux & cum
nnes Medices Mediolanum, vbi sex peditum millia sunt relicta, est reuersus.
lo igitur Martij die Ticinum agmen infra Papiam tribus pontibus traiecerunt:
us robur Gambolate castra locauit, reliqui in proximis vicis consedere:
ob caussam Boniuetus statim Rentium Ceritem ad Vigeuani custodiam misit:
lud oppidum cum ceteris Laumellinæ locis, quibus amissis penè obsessus fuis-
hostium potestatem venirent, post quinque dies ipse cum omnibus copijs, cen-
uitibus & mille peditibus Abiate relictis transiuit: & primum eius agmen cir-
uenum, medium verò Mortariæ duo milliaria procul à Gambolate consedit:
in castris valde munitis, commeatus opportunitate fruebatur, quia Montisfer-
ercellarum, & Nouariæ itinera tuta habebant, & commeatus ex oppido in op-

pidum perpetua quadam serie quasi riuo confluebat. Boniuetus per duo
nuos dies hostibus pugnæ potestatem fecit : qui etsi se illos militum nume
tute superare viderent, quia ex literis interceptis illis pecuniam deesse inci
maduerterant, quum ferè certam victoriæ spem in discrimen conijcere nolle
cusarunt. Vbi Cæsarianus exercitus Ticinum traiecit, Vrbini dux cum Venet
pijs Garlascum oppidum, loci natura & fossis, aggeribusque munitum, vbi
genti Itali pedites erant petijt: quod inter Papiam & Trumellum vltra Ticin
pse castra locare statuerat positum, non modò ipsi, sed omni reliquo exercitui
tum impediebat; eoque verberato eodem die oppugnationem est aggressus
quum penè repulsus esset, multis ex eius militibus, cum quibus etiam nonnulli
Medicei pedites erant, per fossas aqua mento tenus pertingente transiuerunt
modi impressionem fecerunt, vt magna cum eorum qui intus erant cæde in i
rint. Exercitus postea ad Sangeorgium Cairi Plebem versus, vt Sartiranæ n
cispadana ripa oppido, & ad commeatum eis impediendum opportuno, ad
stodiam erant Vgo Pepulus & Ioannes Biragus cum aliquot equitibus & sex
ditibus appropinquaret, castra mouit. Sed Ioannes Vrbina cum tormentis &
peditum millibus eò profectus, oppidum primùm, & deinde arcem militibus
nibus cæsis, & ducibus captis expugnauit. Galli vt Sartiranæ opem ferrent cast
runt, sed hostium celeritate vincente, quomodo res successisset in itinere certio
cum omni exercitu Modoetiæ constiterunt: neq; etiam in alijs insubriæ partib
lorum feliciter succedebant: millites enim Mediolani relicti Sangeorgium c
supra Modoetiam positum, ex quo commeatus Abiate ferebatur ad dedition
pulerunt: Vitellius Stradellam castellum, cuius incolæ militum accerbitate
pedites Lauda accersiuerant, recuperauit: Paulus Luzzascus cum in non pauco
equites incidisset eos fudit; & Federicus Bozolensis Lauda ad Picighitonē op
dum profectus, pro victoria, multorum ex suis vulnera & cædes retulit. Aliqu
Galli equites inter Placentiam & Dertonam excurrentes, quatuordecim aure
mûm millia quæ ad Cæsaris exercitum mittebantur interceperunt. In his ang
plex erat Ammirallij spes; altera in hostibus aliò diuertendis, in auxilijs altera p
enim per Genebræ montem quadringentas lanceas mittebat, quibus decem
tiorum millia adiungi debebāt: & Rentius Ceres per Vallemassinam quinq; R
peditum millia in Bergomensem agrum vnde Laudem, vt sese Federico Bozol
quo erant multi Itali pedites adiungerent, profecturi erant, ducebat: sperab
Cæsaris exercitum Mediolani periculo iterum Ticinum traijcere coactum iri.
hos verò Mediolanensium dux, Ioannem Medicem cum quinquaginta cata
trecentis expeditis equitibus, & tribus peditum millibus misit: qui trecentis
grauis & totidem leuis armaturæ equitibus, & quatuor peditum millibus sibi a
hostibus qui ad Crauinam vicum inter Abduam & Brembum fluuios octo à
milliaribus venerant, appropinquauit, & cum copiarum parte ad castra illor
excurrit: illi autem post tres dies se Crauinæ nec pecuniam, nec equitatum, ne
tum, quæ à Rentio promissa fuisse aiebāt inuenisse, questi in patriam suam redi
Rhetorum motu dissoluto, Ioannes Medices Carauagium expugnauit, & de
dua traiecta pontem quem Galli Bufalorij ad Ticinum habebant, tormentoru
nibus corrupit. Erat adhuc in Gallorum potestate inter Mediolanum & Ticin
te, vbi magna commeatus erat copia; & ad eius custodiam mille pedites Hi
Carracciolo Neapolitano duce: ad cuius expugnationem, quòd ad emissariu
situm sit, commeatum cuius magna copia eò Mediolanum vehitur impediebā
ciscus Sfortia Ioanne Medice ad se vocato, & præter milites omni populi M
nensis iuuentute sequenti, contendit: cumque oppidum à solis ortu ad meridie
tormentis verberassent, oppugnationem sunt aggressi; & eodem die singulari
nis Medicei in quo eo die non modò ferocitas qua ceteros omnes superabat
etiam summo imperatore digna prudentia & maturitas enituit laude, expugn
ptus fuit Carracciolus, multi pedites cæsi; multos quoq; Ioannes Medices, qu
ab ipso transfugissent suspendi iussit. Oppido expugnato, arx eorum qui in ea

ecta deditionem fecit. Hæc victoria Mediolanensi populo gratissima fuit, sed in-
is lætitiam longè superauit: Abiate enim, vbi pestilentia grassari cœperat, ob præ-
diolanum translatæ commercium, tam pestilentis contagij semina in ea ciuita-
sparsa, quæ intra paucos menses ita est aucta, vt Mediolani tantùm supra quin-
ita millia mortalium extinxerit. Vltra Ticinum verò vbi rerum summa erat, Bo-
s post Sartiranæ iacturam, hostibus iterum appropinquantibus, Mortaria reli-
iis castris, viribus, quia non modò ex peditatu, sed & ex equitatu multi paula-
Galliam redierant, valde imminutis, nullo alio consilio nisi vt Heluetiorum qui
o circiter octo millia prope Eporediam erant auxilium expectaret, Nouariam
epit. Cæsariani verò duces, illorum aduentui impediendo, & hostibus ad com-
s penuriam redigendis intenti, oppida Nouariæ circumiecta occupabant, & Gal-
præsidijs relictos interficiebant; præsidioque Vercellis & Heluetijs eam ciuita-
grediendi facultatem adimerent imposito, Blandrate inter Vercellas & Noua-
astris vndique fossis, arboribus, & aqua cinctis sunt metati. Tandem Ammiral-
eluetios vltra Eporediam progressos ad Stesiam amnem, quem ob aquarum co-
uæ tunc erat traijcere non potuerant, constitisse audiens, sese illis magis (vt cre-
ur) vt tutò discedere, quàm vt prælium committere posset coniungendi cupidus,
ia, Romanianum ad eundem amnem castra mouit; vbi cum commeatus penu-
oraret, & ipsius copiarum numerus quotidie minor fieret, inter Romanianum &
ariam pontē iaci imperauit: hostes verò Blandrate Brionum profecti, ad duo mil-
uum prope Romanianum castra posuerunt: in his angustijs Galli sequenti die
n traiecerunt; quorum motui si hostes diligenter inuigilassent, opinio est illos
victoriam relaturos fuisse: sed variæ erant ducum sententiæ: alij enim pugnam
bant, alij vt sine vlla molestia abire permitterentur; neque qua opus fuisset in
tu prouidentia & cura esse videbatur: solus Piscarius in omnibus rebus consue-
ute vtens, ad quem rerum summa deferretur dignus videbatur; ceteri eius vir-
gloriæ æmuli, eam potius detrahendo & contradicendo, quàm egregia facino-
mulatione obscurare nitebantur. Serò Cæsarianis Gallorum discessus est nun-
quo audito multi expediti equites peditesque sine ordine & signis fluuio vado
o eos sunt persequuti: cumque ad nouissimum illorum agmen peruenissent, eos
ælio lacessere cæperunt; & quamuis Galli pugnantes simul & incedentes ali-
iu eos sustinuerint, tandem tamen septem tormenta cum suo apparatu, & ma-
commeatus copiam, præter multa equitatus & peditatus signa, non paucis etiam
a cæsis, reliquerunt. Galli se Gatinariæ, quod oppidū mille passus Romania-
at, metari velle finxerunt; & interea impedimenta & tormenta præmittebant:
hostes illos metatos esse rati, retrocedere cœperunt, circiter sex milliaria Ra-
um Eporediam versus metatum sunt progressi. Cæsariani autem eadem nocte
vllo impedimento iuxta fluuium castra habuerunt; quem vbi primùm luna lu-
epit, Venetis, qui se cum Sabaudiæ ducis fines essent ingressi, fœderis capita
non ad aliud quàm ad Insubriæ defensionem tenebantur transgressos cense-
inimè sequentibus, traiecerunt. Galli acie instructa & lento gressu, Heluetijs (à
primi equites ac pedites, qui cum Galli iam duo millaria Rauisingo processis-
ullo ordine in eos impressionem fecerant repulsi fuerant) in nouissimo agmine
atis incedebant: Piscario autem cum expedito equitatu superueniente, præ-
st redintegratum, non tamen eiusmodi vt Gallos sisteret, ex quibus in hoc postre-
gressu cæsus fuit Ioannes Cabaneus, & Baiardus scloppi glande vulneratus, quo
e paucis diebus pòst obijt, captus. Piscarius etsi iam multi milites superuenissent,
rmenta secum, & partē modò exercitus habebat, hostē sibi vlterius non esse se-
um censuit. Sic Galli sine molestia dimissi, 15 tormentis Bayri vltra Eporediam
Heluetijs, & vnius ex eius regionis regulis custodia relictis, vnà cum Heluetijs
iam suam redierunt: sed neq; illa tormenta sunt cōseruata; quia Cæsariani duces
gnita, ad ea capienda miserunt. Victor exercitus postea in plures partes est distri
audē missus fuit Vrbinatium dux, Alexandriam verò, quæ solæ vrbes, quia No-
Mediolanensium duce & Ioanne Medice eo profectis dedita fuerat, in Gallorum

poteſtate erant,Piſcarius:proregi contra Rotellini marchionem, qui cum quadr
tis cataphractis alpes tranſcenderat, eundi cura fuit relicta:ſed is Bonitueti diſce
gnito,ſtatim in Galliam redijt.Neq; Boiſſiuus & Iulius Sanſeuerinas Alexandriæ
diæ præfecti reſtiterunt: Federicus quoq; paucorum dierum, vt num Boniuetu
ſuperaſſet, certò cognoſcere poſſet ſpacio petito,Laudem Italos pedites,quem
dum & ijs qui Alexandriæ erant conceſſum fuerat, qui numero circiter quinque
(tot enim in vtraq; vrbe erant) regis rebus maximo poſtea adiumento fuerunt, i
liam ducendi facultate ſibi conſeruata, dedere eſt pactus. Hunc finem habuit l
Ammirallio duce in Inſubria geſtum; quo cum Galliæ regis potentia minimè de
ta eſſet, neq; malorum radices extirpatæ, tantæ calamitates non remouebantur,
lùm in aliud tempus differebantur: Italia verò interea præſentibus quidem mo
ſed non futurarum metu libera relinquebatur. Cæſar tamen à Borbonio incitatu
ius ducis autoritatem maximi momenti fore ſpe allectus, Angliæ quoque rege ſ
propenſum oſtendente bellum in Galliam transferre eſt conatus. Huius ann
Cæſar exercitum Fonterabiam vrbem interuallo breuiſſimo à Galliæ & Hiſpan
bus remotam miſerat: & quamuis locus ille militibus,tormentis & commeatu e
ſtructiſſimus,neque ijs qui eum tuebantur tempus ad muniendum deeſſet,nihilo
ob Gallorum imperitiam, tam incautè munitus fuit, vt cum hoſtium iniurijs eſſ
poſiti, neceſſitas eos ſalute pacta exire coëgerit. Fonterabia capta eius cogita
pontificis (qui quum eius anni initio ad Cæſarem,Galliæ & Angliæ regem ho
qui aut de pace aut de inducijs agerent miſiſſet, animos malè ad id affectos o
rat) ſuaſionibus autoritateque reiecta longius ſpectabant: quoniam rex duor
norum inducijs aſſentiens, pacem ſe nihil in ea quod ipſi ſatisfaceret obtinere
ſperans recuſabat. Cæſar inducias quibus Galliæ regi ſeſe ad nouum bellum c
randi tempus concederetur improbans, pacem exoptabat: & Angliæ regi, qui
negotium tandem totum ad ſe deferri ad id Eboracenſis cardinalis qui verè ha
immoderatæ ſuperbiæ exemplum etſi inter infimæ ſortis homines ſordidiſſimis
tibus natus, tantam apud illum regem autoritatem erat adeptus, vt regis vo
tem Eboracenſis conſenſu non confirmatam nullius momenti, & contra qu
ſolus Eboracenſis ſtatuiſſet, firmiſſimum eſſe omnibus eſſet notiſſimum, ambitio
filijs impulſus cupiebat, qualiſcunq; pactio pontificis opera fieret,moleſta erat.
verò ſuam cogitationem rex & cardinalis apud Cæſarem diſſimulabant, ſequ
Galliæ regno, quod Angliæ rex varijs rationibus ad ſe ſpectare aiebat, inferenc
dos oſtendebant: primam autem iuris originem ab Eduardo III Angliæ rege
bat: qui Carolo IIII cognomento Pulchro Galliæ rege anno ſalutis noſtræ mil
trecētiſimo vigeſimo octauo, ex cuius ſorore natus erat Eduardus, ſine liberis m
defuncto, vt tanquam defuncto regi inter mares proximus, rex declararetur
larat; ſed in totius regni comitijs quibus Salicæ legis in eo regno vetuſtiſſimæ
modò fœminas, verùm etiam omnes ex fœminina ſtirpe oriundos à regni ſuc
ne excludi debere fuit conſtitutum excluſus, Galliæ regis nomine ſibi non mu
ſumpto, magnis copijs regnum inuaſit: vbi multis victorijs & contra Philippu
leſium,qui communi conſenſu Caroli Pulchri ſucceſſor erat declaratus, & co
annem eius filium, quem prælio quodam captum in Angliam duxit,partis; t
pacem qua multis Galliæ prouincijs oppidiſque ſibi retentis, regio honore ceſſi
illo pepigit: hanc verò pacem quæ non diu fuit ſeruata, nunc diuturna bella,nu
gæ induciæ ſunt ſequutæ: poſtremo autem Henricus Quintus Anglię rex fœde
lippo Burgundiæ duci ob Ioannis patris ſui cædem à Galliæ regno alienat
ctus, tam ſecunda contra Carolum Sextum regem mente captum fortuna
ſus, vt vnà cum Lutetia vrbe ferè totum Galliæ regnum occuparit: qua in vr
regem vnà cum vxore & Catharina filia inueniſſet, illam in matrimonium d
ita effecit vt demens rex, etſi Carolus eius filius viueret, regnum patre mo
illam & eius libros transferretur conſenſerit: cuius quamuis nullius mom
ineptæ pactionis vi,poſt Henrici obitum, Henricus Sextus eius filius Lutetiæ ſ
ritu Galliæ & Angliæ regnorum coronam accepit. Sed quamuis Carolus poſ

m Septimus nuncupatus, grauissimorum bellorum in Anglia inter eos qui ex re-
rpe erant occasione, Anglos omnibus ex locis Caleto excepto vltra Oceanum ex-
et, non tamen ideò Angliæ reges à Galliæ regum honore sibi vindicando desti-
t. Hæ igitur caussę Henricum Octauum ad bellum mouere poterant, quum præ-
n firmiore iure, quàm superiores reges omnes regnaret: nam quum ab Diorchiæ
iæ regibus (erat id vnius factionis nomen) Lancastriæ (quod alterius factionis no-
erat) familiæ reges depressi fuissent, Lancastriæ factionis homines, quum nemo
ius ex ea stirpe superstes esset, Henricum à Richemort vt illis proximũ ad regnum
erunt: qui aduersarijs superatis & extinctis, quo firmius & maiori auroritate regna-
duardi penultimi ex Diorcha familia regis filiam sibi legitimo connubio iunxit; ex
n Henricum Octauum ex eo matrimonio natum omnia vtriusque familiæ (quæ
nium suorum caussa hęc rubra, illa alba Rosa appellabatur) iura translata videban-
Sed tamen non tam Galliæ regni armis occupandi spes, quòd in eo innumeras
ultates perspiceret, Angliæ regem incitabat, quàm Eboracensis vt molestiarum
rnitas & bellorum necessitas tandem in caussa essent, vt pax regis sui arbitrio com
retur cupiditas: qui quum tunc fore sciret, vt id ex sua autoritate penderet, de ma-
pud cunctos mortales nomini suo gloria concilianda, & Galliæ regis cui occultè
at beneuolentia promerenda cogitabat: idcirco non eas leges proponebat,
is si eius tanti belli cupiditate flagrasset, sese obstringere debuisset. Hæc occasio
Cæsarem ad bellum incitabat, & multo magis quòd ob gratiam, autoritatem &
mas clientelas quas Borbonius in eo regno habere solebat, motum excitatum
raret: ideo quamuis multi ei vt quum pecúnia destitueretur, & socios dubiæ fidei
et, tam ardui belli inchoandi cogitatione deposita, de inducijs à pontifice agi
etur suaderent, cum Angliæ rege & Borbonio constituit, vt Borbonius cum eius
itus qui in Italia erat parte, in Galliam transiret; eique vbi alpes superasset, An-
n primi mensis ad bellum sumptus mille auri pondo daret; atque in eius po-
e esset, siue singulis mensibus tantundem pendere, siue cum valido exercitu ipse
lliam transire, & bellum à primo Iulij die in primum Ianuarij diem vsque gere-
us cum equitum millibus & mille peditibus cum idoneo tormentorum appara-
Flandria acceptis, vellet; victoria verò parta, Borbonio sua ei à Galliæ rege occu-
estituerentur; Prouincia verò quam hæreditate ad se ex cessione quam à Caroli
ii obitu, Lotaringiæ dux Annæ Borbonij duci fecerat, spectare dicebat, sibi ac-
et, eamque cum regia appellatione possideret: prius tamen Anglum, Franciæ
appellaret, eique se pariturum sacramento obligaret: quod ni faceret, hoc fœ-
ritum esset: neque Borbonio sine vtriusque illorum consensu quidquam cum
e rege agere liceret: Cæsar quoque eodem tempore ex Hispaniæ finibus bel-
ferret; & Cæsaris atque Angliæ regis oratores ab Italiæ principibus & ciuitati-
uo se in perpetuum Gallicorum armorum metu liberarent, pecunijs eam expe-
em adiuuari curarent: quod quidem irritum fuit: nam pontifex non modò pe-
n dare recusauit, verùm etiam hanc expeditionem expressè improbauit, eam-
on modò in Gallia felicem successum non habituram, sed etiam vt bellum ma-
periculosius quàm antea in Italiam rediret in caussa futuram prædixit: quo fœ-
cto, etsi Borbonius, qui Angliæ regem pro Galliæ rege agnoscere constanter
uit, exercitum Lugdunum versus, vt ad sua propius accederet, potius ducen-
uaderet, nihilominus ob auxiliorum à Cæsare ex Hispania mittendorum faci-
n, & vt classe quæ Cæsaris iussu & sumptibus Genuæ adornabatur, vti posset,
Prouinciam duceretur decretum fuit. Huius expeditionis progressus fuerunt,
bonius & cum eo Piscarius, ad id bellum (quia Borbonio parere recusabat)
iani exercitus præfectus declaratus, Nicæam, sed longè minoribus quàm con-
m fuerat viribus petierunt: quoniam quingentis grauis, octingentis leuis arma-
quitibus, quatuor Hispanorum, tribus Italorum, & quinque Germanorum pe-
millibus addi debebant trecenti ex eo exercitu qui in Italia erat, cataphracti,
que Germanorum peditum millia; sed hi ob pecuniæ defectum non venerunt;

& prorex qui nouos pedites, vt primo constitutum fuerat, conscribere non poterat
Michaëli angelo Salutiarum marchioni, qui regni sui finibus egressus cum mille
tibus in montibus constiterat, opponeret, cataphractos ad regionis custodiam re
bat. Huc accedebat quòd Cæsariana classis in qua maximam spem habebant, cu
Moncada Valentini alumnus, homo prauo ingenio & perditissimis moribus pra
Gallica classe quæ Massilia profecta in Villafranchæ portu hæserat, inferior ap
bat. Sed tamen Cæsaris copiæ in Prouinciam, vbi Palitia, Folietta, Rentius C
& Federicus Bozolensis regij duces intra oppida se receperant, quia vires ad
acie opponendum idoneas non habebant, venerunt: quarum pars secundum ma
cedens, turrim Tolonij portui imminentem expugnauit; ex qua duo tormenta ad
citum sunt aduecta. Aquæsextiæ, ciuitas ob dignitatem suam & regij consilij s
Prouinciæ caput, & complura alia eius regionis oppida deditionem fecerunt.
piebat Borbonius vt ab Aquis à mari recedentes Rhodanum fluuium quo in
riora Galliæ regni dum apparatus tenues erant penetrarent, traijcere niterentur
niam regis equitatus admodum afflictus, & suis stipendijs ab rege pecunia e
sto, quique vt hostes ex Insubria in Galliam transirent non expectabat, fraudat
tantam confusionem erat redactus, vt tam citò in ordinem redigi non posset: cum
vt solebat, regni sui peditatus virtuti minimè fideret, antequam in aciem pro
Heluetiorum ac Germanorum peditum aduentum præstolari cogebatur; quo
poris spacio Borbonius se si Rhodanum traijceret, rei bene gerendæ præclara
casionem habiturum sperabat. Sed alia fuit Piscarij & Hispanorum ducum sent
qui ob maris opportunitatem Massiliam, portum ad Galliam maritimis classib
festandam, & ex Hispania in Italiam nauigationi maximè opportunum, quam
Cæsaris mentem esse norant, occupare cupiebant: quorum voluntati cum Borb
repugnare non posset, Massiliæ qua in ciuitate erat Rentius Ceres cum Italis p
bus, qui Alexandria & Lauda in Galliam ducti fuerant, exercitum admouerun
cuius oppugnationem quadraginta dies frustra consumpserunt: nam etsi plurib
partibus mœnia tormentis quatefacerent, & cuniculos agere conarentur, mu
men expugnationem impediebant: mœnia satis firma & veteris structuræ, m
virtus, populus, Alfonsum seniorem Aragoniæ regem quum classe Neapoli in H
niam rediret, eam ciuitatem repentè diripuisse memor, Galliæ regis studiossi
Hispanico nomini infensissimus, & auxilij terra & mari, quia Galliæ rex Auini
pontificij iuris vrbem ad Rhodanum positam profectus, magnas copias diligente
ligebat, accipiendi spes. His accedebat quòd Cæsarianis pecuniæ deerant; de
bat & spes Galliæ regem alijs ex partibus oppugnatum, quo minus omnes su
paratus vnicam in partem converteret impeditum iri: quoniam Angliæ rex etsi R
dum Pacceum ad Borbonium misisset, mille auri pondo in secundum mensem
recusabat; neque belli in Belgis gerendi signa ostendebat: imò cum Ioannem I
mum Spedianum à Galliæ rege ad se missum, in Insulam admisisset, & Ebora
Cæsaris oratoribus sinistra responsa daret, animi sui haud mediocrem suspici
præbebat. Neque in Hispaniæ finibus vires voluntati respondebant: nam quu
stellæ Curiæ (sic totius regni nomine delectorum hominum conuentum appe
Cæsarem quatuor millibus auri pondo vt in grauibus regis rebus facere sole
uare recusassent, pecunias exercitui qui in Prouincia erat mittere non potuera
que ex finibus suis, contra Galliæ regem alios quàm tenues & exiguæ autorita
paratus facere. Quamobrem Cæsariani duces Massiliæ expugnandæ spe deiecti
rege appropinquante in grauissimum periculum inciderent metuentes, eodem d
rex sex Heluetiorum millibus collectis, cum omni exercitu Auenione castra r
Massiliæ obsidionem soluerunt: Massiliensi obsidione soluta, Cæsariani duces,
quòd quanto in periculo, si in hostili regione Gallicus exercitus vel totus vel ei
propius accessisset, essent futuri animaduerterent, maxima celeritate incidentes
liam frontem conuerterunt: at rex quòd potentissimum exercitum haberet; quò
stium res tenues esse sciret; & quòd se si recto itinere pergeret citius quàm exerci

M

lia discedebat in Italiam peruenturum speraret, Mediolanensis imperij recuperan
i valde opportunam occasionem offerri ratus, fortunæ beneficio frui statuit; idque
is verbis notum fecit. Ego in Italiam sine mora pergere statui: quicunq; igitur con
m suaserit, is non modò à me non audietur, verùm etiam rem mihi ingratissimam
it. Dent omnes operam, vt ea quæ ipsis commissa erunt, quæúe muneris ipsorum
diligenter exequantur: Deus iusticiæ amans & hostium insolentia atq; temeritas,
em ad ea quæ nobis iniquè erepta fuerant recuperanda viam aperuerunt. Hæc ver-
r sequuta est & in proposito perseuerandi constantia, & in perfidendo celeritas; &
nplò exercitum in quo erant duo millia cataphracti & viginti millia peditum, ma-
uæ ad illum vt montibus non transcensis per legatos bellum gereret cohortandum
ione veniebat, colloquio vitato progredi iussit. Rentio Ceriti vt cum eo peditatu
Massiliæ secum habuerat classem conscenderet mandauit; &, siue ne pacis collo-
udiret, siue quòd pontifici non fideret, Capuanum archiepiscopum ad se, vt po-
d Cæsarem transiret missum, vlterius progredi vetuit; sed vt vel Auinione apud ma
expectans, per literas secum ageret, vel ad pontificem rediret, iussit. Interea hostes
ta maxima poterat celeritate persequebatur; qui molestias à regionis incolis illatas
gentes, ordinibus minimè turbatis per maritimam oram incedentes, Monæcum
nerunt, vbi tormentis quò facilius ferri possent in multas partes cōfractis, & mu-
positis Finarium cōtenderunt: quò quum venissent, regis motu cognito, vt in tem-
ad Insubriam in qua minimè idoneæ ad obsistendum vires erant relictæ propug-
am venirent, eam celeritatem qua antea propriæ salutis caussa vsi erant duplica-
sic vtroq; exercitu Italiam versus cōtendente, eodē die Galliæ rex Vercellas, & Pi-
s cum equitatu & Hispano peditatu Albam Pompeiam, Borbonio cum Germanis
ibus vnius diei itinere procul subsequēte, peruenit: Piscarius verò ne sibi quidem
andi spacio dato, sequenti die Alba Pompeia Vicheriam, quæ quadraginta millia
um abest, vt altero die Papiam perueniret exercitum duxit, Papiæ sese proregi, qui
a celeritate cum iam regius exercitus Ticini ripas attingeret, Alexandria, duobus
um millibus ad eius vrbis custodiam relictis venerat, coniunxit. Hic inter se vnà
Hieronymo Morono de communibus rebus consilium capientibus, prima senten
t, vt idoneo præsidio Papiæ relicto, vt aliàs quoq; fecerant, Mediolani cōsisterent;
ò vt Moronus statim eò se ad res necessarias comparandas conferret, eumq; Me-
iensium dux, quem accersiuerant sequeretur, constituerunt: ipsi verò Antonio Le
n trecentis cataphractis & quinq; peditum, qui (paucis Hispanis exceptis) omnes
ani erant, millibus, Papiæ relicto, Mediolanum versus castra mouerunt: Mediola-
autem ciuitas grauissima pestilentia ea æstate afflicta, quia ex populo ingens nu-
interierat, & eorum qui tantam calamitatem vitarant, pleriq; aberant, consueta
ieatus copia nondum importata, difficilis pecuniæ explicandæ ratio, munitiones
na parte, cum nemo ijs conseruandis operam dedisset, disiectæ, sibi admodum
videbatur; & nihilominus in tantis angustijs, homines ad eosdem labores, ea-
pericula subeunda, quemadmodum antea parati fuissent: Sed Moronus exerci-
Mediolanum introduceretur, potius ei ciuitati excidium quàm salutem allatu-
nimaduertens, alio consilio capto, in media multitudine stans, huiusmodi oratio-
abuit.

os hodierno die nec minore animi molestia eadem verba, quæ Seruator noster
ustijs suis dixit vsurpare possumus: spiritus certè paratus est, caro autem infirma.
bis idem quod semper Francisci Sfortiæ in imperio conseruandi studium viget;
erò animum populi sui dilecti, pericula & calamitates, vt semper, excruciant: ipse
priam vitam pro salute vestra exponendam est paratus; vos quoque non minore
quàm hactenus sæpius feceritis, eam nunc exponeretis, sed voluntati vires nullæ
te respondent: cum enim ciuitas incolis penè sit vacua, commeatus penuria labo-
uniæ desint, & propugnacula ferè iaceant, nulla est Gallos, quo minus ingrediā-
hibendi ratio. Duci quod vos deserere cogatur, ac si ipsi esset met moriendum,
ninus est molestum: sed morte ipsi grauius foret, si dum vos tueri vellet, excidij
t proculdubio fieret, caussa esset. Qui de malis minimum eligit, is prudens habe

tur: quiq; non ita spe deijcitur, vt vnico decreto suas spes omnes deserit: quare du
bis vt necessitati cedatis, & Galliæ regi, vosmet ipsos ad meliora tẽpora, quæ mox
tura esse maximas sperandi caussas habemus, seruãtes, parcatis suadet. Dux nuc se
neq; deinceps vos deseret: maxima est Cæsaris potentia, incredibilis fortuna, caus
quissima, hostes ijdem qui toties à nobis victi fuerunt. Deus opt. max. vestram erg
cem & ducis erga patriam pietatem respiciet; & illum id ad quod nos præsens ne
tas cogit, boni alicuius finis caussa permittentem, breui nobis talem ex superbi
hoste victoriam, vt diuturna pace feliciter fruentes, nos ex tantis molestijs vendi
possimus, concessurum certò sperare debemus. Quibus dictis commeatu in arce
troducto, vrbe est egressus. Ibat & dux quid Moronus fecisset ignarus Mediola
sed vix dum Papia erat egressus, quum Ferdinandum Castriotam qui tormenta d
bat, obuium habuit, à quo magnam hostilis exercitus partem Ticinum traiecisse
Zucherum Sequanum, quem cum suis expeditis equitibus ad fluuium obuium ha
sent, ab illis fusum certior factus, ne iter præclusum offenderet metuens, Papiam re
Quibus in rebus etsi dux & Moronus candide egerant, nihilominus Cæsariani d
qui Binaschi castra habebant, illos clàm cum Galliæ rege conuenisse suspicati, Ala
nem cum ducentis cataphractis, vt illum postea prout ab illo significatum esset ve
querentur vel secus, Mediolanum miserunt; ad cuius aduentum populus qui iam
nonnullis exulibus regis nomine stipulantibus paciscebatur animum recipiens, C
ris & Francisci Sfortiæ nomen inclamauit. Alarconius verò defensionis spem l
esse animaduertens, & primum Gallici exercitus agmen iam appropinquare audi
Romana porta Laudem versus, quo etiam totus Cæsarianus exercitus iter ceperat
dem tempore quo hostes per Ticinensem & Vercellensem portas ingredi incipie
est egressus: quod si hostes Mediolano relicto Cæsaris exercitum itineris, in quo m
arma & equos amiserant, longitudine fessum essent persequuti, certò creditur ipso
ctoriam relaturos: etsi etiam postquam prope Mediolanum venerant, illicò Laudẽ
sus contendissent, Cæsariani duces illic hærere nequaquam essent ausi: & forta
Abduam celeriter traiecissent, eadem facilitate hostium reliquias delere potuisse.
rex siue quòd Mediolanum quæ ciuitas semper maximè ipsi obstiterat sub imperi
confirmare fortasse magni momenti esse duceret; siue quòd occasionem non agno
ret; siue quauis alia de caussa motus non modò Mediolanum, quo neq; ipse est in
sus, neq; exercitum ingredi voluit, verùm etiam vt eam necessariò præsidio muni
arcis, in qua erant septingenti Hispani pedites obsidionem institueret, aliquandiu
eam hæsit: & magna modestiæ benignitatisq; cum laude, ne quis Mediolanenses l
ret, imperauit. Mediolanensium rebus constitutis, vrbem in qua tot milites essent,
tergo relinquere rebus suis inutile ratus, exercitum Papiam versus mouit: rex (vt f
erat) ijs qui Mediolani relinquebantur adnumeratis, duo millia cataphractorum h
bat; octo Germanorum, sex Heluetiorum, sex voluntariorum, & quatuor Italorum
postea valde aucti sunt, peditum millia. Tunc verò Piscarius Laudæ cum duobus p
tum millibus constiterat; & prorex Alexandria, Como & Tretio præsidio munitis,
cum Francisco Sfortia & Carolo Borbonio Soncinum se contulerat: qui inter tot
cultates & angustias, nonnulla spe ex regis Papiam profectione recreati, & si eius
tatis defensio tempus concederet (alioqui enim nullam salutis viam inueniebant
instaurandis copijs cogitantes, ad sex peditum millia conscribenda in Germaniam
serũt; in quorum stipendia, & alios necessarios sumptus, quingentæ auri libræ, quas
sar Prouinciæ belli caussa Genuam miserat, præsto erant. Illorum verò consilijs
magis obstabat, quàm pecuniæ penuria, quòd eam ex Mediolanensi imperio extor
di facultatem non haberent: neq; à Cæsare, ob eius tenuitatem aliud quàm vt nea
tani regni vectigalia, quanto maximo possent, venderẽtur, sperarent: à veteribus au
socijs exiguum vel fortasse nullum militum pecuniarumúe subsidium expectare p
rant: quoniam à pontifice & Florentinis de pecunia requisitis ambigua responsa
piebant: pontifex enim post Ammirallij ex Italia discessum, quum sese bellis inter
sarem & Galliæ regem prorsus non immiscere statuisset, fœdus cum superiore po
ce ictum, nunquam renouare, vel nouum cum vllo principe fœdus inire voluerat; q
ei

Cæſari & Angliæ regi fauere oſtenderet, clàm prius Galliæ regi ſeſe illi, ſi Medio
e imperium inuaderet, non oppoſiturum promiſerat: Veneti autem quum prorex
ia quæ ex fœdere debebant pararent, ab eis petijſſet, etſi non recuſarent, ſiue
n pleriſque veteris cum Galliæ rege fœderis memoria excitaretur, ſiue quòd il-
i tam potens contra imparatos hoſtes in Italiam veniſſet, victoria potiturum cen
ſiue quòd tunc magis quàm antea Cæſaris ambitionem, quia cum totius Italiæ
tione ac penè querelis Franciſco Sfortiæ Mediolanenſis imperij diploma nun-
lederat, ſuſpectam haberent; & pontificis, cuius conſilia & exemplum eo tem-
aud mediocriter intuebantur, autoritate mouerentur, vt quibus conſilia rerum
ibus accommodare eſſet in animo, ambiguè reſpondebant. At Galliæ rex exer-
piæ à ſuperiori parte inter Ticinum fluuium & viam qua Mediolanum iter eſt,
o, & primo agmine trans Ticinum in ſancti Antonij ſuburbio ad eam viam quæ
m ducit collocato, ipſe ad diui Lanfranci cœnobium eſt metatus; biduumque
duabus ex partibus verberauit, ac deinde exercitu in aciem producto pugnam
reſſus: ſed quum vrbem ab interiori parte benè munitam eſſe appareret, & ho-
n propugnatione valde fortes oſtenderent; & contra in ſuis manifeſta timoris
umque multos cæſos conſpiceret, receptui cani iuſſit: & quàm difficile eſſet ciui-
quam tot militares viri propugnarent, impreſſionum impetu expugnare animad-
s, angulis quo tutius milites accedere poſſent exſcindendis intentus, maximo
m numero adhibito, ad foſſarum atque aggerum altiorum opera animum con-
& huic labori qui longus & difficilis apparebat, vt ſi alia ratione non poſſet, eam
latim caperet, cuniculos addidit: & tandem propugnatorum virtute & numero,
em minuente, architectorum & fluminis, qui duo milliaria ſupra Papiam duo
efficit, quæ mille infra Papiam paſſus, priuſquam in Padum influat iterum con-
tur, curſus peritorum conſilio capto, cornu quod Papiam abluit, in Graualle-
d minoris cornu nomẽ eſt) expugnationẽ in ea parte, vbi mœnia ob fluminis al-
ẽ tuta, nullo opere erant munita, faciliorem fore ſperans, auertere decreuit: quo
e, quòd innumera penè hominum multitudine & ingenti ſumptu, nec ſine eorũ
rbe erant timore fiebat, nunc aquarum, quæ ingentibus pluuijs maximè creue-
petu, aggeres qui in alueo vbi fluuius diuiditur, quo in minus cornu cogeretur
pantur, diſijciente, nunc rege fluminis impetum hominum & pecuniæ vi ſu-
poſſe ſperante, complures ſunt dies inſumpti: tandem verò experientia, id quod
pparet, plus fluminis impetum quàm hominum labores vel peritorum indu-
oſſe docuit: quocirca rex virium atq; operum ſpe deiectus, in obſidione cuius
itate propugnantes ad deditionem ſe cõpulſurum ſperabat perſeuerare ſtatuit.
n hæc fiunt & cõparantur, pontifex vbi Mediolanum à rege occupatum cogno-
ſecundo initio commotus, ideoq; ſuas res in tuto collocandi cupidus, Ioannem
um Gibertum Veronenſem epiſcopum Datarium ſuum, hominẽ ipſi fidum nec
ratum, ad eum miſit. Ei verò vt prius Soncinum peteret, ac proregem & ceteros
d pacem ſe eandem ob cauſſam ad Galliæ regem iturum oſtendens hortaretur,
it: illi autem ſpe ob Papiæ propugnationem iam aucta, ſe nullum pacis, qua rex
um ſoli palmum in Inſubria retineret, ſermonẽ audire velleférociter ei reſpon-
nec diſſimilem & fortaſſe etiam duriorem in Galliæ rege mentẽ inuenit: is enim
s magnitudine, eiusq; nõ modò ſuſtentandi, verùm etiã augendi facultate, qua
è non ſola hoſtes anteuertendi ſpe (quamuis & id quoq; ſibi ſucceſſiſſe diceret)
e in Italiã veniſſe aiebat elatus, operibus & machinis quę circa mœnia faciebat,
hoſtes, qui vt ex eiaculandi infrequentia animaduertebatur, tormentarij appara
ria laborarent, reſiſtere non poſſe ſperabat, ob Ticini diuerſionẽ cuius ſpes nõ-
t amiſſa, & cõmeatus inopiã, Papię obtinendæ, quam atrociter pulſare non ceſ-
rtã ſpem habere; nec Mediolanenſe imperium modò & Genuam tantis labori-
q; immodicis ſumptibus dignũ ab ſe pręmium iudicari, ſed non minus de regno
ano inuadendo cogitare reſpondit. Tractatum deinde inter eos eſt negotium,
uſſa potiſſimũ Datarius erat miſſus; idq; paruo labore perfectũ. Pontifex enim
a nulli neq; aperta neq; occulta cõtra regẽ danda ſe obſtrinxit; idemq; pro Flo

rentinis ſpopondit : rex antem pontificem & Florentinos, Mediceæ familiæ Flor
autoritate expreſſè adiecta, in fidem accepit:quam pactionem non prius quàm
fici viſum eſſet diuulgandam eſſe conſtituerunt : & nihilominus quamuis tunc id
ris ducibus non innotuerit,in illis ſuſpicio de eo cõcepta ſubinde creſcebat;quar
ius animum prorſus exploratum haberent, Marinum Nageriæ abbátem exercitu
curatorem,qui ei ſimul & ſpem & metum proponeret ad eum miſerunt:hinc enim
maximas offerebant, illinc oſtendebant quum Cæſar & rex ad extremam contro
veniſſent;Cæſarem non poſſe eos qui medij extitiſſent non pro hoſtibus habere.
tifex autem reſpondebat,nihil minus ſe dignum eſſe,quàm in chriſtianorum prin
inter ſe bellis in alterutram partem inclinare; id enim ab ſe paſtoris munus exige
ſic poſſe ſe maiori autoritate de pace agere, de qua eodem tempore cum Cæſar
bat, ad quem Lugduno in Hiſpaniam tranſeundi poteſtate ab regis matre accept
Mediolanum captum Capuanus archiepiſcopus peruenerat,qui cum pontificem
fœdus quemadmodum Cæſar regis in Italiam profectione cognita vehementer
rat,inſtaurare noluiſſet, ijſdem rationibus excuſaſſet; vt aut inducijs aut pace arr
ponerentur, vehementer illum ipſius nomine eſt hortatus. Animum eius ad pace
ctebant difficultates ad quas ſe redactum animaduertebat,quòd nullam pecuniæ
ſpania pro Italiæ rebus explicandæ rationem haberet; felicitas quæ in Galliæ reg
nebatur, & Anglię regem clàm cum hoſte conueniſſe ſuſpicio:quoniam is rex no
dò quinquaginta aureorum numûm millia, quæ tandem in Prouinciæ bellum Ro
miſerat, ad exercitum qui in Inſubria erat mitti nolebat;ſed,quod maiorem ſuſpi
afferebat,à Cæſare mutuò datam pecuniam,& reliquam omnem quam ei debere
tebat: quia Cæſar iam cum in Hiſpaniam proficiſceretur, eius ſocietatis cupidiſ
vt omnia impedimenta quæ illum dubium reddere poterant remoueret,annuas p
nes quas ei Galliæ rex pendebat, & viginti aureorum numûm millia, quæ idem
boracenſi & quibuſdam alijs ſoluebat;& trecentas auri libras,quæ Blancæ regina
ſij regis olim vxori dabantur, ſe ei daturum recepit,ex quibus nihil ad eam vſque
ſoluerat; nihilominus Cæſar quamuis ad animi ægritudinem corporis quoq; inu
do accederet; quoniã dolor, quum Maſſiliæ expugnandæ difficultates apparere c
perunt conceptus, eam febrim quæ quarto quoq; die recurrit ei pepererat;ſiue qu
ius mens ad hoſti cedendum minimè prona natura nullis difficultatibus flecteretu
exercitus ſui, ſi quando fortè ad pugnam cum hoſtibus conferendam ventum eſſ
tuti confideret; ſiue ſibi in poſterum fortunam non minus immodicè propitiam
hactenus fuiſſet polliceretur, vllas pacis leges dum Galliæ rex Inſubriam armis
ret,admittere ex dignitate ſua non eſſe reſpondebat.Interea Francus neapolitanu
gnum inuadere ſtatuerat,ſperans proregem,quia nullum erat in eo relictum pręſi
periculo motum vel Inſubriam,vt ad illud propugnandum contenderet deſertur
ſaltem iniquis legibus vt arma deponerentur,quòd rex Papiæ expugnandæ diffic
bus motus,iam ferè exoptare incipiebat,conuenturum:ad id bellum Ioannem St
Albanię ducem, ex Scotiæ regum ſanguine cretum,cum ducentis lanceis, ſexcen
uis armaturæ equitibus, & quatuor peditum millibus,ſed hi pedites ex ipſius exe
corpore, caperentur, nempe duo Italorum millia,quadringenti Heluetij,reliqu
mani,deſtinauit:& Rentius Ceres vt ſe illi adiũgeret,cum pedeſtibus copijs ad cl
quæ neceſſariarũ rerum difficultate impedita,nundum è Villafranchæ portu ſol
deſtinato, Ligurnum deſcenderet: atq; idem Rentius ac ceteri Vrſini quatuor pe
millia in Latio conſcriberent: quod cõſilium per Albertum Carpenſem comitem
rem ſuum pontifici ſignificauit; & vt peditatum Romæ conſcribi,exercitumq; ſuu
pontificij imperij terras iter facere pateretur,petijt. Id pontifici, cui Galliæ regem
ter Mediolanenſe imperium etiam neapolitano regno potiri moleſtiſſimum fuiſſe
ue erat:ſed quum id ei apertè denegare non auderet,regem ne eam expeditionem
aggrederetur, neue ſibi id ei quòd iuſtis de cauſſis concedere non poterat, dene
neceſſitatem imponeret hortabatur: & prudenti oratione, id ipſiuſmet vtilitati c
rium eſſe oſtendebat: ſi enim Mediolanenſis imperij recuperandi cupiditas ha
tot in eum hoſtes concitarat,quid ſi ipſum nunc ad regnum neapolitanum aſpirar
n

fieret?cui mirum esset, si Veneti ea re moti bellum etiam vltra fœderis limites
esare susciperent? cogitaret si fortè in Insubria res ipsius difficiliores progressus
ntur, quam existimationem in regno neapolitano essent habituri:inclinationem
utro horum locorum, in altero occasum pariturum: deniq; memoria repeteret,
d intra pontificij muneris limites contineret ab ipso commendatum, idcirco vt
ipsum ad contrarium cogeret non decere. Sed hæc frustra dicebantur; quia dux
so non expectato, vt qui id à pontifice certò concessum iri existimaret, Padum
latæ traiectum, qui in Mediolanensi imperio est,traiecerat; quamuis quinto die
reuersus;quia rex hostibus Germanos pedites auxilio aduentare,& Borbonium
ores copias conscribendas in Germaniam profectum certior factus, donec no-
uetiorum ac Rhetorum quos cõscriptum miserat supplementa venirent, exerci-
tegrũ conseruare voluit:interea verò vtrinq; ferè ocium erat;nisi quòd rex in Pa-
sidione perseuerans nec opera intermittebat, nec tormentis eam verberare cessa
esariani aũt Borbonij reditum expectantes,nihil agebant,nisi quòd Piscarius,cu-
uidentia & audacia consilia maxima ex parte,expeditiones verò omnes nitebantur
octe quadam cum ducentis equitibus & duobus peditũ millibus Lauda egressus,
è in Meltium oppidum quod Hieronymus & Ioannesfermus Triultij negligẽter
iebant irrupit; & duces,ex quibus Hieronymus paulo pòst vulnere in pugna ac-
nterijt, cum maxima militum parte captiuos abduxit.Venerunt deinde ad regis
um Heluetij & Rheti;quamobrem Albaniæ dux denuò iter ingressus ad Stradel-
Placentino agro Eridanum traiecit. Pontifex igitur cum regem à bello neapoli-
nquam remouere potuisset, & fortasse ne ei suspicandi caussam præberet non
n institisset,fœdus antea cum eo initum Cæsarianis notum faciendi & concordiæ
m ob Papiæ expugnandæ difficultatem, & regni neapolitani periculum, vtramq;
i se faciliorem inuenturum sperabat, mentionem iterandi tempus ei opportunũ
m. Quapropter Paulum Victorium classis suæ præfectum,proregi hæc significa-
isit: se nunquam etsi summo studio in id incubuisset, regem à regni neapolitani
ndi sententia remouere potuisse; quem ne nunc quidem nisi bellum quod susti-
on posset,in se ipsum concitare vellet,itinere prohibere posse;imò quo suæ secu-
onsulat,ad nouas pactiones cogi;in quibus tamen nullam vnquam legẽ in Cæsa-
imentum esset admissurus; cui nihil in tantis difficultatibus pace vtilius esse a-
ret:de qua vt priusquam offensiones vlterius procederẽt, agi posset,proregẽ hor
arma suspenderentur;& ijs quæ Cæsaris & ducis nomine in Mediolanensi impe-
nebantur,in alicuius minimè suspecti hominis manus depositis(propterea quòd
rex his minimè assentiretur) inducias vellet admittere; quo facto ipsos aliqua
n ratione de pace cõuenturos speraret; pro qua proponebat vt Mediolanẽse im-
à Galliæ regno prorsus disiunctum, Cæsaris qui eius rei gratia æquam pecuniæ
m acciperet,diplomate regis secundo filio concederetur;Mediolanensium atq;
nio ducibus honesta quapiam ratione prospiceretur; & pontifex, Veneti ac Flo-
cum Cæsare contra regem, nisi promissis staret,coniungerentur. Cæsariani du-
cultatum periculorumque magnitudinem videbant,cum ipsis in tanta pecunia-
ficultate pontificis ac Florentinorum ope destitutis; iamq; certis, Venetos,qui
ium peditatum conscribentes se fœdus seruaturos spem facere studerent, varijs
coloribus rem protrahebant,idem facturos,bellum in Insubria esset sustinendũ;
egno neapolitano cogitandum:ideò prorex minimè à cõcordia alienus, se Nea-
ad eius regni securitatem, recipere non recusabat:sed Piscarij sententia in con-
cit; qui audacia simul & prudentia vsus,omnibus alijs periculis neglectis, Insu-
llo ex cuius victoria cetera omnia penderent, necessariò inhærendum ostendit;
atas copias in regnum neapolitanum inuadendum destinatas; nec tanta celerita-
ici posse, vbi non pauca oppida munita essent: & eorum quorum salus in eius
ropugnatione sita erat,vires oppositæ;quin aliquot saltẽ menses defendi queat,
npore, verisimile esset, Mediolanensi bello supremam imponi manum posse:
cum victoria fieret, cui dubium esset, quin statim regnum neapolitanum, etsi
odò in eo turris Cæsaris nomen tueretur,essent liberaturi?Si in Gallia cisalpina

consistant, fieri posse, vt & Mediolani & Neapoli victores euadāt: si verò Neapol
terent, Mediolanum certò amitti; nec tamen regnum in quod illico totum bellu
ferretur, periculo liberari: quæ autem spes quasi victis redeuntibus? tanta enim
cum existimatione ingrederentur, tanta esset populorum qui suapte natura, odio
tu victori obuiam procedunt, propensio, vt regnum neapolitanũ, non magis quà
diolanense propugnari posset. Neq; aliud quidquam esse quod Galliæ regem d
briæ rerum successu hæsitantem, ad exercitum diuidendum, & dum prius bellu
deret nouum incipiendum moueret, quàm quòd Insubriam totam, nimia nostr
neapolitani solicitudine, sibi prædæ relinquendam speraret; ex cuius consilijs q
statuere, nutibusq́; eum exercitum toties victorem moueri, quid aliud esset, quà
gloriam quam sibi toties contra eos armis comparassent, eorum qui victi fuissen
cum sempiterna infamia concedere? Quam sententiam tandem sequutus prore
iectensium ducē Neapolim cum mandato, vt quanta possent pecuniæ vi collecta
nius Columna & ceteri regni proceres eius propugnationi operã darent, misit; &
uis ad ea quæ pontificis nomine sibi proposita fuerant, modestè respōdisset, ace
modum, se nullam pacis mentionem audire velle Romam scripsit. Quare po
quòd Stuardus iter suum Neapolim versus persequeretur, se necessitate duci pr
rens, non vt rem antea factã, se cum Galliæ rege simpliciter tantùm, vt alter alte
læderet conuenisse promulgauit: quod etiam per epistolam caussis, & præsertim
tate qua impulsus id fecisset, expositis, Cęsaris procuratoribus significauit; qua a
ne Corsio Florentino Oratore reddita, & ijs verbis quæ huiusmodi negotium p
bat additis, Cæsar qui prius pontificem in tanto periculo se deserturum sibi pers
non posse ostendebat, vehementer animo commotus respondit; se neque odio,
ambitione, neq; alia vlla priuata cupiditate, sed Leonis pontificis ad id (vt ipse
ab hoc pontifice, qui tunc Mediceus cardinalis vocabatur, multum publicæ sal
teresse, vt is rex nihil in Italia possideret demonstrante incitatum, autoritate & c
tionibus impulsum, initio bellum contra Galliæ regem suscepisse: eundem card
fœderis, quod eandem ob caussam ante Adriani Pontificis obitum sancitum era
rem fuisse; idcirco summopere sibi molestum esse, quòd is qui minimè omnium
riculis, quorum subeundorum autor ipsi fuerat deserere debebat, tam pernitios
tentiæ mutationem, nulla necessitate coactus fecisset. quam enim dum Papia d
tur, nisi nimium metum eius caussam inueniri posse? Quid pro eius amplitudi
Leonis obitum, & præcipuè in binis conclauibus fecisset; & suum eius, cuius op
liæ communem libertatem commodumq́; firmatum iri crediderat ad pontificat
uehendi studium commemorauit; nec pontificem fluxæ Galliæ regis fidei, qu
eius victoria vel timere vel sperare posset oblitum esse, sibi persuaderi posse. D
se neq; pontificis, quamuis iniquo atq; inexpectato decreto, neq; quouis alio c
ipsi defuturum: nec debere aliquem sperare ipsum ob pecuniæ inopiam sentent
taturum; sua potius regna omnia & propriam vitam, cuiuis periculo obiecturum
in hoc proposito tantopere obfirmatũ esse, vt Deum supplex rogaret, ne eam c
sam se æternis pœnis morteq́; mulctaret. Ad quæ Florentinus orator respondeba
tificem, postquam ad supremum dignitatis gradum ascendisset, non debere am
vt Mediceum cardinalem gerere, sed vt Romanum pontificem; cuius munus e
pace iter christianos concilianda cogitare, & laborare: idcirco nihil aliud vnqu
quàm ea esset necessaria monuisse; tam crebrò ea de re ad eum scripsisse; & Cap
archiepiscopum bis misisse; seq́; vtram in partem inclinare nefas esse attestatun
Idem cum Ammirallius ex Italia discederet, quòd nullo alio tempore maiore ip
gnitate fieri potuisset, monuisse, neq; aliud responsum, nisi absque Angliæ regis
nihil fieri posse retulisse. Reuocaret Cęsar in memoriã, quantopere pontifex illã
uinciam expeditionē dissuasisset, quia pacis spem omnē perturbabat, quodq́; v
quæ post successerant præsagus, armorum capiendorum necessitatem, quæ Gal
imponebatur, maioris incendij in Italia excitandi occasionem esse posse præ
Per Veronensem quoq; episcopum regem iam Mediolani dominum, & prore
pacem cohortatum fuisse, in neutro autem animum ad eam propensum inueni

adductis rationibus, copijs quæ in regnum Neapolitanum proficiscebantur itier pontificij imperij fines faciendi facultatem prorsus denegasse; regem verò odò ad ea surdum fuisse, verùm eius responso minimè expectato, eas in Placenagrum misisse: idcirco postremò Paulum Victorium qui proregem ad armorum ionem hortaretur, ac quas temporis ratio poscebat leges, proponeret; eumque ninentis periculi vitandi necessitate doceret, cum præsertim Venetos dubios & regem à sumptibus in Insubriæ propugnatione nisi eodem tempore Cæsar & à trans alpes arma mouerent faciendis, alienum cerneret, misisse; sed quum omppositas rationes à prorege reijci, & regias copias progredi videret, fidem ab illo ritatem accipere coactum: se verò nulla re, quàm ne & ipse vicissim eum lęderet, tum. Querebatur Cæsar conditionem proregi propositam, vt ipse omnia quæ deponeret, à Galliæ rege quoq; idem faciendū nulla facta mentione, valde duisse; ac denique quamuis Piscarius ad concordiam cohortatus, multa incommo xercitu resq; in maximo periculo esse ei significasset, non tamen animum, quia si nam ventum esset, ob militum suorum virtutem victoriam speraret, ad pacem in. Interea Papiensis obsessio, etsi ob tormentarij pulueris & globorum inopiam il ab ea verberanda cessatum, perseuerabat: rex autem vt ei difficultati occurreerrariensium dux paulo antè ab ipso in fidem ea lege acceptus, vt septuaginta um numûm millia numeraret, ex his viginti millia in eiusmodi tormentarios apconuerteret, annuerat; quo per Parmensem & Placentinum agrum incolarum is & carris pontificis iussu, non sine graui proregis, quasi id expressè Galliæ reiuuare esset querela, eis commodatis vehebantur: & quo tutius vehi possent, rex m Medicem (qui huius belli initio se à prorege minimè æquis oculis aspici, neq; pecuniam quam milites mouere posset dari questus, à Cęsaris ad regis stipendia at) cum ducentis equitibus & mille ac quingentis peditibus ei obuiam miserat: em præsidium quod Stuardus, qui eodem tempore Padum traiecerat, haud pro t, satis esse videbatur. Sed prorex & Piscarius vt impedirent, ponte prope Cre posito cum sexcentis grauis armaturæ equitibus, & octo peditum millibus Paiecerunt, & primo die Monticellis castra locarunt: & nihilominus, quum Thoisseium cum exercitus parte ab rege qui eis occurreret, mitti audiuissent, citò uium redierunt. Post quorum discessum, Albaniæ dux, per Regiensem agrum & nianam, sed tam lentè progrediens, vt eam opinionem id à rege magis vt Cæsaluces hoc timore ad concordiam flecteret, aut ad Insubriæ res deserendas im, quàm aliquid efficiendi spe tentari confirmaret, Apennium transcendit. Ad mox illi Lucæ Rentius Ceres cum tribus peditum millibus, classe cui prætesauona Voragoq; deditionem fecerant, aduectis: eadem classis in Liguriæ occittus reuersa Genuensibus metum incutiebat. Sequitur annus M D XXV. cuius ini- 1525
Moncada classe Genua profectus, Voragine, in cuius præsidio erant aliquot edites, cum tribus peditum millibus descensionem fecit: Gallica verò classe cui um marchio præerat, suis auxilio veniente, hostilis classis, quòd sine peditatu cessit: quare Galli descensione, impetuq; in hostes facto, multisq; ex illis cæsis, erunt, & Vgonem ceperunt. Eiusdem anni initio Stuardus Lucenses ad duodeeorum numûm millia sibi pendenda, & quædam tormenta commodanda comeinde per Florentinorum, à quibus amicè acceptus fuit, fines vlterius progres exercitu prope Senas ad id à pontifice, qui quum nec autoritate nec armis, ijs i molesta erant posset occurrere, consilia sua artibus & industria ad finem pernitebatur, rogatus constitit. Pontifici Galliæ regem Mediolanensi imperio pood dum Cæsar & rex in Italia essent, sacrosanctam sedem suumq; pontificatum sq; potentia tutum censeret, minimè molestum erat; eademq; caussa fiebat, vt neapolitanum à Galliæ rege occupari, ne eodem tempore duo maxima impem potentis principis potestate essent, minimè vellet; idcirco Albaniæ ducis exni moram interponendi occasione captata, à rege vt is in itinere Senensium stanutaret, petierat. Pontifex enim quòd illa ciuitas medio inter Romam & Floren ere esset sita, illam in amicorum suorum potestate esse summopere cupiebat;

quemadmodum etiã ipſius opera ante paucos menſes fuerat: nam Petruccio ca
le Adriani pontificatu defuncto, cũ Franciſcus eius nepos ſibi ſucceſſionis ius a
ret, Montisnouiæ factionis principes ſe illi ob eius inſolentiam, etſi eiuſdem fa
eſſent, oppoſuerant: & à Sueſſano duce Cæſaris oratore ac Mediceo cardinale,
reip. forma vel ea ad libertatem redacta, vel ea autoritate in Fabium Pandulfi P
cij filium, etſi is non multo ante clàm Neapoli aufugiſſet, translata conſtitueretur
rant: quare diu agitata, tandem vbi Clemens pontificatum inijſſet, Fabius cõmuni
& Cæſaris conſenſu in paternum locum eſt reſtitutus; ſed quum non ea autoritat
leret, qua pater, ciuitate ferè tota ad libertatem propenſa, & Nouij non ſatis cum
que inter ſe conſentirent, potentiæ debilitas eius qui quum neq; ciuium beneuo
nititur, neq; tyranni more, nullius prorſus ratione habita regitur, effecit, vt quam
foro præſidium ab ipſo impoſitum eſſet, quodam die eius aduerſariorum opera a
vlla externa ope populi tumultu excitato, paruo labore ciuitate pulſus fuerit: qua
rem pontifex, qui neq; multitudini, neq; vlli factioni fidebat, in Nouijs, vt poſtea v
bium vel aliquem alium ex eis qui ipſi placeret, caput conſtitueret autoritatem
ferre ſtatuit: quæ res Cæſarianis (vt ſuſpicio omnia in ſiniſtram partem interpret
let) fœdus inter pontificem & Galliæ regem, maiora vtrinq; continere opinione
xit. Albani circa Senas mora effecit, vt Senenſes, quo ſe exercitus moleſtijs liber
ijs ciuibus qui pontifici familiares erant ampliſſimam in rep. conſtituenda autori
dederint: quo facto, tormentis & certa pecuniæ ſumma à Senenſibus accepta, co
tarditate vlterius eſt progreſſus. Monteflaſcone Romam vt pontificem conuenir
tijt; deinde Tiberi, Fiani traiecto, in Vrſinorum oppidis, quo milites qui Romæ p
ce permittente conſcribebantur, confluebant, hæſit: Pontifex autem etiam Colu
qui ad regni neapolitani defenſionem Marini exercitum colligebant, Romæ m
conſcribere patiebatur: verùm ob illorum tarditatem, & quia vtrinque exigua p
conſpiciebatur, tenuiſſimæ expectationis erat hic motus: hominum verò oculi,
animi ad Inſubriæ res prorſus intenti erant; quæ ad finem properantes, varijs c
vtriq; parti modò ſpem modò metum augebant. Papiæ obſeſſi pecuniæ inopia p
bantur; tormentarij pulueris penuria laborabant; vinum & omnia reliqua cibaria
pto pane) deficere incipiebant: quapropter Germani pedites iam ferè tumultum
tantes, præter id quod ipſi per ſe faciebant, à duce ſuo quem clàm cum Galliæ re
ueniſſe ſuſpicio erat, concitati pecuniam poſcebant. Ab altera verò parte prore
bonio qui quingentos Burgundos equites & ſex Germanorum peditum millia,
norum regis ſtipendijs conſcripta, ex Germania ducebat appropinquante, Lauda
ſe exercitũ hoſtili minimè inferiorem habituros; exiſtimãtes copias omnes collig
animo habebant, ſe contulerat: verùm ad milites mouendos & retinendos, nec
niam nec vllam eius explicandæ facultatem habebant: de pontificis ac Florenti
auxilijs prorſus deſperabant; nec minus de auxilijs Venetorum, qui poſt varias e
tiones & moras, tandem Protonotario Carracciolo Cæſaris apud ipſos oratori,
tificem (cuius opera clàm cum Galliæ rege ſe neutri adhæſuros pepigiſſe credeb
imitari velle reſponderant: quin etiam occultè pontificem, vt ne ipſis alterutrius
ria eſſet metuenda, decem Heluetiorum millia communibus ſtipendijs in Italian
caret hortabantur: quòd conſilium ab ipſo probabatur; ſed ob pecuniæ inopiam,
naturam tam lentè procuratum, vt ſero admodum Verulanum epiſcopum ad il
animos ad id comparandos in Heluetiam miſerit. Papienſium anguſtias proregi
terorum ducum induſtria nonnihil mitigauit: quoniam certis hominibus in Gal
caſtra ad vinum vendendum miſſis, Antonius Leua ſigno accepto, milites in eam
rum partem eruptionem facere iuſſit: vnde tumultu excitato, qui vendebãt maio
fracto cum paruo vaſculo quod in maius incluſerant, in quo tria aureorum numũ
lia erant, Papiam cucurrerunt; ex qua parua ſumma Germani pecuniæ mittend
cultate perſpecta, deinceps patienter tulerunt: tumultuum quoq; fomentum Ge
rum militum præfecti mors extinxit, opportuno tempore ſecuta, vt Antonij Leuæ
veneno extinctus crederetur. Quo tempore Piſcarius exercitu Caſſiani, ad cuius
cuſtodiam erãt quinquaginta equites & quadringenti Itali pedites, admoto, eos

m nulla interposita pactione compulit: quum autem Borbonius cum Germanis us aduenisset, nihil duces de Papiæ periculo solicitos, præter magnam pecuniæ am remorabatur: quia non modò de exercitus stipendijs cogitare non poterant, etiam vix pecuniam ad tormentarium apparatum & tormenta vehenda inueni- us in angustijs, gloria & opibus quæ ex victoria ad eos peruenturæ essent mili- ropositis, & ijs quæ hactenus victores erant adepti in memoriam reuocatis, odij os stimulis eos accendentes, vt Hispani pedites se integrum mensem nulla acce- unia, militaturos, & Germani tanta quanta ad victum comparandum satis es- ontentos fore promiserint, effecerunt. Sed maior erat in vtriusque armaturæ e- is per Cremonensis agri & Giaradaddæ oppida distributis difficultas: ij enim m diu nullam pecuniam accepissent, castris, vbi omnia ad victum necessaria i- sent emenda, sequendis, se cum equis alere nō posse afferebant; & operam suam , in quos tamen nonnunquam aliqua pecuniæ summa fuisset distributa, cum ipsis iam nihil esset datum, opera quum tamen virtute & fide illis minimè cederent, ate verò & meritis longè anteirent, minus gratam esse & minoris fieri querebā- orum animos Piscarius in eorum castra profectus, nunc excusans, nunc eos sola- ac obiurgatos mitigauit: debere enim illos quò clariores virtute, quoq; notior i- n fortitudo, tanto magis ne fide in Cæsarem, de cuius non modò dignitate & glo- omnibus quas in Italia possideret fortunis ageretur, & beneuolentia à peditibus rentur niti; cuius potentiā quantum amarent, & cui quam operam nauare cupe- unquam maiorē declarandi occasionē essent habituri; cunq; toties propriam vi- o Cęsare periculis exposuissent, cogitarent, quàm turpe esset, quàm nouum ipsos xiguam pecuniolā pro eo exponere recusare. Quibus rationibus & Marchionis ate moti, minima ferè pecunię summa accepta in mensem vnū, contenti fuerunt. omni exercitu in quo 700 grauis, & totidem leuis armaturæ equites, mille Itali a sedecim partim Hispanorum partim Germanorum peditū millia esse dicebān- lecto, XXV Ianuarij Lauda profecti, eodem die, siue vt rex eius ciuitatis periculo Papiæ obsidionem solueret, siue vt militibus qui ad Mediolani custodiam erant scedendi caussam præberent, se Mediolanū versus ire velle simulantes, Marinia- metati: & nihilominus postea Lambro amne prope Vigigolfum traiecto, Papiam apertè iter ceperunt. Rex in suo exercitu in mille & trecentos cataphractos, de- eluetiorum, quatuor Germanorum, quinq; Gallorum & septem Italorum mil- i ducum fraude & ipsius ministrorum negligentia peditum numerus longè mi- et, stipendia numerabat. Ad Mediolani verò custodiam erat Theodorus Triul- n trecentis cataphractis, sex partim Rhætorum partim Valesiorum, & tribus Gal- peditum millibus; sed quum Cæsariani Papiam versus iter direxerunt, duobus is exceptis, omnem peditatum in castra reuocauit. Cum Cæsariani in campos runt, in regio concilio quid agendum esset disputabatur: Tramollia Palitia, Tho- issieus & multi alij duces, vt rex è Papiensi obsidione discederet, & aut ad Car- iorum cœnobium, aut Binaschi locis (qualia in ea regione ob aquarum riuos ad da prata deductos multa sunt) munitis castra locaret, suadebant; hacque ratione citò sine sanguine & sine periculo, propterea quòd hostilis exercitus cum pecu- eret, non diu simul coniunctus manere posset, sed vel dissolui vel per oppida di- cogeretur, victoria potiturum ostendebant: & Germanos Papiæ defensores, qui ore suo stipendiorum caussam prætexere dicerentur, multorum iam mensium ores, patienter id ferebant, statim vbi obsidio esset soluta, stipendia sua potituros: quum duces satis facere non possent, neque vllam verisimilem spem qua eos na) fouere possent haberent, grauem aliquem tumultum concitaturos: hostes liare, nisi prælij citò committendi spe coniunctos retineri; qui vbi bellum pro- & pugnæ opportunitatem longius submoueri, viderent, difficultatibus & confu- eplerentur. Afferebant, etiam quàm periculosum esset, inter vrbem in qua quin- ditum millia ex ferocissima gente essent, & exercitum qui vt ei opem ferret ve- , hominum numero & ducum ac militum virtute atque vsu potentem, atque ob as partas ferocem, quiq; omnes suas spes in prælij fortuna collocasset, castra ha-

bere.Nullum dedecus eſſe retrocedere, cum eius cauſſa prudentia eſt,non aut
tus:cum ne res certæ in diſcrimen conijciantur,cum propinquus belli finis cun
talibus conſilij maturitatem eſt oſtenſurus, & nullam victoriam vtiliorem, pra
rem,magiſúe glorioſam eſſe,quàm ea quæ abſque militum ſuorum detrimento
ne comparatur: præcipuam militaris diſciplinæ laudem, magis in eo ſitam eſſ
periculis,niſi neceſſitate cogente,non obijciant; & vt aduerſariorum conatus in
patientia & artibus irritos reddant, quàm vt ferociter pugnent. Idem & ponti
ſuadebat:cui Piſcarius tantam inopiam metuens,antea Cæſarei exercitus eas eſ
ſtias, vt ſibi ferè omnem ſecundi ſucceſſus ſpem præciderent, ſignificauerat;ni
nus rex cuius deliberationes ex vnius Ammirallij cõſilijs pendebãt,magis vanis
uis leui caſu mutabilibus rumoribus quàm rerum ipſarum firmis fundamentis
oculos poſitis,exercitum in quo ipſemet eſſet,timoris ſigno dato,hoſtium adue
dere, ſibi magno dedecori ducebat: incitabat quoque eum id,quo nihil impe
imprudentius faciunt, quòd vocibus quibuſdam inaniter emiſſis,ſe ita obſtrict
arbitrabatur,vt facta verbis exæquanda cenſeret: palam enim dixerat ac ſæpius
liam vniuerſamque Italiam, ſe potius mortem oppetiturum, quàm vt ſine victo
pia recederet, diſſipauerat. Sperabat ſe ea facilitate caſtra muniturum, vt nulla
tina irruptione turbari poſſet:ſperabat hoſtes, qui, quòd commeatum compara
cultatem non haberent, & cibi cauſſa prædatum ire cogerentur, in caſtris hær
poterant,ob pecuniæ inopiam quauis vel minima mora, diſſipatum iri: ſperab
liter, ſe commeatum qui in caſtra vehi deberet, cuius maximam partem Crem
ſtinatam eſſe norat,quia paulò antè Ioannem Ludouicum Palauicinum, vt vel C
nam, vbi paruum erat præſidium, occuparet; vel ſaltem commeatum tutò ind
prohiberet conduxerat, impediturum. Hæ igitur rationes regem in Papiæ obſ
pertinacia confirmarunt: & vt hoſtes eius ingreſſu prohiberet, caſtra in aliam f
redegit. Rex antea Burgoratum verſus, ad Lanfranchi cœnobium circiter quin
paſſus extra vrbem & vltra eam viam qua Papia Mediolanum itur,ad Ticinum
prope eum locum vbi aquarum curſum aliò auertere tentarant,poſitum,Palitia
mo agmine & Heluetijs ad Ronchas in ſuburbio prope ſanctæ Iuſtinæ portam
tionibus ad Petri,Apolloniæ,& Hieronymi templa perductis:& Ioannes Medic
ſuo equitatu ac peditatu ad Seruatoris cœnobium caſtra habebat; ſed hoſtium
diſceſſu cognito,rex in Leporario, quem Barcum vocant,ad Mirabelli magnific
mum non procul ab vrbe ſitam peditibus ad Lanfranchi relictis, & primi agm
ſtris non mutatis, caſtra locauit. Poſtremò rex ad Pauli & Iacobi cœnobia loc
moda, edita, & campis imminentia, Papiæ proxima, ſed aliquo ſpacio extra B
eſt metatus: & Alenconium cum poſtremo agmine Mirabellum tranſtulit; & v
uicem opem ferre poſſent,Barchi murum ab ea parte aperuerunt: ſicque caſtr
feriori parte ad Ticinum, à ſuperiori ad Mediolanenſem viam vſque omnia c
bant: adeò vt cum Papiam vndique cingerent, & Graullonius,Ticinus, & T
quæ contra Darſinam eſt in regis poteſtate eſſent, Cæſariani niſi vel Ticinum
rent, vel Barcum ingrederentur, Papiam ingredi non poſſent. In Ammira
tius exercitus imperium erat: rex maximam temporis partem in ocio & va
luptatibus terens, nec grauia negotia conſiliaúe admittens, ceteris ducibus
bus neglectis cum eo ſua conſilia communicabat: Annam quoque Memor
& Philippum Ciabottum, Brionium, homines ſibi gratos, ſed parum in bel
bus expertos audiebat: neque regij exercitus numerus famæ quæ de eo erat,
etiam ipſiusmet regis opinioni reſpondebat: quum enim equitatus pars cu
baniæ duce abiuiſſet, pars cum Theodoro Triultio ad Mediolani præſidiu
ſiſſet, & multi in circumiectas villas & oppida eſſent diſtributi, non plures q
ctingenti cataphracti aſſidui in caſtris erant: & peditatus cuius ob ducum
& regiorum miniſtrorum negligentiam, ingens in ſtipendijs copia numerabat
veritas ab opinione longiſſimè aberat:in quo Itali duces qui cum paucos haber
dites, pro innumeris ſtipendia capiebant, præ ceteris maximè fraudabant: ide
Gallico peditatu morbus erat: & duo Valeſiorũ millia, qui ad Seruatoris inter ſ

ncum & Papiam castra habebant, eruptione ab ijs qui vrbem tuebantur repentè facta, fusi fuerant. In hoc rerum statu Cæsariani duces, Lambro traiecto, sanct- castello, quod inter Laudem & Papiam situm nisi in ipsorum potestate fuisset, eatui qui Laude ad exercitum portabatur, maximum impedimentum attulisset, tum admouerunt. Eius custodiæ præerat Pyrrhus Federici Bozolensis frater ucentis equitibus & octingentis peditibus, & rex ante paucos dies ne suos te- ericulis obijceret, ipsum Federicum Bozzolensem & Iacobum Cabaneum ad recognoscendum miserat: qui illud præsidium ad eius propugnationem satis es- lerant: sed periculum iudicij ipsorum fallaciam patefecit: nam quum Ferdinan- aualus cum Hispanis peditibus accessisset, & tormentis propugnandi facultatem dam in locis sustulisset, qui intus erant territi, eodem die in arcem se receperunt; paucas horas vt Pirrho Aemilio Cauriana, & tribus Phœbi Gonzagæ liberis in m manus deditis, ceteri omnes armis & equis relictis, & se mensem vnum contra em non militaturos fide data, abire sunt permissi. Hoc tempore rex duo Italo- x Massiliensi prӕsidio peditum millia, qui Sauonæ erant euocauit; qui cum in Ale- num agrum prope Burmiam amnem peruenissent, Gaspar Mainus qui cum mil- ptingentis peditibus Alexandriam tuebatur, cum paucis egressus, in eos impres- n fecit: cumque illos ex itinere fessos, & nihil tale suspicantes sine excubijs in- et, paruo negotio fudit: qui, cum Castellacium confugissent, paulo pòst de- septem signis traditis, deditionem fecerunt. Neque meliorem fortunam ha- rouincia Ioanniludouico Palauicino commissa; qui cum quadringentis equiti- duobus peditum millibus Casalemaius, quod mœnibus carebat ingressus, eo- unito, & post sancto Ioanne in cruce (castellum est) occupato, ex eo loco excur- facere, & quantum posset commeatui intercipiendo operam dare cœpit: ideò scus Sfortia qui Cremonæ erat, mille & quadringentis peditibus difficulter col- eos cum paucis Rodulfi Camerinatis equitibus, & cum præsidij sui equitatu Ale- o Bentiuolo duce Casalemaius ire iussit: qui cum eò venissent, Palauicinus de- octauo Februarij die, maiori militum numero fretus, Francisco Rangonio qui lijs equitibus ac peditibus venturus erat minimè expectato, egressus, cum eis xit: & cum suos qui iam retrocedebant sistere vellet, equo deiectus captus fuit; nes eius milites debellati fusique sunt. Galliæ regis rebus aliud magni momenti limentum accessit; quoniam Ioannesiacobus Medices Mediolanensis, Mussij quo à Francisco Sfortia ob Monsignorini Vicecomitis cædem missus fuerat, præ- , insidijs noctu propè Clauennensem arcem in colle quodam sitam à Castelli ous remotam collocatis, arcis præfectum qui deambulandi gratia egressus erat, eoque statim ad arcis portam producto, mortem ei minatus, ni arcem aperiret, n ad arcem dedendam impulit: quo facto ipse cum trecentis peditibus ex alio rum loco prodiens, & per arcem oppidum ingressus, eo potitus est: qua re com- theti, paucis diebus ante prælium sex Rhetorum millia quæ in regio exercitu e- euocarunt. Hoc ipso tempore Casalius eques ab Angliæ rege cum ingentibus ssis missus in Cæsarianorum castra peruenit; quoniam rex ille Galliæ regis secun- tunæ inuidere incipiens, & quibusdã Anglorum nauibus à Gallis in Oceano cir- tiam captis motus, bellum Galliæ minabatur; & Cæsaris exercitum sustentari cu- t: idcirco Pacceo qui Tridenti erat, vt Venetias iret, & suo nomine de fœdere fer- attestaretur, mandauit: ad quod Mediolanensis imperij diploma, Francisco Sfor nceffum à Cæsare in proregis manus cum huiusmodi mandato, vt de eo quod euentus postulasset faceret missum, eos facilius adductum iri sperabatur. Roga- oque Angliæ rex pontificem per suum oratorem, vt Cæsaris rebus adesset: qua ontifex se quod pactionem cum Galliæ rege securitatis suæ gratia, absque Cæsa- ria fecisset, excusauit; & insuper quòd post eorum ex Prouincia reditum vigin- antequam ipsorum, vtrum Mediolanense imperium tueri an deserere vellent cõ- gnoscere posset expectasset, questus est. Verùm parui iam momenti erant prin- consilia & actiones, legatorumq; diligentia & studia: exercitibus enim interesse pinquantibus totius belli, & laborum periculorumque omnium, in quibus per

multos menſes fuerant ſumma, paucarum horarum fortunæ committebatur. Ca
nus namq; exercitus Sanctangeli caſtello occupato, vlterius progreſſus Cal. Fe
ſtarinum, altero die Lardiragum & S. Alexium Lolona paruulo fluuio traiecto,
runt; qui locus quatuor milliaribus Papia, tribus à Gallorum caſtris aberat: tertio
Februarij die, diuę Iuſtinæ portam verſus, inter pratum Treleuerum, & Mottam,
in ſilua quadã ad Sanlazari latus tendens conſedit: quæ loca mille & quingentos
Papia, mille à primo Gallorum agmine, & quingentos à caſtrorum ipſorum muni
bus ac foſſis diſtabant: caſtris inter ſe ita propinquis, vt tormentis magnum ſibi in
incõmodum adferrent. Cæſariani Belgioioſum, & omnia oppida ac regioné, quar
go habebant, præter Sancolumbanũ, in quo erat Gallicum præſidium; ſed ita obſe
vt nemo inde exire poſſet, occuparant: in ſanctangeli caſtello & Belgioioſi ma
commeatus copiam inuenerant; quo autem magis abundarent, Ticino potiri que
modum & Pado potiti fuerant, vnde Gallis commeatum impediebant nitebantu
ctamcrucem tenebant: & quamuis rex, quum Mirabellum caſtra ſua tranſtulit, C
ſianorum cœnobium deſeruiſſet, Cæſariani tamen, ne commeatus ipſis intercipe
eò non iuerunt. Galli Sanlazarum tenebant, ſed ob hoſtiũ tormenta illic hęrere n
debant. Inter vtraq; caſtra limpidus riuulus Vernacula dictus, qui è Barco origine
bet, intererat: qui inter Lazari, ac Petri Virgarij fana lapſus, in Ticinũ influit; quem
Cæſariani, quo facilius vlterius progredi poſſent, vt magni ad id momenti tranſi
terentur, Galli profundo eius alueo & riparũ altitudine, ita vt ſine magno labore
rari nequiret, adiuti, eos fortiter prohibebant: & vtriq; caſtra ſua diligenter munie
Regis caſtra à fronte, à tergo & à ſiniſtro latere magnis operibus erant ſepta, foſſa
vallo optimè munita; à dextro autem latere, Barchi Papienſis murum habebant,
munitiſſima cenſerentur: haud ſecus munita erant Cæſarianorum caſtra, qui
illam oram ab Lazari fano Belgioioſum uerſus ad Padum vſque occupabant,
exercitus commeatu abundaret: hoſtilium caſtrorum munitiones quadraginta in
paſſus diſtabant: propugnacula verò tam vicina vt ſcloppis ſe mutuo attingeren
hunc modum hi exercitus octauo Februarij die caſtra habebant; & ſingulis horis
bus prælijs ſe inuicem laceſſebant, ſed vtrique exercitum intra caſtrorum ſuorum
nitiones continebant, quia iniquo loco prælium committere nolebant: & Cæſ
quidẽ duces, quòd ita Papia appropinquaſſent, vt ſi prælium cõmitteretur, ab ob
opem poſſent accipere, ſe magni momenti rem obtinuiſſe arbitrabantur. obſeſſi t
tarij pulueris penuria laborabant: quamobrem Cæſariani quinquaginta equites
rum ſinguli ſacculũ tormentario puluere refertum equi clunibus impoſitum habe
miſerunt: qui noctu Mediolanenſi via profecti, donec exercitus Gallos ad arma c
taſſet expectantes, incolumes Papiam ſunt ingreſſi: vnde cum Antonius Leua ſæp
curreret, & hoſtes varijs modis infeſtaret, eruptione quodam die in eos qui ad B
rati & Lanfranci cuſtodiam erant facta, ijſque fuſis, tria tormenta & multa torme
pulueris plauſtra eis ademit. In hoc rerum ſtatu incredibilis erat Piſcarij vigilanti
duſtria, & animi atque corporis labores: qui dies noctesque hoſtes velitationibus
lico cantu, nouiș operibus, foſſis, & propugnaculis vlterius ſubinde procedens in
re non deſinebat: aggerem eminentiorem ſupra emiſſarium (canale vocant) erige
cum autem Galli binis tormentis ad Lazari fanum collocatis, magno operas incõr
afficerent, tormentis contra illud templũ directis, id diruerunt; eoſq; inde abire c
runt: ideò Galli magnum à tormẽtis in eo propugnaculo, & item in alio, qui Papiæ
collocatis incõmodum accipiebant. Hiſpani verò ita ſe vallo aggereq; munierãt,
iuſmodi opera fecerãt, vt magno detrimento Gallorũ caſtra afficerent; ipſi minim
cerentur: quamobrem Galli vt eos à latere pulſarent, tormenta transferebant, Hiſ
paulatim ſemper progredi omni opera adnitentibus. Erant quoque in tanta propi
tate crebræ velitationes, à quibus ſemper ferè Galli inferiores diſcedebant: neq;
progreſſus ob induciarũ, de quibus cõtinenter à põtificijs nuntijs qui in vtroq; exe
erant, agebatur, ſermones, intermittebatur: neq; deerãt ex regis intimis & põtifex i
regi vt tanti periculi vitandi gratia cũ exercitu Papia recederet ſuaderẽt; ꝑpterea c
ob pecuniæ inopiã, qua hoſtes laborabant, neceſſariò mox ſine ſanguine victoria

ırus: XVII Februarij die qui Papiæ erant, egreſſi, cum Ioannis Medicei acie con-
runt: qui fortiter eos in vrbem compulit: cumq; is poſtea Ammirallio locum, & ea
n pugna accidiſſent oſtenderet, à nonnullis ſcloppettarijs qui in quadam domo la-
it, ſcloppi glande ſupra talum ita fuit vulneratus, vt magno cum regis mœrore oſſe
, Placentiam ſeſe ferendum curare fuerit coactus; cuius vulnere ſtatim omnis Gal
ercitus in certaminibus atq; impreſſionibus impetus deferbuit: & Papiæ milites
die maiore audacia erumpentes Lanfranchi cœnobio incenſo, ſemper Gallos qui
animo abiecti videbantur verberabant: & nocte quæ 19 inter & viceſimum eius
is diem eſt, Piſcarius cum tribus Hiſpanorum peditum millibus, Gallorum muni-
s inuaſit; eiſque conſcenſis, vltra quingentos milites interfecit; atq; tria tormenta
confixit. Tandem quum Cæſariani duces exercitum ob pecuniæ inopiam diutius
s caſtris retinere non poſſent, ſi retrocederent, non modò de Papia actum eſſe, ſed
nia reliqua quæ in Inſubria poſſidebant tuendi ſpem amitti cogitantes, maxima
victoriæ militum ſuorum virtute; & quia in Gallorum exercitu multa erat confu-
c præterquam quòd multi pedites diſceſſerant, militum numerus, ſtipendijs quæ
luebantur, longiſſimo interuallo non reſpondebat ſpe freti, ea nocte quæ XXV Fe-
ij diem qui ex chriſtianorum ritu Matthiæ apoſtolo ſacer eſt, & idem Cæſaris na-
lies erat, præceſſit, Mirabellum, vbi aliquot peditum cohortes & equitum turmæ
habebant, ire ſtatuerunt; idque eo conſilio, vt ſi Galli non mouerentur, Papiam
ione liberatam eſſe ſcires: ſin mouerentur, vt prælij fortunam tentarent: quare
prima noctis vigilia, ſæpius vt Gallos fatigarent, ſe eos Padum, Ticinum, & Lazari
n verſus inuadere velle fingentes, ad arma conclamaſſent, media nocte omnes mi-
lucum iuſſu, vt à Gallis internoſcerentur albis tunicis ſupra arma induti, equitatu
o & peditatu in quatuor agmina diſtributo, ita vt primum peditum agmen 6 millia
um ex Germanis, Hiſpanis & Italis æqua portione, Vaſtio marchione duce cõtine-
cundũ ex Hiſpanis tantũ peditibus Piſcarius, tertium & quatuor ex Germanis La-
s ac Borbonius duceret: cùm autem ad Barchi murum perueniſſent, fabrorum at-
nilitum opera cum aliquot horæ noctis ſupereſſent, ſexaginta muri vlnas dirue-
ac Barchum ingreſſi, primum agmen Mirabellum, reliquus exercitus hoſtilem ex-
ım verſus contendit: rex autem illorũ ingreſſu cognito, eos Mirabellum petere
, vt in apertis & planis campis pugnam confereret caſtris eſt egreſſus; cupiebat au-
otius eo quàm alio in loco prælium committi, ob equitatus opportunitatem; & ſi-
ormenta in hoſtes diſplodi iuſſit; quæ cum illorum latus verberarent, poſtremo a-
i aliquod incommodum intulerunt. Interea Cæſariani exercitus robur, ferociter
gium agmen quod medium eſſe ſolebat, ſed ob Hiſpanorum in inceſſu ordinem
ım fuit, impreſſionem fecit: vbi rex ipſe egregiè pugnans hoſtium à quibus ipſius
s ſcloppettorũ grandine obruti inclinare fuerunt coacti, impetum ſuſtinebat, dò-
Heluetiorum interuentu Hiſpani ab illis & ab equitatu qui eos à latere eſt adortus
ſi ſunt; ſed prorege à Piſcario aduocato, quum is cum Germanis peditibus aduo-
, Heluetios qui eo die nulla ex parte virtutem quam in alijs prælijs oſtendere con-
rant declararunt, facilè & magna cum cæde fregerunt: quum verò rex magno e-
m numero ſtipatus, in media acie verſaretur, ac ſuos ſiſtere niteretur, poſtquam
ugnam ſuſtinuiſſet, equo eius interfecto, & ipſe quamuis leuiter & in ore & manu
violatus humi ex caſu iacens à quinque militibus, qui eum non agnoſcebant, ca-
fuit: cum autem prorex ſuperueniſſet, & ipſe ſe ei notum feciſſet, is magno honore
ım eius oſculatus Cæſaris nomine captiuum accepit. Quo tempore Vaſtius cum
o agmine equitatum qui Mirabelli erat fuderat: & Leua qui, vt nonnulli aiunt in
finem tantum muri ſpacium, vt centum & quinquaginta equites ſimul exire poſ-
liruerat, Papia egreſſus, Gallos à tergo erat adortus; adeò vt omnes ſeſe fugæ de-
t; & quidẽ ferè omnes nouiſſimo equitum agmine excepto, quod Alenconio du-
itio pugnæ integrum abiuit, ſpoliati. Conſtans opinio fuit eo in prælio, partim cæ-
rtim in Ticino ſubmerſos, ſupra octo millia hominum ex Gallico exercitu, & cir-
viginti ex præcipuis Galliæ principibus interijſſe, inter quos fuerunt Boniuetus
irallius, Iacobus Cabaneus, Palicia, Tramollia, Magnus Scutarius, Obigninus,

Boy ſſiuus,& Scutu, qui iam ſaucius in hoſtium manus cum perueniſſet,mox exp
Capti fuerũt rex Nauarræ,Sabaudiæ Baſtardus,Memorãtius,Sampaulus,Brionius
lius,Ciandeus, Imbricurtius , Galeatius Vicecomes, Federicus Bozolenſis,Berna
Vicecomes,Guidanes,ſeu potius Vidamus,innumeriq; viri nobiles,& duces,qui n
runt interfecti , ferè omnes. Captus fuit & Hieronymus Aleander Brunduſinus e
pus pontificis internuntius , ſed proregis iuſſu dimiſſus:ex his autem captiuis San
lus & Federicus Bozolenſis in Papiæ arcem perducti, non multo pòſt Hiſpanis cu
bus pecunia corruptis , fuga ſe in libertatem vindicarunt.Ex Cæſarianis circiter ſe
genti, ſed nullus militum dux præter Ferdinandum Caſtriotam,ſancti Angeli mar
nem,ſunt deſiderati : præda autem tanta fuit, vt nunquam ditiores milites in Italia
rint.Piſcarius duo vulnera,& præterea vnum ex ſcloppi glande accepit; & Antoni
ua in crure leuiter fuit vulneratus.Ex tanto exercitu,poſtremũ agmen 400 cataphr
rum Alenconio duce, quod in pugna impedimentoúe nomine perſequente integ
ſed impedimentis relictis,ſumma celeritate in Taurinos contendit,euaſit. Huius v
riæ ſimul atq; Mediolanum rumor eſt perlatus,Theodorus Triultius,cum quadrin
tis cataphractis ad eius præſidium relictus, Meſaucum verſus contendens, militib
mnibus nullo ordine ſubſequentibus diſceſſit : adeò vt eodem quo prælium eſt co
ſum die,Mediolanenſe imperium Gallis liberum relictum fuerit. Rex poſtero vict
die,quia Mediolanenſium dux propriæ ſecuritatis cauſſa , non libenter vt in Med
nenſem arcem duceretur annuiſſet, in Picighitonis arcem eſt perductus : vbi
bertate excepta (ſumma enim diligentia cuſtodiebatur)in ceteris
omnibus regio more honoreque
afficiebatur.

DECIMIQVINTI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER DECIMVSSEXTVS.

Omnium ferè Italiæ principum ob victoriam à Carolo V. Papiæ partam metus cauſsæ : varia multorum principum ad res ſuas componendas conſilia : tumultus Senis ob Partium cauſſam exortus: vtrum Galliæ rex eſſet dimittendus nec ne coram Cæſare diſputatio : eiuſdem regis captiui in Hiſpaniam profectio: multorum principum & præcipuè Franciſci Sfortiæ Mediolananſium ducis contra Cæſarem conſilia: Macula à Piſcario , ex eo quòd ea conſilia tractaſſet, cõtracta : eiuſdem marchionis ducem Mediolanenſi imperio ſpoliandi conſilia : Galliæ regis liberatio,eiuſq; capita,& modus in ea ſeruatus.

VM igitur in eo prelio quod in Papienſi Barco Septoúe commiſſum
non modò Gallicus exercitus à Cæſariano profligatus , verùm etia
pſemet Chriſtianiſſimus rex captus , & circa regem ſuum maxima d
& Galliæ nobilitatis pars aut cæſa aut capta fuiſſet, Heluetij verò qu
te id tempus tanta cum laude in Italia militauerãt, tam ignauè ſe g
ſent , reliquus exercitus caſtris amiſſis , nunquam donec ad alpium
dices perueniſſet,pedem continuiſſet; & quod mirum in modum victoris exiſtimat
auxit,cum Cæſariani duces tam inſignem victoriam,exiguo ſuorum ſanguine eſſen
epti,quàm omnes Italiæ principes obſtupuerint,verbis eloqui nemo poſſit:quibus

ermes essent, Cæsaris arma in acie potentissima absq; vllo hostium impedimenta, maximum terrorem incutiebant: quo terrore non tam eos liberabant quæ à de bona Cæsaris mente eiusque ad pacem, atque aliena imperia non occupanpensa voluntate ferebantur, quàm perterrefaciebat, quod ne is vel ambitione incipibus insita esse solet, vel insolentia quæ victoriæ plerunque comes est, moorum etiam qui ipsius in Italia res administrabant cupiditate, & demum consilij otius aulæ stimulis incitatus, in tanta occasione ad quemuis vel frigescentem spiccendendum idonea, consilia sua ad totius Italiæ imperium occupandum cont, periculosissimum esse animaduerterent: cum præsertim omnibus notum esset, acile sit cuiuis magno principi, & multo magis Romani imperatori, rebus suis a quæ honesta & æqua videantur prætexere: nec verò hic metus eos solùm qui autoritate viribusque pollebant angebat, sed ferè magis quàm ceteros, pontifi Venetos: hos quidem non modo fœderis nulla iusta de caussa non seruati con., verùm longè magis cùm ob veteris odij & frequentium iniuriarum quæ inter Austriam familiam intercesserant, grauiumque bellorum quæ ante paucos anu Maximiliano eius auo gesserant memoriam; quibus imperij Romani in ea, id osi in continenti possidebant, iuris penè obliterati nomen & memoria, mirum um reuiruerant: tum etiam quòd cuiuis, potentiæ suæ in Italia firmandæ cupido, um potentia nimis magna deprimenda necessariò cogitandum esse perspicentificem verò, quia pontificatus maiestate excepta, qua vel ijs ipsis priscis tem quibus mortales eam sedem summo in honore habebant, sæpe à Cæsarum poon satis tuta fuit, ceteris in rebus omnibus iniurijs se valde expositum conspiquoniam inermis erat, & sine pecunia; pontificij verò imperij in quo pauca ad sunt munita loca, populi parum ad principis sui obedientiam concordes & tes, sed totum ferè in Guelfam & Gibellinam factiones distractum: Gibellini ueterata ac penè naturæ ipsorum insita propensione Cæsarei nominis studiomana vrbs præ ceteris omnibus minimè munita, atque his contagijs infecta, uissimæ erant. His accedebat Florentinarum rerum cogitatio; quarum cum penderent, essetque ea autoritas familiæ suæ propria atq; antiqua, fortasse non n quàm ecclesiæ rerum curam gerebat, nec minus facilè erat eas turbare: cum a ciuitas postquam Caroli regis aduentu Mediceis pulsis, libertatis nomine postatum per decem & octo annos gustasset, illorum reditum ægrè tulerat: ita vt sent quibus illorum potētia re vera placeret. Quibus tam validis occasionibus dendi voluntas quoq; haud mediocris accederet, pontifex summopere metue& voluntatē minimè minorem esse nō timeri non poterat; id autē non tam quia orum ambitione nunquam minus potentes satis tuti sunt, quàm quòd varijs s ne hoc tempore nomen suum Cæsari inuisum esset, metuebat: nam etsi & vie, & pòst nundum ad pontificatum assumptus multos labores Cæsaris potenidæ gratia suscepisset, imò cum & à Leone & se maximis sumptibus ac periculli in Italia ad tantam potentiam patefactus fuisset; deinde pontificatum adum Ammirallius in Italia fuit, ipsius ducibus pecuniam suppeditasset, & à Flolari curasset, neque ecclesiæ & eius reipublicæ copias ab exercitu reuocasset, nus, siue quòd vt communis christianorum principum pater & pastor, ac po autor, quàm bellorum fomes esset, muneris sui esse cogitaret; siue quòd sen potentiam metuere cœpisset, mox sese ab eadem fortuna periclitanda subita vt fœdus à superiore pontifice ad Italiæ propugnationem ictum, instauisset; & quum superiore anno Cæsaris exercitus cum Borbonio in Prouinperit, nulla pecunia eum iuuare voluisset, secum ipse reputaret: quod etsi Cæstris, quum Adriani quidem fœdere contra Gallos ne in Italiæ quidem ere teneretur, iustam expostulandi caussam non dederit, nihilominus initia fuerant, vt illum non iam Cæsaris amicum existimarent; imò vt de n ad eam vsque diem in eo collocarant, plurimum detraherent; vtpote qui tate vel necessitate solùm moti, offensionem ferè ducebant, si priuatis suis m occupandam bellis, quemadmodum antea in communibus & publicis,

Italiæ contra Gallorum potentiam propugnandæ nomine cœptis factum fuerat,
ros non supponerent. Sed tum quum rex ad Mediolanensem expeditionem ven
relę cœperunt, & eruperunt: nam etsi pontifex quemadmodum postea ad Cæs
ijs literis quibus cum eo expostulabat scripsit, quum Massilia redierunt, Gallis a
pecuniam occultè dedisset, pòst tamen nihil cum eis fecerat, nullaúe consilia ha
quamprimùm autē rex Mediolano potitus est, res eius feliciter succedere ratus,
cum eo composuerat: tamen etsi apud Cæsarem id excusans, se quum sibi ab eiu
bus viginti dierum spacio, nihil de ipsorum consilijs esset significatum; & pòst
imperij propugnatione desperaret, ac regno neapolitano timeret, & Albaniæ d
copijs Hetruriam versus progrederetur, securitati suæ consulere coactum fuisse;
men proprij periculi rationem tantum in se potuisse, quin huiusmodi legibus
quibus non minus Cæsaris rebus, quàm suis esset consultum, & quin amplissim
ditiones sibi à Galliæ rege vt secum faceret oblatas neglexisset: nihilominus hæ
tiones, quin Cęsar eiusq; ministri vehementer commouerentur efficere non pot
non tam quòd se omni prorsus vllius opis ab eo accipiendæ spe prorsus exclusc
rent, quàm quòd eam pactionem aliquid amplius quàm vt medius esset contine
cabantur: & illum quouis modò nimium existimationis Gallorum rebus addidi
sebant; metuebantq; ne in caussa esset, vt Veneti eius exemplum sequerentur; q
rum fuisse pòst pontificis literis ac monumentis, quæ post victoriam in captiui re
torio repertæ fuerunt, est compertum. Postremò has suspiciones indignatione
cenderat pontifex, quum tormentarium puluerem quem Ferrariensium dux Ga
gi Papiam obsidenti suppeditauit, per imperij sui fines iter facere, & vt veherent
uari permisit; & multo magis Albani ducis in regnum neapolitanum profectio;
modò vt amicus per vniuersum pontificium ac Florentinorum imperium acc
& honore affectus fuerat, verùm etiam in eius gratiam multos dies circa Senas
ciuitatis statum mutaret hæserat; quod etsi ducis in regnum neapolitanum prof
moram interponeret, ideoq; ab eo factum fuisset, quòd eundem principem reg
politano & Mediolanensi imperio potiri ei molestum esset, Cæsariani tamē, ex e
vinculum quàm mutuæ securitatis inter Galliæ regem & ipsum esse interpreta
ideò pontifex non modò vt reliqui omnes, sibi à Cæsarianis temporis successu
sione, verùm etiam nulla maiori opportunitate expectata, statim aut pontifici
Florentinum imperium inuaderent iure metuebat; cuius etiam timòrem auxit
cum Albanus quāprimùm de regis calamitate certior est factus, vt saluti suæ co
Monterotundo Braccianum versus se recepisset, & cētum ac quinquaginta equ
Romæ erant, quos pontifex quia Suessanus dux & Cæsariani sese ad eas copias
das comparabant, à præsidij sui militibus eò vsq; deduci curauit; illuc se confer
set, accidit, vt circiter quadringenti equites & mille ac ducenti pedites ex Vrsin
pijs Sirmoneta profecti, Iulio Columna cum magnis equitum ac peditum copi
quente, ab eodem ad Trium fontium cœnobium funderentur; cumq; fugiente
per sancti Pauli & Sebastiani portas essent ingressi, Iulij milites vnà cum eis im
Floris campò & alijs ciuitatis locis nōnullos ex eis interfecerunt: quo casu Vrbs
gno cum tumultu tota fuit, primo cum pontificis ingenti metu, deinde quòd su
ritatis nulla ratio haberetur, indignatione, magno cū tumultu ad arma cucurrit
verò eius animi fluctuatione, maximisq; angustijs opportunè ei Venetorum c
tiones ac pollicitationes superuenerunt; qui in eodem rerum suarum timore c
ei vt simul coniuncti statim decem Heluetiorum millia in Italiam accerserēt, &
Italorū legione conscripta sese tam grauibus periculis opponerent, longè plura
ris ipsorum est, quàm præstare soleant pollicentes, efficacissimis rationibus per
nitebantur. Afferebant quoq; Germanos pedites, qui in Papiæ propugnatione
iam à multis mensibus pecuniam non accepisse, & post victoriam eandem stip
angustiā quæ prius erat perseuerare cernentes, tumultu excitato tormenta acce
que Papiæ muniisse; eandemq; ob caussam omnem reliquum Cæsaris exercitu
tuari; & quum duces eis satisfaciendi facultatem non haberent, quotidie mag
tum iri; ita vt si ipsi se vnà cum illo valido exercitu munirent, communem statu

redditturi,& vt Cæsariani his difficultatibus implicati,& ad magnas copias ad ca-
gis custodiam assiduè alendas compulsi,ipsi per se dissoluerentur,effecturi. Præ
ninimè dubitandum esse,quin regina mater, in cuius manibus erat Galliæ admi-
o,huius fœderis cupidissima, non modò in gratiam ipsorum Albanum cum suis
, & illas quadringentas postremi agminis lanceas quæ ex prælio incolumes eua-
aduolare iussuram, verùm etiam cum totius Galliæ consensu,magnam pecuniæ
Italiæ salutem, cum ex ea magna ex parte regis filij sui liberandi spem pendere
luerteret collaturam: hoc consilium proculdubio si maturè perficeretur opti-
sse, cunctationem verò Cęsarianis sese reparandi facultatem daturam,idque eo
quòd qui se armis non muniret, cum eis pacisci, & pecuniam dare cogeretur:
uidem nihil aliud esset, quàm ipsos instrumentum fieri eos omnibus angustijs
di, & se perpetuæ seruituti subijciendi: spem quoque faciebat Ferrariensium
, qui & ob veterem cum Gallis necessitudinem, & auxilia in hoc bello regi da-
sine magno timore erat, idem consilium sequuturum; cuius societas,ob mag-
ius imperij ad Galliæ cisalpinæ bella,cùm quòd Ferraria esset munitissima, tum
òd ipse tormentorum apparatu,&,vt fama erat,pecunijs abundaret,opportuni-
ninimè parui momenti videbatur. Neque victoriæ ex tam arduo bello referen-
,neque remotiorum periculorum, contra quæ sæpe tempus non cogitata reme-
re solet cogitatio, Clementem ad aures his sermonibus accommodandas fle-
nisi præsens belli metus effecisset, vt se potius minus certo periculo, quàm ei
naius certiusque videbatur vellet obijcere. Eam igitur ob caussam, eò vsque
m id inter eos est perductum,vt quum ad fœderis leges constituendas ventum
ngulis horis eorum stipulatio expectaretur; adeò vt pontifex rei conficiendæ
,Hieronymum Ghinuccium Senensem,pontificiæ Cameræ auditorem, ad An-
em, vt tantæ Cæsaris potentiæ obuiam ire vellet, eum aliqua arte flectere ni-
per dispositos equos ire iussit; cum opportunè venit Capuanus archiepisco-
iquus eius ab epistolis & consilijs minister,quique per multos annos magnam
m autoritatem obtinuerat, qui statim Cæsarianorum victoria audita, Placen-
stra ad Carolum Lanoium neapolitanum proregem erat profectus, eiusque
xplorata, illicò summa celeritate ad pontificem certam ei pacis spem adfe-
olarat:quoniam prorex & ceteri duces duplici tunc cura premebantur; nem-
niæ qua militi apud quem,quòd ei satisfacere non possent,magno pudore affi-
r,stipendia persoluerent inueniendæ; & Galliæ regis in aliquem locum,vbi e-
diendi difficultas perpetuam molestiam ipsis non adferret ducendi; quibus
ctè compositis,cogitata sua perficiendi semper sibi facultatem relinqui cense-
oque pacem cum pontifice se magnam pecuniæ vim ab eo extorsuros speran-
abant; ad quam vt eum tanto magis metu incusso flecterent, & etiam vt Me-
se imperium valde exhaustum milite exonerarent, quadringentos cataphra-
cto Germanorum peditum millia in Placentinum agrum, non vt hostes, sed
diolanense imperium tantum exercitum alere non posse afferentes, nunc se
atium contra Albaniæ ducem, nisi Vrsinorum copiæ dissoluerentur, mittere
antes,miserant. Hæc autē diligentia superuacanea erat:quoniam vbi pontifex
tia pericula subterfugere posse cognouit,alijs cogitationibus omissis,toto ani-
ncordiam est conuersus;ideò statim archiepiscopi sermone audito Ghinucciū
subsistere iussit;& vt omnes occasiones quæ pacē turbare possent tolleret, ab
duce transalpino equitatu ac peditatu excepto, reliquas copias omnes fide à
ministris,ipsos quoq; copias quas circa Romam habebant dimissuros, & Asca-
lumnam cum alijs copijs quæ ex regno veniebant subsistere iussuros,accepta,
rauit;eiq; vt Corneti moraretur cōcessit; atq; vt Columnij qui Vrsinorum op-
tare incipiebant,arma deponerent,effecit.Pontifex paci de qua cum prorege
enetos includi cupiebat,&in id omni studio incumbebat:obstabant aūt quod
niam à prorege petitam pendere recusabant: petebat enim tantam pecuniam,
in bello ad quod auxilia conferre debuissent, impensuri erant;& in posterum

non militibus ſed pecunia iuuarent;idemq́; ab ijs omnibus petebat, qui Adriani
re comprehendebantur.Sed Venetorum pertinacia pontifici,quia proregi ipſos
motus meditari ſuſpicionem afferebat,proderat;quæ dum firma perficiendi ſpe a
tur, Florentini pontificis mandato, cum pontifex à Ioanne Barptolomæo Gat
qui proregis negotia apud ipſum tractabat, eam pecuniam maiori ſummæ quàm
pactionis vi daturi eſſent adnumeratum iri, fidem accepiſſet,viginti quinq; aureo
mûm millia Piſcario ad exercitum deliniendum miſerunt:ſed paucis diebus ante
pax perficeretur,Albaniȩ dux,qui claſſem qua in Galliam reueheretur expectau
in S.Stephani portum appulſa, & triremibus ad ſe miſſis in Vetericiuitate eas cu
tificijs triremibus,cum proregis conſenſu ei,etſi nec claſſi nec triremibus publica
dediſſet,cõmodatis conſcendit: & vnà cum illo Rentius Ceres cum tormentis à S
ſibus & Lucenſibus acceptis, quadringentis equitibus,mille Germanis & pauci
peditibus; quoniam reliqui milites difluxerant;equi autem partim venditi, parti
cti: cuius eiuſmodi fuerunt progreſſus, vt aut quo Cæſariani regno neapolitan
tuentes ei ſuccurrendi gratia Inſubria excederent; aut hoc metu ad pacem flec
tur,miſſus fuiſſe: eandemq́ue ob cauſſam quod regi ad eum cum valido exerci
tendum vires deeſſent,lentè proceſſiſſe apertè cerneretur.Tandem verò Venetis
ſis,Romæ Cal. Aprilis inter pontificem & neapolitanum proregem, vt Cæſaris i
vicarium, cuius nomine Romæ cum ampla poteſtate erat Ioannes Barptolomæ
tinaria magni Cæſaris Cancellarij nepos, fœdus pontifice pro ſe & Florentinis
parte,& Cæſare ab altera ſtipulantibus eſt ictum;cuius præcipua capita hæc fuer
ter pontificem & Cæſarem perpetua amicitia fœdusq; eſſet;qua quiſq; illorum,M
lanenſe imperium quo tunc in Cæſatis fide Franciſcus Sfortia,qui in hoc fœdere
locũ obtinuit,potiebatur,defendere teneretur: Cæſar totius pontificij ac Floren
imperij,& nominatim Mediceæ familiæ, cum autoritate & eminentia,qua in ea
polleret patrociniũ ſuciperet, eiq́; Florentini mille auri pondo, pro ijs quæ in p
bellũ fœderis ab Adriano icti, quod eius morte, propterea quòd in eius legibus
vnum poſt ſingulorum ſociorum obitum vim ſuam obtineret, expreſſum minim
ctum eſſe afferebat,vi conferre debuiſſent repræſentarent:Cæſariani duces cop
à pontificij imperij finibus amouerẽt; nec deinceps alias abſq; pontificis cõſen
rent.Venetis in hoc fœdere locus intra viginti dies honeſtis legibus,quas põtife
ſar declaraturi eſſent,relictus:quorum omniũ Cæſaris confirmationẽ prorex int
tuor menſes adferri curaret;& proregis procuratores ſeparato ſcripto iureiuran
firmato,niſi Cȩſar intra id tempus fœdus ſe ratum habere teſtaretur, proregem
la auri pondo reſtituturum, ita tamen vt donec reſtituta eſſent fœdus inuiolatu
retur,ſpoponderunt:cui fœderi tria alia capita fœderis tabulis non annexa,ſed a
pto ſeparatim comprehenſa, & ſacramento confirmata ſunt adiuncta;nempe vt
nibus rebus ad ſacerdotia ſpectantibus, ea autoritas & ius põtifici quæ in eius r
plomatibus erat expreſſa permitteretur:Mediolanenſe imperiũ deinceps ſalten
uiæ Salinis eo pretio,eodemq́; modo,quo aliàs inter Leonem & hunc ipſum G
gem pactum fuerat, & fœdere anno M D XXI ab eodem Leone cum Cæſare icto
matum,acciperet: & prorex vt Ferarrienſium dux ſtatim eccleſiæ Regium,Rube
alia oppida quæ in Romanæ ſedis ob Adriani mortẽ interregno occupauerat, r
ret,omnino efficere teneretur;eamq́; ob cauſſam pontifex,ſtatim vbi ea eſſent r
Cæſari centum aureorum numûm millia perſolueret, ac quandocunque ipſe p
ducem ſacris reſtitueret, ac pœnis in quas inciderat,ſed tamen non à mille auri
ſi pactionem cum Adriano factam violaret conſtituta, eximeret:ſed tamen vbi
tifici eſſent reſtituta, iure,vtrum ea oppida & Mutina ad pontificatum an ad
imperium ſpectarent, inquireretur: quæ ſi ad imperium pertinerent, ex Cæſar
ficio agnoſceretur; ſin ad pontificatum ſacroſanctæ ſedi libera relinquerentu
pontificis conſilium vt variæ ſunt hominum, & præſertim multitudinis, cui ma
cioſa quàm matura conſilia placere ſolent, quæq́ue ſæpe eos qui res minimè
ter metiuntur, magnanimos exiſtimat, cupiditates & iudicia, varias in homini

commouit:qui verò ſe Italiæ libertatem exoptare profitebantur, eum quaſi ani-
ecti conſilio eius contra Cæſarem coniungendi occaſionem neglexiſſet; & pro-
cunia Cæſaris exercitum omnibus anguſtijs liberare voluiſſet, accuſabant; ſed
itiſſimi quique longè ſecus ſentiebant; cogitabant enim ſeſe maximo & victo-
citui, nouis copijs opponere velle, minimè prudentis conſilium eſſe: fieri non
quin Heluetiorum aduentus, etiamſi ad id (quòd natura ipſorum & tam recenti
e perſpecto valde dubium erat) eſſent paratiſſimi, tardus, & vbi non iam opus
eſſet futurus; nec de Galliæ regno cui in tanta clade neque animus neque con-
eſſet relictum, non pecunia, non equitatus; & illi pauci equites qui ex pugna ſu-
rant impedimentis amiſſis, tempore & pecunijs ad ſe iterum comparandos o-
berent, melius ſperandum eſſe: idcirco id fœdus nullo alio niti probabili fun-
ito, niſi hoſtilem exercitum ſtipendijs ſuis fraudatum, ſe non commoturum:
tſi ita ſuccederet, non tamen ideò Mediolanenſi imperio, quod dum ex Cæſare
ret ſemper pontifex maximam metuendi cauſſam haberet priuarentur: hanc
uoque valde incertam ſpem eſſe; verendum enim erat, ne duces ſua autoritate
us alicuius pontificij imperij, aut Hetruriæ opulentæ ciuitatis præda propoſi-
ad iter mouerent; & iam Germanorum partem ſolummodo vt vberiora hoſpi-
eret, Padum traieciſſe, & in Parmenſem ac Placentinum agrum veniſſe, adeò
erius progredi voluiſſent, nullum remedium non ſerum eſſe potuerit; & nimis
periculo tantam rem niti, nimirum ſola difficultatum apud hoſtes ſpe, in quo-
luntate demum ſe eis explicare poſitum eſſet: itaque Clementis conſilium pro
is ratione prudens ac bene cogitatum fuit; ſed maiorem etiam fortaſſe laudem
èt, ſi in omnibus fœderis capitibus eandem prudentiam adhibuiſſet; & animum
d omnia Italiæ vulnera conſolidanda, quàm ad aliquod graue vulnus aperi-
& magis exulcerandum conuertiſſet; ſapientum medicorum exemplo, qui
nedicamenta ad reliquorum membrorum ægritudinem ſanandam adhibita, ca-
t cordis morbum augent, omni leuiorum morborum, quique temporis moram
ur, cogitatione depoſita, in id quod ad ægri ſalutem magis facit, ac neceſſa-
, omnis ſtudio incumbunt: quod vt melius intelligatur, altius pars eorum quæ
rſim expoſita ſunt, eſt repetenda, vnumque in locum reducenda. Eſtenſis fa-
præter quòd diutiſſimè Ferrariæ dominatum eccleſiæ Vicarij nomine tenuerat,
n Cæſarum beneficio Regium & Mutinam poſſederat (neque enim tunc in du-
cabatur, vtrum illæ duæ ciuitates ad Cæſares ſpectarent) eaſque pacatè poſſe-
ec Iulius Secundus Romanæ ſedis iam extincta iura excitaret, & pietatis præ-
ultorum malorum autor, vt Ferrariam prorſus eccleſiæ imperio ſubijceret,
duci bellum intulit; in quo Mutinæ capiendæ occaſione oblata, principio eam
i vnà cum alijs ciuitatibus omnibus, quæ ad Padum vſque ſunt, vt Rauennen-
hatus pars ad eccleſiam ſpectaret, retinuit: ſed paulo pòſt Gallorum metu Ma-
o Cæſari tradidit, nec tamen ideo à bello in Alfonſum gerendo deſtitit: quum
aud multo pòſt Regio quoque eum priuaſſet, ſi diutius vixiſſet, Ferraria eum
us pariter fuiſſe creditur: erat enim acerbiſſimus Alfonſi hoſtis, tum ob pieta-
n eorum omnium, quæ vnquam eccleſiæ fuiſſe dicerentur eidem iterum ſub-
rum ambitioni prætexebat; tum ob indignationem quòd is potius Gallorum
as partes eſſet ſequutus; & fortaſſe etiam ob implacabile odium, quo in Alexan
cui ipſe ſuffectus fuerat, cuius filia Lucretia Alfonſo nupſerat, multiq; liberi iã
atrimonio nati erant, memoriam & reliquias flagrabat. Iulius igitur moriens
ribus ſuis non modò Regij, ſed & eandem Ferrariæ occupandæ libidinem hæ-
reliquit: incitabat enim eos illuſtris eius memoria, quam is poſteris reliquiſſe
r: idcirco plus in Leone eius ſucceſſore hæc ambitio potuit, quàm Mediceæ fa-
gnitudinis, qua Florẽtiæ pollebat, ratio: cui ſedis Romanæ potẽtiã minui, quàm
ei adiuncta eam vicinis omnibus formidabilẽ reddere, vtilius fore videbatur:
ina empta, cogitationes ſuas prorſus ad Ferrariã magis dolis atq; inſidijs quàm
quòd id cum Alfonſus vbi ſe in tantis periculis cõſpexit, vt eam munitiſſimam

redderet operam dedisset, maximam tormentorum & rerum ad ea spectantium co
comparasset; & vt credebatur magnam pecuniæ vim haberet, nimis difficile factu
set, occupandam conuerterat: fuit autem fortasse maius eius quàm Iulij odium, se
cultius; nam præter multa ab illo vt eam vel repentina impressione vel fraude ca
agitata consilia, principes cum quibus fœdera iniuit ita obstrinxit, vt saltem sibi
impedimentum afferre non possent: neque id solum dum Iulianus eius frater &
rentius nepos, quorum potentiæ augendæ gratia ea cupiditate ardere credebatu
xerunt; verùm non minus post illorum obitum: quæ tam ardens libido in eo fuit, vt
ti illud ipsius postremum potius præceps quàm prudens cum Cæsare contra Gall
gem faciendi consilium, magna ex parte inde manasse crediderint: quæ res Alfo
vt Galliæ regi, quo solo eius spes nitebantur satis faceret, quum pontificis ac C
exercitus Parmam obsideret, in Mutinensi agro bellum mouere coëgerũt: in quo
fortunam aduersam haberet, nisi eodem tempore Leo repentè in ipso victoriari
su interijsset, breui in maximas angustias redactus fuisset: cuius certè interitus e
minus quàm Iulij salutaris fuit. Nec scio vtrum in Adriano eius successore tan
etsi vt nouus & rerum Italicarum imperitus cum primo Romam venit eum censu
emisset, imperij nouum diploma concessisset, omnibus quæ in pontificatus in
gno occupauerat potiri permisisset, & Mutinæ atque Regij restituendi spem fe
quum postea melius edoctus quotidie magis animo ab eo sit alienatus, ea cup
prorsus fuerit extincta. Clemente verò pontificatum adepto, ne superiora temp
se redijssent, summopere vereri cœpit: & merito quidem, in eo enim si res felicite
cessissent, idem quod in Iulio & Leone studium viguisset: sed quum Ferrariæ
pandæ nullam adhuc occasionem haberet, totus in Regio & Ruberia, vt facili
iustiore, quòd eas recenter ecclesia possedisset, & quasi, nisi ea recuperaret, no
ua inde ignominia notandus esset, obtinendis incumbebat. Hinc factum est, v
mò multis alijs rationibus, & postremò in fœdere cum prorege ineundo, ma
huius rei rationem habuerit, quam multi cupiuissent, qui periculum quod om
à Cæsaris potentia imminebat, & nullum ad id, quàm totius Italiæ sincera pro
que concordia, magis salutare remedium inueniri posse; quotidieque ad ar
pienda occasiones dari, vel etiam cogi homines posse perspicientes, vt pontife
rariensium ducem, cuius principis cum propter opes, tum ob regionis & situs c
tunitatem, aliaque illi adiuncta, huiusmodi præsertim tempestate magna ess
benda ratio, non irritasset, & à Cæsare opem implorare coëgisset, sed potius a
xus eum esset, & omnem operam vt odium ac metum ab eo remoueret adhib
melius futurum fuisse censebant; si tamen beneficia, in eos qui se tot iniurias ac
se existimant, ex tam malè affectis & exulceratis animis, offensionum mem
præsertim cum beneficium eiusmodi tempore fit, vt magis vi expressum quàm
bera voluntate profectum videatur, delere possunt. Fœdere inito, pontifex, n
in tantum principem officij genus prætermitteret, prorege permittente, Pistori
episcopum ad regem vt eum suo nomine inuiseret solareturque misit: qui pos
munia verba coram Alarconio habita, & postquam rex pontificem, vt pro se apu
sarem ageret rogasset, submissa voce quid cum Albaniæ duce factum esset inte
uit: & responsum, illum parte exercitus dissoluta, cum altera in Galliam nau
molestè tulit. Hoc ipso tempore Lucenses proregi, qui eos Cæsaris nomine in
accepit, decem aureorum numûm millia promiserunt: Senenses quoque quin
millia spoponderunt, citra obligationem tamen huius aut illius reipublicæ form
seruandæ: nam ab vna parte Nouij pontificis consilio Albaniæ ducis opera au
tem resumpserant; sed nondum satis eam firmauerant; ab altera, qui quod se li
studere profiterentur Libertini vulgò vocabantur, ex Papiensi pugna animur
tra eum statum, qui Galliæ regis armis erat introductus sumentes, vtrique su
mines ad proregem, vt eum ad consilia sua propitium redderent miserant; &
certo circa reipublicæ formam responso accepto, omnes magno studio pact
perfici curarant: qua facta quum homines à prorege ad pecuniam exigendam m

,dum ea numerabatur,coram illis Hieronymus Seuerinus ciuis Senensis, qui a-
oregem fuerat,Alexandrum Bichium nouæ administrationis principem, & pe-
em pontifex tunc omnem autoritatem esse voluerat,interfecit:quamobrem alijs
qui cum eo coniurarant arma capientib.populoq; qui ciuitatem sub tyrannidē
ægrè ferebat,ad arma concitato,Nouiorum principibus pulsis, popularem statū
ci inimicum & Cæsari adhærentem, in ciuitatem introduxerunt: quæ quidem,
io fuit,non sine proregis consensu, vel saltem postquā facta essent, summa ap-
ione gesta fuere: vt qui quantum ea ciuitas potens,maris & portuum opportuni
vberi solo, regno Neapolitano propinqua,& inter Romam ac Florentiam sita re
esaris commodare,si eius autoritatem agnosceret,posset animaduerteret:quam-
& Suessanus dux, pontifici se statu eius fauore constitutum non immutaturos
ecissent. Multi alij in Italia horum exemplum & victoris fortunam sunt sequuti;
uos Montisferrati marchio quindecim aureorum numûm millibus res suas com
& Ferrariensium dux cum eius res ob fœdus cum pontifice ictum, & quia Cæsa
tem prius explorare erat necesse, tam citò componi non possent, quingenta au-
o ea conditione mutuo proregi dedit,vt si cōpositio non sequeretur,eā pecuniā
ipse duci redderet:qua pecunia vnà cū mille auri libris à Mediolanēsib.,pmissis,
Genuenses atque Lucenses promiserant, & ea quā Cæsar ad bellum sustinendū
m miserat,sed post victoriam allata fuerat,duces prout pecuniæ explicabantur,
ijs exoluendis operam dabant, & paulatim Germanos vbi stipendia accepe-
patriam remittebant; adeò vt cum illos tunc contra neminem victoriæ cursum
elle nullo inditio appareret,& prorex fœdus suo nomine cum pontifice ictum,
abuisset, eodemq; tempore nouum cum Venetis quod vehementer exoptabat,
tur,omnium oculi ad intuendum quo nam pacto Cæsar tam lætum nuntium es-
pturus,& ad quem finem consilia sua esset directurus,sunt conuersi:in quo quā-
ternis signis perspici potuit,magna animi bene moderati, & ad secundam fortu-
cilè sustinendam parati inditia apparuerunt; & quidem eiusmodi, vt in tam po-
incipe adolescente, & qui nunquam nisi secundam fortunam experto vix credi-
et: nam tantæ victoriæ nuntio, qui decima Martij die ad eum peruenit, & simul
ibus Galliæ regis manu literis,nequaquam regali, sed captiui potius animo exa
cepto,statim ad templum,vt Deo ob tantam victoriam grates ageret se contulit:
enti die multa cum ceremonia, & summæ religionis declaratione, Eucharistiæ
ntum sumpsit: & cum pompa beatæ virginis templum supra Madrilium, vbi
at, adijt: neque aliorum more, campanarum sonitu,ignibus,alijsúe modis læti-
edi est passus:aiebat enim, ob victorias contra religionis nostræ hostes partas,
em ex Christianorum victorijs triumphum duci debere; & nullo neque gestu
bis nimiæ lætitiæ,elatiuè animi signo edito, legatis & magnis viris qui apud eū
atulantibus, respondit; se quidem voluptatem ex ea percepisse, quòd cum sibi
am apertè propitium videret, ex eo se quamuis nullo suo merito ei gratum es-
eret,& quòd nunc sibi ad rempub. Christianam in tranquillo statu constituen-
bellum contra Christiani nominis hostes adornandum, occasionem datam iri
,ac maiorem de amicis benemerendi, inimicis verò ignoscendi facultatem es-
turus; & se quamuis hanc victoriam, propterea quòd nullus amicorum sibi ad
nsequendam opem tulisset, totam sibi iure vindicare posse videretur, velle ta-
n cum omnibus communicare:cumq; Venetum legatum reip.suæ facta purgan
iuisset,ad eos qui adstabant cōuersus,eius excusationes veras non esse, sed ta-
le se eas tanquā veras admittere & accipere dixit:quibus in summæ sapientiæ ac
is verbis & significationibus, vbi aliquot dies perseuerasset; vt quemadmodū
erat prudenter ac moderatè ageret,quodam die consilio cōuocato quo pacto
Galliæ rege gerere deberet, & ad quem finē hęc victoria esset dirigenda,factaq;
s libera sententiæ suæ dicēdæ potestate rem ad consilium retulit: quo facto O-
episcopus qui illi à confessionibus erat, sic est loquutus:
loriosissime princeps, omnia quæcunq; in hoc nostro inferiori mūdo geruntur,
pt.max.prouidētia manāt,& ab eadē semper gubernātur,hoc tñ in nonnullis rē

bus clarius perſpicitur: verùm,ſi vlla vnquam in re apertè cernitur,in hac certè v
perſpectum eſt:nam cum ob magnitudinem & facilitatẽ qua eſt parta, tum verò
mè ꝙ victi ſint hoſtes potẽtiſſimi,ac omnib.rebus ad bellũ neceſſarijs te lõgè inf
res,nemo expreſſam Dei voluntatẽ, ac penè prodigiũ in ea extitiſſe poteſt negar
re quo eius beneficiũ clarius maiusq́; extitit, eò magis debes id, Cæſar, agnoſce
gratũ oſtendere:quod quidẽ in eo præcipuè eſt ſitũ, vt victoriã ad eum finẽ dirig
Deo gratior ſit futurus; & cuius cauſſa eã tibi ab illo conceſsã credi par eſt: & ce
Chriſtianæ reip.ſtatũ intueor,nihil ſanctius,nihil magis neceſſariũ,nihil Deo gr
muni inter Chriſtianos principes pace futurũ video:ſine hac enim religionẽ, pi
& hominũ mores in apertiſſimã perniciẽ ruere vel manib.tangi poteſt.Habemus
parte Turcas,qui ob diſſidia noſtra tantũ aduerſus Chriſtianos progreſſum fece
nunc Pannoniæ ſororis tuę mariti regno minantur:quã ſi vt proculdubio niſi Ch
principes ſimul conſpirent occupauerint,viam ad Germaniam & Italiã apertam
bũt.Ab altera verò parte Lutheri hæreſis Deo tam infeſta,tam ijs qui eam poſſun
mere ignominioſa,tamq́; omnibus Chriſtianis principib. periculoſa, iam ita ra
git,vt niſi occurratur, vniuerſum terrarũ orbem ſit impletura; neq; alia ratione
autoritate atq; potentia occurri poteſt:quæ dum tu alijs bellis es implicatus,ad
nicioſiſſimũ venenum extirpandum adhiberi nõ poſſunt. Deinde & ſi nunc null
Turcis neq; ab impijs Chriſtianis periculũ immineret,quid turpius,quid magis
ac peſtilẽs eſſe poteſt,q̃ tantã Chriſtiani ſanguinis copiã,quæ magna cũ gloria C
næ religionis propagandæ gratia impendi, vel ſaltem ad magis neceſſaria tẽpor
uari,cupiditatũ noſtrarũ cauſſa inutiliter, inter tot ſtupra, ſacrilegia & nefaria f
effundi?quorũ malorum qui ſciens & volens cauſſa eſt,veniam nullã à Deo ſper
teſt: qui verò ea neceſſitate committit,niſi ſaltẽ,vbi primũ facultas ei data fuerit
omnino corrigenda ſtatuit,is excuſatione dignus nõ eſt.Debet igitur finis & ſco
propoſitus eſſe cõmunis inter Chriſtianos pax; vtpote res præ ceteris omnib.
ſancta,& neceſſaria:eam aũt quomodo aſſequi poſſis, nũc videamus. Tres ſunt
ſar,quid de Gallię rege ſit ſtatuẽdũ deliberãti propoſitę ſentẽtiæ:prima vt eũ p
captiuũ teneas:altera vt amicè ac fraternè nulla alia pactione p̃ter eas q̃ ad perp
cẽ & amicitiã inter vos conſtituendã, & Chriſtianæ reip. morbos ſanandos ſpe
teriecta,dimittas:tertia vt ei quãto pores emolumento ex eo extorto libertatẽ r
quarũ niſi fallor reliquæ duæ bella diuturniora reddũt & augent,ſola amica &
liberatio,ea in ſempiternũ tollit:cui eñ dubiũ eſſe poteſt,quin Gallię rex ſi tant
magnitudine ac tã ſingulari liberalitate in eũ vſus fueris,tanto beneficio tibi ani
gis deuinctus magisq́; in tua poteſtate ſit futurus,q̃ nunc corpore?quod ſi inter
fuerit verus cõſenſus,atq; cõcordia,oẽs ceteri Chriſtiani illud iter qđ à vobis
erit oſtenſum ſequẽtur:at illũ in ſempiterna cuſtodia retinere, præter q̃ quòd
magna immanitatis nota cõiunctũ eſſet, & animi qui fortunæ potẽtia nõ agnoſ
diciũ foret,nõne id bella ex bellis ſereret? argueret eñ te Galliã vel totã vel ei
occupare velle:quod quidẽ ſine nouis & grauiſſimis bellis fieri non poſſet. Me
ſententiam,vt nimirũ quanta maxima poſſis vtilitate percepta,dimittas,omniũ
implicatã periculoſiſſimãq́; cenſeo;quacunq; eñ affinitate, quibuſcunq; legib
vinculo cõſtrinxeris, ſemper tibi erit inimicus: neq; illi vnq̃ omniũ quotquot
tuã timent,ſocietas deerit;& ſic noua priorib.magis cruenta & periculoſa bella
prõptu.Quã hæc ſentẽtia ab hominũ opinione aliena, q̃ noua, & ſine exẽplis
ſed Cæſarẽ quoq; ceterorũ q̃ præter omniũ expectationẽ,opinionẽq́; ſunt,inu
gulariaq́; decẽt:nec mirandũ eſt Cæſaris animũ ea percipere poſſe,quæ reliqu
taliũ mẽtes aſſequi nõ poſſunt quos vt dignitate antecellit, ſic animi magnitu
bet ſuperare:idcirco eũ præ ceteris omnib. cognoſcere. q̃ vera gloria refertũ ſi
roſum conſilium;quàm magis Cęſaris ſit ignoſcere & beneficijs afficere, quã in
nes proferre: nec fruſtra orbis terrarum pacandi poteſtatem à Deo inuſitato
modo ipſi datam agnoſcere debes, & cogitare tui muneris eſſe, poſt tot victor
tot à Deo accepta beneficia,quũ oẽs ad pedes ſuos aduolutos videat,non iam
quo, quaſi cum inimico agere,ſed vt cõmunem parentem omnium ſaluti conſu
lexandri magni & Iulij Cæſaris nomen clarius fecit animi illa magnitudo, quã

dederunt,victis regna restituerunt,quã tot victoriæ totq; trophea, quorum ex-
multo magis sequi debetis,qui quum non sibi vnicum finem statuat gloriam,
maximum præmium sit) proprio & vero Christiani principis munere præcipuè
pit. Verũ vt eos qui rebus humanis humanũ tantũ finem proponunt conuinca-
od nam consilium magis ad eum ipsum finẽ spectet videamus. Equidẽ in omni
nitudine nihil admirabilius,nihil præstantius esse iudico,quàm quòd adhuc di
uictus fueris,quodq; omnia tua tanta cũ dignitate & fęlicitate ad optatissimum
erduxeris.Hæc proculdubio est omnium pretiosissima gemma, thesaurusq; ra-
quo igitur modo melius stabilitur? quo tutiori loco habetur?qua deniq; ratio-
is conseruatur, quàm bellis tam magnanimo & generoso consilio terminãdis,
oria ex fortunæ potestate eripienda, hacq; naui incredibilis pretij mercibus o-
alto in tutum portum perducenda?Sed vlterius progrediamur:nõne magis ex
st illa potentia quæ spõte &voluntate,q̃ quæ vi & necessitate conseruatur?id ne
bium est;quia firmior,facilior, gratior, honestiorq; est. Si Cæsar Galliæ regem
liberalitate, tantoq: beneficio deuincit,nonne semper ipsius eiusq; regni do-
rit?si pontificem ac ceteros principes,se ijs quæ habet contentũ esse,neq; aliud
õmuni salute cogitare,tam certos reddit, nõne illi suspicionem omnem depo-
mq; nec illũ metuendi,nec decertandi caussam vllam cum eo habeant,nõ mo-
bonitatẽ amabunt, verumetiã colent: sic omniũ consensu omnib.leges dabit,
magis Christianos beneuolentia & autoritate,quã viribus & imperio obsequẽ
bit:omnibus adiuuantib.& sequentib.arma in Lutheranos & Turcas, & quidẽ
gloria,atq; amplioris imperij occasione, conuertere poterit:quod quidẽ impe-
non æquè in Africa,in Græcia,in Oriente,etsi etiam tam facilè esset imperium
ristianos augere,vt multis meo quidẽ iudicio leuiter videtur,nõ optandũ igno-
potentia tua Cæsar,ita creuit,vt omnib. sit nimis formidabilis : vbi aũt te maio-
i animaduertent,oẽs necessariò in te conspirabunt:Tuam Cæsar potentiã timet
x,timent Veneti,timet cuncta Italia,& ex indicijs quæ crebrò apparuerũt,credi-
ẽã Angliæ regi quoq; molestã esse.Galli per aliquot menses vana spe & leuibus
b.foueri poterũt:sed tandẽ necessariò aut rex erit dimittẽdus,aut Gallis despe-
e amissa cũ reliquis omnib.fœdus inibunt:si regi libertas legib.tibi parũ vtilib.
da sit,ꝙ nam lucrũ erit,tantæ magnanimitatis ostendẽdę occasione amissa?quę
initiò declaretur,etiãsi postea ostendatur,neq; laudẽ, neq; gloriã, neq; gratiam
iunctam habebit.Si verò id legib. tibi utilibus fiat, non seruabit:quia nullã cau
nquã datam tanti faciet,quin maioris sit facturus, ne hostis suus tam potens e-
ab eo pòst opprimi possit;sic vel inutilem pacẽ,vel periculosum bellum,quorũ
certi sunt,habebimus:ei qui tam diuturna felicitate sit vsus, fortunæ conuersio
t metuenda:quid,quod aduersus rerum successus,ei lõgè molestior est,qui om
otuit constabilire?Ego me Cæsar, mandato tuo si minus prudentia saltem stu-
le satisfecisse arbitror; neq; aliud mihi superest,nisi vt Deum opt.max. precer,
mẽtem ac facultatẽ det,qua id consiliũ quod magis ex ipsius voluntate, magis
oria,magis denique è Christianæ reip.salute,cuius te tũ ob supremum dignita-
m in quo es,constitutus, tum quia ea Dei voluntas esse perspicitur, parentem
num esse decet,persequare.

oc consilium à Cæsare magna attentione auditum,nec tamen id sibi aut proba
probari vllo signo declarauit; sed vbi paululũ tacitus hæsisset,atq; vt ceteri sen-
uas dicerent nutu significasset, Federicus Aluæ dux vir magnæ apud Cæsarem
tis,ita est orsus:

nuictissime Cæsar,si in me nec iudicium à communi iudicio diuersum,nec inge
ısmodi, vt quę ceterorũ hominũ ingenia nõ pertingunt penetrare possim, esse
excusationem merebor:quin etiã fortasse maiore dignus laude censebor,si ean
m quã semper maiores auiq; tui sunt sequuti insistẽdũ esse suasero: noua etenim
ta cõsilia,primo quidẽ intuitu magis gloriosa generosaq; videri possent: sed ea
ubio magis periculosos &ancipites exitus habẽt, q̃ quæ semꝑ apud cũctos mor
o vsusq; cõprobauit:Diuina ꝓuidentia primũ,deinde ducũ exercitusq; tui vir-

tute, omniũ quas à multis seculis vllus Christianus princeps sit adeptus maximã
riã consequutus; sed omnis victoriæ fructus in eo est, si ea bene vtaris: id verò pr
tere, tãto maius quã nõ vicisse dedecus est, quanto maiore nostra culpa in ijs re
in potestate nostra sunt erramus, quã in ijs q̃ ex fortunę pendẽt arbitrio: quo ma
dum est, ne huiusmodi consilium sequare, cuius te tandẽ apud alios pudeat; te
pœniteat: & quo grauius est id de quo agitur, eo cautius est progrediẽdum: eaq;
mel errata corrigi amplius non possunt, maturè sunt deliberanda; tibiq; Cęsar
tandum, vbi semel regem dimiseris, iam detineri non posse: dum verò captiuus
eum liberare semper in tua potestate est: nec debet ei tarditas admirationẽ pa
nisi fallor, quid cum Cæsare si eum captum teneret esset facturus, ipse sibi sit cõ
gnum profectò fuit Galliæ regem capere; sed qui rem diligenter inspexerit, lo
ius esse reperiet eum dimittere: neq; vnquã prudentiæ tribuetur, de re tam grau
gissima consultatione, & infinita propemodum mentis agitatione ventilatione
tuere. Nec fortasse in hac sententia essem, si regem in præsentia liberatum, tant
cium debita grati animi significatione agniturum, Pontificẽq; ac cæteros Italia
pes vnà cũ suspicione cupiditatẽ ambitionẽq; deposituros esse, mihi persuader
sed quã periculosum sit, tam grauẽ deliberationem, tã fallaci tãq; incerto fund
niti, quis non videt? imò qui hominum naturam & mores diligenter inspexerit
contrarium censebit; quoniã suapte natura nihil beneficiorum acceptorũ mem
uius, nihil celerius interit: & quo maiora sunt beneficia, eo (vt cõmuni proue
tur) maiore maleficio cõpensantur. nam qui ea remunerando delere aut non p
non vult, sæpe vel obliuione, vel ea non tanta fuisse sibi persuadendo, delere
& quos eò redactos fuisse vt beneficio opus habuerint, pudet, ijdem se illud a
indignantur; adeò vt plus in eis odiũ ob eam in quã ceciderant necessitatis men
beneficij accepti ratio possit. Deinde quorumnam magis naturalis est insolenti
rum magis propria leuitas, q̃ Gallorũ? at vbi insolentia, ibi & cæcitas; vbi leuita
virtutis cognitio, nec in aliorum factis discernendis iudicium: nec grauitas qu
deceat metiri possint. Quid igitur de Galliæ rege tanto fastu quantum Galloru
pere potest inflato sperari potest, nisi illũ quòd eo tẽpore Cęsaris sit captiuus, q
eo triumphum relaturum sperabat, ira & furore ardere? semper huius infamię n
ei ob oculos versabitur; nec liberatus eius delendæ instrumentum gratiam es
existimabit; quin potius semper de te superãdo cogitabit; seq; à te, nõ clementi
tudineúe animi, sed eius retinendi difficultate dimissum putabit: ea plerunq; e
mortaliũ, ea semper Gallorũ natura, à quibus qui grauitatẽ magnanimitatẽúe e
nouum ordinem nouamq; in rebus humanis legem expectat. Pro pace igitur
terrarũ compositione, bella superiorib. maiora periculosioraq; exurgent; quon
matio tua minor erit, & exercitus tuus, qui tantæ victoriæ debitũ fructũ expectat
frustratus, non iam eandem virtutem animiq; vigorem, neq; res tuę eandem fo
quæ difficulter apud eos qui eã retinent manet, nedũ apud repellẽtes retinebu
põtifex ac Veneti meliores erunt, quin potius q̃ te superiori victoria potiri per
pœnitentia ducti, futuras tibi impedire nitentur; & timor quem nunc eis adfers,
nem operam, vt ne in nouum amplius timorem incidant, adhibere coget: cum
potestate sit omnes uinctos & stupẽtes detinere, tu ipse, pfusa bonitate eos diff
audaces reddes. Quę nam Dei mens sit ignoro, nec alios scire credo: eius namq;
occulta & profunda esse dicuntur: si verò ex ijs quæ tam manifestè videntur co
aliquid assequi possumus, credo illam tuæ Cæsar, fauere magnitudini; neq; tot e
beneficia idcirco redundare, vt tu ea profundas: sed vt quemadmodum hono
re ceteros antecellis, sic omnes re ipsa superes: quare tam singularem tibi diuin
latam occasionem amittere, nihil aliud foret, quàm Deum vt te gratia sua indig
ceret prouocare. Vsu quidem compertum est, & idipsum ratio docet, ea quæ
torum voluntate pendent, nunquam felicem exitum habere: quocirca qui mu
principũ fœdere hæreticos extingui, aut Turcas subigi posse credit, vtrũ humana
naturã bene metiatur ignoro: hęc em̃ tam potentẽ principẽ vt ceteris quid agẽdi
scribat requirũt; nisi hoc adsit, eadẽ fortuna deinceps tractabunt̃ & gerẽtur, qua
t

geſtaq; ſunt:hanc ob cauſſam tot uictorias tibi à Deo concedi credo; ob hanc bi ab eo ad Monarchiam qua ſola tam ſanctæ res perfici poſſunt, uiam aperiri o;& melius eſt illarum initium differri quo melioribus certioribusq́; fundamen ur.Nec te ab hac ſententia remoueat tot fœderũ quæ denunciantur timor:quo- nis magna eſt occaſio,quam manibus tenes,nec unquã ſi res ritè tractentur,re- r,materna pietate,& filij liberandi neceſſitate ducta, ab eius à te pactione impe e diuelletur:nunquam Italiæ principes cum Galliç principib.conſpirabunt;qui s intelligant in tua poteſtate ſitum, eo liberato omnem illã ſocietatem diſſolue nq; in eos cõuertere,attoniti ac ſuſpẽſi hęreãt neceſſe eſt;ac deniq; à te leges cer cipiant; in quos clementia & magnanimitate vti tunc erit glorioſum, cũ res in t ſtatu,vt quin te dominũ agnoſcãt, facere non poterunt. Sic ea vſi ſunt Alexã- Cæſar, qui in iniurijs quidem codonandis liberales fuerunt, at non tamen vt eas difficultates & pericula,quæ iam ſuperauerant, rurſum inducerent, præci- Qui id facit laude dignus eſt, quia id facit cuius pauca extant exẽpla;ſed fortaſſe ens eſt is qui ea facit, quorum nullum inuenitur exemplũ. Mea igitur ſententia ſt,vt ex hac victoria quã maximum fieri poſſit fructum percipias; eamq́; ob cau- , ei regio honore ſemper exhibito,ſi in Hiſpaniam non poſſit,ſaltem Neapolim ;pro eius literarum reſponſo mittatur aliquis cum benigniſſimis verbis,qui eius is conditiones proponat, eiuſmodi, ut quemadmodum accuratius decerni tanta victoria digna ſint præmia:his iactis fundamentis,& his rerum tuarum fini poſitis,dies & euentus qui ſuccedent,regi libertatẽ citius aut tardius,& cum Ita i aut pacẽ parient:quibus nũc ſpẽ faciendã & armorũ fortunam exiſtimationẽq; ieri poſſit,arte atq; induſtria augẽdam cenſeo,ne nobis quotidie iterum fortuna litanda:& vt cum hoc aut illo,vel cum omnibus ſimul,vel cum nemine,prout oc s conſilium dabunt,paciſci parati ſimus.Hæ ſunt viæ quas ſemper ſapiẽtes prin- præcipuè qui tibi tantæ potentię fundamẽta iecerunt,ſunt ſequuti,qui creſcẽdi enta nunquam reiecerunt, nec fortunæ curſum, quum eum propitium ſunt na- uam remiſerunt. Idẽ & tu ad quẽ ea omnia quę in aliquo illorũ ambitioni tribui it iure ſpectant,facere debes. Cogita Cæſar,te principem eſſe,& principum vi- i debere;& nullum neque diuinum neq; humanum ius, vt imperij Romani ab cupatæ & oppreſſæ autoritatis iterum erigendæ opportunitatem negligas ſua- te ad animum in id ſolum vt eam ritè excites intendendum obſtringit;illud aũt um tecum reputare debes,quàm facile ſit præclaras occaſiones amittere; & cõ n difficile eas adipiſci;ideoq; dum manibus tenentur,omni ſtudio ad eas retinẽ endum;neq; eorum qui uicti ſunt probitati prudentiæúe, quũ mortales impru- nalitiaq; ſint referti innitendũ;cumq; Chriſtianam religionem, aut potentia tua a alia ratione propugnari poſſe videas,eam quantum fieri poſsit,non magis au- & gloriæ tuæ cauſſa,quàm ut Deo pareas & communis boni ſtudio, propagare ris.

nõ poſſet,quãto cum totius ſenatus applauſu auditus fuerit Albanus dux, pro- uod omnes iam totius Chriſtianæ reip. imperium animo concepiſſent; idcirco x alijs fuit,qui ſine contradictione eandem ſententiam non comprobarit; quam r potius quaſi à ſuorum conſilijs recedere nollet, quã vt mentem ſuam declara probauit.Itaque Buerenum intimum cubicularium,ſibiq; valde gratum,ad mẽ- n ducibus declarandam,& Galliæ regem ſuo nomine viſendum,eiq; leges qui- rtatem conſequi poſſet proponendas miſit:qui quoniam regis mater, vt filij res dius tractari poſſent,homines ac tabellarios qui vltro citroq; à Cæſare mittebã amplius itinere prohibebat,terreſtri itinere profectus, unà cũ Borbonio & pro ighitonem vbi rex adhuc erat,contendit,eiq; libertatem,ſed tam grauibus legi à rege ſumma cum moleſtia fuerint auditæ, obtulit: nam præter iuris quod in iberet ceſſionem,vt Burgundiam ſibi tanquam rem propriam reſtitueret,Borbo uinciam traderet,& pro ſe atque Angliæ rege alia maximi momẽti petebat. Ad conſtanter reſpondit; ſe potius captiuum mori, quàm filios vlla Galliæ regni oliare ſtatuiſſe:quod etſi ſecus decreuiſſet,quum antiquis Galliæ legibus vt ni-

hil quod ad regnum spectaret,absq; Senatuum & reliquorum,penes quos toti
autoritas erat,qui in huiusmodi rebus communem salutem proprijs regum co
anteferre consueuissent, consensu alienare liceret cautum esset, id exequi in sua
te non esse.Peterent igitur ea quæ fieri possent: quod si facerent,nec ad fœdus
sare ineundum,nec ad eius potentiam promouendam maiorem alacritatem de
ros:nec uaria,quibus se in alienis imperijs liberalissimè cócedendis dummodo
tem nullo ex suis promisso consequeretur haud difficilem reddebat,proponer
misit:quorum hæc fuit summa:se Cæsaris sororem quæ Lusitaniæ regis morte u
licta fuerat in matrimonium ducturum; & Burgundiam in cuius imperio filij e
trimonio nati succederent,se eius dotis nomine possidere attestaturum: Borbo
bona quæ publicata fuerant restituturum; & alia præterea additurum: & pro C
rore quæ ei promissa fuerat,sororem suam quæ recenter Alenconij morte vidu
licta,ei nuptui traditurum:Angliæ regi pecunia satisfacturum:& Cæsari mulctæ
mine maximã pecuniæ vim persoluturũ:regni neapolitani & Mediolanẽsis imp
bus cessurum; quumq; Romam ad Cæsaream coronam accipiendam ire uellet,
ac terrestres copias quæ illum comitarentur missurum: quod perinde erat ac
vniuersam Italiam prædæ daturum promisisset,profectus:cum qua capitum for
renus ad Cæsarem redijt, & cum eo est Memorantius, vir iam tunc regi accept
quiq; pòst ab illo primo,ad summam regię domus præfecturam,pòst ad Magistr
munus fuit promotus profectus.Sed exercitus cladis & regis capti nuntijs in G
latis,quanta fuerit omnium cõsternatio ac desperatio cogitari vix posset:ad im
enim mœrorẽ quẽ miserandus regis sui casus, ei gẽti regij nominis natura studi
obseruãtissimeq; adferebat,infiniti priuati ac publici mœrores accedebant;pri
quia in aula & inter nobiles paucissimi erãt,quibus in prœlio filij aut fratres,ali
pinqui vel nõ vulgares amici non interijssent: publici verò ob tam clari regni a
tem atque splendorem ita imminutum: quod tanto magis eis molestum erat, c
gis ipsi sibi naturæ quodam instinctu arrogant & assumunt: & quia ne tanta c
rege capto, & cum ipso regni principibus,& ferè omnibus summis belli ducib
gna vel cæsis vel captis,regno pecunia exhausto,& potentissimis hostibus septo
ris cladis initium foret metuebant: quoniam Anglię rex, etsi varia consilia agita
multis in rebus animi in constantiã declarasset,nihilominus paucis diebus ante
omnibus negotijs quæ cum rege habuerat exclusis,se si res feliciter in Italia ei
Galliam infestis armis adoriri velle diuulgarat: ideo magnus erat metus ne in
portunitate Cæsar vnà cum eo Galliæ bellum inferret,vbi quum non aliud capu
mulierem & paruulos regis filios , quorum natu maximus nundum octauum æ
num agebat,esset,ipsi verò Borbonium tam potentem tantæque in eo regno au
principem secum haberent,quiuis motus ab eis excitatus periculosissimus erat
Neque matri in tantis molestijs,in quibus filij caussa , & ob regni pericula ver
propriæ suæ molestiæ quoque deerant: quoniam ambitiosa,& administrationis
ssima cum esset,ne regis liberatione protracta,& noua aliqua molestia Galliæ i
te,ijs qui à regni comitijs delecti essent, regni curam permittere cogeretur m
sed tamen in tanta perturbatione cum ipsa et qui cum ea erant animum resump
præterquam quòd quàm citissimè potuerunt,Galliæ fines munierunt,& vt mag
niæ vis colligeretur operam dederunt: regina mater cuius voluntate & nomine
negotia transigebantur supplices literas , & miserationis plenas ad Cæsarem
quibus pacis negotio initium dedit, & pòst in eo tractando perseuerauit : cuius
caussa Vgonem Moncandam , pòst libertate donatum ad Cæsarem misit ; &
filium , regni neapolitani ac Mediolanensis imperij iuri cessurum , vt ad quem
dia spectaret,iure cognosceretur assensurum; quæ si Cæsari adiudicaretur , ea
sororis dotis nomine se possidere testaturum :Borbonio statum suum cum sum
tij supellectile & fructibus regio ærario addictis restituturum : eidemque sor
matrimonium locaturum; & vt Prouinciã, si meliora in eam iura habere iudica
obtineret permissurũ,esse proposuit.Quę vt facilius trãsigerentur,potius quã q
mum ad belli cogitationem conuersum haberet,statim nuntios in Italiam ad p

ac V

netos miſit, per quos eis filij ſalutem cõmendauit; & ſi propriæ ſecuritatis gratia
s ſecum inire,& contra Cæſarem arma capere vellent, quingentas Lanceas & ma
pecuniæ vim eis obtulit. Potiſſimum autem eius & totius Galliæ regni ſtudium
n Angliæ rege mitigando: niſi enim illum hoſtem haberent, Galliæ regnum nul-
noleſtiam paſſurum; ſed ſi ille ab una parte & Cæſar ab altera arma mouerent,
Borbonium & tot occaſiones ſecum haberent,omnia auguſtijs ac periculis, vt
n erat, plena fore cenſebant. Huius autem rei mox aliqua ſpes reginæ affulgere
t: nam etſi Angliæ rex, ſtatim victoriæ nuntio accepto maxima lætitiæ ſigna oſten-
, ſeque ipſum in Galliam tranſire velle diuulgaſſet, & oratores ad Cæſarem qui
llo communibus auſpicijs mouendo agerent, idque vrgerent miſiſſet, nihilomi-
odem modo hoc tempore,quo aliàs quoque ſe gerens, à regina vt proprium ho-
m ad ſe mitteret petijt: quæ ſtatim eum cum ampliſſimis mandatis,omni ſubmiſſio
artibus,quoad eius fieri poterat, vt eius regis animum mitigaret miſit. is autem
oracenſis conſilijs non recedens,eum ſibi præcipuum finem propoſuiſſe uideba
ita controuerſiarum inter cæteros principes arbiter fieret,vt cuncti mortales rerũ
ã ex ipſo pendere poſſent cernere; ideoq; eodem tempore, Cæſari ſe in Galliam
nagno exercitu tranſiturum, affinitatem aliàs inter ipſos tractatam contracturum;
omnem ſuſpicionem è medio tolleret, ſtatim filiam quæ nondum nubilis erat, Cæ
aditurum pollicebatur: Habebant autem hæc impedimenta partim ex ipſomet,
m ex Cæſare,qui non vt hactenus fuerat, ad fœdus cum illo ineundum erat para-
anantia minimè parua; quoniam rex ille ferè omnia victoriæ præmia Picardiam
icet,Normaniam,Ghiennam,& Vaſconiam cum Galliæ regis nomine ſibi depo-
t; & vt Cæſar quamuis præmia inæqualia eſſent, æquè ſumptuum ac periculorũ
ceps ipſemet in Galliam ueniret, petebat. Horum igitur capitum inæqualitas Cæ
animum turbabat: idque eo magis quòd quum illũm in maximis à Galliæ rege ſu-
ribus annis imminentibus periculis,ſemper arma aduerſus eum remiſiſſe memo-
neret,huic fœderi non innitendũ cenſebat;cumq; pecunijs exinanitus eſſet, & tot
ulis feſſus,maiora à Galliæ rege ſolus pace quã bello unà cum Angliæ rege ſpera-
Neq; amplius eius filię quę adhuc impubes erat,& cuius doti adnumeranda erat ea
nia,quã ipſe ab Angliæ rege mutuo acceperat,cõnubium tanti quãti antea ſolebat
ſare fiebat:imò filiorũ gignendorum deſiderio,& pecuniæ cupiditate, Ioãnis Luſi
regis ſororem ætate nubilem,& cuius nomine ſe ingentem pecuniæ vim acceptu
perabat,& quod matrimoniũ ſi cõtraheret,populi ipſius reginam eiuſdẽ linguę &
s, & quę citò liberos gigneret habere cupientes,magnã quoq; auri vim ipſi pollice
r,ducere cogitabat. Quas ob res,difficultatibus inter utrunq; principẽ creſcentib.
oracenſis conſuetę erga Galliæ regẽ propenſioni, eiuſdem contra Cæſarem tum
ſui cauſſa,tum etiã quòd ſe à Cęſare, qui quum ante Papienſem pugnam nunquã
s,niſi totas manu ſua conſcriptas, & cum huiuſmodi ſubſcriptione, Tuus filius &
nquus Carolus,ad eum dare ſoleret, poſt eam uictoriam, per alias literas, quæ i-
manu ſolummodo ſubſcriptæ erant,neq; id iam cum tantam obſeruantiam, ſub-
onemq; declarantibus nominibus, verùm proprio ſuo tantum nomine ſcripto, ad
ſcribi curare cœpit,iam contemni cenſeret, apertis querelis accedentibus: hæc in
a fuerunt vt Anglię rex homine,qui à regina ad eum miſſus erat humaniſſimis ver-
ſignis accepto, eam vt bene in poſterum ſperaret hortatus, non multo pòſt ani-
rorſus à Cęſaris rebus alienatus, fœdus cum regina filij nomine ſtipulante con-
rit; in quo vt Cæſari, ne regis quidem liberandi gratia, nihil eorum quæ tunc ſub
æ regno erant concedi liceret, expreſsè addi voluit. Hæc fuit prima Galliæ regno
a ſalutis ſpes, hoc ex tantis calamitatibus reſpirandi initium: deinde Cęſaris in I-
ducum progreſſibus auctum,qui tanta victoria inſolenter elati,& volũtati ſuæ cun
mortales omniaque impedimenta ceſſura rati, cum Venetis paciſcendi occa-
m amiſerunt,pontifici fidem non ſeruarunt;& illum,Mediolanenſium ducem atq;
rſam Italiam ſuſpicione repleuerunt, nouarũq; perturbationũ ſemina quæ tandẽ
rem in præcipitis conſilij grauiſsimo,niſi antiqua eius felicitas, & aduerſa pontifi-
ta plus potuiſſent, rerum ſuarum in Italia periculo, capiendi neceſſitatem conie-

cerant,ſparſerunt: quæ certè peculiari notitia ſunt digniſſima: vt tam inſignium
conſilia & fundamenta,quæ ſæpe latent,& plerunq; lōgè ſecus quā veritas habea
uulgantur,cognoſci poſſint. vix dum igitur pontifex cum prorege compoſuerat,
magna promiſſa quo eum ad bellum incitarent, ex Gallia ſunt allata; & quamuis
qui eum ad idem hortarentur minimè deeſſent, & de Cæſarianorum fide dubit
qua prius erat,nihil eſſet imminuta,ita ſe in omnibus rebus gerere ſtatuit, vt null
actionibus ſuis ſuſpicandi cauſſam haberent. Ideo ſtatim ubi fœdus Romæ con
à prorege comprobatum ac promulgatum audiuit,ipſe quoque in Ioannis Latera
templo,Cæſaris à prorege promiſſa confirmatione non expectata, fœderis pron
tionem,quæ Cal.Maij fuit, quo magis animum ſuum declararet, præſentia ſua, ſ
inaugurarionis pompa decorauit; vt Florentini promiſſam pecuniam ſoluerent
quantum potuit,vt Veneti quoque cum Cæſarianis componerent,ſeſe interpoſu
lis verò multæ iuſtæ querendi cauſſę ei datæ fuerunt: quoniam ex promiſſæ pecu
lutione, ducenta & quinquaginta auri pondo à Florentinis ipſius mandato dum
ce agebatur eis numerata,prorege, ſi promiſſum aliter eſſet, id ſine ſuo mandat
impudenter aſſerente detrahere noluerunt: neque milites à pontificij imperij f
amouere; imò totum Placentinum agrum milite repleuerunt. Quibus (nam hæc
ſe ob pecuniarum & hoſpitiorum penuriam aliqua ex parte excuſari poterant) ill
iunxerunt,quod non modò in Senenſis reip. ſtatus mutatione animi à pontifice
ſuſpicionem dederunt,uerū etiam pòſt,vt Nouiorū factionis ciues à Libertinis e
tifici ſæpius ea de re expoſtulanti,remedij ſpem fecerint, malè multarentur,& f
ſpoliarentur,ſunt paſſi,verùm illud omnium moleſtiſſimum ei fuit, quòd prorex
Ferrarienſium duci aures accommodaſſet; eiq; ſe illum ad Regium atq; Ruberia
tuenda non coacturum, & vt Cæſar ipſius imperij patrocinium ſuſciperet effe
promiſiſſet; quum tamen quotidie pontifici ſe ſimul ac Florentini pecuniam o
repręſentaſſent,vt ipſi illæ ciuitates reſtituerentur effecturum polliceretur; & p
vt id perfici vrgeret,& vt milites à pōtificij imperij finibus remoueri impetraret,
tum Cardinalem ſuum in Gallia ciſalpina legatum, & vt legatione ad Cæſarem
retur, deſtinatum,ad eum,cui prorex Regij,ſi id dux ſponte facere recuſaret, arn
reſtituendi ſpem fecerat,nihilominus facta à verbis diſcrepabant: quæ res cum p
rum egeſtate,quia maiorem eius vim ex illarum ciuitatum reſtitutione eſſent a
excuſari non poſſent,ex ipſius depreſſionis, vel Ferrarienſium ducis in partes ſu
ciendi ſtudio,vel ex eo quòd ſe paulatim ad Italiam opprimendam compararent
ciſci,probabilem cogitandi cauſſam præbebant.Itaque hæc pontifici ſuſpicione
nè incredibilem animi moleſtiam adferebant; ſed longe maiorem quòd Cæſari
tem ab his rebus minimè diuerſam eſſe ſuſpicabatur: is enim, quum ſe fœdus ſu
ne à prorege ictum per literas ratum habere pontifici teſtatus eſſet,trium capitu
ſim extra fœdus adiectorū confirmationem differebat: nam quòd ad ciuitates q
rarienſis tenebat,attineret,Imperij Romani iura defraudare,vel eum ducē qui ſe
perij beneficio potiri diceret,cogere non poſſe dicebat: ideoq; vt hæc controue
iure diſceptaretur,aut amicè componeretur proponebat: animaduertebatur au
deſiderium eſſe, ut ea penes ducem ſui diplomatis, & beneficij iure manerent,e
conditione vt ſibi mille auri pondo,ac totidem pontifici Ferrarienſis imperij non
pœnæ eius quod cum Adriano fecerat contractus perſolueret,cum miniſtris ſuis
le Mediolanenſi imperio ſuppeditando paciſci ineptum fuiſſe aiebat, propterea
eiuſmodi res,quibus imperij Mediolanenſis cōmoda continentur, diplomatis b
ciarij conceſſi,ſed nundum exhibiti,ui,ad Franciſcū Sfortiam ſpectaret;ideoq; p
non ſimpliciter vt ſe ad accipiendum obligaret,effecturum, ſed vt aſſentiretur o
daturum ſpopondiſſe,id promiſſum quòd alienæ rei factum contineret, quòd a
alium obſtringendū attinet nullius prorſus eſſe momenti;nihilominus,ſe quod c
tifici gratificari cuperet, vt dux aſſentiretur operam daturum fuiſſe; niſi iam non
alterius intereſſet,propterea quòd dux pro auxilijs ab Archiduce acceptis, ſe ſal
illo accepturum promiſiſſet,& tamen vt frater mediocri pecuniæ ſumma accept
quemadmodum expreſſum fuerat in perpetuum,ſed dum pontifex viueret aſſen

operam interpositurũ. Neq; etiam sacerdotiorum caput, nisi ijs quæ diplomatibus mebantur, id quod à superioribus regibus seruatum fuisset adderetur, admittebat. ob caussas pontifex nec confirmationis literas accipere, nec suas ad Cæsarem mittere voluit: ac postquam Cæsar quatuor mensium spacio, vt prorex promiserat, non con… uerat, vt mille auri pondo Florentinis restituerentur petebat; ad quæ potius cauil… nibus quã solidis rationibus, illorum mille auri pondo caput, fœderis tabulis non …iptum fuisse; sed seorsim à proregis procuratoribus iureiurando adiecto promissũ; …e id ad fœderis sanctionem, quã Cæsar quadrimestri spacio literis ritè cõfectis mi… referri respondebant. Ad pontificis præterea aures permanabat, totius Cęsaris au… rebus Italiæ sermones, parum pacatos, & beneuolos esse: ipsius quoque exerci… …uces si Italiæ res in tuto collocare vellet, vt Mutinam Ferrariensium duci, & Benti… Bononiam, restitui curaret: ipse verò Florentinorum, Senensium, & Lucẽsium, tan… …mperij iuris dominatum occuparet, ei suadere cognouerat: quare quum solicitudi… suspicione plenus esset, nec cui inniti posset haberet, sciretq; Gallos se Italiam illi …æ daturos polliceri, tempori parere ac dissimulare cogebatur: Interea assiduè de pa… …ter Venetos & proregem, qui præter Mediolani in posterum propugnationem, in… …em pecuniæ vim ob superius fœdus non seruatum ab eis petebat, agebatur. Multæ … caussæ quæ Venetos vt necessitati cederent flectebant; multæ item quæ contrà du… redderent; adeò vt eorum consilia varietate ac dubitatione plena essent: sed tandẽ … multas altercationes, vt & ceteri tanta Cæsaris victoria attoniti, & se vndique solos …i cernentes, oratori suo Petro Pisauro qui apud proregem erat, vt fœdus eodẽ mo… …no prius fuerat, sed ita vt Cæsari ob id antea non seruatum octingentas auri libras …rent, renouaret mandarunt: sed dum prorex fœdus, nisi mille auri libræ soluantur …uare pertinaciter recusat, quemadmodum in rebus quæ non libenter decernuntur … vsuuenire solet, accidit, vt dum de hac parua summa disceptatur tantum temporis …t interpositũ, vt Veneti Anglũ de sua pristina in Gallos iracũdia multũ remisisse, & …pendijs persolutis multas pedestres Germanorũ copias dimissas à Cæsarianis esse …oscerent: quamobrem venetus Senatus nihil ab eis metuens, dubius hęrere, & …uandiu posset eius consilij, quod ex communium rerum progressu optimum esse …osceret: capiendi facultatem reseruare statuit. Hæ res, pręterquã quòd id semper …runt, tanto magis proregis ac ceterorum ducum animos ad Gallię regem in tutũ …n transferendum incitabant: neque enim ob aliorum animos malè affectos eum …ericulo in Mediolani imperio custodiri censebant: ideo illum Genuam, & Genua … Neapolim, vt in arce noua, vbi iam ei habitationes adornabantur custodiretur, du… …tatuerunt: quod quidem regi qui iam ab initio, siue alios ex sua natura fingens, si… …mmuni hominum errore, qui sua opinione decepti, quod vehementer expetunt, …ilè fieri posse credunt, si semel in Cæsaris conspectum duceretur, facilè vel eius be… …tate, vel conditionibus quas ei proponere in animo habebat, libertatem conse… …rum persuasus, summopere in Hispaniam duci exoptauerat, molestissimum erat. … & prorex glorię suę augendæ caussa vehementer cupiebat: sed quum illum Gal… …lassis timor retineret, Memorantius communi consensu ad regis matrẽ iuit; & sex …nibus ex illis quæ in Massiliensi portu erant illas simul ac in Hispaniam peruenis… …tim restitutum iri fide data, ab ea acceptis, cum ijs Portudelfinio, quo iam regem …rant, redijt: quę sexdecim Cęsaris triremibus, quibus illum Neapolim ducere antea …uerant, adiunctę, & omnes Hispanico peditatu instructę, septima Iunij die, nõ mo… …nibus Italiæ principibus, verùm etiam ceteris omnibus Cæsarianis ducibus atq; …onio, regem Neapolim duci certò existimãtibus, Hispaniam versus nauigarunt; & …o die secundis ventis Rosem Cataloniæ portum maxima Cæsaris ad eam usq; di… …ius consilij ignari lætitia classem appulerunt; Cæsar autem eo cognito, eum vbi… iter faceret maximo honore accipi mandauit; sed tamen donec aliud decernere… Sciatiuæ arce prope Valentiam, qua arce olim Arogoniæ reges ad magnorum vi… …n custodiam vtebantur, & in qua postremò multos annos Calabriæ dux detentus …t, custodiri iussit. Sed cum hæc sententia proregi inhumana, & ab ijs quæ illi in I… …ollicitus fuerat valde aliena videretur, per literas à Cæsare, vt tandiu donec no…

uum conſilium caperetur,in quadam villa prope Valentiam , vbi venationum ali
ćque voluptatum opportunitate fruebatur,detineretur impetrauit;in qua vbi illur
idoneo præſidio,& Alarconio qui ſemper eius cuſtodiæ præfuerat,cum eo relict
locauit,ipſe vnà cum Memorantio ad Cæſarem , vt ei Italiæ ſtatũ, & res ad eam v
cum rege tractatas exponeret,contendit; eumq́; multis rationibus vt animũ ad p
cum illo ineundam,propterea quòd cum Italis fidam amicitiã ſocietatemúe hab
poſſet,flecteret,eſt cohortatus. Quare Cæſar prorege & Memorantio audito,Ga
gem in Caſtellæ regnum,in Madrilij arcem locum valde à mari & Galliæ finibus
tum,vbi in eo honore & reuerentia quæ tanto principi debebatur,habitus , tame
genter & accuratè,niſi quòd interdum extra arcem mulæ inſidens prodeundi fa
haberet,cuſtodiretur,duci mandauit: nec volebat Cæſar regem niſi concordia i
firmata,aut in certam ferè perficiendi ſpem redacta,in ſuũ conſpectũ admittere;
vt per aliquem in quo magna eſſet autoritas,quiq́; idẽ ferè cũ rege eſſet, ageretu
morantius ſumma celeritate in Galliã, vt Alenconij ducẽ regis ſororem viduam,
pla paciſcendi poteſtate adduceret,miſſus fuit:& ne nouę difficultates intercede
duciæ inter Cæſarem & Galliæ regnũ per totum Decembrem proximum poſtea
ctæ.Mandauit quoq; Cæſar,vt triremiũ quæ cum prorege venerant,pars in Italia
bonij ſine cuius præſentia ſe nihil conſtituere velle aiebat,in Hiſpaniam adducer
tia rediret: ſed illæ ob pecuniæ penuriam tardius expediebãtur; & ſe ad commun
ter Chriſtianos pacem valde paratum , & ſimul Italiæ res conſtituere velle oſter
pontificem vt Saluiati Cardinalis vel cuiuſuis alterius cum idonea poteſtate pro
nem accelararet, vehementer vrgebat; ad quem etiam cum iam Luſitaniæ prin
puellam ſecundo cognationis gradu ſibi coniunctam ducere decreuiſſet, Lopem
dum vt pontifex eum legibus cognationis ſolueret, cum prius ſe apud Angliæ r
quòd populorum ſuorum voluntati repugnare non poſſet excuſaſſet,ire iuſſit.Pe
dem quoque Lopem,qui ſub Iulij menſis finem diſceſſit, Mediolanenſis imperij
ma Franciſco Sfortiæ,ea lege vt in præſentia mille auri pondo daret, pòſt quinq;
varijs temporibus ſe repræſentaturum ſponderet,ac ſalem ab Archiduce ipſius fr
poſterum caperet,miſit:idemq́; mandatũ tulit,ut Hiſpanis peditib.qui in Salutia
chionatu diſtribuerẽtur, exceptis,ceteri oẽs dimitterẽtur:ſexcenti cataphracti in
Neapolitanũ redirent;reliqui verò in Inſubria manerent,quibus omnib. Piſcariũ
cit.His etiam addidit Cęſar,vt pecunia quã Genuã ad quatuor naues quas Carac
cant,eo conſilio vt ipſemet ſtatim in Italiam veniret,inſtruendas miſerat,in ſump
liti neceſſarios,quia tunc ex Hiſpania diſcedere minimè ſtatuebat,cõuerteretur,
tonotarium Caracciolum Mediolano Venetias ſuo nomine , vt eum Senatum a
fœdus flecteret , aut ſaltem vt omnes conſilia ſua omnia ad communem Chriſti
pacem ſpectare palam cernerent, ſe conferre iuſſit . At Galliæ regis in Hiſpania
fectio,maxima moleſtia pontificem ac Venetos affecerat: nam quũ Cæſaris ex
ſatis iam eſſet imminutus,quocunq; tandem Italiæ loco regem collocarẽt, Cæſa
eius bene cuſtodiendi neceſſitate valde implicatos fore cenſebant; adeò vt facil
liqua eius liberandi occaſio dari,aut ſaltem eius in Hiſpaniam perducendi diffic
& in Italia retinendi periculo,Cæſar ad communes res honeſta aliqua ratione c
endas cogi poſſet:ſed vbi illum in Hiſpaniam proficiſci , & ipſummet vana ſpe d
ſui in ſecurum carcerem ducendi hoſtibus facultatem dediſſe viderunt,quicquic
retur prorſus in Cæſaris poteſtate eſſe,& in Gallorum promiſſis atq; conſilijs nul
damentum iaci poſſe animaduerterũt:quare Cæſaris autoritate quotidie creſcer
nium rerum leges ab eius curia expectari cœperunt.Nec an (quamuis diuerſas c
ſas)minorem moleſtiam Borbonius atq; Piſcarius , quòd prorex ipſis inſcijs Gal
gem in Hiſpaniam duxiſſet,ſenſerint, ſat ſcio: Borbonius quidẽ,quia quum ob a
cum Cæſare contractam Gallia pulſus eſſet,magis quã quiuis alius omnib.pacis
intereſſe debebat:ideoq́; & ipſe in Hiſpaniam,etſi quòd triremes ex Hiſpania ex
re cogeretur,diutius quã voluiſſet profectionẽ ſuam diſtuliſſet,cõtẽdere decreui
chio aũt ſe tam parui à prorege factum ægrè ferebat; nec ſatis æquo in Cæſarem
erat: à quo merita ſua, & res à ſe in omnibus proximis bellis, & præcipuè in P

ex cuius victoria maiorem solus Piscarius gloriam quã ceteri duces omnes re-
t,præclarè gestas,non quantum erat agnosci censebat: visusque erat illi Cæsar
toriam multis laudibus ac signis proregi acceptam referre; quod quum ferre
ffet,literas ad Cæsarem contumeliarum in proregem plenas scripsit; quibus se
nmeritò ita contemptum fuisse,vt saltem qui huius consilij conscius esset,se di-
on iudicarit,querebatur:etsi is in bello atq; periculis ex ipsius consilio atque ar
es fuissent cõstitutę,non modò Galliæ regem non captum fuisse,sed statim Me-
amisso Cęsaris exercitum Insubriæ defensione relicta Neapolim concessurum
ebat:proregem triumphatum iuisse ob victoriam, in qua ipsum nullam partem
e toti exercitui notissimum esse: qui cum in ipso pugnæ ardore exanimis consi-
pers à multis sæpius auditus fuisset,ea desperatiõis verba proferre: Actum est de
quod si inficiaretur,se id militari iure,armis tueri paratum. Piscarij indignationẽ
t,quòd cum statim post victoriam,ad Carpium eius à Cæsare pro se impetrandi
upandum misisset,id non impetrasset: quia Cæsar quum id ante bienniũ Prospe
umnæ concessisset,se etsi is nunquã eius priuilegium habuisset, Vespasiano eius
Prosperi defuncti memoriam, id quod illi viuo virtutis ac rerum gestarum præ-
tederat,velle conseruare aiebat:quæ ratio quãuis æqua & grata esset;& Marchio
aliã ob caussam,saltem quia totres gestas suas remuneratum iri spem ipsi auge-
ati animi exẽpla placere deberent, ipsi tamen minimè probabatur: qui vt pluri-
tribuebat,sic illum suum animi impetũ ex cupiditate atq; inexplebili in Prospe-
en odio natũ, cuius alteri quãuis iustissimæ rationi anteponi æquũ censebat. Id-
apud Cæsarem,& apud totum eius consilium grauissimæ erant eius quærelæ,&
,tam apertæ tantaq; cũ Cæsaris ingrati animi detestatione eius accusationes, vt
uas res agitandi occasionẽ dederint:ex quibus Cæsari si fortè de nulla præterea
ilia occupanda cogitabat, aliorũ consiliorũ iusta caussa, seu potius propemodũ
tas est oblata:quodsi ambitione ductus,alios fines sibi animo proposuerat, tam
am id pulcherrimo colore tegendi occasionẽ habuit, qualẽ vix optare potuisset,
ia grauissimorum motuum initia fuere,diligentissimè sunt explicãda.Bellũ quod
Decimo regnante ab ipso & Cæsare Galliæ regis Italia pellendi gratia cœptum
ediolanensis imperij Francisco Sfortiæ restituendi nomine fuit susceptũ: & quã-
e caussa,victoria parta imperium cũ Mediolanensi ac ceteris arcibus quũ recu-
sunt,ei fuerit traditum,nihilominus quòd illud regnum tam magnificũ & oppor
esset,timor initio à multis conceptus, Cæsarem ad illud occupandũ aspirare nõ
bat: existimantib. Galliæ regis potẽtiam vt hanc cupiditatem occultaret in caus-
propterea quòd si hoc apertè tentasset,populos qui Francisco Sfortiæ vehemen
eb ant cõmouisset; & totam Italiam,quæ tantũ ipsius incrementũ minimè æquo
esset latura,in se concitasset.Franciscus Sfortia illud imperium,sed cum maxima
e ac ferè intolerandis onerib. tenebat:nam quũ omnis sui à Gallis defendendi
Cæsare eiusq; exercitu sita esset,nõ modò eum vt principẽ suum obseruare,verũ
cum voluntati parere,& eos milites quibus à Cæsare stipẽdia nõ soluebãtur,iam
a à suis per vim atq; ingentes difficultates extorta,iã illis in aliqua Mediolano ex
nperij sui parte pro sua libidine immunes victũ cõparare permissis,fouere coge-
quæ per se grauissima,Hispanorũ auara ac fraudulenta, & quũ ingenia sua osten-
acultas adest,insolentissima natura,intoleranda reddebat: sed tñ à Gallis quib⁹
infensissimi erãt imminẽs periculũ, & hęc tandẽ aliquãdo finẽ habitura spes, vt
es etiã supra vires & plus q̃ fieri posset ferrent,efficiebat.Post Papiensem verò vi-
populi quũ rege captiuo nõ amplius eadẽ imminerẽt pericula,easdẽ tñ calamita
seuerare,ferre iã nõ poterant:ideoq; vel totũ,vel maximã exercitus partẽ ab eius
j finib. amoueri postulabant:idẽ quoq; dux,quũ nihil nisi nomẽ imperij esset exp
nõ quia ne Cęsar, Gallię regis metu liberatus,id ne aut sibi occuparet,aut alicui
ius ex ipso pẽderet cõcederet,metuebat,vehemẽtissimè exoptabat. Quã suspi-
x ipsa rerũ natura natã,verba à prege anteq̃ regẽ in Hispaniã duceret, & ab alijs
nsolenter iactata,& ducẽ ab ipsis contemni, ac vt à Cæsare opprimeretur apertè
significationes nõ parum augebant:& multo magis quòd cũ Cæsar post multam

temporis morã interpositam, eius principatus diploma in proregis manus misis
id duci offerens, in sumptus à Cæsare in eo imperio recuperando ac propugna
ctos, duodecies mille auri pondo certis temporibus solui postulauerat; quod o
graue erat, vt dux ad Cæsarem vt ad mediocrem summam redigeretur confuge
coactus. Hæc autem in caussa erant, vt tam immoderata postulata moræ interp
gratia fieri suspicaretur. Adferebantur præterea ab ijs qui Francisci Sfortiæ cau
cusare nitebantur, multæ aliæ suspicionis caussæ; & præcipuè quòd militum pr
de se capiendo consilia agitasse cognouisset: quamobrẽ ipse à prorege ad comi
dam vocatus, morbo simulato ire recusauerat: atque id ipsum omnibus in locis
bus ipsi uis afferri posset seruauerat: quæ suspicio siue vera siue falsa, in caussa f
pse propterea quòd Hispanorum peditum pars prius cum prorege, alij cum B
in Hispaniam essent profecti, & multi præterea tot prædis ditati, paulatim in v
dilapsi, exiguas copias in Insubria relictas animaduertens, maxima etiam indig
quæ in Piscario apparebat considerata, animoq; vt se hoc periculo liberaret int
exercitum ipsius consensu dissolui posse sperare cœperit. Huius consilij autor f
ronymus Moronus princeps Scriba, eximiæq; apud eum autoritatis, qui ingen
quentia, vigilantia, inuentione, & vsu, & quòd sæpius aduersam fortunam egreg
nuisset, nostra quidem ætate vir insignis ac memorabilis fuit; & extitisset maio
dotibus animi sinceritas, atq; honesti amor aliquanto maior coniunctus fuisset
dicij maturitas vt eius consilia sæpe potius præcipitata impudentiaq; fuissent q
sta & matura: hic Piscarij mente aliquo modo perspecta, eo vsq; sermonib. con
est progressus, vt de illis copijs interficiendis, & de Marchione neapolitanorũ r
do, modò pontifex & Veneti assentirentur, in sermonẽ deuenerit: à quo cõsilio p
suspicione ac solicitudine plenus, Moroni mandato tentatus, se minimè alien
dit: quamuis ab alia parte nõ vt ea consilia aperiret, sed vt si minus res succeder
liquod perfugium pararet, Cæsarẽ beneuolentiæ specie, vt ducũ suorũ animos
ga se affectos retinere niteretur, admonuerit. Veneti se huius rei cupidissimos
runt: & oẽs Galliæ regis matrẽ, quæ iam filio in Hispaniã perducto eius liberan
tiũ non tam facile vt sibi proposuerat, esse animaduertebat, non minus ad id pa
censebant. Nulli dubium est quin hæc cõsilia, si Piscarius in hac cõtra Cæsarem
tione candidè se gessisset, optatũ exitum essent habitura: de quo an ab initio id
probauerit nec'ne, variæ etiam inter Hispanos, & in ipsa Cæsaris aula opinione
pleriq; tempora & rerũ progressus ponderantes, illũ primò reuera cũ alijs con
sed post multis difficultatib. quæ tẽporis progressu exoriri poterãt perspectis, &
rũ assiduis cũ Cæsare colloquijs, & deinde Alenconiæ regis sororis ad Cęsarẽ p
ne territũ, sententiã mutasse crediderunt. Quin nõnulli illũ tam serò Cęsari res
Italia agitari significasse, vt quũ iã ab Antonio Leua & Marino Nageriæ abbate
exercitus procuratore id significatum esset, nemo in aula Marchionis silentiu
miraretur. Sed quicquid tunc fuerit, certum est, illum non multo pòst Ioann
Castaldo homine suo ad Cæsarem misso, ei omnia quæ agitabantur indicasse; e
sensu in eodem negotio tractando perseuerasse; imò vt singulorum consilia e
haberet, eisq; id negandi facultatẽ adimeret, ipsemet ea de re cum Mediolanen
est locutus, & cum Morono sic egit, vt is tantũ cum pontifice, qui paulo antè ip
uenti pręfecturã in perpetuũ dederat, & cui ipse magna amicitia necessitudine
erat, effecerit, vt pontifex Dominicũ Saulium cum literis quibus ei fidem hab
stabatur, ad idem tractandum ad eum mitteret. Summa eorum quæ tractabantu
rat: vt inter põtificẽ, Galliæ regnũ, ac ceteros Italiæ principes fœdus, cuius Pisc
perator esset iniretur, & ipse Hispanico peditatu prius seorsim per varia Insub
distributo, eam partẽ quæ ipsum sequi vellet ad se traheret, reliqui cũ Antonio
post ipsum primũ in exercitu locũ obtinebat, trucidarentur: & omniũ sociorum
ctis virib. neapolitanum regnũ, cuius pontifex iura priuilegio in Piscariũ trãsfe
sibi acquireret. Ad quæ Piscarius se nullã aliã difficultatem interponere fingeba
antequã quidquam moliretur, exploratũ habere vellet, num pontifice iubente,
honoris ac fidei suę macula aggredi posset; qua in re quæstio oriebat, vtri ipse q
nea

olitani homo & ex prima nobilitate erat potius parere deberet, Cæſarine, qui pri-
io à pontifice accepto, id regnum eius beneficio poſſideret; an pontifici, qui quòd
mus dominus eſſet directum in id imperiũ haberet. Qua de re & Mediolani Fran-
Sfortiæ, & Romæ Clementis mandato occultiſſimè, & veris nominibus ſilentio pre
, à peritiſſimis iuris interpretibus reſponſa ſunt accepta. Has contra Cæſarem ſpes
bant reginæ matris promiſſa; quæ Cæſarem in anguſtias vel ſaltem timorem conij-
ea quæ pro filio liberando agitabantur, vtile fore exiſtimans, ſe quingentos cata-
ctos in Inſubriam miſſuram, & magnam pecuniæ vim in belli ſumptus ſuppeditatu
promittens, vt arma caperentur vrgebat: Neq; Moronus ceterorum animos in hac
ntia cõfirmare deſinebat; nam præter quàm quòd quàm facile eſſet, etiam ſine Pi-
ope eum exercitum, qui numero valde erat imminutus fundere oſtendebat, ducis
nomine, ſi Piſcarius in ijs quæ agitata fuerant conſtans nõ permaneret, ſtatim vbi
a parata eſſent, illum & reliquos duces qui quotidie in arcem ad conciliũ ibant il-
nclusum iri promittebat: quæ occaſiones etſi magnæ viderentur, non tamen pon-
m ad arma ſine Piſcario capienda impellere potuiſſent; niſi eodẽ tempore, pecuniã
iã ad quatuor naues inſtruendas miſſam certior factus, ſimul etiã ex Hiſpania Cæ-
in Italiam cogitare indicijs cognouiſſet: quæ res quũ ipſum, tũ ob præſentiũ tem-
ſtatum, tum etiã ob inueteratã Romanorũ pontificũ, quibus nulla res maiorẽ ter-
adferre ſolet, quàm Romanorum imperatorũ cum armis in Italiam aduentus cõ-
dinẽ, mirum in modũ moleſtia afficeret, huic periculo occurrere cupiens, ex Vene
conſenſu clam Sigiſmundũ Alberti Carpenſis ab epiſtolis miniſtrũ, virum prudẽ
& cui pontifex plurimũ fidebat, in Galliã, ad hæc cũ regina quæ agitata fuerant cõ-
nda miſit: ſed is per diſpoſitos equos contendens noctu à latronibus prædæ cupi-
, prope Iſeum lacũ in agro Brixienſi fuit interfectus: quod cũ per multos dies oc-
ſimũ fuerit, pontifex illũ clam aliquo in loco Cæſarianorũ ducũ, & fortaſſe etiam
rij ipſius, cuius fides ob varia impedimenta quæ interponebat; haud mediocriter
cta eſſe incipiebat, inſidijs captũ fuiſſe, non parũ eſt ſuſpicatus. hoc rerũ ſtatu, alla-
ſt diploma à Cæſare Lopæ Vrtado datum, qui in Sabaudia morbo detētus, ſtatim
propriũ nuntiũ, vnà cum literis quib. Piſcarius, qui vt in eadẽ ſimulatione cũ alijs
uerarет, etſi ſtatim demandatũ munus ſumpſerit, id ſibi parũ gratũ eſſe finxit totius
tus pfectus inſtituebatur; & mandatis ad Protonotariũ Carracciolũ, vt Cęſaris no
Venetias iret, quo eũ Senatũ ad nouũ fœdus induceret, vel ſaltẽ, vt omnibus notũ
Cæſarẽ pacẽ cum omnib. cupere, Mediolanũ miſit. Franciſcus Sfortia, qui iã in nõ
orbum inciderat, diploma accepit, & 500 auri libras dedit; nec tamẽ ideo cœpta
iſcario cõſilia prætermiſit. Variæ fuerunt de hoc facto ſententiæ: ſincérene egerit
, an artificioſè: multi enim illũ verè animo ad Italiã metu liberandã conuerſo fuiſ-
liderunt; alij verò illum nouorũ motuum timore, homines varia ſpe ſuſpenſos re-
diplomatis conceſſione, ac exercitus abducẽdi mandato, Italiæ tantopere grato
ittendo, tẽpori ſeruire voluiſſe; clàm verò ducib. ſuis ne copias abducerent man-
unt ſuſpicati. Nec defuerunt poſtea qui illum iã à Piſcario de Moroni conſilijs cer
factum, ideoq; non vt id fieret, ſed vt aliquam iuſtam defenſionẽ haberet, & hac
ortalium animos tandiu, donec ad cogitata ſua perficienda oportunum tẽpus na-
deretur conſopiret, ſic mandaſſe arbitrati ſint. Qua in varietate opinionum quum
itatem indagare, pręſertim cum an eo tempore quo Ioannes Baptiſta Caſtaldus à
io ad coniurationem indicandam miſſus ad aulam peruenit, Lopes adhuc miſſus
gnoretur, admodum difficile ſit; Cæſaris tamen poſt id tempus multis in rebus a-
bus ponderatis, proculdubio meliorem mitioremque interpretationem pro vera
, minus periculoſum ſit. Piſcarius interea Moronum ac ceteros eadem ſpe foue-
nihilominus rem varijs coloribus protrahere, ad quod occaſionem ei dedit Me-
enſium ducis tam grauis morbus, vt omnes eum moriturum certò ferè exiſtima-
m quum omnes duces ſi id contingeret, illud imperium ad Cæſarem tanquã ad
um dominum redire debere aſſererent, non modò exercitum amouere ei non
verùm etiam duo præterea Germanorum peditum millia accerſere, & vt maior
us paratus eſſet, mandare fuit coactus: quo fiebat vt quum exercitus in Inſubria

tam potens esset, eum dissoluere aut lædere non posset; quare se coniurationis
lia vbi primùm occasio rediret perfecturum aiebat, quæ dum expectatur, se max
pontificis rationem habere præ se ferens, milites de quibus pontifex grauiter
batur, à pontificij imperij finibus amouit. Sed eodem tempore nouus in Hispa
sus obortus omnia ferè immutauit: quoniam Galliæ rex maximis molestijs cu
plenus, cum frustra Cæsaris præsentiam exoptasset, morbo in Madrilij arce corr
in tantum vitæ discrimen est adductus, vt medici eius curæ præfecti Cæsari se
sus de eius salute, nisi ipsemet ad eum consolandum, eique libertatis spem facie
veniret desperare significauerint: quo cum Cæsar iturus esset, princeps scriba iu
præfectus quem Magnum Cancellarium vocant, id dissuasit, cum diceret, nisi eo
ad eum iret, vt statim & sine pactione eum liberum esse vellet ex ipsius dignita
esse; & nisi id faceret, eam humanitatem non regiam, sed mercenariam fore; eiusd
nandi desiderium, non ab eius salutis amore, sed à propriæ vtilitatis studio (ne vic
eius morte fructu quem ex victoria sperabat priuaretur) proficisci: consilium pro
bio memorabile, & tanto principe dignum: nihilominus alijs secus suadenti
eum Pegasis conuolauit: sermo fuit breuis, quòd rex iam penè ad extremum erat
ctus: sed benignis verbis & certissima eius vbi conualuisset liberandi spe plenus
quid autem in caussa fuerit, siue hæc consolatio, siue quòd iuuentus ipsa per se
morbi naturam superarit, pòst ita conualescere cœpit, vt quamuis serius ad pri
valetudinem redierit, tamen intra paucos dies periculo sit liberatus. Sed nequ
cultates quæ in Cæsaris animo conspiciebantur, neque spes ab Italis factæ, Alen
in Hispaniam profectionem impedierant: quia nihil Gallis difficilius erat, quàn
cum ijs qui regem ipsis restituere poterant consilia prætermittere; nihil Cæsari fa
cum ijs qui regem ipsis restituere poterant consilia prætermittere; nihil Cæsari fa
quàm Gallos spe fouendo ab armorum consilijs remouere: & hac arte Italos, it
hil noui moliri auderent ancipites retinere; sicque nunc remittendo, nunc intend
omnium animos confusos & implicatos tenere. Alenconia grata humanitate a
Cæsare fuit accepta, sed facta dura difficiliaque extitere: quarto enim Octobris di
de ipsius sororis viduæ cum rege connubio est alloquuta; ad quod Cæsar se id a
Borbonij consensu facere non posse respondit: reliqua ab hominibus vtrinqu
delectis, Cæsare sibi Burgundiæ ducatum tanquam proprium restitui pertinaci
stulante, Gallis verò nõ aliter nisi vt eam dotis nomine acciperent, aut vt iure ad
illorum spectaret cerneretur assentientibus, tractabantur: in ceteris facilè conuer
sed quum in Burgundiæ rebus tantopere discreparent, Alenconia tandem sine al
ctu, nisi quòd fratris videndi facultatem habuit, in Galliam redijt: at rex in eius d
quotidie magis libertatis recuperandæ spe imminuta, vt suo nomine matrem con
que vt Galliæ regni vtilitati, sui, quasi non amplius viueret, nulla habita ratione, d
ter consulerent moneret, ei mandasse fertur. Nec tamen ob eius discessum, pacis
tium prorsus agitari desijt: ibi enim Parisiensis Senatus princeps, Ambronijque a
bæ episcopi, qui antea quoque id tractarant, quanquam leui perficiendi spe re
runt: nam Cæsar, nisi Burgundia restitueretur, nullas leges admittebat, & rex nisi
ma necessitate cogeretur, id concedere recusabat. Hoc tempore Saluiatus car
pontificius legatus ad Cæsarem venit, vbi maximo honore à Cæsare acceptus, n
ta sua explicabat: in quibus præcipuum erat, vt fœderis capita à prorege promis
firmarentur, atque etiam vt Mediolanensium duci communis securitatis gratia
ma traderetur, hortabatur; sed prorex ipse Regium ac Ruberiam pontifici restitui
debat: cuius consilio & spe Ferrariensis dux caussæ suæ pro seipso apud Cæsarem
dæ cupidus, inducijs cum pontifice in sex menses constitutis, ad Galliæ regni fin
vlterius progrediendi animo est profectus: sed regina matre ei publicã fidem den
te, tandem Ferrariã redijt. Agitabatur quoq; inter pontificem & Cæsarẽ vt de ma
nio cum Lusitaniæ regis sorore contrahendo legibus solueretur: quod Cæsar qu
Angliæ regi se nullam aliam quàm eius filiam vxorem ducturum, iureiurando o
xisset, contrahere decreuerat: qua in re concedenda pontifex tardius procedebat
ei à plerisq; esset persuasum, huius rei impetrãdæ desiderio, Cæsarẽ ad ea quæ cu
in ijs quæ tunc agebãtur cõcedendis faciliorẽ futurum: addebantq; imprudentis
b

n cum eo esset gerendum, tantæ pecuniæ quantam hoc matrimonio consequtu-
set cumulandę ei facultatem concedere: quoniam Lusitaniæ rex ei nongenta au-
m numûm milia pollicebatur; ex quibus quæ Cæsar mutuo acceperat, detractis,
nimum 500 millia ad eum peruentura credebantur; pręter 400 millia quę eius po-
eneficij nomine, quod ipsi seruitium appellant, se daturos promittebant; quod o-
sorummet populorũ voluntate, vt regũ suorum inopiã subleuarent cœptum, in de
subsidiũ erat redactum: ad hæc rursum alia 400 millia, si cum hac matrimonium
aheret, dono pollicebantur: At pontifex Suessani ducis Cæsarei oratoris importu
repugnare non poterat: in eo enim ferè consilia factis repugnabant: nam quũ su-
natura à quauis re in alicuius gratiam concedenda esset alienissimus, nõ tamen cõ-
r denegare, aut difficultates interponere nouerat, sed sæpius voluntatẽ suam eorũ
etebant flagitationbus vinci patiebatur; ita vt sæpius metu potius quã vt gratifica-
concedere videretur: neq; hac in re ea cõstantia, aut maiestate, quã ipsius dignita-
plitudo, & rerũ de quib. agebatur magnitudo postulabat, vtebatur: quod quidẽ &
re vsu venit; vt proprię vtilitatis studio, cũ eius facilitate pugnãte, illud onus (quẽ-
dum sæpe solebat) cui ferendo frons ne an verò animus impar esset nescio, alteri
fuit; ac eius priuilegij quòd Cæsar petebat monumẽtũ ad Saluiatũ cardinalẽ cum
modi mandato misit, vt si res suæ cum Cęsare, ita vt spẽ fecerat succederent, statim
eũ peruenisset traderet; sin secus, retineret; qua in re, vt suo loco dicetur, minister
no neq; neruosior, neq; cõstantior fuit. Sed dũ cardinalis potificis negotia cũ Cæ-
ona vt videbatur perficiendi spe tractat, longè ab his diuersa in Insubria contige-
iam quum Mediolanensium dux ex morbo ita conualuisset, vt saltem celeris mor-
iculo liberatus crederetur, Piscarius, qui per eundem Castaldum, vt his periculis
ione quam magis opportunam censuisset occurreret, mandatum à Cæsare acce-
, Mediolanense imperium occupare statuit; idq; eo colore, quòd dux ob consilia
Moronum agitata, priuilegij iure excidisset, & beneficium ad Cæsarem supremum
num recidisset. Itaq; cum Piscarius Nouariæ quamuis non leui morbo oppressus
& exercitus partem Papiæ, ac Germanos prope Laudem, quas ciuitates muniri
erat haberet, repentè reliquas copias quæ in Taurinis erant & Salutiarum finibus
eas regiones statim post victoriã occuparant) milites per vniuersum Mediolanen
erium distribuendi specie, Nouariam accersiuit: Eò & Moronum, in quo rei sum-
a fuisse dici potest, venire iussit: constabat enim illo capto Mediolanensium du-
tris & consilio spoliatum nihil repugnaturum; qui si liber esset, vereri posset, ne
o, vsu rerum, & autoritate, consilia sua impediret: necesse etiam erat Cæsarem
num omnium consiliorum autorem atque instrumentum, quo ipsius confessio-
mina quæ Mediolanensium duci obijciebantur constarent, in potestate sua habe
difficilius fato vitari potest: nullum contra fatales morbos remedium valet. Po-
am Moronus animaduertere consilia cum Piscario agitata vana esse; se omnibus
nis militibus inter quos iam multi de ipsius dubia fide sermones ferebantur, in-
esse: & Antonium Leuam sibi palam mortem minitari nouerat: illum quanti in-
et si caperetur non cogitasse; quo in statu esset Mediolanensium dux tunc inutilis
quam mortuus non vidisse, minimè credibile est: inter ipsos iam ante multos dies
suspensa, & suspicionibus plena erant: ne iret omnes suadebant: ipsemet anceps
uit; & nihilominus siue Piscarij simulationibus atq; artibus, quasi præstigijs adhuc
retur; siue magna quam sibi cum eo contraxisse videbatur necessitudine fretus,
us fide quam post se ipsius literis accepisse dixit nixus, siue, vt verius dicam, ea ne
te quæ renitentes rapit tractus, ferè ad apertum carcerem ire decreuit: quod mi-
dem eo magis mirum videbatur, quòd memoria tenebam Moronum Leonis tem-
mihi sæpius in castris dixisse, neminem in Italia esse Piscario aut inuidum magis,
rfidum: acceptus igitur ab illo fuit benignè, & soli in cubiculo de primis consilijs
panis atque Antonio Leua trucidandis, sunt loquuti; sed eiusmodi in loco, vt An-
, quem Piscarius post aulea occultauerat, omnia audiret: à quo, vbi à Piscario di-
quod fuit XIIII Octobris die captus, & in Papiensem arcem missus fuit: quo ipse-
scarius cum ijsdem de rebus, de quibus simul erant colloquuti, interrogatum iuit;

vbi Moronus omnem coniurationis ordinem exposuit,& Mediolanensium ducē
potissimum querebatur vt omnium rerum conscium accusauit.Morono in carcer
iecto, Piscarius in cuius potestate iam erant Lauda & Papia, à duce vt Cæsaris i
securitatis gratia, sibi Cremonam,& Tretij,Leuci ac Picighitonis arces,quæ pro
quòd ad Abduam sint, Mediolanensis imperij ianuæ censentur, tradi iuberet:his
ptis se nihil amplius noui moliturum promittens, petijt: quæ dux quòd omnibus
esset spoliatus, consilio ac spe destitutus,statim ei tradi iussit:his acceptis Mediol
vt aiebat, cum eo loquendi gratia intromitti postulauit: quod eadem facilitate
permissum: Mediolanum verò ingressus, vt sibi Cremonensem arcem tradi cur
se de Mediolanensi arce propterea quòd id,cum ipsemet in ea ageret,minimè de
non idem postulare, sed id solùm, vt Cæsariani exercitus securitatis gratia, dux
fossa includi permitteret. Ioannemangelum Riccium quoque ipsius ducis ab ep
& Politianum itidem Moroni amanuensem, vt de criminibus ipsi quòd contra
rem consilia agitasset obiectis inquiri possent, sibi tradi postulauit. Ad quæ dux
diolanensem & Cremonensem arces Cęsaris,cuius semper fidissimus cliens fuis
mine,& ex eius voluntate obtinere, easque nemini,nisi prius eius voluntate pers
quam vt clarius cognosceret statim proprium hominē, modò per ipsum tutò po
eū esset missurus,traditurū: nec vt interea in arcē includeretur sibi æquū videri; i
eā vim quocunq; modo posset propulsaturū, Ioāneangelo propterea quod ipse
grauium rerum suarū esset instructissimus,nec alius secum minister tunc esset, op
bere:ac multo magis sibi Moroni ministrū necessarium esse,vt eum corā Cęsare s
& hac ratione eius herū dum ipse morbo affligaretur,multa suo nomine,se pror
scio agitasse,posset demonstrare,quæ nisi hoc instrumento innocentiā suam ac M
cōsilia à suis diuersa & separata esse probaret,sibi obesse possent.tandē post mult
citroq; literis cōsignata responsa & attestationes,Piscarius populū Mediolanens
uitum incredibiliq; omniū dolore fidelitatis vinculo,ac sacramēto Cęsari obliga
uersam Insubriā magistratus Cęsaris nomine cōstituit,& Cremonensem ac Medi
sem arces fossis & munitionibus cingere cœpit:in Mediolanensi verò dux maxim
tificis ac Venetorū cohortationibus & promissis fretus, cum 800 delectis peditib
secum haberet, & tantū cōmeatum quantū temporis exiguitas patiebatur,impor
manere statuit.Nec quantū potuit tormētis septa quæ extra vrbē longius ab arce
Prosper Columna fecisset ducebātur,prohibere destitit.Ea res,& quidē iure,Ital
uersam,quæ se quotiescunq; Cæsar Mediolano & Neapoli potiretur,in manifestā
tutem ruere animaduertebat,terruit: maximè verò pontifici,quòd ea cōsilia qui
modò de Mediolano liberando, verùm etiā de Cæsaris exercitu perdendo ipsun
rem regno neapolitano spoliando egerat, detecta videret,molesta fuit.Piscario
tasse apud Cęsarē gratiā conciliauit;sed apud ceteros omnes æternā ignominiā,n
dò quia plerisq; ea opinio inhæsit,illū initio à Cęsare deficere voluisse;verùm eti
etsi semper ei fidelis fuisset,illud magnę infamię videbatur,eū homines excitasse,
simulatione & dolis ad ea cōsilia agitanda allexisse, vt ea pòst in lucē proferendi
tētiæ suæ aliorū delictis q̄ ipse blanditijs & artibus suis procurasset, augēdæ occ
haberet. Hæc rerum mutatio pacis de qua Carracciolus apud Senatum venetū a
spem difficiliorem reddidit:quæ iam eò erat perducta,vt à pristino fœdere ijsdē l
renouando haud procul esse videretur,ea conditione vt Cęsari pro ijs quæ hacten
præstitissent, 800 auri libras,pecuniæ in posterū suppeditandæ petitionibus pror
clusis,persoluerent.Sed Mediolanensis casus eum Senatum maxima ambiguitate
uit:hinc enim se solos in Italia cōtra Cæsarem,cum belli intra imperij sui fines,vt
rius minabatur,& iam aliqui apparatus conspiciebantur,gerendi periculo,relinq
lestissimū eis erat; illinc se nō minus quòd suo fœdere Cæsaris ad illud imperium
tot eius regnis & alijs opportunitatibus adiunctum, ad se cum tota reliqua Italia
mendos gradus erat,prorsus occupandum, vires augere viderent:neq; Baiucens
scopus à matre regina ad fœdus cum Italis contra Cæsarem moliendū missus,vel
ter eis idem suadere cessabat: qua in ambiguitate, conuentus illorum crebri erat
ancipites varijsque sententijs referti; & quamuis pacem admittere, quia præsenti

amouebat, quo fiebat vt in tempore & occasionibus, quas resp. quæ cum principi-
omparatę immortales sunt, spem collocare possent, magis ex ipsorum consuetudi-
set, nihilominus Cæsarem in Mediolanensi imperio pedem figere, & Gallos omni
ris in Italia contrahendi spe excludi, ipsis quoq; nimis graue videbatur: ideò tan-
quum sese nulli rei obstringere statuissent, Caracciolo responderunt, suas præteri-
tiones quantopere semper Cæsaris, cum quo eo tempore, quo vt omnibus notum
ipsorum cum Gallis societas maximi momenti fuisset, fœdus iniuissent, amicitiam
tauerint cunctis mortalibus fidem facere, & ipsum quoque qui fœderi feriendo in
erat, optimum eius rei testem esse, seq; semper in eadem sententia permansisse, &
maximè persistere, sed tanta rerum mutatione in Insubria facta, quum præsertim
um cum Cæsare fœdus, & tot alios motus superioribus annis in Italia factos, nul-
lium, nisi vt Franciscus Sfortia Insubrię imperio potiretur, vt quod Italiæ libertatis
itatisq; præcipuum esset fundamentum, finem habuisse, memoria tenerent, se ne-
iò anxios detineri; itaq; rogare se Cæsarem, vt seipso in hoc, bonitateq; sua confer
hanc nouitatem tolleret, ac Italiæ quietem quemadmodum poterat confirmaret:
si faceret, ipsos semper & autoritate & viribus ad hanc sanctam propensionem se-
dam paratissimos esset inuentutus; neq; vnquam vt ab ipsis aliquod officij genus,
d publicum bonum, quàm ad priuata eius commoda desiderare posset, essent cō-
ri: quod responsum etsi nullam rei perficiendæ spem contineret, non tamen bellū
rit, quia Piscarij ægritudo quotidie crescens, & totius Mediolanensis imperij prius
pandi, eiusq; probè firmandi studium, & quod Cęsar prius tot alia quæ in manibus
ret perficere vellet, tam grauem expeditionem inchoare non patiebantur. Interea
onius ad Cæsaris xv Nouembris die peruenerat: de quo illud silentio minimè est
reundum; quòd quamuis à Cæsare, quàm fieri posset humanissimè & maximo ho-
fuerit, & vt sororis suę vir, acceptus, nihilominus omnes proceres, qui alioqui vt fit
js rebus, principis sui exemplum sequi consueuerant, ab eo vt ab infami homine
rij regis proditorem apellantes abhorruisse; ita vt vnus ex illis, cum Cæsaris nomi-
domum suam illi inhabitandam commodaret, ab eo petitum esset, Castellana ma-
imitate, se Cæsari quod vellet denegare non posse; ceterum sciret se illam vbi Bor-
us discessisset, quasi Borbonij infamia contaminatam, & quæ ab honoratis viris in
aretur indignam responderit. Honores autem à Cæsare Borbonio exhibiti, Gallo
netum augebant: qui cum hanc ob caussam, tum ob Alanconiæ sine fructu reditū,
m in pace quamuis de ea semper per proprios homines quos apud Cæsarem ha-
it ageretur, spem ponentes, quantū poterant vt fœdus cum pontifice cōtraherent,
ant: ad quod Angliæ regis autoritas cohortationesq;, & Venetorū crebræ ac vehe
es preces, & alia quoq; proculdubio magna occasio accessit: nam per eos dies ni-
n initio Decēbris, Piscarius fortasse iusto Dei iudicio, qui eum eius seminis quod
malitia proseminauerat, fructu frui non est passus, interijt. Erat hic ex Auala fami-
gine Catelanus; cuius maiores cum Alfonso Aragonio, qui primus ex ea familia
m neapolitanum occupauit, in Italiam venerant; & à Rauennensi pugna, in qua
scens captus fuit, initio facto, omnibus bellis ab Hispanis in Italia gestis interfue-
eò vt ætate iuuenis cum tricesimum sextum annum non excederet, iam rerum vsu
esset, ingeniosus, animosus, admodum vigilans, & callidus, magnamq; apud Hi-
um peditatum, cui diu præfuerat, existimationem & beneuolentiam sibi concilia
eò vt & Papiensis victoria, & omnes ab illo exercitu iam ab aliquot annis præcla-
tę res, eius potissimum consilio & virtute gestæ fuerint: magnus quidem belli dux,
ii artibus, & simulatione res suas commendare, atq; augere satis nosset: idemque
, insidiosus, malignus, minimè sincerus; &, quod se exoptare sæpe dicebat, dignus
tius in Hispania, quàm in Italia natus esset. Itaq; eius obitus eum exercitum apud
tantam sibi gratiam existimationemque conciliauerat, vehementer consternauit;
tantæ autoritatis virtutisq; imperatore extincto, eius longè facilius opprimendi
ecit: ideirco ij qui fœdus iniri cupiebant, vehementius apud pontificem instabāt;
n minor erat eius cunctatio, & iure quidem: vtrinq; enim validissimæ rationes, &
uemuis vehementem ac pertinacem hominem, nedum Clementem qui in rebus

suis semper tardus & anceps fuit,ambiguum reddere possent,pugnabãt.Nulla am
à Cæsare quæ Italiam periculo liberaret deliberatio expectabatur: Mediolanensi
occupandę cupiditate ardere cernebatur: qua occupata,ceteri omnes ac pręferti
tifex,qui debile imperium inter Galliam cisalpinam & regnum neapolitanum p
haberet, manifestæ prædæ relinquebatur; quòd si in illius potestate esset eum
mere,ne id vel ambitione quæ Cæsarum naturæ contra pontifices ferè est insita;
riculi à se remouendi, vel quum, vt verisimile erat, ob consilia cum Piscario agit
& suspicione plenus esset,vlciscendi desiderio facturus esset, magnopere metue
erat:Iam si huius periculi arcendi necessitas magna erat,eius quoq; perficiendi fa
tes & spes minimè leues videbantur: nam aut id tam potenti fœdere ac societate
endum erat,aut de eo omnis in perpetuum spes abijcienda. Galliæ regnum quing
cataphractos, & in singulos menses vigente bello quadraginta aureorũ numûm
promittebat;quibus decem Heluetiorum millia conscribenda dicebantur. Vt po
& Veneti mille & octingentos cataphractos, viginti peditum millia,& duo milli
armaturæ equitum conscriberent: Veneti & Galli magna classe, vt Genuam aut
neapolitanum inuaderent,agebatur.Regina mater se statim magnis copijs vt Cæs
militem nec pecunias in Italiam mittere posset Hispaniæ finibus bellum illatura
licebatur: exercitus in Insubria relictus minimè magnus erat,neq; Piscario defun
autoritate qua solebat duces habebat;quoniã Borbonius & prorex in Hispania e
deniq; commeatus copia aderat: populi ob ducis sui desiderium, & intoleranda
ctiones quæ à militibus,tum in ipsa vrbe, tum etiam in vniuerso Mediolanensi in
fiebant,infensissimi: Cremonẽsis ac Mediolanensis arx in ducis potestate:& Ven
rariensiũ quoq; ducẽ,modò Clemens ei Regiũ,quo nihilominus potiebatur cõce
vnà facturũ spem faciebant. Ab altera verò parte dubitationẽ mouebat hostiũ call
virtus; qui cũ opus esset diu parua pecunia vitam trahere, & multos labores incõ
que perferre assueti: oppida quæ tenerent, munita, & eiusmodi vt cum in plani
sent, melius muniri possent;in quibus se tandiu tueri possent,donec auxilia ex G
nia acciperentur eiusmodi,vt vniuersum bellum ad vnius prælij fortunam reuoca
esset: fœderatorum milites,non alios quàm tyrones,& exiguæ virtutis,si cum illo
tu veterano & in tot victorijs enutrito esse posse:Imperatore quoq; opus esse, qu
tuanus marchio,qui tunc pontificijs copijs præerat,tanto oneri ferendo impar es
que Ferrariensium,Vrbinatiumúe ducum,qui tot iniurijs affecti fuerant,quibus
tificis potentia grata esse non poterat,fidei tantam rem committi posse:obtusa pe
se pontificiorum pariter ac Venetorum arma; quòd si singulorum per se arma es
ualida, quanto magis simul coniuncta?in fœderatorum exercitibus nunquam n
ria eodem tempore suppeditari; in tam varijs autem studijs, vbi variæ sunt cupi
& varij fines,facilè perturbationes,iras,molestias ac suspiciones exoriri;ac deni
quam alacritatem ad fortunæ auram cum se propiciam ostẽdit fortiter sequenda
que animum ad eandem aduersam constanter perferendam adesse:quod autem
mam in hac re difficultatem & timorem adferebat, erat suspicio,ne Galli quotie
Cæsar se in angustias redactum cernens, regis ipsorum libertatem eis offerret,n
do à fœdere discederent, verùm etiam ei contra socios opem ferrent: & quam
gliæ rex illos pacem non inituros pro illis fidem suam obstringeret,& vt Romæ,F
tiæ,aut Venetijs in trimestre tempus stipendijs fideiussores darent ageretur,null
huius suspicionis tollendæ ratio inueniebatur: nam quum ipsi nihil præter regis
tatem spectarent,eosq; ad bellum nisi concordię spe destitutos minimè propens
constaret,verisimile videbatur, quotiescunq; Cæsar cum illis vellet concedere,
omnibus alijs rebus anteposituros; imò quo maiores essent sociorum apparatu
res,tanto facilius Cæsar pacem cum Galliæ rege contracturus animaduertebatur
que fœdus ad bellum, in quo magni sociorũ apparatus tam obesse quàm prodess
sent gerendum inire,periculosissimum videbatur.Pontificem vndique principum
ti & procuratores exagitabant; sed nec minus ipsiusmet ministri; quoniam eius d
ci & Senatus inter se diffidebant; in quo singuli tanto minore verecundia, quan
iorem sibi apud illum autoritatem arrogauerant, propria studia sequebantur:&

tempus magna ex parte ab ijs qui ex ipsius nutu penderēt,& nihil aliud quàm mi q; domini voluntatis & mandatorum exequutores esse debebāt, gestari assuetus uod vt vnà cum multis alijs rebus quæ acciderunt intelligatur, altius repetenda atio. Leo qui primus sacrosanctam dignitatem in Mediceam familiam intulit,& æ purpuræ honore tandiu se,eam atque familiam quæ ex loco excelso in imum eciderat sustinuit, vt secundæ fortunæ reditum expectare potuerint, homo fuit liberalitatis,si tamē hoc nomē ei profusione,quæ omnem modum excedit con- potest: in hoc homine pontificatum adepto tanta magnificentia,splendor,& ani erè regius eluxit, vt vel in quopiam qui longa serie à regibus & Cæsaribus genus t,mirum videri potuerit:nec pecuniæ solùm prodigus,verùm etiam omnium eo- unerum quæ in pontificis potestate sunt,quæ tam immodicè conferebat,vt sacro n autoritatem contemptibilem faceret, curiæ morem perturbaret, & ob nimios us,semper nouas pecuniæ eliciendæ rationes inuenire cogebatur. Huic tantæ fa- adiuncta erat summa simulatio,qua initio pontificatus sui omnes circumagebat e vt optimus princeps videretur effecit; non de Apostolica bonitate dico,quo- n nostris deprauatis moribus,tunc in pontifice probitas laudatur,quum ceterorū um nequitiam non excedit:sed ipse clemens,omnes iuuandi cupidus, & ab om- quæ aliquem possint lædere alienissimus habebatur. Hic inter alia in quibus ma- elicitate est vsus,non parum propiciam habuit fortunam, quòd Iulium Medicem lem suum quem ex Rhodio equite, quamuis non legitimis natalibus esset ortus, tificū collegium cooptauit,apud se habuerit:nam quum Iulius natura grauis,dili- n negotijs assiduus, à voluptatibus alienus esset,omnibusq; in rebus ordinem & n seruaret,& omnia grauia pontificatus negotia Leonis voluntate in manibus ha multos errores qui ex illius largitate facilitateq; proficiscebantur,sustinebat mo- turq;:& quod maius est,ceterorum pontificum fratrum,atq; nepotum cōsuetudi lecta,Leonis honorem magnitudinemq; adminiculis,quæ sibi post eius mortem profutura anteponens, ita ei fidelis, & obsequens erat, vt reuera alter idem esse tur:quamobrem semper magis à pontifice prouectus fuit,eiq; quotidie magis ne- concredebat: quæ in duobus natura vsq; adeò inter se diuersis positā,quam duo- ontrariorum temperamentum nonnunquam bene simul cōueniat, ostendebant: ssiduitas,diligentia,ordo,morum grauitas, cum illius facultate largitas,volupta- ilaritate permixta;quę in caussa erant vt multi Leonem à Iulio gubernari,ipsumq; anto oneri sustinendo imparem esse; neq; talem vt cuiquam obesse studeret, sed pontificatus commodis perfruendi cupidissimum: in Iulio autem contrà animū, onem,rerum nouarum cupiditatem esse crederent:adeò vt omnia seuerè acta,o- notus, omnes expeditiones quæ Leonis tempore sunt factæ,Iulij qui homo ma- magno ingenio & animo præditus habebatur,impulsu fieri censerentur; quæ i- rtutis opinio, post Leonis obitum confirmata auctaq; fuit:propterea quòd con- dduersarios quos habuit, & in tantis difficultatibus, tanta cum dignitate res suas erit,vt ferè pontifex videretur;tantamq; sibi apud multos cardinales autoritatem auit,vt bis 16 suffragiorum dominus conclaue ingressus, tandem quamuis ple- & præsertim seniores repugnarent, pòst Adriani obitum,biennio à Leonis morte m exacto,pontificatum sit adeptus;quod tanta expectatione inijt,vt cōmuni ho- iudicio,omnium qui ad eam vsq; diem in ea sede fuissent pontificum maximus, gè maiora quàm quisquam alius gesturus crederetur. Sed quàm vana fuerint de & illo iudicia mox cognitum est; quoniā Clemens, multa in se habuit ab ijs quæ es antea opinabantur diuersa:neq; enim aut ea rerum nouarum cupiditas,aut ea magnitudo,& generosorum magnorūq; operum studium quę pleriq; putarāt, in bant; & apud Leonem potius eius cogitationū perficiendarum minister, quàm orū & voluntatis autor atq; inuentor fuerat: & quamuis ingenio maximo & om- umanarū mira cognitione esset præditus,id tamē in deliberando & perficiendo tendebat. quoniā non modò animi infirmitate,quę in eo haud parua fuit,& sum- vitandorum cupiditate; verùm etiā quadam hæsitantia & confusio naturæ ipsius bi ad ea quæ procul iam sæpe præuiderat,ponderarat,ac penè cōstituerat, decer

nenda veniebat,ferè suspensus& anceps erat:quo fiebat,vt quæuis vel minima
cens oblata,quòd vis leue impedimentũ in statuendo,seu quod iam statuisset,o
obiectum,eum in eandem ambiguitatẽ in qua antequam quidquã decerneret
rum conijcere posse videretur:semper enim re iam cõstituta consiliũ à se reiect
fuisse videbatur:nam cũ ei solæ rationes illæ quas reiecerat ipsi tunc obseruare
rationes quib.motus sic decreuisset,quarũ cõtentione & cõparatione contrari
dus leuius redderetur,minimè in mẽtẽ reuocabat:neq; ex eius quod sępe frust
set recordatione,ne improuiso metu obrueretur,vel vsu magistro cauere didic
in implicata natura,& perturbata rerũ administrandarũ ratione,dum sæpe num
ministris transportari sinit, potius ab eis duci quàm consilium capere videbat
quos in summa apud illum autoritate fuerunt, Nicolaus Scombergius Germa
Ioannes Matthæus Gibertus Genuensis: illum pontifex obseruabat,& penè m
hunc sibi gratissimum admodum diligebat:ille Hieronymi Sauonarolæ autorit
quutus, dum iuri operam daret,ei sodalitati se addixit,quæ prædicatorũ appell
pòst sodalitate relicta,nomine tamen & pallio retento, ciuilibus negotijs se tra
hic in puerili ætate religioni deditus,sed pòst,patris autoritate(quamuis spurius
licta,eam sectam prorsus & nomine & vestitu repudiarat. Hi igitur,& dum cardi
set,& ipsius pontificatus initio concordes, pontificem ex arbitrio suo guberna
pòst quum siue ambitione siue naturæ diuersitate inter se diffidere cœpissent
perdiderunt, & obcæcarunt: quoniam Nicolaus siue nationis suæ vinculo,siue
alia de caussa, Cæsaris studiosissimus, & natura in suis opinionibus,quæ sæpe à
rum hominum sententia diffidebant,pertinax,tam immodicè Cæsaris rebus fau
sæpe pontifici tanquam magis aliorum,quàm ipsius vtilitatis amans suspectus f
ter re vera neq; alium amans, neq; alium dominum agnoscens, sed natura in re
vehemens, quamuis Leone regnante Gallorum acerrimus hostis fuisset,ac Cæ
bus fauisset, Leone defuncto prorsus sententiam mutauerat:quare cum hi duo
tissimi ministri apertè inter se diffiderent,neque maturè res administrarent, pon
honoris rationem haberent, eiusq; tarditatem & ambiguitatem toti aulæ nota
rent,apud plerosq; mortales eum contemnendum ac penè ridiculum reddeba
cum ipse suapte natura anceps esset,& in tam perplexa difficilique deliberation
qui eum in re explicanda iuuare debebãt,magis dubius redderetur,ipsemet qu
teret ignorabat:tandem potius quia aliquid erat necessariò constituendum quà
sententia firmoq; iudicio,pręsertim cum eo esset redactus,vt etiam nihil decern
creti speciem præ se ferret, ad fœdus ineundum, & simul cum alijs bellum con
sarem gerendum inclinauit. Conuenere igitur,& fœderis leges scripto explica
que aliud, nisi vt sancirentur deerat, quum Erreram Commendatorem(est id i
stri ordine dignitatis & præfecturæ nomen)à Cæsare missum,qui se statim & citr
moram, cum gratis & bonis nuntijs adfuturum nunciabat, Genuam peruenisse
est factus: eum igitur legatis quibus fœderis eodem die sanciendi certam spem f
grauissimè expostulãtibus expectare statuit:illius aduentus caussa fuit,quòd Cæ
eiusmodi mandata Piscario dedisset,vt saltem in eius arbitrio esset Mediolanen
rium occupare, ne hanc ob caussam noui in Italia motus existerent veritus,fœd
gotium cum Saluiato legato ita tractauit,vt fœdus inter ipsos (pontifici tamen
bandi facultate relicta)fieret: in quo ei in Regij & Ruberiæ restitutione mos ger
& Mediolanensium ducis conseruatio propugnatioq; includebatur,quæ Clem
tissimum exoptauerat; sed ea lege expressè adiecta,ne si is moreretur,illud impe
bi retinere,vel archiduci fratri suo tradere ei liceret;sed in Borbonium eius imp
transferret;quem pontifex ipse satis inconsultè, Capuani archiepiscopi suasioni
tempore quo Francisci Sfortiæ salus ex morbo ferè desperanda videbatur, v
Georgio Austrio Maximiliani Cæsaris ex concubina nato fratre, proposuerat:q
dere constituto,legatus eius approbatione à Clemente minimè expectata, Cæ
exoptatum priuilegium denegare non potuit,aut nesciuit;quod cum prius secun
tum gradus cognationis facta mentione perscriptum esset, Lusitani regis filiæ n
suppresso,siue quo minus Angliæ rex offenderetur,siue quòd cũ inter eos duplex

nculũ eſſet,potentioris modò vinculi facta mẽtione, aliud priuilegiũ quod nomi
proprijs expreſſis impedimenta omnia cõplexa eſſent,cõſcribere fuit neceſſe.Cũ
fœderis confecti literis Errera diem vnum aut alterum poſt Moroni capti nuntiũ
re acceptum,à Cęſare eſt profectus,& ſexta die Decembris ad pontificem dedu
ii pręter multa promiſſa & ampliſſimam bonæ Cæſaris voluntatis atteſtationem,
is leges obtulit:quas,etſi capita quæ de ſalinis & de regni neapolitani ſacerdotijs
nt,ab ijs quæ cum prorege conſtituta fuerant diſcreparent,tamen quia pręcipuus
opus erat,vt ſe ſuſpicione liberaret,rata habuiſſet, ſi in Mediolanẽſis imperij ne-
candidè agi cognouiſſet: ſed quum vbi de Franciſco Sfortia agebatur, nulla cri-
ei obiecti mentio fieret,neq; imperium ademptũ ei reſtitutum,aut errores ſi quos
iſſet,condonatum iri promitteretur, imò Cæſar in rebus cum legato conſtituen-
mandatis huic ſuo procuratori dandis,ſe quicquam ea de re ſcire diſſimulaſſet,il-
calliditas & artes facilè cognitæ fuerunt: fœdus enim & Franciſci Sfortiæ in Inſu
aperio conſeruandi ac propugnandi promiſſa,Cęſari in eum,vt in beneficiarium
agendi,& beneficium, ob maieſtatis crimen ad dominum deuolutum declarandi
até minimè adimebant:& Borbonius ei ſi moreretur ſubſtitutus,eo ſpoliato quo-
cceſſurus erat: quoniam leges duplicẽ mortem ſtatuunt,naturalem videlicet &
n, qua eos qui ob huiuſmodi delictum condemnantur mori aiunt:ideò pontifex
imis verbis ſibi nullam cum Cæſare priuatam diſſidij cauſſam eſſe,imò ſe in qua-
controuerſia & altercatione quæ inter ipſos eſſe poſſet,nunquam alium iudicem
ipſummet electurum; verùm neceſſe etiam eſſe, ita communes res componere,
a tuta eſſet:quod alia ratione fieri non poſſet,niſi Franciſco Sfortiæ Mediolanen
erium reſtitueretur, reſpondit:eiq; rationes ob quas caput illud tam latè patens,
tis eſſet,oſtendit:ſibi ſi nouum conſilium capere, & à Cæſare cui ſemper coniun-
us fuerat,diſcedere cogeretur moleſtiſſimum fore. Cui Sueſſanus, Cæſaris men-
tegerrimam eſſe, eumq; proculdubio vt Franciſcus Sfortia ijs omnibus quæ ac-
nt poſthabitis, Inſubriæ imperio potiretur,contentum eſſe; ſed incuria vt caput
non fuſius explicaretur factum;ceterum curaret pontifex, id vt vellet conſcribi; ſe
s confirmationẽ intra duos menſes, modò ipſe quoq; ſe interea fœdus de quo a-
ur,cum Galliæ regno & Venetis nõ ſanciturum promitteret,polliceri. Omnes per
id nullam aliam ob cauſſam,niſi vt duorum mẽſium mora quo Cæſar ad res ſuas
conſtituendas,& ea quæ contra tantam conſpirationem opus forent comparan-
acium haberet interponeretur,fieri cognouerunt: & nihilominus pontifex, poſt
n altercationem, maxima cum legatorum moleſtia, tam vt ſumptus ac moleſtias
im poſſet differet, quàm etiã quòd dum rex captiuus eſſet,quoduis fœdus quod
us matre iniretur, cum id quotieſcunq; vellet diſſoluere in Cæſaris poteſtate eſ-
iculoſiſſimum; & hanc moram (etſi exigua ſpes eſſet) rem optatam afferre poſſe
et, annuit: quæ mora ſi fortè duorum regum concordiam pareret,prudentiſſimè
uit,etſi alij ſecus iudicarent, melius eſſe eam huiuſmodi tempore fieri,quo Cæ-
nore neceſſitate premeretur: quo enim meliore in ſtatu eſſet, eo grauiores leges
regi imponeret; quarum acerbitas regem liberatum eas non ſeruaturum ſpem
at. His quoq; adiectum fuit, vt interea nihil neq; in operibus,neq; in alijs rebus
Mediolanenſem arcem, modò Franciſcus Sfortia ſe ad obſidentes non læden-
ullaq; moleſtia afficiendos obſtringeret,noui molirẽtur;cui legi Franciſcus aſſen-
uit. Itaq; anno à ſummi Dei filij natiuitate M D XXV in his actionibus magis ad bel
uàm ad pacem propendentibus exacto, cœpit annus 1526. grauibus caſibus & 1526.
perturbationibus plenus. Cuius anni initio cum Errera ad Cæſarem rediret,pon-
ongas literas propria manu ad eum ſcripſit; quibus conſilia in eum agitata nec
s negans nec confitens, ſed culpam in Piſcarium transferens, Franciſcum Sfor-
quid commiſiſſet,Hieronymi Moroni conſilijs ſeductum excuſauit; eumque ve-
tiſſimè, vt totius Chriſtianæ reipublicæ quietis & commodi gratia illi ignoſce-
plex rogauit. Quo tempore Cæſar pontificis reſponſum expectans,omnia alio-
gotia ſuſpendebat:& quamuis Borbonius, qui amicè ſatis tractabatur,atq; in affi
pe confirmabatur,vt matrimonium perficere poſſet vrgeret,nihilominus ei mo-

ra interponebatur: aiebant enim Cæſarem prius ſuum cum Luſitana ſponſa,quæ
die expectabatur, matrimonium perficere velle;ſed id vt ſibi liberam cum Galli
cui de eadē quæ Borbonio promiſſa fuerat cōnubio iungenda vtilitate (vt omni
rè principum mos eſt)honeſtati antepoſita,agebatur,paciſcendi facultatē conſe
faciebat. Deinde cum Cæſar Sibiliæ matrimonium perfeciſſet, Errera,cum eius
ris capitis quod ad Franciſci Sfortiæ commodum ſpectabat ampliſſimè à pontifi
ſcripta forma Roma ad eum redijt;adeò vt Cæſar legatum quoq; nullum ſeparat
datum ab hoc diuerſum habere certior factus,toto Senatu in id conſentiente,qu
ceſſe eſſet fœdus quod agitabatur impedire,& tot hoſtes eodem tempore ſuſtin
riculoſum,eò ſit redactus,vt aut pontifici & Venetis in Franciſco Sfortia reſtituer
ſet ſatisfaciendum, aut cum Galliæ rege cōponendum:qui tandem poſt multas
gundia altercationes,quum ſe à Cæſare alia ratione dimiſſum iri ſperare nō poſſ
omnibus ad eam ſpectantibus,& iuri quod in regnum neapolitanū,Mediolanen
beret,ceſſurum : atq; in eius rei fidem duos ſuos filios obſides daturū pollicebat
autem ſententia eſſet eligenda,grauiſſimæ erant diſputationes. Nam Lanoius,q
in Hiſpaniam duxerat,eiq; tantam ſpem fecerat,& vt dimitteretur tantopere con
bat, tunc maximè idem vrgebat:eius verò autoritas ſaltem ob fidem & beneuol
apud Cæſarem magna erat. In contrariam verò ſententiam potius exclamabat,
differebat Mercurius Gatinaria Magnus cancellarius,vir quamuis humili loco i
rinis natus,magnæ exiſtimationis & rerum vſu; qui iam multos annos omnium
riæ grauium negociorum onus ſuſtinebat:cum igitur aliquando in Senatum cora
ſare vt tandem de ijs omnibus quæ tot menſes agitata fuerant decernerent, eſſe
uocati,Mercurius huiuſmodi orationem habuit.

Equidem ſemper,inuictiſſime Cæſar,ſum veritus,ne nimia noſtra cupiditas,
lè dimenſi fines quos nobis propoſuimus , in cauſſa forent,vt ex tanta tamque p
victoria,tandem neq; gloriam neq; vtilitatem conſequeremur;nunquam tamen
ctoria exiſtimationem imperiumque tuum in diſcrimen adductum iri,quod ma
fieri video,exiſtimaui; quandoquidem de ea concordia agitur qua Italia tota in
rationem ruat,& Galliæ regi libertas,ſed tam grauibus legibus,vt ſi minus ſpont
coactus magis nobis inimicus quàm prius ſit futurus,reſtituatur:Equidem pari c
liquis ardore cuperem eodem tempore & Burgundiam recuperari,& Italiæ ſubi
fundamēta firmari;ſed qui tot res tam citò amplecti conatur,nihil vt retineat,& r
liæ liberatus vt vlla ratione tot tamq; magna promiſſa ſeruet , vehementer perti
Neſcit forſitan rex Burgundia reſtituta ſe tibi Galliæ ianuam aperire?atq; in tua
te fore , Lutetiam vſq; excurrere,ſeq; vbi tu Galliam ex tot partibus infeſtandi f
tem habueris,vires ad reſiſtendum non habiturum?Ignorat ipſe,neſciunt omnes
vt armatus Romam eas , vt Italiæ frænum imponas, Eccleſiæ ſacrum & prophan
perium in poteſtatem tuam redigas aſſentiatur , ſe potentiæ tuæ conduplicandæ
mentum fore , ne tibi vnquam ad eum lædendum arma pecuniæúe deeſſe poſſi
ad quaſcunq; leges ei imponere libeat , accipiendas,coactum iri?& ſunt qui illu
modi pactionem qua ipſe ſeruus tuus , tu eius dominus fias ſeruaturum credant?
erunt illi totius regni querelæ exclamationesq;?Angliæ regis cohortationes?toti
liæ ſtimuli?At amor forte mutuus inter vos in cauſſa erit, vt tibi fidat,tuaque pot
ſit grata.vbi vnquam fuerunt duo principes inter quos plures odij & contention
titerint cauſſæ ? eſt inter vos non modò potentiæ æmulatio,quæ fratres inter ſe a
& committere ſolet , verùm etiam veteres & grauiſſimæ inimicitiæ iam ab auis a
veſtris vſq; cœptæ , tot tamq; diuturna bella inter haſce duas familias geſta,tot p
fœdera violata,tot iniuriæ offenſionesq; illatæ & acceptæ.Nónne illum quū ſe to
ſes penes te captiuum fuiſſe recordatur , ſub tam arcta cuſtodia nunquam vt in c
ctum tuum duceretur impetrare potuiſſe , in hoc carcere , ob moleſtias & incom
perpeſſa , haud longè ab interitu abfuiſſe:nunc verò non animi quadam magnit
aut charitate , ſed tantæ conſpirationis quæ in te paratur metu dimitti cogitat,in
tione ardere credimus? an affinitatem neceſſitate contractā & tot ſtimulis poten
fore cenſemus ? & quis quanti hæc vincula à principibus fiant ignorat?quis meli

nti istæ affinitates fiant testari potest? erit fortasse aliquis cui fides qua se in ean-
stodiam rediturum obligabit securos factura videatur? dij immortales, quæ in-
rata fundamenta, quàm imprudentes spes. Sic me Cæsar, extremus animi mei
oqui cogit, cum de tam pernicioso ac periculoso consilio perficiendo cogitari
omnes tamē vbi de imperio agitur, quanti fides fiat, quid Gallorum promissa va-
qui cetera aperti, his in rebus fraudum sunt optimi magistri: hunc ipsum re-
nto natura in factis parciorem quanto verbis est liberalior nouimus. Quare sic
non beneuolentiam inter duos principes, inter quos veteres iniurię ac simulta-
editariæ sint; non beneficiorum quæ nulla sunt, memoriam, non fidem ac pro-
uæ in regnorum momentis à multis parui, à Gallis verò nihili fiunt, vt eam pa-
n quæ hostem suum in cœlum tollat, se verò regnumque suum in manifestam
tem redigat, seruet, effectura. Sed quosdam mihi audire videor, qui dicant, hanc
ssam duos filios, & in ijs natu maximum, quorum charitatem pluris quàm Bur-
m facere cogetur, obsides postulari: ego autem vereor ne liberorum charitas
ium potius sit paritura, quum illorum memoria animo eius obuersabitur, & hæc
e, illos tibi in seruitutem tradendi initium fore, cogitabit. Nescio an hoc pignus
futurum si se illos alia ratione recuperare posse omnino desperaret; magnū est
n suum in discrimen conijcere, quod semel amissum recuperare difficillimum
ilios autem vel pactione, vel alia occasione se recuperaturum sperare potest; &
eram illorum ætatem mora minus erit molesta; verùm cum ipse omnes ferè
nos principes contra te sibi fœdere iunctos habere possit, quis dubitat quin cum
conspiraturus, hancque pactionem armis moderari conaturus? & sic ex hac vi-
grauissimum, periculosissimumque bellum Angliæ Galliæque regum & totius
dio, necessitate & desperatione concitatum præmij loco referemus: à quibus
us nisi Deus prodigijs toties pro nobis edendis fatigatus fuerit, si fortuna naturā
erit, eiusq; inconstantia & mobilitas, in nobis contra omnium præteritarum re-
empla, constantiæ stabilitatisq; documentum fiat, nos propugnabimus. Iam an-
nenses in conuentibus nostris, vt Itali cum Galliæ regno fœdus nō ineant, omni
incumbendum decreuimus; & nunc in huiusmodi sententiam, quæ omnes diffi-
s, quibus huc vsque dubij reddebantur tollit: quæque pericula nostra & ho-
ires auget præcipites ruimus: & quis ignorat Cæsar quanto potentius fœdus il-
us Galliæ rex in regnum suum restitutus caput sit, quàm quod cum Galliæ re-
ge apud te captiuo iniretur sit futurum? nullam caussam pontificem hactenus
us contra te ineundum dubium reddidisse, nisi ne tu Gallos rege illis oblato
disiungas metum, dubium reddidisse quis nescit? hoc autem cum filios & non
enebimus, minus timebunt: sic medicamentum quod nos periculi vitandi gra-
mus, illud longè maius reddet; & quum hoc fœdus impedire debeamus, nos
firmius potentiusque fiat caussam præbebimus: Quæ igitur est tua sententia
iquis? an ex tanta victoria nullum emolumentum percipiendum censes? est ne
nobis in hac suspensione manendum? ego quod sæpe dixi confirmo, tantum ci-
l assumere vt stomachus ferre nequeat, nimis perniciosum esse; & aut rebus
liæ compositis, quæ nihil aliud à nobis, quàm vt metu liberetur petit, à Gal-
Burgundiam, et si quid præterea possumus extorquere, necessarium esse: aut
o ea concordia ineunda, qua Italia arbitrio nostro permittatur; verùm ea mode-
ac lenitate, quoad eius res pertinet, vt eā seruandi caussam habere videatur: in
utem horum eligendo tua Cæsar, prudentia æquitateque opus est, vt id quod
æquiusque est, ei quod primo intuitu fortasse vtilius & maius videtur antepo-
ubriam Burgundia opulentiorem esse, & ad multa magis opportunam, nullamq;
s nisi Mediolano vel Francisco Sfortiæ, vel alteri qui pontifici sit gratus, cōcesso,
tem contrahi posse fateor: nihilominus magis hoc quàm vt cum Gallis compo-
do: quoniam iure magis ad te Burgundia quàm Mediolanum spectat; & facilius
eri possis, quàm eam prouinciam in qua nemo est qui te velit; Burgundiam an-
æreditatis iure tuam quærere, summa laus est: Mediolanum aut tibi aut alteri
rsus ex autoritate tua pendeat vendicare velle, ambitionis nota non caret:

primùm à te tot illuſtrium maiorum tuorum, quorum oſſa in captiuitate ſepu
hil aliud niſi vt à te libertati reſtituantur & poſtliminio recuperentur clamant,
ria requirit: quorum fortaſſe iuſtæ, piæ ſanctæque preces Deum tibi magis pro
reddunt. Prudentius & facilius conſilium & amicitiam cum eo qui inuitus tib
cus ſit ſtabilire, quàm cum eo qui nunquam amicus eſſe poſſit contrahere: nam
liæ rege ſemper odium tuisque conſilijs aduerſum ſtudium vigebit: Pontifex
& ceteri Itali vbi exercitus ex Inſubria deducatur, ſuſpicione liberati, cur tecu
latione timoréue contendant, non habebunt: ex quibus ſi tibi amici fuerint,
& poſthac ſemper commoda emolumentaque percipies. Itaque magis te ad h
cietatem, honoris, vtilitatis, ſecuritatisque ratio, ac niſi fallor, haud minus ne
impellit. nam etiamſi cum rege ita pactus fueris, vt eum ad nihil aliud niſi vt te i
bellis iuuet obſtringas, eum id præſtiturum mihi quidem haud veriſimile videtu
enim tibi prædæ relicta, regnum ſuum in nimis magnum diſcrimen conijci cenſ
contrà, maximas ad te infeſtandum, eoque vt pacis leges minus graues cum eo
tas cogendum tam potenti fœdere ſibi ſpes occaſionesq; habere videbitur; & ſic
captiuum, liberum nobisque inimicum reddemus; & Galliæ regno vt tot alijs c
ctum, maioribus viribus maiorique vtilitate bellum contra te gerat caput da
Quanto melius eſt cum Italis componere? cum pontifice qui id ſemper exopta
nam & veram ſocietatem contrahere, & Gallis omnem Italorum ſocietatis ſpe
mere; tunc enim non neceſſitas aut nouorum fœderum metus, ſed tua voluntas,
ditionum natura te ad pacem cum Gallis ducet: tunc illos neceſſitate & deſper
non modò ad Burgundiam reddendam, & maiora offerenda, verùm etiam eiuſm
gnus in manu tua collocandum, vt tibi nihil ſit de fide dubitandum cõpelli cern
que enim dum tanti fœderis ſpem habẽt, ſatis eſt liberos obſides accipere: vixq;
bi cautum foret, ſi Baionam, Narbonem, & claſſem traderent. Hoc pacto ex hac v
amplum, honorificum, iuſtum & certum fructum percipies; alioqui aut ego nihi
ſus video, aut hæc pax imperium tuum in tam graue periculũ conijciet, vt niſi fort
liæ rex nobis imprudentior ſit futurus, quid te eo poſſit liberare videre nequeam
curius hac oratione accurata & vehementi, ac prudentiæ ſuæ oppinione multo
Senatu animos commouerat, quum prorex Lanoius contrariæ ſententiæ autor
modi orationem habuiſſe fertur.

Qui nimia dominandi libidine, glorioſiſſime Cæſar, plura quàm retinere poſſ
plectitur, minimè laudandus eſt: verùm haud minus is eſt vituperandus, qui nin
ſpicione & metu, ſe ipſe magnis occaſionib. tot laboribus atq; periculis partis diſ
imò quamuis vterq; error grauiſſimus ſit, magis vituperandum in tãto principe e
conſilium, quod ex timore & animi infirmitate, quàm quod ex generoſitate magn
neq; animi proficiſcitur: & laudabilius eſt cum periculo immodica parare conari,
periculi fuga rariſſimas occaſiones corrumpere, & hæc ipſa eſt Cancellarij ſentẽti
quum vereatur, ne hac compoſitione Burgundiam & Mediolanum ſimul conſequ
ſimus (neq; enim illum aut Italiæ patriæ ſuæ amore, aut in Mediolanenſium ducẽ
uolentia moueri eſt ſuſpicandum) eam rationem proponit, qua ipſius ſententia Bu
diam conſequimur, & Mediolanũ longè maius imperium amittimus: ſed mea opi
Mediolanum amittimus, & Burgundiam non conſequimur: quumque hæc victor
magna cum gloria ad chriſtianæ reipublicæ principatum aditum aperuerit, ſi e
conſilio nihil nobis ex ea præter detrimentum & infamiam reliquum erit, equid
eius conſilio nullam ſecuritatem video; quin potius maximum periculum, exi
vtilitatem, & quæ facilè è manibus noſtris elabi poſſit, indignitate ignominiaq; pl
video: & contrà in regis concordia, mihi ingens gloria, maxima vtilitas, atq; idon
curitas eſſe videtur: quæro enim ex te Mercuri, quam rationẽ adfers, quam cautio
quam fidẽ, Italos vbi Mediolano ceſſerimus, concordiã nobiſcum ſeruaturos? ne
inter Gallię regẽ & nos interceſſuros? & non potius vbi exiſtimationẽ noſtrã dep
rint, vbi eum exercitũ, qui inſolentiæ ipſorũ frænũ eſt diſſoluerint, vbi nouas Ger
rũ copias in Italiã venire nõ poſſe certò ſcient (neq; enim vllus in Inſubria locus er
illos admittat aut vbi colligantur) quam, in quã, ſecuritatis rationẽ adfers, quin Itali

inc

is suis insistentes regno Neapolitano quod ferè arbitrio illorũ liberum relinquè antes,nos ad Calliȩ regem mittendum nõ sint coacturi?an Mercuri Franciscum gratum fore cõfidis, qui post tot,Cæsar,à te accepta beneficia,tibi tam nefaria,p gratiam retulit?quid nunc faciet,qui te tanti sceleris iusta pœna mulctandi cupi gnouit?qui nunc à te supplicium,ab hostib.tuis salutem expectat? an Venetorũ æ?qui imperij Romani & Austriæ familiæ hostes nascuntur: & quũ hesterna ferè ot ciuitatib.quibus nunc potiuntur à Maximiliano auo tuo spoliatos recordátur escunt:an Clemẽtis probitati, eiusq; erga Cȩsarem studio? qui cum postquã mul nos tentasset,initiũ cõiunctionis quã cum Leone contraximus fuit, vt Gallos vl ur,vel,vt ab eorum iniurijs tutus esset, & Ferrariam (cuius obtinendæ cupidita- bat)occupare posset,Leone aũt defuncto hic Cardinalis, omnibus ferè mortali isus,coactus in amicitia nostra permansit:sed pontificatum adeptus,illico ad põ ,quorũ propriũ est Cæsares timere& odisse,naturã reuersus,nihil magis quã Cæ men exhorrescit:hi omnes se nihil odio aliáue cupiditate machinatos esse,sed æ tantũ tuæ metu:hocq; metu sublato oẽs machinationes de situras;quod quidẽ i non est,aut si initio verũ fuit,alias postea radices egerit, & in aliam naturam mi ecesse est: natura enim id est cõparatũ,vt ex suspicione odium nascatur, ex odio ,ex iniurijs societas & necessitudo cum ijs qui inimici sunt ei quem læserunt : ex silia quibus non modò se metu liberent,verũ etiam vt ex eius ruina qui læsus est, olumenta capiant : iniuriarum memoria proculdubio in eo qui facit, quàm qui maior atq; ad placandum difficilior.Quare, etsi initio suspicione solùm moti fu- d vt tibi hostes fierẽt,animum & spes ad Gallorũ res conuerterent; deinde quẽ- um in omnibus fœderibus fecerunt,regnum neapolitanum inter se diuidere in- it,in caussa fuisset:nunc autem quæcunq; tandem cautio pactioúe sequatur,sem llorum pectorib.odium erit accensum ; timor vigebit: nec ijs quæ vi à nobis ex- debuntur,satis confisi, seq; maiorem nos ad ea quæ volent cogendi facultatem rati,ne inter Galliæ regem & nos nouũ fœdus Cameracensi simile cõtrahatur ve iæ (vt illorum verbis vtar) à barbaris vindicãdæ cupidi,leges tibi imponere, Gal s libertatem petere audebunt;quod si denegaueris Cæsar, quomodo regnũ nea um tueberis?si concesseris,omnib.victoriæ præmijs amissis,omniũ quotquot un erunt cõtemptissimus ; & miserrimus princeps relinqueris:sed demus Italos fidẽ ros,& aut Mediolano nobis cedendũ sit,aut Burgundia nõ recuperanda;quænã nter hæc duo cõparatio est?Burgundia angusta prouincia est,tenuis, & haud ma olumenti,nec tam opportuna vt multi arbitrantur: Mediolanense verò imperiũ, um opulentia & pulchritudine, frequentia, & nobilitate ciuium,uectigaliũ ma- ne,oẽs totius orbis terrarum exercitus alendi copia & vbertate,facilè multis re ecellit: & quãuis tam amplũ & potens sit,maioris tamen sunt faciẽdæ opportu- quæ ex eius possessione existunt,quã id quo per se pollet:dũ enim Mediolanũ olis imperio tuo parebunt,pontifices, vt olim solebant, ex Cæsarum autoritate e,Hetruriã totam,Ferrariensium ducẽ,& Mantuanum marchionẽ tibi obsequẽ- oportebit: Veneti autem inter Galliam cisalpinam & Germaniam inclusi, à te ipere cogentur : sic non iam armis & exercitibus,sed sola nominis tui fama alem siue præconem qui Cæsaris insignia gestet , toti Italiæ imperabis;& quid quis ignorat?prouincia situs opportunitate,cœli tẽperie,virorũ ad omnia ma- ræclara aptissimorũ multitudine& ingenijs,omniũ rerũ ad humanũ victũ spectã pia,tot nobilissimarũ vrbium amplitudine, & elegantia,opibus,religionis sede, nperij gloria , & inumeras alias ob caussas ceterarum omnium regina: cui si tu bis,te ceteri principes omnes semper formidabunt:hoc quærere , magis ad ma- nẽ,magis ad gloriã tuam spectat,magis auorũ tuorum ossibus (quando & his in veniendũ est)gratum erit: quos,quæ illorũ bonitas pietasque est, aliud quàm bi cõmodius,& nomini tuo magis gloriosum sit exoptare minime est credendũ: i Cancellarij consilium sequutus fueris, pro re parua magnã amittemus: & hæc exigua incertissima etiam est, cuius nos admonere deberet id quod superiori- isibus ferè accidit.Nonne nobis in mentem venit,in quanto mœrore fuerimus

cum Galliæ rex in vitæ diſcrimen eſſet adductus, quid'nam iſtuc? propterea q
morte omnẽ quẽ ſperabamus victoriæ fructũ amitti videremus: quis idẽ non &
uenire poſſe præſtabit? & quidem facilius, quia eiuſdem morbi reliquiæ adhuc
rent: nam ſpe quæ illam huc vſq; fouit deficiente, moleſtiæ, ex quibus eius ægri
ginẽ habuit, maiores recurrent: & præſertim quod cum inextricabiles conditio
tionesq́; ſint tractandæ, noua negotia longam temporis morã, quæ huic periculo
taſſe etiã alijs nec minorib. nec difficiliorib. erunt obnòxia, habere oportebit. A
ramus, nihil Galliæ regnum tam immotum retinuiſſe, quàm ſui regis citæ libert
nio? qua factum eſt vt eius regni proceres pacati, atq; eius matri obſequentes
hac ſpe deficiente facilè fieri poſſet vt regnũ cõmoueretur, ſtatũq; mutaret: ſi a
principes habenas in manum ſumpſerint, nulla erit in eis regis liberãdi cura; qu
lutos ſe in eo dominatu tueantur, eius captiuitate gaudebunt. Sic pro Burgund
partis rebus nihil amplius nobis aut ex eius captiuitate, aut ex libertate erit ſpe
ex te aũt præterea Mercuri, quæro, nullã ne Cæſari in hac re eſt dignitatis maie
ſuæ ratio habenda? qua maiore infamia notari poteſt? quo pacto exiſtimatione
magis minuere, q̃ vt Frãciſco Sfortiæ ignoſcere cogatur? vt homo ſemianimis, p
lis, ſingulare ingrati hominis exemplum, non ſeſe abijciendo, & ad clementia
confugiendo, ſed in hoſtium tuorum gremium ſe conijciens, te ſibi cedere, im
tam iuſtè ab eo ereptũ reſtituere, & leges ab ipſo accipere cõpellat? melius eſt C
magis ex imperij tuæq́; magnitudinis dignitate, iterum fortunã periclitari, omn
periculis obijcere, quã dignitatis tuæ, regis regum autoritatis, & Cæſarei nomin
tum, ac toties potentiſſimi regis domitorem, eas leges à ſacerdotibus & mercat
quibus ſi victus fuiſſes, neq; grauiores neq; indigniores tibi fuiſſent impoſitæ, ac
His igitur rationibus omnib. ponderatis, & q̃ paruus ſit fructus quem ex Italorun
re conſequi poſſumus; quot caſibus is nobis è manibus eripi poſſit; quã parũ tut
lis fidere, quã indignum ſit Mediolanenſi imperio cedere, nobis neceſſario aliq
cernendum, & aliquando finẽ intuendum eſſe; ac deniq; ex regis captiuitate, nul
lumentum, niſi id quod ex eo liberando percipi poteſt, ad nos peruenire; potius
ge q̃ cum Italis componendum, vt antea, ſic & nunc cenſeo; quod quidem lauda
æquius, atq; vtilius eſſe modò idoneis pignoribus nobis ſit cautũ, negare poteſt
cuius rei ego aliquod fundamẽtum conſtituo in beneficij quod à te accipiet, me
in affinitatis vinculo, in ſororis tuæ quę idoneum ad hanc amicitiam cõſeruandã
mentum erit, virtute; & multo magis in duorum liberorũ, & in his natu maximi
re, quo pignore quòd maius aut grauius pignus ab eo accipi poſſit ignoro: & quã
ceſſitas nos aliquid decernere cogit, maior Galliæ regi proculdubio cũ tanto pi
q̃ Italis ſine vllo pignore fides eſt adhibenda; plus tanti regis fidei & verbis, quã
deratæ ſacerdotum cupiditati, & mercatorum ſuſpicioſis ſordibus credendum: fa
quemadmodum maiores noſtri ſæpe habuerunt, cum Gallis ad aliquod tẽpus
habere poſſumus, q̃ cum Italis hoſtibus noſtris ſempiternis: nec ſolum in hac ſe
maiorem fidei ſeruandæ ſpem video, verũ etiam, ſi forte nõ ſeruetur, minus peric
etiamſi rex tibi Burgundiã non tradat, filijs ſuis obſidibus relictis, te nouis offenſ
laceſſere nõ audebit, ſed tractando & precando te ad mitiores conditiones allic
tetur: & præterea heſterna die à te victus, & hodie è cuſtodia emiſſus, arma tua p
formidabit, nec tuam fortunam deinceps facilè tentare audebit: quod ſi arma co
Cæſar, nõ capiat, certum eſt reliquos oẽs tantiſper quieturos, dum Mediolanẽſe
occupabis, ac eiuſmodi in eo imperio fundamenta iacies, vt tibi nullius iam male
tia ſit pertimeſcenda. Italis verò ſi nunc cum eis cõpoſueris, & fidem violare veli
lum quo retineri queant frænum reliquum erit: & tui lædendi facultate aucta, vo
liberior atq; ardentior deeſſe non poterit. Itaq;, meo quidem iudicio, ſummæ & t
tatis & imprudentiæ foret, nimia ſuſpicione, tanta gloria, tantaq́; amplitudine pl
ſatis tutã cõcordiã pro periculiſſimo, & niſi fallor, pernitioſiſſimo conſilio amitte

Variæ fuerunt aliorum in concilio, Lanoio tacente, ſententiæ; omnib. enim qu
gro iudicio vtebantur, cum Galliæ rege eo modo quo propoſitũ fuerat cõponen
ſilium periculoſum videbatur: ſed nihilominus in Belgis tantum erat Burgundiæ,

princ

im suorum antiqui patrimonij & iuris esset recuperandæ desiderium, vt eos ve
re non permitteret. fuit etiã fama, in multis Gallorum largitiones & ampla ꝓ-
urimũ valuisse: Cæsar vero siue quòd ea fuisset prima eius sententia, siue quòd
autoritas, præsertim cum Nassauij qui idem sentiebat, autoritate cõiuncta, ma
eo fieret; siue quòd vt Francisco Sfortiæ veniam daret cogi nimis indignum ei
ur, eos potissimum qui pacem cum Galliæ rege suadebant libenter audiebat; ita
nuo Saluiatum legatum, hum vt Mediolanense imperium Borbonio tradere-
ntiri vellet tentari iussisset (si enim id fecisset pontificis societatem antepösuis-
iq; nullum ea de re mandatum habere exploratum habuisset, cum Galliæ rege
tatuit; cum quo tum res iam antea tractatæ ac ferè compositæ essent, breui pon
gato ab omnibus hisce negotijs excluso, quum Cæsar iam à Borbonio vt soro-
promissam Galliæ regi nuptui tradi assentiretur impetrasset, ad transactionem
im: Borbonius enim multum rogatus, id non tam Mediolanensis imperij, quod
lario & prorege refragantib. quamuis cum grauis tributi impositione promis-
, obtinendi cupiditate, quàm quòd, ipsius rebus eò redactis, vt à nullo nisi à Cæ
deret aut pendere posset, eius voluntati morẽ gerere cogebatur, concessit: quo
tam parum opportuno tempore in aula esset, statim Cæsaris iussu Barcinonem
vt illic res ad suam in Italiam profectionem necessarias, quæ ob nauium defe-
eq; enim tum plures quã tres triremes in Hispania erant) & pecuniarum penu-
ntè parabantur, præstolaretur, contendit. Pax xiiij. Februarij die, anno MDXXVI:
ous est constituta. Inter Cæsarem & Galliæ regẽ perpetua pax, qua ij omnes qui
consensu nominati fuerint comprehendantur, esto: Galliæ rex decima proximi
lie, liber in regni sui finibus ad Fontisrabiæ littus constituitor: isq; intra quadra
ios sequentes dies Cæsari Burgundiæ ducatum, Carolesiæ comitatum, Niuersij
itum, & Cami castellum, eidem adiuncta, Ausomiæ vicecomitatũ & sancti Lau-
esortum, Franci comitatus membra, & omnia eius ducatus ac vicecomitatus iu
ieta, quæ in posterum prorsus à Galliæ regno disiuncta, & ab eius supremo im-
xempta sint tradito: eadem horâ & momento quo rex dimittetur, eius maximus
us (Delphinum illũ vocant) & præter ipsum aut Arelianensium dux, regis secun
u, aut duodecim Galliæ principes, quos Cæsar nominauit, Cæsari obsides dan-
m autem, nempe aut secundum filium aut duodecim proceres obsides dare, al-
n eligere in regis matris potestate esto: ijq; tandiu donec ciuitates & oppida sint
, & pax cum omnibus suis capitibus à totius Galliæ ordinibus comprobata, iu-
lo confirmata, & in omnium eius regni consiliorum codices cum omni necessa
ini ritu (quod ipsi interinata dicunt) fuerit, obsides apud Cæsarem manento:
peragendis quatuor mensium tẽpus præfixum esto: quo tempore quum obsi-
tuentur, Angolismẽsis tertius regis filius quo pax certior diuturniorq; sit apud
n educandus, Cæsari tradito: Galliæ rex Cæsari omnia regni Neapolitani iura
quę pontificatum priuilegijs esset adeptus, tradito, ceditoq;: idemq; de Medio
perio, Genua, Asta, Arelate, Tornaco, Lilla, & Douaio facito: Edinũ item oppi-
n arce vt Artesiæ comitatus membrum, cum omni tormentario apparatu, tor-
& supellectile quæ cum postremò caperetur, in ea erant restituito: Flãdriæ & Ar
omniumq; aliorum locorum quæ Cæsar possideret, supremi imperij iuri cedito: &
Cæsar omniũ eorũ quæ Galli possiderent præsertim verò Peronæ, Mondiuerię,
oloniæq; & Pictauij comitatuum, omniumq; locorũ trans & citra Somã amnẽ
ito: perpetua societas & fœdus ad vtriusq; regnorum defensionẽ inter eos esto:
alterum vbi opus fuerit quingentis cataphractis & decẽ peditũ millib. iuuato:
Leonoram sororem suam regi in matrimonium despõdeto; rex aũt vbi facultas
ice impetrata fuerit, sponsalia verbis in præsens obligantib. facito: eaq; in Gal-
dem tempore quo his legib. obsides liberandi erunt, ad matrimoniũ perficien-
cito: duo millia auri pondo cum decentibus muneribus, eius dos sunto: cuius
dimidia pars intra menses sedecim, reliquum intra annũ Cæsar soluito: inter
ium, & Lusitaniæ regis filiam ex Eleonora natam, vbi ad pubertatem peruene-
rimonium esto: Gallię rex, vt antiquus Nauarræ rex, Cęsari eius regni iuri cedat

omnem operam dato;ni faxit,regi nulla eũ re iuuare fas esto:Gheldrensiũ dux,
comes,& præcipuæ illorum ciuitates, cum idoneis cautionibus post illorum ob
sari dederentur,promittunto: rex Virtembergensium ducem & Robertum Mar
nulla re iuuato: idem rex Cæsari quum in Italiam proficisci volet, & duos mens
quam ab eo id petitum fuerit,duodecim triremes,quatuor onerarias naues,tot
gas magnas, quas Galeones vocant, omnibus rebus,exceptis militibus,instruc
ab eo die quo è portu soluent intra menses tres restituantur,tradito:pro terrestr
pijs quas Cæsari in Italiam ducẽdas obtulit,duo millia auri põdo,mille intra se
menses,& deinde mille intra annum ei dato : eo tempore quo obsides dimittẽd
rex Cæsari ab Argentarijs chirographa in sex peditum millia ad semestre stipẽd
Cæsar in Italiã venerit exigenda,dato;eumq́; proprijs sumptib.quingentis catap
& certo tormentorum numero iuuato:ne Cæsar ob pensiones quas Galliæ rex
regi debebat,cuius summa cõtinebat quinq; M.auri pondo,ei à Cæsare promis
lum detrimentũ patiatur,curato,aut eam pecuniam Cæsari numerato:vterq; po
vt quã citissimè fieri possit vniuersale concilium,quo de Christianorum pace,&
tione in Turcas,& hæreticos agatur, indicat; & omnib.per tres annos pecuniæ
bellũ exigendæ facultatẽ (Cruciatã vocant)cõcedat,rogato:Rex item intra qua
ta duos dies Borbonio sua regna & bona,quę moueri loco non possunt,quæúe
cũ retentis fructib.integrè restituito:neq; eum ob præterita, molestia afficere, a
Galliæ regno degat,eatúe,cogere ei fas esto : eidemq́; iure de Prouinciæ comi
sceptandi potestatem facito: omnes quicunq; illũ sequuti sunt,& nominatim ep
Autunensem atq; Sanualeriũ in pristinũ statũ restituito:qui vtrinq; bello capti su
quindecim dies liberantor:& Margaritę omnia quæ ante bellũ possidebat restitu
Aurantius princeps dimittitor,eiq́; principatus suus cum omnibus ijs quæ eo te
quo pater obijt possidebat,quibus propterea quòd Cæsaris partes esset sequut
liatus fuerat , restituuntor:idem & de nonnullis alijs nobilium primorib.intellig
lutiarũ marchioni regnum suum restituitor:rex vbi ad primũ regni sui locũ peru
has leges confirmato;& vt à Delphino vbi quartum decimũ annum attigerit cõf
tur,efficito.Multi de cõmuni consensu nominati fuerunt,& inter hos Heluetij;
lus ex Italiæ principibus præter pontificem, quẽ huius concordiæ conseruatorẽ
honoris caussa,q̃ vt vim haberet,appellarunt. His accessit fides à rege, se nisi qu
tandem ob caussam promissa præstaret sponte in custodiã rediturũ.Hæc cõposit
nium Christianorũ animos in maximã admirationẽ erexit:nam vbi primũ omniu
agenda erant,regis liberationẽ fore,auditũ est,illũ vbi sui iuris esset,Burgundiã,p
rea ꝙ ea nimis magni ad Galliæ regnum momenti esset, minimè traditurũ, oẽs c
runt: & ijs paucis qui id Cæsari suaserant exceptis,reliquorum omniũ Cæsaris fa
rium eadem fuit sententia: præsertim verò Cancellarius id reprehendebat & d
batur,idq́; tanta cum vehementia,vt quamuis pactiõis tabulas ex officio subscr
ei mandatum esset,id tamẽ recusauit quòd diceret,sibi tributa autoritate in peri
perniciosisq́; rebus, cuiusmodi hæc esset, minimè vti licere: neq; ab hac sentent
vel Cæsare non parũ indignante,remoueri potuit:sed Cæsar eius pertinacia pers
sua manu subscripsit ipsemet; & paucis diebus pòst vt affinitatem cũ rege stabilir
miliarib.domesticisq́; colloquijs amicitiæ ac beneuolentiæ fundamenta iaceret,
liũ se contulit. Magna fuerunt inter illos amoris signa;sæpe in publicis locis sim
runt:sæpe etiã soli occulta & longa colloquia habuerunt: eadem rheda simul ad
lum quoddã dimidij diei itinere in quo erat regina Eleonora vecti,cũ qua sponsa
traxit.Nec tñ in tot pacis & amicitiæ significationib. de custodiæ diligentia quicq
missũ,maiorúe libertas cõcessa:sed simul vt sororis maritus beneuolẽ tractatus,c
ptiuus custodiebatur:ita vt facilè animaduerteres & hanc esse discordiarũ plenã
diã,affinitatẽ sine beneuolentia;& quauis occasione,veteres inter ipsos æmulatio
piditatesq́; maiorẽ q̃ earum rerũ quæ vi magis extortæ, q̃ alia de caussa factæ erat
habituras.Cum aũt plures dies in hunc modum essent transacti,& iam reginæ ma
probatio,cũ declaratione qua significabatur vnà cũ Delphino filio potius secund
duodecim proceres datum iri,esset allata,rex vt ad fines in quibus ipsius cũ parũ

mutatio facienda erat veniret Madrilio est profectus, eumq; prorex ipsius liberã r, cui Cæsar Astam, aliosq; in Flandria & regno neapolitano principatus dono it, est comitatus. Quo tempore Cæsar speciosam epistolã ad pontificem scripsit, pacis & communis Christianæ reip. cõmodi studio, tot iniurijs odijsq; oblitera- lliæ regi libertatem restituisse, eiq; sororem suam cõnubio iunxisse; & ipsum cui obsequentissimus filius esse vellet, pacis conseruatorem constituisse ei signifi- & intra paucos dies aliam item epistolam sua manu scripsit, quã per eundem Erre i literas pontificis manu ad eum scriptas attulerat misit; qua ei partim lenib. par- qua acerbitate mixtis verbis respondebat, se Francisco Sfortiæ, nisi eius delicti ccusabatur conscius esset, imperium restituturum; id autem à iudicib. à se vtpo- s domino delegatis dijudicanda esse; si verò de delicto constaret, se illud impe- orbonio, cui ut id promitteret ipsemet, quum eum sibi eo tempore quo Francis- ortia ægrotabat proposuisset in caussa fuerat, & vt ipsi satisfaceret, atq; Italiã me- aret, se id neque retinere, neq; fratri tradere voluisse; ac iureiurando hanc esse n suam confirmabat: quã vt comprobaret vehementer rogabat; eiq; autoritatem suas, vt sacrosanctæ sedis obsequentem filium deceret, in perpetuum offerebat. uoque idem Errera responsum ad caput à pontifice in Francisci Sfortiæ gratiam , quod Cæsar in priore sententia sua perseuerans approbare noluerat, imò per cis formam, quam extremam admissurus esset ad Suessanum ducem, cum transi i à pontifice comprobaretur, potestate misit: cuius ea fuit sententia, vt Franciscus nisi Cæsaream maiestatem læsisset, huic fœderi includeretur; quòd si is morere priuaretur, Borbonius Mediolanensi imperio à Cæsare accepto ei in fœdere suc : Pactio à prorege de ciuitatib. quas Ferrariensiũ dux possidebat restituendis cõ Cæsaris autoritate sanciebatur; sed ea lege, vt pontifex ei Ferrariensis imperij di cõcederet, & pactionis violatæ mulctam remitteret: quod pontificis, qui mille ndò, quæ Cæsari promiserat, exigere à Ferrariensi cogitabat, menti aduersaba- Mediolanenses salem ex pontificis imperio acciperet nõ permittebat: neq; in re- politani sacerdotiorum collationib. diplomatũ leges sequi, sed superiorũ regũ, tis in rebus pontificatus iura autoritatemq; cõtempserant, cõsuetudinem assen r; & quoniam cũ legato, vt quo exercitus toti Italiæ grauis ex Insubria amouere tifex & ipse tanquam neapolitanus rex & ceteræ Italiæ potestates mille & quin auri libras penderent, isq; aut Neapolim aut extra Italiam quocunq; Cæsari, qui in Mauritaniam mittere velle aiebat, visum esset, duceretur, agitatum fuerat; vt summa exercitui deberetur, essent, duo millia auri pondo adiectum fuit. Suessa ur dux & Errera horum capitum exemplum pontifici, in illis ne syllabã quidem ndi se potestatem habere attestantes obtulerunt; & nihilominus reliqua omnia, e Mediolanensi imperio ita constitutum fuisset, vt pontifex & ceteri nullã suspi aussam haberent, facilè fuissent composita. Sed cogitabatur Borbonium tam a- Galliæ regis hostem esse, vt aut securitatis suæ gratia, aut in Galliam redeundi te, semper Cæsari deditissimũ futurũ; neq; vnquã nimiã Cæsaris potentiã ei mo ore sperari posse: & exercitus ab Insubriæ finibus amouendi, tantopere ab om- optatam conditionem, cuius gratia quãuis pecuniæ summam soluere graue nõ ũ Mediolani eiusmodi dux esset futurus; qui vel ad minimũ Cæsaris nutũ eum dò admisisset, sed etiam fortasse propria caussa exoptasset, inuitassetq;, nullius ti fore animaduertebatur: ideò pontifex, qui, quoniã in Cæsaris cum Galliæ re- nulla sui, quæ alicuius ponderis esset, aut Italiæ status securitatis mentio facta i priore sententia, Cæsaris potentiam sibi seruitutis iugum fore confirmabatur; o modo quo proponebatur non contrahere, sed sibi tandiu donec quid Gallie facturus exploratum haberet, integram facultatem conseruare statuit: qua in a maiore etiam animo perstitit, quia præter id quod verisimile videbatur, ex ver e antequã dimitteretur, & alijs quibus eius consilia nota erant dictis, regem ab Cæsari promisisset seruandis, alienissimũ esse ad aures ipsius peruenit. Vt aũt re ac sententia, vtpote ex qua propria salus penderet, cõfirmaret, Paulum victo rentinum, triremium suarum præfectum summa celeritate in Galliã cõtendere

iussit; vt eodem tempore quo rex eò perueniret, ipse ibi iam esset: hac verò cele
non modò ut quàm citissimè eius mẽtem exploratam haberet, verũ etiam vt rex
fœderis contra Cæsarem, cum pontifice & Venetis cõtrahendi spe accepta, prom
deliberandi caussam haberet, vtebatur. Itaq; Paulo vt pontificis nomine libertate
cuperatam ei gratularetur, ea quæ ipse vt liberaretur egerat, & quàm fœdus cum
matre agitatum Cæsaris animum ad id flexisset significaret; deinde pontificem co
nis inter Christianos pacis, & vt Cæsar & ipse cõiunctis viribus bellum contra T
quos vt eodem anno Pannoniam oppugnarent maximos appararus facere audie
gererent, cupidissimum esse ostenderet, mandatum fuit. Sed hæc fuerunt publica
speciem mandata, vera autem & occulta fuerunt, vt regis prius mente artificiosè
rata, si eum ad pacta seruanda paratum inueniret, ne frustra magis etiam Cæsare
alienaret, vlterius non progrederetur: si verò eum in aliam sententiam proper
aut ancipitem esse inueniret, illum in sententia confirmare niteretur; & omni occa
ad hoc impelleret, ac pontificis communis commodi gratia societatis cum ipso
hendæ desiderium ostenderet. In Angliam quoque Protonotarium Gambaram,
cum eo ageret, ire iussit: & Veneti ipsius cõsilio Andream Rossium Senatus scrib
ijsdem mandatis in Galliam miserunt: & quia Paulus vbi Florentiam peruenit in
bum incidit, & obijt, pontifex etsi ex eo quòd iam bis ministri à se hanc ob caus
Galliam delegati in itinere interijssent, sinistrum omen caperet, Capinum Mantu
eius loco misit. Interea verò ipse & Veneti omnem operam, vt quã maximè posse
diolanensium ducem consolarentur, ac spe fouerent, ne Madrilij contractæ pacis
in aliquam cum Cæsare compositionem præceps rueret, ponere nõ desinebant F
dies Galliæ rex Fonterabiam Cæsaris vrbem ad Oceanum, in Cantabriæ & Aqu
finibus positam peruenerat; & ab altera parte mater cum duobus liberis, Baiona
paucis milliaribus Fonterabia distat venerat: quæ aliquot dies vltra præscriptun
pus, quòd in itinere podagra fuerat grauata hæserat. Decimaoctaua igitur Ma
rex, prorege & Alarcone, ac circiter quinquaginta equitibus ipsum comitantib. a
fluminis, qui Galliam ab Hispania diuidit ripam venit: eodem tempore Lautrech
duobus paruulis, & pari equitum numero in opposita ripa constitit: in amnis me
rat magna nauis ancoris firmata, in qua nemo erat: ad hanc nauem rex schapha
Lanoius, Alarconius & octo alij omnes breuib. armis armati erant, accessit: & ad
nauis latus scapha itidem Lautrechius cum obsidibus & octo alijs eodem modo
tis se contulit: deinde Lanoius cum omnibus suis & rege vnà eam nauim consc
idem illico Lautrechius cum octo socijs, ita vt in naui par vtrinq; numerus esset,
erant enim cum Lanoio Alarco & octo alij, cum rege Lautrechius & item octo a
vbi omnes nauim conscendissent, Lautrechius Delphinum ex scapha in nauim t
lit: qui Lanoio, ab hoc Alarconio traditus, illico in ipsorum scapham imponitur,
q́ue momento paruus Aurelianus in nauim transferebatur: qui vix in naui fuit, c
è naui in suam scaphã prosilijt; idq́; tanta celeritate, vt ea permutatio puncto tẽp
cta fuerit: atq; ad ripã vectus statim quasi insidias aliquas pertimesceret, Thraci
miræ pernicitatis ad hoc paratum conscendit; & nusquam subsistens, ad sanctum
nem Lusium vsq; imperij sui oppidum quatuor gallicis milliaribus inde remotu
uolauit; ibiq; citissimè refectis viribus, eadem celeritate Baionam contendit: vb
dibili totius aulæ lætitia fuit acceptus: vnde statim hominem suum summa celeri
Angliæ regem misit; eiq; literis sua manu scriptis, libertatem à se recuperatam si
uit; & humanissimis verbis se eam prorsus ijs quæ ipse egisset acceptam referre
dit; seq́; idem cum ipso futurum, omnibusq́; in rebus ipsius consilio vsurum
licebatur: & paulo pòst alios legatos qui pacem à matre cum ipso ini-
tam, quòd eius regis amicitiam maximi faceret solemni
ritu confirmarent, misit.

DECIMISEXTI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

Galliæ regis cum pontificis ac Venetorum legatis de Cæsaris crudelitate querelæ: Cæsarianorum in Insubria & Mediolani in suos hospites iniuriæ: Mediolanensium tumultus contra Cæsarianos: Pontificis ac Venetorum cum Galliæ rege fœdus: alij Mediolanensium contra Cæsarianos milites tumultus: Laudæ à fœderatis occupatio: auxilium quod Cæsariani à Borbonio Mediolani acceperunt: fœderatorum à Mediolanensi obsidione regressus: Pontificis contra Senenses bellum: Modoetia à fœderatis capta: Cæsariani Mediolanensi arce pactione potiuntur: Pontificij exercitus qui Senas obsidebat clades: Cremona à fœderatis obsidetur: Genua mari à fœderatorum classe obsidetur: Pontremulum à Flisco capitur: idem ab eodem amittitur: Orbatellum à Pontifice expugnatur: Pannoniæ rex à Turcis funditur: Roma diripitur: Multa Columniorum oppida capiuntur ac vastantur: Ioannes Medices in Mantuano agro moritur: Sociorum classis cum Cæsariana supra Codimontem leuis concursus: inter pontificem & Columnios bella: Ferrariensium ducis cum Cæsare fœdus.

ALLIAE regis liberatio, etsi ad compositionis autoritatem, iurisiurandi & fidei mutuo datæ religionem, & nouæ affinitatis vinculum, duorum liberorum, & in his natu maximi ad tanti regni successionem destinati pignus esset adiunctum, Christianos principes in maximam expectationem erexit: & cunctorum mortalium oculos, qui antea Cæsarem solum intuebantur, propterea quòd ex eius compositio- ladrilij factæ seruandæ vel non seruandæ sententia, exitus maximè diuersi nec mi- raues penderent, in eum conuertit. Si enim eam seruaret, Italia per se ad sui pro- ationem imbecillis, procul dubio in seruitutem ruere, & Cæsaris autoritas atque ntia mirum in modum augeri cernebatur: sin promissis non staret, Cæsar aut eam ussam Mediolanensium ducis in se conspirationis memoria obliterata, ne ponti- c Veneti fœderis cum rege feriendi caussam haberent, sicque tot præmiorum quæ ctoria sperauerat iacturam faceret, id imperium ei restituere; aut si odium in iolanensium ducem conceptum, & Gallorum impedimenta Italia amouendi de- ium maiorem apud ipsum vim obtineret, Burgundiæ restituendæ obligatione, in niariam mulctam conuersa, pacem cum rege firmare: aut denique si neutri cedere t, bellum à tot hostibus etiam ipsius met ferè confessione, quum eius vitandi gra- Galliæ regem tanto periculo dimisisset, difficillimum sustinere cogebatur. Sed diu de regis mente in quam partem inclinaret est dubitatum: nam quum statim Baionam peruenit, vt quemadmodum se quamprimùm liberum in locum venisset irum promiserat compositionem confirmaret, quidam neapolitani proregis mini- ab eo petijsset, rem varijs excusationibus quotidie protrahebat: & vt Cæsaris spem rret, proprium hominem qui se compositionem ideo non confirmasse, quod prius- n ad id deueniret, suorum qui eas obligationes quibus Galliæ regnum mi- etur molestè ferrent, animos mitigare necesse esset: sed tamen omnibus diffi- tibus amotis omnino fidem seruaturum ei significaret ad eum misit. Ex quo n quid in animo haberet satis perspiceretur, intra paucos dies homines à ponti-

fice & Venetis miſſi ad eum venerunt; quibus haud magna vt eius animum e
rent adhibenda fuit diligentia: quum enim benignè illos accepiſſet, primis
quijs quæ pòſt cum utroque ſeorſim habuit, de Cæſaris qua in ſe quum eius eſſ
uus vſus erat inhumanitate; quòd ſe non vt principem qualis ipſe erat, neque
mo, quo princeps qui alterius principis calamitatis commiſeratione moueretu
quod alteri accidiſſet, ſibi quoque accidere poſſe cogitaret tractaſſet, grauiter
ſtus. Eduardi Angliæ regis, eius qui Gambillio cognomento eſt dictus, exe
afferebat, ad quem quum ductus eſſet Ioannes Galliæ rex in pugna apud P
commiſſa, à Caleti principe ipſius filio captus, ab eo non modò benignè accep
rùm etiam quandiu in inſula captiuus fuit, in libera cuſtodia habitus, ad fan
congreſſus, & venationes conuiuiaque ſua admittebatur: nec tamen ideo ca
amiſiſſet, aut minus ſibi vtilibus legibus cum eò compoſuiſſet; ex quo tanta
eos familiaritatem fiduciamque ortam eſſe aiebat, vt Ioannes etiam poſtquan
tati eſſet reſtitutus, multosque annos pòſt in Gallia manſiſſet, ſponte hoſpitis
ſendi deſiderio in Angliam rediret: duorum modò Galliæ regum qui in prœ
pti fuerint memoriam extare, Ioannis videlicet & ſui: ſed non minus inſigne
exemplorum diuerſitatem: alterum enim ad victoris benignitatis, alterum ad
tatis exemplum proferri poſſe: nec ſe in illo animum erga alios magis placatu
temúe inueniſſe, imò ex colloquijs Madrilij cum eo habitis, illum ſumma ami
occupatum, nihil aliud niſi de ſacro ſanctæ ſedis imperio, Italia, & ceteris pr
bus omnibus in ſeruitutem redigendis cogitare certò cognouiſſe: ideo cupere
tifex & Veneti animum ad propriæ ſalutis cogitationem conuerterent: quod
rent, quàm ad communem ſalutem concurrendi, & fœderis cum ipſis ad
contra Cæſarem, non vt ſibi Mediolanenſe imperium adijceret, potentiam
am augeret, ſed ſolùm vt poſtquam nimia cupiditas Cæſari non tantum lumi
liquiſſet, quo ſe ita obſtringeret, vt promiſſa præſtare cogeretur, ipſe libero
Italia libertatem bello recuperaret, capienda ineundi cupidus eſſet, ſe oſten
propterea quòd & primò cum in Picigihtonis arce eſſet, & pòſt in Hiſpania i
drilienſi arce, ſæpius Cæſari ipſius petitionum iniquitate perſpecta, ſe, ſi nec
te impulſus, legibus aut iniquis aut quas ſeruare in poteſtate ſua non eſſet
ret, non modò eas non ſeruaturum, verùm etiam quòd iniqua, & quæ præſta
poſſet promiſſa, à ſe extorſiſſet, ſibi in eo iniuriam factam ducens, ſi quando
ſio daretur eam vlturum eſſet atteſtatus: neque etiam id ſæpius reticuiſſe qu
per ſe ſcire poterant, & quòd alijs quoque regnis commune eſſe cenſebat, nem
nimè in Galliæ regis poteſtate eſſe, abſque regni communium conuentuum c
ſu ſe ad quidquam ex ijs quæ ad regni corpus ſpectarent alienandum obligare
ſtianorum leges, vt is, qui in bello captus eſſet in perpetuo carcere detineretu
permittere: quòd ea nefariorum hominum pœna, non autem ad eorum qui fort
cerbitate afflicti eſſent ſupplicium, eſſet inuenta: quæ vi à captiuis promitterentu
lam vim habere omnibus notum eſſe: cumque compoſitio irrita eſſet, nec fiden
quæ ad eam confirmandam acceſſiſſet obſtrictam eſſe: Iuſiurandum Remis qu
ges tanta cum ceremonia & cœleſti oleo conſecrantur datum, quo ſe regni pat
nium non imminuturos ſpondent antiquius eſſe: has ob cauſſas ſe ad Cæſaris inſ
tiam cohibendam, non minus liberum quàm paratum eſſe. Idem ſtudium mat
ſoror, quæ quòd fruſtra in Hiſpania fuiſſet, de Cæſaris aſperitate valde que
tur, oſtendit: & omnes principes qui arcanis negotijs intererant, ſi pontificis
netorum mandata adferrentur, ſtatim fœdus perficiendum decernentes: quod v
lius Angliæ regem in id pertrahere, cuius magnam ſpem oſtendebant, poſſent,
lia tractari bonum eſſe aiebant. Hæc à Galliæ rege & ipſius hominibus magna
aſſeueratione dicebantur, occulta verò eius conſilia longè erant diuerſa: nam etſi
gundiam Cæſari non tradere prorſus ſtatuiſſet, animum tamen à bello contra illu
ſi cogeretur gerendo alienum habebat: ſed dum de fœdere cum Italis ineundo a
Cæſarem ne in tot difficultates caderet, Burgundiæ reſtituendæ caput in
niarum obligationem conuerſurum ſperabat: quod ſi feciſſet, nulla Italic
re

h ratio, illum ob filiorum desiderium, à Cæsaris compositione esset remorata. Pon
autem & Venetorum nuntij tanta ab illo spe accepta, statim responsum acceptum
mpore quo in Italia, fœderis contra Cæsarem pangendi necessitas & occasiones
ebant significarunt: necessitas quidem, quia Mediolanensium dux, qui initio par-
inistrorum suorum culpa, partim ob temporis ad prospiciendum breuitatem, pa-
ommeatus in arcem importarat, neque is ea moderatione qua homines in hu-
odi statu collocati vti solent fuerat distributus; crebrò (semper enim etsi in ar-
sideretur scribendi facultatem habuit) se in totum Iunium proximum commea-
ion habere; & nisi alia ratione ipsi consuleretur, sese Cæsaris arbitrio commit-
oactum iri, significabat. Et quamuis (vt obsessis moris est) maiorem angu-
quàm re vera esset proponere crederetur, multis tamen indicijs parum ei com-
us superesse compertum erat: & vt arx in Cæsaris potestatem perueniret permitte-
ræterquam quòd eius existimatio augebatur, eius imperij recuperationem longè
liorem reddebat. Sed non minus ob populos omnes ad extremam desperatio-
edactos occasio crescere videbatur. Nam quum Cæsar pecuniam in militum
ndia quibus iam multa debebantur non mitteret, nec vlla eius aliunde explican-
tio adesset, duces equitatum omnem in totam prouinciam vt inter se partitis, ra-
ous exercitum alerent, distribuerant: quapropter dux, centurio, signifer, mi-
ibi attributa loca, secum pecunia numerata, componere cogebant: qua qui-
n re ita illi modum omnem excedebant, vt tunc constans fama fuerit, à mul-
i eius imperij rerum periti erant confirmata, Insubriam quotidie Cæsaris militi-
uinquaginta auri libras pensitasse: Antoniusque Leua quotidie sui sumptus
ne tantùm triginta aureos nummos accipere ferebatur. Pedites quoque qui
olani & alijs in locis erant, non modò sibi ab hospitibus suis omnia ad ui-
necessaria suppeditari volebant, verùm etiam cum sæpe multi milites in v-
domum conuenirent, eius dominus omnes alere, & ceteræ domus quæ eis
m non suppeditarent, pecunia, militibus satisfacere cogebantur; ac sæpe v-
militi multa hospitia obtingebant, isque eo excepto apud quem victum ha-
t, ex ceteris pecuniam extorquebat. Hæc misera tantaque crudelitate vsur-
ors, totius Insubriæ hominum animos in desperationem adegerat, præsertim ve-
ediolanensis populi, qui ante Piscarij Mediolanum aduentum, neque mili-
lere, neque hospitij nomine quicquam contribuere consueuerat: cumque nu-
& armis (etsi non tam frequens quàm ante pestilentiam) potens esset, tan-
nsolentiam & acerbissimas exactiones ferre non poterat; quibus vt liberarentur
ltem aliqua ex parte leuarentur, legatos ad Cæsarem miserant: sed hi sine vl-
rsus leuamento, communibus tantùm verbis à Cæsare acceptis, Mediolanum
unt. Oportebat etiam Mediolanenses etsi proportione maiorem quàm ceteræ ci
s militum numerum sustinerent, pecuniam in publicos sumptus, id est, in
ui ex ducum voluntate ad Cæsaris rerum conseruationem essent faciendi,
ere; in qua exigenda, cum id difficulter fieret, ministri ei muneri præpositi
a acerbitate vtebantur. Quas ob res populo ad extremam desperationem
to, populariter inter se, vt armis se his exactionibus opponerent; & cuicun-
xactores molesti essent, vicinos ad se tuendum vocaret, qui omnes & post
ceteri qui vocarentur, ad ducum qui in multis vrbis partibus erant constitu-
erium, vt se ab exactoribus & militibus his opitulari volentibus, tueren-
r, accurrerent, conuenerunt. Quo facto, accidit vt quidam faber, quum ex-
es ei molesti essent, vicinos ad sui defensionem concitarit: quos cum reli-
populus sequeretur, maximus tumultus est exortus: ad quem sedandum cum
nius Leua, & Vastij marchio, cum aliquot ex prima inter Mediolanenses no-
e viris accurrissent, tandem fide à ducibus ipsos publicis vectigalibus con-
s, nullis alijs exactionibus populo molestiam allaturos aliosúe milites nullos
em introducturos accepta, tumultus est sedatus. Hæc pax haud diutius quàm
uentem diem vsque permansit: quoniam cum nouos milites vrbi appropinquare
nuntiatum, populus iterum, sed maiore quàm priori die tumultu, & longè maiori

disciplina atq; concursu arma cepit. Cum autem duces se ad tantum impetum suf
dum impares fore existimarent, cum copijs Mediolano discedere (vt multi aiunt)
tabant: quod & facturi fuisse creduntur, si modò populus vno animo se contra ip
milites progredi volle ostendisset: sed veterem curiam in qua rerum capitalium p
ctus cum certo militum numero agebat, ab eo quod postremum esse debebat in
sumentes, imperitè diripere incœperunt: quo errore Cæsariani duces resumptis
bus, vijs suis munitis, & maxima peditum, qui arcem obsidebant parte aduoca
populo si in ipsos impressionem facere vellet obsisterent, simul conuenerunt.
obsessis extra arcem erumpendi, & obsidentium munitiones quas in ciuitate fe
adoriendi occasionem dedit: sed quum sibi à populo auxilium non ferri viderun
tim pedem retulerunt: populus enim tum quòd in armis minimè esset exercitatu
etiam quòd in veteris curiæ prædâ domos quisque suas ferenda essent occupati
modò quod debebat non faciebat, verū potius paulatim dissoluebatur: qua occa
duces nonnullis ex Mediolanensi nobilitate intercedentibus, hunc quoq; tumu
sed se omnes milites, Germanis peditibus qui arcem obsidebant exceptis, vr
Mediolanensi agro educturos fide data sedarunt: sic militarium virorum callid
popularium armorum imperitia, & erroribus quibus tumultuosa multitudo qua
dentibus ac fortibus ducib. caret, facilè obruitur delusis, grauissimum periculun
vitatum. Sed cum hac compositione, nec coniurationes dissolutæ essent, nec p
lus arma posuisset, quin potius res quotidie ad maiorem tumultum spectare vid
tur, ijs qui Cæsaris res turbare vellent magna occasio dari videbatur; præsertim ex
Cæsarianorum viribus, alijsque eorum difficultatibus perspectis: veniebat quoq
memoriam, proximis bellis populi Mediolanensis & reliquarum ciuitatum miru
ipsis iuuandis ardorem, maximum eius imperij propugnaculum fuisse. In hoc st
rant Italiæ res, quum de prompta regis voluntate, promissis, & vt mandata ad se
postulantis, nuntij sunt allati: eodemque tempore Angliæ regis apud pontifice
gati, vt de Cæsaris potentia moderanda cogitaret, & Galliæ regem ad promiss
præstanda accenderet hortabantur: Quas ob res non modò Veneti qui semper, &
gè minori occasione vt arma caperentur suaserant, verùm etiam pontifex, quan
difficillimè in has se molestias induci pateretur, sibi necessariò consilia sua collig
& deliberationem diutius minimè protrahendam censuit. Rationes quæ illum su
ribus mensibus ad bellum incitabant non modò eædem, sed etiam grauiores val
resque erant: nam & quo diutius negotia fuerant agitata, eo melius Cæsar pontifi
nimum à potentia sua alienum esse animaduertere potuerat; & pontifex ob com
tionem à Cæsare cum Galliæ rege factam, iustam, se æquas conditiones ab illo i
trare non posse, & illum de tota Italia opprimenda cogitare, suspicionem conc
rat, & Mediolanensi arce ad deditionem inclinante periculum quotidie magis
sens erat. Animum eius iniuriæ quæ à Cæsarianis ducibus renouabantur incita
illi enim post compositionem Madrilij factam, Italorum peditum legionem in
centinnm & Parmensem agrum, vbi innumera detrimenta adferebant miserant:
que pontifex quereretur illos propterea quòd stipendia non accepissent, suopte
eò se recepisse respondebant: commouebant quoque illum res fortasse leuiores
vt in suspicionibus & querelis fit in deteriorem partem acceptæ: Cæsar enim i
spania edicta quædam contra Sacrosanctæ sedis autoritatem promulgarat; qu
vi quum ipsius imperij subiectis, sacerdotiorum quæ in illis regnis essent caus
Romana curia disceptari non liceret, quidam Hispanus scriba, Romanum forum
tam illi vocant) eo die qui caussis agendis est destinatus ingressus, nonnullis vt
bus eo in foro persequendis desisterent, Cæsaris nomine denuntiare est ausus.
solùm Galliæ regis liberatione is nodus qui omnium animos ancipites detinuera
videlicet Galli regis sui recuperandi gratia à fœdere discederent, solutus videbat
regis societas, longè maioris ad expeditionem, quàm matris & regni simul fu
momenti esse cernebatur: verùm & aliæ occasiones maiores cernebantur; populi
Mediolanensis commotio minimè contemnenda videbatur: & ob cõmeatus penu
qua illud imperium laborabat, Cæsarianos antequam messis maturitate munita
comm

eatu instruendi opportunitatem haberent; antequam Mediolanensis arx amitte
& antequam Cæsar nouas copias pecuniamúe in Italiam mittere posset, adoriri
s momenti fore censebatur: illud pręterea in mentē veniebat, Galliæ regem, qué
teritarum rerum memoriam, non magnā pontifici fidem præstare erat verisimi-
eum belli cupiditate ardere videret, compositionem Madriliensem seruaturum,
nuo confirmaturum: neque dubium videbatur, quin tot terra mariq; viribus, &
ium quantumuis grauium diu ferēdorum facultate coniunctis, Cæsaris, qui à ce
mnibus esset desertus, & pecunia exhaustus partes longè inferiores in bello es-
turæ. Solus timor ne rex filiorum desiderio socios desereret, quemadmodum re
tiuo de regni administratoribus suspicio fuerat, dubitationem in contrarium ad-
t; sed tamen res diuersa censebatur: quum enim cum tantis occasionibus arma
Cæsarem caperet, tanta illos bello recuperandi spes, tantaq; cum ipsius dignita-
videbatur, vt ipse priuatæ pacis, quæ non modò cum ipsius ignominia, sed etiam
præsenti saltem futuro detrimento foret, sermonibus aures accommodandi cau-
n haberet. Si enim Italiam Cæsaris arbitrio subijci pateretur, id tandem Gal-
no periculosum esset futurum, ex quo bellum ab illo maximo ardore gerēdum
atur: fœdus enim contra Cæsarem, quo sibi filios compositionis obseruatione
randi spem adimeret, inire, & ea quibus se illos magna cum gloria armis conse-
um sperare poterat prætermittere, leuissimum consilium videbatur. Qui sic ra-
bantur; fortasse potius quid facere debuerit, quàm qualis sit Gallorum natura
lentia cogitarunt: in quem errorem qui de aliorum mente ac voluntate delibe-
iudicant, sępe incidunt: imò fortasse non satis, quàm principes suæ naturæ, qua
imero fidei vtilitatem propriæ in vtilitate fidei anteponenda propensionis ante-
t conscij, facilè idem sibi de alijs principibus persuadeant; ideoque Galliæ re-
pontifex & Veneti, vbi Insubria occupata, Cæsaris potentiæ metu essent libe-
gligentes aut ab ipsius rebus alieni fierent metuentem, bellum vt instrumen-
o Cæsar molestijs ac sumptibus fessus ad filios ipsi noua pactione restituendos
induci posset, protrahi, sibi victoria vtilius esse existimaturum non satis ex-
runt. Pontifex autem supradictis rationibus motus, & multo magis quod eum
ret, Papiensis pugnæ exitum otiosè expectasse, quodque eam ob caussam ab
us timoris insimulatus & reprehensus fuisset, omniumq; ministrorū suorum, to-
iæ, cunctæ Italiæ vocibus, Sacrosanctam sedem & vniuersam Italiam ipsius
periculum redactam, ipsi obijcientibus impulsus: tandem non modò cum
rege ac ceteris contra Cæsarem fœdus inire, sed id quàm citissimè cùm alias
fas, tum verò vt Mediolanensi arci priusquam fame oppressa hostibus dedere-
mpore opem ferre possent, perficere statuit. Quæ res omnium quæ post se-
ant malorum caussa fuit. Si enim pontifex, cuius autoritatem in hac caussa Ve-
parum sequebantur, tardior fuisset, num Cæsar promissis à Galliæ rege non
cōmotus, eas leges quas antea si arma capere cogeretur in animo habebat, pro
t, vidisset, & nisi Galliæ regi tantā necessitatem ostendere coactus fuisset, facilè
enetis vtiliores ab illo conditiones impetrasset; proculdubio autem fœderis ca
lius fuissent explicata, maior fidei seruandæ cautio constituta; & denique bel-
n prius quàm Heluetij procederent, & omnes necessarij apparatus collecti es-
cœptum fuisset: & fortasse Angliæ rex cum quo ob itineris longitudinem tra-
tempus non fuit, fœderis sese adiunxisset. Sed quum pontifici & Veneto Se-
b arcis periculum multum in celeritate positum esse videretur, statim, sed oc-
nè, ministris suis fœderis conficiendi potestatem cum eiusmodi mādatis, vt quo
s transigeretur, se ad eadem ferè capita quæ antea cum regina matre tractata
referrent, miserunt. cum autem quotidie noui de obsessorum angustijs nun-
rentur, cœpit pontifex cogitare, quum recto Roma ad Gallicam aulam itinere
o, nuntij longo circuitu per Heluetiorum fines iter facere cogerētur, cumq; fa-
posset, vt in pactione aliqua difficultas, quæ necessario temporis moram inter-
exoriretur, accidere posset, vt tam serò fœdus conficeretur, vt si apparatus ad
ci ferendam necessarij non ante fierent, ne nimis seri forent esset verendum:

quamobrem hoc periculo cum Venetis expenſo, Mediolanenſium quoq; duci
ratoribus,qui & Romæ & Venetijs erant, ac multis ipſius partium ſtudioſis, qu
conditiones proponebant vrgentibus,tantas copias quòd ad arcem obſidione
dam idoneæ viderentur,vt ijs ſtatim vbi fœdus confectum ex Gallia acciperent
tur comparare,& interea Mediolanenſi populo ſpem facere,ac varias conſpirati
pſis in eius imperij ciuitatibus propoſitas fouere decreuerunt. Ideo communi c
ſu vt Veneti Vrbinatium ducem cum ſuo equitatu,& ſex Italorum peditum mill
imperij ſui fines Abduam verſus, & pontifex Guidum Rangonium cum altera l
Placentiam mitteret,fuit conſtitutum. Et quia magnum Heluetiorum numerum
re neceſſarium videbatur, imò Vrbinatium dux ad victoriam conſequendã duo
Heluetiorum millia prorſus eſſe neceſſaria Venetis ſignificabat:pontifex autem
neti,ne antequam fœdus confectum eſſet certò ſcirent, ſe ita Cæſaris hoſtes d
rent,ſuos homines ad eum numerum conſcribendum in Heluetiam mittere no
auditus fuit Ioannes Iacobus Medices Mediolanenſis, qui ex Muſſianæ arcis pr
temporum occaſione & loci opportunitate cognita,ſe eius dominum effecerat
te multos menſes in hunc finem cum multis Heluetijs ducibus familiaritatem c
xiſſe indicans,ſtatim vbi ſex aureorum numûm millia accepiſſet,ſex Heluetioru
lia,non quidem publico ciuitatũ decreto,ſed priuatim cõſcripta, quibus vbi in I
deſcendiſſent,ſtipendia perſoluerentur, adducturum pollicebatur: & vt in expe
bus quæ ab vna parte faciles exiſtimantur,ab altera temporis anguſtia vrgentur
re ſolet,non modò cõditio ab hoc homine propoſita,cum præſertim à Mediola
ducis miniſtris,& Ennio Verulano epiſcopo, cui pontifex in Heluetiorum reb
pterea quod eas pontificatus nomine diu tractaſſet,fidem adhibebat;ideoq; ipſi
dato multos menſes Brixiæ fuerat, & tunc apud Veneti exercitus legatum ageb
de ſemper cum multis ex ea gente conſilia agitabat,probaretur,re parũ expenſ
tifice & Venetis fuit arrepta:auditus etiam Venetijs Octauianus Sfortia Lauden
ſcopus,qui ſe facilè magnum illorum numerum adducturum pollicebatur: isq;
ab illis re cum pontifice non diſcuſſa, in Heluetiam, vt alia ſex millia eodem
ijſdemq; ſtipendijs conſcriberet eſt miſſus: ex quibus rebus non ſatis ponderatis
frà dicetur,expeditionis tanta ſpe incœptę perturbandæ magnum initium eſt pro
Sed dum hæc in Italia parantur, Cæſarq; dilationes interpoſitas fœderis confir
ſuſpectas habere inciperet, Neapolitanum proregem qui unà cum obſidibus
na Eleonora,in Victorię oppido vt eos ad regem ſimulac compoſitionis capitib
feciſſet reduceret,ſubſtiterat,& cum eo Alarconẽ ad Galliæ regem,qui Baiona
cum ſe tranſtulerat, vt eius mentem prorſus explorarent miſit: qui etſi à rege m
honore & beneuolentiæ declaratione,vt Cæſaris miniſter, & vt is cui rex magna
te libertatem ſuam acceptam referret, acceptus fuerit, eum prorſus à Burgundi
tuenda alienum reperit:afferebat enim ſe nũquam regni conſenſum impetraturu
ſe id ſponte promiſſurum fuiſſe, quod Galliæ regno tanto detrimento eſſet, vt i
præſtare nullo modo poſſet,ſed quum in cœpta cum Cæſare amicitia qu antum
perſeuerare,& affinitatẽ contrahere cuperet, reliquis omnib. de quibus inter ipſ
uenerat ſeruatis,Cæſari pro Burgundia viginti millia auri pondo daturum:ſeq; n
lia de cauſſa ad compoſitionem Madrilij factam hac moderatione confirmandar
magno Cæſaris amicitiæ conſeruandæ ſtudio impelli: neq; enim ſibi pontificis,A
regis,& Venetorum, quibus ad bellum renouandum incitaretur ſtimulos & pr
deeſſe oſtendebat. Quod reſponſum poſtremamq; ipſius ſententiam & prorex
ſignificauit, & rex ex ſuis ab epiſtolis miniſtris unũ qui idem illi indicaret ad eum
Ex quo factum eſt,vt quamuis pontificis ac Venetorum,prius tantopere exoptat
ræ & mandata eodem tempore eſſent allata, rex magis pacis cum Cæſare cupid
ſponſum ad hanc nouam conditionem, cuius prorex ſpem fecerat, expectare ſta
& fœderis negotium apertè differre cœperit:nec tamen, quia id occultari non pc
prorſus ſe nouam cum Cæſare compoſitionem tractare, quã cum à prorege pro
fuiſſet audire, nihil obeſſe poſſet, diſſimulabat: & quamuis aliud in animo habe
nunquam niſi cum liberorum ſuorum reſtitutioni, Mediolanenſis imperij libe

us Italiæ securitas esset coniuncta, conuenturum certò asserebat. Quæ res ad pō animum auertendum idonea fuisset, nisi ob suspicionem quam in animo fixam at, in Galliæ regis fœdere vnicam rerum suarum salutem positam esse censuisset. rum est quàm Cæsaris animus, proregis nuntio accepto, & Galliæ regis ministri to audito fuerit perturbatus. Burgundiæ enim quam gloriæ suæ augendæ cau- o eius prouinciæ ad res maiores gerendas opportunitatem summopere cupie- uperandæ spe deijci ei molestissimum erat. Galliæ regem à promissis & fide re- ē, cunctis mortalibus quā parui ipsum faceret palam ostendere vehementer in- atur: eiusq; animum haud mediocriter cruciabat, quòd contra ferè omniū suo- nsilium, contra totius aulæ commune iudicium, contra id quod ipsi post cōpo n cognitam ex Flandria Margarita patris ipsius soror, & omnes ipsius in Italia i prædixerant, rerū momenta & conditionem malè dimensus, fidem sibi à Galliæ ruatum iri credidisset. Quibus in cogitationibus, quid dignitatis suæ ratio po- t, & quibus in periculis difficultatibusq; res suæ quouis casu essent futuræ dili- ad calculos reuocans, caput quo de Burgundiæ restitutione agebatur non im- statuit: sed potius cum pontifice pacem inire, Francisci Sfortiæ restitutioni an- quod magis ex dignitate sua esse censeret minori principi ignoscere, quàm po- rincipis, & potentiæ suæ æmuli, voluntati cedentem, timorem propemodum cō otiusque grauissimum cum omnibus bellum sustinere, quàm iniuriam à Galliæ ceptam condonare: metuebat enim ne pontifex amicitiam suam contemptam ernens, animo prorsus à se esset alienus: hanc verò suspicionem augebat, quòd ræter hominem in Galliam ad gratulandum missum, legatum quoque publicè nittere audiebat; & multo magis quòd paulo antè, pontificij imperij maritimæ lauris propugnandæ specie, Andream Auriam cum octo triremibus & triginta ne aureorum numûm millibus in singulos annos stipendio conduxerat: quæ res opter hominis dignitatem, tum quia pontifex nunquam antea de potentia mari gitarat, tum quòd is plures annos in Galliæ regis stipendio fuisset, ne id Genuę pandi consilio fieret, ei suspicionem adferebat. Itaque se in omnem euentum rans, multa eodem tempore procurauit: Borbonij in Italiam profectionem, quæ ntè parabatur accelerauit: vt septem suæ triremes quæ in Monœci portu erant, quo ceteris adiungerentur Barcinonem venirent mandauit: & quia eius profe- e pecunia irrita fuisset, vt centum aureorum numûm millia secum in Italiam fer ram dedit. Vgonem Moncadam legatum ad pontificem cum eiusmodi mandā alā aiebat) quibus ei satisfieret, destinauit: id autem in hunc modum, vt prius ad egē vaderet, à prorege, num qua spes esset regem promissa facturum certior fa- t vlterius non progrederetur, aut si progrediendum censeret, mandata pro re- u & necessitate variaret. Sed omnibus pontificis salutaribus consilijs Medio- ; arcis iam propè commeatu exhaustæ deditionis periculum; ne inter Galliæ Cæsarem aliqua ratione amicitia sanciretur metus: quid Vgonis Moncadę ad- pariturus esset, dubitatio obstabat: in quo, quòd prius Galliam peteret suspe- at; nec minus etiamsi in Italiam veniret, suspectæ erant illorum simulationes & Quare cum is vnà cum Venetis vt fœdus contraheretur vrgeret, rex tandem, x Vgonis aduentu Cæsarem à compositionis capitibus immutandis alienum es- aduertisset, ne longior in fœdere contrahendo mora pontificem ad nouum m capiendum impelleret veritus, & res suas hoc fœdere apud Cæsarem plus is habituras, ac metum eius animum aliqua ex parte flexurum ratus, ad idem ab Angliæ rege qui magis cohortationibus quàm factis huic negotio fauebat s, fœdus contraxit. Quod XVII Maij die anno MDXXVI Cuneaci in- os procuratores, homines ex ipsius senatu ab vna parte, & pontificis ac Veneto- nistros ab altera, in hanc sententiam est ictum: Inter pontificem, Galliæ regem, s & Mediolanensium ducem, quem id ratum habiturum pontifex & Veneti spo int, perpetua societas fœdusq;, vt Mediolanense imperium Francisco Sfortiæ relinquatur, & regis filij patri restituantur, esto: Cæsari fœdus initum denun- ique intra tres menses huic sese adiungendi facultas esto: si se adiungere volue-

rit, regi filios æqua mulcta quàm Angliæ rex dixerit accepta restituito: & item M
lanense imperium sine exceptione Francisco Sfortiæ, & ceteros Italiæ status, ita
te postremum bellum erant relinquito: Pontifex statim vt Franciscus Sfortia in
lanensi arce obsessus obsidione liberetur, eiq; imperium restituatur, octingentis
septingentis leuis armaturæ equitibus & octo peditum millibus, Veneti octinge
taphractis mille leuis armaturæ equitibus, & item octo peditum millibus bellu
uento: hisque ipse Mediolanensium dux quamprimum poterit, quadringentos
trecentos leuis armaturæ equites, & quatuor peditum millia adiungito: intere
pontifex ac Veneti, quatuor peditum millia eius nomine suppeditanto: Gall
statim quingentos cataphractos in Italiam mittito: & vigente bello singulis me
pontifici ac Venetis quadraginta aureorum numûm millia, quibus Heluetij p
conducantur, soluito. Ipse sine mora trans alpes in qua parte magis opportun
sum fuerit, ad minimum duobus cataphractorum & decem peditum millibus, c
magna tormentorum copia Cæsari bellum inferto: duodecim triremes rex, & V
tredecim proprijs sumptibus armanto: his pontifex eas cum quibus Andream A
conduxit adiungito: nauium ad eam classem necessariarum sumptus communis
hæc classis ad Genuam oppugnandam mittitor: deinde Cæsariano exercitu in In
victo aut debilitato, regnum neapolitanum terra marique oppugnanto: idque si
tur pontifex cui visum fuerit tradito: quamuis peculiari capite, vt pontifex id sine s
rum consensu facere non posset constitutum fuerit: veteribus tamen censibus qu
cra sedes percipere solebat, & principatu è quo quatuor aureorum numûm milli
tannis percipiantur, cui volet attribuendo relicto. Vt autem Galliæ rex victoriam
in Italia obtineretur, & regni neapolitani occupationem, sibi ad filios facilius rec
dos profuturam certò sciat, si Cæsar intra quatuor menses postquam illud regnum
sisset, fœderi ijs legibus quæ suprà sunt expressæ, sese adiungere voluerit, regnu
restituitor: si verò eam conditionem non accipiat, Galliæ rex ex regno neapolita
nuum censum in perpetuum habeto: Galliæ regi nullo tempore, nullaúe de c
Franciscum Sfortiam in Mediolanensi imperio molestia afficere fas esto; imo vna
alijs ad eius defensionem contra quemuis tenetor: atque vt inter ipsum atque H
tios nouum fœdus fiat, pro sua virili operam dato: ab illo autem annuum censum
summæ quam pontifex & Veneti (quibus tamen non minus quingentis auri libris
nunciare liceat) censuerint, accipito: Franciscus Sfortia coniugem Gallam illustr
nere natam ex regis arbitrio ducito; & Maximiliano fratri annuæ pensionis quàm
ge accipiebat loco, decenter victum suppeditato: Regi Astæ comitatus restituitor
Genua capiatur, rex eam autoritatem quam antea solebat, in ea obtineto: Si Anto
nus Adurnius, qui tunc eius ciuitatis dux erat, cum socijs conuenire velit, ea lege vt
liæ regem tanquam supremum dominum, quemadmodum ante paucos annos f
rat Octauianus Fregosius agnoscat, admittitor: omnes socij à Cæsare vt regi filic
stituat petunto: id ni fecerit, fœderatos nihil vt id consequantur prætermissuros, ei
nium nomine significator: Italiæ verò bello confecto, aut saltem regno neapoli
capto, ac Cæsariano exercitu ita fracto, vt amplius timendus non sit, Galliæ regem
alpes contra Cæsarem mille grauis, mille & quingentis leuis armaturæ equitibus
decem peditum millibus, aut pro ijs pecunia ad regis arbitrium iuuanto. Nulli so
rum absque aliorum consensu cum Cæsare pacisci fas esto: Cæsari si se fœderi adit
rit, cum eiusmodi militum numero qui minimè sit formidandus à pontifice ac Ve
constituendo Romam ad Cæsaream coronam capiendam eundi potestas conced
etiamsi aliquis sociorum moriatur fœdus tamen integrum permaneto: huius fœd
Angliæ rex patronus & conseruator cum se ei adiungendi facultate esto: cui si se ad
xerit, status in regno neapolitano cuius fructus trecenta quinquaginta auri pondo
mentur, & item Eboracensi cardinali alius aut in eodem regno, aut in alia Italiæ p
è quo centum auri annuis libris percipiat, danto. Pontifex hoc fœdere Ferrarien
ducem quamuis à Galliæ rege & Venetis exoptatum comprehendi noluit; imò qu
uis communibus verbis, vt socios sibi ad eas ciuitates de quibus cum pontificat
esset recuperandas opem ferre debere, fœderis capitibus exprimeretur impetra

rentinis quin re ipsa fœdere comprehenderentur,quũ pontifex non modò illo-
uitatu & omnibus viribus vti, verùm etiam vt secum seu potius vt communes
sumptus, maximam sumptuum partem sustinerent, in animo haberet, dubium
it: sed ne eius gentis commercia quæ in locis Cæsari subiectis habebant turba-
ùe mercatores in periculum vocaret, vt socij nominati non fuerunt; sed tantùm
ntificis gratiam, omnibus fœderis immunitatibus, priuilegijs & commodis
e ac si in fœdere essent, pontifice pro illis ipsos nulla ratione fœderi aduersos
promittente, fruerentur expressum. Qui verò vnus tanto bello administran-
ficeretur, qui & autoritate & rei militaris scientia, & fide præstaret, tum quòd
esset aliquem inuenire in quo hæc essent omnia, tum quòd temporis exigui-
imè, vt de eo disputaretur, patiebatur, nihil tum constitutum fuit. Fœdere con-
ex qui animum ab ijs quæ cum prorege tractabantur, nondum prorsus remoue-
deris sanctionem, equites, & pecuniam in primum mensem promissam mo-
stulit, donec pontificis & Venetorum confirmatio adferretur: quæ mora, etsi
n illorum turbarit, nihilominus eadem necessitate illos progredi cogente, fœ-
ncito, statim Mediolanensis arcis obsidione liberandæ nomine belli initium fa-
creuerunt. Quamobrem pontifex qui antea Guidum Rangonium ecclesiæ co-
præfectum, cum suo equitatu & quinque peditum millibus Placentiam mise-
ellum Vitellium cum alijs peditibus & Florentinorum equitatu cui præerat, &
m Medicem quem Italici peditatus ducem, eò misit; & Franciscum Guicciar-
tunc temporis Aemiliæ Flaminiæque præsidem suum in exercitu & per vniuer-
ntificium imperium, cum plenissima ac ferè absoluta potestate vicarium con-
Veneti quoque exercitum suum cui Vrbinatium dux Petro Pisaurio legato im-
auxerunt, eumq; Clarij, in Brixiensi agro considere iusserunt, eisq; mandarunt,
è ac sine cunctatione vterq; exercitus contra Cæsarianos progrederetur. Medio
nterea venerat Vgo Moncada, qui etsi fœdus contractum ipsum & proregem
ateret, nihilominus ob regis responsa res ad eum statum qui Cæsari placeret re-
sse diffisus, iter suum in Italiam erat sequutus: vbi Protonotario Carracciolo se-
arcem ducto, & ampla duci de Cæsaris benignitate fide facta, vt sese ipsius vo-
permitteret, ei persuadere est conatus: cum autẽ dux se ob iniurias sibi à Cæsa-
bus illatas, pontificis ac Venetorum opem implorare coactum fuisse, neque vt
am de se ipso absque illorum consensu constitueret æquum esse respondisset,
esaris mentem esse, vt crimina ipsi obiecta summatim à protonotario Caraccio-
lux plurimum fidebat, dijudicarent: id potius vt ipsi imperium maiore cum Cæ-
gnitate restitueretur, quàm aliam ob causam fieri innuens, seque vbi cum
e esset loquutus, hæc perfecturum ei spem fecit: nec tamen vt obsidio antè
ur, & nihil se noui molituros quemadmodum dux postulabat, pollicerentur,
voluit. opinio fuit, (sic enim pòst fama percrebuit) valde amplam Vgoni à
non modò cum pontifice vt Mediolanensium duci imperium restitueretur,
tiam cum duce solo, modò illum in imperio restitutum Cæsaris rebus nõ obfu-
esset cautum, componendi facultatem datam: sed huic potestati adiunctum
vt ex temporum statu & necessitate consilium caperet: Vgonem verò angustijs
us arx versabatur perspectis, & compositionem cum duce nihil Cæsaris rebus,
atenus concordiæ cum pontifice & Venetis conciliandæ instrumentum esset,
e cogitatẽm, cum illo solo pacisci inutile censuisse. Vgo & Caracciolus deinde
um, qui in Tercij arce captiuus detinebatur, Modoetiam potius vt Protonota-
issæ iudex futurus, cum eo ageret, quàm aliam ob caussam duci iusserunt. Pòst
ediolano, quum prius Venetis vt suo oratori quem Romæ haberent, autoritatem
uæ proponerentur tractanda mitterent, scripsisset, Romam est profectus: quò
ruenisset, vnà cum Suessano duce pontificem adijt; eique magnificis verbis, in
testate esse vtrum vellet pacem aut bellum amplecti, proposuit: Cæsarẽ nam-
ob naturæ suæ bonitatẽ, magis pacis esset studiosus, tamen & animo & viribus
que paratum esse. Ad quæ quum pontifex communibus verbis respondisset, &
iurias sibi à Cæsaris ministris illatas, ipsiusq; aduentus tarditatem, vt quum an-

tea sui iuris fuisset, nunc alijs esset obstrictus in caussa fuisse questus esset, illi se
die ad eum reuersi, Cæsaris mentē esse, Mediolanense imperium Francisco Sfo
rum relinquere, ea tñ lege vt arx in Protonotarij Caraccioli potestate tandiu ess
nec is caussam non quidem exactè, sed Cæsaris dignitatis conseruandæ gratia a
tantū & colorem cognouisset, suas cum Venetis controuersias honesta ratione
nere; exercitū ex Insubria ea pecunia de qua aliàs agitatū fuerat accepta deduc
pro his omnibus aliud nihil ab illo, nisi, vt sese rebus inter ipsum & Galliæ reg
interponeret petere, exposuerunt. Ad hæc pontifex, se quantopere semper Cæ
micitiam tueri cupiuisset cunctis mortalibus notum esse existimare; neque vnq
quæ ipsemet sponte offerebat, maiora ab eo petijsse; quæ cum ipse magis comm
litatis quā proprij commodi studiosus esset, magis ex ipsius voluntate esse haud
sent: & nunc quoq; se in eadem sententia perseuerare, etsi non paucæ propositi
tandi caussæ essent datæ: sed tamen maiore nunc animi molestia illa sibi conced
re, quā cum denegabantur audiuisset: propterea quòd non iam vt prius ea amp
sua potestate esset; id autem non sua culpa, sed ob nimiam moram à Cæsare in
rando interpositam factum: quæ res in caussa fuisset, vt quum nulla vnquam cōm
Italiæ rerum in securum statum redigendarum sibi spes esset oblata, & interea M
lanensem arcem in angustijs versari videret, se suæ & aliorum salutis caussa, fœd
Galliæ rege inire coactum esse; sine quo, nisi fidem violare vellet, quicquam dec
sibi integrum non esset. Qua in sententia etsi multa in contrarium adferentur, co
perstitit: Vgo verò vbi cum illo sæpius frustra egisset, Roma discessit: molestum au
rat tum ipsi, tum Cæsarianis ducibus, quòd pacis spe exclusa res ad manifestum b
tenderet; propterea quod ob fœderis potentiā, & perturbationes in quibus ipsi
bantur tantam belli molem sustinere difficillimum censerent. Hoc tempore à Fr
ciardino literæ ab Antonio Leua ad Suessanum ducem interceptæ sunt, quibus
diolanensis populi auersos animos, & nullam rebus ipsorum nisi in Dei ope salut
quam esse indicabat: & item aliæ eiusdē & Vastij ad Vgonem post ipsius Mediola
scessum scriptæ, quibus eum ad pacis negotiū incitabāt, & vt ipsos statim de rerū s
su certiores faceret rogabāt; periculūq; in quo essent ipsi & Cæsaris exercitus in
riam reuocabant. Sed nō tanta erat in eorum qui sociorum copijs imperabant a
cōfidentia, quantus erat Cæsarianorū ducum timor: Vrbinatium enim dux, cui ta
ob Venetarū copiarum imperatoris munus quo fungebatur, & quòd nemo illi d
te, autoritate existimationeq; par esset, exercituum cura erat cōmittenda, Hispan
ac Germanorum militū virtutem fortasse maioris quā æquū esset faciens, & vltra
Italis militib. diffidens, nisi ad minimū quinq; Heluetiorū millia cū exercitu essen
duam fluuium non traijcere fixum in animo habebat; imò ne si cū Venetorum co
tū Ollium traijceret, ne Cæsariani Abdua traiecta se adorirentur veritus, vt ponti
exercitus qui iam Placētiæ erat, Pado infra Cremonā traiecto, cū Veneto, vt dein
duæ appropinquarent, & ad eius fluminis ripā in munitis castris Heluetiorū adue
expectarent, coniungeretur vrgebat: quibus præter ipsorū naturam, quòd illorum
Mussij præfecto, & Laudensi episcopo imprudenter cōmissa fuisset, multæ difficu
obiectæ erant: nam Laudensis episcopi leuitas parū ad hoc negotiū erat idonea: &
sius in id potissimū, vt pecuniæ in Heluetiorum stipendia destinatę partem fraudar
tentus erat; neuterq; tanta apud illam gentē autoritate pollebat, vt præsertim tam p
pecunia tantū illorum numerū tam repentè quā opus fuisset posset adducere: his
debat inter eos exorta æmulatio, qua fiebat vt ambitione & propriæ vtilitatis stud
quid autoritatis haberent, corrūperetur. Aliquod etiam impedimentum Galliæ re
pud Heluetios procuratores attulerunt: quæ enim regis hac in re sententia esset, &
id ex ipsius voluntate, an contrà fieret ignorabant: nam non quidem negligentia, se
dio, ijs consilijs quæ cū sæpe prudentissima videantur, tandē nimis acuta sunt, id re
gnificatum non fuerat: quoniam Albertus Pius regius apud pontificem orator, ne
ante fœdus confectū vt Heluetijs conscriberentur mandatū esse intelligeret, belli
tra Cæsarem iam nihilominus sine se à pontifice & Venetis cœptū ratus, id differre
tuendum esse ostenderat. Sic Heluetiorū aduentu dilato, omniū quæ ad Mediolan

ar

berandam erant excogitata, potissimũ & validissimũ instrumẽtum differebatur: s Laudensis & Mussius, quotidie illorũ aduentus certam ac præsentissimã spem :. At Cæsariani duces vbi apertè bellum parari animaduerterunt, ne sibi eodem e cum hostibus intra muros & extra esset pugnandum, se Mediolanensis popu dies audacior factus, non modò ipsis omnia quæ petebant denegabat, verùm qui ex militibus per vrbem ab alijs disiunctus inuentus fuisset, à Mediolanen- erficiebatur, metu liberare decreuerunt. Itaq; à delictis quæ per vrbem cõmit- r occasione sumpta, vt aliqui ex populi ducibus Mediolano exirent petierunt: umultu exorto nonnulli Hispani per vrbem incedẽtes à quibusdam popularib. interfecti: quamobrem Antonius Leua & Vastius, exercitu clam ciuitati admo- ea quæ superioribus diebus promisissent, non amplius teneri contestati, XVII. e, vt tumultus initiũ facerent, in suo conspectu plebeiũ quẽdam hominẽ, quòd ipsis nõ exhibuisset, interfici iusserunt; & post illũ tres alios: quo facto domibus rmanorum peditum agmine egressi, populo arma conclamãdi occasionẽ dede i etsi initiò curiã veterem & maximi templi turrim quæ Italis peditib. erat muni gnarit, tandem quũ nullo ordine, & vt imperita plebs solet potius vociferatio- uã armis pugnarent, & multi à sclopetarijs in editiorib. locis quæ Hispani prius rant collocatis læderentur, multi ex ipsis vulnerabantur, occidebanturq;; ita vt one timoreq; subinde crescente, quũ Germani pedites ignem in proximas do- nijcere cœpissent, & iam Hispanicus peditatus à ducibus accersitus vrbi appro et, populus extremum exitium metuens, vt sui duces & pleriq; alij populares in id consenserunt, Mediolano discederent, & multitudo sese ducum imperio ns arma deponeret, conuenit: duces aũt his legib. tumultũ antequã Hispani pe- grederentur sedare accelerarunt: verebantur enim ne si illi dum vtraq; pars in sset ingressi fuissent, militarem impetũ cohibere in ipsorum potestate minimè sic ciuitas diriperetur: à qua re prorsus abhorrebant, tum quia exercitũ tãta præ um dissolutũ, aut valde imminutũ iri metuebãt, tum etiã quia pecuniæ penuriã difficultates quas in bello erant habituri ponderantes, illam ciuitatẽ vt in eã diu m alere possent conseruare, quã vno die omnes eius neruos spiritumq; absume s censebant. Sociorũ igitur res non eam felicitatem quã sibi homines initio pro nt, quũ tot iam in Heluetiorum aduentu impedimenta occurrissent, & populi anensis spe frustrati essent, habere videbantur. Sed nouus casus eis existimatio longè maiorem, quã antea apertioremq; vincendi facultatẽ restituit. In tam alie briæ populorum à Cæsarianis animis, imò illis in extremã desperationem reda- ab aliquot mensibus per varios homines ferè in omnib. eius imperij ciuitatib. uarum rerum consilia fuerant agitata. Sed ceteris conspirationibus nihil profi- s, consilia ab Vrbinatium duce & Veneto legato Laudæ cũ Ludouico Vistari- li eius ciuitatis viro agitata exoptatũ exitum sunt sortita: is enim siue ꝙ Sfortia- liæ ab antiquo studuisset, siue patrię suæ in quã Fabritius Maramaldus mille & torum neapolitanorum peditũ præfectus, eadem acerbitate qua Mediolanum & Germani accipiebant, vtebatur, miseratione commotus, Venetorum copias is ipse Cæsari militaret introducere statuit: sed se prius quasi milites quibus præ- e pecunia diutius alere nõ posset, vt dimitteretur petijsse & impetrasse aiebat, binatium dux confirmabat. Rei gerendæ ratio in hunc modum fuit constituta, vt Iunij, noctu Malatesta Ballio cum tribus aut quatuor Venetorum peditũ millib. peram mœnibus ad vallum quoddam, vt à Vistarino intromitterentur appropin t: Vistarinus aũt paulo antè duobus comitatus ad illud vallũ quod sex milites cu ant, quasi recognoscendi caussa venit; & nonnullis quos in vicinis ædibus occul ipsum sequentib. vallũ ingressus cum custodibus pugnare cœpit: nam etsi prius more tesserã dedisset, ipsi tñ aliquid suspicati armis cum eo agere cœperãt: nec periculo, quum aliqui ad rumorem accurrissent, ne propugnaculum recupera- riter enim pugnari cœptũ est; & ipse Ludouicus fuit vulneratus: sed quum iam num periculũ esset redactus, Malatesta cum copijs adfuit: sic milites vallo scalis to, in ciuitatem irruperunt: quare Fabritius Maramaldus, qui strepitu audito cũ

militum ſuorum parte ad mœnia veniebat,in arcē ſe recipere fuit coactus:ita v
capta,& pleriq; pedites qui in varijs vrbis locis erant, ſpoliati & capti;quò no
pòſt Vrbinatium dux cum aliquot copijs venit: is enim priore die quo propius
cederet,Oragi ad Olliũ amnem erat metatus:eoq́; ponte quē eadem nocte op
fieri curarat traiecto,vbi Malateſtam ingreſſum cognouit, Abduam ſimili pon
cit:& Laude,maiore præſidio,ſi fortè auxilia per arcē intromitterentur,propug
ſet munita,ſtatim ad exercitum redijt.Sed eius rei nuntio Mediolanũ allato Va
aliquot expeditis equitibus & tribus Hiſpanorũ peditum millib. cũ quibus erat
Durbina, nulla interiecta mora Laudē cõtendit; ac peditatum abſq; impedime
ſubſidij portã ſic poſitã,vt viam natura ita tecta, vt à ciuitatis lateribus verberar
cõmodo affici non poſſet aditum ad eam haberēt,in arcē introduxit; repenteq́;
in ciuitatē erupit,&in forum vſq; vbi milites quos Malateſta ſecũ duxerat,& qui
auxilio venerant,multis domibus,& ea via quæ ad portam per quã erant ingreſſ
bat,vt ſi Cæſariani ſuperiores exiſterent incolumes pedem referre poſſent præſi
nitis, acie inſtructa erant, venit. Pugnatum eſt initio acriter; & multorũ opinio
ſpanos ſi in pugna perſeueraſſent,quia Veneti milites ſatis feſſi erant,victoria po
fuiſſe; ſed Vaſtius,ſiue ꝙ maiorem militũ numerum, q̃ primo crediderit inueniſ
quòd Venetorum exercitũ minimè procul eſſe cenſeret,diffiſus,mox ſuos à pug
traxit: & præſidio in arce relicto Mediolanum redijt. Superuenit paulo pòſt Vr
dux,qui ſe cũ exercitu duo magna flumina pontib. nulla interpoſita mora traiec
riabatur:& militum numero,vt ſi hoſtes redirēt eos poſſent repellere,aucto,tor
circa arcē collocatis,victoriæ cõfirmandæ operã dedit. ſed qui in arce erant, ꝙ
auxilium expectarent,& arcem ob exiguum ambitũ paucorum militum capace
culter tueri poſſent,ſequenti nocte,ab equitatu qui in hunc finē Mediolano miſ
excepti,arcem deſeruerunt.Laudę occupatio maximè opportuna fuit, exiſtimat
ſociorũ rebus minimè paruã attulit:vrbs enim optimè erat munita,&vna ex ijs q
ſarianos ad extremum vſq; propugnaturos exiſtimatum fuerat. Lauda abſq; vllo
dimento ad Mediolani & Papiæ portas vſq; excurri poterat;hæ eñ vrbes quaſi i
gulo poſitæ,viginti millia paſſuũ inter ſe diſtant:ideo Cæſariani ſtatim mille & q
tos pedites Mediolano Papiam miſerunt:Abduæ traiectu quod prius difficile fo
fuerant potiebãtur:omnia exercituum coniungendorũ impedimenta erant ſubla
monam ad cuius cuſtodiam erat Corradinus cum mille & quingentis Germanis
bus,ſi oppugnaretur auxilia mittendi facultas hoſtibus adempta: ijdemq́; hoſte
ad pontificium ac Venetorum imperium infeſtandum maximè opportuno priua
ob cauſſas cõmunis per vniuerſum exercitum fama erat,ſi celeriter progrederent
ſarianos in maximo metu & perturbatione futuros.Secus autem ſentiebat Vrbin
dux,qui Mediolanum abſq; valida Heluetiorum manu propius accedere pericul
mum eſſe pro certo habebat: ſed quum hanc ſuam ſententiam alijs prorſus aperi
let,parum itineris conficiens,&in ſingulis caſtris ſemper ad minimum diem vnu
rens, Heluetijs veniendi ſpacium, breui adfuturos ſperans, & omnia quæ, ſi non
rent quamuis ob ea quæ ad eum vſq; diem ſucceſſerant,de illorum aduentu eſſet
tandum,facienda proponerentur contemnens,concedere ſtatuit. Quare quum p
cius exercitus poſtridie quàm Lauda capta eſſet,Sanmartini ad tertium ab Laud
dem eſſet metatus, in communi ducum conſilio, vt pontificij & Veneti diem vn
ijſdem caſtris hærerent,& deinde altera die Laudam veterem,ad quintum ab La
pidem,quo in loco Laudam à Pompeo Magno extructam fuiſſe aiunt, & tribus n
ribus ab itinere quò recta Papiam itur diſtat,quod iter vt Cæſarianos duces mag
pites redderent,æquè Papiæ & Mediolani minabatur,caſtra promouerent,fuit d
tum: quo die pontificius & Venetus exercitus iter facientes,in patentibus campis
tatu ferè pares(erant enim in vniuerſum in vtroq;exercitu paulominus viginti pe
millibus)ſimul conuenerunt: ſed Veneti leuis & grauis armaturæ equitibus,quib
tificij aſſiduè ſeſe inſtruebant, & tormentis quoque ac rebus ad ea ſpectantibus
busq́; neceſſarijs apparatibus magis abundabant.In Lauda veteri vbi diem vnu
morati,conſilio mutato,deinceps vt regionem quæ extra viam foſſis aggeribusq́;

nita euitarent,regiam viam sequi statuerunt:nec non quia eo itinere quod ad Co
m portam ducebat,facilius quã Landriana via,quæ ad Vercellēsem portam de-
,quo ob regionis situm difficilius perueniri poterat, arci opem ferri posse cense-
& quia tutius ab illa parte commeatus aduehi,& facilius Heluetij qui à tergo erãt
poterant.Hoc consilio prid.Kal.Iul.exercitus coniuncti Marinianum venerunt:
ium quid agendum esset proponeretur, Vrbinatium dux Heluetiorum aduentũ,
què & fortasse magis quã antea incertus erat, quòd sine hoc firmæ phalangis ro-
nouis & raptim collectis copijs Mediolanum, quamuis pauci equites,tria Ger-
rum & quinque aut sex Hispanorum peditum millia tantũ in ea vrbe essent,acce
alde periculosum iudicaret, expectandum suadebat. A cuius sententia plerique
æfecti dissentiebant:qui si acie instructa, & castris semper pridie exploratis pro-
rentur,sine periculo exercitum Mediolano admoueri posse censebant: regio eñ
e tam munita est,vt semper munitissimo in loco metari possent: neq; Cæsarianũ
tum,ipsis in acie occursurum verisimile videbatur: quum enim ipsos arcem obsi
porteret,neq; ob populi metum ciuitatem prorsus præsidio nudare possent, ad
n exercitum,qui etsi recenter esset collectus,multis tamen veteranis militibus,&
æ in tota Italia existimationis ducib.abundabat,adoriendũ nimis pauci relinque-
r: quod si Mediolano exercitum sine periculo admouere possent,idem quoque
ne victoriæ spe esse: nam quum Mediolani suburbia minimè munita, imò ob ne-
itiam in illis instaurandis aliquibus in locis aperta essent,Cæsarianos ad tanti am
propugnationem hæsuros haud credibile videbatur:cuius rei manifesta quoque
a,quum suburbiorum munitiõe neglecta ad ciuitatem muniendã omnem curam
rtissent, elucere videbantur: suburbijs autem in quibus exercitus statim castra es-
caturus derelictis,ciuitas non modò quia milites sine pecunia erant,& commea-
nuria laborabant; verũ etiam quia vt & prosper Columna & multi alij duces sem
nsuerant,Mediolanum contra eos qui suburbia occupassent,tum quia ciuitas cui
s in locis priuatorum domus mœnium vicem præstabant, mœnib. minimè est mu
m etiam quia suburbia ciuitati sunt opportuna,difficile propugnari posse existi-
nt,non diu reluctatura videbatur:quibus accedebat,quòd arcem in potestate sua
bant.Hæc autem & alia consilia ex Vrbinatium duce pendebant:nam etsi Veneto
odò copijs præesset,pontificij vt controuersias vitarent, & quia secus fieri non
ant,ad eum vt omnium imperatorem consilia referre decreuerant:sed ipse etsi ne
s rationibus,neq; vehementissimis F.Guicciardini pontificij vicarij & Veneti le-
ominorum suorum nomine incitationibus ad progrediendum moueretur, ex il-
tamen sententia,cui multi etiam duces adhærebant,longiorem eo in loco morã,
hil certi de Heluetiorum aduentu accepisset,sibi magno dedecori & ignominiæ
osse existimauit:ideoq; vbi exercitus duos dies Mariniani constitisset, tertia Iulij
ndonatum ad quintum ab Mediolano lapidē processit, eo animo vt potius quo
m voluntati & iudicio satisfaceret,quã proprio consilio, vlterius progrederetur:
nen semper diē vnũ in singulis castris hærere, vt Heluetijs maius veniēdi spaciũ
n animo habebat:ex quibus tandem mille in Bergomēsem agrũ descēderant,&
rcitum veniebãt,ac pro more crebri de reliquorum aduentu nuntij adfereban-
q; quinta Iulij die exercitus ad tertiũ Mediolano lapidē vltra Sanmartinum ex-
m ad dexteram munito ac tuto in loco est metatus:quo in loco eodē die leuis pu
quibusdã Hispanis sclopetarijs,qui sese in quadã domo munierant,est cõmissa;
uenti die cũ exercitus in ijsdem castris esset,similis alia:quo die quingenti Helue
sare Gallo duce in castra venerũt.Hic de progrediendi ratione agitatũ est,& quã
mũ consiliũ fuerit,rectà ad arcē vbi munitiones quibus foris claudebatur,non tã
erant,quin de eis superandis spes haberi posset,quo ei subsidium ferrent eundũ
hilominus Vrbinatiũ duci(cuius consiliũ reliqui oēs probabant, quia in cõcilijs
nebat,& aliorum responsis non expectatis sententiam suam dicebat; aut saltem
roponeret,eiusmodi verbis vtebatur,vt ipsius sententia satis agnosceretur, adeò
ri duces ei repugnare non auderent) vt exercitus rectà ad Mediolanensia sub-
ontenderent est visum:nam quòd complananda atque exæquanda in tam muni-

taregione neceſſariò eſſent itinera,extra regiam viam ad arcem peruenire velle l
nec ſine alicuius perturbationis periculo fore aiebat: propterea quòd nimis prop
ſtibus latera obijcienda eſſent,eisq; fortius reſiſtendi facultas præberetur: illi en
res ſuas omnes in eam partem prope arcem conferrent,cum alioqui vt hoſtium in
ſuſtinerent,& arcis obſidionem non deſererent diſiuncti eſſe cogerentur: quòd ſi
copijs ad Romanam portam accederent, ſemper in fœderis ducum poteſtate for
quãcunq; partem vellent,prout ſeſe occaſiones darent,ſe facilè conuertere:hoc c
ſecuti vt ſeptimo die Buſalettæ & Pilaſtrellis, villis quingentos paſſus Mediolan
publicã viam poſitis,tormentorũ qui in vrbe erant ictibus obnoxijs,caſtra locare
creuerunt,vt inde ex ijs quæ occaſio & hoſtium , quos propterea quòd foſſæ mu
locis repletę eſſent,aggeres complanati,& in aliquibus partib. ita aperti vt vix de
poſſent,exercitus tam propinquo in loco caſtra habere cognouiſſent , in ſuburbi
nocturna præſertim defenſione non hęſuros multi cenſebant . Sed illa nocte quę
quo exercitus progreſſurus erat pręceſſit , Borbonius qui ante paucos dies cũ ſex
mib.& cum mercatorũ literis , quarũ vi cẽtũ aureorũ numûm millia accipere deb
Genuã peruenerat,Vaſtio & Antonio Leua eius aduẽtum valde vrgentib . cum ci
octingentis Hiſpanis peditib.quos ſecum duxerat Mediolanũ eſt ingreſſus;ex cu
uentu milites animũ receperunt;& ex eodẽ Galliæ regis affectata negligentia frig
ad bellũ propenſio cerni poterat:nã quũ pontifex initio cum Andreã Auriã ad ſtip
ſua cõduxit,quibus viribus &apparatib.Genua eſſet tentanda ab eo conſiliũ petij
modò iam bello in Inſubria cœpto tentaretur, & ſuis octo triremibus, quas Gall
in Maſſilienſi portu habebat adiungerentur;aut ſaltẽ illę Borbonij in Italiã reditu
pedirent, rem valde facilem propoſuerat: quoniam quum ea ratione cũ ſuis octo
mibus maris imperio potiretur,Genua,ob negotiationis cõmertia artes , & cõme
multos dies mari clauſo ſubſiſtere minimè poterat : & quamuis rex ſe Borbonij r
impediturum promiſiſſet,illa verba,quia ipſius claſſis non erat inſtructa,& trirem
ces tum ob pecuniæ penuriã,tum etiã ob negligentiam,& fortaſſe etiã dedita ope
rò pecunias acceperant,vt pòſt cum cataphractis quoq; factũ eſt, irrita fuerũt . Se
à fœderatis Borbonij aduẽtus ignoraretur, Vrbinatiũ dux,vt opinio fuit,aut nunti
diolano acceptis,aut alicuius exploratoris verbis fretus , progrediẽdi cõſiliũ capt
teuertit: is eñ diffidentia in qua ad eũ uſq; diẽ fuerat,abiecta põtificio internuntio
Veneto legato craſtinum diem feliciſſimũ fore dixit : propterea quòd,ſi hoſtis ad p
exiret(quod eos minimè facturũ crederet) fœderatos proculdubio victores fore:
rò nõ egrederetur,aut eodẽ die Mediolanũ deſerturũ,ſeq; Papiã , aut ſaltẽ ſubur
defenſione relicta,in ciuitatẽ,quã ſuburbijs amiſſis tueri minimè poſſen t,receptu
rum aũt trium quoduis ad belli victoriã conſequendam ſatis fore. Quamo brẽ ſec
ti die q fuit ſeptimus Iulij,caſtris pridie cõſtitutis relictis ſuburbio ſine difficultate
nendi ſpe,atq; ad eam gloriã aſpirãs qua potiuntur,qui properando impreſſione
locum deſtinatum occupant,ſcloperatiorum aliquot cohortes ad Romanam & T
portas præmiſit;vbi etſi ſuperiorib.& eodẽ quoq; die Hiſpanos diſcedere velle n
tum eſſet,tamẽ in ea ſuburbiorũ parte,non quidẽ(vt ferebatur) quod eã partẽ tue
nino vellent,ſed vt in vrbẽ potius militariũ virorum more,& vultu hoſtib. oſtenſo
ciperent,q̃ vt hoſtes ſuburbia turpiter deſerta inuenirent ſubſtiterant:ex quo nõ
exercitus ipſorũ exiſtimatio , quũ præſertim ſemper abſq; incõmodo in ciuitatẽ ſe
pere poſſent,magis cõſeruabatur , verũ etiã in ſuburbiorũ defenſione fortiter pſi
occaſio ipſis dari poterat,quod quidẽ magni erat faciendũ: in ciuitatẽ enim ſe reci
di conſiliũ,cùm alias ob cauſſas,tum quia vbi tam anguſto loco eſſent incluſi,Itali
meatũ,ſine quo(quòd nouũ frumentũ nondum eſſet importatũ)diu obſidionẽ fer
poſſent,ipſis intercipere facilius foret,potius neceſſariũ q̃ ſpõte eligendũ erat.Cũ
ſclopetarij ad duas portas vbi Hiſpani præter defenſionẽ operas minimè intermit
veniſſent,Dux q reſiſterẽt præter opinionẽ ſuã inuentis,tria magna tormẽta , ad b
iactũ Romanæ portæ admoueri iuſſit:quib.egregiè collocatis,portã verberare, & f
nettũ,min⁹ nimirũ tormẽtũ,ab ea amouere conari cœpit,quo amoto, multos ex ſu
uis armaturæ equitib.vt oppugnationẽ aggrederẽtur,ex eqs deſcẽdere, & ſcalas a

issit: & nihilominus sentẽtia mutata, res ad leue sclopetariorũ circa munitiões prę
st redacta; in quo cum qui intus erant loci opportunitate maiore niterentur, cir-
uadraginta ex fœderatorũ militibus cæsi & multi uulnerati fuerunt. Porta verò
i, multis globis, sed quia tormenta procul erant paruo cum detrimento petita fue
ducem castra metandi iam horam esse tardam dicente, impressio eo die non est
eodemq; in loco, etsi ob temporis breuitatem cum aliqua confusione valido ad
menta præsidio relicto, est metatus: erant autem ferè totius exercitus castra ad
xteram, omnibus de victoria magnificè sperantibus: quoniam multorum nun-
x quorundam à Ioanne Naldio Venetorum milite captorum sermonibus, Cæ-
os multis sarcinis collectis, potius fugam quàm aliud meditari audiebatur; & op-
iè eadem nocte sex Venetorum tormenta in castra sunt aduecta: sed paulo post
odò spes, sed & vniuersus rerum status est immutatus: nam prima ferè noctis vi-
liquot Hispani pedites ad tormenta oppugnanda egressi, ab Italis militibus qui
rum custodiam erant, etsi Vrbinatium dux perturbatos fuisse dixerit, repulsi fue-
Dux autem non multis noctis horis elapsis, ad portas & suburbiorum mœnia qui
ponerent inuentis spe quàm conceperat frustratus, & primo hostium peditatus
recurrente, cum exercitu retrocedere repentè statuit: itaque & statim tormenta,
q; apparatum procedere, & Venetis militibus se ad iter accingerent iussit: per
um legatum consilium suum pontificio vicario & ducibus indicauit, eosque vt si-
a idem facerent, cohortatus est: ad quam vocem vt non modò nouam, verùm e-
mnium expectationi repugnantem, consternati, ac penè obstupefacti, eum vt
onsilia diligentius explorarent, & retinere niterentur adierunt: qui verbis valde
& minimè ambiguis quòd contra sententiam suam, vt alijs satisfaceret Mediola-
opere appropinquasset est questus; sed magis prudentis esse errorem corrigere
n eo perseuerare: videre se propterea, quod exercitus pridie ob temporis bre-
n confusè castra locasset, nec non ob Italorum peditum ignauiam, eadem nocte
nentorum defensione declaratam, si proximam lucem eo in loco expectarent, id
odò expeditionis successum, sed omne sociorum imperium euersurum: tam sibi
n esse hostes victoria potituros, vt cum ne minimum quidem dubitaret, cum ne-
a de re altercari vellet: Cæsarianos eadem nocte tormentum quod sacrum vo-
ter Romanam & Tosam portas collocasse, quòd Veneti peditatus latera minimè
peterentur: eademque nocte alia collocaturos, & vbi lucere cœpisset, belli-
u nostro exercitu excitato, eius latera verberaturos: eoq; hac ratione perturba-
um erumpentes facillimè victoria potituros: dolere quidem se quòd temporis
ate, & quòd longè plura tormentorum & machinarum impedimenta in exerci-
haberet, quã in pontificio essent, ante vasa colligere quàm rem cum ipsis com-
re coactus fuisset; sed consilia quæ necessariò capiuntur, excusationibus non
e: se rem maiorẽ quàm vllus vnquam militiæ præfectus fecisset, ausum esse cum
re Mediolani oppugnationem esset aggressus, prudentia nunc vtendum, neque
essum victoriæ spem abijciendam: Prosperum Columnam minus fortasse iustis
sis Parma iã semicapta discessisse; & nihilominus paulo pòst magna cũ gloria to-
ubriam occupasse: hortari pontificios vt suum consilium sequerentur, nec abi-
fferent: se eos denuo admonitos velle, si sol exoriens ipsos in ijs castris offendis-
os victos videre: quocirca omnes ad Sanmartini castra redirent. Cui pontificius
s respondit, etsi omnes ipsius consilijs summam inesse prudentiam censerent,
n tamen ex ijs ducibus caussam quæ tanta festinatione ipsos recedere cogeret vi-
ique quid Mediolanensium dux ipsos recedere videns auxilij spe amissa factu-
et, quantum spei pontifex & Veneti essent amissuri, & cogitationes quæ ob
itionum inclinationem, præsertim in ipsis initijs in principum mentibus exo-
ent, in memoriam reuocauit: si castra non rite collocata tanti periculi caus-
facilè, eius exercitus existimatione non ita imminuta, occurri posse, si de-
eliori ordine metarentur: & eo vsque copias retraheret, quo sacra illa tormẽta
are non possent: Dux autẽ nihilominus in sua sententia perstitit, nec ex rei mili-
sciplina aliud consilium capi posse affirmauit; idcirco se velle huius facti culpam

sustinere, seque eius autorem esse cunctis mortalibus innotescere; nec temp
tius inanibus verbis terendum, quòd ante lucem inde castra mouisse prorsu
teret. His dictis ad sua quisque castra reuersis vasis colligendis & militum
accelerando operam dederunt, ex quibus qui primi erant, tanto cum terror
mouerunt, vt cum quasi victi discederent, multi Venetorum equites ac pedit
nes reliquerint; ac nonnulli antequam Laudem peruenissent nusquam subs
quin & venetorum tormenta vltra Marinianum processerint,sed reuocata ibi c
re:reliquus exercitus & præsertim nouissimum agmen integris ordinibus recessi
nes verò Medices qui cum pontificio peditatu in postrema exercitus parte erat
ctoria quam sperauerat nocturnæ fugæ infamiam referre minimè decere ratus,
lis exortum castra mouere noluit: quam fugam minimè necessariam fuisse exi
cuit: ex Cæsarianis enim nemo ad nouissimum agmen lacessendum erupit: imò
multuario motu conspecto, quum caussam excogitare non possent, summa adm
ne pleni fuerunt: huius etiam fugæ infamiam auxit, quòd quamuis dux se v
Sanmartini metarentur velle dixisset, clam tamen, siue ne hostes se tunc in illis
adorirentur metuens, siue vt ipsemet pòst fassus est, Mediolanensem arce
xilio ostentato retrocedere conspecto, qua quidem re nihil magis obsessos
solet, deditionem facturam ratus; quod si fecisset, Sanmartini hærere minimè e
sus: minus indecorum esse semel tantùm retrocedere, quàm tam breui te
spacio bis pedem referre existimans, magistris castrorum Veneti exercitus sua
nianum ducerent mandauit: itaque tormenta, impedimenta, & primæ Veneto
cies Sanmartini non hærebant, sed recta Marinianum contendebant. Cuius r
pontificius vicarius à duce caussam quæreret, is se quod ad securitatem attiner
lum discrimen facere; tam enim ab hostibus tuta Sanmartini, quàm Marinia
stra à se existimari: sed id vt milites superiorum dierum laboribus fessi, nullan
loco ab hostibus molestiam accipientes, commodius quiescere ac se instaura
sent, facere respondit: cumque ei, cum vtraque castra æquè essent tuta, quan
gis ijs qui in Mediolanensi arce obsidebantur, Marinianum cum exercitu retroc
quàm Sanmartini hærere auxilij spem minueret, ostenderetur, concitatis ver
dum Veneti exercitus imperium in manibus haberet, alijs suam autoritatem co
re nolle, & Marinianum ire velle dixit. Vterque igitur exercitus satis turpiter,
ximis omnium militum sibilis & clamoribus, ita vt tribus illi Cæsaris verbis (sed
contrarium mutato) veni, vidi, fugi, vti posset, Marinianum se contulit, eo ducis c
vt illic tandiu subsisteret, donec non modò quinque Heluetiorum millia ad que
merum Mussius & Laudensis qui ea ipsa hora qua castra mouebantur cum
gentis Heluetijs aduenerat, promissa erant redacta, sed duodecim millia in
venissent: quum enim nullam amplius in Mediolanensi arce spem collocandam
maret, eam vrbem sine duobus exercitibus, quorum quisque per se omnes hosti
res coniunctas sustinere posset, neque expugnari neque ob rerum necessariarum
riam ad deditionem compelli posse censebat. Itaque exercitus octaua Iulij die,
non modò re ipsa, verùm etiam ominis infelicitate commouente à Mediolani
nibus recesserunt: eodem enim die communi sociorum consensu fœdus consu
lemnibus ritibus Romæ, Venetijs & in Gallia promulgabatur; & vt pleriqu
stimabant, tam ignominiosum consilium tam parum necessarium fuit, vt mult
cem id occulto Veneti Senatus, qui in alicuius ceteris ignoti finis gratia bellum p
hi cuperet, mandato fecisse; alij verò ducem iniuriarum à Leone & hoc pontific
esset cardinalis acceptarum memorem, & ne eius potentia imperio suo periculu
ferret, metuentem, aut odio aut metu, tam celerem victoriam gratam non habe
diderint: quum præsertim quòd Florentini Sanleo cum tota Montisfeltrij region
tirentur; & quòd paruulam à Laurentio Medice relictam filiam Vrbini ducis n
retinere sciret, ei iustam timendi caussam daret. Sed pontificius vicarius Ve
eam rem molestissimam fuisse, eosque victoriæ adipiscendæ facilitate freto
exercitus Mediolano admoueretur nunquam instare desijsse, certissimis auto
cognouit: quod autem ad ducem attinet, non est verisimile illum, si Mediola

sse sperasset, se tanto maiori gloria quantam à multis annis vllus vnquam belli
tus esset adeptus, quanto Cæsarianus exercitus magis omnes qui ante multos an
talia fuissent exercitus fama existimationeq; superabat, fraudare voluisse: quã
ipsius status securitas ferè necessariò sequebatur: quia pontifex ne tantam vi-
famiam, tantaq; iniuria Venetos afficeret, eum inuadere ausus non esset: ac
mnibus illorum dierum actionibus diligenter inspectis verisimilius visum (in
ententiam plerique alij concurrerunt) ducem, spe quam ante duos dies Cæsa-
uburbia deserturos conceperat deiectum, tanto impetu in priorem sententiam
gis quàm ceteri duces illorum vires formidarat, & de Italici peditatus virtute
at redijsse; & maiori metu ipsi quã reliquis obuersante, præcipitem se in eam
iam dedisse. Hic regressus pontificem ac Venetos spe iam eo progressos, vt quo-
ediolanum à suis captum nuncios expectarent, valde perturbauit: sed præsertim
em neque pecunia neque animi constantia ad bellum diu sustinendum para-
em etiam & Romæ, & in alijs imperij ipsius locis multæ difficultates obruebãt:
um trecenti Hispani pedites & aliquot equites in Carpij præsidio essent, maxi-
detrimento per vniuersam circumiectam pontificij imperij regionem, magnũ
abellarijs ac pecunijs quæ Roma & Florentia ad exercitum mittebantur impe-
um adferentes, excurrere cœperunt: cui malo paruis in oppidis præsidijs positis
minimè poterat: & pontifex bello parua cum pecunia incœpto, ac ingentibus
ous obrutus, suis pecunijs & ijs quæ illi assiduè in belli vsum à Florentinis sup-
antur, difficulter vires ad eos reprimendos idoneas, cum præsertim circa no-
peditionem in Hetruria esset occupatus, & Romæ armatus esse cogeretur, pa-
terat. Vgo enim & Suessanus dux, à legatione profecti, Ascaniusque & Vespasia
lumna in Columniorum castella Romæ propinqua profecti, multa motuum in
ditia dabant: etiam nonnulli illorum clientes, Ananiam Campaniæ vrbem con
nt: quorum motus pontifex ob Gibellinam factionem quæ Romæ erat, magni
cogebatur, quia ante paucos dies, quædam Romanæ plebis in eum odij signa
erant: nam cum eo tempore quo Andream Auriã maris circa Romam à piratis
iũ annonæ non mediocre impedimentũ adferebant, tuendi prætextu cõduxit,
n vectigalia quo eum sumptum ferre posset auxisset, & lanij ea soluere recusa-
multu excitato ad Suessani ducis, qui nõdum Roma discesserat domum, quo &
ferè Hispani qui Romæ agebant armati accurrerunt, conuenerant: qui tumul
en facilè est sedatus. Põtifex interea de Senensis reip. status mutatione cũ varię
psius familiariũ ea de re sententiæ, anceps fuerat: aliqui enim magna exulũ mul
, & popularis status perturbatione freti, mutationem valde facilem fore ei per
nt, ostendebantque quanti eo tempore eius se suspicione liberare interesset:
ea quod, quouis aduerso casu superueniente receptus quem hostes ibi ha-
ssent, Romanis & Florentinis rebus Romæ & Florentiæ rebus valde foret pe-
s: alij prudentius consilium esse aiebant, vires suas in vnum locum conferre,
tot rebus, cum paruo, imo ferè nullo ad rei summam commodo immiscere:
n qui in Gallia cisalpina victoria potirentur, tandem vbique superiores euasu-
tantam exulum, quorum spes ferè semper leuissimæ esse solent, viribus & clien
em adhibendam, vt eum statum sine magnis apparatibus, quos tum ob sumptu-
gnitudinem, tum etiam quia præcipuos duces suos in Insubriam misisset, diffici-
e posset, mutare niteretur. Quæ rationes fortasse apud illum vicissent, si
ui rerum administrationi Senis præerant, ea moderatione essent vsi, qua in re-
e parui momenti sunt minores, maiorem necessitatis quàm iustæ indignatio-
onem habentes, cum maioribus vti debent. Verùm accidit vt cum quidam Io-
aptista Palmerius Senensis, qui à rep. Senis centum peditibus præfectus erat
ante, se vbi ipsius copiæ Senis appropinquassent, eas per cloacam sub-
ia prope vallum quoddam ductam, introducturum ei spem fecisset, & ponti-
petente, duos sibi fidos milites, quorum vni Ioannesbaptista vexilli sui ferendi
edit ad eum misisset, ciuitatis magistratus, quibus conscijs Ioannes baptista
em eludens hæc agitabat, quum opportunum tempus eis adesse est visum,

duobus illis militibus captis,& quæstione palam habita,& re vbique diuulgat
tifici quám maximam poſſent infamiæ notam inurerent, publicè iuſtum de
plicium ſumpſerunt. His acceſſit quòd paulo pòſt milites ad Ioannem Martin
lem, qui in Senenſi agro,in ſua ditione Montelifrij agebat obſidēdum miſeru
bus rebus quaſi in contumeliam ſuam factis, pontifex irritatus,ſuis ac Floren
viribus exules Senas reducere,ſed paucioribus præſertim ſtipendia merentib
opus erat militibus,ſtatuit: & ne exercitus tenuitatem ducum virtus autoritasq
ret, Virginium Vrſinū Anguillariæ, Ludouicum Pitiliani comitem, & Ioann
ciſcum eius filium, Gentilem Ballionem,& Ioannem Saxatellum ei præfecit: c
ctu Centinæ habito,& Tabernulas ad Arbiam fluuium apud veteres Gibellin
tra Florentinos Guelfos inſigni victoria celebrem profecti, XVII Iunij die cum
tormentis,mille & ducentis equitibus, & ſupra octo peditum millibus,ſed fer
bus aut in pontificio & Florentinorum imperio coactis,aut ad exules ab amicis
ex peruſino agro & alijs locis ſine ſtipendio miſſis, Senarum mœnibus caſtra a
runt. Eodemq; tempore Andreas Auria cum triremibus,& mille peditibus quo
neret,Senenſium portus oppugnare cœpit. Sed quum in exercitus aduentu n
ciuitate motus, quemadmodum exules ſperabant, ſignum appareret, cum ex
vrbi in qua ſexaginta equites & trecenti peregrini pedites erant expugnandæ
darent, hærere fuit neceſſe. Quocirca ad Camolliæ portam caſtra admouent
nia ab illa parte tormentis verberare cœperunt: ſed in vrbe natura atque arte
& ambitu tam ampla,vt minorem eius partem, vix exercitus ambiret, populus,
pontificem & Florentinos,exulum in exules ſtudio, ſuperante, ad eum ſtatum
uandum paratus & coniunctus erat:contrà verò foris in exercitu,milites inutile
pendijs,duces paruæ exiſtimationis,& inter eos non paruæ diſſenſiones: exules
dò in conſilijs & quotidianis apparatibus diuiſi,verùm etiam ob futuræ admin
nis formam diſſidentes: iam enim ea quæ niſi ab ijs qui in ciuitate erant conſti
ſent,diſtribuere & conſtituere volebant. Quas ob res cum mœnia fruſtra pulſaſ
que pugnam aggredi auderent,exigua victoriæ ſpes eſſe incipiebat. Hoc autem
pore fœderatorū moleſtiæ in Inſubria creſcebāt: nam etſi ex Heluetijs à Muſſio
denſi conductis,tandem quinque millia in caſtra veniſſent; nihilominus quun
merus Vrbinatium duci non ſatis eſſe videretur, qui Galliæ regis nomine à ciui
petiti fuerant expectabātur: illos enim ſi non aliam ob cauſſam,ſaltem vt Papi
lio acceptam ignominiam delerent,ad eos concedendos paratiſſimos, eandem
cauſſam milites qui concederentur,ad bellum in tanta præſertim victoriæ ſpe ve
tiſſimos fore ſperabant. Sed in illa gente quæ ante paucos annos ob ferocitatem
& partam autoritatem,maximam ampliſſimi imperij adipiſcendi opportunitat
buerat,iam nec gloriæ cupiditas,nec reip.commodorum cura vigebat: ſed id in
litari ſibi proponebant, vt quàmditiſſimi domum reuerterentur: idcirco militia
re mercatorum tractantes, vel ex aliorum neceſſitate ſuæ vtilitatis occaſionem
cè capientes, cum inter eos corrupti homines eſſent,militem concedendi aut de
di conſilium ex hoc fine capiebant:& duces ipſi qui inuitabantur, quo meliore
tione vterentur,quo magis alios ſua opera indigere videbant,eo magis ſe in altur
piebant,maioraq; ſine modo poſtulabant. Has ob cauſſas,rege ex fœdere pede
lorum copias poſtulante,quibus de communi conſenſu illis,quadraginta millib
reorum numûm,quæ rex ipſe fœderis italici nomine debebat, ſtipendia erant
uenda,ciuitates poſt longam deliberationem more ſuo reſponderant, ſe antequ
ipſis omnes annuas penſiones quas debebat perſoluiſſet,militem non cōceſſur
cum ad tantam ſummam accenderent,vt difficulter breui tempore perſolui poſſ
mines à rege miſſi,facultate nō ſine difficultate à ciuitatibus impetrata, priuatos
conducere fuerunt coacti. Quæ res præter moram in eo rerum ſtatu valde perniti
non eam vim exiſtimationemq; obtinuerunt,vt ſi cōmuni magiſtratuū decreto e
tinuiſſent. Qua occaſione Cæſariani nullam interea ab hoſtibus qui otioſè Mar
tēpus terebant moleſtiā accipientes,ſummo ſtudio Mediolano muniendo operā
nec iam interiorē vrbē,vt belli initio,ſed ſuburbiorū munitiones & propugnacul

plius, quòd animum recepissent, & hostium existimationem imminutam vide-
illorum propugnatione diffidentes: cumq; Mediolanensem populum armis spo
,ac suspectos homines expulissent, non modò non tam scrupulosè suspicaban-
metuebant, sed eo in acerbissimam seruitutē redacto, militarium stipendiorum
rant: milites enim per Mediolanensium domos distributi, nō modò dominos ad
sibi quotidie copiosum ac lautum suppeditādum, verùm etiā ad pecuniā ad alia
quibus aut opus haberēt, aut quacunq; ratione concupiscerent, subministrandā
nt: idq; vt fieret, nullū acerbitatis genus prætermittebant: quæ cum intoleranda
Mediolanenses nulla ratione nisi clàm Mediolano fugientes (id enim palam nō
vitare nō poterāt. Quod ne facere possent multi milites presertim Hispani (Ger
nim modestiores & mansuetiores erant) plerosq; ex hospitibus suis cum coniu-
paruulis liberis in domibus vinctos detinebant: cum interea nullus sexus, nul-
ab eorum nefaria libidine tuta esset. Quamobrem omnes tabernæ atque offi-
lusæ erāt, omnes in subterraneis aut alioqui reconditis locis, merces, ac domorū
q; ædium diuitias & ornamenta occultauerāt: quæ tamen neq; ea ratione tuta e-
ia milites armorum inquirendorum pretextu, omnia ciuitatis loca, seruos quoq;
dicanda diuersis cruciatibus adigentes, diligenter scrutabantur: quarū rerū vbi
nerant, eā partē quæ ipsis videbatur dominis relinquebant: quo fiebat vt eius vr-
ectus, & hominum in summam mœstitiam ac pauorem redactorum vultus & ora
nda essent: res certè summa cōmiseratione digne, & fortunæ incōstantiæ incredi-
emplū, & ijs qui eam vrbē ante paucos annos frequentissimā, ciuium diuitijs, in-
bernarū opificumq; numero, omniū rerū quæ ad humanū victum spectat copia
tate, superbo apparatu, preciosissimis tam virorum quàm mulierum ornamentis,
& habitatorū, ad voluptates & spectacula propensa natura, non modò gaudio &
lenā, sed omnium Italiæ vrbiū florentissimam fortunatissimamq; vidissent; nunc
eadem innumeris mortalibus, partim pestilentia absumptis, partim fuga dilapsis
ieq; dilabentibus vacua habitatore ac penè deserta conspiceretur: viri ac mulie-
ulti ac sordidati & egentissimi: nullum officinarum atque artium vestigium, quo-
dustria ingentes opes in hanc vrbē importabantur: omnis hilaritas, omnis auda-
elatio in summum dolorem metumq; conuersa. Borbonij tamen aduentus eos
il est solatus: sperabant enim illum cum, vt fama erat, pecunias secū attulisset, &
eratorum exercitus regressum angustiæ ac pericula essent imminuta, aliqua etiā
tantis oneribus acerbitatiq; modum impositurum; ac multo etiam magis quòd
olanense imperium à Cæsare traditum fama erat, sui cōmodi gratia, & vt sibi ci-
prouentus & statum magis integrū conseruaret, ne deinceps tam miserè lacera-
perā daturum sperabant: eaq; spes sola ipsis relinquebatur; quia legati quos ad
miserant, satis intelligebāt, ab eo nullum tantis malis remediū expectari posse;
ōd tam longè positus ad salutē ipsorū necessaria remedia adferre nō posset: siue
sæpius experientia docuerat, longè minor populorū oppressionis & calamita-
ericordia, quàm exercitus sui status caussa tuendi desiderium esset: cui exercitui
pendia non persoluerentur, nec ipse nec duces, vt ab insolentia & iniurijs absti-
nperare poterant: idq; eò magis, quia ducib. tum vt milites beneuolos haberēt,
am quia ipsis quoq; omnia prædæ exposita esse, vtile erat; hæc militaris licentia
è erat ingrata: præsertim cum ob stipendiorum defectum aliquam haberent ex-
nem. Itaque omnes qui Mediolani ceteros dignitate antecellebant, frequentes
nerunt, & vultu, vestitu, gestibus, patriæ & singulorum miserum statum repræ-
es, cum multis lacrymis & lamentationibus Borbonium accesserunt; ad quem
illis cui id muneris ab alijs fuit iniunctum in hanc, vt audio, sententiam, oratio-
buit.

hæc misera patria quæ iustissimis de caussis semper proprium principem habe-
rauit, hoc tempore acerbioribus atrocioribusque, quàm vlla vnquam post hō-
memoriam ciuitas senserit calamitatibus esset oppressa, tuus, Illustrissime prin-
uentus incredibili lætitia fuisset exceptus: quid enim Mediolanensibus felicius
ere potuit, quàm principem à Cæsare datum, nobilissima stirpe ortum, & cuius

ſapientiam,iuſtitiam,fortitudinem, manſuetudinem,liberalitatemq́; nos ipſi v
poribus ſæpius ſumus experti , accipere ? ſed iniquiſſima fortuna noſtra nos ti
nemine præterea vllum remedium ſperamus, expectamusúe, noſtras extremas
tates exponere cogit longè maiores ijs quas ciuitates vi ab hoſtibus captę ac de
à victoris auaritia,odio,crudelitate,libidine, cupiditatibus omnibus pati ſolen
per ſe intoleranda,illud grauiora reddit,quòd ea ad Mediolanenſis populi in C
perfidię pœnam fieri nobis obijcitur; quaſi tumultus ſuperioribus diebus exci
lico conſenſu fuerint,non autem,vt notum eſt, à nōnullis ſeditioſis adoleſcenti
plebem egeſtate tutam, & ſuapte natura ſemper rerum nouarum cupidam tem
citarunt:quæ cum facilè vanis erroribus & falſis perſuaſionibus repleatur,ad c
tis arbitrum,vt maris fluctus à ventis impellitur. Quæ & quanta populus Medio
à prima nobilitate ad infimam plebem vſq; ſuperioribus annis pro Cæſare geſſ
vt nobis nunc obiecta crimina excuſemus , aut eleuemus , minimè volumus re
quum ciuitas noſtra ob inueteratā Cæſarei nominis obſeruantiam,tanta alacrit
tra Galliæ regis præfectus & exercitum arma cepit:quum deinde binas eaſq;
mas obſidiones tam conſtanter,nobis noſtram annonam, & noſtras domos ad
cōmoda ſponte exponentibus,proprio ære, quia Cæſaris ſtipendia deficiebant
tum fouentibus,tantaq́; alacritate vnà cum militibus, nos ipſos dies noctesq́; o
vigilijs , omnibus militaribus muneribus , omnibus periculis obijcientibus
quum eo die quo ad Bicoccam eſt pugnatum, Mediolanenſis populus pontem
lo Galli ſe in Cæſariani exercitus caſtra penetrare poſſe ſperabant , tanta virtu
pugnauit. Tunc à Proſpero Columna,à Piſcario alijsque ducibus,& ab ipſo C
des noſtra commendabatur,cōſtantia in cœlum ferebatur. Quarum rerum quis
lior aut certior teſtis eſt ? qui Ammirallij bello præſens tantam fidem,tantumq
rem vidiſti,laudaſti,imò ſępe es admiratus. Sed prætermittatur omnis harum rer
moria,malè merita bene meritis non compenſentur, præſentia perpendantur,
in Mediolanenſi populo animi à Cęſare alieni veſtigium inueniatur,nullam pœ
cuſamus. Amabat quidem Mediolanenſis populus vehemēter Franciſcum Sfor
principē ſibi à Cæſare datum,vt eum cuius pater , auus & frater nobis imperara
ipſius virtutis expectationem: haſq; ob cauſſas nobis illum tam repentè cauſſa
gnita imperio ſpoliari,quum illū aliquid contra Cæſarem cogitaſſe nobis nō co
imò ipſe & multi alij , potius eius qui exercitui præerat cupiditate quàm Cæſari
dato fieri affirmarent,moleſtiſſimum fuit:& nihilominus ciuitas vniuerſa in Cæſ
men iurauit; ſeque ducum imperio ſubiecit. Hæc fuit Mediolanenſium ſenten
publicus conſenſus , hoc ciuitatis & præſertim nobilitatis conſilium : iam qu
quod ius, quod exemplum poſtulat , vt ob priuatorum delicta, tam atrociter lac
Sed nonne ijſdem quoque tumultuum diebus fides noſtra enituit ? cum enim
do eſſet concitata, quis alius præter nos ſe autoritate & precibus vt arma depon
terpoſuit?quis præter nos poſtremo tumultus die,illorū capitibus & ſeditioſis a
tibus,vt vrbe excederent,& multitudini vt ſeſe ducum imperio ſubijceret perſua
rūm & operum noſtrorū commemoratio, & calumniarū nobis obiectarū purgati
taſſis neceſſaria vel æqua eſſet , ſi ſupplicia quæ patimur , delictis de quibus accu
paria eſſent,aut ſaltem non multò ſuperarent. Sed quantū inter ſe diſtant? illud e
ſtiſſime princeps,dicere audemus,ſi cuiuſq; noſtrū peccata,peccatis omnibus ac
bus quæ vlla vnquā ciuitas in ſuum principem cōmiſiſſet grauiora eſſent,tamen p
imò ſuppliciorū acerbitates quas immeritò ſuſtinemus,infinito maiores eſſent,q̄
iſſemus ; quin & illud dicere audemus,omnes miſerias , omnes acerbitates,omn
manitates(de libidine honoris noſtri gratia reticemus)quæ poſt homines natos
quam ciuitas,vllus populus, vllus incolarū cætus ꝑtulerit ſimul collecta,eorū qu
quotidie,ſingulis horis,ſingulis momentis patimur minimā partē eſſe : momento
omnibus fortunis noſtris ſpoliati ſumus,liberi homines cruciatibus,priuatis carc
& catenis,quibus milites ciuium corpora conſtringunt,ad victum quotidianum,
litari , ſed principum more proſpicere ; ad omnia ea quæ libido ſuggerit,compar
recentes ſubinde pecunias ſoluere coguntur;quas cum inuenire nō poſſint,minis
tur

js, verberibus,vulneribusq; compellunt;ita vt nullus nostrum sit,qui non summi
cij & maximæ felicitatis loco esset habiturus, vt nudus,pedes,fortunis omnibus
relictis, ea conditione vt patria & bonis in perpetuum careret,incolumis saltem
plano excedere posset. Vastauit hanc ciuitatem maiorum nostrorum memoria Fe-
s Barbarossa,in ciues,in ædificia,in muros crudelissimus:nec tamen illorum tem
calamitates cum nostris sunt comparandæ; non modò quia facilius hostis imma
t iustior,quàm iniusta amici crudelitas,fertur;verùm etiam quia dies vnus & alter
is iram acerbitatemq; expleuerunt,victis suppliciorum finem attulerunt: nos iam
s in his acerbissimis miserijs versamur: nostra mala crescunt in horas:& more eo-
ui apud inferos supplicijs sunt sempiternis addicti, sine vlla finis spe ea patimur,
ntea ab homine mortali ferri posse nunquã credidissemus. Speramus tamẽ mag-
itatem clementiamq; tuam,nobis tot malis oppressis opem laturam; & ne ciuitas
a facta fideique tuę commissa,tanta immanitate funditùs euertatur operam datũ
enim hac pietate animos nostros tibi deuinxeris, ciuitatis tam per vniuersum ter-
orbem celebratæ, parentis & instauratoris nomine & memoria dignus, magis
e beneuolentia & ciuium in te obseruantia, regnum tuum, quàm alij noui prin-
multorum annorum spacio armis & viribus faciant, confirmabis. Hæc est oratio-
stræ summa;si quamcumque tandem ob caussam, voluntas tua nobis à tanta im-
ate liberandis est aliena, aut si te aliquid impedit, nos te supplices toto animo ro-
s, vt in hunc populum vniuersum,in nos omnes,in singulos, in omnem sexum,in
m ætatem,furorem,arma, ferrum, tormenta,exercitumq; vertatis:nobis enim in-
bili erit voluptati, vno potius impetu deleri, quàm præsentes miserias & suppli-
utius perferre:nec minus pietas tua, si alia ratione nobis opem ferre non potes,
rabitur, quàm illorum immanitas infamata: nec nobis minus gratum erit infeli-
am hanc vitam hac ratione terminare; nec ijs qui nos amant interitus noster mi-
cundus, quàm parentibus & propinquis,filiorum,aliorumque propinquorum &
rum dies esse natalis solet. Hæc miseranda verba reliquorum omnium gemitus
rymæ sunt sequutæ. quibus dux mansuetissima oratione sibi ipsorum miserias mo-
mas esse;seque eam ciuitatem cum vniuersa Insubria,subleuandi & beneficijs af-
di desiderio summopere teneri respondit; ea quæ fierent non modò contra Cæsa-
untatem, sed & contra omnium ducum mentem fieri;eosque quòd militibus sti-
a persoluere non possent, potius id permittere, quàm Mediolanum deserere,aut
tus salutem in discrimen conijcere,& omnia quæ Cæsar in Italia possideret hosti-
ædæ obijcere coactus fuisse: se quidem aliquam pecuniæ summam secum, sed
ilitibus multa stipendia deberentur,non tantam quanta opus esset tulisse:sed ta-
Mediolanenses sibi triginta aureorum numûm millia in menstruum stipendium
darent, se exercitum extra vrbem ducturum; & quamuis ipsos aliàs huiusmodi
ssis deceptos fuisse sciret, tamen verbis ac fide sua fretos id certò credere posse
uit; simulque se Deum orare,vt si fidem falleret, primus hostilium tomentorum
s sibi caput auferret. Quam summam, etsi ciuitati vsqueadeo exhaustæ esset gra-
a, tamen cum nullam calamitatem,quàm milites domi habere maiorem esse du-
t, conditione accepta, quanta fieri potuit celeritate colligere cœperunt. Sed
uis militum pars pecunia accepta, in Romanæ & Tosæ suburbia concedere, ibi-
anere iussa esset,partim vt munitiones custodirent,partim vt ea reficerent,quem-
dum ea quoque quæ circa arcis hortos erat fossa reficiebatur, eo ipso in loco in
Prospero Columna ducta fuerat: hi tamen quoq; non minus quàm qui in ciuita-
serant, eadem hospitia retinebant; eademque acerbitate, siue quòd Borbonius
uæ rationem non haberet, siue vt creditur, quòd militum voluntati & insolentiæ
etiam aliqui ex ducibus fouebant, qui vel ambitione vel odio libenter eius con-
npediebant, repugnare non posset, vtebantur. Qua spe deiectus Mediolanen-
pulus, quum neque quod speraret,neque quò confugeret haberet,in tantam de-
ionem est coniectus, vt certissimum sit, aliquos vt tot miserijs ac supplicijs finem
erent, quum id viuentes facere non possent, ex editis locis sese in vias præcipi-
isse;nonnullos suspendio vitam finiuisse: nec dum tamen hæc militum rapaci-

tatem ac feram immanitatem mitigare poterant. Erat quoq; hoc tempore miſ
reliquæ Inſubriæ à fœderatorum militibus laceratæ ſtatus : qui antea maxima l
omnibus expectati, rapinis ac vexationibus ſuis beneuolentiam in ſummum
communi noſtri æui militiæ corruptela; quæ exemplo ab Hiſpanis ſumpto,no
amicos quàm hoſtes lacerat ac perdit, conuerterant: nam etſi iam à multis ſec
gna fuiſſet in Italia militum licentia, eam tamen mirum in modum auxerant H
ſed ſi minus iuſta, ſaltem neceſſaria de cauſſa: quia in omnibus Italiæ bellis ſuis
dijs fraudati fuerant. Sed vt ab exemplis quorum etiam initia excuſationem
ſemper homines in peius ruunt,Itali milites etſi non eadem neceſſitate,nimiru
dijs minimè fraudati,premerentur, Hiſpanorum exemplum ſequuti,nulla in pa
in huiuſmodi inſolentia cedere voluerunt.quo factum eſt magna cum huius æui
labe,vt milites nullum inter amicos & hoſtes diſcrimen ponant;& ſic non minus
los prouinciasq; vaſtant, ij qui vt eas defendant, quàm qui vt offendant ſtipend
piunt.Interea cõmeatus in arce ſic abſumebatur, vt iã obſeſſi de dediditione ne
cogitarent:vt tamen quàm diutiſſimè poſſent,differre ꝙ à nonullis fœderatorũ d
auxilij ſpe fouebantur,cuperẽt, nocte quæ XVII Iulij diem præceſſit,per arcis po
foſſas quib. arx foris claudebatur reſpicit,ſupra 300 partim milites,partim mulie
fantes,& alios inutiles emiſerunt: ad quorum ſtrepitum etſi ab hoſtiũ cuſtodijs a
fuerit conclamatũ,nihilominus ſine vllo impedimento,cum foſſæ tam anguſtę e
haſtarum ope tranſiri poſſent, omnes incolumes euaſerunt.Duæ erant bino ma
ctu procul ab arce foſſæ; & inter vtramq; agger quatuor vlnarũ altitudine,qui vt
accedentes tuebatur, ſic etiam eos qui ab exteriori parte in foſſas irrupiſſent tut
debat. Hi igitur Marinianum in caſtra ſe contulerunt,& maximarum anguſtiarũ
bus obſeſſi verſabantur, fidem facientes, ac ſimul quàm foſſæ quas mulieres &
tes ſuperauerant,parum eſſent munitæ oſtendentes,duces eò vt ei opem ferre c
tur redire coëgerunt:Vrbinatium quoq; duce,ne hanc culpam,quam non tam fa
cuſaſſet, quàm primã ſolus ſuſtineret,annuente:nam quũ ſupra quinq; Heluetio
lia in exercitu eſſent,potiſſima cauſſa ab illo allata,periculoſum eſſe ſine alio qu
lico peditatu Mediolanũ accedere nullũ amplius locũ habebat. Ideo in-ducũ co
cõmuni cõſenſu decretũ, vt exercitus nõ iam ad aliã partẽ, ſed recta ad arcẽ acce
& S. Gregorij,atq; Angeli tẽplis,prope foſſas occupatis,ad vrbẽ caſtra locaret.Q
ſilio Mariniano caſtra mouẽtes,quatuor dierũ ſpacio itinere ob foſſarũ aggerum
nitiones difficili, XXIII Iulij die,inter Caſaretti cœnobiũ & Lambrum amnẽ,ad vi
Lambrate dicitur peruenerunt: quo in loco dux eius quòd prius in cõcilio decret
rat ſententia mutata,ita caſtra locari voluit,vt caſtrorũ frons ad Caſaretũ eſſet ob
circiter duob. à Mediolano milliaribus,& Lambrum à tergo haberent, dextera p
emiſſariũ quod Nauilium à nauibus vehendis vocant, ſiniſtra ad pontẽ vſq; prote
tur;ita vt inter Orientalẽ, quæ vulgò eſt Renza,& Toſam portas eſſe dici poſſent;p
enim ad Nouam portã deflectebant:erat autem locus cùm has ob cauſſas,tum eti
regionis ſitum valde munitus. Dux aiebat ſe idcirco mutaſſe locum caſtrorũ, qu
pius arcẽ accederet,& longius ab vrbis muris abeſſet, ne ſe in diſcrimẽ conijcere
retur, & in quacunq; vellet partem ſeſe vertendi facultate priuaretur: & quia dun
ribus partibus minaretur,pluribus quoque in locis magna præſidia habere cogere
ex quo cum pauci eſſent, difficultates ipſorum augerentur.Exercitu igitur in hunc
perducto,cuius exigua pars eodẽ die Modoetiã miſſa,ciuitatẽ deditione obtinuit;
quenti die arcem in qua erant 100 Neapolitani pedites tormentis admotis expug
Quid vt cõmeatus in arcẽ,quemadmodũ audiebatur ad extremã anguſtiã redactã,
duceretur, & Franciſcus Sfortia educeretur,agendũ eſſet,in concilio fuit propoſ
quãuis multi militũ præfecti,ſiue quòd re vera ita ſentirent,ſiue vt ſe in ijs quæ mai
liorũ famæ & exiſtimationis quã ipſorũ periculo erãt decernẽda,audaces ac forte
derent,vt munitiones inuaderentur ſuaderẽt, nihilominus Vrbinas dux, id pericu
ſimum ratus,non quidem apertè contradicens, ſed difficultatibus propoſitis,inie
mora, ne quid decerneretur efficiebat. quare cũ res in craſtinũ eſſet dilata,Helueti
ces vt in conciliũ cui intereſſe nõ ſolebant admitterentur petiuerunt, Muſſius qui

maxi

am illorum partem duxiſſet, omnium inter eos ducis nomen obtinebat, eorum
e in hanc ſententiam eſt locutus:Heluetios duces vehementer mirari,quòd cum
llum Mediolanenſis arcis obſidione liberandæ gratia cœptum eſſet, & res ita in
um eſſent redactæ, vbi animo & factis opus eſſet,ipſi fruſtrà num ſuccurrendum
ec ne quærentes, tempus tererent: tamen quin conſilium ad communem ſalu-
t tot ducum tantique exercitus dignitatem opportunum eſſent capturi,ipſis per-
i non poſſe: quapropter voluiſſe eis ſignificare,ſe niſi cum arci appropinquarent
m laboris ac periculi locum quem Helueticæ gentis fides atq; exiſtimatio me-
r darent, in eo ſe maxima ignominia iniuriaque affici exiſtimaturos: adhæc mo-
los vt in hoc conſilio capiendo, illorum qui cœptas expeditiones turpiter cor-
nt, non tam memores eſſe vellent, vt eorum qui viciſſent gloriam & fortunam
oni traderent. Quibus in ſermonibus dum tempus teritur,& ab omnibus ducem
xilium ferri non poſſe cenſere,apertè animaduerteretur; nuntij non tamen pror-
i ſuperuenerunt,arcem aut iam cum hoſte compoſuiſſe,aut in procinctu rem eſ-
luctam: quibus dux fidem adhibens coram vniuerſo concilio eam rem etſi Me-
enſium duci eſſet pernicioſa, ſocijs tamen deſiderabilem,atq; vtilem eſſe:proptè
od exercitum auxilij ferendi cupiditate aut neceſſitate, aliquid temere tentandi
lo liberaret;eosq; imprudenter admodum ſenſiſſe, qui ei ſuccurri poſſe ſibi per-
int:nunc autem cum hoc periculo eſſent liberati, iterum de belli gerendi ratione
e ac ſi is primus belli dies eſſet deliberandum ac decernendum eſſe dixit. Paulo
rtus compoſitionis nuntius eſt allatus; quoniam Mediolanenſium dux quum ad
guſtiam eſſet redactus,vt vix vnius diei victum haberet;& quum ſociorum exer-
iam ante duos dies tam propinquo in loco metatum, nullum motum facere cer-
omni ſubſidij ſpe amiſſa,ijs, quæ iam per multos dies vt in hunc euentum paratus
cum Borbonio egerat, qui quum fœderatorum exercitus retroceſſiſſet in arcem
viſendi gratia hominem miſerat,ad finem perductus, XXIIII Iulij die in hunc mo-
actus eſt: Vt ſine iuris ſui fraude, arcem Mediolanenſem ducibus Cæſaris nomi-
n accipientibus traderet: ipſe cum ijs omnibus qui in ea erant incolumis diſce-
facultatem à ducibus haberet:Comi manere ei liceret, eaq; ciuitas ipſi cum eius
iſtratione & vectigalibus,tandiu, donec Cæſaris in ipſius rebus voluntas cogno-
ur,eſſet attributa: Comi vectigalibus tantum adderetur,vt triginta aureorum nu-
nillia quot annis haberet:Publicam fidem vt tutò ad Cęſarem iri poſſet ei darent:
us qui in arce erant,ſtipendia quæ ipſis ad eam vſque diem debebantur, quorum
a ad viginti aureorum numûm millia aſcendere dicebatur,perſolueret: Ioannes-
s Riccius,&Politianus,Protonotarij Caraccioli poteſtati,vt eos interrogare poſ-
im eos deinde dimiſſurum, & in tutum locum duci curaturum,fide ab illo acce-
derentur. Mediolanenſium dux Alexandrinum epiſcopum, qui in Cremonenſi
ptiuus erat,dimitteret:& Sforcino Caſtellonouum in Dertonenſi agro ſitum da-
n hac pactione nihil de Cremonenſi arce actum eſt; quam dux qui tamen diutius
re non poterat,Iacobo Philippo Sacco ab ipſo ad Borbonium miſſo, vt ſi alia ra-
oſſet,eis promitteret, mandarat:ſed is ex illorum verbis & agendi modo, quan-
e rem perfici cuperent animaduertens, Ducem nunquam id conceſſurum ſimu-
t nihil de eo ageretur impetrauit:nam etſi Cæſariani duces multis coniecturis ar-
ōmeatu exhauſtam eſſe,ac neceſſariò breui ſe voti compotes futuros animaduer-
; tamen rei certæ magis quàm dubiæ cupidi, arcem quauis conditione accipere
uerant:neq; enim fœderatorum exercitum qui tam prope acceſſiſſet,ei opem fer-
conaturum exploratum habebant: quod ſi feciſſent, munitiones defendi poſſe
ntes, in apertum ad pugnam prodire decreuerant:quam dubiam fortunæ aleam
id quod poſſent accipientes,libenter vitarunt. Dux autem ſequenti die arce e-
s, & à multis illorum militibus vſq; ad caſtrorum ſepta deductus, vbi diem vnum
giſſet, Comum verſus contendit:ſed quum Cæſariani ipſum quidem tutam habi-
em Comi habere dicerent, milites autem qui in præſidio erant educere recuſa-
ipſe quamuis antea nihil quod Cæſaris animum magis irritare poſſet, facere ſta-
, illorum fidei ſe amplius committere nolens, Laudam ſe contulit:quam ciuita-

tatem fœderati prorſus ipſius poteſtati permiſerunt: cumq; ex ijs quæ in comp
expreſſa fuerant,nihil ipſi,niſi quòd ipſum cum ſuis omnibus & ſupellectile in
abire permiſerunt, ſeruatum fuiſſet,fœdus à pontifice & Venetis ſuo nomine i
blicis tabulis confirmauit. Hoc autem ipſo tempore, quamuis pontifex ob Co
rum motus, cardinalem & ceteros Columnios publico edicto monuiſſet,tame
Senēſis reip.ſtatus mutandi ſpem valde imminutam cerneret,& Latium infeſta
ſtè ferret,Vgoni Moncadæ qui non res componendi animo,ſed vt illum in app
negligentiorem redderet, vt quibuſdam legibus arma contra Senenſes atq; in
lumnios & ipſum deponerentur proponebat,aures cupidè accommodauit:ad
ctanda cum Veſpaſianus Columna,homo pontifici familiaris Romam veniſſet,i
fuit vt ipſe qui felicis rerum circa Senas ſucceſſus ſpe prorſus amiſſa,de exercitu
nibus amouendo cogitabat, vt illum ſtatim vbi hæc compoſitio eſſet confecta,
ignominię cauſſa amoueret expectans,hoc ſalutare conſiliũ exequi diſtulerit:&
minus errorib.ac moleſtijs in eo exercitu ſemper creſcentibus,vt amoueretur Fl
fuit decretum.Accidit aũt vt pridie eius diei quo erant diſceſſuri,cum quadring
dites vrbe egreſſi, ad tormenta quorum cuſtodiæ præerat Iacobus Corſus, co
rent, ipſe ſtatim cum ſuis militibus terga dederit; & rumore excitato,ac fugæ in
cto, omnis reliquus exercitus,in quo nec diſciplina nec ordo erat,quamuis nec
ſequeretur, nec qui inuaderet aliquis eſſet,ſe ipſe in fugam coniecit:& ducibus,
equitibus & peditibus certatim ſeſe vt periculum euaderent, in fugam incitanti
meatu,impedimentis, ac tormentis hoſtium poteſtati relictis: quorum decem
tinorum partim maiora,partim minora,& ſeptem Peruſinorum tormenta maxim
gaudio ac penè triumpho Senas ſunt perducta, & maximis eius populi acclam
bus tormentorum quæ iam multo antè à Florentinis ad eadem Senarum mœnia
adhuc in publico eius ciuitatis foro conſeruabantur, ignominia renouata. Hæc
eo die qui eum quo Mediolanenſis arx in Cæſarianorum ducum poteſtatem p
eſt ſequutus,accepta eſt;ijſdemq; diebus pontifici, vt ad priuatas moleſtias Chr
reipublicæ calamitates accederent,ex Vngaria eſt nuntiatum,Solymanum Otho
qui Conſtantinopoli cum maximo exercitu ad illud regnum oppugnandum pro
Saua fluuio, quia ante paucos annos Belgradum expugnauerat ſine vllo impedi
traiecto, nunc Petri Varadini caſtellum expugnaſſe,& Drauam traieciſſe;quare c
nec montes nec flumina impedimento eſſent, Vngaria vniuerſa in manifeſtiſſim
culo verſari cernebatur. In Italia verò quòd Mediolanenſis arx in Cæſaris pote
perueniſſet, belli ſtatus valde immutatus videbatur: neceſſe enim erat,vt Vrbin
dux aiebat, noua conſilia nouamq; rationem inire, quemadmodum faciendum
cum bellum cœptum eſt arx in Franciſci Sfortiæ poteſtate nõ fuiſſet:qua occaſio
dem die quo deditio eſt facta, cum pontificio vicario, & Veneto legato,de reru
verba faciens, vt aliquis eſſet totius fœderatorum exercitus imperator,cui exerc
cura committeretur opus eſſe ſubiecit:nec ſe id ſua magis quàm cuiuſuis alterius
proponere,ſe tamen niſi imperium haberet,nullam deinceps niſi Venetorum co
perandi ſibi curam ſumere ſtatuiſſe;ac vt id Romæ & Venetijs ſignificarent ab eis
A qua petitione maxima cum põtificis iracundia tempore tam alieno facta, vt eu
mouerent,neceſſe fuit à Senatu veneto Aloyſium Piſanum magnæ autoritatis vir
exercitum mitti; cuius opera hic ardor potius nonnihil mitigatus, quàm extinct
Sed quod ad belli in poſterum gerendi rationem,vt exercitus donec Heluetij,qu
liæ regis nomine & opera conſcribebantur veniſſent,ex eo loco caſtra non moue
conſtitutum: qui vbi veniſſent dux duobus diuerſis in locis circa Mediolanum ca
bere oportere aiebat: non quidem oppugnationis tentandæ aut virium periclit
rum gratia; ſed vt commeatus penuria opprimeretur, quod trium menſium ſpacie
poſſe ſperaret, & ſemper eorum qui caſtris in hunc modum poſitis, ciuitatis exp
tionem aggrediendam proponebant ſententias vehementer reijciebat:cum enim
derati pecunia abundarent, & contrà Cæſariani maximè egerent,omnes rationes
victoriam polliceri, & nullam,niſi accelerandi deſiderium, contrarium minari: ac
pore & patientia,aduerſarijs exhauſtis, quin res ad felicem exitum perducerentur

osse differebat. Cumq; aliquando ei responderetur,sermonem ipsius verum qui-
sse,si illis nouum peditatum ex Germania auxilio nõ venturum exploratum esset;
iusmodi veniret vt Cæsariani in aciem prodire possent, quin res prorsus fortunæ
o subiectæ essent futuræ, negari non posse: tunc se nõ minus certam victoriam e-
id fieret sibi polliceri aiebat:cum enim Borbonij impetũ nosset, illum vbi se fœ-
rum exercitui viribus parem esse crederet, tantum progressurũ, vt ipsis alicuius
li successus, qui victoriam accelerarct facilè occasionem daturum. Sed quia ob
ltates quæ in Heluetijs conscribendis esse audiebantur,ne multorum dierum mo
illorum aduentum interponeretur metuebant:eius verò temporis iacturam per-
im censebant,Vrbinatium ducis potissimum consilio & Mediolanensium duce i-
rgente, Malatestam Ballionem cum trecentis grauis, totidem leuis armaturæ e-
us, & quinque peditum millibus ad Cremonæ expugnationem mittere decreue-
uæ expęditio, quia paulò plures quàm centum grauis ducenti leuis armaturæ e-
mille Germani & trecenti Hispani pedites in ea erant,pręterea pauca tormenta,
tormentarij pulueris & globorum copia,non multum commeatus, populus ciui
uamuis timidior & consternatus Cæsarianis inimicus,& arx ijsdẽ aduersa; ex qua
ssa & aggere à ciuitate fuisset seiuncta, nihilominus ex Annibalis Picinardi eius
ti verbis,ciuitati à latere verberandi facultatem adimi,ideò facilè expugnari pos-
ari poterat. Malatesta igitur hoc consilio Cremonam petijt; cuius discessu, cum
tus esset imminutus, Vrbinatium dux, ne milites qui Mediolani erant,aliquando
castra inuaderent, non parum metuebat; tantum res à victoriæ spe aberant; cre-
men Ioannis Medicis opera excursiones velitationesq; fiebant: quæ etsi in illis i-
erocitas & virtus ac Italici peditatus fortitudo, donec ab eo gubernari cœperũt,
i,eluceret,nihil tamen ad belli summam proderant, imò potius ob exercitatorũ
acissimorum militum crebras cædes oberant.Interęa verò aduersi rerum succes-
ntificis qui ad diuturnum bellum,cuiusmodi hoc futurũ apparebat, non satis pe-
erat instructus,nec ad eam,eo modo rei magnitudo postulabat, & quo ceteri pon
solebant, inueniendam paratus,animum debilitauerant: sed lõgè etiam magis
urbabat,quòd Galliæ regis facta, fœderis capitibus,& ijs quæ omnes sibi de illo
ferant minimè respondere videbantur: nam præterquam quòd in primi mensis
aginta aureorum numûm millibus persoluendis, & necessarijs ad Heluetios con
dos apparatibus tardus fuerat, nullus ad bellum trans alpes inchoandum appa-
ernebatur: aiebat enim primò Cæsari quemadmodum fœderis legibus erat ex-
n denuntiandum esse: quod si secus fieret, ne Angliæ rex qui cum Cæsare pecu-
edus ad mutuam defensionem haberet eum iuuaret periculum esse: vbi verò
iatum foret eum metum desiturum; ideoque se statim alacriter bellum inchoa-
, & Angliæ regem quoque qui se statim vbi indictum esset Cæsari fœdus remis-
& deinde fœderi Cuneaci icto se adiuncturum pollicebatur, idem facturum se
. Serius quoq; rex classem adornabat, & quod magis eius animum declarabat,
nti cataphracti quos in Italiam mittere debebat,multum moræ ante quàm alpes
derẽt,interponebant: & quamuis hæc tarditas aut ex Gallorum negligentia,aut
æ inopia, & fide proximis annis cum Lugdunensibus mercatoribus amissa, aut
ataphracti ob cladem in Papiensi pugna acceptam; & quia post id tempus vel
el parum pecuniæ acceperant, ita imparati essent, vt cum omnia ipsis iterum es-
mparanda, id sine magna temporis mora facere non possent, proficisci dicere-
ilominus qui rerum progressus diligentius ponderabant,regi, quòd, vt exigua
r principes fides, ne Itali Insubriæ imperio recuperato, parua ipsius habita ra-
aut sine ipso cum Cæsare paciscerentur, aut in eo ita vexando vt filios ipsi resti-
negligentes forent metueret, diuturnum bellum celeri victoria gratius esse
bantur. Pontificis etiam suspicionem augebat, quod Angliæ rex,quum vt se-
eri cuius autor fuerat adiungeret rogaretur, prioribus consilijs ac promissis
respondens, potius vt moram interponeret quàm aliam ob caussam, vt socij
am quam Cæsar ei debebat, se ipsi daturos reciperent, & vt principatus, pen-
ue ex regno neapolitano promissus, in Insubriam transferretur petebat. Ti-

mebat quoque pontifex, ne Columnij, qui varijs motibus assiduam ipsi suspicion
cieijbant, regni neapolitani viribus se oppugnarent. Itaqeu omnibus difficultat
periculis simul collectis, apud socios, vt præter terrestres & maritimos appara
deris legibus expressos, quos singuli pro rata portione diligenter suppeditarent
munibus viribus regnum neapolitanum, mille leuis armaturæ equitibus, & duc
peditum millibus cum aliquo cataphactorum numero oppugnarent, instabat:
nim quæ ad eam vsque diem gesta erant, nisi Cæsar alio etiam in loco quàm in I
oppugnaretur, res felicem exitum sortiri non posse censebat. Quas ob caussa
nem Baptistam Sangam Romanum, ex suis scribis vnum ad Galliæ regem, vt
bellum maiore ardore capessendum incitaret, & quàm ipse exhaustus & ad eosd
ptus diutius sustinendos, nisi etiam ab ipso aliqua pecunia iuuaretur minimè par
set, ei ostenderet, misit: & quamuis in fœdere de regno neapolitano dum bellun
subria vigeret oppugnando actum nõ esset, tamen vt id nunc faceret petebat: a
etsi Veneti initio ne se tot sumptibus onerarent, se difficiles ostendissent, eius tam
gitationibus victi, tandem etiam sine rege, sed tanto minore militum numero, qu
ipsius portio efficere poterat, auxilia conferre annuerant. Hanc igitur ob caussa
præter quingentos cataphractos, quibus Salutiarum marchionem, potius vt aiel
minis felicitate quàm virtute motus ducem destinauerat, trecentos in Insubri
pars illorum in regnum neapolitanum transferri posset mitteret: vt classis aduent
vel Genuam cõstringerent, vel eam in regnum neapolitanum verterent, vrgeret
etsi à Gallis eadem negligentia qua cetera adornaretur, assiduè tamen vrgebatu
autem in classe quatuor regis magnæ longæ naues, quas Galeones nuncupant,
decim triremes: Venetorum tredecim triremes, & pontificicis vndecim: cuius vn
classis in regis gratiam, quamuis pontifex magis Andreæ Auriæ studeret, Petrus N
rus præfectus erat designatus. Fuit præter hæc omnia Sangæ occultissimè mandat
regem ad Mediolanensem expeditionem pro se ipso aggrediendam, quo omne
ad bellum intendendi caussam haberet incitaret: & vt deinde Angliæ regem adi
que ab eo pecuniæ subsidium peteret: quoniam rex ille qui primò tantopere bel
tra Cæsarem exoptabat, vt si fœdus in Anglia quemadmodum ipse & Eboracen
piebant tractatum fuisset, sese adiuncturum fuisse creditus sit; sed quia tempus &
lanensis arcis angustiæ rem diu agitari non tulerunt, vbi fœdus ab alijs contract
dit, medius vt spectator & iudex sibi esse posse visus est. Tractabat etiam pontifex
netis & à Galliæ rege stimulatus, qui hanc ob caussam Baiucensem episcopum
riam miserat, impulsus, de controuersijs cum eo duce componendis (quamuis id
ad speciem quàm ad veritatẽ) varijs conditionibus propositis; & inter cætera, se
Mutina & Regio Rauennã traditurũ: quæ res à duce reiecta fuit, qui non modò ob
citus à Mediolani portis recessum audacior factus, verùm etiam ob id maximè q
in hac de Rauennæ permutatione, magnum in vectigalibus discrimen esset, & qu
de sibi aliquando cum Venetis controuersias oriri posse videret, consueto difficil
sese ostendebat. Hæc erant fœderatorum consilia, hi apparatus, hæ actiones, pro
pum, virium, finium & consiliorum ratione dilata, interrupta, & mutata. At in C
cuius consilia ex ipsomet pendebant, in ijs quæ vires ipsius ferre possent, neq; ne
tia, neq; hæsitatio locum habebat: nam quum Galliæ rex à sociorum oratoribus
tus, proregi in Italiam transeundi facultatem, quam etiam cum lacrymis petiuit
gasset, is viginti millibus aureorum numûm æstimatis, muneribus reiectis, cum
chirographo, quo se ad Madriliensem compositionem Burgundiæ restitutione in
ti millia auri pondo permutata, seruandam paratum significabat, in Hispaniam re
in cuius reditu Cæsar omni cõpositionis à Galliæ rege seruandæ spe amissa, eum
liam cum classe, qua Germani pedites qui numero paulò minus tribus millibus F
niani erant, & tot Hispani vt in vniuersum sex millia essent veherentur, mittere stat
centum aureorum numûm millia Mediolanum mitteret operam dabat, & classis i
retur vrgebat, quod tamen tam citò fieri non poterat: nam præter tempus quo a
instruendam, & Hispanos pedites colligendos opus erat, centum aureorũ numûn
lia quæ Germanis ob emerita stipendia debebantur illis persoluere erat necess

Ge

ınia quoq; nouos delectus qui Mediolanum mitterentur haberi mandabat; sed pecuniã qua stipendia eis dari possent nõ mitteret,& frater eam suppeditare non id tardè admodum fiebat:& nihilominus fœderatorum tarditas & parum felices ius, vt omnia expectari possent efficiebat. Quoniam Malatesta castris Cremonæ is VII Augusti, noctu tormenta ad Mussanam portam, eum locum, quòd lateri- ılè munitus esset,& Pomœrium interius solita terra minimè plenum, debilem ra- llocauit: cumq; eodem tempore in ea parte quæ prope arcem erat oppugnatio- ıgredi vellet, vt qui propugnabant eo copias in plures partes diuidere cogeren- rtem ab ea remotam verberare opportunum censebat. Sed tamen vbi aliquan- berasset, & is locus ipsi munitior firmiorq; videretur,& quod verberatum erat, ɛum, vt murus à solo nimis emineret, eo in loco oppugnationem non aggredi, sed ɔ consilio alium locum prope arcem, qui sancta Monaca dicitur, quem aliàs Fe- s Bozolensis verberauerat, tormentis quatefacere decreuit; eodemq; tempore, ossas cum aggeribus in arcis area ducebat, quarum altera ad dexteram Padum vergebat, quo in loco Cęsariani binas & ipsi fossas & aggeres fecerãt,& suo qui- ɔere eis vallum, cui iam ad sex vlnas appropinquarat, quod ad primam illorum prope ciuitatis mœnia erat, se illis ademptururm sperabat: quo occupato, eo tur- ɔ ad mœnia per longitudinem vt Galli prius fecerant quatienda, vti cogitabat: ɔ Cæsariani aliud vallum post interiorem suam munitionem faciebant. Alterum ɛstæ opus ad sinistrã prope mœnia erat, & iam illorũ operibus tam propinquã vt ɛem saxis peterent: his autem operibus perfectis, tormentis mœnia concutere in habebat: nec verò illi in his operibus faciendis hostium tormenta impedimento quia in vrbe nõ vltra quatuor falcones, qui sunt minora tormẽta, habebant,& pa- ılueris; idcirco ictus erant rariores: & nihilominus milites qui intus erant, erum- ,eos qui munitiones faciebant sæpe, etsi magnum præsidium haberent, in multas tates cõiectos infestare non desinebant: quare Malatesta quid sibi agendum es- : incertus, haud magna sua cũ laude varijs iudicijs in suis literis scriptis, exercitus ancipites reddebat: qui oppugnationem semper difficiliorem apparere cernen- lle & ducentos Germanos pedites paulo antè à Venetis communibus cum pon- ımptibus cõductos in eius castra miserunt;& paucis diebus pòst, vt dissensionem tionemq; inter Malatestam & Iulium Manfronem ortam mitigaret, Pisaurus le- qui ex summa beneuolentia Vrbinati iam parum acceptus erat, cum tribus pedi- llibus ab exercitu eò se contulit. Ea verò nocte quam XIII Augusti dies est inse- Malatesta quatuor tormenta, inter sancti Lucæ portam & arcem, vt vallum quod- ɛcuparet collocari iussit: vbi quum ferè per totum diem verberasset, valli eadem capiendi spe aggerem aperiri curauit: sed quarta noctis hora, pauci Germani pe- uitate egressi, in operũ custodes qui partim intus partim foris supra mille pedi- ıt, impetum fecerunt, ac perturbatos locum deserere coëgerunt: quamuis & ipsi ti die inde fuerint repulsi; ita vt opus tanto labore factum ab vtrisq; desertũ fue- l fortuna se oppugnantibus propitiam ostendere voluit, si modò illi occasionem noscere aut arripere sciuissent: nocte enim in XV diem imminente, circiter quin- ta muri vlnarum spacium, inter sancti Lucæ portam & arcem per se vnà cum vno ıto corruit; vbi si quamprimum dies illuxit impressionem extemplò fecissent, ijs us erant tam repentino casu territis, quia locus ex quo propugnare debebant ar- nentis expositus relinquebatur, nulla propugnationis spes reliqua erat. Dum Malatesta primùm in deliberando, deinde milites ad pugnam instruendo moram ɔnit, milites introrsum diligenter operi incumbentes,& primò omnium aggeri- contra arcis tormenta munientes, frontem quoq; contra hostes munierunt: ita vt icies in pugnam producta est, quod quatuor horas ante solis occasum fuit, etsi a exercitus pars ad eam partem sit conuersa, tamen quia nimis aperti procede- naximo suo detrimento accederent: propius autem vbi accessissent, præter alia onum genera lapidum grandine à propugnantibus obruebantur: adeò vt Iulius nus, Maco militum ductor, multiq; alij nõ ignobiles milites ceciderint. Eodem e & alia irruptio per arcem est facta; vnde, sed parua cum clade repulsi fuerunt

& vt ad ſanctæ Monacæ vbi mœnia concuſſa fuerant,alia impreſſio cum octua
uis, centum leuis armaturæ equitibus & mille peditibus fieret decretum fuit:
foſſam aqua plenam & locum bene munitum inueniſſent, re intentata retroc
Venit deinde Piſaurus legatus cum tribus Italorum peditum millibus, & ſu
Heluetijs, & alijs tormentis, vt duobus in locis magno impetu mœnia verbe
ſent: itaque quum ſupra octo peditum millia eſſent,binis in locis ternis pedit
bus adhibitis, & prope arcem quoque duobus millibus oppugnationem agg
gitabant:& magno operarum numero in caſtra ducto,foſſis aggeribusque faci
ligenter operam dabant; quarum vna vigeſima tertia Auguſti die ad finem p
poſt longam pugnam, hoſtium latus vnum, vnde petebantur cooperuerunt.
deinde ante XXVI eiuſdem menſis diem, duobus in locis mœnia verberarunt
vltra eum eſt quem Federicus verberarat,præfuit Malateſta,alteri ad Muſſanan
Camillus Vrſinus; vtriq; autem paruo ſucceſſu: locus enim in quo Malateſta t
collocarat, quòd paluſtris eſſet, tormenta minimè immota retinebat,ſed ipſo
cedens,vt altius verberarent efficiebat: Camilli verò etſi nõ altius peterent,tar
foſſa in ea parte aqua redundaret,& lateribus multis ruina defenderetur,ab ac
cebantur. His tamen difficultatibus contemptis oppugnationem ſunt aggreſſi
tim haud paruo cum detrimẽto reiecti:eadem fuit Malateſtæ fortuna: nam etſi
lites foſſa aqua pleniore quàm putarant ſuperata muro ſucceſſiſſent, facilè ſur
ſi.Ab arcis quoq; parte pro opugnaculum ex parte deiectum milites conſcende
quia interior deſcẽſus profundior erat, & qui defendebãt magna vi repellerent
re actutum ſunt compulſi:Ita pugna vbiq; paruo ordine commiſſa,paruo hoſtiu
mento, multa vulnera & cædes retulerunt.Hæc igitur,& quod Cremonæ alioq
endæ,quòd is exercitus ordine & diſciplina careret, ſpes amitteretur,Vrbinat
cem ſeſe eò transferre coëgerunt: qui omni ferè Venetorum peditatu ab exerc
circa Mediolanum erat ſecum abducto; & equitatus parte cum omnibus pontif
pijs atque Heluetijs, qui iam tredecim millia in caſtris erant,relictis: eo pericu
antea quum ipſe cum maioribus viribus adeſſet ſe aſſiduè timere præ ſe fereba
quum minores copiæ & tantæ autoritatis duce ſpoliatæ relinquebantur cõtemp
litaribus viris præſertim Hiſpanis exercitus intra caſtrorum ſuorum munition
dere minimè moris eſſe inquiens, Cremonam eo conſilio venit,vt ea non ſola t
torum & oppugnationis vi, quia nimis erat munita,ſed ingenti fabrorum nume
rum foſſis ac propugnaculis propius accedere nitens, ligonum potius ope quàn
ſe potiturum ſperaret. Huius in Mediolanenſe imperium expeditionis admini
nem Cæſariani duces multis in rebus reprehendebant; præſertim verò in eo qu
diolano retroceſſiſſent, nec non quòd initio Cremonæ oppugnationem, re par
penſa, eam facilè expugnari poſſe confiſi tenuiter ac paruis viribus tentaſſent;
rei difficultate animaduerſa, in ea perſeuerantes huiuſmodi exercitus partem in
plicaſſent,vt maiorum rerum occaſiones,quæ ſe dum tempus tererent obtuleru
ferint: quum enim tandiu exoptatus Heluetiorum numerus integer in caſtra pe
ſet,facilè poterant Mediolanum, vt ſemper cogitauerant,duobus exercitibus ol
tes magnam commeatus copiam,quæ Papienſi itinere aſſiduè adferebatur, eis in
dere:quod exercitus qui Lambrate caſtra habebat ſolus, quòd ei longus circuitu
conficiendus, minimè præſtare poterat. Sed longè maioris fuit Mediolani capie
paruam occaſionem amittere: tot enim morbi milites qui intus erant obruerant,
vix qui incolumes erant,conſuetis vigilijs & laboribus ferendis pares eſſent,mul
& ipſorummet Cæſarianorum opinio fuerit, ſi eo tempore oppugnati fuiſſent,
cumberent periculum fuiſſe.Sed maior certiorq; occaſio ſeſe obtulit Genuæ occ
dæ: nam quum Veneta claſſis ad ciuitatem veterem ſe põtificiæ coniunxiſſet,dei
traq; in Ligurni portu vt Gallicã claſſem opperiretur, conſtitiſſet; ea claſſis cum
cim triremibus,quatuor magnis longis nauibus,& item quatuor alterius generis,
ciduum litus appulſa, Sauonam ciuium conſenſu cum toto occiduo litore occu
pòſt,multis nauibus frumento onuſtis, quæ Genuam petebant captis, Ligurnu
alijs adiungeret, contendit. Decretum etiam fuerat,vt communibus ſociorum ſu

Maſſilienſi portu duodecim magnæ naues onerariæ armarentur, vt ijs Petri Na-
nſilio, vnà cum Gallicis triremibus claſſem,quæ in Cartaginis nouæ portu pa-
r adorirentur,vel ſaltem ei in mari occurrerent.Hæ tres igitur claſſes xxix Augu-
rno ſoluentes,pontificia & Veneta in Delphini portu ſubſtiterunt: Gallica verò
um redijt,vnde totum mare ſine vllo impedimẽto percurrentes,ita Genuam quæ
tus penuria laborabat obſidebant, vt quum nihil amplius mari in eam vehi poſ-
um dubium ſit, quin ſi aliquis militum numerus ipſis terreſtri itinere eum com-
n quo ſolo fouebantur intercepiſſet, Genuenſes deditionem facturi fuerint: nec
n duces nunc literis, nunc proprijs nuntijs aliud petebant,niſi vt ſaltem quatuor
millia terreſtri itinere mitterentur.Sed neq; ex Cremonenſi exercitu mitti pote-
quum Vrbinatium duci & alijs exercitum qui Mediolani erat minuere periculo-
leretur, Cremona capta,militum iuſtam legionem mittere cogitabant. Cremo-
autem expeditio tum ob magnam propugnatorum virtutem, tum etiam quia ma
rorum opera multum temporis requirunt, quotidie præter opinionem longior
bat:Dux enim duobus fabrorũ millibus in caſtra accerſitis, multiſq; tormẽtis &
is, nec non ingenti omnis generis fabriliũ inſtrumentorũ copia,vt eas munitio-
bus hoſtes arcẽ excluſerant,& vallũ quod ad Padũ erat expugnaret,eoq; ad op-
ionẽ vteretur,aſſiduè operibus incumbebat:ſed hoſtes id ante aliquot dies ſuſpi
agno aggere facto retroceſſerãt: nec opera intermittebantur,ad bina munitionis
is areæ transuerſum ductæ capita,vt hoſtiũ propugnacula euerterẽt & inter duas
us foſſas, aliam foſſam ſex vlnarum ſe à fronte & latere terra quam effodiebant
munientes agebant;vt vbi ad hoſtium foſſam perueniſſent,tumulum erigerent:
eterea foſſa extra arcem prope vrbis mœnia, quæ ad propugnaculum quod pro-
tum murum erat duceret, & à ſancti Lucæ porta ad eundem murum vſq; alia:ne-
erea tormentis in arce collocatis, hoſtium munitiones,quas quia ex leui & pul-
nta terra erant, tormentorum globi facilè penetrabant, verberare deſinebant:
verò ne ipſi quidem otioſi erant: quum enim ſua diu defendi poſſe diffiderent,
prope vrbis ædificia ducebant: & ſæpe tamen magno impetu rumpentes fabros
bantur:& nocte ante vii Septembris diem in opera quæ prope arcem fiebant,tri
partibus irruperunt:vbi quum milites qui eas cuſtodiebant ferè omnes dormien
ndiſſent,plus centum ex illis atque vna centuriones aliquot interfecerunt; & ad
ropugnaculum vſq; ſunt progreſſi: & nihilominus res illorum ſubinde magis in
um redigebantur:Vrbinatium enim dux foſſis ſibi via ad illorum munitiones quæ
à ciuitate diſiungebant vſque aperta, deinde ſcloppetarijs,& aliquot bonis mili-
ipeis tectis illos adoriens, magnum illis detrimentum adferebat; & tormenta
n arcis turribus collocata idem faciebant: ideò Cæſariani vallum ſuum quod ad
naculum fiebat,ne hoſtes tegeret incenderũt:& quum xix eiuſdem menſis die,
ſſæ in illorum foſſas vſq; eſſent perductæ, alijs foſſis ductis retrocedebant:quas
Vrbinatium dux,quia ob temporis exiguitatem minimè bene munitæ eſſe pote-
quia in ampliori ſpacio maiore ad eas tuendas præſidio opus erat, parui facie-
nihilominus exercitus res etſi hæc ad finem eſſent perducta, cum aliqua tarditate
enetorum peditatu quod diu ſine pecunia fuiſſet, valde erat imminutus, recogno
s & inſtaurandus erat,expediebãtur: in fœderatorum enim rebus ſubinde error
& offenſio offenſionẽ generabat. Quibus reb.dum operã darent,Cæſariani ſæpe
ad munitiones tentandas erumpebant;ſed fruſtra,quia cladis acceptæ memoria,
cautiores euaſerant.Idoneo autem peditum numero conſcripto,Vrbinatiũ dux,
uſdem menſis,turrim prope eum locum, quem Federicus percuſſerat magno im
uatere cœpit:quam cum paucis ictibus pulſaſſet,hoſtes eò redactos eſſe vt dedi-
detrectare nõ poſſent animaduertens, præconem in ciuitatem qui eam ſibi de-
ularet miſit:cum quo, quum duo militum præfecti vnus Germanus,Hiſpanus al-
Guido Vaina egreſſi eſſent, ſequenti die cum eis de deditione pepigerunt,vt niſi
um eum menſem auxilio iuuarentur,Cremonam deſererent; Germanis in Ger-
n & Hiſpanis in regnum neapolitanum, ſe intra quatuor menſes cum Cæſarianis
Mediolanenſi non facturos fide data, ire liceret: tormenta cum omni eorum

apparatu relinquerent; & vexillis complicatis absq; timpanorum tubarumúe s
in ipso discessu, discederent. Hoc tempore Galliæ rex apud quem paulo pòst S
cardinalis ex Hispania cum Cæsaris venia profectus, vt legatus hæsit, ad eius pe
pontificis nomine factas, sic respondit, vt se excusaret si facta voluntati minus r
rent; propterea quòd pecunia valde esset exhaustus; sed tamen si ipsi sacrorum
ciorum per vniuersum regnum decumas exigendi facultatem tribueret, se illi c
cunia viginti aureorum numûm millia singulis mensibus suppeditaturum; & ad
litanum bellum auxilia missurum pollicebatur. De Mediolanensi imperio sibi a
do, quamuis primò se ad id paratum ostendisset, Lautrechio potissimum & matr
suadentibus, operam dare recusabat: belli trans alpes gerendi spem faciebat; s
denunciandum esse aiebat: quo facto se in Flandrię & Perpeniani finibus arma
pollicebatur, & si ad id minimè paratus videretur: neque enim ipsius animus in
Angliæ regis apud quem pontificis legatio parum admodum profecit, mente
bat: nam quum Eboracensis cardinalis omnes spe fouere, & ab omnibus rogar
nihil certi constituebat: imò & cardinalis & rex ipse sæpe Italiæ res nihil ad se f
respondebant. Quo tempore cum fœderati timerent ne Rheti qui dum Medic
sis arx obsidebatur, Clauennā recuperarant, & arcem euerterant, ad Borbonij sti
conducerentur, aut saltem Germanis, qui illi auxilio veniebant per fines suos it
cederent, pontifex & Veneti se duo Rhetorū millia ad stipendia sua conducturc
sij præfecto, qui sibi à Mediolanensium duce cum is in castra venit, metuens, ex
sese subduxerat: deinde se ob stipendia Heluetijs data creditorem esse asserens
Venetos legatos qui in Galliam proficiscebantur cœperat, quinq; millia & quin
aureos numos, quæ illi coacti promiserant daturos, & illis totidē, quæ exegerat
turos: & vt Rheti à nouis vectigalibus quæ ille per Larium lacum nauigantibus
fuerat immunes essent, effecturos receperunt: Rheti autem vicissim se Germanos
prohibituros sunt polliciti, & vt Teganes ipsorum dux à Borbonio cum duobu
tum millibus conductus non iret effecerunt. Aliæ verò res interea in Insubria len
du procedebant: exercitus enim circa Mediolanum, in quo Heluetiorum numer
non tamen stipendia, valde erat imminutus, nihil præter consuetas excursiones,
tationes gerens otiosus desidebat. Crebriores & maiores molestias adferebant
norum qui Carpij erant vigilantia: qui cum occultos exploratores, & receptaculo
portunitatem in Ferrariensium regione haberent, tabellarijs & alijs qui ad exerci
bant magnum adferebant impedimētum, & per circumiectam regionem in Bon
sem & Mantuanum agrum vsque excurrentes, non tamen alios quàm pontificij in
homines innumeris detrimentis afficiebant. Tandem verò aliquando Salutiarun
chio cum quingentis Gallicis lanceis in Taurinos venerat: ob cuius aduentum Fa
Maramaldus, qui exercitu Valentiæ, cuius custodiæ præerat Ioannes Biragus ad
tormentis eam oppugnabat, Bassinianam se recepit: sed quum Salutius nisi à fœd
æqua portione in quatuor peditum millia quos hoc consilio secum ex Gallia ad
rat, stipendia acciperet, vlterius progredi nollet, & rex ad suorum equitum securit
& ad maiorem Salutij existimationem vehementer contenderet, id concedere fu
cesse. Eodem tempore Sinibaldus Fliscus Pontremulum oppidum quo Sforzin
tiebatur, occupauit: sed id eadem facilitate mox arcis ope fuit receptum. Mediola
rò, quia nihil à Cæsare mittebatur, & Mediolanēsium egestates & sumptus eiusm
rant, vt difficulter triginta aureorum numûm millia quæ populus Borbonio prom
exigerentur, magna pecuniæ inopia laborabatur: & Galeatius Biragus ac Ludo
Belgioiosus, qui ad eam vsq; diem Gallicas partes in omni fortuna erant sequuti,
in fœderatorum stipendijs ob ingentes sumptus quos sustinebant, locū non habe
ad Borbonij stipendia transierunt: quo etiam tempore Ioannes Biragus Nouium
pauit. In his motibus Mautuani Prouincia communis ferè omnium erat: excusab
nim quòd & pontificis miles, & Cæsaris beneficiarius esset: imò, cum stipendiorum
rum cum pontifice prope finis adesset, in quatuor annos à pontifice & Florentini
ea lege est denuo conductus, ne quid contra Cæsarem aut sua aut Prouincię suæ o
facere cogeretur: quanquam cum bellum cœptum est, ipsemet ad exercitum ire cu

rit

pontifex quòd eius administrationi minimè fideret, se quòd Cæsaris esset be-
ius, eum in hoc periculum conijcere nolle responderat. Hic erat tunc in Gal-
pina rerum status. In Hetruria verò Florentini, etsi neque exercitum neque ar-
a imperij sui fines haberent, in sumptibus tamen belli molestias sentiebant.
x enim quum consuetis rationibus pecuniam non haberet, nec vllo modo ad-
sset, vt extraordinarijs conquiri vellet, non sine maximæ impietatis nota, om-
Insubrici belli sumptus eos facere cogebat: Senenses autem in maritima ora
s minimè carebant; quoniam Andreas Auria, qui initio Talamonium & Her-
rtum occupauerat, illos ad sua continenter tuenda excitabat: quamuis Tala-
n non multo pòst, ab eo qui eius custodiæ præerat Senensibus fuerit traditum:
s quos pontifex fouebat, maritimam regionem nonnihil infestabant: in qua
espaulus Rentij Ceritis filius, pontificis miles, Orbatelli porta insidijs aliquot e-
opera capta, mox ipse cum suo equitatu ac peditatu sequutus, oppido est poti-
omæ autem res grauissimæ non armorum vi, sed insidijs & fraude cum magna
is ignominia, & Galliæ cisalpinæ rerum detrimento, vbi Cremona capta, Ge-
n expeditionem ad finem perduci, & secundum ea quæ primò fuerant constitu-
s castris Mediolanum obsideri posse sperabant, acciderunt: nam post cladem
ceptá, quum pontifex se multum Columnijs nocere posse non speraret, & ani-
dictum est, ad regnum neapolitanum maioribus viribus oppugnandū conuer-
vicissim Columnij vel Cæsaris procuratores nullius magnæ rei contra illum ge-
pem haberent, & tempus quoq; donec Lanoius prorex ex Hispania cū classe ve-
erponere cupientes, Vespasiano Columna, cuius fidei pontifex credidit, Romã
XII Augusti, vt Columnij Ananiam, & reliqua loca ab ipsis capta restituerent, co-
egnum neapolitanum contraherent, nec deinceps in locis quæ in pontificia di-
ossidebãt milites haberent: Cæsari contra quéuis ad regni neapolitani defensio-
militare liceret, & vicissim pontifex omnes iniurias ab illis acceptas omnib. con
t; edictum in Columnam cardinalem promulgatum tolleret; & terras ipsorũ nec
estaret, nec ab Vrsinis infestari pateretur, simul cõuenerunt. Qua pactione dum
x Vespasiani potissimum fide fretus incautus quiescit; equitatu ac peditatu quem
pserat ferè omni dimisso, & ijs paucis quos retinuerat per circumiecta oppida
tis, regni neapolitani inuadendi cogitatione quoque remissa, Cæsaris in regno
tano ministri, crebris querelis & obtestationibus, Genua & Mediolano stimula
is ex locis nisi fœderatorũ progressus bello alium in locũ magnis viribus trans-
ingerentur, illas ciuitates amplius propugnari non posse nuntiabatur: quum
m magnis viribus quodque tam cito ijs malis mederi posset, gerendum mi-
tis virium haberent, animum & consilia ad pontificem insidijs opprimendum
erunt. Quæ dum parantur, vt ad domesticas molestias publicæ quoque acce-
Ludouicum Vngariæ regem à Solymano Othomanno Turcarum principe
um fuisse nuntij sunt allati: quam victoriam non minus nostrorum temeritate,
is viribus est adeptus. Vngari enim etsi cum tantis hostium copijs compara-
ro paucissimi essent, magis victorijs quas sæpe antea ex Turcis reportarant,
æsentibus rebus freti; regi ætate quidem iuueni, sed consilio iuniori, vt ne po-
n suorum famam & militaris rei antiquam gloriam obscuraret, auxilijs quæ ex
iania veniebant non expectatis, hostibus obuiam iret, & prælium etiam in pa-
s campis in quibus Turcæ ob ingentem equitum multitudinem vix superari
, non detrectaret, persuaserunt. Itaque consilij temeritatem atque impruden-
tus comprobauit: fusus exercitus fuit, ex vniuersa Vngariæ totius nobilitate,
e collectus: ingens illorum strages facta: rex ipse, & multi summi Antistites ac
oceres interfecti. Qua victoria cum Turcarum imperator totum Vngariæ re-
axim Christianæ reipublicæ cuius per multos annos clypeus & propugna-
ierat detrimento, suo imperio subiuncturus certò crederetur, pontifex, vt in
urbatis & afflictis animis nouæ molestiæ altius descendunt, quàm in animis
urbationibus vacuis, mirum in modum est commotus. Itaque nouas cogita-
nimo voluens, & gestu, verbis ac vultu, ingentem mœrorem declarans, cardi-

nalibus in Senatum conuocatis, ob tantam Christianæ reipublicæ cladem & niam grauissimè est questus; eiq; se nunquam tum Christianos principes ad pa duè cohortando, ac precibus accendendo, tum etiam illud regnum in tot al bus eius casibus minimè parua pecuniæ vi iuuando nunquam defuisse dixit: e defensioni & reliquorum Christianorum periculis, præsens bellum valde in dum & minimè opportunum fuisse: id se iam ab initio prædixisse, sed quu honestas tranquillitatis & sacrosanctæ sedis securitatis rationes contemni vi contra id quod semper in animo habuerat arma capere coactum fuisse: nam antequam cogeretur pacatus fuisset, & fœderis à se contracti leges omnes ad nem vtilitatem spectantes, se nulla proprij & peculiaris sui aut familię suæ com tione motum fuisse satis ostendere: verùm quum Deo fortasse alicuius boni Christianæ reipublicæ capiti eo tempore quo cetera eius membra omnia, al communis salutis curis distracta erant, vulnus infligeretur esset visum; se vt al ne tam grauis ægritudinis medicina quæreretur, eius voluntatem esse arbitar cum huius réi cura magis ad suum pastoris munus, quàm ad quemuis alium sp se omnibus incommodorum, periculorum & dignitatis suæ rationibus pos inducijs in Italia aliqua ratione, quàm primum fieri posset impetratis, classe scendere, & ipsemet Christianos principes, vt eos hortando, orando, & lacr communem Christianæ reipublicæ pacem flecteret, adire decreuisse: cardinales hoc iter accingerent, & communem patrem in tam pio officio iuuarent, hortar optimum maximum, vt tam sancto consilio faueret rogare: quòd si ob commu cata ad finem perducere non posset, saltem id sibi concederet, vt in eo tractand quam spe esset deiectus, vitam finiret: sibi enim nihil infelicius, nihil miserius re posse, quàm si in tam pernicioso tamque pestifero incendio, salutarem manu bendi spe & facultate priuaretur. Magna attentione, nec minore commiseratio ta, & commẽdata fuit pontificis oratio: sed si in ipsius verbis tantum fidei quant dignitatis fuisset, longè maiorẽ laudem inuenisset: pleriq; enim cardinales, illum arma contra Cæsarem eo tempore quo iam ob apertos Turcarũ apparatus Vnga riculum erat manifestũ cepisset, potius difficultate in quam sociale bellũ erat r quàm eius regni periculo moueri interpretabantur; cuius rei veritas cerni non Columnij enim Cæsarem Filetinum clientem suum, cum duobus peditũ millibu niam, vbi pontifex ducentos pedites habebat, vt consilia sua occultarent se eam capere velle fingentes, sed re vera aliud in animo habentes, miserunt: & itineribu bus occupatis, ac ne quis Romam huius motus nuntius perueniret diligentiss uentes, copijs quas Ananiam miserant, & alijs simul collectis, ita vt in vniuers citer octingenti equites, & tria peditum millia, sed omnes ferè imperati essent ma celeritate incedentes, & nemine Romæ quidquam de ipsorum aduentu susp nocte ante XX Septembris diem Romam peruenerunt, ac tribus vrbis portis r occupatis per Lateranensem portam ingressi sunt: erat autem cum illis non modo nius & Vgo Moncada; quoniam Suessanus dux ante multos dies Marini mortem rat, verùm etiam Vespasianus qui pacis autor fuerat, fidemq; suam pro se & ceter nibus interposuerat, & Pompeius Columna cardinalis, ambitione & furore eo v reptus, vt in violentam pontificis necem conspirasset, & insuper, vt communis & stans opinio fuit, cardinalibus armis & vi ad se pontificem creandum coactis, cru manibus, ac nefandis sacrilegisq; facinoribus pontificatum occupare cogitaret: P fex autem illorum aduentu cum iam luceret, & illi circa Cosmi & Damiani templ uenissent, cognito, terrore & consternatione plenus, frustra huius tumultus sedar tionem quærebat: nam neque vires ad se tuendum proprias habebat, neque po Romanus, vt qui ex eius calamitatibus voluptatem caperet, publicumque detri tum nihil ad se spectare existimaret, vllum alicuius motus signum edebat. Quamo hostes eo maiore animo vlterius progressi, cum omnibus copijs ad S. Apostoli te constitere: inde per Xisti pontem circiter 500 pedites, cum aliquot equitibus in Tr berinam regionem miserunt: qui Stephano Columna à S. Spiritus porta, ad quam pugnandam quum pontifici militaret, cum 200 peditibus se contulerat, postquam

bstitisset pulso,per vetus suburbium ad Vaticanum & pontificiam curiam,in qua erat pontifex contenderunt:is autem Dei & hominum opem frustra implorans, nadmodũ Bonifacius VIII à Sarræ Columnæ impetu olim fecerat, amictu & or-:is pontificalibus indutus, in pontificali Sella moriturus se cõponere meditaba-ægrè admodum à purpuratis qui circa illum erant,ab hoc proposito reuocatus, minus sua,saltẽ eius Sedis caussa, vt ne Dei maiestas in vicarij ipsius persona tã violaretur,se ipse conseruaret, obtestabantur;cum aliquot ex illis quibus magis ,quinta diei hora se in arcẽ recepit:quum iam nõ modò illi pedites& equites qui enerant,sed & omnes reliquæ copię,curiam & diui Petri fani res atq; ornamẽta, hilo maiore religionis maiestatis, & sacrilegij honoris,quàm Turcæ in Vngariæ spoliandis ratione habita,diriperent.quo facto in nouum suburbium venerũt, circiter tertiã partẽ diripuerunt:nam quo minus vltrà procederent, tormentorũ elica arce fulminibus terrebãtur:tumultu qui paulò plus tribus horis,quia in Vr o detrimento aut molestia est affectus,perseuerauit,sedato,Vgo fide à põtifice, nalibus Ciboo ac Ridulfo pontificis consanguineis obsidibus acceptis, ad col-n cum eo in arcem iuit: vbi verbis quæ victorem decerent vsus,induciarum le-posuit:cuius rei responso in crastinum diem dilato, quatuor mensiũ induciæ in-tificem, suo ipsius ac fœderatorum nomine,& Cæsarem pactæ cum aliorũ duo-nsium ad eas renunciandas spacio, & totidẽ alijs fœderatis ad eas cõprobandas o,quibus nõ modò pontificiũ imperium & regnum neapolitanum,verùm etiam anenses,Florentini,Genuenses,Senenses,Ferrariensium dux, & omnes ad pon imperium quouis modo pertinentes,cõprehenderentur. Põtifex statim copias æ circa Mediolanũ erant, citra Padum contraheret,atq; Andreã Auriam cũ suis bus ex classe reuocaret: Columnijs & omnib.ijs qui in hoc motu implicati fuis-nosceret:Philippum Strotiũ, & vnum ex Iacobi Saluiati filijs obsides daret;quos x se intra duos menses Neapolim missurum;trecentorũ auri pondo ni id faceret sita pœna promisit; Cæsariani verò & Columnij copias Roma & è pontificij im-ibus educerent, easq; in regnum neapolitanũ cõtraherent. In has verò inducias pars cupidè consensit; Pontifex quidem quia cõmeatum in arce ad obsidionem ndam non habebat;Vgo autem quamuis Columnijs reclamantibus,quòd satis id profuturum censeret;& quia ferè omnes milites cum quibus Romã venerat præ ti,in varias partes erant dilapsi.Hæ induciæ omnem Insubrici belli spem,& Cre is victoriæ fructum corruperunt: nam etsi iisdem ferè diebus Salutius cũ Gal-ibus in castra venerit, tamen pontificijs copijs quarum maxima pars induciarũ 11 Octobris die se Placentiam cõtulit, ademptis,non minus militũ Genuã mit-m,quàm Mediolani duobus exercitibus obsidendi consiliũ fuit impeditũ. Ali-am detrimentũ attulit, quòd Vrbinatium dux rebus cum Cremonensibus cõ-quamuis de inducijs Romæ confectis iam certior esset factus,deditione nõ ex-Mantuam coniugis visendæ gratia est profectus:cumq; militibus qui Cremonæ mpus ad discedendum prorogasset, tandiu illorum discessus circa Cremonam ctatus,vt exercitus grauissimo rerũ omnium detrimento non ante mediũ Octo-niunctus fuerit: agebatur enim de copijs, quas tunc maximè Petrus Nauarrus tæ classis præfectus petebant,Genuam mittendis; quoniam in exercitu vbi Ve-n copiæ iterum essent coniunctæ, satis ad id perficiendũ,etiamsi castra ex eo lo-mouerent, virium erat: nam & cum Salutio quingenti cataphracti & quatuor n millia venerant, & duo Rhetorũ millia,quæ pactionis cum eis factæ vi condu-tidie expectabantur:& pontifex quamuis se inducias seruare velle præ se ferret, nen in pectore occultum habebat; idcirco quatuor peditum millia Ioanne Me-fecto per Gallicæ militiæ speciem, quod quidem,quia Ioannes Medices sem-militabat, & eius nomine cataphractorum turmæ præerat, verisimile videba-xercitu reliquerat. Tandem verò milites Cremonam quæ Francisco Sfortiæ it,reliquerunt; & Germani cum Corradino eorum duce Tridentum versus erunt: equites verò ac pedites Hispani, quum Padum in regnum neapolita-irent traiecissent, & pontificius vicarius,quia illos Neapolim ire pontifici mo-

lestum erat , in publicis literis & fide publica concedendis se nonnihil difficil
beret,per Parmensium ac Placentinorũ montes repentè itinere capto,deinde
lerrimè ad Ghiarellam iterum traiecto,in Laumellinam primò,& deinde Med
incolumes peruenerunt. Nec solùm induciarũ vi pontificius vicarius cum cop
diolani mœnibus discessit , verùm etiam Andreas Auria cum suis triremibus G
cessit : ex qua ciuitate ante paucos dies, sex peditum millia partim conducticij,
quatuor millia Genuæ erant,partim voluntarij, vt sexcẽtos pedites qui cum Ph
Flisco ex classe descenderant,adorirentur,erant egressi:sed Philippinus in sum
tium iugis prope Delphinij portũ se ita propugnaculis aggeribusq; munierat,
parua cum clade retrocedere coëgerit: & nihilominus non multo pòst Andre
cum sex triremibus,vt vnà cum alijs in Genuæ maritima obsidione perseuerare
tum Delphinium redijt.Dum hæc in Italia vario euentu geruntur,pontificis,G
gis,& Venetorum oratores quarto Septembris die (tanta antequam id fieret m
rat interposita) Cæsari fœdus, & locum in eo ipsi relictum,cum fœderis legib
fuerunt:cui rei quũ Angliæ regis legatus interesset,regis sui literas quibus eum
vt sese fœderi adiungeret hortabatur , ei dedit: qui legatione audita, legatis,
contra imperium honoremq; suum potissimũ contracto se adiungeret,minimè
tate sua esse respondit:verùm quum semper cõmunis pacis studiosissimus fuisse
rei manifestissima indicia dedisset, se nunc quoq;,modò ipsi satis amplam ad id
tem haberet,ad eam contrahendã paratum esse: à quo tamen animo alienus es
vt magis iustam caussam habere videretur, Angliæ regi vt à fœdere aliquandiu
ret,occasionem daret : hac spe fœderatorum apparatus retardaret:denique vt i
ctanda aliquas æmulationes suspicionesque inter eos sereret, ponere credeb
nihilominus interea vt classis quæ quadraginta naues & sex conductitiorum
millia continere dicebatur , instrueretur vrgebat:cuius expeditionem vt acc
Lanoius vigesima quarta Septembris die à Cæsare discessit: ea enim in illo t
bri nouæ Cartaginis portu adornabatur ; quoniam Cæsar se ad negotia long
promptum & diligentem ostendebat quàm Francus : qui etsi tam grauibus
geretur , maximam temporis partem in venationibus , choreis, & mulierum il
transigebat: eius verò filij compositionis ab eo seruandæ spe sublata,Valladoli
cti fuerant.Huius classis aduentus pontificem de proregis & Hispanorum fi
tantem sese armis munire coëgit:idcirco non modò Vitellium cum suis ac nepo
pijs Romam accersiuit,verùm etiã centum Mantuani grauis,& centum Petrima
sij leuis armaturæ equites; & ab exercitu duo Heluetiorum & tria Italorum pedi
lia ipsius sumptibus ad eum missa fuerũt: & nihilominus semper se in Hispaniam
Cæsare loqueretur,ire velle asserebat:quod ei fermè omnes cardinales cum p
incerta spe iret dissuadebant : & vt legatos prius mitteret hortabantur. Vrbin
exercitum sine Mediolani , aut armis , aut commeatus penuria obtinendi sp
sus , quum classis præfecti , vt milites ad Genuam terrestri itinere infestandam
rentur vehementissimè vrgerent; vt id facere posset à Mediolani mœnibus , se
rebus ita vt assiduè commeatus qui cò vehebatur interciperetur dispositis , r
statuit; idcirco Modoetiam munire cœpit, vt in ea milites qui commeatum e
tiæ monte alijsque vicinis locis impedirent , posset relinquere: deinde exer
huiusmodi castra ex quibus commeatus qui Abiate & Papia vehebatur imp
transferret: ijsque castris munitis , Salutius cum suo peditatu,& Heluetiorum
Genuam peteret:id enim classium præfecti,quia Genuenses in tantam comme
nuriam , vt vix amplius sustinere possent, erant redacti, maximè exoptabant. S
hæc eiusmodi essent , vt nisi longè maiori quàm rerum status & Genuensis
tas postularet , temporis spacio perfici non possent, & nihil aliud ad eam obti
deesset, nisi vt commeatus qui à continenti importabatur eis intercluderetur
exercitu essent quatuor Heluetiorum,duo Rhetorum,quatuor Salutij, & item
sub Ioanne Medice,qui à pontifice stipendia accipiebant,peditum millia,præte
torum pedestres copias,quę vt ipsi aiebant,10 millia erant,re aũt vera longè pa
tamen cogitata non perficiebantur. Exercitus tandẽ vltima Octobris die ex eo

u fuerat castra mouit: & Pioltelli quinq; milliaria procul à prioribus castris est is;ac dum vasa colligeret, prælio ab ijs qui Mediolani erant,cum quibus Borbo- se est egressus acriter fuit lacessitus. Duci in animo erat Pioltelli donec Modoe- ua duo millia peditum cum aliquot equitibus relinquere cogitabat,munita esset : deinde Marinianum se transferre; ibiq; eo capto & munito,castrisq; locatis,& e,vt aiebat,Abiate prius occupato,milites Genuam mittere:quæ res tantum tem postulabat, vt sui accusandi caussam præberent; quamuis ipse sui ex parte excu- ratia, Venetorum in rebus necessarijs subministrandis negligentiam adduceret; um militibus idoneis temporibus stipendia non persoluerent,semper numerum pollicebantur valde diminutum habebant;& multis ex ijs quos habebant ob sti- orum tarditatem assiduè discedentibus,quum stipendia dabantur,alios eorum lo rere cogebatur:ita vt quemadmodum probabiliter aiebat,nouam subinde mili- : nouum exercitum haberet. At ea mora quæ hactenus voluntaria fuisse videba- cessitatis caussam coloremque habere cœpit: nam post multa peditum in Italiam anis auxilio mittendorum in Germania agitata consilia, quæ ob Archiducis te- em, & quia Cæsar pecuniam non miserat, irrita fuerant; Georgius Fronspergius s partium & gentis suæ gloriæ studiosus, qui bis pro Cæsare contra Gallos iustas m legiones in Italiam duxerat, proprijs facultatibus,ei parti in qua principes de- int,satisfacere statuit,ac multos milites sua autoritate,& maxima prædæ & opum a occasione eis ostensa concitauit:atq; cum eis vt vnico aureo nummo à se in sin- ipita accepto se ad Cæsaris auxilium sequerentur pactus,& tormentis equitatuq; hiduce impetratis, copias inter Bolgianum & Maranum colligens,se ad iter ac- bat.Cuius apparatus fama in Italiam perlata, Vrbini duci Genuæ quæ iam ferè in iam angustiam erat redacta infestandæ cogitationem deponendi caussam præ- uamuis Andreas Auria primis petitionibus imminutis,non vltra mille & quingen dites,ipse totidem alios collecturus peteret:quos etiam dux,se mille & quingen- netorum pedites in Vicetinum agrum mittere coactum fuisse excusandi gratia is, ei denegauit: Veneti enim ne Germanicus exercitus in eam partē deflecteret bant: quam tamen opinionem dux eos Leuci itinere venturos existimans confu- quam etiam ob caussam vt Abduæ propinquior esset,se illis trans Abduam in Sar illis egressu occurrere, & cum eis prælio decertare velle palam aiens, Pioltelli at.Sic Insubriæ rebus iterum in nouas & maiores difficultates redactis,nouum e- Latio incendium erat excitatum.Pontifex enim ob Columniorum motum ani- sternatus,ad pacem propensus,atq; cum classe Barcinonem,vt ipsemet cum Cæ ea ageret cogitans, statim post hostium ab Roma discessum Paulum Aretinum larium suum ad Galliæ regem, vt eius consensu ad Cæsarem ob pacis negotium et,ac regi angustias periculaq; sua indicaret, atq; mille auri pondo,quo sese tueri ab eo peteret, miserat. Quibus in rebus ita secum ipse dissentiebat,vt quum pe- à rege, & maiorem ad bellum gerendum ardorem cuperet,nō modò decumas ibat, sibi dimidiam illarum partem deposcens: qua in re ei rex minimè assentie- negans id vnquam in Gallia moris fuisse, verùm etiam in magno Cancellario ob autoritatem qua in regijs cōsilijs pollebat,tum etiam quia sine ipso nulla res ia tractabatur,maximè ipsi in omnibus cogitatis suis perficiendis prodesse pote- pontificum collegium cooptando se difficilem præbebat. Rex cum Paulo & alijs untijs casum qui Romæ pontifici acciderat,sibi molestum esse ostendit;sua omnia s defensionem obtulit: pontificem non amplius Cæsari fidere debere monuit; ab inducijs seruandis vehementer est hortatus: quod si faceret,se viginti aureo- umûm millia promissa ei suppeditaturum dixit, non autem secus:idem suasit An- ne Barcinonem iret dissuasit:neq; id solùm,verùm etiam infortunio eius cogni- igintiquinq; aureorum numûm millia misit. Francus pontificis ad principes pro- em, vt quæ ob magnitudinem diu multumq; esset meditanda, dissuadebat: & siue ne pontifex priuata consilia agitare inciperet metuens,siue quòd, vt aiebat, uam dignitatem conseruaret,pacem per Angliæ regem tractare,quàm eam à Cę precari,Paulum ad Cæsarem ire vetuit:quamuis non multo pòst, cum eius profe

ctio iterum Roma vrgeretur,ſiue quòd tandem pacem exoptaret,ſiue quòd ea
gliæ rege tractari moleſtè ferre inciperet,id conceſſerit:quoniam Angliæ regis p
ſus eiuſmodi erant,vt ne ab illo ſuarum rationum cauſſa in iniquas leges trahere
ritò eſſet metuendum: is enim rex,aut potius ſub ipſius nomine Eboracenſis a
ne inflammatus,& omnium arbiter eſſe cupiens,ab æquitate abhorrentes leges
nebat:& quum diuerſa ab alijs ſpectaret, verba ſibi à Cæſare dari patiebatur:ne
vt in pacis legibus Inſubrię imperium Borbonio traderetur,modò illi Cęſaris ſo
ptui daretur,vt ſibi Galliæ regi filiæ ſuæ elocandæ facultas libera relinqueretur,
erat.Itaq; pontifex vtriuſq; regis ſuaſionibus,ſociorum amittendorum,& ne illo
xilijs ſpoliatus Cæſari prædæ relinqueretur metu, ſuorummet familiarium cum
conſilia communicabat, cohortationibus, odio in Columnios concepto,& am
gnitatis iuſta vltione aliqua ex parte recuperandæ cupiditate impulſus, eas vire
antea ſecuritatis ſuæ tantùm gratia Romam accerſiuerat,in Columniorum oppid
uertere ſtatuit:afferebat enim ſe nullo iure ad eam pactionem,quam non ſponte
lorum dolis deceptus armiſque ipſorum fide violata coactus feciſſet,ſeruandar
Pontifex igitur Vitellium cum copijs ſuis contra Columnios, omnia illorũ oppi
ro flammiſque, quia ob populorum & factionis inueteratum ſtudium,ea ſolùm
parui momenti erat,delere cogitans miſit:eodemq; tempore edicto promulgato
nalem & alios eiuſdem familiæ monuit: cuius edicti deinde vi cardinalem roſei
dignitate priuauit:qui cum primo ambitus lege quam Simoniam vocant,ſe tueri
Neapoli palam conteſtatus ad futurum concilium prouocauerat: contra cetero
lumnios qui in regno neapolitano equitatum ac peditatum conſcribebant, ſen
declarationem diſtulit. Milites oppida illorum ingreſſi Marinum & Montefort
cuius tamen arce Columnij adhuc potiebantur incenderunt: Gallicanum & Tag
funditùs euerterunt: Columnij enim de munitiorum ſolummodo locorum & p
tim Paliani defenſione cogitabant:quod oppidum loci natura munitum eſt, & ei
di vt tormenta difficulter eò vehi poſſint: & tribus tantùm vijs, quarum nulla alijs
rat auxilio eſſe, acceſſus patebat: habet autem mœnia firmiſſima,& oppidanos a
pugnationem optimè comparatos: & nihilominus opinio fuit,ſi Vitellus in id pr
impetum feciſſet, quamuis multi ex captis oppidis eò cõfugiſſent,quia nulli milit
tus erant,eo potiturum fuiſſe: ſed dum morem ſuum in exequẽdo difficultatibus
riculis plenum ſequitur,quingentis partim Germanis partim Hiſpanis peditibus,
regno neapolitano miſſi fuerant, & ducentis equitibus noctu ingreſſis,eius expug
ita difficilis eſt reddita, vt Vitellius qui eodem tempore Grottaferratam obſideba
Palianum, nec Papæ Roccam tentare auſus,ſed nonnullis militibus cum tormen
Montefortini arcem quam Columnij cuſtodiebant oppugnandam miſſis, copia
omnes, Valmõtonij potius,vt ſi quis forte motus ex regno fieret,regionis defenſi
peram daret, quàm cum alicuius magnæ rei gerendæ ſpe,colligere ſtatuit: quæ re
exiſtimationem valde apud pontificem, qui quum de regno neapolitano oppugn
conſilia agitaret, & poſt quum copias Romam ad ſui tutelam aduocauit, Vitelli
Ioannem Medicem duces beneuolentia & affinitate iunctos, & quorum alterius t
tas cum alterius ferocitate coniuncta bonum temperamentum effectura videbatu
nire cupiuerat, minuit. Sed fatis Ioannem ad præmaturam in Gallia ciſalpina mo
trahentibus, pontifex vicarij ſui conſilio, interea Vitellio in rebus minoribus vſu
Inſubriæ exercitum eo qui ob audaciam virtutemq; ſuam magno hoſtibus terrori
micis præſidio erat, eo tempore priuaret, tandiu donec aut magis neceſſariam,aut
uiorem cauſſam haberet, eum euocare diſtulerat; idq; eo magis ob Germanorũ ad
tus famam creſcentẽ,quæ cum Hiſpanicæ claſſis ex Cartaginis nouæ portu ſoluturę
tijs coniuncta pontificem à ſocijs, & à ſuiſmet conſiliarijs valde ad id incitatum, in
cuius compoſitionis, à qua ſemper vehementer abhorruerat,cum Ferrarienſium d
cogitationem impulit:id autem non tam vt ſe ab illius motibus tutum redderet,quà
magnam pecuniæ vim ab eo extorqueret;atq; vt ad exercitum tanquam omnium ſo
ratorum copiarũ imperator proficiſceretur,efficeret. Qua de re quum ſæpius cum M
thæo Caſella Fauentino ducis apud ſe oratore egiſſet,& ducem eius rei cupidum in

deretur, vicario suo qui Parmæ erat, vt Ferrariam iret mandauit, eique ad spe-
teras cum amplissima potestate dedit: re autem vera mandata hæc erant, vt Mu-
Regij restitutioni assentiretur, si ducenta aureorum numûm millia breui tempo-
lo acciperet; & is se cum socijs facere apertè professus, ad exercitũ tanquã socia
i imperator, profecturum polliceretur: & maximus eius natu filius Catharinam
ntij Medicis filiam duceret: tentaret preterea an esset aliqua Duci, quę ęquali do-
polyto Medici Iuliani filio in matrimonium locaretur, cum multis alijs conditio-
quæ neque ipsæ per se tam breui tempore explicari poterant, neque pontifex qui
isi extrema necessitate impulsus flectebatur, nisi nouis à se mandatis acceptis, vt
l perficeretur permittebat: quę mandata non multo pòst tã in conditionibus quã
sigendi facultate laxiora dedit; propterea quòd neapolitanum proregem cum
duabus nauibus, in quibus trecenti equites, duo millia & quingẽti Germani, &
quatuor Hispanorũ peditum millia erant, in S. Florentij sinum in Corsica appu-
cepit. Sed iam pontificis voluntas irrita erat: quoniam in eadẽ classe erat vnus ex
ensium ducis ministris, qui ex eo loco summa celeritate profectus, duci nõ modò
aduentum significauit, verùm etiã Mutinæ & Regij, imperij diploma, & Margaritæ
e Cæsaris extra matrimonium filiæ, cum Hercule ducis maximo natu filio futuri
nonij promissionẽ attulit. Quas ob res Alfonsus, qui antea summo cum desiderio
cij vicarij aduentũ expectabat, consilio mutato, & ob Germanici peditatus atq;
aduentũ Cæsaris res secundiores ratus, per Iacobum Aluerottũ Patauinũ suum ã
s ministrũ, pontificio vicario, qui Parma profectus iam Centũ peruenerat, ea quę
pania acceperat significauit: quibus etsi nec pontificem nec fœderatorũ quempiã
ere teneretur, tamen quum tantũ beneficium à Cæsare accepisset, vt quidquam
s contra eum moliretur minimè æquum esse; cum ea res quamobrem ipse Fer-
petebat esset impedita, ne silentio suo pontifici iustã indignationis caussam præ-
e id ei significare voluisse: nec tamen ipsi Ferrariam eundi facultatem denegare,
s arbitrio permittere. Ex quo vicarius profectionem suam irritã fore animaduer-
uum pontificis dignitate sine vllius fructus spe non amplius abuti vellet, Insubriæ
e rerum necessitate reuocatus, nouis tamen pacis colloquijs sub alia forma in-
tis, statim Mutinam redijt: pontificis verò res in illa parte quotidie in maiori sub-
riculo versabantur; quoniã Georgius Fronspergius cum tredecim siue quatuor-
Germanorum peditum millibus, per Sabbij vallem, & Anfonis arcem itinere fa-
Saloũ versus profecti, iam ad Striuerij Castellionẽ in Mantuanum agrũ peruene-
ntra quos Vrbinas qui paulo antè, vt ad resistendũ paratior esset, exercitum Va-
d Abduã inter Tretiũ & Cassianum duxerat; ac ponte eo in loco posito, castrisq;
, & Salutio cum Gallicis, Heluetijs cum Rheticis & suis militibus in eis relictis,
Nouembris Vaprio profectus, Ioannem Medicem, sexcentos grauis ac multos
maturæ equites, & circiter nouẽ peditum millia secum duxit: non quidẽ cum eis
prælio dimicandi, sed infestandi & cõmeatus impediendi cõsilio (qua sola ratio-
firmis ordinibus instructas copias vinci posse aiebat) hostẽ in aliquod discrimen
re, Soncinum xxi eiusdem mẽsis die peruenit; quo ex loco Mercuriũ cum om-
dito equitatu, & cataphractorũ turma præire iussit, vt eos infestaret, ac tandiu di-
, donec exercitus superueniret: iam enim, quia illi eo ipso die ad Caprianã erant
aduentus, se tardius affuturum metuebat: sui autem Vaprio discessus tarditatem
is, in Pisani Veneti legati negligentiam & auaritiam, qua factum esset, vt vnũ aut
diem diutius dum boues ad tormenta trahenda expectat, hærere coactus fuisset,
transferebat: ex eo enim magna incommoda, & totius ferè expeditionis subuer-
nanasse aiebat. Ad id vsq; tempus quodnam futurum esset Germanorum iter fue
itatum: primo enim per Brixiensium & Bergomatium fines Abduam versus, vt à
nis copijs exciperentur, atque illis coniuncti Mediolanum peterent ituri cre-
ur: deinde illos ad Casalemaius Padum traiecturos, & inde Mediolanum
uros opinio fuerat. Sed quum vigesimo secundo, quo die dux ad Albuinum
est metatus, Ripaltam, octo à Mantua milliaribus Mincium inter & Ollium
t, nec Mincium Goiti traiecissent, ipsos Padum Burgoforti, aut Viadanæ

potius quàm Oſtiæ & in partibus inferioribus tranſire velle inditio erat: quod
traieciſſent, Mutinam aut Bononiam, vbi in vtroq; loco miles conſcribebatur,
tusq; fiebant, petere velle inditium dediſſent. Germani deinde xxiiii die Burg
verſus iter ceperunt; quò cum ipſi tormenta non haberent, quatuor minora to
(Falconettos vocāt) à Ferrarienſium duce miſſa, Pado ſunt aduecta: quod quid
lium per ſe paruum fortunæ beneficio maximum extitit: nam quum Vrbinas illo
quens, in Mantuanum Septum, quod Serrallium vocant, in quo & illi adhuc era
ingreſſus, cum illi Burgoforti appropinquarent, Ioannes Medices quamuis cu
fructus ſpe nouiſſimum illorum agmen, cum expeditis equitibus eſt inſequutus
eos tormenta accepiſſe ignorans audacius acceſſiſſet, & illi tormentorum vni ig
mouiſſent, altero ictu Ioanni Medici paulum ſupra politem crus fregerunt; quo
Mantuam perlatus, poſt paucos dies maximo cum belli detrimento, in quo nulla
ipſius arma vnquā hoſtibus terrori fuerāt, mortuus eſt: nam etſi viginti nouem a
iuuenis, & ferociſſimo animo eſſet, experientia & virtus in eo annos ſuperabant
tidie ætatis ardore deferueſcente, multisq; apertis induſtriæ atq; conſilij indicijs
tibus, breui in re militari celeberrimus dux futurus certò credebatur. Poſtea G
cum Vrbinas Burgoforti eſſet, à nemine amplius laceſſiti ſecundum Padum Oſti
ſus cōtenderunt; ac xxviii die Pado Oſtiæ traiecto, Reuereti caſtra locarunt; vb
pecunia & aliquot alijs campeſtribus tormentis à Ferrarienſi adiuti, Bononiam
uerſam Hetruriam in maximum terrorem coniecerunt: quoniam Vrbini dux q
antea ſemper, ſi illi Padum traijcerent, ſe quoq; traiecturum confirmaſſet, Mant
contulerat; ibiq; veneti Senatus de Pado traijciendo vel non, mandatum velle e
re aiebat. Germani verò Seccia fluuio traiecto, Longobardiam verſus, vt ſe cop
Mediolani erant coniungerent, iter ceperunt. Quo tempore Prorex cum viginti
nauibus, quia duæ naues antequam Sanflorentium perueniret, tempeſtate perie
quinq; ab alijs diſiectæ errabāt, ex Corſica profectus, ſupra Sextium orientale, in
ratorum claſſem, in qua erant ſex Gallicæ, quinq; Aurianę, & totidem Venetæ tri
incidit: quæ ſupra Codimontem duas horas ante ſolis occaſum congreſſæ, ad no
pugnarunt: & Auria ſe vnam ex illorum nauibus in qua erant ſupra trecenti h
ſubmerſiſſe, ac tormentis claſſem malè mulctaſſe ſcripſit; tempeſtate verò aduer
mes ſe ſub Delphinij portus montem recipere coactas fuiſſe, eademq; nocte re
triremes, quę in Veneris portu erant expectare, quę ſiue venirent ſiue non, in au
ſtilem claſſem inſequi ſe in animo habere; tamē, etſi Ligurnum vſq; eam perſeq
ſent, quòd procul admodum ſe ab illis abripuiſſet, aſſequi minimè potuere: na
aut Corſicam aut Sardiniam curſu petiuiſſe rati, in ſequendo tardiores fuerant. L
deinde iter ſuū eſt ſequutus, ſed tempeſtate agitatus, ita vt claſſis ipſius diſſipata
cuius vna pars in qua Ferdinandus Gonzaga erat, in Siciliam eſt acta; vnde poſt
vbi quoſdam Germanos milites expoſuerunt, ſe recepit: ipſe autem cum reliqua
ad ſancti Stephani portum naues appulit: quo ex loco quum rerum ſtatum ign
Pignaloſam cum huiuſmodi mandatis, quæ bonam Cæſaris mentem declararen
mam ad pontificem miſit: ipſe vbi per tempeſtatem licuit, ſe cum claſſe Caieta
tulit. Interea Germani milites Seccia amne traiecto, & Raziolum atq; Gonzaga
ſus profecti, tertio Decembris die Guaſtallæ ſunt metati, quarto Caſtellonoui &
decem Parma milliaribus, vbi ſe illis adiunxit Aurangius princeps, qui duobus
gregarij ſclopetarij comitatus, Mantua iter fecerat. Quinto die Lentia fluuio ad
recta via traiecto, quum Vrbini dux, nihil præſentibus periculis motus, adhuc M
cum vxore hęreret, Montecherucoli, & Septimo trans Parmam fluuium profecti,
lini villas cum maximis pluuijs, quibus flumina intumeſcebant caſtra locarunt: a
orgij ad Borbonium literis interceptis, quid ſibi agendum eſſet valde dubius eſ
maduertebatur, vndecimo die Taro transmiſſo, ſequēti die ad Sandoninum, vbi
ſacras, & diuorum ſimulacra Luteranum venenum declararūt, ſunt metati. Flore
vbi xiii die fuerunt, quemadmodum ex interceptis literis eſt cognitum, eos qui M
lani erant, vt ſibi obuiam procederēt vrgebant; in quibus idem deſiderium erat, ſe
cuniæ inopia diſtinebantur. Hiſpani enim ſe niſi vetera ſtipendia acciperēt, Medic

ceſſuros minabantur,iamq; vrbem diripere incipiebant; ſed tandem duces diffi-
vt quinq; menſium ſtipendijs acceptis contenti eſſent, effecerunt:cuius rei cauſ-
pla vaſis argenteis ſpoliare, & multos ciues in carcerem conijcere fuit neceſſe:
autem ſtipendia perſoluebant,ſtatim eos Papiam mittebāt; ſed difficillimè, no-
enim Mediolano diſcedere: quibus in rebus cum tempus interponeretur,inte-
quot equites & Italos pedites trans Padum Germanis obuiam miſerunt.Pontifi-
rius, vt Vrbini dux pontificij imperij in illa parte ſecuritatis gratia cum Venetis
Padum traijceret petierat; is autem non modò nunc ſe quid Veneti iuberent,ex-
e, nunc alias cauſſas adferens,diſtulerat; verùm etiam Senatui ne ſi ipſe Padum
ret Cæſariani in fines ipſorum irrumperent metum iniecit; ita vt Senatus ei ne
ret mandarit: quin etiam hanc ob cauſſam eam legionem cui Ioannes Medices
rat,apud quam vicarius vt Padum pontificij imperij tuendi gratia traijceret inſta
ltos dies detinuerat:cumq; Salutius à quo vicarius auxilium petierat,tum ob id,
iam quia cum Heluetiorum & Rhetorum numerus eſſet imminutus, ſibi in Ve-
ſtris non ſatis conſultum eſſe cenſebat, Abduam traieciſſet. Veneti qui prius,vt
is cum decem partim Heluetiorum partim ſuorum peditum millibus,quibus ipſi
dia ex Galliæ regis quadraginta aureorum numûm millibus perſoluebant, quo-
cipiendorum & diſtribuendorum cura, quum pontifex inducias fecit ipſis reli-
os aliquam partem in militum ſuorum ſtipēdia deriuaſſe haud leuis ſuſpicio fuit:
Padum pōtifici auxilio veniret aſſenſi erant;poſt Vrbinatis ſuaſionibus moti,eum
aceret rogabant;ideoq; dux quum eum Soncini ad colloquium euocaſſet,tandiu
ire ipſe diſtulit, vt Salutius diſceſſerit:& nihilominus non modò vt is tandiu do-
id Germani eſſent facturi melius cerneretur hæreret,omni ſtudio efficere eſt co-
verùm etiam apertè eum ne traijceret eſt hortatus. A`quo illum Heluetiorum
qui nomine ſex mille,re autem vera non vltra quatuor millia milites erant, ſtipen
morabantur. Quam ob cauſſam,etſi ipſe ad XXVII Decembris vſq; expeditionem
diſtulerit, tamen Gallici equitatus partē cum aliquot peditibus, in varia regionis
t Germanis qui iam multos dies Florentiolæ hæſerant cōmeatum interciperent,
eandemq; ob cauſſam Guido Vaina cum centū expeditis equitibus ad Sandoni-
uit miſſus:& Paulus Luzzaſcus,cum magna equitū turma Placentia egreſſus, non
l à Florentiola conſtitit:quare Germanorum pars vt maiorem commeatus oppor
tem haberet, Arquatum petijt:quorum metu Placentia prius munita quidem fue
d non eo præſidio quo defendi poſſe videretur:quoniam pontificis vicarius ſem-
oſt Germanorum aduentum,ne alicuius rei in Gallia ciſalpina gerendæ difficultas
ianos in Hetruriam tranſire cogeret, veritus, vt Placentiæ exercitum admoue-
upiebat.Quam ob cauſſam ceteris omnibus,& ipſimet pontifici quoq; ignotam,
ntiam ita munire vt eius obtinendæ ſpe excluderentur, differrebat: ſed tamen vt
ı facilè potiri poſſent operam dabat: & quandocumq; ipſi veniſſent, ſubſidij in-
cendi facultatem minimè defuturam ſperabat. Sed diuturna Germanorum in vi-
ocis mora, omnibus ob eius ciuitatis periculum exclamantibus, eum vt Guido
onius cum multis militibus eò iret aſſentiri coëgit: quo etiam Venetorum iuſſu,
vt pontificis rebus ſuccurrerent mille pedites eò miſſuros promiſerant; miſſus eò
o Naldius ab ipſis cum mille peditibus fuit:ſed hi ſtipendiorum difficultatibus,ci-
quadringentos ſunt redacti.Tandem verò Salutius marchio,qui re vera non vltra
or Heluetiorum ſimul & Rhetorum, ac tria ſuorum peditum millia habebat,Padū
it:& ad Polineſum profectus,quamuis illinc vt diſcederet,minimè cuperetur,quo
nanos Florentiolæ confidentes, ad quorum etiam caſtra ſæpe excurrebat Luzza-
infeſtaret: tamen quo tutior eſſet,ſe Turricellam & Siſſam contulit. ſed poſt duos
Germani Florentiola mouentes, Carpinetam & in vicina loca ſe contulerunt:
orbonij conſilium,vtrum vbi Mediolano exercitum eduxiſſet Placentiām,an He-
m eſſet petiturus,notum erat.Poſtremo anni die Germani trans Nuram vt Trebiā
; traijcerent, & illic quia caſtra minus hoſtium incurſionibus erant expoſita, Bor-
m expectarent,ſunt profecti. Qua in Galliæ ciſalpinæ rerum tarditate, quæ non
x anni aſperrima parte,quàm ex Borbonij in ſtipendijs militib. perſoluendis diffi-

cultate proficiſcebatur, quo fiebat vt Mediolanenſes pecuniæ ab illis extorquen
tia miris modis vexarentur cruciarenturq;:cuius rei cauſſa Hieronymus Moronu
tis ſupplicio condemnatus,ea nocte quæ diem ſupplicio deſtinatũ præceſſit,ſe 2
rum numûm millibus promiſſis,in quem finem illum capite plectendũ finxerant
mit:itaq; carcere liberatus, ſtatim ingenij ſui beneficio Borbonio ex ipſius captiu
ſiliarius factus eſt;& poſt non multos dies ſummus apud eum euaſit. Inter pont
ac proregem multa induciarum aut pacis colloquia agitabantur, ſed proregis v
& certiora belli gerendi conſilia erant:is enim vbi Caietam peruenit, ex Colum
cohortationibus, & quòd pontificem animo prorſus deiectum,ac pecunia exha
pacem vehementer exoptare audiret, ſpem conceperat:quoniam pontifex qui b
minimè ea qua decebat animi conſtantia erat aggreſſus, dum omnibus inopiam
tum ſuum prædicaret,neq; cardinales pretio , quemadmodũ omnes ſuadebant
vellet,ijs qui de ipſo inuadendo cogitabant,audaciam & ſpem augebat:& iam xx
nij die epiſtolam acerbam & querelis plenam ad Cæſarem , qua ſe ab ipſo ad bel
rendum coactum fuiſſe excuſabat,ſcripſerat:cumq; ei poſtquam miſſa fuit nimis a
videretur,ſtatim aliam mitiorem ſcripſerat, & Baldaſſari Caſtilioneo internuntio
priorem apud ſe retineret,mandauerat:ſed ea iam Cæſari reddita fuerat:reddita p
tiam eidem altera fuit:Cæſar verò quamuis eodem tempore,vtriq; tamẽ ſeparatin
eſt acerbæ epiſtolæ cum acerbitate,& mitiori mitius reſpondit.Pontifex Franciſca
ſodalitatis generali præfecto cupidè aures accommodauerat: is enim quum bell
ptum eſt in Hiſpaniam proficiſcens, manſueta à pontifice ad Cæſarem mandata a
rat;ac Cęſaris iuſſu Romam reuerſus,multa de Cęſaris egregia voluntate,& ipſum
quinq; tantùm militum millibus in Italiam venturum,ac Cęſarea corona accepta
in Germaniam ad Lutheri res(nulla concilij facta mentione)componendas tranſ
cum Venetis æquis legibus conuenturum: Franciſci Sfortiæ cauſſam duobus iudi
à pontifice & ipſo delectis commiſſurum: & ſi is damnaretur illud imperium Borb
traditurum: exercitum ſi pontifex & Veneti in militum vetera ſtipendia tria milli
pondo perſoluerent, de quo tamen ad minorem ſummã redigendo tractari poſſe
tra Italiam ducturum: Galliæ regi viginti millibus auri pondo ab illo varijs tempo
acceptis liberos reſtituturũ renuntiarat: cum Angliæ rege quoq; quòd minimè m
pecunia eſſet, ea de qua controuerſia erat,quodq; eam Galliæ rex iam obtuliſſet f
componi poſſe oſtendebat. Ad hæc autem omnia,quæ pontifex cum Gallis & Ve
oratoribus cõmunicauit tractanda, octo aut decem mẽſium inducias Franciſcanus
tæriarecha offerebat:ſeq; eius rei à Cæſare vnà cũ prorega aut Vgone ampliſſimã p
ſtatẽ habere aiebat.Quam ob rem pontifex Pignaloſa audito,ac proregis ex Sanſt
ni portu diſceſſu cognito, Hetæriarchã Caietam vt his de reb.cum eo ageret,miſit
neq; Veneti,modò rex Galliæ annueret,inducias reieciſſent:rex verò ſe haud alien
ijs oſtendebat;imò eius mater Laurentium Hetruſcum,ſe pacis qua omnes cõprehe
rentur ſtudioſam oſtendens,Romam miſerat;& pontifex nullũ conſilium abſq; Bor
nij conſenſu ſatis tutum eſſe poſſeratus, eaſdem ob cauſſas ipſius ab eleemoſynis m
ſtrum,qui Romæ erat ad eum miſit:quem dux paulo pòſt ad eadem tractanda ad po
cem remiſit:eodem tamen tempore belli apparatus non prætermittens, Auguſtinũ
ultium cardinalem legatum ad Campanię exercitum miſit:cumq; ſe ad regnum nea
litanum mari quoq; oppugnandum adornaret, III Decembris die Petrus Nauarrus
vigintiocto põtificijs, Gallicis,& Venetis triremibus Ciuitatẽuecterem venit:quo et
tempore Rentius Ceres à Gallię rege ob decretam in regnum neapolitanum exped
nem miſſus,quadratorum velorum claſſem Sauonam appulit. Ab altera parte Aſca
Columna cum duobus peditũ millibus ac trecentis equitibus in Valbonam, 15 à Tib
milliaribus,vbi Farfenſis Abbatis & Ioannisiordani oppida ſunt,venit;quibus militi
XII Decembris Caperanũ quod nullo præſidio erat munitum,cepit; Vitellus verò c
pontificijs copijs inter Tibur, Paleſtrinam,& Vellitras venit : Columnij Pontecoru
non cuſtoditum ceperunt; & Scarpam Farfenſis Cœnobij caſtellum paruum ac mini
munitum fruſtra oppugnarunt. Deinde Cæſar Filettinus cum mille & quingentis pe
tibus noctu Ananiam petijt: vbi quum à nõnullis ciuibus per domum quandam mœ

niunctam, quingenti milites iam clàm essent introducti, à Ioanne Leone Fanensi iciorum in ea ciuitate militum duce repulsi fuerunt. Hetæriarca deinde à prorege & illum aliquot mensium inducias, vt interea de pace ageretur concessurum, sed iã, & Ostiensem ac Ciuitatisveteris arces securitatis gratia petere retulit, verùm ntraria scripsit Capuanus archiepiscopus, qui post eius discessum Caietam perue ac forte non sano consilio à pontifice missus fuerat, videlicet proregem non iam ias, sed pacem cum pontifice tantùm, aut cum põtifice & Venetis, pecunia ad exm pacis conseruandæ gratia alendum ab eis accepta; & post de aliorum inducijs velle: siue quòd reuera sententiam mutasset, siue vt multi sunt suspicati, archiepiuasionibus motus. Quo tempore Paulus Aretinus cum pontificis, Venetorum & isci Sfortiæ mandatis, & potestate ad Cæsarem peruenit. Quò Angliæ rex etiam ræ auditorem quem vocant, eiusdem pacis caussa ire voluit; iam enim ante Galgis mandata aderant: inuenit autem Paulus Cæsarem ob Germanorum, & classis iam aduentum valde animo mutatum: idcirco ab ijs quæ prius agitata fuerant res, vt rex omnia Madriliensis pactionis capita seruaret, & Francisci Sfortiæ caussa er iudices à se delectos dijudicaretur petebat. Sic Cęsaris mens pro rerum succesabatur; mandata quoq; ab ipso suis in Italia ministris data, ob locorum longinqui , vt cõsilia ex temporum & occasionum varietate caperent aut explicatè aut tacitè iebant. Itaq; Lanoius vbi pontificem per multos dies vana spe lactasset, ac ne pau i quidem dierum inducias tandiu donec huius negotij exitus videretur, concede uisset, xx die Neapoli pontificij imperij fines versus, nouas & inusitatas pacis leoponens est profectus. Vltima anni die Ferrariensiũ ducis pactio est sequuta per oratorem cum prorege Lanoio & Vgone Moncada, qui eius rei potestatem à Cæibebat, quamuis oratore illo qui à Lanoio minis & acerbis verbis ferè assentiri ictus, difficulter consentiente, in hunc modum facta est. Ferrariensium dux ipseim imperij sui viribus Cæsarem contra quemcunq; hostem iuuare teneretur: Cæi Italia copiarum omnium præfectus esset, cum centum grauis ac ducentis leuis uræ equitibus, quos proprijs sumptibus, qui tamen ei restituerentur aut in accepti is pro ea summa quam ipse debet, referrentur, colligeret; vt in Cæsaris nothæ filiæ filio promissæ dotem, nunc Carpium oppidum, & Nouij arcem quæ antea Alberrant acciperet, eorum tamen vectigalia & fructus, donec matrimonium perficepro rata portione, ipsius stipendijs adnumerarentur: & vt Vespasianus Columna ; marchio iuri si quid in eis locis habent, cederent, vbi Mutinam recuperasset, du ureorum numûm millia solueret: in qua tamẽ summa ea pecunia quam post Pam pugnam proregi dederat, compensaretur: quòd si Mutinam non recuperaret, pecunia quam antea exposuisset ei restitueretur: Cæsar ad eius patrocinium tene neque pacem nisi ipso ea comprehenso, & censuris pœnisq; quibus postquam se æsare fœdere iunctum declarasset subiectus fuisset, à pontifice liberato, faceret; daretque omnibus modis operam Cæsar, vt etiam ijs quibus antea obstrictus fuerat eximeretur. Sic in anni MDXXVI fine omnia ad manifestum bellum spectabant.

DECIMISEPTIMI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDIN
PATRITII FLORENTINI, HISTO-
RIAE ITALICAE LIBER
DECIMVSOCTAVVS.

Borbonij Mediolano discessus: Proregis in pontificij imperij fines irruptio: Fr
solonium pontificij imperij oppidum à prorege obsessum: pontificis in regnum ne
politanum expeditio: Proregis à Frusolonij obsidione discessus: Aquila vrbs
Aprutijs à Rentio capitur: multa oppida in eodem regno à fœderatorum classe
piuntur: Proregis cum pontifice compositio: tumultus repentè Florentiæ excita
tus: Borbonius Romam inuadit, & occiditur: Roma capitur & diripitur: Pont
fex cum multis cardinalibus capitur: Florentinæ reipublicæ status mutatio: Ga
liæ regis cum Angliæ rege contra Cæsarem fœdus, & belli denunciatio: Genuen
sis reipublicæ status mutatio: Alexandria & item Papia à Lautrechio capitu
Pontifex & captiui cardinales liberatur: Cæsar Galliæ regem ad singulare certa
men prouocat: Angliæ rex Cæsari bellum indicit: Amalfia & multa alia oppid
in regno neapolitano à Gallis capiuntur.

1527. ANNVS vicesimus septimus supra millesimum quingentesimum a
simis, & iam à multis seculis inauditis casibus, statuum mutation
cipum captiuitatibus, perhorrendis ciuitatum direptionibus, a
magna caritate, ingenti per vniuersam ferè Italiam pestilentia, ac
cædibus, fuga & rapinis, luctuosissimus erit. Quarum calamitatum
nulla res, præter Borbonij in Hispanis Mediolano educendis diff
tem remorabatur: nam quum vt Antonius Leua cum ijs Germanis omnibus qui
in Italia fuerant (in quibus alendis omnis pecunia à Mediolanensibus exacta, &
Borbonius literis ex Hispania allatis in Italia à mercatorib. acceperat, insumpta e
mille ac ducentis Hispanis, & aliquot Italis peditibus sub Ludouici Belgioiosi &
ducum cura, ad Mediolanensis imperij propugnationẽ maneret conuenissent: na
pecuniã nullã à Cæsare accepissent, sed multatitia & cõtributa pecunia sustentar
ac Mediolanensiũ domos, mulieresq; prædæ haberẽt, libenter in tanta viuendi li
permanebant: sed quũ apertè id recusare non possent, vt prius omnia ad eã vsq; di
dita stipendia sibi persoluerẽtur postulabant: tandẽ verò se ducis voluntatẽ quin
sium stipendijs acceptis sequuturos promiserunt: sed eam pecuniã explicare adm
difficile erat: nam nec minis, nec domorũ direptionibus, nec vinculis & carceribu
cunia ab exinanitis Mediolanensib. extorqueri poterat: vbi etiã exercitus alendi
sa, absentibus dies indicebatur: & eorũ qui se non stitissent bona militibus dabant
postremum omnibus difficultatibus superatis, Cæsariani milites penultima Ianua
Padum traiecerunt: & sequenti die Germanorũ qui antea Trebiam traiecerãt, par
rum cis Trebiã reuersi, Pontenoui castra locarunt: reliquæ copiæ vltra Placentiã c
tere: quũ interea ex aduerso Salutiarũ marchio Parmæ copijs omnib. per agrũ dist
tis, esset: & Vrbini dux qui Casalemaius venerat, quòd Veneti & Padum transire li
reliquissent, copias traducere incipiebat: & si Cæsarini, quemadmodũ Mediolano
tiabatur, Hetruriã peterent, se quoq; cum 600 cataphractis, nouem peditum millib
500 expeditis equitibus transiturũ; & Bononia ocius quàm illi, peruenturũ: vtq; idẽ
suis & põtificijs copijs Salutius faceret hortabatur. Cæsarianus exercitus circiter vi
dies partim vltra, partim cis Placentiam hęsit: detinebat autem eos tum pecuniarũ,
nihil adhuc Germani à Borbonio acceperãt, penuria; tum quòd ipse fortasse magis
grediendi difficultate quàm alia de caussa motus, de Placentia oppugnanda cogit
ideò à Ferrariensium duce vt se tormentario puluere iuuaret, & ad se ipse veniret;
grauis armaturę equites & Georgiũ cum sex peditum millibus ei obuiam missurũ p

ӕ dux puluerem per hostilem regionem mitti nulla ratione posse,nec se,quũ
ederatorum copię in propinquis locis essent, sine periculo ad eum ire respon-
n etsi hæc omnia facilè fieri possent,debere Borbonium cogitare, se nihil ho-
mmodius, aut optabilius facere posse, quàm si circa singulas ciuitates tempus
t si minus Placẽtiam caperet,vel etiamsi,longa interposita mora, caperet, quo
us existimatio esset futura;quomodo in tanta pecuniarũ & rerum omnium ino
m esset sequuturus,videndum esse: Cæsaris commodum,& vnicam victorię cõ
e rationem esse,caput ipsum petere;semel,ceteris omnibus à tergo relictis,Bo
dire; vbi aut de ea vrbe expugnanda, ad quod sua auxilia ipsi minimè essent
, aut vlterius Florentiam vel Romam versus progrediendi consilium capere
Quæ dum tractantur, & dum Borbonius pecuniæ, qua non modò Hispanis re
eprӕsentet,verùm etiam Germanis,quibus Placentia discedentibus binos au-
nos dedit,aliquid tribuat,explicandæ operam dat, bellum in pontificio impe-
menter exarserat:ad pontificium enim exercitum Rentius Ceres ex Gallia re-
erat:nec longè à prorege qui in Ceperani finibus erat,vbi aliquot Itali pedites
s Hispanos fuderant,castra habebat.Sed in pontificij imperij propugnandi ra-
riæ erant sententiæ:Vitellus enim ante Rentij aduentum, pontifici vt Cãpania
a deserta,duo peditum millia Tiburi collocarentur,totidem Palestrinæ,& reli
ercitus Velitris, vt proregis Romam profectio impediretur cõsisteret,consulue
re iam constituta,Rentius superueniens, de Velitris tenendis, consilium,quod
ppidum esset,nec facilè muniri posset,ac vt hostes eo vsq; progredi permitterẽ
obauit:sed vt Ferentini exercitus, qui cum ad tot loca tuenda non esset distri-
aior foret, collocaretur, suasit: ex eo enim loco,hostes quo minus vlterius pro-
itur prohiberi posse. Quo consilio probato,Frusolone quæ ciuitas Campaniæ
,& quinq; milliarib. à Ferentino distat, mille & octingenti pedites maxima ex
Ioannis Medices legione,qui sibi nomẽ à nigris insignibus imposuerant, cum
ro Vitellio,Ioannebaptista Sabello, & Petro Birago expeditorum equitũ duci
edere.Interea verò Columnij clam Neapoleonem Vrsinũ Farfensem abbatẽ,
n Latio tanquã Cæsaris miles caperet impulerãt:quod põtifex,ad quẽ occultè
otitia peruenerat,& à quo is prius pecuniã acceperat,dissimulans,arte eum vt
ontio Lotaringiæ ducis fratri,à Galliæ rege ad neapolitanã expeditionẽ iuuan
lo,ex Gallia venienti obuiã iret traxit,& prope Braccianũ capi,ac in Angelicã
ustodię tradi curauit.Põtifex pecuniæ cogendæ operã dabat:& cũ eam à princi
gitaret,adhuc triginta aureorũ numũ millia ab Angliæ rege impetrauit,quæ Ro
s cubicularius attulit;cũ quo & Robadanges cũ decẽ aureorum numûm milli-
Francus ex decumis quas põtifex necessitate cõpulsus ei cõcesserat,mittebat,
omisitq; se præter quadraginta aureorum numũ millia communis fœderis no-
viginti millia ipsi pontifici promissa,ei triginta millia statim,ac totidẽ intra mẽ-
urũ.Mãdauit quoq; Anglus Rosello, vt Lanoio ac Borbonio,quo pacis de,qua
ris voluntate in Anglia agebatur tractandæ spaciũ haberẽt, inducias indiceret;
ellũ eis denunciaret:nam is rex tunc Galliæ regis filiæ cõnubio sibi iungendæ
,fœderatorum rebus fauere videbatur:quo matrimonio contracto, sese statim
diuncturũ,& Flandriã infestis signis inuasurum pollicebatur: Pontificis quoq;
s admodum studiosus apparebat;sed à principe,qui vires suas & præsentem Ita
nõ bene metiretur,nec dum aliquid certi apud se cõstituisset,quiq; semper spe
esare de pacis negotio ipsius arbitrio permittendo ostẽtata(etsi verbis facta mi
ponderent) nõnihil retraheretur,prõpta auxilia minimè sperari poterant.Nam
uditor Cameræ hanc ob caussam ad Cæsarem iuisset, etsi Cæsar eam esse men-
n multis artibus ei persuadere niteretur; tamen cum prius quid Germanorum,
suæ in Italiam aduentus peperisset, cognoscere vellet,certum responsum non
fœderatorum mãdatis quasi idonea non essent,aliquid obijciebat.Pontifici au
d socios,quòd semper de pace cũ prorege ageret oberat;semper enim ne cũ il-
eretur metuebant;& Galliæ regi ac Venetis sumptus omnes quos eius tuendi
cerent ferè inutiles videbantur.Quã suspicionẽ ingẽs metus qui in eo cerneba

tur,&quòd quotidie ſe bellũ diutius ſuſtinere non poſſe atteſtaretur:quibus a
ipſius quædã pertinacia,qua eò adduci,vt Cardinales pecunia in tantis anguſti
culis crearet,nunquam potuit:quod alij pontifices vel in ambitioſis & iniuſtis
cere conſueuerant. Quapropter rex & Veneti vt in omnem euentum parati e
ud peculiare inter ſe, vt neuter ſine alterius conſenſu cum Cæſare paciſceretu
renouarant. Rex igitur, cum ob eum põtificis metum,tum & ob magnã ab An
ſi de affinitate inter ſe conueniret, magnorum proximo vere motuum,ſpem da
taliæ periculis negligentior fiebat.Interea Lanoius pontificij imperij finibus b
ferre accelerabat: à quo cum duo Hiſpanorum peditum millia ad quoddam p
phani Columnæ caſtellum oppugnandum miſſi eſſent, repulſi fuerũt: & ob ip
greſſum pontificij,Roccam papæam,cuius loci milites Gandolfum Caſtellũ
Cardinalis quòd infirmũ præſidium haberet occuparant,oppugnandæ conſiliu
ſuerunt. Tandem verò Lanoius, duodecim peditum millibus, qui maxima ex
ſpanis & Germanis qui claſſe aduecti fuerant exceptis) imperati milites erãt c
xxi Decẽbris die cũ omnibus copijs Fruſolonẽ obſedit: quod oppidũ minimè
& ſine mœnibus eſt,mœnium aũt vicem præſtant priuatorũ domus &Crypta,i
tifici; duces,ne Cæſariani in Campania pedem figerent,præſidio munierant; &
cos dies commeatũ habebant: nihilominus oppidi ſitus(eſt enim in monte po
qui intus ſunt ſemper ab vna parte,modò aliquid ſubſidij foris habeant,euade
tatem præbet:quæ res milites qui intus erant, præterquã quòd ex fortiſſimis I
rant,qui tunc ſtipendia facerent,ad defenſionem audaciores reddebat:neq; ob
altitudinem hoſtium tormenta,qui tria mediocria,colubrinas verò quatuor & i
diocres collocarant,ita admoueri,vt multum incommodi adferrẽt,poterant: p
autem illorum ſtudium in eo erat,vt cõmeatum importari prohiberẽt. Põtifex v
uis pecunia prorſus exinanitus,& ad eius præcario ab alijs petendæ quã nouis r
cogendæ indignitatem ferendã paratior,copias ſuas quantũ poterat militib.pa
ductis,partim imperatis augebat:& paulo antè Horatium Ballionem iniurijs qu
mò eius partem,deinde ipſum quem,vt Peruſinæ trãquillitatis perturbatorẽ di
gelica arce detinuerat,obliuioni traditis conduxerat.His igitur incrementis po
exercitus vt totus Ferentini colligeretur, & obſeſſis auxilij ſpem faceret, paula
pius accedebat.Die xxiiii Fruſolonem tormentis verberare deſierunt: ſed qu
tantum ſpacium murorum vt proregi victoriæ ſpem faceret eſſet dirutum, pugn
mè eſt tentata:ſed tamen Alarconius,dum circa muros verſaretur,ſclopi glande
ratus fuit: nec Marius Vrſinus à vulnere immunis fuit. Prorex ea potiſſimum ſ
batur, quòd parum commeatus intus eſſe ſciret; cuius penuria etiam exercitus
rentini colligebatur laborabat:quoniam Columniorum milites qui Palliani,M
tini & in Rocca papæa quæ ſola adhuc retinebant,erant,iter valde infeſtabant:&
Rentius ad exercitũ proficiſceretur, eius antecurſores, quos Cuïus ducebat, fu
Nihilominus cum aliquando trecenti pedites & equitatus pars cum Alexãdro V
Ioannebaptiſta Sabello & Petro Birago,Fruſolone eruptionem feciſſent, & ad
tos paſſus ad Larnatam,vbi quinq; Hiſpanorum peditum cohortes erant, acce
duas cohortes in inſidias pertraxerunt; eosq; Peralta duce, & octuaginta pediti
ſis,ac multis vnà cum duobus ſignis captis,fuderunt.Interea Lanoius cuniculos
lone agere,qui intus erant,cõtrarios cuniculos opponere; tamq; parui hoſtes fac
quadringentos pedites quos exercitus duces ipſis auxilio ſubmittere volebant,
rint. Nec tamen eodem tempore minus feruebant pacis colloquia: Franciſcano
nim ille de quo ſuprà egimus magiſter, & Capuamus archiepiſcopus, Romam
rant: atque vnà Cæſar Feramuſca Neapolitanus; quem Cæſar poſt Lanoij diſceſ
Hiſpania ad pontificem legauerat; eique id potiſſimùm in mandatis dederat, v
nis & Columniorum in Vrbem irruptionem, & reliqua quæ inde ſequuta er
pſi moleſtiſſima fuiſſe teſtaretur: ipſumque omnium controuerſiarum cum ipſ
ponendarum cupidiſſimum eſſe fidem faceret; ac ipſius nomine de pace ageret
ſe etiam cum ceteris fœderatis ſtudioſum oſtendens, vt pontificis internuntius
ſuis referebat, ſe ſi pontifex, quemadmodum dixerat,Barcinonem veniret,ei lib

arbitrium suum pronuntiandæ potestatem facturum aiebat. Hi Lanoij nomine aut trium annorum cum pontifice & Venetis inducias, quibus omnes ijs quæ ssidebant potirentur, ac pontifex mille & quingentas, Veneti verò quingentas as repræsentarent, proponebant: quæ res etsi pontifici grauis esset, tamen tane belli molestijs liberare cupiebat, vt quo Venetos ad assentiendum alliceret, itas auri libras pro ipsis dare vellet. Quorum responsi expectandi gratia, vltima ,octo dierum inducias cum Lanoio, ea lege vt pōtificiæ copiæ vltra Ferentinū, vltra Frusolonem non procederent, neúe quidquam contra oppidum molireiciſſim ijs qui oppidum tuebantur, id commeatu aut alia re nisi in singulos dies munire non liceret est pactus: cumque Feramusca se satis pontificis animum tum habere, eiq; cum Cæsaris dignitate ipsius mentem aperire posse censeret, epistolam propria Cæsaris manu scriptam, bonæ eius mentis & erga pontifiseruantiæ testem, promissisq; plenam reddidit: mox ad inducias Lanoio & legaicandas, & vt seruarentur curandum profectus: eodem die exercitum quino discendens Frusolonem versus contendebat inuenit; ac re legato indicata, suos magna victoriæ spe quam conceperant defraudare nolebat, verbis illi lam militibus vt iter suum sequerentur, significauit. Exercitus nisi angustum m locum instar pontis factum, ad primi Frusolonij collis radices situm, ad cuodiam erant quatuor Germanorum peditum cohortes occuparet, Frusolonem re non poterat: sed quum primum agmen cui Stephanus Columna præerat locum venisset, in eos impetum fecit: ac circiter ducentis cæsis & signis vnà adringentis militibus captis, eos fregit ac fudit: itaque primo colle occupato Frusolonis ingressu pōtificijs liberò relicto, se in munitiorē locum collegerūt: cij autem nocte iam imminente, è regione illorum magna cum Rentij & Vius hac in re actiones pontifici minimè placebant, illos siue eo in loco maneie abirent, fundendi spe castra locarunt: quod proculdubio, si aut in occupacastra posuissent, aut hostium receptum attentè & diligenter explorassent, n fuisse credebatur: quoniam Lanoius non sequenti die, sed altero, duabus nte lucem, nullo abeundi signo edito, nescio quibus tormentarij pulueris relicensis, ac multis tormentorum globis relictis, cum exercitu discessit: & quamuis cij eius discessu cognito, expeditos equites, qui impedimenta & nonnullos parienti homines ceperunt, ad eos persequendos miserint, vt eos insigni aliqua claere possent, minimè in tempore fuerunt: tamen aliquam commeatus partem , seque Cesanum, & inde Ceperanum contulit. Qua re pontifex audacior faà sociorum quibus alia ratione satisfacere non poterat legatis incitatus, neapo bellum aggredi statuit. Robadanges enim, qui decem aureorum numûm milecumis, & totidem Rentio attulerat, vt sine Alberti Pij, Rentij, & Langei conac nisi pontificem cum Cæsare pacem non initurum exploratum haberent, non rent, in mandatis habebat: & Veneti ad quos Rosellus, vt eos ad inducias à Laopositas, & à pontifice approbatas admittendas flecteret, contendebat: sed n itinere crus fregisset, literas miserat, se sine Galliæ regis consensu inducias esponderant; idque tanto maiore animo, quia Genuæ res in maximam commea iuriam redactæ esse audiebantur. Itaque vt regnum neapolitanum terrestribus & nis copijs, quas Valdemontius, in quibus duo peditum millia erant, veheret, naretur fuit decretum: sed Rentius ex cuius sententia Galliæ regis pecunia exitur, contra pontificis, qui omnes vires in vnum locū conuertendas censebat, vom, sex peditum millia, vt cum illis Aprutios inuaderet, Aquilam Montorij Coliorum, quos cum duobus peditum millibus eò misit, opera facilè capi posans, conscribere statuit: quod actutum Ascanio Columna vbi eos aduentare fugiente, successit. Huius expeditionis principia in magnam spem socios eit. nam etsi prorex vicinis locis præsidio munitis, quantum poterat, se comniteretur, tamen copiarum parte dissoluta, alijs verò ad necessaria oppidoæsidia collocatis, vix terrestribus copijs par futurus credebatur: itaque nec Ren- Aprutijs, nec pontificiā & Venetorum classem quæ viginti duarum triremium

eratimpedimentum habituros; quum præsertim tria peditum millia præter co
numerum ferrent; & Horatium cum duobus alijs millibus, ac ipsummet Valde
qui ob antiqua Renati regis iura, eius regni successionem ad se spectare aiebat;
pontifex vicarij sui honore ornauerat. Sed quia pontificis exercitus XII
rij, quòd maiora tormenta Roma, ac vt Rentius Aprutios inuaderet, & cl
pulsa esset expectaret; & quia aliquod impedimentum ac temporis inanem m
tulerat, quod pedites qui Frusolone erant, commoti, victorię præmium voluer
dum Frusolone castra mouerat, res maiore tarditate gerebantur: nihilominu
copiæ XVIII die Cesanum & alia circumiecta castella deseruerunt, seq; Capera
ceperunt: quam ob rem pontificis copiæ quæ iam commeatus penuria labora
tra Sangermanum processere: & Lanoius de rerum summa sollicitus, se Caieta
go neapolim contulit: & tamen pontifex ob pecuniæ inopiam, ac Borbonij cui
citui socios non satis alacriter se opponere videbat, progressum metuens, in eo
cis cum Cæsare studio permanens, vt Rosellus regis sui nomine Lanoiũ conuen
cerat: ex quo factum est, vt Cæsar Feramusca XXI Februarij Romam redierit: q
datis suis expositis, altero die inde discessit, ac pontificem summopere dubium
cipitem reliquit: cui ne in compositionem præceps rueret, Veneti mensis Marti
si ab ipso per vniuersum imperium suum delictorum veniam (iubileum vulgò
impetrarent, se intra quindecim dies, quindecim aureorum numûm millia, ac
intra totidem dies totidem millia daturos pollicebantur. At pontificis & Ven
classis, quæ graui cum detrimento, vt Gallicam classem expectaret immorata,
Februarij, ventorum caussa, se ad Pontiam insulam receperat, pòst progressa,
molem diripuit: deinde quarta die Martij Puteolis naualibus socijs expositis,
oppidum bene munitum inuenisset, rursum se ad mare recepit; & Stabia litora
descensione prope neapolim ad Castellomarinum facta, vbi Diomedes Caraffa
gentis peditibus erat, eoq; oppugnato, tertia die id per montem vi cepit, ac diri
sequenti die arcẽ deditione obtinuit: decimo die Græci turrim expugnauit; post
rentum cũ multis alijs eius litoris oppidis deditionem fecit: prius autem naues
frumẽtarias ceperat; ex quo Neapolis, vbi tenues apparatus fiebant, quũ nullum
huic classi opponeret, in mari haberet, magnum incõmodum sentiebat: quinto a
tij die, ita prope molẽ accessit, vt qui in arce & triremib. in portu erant, in eam tor
iacularẽtur: & pedites prius tantũ terrestri itinere sunt progressi, vt neapolitani p
catus portam sese in vrbem recipere, eamq; occludere fuerint coacti. Classis dei
lernum cepit: cumq; Valdemontius quasdã naues quatuor triremibus Salerni
ratius erat relictis, classe persequeretur, Salernitanus princeps, per arcem cum
manu ciuitatem ingressus, ab Oratio plus quàm ducentis peditibus cæsis, & mu
ptis fusus fuit. In Aprutijs cum Lanoius prorex seniorem Montorij comitem, vt
lam recuperaret è custodia dimisisset, is à filijs fuit captus: & Rentius Ceres sexta
Siciliano & Tallacotio captis, Soram versus contendebat: & nihilominus in tant
sione, terrestris exercitus, aut ministrorum negligentia, aut pontificis in necessar
paratibus suppeditandis culpa, in maximam commeatus penuriam redactus, iam
ta Martij die dissolui cœperat. Cum autem semper pacis negotium tractaretur, X
Feramusca & Serenonius proregis scriba Romam venerunt; quo pridie eius diei
nerat Langæus cum multis verbis & promissis, sed sine pecunia: quamuis illum c
ginti aureorum numûm millibus vt milites magnarũ nauium classe quę ad Ciuita
terem expectabatur, transportaret: & item alijs viginti millibus, quæ pontifi
ret, eumque ad neapolitanam expeditionem, pro vno ex Galliæ regis filijs, cui C
rina Laurentij Medicis pontificis fratris filia nuberet, hortaretur, ex Gallia v
nunciatum esset. Quoniam rex, negotio quod cum Anglo tractabat fretus, &
gem ex offensione Frusolone accepta, nihil efficere posse, ac Cæsarianum exerc
quẽ tandiu procrastinaret, nec pecuniam haberet, in Hetruriam minimè trãsiturũ
inducias ne pro omnibus quidem, etiã si pecunia alioqui esset impẽdenda, ne C
ad sese reparandũ tempus concederetur, non amplius volebat; & tamen quia pe
carebat, neq; ex viginti aureorum numûm millibus pontifici in singulos menses

neq; ex decumarum pecunijs quidquam præter decem aureorum numûm mil- ; septima Martij adhuc pecuniam in magnarum nauium classem quæ commu- ipsius & Venetorum sumptib. instruebatur militibus miserat: cumq; nullum mo- tequam cum Angliæ rege negotium suum transegisset facere in animo haberet, ifex id tempus expectaret, æquum censebat. Idcirco neapolitanum bellum ma- cœptũ, quotidie magis deferuescebat; classis enim nec; nauibus, neq; militibus quum capta loca custodire cogeretur, haud multum progredi poterat; & exerci- d quem commeatus Romã mari missus, XIIII Martij ob aduersam tempestatem m allatus fuerat, non modò non progrediebatur, verùm quum ob commeatus am minueretur, tandem se Pipernum recepit; ac Rentij copiæ, sic stipendiorum tate erant imminutæ, ut ipse quum proregem quemadmodum sibi proposuerat, uenire nõ posset, Romam redierit: hæc autem incommoda augebat pontificis is negotium ardor: qua re sociorum per se lenti apparatus debilitabantur; & hoc in pontifice pacis studium augebat, in aliquam maiorem de Cæsaris animo spẽ, us, ex eius quibusdam literis interceptis, quibus proregi vt nisi forte rerum status acere suaderet, cum pontifice componere niteretur mandabat. Illud autem illũ è omnium mouebat, quòd Borbonium cum Cæsariano exercitu semper magis di cerneret, neque Vrbinatis consilia, Venetorumúe apparatus eiusmodi esse etruriæ rerum quarum metus eum supra modum angebat solicitudine liberarẽt, iam Vrbini dux quum Cæsariani circa Placentiam essent, priore sententia qua Veneto exercitu ante illos Bononiæ futurum ostenderat, mutata, in cõcilio suo stituerat, vt vbi hostes castra mouere audirentur, pontificius exercitus, Parma & a idoneo præsidio munitis, Bononiam se reciperet: & ipse cum Veneto exercitu à tergo semper tamen quo milites sui tutiores essent, vigintiquinque aut trigin- uum millibus procul ab illis sequeretur; hocq; ordine vt siue hostes deinde in iam Flaminiamq;, siue in Hetruriam pergerent, semper pontificis exercitus, cum o & Gallis equitibus ipsiusq; peditatu & Heluetijs præcederet: & oppida omnia æ hostibus post ipsos iter faciendum esset, præsidio muniret: eosq; milites vbi præterijssent, ipse ordine recolligeret. Cuius consilij, quod ceteri duces non fa- aces essent, multas rationes afferebat: & primò quidem, minimè tutum esse con- s exercitibus vt Cæsarianos itinere prohiberẽt se illis acie opponere; id enim aut losum aut inutile fore: periculosum, si prœlio vellent decertare, quòd illi quum is numero tamẽ robore ac virtute antecellerent, victoria essent potituri: inutile, Cæsariani pugnare nollent, liberum ipsis foret fœderatorum exercitum à tergo uere: cumq; deinde semper eos præcederent, vbique magnos progressus factu- oc consilium sibi etiamsi omnia in potestate sua essent, optimum videri; nunc au- l idem necessitate cogi: nam quum iam hostilis exercitus, vt ferebatur, ferè in mo t, exercitus sui apparatus non ita in promptu esse, vt se præire posse tam explora- aberet: ac præterea quum Veneti huius rei liberã sibi potestatem fecissent, ne im n ipsorum in periculo relinqueret, sibi cauendum esse: quòd si hostes derelictum nt, posse nouo consilio ex noua occasione capto, Pado traiecto, fines ipsorum ere. Quibus rationibus Veneto Senatui, qui natura cauta tutaq; consilia semper onere consueuit, persuadebat: sed pontifici qui hac ratione Cæsariano exercitui m vsque, aut in Hetruriam, aut quocunq; vellet eundi viam aperiri animaduerte nimè satisfaciebat: exercitus enim qui præcedere debebat viribus inferior, quiq; oppida illi præsidio essent munienda quotidie magis minueretur, ei obsistere mi posset: neque Venetos, si semel à tergo mansissent, ita ad sequendum vt ducis ver- llicebantur paratos fore certum erat; ijs præsertim qui totius belli anteacti ratio- onderarent: & exercitus simul coniunctos in quibus haud multo maior militum rus, quàm in Cæsariano erat, illos facilius itinere prohibere, commeatum impe- & omnibus occasionibus quæ sese offerrent vti posse; neque vnquam tam procul s, vt si se in Venetorum fines conuerterent, in tempore opem ferre non possent, ensebat. Quod etiam multo magis ei displicuit, quum audiuit Vrbinatem, quum die Ianuarij Parmã venisset, leui morbo correptum, XIIII die se Casalemaius, &

inde post quinque dies, per speciem valetudinis curandæ Gaziolum, quo vt ai
bre iam remittente, sed podagra afflictus, vxorem venire iusserat, contulisse. Qu
liorum rationem pontifici valde suspectam; qui in meliorem partem interpreta
bant, pontificis pacis tractationem, huius rei caussam esse aiebant: sed pontific
rius partim ex eo quod erat verisimile, partim ex ipsius verbis ad se perlatis, eum
etiam Montisfeltrij & Sancti Lei, quibus Florentini potiebantur recuperandi c
te impelli animaduertens: & nisi ei hac in parte satisfieret, pontificē & Florentin
lo in maximis periculis desertum iri, neque ea loca tanto periculo dignum pr
existimans, & idem Florentiæ quoque exoptari sciens, certam ei illorum locoru
tutionis spem, quasi eius rei mandatum à pontifice haberet, fecit: quod pontife
hac in re antiquo & nouo odio quā rationi indulgens, non probauit. Cæsariani
exigua pecunia Germanis data prope Placentiam, vbi Guido Rangonius cum
tum millibus erat, castra habebant: ex qua ciuitate cum aliquādo Paulus Luzza
alij pontificij expediti equites excurrerent, aliquot peditibus & grauis armatura
bus sibi adiunctis, hostes qui excurrebant fuderunt; atque octuaginta equites &
pedites ceperunt: atque inter captos, Scalengus, Zuccherus, & Grunius Burg
militum præfecti fuerunt: Borbonius deinde decem Hispanorum cohortes ad
tonem commeatu muniendam misit: & paulo pòst Calatiæ comes cum suo equ
peditatu, ad Sandoninum à pontificijs desertum venit: qui sequenti die, re prius
lo tractata, & quòd ipse quia stipendia debita ipsi non dabantur, se à Cæsarianis
esse censeret, à pontificio vicario, magis vt alijs satisfaceret, quā proprio iudicio
mille ac ducentis peditibus, centū & triginta expeditis equitibus quos secū ha
ea lege, vt si à Cæsare suo Calatię comitatu priuaretur, pontifex post octo menses
eum recuperaret, ei quotannis tantūdē quantum inde percipere consuesset, dar
ductus, in pontificiorum castra transiuit. Borbonius Ferrariensium ducis, qui ta
castra ire recusauit consilium sequutus, potius Bononiam & Florentiam petere,
ca ea loca immorari cupiēbat. Sed XVII die Hispani pedites pecuniam petentes t
tum excitarunt, & Statorem principem quē ipse ad eos pacandos miserat, interfe
& nihilominus tumultu quā optima fieri potuit ratione sedato, XX die cum omni
pijs Trebiam traiecit: & ad tertium à Placentia lapidem castra locauit: habebat
secum quingentos grauis & multos leuis armaturæ equites, qui magna ex parte
rant omnis prorsus stipendij expertes: Germanorum præterea qui postremò ven
legiones, & ferè quinque Hispanorum delectorum peditum millia; & circiter d
lorum voluntariorum sine stipendio millia: ex Germanis autem qui prius aderan
Mediolani manserat, reliqui Sauonam versus vt Genuæ in maximam angustiam
ctæ opem ferrent, contenderant. Mirandum certè erat Borbonij & eius exercitus
lium, quòd cum sine pecunia, sine tormentario apparatu, sine fabris, sine certa c
tus facultate, per tot hostiles terras, & contra hostes qui longè maiores quā ipsi c
habebant, iter ingrederentur. Sed multo mirandum magis erat Germanorum co
tia, qui vnico tantū in singula capita aureo numo accepto ex Germania profecti,
cum tam diu in Italia binis ternisúe aureis nummis acceptis, tollerassent, contra c
militum & præsertim eius gentis morem nullo alio præmio aut promisso quā vi
spe, etiamsi manifestò animaduerteretur, si in loca cōmeatu minimè affluētia ve
& hostes propinquos haberent, sine pecunia victum comparare non posse, itiner
misissent: verū enimuerò, magna Georgij ducis ipsorum, qui Romam & bonam
partem eis prædæ proponebat apud eos autoritas, spem augebat, & vt multa per
efficiebat. Vicesima igitur secunda die, Sandoninum petierunt, & sequenti die Sa
rum marchio, cum pontificijs copijs, aliquot Venetorum peditibus ad Parmæ pr
relictis, Parma Bononiam versus cum vndecim aut duodecim peditum millibus
fectus, & Guido comiti vt Placentia Mutinam, ac nigros pedites Bononiam idon
men præsidio Placentiæ relicto se transferrent mandarunt. Sic per Regiensium
quartis castris inter Antiolam & Rheni pontem peruenerunt. Quo tempore Borb
circa Regium erat; & Vrbini dux, qui cū ei pontificis vicarius apud Casalemaius, v
uetiorum numerus augeretur proposuisset, id tanquam inutile recusarat; nunc ap

t Romæ & Venetijs de quatuor Heluetiorum & duobus Germanorum millibus
icendis proponeretur instabat; seque tunc, quia anni tempus vt in apertos cam-
rodirent non patiebatur, quodque hostes prius dissolutum iri credidisset, repu-
: aiebat;nunc autem, hoc supplemento accepto se propius accessurum polliceba
uod consilium ab omnibus parui fiebat : quoniam præsentibus periculis tam sera
dia nihil proderant:quum ipse quoq; hæc ob pecuniarum inopiam, & sociorum
nter se diffidentes voluntates perfici minimè posse, certò perspicere posset. Quo
ore Mediolanensium dux qui tribus peditum millibus collectis, Laudam,Cremo
& omnem regionem quæ trans Abduam est tuebatur, & in Mediolanensem agrū
rebat,Modoetiā repentino impetu occupauit: quā tamen ipsius milites Antoniū
n qui Borbonium comitatus erat, Mediolanum reuersum eò contendere certio-
cti mox deseruerunt:ferebatur enim Leua duo veteranorum Germanorum pedi-
lia,mille & quingētos ex nouis, mille Hispanos,& quinque Italorū sub varijs du-
millia secum habere.Borbonius autem Seccia fluuio traiecto,&itinere ad sinistrā
,quinta die Martij Bonportum peruenit:vbi copijs relictis, se Finale vt cum Ferra
um duce loqueretur contulit: qui vt reliquis cogitationib. omnib. depositis, Flo-
m aut Romam versus cōtenderet ei vehementer suasit: imò is eum vt omni alia ex
one omissa Romā peteret hortatus esse creditur.quo in cōsilio multę difficultates
i Borbonij angebāt;& præsertim metus,ne exercitus vbi in Latiū venisset,aut ne-
te coactus, aut sui recreandi desiderio,aut si aliquod impedimentum offendisset,
admodum proculdubio,ni pontifex arma deposuisset futurum erat, in regno nea
no sedem figeret:quo die Venetus exercitus sine Vrbinati padum traiecit:qui etsi
luisset, Gazioli tamē adhuc hærebat;sed eo animo,vt breui ad exercitū esset abi-
Septima die Borbonius ad Ioannis fanum in Bononiensem agrū venit : quo ex lo
econē Bononiā,quò se pontificius exercitus cōtulerat,misit,qui cōmeatum pete-
Neapolim vt ei regno opē ferret,cōtendere:& eodē die Hispani qui Carpij erāt,
pido Ferrariensiū duci tradito,se illi adiunxerūt: Venetorū verò copiæ ad Secciā
uā Borboniū Ioannis fano castra mouisse audirēt,haud vlterius progressuri,castra
bant:is aūt ex Ferrariensi agro cōmeatū accipiebat;sed quū is esset precio cōparan
ipsi vix vllam pecuniam haberent,vt regionē deuorarent,latè admodū castra me
tur,atq; passim homines & pecora pariter secū abducentes,excurrebāt;quibus ex
cōmeatus emendi facultatē eliciebant:ita vt certissimè perspiceretur,Cęsarianos
dum aliquod impedimentū habuissent,aut si pōtificius exercitus qui Bononiæ,&
eam erat,aliquo in loco castris illorū propinquiore metari potuisset, breui in ma-
ngustijs futuros fuisse:nā si tam latè castra habere perseuerassent, magno cū peri-
uissent:sin ea coarctassent,cōmeatus facultate caruissent.Sed in exercitu qui Bo-
erat,multæ erāt,cū ob Salutij,qui ad hastā ludis equestrib.frangendā,magis quā
cis munus obeūdum aptus erat,morē;tum verò quia Heluetijs & ipsius peditib.à
is suo tēpore stipēdia non persoluebātur perturbatiōes;quib.de caussis, præclarā
ne gerēdæ occasionē amiserūt.Borbonius interea quo vlterius progredi posset,vt
atum in plures dies,tormentariū puluerē, fabros & boues (habebat enim iam tūc
uatuor maiora tormenta)Ferraria acciperet operā dabat:& quāuis varia animi sui
a daret,tamen illū in Hetruriā via quæ à Saxo nomē habet,cogitare magis pro cer
ebatur:idemq; confirmabat Hieronymus Moronus,qui iam ante multos dies oc
cum Salutiarum marchione,etsi multorū iudicio, simulatè & dolosè cōsilia agita-
um aūt iam XIIII Martij castra mouere statuisset, ideoq; quatuor illa magna tor-
a Bondenū remisisset,pridie eius diei Germani pedites,varijs stipendiorū promis
cepti,quos deinde & Hispani sunt sequuti, pecuniā inclamantes maximū tumul-
nec mediocri Borbonij vitæ periculo nisi clam se, & quā citissimè ex tentorio suo
xisset,excitarunt:nam cum eò accurrissent,vno ex ipsius nobilibus viris ibi inter-
,tentorium diripuerunt. quamobrem Vastius statim Ferrariam petijt; vnde cū ali-
uamuis exigua pecunia,qua tumultus est sedatus,redijt: die verò decimaseptima,
uiū aquarūq; copia fuit,vt ob fluuiorū magnitudinē,& itinerū difficultatē,per ali-
dies nulla ratiōe exercitus progredi posset:& apoplexiæ casus Georgiū Germano

rum ducem, maiori ſpe quã euentu, ferè extinxit: ſperabatur enim ſaltem ad c
quenda inutilis fore: quodſi fieret, Germani illo abſente incommoda, & pecuni
piam deinceps minimè laturi credebantur. Hoc tempore Venetorum copiæ ad
ni fanum prope Ruberiam erant, quo XVIII Martij Vrbini dux more ſuo Venet
tui victoriam penè certam, non quidem ſociorum armis, ſed difficultatibus qu
ſtes conflictabantur fretus promittens venit. Rebus ab omni parte in hunc ſtatu
ctis, pontifex, quòd pecunia careret, quòd neapolitana expeditio, quum iam ex
ipſius ob cõmeatus penuriam Pipernum retroceſſiſſet, haud eum ſucceſſum qu
prius propoſuerat haberet, & demũ quòd Gallorum verbis ampliſſimi apparatu
tidie quemadmodum ſemper ab ipſo belli initio ad finem vſque fecerant, re ipſa
res cernerentur, animo conſternatus: nam præterquam quòd rex quadraginta a
numûm millia in primũ menſem, quingentos cataphractos & claſſem ſerius n
quodq; trans alpes quemadmodum debebat, & in quo præcipuum victoriæ fun
tum erat poſitum, arma mouere noluerat; etiam ea quæ quotidie pollicebatur n
ſtabat. Promiſerat enim ſe pontifici præter conſuetam penſionem, ſingulis men
ginti aureorum numûm millia, vt bellum in regnum neapolitanum moueret da
& quum deinde ab Vgonis & Columniorum in Vrbem irruptione inducię eſſen
idem ei, vt aut ad neapolitanum bellum, aut ad ſui ipſius defenſionem eo vter
inſuper ſe Rentium Ceritem, qui ob Maſſiliam conſeruatam magnam ſibi apu
exiſtimationem conciliarat, ad eum miſſurum confirmarat: quæ etſi menſe Octo
miſſa fuiſſent, tandiu tamen ſunt dilata, vt Rentius circiter quartum Ianuarij di
pecunia Romam peruenerit: decem autem poſt dies allata quidem ſunt viginti a
numûm millia, ſed ex ijs Rentius quatuor millia ſumptuũ à ſe factorum, & ſtipen
nomine, & decem millia in Aprutij expeditione ſibi retinuit, ita vt ſex millia tant
tificem, qui his promiſſis fretus ferè ante tres menſes inducias fregerat peruene
Promiſerat ob decumas conceſſas intra octo dies vigintiquinq;, intra duos vero
ſes trigintaquinque aureorũ numûm millia: ex quibus pontifex nihil vnquam
nouem millia quæ Robadanges attulit accepit. Præterea Paulo Aretino qui XII
rij à rege diſceſſit, vt pontificem magis ad bellum incitaret, præter ſupradicta om
reorum viginti millia ſpoponderat: quæ poſt Langeum miſſa, nunquam vltra Sa
peruenerunt. Debebat rex ex fœdere duodecim naues longas mittere; & ſex d
miſiſſe aiebat; ſed illæ ferè ſemper cùm ab alijs rebus, tum à milite qui in lit
poni poſſet imparatę fuerant, vt nunquã Sauona diſcederent: quę ſi cum primo
litanum bellum eſt cœptum, ſtatim ſe pontificis & Venetorum nauibus adiunxiſ
muni hominum iudicio magno adiumento fuiſſent. Magnarum verò nauium cla
lida quidem illa, etſi ſæpius ſe illam in regnum neapolitanum miſſurũ promiſiſſe
quid tandem in cauſſa fuerit nunquam à Prouinciæ litoribus aut Sauona longius
it: & poſtquam in duorum menſium ſtipendia in Salutij pedites tribuiſſet, cum V
qui minorem quàm debuiſſent militum numerum alebant, vt illorum ſtipendia
draginta aureorum numûm millibus detraherentur pactus erat. Angliæ regis pr
& auxilia nimis remota & incerta erant. Venetos in ſtipendijs militi repræſentan
dos videbat: cuius rei cauſſa, Salutij & Heluetij pedites, qui Bononiæ caſtra ha
ferè erant inutiles. Terrebat quoque eum Vrbinatis varietas & agendi modus;
bus nihil quo minus Cæſarianus exercitus in Hetruriam tranſiret impedimento
animaduertebat. Itaque, tum ob Florentini populi à ſe alienatos animos, tum qu
ſari Senenſes ſibi iunctos haberent, Florentinũ & ſimul pontificiũ imperium in
diſcrimine verſari animaduertebat. Hæ rationes (quod quã pernitioſum periculo
ſibi eſſet, ſociorum fœdere relicto, ſeſe hoſtium arbitrio committere perſpicere
multa conſilia & animi fluctuationem, eum commouerunt: cumq; ab alijs non c
opus erat iuuaretur, neque ex ſe ipſo, vt potuiſſet, ſubſidia quęrere vellet, & præſe
tus in eo ſuperaret, neque difficultates & pericula forti animo ſuſtinere ſciret, cu
muſca & Serenonio, qui hanc ob cauſſam proregis nomine Romæ erant ſic paci
tuit: vt octo menſiũ induciæ fierent, & ipſe Cæſariano exercitui ſexaginta millia
rũ daret; eccleſiæ, regno neapolitano, & Colũnijs vtrinque adempta à Pompeo

ræ purpuræ dignitas,inductis quoq; censuris,restituerentur; quod pontifici omgrauissimum fuit,& difficillimè concessit: Galliæ rex & Veneti,intra certum tems inducijs se adiungendi facultatem haberent:quod si facerent,Germani Italia, is,pontificij & Florentinorum imperij finibus excederent. Pontifex quadringen orum numûm millia XXII eius mensis, reliquum per totum mensem solueret: x Romam veniret; qua in re pontifex se Borbonium ea rata habiturum certũ fieri bat: quã etiam spem augebant quædam Borbonij ad proregem literæ,à pontificis interceptæ, quibus suis angustijs patefactis, vt si cũ Cæsaris dignitate posset, cũ ice componeret,eum hortabatur. Quo facto terrestres naualesq; copiæ omnes ue sunt reuocatæ; capta loca sunt restituta;Pontifex enim cuius res tunc in regno litano lõgè superiores erãt,integra fide pacta seruabat:Aquilæ verò Montorij co ilij,se alia ratione tutos esse posse diffisi patrem liberarunt; qui statim Cæsarianæ nis ope,filios cum aduersa factione expulit:Lanoius deinde Romam peruenit;cu uentu põtifex sibi iam de induciarum fide omnia tuta promittens, pernicioso cõ mnes milites,quos in stipendijs suis circa Romam habebat, centum modò leuis uræ equitibus,& duobus nigræ legionis peditum millibus sibi retẽtis,dimisit: idaiore spe fecit; quia Borboniũ ob difficultates quibus in belli progressu conflicur, & quia semper se eius cupidum apud ipsum ostenderat,pacem exoptare sibi sferat. At res circa Bononiam lõgè secus se habebant:nam quum pontifex statim iducias, Cæsarem Feramuscam ad Borbonium, vt is eas confirmaret,& pecunia ta exercitum extra pontificij imperij fines duceret, misisset; multæ difficultates bonio,& multo magis in militibus apparuerunt:siue enim vastas sibi emolumen- proposuissent, siue quòd à pontifice promissa pecunia bimestre stipendum non ret,se ad bellum sequendum pertinaces ostenderunt; ideo multi crediderunt, ilaureorũ numûm centũ millia fuissent,facilè inducias admissuros fuisse. Quicquid 1 in caussa fuerit,certum est, illos post Feramuscæ aduentum,Bononiensem agrũ dari,& omnia hostiliter agere non desijsse: & nihilominus Borbonius qui itinera lanari curabat,atq; Feramusca,pontificio vicario,exercitum,etsi omnes difficulta ostarent inducijs assensurum spem faciebant:& Borbonius ad id cogi,vt progredipe militem sustentaret,donec eum in suam traheret sententiam;se verò cupere aihil,nisi vt pontificem sibi amicum conseruaret, affirmabat; & nihilominus eodẽ ore à Ferrariensium duce commeatus,fabri,currus,tormentarius puluis,& alia hu di in castra mittebantur:qui postea neque pecuniam quã eis dederat,neque hæc a omnia,sexcentas auri libras excessisse gloriatus est: ab altera verò parte Vrbini ,ne is exercitus inducias amplexus,in Rhodigiã Polinesum sese immitteret, time gens,Venetorum copias trans Padũ Casalemaius contraxit. Res octo dierum spa hunc modum dubiæ fuerunt:Tandẽ verò Borbonius,siue quòd ea semper ipsius fuisset,siue quòd exercitui imperare non posset,ad pontificium vicarium, se quũ s ad id qđ vellet flectere non posset vlterius progredi cogi scripsit:ac sequẽti die, it vltimus Martij,ad Rheni põtem processit,tanto militum ardore,vt quum quidã oio vt Borbonium ad inducias amplectendas flecteret missus in castra venisset,ni a saluti suæ consuluisset,ab Hispanis fuisset interfectus;sed magis in Vastium exar t; quem quum ab exercitu siue aduersa valetudine,siue vt ipse ad pontificium vim scripsit,ne vt ceteri,contra Cæsaris voluntatẽ iret,siue quauis alia de caussa mo- 1 regnum neapolitanum iturus discessisset,exercitus vt perduellẽ proscripsit. Borj ad Rheni pontem aduentu Salutius & põtificis vicarius, hostes Flaminiam versus endere iam exploratum habentes,Italorum peditum parte ad Bononię præsidium tis,non sine difficultate Heluetios eduxerunt; quibus vt stipendia persoluerentur ius Ioanni Viturio decem aureorũ numûm millia mutuo dare fuit coactus:quo faadem nocte cum reliquis copijs Forumliuij versus contenderunt:quò idoneo prę Imolæ relicto,tertia Aprilis die peruenerunt; præter quã vrbem Borbonius quins mẽsis copias duxit,vt infra publicam viam metaretur. Sed vbi Borbonium indu ninimè amplexum Romam est nuntiatum, Lanoius se id molestissimè ferre osten-,& quemadmodum primò nuntiatum fuerat,maiori pecuniæ summa opus esse ra-

tus, vnum ex suis qui præter eam aureorum numûm viginti millia, quę ipse ex re
politani vectigalibus esset additurus pollicеretur, misit; cum autem illum in p
fuisse audisset, tertia Aprilis die Roma, vt cum Borbonium conueniret est profe
pontifici se illum si alia ratione non posset, equitatu & maxima Hispanici pedita
te ab illo abducta, ad inducias coacturum promisit. Sexta die quum Florentiam
nisset, illic vt ea de re cum hominibus à Borbonio in eum locum velut magis op
num missis ageret, constitit: iam enim exercitum nisi lõgè maiori pecunia numera
non posse certum erat, eaq; à Florentinis quibus pontifex omnem eius explican
ram commiserat, numeranda erat. Hæc varietas pontificis angustias & pericula v
ter augebat; quin potius iam multos dies antè auxerat: quoniam in Borbonij co
rum, & quid proregis aduentus esset pariturus incertitudine, sociorum auxilijs i
bat; quorum actiones etsi à pontificio vicario accenderentur incitarenturque, fri
bant: quamobrem pontifex, omnibus verbis & indicijs summum pacis studium,
topere id à prorege perfectum iri speraret ostendebat: vicarius autem contrà, p
cis spem leuem esse multis indicijs animaduertens, sociorumq; auxilijs deferue
bus, Florentinæ & Romanæ res in manifestissimum discrimen adduci perspiciens
tio & Venetis, inducias nihil boni parituras esse, persuadere nitebatur; eosq;, vt
alia, saltem proprij commodi caussa, pontificis & Hetruriæ res non desererent h
tur: neque vt maiorem apud eos fidem inueniret dissimulabat pontificem vehem
inducias exoptare & quærere, eisq;, quòd Cæsarianorum fraudes non videret, i
denter fidere: quòd si etiam eum iuuantes nihil aliud consequerentur, nisi vt pacis
ei faciliores redderent, id ipsis vtilissimum fore ostendebat. Pontificem namq; a
adiutum, pro se & Florentinis huiusmodi legibus quæ socijs parum obessent con
turum: desertum verò ingentem pecuniæ vim, & magnam aliquã menstruam pe
Cæsari pendere coactum iri; quibus deinde in posterum bellum contra ipsos ger
quamobrem debere ipsos nisi sibimet obesse vellent, vbi Borbonius contra Hetr
castra moueret, & ipsi totis viribus ad eam propugnandam contendere: Salutius
re valde anceps erat; sed multo magis Veneti: pontificis enim animi consternati
omnibus perspecta, illũ etiam post noua ab ipsis auxilia accepta, quandocunq; p
consequi posset, eam nulla sociorum habita ratione amplexurum certò existima
idcirco valde nouũ eis videbatur, se ad eum vt facilius cũ communi hoste pacisc
iuuandum cogi. Si eum desererent, maius quidem inde in communes res detri
profecturum cogitabãt; sed copias suas inter Apenninum & hostes in regione ia
uersa, si dum in Hetruria essent pontifex pacem firmaret, aut denuo pacisceretur,
nifestum discrimen conijci censebant: ea quoque suspicio in Senatu locum habeb
pontifex, vt copiæ ipsorum in Hetruriam transirent, idcirco efficere niteretur, vt
larum amittendarum periculo ad inducias amplectendas impelleret. Quas dubi
nes pontificis vicarius, ex Salutij animo, quamuis multi ex ijs qui illi à consilijs
exercitus periculo moti secus suaderent, facilè remouerat: quare eadem alacrita
prius Foroliuium venerat, si opus foret, in Hetruriam transire minimè recusabat. S
neti, vt pontificem & Florentinos aliqua spe fouerent; nihilominus ad consilium
pore capiendum parati essent; Vrbinati vt quarto die Aprilis Casalemaiore castr
ueret; & equitatum transpadana via mitteret; peditatum verò fluuio vehi curaret;
darũt: qui ob Cæsarianorum in Flaminiam profectionem metum aliquem præ se
duo ex Venetorum copijs peditum millia ad regni sui præsidium misit: etsi multi
sertim pontifex illum Borbonio, se nullum ipsi in Hetruriam proficiscenti imped
tum allaturum clam promisisse suspicati sint. Borbonius interea vndiq; commeatu
ius summa penuria laborabat conquirens, copiarum partem Cotiniolam misit:
oppidum etsi mœnibus munitum esset, vbi tormentis non multum pulsasset, dedi
cepit: oppidani enim, quemadmodum & pleraq; alia oppida in Aemilia Flamini
cerant, amicorum militum rapinas metuentes, eos reiecerant. Cotiniola capta, qu
maiora tormenta Lugium misit: & vt commeatum compararet, atq; ob aquarum i
dimentum, tres aut quatuor dies ad Lamonem fluuium hæsit: deinde XIII Aprili
Montone traiecto ad Villafrancam quinq; milliaribus procul à Foroliuij est me

Salutius quingentos pedites qui ferè omnes Hispani erant, Montem Poggiolū commeatus caussa, extra ordines quemadmodum ob penuriam totus ferè exerciebat, palantes oppressit. Die XIIII supra viam Moldulam versus, quod iter leatam & Balnei vallem in Hetruriam ducit castra locauit: ad quod iter Senenmeatus & fabrorum copiam polliciti, vehementer eum hortabantur: cum vemani omnia loca per quæ iter faciebant incenderent, Meldulam oppidum inuaquod etsi deditionem fecerit, incendium non effugit: quo die nuntiatum ei fuit, em cum Mottæ, quem ipse ad hoc miserat consensu, pridie eius diei Florentiæ esse, vt Borbonius in ceteris à compositione Romana non discedens, sed ea ponfirmata, intra quinque proximos dies cum exercitu retrocedere inciperet; & in castris in quæ retrocessisset, illico ipsi sexaginta millia aureorum repræsentarenbus prorex viginti millia adderet; & alia sexaginta millia ei per totum Maiū prosoluerentur, ex quibus prorex literis propria manu conscriptis, Cæsarē ad quinta millia restituenda obstrinxit: hæc autem postrema pecunia non antè soluereàm Philippus Strotius esset dimissus, & Iacobo Saluiato trecentorum auri ponlcta condonata; quemadmodū prorex pontifici, non quidē in fœderis capitibus, bis tantùm promiserat. Hic nuntius Borbonium minimè ab itinere retardauit, proregē vt ad se veniret, atq; omnia quæ necessaria esse constitueret, Florentia tum sciret. Prorex Lanoius enim cùm multis alijs de caussis, tum quia (vt fide à autoribus accepi) de exercitu contra Venetos conuertendo consilia agitabat, cupiebat; & quamuis Romæ se equitatum & maximam Hispanorum peditum à Borbonio abducturum pomisisset, tamen cum ea Florentinæ agitarentur, id quòd se Cæsariani exercitus delendi caussam esse nolle diceret, recusabat. Borigitur, XVI die ad Sophiæ fanum Galeatæ vallis, quæ sub Florentinorum imest, oppidum est metatus; & cum celeritate atque fraudibus, ne sibi in alpium ranscendendis, in quibus ob commeatus penuriam, quiuis aduersus casus eum bare poterat, impedimentum aliquod inijceretur omni conatu operā daret; lite II die ad Petri balnearij fanum à prorege & pontificio vicario de illorum tu acceptis, vtrique se eum nuntium tam incommodo in loco vt nulla ratione extare posset accepisse; verùm crastina die ad Mariæ Balnearia famum sub alpibus taturum respondit; & in literis præsertim ad pontificium vicarium scriptis se panimique sui & erga ipsum obseruantiæ pontifici declarandæ (quanquam alia illi mens esset) cupidissimum esse dixit. Lanoius constituta die eò & eodem die pontificis vicarius qui Borbonij iter supectum habebat, vt hon prius quàm auxilia in Hetruriam venirent, Ioanne Vitturio Veneto apud m legato, & ceteris, qui ne copiæ in discrimen conijcerentur metuentes, iam exercitus in Hetruriam duceretur, qui ducenta aureorum numûm milonderent, aut munita loca sibi pignori dari postulabant, egregiè confutatis, rationibus Salutio vt progrederetur persuasit; eumque cum copijs omnibus ellam perduxit; quo ex loco se Salutij voluntatem tam paratam habere, vt cum suis copijs in Hetruriam ducendo non amplius dubitaret; seq; etiam Veidem facturos pro certo habere, ad pontificem scripsit: Cæterum quo magis horū ruriam transitu Florentiæ rebus esset consultum, eo magis Romanas in discriduci: propterea quòd Borbonius nulla alia spe sibi relicta, se in eam partem rtere cogeretur: qui si propius Romam accessisset, vt auxilia quæ mitterentur celeritatem æquarent difficile fore; cum ipse binis castris Apenninum esset aturus: in quem euentum quum Florentini se prius cum Venetis & Vrbinae parassent, se si ipsorum copiæ in Hetruriam transirent, fœderi adhæsuros: tum peditum numerum stipendia daturos; & cum Cæsare, etiam si pontifex, non composituros, primò spem fecerant, deinde promiserant: & Vrbinati do Ficarioli traiecto XIII die Finale, deinde Corticellam venerat, per Pallanucellaium ad hæc negotia tractanda missum: sancti Lei, & Maioli arces obnt; ideo minus difficile fuit prompta auxilia habere, idque eo magis vbi gem, non modò Borbonium, qui eum irridens eodem die alpibus superādis ope-

ram dederat, in constituto loco non inuenisse; verũ etiam ne à montanis homini
detrimenta & iniurias ab exercitu acceptas tumultuantibus interficeretur, in gra
culo fuisse est nunciatum: Salutius enim etsi Vrbini dux eo ad Petri castellum a
quium vocato, impedimentum aut moram interponere sit conatus, alpes alacri
scendit; ita vt XXII Aprilis, ad Laurentij fanum in Mugellano castra habuerit; &
dux cum honestè ab eo recedere non posset, nec culpam omnem in se trãsferre
Gallorum alacritate perspecta; cumque Venetos ipsi eius rei potestatem cum
di mandato tamen, vt nisi Florentini statim vbi in Hetruriam venisset, fœdus co
rent, illico exercitum reduceret, fecisse notum esset, ipse quoque transiuit, ac x
sis die Barberini est metatus. Interea Borbonius alpibus eodem die superatis,
phani plebem, quod oppidum se ab ipsius militum oppugnatione fortiter defe
stra locauit; & ad pontificem vt eum ijsdem artibus irretiret, maioremq; eius læ
cultatem haberet, proprium hominem, qui ipsum cum eo pacem inire vehemer
pere confirmaret: sed militum suorũ pertinacia cognita, maioris mali vitandi gr
cõitari diceret; eumq; vt pacis cõsilia nõ intermitteret, neúe maiori pecuniç parc
taretur, misit. Sed superuacaneum erat hac diligẽtia cum pontifice vti, qui nimiã
cupiebat fidem adhibens, & sumptus vitare nimium cupiẽs, statim vbi de pactio
rentiæ cum Borbonij procuratoris consensu contracta certior est factus, omnes
grç legionis pedites inconsultissimè dimiserat; & Valdemõtius, quasi tranquilli
ce iam parta, mari Massiliam petierat. Itaq; cum omnes exercitus in Hetruria ess
fœderatis significatum esset Borbonium vno die à Stephani plebe Chiassam pro
tium iter decem & octo milliarium venisse, qui fuit XXIII, duces qui Barberini
nerunt, quid agendum esset disputabant: cumq; pleriq;, atq; vnà pontificis ac Fl
norum procuratores ea in sentẽtia essent, vt exercitus cõiuncti se vltra Florẽtiam
in munita castra transferrent, & sic Borboni eam vrbem propius accedendi fa
adimerent, vt sequẽti die copijs in ijsdem castris quietis caussa relictis, duces Ar
quæ tredecim milliaribus Florentia distat, vt deinde si, quemadmodum Federic
zolensis huius cousilij autor affirmabat, eum locum castris idoneum ac tutum i
rent, exercitus eò transferrẽtur, peterent, decretum fuit. Sed cum sequenti die
re, & iam prope Florentiam essent, repentinus quidam casus, quiq; nisi prouisu
set, res periculosissimas parere posset, huic & ceteris rebus quæ gestæ fuissẽt, ma
attulit impedimentum: nam quum Florentiæ omnium animi maximè essent cõci
vniuerso fermè populo præsens reip. status displiceret; & iuuenes publica sibi a
stratibus quo se, vt aiebant à militibus tuerentur, concedi peterent, antequam id
neretur, die XXVI, tumultu in publico foro casu ferè exorto, maxima pars populi,
omnes iuuenes armati prætorium versus concurrere cœperunt: cui rei haud p
occasionem dedit Siluij Cortonensis Cardinalis siue imprudentia siue metu
quum Vrbe vt Vrbinati honoris gratia obuiam procederet, egredi statuisset,
antequam id faceret tumultum iam cœptum esse cognouisset, sententiam n
tauit; sicque illum fuga sibi consuluisse rumore diuulgato, longè promptio
concursum faciendum fuerunt. prætorio à iuuenibus occupato, & foro arma
ferto, summum magistratum ad Hippolytum & Alexandrum pontificis n
perduelles declarandos popularis potentiæ reducendæ consilio coëgerunt
Vrbinas & Salutius interea cum multis ducibus, & Cortonensi Cardinale
Hippolyto Medice Florentiam ingressi, ac mille & quingentis peditibus, qu
tos dies alicuius suspicionis caussa in ciuitate retenti fuerant, arma capere iu
mul acie instructa forum versus contenderunt; quo à multitudine deserto
potiti sunt: quamuis ab ijs qui in prætorio erant lapidum, & sclopetorum grandi
ruti nemo in foro consistere auderet, sed circumiectas vias occupabant. Cum
Vrbinas copijs quæ in ciuitate erant prætorium minimè expugnari posse cẽseret,
ante noctẽ expugnaretur ne populus animũ resumens iterũ arma caperet pericul
ratus, quæ res & si leuissima videretur, vt ciuitas eo die tam aperto periculo liber
potissima caussa fuit, triũ Cardinaliũ qui coram aderant Ciboi, Cortonẽsis & Ro
ac simnl Salutij marchionis, & Venetorum legatorum, qui omnes in Garbia vi

ta conuenerunt, consensu Veneti peditatus qui in Florentina planitie prope astra habebat partem aduocare statuit: quare quum periculosa pugna parare- ne enim prætorium sine omnium ferè nobilium qui in eo erant cæde expugnari) & periculum erat ne vbi arma & cædes misceri cœpissent, victor miles totam n diriperet;ita vt Florentinis is dies valde acerbus & infaustus esset futurus;nisi us Guicciardinus pontificis vicarius,præsentissimo consilio hunc difficillimum dissoluisset. nam quum Federicum Bozolensem ad ipsos venientem vidisset, id at suspicatus, alijs relictis statim vt ipse primus eum alloqueretur ei obuiā pro- ēdericus initio tumultus se eum rumorem autoritate & gratia qua apud multos pollebat sedare posse sperans in prætorium iuerat, sed quum nihil proficeret, onnullis contumeliosa verba retulisset, non parum post multarum horarum spa discedendi facultate impetrāda laborarat: idcirco ira accensus,prætorio egres- uàm facile id ob exiguas vires & paruam disciplinam expugnari posset sciens,vt id statim oppugnandū incitaret veniebat: sed vicarius breuissimis verbis quàm erturbatio pontifici molesta, & cōmunibus sociorum rebus perniciosa esset fu- quanto melius esset potius animorum motibus sedandis quàm accendendis o- lare,ideoq; perniciosum fore Vrbinatiū duci & ceteris tantā prætorij expugnan tatem indicare demōstrans,facilè eum ita in sententiam suam traxit, vt ipse cum Vicarius voluit loquens, rem sic proposuerit, ac eiusmodi tumultus sine armis cendi spem fecerit;vt illi hanc rationem velut optimam sequuti, vtrumq; roga- imul in prætorium profecti,hisce motibus sedandis operam darent,omnibusq; quæ eo die ad reip. statum turbandum agitassent, impunitatem pollicerentur: r fide ab ijs qui in prætorio erant accepta, non sine magno labore eis vt præto- quòd minimè tueri poterant desererent, persuaserunt: sic tumultu pacato res in m statum redierunt; & nihilominus, vt in benefactis ingratos & calumniatores quàm gratos & laudatores inuenias, etsi tunc vicarius recenti re summis laudi- omnibus celebraretur, pòst tamen & Cortonensis cardinalis ipsum quòd ciuiū, ertim Ludouici fratris sui, qui tunc Vexillifer erat salutem magis quàm Medi- niliæ potentiam amaret, artificiosis consilijs vt eo die Mediceæ familiæ impe- mis & ciuium sanguine in perpetuum non fuerit constabilitum in caussa fuisse tus: & multitudo,eum, quod cum in prætorium venit pericula maiora quàm re ent fingens, ipsos vt Mediceis prodesset,vbi necesse non erat ad cedendum im- calumniabatur. Florentiæ tumultus quamuis eodem die sine cæde fuerit seda- nen grauissimorum malorum origo fuit: & fortasse dici potest,nisi is casus inci- am calamitatem quæ pòst citissimè est consequuta,minimè futuram: quoniam lux & Salutius huius tumultus occasione Florentiæ hærentes, Ancisæ castra, tutum fuerat, minimè speculatum iuerunt: & sequenti die Ludouicus Pisanus, us Fuscarus, Veneti apud Florentinos oratores, ciuitatis inconstantia cognita, ercitus vltra Florentiam castra moueret, nisi prius agitatum fœdus perficere- e sunt attestati:quo in fœdere, vt Florentinorum angustijs abuterentur tempus ati, in decem peditum millia stipendia petebant. Sed tandem vigesima octaua œdus contractum est, vt quod pontifex, qui iam socijs iterum adhærere crede- e ea pensione pronuntiasset,sequerentur. His accessit,quòd cum stipendia Hel- ersoluendi tempus iam venisset, nec Ludouicus Pisanus, vt Veneti negligenter iebant, pecuniam ad satisfaciendum haberet; aliquot dies antequam eam ex- : sunt elapsi : ita vt salutare castrorum Ancisam transferendorum consilium fue- ermissum. Quo in rerum statu pontifex, fraude qua Borbonius cum prorege v- , eiusdemque in Hetruriam transitu cognito, necessariò ad belli cogitationem sus, vigesima quinta die iterum fœdus cum Galliæ rege & Venetis contraxerat; ad se magna pecuniæ vi iuuandum, se verò & Florentinos ad nihil aliud nisi ad facultates ferre possent, quòd & se, & illos nimijs sumptibus fatigatos esse di- bstrinxerat. Quæ leges quamuis graues, à sociorum oratoribus vt pontificem à pactione cum prorege contracta disiungerent acceptæ, à principibus non ntur. Veneti Dominicum Venerium suum oratorem, quòd sine Senatus man-

dato fœdus propter pontificis, quem quauis occasione ad suam inconstantia
cis desiderium rediturum existimabant, fluctuationem, sine vllo fructu graues
adferret contraxisset, accusabant: & Galliæ rex pecunia exhaustus, & magis
rem belli diuturnitate fatigandum, quàm ad victoriam aspirans, satis nunc e
lum paruo sumptu foueretur censebat: imò quamuis cum primò inducias à
contractas audiuit id molestissimè tulerit, tamen quum pòst melius rerum statu
disset, vt pontifex Venetos sine quibus ipse nullam pactionem contrahere vol
inducias amplectendas flecteret cupiebat. Interea verò pontifex cui bellu
truria geri molestum erat; sed tamen minus molestum quàm si id in Latium fui
latum, pedestres copias conscribebat, & pecunias comparabat; sed lentè: hab
tem in animo Rentium Ceritem cum copijs contra Senenses mittere, & eos m
que oppugnare, vt Borbonius in Hetruriæ rebus occupatus, Romam petere no
quamuis huius rei metus quotidie in ipso minueretur: nam ob exercitus sine c
tu & pecunijs Romam ducendi difficultatem, in qua Borbonius luctabatur, &
sium imperij vbi saltem milites alerentur opportunitatem quam habebat, illum
lum contra Florentinos gerendum hæsurum sperabat. At Borbonius siue aliud
ipsius consilium, vt multi dixerunt, Finale occultissimè Ferrariensium ducis &
nymi Moroni autoritate constitutum fuisset, siue quum ad Florentinorum d
nem omnium sociorum vires conuenissent, eius expeditionis ad finem perd
spe amissa, cumque exercitum ad eam vsque diem inter tot difficultates vanis
sis & vana spe perductum, sine pecunia diutius retinere non posset, aut funditus
aut fortunam periclitari compulsus repentè & summa celeritate, Romam con
statuit; vbi & victoriæ præmia tum Cæsari tum militibus ingentia essent futura;
consequenda spes minime parua: quandoquidē pontifex pernitioso consilio pr
uetios, deinde nigræ legionis cohortes dimisisset: & vbi pacis spe frustratus est, t
tè se iterum munire cœpisset, vt idoneum præsidium in tempore colligere no
censeretur. Borbonius igitur vigesima sexta Aprilis cum exercitu expedito sine t
tis & impedimentis ex Aretino agro castra mouit, & incredibili celeritate, nec
quæ tunc ingentes fuerunt, nec commeatus penuria retardatus incedens, cum
fex vix dum de ipsius aduentu certior factus esset, nullo neq; Viterbij, quò ponti
satis tempestiuè milites miserat, neque alibi qui resisteret inuento ad vrbem
quare pontifex quod antea ei à prudentissimis viris in extremis angustijs, & qu
prodesse non possent fore prænunciatum fuerat, ad ea remedia quæ si opportu
pore comparasset, maximi ad ipsius salutem momenti fuissent decurrens, tres p
pontificum collegium cooptauit: quæ tamen pecunia rebus ita in angustum r
minimè ipsi numerari potuit: neque etsi numerata fuisset, ob periculi præsentiam
amplius fructum parere potuisset, Romanos conuocauit; eosq; vt in tanto peric
ma Vrbis propugnandæ caussa alacriter caperent, & ditiores pecunias ad pedita
scribendum cōmodarent est cohortatus, ad quod eos minimè paratos inuenit: in
minicum Maximum omnium Romanorum opulentissimum vnicam auri libram
tuo obtulisse memoriæ proditum est; cuius auaritiæ pœnas pòst luit: nam eius fili
tibus prædæ fuerunt; ipseq; cum filijs capti maximam multam persoluerunt. Flo
verò Borbonij discessus nuntio quod à Vitellio qui Aretij erat scriptū, diem vnum
quàm æquum erat est allatū, accepto, duces decreuerunt vt Guido Rangonius c
& Calatiæ comitis equitatu, & quinque Florentinorum ac pontificiorū peditum
bus, illicò expeditus Romā contenderet, eumq; reliquæ copiæ sequerentur: nam
bonius tormenta secum veheret, hæc auxilia citius ipso Romā ventura sperabant
peditus incederet, tam citò post illum, vt quū tormenta non haberet, & mediocre
Romæ vbi pontifex sex millia peditum se habere scripserat, essent, tandiu sustine
donec primum hoc subsidium adesset; quo accepto nullum Vrbis amittendæ p
lum foret. At Borbonij celeritas, & tenues Romę facti apparatus, omnia cōsilia an
terunt: quoniā Rentius Ceres, cui pontifex præcipuā Vrbis propugnandę curam
serat, quum ob temporis breuitatē paucos vtiles pedites, sed multā imbellem & i
tam turbā ex cardinalium antistitumq; stabulis, artificū officinis, ac cauponū diue
coll

n conſcripſiſſet, & ſuburbium omnium iudicio leuiter, ſuó autem ipſius ſatis
ſet; his viribus tantopere fidebat, vt Tiberis pontes, vt ſi fortè Suburbium &
erina regio defendi non poſſet, Vrbs conſeruaretur, ſcindi noluerit; imò ſub-
ıperuacaneum eſſe ratus, Guidonis aduentu cognito quarta die Maij, vt Ve-
epiſcopus pontificis nomine, quod quum Romæ præſidio atque operibus ſa-
ta eſſet, ſexcentos octingentosúe tantùm ſcloppettarios mitteret, ipſe verò
quis ſe cum ſociorum exercitu coniungeret, vbi magis quàm Romæ incluſus
us eſſet, ad eum ſcriberet effecit: quæ literæ, etſi nihil obfuerint (neque enim
ius eò vſq; progreſſus erat, vt in tempore opem ferre poſſet) tamen quàm ma-
:æſentia pericula metiretur declararunt. Sed non minus mirum fuit (ſiquidem
s fato aut neſcire aut non poſſe reſiſtere mirandum eſt) quòd pontifex qui Ren-
ritem prę ceteris ducibus omnibus contemnere ſolebat, tunc ſe prorſus in eum
rit eiusque arbitrio cõmiſerit, & multo magis quòd qui in minoribus periculis
olebat quique ſæpius cum Lanoius exercitum Fruſolonem duxit, de Roma de-
cogitarat, tunc in tanto periculo natura ſua depoſita, conſtanter Romæ hæſe-
uidem tanta cum defenſionis ſpe, vt ferè tanquam hoſtium procurator factus,
dò homines diſcedere, verùm etiam ſupellectilem & merces aliaque extra Vr-
ri prohiberet; quas res multi mercatores & alij per fluuium aliò mittere ſtude-
orbonius igitur cum exercitu quinto die Maij in Pratis prope Vrbē eſt metatus;
iri inſolentia præconem, qui iter per ipſam Vrbem, vt cum exercitu in regnum
tanum iret, ſibi concedi poſtularet miſit; & ſequenti die in ipſa aurora, eo ani-
ut victoria potiretur, aut mortem oppeteret (vix enim alia ſpes rebus ipſius re-
at) exercitu ſuburbio qua mons quaq; S. ſpiritus templum eſt, admoto, atrox pu-
:œpta. fuit autem ei in hoc propitia fortuna, quæ vt exercitum tutius admouere
ebulæ beneficio ante lucem excitatæ, tandiu eos texit, donec ad eum locum in
gna eſt cœpta perueniſſent: cuius pugnæ initio Borbonius extrema deſperatio-
modò, quia niſi victoria potiretur, nullum ipſi reliquum perfugium erat; verùm
uòd Germani ipſi frigere in ipſo congreſſu viderentur, ſeſe in primam aciem
primus pugnam inchoat: ſed illicò ſcloppi glande percuſſus, mortuus concidit:
ıteritu militum ardor non modò non deferbuit, ſed multo eſt accenſus magis:
n duas horas magna vi pugnaſſent, tandem Suburbium ſunt ingreſſi: quibus non
nunitionum debilitas, ſed & militum in propugnando ignauia profuit: qua ex
aliàs ſæpe eis qui ex veterum exemplis nondum præſentia metiri didicerunt,
m virorum in bellis exercitatorum virtus, à nouis exercitibus ex collectitia tur-
tis, & ab vulgi multitudine differant, oſtenſum fuit: nam Romanæ iuuentutis
ı ſuis tribunis, quos Caporiones vocant, & populi vexillis, pro patria ſtabat:
s multi ex Gibellina & Columniorum factione, Cæſarianorum victoriam cu-
, aut ſaltē non formidarent; quòd ſe factionis beneficio intactos fore ſperarent,
defenſionis aciem hebetauit: quia tamē difficile eſt ciuitates ſinè tormētis expu
irciter mille pedites ex hoſtibus ceciderunt: vbi aūt aditus eis eſt patefactus, o-
in effuſiſſimā fugam coniectis, multisq; ad arcem cōcurrentibus, ſuburbia pror
erta victori prædæ ſunt relicta; & pontifex qui in Vaticani æde rei exitum expecta
hoſtes irrupiſſe audiuit, ſtatim cum multis cardinalibus ſe in arcem coutulit: vbi
rum ibi manendū ſibi eſſet, an per Vrbem cum expeditis equitibus corporis ſui
ibus, in tutum aliquem locum confugiendum quærit, vt calamitatum quæ in pon
cadere poſſunt, quamq; difficile ſit illorum autoritatē maieſtatemq; extinguere,
volentibus, exemplū eſſet, à Berardo Patauino, qui ex Cæſariano exercitu trans
, de Borbonij interitu, & totum exercitū Imperatoris morte conſternatū, pacem
certior factus, hominibus qui illorū duces alloquerentur emiſſis, infeliciter abe-
onſiliū neglexit; dum ipſe ducesq; ipſius nō minus in defenſionis cōſilijs implica
n exequendo eſſent. Idcirco Hiſpani eodē die quū Tranſtiberinæ regionis tuen-
; modus, neq; conſiliū eſſet inuentum, ſine vllo impedimento, eam ſunt ingreſſi:
nihil iam obſtaret, eodem die horam vnam ante ſolis occaſum, per Xiſti pontē in
Vrbē Romam irruperūt: vbi ijs qui factionis nomini fidebant, & aliquot cardina-

libus, qui quòd Cæsaris partes sequuti esse dicerentur, se ceteris tutiores existi
exceptis, omnis reliqua aula & ciuitas, vt in capta vrbe fieri solet, fuga & cōster
plena erat. Ingressi aūt omnes magno cū tumultu ad prędā discurrere cœperunt
dò amicorū nominis, antistitū autoritatis dignitatisq; nulla ratione habita, sed
plis quidē, sacrisúe collegijs, & virginū sacrarū septis aut mortuorū reliquijs qua
vniuersi terrarū orbis cōcursu celebratis, & ceteris sacris reb. parcentes. Itaq; e
quæ diuino quodā fato, ad summū amplitudinis fastigium, sed & crebris dire
est destinata (erat enim is annus D CCCC LXXX postquā à Gothis direpta fuerat) c
tes non modò explicari, sed ne cogitatione quidem comprehendi possent: præ
magnitudinem quum in ea ciuitate tot diuitię, tot aulicorum ac mercatorum res
sæ & singulares essent accumulatæ enarrare quis posset? eam verò in immensu
gerauit ingens captiuorum, qui pòst maxima se pecunia redemerunt, & dignita
merus: Illud verò calamitatē & infamiam mirū in modū cumulauit, quòd mult
tes à militibus ac præsertim Germanis, qui Romanæ curiæ nominis odio, cru
insolentes erant capti, vilibus iumentis, gradus ac dignitatis suæ insignibus or
totam vrbem per maximam contumeliam circumducebantur: multi crudelissim
ciati; aut in ipsis cruciatibus, aut non multum pòst, mulcta persoluta, vitam relic
Cùm in pugna tum in ipso direptionis furore, circiter quatuor hominum millia
rati sunt: Omnium cardinalium domus direptæ: ijs exceptis, qui vt mercatores &
in eas cum rebus suis confugerant, vt se suaque seruarent, ingenti pecunia cum
bus transegerunt: & nonnullæ ex ijs quæ cum Hispanis transegerant, post à Ge
aut fuerunt direptæ, aut cum illis quoque transigere coactæ. Mantuæ regina, d
suam quingentis auri libris à direptione redemit; quam pecuniam mercatore
qui eò confugerant dederunt; & ex ea Ferdinandum eius filium centum auri
accepisse fama fuit. Senensis cardinalis hæreditario quodam à maioribus suis a
iure, Cæsariano nomini addictus, vbi pro se & domo sua cum Hispanis de mul
segisset, à Germanis captus fuit, domus direpta, ipseque in suburbium nudo cap
ctus, multisque pugnis contusus, quinq; aureorum numûm millibus se ex illoru
nibus liberauit. Similem ferè calamitatem passi sunt Mineruius & Ponzetta ca
les, qui à Germanis capti, & prius per totam vrbem contumeliosè circumduc
tam soluerunt. Hispani & Germani antistites & cardinales, qui se nationis iur
existimabant, capti fuerunt: nec minus acerbè quàm ceteri multati. Audiebant
sim Romanarum matronarum, & sacrarum virginum quæ gregatim à militibus,
dinem suam explerent, trahebantur, clamores & eiulatus miserandi; ita vt verè d
set, Dei optimi maximi iudicia mortalibus esse obscura, qui Romanarum mulier
signem castitatem, vi in tantam turpitudinem miseriamque cadere pateretur.
ingentes eorum qui velut ad multam statuendam cogerentur; vel vt vbi res s
cultassent, aperirent excruciabantur, gemitus resonabant. Omnes res sacræ, Di
reliquiæ, cuiusmodi sunt ossa, & id genus alia, quibus omnia templa erant refer
namentis detractis, per contemptionem abijciebantur; & quæ ex militum præd
fuerunt (quæ quidem erant vilissima) Columniorum deinde homines agrestes
bem irruentes acceperunt; sed tamen cardinalis Columna, qui altero die veni
plures mulieres, quæ in domum ipsius confugerant, seruauit: fama fuit prædam
cunia numerata, ex auro, argento, & gemmis, decies mille auri pondo pretium
rasse: multatitiam verò longè maiorem fuisse. Eodem die quo Cæsariani Vrbe
cuparunt, Guido Rangonius cum expedito equitatu & octingentis scloppettari
Salariæ pontem, vt eadem nocte Vrbem ingrederetur venit: sed rei successu a
Otricolum se recepit, vbi reliquæ ipsius copiæ se illi adiunxerunt: nam etsi litera
opem suam contemnerent, Roma accepisset; ipse qui Vrbis à se seruatæ famam
gere nolebat, iter suum erat persequutus: nec defuerunt qui, vt propriarum actior
nigni & suaues æstimatores, alienarum verò seueri censores solent, Guidonē, quò
clarissimam occasionem non agnouisset reprehenderent: quoniam Cæsariani o
tam opulentæ prædæ, ædibus euacuandis, rebus occultatis inueniendis, hominib
piendis, & captis in tutum locum ducendis intenti, per totam vrbē sine ordine dis

c signa sua, nec ducum imperia agnoscerent: adeò vt multi crediderint, si co-
e cum Guidone erant celeriter in vrbem ductæ fuissent, & ad arcem nec obsess-
c foris ab vllo custoditam venissent, non modò pontificem liberaturas, verùm e-
quod magis præclarum facinus, quum hostes sic circa prædam essent occupati,
uouis casu magnus aliquis illorum numerus colligi potuerit, edituras fuisse: cer-
m erat etiam post aliquot dies, ducum iussu, aut quouis casu signo dato, vix nu-
aliquem opportunum colligi potuisse: verùm enim homines sæpe sibi persua-
hoc aut illud factum fuisset, aliquid fore: cuius rei si periculum fieri posset, ple-
uiusmodi iudicia falsa inuenirentur. In arce igitur obsessis sola in sociorum au-
es reliqua erat: quæ ob Venetorum in stipendijs Heluetijs persoluendis tardita-
on ante tertium diem Maij Florentia profecta, ita incedebant, vt Salutius vnius
nere Venetum exercitum præcederet: sed re sic inter Vrbinatem & ipsum consti-
Veneti eodē itinere sequerentur; & nihilominus septimo die, dux cōtra id quod
utum erat, ex Cortonæ castris, Perusiam versus, vt Todium, deinde Ortos perue-
& illic Tiberi traiecto, se ceteris coniungeret contendit: illi autem constituto iti-
cedentes, Plebis castellum, quòd Heluetios intromittere noluerat, cum circiter
entorum castellanorum cæde, expugnarunt diripueruntq;: quæ res in caussa fuit
es prædæ intenti, non ante decimum diem ad Granarioli pontem, vbi de vrbis
expugnatione nuntium acceperunt, & vndecima Oruietū peruenerint: vnde Fe-
Bozolensis consilio, Salutius, ipse Bozolus, & Vgo Pepulus cum magno equitatu
versus contenderunt; eo consilio vt Federicus & Vgo ad arcem vsq; accederent;
vt ipsis si opus foret succurreret à tergo relicto, sperantes, se Cæsarianos impa-
ffensuros, ac repentino aduentu, quum præsertim milites ob prædæ magnitudi-
ceteris curis depositis, nihil aliud cogitare notum esset, pontificem & cardinales
educendi occasionem habituros. Sed hoc consilium irritum fuit; quoniam Fede
uus, quum iam non procul ab Vrbe essent ita cecidit, vt ipsum presserit: quo casu
lterius progredi non potuit: Vgo autem quum post solis ortum, prope arcem quo
veniendum esse constitutum fuerat venisset, occasionem detectam, vt aiebat cer-
seu, vt Federicus aiebat, plus quàm opus fuisset timens, retrocessit. Interea verò Vr
ux Vrbis casu audito, etsi se omnibus viribus pōtifici opem ferre velle diceret, ta-
Perusini imperij ex Gentilis Balionis quem pontificis autoritas fouebat pote-
ipiendi, & Ioannispauli filijs restituendi occasionem nactum ratus, Veneto exer
rusiæ admoto Gentilē minis discedere coëgit; & magistratibus ex Malatestæ &
, quorū alter in Angelica arce detinebatur, alter in Gallia cisalpina cum Veneto-
pijs erat, autoritate pendentibus constitutis, cum in hac expeditione tres dies in
sset, XVI die Oruietū peruenit: iter enim ab ipso ex Cortonæ castris vt per Tran-
nam regionē Romam peteret, susceptum, multum moræ interposuit. Oruieti, om-
ercitus duces, vt de ijs quæ in posterum essent agenda decernerent, simul conue-
in quibus Vrbini dux, magno ardore in orationis exordio ostenso, multas diffi-
s proponebat, & ante omnia si forte res non succederet, qua ratione tutò retro-
possent cogitandum esse monebat: eamq; ob caussam quo magis cautum sibi es-
uietenses in reditu exercitum commeatu non destituturos obsides ab eis voluit:
ibus rebus multum temporis interponens, tandem vt XIX die Nepete essent, &
em die Salutius cum suis copijs, & Guido cum Italico peditatu Bracciani meta-
, vt sequenti die omnes Insulam, quæ nouem ab Vrbe milliaribus distat, se trans-
t, statuit. De quorum aduentu pontifex vicarij sui literis Viterbio scriptis certior
, compositionis inter Cæsarianos & ipsum capita subscribere noluit: id autem nō
e quàm ex literis colligeret, quæ (etsi cautè scriptæ) quid ex præteritis in posterū
e posset ei innuebant, fretus, quàm vt ignominiam si timori aut præcipiti ipsius
o quòd liberatus non fuisset tribui posset, vitaret, fecit. Galli ad opem arci feren-
arati erant, & Veneti vehementibus literis, quum princeps in Senatu vehemen-
de re orationem habuisset, ad idem incitabant: quare cum duci nullus alius ex-
nis locus superesset, sequenti die omnium copiarum delectum haberi voluit: for
uòd se numerum ita imminutum, vt iustam pugnæ detrectandæ occasionem ha-

beret,inuenturum speraret;quæ tamen spes eum fefellit:in exercitu enim quam
ti discessissent, vltra quindecim peditum millia erant, & omnes mirum in mod
gnæ auidi. Delectu habito,quid agendum esset quærebatur:multi autem castra
tismarij crucem,quod qui in arce erant vehementer flagitabant,transferenda e
sebant;quòd is locus munitus esset,& ad tertium ab vrbe lapidē : nec verò Cæs
extra vrbem castra locaturos metuendum esse , eoq; in loco eos & manere, & r
dere sine periculo; atq; ex ijs castris,arci succurrendi occasionem melius agnos
ripi posse differebāt. Sed quum duci ea sententia nō placeret,Guidonis Rang
se cum omni pontificio equitatu & peditatu eadem nocte, modò Vrbinatium d
toto reliquo exercitu , vt sibi opem ferre posset,ad Trescapannas veniret, ad ar
cessurum , vt pontificem inde eripere niteretur denuò pollicebatur , consilium
uit;sed tamen id ea nocte minimè est factū;quoniam dux à pontifice incitatus,a
tismarij castra exploranda iuit: & nihilominus nocte appropinquante,non vltra
pannas est progressus : sed quum in hac re multarum horarum spacium frustra e
sumptum , id consilium in proximam noctem differre fuit necesse. Sed quum
die quidam exploratores siue veri siue submissi fuerint, munitiones in pratis à C
nis factas firmiores esse quàm re vera essent,eosdemque pluribus in locis aditu
Vaticano in Angelicam arcem itur murum aperuisse, vt simulatq; conspicerentu
multis ex partibus ad munitiones concurrere possent (quod æquè falsum erat)
sent; & dux ex his multas difficultates quibus omnibus a Guidone & ferè omnib
quis ducibus est assensum , proponeret,nonnullis alijs ducibus qui contrariam s
tiam rationibus tueri nitebantur ab Vrbinati acerbè reiectis , arci tunc nulla rati
pem ferri posse est pronuntiatum;sicq; pontifex,ne vnica quidem hasta eius,qui
iuuaret tantas copias conscripserat, ingentem pecuniæ vim exposuerat, & cunct
mortales ad arma concitarat , è carcere liberandi caussa fracta , hostibus præda
quebatur:quæsitum tamen fuit,num id quod tunc non fiebat,in posterum maiori
ribus fieri posset:ad quod ipsemet dux qui proposuerat,se proculdubio quotiesc
sexdecim Heluetiorum millia, suarum ciuitatum decreto cōscripta,præter eos q
in castris erant , vt qui ob diuturnam in Italia moram iam inutiles facti essent , &
rea decem Italorum scloppettariorum millia , & tria millia fabrorum cum quadr
curulibus tormentis haberet,arcem obsidione liberaturum respondit: pontificio
vicario , pontificem qui commeatum in aliquot dies habere ferebatur, vt tandiu
hæ vires collectæ essent deditionē differret , hortaretur dixit: cumq; vicarius dice
id ita intelligere,si rerum status interea nō mutaretur:verùm cum eos qui in Vrbe
interea nouis operibus alijsq; munitionum generibus, auxilij ferendi facultatem
liorem reddituros , atq; ex regno neapolitano copias quæ à prorege ex Hispania
portatæ fuerant, Romam venturas verisimile esse:quæ si vt credibile erat,conting
quam spem pontifici præbere posset se scire cupere respondisset,is tunc omnia pr
bus facienda esse dixit:si copiæ quæ Neapoli erant his quæ in Vrbe essent coniung
tur,vltra duodecim Germanorum , & octo aut decem Hispanorum peditum mill
re;idcirco arce amissa, nisi reuera viginti duo seu viginti quatuor Heluetiorum mil
exercitu essent victoriam sperari non posse subiecit: quibus petitionibus ab omn
vt quæ fieri non possent contemptis , exercitus Calendis Iunij peditatu valde imm
tus,quamuis pontifex,quo sibi in compositione tractanda prodesset,vt discessum
ret vehementer petijsset,Monterosum se recepit : & eadem nocte Petrusmaria Ro
& Alexander Vitellius cum ducentis expeditis equitibus Romam ad hostes tran
runt. Pontifex quod semper parum in auxilijs spei collocasset , ac propriæ saluti à
lumnijs & Germanis timeret,Lanoius Senis,æquiores ab eo leges sperās, accersiu
qui se exercitus imperatorem appellatum iri sperans, cupidè eò profectus est:cum
Romam quo publica ducum fide peruenisset,Germanorum & Hispanorum qui Au
gij principem Borbonio defuncto imperatorem appellarant, animos à se alienatos
nens,ibi hærere non est ausus : sed quum Neapolim versus contenderet,Vastium,V
nem,& Alarconem in itinere obuios habuit, quorum consilio Romam redijt: & nih
minus,quum militibus gratus nō esset , nullam neque bellicis in rebus,neq; in com
fiti

cum pontifice tractanda autoritatem habuit. Pontifex verò tandem omni spe tus, sexto Iunij die, iisdem ferè legibus quibus antea pacisci potuerat in hunc mo actus est. Pontifex quatuor mille auri pondo militi dato; ex his mille statim repra): quæ ex pecunia, argento, & auro in arce seruato conflabatur, quingenta intra dies, duo millia & quingenta intra duos menses; quorum nomine tributum pon- mperio vniuerso impositum, exigendum tradebatur. Angelicam, Ostiensem, Ci- ueteris & Ciuitatis castellanæ arces, & Placentiam, Parmam, atq; Mutinam Cæ- otestati quandiu ei libitum fuerit retinendas permittito: Ipse cum omnibus cardi- s quos secum habebat (erant autem tredecim) donec primæ illæ portiones duæ, & quingentorum auri pondo appensæ fuerint in arce captiuus maneto: deinde olim aut Caietam quid de ipsis porrò decreturus esset Cæsar expectaturi, eunto: es exercitui, pro multa, cuius tertia pars ad Hispanos spectabat soluenda, Sipon- , & Pisanum archiepiscopos, Pistoriensem & Veronensem episcopos, Iacobum tum, Simonem Ricasolum, & Laurentium Ridulfij cardinalis fratrem dato: Ren- riti, Alberto Pio, Horatio Ballioni, Casalio equiti, Angliæ regis oratori, & ceteris us qui in arcem confugerant, pontifice & cardinalibus exceptis, tutò ex arce di- ndi facultas esto: pontifex Columnios sacris restituito: & quum extra Vrbē duce- gatū suo nomine in Vrbe, & in curia iudices iuri dicundo præpositos relinquito. constitutis Alarco cum tribus Hispanorum, & tribus Germanorum peditum co- us arcem est ingressus; qui cum arcis & pontificis custodiæ esset præpositus, eum ustas habitationes redactum diligentissimè, eiq; per quàm exigua libertate per- custodiebat: sed non tam facilè ceteræ arces & ciuitates promissæ traditæ fue- quoniam Ciuitatiscastellanæ arx sociorum nomine custodiebatur: Ciuitatis au- teris arcem Andreas Auria, & si mandatum à pontifice accepisset, antequā qua- cim aureorum numûm millia quæ sibi stipendiorum suorum nomine deberi aie- i numerarentur, tradere recusabat. Parmam & Placentiam pontificis nomine iuit us Lenus Romanus architectus; & ducum nomine Ludouicus Lodronij comes, nandato vt Cæsaris voluntati parerent, quamuis clàm contrarium eis iniunxisset: uitates Hispanorum imperium detestantes, eos admittere recusarunt. Mutinen- tem non iam sui iuris erant; quoniam Ferrariensium dux, occasione quam ipsi icis calamitates præbebant minimè neglecta, se agros in quibus messis iam ma- at populaturum minatus, sexto Iunij die eos ciuitatem dedere non sine Ludouici nij nota, coëgit: is enim quamuis dux paucos milites secum haberet, nullo de- nis signo ostenso, discessit: dux verò in hoc Venetorum qui ne quid huiusmodi re noui contra pontificatum moliretur eum sunt hortati, autoritatem neglexit; lominus ipsi conspiratione cum Rauennensibus Guelfis facta, militibus in eam ciem vrbis ab iis qui Cotiniolæ erant tuendæ immissis, eam sibi vendicarunt: & ræfecto clàm interfecto, ea quoq; sunt potiti, se eam omnium sociorum nomine e velle palam præ se ferentes: & paulo pòst Ceruiam & pontificis salinas cepe- cumque pontificium imperium nemo custodiret aut tueretur, nisi quantum ipsi per se suoque commodo faciebant, Sigismundus Malatesta eadem facilitate num cum arce occupauit. Verùm nec Florentiæ pontificis res meliore fortuna nam vbi Romam captam est auditum, Cortonensis cardinalis, à ciuibus qui se eæ familiæ studiosos profitebantur desertus, & ob id territus, quum nisi inusita- dis & violenter pecuniam colligere non posset, neque ipse ob auaritiam suas sal- onec copiarum quæ ad opem pontifici ferendam ibant progressus audiretur expo ellet, nulla necessitate impulsus; quoniam in ciuitate multi milites erant, & popu- prætorium occupatum territus, sese mouere non esset ausus, fortunæ cedere sta- ciuibus conuocatis, liberam eis reipublicæ administrationem, nonnullis priui- immunitatibus, & pontificis nepotibus Florentiæ, vt priuatis ciuibus degendi ate, & rerum hactenus contra statum missarum venia omnibus impetrata reliquit. is rebus decima sexta Maij die sic constitutis, ipse cum pontificis nepotibus se contulit; vbi quum mox ipsum consilij tanto cum metu capti pœniteret, Pisanam rni arces quibus præfecti erant pontificis, vt videbatur, amici, retinere est cona-

tus : & nihilominus hi, nullum auxilium à pontifice captiuo ſperantes, aliqua eti
cunia accepta, intra paucos dies eas arces Florentinis tradiderunt: qui ciuitate
ad popularem ſtatum redacta, Nicolaum Caponium magnæ autoritatis ciuem &
tatis ſtudioſum, principem Vexilliferum in annum vnum, ita vt ad tertium vſq;
confirmari poſſet crearunt: qui ſupra modum ciuium concordiam & adminiſtrat
ad perfectiſſimam reipublicæ formam redigi cupiens, comitijs penes quæ legum
darum & magiſtratuum creandorum abſoluta poteſtas eſt, ſequenti die conuoc
hanc ſententiam verba fecit.

Caponij integra oratio deſideratur.

Grauiſſima fuit Vexilliferi oratio, & certè prudentiſſimum conſilium: cui ſi c
dem habuiſſent, fortaſſe noua libertas diuturnior extitiſſet, ſed quoniam acrior
morſus intermiſſæ libertatis, quàm retentæ, & magnum in Mediceum nomen o
cum multas alias ob cauſſas, tum quòd bella ab illis cępta magna ex parte proprij
ptibus ſuſtinere coacti fuiſſent: certũ enim eſt Florentinos vltra quinq; millia au
do in Vrbinati imperio tum occupando tum etiam tuendo inſumpſiſſe. tantunde
in bello à Leone contra Galliæ regem incœpto; in ijs autem quæ eius obitum ſu
ſequuta, quæ quidem ex eodem bello ortum habuere, auri pondo tria millia inſ
ſunt, quæ partim ad Cæſarianos duces ante Clementis pontificatum, partim ad
gem Lanoium peruenere: hoc deniq; in Cæſarem bello, auri pluſquam ſex milli
do profuderunt. Itaq; eos ciues qui Mediceorum amici fuerant & pontificium n
perſequi cœperunt, Mediceæ familiæ inſignia, etiam quæ in locis publicis ab ipſi
ficatis affixa erant tota vrbe furentes deleuerunt. Leonis & Clementis ſimulacra q
Annuntiatæ fano toto terrarum orbe celleberrimo erant confregerunt: pontificis
veteri æri alieno exoluendo addixerunt: deniq; pleriq; illorũ nihil quod pontifici
concitare, diſſenſionemq; & ſimultates in ciuitate fouere poſſet palam patrare p
miſerunt; ad maiora niſi Vexilliferi autoritas & prudentia obſtitiſſet, progreſſuri: q
men multa mala impedire non poterat. Romã verò cum Vaſtio & Vgone German
Hiſpani pedites qui in regno neapolitano erant, venerunt; ita vt iam octo Hiſpano
duodecim Germanorum, & quatuor Italorum peditum millia ſimul eſſe dicerent
exercitus, ob partam exiſtimationẽ, ceterorum terrorẽ, & tenues ad reſiſtendum a
tus ad quaſcunq; res magnas in Italia gerendas idoneus erat: ſed quũ ei nomine ta
Aurangius princeps præeſſet, re autem vera nemini pareret, & totus prædæ, mul
pecunijs à pontifice promiſſis exigendis intentus eſſet, neq; de Cęſaris rebus quic
cogitaret, Roma diſcedere recuſabat: vbi quum nulla prorſus diſciplina, ſed impet
geretur, Lanoius & Vaſtius propriæ ſaluti metuentes, fuga ſeſe ſubduxerunt: ipſi a
milites peſtilentiæ, quæ iam cœpta, poſt maximas ſtrages dedit, expoſiti manſe
Quas ob cauſſas Cæſariani multarum rerum gerendarum, & præſertim Bononiæ o
pandæ occaſiones amiſerunt: quæ ciuitas, etſi poſt Romam captam, Vgo Pepulus
mille Veneto ære conductis peditibus eò veniſſet, Laurentio Maluetio, tacito Ra
zoti conſenſu & Bentiuolorum factionis ope tumultum concitante, non ſine diffic
te in pontificis fide eſt conſeruata: ac quod fortaſſe non minoris momenti fuit, G
regi potentiſſimi exercitus in Italiam magno Cæſaris periculo, ne poſt tot partas vi
rias regnum neapolitanum amitteret, mittendi ſpacium dederunt: nam quum m
ante Gallię res ad noui belli apparatum ſpectare cœpiſſent, XXIIII Aprilis, fœdus q
per multos menſes agitatum fuerat, inter Galliæ & Angliæ reges ictum erat; ea le
Angliæ regis filia, Galliæ regi, vel Aureliano duci eius ſecundo filio nuberet: vtri au
danda eſſet, in duorũ regum colloquio, quod proximis pentecoſtes diebus inter C
tum & Bononiam futurum erat, decerneretur. Anglus Franciæ regis appellatione
abdicaret: cuius rei gratia Francus ei quingentas auri libras quotannis penderet:
glus ſeſe fœderi Romæ percuſſo adiungeret; ac proximo Iulio menſe, Cæſari tra
alpes bellum inferret: nouem peditum millia in eo bello haberet: & Galliæ rex de
& octo peditum millibus, & iuſto equitum atq; tormentorum numero idem faceret

tc

erò vterq; oratores ad Cæsarē qui fœdus ictum ei nuntiarēt mitteret; & vt regios
dderet,ac pacem æquis legibus amplecteretur peterent: quæ nisi intra mensem
,bellū ei indicerent:quo facto, belli initium facerent.His constitutis Angliæ rex
fœderi se adiunxit; & vterq; duos homines qui hæc nuntiarent,ad Cæsarem per-
iusserunt:quę res maiore alacritate à Franco & Anglo oratoribus est facta,quàm
ontificis iussu fuisset:quoniam Baldassar Castilioneus eius nuntius,Cæsaris ani-
ninimè irritandū esse ratus,bellum ei indicere recusauerat.Sed Vrbis captæ nun-
Gallia accepto,maior ex Borbonij morte lætitia,minorem ex pontificis calamita-
orem mitigauit:cumq; rex vt Italiæ res conciderent,minimè permittendum esse
et, xv Maij cum Venetis sic pepigit, vt decem Heluetiorum millia communibus
js conducerentur, quibus ipse primi mensis stipendium daret: Veneti secundi,
alternis deinceps pergerent:ipse decem Gallorum peditum millia Petro Nauar-
e mitteret; Veneti autem vnà cum Mediolanensium duce decem Italorum millia
iberent:rex denuò quingentas lanceas & decem & octo tormenta mitteret:quo-
utem Angliæ rex, ijs quæ pacti erant posthabitis, ad bellum trans alpes mouen-
rdior erat,quod ne Franco quidem placebat (vterq; enim bellum procul à regni
bus fouere cupiebat)eo fœderis capite abrogato,vt Anglus ad Italiæ bellum per
nses decem peditum millia aleret, est constitutum: atq; ipso enixè petente,potis-
Lautrechius quamuis propemodum inuitus,omnibus copijs est præfectus. Qui,
: idoneo pecuniarum & reliquarum necessariarū rerum apparatu ad iter accinge
nil magni in Italia gerebatur: Cæsarianus enim exercitus, etsi quotidie multos a-
estilentia,quæ eodem tempore Florentiæ quoq; & in multis alijs Italiæ oris vehe-
r sæuiebat,tolleret, Roma non discedebat: & exercitus sociorum (quibus Salu-
Venetis petentibus,se iterum Florentini,ea lege vt quinq; peditum millia alerent,
na cum Cæsaris offensione adiunxerant; quia quum illis petentibus Ferrarien-
uci vt suo nomine cum Florentinis pacisceretur mandasset, eodem ferè tempo-
contrarium statuisse certior est factus) quòd Venetorum,Salutij,& Heluetijs pe-
s stipendia ægrè persoluerentur, numero valde imminutus, prope Viterbium se
erat;& cunctando Perusiam,Oruietum,Spoletum, & reliqua vicina oppida in so-
n fide retinere nitebatur: vbi, quum post Cæsariani exercitus partem Roma e-
m audiuissent (quamuis illi id vt liberiore cœlo locoq; fruerentur ac nonnihil re-
ent fecissent) ne omnes copiæ prima solutione facta egrederentur veriti, Oruie-
deinde ad Castelli plebem se contulerunt: & in Florentinorum fines,si id permi-
, se recepturi erant. Inuaserat quoque pestilentia Angelicam arcem,magno cum
icis vitæ periculo; circa quem nonnulli ex ijs qui ipsi ministrabant interierunt:
t calamitatibus afflictus, quum nullam nisi in Cæsaris clementia spem haberet,
n consensu Alexandrum Farnesium cardinalem ad eum legatum destinauit; qui
n hac occasione arce & Vrbe egressus, legationem obire recusauit. Duces pon-
n cum ceteris tredecim cardinalibus qui cum ipso erant Caietam ducere cupie-
sed ipse omni studio, precibus & arte contranitebatur. Tandem verò Lautre-
rebus necessarijs comparatis, vltima Iunij cum octingentis cataphractis, & cum
, quoniam sic rex voluerat, sociorum exercitus imperio à rege discessit: & An-
ex pro decem peditum millibus, se singulis mensibus à Calendis Iunij initio fa-
iginta duo aureorum numûm millia persoluturum receperat;quibus decem Ger-
rum peditum millia Valdemontio duce, quæ legio optima erat, & quod sæpius
eranos fregisset, valde exercitata conscriberentur. Conduxit quoque Galliæ rex
eam Auriam,cum octo triremibus; eique stipendiorum nomine triginta sex millia
rum numûm annua promisit. Verùm antequam Lautrechius alpes transcendisset,
torum & Mediolanensium ducis copiæ simul coniunctæ Marinianum petiuerunt:
x loco Antonius Leua cum 800 Hispanis,totidēq; Italis peditibus,& valido equi-
Mediolano egressus eos retrocedere coëgit. Quo tēpore Io.Iacob. Medices Mus-
efectus,Galliæ regis stipendia merēs,dum ad Lariū lacum Heluetios præstolatur,
gutij arcē inter Leucum & Comū positā,quam Alexander Bentiuolus tanquā pro-
possidebat, insidijs occupauit. Ad eam verò recuperandam Antonius Leua, Lu-

douicum Belgioiosum misit;qui ea frustra oppugnata,Modoetiã redijt. Sed quu
Leua Mussium cum duobus millibus & quingentis peditibus Quadrate vicum,qu
liaria quatuordecim à Mediolano abest venisse cognouisset,Mediolanum redijt:
centis tantùm militibus(etsi Veneti decem modò milliaria illinc abessent)ibi reli
pse cum reliquis copijs noctu profectus, in Mussij milites repētè sole exoriente in
sionem fecit:qui vbi strepitum audiuerunt,nō omnes hostium copias adesse rati,
bus egressi,se in planitiem quandam prope eum vicum sepibus munitum receper
quamuis aciem instruxerint,in eo depresso loco ceu carcere conclusi,sine vlla de
ne,multis qui initio Mussium fugæ se dedisse animaduertentes idem fecerant,exc
capti cæsiq; fuerunt. Cæsar interea ex Mercurij Cancellarij sui quem in Italiã mise
teris Monæco ad se scriptis, pontificē captum esse cognouerat: qui etsi verbis sibi
stissimũ esse præ se ferret,tamen ei gratissimũ fuisse animaduertebatur:quin,ne ab
nis quidem signis prorsus abstinens,incœptos ob filij natalē ludos intermisit. Se
Angliæ rex atq; Eboracensis cardinalis pontifici libertatem restitui vehementissim
perent,corumq; autoritate Galliç rex quoq;,qui alioqui si filios recuperasset,pon
& simul totius Italiæ calamitates parui fecisset, cōmoueretur,hi reges simul orator
Cæsarem qui eius libertatem, vt quæ ad omnes Christianos principes spectaret,a
ipsum prçsertim Cçsarem,sub cuius fide ab ipsius ducibus & exercitu in tam miser
statum esset redactus postularent,miserunt:eodemq; tempore à cardinalibus qui i
lia erant, vt vnà cum ijs qui trans alpes essent,vt quid tam difficilibus temporibu
clesiæ vtilitatis gratia esset agendum decernerent,Auinioni conuenirent,petierun
ne omnes in tantorum principum potestate essent varijs coloribus id recusarunt: &
uiatus cardinalis apud Galliæ regem legatus, cui pontifex ad Cæsarem, vt illic in
nis Moncadæ aduentu, qui de cōpositione eò erat iturus caussam suam ageret,se t
ferret mandarat,& ipse id facere abnegarat:quòd pernitiosum esse diceret tot car
les in Cæsaris potestatem venire:sed libellum Roma acceptum per cubicularium
ad pontificis auditorem, qui apud Cæsarem erat, vt de ijs rebus cum illo ageret
qui optima verba,sed talia quæ nihil certi statuerent,retulit. Cæsar pontificem in H
niam duci cupiebat, sed tamen cum quòd res esset infamiæ plena,tum verò ne A
regis animũ ita irritaret, sed maximè quia omnes Hispaniæ populi ac præsertim ar
tes principesq; à Romanorum Imperatore ecclesiæ defensore & patrono,tanto cu
tius Christianæ reip.dedecore, illum qui Christi in terris vices gereret in custodia
neri,magnopere detestabantur:eam igitur ob caussam,quũ oratoribus illis benign
spondisset,& quod ad pacē spectaret,sibi vt ea ab Angliç rege tractaretur,placere
set,quod illi probarunt:Itaq; III Augusti die Franciscanorũ summũ præfectũ,& qua
diebus post Veriũ Miliacensem vtrunq;(vt ferebatur)cũ mandatis ad proregē Lan
de pontifice liberando & omnib.oppidis atq; arcibus quæ occupatæ fuissent restit
dis in Italiam legauit;atq; vt vnde se sustentaret pontifex haberet,certam summã p
niæ ex illis regnis quæ in conuentibus pecuniã Cæsari dare recusarant collectã,ad
eius internuntius mitteret permisit. Hoc tempore in Iulij mensis fine,Eboracensis
nalis cum mille & 200 equitibus Caletũ venit: cui Galliæ rex cũ eum maximo ho
accipere vellet, Lotharingũ cardinalē obuiam misit:Rex deinde tertia Augusti die
bianũ se contulit;quo sequenti die venit Eboracensis maxima cum pompa:cuius e
mationē auxit, quod tria millia auri pondo in quotidianos sumptus, & vt si opus f
Galliæ regi partē aliquã mutuo daret,secũ attulerat. De belli & pacis negotijs inter
est actum: & quamuis Francus diuersa ab Anglo spectaret(nam filios recipiendi gr
pontificē cum Italia prædæ reliquisset)tamē se nullã compositionē qua pontificis li
tas non cōprehenderetur amplexurũ promittere fuerat coactus; ideò cum Cæsar p
leges Angliæ regi misisset,communi nomine ipsos,si regi filij restituerentur, & cuiu
caussa rex certis tēporibus ei viginti millia auri pondo daret; pontifici libertas cum
perio restitueretur: omnes Italiæ principes & resp.in eo statu quo tunc erant conse
rentur:& deniq; pax cōmunis esset,eam amplexuros responsum ei fuit:constitutum
inter eos est,vt si Cçsar has leges acciperet,Angli filia Aureliano duci nuberet:nam
ce constituta cum Cæsaris sorore matrimonium procederet:si verò pax non coiret,

gi nu

tui daretur : quibus legibus ad Cæsarem missis, publicam fidem, homini quem in Galliam mittere volebat, denegarunt, & eas conditiones missas, satis esse di- : quibus à Cæsare reiectis, decimo octauo Augusti die pax & fœdus inter vtrum- gem iureiurando sancitum ac solemni ritu promulgatum fuit: & vt bellum in Ita- gnis viribus ad eum potissimum finem, vt pontificem in libertatem vindicarent, tur decreuerunt: eius autem gerendi Prouinciam Lautrechij consilio prorsus per nt: qui ante suum discessum, quia rex summum ac fermè postremum conatum fa- ,quicquid petiuisset, impetrarat. Voluit quoque Eboracensis vt Casalius eques sui nomine castra sequeretur; ad quem triginta duo aureorum numûm millia quæ is mensibus pendebat, vt Germanorum integrum numerum adesse certò sciret, entur. Sic Italici belli ratione constituta, Eboracensis discessit; & in discessu Pro- arium Gambaram ad pontificem, vt se dum ipse captiuus esset, suum in Gallia, a & Germania vicarium constitueret, cohortandum misit: cui Galliæ rex se as- fingens, clàm repugnabat. Interea bellicæ res in Italia frigere, magnopere Lau- j aduentum expetere: Cæsarianus exercitus confusus, ducum imperio non agno- amicis pariter & deditis grauis, se loco non cômouere, nullum hostibus terrorem : Hispani atque Itali pedites pestilentiæ contagium fugitantes, circa Romam diffi- ant: Aurangius cum centum & quinquaginta equitibus, tum pestilentiæ vitandæ , tum etiam vt eam ciuitatem in Cæsaris fide contineret, Senas quo prius aliquot es miserat, se contulerat: quoniam eius ciuitatis populus à seditiosis capitibus ad tum concitatus, Nouiorum domos diripuerat; & Petrum Borghesium magnæ au- tis ciuem cum vno filio & sedecim aut decem & octo alijs interfecerat. Romæ soli ani manserant, pestilentia penè omnes infecti: quibus cum pontifex mille & quin auri pondo quæ primò soluenda erant, partim in pecunia numerata, partim con- bus de regni neapolitani decumis, & Beneuenti venditione cum Genuensibus atoribus difficillimè dedisset; pro reliqua pecunia quæ ipsis debebatur, alias cau- s & aliam rationem quàm tributum pontificio imperio impositum petebant; quæ tifice in custodia retento præstari minimè poterant: quare post multas minas obsi- ; factas, quos acerbissimè catenis vinctos retinebât, eos ingenti cum ignominia in campum duxerunt; ibiq; cruces quasi illos eo supplicio essent statim affecturi, fi- it. Deinde sine ducibus aliqua autoritate præditis, magis vt in apertũ prodirẽt, seq; arent, quàm vt aliquid magni gererent, Roma exiuerunt: cumq; Terniũ & Narniũ uissent, Spoletani se eis itineris facultatem & commeatum concessuros pacti sunt. nobrẽ sociorũ exercitus, vt Perusia tuta esset, Pontenouũ vltra Perusiã castra tran- prius enim, ad Perusinũ Lacũ, sed longè minore, quàm par erat, numero, castra ha- : nam cũ Salutio erant 300 cataphracti & 300 hyppotoxotæ Galli, tria Heluetiorũ ,& mille Itali pedites: cum Vrbinatium duce quingenti grauis, trecenti leuis arma quites, mille Germani pedites, & duo Italorum millia: Veneti se ijs copijs quas in ria habebant, promissa præstare excusabant. Florentini verò octuaginta grauis, m & quinquaginta leuis armaturæ equites & quatuor peditum millia : metus e- e Cæsarianus exercitus Hetruriam inuaderet eos melius ceteris instructos esse at; ideoque militibus suis debitis temporibus stipendia (quod reliquorum ne- persoluebant. At Vrbini dux præter veteres molestias, in maximo angore ac penè ratione erat, propterea quod Galliæ regem & Lautrechium non satis honorificè loqui sciret; & multo magis quòd Veneti siue eius fidem, siue inconstantiam su- am habentes, vxorem ipsius & filium qui Venetijs erant, ne sine ipsorum venia di- rent diligenter custodiebant; eiusque consilium, nimirum vt Lautrechius Gal- salpinæ rebus non tentatis, recta Romam contenderet apertè damnabant. Idcir- eo exercitu omnia in summo otio quiescebant; & quod Cæsariani vlterius nõ pro- rent beneficij loco accipiebant: Cæsariani verò non multo pòst duobus aureis nu- n singulos à Vastio, qui ad exercitũ venit acceptis; Germani quidẽ ab Hispanis dissi s Romã redierunt: Hispani aũt Italiq; Aluiani, Tiliani, Castillioni Tiberinæ, & Bol versus distributi manserunt, sed numero ita imminuti, & ꝑsertim Germani ob pesti m, vt in toto Cæsaris exercitu nõ vltra 10 peditũ millia esse crederentur: sed ante

illorum diſceſſum fœderatorum duces facinus æterna infamia dignum ediderū
cum Gentilis Ballio,Horatij voluntate qui diſſidia inter ipſos omnib.pernitioſa
cebat,& ſe cum eo reconciliatū eſſe ſimularat,Peruſiam redijſſet,Fedeꝛicus Boz
mnium ducū conſenſu eò iuit, eiq́; ſe quòd ipſum occulta conſilia cum hoſtibus
audiuiſſent, ne quid moliri poſſet,velle cuſtodiæ tradere indicauit: & quamuis
dilueret,ſeq́; Caſtillionem ad Lacum iturum polliceretur,eum Giganti Corſo V
rum militū duci,cuſtodiendū tradidit; verùm eadē nocte vnà cum duobus nepo
quibuſdā Horatij ſatellitibus,eiusq́; iuſſu fuit interfectus:idemq́; Horatius ijſdē
extra ciuitatē Galeottum Braccij fratrē ac Gentilis nepotem interfici curauit. C
natium deinde ducis obitu cognito,milites ad eam vrbē occupandā miſerunt; ſe
fuerat Sfortia Ballio Cæſarianorū nomine: & ingreſſus poſtea eſt eā ciuitatē Sar
lumna,Rodulfi generi ſui defuncti ducis ex concubina filij,cauſſa.Salutius deind
dericus noctu,magno equitatu,& mille peditibus D. Petri Abbatiā prope Terni
qua Petrusmaria Roſſius & Alexander Vitellius cum ducentis equitibus & 400
bus erant,inuaſerunt:quod per ſe temerarium facinus(eo enim præſidio munita,
mentis expugnari non poterat) ſiue fortuna ſiuè ducum imprudentia, auaritia
reddidit: nam quum illi eo ipſo die centum & quinquaginta ſcloppettarios ad vi
quoddam caſtellum diripiendum miſiſſent,ſe neceſſariò ad defenſionē prȩſidio
rant:quare etſi ſe per multas horas defendiſſent,ſe illorum arbitrio permiſerunt:
tamen & Vitellio,quorum ille in crure,alter in manu ſcloppi glande percuſſus fu
rebus ſuis conſeruatis. Quo tempore quum Tiberis tribus aut quatuor in locis ex
ueum erupiſſet,magno cum detrimento fœderatorum caſtra inundauit:qui cum
riani adhuc inter Ternium & Narniam eſſent, Aſſiſium verſus caſtra mouerunt: c
progreſſi Vrbini dux Narniæ, Galli Beuaniæ ſunt metati:nigra legio cui Horatius
Florentinorum peditū præfectus præerat, quum caſtra eis aſſignata non fuiſſent,
tefalcum oppidum ingreſſa id diripuit. Poſtea horum peditum pars Preſſam caſt
in quo erant Ridulfus Varanus & Beatrix eius vxor oppugnarunt:illi verò quum ſ
non poſſent,ſe illorū arbitrio tradiderunt, qui tamen paulo pòſt libertati ſunt re
quoniam Sarra magnis moleſtijs ab eo exercitu affectus,cum Camerinum tueri ia
poſſet,genero & filia pactione recuperatis vrbem reliquit. Conati etiā ſunt Salut
Federicus cum Gallico equitatu,& duobus peditum millibus,Hiſpanicum equit
qui vt Marius Vrſinus aiebat,Monte rotundi & Lamentanȩ(quod erat iter tridui)
ne vigilijs caſtra habebat, ſpoliare;ſed quia paruo ordine incedebant,deprehenſi
tentata pedē retulerunt:habebant aūt in animo vt eis fugiendi facultatē adimere
beronis pontē eodem tempore frangere.Non multū ab his diuerſi fuerant in Gal
ſalpina militum per totam æſtatem progreſſus: vbi Venetorum & Mediolanenſiū
copiæ ſimul prope Mediolanum, vt eius agri meſſem demeterent coniunctæ,com
tus præſidium fuderant:centum pedites interfecerant:triginta grauis armaturæ eq
& trecentos partim militares partim agminales equos ceperant: verùm in agris m
dis, quia Venetorum copiæ more ſuo citò ſunt imminutæ, vlterius non ſunt prog
Andreas Auria cum ſua claſſe Sauonā verſus ſe receperat; & Genuenſes hac occa
Spediam recuperarant. At Latrechij in Taurinos cum exercitus parte aduentu,res
ſubria magis accendi cœperunt:qui ne dum reliquos expectat otioſus eſſet,initio
ſis Auguſti, Boſco Alexandrini agri oppido,in cuius præſidio erant mille pedites
ma ex parte Germani,qui ſe ſumma pertinacia tuebantur,caſtra admouit:nā quòd
nullos Heluetios interfeciſſent iratus Lautrechius, niſi ſe prorſus arbitrio ſuo ded
eos accipere recuſabat:eos autem crebris nuntijs accendebat,eiſque ſpem facieba
douicus Lodronij comes Alexandriæ tuendæ præpoſitus; cuius vxor & filij in Boſ
rant;tandem verò dies noctesque tormentis vexati,cuniculos timentes,vbi decem
tantam moleſtiam pertuliſſent, ſeſe Lautrechij arbitrio permiſerunt: ipſe aūt duce
ptiuos retinuit, militibus vitam condonauit, ſed ea lege vt Hiſpani per Galliam i
ſpaniam, Germani verò per Heluetiorum fines in Germaniam redirent; & ſingul
litaris iactantiæ more inermes & arundinem in manu gerentes Boſco egredere
Ludouico autem comiti cōiugem & liberos liberaliter reſtituit. Hanc expugnatio
ſec

Genuæ rerum successus sunt sequuti: nam quum quinque naues quarum qua-
mento, vna mercibus erant onustæ, quæ Genuam petentes Delphinij portum
nt, atque vt incolumes Genuam peruenirent, nouem triremes Genua submissę
,accidit vt quum Cæsarem Fregosium,terrestri itinere cum duobus peditum mil
enuam petere nunciatū esset, ferè omnes qui in Delphinij erant portu, classe re
eò contulerint:quæ res Andreæ Auriæ illas suis triremib. in ipso portu obsiden-
sionem dedit:vbi quum se eas propugnare non posse animaduerterent,triremes
udarunt,&milites in litus exposuerunt:sic ex nouem triremibus vna igne absum
quę cum nauibus frumento onustis,& Iustiniana naui quæ ex oriēte appulsa mil
pondo pretiū ferre dicebatur, in hostium potestatem venerunt.Cui rei gerendæ
Gallicæ triremes interfuerunt;quæ quum antea quinq; naues frumento onustas
m petentes cepissent,se deinde post Codimōtem inter Portum Delphinij & Ge
bdiderant:quo etiam tempore quidam pedites ab Adurnijs vt eos Genuam du
conducti,Priacrucij qui locus in illis montib.est,fusi fuerunt.Hæc calamitas,prę-
lias & pecuniarum & variarū nauium iacturas Genuensibus in extremam angu
edactis,omnem sui tuendi spem ademit;quamuis ijsdem diebus Cęsar Fregosius,
Petriarenarij venisset, pedem referre fuisset coactus: verū illi magis fame quā
n viribus territi,extrema necessitate coacti, legatos ad Lautrechium, qui cū eo
erent,miserunt: quapropter Antoniottus Adurnius dux sese in Castellettū rece-
umultib.ni potissimū Philippi ni Auriæ,ꝗ captiuus erat opera sedatis, ciuitas sub
regis,qui ei Theodorum Triultium præfecit, imperium redijt.Lautrechius dein
octo Heluetiorum millia,qui quotidie minuebantur, decem Petri Nauarri pedi
tria Vasconū,quos tunc primū Bierniæ dominus in Italiam duxerat, &item tria
lanensium ducis peditum millia in suo exercitu habebat, Alexandriæ castra ad-
. Alexandriæ verò erant mille & quingēti pedites, ob Germanorum qui Boschi
acturam valde consternati:sed quum deinde per propinquos colles quingenti pe
um Alberico Belgioioso eò venissent, animum resumpserunt;seq; egregiè tuebā
netorum verò copiarum & tormentorū in castra aduentu, etsi illi neq; terra neq;
um numerum quem debebāt suppleuerint, cū pluribus ex partib. mœnia verbe
ur,& Petrus Nauarrus, vt semper in omni oppugnatione faciebat, eā simul fossis
culis ferociter infestaret, hominum vita & fortunis conseruatis deditionem face
compulsi.Alexandriæ expugnatio, aliquod controuersiæ inter fœderatos initiū
cit:nam cum Lautrechius quingentos pedites,vt milites sui quouis euentu tutum
um,& qui ex Gallia veniebant se in ea ciuitate colligendi & recreandi opportu-
haberent,in eius præsidio relinquere cogitaret;Mediolanensium ducis orator,
initio Lautrechius suo regi illud imperium subiugare vellet, veritus, vehemen-
erbis & contestationib.repugnauit;ac Veneto oratore ferè non minus conquerē
e Angliæ regis legato quoque intercedente,Lautrechius, etsi grauiter indignā-
m Mediolanensium duci liberè cessit: quæ res fortasse ei expeditioni plurimum
:multi enim illum aut indignatione,aut vt in huiusmodi tempus differret, quo ne
metuens,id ad suam vtilitatem conuertere posset, negligentius Mediolano oc-
do operam dedisse censuerunt.Alexandria capta,quum dubium non esset, quin
echius Mediolanum vel Papiam esset petiturus, fama est Antonium Leuam cum
rant centum & quinquaginta cataphracti,& quinque tum Germanorum tū Hispa
peditum millia,Mediolanum tam paruis copijs, totq; difficultatibus impeditū,
gnari posse minimè sperantem,Papiam se recipere in animo habuisse:sed tamen
apiæ exiguam commeatus copiam esse,neq; exercitū in ea ciuitate rapinis quem-
dum Mediolani acerbissimè fecerat,sustentari posse cogitasset,ibi manere decre-
Ludouicum Belgioiosum ad Papiæ custodiam misit, ac Mediolanensibus, qui di-
ndi facultatem pecunia emere voluerunt,concessit.Lautrechius verò,etsi Helue-
numerus valde esset imminutus, vlterius progrediens Vigeuanum occupauit:
e ponte Ticino imposito, exercituq; per eum traducto Benerolam versus, quæ
quartum à Mediolano lapidem est, se vt Veneti suadebant, ei vrbi exercitum
uere velle præ se ferens, re autem vera id consilium quod facilius videretur se-

quuturus contendit: ſed cum octo milliaria prope Mediolanum eſſet, Belgioio
cedenti nocte quadringentos pedites eò miſiſſe, ita vt Papiæ non plures quàn
genti manſiſſent certior factus, itinere mutato, ſequenti die qui fuit vigeſimus
Septembris, ad Cartuſianorum cœnobium eſt metatus; deinde Papiæ caſtra
uit: ad cuius ciuitatis præſidium quum Leua, vbi Lautrechium conſilium mut
gnouit, tres peditum cohortes miſiſſet, minimè ingredi potuerunt: adeo vt o
um propugnatorum numerum defendi non poſſe videretur: & nihilominus Be
ſus, etſi populus vt direptionis atque exitij vitandi cauſſa, ipſos paciſci patere
plex rogaret, id concedere noluit: ſed quum Lautrechius per quatuor co
dies mœnia pulſaſſet, tantamque ruinam edidiſſet, vt pauci illi diruta munire
poſſent, tandem Belgioioſus præconem ad Lautrechium miſit: qui cum illun
forte fortuna in Venetorum caſtra iuerat, tam citò conuenire non potuiſſet, mili
pius accedentes, per diruti muri ſpacium in ciuitatem irruperunt: quo viſo Be
ſus porta egreſſus, ſeſe Gallis dedidit, quem illi Genuam captiuum miſerunt.
direpta fuit; & per octo continuos dies Galli in eam vehementer ſæuierunt; &
dis in Barco acceptæ memoriam, multa ædificia incenderunt. Agitatum deind
trum ad Mediolanum expugnandum an rectà Romam verſus contendendum
Florentini ne Lautrechio in Inſubria hærente, Cæſarianus exercitus Roma, a
ipſorum infeſtandos egrederetur metuentes, vt progrederetur vrgebant: Veneti
& Mediolanenſium dux qui hanc ob cauſſam ſponte Papiam venerat, magnam
lani occupandi opportunitatem, & quàm id etiam neapolitanæ expeditioni v
ret demonſtrantes, repugnabant. Mediolano enim capto, nullam Cæſarianis
liorum ex Germania accipiendorum ſpem relinqui; dum verò hic aditus pater
magnus aliquis exercitus ex ea parte erumperet, qui Lautrechium in periculum
ceret, aut à neapolitano bello remoueret, ſemper eſſe metuendum: is autem ſibi
que Angliæ regis à quibus potiſſimum pontificis in libertatem vindicandi cauſ
ſus fuiſſet iuſſu, neceſſariò progrediendum reſpondit: cuius conſilij cauſſa fuiſſe
tur metus, ne Veneti vbi Mediolano capto ſe Cæſaris potentiæ periculo liberat
ſtimantes, in auxilijs ad neapolitanum bellum ſubminiſtrandis negligentes eſſ
turi; & fortaſſe non minus quod rex Franciſcum Sfortiam eo imperio non prorſ
tiri rebus ſuis vtile fore cenſeret: vt quum ipſe ſemper eius imperij Cæſari relinq
facultatem haberet, facilius compoſitione de qua aſſiduè apud Cæſarem, Gall
gli, & Veneti oratores agebant, filios recuperare ſuos poſſet. In hoc autem negoti
plures difficultates oriebantur: Cæſar enim Franciſci Sfortiæ cauſſam iure dijuc
dumque ea ſub iudice eſſet toto Inſubriæ imperio ipſe potiri volebat: quo t
cunque modo caderet res, ſe id ſibi non vindicaturum pollicebatur: ac vt
ti reliquum ex ducentis ducatorum millibus quæ Archiduci Vormacienſis co
ſitionis vi debebant, ei ſoluerent petebat: quod Venetus orator ſi Archidux
que promiſſa præſtaret, & loca quæ debebat reſtitueret, minimè recuſabat.
bat quoque vt exulibus ſuis quemadmodum aliàs pactum fuerat, aut centum a
rum numûm millia reſtituerent, aut quinque millia quotannis penderent: Ipſi
ex fœdere debebant ſoluerent, fœduſque inſtaurarent: Pontificiæ ſedi Raue
reſtituerent, & omnibus quæ in Inſubria poſſiderent cederent: A Florentinis
ob ſumptus factos & detrimenta ob fidem ab ipſis non ſeruatam accepta triginta
rum numûm millia petebat: vt Galliæ rex Anglo quatuor millia auri pondo p
ſolueret, annuebat: in reliqua verò ſexdecim millia obſides petebat: Duod
Galliæ regis triremes ſuæ in Italiam profectionis comites volebat: equitatum
ditatum remittebat: & ſtatim vbi pax eſſet confecta omnes Gallicæ copiæ e
lia diſcederent; quod rex antequam filios recuperaſſet facere recuſabat: quas
tiones quum Alexandrina & Papienſis amiſſio mitigatura crederetur, eum, qui
cultatibus minimè cedere ſoleret, pertinaciorem reddidit: ita vt quum xv Oct
die pontificius Auditor, ex Anglia vt eius regis nomine pontificē dimitti inſtare
eum veniſſet, ſe per Franciſcanum Generalem ei negotio proſpexiſſe; & quod a
cem attineret, nec gratia nec vi leges prius à ſe propoſitas immutaturum reſpon

ofectò Cæsar pacem minimè cupere animaduertebatur: multa enim eum con-
tium potentiam audaciorem reddebant:nam se exercitus sui virtute, & oppido-
opugnandorum facilitate eos in Italia sustinere; & semper paruo labore pede-
opias ex Germania recentes euocari posse sperabat: Galliæ regem & Venetos
nis sumptibus exhaustos esse; eorum apparatus vt in fœderibus fieri solet, inter-
que diminutos videbat: cumque bellum ob militum rapinas, longè minore
quàm hostes sustineret; se satis pecuniarum ex Hispania exigere posse cense-
fœderatos quidé aliqua arte disiungi & negligentiores fieri posse confidebat: ac
ie multum sibi de maxima sua felicitate multorum annorum experientia com-
a, sibique iam inde à puero multis prædictionib. prænuntiata promittebat. In-
erò Lautrechius, vt nauales copiæ ad Siciliam, aut regnum neapolitanum oppu-
um destinatæ progrederentur vrgebat: ex quibus Veneta cuius apparatus neque
eque mari fœderi responderent, Corciræ erat: & sedecim triremes se Andreæ Au
i in Liguriæ ora Rentium Ceritem pedestribus copijs in ea expeditione præfectū
abat, adiungere debebant. Lautrechius deinde quadringentos cataphractos, &
ditum millia in Galliam remisit, & cum Venetis quibus vt Rauennam pontificum
io restituerent suadebat: ac Mediolanensium duce, vt eorum quæ parta erant tue
ent, copias suas cum quibus erat Ianus Fregosius & Calatiæ comes Landriani,
us duo millia passuum Mediolano distat, in castris valde munitis retinerent; ob
n enim propinquitatem cum milites qui Mediolani erant excurrere non possent,
, Modoetia, Abiate, Marinianum, Binascum, Vigeuanum & Alexandria facilè
osse censebantur, conuenit: ipse his rebus constitutis, cum mille & quingentis
tijs, totidem Germanis, & sex partim Gallorum partim Vasconum millibus, de-
ctaua Octobris Padum è regione Ioannis fani, Germanos pedites quorum exi-
rs ad eam vsque diem aduenerat, & alteram eiusdem gentis peditum legionem
alliæ rex Heluetiorum, qui ferè omnes dilapsi erant loco conscriptum miserat,
tandi consilio traiecit: quo ex loco Petrum Nauarrum cum Aquitanis atq; Italis
bus trans Padum, vt Abiate opem ferret remittere fuit coactus: ad quod oppidū
iolanensiū duce custoditum oppugnandū Leua malè munitū esse audiēs, XXVIII
oris cum quatuor peditum millibus & septem tormētis iuerat: eoq; altero die ob-
e capto sese vt in Laumellinam ad Vigeuenum & Nouariam recuperandam iret,
gebat: Sed Nauarri cum maioribus copijs aduentu cognito Mediolanum redijt:
obrem Nauarro facilè fuit Abiate quā deinde Franciscus Sfortia meliori præsidio
iit, recuperare. Lautrechius discessum iam artificiosè procrastinare apertè cerne-
& quamuis se Germanorum peditum expectatione quorum tandem partem du-
Valdemontius, cæteri expectabantur, retentum fuisse diceret, & de Venetorum
ous apparatibus passim quereretur, tamen quòd pecunia è Gallia non mitteretur,
ssa fuisse suspicio erat: sed verior validiorq; caussa erat, quod rex pacem, quæ cum
e iam pressius tractabatur sperans, ei vt hac caussa dissimulata lentè progredere-
ndarat: ex quo factum erat vt rex in Germanis pro sua rata portione Heluetiorū
onscribendis aut ijs qui prius cum Valdemontio destinati fuerant persoluendis
iè promptus fuisset. cum igitur has siue necessarias siue fictas ob caussas Lautre-
Placentiæ hæreret, copias verò inter Parmam & Placentiam haberet, difficulta-
æ prius cum Ferrariensium duce erant sunt sublatæ: nam quum Lautrechius sta-
oi in Italiam venit, vt sese fœderi adiungeret vehementer apud eum institisset, id-
lux hinc ob affinitatem sibi cum Galliæ rege propositam cuperet; illinc Gallorum
ti diffideret, & ne rex tandem filiorum caussa cum Cæsare componeret veritus, ab
eterreretur: Lautrechij autem minas metuens, vt ea negotia Ferrarię tractarentur,
tanti sibi momenti res ipsemet tractare vellet, petierat. Itaque sociorum om-
legati Ferrariam se contulerunt: & Cardinalium qui Parmæ conuenerant nomi-
ibous Cardinalis: vbi tandem dux Lautrechij progressu motus, Georgio, atque
eæ Burgio, militię præfectis, qui magno ab ipso honore accepti Ferariæ erant, se
sariò ad id cogi probare conatus, tandem pactus est: sed eiusmodi legibus, quæ
sius in negotijs industriam, nec frustra negotiū coram se tractari voluisse; aut ma-

gnam in alijs, vt eum in fœdus pertraherent cupiditatem ostenderent; leges au
fuerunt, vt per sex menses singulis mensibus sex decemúe aureorum numûm
quod regi definiendum, qui post sex millia definiuit, permitteretur, penderet:
trechio centum grauis armaturæ equites suis sumptibus daret: & vicissim fœde
ad ipsiusmet, tum eius regni patrocinium sese obligarunt: Cotiniolam, quã Ve
lo antè ex Hispanorum manibus eripuerant, pro veteri & ferè deserta Adriæ vrb
ipse vehementer petebat ei daturos vt ædes quas Venetijs & Florentiæ antea h
ipsi restituerentur effecturos: Nouij arcem quam tunc obsidebat, Mantuano agr
mam contra Albertum Pium occupare permissuros: etsi Cæsariani filio suo in
lanensis archiepiscopatus fructibus percipiendis impedimento essent, tantund
soluturos. Cibous verò Cardinalis ceterorum Cardinalium qui id à Collegio c
batum iri pollicebatur nomine, pontificem ad Ferrariensis imperij possessionem
confirmandam, diplomaq; renouandum, Mutinæ emptionis à Maximiliano fac
ribus cedendum: salis obligationes tollendas: eius patrocinium à socijs suscept
habendum, sacrosanctę sedis monumentis ipsi & successoribus omnia quæ pos
vti possideret, relinquendum: filium in pontificũ collegium cooptandum, eiq; M
sem episcopatum, Rangonij Cardinalis obitu vacantem conferendũ, obstrinxit: c
fœdere Renatæ Ludouici regis filiæ, cum Hercule ducis maximo natu filio matr
est contractum: eiq; Carnutum ducatus dotis nomine vnà cum alijs honestis co
nibus datus. Mantuanus quoq; Marchio Lautrechio id postulante, etsi prius Cæ
pendia mereret, fœderi se adiunxit. Hoc autem tempore sociorum exercitus, adr
debilitatus multos dies inter Fulginum, Montefalcum & Beuaniam otiosus hæ
Vrbinatium dux coniugem & filium Venetijs custodiri certior factus, contra S
mandatum equorum celeritate ad caussam dicendam profectus, eos liberatos
Senatum cui satisfactum esset, vt non vlterius progrederetur cupere, nuntijs in
acceptis, ad exercitum redijt: in quo nec Heluetijs nec Salutij peditibus stipen
persoluta; & Veneti neq; illic neq; in Gallia Cisalpina vbi nouem peditum mill
re debebant, tertiam partem habebant. Post in Todiensiũ & circumiectos fines,
tulerunt: & Hispani in fine Nouẽbris prope Cornetũ & Tuscanellam erant; Ger
rò Romæ; ad quos Aurangius, Senis, quò eius ciuitatis status constituendi gratia
profectus nõ diu hæsit, redierat. Neq; vlli dubium est, quin si Cæsarianus exerci
gressus esset, Vrbinas & Salutius cũ exercitu se ad Florentiæ mœnia, etsi sæpe vte
fectionem in Hetruriam impedirent, aut Oruieti & Viterbij, aut in Senensium
Clusij & Sartiani castra locaturos iactanter dicerẽt, recepturi fuerint. Sed Lautr
etsi Germanorum cohortes aduenissent, ob pacis expectationẽ eadẽ cunctatio
grediens, Parmæ constiterat; & quãuis Parmæ & Placentię arces in ipsius potes
sent, ac circiter quingenta auri põdo ex vtraq; ciuitate & agro exegisset, nõ mod
in potestate sua retinere, verũ vt & Bononia ex regis autoritate penderet, eius c
primatum in Pepulã familiã transferre velle credebatur: quæ cõsilia libertas põ
stituta irrita reddidit; ad quod etsi Cęsar initio, quia post eius captiuitatis nuntiu
mensem prius quã aliquid de eo constitueret dubius hæserat, nõ facilè flecti vid
tamen Lautrechij in Italiam profectione, & Angliæ regis ad bellum ardore cogn
ciscanorũ sodaliũ Hetæriarcham, & Verũ Miliacensem cũ mandatis hac de re ad
gem in Italiã miserat: sed quũ Lanoius eo tẽpore quo Hetæriarcha venit, Caietę
vita migrasset, negotium id cũ Vgone Moncada tractare fuit necesse: ad quem et
testas à Cæsare data pertinebat: quemq; prorex sibi, donec Cæsar successorem d
gatum substituerat: cumq; Hetęriarcha mãdata cum eo cõmunicasset, vnà cum M
se, qui cũ ijsdem mandatis ex Hispania venerat, Romam petijt. Duo erant summa
negotio capita, alterum vt pontifex exercitui cui ingẽs pecuniæ vis debebatur sat
ret: alterũ verò quod ad Cæsaris cautionem pertinebat, ne pontifex in libertatẽ r
tus ipsius hostibus adhæreret: in hoc autem duræ obsidum, & ciuitatũ pignoris n
tradendarum leges proponebantur. Has ob caussas res diu est agitata; quã vt fa
redderet pontifex, crebris nuntijs, sed occultò, Lautrechium ad progrediendu
tauerat, & subinde incitabat: seque nihil Cæsarianis nisi coactum promissurum

vbi è custodia euasisset,& in tutum locum se contulisset,quod quidem quã mi-
:ri posset eis opportunitate permissa, esset conaturus, ea minime seruaturum:
tamen componeret, vt calamitatum suarum misericordia & necessitas se excu-
rogabat. Quæ dum tractarentur, obsides, Germanis id molestissimè ferentibus,
ignantibus,sub Nouembris finem clam Roma aufugerunt. Longa fuit hac de
ptatio,cum neq; ij in quorum potestate id erat in eadem essent sententia: Vgo e-
Serenonium suum ab epistolis ministrum vnà cum alijs Romam misisset,ob na-
ruersitatem,& quòd animo esset à pontifice alienus,ei rei parum studebat: He-
ıa cõtrà purpurei galeri cupiditate,id summopere expetebat. Miliacẽsis verò,ei
æsari periculosæ repugnabat:cũq; resistere non posset,se Neapolim contulit;cu-
ietatis pœnas citò dedit:primis enim eius vrbis obsidionis diebus,in quadã ve-
e sclopi glande percussus occubuit.Nec verò pontifex sibi ipse deerat:nãq; Hie
ım Moronum cuius consilium apud Cæsarianos omnibus in rebus magni pon-
:at, Mutinensi episcopatu eius filio tradito, & frumento quodam quod Corneti
.t,plus duodecim aureorũ numûm millibus æstimatum ipsi promisso,in suã sen-
ı traxit: nec minore industria Columnam cardinalem Piceni legatione ei pro-
:quum Romam profectus ipsum in arce inuisit,se illi potissimum tantũ beneficiũ
ım referre velle ostendens; eiusq; auribus ipsum nullam maiorem gloriam feli-
ıúe, quã vt cunctis mortalibus notum fieret in ipsius potestate esse,& pontifices
ıere,& eosdem funditus euersos pristinæ amplitudini restituere exoptare posse
əsè instillans,sibi propitium reddidit: quibus rebus Cardinalis ille natura elatissi
ventosissimus commotus,pontifici liberato tot iniuriarum obliuisci,tam facilè,
ptiuo,libertatem suam demississimis precibus ac lacrymis ipsi commendare fore
ıus libertatem alacriter procurauit. Difficultates aliqua ex parte leuarunt noua
s mandata:is enim pontificem quã maximè fieri posset lenissimè dimitti, modò li
s non magis fœderatis quã ipsi studeret,sibi satis esse testatus, vrgebat. Sed nihil
profuisse creditur quàm eius exercitus ob Lautrechij aduentus metum in regnũ
itanum ducendi necessitas: quod, nisi prius militi obstipendia quæ debebantur,
n loco tantam prædam ac tantum quæstum eodem tempore factũ admittere re-
nt,cautio daretur,fieri non poterat: hæc eadem rei numariæ difficultas in caussa
minus de fide pontificis in posterum sibi obstringenda cogitarint.tandem igitur
die octobris,post multam agitationem Romæ concordia cũ Hetæriarcha & Se-
o Vgonis,qui pòst ratum habuit,nomine in hunc modum est contracta: vt ponti
sari in Mediolanensibus & neapolitanis rebus ne aduersaretur: pecuniam in Hi
acri belli caussa collectam, quã Cruciatam vocant, & sacrorum vectigalium in
ıs ipsius regnis decumas Cæsari concederet: fidei suæ pignora pontifex, Ostiam
tatem veterem iam antè ab Andrea Auria relictas Cæsaris potestati permitteret:
ı; Ciuitatem castellanam traderet, in quam cum Marius Peruscus fisci procura-
:ultissimo pontificis,etsi contrarium simularet,mandato,eius arcem esset ingres-
sarianos admittere recusarat: Foroliuiensem arcem pariter eidẽ traderet: & Hip
m Alexandrumq; nepotes suos obsides daret; dum verò illi Parma venirent, Pi-
,Triultium,& Gaddium Cardinales, quos in regnum Neapolitanum duxerunt;
ınis statim sexaginta & septem, Hispanis triginta quinque millia aureorum illico
ueret, ea lege vt ipsum cum omnibus Cardinalibus dimitterent: ipse verò Roma
exiret,atq; vbi Oruietum, Spoletum, aut Perusiam incolumis peruenisset, liber
tur;& quindecim diebus postquã Roma discessisset, tantundem pecuniæ Germa
soluerent, reliquum verò deinde quod cum prima pecunia,trium millium & quin
rum auri pondo summam excedebat, Germanis & Hispanis pro rata portione in-
nses tres repræsentaret: quæ vt facere posset pontifex, quo se è carcere liberaret,
emedia decurrit,ad quæ ne custodię traderetur,confugere noluerat,nimirum, vt
ıales pecunia crearet: nam aliquot tanto honore indignos precio creauit: in reli
summã decumas in regno Neapolitano,& ecclesiæ bona abalienandi facultatem
sit; ita vt Christi vicario concedente (tam profunda sunt diuina iudicia) ea quæ
cultui erant consecrata, ad hæreticorum vsum & alimenta conuerterentur:

quibus rationib.quum ſolutionē ſuis temporis conſtabiliuiſſet & confirmaſſet,
Vrſinū Cardinales,quo magis militib.cautū eſſet,obſides dedit: qui à Cardina
na Grottaferratā ducti fuerunt. Cumq́; omnia tranſacta eſſent, conſtitutumq́;
die Decembris Hiſpani ipſum in tutum locum deducerent,ipſe,ob infeſtum in
ploratum habebat,Vgonis animum, & quamuis aliā ob cauſſam quæ impedim
poſſet,aliquam mutationem metuens; prioris noctis initio, clam mercatoris
dutus arce egreſſus,à Ludouico Gonzaga Cæſaris milite,qui ipſum in Pratis cū
ſclopetariorum cohorte expectabat, Monteflaſconem vſq; deductus fuit: vbi
ferè omni dimiſſo, Ludouicus ipſe,eum Oruietum quā ciuitatem noctu ſine vll
nalium comitatu eſt ingreſſus,deduxit:eſt aūt hoc exemplum certè memorabil
ſimile fortaſſe nunquam ab eo tempore quo eccleſia potentiam eſt adepta,fuit:
fex de tantæ potentiæ & venerationis deiectus gradu,Roma amiſſa, & omni im
hoſtium poteſtatē redacto,in carcere cuſtodiretur: ideq́; paucorum mēſium ſpa
bertatē,& amiſſum imperium reſtitutus, breuiſſimo tempore in priſtinam ampl
potentiamq́; rediret:tanta eſt pontificatus apud Chriſtianos principes maieſtas
apud omnes veneratio. Quo tempore Leua poſt Lautrechij Placentia diſceſſum
nos & Italos pedites Mediolano,vt ſeſe alerent, minus munita regionis loca re
rent,& vt commeatus Mediolanum cōuehendi viam aperirent emiſit:qui eam a
tem quæ Sepri dicitur occuparunt:miſit& Philippū Torniellū cū mille ac ducen
tibus & aliquot equitibus Nouariā:in qua vrbe erant quadringenti Mediolanen
cis pedites: Torniellus per arcem quæ ſemper Cæſaris nomine tenebatur eſt ing
& tenui inuento in vrbe præſidio eſt potitus;militibusq́; ſpoliatis ac domū rem
circumiectā regionem excurſionib.infeſtaret,Nouariæ manſit. Germanorū pedi
Aronā,ceteri Mortariā ſe contulerant: quibus cū dux alios pedites vt Laumelinā
cumpoſitam regionē tuerentur adiunxiſſet, Torniello latè admodū excurrere n
liberū erat: ita vt cum ea hyeme nihil præter crebras velitationes fieret, omnes
pariter & hoſtibus diripiendis intenti, regionem omnem ad extremum excidiū
temq́; perduxerunt. Hoc ipſo etiam tempore Andreæ Auriæ claſſis, & quatuor
Gallorum atque ſedecim Venetorum triremes Ligurni conuenerant; & Rentio
cum tribus peditum millibus, quos in cōtinentem poſſent exponere,in naues ac
XIII Nouembris Ligurno ſoluerunt. & quamuis antea vt Siciliam inuaderent d
fuiſſet,Andreæ Auriæ,qui fortaſſe iam noua conſilia in pectore voluebat,vt credi
hortationibus,conſilio mutato,in Sardiniam iter direxerūt.Lautrechius Sardinia
longè facilius Siciliā occupari poſſe ſperans,hoc cōſilium cōprobauit. Quæcūq;
cauſſa fuerit,claſſis in mari aduerſa tempeſtate agitata, & diſiuncta, huc atq; illuc
tēpeſtas cunq; ferret,vagabatur:gallica triremis vna ꝓpe Sardiniæ littora eſt ſubr
quatuor Venetę valde cōcuſſę Ligurnū redierūt:gallicę reliquę ventorū impetu i
ſicam actæ:vbi poſtea in Portu veteri quatuor Venetæ ſe illis cōiunxerunt:reliqua
Ligurnum ſunt tranſportatæ: deniq; Auria & Cerite valde inter ſe diſſidentib.ea e
tio irrita fuit.Lautrechius cum Regij eſſet libertatis pōtifici reſtitutæ nuntiū accep
circo Parmenſi arce pontificijs miniſtris reſtituta,ſe Bononiam cōtulit: qua in vrb
ſtremas Germanorū cohortes opperiens, conſedit:qui etſi pòſt paucos dies nume
ſex vt decretum fuerat,ſed tria tantū millia in Bononienſem agrū pòſt veniſſent,t
quod de poſtrema Galliæ regis in pacis negocio ſententia nuntium expectaret, v
dies Bononiæ manſit:interea verò diligentiſſimè Angliæ regis etiā autoritate inter
ta pōtifici vt apertè ſocijs adhæreret inſtabat: qui cū primò Oruietum peruenit,&
ni dux,Salutius atq; Federicus Bozolus,qui poſt paucos dies Todij morbo ſublatu
& Ludouicus Piſanus, Veneti exercitus legatus, ad eum gratulatū veniſſent, vt c
ſuas extra pontificij imperij fines ducerēt,Cæſarianos ſe,ſi fœderatorum exercitus
faceret idem facturos ſibi promiſiſſe aſſerens,vehementiſſimè ab eis contenderat
Lautrechium quoq; epiſtolā ſcripſerat,qua ei ob ea quæ ſui in libertatē vindicandi
tia fecerat,quodq́; ſe vt quauis ratione libertatem conſequi niteretur eſſet hortatu
tias agebat;eiusq́; operam tanti ad Cæſarianos vt id decernerent cogendos fuiſſe
menti,vt libertatē ſuā non minus regi&ipſi,quā ſi eam ipſorum armis eſſet cōſequ

accep

ptam referret: aiebatq; ipsorũ progressus se libenter expectaturũ fuisse, nisi dũ necas aliud suasisset: indies enim duriores sibi leges propositas fuisse, & se nõ alia quã positionis ratione libertatem consequi posse cõpertum habuisse: quæ quanto maflerebatur, tanto magis ecclesiæ autoritas dignitasq; conculcabatur: sed præcipuè ipulsum fuisse, q̃ speraret se idoneũ instrumentum fore, qui cũ suo rege atq; alijs ipib. Christianis cõmune bonum procuraret. Hæc fuerunt primò eius verba candi sincera, qualia pontificem, & eum præsertim, qui tam grauiter & acerbè à Deo mo fuisset, decere videbantur: sed tamen quũ ingenium suũ antiquum retineret, neq; cere artes cupiditatesúe suas deposuisset; quum anno M D XXVIII iam ineunte hos à Lautrechio missi, & Gregorius Casalius Angliæ regis orator, vt cum ad fœdus ceteris ineundum hortarentur ad eum venissent; varia responsa dare, nunc spem fa nunc excusans, quod cum nec pecuniam, nec militem, nec autoritatem haberet si esaceret ipsis inutile, sibi verò quod Cæsarianis sui multis in locis lædendi caussam eret, detrimento futurum: nunc se si Lautrechius progrederetur, ei satisfacturum ere cœpit: id enim vt Germani, qui eius miseræ vrbis & totius circumiectæ regionis iias absumentes, & præfectorum obedientia prorsus abiecta, sæpe inter se tumules discedere renuebant, alias pecunias alia stipendia postulabant, Roma discedegerentur vehementer cupiebat. Sed in superioris anni fine, & multo magis eiusdẽ nitio, pacis consilia quibus principum animi lõgè magis sunt irritati manifestè irri parere cœperunt: omnibus enim ceteris controuersijs, quum Cæsar Insubriæ impe Francisco Sfortiæ restituere, & cum Venetis, Florentinis, ceterisq; fœderatis conre nõ recusaret compositis; solũ vtrum prius faciendum esset, Gallicus ne exercitra Italiam ducẽdus, an regi filij restituẽdi quærebatur. Rex nisi filijs receptis exer xtra Italiam ducere abnuebat: sed obsides se in receptis filijs exercitũ illico ex Itaduceret, Anglo daturum, & pœnas constitutas persoluturũ pollicebatur. Cæsar ve trà, easdem cautiones se Angliæ regi daturum spondebat: cũ autem vter alteri fide uius esset quæreretur, Cæsar se ei à quo semel deceptus erat, fidem hibere nõ posbat: ad quod Galli oratores, quo magis ipse se à Galliæ rege deceptũ existimaret, inus regem ipsi fidere posse: & quòd Cæsar se easdem cautiones Angliæ regi quas æ rex offerebat daturum diceret, eam conditionem cum caussa dispar esset, minirem esse; id enim quod Cæsar promitteret longè maius esse quàm quod Galliæ amq; ob caussam easdem cautiones non satis idoneas esse respõderunt: & ad exim addiderunt, Angliæ regis oratores qui regis sui vt à Galliæ rege promissa præcuraret obstringendi potestatem habebant, contrà pro ijs quæ Cæsar promitteullum mandatum habere; cumq; mandata illorum & facultate & tempore defissent, se neq; excedere neq; expectare posse. cuius controuersiæ dirimendæ ratio inueniebatur: quoniam in Cæsare non idem quod in ipsius Senatu pacis studium at: se enim etiam Neapoli amisso, filiorum restitutione id recuperare posse speraCancellario autem, qui multo antè in Hispaniam redierat, pacis negotij cauillatio; & malitiosis interpretationib. turbati culpa tribuebatur. Tandem Galli & Angli res, regũ suorum mandata secuti, nimirũ vt desperata pace, discedendi facultatem sare peterent, moxq; bellũ ei indici iuberent, die XXI Ianuarij, Venetorum, Medio nsis & Florentinorũ oratorib. sequentib. coram Cesare, qui tunc Burgi agebat, iucvbi Angli oratores quadringenta quinquaginta millia aureorũ numũm à rege suo nutuo data, sexcẽta millia multę nomine, in quã ob filiã ipsius repudiatã inciderat, ingenta millia Galliæ regis pensionũ caussa & alijs rebus, ab eo postularũt: quibus s vt iustiorẽ caussam habere viderẽtur propositis, oẽs sociorũ oratores abeundi fatẽ petierunt: quibus se quid nã ipsis esset respondendũ deliberaturũ, verũ vt & sui ores anteq̃ ipsi discederẽt, tuto in loco essent oportere respõdit: legatis aũt ab ipso ssis, statim Gallię & Angliæ regũ feciales ingressi, ei bellũ indixerunt: quo nũtio hi õte accepto, Gallię regis, Venetorũ & Florentinorũ legatos, in vicũ quendã trigin lliaria procul ab aula duci iussit; vbi sagittariorũ & securigerorũ adhibita custodia, mmerciũ omne interdictũ, & scribẽdi facultas adẽpta: Mediolanẽsium ducis oraanquam homini suo, ne ab aula discederet mãdari iussit: Anglo nihil noui factum

est.Sic pacis negotio penitus turbato,ſolæ belli cogitationes accenſæ manſerunt
totum in Italiam & translatum,& conſtabilitum eſt:vbi Lautrechius à rege ſuo &
to magis ab Anglo incitatus,vbi pacis ſpes deficere cœpit, nona Ianuarij die Bo
regnum neapolitanum verſus per Aemiliam,Flaminiam & Picenum contendens
mouit: quod iter ipſe poſt multam deliberationem,contra pontificis voluntatem
pſius tranſitus occaſione Fabium Petrucium & Nouios Senas reduci cupiebat; &
tra Florentinorum deſiderium, qui vt is exercitus, ſi Cæſariani vt eos ab incœpto
carent Hetruriam inuaderent, ad opem ipſis ferendam paratior eſſet, eum vt id i
riperet rogabant,elegit:voluit autem Lautrechius potius per Truentanam viam
neapolitani fines ingredi,quod illud iter ad tormenta vehenda commodius eſſet
meatu magis abundaret,& ne hoſtibus Senis aut alio in loco occurrendi occaſio
ret: cupiebat enim prius quã vllum impedimentum haberet,in illud ſe regnum in
re.Sed vbi Bononia caſtra mouit,Ioannes Saxatellus Imolæ arcem , quã dum po
captiuus eſſet occuparat,pontifici reſtituit: & vbi prope Ariminum venit, Sigiſmu
Malateſta Pandulfi filius,ſe eam ciuitatem pontifici daturum promiſit,ea lege,vt
dote ſua frui permitteret,ſorori nondum nuptæ ſex aureorum numûm millia, &
atq; ipſi ſimul duo millia quotannis aſſignaret: Sigiſmundus ſtatim Arimino diſce
& pater eius tandiu donec pontifex ea comprobaſſet, in ciuitate maneret: interea
arx in Guidi Rangonij ipſius affinis, qui à Gallis conductus Lautrechiũ in bello ſ
batur,poteſtate eſſet;verùm pontifice ea confirmare cunctante,Sigiſmundus iter
cem occupauit, non ſine graui pontificis in Guidum Rangonium querimonia, q
pſe id tacitè permiſiſſet; nec ſine Lautrechij & Venetorum conſenſus ſuſpicione,
ipſum in perpetuis difficultatibus verſari cuperent; Veneti quidem Rauennæ cauſ
quam ab eo ſenatu repetendam quum pontifex ſimulac ex arce eſt dimiſſus, Sipo
archiepiſcopum miſiſſet, commune reſponſum,quo ſe ad ea quæ Gaſpar Contar
legatus ad ipſum deſignatus expoſiturus eſſet referebant,retulit:nam etſi primò ſe
pontificiæ ſedis nomine retinere dixiſſent, tamen tum publicis tum priuatis de c
ab ea reſtituenda prorſus erant alieni: quòd ea ciuitas ad Venetum imperium aug
valde eſſet opportuna,&per ſe frumento abundans:& ob vicini agri fertilitatem,n
eius copiam ſingulis annis Venetias conuehẽdi opportunitatem ſubminiſtraret:&
multi Veneti ampla prædia in eo agro habebant.De Lautrechij autem animo ide
bitabat,quia cum Lautrechius , præterquã quod antea ſæpius idem petierat, poſt
Bononia diſceſſerat,Valdemontium totius Germanici peditatus ducem, cum Lo
uilla à rege ad id miſſo vt ſe Cæſaris hoſtem profiteretur vehementiſſimè cohort
miſiſſet,quãuis præſertim exercitu appropinquante tutò id facere poſſet, id tame
petrare non potuerat: non quidem pontifice id expreſsè denegante,ſed procraſti
te,atque excuſante:quã ob cauſſam Galliæ regi ſe id facturum obtulerat, modò ip
uennam Veneti reſtituerent: quã quidem conditionem irritam fore ſciebat,quòd
ti regis ſuaſionibus id facturi non eſſent : neq; tempus vt ipſe quo pontifici ſatisfa
eorum in ſe odium prouocaret poſtulabat.His accedebat,quòd neq; Lautrechij p
nem,vt pacem cum Ferrarienſium duce initam confirmaret,admittebat:aiebat en
valde iniquam eſſe,vt quæ dum mortuus eſſet ſuo nomine acta eſſent, viuus comp
ret: verùm ſe cum eo conuenire minimè recuſare. Quamobrem Ferrarienſium du
caſione hinc arrepta,etſi à Galliæ rege & Venetis in fidem eſſet acceptus,in centur
taphractis Lautrechio & pecunia promiſſa,vt qui de rerum exitu ambigens , nõ ita
liæ regi adhærere,vt ſibi quouis euentu Cæſaris apud quem neceſſitatem excuſara
mi placandi locum nullum relinqueret,niteretur,ſe difficilem præbebat: ſemper
gium Fronsbergium,& Andream Burgium Ferrariæ fouebat. Lautrechius tamen
exercitu procedebat: cum quo decima die Februarij ad Truentum amnem,qui po
cium imperium à regno neapolitano diuidit, peruenit. In Gallia verò,rex legati ſ
ptiuitate audita,Cæſaris legatum in Lutetianam arcem quæ Caſtelletum vocatur
ci iuſſit; & per totam Galliam mercatores Cæſari ſubiectos,retineri mandauit:idẽ
que quod ad Cæſaris oratorem attinebat fecit Angliæ rex: ſed pòſt, ſuum captũ no
ſe certior factus,eum dimiſit.Cumq; iam bellum in Galliâ,Anglia & Hiſpania eſſet
mulgat

tum, Galliæ rex vt in Flandria ab vtroq; belli initium fieret vrgebat: quod vt ipse
aretur, nonnullos milites suos in Flandriam excurrere, & prædari iusserat: nec ta-
landri motum vllum nisi iniuriæ propulsandæ caussa faciebant; quoniam Marga-
æ quantum poterat belli cum Galliæ rege gerendi occasiones extinguere niteba
mines suos extra regionis suæ fines excurrere non patiebatur. Sed Anglo cum
is bellum gerere molestissimum erat: nam etsi quædam oppida à Cæsare prius
uniam mutuo acceptam pignoris nomine ipsi promissa si caperentur, ei tradenda
tamen & vectigalibus suis, & regno, mercatorum suorum in ea prouincia com-
impedire magnum detrimentum adferebat: sed quum fœderis vi recusare non
, quantum poterat differebat: sibiq; ex fœdere vt mercatoribus sese recipiendi tē
ncederet, quadraginta dierum post bellum indictum spacium cōcedi aiebat: qua
oluntate & caussa cognita Galliæ rex cum eo egit, de Hispaniæ oris naualibus co
Flandria infestandis; in quibus se conscios habere affirmabat. Quæ res tandē effe
, vt quum Angliæ rex Vintoniensem episcopum in Galliam misisset, qui transal-
ella relinquenda, & vires ac bellum in Italia augendum persuaderet, eius cōsilio
ortationibus constitutum sit, vt per octo proximos menses Galli, Angli & Flandri
lijs circumiectis locis Cæsaris imperio subiectis à mutuis iniurijs abstinerent: ad
vt Galliæ regem facilius flecteret, Anglus se singulis mensibus in Italicum bellū,
sex menses in quos antea pecuniam promiserat iam erant exacti, triginta aureorū
m millia daturum promisit. At, quo magis belli apparatus quotidie augebantur,
gis odia inter principes exardescebant; ita vt quauis occasione se mutuis conui-
cesserent; nec minus animis & æmulatione quàm armis pugnarent. Nam quū Cę
re duos annos Granatæ esset, ac de eadem pace inter Galliæ regem & ipsum age-
quædam verba Gratianopolitano præsidi Galliæ regis apud se oratori, quibus se
er ne ob ipsorum controuersias Christiani populi & tot mortales iniustè plecte-
r, eas singulari cum illo certamine diremptурū innuebat, dixisset; eademq; verba
i cum postremo ipsi bellum indixit, regem turpiter egisse, & fidem datam fregisse
is iterasset: Galliæ rex his auditis, seq; ea sine suo dedecore silentio præterire non
ratus, etsi id magis turmales equites, quā principes deceret, XXVII Martij, omnib.
ipibus, legatis, & aulicis in amplissimū quoddam regiæ suæ Lutetianæ cœnaculū
ocatis; ipse pretiosissimis vestibus ornatus, cum ornatissimo comitatu eò venit; &
ia sede collocatus, Cæsaris oratorem, qui, quia vt Baionam ductus eodem tempo
fœderatorum oratores qui hanc ob caussam Baionam ducebātur dimissi essent,
terētur decretum fuerat, vt id quā primum fieret petebat, aduocari iussit: & deinde
uutus cum illo est, vt se excusaret, diceretq; Cæsarem potissimum qui nouo & in
no exemplo suos sociorumque suorum oratores retinuisset, vt & ipse retineretur
m præbuisse; cum verò nunc ipse Baionam vt omnes eodem tempore dimitteren
et iturus, cupere se vt epistolam suam quandam ad Cesarem perferret; atque eius-
verba nuntiaret: videlicet, Cæsarem in eo quòd feciali suo se ipsi fidem non ser-
dixisset, falsum dixisse; quotiesq; id diceret, toties ipsum mentiri, ac responsi loco
itius hæ controuersiæ dirimerentur, locum in quo ambo consertis manib. pugna
ibi indicaret; cum verò legatus literas ferre, & ea verba nuntiare recusaret, se idē
fecialem significaturum respondit: & cum ipsum etiam aliqua in Angliæ regis fra
i contumeliam iactasse sciret, se quòd regem illum ad dignitatem suam tuendam
eum esse nosset, de eo non agere; sed tamen si is corporis aduersa valetudine forte
diretur, ad vitam suam eius caussa periculo obijciendam paratum fore addidit. Idē
ngliæ rex post paucos dies, eodem ritu & pompa fecit: quæ quidem haud magno cū
ore sine Christianorum principum fiebant: quod cum tam grauibus & tam vniuersę
tianæ reip. perniciosis inter se bellis essent implicati, animum ad huiusmodi cogi-
nes quoque intenderent, tamen in tanto belli & armorum ardore Angliæ rex ab
orijs curis minimè arcebatur: quæ sensim pectus ipsius furore complētes, tandem
anitatem, horrendaq; & inaudita scelera, cum maxima æternaq; ipsius nominis in-
pepererunt: nam quum quòd se sacrosanctę sedis obseruantissimum ostendisset,
òd librum suo nomine contra Martinum Lutherum conscribi curasset, à Leone

decimo fidei defenſoris nomen adeptus,pòſt chriſtianæ religionis impij oppug
& hoſtis nomen appellationemq; eſt conſequutus.Habebat Angliæ rex vxorem
rinam Ferdinandi & Iſabellæ olim Hiſpaniæ regum filiam,reginam certè ijs pare
dignam,& quæ ob virtutes atq; prudentiam ſuam ſummopere ab vniuerſis eiu
populis amabatur & colebatur : hæc Eduardo Henrici patre viuo Arcturo ipſius
genito filio nupſerat; ſed cum non diu cum eo fuiſſet,viri morte vidua relicta,c
ni patris & ſoceri conſenſu,tantæ affinitatis à Iulio pontifice laxato vinculo,Hen
teri fratri connubio iuncta fuit:ex quo matrimonio cum vnicus maſculus filius
maturo præreptus fato eſt,eis natus eſſet,nulli præterea liberi præter vnicam fili
ti ſunt:quæ res multis in regia domo ipſis quod connubium cōtra leges eſſet,&
di, vtpote in primo affinitatis gradu , vt ſolui non poſſet, prodigio quodam ma
prolem ereptam eſſe carpendi occaſionem dedit: qua ex re, & ex prolis deſider
regem ardere ſciebat arrepta occaſione,Eboracenſis Cardinalis, regi, vt priore
repudiata,quæ iure vxor non eſſet,aliud matrimonium contraheret perſuadere
ad quod non religione aut vt rex mares filios haberet cupiditate per ſe mouebat
rùm quòd ſe regem ad Renatam Ludouici regis filiam,quod ſummopere expete
pellere poſſe ſperaret: nam quum ſe toti regno inuiſum eſſe animaduerteret,ad
ea quæ & rege viuo & defuncto accidere poſſent,ſibi adiumenta comparare cu
ad id etiam magno in Cæſarem odio,qui neq; ſignis neq; factis incredibili ipſiu
tioni ſatisfaceret,incitatus:neq; ob magnam autoritatem qua rex & ipſe apud p
cem pollebant,quin diuortij iure faciendi facultatem ab illo eſſent impetraturi
bat.Rex non ad eum finem quem Eboracenſis cogitabat, ſpectans,huic conſilio
accommodauit;ſed, vt multi dixerunt,non tam prolis ſuſcipiendæ deſiderio,quā
puellam quandam ex reginæ pediſſequis humili loco natam deperiret,ad quam
nubio iungendam cum id neq; Eboracenſi,neque alijs notum eſſet, animum inc
rat: quod cum aut patefieri aut coniecturis perſpici cœpit,Eboracēſis diuortij ei
dendi facultatem non habuit:neq; enim ſi ei quod ipſe ſuaſerat,diſſuaſiſſet,autori
habuiſſet;& iam rex diuinarum atq; humanarum legum peritorum,ac religioſoru
tentijs rogatis,ſiue illi in ea ſententia eſſent, ſiue id vt quemadmodum apud mo
moris eſt principi gratificarentur,dixiſſent,matrimonium cum fratris vxore , null
habere reſponſum à multis acceperat. Quamobrem ſimulatque pontifex è cu
emiſſus fuit,legatos ad eum miſit,qui eum vt ſe fœderi adiungeret hortarētur, at
ipſi pontifici videretur,de Rauenna reſtituenda operam ſuam interponerent; ſed
puè vt diuortij faciendi facultatem impetrarent:quæ res non priuilegio, ſed vt ma
nium cum Catharina irritum eſſe declararet petebatur : exiſtimabat autem rex p
cem,propterea quòd viribus ſe atq; exiſtimatione infirmum cerneret,neq; aliorū
cipum potentia fulciretur,& recenti in eum,quòd ipſius libertatem tanto ſtudio
raſſet beneficio quoq; motum,facilè conſenſurum;cum pręſertim Eboracenſem,
ſemper eius & primò Leonis rebus fauiſſet,plurimum apud eum poſſe ſciret:& n
tifex metum,ob iniuriam quæ in Cæſarem Catharinæ ſororis filium redundaret,
ſare poſſet,atque vt eum hoc munere alliceret,ſtipēdia in quatuor millia militum
bus ad ſui cuſtodiam vteretur,daturum obtulit. Pontifex hanc petitionem audi
quamuis rei magnitudinem,& maximam ignominiam quæ inde ad ſe peruenire
videret,tamen cum Oruieti & integer adhuc inter Cæſarem & Galliæ regē eſſet,
rum vtriq; fideret,ideoq; Angliæ regis amicitiā magni faceret, huic petitioni rep
re non eſt auſus:quin ſe regi obſequendi cupidum oſtendens, ſed rationibus qua
ponebātur difficultatibus interpoſitis protrahens,regis ac miniſtrorum ipſius ſpe
que importunitatem accendit;quę multorum malorum origo, indies creſcebat.A
tifex Valdemontio & Longauilla auditis,eiſq; communibus reſponſis datis,Piſto
ſem epiſcopum vnà cum Longauillam ad regem miſit,vt ei ſui declarationem, cu
cunia, viribus & autoritate careret, ſocijs nihil profuturam oſtenderet, vna in pac
ctanda ipſi prodeſſe poſſe: idcirco ſe ad Cæſarem vt eum ſeueritate verborum ad i
taretur,eundi mandatum habere diceret: rex autem etſi pontificem à partibus im
eſſe non ægrè ferret,tamen ne eum ad alia tractanda mitteret veritus,vt iret non p

etiam Cæſar de Pontifice ſi neutri ſtuderet parti, querebatur. Sed cùm Lautre-
rogrederetur,& vt claſſis idem faceret eſſet conſtitutum,multa ſe huic rei oppo
: quoniam duodecim Venetæ triremes, quæ prius Ligurnum ſe receperant,quũ
inienſi expeditione, tum à maris moleſtijs, tum à commeatus penuria multum
ſſent, x Februarij die Ligurno,vt in Corciram ad ſeſe reparandas irent,ſoluerũt:
is Veneti ſe illarum loco alias duodecim quæ ſe cum Gallicis cõiungerent miſ-
ollicerentur,quæ & ipſę multis difficultatibus, tum ex aduerſa tempeſtate, tum
rouerſijs inter Auriam & Ceritem ortis, conflictabãtur: quarum controuerſia-
iſſa etſi Rentius Piſis æger ſubſtitiſſet, vt Auria qui cum omnibus triremibus Li
appulerat,cum ſuis Neapolim peteret; Rentius verò cum ceteris Gallicis, qua
abernardini,& quatuor Venetorum quæ omnes ſimul erant, Siciliam inuade-
ebatur: ſed Auria cum ſuis octo nauibus longis,& totidem ex Galliæ regis claſ-
l & naualibus ſocijs, & ſibi quiete opus eſſe diceret, ſiue ea eſſet vera cauſſa,
òd Genuæ res iam animum ipſius ad noua conſilia flecterent, ſe Genuam con-
m quum Genuenſes vt ſuo iure viuere liceret à rege petijſſent; eamque ob cau-
ucenta millia aureorum numûm obtuliſſent; idque rex eis denegaſſet, Auriæ
petitionum autori vel ſaltem hortatori, Siciliam à rege niſi libertate Genuen-
onceſſa occupari minimè gratum eſſe credebatur: & aliam quoque contro-
cauſſam diuulgabat; nempe quòd cum rex Sauonam, à Genuenſibus tanquam
um à corpore ſeiunxiſſet, timebatur, ne breui tempore ob regis fauorem & ſi-
oortunitatem, maxima mercium & negotiorum parte Sauonam conuerſa, & re-
ſſibus eò ſe recipientibus, ibidem regijs nauibus conſtructis, Genua incola-
equentia & diuitijs ſpoliaretur: eamque ob cauſſam Auria, vt Sauona quem-
um antea fuerat Genuenſibus ſubijceretur, vehementer apud regem inſtabat.
chij verò res maiore quàm maritimæ felicitate vtebantur:qui vbi Aſculum per-
Nauarrum cum ſuo peditatu Aquilam verſus cum iam ad eius aduentus famam
m, & Iulianoua deditionem feciſſent, miſit: hunc Laconiſſæ via Salutius
opijs ſuis ſequebatur; & poſt hunc centum & quinquaginta expediti equites
orentinorum nigris militibus quater millibus Oratio Ballione duce. Veneti
e ſe ei quadringentos expeditos equites & quatuor millia peditum ex ijs copijs
n Latio habebant ſine Vrbinate miſſuros receperunt: & pro alijs copijs qui-
m ad neapolitanum bellum iuuare debebant, viginti tria aureorum numûm
n ſingulos menſes, ſeque cum claſſe ad Sicilienſem expeditionem triginta ſex
in mari habituros aſſerebant: & nihilominus in ſumptibus valde parci e-
ta vt manifeſtò eos iam bello feſſos eſſe, vt & Galliæ regem, appareret:
chio enim hoc tempore nuntium allatum eſt,centum & triginta millia Solato-
oi à rege cum ex Gallia diſcederet, in ſingulos menſes ad bellum gerendum
;ex quibus circiter ducenta millia excipere debebat, ſolummodo ad ſexaginta
n ſingulos menſes,idque in tres modò ſequentes redacta fuiſſe: quamobrem in
nagnum angorem inciderat; & regem neque æquitate,neq; fide, neq; memoria,
orij detrimenti exemplo commoueri querebatur: nam pecunias & vires quibus
Inſubriæ defenſionem vti debebat, à rege in Fonterabienſem expeditionem
rſas, vt illud imperium amitteret in cauſſa fuiſſe aiebat. Aquilæ expeditio felici-
ceſſit: quoniam vbi Nauarrus caſtra admouit, Melfitanus princeps diſceſſit: &
uitatis epiſcopus Montorij comitis filius Galliæ regis nomine eſt ingreſſus. Vene
Germani milites Ciuitellam paruum, ſed munitum oppidum, ſeptem millia
m vltra Truentum poſitum, ducentos Hiſpanos ſclopetarios qui eò contende-
nteuertentes,deditione ceperunt. Aquilæ exemplum omnes Aprutij populi ſunt
i,& regnum vniuerſum breui idem feciſſet,niſi Cęſarianus exercitus Roma eſſet
ıs:qui poſt multas difficultates & tumultus ex eo ortos, quòd milites in totũ tem
ſt pontificem dimiſſum ſtipendia peteret, xvII Februarij Roma diſceſſit; qui dies
n diuturnas populi Ro. miſerias lætiſſimus illuxiſſet, niſi ſtatim poſt illorum di-
ı,Farfenſis abbas & cæteri Vrſini,cum oppidorum ſuorum colonis,qui per mul-
s Vrbē maximis cladibus affecerunt,eſſent ingreſſi. Roma ab exercitu nõ modò

magna incolarum parte,tot domibus direptis atque euerſis, verũ etiam ſtatuis,
nis,ſingularib.lapidibus & multis antiquitatis ornamentis ſpoliata fuit relicta:
ominus quum Germani, niſi binis ſtipendijs acceptis (nam Hiſpani ſine alia
diſceſſerant) abire nollent,pontifex Romam tandem liberari cupiens, viginti d
millia eis ſoluere fuit coactus, quod duorum Cardinalium qui obſides erant lib
rum colore fecit:alia item viginti millia populi Romani nomine ijdem Germa
perunt,quæ pontificem quoque perſoluiſſe opinio fuit;verũ ſub eo nomine ne
chio querendi cauſſam præberet;qui nihilo ſecius grauiſſimè expoſtulauit, quo
fex ſua pecunia vt exercitus Roma diſcederet,cauſſam præbuiſſet:qua ex re vict
tiſſima,dubijs belli euẽtibus ſubijceretur.Roma vt fama eſt, mille & quingenti
quatuor Hiſpanorum,duo triaúe Italorum, & quinque Germanorum millia (ta
merum peſtilentia abſumpſerat) prodierunt.Cæſariani exercitus Roma diſceſſ
trechium,qui alioqui rectà Neapolim contendiſſet,longius per Apuliam ſecun
re iter tenere coëgit;idq; quòd tormenta ſi in illis locis montanis hoſtes obuios
ſet,difficulter trahi poſſent, & multo magis vt commeatum ſi forte ad Neapolis
victoriæ curſum ſiſtere cogeretur, compararet; idcirco Theate ciuitatem, Apru
rioris (quoniam Piſcaria fluuius Aprutium citerius ab vlteriore diuidit) capu
in qua regione Sermona & multa alia oppida ſe illi dediderant: idq; ſiue gallic
nis ſtudio,ſiue Hiſpanorum odio,tanto ardore,vt ferè omnia oppida cum exerc
gintiquinque aut triginta millia paſſuum abeſſet deditionem facerent. Sed tam
firmius tutiusq; procederet,non ea qua potuiſſet celeritate vtebatur:& vt Apuli
galia ex quibus octuaginta millia aureorum numûm percipiuntur,quę in quinq
dis ſunt per totum Martium menſem, certius exigeret, Nauarrum cum ſuo pedi
miſſurus credebatur: ob cuius moroſitatẽ cum eam ferre Lautrechius cogeretu
magna diſciplina in exercitu erat, ſed cum Vaſtio caſtra mouiſſet, hoſtilis exerc
ſe Melfianus princeps cum mille Germanis ex ijs quos Carolus Lanoius ſecum
ſpania duxerat,& duobus Italorum qui Aquila egreſſi erant millibus adiunxerat
Luceriã quadraginta millia paſſuũ ꝓcul à Thermulis, hodie Termini, mare verſ
terã partem Campobaſſum triginta milliaribus à Terminis remotum in ea ipſa
Neapolim ducit ſitum,veniſſe certior factus:Nauarro cum ſuo peditatu præmiſſ
vltimo Februarij die Serrate decem & octo milliaria à Terminis procul ſitum pe
de quarta Martij die ad Sanſeuerum peruenit: Nauarrus autem vlterius progre
no die Luceriam,altero Foggiam eſt ingreſſus;ita vt cum ipſe per vnam portam i
retur,Hiſpani qui ſe Troiam,Barletam & Manfredoniam receperant,per alteran
di conarentur;quæ res ad exercitus commeatum valde profuit. Erant cum Lau
ad ſummum quadringenti cataphracti & duodecim peditum millia;ijq; non adn
ſelecti, ſed ei adiungi debebant Salutius qui omnibus præibat, Venetorum co
Florentinorum nigra legio, à Lautrechio valde expetita; quia quum eum pedi
oppugnationes dexteritate corporis & audacia,omnes pedites qui tunc in Italia
ſuperare fama eſſet,ipſius exercitui,in quo erant milites ad pugnã firmi & ſtabile
condimenti erant. Sed à Nauarro quem ipſe ad ſitum explorandum miſerat, T
circa quinque Germanorum millia, totidem Hiſpanorum, & tria millia & quin
Italos eſſe certior factus; cumq; ob ingens frigus in campis morari non poſſent,
chius octauo die Martij cum omni peditatu & expedito equitatu Luceriam petijt
lutium qui tunc primũ venerat, cum graui equitatu & mille peditibus Foggiæ c
uit:ſeque ſi occaſio daretur, cum alias ob cauſſas,tum quòd cum ſibi à rege decr
cunia eſſet imminuta belli ſumptus diu ferre non poſſet,prælium committere vel
rebat: atque in Sanſeuero legatos & alios minimè ad bellum aptos paruo cum p
reliquit:ſic enim ſibi tutus eſſe,neque ad prælium niſi commodo ſuo cogi poſſe
tur:neque ei commeatus deerat, quamuis molitis cibarijs indigerent: deinde
Martij in campos ad tertium vltra Luceriam lapidem, quinque ab Troia milliari
dijt:quoniam Luceria & Barleta cum duodecim millia paſſus inter ſe diſtent, no
octo à Troia abſunt: & Cæſariani qui copias omnes quæ Manfredoniæ & Barle
ſimul collegerant, quiq; Troiæ commeatu abundabant,ſed Germanis exceptis,

bant; ad velitandum prodierunt; & sequenti die sine tormentis extra Troiam n loco in ipso vrbis colle sunt metati: Lautrechius verò eum collem XIIII uperiori parte quæ ad meridiem vergit montem versus circuiuit; & fronte Trous conuersa ascendere cœpit; & colle acri velitatione occupato, castra in superte collocauit: eosque tormentorum fulminibus retrocedere coëgit; atque ilastris partim in vrbe, partim in ipso dorso occupauit: ita vt Troia & Cæsarianus s inter Gallicum exercitum ac Sanseuerum relinqueretur: quæ res ne auxilia i acciperent, impedimento erat: magnaque ex parte commeatum importari ebat: quamuis illi quod impedimentis, atque inutilibus hominibus exonerati ulto sanè commeatu opus haberent, & vicissim ab ipsis commeatus qui à Sann Gallorum castra ferretur impediebatur, & Sanseuerum in metu contineuod copiarum suarum parte Gallis ignorantibus oppugnare poterant. Itaque is in hunc modum castra habentibus, nempe Gallis vltra Troiam ad montem, rò Cæsarianis, Luceriam versus, supra ciuitatem in cliuo valde munito: cumque e circumiecta loca in Gallorum potestate essent, sic ad decimam nonam diem onstitere: interea tamen frequenter bellicum noctu canentes; & quotidie veliitaque accidit vt Martius Columna caperetur: ac sæpenumero commeatus ex ero & Foggia in Gallorum castra vectus intercipiebatur: quam ob caussam Galli il incommodi senserunt; nec sine magno præsidio conuehi poterat. Quo temm inter Cæsarianos duces quid agendum esset deliberaretur, Vastius propteòd Gallicus exercitus quotidie cresceret, ipsorum verò minueretur, prælium ttendum censuit: sed maiorem obtinuit autoritatem Alarconis consilium, qui m victoriæ spem si cunctando propugnationi operam darent, quàm si fortunam arentur ostendebat. Itaque decimanona die Cæsariani quòd ab hostilibus torlæderentur, Troiam se receperunt: sed castris pòst contra tormenta munitis, miempestate in castra, asperiore Troiam redibant. vigesima prima die in ipso dilustra montem versus, Arrianum non paruo diei itinere mouerunt, vbi contra id Galli, qui quòd itinera quibus commeatus vehi posset obsedissent, sibi frustra am promiserant, antea opinati erant, magna commeatus copia est inuenta. Opiit, eos aut vt Gallos in locum aliquem in quo commeatus penuria laborarent erent, inde castra mouisse; aut quòd nigram legionem sequenti die in illorum expectari audiuissent: quæ legio quum veniret ex itinere Aquilam diuertens, iuria affecta aut prouocata; sed sola prædæ cupiditate, eam ciuitatem nefariè diit. die vigesima secunda, Lautrechius Leonissæ ad Ofantum fluuium, à Latinis m dictum, sex millia passuum ab Asculo castra locauit: & nigram legionem, atq; rum cum suo peditatu & duobus curulibus tormentis ad Melfiæ oppugnatioisit: vbi quum exiguum muri spacium dirutum esset, Vascones mœnia subiere: a legio maiore impetu contra ducum imperium idem fecit: & vtrisque certaatium æmulatione conscendere adnixi sclopis à lateribus petiti, cum multorum num & circiter sexaginta ex nigræ legionis militibus cæde repulsi fuere; eodemspere cum post mœnia iterum verberata, aliam oppugnationem essent aggresram superiori ferè parem cladem accepere: ea verò nocte alia tormenta à Lau missa; quibus cum sequenti die duobus in locis murum satis latè aperuissent, quorum haud pauci in oppido erant timore perculsi, tumultuari cœperunt: cutu milites qui circiter sexcenti erant, propugnationem deseruerunt: quapropter itus ingressus, rusticos omnes & ciues interfecit: milites cum principe in arcem eperunt; & paulo pòst, vt Galli dixerunt, sese arbitrio illorum dediderunt; quami vitam excipi censerent: seruatus fuit princeps cum paucis ex suis, reliqui omterfecti; ciuitas direpta; & tria millia hominum cæsa: qua in ciuitate maximo rum commodo, qui sua negligentia in Apulia eorum quibus ea regio maximè lat, summa penuria laborabant, magna commeatus copia est inuenta. Die vigeuarta, Hispani Arriano castra mouerunt, & ad Tripaldam vigintiquinque à Neailliaribus in recta via, & quadraginta ab Ofanto, sunt metati, quibus se prorex,

Salernitanus princeps, & Fabricius Maramaldus cum tribus peditum millibus
decim tormentis adiunxere: & Alarco cum duobus peditum millibus ad v
propugnanda Neapoli egressurus dicebatur. Lautrechius tamen ad Ofantu
gnam commeatus copiam compararet hærebat; & omnes eius copiæ inter A
& Malfiam castra habebant: post Malfiæ verò expugnationem, Barleta, Traniu
liqua circumiecta oppida, Manfredonia in qua erant mille pedites excepta,
derant. ex eo autem loco Nauarrum cum quatuor peditum millibus ad Ve
cem à ducentis & quinquaginta Hispanis peditibus fortiter defensam expug
misit: quam ille libera ad arbitrium suum deditione obtinuit: & ducibus rete
teros inermes dimisit; resque ita composuerat, vt ipsius nomine Apuliæ v
quæ tamen belli caussa, vix ad dimidium eius quod percipi solebat, ascendeb
gerentur. In hæc castra venit Pisanus Venetus legatus cum Venetorum copij
circiter duo millia peditum erant: quamobrem Lautrechius, vt tutam haber
meatus conuectionem, operam dabat: quod quidem facilius potuit, postquam
rum militum opera Asculum in potestate sua habuit. Quo tempore secundi
elatus, pontificem audacibus verbis vt se socium profiteretur vrgebat: is autem
terbienses primo Octauiani Spiritus opera, præfectum à se missum admitt
luissent, nihilominus cum illi postea metu cessissent, se Viterbium transtulerat:
eodem tempore Vespasianus Columna mortem obijsset; isque vt Isabella vnic
fillia Hippolyto Medici nuberet moriens mandasset, Pontifex omnia castel
ipse in Latio habuerat, quamuis Ascanius Prosperi Columnæ, posteris marib
nibus extinctis, ea ad se spectare diceret, occupauit. Per eos dies Monopolis
tis deditionem fecit, quibus ex fœdere postremo cum Galliæ rege percusso,
ij regni neapolitani portus, quæ ante cladem ipsis in Giaradadda à Ludou
ge illatam tenebant occupati acquirebantur. Hæ igitur Gallorum secundæ r
rariensium ducem ad filium in Galliam vt matrimonium perficeret, quod pr
socialis belli imperium recusans, artificiosè distulerat mittendum impulerun
sar autem Hispaniæ copijs transmissis tantis regni neapolitani periculis minimè
ciens; inde enim sexcentos tantùm pedites nec eos admodum vtiles in Sicili
sit, vtque ex Germania noui delectus qui in Italiam Brunsuicensi præfecto v
gno opem ferrent transirent haberi mandarat: qui tanto maiore diligentia colli
tur, quanto magis ob Lautrechij progressus auxilio opus esse audiebatur: ad qu
aduentum ne victoriæ spem turbarent, impediendum, communi Galliæ regis,
& Venetorum consensu decretum est, vt ad Germanos si in regnum neapolitanu
tenderent persequendos, si minus ad bellum Venetorum & Francisci Sfortiæ
coniunctis in Insubria gerendum, in Italiam transiret Franciscus sancti Pauli re
ex Borbonia familia, cum quadringentis cataphractis, quingentis leuis armaturæ
tibus, quinque Gallorum, duobus Heluetiorum & totidem Germanorum pe
millibus: cuius exercitus alendi gratia sexaginta millia in singulos menses, ex q
Anglus triginta millia penderet, decreta fuerant: & Veneti Senatus consulto vt d
peditum millia conscriberentur constituerant. Quo tempore Mediolanum o
tonij Leuæ acerbitatem, extrema angustia & miseranda seruitute premebatur:
vt in militem stipendia extorqueret, omnem ciuitatis annonam ipse occuparat, e
publicis tabernis nomine suo constitutis, omnes, ni fame perire vellent, victum e
tio quo ipsi libitum esset, emere cogerentur: quod cum pauperes facere non po
multi & domi & foris in publicis locis misere peribant: cumque ne hæc quide
cunia Germanis, qui per domos distributi erant satis esset, hospitibus suis quotidi
uas mulctas imponebant; atque eos qui soluendo non erant, catenis vinctos re
bant: & quia multi vt has calamitates atque intoleranda onera vitarent, edictor
cerbitate & custodiarum diligentia contemptis, extra ciuitatem aufugerant: absen
bona proscribebantur, quorum tantus erat numerus, vt scribendi molestiæ vit
gratia, hæ proscriptiones typis excuderentur: nobiles tamen viri in vrbe maneban
didati, inculti & egentissimi, loca publica ciuitatis quondam maxima mortaliun
qu

a, vrticis, vepribusque horrebant: & nihilominus tantorum malorum ac scele-
itori, omnia feliciter cedebant: nam cum Mussius cum sexcentis peditibus vt
torum miles Leucum obsideret, & ne Hispani qui Comi erant per Lacum ob-
xiliari possent, naues cepisset, Antonius Leua peditatu è Nouaria accersito,
lano egressus, quindecim millia passuum ab vrbe cum Germanis est metatus,
Olginatis arce in Abduæ ripa, quam prius Mussij præfectus ceperat, expu-
, Philippum Torniellum cum Italico & Hispano peditatu, vt Leuci quod in alte-
us ripa est, obsessis opem ferret misit: vbi Mussius Venetorum ac Mediola-
m ducis auxilijs accitis, tormentisque à Venetis acceptis, aditus omnes, qui ob
m ac montium asperitatem difficiles sunt, occuparat, ac munierat. Sed Cæsa-
ppposito monte qui Leuco imminet occupato, vbi frustra pluribus in locis tran-
it conati, tandem eum locum quem Veneti milites, quos Mussius siue quod mi-
orum virtuti fideret, siue vt eos minori periculo obijceret, asperioribus in lo-
locarat, custodiebant, expugnarunt: quare Mussius nauibus cum tormentis &
ilitibus conscensis milites seruauit: non sine suspicione Venetos vt Mediola-
m duci cui Leucum ab ipso occupari non placebat, rem gratam facerent, eum
leuiter propugnasse: & paulo pòst, vt quod armis consequi non potuerat, pace
ceretur, ad Cæsarianos transiens, Leucum & alia loca ab Antonio Leua pactio-
, Hieronymo Morono quoque qui literis suis huius consilij autor fuerat, iura sua
dente, obtinuit. Qua ex re Leua in summa annonæ caritate, commeatu & pecu-
adiutus: quoniam Mussius qui altiora spectans, pòst Marchionis nomen sibi
auit, trecentas auri libras soluit, & tria millia modiorum tritici Mediolanum
Lautrechius interea Neapolim versus progrediens, tertia die Aprilis ad Roc-
Manardam venit: quinquaginta cataphractis, ducentis expeditis equitibus, & cir-
duobus peditum millibus, qui milites omnes Venetorum erant, ad Apuliæ, in
ihil præter Manfredoniam in Cæsaris potestate erat, custodiam relictis. Cæsaria-
erò exercitus, omni circumiecta regione deserta, Neapolis tantùm & Caietæ
ugnationi operam dare statuit: & vt hostibus commeatum adimeret, Nola dire-
ac commeatu qui Capuæ erat Neapolim aducto, in Sanmartini monte castra lo-
, & inde pòst cum decem partim Germanorum partim Hispanorum peditum mil-
Italis omnibus præter sexcentos qui sub Fabritio Maramaldo militabant, di-
, quoniam Sarra Columna cum suo peditatu in Aprutium contenderat, Nea-
n est ingressus. Neapoli paucissimi incolæ manserunt: omnes enim qui aut opi-
ut dignitate præstabant se in Ischiam, Capreas, aut in alias vicinas Insulas contu-
t: frumenti in ciuitate paulo plus quàm in duorum mensium victum esse diceba-
carnium verò & pabuli parum. Lautrechius Capuam, Nolam, Acerram, Auer-
& omnia circumposita oppida deditione cepit: qui quatuor dies ad Acerræ ab-
m septem millia passum à Neapoli sitam castra habuit: paulatim enim progressus
& progrediebatur, vt commeatum qui viarum difficultate, atque imbrium quibus
i redundabant, copia, impediebatur, cuius illi ingens copia erat necessaria expe-
t: quoniã fama erat in ipsius exercitu, huius tempestatis militię corruptela, vltra vi-
equorum, & octuaginta hominum millia esse, quorum vix tertia pars vtilis erat:
de Simonem Romanum cum centum & quinquaginta expeditis equitibus, & quin
is Corsis sine stipendijs, qui ex Cæsarianis castris ad eum transierant, ad Calabriæ
editionem misit. Et iam Philippinus Auria cum octo Andreæ triremibus & dua-
nauibus ad neapolitanum litus profectus, nauem frumento onustam ceperat, &
ientis Cæsarianos à Magdalenæ fano recedere coëgerat: & quamuis paulo pòst
alias frumentarias naues ceperit, hostibusque multa incommoda attulerit, ta-
eius triremes ad neapolitanum portum penitus obsidendum minimè erant pa-
deo Lautrechius vt sedecim Venetorum triremes se illis adiungerent vrgebat: quæ
quam Corcyræ lentè refectæ fuerant, in Tranij portum venerant: sed ille tametsi
Tranium & Monopolis sese ipsis dedidissent, propria commoda alienis antefe-
es, etsi ex neapolitana victoria omnia penderent, vt prius Pulinianum, Hydrun-

tum & Brundusium caperent cunctabantur. Die decima septima Aprllis chius Cauiani ad quintum à Neapoli lapidem est metatus : & eodem die C ni, qui leui equitatu abundabant, se industria & diligentia Gallorum neglig superare ostendentes, commeatus cuius penuria laborabant copiam eis ader & vt Gallis Neapolim ex superiore loco tormentis infestandi facultatem rent, ac quia dum eo monte potirentur, Gallos à maxima ciuitatis part bant, Hermetis fanum in Martini montis vertice positum munierunt: Gall aliquam diffidij inter hostes spem fecit, quòd Vastius priuatis tamen de causs tentiæ comitem vulnerarat, eiusque filium interfecerat. Gallicus exercitus vi prima die Casoriam ad tertium ab vrbe lapidem in Auersanam viam venit : q ante vrbis mœnia excursionibus est dimicatum, & Miliacensis is qui ponti bertatem, cuius ipsemet mandatum à Cæsare tulerat acerrimè oppugnarat, i ctus. Vicesima secunda die sesquimilliare ab vrbe castra locauit : vbi Lautr leuia prælia tanquam inutilia interdixit : & iam Puteolani se illi dediderant. dem penultima die Aprilis castris vrbi admotis inter Poggium regale magn tissimam domum, ab Alfonso Secundo Aragonio cum tantum Calabriæ dux ædificatam, & Martini montem, est metatus; ita vt milites ad quingentis mod sibus ab vrbe abessent : ipse verò vltra Poggium regale ad Montisalti ducis progressus est: quem locum munierat, castris Capuanam viam versus dilatati admodum natura munito, ex quo Neapolis aquæductuum qui ex Poggio proficiscuntur opportunitate priuari poterat: inde verò castra vlterius in eo co sub Hermetis monte est, quo magis Neapolim opportunis rebus priuaret, & vr ex propinquiore loco infestaret, promouere in animo habebat: quæ vt melius intelligantur, Neapolitanæ vrbis & circumiectæ regionis situs necessariò describendus videtur.

Neapolis descriptio desideratur.

DECIMIOCTAVI LIBRI FINIS.

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER DECIMVSNONVS.

*Neapolis à Gallis obsessa: inter Cæsarianos & Gallos naualis pugna: Vastius
rchio, Ascanius Columna, Salernitanus princeps & alij duces capiuntur:
pia à Cæsarianis expugnatur: Cæsariani Laudam obsident: Andreas Auria
Galliæ rege ad Cæsarem transit: Cæsarianorum de Gallis ad Neapolim victoria:
nua ab Auria capitur: Papia à fœderatis obsidetur, & expugnatur: Genuen-
Sauonam obsident & capiunt: noua Genuensis reip. ab Auria in libertatem
lactæ forma: Res in Apulia gestæ: varij Insubriæ motus. Pontificis cum Cæsa-
pactio Barcinonæ facta: pax inter Cæsarem & Galliæ regem Cameraci contra-
; & Margaritæ Cæsaris filiæ cum Alexandro pontificis nepote connubium:
saris in Italiam aduentus: Papia iterum à Cæsarianis expugnatur: belli à pon-
ice & Cæsare cõtra Florentinos gesti initium: Cæsaris cum pontifice colloquium
ononiæ habitum; eiusdemq; cum Venetis & Francisco Sfortia pax.*

AVTRECHIO ad Neapolis mœnia castra metato, prima omnium de-
liberatio fuit, an ea vrbs tormentorũ impetu & militum virtute, quem-
admodum multi vt in hunc finem peditum numerus augeretur suaden
tes proponebant, esset tentanda: cuius sententiæ autores multa incom
moda, quorum caussa diu illic manere diutius non possent, adduce-
bant: nempe cõmeatus penuriam, quoniam hostes expedito equitatu
nè abundantes, & ad excursiones prompti, eum intercipiebant; spem quoque de
oli esse incertã; nam quum Auriæ naues fame ad deditionem cogenda, & ad por-
enitùs obsidendũ impares essent, neq; Venetorum classis quamuis quotidie pro-
compareret, quatuor naues longæ molitis cibarijs onustæ Caieta Neapolim, vbi
penuria laborabatur venerant: nec illæ solùm, sed & quotidie alia nauigia in por
se immittebãt: Frigidos Venetorum apparatus; qui quòd vicena bina ducatorum
in singulos menses promiserant, tandiu nihil soluerant, vt sexaginta millia debe-
ecuniam ex Gallia parcè subministrari: exercitum iam morbis tentari: qui tamen
m ex graui eius cœli affectione quæ sub æstatis finem nocere solet, quàm ex plu-
npestate, cum etiam multi milites in campis versarentur manabant: nihilominus
echius montis ciuitatisúe expugnationem, in tanta propugnatorum multitudine
virtute, præsertim monte cui auxilium ferri posset munito, valde difficilem
nimaduertens; cum etiam pecuniam parua spe fortasse ne sibi postea in necessa-
nptibus deesset metuens consumere nollet, hostibus breui aut commeatum aut
niam defuturam sperans, non expugnationi, verùm obsidioni operam dare statuit:
e animum & apparatus omnes ad obsidionem conuertit totus in id, vt commea-
errestri itinere importari prohiberet intentus, & Venetæ classis aduentum vrge-
vt eis à mari quoq; commeatum adimeret. Hic igitur consilio mutato, ne milites in
animum amitterent, velitationes permisit: quamobrem crebræ, & quidem magnæ
græ legionis laude fiebant: quæ Ioannis Medicis disciplina in eo pugnandi genere
llens, nondum quantum acie instructa in stataria & campestri pugna valeret osten-
.Hoc ipso tempore octuaginta Mantuani, & centum Ferrariensis grauis armaturæ
tes in castra venerunt: qui etsi à Galliæ rege & Venetis magnificè in fide esset acce-
, tamen vt ex ijs quæ de futuro belli euentu coniectura assequi posset cõsilium ca-
, quantum potuerat temporis in eis mittendis interposuerat. In hoc rerum statu
riani aliquam Philippini Auriæ, qui cum sua classe in Salernitano sinu erat fran-

gendi ſpem non tam nauium ſuarum numero aut robore quàm militũ virtute
ceperunt:nam ſex triremibus Myoparonibus quatuor,phaſelis duobus,mille
ſclopetarios ex omnibus fortiſſimos laudatiſſimosq; impoſuerunt: cùm his V
cada qui prorege Neapoli erat, atq; omnes fermè duces atque alicuius auto
Huic claſſi quæ Gobbi in maritimis rebus veterani & magni nominis ducis co
bernabatur, multas piſcatorias naues,vt hoſtes à longè plurium nauiũ proſpe
rent addiderunt; & ſic Pauſilypo ſoluentes ad Capreas inſulam contenderun
magno huius expeditionis detrimento, in Hiſpano quodam ex ijs qui religio
ſolitudinem incolunt,qui concionando animos ipſorum ad pugnam,vt eius g
ria tot victorijs parta poſtularet accendebat, audiendo tempus contriuit. Hi
Mineruæ promontorio ad ſiniſtram relicto, & in altum progreſſi, duas trire
eiuſmodi mandato,vt prope hoſtes accedentes, deinde quo eos in altum ad p
cerent fugam ſimularent promiſerunt.Sed Philippinus,cum pridie per idone
ratores hoſtium conſilium cognouiſſet, ſumma celeritate à Lautrechio vt ſtati
tos ſclopetarios ad ſe mitteret, petierat: qui Crochio duce paulo antè quã ho
ſis conſpiceretur recepti fuerant:quæ vbi à longe eſt cõſpecta, Philippinus,et
animo omnia ad pugnam neceſſaria comparaſſet, tamẽ magno conſpectarum
numero commotus valde dubius hæſit:ſed mox vbi propius hoſtes acceſſiſſen
tùm roſtratas naues adeſſe cernens, hoc metu eſt liberatus:quare forti animo
lis belli peritiſſimus, tres triremes fugæ ſpecie à reliquis ſuis vt circuitu capto
vento in hoſtiles naues à latere, & puppi adorirentur,recedere iuſſit: ipſe cum
in hoſtem inuehitur: qui ſua tormenta diſplodere debebant,vt fumo excitato
tior ictus ac viſus eriperetur: ſed Philippinus ingens triremis ſuæ tormentum q
ſiliſcum appellabat, diſploſit: cuius pila prætoriam nauim in qua Vgo erat pete
draginta viros primo ictu,& in his nauis præfectum,'cum multis naualibus mini
terfecit: alijsque mox tormentis diſploſis multos præterea ſuſtulit ac vulneraui
ſim verò, tormenta ex Vgonis naui librata, Philippini nauis præfectum interf
ac nauclerum vulnerarunt: deinde cominus concurrentes, ſcloppis & alijs t
acriter gerebant:ſed Ligures in his pugnis exercitati,intra circumſeptas aſſeribu
das proclinati, cautè per earum ſcalmorum interualla decertantes pericula vi
ſic dum hæ duæ triremes ſumma ferocitate ac terrore ſimul pugnarent, tres al
ſarianæ, duas Ligures oppugnabant, & iam longè ſuperiores erant:quum tres
gures quæ primò fugam ſimulantes altum petierant, in hoſtes ſuo flexu conu
prætoriæ latus ſunt inuectæ: ex quibus illa quæ Neptunia vocabatur, malo ſu
uulſo,magnam cladem accepit. Hîc Vgo vulnere in brachio accepto,& dum ſu
taretur, lapidibus ac piceis ignibus ex hoſtilium nauium ſummis malis coniectis
tus pugnans interijt: hic Philippini prætoria & Maura,Vgonis prætoriam,reliqu
Gobbam tormentorum fulminibus depreſſere,in qua perijt Feramuſca: intere
reliquæ Philippini triremes duas ex ſuis ab Hiſpanis oppreſſas recuperarant,
paronesque illorum ceperant: duæ tantùm ex Hiſpanicis, hoſtes victoria poti
ſpicientes malè mulctatæ vix euaſerunt. Quo tempore Vaſtius & Aſcanius, nau
rum penè ſubmerſa, & ardente,remis fractis, militibus ferè omnibus cæſis, ipſi
vulnerati, in auratorum ſplendore armorum fato erepti, in hoſtis poteſtatem
runt. Philippino in hac pugna magno vſui fuerunt Turcæ & Mauri remiges, qui
tate donati fortiſſimè pugnarunt. Vgo & Feramuſca mortui in mare ſunt eiecti:
autem, Vaſtius, Aſcanius Columna, Salernitanus princeps, Cruceius,Camillu
lumna,Gobbus,Serenonius, & multi alij duces ac nobiles viri:ſupra mille pedit
rire; Galli verò ferè omnes aut cæſi aut vulnerati fuerunt. Captiuos Philippinu
tribus nauibus longis Auriæ miſit: & ex duabus triremibus quæ euaſerant, vna
pòſt ad Gallos tranſijt. Hæc victoria Gallis magnam ac forſitan quàm par fuera
iorem de totius belli ſucceſſu, ſpem dedit: propterea quòd quoniam Lautrechiu
qua ex parte in apparatibus remiſſiorem fecit; Cæſarianos verò maris imperio pr
ſpoliatos, & terra multis ex partibus preſſos, præſertim poſt Puteolos ab hoſtibu
ptos, quòd ex ea parte magna commeatus copia Neapolim importabatur, à com
ti

i metuentes, magno terrore repleuit: & iam Neapoli magna moliti cibarij, car-
, & vini caritas erat: quamobrem sequenti die post magnam naualem, magnum
lium mortalium numerum è ciuitate emiserant: commeatus distribuendi ratione
nstituta, vt Germani minus quàm cæteri milites paterentur, operam dabant. Qui-
rebus cum Lautrechij spes foueretur, ea longè magis Phaselo septima die Maij
ducum ad Cæsarem literis capto aucta fuit: quibus literis ei significabant, exerci-
orem amissum: in ciuitate non plus frumenti, quàm in sesquimensem esse, idque
inum lacertis frangi: Germanos aliquem ad tumultum spectare: pecuniam in eo-
stipendia in promptu non esse: neque vllam iam rebus salutem, nisi vt citò pecu-
t auxilia terra marique mitterentur, affulgere. His accedebat, quòd pestilentia
int Germani milites, qui neque eo contagio infectos vitant, neque à rebus illo-
attrectandis abstinent, valde contagiosa Neapoli grassari incipiebat. Vicissim verò
citus aquarum penuria laborabat; quoniam à colle regali ad castrorum frontem
e nihil præter cisternas quibus exercitus vtebatur erat: morbi augebantur, & ho-
n vrbe cùm expedito equitatu longè superarent, assiduè per eam viam potissimum
Sommam ducit excurrentes, non modò carnium & vini copiam introducebant,
n etiam sæpe commeatum qui in Gallorum castra vehebatur impediebant. Mul-
itrechium vt leuis armaturæ equitatum quem hostili opponeret conscriberet, mo-
nt: quod ipse non modò facere nolebat, verùm etiam maximam Gallici equita-
artem, Capuæ, Auersæ, & Nolæ distributam manere patiebatur: quæ res hostibus
ıæ diximus faciendi facultatem augebat: alij verò quòd pedestres copiæ morbis
imminutæ, illorum qui interijssent loco quemadmodum & ab initio vt potentior
it, exoptatum fuerat, septem octoue peditum millia conscriberet, suadebat: & hoc
que cum iam negare cœpisset, facere abnuebat; quòd sibi pecuniam deesse dice-
quamuis tunc satis magnam copiam ex Gallia accepisset, ex Apuliæ scriptura,
e ex captorum oppidorum vectigalibus haud paruam summam exegisset: & re-
roceres qui apud ipsum erant, ad minimè exiguam pecuniam ei mutuò dandam
it parati: quamobrem non inutile est, quæ mala, eorum qui magnarum rerum ad
strationi præsunt pertinacia pariat, cogitare. Lautrechius proculdubio omnium
orum ducum princeps diu in bellis exercitatus, & maximæ apud exercitum au-
atis, sed natura elatus & imperiosus, dum sibi vni credens, reliquorum omnium
ilia contemnit; dum neminem audire vult, dum non omnia suo solius iudicio ge-
omines animaduertere sibi turpe ducit, ea quæ adhibita fortasse victoriam ipsi pe-
ſent, neglecta verò, bellum tanta spe cœptum funditus euerterunt, prætermisit.
tidie à nigræ legionis quæ in castrorum fronte erat militibus, leuia prælia com-
bantur: qui nimio ausu elati, ita ad Neapolis mœnia accedebant, vt inde feloppis
entur; cumque in regressu equitum alas non haberent, ab hostili equitatu cæde-
ır: quare magno velitationum prope vrbis mœnia sine equitatu committendorum
nmodo animaduerso, non tam frequenter fieri cœperunt. Post naualem victoriam
ellamare Stabiense Lautrechio sese arce excepta dedidit: idem Sangermanū fece-
umq; milites qui Caietæ erant Fundos & circumiectā regionē recuperassent, Lau-
ius Ferdinandum Caietanum, Traiectensium ducis filium, & Melfiæ principem,
uòd Cæsariani paruā de eo liberando rationem habuissent, paulo antè cum Gal-
nuenerat, cò misit, qui facilè ea iterum occuparunt. Simon Romanus in Calabria
ilorum in Gallicum nomen studio magnos progressus faciebat. Verùm hæc ad to-
elli victoriam, quæ ex Neapoli capta aut defensa prorsus pendebat, cōsequendā,
mè faciebant: quare Lautrechius obsidioni potissimū incumbens, neq; etiam cum
lispani in nauali pugna perijssent, omni prorsus expugnationis spe deiectus, vt eam
atem penitùs à mari commeatus facultate priuaret, Gallicæ ac Venetæ classis ad-
um vrgebat, & castrorum frontem vlterius in collē quendam vrbi & Martini monti
iorem promouit: vbi nigra legio aggerem duxit, non modò vt eam ex eo colle
are perducerent, atque in eius extremo mare propugnaculum facerent, & sic
nensem viam clauderent, verùm etiam vt statim vbi classis adesset alio aggere
inter vrbem & Martini montem, ne sibi inuicem opem ferre possent ducta,

Martini montis expugnationem tentarent;ac deinde ſimul & eodem tempore N
lim à mari claſſe, terra verò ex caſtrorum fronte interiora ciuitatis tormentis,& m
exercitus parte, atque altera montem oppugnarent, vt hoſtes viribus neceſſariò
partes diſtractis facilius in aliqua parte ſuperari poſſent: nec tamen etſi caſtrorum
tem promouiſſent Regium collem deſeruerunt; ne hoſtes eo recuperato ipſis aqu
facultatem adimerent, ſed poſteriorem caſtrorum partem anguſtiorem fecerunt.
bus bene cogitatis conſilijs multa repugnabant:quoniam neq; aggeres vltra mill
ſus longæ ad mare vſq;, ob fabrorum exiguum numerum & militum morbos cit
fici poterant; neque nauales copiæ quemadmodum ad obſidionem & expugnati
neceſſe fuiſſet veniebant: Auria enim cum triremibus quæ Genuæ erant non mo
tur:de claſſe Maſſiliæ adornata nihil audiebatur: & Veneta magis proprio quàm
muni bono,quin magis minoribus commodis,quàm præcipuis intenta,Brunduſij
drunti expugnationi operam dabat; ex quibus Hydruntini niſi intra ſedecim di
xilium acciperent deditionem fecerãt:Brunduſium verò,etſi Veneti pactione eſſe
tromiſſi,arces tamen in Cæſaris poteſtate erant; ex quibus maritima ita munita era
eius expugnatio ſperari non poſſet, at maior in ipſa vrbe duobus propugnaculis
ſis diutius ſuſtinere non poſſe videbatur. Itaque duodecima die Maij,tormenta in
ſunt collocata;& inde quandam magnam turrim quę in campis magna incommo
ferebat,verberabant. Sæpe etiam in vrbem ſed paruo fructu collimabant;& aliqu
leuioribus prælijs ad Antonij fanum decertabãt. Decima ſexta die tormenta ad m
caput collocata, turres quaſdam inter Ianuariam & Capuanam portas petebant,
pugnaculum ab obſeſſis cœptum perfici prohibebant: Neapoli pleriq; frumento
excocto victitabant,& quotidie multi exibant: Germani verò etſi minus quàm cete
terentur,ſæpe pane,& multo magis vino & carnibus, quarum rerum magna erat
ria,deficientibus atteſtabantur: ſed tamen præter alias artes,fictis auxilij ſpem fac
bus literis plurimum fouebantur. XIX nouis aggeribus quibus duobus tormentis i
pugnaculo vbi id extructum eſſet collocatis, duæ molæ prope Magdalenæ templ
ſitæ,à binis Germanorum cohortibus cuſtoditæ,quarum expugnatio,quòd auxili
poli acciperent,nunquam fuerat tentata,diſiectæ fuiſſent,ducendis incumbebant
vſque Gallis omnia feliciter cedebant, ſed pòſt occultis de cauſſis inclinare cœpe
quoniam Philippinus,occulto, vt pòſt cognitum fuit,Andreæ Auriæ mandato,cu
remibus circa Puteolos ſe receperat: quamobrem Neapolim vbi pauci præter m
manſerant, ſemper nonnihil cõmeatus nauibus importabatur:& quamuis Veneta
ſis Hydrunto capto iam iam ſe Neapolim affuturam,ſpem faciebat,tamen quia ſe
ri Brunduſina arce breui potituros ſperabat,rem protrahebat. Morbi quoq; in ex
in horas augebantur; & ex nigra legione,ex qua prius ad militaria munera obeun
pra tria peditum millia cõſpiciebantur, nunc tot erant vulnerati,ægroti,& mortui,
duo millia ſupereſſent. XXII Hiſpani in eos qui nouum aggerem,cui faciendo ita i
bebant, vt eum intra ſex aut octo dies perfectum iri ſperarent cuſtodiebant,impr
nem fecerunt; vbi quum Horatius Ballio cum paucis periculoſo in loco eſſet,pu
fuit interfectus; quod mortis genus potius militem priuatum quàm ducẽ decebat
ex re Cæſariani maioris ſucceſſus ſpe concepta,iterum magno numero eruperunt
exercitu ad arma, atq; ad munitiones tuendas accurrente, retroceſſerunt. Philip
tandem multum rogatus in neapolitanum ſinum redijt; & XXVII die opera Somm
viæ occludendæ gratia cœpta nondũ erant perfecta; & Hiſpani quotidie excurre
ac itinera, magnam carnium copiam importantes,infeſtabant:quibus Gallorum
tes raro prodeuntes parum impedimenti adferebant:& Lautrechius peditatus ſu
mentum exoptare incipiens, nec tamen aliorum conſilijs omnino cedens,quia o
nonæ penuriam & morbos multi ex caſtris diſcedebant, ſex peditum millia ex q
gente mari ex Gallia ad ſe mitti vrgebat:atq; in tantis difficultatibus,ſolus qui vict
ſperaret,ciuitatis fame fretus,eſſe incipiebat.Interea Simoni Romano in Calabria
tum Corſorum,tum regionis incolarũ peditum millia habenti res proſperè cedeb
etſi ſe Biſiniani princeps & Alarconij filius cum mille & quingentis peditibus ex
gione collectis oppoſuiſſent,tamen difficulter eum ſuſtinebant: quare Alarconis f

e in campis relicto sese Tarentum recepit:sed paulo pòst Simon Cosentiam ob-
cepit; & deinde in cuiusdam vicini oppidi expugnatione Stiliani principem &
iarchionem eius filium cum duobus alijs eius item filijs cepit. In Apulia verò
nfredoniam Cæsaris nomine tuebantur, per vniuersam regionem Venetorum
u & peditatu qui ad ea oppida expugnanda iuerant, nullum eis impedimentum
itibus excurrebant. Nec verò in Latio omnia prorsus pacata erant: nam cum
Columna Pallianum à pontificijs pro Vespesiani filia propugnatum expugnas-
fensis abbas Sarra, & Prospero Gauio captis, etsi Sarra Ludouici Gonzagæ o-
fugerit,id recuperauit.Dum autem res circa Neapolim,in his angustijs & in hac
santur, Leua Papiam, in qua erat Petrus Lungena cum quadringentis Veneto-
uitibus & mille peditibus, & Annibal Pizzinardus Cremonensis arcis præfe-
um trecentis peditibus, qui in Transpadanam regionem in ducis fide retineret
fectus erat, negligenter custodiri subolfaciens, noctu repentè à militibus non
s,scalis tribus in locis admotis, eam occupauit: in qua Petrus Lungena, & Iani
j filius capti.Leua deinde Abiate petijt;oppidani paucissimis tormentorum icti-
pectatis,deditionem fecerunt:cumq; post Aronam petere vellet, Federicus Bon
s cum eo pactus est, seque Cæsaris partes sequuturum recepit. Quo tempore
icensium dux Tridentum profectus, decima die Maij cum exercitu,in quo erant
peditum millia & sexcenti bene armati equites, atque inter eos multi nobiles,
n traiecit,& Clusia repulsus,in Veronensem agrum descenderat:& quamuis eius
u multo antè cognito,vt Sanpaulus se ei opponeret agitatum fuisset, tamen cum
aiorem in hac quàm in alijs rebus diligentiam adhibuissent, Germani antequam
ilus ad iter accinctus esset in Italiam venerant: is autem postea multos dies Astæ
as colligeret,& ob annonæ penuriam cuius per totam Italiam & præsertim in In-
summa caritas erat,hærere fuit coactus. Neq; ab vllo maius,paratiusúe commu-
rebus auxilium, quàm à Veneto Senatu sperari poterat; qui etsi exercitum suum
iodecim peditum millibus in aciem proditurum affirmasset, tamen Vrbini dux
am ingressus, nihil aliud nisi de præcipuis imperij ipsorum locis tuendis cogi-
Itaque Germani ad Benacum descedentes Pischeriam obsidione, eodemque
ioltam & Lunatam ceperunt: ita vt cum totius ferè lacus dominatu potirentur,
in locis pecuniarias mulctas, eorum qui se redimere non poterant domos com-
es exigerent. Incitabat eos vt Genuam versus contenderent Antoniottus Adur-
ii ad eum exercitum venerat:sed quum pecunias non accepissent, multaq; impe
ra haberent,& vt cum Leua qui hanc ob caussam Mediolano egressus erat ad col
n venirent, paulatim per Brixiensium fines incedebant;quò ad eos iuerunt An-
burgensis,& Georgius: per quos Ferrariensium ducem qui in tanto aliorum me-
im apparatum faciebat,occulta consilia cum illis agitare suspicio erat. Germani
Abduam versus vt se Antonio Leuæ coniungerent castra mouerunt: is autē Ab-
ine nona Iunij die sex peditū millibus & sedecim maioribus tormētis traiecto,&
eos ad tertiū à Bergomo lapidē metatus,qua in vrbe & Brixię atq; Veronę Vrbini
ii Brixiā venerat copias suas collocarat,cum Laudæ recuperandæ desiderio arde
priusquàm Neapolim transirent,Insubriæ dominatu prorsus recuperando operā
,eis persuasit.Quamobrē xx die ei vrbi castra admouerunt: ex qua Mediolanen-
ux profectus se Brixiam contulit, & in ea Ioannempaulum suum ex concubina
n cum minore quàm trium peditum millium numero reliquit. cum igitur tor-
duobus in locis collocassent,multumq; ijs profecissent,Leua cui primus in oppu
o locus obtingebat, Hispanos pedites vbi maius erat diruti muri spacium admo-
i per tres horas ferociter pugnarunt: sed Itali militis qui intus erat constantia &
sese minimè inferiorem ostendente repulsi sunt: itaque eius expugnandæ spe
, omnem victoriæ spem in cibariorum inopia collocarunt: nam quum nondum
facta esset,tanta erat Laudæ annonæ caritas, vt quum panis nemini iam nisi mili-
laretur, ciues aut fame perire, aut summo cum periculo erumpere cogerentur.
Germanos verò iam pestis irrepserat; & quia in exercitu commeatus penuria la-

borabatur, multi diſcedentes per Heluetiorum & Rhetorum fines in patriam re
quibus Brunſuicenſium dux, eorum præfectus non vſque adeo repugnabat; qui
in Germania militum Fronſpergij exemplo maximam ſpem concepiſſet, res
difficiliores quàm putarat, inueniebat: cumq́ue pecunia deſtitueretur, vix pec
circa Laudem firmum retinere, nedum in regnum neapolitanum ducere poter
que Leua ei pecuniam ſubminiſtrabat, imò ſemper de Mediolani paupertate c
rens, omnem ei ſpem adimebat: quoniam vbi Laudæ expugnandæ ſpe decidit,
liud cogitabat, quærebatúe, niſi vt eis diſcedendi cauſſam præberet: metuebat e
in Inſubria conſiſterent; ſicque ipſe in adminiſtratione & rapinis ſocios haberet:
illi tempus terebant, frumento atq; alijs frugibus in toto Mediolanenſi agro ex
dis ac Mediolanum comportandis operam dederat. Tandem cum XIII Iulij die
pugnatio tentanda eſſet, Germani tumultum excitarunt, ex quibus mille Com
ſus abierunt; reliqui valde perturbati tormenta Laudæ amouerunt: quocirca cu
Germaniam redirent vererentur, Vaſtius ab Auria decem dierum redeundi fid
miſſione ſub fide impetrata, vt Brunſuicenſi ne milites in Germaniam redire pa
perſuaderet Mediolanum contendit: ſed quum verbis retineri non poſſent, Con
tinere diſceſſerunt: ex quibus tamen circiter duo millia cum Leua, cui ijs diebu
taria ſe dediderat manſerunt: illud autem certum erat, eos ſi aliquot dies man
Laudem obſidione occupaturos fuiſſe. Qua in expeditione à multis in Vrbina
lantia eſt deſiderata, vt dum exercitus Laudam obſideret, prope Cremam aut P
tonem veniſſet, aut ſaltem aliquem expeditorum equitum numerũ ad eos infeſt
in ea loca miſiſſet; etſi cum in Brixienſi agro eſſent, eos aliquando à latere inſ
infeſtaſſet; ita tamen vt nunquam proprius quàm tria millia paſſuum interuallo
accederet; & Venetorum imperij propugnatione cõtentus, nunquam vltra Olliu
nem proceſſit: neq; etiam Sanpauli aduentus promptior fuit; qui etſi rex propria
copias contra Germanos mittere conſtituiſſet, ſæpiusq́ue promiſiſſet, non ante
Germani iam diſcederent, & cum minoribus copijs quàm diuulgaſſet, in Tauri
nit. Non tamen ideo fœderati denuo pontificem ſe ſocium profiteretur; ac Ca
ſacris armis perſequtus Imperio Romano & regni neapolitani iure priuaret, vrg
ſinebant: qui vbi ſe, quod ſi id faceret opportunum pacis inſtrumentum ſe deince
nimè futurum excuſaſſet; eamq; rem ſine vllo ſociorum ob paupertatem atq; im
tiam ſuam cõmodo, maius incendium inter Chriſtianos principes excitaturam; &
maniam ipſum ſibi Cæſaris eligendi autoritatem arrogare, & Imperium in Galli
transferre velle ſuſpicantem concitaturam, periculum à Lutheranis qui ſubinc
ſcebant, imminens demonſtrabat: tandem cum amplius repugnare non poſſet, ſe
neti ſibi Rauennam reſtituerent, quod quidem ſic ab illo eſt propoſitum, vt nullo
fieri poſſe exiſtimaret, ad id paratum, atq; etiam Florentiæ ſtatum nulla moleſtia
rum obtulit. Quapropter XX Iunij die Angliæ regis oratores Venetias, vt eum Sen
Rauennam reſtituendam, illum promiſſa ſeruaturum fide iubentes cohortarentu
runt: quod cum impetrare non potuiſſent, malè affecti diſceſſerunt. Hoc tempor
tifex Ariminum, quod primò à Ioanne Saxatello fruſtra oppugnatum, tandem fo
rum & vitæ incolumitate pacta deditionem fecit, recuperauit. Ad eius profundio
cultioraq; cõſilia hactenus multis artibus tecta, haud iam diſſimulari poſſe incipi
nam quum Florentini dominatus familię ſuæ reſtitituendi cupido ipſius animum
ſiſſet, contrarium artificioſiſſimè præ ſe ferens, nullam cogitationem magis à ſe ali
eſſe, ſeq; nihil aliud, niſi vt ea reſpub. ſe reliquorum Chriſtianorum principum e
plo, vt pontificem agnoſceret; atq; in priuatis rebus ſuos ne perſequerentur, néue
liæ ſuæ inſignia & propria ornamenta tolleret, cupere, Florentinis perſuadere co
erat; cum quibus mandatis, quum liberatus Florentinum quendam antiſtitem
tum Florentiam miſiſſet, neque is auditus fuiſſet, vt illi ad ſe legatum mitterent,
per Galliæ regem magnopere quæſierat: ac ſuſpicionem in illis delere familiarit
que cum eis cõtrahere ſimulans, eos inſidijs ſuis magis opportunos reddere cona
his autem fruſtra tentatis, Lautrechio cum ij qui Senis rempublicam adminiſtra
ex

ſare penderent, Fabium Petruccium in eam ciuitatem reducere rebus ipſius vtile
erſuadere eſt conatus; à quo ipſe, etſi id probaret, Florentinis repugnantibus ab-
. Cum autem ne hac quidem ratione quicquam efficere poſſet, vt Pyrrhus à Pe-
ello, controuerſiarum cum Senenſibus cauſſas prætexens, cum octingentis pedi-
nonnullorum Cluſij exulum opera, Cluſium occuparet; vt ea ratione Senenſium
turbaret, clàm operam dedit. Sed quum Florentini Turrenæ Vicecomiti Galliæ
ratori pontificem nihil aliud, niſi vt Senarum opportunitate Florentinorum res
et ſpectare oſtendiſſent, ipſe vt Cluſij motus ſedaretur apud pontificem egit. In-
n regno neapolitano vario euentu res gerebatur: quoniam Burella comes cum
peditibus ex Sicilia in Calabriam venerat; ſeque alijs adiunxerat: & ab altera
Simon Romanus Coſentinam arcem cuniculis actis arbitrio ſuo deditam obti-
uanquam, quòd is ſcloppi glande in humero ſauciatus fuiſſet, victoriæ curſum
hil retardarit: deinde ſeſe cum Sommenſium duce qui Catanzarum, oppidum
munitum, ſed commeatus defectu preſſum, in quo Alarconis gener cum ducen-
itibus & mille peditibus erat, obſidebat, coniunxit: quo capto, totius regionis
eriorem Calabriam vſque imperio potiti eſſent: ſed contra eas copias quæ ſe au-
uæ ex Sicilia venerant adiunxerant, quæ iam aliquem progreſſum fecerant, ſe-
uertere ſunt coacti: at quum Simon à peditum ſuorum eius regionis incolarum
deſertus fuiſſet, ſeſe in Coſentinam arcem recipere eſt compulſus: reliquus ipſius
tus nonnullis cæſis, fuit diſſolutus: Corſi paulatim ſeſe ad exercitum recipie-
ita vt non modò Calabria in periculo relinqueretur, verùm etiam ne victores
olim verſus contenderent timeretur. In Aprutio verò contrà, Gallorum res ſe-
fortunæ blandientis flatu gerebantur: nam cum Columna epiſcopus duodecim
paſſuum prope Aquilam, vt motum in Aprutijs excitaret acceſſiſſet, à Farfenſi
e quadringentis militibus cæſis, & circiter octingentis captis, fuſus & interfectus
Circa Caietam Hiſpani Melfiæ principis aduentu paulatim retrocedebant: &
anfredoniæ erant ob Venetarum copiarum exiguam virtutem, multum detri-
adferebant. Pontifex interea in ſententia ne vlli partium adhærere videretur,
erabat: ſed quia varia conſilia agitabat, iam Galliæ regi ſuſpectus, nec Cæſari, ſi
iam ob cauſſam, ſaltem quia Campegium cardinalem legatum in Angliam, vt in
ila cauſſam ipſi & Eboracenſi delegatam, dijudicaret deſtinarat, gratus erat: nam
is rex vt prius matrimonium irritum eſſe declararetur vrgeret, pontifex qui ver-
n eius miniſtris ſeſe nimium declararat, quia cum parum fidei apud alios habe-
us patrocinium ſibi conſeruare nitebatur, decreto quod ipſi decretalem bullam
, id matrimonium irritum eſſe occultiſſimè declararat, eiusque tabulas Campe-
dinali cum huiuſmodi mandato dedit, vt ijs regi atque Eboracenſi oſtenſis, ſe il-
ſi in iudicio cauſſæ cognitio minus ex ipſius ſententia ſuccederet, promulganda-
andatum habere diceret, quo illi facilius rem iure tractari paterentur, & paca-
nimo iudicij moram tolerarent: quod quidem iudicium vt quantum poſſet pro-
et, neque decretum niſi prius nouum à ſe mandatum accepiſſet, traderet, Cam-
mandarat; ſibi autem vt tandem daretur in animo eſſe, vt etiam tunc fuiſſe verifi-
ſt, ei perſuadere eſt conatus: ob quem legatum deſtinatum & cauſſam delega-
grauiter Romæ Cæſaris legati querebantur; verùm minore autoritate quòd Cæ-
es in Neapolis regno improſperę viderentur. Circa Neapolim verò multæ vtrin-
fficultates exiſtebant: ſed tamen eiuſmodi vt rationibus omnibus collectis, po-
Gallis victoria, ſed hoſtium virtute & pertinacia retardata, ſperaretur. Nam cum
em nihil iam mari importaretur, quotidie præſertim vini & carnium penuria cre-
; quòd Veneta claſſis viginti duarum triremium, tandem poſt tam diuturnam ex-
ionem decima die Iunij in neapolitanum ſinum venerat: & quamuis equites aſ-
extra vrbem haud quidem in eam partem in qua Gallorum erat exercitus, ſed in
rtes in quibus ſe commeatum nanciſci poſſe cenſebant excurrentes, ferè ſemper
m præſertim prædam referrent, tamen, etſi multum prodeſſent, illarum nimimè
opia erat, vt maris opportunitate priuati, diu ſe tueri poſſent: affligebant eos ſæ-

ua pestilentia, pecuniæ inopia, Germanorum quos sæpe vana spe & promissis
bant,& quorum nonnulli ab signis discedentes in Gallorum castra transibant, re
dorum difficultas: etsi in eis retinendis Aurangij principis qui ab Vgonis morte
gis autoritatem obtinebat,apud eos gratia & autoritas multum posset:is Cattam
tanum ducem ex Borbonij reliquijs cum multis alijs in carcerem conijci iussit: &
pòst leui suspicione impulsus, idem Fabritio Maramaldo fecit, quem tamen mox
sit. Vicissim verò in Gallico exercitu militum ægritudines assiduè crescebant;
caussa fuerunt, vt Lautrechius ne sibi tantum spacij custodiendum esset, postrem
nitionum opera non perficeret: quæ etiam certarum aquarum eruptione imp
perficere vix poterat. Erat quoque in exercitu commeatus penuria, sed potius
gligentiam quàm alia de caussa:& nihilominus Lautrechius magis difficultatibus
bus in vrbe premebantur, spem sustentabat, quàm metueret suas:& siue hanc ob
sam, quòd breui capi posse speraret,siue ob pecuniæ inopiam,nouum peditatum
vniuerso exercitu copijs tum morte tum morbis, non modò gregarijs militibus,se
magnis & autoritate præditis viris valde imminutis expetebatur,non cōscribebat
decima quinta die pontificius nuntius, & Ludouicus Pisanus Venetus legatus
vita migrarant. Germanos quoq; qui Neapoli erant, aut omnes aut magna ex pa
castra sua transituros sperabat:qua spe primò Salutius,deinde ipse diu frustra fre
runt. Hæ igitur caussæ, & nonnullos expeditos equites ex ijs qui Neapoli erant
ercitum suum transituros spes data, vt leuis armaturæ equites summopere neces
non cōduceret efficiebant:qui si vel quadringentos cōduxisset, ipsi maxime vtile
sent: idcirco obsessorum equitatus liberius vagabatur: aliquando cum magna
rum præda Neapolim redeuntes, quum in nigram legionem quæ exercitus ner
rat,& sine qua circa Neapolim non hæsissent, incidissent, quamuis Hispani omn
serò, Neapoli ad opem eis ferendam prodijssent, prædam cum circiter sexaginta
tibus amiserunt. Lautrechius hostes breui Neapoli discedere coactum iri spe
eamque ob caussam eis Caietam sese recipiendi facultatem adimere cum vellet
puam & Vulturni Castellamare custodiri iussit:& vt eos quoque in Calabriam abi
hiberet,præterquam quòd aditus quosdam rescindi curauit,fossæ toties cœptæ,se
rijs casibus interpositæ ducēdæ,eam tam altè ducens, vt aquæ quæ impedimento
infrà relinquerentur, operam denuò dare cœpit: & ædificia quædam vrbi valde
pinqua quoque munire; ac mille pedites quos ad eum finem conscribere vole
eis collocare in animo habebat: opportunitate etiam Venetæ classis vsus, quæ re
eam munitionem in mari constiterat:eodemque opere fiebat, vt commeatus facil
mari in castra veheretur: atque vt hostibus eo itinere cum præda redeuntibus adit
pediretur: nam ob magnas fossas, & Regij collis aquæductus interscissos, magno
culosoque circuitu ex castris ad mare eundum erat. Cæsariani operas impedire
bantur; ad quod cum aliquando magno numero excurrissent, fabri, Nauarri qu
operi faciundo præerat iussu, auxerunt:ita vt Cæsariani eos incautè sequentes i
dias traherentur: ex quibus vltra centum partim cæsi partim vulnerati fuerunt:op
men tum fabrorum defectu tum alijs de caussis nundum ad medium erat perdu
quippe negligentia bene cogitata corrumpebat: quibus in rebus,quum tantis ang
ciuitas conflictaretur,si perseueratum fuisset,Lautrechius multorum iudicio proc
bio victoria esset potitus.Per eosdem dies maximi momenti occasio,si tales minist
tissent, quales erant magistri,fuit oblata.Præsenserat Lautrechius obsessorum mi
magnum numerum Pedegrottæ via prædatum exiuisse; quos vt opprimeret, xxv
die noctu nigræ legionis milites,Florentinorum equitatum,sexaginta Gallos cata
ctos,Heluetiorum atq; Germanorum cohortem,Beluedere & Pedegrottam versu
sit:ac ne pedem referre possent, Buriam ducem cum Aquitanis peditibus in mont
grottæ siue specui imminet (grotta enim specum significat)collocatū, statim vbi r
esset excitatus, vt hostes specus ingressu prohiberet descendere iusserat. Huius re
tium feliciter successit,quoniam Lautrechij milites eis obuiam facti pugnarunt;eo
plusquam 300 viris & centum militaribus equis aut cæsis aut captis, multisq; simu
pedime

entis,fuderunt. Ferdinãdus Gonzaga in pugna equo deiectus & captus fuit, sed
inorum impetus eum liberauit. At Buria siue negligẽtia siue metu ad destinatum
non venit;quod si fecisset,opinio est,omnes abituros fuisse.Præterea Lautrechi
Venetorum triremes Caietam,&duas ad Gariliani ostium,vt Melfio principi ad-
miserat;&quia triremes quo minus aliquid commeatus celocibus Neapolim in-
ır prohibere non poterant,aliquot nauiculas vt id prohiberet instruxit,& armen-
pecora vndequaq; quindecim millia passus,ne ita facilè à Cæsarianis abigi pos-
vrbe recedere iussit. At nouus casus cuius multò antè aliquod indicium appa-
, Gallorum res grauiter perturbauit: nam Andreas Auria à Galliæ regis stipen-
ibus per totum Iunium mensem obstrictus erat discedere statuit: quod quidem
iectura perspici potuit, iam ante multos menses decreuerat: ex quo factum erat
Genuã recepisset, neq; cũ triremibus in regnũ Neapolitanum ire voluisset; & quũ
ex classi vniuersæ quæ Massiliæ adornabatur præficere vellet, quod se ob ætatẽ ijs
ibus perferendis non amplius aptum esse diceret, id recusarit. Huius consilij ori-
stea ab ipso & ab alijs varijs caussis tribuebatur: ipse quòd rex postquã ei tanta fi-
r quinq; annos operam dedisset Barbigium maritimæ rei præfecisset: æquum e-
psi videbatur, etsi id semel recusarat, vt à rege denuo inuitaretur,atque ad id mu-
ccipiendum vrgeretur: quòd viginti aureorum numûm millia sibi stipendiorum
ne debita, sine quibus triremes suas alere minimè posset non persolueret,quódq;
precibus suis vt Genuensibus consuetã Sauonæ autoritatem restitueret satisface-
uisset: imò in regio Senatu de se,vt qui sua autoritate nimis superbè vteretur,capi
ctendo agitatum fuisse querebatur.Alij contentiones in Sardiniæ expeditione in-
ntium Teritẽ & ipsum ortas,qua in re rex magis Rentij verbis quã ipsius rationib.
accõmodasse visus erat, primã huius rei caussam fuisse aiebant: deinde quòd rex
ios,quos vt magni momenti & præsertim Vastiũ atq; Ascanium Columnam valde
tabat,vehementer ab ipso (quamuis illorum mulcta oblata) petijsset ægre tulisse.
alię caussæ adferebantur;sed pòst opinio fuit,veriorẽ & præcipuam caussam esse,
am quòd se à Gallis tanti vt se meritum censebat factum non fuisse ægrè tulisset,
uòd ab ijsdem alia in re non satisfactum non fuisset, quã quòd cum vt sub patrię li
tis nomine potentiam suam introduceret, Genuæ libertatem animo concepisset,
id alia ratione consequi posset,regis stipendia nõ amplius sequi,neq; eum suis na-
ad Neapolis victoriam consequendam iuuare statuisset, quemadmodũ etiam vt
æ expeditionẽ impediret,Sardinię oppugnationem proposuisse credebatur.Itaq;
animum ad hæc consilia direxisset, per Vastium etsi se Hispanorum ob Genuæ ab
ireptæ memoriam per multos annos hostem acerrimũ esset professus,eosq; si qñ
os in potestate sua habuisset,acerbissimè multasset, vt à Cæsare conduceretur age
ed quia simulatione vtebatur,nondum regi consilium ipsius innotuerat:idcirco rex
media tã graui morbo procurãda minimè diligens fuerat, cũ tamen nõnihil ea de
spicaretur: quoniam capta fuit triremis quæ Hispanum quendam nonnullorũ capti
mulctæ prætextu missum ferebat;apud quẽ Auriæ ad Cæsarẽ ijs quæ ille dicturus
fidẽ conciliantes literæ sunt inuentæ;quãuis ob ingentes eius querelas nulla de eo
stione habita,iter suum sequi permissus fuerit.Tandem verò quũ Barbigius cũ qua-
decim triremibus Sauonam venisset, Auria sibi ab illo timens, se cum suis nauibus
aptiuis Genua in Erycis portum recepit: qua de re certior factus rex, periculũ cum
mederi nõ poterat,animaduertens,Petrũ Franciscũ Nucerinũ, vt eum ad stipendia
terũ cõduceret ad eũ misit:per quẽ se in Sauonæ rebus eius desiderio satisfacturũ,
nti aureorũ numûm millia creditorũ stipẽdiorũ nomine& itẽ alia viginti millia Au-
gij principis,olim ab ipso capti,& pòst à rege in Madriliẽsi cõpositiõe dimissi mulctę
ırũ;& si captiuos ipsi vellet tradere, priusquã eos traderet, mulctas eorũ persolutu-
uod si etiam facere recusaret,in eo regẽ minimè ipsi molestũ futurum:quibus Auria
elis suum ab rege discessum excusans, aures nõ accõmodauit: quamobrẽ Barbigi-
raui Neapolitani regni rerum detrimento Sauonæ hærere fuit coactus: sed tamen
vlterius progressus quingẽtos pedites ad Genuę pręsidiũ; verũ quoniã in vrbe pe-
ntia acerbissimè sæuiebat, decẽ ab vrbe milliarib.reliquit:eandemq; ob caussam tri

ginta ab eadē vrbe milliaria, mille & ducentos Germanos pedites qui paulo ant
rant in continētem exposuit, quibus quū primi mensis stipendiū à Gallis accepis
Veneti, vt debebant, alterius mēsis nō persoluissent, id eis à Triultio Genuæ præf
præsentari necesse fuit. In his Auriæ agitationib. pōtifex id quod cū Cæsare agital
sentiens, die XXI Iunij rem Lautrechio patefecit: vtq; sibi eum suis stipendijs cond
permitteret, quo Cæsarem eo priuaret postulauit; affirmans, Philippinū intra de
es cum triremib. Neapoli discessurum. His cognitis Lautrechius ne Phlippinū ir
Serenonium, quē vt multa arcana ab illo cognosceret semper retinuerat, ei restit
nihilominus ob suspicionem iam antea de pontifice conceptā eius petitionem i
partem accepit. Tandē verò Auria etsi Barbigius cū classe quæ decē & nouē trire
duorū myoparonū, Phaselorū quatuor erat, qua Nauarræ princeps vehebatur, p
ens cū eo esset loquutus, id quod in animo habebat non amplius dissimulans, p
hominē vnà cū Franciscano Generali quē pontifex in pontificū collegiū coop
Cæsarem mittebat, ad res suas cū Cæsare firmandas misit: hęc aūt eius pactionis
erāt: vt Genua sub Cęsaris patrocinio libertate frueretur: Sauona Genuensibus p
ipsi Auriæ qui Hispanicū nomē tam acriter erat persequutus, venia daretur: à Cæ
duodecim triremibus conductus, quarū nomine sexaginta aureorū numûm milli
tānis acciperet: quibus et aliç ipsi Auriæ honestissimæ cōditiones accesserunt. Q
res Philippinus quarta die Iulij cū omnib. naualib. copijs Neapoli discessit: cuius
sus si quidē vt iā cœperat, perrexisset, Gallis nihil nisi quòd existimationē immin
oberat: quippe iam ante multos dies nō modò negligēter custodiebat, verū etiā a
do ipsius Phaseli cōmeatū Neapolim furtim importabāt: & ipse præterquā quòd
nullis Neapolitanis loquutus erat, Antonij Leuę filios Caietā vexerat: ac per mult
es vt cōmeatus Neapolim veheretur permiserat: quòd si vt initio, fidelē operā na
maximū ex eo detrimētū accepissent. Ideo Lautrechius eo magis Gallicæ classis q
prudentissimè pōtifice petente ad Ciuitatis veteris expugnationē hæserat, aduer
gebat. Ob Philippini cū sua classe discessum, Veneta classis, quæ à mari donec N
fossæ occurreret operis ducendi onus sibi sumpserat, maris custodiēdi gratia id p
mittere fuit coacta: vt aūt mare ciuitati magis esset occlusum, vt aliquot celoces a
dies noctesq; eam orā legerent cōstitutū fuit: & in terrestrib. rebus quoq; maior a
batur, quo Hispanis quotidie excurrentib. occurrerent, diligentia: sed vbi in hoste
debant, sine pugna fugā capessebant, adeò vt Neapolis ad extremā inopiā esset r
& Germani se nisi citò pecunia & cōmeatu iuuarentur, discessuros minabantur: q
bat vt Lautrechius harum rerū spe fretus, eos ob consilia diu cum illis agitata pro
in castra sua transituros sibi persuaderet. Decimaquinta verò Iulij die Veneta cla
triremibus quæ circa Caietam erant exceptis, vt cibaria compararet in Calabriā
quare portu libero relicto, multæ celoces omnis generis cōmeatum, vino except
tes, Neapolim sunt ingressæ: quæ res, cum in vrbe vix in totū Iulium mensem fru
esset, valde fuit opportuna. Sed in exercitu, in quem pestilentia quoq; eorum qui
poli egrediebantur commercio, irrepserat, consuetæ ægritudines valde augebātu
demontius in extremis erat, & Lautrechius ægrotabat: cuius ægritudine rebus pe
tis, Cęsariani qui nemine occurrente per oēs vias excurrebant, cōmeatum qui a
citum eius penuria laborantē vehebatur, rapuerunt: nec tamen ideo nouus leuis a
ræ equitatus cōscribebatur: imò Valerius Vrsinus qui Venetis militabat, cū cent
uis armaturæ equitib. quòd stipendia non soluerentur, ab exercitu discessit: & reli
ues equites, pars eandem ob caussam discesserat, pars morbis inutilis facta erat:
equites in vicina oppida sese receperant: Vascones verò sparsim ac palantes, mess
dæ & lucro operam dabant: spes tamen erat in peditatu quem classis vehere dice
quæ tandē XVIII Iulij die Ligurno ꝓfecta vltra viginti dies in itinere fuerat, cū mu
bilib. & pecunia venit: verū ea octingentos tm̄ pedites vehebat, qm̄ reliqui pars a
nuę custodiā, pars ad Ciuitatis veteris arcē expugnādam māserat: ad cuius aduent
Lautrechius milites ad mare, q pecuniā acciperēt misisset, naues mari intumescēt
tus impelli nō potuerūt: quare sequēti die Salutius cū eqtatu & magno Aqtanorū
uetiorū, atq; Germanorū agmine, & nigra legione eò redijt: sed in regressu in Cæ

i firmiori acie Neapoli exierant inciderunt, qui in Gallos equites tantam im-
nem fecerunt, vt terga dare fuerint coacti: atque in fugæ impetu suimet pedita-
lines fregerint: cumque Vgo Pepulus qui post Horatij Ballionis obitum, ei in
itinarum copiarum imperio successerat, pedes cum quadraginta scloppetarijs,
ppi iactum ante nigræ legionis pedites esset, ab equitibus captus fuit; tantusque
Cæsarianorum impetus, vt nisi eos nigræ legionis milites sustinuissent, magnum
n edituri fuerint: egregiè enim ab illis presertim verò ab equitatu pugnatũ est. Ex
vltra centum cæsi, ac totidem capti: atque inter eos multi Galli nobiles qui ex
lescēsionē fecerant: captus quoq; fuit & Ciandales Salutij nepos; sed tamē pecu-
conseruata. Huius cladis culpa in Gallicum equitatum virtute hostili longè infe-
n tributa fuit: quæ res peditum animos, quòd sibi equitum auxilijs fidendum non
nimaduerterent, abiecit. Magnopere autem exercitui obfuerat Lautrechij ægritu-
i etsi animi virtute corporis imbecillitatem sustinere niteretur, tamen res omnes
ibinde inclinabāt, videre eisq; prospicere minimè poterat: nam Cæsariani excur-
, non modò omnia necessaria præter vinum quod ferre non poterant, sibi compa
: verũ etiam sæpe exercitus cōmeatum, & impedimenta, & calones lixasq; vel an-
s castrorum munitiones, & equos vbi potum ducebantur rapiebant: adeò vt exer
norbis valde imminuto atq; ex obsidente obsesso res necessariæ deesse inciperēt;
exitus custoditi fuissent, ne omnes pedites paulatim dilaberētur periculum erat:
à verò Neapoli opportunitate ac spe crescente, Germani non iam tumultuaban-
reliqui sibi quòd paterentur laudi ducebant: quibus tam manifestis periculis tan
utrechij, qui ante paucos dies vt sex millia peditum mari ex Gallia ad se mitterē-
titum miserat pertinacia victa, Rentium Ceritem qui cum classe venerat, Aquilam
ad quatuor millia peditum & sexcentos equites conscribendos ablegauit: eiq; A-
& Aprutij quæstorem, qui se paucorum dierum spacio huiusmodi auxilia, quæ ci
omparata maximè vtilia fuissent, in castra ducturũ pollicebatur adiunxit. Die xxix,
nnes ab hostibus occupatæ, sic vt ne Capuā quidem vsq;, quā à tergo habebant, tu
possent, & in exercitu ferè omnes ægrotabant: Lautrechius verò, qui antea nonni
febri conualuerat, in maiorem ægritudinem reciderat: equitatus omnis ferè aut
i, aut animi caussa per vicos dissipatus; & peditatus ferè ad nihilum redactus: cumq;
oli pestilentia & reliqui morbi, quibus è tāto numero ad septē peditũ millia erant
ti, multũ remisissent, ne Cæsariani exercitũ adorirentur timebatur; quamobrē Lau
us quingentos Rentij pedites post Simonis Romani cladem, vt hostiles Calabriæ
s Neapolim versus venire prohiberent missos, ab itinere reuocauit; & ad mille pe
n circumiectā regione cōscribendos, misit: Nolanũ ducem cum ducentis & Rinu-
Farnesium cum centum leuis armaturæ equitibus, quos se citò adducturos pollice
r, conduxit: ducentos Venetorum Epirotas è Tarētina expeditione euocauit: om-
grauem armaturā qui quidē incolumes essent, grauibus propositis pœnis reuoca-
entium quotidie vrgebat, ac deniq; omnes apparatus, sed serò, ingenti ardore ac-
abat. Die secundā Augusti ne centum quidē equites in Gallorũ castris erant, & Cę
ni quotidie ad munitiones vsq; excurrebant: ac priore nocte Sommā vbi grauis ac
armaturæ equitum turma erat, scalis admotis occuparunt, diripueruntq;. quocirca
rechius se penè obsessum cernens, Sanpaulũ vt sibi auxilia mari mitteret, & Florē-
vt duo peditũ millia quæ ad Sanpaulũ mittere decreuerant, ad se cōtendere iube-
postulabat; qua in re illi facilè annuerunt: Ciandales fide data dimissus, in castris
ierat: Nauarrus, Valdemōtius, Camillus Triultius, nouus & antiquus castrorũ magi
egrotabant, Lautrechius in morbũ reciderat: deniq; oēs oratores, omnes ab episto
inistri, ac præter Salutiũ, & Guidonē Rangonium, oēs alicuius autoritatis viri, & vix
in toto exercitu erat qui valeret: pedites fame perierunt; cumq; ferè oēs cisternę
cissent, etiā aquæ penuria laborabatur: neq; exercitus aliud poterat, quā auxilia op-
ens, intra castrorum munitionem sub diligenti custodia manere: quas angustias ne-
tia quoq; augebat. Hispani deinde regij collis aquæductũ corruperunt; qui etsi re-
tus fuerit, nō sine graui periculo vsui erat. Lautrechius Sommensiũ ducem cum mil
quingētis peditib. intra duos dies, & breui Farfensis abbatis, quem postquā Colũ-

nam episcopum fudiſſet,euocauerat,equitatū peditatumq; opperiebatur. Ho
Venetorum claſſis miſerrimè tum à milite,tum à cōmeatu parata redijt,vt victu
parandi cauſſa Neapolitani portus obſidendi cura relicta,per circumiectas or
rere cogeretur.Octaua die Hiſpani Sommā reuerſi eam iterū diripuerunt; & r
equitatū quem Guido in eius præſidio habebat,omnē ceperūt,cōmeatus præſ
adorti,cum quo erant ducenti Germani:qui cū in binas domos confugiſſent, ſ
ter dediderunt:quare ſæpe in caſtris cibus deficiebat:omnia verò incōmoda ca
vaſtus circuitus,qui iam ab initio nimis latè patere viſus fuerat,augebat:id enin
lum adferebat; & militem nimijs laborib. conficiebat: & nihilominus Lautrecl
lij ſpe fretus, de ijs coarctandis audire nolebat,& nondū priſtinæ valetudini re
impreſſionem metuens,caſtra vniuerſa vt ordines & cuſtodias cōſeruaret perc
res quotidie in peius ruebant,ita vt xv die ob nimiā Cæſariani equitatus poten
lum amplius inter exercitum & claſſem cōmercium eſſet: neq; milites quòd eq
non haberent,extra vias excurrere poterant: ſingulis noctibus bis terúe bellic
batur: quare homines tot laboribus atq; incōmodis defeſſi, cum opus erat ad c
tutò ducendum ire non poterant:& quod omnia incōmoda cumulauit, Lautre
cuius autoritate & virtute omnia ſita erant,eadem nocte quæ xvi diem præceſſi
tuus eſt: cuius morbum ingentes labores quos perferebat renouaſſe certò cred
Imperij onus Salutio tanto oneri ferēdo minimè pari eſt relictū:aduerſis aūt reb
tidie creſcentibus Andreas Auria tanquā Cæſaris miles cum duodecim triremi
ietam venit:ita vt Gallica claſſis obſidionem nōnihil remiſerit:Per eos dies Sar
mes cum mille Hiſpanis peditib.trecentis qui ibi erant pulſis, Sarnū cepit: dein
Auguſti,cum maiorib.copijs Nolam noctu profectus,eam quoq; occupauit;& V
Vrſinus,qui eam cuſtodiebat,ſeſe in arcē recepit; aiebat enim ſe ab incolis de
cumq; opem à Salutio petitū miſiſſet, ipſe ei duo peditū millia miſit,qui noctu
tes,ab ijs qui Neapoli agebant,oppreſſi ſunt. Eodem quoq; die exercitus ferè ſ
te & ſine diſciplina,ſola Rentij,qui adhuc Aquilæ erat,& quē nō iam vt Neapoli
gnarent,nec quo ſe in illis caſtris ſubſiſtere poſſe ſperarent,ſed ſolū vt tutò caſti
re poſſent cupiebant,aduētus ſpe nitebatur.Valdemontius interierat: Salutius,
Vgo,& Nauarrus ægrotabant. Maramaldus Neapoli vt eis omnem prorſus co
adimeret cum quadringentis peditib.egreſſus,quum Capuam penè deſertam i
ſet,eam eſt ingreſſus:quamobrem Galli Puteolis deſertis,præſidium quod illic
uerſæ,qui locus exercitui valde opportunus erat,collocarunt: ſed Capua & No
ſis,ferè omnis commeatus exercitui erat interclusus:adeo vt quū iam ſe ſuſtent
poſſent,tanquam ad extremam ancoram noctu vt ſe Auerſam reciperent vaſa c
runt:ſed illorū motu à Cæſarianis,qui in id vigilabant cognito,ab eis in itinere
ctique ſunt: vbi Nauarrus & multi alij duces & clari viri capti fuerunt: Salutius
cum copiarum parte Auerſam recepit: quo cū eum Cæſariani eſſent perſequut
tueri poſſet, Guido Rangonio ad colloquium cū Aurangio emiſſo,eius opera c
pepigit:vt Auerſam cum arce,tormentis & omni apparatu liberā relinqueret:ipſ
teri duces Guidone,cui pro pace conciliata libertas prçmij loco conceſſa fuit,e
captiui eſſent.Salutius vt Galli & Veneti totum regnū reſtituerent operam daret
& quibus in hac compoſitione libertas concedebatur, ſigna, arma,equos,& im
ta relinquerent:ſed tamen ijs qui aliquo honore ceteris anteirent,parui equuli,
id genus concederentur: Itali per ſex menſes contra Cæſarem nō militarent.Sic
milites fuſi, & omnes duces in fuga aut cæſi aut capti, aut in compoſitione ded
runt.Auerſa à Cæſariano exercitu,qui ſe deinde Neapolim,octo menſium ſtipe
tens contulit direpta fuit: Rentius qui ſequenti die cum Malfiano principe & F
abbate prope Capuam venerat, re cognita ſeſe in Aprutium,quam prouinciam
& nonnulla Apuliæ & Calabriæ oppida fœderati obtinebant,contulerunt. Hun
habuit Neapolitana expeditio,multis de cauſſis perturbata,ſed duabus potiſſin
extremum exitium perducta;quarum vna in morbis fuit, qui magna ex parte ab
Poggij aquæductu, vt vrbi molendi facultatem adimerent interrupto, originem
runt:aqua enim per planitiē diffuſa cū exitū nō haberet, aerē corrupit;ex quo G

pe

ntes & caloris impatientes in morbos inciderunt: his accessit pestilentia, cuius con per nonnullos ea infectos studio Neapoli in castra missos ad eos penetrauit: altero caussa fuit, quòd Lautrechius qui maximam in bellis exercitatorum ducum par secum ex Gallia duxerat, plus quã par erat confidens, & sibi quum in Insubria esuòd se hostes Abduæ transitu prohibiturum ad regem suum scripsisset, haud maaudi fuisse oblitus, sæpius in hac obsidione se Neapoli potiturum ad eum scripse leoq;,ne ipsemet iudicium suum damnaret, contra reliquorum ducum sententiã, uum exercitum morbis refertum cernerent, vt eum Capuam aut in aliquem aliũ locum abduceret suadebant. nam quum toto ferè regno potiretur, nec pecuniã ommeatum ei defuturum; & Cæsarianos quibus omnia deerant consumpturum, mouere noluit. Galliæ verò Cisalpinæ res nequaquam interea sine molestia fuequoniam Sanpaulus copijs & commeatu collectis, nonnulla oppida & castella Padum, prius à Leua occupata cepit: Leua autem tertia die Augusti, ad Turricurat, vnde commeatum omni studio atque opera Mediolanum importari procura iam in toto Mediolanensium imperio vsq; adeò maligna erat messis, vt vix in octo es ad eius regionis mortales sustentandos satis esse videretur, inde sese Marinianũ ulit, quo etiam in loco ob pecuniæ inopiam diu hærere non poterat: quo tempore Vrbini adhuc Brixiæ erat, & Sanpaulus Castellonoui in Dertonensi agro: vnde Pla am profectus XI die ad Monticulos propter Padum ad colloquium conuenerunt: exercitus circa Laudem coniungeretur decretum fuit: Sanpaulus deinde, cui Pla æ naues ad pontem faciendum tacitè sunt concessę, prope Cremonam Padum traidcirco Leua qui Cassiani pontem, & Carauagium ac Treuium in potestate sua hat, pontem sustulit: & quemadmodum antea Nouariam, sic nunc Giaradaddæ loca uit, sed Papiæ septingentos pedites & in Angeli fano quingentos imposuerat. Ha t Sanpaulus secum quadringentos grauis, quingentos leuis armaturæ equites, pe Germanos nomine mille & quingentos, re autem uera ob ipsius negligentiam & trorum fraudem numerum longè minorem; quorum nomine, nec non aliorum nanorum atque Heluetijs qui expectabantur, Veneti se singulis mensibus duodeureorum numûm millia Sanpaulo daturos promiserant: habebat etiam trecentos etios, quum Turcæ in nongentos stipendia daret; & tria Gallorum peditum millia: ti trecentos grauis, mille leuis armaturæ equites, & sex peditum millia habebant: ediolanensium dux vltra duo selectorum peditum millia: Leua verò quatuor Gerorum millia, mille Hispanos, tria Italorum millia, & trecentos leuis armaturæ equi ociorum exercitus Abduam XXII Augusti die Leua adhuc Mariniani castra haben iecit. Ab his castris Vrbinas tria peditum millia, & trecentos leuis armaturæ equium sex magnis tormentis ad Angeli fanum Ioanne Naldio duce misit, qui dum cacaret, tormenti ictu fuit interfectus; sed post ob eius obitum ipsemet eò conit & expugnauit. Die XXV Augusti sociorum copiæ ad Zenonis fanum ab Lambro e, duo millia & quingentos passus, prope Marinianum est metatus: die XXVII Lamraiecto, Mariniani castra admouerunt, illisq; appropinquantibus Hispani sese Manum ad veterem quandam munitionem receperunt, & post aliquot horarum veli nem, in apertum ita, vt pugnare velle viderentur prodierunt: & cum vtrinq; ad honius spacium tormentis res acta esset, nocte iam imminente Marinianum & Riozzũ ceperunt, atque exercitum dum metaretur egregiè sunt adorti: sequenti die Leua um omnibus copijs Mediolanum contulit; & socij Landrianum. Deliberatum deinst, num Mediolanum esset inuadendum: quod dum agitatur, exercitus vt Mediola insidijs ingrederetur est profectus: cui rei impedimento fuit ingens pluuia; quæ tã rè vias corrupit, vt Vercellensem portam per quã ingrediendum erat, petere nõ po int: quare cum ij qui exploratum missi erant, id fieri non posse retulissent, hac sperati, Abiatensi via, quia aliud facere non poterant, Papiam, qua se, quòd non plu uã ducenti Germani, & octingenti Itali pedites in ea essent, facilè potituros spera-petere statuerunt: Itaque cum eò cõtenderent, nonnullis peditibus trans Ticinũ s, captum fuit Vigeuanum: & nona die Septembris Sanpaulus ad Alexij fanum, ad um à Papia lapidem venit: vbi quum vterque exercitus propinquus esset, nuntius

qui eos magis ancipites reddidit est allatus: nam quum Genuæ pestilētia maxim
ſaretur, ideoque ciuitas ab omnibus ferè ac etiam penè ab ipsis militibus eſſet d
eiuſdemque periculi cauſſa Theodorus præfectus ſe in arcem recepiſſet, Andre
ria hac occaſione arrepta, cum aliquot triremibus ad vrbem, parua tamen ſpe cu
vltra quingentos pedites haberet, venit: ſed Gallica claſſis quæ in portu erat, ne
Galliam reditus intercluderetur metuens, Genuæ rebus neglectis, Sauonā verſu
Barbigij triremis omnium prima peruenit, contendit: quare cum pauci eſſent in v
lites (etsi Theodorus in prætorium rediiſſet) & populus ob libertatis Sauonenſi
ceſſę iniuriam, Gallico nomini infenſus, Auria facilè eſt ingreſſus. Tantæ iacturæ
fuit, tum negligentia, tū nimia regis confidentia: nam quū res ſuas in regno Nea
no tam citò ruituras non cenſeret; & quouis euentu ſi claſſis ſe Genuam recipere
Sanpaulus propè eſſet, ad eā conſeruandā ſatis eſſe, neceſſarios apparatus præte
Theodorus qui ſe in arcem receperat à Sanpaulo auxiliū petebat, & ſi ſtatim tria
millia mitterentur, ciuitatis recuperandæ ſpem faciebat: qua de re quum inter fœ
torū duces ageretur, Galli ad totum exercitū ſtatim eò ducendū parati erāt; ſed V
ad naues quibus pons in Pado fieret & commeatum neceſſarium comparandum
giore temporis ſpacio quā præſens neceſſitas poſtularet opus eſſe oſtendebat: qu
ex eius ſententia decretum fuit, vt Montigianus tria Heluetiorum ac Germanor
ditum millia qui ex Gallia ad Sanpauli exercitum veniebant, Alexandria quo ia
uenerant, Genuam verſus duceret: quod ſi forte illi ire nollent, eos in caſtra duce
illorum loco totidem alij mitterentur: atque interea in Papia premenda incumbe
& Veneti ſe etiam ſi Papia non caperetur, modò res ab illa parte in tuto eſſent, cu
nibus copijs Genuæ rebus opē laturos promittebāt. Itaq; in Papiæ oppugnation
ſeueratum eſt: cuius cauſſa, XIIII die nouem maiora tormenta propter Ticinum
riore inferioreq; ac plana parte contra vallum coniunctum, quod paucarum ho
ſpacio ferè medium diruerunt, & vltra Ticinum quoque tria tormenta, quibus cu
pugnatio fieret, latus quoddam quod aggeri reſpōdet, verberaretur; in colle verò
dam cis Ticinum quinque, quibus bina alia propugnacula pulſabantur; & in ext
colle tria quæ mœnia concuterēt, collocata fuerunt; quæ tormenta omnia Vene
erant: nam Sanpauli tormentis ad muros defenſoribus nudandos vtebantur: & ſe
ti die Annibal Cremonenſis arcis præfectus, foſſa & aggere ad valli foſſam qua
erat, iam magnam partem deiecti, atque ob id propemodum deſerti, peruenerat
die Malateſta Solianus vnus ex Venetorum militum ducibus tormento ictus per
taq; cum per totum eum diem & ſequentem noctem eam tormentorum fulminib
flixiſſent, & ab omni trium propugnaculorum parte multum muri eſſet deiectū, e
tus ad pugnam fuit inſtructus: ſed cum mane aquam è foſſis vellent educere, tam
ſtum murum inuenerunt, vt in eo frangendo totum eum diem & ſequentem conſu
rint; & ſic oppugnatio ad XIX diem vſq; cum aqua ferè omnis eſſet educta dilata f
ius autem diei initio vallo angulari occupato, pugna eſt cœpta: cuius quum co
tres partes eſſent diſtributæ, primus locus Antonij Caſtellani cum Venetorum
fuit: ſecundus Lorgij cum Sanpauli, poſtremus Cremonenſis arcis præfecti cum M
lanenſibus qui erant mille & ducenti pedites: & Vrbinatium dux cum ducentis g
armaturæ equitibus, equis relictis propugnacula ad quorum propugnationem era
centi Germani & octingenti Itali cum paucis Hiſpanis, qui ea plus duabus horis f
ter defenderunt oppugnauit: & quamuis illi egregiè ſe gererent, tamen ob exigu
merum, cum præſertim tormenta vltra Ticinum poſita, omnes eorum munitione
tegerēt, difficulter ſe tuebantur. In hac oppugnatione Petrus Biragus ſclopi glan
fœmore fuit ſauciatus: ſed ne ſui ab oppugnatione diſcederent humo ſubleuari n
qui & intra paucos dies obijt: ſcloppo quoq; percuſſus fuit Petrus Boticella, q ab
gnatione diſceſſit; hi ambo Mediolanenſiū ducis militib. præerant: tandē duas hor
te ſolis occaſum, paruo detrimēto accepto, & cū magna Vrbinatis laude, vrbs capt
ex defenſoribus circiter ſeptingenti milites deſiderati, atq; hi Germani ferè omne
vbi exercitus irrumpere cœpit, Galeatius Biragus cum omnibus militibus qui i
lumes erant & multis ciuibus, ſeſe in arcem recepit: ciuitas direpta, verùm quo

a

is direpta fuerat, parum opima fuit præda: arcem quia eam tormentis verberare
necesse; ad id autẽ materia deesset, & fossæ latissimæ altissimæq;, ita vt haud citò
materia repleri possent, & in arcem quingenti militares viri confugerant, pactio
nuerunt. deditionis capita fuerunt: vt Hispanis cum tormẽtis & eo apparatu quę
rertis trahere possent, & omnibus suis impedimentis vnà cum Germanis quorũ
imi supererant, Mediolanum, Italis verò in quemuis alium locum, sed nõ Medio
ire liceret. Papia capta Vrbini dux de Mediolani expugnatione quod tanto exer
bipartito oppugnari posset opus esset non cogitandum, sed vt magno incommo
ceretur, Abiate, Sangeorgium, Montiam, & Comum occupanda, & Genuæ re-
currendum censuit: nam etsi Germani atque Heluetij se Genuam ituros Monte-
respondissent, tamen Germani ob stipendia non accepta Tuream iuerunt; ita vt
n subsidium arci quã Auria cuniculis actis solicitè oppugnabat, missum fuerit. Id-
Sanpaulus qui cum centum cataphractis & duobus peditum millibus manserat,
die Pado ad Portumstellam in Ticini ore traiecto Dertonensi itinere, Genuam
contendit: ac si auxilium ferri non posse audiret, se reuersurum promisit: & vt Vr
ux cum quo quatuor Venetorum peditum millia & mille Mediolanensium ducis
rant, se Papiæ expectaret constituit. Quo tempore Leua qui se Mediolanũ contu
vt nemo domi suæ panem conficeret molitumúe haberet, præter eos qui id vecti-
e emissent; qui ei per octo continuos mẽses, tres aureos nummos in singulos mo-
endebant: qua pecunia per totum id tempus, equitatum, & Hispanicum Germa-
nq; peditatum aluit: quod eum non modò præsenti periculo liberauit, verũ etiam
sequentem hyemem aluit. Italicum enim peditatum Nouariæ & in nõnullis Lau
næ oppidis, nec non in Mediolanẽsis agri vicis collocarat; quibus in locis eos per
n hyemem prædari & mulctas imponere est passus. Die prima Octobris Sanpau-
rmentis Nouij relictis, Gauium, vigintiquinq; millia ab Genua passus, peruenit,
uenti die Burgifurnarij arcem expugnauit: & Genuam versus progressus in quã
igenti Corsi pedites erant ingressi, mox Burgunfurnarium rediјt: cum secum ob
niæ inopiam vix quatuor millia peditum suis, ijs qui à Montegiano ducti fuerant,
le ab exercitu cũ Nicolao Auria missis adnumeratis haberet; ex quibus subinde a-
in Galliam transibant: quocirca rei gerendæ spe amissa, Montigianum cum tre-
s peditibus Sauonam quam Genuenses obsidebant misit: sed quia fossa aggereq;
a erat, itineraq; omnia circumquaq; obsessa, ingredi non potuerunt. Decima die
bris sese Alexandriã recepit, deindeq; Senazarium inter Alexandriam & Papiam,
nnibus propemodum copijs desertus, cum Vrbinate ad colloquium venit: vbi quũ
mmunibus rebus consilium caperent, & dux Venetis ac Mediolanensium duci si-
non quatuor millia peditum reliqua esse, Antonium verò Leuam, partim Mediola-
rtim foris, quatuor Germanorum millia, sexcentos Hispanos & mille ac quadrin-
os Italos habere ostenderet; vt ipse Papiam, Sanpaulus verò Alexandriam, quæ
Mediolanensium duce fuit concessa, se conferrent decretum fuit; ac de nouo pedi-
ab omnibus, vt deinde, si id tempus ferret, Abiate, Mortaria & Nouariensis arx ex-
narentur conscribendo actum. Accidit autem vt XXI Octobris cum Sauonenses Mõ
anum ingredi non potuisse vidissent, nisi intra certum tempus auxilio iuuarentur
itionem facerent: quamobrem Sanpaulus eis opem ferre cupiens, quum ipse in
uersum tantũ mille pedites haberet, tria peditum millia ab Vrbini atq; à Mediolani
ibus petijt: qui tantũ mille & ducentos ei miserunt, ita vt ipse se tam paruis copijs ei
em ferre posse diffidens, eam occupari permiserit: quo facto Genuenses statim portũ
um inutilem redderent lapidibus repleuerunt. Quo tempore Theodorus Triultius
ilij spe amissa, quum pecunia careret, deditionem fecit. Castelletto igitur capto Ge-
ensis populi furentis concursu funditus excisum fuit: Genuenses verò Andreæ Au-
autoritate, nouum reip. statum antea libertatis nomine tractatum constituerunt: cu-
summa fuit, vt quadringenti ciues, omnes eius ciuitatis magistratus, ac præsertim du
n summumq; magistratum in biennium crearent, lege qua nobilitas excludebatur
ogata: cumq; præcipuum libertatis conseruandæ fundamentum esset, vt diffidia in-
ciues quæ in ea diu lõgè quã in vlla alia Italiæ ciuitate maiora perniciosioraq; vigue

rant,tollerentur; neque enim vnius tantũ modi partes factionesq; vigebant,ſe
ſi à Gibellinis, nobiles plebeis, & hi non vno modo diffidebãt; potentiſſimæ v
urniorum,ac Fregoſiorum factiones fuere: quarum diſcordiarum cauſſa ea ci
ſitum & rerum naualium peritiam ad maritimum imperiũ maximè opportuna,
ſa ac diu in continua ferè ſeruitute fuiſſe credi poterat: quare vt huius mali ra
uelleret,omnium ciuitatis familiarum gentiumq; nominibus extinctis, ſolũ vigi
familiarum ex illuſtrioribus clarioribusq; (Adurnia & Fregoſia prorſus extinct
na conſeruarunt; quarum nominib.& numero omnes eos nobiles ac plebeios
nullum familiæ gentiſúe nomen erat relictum, adiunxerunt: ac quo magis fac
memoriam obruerent,nobiles plebeis, viciſſimque plebeios nobilibus, eos
urniorum ſtudioſè, Fregoſijs, hosque illis aggregarunt: & vt nullum inter ip
ſcrimen quo magis hi quàm illi ab honoribus & magiſtratibus arcerentur eſſ
ſtituerunt: qua hominum nominumque confuſione, vt paucorum annorum
peſtifera factionum memoria deleretur, futurum ſperabant. Interea verò ſum
ter eos erat Andreæ Auriæ autoritas,ſine cuius conſenſu, ob viri dignitatem cla
à Cæſare habebat famam,quæ cum ad nullam expeditionem abducebatur,in G
portu quieſcebat; aliasq; eius viri dotes,nihil ex grauioribus præſertim rebus,d
batur, cuius potentiam & autoritatem minus moleſtam reddebat; quod ex ipſiu
trio nec pecunia adminiſtraretur,nec autoritatẽ ſuam in duce alijsq; magiſtratib
dis nec etiam in priuatis minoribusq; negotijs interponeret:ita vt ciues pacati &
mercaturæ quã ambitioni dediti, maximè præteritarũ moleſtiarum ſeruitutisq;
res,eius reip.ſtatus amandi cauſſam haberent. Pòſt Gallica & Auriana claſſis,in
nęcum & Niceam ſunt congreſſę, vbi vna Auriæ triremis depreſſa fuit. Sauona
Vrbini dux & Sanpaulus iterũ Senareti inter Alexandriã & Papiã conuenerunt:
binas Papię cuſtodia Mediolanenſiũ duci relicta,& Sanpaulũ vt per eam hyemẽ
driæ maneret hortatus,trans Abduam,ea re Franciſco Sfortiæ, & Sanpaulo paru
ta,ſe conferre ſtatuit.quibus rebus non modò miniſtris parum ſatisfiebat, verùm
Galliæ rex,leuibus Venetorum excuſationibus reiectis, quòd Genuenſi Caſtell
Sauonæ cuius mœnia Genuenſes aperiebant,opem non tuliſſent,vehementiſſim
rebatur.Venerunt deinde ad Sanpaulum mille Germani pedites,quibus vnà cu
le alijs quos Vallacerca, in Laumellina habebat, reliquis adnumeratis quatuor
peditum habebat. Hoc tempore tumultus in Salutiarum regno eſt exortus: na
poſt Michaeliſantonij marchionis obitum, Franciſcus eius frater dominatum oc
ſet,Gabriel ſecundus natu,qui etiam maiore natu fratre viuente,matris quæ in fil
pueritia adminiſtrationi præfuerat,iuſſu,quaſi mente captus,in Reuelli arce cuſt
fuerat,ab arcis præfecto dimiſſus,matre à qua in carcerem coniectus fuerat capt
pulorum conſenſu imperium omne pulſo fratre occupauit: ſed paulo pòſt Carm
ingreſſus,ac copijs collectis Gabrielem fudit. Hoc anno nihil amplius in Gallia
na memorabile eſt geſtum, niſi quòd Calatiæ comes Mediolanum vſque excurri
neti enim peditatum,ad Serrauallis, Gauij, & aliorum Genuenſis imperij locoru
pugnationem promiſſum Sanpaulo non mittebant: tentata quidem eſt res magn
menti,quoniam Montegianus& Vallacerca cum duobus peditum millibus & qu
ginta equitibus,duas horas ante ſolis occaſum vt Andream Auriam in proprijs æ
quæ ad mare poſitæ Genuæ mœnibus ferè coniunctæ ſunt caperent,Vitade ſunt
cti,id conſilium irritum fuit,quia pedites itineris quod viginti duorum milliarium
gitudine feſſi,minime noctu,ſed aliquot horas poſt ſolis exortum eò peruenerunt
obrem rumore excitato, Andreas Auria ab interiori parte in nauim proſiliens pe
ſe ſubtraxit: & Galli re infecta, niſi quòd ædes eius diripuerunt incolumes peden
lerunt: & Calatiæ comes inſidijs inter Mediolanum & Modoetiam collocatis,qui
tos Germanos & centum expeditos equites, qui ad commeatum deducendum
fudit:ſed poſt Bergomum miſſus, eam ciuitatem rapinis ita afflixit, vt Venetus Se
qui eum pedeſtribus copijs præfecerat, quum tantam inſolentiam & auaritiam a
us ferre non poſſet,eum ipſius magna cum ignominia exautorauerit. Quo tempor
ſpani Vigeuanum ceperunt,& Belgioioſus qui ex Gallorum cuſtodia effugerat, à

uobus peditum millib. vt Papiam, in qua quingenti Mediolanensium ducis pedi
int ex insidijs occuparet missus, cum noctu ad mœnia venisset, conspectus, re in-
etrocedere coactus fuit. Interea duo peditum millia à Cæsare ad Genuæ propu-
onem, aut vt se si opus foret Mediolanum conferrent ex Hispania missa in Liguriã
unt, ad quos adducendos Belgioiosus iuit. Sanpaulus se vt horum peditum qui se
aseto aut Placentia iter facturos signa dabant aduentũ impediret, comparabat: &
i Mediolani erant illis opem ferre possent, vt Venetorum copiæ Laudæ se muni-
nstabat; ac annonæ caritate, & Mediolanensis populi desperatione audacior fa-
vt coniunctis viribus Mediolanum oppugnaretur eis persuadere nitebatur; quod
i dux dissuadebat: Veneti verò cùm semper in ijs expeditionibus ad quas magnis
is opus est frigere soleant, tum maximè hoc tempore quia ob ea quę Andreas Na-
ius qui ex Hispaniæ legatione redierat, de Cæsare magnifica referebat, multis
ordiam cum Cæsare cupientibus variæ erant in illorum Senatu sententiæ; sed nihi
ius tandem in fœdere cum Galliæ rege persistendum esse decretum fuit. Quo tẽ-
Torniellus Ticino cum duobus peditum millibus traiecto, Bassinianam cepit, ac
iellinam versus contendebat: & Farfensis abbas cum Crescentinum Sabaudiæ du
opidum cũ suo equitatu vaderet, noctu fusus captusq; fuit: sed Monferratensis mar
iis opera iterum dimissus: & Ioannes Iacobus Medices Mussij marchio aliquot Le
ilites fudit, eorumq; tormenta cepit. Suspicio erat pontificem Cæsaris partibus
rere: quoniam Cruceius Cardinalis cum Neapolim venisset, tres Cardinales obsi-
limitti iussit; & Ostiæ ac Veterisciuitatis restituendæ mandatum à Cæsare habere
atur: cuius opera cum ea de re pontificem rogasset, factum est, vt Auria Herculis
im Senensibus restitueret: Pontificis verò animus quotidie magis rerum nouarum
osus esse cernebatur: eius enim opera quamuis occultè Braccius Ballio, Malatestę,
à pontifice stipendium acciperet, in Perusinis rebus negotium facessebat: & Ferra
ium ducem Mutinam profectum esse certior factus, Pauli Luzzaschi opera, ducen
n equitum ad Copporum domum in Mutinensi agro insidijs positis, eum cum Fer
m rediret capere est conatus; sed quum dux non discessisset, res detecta fuit. Neapo
um regnum hoc tempore etsi Galli debellati essent, belli calamitatibus non pror-
rat liberatum: quoniam Simon Romanus copijs denuo collectis, Nauũ, Oriolum,
nigdalariam, oppida, in Apennini promontorio ad mare sita ceperat, & Federico
iffa à Grauinæ duce cum mille peditibus ad eum misso, multisq; alijs regionis ho-
bus ei adiunctis exercitum minimè contemnendum habebat: sed post Cæsariano-
circa Neapolim victoriam, à Grauinæ ducis copijs desertus, Barleta in quã Vrbem
rcem fuit intromissus direpta, illic hæsit; eodemq; tempore Tranium à Camillo, &
iopolis à Ioanneconrado Vrsinis Venetorum nomine custodiebãtur: venerunt de-
eò Rentius Ceres atque Malfiæ princeps cum mille peditibus; qui quum inter Nu
im & Gualdium venissent, pontificis qui victoris animum offendere nolebat, iussu
retrocedentes, nauibus Senogalliæ conscensis, belli in Apulia instaurandi consilio
i Barletam petierunt, quod communi sociorum consensu vt Cæsarianus exercitus
ernum vsq; tempus in regno Neapolitano hærere cogeretur constitutũ fuerat: quo
n de nouis apparatibus in Ver proximum pro communi salute faciendis agebatur.
rco Galliæ rex pecunias Rentio misit; & Veneti etiam vt aliorum auxilijs facilius ci
ates in Apulia occupatas conseruarent idem cupientes, ei duodecim naues longas
rebant; sed rege, vt eas instruerent, & sumptus octingentis auri libris, quas Lautre-
o promiserant compensarentur, postulante, non audiebant: Angliæ rex se ordinarijs
nptibus non defuturum pollicebatur; & Florentini in copias quas Rentius duxerat
iam partem stipendiorum daturos receperant. Cæsariani in pecunia qua militibus
erita stipendia darentur, exigenda occupati, ad hoc incendium extinguendum mini
parati erant; quã vt facilius exigerent, ac seueris exemplis regnum in fide contine-
t, Aurangius princeps, Federicum Caietanum, Traiectensium ducis filium, & Henri-
n Pandonem Bouiani ducem, ex Ferdinãdi senioris Neapolitani regis filia natum
n quatuor alijs Neapolitanis publicè Neapoli in rerum venalium foro, qua in ciuita
estilentia maximè sæuiebat, capite plecti iussit; ijsdemque supplicijs & in alijs regni

locis est vsus: quo exemplo, omniũ animis perterrefactis, absentes, qui Gallican
nem sequuti erant, illorum publicatis bonis persequebantur, qui rebus cõpositi
dimebant: neque vllum acerbitatis genus, vt quantam maximam possent pecun
torquerent, prætermittebant: quorum omnium Hieronymus Moronus, cui Bou
catus in horum operum præmium datus fuit, autor erat. His accessit quòd in A
Ioannesiacobus Francus, pro Galliæ rege Matricem quæ prope Aquilam est, c
uit; qua re tota regio ad tumultũ est concitata: & Aquilæ vbi Sarra Columna cum
tis peditibus æger erat, omnes in metu erant. Veneti quoque Apuliæ rebus oper
bant; cumque mari aliquot leuis armaturæ equites ad Barletæ præsidium mittere
quot ex ijs nauibus quibus vehebantur, ad Barletæ ac Tranij oram collisæ sunt,
gatus qui scapham conscenderat submersus perijt: equites quibus Ioannes Co
Vrsinus præerat malè mulctati, in Cæsarianorum manus inciderunt: & Ioannes
Ceres qui prope Vastium naufragium fecit, Marchionis captiuus fuit. Sub huius
nem Aquilani, eius ciuitatis episcopi, Montorij comitis & aliorum exulum oper
fœderatis dediderunt: cuius rei caussa fuit, quòd à Cæsarianis atrociter vexarent
1529 quitur annus M DXXIX, cuius initio aliquod ab omni parte pacis studiũ apparere
de qua apud pontificem se agere velle ostendebant. nam quum Cruceium Card
(sic enim Franciscanus ille Generalis vocabatur) cum Cæsaris pro pace constit
potestate Romam ire notum esset, Galliæ rex qui id summopere cupiebat per lit
gatis suis potestatem dedit; & Angliæ rex eandem ob caussam legatos Romam
Quæ consilia principum defatigationi adiuncta, fœderatos ad bellicas res com
das remissiores efficiebant: nam & in Insubria maxima cura erat num Hispani q
nuam venerant, Mediolanum vnde pecunia deficiente Germani ferè omnes di
rant, veniendi facultatem essent habituri; quibus Belgioiosus Casetum vsq; cum
equitibus obuiam profectus, inde ignotus Genuam petijt: vnde pedites Sauo
quingentos alios qui tunc demum ex Hispania Villafrãcam nauim appulerant sit
geret duxit. At in regno neapolitano Cæsariani ne Aquilæ & Matricis defectio, &
in Apulia collectæ, aliquid grauius parerent metuentes, copias quas habebant, a
locorum expugnationem conuertere statuerunt: adeo vt Vastius cum Hispanico
tu ad Apuliæ loca, & princeps cum Germanis ad Aquilam & Matricem recupe
contenderent constitutum fuit. vbi autem princeps Aquilæ castra admouit, qui i
rant exierunt, & Aurangius, ciuitatem cum agro ea lege vt mille auri pondo sol
deditione accepit, & argenteam arcam, ab Aloisio decimo Galliæ rege Diuo Ber
no dicatam arripuit. Inde copias Matricem misit; cuius custodiæ præerat Camillu
dus cum quadringentis peditibus, qui ante paucos dies, redeundi fide data disce
sed siue quòd vinũ non adesset, & aqua esset adempta, ac inter ciues & milites diff
metuens, siue alia de caussa, non modò non redijt, verũ ne pecuniam quidem om
Florentinis eius loci tuendi gratia missam, remisit. quam ob caussam pedites per
abiuerunt, & ciuitas deditionem fecit. Quorum tam felicium successuum caussa,
rangius in Hetruriam pontifice ponstulante transiret, timebat: nam pontifex bre
dem sed periculosissimo morbo liberatus, tractare omnibusq; spem facere non
bat: Gallis enim se, si Rauenna & Ceruia sibi restitueretur fœderi adhæsurum; ac
stis legibus cum Florentinis & Ferrariensium duce, qui cum primùm Lautrechio
niam soluit, se eam ex liberalitate, non ex debito, cum Pontifex pactionem ratar
habuisset, dare affirmauerat, compositurum pollicebatur: Verũ enimuero, quum
datis à Cruceio Cardinale allatis (quanquam magnis donis) Ostiæ & Ciuitatisu
arces recuperasset, occultiora certioraq; cum Cæsare consilia agitabat, magis p
(quæ occultiora solidioraq; fundamenta habere incipiebant) quã communia pa
gotia simul tractabant. In Apulia verò hic erat rerum status: Barletta Galliæ regis
ne custodiebatur; in eaq; erant Rentius Ceres, Melfiæ princeps, Federicus Caraf
mon Romanus, Camillus Pardus, Galeatius Farnesius, Ioannes Conradus Vrsin
Stiliani princeps. Veneti Tranio, Puluiano & Monopoli potiebantur; ac in his
duo peditum millia & sexcentos Epyrotas, ex quibus ducenti Monopoli erant,
bant; & Biestri quoque portum obtinebant: his verò copijs Galliæ rex postquam

pa

pecuniæ summam misisset,nihil amplius suppeditabat: neque duodecim triredas à Venetis oblatas accipere voluerat: quorũ tres triremes & Myoparo vnus gnus, quę commeatum Tranium & Barletam vehebant,ad Bestricis oram naufecerunt: & diuersis temporibus quinque naues amiserant, sed tormenta & remamenta recuperarant. In Gallorum potestate erant adhuc Angeli mons,Nar-Hydruntina regione, & Castrum in quo erat Ducenti comes:cumq; regni militi regionis viribus bellum gererent,multi Cæsaris perduelles, & multi qui bellum ntarij milites prædæ modò cupiditate sequebantur,varijs in locis conuenerunt; bat,vt eius regionis ab vtriusque partis furtis,rapinis,mulctis,incendijsq; subietuna supra fidem miseranda esset. Omniũ verò celeberrimæ erant Simonis Rocursiones; qui cum suo expedito equitatu, ac ducentis & quinquaginta peditinnia circumiecta loca lustrans,sæpe pecora, frumentum,aliaque omnis generis m trahebat: nonnunquam etiam maiore peditum numero, nunc insidijs, nunc hoc,iam illud oppidum diripiebat, quemadmodum Canusij fecit: quod oppidũ scalis ingressus diripuit: & multos quadraginta grauis armaturæ equitum qui in ant,equos abduxit. Tandem verò Vastius Barleta natura, & opere munitissima on tentata,mense Martio,cum quatuor Hispanorum & duobus Italorum peditũ us (Germani enim numero duo millia & quingenti in Aprutio hærentes in Apue recusarunt) Monopoli vbi Camillus Vrsinus & Ioannes Viturius Venetus legant,castra admouit,& in parua quadam valle quã mons ita tegit vt tormentis ex ci in quã Rentius statim trecentos pedites triremibus impositos misit,peti nõ possit, tatus. Monopolis vrbs ambitu perexigua, mari tribus ex partibus alluitur:& in ea quæ terram respicit, murum habet circiter trecẽtorum & quinquaginta passuum, ossa:è regione huius muri Vastius ad scloppi iactum vallum extruxit:& duo alia in litore,vtrinque vnum: hæc autem tam procul vt & mare & portam quæ ad mare infesta facerent,quo triremibus auxilia commeatumúe aduehi prohiberent. Itaastius initio Aprilis Monopolim oppugnauit, qui in oppugnatione vltra quingen militum multorumq; fabrorum & trium tormentorum, quæ fracta sunt, iacturã & quia à propugnatorum tormentis magno incõmodo afficiebatur,mille & quins passus retrocessit:quare Veneti eruptione facta omnia eius propugnacula perrunt; portumq; vallo in litore contra hostium vallum facto,munierunt,& plus cen x hostibus interfecerunt. Vastius iterum Monopoli castra admouit, & duos sublIggeres,vnde interiora vrbis pulsaret erexit; fossasq; quibus ad vrbis fossas perue easq; sexcentis fascium plaustris repleret,ducere cœpit:sed paulo pòst ducẽti pe-Monopoli erumpentes vallum incenderunt:ipse autem fossa ad locum qui verbeur accedẽs,alia item fossa recta ad Hispanorũ castra ad lapidis iactũ procul ab opossa ducta,valloq; post eam munito, tormenta in eo collocauit; & sexaginta muri os,à terra verò circiter quatuor diruit: sed nouas copias à Rentio noctu intromiserior factus,tormenta amouit; ac tandem sub Maij finem obsidionem soluit. Dum opolis obsideretur,postq; variæ res gestæ,varijq; motus extitere:nam & qui Barleãt maximas prædas agebãt,detrimẽta maxima cladesq; adferebãt:& milites qui in eli mõte erant,quibus Federicus Caraffa præerat, Seueri fanũ occuparunt,& Vico do opem ferentes Cæsarianos inde castra mouere coëgerunt. Caraffa deinde mari vigintisex nauibus Lancianum, in cuius præsidio erant centum & sexaginta grauis aturæ equites petijt;& vi oppidum ingressus,trecentos equos militares,cum magna rum rerum præda nullo præsidio relicto abduxit. Multi etiam exules Basilicatam re nem maximis damnis afficiebant:qua re Cæsariani ab imperatis pecunijs exigendis ementer impediebantur:neque dubium est quin si Galliæ rex pecunias, & aliquot liares copias misisset, per vniuersum regnum nouas molestias, quæ saltem Cæsaum exercitum in propriarum rerum defensione implicatum detinuissent, exorituuisse:sed tandem tumultuarij collectitijq; milites, sine auxilio aut fauore (soli ete-Florentini Rentio aliquid suppeditabant) nihil magni gerere poterant: imò Ferrasium dux quatuor tormenta mari Rentio mittere recusauit:& iam Barletæ,frumen- & pecunię deficiebant:& circiter sexcenti rebelles,à Calabriæ præfecto Monteleo

ne obſeſſi,& quòd tormentario apparatu commeatuq; carerent ad deditionem
captiui Neapolim perducti fuerunt.Poſtea Malfiæ princeps claſſe & Federicus
fa pedibus ad Malfettam,quæ olim huius principis fuerat,oppugnandam iueru
Federicus pugnans lapidis ictu fuit interfectus: qua re princeps indignatus,exp
diripuit.Huiuſmodi ferè infortunium Simoni Romano accidit: nam quum Vene
ſis,quæ ex Hydruntino promõtorio regionem omnem infeſtabat, Brũduſium ſu
militesq;, cum quibus erat Simon Romanus in litus expoſuiſſet; vrbe quidem ſu
ti,ſed in arcis oppugnatione,Simon tormenti ictu concidit.Dum hæc in regno va
tuna geruntur,Galliæ ciſalpinæ res minimè pacatæ erant: Sanpaulus enim , ſub
menſis finem,Serrauallem expugnauit,& arx ſe neutri parti adhęſuram recepit:ſ
hoſtes noctu furtim iterum eſſent ingreſſi, Hiſpanos,quo minus Mediolanum ve
non iam prohiberi poſſe timebatur; præſertim cum ipſius copiæ quotidie ob p
inopiam minuerentur: exiguam enim pecuniam à rege accipiebat,eiusq; partem
rum prouidus,in ſuos vſus conuertebat,partẽ miniſtri intercipiebant:Inter rege
netos quænam expeditio eſſet aggrediẽda diſputabatur : rex vt Genuæ rebus op
retur,inſtabat,quòd ea ciuitas maximi momenti eſſet, ac præſertim quia Cæſarẽ
ma æſtate in Italiam venturum iam pro certo habebatur : quia verò rex Veneto
quam ſe ad eam vrbem vel tuendam vel recuperãdam adiuuiſſe animaduertera
quam illi nouorum Germanorum in Italiam aduentus rumorem excuſaſſent) e
peditionis victoriam illis moleſtam eſſe ſuſpicabatur: ſed Venetis exiguas copias
relictas eſſe oſtendentibus,& ſe Mediolano capto copias ſuas ad Genuæ expug
nem miſſuros pollicentibus,vt ex illorum voluntate Mediolanenſis expeditio cũ
cim peditum millibus communibus impenſis fieret menſe Martio fuit conſtitutu
Vrbinati abſente:qui quum Aurangius princeps cum Germanico peditatu ad re
nes veniſſet , ferè Venetis inuitis , ſe in Vrbini fines contulerat:ſed Veneti eum i
ijſdem conditionibus quas antea ab ipſis habuerant Pitiliani comes , & Aluianu
duxerunt; eiq; trecentos equites & tria peditum millia quemadmodum debeba
cuſtodiam ipſius miſerunt; ac Ianum Fregoſium caſtrorum præfectum appellaru
rant in Veneto exercitu ſexcẽti grauis,mille leuis armaturæ equites,& quatuor (
uis duodecim habere tenerentur) peditum millia:qui exercitus ſexta die Aprilis
num expugnauit,eiusq; arcem vt cum ea ſuo arbitratu ageret,deditione cepit: L
tem & Torniellus Mediolano,vt eos in aliam partem traherent egreſſi , ſine vllo
pedem retulerunt.Hiſpani interea quos vt itinere prohiberent,tot res fuerant,to
ſilia agitata,ex Liguria Mediolanum peruenerunt:nam quum Sanpaulus & Vene
per Dertonenſium & Alexandrinorum fines iter facturos crediđiſſent,Voſtagio
cti Belgioioſij conſilio,longius per Placentinos montes & pontificij imperij fin
ceperunt; & cum Varzium in eoſdem montes veniſſent, etſi Sanpaulus centum &
quaginta equitibus in eam partem miſſis,iter illorum ijs qui Laudæ erãt , & Vene
ducibus ſignificaſſet: qui vt eos impedirent, copiarum ſuarum partem Mediola
duci,ſed vnius diei ſpacio tardius quã neceſſe fuiſſet,ac minorem quã promiſerãt
rum miſerunt, tamen Padum noctu Arenæ nauibus Placentia acceptis traiecerun
iam quo minus cum Leua,qui vt quo facilius id fieri poſſet, Landrianum quod d
cim milliaria Papia abeſt,venerat,coniungerentur prohiberi iam poterat.Landri
tur coniuncti,& Mediolanum profecti,quũ tam omnium rerum inopes eſſent,ha
iuria vulgò EGENTES appellabantur. Mediolanenſium calamitates eos vel in ip
ſpoliantes,auxerunt.Sic Gallorum & Venetorum totius hyemis conſilia quę fuer
his militibus itinere prohibendis ac Gauio & Genuæ circumiectis locis , atque
quod regionem vniuerſam magno incommodo afficiebat,capiendis,irrita fueru
ua etiam Binaſcum deditione cepit : ſed quòd Hiſpanis naues Placẽtia ſuppedit
iſſent,& quòd niſi ſe,ſi opus foret,in eam vrbem confugere poſſe certò ſciuiſſent
moturi non fuiſſe crederentur, multis alijs indicijs addita , ſocijs ſuſpicionem au
præſertim cũ arces reſtitui viderent , pontificẽ cũ Cæſare fœdus aut percuſſiſſe au
cuſſurũ eſſe . is aũt quum cogitationes ſuas oẽs , quamuis occultè ad Florentinũ
rium recuperandum direxiſſet,etſi Gallos oratores circumagens varia conſilia agi

s fœderis cum eis ineundi spes illis & alijs socijs simul proponeret; nihilomi-
n Cæsaris surgentem potentiam tum fortunam magnopere metuens, tum etiam
cilius quàm Francum ad suos Florentiam reducendos constabiliendosque
re posse sperans, in Cæsaris quàm in Galliæ regis partes magis propendebat; at-
ibi ad eundem finem faciliorem aditum pararet, Perusiam summopere sibi ob-
tem reddere cupiebat: idcirco Braccium Ballionem, qui quotidie res nouas in
is moliebatur, fouere credebatur: quamobrem Malatesta ne dum in eius stipen-
et ipsius opera opprimeretur veritus, sibi aliud patrocinium necessariò quæren-
nsuit: ideoque siue hac de caussa, siue amplioris conditionis cupiditate, siue in-
o odio motus, iterum ad eius stipendia conduci recusabat, se, quod nullum ea de
tum monumentum extaret, minimè obstrictum esse, etsi pontifex eum teneri af-
et, itaque de Galliæ regis ac Florentinorum stipendijs accipiendis agebat; atq; à
nensi cardinale consilia contra se agitata fuisse, literasque Medicei cardinalis ad
um Ballionem à se interceptas querebatur. Pontifex autem qui id obliquè im-
volebat, publico edicto ne quis imperio suo subiectus sine sua venia stipendium
principibus caperet, publicationis bonorum omnium pœna proposita, vetuit;
nen ideo Malatesta sententiã mutauit: cui Galli ducentos equites, duorum milliũ
um numûm stipendiũ, D. Michaëlis equestris ordinis dignitatẽ, & tempore belli
ditum millia promiserunt: & Florentini eum Magistrum millitũ appellarunt: eiq;
illia aureorũ numûm, belli verò tempore pedites mille, filio autẽ ipsius quinqua
quites & totidem Horatij filio, cum quingentos aureos numos decreuerunt; ip-
tus ac Perusiæ patrocinium susceperunt: & Galliȩ rex atq; ipsi simul, ei pacis tem-
ngulis mensibus centum aureorum numûm stipendium ad decem belli duces a-
constituerunt: Florentini prȩterea, ei in ducentos pedites ad Perusiæ custodiam
dium dabant; ipse verò se cum opus foret, etiãsi à Gallis promissa auxilia non ha-
cum mille peditibus eis solis operam nauaturum recepit. Pontifex ea de re apud
regem, quasi id apertè vt sibi de ciuitate pontificatui subiectã quod vellet statu-
acultas adimeretur factum esset, grauiter est questus: cuius animum quum rex ir-
nollet, eius pactionis confirmationem protrahebat; & pontifex ideo Malatestam
sententia remoueri posse sperans, eum in suo stipendio etiam non obstrictus perse
t hortabatur; eodemq; tempore clàm Braccium Ballionem, Sarram Columnã &
nos exules fouebat: qui copias colligentes, Nursiȩ castra locarant: sed hæc omnia
rant; quia Malatesta in pontificijs stipendijs perseuerare minimè statuerat; & Flo-
is ipsum apertè iuuantibus, hos motus parui faciebat: qui, quum pontifex haud
sse ad id quod cupiebat, animaduerteret, citò desierunt. Pontifex ne Ferrarien-
uidem ducem pacatum esse patiebatur: tam enim ab ijs quæ pontificum collegij
e cum eo stipulata fuerãt, erat alienus, vt quum Mutina iterum ob Gonzagæ car-
s mortem episcopo careret, eum episcopatum qui in ea pactione ducis filio pro-
s fuerat, Hieronymi Moroni filio contulit: vt si ei possessionẽ denegaret, tanta auto
apud Cæsarianos virum in eum concitaret. Ac per Vbertum Gambarã Bononiæ
ctũ Regij occupandi consilia cum Hieronymo Pio agitauit: de quo dux huius con
ionis indicijs ad se perlatis, meritũ supplicium sumpsit. Nitebatur etiã Rauennam
js recuperare; qui conatus quoq; irritus fuit: quo tempore quotidie magis animum
saris partes inflectens, cumq; iam ea de re pressius actum esset, Vasonensem episco
domus suæ magistrum ad eum misit. Angliæ regis diuortij caussam ad Romanã cu-
euocauit; quod quidẽ multo antè fecisset, nisi eum priuilegium quod in Anglia pe
Campegiũ erat, retinuisset: sed pòst Cȩsaris rerũ successibus in Italia auctis, cum eũ
modò non offendere deinceps vellet, sed potius offensionem illatam abolere (nam
antequam in morbum incideret caussam Romã vocare constituerat) Franciscum
panam in Angliam ad Campegiũ cardinalẽ regi eum alijs de caussis, ad idẽ tamen
entibus mitti ostendens, cum mandato vt priuilegiũ igni traderet misit; quod etsi
ontifice interea ægrotante distulerit, tamen illo conualescente eius mandato pa-
Itaque pontifex hoc metu liberatus, summa cum eius regis, præsertim quum à car-
e petens quid de eo factum esset resciuit, indignatione, rem ad Romanæ curiæ iu-

dicium vocauit. Hæc Eboracensi cardinali exitium pepererunt: quoniam rex tan
se eius cardinalis apud pontificem autoritatem censebat, vt si ei suum cum Anna
bium gratum fuisset, à pontifice quicquid vellet impetraturus fuerit: qua indi
ne, aduersariorum ipsius inuidiæ & calumnijs aures accomodans, pecunijs ac i
pretij supellectile ei ademptis, & exigua sacrorum fructuum parte tantùm c
eum cum paruo famulatu ad episcopatum suum relegauit: nec multo pòst, siue
Galliæ regem literis interceptis, siue alia de caussa, ab ijs qui nonnullis à rege
quæ illius desiderium ostendebant auditis, ne pristinam autoritatem recupera
tuebant incitatus, accusatione contra eum in regio cõsilio instituta, illum se ad c
dicendam sistere iussit: cuius rei caussa quum tanquam captiuus ad aulam ducere
impotenti ira, vel metu alui profluuio in itinere correptus, altero ægritudinis sua
bijt: documentum nostra ætate memorabile, quo perspectum est quantum fortu
inuidia in principum aulis possit. Eadem tempestate noua rerum mutatio Floren
titit aduersus Nicolaum Caponium vexilliferum ferè sub secundi ipsius magistra
ni finem, magno eius reip. detrimento, nonnullorum ciuitatis principum, qui van
cionis ac multitudinis imperitiæ occasione vsi sunt, potissimum inuidia concitata
laus sibi toto magistratus sui tempore duo potissimum proposuerat; videlicet
apud Mediceos in honore fuerant à recenti inuidia tueri; imò vt præcipui int
quemadmodum alij ciues, honorum publicorumque consiliorum participes
operam dare; & in ijs quæ ad libertatem non spectabant, pontificis animum non
re: quorum vtrunque reipublicæ vtilissimum extitisset: quoniam multi ex ijs ipsi
vt reipublicæ hostes persequebantur, si tuti & mollius tractati fuissent, cum alijs
publicæ conseruationem coniunctissimi extitissent: præsertim cum scirent, pont
ob ea quæ quum status reipublicæ est immutatus secuta sunt, non satis æquo in
mo esse: & pontifex etsi suorum reditum vehementissimè cuperet, tamen non re
prouocatus, minorem sese præcipitandi, & cum alijs principibus quemadmodu
inde faciebat quiritandi caussam habuisset: his autem rebus nonnullorum ambiti
gnabat, qui si qui Mediceorum amici fuerant, viri proculdubio maiore rerum
& virtute ad magistratus admitterentur, autoritatem suam minorem fore animad
rent, nulli rei nisi vt pontificem eiusque clientes multitudini suspectos redderent
ram dabant: hiq; Vexilliferum cum has ob caussas, tum ne ei magistratus in tertiu
num prorogaretur, animo, non quantum reip. caussa postulabat, à Mediceis alien
calumniabantur. Quibus calumnijs ipse nihil commotus, & pontificē non irritari
vtile ducens, eū literis ac nuntijs priuatim demulcebat: quæ tamen nunquā nisi no
lis ex ciuitatis principibus, & ijs qui summos magistratus gerebant conscijs, nequ
lium finem quàm vt eum ab aliquo præcipiti consilio remoueret, cœperat fecer
sed quū ei forte fortuna literæ quædam Roma acceptæ, quibus aliqua verba quæ i
harum rerum originem & fundamēta ignorarent suspicionem adferre possent in
cecidissent; eæque in nonnullorum ex ijs qui summos magistratus gerebant manu
uenissent, seditiosis aliquot iuuenibus concitatis, prætorium armis occuparunt: a
xilliferum quasi in custodia retinentes, magistratibus, multisq; ciuibus per tumultu
rè conuocatis, vt se magistratu abdicaret constituerunt: quare maioribus comitijs
probata, eius caussa postea iure perquiri est cœpta; & à iudicibus liberatus, ab vn
sa ferè nobilitate summo honore domum suam est deductus; eique suffectus est
ciscus Carduccius, homo si anteactam vitam, eiusque mores & prauos fines intu
tanto honore indignus. Hoc tempore Galliæ cisalpinæ res iterum turbari c
runt: nam quum vigesima septima die Aprilis Sanpaulus Valentiæ Padum traiec
Cæsariani eam ob caussam Bassinianæ vicum, & Cairi plebem deseruerunt: itaque
paulus inde Guidonem Rangonium cum exercitus parte Mortariam quæ duplici
vallo & aqua munita erat, misit: qui quum noctu tormenta sine cratibus ac pluteis
fossis & aggeribus, ac ceteris huiusmodi apparatibus collocassent, diluculo qui
erant erumpentibus, magnam cladem acceperunt; fueruntq; ipsis duo tormenta c
confixa, cum omnium amittendorum periculo, idq; nō sine Rangonij culpa; propt
quòd, etsi tunc non bene valeret, dum collocarentur non affuisset. Pertenues erant

Me

lani apparatus, at nec Gallis nec Venetis in meliores: qui dum alter alterũ accuparatus negligũtur: quare inter ceteras difficultates aliqua dubitatio in sociorum exoriebatur, ne dux Mediolani, exigua spe principatus sui viribus, & auxilijs i- i recuperandi perspecta, Moroni opera aliquam cõpositionem cum Cæsarianis ; Galliȩ verò regis consilia quòd se filios alia ratione recuperare posse diffideret, ẽ omnia spectabãt: cuius cũ & Cæsar cupidus esset, duo homines à Margarita re- hunc finem in Hispaniam missi, amplissimam ei pacis faciendæ potestatem adferedierant: qua de re per suum ab epistolis ministrum, quem hac de caussa in Flan miserat certior factus rex, à socijs vt ipsi mandata suis transmitterent petijt: cumimo prorsus omnes belli curas deposuisset, aliquem prætextum quærens, quòd pecuniam ad sumptus in aduentu suo faciendos contribuere recusarent querenam etsi ipsi initio illum vt si Cæsar veniret, ipse quoq; in Italiam transiret vehe- r essent hortati: & rex se cum duobus millibus & quadringentis cataphractis, euis armaturæ equitibus, ac viginti peditum millibus, si sibi à socijs pecuniæ quiæter hos mille alios leuis armaturæ equites & alia viginti peditum millia alere darentur, ac sumptuum qui in tormenta fierent dimidium solueretur, id factu- btulisset, tamen pòst quæcunq; tandem caussa esset, sese subtrahebant. Sanpau- c tempore quatuor tormentis Sanctangelum in quo quadringenti pedites erant nauit; deinde Sancolumbanum deditione accepit: vt viam sibi ad commeatum ntia accipiendum aperiret; cumq; quatuor millia peditum & in his multos, ægro- ediolani esse certior factus esset, ad eius oppugnnationem mentem conuertit: da die Maij Mortariam tormentis ita concussam vt iam propugnari non posset, m arbitrium obtinuit: & Torniellus Nouaria, sed non arce in qua paucissimos im- , deserta, se Mediolanum contulit: ita vt Cæsariani vltra Ticinum nihil præter Ga- i & Abiatis arcẽ possiderent: nam Sanpaulus etiã Vigeuani arcẽ ceperat, decima Loccate pontẽ, vt sese ad Sanmartinum cum Venetis coniungeret est profectus. atium dux deinde ad exercitum venit: & quum Belgioiosi duces conuenissent, cõ cõsilio bipartito Mediolani castra admouere; & vt ideò Sãpaulus Ticino traiecto iate expugnandũ deflecteret, eodemq; die Veneti ad Sammartinum ad quintum iolano lapidem metarentur statuerunt: aiebant autem Venetos 12 & Sanpaulum, ediolanensium ducis peditatus sese adiuncturus erat, octo peditum millia habe- mobrem Sanpaulus Ticinum traiecit; cumq; Abiate oppidum desertum inuenisem deditione cepit: deinde quum Gazani quod Mediolano octo millia passuum castra haberet, tertia die Iunij iterum Binascum venerunt: quo in loco quum Vene mediam partem ex duodecim peditum millibus quæ ex fœdere debebant, ha- ompertum esset, eaq; de re Sanpaulus grauiter quereretur (etsi Rangonuis Anto- Leuam qui nihil præter Mediolanum & Comum possidebat Mediolanum nisi bi- exercitu expugnari nõ posse dicere solitum diceret) coniuncto exercitu quà La- m est, Mediolano castra admouere decreuerũt: sed post paucos dies, cum vtrinq; tus duces Laudam cõuenissent, Mediolani & Vrbini duces, etsi prius vt exercitus lanũ duceretur vrsissent, ac Genuensem expeditionẽ dissuasissent, sententia mu ntrariũ suaserunt: cuius nouæ sententiæ cõfirmandæ gratia Vrbinas multas ratio- fferebat; præsertim verò, quòd quum Cæsar cuius transportandi gratia Auria cum octaua die Iunij Genua soluerat iter in Italiã adornaret, & nouæ copiæ in Germa- æ Felice duce in Italiam mitterentur conscribi ferrentur, vtrũ melius esset, Medio aperet præstaret, an secus, se ignorare diceret; has inquam ille rationes afferebat; opinio erat illum quòd pacem de qua in Flandria sedulò agebatur successurum naret, veneto Senatui, qui Bergomũ muniebat, Mediolani recuperãdi gratia sumacere inutile esse ostendisse: eius consilij summa fuit, vt Venetorũ copiæ Cassiani, lanensium ducis Papiæ, & Sanpauli Abiate metarentur: & equitatu ne cõmeatus lanum importaretur prohibere niterentur: nam quòd exigua tantùm eius agri ulta fuerat, breui defuturus credebatur. Non potuit Sanpaulus eos ab hac sen- remouere; sed non tamen vt exercitus suus Abiate consideret, comprobauit: a- nim ad Mediolanum fame opprimendum satis esse, vt Venetorum copiæ Mon-

tiæ, Sfortianæ verò Papiæ atque Vigeueni manerent: ſe verò à rege niſi Mediola
ſtra admoueret, ad Genuenſem expeditionem incitari; ideoque eam ſummam
tate tentare velle; quòd Auria abſente, Cæſarem Fregoſium, quem Galliæ rex ip
non patrem eius præfectum ei vrbi deſtinaſſet, eius ſtatum exiguis copijs muta
ſperaret, aggredi velle. Quæ res tum etiam quòd quàm peditum numerus eſſet
nutus ſciret, Leuam ita Mediolanenſium rerum periculi metu liberarant, vt Phili
Torniellum cum paucis equitibus ac trecentis peditibus, dum Galli & Veneti in
cinum ac Mediolanum erant, ad Nouariam expugnandam miſerit: is autem per
quæ in ipſorum poteſtate erat ingreſſus, Nouariam recuperauit: ac cum copijs ad
& cômeatum colligendum excurrit. Verùm accidit vt quum arcis præfectus, arce
ſus eſſet, ac per ciuitatem obambularet, duo Sfortiani milites & tres Nouarienſes
arce captiui detinebantur, nônullorum qui in arce aliquid faciebant operis, auxil
buſdã Hiſpanis peditibus partim cæſis partim captis, auxiliũ à ſuis ſperantes arcẽ
parint: quoniam Mediolanenſiũ dux vbi Tornielli Mediolano diſceſſum cogno
Nouaria ſolicitus, Ioannempaulũ fratrem ſuum cum minimè paruo equitum ac
numero eò miſerat; isq; iam Vigeuenum peruenerat: ſed Torniellus arcis caſu co
ſtatim Nouariam redijt: & minis ac oppugnationis apparatu, illos Sfortianos mil
terruit, vt Nouarienſium qui ſecum erant ſalute neglecta, ſuam ipſorum tantùm
arcem dediderint. Itaque vt Mediolanum Venetorum atque Sfortiæ copijs infeſt
eſt decretum: quanquam Vrbinas ſe, quo Venetorũ finibus propinquior eſſet, nô
tiæ, ſed Caſſiani caſtra locaturum dixit: & Sanpaulus qui ad Biboldonis abbati
ſtra habebat, vt Genuam verſus contenderet trans Padum redire ſtatuit. hoc
côſilio, Landrianum duodecim millia paſſuum procul à Mediolano inter Laud
& Papienſem viam ſe tranſtulit: cumq; in ſequenti die videlicet XXI Iunij, Lardira
piam verſus metari vellet, tormenta, impedimenta, & primum agmen præmiſit; ip
rò ſerius cum medio & nouiſſimo agmine caſtra mouit: quare Leua per explor
de primi agminis diſceſſu & ipſius mora certior factus, militibus linteis tunicis
induere iuſſis, noctu Mediolano eſt egreſſus: ipſum verò diu iam membrorum
ribus debilitatum, in ſella armatum quatuor viri ferebant: cumque bis mille
prope Landrianum ſine tympanorum ſtrepitu veniſſet, & Sanpaulum nondum
driano caſtra mouiſſe per exploratores cognouiſſet, iter accelerans eos ante
aliquid de ipſius aduentu reſcirent, cum iam primum Gallorum agmen Ioanne
Galaratenſi duce tam procul abeſſet vt ſuis in tempore opem ferre non poſſet
dortus; & quamuis Sanpaulus duobus millibus & quingentis Germanis quos
bat fretus, de equo deſcendens fortiter pugnaret, ipſi tamen leui defenſione fa
clinare cœperunt; ſed eos in pugna retinuit Ioannes Hieronymus Caſtillionæ
Claudius Rangonius, duorum Italorum millium qui egregiè pugnarunt duces
tandem equitibus & Germanis terga vertentibus, Itali quoque idem fecerunt; &
paulus equo iterum conſcenſo, quum magnam quandam foſſam tranſilire vell
ptus fuit, & cum ipſo Ioannes Hieronymus Caſtillionæus, Claudius Rangonius,
cus, Carbo, & alij clari duces: milites fuſi, & multi equi, ac ferè totius exercit
pedimenta, atque tormenta capta: cataphracti ferè omnes, & Guido cum primo
ne euaſerunt, ſeque Papiam, & inde initio noctis Laudam contulerunt: ita territi
rum abfuerit quin ſe ipſi per ſe conficerent; multique in itinere remanſerunt: duc
tem ſe eo quòd militibus ſtipendia numerata non fuiſſent, excuſabant; & Galli c
in Galliã redierunt: ſic armis ferè per totam Italiam ob aduerſam Gallorum for
poſitis, maiorum principũ mentes ad pacem erant conuerſæ: omnium aũt prima
ter pontificẽ & Cæſarem Barcinone, pontifici cômodiſſima fuit: ſiue quòd Cæſar
liam veniendi cupidiſſimus, ſibi ea in re pontificis amicitiã neceſſariã eſſe ratus, i
menta amouere cuperet; ſiue quòd valde amplis côditionibus iniurias quas à mi
ſuis exercituq; pôtifex acceperat, obliterandi maiorẽ ei cauſſã prębere vellet. Leg
hæ fuerunt. Inter pontificẽ & Cæſarem pax perpetua fœdusq; eſto: Pontifex Cæ
exercitui, ſi ex regno neapolitano diſcedere voluerit, per imperij ſui fines itineri
endi facultatẽ concedito: Cæſar tum noui matrimonij, tum Italiæ tranquillitatis

ntij Medicis filium Florentiam cum eadem autoritate quam maiores ipsius ante pellerentur obtinebant; sumptuum tamen qui ea re fient, quemadmodum à pon & ipso pronuntiatum fuerit habita ratione,reducito: Quamprimum fieri poterit mis vel quauis alia ratione vt pontifici, Ceruia, Rauenna, Mutina, Regium, Rubesq; Romani Imperij & sacrosanctæ sedis iurium fraude restituantur, operam dato: fex verò his recuperatis, Cæsari accepti beneficij gratia, regni neapolitani iura mate concedito; postremiq; diplomatis censum ad niueum equum iuris in id re- pontificij argumentum reuocato: 24 templorum cathedralium de quibus contro erat, nominationē cōcedito: in reliqua sacerdotia ius suum pontifex habeto: pon & Cæsar cum is in Italiam venerit, simul ad colloquium vt de Italiæ tranquillitate, nmuni inter Christianos pace agant, conueniunto; seque inuicem debitis consue- ceremonijs & honoribus accipiunto. Cæsar si pontifex eius opē Ferrariæ occupan ratia implorauerit, vt sacrosanctæ sedis patronus, propugnator, & primogenitus, eum ad finem vsq; pro ijs quæ tunc aderunt facultatibus iuuato: de sumptibus ve- rei gerendæ ratione, ac forma, ex temporum & euentorum occasione simul con- nto: Pontifex & Cæsar communi consilio, vt Francisci Sfortiæ caussa ex æquo & ac per minimè suspectos iudices cognoscatur, aliquam rationem excogitanto; ei- i culpa carere inuentus fuerit, imperium restituito; sin secus, Cæsar, quamuis de In- æ imperio statuendi ius penes ipsum sit, de eo cum pontificis consilio & consensu to: idque alicui qui pontifici acceptus sit tradito, aut vt magis Italiæ tranquillitati ucere videbitur, aliud de eo statuito. Cæsar Ferdinandum Vngariæ regem fratrem, vt pontifice viuo, & duos annos post Mediolanense imperium è Cerniæ salinis, vt in fœdere inter Cæsarem & Leonem postremo regni neapolitani diplomate rmato, pactione tamen ea de re cum Galliæ regi facta minimè cōprobata, & absq; ani Imperij ac Vngariæ regis fraude capiat, assensurum promittito. Neutri ipsorum in huiusce fœderis fraudem, quæ ad Italiæ res spectent fœdera pangere, aut iam, quæ huic repugnent seruare fas esto: Venetis tamen, si ijs quæ in regno neapoli- possident cesserint, quæ Cæsari & Ferdinando postremi fœderis inter ipsos contra præstiterint, & Rauennam Ceruiamq; restituerint, detrimentorum quoq; harum n caussa acceptorum, vectigaliumque ab ipsis iure conseruato, sese adiungendi fa- s esto. Cæsar & Ferdinandus, vt hæretici in viam reducantur omnem operam dan- pontifex sacra remedia adhibeto: quod si pertinaces perstiterint, Cæsar & Ferdi- us eos armis cogunto; & pontifex vt ceteri Christiani principes ipsos pro viribus it, operam dato: Pontifex & Cæsar, alter alterius imperio subiectorum, beneficia- múe, nisi directi imperij in aliquem iure, nihil vltra progressi patrocinium ne susci- : & patrocinia antehac suscepta intra mensem irrita sunto. Hanc autem amicitiam inctionemq; vt firmior esset, arcto affinitatis vinculo sanxerunt: Cæsar enim Marga suam extra matrimonium filiam, cum viginti millibus aureorum numûm dotis no- annuis, Alexandro Medici Laurentij quondam Vrbini ducis filio; in quem ponti- quia quum in periculo mortis esset Hyppolitum Iuliani filium in pontificum colle- cooptarat, familiæ suæ potentiam omnem conferre in animo habebat, connubio turum spopondit. Separatim verò, & alia eodem tempore transacta sunt; videlicet, ntifex Cæsari & fratri, ad Turcas propulsandos sacrorum beneficiorum quartam tuum portionem ea ratione qua Adrianus Sextus fecerat, concederet: omnibus ijs Romæ aut alijs in locis in sacrosanctam sedem deliquissent, quiq; eos viribus, consi- & fauore iuuissent, participesúe fuissent, aut ea quæ facta sunt rata habuissent, tacitè pertè comprobassent veniam largiretur. Quum Cæsar sacri belli diploma sibi à tifice minus amplum quàm alia ante id tempus concessa, nondum promulgasset, tifex eo obliterato, aliud, cuiusmodi fuere quæ Iulius & Leo pontifices cōcesserunt, cederet. Hanc compositionem, omnibus difficultatibus remotis, antequam stipula- ur, Sanpaulum fusum fuisse Cæsari est nunciatum: & quamuis suspicio esset ipsum nditiones suas meliores redderet, de ijs quæ tractata fuerant, aliquid immutaturū, n omnia alacriter confirmauit; eodemq; die qui fuit XXIX Iunij, ad augustissimi Bar nensis templi augustiorem aram, solemni iureiurando sanciuit. Nec verò minore

ardore,pacis inter Cæſarem & Galliæ regẽ negotium procedebat:ad quod tractar
vbi mandata ſunt allata,deſtinatum fuit Cameracum , locus ad maximas res dece
das fatalis;quò Margarita Cæſaris amita,& Galliæ regis mater conuenirent.Inter
rò Galliæ rex Italiæ ſociorum legatis,omni diligentia & arte,etiam ea quæ nõ ſeru
animo habebat promittens , quoniam Angliæ rex horum conſiliorum particeps e
cum Cæſare abſque ipſorum conſenſu & voluntate,nihil acturum:& quia metueb
quid de ſua voluntate ſuſpicantes , prius quàm ipſe cum Cæſare paciſcerentur, &
omnium ſocietate excluderetur,ſe pacem nõ ſpernere,quin potius toto animo be
apparatus meditari eis perſuadere nitebatur : de quibus aſſiduè agens, Tarbenſem
ſcopum in Italiam cum mandato vt Venetos , Mediolanenſium ducem, Ferrariam
rentiamq; ad res ad bellum ſpectantes tractandas iret,miſerat;ac ſi Cæſar in Italiar
niret , Galliæ regem quoque eodem tempore cum potentiſſimo exercitũ,ſi reliqui
pro ſua virili ad neceſſarios ſumptus conſpirarent venturum polliceretur : & nihil
nus pacis negotium ſemper maiore ſtudio agitabatur : cuius cauſſa ſeptimo die Iul
ginæ magna pompa per diuerſas portas Cameracum ſunt ingreſſæ , & in duas c
guas domos inter ſe mutuo aditu patentes diuerterunt, eodemque die ſimul ſun
loquutæ, & per procuratores illarum pacis capita tractari cœperunt : Francus ver
cui Veneti hac re territi,multa pollicebantur, vt ex propinquiore loco difficultates
inciderent diſſoluere poſſet , Compiendium ſe contulerat : eum autem in locum
modò hæ duæ reginæ , verùm etiam pro Angliæ rege Londinenſis epiſcopus,& Su
ciæ dux, quia eius regis conſenſu & conſilio hæc tractabantur,conuenerunt: & P
fex Capuanũ Archiepiſcopum eò miſit, aderãtq; omnium ſociorum legati:his aũt
ab ijs quæ tractabantur prorſus diuerſa referebant: tanta enim in rege ſiue inhun
tas , ſiue ſola proprij commodi cogitatio tota in filiorum recuperatione defixa , in
vt quum Florentini eò , vt ſoceri ſui Aloyſij anni M D X I I cum ipſis factum & exemp
ſequutus , ipſos ſalutis ſuæ gratia cum Cæſare paciſci pateretur , vehementer ab e
gitaſſent,deuenerint;pollicitus ſit,ſe nunquam pacem ſine ipſis initurum, & ad be
paratiſſimum eſſe,quemadmodum etiam in maximo pacis negotij ardore ceteris o
bus ſemper promittebat.Die XX III Iulij de pace inter pontificem & Cęſarem contr
nuntij ſunt allati ; cumq; negotium maximè ferueret,ob controuerſiam quorunda
ius Burgundiæ partis,quæ Franciæ comitatus dicitur , oppidorum cauſſa ortam,ita
bata ſunt omnia , vt Galliæ regis mater diſceſſum adornaret;ſed pontificij legati ac
tiſſimũ Capuani archiepiſcopi opera, etſi rebus iam cõſtitutis rex eadẽ quæ antea ſ
promitteret , pax confecta eſt:ac tandem quinta die Auguſti in Cameraci maximo t
plo eſt promulgata; cuius primum caput fuit,vt regij filij dimitterentur,eamq; ob c
ſam rex Cæſari duo decies centena millia aureorũ numûm , & Angliæ regi Cæſaris
mine ducenta millia perſolueret : intra dies quinquagintaduos à pacis ſanctione
nia quæ in Inſubria poſſidebat Cæſari reſtitueret: Aſtam ei relinqueret,eiusque iur
cederet:quamprimùm poſſet , Barletã & omnia quæ in regno neapolitano obtine
reſtitueret:Venetis,vt ex Cuneacenſis compoſitionis formula Apuliæ loca reſtituer
idem rex obteſtaretur ; ni facerent,ſeſe illorum hoſtem profiteretur ; ac Cæſarem a
recuperanda trecentis in ſingulos menſes auri libris, duodecim triremibus,quatuo
nerarijs,& quatuor longis nauibus magnis in ſex menſes proprijs ſumptibus iuuare
triremibus ad Delphinij portum captis eas quæ in poteſtate ſua eſſent,reſtitueret;a
larum pretium , ijs quæ poſt id tempus Auria vel alij Cæſaris miniſtri cepiſſent , de
ctis perſolueret. Atq;,vt Madrilij actum fuerat,ſupremo Flandrię atq; Arteſiæ impe
& Tornaij,atq; Arelatis iuribus cederet:Borbonij proſcriptionẽ aboleret, ipſiq; de
cto honorem,& ſucceſſoribus bona reſtitueret;quanquam Cęſar poſtea regem ſim
filios recepit , ea illis iterum ademiſſe queſtus eſt.Bona belli cauſſa occupata, dom
vel illorum ſucceſſoribus reſtituerentur: in quo etiam quia rex Aurangio principi b
ſua non reſtituit, Cæſari expoſtulandi cauſſam dedit. Omnes prouocatorij famoſiú
belli,etiam Roberti Martiani libellus in perpetuũ ſublati intelligerẽtur.In hac pace
mum locum obtinuit pontifex,& Subaudiæ dux vt Ro.Imperij beneficiarius,ac præ
tim vt à Cæſare nominatus adiunctus fuit; additumq; eſt,vt rex ſe in Italiæ Germani
rel

pro nullo principe in Cęſaris fraudē immiſceret;etſi poſtea rex ſibi huiuſce pacis
minus ea quæ Sabaudus ex Galliæ regno occuparet, & quæ ob matris ſuæ iura
pectabant recuperaret,nō interdici aſſereret. Illud quoq; fuit expreſsū,vt Veneti
ntini ſi intra quatuor menſes controuerſias ſuas cum Cæſare compoſuiſſent intel-
ntur incluſi;quod perinde fuit, ac ſi tacitè excluderentur: eadē fuit Ferrarienſis in
edere ratio;neq; regni neapolitani procerum & exulum mentio vlla facta eſt.Rex
ōſtituta,ſtatim vt Margaritam reginam ſalutaret,Cameracū venit:cumq; nonnihil
ob tam turpe facinus puderet,per aliquot dies varijs ſubterfugijs fœderatorum le-
um conſpectum colloquiumq; vitauit;apud quos poſtea tandem ſingulos ſeorſim
ns,ſe quòd filios alia ratione recuperare non potuiſſet,excuſauit; ſed Ammiralliū
m cauſſa ad Cæſarem miſſurum dixit,aliasq; leues ſpes dedit:ac Florentinis ſe eis
aginta aureorum numûm millia,vt ſeſe imminentibus periculis liberarēt, mutuo
um promiſit;quæ eundem quem reliqua exitum habuerunt: & Stephano Colum-
ius opera non amplius vti volebat, quaſi id in illorum gratiam faceret,vt ipſis mili
conceſſit. Dum hæc agerētur,Leua Abiate expugnarat;& Vrbinatium dux in Caſ-
caſtris hærens,ijſq; muniendis incredibili fabrorum numero operam dans,Angeli
n & Papiam, quòd Caſſiani caſtra,ad Laudæ & Papiæ opem ferendam opportuna
liceret, propugnari ſuadebat. Deinde Leua Enzagum ad tertium à Caſſiano lapi-
petijt, quo ex loco ſemper Venetos leuibus prælijs laceſſebat;ac poſtremo Enza-
e vt in Bergomatium fines excurreret, ſiue quòd à Venetis aquarum riui euripiq;
i eſſent,Vaprium caſtra tranſtulit.Hoc tempore Viſtarinus Valentiam per arcem eſt
ſſus;& ducentos pedites qui aderant oppreſſit: iamque menſe Iulio duo Hiſpano-
peditum millia Genuam, vt Cæſaris aduentum præſtolarentur venerant: & Cæſar
n pace cum pontifice inita,Aurangio, vt ex pontificis voluntate copias in Floren-
duceret, mandauit: Aurangius verò Aquilam profectus, copias ſuas in regni fi-
s colligebat;quem pontifex vt progrederetur vehementer vrgebat. Itaq; princeps
a die Iulij ſine copijs Romam,vt cum pontifice de rebus ad bellum neceſſarijs cō-
eret, petijt: vbi poſt varia conſilia quæ variè agitata, ob difficultates quas pontifex
mptibus interponebat, ter ferè ſunt perturbata:tandem vt pontifex ei triginta au-
um numûm millia in præſentia,& poſt breue tempus quadraginta millia perſolue-
ipſe verò Cæſaris ſumptibus primò Peruſiam Malateſta Ballione pulſo,pontificio
erio ſubijceret;deinde Florentinos,Mediceæ familiæ in eam ciuitatem reſtituendæ
a, quod pontifex illos ab omnibus deſertos,maiorum ſuorum more potius ceſſu-
quàm patriam ſummo apertiſſimoq; periculo obiecturos ratus, facillimum fore cen
t, oppugnaret. Ideo Aurangius copias ſuas in quibus erant tria Germanorum ex
remis illorum qui ex Hiſpania cum prorege, & ex Germania cum Georgio Fran-
gio in Italiam venerant reliquijs,& quatuor Italorum ſub diuerſis, nempe Petrolu-
ico Farneſio, ſancti Secundi comite, Martio, & Sarra Columna ducibus peditum
ia collegit; & pontifex tria magna & nonnulla alia tormenta quæ ei commodaret
ngelica arce eduxit. Aurangium verò Vaſtius cum Hiſpanorum peditatu qui in A-
a erat ſequuturus erat.Sed longè alia erat Florentinorum mens animique ad defen
em pertinaciſſimi; cuius vrbis quia multarum memorabilium rerum cauſſa fuit, ſi-
deſcribere operæpretium eſſe videtur.

Florentiæ vrbis deſcriptio deſideratur.

Quæ dum vtrinque comparantur,Cæſar cum magna tum onerariarum tum longa-
nauium claſſe,qua mille equites & nouem peditum millia vehebantur, Barcinone
iens,vbi non ſine moleſtia & periculo,quindecim dies per mare vagatus eſſet, duo-
ima die Auguſti Genuam, qua in vrbe de pace Cameraci contracta nuntiū accepit,
uenit: eodemq; tempore Felix cum 8 Germanorum millibus,in Inſubriam ad ipſius
endia venit.Eius cum tanto apparatu aduentus,totius Italiæ,quæ ſe illi à Gallię rege
prædæ relictā certò ſciebat,animos terruit: quocirca Florentini primo eius rei nun-
territi, quatuor legatos ex ciuitatis principibus qui ei aduentum ipſius gratularētur,

resque componere niterentur ad eum decreuerunt: sed pòst paulatim animum
mentes, mandata limitarunt; eaq; ad ipsius modò res,non autem ad controuers
pontifice negotium tractandum coarctarunt: Cæsari enim ob præteritarum reru
moriam, & paruam quæ inter pontifices ac Cæsares esse solebat fiduciam,eius
tiam molestam fore,eundemq; vt pontificatus potentiæ Florentini imperij auto
& vires adiungeret, minimè cupere sperabant. Veneti Florentinos quum ipsis f
iuncti essent,sine ipsorum consensu ad communem hostem legationem decreui
de ægrè tulerũt,& Ferrariensium dux quoq; ea de re questus est;etsi & ipse illorũ
plum sequutus statim idẽ fecerit:& Veneti Mediolanensiũ duci vt ipse quoq; ide
ret concesserunt: qui multò antè etiam quàm Sanpaulus victus esset,sibi Galliæ r
& Venetorum auxilijs parum fidendum animaduertens, clàm apud pontificem
suas cum Cæsare componeret egerat.Cæsar Hispanos pedites quos secum duxe
uonæ exponi iussit;& vt Leua potens in aciem prodiret,in Insubriam misit: obtul
tem se eos Spediæ vt in Hetruriam contenderent exponi curaturum; sed ponti
conceptam opinionem tantis viribus minimè opus esse videbatur,cum præsertim
gioni parceret, tantum impetum nisi opus foret in eam vrbem conuertere minim
peret: cuius & simul contra Malatestæ Ballionis quum se iam apertè hostem pro
tur,Sperellum equitem, qui ante pacem Cameraci contractam à Galliæ rege ad
testam,cum quo contractam pactionem ratam habuerat,cum pecunijs missus Per
redibat,in pôtificij imperij finibus capi curauit. Pecuniam quoq; à Florentinis Fa
abbati,ab ipsis cum ducentis equitibus conducto,vt mille pedites conscriberet n
prope Braccianum rapi iussit, sed citò eam restituere fuit coactus:nam quum pon
Farnesium,Cruceium,& Medicem cardinales legatos ad Cæsarem decreuisset,&
ceius per Farfensis ditionem iter faceret, Abbas eum cepit;neq; vnquam donec
niam recuperasset,dimittere voluit.Florentini verò frustra apud Cæsarem,vt done
gatos ipsorum audiuisset arma quiescerent efficere conati, in apparatibus suis per
rabant:& ab Hercule Estensi Ferrariensiũ ducis maximo natu filio,quem ante sex
ses ad exercitus sui imperium conduxerant,vt quemadmodum debebat cum copij
ipsis auxilio veniret petierunt: is autem, etsi pecuniam in mille pedites, quibus a
corporis custodiam cum equitaret destinatos ab eis accepisset; nihilominus patre
rationes fidei anteponente, pecunia minimè restituta ire recusauit, equitatum ta
suum misit:cuius rei caussa Florentini ei in alterum annum quo vtrique liberi eran
pendia denegarunt. At Aurangius XIX Augusti, Ternium, & Germani Fulginium
exercitus colligebatur peruenerant: illud autẽ ridiculum erat,quod cum pax inter
sarem & Galliæ regem iam contracta &promulgata esset, Tarbensis episcopus re
pud Venetos,Florentinos, Ferrariensem,& Perusinum legatus, maximos regis ad
lum apparatus extollebat, eosq; ad idem hortabatur.Aurangius deinde cum sex pa
Germanorum,partim Italorum peditum millibus Spellio castra admouit:vbi quu
pidum situs explorandi caussa cum magno equitatu obiret, Ioannes Durbina qui
turna militia in Italia exercitatus, inter omnes Hispanici peditatus duces principa
obtinebat, ab ijs qui intus erant in fœmore vulnus accepit: quo vulnere intra pau
dies magno exercitus detrimento (eius enim consilio totum ferè bellum administr
tur)interijt:tormenta deinde Spellio,vbi vltra quingenti pedites & viginti equites I
ne Ballione Malatestæ ex concubina fratre præfecto erant,sunt admota: sed quum p
cis ictibus turrim quandam, quæ extra oppidum prope mœnia erat concussissent,
intus erant, etsi Leo Malatestæ fratri magnam propugnationis spem fecisset,statim
lege oppidum cum oppidanis Aurangij arbitrio permitterentur, milites verò cum
bus suis quas ipsi ferre possent, & gladijs tantùm incolumes abirent: neq; eis intra
menses contra pontificem Cæsaremúe stipendia capere liceret, deditionem fecer
sed milites quum exirent,ferè omnes spoliati fuerunt. Huius deditionis culpa non r
diocriter Ioannibaptistæ Borghesio, Senensi exuli fuit attributa;qui vbi cum Fabio
truccio qui in exercitu erat, de compositione agere cœpisset, reliquorum ducum au
lio transegit:quod Malatesta perfidiæ,multi alij animo abiecto ascripserunt.Interea
rò Florentinorum legati ad Cæsarem admissi,primò omnium ei aduentum sunt gra
la

ciuitatem minimè ambitiosam, sed ob accepta beneficia gratam, & ad commo-
a quibus conseruaretur præstanda pratam esse, ostendere conati; Florentinos se-
tificis, qui tunc ipsis imperabat voluntate cum Galliæ rege fœdere iunxisse; &
pactos in eo perstitisse excusarunt: nec vltrà sunt progressi, quia aliud mandatum
abebant, nisi vt quid ipsis proponeretur rescriberent, & præterea vt nullam com-
onis cum pontifice rationem audirent; & legatos quidem ipsius Mediceo car-
excepto salutarent, ipsis à republica disertè iniunctum erat: quibus à Magno
ellario qui paulo antè cardinalis designatus fuerat, responsum est, oportere eos
ici satisfacere: & quum ipsi hanc petitionem iniustam esse quererentur, iterum
ndit, ciuitatem ob fœdus cum Cæsaris hostibus initum, & copias contra ipsum
s, priuilegia amisisse atq; ad Imperium recidisse: ideoq; Cæsarem de ea quicquid
statuendi potestatem habere: ac tandem eis Cæsaris nomine dictum, vt sibi e-
cum pontifice componendi potestatem mitti curarent; vt de controuersijs inter
ficem & ipsos agi posset: Cæsarem enim de proprijs rebus, nisi illis prius com-
s cum eis agere nolle. Florentini autem amplissimam cum Cæsare, sed non
pontifice componendi potestatem miserunt: quamobrem quum Cæsar Genua
ctus trigesima die Augusti Placentiam venisset, legati ipsum sequentes, quòd po-
em & mandata qualia petierat illos non habere cognitum esset, intra Placentiam
unt admissi. Sic res sine concordia manserunt: præterea Cæsar Ferrariensium
que ducis legatos rigidè acceptos discedere iusserat: quamuis pòst alia ratione
pta ac fortasse nouis fauoribus fulti redeuntes, admissi fuerint. Misit quoque Cæ-
assauium ad Galliæ regem oratorem, vt quòd nouo fœdere affinitatis vinculum
boraßent ei gratularetur; & pacis sanctionẽ acciperet: quas ob caussas & rex, ma-
æ rei præfectum quem Ammiralliũ vocant, ad ipsum mittebat: & Rentio Ceriti, vt
copijs omnib. ex Apulia discederet, pecunias misit: præterea, 12 triremes quæ Phi-
ino Auria duce cõtra Venetos eò contenderent instruxit: aduersus quos Cæsar An-
m Auriam cum triginta septem triremibus misit: quanquam rex se, si Cæsar adhuc
id impedimenti in Italia haberet, filios certius recuperaturum ratus, socios spe fo-
t: & præsertim Florentinis se clàm per Ammirallium pecuniã missurum pollicebа-
non quidem quo vel ipsis, vel alijs adesse in animo haberet; sed vt difficilius cũ Cæ-
componerent. Interea de compositione inter Cæsarem & Franciscum Sfortiam, per
onotariũ Caracciolũ, qui Placentia Cremonã vltro citroq; ibat, agebatur: qua in re
m Cęsar ducem sibi minus quàm sperasset fidere ægrè ferret, & ab alia parte duci vt
et difficile persuaderi posset, vt Alexandria & Papia tandiu donec caussa dijudica-
r, in pontificis potestate essent agi cœpit: quod Cæsar illum ad vires suas sustinen-
minimè parem ratus, assentiri noluit; idque maximè quia Leua Placentiam vene-
& vt erat ocij pacisque inimicus, multis rationibus eum ad bellum accenderat: qua-
æsar Leuæ vt Papiam oppugnaret mandauit, simulque vt Felix qui cum nouo Ger-
ico peditatu, equitatuque, & tormentis Pischeriam versus, moxque in Brixien-
fines venerat, ab illa parte Venetis bellum inferret: cui expeditioni Mantua-
marchionem qui recenter Cæsari erat reconciliatus, præfecit. Pontifex inte-
de pace inter Cæsarem & Venetos concilianda agebat; seque eam vbi Bononiam
iret conciliaturum sperabat: nam quum prius de colloquio simul Genuæ haben-
egissent, pòst communi consensu ob loci opportunitatem, vt id Bononiæ fieret di-
erant: ad hunc autem congressum, non modò contracti fœderis roborandi conso-
undiq; eos commune desiderium impellebat: verumetiam Cæsarem quum imperij
onam accipere in animo haberet, necessitas, & pontificem Florentinæ expeditionis
iditas; vtrumq; autem Italiæ rerũ aliqua ratione constituendarũ; quod nisi Venetorũ
Mediolanensiũ ducis rebus cõpositis fieri non poterat, studium mouebat: atq; etiã vt
iculis à Turcarũ imperatore qui maximo cũ exercitu Vngariã ingressus, Austriã ver-
vt Viennã expugnare conaretur contendebat, imminentibus prospicerent. Hoc autẽ
pore inter Cæsarem & Venetos nihil adeò magni gerebatur; quoniã Veneti pacem
n illo habere cupientes, ne eius animum magis irritarent, classem suam à Brundusinę
is expugnatione Corcirã contraxerant; ac solùm ijs quę possidebant tuendis operam

dabant: & in Gallia cisalpina cum nihil adhuc præter leues excursiones fieret,
dorum tantùm custodiæ intenti, Vrbinatium ducem Brixiæ collocarant. Germa
mero mille equites & octo aut decem peditum millia, Lunatæ castra habebant: c
tutum autem erat vt vnà cum Mantuano marchione Cremonam in qua Mediol
sium dux erat oppugnarent: at Mediolanensium dux, se à compositione cum
re exclusum, & Leuam Papiæ castra admouisse, iamque Caracciolum Cremon
bellum sibi denuntiandum venire cernens, cùm Venetis se cum Cæsare sine ipsor
sensu non compositurum conuenit: ipsi verò ei ad imperij sui propugnationem, du
ditum millia suis ipsorum sumptibus, & octo aureorum numûm millia in singulos
ses promiserunt; tormentaque & milites ad eum Cremonam miserunt: quibus au
dux se Cremonam & Laudem tueri posse sperabat: Papia enim Leuæ parum
tit, non modò quia ad duos menses commeatum non habebat, verùm etiam quia
zinardus eius custodiæ præpositus, ante paucos dies quatuor peditum cohortes a
gelifanum, cui Leua se castra admouere velle fingebat, miserat: eamque ob ca
cum paucos milites secum haberet, de eius propugnatione diffisus, nec torm
rum impetu, nec impressione expectata, vbi tormenta admoueri vidit, ea lege vt i
milites cùm rebus suis incolumes abirent deditionem fecit; non sine magna inf
quòd plus in eo cupiditas tot prædis congestas diuitias non amittendi (quæ res
ad deditionem accelerandam impulit) quàm gloriæ multis egregijs facinoribus
bello, & præsertim circa Papiam partæ conseruandæ studium potuisset. Hoc te
re Hetruriæ bellum iam vehementer exardescebat: quoniam Aurangius Spelli
pugnato, & Vastio qui ipsum cum Hispanico peditatu sequebatur appropinqua
statim ad sancti Ioannis Pontem prope Perusiam, qua in ciuitate erant tria Floren
rum peditum millia, ad Tiberim venit; quo in loco Hispanicus peditatus se illi a
xit. Aurangius iam antequam Spellio castra admoueret, hominem qui Malatesta
pontificis voluntati cederet hortaretur, Perusiam miserat: Pontifex enim, vt quo
modo Perusiam sibi subijceret, exercitusque vlterius progrederetur, Malatestæ
Perusiâ excederet, ipsi proprios status ac bona conseruaturum, vt liberè Florentin
pem ferret concessurum; ac vt Braccius & Sfortia Balliones, alijque ipsius hostes
rusiam non redirent effecturum, obtulit; & quamuis Malatesta se sine Florentino
consensu nulla ratione pacisci velle diceret, semper tamen principis, qui post S
lium à se captum magis instabat, nuntijs aures præbebat. Hæc autem Malatesta,
de successu & fortasse ne tandem Florentini in auxilijs quæ cuperet, sibi suppedita
non perseuerarent dubitabat, ad compositionem proculdubio animum flectens
Florentinis communicabat: quod si sibi componendum esset, ijs quæ proponeb
tur æquiores leges non sperabat: longè enim melius censebat, pontifice non
tato, eique se bonis oppidisque quæ sibi conseruabantur spoliandi occasione non
ta, Florentinorum stipendium retinere, quàm dum imperium suum tueri vellet, se a
cis ac toti ciuitati odiosum reddere: sed tamen semper se sine illis componere noll
iebat: verùm si Perusiam tueri vellet, vt Florentini præter alios, mille pedites ad se
terent, & reliquæ ipsorum copiæ Vrsariæ ad quintum ab Cortona lapidem in Co
nensis & Perusini agri finibus consisterent: quod quidem ipsi nisi omnia oppida
præsidijs nudarent, facere nõ poterant: quum tamen is locus tam parum munitus es
vt ad quemuis hostium motũ retrocedere fuissent coacti: quòd si non componeret, p
cipem Perusia à tergo relicta, Florentiam versus iter suscepturum: quod si faceret, vt
rusiæ mille pedites integros, qui etiam non satis essent, ipsi relinquerent oportere: p
pterea quòd pontifex eam ciuitatem alijs viribus, quàm Cæsariano exercitu infest
posset: si cõponeret, Florentinos omnes suos milites ad se cõtracturos, seq; præterea
centos aut trecentos selectos viros secum ducturum; & statu bonisq; suis cõseruatis,
hostibus ciuitate exclusis, æquiore animo ipsorum defensioni operam nauaturũ oste
debat. Florentinis bellum Perusiæ fouere gratum fuisset, sed quum Malatestã contin
ter cum principe de cõpositione agere cernerẽt, cumq; nunquã eadẽ de re cũ pontifi
agere desijsse scirent, ne suorũ incitationibus, ciuitatis & regionis detrimẽtis, hostiũ m
tu, & populi inconstantia motus tandẽ cederet, metuebãt: ipsisq; virium suarum flore

acne

ruum ferè omnem, in ea vrbe Malatestæ fidei,hostium victoriæ,& illorum,si Mala
pacisceretur,ad se retrahendorum difficultatis discrimen subiectum collocare val-
riculosum videbatur:præterea Perusini status mutationẽ Malatestæ amicis manen
ipsiq; castellis suis relictis , & Braccio atque fratribus non redeuntibus;quibus ex
fiebat , vt põtifex,dum illa ciuitas in eo statu maneret,semper de ea solicitus esse
etur,rebus suis parum obesse posse cogitabant:qua in animi fluctuatione suorum
im salute omnibus rebus anteposita , nec satis Malatestæ constantiæ confisi,sexto
eptembris,ne si compositio fieret deciperentur metuentes,occultissimè proprium
nem ad eos reuocandos miserunt:& pòst illos ob hostium propinquitatẽ discede-
n potuisse certiores facti,Malatestæ vt componeret assensi sunt:sed is dum nuntius
ere esset prœoccuparat:quoniã Aurangius nona die Septembris,ad S.Ioannis pon
iberim traiecit;& castris positis post aliquod leue præliũ, eadem nocte cum Mala
ais legibus pepigit:vt Perusia discedẽs bonis suis frui posset; Florentinis tanquam
operam nauandi illorumq; copias incolumes reducendi potestatem haberet:qui
t ad sese intra Florentinorũ imperij fines recipiendi tempus daretur, Aurangius se
im cum exercitu in ijsdem castris mansurum promisit. Sic XII die exierunt,& sum-
leritate incedentes,eodem die per montes longo & difficili,sed tuto itinere Cor-
peruenerunt:sic totus belli impetus in Florentinos est cõuersus: quibus etsi Veneti
Vrbinatiũ dux se tria peditum millia , quæ Aurangij in eas partes aduentũ metuen-
Vrbinatiũ fines miserant,ipsis auxilio missuros spem fecissent,id tamen,quia pon
m irritare nolebant,non præstiterunt:Veneti solummodo Castrocari quæstori pe-
im in ducentorum peditum stipendia dederunt:& quamuis is Senatus & Ferrarien
dux semper compositionem cum Cæsare quærerent; tamen vt hæc difficultas eum
ous ipsorum faciliorẽ redderet,Florentinos ad sese tuendos hortabatur. Duo tunc
ntini sibi in primis proposuerant : primùm vt exercitus tandiu in itinere detine-
, vt ciuitatem ad cuius mœnia tandem bellum redactum iri putabant,munire pos-
alterum vt Cæsaris animum etiam compositione cum pontifice, modò ne liberta-
popularis status forma immutaretur facta , placare niterentur. Quocirca quum
i ipsorum nondum exclusi fuissent , nuntium ad Aurangium miserant , & legatos
ontificem decreuerant;quumque se legatos missuros ei significassent, vt exercitum
orum aduentum vsque supersedere iuberet,rogarunt; quod ipse recusauit : quare
ngius progressus , Cortone , qua in ciuitate septingenti pedites erant, suburbium
fariam conuersum tormentis verberaruit , inuasit, & repulsus fuit. Aretij maior e-
editum numerus ; verùm Antonius Franciscus Albitius , præfectus , ne Aurangius
ona capta , Aretioque à tergo relicto , Florentiam versus contenderet , & sic Au-
o ante eos milites quos ipse Aretij secum habebat eò perueniente , ciuitas opti-
uis propugnatoribus destituta , eamque ob rem territa pacisceretur metuens , id
rendum ratus , sine publico consensu, quamuis fortasse Vexillifero tacitè annu-
, ducentis tantùm peditibus in arce relictis , cum omnibus copijs Aretio disces-
sed vbi Figinium peruenit , Malatestæ qui ibi erat , & vt vires omnes ad Floren-
propugnationem contraherentur probabat, consilio , mille pedites Aretium ne
sus desertum relinqueretur remisit. Die verò decima septima Cortonenses ad
rum tutelam mille pedites satis fuissent , se à Florentinis non strenuè iuuari cer-
tes , & fortasse etiam Aretinarum rerum titubatione cognita , etsi ab Aurangio
quo viginti aureorum numûm millibus composuerunt , non admodum preme-
ur , deditionem fecerunt. Cortonæ iactura peditibus qui Aretij erant , quum se
ropugnare non posse censerent , eius ciuitatis deserendæ caussam dedit. Aretini
& ipsi decima nona die cum Aurangio eiusmodi legibus & consilio , vt potius
Cæsaris patrocinio libertate fruentes suis legibus viuere quàm Florentinorum
erio parere velle præ se ferrent , atque ante id tempus Mediceæ familiæ fauere,
e popularis status hostes falso visos esse & simulasse ostenderent , composue-
. Quo tempore Cæsar disertè Florentinorum legatos , nisi Mediceis restitutis
lius audire recusarat;& Aurangius , etsi cum oratoribus qui apud se erant, pon-
s cupiditatem , eiusque expeditionis iniquitatem liberè detestaretur , tamen se

nisi Mediceis restitutis ab incœpto desistere non posse declararat : cumque
tos grauis , quingentos leuis armaturæ equites , bis mille & quingentos Ger
selectissimos milites , duo Hispanorum & tria Italorum , Sarra Columna, Pe
ria Rossio , Petro Aloysio Farnesio , & Ioannebaptista Sabello ducibus peditu
lia haberet : quibus postea accesserunt Ioannes Saxatellus Florentinis à quibu
ductus fuerat accepta pecunia defraudatis , & deinde Alexander Vitellius,qui
ditum millia habebant : sed quum à tormentis haud satis esset paratus , ea à Se
bus sibi commodari petijt : qui etsi ob pontificis odium eiusque potentiæ metun
rentinæ reipublicæ cum qua ob communis in pontificem odij vinculum , per
menses tacitam pacem fœdusque habuerant , statum immutari molestè ferrent,
quum Cæsariano exercitui petita auxilia denegare non possent,tormenta quanta
terant moram interponentes, parabant. Pontifex interea Florentinorum orato
diuerat; eisque se ciuitatis libertatem minimè turbare velle,verùm non tam ob i
ab ijs magistratibus acceptas,& status sui periculo liberandi necessitatem,quàm
dus cum Cæsare initum eam expeditionem aggredi coactum fuisse:in qua quum
dignitas sua ageretur,nihil aliud nisi vt sese liberè suę potestati permitterent,peter
facto , quantopere communis patriæ commodum exoptaret, se ostensurum resp
postea cum Florentinos timore præsertim,postquam legatos suos à Cęsare reiect
gnouerunt crescente, nouam ad se legationem decreuisse audiret,ipsos cedere p
ratus,& vt agri vastatio vitaretur , rem citò perfici cuperet,Capuanum archiepisc
per dispositos equos ad exercitum misit ; qui Florentia iter faciens , diuersam
quam sibi persuaserat voluntatem inuenit. Aurangius interea progrediebatur, &
sima quarta die,Monteuarchij in Arniualle,vigintiquinque millia passus à Floren
cto maiora tormenta quæ sequenti die itineri sunt commissa à Senensibus expe
castra habebat : sed quum tormenta eadem qua parata fuerant tarditate veheren
caussa fuerunt,vt Aurangius , qui XXVII die exercitum Figinium & Ancisam vsq;
rat,ad IIII Octobris diem eumq; totum in ijs castris manserit:ex quo totius eius ex
tionis difficultas orta est : nam Florentini Aretio amisso,spes & promissa vndique
reddi cernentes , munitiones item quæ in vrbe montem versus fiebant, nondum
dactas , vt quamuis diligentissimè ijs faciendis incumberetur , militibus ante oc
decem dies propugnationi vsui esse non posse viderentur , & hostilem exercitum
gredi , atq; Ramazzotum pontificis iussu cum tribus peditum millibus Bononia
ctum Florentiola direpta , Mugellanum agrum ingressum audientes , ac ne Prate
agrum ingrederetur metuentes,ciuibus territis,multisque metu ex vrbe sese subd
tibus , ad compositionem animum flectere cœperunt:ita vt in Decemuirûm qui
stratus bellicis rebus præpositus est , consilio, cui primarij ciues interfuerunt,om
berum & amplum sese pontificis voluntati permittendi mandatum Romam mitte
censuerint:sed quum id ad summũ magistratũ sine cuius cõsensu huiusmodi res de
non poterat,retulissent; Vexillifer qui in cõtraria sententia pertinax erat,repugna
populari collegiorum magistratu , qui Romanæ vrbis plebis tribunorum potestat
parte referebat sibi coniuncto , in quo forte fortuna multi erant peruersa mente, &
gna temeritate insolentiaq; præditi, multorum quoq; iuuenũ audacia & minis eiu
tentiam fouentibus , tantum potuit , vt nihil eo die statui potuerit:& tamen certum
princeps sequenti die qui fuit vigesima octaua Septembris , vnis castris propius v
accessisset , eos qui compositioni repugnabant, reliquorum omnium voluntati mi
obstituros fuisse:ex tam leuibus caussis sæpe rerum maximarum momenta penden
na Aurangij cunctatio,quam aliqui belli fouendi caussa studiosè interpositam inte
tabantur (neque enim ad castra Florentiæ admouenda tormenta erant necessari
multi Florentiæ animum resumerent in caussa fuit. Illud autem maioris momenti
quòd munitiones quibus faciendis nulla temporis interposita mora ingenti h
num numero incumbebant , eò perductæ sunt , vt antequam Aurangius eo ex
castra moueret , duces ea satis ad defensionem idonea esse censuerint : quap
ter , pacis studio extincto , ciuitas se pertinaciter ad propugnationem compar
ad quorum spem augendam illud quoque accessit, quòd Ramazzotus qui secum
cos

ſtipendijs, non milites duxerat, quum non pugnandi ſed prædandi animo vebi Mugellanum agrum totum diripuiſſet, ſeſe cum præda in Bononienſium finibus omnibus qui maximam prædæ partem ipſi vendiderant dilabentibus, re: ſic facilè bellum quodque paruo omnium detrimento confectum fuiſſet, in num atque internecinum, quod niſi tota regione vaſtata, eaque ciuitate ad excidij diſcrimen redacta ad finem perduci non potuit, eſt conuerſum. Auquinta Octobris die Figinio caſtra mouit: ſed vt Senenſium tormenta, quæ derant opperiretur, tam lentè incedens, vt non ante vigeſimam diem copias & tormenta in Ripoli planitiem, ad alterum ab vrbe lapidem duxerit: & vigeſita cum omni exercitu, in collibus muris imminentibus metatus, ita vt caſtrorum à Samminiati porta, per colles qui ciuitati imminent, ad Sangeorgij portã alterum ab eadem Samminiati porta ad Nicolai portæ viam protenderentur. Evrbe octo peditum millia; & Pratum, Piſtorium, Empolim, Piſas atque Ligurnũ, à omnia idoneo præſidio munita erant tueri; cetera verò loca, potius populoei & voluntati, ac ſitus naturæ committere, quàm ea magnis militum præſidijs decreuerant: verùm iam regio tota voluntarijs militibus prædatoribusque atur: & Senenſes non modò paſſim prædabantur, verùm etiam copias ad mpolitianum occupandum, ſibi poſtea vt eo potirentur à principe conceſſum antes, miſerunt: ſed quum aliquot Florentinorum pedites adeſſent, facilè proum fuit: & paulo pòſt Neapoleo Vrſinus qui Florentinis militabat, nec an pontifex Bononiam verſus ſeſe itineri commiſiſſet, ex Latio diſcedere vocum trecentis equitibus eò venit. Aurangius igitur caſtris poſitis, ijsque valin Monticulis Galli, & Giramontis collibus protenſis, & fabris ac nonnullis mis tormentis à Lucenſibus acceptis, vallum (quod Miniatenſis propugnacugnandi cauſſa facere credebatur) extrui curauit: contra quod quatuor mamenta in Miniatenſi horto tumulo erecto collocata fuerunt. Collis & Gemiſanum, oppida, ad commeatus qui Senis vehebatur viam aperiendam valde cuna ſtatim principi ſeſe dediderunt. Die vigeſima nona Aurangius princeps, or maiora tormenta, in Giramontis vallo contra Miniati templi turrim, vt eam et collocauit: à quodam enim tormento, quod ſacrum vocant, in ea turri ato, magnum detrimentum exercitus ſentiebat, & paucarum horarum ſpao ex illis tormentis fracta ſunt: quare quum ſequenti die aliud tormentum nexiſſet, & circiter centum quinquaginta globis fruſtra petiuiſſent, neque ſaex ea deturbare potuiſſent, iaculari deſierunt: & omnibus iam Florentiam co præſertim exercitu difficillimè expugnari poſſe animaduertentibus, res neſcere, ac potius leuioribus prælijs, quàm oppugnatione geri cœpit. Secunouembris die ad Georgij & Nicolai propugnacula, atque in Romana via aeſt dimicatum: & quarto die, eius generis tormentorum quæ longiora ſunt, ue colubrinæ vocantur, vnum in Giramonte contra vrbis prætorium fuit colum; quod primo ictu diſruptum eſt. his quoque diebus equites qui in vrbe en Peſiæ vallem excurrerunt, & centum equos maxima ex parte vtiles ceperunt: & rea nonnulli alij Florentinorum equites & ſclopetarij Ex ponte erumpentes, Capannas & Sancti Romani turrim ſexaginta equites ceperunt. Quo temquum pontifex Bononiam perueniſſet, Cæſar magnorum principum more, poſt venit: moris enim eſt, vt quum duo principes conuenire debent, qui digniantecellit, primus ad conſtitutum locum veniat: nam honoris loco habetur, ferior ad eum veniat: Cæſar igitur à pontifice maximo honore exceptus, ijſque ædibus, ædiumque partibus coniunctis acceptus fuit: ita vt ex ſignis & faritate quæ inter eos apparebat, ſemper maxima beneuolentia neceſſitudineiuncti fuiſſe viderentur: & quum iam Turcarum irruptionis metus deſijſſet, iam illorum exercitus, vnà cum ipſomet Domino, quum Viennam quæ ma Germanorum præſidio erat munita veniſſet, non modò ſæpius fruſtra oppuionem tentarat, verùm etiam cum ingenti ſtrage repulſus fuerat; ita vt (quum

præſertim magna tormenta ad mœnia concutienda non haberent)eius expu
ſpe amiſſa, & tempeſtate quæ in ea regione quum menſis October eſſet
ma erat, preſſi, ob ea non in vicinum aliquem locum caſtra tranſtuleri
Conſtantinopolim quæ trimeſtri itinere diſtat, abierunt. Cæſare igitur ha
cione liberato, quæ animum ipſius antea, etſi Papia capta eſſet, non m
pacem cum Mediolanenſium duce ineundam flexerat, verùm etiam vt po
ad aliquam compoſitionis cum Florentinis rationem excogitandam, quo ip
rebus compoſitis cum exercitu in Germaniam contendere, & Viennæ ac
pem ferre poſſet, hortari vellet effecerat, de Italiæ rebus agere cœperunt:
bus nihil pontifici magis quàm in Florentinos expeditio cordi erat: & a
Cæſar quoque, cum vt pontifici in ijs quæ Barcinone pacti erant ſatisfacer
quòd cum ciuitas Gallici nominis ſtudioſa eſſet, eam deprimi cuperet, val
penſus erat. Idcirco cum quatuor Florentinorum ad pontificem miſſi orato
noniæ eſſent, & ipſum quoque conueniendi copiam ſibi dari peterent, nu
niſi ſemel quum pontifici, à quo etiam eis reſpondendi argumentum Cæſa
pit, viſum eſt, eos audire uoluit. itaque in expeditione pergendum eſſe co
runt: & quoniam ea difficilior quàm pontifex ſibi propoſuiſſet inueniebatu
cum Venetis & Franciſco Sfortia componendi occaſio daretur, copiæ quæ
ſubria erant Cæſaris ſumptibus eò mitterentur; & pontifex principi qui hon
gotiorum tractandorum cauſſa Bononiam venerat, ſexagena millia aureoru
mûm in ſingulos menſes repræſentaret: quibus quia Cæſar tantos ſumptus
nere non poterat, copiæ quæ iam circa Florentiam erant alerentur. Actum
de eſt de altera pontificis cauſſa, hoc eſt, de Mutinæ & Regij rebus: in qua
pontifex vt pertinaciæ notam vitaret, eandem cantilenam antea excogitata
ſæpius decantatam, ceciniſſet, videlicet ſe, ſi de ijs ciuitatibus tantùm age
Cæſaris voluntati non repugnaturum; ſed Mutina & Regio alienatis, Parma
que Placentiam ita à pontificij imperij finibus ſeiunctas fore, vt ferè & ipſ
natæ dici poſſent: Cæſar eam quidem rationem æquam eſſe, verùm dum vi
Florentino bello eſſent occupatæ, nihil præter autoritatem adhiberi poſſe re
debat: clam verò, vt ille vrbes bona cum pontificis venia Ferrarienſium
cum quo, quum Bononiam veniret Mutinæ erat loquutus, eique ſe omnem
ram, vt ipſius cum pontifice controuerſiæ componerentur daturum pollicitus
relinquerentur, cupiebat: tanta arte dux ille in eius gratiam ſeſe inſinuare, &
rum qui autoritate apud Cæſarem pollebant animos ſibi conciliare norat, v
in ea aula magni fautores non deeſſent. Reliqua erant duo grauiſſima ac
cillima, nempe Venetorum & Franciſci Sfortiæ negotia: à quorum præſ
Franciſci Sfortiæ concordia, etſi Cæſar non eo animo in Italiam veniſſet, ta
quum in rebus maiores difficultates quàm ſibi in Hiſpania propoſuerat inuen
ac Mediolanenſis imperij occupationem poſt nouum Franciſci Sfortiæ cum V
tis fœdus difficiliorem eſſe animaduerteret, & ob tantas copias ex Hiſpania a
Germania adductas maximos ſumptus ſuſtineret, non iam ita alienus erat;
præſertim à fratre ob Lutheranorum tumultus, & alia nouarum rerum indicia
apparebant, vt in Germaniam iret vrgeretur: quo etiam Turcas aliquando r
turos exiſtimare poterat: notiſſimum enim erat Solymanum indignatione ob a
ptam ignominiam accenſum, quum Vienna diſcederet ſe breui cum longè mai
bus copijs rediturum iureiurando aſſeueraſſe: quas ob res, quum Cæſari re
imperfectis relictis ex Italia diſcedere, non modò non tutum, verùm etiam
rum honorificum videretur, non modò ad pacem cum Venetis ineundam, ve
etiam ad veniam Franciſco Sfortiæ dandam animum flectere cœpit: quod pont
tum communis tranquillitatis cupidus, tum vt Cæſaris vires alijs negotijs ſolutæ,in
rentinos conuerterentur vehementer vrgebat. Cæſarem nihil tantopere retinebat,
quòd ſe ad ueniam Franciſco Sfortiæ concedendam cogi ab hominibus exiſtimar

dignit

te sua minimè esse censeret; & Leua qui Bononiæ erat, vt de eo imperio aliud cō tur, nunc Alexandrū Pontificis nepotem, nunc alium proponens instabat; sed ta hum in principatu in alium transferendo Italiæ satisfacere difficillimum uidere- : pontifex, quòd id sine bellis & nouis molestijs fieri non posset, de eo in suo- quem transferendo cogitaret, Cæsar tandem in hanc sententiam animum fle- Francisco Sfortiæ caussæ coram se dicendæ nomine, re autem vera vt res ad ali- ompositionis rationem redigerentur, vt tutò ad se venire posset, fidem publi- ncessit: cui Veneti, eodem tempore rerum suarum compositionem introductum intes, vt iret sunt assensi; nec tamen ideo arma in Insubria quiescebant: quo- elgioiosus, qui Leua absente eius locum Mediolani obtinebat, cum septem pe- nillibus ad Angeli fanum, in quo quatuor Venetorum & Mediolanensium du- ortes erant, venit: cumque eius mœnia verberasset, continuæ pluuiæ, quibus eo- i sub dio propugnabant tormenta inutilia reddebātur, occasione, suis, quos cly- bant, cum ensibus & hastis admotis, ipse quoque vnà cum alijs fortiter agens, ationem est aggressus: propugnatores verò cum funiculos quibus ignis sclopis etur manibus tenere non possent, & alijs telis pugnare cogerentur, territi retro- ac mœnia deserere cœperunt: sic vt ab hostib. omnes aut cæsi aut capti fuerint. rans Abduam ire statuit: & quum iam exercitus partem per pontem Cassiani fa- aduxisset, aliquot nouæ Hispanorum cohortes Mediolanum versus iter cepe- i ipse præcurrens, ciuitatem ad arma concitauit; ita vt exclusi in castra redierint. nec his, nec quòd Germani in Venetorum finibus essent impedientibus, pacis ita feruebant, vt omnes belli curæ deferuescerent: quoniam Franciscus Sfortia bi Bononiam venit, se coram Cæsare sistens, ei de ipsius lenitate, quòd sibi vrse ceret, facultatem dedisset, gratias egit: seque ipsius æquitate tātoperè fretū esse, omnia quæ priusquam à Piscario in Mediolanensi arce includeretur gesta fue- llam aliam cautionem præsidiumúe quàm propriam innocentiam exoptaret: quòd ad ea attineret, liberè se fidei ab eo acceptæ renuntiare dixit: & hæc di- is literas quas manu tenebat, antè Cæsarem proiecit: quæ res ei valde grata fu- & Venetorum compositionis capita circiter mensem vnum agitata fuere: ac e die vigesima tertia Decembris pontifice vehementer in id incumbente, cum his legibus est transactum. Franciscus Sfortia Cæsari intra annum quatuor mil- cem autem annorum interuallo quinque millia, hoc est, singulis annis quingen- ondo soluito: interea verò Comum & Mediolanensis arx in Cæsaris potestate sque ea Francisco Sfortiæ, primi anni pecunia accepta statim tradito: præterea nperij diploma ei dedit, vel iam antea datum confirmauit: cuius pecuniæ soluen a, & ob munera ijs qui apud Cæsarem magna autoritate pollebant promissa, anensibus totique prouinciæ, etsi populi tam atrocibus diuturnisque bellis & peste essent consumpti, ingentem censum imposuit. Veneti verò Rauennam & n cum agris illarum, iuribus tamen suis conseruatis, pontifici tradunto: & vicis- tifex ijs qui aliquid contra ipsum egerunt molitiúe sunt ignoscito: Iidem Cæsa- tum proximum Ianuarium omnia quæ in regno neapolitano tenent restituun- mque duorum millium auri pondo, quæ ex postremo, cum eo fœdere debent, m, hoc est ducenta & quinquaginta pondo intra mensem proximum, & deinde annis itidem ducenta & quinquaginta soluunto: hoc autem si intra annum ex ormula loca pontifici & restituta fuerint, aut controuersiæ per communes arbi- udicatæ. Exulibus ex eiusdem pacis formula quotannis quinque aureorum nu- illia pro eo censu quem illi è suis fortunis caperent, danto: Cæsari alia mille au- o, quingenta intra decem menses, reliquum annum vnum pòst repręsentanto. iensis Patriarchæ iura ipsi in Vormaciensi fœdere contra Vngariæ regem relicta, ntor. Huic paci ac fœderi Vrbinatium dux, quòd Venetis adhæreat, in eorum- e sit, inclusus esto: Veneti Brunoro Gambaræ comiti veniam danto: commer- nium subiectis liberum esto: piratæ, qui aliquam partem turbauerint, ne reci- : Venetis ijs quæ possident pacatè frui licitum esto: omnes eos qui quòd Maxi-

miliano Cæsari, Vngariæúe regi adhæserint iam ab anno M D XXIII perduell
biti fuerunt, ab exilio liberanto: sed tamen bona Reipub. ærario addicta eis rest
ne tenentor: Inter ipsos non modò pax, sed & fœdus ad Italiæ contra quemuis C
num propugnationem perpetuum esto: cuius rei caussa Cæsar Mediolanensium
semper in imperio suo quingentos grauis, totidem leuis armaturæ equites, & sex
tum millia cum iusto tormentorum apparatu ad Venetorum defensionem habit
& vicissim Venetos idem Mediolanensium ducis caussa facturos promittito: q
horum alicuius imperium oppugnabitur, reliqui eius qui id oppugnabit, comm
tormentis eorumúe apparatui, tabellarijs aut legatis per fines suos iter ne conc
to; eique omnia auxilia ex regnis suis, ipsumque & eius copias itinere prohibe
quis Christianus, vel supremæ dignitatis princeps, regnum neapolitanum inuaser
neti id quindecim bene instructis triremibus tuentor: hoc fœdere omnes nomin
nominandorumúe clientes, sed tamen sine alia Venetorum ad illorum defens
obligatione, comprehenduntor: si Ferrariensium dux cum pontifice & Cæsare c
fuerit, huius fœderis particeps esto: quorum perficiendorum caussa Cæsar Fra
Sfortiæ Mediolanum cum toto eiusdem imperio restituit; & milites omnes, ijs t
qui ad arcis & Comi, quæ pòst suo tempore restituit, præsidium erant neces
retentis, ab eius finibus remouit: & Veneti pariter pontifici Aemiliæ,
& Cæsari Apuliæ ciuitates restituerunt.

DECIMINONI LIBRI FINIS.

FRANC

FRANCISCI GVICCIARDINI PATRITII FLORENTINI, HISTORIAE ITALICAE LIBER VIGESIMVS.

Bellum Florentinum à Cæsare & pontifice illatum: Cæsar Bononiæ inauguratur, Bononia in Germaniam, pontifex Romam proficiscitur. Aurangij princeps pugnans interficitur: Ferdinandus rex Rom. eligitur. Cæsar in Italiam reuertitur: Alterum pontificis & Cæsaris Bononiæ colloquium: Inter potificem, Cæsarem, & alios principes ad Italiæ propugnationem fœdus: Cæsaris Bononia in Hispaniam profectio: Pontificis Bononia Romam reditus: Eiusdem & Galliæ regis Massiliæ colloquium: Pontificis neptis cum Galliæ regis secundo filio connubium: Pontificis Romam reuersio: Hippolyti Medicis Cardinalis obitus: Alexander Florentinorum dux à Laurentio Medice occiditur: Virtembergensium dux suum principatum recuperat: Tunetum Barbarossa capit: Clementis septimi mors: Pauli Tertij ad Pontificatum assumptio.

INE tam diuturnis grauibusq; bellis quibus per octo continuos annos tam horrendis casibus vexata fuerat, hac pace hocque fœdere imposito, Italia tota tumultibus atque armorum periculis libera fuit, excepta Florẽtia, cuius bellum aliorum quidem pacem promouerat: sed aliorum pax eius bellum aggrauabat: nam vbi difficultates de quibus laborabatur ita dissolutæ sunt, vt pacem confectum iri nemo iam dubi- t, Cæsar copijs extra Venetorum imperij fines eductis, quatuor Germanorum pedi millia, bis mille & quingentos Hispanos, octingentos Italos, & vltra trecentos le- rmaturæ equites, cum vigintiquinque tormentis, ad bellum contra Florentinos mi quo in bello quum obsidentes ciuitatem oppugnare non auderẽt, neque obsessi ad unam periclitandam prompti: quia quũ se multos menses eos sustinere posse cense :, hostes aut pecuniæ inopia, aut aliqua alia de caussa minimè diu in obsidione per- eraturos esse sperabant: pauca adhuc gesta erant, eaq; vix quæ literis mandarentur na. Aurangius tamen mille & quingentos pedites, quadringẽtos equites, & quatuor nenta ad Lastram vbi tres peditum cohortes erant expugnandam miserat: eamque equam Florentia missum subsidium eò perueniret, circiter ducentis militibus cæsis, ugnauit. Accidit autem vt XI Decembris noctu Stephanus Columna cum mille sclo arijs, & quadringentis quorũ alij alabardas, alij partisanas quas uocant, gerebant, nes loricati & Hispanico more albis tunicis superinduti in Sarrę Columnæ legionẽ, e in ædibus Margaritæ Monticiæ templo propinquis stationem habebat impetum fa et, & ne vno quidem ex suis amisso multos interfecerit, ac vulnerarit. Iisdem quoq; bus Marius Vrsinus, & Iulius Cruceius, in Miniatensis cœnobij hortis tormenti vni- ictu fuerunt interfecti: cumq; Pyrrhus à Petri castello ad Montopolim Pisani agri op dum expugnandum iret, milites qui Empoli erant, eum inter Palaiam & Mõtopolim orti, multis captis, fuderunt. Præterea Florentini quia Alexander Vitellius Sepulchri num & Anghiarium versus agros populabatur, Neapoleonem Vrsinum cum centum quinquaginta equitibus ad sepulchri fanum miserunt: sed vbi copiæ recenter à Cæsa missæ alpes transcenderunt, Pistorienses & Pratenses, à Florentinorum militib. de- rti, sese pontifici dediderunt: quare exercitus quum nullum à tergo impedimentum beret, se alijs non coniunxit; sed in altera Arni parte Peretolæ propter vrbis mœnia istio duce, quamuis Aurangius princeps omnibus imperaret, rebus iam potius in ob- lionis quã oppugnationis formam redactis, est metatus. Hoc ipso etiam tempore Pe- asancta pontifici dedita. In huius anni fine pontifex Malatesta Ballione, qui ei compo-

sitionis spem faciebat, suadente, Rodolfum Pium Fauentinum episcopum Floren
eum misit; cum quo varia partim ex ciuitatis voluntate ad eius commodum spec
partim clam à Malatesta contra ciuitatem agitata fuerunt, quæ tamen exitum nō
runt: quin opinio fuit, Malatestam cuius sacramenti tempus iam prope exactum e
artificiosè procurasse, vt Florentini ne ab ipso desererentur metuentes, se iterum
ducerent, eiq; imperium militare darent, quod impetrauit. Sequutus est annnu
1530 xxx cum eodem bello, in quo etsi Aurangius, nouis aggeribus & fossis inceptis, (
pugnncula, & præsertim Sangeorgij valde munitū, magis ex propinquo loco verb
velle ostenderet, tamen partim ipsius imperitia, partim rei difficultate nihil est ef
totius enim montis custodia Stephano Columnæ obuenerat. Huius anni initio Fl
tini ex ijs quæ cum Fauentino episcopo tractata fuerant spem capientes, iterum c
res ad pontificem & ad Cæsarem, sed cū mandato, ne quid quod ad reip. statum in
tandum imperiumúe minuēdum pertineret audirent, miserunt: sed quum in præc
capite dissentirent, nec aditum ad Cæsarem impetrare potuissent, mox re infecta F
tiam redierunt: erant autem in vrbe nouem decemúe ad summum vtilium militum
lia: verū stipendia in plus quàm quatuordecim millia pendebantur: itaque milites
gno studio & fide ciuitatem tuebantur; quorum tanto magis in fide confirmando
gratia duces omnes in Nicolai templo conuocati, peractis sacris ad vrbem ad extr
spiritum vsque propugnandam coram Malatesta solemni sacramento sunt adacti:
Neapoleo Vrsinus in hac militum Italorum constantia se inconstantem præbuit: is c
pecunia à Florentinis accepta, Braccianum redijt, ac res suas cū pontifice & Cæsar
posuit: & vt nonnulli duces à se missi Florentia discederent, operam dedit. At pon
nihil quo exoptatum finem consequi posset prætermittens, vt Galliæ rex Claremc
ad pacem filiorum recuperandorum gratia necessariò contractam; quodq; ut ipsi f
ris participes essent, effici nulla ratione potuisset excusandum; eosq; vt quascunqu
ditiones modò vtiles essent & libertatem conseruarent, amplecterentur cohortan
sua ferè in eo negotio opera oblata, mitteret effecit: qui etiam Malatestæ & Step
no Columnæ tanquam regijs ministris, cum obtestatione vt Florentia discederent (
clam & seorsim contrarium eis diceret) imperauit: quod autem magis regis existima
nem minuit, ac populum terruit, fuit, quòd vt pontifici & Cæsari gratificaretur, Vigl
suum apud Florentinos oratorem reuocauit; sed tamen ne eos omni prorsus spe sp
ret, Aemilium Ferrettum velut priuatum reliquit: seq; vbi filios recuperasset, eis op
clam laturum recepit: & parum etiam abfuit, quin Florentinorum oratorem ab aula
discedere iuberet: pontifex enim omnibus artibus vtens, purpureum galerum Can
lario per Tarbensem misit, ac non multo pòst eum Galliæ legatum constituit: cuius
opera, vt Cæsar, Galliæ rex & ipse Taurini conuenirēt, sermonem introduxit: verū T
bensi in regio Senatu responsum est, stultum esse, dum filij captiui essent, regem qu
ipsum carcerem quærere. Pontifex postea & Cæsar vt ex propinquiore loco exped
nem promouerent, Senas, & deinde Romam Cæsaris inaugurandi gratia se transfe
decreuerunt; sed quum iam siue id re vera Cæsar in animo haberet, siue fingeret, disc
suri essent, literæ ex Germania, quibus Cæsar vt in eam prouinciam se transferret vr
batur, sunt allatæ: vrgebant autem id Septemuiri Augustales & principes comitior
caussa: Ferdinandus vt Romanorum rex appellaretur, reliqui verò concilij caussa: q
circa vlterius progrediendi cogitatione deposita, Bononiæ maximo concursu, sed p
ua pompa & sumptu, die quo Diui Mathiæ memoria celebratur, die ipsi faustissi
imperatoria corona est donatus: quo etiam die natus, eodem Galliæ rex captus: eo
die Cæsarea insignia ornamentaq; in Germania acceperat, sed tamen antequam disc
deret, Ferrariensium ducis qui VII die Martij fide accepta Bononiam venit, cum pont
ce compositioni operam dedit: cumq; alius huius controuersiæ exitus non inueniret
omnium controuersiarum suarum tam iuris quā facti compromissum Cæsari fecerun
ad quod quidem pontifex faciendum, in quod cum generale esset compromissum, i
vt Ferrariæ quoq; de qua, quin ex iuris præscripto ad pontificatum recidisset non dub
tabat, controuersia comprehenderetur, Cæsarem facilem habere rationem existimau
vt nimirum Ferraria præterita, Mutinam & Regium restitueret: tum etiam quia Cæsar
fide

n dederat,se,si ipsum in illas duas ciuitates ius habere comperiret,sententiam latu
sin minus,tempus sibi ad iudicandum præscriptum elabi permissurum:vt autē du-
qui iam in Cæsaris gratiam oratorem suum Florentia reuocauerat, & fabros ope-
ad exercitum miserat,pacta iudicataq; facturum cautum esset, vt Mutinam in Cæ-
potestate constitueret conuenerunt.Cæsar deinde xxii die promisso à pōtifice ac-
,ipsum si ad Lutheranam sectam extirpandam vtile fore animaduerteretur,vt con
n fieret assensurum,Bononia discessit: & cum eo legatus Campegius Cardinalis
ofectus:cumque Mantuam peruenisset,sexcentis auri libris à Ferrariensium duce
otis,ei Carpium oppidum in perpetuū beneficium concessit.& pontifex vltima die
ij Florentiæ rebus in eodem statu permanentibus,Romam est profectus.Cæsaria-
iltis indicijs se ciuitatem oppugnare velle ostendebant, ideoq; aggerem & fossam
Georgij vallum ducebant:vbi quū xxi Martij acriter pugnatum esset, magna cla-
nt affecti. xxv die Aurangius turrim quæ prope Georgij vallum Romanam portā
s est, quia exercitui magnam molestiam adferebat,tormentis verberauit: sed quū
firmissimam inueniret, post multa fulmina abstinuit: ac quia aliud bellum aliáue
a in Italia non erat,nouis quotidie militibus confluentibus, Florentini agri dam-
lamitatesq; subinde crescebant.Volaterrani sese pōtifici dediderāt;sed quum Flo-
ni arce potirentur,ea à Cæsarianis duobus magnis tormentis & tribus colubrinis
ia aduectis oppugnabatur;cui Florentini opem ferre cupientes,centū & quinqua
equites,& quinque peditū cohortes Empolim miserunt; qui noctu egressi per ca-
rope Oliuetanum montem iter fecerunt:cumq; conspecti fuissent, equites ad eos
quendos sunt missi: qui quidem eos sunt assequuti; sed à sclopetarijs repulsi,cum
a clade pedem retulerunt: & equites alia via Florentia egressi, à tergo castrorum
icientes,eódem quo pedites tempore incolumes Empolim peruenerunt;vbi à Frā
Ferrucio eius loci præfecto excepti sunt.is enim eius belli initio à Florentinis Em
n cum paucis equitib.& non magna autoritate missus, belli progressu,eius loci op
initate,& multarum prædarum occasione, satis magnum selectorum militum nu-
m collegerat:apud quos cum sibi audacia & liberalitate magnam autoritatem cō
set,haud in mediocri expectatione apud Florētinos erat.Ferrucius igitur cum duo
editum millibus,& centū ac quinquaginta equitibus Empoli profectus, ac celerri
cedēs Volaterranam arcem xxvi Aprilis tribus horis ante solis occasum est in-
is; militibusq; aliquantum recreatis, statim ciuitatem cuius custodiæ Ioannesba-
Borghesius cum paucis peditibus præerat oppugnauit, atq; ante noctē binas mu-
ies expugnauit;ita vt sequenti mane ciuitas deditionem fecerit, & tormenta Ge-
duecta ceperit:vbi multis mulctis pecuniæ à Volaterranis extorquēdę operam de
militum suorum numerum assiduè augens, Sangeminianum & Collem oppida
set, & commeatum qui eo itinere Senis in castra aduehebatur intercipiens,exerci
uius ducibus nihil amplius nisi de obsidione cogitantibus,Vastius tormenta Pra-
ehi curauit,in magnas angustias redegisset. sed quum opportunè in eas partes ve
Maramaldus cum duobus millibus & quingentis peditibus sine stipendijs, atque
(vt incertæ sunt belli res)contra pontificis voluntatem,& copias suas in Volaterra
burbio collocasset,eius impetū repressit. Nona Maij eruptiōe facta extra Romanā
m acriter est dimicatum:quo in prælio ex Florentinis cētum & triginta partim cęsi
m vulnerati fuerunt:ex Cesarianis,plus ducenti,ac inter eos Baragninus Hispanus
um prętectus.Florentini tamen adhuc aliquā opem à Galliæ rege sperabant; qui
aximis auxilijs vbi filios recuperasset promittendis perseuerabat: ac vt eos interea
bueret,viginti aureorum numûm millia quæ multo ante debebat à Florētinis mer
ib. ipsis repręsentauit;quæ à Ludouico Alemanno Pisas per partes,ita vt parū pro-
nt,sunt allata. venit etiam Pisas Ioannespaulus Ceres,à Florētinis eius ciuitatis cu-
endæ caussa conductus;sed Volaterræ expugnatio Florentinis longè maius detri-
um attulit; quia Ferrucius contra acceptum mandatum,quo maioribus virib. Vo-
am peteret,nimis Empolis munitione fretus,tam paruum præsidium in ea relique
Cæsariani eius expugnandi spe concepta,Vastio duce eò contenderint, ac paruo
odum incommodo expugnarint diripuerintq;. cuius loci iactura Florentinis om-

nium quæ eo bello accidiſſent moleſtiſſima fuit:nam quum eo in loco nouas copi
ligere ſtatuiſſent,ſitus opportunitate quæ maxima eſt,exercitum qui in ea Arni pa
ſtra habebat in magnas anguſtias redactum,& ad commeatum in vrbem , quæ ia
penuria laborabat conuehendi viam apertam ſe habituros confidebant:his & ali
eos tanto magis concepta ſpe deijceret acceſſit: nam quum Galliæ rex Iunij men
tio,vt conſtitutum fuerat,promiſſam pecuniam Cæſari dediſſet,ac filios recepiſſe
tantis auxilijs quanta ſemper in illud tempus reiecerat,in pontificis (qui vt regios
ſtros ſibi deuinciret,Tarbenſem epiſcopum regis apud ſe oratorem in pontificu
legium cooptauerat)gratiam,Petrum franciſcum Pontremulenſem hominem ſib
in Italiam ad compoſitionis negotium cum Florentinis, qui hac de cauſſa regior
xiliorum ſpem prorſus amiſerunt,tractandum miſit: nam Gallus & Anglus ſimul
iuncti, vt pontificem ita ſibi conciliarent,vt de eo à Cęſare diſiungendo ſperare p
omnem operam adhibebant;eamq; ob cauſſam Galliæ rex,in Florentinis pontifi
teſtati ſubijciendis,locum & partem aliquam habere nitebatur. Vaſtius igitur E
capta,cum copijs ſuis in Volaterranum ſuburbium,vt ſeſe Maramaldo coniunger
tendit:cumq; circiter ſex millia peditum haberent, ciuitatem tormentis verbera
perunt: & circiter quadraginta cubitorum ruinam edidere: ter fruſtra, muros ſu
cum ſuprà quadringentorum mortalium iactura eam iterum tormentis verberaru
que iterum magno impetu Italis & Hiſpanis ſimul permixtis,ſed maiore quã ante
trimento acceſſerunt,ita vt inde caſtra mouerint. Eodem die horam vnam ante l
Stephanus Columna cum tribus peditum millibus lineis tunicis ſuperindutis, F
tina porta, & Malateſta Pratenſi porticula vt Germanos,qui in Sandonati cœnol
ſtra habebant,idq; munierant, adorirentur, eruptionem fecere. Stephanus agge
foſſas trãſgreſſus multos interfecit; ſed reliqui acie interea inſtructa ſeſe fortiter d
derunt:& Stephanus in ore & virili membro leuiter vulneratus,quum ne ipſis alij
lio venirent,metu,diu hærere non poſſet,de Malateſta, quòd ſe non eſſet ſequutu
uiter queſtus, pedem retulit. Florentiæ quo nulla ex parte commeatus aduehebа
ius penuria perpetuò creſcebat, nec tamen pertinacia minuebatur: cumq; Ferru
Volaterra Piſas ſe contuliſſet,ac quàm maximum poterat peditatum colligeret, c
Florentinorum ſpes in eius aduentu ſita erat: mandarant enim ei, vt quacunq; ra
poſſet,& quouis periculo poſthabito, ad vrbem venire niteretur. quod vbi copij
Florentiæ erant coniunctus eſſet, pugnam cum hoſtibus conſerere in animo habe
cuius conſilij, haud maior ſucceſſus felicitas,quã conſilij temeritas fuit:ſi tamen t
raria dici poſſunt ea conſilia,ad quæ extrema neceſſitate compellimur: erat enim
hoſtilem & à magno quamuis in varia loca diſſipato exercitu occupatam regione
faciendum. At princeps ea re cognita, cum exercitus parte,multis præterea Italor
ditum cohortibus collectis,fortaſſe,vt Florentini ſunt ſuſpicati,fide à Malateſta,c
occultiſſima conſilia agitabat,eum ſe abſente exercitum non oppugnaturum acce
obuiam eſt progreſſus: cumque eum prope Cauinianam in Piſtorienſibus mor
(eam enim viam Piſis præter Lucam iter faciens,Cancellaria factione popularis
ſtudioſa fretus ceperat) offendiſſet,militum numero longè ſuperior cum eo eſt cõ
ſus: vbi primo impetu, Aurangius non ducis ſed equitis munere fungens, temerè
greſſus,interimitur:ſed tamen victoria ab ipſius militibus parta, Ioannespaulus
vnà cum multis alijs captus fuit;& ſimul etiam Ferrucius: qui captiuus cum eſſet,
ramaldo indignatione (vt ipſe dixit) in eum quum in Volaterrana oppugnatione,
nem Volaterrã à ſe ad aliquid nuntiandum miſſum in crucem tolli iuſſit, concepta
iugulatus. Itaque cum Florentini omni diuina atque humana ope eſſent deſtituti
mes ſine vlla eius leuandæ ſpe inualeſceret, maior tamen erat eorum qui ſe cõpoſi
opponebant pertinacia: qui extrema deſperatione eo impulſi erant, vt exitium ſu
patriæ excidio diſiunctum eſſe nollent: nec iam vt aut ipſi aut alij ciues patriæ co
uandæ gratia mortem oppeterent, ſed vt patria vnà cum ipſis concideret,agebatu
que etiam deerant multi,qui diuinam opem prodigioſè,ſed non ante quã res eò vt
lus ferè ſpiritus ſupereſſet redactæ eſſent, ipſis adfuturam in animo fixum haberer
periculum erat ne bellum cum extremo eius vrbis excidio finem haberet: quonia

rtinacia magiſtratus & ferè omnes penes quos reipublicæ autoritas erat, neque ; qui contrarium ſentiebant, magiſtratuum armorumque metu contradicendi relinquebatur, niſi Malateſta Ballio, nullum iam rebus ipſorum effugium ſupe- perſpiciens, eos ad compoſitionem tantùm non coëgiſſet: ad id fortaſſe miſeri- impulſus, ne vrbem clariſſimam ſuorum ciuium rabie funditus euerti cerneret; on ſua ipſius ignominia atque detrimento ſi tantæ cladi præſens intereſſet: verùm magis (vt opinio fuit) quòd huiuſce deditionis officio, ſe à pontifice Peruſiam ndi facultatem impetraturum ſperaret: quocirca dum magiſtratus & ceteri qui nentiores erant, de copijs extra ciuitatem in hoſtes numero longè ſuperiores nitis in locis caſtra habentes educendis agunt, & ipſe id recuſat, in tantam inſa- deuenere, vt ei militari abrogato imperio, nonnullos ex pertinacioribus ad id nuntiandum, ac vt cum ſuis copijs ex vrbe diſcederet imperandum miſerint: quo o vehementer animo concitatus, pugione quem ad latus habebat, vnum ex illis, x viuus ab ijs qui adſtabant ex eius manibus ereptus fuit, vulnerauit: qua re ter- eliquis, & ciuitate concitari incipiente, ac Vexilliferi qui nunc ſe Malateſtam ag- , nunc ad pugnam cum hoſtibus conſerendam exire velle inquiens, ſe armabat, ritate à minus inſanis repreſſa, tandem multorum pertinacia omnium extremæ ſitati ceſſit: quapropter quatuor oratoribus nona die Auguſti ad Ferrandum Gon- a, qui poſt Aurangij principis obitum (nam Vaſtius multo antè diſceſſerat) pri- in exercitu locum obtinebat, miſſis, ſequenti die compoſitio eſt facta; cuius prȩter quòd ciuitas ſe pauciſſimorum dierum ſpacio, quo exercitus amoueretur octin- auri pondo daturam recepit, præcipua capita fuerunt. Pontifex & ciuitas Cæſari am eſſe debeat reip. forma, ſalua tamen libertate intra menſes tres conſtituendi atem danto: Iniuriæ omnes pontifici eiuſq; amicis & miniſtris illatæ, omnibus cõ- æ ſunto: tandiu donec Cæſar ſententiã pronuntiauerit, Malateſta Ballio cum duo- editum millibus vrbis cuſtodiæ præeſto. Qua compoſitione facta, dum pecunia itui numeranda, cuius quum pontifex ad ciuitatem in tanto periculo iuuandam nè paratus eſſet, longè maiori ſumma opus fuit, comparatur, Barptholomæus Va- , pontificis legatus, conſilio cum Malateſta, qui totus in ſuum Peruſiam reditum nbebat, communicato, ac populo iuxta veterem ciuitatis morem in forum ad con- m conuocato, magiſtratibus & reliquis id metu concedentibus, nouam reip. for- introduxit: eo enim in conuentu, duodecim ciuibus qui Mediceis fauebant reip. ex ſententia ſua conſtituendi poteſtas data eſt: qui eum ad eam formam in qua nnum M D XXVII eſſe ſolebat redegerunt: exercitus deinde pecunia accepta inde ductus: Sed Itali duces vt eam in vſum ſuum cõuenterent, neq; militi ſtipendium t, magna militaris diſciplinæ ignominia, militem qui ſine ducibus relictus in di- s partes abijt, exigua cum pecunia dimiſſo, Florentiam ſe cum ea receperunt. Hi- autê & Germani ſtipendijs omnibus acceptis, & omnibus Florentini imperij op- locisq; vacuis relictis, ſeſe in Senenſem agrum ad eius ciuitatis ſtatum conſtituen- contulerunt: & Malateſta pontifice ipſi Peruſiam redeundi facultatem conceden- æſaris ſententia non expectata, ciuitatem prorſus in pontificis poteſtate reliquit: in nilitibus cunctis eductis, ciuium ſupplicia & vexationes cœperũt: nam illi ad quos gubernacula peruenerant, tum quo poteſtatem ſuam melius confirmarent, tum o- n tantorum malorum autores concepto, & iniuriarum priuatim acceptarum me- a, præſertim verò, quia, etſi id paucis declararet, ea erat pontificis mens, verborum ſſe anguſtias ſeruantes, ſed ſenſum cauillantes, caput quo ijs qui pontificem eiuſq; os iniuria affeciſſent venia concedebatur, iniurias & delicta ab ijſdem in reip. re- õmiſſa minimè debere, ſunt interpretati: ideoq; cauſſa magiſtratuum iudicio com- , ſex ex principibus rei capitalis ſunt condemnati: alij in vincula coniecti, & innu- relegati: quas ob res ciuitatis viribus imminutis, ijſq; qui harum rerum participes nt, in maiores anguſtias redactis, Mediceorum in ea ciuitate poteſtas liberior, ac ior, imò penè regia manſit: erat autem ciuitas tam diuturno & graui bello pecunia us exinanita, intus & foris incolis ſpoliata, domos & fortunas quæ extra ciuitatem amiſerat; etſi vnquam fuerat, tunc maximè in varia ſtudia diuiſa: quam inopiam

annonæ regioni necessariæ per plures annos, ab exteris regionibus comparan
cessitas auxit; quoniam eo anno neque messis facta est, neque agri culti satiúe: &
eius anni calamitates in sequentes redundarent, maior pecuniæ vis ex ea ciuita
hausta & afflicta, ad frumentum ex longinquis locis conuehendum, & pecora ex
perij fines conquirenda, deprompta fuerit, quàm in tam graue tantisq; sumptib
num bellum fuisset. Cęsar interea in Germania comitijs Augustę habitis, Ferdina
fratrem suum Romanorum regem creari curauit: cumq; de Lutheranorum rebus
principum potentiæ suspectis, & ob sectatorum multitudinem ambitionemq; in
& ferè inter se, ac Luthero ipsi huius pestis autori, contrarias sectas diuisis, cui
& autoritas (tam latè diffusum erat, alteque radices egerat hoc venenum) nulli
momenti erat, ageretur, nullum Gemaniæ principibus præsentius remedium, q
vniuersale concilium indiceretur, in mentem veniebat: nam & Lutherani caussam
religionis autoritate tegere cupientes, vt id fieret instabant: & opinio erat, eoru
à concilio constituerentur autoritate, si minus autorum animi ab erroribus suis
uerentur, saltem multitudinis partem ad meliorem sententiam reduci posse;
quam quòd in Germania etiam ab ijs qui Romanam religionem sequebantur
cilium, vt onera & corruptelæ à Romana curia profecta corrigerentur, expete
quæ & indulgentiarum autoritate, & dispensationum largitate, & beneficioru
latorum annatis (quæ vocabula omnia vnà cum rebus ipsis in curia nata sunt)
ptibus qui in eis obtinendis in tanta curiæ officiorum multitudine fierent, nulli
vt his artibus ingentem pecuniæ vim ab vniuersa Christiana republica extorquer
peram dare videbatur: neque interea vllam animorum salutis, aut vt ecclesia r
ministraretur curam gerebat: nam & multa sacerdotia quæ simul in eodem es
poterant, in vnum conferebantur: nullaque meritorum ratione habita, fauore,
qui ob ætatem ad ea minimè erant idonei, aut hominibus doctrinæ & literaru
gnitionis prorsus expertibus, & quod peius erat, sæpe perditissimis moribus
tis, tradebantur. Quibus totius Germaniæ petitionibus Cæsar satisfacere cupi
etiam quia è re sua erat tumultuum & populorum contumaciæ caussas in ea pro
sedare, vehementer pontifice sermonibus Bononiæ simul habitis, ei in memori
uocatis vt Concilium indiceret postulauit; eique ne autoritatis dignitatisque si
riculum timeret, se ipsum vt peculiarem ipsius curam gereret præsentem futurun
misit. Nihil ea re pontifici molestius esse poterat: verùm vt bonæ mentis suæ opini
conseruaret, hanc mentem timorisúe caussam dissimulabat: sed re vera ne con
in curiæ corruptelis, ac multorum pontificum profusis concessionibus mode
pontificiam autoritatem minueret metuens; siue quòd etsi quum in pontificum
gium fuit cooptatus, se ex legitimo matrimonio natum esse testibus probatum f
id tamen verum non esse recordaretur; & quamuis nulla scripta lex quæ sic natos
tificatu excluderet inueniretur, tamen inueterata & communis opinio erat, eos
legitimo toro nati non essent, ne cardinales quidem creari posse; siue quòd se no
aliqua nefariæ largitionis cum Columna cardinale suspicione ad pontificatum
disse memoria teneret: siue ne in patriam suam cum tantis belli tumultibus ace
sibi apud concilium nunquam delendam infamiæ notam, quum præsertim ipsun
non vt initio præ se ferebat, eius ad bonam & moderatam formam redigendæ d
rio, sed suorum imperio iterum subijciendæ cupiditate impulsum fuisse exitus
disset, conciliaret veritus; à concilio abhorrens, nec sibi Cæsaris fide satis cautu
cens, re cum cardinalibus huius negotij tractationi delectis, quibus etiam concil
rectio suspecta erat, communicata; multis rationibus ea de re agere minimè opp
num esse ostendens respondebat; cum præsertim pax inter Christianos principes
dum bene esset constituta; & noui Turcæ motus, à quibus Christianam rempublic
concilij disputationibus & controuersijs occupatam inueniri minimè vtile foret
rentur; sed tamen se in eo Cæsaris iudicium sequuturum ostendens; vt is in comitij
cilium promitteret, modò in Italia, ipso Cæsare præsente, atque idoneo ad id co
gandum tempore dato; & Lutherani alijque hæretici se concilij decretis staturo
mittentes, interea à corruptelis suis propagandis desisterent, & Romanam sedem

autoritatis possessionem restituentes ; ad pristinum viuendi vt Christiani & eoniuncti viuerent,morem , vt catholicos Christianos decet, redirent, se assencludebat : quibus rebus negotium difficilius reddebatur : quippe Luterani non ante concilium à sententia ritibusque suis discessuri non erant , verùm etiam à o nihil aliud ex eo, quàm opinionum suarum improbationem expectare posquando maxima illorum pars , eaque præcipua sæpius antiquorum conciliorum is erat damnata; abhorrere credebatur:sed eos idcirco eius conuocationem fla, quòd, quum pontifices eo terreri scirent, minimè concessum iri, sibi persuadeicque se caussam suam apud populos maiore autoritate tueri posse. In his aggitaus finē habuit annus Millesimus quingentesimus trigesimus, & Millesimus quinimus trigesimus primus,initium;in quo paruæ motuum caussæ fuerunt : nam etsi 1531. indicijs Galliæ rex compositione cum Cæsare contracta minimè contentus , & um tumultuum cupidissimus esse; & ad idem quoque Angliç rex, Cçsari, quia ma æ sororem defendens , diuortij caussam oppugnabat infensus,inclinare animadetur; tamen quum Galliæ rex pecunia exhaustus esset , nec tum post tam diuturn bellorum molestias sese quieti tradidisset , nondum tamen ad res nouas excis opportunum tempus videbatur : interea verò tùm in Germania cum principiui animo erant à Cæsare alieni , tum in Italia cum pontifice , quò magis eum sibi liaret , matrimonium inter suum secundum natu filium & ipsius neptem propo, consilia agitabat:atq;, id quod maiore Dei offensione, & Francorum regum hori se infamia, qui se præcipuos Christianæ religionis propugnatores semper erant ssi , cuius etiam rei caussa Christianissimorū appellationem sunt consequuti,cum arum principe consilia communicabat; vt eum in Cæsarem, in quem semper tum turæ suæ in Christianorum nomen insitum odium , tum ob controuersias quas eius fratre , de Vngariæ regno propter Vaiuodam , cuius ipse patrocinium suscehabebat ; tum etiam quia Cæsaris potentia ipsi quoque suspecta esse incipiebat, animo affectus erat, concitaret. Hoc tempore Cæsariani duces , Nouijs in pontigratiam Senas vt patria & bonis fruerentur , reipublicæ tamen forma non immuestitutis; ac trecentorum Hispanorum peditum præsidio illorum securitatis caussa iano duce vrbi imposito, exercitum in Taurinos ducturi à Senensium finibus amont : sed quum dux personam parum tueri nouisset , res citò in eandem perturbaem redierunt ; ita vt qui in patriam restituti fuerant, metu discesserint. Cæsar quoFlorentinæ reipublicæ formam , ea autoritatis sibi concessæ parte , quæ libertatem seruari volebat dissimulata , declarauit : nam pontificis ad se missam formulam ses , vt ciuitas ijsdem magistratibus ac legibus quibus Mediceis imperantibus vti sot, gubernaretur ; publicæ administrationis caput esset Alexander pontificis ne, idemque gener suus ; eoque deficiente filij ordine & posteri , aut ex eadem famiroximi succederent , expressit : ciuitati verò omnia priuilegia aliàs à se atque alijs aribus concessa restituit ; sed ea lege vt quotiescunque aliquid contra Mediceæ faæ amplitudinem molirentur , ea priuilegia amitterent : in hac autem constitutione usmodi verba , quæ ipsorum non modò potestate sibi à partibus concessa , verùm m Cæsarea autoritate dignitateque niti ostenderent passim inseruit. Quibus in res cum pontifici fortasse magis quàm sibi concessæ in compromisso facultati satis isset , statim eum in re ipsi valde graui læsit : nam potificis cum Ferrariensium duce ntrouersia , in qua multi testes & multa scripta vtrinque prolata fuerant , & longa ussæ expositio facta , à multis iuris peritis quibus id mandatum fuerat , audita atque cussa , ex illorum consilio & verbis Mutinam & Regium iure ad Ferrariensium dun spectare ; & vt pontifex mille auri pondo ab illo acceptis,censum ad veterem contudinem redigeret , eique Ferrariensis imperij diploma concederet,sanxit. Conadeinde est Cæsar , pontifici ostendere , in eo quòd contra ea quæ Bononiæ promiat sententiam pronuntiasset , ipsum nō se , verùm Vasoniensem episcopum internunm suum accusare debere : cui quum se ne contra ipsum pronuntiare cogeretur, sentiam ferre nolle apertè dixisset,is tamen contrarium persuasus, & id solùm vt senten, si ius à pontifice esset , ferendæ promisso liberaretur fieri ratus, vt sententiam fer-

ret ita institisset, vt honoris sui caussa id facere sit coactus; quæ excusatio pro h
fuisset, nisi sententia eodem modo quo Cæsar sæpius rem componere con
rat, lata fuisset. Illud autem pontificem multo magis læsit, quòd Cæsarem in M
& Regij rebus seueri iudicis, in Ferrariæ verò controuersia in qua strictum iu
pertè fauebat, amici pacificatoris munere functum esse animaduertebat: quam o
sam, nec Cæsaris arbitrium ratum habere, nec pecuniam quam dux ex Cæsari
trio debebat, nec proximo diui Petri die, censum veteri more publicè oblatur
pere voluit. Nec tamen ideò Cæsar à Mutina quam ad eam vsque diem depositi
ne obtinuerat duci restituenda, altercationes deinde ipsis inter se dirimendas
quens, abstinuit: quo factum est, vt per multos menses inter pontificem & c
neque apertum bellum, neque tuta pax fuerit: Pontifex enim totus in id incum
vt aut eum insidijs opprimeret, aut eius maiorum principum ope apertè lædendi
sionem expectaret. Hic annus alios motus non habuit: & quies etiam in seque
1532. annum est propagata: qui ab externis bellis quàm Italiæ motibus periculosio
Quoniam Turcarum imperator repulsæ Viennæ acceptæ ignominia accensus, &
sarem in Germania esse audiens, ingentem exercitum comparauit: suosque ap
tus extollens, se bellum Cæsaris ad prælium cogendi caussa prædicabat: ad qu
apparatuum famam, Cæsar quoque sese quoad eius fieri poterat, instruebat; & Va
cum Hispanicis copijs, ac Italorum peditum atque equitum magna legione, in Ge
niam transire iussit: & pontifex ei quadringēta auri pondo in singulos menses pro
ac Mediceum cardinalem nepotem suum legatum ad eam expeditionem misit: Ge
niæ verò principes & liberæ ciuitates pro Cæsare & communi Germaniæ salute in
tem exercitum compararunt. Verùm exitus longè à fama & terrore dissimilis fuit:
niam Solymanus serò Vngariam ingressus (neque enim ob apparatuum magnitudi
atque itineris longinquitatem peruenire citius potuit) cum exercitu non rectà c
Cæsarem contendit, sed circumlatis modò armis, & ostentato bello, Constantinop
redijt: nec verò in Cæsare maior apparuit alacritas: nam Turcarum aduentu audit
minimè obuiam est progressus; & regressu cognito, occasionem totis viribus vt Vng
fratris imperio subijceret atripiendam esse nō cogitauit: verùm in Hispaniam rede
desiderio ardens, vt Italicus peditatus cum certo Germanorū numero ad Vngariæ
lum vaderet constituit: verùm id cōsilium quoq; ei perturbatum fuit: quoniam Ital
dites à nonnullis ex suis ducibus qui alios ei expeditioni præfectos cernebant, ad tu
tum concitati, nullam tumultus sui caussam adferentes, Cæsaris qui eos adijt & allo
tus ipsemet est, autoritate nihil permoti; omnes coniuncti, Italiam versus summa cel
tate, ne qui se persequerentur metuentes, atq; in itinere multos pagos & domos q
hostiū essent, incendentes, quod se facere, vt à Germanis in Italia incendia excitata
scerentur, aiebant, contenderunt. Iam Cæsar quoque Italiam versus iter ceperat: cu
que disciplinam quam aulici, & qui se sequebantur in itinere seruare, & quantum
neris conficere deberent constituisset; Mediceus cardinalis iuuenili impetu motus, p
scriptum ordinem transgrediens, pręcessit, & cum eo Petrusmaria Rossius, cui potissi
eius seditionis culpa tribuebatur: qua re Cæsar indignatus, siue quòd eius seditionis
ginem Cardinali, qui Alexandrum patruelē suum Florentino imperio præpositū fu
ægrè ferens, illos milites ad Hetruriæ res turbandas ducturus sequeretur tribueret, C
dinalem & vnà cum illo Petrummariā in itinere retineri iussit; sed pòst melius rei mag
tudine ponderata, vt Hippolytus illicò dimitteretur scripsit; seq; apud illū & apud po
ficem ea de re multis modis excusauit: Petrusmaria verò captiuus mansit, sed nō mul
pòst & ipse dimissus: cui vt creditur, multū apud Cęsarem profuit iniuria qua se Cardi
lem affecisse censebat. Turcæ discessus Italiam imminenti bello liberauit; quoniā G
lus & Anglus, odio & indignatione in Cæsarem incensi, inter Caletum & Bononiā
colloquium venerant: vbi Turcarum imperatorē per eam hyemen in Vngaria mansur
& sic Cæsaris vires implicatas fore rati, vt Galliæ rex Mediolanum inuaderet, egerūt:
pontificem in sententiā suam asperitate atq; terrore, postquā id alia ratione efficere ne
potuerant pertrahere statuentes, de regnorum suorum obedientia, nisi quod volebar
ab eo impetrarent, ei adimenda consilia agitabant: volebat autem Gallus Insubriæ in
periu

,& Anglus in diuortij caussa pro se sententiã ferri: iamq; Turnonium & Tarben-
rdinales, quorum vterq; maxima apud Galliæ regem autoritate pollebat, cum a-
mandatis ad eum mittere constituerant. Verùm hæc consilia nonnihil molliora
it, quod antequam ab hoc conuentu discederent, Turcam retrocessisse audiue-
demq; quo minus Angliæ rex Annam Boleniam matrimonij in eo conuentu ce-
di caussa Caletũ accerseret, impediuit; quod quidem facere decreuerat, etsi caus-
omana curia penderet, & pontificio edicto, ne quid in prioris matrimonij frau-
oliretur, grauissimis interpositis pœnis & diris denuntiationibus cautum esset:
ien Francus vt Anglo regi se malo in Romanam ecclesiam animo esse ostende-
iamuis lenitate pontificem demulcere cuperet, propria autoritate sacerdotibus
iuersum Galliæ regnum decumas imposuit, & duos illos cardinales ad pontifi-
d cum mandatis ab ijs quæ prius decreta fuerant longè diuersis, ablegauit. Cæ-
taliam venit, cumq; pontificem alloqui cuperet, iterum Bononia inter eos est ad
stituta; quem locum pontifex cupidè est complexus, ne Cæsari regnum neapoli-
, ad quod multi eum ex suis hortabantur petendi, & sic diutius in Italia manendi
onem daret; quod etiam contra Cæsaris mentem erat; qui cùm alijs de caussis,
otissimum liberorum procreandorum desiderio, cum vxor in Hispania esset, in
niam quamprimum transire cupiebat. quocirca ambo sub anni finem Bononiam
nerunt; vbi eadem inter eos beneuolentiæ signa, eademq; familiaritas quæ prius,
à sunt: verùm non amplius vt tunc animi in negotiorum tractatione conuenie-
Cæsar enim Germaniæ tranquillitatis, & satisfactionis caussa concilium summo-
upiebat; se exercitum & sibi & ceteris grauem dissoluere velle proponebat; ve-
id tutò facere posset, postremum fœdus Bononiæ ictum, vt omnes ei insereren-
vt quantũ quisq; pecuniæ si Italia à Gallis oppugnaretur contribuere deberet cõ-
etur, renouari petebat: præterea Catharinam pontificis neptem Francisco Sfor-
m vt eo magis pontificem ad eius imperij principatus tutelam procurandam com
et; tum etiã vt affinitatis quæ cum Galliæ rege tractabatur negotium impediret,
ibio iungi cupiebat. Quarum rerum nulla pontifici placebat: nam fœderibus ob-
, ipsius desiderio, quod erat se inter Christianos principes medium conseruare,
nabat: nam cùm alia pericula tum ne Galliæ rex, ad id præsertim ab Anglo tam
nenter instigatus populos ab eius obedientia remoueret, metuebat: Concilium
teres caussas ipsi molestissimum erat: neq; illi affinitas cum Mediolanensium du-
apertam ferè cum Galliæ rege sibi inimicitiam conciliaret; & quia neptis secundo
ilio coniungendæ desiderio ardebat, grata erat. His de rebus & præsertim de fœ-
ractatum inter eos plus duos menses est; cuius negotij tractationi præpositi sunt
àre Coues, Lugduni maior commendatarius, Granuela, & Prata Cæsaris senatus
ipes: à pontifice verò Mediceus cardinalis, Iacobus Saluiatus, & Franciscus Guic-
inus: qui fœdus minimè recusantes, quòd id pontificis mentem nimis nudasset, &
ri iustã grauissimæ suspicionis caussam dedisset, omnẽ operam vt Veneti in id indu
itur, adhiberi petebant: propterea quòd citra illorum auxilia, tenuis defensio om-
set futura: quodq; maiore autoritate res communis conseruari posset, si in prima
ris fama persisterent; quòd si aliud fœdus sine illis iniretur, Cæsarem, pontificem
netos inter se diffidere opinionem in omniũ animis excitatum iri. quocirca à Ve-
vt nouum ad totius Italiæ propugnationem fœdus inirent est postulatum: prioris
fœderis vi nihil aliud quàm Mediolanense imperium & regnum neapolitanum
tenebantur: Cæsar autem vt Genuam quoq;, in quam si bellum esset futurum, Gal-
lia id sibi peculiari iure Madriliensis atq; Cameracensis compositionum legibus li-
existimabant, facilè primum impetum facturi censebantur, propugnare teneren-
immopere cupiebat. Senatus verò etsi se id fœdus inuiolatum seruaturum pollice-
, graui Cæsaris indignatione, nouum fœdus inire, obligationesúe, quæ eo contine-
ır augere recusauit: & nihilominus Cæsar eo magis pontificem contrarias rationes
pro ipso adferebantur refellens vrgebat; ita vt fœderis capita tractari sint cœpta;
esque Italiæ potestates, vt legatos ad hanc tractationem mitterent, appellarunt: à
us vt sese fœderi, si bellum ingrueret, pro viribus & facultate contributuri adiun-

gerent, postulatum est: in quo nemine se difficilē reddente, sed solum singulis id à se petebatur minuere nitentibus; solus Alfonsus Estensis, se aliorum imperij p gnandi caussa, nisi prius sibi de suo cautum esset, fœdus contrahere non posse r dit: qua enim ratione conueniret vt sibi à pontifice cauendum, & fœdus cum eo i dum esset? quomodo pecuniam suam ad Mediolani Genuæque propugnationem tribuere posset, dum eam in milites quos semper Mutinæ & Regij haberet, atque Ferrariæ custodiendæ gratia insumere cogeretur? Ex hoc, noua eius cum pontific ciliandi consilia sunt orta: Pontifex autem animo ab eo alienissimus cum esset, tam apertè Cæsaris petitioni opponere vellet, inextricabiles conditiones propo se si Mutina & Regium Alfonso qui alia ratione conuenturus non erat, essent quendę, velle se vt eas pontificij imperij beneficio se obtinere fateretur: quod cu Septemuirum Augustalium atque imperij principum consensu, ita vt iure vim o ret, fieri non posset, Cæsarem in difficultatem quæ exitum non babebat, conijc quamobrem pontificem vt se saltem fœdere vigente Alfonsi statum non turba sponderet rogare cœpit; ac post multas altercationes pontifex, id in sesquiannun liceri annuit; tandemque Matthiæ sacro die Cæsari fausto fœdus ictum est. Hoc f re Cæsar, Romanorum rex, ceteri omnes Italiæ (Venetis exceptis) principes, s Italiæ propugnationem obstrinxerunt: in eo tamen Florentini ne eis illorum in C commercia turbarentur, nisi quemadmodum in Cuneacensi fœdere fuerat, nom non fuerunt. Expressum etiam fuit quem militum numerum, & quantum pe quisque singulis mensibus suppeditare deberet; nempe Cæsar triginta; pontifex & Florentinis viginti, Franciscus Sfortia quindecim, Ferrariensium dux decem, nuenses sex, Senenses duo aureorum numûm millia, & Lucenses mille in singulos ses penderent: & vt contra repentinam irruptionem aliquo modo ita comparati e vt se postea contributionibus tueri possent, tunc ferè cōtributionibus par pecunię ma, quæ nisi cum apparatus ad Italiam oppugnandam in promptu cernerentur, ex non posset deponeretur: constituta etiam est parua annua contributio ad duces, Italia manebant alendos; & quasdam pensiones Heluetijs, ne peditatus Galliæ reg peditandi caussam haberent soluendas; communique consensu Antonius Leua t fœderis copiarum imperator, cum in Insubria commorandi mandato est declar de concilio nihil ex Cæsaris, qui vt pontifex id indiceret vrgebat, voluntate est co tutum: Pontifex enim ne in hac animorum distractione à Gallo & Anglo regibus ceretur periculum esse; quod si sine illis celebraretur, neque ecclesiæ concordiam que correctionem introduci posse, quin potius ne seditio in ecclesia inde oriretu riculosissimum esse afferens, id recusabat; seque nuntios ad principes vt eos ad tam ctum opus flecteret missurum aiebat: cumque Cæsar, quid igitur si illi sine iusta ca dissentirent, quæreret, velletque vt tunc se id indicturum polliceretur, nunquam ad id flectere potuit: quapropter nuntij parua cum perficiendi spe delegati missi sunt, sed neque in matrimonij negotio Cæsari magis est satisfactum: nam quum cardinales à Galliæ rege missi Bononiam venissent, & de secundi regis filij nuptijs mo iterum esset introductus, pontifex ad Mediolanensium ducis matrimonium à sare propositum respondebat; quum rex sibi multo antè filij connubium proposui & ipse ei cum Cæsaris qui tunc se assentiri ostendit consensu aures accommoda si dum hæc agitarentur, neptem suam eius inimico coniungeret, nimis magnam Galliæ regi iniuriam fieri videri se existimare, hoc negotinm à Gallo artificiosè sui uendi non autem rei perficiendæ animo: cum gradu & sorte tam dispares essent, positum fuisse; verùm nisi prius hoc negotium esset penitùs exclusum, se tam grau iuria regem afficere nolle: cumq; Ca far Galliæ regem filio suo sibi tam disparem c nubio iungere velle sibi persuadere non posset, pontificem vt regis fraudes pate rent, à cardinalibus, matrimonij contrahendi potestatem ad se mitti curarent, pete est hortatus: illi verò se paratissimos ostendentes paucissimorum dierum spacio plissimam potestatem ad se perferri curarunt. quapropter non modò omnis matri nij cum Francisco Sfortia spes sublata est, verùm etiam negotium cum Galliæ r pressius tractatum: & insuper vt multo antè inter eos agitatum fuerat, vt pontife

Gal

e rex Nicæam, Sabandiæ ducis vrbem ad Varum fluuium qui Italiam à Prouincia
t sitam, conuenirent adiectum. Quæ Cæsari valde molesta erant, tum quòd ne in-
ntificem & Galliæ regem maior contra se necessitudo cõtraheretur metueret (sa-
m quo in se animo rex esset nouerat) tum quòd vereretur ne in põtifice adhuc[ca-
atis suæ, vrbis direptionis, & Florentinæ reipub. status immutati memoria infixa
ret: mouebatur etiam quòd eum honorem quo se à pontifice in eo quòd bis Bono
secum ad colloquium venisset affectum existimabat, si ad Galliæ regem mari Ni-
vsq; iret, minui, imò prorsus aboleri censeret: neq; hanc molestiam eiusq; caussas
ulabat, sed frustra: quoniam in pontifice huius affinitatis cupiditas exardescebat:
od potissimum ambitione & gloriæ cupidine mouebatur; quod cum tam humili
e esset, nepoti suo notho tanti Cæsaris filiam itidem notham matrimonio iun-
: & nunc neptem suam ex legitimo toro natam, Galliæ regis item legitimo filio
ret; idque multo magis eum mouebat, quàm quod à multis ei proponebatur, i-
hac affinitate Galliæ regi ad Florentinum imperium filio & nurui vindicandum,
colorem, etsi non verum, speciosum tamen daturum. His rebus Cæsari non admo-
gratis, quasi cumulus accessit, quod cum à pontifice vt tres cardinales à se nomina-
earet flagitasset, vix vt Bariensem archiepiscopum cooptaret, impetrauit: Pontifex
sui excusandi gratia pontificum collegium repugnare aiebat: nec verò Cæsarem
auit, quòd pontifex magna alacritate occultissimũ fœdus cum eo fecit, quo se An-
egem & Annam Boleniam diris denuntiationibus, & omnibus modis quibus iure
t persequuturum recipiebat; ac vterq; se cum nullo principe sine alterius consensu
s initurum spondebat. Cæsar igitur altero à stipulato fœdere die, Bononia disces-
m satis certus, tum connubium, tum congressum inter pontificem & Gallum pro-
rum; veritus insuper, ne maior aliqua inter eos coniunctio coalesceret; Genuæ-
lasse receptus, in Hispaniam eo animo, vt tum dictum fuit, nauigauit, quo si cum
affinitas contraheretur, filiæ cum Alexandro Medice connubium locum non ha-
:. Paulo pòst & pontifex Romam versus contendit; eumque duo Galli cardinales
nouo fœdere territi, sunt comitati. Pontifex enim, vt in simulando & negotijs,
ò ne timore vinceretur, tractandis præstans erat, ex eius fœderis confectione,
anici exercitus dissolutionem secuturam demonstrauerat: quà ex re maior ad re-
vtilitas, quàm ex fœdere detrimentum redundabat: præsertim cum inter pro-
. & facta complures difficultates atque impedimenta possent incidere. Qua-
ter cœpta inter se negotia continuarunt: cumque rex magis honoris sui caussa &
itione quàm alia de caussa, ipsius Nicæam profectionem cuperet, quo illum eò
aheret, se neque fœdus ab eo petiturum, neque ad bellum incitaturum, neque
n in Angliæ regis caussa extra iuris limites abducere conaturum; vel ad nouos
nales creandos impulsurum, promittebat: ad quod etiam Angliæ rex valde eum
abat: qui quum clàm amicam suam grauidam effecisset, infamiæ celandæ gra-
riusquam id innotesceret, matrimonium cum ea solemni more contraxerat: &
n paulo post filiam ex ea suscepisset, eam in filiæ ex priore coniuge susceptæ frau-
, Angliæ regni principem, quo honore qui primi in regni successione sunt, ornari
declararat. quocirca quum pontifex tantum pontificiæ sedis contemptum dissimu-
, Cæsariue ius denegare non posset, Senatus suffragijs eum regem, pœnis in eos qui
as leges deliquissent constitutis subiectum pronuntiarat: hanc ob caussam ipse pon
s cum Galliæ rege affinitatẽ & colloquium exoptabat: regem enim caussæ suæ me-
dæ instrumentum fore; & si pontifex, vt ipse existimabat, res nouas contra Cæsarem
ire vellet, se in integrũ restituere ac in fœdus suum ꝑtrahere, atq; quasi Italiæ leges
onendi gratia triumuiratum constituere expetiturum sperabat. Tandem verò ꝓfe
non Niceam, quia Sabaudus ne Cæsari displiceret se in arce pontifici concedenda
cilem præbuit; sed Massiliam est cõstituta: quæ res à rege, qui longè magis honorifi-
duceret, eum in regnum suum ad colloquiũ pertrahere, valde expetebatur: sed nec
tifici, vtpotè qui ei magis signis atq; eius ambitioni obsequendo, quàm rebus ipsius
ificari cuperet molesta erat. Põtifex se pacis potissimũ, belli in Turcas promouendi,
liæque regis in rectam viam reducendi, ac deniq; solummodo communium rerum

caussa ad id colloquium proficisci omnibus persuadere nitebatur: sed quum ver
sam dissimulare non posset, antequam proficisceretur, neptem suam triremibu
Galliæ rege cum Albaniæ duce puellæ auunculo missis, Nicæam misit; quo facto
sanum portum reuersæ, quarto die Octobris pontificem cum multis cardinalibus
perunt: ac satis felici nauigatione paucorum dierum spacio Massiliam transpor
in quam vrbem, cum pompa acceptus Galliæ rex pòst, qui antea illum noctu salu
venerat, ingressus & ipse est; & in vnis ædibus diuersati, maxima mutuæ beneuo
signa ediderunt: cumq; rex vt ipsius animum sibi deuinciret, omnem operam a
ret, vt puellam Massiliam duci iuberet ab eo petijt: quo à pontifice, qui vt se prius
munibus rebus agere velle ostenderet id non quærebat, cupidissimè facto; vbi ea
fuit, sponsalia sunt celebrata: ac ferè illico cum incredibili pontificis lætitia ma
nium perfectum: Pontifex autem negotia sua cum ipsomet rege summa arte tra
maximam apud eum fidem ac beneuolentiam sibi conciliauit, etsi contra multo
Cæsaris met opinionem, nullum fœdus inter eos sit constitutum. verum quidē e
tificem semper se vt Mediolanensis principatus pro Aureliano duce neptis suæ vi
cuparetur, propensum ostendisse; quòd & rex odio & maleuolentia qua in Ca
flagrabat, magnopere cupiebat: & longè magis quòd filio in eo principatu coll
controuersiarum post obitum suum inter filios extinguere videbatur: quæ ne exc
tur Britaniæ citerioris caussa metuendum erat; quam rex superiore anno contra
nem à rege Aloysio cum illis populis contractā, illis potius regia autoritare, quàm
te ad consentiendum compulsis, Galliȩ sceptro coniunxerat. In Angliȩ vero regis
sa non modò rex nihil ab eo impetrauit, verùm etiam ob eius regis ministrorum
riem, & quia eos in pontificis cubiculo cum attestatione denuntiantes, & ab ipso
cilium prouocantes inuenit, se ea re iratum ostendens, sibi si in eum regem suo iu
ret, minimè molestum fore dixit: nec pontificis animum vlla re læsit, nisi quòd po
suis quàm sibi ipsi satisfaceret, vt tres cardinales in gratiam suam crearet eum ro
quod pontifici non modò quia Cæsaris orator repugnabat, verùm etiam quia &
turorum pontificum creationem, & ob contumacias quæ se viuo exoriri possent,
cæ genti in qua tunc sex erant cardinales tot alios addere, ipsi res magni momenti
batur, molestissimum erat, & nihilominus id minoris mali gratia cōcessit; ac præt
Albaniæ ducis fratrem quoq;, cui prius id promiserat, ad eandem dignitatem pr
uit: in ceteris omnibus amicissimi atq; in mutua fide inter se manserunt: quin etiam
cus cum pontifice multa sua consilia communicauit: ac præsertim nonnullorum G
niæ principum in Cæsarem concitandorum consilium quod agitabat, inter quos p
pui fuerunt Hessiæ Lantgrauius, & Virtembergensium dux, qui pòst sequenti æsta
citati sunt. Vbi autem circiter mensem vnum Massiliȩ simul fuissent, pontifex ijsde
remibus vectus discessit: ac magna maris molestia affectus, Sauonam peruenit: vnd
que triremium apparatui, neque gubernatorum peritiæ satis fidens, ijs remissis, Ar
Auriæ nauibus Ciuitatemueterē est perlatus, & Romam summa cum autoritate &
felicitate, apud eos prȩsertim qui eum in Angelica arce captiuū viderant, reuersus
cissimorum mensium spacio fortunæ fauore, iam animo ea quæ futura erant præsag
est vsus: notissimum enim est illum ferè statim post suum Massilia reditum, quasi mo
sibi imminere exploratum haberet, sepulcrum, & amictum omnē quo pontifices
sepeliuntur ornari solent, sibi fieri curasse; ac familiaribus suis, sedatissimo animo
ui moriturum dixisse: & nihilominus consueta studia cogitationesq; minimè depo
quo familia sua, vt ipsi videbatur, tutior esset, vt Citadella, arx munitissima Flor
extrueretur (quàm citò nepotum felicitas finem esset habitura incertus) vrgebat; e
bus quum inter se essent infensissimi, Hippolytus cardinalis non sine veneni suspic
anno post pontificis mortem nondum exacto, obijt: & Alexander alter nepos, qui
rentiæ regnabat, maxima imprudentiæ nota Florentiæ clàm noctu à Laurentio e
dem Medicea familia fuit interfectus. Itaq; pontifex æstate ineunte stomachi dolo
excruciari cœpit: quibus febri accedente diu ab illa atq; alijs offensionib. vexatus
ferè ad extremum deuenisse, iam ita subleuari, vt alijs, sed non sibi, salutis spem ex
ret, videbatur. Quo ægrotante Virtembergensium dux, Hessi aliorumque princi

& pecunia à Galliæ rege adiutus, Virtembergensem principatum, quod Romano-
ex occupabat, recuperauit: cumq; maius incendium timeretur, contra Galliæ re-
qui Cæsarem huius motus caussa diuturno difficiliq; bello implicatum iri, vel for-
ictricia arma ad Mediolanense imperium turbandum transitura sperauerat, vo-
em, cum Romanorum rege composuerunt. Hoc quoq; tempore Barbarossa inter
nani purpuratos (quos Bassas ipsi vocant) cooptatus, marisq; imperium ab eodem
us, ad Tunetanum regnum occupandum nauigauit: quo in itinere Calabriç oram
ac supra Caietam penetrauit: vnde nonnulli ipsius milites in terram ex positi Fun-
nto cum aulç pontificiç Romanorumq; terrore diripuerunt, vt eam vrbem si pro-
fuissent, omnes deserturos fuisse opinio sit, pontifice id penitùs ignorante: qui
o tandem cedere coactus, die xxv Septembris multis gemmis in Angelica arce, &
ieris in pontificali camera vt appellant venalibus officijs; sed contra communem
im opinionem, exigua pecunia relictis, ex hac vita migrauit. Fuit autem hic pon-
x humili loco admirabili felicitate ad pontificatum euectus: in eo autem admo-
ariam fortunam, verùm si vtraq; ponderetur, longè magis aduersam quàm secun-
est expertus: quç enim felicitas captiuitatis ipsius infelicitati, vrbis dereptioni tan-
n excidio perspectæ, tantæ cladi patriæ suæ illatæ comparari potest? obijt curiæ in-
principibus suspectus, fama potius graui & odiosa quàm grata: auarus, ambigua
& natura è beneficijs in mortales conferendis alienus. nam etsi in suo pontificatu
a & vnum cardinales creasset, nullum tamen ex sua voluntate, imò ferè semper
is, præter Mediceum, quem tunc graui morbo oppressus, eiusmodi tempore quo
rijsset, suos inopes & omni præsidio destitutos reliquisset, potius ab alijs incitatus
sponte & proprio consilio in pontificum Senatum legit: & nihilominus in suis a-
bus valde grauis, sagax, victor sui, maximoq; ingenio, nisi sæpe metus iudicium i-
corrupisset. Illo defuncto cardinales eadem nocte qua se pontificis legendi gra-
tluserunt, omnes cõcordes Alexandrum Farnesium Romanum, omnium cardina-
ntiquissimum, summum pontificem legerunt: quorum suffragia cum Clementis
o ac ferè petitione, vt qui eum in tanto honore ceteris omnibus anteponendum
et; cõsenserunt: est autem is literarum cognitione & morum specie ornatus: eum
ardinales tanto libentius elegerunt, quod quum sexagesimum septimum ætatis
num attigisset, ac imbecillis, nec satis bona valetudine censeretur (quam opinio-
se aliqua arte auxit) eius pontificatum breuem fore sperarent, cuius facta atque
, num expectationi de ipso conceptæ, & immensæ populi Romani, quòd post ter-
ipra centesimum annum, & post tredecim pontifices, iterum Romani generis
tificem acceperit, lætitiæ sint responsura, qui res ab eius pontificatus initio in
Italia gestas scripturi sunt, fidem facient: verissimum enim est illud
& summa laude dignum, quod prouerbio dici
solet; Magistratum virum
ostendere.

* *
*

FRANCISCI GVICCIARDINI HISTORIAE FINIS.

BASILEAE
EXCVDEBAT PETRVS PERNA
ſuis & HEINRICI PETRI impenſis,
Anno Salutis,
M. D. LXVI.
MENSE MARTIO.

1) 10 ll, 737 p, 1 blank l

2) 222 p, 1 blank l

